

ספר שדה צופים

על מסכת פסחים

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו
לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה,
אמרו לו מה מקום לתפלה זו, אמר להם
בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר
תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה
על חלקי.

(ברכות כ"ח ע"ב)

זוה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזהשי"ת

ספר

שדה צופים

על מסכת פסחים

— מהדורה חמישית —

— מהדורת אברהם דוב —

כולל הערות והארות, פירושים וביאורים,
ציונים ומראה מקומות לחידושי דינים
המפוזרים בספרי ראשונים ואחרונים
וספרי שו"ת וגדולי מחברי זמנינו

אשר אמרתי לקהל מקשיבי תמידין כסדרן
בביהמ"ד שומרי אמונה מדי יום ביומו

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

ד' מרחשון תשע"ח לפ"ק

יומא דהילולא של

הגה"ק רבי יעקב יצחק דן מסמריקוב זי"ע
נהרג עקדה"ש ד' מרחשון שנת תש"ד הי"ד
הגה"ק רבי קלונימוס קלמן מפיעסצינע זי"ע
נהרג עקדה"ש ד' מרחשון שנת תש"ד הי"ד

כתובת המחבר:

S. D. Friedman

1442 - 51 Street
Brooklyn, N.Y. 11219
U.S.A.

Tel. 718-438-3377

Fax. 718-633-2900

5761000@gmail.com

אפשר להשיג הספר:

וויליאמסבורג

הרב חיים זלמן פריעדמאן

347-409-4081

בארא פארק

הרב מנחם מענדל פריעדמאן

917-699-1124

לעיקוואד

הרב שמעון יואל פריעדמאן

732-363-4054

טוראנטא

הרב יו"ט ליפא פריעדמאן

647-269-9044

ירושלים

הרב דוד ארי' גנצבי

054-849-0391

הרב רפאל אהרן פריעדמאן

02-538-9091

בני ברק

הרב יהושע מנחם לעווי

052-765-2482

דפוס המעתיק

170 Ross St. Brooklyn NY 11211
718.782.1391

מהדורה נהדרה זו של סדרת

ספרי שדה צופים

על כל הש"ס

מוקטר מוגש למעלת כבוד ידיד נפשי אהובי כריע כאח לי
הרבני הנגיד המופלג שוע ונדיב לב אציל הרוח

מוה"ר אברהם דוב פריעדמאן הי"ו

וזוגתו יהודית תחי'

לעילוי נשמת אביו החשוב הרה"ח

מוה"ר בנציון מרדכי מארקל ב"ר חיים ז"ל

מעיר מיקאלא

נפטר ט' אדר שני תשנ"ו

ולעילוי נשמת אמו היקרה והצנועה

מרת בילא בת הרב ר' משה ז"ל מעיר בודאפעסט

נפטרה ז' סיון תשס"ב

תנצב"ה

ועל פיו יקרא מהדורא זו בשם

מהדורת אברהם דוב

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר

ויה"ר שזכות לימוד התורה דרכים יעמוד לו שיזכה לראות רב נחת
מכל יוצאי חלציו בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצוות.

על הטוב יזכר

מעלת כבוד ידיד נפשי אהובי כריע כאח לי
הרבני הנגיד המופלג שוע ונדיב לב אציל הרוח

מוה"ר אברהם דוב פריעדמאן הי"ו
וזוגתו יהודית תחי'

שנדב מהדורה נהדרה זו

לעילוי נשמת חותנו החשוב הרה"ח
מוה"ר משה יהודה ב"ר יצחק צבי ז"ל לעווענשטיין
מעיר בעלעד
נפטר כ' אדר תש"ע

ולעילוי נשמת חמותו היקרה והצנועה
מרת פריידא בת מוה"ר יהודה אריה ז"ל
מעיר יעמערנג וספינקא
נפטרה ז' טבת תשס"ז
תנצב"ה

הסכמות

שמואל הלוי ואזנר

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני ברק

ב"ה, יום ער"ח סיון תשע"א לפ"ק

כבוד ידידינו הרב הגאון שלם מאוד, תורה וחסד על לשונו, מהור"ר שמואל דוד הכהן פרידמאן שליט"א ב"פ נ.י. בעמ"ח ספרי שדה צופים על ש"ס.

אחדשה"ט וש"ת באהבה, כב' מעלתו הראה לפנינו חיבורו הג' שדה צופים למס' חולין אחרי שכבר זכה להו"ל על רוב הש"ס, ונשתוממתי על המראה שזכה להלביש המסכתא בלבוש פאר והדר מכל הטוב שבא לידו, דברי רבותינו קדמונים ואחרונים, וטוב טעם ודעת מדיליה, וכמעשהו כאן כן זכה בשדה צופים שלו בכל הש"ס, והלום ראיתי גם חיבורו הג' על מס' מנחות והטיב אשר דיבר.

הדברים חשובים מצד עצמם, עוד כי על אף עסקיו במסחרו וכו' זכה לעשות תורתו עיקר ומלאכתו עראי ולהרביצה זה עשרות בשנים.

יהי ה' אלקי אבותיו אתו, ויזכה להמשיך בדרך נשגב זה עוד רבות בשנים בס"ד.

הריני דוש"ת באהבה - מצפה לרחמי ה'

שמואל הלוי ואזנר

שר התורה בדורנו הגאון האדיר

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בעזה"י י"ז אדר תשע"ג

הנה ידידי הגאון ר' שמואל דוד הכהן פרידמן שליט"א הו"ל ספר שדה צופים על כל מסכתות הש"ס ועוד ספרים חשובים, והנני מכירו ואת ספריו שהם ספרים נפלאים ומביא הרבה מאד מכל האחרונים והראשונים ז"ל. ויה"ר שיזכה לשבת ולהגות בתורה הקדושה מתוך מנוחת הנפש ונחת והרווחה.

חיים קניבסקי

רשימת הרבנים הגאונים והצדיקים שרי התורה שקבלתי מהם הסכמות על ספריי

(לפי סדר א"ב)

רבי נתן געשטעטנער זצ"ל
בעמח"ס להורות נתן ועוד
ר"מ פנים מאירות
בני ברק

• • •

רבי פנחס הירשפרונג זצ"ל
בעמח"ס אש פנחס
אב"ד מאנטרעאל

• • •

רבי רפאל בלום זצ"ל
בעמח"ס ברכת שמים ועוד
אב"ד ור"מ קאשוי
בעדפארד הילס נ.י.

• • •

רבי רפאל זילבער זצ"ל
בעמח"ס מרפא לנפש
אב"ד פריימאן
ברוקלין נ.י.

• • •

רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל
בעמח"ס שבט הלוי
אב"ד זכרון מאיר
ור"מ חכמי לובלין
בני ברק

רבי ישראל יעקב פישער זצ"ל
בעמח"ס אבן ישראל
ראב"ד בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי ישראל משה דושינסקי זצ"ל
בעמח"ס תורת מהרי"ם
גאב"ד העדה החרדית ירושלים תובב"א
ור"מ ישיבת בית יוסף צבי דושינסקי

• • •

רבי מאיר בראנסדארפער זצ"ל
בעמח"ס קנה בושם
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי מנשה קליין זצ"ל
בעמח"ס משנה הלכות ועוד
אב"ד אוגנוואר ור"מ דישיבת בית שעים
ברוקלין נ.י.

• • •

רבי משה פיינשטיין זצ"ל
בעמח"ס אגרות משה ועוד
ור"מ תפארת ירושלים
ניו יארק

• • •

רבי משה שטערן זצ"ל
בעמח"ס באר משה
אב"ד דעברעצין
ברוקלין נ.י.

רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל
בעמח"ס כללי ירושלמי ועוד
אב"ד האליין ודומ"ץ ק"ק קלויזנבורג
ברוקלין נ.י.

• • •

רבי בנימין ראבינאוויטץ זצ"ל
חבר בית דין צדק העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי חיים פינחס שיינבערג זצ"ל
בעמח"ס טבעת החושן
ראש ישיבה תורה אור
ומו"ץ דקריית מטרוסדורף
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי חיים קרייזווייטש זצ"ל
בעמח"ס מים חיים ועוד
אב"ד דק"ק אנטווערפן

• • •

רבי יוחנן סופר זצ"ל
בעמח"ס אמרי סופר ועוד
אב"ד ור"מ ערליי
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל
בעמח"ס מנחת יצחק
גאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

יבדלו החיים:

רבי נסים קרליץ שליט"א
בעמח"ס דושי חשני
ראב"ד וראש כולל בבני ברק

• • •

רבי צבי אלימלך
הלברשטאם שליט"א
אדמו"ר מצאנז
נתני

• • •

רבי שמואל אליעזר
שטערן שליט"א
בעמח"ס שביבי אש
רב מערב בני ברק

• • •

רבי שמחה בונם
עהרנפעלד שליט"א
בעמח"ס בנין שמחה
אב"ד דק"ק מאטערסדארף
ור"מ ישיבת חתן סופר
ברוקלין נ.י.

רבי יעקב פרלוב שליט"א
בעמח"ס עדת יעקב
אדמו"ר מנאוואמינסק
ברוקלין נ.י.

• • •

רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
בעמח"ס חשוקי חמד ועוד
רב שכונת רמת אלחנן, בני ברק

• • •

רבי יצחק טובי' ווייס שליט"א
בעמח"ס רבינו הגדול אמרו ועוד
גאב"ד לכל מקהלות האשכנזים
עיה"ק ירושלים תובב"א

• • •

רבי משה שטערנבוך שליט"א
בעמח"ס מועדים וזמנים ועוד
ראב"ד העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תובב"א

רבי אלי' פישער שליט"א
בעמח"ס ברכת השבת ועוד
ראש כולל גור, ברוקלין נ.י.

• • •

רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א
בעמח"ס שמן ראש
אב"ד ור"מ עדת יראים וזיען, ברוקלין נ.י.

• • •

רבי חיים מאיר הלוי וואזנער שליט"א
בעמח"ס מחשבת הלוי ועוד
אב"ד זכרון מאיר ור"מ חכמי לובלין
בני ברק

• • •

רבי חיים קניבסקי שליט"א
בעמח"ס דרך אמונה ועוד

• • •

רבי יחזקאל ראטה שליט"א
בעמח"ס עמק התשובה ועוד
אב"ד קארלסבורג, ברוקלין נ.י.

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת אבי מורי, אהוב למעלה ונחמד למטה, זית רענן ענף עץ אבות,
עטרת תפארת משפחתינו, כהן שדעתו יפה, כש"ת הרה"ח

מוהר"ר יום טוב ליפא הכהן זצ"ל

מחוסט ובודאפעסט

תלמיד הגה"ק מהרי"ץ דושינסקיא זי"ע

שהי' סופר סת"ם מומחה מפורסם יותר מיובל שנים

נלב"ע ג' שבט תש"ם

בן הגאון הצדיק המפורסם בקי נפלא בש"ס ופוסקים כש"ת

מוהר"ר שמואל דוד הכהן זצ"ל

ראב"ד דק"ק חוסט יצ"ו

מח"ס שו"ת שרגא בטהרה וש"ס

שנפטר לב"ע ו' אב תרצ"ג, ומנו"כ בחוסט

ולזכר נשמת אמי מורתי

הצדקת המושלמת הצנועה והחסודה

מרת בילא ע"ה

מעיר סאטמאר

בת הרה"ח כש"ת

מוה"ר חיים משה ז"ל

נפטר ט' אדר תשנ"ג, ומנו"כ בשיכון סקווירא

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

נשמת חותני היקר באנשים איש תם וישר שייף עייל ושייף נפיק
וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, ה"ה הרבני
החסיד המרומם כש"ת

מוהר"ר משה צבי בן מוה"ר שמעון ז"ל מארקאוויטש

תלמיד הגה"ק רבי יוסף אלימלך כהנא
אבדק"ק אונגוואר הי"ד זי"ע
נלב"ע כ"ח שבט תשס"ו, ומנו"כ בקרית יואל מאנרא

ולזכר נשמת חמותי האשה החשובה הצנועה והחסידה מרת נעסא באבא מארקאוויטש ע"ה

בת הרה"ח כש"ת
מוה"ר אליהו ע"ה הי"ד
מעיר יאסין
נכדת בעל קונטרס הספיקות
נלב"ע ח' כסליו תשע"א, ומנו"כ בקרית יואל מאנרא

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

הקדמת המחבר למהדורא החמישית

אמר המחבר, הנה נא הואלתי לדבר, אוזן שומעת לסבר, בהגיעי למהדורא החמישית של זה החיבור שדה צופים על מסכת יבמות, אען ואומר: מה אנוש כי תזכרנו אדם כצל עובר, רק בעזר השי"ת אשר ממנו לא יפלא דבר, הגעתי עד הלום והנני בהודאה על העבר, מודה אני לפניך ה"א ואלקי אבותי כי הגדלת חסדך עלי, וזכיתי להעלות עלי ספר מלי. וכבר היו אמרי בהקדמות ארוכות במהדורות הקודמות המלאות בדברי תורה והוראות ופסקים והדרכות שקבלתי וראיתי אצל רבותי, והליכותיהם בקודש, אשר עיני ראו ולא זר בעת היותי שם הרחבתי במשפט הספר ומעשהו, ומה ראיתי על ככה להיות נמנה בין חוברי חבר, ואתה קורא נכבד משם תדרשנו.

ועתה אבא בקצרה, זה לי כשלשים שנה מאז החילותי להו"ל ספרי "שדה צופים" על ש"ס, עפ"י עצת ועידוד רבותי הגדולים מופתי הדור שרי התורה זי"ע ולהבחל"ח מו"ר הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א אשר זרזוני הורוני ועודדוני לקרבה אל מלאכת הקודש הכבירה ולהמשיך בה ממסכתא למסכתא ושמעתתי מתבדרן בתפוצות ישראל בבי מדרשא ויד הכל ממשמשיך בהן. ובמהרה אזלו המהדורות הראשונות מן השוק, והדפסתי מחדש פעם אחר פעם בתוספת מרובה, מהדורא אחר מהדורא. בריך רחמנא דסייען עד כען, להשביע נפשות שוקקות מעדן מתיקות התוה"ק, בביאורים וחיידושים אשר לקטתי והוספתי והבאתי, להיות להם לעינים בלימוד הש"ס, מסכתא אחר מסכתא מהחל עד גמירא.

*

והנה במכילתין (דף נ' ע"א) איתא דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד, כי הדר, אמר ליה אבוא מאי חזית, אמר ליה עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה וכו', ושמעתי שהיו אומרים, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. וכן הוא לשון הגמ' במסכת בבא בתרא (דף י' ע"ב), ופירש שם המהרש"א ז"ל בחא"ג וז"ל, יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד אשר על כן נקראו החכמים סופרים עכ"ל.

ועפ"י זה הכוונה אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, בידו דייקא, כלומר שכתב חיידושו עלי גליון, ובזה יבא אל המלך בעולם העליון ותלמודו בידו הוא ספרו אשר בו נכתבו חיידושו, שזה עשה רושם לדורות.

וכעיי"ז זה פירש הערוגת הבושם בהקדמתו מאמרם ז"ל (אבות פ"ב מ"ב) כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, דפי' "מלאכה" היינו מלאכת הכתיבה.

הקדמה

יום שאינו מוריד דמעות בתפלת אהבת עולם

ידוע בשם הגאון ר"ר **יונתן אייבשיץ** שאמר שביום שאינו מוריד דמעות בתפלת אהבת עולם רואה שחידושיו באותו יום אינם כמו בשאר הימים. ועי' בספרו יערות דבש ח"א (עמ' קי"ט) בדפוס החדש, שמעיד על עצמו שביום שאינו מכוין בקריאת שמע ובשמונה עשרה תורתו נעשית לו קרעים קרעים, עיי"ש דברים נוראים.

כתיבת חידושי תורה והדפסתם

שמעתי שהגאון בעל **קהילות יעקב** מסטייפלא ז"ל צוה לבנו הגאון האדיר שר התורה בדורינו רבי **חיים שליט"א** שאפשר לקיים ללמוד וללמד גם על ידי כתיבת ספרים ולא רק בהגדת שיעורים. ואמר לי הגר"ח בשם החזו"א ז"ל שכל ימיו רצה לכתוב לעצמו ס"ת אבל חשב שיותר חשוב לחבר ספרים.

וכעין זה איתא בהקדמה לספר אגלי טל לבעל אבני נזר זצ"ל שלעת זקנתו שלא היה יכול ללמוד עם תלמידים נצטער על זה שנבצר ממנו מצוה זו, דללמוד לאחרים גדול מללמוד לעצמו, וראי' מגמ' (כתובות י"ז ע"א) בענין לוות המת דלמאן דתני ששים ריבוא ולמאן דמתני לית לי' שיעורא, וכתב שעל כן החליט בדעתו להדפיס ספרו הנ"ל. וכן איתא בהקדמת הגאון מהרש"ק זצ"ל לספר שירי טהרה, שבהדפסת ספרים מקיימים מצות ת"ת דרבים.

ושמעתי מאדמו"ר מביאלא שליט"א בעל מבשר טוב בשעה שנתארח אצלנו, שת"ת דרבים נחשב כתורה לשמה, ועיין מה שכתבתי בענין זה בהקדמה לספר גבעת שאול להגאון רבי שאול עהרנפעלד אב"ד סיקסא עיי"ש.

מי יודע אם יהיה לכתבים הללו גואל

ושאלתי פעם את ידי"נ הגאון הגדול ר' **נתן געשטעטנער** זצ"ל מח"ס להורות נתן ועוד, טעמו ונימוקו שמדפיס והולך ספרים רבים ונכבדים מדי שנה בשנה, והרי זקיני מרן החת"ס זי"ע לא הדפיס בחייו שום ספר מהמון כתביו, והשיב שמרן החת"ס היו לו תלמידים הרבה, והיה יכול לסמוך עליהם, אבל אני הקטן יודע אם לא אעשה באצבעותי מי יודע אם יהיה לכתבים הללו גואל, כן השיב לי בענותנותו.

ויש להזכיר פה, כי הגאון ר' נתן זצ"ל מלבד הספרים הרבים שהדפיס בחייו חיותו, הניח אחריו ברכה יותר מששים ספרים שעדיין לא נדפסו, ונכדו האהוב ר' יחזקאל געשטעטנער שליט"א מטפל בכתבי ידו, וכבר הו"ל כמעט עשרים ספרים מאז ששל"ח, ועוד ידו נטויה, ותשוח"ח לו.

הקדמה

יג

מחבר המוציא את ספרו לאור עולם שמחתו דומה לשמחת אב המכניס את בנו לחופה

ובספר המעיין הנצחי בהקדמתו מביא בשם מרן הגאון החסיד בעל חזון איש זצלה"ה שהיה אומר כי מחבר המוציא את ספרו לאור עולם שמחתו דומה לשמחת אב המכניס את בנו לחופה. והדבר מובן מאליה, כי המחדש חידושי תורה הרי הוא מוליד פרי בכורי רוחו, ילידי מוחו, אשר הרה וילד בעמל וביגיעה, ובכך כשם שהאב שמח בהכנסת בנו פרי בטנו לחופה כי בראותו ילדיו מעשה ידי מגיע לתכלית היצירה להמשיך דור נאמן מה מאד יגל לבו ישמח האב ביוצאי חלציו, כמו כן כאשר זוכה להעלות חידושיו ופרי עשונותיו על מזבח הדפוס ולהפיצם על פני תבל, ורבים יאותו לאורו, וישאו ויתנו בהן ותרבה הדעת, הרי הגיע לתכלית הנרצה, וקיים זה מה שכתוב ומפורש בספר חסידים כי המונע מלכתוב חידושיו הרי זה דומה לכוּבש נבואתו.

בהדפסה יתרבו התלמידים

הגאון בעל אגרות משה (בהקדמתו לספרו דברות משה על ב"ק) כותב, כי הוא מדפיס ספרו הנ"ל, לפי שרוצה להרבות בהרבצת התורה וללמד לתלמידים למאות ולאלפים. וכותב בלשונו הזך: "ואף שבחסדי השי"ת אנא גלי מסכתא בשעורי בהישיבה ולכל השואל אותי, אבל בהדפסה יתרבו גם אלו שאין יכולים לבוא ולשמוע בע"פ. וכו'. ולכן לענ"ד כשיש בידו להדפיס ואינו מדפיס, לא קיים בשלימות מצות ללמד ולגלות מסכתא, ודמי קצת לאפשר לו ללמד למאה תלמידים ולא רצה ללמד רק לחמשים, שודאי חסר לו עדיין קיום מצות ללמד בשלימות, עכ"ד.

כתיבת ספרים נותן חשק ללמוד

וזכרני ימים מקדם (בשנת תש"מ) בהיותי אצל הגאון ר' **משה פיינשטיין** זצלה"ה, וביקשתי ממנו שיתן לי הסכמה על ספרי שדה ברכה (עמ"ס ברכות), אמר לי בין השאר, כי כתיבת ספרים נותן חשק ללמוד ("שרייבן ספרים גיט חשק צו לערנען"). והאציל לי ברכה שאזכה לחבר הרבה ספרים. ועיי"ש בספרי על מסכת ברכות הסכמה מהגאון בעל אגרות משה זצ"ל.

אנכי אחשוב כ"ג שעות, ואח"כ אומר רק שעה אחת

שאלו להגאון ר' חיים בריסקער זצ"ל, מהו החילוק בינכם לשאר גדולים שאומרים שיעורים גדולים ורחבים משל כבודו, ואף על פי כן ישבחו שיעורים שלכם הגם שאתם אומרים רק מעט. וענה, אנכי אחשוב כ"ג שעות במעת לעת, ואח"כ אומר רק שעה אחת תורה, והם יחשבו שעה אחת ואומרים כ"ג שעות. (וע"ע לקמן עמ' קב).

הקדמה

המחבר ספר אם יברך שהחיינו כשיגמור ספרו

אם גמר ספר בכתבת חידושי תורה וכש"כ בהדפסה, דעת המור וקציעה שיברך שהחיינו, והחיד"א במחזיק ברכה כתב דיברך בלא שם ומלכות, עיין בשערי תשובה (סימן רכג אות י').

ושמעתי מפי ידי"נ הרה"ג ר' **משה שמעון וואזנער** שליט"א (נכד הגאון האדיר בעל שו"ת שבט הלוי גאב"ד זכרון מאיר שליט"א) שזקיננו מברך שהחיינו בשם ומלכות בכל כרך חדש של חיבוריו בשעה שמקבל את הספר מבית הדפוס, ואמר הגאב"ד זכרון מאיר שליט"א, כי זה תלוי בכל אדם כפי מה שהוא מרגיש בנפשו שמחת הלב בצאת חיבורו לאור עולם, ועליו לאמוד את עצמו בזה. (ועיין בהקדמה לספרי שירה חדשה הוצאה האחרונה בשנת תשע"ג).

וכעת ראיתי בקובץ עלי תמרים תשובה ארוכה בענין זה מהה"ג ר' **משה זאב זארגער** שליט"א, בעמ"ס וישב משה מו"ץ בעיה"ק ירושלים ועיי"ש.

חידושי תורה בשבת

בחסדי השי"ת עלי, הנני משתדל לחדש איזה דבר גדול או קטן מדי שבת בשבתו, ולהעלות הדברים על הכתב במוצש"ק, ושמח לבי ותעלוזנה כליותי בראותי דברי הזוה"ק (פ' שלח) דכמה יקר ועטרא מעטרין לאביו של המחדש חידושי תורה בשב"ק, ובוודאי שיהיו דברי אלה שהנני מתאמץ לחדש בשב"ק לנחת רוח ולעטרה על ראש אבותי היקרים בגנזי מרומים והיה זה שכרי.

וראה גם בישמח משה באגרת שכותב לבנו יקירו שע"י חידו"ת שיחדש בשב"ק יקיים מצות כיבוד אב על אופן המעולה ובשלימות, עיי"ש לשונו הקדוש שאין לו נחת רוח ותענוג עולם כמו בשמעו חידו"ת היוצאים מבנו וכו'. ואני תפלה שיהיו חידושי נחת רוח להורי היקרים בעולם העליון, ואם כי דברי מעטים וחידושי זעירין, תערב נא מנחת עני ולפום גמלא שיחנא, ונודע מ"ש בחובות הלבבות שער יחוד המעשה פ"ב שהשתדלות בני האדם בעניני תורתם ועולמם יתחלף כפי התחלפות הכרתם ושכלם וזכות הבנתם וכו' עיי"ש. ואני תפלה, תפלה לעני כי יעטוף, שיהיו נא דברי אלה לרצון לפני אדון כל ויעלו לנחת רוח לפני בוראנו.

וזכורני לפני הרבה שנים סיפר לי הגאון בעל שבט הלוי זי"ע, שרבי יוסף ענגיל זצ"ל כתב חידושי תורה בשבת, ומיד הסביר שח"ו לא כתב ממש, אלא באצבעותיו הראה באויר כמי שכותב, שהיה רגיל ללמוד בכתביה. וכן שמעתי מחכם אחד תלמיד הג"ר יצחק הוטנער זצ"ל, ששמע מרבו הנ"ל, שכשהיה רבו ילד לקח אותו אביו לביתו של הג"ר יוסף ענגיל שיסתכל בצורתו הקדוש, והרבנית אמרה שישן כעת, ואמר אביו שלא איכפת לו שרק רוצה שבנו יראה בצורת הצדיק,

הקדמה

והרבנית פתח הדלת לחדר שינה של הגאון, ואמר שראו איך שבאמצע השינה הראה באצבעותיו כמי שכותב, והיינו שגם בשעת השינה כתב חידושי תורה.

חידושי תורה של הגאון רבי נתן אדלער

לפני איזה שנים זכיתי לרכוש אוצר יקר ונחמד, השולחן ערוך שלמד בו הגאון ר' **נתן אדלער** זצ"ל, והיו הדפים מלאים בקוים ובנקודות, ואצל הנקודות היה כתוב "וצ"ע", ומלבד זאת לא כתב כלום. (כידוע שלא כתב חידושי תורה משום שבענוותנותו הגדולה סבר שאחרים לא יהיו זקוקים לתורתו, ואשר לעצמו, סמך על זכרונו המופלא שלא ישכח דבר גם מבלי שיכתבהו, ולא רצה להסתמך על ההיתר של "עת לעשות לה'", והסתפק ברשום קוים ונקודות והגהות קצרות על גליון ספרו). ואני בראותי גודל יגיעתו בתורה של הגאון הנ"ל, רציתי להדפיס ספר על שמו, והראיתי את הספר להרב הגאון ר' **מנשה קליין** זצ"ל בעל משנה הלכות, ושאלתי אותו אם רוצה לפענח את הדברים, ולגלות הסודות והרזין המונחים תחת ה"צריך עיון" הללו. והשיב לי, וכי נביא אנכי, לדעת מחשבות איש אלקים.

ותחת אחד השיחים סיפרתי זאת להגאון ר' **נתן געשטעטנער** זצ"ל, ואמר לי, כי הוא היה רוצה לראותו, ולהעמיק מחשבות מה היתה בלב גדול הדור. אך לדאבונו מאז ועד עתה עדיין לא יצא מכח אל הפועל.

אח"כ שמעתי שכבר נדפס חיבור בשם "משנת רבי נתן" מאת הרה"ג ר' צבי בנימין אויערבאך זצ"ל, מה שכתב לבאר רמיזותיו של הגאון רבי נתן אדלער זצ"ל, הקוים והנקודות שציין על גליון המשניות אשר למד בתוכו.

למה נאסר לכתוב תושבע"פ בדורות הקדמונים בימי התנאים

עוד זאת אספרה לאחי, כשזכיתי להתארח אצל הגאון **רבי חיים קניבסקי** שליט"א בסעודה של יום שב"ק, היה שם גם ידידי הרה"ג ר' **אליהו מן** שליט"א, שהציע לפני הגאון רבי חיים שליט"א את השאלה דלהלן.

הנה אמרו ז"ל (ב"ב י' ע"ב) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וביאר המהרש"א הא דנקט ותלמודו "בידו" דייקא, להורות כי עיקר הלימוד המשתמר הוא ע"י הכתיבה, שמעלה על הכתב מה שהוא לימוד ומחדש, דע"י הכתיבה נחקקים הדברים על לוח לבו, וזהו ותלמודו בידו, דהיינו שכתב כל מה שלמד ע"כ. ותמוה דאם עיקר הלימוד העושה רושם הוא ע"י כתיבה, למה נאסר לכתוב תושבע"פ בדורות הקדמונים בימי התנאים, עד שבסופו של דבר בסוף זמן התלמוד משירדה שכחה לעולם התירו לכתוב תושבע"פ משום עת לעשות לה' (עיין ברכות נ"ד ע"א), ואם סגולת הכתיבה ומעלתה חזק כ"כ לתועלת הלימוד שלא ישכח מה שלמד, ועושה רושם על לבו, א"כ למה לא הותרה הכתיבה מקודם.

הקדמה

והשיב לו הגאון דסגולה זו שתעשה הכתיבה רושם לשמור מה שלומד לא היתה קודם שהתירו חכמים לכתוב תושבע"פ, ורק משהתירו חכמים לכתוב, ע"י התקנה שעשו נתחדש כח סגולי זה בכתיבה שיעשה רושם שלא ישכח תלמודו.

ועפ"י הנחה סוברת זו שנתחדש בבית מדרשו של הגאון ר' חיים שליט"א דהכח הסגולי המונח במלאכת כתיבת חידו"ת נתחדש מעת שהתירו חז"ל לכתוב תושבע"פ, ובזה ניתן בהכתיבה כח זה שלא ישכח תלמודו במהרה, נתיישב לי ענין שהיה תמוה אצלי שנים רבות ולא מצאתי לו תירוץ המתיישב על לבי, ועיי' להלן עמ' ש"ו מה שכתבנו.

ואציע בזה תוכן הענין, (ע"ע להלן עמ' ש"ה-ש"ו להשלמת הענין) דהנה ישנה סתירה גדולה בין ב' סוגיות בש"ס בענין החיובים של קטן שלא הגיע למצוות, הסוגיא האחת היא במסכת סנהדרין דף נ"ה ע"ב בקטן בן ט' שנה ויום אחד הבא על הזכור או על הבהמה במזיד, דמסיק הגמ' דאיכא קלון וגם תקלה, דכיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא אלא דחס רחמנא עליה ולכן אין מענישין אותו, והמבואר בתוך סוגיית הגמ' דקטן העובר עבירה במזיד הוא בעצם בר חיובא, אלא שהתורה חסה עליו לפוטרו מהעונש.

וקשה שזה סותר לסוגיית הגמ' ביבמות דף ל"ג ע"ב על המשנה שנים שקידשו ב' נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו וכו' דאם היו קטנות וכו' מחזירין אותו מיד, ופריך הש"ס ואי במזיד מי שריא [והרי אשת איש שזינתה במזיד אסורה לבעלה], ומשני פיתוי קטנה אונס הוא. הרי דמזיד דקטנה נחשב כאונס, ואין כאן שום חיובא כלל, עיי"ש, ובמשכנות יעקב אבהע"ז סי' מ"ד תירץ דסוגיות הגמ' חלוקות הן, והרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה שפסק פיתוי קטנה לאו אונס הוא, ס"ל כסוגיית הגמרא בסנהדרין, דבעצם קטן וקטנה בר חיובא נינהו אלא שחסה עליהם התורה לפוטרו מעונש.

ואח"כ כתב המשכנות יעקב וז"ל, ואולי תליא בפלוגתא דקטן אוכל נבלות אם בית דין מצווין להפרישו או לא (עי' יבמות קי"ד ע"א), דלמ"ד שקטן מוזהר מן התורה רק רחמנא חס עליה לפוטרו מהעונש, א"כ מדוע לא יהיו ב"ד מצווים להפרישו קודם שיעבור, נהי דחס רחמנא עליה מלהענישו, למה יניחוהו לעבור עבירה תחלה, וסיים ויש בזה מקום עיון גדול. ועי' בס' מרגליות הים מהג"ר ראובן מרגליות על הסוגיא בסנהדרין נ"ו, ובתשובות בית הלוי סי' ט"ו, ובס' קהלות יעקב יבמות סי' ל"א.

והאור שמח בהלכות איסורי ביאה פ"ג ה"ב על מה שפסק הרמב"ם דפיתוי קטנה לאו אונס היא ונאסרה על בעלה האריך לפלפל בדברי המשכנות יעקב הנ"ל, והעלה לחלק בין מזיד דשייך גם בקטן שהוא בר חיובא כשעשה במזיד, אלא דחס רחמנא עליה לפוטרו מעונש, ובין שוגג שיש רק חיוב קרבן בגדול, דשוגג אין שייך

הקדמה

יז

בקטן כלל, עיי"ש מה שתירץ עפ"י זה סתירת הסוגיות. ואח"כ כתב האור שמח על מה שהעלה החת"ס בשו"ת יו"ד סי' שי"ז לפי מה שכתב בשו"ת הרא"ש כלל ט"ז דשיעור שנים בקטן הוא משיעורין דהוי הלכה למשה מסיני, ובבני נח לא נאמר בהן שיעורים ולא נתנו שיעורין לבני נח, א"כ בשבע מצות של בני נח כל שהוא בר דעת לאו קטן מקרי, וגדול הוא לשבע מצוות דידהו, עכ"ד החת"ס ז"ל.

ועפ"י כתב האור שמח לחדש דיש לחלק בין האיסורים שישראל מחוייבים בהם שהם מכלל ז' מצוות בני נח, דכיון שנצטוונו בהם קודם מ"ת, גם בישראל הקטנים חייבים בהם משהגיעו לכלל דעת, דאיסורא רמיא עליהו, שהרי כבר נתחייבו בהם כשם שנתחייבו בני נח בקטנים שהגיעו לכלל דעת, אלא דישראל נפטרו מעונש דחס רחמנא עליהו, משא"כ בשאר איסורי תורה שנצטוונו בהר סיני כגון איסורי נדה, וזר ששימש וכו', על קטן בר ישראל לא רמיא שום דררא דאיסורא.

ובזה נתיישבו הסוגיות שם על נכון עיי"ש, דבסנהדרין דמיירי בדיני אשת איש שזינתה ורובע ונרבע וכו' שמוזהרין עליהם משבע מצוות ב"נ, איכא חיובא לקטן אלא דרחמנא חס עליה ואין מענישין אותו, משא"כ ביבמות דמיירי באיסורי נדה וכו' מיפטר לגמרי ולא רמיא על קטן חיובא כלל.

ויש להוסיף על החת"ס הנ"ל דמחלק בין ישראל לבני נח, דבבני נח הקטן מצווה בכל מצוה שיש לו דעת להבינה, משא"כ בישראל דהלכה למשה מסיני מבן י"ג ואילך, עפ"י מה ששמעתי מהגאון רבי נתן **געשטעטענער** זצ"ל אב"ד אגו"י בני ברק מחבר שו"ת להורות נתן, דלכאורה אכתי צריך ביאור, דסוכ"ס למה לא יתחייב קטן ישראל משהגיע לכלל דעת להבין המצוה, כשם שקטן בן נח מתחייב בה, דאף שאינו מחוייב מכח הל"מ, מ"מ למה לא יתחייב מצד הערת השכל כשם שהנכרי הקטן מתחייב.

וביאר דכיון דנשמות ישראל נחצבו ממקום גבוה למעלה מהשכל, ע"כ אין תלוי חיובם בהשגת השכל, משא"כ בעכו"ם. ואמרתי להוסיף דאפשר דהחיוב בא מזמן הבר מצוה דייקא, דאיתא בזוה"ק (פ' משפטים) דכשמגיע הנער ליום מלאת לו י"ג שנה שולחין לו מהשמים נשמה חדשה (עי' באוה"ח הקדוש פרשת בראשית עה"פ (בראשית א' ג') ויאמר אלקים יהי אור דברים נפלאים על זה, ומובא בספרינו מצוה ועושה באריכות משם תדרשנו), ואפשר דכשמופיעה הנשמה החדשה שהיא נחצבת מכסא הכבוד מקום מחצב נשמות ישראל הקדושים, אז מגיע זמן שהוא ראוי ומשיג השגות למעלה מהשכל, ולכן אז הוא נעשה בר חיובא במצות התורה שהם למעלה מהשכל, לא קודם, והבן.

הדרן לענין הפלוגתא בקטן אוכל נבלות אם ב"ד מצווים להפרישו אם לאו, והוא סוגיא ארוכה ביבמות דף קי"ד ע"ב ויש בה פרטים הרבה, ועי' בטור ובשולחן

הקדמה

ערוך או"ח סי' שמ"ג דיני קטן אוכל נבלות שפסקו דאין ב"ד מצווין להפרישו רק האב, והרמ"א הביא שיטת התוס' בפרק כל כתבי (שבת קכ"א ע"א ד"ה שמע מינה) דבהגיע לחינוך גם בית דין מצווין להפרישו עיי"ש, ועיי"ש במגן אברהם שהאריך בחילוקי דינים בדיני קטן כהן לענין טומאת מת.

והרמ"א שם הביא מתרומת הדשן לענין קטן שעבר עבירה בקטנותו שהכה לאביו וכו' דטוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה וכפרה כשיגדיל, אעפ"י שעבר כשעדיין לא היה בר עונשין, וציין שם המג"א להסוגיא דסנהדרין דף נ"ה ע"א תקלה איכא קלון ליכא עיי"ש. וכן ציין לספר חסידים סי' תרצ"ב, ועיי"ש במג"א לענין דבר שבממון מה דין קטן שהזיק וכו'.

וביורה דעה סי' פ"א ס"ז כתב הרמ"א דאף שמותר ליתן תינוק למינקת נכרית, מ"מ אם אפשר בישראלית לא יתנהו לנכרית לינק דחלב נכרית מטמטם את הלב ומוליד לו טבע רע, וכן לא תאכל המינקת וכן התינוק דברים האסורים, כי כל זה מזיק לו בקטנותו. ויתירה מזו כתב הט"ז דאפילו במקום שהאשה צריכה לאכול דבר איסור מפני פיקוח נפש, לא תניק אז את התינוק כל זמן שאוכלת האיסור ההוא דגורם לו טמטום הלב בזקנותו. ועי' בשדה צופים ב"ק דף צ"ח ע"ב מה שציינתי שם.

ונודע מש"כ בשער הגלגולים שאמר האריז"ל לרבי חיים וויטאל שיקבל עליו להתענות על שקלל אמו בקטנותו, וכן ידוע מה שכתבו הספה"ק שהרה"ק רבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע היה מעביר ידיו בתוך האש וסיגף עצמו בזה על שהכה בידי אמו כשהניקה אותו.

ועי' במשכנות יעקב קרלין אבעה"ז סי' ג', ובנחל יצחק להגרי"א מקאוונא סי' נ"ו ענף ה', ובחלקת יואב או"ח סי' א', ובאבני נזר יור"ד סי' שנ"ג, ובדרוש וחידוש רעק"א מהדו"ת סי' קל"ד, ועי' עוד מזה בשדה צופים סנהדרין דף נ"ו.

אני מהרהר עשרים ושלוש שעות כדי לדבר שעה אחת...

בענין חידושי תורה, ראוי להביא המעשה הידוע עם רבי חיים הלוי מבריסק שנזדמן למקום אחד עם רב אחד מן המפורסמים, אותו רב דברן היה מטבע ברייתו, ישב כל אותה שעה ודיבר, ולא פסק פיו משיחה, ואילו רבי חיים שתקתו מרובה מדבורו.

לאחר שיצא הלה שאלו אחד מן המסובים את רבי חיים, מפני מה שתק כל אותה שעה והניח לפלוני לדבר רצופות לבדו.

השיב להם רבי חיים, פלוני די לו בהרהור של שעה אחת בכדי לדבר עשרים ושלוש שעות, ואילו אני מהרהר עשרים ושלוש שעות כדי לדבר שעה אחת....

הקדמה

יש צדיקים שאמרו תורה בלי הכנה רק כפי שהשפיעו להם מן השמים

בספר דברי יחזקאל משינאווא כתב שהיה נוהג באמירת תורה שלא היה מתכוון מראש, ולא הכין לעצמו מה לומר, ורק אם בשעת אמירת התורה עלה בלבו איזה חידוש אמרו בשולחנו הטהור.

ופי' בזה אם הרב דומה למלאך (חגיגה ט"ו ע"ב), דהמלאך אין שמו שוה שמשנתנה שמו לפי השתנות שליחותו בכל עת, וכיוצא בזה צריך הרב להיות דומה למלאך שבכל פעם שהוא צריך להשפיע לעדתו יקבל הארה ושליחות מן השמים וישימו הדברים בפיו מה לומר. וא"כ לא שייך שיכין עצמו מראש מקודם לאמירת התורה, כי בכל עת משנתנה שליחותו כפי מה שיורוהו מן השמים, ע"כ. וכן ידוע אצל הגאון הקדוש בעל **דברי יואל מסאטמאר ז"ע**.

וראיתי במו עיני כעין בחינה זו אצל הרה"ק **רבי דוד יצחק אייזיק מסקאליע** זצ"ל (מחבר הרבה ספרים נפלאים), שהיה נהוג בשולחנו שהיו מכבדים לאיזה איש מסויים לומר להרבי בשעת עריכת השולחן איזה פסוק שיבחר, ולפעמים היה האיש בוחר איזה פסוק קשה כגון ואחות לוטן תמנע וכיו"ב, והרב מסקאליע ז"ע היה מתבונן בדעתו כמה רגעים ואח"כ פתח פיו לפרש המקרא שנאמר לפניו בכמה אופנים, בדרך דרוש וחסידות נפלא.

איך נמכר ספר אבני מילואים

בספר "אגרות לחם שלמה" להגה"ק **משאמלווא ז"ע**, כותב בזה"ל: סיפר לי דודי כשהיה בלבוב אצל הגאון רבי **צבי אורנשטיין** מלבוב ז"ע והשתעשע עמו בדברי תורה. כשרצה ללכת ולוה אותו הגאון ועמדו על הפתח, אמר לו הרב מלבוב: אספר לכבודו מעשה אשר בודאי יהיה מאד חשוב אצלו: הנה הרב הגאון רבי **דוד מפאדהייץ ז"ל**, בן הגאון בעל **הקצות החושן** ז"ע, סיפר לי, כשהדפיס את ספר הנפלא "אבני מילואים" מאביו הקצות החושן, לא היה יכול למכרם, היות שאביו היה מתנגד לחסידים, וכן היה הרב הנ"ל מתנגד גדול, על כן לא קנו ממנו החסידים את הספר, והיה צר לו מאד על זה, ולא ידע עצה בנפשו מה לעשות. אך פעם אחת בנסעו בדרך, נכנס לאיזה אכסניה אצל איש אחד ת"ח וחסיד, וקירב אותו החסיד מאד, מכיון שראה שהוא ת"ח והיה מפורסם כבנו של הקצות החושן ז"ל אשר היה נכבד וחשוב מאד בעיניו. ואמר לו האיש, איעצך עצה שתיסע לקאזניץ, אל המגיד הקדוש בעל **העבודת ישראל ז"ע**, והוא יקרב אותך ויכבדך, ויקנה ממך הספר, ויתן לך מכתב בשבח הספר הנ"ל, ואז תמכור את כל הספרים שיש לך כרצונך, כי כל האנשים המסתופפים בצלו ימהרו לקנות הספר מכבודו. אך תנאי אחד אבקשך, כי תזכיר את שמי לפני הרבי, כי חשוך בנים אני, ויברכני להיפקד בזרע של קיימא. וישמע הרב מפאדהייץ לעצתו, אף

הקדמה

שהיה קשה לפניו ליסע אל רבי רבן של חסידים, אבל הבין שזה יועיל למכור ספרי אביו ז"ל, ע"כ שמע לעצתו, וגם הבטיח שיזכיר את שמו לפני הרבי כבקשתו.

כשהגיע לקאזניץ, הלך מיד לבית הרבי, ומיד התירו לו להיכנס מפני מע"כ. שאל אותו הרבי, מה בקשתך. וענה לו, אני הרב מפאדהייץ בן הקצות החושן, והדפסתי ספר 'אבני מלואים' על שו"ע אשר חיבר אבי ז"ל, אבל לא אוכל למכרו, ויעצני מאן דהו שאסע אל כבודו לבקש ממנו שיכתוב לי כתב מליצה לאנשי שלומו. מיד כיבדו הרבי ואף קנה ממנו ספר אחד, וכתב לו מליצה טובה, בירכו ונסע לדרכו. **כשכבר** היה רחוק מקאזניץ נזכר שלא הזכיר את אותו האיש לפני הרבי, ונצטער מאד כי מעל בשליחותו, ושב מיד בחזרה לקאזניץ, ובא לפני הרבי ואמר, כי שכח להזכיר את פב"פ שיפקד בזרע של קיימא. אמר לו הרבי: הרי המלאך הממונה על הריון בגימטריא ע"ה.

יאמר לי א"כ מעלת כבוד תורתו היכן נרמז דבר זה. השיב הרב מפאדהייץ מיד: שמבואר בגמרא (נדה טז:) דמלאך הממונה על ההריון 'לילה' שמו, שנאמר (איוב ג' ב') "והלילה אמר הורה גבר", וגימטריא של 'לילה' הוא ע"ה.

השיב לו הרבי: יפה אמר כבודו, אבל אתם הבאתם ראייה ממקום של חושך - לילה, אך אני יביא לכם ראייה ממקום של 'אור'. דהנה בפרשת לך לך כשהמלאך אמר להגר (טז, יא) הנך הרה וילדת בן, 'הנך' בגימטריא ע"ה, וכיון ש"הנך בגימטריא ע"ה, על כן יפקד האיש הנ"ל פב"פ בבן זכר, ונפרד ממנו שוב לשלום.

מיד נסע משם הרב מפאדהייץ, ומכר אח"כ במחיר טוב את כל הספרים, כי כל החסידים קנו את הספר במחיר מלא. ובאותו שנה אף נולד לחסיד הנ"ל בן זכר, ולא נפל מדבריו ארצה.

כעשרים אלף סימנים בחידושי תורה

ובעת כותבי פרק זה העוסק בעניני כתיבת חידושי תורה, אזכיר כאן את הגאון הגדול רבי **אברהם ב"ר אליהו גניחובסקי** זצ"ל, ראש ישיבת טשעבין ירושלים עיה"ק, שנפטר כ"ה תשרי תשע"ג, בעמח"ס בני ראם וספר בר אלמונים על עניני ברכות ועוד. שהניח אחריו ברכה, למעלה מאלף פנקסי חידושי תורה, ובהם כעשרים אלף סימנים על הש"ס ושו"ע, חיבור על תשובות רע"ק, חיבור על שב שמעתתא, וכן המון אגרות ומכתבים אשר השיב לשואליו כקטן כגדול. וגם אני הקטן הייתי בין אלה שזכו להשתעשע עמו בכתב ובע"פ. יהא זכרו ברוך.

וכעיי"ז ראיתי כתוב על הגאון האדיר רבי אפרים פישל הערשקאוויטש זצ"ל, שנלב"ע בשנת תשע"ז, שהניח רבבות דפי חידושי תורה על כל חלקי התורה.

והיות שבגמרא שהבאנו לעיל (במכילתין דף נ' ע"א) בהא דרב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד, כי הדר אמר ליה אבוה מאי חזית וכו', מובא אחר כך גם ששמע שהרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתו, אמרתי להביא כאן כמה ענינים מימי השואה שנהרגו ונשרפו על קידוש שמו ית' מליוני אחינו בני"ע"י הגרמנים הארורים הרוצחים ימ"ש, וראינו ושמענו מכמה וכמה שממש מסרו נפשם ודמם לקיום התורה והמצות עד זיבולא בתרייתא, וגם אותן שניצלו בחסדי השי"ת העמידו במס"נ דורות ישרים ומבורכים.

באחזי קסת הסופר בידי לכתוב ספר זכרונותי, אמרתי שאפשר לכתוב ספר שלם על קדושי עמינו, שנהרגו במיתות משונות ואכזרות, ולפי עדות גדולי עולם שחזו על בשרם את השואה האיומה, לא היתה עדיין גזירה בכמות כזו מימות עולם, כי בימינו היו ההריגות הנוראות יותר ויותר מבזמן החורבן, שנהרגו ונטבחו ונחנקו ונשרפו חיים שש מיליונים אחינו ואחיותינו אבותינו ואמותינו, על קידוש השם הנכבד והנורא, תלאה העט לרשום את כל התלאה אשר מצאה את עמנו, רבוא רבבות קדושים וטהורים רבנים גאונים וצדיקים, ראשי ישיבות, ואדמורי"ם, פרנסים ומנהיגים, תלמידי הישיבות, חסידים ואנשי מעשה הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, תינוקות של בית רבן ילדים אשר אין בהם חטא, המסולאים בפז, נהרגו ונחנקו בתאי הגאזים מתוך יסורים נוראים, ואכזריות שלא עלתה על הדעת, וגופותיהם הטהורים הושלכו באש והיו לאפר, וגם קבורה לא היתה להם.

קדושים אלו שבחייהם היו מופת ודוגמא בהתנהגותם ובמעשיהם ובכל מהותם, קדשו את השם הנכבד והנורא ומסרו עצמם לטבח וקבלו עליהם את הדין באהבה.

אלפי קהלות קדושות נכחדו מעל פני האדמה ולא נשאר מהם כל זכר, הרבה משפחות חשובות וכבודות לא נשאר מהם עד אחד.

ועליהם יאמר כדברי הפייטן בסליחות לערב ר"ה אנא רבש"ע הבט בצדקת עבדיך וחסדיך אשר הערו נפשם למות עליך וקדשו שמך הגדול ולא חללוהו, ורצו לזבח ופשטו צואר ועמדו בנסיון ונגעו דמי אבות ובנים ודמי רחמניות וילדיהן, ונתערבו דמי אחים ואחיות ודמי חתנים וכלות ודמי זקנים וזקנות ודמי אנשים ונשותיהן וכו', ונהרגו כולם יחד על קידוש שמך המיוחד.

ארץ אל תכסי דמם ואל יהי מקום לזעקתם עד ישקיף וירא ד' משמים וינקום נקמתו, ונקמת עמו, ונקמת תורתו, ונקמת דם עבדיו אשר שפכו דמים כמים כמה שהבטחתנו ע"י נביאך וכו', כי דם עבדיו יקום ונקם ישוב לצריו.

ואמרתי הן כולנו בנים ונכדים למקדשי השם שעלו על מוקדה בכבשנות האש באוישוויץ ד' ינקום דמם, כי **אבי מורי זצ"ל** היו אוד מוצל מאש, והקריב

הקדמה

את אשתו הראשונה ושלושת ילדיהם על המזבח עקיד"ה, והיתה לו נפשו לשלל ויצא חיים מתוך ההפיכה, והתחזק בתקוותו ובבטחונו לאלקיו וחזר והקים את ביתו עם **אמי מורתי ע"ה** שסבלה את מוראות השואה ועברה שבעת מדורי גיהנם במחנות המות באוישוויץ, וקצת מהמאורעות וגבורת נפשם ויראת חטאם שלהם העליתי על הכתב בקונטרס רחמנא ליבא בעי שהוצאתי לאור ליום השלשים לפטירתה לחיי עד, בשנת תשנ"ג לפ"ק.

ועלינו להתבונן כי גם בתוקף החשכות הנורא בזמן שמדת הדין היתה שלטה בעולם במלא עוזה, ונהרגו ונטבחו מיליונים מאחינו בנ"י, גם שם בעמק הבכא בחשכות הנורא נראתה השגחתו יתברך על כל יחיד ויחיד, אשר ניצול מתוך ההפיכה, וזכה לחזור ולקום לתחיה ולהקים משפחה ולהמשיך דורות, ונתקיים בעמנו הכתוב ואומר לך בדמיון חיי.

לא שיקרו באמונתם

ואנחנו בניהם ובני בניהם של מקדשי השם חייבים לזכור ולספר מה שאירע לאבותינו וכיצד מסרו נפשם על שמירת התורה והמצוות בתוך הגיהנום הנורא כשהיו כבושים תחת רגליו של האשמדאי הגרמני שר"י, שדיכה אותם בדם ואש ותמרות עשן, ובכל זאת לא שיקרו באמונתם, ועין בעין ראו התגלות מופלאה של גבורת הנפש, וקידוש שם שמים ברבים, ועלינו לזכור שאנחנו צאצאי בעלי מסנ"פ, מחוייבים ללכת בדרכם ולעבוד את ד' במסנ"פ.

מסנ"פ בקריאת שמע שנחשב לו לאדם כאילו מסר גופו למיתה

ונודע כי המלאך המגיד הדובר במרן **רבי יוסף קארו** זי"ע בעל הבית יוסף ושולחן ערוך אמר לו: "עתיד אתה לאיתוקד בנורא על קדושת ה' כר' שלמה (מולכו) בחירי" כנדפס בסה"ק מגיד מישרים, והקושיא מפורסמת שהרי מרן הבית יוסף נסתלק לחיי עד כמות כל האדם, ולא נשרף על קידוש השם, וכיצד יצאו מפיו מלאך דברים אשר לא נתקיימו, וקושיא זו הקשה הרה"ק **מהר"י מבעלזא** זי"ע מאביו הרה"ק **מהר"ש** זי"ע, והשיבו עפ"י מה דאיתא בזה"ק דיש בחי' מסנ"פ בקריאת שמע שנחשב לו לאדם כאילו מסר גופו למיתה על יחודו ית"ש, ולבחי' מסנ"פ עילאה זו זכה מרן הבית יוסף בחיים חיותו, כשקרא ק"ש נחשב לו מסירת נפשו כאילו נשרף חיים על יחודו ואחדותו יתברך, וממילא נתקיימה בו נבואת המלאך המגיד, שנסתלק לחיי עד כשאר בנ"א, ואעפ"כ נחשב לו דאיתוקד בנורא ממש על דבר כבוד שמו ית'.

ובחינת מסירות נפש כזו השי"ת דורש מאתנו, שיתגדל ויתקדש שמייה רבא על ידינו, ויהי' בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל, שנזכה לגדל צאצאינו לתורה, ולהקים עולה של תורה, לאהב את שמו יתברך על הבריות, שיהיה שם

הקדמה

שמים מתעלה ומתקלס על ידינו, ואבותינו הקדושים שמסרו נפשם על קדושת השם, הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו, כשם שבחייהם היה כל מרכז מחשבתם ומאויים להמשיך שלשלת הדורות זרע ברך ד' בנים ובני בנים שיהיו ראויים לקבל פני משיח צדקנו, ולא נתבייש עמהם, כך במותם מות קדושים שמעלתם גבהה מאד, ואפרם צבור ומונח לרצות פני קונם, גם שם ימליצו טוב בעדינו ממרום שבתם בהיכלות הגבוהים, שנזכה לילך בדרכם ולגדל פירות נאמנים לגאון ולתפארת ובמהרה דידן נזכה לקבל פני משיח צדקנו עמהם.

יהודי יקר שהיה נודע בשמו "דער שמע ישראל יוד"

סיפר לי מוה"ר שלמה בערגער נ"י מהחברה קדישא דאנטווערפן, שאשתקד בחודש תמוז תשע"ז קראו אותו על הטעלעפאן מן אנשטאלט של גוים שבעיר "פורס" (עיר קטנה באנטווערפן), שנפטר שם איש יהודי אחד בן 92 לשנות חייו. ר' שלמה הנ"ל נסע לשם, וכשבא ליקח אותו אמר אחד מהגוים העוסקים שם (גורס) שעבד שם במשך שלשים שנה שרוצה להספידו, ואמר – "פאול (כן קראו אותו שם) אני מבקש ממך מחילה, וה"שמע ישראל" תלוך למנוחתך". ואח"כ בעת הלוי" ספרו קרוביו מעשה נורא מאיש הלז, שמו **פנחס נפתלי בן אפרים יצחק שפירא**, שבעת המלחמה הי' כבר בחור מבוגר והי' בקאנצטראציע לאגער, ופעם לקח דבר מה מבית התבשיל וחטפו אותו הגרמנים ימ"ש והוציאו אותו לפני כל כדי לירות עליו רח"ל, והלה סגר עיניו וצעק בקול רעש גדול "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", אז החליטו הרשעים לא לירות עליו והתחילו להכות על ראשו במכות רצח ר"ל. היהודי הלז נשאר בחיים אבל נעשה אינו שפוי בדעתו ר"ל.

אחר המלחמה הכניס אותו אחותו באנשטאלט בבעלגיע, ויהודי הלז כמעט שלא הי' מדבר כלום, אבל בכל עת צעק בכל כחו "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", וכל העוסקים בשם באנשטאלט קראו אותו "השמע ישראל פאציענט", ומתחילה באו קרוביו לבקרו, וקודם שמתה אחותו הודיעה להמפקחים דשם שלאחר פטירתו יודיעו לחברה קדישא כדי להניחו בקבר ישראל, ובמשך השנים כבר מתו כמה מקרוביו ונשאר לבדו שם שנים הרבה. וסיפר ר' שלמה שבעת הטהרה ראו שנתפצעה מוחו רח"ל.

פוק חזי קידוש השם גדול ונורא של יהודי יקר, שמני אז רק פסוק זה של "שמע ישראל" נשאר במוחו קול גדול ולא יסף, יהא זכרו ברוך.

לא הכניס לתוך פיו מאכל ומשקה שיש עליו חשש איסור

ומדי דברי זכור אזכור את חמי איש ירא אלקים תם וישר צנוע ומעלי הרב החסיד מוה"ר **משה צבי מארקאוויטש** זצ"ל, שעבר את כל מוראות השואה במחנות

הקדמה

עבודה (מונקא-טאבור), אמנם לא רצה לספר ממה שעבר עליו באותה תקופה, כי הלב היה מתכווץ מרוב צער בזוכרו את כל הצרות והתלאות, וכדרך רוב ניצולי השואה שלא רצו לדבר מאותה תקופה איזמה בחייהם, גם הוא כבש בקרב לבו את הכאב הנורא והתגבר על אנקת הכאב כדי לבנות חייו מחדש ולגדל צאצאיו בדרכי התורה.

אמנם דבר אחד היה נוהג לספר מאותה תקופה, שגם בשנות הזעם בגיא ההריגה מעולם לא הכניס לתוך פיו מאכל ומשקה שיש עליו חשש איסור, ונודע שלפי המצב במחנות היה דבר זה כרוך במסנ"פ עצומה, ובסכנת רעב ומיתה רח"ל, היש מלים בפינו לתאר גודל יקרת נפשם של יהודים אלו במצב כזה, כאשר חייהם היו תלואים להם מנגד, ובכל זאת לא נשברו מפני זלעפות רעב, והתאמצו בכל כוחם לשמור על קדושתם ולא להתגאל במאכלות אסורות.

הבחור הצדיק עקיבא מאנן

והנה מקום אתי לספר פה עובדא מזעזעת בענין התנהגותם המופלאה של אחנב"י במחנות הריכוז באוישוויץ, וסיפור זה מובא בספר שו"ת מקדשי השם מהגאון הצדיק המפורסם רבי **צבי מייזליש** זצ"ל אב"ד ווייטצען זצללה"ה שמיוסד כולו על השאלות ההלכתיות הנוראות שעלו על הפרק בתוך המחנות, שאלות בלתי מצויות בעניינים הנוגעים לחמורות שבחמורות שנשאל מהיהודים אסירי המחנות, ואשר השיב להם להלכה.

ובאמת מזה ראינו עד היכן הגיעה מעלתם של הקדושים הללו, שאף בעת שחרב חדה מונחת על צווארם לא זזו מד' אמות של הלכה, ושאלו שאלת חכם על כל ענין שנסתפק להם, ומה נוראים הם השאלות שנשאלו שנתהוו מכח הצרות המשוונות והנוראות, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ הנהרגים על קדושת שמך והנטבחים על יחודיך וגם במצב נורא כזה אינם מרפים ממך, חבוקים ודבוקים בך כל זמן שהנשמה באפם, ועתה נגולל בפניכם את הסיפור הנ"ל שנדפס בספר מקדשי ד', אמנם הגאון לא כתב רק מה שנוגע לנדון השאלה דהועלתה בפניו, וככלות חלק הסיפור שבספר הנ"ל, הנה מקום אתי להוסיף ולספר המשך השתלשלות הדברים מה ששמעתי מפי עדי ראייה המושך העובדא.

וכך מספר הגאון בעל שו"ת מקדשי השם בחלק ראשון של הספר הנקרא "שער המחמדים":

בין האסירים היהודים במחנה העבודה באוישוויץ היה בחור אחד מעירנו ווייטצען בשם **עקיבא מאנן**, הוא היה בנו של ראש המלמדים בווייטצען הרב **ברוך מאן** ז"ל.

הקדמה

כה

כשהגיעו משלוחי הרכבות לאוישוויץ הנהיג מלאך המות ד"ר מנגלה שר"י למדוד את גובהו של כל הבא בשערי אוישוויץ, כדי להוודע אם הוא כבר מבוגר וראוי לעבודה, וציווה להעביר כל אחד ואחד מול קורת עץ זקופה שהיה בה אורך ומידה מסויימת, והיה אם האדם העובר דרך הקורה הגיעה קומתו לגובה הקורה, או למעלה הימנה, הוא נשלח לצד ימין וניצול לחיים למחנה העבודה, ואם האיש העובר היה קטן קומה ולא הגיע לגובה הקורה, נשלח לצד שמאל ליהרג מיד על קידוש השם.

הבחור עקיבא הי' גובה קומה ובעברו את הקורה הורה המלאך המות בידו לימין וניצול לחיים, אך סמוך לו עבר בחור אחד מעירו בשם **משה'לה ראזענבערג** שהיה בחור יקר מאד מתמיד עצום להפליא, אמנם היה קטן הקומה, ובעברו את הקורה נשלח ע"י מענגעלא ימ"ש לצד שמאל, וכשראה זאת עקיבא הסתערה רוחו בקרבו, ומאד דאב לבו על הבחור היקר הזה שנשלח לתאי הגאזים, ומיד רץ אלי עקיבא – מספר הגאון מווייטצען – ואמר בכאב ובזעקה, היתכן, אנחנו שותקים ומניחים להוביל לשריפה את הבחור היקר הזה משה ראזענבערג, והשבתי לעקיבא, וכי מה ניתן לעשות כדי להצילו, וענה ואמר לי עקיבא, הנה אני בחור פשוט ומשה'לה בחור מצוין, ופשוט הדבר כי העולם צריך את משה ראזענבערג ואין לעולם צורך בעקיבא מאן, והמשיך עקיבא ואמר ברגש אש קודש, אני הנני מוכן ומזומן להקריב את עצמי להצלת משה'לע ראזענבערג, והרצה לפני את תכניתו שרצונו להתגנב למחנה שבו נמצא משה'לע, יחד עם הקדושים הממתינים שיובילום לכבשן האש, והוא ישלח את משה'לה משם, וימלט את נפשו למחנה העבודה והיתה לו נפשו לשלל, וסיים עקיבא: ואני אשאר תמורתו, כי הרשעים לא ירגישו בחילוף, כי הם היו מדקדקים מאד שלא יחסר ממספר האנשים בעת המפקד (אפעל) וכאשר אבא במקומו לא יחסר המספר.

וסיים עקיבא שאלתו ילמדנו רבינו האם יש היתר בדבר שאמסור עצמי לשריפה תמורת משה'לע ראזענבערג, והנני מוכן ומזומן לעשות כן מיד, אם יתיר לי רבינו.

והשבתי לו – כותב הגאון מווייטצען – אין בכוחי להורות לך היתר לעשות כן, אמנם עקיבא לא הרפה וחזר ואמר מורי ורבי: הנני מוכן ומזומן למסור נפשי עבור משה'לע גם בלי היתר מרבינו, רק אחת שאלתי מאת רבינו שתאמרו לי שאם אעשה כן איננו בגדר מאבד עצמו לדעת, והי' לי חלק לעוה"ב: והשבתי לו – כותב הגאון מווייטצען זצ"ל – גם זאת לא אוכל לומר, כי גם את הדבר הזה לא אוכל לפסוק לך שאין אתה בגדר מאבד עצמו לדעת, ואין אתה רשאי לעשות כן, עד כאן כתוב בס' מקדשי השם.

הקדמה

מה מופלאות העובדא המחרידה והמעוררת לב כל חי מרגיש אודות מסירות נפשו והתבטלותו של הבחור עקיבא מאן בפני מי שגדול ממנו בתורה, עד כדי כך שהי' לבבו בוער כאש לרוץ ולתת את נפשו קרבן תחת נפש התלמיד חכם, בהיותו מכיר ערך התלמיד חכם וכי העולם יש לו צורך בת"ח יותר ממה שיש צורך בו בעצמו.

וזו מזריגה נעלה ומורה על פנימיות הנפש דישראל, וזך מדותיו, כי כאשר האדם במצב כזה, שחייו תלואים לו מנגד יעשה כל טעדי שבעולם להציל את נפשו, ובשעה כזו כל שערי תירוצים והסברים פתוחים לפניו למצוא טעם והסבר כי בראשונה עליו להציל את נפשו, וחפץ החיים הטבעי השתול בלב כל בעל חי, יטה לבבו להכריע כי הוא קודם לכל, ואפילו לת"ח וגדול הדור, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו.

וכאן ראינו את עדינותו וגבורת נפשו של עקיבא מאן שבשעת חירום כזו, כאשר רבים מפליטי המחנות בגודל דחקם צערם וצרתם אבדו צלם אלקים, ונעלמו מהם תכונות הנפש העדינות, ואת מקומם ירשו תכונות רעות, קפאון, אנוכיות, קרירות וקשיחות הנפש, שתוצאותיו ללחום רק בעד עצמו, מבלי להתחשב ביושר ובצדק, ומבלי להביט על טובת הזולת, במצב איום זה, בין יצורי אנוש שכבה מאור שכלם וחשכו עיניהם ולבם התעלה עקיבא למעלה למעלה, במדותיו הנעלות, להשפיל עצמו עדי עפר, להכיר מעלת הת"ח מול שפלותו, ולהתאמץ בכל יכלתו להקריב עצמו תחת הת"ח לחניקה ולשריפה ולהיות לעולה תמימה, אך ורק כדי שנפש הת"ח העדין משה ראזענבערג תהי' לו לשלל, ותגדל הפליאה שגם כאשר הרב לא רצה להורות לו היתר בעולם לעשות כן, לא שלט בנפשו ולא נסוג אחור מתכניתו כי נפשו הטהורה לא מצאה מנוח בזוכרו כי הת"ח עדין הנפש נמצא במחנה המות ועומד לעלות על מוקד"ה, ואך ורק תשובתו המחוכמת של הרב והפחד פן יהי' דינו כמאבד עצמו לדעת מנעו ממנו ברגע האחרונה מלעשות את הצעד הנועז והנואש הזה.

התנהגותו המופלאה של הבחור עקיבא מאן במחנה ההסגר, העירו את רעיוני לחקור ולהוודע מה עלתה בו, ומה היה המשך השתלשלות קורותיו של עקיבא, והעיקר אם זכה לצאת מעמק הבכא ולהנצל לחיים, מחשבותי דחקו בי ולא נתנו לי מנוח, עד שפניתי לידיד נפשי הגאון המפורסם רבי **זלמן לייב מייזליש** שליט"א אב"ד סי-געט, בנו של רב האי גאון מווייטצען זצלה"ה, מאריה דעובדא שהדפיס בספרו מקדשי ד' עובדא זו.

שאלתי את ידידי הגאב"ד סי-געט שליט"א שאף הוא היה במחנה ההסגר יחד עם אביו הגאון זצ"ל, האם זכור לו אחד בשם עקיבא מאן שהיה אתם עמם

הקדמה

במחנות ההסגר, והשיב לי בוודאי הנני זוכר את כל הענין, והחל לספר את סיפורו מה שעבר עליו במחנה ההסגר באוישוויץ, וארשום בזה איזה עובדות מעניינות ששמעתי מפיו.

ה"גלוסקאות של ביצים" באוישוויץ...

כשהגענו לאוישוויץ לא רצינו להתגאל במאכלי טריפה, ומה עשינו, הנה הרבה מהיהודים האומללים שהובאו מכל קצוות אייראפע למחנה המוות, הכינו לעצמם צידה לדרך ולמקום שיגיעו, ומחמת שהיתה הפקודה שכ"א רשאי ליקח רק חבילה קטנה, וגם ידעו שהם נוסעים לדרך רחוקה, וצריכים לשאת עמם מאכל שלא יתקלקל בדרך, הכינו לעצמם מעשה אופה הקרוי "אייער קיכל" [גלוסקאות של ביצים] שהוא מאפה קשה המתקיים זמן רב ואינו מתעפש, וגם במעט ממנו די לשבור את רעבונו ולהיות שבע.

כשהגיעו משלוחי היהודים בקרונות לאוישוויץ נטלו מהם את כל החפצים האישיים שהביאו, ובתוכם את כל חבילות האייער קיכלעך, ושפכום לערימה אחת עד שנעשה הר גבוה מהגלוסקאות של ביצים הללו.

אנחנו שהיינו במחנה העבודה הסמוך התגנבנו בלאט לערימה זו ולקחנו מפעם לפעם ממעשה אופה אלו, והחיינו נפשינו בהם, זכורני פעם אחת כשפתחתי גלוסקא אחת לאכלה, מצאתי בתוכה טבעת יהלומים יקרה, יראתי לנפשי להשאיר את הטבעת אצלי, שהרי אם יערכו עלי חיפוש וימצאו את האוצר ברשותי יהרגוני על אתר, חשבתי לגשת לא' מקלגסי הס.ס., ולמסור לו את האוצר שמצאתי, אך נמלכתי, כי יראתי שאם אתן לו טבעת יהלומים אחת, יחשוד בי כי יש לי עוד אוצרות שהחבאתי, ואם אגיד את האמת שאין לי עוד, לא יאמין לי ויהרגני, בסופו של דבר זרקתי את הטבעת לבור בית הכסא כדי להפטר מצרה זו.

ומוסיף הגאב"ד סי-געיט, אחרי המלחמה שמעתי שנתפרסם בעתונים, כי עובדי הכפיה הפולנים שעסקו בעבודות בזויות כשניקו את בתי הכסאות מצאו בפנים הרבה תכשיטים של זהב ויהלומים [כי הוא לא הי' היחיד שעשה כן, וכנראה הרבה יהודים מגודל פחדם מהגרמנים שר"י זרקו את רכושם לביהכ"ס].

וממשיך הגאב"ד סי-געיט בסיפורו המרעיד: פעם אחת כאשר התקרבותי בחשאי לערימת הגלוסקאות והושטתי ידי לקחת גלוסקא אחת, הרגיש בי אחד השומרים הגרמנים ימש"ו, ואמר לי בעבור מעשה זו מגיע לך עונש מות, אך – מחמת שהייתי עדיין נער קטן בן שתיים עשרה שנה, התרכך קימעה לבו האבן של הרשע העריץ, וענה ואמר לי – בעבור שאתה כ"כ צעיר לימים לא אהרוג אותך, רק זאת אעשה שאחליף את עונש המוות במתן חמש ועשרים מלקות, והיה אם

הקדמה

במשך כל זמן המלכות תחריש ותסבול ולא תוציא צעקה מפִּיךָ, לא אהרוג אותך, אך אם תזעק אחת דתך, הרשע האכזר ניגש מיד לבצע מעשהו, הפילני ארצה והכני ברצועה של עור מכות קשות בכל כוחו, ואני התאפקתי בכל כוחי שלא אוציא הגה מפי, ומגודל ההתאמצות נשכתי את שפתי בשיניי כדי שלא אוכל להוציא קול מפי, ומהנשיכה שנשכתי שפתי בשיניי זב דם מפי ומפני, ונענה הרשע העריץ בבת שחוק ובלעג, אינטערסאנט! איך שלאג פון אינטן און ס'גיסט בלוט פון אויבן, [מוזר! אני מצליף מלקות מלמטה והדם זב מלמעלה].

אמר המחבר, מה נאמר ומה נדבר למשמע אוזן אשר עוללו הרשעים הארורים הגרמנים ימש"ו לשארית עמנו, ומלב מתפרצת זעקה, "הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגויים נחשבנו כצאן לטבח יובל, להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה", ובתוך ים הצרות ההשפלה וההסתרה הנוראה היו יהודים יקרים לאלפים ולרבבות שמסרו נפשם על תורת ד', והיו מוכנים למסור עצמם להריגה להציל אחרים במקומם, ומסרו נפשם שלא לעבור על קוצו של יו"ד מהתוה"ק, ובכל זאת שמך לא שכחנו, נא אל תשכחנו.

כל יהודי שניצול מהשואה היו אתו עמו שני מלאכים שליווהו

בהמשך דבריו סיפר לי הרב מסי-געייט שליט"א כי הרה"ק **מבעלזא זי"ע** אמר שכל יהודי שניצול מהשואה היו אתו עמו שני מלאכים שליווהו על כל צעד ושעל לשמרו ולהצילו, והוסיף הרב שליט"א ששמע בשם הרה"ק **מפשעווארסק זצ"ל** שהוסיף שמדברי הרה"ק **מבעלזא** מפורש יוצא כי במלאך אחד לא הי' סגי להצילו, כי לגודל הסכנה ושעת דין קשה הי' צורך בב' מלאכים דייקא.

עד שמצאתי את שאהבה נפשי

עוד סיפר לי ממה שעבר עליו במחנה העבודה, הייתי נער בן י"ב שנה, ויצאתי לעבודה עם שאר עובדי הכפיה, יום א' כשחזרתי מהעבודה לא מצאתי את אבי זצ"ל שהיה במקום אחד עמי, ובכיתי מאד, כי בקשתי את שאהבה נפשי ולא מצאתיו, וצעקו עלי שאר היהודים שתוק ואל תרעיש כי יש בזה סכנת נפשות לכולנו.

ונודעתי כי העבירו את אבי לצריף (באראק) מספר 12 ושמתני נפשי בכפי ובאישון לילה ואפלה זחלתי בלאט לצריף 12 ונכנסתי לצריף שהיה מלא מיטות, קומה ע"ג קומה, ובכל הצריף חשך אפילה, והלכתי ממטה למטה וצעקתי שם אבי, וגערו בי מאד לשתקני כי היו ישנים על מיטותם באפס כח ואין אונים אחרי יום עבודת פרך, ואני בזעקותי החרדתי והערתי אותם, וככה הלכתי ממטה למטה, עד שמצאתי את שאהבה נפשי אבי מורי זצ"ל וחזרתי ונתחברתי עם אבי בצריף אחד.

הקדמה

במחסן הבגדים

ועתה נבא לחלק הסיפור שמספר הגאב"ד סי-געיט אודות הבחור עקיבא מאן וגורלו, וכה דבריו:

אספרה לך אודות אחותי הצדקנית אלמנת הגאון הצדיק המפורסם מעמודי התורה והעבודה בדורנו רבי **אברהם לייטנער** זצלה"ה, במחנה הריכוז היה צריך [באראק] שהיה מלא בגדים שנאספו מהקרבות והונחו שמה למשמרת, על הצריך הזה היה ממונה הרב **אהרן מגיד** ז"ל (בעמח"ס בית אהרן) ואתו עמו היה עובד במחסן הבגדים הבחור עקיבא מאן, מיודענו, בתוקף תפקידם במחסן הבגדים השתדלו הרב אהרן ועוזרו הב' עקיבא בכל יכלתם לעשות טובות ליהודים תושבי המחנה, והיו עושים כמיטב יכלתם לחלק בגדים להיהודים האומללים הצריכים לכך.

הנעליים שהצילו אותה ממות לחיים

וממשיך הרה"ג מסי-געיט לספר, להבחור עקיבא מאן שהיה עובד במחסן הבגדים נודע, שלאחותי הבתולה (שאחרי כן נישאה להבחל"ח להגה"צ מהר"א לייטנער זצ"ל) אין נעליים ברגליה, ובטוב לבו העניק לה זוג נעליים טובות, הנעליים הללו הצילו אותה אח"כ ממות וודאי, וכך היה המעשה: בסמוך לגמר המלחמה כאשר הנאצים שר"י נחלו מפלות בכל שדות המלחמה, וצבאות הברית עמדו לכבוש את מחנה אוישוויץ, נסוגו הנאצים מאוישוויץ לברוח לפנים גערמאניא, גם כשעמדו על סף האבדון לא הרפו האכזרים הללו מהיהודים המעונים, ובברחם לקחו עמם הנאצים ימ"ש"ו את כל השבויים האומללים תושבי המחנה שעדיין נשארו בחיים, והובילו אותם רגלי במצעד אכזרי שנקרא מצעד המות [טויטן-מארש], את המצעד הנורא הזה תכננו הרשעים הארורים, כדי לחסל את שארית הפליטה בהליכה מהירה, והריצו באיומים אלפי יהודים חלשים ורפו אונים מזי רעב, שבקושי עמדו על רגליהם, ופקדו עליהם לרוץ בכל כוחם מאות קילומטרים יחפים ובמלבושים קלים בקור, וכל מי שאפסו כוחותיו ולא יכול לרוץ עוד ירו בו והרגוהו באם הדרך.

רוב רובם של הצועדים "בטויטן מארש" לא הגיעו למטרתם, ונפלו מתים או נהרגו באמצע הליכתם, במצעד המות הזה הלכה גם אחותי הרבנית לייטנער שהיתה נערה צעירה, ואילמלא הנעליים הטובות שהיו ברגליה, שניתנו לה מהב' עקיבא מאן לא היתה מסוגלת להמשיך וללכת, ומאת ד' היתה זאת שהקדים רפואה למכה, ובעודם בתוך המחנה נהג בה עקיבא טובת עין ונתן לה נעליים אלו שהצילו אותה ממות לחיים, ונבדלה ממחנה המות לחיים, וזכתה להקים דור ישרים שלשלת מפוארת של ת"ח וצדיקים עם בעלה גיסי הגה"צ המנוח זצלה"ה.

וסיים הגה"צ מסי-געיט, שאלת מה עלה בגורלו של עקיבא מאן, הוא נשאר בחיים עד הסוף, ואף הוא היה בתוך ההולכים במצעד המות, ולדאבונינו לא עצר

הקדמה

כח לעמוד בהליכה אכזרית זו, ובאם הדרך אפסו כוחותיו ויצאה נשמתו, ד' ינקום דמו ודמי כל הקדושים, אל יהי מקום לזעקתם עד ישקיף ד' וירא, עכ"ד של ידינ"פ הגה"צ מסי-געיט שליט"א.

האם יש כאן יהודי מעיר ווייטצען...

ומחמת שרציתי לדעת כל פרטי המעשה התקשרתי בטעלעפאן להרבנית הצדקנית מרת לייטנער תליט"א ושאלתי ממנה פרטי העובדא, מה ראה עקיבא מאן שנתן לה מנעלים, וסיפרה לי כי היא היתה בצריף [בארקא] של הבנות שהיה מעבר לגדר, ופ"א התרחקה מחברותיה ונגשה אל הגדר ושאלה בקול מהיהודים שעמדו בצד השני אם יש כאן יהודי מעיר ווייטצען, וענה עקיבא מאן אני הנני מווייטצען, ושאל אותה האם את צריכה איזה דבר והשיבה הנני זקוקה לנעליים, כי אין לי מנעלים ברגלי, והביא לי עקיבא מאן זוג נעליים, ע"כ דברי' של הרבנית תליט"א, שמכל דיבוריה ניכר ובולט האמונה הפשוטה שכל צעד ושעל היה בהשגחה פרטית, ועין בעין ראו חסדיו יתברך עמה.

החכמה תחי' בעליה

כששמעתי עובדא מופלאה זו, נצנץ במוחי רעיון נפלא, הנה עקיבא מאן רצה למסור נפשו בעד ת"ח, אך הגאון מווייטצען לא הניחו, כי עפ"י הלכה אסור לו לעשות כן, ומחמת כן נשאר עקיבא מאן בחיים במשך כל תקופת מחנה הכפיה, ועתה ראה נא פלא כי אותו עקיבא מאן שניצול לחיים מחמת פסקו של הגאון מווייטצען היה המציל של בתו של הגאון, הרבנית לייטנער, במנעלים שנתן לה, ושבהם אזרה חיל לצעוד במצעד המות הנורא ולהנצל, ולהבדל לחיים טובים וארוכים, ונתקיים בו בהגאון מווייטצען "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" ומאה"כ "והחכמה תחי' בעליה", וחיתה נפש בתו בגללו, בסיבת הפסק שהורה כדת וכהלכה להבחור הקדוש עקיבא מאן הי"ד, שבעבור פסק ההלכה הזה שפסק בתום לב נשאר הב' עקיבא מאן בחיים עד תום המלחמה, ונתגלגל הדבר מאת מסבב כל הסיבות שהציל את בתו של הגאון לפני תום המלחמה, ואח"כ נפל חלל בידי הגרמנים שדלקוהו והריצוהו עד שאזלו כוחותיו ועלתה נשמתו בטהרה במעלות קדושים וטהורים לחסות בצל ש-די.

למען קדושים מושלכים באש

הנה אנחנו אלה פה כולנו חיים, בעורקינו זורם דם הקדושים הקדמונים הללו, ועדיין חבויה בפנימיות הלב של כל אחד מישראל אותה אהבה מסותרת אשר ירושה היא לנו מאבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב.

ראש המאמינים אברהם העברי שכל העולם כולו מעבר מזה והוא מעבר מזה, אברהם אבינו שמאס וניפץ אלילים, והקריא שמו ית' בפי באי עולם, והושלך לתוך כבשן האש ונבחן בנסיון ונמצא שלם באמונתו, ועל כן נבחר מכל באי עולם, אמונה צרופה זו הנחיל אברהם אבינו לזרעו אחריו עד סוף כל הדורות, כאשר מעידו הקב"ה "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו'.

יצחק עקידא, ראש לנעקדים עולה תמימה שפשט צווארו לשחיטה על גבי המזבח לעשות רצון יוצרו, והשריש בקרבינו להיות מוכנים ומזומנים למסור נפשו לקדש שמו יתברך, ולקיים מצוות בוראינו "ונקדשתי בתוך בני ישראל", את אלה מזבחות זכור ואלה עקידות זכור תזכור, הלא המה רבבות הנעקדים והנשחטים והנשרפים והנתלים והנקברים חיים ששלטו בעצמם ולא כרעו ברך לעבודה זרה וקידשו את השם הגדול והנורא בסילודין ויצתה נשמתם בזעקת שמע ישראל, קרבנות זבחים ועולות ושלמים אשר עלו על מוקדה לריח ניחוח אשה לד' הם אשר מגינים עלינו ועל שארית ישראל, ואפרם צבור ומונח לפניו ית' וזכרון הקדושים מכפר ומרצה על הנשואים, משתיק כל המקטריגים ומעורר זכותם ורחמים על ישראל, ובכחם ובזכותם אנו חיים ומתקיימים בצוק העיתים בתוקף הגלות.

יעקב שלימא, מובחר שבאבות שממנו נמשכת שלשלת הקדושה, יעקב חבל נחלתו, והוא עמנו בגלותנו מתפלל ומעורר רחמים על צאצאיו עדת יעקב שכ"כ עמל ונצטער עליהם בצער גידול בנים, וגם בשמי מרום "יעקב אבינו לא מת, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים", שכל זמן שזרעו חי חיי תורה וצוות והולך בדרכי אבות אף הוא – יעקב אבינו מובחר שבאבות בחיים, להגין עלינו.

עובדה נפלאה זו שהבאנו מספר מקדשי השם על גבורת נפשו המופלאה של הבחור הקדוש עקיבא מאן ע"ה הי"ד היא רק אחד מני אלף אלפי עובדות כאלו של מסירות נפש עילאית במצבים הנוראים והקודרים ביותר, בשנות השואה, בגיטאות, בעת הנסיעה הארוכה לאוישוויץ ברכבת המוות בתוך קרונות הבקר הצפופים עד למחנק, במחנות ההסגר, ובתוך הכבשנים, ובמצבים קשים ומרים ביותר, סיפורים עד אין ספור על פרקים מופלאים של קידוש השם, ושל מסירות נפש על כל קוץ ותג שנתעלו בה הרבה מיושבי המחנות, על מסכת מדות נפלאה שנתעלו בה כמה וכמה מאחבנ"י בעידן קשה ונורא זה, על גילויים של הקרבה עצמית למען הזולת כשחייהם תלואים להם מנגד.

הקדושים הי"ד חזרו ונתגלגלו

אימרא נפלאה היתה להגאון מווייטצען זצ"ל, ולו רגל על שפתיו בשנים שאחר החורבן עד עת הסתלקותו לחיי עד, והיה דורשה בכל מקום בואו, וכך היה

אומר כי בבנים שנולדו לאבותינו פליטי המחנות אחרי שחזרו והקימו משפחותיהם בשנים שאחר השואה, חזרו ונתגלגלו האבות שנעקדו בשואה, ונמצא כי בהנכדים חזרו ובאו נשמות סביהם וקרוביהם שמסרו נפשם על קדושת השם, והביא סמוכין לדבר ממה דאיתא בילקוט שאותם התינוקות שהושלכו ליאור חזרו ויצאו חיים והכירו כל אחד את אבותיו ובאו לבתיהם, והיה מפרשו ג"כ שהיה בדרך של גלגולי נשמות, והיה רגיל לעורר שעלינו להיות זהירים בהם לחנכם לתורה ועבודת השם, כי נשמת הקדושים אבות אבותיהם שואף מאד לכך, והדברים ארוכים, והרוצה יעיין בספרו הנ"ל משם תדרשנו.

וכעין דברים אלו כותב מרן הקוה"ט **מסאטמאר זי"ע** בדברי יואל פרשת בא, ונעתיק מקצת לשונו, בבעל הטורים עה"פ מי ומי ההולכים, אמר פרעה למשה וכי אתם סבורים ליכנס לארץ, מי ומי ההולכים ליכנס לארץ, כי כולם ימותו במדבר וכו' מלבד יהושע וכלב, השיב משרע"ה בנערינו ובזקינינו נלך וכו', ויובן עפימ"ש בש"ך על התורה קו' המפרשים שהוכיח משרע"ה את ישראל על שהמרו בים סוף, והלא אותם שהמרו בים סוף כבר מתו עד שנת המ', וא"כ מה הוכיח את הבנים על חטאי האבות, ות"י הש"ך דשפיר הוכיחם דעכשיו כבר חזרו ונתגלגלו אותם החוטאים בצאצאיהם הוא הדור שנכנס לא"י, וא"כ הם בעצמן ישראל שחיו בשנת המ' היו דור המדבר שנתגלגלו בבניהם, עיי"ש מה שפי בזה דברי בעה"ט, ואח"כ כתב, וכמו כן בחורבן הנורא שהיה בימינו שנאבדו בעוה"ר אלפים ורבבות מישראל, מי יודע אם לא חזרו כבר ונתגלגלו בבנינו ובנותינו, והדור של עכשיו הם חלק מאותו הדור וניצוצי נשמותיהם, ועלינו מוטל לגדל אלו הבנים בדרך התוה"ק שיזכו לקבל פני משיח צדקינו, ועל כל אב מוטל להשגיח על בניו שיתנהגו בטהרה ולא יתלכלכו בעוונות ח"ו ויהיו זכאין, ובזה יהי' תיקון גם לנפשנו, (דברי יואל בא ע' ש"ג).

ועפ"י דברים האלה אמרתי לרמז מה שאומרים בסיום הש"ס "הדרן עלך תינוקות", לרמז שהנשמות שעלו על מוקדה, הדרו ובאו עוה"פ לעולם וניצוצי נשמותיהם מתגלגלין בתינוקות שנולדו אחרי השואה וכו"ל.

מוטל עלינו לשפר מעשינו למען נשמותיהם הטהורות

ובאמת כדברים האלה אמרו גדולי ישראל זקני שארית הפליטה שחזו על בשרם את מוראות השואה, וכך היה דורש הגאון הצדיק פאה"ד רבי **רפאל בלום** זצללה"ה מקאשוי בכל הדרשות שהיה אומר ברבים והיה מתמוגג בדמעות שליש כשהיה מדבר מאבותינו הקדושים שעלו על מוקד"ה בשואה, ומה מוטל עלינו לשפר מעשינו למען נשמותיהם הטהורות המצפות מאתנו להתנהג בדרכי אבותינו הק' ואמותנו הצנועות.

הערכתו של הגה"ק מסאטמאר זי"ע על גודל מעלת ניצולי השואה שנשארו באמונתם

שמעתי שכאשר יצא רבינו הקוה"ט **מסאטמאר זי"ע** את ארץ הקודש שבה דר שנה אחת אחר החורבן הנורא, (ובשלהי שנת תש"ו עקר דירתו ונסע לארה"ב בספינה והגיע לניו יורק בעצומו של ראש השנה שנת תש"ז ונשאר על הספינה עד מוצאי יו"ט כנודע). בא לפניו ת"ח מפורסם ממקורביו והתמרמר לפני רבינו, באמרו הנה רבינו עוזב אותנו בא"י, אל מי מקדושים נפנה, ומי יורה לנו דיעה, ולפני מי נגיש פתקא ופדיון כנהוג אצל החסידים כשתהיה לנו בקשה ונצטרך שיתפללו בעדינו.

ענה לו רביה"ק זי"ע זאת עצתי, תכנס לביהמ"ד בגמר התפלה ותבטי על זרועו של יהודי שיש עליה סימני הרצועות של התפילין שחלצם זה עתה, ותתבונן על זרועו אם תמצא חקוק המספר של כתובת קעקע שרשמו הרשעים מספר על זרועו של כל יהודי במחנות המות, אותו יהודי ראוי שתגיש לו קוויטל ותבקשהו שיתפלל בעדך.

והסביר רבינו טעמו ונימוקו, כי אותם היהודים שעברו את מוראות השואה, וזה לך האות המספר החקוק על זרועם, ובכל זאת נשארו איתנים באמונתם והם מניחים תפילין ומתפללים, הם ראויים שתתקבל תפלתם ברחמים בשמי מרום.

להאמין בתמימות ולא להקשות קושיות

כמה פעמים שמעתי מאת **אאמו"ר החסיד המפואר זלה"ה** בימי ילדותי אודות החורבן הנורא שעבר על עמנו לפני כשבעים שנה אשר אין גם אחד מהנמצאים אתנו שלא הי' לו שייכות בפורענות נוראה זו, ונעדרו מקרובי משפחתו. וכשהיינו מדברים מזה על מה ולמה היתה כזאת לישראל, השיבני אבי להווי ידוע לך כי אני דברתי מענין זה כמ"פ עם כ"ק אדמו"ר בעל **דברי יואל** זי"ע, ואמר לי האדמו"ר שאין לדבר מזה, ולא לחקור ולדרוש בענין זה, כי הוא למעלה מהשגתנו, ואין לנו ידיעה בסתרי הנהגת השי"ת, ועלינו להאמין בתמימות באמונת אומן כי ישרים דרכי ד' הצור תמים פעלו קל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא. ועי' בהקדמה לספרו **ויואל** משה מה שכתב שם רבינו זי"ע.

הגאון הקדוש רבי אלחנן וואסערמאן הי"ד זי"ע / דרשתו טרם שהובל להשמדה

נודע רב גובריה ותוקף גודלו וקדושתו של הגאון רבי **אלחנן וואסערמאן** זצ"ל הי"ד, ומסנ"פ להשי"ת ועל התוה"ק.

וידוע כי בעת שפרצה המלחמה העולמית השנייה, היה הוא ז"ל בארצות הברית לעורר נדיבי עם עבור ישיבתו הקדושה, וכשנכנסו הנאצים שר"י לעירו באראנאוויטש שלחו לו בני ביתו הודעה שישאר בארה"ב ולא יחזור לביתו פן יפול

הקדמה

טרף לרוצחים הארורים, אמנם הוא סירב להם והחליט לחזור לביתו, באמרו כי בשעה קשה ומרה כזו עליו להמצא בביתו ובישיבתו יחד עם תלמידיו.

וכן הוה, שחזר לבאראנאוויטש והובל עם ישיבתו ובני עירו לגיטו, ואח"כ נשרף על המוקד על קידוש שמו יתברך.

וידוע כי כשהובילו אותם להריגה, דרש בפני הצבור דברים נוראים שצריך לקדש עצמם במחשבות טהורות וזכות, כי הם עומדים להיות קרבן כליל להשי"ת, ועי"ז אחינו בני ישראל שבשאר ארצות יהיו ניצולים, וקרבן אסור שיהיו בו מחשבות פיגול, וכן חיזק את הצבור לקדש שם שמים בכוונות זכות וטהרות.

הגאון הצדיק רבי משה בצלאל אלתר זי"ע הי"ד

בין היהודים שמאסו בחיי עולם הזה, ומסרו נפשם על קדושת השם, על אף שהיה יכולת בידם להנצל, בכל זאת בחרו ללכת עם הציבור וליהרג על קידוש השם, יש להזכיר הגאון הקדוש רבי **משה בצלאל אלתר** זי"ע הי"ד, שנרצח על ידי הנאצים ימ"ש ביום כ"ג אלול תש"ב.

הוא היה בנו של **כ"ק אדמו"ר מגור** בעל השפת אמת ואחיו של **כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת**. נתמנה בצוואת אחיו כיורשו והיה הסמכות העליונה בקרב החסידים לאחר צאת אחיו את פולין. נרצח עם חיסול גיטו ווארשא יחד עם רוב בני משפחתו.

נולד בשנת תרכ"ט בגור. היה בנו השלישי של **כ"ק אדמו"ר** ה"שפת אמת". היה חתנו של דודו הרב **שמעון חיים אלתר**. חי כל שנותיו בגור ועסק בלימוד תורה בישיבת גור. היה ידוע כשקדן ומתמיד גדול ונחשב אחד מגדולי התורה בפולין. לאחר פטירת אביו השפת אמת הוא קיבל את מרותו המליאה של אחיו האמרי אמת, שימש יד ימינו של אחיו האמרי אמת, אשר היה נעזר בו בעניינים שונים הנוגעים להנהגת עדתו הגדולה, ואף הכתירו כיורשו. בצוואתו הראשונה שנכתבה בשנת תרצ"ו כתב: "והנה העדה צריכה מנהיג. נמנה ונגמר אצלי להשאיר ההנהגה בידי אחי משה בצלאל שליט"א. הוא קשור אצלי בליבי ורוחי ונשמתי. הוא ימשיך לבכם לאבינו שבשמים... וימשיך חסד וברכה והצלחה מן השמים לטוב לכם כל הימים".

בשנת תרפ"ה ביקר בארץ ישראל שם פגש את חסידי גור שהחלו לעלות ארצה באותה תקופה. בשנת תרצ"ז עמד לעלות לארץ ישראל ואף קיבל סערטיפאקעט, אך ויתר עליו לטובת נכדו. על ענוותנותו ניתן ללמוד מ"פתקא" שכתב לאחיו בשנת תרצ"ט עם הגיעו לגיל שבעים, וז"ל: "כאשר היה בדעת כבוד קודשו להורות אותי גדולות, ובעוונותי הרבים לא זכיתי לזה, מבוקשי על כל פנים - יאציל נא עלי רוח טהרה, רוח דעת ויראת שמים לשוב בתשובה שלמה ולזכות להשיב לשולחי אמרי אמת כרצונו יתברך".

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה עבר יחד עם אחיו בעל ה"אמרי אמת" לאווארשה. לאחר עזיבתו של אחיו את פולין בשנת ת"ש הפך להיות הסמכות העליונה לחסידי גור בפולין. רבי משה בצלאל ואחיו רבי מנחם מנדל אלתר סיפקו משענת ותמיכה ליהודים בגטו. הם עודדו המשך לימוד התורה בתנאי החיים הקשים הן בקרב חסידי גור והן אצל חסידים אחרים. במכתב שכתב רבי מנחם מנדל והופץ בכמה גטאות בפולין הוא קרא לארגן שיעורי תורה בציבור, וציין כי התייעץ עם אחיו רבי משה בצלאל ושניהם החליטו ללמד שיעורי תורה בציבור.

כמו רבנים אחרים, מצא גם רבי משה בצלאל עבודה בבית החרושת לנעליים של התעשיין הגרמני "שולץ" בניהולו של אברהם הנדל. על פי העדויות במשך רוב הזמן ישב רבי משה בצלאל ולמד, ורק כאשר ערכו הגרמנים ביקורת העמיד פנים שהוא דופק מסמרים בסוליות הנעליים.

באחת מהביקורות נתפס ונלקח לאומשלגפלאץ יחד עם יהודים נוספים. אחד מן האסורים כתב ביומנו אירוע זה: "גם היום נתפסה אישיות דתית חשובה, ר' משה בצלאל אלתר, אחיו של האדמו"ר מגור. שוב השתדלו להצילו, שיגרו שליחים, הוציאו כספים, ר' **אברהם הנדל** נתן 1000 זהוב, ולאחר עמל ויגיעה החזירו אותו מן האומשלגפלאץ". באקציה הגדולה נלקח שוב לאומשלגפלאץ. על פי עדויות ניצולים מעשה זה עורר רעש גדול בגטו ורק בעזרת סיוע של אחד השוטרים היהודים הצליחו להוציאו מן הקרונות ברגע האחרון ממש. כעבור כמה ימים נתפס פעם נוספת ומשניסו לשחררו עוד פעם מן המשלוח סירב ואמר 'די'. באלול תש"ב כשהוא בן שבעים וארבע הובל רבי משה בצלאל אלתר לטרעבלינקא ושם נהרג, ה' ינקום דמו. **ומידי** דברי בו, אזכיר פה בנו הגדול, הרב **יצחק מאיר אלתר**, שנהרג בתחילת המלחמה מפגיעת גאז. שנים מנכדיו ניצלו כאשר נמלטו יחד עם אחיו לארץ ישראל, ואחד מהם האדמו"ר הפני מנחם מגור זצ"ל.

ויש עוד קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים שהיה ביכולתם להציל את עצמם ומשפחתם, ובחרו לילך עם כל ישראל, וכל אחד הוא סיפור בפני עצמו, כגון האדמו"ר בעל עקידת יצחק מאלכסנדר זי"ע הי"ד, הגאון הקדוש רבי שמעוני'לע זעליחבר זי"ע, והרה"ק רבי קלונימוס קלמיש מפיעזצנע זי"ע הי"ד בעל חובת התלמידים, שאחרי המלחמה נמצא טמון חידושיו בתוך כותל, ונדפסו בשם "אש קודש", זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל, וזה רק חלק מועט מן הנודעין לנו.

הרב משה האגערמאן דומ"ץ אלקוש

אחת התמונות המפורסמות והמצמררות מתקופת השואה היא התמונה שבה נראית איש יהודי עטור בטלות ותפילין, עומד ליד יהודים נרצחים השוכבים לצדו.

הקדמה

התמונה הפכה לסמל, אך זהותו של היהודי נותרה עלומה במשך שנים רבות. לאחרונה נתברר הפרטים מאחורי התמונה, והאיש זוהה כהרה"ג ר' **משה האגערמאן** דומ"ץ אלקוש.

אביו הרה"ג ר' **יצחק פלטיאל האגערמאן** דומ"ץ אלקוש, היה גאון ולמדן, תשובה ממנו נדפסה בשו"ת שי למורה (סימן נט) לאחיו הרה"ג ר' משה יואל האגערמאן זצ"ל אב"ד זארנאווא, תלמידו של החידושי הרי"ם.

ביום כ"ה תמוז שנת ת"ש כונסו הגברים היהודים מגיל י"ז ומעלה, בעיר אולקוש אצל קראקא, בכיכר השוק המרכזית בעיירה, שם עברו התעללות קשה. בין היתר, נצטוו היהודים להגיש את תעודותיהם ולהירשם, לשכב במשך היום כולו כשפניהם אל הקרקע, בעוד דורכים עליהם, מכים אותם ודורשים מהם להניף את הרגלים והידיים על גבם.

הדומ"ץ הרב משה האגערמאן ז"ל הי"ד הובא אל הכיכר ישר מבית הכנסת, שם נמצאו באמצע התפילה, שם כבר שכבו אלפי הגברים היהודים. נעליו חולצו ממנו, והתפילין שעל ראשו בוקעו בסכין. הרב הועמד יחף במשך זמן רב ליד השוכבים, ולאחר מכן הצטוו לרוץ מסביב לכיכר העיר, בה שכבו היהודים. (ספר הזכרון לקהילת אולקוש).

בתום היום הורשו היהודים לשוב לבתיהם, והגרמנים עזבו. בשל המכות שספגו היהודים, כונה יום זה "יום רביעי העקוב מדם" ("דער בלוטיקער מיטוואך").

הדומ"ץ הרב משה האגערמאן ז"ל הי"ד, ואשתו פרומה, וילדיהם, נשלחו לבלז'ץ עם חיסול הגיטו, שם נרצחו. – ה' ינקום דמם!

הייתי מלא קנאת סופרים איך הוא יכול להבליג על רגשותיו

ראיתי מכתב שנעתק בספר אבני שמואל, שכותב שם הגה"צ רבי **מרדכי מבילגורייא** זצ"ל אחי מרן הגה"ק **מבעלזא זי"ע** וז"ל: ידידי הגאון רבי **דוד משה** זצ"ל שהיה חתן הגה"ק מראדאמסק הי"ד כתב לי שהגאונים והאדמו"רים בוורשא החליטו תחת התעניות שהיה בדין לגזור, אך הדבר הזה א"א מחמת חמת המציק, החליטו ללמוד מסכת תענית, ורבי משה זצ"ל למד עם תלמידיו מסכת זו, ושלח לי חידושי למסכתא זו, כפתור ופרח ובירור הלכה דברים עמוקים, לא יאומן כי יסופר, הייתי מלא קנאת סופרים איך הוא יכול להבליג על רגשותיו ולעיין בשמעתא אשר בעי צילותא כיומא דאיסתנא, עכ"ד הגה"צ מהר"מ מבילגורייא.

הר"ר דוד גרינוואלד ע"ה נכד הערוגת הבשם זי"ע

לאחרונה שמעתי סיפור נפלא שה' באושוויץ, איש יהודי בשם ר' דוד גרינוואלד ע"ה שהיה חלש מאוד ממחלת הטיפוס, ובקושי העמידו אותו חביריו כל

הקדמה

לז

בוקר אצל העמדה, עד שנחלש כל כך שלא הי' יכול אפילו לעמוד ממטתו, וכך הלך מטה מטה עד כדי גסיסה רח"ל, ולקחו אותו הרשעים ימ"ש לחדר המתים, ובערב אחד בא איש עם זקן לבן לחבירו ר' משה בחלומו ואמר לו שילך לחדר המתים ויגיד לר' דוד שיתרפא רפ"ש, והיה פחד גדול לילך לשם שהרי הי' שם שמירה מעולה מהרשעים ימ"ש, אבל הזקן הראה א"ע עוה"פ ואמר לו אני זקינו של ר' דוד "הערוגת הבשם" ולך אמור לו כדברים האלה, והלך שם ר' משה ומצא אותו עוד בין החיים אבל מאוד מאוד חלש, ולחש לו שזקינו הערוגת הבושם בא אליו ואמר לו שיגיד לו שיהי' לו רפ"ש, ופתאום אחז ר' דוד את ידיו של ר' משה ואמר לו תגיד לי הדברים עוד פעם ועוד פעם, והתחזק א"ע והלך עם ר' משה חזרה לבונקר שלו. ואחר המלחמה היו שני אנשים הללו ר' דוד ור' משה שכנים בווייליאמסבורג.

הסטייפלער זי"ע קבל על עצמו סיגוף בזמן שרבו צרות ישראל

שמעתי מהרה"ג ר' **נתן איינפעלד** שליט"א, בעמח"ס מנחת נתן, מהנהגות הגה"ק **בעל קהלות יעקב זי"ע**, שהיה רגיל לעשן סיגריות. אך שלש פעמים בימי חייו הפסיק מלעשן לתקופת זמן. בפעם הראשונה זה היה בתקופת השואה, שקיבל על עצמו לעשות דבר להשתתף בצערן וצרתן של ישראל שנעקדו עקד"ה, ואמר כך: אם איני אוכל עדיין אין זה מספיק להראות השתתפות בצערן של ישראל, שמא אין לי מה לאכול, ובלא"ה לא היה בנמצא מזון לאכלו רק כדי חיותו, אבל לעשן, יש בידי לעשן ואני מתנזר מכך להשתתף בצערן של אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשביה.

שנית, בשנת השמיטה נמנע מלהעלות עשן, משום חשש אולי יש בסיגריות ובנייר המדבק איזה חומר שיש בו חשש שביעית.

בפעם השלישית, נתנו לו סיגריא "קענט" אמריקאית. ואמר כי מרגיש בו ריח של יין נסך, ואמר לי הג"ר **אברהם ישעי'** שליט"א כי אח"כ נתוודע להם שהאמת הוא כן שהי' בו איזה תערובת מיין נסך. ואתה ראה גודל כח ההרגשה של גדולי ישראל זי"ע.

מה שאמר מהר"א מבעלזא אחר שניצל מגיא ההריגה

אמרתי להציג מה ששמעתי שהרה"ק מרן מהר"א **מבעלזא** זי"ע אחרי שניצול מגיא ההריגה והגיע לאה"ק, היתה התורה הראשונה שאמר בשבת פרשת שירה, ופתח ואמר איתא במדרש (והובא בפירש"י) אז ישיר משה (שמות ט"ו א'), מכאן לתחיית המתים מן התורה. וביאר דהנה אמרו ז"ל (מכילתא בא פ"ב) וחמושים עלו בני ישראל שלא יצאו ממצרים אלא א' מחמשה, וארבעה חלקים מתו בימי אפילה. וי"א א' מחמישים, וי"א א' מחמש מאות. עכ"פ לכל הדיעות יצא רק חלק קטן

הקדמה

מבני ישראל, וא"כ כל אחד ואחד מיוצאי מצרים היו לו כמה וכמה קרובים שמתו במצרים. ולכאורה קשה היאך יכלו לומר שירה בזמן שנעדרו לכאן"א כל כך הרבה קרובים. וזה הי' קשה להמדרש אז ישיר משה ובני ישראל, וקשה כיצד היו מסוגלים לומר שירה ואיך התנחמו אחרי שמתו להם כל כך הרבה קרובי משפחה. והתשובה ע"ז שהתנחמו והתעודדו שעתידין המתים לחיות, ואז יפגשו שוב את קרוביהם שמתו. ומתחיית המתים התחזקו לומר שירה. וזהו מכאן ממה שראינו שאמרו שירה, יש רא"י לתחה"מ מן התורה, ודו"ק. ומה נוראים הדברים כי הגה"ק מבעלזא אמר דברים אלו כלפי עצמו, כי הוא אבד את כל משפחתו הגדולה בשואה האיומה, והגיע לאה"ק בדד וגלמוד. והתחזק כי בקרוב נזכה לראותם שנית כשתהי' תחיית המתים, כאשר יעלה רצון מלפניו ית"ש.

שוויו של חתיכת לחם בימי השואה

המשגיח של ישיבת טשיבין, הגאון רבי **מרדכי רימער** זצ"ל (שהיה מחותנו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל) שהיה בימי השואה הנוראה באחד ממחנות הריכוז, ומצבו הרפואי באותם הימים – הלך והדרדר. הוא סבל קשות מן הרעב, ובנוסף על כך הוא גם לקה, לא עלינו, במחלת הטיפוס. והנה ביום אחד חש רבי מרדכי רימער, שבאם הוא לא יאכל דבר תוך שעות ספורות, הוא ימות מחולשה.

בקושי רב ובמאמץ אדיר הצליח לגרור את עצמו אל מחוץ לצריף, וראה מסביבו רק שלג וקרח. לפתח הופיע מולו אחד מאסירי המחנה, ובידו ארבע חתיכות לחם – אוצר אדיר באותם הימים.

רבי מרדכי הבין כי היהודי שלפניו הצליח להוציא את הלחם בגניבה מתוך המטבח, אבל גם ידע שאין שום סיכוי שהלה יתנדב מרצונו לתת לו מן הלחם שבידו.

מאחר שלא היה לפניו כל מוצא אחר, אזר רבי מרדכי את שארית כוחותיו, דחף את בעל הלחם, והלה החליק על הקרח כשחתיכות הלחם שהיו בידו מתפזרות לכל עבר. מיד חטף החולה את אחת החתיכות וברח על נפשו.

אותה פת לחם, הצילה את חייו של רבי מרדכי, והוא החלים ממחלתו ובכך שרד את השואה האיומה.

רבי מרדכי, שנעשה לימים תלמיד חכם חשוב וידוע, התייסר כל ימיו על גזילת ככר הלחם שגזל בהיותו במחנה. באחד הימים הוא עשה מעשה ונכנס לביתו של הגרי"ש **אלישיב**, ושאל אותו הלכה למעשה: האם נהג כהוגן שגזל מן הלחם, ומה עליו לעשות כדי לכפר על אותו מעשה.

למעשה שאלתו התפצלה לשלושה נושאים:

- א.** האם היה מותר לו לקחת מן הלחם?
- ב.** גם אם הדבר נעשה כהוגן, האם עליו לחפש את בעל הלחם ולשלם לו על הגזלה?
- ג.** אם אכן עליו לשלם את אותה גזילה, כיצד מחשבים את שווייה של אותה חתיכה – כפי שוויה היום, או כפי שוויה אז, באותם ימי צר ומצוק ששררו במחנה?

על השאלה הראשונה נענה רבי מרדכי, שמאחר שליהודי השני היו ארבע חתיכות לחם, הרי שנטילת חתיכה אחת מידו לא סיכנה את חייו. אם כן, אין כאן שאלה של נפש תחת נפש, אלא רק שאלה אם מותר לקחת את ממונו של הזולת בלא רשות כדי להינצל.

ועל כך התשובה היא, כי אכן רשאי אדם להציל את נפשו על ידי גרימת נזק לממונו של חברו. מסיבה זו נאמר בגמרא, שרשאי אדם להצית שדה חיטה של חברו, כדי להינצל מאויבים הרודפים אחריו ומבקשים את נפשו (ראה בבא קמא ס"ב). אלא שההלכה היא כי אדם המציל את עצמו בממון של חברו, חייב לשלם לאחר מכן לבעל הממון את כל הנזק שגרם לו.

על כן נענה כי עליו לשלם לנגזל את דמי הגזלה. אך מכיוון שהוא לא הכיר את האיש שממנו גזל את הלחם, עליו לתת את הסך שגזל לצורכי צבור, בתקווה שגם אותו איש שחתיכת הלחם נגזלה ממנו ייהנה מאותם כספים, ובכך יש מעין תשלום על הלחם שנגזל מידו.

כעת נותרה לדיון השאלה האחרונה – מהו הסכום שעליו לשלם, כפי שווי לחם בימים אלו, או כפי שווי במחנות ההשמדה?

דעת מרן הגאון רבי **חיים קניבסקי** שליט"א, שאולי עליו לשלם כפי שהייתה שווה חתיכת לחם במקום שבו התרחשה הגזלה. ואף שאין לכך מקור מפורש, כראיה אפשר להביא את דברי המדרש המתאר כיצד נהג אברהם אבינו עם אורחיו: המדרש מספר כי אברהם אבינו ביקש מכל אורח שאכל אצלו שיודה על אכילתו למי שאמר והיה העולם, ובמקרה שהאורח סירב לברך, הוא אילץ אותו לעשות כן. כיצד? אברהם אבינו אמר לאורח, אם אינך רוצה להודות למי שהאוכל שלו, משום שאתה סבור שאכלת משלי, עליך לשלם לי על סעודתך – והגיש לו חשבון מפורט על כל מה שאכל ושתה, כשהסכום לתשלום מגיע למספרים דמיוניים.

האורח נדהם למראה הסכום ושאל, כיצד הגעת לסכומים כאלו, בסך הכל אכלתי מעט לחם ובשר ושתיתי קצת מים. תשובת אברהם היתה: הלא אתה נמצא כעת במדבר, וכאן הכל יקר פי כמה מאשר במקום יישוב.

הקדמה

האורח שמע את תשובתו ההגיונית של אברהם, והשתכנע שאכן עדיף לו לברך לאלהי אברהם.

ממדרש זה הסיק הגר"ח שליט"א, שהמתחייב לשלם על לחם שאכל במדבר, אינו יכול להיפטור בתשלום שוויו של לחם בעיר, אלא עליו לשלם כפי שעולה פרוסת הלחם במדבר.

מסירת נפש אחר השחרור

סיפר לי אחד משומעי לקחי בשיעורי היומי, ה"ה ר' שלמה מאניס פינקוס ז"ל, שהוא היה שליח מטעם צבא ארה"ב לסייע ליהודים האומללים במחנות ההסגר בגמר המלחמה העולמית השנייה. וכשהגיע למחנה מאטהויען, פגש שם בכעשרים או כשלשים ילדים יהודים מזי רעב, שהיו כחושים מאד עד שבלטו כל עצמותיהם חוצה, וכשרצה לתת לפנייהם אוכל מיאנו לקבל, ושאלו תחלה אם המאכלים כשרים, והיה נדהם ומלא התרגשות על טוהר נפשם וגבורתם של הילדים היקרים הללו, שזה זמן רב לא קבלו אוכל כראוי, ואעפ"כ התגברו על רעבונם ומיאנו לאכול עד שיוודע להם שהמאכל כשר. והא בהא תליא, כי לפי שאמונתם תמימה ושלומה לא יתגאלו במאכלות אסורות, עד כדי מסירות נפש ממש, והדברים מפליאים.

ודרך אגב אזכיר כי פע"א אמר לי ר' שלמה מאניס הנ"ל, שיש לו עשרים ושש נכדים היושבים באוהל של תורה בארץ ישראל, והוא שולח להם תמיכה מידי חודש בחודשו. אשריו ואשרי חלקו.

מקור לדברי הגר"א וואסערמאן זי"ע הי"ד אודות הנסיונות העצומים בעקבא דמשיחא

מטו ביה משמיה דהגר"א וואסערמאן צוק"ל שאמר שלפני בוא המשיח הנסיון יהא כ"כ גדול עד שתדד האש מן השמים לעכו"ם, וההיפוך מהעובדא שהיה בזמן אליהו ונביאי הבעל שירדה האש לאליהו ולא לנביאי הבעל.

ושאלתי להגר"ח שליט"א אם יש מקור לזה במדרשים וכדומה, וציין לי לפרקי משיח הנמצא באוצר מדרשים עמ' שצ"ב, ושם אי' בזה"ל, וישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא קח כסף וזהב ותניח בית המקדש, ומלך הערביים אומר אין לכם במקדש הזה כלום, אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו נהיה כולנו אומה אחת, וישראל מקריבים ואינם מתקבלים, לפי שהשטן מקטרג לפני הקב"ה, ובני קדר מקריבים ומתקבלים שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך "באותה שעה" וכו', עי"ש כל הלשון באורך. [וראה בס' על הגאולה ועל התמורה שמביא הגריעב"ץ במגדול עוז דברים נוראים בענין זה].

הקדמה

כשתשמע מכריזים מי לה' אלי, מיד תרוץ ותצטרף אליהם

שמעתי בשם הגאון רבי **שמעון שוואב** זצלה"ה אב"ד קהל עדת ישורון בוואשינגטון הייטס, שהיה מספר זאת כמה פעמים בדרשותיו: פעם אחת היה אצל מרן **החפץ חיים** זי"ע ופנה אליו החפץ חיים ואמר לו: הנה אני כהן ואתה ישראל, כשיבא משיח צדקנו ויבנה ביהמ"ק, אני אהיה משמש בכהונה, ואעבוד עבודה בביהמ"ק, ואתה לא תוכל להכנס לביהמ"ק כי הנך זר.

ומדוע אזכה אני לעבוד עבודה ואתה לא, משום שלפני כשלשת אלפי שנה כשחטאו ישראל באותו מעשה, והתייצב עם משרע"ה בשער המחנה וקרא מי לד' אלי, לקול קריאתו בא זקני שהיה משבט לוי והתייצב ללחום נגד עושי העגל, אבל זקנך שהי' משבטי ישראל לא נענה לקריאת מי לד' אלי, ולא בא.

לכן כעבור שלשת אלפי שנים עדיין יש הבדל זה, שאני נכדו אעבוד עבודה בביהמ"ק, ואתה שהנך נכד של ישראל לא תוכל לעבוד עבודה.

והמשיך החפץ חיים מפני מה אני אומר לך זאת, לא לקנטר חלילה, רק למען תדע ותקח מוסר שמדי פעם כשתשמע מכריזים מי לד' אלי, מיד תרוץ ותצטרף אליהם!

"פארוואס זאג איך אייך דאס, כדי איר זאלט וויסן, ווען מ'שרייט מי לד' אלי זאלט איר גלייך לויפן!"

החזון איש על השואה

כששאל א' מהחזון איש על אודות גזירת השואה האיומה שהכחידה מליוני יהודים רח"ל, השיב, כאשר רואים אנו חייט נוטל מספריים גדולים בידו וגוזר בד יקר לגזרים, יכולים אנו להיות בטוחים כי כל כוונתו לעשות בגד מעולה מאותם גזרים, כך כשאנו רואים בדרכי ההשגחה דברים שאין אנו מבינים בדיוק, עלינו לדעת כי כשם שאדם הלומד רק משנה ואינו יכול לעסוק בגמרא, לא יחל להתעמק בסוגיא קשה, כך אנו, אין אנו יכולים להעלות על קט שכלנו את ההשגות של דרכי ה', רק זאת עלינו להאמין כי האומן הגדול אף כשחותך גזרים גדולים, כוונתו לתפור בגד יקר ומשובח, וסוף האמת תצא לאור.

גיסו רבי **שמואל גריינימאן** זצ"ל סיפר, שפעם אחת התאונן לפניו בלשון זו: "מן השמים העלימו מאתנו את האסון שירד על יהודי אירופה, אפילו לא התאמצנו בתפלה לבטל את רוע הגזירה".

הגאון רבי **שאל ברזם** זצ"ל סיפר, כי שמע מהחזו"א, שכל זמן שהגר"ש שקופ והגר"ב לייבוביץ זצ"ל עוד היו בחיים, לא היו הנאצים יכולים לכבוש את

הקדמה

ליטא, כי עמלם בתורה עד נשימתם האחרונה הגנה על ליטא, רק לאחר שנלב"ע נפלה ליטא בידי הארורים.

החזו"א היה אומר, מי הוא אפיקורס שומר מצוות בדורינו? ("א פרומער אפיקורס"), כל מי שטוען כי באשמת גדולי ישראל נרצחו ששה מליון יהודים באירופה. וכן כל מי שחוגג את יום העצמאות.

כשנשאל האם צרות השואה היו "חבלי משיח", וכי תיכף יבוא משיח? אמר, אדם כשיוצא לדרך יכול לסמן לעצמו במפה את כל התחנות שיעבור בהן, וכשעוצר בתחנה יש באפשרותו לבדוק כמה כבר הספיק לעבור וכמה עדיין עליו ללכת, לא כן ישראל כשיצאו בגולה, אמנם ידוע היה לנו שנצטרך לעבור הרבה תחנות גלות ארוכה, אבל אין ידוע לנו מספר התחנות, ודאי בכל פורענות שירדה עלינו השלמנו שלב נוסף בגולה, אך אין אתנו יודע מאומה בתכנית ההשגחה העליונה מה צריך להתרחש הלאה.

איש יהודי שניצל מהמחנות באושוויץ, נכנס להחזו"א ואמר לו: "יש לי קושיא חמורה, ראיתי במו עיני איך שנשרפו אלפים ורבבות מישראל איך יתכן דבר כזה". ענה לו החזו"א: "אמאי אינך שואל היאך לקח נבוכדנאצר הכח להחריב את בית המקדש ולהגלות את כלל ישראל מארצנו". המשיך החזו"א ואמר, שהגזירה כבר יצאה קודם לכן בבי"ד של מעלה, ולכן היה להם כח לעשות מעשים כאלו. חזר היהודי ושאל: "אבל מה עם אלפים יונקי שדים שלא חטאו וגמולי חלב שלא פשעו איזה כח היה להם לשרפם". ענה החזו"א: "כשהתחילו בתי ספר "תרבות" בפולין, שמעתי בעצמי כמה וכמה פעמים מהחפץ חיים בשעה שהזכיר זאת באסיפות, שכינה אותם בשם "מולך", והסביר הח"ח "מדוע אני קורא אותם "מולך", משום שאצל הע"ז של המולך היו רגילין לשרוף גופי ישראל, ובבתי ספר "תרבות" שורפים נשמות ישראל". ובזה המשיך החזו"א את תשובתו: "כיון ששם שרפו נשמות ישראל ממילא עי"ז ניתן כח לסט"א לשרוף את גופי ילדי ישראל במדה כנגד מדה, וכשם שמצינו אצל המצרים שכתוב "כי בדבר אשר זדו עליהם" דהיינו הנהגת מדה כנגד מדה, וכיון שהמצרים הטביעו ילדי ישראל קיבלו עונשם באותה המדה, והם טבעו בים סוף, כך גם כאן כיון שאלפים מילדי ישראל מבתים חרדיים בוויילנא ובשאר המקומות נמסרו ללמוד בבתי ספר שהם בבחינת "מולך", חלקם ברצון וחלקם באונס, ונחשב הדבר לשריפת נשמה וגוף קיים, לכן אמר החזון איש נתקיים באושוויץ מדה כנגד מדה של שריפת הגוף והנשמה קיים. אבל האמת היא סיים החזון איש, שהרבש"ע ינקום בהם עבור זה כמו שמצינו במצרים דאף שנגזר על ישראל "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", בכ"ז לקו המצרים במצרים ועל הים, כמו דאיתא בפ' האזינו "כי צורם מכרם וה' הסגירם", ועם כל זה כתיב אח"כ "לי נקם ושילם לעת תמוט רגלם

הקדמה

מג

כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו כי ידין ד' עמו ועל עבדיו יתנחם", ובזמן הנקמה כולם יראו "כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא". (קול יעקב, עמ' קכ"ו, קע"ו).

האם יש לברוח ולעקור מקום בזמן מלחמה, על כך כתב גיסו **בעל קה"י זצ"ל**: "ידוע לי שמרן רבינו הגדול החזו"א זצלה"ה נשאל כמה פעמים על כיוצא בה, בזמן המלחמה העולמית, ולא היה מייעץ לעקור, כי את המחר אי אפשר לידע כלל, ואיננו בטוחים בשום מקום, וכל זמן שאין הסכנה ממש ח"ו במקום, אין לברוח. ובאמת הכל בגזירת השי"ת, בלשון היידיש היה משיב "פון זיך אנטלייפט מען ניט", כלומר המצב שנגזר עליו משמים לא ישתנה על ידי בריחה, זולת במקום סכנה ובשעת סכנה ממש, שאז הדין הוא להתעסק בהצלתו" (קריינא דאגרתא, ח"א סי' נ"ד).

הגאון רבי שמריהו גריינימאן זצ"ל אמר בשם **החזון איש זצ"ל**, כי למרות החורבן הגדול במלחמה האחרונה, מלחמת העולם השנייה, היה זה עדיין ברחמים גדולים, כי ההתדרדרות היתה איומה, כי כמה נשים עדיין שמרו טהרת המשפחה בוולנא? כמה אכלו כשר? איטליזים בודדים היו כשרים, ואפילו "חדר" לתשב"ר היה רק אחד הראוי בכל וולנא. (מעשה איש, ח"ד).

הגאון רבי חיים ברים זצ"ל סיפר, כי לפני עלות היטלער ימ"ש לשלטון, נכנס החזו"א לבית גיסו הג"ר **שמואל גריינימאן זצ"ל**, פניו האדימו, מראה עיניו דמה לדם, מורא ופחד גדול נפל על בני הבית, עד כדי כך שחשבו לעזוב ולצאת מן הבית, ואז אמר החזו"א: "אם פה יתפתח הענין של הציונות מי יודע מה יהיה שם". (בלשונו: "אויב דא וועט זיך אנטוויקלען ווער ווייסט וואס דארטן וועט זיין").

החזון איש אמר פעם לאחר השואה, מן השמים ריחמו עלינו שהנאצים ימ"ש לא כפו יהודים על הדת, ולא היתה עיקר מטרתם לשם עקירת הדת.

אמרו משמו, שהשואה האיומה רח"ל שהתרחשה על עם ישראל במלחמת העולם השנייה, ושבה נהרגו במיתות משונות ואכזריות כשהם מליון מאחינו בני"י אנשים נשים וטף, נגזרה בשל הדברים הנוראים שהיו נהוגים באירופה בענין "בין אדם לחבירו". (שיחות חיים, מאמר ד' סי' ב' עמ' כ"ז).

כנשאל אם אפשר לקרוא שם לבת שנולדה על שם הסבתא שנהרגה בשואה בצעירותה, כי יש האומרים שלא לקרוא על שם אדם צעיר שנפטר. השיב: זה נכון, אבל זה רק באדם שנפטר בגיל צעיר שאז איתרע מזליה, אבל כאן היתה רח"ל גזירה על כלל ישראל ואין שום ריעותא על זה שנהרג, כי הגזירה היתה כללית, רק שמי שניצל בשואה הקב"ה היה לו עליו חשבונות מיוחדים שמהאי טעמא הצילו.

הקדמה

באו ואמרו לו להחזו"א: הנה עברנו את השואה, שואת הגוף, ועכשיו רואים שואה רוחנית, לוקחים אלפי יהודים תמימים ושוחטים את נשמתם. אמר: "אנחנו חיילים, מה שמוטל עלינו לעשות, נעשה, מה שלא יכולים, לא נעשה, אבל מה שכן, נעשה, הקב"ה ישלם לנו על זה". ("אשרי מי שעמלו בתורה", חלק ג' עמ' קל"ב, מהגר"ר יעקב גלינסקי זצ"ל).

הרב יצחק אלחנן גיברלטר שליט"א סיפר, אבי זצ"ל לקחני לב"ב להיכנס אל החזו"א ולקבל את ברכתו להצלחה בתורה, שכל כך הייתי זקוק לה לאחר השנים הקשות בשואה. החזו"א השיב על בקשתו של אבא: "כל מי שזכה להיות שריד אש מהמחנות ולהיכנס ללמוד בישיבות הקדושות, אינו צריך ברכה, הוא מעל כל ברכה, רואים בחוש שנפתחים לו שערי חכמה". (יסר יסרני, עמוד טז).

הרבנית גריינימאן, אשת הגאון רבי שמריהו זצ"ל, באה מפתח תקוה לב"ב בעת שהגיעו הידיעות הקשות והמרות מהשואה האיומה רח"ל, והשמועות נחתו בבת אחת כרעם ביום בהיר, היא באה לבכות לפני החזו"א, היתכן? מה הפשט? איפה הרחמים? ושתק החזו"א, לאחר זמן כשסיימה בכייתה, שתק כמה רגעים, ואח"כ אמר לה "המקסימום של חסד והשיא של רחמים זה הרבנו של עולם, ועם זה הוא עשה את הכל" ("און מיט דעם האט ער דאס געטאן").

יהודי הגיע להתאונן על קורות השואה, והחזו"א הרגיעו, בצאתו אמר החזו"א להג"ר שמריהו גריינימאן זצ"ל "הם תמהים איך זה שקרתה השואה, ואני תמה איך הקב"ה התאפק והאריך אפו כל כך הרבה זמן".

סח בעל הקהלות יעקב זצ"ל כשנשאל בענין שידוך שאמרו על זקינו של הבחור שאחרי המלחמה לא הלך בדרך התורה, אמר הקהילות יעקב זצ"ל שמאחרי המלחמה אין שום ראיה ואי אפשר לפסול את המשפחה בהנהגתה אחרי השואה.

להתחזק באמונה נוכח התלאות שפקדו את עמנו בשנת תשע"א

הנה בתקופה האחרונה עדים אנחנו למאורעות שונות ומשונות אשר החרידו כל לב ולא קמה רוח באיש, וכולם תמהים ושואלים מה זה ועל מה זה, עדים אנחנו לתקופה סוערת ורועשת אשר זקנים שבדור אומרים כי לא שמעו דברים מוזרים ומשונים כאלה זמן כביר.

ובשעת כתיבת שורות אלו בשלהי קייטא דשנת תשע"א לפ"ק שרוי כלל ישראל בצער ובדאגה, נמס כל לב ורפו כל ידים, כל לבב דוי וכל ראש לחלי, מכה אחר מכה הונחתה על ראשנו שבר על שבר השברנו, יד ד' נגעה בעמנו, בתקופה קצרה נקפד פתיל חייהם של אנשים חשובים, נערים עם ישישים, תינוקות של בית רבן, אחד מגדולי הדור נרצח, אשה ישישה כבודה וצדקנית טבעה במים כבירים,

הקדמה

מה

ילד יקר וחביב בבואו מבית תלמודו נחטף ונרצח במיתה משונה ומחרידה בגזירת קל עליון ללא שום סיבה ובלי שום מטרה, ותגעש ותרעש הארץ ממש מימי פלגש בגבעה לא נשמע כזאת מה שעולל לו, ד' ישמרנו, ועד היום ניכרים רשומי המאורע בכל איש.

אחד מגדולי הספרדים המקובלים בדורנו נצר מטע ממשפחה רמה ונישאה אשר היתה במשך מאות שנים מגדל אור לכלל ישראל, ובפרט לאחינו בנ"י בארצות המערב, נרצח בדם קר באופן מחריד ונורא בסכיניו של רוצח, ונפל מתבוסס בדמו וכל בית ישראל בכו את השריפה אשר שרף ד'.

יהודי יקר בעל תשובה [שגדולה מעלתו ממעלת צדיקים גמורים] מסר נפשו להציל נפשות אם ובנה ילד נחמד מתשב"ר בעיר מאנסי, ונפל שדוד ונשרף חיים מזרם חוטי העלקטריק שנקרעו מהגשמים והסערות.

ולדאבון הלב זה עתה הגיענו הבשורה המרה שגם הילד שהציל נפטר אחרי שלש שבועות שנאבק עם חייו.

והאחרון הכביד, פטירת האשה הצדקנית בעיירת הנופש פליישמאן אשר בהרי קעטסקילס, אחרי שנלכדה בביתה בעת אשר שלח ד' רוח סערה עושה דברו וגלי הנהר רגשו ויהמו ופרצו חומות וקירות ועברו גדותם, ונשארה האשה הצדקנית בלב ים, וזעקה להצילה ואין מושיע לה.

מחריד היה המחזה לראות אשה זקנה עמדת על שלחן הצף במים וזועקת מרה הצילוני! הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש, ובמרחק קטן עומד בעלה הרה"ג ר' מאיר שליט"א וקומץ אברכים יקרים המנסים לקפוץ לתוך המים ולהגיע אליה, ועל זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (תהלים ל"ב ו'). אך כמעט ונטבעו במים העמוקים ובזרם החזק, והבעל במר נפשו עומד וזועק הצילו! ומרוב נאמנותו ולהיטותו להצילה כמעט שלא נטבע בזרם הכביר, לולא שעצרוהו והחזיקוהו בכח, והשמועה פשטה בכל מקום והמוני בית ישראל הרעישו תבל ומלואה, והלכו על קברי צדיקים וזעקו וביקשו רחמים, ושתדלני עמך בית ישראל הרעישו אצל השלטונות לשלוח עזרה דחופה בעוד מועד, אך נגזרה הגזירה, ועד שהגיעו מצילים לעת ערב כבר לא היתה בין החיים, ויגדל המספד מאד.

כל לב חי מרגיש רואה כי המאורעות אינם כסדר העולם, צרות רבות מתרגשות ובאות לעולם. צרה רודפת חברתה, ועוד לא הספיקו המוני בית ישראל לבלוע שמועה קשה וכבר אחרת באה בעקבותיה. לעת כזאת הלבבות הומים ורוגשים, וכל אשר לו לב חי מרגיש יודע ומשיג כי דורשים ומבקשים מאתנו מן השמים ומזהירים אותנו שפרו מעשיכם, וקב"ה משגיח מן החלונות "דבי כנישתא" ומציץ מן החרכים,

הקדמה

כדאיתא בזה"ק (תקוני זוהר תקונא שתיאתא). וברור לכל כי אנו נמצאים בעידן עיקבתא דמשיחא, בימים סוערים מאד, וחבלי משיח מתגברים, וכבר נתקיים במלואו ועוד יותר מזה כל מה שניבאו לנו חז"ל בסוף סוטה (דף מ"ט) איך יהיו פני הדור וכל המאורעות לפני ביאת המשיח. ועלינו לעשות חשבון הנפש על מה עשה ד' ככה לארץ הזאת ומה חרי?

ושמעתי בשם הגאון רבי **אברהם חיים שפיצער** זצ"ל (מח"ס שו"ת חיי אברהם) [ולדעתי הוא חד בדרא בהרבצת התורה ברבים, על ידי ז' שיעוריו הנחמדים שמשמיע מידי יום ביומו], כי אחרי החורבן הנורא כאשר האדמו"ר **בעל אמרי חיים מוויזניץ** זצ"ל שניצל מגיא ההפיכה ניגש לערוך שולחנו הטהור בליל שב"ק, והיו שם מתי מעט אנשים אודים שרידים, והמצב היה עלוב מאד, ובראותו את המצב העלוב ומתי מעט שנשארו, נענה האמרי חיים ואמר: אנו מתפללים בפיוט שלש עשרה מדות "ותצילנו מכל גזירות קשות ואכזריות", לכאורה יש בכאן כפל לשון "קשות ואכזריות" אלא שהכוונה כאשר מתרגשים על עם ישראל גזירות אכזריות יש חלושי אמונה שמקשין קושיות, ועל זה אנו מתפללים מכל גזירות "קשות", שאם חלילה נגזרה גזירה – ד' ישמרנו – יצילנו מלהקשות קושיות. וישמרנו מלהרהר חלילה.

ונודע כי מרן הגה"ק **מסאטמאר זי"ע** בדרשותיו אחר המלחמה השקיע כל כוחו בדרשותיו החוצבות להבות אש, ובשיחותיו עם כל אחד מהניצולים לחזק את האודים המוצלים לבל יהרהרו אחרי מדותיו ית', ולפזר כל ערפלי ספקות מהלבבות המרות שנשארו בודדים וגלמודים. ובדרשתו בליל כל נדרי תש"ו בירושלים הכריז ברבים, סהדי במרומים כי גם בעת תוקף הצרות ומוראות השואה, לא הרהר אפי' לרגע קט ולא התרעם על מדותיו ית"ש.

הנה כפי שיראה הקורא דברים אלו נכתבו בשעה שכלל ישראל שרוי תחת הרושם המזעזע של מה שעבר על עמינו בזמן הקיץ החולף, וכבר יעדו לנו חז"ל איך שיהיה המצב בעיקבתא דמשיחא דאיתא בסנהדרין (דף צ"ח ע"א) אם ראית דור שבאות עליו צרות כנהר חכה לו (למשיח שיבוא) ופירש"י צרות הבאות בזו אחר זו כנהר ששוטף והולך בלי הפסק. זה סימן מובהק כי קרב ובא זמן גאולתנו.

ונודע מזה"ק כי הזמן הזה קרוי קדרותא דצפרא שהוא הזמן שקודם עלות השחר, שאז החשך כפול ומכופל. ואכן כלל ישראל נאנח ומזועזע ואין אתנו יודע מה דורשים מאתנו, ובאמירתנו בסליחות (ליום א' דסליחות) דהאי שתא פנה נא אל התלאות ואל לחטאות קבלו הדברים משמעות כפולה, מרוב התלאות שעברו על כלל ישראל זה עתה.

אך חלילה לנו להתיימש ולשבת בחיבוק ידים, אדרבה עלינו להתבונן ולשמוע מפי ספרים וסופרים מהו התפקיד שלנו בשעה קשה זו ולהתחזק באמונה, ולשמוע

הקדמה

לדברי רבותינו בספריהם הק', אשר הכל כתוב ומבואר בהם, כיצד לקבל ואיך להתנהג במצבים כאלה. ולהבחיל"ח להאזין לדברי הגדולים אשר חיים אתנו, ד' יאריך ימיהם ושנותם, ובוודאי שמעז יצא מתוק, אם נדע איך לקחת מוסר. כי הלבבות שבורים מחמת המאורעות הנוראות והמבהילות הללו שזעזעו כל לב, וכל בר ישראל שיש בו ניצוץ של אידישקייט, ולעת כזאת כל דיבור התעוררות אמיתי עושה רושם ומכה על תלמי הלב, ומשפיע לטובה לזמן רב. וחובה עלינו לקחת את ההתעוררות הזו ולתרגמה לשפת המעשה, לקיים אחזתיו ולא ארפנו.

ונודעים דברי הרמב"ן ז"ל בפירושו לשיר השירים על הכתוב (ב' ז') אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, דהנה אין לך אדם מישראל שלא תבא עליו התעוררות, דאין לך אדם שאין לו שעה שיערה עליו רוח ממרום ויתלהב לבבו לשוב אל ד' ולהתקרב אליו ולדבקה בו. אמנם לא תשאר ההתעוררות ההוא זמן רב, ואם לא יעשה דבר להחזיקה ולקיימו, תפרח לה ההתעוררות כלעומת שבאה, וישאר ריקם מכל כמקודם, על כן כתב הרמב"ן שהעצה לזה שבבוא עליו ההתעוררות הרצויה, והוא מרגיש בנפשו התעלות ורשפי אש נדלקו בתוך לבו, יעשה בכח ההתעוררות הזו איזו מצוה. והמצוה נעשית כמין כלי שבאמצעותה תמשיך ההתעוררות להתקיים ולהקבע בנפשו לנצח. וזהו אם תעירו וגו' את האהבה, כאשר באה התעוררות אהבת השי"ת על האדם עד "שתחפץ" הנך מחוייב לעשות מהאהבה "חפץ" של מצוה דהיינו כלי להחזיק את ההתעוררות, ודו"ק.

הגאון הצדיק רבי מיכאל בער ווייסמאנדעל זצ"ל

מדי כותבי בצרת השואה ואבדון כלל ישראל, לא אוכל מלהעלים עין מלכתוב דברי זכרון והערכה על הגאון הצדיק חכימא דיהודאי רבי **חיים מיכאל דוב ווייסמאנדעל** זצ"ל ראש ישיבת נייטרא.

באמת הגליון צר מהכיל גודל מפעלות האדם הגדול בענקים הזה, שעוד לפני המלחמה הי' פקיע שמיה בתור א' מהגדולים בתורה בחכמה ביראת חטא ובצדקות. קשה לכתוב הערכה על הארז אשר בלבנון אשר נגדע בעצם עבודת הקודש שלו בשיא פריחת מפעל חייו, בעודו עומד בראש הישיבה וכל כולו עסוק לבנות ולכונן את ממלכת התורה האדירה במאונט קיסקא כדי למלאות את החלל שנוצר בעולם התורה בחורבן הישיבות הקדושות באכול האש שש מאות רבוא מישראל וביניהם סלתה ושמנה על כל לבונתה של עולם התורה והחסידות של יהדות איירופה ד' ינקום דמם.

רבי חיים מיכאל דוב זי"ע ידע והרגיש בכל רגע מרגעי חייו כי הקב"ה הותירו לפליטה להעמיד תלמידים הגונים במקום רבבות לומדי תורה שנכחדו בשואה,

הקדמה

שיהיו לאות ולדוגמא לדור הבא כיצד נראה ת"ח אמיתי יר"ש מה"חדר" של תלמידי תלמידיו של החת"ס זי"ע.

הקרובים אליו וגם הרחוקים ראו לפנייהם גאון אדיר חכם הרזים צדיק נשגב, בתוך תוכו שבור ורצוף לרסיסים, בראותו איך עמלו עלה בתוהו, ובאשמת הציונים וגרוריהם נסתמו כל דרכי ההצלה שתכנן והמציא ופעל בעמל אדיר כשהוא מפקיר עצמו להריגה עבור כלל ישראל, ובכל זאת התגבר בגבורה נוראה לכבוש את כאבו בפנימיות לבו ולהבליג על יגונו המר. והתגבר כארי בגבורה עילאית וחגר שארית כוחו להקים מחדש את החרבות ולכונן את הישיבה הק' והישוב שמהם פנה למקומות תורה ע"ד הישן במתכונת זו בכל קצווי תבל.

לנגד עיני הגאון רחמ"ד זי"ע עמד הפסוק שהיה מרגלא בפומיה של הגה"ק מהר"י ט"ב זי"ע **מסאטמאר** (ישעי' כ"ט כ"ב) כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, ואיתא במד"ר (פ' תולדות ס"ב ב') יעקב פדה את אברהם מכבשן האש. והקשה הנזר הקודש תימה למה לא היה אברהם כדאי להנצל בזכות עצמו שמסר עצמו על קידוש השם, ומדוע הוצרך לזכותו של יעקב דווקא. ותירץ כי משורת הדין מי שמוסר נפשו על קידוש השם אין ראוי שיצילוהו ד', כי טוב לו השלימות הגדול הזה, ולזה אברהם מצד עצמו ראוי לו שישרף על קדה"ש כי זה הטוב הראוי לו. אמנם אברהם ניצל מפני משך הזרע הטהור שעתיד לצאת ממנו, ולכן אמר המדרש "יעקב" שהוא שלשת היחס שממנו נשתלשלו שבטי קה, פדה את אברהם בעבור כן נשאר אברהם אע"ה בחיים, להעמיד את האומה הישראלית.

וכדברים האלה היה הגה"ק מסאטמאר דורש מדי שנה בסעודת ההודאה שהיה עורך ביום ההצלה שלו כ"א כסליו שבעצם היתה שמחה של כל קהל ישראל שיחד עם רבם ומאורם קדוש ישראל היו מודים ומהללים גם על הצלת עצמם מגיא ההריגה. וכה דבריו (ראה דברי יואל פ' ויחי ע' תקכ"ה) אנו שרידי חרב שנצלנו מחורבן הנורא... כל אחד ואחד ניצל בניסי ניסים... ולשלימות נפשנו הלא היה טוב ויפה יותר אילו לא ניצלנו, ואותן שנהרגו ונשרפו עקדה"ש כבר נתעלו נשמותיהם בג"ע העליון מקום שאין בריה יכולה ליכנס במחיצתן... אלא וודאי מה שהצילנו הבוית"ש היה רק בשביל להעמיד דורות ישראל כשרים ונאמנים לד' ולתורתו הקדושה. וכזאת ראו כולם אצל הגאון רחמ"ד זי"ע שמאז צאתו מהגיהנום הנורא, ששם אבדו כל מחמדיו אשר היו לו.

ובמו עיניו ראה באבדן מולדתו אוהביו ורעיו קהלת הקודש נייטרא ושם נעקדו אשתו ובניו קרבן עולה וכליל עקדה"ש הנורא, ומיד בצאתו הקדיש את גופו רוחו ונפשו, וייחד כל נשימה ונשימה כל עוד אשר נשמת חיים באפו לעשות למען כבוד שמו יתברך, באבדן מולדתו בעודו מקים את ביתו מחדש, ומלקט אחד

הקדמה

מט

לאחד את השרידים המוצלים מהגיהנום ומהם חוזר ומקים מחדש ביגיעה עצומה ובהתאמצות עד אפיסת הכוחות את הישיבה מנייטרא על אדמת הטרשין של ארה"ב, ובהיותו בעיצומה של עבודה"ק למרות שהיה מטופל בבנים קטנים, וטפלי תליין ביה, הקדיש את כל כולו להישיבה, אב רחום לכל בחור, ועל כתפיו מוטל לכלכל הקמת ורכישת בנייני הישיבה כלכול הוצאות הישיבה ותשלומי שכירות הרמ"ם וכו'. והיה מכתת רגליו ודופק על פתחי נדיבים, על אף חולשת כוחו ומחלת הלב הקשה המקננת בקרבו. בד בבד עם הרבצת התורה שלו שיעוריו העמוקים מני ים, ודרשותיו הנלהבות בלהבות אש.

פשע הציונים שמנעו הצלת כלל ישראל

ומלבד זאת נשא בקרבו שליחות קודש להעביר לידיעת הדורות הבאים את אשר עולל האשמדאי הנאצי לעמנו יחד עם שותפיהם לפשע התנועה הציונית, שעשתה כל מה שבידה להכשיל את כל דרכי ההצלה שעליהם עמלו במסנ"פ ווועד ההצלה של יהדות הונגרי' יחד עם רבי מיכאל דוב וחבורתו, ועד נשימתו האחרונה זעק והזעיק על הפשע הנורא של הציונים שהביאו למאסר שליח ההצלה יואל בראנד באיסטאנבול, וסתמו את הגולל על המו"מ שניהל עם ראשי הנאצים, וכתוצאה מכך חודשו המשלוחים לאוישוויץ ונלקחו מיליון יהודים למחנות המוות.

רבי חיים מיכאל דוב ידע שימיו ספורים ואעפ"כ לא עצר כח להבליג והמשיך בעבודת הקודש עד שלבו הזך קרס תחת עומס הלחץ האדיר ובעוה"ר נדם הלב שלכלל ישראל, ורחמ"ד נלב"ע ועלה בסערה השמימה ב"דמי" (בג' נ"ד) ימיו בן נ"ד שנה. קברניט ההצלה, אשר הקריב גופו ונפשו על מזבח הצלת ישראל בארצות הדמים, והקים עולה של תורה במסירות נפש, נשא על כתפיו עול משא הישיבה והישוב אחרי המלחמה עד מיצוי הנפש אשר נפשו הטהורה לא יכלה לסבול את כוס היגונים על חורבן יהדות איירופה ועל אובדן מיליון יהודי אונגארן.

יסופר לדורות גדולת תורתו וצדקתו וגבורת נפשו של גאון ישראל וקדושו, אשר בשנות המלחמה השליך נפשו מנגד למען הצלת ישראל, ובלבו הטהור הלוהט באהבת ישראל אהבה בלי מיצרים לכל יהודי, בער יקד יקוד אש קודש, להתמסר כל כולו למען אחיו המעונים והמדוכאים שמרחפת עליהם סכנת כליה. הגאון המופלג כליל המדעים ולא נח ולא שקט לילה ויום, לעסוק בתכניות להושיע את ישראל, ומוחו הגאוני הכביר קדח בהמצאת דרכי הצלה וקשרים עם כל מי שבידו לעשות. ולמען עבודת ההצלה שתה את כוס היגונים עד תומה, ולנגד עיניו עשקו עמלו והובילו לכבשני אוישוויץ את משפחתו ובניו, ואת תלמידיו היקרים. ובסערת נפשו בקפצו מחלון מרכבת הברזל שבה הובל לאוישוויץ, בהסתתרו במרתף בודד ונעזב

הקדמה

בעיר פרעסבורג לא ידעה נפשו השסועה השותתת דם מנוח, ומנהמת לבו הטהור זעק מרה לכל באי עולם הצילו! ושלה אגרות נוראות לעסקנים בארצות החופש, והתחנן לפעול אצל צבאות הברית להפציץ את מסילת הברזל המוליכה לאוישוויץ. שבזה יש תקווה להצלת מאות אלפי יהודים המובלים במסילה זו לתאי הגזים.

בשכלו הבהיר ובידיעתו הרחבה בשבע חכמות שירטט והעלה על הכתב ושלה לעסקנים בארצות החופש מפה מצויירת של מחנה המוות אוישוויץ ומקום צריפי המגורים של השבויים האומללים (הבאראקן) ופסי מסילת הברזל המובילים אליה שאם יפציצו אותם ויוציאום מכלל שימוש תעצר לזמן מרובה מכונת ההשמדה מאין להם דרך להוביל את היהודים מהונגריא לאוישוויץ. קברניט ההצלה התחנן לאומות העולם ארה"ב בריטניה וכו' שאין צורך אלא בשנים או שלשה ספינות אויר (עראפלאנען) להחריב את המסילה, והרי זה דבר קטן אצלם וכטיפה מן הים מתוך אלפי הספינות המפציצים את שטחי דייטשלאנד. וידוע כי המפות והמכתבים של רחמ"ד הגיעו לראשי צבאות הברית, אך לדאבון הלב לא רצו להקצות שנים או שלשה מספינות האויר לצורך הצלת מאות אלפי היהודים. ועד היום אשמה נוראה זו היא כתם מחפיר על ארה"ב ובריטניה שמיאנו לנקוף אצבע לצורך הצלת ישראל.

והנה לספר בשבח מעלת הגאון המופלא הזה לא יכיל הגליון והלא היא כתובה על הספרים שחיבר הספר המזעזע "מן המיצר" שבו מסופר על פעולות ההצלה ועל החדלון ואזלת יד שגילו המדינות הנאורות לנוכח השמדת שליש עמנו. אך אספרה נא לאחי מה ששמעתי מפי הגה"צ ר' **יונה פארסט** ז"ל מנהל רוחני דישיבת נייטרא, שהגאון רבי חיים מיכאל דוב זצ"ל היו לו קודם המלחמה חמשה בנים מזיווג ראשון, ואחרי שעלו על מוקד"ה והגיע לארה"ב אחרי המלחמה עברו שנים אחדות שלא יכול להרגע על משפחתו ועל כלל ישראל שנהרגו עקד"ה, ולא קמה בו רוח לשאת זיווג שני, מגודל צערו ושברון לבו ועגמת נפשו. עד שבעזרת הבורא התחזק בשארית כוחותיו ונשא אשה ונולדו לו חמשה בנים זרע בירך ד'. וברוך השם שגם אחרי עלותו בסערה השמימה, והשאיר אחריו אלמנה בוכיה ויתומים קטנים ורכים הגדיל ד' חסדו וגדלו והצליחו ועשו פרי קודש הילולים, ולא ינתק חבל הזהב, כי הם וצאצאיהם ממשיכים מסורת אביהם הדגול בהרבצת תורה ומארי דעובדין לשם ולתפארת.

וסיפר ר' יונה ע"ה כי כשנולד לרבינו רחמ"ד בנו החמישי צעיר הבנים לאוישט"א. בסעודת הברית מילה דרש אבי הרך הנימול רחמ"ד זי"ע דברי תורה כדרכו, ותנה"ד אמר: אנו אומרים בנוסח הקדושה "נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותך בשמי מרום" וכך אני אומר לעניינינו הנה לפני המלחמה היו לי חמשה בנים שעלו על מוקד"ה וקידשו את השם הנכבד והנורא והם במעלות קדושים וטהורים

הקדמה

נא

מקום שהרוגי מלכות עומדים, ואין כל ברי' יכולה לעמוד במחיצתו. ועתה חנן אותי השי"ת בחמשה בנים חיים וקיימים, והנני מתחנן ומבקש מלפניו ית"ש נקדש את שמך בעולם" ע"י חמשת בני שיהיו חיים וקיימים ויקדשו ש"ש בחיים חיותם בעוה"ז לאורך ימים ושנים, "כשם שמקדישים אותך" היינו כשם שנשמות חמשת בני הקדושים "מקדישים את שמך בשמי מרום". ויש לציין כאן לדבריו הקדושים של הבני יששכר בליקוטי מהרצ"א פ' בשלח על הפסוק וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים. וע"ע בספר דברי יונה דברים נפלאים בהקדמתו.

ונודע ומפורסם גודל הערצתו של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י ט"ב מסאטמאר זי"ע והחיבה יתירה שהראה לרבינו רחמ"ד זי"ע והיה מזכירו תדיר בספריו הק' בפרט בעניני ההצלה הכבירות החובקות זרועות עולם שעסק בהם בכל נפשו ומאודו. וכך היה אומר הגה"ק מסאטמאר על כלל ישראל להיות אסיר תודה לרבי מיכאל בער זצ"ל ובלשונו הטהור "יעדער צווייטער איד האט צו פארדאנקען זיין לעבן צו רבי מיכאל בער" [אחד מכל שני יהודים שניצולו חב את חייו לרבי מיכאל בער].

ידוע ומפורסם עד כמה מסר רחמ"ד את נפשו להקמת הישיבה הק' והישוב במאונט קיסקא, שנכנס בעול כביר של חובות, ועל אף גודל חולשתו וטרדותיו היה מתרוצץ יומם ולילה ודופק על פתחי הנגידים אנשי אמעריקע באותם הימים שרוב רובם היו מגושמים מאד ואור חביבות תורה ולומדיה לא נגה עליהם והסתפקו בנתינת סכומים פעוטים, ונפלאות יסופר לדור איך שברגע האחרון כאשר כלו כל הקיצין ונדמה שאין עוד מבוא לישועה הזמין לו ה' תמיד באופן פלא את הסכומים שנצרך להצלת הישיבה והישוב מהתמוטטות.

ואעתיק מה שראיתי בענין הנ"ל בספר "כבה נר ישראל" להרה"צ ממעליץ זצ"ל עובדא שממנה נראה אופן הנהגתו המופלאת בהשגת כספים לטובת הישיבה. עם הקמת הישוב והישיבה העתיק רבינו דירתו להישוב הנמצא הרחק מחוץ לעיר ניו יורק, במחוז וועסטשעטער, שם קבע דירתו כדי להיות תמיד עם הישיבה הק' שהיתה קשורה בתוונא דליבא. אמנם כדי להשיג מעות לכסות גרעון חובות הישיבה הוצרך מדי פעם לנדוד ולהיטלטל בדרכים לדפוק על פתחי נגידים שרובם דרו בעיר ניו יורק. ודרכו היה כשהוצרך לשהות בניו יורק לטובת הישיבה היתה האכסניא שלו בויליאמסבורג בית שארו הגה"צ רבי יצחק בנימין מענדעלאוויטש ז"ל אב"ד פ. לאדאני. פעם אחת הזמין ראיון (אפוינטמענט) אצל גביר גדול א' במשרד שלו במאנהעטן, וקבעו לו את זמן הכניסה ליום מחר בשעה ארבע אחה"צ. רבינו התכונן לנסיעה למשרד הנ"ל והזמין לו טעקסי שיבא לקחתו במוקדם שיוכל להגיע בעוד מועד לשעה המיועדת. אמנם כשנכנס רבינו למכונית והמנהיג (שאפער בלע"ז) החל לנסוע נתברר שהוא נהג חדש דלא נהירין ליה שבילי מאנהעטן ותעה בדרכו

הקדמה

ברחובות העיר הגדולה, ואחרי נסיעה ארוכה ומתישה הגיעו בשעה חמש למשרד הנ"ל, כלומר באיחור של שעה שלימה. כשדפק על הדלת קיבל פניו המזכיר ואמר אני מצטער מאד איחרת את מועד הפגישה, ובעה"ב עסוק כעת בפגישה אחרת, ואין באפשרותו לראות אותך היום אם תרצה בקשו שוב פגישה, ותנתן לך ליום אחר.

רבנו נסע בחזרה לויליאמסבורג ושב לאכסנייתו שבור ורצוץ, על איבוד דמי הטעקסי לחינם, על איבוד הזמן היקר, ועל הסכומים שחשב לקבל ולא הצליח להכנס להגביר, תוך שהוא קובל על הנהגת הגביר הלז שמיאן לקבלו, ואעפ"י שמחמת אונס איחרתי בשעה לא היה לו להקשות לבו עד כדי כך לשלחני ריקם מלפניו. והיה לו להתפנות עבורי לרגעים אחדים בתוך סדר יומו. ומשנרגע מעט נענה ואמר לקרובו הרב מלאדאני ז"ל, בכל זאת למדתי היום דבר חדש, שאין לשכור מנהיג חדש שאינו מנוסה ואינו בקי בדרכים, והא ראייה מה שהפסדתי מחמת הנהג שאינו בקי ולא מכיר את הדרכים. בתוך דבריו דיבר בהתמרמרות על הגביר שלא רצה לקבלו, סוכ"ס כיון שכבר טרח והשתדל כ"כ ה' עליו לעשות לפנים משה"ד ולקבלו. כשנכנס רבינו לבית הרב מלאדאני ניגש לארון הספרים והוציא משם ספר חובת הלבבות ועיין בו ואמר זה הנהג שלי ויש בו כל המעלות הנצרכות להרוויח הרבה ולא להפסיד. מפני שרבנו בחיי ע"ה מחבר חובת הלבבות הוא נהג ישן מנוסה, זה שש מאות שנה שהוא מנהיג ומורה דרך לעם ישראל, והוא בקי בדרכים מאין כמוהו, כי החובת הלבבות מפרט והולך הרבה מתחבולות היצר ודרכי הסתתו אחת לאחת ומלמד לאנוש בינה שלא יתעה בדרכי שקר, ולעומת זאת הוא מונה והולך את הדרכים לעבודת הבורא ומורה דרך ישירה בעבודת ד'. ומי שהולך בדרכו בדרך שהוא מורה ומזהיר מובטח לו שיגיע בעוד מועד למחוז חפצו.

"אתה שלא סבלת כלום, הנך מלא קושיות ותרעומות..."

שמעתי מידידי חביבי הרה"ג ר' **יצחק טירנויער** שליט"א אב"ד שומר שבת פה בארא פארק, כי פע"א בא איש אחד **להרב מפונובז'** זצ"ל להתאונן על השואה האיומה, ובפיו מלא קשיות ותרעומות רח"ל.

השיב לי הרב מפונובז' בחכמה: "תגיד לי בבקשה, איפוא נולדת". השיב האיש בארה"ב. "ומאין אבך", השיב האיש גם אבי נולד בארה"ב. שוב שאל אותו: "האם אחד מבני משפחתך המה מיוצאי אירופא שנהרגו על קידוש השם". השיב האיש גם על זה בשלילה.

אזי המשיך הרב מפונובז' ואמר: "תראה, אני, שעברו עלי שבעה מדורי גיהנם, וכל משפחתי עלו על המוקד אין לי שום תרעומות על הרבש"ע, ואתה שלא סבלת כלום, הנך מלא קושיות ותרעומות..."

ובבקשה על העתיד, כאשר חיים וחסד עשית עמדי, ולזכות את הרבים בלימוד התורה החזקת ידי, אתה ד' היה מגן בעדי, ברך מלאכתי וכל מעבדי, דברך הטוב הקם לעודדי. ויהי ד' אלקינו עמנו שאזכה לישב באהלה של תורה שנים רבות ולזכות את הרבים, ונזכה ונחיה ונראה יחד עם נו"ב מרת ח' תח' – המפורסמת במעשיה למען חולי עמו ישראל – לראות דורות ישרים וכשרים עוסקים בתורה ובמצות באמת, ונזכה לראות נחת מכל יו"ח, בהרחבת הדעת בריות הגוף ואריכות ימים ושנים טובים ונעימים, כולם אהובים וברורים ת"ח מופלגים ואנשי מעשה, שיזכו להמשיך שלשלת הזהב הנמשכת מאבוב"ק דורי דורות, אכ"ר.

כו"ח ב' דר"ח חשון תשע"ח לפ"ק, יומא דהילולא של הגאון האדיר רבי יוסף ענגיל זי"ע, נלב"ע ב' דר"ח חשון תר"פ לפ"ק, והגה"ק בעל מקור ברוך מסערעט-וויזניץ זי"ע, נלב"ע ב' דר"ח חשון תשכ"ד לפ"ק

ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

הכ"ד המחבר המצפה לישועת ד' במהרה

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

הקדמת המחבר על מהדורא הקודמת

בס"ד

הפעם אודה את ה' שזכיתי לברך על המוגמר בסידור חיבורינו הנחמד שדה צופים על מסכת פסחים, אוצר בלום של פירושים ביאורים נחמדים על מכילתא הדין, אשר תלי"ת כבר יצאה לו לספרינו מוניטין בעולם בהיותו עזר וסיוע ללומדי ש"ס ובמיוחד לרבבות אלפי לומדי דף היומי, אשר ראו בזה ברכה מרובה, ומצאו בו מרגוע ונפשם למצוא דברי חפץ בכל דבר ודבר, דבר דבור על אפניו, ובפרט לאלו אשר אין עתם בידם לעיין בכמה ספרים ומפרשים, והמה אצים וממהרים למלא חובתם דבר יום ביומו, היה להם תועלת מרובה ממה ששאבנו ולקטנו ליקוטי בתר ליקוטי מהמון ספרים ומפרשים, הן מהמפרשים על סדר הש"ס, והן משאר מקומות מספרי שו"ת הלכה ואגדה ועוד, וזכה ספרנו זה לעלות ולעטר שלחן מלכים - מאן מלכי רבנן, אשר שיבחוהו והיללוהו בשערים, והרבה מלומדי דף היומי העידו לפני האיך שהיה להם תועלת מרובה מהעיון בספרינו הזה, וכבר ספו ותמו מן השוק על המסכתות הקודמים, והיה זה שכרי שזכיתי להיות בין מזכי הרבים כה יעזור ה' להלאה.

הנה כתב הפני' הושע בפתיחתו לספרו (ברוב מהדורות נדפס לפני מס' כתובות) לפרש מה שאמרו חז"ל בשלהי מכילתין (קי"ז ע"א, והוא גם במס' שבת ל' ע"ב) רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתיה, דלכאורה כמו זר יחשב לפרש דברים כפשטן שהיה אומר להם מילתא דבדיחותא ממש במילי דבדיחי, ועוד דבלא"ה לא יתכן לפרש כן דהא מייתי להא מילתא (במס' שבת) אהא דאמרינן לעיל מיניה שאין שכינה שורה לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה אמר רבי יהודה וכן לדבר הלכה וכו' כי הא דרבה מקמי דפתח כו', וא"כ אי אפשר לפרש דהאי מילי דבדיחותא היינו מילי דבדיחי במילי דעלמא, דהא אדרבה אמרינן להדיא בהיפוך שאין לפתוח בדבר הלכה מתוך שחוק וקלות ראש או דברים בטלים. אלא על כרחך צריכין אנו לפרש דהאי מילתא דבדיחותא צריך להיות בענין שמחה של מצוה דעליה קאי, דהאי מילי דבדיחותא היינו ג"כ בדברי תורה שהיא שמחה של מצוה שמשמח הלב, אלא שהיה אומר לתלמידיו דבר שלא אליבא דהילכתא כדי לחדד בו לתלמידים, וכל זה הוי מקמי דפתח בשמעתיה, אבל לבתר דפתח הוי יתיב באימתא וקא מגמיר להו אגמורי לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא. **ובדרך** הזה אלכה נא לפתוח דברינו במילתא דבדיחותא, בתלת מילי מעלייתא סיפורי דברים דמתאמרא בבי מדרשא משמן של גדולי ישראל, והדברים

הקדמה

נה

שגורים וידועים בפי העולם לאמתיים, ותחלה אספרה נא העובדות כמו שהן מורגלים בפי העולם, ולבתר דנא אדעך כי הדברים הללו אין להם שורש ומקור, ושלשתם המה רק מילתא דבדיחותא.

הסיפור הראשון ידוע בפי העולם, שהיה אדם אחד שלא מצא שידוך לבתו, וכבר נתבגרה בשנים ולא הועיל לו כל השתדלותו, עד ששפך את מר לבבו להגאון בעל קהלות יעקב מסטייפלא זי"ע, ושאל לו הסטייפלער כשנולד בתך וקראת לה שם בשב"ק האם עשית "קידוש" לרגל השמחה? ונזכר הלה שאכן לא עשה לה קידוש מחמת איזה סיבה. ואמר לו הסטייפלער תדע כי מה שבאים הקהל לברך את הילד הנולד בברכת מזל טוב מועיל הרבה למזלו של התינוק, והואיל שלא עשית קידוש לבתך חסר לה אלו הברכות, וצוהו הסטייפלער שבשבת הבא יעשה קידוש לבתו ויאחלוהו כל הקהל בברכת מזל טוב, וכן עשה, ואחר עבור זמן קצר הגיע לו הישועה ונתארסה בתו למזל טוב.

והנה עובדא הלזו מוכחש הוא מפי שני עדים, הראשון הוא בספר דרך שיחה [תשובות שהשיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א על שאלותיו של תלמידו הגאון רבי אלי' מן שליט"א] ששאל את הגר"ח קנייבסקי שליט"א אם סיפור זה הוא אמת, ואמר לו שאינו יודע מזה כלל. והעד השני הוא מה שזכיתי לראות בכת"י של הגר"ח קנייבסקי שליט"א על כרטיס שהשיב לאחד ששאל לו על העובדא הנ"ל, והשיב לו שאינו מאמין שזה יהיה אמת, כי מעולם לא שמע מאביו דבר כזה, והוסיף שם הגר"ח שגם הוא לא עשה קידוש אצל בנותיו רק בהולדת בתו הבכירה.

ואני הקטן מצאתי סמוכין לדבריו מדברי הרשב"ם בפ' ויצא (ל' כ"א) בפסוק ואחד ילדה בת ותקרא את שמה דינה, וברש"י הביא מדברי חז"ל שנתנו טעם לדבר שנקרא שמה דינה, אבל בפסוק אינו מפורש הטעם כמו שמפורש בשאר כל השבטים, וכתב הרשב"ם וז"ל "ולא נכתבה הודאה על לידת הבת לדעת למה נקראת כן, שאין מודים על הבת כמו על הבן" עכ"ל, והוא מכון מאוד לדברים דלעיל. ועיין בספר פלא יועץ (ערך בת) שקרא תגר על מנהג אנשים שעושים שחוק ממני שנולד לו בת יעוש"ד.

ולעצם הענין אעלה על הגליון מה ששמעתי משמיה דהגה"צ רבי אברהם לייטנער שליט"א על מה דאיתא במדרש (ילקוט רות רמז תר"ח) כי מברכתן של נשים שברכו את נעמי ואמרו (רות ד' י"ד-ט"ו) ברוך ה' אשר לא השבית לך גאל היום ויקרא שמו בישראל, והיה לך למשיב נפש ולכלכל את שיבתך כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא טובה לך משבעה בנים, ברכה זו הגין להציל זרעו של דוד המלך אחר כמה דורות, עיי"ש במדרש. ואמר הגה"צ ממאנטיווידעא שליט"א שרואים מזה גודל כח הברכה, כי אף שהנשים הללו שברכו לנעמי אינו מבואר שהיו נביאות או צדקניות

הקדמה

מפורסמות רק היו נשים פשוטי עם, ומ"מ הועילה ברכתן להגין על זרעו של דוד המלך. ומה גם שהועילה ברכתן אחר כמה וכמה דורות. ולכן אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, כי מי יודע איזה ברכה יוכשר בעיני האלקים, וגם המברך יכוין בברכותיו מעומק לבבו להאציל על המתברך כל הברכות שאומר בפיו.

וכדאי לציין לזה מה דאיתא במהרש"א (סוטה ל"ח ע"ב) כי ברכת המברך תחול כפי כוונת המברך, ולכן בברכת כהנים אומרים "לברך את עמו ישראל באהבה", כי הכהנים צריכים לברך את בני ישראל בעין ובלב טוב כדי שיחול הברכה על ישראל בטוב עין. ועיין בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קמ"ח, ח"ה סי' מ"ח) שהאריך בענין מה שאמרו (שבת קנ"ו ע"א) אין מזל לישראל, ובמקום אחר אמרו (מו"ק כ"ח ע"א) אין מזל לישראל, והאריך שם בראיות בנידון זה, ומבואר בדבריו שם כי בכח הציבור להפוך המזל לטוב ואינם תלויים בהנהגת המזלות. וכבר העירו בזה התוס' בזה בכמה מקומות (במס' שבת שם ובמו"ק שם וביבמות נ' ע"א ועוד), ועיין במהרש"א ברכות י' ע"א גבי ברוריה ובמהרש"א נדה ס"ט ע"א, דמבואר דמועיל תפלה ותחנונים לבקש רחמים על חברו שישוב בתשובה, וכש"כ שיועיל תפלתו לשנות מזלו לטובה, וכדמשמע לשון רש"י במס' שבת (קנ"ו ע"א דע"י תפלה יכול לשנות מזלו למוטב. ולכאורה מזה סייעתא לזה שיש ענין גדול לברך ולאחל את חברו ברכת "מזל טוב" שבזה יועיל תפלתו וברכתו לזכותו במזל טוב, וטוב עין הוא יבורך בלב טוב, לברך את חברו באהבה כמבואר מדברי המהרש"א הנ"ל.

ועל פי הדברים האלה עלה בלבי לפרש מה שאומרים בזמירות לליל שבת קודש (בתפלת רבון העולמים לפני קידוש) מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי על כל החסד אשר עשית עמדי וכו' ועם כל בריותיך בני בריתי וברוכים הם מלאכך הקדושים והטהורים וכו', דלכאורה מן התימה הוא דמה ענין לברך המלאכים בשעה שמודה ומשבח להקב"ה על כל החסדים אשר עשה עמו, ובפשטות אין לזה קשר. ואמרתי לפרש כי ברש"י (שבת נ"ג ע"א) מפרש אהא דאמרו בגמ' שם "אדם דאית ליה מזלא מסייע ליה" וז"ל "מזלא - מלאך שלו ומליץ עליו", הרי דמזל קאי על מלאך הטוב שממליץ טוב על האדם, וזהו הרמז דכשהוא נותן הודאה על העבר להשי"ת על כל החסד אשר עשה עמו, המקום גורם ליתן תפלה על להבא שיתברך מזל דיליה דהיינו המלאך הטוב המליץ עליו ועי"כ יהיה לו להאדם מזל טוב ומבורך, והוא דבר נחמד.

ומעתה נשוב לסיפור השני, הנה ידוע שהגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א כתב ספר תורה לעצמו לקיים מצות עשה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, וסיפר לי איש חשוב ונאמן, שאותו הספר תורה כתבם הגר"ח במו ידיו ממש ולא ע"י סופר בשליחותו, ונתארכה לו הכתיבה משך של כ' שנים.

הקדמה

נז

וכששמעתי דבר זה אמרתי שדבר זה יתכן ביותר, כי הגאון רבי חיים יש לו כתיבה יפה ומהודר ביותר, כמו שנוכחתי אני בעצמי לראות גליוני הגמרות שלו, והמה מלאים בהערות מכל צד, וההערות נכתבו באותיות רש"י, וכמעט שאין ניכר אם הם מהדפוס או מכתב ידו. [ולדוגמא אציין במס' ברכות כ"ה ע"ב ברש"י ד"ה מאן שמעת ליה, לא ידעתי היכן היא, יש שם בגליון הש"ס להגרעק"א שמציין לעשרות פעמים בש"ס שנמצא בדברי רש"י לשון כזה "לא ידעתי". והגר"ח הוסיף על הגליון שם עוד איזה מקומות שנמצא כן בדברי רש"י, ונכתבו בכתב רש"י דומה להנדפס בגליון הש"ס וכמעט שלא ניכר ההבדל ביניהן]. ולפ"ז יתכן שגם השתדל בעצמו לכתוב הספר תורה שלו בעצמו, בהיותו אומן במלאכת הכתיבה.

אבל גם דבר הוא רק מילתא דבדיחותא ואינו אמת, כי בהיותי בארה"ק השתא שנת תשס"ו לפ"ק שאלתי את פי בנו הגאון ר' שלמה קנייבסקי שליט"א [אשר זכה לסיים ש"ס בלימוד בצוותא עם אביו הגר"ח], ואמר לו שנכון הדבר שהספר תורה נכתב במשך כ"ב שנה, אבל לא נכתב על ידי אביו בעצמו, והסיבה שנתארכה הכתיבה כל כך הוא בשביל סיבות אחרים.

ולגוף הדבר עיין בספרינו שירה חדשה על מצות כתיבת ספר תורה, שהעתיקנו מלשונות הפוסקים שעיקר המצוה הוא בכתיבה בעצמו ולא ע"י שליח, וכפשטות הגמ' (מנחות ל' ע"א) א"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני, ופירש"י כחוטף מצוה ומצוה עבד אבל אי כתב הוה מצוה יתירה טפי עכ"ל, ועיי"ש בנימוקי יוסף על הרא"ש שם שכתב וז"ל שאין לו שכר גדול כל כך כמי שטרח בכתיבתו ויש למקום למדת הדין לחלוק ולומר אלמלא שבאתה עליו בלא טורח לא היה עושה אותה עכ"ל, ומבואר כי עיקר המצוה הוא לכתוב הספר תורה בעצמו, ובספרינו שם הארכנו בזה ואכ"מ להעתיקו ומשם תדרשנו לטובה.

הסיפור השלישי הוא מה ששמעתי בהיותי בעיה"ק ירושלים ת"ו השתא שנת תשס"ו לפ"ק בין יוהכ"פ לסוכות, וסיפרתי לאחד מחשובי ירושלים שזכיתי להיות ביום הכיפורים אצל הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א, וזכיתי לראות המחזה נורא איך שהוא כורע ומשתחוה אצל "כורעים" בפישוט ידים ורגלים ממש, והוא עושה זה בזריזות מרובה בלי שום סיוע, למרות שכבר עבר עליו בן תשעים לשוח לאויש"ט. וכשספרתי הדבר לידידי הנ"ל, ענה וסיפר לי מעשה פלא הנפוץ בפי תלמידיו ומכיריו של הגר"ש וואזנער, כי בישיבת חכמי לובלין, המקום אשר למד בו הגר"ש וואזנער בימי נעוריו, היה רגיל רבו הגר"מ שפירא לסבב בלילה בבנין הדארמיטארי לראות ולוודא שהכל הוא עצהיו"ט, ופעם התבונן בבחור אחד שעמד אצל החלון והיה לומד לאור הלבנה, והיה זה הגאון רבי שמואל וואזנער, ונתן לו

הקדמה

הגר"מ שפירא ברכה שלא יצטרך מעולם למשקפיים, ואכן כנים הדברים כי הגר"ש לא כהתה עינו ואינו משתמש במשקפיים.

ואני הייתי אצל הגר"ש שליט"א ביום השמועה ושאלתי אותו אם הסיפור נכון, ואמר לי שהוא אינו יודע מכל זה, ואינו זוכר שיקבל ברכה כזו מפיו רבו הגר"מ זצ"ל. והוסיף לספר כי מרן החזון איש זצ"ל כשהיה פעם בדיח דעתיה, אמר לאחד מאנשי ביתו שיקח כסא וילך למרכז העיר ויעמיד את עצמו על הכסא ויכריז שכל המעשיות שמספרים עליו המה שקר וכזב.

ויש ליקח לימוד מכל זה כמה שצריכין לדייק ולברר כל דבר שמספרים על איזה גדול וגאון שיהיה, וכדאי הן הדברים להעמידן על דיוקן ודקדוקן כדי שיעמדו למשמרת לימים רבים דברים כהווייתן בלי שום שינוי ומגרעת, ושיחתן של תלמידי חכמים צריכין לימוד.

אני טרם אכלה לדבר הנני להכיר טובה לידידי חביבי האברך החשוב ברוך הכשרון מוה"ר יוסף מאיער שליט"א שעמד לימיני בסידור החומר, וגם דלה דלה לי מרגניתין טבין מספרי המחברים, והיה לי לעזור רב בספרי הדין, יהי ה' אלקיו עמו להצליח בכל דרכיו.

וכדי שלא יחסר המזג ספחנו למהדורה זו כתבים מגדולי ישראל ז"ל השייכים למס' פסחים מאוצר הספרים שלי, ובודאי יתענגו בו הלומדים.

ובציאתו מה הוא אומר מודה אני לפניך ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, ואשא כפי בתפלה להשי"ת שיעזרנו על דבר כבוד שמו שאוכל להמשיך ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ולא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו מעתה ועד עולם, עדי נזכה לביאת ינון בעגלא ובזמן קריב. זאת חנוכה תשס"ו, ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

שמואל דוד הכהן פריעדמאן

שדה צופים

על מסכת פסחים

פתיחה

הנזהר ממשוהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא

ידוע בשם האריז"ל דהנזהר ממשוהו חמץ בפסח, ניצל מן החטא כל השנה. [וכ"כ החת"ס בתשובה (חלק ה השמטות סימן קצו) וז"ל: והנה חמץ חיובו כרת והנזהר ממשוהו נמלט מכל חטא ועון כל השנה כולה], ומפורסמת הקושיא בשם הרבנית הצדיקת מ' בילא ע"ה בת הגאון ר' איציקעל האמבורגער זצ"ל, ע"ד התוס' חולין (ה ע"ב) על הקושיא איך ר' ישמעאל קרא והטה, הא צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן. ותו' ר"י, דהיינו רק במידי דאכילה אין מביא תקלה. והקשה הרבנית הנ"ל, עפ"י דברי האר"י הנ"ל דהנזהר ממשוהו חמץ בפסח, ניצל מן החטא כל השנה, א"כ הלא ממשוהו חמץ בפסח בע"כ בוודאי נזהר ולא נכשל ר' ישמעאל, כיון דהוא מידי דאכילה, וא"כ איך בא בתוך השנה לידי חטא שקרא והטה בשבת, וצ"ע.

וראיתי להגה"צ ממונקאטש זצ"ל בדברי תורה (מהדורא ב' אות קלד) שהעיר על הקושיא הנ"ל, דמי הגיד לנו כי מ"ש שהנזהר ממשוהו חמץ היינו רק באכילה, והלא לפי הנראה הכוונה גם בכל יראה, וזה אינו מידי דאכילה, א"כ שפיר אתיא הק' דר' ישמעאל, ולק"מ.

*

ועל פי דברי האריז"ל הנ"ל, כתב הישטח משה (פרשת ואתחנן דף צח ע"א) לפרש המסורה, שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה יב). שמור ישמרן את כל מצות ה' (דברים ו יז). שמור את חודש האביב (שם דברים טז א). [חביאו העוללות אפרים מאמר מ"ג] דהנה בפרשת תשא נזכר שבת אחר חג הפסח, והנה שמירת שבת הוא כהררים התלויים בשערה (הגיגה י' ע"א), ואי אפשר להזהר בו מבלתי אם ישמור חג הפסח כראוי, דהנזהר ממשוהו חמץ מובטח שלא יחטא באותו שנה. ועל פי זה יתבאר, כי שמור את חודש האביב, ידוע מה שדרשו (ר"ה ד' ע"א) שיהיה אביב בזמנו, אבל הפשטנים פירשו על רגל שבו, כמו דאיתא מסכת ר"ה (ד' ע"א) גבי ראש השנה לרגלים, עיין שם והבן. ועל פי זה יתפרש שמור את יום השבת, לזה צריך שמור ישמרן כו', כי חול מכין לשבת, לזה צריך שמור את חודש האביב כו', כי בלא זה שגיאות מי יבין. ע"כ. וע"ע תולדות יעקב יוסף (פ' אמור).

*

ענין ביעור חמץ ע"ה דרך המוסר

השל"ה הקדוש (פרשת בא) האריך לבאר ענין ביעור חמץ על פי דרכו דרך חיים תוכחות מוסר, ומתחילה כתב לדרק בדברי רש"י על הפסוק (שמות יב, יז) ושמרתם את המצות וגו', שפירש, ושמרתם את המצות שלא יבאו לידי חמוץ, מכאן אמרו תפח תלמוש בצונן. ר' אישיה אומר, אל תהא קורא את המצות אלא את המצוות, בדרך שאין מחמיצין

את המצה כך אין מחמיצין את המצוות, אלא אם בא לידך מצווה אל תחמיצנה, עשה אותה מיד, עכ"ד רש"י. ויש להקשות, דהנה בפרשה זו מדבר מענייני פסח ומצות, ואיך הוא מרמו על מצוות דעלמא. עוד קשה, הוא מפרש זה הפסוק של ושמרתם את המצות שלא יחמיץ את המצות ויעשם מיד, ואדרכא מצינו תיבת שמירה שפירושו להיפך דהיינו המתנה, כמו (בראשית לו, יא), ואביו שמר את הדבר, שפירושו המתין על הדבר. עוד קשה, כל אל תקרי שבדבריו רז"ל הוא משום שיש איזה הוכחה בקרא שלא לקרות כן, ומה הוכחה יש בכאן.

וכתב לבאר עפ"י מה שהאריכו המפרשים ברמזי חמץ ומצה שהם נגד שני יצרים, חמץ הוא החומץ המנוול, והשאור הוא שאור שבעיסה. כי גוף האדם הוא כמו עיסה המעורב מקמח ומים, כן נעשה האדם כגבל הזה, והיצר הרע הוא מחמץ העיסה, והמצה הוא יצר טוב שגורם לאדם שיהיה נכנע ולא יעלה למעלה כמו שהיא המצה, ואז נכנע מפני בוראו ואינו בא לידי חטא, והוא סוד מרע ועשה טוב.

החילוק שבין אותיות מצה לאותיות חמץ

והנה החילוק שבין אותיות מצה לאותיות חמץ היא הסתימה, רצה לומר שרומז על מה שאמרו (מנחות כט, ב) למה תלוי ירך ה', רמז לבעל תשובה שנכנס מן הצד. והקשו וליעול מלמטה, ותרצו לא מסתייעא מילתא. על כן במצה יש 'ח' הרומזת לתשובה, ובחמץ 'ח' הסתומה למעלה.

צריך לבדוק החמץ בכל אבר ואבר שדרך להכניס שם חמץ

וצריך לבדוק החמץ בכל מקומות שדרך להכניס שם חמץ, דהיינו כל אבר ואבר המועד לחטוא. כגון הפה יבדוק מלשון הרע ורכילות ולדבר נבלה ושבועות וקללות ושיחה במלה, וממאכלות אסורות וכיוצא בזה. הלב יבדוק שלא יחשוב מחשבת און, ולא יהיה לב רע רק טוב. העינים יבדוק שלא יראו דבר רע, ועיניו יהיו רואות תורה ומצות, ועניים לרחם עליהם וכיוצא בזה. הראש יבדוק שלא יהיה בקומה זקופה. והמצח שלא יהיה עזות מצה. וכן הדין והרגלים וכל האברים.

עיקר זמן הבדיקה בלילה קודם שישי

והבדיקה תהיה לאור הנר אלהים נשמת אדם. ועיקר זמן הבדיקה בלילה, קודם שישי ישב בחד ויתפלש בעפר, ויזכור את כל מעשיו ויפשפש בהם. ואם פשפש ומצא, אזי יבער זה החמץ וישרפנו. ועיקר הביטול בלב שיעשה תשובה בכל לבו, ולב נשבר וגרבה אלהים לא תבוה (תהלים נא, ט). וגם תקנו לומר בפה כל חמירא, באופן שיטהר עצמו בדביו ובמחשבה ובמעשה. וצריך לבדוק הן עבירות שבינו לבין קונו וכן עבירות שבינו לחבירו, וכמו שאמרו (פסחים ה, א) חור שבין אדם לחבירו כל אחד בודק בו' והשאר מבטל, ואז סרה הקנאה והשנאה.

מעם שבא הציצוי מהש"י על שבעת ימים שלא יראה ולא ימצא

והנה בא הציצוי מהש"י על שבעת ימים שלא יראה ולא ימצא, ובא הציצוי בעת צאתנו ממצרים, כי אז בחר בנו הש"י ולקחנו לו לעם, וציצו שנקבע בלבנו באותו זמן שבעה ימים שלא לאכול חמץ. כי הנה שבעה ימים הם היקף וחוזרין חלילה עולמית, על כן בשבעה ימים הראשונים צריכין אנחנו לקבוע בלבנו דברים אלו. ואח"כ יהיה התעוררות הזה לזכרון לנו, ונשמור אותו תמיד בכל היקף והיקף, רק שבחיקף הראשון יהיה לנו לאות לקבוע הרושם הזה. וזהו ענין שלא ימצא חמץ ברשותינו כל שבעה ואפילו תערובות חמץ, להודיע כמה צריך להתרחק מהדברים המחמיצים והמחמיאים, שאפילו בתערובות מעט החיזק מרובה, שיש בו כח להטות האדם לאשר יחפוץ, לכך כל מחמצת לא תאכלו.

ביעור חמץ ומצות מצה מלהיב את האדם לקיום כל המצוות

וזהו ענין ושמרתם את המצות, אל תהי קורא המצות אלא המצוות, אין הכוונה שתשתנה הקריאה, אלא ישאר הפסוק כמו שהוא כתוב, רק אל תהי קורא מצות כלומר שהכוונה מהמצה לבד, אלא הכוונה על כל המצוות. כי

מצוות המצה שבעה ימים בהיקף הראשון רומזת על התלבשות יצר טוב לקיים כל המצוות, ולהיותם שמורים כמו שנאמר (בראשית כו, ה), עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת, וקיום כל המצוות נרמזות בהתרחקות החמץ הרומז שלא יחמיץ המצות, ולשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה. ולפי זה ושמרתם את המצות הוא כפשוטו רומז על המצה, אבל הודיע ששמירת המצה רומז להיותו יושב ומצפה ושומר ומשמר כל ימות השנה לקיים כל המצוות, ולבער היצר הרע הרמז בחמץ, ולידך בעצת היצר טוב. וכן בלשון הראשון שאמר תפח תלמוש בצונן רומז על ענין הזה, כי היצר הרע בא מרתחת חמימות התאוה וצריך לקררו.

"אור ל"ד בודקין את החמץ" קאי על נער הבר מצוה בלילה הראשונה כשנכנס בשנת ה"ד

ופירשו המפרשים רמז המשנה אור ל"ד בודקין את החמץ כו', כי ממשלת היצר הרע י"ג שנים ויום אחד קודם ביאת היצר טוב, על כן אור ל"ד מתחילין לבדוק לאור הנר נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. וכן מצינו שלמדו בדיקה לאור הנר חיפוש מחיפוש כו' (פסחים ז, ב), ועל רמז זה נקרא היום י"ד יום הראשון, כמו שנאמר (שמות יב, טו), אך ביום הראשון תשביתו, כי הוא הראשון של ביאת היצר טוב.

לא יתעצל איש מלבער שאור שבעיסתו עד זקנה ושיבה

ועל דרך זה ביאר האלשי"ך הקדוש על התורה (פ' בא), ובתו"ד כותב בלשון קדשו: אך לא שיתעצל איש מלבער שאור שבעיסתו עד זקנה ושיבה, כי אוי מי יחיה מיום הראשון עד יום השבעי, ומה גם עתה כי למי אוי למי אבוי למאחרים לעמוד על נפשם עד אשר יבאו ימי הרעה, כי רעה תבא עליהם לא ידעו שחרה.

כי איככה ויכל איש להלחם ולהשפיל ולהפיל מלך זקן וכסיל, אחר אשר המליכו זה כמה שנים וישרש שרשיו וישלח פארותיו ויחזקם במסמרים מנפש ועד בשר. ומאין הרגלים וכפות הידים לעקור דבר מגדוליו או גדולי גדוליו אשר הגדיל לעשות, ומאין ולאין ידלה מים וכבס בהם הנגע, כי נגע עד לבו במחשבות אונו, מלבד כל נגעים גדולים אשר שם בבשרו מראשו ועד רגליו עד אפס מקום, כי כל עצמותיו הנע ועוה בכל עון ובכל חמאת אשר פעל ועשה בהנה.

ואיזה בור מקוה מים כמים שעל השמים וכימים ובנחלים, יחליפו כח יעלו אבר כנשרים מרמ"ח אבריו ממומאיתו אשר טימאו יצרו זה כמה שנים יומם ולילה לא ישובו. על כן אשר עיניו בראשו ישקיף וירא אחריתו מראשיתו, ועודנו בחור בילדותו בער יבער יצר סמוך מעמו כאשר יבער הגלגל עד תמו.

והן זאת עצת ה' ברמז הרומז באומרו אך ביום הראשון תשביתו שאור, כמדובר על ימי עישור הראשון מהגיעו לחינוך, בטרם יבינו סירותיו אמד. והן אמת כי מי ומי מילדי העברים. בקרב שנים כאלה יאורו עיניו להביט אל האלהים, וכהגדוף עשן ידפנו יצרו הרע להאבידו ולשומו מרמס, עד אשר לא יבא ילד מסכן וחכם במלאת לו שלש עשרה שנה, כי באורו יראה אור כי יהיה לו מעיר לעזור.

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר

והוא רמז רמז לנו התנא באמת באמור "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר". והוא, כי כאשר השאור מחמיץ העיסה כן היצר הרע מחמיץ ומפסיד את האדם ומעפשו, ועל כן חל עליו חובת ביעור היצר הרע מעליו. ולא ייחל עד אשר יגדל או לעת זקנה חלילה, כי אם אור לארבעה עשר, הלא הוא במלאת לו שנת שלש עשרה ויום אחד שמתחיל הארבעה עשר, כי אז ייחל היצר הטוב לפעמו. והוא לאור הנר, כי הנר היא הנשמה לו, ואור הנמשך מהנר אחר השלש עשרה הוא היצר הטוב, והוא לאור הנר. וזה בחורין ובסדקין, בכל מצפוני לבו ומחבואות פניותיו.

כל מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה

ורמז עוד התנא במאמרו בכל מקום שמכניסין בו חמץ, אבל מקום שאין דרך להכניס בו חמץ אין צריך בדיקה. והוא, כי הנה עיפוש היצר הרע נכנס בכל איברי האדם כל אחד ואחד לפי עניינו, בראשו ללכת בקומה וקופה. במצחו בעזות מצה, בעין לראות רע, באוזן לקבל לשון הרע, בפיו ובשפתיו בלשונו ברכילות ולשון הרע ודבר סרה ופה דובר

נבלה ולאכול בו אשר אסרה תורה והלב לחשוב מחשבות און, וידים שופכות דם נקי, ורגלים ממהרות לרוץ לרעה והחיקש בכל יתר האברים.

והנה לא כל אדם חוטא בכל איבריו, כי אם יש הורגל לחטא בקצתם ולא בשאריתם, ויש חטא באשר לא חטא רעהו, על כן אמר כי בכל אבר אשר ידע שהוא דרכו להכניס בו חמץ, אשר חטא בו, צריך בדיקה, אך אשר ידע שלא הכניס בו חמץ ולא חטא בו אין צריך בדיקה.

ביטול חמץ - יצה"ר

ואחר הבדיקה, אם פשפש ומצא צריך ביעור. ואחר הביעור צריך ביטול, שיכניע את יצרו עד יבטלנו ממש עד יהא במיל וחשיב כעפרא דארעא, שהוא עד גדר לא יעצר כח עוד להחמיאו כי עשאו למרמס וסיגפו. וגם כי מן התורה בביטול בעלמא סגי, שיהרהר תשובה בלבד, צריך גם כן לבעור בדבור ומעשה, בוודים ותחנות בדמעות שליש ולבער בקום עשה כל דבר רע:

עיקר הבדיקה לחפש דרכיו ולחקור הוא בלילה

ועיקר הבדיקה לחפש דרכיו ולחקור הוא בלילה, שכל אדם מצוי בביתו ובחומותיו במקום שאין אנשים והוא בלתי מרוד בעסקיו, כי אז ישב בדרד ויתבודד באישון לילה אחר הדלת והמזוזה, על הארץ ישב וחשב עם קונו ויתברך ויתעלה על כל שמרי חובותיו אשר הוא חייב לו:

לאור הנר - לאור נשמתו

וזה לאור הנר, היא נשמתו שאורה יפה לבדיקה. כי יאמר אליה, נפשי נפשי אחותי רעיתי עד מתי תשתכרי, התעוררי עורי עורי התאבלי ספדי והלילי, אבל יחיד עשי לך כי גדול כים שברך. כי תחת היותך בהיכלי מלך מלכי המלכים, כל קדושים עמך, באורך יראו אור ואת עלית על כלן, כבודה בת מלך משחקת לפניו בכל עת, ומה לך פה, עניה סוערה גולה וסורה טמאה כטומאת הנדה, כי נטמאת וכי שטית טומאה תחת אישך ויתן כך היצר הרע את שכבתו וימשכך בתלם עבותו.

וכי תבואי לראות פני אלהים, מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי, כי אז תצאי וידך על ראשך, לבושה שחורים ומתעטפת שחורים מהבגדים הצואים, כל רואך ירדו ממך בלי יוכלו יגעו בלבושך.

ואת שדוד מה תעשי, הלא תבושי ותבהלי מפניו, אנה תוליכי את חרפתך על זאת רעתך, אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלמה.

וכי יפקוד עליך מה תעשי ליום פקודה. ואך תשא פניך באמור אליך אנה פנה זיוך פנה הדרך ואך חשך משחור תארך. אוי לך כי נדמית, ותחת היותך יפה כולך, סורו טמא יקראו לך, ותחת היותך צרורה בצרור החיים, כצורר אבן במרגמה תקולע בתוך כף הקלע. ואז ידבר אליך באפו ובחרונו יבחלך, לקול תתו רעם גבורתו לדבר ולומר, פקדו נא את הארורה הזאת, הוציאוה ותשרף, השמיטוה ורמסוה, למעצבה השכיבה, ואז אל שאול תורד אל ידכתי בור.

וגם אני כמוך, אוי לי כי נדמתי, כי כמוני כמוך, חטאנו עוינו פשענו ומרדנו, וגם עלי יעבר כוס כי ארד אבל שאוליה, תחתי יצוע רמה ותכסני תולעה. על כן נעמדה יחד לבקש תרופה לתחלואינו עד אשר לא תחשך השמש, וגשקף ונראה מה נעשה כי יפקוד אל, וכי יקום מה נשיבנו.

והנה זאת רעתנו כי מר, הלא הוא כי יצר סמוך, מעט בעינינו כי ישחינו כי אם עוד. שמים רעות יעשה לנו, אחד כי יסיר מלבנו עונינו וישכיחנו רוב אשמותינו, עד אשר יעלה על רוח איש ממנו, כי מעט ורעים הם מעשיו הבלתי טובים, ולעומתם על כל אחד כמה וכמה מצות ומעשים טובים לו להגן בעדו.

וזאת שנית יעשה, כי בעלות על לבנו אחד מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ושמענו ועשינו, ישום בלבנו הבל הבלים לההביל כובד עונינו ולהקל רעתנו בינינו ולהפוך בזכות עצמנו בהמצאות טענות ותואנות של הבל, עד שכמעט שקרוב לזכות יחשב לאדם העון. ואוי לו מיום הדין אוי לו מיום התוכחה כי יקרא ויבא לתת דין וחשבון, ויתחפך לארבעת רבעיו ויראה עצמו מסובב מלאכי חבלה אשר פעל ועשה בעונותיו, דבקים ואחוזים בנפשו, בצדו אלף ורבבה מימינו. ואז יבהל ויצעק על שברו במר לבו, מי ילד לו את אלה והם יענו את ילדתנו בפשעך, חוללתנו בעונותיך, כי הקמת עליך רעה מביתך, לרעתך לדכאך ולמונגך בתחתית שאול, כי הוא חלקך.

וכה יעשו כל הימים אשר הוא בגיהנם עד מלאת לו כדי רשעתו, כי הן הם המייסרים אותו.

ומי גרם לאיש ההוא כל הרעה הזאת, אם לא רפיונו ושפלות ידיו ועצלותו מתת אל לבו להסיח עם נפשו במקום שאין רואים, לאמר נפשי כמוני כמוך מה לנו עוד נשכב ונרדם, הנה מהיום הזה ומעלה, אור לארבעה עשר, כי ניתן בנו ילד מסכן וחכם הלא הוא יהיה לנו מעיר לעזור, נעירה ונקיצה וניתן את דודינו לו, ולאורו נחפשה דרכנו ונחקורה ונשובה מכל אשר חטאנו על הנפש. ונרחץ נמחר נסיר רוע מעללינו מנגד עיני ה', ועל משמרתנו נעמדה יחד, ותידד שנתנו מעיינינו יום ולילה לא נשבות כאנשי מלחמה, על יצר סמוך כל ישוב לענותנו כאשר בתחילה, ויהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו.

ענין ביעור חמץ הוא לבער כל כח היצר הרע מקרב איש וכל אבריו

והן אלה קצות דרכי ביעור חמץ, אשר נכלל ברמו הרומז בבדיקת הלילה לאור הנר, עד די בער כל כח היצר הרע מקרב איש וכל אבריו. וכמה יהיה הזמן אשר יהיה מבווער מהאיש, הלא הוא שבעת ימים שאור לא ימצא, הלא המה שבעה עשירות הכוללים כל חיי האדם כי ימי שנותינו שבעים שנה. ולא יאמר די בבערו כל שאור יצר הרע מעצמו כי אם גם מכל גבוליו, גרי ביתו וחצריו ואנשי עירו, כי כל ישראל ערבים זה לזה. וזה רמז מצות שאור לא ימצא בביתכם ואחרי כן גם לא יהיה בכל גבולך, כי אתה תבער חמץ ויצרן של עובדי עבירה עד תשיכם עד ה' אלהיך.

ואל יאמר איש, הלא בערתי כל שאור וכל עון ממני ומגבולי כל אשר עלה בידי, אך לא יבצר מהשאר מעט מהרבה אשר לא בערתי, עד בלתי השאיר אף גם אחד, מי יוכל. לכן רמזו לנו רבותינו ז"ל כאשר צוו לנו כי בליל שודד כל שאור וכל חמץ, הוא ליל ארבעה עשר, כל חתיכות חמץ הנותרות נמנה אותן, ולמשמרת יהיו כל נכשל בהם עד יאכלו, והנותר נשרף באש. לרמז לנו, כי כל אשר נשאר מעוננו שלא בערנו, נמנה אותם ויהיה לנו למשמרת נגד עיינינו תמיד, להיות הולכים ומבערים עד כלותינו אותם אחד לאחד, כל נשליכם אחר גוינו. ולהשמר מכל עבירה אחת מהן, כל תגרור לנו כיוצא בה.

היה הבית בדוק ובא עכבר וכבר בפיו ונכנס בבית צריך לבדוק את כל הבית - רמז על לשון הרע

ומכל משמר צריך ישמר איש צדיק מלקבל לשון הרע. כי כמה פעמים יהיה איש צדיק, נשמר מכל דבר רע, והנה איש בא מראה סימני טהרה ועבותות אהבה, וכמציצ על צרת אוהבו זה, יביא ציד בפיו למושכו ברשת לשון הרע, באמור אליו צר לי עליך אחי ואהבתך הציקתני, כי הלא ראית נבר עמיתך דבר סרה עליך, כזה וכוה דבר והשמר פן ואל תלכד במצודתו.

והנה כחץ שגון נתקע הרכילות בלבו ובשרירי בטנו, ותהי לחרפות לו וממא כל טהרתו אשר נטהר בתשובתו. כי עון חמור הוא כעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולא יבצר מאיש צדיק מלקבל כי ברית כרותה ללשון הרע כו', ומי לנו גדול מדוד ולא נמלט מרכילות ציבא (שמואל ב, טז). על כן על זאת יתפלל כל חסיד אל ה', יהי עמו על זאת ודומה לו. והן זאת רמזו ז"ל (פסחים י) באומרם היה הבית בדוק, ובא עכבר וכבר בפיו ונכנס בבית, צריך לבדוק את כל הבית. שהוא רמז זה, כי אחרי אשר בדק איש גופו ואיבריו עד היה הבית בדוק, היא גופו, ראה והנה עכבר נכנס וכבר בפיו, הוא רשע טמא כעכבר ולשון הרע בפיו, אז נממא כולו וצריך בדיקה את כל הבית, שהוא כי כל אבריו צריך לחזור ולבדוק, כי עון זה שדי תכלא בכוליה.

כל זמן שאדם עוסק בבצק אינו בא לידי חימוץ

ואחר כל זה אל יאמר איש, הלא זכיתי לבי, טהרתי מחטאתי גופי ונפשי, והסירותי כל מחלת יצר הרע ממני, ומה לי עוד להיות נצב על משמרתי לבלתי הטמא, כי הלא מאין ולאין ישלוט בי יצר הרע והלא בערתי ממני. לא זו הדרך, כי הלא יחזור ויחמיץ עיסתו בהיסח הדעת. כי בהסיחו דעתו, אז ידלג כאיל יצר הרע להאכידו, והוא יושב לבטח, לא ישית לב ויאבד. והוא רמו צוו רבותינו ז"ל (פסחים מב א) כאומרם שאל יסית דעתו האדם מהבצק. כי גם שהשאור לא ניתן בו, יחמיץ בהיסח הדעת, והוא רמו אל עיסת גוף האדם כמדובר. אך כל זמן שאדם עוסק בבצק אינו בא לידי חימוץ, כן כל זמן שאדם עוסק בבצק, בגופו, לעשות בו מצות בידיו ואבריו ואינו מסיח דעתו מעבודת שמים, לא יבא לידי חטא.

שיעור העיסה שיזהר בה שלא יחמיץ הוא שיעור חלה

וכמה שיעור העיסה שיזהר בה ויעסוק בה כל יחמיץ, הוא שיעור חלה. וזה כל האדם, כי האדם חלתו של עולם כנודע, והוא כולל כל הגוף לרמו כי לא קצת גופו צריך לשמור מלהחמיץ, כי אם כל הגוף הוא הנכלל בשם חלה, הוא כל האדם מכף רגלו ועד קדקדו, כי כולו כאחד נקרא חלתו של עולם. ואם ככה נעשה שלא נרפא מנופינו הנקרא בצק, ונעשה באופן שלא יחמיץ ולא ידבק בידו חלתו היצר הרע, שנת גאולתנו תקרב ותבא קל מהרה לא תאחר. וזהו כמאמרם ז"ל (פסחים קט א) שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וגאלם מיד, כן יעשה הוא יתברך בעשותינו שלא יחמיצו בצקונו אחר הטהרם.

עיקר שמירה מדיצה"ר עד שיהיה בן עשרים

בספר הליקוט (פרשת שמות) כתב, כי ביום ראשון שנכנס היצה"ט בגופו של אדם כשהוא בן י"ג שנה ויום אחד, אז הוא מולך באותו היום בהכרת, ויצה"ר נבעת מפניו ונכנע, ולכן אור לארבעה עשר בודקין את החמיץ לאור הנה, כי ביום ראשון של שנת י"ד הוא נכנס, ובזכות התורה שלמד בקטנות הנקראת אור, כמש"ה (משלי י' כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור, ובזכות המצות שנתחנך בהם דרך חינוך שנקראים נר, כדכתיב כי נר מצוה, בזכות שניהם, בודקין את החמיץ שהוא היצה"ר, ודוחין אותו, ומכניעים אותו, ונכנסת בו הגשמה ויצה"ט.

והנה יש באדם שאר, שהוא בא מכח טיפת האב, כענין מ"ש (תהלים נ"א ד) הן בעון חוללתני, כלומר נתכוון ישי אבי להנאתו, וחמיץ בא מכח טיפת האם, ולכן נקרא מחמצת לשון נקבה, ודוחין כל זה לחוץ, ואוכלים מצה שהיא כנגד יצה"ט. וצריך לאכול המצה ולדחות החמיץ שבעה ימים, שהם כנגד שבעה שנים שנשארו לו להיותו בן עשרים שנה, שאז נידון בב"ד של מעלה, כי באלו השבעה שנים צריך האדם להשמר מאד מיצה"ר, ביען שהיה מורגל עמו עד שהיה בן י"ג ויום אחד, והוא כמו החולה שנתרפא מחליו, והוא חלוש, שצריך בימים הראשונים לרפואתו לאכול מאכלים קלים שלא יזיקו לו, ולכן נצטוונו לאכל מצה בשבעת ימי הפסח, וכמו שהשיב רשב"י לר' אלעזר בנו כי אחר שהחמיץ הוא יצה"ר, והמצה הוא יצה"ט, למה לא נצטוונו שלא לאכול חמץ כל ימות השנה, והשיב לו כל הימים הללו הוצרך להיותם חולים שיצאו ממצרים לאכול מצה, ואחר היותם בריאים ומטובים לא יזיק להם אף אם יאכלו חמץ. וכן צריך לבחור, להשמר מיצה"ר עד שיהיה בן עשרים. עיי"ש עוד באריכות לשונו הזהב.

כמה רמזים שונים בהלכות ביעור חמץ

בספה"ק עבודת ישראל (לשבת הגדול) האריך לבאר עפ"י דרכו בקודש הלכות ביעור ובדיקה ע"ד המוסר. וז"ל: נזהגין להניח פתיי חמץ במקום שימצאו שם הבדקים וכו'. מיהו אם לא נתן לא עכב שדעתו של אדם לבער אם ימצא (או"ח סימן חלב ס"ב). ונראה שנהגו המנהג הקדוש הזה, מפני שעיקר הביעור חמץ הוא היצה"ר, ולזה הנהיגו להניח חמץ להראות שבודאי יש בו עדיין עון וחמץ הוא היצה"ר, כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, ב), כי האדם שמחויק עצמו שתקן הכל בודאי לא התחיל לעבוד את ה', כמו שכתבתי במקום אחר פירוש הכתוב (במדבר יט, ב) אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול, שמי שסובר שאין בו מום בודאי

לא עלה עליו עדיין עול מלכות שמים, וכמאמר החכם בחובת הלכות שאם אמרתי בלבבי לא הייתי חוטא, בודאי הוא חטא ביותר, כי הגאון הוא חטא ביותר. ולזה נוהגים להניח פתיית חמץ להראות כנ"ל כי בודאי לא תיקן הכל.

ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצל שעה שמברך ויתפזרו כל אחד על סמך ברכה שבדרך בעה"ב לבדוק איש איש במקומו (אור"ח סימן תלב ס"ב), נראה הרמז שבו, שבעל הבית צריך להשפיע לכל אנשי ביתו קדושה וטהרה. ומי שהוא צדיק יותר צריך להשפיע קדושה וטהרה על כל בני עירו. ומי שהוא צדיק יותר צריך להשפיע על כל העולם כולו כדי שיוכלו לשוב בתשובה שלימה.

כל מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה (שו"ע סימן תל"ג ס"ג), וצ"ל שצריך כל אחד לבדוק במקום שדרך היצירה הוא החמץ לשכון שם כל אחד לפי ערכו. מי שדרכו לפגום בבריתו ח"ו או בעיניו ח"ו לראות במקום שאין רשאי לראות, צריך לבדוק ולבער ולשוב בתשובה ובחרטה גמורה שאל יעשה עוד עבירה, ועל מה שעשה יחזור בתשובה שלימה ובודאי ימחול לו הקב"ה.

וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה. נראה הרמז, דהנה יש בני אדם שאינם משגיחין על מעשיהם רק על מעשים של בני אדם אחרים. ולזה מזהיר התנא מקום שאין מכניסין בו אין צריך בדיקה, כלומר שאין [לעשות] כך שישגיח על מעשיהם של אחרים רק שיתקן וישגיח על מעשיו.

חורין הגבוהין שאין יד אדם מגעת שם וחורין הנמוכים פחות מוג' טפחים אינם צריכין בדיקה (שו"ע סימן תל"ג ס"ד). נראה הרמז, שאל יאמר האדם איך לבדוק כל החמאים ועוונות שאין אני זוכר את כולם. לזה אמר חורין הגבוהין שאין יד אדם מגעת שם, וצ"ל שאין זוכר אותם אין צריך בדיקה, אלא האדם צריך לבדוק ולשוב בתשובה על אותן עוונות שהוא זוכר. ואותם שאינו זוכר ממילא יהיו בטלים, כי הקב"ה אומר אילו היה זוכר עוונות הראשונים בוודאי היה מתחרט עליהם ושב בתשובה כמו שהוא מתחרט ושב על אותן שהוא זוכר.

כל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה (שו"ע סימן תל"ג ס"א). נראה הרמז, שכל אדם צריך לפנות מחשבתו ב"ג בניסן ולעשות הכנה ב"ג כדי שיוכל לבדוק בלילה, שאם לא יפנה מחשבתו מקודם וכשירצה לבדוק בפתע פתאום בוודאי לא יראה בעצמו שום חמץ ויאמר צדיק אני. רק צריך לפנות מחשבתו מקודם ובודאי ימצא שם חמץ.

מצה שהכסיפו פניו הוא חמץ (שו"ע סימן תנ"ט ס"ב). וכתב המג"א (סק"ה) אבל העולם אין נוהרים בו. נראה על דרך הרמז, שמרמז שיש אנשים שאומרים דברי חידודין לחבריהם ומלבינים פניהם ברכים ואול סומקא ואתא חיורא. וזהו שהכסיפו פניו, זהו בוודאי חמץ גמור, וצ"ל עצת היצה"ר. ובוזו אין העולם נוהרים כי אומרים מצחק אני, ובודאי מי שרוצה להיות ירא שמים יהיה נוהר מזה החמץ ולבערו מכל וכל.

כלים שתשמישן בחמין יגעלו בחמין, בצונן ידיחו בצונן (שו"ע סימן תנ"א ס"ה) וכלי חרס אין לו תקנה אלא בשבירה (שו"ע סימן תנ"א ס"ב). נראה על דרך הרמז, שאף על פי שחומאים אינם עושין העבירה בלב שלם ובנפש חפצה רק בעל כרחו יספר שבחו של עבירה מחמת תחבולת היצה"ר, אבל הוא באמת אינו רוצה כלל לעשות מה שהוא נגד רצונו הקדוש ית"ש. זה האדם הוא שתשמישו בצונן, וצ"ל שאינו בחמדה ותאוה רק כמי שכפא, וזה האדם בודאי אין צריך סיגופים רק שיקבל עליו באמת שלא יעשה עוד עבירה אפילו אם היצה"ר מסיתו. וזה יגעלו בצונן, וצ"ל בלא סיגופים ובגודל חמימות הלב רק התשובה צריך להיות כמו שחמא. אבל מי שתשמישו בחמין, וצ"ל שמחמם את עצמו לדבר עבירה ועושה אותן בנפש חפצה, זה צריך לעשות התשובה כמו כן בחמימות הלב, וכלי חרס בו, אין לו תקנה, וצ"ל אותם שהרבו לחמא כמו הכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אין להם תקנה רק בשבירות לב ובמרידות על חמאיו שעבר נגד רצון הבורא יתברך ויתעלה, ובודאי קרוב ה' לגשברי לב ויקבל אותן.

ביאור מחלוקת ב"ש וב"ה, שב"ש אומרים שתי שורות על פני כל המרתף ובה"א שתי שורות החיצונות שהן העליונות

בספר מי השילוח (בחידישי הש"ס) מבאר מאמר המשנה, אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר כל מקום שאין מכניסין בו כו' ובמה אמרו שתי שורות כו' מקום שמכניסין בו חמץ, כי הנה ענין בדיקת חמץ מורה שהאדם צריך לברר ולנקות עצמו מכל סיג ופסולת וצריך להסיר מנו כל נגיעותיו מצד עצמו ולכן נאמר במשנה מקום שמכניסין בו צריך בדיקה אבל מקום שאין מכניסין בו א"צ, היינו באם האדם יודע בעצמו שהוא נקי בזה א"צ לברוק בזה הדבר כמו שאמרו לידע איניש בנפשו.

וע"ז מקשי המשנה ובמה אמרו שתי שורות במרתף כי מרתף של יין מורה על ת"ח למה הוא צריך בדיקה ומשני מקום שמכניסין בו היינו שיש מעמקי הלב ומחשבות שם צריך לברוק א"ע אף שעל המעשה הוא נקי, ובאיוזה הענינים צריך שיהי' הבדיקה מפרש המשנה ב"ש אומרים שתי שורות על פני כל המרתף ובה"א שתי שורות החיצונות שהן העליונות, שתי שורות של חמש, חמש ובוה אמרו ב"ש שתי שורות על פני כל המרתף היינו שצריך לברוק בכל עשרת הדברות אם הוא נקי, ובה"א שתי שורות החיצונות שהן עליונות, ומר דייק עליונה ולפנים הימנה היינו אנכי וכנגדו לא תרצה, ומר דייק עליונה ולמטה הימנה היינו אנכי ולא יהי' לך, מר דייק אנכי ולא תרצה אנכי היינו שיהי' ד"ת קשורים בלבך, ולא תרצה היינו שלא תחשוב רעת חבירך בלבבך ובאם האדם מבורר בזה הוא סימן שהוא נקי בכל התורה כי תלת נקודין יש והם לאהוב הש"י וכלל ישראל ואת עצמו, וזאת הוא דעת שמואל, ורב אמר אנכי ולא יהי' לך אנכי כמו שנתבאר ולא יהי' לך היינו שלא ילך האדם אחר הנאות גופו ובוה צריך עיקר הבדיקה, ואם האדם נקי בזה הוא רא' שהוא נקי בכל התורה, והלכה כותיה דשמואל.

ביאור מאמרם בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה מחמץ

ענין נפלא מבואר בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת ויקרא) על הדין ד"בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה מחמץ" (אורח חיים תלג, י), דלכאורה קשה מה ענין חמץ לשם, וביותר בבית המדרש דאמרו חז"ל אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש אם אבן הוא גימוח (קידושין ל ע"ב), א"כ מה ענין החמץ בבית המדרש שהוא היצר הרע.

ואחר שהאריך לבאר הכתוב כי כל שאור וכל דבש וגו', הוא כותב: דבאמת כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה', ומה שמצינו היפך לזה בבית הכנסת מרישא לסיפא, הכל הוא שאר ודבש או כבוד או הנאה, שכל חלוקי כבוד הן לראשי העיר, ושאר הנאות כנודע, והוא הדין בבית המדרש. לזה ביאר הפסוק עצמו קרבן ראשית שזה קרבן ראשית של הראשים ומנהיגי העיר כדי שירצו להיות ראשים לא יהיה בירה בלא מנהיג, ובאמת אל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. וא"כ שפיר הוא דבתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה מחמץ של היצר הרע, שהוא מחמץ ועולה בנפחיה שם דווקא להתכבד ולהתנשא בשבתות ויו"ט כדי שילך שם, ואם לאו לא היה הולך שם כלל, וכחנה שצריך בדיקה משיחה במילה ומחלוקת וקנאה ושנאה שם דווקא, עד שירחמו משמים לשלוח אליהו ולהשיב לב אבות על בנים וכו'.

ובזה כתב לבאר כוונת הש"ס והפוסקים אור ל"ד בודקין את החמץ לאור הנר וכו', ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי (פסחים ד ע"ב) אלא שחכמים החמירו לברוק לפי שרגיל בחמץ כל השנה. והוא דנודע מ"ש בספרי יראים כי עד י"ג שנה היה היצר הרע לבר, מה שאין כן משם ואילך בא היצר טוב דלכך זה נקרא מלך זקן (קהלת ד, יג), מה שאין כן היצר טוב נקרא גער. ואפשר שמה שזה רגיל ושגור בפי המוני עם להיות נקרא בן י"ג שנה בר מצוה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי י, כג). והנה כי יש היכל זכות נגד היכל חובה כי זה לעומת זה וכו', והיכל זכות הוא של יצר טוב כי זכות הוא מצוה, והיכל חובה הוא של יצר הרע. דלכך אור ל"ד שבא היצר טוב, אז יוכל לברוק ולבער החמץ של יצר הרע לאור הנר שהוא נר מצוה של יצר הטוב, שילך אחר עצתו ולא אחר עצת יצר הרע. ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי, כמ"ש בעוללות אפרים (מאמר צא) כשמתחרט בלב ומכמל שלא יעשה עוד כזה סגי, אלא לפי שרגיל כל

השנה בחמץ של היצר הרע, הצריכו לבדוק אחריו בחורין ובסדקים שיעשה מעשה להוציאו מביתו לגמרי, ע"י תשובת המשקל או שאר גדרי התשובה.

מעם להתחלת מסכת פסחים ב"אור לארבעה עשר"

בספר אור זרוע לצדיק להכהן הגדול מלובלין (אות ז) מבואר דבר נחמד להתחלת מסכת פסחים ב"אור לארבעה עשר", כי ענין השעבוד התחיל, בשביל שהם עם מיוחד בני ישראל, וכמו שאמרו ז"ל (ויקרא רבה ל"ב, ה') בשביל ארבעה דברים נגאלו שהמכוון בהם שלא רצו ישראל להתאחד עמהם בשם ולשון והתחנות, שזה המכוון בגדורים בעריות כמו שזכרו על זה אחת היתה ופרסמוה שרצה לומר עם מצרי. ועל ידי זה החל מורא מצרים ושעבודם בהם כי ישראל החזיקו עצמם ביחוס שהם בני ישראל. ולברר זה היה גלות מצרים לברר יחוסם שאמת הוא שהם מיוחסים והם זרע קודש.

שלימות הלשון מורה על שלימות היחוס

ולכך התחיל בפסוק "ואלה שמות" לספר יחוסם שזה ענין גלות מצרים לברר ענין יחוס ישראל שהוא אמת שאין להם להתערב בגוים כי הם מיוחסים. ולכך התחלת מסכת פסחים **אור לארבעה עשר** ללמד שלא ידבר לשון מגונה כדאיתא בגמרא עיין שם. והיינו כי שלימות הלשון מורה על שלימות היחוס כמו שאמרו שם (ג' ע"ב) בכהן שאמר כונב הלמאה ומצאו שמץ פסול [ואית דאמרי שחץ פסול ופירש רבינו חננאל עבודה זרה. זה מורה גם כן העדר היחס כידוע מדברי הרמב"ן על פסוק שורש פורה ראש] ובמגילה (כ"ה ע"ב) עד שאתה בודק בתועבות ירושלים וכו' ובדקו אחריו ומצאו עיין שם. ובקידושין (ע"א ע"ב) מיחוסותא דבבל שתקוואת עיין שם.

וזהו התחלת המסכתא להורות ענין המכוון ממסכת זו שהיא ענין הפסח ללמד לשון נקיה שהוא היחוס הברור. כידוע ענין פסח הוא בלתי שום השתדלות רק מצד רצון ה' יתברך כמענתם הללו עובדי עבודה זרה וכו' רק שה' יתברך נגלה והושיעם. זה מצד יחוסם שמצד זה שורשם טוב וקדוש. וכן מורה מצה שנקרא בוהר (ח"ב קפ"ג ע"ב) מיכלא דמהימנותא רצה לומר אמונה כמו שנאמר (שמות י"ב, ל"ט) כי לא חמץ כי גורשו וגו' וגם צידה לא וגו' רק האמינו בה' שיפרנסם. ואמונה מצד ירושת היחוס כלשון חז"ל מאמינים בני מאמינים. וכו'.

הכתוב מלמד אותנו איך נעבוד השם יתברך בהדרגה

הרה"ק ר"ר אלימלך מליזנעסק זצוקללה"ה בספר הקדוש נועם אלימלך (פרשת אמור) מבאר הפסוק אלה מועדי ה' כו' בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש וגו', דהכתוב מלמד אותנו איך נעבוד השם יתברך בהדרגה, דהיינו בהיות האדם קודם חצי שנותיו, ולזה רמז **ארבעה עשר** לחדש קודם חצי חודש בין הערבים שאז אין האדם יכול לקבל אור הקדושה ולתקן את מעשיו לגמרי ועדיין הוא בין הערבים בין צללי ערב שעדיין התגברות היצר על האדם, **פסח** לה', פירוש שצריך לתקן אז בפיו פה סח שהפה ישיה וידבר תמיד בתורתו הקדושה לה' לשמו ולעסוק בעניני הלימוד היטב בגמרא ופוסקים ומפרשי הש"ס.

ובחמישה עשר יום לחדש, דהיינו אחר חצי שנות האדם, חג המצות לה' פירוש שיתגבר בקדושה ויהיה עסקן במצות ה' באהבה רבה ואש בווערת לה' בהתלהבות גדול, **שבעת ימים מצות תאכלו** פירוש על ידי זה יתקן כל שבעים שנה של אדם המרומזים בו' ימים. ואמר הכתוב **ביום הראשון מקרא קודש יהיה לכם** פירוש בהתחלת קדושתך לכונן לעבודת הבורא יתברך, מקרא קודש יהיה לכם תתאמץ מאד שיהיה כל קריאתך הן תורה או תפלה רק בקדושה ולא לפניות ח"ו **כל מלאכת עבודה לא תעשו** דהתפלה נקרא עבודה איהו עבודה שבלב זו תפלה ולפעמים נמצאים בני אדם אשר יקריבו לעבודה כאשר יראו עיניו מעשה הצדיקים ותנועתם לשמו יתברך הוטב בעיניו מאד התנועה ההיא לעשות גם הוא כמוהם להתנועע כך כנוע עצי היער בלא מעם וריח שסובר שהתנועה מחמת עצמה היא יפה והיא מלאכה בפני עצמה ובאמת אינו כך כי התנועה באה מרוב עבודה הזכה וצחות הנפש וחשקה הגדול לעבודה אז ממילא נתהווה מכחה התנועה הנאה והיפה, וזהו כל מלאכת עבודה לא

תעשו דהיינו התנועות והמלאכות שבעבודה לא תעשו בכוונה לדמות עצמו לצדיק לעשות כמעשהו זר מעשהו בהיות שלא לשמה חלילה אך ורק תעשו לשמו הגדול. עכלה"ק.

מעם שאנו קורין את היום טוב "פסח" ובתורה מכונה בשם "חג המצות"

הרה"ק מבארדיטשוב זצוקללה"ה בקדושת לוי (פרשת בא) כתב דבר נפלא, במעם הדבר שאנו קורין את היום טוב המכונה בתורה בשם "חג המצות", אנו קורין אותו "פסח", והיכן רמז זה בתורה לקרוא יום טוב זה בשם פסח, והלא בכל התורה נקרא יום טוב זה בשם "חג המצות".

דהנה כתיב (שיר השירים ו, ג) אני לדודי ודודי לי, היינו שאנו מספרים שבחו של הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מספר שבח של ישראל. וכן הוא שאנו מניחין תפילין וכתוב בהן שבח של הקדוש ברוך הוא והקדוש ברוך הוא מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל.

ביאור דברי התנא דבי אליהו שמצוה לספר שבחן של ישראל ויש להשם יתברך נחת רוח מזה

ובזה יובן מה שכתוב בתנא דבי אליהו מצוה לספר שבחן של ישראל ויש להשם יתברך נחת רוח מזה שמספר בשבחן של ישראל. ונראה המעם, משום דאסור להסית דעת מתפילין ומצוה על כל אדם לעסוק תמיד בתפילין, דהיינו או לספר השבח של ישראל דהיינו תפילין דמארי עלמא שכתוב בהן שבח של ישראל כדאמרין בגמרא (ברכות ו). תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל כו'. או לספר בשבח של הקדוש ברוך הוא דהוא תפילין של ישראל שכתוב בהם שבח השם יתברך, דהיינו שמע, קדש, והיה כי יביאך. ונמצא תמיד אנו מספרים שבח השם יתברך והשם יתברך מספר שבח ישראל.

והנה חג המצות נקרא על שבח ישראל. ועיין ברש"י על פסוק ויאפו את הבצק עוגות מצות גו' וגם צדה גו'. ועיין ברש"י מגיד שבחן של ישראל כו', שמפורש בקבלה וזכרתי לך כו', עיין שם. ונמצא נקרא חג המצות על שם שבח ישראל שאפו את הבצק עוגות מצות. ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם חג המצות כביכול השם יתברך מספר שבח של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם פסח על שם שבח השם יתברך. עכלה"ק.

מקור מהור באורייתא שנקרא אנו "חג הפסח".

אמנם הא היכי רמזי באורייתא שנקרא אנו "חג הפסח", לזה בא הכתוב השלישי, הישמח משה (פרשת בא), והערה את מקורה מהפסוק והיה לך לאות על ידך וגו' (שמות יג ט), ושמרת את החקה הזאת וגו' (שם שס, ט), דשם הוא הרמז שאמר הפסוק והיה לך לאות וגו', ד"לך" מיותר, רק ד"לך" דייקא כי בחוק יד וגו' דהיינו שבחא דקב"ה, ולא כמו תפילין דמרי עלמא דמשבח בשבחייהו, דישאל כמו שאמרו רז"ל.

עוד כתב, דיתכן לומר גם כן דהכי פירושו לך לאות וגו', לך דייקא כי בחוק יד דהיינו שבחא דקב"ה, אבל תפילין דמרי עלמא הוא שבחייהו דישאל, לזה אמר ושמרת את החקה הזאת, ר"ל של תפילין דאנו אומרים שבחו והוא אומר שבחינו, למועדה מימים ימימה, דהיינו לחג הפסח בכל שנה, דהיינו אף שהוא יתברך שמו קורא אותו חג המצות, אנו נקרא אותו חג הפסח.

ימי הפסח מוציא את האדם מתחת שעבוד הקליפות

איתא בספר חסד לאברהם שאין אדם יכול לבוא לשער הנ' בקליפה, הוא השער שהבא בו לא ישוב לעולם, רק אם חומא ארבע מאות יום בלי הפסק.

ועפי"ז כתב בספר שם משמאל (חלק המועדים ראש השנה שנת תרע"ב) דאי אפשר ששום איש מישראל יבוא ח"ו לשער הנ' בקליפה כי טרם מלאות ת' ימים, בא הפסח ושליש יום שלפניו, ומוציאים את האדם מתחת שעבוד הקליפות.

בכ"ל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יו"ט ש"ל פסח הוא הורג כל המזיקים

כתב בספר קב הישר (פרק ז) בזה"ל: "ויש קבלה בידי, כל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יו"ט של פסח והוא עיף ויגע בהטורח אזי בעסק זה הוא הורג כל המזיקים הנקראים נגעי בני אדם, והעוסק בטורח המצוה של ימי הפסח הוא מתקן התיקון של הוצאת שז"ל, והלב יודע מרת נפשו שכמעט אחד מאתנו לא ניצול מחטא זה, על כן מוטל על כל אחד ואחד מישראל לתקן מאי דאפשר וה' ברוב רחמיו וחסדיו יקבל מחשבות טובות של ישראל עמו וימהר עלינו לגאלינו".

ישיב דברי החת"ס בתשובה שכ' 'יום ביקור פסח שני'

המחברים תפסו על החת"ס בתשובה (י"ד סימן רלג) שכותב בלשונו הוזהב: "כה למב"י יו"ד אייר יום ביקור פסח שני", דהא להדיא מבואר בש"ס (פסחים צו ע"א) דפסח שני אין צריך ביקור. עיין בשו"ת פני מבין (או"ח סימן קו), וכן תמה בעל ילקוט הגרשוני בתל תלפיות (תרנב מכתב ו אות כט) ובספר אמרי יואב (בפתיחה). וע"ע בשו"ת יד יצחק (ח"ב סימן רמה) מ"ש ליישב דברי החת"ס סופר, ועיין בשו"ת דעת סופר (או"ח סימן פ) מה שתמה עליו. וע"ע מ"ש בזה בספר מנחת סולת (מצוה ה) ותל תלפיות (תרצג מחברת מ מכתב י אות ס) בשם הגאון ר' אהרן דוד רובינשטיין ז"ל, וכעת נדפס בספרו פרי אדר (או"ח סימן סו), ומ"ש שם בשם הגאון ר' שמעון סופר (מכתב יא אות סה). וע"ע בוילקט יוסף (שנה ב קר' כג סימן רמ) ושם (קר' יט סימן רא) ושו"ת משיב שלום (סוף סימן רסד).

וראיתי דבר נחמד בספר אור פני יהושע להגאון מגאלאנמא (סימן ט) שכתב ליישב דברי החת"ס עפ"י דברי הגאון ר' שלום מבעלז ז"ע שאמר לדקדק על דברי בעל ההגדה זכר למקדש כהלל וכו', לקיים מ"ש על מצות ומוררים יאכלוהו, דהרי פסוק זה נאמר בפסח שני, דבפסח ראשון כתיב ומצות על מוררים יאכלוהו, ולמה שביק קרא ונקיט קרא דכתיב בפסח שני.

ואמר בנו מרן מהר"י ליישב, דהאי לקיים מה שנאמר על וכו', הוא לשון בקשה, והכוונה דיען שעתה אין לנו קרבן פסח בפועל, ועכ"פ הננו מחכים לישועת הש"ת כי קרובה לבוא ויבנה עוד מקדשו עד זמן פסח שני ונקריב הפסח שני, ולכן אנו אומרים לקיים מה שנאמר על מצות ומוררים יאכלוהו הפסוק שנאמר בפסח שני.

וכשאמרו הדברים הנ"ל לפני הגאון מהר"ר יוסף שאול נאטאנזאהן זצ"ל אבר"ק לבוב, אמר לתמוה ע"ז דהרי ציבור אין עושין פסח שני. והשיב הגאון"ק מבעלזא, דמפורש בירושלמי בפרק מי שהיה (ה"א) דאיתא התם ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, ר' יהודה אומר ציבור עושין פסח שני, עיי"ש, מזה משמע דכשיבנה ביהמ"ק בימים שבין פסח ראשון לפסח שני, אזי יביאו כל הציבור פסח שני, עכ"ד.

ומעתה י"ל דהא דאמרינן למיעוטי פסח שני מביקור היינו דוקא בזמן שביהמ"ק היה קיים, ואין ציבור נדחין לפסח שני ולא היו לפסח שני רק מעט קרבנות אז אין צריך ביקור ד' ימים, דקרבנות מועטים יש שהות לבקור ביום י"ד, אבל כשיבנה ביהמ"ק לפני פסח שני, וכל ישראל מביאין פסח שני בוודאי צריכין לביקור ד' ימים קודם דע"ז אין שהות יבום א'.

ומעתה י"ל דרבינו החת"ס התכוין לביקור פסח שני בזה האופן שבינה ביהמ"ק בב"א.

פרק ראשון

פרוסת לחם ושוכחה שם. וכללו של דבר, כל החדרין והעליות צריכין בדיקה מטעם זה, דלפעמים אדם נכנס בהן וחמץ צידו. וכן חורי הבית שהן למעלה מג' טפחים ואין גבוהין יותר מקומת אדם, וכן זיזין הבולטין מהכותל כשיעור זה, צריכין בדיקה. ע"כ.

*

מתני'. שם. בפירוש חזית "אור" יש לזיין לדברי האבן עזרא (שמות יד, כ) על הפסוק ויאר את הלילה, שמיצי דברי ר' מרינוס, שפי' "ויאר" את הלילה, דהיינו ויחשיך, וכמוהו וילילה אור בעדני (תהי' קלט, יא). וכן מנינו בדברי חז"ל אור לארבעה עשר. וע"ז השייך האב"ע: והמפרש כזה השייך חשך לאור, ואור לחשך, כי לא יתכן בכל לשון שיהי' פי' מלה אחת דבר והפכו, אם לא היה על דרך כנוי, כמו בדרך נבואה אלהים (ב"א כא, יג). ומלת אור בעדני פירשתימה שהיה אור בעצמו. גם חז"ל אמרו אור לארבעה עשר לישראל מעליה הוא. והנה הוא כמו כנוי. ומה טעם להזכיר ויחשיך את הלילה, כי כל לילה חשך הוא. רק ויאר את הלילה, כאשר עשה מיום זאת ישראל ממזרים, כי עמוד האש בכל לילה היה, ואם אין להם אור, איך יעברו את הים, כי הנה פרעה בא ציב, והשם השקיף עליו באשמורת הבקר, ורוב ישראל כבר עברו. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת חמ"ס דע"ס להראב"ד (סימן רמח) שכתב הטעם למה שאמרו "אור" לארבעה עשר בדיקים את החמץ, ולא אמרו בלילה ארבעה עשר, כדי ללמדנו שצריך להקדים הבדיקה לתחילת הלילה, בשעה שעדיין יש שם אור היום, ואינו חושך לגמרי, כדכתיב ולחושך קרא לילה. ע"כ.

וע"ע בחידושי מהר"ם חלאווה לקמן (דף ד) שגם להראב"ד שעיקר המצוה של בדיקת חמץ בתחילת הלילה, אין זה אלא כדי שלא יטרו וישכח מלבדוק.

*

מתני'. שם. עיין להגה"ש ממונקאטש ז"ל בדברי חוריה (מהדורא ב' אות קלד) שמעלת הנוהר ממשוה חמץ היינו לא רק במידי דאכילה, רק גם באיסור דכל יראה, כאשר עיינו ראוות מנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו הק' ז"ע אשר בבדיקת חמץ מסרו נפשם, ובפשוט ידים ורגלים על הארץ לחפש בחורין וסדקין, אולי ימצאו איזה פירור מעט מועיר ממשוה כמעט אינו חלק עשירית מכזית, אם כי עפ"י חז"ל אינו מחוייב בפירורין שאין בהם כזית כלל, בפרט שמכבדים הבתים והחדרים וירחצו מקודם אשר ממש כל יראה וכל ימצא כל דהו, עכ"ז יחפשו אולי ימצאו עוד משהו העולם מעין הרוחצים ומנקים

דף ב ע"א

מתני'. אור לארבעה עשרה בודקין את החמץ וכו'. בשו"ת הרא"ש (כלל יד סימן ג) כותב: ואחר שאיבת המים, מיד בתחילת הלילה, יבדוק החמץ, ולא יעשה דבר אחר עד שיבדוק. ואפילו ח"ח ויש לו עת קבוע ללמוד בתחלת הלילה, ידחה ללמוד עד שיבדוק, וכל שכן שלא יאכל ולא יעשה שום עסק אחר. כדמנן, אור ליי"ד בודקין את החמץ לאור הנר, לפי שאז בני אדם מרובין צמיהם, ואור הנר יפה לבדיקה. ואע"פ שאור האבוקה גדול מאור הנר, שהרי אמרו, אבוקה להבדלה מזה מן המוצהר, אפילו הכי אין לבדוק לאור האבוקה, לפי שאין יכול להכניס לחורין ולסדקין, שירא שמה ישראלים. ולכן נהגו באשכנז לבדוק בנר של שעה, ולא בנר של חלב, לפי שירא שיעיף ממנה על הכלים ועל האוכלין, ולא בנר של שמן, לפי שירא שיעיף ממנו על הבגדים.

ויקח הנר צידו ויצר, בא"י חמ"ה אקצ"ו על ביעור חמץ, ומיד יתחיל לבדוק, ולא ידבר צין ברכה להתחלת הבדיקה. וי"א שאין לבדוק לדבר עד שיגמור הבדיקה. ויש מוסיפין עוד, שאם סח במילי דעלמא שלא מעין הבדיקה, שצריך לחזור ולבדוק. וכל זה אינו שוה לי, אלא שיהיה שלא ישיח צין ברכה להתחלת הבדיקה, ואחר שהתחיל לבדוק, לא הו"א שיחה הפסק להטעין ברכה. מידי דהוי אישיבת סוכה, וכאדם המדבר בתוך סעודתו, דלא הו"א שיחה הפסק אחר שהתחיל המעשה, אלא בתפילין, משום דברכה ראשונה קיימא נמי אהנחת תפילין של ראש, ואם שח צריך לבדוק פעם אחרת להניח תפילין, לפר"ט ז"ל. ולפרש"י ז"ל, כיון דתרי מלות נינהו, ולא מעבדי אהדדי, ואם לא שח אין צריך לבדוק על מלות תפילין, א"כ הו"א היסח הדעת ומיהו, לבתחלה טוב לומר שלא יעסוק בשיחה בטלה, כדי שישם אל לבו לבדוק בחדרים ובעליות ובכל מקום שמכניסין בו חמץ. ואם בעל הבית אינו יכול לטרוח ולבדוק בכל מקומות הבית, יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שמבדק, ויתפזרו לבדוק איש איש למקומו על סמך ברכת בעל הבית. כדמציא בתוספתא דברכות, י' שעשו מצוה אחת, אחד מבדק לכולן.

וה"א דלא מצרכין עליה שהחיינו, אע"ג דבאה מומן לומן, אומר אני, כיון דמצוה זו אינה אלא לאורך הרגל, לתקן את הבית ולבדוק החמץ מתוכו לאורך המועד, סמכין ליה אומן דרגל. מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו, שמחוייב לבדוק שהחיינו על עשייתו, אלא דסמכין אומן דרגל. ויבדוק בכל המקומות שרגלין כל השנה להכניס שם חמץ, כגון אולרות יין שמסתפקין מהם, לפי שפעמים שהשמש עומד באמצע הסעודה להציא יין וצידו

חמץ בודאי. ומינה דבדאי חמץ שהוא מקדש לזמן ומחזיקו בצימו. גם למא דבל יראה איכא. ומכ"ש לשיטת הרמב"ם דס"ל מדין פשיעה לא אמעט הקדש מדין שומרים ולדעת דה"ג ברא"ש ריש פסחים גם משום אחריות פשיעה עובר צ"י וצ"י בחמץ וע"י שאגת אריה ס"י פ"ח כתב בן בחמץ נכרי כ"ל.

ג', נ"ל הא דחמץ של הקדש בדילי מינייה בפסחים ו', וזה רק בהקדש של יחיד בדילי מינייה כולי שחא אם יתקנו שלא יצטרו מצימו אלא שכל ישראל יקדישו כל א' חממו וישראל צימו ודאי לא בדילים מינייה ואמי למיכליה כיון דלא יאמר שרשותו עדיין וכ"ע רגילי ציה לא מדכר חד לחציה שכלל א' וא' יש לו חמץ משא"כ בשל יחיד לבד.

ד', ועוד בלא"ה בהקדש לזמן ממ"ג אי מעכבו אצלו כל משך זמן הקדשו א"כ למה הקדישו כלל ע"כ מוכרח מלמא רק כדי להפקיר מעצמו איסור כל יראה וצ"י קרא עלי שם הקדש רק לזמן וכדי שאחר עבור הזמן ישאר שלו דהקדש פקע צדי ואין לך הערמה גדולה יותר מזה. והרי התב"ש צ"י לפסחים פרק כ"ש אסור מכירות בהמות אוכלי חמץ לעכו"ם משום דלאורייתא אסור הערמה ואף להחולקים עליה התם הגאון במקור חיים וסיעתו היינו במכירה גמורה בהחלט דוקא אבל הקדש לזמן כה"ג שיפקע צדי ודאי אסור הערמה כזה לכ"ע אלא א"כ מוציא ג"כ מרשותו לרשות הגובר דלא מוכחא מלמא דהערמה כ"כ וכיון שמוסרו לגובר הקדש לזמן הוא כמו מתנה להדיוט שמקבל דמי מחירו כנ"ל. וע"י בגמ"א ס"י תמ"ח מדין מתנה לזמן ע"מ להחזיר בלא תולה התנאי ע"מ באמת מותר מדינא ועוד ע"י בשה"ד ס"י ק"ב.

ה', נ"ל הרי גם ציטול פליגי ציה דצ"י ס"י תל"ד עם הר"ן ריש פסחים אי מהני ע"י שליח או לא. אבל הקדש פשיטא ליה למהרי"ט בשמ"ח ח"א ס"י קכ"ז דא"ל להקדיש ע"י שליח משום מילי לא מימסרין לשליח אבל ציטור מעשה הוא אימת ע"י שליח ג"כ אם אין האיש ציטור לכן לא אגיד בתקנה להקדש כנ"ל.

ובדציעי קושייתו הנ"ל לפני הת"ח דפה יחי השיב אחד מהם די"ל ציטור הוא מעשה לא משתלי מידי דרמי' עלי, מה שאין כן להקדיש הוא רק ציטור משתלי צנקל להקדישו קודם זמן איסורו ושוב ציטור הוא אסור להקדיש משום שבות. וגם אין מועיל אז חדא בחר זמן איסורו הרי אינו ציטורו להקדישו ועוד הרי לא חל איסור הקדש על חמץ ויעבור ממילא צבל יראה וצ"י וגם אחי למיכליה אבל ציטור לא צדק צ"י ידוק מוח המועד כמתניתין בפסחים י"א ע"ב, וגם חירון זה נכון הוא לענ"ד. ע"כ.

*

מתני'. בודקין את החמץ לאור הגר. פרש"י, כדי שלא יעבור עליו צבל יראה ובל ימלא. צ"ע למה הוצרך רש"י לפרש כן ולא ניחא ליה לפרש משום שחא יאכל כדאמרין לקמן בגמרא להדיא (י"ב ע"ב) גבי ככר צממי קויה זימנין דנפיל ואחא למיכליה, וכן בההיא דהמונא חמץ ציטור כופה עליו כלי

ומכבדים את החדרים, והיינו כי ע"י שהנוהר ממשוה חמץ ככה"ג ישמר מחטא כל השנה, ועבור זה הטריחו א"כ כ"כ בכל כוסם. (ועיין עוד בפתיחה מה שכתבתי עוד בזה).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן קסג) ח"ל: שאלה, מי שצא לצדוק צליל י"ג, מיציעא אם מותר. תשובה: אפי' מר"ה, דאקדומי מלומא מקדמינן.

אמר המניח, ונ"ל שכדי לקיים מצוה כהלכתה יהיה צריך לחזור ולצדוק צליל י"ד ושהציטול לא יועיל לו כי אם צ"ד, כמ"ש בש"ע ס"י תל"ג ס"א וס"י תמ"ד דין ו' ע"ש, ולא ידעתי מאן שם לו לבטל צרכת הציטור. ע"כ.

*

מתני'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קטו) נשאל מהגאון ר' שלמה זלמן אולמאן, בעמח"ס יריעות שלמה, למה תקנו חז"ל לצדוק ולצער החמץ, עדיפא הו"ל לתקן במקום ציטור חמץ, שלא לצער רק להקדישו לזמן, למ"ד בנדרים (דף כ"ט) כסוגיא דבר פדא דפקע צדי בתשלום הזמן, ולא שייך גזירה דלמא אחי למיכל מיניה דהא הקדש בדילי מינייה. וגם שחא לא יקדישו צבל שלם לא שייך, דהא ל"ל פסידא כיון דפקע צדי בתשלום הזמן.

והשיב לו הגאון ר' יהודה אסאד כמה תשובות, חדא: דגם חמץ של הקדש כל זמן דלא הגיע ליד גזבר והמקדיש אינו חייב באחריותו נהי דבל יראה ליכא בשל גזרה מ"מ כיון דציטור לצער אינו ראוי להשהותו שצריך לקיים עשה דמשצימו כמ"ש הפ"י בציטור בפסחים מ"ו ע"ב בפרק ד"ה צ"י רש"י לא זהו חמץ וכו' ובתרומת חמץ יע"ש, והוא אמת ונכון. [וע"י] שאגת אריה סוף ס"י ע"ח העלה בן בשל נכרי וקיבל הישראל עליו אחריות משש ולמעלה. אבל בלא אחריות לא חזר דלא כהנין.

ב', עדיפא אמנא, הא מיייתי הר"ן ריש פסחים בשם הספרי דדרשין לא יהיה לך בטל בלבד ציטול צבל סגי. ומינה ציטול משום הפקר נגעו צה שיהי' צבלו כעפרא ולא חש ליה אם יקחו אותו אחרים ומניח על פתח צימו. משא"כ בנעול דלת בפניו שלא יעלוה כל מי שירצה הרי לא בטלו צבלו שיהיה כעפרא והפקר צבל יראה נמי איכא א"כ אם יהיה כל אחד מקדיש חממו לזמן צע"כ יהי' צריך לשומרו אף שאין חייב באחריותו אם נאצד ההקדש מ"מ פשיטא הוא דאסור להפסיד ולהיזק דהקדש מן התורה וק"י היא מתרומה דכתיב ושמרם וכו' וצריך צע"כ לשמור אותו שלא להניחו על פתח צימו צדוק אצל נועל בפניו שלא יעלוה כדבר ההפקר א"כ לא מקרי צה בטל בלבד. ומלבד זו שמצטל מצות תשצימו אלא גם צבל יראה לך עובר עליה והא דרי"ה בפסחים מ"ו בתרומת חמץ אמר לא זהו חמץ שמוהרין עליה צ"י וכו' ע"כ התם דוקא לפי שהדבר ספק אם יצא כלל לידי חימוץ לא קפיד ר"ה וכמ"ש הפ"י הנ"ל לענין תשצימו ע"ש.

והבי דיין גם לישני' דרי"ה לא זהו חמץ וכו' ולא אמר על חמץ זו אין מוהרין עלי' וכו' אבל כוונתו לפי שלא זהו

בכוונתם, דאדברא כיון דשרי לאחריני איכא למגור טפי. וכתב החת"ס, דאורי"ס ל' דלא אתא למיכל דלא חס עלי' כיון דחזוי' לאדם בעולם).

והדר"ן כ' דכיון דהוא צכרת ולא צדילי החמירו. ור' עוד שזהו הטע' צעמנו שהחמיר' תורה לעצור צבל יראה משו' שהוא צכרת ולא צדילי.

והחת"ס בחידושי מציא צסם רבו הגאון ר' נתן אדלער זצ"ל, שזהו פי' הפסו' פ' צא אך ציוס הראשון תשציתו שאור מצתיכס, ואמר הטעם שהחמירה תורה צוה טפי מצשאר אי' ואמר כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מיום הראשון עד יום השביעי פי' שהוא צכרת וגם לא צדילי מני' שאינו אסור רק מיום הראשון עד יום השביעי ולא יותר, ודפח"ס.

ובתב החת"ס דלולי דבריו יש לומר אומר דודאי משמעות הקרא משמע דלאפשי יומא אחא שאסור זה יש לו המשך רצ' ז' ימים ולא למעוטי כדעת אמ"ו הנ"ל להורות שאינו רק ז' ימים וגם לא צריך קרא לזה כיון שמוחר שום זמן משא"כ צב"ח אצל הי' נ"ל דאחא קרא לתרופי מיה"כ דהוה נמי כרת ולא צדילי מני' ולא הצריך הכתוב לצער האוכלין מן הצית וע"ז משני דיה"כ אינו רק יום א' לא ישכח ולא יבא לאכול משא"כ חמץ שיש משך זמן לאיסורו מיום א' עד יום השביעי חיישין טפי למכשול אמנם לשי' חוס' לק"מ מיה"כ שהוא מותר בהנאה.

*

מתני'. לאור הנר. פרש"י צגמ' מפרש טעמא. ותמה החת"ס, מאי צריך טעם לזה, כיון דאורחא הוא פשיטא שלא יצדוק אלא לאור הנר וכי בחשיכה יצדוק, ועיקור נתינת טעם ושקלא וטרי' דהש"ס מ"ט צודקי' צלילה לאור הנר ולא ציוס לאור החמה, וע"ז צריך טעם דעיקור חפוש צנרות הוא.

*

מתני'. כל מקום שאין מכניסין בו חמץ א"צ בדיקה. יש לעיין אי דוקא צדיקה א"צ כיון דס' דרבנן הוא, אצל ציטול צריך, או דגם ציטול א"צ אם אין לו מקום שמכניסין בו חמץ.

והשפ"א כתב דלדעת החוס' דחיוצ הצדיקה הוא משום דילמא אחי למיכל ודאי י"ל דלא תיקנו לצדוק אלא במקום שמכניסין בו חמץ דהוי קרוב לודאי כמ"ש האחרונים אצל אם עדיין לא ציטל דהוי ס' דאורייתא עכ"פ מחויב לצטל, אצל לרש"י ור"ן ז"ל דתקנת הצדיקה הי' אף למי שאינו מצטל כראוי א"כ מדלא הצריכו צדיקה במקום שאין מכניסין חמץ משמע דגם משום ספיקא דצ"י אין לחוש, עיי"ש.

*

מתני'. ובמה אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ. פי' רש"י שמסתפק ממנו יין לשולחנו, והעיר השפ"א דלכאורה לשון המשנה לא משמע דצביל זה הי' נקרא מכניסין בו חמץ דפשט הלשון משמע שידוע שהכניס בו חמץ צודאי, ונהי דלדינא אמת כפי' רש"י דכאי' לקמן (ח) צגמ' דאורות מן שמסתפק מהן צריכין צדיקה

(דף ו' ע"א) על כרחק טעמא משום שמה יאכל כמו שפירש"י עמנו וכה"ג טובא.

וביאר הפני יהושע, דס"ל לרש"י דלא שייך חששא דשמה יאכל אלא בחמץ ידוע דוקא אצל בחמץ שאינו ידוע כי האי דהכא לצדוק לאור הנר צמורים וצסדקים לא שייך האי חששא כלל דהוי חששא רחוקה וכמה ספיקי, שמה אין כאן חמץ כלל ואח"ל דאיכא שמה אין סופו להמנא בחמץ הפסח ואח"ל שימנא שמה לא יאכלנו ומש"ה ינחא ליה לפרש משום צל יראה דליכא אלא חד ספיקא.

עוד כתב הפני"י, דינחא ליה לרש"י לפרש טעמא דצל יראה דלפי"ו איכא למימר דצדיקה זו מנדארייתא. ואפילו לשיטת הרמב"ם ז"ל [פ"ב מחמץ ה"ג] דכתב להדיא צדיקה חמץ מדברי סופרים מכל מקום אסמכוה מיהא אקרא כדאמרין להדיא צגמרא [דף ח' ע"א] לאור הנר מנ"ל דילפינן מציאה ממציאה כו' ואקרא דלא ימנא קאי מש"ה מייחסי רש"י קרא דצל יראה וכל ימנא גופא משא"כ טעמא דשמה יאכל ודאי לא הוי אלא מדרבנן לגמרי ולא שייכא צהאי אסמכתא כלל. מדע דהא עיקר קרא דמייחסי היינו שאור לא ימנא צמתיכס ושאור לא שייך ציה חששא שמה יאכל דלא חזי לאכילה כמבואר צפ"ק דצינה [דף ו' ע"ב], וה"נ משמע לקמן (דף י"א ע"א) דכל מידי דלא חזי לאכילה צעיניה לא שייך האי חששא. וע"ע בחידושי חת"ס.

וע"ע צפני' שהאריך במחלוקת הראשונים אי צדיקה זו הוה דאורייתא או דרבנן.

ועיין צשו"ת מראה יחזקאל (סימן טו) צציאור דעת רש"י.

*

מתני'. שם. הרע"ב יהיב טעמא לצדיקה חמץ, משום שמה ימנא גלוסקא יפה ויהי' דעת' למיכלי' וצאותו רגע יזכה מן ההפקר ויהי' צטיל מה שצטלו ויעצור צבל יראה.

והחת"ס העיר, דצריך טעם לצדקיו, שהרי אמרינן לקמן הצדוק צריך שצטל משום שמה ימנא גלוסקא יפה ודעתו עליו, ולהרע"ב מאי מהני שאם יהיה דעתו עליו יצטל הצטיל ויזכה מההפקר.

ובתב החת"ס, דצ"ל לשיטתו כך, דנהי דלא חייש לדלמא אחי למיכל טפי מצשאר איסורים מ"מ הם היינו טעמא דצין כך יזכור שהוא אסור משא"כ בחמץ מכיון שיתן לבו לאכול אף אם לא יאכלנו מ"מ כבר עבר משעה שנתן לבו לאכול וזכה בו מן ההפקר לכן הטילו עליו חובת הצדיקה וציעור ועי"ז יהי' לו לזכרון שלא יטעה כלל אפי' רק לזכות בו ומ"מ אמרינן לקמן דצריך ציטול נמי שלא יעצור עליו אם ימנאנו אפי' צלא כוונה כיון שלא צטלו.

*

מתני'. שם. ידוע שיטת החוס' דצדיקה משום גזירה דלמא אחא למיכל מיני', דכיון דלא צדילי מיני' החמירו בו טפי מצצ"ח וכדומה, והוקשה להם מנוזי, ומהרש"א הגי' שכונתם נדר שאסור בהנאה ג"כ, ומי' כיון דשרי לאחריני. (וצ"ע

מ"מ פשט המשנה משמע דמיירי במרתף שאינו מיוחד לזין בלדז
אלא שמכניסין בו נמי חמץ. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. מאי אור רב הונא אמר נגהי ורב יהודה אמר
לילי. ידוע שס' הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שפירש
מאמר הכתוב (קהל ב, יג) וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן
הסכלות ביתרון האור מן החשך, לפי המבואר בש"ס כאן, כי
חכמה "אור" יש במשמעותו, יממא ולילי, אמנם חכמה "חושך",
אין במשמעותו רק לילי. וככה יש יתרון לחכם מן הכסיל, כי
החכם נכוחו להשתמש בחכמה אפילו, יש לו דרכי החכמה, אמנם
לעת הצורך יכול להשתמש גם בדרך הסכלות, כדמצינו בדוד
בשנותו את טעמו, משא"כ הכסיל אין לו רק דרך אחד, והוא
הסכלות, כי אינו יכול לעשות ענינו לחכם. וז"ל וראיתי שיש
יתרון לחכמה מן הסכלות, ביתרון האור מן החושך, שהיתרון שיש
לחכמה מן הסכלות הוא מה שה"אור" יתירה מהחושך, כי
ה"אור" יכול להשתמש בחכמה גוונים משא"כ החושך. עיין בספר
יטב לב מ"ש בזה, ובדברי יואל על המורה.

*

גמ'. קס"ד מ"ד נגהי נגהי ממש. עיין פני יהושע דלשון
נגהי היינו התחלת היום משהאיר השחר, מש"ה בודקין
לאור הנר דאי ביום ממש שרגא בטיהרא מאי אהני אדרבה
מחשיך כפירש"י לקמן [ד' ע"א ד"ה ואור], ולפי"ז י"ל דלמאי
דק"ד השתא דפליגי בסבא, דרב הונא סבר בדוקין מעלות
השחר כיון דהאי שעתא נמי בני אדם מזויין בצתיהם ואור הנר
יפה לזדיקה ואיכא נמי הקדמה לזיוין כדמקשה הש"ס לקמן
[ד' ע"א] ונזדוק מנפרא כדמצינן וישכס אברהם בצוקר, ורב
יהודה דאמר לילי היינו משום דמעלות השחר איכא למיחש דילמא
מיטרד או משתלי ולבשר הכי לא מצי למצדק לאור הנר מש"ה
תקנו לצדוק בלילה דאיכא שהות טובא.

*

גמ'. מיתביי הבוקר אור והאנשים שולחו אלמא אור
אורתא הוא. לכאורה יש לתמוה על סדר קושיות הש"ס
דמעיקרא בעי ליה למיפרך מקרא דויקרא אלוקים לאור יום שהוא
מוקדם בתורה בתחילת בריאת יום ולילה, ועוד דכתיב להדיא
ויקרא לאור יום משמע דאור שם יום. ועיין פני"מ מ"ש בזה.

*

גמ'. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. בלקט
יושר (א"ח עמוד מא ענין ב) כותב: וחורני שנסעתי עמו
כמה פעמים ממרפורק לניאושטט, ומניאושטט למרפורק אע"פ
שמזוי דרך לסטים וגם צורים [צורות], וגם הרים, מ"מ הלך
בלילה מקצת הדרך ולפעמים קודם היום]. ולא ידעתי טעמו כיון
דכתיב בגמרא לעולם יצא אדם בכי טוב. ושאילתי הדלעיל למה"ר
יוסף י"ז דקלון ואמר הגמרא אמרה לנו ענה טובה אבל בשעת
הדחק מותר. ע"כ.

*

גמ'. מיתביי ויקרא אלוקים לאור יום אלמא אור
יבמא הוא. יש לדקדק דאי ס"ד דעיקר קרא להכי הוא
דאחי א"כ איפכא מצעיל ליה ויקרא ליום אור, ואם נפרש דהכי
קאמר דמשעה שמתחיל להאיר נקרא יום וכוונת הקושיא דאלמא
דמעלות השחר נקרא אור כיון דקושטא דמילתא דמעלות השחר
יממא א"כ מאי האי דמשני למאיר וצא הא המקשה נמי מהאי
גופא קא מקשה. ולולי פרש"י היה נראה לי דודאי עיקר הקושיא
מהא דקס"ד דמשעה שמתחיל להאיר נקרא יום אלמא דעלות
השחר נקרא אור, והמתוך דקאמר למאיר וצא לאו היינו עלות
השחר אלא כל זמן שמאיר וצא שהאור הולך וחזק דהיינו עד חצי
היום נקרא יום ועל זה הדר ומקשה אלא מעתה ולחושך קרא
לילה היינו משעה שמתחיל להחשיך נקרא לילה דהיינו מחצי היום
כמו נטו כללי ערב והא קי"ל דעד זאת הכוכבים יממא הוא,
ולריוחא דמילתא לאלומי הקושיא קאמר הכי כיון דקושטא
דמילתא הכי הוא וצא אחי שפיר לשון מאיר וצא, וכן מנאלי
להדיא בספר הזהר פרשת שמות דעד חצי יום נקרא יום עי"ש.

(פני"מ)

*

גמ'. קרייה רחמנא לנהורא ופקדיה אמצותא וכו'.
עיין שפ"א, ועיין בשו"ת דברי יליצ (חלק א"ח סימן קח)
ציאור דברי הגמרא.

*

גמ'. הנודר מן האור אסור באורן של כוכבים. בשו"ת
נודע ביהודה (מהדורה תנינא י"ד סימן קמ"ד) תמה הגאון
ר' ישעי' פיק, על הפוסקים שהשמיטו הך דינא, שהנודר מן
האור אסור באורן של כוכבים.

ובותב. הנו"ב: הנה אני תמה על תמיהתו שהרי מעלתו צעזעמו
הרגיש דלשון דתנן שאמר שם בפסחים דתנן הנודר מן
האור כו' הוא טעות סופר שאינה משנה בשום מקום, וכבר
מעלתו שזריך להגיה דתניא, והנה אני פשפשתי בחוס' דנדרים
ולא מנאלי שיהיה שני בתוספתא לכן אני אומר שצדאי הוא
טעות סופר ואינו לא משנה ולא צריכתא רק מימרא דגמרא שם
בפסחים וכן הוא הנוסחא שם הא קמ"ל דאורן של כוכבים נמי
אור הוא נ"מ לנודר מן האור שאסור באורן של כוכבים והחוס'
ביצמות דף ע"א ע"א דכ"ה והני מולין כתבו דהא דמייתי מקרא
לנדרים כגון הכא וצריש פסחים נ"מ לנודר מן האור היינו דוקא
שאין הלשון ידוע מייתי שפיר ראה מלישנא דקרא ע"ש.

והנה. אני אומר כל זה בתחלת הסוגיא דקס"ד מאן דאמר נגהי
ממש והוא קשה לי מקרא דכוכבי אור פירושו כוכבי
לילה ולא מיירי קרא כלל באורן של כוכבים אם מקרי אור וממילא
בנדרים הוא כמו בכל הנדרים שהולכים אחר לשון בני אדם ולא
היה להפוסקים להציא כלל שהנודר מן האור שאסור באורן של
כוכבים דהכל לפי לשון בני אדם. ע"כ. ועיין מ"ש בל"ח כאן.

*

גמ'. לאור יקום רוצח יקפוצא עני ואביון. הנה קרא
דהתם אדור המצול קא, והעיר החת"ס דלכאורה ק"ק

משום דבלא"ה חמץ אינו ברשותו בגלוי דעת' סגי, א"כ דוקא משיגיע זמן איסור מהני ביטולו למפרע אבל קודם זמן איסורו ברשותו הוא ולא מהני אז הביטול, וגם אחר הביטול שפיר יקיים מצות שריפה בחמץ שלו קודם זמן איסורו.

והשיב: והנראה לע"ד לתרץ דגם בלא"ה תמוהים דברי הרמ"א אלו וע' בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קצ"ה הביא דברי רמ"א וכתב עליו וז"ל ולא נודע מה מצוה יש בשריפת חמץ יאכילנו לבהמתו או ימכרו ואם לאחר זמן איסורו מו לא מהני ליה ביטול כו' ע"ש. ואני כתבתי מאז על הגליון בהלק"ט, בזה"ל: וז"ל לנאח אף לדעת רש"י דמפרש דף י"ב בפסחים קודם שש הו"ל שעת ציעורו וצעי' שריפה דוקא לר' יהודה ויש פוסקים כר"י. שוב מנאחי בפ"ח סי' תל"ד הקשה כן גם הוא כקושי' הלק"ט הנ"ל ותי' כחירווי והנאחי, ע"כ לשוני על הגליון.

וא"כ מבואר כיון דדברי רמ"א אלו צמ"ש מצות שריפה כו' ע"כ רק אליביה דרש"י קאי ורש"י לטעמיה הא ס"ל ביטול לא משום הפקר הוא אלא מגז"כ דגלי קרא תשצימו השבחה בלב משמע אף שהוא ברשותו קודם זמן איסורו כיון שצטלו שוב אינו שלו לאלתר מגז"כ וא"ש דברי הרמ"א לרש"י מיהא לטעמייהו אין מקיים מצות שריפה בחמץ שלו לכן לא יצטלו קודם כנ"ל אמת נכון. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיח) מ"ש לחתנו הגאון ז"ל, ע"ד מה שהעלה לתרץ קושית התוס' על רש"י, עפ"י חקירת הפרמ"ג (בפתיחה לא"ח ח"ב סי' ד) גבי סוכה שסככה כשר מן התורה ופסול מדרבנן כיון שהזיד ועבר אדרבנן גם מה"ט לא יא, ה"נ צביטול חמץ כו'.

וע"ז השיב: לא דמי, דהתם גוף המצוה עשו חכמים תקנתם סך זה לכשר מה"ט אמרו הם דפסול לכן לא י"ח גם מדאורייתא. משא"כ בחמץ דלא גרעו חכמים כלל בגוף המצוה הביטול דמהני מדא"ל אלא הוסיפו עוד חומרא שצריך גם לבדוק ואם לא בדק עובר אדרבנן אבל הביטול דקאי קאי כיון שביטל חמץ אינו שלו ולא עבר מדא"ל אצ"י וצ"י דש"ך אי אמה רואה אבל וכו' בדדיקה דדריהם לא סמכוהו אקרא דתשצימו. אלא די"ל כיון שעבר צמוד אתק"ח ולא בדק גלי דעתיה שגם הביטול שעשה אינו בלב שלם דחס הוא על חמץ ורואה בקיומו הוא ממילא הוא עובר צצ"י וצ"י כיון דלא היה ביטול גמור כנ"ל לתרץ. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן לח) תמה על מ"ש השאגת אריה (סימן פז) דכל חמץ הו"ל גורם לממון לר"ש דאחר הפסח מותר, וכמו דחשיב ל"י דבר הגורם גבי אוכל חמץ של הקדש במועד, וא"כ שוב למה לא יהיו יוכל לבטל אף לאחר זמן איסורו מה"ט דכל דחשוב דבר הגורם לממון הו"ל כדדי'. ותמה עליו: היאך שייך לומר דבדבר שעומד לשרף דיהי' חשוב דבר הגורם לממון, והרי התורה אמרה תשצימו,

מלבד דלא שייך הכי הך דינא דנמנא במחתרת, אלא דבלאו הכי נמי קשה, דלא משמע שהי' אנשי דור המבול נחשדים כ"א אגול חנות ולא אשפיכת דמים.

ע"כ כ' החת"ס דה"פ הפסוק, דהנה אח"ז כתי' ועין נוֹאֹף שמרה נשף ע"ש, וי"ל לפי הנחת המחברים דרחמי אב על הבן הוטבע בטבע הלז ואפי' אינם מכירי' זא"ז ולכן אמר איוב שהם מנאפים כ"כ עד שלא יחשב רוב בעילות אחר הצעל ולכן לאור יקום רוצח פי' אם יחתר איש במחתרת לא ימיתנו אא"כ ברור לו כשמש שבא על עסקי נפשות אבל לא על הספק אעפ"י דבשאר כל אדם אין הדין כן כמ"ס תוס' דמסכתא יכול להורגו מ"מ באנשי דור המבול לא הי' הדין כן דמרוצ ינאוף כולם בספק אב ובן זא"ז שהרי עין נוֹאֹף שמרה נשף.

*

רש"י ד"ה לאור הנר. פירש רש"י, בגמרא מפרש טעמא. ובזה"ה בודקין, פירש רש"י, שלא יעבור עליו צבל יראה ובצל ימנא. ודקדקו המפרשים, למה רש"י מהפך דברי המשנה, והעמיד ד"ה לאור הנר, קודם ד"ה בודקין, עיין בדברייהם. וידידי הרב הגאון המופלא, ענוותן ושלם ברך, הרב ר' דוד סמיט זצ"ל, חיבר על זה ספר שלם בשם "הפוך זה והפוך זה", ובו הראה נפלאות, לבאר ולסלק ולפלפל בכוונת רש"י, עיין שם ותמנא נחת.

*

רש"י ד"ה והא קיימא דף. ז"ע לענ"ד, למה רש"י מציין "בשמעתא קמייתא דברכות", ותוס' ד"ה והא קיימא לן, מציאים דברי הגמרא בסוף פ"ק דמגילה, ולענ"ד יש דברים בגוי, ושאלתי לחכמים ואין פותר אותם לי.

*

תוס' ד"ה אור. עיין בשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן כב) שכתב: נראה לי שאנו בודקים את החמץ לקיים צו מצוה דאורייתא, דאין ציעור חמץ אלא שריפה. וכשאנו מצטלין אנו אומרים דלא חמיתיה ודלא ציערתיה ליצטל ולהיו כעפרא דארעא, אבל דחמיתיה ודציערתיה, אין אנו מצטלין לפי שאנו רוצים לקיים צו מצוה דאורייתא שציעורו שריפה. לכך נראה לשהות שלא לשורפו עד שעה שציעית, שאז מצותו בשריפה לפירוש ר"י. ומ"מ צריך לבטל קודם שתכלה שעה חמישית. ע"כ. וע"ע רמ"א אור"ח (סי' תל"ד ס"ב) דמה"ט למחר אין לבטל עד לאחר שריפה. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן ס').

ועיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קצה) שהביא דברי הרמ"א הנ"ל, שאין לבטל ציום אלא לאחר ששרף החמץ כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו, ותמה עליו: ולא נודע מה מצוה יש בשריפת חמץ, יאכלנו או ימכרנו, ואם לאחר זמן איסורו מו לא מהני ליה ביטול. ויותר נכון שיצטל מתחילה, וכשיגיע שש שעות ישרפנו לקיים דברי חכמים. ע"כ.

ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קמו) נשאל ע"ד הרמ"א הנ"ל, לדברי הר"ן בסוגיין, דביטול מהני רק

ולחי גם בחמץ שצטלו או של נכרי והקדש א"ש שריפה או קצורה. ע"כ.

דף ב ע"ב

גמ'. הכי קאמר דוד אני אמרתי אך חושך ישופני
לעוה"ב וכו'. עיין מש"כ הנו"צ בספרו אהבת ליון
(דרוש ג).

*

גמ'. שם. עיין דרשות מהר"ל (בדרוש לשבת הגדול) וז"ל: וזהו
שאלמו צפ"ק דפסחים, ואומר אך חושך ישופני ולילה אור
צעדני, אמר דוד אמרתי אך חושך ישופני לעוה"ב ולילה אור
צעדני אך עוה"ב שדומה ללילה אור צעדני. ונקרא עוה"ב שהוא
עולם גשמי לילה מפני החומר שהוא אינו נמצא בפעל הגמור
ואשר אינו נמצא נקרא לילה וחשך, ואמרו כי הש"י שהוא אור
ומציאותו בפעל אין יודע דברים המוטבעים בחומר והם יושבים
בחושך, שהם נחשבים כאילו אינם נמצאים כלל, כמו שאלמו
במדרש (תנחומא פ' תצוה), והוא גלי עמיקתא ומסתתא ידע מה
בחשוכא ונהורא עמיה שרא, אהה מוצא מי שהוא בחושך רואה
מה שהוא באור ומי שהוא באור אינו רואה מה שבו, אבל
הקצ"ה נחון באור ורואה מה שהוא בחושך. ובאור דבר זה כמו
שאלמו, אף שאין הדעת נותן שיהיה מי שהוא באור המציאות
רואה דברים המוטבעים בחומר ונקראים שהם יושבים בחושך,
עם כל זה הש"י יודע אותם אף דבר שאין לו מציאות בפעל. וזה
לא היו אומרים המצויים, אבל אומרים כי הש"י שהוא נבדל
ונקרא אור אינו יודע מה שהוא מוטבע בחומר, רק שידעו אותם
צעלי גשם כמותם, ודבר זה הוא יותר מן הראיות הראשונות
שאלמו כי אין הש"י יודע הפרטים במה שהם פרטיים למעט
מציאות שבהם, ודבר זה מה שהם יושבים מוטבעים בחומר שהוא
חשוך כאילו אין מציאות להם כלל, ולפיכך היו גורזין כי אין
ידיעה מזד אלו הטענות, ולכן לקו באלו שלשה, ועדיין לא היו
מאמינים מנין שכן הוא, ולכן הביא הש"י המכה העשירית והיא
מכת בכורות, וזה היה מוכיח להם שהכל הוא הפך מה שהם
אמרו וכחשו וזדו זו יתברך. ע"כ.

*

גמ'. מיתבי רבי יהודה אומר בודקין אור ל"ד
ובי"ד שחרית ובשעת הביעור וכו' אלא אור
אורתא הוא. הקשה הפני יהושע, דילמא לעולם אור יממא
והיינו עלות השחר ו"ד שחרית היינו הנך החמה כדאשכחן נמי
האי לישנא דברייתא דמשמע לענין אסור מלאכה.

ובת"ב לייש, כשנדיקדק בלשון רש"י שכתב וטעמא דר' יהודה
מפרש לקמן, דלכאורה לא מפרש לקמן אלא למאי דס"ד
דר' יהודה בשלשה פרקים קאמר אבל למסקנא דבאחד משלשה
פרקים קאמר לא יפרש מידי אלא בהא דמשעת ביעור ואילך אינו
בדק דילמא אחי למיכל. אלא דנראה בזה דאכתי היא גופא קשיא
בלישנא דר"י מאי קמ"ל וצקרה הו"ל למימר כל שלא בדק
בשעת הביעור שזב אינו בודק, אלא על כרחך דר"י אשמועינן נמי

ועכ"פ מדרבנן צריך לפררו ולזרות לרות או לשורפו ואין יחשב
כשלו, ובשלמא שם דהוא הקדש וההקדש אינו עובר על צ"י א"כ
שפיר חשיב דבר הגורם לממונ, דלאח"כ יהי מותר, וז"צ ופשוט.

ובת"ב: וזהו נלפע"ד דזה הענין שאין מועיל ציטול לצד
מה"ת, משום דכיון דלאח"כ שרי לר"ש, א"כ לא
יצטלו בלב שלם ולא יפקירו רק על אותו זמן, וכל שאינו מפקירו
בלב שלם לעולם לא יועיל ועובר על צ"י, לכן חקנו בדיקה כדי
שלא יעבור על צ"י.

ובזה מיושב קושיא המוס' ריש פסחים על רש"י דלכן ל"מ
ציטול דחשו שמה לא יצטל בלב שלם על עולמות רק על
אותו זמן וזה לא מחשב ציטול לענין חמץ דבשיטתו כעפ"ר
בעלמא שאינו דבר הגורם לממונ כלל, ולפ"י ר' יהודה דחמץ
לאח"כ אסור ושזב היה סגי בציטול דהרי אסור בהנאה עולמית
ואין לו חולעת ולכן אמר הצדוק צריך שיצטל דרב כר"י ס"ל
וא"כ גם הציטול מועיל. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח)
ד"ה צנין חמץ, ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן
קצ"ד). וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן לד) באריכות.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת אשעור (חלק ג סימן א) ובתו"ד (אגרות)
כותב: וזהו מאירי דברי המוס' ריש פסחים דד"ה אור,
שכתבו בתוך הדבור ונראה לרש"צ דאפילו לפי הטעם האחרון
צ"ל דהחמירו חכמים בכל חמץ אפילו בחמץ נוקשה ועל ידי
תערובת אע"ג דליכא צ"י לר"ת דהא אמר שאור ישרף והיינו
חמץ נוקשה כדמוכח התם ואיכא למ"ד נמי התם דכש"כ חמץ
גמור ע"ת משמע דאסור להשהותו דאי מותר להשהותו אמאי
ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח ויהי מותר אפילו לר"י דלא
אסר ר"י חמץ לאחר הפסח כ"א בחמץ גמור כו' אבל בנוקשה
דליכא אלא חד קרא אפילו ר"י מודה עכ"ל. ודברי המוס' צ"ב,
מש"כ דאמאי ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח דבפשוטו הו"ל
להקשות אמאי ישרף אפילו אם ימנא דאסור לאחר הפסח ויעוי'
במהרש"א שם מש"כ בזה דעומד לשריפה.

אבל למש"כ דהמו"ס מדוקדקים דאם הי' אסור בהנאה
לאח"כ חמץ נוקשה כמו חמץ גמור, ממילא דינו כשאר
אסוה"נ דבשיטת שריפה או קצורה, ואעפ"י שאין צו דין דצ"י
ותשמינו, להכי כ' המוס' דאפילו לר"י דס"ל דחמץ לאח"כ
אסור בהנאה מ"מ בחמץ נוקשה מודה דמותר לאחר הפסח וכיון
דאסורו לזמן אין צו דין אסוה"נ דמנחתו בשריפה או בקצורה,
ורק גניזה לפי שעה שלא יא' ליד תקלה כיון דראוי ליהנות ממנו
לאחר זמן, ומדחמי שאור ישרף מוכיח דע"כ מדין בעור
מדרבנן הוא, עכ"פ מדין נוקשה גופא דאסור הנאה וכמ"ש
המוס' בפסחים כ"ג, דד"ה א"כ, ואפילו אם נימא דנוקשה מן
התורה מ"מ מבואר לשי" ר"ת שמדאורייתא א"ש שריפה רק
גניזה מדרבנן הרי מוכח דאסוה"נ שהוא לזמן א"ש שריפה,

גמ'. 'שם. הנה מדברי הגמרא כאן מצויר שמותר לאכול קודם עלות השחר, וכן פסק הר"ף, והרמב"ם (פ"א מחענית ה"ח), והרא"ש שם, והטו"ש (ס"י תקס"ד ס"א).

אמנם על פי קבלה אסור לאכול קודם עלות השחר כל שלא התפלל, כן מצויר בזה"ק פרשת ויקהל (דף רט"ו ע"ב) שאסור לאכול קודם עלות השחר, כל שיטת קצב על מנחה, עד שיחפלו שחרית, והאוכל עובר על הכתוב לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תענונו, והרי הוא כמנחה וכמעון, עיי"ש.

ועיין בספר טוב הארץ, הוצא בא"ר (ס"י פ"ט ס"ק י"א), ובספר דברי יוסף בשו"ר ברכה (שם סק"א), שכתב, שאף הקס בחצות לילה אסור לטעום, והטעם הרי הוא כעבוד ע"י, ונקרא מעון ומנחה, עיי"ש. והוסף בשו"ר שם, שמהר"ר ישראל שלמה לינגו בכת"י האריך לאסור אסור, וזוהו ככרוכא על הנוהגים לאכול באשמורת צער ר"ה, והתמרמר מאוד ע"ז, ע"כ.

ועיין מג"א (ס"י פ"ט ס"ק י"ד) שהביא דברי טוב הארץ הנ"ל, ושכ"כ בזה"ר, עיי"ש. וכ"כ בס' יד אהרן (הגב"י ס"ס פ"ט) בשם מהרש"ל, עיי"ש.

ובברכי יוסף (שם סק"ב) כתב, ואל תשגיח במי שכתב בשם מהרש"ל שהיה אוכל מיני תרומה באשמורת, שאין לסמוך על זה, ופשוט שמותר"ו לא עשה כזאת, כי אסור גמור הוא על פי הוזהר, ואולי היה הרב חולה, וגבירא דלא שפיר חזי העד העיד לפני חכמים וכתוב בספר, ולכן אסור לטעום פירות או מיני מחיקה באשמורת הבוקר, עיי"ש.

אולם הרמ"א (ס"י תקפ"א ס"ב) כתב, שהמתענים צער ר"ה נוהגים לאכול קודם עלות השחר, משום חקוק העמים שנהגו להתענות צער חגיהם, ויכולים לאכול בלי תנאי, מאחר שכן נהגו, ע"כ.

וז"ל הבאר היטב (שם ס"ק י"ב), והמעין בזה"ר ובכתבי האר"י ז"ל מהטעם הגדול לאכול קודם אור היום לא יעשה כן, ע"כ.

אכן בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן מ"א) נשאל ע"ד הבאה"ט הנ"ל וכתב, כבר נתפשט המנהג על פי הרמ"א לאכול צער ראש השנה קודם עלות השחר. וכ"כ הלבוש מילתא בטעמא, והוא מדברי מהרי"ל, וכן הסכמת כל האחרונים בלי חולק. ואל תשגיח כלל בדברי הבאה"ט, שלא טוב דיצר בזה לכחוש בלשון מדברת גדולות על הרמ"א, והרי המנהג אצרהם (בסי' פ"ט) ס"ק י"ד הוכיח דברי הוזהר, ואפ"ה פסק כאן כהרמ"א, כי טעמיה כל שהיא מותרת לרעב ולצמא כמ"ש בסי' פ"ט, וכש"כ כאן שישנם ב' טעמים לשבח דפשיטא שמוחר לאכול, ואין לשנות המנהג, ושרי ליה מאריה להבאה"ט בזה. ואם תראה שום פסק בספרי ליקוטם כאלו נגד הש"ע אל תסמוך עליהם, כי לאו בני סמכא הם, ע"כ.

גם בשו"ת שז יעקב (חא"ח ס"י ח') העלה, שאע"פ שזוה"ק (פר' ויקהל דרש"י ע"ב) התמיר לומר שהטעם אחר שיטת הרי הוא כעבוד ע"י ונקרא מעון ומנחה, מ"מ לאדם חלש

דהיכא דלא צדק צליה לאור הנהר הוא אמינא דלינו צדק בשחרית עד שעת הציפור כל כמה דמנינן לאחר הצדיקה מאחרין שלא יצטרך לחזור ולצדוק, קמ"ל דאפ"ה צדק בשחרית אי משום דזריזין מקדימין או משום דשחרית דהיינו עלות השחר נמי מצי למיבדק לאור הנהר כדפרישית דקמ"ל נמי צדוק בשעת הציפור אע"ג דאסור באכילה מדרבנן ולא גזור דילמא אחי למיכל, וא"כ מהא גופא מוכח דאור אורחא דאי ס"ד דאור ל"ד היינו עלות השחר א"כ מצי קמ"ל דאם לא צדק בעלות השחר צדוק צ"ד שחרית דהיינו הנך החמה פשיטא דהכי הוא.

*

גמ'. 'אסור בעשיית מלאכה. פרש"י, במקום שנהגו לאמרין לקמן כו' עכ"ל. וכתב במגניי שלמה דהוכרח לפרש כן כי הרי דלא תקשה הילכתא אהילכתא דק"ל (יבמות מ"ט ע"א) משנת ראב"י קב ונקי. ועיין פני יהושע ושפת אמת מ"ש בזה.

*

גמ'. 'עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר. הנה רש"י במס' תענית (דף כ"ה), בזה ששינוי היו מתענים וירדו להם גשמים קודם הנך החמה לא ישלימו, פירש דאכתי לא חל עליהו תענית כי נחתי גשמים ע"ש.

ופירשו טעמא דרש"י ז"ל בצומרו לא חלה תענית, דאע"ג דאיתא בצרייתא כאן אוכל והולך עד עמוד השחר היינו דוקא לכתחילה, אבל צדיעוד אס אכל אחר עלות השחר קודם הנך החמה לא איצד תעניתו, והיינו משום דאיתו זמן חשיב בעלמא לילה לענין לעשות דברים התלויים ביום לכתחילה, דנצד זה חשיב לילה.

ובישו"ת תורה לשמה (סימן ס"ז) למד מזה בענין תשמה"מ לאחר שעלה עמוד השחר. דהמדקדק לקיים מצות עונה מליל שבת לליל שבת והנה קרה לו שפעם אחת צליל שבת נמשך בשניה ולא הקיץ כל הלילה, אך בתחילת עמוד השחר הקיץ, אס ירצה לפרוע חוב מצות העונה באותה שעה שהוא עדיין חושך ואפילה ורק עלה עמוד השחר, אס יחשב זה משמש מנחה ביום או לאו, גם איזה עדיף טפי לפרוע חובתו אס ישמש באותה שעה שהוא שבת או"ד ימתין עד ליל מוצאי שבת וישמש בודאי לילה.

ובכתב שם, דצנעס לילה הוא לגבי כמה דברים, וכמו דחזינן לקמן דלא איצד תעניתו, הא ודאי שאס ישמש באותה שעה אין זה בכלל משמש מנחה ביום, ואע"ג דודאי לילה עדיף מהאי זמן שאינו לילה גמור, עכ"ז מאחר שזה נאנס בשניה ולא הקיץ בודאי לילה נראה דעדיף טפי לשמש בשעה זו שהוא בקדושת שבת ולא יפרע חובו צליל מוצאי שבת שהוא חול, עכ"ד.

*

וע"ע בשו"ת רב פעלים (ח"ג אורח חיים סי' ל"ד) דין אחד שנדר להתענות למחר ושכח ושמה קאווע קודם נך החמה אס איצד תעניתו או לאו.

*

הרצ השיב משה בסוף ד' להחיר למי שחלש לבו לשמות קפה כדי שיהיה דעמו כלולה לעסוק בחורה, נכונים בטעמם, ואף שנהרה מדברי החיד"א שאינו מחיר אלא לחולה, כדאי הוא הגאון השיב משה לסמוך עליו. ובפרט שכ"כ המחמיר השקל בשם הגאון שז יעקב, עכ"ל.

וע"ע במטה אפרים (סי' תקפ"א סמ"ד) שיש נוהגים לאכול בער"ה קודם עלות השחר וכו', ובעלי נפש מחמירין שלא לאכול כלל בקומת אשמורת, עיי"ש. ועיין בשערי תשובה ובמשנ"ב דהאידנא נהגו רק לשמות טיי או קאווע וכו', עיי"ש.

*

גמ'. דברי רבי אליעזר בן יעקב. בתענית (יב ע"א) הגירסא "דברי רבי", וכבר העיר בזה בגזרות ארי שם.

*

גמ'. בשלמא לדידי אשכחנא דקא מפלגי רבנן בין יממא לליליא דתנן גבי תענית ציבור וכו'. אע"ג דטובא אשכחן דמפלגי בין יממא לליליא בלולב ושופר וכל מעשה הקרבנות כדאיתא סוף פ"ב דמגילה ומפלגין נמי בין עלות השחר להנך החמה, היינו במילא דאורייתא במצות קום עשה אצל בעינן איסורא כיון דלא אשכחן בדאורייתא שום יום שיהא יומו אסור ולילו מותר א"כ דדרבנן נמי אין לחלק ביניהם, ואהא מסיק שפיר דבין יממא לליליא אשכחן, מיהו דאע"ג דמדאורייתא לא אשכחן שום תענית שיהא יומו אסור ולילו מותר ואפילו בהנך דדברי קבלה עיקר איסורין היו מפסיקין מצדוד יום ואפ"ה מקנו רבנן בתענית ידיהו לחלק ביניהם כיון דטובא אשכחן דמפלגי בין מילא משא"כ בין עמוד השחר להנך החמה לא משמע ליה לחלק ולהקל כיון דמעלות השחר יממא הוא ואע"ג דרבי שמעון אוסר בתענית מקורות הגבר היינו שמוסיף להחמיר כעין דאורייתא קלת משא"כ להקל מעלות השחר עד הנך החמה לא משמע ליה. (פנ"י).

*

גמ'. ואידך הרהקה הוא דעבוד רבנן לדאורייתא. עיין בשו"ת מעשה נסים לרבי אברהם בן הרמב"ם (סימן יא).

*

גמ'. לאור עיבורו. פרש"י דע"כ לאו ציוס היו משיאין משואות לאינו נראה ציוס. ז"ע דלמא בעמוד השחר קאמר דמהני שפיר המשואות, כדמשמע בשמעתין דלמ"ד נגהי אפ"ה א"ש דבדוקין לאור הנר דבעמוד השחר עדיין מהני נר. ותרין החת"ם, דה"י צריכים להשיא משואות עד שיראה כל הגולה לפניו כמדורת אש, ולזה ה"י צריך כמה שעות באופן דלעה"ש לא ה"י אפשר לגמור זה עד הנך החמה.

*

גמ'. לאורה טעון קידוש ידיים ורגליים. מכאן סמכו הפוסקים, דהמשכים קודם עלות השחר, צריך ליטול

שאוכל דבר מה לחזק גופו ולבו לעבודת השי"ת שפיר דמי, וכן איתא מפורש בסידור האר"י, שאחר תיקון חלות כתב בזה"ל, אם הוא חלש יכול לאכול ולשתות אזה דבר כדי לחזק לבו, וכן הוא מנהג מורי מהרש"ו זלה"ה, ואין בזה שום איסור אלא בחוץ חזי שעה קודם היום כנוצר בפוסקים, ע"כ. והרי הצ"י ראה הוזהר, ואילו היה איסור בזה דהוי כעו"ו ומעון ומנחש ודאי לא היה מחיר הצ"י בש"ע סי' פ"ט ס"ג לאכול קודם שיגיע זמן תפלה. א"י שכל דברי הוזהר אינם אלא צמי שעושה דרך גאווה ורעצנות להנות גופו בזהנה יתרה וכו', אצל העושה בשביל אזה חולשא שיהיה גופו חזק לעבוד ה' כראוי, לא איירי הוזהר מזה. ובפרט שהעיד תלמיד מהרש"ו שכן נהג מהרש"ו עצמו, ובתנאי המהרש"ו מובאר כדברי הוזהר הנ"ל אלא ודאי שיש לחלק כנ"ל, עיי"ש.

ובשו"ת השיב משה (חאו"ח סי' רי) הביא ג"כ מש"כ בסידור האר"י וז"ל שמהרש"ו נהג לאכול קודם היום, והעלה שאף הוזה"ק לא החמיר אלא רק לאחר שהגיע זמן תפלה, ושבתם השיג הבא"ט (ס"ס תקפ"א) על הרמ"א בזה, שמהר"ל והרמ"א לאו קטלי קני באגמא ח"ו וידעו מספר הוזהר, א"ו כמש"כ, ומנהג ישראל תורה, עיי"ש.

ובספר מטה יהודה (ס"ס תקפ"א) מקיים ג"כ המנהג שנהגו לאכול בערב ר"ה קודם עלות השחר, ולא העיר כלל מהוזה"ק ובתנאי האר"י הנ"ל, ואפשר דס"ל כמ"ש האחרונים הנ"ל.

אולם החיד"א במחזיק ברכה (סי' תקפ"א סק"ה) העיר ע"ד הרמ"א, שצגללותינו לא נהגו כן, כי הוא איסור חמור על פי הוזה"ק, ובקונטרס אחרון במחזיק ברכה הנ"ל רמז למ"ש מהרי"ש ליגו המוצא בשו"ב (סי' פ"ט סק"א) הנ"ל. והניף ידו שנית בשו"ת יוסף אומן (סי' י"ז אות ב') לדמות דברי השבות יעקב הנ"ל עפ"ד הוזה"ק שהוא איסור חמור. וכתב, וחס ליה לרצותא קמאי להחיר בזה אילו ידעו מספר הוזהר, אלא שהאחרונים נכנסים לעושי הקורה לקיים המנהג, ומ"מ אף במדינות אשכנז החושש בזה לדברי הוזה"ק קדוש יאמר לו, וכל מן דין סמוכו לנא, ע"כ.

וע"ע בשדי חמד (מערכת ר"ה סי' א' אות א'), שהשיג על השב"י שהטית דברים נגד הבאר היטב אשר לא כדת. ואמנם אמת שמדברי הש"ס והפוסקים מוכח שאין השינה אוסרת מלאכול כלילה קודם עלות השחר, דדוקא כליל תענית אסור משום היסח הדעת, ואם התנה מותר, כמבואר בגמרא כאן, ובאו"ח (סימן תקס"ד), וכ"ה בסוף פסחים (ק"ב), מ"מ מאחר שרבינו האר"י והמקובלים כתבו להחמיר אצעי לן למינקט כחומריהון. וכבר ידוע שזמן מרן והרמ"א לא פשטה כ"כ חכמת הקבלה, ופוק חזי בצרכי"י (סי' מ"ו סק"י"א) שכתב שאף שקבלנו הוראות מרן, מצריכין הנותן ליעף כח עפ"י דברי האר"י דקים לן שאילו היה רואה מרן דברי האר"י וז"ל גם הוא היה מודה שיש לצרך. וכ"כ בשו"ת ברכה שם דרך כלל, וק"ו לנ"ד וכו'. ושם הביא דברי הגאון השיב משה והעיר עליו ממ"ש החיד"א בשו"ת ברכה (סי' פ"ט סק"א הנ"ל, וסיים, ומ"מ דברי

גמ'. 'עוֹלָם אֵל יוֹצֵא אָדָם דְּבַר מְגוּנָה מִפִּי וכו'.'
בש"מ חוות יאיר (סימן צא) כותב בש"מ ד: 'לפ"י היינו
לומדים דברי בני אדם מדברי תורה, היינו צריכין ופירוש הדבר,
מה שאין כן בדיוק המלה ודאי דברי תורה שאני, דאפילו על כל
קוץ וקוץ דרשינן מילי מילי, וראי' למ"ש סוגיא דריש פסחים ג'
ע"א דאיטערך קרא לד"ת ולדברי חכמים ולמילי דעלמא גבי לשון
נפיקה.

והריה, אפשר ללמוד ג"כ משם דלא דווקא במלה יחירה דייקנין
וכענין דרשות הש"ס על לא יראה לך חמץ. קח לך. והיה
לך לאות. ולקחתם לכם ביום ראשון. לי ולא לאורי. לו ולא למוכר
ולא ליורשיו הג"ל דהל"ל מעניקנו וכן טובא אלא אפילו דבלא
אייחר כגון לו כאשר זמם הג"ל. לו ולא לשקו דראשית הגז. לו
מדעמו דאונס. לך ולא לכלבך דשלות הקן וכה"ג טובא דלא
מייחרי דדרשינן רק ממשמעותי' וכה"ג דדרוש דלכ"ס ובכמה
דרשות וכבר הוכחנו ג"כ למעלה מלשון הפוסקים דדייקא דלך
לאו מלך יתורא אמרינן לא ליורש שהרי דייקו ג"כ במלת חמן.
ע"כ.

*

גמ'. 'שם. כתב בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג),
ואמרו רבותינו, לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו,
שהרי עקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו,
שנאמר (בראשית ז, ח) ומן הבהמה אשר איננה טהורה, כי צעם
היה היתה בהמה הטמאה מותרת באכילה, אך לא היתה טהורה
לקרבן, על כן נחשב לשון מגונה אם יגנה אדם הדברים אשר הם
למאכל אדם. והנה חייב האדם להזהר שלא יוציא מפיו דבר
מגונה, גם כי תציאו הנחתו לשון מגונה להאריך דבריו ולהרחיב
מאמריו, וזה כמו גדר להזהר מנבלות הפה שהיא מן העבירות
החמורות, וגם גדר להזהר מספור לשון הרע ונחיתת דופי
בבריות, כמו שאמרו רבותינו וזכרונם לברכה על הרחקת הדבור
בגנות (בבא בתרא קכג, א) אפילו בגנות בהמה טמאה לא דבר
הכתוב. ואמרו רבותינו (לקמן עמוד ב) כי אחד מן הכהנים אמר
לפני רבן יוחנן בן זכאי, הגיע לחלקי מלחם הפנים כשיעור זב
הלטאה, וצדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול.

ועוד אמרו רבותינו, כי חייב האדם לזכור בדבריו לשון כבוד
ולהניח לשון שאינה של כבוד גם כי איננה מגונה, בין
בדברי תורה ובין בשמחת עסקי העולם, ובלבד שלא יאריך דבריו
בעבור זה בדברי תורה, כי חייב האדם לשנות לחלמדי
בדרך קצרה. וענין לשון כבוד - הוא דרך הדבור והשיחה אשר
דרכו זה נקיי הדעת ומדברי נאות, והם שוקלים ומכירים אלו
לשון כבוד ואילו תמורתו, כמו שנאמר (איוב טו, ה): "ותבחר לשון
ערומים", ונאמר (שם לג, א): "ודעת שפתי צדור מללו", ונאמר
(משלי י, ב): "כסף נבחר לשון נדיק".

*

גמ'. 'שם. עיין למהרש"ל בספרו ים של שלמה על צבא קמא
(פרק ד סימן יא) שכתב דזה"ל: כלל גדול הוא זוה, ש'זהר
אדם בדבורו כמו במעשיו, ועוד יותר. שאפי' על המותר
לומר מדקדק הקצ"ה במי שאינו מוציא בלשון יפה מנופה כסולת

הידים כשהאיר היום, כמבואר בשו"ע א"ח (סימן ד ס"ג). ועיין
שו"ת מנחת לדוד (חלק א"ח סימן ג).

דף ג ע"א

גמ'. 'המפלות אור לשמונים ואחד וכו'.' עיין ברכי יוסף
אורח חיים (סימן תלא ס"ק א) ופתח עינים כאן.

*

גמ'. 'ת"י והנותר עד יום בעוד יום הוא נאכל בו'.
עיין פנ"י דמיתורא דעד יום דריש ליה דהוא ליה למיכתב
והנותר ביום השלישי אלא על כרחק דהכי קאמר והנותר משכלה
יום המחרת עד יום השלישי ישרף.

*

גמ'. 'באתריה דרב הונא קרו נגדי וכו'.' בספר הכתב
והקבלה (בראשית א, ד) מציא בשם הגר"א, דהא דכתיב
ויבדל אלהים בין האור וצין החושך, הכוונה שהיו נאמרים כשני
חלצי כדורים האור מלמעלה והחשך מלמטה, ויבדל האור מן
החשך בשלשה, הא' שלא יתערבו יחד, הב' שזה ישמש ביום וזה
בלילה, הג' שיהא האור נדחה ויסוג אחר מפני החשך וחסך
מפני אור.

וזה דלא כדעת האומרים שהחשך העדר האור, אבל הוא בריאה
רק שאין טובו נגלה כ"כ, ולכן לא נאמר כי טוב אלא החשך
אף שתועלתו גדולה לנוח עבדים וכדומה, מ"מ אינו נגלה.

וע"ז כ' הרב המחבר שם, ד"ל דהנך מרי אחרי דפליגי
בקריאת שם לילה, באתריה דר"ה קרו נגהי ובאתריה
דר"י קרו לילי, פליגי בהנך מרי דעות, מ"ס כי חשכת הלילה
אינה כי אם העדר האור, ומ"ס שישנו עשם אחד בלילה שהוא
מחשך, באתריה דר"ה סביר שאינו כ"א העדר האור ולזה קראו
הלילה בשם נגה, כי בשם זה נכלל גם ענין העדר והסרת האור,
כמו נוהג ממועד (צפניה ג) הגו סגים מכסף, הוגה מן המסלה,
ולהוראה תאומות ופולה זאת קראו את הלילה בשם נגה להורות
שאינו כ"א העדר האור (דיא ליכטלאזע), ובאתריה דר"י סביר
שחשכת הלילה היא מקצת עשם המחשך ולזה קראוה בשם לילה,
ותנא דמתני דלא קרי לילה בלשון נגה כדי לכלול בלשון זה
העדר האור, א"כ יראה מדעמו דסובר דחשכת הלילה היא מקצת
עשם המחשך, מ"מ לא ראה לכתוב במתני' לשון לילה כ"א לשון
אור בלישנא מעליא.

*

גמ'. 'ל'ישנא מעליא נקמ'. עיין חת"ם דשמואל נקט לילי ולא
חייש ללישנא מעליא, משום שהוא מצורר יותר, דבאור
איכא למטעי בדיוס קאמר דאין וריין טפי מנפרא דלוקמן, לכן
נקט לשון המצורר יותר אבל תנא דידן שזה פתיחת דבריו פתח
באור משום פתח דבריק יאיר וזהו שהק' הש"ס לת"ק מ"ט לא
קמני לילי אע"ג דאור נמי פי' לילי וכמה תנאי נקטי אור מ"מ
הכא דאיכא למטעי טפי ה"ל למיתני לשון המצורר יותר.

*

גופיה מושב שא"ל לומר כן. שהרי אין טומאתן שזה. וכיון שאין טומאתן שזה לא היו משנה קרא מדבוריה משום דרך כבוד במאי דאפשר למטעי ולהשוות טומאתן. אלא בא לומר שלא כתב מרכז להדיא גבי אשה כי היכי דכתיב גבי איש אלא אסמכיה אמושב ואחי מרכז מרצויא דילפינן ליה בחור' כהנים מפסוק אשר היא יושבת עליו זה מושב כלי זה מרכז וכיון דאחי מרכז מרצויא בלחוד ולא כתב לי' קרא בפירוש משמע דלריך אדם לספר בלשון כבוד. ומיהו טומא' מרכז וזה כטומא' מרכז דזב ולא כטומא' מושב. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר אבודרהס (סדר מוצאי שבת) דמהאי טעמא אומרים בזמירות למוצאי שבת, וכל היועץ וכו' ענה שאינה טובה ומחשבה שאינה טובה, ואין אומרים "ענה רעה", לפי שהוא לשון מגונה.

*

גמ'. התם משום דיעמותא דגמלים אורחא היא. מדברי התוס' נראה שהבינו הפי' דכיון דאורחא' הוא משום לשון נקי לא ישנה הכתוב ממנה שהי', וקשה לפי' זה דא"כ מה נ"מ בזה דאורחא' כיון דעכ"פ בלאו הכי באמת היטה רוכבת דכתיב' ותרכבה, א"כ מה מקשה לגמרי משם וע"כ דאפי' הכי פרכינן דיכול הי' הכתוב לשנות ולכתוב ותלכנה על הגמלים וכדומה.

ובבבא קושיא זו כתב השפ"א לפרש, דקמ"ל קרא דמשום דיעמותא אורח הנשים אפי' נזושות להיות רוכבת אבל בלא"ה דרך נזושות להיות יושבת ולא לרכוב וכן בסמוך קמ"ל קרא דבליה נמי אורחא לרכוב.

דף ג ע"ב

גמ'. **אלא כ"ל היבא דכי הדדי נינהו משתעי בלשון נקיה וכו'.** עיין שם משמואל (פרשת שמיי-פרה שנת תרפ"א) שהאריך בזה.

*

גמ'. **לעולם יספר אדם בלשון נקיה שדרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב.** בשו"ת חשד"ן (חלק א סימן קכ) נשאל בציאור דברי הגמרא. והשיב: אמרינן צפ' כל מערבין (כ"ז ע"א) האוכף טמא מושב והתפוס שלו טמא מרכז. ופי' תפוס שלו הוא העץ שתופס בו האדם בשעת רכיבה הנקרא בלשון לשו' ארצ'ו דשי"ל ותלוקין הם בטומאתן שאוכף עלמו הוא טמא טומא' מושב והתפוס אינו טמא אלא טומא' מרכז ותמורה היא טומא' מושב מטומא' מרכז כדמנן כללים צפ"ק [מ"ג] למעלה מהם מרכז וכו' למעלה מן המרכז מושב ששוי מגעו למשאו וכו' פי' דבחור' כהני' מוכחי מקרא דנוגע במרכז אינו טעון כבוס בגדים אותו טעון כבוס בגדים. ובפ' כ"ג דמס' כלים [מ"ג] נמי תנן מה בין מרכז למושב. מרכז חלק מגעו ממשאו. מושב לא חלק מגעו ממשאו. ובאשה לא כתיב קרא ביהדי' מרכז משום דרך כבוד. ומאי דאמר תנא דבי ר' ישמעאל צב קראו מרכז ובאשה קראו מושב לאו למימרא דמרכז

*

גמ'. הנדו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרב חד אמר שויתנין האי שמעתא וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ק (סימן קסט).

*

גמ'. **שם.** עיין חתם סופר שצייר דשניהם לזכר א' נחוונו, בשידוע מ"ש אלו ואלו דא"ס ואין בכל התורה דבר אחד לבטלה, ע"ד ועליהו לא יצול ומה שנראה עתה נגד הסברה מ"מ יהי' אמת במק"א ובגלגל אחר, וזה השיג לפי דעתו וזה לפי

נקייה. כדאיתא צפ"ק דפסחים, לא ולמוד ממדותיו של הקצ"ה, שעקם ח' אותיות, שכתב (בראשית ד, ה) אשר איננה טהורה, ולא כתב הטמאה, ואעפ"י שאין זה מגונה ממש. וכמה פעמים נאמר טמאה בחורה, אפ"ה הראה הקצ"ה בכבודו מדת ענוה לבשר ודם, שילמוד דרך ארץ, ויוסיף לקח, לעיין בכל מלה ומלה.

ובישום הכי קבלתי מן הראשונים, שהיו נוהרים שלא לומר בתלמוד צבים, אלא צבים, וכן כל כה"ג. וארמוזו לך מעט מזהיר (ח"ג קכ"א ע"ב), ח"ל, כל מלה דנפקת מפומיה דבר נש, האי מלה צבק וסלקא, וצבק רקיעין, וקיימא באתר דקיימא, עד דעאל לילה, ונשמחא סלקא, ואחיד להווא מלה, ואעיל קמיה מלכא. דכתיב (מכילת ד, ה) משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. וכדין אתער שם ההוא מלה, והוי חובה עליה דבר נש עכ"ל, ודי בהערה זאת למדבנים. ע"כ.

*

גמ'. **שנאמר ומן הבהמה אשר איננה טהורה.** הקשו במפרשים אמאי לא מיייתי קרא קמא שנאמר בשעת הניווי ומן הבהמה אשר לא טהורה היא. ומירך הפנ"י, דבשעת הניווי לנח לא שייך לומר הטמאה דכתיב לא ידע נח איזה נקרא טמאה עד שהראה לו הקצ"ה מכל מין ואם כן מסתמא לא הו"ל להראות לו אלא מיני הטהורים שהן שצעה מינים לתוד וא"כ שפיר קאמר מן הבהמה אשר לא טהורה היא והיינו אותן שאיני מראה לך באצבע או אומר לך שהיא טהורה, משא"כ צמעשה שכבר ידע נח דאותן שלא הראה לו הן טמאים ועוד שהרי מאיליהן באו אל הציבה ואם כן שפיר הוה מצי למיכתב הטמאה, אלא על כרחך דמשום לשון נקייה הוא.

והחתם סופר חירך, דודאי כשדבר עם נח לא הומ"ל טמאה כי אינינו טמא לב"נ כ"א לא טהורה היא להקריבה דמש"ה ליוהו שיקח מהטהורים ו' שיקריב ממנו כידוע, אך הכא שהוא רק סיפור שכתבס נותן התורה ית' לנו איך הי' המעשה שצאו להחיה שנים שנים א"כ הו"מ למכתב לן בקצרה מהטמאות שנים שנים אע"כ משום לישנא מעלי' נקט.

*

גמ'. **לעולם יספר אדם בלשון נקיה שדרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב.** בשו"ת חשד"ן (חלק א סימן קכ) נשאל בציאור דברי הגמרא. והשיב: אמרינן צפ' כל מערבין (כ"ז ע"א) האוכף טמא מושב והתפוס שלו טמא מרכז. ופי' תפוס שלו הוא העץ שתופס בו האדם בשעת רכיבה הנקרא בלשון לשו' ארצ'ו דשי"ל ותלוקין הם בטומאתן שאוכף עלמו הוא טמא טומא' מושב והתפוס אינו טמא אלא טומא' מרכז ותמורה היא טומא' מושב מטומא' מרכז כדמנן כללים צפ"ק [מ"ג] למעלה מהם מרכז וכו' למעלה מן המרכז מושב ששוי מגעו למשאו וכו' פי' דבחור' כהני' מוכחי מקרא דנוגע במרכז אינו טעון כבוס בגדים אותו טעון כבוס בגדים. ובפ' כ"ג דמס' כלים [מ"ג] נמי תנן מה בין מרכז למושב. מרכז חלק מגעו ממשאו. מושב לא חלק מגעו ממשאו. ובאשה לא כתיב קרא ביהדי' מרכז משום דרך כבוד. ומאי דאמר תנא דבי ר' ישמעאל צב קראו מרכז ובאשה קראו מושב לאו למימרא דמרכז

מובטח אני בזה חוזר אל הקרוב אבל כיון שלא הזכיר בסוף אלא האומר אין מוסקין וסמך לו מובטח אני בזה על האחרון הוא השבח בנ"ל שב"ש) [ע"י שם בגמ' וז"ע].

אב"י שמעמי מאבא מארי ז"ל שאמר **בשם הרבנית** אשת הרב ר' יוסף בר' יוחנן אבי הרב ר' מתמי זקנו של הרב ר' יוחנן שדורינו, כי הטעם ששבח אל האומר מפני מה אין מוסקין בטרה' לפי שדבר בלשון נקייא אע"פ שהאריך בלשונו, ומה שאמרנו לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה זהו הרב לתלמיד כדי שלא ישבח בלשון ארוכה אבל התלמיד השואל מהרב, לשון נקיה עדיף ולא צעי בלשון קצרה, שהרי הרב לבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה, וסמך יפה הוא זה.

וי"ש מתרצי' שהוא שבח אל האומר מפני מה אין מוסקין בטרה' אע"פ שהאריך בלשני' ולא שבח האומר מוסקין בטומא' אע"פ שהוא לשון קצרה לפי שאין לשון מוסקין בטומא' לשון מדוקדק דמשמע דחייב למסוק בטומא' אבל האומר מפני מה אין מוסקין בטרה' אע"פ שהאריך בלשונו צא לשון מדוקדק כלומר מפני מה אין אנו מחזירין למסוק בטרה' כמו שאנו מחזירין לבדו בטרהה זאת היתה השאלה וצאה מדוקדקת אע"פ שהאריך בלשונו ע"כ שבו אצל האומר מפני מה מוסקין בטומאה אע"פ שקצר בלשונו לא דקדק בה שאין אנו חייבין למסוק בטומאה אלא שאם מסקין בטומאה אין השמן מטמא (יטהרנו) בכך אם הכלי הם טמא' לפי שלא הוכשרו הו"מ באותו מוהל היוצא בהם שאין אותו מוהל ראוי להיות שמן עד שיכנסו הו"מ למטען ומתחממין שם וכיון דאין אותו משקה ראוי להיות שמן והוא הולך לאבוד אינו מכשיר הו"מ לקבל טומאה מהכלי משום דכתיב וכי יותן מים על זרע כתיב יתן וקרי יותן ואמר [קידושין נ"ט ע"ב] מה יתן דיתא לי' אף יותן דנית' לי' ובהאי מוהל כיון שהולך לאיבוד לא ניתא לי' ע"כ אינו מכשיר. ולפום הכי מצי למסוק בכלי' טמא' משא"כ בצורר לגמ' ובצורר לכלים מופפי' דהכי מוקמי לה בפ"ק דשבת [י"ז ע"א] דלאו משקה היוצא מהם אינו הולך לאיבוד וניתא לי' ואם היו הכלים טמאים היו מטמאים הענבים שהרי הוכשרו באותו משקה ומש"ה אין צוררים אלא בטרהה. ע"כ.

*

גמ'. הנהו תלמידי ר' יוחנן וכו'. צו"מ יד אליהו - ראגאלער (סימן י"ז אות א) נסתפק, כהנים שאכלו לחם הפנים, והיו שצעים בכפול, האם חייבים לצרף ברכת המזון, על שיעור פחות מכזית, כיון שהיו שצעים בשיעור פול היו לדידהו קציעות אכילה, או לעולם צריך כזית, עיי"ש.

*

גמ'. חד אמר ליהוה הגיעני כפול וכו'. צו"מ חתם סופר (אור"ח סימן מט) נשאל אי שיעור אכילת קדשים בזית או סגי בכל שהוא.

והשיב: דציעין כזית, והא דאמרין רפ"ד דיומא (לט ע"א), בחלוק לחם הפנים שמתחלק לכהני משמר הנכנס והיוצא ומגיע לאחד כפול, נלע"ד דסגי באכילת כזית א' מכל

דעתו, ע"י מזה צביאור צ"י יערות דבש. ועל כן דימהו לצרף אחר מסתקן כמ"ש חכמי' ע"כ נקרא שמו חזיר שחזר להחירו וחזיר מיער צעין יהי' לעמיד חזיר מלאור באלף וכל ציצשה טמא צים טהור וע"כ אמר שנעשה עיף ויגע מהפסול להגיע אל האמת והוא רק כדבר אחר שגם הפסולת שהוציא אמת הוא במקום אחר ואינינו לבטלה.

ואידך צחר לשון ערומי' דמ"מ חזיר מאוס הוא עתה ע"כ כנהו צחס גדי כי אעפ"י שפשוטו הוא גדי עזים ממש מ"מ מרמז נמי על המזל הנקרא גדי גדי שהופך ומגלגל תמיד כל היום פעם זה למעלה וזה למטה ופעם צהיפק וע"ז הרמז הקריבו פסחיהם גדי כי הטלה ידוע שירמזו על צטחוסם של מנצרי' בזמל טלה והקצ"ה שדדו אף גדי אין צו כונה אם לא כנ"ל שפי' מול צעס ואולי ירמז עוד כי גדי עזים הוא חלקן של עשו וס"ס איש שעיר ושעירים יקדשו שם ומש"ה פירוש מול כי הוא מסטרא דדכו אצל הישראל הם למעלה מהמזל והשעיר יתהפך לעוב צחמא כי זהו חזיר מיער שיתהפך ליאר ע"י הפוך עין דכחונת עור לאלף אור כידוע.

*

גמ'. הנהו תרי תלמידי ר' יוחנן וכו' חד אמר מפני בוצרין בטרהה וכו'. וצו"מ אפרקסחא דעניא (חלק א סימן סא אות ט) רצה השואל לחלק, דאם הו"מ תרי, וחד אמר מקודם בלשון נקיה והצ' אחריו בלשון מגונה, זאת אומרת כי נפשו לא מטהרה, משא"כ צחד.

וע"ז השיב דיפה העיר, ועיין צר"ן צחס תוס' שפירש צהא דחד אמר מפני מה בוצרין בטרהה כו' דעל אותו מוסקין בטומאה אמר הלל מובטח אני בזה כו', כיון דבלשון קצרה דיבר ע"ש צר"ן דל"ג לו. והרש"ש הקשה על פי' התוס' משבח י"ז דהלל גופא אמר אין מוסקין בטרהה, ומ"מ יש ג"כ לחלק בין דבור שאינו של כבוד למגונה, עיין י"ד שעשה ג' חילוקים לישב דעת צעה"מ, והאי כהנא שהוציא דבר מגונה לגמרי, וכ"ש שהיה מצוה הקדשים, י"ל דאפילו הי' לחודי' היו בודקים אחריו, ותו דגם אין הכרח שדבורי' הני תלתא היו זה צפני זה, ומה דהש"ס מספר מהראשונים אין ראוי ד"ל דאמי לאשמעינן דלאותו שאמר כפול אין בודקין אחריו. אע"פ שג"כ אינו דרך כבוד לקדשים מ"מ אינו מגונה מנ"ע, וממילא משתמע בלשון כזית מן המוצהר.

*

גמ'. מפני מה בוצרין בטרהה ואין מוסקין בטרהה וכו'. צו"מ תשצ"ך (חלק ג סימן עה) נשאל: מפני מה שבח רבי אותו תלמיד שאמר מפני מה אין מוסקין בטרהה, הי' לו לשבח האומר מפני מה מוסקין בטומאה, לפי שקצר לשונו ואמר' לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה.

והשיב: יפה שאלת והרבה תירוטים נאמרו בזה. בתוספ' אמרו מכה קושא זו שלא שבח אלא האומר מפני מה מוסקין בטומאה. (הג"ה אמי"ה אלו הי' המשובח האומר מוסקין בטומא' הי' מזכירו בגמ' אחר האומר אין מוסקין בטרהה כדי שיהי'

(א) ושם (מצוה י' אות א'). וע"ע בספר יד המלך (פ"ו מהל' חמץ ומצה) ובשור"ת חיים שאל (ח"א סימן ד).

ועיין מהרי"ט אלגזי על ה' כזורות להרמב"ן (ה' חלה סוף אות כ"ג) ושם (פ"ח מבכורות סוף אות י"ב) שכותב להוכיח דאיכא קצת מצוה באוכל חצי שיעור כדין חצי שיעור באיסורין, עיי"ש. וכבר האריכו בזה האחרונים.

וע"ע מ"ש המהר"ם שיק בספרו על תרי"ג מצוה (מצוה תלא) שהציא דברי החת"ם, וכתב שהמנחת חינוך חולק עליו וס"ל דבעינן אכילה בזמנה מלבד השביעה. והוסיף להעיר: שלפ"ד מרן החת"ם שגראה דס"ל דהאי ושבעת הוא פירוש של ואכלת, אם כרכו בקיץ ואכל ושבע, אע"ג דלענין מנה קי"ל (פסחים קטו ע"ב) דלא ילא, אפ"ה לענין צהמ"ז צודאי חייב. משא"כ לנצרת המנ"ח אינו חייב צהמ"ז מה"מ כיון דהנחת גרונו נמי צעיק, דקרא כתיב ואכלת ושבעת. ע"כ.

וע"ע בשור"ת חקרי לב (אר"ח סימן ז) מ"ש צענין לחם הפנים, שאפי' צשיעור פול דצירי מכות, כיון שהיה צעם ברכה, חזר דין שיעור פול כזית כיון שיש בו כדי לסעוד הלז וכו'.

ודשיג עליו החיד"א בס' פתח עינים (יומא לט), דכי כתב רחמנא לשון אכילה אינו משתנה השיעור אפילו כשסועד בפחות מכות, וכן לענין צהמ"ז אף בשעת ברכה והללו נשבעין ונותלין כזית צעיק. וכיוצא לענין איסורין בכל זמן צעיק כזית. עיי"ש.

וע"ע בדורש לזיון (סוף דרוש א') דמקיים אף בפחות מכות מצוה אכילת קדשים. ובשור"ת באר יתח (חלק אר"ח סימן י ענף ב) ושור"ת קול מבשר (חלק א' סימן סד) ושם (חלק ב' סימן כח אות לו) והעמק שאלה (ויקרא סימן ע אות ג).

ובספר בית הלוי (ח"א סימן ב) כתב, ולדידי נראה ברור דלא צעי באכילת קדשים כזית, והחילוק שיש בין מצוה אכילת קדשים למצוה אכילת פסח דצעי דוקא כזית נראה פשוט. דבפסח ומנחה היו החיזוי על האדם שהוא מחוייב לאכול פסח ומנחה אם אכל פחות מכות לא שמי' אכילה והיו כלא אכל פסח. אבל מצוה אכילת קדשים הא לא היו המצוה כלל על אדם מיוחד דהא לא היו חיוצא אקרקפתא דגברא רק המצוה דצער קדשים יהיו נאכלין ומי שיש לו צער קודש הרשות בידו ליתנו לאחר לאכלו וג"כ מקוים מצוה זו וא"כ הרי גם באכל כל אחד פחות מכות מ"מ הא הקדשים נתאכלו.

ובבחי'רוב זה מיושב לנו דברי הרמב"ם צענין המצוה דבקרנן פסח מנה שחיתמו ואכילתו לשתי מצוה (מצוה ג"ה, ג"ו) ובחטאת מנה הכל במוצה אחת (מצוה פ"ט), והקשה בצעניי החכמה דמה בין זה לזה. ובדברינו יוצן היטב דבכל הקרצנות לא היו המצוה רק שיהי' הקרצן נאכל ולא על האדם ומ"ה היו אכילתו פרט אחד ממצוה שצאצאו קרצן וכמו הקטרת אימורין דאינו נחשב למצוה אחרת בפני עצמו אבל בפסח היו החיזוי על האדם ולא שייך כלל לעשיית הקרצן ומש"ה היו צ' מצוה. ומשום הכי בכל הקרצנות לא צעיק כזית והר"א מהא דהגיעני כפול היו ר"א נכונה. וכו'.

*

הקרצן ופסח יוכיח שעינקו לאכילה טפי מכל שארי הקרצנות ומ"מ קגי כשנאכל ממנו כזית אחד ואם נטמא הבשר האחר או אחתור אין בכך כלום [ע"י פסחים ז"א ע"א]. ומ"מ נהי דהקרצן כשר מ"מ אין המנויים יונאים ידי מ"ע של אכילת פסח אם לא אכלו ממנו כזית, וה"נ בכל הקרצנות צודאי אי לא הי' נאכל מלחם הפנים כלל רק פולין פולין לא היה מתקיים מ"ע של אכילתו כלל, אבל צאמת הרי הכהן הגדול נטל חלק בראש כמבואר ביומא י"ז ע"ב ואיכא אכל כזית צדדי אכילת פרס כמנחה, וצודאי אי היה אפשר אח"כ שיאכל כל כהן ממנו כזית כל אי' מקיים מ"ע באכילתו אף הואיל וא"א וממילא לא קיים שום אי' מהם מ"ע באכילה, וכ"כ חוס' ישנים שם שמשו"ה משכו הננועים את ידיהם מפני שלא הגיע עליהם כזית לקיים מ"ע גמורה אבל מ"מ מקוים מ"ע של אכילת לחה"פ ע"י הכהן הגדול.

ובן בכל הקרצנות ומנחות נ"ל שעכ"פ הכהן הגדול אם רצה נטל חלק בראש ואכל כזית או לכל הפחות הכהן המקריב שבו עיקור מצוה שהוא אכל כזית ממנו והשאר מתחלק לכהנים, ועיין מ"ש רמב"ן פ' זו על פסוק וכל מנחה אשר תאפה בתנור ובפסוק תהי' איש כחציו יע"ש, וכדמות ראי' מלשון הצרייתא ר"פ כ"ד מצרכין [ל"ז ע"ב] ומנחות ע"ה ע"ב הי' עומד ומקריב מנחות צירושלים מצרך שהחיינו נטלן לאוכלן מצרך המוילא לחם מן הארץ משמע דפסיקא ל' דהמקריב אינו אוכל פחות מכות ע"ש הסוגי' וק"ל, עיין מ"ש בס' מוצל מאש [סוסי"י נ"א] דף כ"ג ע"ב.

והנה צריכים לומר אע"ג דליכא מצוה גמורה באכילת פחות מכות מ"מ איכא מצוה לקבל מתנות כהונה אפילו שיהי' פחות מכות אלא הואיל וצאצאו מצוה גמורה משכו הננועים את ידיהם, דאלת"ה תקשי מש"ס דחולין קל"ג ע"א וע"ש חוס' ד"ה משקל וכו'. ועיין מ"ש מג"א ס' נ"ג סק"ו.

ויש ללמוד מדברי חוס' ישנים דרפ"ד דיומא הנ"ל ממ"ש דאי היו שצעים מאכילה כפול היו חוטפים גם כן ש"מ דב"ר אביי' שאדם שבע מאותה האכילה ע"י שמתברך במעו' יצא ידי חובתו כמו בבזית, והוא דין חדש, והסברא נוחתת כן שזהו בכלל לשון אכילה דקרא, ועיין ט"ו בא"ח רס"י ר"י ומג"א פליג סימן ק"ץ סק"ד ועמ"ש עוד בס' רע"ב סק"ו. וכו'. וע"ע בשור"ת חסם סופר לקמן (סימן קמ) בתשובה להגאון מהר"ן חיות.

ועיין צה"ג מהר"ן חיות (יומא לט ע"א), שכתב דמלחם הפנים יש לפשוט ספיקת השבות יעקב צמי שאין לו לצורך מצוה רק פחות מכשיעור אם עכ"פ עושה קצת מצוה צמה שאוכלו, או ליכא מצוה כלל, וכותב דמהתם מוכח דפחות מכשיעור אינו מצוה כלל. ואח"כ הביא דברי החת"ם הנ"ל, שכתב לדחות דבריו בזה כהנ"ל. עיי"ש.

וע"ע במשנה למלך (פ"א מה' חמץ ומצה ה"ד) דהאוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום, וכ"כ המנחת חנוך (מצוה קל"ד) דלא היו מצוה כלל צחצי שיעור, וע"ע בזה (מצוה ו' אות

נהרג בלא התראה כאן היה מותרת ועומד. שהרי עצמו היה משתבח בזה כמיצב כל צ"י לא יאכל בו כו' ואנא אכלי משופרא כו' הרי מויד היה כנ"ל.

ובמה שארמאי זה נקט שני הפסוקים נ"ל לפי ד"ל קרא דבן נכר היינו דוקא ישראל מומר שנמכרו מעשיו לאביו שבשמים כפירש"י והרא"ם בחומש וכן הוא בש"ס מסכת שבת דף פ"ז ע"א שיצר הלוותו וכו' ומה פסח כו'. וי"ל איהו גרע מנכרי לכן אמר נמי קרא שני כל ערל לא יאכל בו כנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן מה) כותב בשו"ד: נסתפקתי קצת אם אפשר לומר בקדשים שנשחטו בפנים בפסול שתיקן להוציא מידי אבר מן החי לב"י שהרי לישראל בלא"ה אסור, והא דקאמר הש"ס בתחלה שאם עלו לא ירדו היינו דבעי למאן תיקון גם לישראל, או דנימא בקדשים שנשחטו בפנים לא שייך זה.

ותלוי הן ספיקא ממה שנטווינו שערל אסור בכל הקדשים ואפילו בתרומה כמבואר ביצמות ר"פ הערל [ע"א], ואם כן אפשר שלא תיקן בזה לאבר מן החי לכן נח שבין שנשחט בפנים אסור להו בלא"ה לאכול ממנו ואפילו גוי מהול כערל דמי כמבואר במשנה נדרים ל"א ע"ב ומוצא בע"ז כ"ז ע"א וביצמות ע"א ע"א, או דלמא דאף שאנחנו מוזהרים מבלי לתת לו וגם ערל ישראל מוזהר לאכול קדשים מ"מ הגוי אינו מוזהר על זה כלל ואם יבוא לידו ויאכלנו לאו איסורא קעבדי. ואין ראוי מפ"ק דפסחים ג' ע"ב מההוא דאכל משופרי שופרי, אפשר דלאו משום פסח קטלי להו אלא משום שהמטיאם. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קיג) ד"ה והנה בגוף, שכותב: ובמק"א ביארתי בזה הש"ס דפסחים ג' בההוא ארמאי דליק ואכיל פסחא וקטלוהו וכבר תמהו בזה לשטת הסוברים דערל וכן נכר לא יאכל בו אין האזהרה על צ"י האוכל רק על המאכיל א"כ אמאי קטלוהו וביארתי לפמ"ש התוס' צ"מ ע' דצ"י מוזהר על אונאה וצ"י אזהרתן מיתמן. ע"כ. וע"ע שם (חלק ב סימן צה) ושם (חלק ה סימן נד).

*

גמ'. **ואנא הא קאביינא משופרי שופרי.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן רעט).

ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע א' סימן ח) שדן בדבר נערה שמוחזקת בנכרית ואומרת שאמה היא בת ישראלית שנשתמדה וניסת לנכרי ונתגדלה בנכרית והחזיקה עצמה לנכרית וניסת לנכרי ומתן נולדה נערה זו, אם יש לנערה זו דין בת ישראל.

והשיב: פשוט לע"ד שאינה נאמנת דרך כשיש לו חזקת ישראל או רוב ישראל נאמן לומר שהוא ישראל וגם לומר שנתגייר במיגו כמפורש בתוס' יצמות דף מ"ז ד"ה במוחזק דאף בחור"ל שרוב עכו"ם מ"מ רוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם. וכן נר"י לומר גם בכוונת התוס' פסחים דף ג' דהוכיחו

גמ'. **שם.** כתב החת"ס בחידושו, דלכא"י ה' נראה דשוחט בשוחט ה' הכהנים חולקים במקדש, אלא נ"ל שהכנה הגיעו כפול ואמר לחביריו שהגיעו חלק קטן מאוד ואמר לו אידך שהחלק הקטן הזה צענינו נחשב לכוח שראוי לצררה בכ"מ, וע"ד שאחז"ל הרואה זית בחלום שם טוב יונא לו שנה' זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך כי נתנו למשחה לגדולה שזכו לאכול משולחן גבוה. ואידך ה' מצוה ואמר שצעינינו נחשב לציון וכלימה להתצוות עבור דבר מועט כזה ע"כ קראוהו ונח כמו תהי' לראש ולא לזנב ואמר ונח ההלטה כידוע מדרכו להיות מפרקת נראה כמי והוא מת וה"נ אמר הרשע הזה שנראה לפי הדמיון שהכוונה היא יקר ותפארת ובאמת היא לו בושא וכלימה ונכפשו דבר כי באשר ה' צו שמך פסול ולא ה' ראוי לה באמת נעשית לו סם המות ככל עסק התורה ומצות שלא כראוי שנתהפכה לו לרועץ ישרים דרכי ה' נדיקים ילכו בם.

*

גמ'. **ההוא ארמאי דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים וכו'.** עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן נה אות ו) שהשואל (בנו הגאון ר' אהרן שמואל בעמח"ס חידושי ראשב"ד) הביא דברי הל"ח (לקמן ע"ג) שכ' דמ"ש הר"מ (פ"ט ה"ז מק"פ) שהמאכיל מן הפסח לזן נכר עובר בל"ת וא"כ מלקות, היינו בל"ת דלפ"ע, אבל גוף אזהרה כל בן נכר לא יאכל בו קאי על הבן נכר עצמו כו'. ונתמה ע"י, כי הלא התורה רק לישראל נתנה ולא לב"י, ונ"ע. ועפ"י נחא ליה מעשה דהאי ארמאי בסוגיין, דתמיה למה חייב מיתה, ובהנ"ל א"ש, דעיקר אזהרה כל צ"י ל"י בו, על הבן נכר עצמו קאי.

והגאון ר' יהודה אסאד העתיק שם מ"ש בחידושו בסוגיין, ונ"ל: ההוא ארמאי כו' ואכיל פסחים בירושלים אמר כמיצב כל צ"י ל"י בו כו' ואשכחיה כו' וקטליה. ורש"י צד"ה מי קא ספי לך, כתב, ונ"ל: וריצ"ב ל"ה צידו להורגו. וקשה למה נחמייב להורגו הרי אזהרות אלו בן נכר וערל לא יאכל בו אין צ"י מנזרה רק ז' מצות בלבד ואי משום גזל הא יחיד דמי כמ"ש רש"י ד"ה ריצ"ב כו' ואני נתתי דמים כמו כן ולא היה אכילתו גזל צידו והישראל מוזהר שלא יאכילנו.

ואורי י"ל ה"ט כיון דצ"י אסור בצני מעיים כבחולין דף ל"ג משום אמה"ח ופסח צע' דוקא מקולם על כרעיו ועל קרבו. וצ"י כיון דחייב בכ"ש דלא נתנו שיעורים הלממ"ס כ"א לישראל כמבואר ברמב"ם פ"ט מהל' מלכים לכו"ע טע"כ דאורייתא גבי צ"י כמ"ש בשמו' חתם סופר ליו"ד קס"י י"ט א"כ איכא באכילתו מקרבן פסח איסור אבר מן החי ואזהרתן היא מיתמן.

ויותר נראה לי מכאן ראה והוכחה להרמב"ם פ"ט מהל' ק"פ דגם הנכרי מוזהר על לאו דבן נכר לא יאכל בו ועליו קאי הלאו וישראל המאכילו עובר רק על לפ"ע כו' ודלא כמ"ש הכ"מ שם בהלכה ז' ועיין בלל"ח לקמן דף ע"ג שהעלה ג"כ כוונת הרמב"ם כן דגוף אזהרה כל בן נכר ל"י בו את הבן נכר מוזהר כו' ע"ש וצ"ע עליו דלא מיייתי ראיה מסוגי' הכא דע"כ מש"ה נחמייב מיתה דאזהרתן זו היא מיתמן ומלצד דצ"י

ובותב המנ"ת, דלכאורה יש רמז ראייה להסמ"ג דגוי בעצמו מנזרה, מהא דקטלוהו להך ארמאה, דלכאורה אמאי קטלוהו אס אינו מוזהר על זה, אבל לדעת הסמ"ג דהוא עצמו מוזהר על זה ואזהרתן לבני נח זו היא מיתתן על כן קטלוהו, עיין בסנהדרין נ"ו ע"א.

אמנם אינה ראייה גמורה, דשמא אשכחוהו דגוי הוא ואינו מחזיק בשבוע מנזרה גם כן, עיין רמב"ן פרשת וישלח [צבראשית ל"ד, י"ג] גבי שסם.

עוד כתב המנ"ת, לדעת רש"י קידושין [נ"ב ע"ב ד"ה כ"ן] וב"ק [נ"ב ע"ב ד"ה אצל], דקדשים קלים אחר שחיטה אפילו חלק הבעלים גם כן היו ממון גבוה, רק משלחן גבוה קצו לאכילה, אבל לקדש זו את האשה אינו שלו דהוא ממון גבוה, אס כן נראה דאס גוי אוכל קדשים קלים שלמים או פסח עובר ג"כ על גזל, כי בן נח מנזרה על גזל מה לי גזל הדינו או גזל גבוה, אך לישראל זכה להו רחמנא לאכול, אבל למאן דלא זכה רחמנא הו גזל גבוה, א"כ גוי שאכל קדשים קלים כיון דממון גבוה הוא הו ליה גזל, והם מזהירים על הגזל, וחייב מיתה על הגזל אפילו בפחות מנזרה פרוטה, עיין סנהדרין נ"ו ע"א ור"מ פ"ט ממלכים ה"ט, על כן קטלוהו לההוא גוי מחמת שעבר על גזל דמנזרה בן נח על זה.

וע"ע להגר"מ שטערנבוך שליט"א במועדים וזמנים (ח"ו סימן קצא) שכתב ביאור אחר בדברי הגמרא, דהנה בן נח מנזרה על הדינו, ומפרש הרמב"ם ספ"ט דמלכים דהניזויו הוא להוסיף דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשם מנזרה אלו ולהוסיף את העם ע"ש, חזו"ן דעת הרמב"ם דחייבין לדאוג שלא יעברו על המנזרה, אבל הרמב"ן בפרשת וישלח מפרש שהחיוז הוא להעמיד הדין על חילו לדון בדיני אונאה כובש שכר שכיר וכדומה, ובליקוטי תשובות חתם סופר (י"ד) כתב שהרמב"ם מודה לרמב"ן שעכו"ם מנזרה על אונאה וכובש שכר שכיר, רק לדעתו זהו בכלל באימריהו דגזל.

ובענין י"ל דהעכו"ם הזה שנקט לירושלים ורימה את ישראל לימנות על קרבן פסח שלו, הנה הישראל הוטעה ומתאנה שהרי לא רצה למכור חלק מהקרבן לעכו"ם, ע"כ שפיר נתחייב מיתה על שאונה את ישראל, (ובפרט דאפשר שהזיק את כל הקרבן, שישראל ועכו"ם ששותפין בקרבן והמינוי של העכו"ם לא חל כלל אפשר שנפסל הקרבן לגמרי).

עוד תירץ, שיש כח לבית דין להרוג עכו"ם למיגדר מילתא, וכיון שזא ברמאות שהוא ישראל ומנא מקלקל את עבודת המקדש, להכי קטלוהו, להורות לעכו"ם שלא יעשו כן לעולמים, שהדבר חמור מאוד ולא יהא קל בעיניהם.

*

גמ'. 'שלאם' ל"ר ריב"ב וכו'. עיין חת"ס ביאור תיבת "שלאם" לך" ששלחו לו החכמים, כי ריב"ב וזה את הרבים שעשו פסח כהוגן על ידו וזכותם תלוי בו כאלו גם הוא עשה פסח וראוי לצרכה שזכה גם הוא לעשות פסח כראוי בעצמו ששכר מנזרה מנזרה. והנה המניעה שלא עולה, הי' כמ"ס תוס' שלא הי'

מהא דתגייירתי בני לזין עממי שא"ר יהודה שאינו נאמן לפסול בניו והיינו משום דמצי למימר ישראל אני אף דלא הו רוב ישראל, נמי הוא מטעם שכתבו ביצמות משום דזא בתורת יהדות שרובן הם ישראלים. ומה שהוצרכו להוכיח זו משום דאולי רוב ישראל ממש הוא עדיף וגם אולי הוא כתרי רובא דרוב ישראל ממש וגם נהג בתורת ישראל ולכן האמינוהו להאמרמה להאכילו מהפסת, והוצרכו להוכיח דאף ברוב עכו"ם יש לסמוך על הרוב שנוהגין בתורת ישראל שהוא ישראל.

וגם הא צהכר צהא דר' יהודה שאינו נאמן לפסול בניו, הוא משום שהיה להם חזקה שהם ישראלים כשרים כמפורש ברש"י ביצמות שכתב הואיל וזנין מוחזקין בכשרות אין אהא נאמן לפוסלן, דכלא מוחזקין בישראל אף אס נימא שנאמן לומר שהוא ישראל ודאי כשיאמר שהוא עכו"ם יש לחוש לדבריו. ודוחק לומר שאיירי שבנו מכחשו ואומר שהוא ישראל שנאמן ולא מועיל האב לפוסלו, דהא אף בצן קטן שלו אינו נאמן לר"י בר יצחק שליכא דין יכיר לעכו"ם והא קטן אין אומר כלום והיה לן לפוסלו מספק ולכן ודאי שאיירי שהיה להם חזקה ישראל כדפרש"י, ואין להוכיח משם שנאמן גם כשליכא חזקה ישראל.

ודא דמסקי התוס' התם והא דאמר בהחולץ מי שזא ואמר גר אני יכול נקבלנו ת"ל אהך במוחזק לך התם מיירי במוחזק לן באזהרתיה שהם נכרים דאל"ה נאמן במיגו דאי צעי אמר ישראל אני, כוונתם דהא לר"י לפרש דאיירי דנוהג בתורת ישראל דאל"כ פשיטא דאינו נאמן וא"כ קרא ע"ז ובכה"ג הא סברי התוס' דנאמן דנחשב שהוא בחזקת ישראל מנזר הרוב דבאין בתורת יהדות הם ישראל לכן תירצו דמיירי במוחזק לן באזהרתיה שהם נכרים והוא נוהג בתורת ישראל שאין מועיל זה להחזיקו בודאי גר שאולי לא נגיייר צ"ד, והוא כדפי' התוס' ביצמות.

ואפילו להרמב"ם פ"ג מא"צ ה"י שעל מה שכתב שצחור"ל לר"י להביא ראייה ואח"כ ישא ישראלית כתב ואני אומר שזו מעלה ביוחסין וכן הוא בש"ע יו"ד ס' רס"ח סעי' י', משמע שמדינא נאמן אף שאין שם חזקה ישראל ולא הזכירו שהוא משום שנוהג בתורת ישראל משמע שזלל חזקה כלום וגם לא ראינוהו עדין שנוהג בתורת ישראל נאמן מדינא (ובחודשי הארכתי לתרץ שיטת הרמב"ם ממה שלכאורה הוא דלא כסוגיין ביצמות ואין כאן המקום להאריך) אבל כשהוא בחזקת נכרי גם להרמב"ם והש"ע אינו נאמן כמפורש במ"מ ה"ז וה"י ובש"ך ס"ק כ"א. ולכן צהא דידן שזאת לכאן בחזקת נכרים ונוהגת כנכרית לכו"ע צרור שאינה נאמנת לומר שהיא בת ישראלית להיות בדין ישראל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. בדקו בתריה ואשכחוהו דארמאה הוא וקפא'והו. הקשו המפרשים, אמאי קטלוהו, הלא אין זה משבוע מנזרה בני נח שאסור לעלל וכן נכר לאכול מקרבן פסח.

והנה המנחת חינוך (מצוה יד) מביא מחלוקת הראשונים בזה, דמדברי הסמ"ג (לאיין מצוה שנד) נראה דהללו הוא על האוכל, אבל הרמב"ם והחיון סוברים דהללו קאי על המאכל.

לו קרקע או שהי' זקן, ע"כ שלחו לו ברכת שלם עלך שהי' שלם בממונו ויקנה קרקע, ושלם בגופו שיחלפהו ה' כח לעלות ברגליו.

*

גמ'. דאת בנציבין ומזודתך פרוסה בירושלים. בשו"מ תשצ"ד (חלק א סימן ג) כותב: ומה שכתב בכלל דברך בענין עליות רגלים איך היו מניחין בתיים ועריהם ובאים כלם לירושלים אע"פ שהמורה הנבטיתם מן האויב באומרו ולא יחמוד איש את ארצך מ"מ קשה הוא ונמנע וגם בעיני יפלא.

אב"ל כבר ידעת מה שדרשו חז"ל במדרש חזית בפקוק מה יפו פעמך בנעלים ואמרו אמר רבי דרכיה כך דרשו שני הרי עולם רבי אליעזר ורבי יהושע אמרו מה יפו פעמך בנעלים מה היה יופיין לפעמך שהיו נועלים בעד כל המצור' מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים וכשצא מצא הנחש קשור בטבעות אחריותיו. שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס תרנגולתו לתוך ביתו ועלה לפעמי רגלים וצא ומצא החתול' שקרועות לפניו. שוב מעשה באחד ששכח ולא הכניס כרי של חטים לתוך ביתו ועלה לרגל וכשצא מצא אריות מקיפו' לחטים. אמר רבי פנחס מעשה בשני אחים עשירים באשקלון והיו לפניו שנים רבי' מאומי' העולם והיו אמרין אימתי אלני יהודאין סלקין למצלי לירושלם ואנן עלאין ומקפחין בתיאון ומחריצין להון מטא זמנא וסלקון זמן להם הקצ"ה מלאכים בדמותם והיו נכנסין ויוצאין עד דאחיין מירושלים פליגין מן מאי דאיתון עמהון לכל מגיריהון אמרין להון אימת סליקון לירושלים ביום פלן אימת אחיתון ביום פלן. אמרין בריך אלההון דיהודאי דלא שצק יתהון ע"כ. וכן נזכר מזה בפרק א' מפסח' וצירושלמי דפאה. וכבר עמדו י"ד שנים עם אחיהם בני גד ובני ראובן כל יוצא צא והניחו הנשים והטף ולא נזקקו ובימי אגריפס עלו כל ישראל לרגל ונטל אגריפס כוליה מכל פסח כדי לידע מנינם. והיו ס' רבוא זוגות כפלים כיוצא מזה ואין לך פסח שלא היו עליו כמה נמנין וקראוהו פסח מניי' כדאי' בפסחים [ס"ו ע"ב] והוא פלא.

וגם אפשר שלא היו עולים כלם שהרי היו כמה זקנים וחלשים ואנוסים בעסקיהם או עוסקים במאות שפטורים מן המצות וכמה פטורים מעליית הרגל המזכרים בפ"ק דחגיגה [ב' ע"א] וכמה טמאי' שלא היו עולים לרגל. ומצינו שם רבי יהודה בן בתירא היה בנציבין ולא עלה לרגל ושלחו לו אשריך רבי יהודה שאתה בנציבין ומזודתך פרוסה בירושלם כדאי' בפ"ק דפסחים וכיו"צ היו הרבה בישראל שלא היו עולין וצין כך וב"כ בזמן שישראל עושים רצונו ש"מ מתקיים בהם לא תאונה אליך רעה וגו' כי מלאכיו וגו' וכחצי בחורה ראשית זכורי אדמתך תצא וגו' וס"ל הנה אנכי שולח מלאך וגו' ומכאן רמז לשלושי מצוה שאין נזקקין לא בהליכתן ולא בחזרתן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בפסח"ק תפארת שלמה (פרשת כי תצא), ספירש, את בנציבין ומזודתך פרוסה בירושלים, פי' שהי' לו מזודה להעלות כל הני"ק שנפלו להעלותם לירושלים.

*

גמ'. שם. עיין בדברינו לעירובין (דף נ' ע"ב) שכתבנו שם כמה שהפליגו ימים ושנים בימי התנאים והאמוראים, וז"ל: הרמז"ס כתב בפרק הרביעי להקדמתו בפיה"מ, וז"ל: שמעון האדיק ורבי דוסא בן הרכינס היו צדור אחד, [בשנת ג"א ח' שנה. סדר הדורות דף נ"ה] והאריך ימים עד שהגיע לרבי עקיבא ואנשי דורו [בשנת ג"א תת"מ. סדר הדורות דף ס"ג ד"ה רבי עקיבא]. מכאן יוצא כי שמעון האדיק חיה למעלה מארבע מאות שנה.

כיוצא בו מאלו רבי יהודה בן בתירא שחיה שנים רבות ושהגיע למאות בשנים. וז"ל ס' יוסקין (מאמר א' עמ' 17): בני בתירא בימי הלל, רש"י פ"ק דתענית פי' כי אלו שהיו בזמן הלל ר' יהודה בן בתירא, וצירושלמי משמע דלא היה בימי הלל אלא דור ג' והיה זקן מופלג בנציבין בזמן הבית, והאריך ימים עד זמן רב ושמאל וצירך לאצא אצוה דשמאל שיהיה לו בן חכם, עיי"ש. וזה קרוב למאמץ וחמשים שנה. וע"ע בסדר הדורות (אות י' דף נ"ה עמ' ב') ד"ה ר"י בן בתירא.

*

גמ'. קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה וכו'. בשו"מ שבות יעקב (חלק ב סימן צט) נשאל על אחד שמחה לו אחותו וניהג שצעה, ובתוך שצעה צא אצו מהדרך שלא ידע עדיין ממתת בתו, אי מותר לצנו ללאת לקראתו תוך שצעה כדי שלא ירגיש אצו במיתת בתו.

והשיב: ג"ל דשפיר דמי, דהא מצינו בנ' צאצ דהולך לקראת רבו או אצו עד צואר במים ואינו חושש, ש"מ דכבוד אצו דוחה אצילות דט' צאצ ה"ה כאן. אף דיש מקום לחלוק דאצילות ישנה שאנן, מ"מ הא מצינו דמותר לשנות מפני השלום וכ"ש משום כבוד אצו דהוקש כבודו לכבוד המקו', והא דאצל אין רשאי ללאת מצינו בלא"ה אינו חמור כל כך עיין צ"ד ס' שצ"ג.

ואין מקו' לנעול דין לחלוק דאע"ג דמי שמת לו מת אינו מחוייב לומר לו מ"מ אין לו לשקר ולומר חי הוא וכדאי' צ"ד ס' ת"צ סעיף י"ב, מ"מ כה"ג אין כאן שקר כלל וכדאי' בפסחים דף ג' ע"ב וד' ע"א בהא דאהדרי' קרע' לאחורי וכו' א"ל אצא לא קאמינא וכו', א"ל איצו קיי' א"ל אימת קיימת וכו', יע"ש, וא"כ פשוט הוא שמותר לעשות כן משום כבוד אצו. ע"כ.

*

גמ'. אנה לא קאמינא ומוציא דבה הוא כפי"ל. כתב הכל בו (סימן קיד) מנהג לשפוך כל המים שאוצים שצרכות המת, וטעם המנהג לסימן שידעו הכל שיש בו מקרה מות, ולא יהיה מודיע צפה ויהיה מוציא דבה. ויש אומרים כי הטעם לפי שמלאך המות מפיל במים טיפת דם המות. הוצא צבית יוסף (י"ד סימן שלט). ובצדק הצית שם כתוב: וכן כתוב באורחות חיים (הל' אבל). וכתב עוד (בא"ח) שם כי פעם אחת אירע מת בערב פסח ואמר הרב שאין צריך לשפוך המים שלנו דליל שימורים הוא וכן נמי בשאר לילות משום (תהלים קטז, ו)

נכסי' והוה עני וחזי ל', היינו דמפקיר ומשייר לעצמו כל שהוא פחות ממאחזים וזו ויהיה עני ומותר ליטול לקט שכתה ופאה ומותר להאכילו דמאי, אבל לענין פטור מראי' ופסח נריך שלא ישאר לו שום קרקע כל שהוא וזה א"א לר"א.

ו'פ"ז ר' אלעזר בן עזריה דפליג התם במתני' אדר' אליעזר, ומבואר שם בערכין דלחומרא פליג דאפילו אינו מחרים כל נכסיו רק שאינו משאיר לעצמו כדי חיותו אסור מן התורה (אלא באושר נתנו שיעור חומש אבל מן התורה הוא אסור להחרים רוב נכסיו), א"כ חומרו קולו, דע"כ לא דריש אך כר"א דאפילו דדיעבד אינו מותרם ומוקדש דא"כ אפילו השאיר קרקע כל שהוא רק שאינו כדי חיותו אינו מותרם, א"כ בטלת הואיל דאי בעי מפקיר נכסיו דכולא תלמודא, אע"כ לר' אלעזר בן עזריה דדיעבד אי עבד מהני ואפילו בכל נכסיו, נמצא לר' אלעזר בכל נכסיו אפילו דדיעבד לא מהני ובהשאיר מקצת מותר אפילו לכתחילה, ולראצ"ע אין חלוק דלכתחילה אפילו השאיר מקצת נכסיו אסור כל שלא השאיר כדי חיותו ודדיעבד מותר אפילו כל נכסיו. והרוממו צוה פסק הרמב"ם פ"ו מעירובין [ה"ב] דפסק דאם עבר והחרים כל נכסיו מותרם דלא כר' אלעזר ועמד צוה ב"מ ומי"ט ע"ש, ולהנ"ל מוכח דר' אלעזר בן עזריה פליג ואיזה גופי' פסק כראצ"ע סוף הלכות עירובין דאפילו השאיר לו מקצת אסור מן התורה ומשום מוכרח דדיעבד עכ"פ מהני, דאל"כ בטלת הואיל אי בעי מפקיר נכסיו. ע"כ.

ובשו"ת יהודה יע"ה (חלק א או"ח סימן קכח) כותב צוה: ובחז' סוגי' מכשירי מזה בשבת קל"א כתבתי וז"ל צם' אהל דוד הקשה לפמ"ש חוס' בפסחים ג' ע"ב ד"ה מאליה דאין לו קרקע פטור מפסח כמו מראיה א"כ מכשירי פסח למה דוחה שבת לר"א שמא הא בידו להפקירן כמו גבי ציטת ולענ"ד לק"מ וארבעה וחמשה חירויים נכונים דדבר כאשר אבאר וכו'.

והגאון מוה' משה סופר נ"י אבד"ק פ"ב יע"א תי' ק' אהל דוד במכתב תשובה אלי [עיין שו"ת חתם סופר יו"ד סי' שטז] כתוב וז"ל קושי' א"ד שהקשה למאי דאמר' פרי"א דמילה דלר"א ציטת אין דוחין שבת הואיל וצידו להפקירן א"כ אמאי פסח דוחה שבת הא בידו להפקיר נכסיו ולא יהיה לו ולפמ"ש חוס' פסחים ג' מי שאין לו קרקע פטור מפסח קושי' זו א"ש לפנים וכבר כתבתי לו וז"ל בחיי. הנה צמ"ש לפנינו אין זו ריח קושי' התורה אמרה פסח ידחה שבת והוא מקשה קושי' לאלקינו. אך הקושי' להפיק יתקף ציטת ומוחה מפסח דאעפ"י דיכול להפקירו אפ"ה דוחה שבת ולק"מ גם זה דהא לר"א קיימין ואיזה אית ליה בערכין כ"ח ע"א אין להחרים כל נכסיו וכן פסק רמב"ם אס כן בשלמא מאי דאמרין בעלמא אי בעי מפקיר נכסיו וחזי ל' א"ש דמפקיר עד פחות ממאחזים וזו והוי עני וחזי ל' אבל להפקיר כל קרקעותיו מצלי השאיר לו שריד אסור וא"כ ע"כ נריך לעלות לרגל וחייב בפסח עכ"ל הגאון הנ"ל בתשוב' חתם סופר סי' שט"ו דפוסם כהיום. הנה הביא הגאון הקושי' פסח גופי' אמאי דוחה שבת והיינו משום דנקט בלשונו נמי דלר"א ציטת אין דוחין שבת ולכן כתב דכמ"ש לפנינו

שומר פתאים ה', עד כאן. ונראה לי דבשאר לילות דקאמר לענין מים שלנו נמי היא ולפי מנהגם שהיו נוהגים ללוש בכל יום או יומים. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין למהר"ל בגור אריה (בראשית לו, כח) דלכן כתיב, וישלחו את כתונת הפסים, לשון שלוח, משום שלא רצו להגיד בשורה רעה, דאין משיבין על הקלקלה, כמ"ש "מוציא דבה הוא כסיל", ולכן על ידי שלוחים הגידו לו.

*

גמ'. חייבין נעשו יפות. בפ"י דקדק מה צדק שאמר שעורין נעשו יפות הלא א"י נשתבח בהם ארץ חטה ושעורה. ומירך החת"ס, שהשעורה הוא בזאת טוב והוא מדרגה א' למטה מהחטין כדכתי' ארץ חטה ושעורה ומ"מ בשעה שחטין נעשים יפות מאכלים השעורים לבהמות כדכתי' בשני המבורכת דשלמה השעורין לקוסים ורכש ואפי' בחטים גופי' כתי' בשעת צרכה צילל חמץ יאכלו, וע"כ יוחנן חקוקא לא הואיל כלום להיות נשמר מהוצאת דבה שחטין בשאר להם שיאכלו שעורין הרי אמר שאין להם חטין ידיעת ההפכים א' משא"כ באמרו אשתקד נעשו יפות אין מההכרח שלא נעשו עתה יפות כי מ"מ אוכלים מהישן וכן אוכלים עדשים לתבשיל אפי' כשנעשו חטין יפות כי הוא לפת ועדשים לתבשיל משא"כ בישור השעורים שהוא ממש כאלו אמר שלא יהי' להם חטין.

*

גמ'. שעוריהם נעשו יפות. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן שעה).

*

רש"י ד"ה ובל' היבא. עיין מהרש"א שכתב על הר"ן שהוא נראה דחוק, עיי"ש. ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן סה) כותב דלולי כוונת המהרש"א, שלפי פי' הר"ן, אין זה מטעם הכרעה בין לשון נקי או קלה דאירי צי, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה בוא"ה. ידוע ק' הגאון ר' דוד דייטש (עיין בספר אוהל דוד) [מובא בשו"ת חתם סופר חלק א סימן קכד] אמ"ש החוס' דמי שאין לו קרקע פטור מפסח כשם שפטור מן הראי', א"כ מ"מ דמכשירי פסח דוחים שבת לר' אליעזר פרק אלו דברים [פסחים ס"ה ע"ב], הא מבואר בשבת (דף קלא) דמודה ר' אליעזר בציטת לטליתו ומוחה לפתחו שאינו דוחה שבת והטעם משום הואיל וצידו להפקירן, א"כ הכי נמי הואיל וצידו להפקיר הקרקע ויהיה פטור מפסח וממילא לא דחי שבת.

והדחת"ם שם כותב: הקשה אדם קשה כצדק, ומ"מ נ"ל דר' אליעזר לטעמי' דס"ל במתני' דערכין כ"ח ע"א דאם חריס כל נכסיו אפילו דדיעבד אינם מותרמים וה"ה להקדיש והפקיר כמבואר שם דחד דינא אית להו, והא דאמרין בעלמא [ברכות מ"ז ע"א, צ"מ ט' ע"ב] הואיל ואי בעי מפקיר

לכ"ן נ"ל לתוך תמיהת א"ד בפשוט עפ"מ הגאון בקה"ח בס"י רע"ג להרמב"ם דהפקר משום נדר נגעו זה ה"ל רק אינו ברשותו מנ"ד שאינו יכול לחזור בו אבל אכתי שלו הוא ולא הוי קנין עד דמטי ליד וזכה וצ"ח קנה"מ עפ"י"ו הא דשמעתין דבידו להפקירן היינו אע"ג דמ"מ שלו הוא עדיין גם במפקירן מיהת אינו ברשותו הוא כיון דאסור לחזור בו נמי פטור צ"ע כמו באינו שלו ע"ש. וא"כ א"ש דוקא אין לו קרקע אמרינן דפטור מפסח ור"ה אבל מפקירו בלד מ"מ עדיין שלו הוא דאינו קנין ופ"מ מקרי יש לו קרקע אלא שאינו ברשותו אא"כ זכה בו אחר וזה אין בידו ולק"מ. ונ"ל מזה ר"ה לסדרת קנה"מ הני"ל ודו"ק וכו', ע"כ.

וישם (חלק א י"ד סימן שמא) תי' קו' הגר"ד דייטש לפמ"ש הקה"מ (ס"י רע"ג) דלהרמב"ם דהפקר משום נדר נגעו זה ה"ל רק אינו ברשותו מנ"ד שאינו יכול לחזור בו. אבל אכתי שלו הוא ולא הוי קנין עד דמטי ליד וזכה ע"ש.

וא"כ לק"מ, דהקנה"מ ענמו פי' עפ"י סברתו הני"ל הא דבידו להפקירן היינו אע"ג דשלו הוי מ"מ אינו ברשותו כיון דאסור לחזור בו נמי פטור הוא מצי"ת כמו בשאינו שלו ע"ש. וא"כ דוקא אין לו קרקע אמרינן דפטור אבל מפקירו מ"מ שלו הוא דאינו קנין ויש לו קרקע מקרי ולא ממועט מלא יחמוד איש אר"ץ. עיי"ש.

*

ובמשיך חכמה (במדבר ט, יד) כתב לפרש הפסוק שם, חקה אחת כו' ולגר ולאזרח הארץ, דיש לדקדק, דבכל התורה כתוב אזרח לבדו, רק גבי פסח כתוב אזרח הארץ. רק י"ל עפ"י שיטת התוס' כאן, דכל מי שאין לו קרקע פטור מעשות הפסח. וזוהי י"ל מה דנכתבין בני בחירא (פסחים טו) אם פסח דוחה שבת, ולא פשטו מפסח מדבר, משום דבפסח מדבר לא הוי יכולים להפקיר קרקע שלהם, דחורה ציוכל הבא, ואין זה הפקר מפקיע קנין הגוף של המפקיר, ועדיין מחוייב ברא"י ובפסח דלא יחמוד איש אר"ץ (שמות לד, כד ע' פסחים ח:), אבל צ"ע שני, שלא נהגה יוצל מן התורה הואיל ואין כל יושביה עליה (ערכין לב:) וא"כ יכולים להפקיר קרקעות והיו פטורים מפסח, סד"א דלא דחי' שבת, כדברי הר"ד דייטש הג"ל.

ואם כן בגר, שאין לו קרקע רק שדה מקנה, ואם יפקיר אותה לא תחזור ציוכל, והואיל ויכול להפקיר שדה ולהפקיע מחיוב פסח סד"א דלא דחי פסח שלו שבת, אמר חוקה אחת לכם ולגר ולאזרח הארץ, כמו שאזרח הארץ אינו יכול להפקיע ע"י הפקר ממנו פסח, דתחזור אליו יוצל, ודוחה פסח שלו שבת, כן בגר, אעפ"י שאין לו רק מקנה, וא"כ יכול להפקיר קרקע שלו ויפטור מחיוב פסח, ככ"ו דוחה פסחו שבת.

*

וע"ע בזה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' קסא) שו"ת רבי עזריאל (ח"א שונו"ת סימן כו) שו"ת צ"ח יצחק (י"ד ח"ב סי' עח) שו"ת פני מנצח (א"ח סי' קז י"ד סי' רכה) שו"ת שצט סופר (א"ח סי' מב) שו"ת צ"ח נפתלי (סי' ל) שו"ת יד יצחק (ח"א

אין בו ריח קושי' התורה אמרה פסח ידחה שבת והוא מקשה קושי' לאלקינו כנ"ל.

אבל האמת לא כן הוא דמכשירי צ"ע אמרינן לר"א אין דוחה שבת מה"ט ולא במנחה גופא דלא שייך צ"ח דחי' שבת כלל כמ"ש תוספת בסוגיא שם וקושי' א"ד הוא לר"א מכשירי פסח אמאי דחי שבת ולא הקשה מעולם אפסח גופא. ומכשירי פסח הניחו תוספת פסחים ס"ח ע"ב בתימא לר"א דחי' שבת ונ"ל התורה אמרה ידחה שבת וקושי' א"ד הוא דאדרבה ה"ל למילפה מצי"ת דלא ידחה וקושי' זו ריחו נודף. אבל אפסח גופי' בלא"ה לק"מ דלא אשכחן לר"א סברא זו דמשום בידו להפקירן לא ידחה שבת אלא במכשירי מנחה ולא במנחה גופא כנ"ל.

ובמ"ש הגאון לתוך דר"א לטעמיה בערכין כ"ח דאסור להפקיר כל קרקעותיו וכ"פ הרמב"ם. הנה הרמב"ם פ"ו הלכה ג' מערכין ו"ל מחריס אדם מן בקרו ומלאנו וכו' אבל לא יחריס כל בהמתו ולא כל עבדיו ולא כל שדותיו ולא כל מה שיש לו משאר מטלטלין שנאמר מכל אשר לו וכו' עכ"ל. וכתב הלח"מ ו"ל כלומר ומסיפ' דקרא לחודי' לא נפיק אלא ממאי דקאמר מאדם ומבהמה וכו' דכולה צריכי כדאיחא שם בגמרא עכ"ל ובסוף ה' ערכין ו"ל הרמב"ם לעולם לא יקדיש אדם ולא יחריס כל נכסיו והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו כמ"ש חכמים ואין זו חסידות אלא שטות שהרי מאד הוא כל ממונו ויטעך לבדו וכו' ע"ש ולבאורה דבריו סותרים. ונ"ל כוונתו מדהביא רק ספא דקרא בשני המקומות ס"ל לחלק בזה להחריס כל נכסיו אסור מדאורייתא מקרא מכל אשר לו דרשא גמורה היא אבל כל מין לבדו לאו עיקר דרשא הוא מאדם מבהמה וכו' דזיל בחר טעמא שלא יטעך לבדו רק מדרבנן אסור. בזה כל דברי הרמב"ם נכונים. וא"כ להפקיד קרקעות לבד לא אסור מה"מ והדק"ל קושי' א"ד אמנם נ"ל אפילו דהרמב"ם כך נראה דעתו היינו משום דפסק כרבנן דפליגי אר"א בעבר והחריס כל נכסיו לא מהני כלל י"ל נחית דרגי' דכל מין א' לבד נמי אסור מן התורה להחריס וא"ש ח"י הגאון מיהת לר"א לטעמיה. אבל גם לר"א נ"ל פשוט. דלא אשכחן ל' אלא להחריס או להקדיש שאסור גם לענמו ואינו יכול לזכות בו עוד יותר בזה אשכחן קרא דאסור מה"מ בזמן אחד לבד נמי אבל להפקיר הרי בענמו יכול נמי לחזור ולזכות בו כמו אחר ומה"מ אפילו צ"ע לזין ענמו הפקר מהני לכ"ע ודברי תוס' בנדרים דבקרקע צ"ע ג' דוקא צ"ע ע"י בקה"מ סי' רע"ג ופשיטא דגם לר"א מדאורייתא שרי להפקיר כל קרקעותיו דמנ"ל לאסור מחרס והקדש הא ליכא למילפה דטעמ' רבה לחלק ציניה' כנ"ל וא"כ נדחה חירונו לגמרי וקושי' הגאון אהל דוד בתקפו עומד ויגם השתא תקשי טפי קושי' מג"א סוף סי' י"ג אי מתנה מותר בשבת טפי הול"ל בשבת קל"א בידו ליתנם במתנה דהוי ארווח לן בזה קושי' הגאון א"ד הג"ל דמתנה שאין יכול לחזור בו ולזכות בו עוד ודאי אסור ליתן כל קרקעותיו במתנה כמו להחריס ולהקדיש ול"ל בידו ליתנם גבי מכשירי פסח כמובן.

לכא ציו"ט אי תחומין דרבנן, עיין פסחים פ' ע"א תוד"ה אמה. וכו'.

ועיין פרק אלו דברים ס"ט ע"א רש"י ד"ה ענוש כרת, שכתב ולא דמי לטומא דרך רחוקה שאין יכולין לתקן באותן שש שעות ומקמי הכי לא רמיא חיובא עליו, נראה דקודם הזמן לא רמי חיובא והיינו לענוש כרת, אבל ודאי מנזח שיצא ולא יהיה בדרך, אטו לולב ושופר וכי לא יהיה מחויב לקנות קודם החג, ובחג אינו צנמא, וכי אינו מצטל בזה המזות עשה, אתמהא.

ועוד דסוים דברי החוס' שלא היה לו קרקע או זקן שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראה, מראה באצבע דקצירא להו דפטור דפסח תלוי בראה, ולא מטעם שכתב הנל"מ. ומירון השני דמוך לארץ הוא, ודאי ז"ע כמו שהעיר המשנה למלך.

והנה בדברי החוס' מנאמי לקמן ע' ע"ב, יהודה ודורתיא בנו פרשו וישבו להם בדרום ואמר אם יצא אליהו וכו' למה לא חגגתם חגיגה בשבת וכו', א"כ חזוין דישב ברחוק מירושלים ולא עלה לפסח כלל, ועיין רש"י ד"ה וישב, פי' רחוק מירושלים שלא יעלה לרגל ויתחייב בפסח וחגיגה, מצבור להדיא ברחוק מירושלים אין צריך לעלות לפסח וגם פטור לעלות לרגל, ובאמת לא מנינו שיהיה פטור מלעלות לרגל, על כן צריך לומר שדרוס היה בחוץ לארץ.

עכ"פ נראה מדברי הש"ס דילן בדברי החוס' דהדר בחוץ לארץ פטור מפסח ומראה, וז"ע מאד מנא לן הא. וגם ז"ע לדברי החוס' מה חיקנו ר' יהודה ודורתיא וציטלו מזות פסח ועליית הרגל עבור מזות חגיגה שלא דחו שבת, ועל כרחק ז"ל שאין חיוב עליו כלל כדעת רש"י ותוס', וז"ע.

והנה אף דלא נודע לנו דברי החוס', וגם נראה כן מהגמרא שכתבנו ומרש"י, אף דאין אהנוש יודעין, לא נוכל לדחות דבריהם, בודאי מנא כן מפורש באיזה מקום. ומ"מ נשים ועבדים חייבים, דצפירוש ריבנה תורה. ולכאורה לדעת החוס' דמי שאין לו קרקע פטור מפסח, א"כ גר שנכתב צפירוש בחורה [שמות י"ב, מ"ח] וכי יגור אחר גר וכו', היאך יש לו קרקע, אי בקנה, הא בזמן שהיוכל נוהג לרש לקיש [בגיטין מ"ח ע"א] קנין פירות לאו בקנין הגוף דמי, וא"כ אין לו קרקע, אך לשיטת הר"מ [פ"ד מבכורים ה"ז] דציוכל [שני] [ראשון] מציא וקורא, א"כ הכא נמי. ע"כ.

*

וע"ע להגר"י ענגיל בספר לקח טוב (כלל ו אות ג) שמציא מה שכתב בספר פתח הצית, ליישב הא דציו"כ ח"ש אסור מה"ט אע"ג דלדעת המהרל"ט ח"ש מותר מה"ט דדבר שהי' לו שעת הכושר וכמ"ש המל"מ בשמו ה' חו"מ ע"ש. ותי' דציו"כ דהוי אף עשה א"כ הוא בכל השנה אקרקפתא דגבירא כמו ציו"כ שיש עליו חיוב בכל השנה להשנעות כשיגיע ציו"כ וכל מזות עשה אקרקפתא דגבירא מונחים כשנעשה גדול ומקיים כל אחת בזמנה וא"כ אין החיוב שונה ציו"כ מצדל השנה משא"כ אסור שהוא על החפץ ע"כ שפיר יש לחלק בין חפץ

סי' קעב) שו"ת קרן לדוד (או"ח סי' קלו) שו"ת בית לוי (ח"ב סי' יב).

*

תוס' שם ידוע קו' השאגת ארי', לפימ"ש החוס' דמי שאין לו קרקע פטור מלעשות פסח, א"כ אין עשו פסח במדבר שלא באו עדיין לארץ ישראל ולא יהיה קרקע לשום א', מינה למ"ד ארץ ישראל מוחזקת היא להם מאצותיהם אבל לאידך מ"ד מאי איכא למימר. עיין אור חדש כאן, ובערבי נחל (דרוש ד' לשבת הגדול).

*

תוס' שם כתבו החוס', ור' יהודה בן חמירא שלא עלה לרגל י"ל שלא הי' לו קרקע או זקן שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראה, א"כ נציין חו"ל היא כדמוכח בספרי צפר' ראה וכו'. והמשנה למלך (בהל' קרבן פסח פ"א ה"א) מקשה על דברי החוס', חו"ל: ולא ידעתי הא היכא רמזא דהני פטורי מפסח, ובגמ' לא פטרי זקן מפסח אלא כשאנו יכול לאכול כזית, ולא ידעתי אי אליבא דסוק לגמרי ילפינן פסח מראה, אלא דזה לא יתכן דהא נשים פטורות מראה וציו"כ בפסח, אי נאמר דהני דוקא דכתבו החוס' ילפינן מראה לא ידעתי מנא להו, עוד ראיתי לתוס' שם ש' א"כ נציין חו"ל היא, ולא ידעתי מה הועילו היותו בחו"ל או לפטור מפסח ראשון כל שהוא רחוק ט"ו מיל פטור, ואי ס"ל דמי שדר בחו"ל פטור לגמרי אף מפסח שני זה לא ידעתי היכא איתא ואף במזות ראי' לא ראיתי שיפטור למי בחו"ל, [עיין במנחת חינוך מזות פ"ח ש' דהרמב"ם באמת לא הזכיר שבני חו"ל פטורים לעלות לרגל] סוף דבר שדברי החוס' מתחלתם ועד סופם צריכים אלפי תלמוד עכ"ל.

והנה הנל"מ יא' ליישב קושיית המל"מ (השני) בטו"ט דאין כוונת החוס' דמי שאין לו קרקע פטור מפסח, דפוק חוי שחילת קושיית החוס' לא היתה להקשות למה לא עלה ריב"ז לעשות הפסח, שזה אינה קושי', דודאי הא בדרך רחוקה פטור ולא מנינו שהי' מחויב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח וצ"ד שמגיע הזמן הרי הוא בדרך רחוקה, אבל הוקשה להם למה לא עלה לרגל שזה מנזח על כל ישראל, וע"ז תירץ שלא הי' קרקע ומי שאין לו קרקע א"צ לעלות לרגל כדלקמן (ח' ע"ב), וכיון שלא עלה ממילא פטור מפסח כמו מראה.

והמנחת חינוך (מצודה אות יג) מציא דברי הנל"מ, וכותב עליו: ודבריו אינם מובנים לי כלל, דודאי מזות עשה על כל ישראל לעשות הפסח ככל מזות עשה שבעולם, ומחויב לילך מקצה הארץ להתקרב עמנו כדי לקיים מזות עשה, אך אם עבר והוא בדרך רחוקה יש דיינים שציו"ה החורה, אבל בודאי מחויב להתקרב ולקיים מזות עשה, ולדבריו כל ישראל אפילו בארץ ישראל כל שהם רחוקים ט"ו מיל מירושלים, שזו דרך רחוקה עיין ש"ס פרק מי שהיה צ"ג ע"ב, פטורים מלילך ולעשות הפסח, א"כ כל ישראל פטורים לעשות פסח ראשון, ופסח שני לא יהיו מקריבים כי רוב הציבור אין עושים פסח שני, אם כן פטורים מלמזות הפסח, ואי משום דחייבין בראה, יכולים

בקדושין (ל"ז ע"ב) ד"ה הואיל וכו', בתירון הראשון דגזי פסח דכתיב כי תבואו אינו נוהג אלא לאחר ירושה ושיבה, וכן איתא במכילתא פ' זא והוצא ברש"י שם ומבואר בקדושין (ל"ז ע"ב) מקו' הש"ס דא"ל ר"ע והרי שבת דנאמר צו מושבות ואפ"ה נוהג צא"י ובח"ל, מזה מוכח מה דאיתא נוהג אלא לאחר ירושה ושיבה אינו נוהג בח"ל, והפ"י צידד שם בזה ואפ"ה מסתבר ל"י כן, וא"כ שפיר כ' החוס' כאן, ופסק מנ"רם ופסק מדבר היו הוראות עשה עפ"י הדבור.

והרמב"ם סובר כאידך ח' של החוס' דביאה הנאמר גזי פסח הוא להורות עשה מזהו זו ובשצילה תכנס לארץ, זה שורש הפלוגמא.

איברא לח' ראשון של החוס', יש לתמוה מוזכרים (ק"ח ע"א) דקאמר ויעשו בני ישראל את הפסח בגלגל למה לי פשיטא וכו' וקשה הא טובא אינעריך לפי תירון ראשון של החוס' לאשמעין דעפ"י הדבור הקריבו וז"ע על החוס' ורביה לח' צ' ולשיטת הרמב"ם.

והגה עוד כתבו החוס' כאן, דמי שאין לו קרקע פטור מפסח כמו דפטור מראיה לר"א בפסחים (ח' ע"ב) והרמב"ם גם לענין ראייה לא פסק דינו דר"א, והטעם עי' גל"ח כאן. והמהר"ם שיק כתב הטעם, משום דבפ"ג דפאה (מ"ו) מנה שם הדברים דנ"מ בקרקע כ"ש ולא מנה זה, והירושלמי שם הביא בשם ברייתא דמוסיף האי דינא דר"א ומשמע דמחני' פליג, ופסק במחני' אמנם אפי' אי קי"ל כר"א לענין ראייה אצל לענין פסח נראה פשוט דגם מי שאין לו קרקע חייב וכמו שהוכיח המ"ל שם דלא ילפינן מר"א מדגשים חייבים בפסח.

וע"ז כותב בצנין ציון שם: מה שכתב מעכ"ת נ"י שהפלוגמא שצין הרמב"ם והחוס' אם חייב פסח נוהג בחו"ל תלי בצ' שיטות שהביאו החוס' בקידושין (דף ל"ז) אם מה שכתבו בפסח ביאה הוא לאחר ירושה ושיבה או לא, הדין עמו בזה, וגם אני כבר אמרתי כן, אכן לא העלתי על הדפוס מפני שא"ע מנאיתי שכבר האור חדש פסחים (דף ג) כתב כן.

גם מה שהקשה הרה"ג אצ"ד דק"ק פגעערסיהיים נ"י לשיטת החוס' דמי שאין לו קרקע דפטור מפסח איך עשו ישראל פסח במדבר ואח"ל שא"י מוחזקת להם האין עשו מישאל ואלנפן פסח הרי לוי לא נטלו חלק בארץ, הביא בס' אור חדש ששמע בשם שאגת אריה וגם הוא ח' מה שכתבתי בזה שלח"ה היו ערי מגרש ונקרא יש להם קרקע. והנה הרב הג"ל נ"י השיב ע"ז דהנה מחוס' ברכות (דף כ') מוכח דלכ"ע אין להם קרקע אצל לענ"ד אפכה מסתברא דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י (סוף מ"ש) אלא לענין אם הלוים יכולים לומר האדמה אשר נתת לנו כיון שהכתוב מעיד שלא היה להם חלק ונחלה מאת הקב"ה אלא מאחיהם ישראל להם כזה שיתנו להם ולכן גם החוס' כתבו לר"מ אינם יכולים לומר בצרה"מ אשר הנחלת לאבותינו כיון שהקב"ה לא הנחיל אצל לענין יש לו קרקע דאחי מלא יחמוד איש את ארצו ואפילו קנה קרקע מקרי יש לו ארץ כש"כ דלויס נקראו יש להם קרקע].

אסור מעולם לחפץ שה' מותר ונאסר ובחפץ שיך שפיר ענין שעת הכושר משא"כ בעשה דאקרקפתא דגזר'ה הוא לא שיך ענין שעת הכושר כלל.

וע"ז העיר הגר"י ענגיל, דאין סברתו זאת פשוטה ורק יש מקום ספק בזה אם מנחת הנוהגות בזמנים מיוחדים כל עיקר החיוב שלהם הוא רק בשעת זמן המנחה, ועד"מ מנחת סוכה ולולב חל החיוב על האדם רק בסוכות וקודם לזה אין עליו ענין החיוב, או דילמא מאז שנעשה גדול החיוב מוטל עליו לקחת ולבזבז בסוכה בזמנו ואין שום חילוק בין לפני הזמן לתוך הזמן רק לענין הקיום בפועל שהקיום בפועל הוא רק בתוך הזמן ומפאת הקיום בפועל הוא שנקראו מנחת הזמניות מ"ע שה"ג לפי שאינם דומים לשאר מנחת שקיומם תמיד אצל ענין החיוב אין שום חילוק צו בין לפני הזמן לתוך הזמן ובסדרת הפתח הבית הנ"ל, וכתב להעיר בזה מכמה מקומות.

ושם (בד"ה המקום הר"א) העיר מדברי הגל"ח הנ"ל, שכתב שאין כונת החוס' שמי שאין לו קרקע פטור מפסח ופוק חזי שחלתת קושית החוס' לא היה להקשות למה לא עלה ריב"צ לעשות הפסח שזה אינו קוש' דודאי הא דדרך רחוקה פטור ולא מצינו שיהי' מחויב לעלות ולהתקרב קודם זמן הפסח וצ"ד שמגיע הזמן הרי הוא דרך רחוקה אצל הוקשה להם למה לא עלה לרגל שזה מנחה על כל ישראל לעלות איש ממקומו לירושלים להגיע שם לרגל וע"ז תירצו שלא ה' לו קרקע ומי שאין לו קרקע א"צ לעלות לרגל כדלקמן ח' א' וכיון שלא עלה ממילא פטור מפסח וכו', עכ"ל הגל"ח.

מבואר דס"ל לריב"צ דאין חייב המנחה לפני זמן המנחה וע"כ אין חייב לעלות לירושלים לפני הזמן כדי שיעשה הפסח בזמנו ואזיל בזה לטעמיה דס"ל דרך ל' יום קודם לפסח אסור למכור כותח לעבוס"ם אצל קודם ל' שרי משום דאין חייב המנחה לפני הזמן. וקצ"ע דא"כ עכ"פ בתוך ל' ה' לו לעלות לירושלים מפאת החיוב דרבנן שיש בל' להכין ולהזהר בצרכי הפסח כמו ששאלין ודורשין וכו' וכמו שאסר במכירת כותח תוך ל' וכמו דמפרש תוך ל' חייב לבצר אף באין דעתו לחזור וכו"ל. וא"ל דשאיך הך ספדה דפטרה תורה בזה"ל דרך רחוקה וא"כ לא עדיף חייב דלפני הזמן מן החיוב דזמן עצמו דדרך רחוקה פוטרת צו דז"א דהתייבח למ"ד דדרך רחוקה היינו מאסקופת העזרה ולחזן משא"כ למ"ד דהוא ה' מילין והכי קי"ל א"כ הרי התורה פטרנו בזמנו רק כשאין יכול להגיע עוד למקדש לשחוט כפסח (ע' לקמן צ"ג ב' וצ"ד ב') ואז פטרתו התורה מכרת וא"כ אין ללמוד מזה כלל לשלל יהי' מחויב לעלות כשיש עדיין זמן לעלות וז"פ.

*

ובש"ו צנין ציון החדשות (סימן פד) הביא מה שכתב הגאון מהר"ם שיק, על דברי המל"מ (ריש הל' קרבן פסח) שכתב, דמדברי הרמב"ם מוכח דגם בחו"ל החיוב על ישראל לבא לירושלים ולשחוט הפסח, ותמה על החוס' כאן שכתבו דבחו"ל פטורים, מנ"ל זה הא חובת הגוף נוהג בחו"ל. וכ' המהר"ם שיק, דנראה לו דדברי החוס' פשוטים ומיוסדים על דברי החוס'

וע"ע בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן קכז) שדן אם בני ישראל דרי ח"ל בזמן הבית חייבין לעלות לרגל. ואח"ל דפטרי מראה אחתי חיצוני אי מיפטרי נמי מקרבן פסח.

ובתב: דבר זה לכאורה יש ללמוד מהא דאי' בפ"ק דפסחים בעובדא דההוא ארמאה דסליק ואחיל פסחים צירושלם כו' דשלחו שלם לך ר"י בן צמירה דאח צנציצין ומאודתך פרוסה צירושלם. משמע שלא עלה ריב"ז לרגל. וכן כתבו בתו' ואמרו בזה לפי שלא הי"ל קרקע או זקן הי' שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראייה. א"נ נציצין ח"ל היא כדמוכת בספרי עכ"ד ז"ל. וז"ל המחזור שבתירוצים הללו הוא מה שאמרו שזקן הי' וא"צ ללמוד פטור מראה. לפי שממקומו ומענינו הוא נלמד. שהרי אפי' הי' צירושלם ואינו יכול להלך מפני קרונות. אינו נדחה לפסח שני שאנוס הוא. וכ"ש זה שלעולם אינו נראה לילך ברגליו. ותלמוד ערוך הוא צירו' גבי פסח דזקן פטור. ויותר הי' נ"ל לומר בלשון זה שמא הי' כל כך זקן עד שאינו יכול לאכול כזית זלי שאין הפסח נשחט עליו. ושאר דבריהם צ"ב תירוצים הנו' אחרי בקשת המחילה ונטילת רשות נלע"ד תמוהים. כי מה שאמרו מפני שלא הי' לו קרקע נפטר מפסח. הוא דבר קשה מאד ואע"פ שאמרו כן לקמן בפרקין (ח' ע"ב) גבי ראייה מנגן למפטריה מפסח דבכרת. וגבי ראייה גופה מאן לימא לן שאינו רשאי דילמא לא ממעטינן אלא מחיובא. דכי לית ליה קרקע רשות הוא לענין ראייה. ולענין פסח כרת שבו להיכן הלך. ואיך יפטור מחמתו.

וראו הא דר' אמי יחידא הוא. והרמב"ם לא זכר אותו ולא הביאו בפסח ולא בקרבנות דראייה וחגיגה. כנראה דלא שמיע ליה כלומר לא ס"ל הא דר' אמי. ולקמן בסמוך בס"ד יומא ביה טעמא דהרמב"ם. ומה שנלע"ד ליישב. וכן מה שאמרו עוד שבח"ל הי' דר ריב"ז לכן נפטר מפסח. וידמה שהוא קרוב להיות דבר אי' עם התירוצ הראשון שרלו לומר בזה כיון שהי' שוכן בח"ל. ממילא מוכרח שלא הי' לו קרקע בארץ שאל"כ לא הי' חונה חוזה לה. על כן לא הי' חייב לעלות לרגל כנו'. וא"כ הוא הרי תשובה לדבריהם מכל מה שאמרו למעלה. ואם נפשך לומר שהוא ענין מוחלט בפ"ע. אם כן תמה על עצמך חימה גדולה איך אפשר לומר כן ומה שמע כואח שלא נגטו בפסח אלא דווקא ישראל הדריס בארץ והכתוב צווח לכל עדת ישראל. והאיש אשר הוא טהור וצדק לא הי' וחל לעשות הפסח שהוא בכרת. וכן הרמב"ם ומוציא המצות אמרו בפסח המבטל מצוה זו בלא אוסם של טומאה או דרך רחוקה חייב. ואין ריחוק הדך פטור. שצריך הוא לעשות כל מה שאפשר לו כדי להגיע ליירושלם ויובן אפי' הוא ברחוק ממנה מאד מאד. אלא שאם נאסם מחמת ריחוק הדך אחר השתדלותו ועשותו המוטל עליו בכל היכולת. אז פטור הכתוב מחמת אוסו וזה פשוט. וצדור שלא הטיל צו הכתוב תנאי זה אלא מאוסם. ומאמרו ית' וצדק לא הי' כולל הקרוב והרחוק שלא שם לדרך פעמיו ויש צדו ונתעלל. הרי זה ציטל מצוה עשה דפסח וחייב. ומדע שהרי אמרו אחוהי דרך רחוקה ט"ו מילין מירושלים, א"כ תמה על עצמך וכי אין חובת הפסח כי אם לדריס בתוך ט"ו מילין סמוך ליירושלם ושאר כל ישראל אפי'

והנה מר נ"י הקשה על שיטת התוס' דציהא אחר ירושה ושיטה ומה שעשו פסח צימי יהושע ע"פ הדבור עשו דא"כ מה פריך וצחים (דף ק"ה) ויעשו את הפסח בגלגל פשיטא וכו' הרי צריך קרא להשמיטנו שעשו פסח ע"פ הדבור ומתוך כך רצה להוכיח נגד התוס' ובהרמב"ם. ולענ"ד אין אני רואה קושיא בזה שהרי נראה מדברי התוס' שרק אחד תנא דבי ר"י דס"ל דציהא אחר ירושה ושיטה משמע כתבו כן דפסח מדבר ויהושע הי' ע"פ הדבור אבל לאידך תנא דבי ר"י דס"ל דהיכי דכתיב ציהא לחוד גם ח"ל בכלל מן הדין היו חייבין בפסח והרי בוצחים לא פריך פשיטא רק לפרש טעם דר"ש דהוא דייק כן דקרא מיותר הוא וא"כ י"ל דמוקי ר"ש דס"ל כהך תנא דציהא גם ח"ל בכלל.

ובצ"ה משמע דס"ל לר"ש כן דהרי חדש נדאמר צו ציהא ס"ל דנוהב צח"ל כדאמר קידושין (דף ל"ג) הרי דס"ל דציהא גם ח"ל בכלל וא"כ ל"צ קרא שעשו פסח בגלגל.

ואין להקשות דאכתי כי קאמר שם דרבנן כר"י ס"ל ומוקי קרא לערל מקבל הואה למה לא קאמר דרבנן ס"ל כמ"ד דע"פ הדבור היה ומוקי קרא להכי, דיי"ל דניחא ל"י לומר דרבנן מוקי להא דר' יוחנן דאל"כ הו' ר"י דלא כמאן.

וגם אין להקשות דאכתי למ"ד דציהא אחר ירושה ושיטה הא דר' יוחנן מנ"ל דהא צריך קרא דע"פ הדבור עשו דיש לומר שהרי לפי מה שבי' התוס' הרא"ש בימות (דף ע"א) לתרץ קושית התוס' שם דל"ל קרא דערל מקבל הואה ר"י ס"ל כר"ע דמרבזה לערל כטמא ולכן צריך קרא ע"ש א"כ י"ל דהך תנא דס"ל ציהא אחר ירושה ושיטה משמע לא ס"ל כר"ע אלא כר"א דלא מקיש ערל לטמא ולא צריך קרא לערל מקבל הואה ומוקי ליה להא שע"פ הדבור עשו וא"כ אין ראייה מזה דפשיטא להגמרא דבני ח"ל חייבין בפסח רק תלי בפלוגתא דתנאי וספיר י"ל כמשי"כ התוס' פסחים (ד' ג') דריב"ז לא עלה לעשות פסח דבח"ל הי' ד"ל דהיה ס"ל דציהא אחר ירושה ושיטה משמע.

ומה שכתב מעכ"ת נ"י שממה דלא קחשיב צמתני' דפאה (פ"א) גם מצות ראייה שצריך קרקע כל דהו יש ראייה לשיטת הרמב"ם דגם אין לו קרקע חייב צראה ופסח נגד שיטת התוס' כן העיר גם הגאון רע"א זצ"ל בתוס' ר"ע שלו. אכן לענ"ד להתוס' לשיטתם אדרבא יש ראייה משם להיפך שהם כתבו צצ"צ (ד' כ"ז) דידיו מעשר ג"כ אינו בלא קרקע אף שבמתני' דפאה לא קחשיב וידיו כדמוכת מדתני ליה צירושלמי ע"ש וא"כ קשה באמת למה לא קחשיב צמתני' וכן הקשה בתוס' י"ט. וז"ל דתני ושייר אבל יקשה דמאי שיר דהאי שיר וע"כ צ"ל דשייר ראייה וא"כ מוכח ממתני' דמי שאין לו קרקע פטור מראי' ולכן שפיר כי' התוס' בפסח' להלכה כן אבל הרמב"ם י"ל דס"ל כשיטת רש"י שהציאו התוס' דידיו לא צריך קרקע וא"כ וידיו ליכא שיר וספיר יקשה למה לא תני ראייה צמתני' דמאי שיר דהאי שיר אע"כ דסתם מתני' סובר דמי שאין לו קרקע חייב צראה. ע"כ.

עולין לרגל כ"א הדריס בא"י וק"ל. ועוד שיבש הוא להוכיח משם פטור העלייה לרגל ליושבי ח"ל. לפי שבדואי לא יממנו בשאלת הגשמים בעבור שוכני ח"ל הבאים מארץ רחוקה וק"ל. א"כ בא"י לא משכחת כלל דליפטור מחמת ריחוק המקום, שכולם נחשבים קרובים וחיבים לעלות בזואי, וכדאיימין לעיל מקרא להדיא שכתבו איגרות לכל ישראל מדין ועד באר שבע, שהוא המרחק הגדול של א"י שיבואו לעשות הפסח, ובדואי אילו לא היו חייבין. לא היו טורחים כל כך לשלוח הרצים מעיר לעיר שיבואו לדבר הרשות.

והיינו דכן דורחאי שפירש וישב לו דדרוס (כדא' פא"ד) כדי להפטר מפסח וחגיגה. שנתיישב ברחוק מאד מירושלים כדאי שיהיה צמחלו יומר משלשים יום (אע"ג דחתם דרום שבתלמוד, מא"י הוא דוק ותשכח וצ"ל שלא הי' מן הישוב של א"י) דפטור לעולם וכל מקום בין א"י בין ח"ל כנו'. וה"ה איפכא דהדר אפי' צח"ל כל שאינו רחוק כשיעור הזה אינו נפטר מפסח, ואין ישיבת ח"ל פוטרתו בלי ספק. שאי אפשר לומר כלל שאין חובת הפסח אלא ליושבי א"י. שהרי חובת הגוף היא, ואינו דבר התלוי בארץ, ונוהג בארץ וצח"ל, רק שאינו נוהג אלא בפני הבית. ואז הוטל החיוב גם צח"ל כנו'. והכי מוכח נמי מהא דפ"ק דסנהדרין שמעבדין את השנה מפני גלויות ישראל שנעקרו ממקומן ולא הגיעו ומדמעבדין לשמא בגיגיהו. על כרחין חובה היא דרמיא עלייהו. דאי משום רשות בלחוד, לא היו חיי לעבדי שמא עלייהו וזה פשוט. והמו' פירשו שם דהנך גלויות ישראל שנצח"ל הם, ומפני כך לא היו יכולין להגיע ע"ש, וקשיא ודאי ידידו אדידו דהכא, (אולי ת"י אחרים הם). איצטא מדברי המפרש בה' ק"ה פ"ד נראה קצת שדעתו בגלויות ישראל הללו, לא שהיו צח"ל, אלא משום דמנא צבית שני קאי שהיו ישראל משועבדים תחת יד האומות קרי להו גלויות ישראל, ואולי הוה ס"ל נמי למפרש הנו' כדעת המו' דהכא דצח"ל אין חובת עשיית הפסח, שזה שדחקו לפרש כן. אמנם אין נור. שהרמב"ם לא ירד לחלק בכך ולא שמיע ליה לגמרי דך מילתא. ומשו"ה לא ס"ל נמי לד' אמי צמי שאין לו קרקע, דאף מי שאין לו קרקע אינו נפטר משום זה כדכתבין לעיל דלא חש לה, והיינו מטעמא דפרישית דכיון שהוכחו שחובה היא אפי' צח"ל, כ"ש בא"י אפי' אין לו קרקע, ואי אפשר להשוות פסח לראיה לענין זה. וגם בראיה לא משמע ליה לרמב"ם כד' אמי להלכ'. ונ"ל משום דתקשי עליה הא דממעטין עבדים מראיה כדאי ריש חגיגה. ותיפוק ליה שאין להם חלק בארץ, ואם קנה אפי' חזין בן חורין. אין לו קנין בארץ להפקיע מצעליו ישראל. וזה הנ"ל כדעת הרב ז"ל.

ברם אם הייתי כדאי הי' נ"ל לקיים דברי ר' אמי. ולפרשן שלא כמו שהבינו המו' כאן דר' אמי קרקע בא"י צעי כדלעיל, וקשיא עליה כדאקשינן, אבל יש לי לפרשו בהפך, משום דקשיא לי נמי וכי יש לך אדם בישראל שאין לו חלק בארץ, ואפי' אין לו עתה שמכר אחוזתו או שמכרו אבותיו, הרי חזרת לו ביובל וגוף הקרקע בחזקת צעלים הראשונים עומד לעולם, ולוקח אינו אלא אוכל פירות עד שעת היובל, והרי אני מקיים צו ולא יחמוד אדם

הדריס בתוך א"י שהיא גדולה ביותר יהיו פטורים הא ודאי א"א לומר כן (ומקרא מלא הוא (אע"פ שאינו צריך שהדבר מוכרח מעצמו בלי ראיה) צד"ה (ב' ל') גבי פסח דחוקיה ויעמידו דבר להעביר קול בכל ישראל מבאר שבע ועד דן לצוא לעשות פסח).

וב"ב צ"ל דיש גבול לדבר שבדואי א"א לומר ג"כ שהרחוקים מאד יתחייבו לעלות לרגל מתחלת השנה לעשות הפסח. דהא ופניית והלכת לאהלך כתיב בג' רגלים. ונלע"ד שכך הוא הענין. ששלשים יום לפני הפסח חל חובת עשייתו על הרחוקים שיעמיקו מציחהם מיד כשנכנסו ל' יום מומן שחל חובת ציעור חמץ שהרי משה עומד בפסח ראשון ומוהיר על פסח שני. וכל עיקרו לא הזהיר רק על עשיית הפסח. אלא דגמרינן ציעור חמץ מעשיית הפסח שאסור לשחטו על החמץ, אע"ג דבשני חמץ עמו צבית ודו"ק. ועוד ראיה לדבר חג השבועות שאינו רחוק מיו"ט ראשון של פסח אלא ו' שבועות. ונמנה לו תורה תשלומין שבעה. הרי צין שני הרגלים שמונה שבועות. לפי שהטילה תורה חובה על הרחוקים ששהיו ד' שבועות בהליכה וכן בחזרה וק"ל.

ועוד יש להוכיח כן מהא דאיתא בגמ' דפ"ק דמ"ק אמתי' דלא יעורר אדם על ממו שלשים יום קודם לרגל. דוק ותשכח שזה הזמן המוגבל לחול חובת העליה לרגל על הרחוקים שיוכלו להגיע לירושלם בשלשים יום או קרוב לזה. והדר רחוק מירושלם יותר משיעור הזה פטור אפי' הוא דר בא"י. ובאמת שכל א"י אינה גדולה לארצה ולרחבה (דירושלם היא בקצה המזרח של עבר הירדן המערבי רחוק יום א' מן הירדן כדתנן במס' מ"ש. ותנא דט"ו יום המרחק הגדול שבא"י נקט) יותר ממהלך ט"ו יום כדאי' צממתי' דתענית. וזה צבית ראשון (כדא' בפ"ב דמציעא) שהי' לה גבול רחב ביותר, ואע"ג דאמרין בעלמא א"י ד"מ פרסה עד"מ פרסה (ובס' חס"ל מצאתי שבזמן הזה שנתקפלה א"י היא ק' על ק' חלק חצי שמינית דת' פרסה (ובס' כו"פ העיד שהיא במ"פ) ונ"ל דהיינו דאי' צמדרש גבי מרגלים שקייר לפנייהם הדרך שצבו מקץ מ' יום. ולמה דווקא העמידין על מ' יום לא פחות ולא יותר, ועפ"י החשבון מכיון לפי שבזמן קפולה עומדת על ק' שהוא מהלך י' ימים. והקיפו לד' רוחות צמ' יום. והם שגרמו צביה לדורות בחורבן הארץ וכיוצא. והרי זה נכון מאד אולי משם יא' לו לצעל חס"ל שאמר כך כמשה מפי הגבורה. ובסע"מ מנאחי דבר תמוה צמאמר אס כל חי פ"ו שבקפולה היא א' משמ"ג בהתרחבה. וצ"ע גם צמ"ס יחזקאל וצפי' צורת הבית) צ"ל שזה הי' הראוי לא"י עם ג' אומות קיני קניזי קדמוני. שעמדין אלו לירש. א"י כדכתבו המו' צפ"צ דמצינא דהיא דדמ"פ עם מקום יערות קחשיב. אבל ישוב לא הי' רק מהלך ט"ו יום מירושלים, ויש לכון חשבון הט"ו ימים עם השלשים שאמרו דחדא מילתא היא. דט"ו הם אי שכיחי שירתא דאולי ציממא וצילילא. ושלשים כי ליכא שירתא ולא אולי אלא ציממא לחוד, א"כ אין החיוב צממת אלא ליושבי א"י, לפי שכל הדריס חובה לה לא יגיעו לירושלם בשלשים יום כי לא אולי צילילא. ושיעור השלשים יום הוא לפי שעל הרוז לא ימנאו שירות לילך כולן כאחד. וצריכין להקדים ענמן משלשים יום שלפני הרגל ודו"ק. ומעמיה לא תקשה עלי ממשנה זו דתענית שמראה קצת שלא היו

היותו ח"ל וכו' עיין בדברי קדשו בארוך. וכבר צענין זה דשו ביה רבים בתור' אידי דחציצה עליהו אורייתיה כשרה דהרב ז"ל.

ואולם עתה מקרוב אחא שמשא ועלה כבש מוצח הדפוס חדש ממש ס' מרכבת המשי' להגאון מהר"ש זלה"ה ומידי עוברי אלא חותמי' ריש ה' ק"פ שכ' על הרב מש"ל ח"ל ובמ"כ שגה בכונת החוס' דמ"ש דפטור מפסח כמו מראה הוא מוסב רק על זקן שאינו יכול להלך ברגליו וכמש"ר דין חולה ברגליו פ"ה דין ט' מהירושלמי אבל מי שאין לו קרקע ודאי חייב בפסח ואפילו בראה חייב אם עלה אלא דפטור לעלות וכן מה שמירצו החוס' א"נ נציצין ח"ל נמי כונסת דא"כ לא הי' לו קרקע ופטור לעלות וזה ברור עכ"ל ועמו הסליח' דודאי כונת החוס' שכתבו דלא הי"ל קרקע הוא דפטור גם מפסח כמו ראה דאלת"ה אמאי לא עלה לעשות פסח ומאי אהני פטור מראה אם נאמר דבפסח חייב משום ק"פ דתיקשי אמאי לא עלה ריב"ז בעבור פסח אלא ודאי כונסת באומרם דפטור מפסח כמו ראה היינו על תרוייהו בין אאין לו קרקע בין אוקן והוא ז"ל שסיים אלא דפטור' לעלות משמע דכונת' דפטור' לעלות אף לפסח וא"כ הי"ל להניח דברי החוס' כפשטן ועל זה ק"ל להרב מש"ל דמנ"ל דפטור לעלות לק"פ דילמא דוקא בעצרת וחג מפטור מרא' אבל בפסח חייב מטעם ק"פ ועל זה לא חירך כלום. ומ"ש דמה שמירצו דנציצין ח"ל כונסת דאין לו קרקע וכו' לא משמע הכי מדברי החוס'. גם בפסקי החוס' כתוב ח"ל אין לו קרקע או זקן או בח"ל פטור מראה עכ"ל הרי דנקטי תרוייהו אין לו קרקע וח"ל ומדברי פסקי חוס' משמע דכי אשכחן פיטורא ברא' ממילא דפטור מפסח ומשו"ה לא הוזכר בפסקי החוס' פסח. וכן ראיתי להרב אור חדש שיטת פסחים דמסיק הכי בכונת החוס'. ושם ובס' שאלת יעבץ סימן קכ"ז ובס' בני יהוד' דף כ"ו וכ"ו האריכו מאד ואינו מופנ' לעיין בדבריהם.

אב"י אגב ריהטא ראיתי שהרב שאלת יעבץ והרב אור חדש הזכירו דה"ט דבן דורמאי שפירש וישב דברום כדי שלא להתחייב בק"פ כמ"ש בפסחים דף ע'. ושעמתי מי שדח' דאין להביא ראיה מזה כמ"ש רב אשי אטו טעמא דפרושים וכו' בס' קדר הדורות וגר' שהי' לדוקי עיין שם. ואני או' דהרב קדר הדורות עמו הסליחה דאף על גב דלא טוב עשה להבדל מהסכמים לא בשביל זה נמנה רשות לו' ח"ו לדדוקי הי' ושרי ליה מריה. והרא"י היא מהש"ס דשאל מ"ט דבן דורמאי בשם רב ואע"ג דרב אשי אמר עלה ואנן טעמא דפרושים וכו' מ"מ לרב דשאל והשיב בטעמו אמאי לא שאל מאי אהניא ליה שהפליג למקום רחוק שלא יחייב בק"פ והלא זה אין מועיל לו להרחיק נדוד וחיוב להשתדל באופן שיוכל לעשות הפסח אלמא דבהא סבר רב והש"ס דכיוון לדין דפטור מפסח. והרב אור חדש הביא ראיה ממתני' דקוף חלה יוסף הכהן העל' בניו ובני ביהו לעשות פסח קטן בירושלים והוכיח מפירוש רע"ס דבני ח"ל פטורים מפסח ומייבס ברא' ע"ש ואנני לא ידעתי מהיכא פשיטא ליה דיוסף הכהן הי' בח"ל ודילמא הי' דר בא"י וכל הקפידא הי' דאין חייבים בפסח שני ולא יקבע הדבר חוצה ואפילו דר בא"י וזה ברור ועמ"ש הרב שדה יהושע בשם הרב מהרש"ס ודוק ועיין

את ארץ מאחר שיש לו עיקר קנין בקרקע, ותו קשיא נמי איפכא למאן דאית ליה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, וס"ל נמי האמין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל, א"כ אי איתא לדרי' אמאי לא מנאנו ידינו ורגליו בצית המדרש, דאינו עולה לרגל אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, א"כ תמה על עמך מי הוא החייב ומי הוא הפטור.

ובפני כל זה הי' נ"ל שנוכל לפרש להא דר' אמאי איפכא ממ"ש המו'. אלא בא"י בזמן שכל יושביה עליה והיוצב נוהג. אפי' אין לו קרקע אינו פטור, שהרי אני מקיים בכלן מקרא דלא יחמוד בודאי כדפרישית, אבל דברי ר"א אמורים בישראל שאינן שרויין על אדמתן, דהיינו בגולה שצמית בית שני שלא הי' היוצב נוהג. ובעינן עכ"פ קרקע בין בא"י בין בח"ל, לקיומי קרא דלא יחמוד וכשיש לו קרקע אפי' בח"ל, הרי מתקיים בו הכתוב לא יחמוד. (דארצ' שפיר משמע אפי' בח"ל, כדאי' דכוחה פמ"ש גבי פירות שיצאו לח"ל, ומאן דפליג עלה ודריש בארצ'ך, יחידאה הוא) דלא קפיד קרא הכא אלא' דווקא, כבציבורים דכתיב ארץ זבת חלב ודבש, אבל מארצ'ך שפיר משמע בכל מקום ואפי' בח"ל, וזה נ"ל כפתור ופרת, ומיוצאת כלפי שנאיייהו דהמו', שאם יש מקום לפירושו כפי מה שעשינו לו סמוכות חזקות, אפי' תימא איתא לדרי' אמאי, אפ"ה לא מתרי מיד, דלחירוק הא' משמע דריב"ז בן א"י הוה, ולא הי"ל קרקע, ולחירוק הב' משמע דהו"ל קרקע, אלא לפי שבח"ל הי' דירתו נפטור, ואדרבה בא"י לא צעין קרקע (בזמן שהיובל נוהג עכ"פ) ובח"ל כי אית ליה קרקע כל דהו סגי וק"ל. והשתא הא דממעטין מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין מראה מפני שיש לו אדון, משכחת ליה נמי אע"ג דאית ליה קרקע בח"ל ודוק. ולפ"ז י"ל שלא נדמו דברי ר' אמאי מהלכה גבי ראה מיהא ועיין היטב. אבל לענין פסח לית דינא ולית דיינא דודאי אליבא דכ"ע לאו בקרקע ולא בח"ל תליא מילתא, אלא כדאמרן.

ובזה שלא עלה ריב"ז לירושלם לעשות הפסח אם לא הי' זקן עדיין צ"ל מפני שנציצין רחוקה מאד מירושלם הרב' יותר ממנהלך שלשים יום. שאפי' הי' בא"י פטור בכה"ג. וכ"ש נציצין שהיא ח"ל ודאי בארץ אשור. וכ"ה האמת כי רב הדרך צנייהם כמו שיראה ממנב מדינת אשור במפת העולם. ואיברא מצבל היו עולין לרגל. כדמתן בדיקא מ"ד פ"ה דנדרים. והך ממנ"י אשמתמטא להמו' ולהמפרש הנ"ל. ואפילו תימא דסברי רשות היא. מיהא אכתי הדרא קושיא אריב"ז דלא חייס לה. הא ודאי לא מהך טעמא הוא דלא עלה אלא כדאמרן. ע"כ.

*

ובישו"ת חיים שאל (ח"א סימן פד) כותב בצחות לשונו: לדוד בשנותו במשנה למלך להרב גאון עוזנו מהר"י רוחאנים זלה"ה חוזה דוד צריש הלכות ק"פ שהביא דברי החוס' ריש פסחים סוף דף ג' שכתבו וריב"ז שלא עלה לרגל י"ל שלא הי"ל קרקע או זקן הי' שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו מראה א"נ נציצין חוץ לארץ היא, עכ"ל, ועל דבריהם אריה שאג הרב מש"ל וכו' ח"ל ולא ידעתי הא היכא רמזא דהני פטורי מפסח וכו' עוד כתבו א"נ נציצין ח"ל ולא ידעתי מה הועיל

מאי דכתיבנא בעניותין בספרי הקטן שער יוסף דף י"ד ע"ג וצקונט' אחורי תרעא שהם הגהות על ספרי הנו' בס"ד. ע"כ.

*

ובש"ת שאל ומשיב (מהדרה א ח"א סימן כא) כותב לייש קו' המשנה למלך (ריש הלכות ק"פ) מנ"ל לתוס' דבחור'ל פטורין, ואף דאתקש פסח לראייה, הלא בראי' גופא מנ"ל דבחור'ל פטורין. וכותב למלך, דהנה לקמן (דף ח') אמרו דמי שאין לו קרקע פטור מן הראייה, וכן אמרו בירושלמי במס' זרעים פ"ג דפאה, והוצא ברי"ש פ"ג דפאה משנה ו', וא"כ בחור'ל דמשועבדת הקרקע למלך בשביל מס', הוה כמי שאין לו קרקע כמ"ש בתוס' בקידושין דלכך פטור מתרומה ומעשרות בחור'ל וא"כ פטור מראייה אבל בא"י דאין קנין לנכרי שוב חייבין בראייה. עיי"ש.

עוד כותב: הן אמת דגוף דינו של הירושלמי דמי שאין לו קרקע פטור מראייה לא מוזכר ברמב"ם ובאמת שגם בש"ס דילן אמרו כן בפסחים דף ח' ותמה הגאון מהר"פ על דבר השמטה וצ"ל האריך שם בתיוראים דחוקים אבל לא זכר דברי הירושלמי הנ"ל דאתמר שם משמיה דריב"ל. הן אמת דבגיטין דף ה' משמע דאינו שכיח עולי רגלים רק בא"י משמע דבחור'ל אינו שכיח אבל יש לדחות משום דבא"י הוה שכיחי טפי דגם הזקן בא"י ע"מיהו היה יכול לצא ובחור'ל לא היה אפשר לו לצא אמנם התשב"ץ ח"ג סי' ר"א העיד דממאריס ושאר מקומות עדיין הולכין לירושלים ברגל ויש לזה רמז במדרש על פסוק אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. ומשמע דבזמן המקדש היה חייב אף מי שאין לו קרקע בחור'ל אמנם מ"מ תמוה על הרמב"ם דאריך השמיט דברי הש"ס דילן ואף דאיכא לדחוק וכמ"ש הנ"ל דרב פליג אבל בירושלמי מובאר כן בלי מחלוקת ונע"ג. ע"כ.

שוב כותב: אמנם בגוף דינו של ר"א יפה עשה הרמב"ם שהשמיטו שהרי לפי"ו אנשי חור'ל רוצים בודאי אין להם קרקע בא"י והרי יש במדרש דהיו הולכים לרגל אנשי חור'ל כמ"ש לעיל בשם המדרש ומשור"ת תשב"ץ וע"כ דלא קי"ל כן ואף דיי"ל דניהו דפטורין אבל מ"מ אם רצה לעלות רשאי לעלות וא"כ לכך עלו אף שלא היו חייבין מ"מ י"ל כיון דלא בזמן החרבן בודאי ל"ש לעלות לרגל ורק משום חצוב א"י וא"כ כל שהיו פטורים לעלות למה עלו וכעין זה אמרו בחגיגה דל"ש חנוך בקטן כל דהגדול היה פטור מה"ד וע"כ דלא קי"ל כהך דר"א ודו"ק.

ועיין בספרי והוצא ברמב"ן במזות עשה ששכחו הרמב"ם מזוה ר' שכתב שריב"צ אמר דא"י שקול ככל המזות ועלה וכשהי' יוצא לח"ל בכה ואמר שישבת א"י שקולה ככל המזות ומשמע דהיה דר בא"י וכאן משמע שדר בחור'ל ולא עלה לרגל ונע"ג שוב ראיתי בספרי ע"מיהו והיא צ"ל ראה על פסוק וירשם אותם ושם מובא שני מעשיות המעשה שמציא הרמב"ן דריב"צ ורי"י צ"ח ור"ם שהיו יוצאים חור'ל וחזרו את א"י וחלגו עיניהם דמעות וקראו המקרא וכו' וחזרו וצאו למקומם ואח"כ חיקף מציא המעשה ברי"א בן שמוע ורי"י הסתדלר שהיו הולכים בנציצין אבל ריב"צ ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וחזרו את

א"י וחזרו וא"כ מובאר שריב"צ היה בחור'ל ולזה רמזו התוס' בפסחים שם דנציצין חור'ל ועכ"פ המעשיות קוטרות זא"ז וז"ע.

ובפי' הנראה אחר המורבן נחפורו וקבעו ישיבות בחור'ל ובתחלה זכרו א"י וקראו בגדיהם ואח"כ הלכו לקבוע ישיבות בחור'ל וכן נראה בסנהדרין דף ל"ב דקד דקד תרדוף אחר ר"מ לרומי אחר ריב"צ לנציצין.

בידו אחתי תימה דבפסחים משמע דאף שהקריבו הפסח היה כבד ריב"צ בנציצין ואולי הקריבו פסחים בירושלים אף לאחר החרבן שהרי הכפתור ופרח הקשה כיון שמקריבין אף שאין בית א"כ ק"פ ושאר קרבנות שבאים בטומאה למה לא נקריב וכתב שאין לנו כהן מיוחס וא"כ אז שהי' קרוב לחרבן והכירו עוד כהנים מיוחסים וגם הי' להם עוד אפר פרה אפשר שהקריבו אף שאין בית ואולי בזה מיושב קושיית התוס' דלכך לא עלה ריב"צ לירושלים דבאמת לא הי' מחויב אז רק שאם הי' רוצים הי' מקריבים מיהו לפמ"ש דהי' אחר החרבן א"כ שוב א"י כח"ל ואין מקצלים גרים אם אינם מכירים אותם ועי' תוס' ביצמות דף מ"ו וברמב"ם פ"י"ג מא"כ ה"ו והלכה י' ובמגדול עוז שם וז"ע. ע"כ. וע"ש בשו"ת אפרקטא דעניא (חלק א סימן פב) ושם (סימן קפא).

*

תוס' שם עיין בשו"ת אבני נזר (או"ח סוף סימן שלו) ובשו"ת חתן סופר (סימן קכג) ובשו"ת עולת יצחק (סימן כט).

*

תוס' שם עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן רח) בתשובתו להגר"ן חיות, וז"ל: עוד כתב שם עמוד ד', על הנציאים שהתנצחו למלכי ישראל והמה אל"י ואלשע ומיניהו בן ימלא ועמוס שהיו נציאים למלכי ישראל, פשיטא לי' למעלתו שלא עלו לרגל וגם לא עשו פסח מפני אימת מלכי ישראל שהיה תמיד מלחמה ביניהם לזין מלכי יהודה ודלא כמנהג למלך פ"א מקרבן פסח דפליג על תוס' פסחים ג' ע"ד ד"ה מאל"י מי קספו לך, והכי מוכח מהני נציאים שלא עשו אפילו פסח שני.

דהנה מ"ש מפני מלחמות שנתהוו ביניהם, הנה כמה שנים שהיה שלום בין אחאז ויהושפט ובין צניהם, והיה לו לומר מפני שמלכי ישראל הושיבו פרדסאות על הדרכים שלא לעלות לרגל. והנה צבית שני היו גונזי עלי וקוצעי קציעות ומסרו נפשם בימי יונים לעלות לרגל ולהביא ציבורים נגד לוואת מלכי יוונים עיין מס' תענית כ"ח ע"א, באמת לדבריו חסידות של שטות היה שהרי נציאים אלו לא עשו כן ואין צורך לקיים מצות נגד רצון המלך, ואעפ"י שהנציאים הללו היו יכולים ליסע ולדור אלל מלכי יהודה ולקיים מצות פסח ורגלים מ"מ אין אדם מחוייב לעשות כן. וברפ"ק דמגלה (ב' ע"א) הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה, כתב רי"ף ויש גורסין הואיל ומסתכלין בה, כלומר באותה העת הואיל והיו ישראל מעמידין דמיהן והן (ב' ע"א): ואין צאין לדי סכנה היו קורין צי"א י"צ י"ג אבל צוה"י שמסתכלין ישראל דמיהן אין קורין אותה אלא בזמנה. וכן במתניתין ס"פ הקורא עומד (כ"ד ע"ב) העושה תפלתו עגולה

שזב מנא (במשנה בתרא דסוף מס' חלה), דיוסף הכהן העלה בניו וזני ביתו לעשות פסח קטן צירושלים והחזירוהו וכו', ופי' הרע"ב, דדוקא בפסח ראשון חייבים לילך לא"י משום מנא ראי', משמע להדיא דזני חו"ל חייבים בראי' עכ"ד, ולא הצנתי דהרי בודאי יוסף הכהן הי' בא"י, דליתא במתני' שם מקודם, דהציא בכורי יין ושמן ולא קבלו ממנו, ואין מצינן בכורין רק מא"י, ועי' ברמב"ם (ה' בכורים פ"ב ה"א), ומה דלא קבלו ממנו, היינו מטעם שלא בצרו מתחילה לכן, ובאמת לא איתא ברע"ב, החיצות חייבים לילך לא"י וכו' שהעתיק באו"ח משם כנ"ל, אלא איתא שם בזה"ל, ובניו קטנים היו ובפסח ראשון בלצד חייבים בראי' כדכתיב וראה כל זכורך, אבל לא בפסח שני עיי"ש, וע"ג.

אב"ד ז"ע, מהא דליתא צירושלמי (פאה פ"ג ה"ח), תרי אחין הוון באשקלון, הוו להון מגורין וכווראין, אמרו כדן אילין יהודאין סלקין לירושלים וכו', ופי' הפ"מ, הוו להו שכנים נכרים, והוו אומרים זל"ז, עכשיו כשאלו היהודים יעלו לירושלים לרגל וכו', ועי' בתשו' תשצ"ז (ח"א סי' ג'), והרי אשקלון הוי חו"ל, דלא כבשורה עולי בצל, לפי מה דליתא בגיטין (ב') במתני' ובתוס' שם, ומ"מ עלו משם לרגל, אבל אין ראי', די"ל דחלי' בזה כבידוש יהושע, ועוד י"ל שלא היו רגלים לפטור עצמן, ועלו לרגל, אף שהי' דין חו"ל שם, דהרי אף אחר החורבן, איתא בתשו' התשצ"ז (ח"ג סי' ר"א), שעדיין הם עולין לרגל ממזרים ושאר ארצות, ויש בזה רמז במדרש וכו' עיי"ש, ועי' בס' כפתור ופרח ובפאת השלמן (ה' א"י סי' ג' סי"ב סי"ק כ"ז).

ושמעתי מת"ח א', שאמר, ששפיר יש ראי', דמן הדין פטור לעלות מחו"ל, מהא דליתא שם (גיטין ד' ע"ב), ממדינה למדינה בא"י, שכחו עולי רגלים, אבל לא במדינות אחרות, ש"מ דבשאר מדינות, ליכא חיוב ראי', - ולענ"ד יש להוכיח ג"כ, מהא דליתא (בפסחים ע' ע"ב) שם, תניא יהודה בן דורמאי, פירש הוא ודורמאי בנו, והלך וישב לו בדרום וכו', ופירש"י רחוק מירושלים שלא לעלות לרגל ויחסיצ בפסח ובחגיגה וכו' עכ"ל, וא"צ בשלמא בפסח פטור מטעם ריחוק מקום, אבל מ"ט פטור מלעלות לרגל, אע"כ י"ל דישב מאשקלון לדרום, דהוי כחו"ל, כדליתא במתני' דגיטין שם, וע"כ פטור לעלות לרגל.

ישו"ר ברש"ש שם, דהעיר על דברי רש"י הנ"ל, דאי משום פסח בטי"ו מיל סגי, עי' (לקמן צ"ג ע"ב), ואי משום מנא ראי' לא מצינו שדרך רחוקה תפטורנו, עי' מל"מ (ריש הק"פ) עכ"ד, ולענ"ד י"ל, דהוי משום חו"ל, לפי דברת התוס' הנ"ל, אלא שלהרש"ש פשיטא לי' כדברי המל"מ שם, וע"כ הניח בצ"ע. ושו"ר מש"כ בזה בתשו' שאילת יעצ"ך (ח"א סי' קכ"ז) עיי"ש.

דף ד ע"א

גמ'. רב בר אחיה דר"ח וכו'. יש לדקדק דהו"ל להש"ס לסדר הך עובדא דרז סמון דעובדא דרז כהנא חלש

סכנה ואין זה מנא, יש מהרש"שונים מפרשים סכנה מפני המלכות, הרי בכל מנאמינו הי' זהם סכנה מפני המלכות ונהיה פטורים מן הכל וכי טובים אמתנו מהנביאים הנ"ל.

אב"ד זלע"ג מנ"ל למכ"מ שהנביאים לא עלו לרגל ולא הקריבו פסח בזמנם, והנה נצות הירדעלי היה שכן להמלך אחאב שהיה כרמו אצל גנתו וגם היה קרובו, ומבואר בילקוט [תשא רמז ת"ד] בפסוק ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות, שהיה נצות עולה לרגל ומעולם לא חמד אחאב כרמו, פ"א לא עלה לרגל וחמד כרמו. והנה אותו מבני הנביאים ששלח אלישע למשוח יהוא בן נמשי היה יונה בן אחמי כפירש"י מלכים ב' ט' ע"ש, א"כ גם יונה היה תלמיד אלישע ואצל מלכי ישראל, ואשמו של יונה עלתה לרגל כמבואר ר"פ המנא תפילין [עירובין ז"ו ע"א], וא"כ אחר שהאמת הוא שישבו פרוחאות שלא לעלות לרגל ונדחקו אלו ועלו לרגל נגד ציווי המלך א"כ מוכח להיפוך שראוי ומחוייב לכוון בעובדי קורה לקיים מנא מלך מלכי המלכים הקצ"ה. ע"כ.

*

תוס' שם. לכאורה קשה מדוע לא הי' לו לר' יהודה בן בתירה קרקע בזמן הבית. ובשו"ת בית יצחק (יו"ד סימן נה) מציא בשם הגר"א, [ומדפס בספר קול אליהו (דברים טז, טז)] דהנה ידוע דארץ ישראל נחלקה ליוצאי ממצרים או לבאי הארץ כדליתא במס' ב"ב, והנה איתא במס' סנהדרין (דף צ"ב ע"ב) דהמתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ונשאו נשים וכו' עמד ר' יהודה בן בתירה על רגליו ואמר אני מבני צניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם, ומאן גיהו מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אפרים שמו לן וטעו ומתו בטרם שיצאו כל ישראל ממצרים וכו' ע"ש, א"כ לפי זה האנשים שהחיה יחזקאל לא היו מיוצאי ממצרים וגם לא מבאי אר"י, והרי ר"י ב"ב הי' מבני צניהם לכן לא היה לו קרקע.

*

תוס' שם. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ר' סימן מט) כותב: צענין הפטורים מלעלות לרגל בפסח, כחצו בתוס', ורבי יהודה בן צמורה שלא עלה לרגל, י"ל שלא הי' לו קרקע, או זקן הי' שאינו יכול להלך ברגליו דפטור מפסח כמו בראי', א"נ נציצין חו"ל היא וכו' עכ"ד, ובמל"מ (הק"פ פ"א ה"א), הקשה דהיכא רמיזא דהני פטורי מפסח וכו', וגם מה שכתבו, א"נ נציצין חו"ל, מה הועיל היותו חו"ל, דאי לפוטרו מפסח ראשון, כל שהי' רחוק ט"ו מיל פטור, ואי ס"ל דמי שדר בחו"ל פטור לגמרי אף מפסח שני, לא ידעתי היכא אית', ואף במנא ראי', לא ראינו שיפטרו למי שדר בחו"ל עכ"ד, וצל"ח כתב, דכל עיקרן של התוס' לפרש למה לא עלה לרגל, דוולת זה פטור מפסח ראשון משום דרך רחוקה, עיי"ש, אבל עדיין יוקשה דהיכא מצינו דבחו"ל פטור מלעלות לרגל, ובאו"ח שם, כתב, דכן יש להוכיח ממשנה (פ"א דתענית מ"ג), ר"א אומר בשבועה בו ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע אחרון שצ"ש לנהר פרט עכ"ל, והתוס' פירשו (בב"מ כ"ה ע"א ד"ה ט"ו יום), שנהר פרט הי' גבול א"י בצפונה, הרי חזין דלא חשו על חזרת בני חו"ל, משום דפטורין מראי', אבל

לעיל דהוה ממש הולאת דבה צמיתת אדם דומה לזה המעשה ולא להפסיק בעובדא דחטין נעשו יפות שאינו דומה לזה.

ותירין החת"ם, ד"ל דהולאת דבה דשמועה רחוקה אינו רע כ"כ כמו הקרובה, שהרי אין מתאבלים עלי' אלא שעה א' והוא דבת הפסד ממון אינו רע כ"כ כמו בנפשות, ע"כ סידר הש"ס בהדרגה מלמטה למעלה בתחלה הך דרב כהנא שהוא שמועה קרובה דנפשות ואח"כ דיוחנן חקוקאה שהוא שמועה קרובה דממון ואח"כ דרב שהוא שמועה רחוקה דנפשות ואפ"ה יהי' נשמר מהולאת דבה.

ועפ"ז כתב החת"ם לפרש הפסוק צורא ניב שפחים, בהקד"ל לכאורה משמע דלא אכפת לאידך אם אומר' לו צורא הלשון או צורא הלשון ומה אכפת לר"ח אי אמר לו מת אבא או אימא קיים מ"מ הדין מיתתם אצל האמת הוא כך כי הקב"ה שוכן על השבירי לב לרפאותם ולנחמם לב נשבר ונדכ' חלקי' לא תצוה ועמו אנכי בצרה כתי' אמנם על כל דיבור רע שורה רוח הטומאה ונשמרת מכל דיבור רע כתי' ולפחות אינו מוכיר שמו ית' על הרעה ע"כ כשמוציא מפיו דבר הרע לומר מת פלוני באותו שעה ע"כ מסתלקת השכינה ומפסיק לאידך שאינו מתנחם מהרופא לשבירי לב באותה שעה אך באומרו בלשון טוב א"כ גם בשעת לערו השכינה מנחמה.

וז"הו צורא ניב שפחים שיהי' מברר ניב שפחיו לומר על כל דבר שלו' שלו' לרחוק ולקרוב בין שהוא שמועה רחוקה או קרובה לעולם יאמרו בלשון שלו' וצרכה ועי"ז אמר ה' ורפאתיו שמהי' השכינה שם לרפאותו מנערו.

*

גמ'. והו"ל בל"י אחרי ל"בית המרחץ. עיין שו"ת מהר"י מצנזרנא (סימן עה) שדן אם התלמיד רשאי לעשות שירות לרבו בבית המרחץ ואם הרב רשאי לקבל. ועיי"ש מ"ש מכאן.

*

גמ'. שמועה רחוקה אינה נזהגת אלא יום אחד וכו'. בשו"ת חיים ביד (סימן קכח בט) כותב, דנראה ודאי דשעה אחת לאו דוקא. וכ"כ הש"ך ר"ס שט"ט. והכי נהגו בכל שמועה רחוקה שאין מדקדקין להיות שעה אחת בדקדוק. ונראה לומר כי לענין זה לפחות יהיה עובר יותר מחצי שעה, כי הני שיעורי תליין לפי הענין. וע' משאת בנימין סי' עד. ובש"ך סי' שט"ט, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בספר תורת האדם להרמב"ן (דף ס"א ע"א), שכתב, שאע"פ שמבואר כאן, דשמועה רחוקה אינה נזהגת אלא יום אחד אף על אציו ואמו, מסתברא דה"מ לענין גזרת שבעה, אצל לענין גזרת שלשים נזהג הוא על אציו ועל אמו, עד שיגערו בו חברים, וביניהן עד שיגיע הרגל ויגערו בו חברים. ע"כ. והביאו להלכה הרא"ש (מ"ק ב ע"ב). וכן בארחות חיים ח"ב (עמוד תקצח). עיי"ש.

ועיין צאור זרוע (ח"ב סי' תלא) וז"ל: וראיתי כתוב שיש צירושלמי מ"ק להדיא שגם דין שלשים [על אר"א] אינו נזהג. ואני ראיתי צירוש', שמועה רחוקה שבעה אין לה שלשים

יש לה. כך ראיתי צירוש' שלפני. ע"כ. מבואר שמסקנתו כדברי הרמב"ן, שאף שמועה רחוקה יש לה דין שלשים על אר"א.

ולבאורה לא משמע כן ממש"ס הרמב"ם (רפ"ז מה' אבל) וז"ל: מי שצאה לו שמועה שמת לו קרוב, אם בתוך שלשים הגיעה השמועה, אפילו ציוס לי' עממו, ה"ז שמועה קרובה, וחייב לנהוג שבעה ימי אצלות מיום שהגיעה השמועה, וקורע ומונה שלשים לאיסור התספורת עם שאר הדברים. כללו של דבר יום שמועתו הקרובה כיום הקצורה. אצל אם הגיעה השמועה אחר שלשים יום, הרי זו שמועה רחוקה ואינה נזהגת אלא יום אחד, ואינו קורע, ובאילו הוא יום שביעי ויום שלשים, ומקלח היום ככלו. ע"כ. הרי ממה שסתם ולא חילק, מוכח שאינו נזהג גזרת שלשים על אר"א בשמועה רחוקה.

ועיין ראש"ש (סוף מס' מ"ק סי' צ"ו) שבי' בשם מהר"ם מרומנובורג, וז"ל: מי שמת אציו ואמו והיה קטן באותה שעה, וקודם שעברו עליו שלשים יום נעשה בן י"ג ויום אחד, נ"ל שחייב להתאצל משהגדיל, שבעה ושלשים, והיו כמי ששמע שמועה קרובה ברגל שמתאצל עליו אחר הרגל ומונה עליו ו' וז"ל. וכן אם היה קטן חוץ שלשים ולאחר שלשים הגדיל הו"ל כמו שמועה קרובה ברגל ולמוציא הרגל נעשית רחוקה שאינה נזהגת אלא שעה אחת, וצ"ל ממנו גזרת שבעה ושלשים. ע"כ. מבואר להדיא דס"ל למהר"ם שאף באצילות של אר"א אין גזירת שלשים נזהגת בשמועה רחוקה, דהא אצילות דאב ואם מיירי. והוא כדעת הרמב"ם הנ"ל.

אמנם הטעם"ע (סי' תב ס"א) פסקו, שאע"פ שבשמועה רחוקה א"ל לנהוג אלא שעה אחת אפילו על אציו ואמו, מ"מ לענין גזרת שלשים נזהג על אציו ואמו בתספורת עד שיגערו בו חברים. עיי"ש.

וצ"ע על מ"ש בס' גשר החיים ח"א (עמוד ריט, אות ד), דבשמועה רחוקה על אב ואם, פסק ממנו גזרת שבעה ושלשים, אצל נזהג דין י"ב חודש (בגן שמחה וכו' יב). עיי"ש. שזה היפך דעת הפוסקים, שפסקו שנוהג גם גזרת שלשים.

וע"ע בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קעד) שבי' וז"ל: בקראי מ"ש מר שהרב הגדול רבי זצ"ל, היה מורה וצא שאפילו באב ואם בשמועה רחוקה ליכא איסור תגלחת, עמדה מרעיש שאין אפשר שמלאו לבו להורות נגד דברי הרמב"ן והרא"ש והטעם"ע (סי' תב), ולא מצינו שום פוסק שחולק על הרמב"ן כדי שנוכל לומר הלכה כדברי המיקל בצאל וכו', באופן שהוראה זו מקופחת. ואחר המחילה מכבוד רבותיו לא צייחתי ליה מטעם הנ"ל. אולם היה אפשר לסמוך נופלים עפמ"ש בזהגות אשרי (מ"ק ב) וז"ל: וגזרת שלשים כתבו שיש צירושלמי שאינה נזהגת, ואני ראיתי צירוש' שנוהגת. מא"ל. ע"כ. ובדואי שדברי הג"א נאמרו ע"ד הרמב"ן דמיירי בשמועה רחוקה דאב ואם, ואולי ע"ז סמך הרב הג"ל ז"ל. וקבר מימר דהלכה כדברי המיקל בצאל. ובפרט שיש לדמות דבר זה למ"ש הרי"ף (סוף יבמות), דודאי אי איתנהו לדברי רב יהודאי גאון לא הוה שתיק גמרא מניהו, ועפ"ז חלק עליו הרי"ף שם. ומה למד מהריצ"ל (ח"א סי' יג), בזהררה שהציא הרא"ה דמדשתיק שאר הפוסקים ש"מ

הנ"ל, שאין זו צריכה לפנינו, מאחר שכבר הורה זקן רבינו המאסף ז"ל, להקל להלכה ולמעשה, וכל הפורש מדבריו ז"ל כפורש מן החיים. ע"כ. ומשמע שעכ"פ צעי גערה.

אור"ח צבריו יוסף (ס"י חב סק"א) הביא דברי הכנה"ג, וכתב דה"ט דלהכנה"ג העיקר דבשמועה רחוקה על או"א אינו נוהג גזרת ל', ובשמועה קרובה ופגע הרגל יש לדון שאף באו"א הרגל מבטל גזרת ל'. ע' כנה"ג (ס"י שצט). ובתרי"הו אפשר להקל. ושמעתי שכן היה מורה הכנה"ג. וכן פשטה ההוראה באומרי. אבל לבי מהסס, שאף אם"ל שהרגל מבטל גזרת שלשים מ"מ אין זמן לגערה, אם לא שנזכר סדרת האומרים שהרגל מבטל שלשים וגערה, ולפ"ז אין לזרז גם לגערה כמוזן. מורינו מהר"י הכהן צעל בתי כהונה בכת"י. ע"כ.

*

גמ'. מוקצת היום כבולו. בשו"ת הרשב"א (חלק ה סימן קלג) נשאל בהא דלמרו מקצת היום ככולו לגבי אצילות, אם מקצת הלילה כמקצת היום, א"ד יום דוקא. ואח"ל יום דוקא, שאר היום מותר בתשמיש המטה. ואח"ל מקצת הלילה כמקצת היום, מי שרי בהכי בצוה לילה, או לא.

והשיב: צעיקר מקצת הלילה, אם הוא כמקצת היום, נחלקו בו המפרשים ז"ל [צב"י יו"ד ס"י שז"ה]. אע"פ שיש מרדכי ז"ל אומרים להקל, דאפי' מקצת הלילה עולה. וגדולי הנרמזים אמרו, דמקצת היום דוקא צעיקר, מדאמרי' זקופת המטה, דלמולאי שבת אע"פ שאין שם אלא יום אחד, חוזר וכופה. ואמאי. והא קודם שזקף משחשבה, ילא עליו מקצת היום, ועברו שבעת ימי האכל. וכך אמרו באכל שבת צדק צדק צדק, והוא שבת ומלא מנחמין אכל גדול הצית. אלמא, צדק צדק צדק, עזמו, נוהגין צעניי אצילות. וכן אמרו, כיון שעמדו מנחמין מאכלו, מותר ברחיבה, ואין המנחמין צאים אלא צדק. וכן דעתי נוטה, מדכתיב, ויעש לאצו אכל שבעת ימים. וכל מקום שנאמר צו, יום, יום דוקא, ולא לילה, כדאיחא צפ"ק דמגילה (דף כ' ע"ב). ולכתחילה, משתכן החמה. אלא שאם עשה כן אחר עמוד השחר, ילא, כדאיחא החם. וכל שמקצת היום לו לעניי אצילות, שנאמר בהם תוך ו' בנעילת הסנדל, ורחיבה ותשמיש המטה. ובההיא דאמר, גבי אכל קיים חלוק לי מנעל, והולך כלי אחרי לבי המרחץ. ש"מ, מקצת היום ככולו. ומעילת הסנדל אחת למד לכל ענייני שאר האצילות. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תמו) ח"ל: והשני באנינות לילה דרבנן. ואמרת שנתחדש' לך עתה סבא על ידי שאלה ישנה ששאלו באכל אם היום הולך אחר הלילה לענין מקצת לילה ככל היום או לא. והשבת עליה מדרך מחדש. והוא דלמאי דמסקי רבנן דלין לניגמר אצילות מאנינות לגמרי. משמע ממסקנא דפרק טבול יום (ובחים דף ק"א) דאצילות לילית שבעה אפי' מדרבנן לימיה. דהא יום קבוצה בלא יום מיתה אינו מופס לילו אפילו מדרבנן למסקנא דהתם. ע"כ לשונך.

ויראה מכאן ולמדת שאין מקצת הלילה עולה לפי שאין אצילות בלילה כדי שנאמר כבר נהג אצילות מקצת יום האצילות שהרי אין כאן אצילות. וזה תמה צעניי וכי נאמר אצילות ו' ימים

דלא ק"ל הכי, ומסיק לכלל הפחות ספיקא הוי. ע"ש. אכן מלמד דלפמ"ש הכנה"ג (ס"י חב) לפרש דברי הג"א ליכא שום מ"ד דק"ל להשוות צוה שמועה רחוקה דאו"א לשאר קרובים, בר מן דין אין לנו לזוז מדברי הרמב"ן וכל שאר הפוסקים שפסקו כוותיה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת דבר משה ח"א (ס"י עה), שהביא דברי הכנה"ג (ס"י חב) שכן, שהעלה בתשובה, דבשמועה רחוקה אפילו על או"א אינו נוהג גזרת ל', אלא גערה לבד, וכל שגערו בו אפילו תוך שלשים לשמועה מסתפר, ומ"מ נהוג עלמא שלא להסתפר תוך שלשים. עכ"ד (הכנה"ג). ונראה שחיסור לשון יש כאן, שהרי ראיתי בכתב יד, וחתים עליה הרב מהר"א בן שאנגי ז"ל, שנשאל מאת מהר"י צנצנשתי ז"ל ע"ו, וכתב שם בזה"ל: כ' הכנה"ג וכו', אמר המאסף בתשו' כתבתי להלכה ולמעשה דבשמועה רחוקה על אצו ואמו כל שגערו בו מסתפר אפילו בתוך שלשים, והוכחתי כן מסוגית הגמ' ומדברי הרמב"ן וכו', עד ומ"מ נהוג עלמא שלא להסתפר תוך שלשים, אבל אם פגע בו הרגל מסתפר וכו'. ע"כ. וגם איתנו פה קושטנדינא נהגנו שאפילו על אצו ואמו אם פגע בו הרגל מסתפר תוך שלשים, מפני כבוד הרגל. פי המדבר הצעיר אליעזר בן שאנגי. עכ"ל. עכ"ד הדבר משה. וכ"כ בשו"ת פני אהרן (חיו"ד ס"י כז).

ובן כתב בס' בך משה - גלאנטי בקונט' זכרון לראשונים (דף קס ע"ב), ועפ"ד מהר"א בן שאנגי הנ"ל סמכתי להחזיר הלכה למעשה למי שצאה לו שמועה רחוקה על אצו עשרה ימים קודם חג השבועות, ולא הסתפר צימי העומר, והורתי לו שיגער בו חביו עבר הרגל ויסתפר. ושם העידו לפני שכן הורה הרב הגדול מהר"י רחאנים ז"ל. ויעלז לבי. עכ"ד. וע"ע בס' יתחק ירמ' (פ"ז מהלכות אבל).

וע"ע בשו"ת אורח לנדיק (ס"י יז) בתשו' מהר"י צנימין הלוי ז"ל, שכן שם רבני קושטא, שהעתיקו לו מכת"י הכנה"ג אות בצות תיבה בתיבה, כלשון שהביא הדבר משה שם מהר"א בן שאנגי הנ"ל. (והרי המגיה שם העיר, שבספרים שלפנינו בכנה"ג אינו כן).

וע"ע בשו"ת זרע אמת ח"ב (ס"י קנד), שהביא דברי הכנה"ג (ס"י חב), שנסתפק בדברי הרמב"ן צדין שמועה רחוקה, אם ר"ל שאינו נוהג אלא גזרת גערה ולא גזרת שלשים, ושחכמי שאלוניקי כתבו מסבא שנוהג שלשים ג"כ, אבל מהר"ר עזריה יהושע חולק ע"ו, וס"ל דדוקא גזרת גערה נוהגת ולא גזרת שלשים. ע"כ. וכתב הורע אמת, שאף שאפשר להסביר פנים למציאות של גערה תוך ל', מ"מ נ"ל סיפה כתבו חכמי שאלוניקי, שהסבא גזרת לומר שזריך שלשים ג"כ, ובודאי דחיליהו משום דלא שייך גערה תוך שלשים. וכ"כ בתשו' שמש צדקה (ס"י כה). וכן העלה בשו"ת מים רבים (ס"י עב). ולזה הסכים מהר"י אירגאש שם (ס"י עג) וכו'. ושור' בפחד יתחק (מצ' גילוח), שבעיר פירארא נעשה מעשה כמה פעמים להחזיר כמו שצידד הכנה"ג הנ"ל. ולע"ד אין לסמוך ע"ז מהטעמים הנ"ל. עכ"ד הור"א.

ובבגוע למ"ש הכנה"ג להקל כשפגע בו הרגל וגערו בו, כתב בשו"ת אורח לנדיק (ס"י יז), בתשו' מהר"ר צנימין הלוי

ש"ס לומר כן במידי דרבנן כי הוה ג' ימים דמקצת יום ג' ככולו.

ובר מן דין הנה ממקומו הוא מוכרע דילמד סתום מן המפורש וכסם דגזי גזירת ו' וז' אמרין מקצת היום ככולו מינה ילפי' דה"ה גם גזירת ג' דמקצת היום ככולו דמה ראית לחלק ביניהם והא' אשכחן דתלמודא אקושיניהו אהדדי וכיילניהו בחדא מחתא דבשלהי מסכתא קמא אמרי' שלשה לבני ח' להספד ל' לגיהון ולתספורת כו' ומדאקושיניהו ש"מ דכולהו סיגי' בחדא סוגי' וכסם שב' וז' אמרי' זהו מקצת היום ככולו כן נמי בג' דמקצת היום ככולו ואפי' שלא היינו מוצאין שהקשן התלמוד אהדדי הא מיהא מידי ספק לא נפיק דאין שם ראיה ברורה לביצוי ג' שלמים וכיון דמלחא תליא בספק ראוי לידון זה לקולא דמקצת היום ככולו דאמרי' באלו מגלחין דף כ' אמר שמואל הלכה כדברי המיקל באכל ופסקין כיחיד המיקל ודלא כרבים המחמירים דפליגי עליה.

תו אשכחן בגמ' דפ"ר אכל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפלין מג' ואילך וג' בכלל מותר כו' ואע"ג דלא קי"ל הכי ואין אסור להניח תפלין אלא יום ראשון בלבד הא מיהא גיליף אגב אורחין דגזירת ג' דיינין זה מקצת יום ג' ככולו דלכתחלה קא פסיק ותני דאכל אסור להניח תפלין ג' ימים ובתרי הכי קאמר מג' ואילך ושלישי בכלל מותר להניח תפלין א"כ שפיר אית לן למילף דגזירת שלשה נפקא לה במקצת יום שלישי ושמועה לא זזה מידינו עד כי בחמלת ה' עלינו מנאנוה מפורשת ובאה בכתובים ולא נשיב ידינו מלכתוב ראיותינו שכבר היה בהם סיפוק לאמתה של הלכה איתא גירוש' והביאו הרא"ש בפסקיו דקמא דף ל"ח ע"ב ח"ל הכי מי שאין לו מה יאכל ביום הראשון או יום השני אינו עושה בו מלאכה בשלישי יעשה בצינעא אכל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו שהנריכוהו לכך בר קפרא אמר לא יעשה כל עיקר בר קפרא דעמיה הוא דעביד דאמר ר' אבהו בריה דרב פפי ר' יאושע דסיכנ' בשם בר קפרא תלת יומין נפשא שייטא על גופא סברא דהיא חזרה לגביה כיון דהיא חזית דאשמיני ויזיהון דאפיו הוא שצקת ליה ואולא ע"כ.

ופשטא של שמועה להלכתא כסתמא דתלמודא דלא כבר קפרא דהוי יחיד לגבי רבים ותו נמי דאיכפל תלמודא לומר דבר קפרא דקאמר כל יום ג' בדעתיה הוא דעבד דר"ל שהיא דעת יחידית ואין תצרי מודים לו ודכותיה יש הרבה בתלמודינו שאו' בסגנון זה לפי שאין הלכה.

ג הרא"ש נר' שפוסק כסתמא דתלמודא ולא כבר קפרא דהכי אמרי' בהלכות הרי"ף כשמציא משנה צורחה בכל מחלוקת שזה ולא כתב זה פסק הלכה אמרי' דסמוך על הכללים שצדינו לפסוק הלכה כמרובין וכיוצא בזה וכן י"ל נמי דהרא"ש דמייתי הך דאיתמר בתלמודא דבני מערבא ולא כתב עליו כלום סתמו כפירושו הוי דנקטינן כסתמא דתלמודא דאלו סבור להלכה כבר קפרא הו"ל לפרש דצרי ואין זו צריכה לפנינו וכתובה בשוקא ותחמוה צבא דמקצת יום ג' נידון ככולו ותו לא מידי ולא חש לפרש לאסור תחלת יום ג' דאפשר למצא להחליט במלאכה מיד

ימים ולא לילול ומפסקי לילול. אם כן רחיה וזקיפת המטה ותשמש המטה מותרין בלילות.

ואי אפשר לומר כן. דהא קמני צריש פרק קמא דכתובות (דף ג' ב') גזי חתן שמת אביו. מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה וצועל וצועל בעילת מזה ופורש. וכל אותן הימים הוא יסן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים. ויסן וישנה ודאי בלילות דשעת שינה היא לכל קאמר. ואמרינו תו התם דהא מסייע ליה לר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו אין אכלות במועד אבל דברים שבצינעא נהג. ואסור תשמיש המטה למדנו מדוד דכתיב (שמואל ב' י"ב) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה. מכלל דמעיקרא הוה אסור תשמיש המטה. ואמאי והא בלילות היה מותר מעיקרא. וכן בכפיית המטה דכתיב גבי דוד (שמואל ב' י"ג) וישכב ארצה. וציליה שהוא זמן שכבה אמרו דשובב על מטה כפוי. ונראה לי זה דבר ברור.

ושבעת ימי אכלות לאו על ויעש לאביו אבל שבעת ימים (בראשית נ'). אלא אקרא דוהפכתי חגיגס לאכל (עמוד ה'). מה חג שבעה אף אכלות שבעה וכמו שכתב הרב אלפסי ז"ל בפרק היה קורא. ותב שבעה ימים ולילות הוא. ולא למדנו אכלות מאיניות. שאם כן לא יהא נוהג אכלות אלא יום ראשון בלבד. שהרי אין איניות נוהג אלא יום ראשון בלבד ותופס לילו מדרבנן. אבל מיום ראשון ואילך אינו תופס לילו אפילו מדרבנן אלא דיום מיתה וקבורה בעינן. אבל מיום ראשון בלבד ואילך אינו נוהג כלל. ואפילו מת בשלשה עשר ונקבר ביום ארבעה עשר. ולא אמרו מקצת רבואתא קמאי דאיניות מיום ראשון ואילך ישנו אלא משום דקצירא להו דשבעת ימי אכלות דאורייתא. ולפיכך אף שאר ימים תופשין לילותיהן. ודוקא יום קבורה. אבל בשאינו יום מיתה ולא יום קבורה אין כאן איניות לכו"ע ואכלות ודאי איכא. ואם כונת דברך כמו שאני שומע מהם אין הסברה היא נראית בעיני. ואולי כונתך נעלמה ממני. ע"כ.

וע"ע בספר סמיכה לחיים (חור"מ סימן טו).

*

ג ה'. שם. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל ה סימן ד) שכתב, ששמע אחד קדוש מדבר, דג' ימים דאיסור עשית מלאכה לאכל, בעינן דליהוי כולוהו ג' שלמים, ולא סגי דלישלים חושבנא במקצת יום ג'.

וע"ז השיב, לדעתו כל גזירת ג' ימים, כגון הא דעני המתפרנס מן הנדקה שאסור לעשות מלאכה בג' ימים ראשונים וכן אסור בשאלת שלום בג' ימים ראשונים ושאר מילי, בכלם מקצת יום ג' נידון ככולו, והדברים ק"ו דהשתא ומה אפי' במידי דהוי דאורי' קי"ל דמקצת היום ככולו וזלתי היכא דפריש קרא דליהוי ימים שלמים כאשר הארכנו בתשו' בד"ץ ו' ימי חופה דבעי' דליהוי שלמים וכבר אמרו כן בפשיטות צפ' המפלת דף ל"ג ע"א דפריך תלמודא וינספריה דקי"ל מקצת היום ככולו ובניירות דהוי דאורייתא אם גלח ביום ל' יא דמקצת היום ככולו ובשני ניירות אמרי' דיום ל' עולה לכאן ולכאן לסוף ניירות קמא ולתחלת ניירות בחדא וכבר הארכנו שם באותה תשו' וא"כ כ"ש

משעלה עמוד השחר ציוס ג' וכל שהוא דאשחרי מלהתחיל במלאכה נפיק י"ח ממקטת יוס ג'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת גגת ורדים (חאו"ח כלל א סי' כח) שהאריך להוכיח מש"ס נזיר (ו) וגדה (לג) דמקטת היום ככולו אמרינן גם בדאורייתא, וכחש, דשאני זכור דילפינן מדכתיב ומעלה. עיי"ש. וע"ע להגאון ערך השלחן (חור"מ סי' לה סק"א).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן נד) ע"ד שהאלה בזה דבן י"ג ויום א' וכן בתי י"ז ויום א' אם יש לומר שם מקטת היום ככולו.

והשיב: מההיא דאמרינן דריש ר"ה (ב) מלך שעמד בז"ט באר וכו' מונין לזה ולזה משמע דכל ענין אמרינן מקטת היום ככולו. וס"פ יואל דופן (מ"ד) משמע דיום א' שאמרו היינו לומר שהיו י"ז והי"ג וכו' שלמים מעת לעת. ובענין כל תאחר שם פ"ק דר"ה (ה'): לא אמרינן מקטת היום ככולו גבי שהומם בתוך הרגל נמלא דוימנין אין מקטת היום ככולו כמו וזה ווימנין בתחילה ולא בסוף כנדה ולפעמים בתחילה ובסוף כאכל. וגבי שביעית (ר"ה י'): יום שלשים עולה לכאן ולכאן.

(ע') מג"ס סי' נ"ג סק"י י"ג וצ"י שו"ת גגת ורדים אר"ח כלל א' סי' ח' ושו"ת כפי אהרן יר"ד סי' י' ובס' ברם שלמה יר"ד סי' ט"ו).

וע"ע שו"ת הלכות קטנות (שם סימן קפו) שנשאל מאי פריך בפסחים (ד) כתיב ו' ימים שאור לא ימצא וכתיב וכו' וכי לא ראה דנגדה אמרינן מקטת היום ככולו.

והשיב: יודע היה המקום דאך חילק ומשמע דאין איסור חמץ עד חצי יום ט"ו והוקשה לו דבשלמא גבי נדה כיון דיכולה לראות בתחילת היום או באמצעיתו או בסופו אחי שפיר דקאמר שבעת ימים תהיה נזדחה אכל הכא הו"ל למימר ששה ימים וחצי שאור לא ימצא. ו' ימים דאכלות נמי אפשר שימשך כל היום עד זב המנחמים ולא קבע לה זמן.

וע"ז כותב בן המחבר שם: אמר המני"ח לפוס האי כללא דמקטת היום ככולו יש לחקור אי הוי דוקא היום ולא הלילה. עיין פרק אין עומדין דהלכות הרי"ף דף כ"ד ע"א רבינו יונה ד"ה צנות ישראל הן התמירו על עצמן וכו' ומן הדין היתה טובלת למחר מיד שתתן החמה ומותרת לבעלה דמקטת היום ככולו וכו' עכ"ל וא"ל מאי דקאמר טובלת למחר מיד שתתן החמה וכו' ולא קאמר טובלת מיד בלילה ציצית הכבדים משמע דדוקא מקטת היום הוא דאמרינן ככולו אכל מקטת לילה לא (ע"י מגילה כ': קמ"ל וכו' ספירה ביממא הו"א). ועוד וא"ל אי ילפינן מינה לשאר דוכתיה כפי מ"ש מעיקרא בשאלה הנו' כי כעת אין צדי כי אם ס' הרי"ף לזב. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת באר יתק (חלק אר"ח סימן כג) ח"ל: ע"ד מה ששאל אם יש מקום למש"כ המ"א (בסי' קל"א סק"מ"ב) גבי נפילת אפים בתתן שמונין ו' ימי המשחה שהמה

מעל"ע דאפילו ציוס ו' שהוא ח' לחופתו אין נופלים כגון שהחופה היתה סמוך לערב, ורבים ראו מזה לנהוג לומר ו' ברכות בצוקר צבית החתן, כבר העיר בזה הכנסת יחזקאל (בסי' י"ט) בתי' אה"ע והוכיח דאין מקום לומר כלל דו' ימי המשחה הוא מעל"ע ע"ש, ולפע"ד אפשר להקציר סדרת המ"א, משום דבירושלמי (פסחים קטן) במשנה דאין נושאין נשים במועד יליף ל' ימי המשחה מן מלא ל' שבוע זאת, והוצא בתוס' במ"ק (ח' ע"ב) ד"ה לפי שאין מערבין שמה בשמחה כו', ומהאי טעמא מבואר דירושלמי כחובות (פ"א ה"א) דמשה התקין ו' ימי המשחה, ופי' שם הפ"מ דילפי מהא דכתיב מלא שבוע זאת, וי"ל דלשון מלא שבוע משמע דהשבעה ימים יהיו מלאים, ולכן לא אמרינן בזה מקטת היום ככולו, וכמו דחזו"ן בלשון חודש מלא דהכונה הוא מלא ממש, וכן פי' רש"י בחומש צ"י חולדות ובמדרש שם על פסוק וימלאו ימיה ללדת דלהלן חסרים וכאן מלאים, ולכן שאני זה מאצילות דקיי"ל מקטת היום ככולו, משום דהתם יליף מן יעש לאציו אכל שבעת ימים, משא"כ ב' ימי המשחה דילפי מן מלא שבוע שבעין דיהא מעל"ע, ובאמת יש לדון לכאורה למאן דדריש ו' ימי אצילות מן והפכתי חגיגס לאכל כמבואר במ"ק (דף כ') דמה חג ו' אף אכל ו', א"כ אמאי אמרו באצילות דמקטת היום ככולו, אך אפשר דשאני אצילות דהוי דרבנן וכמבואר בנזיר (דף ט"ו) דע"כ לא אמר אלא שאל דיום ו' עולה לכאן ולכאן אלא באצילות דרבנן כו', ורש"י פי' שם בנזיר דרבנן תקנו ו' ימי אצילות דסמכו אקרא דיעש לאציו אכל שבעת ימים, ובאמת בש"ס דילן במ"ק מבואר דילפי זה מן והפכתי חגיגס לאכל, רק התוס' שם ד"ה מה חג שבעה כו' הביאו להך דרש דיעש לאציו אכל כו' ודחווהו, וכן בירושלמי מ"ק (פ"ג ה"ה) הביאו לדרש זה ודחו משום דאין למדין מקודם מ"מ, ואפשר דרש"י נחבין שם בנזיר לתרץ דלכן אמרו באצילות מקטת היום ככולו משום דדרשי זה מן יעש לאציו אכל משום דלמאן דדרש מן והפכתי חגיגס לאכל הל"ל דבעי מעל"ע כמו חג ו' יש להאריך בזה הרבה, נחזור לענינו ד"ל דשאני ו' ימי המשחה דבעינן מעל"ע דילפי זה מן מלא שבוע זאת, ולפי' נדחה ראיית הכנסת יחזקאל שהוכיח מן הרא"ש בכתובות שכתב דאם לא אכלו עד הלילה לא גרע מפניס חדשות דהא בלל"ה הוי זה בכלל יומא קמא אי נימא דבעי מעל"ע כו', דיש לחלק שלעולם ציומא קמא אמרינן מקטת היום ככולו משא"כ ב' ימי המשחה דכתיב מלא שבוע ובעינן למלאות הו' ימים.

אב"י באמת מוכח דזה ליחא דהא בנזיר בפרשה נשא כתיב כל ימי נדר נזרו וגו' עד מלאת הימים לה' קדוש יהיה, וילפי מזה בנזיר (דף ו') דבעינן שלשים יום, ואפ"ה אמרו שם דרב מתנא ס"ל דבנזיר הוי מקטת היום ככולו, אלמא אף דכתיב לשון מלאת אפ"ה אמרו שם דמקטת היום ככולו, והא דאמרו שם דנטמא ציוס ל' סותר הכל כבר הקשו התוס' (שם ע"א) דד"ה נטמא ציוס ל' ותיצטו ע"ש, אלמא דאף דכתיב לשון מלאת אפ"ה אמרינן מקטת היום ככולו, וגם מבואר שם דר' יוחנן דרש מעד מלאת הימים דעד ועד בכלל ומהו נפק ל' דבעינן ל' יום בנזיר ואפ"ה אמרינן דאם גלת ציוס ל' יא משום מקטת היום ככולו, ואפשר לחלק קת דשאני מלא שבוע זאת דכתיב בהדיא משא"כ

עד מלאת הימים דלא נכתב צפירוש דזעינן שלשים יום רק מדרשא ילפינן זה, ועפ"י ינחא מה דלא אמרינן ביום ז' דז' ימי המשתה דמקנת היום ככולו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **אכירף ימא אסיסני ביראתא.** רש"י מציא מתשובות הגאונים דגרסו, אכירף ימא אסגא ברותא, ור"ל שהסנה שעל שפת הים נחשב לצרוש. והחש"ס בחדושיו כתב בזה דבר נפלא, דהנה צרכה יעקב לזבול לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות, יש לפרשו מעין צרכתו של משה שמת זבול בלחוף וישכר בזההליך, שה' זבול עוסק בפרגמטי' ונוטל חלק מחורתו של ישכר כשמעון אחי עזרי, נמצא שה' יוצא וטט בעולם ונחשב לו כאלו יושב בזההליך של תורה.

ידוע כי העיון והתורה מכונה כמה פעמי' בשם "ים" לעומקו, וע"כ אמר שזבול ישכון לחוף ימים, והוא לחוף אניות, שאעפ"י שיטוט באניות עד לידון מ"מ יחשב לו כאלו לא זו ממקומו ושוכן על חוף ים החכמה, והוא לחוף ימים ישכון, אעפ"י שהוא לחוף אניות, ועד"נ נותנים לו חלקו כח"ח ממש.

ובביא בשם מורו הגאון בעל ספר הפלאה שאמר לפרש עד"ז ש"ס לקמן (פ"ט ע"ב) ע"ד מוסר, בני חצורה שה' ידיו של א' מהם יפות, יכולים לומר לו טול חלקך ואל, פי' שהיו ידיו יפות למו"מ, אומרים לו טול חלקך בחורתינו ממש ואל לסחורה, ודפח"ח.

וא"כ יאמר לע"ה ח"ח אמה. והוא אכירף ימא אסגא ברותא, פי' ע"ה המתחבר עם הלמדן, והוא אכירף ששוכן לחוף הים כנ"ל, גם הסנה לצרוש יחשב שהע"ה כח"ח יחשב.

*

גמ'. **וגבדוק בשית.** עיין בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (ח"א סימן טז) באורך.

*

גמ'. **שזריזים מקדימים למוצות.** עיין בתרומת הדשן (חלק ב סימן צט). וע"ע בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן לא) ד"ה ואחר זמן.

*

גמ'. **שם.** עיין במכתב לחוקיהו שהעיר איך ילפינן דזריזין מקדימים למנות מדכתיב וישכם אברהם בבוקר, הרי אין למדין מקודם מ"ה. וכ' ליישב, ש"ל דהא דק"ל זריזין מקדימין למנות אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. עיי"ש. ועיין מאירי כאן.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן מ) נשאל, מאי חילוק יש בין זריזין מקדימין למנות, למה שאמרו: ולמה אמרו חכמים עד חלות כדי להרחיק וכו'.

ודשיב: לא ידעתי מה קשיא לך, הלא בפסחים אינו מבקש ראי' לזריזין מקדימין למנות רק שמוכיח דמשום זריזין מקדימין ה"ל להקדים מנפרא ולזה מייחי ברייתא דליף

מקרא דוישכם אברהם כן ומה היה לו להוכיח ממה שאמרו חכמים עד חלות דלדברא אי מהתם ילפינן יאסור חמץ מנפרא דהא משש שעות ולמעלה מן התורה אסור וא"כ יאסר ו' שעות מקודם כמו גבי קדשים אלא ודאי דאין לדמות לשם דותר שהוא בכתר לזה עשו הרחקה אצל חמץ מו' שעות ולמעלה שאינו רק בלאו ולא בכתר שכתר אינו לפני זמנו רק בפסח עצמו משום יאסור לאו לא עשו הרחקה כ"כ וא"כ עכ"פ אין להציא ראי' משם שיהי' ראי' להיפוך.

ובל"א ה' אין דמיון לשם דזריזין מקדימין למנות לא שייך רק במנהג שבושה במעשה כגון בדיקת חמץ שהיא מעשה המנהג שתקנו חכמים אצל בצרכות איירי מהרחק בשב ואל תעשה וזה אחיא מושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי כדאמרין ביבמות (דף כ"א) ולא שייך בזה זריזין מקדימין למנות. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** האחרונים הביאו ראי' דזריזין מקדימין עדיף מצרוב עס, מהא דר"ה (לב ע"ב) דתנן העובר לפני המזבח ביו"ט של ר"ה השני מתקיע, ואמרין, מאי שנא השני מתקיע, משום דצרוז עס הדרת מלך. אי הכי הלל נמי ינמא בשני, משום דצרוז עס הדרת מלך, אלא מאי שנא הלל דבראשון, משום שזריזין מקדימין למנות, תקיעה נמי נעבד בראשון, משום דזריזין מקדימין למנות. א"ר יוחנן בשעת גזרת המלכות שנו כאן. ע"כ. הרי להדיא דזריזין מקדימין למנות דחי לטעמא דצרוז עס הדרת מלך.

ועיין להמהרש"ס בארחות חיים (סימן תכ"ד סק"י), שהוכיח מהנ"ל שיותר כדאי להקדים ולצרך צרכת הלכנה ביחיד, מלהשהותה כדאי לצרך בצבור. עיי"ש.

או"ם בשו"ת מקור חיים (סימן א) כ', זה כשלשים שנה ששמעתי ללמד זכות על המנהג פה שמאחרים מנות צרית מילה עד אחר חלות היום כדי שיצאו הקוראים. שאף שמבטל מנות זריזין מקדימין למנות, מ"מ מרזיח בזה מנות צרז עס הדרת מלך. ואפשר ששניהם שקולים הם. דהא ודאי הא דזריזין מקדימין למנות אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. דאטו מאברהם ניקו ויגמר דהוה זריז טפי. ולפיכך שקולים הם. ואל תשיבני מהסוגיא דר"ה (לב ע"ב) שמפורש להדיא דזריזות עדיפא מרוב עס. דשאני התם דמנות רוב עס הויה ספק, שמי יודע אם במוסף ירבו אנשים בצדקה, וביטול הזריזות ודאי, ואין ספק דוחה ודאי. משא"כ גבי מילה שניהם ודאים. עיי"ש.

וע"ע להשדי חמד (מ"ז כ"ל א) שהביא דברי האחרונים דזריזין מקדימין דחי להא דצרוז עס הדרת מלך. וסיים, ונר לי על מנהג איזה אנשים במקומות אלו, שמאחרים המילה עד קרוב לתצי היום, וזימנין אשתאי עד אחר חלות, עד שיתקצצו המזומנים. ואין להם ע"מ שיתמכו כדי שתעשה המנהג צרוז עס, דהא מוכח מהש"ס דהא דזריזין מקדימין למנות עדיף מההיא דצרוז עס. וכנ"ל. והאריז הר"ז משובח. ע"כ. ועיין

למנוע ממנו עשית המזות ולאבדם ממנו. ואם יתרפה ויתעצל ולא יתחזק לרדוף אחריהם ולתמוך צם, שאר נעור וריק מהם בודאי.

ותראה כי טבע האדם כצד מאד, כי עפריות החמירות גם, על כן לא יתפוך האדם בטורח ומלאכה. ומי שרואה לזכות לעבודת הבורא יתבדק, צריך שימנע נגד טבעו עצמו ויתבדק ויזדור, שאם הוא מניח עצמו ציד כבודו, ודאי הוא שלא יצליח. והוא מה שאמר התנא (אבות פרק ד) הו' עו כנמר, וקל כנשר, ורץ כצב, וגבור כארי לעשות רצון אצ"ח שבשמים. וכן מנו חכמים ז"ל (ברכות לב) דצירים הצריכים חיזוק, מורה ומעשים טובים. ומקרא מלא הוא (יהושע א) חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל המורה אשר צוך משה עבדי, כי חיזוק גדול צריך למי שרואה לכפות הטבע אל הפכו. וכו'.

*

גמ'. שנאמר וישכם אברהם בבקר. הקשו המפרשים מהא דלפינן כאן שורשים מקדימים למזות, שנאמר וישכם אברהם וגו', ופירש"י דחזיון שלא הקדים יותר מנפרא, הקשו המפרשים מה ראה דאין מקדימין יותר מנפרא, הא חז"ל אמרו (ברכות כו ע"ב) לאברהם חיון תפלת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, וא"כ דלמא משום הכי לא הקדים אברהם, כיון דעמידה היא תפלה, והיתה תפלת שחרית, ואם כן לא היה אפשר לו להקדים יותר מנפרא, דכי יתפלל תפלת שחרית וקריאת שמע צלילה.

ותריין הגר"ר יונתן ז"ל בספר יערות דבש (חלק שני דרוש יח), דודאי עמידה זו היתה כדכתיב ואברהם עודנו עומד לפני ה', וכתיב ויצא אברהם קדומה בערב, ולמעלה מיינה כתיב ואברהם הולך עמם לשלחם, וכמ"ד זו כניסה זו צילה. והנה הרמזים צהלות תפלה פ"ח [א] פסק דמדאורייתא חייב אדם להתפלל בכל יום, והיינו פעם אחת בכל כ"ד שעות, ואין לה זמן קבוע מדאורייתא, רק האבות חתנו ג' זמנים שחרית ומנחה וערבית. והנה לפי זה דבכל מעת לעת הוא זמן תפלה אחת מדאורייתא, ומוריון מקדימין למזות נמצא מן הראוי יתכן להתפלל תפלה דאורייתא בשחרית, ואם כן קשה, מאי קאמר הש"ס אברהם חיון תפלת שחרית מדהוא התפלל תפלה בשחרית, דלמא הוא היה מתפלל תפלה המוטלת עליו מן התורה, ומנא ידעו עדיין שהוא חיון תפלת שחרית. אמנם כל זה הוא אי לא התפלל כבר ערבית, אז היה חיוז עליו להתפלל תפלה דאורייתא, אבל אם כבר היה מתפלל תפלת ערבית, אם כן אין חיוז עליו להתפלל בשחרית מדאורייתא, ואף על פי כן היה מתפלל שחרית, אז מוכח שפיר דתיקן תפילת שחרית.

ובזה מובנת הגמ' דברכות, דודאי עיקר הלימוד שאברהם חיון תפלת שחרית מפשטיה דקרא וישכם אברהם בבוקר, והיינו שהתפלל כמ"ש התוס' צ"ח הכונן, רק דקשה קושיא הג"ל, דלמא היה מתפלל תפלה המוטלת עליו מדין תורה, לכן באו חז"ל כמתרצים, אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה, וזה היה צער כנ"ל, ואם כן כיון דכבר היה מתפלל צער תפלה

בשומ"ת מכתב סופר להגאון ר"ש סופר אצ"ד קראקא, מה שפסל צוה עם הגאון ר' ליצ'לע איגר ז"ל.

*

גמ'. שם. בענין מדת הזריות כדאי לעיין בספר אורחות נדיקים (שער הזריות), וצריך דבריו כותב: הזריות היא מעלה גדולה לתורה ולמנוחות, וגם לענין תקנת העולם הזה, והיא מידת הנדיקים לעבודת הבורא, יתבדק. ואמרו רבותינו, זכרונם לברכה, וריון מקדימין למנוחות. והנה תראה באברהם אבינו בענין עקידה, שנאמר וישכם אברהם בבקר, ואף על פי שהיה קשה לו לשמוע את בנו יחידו, עשה רצון הבורא, יתעלה, בזריות להשכים בבקר. ומי שעושה מעשיו בזריות, צוה הוכחה גדולה שהוא אוהב את בוראו, כעצד האוהב את אדוניו ומורו בעצמו לעשות רצונו. כי הזריות תלויה בלב האדם, כשהאדם מפנה לבו מכל המחשבות האחרות שיש בו ותופס מחשבה אחת, אז הוא מזדור, צלי ספק שצליח.

כמו כן עשה אברהם שהסיר מלבו אהבת בנו, ואחז רצון בוראו, וביטל אהבת בנו מפני אהבת הבורא, יתבדק. ועל כן נזדור להשכים, כי היתה דעתו קשורה בחשק גדול באהבת הבורא, יתבדק, על כן נשבע לו הקדוש ברוך הוא לזכור העקידה. כי יש אדם העושה עבור אוהבו דבר קשה לו מאד ולבו נוקפו לעשות, אבל אברהם ויחזק שניהם עשו מחפץ לבם, כי מדריגת האהבה היתה גדולה מאד, ושניהם נתבדקו עם השם, יתבדק, בידיעתם, עד שנתייחדו ביחוד גדול. כי כל כוונתם היתה לפרסם ייחוד הבורא, יתבדק, בעולם וליישר בני אדם לאהבתו. ובעת שעשו באהבה עבודת השם, יתעלה, ומנוחותיו, נתבטל כח גופם ונתדבקה דעתם באהבת הבורא, יתבדק, ויזר עולם. לכן עשו שניהם בזריות.

ואתה צריך לדעת כי מידת הזריות היא תחילה צ"ח המידות, כי אין האדם יכול להיות תדיר על הספר, כי צריך לאכול ולישן ולעשות נרכי, לכן צריך זריות והזירות לחזור לספרו למנוח. ואל יחשוב: עוד היום גדול והשנה גדולה. כי על זה אמרו חכמינו, זכרונם לברכה (אבות פ"ב מ"ד): אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה. גם אל יאמר אדם: עת ערב הוא כבר, אם אלק ללמוד אנטרך לעמוד מיד להתפלל, כי טובה שעה אחת ללמוד, ואפילו דבור אחד, מכל דברים שבעולם. וכו'.

*

ובמסילת ישרים (פרק ו) האריך ג"כ בצאור מדת הזריות, וכותב: אחר הזהירות יבוא הזריות, כי הזהירות סובב על ה"לא תעשה" והזריות על ה"עשה", והיינו (תהילים לד טו): סור מרע ועשה טוב. וענינו של הזריות מצוה, שהוא ההקדמה למזות ולהשלמת ענינם. וכלשון הזה אמרו ז"ל ורבים מקדימים למזות. וזה, כי כמו שצריך פקחות גדול והסקפה רבה לינצל ממוקשי היצר ולהמלט מן הרע שלא ישלטו בנו להתערב במעשיו כן צריך פקחות גדול והסקפה לאחז במזות ולזכות בהם ולא תאבדנה ממנו. כי כמו שמצבצב ומשתדל היצר הרע בתחבולותיו להפיל את האדם במכמורות החטא, כן משתדל

והמלמד לפי בני אדם זכות על הרשעים טועה ומטעה, עכ"ד הנחמדים, ודבריו צביאור המוס' נפלאים וראויים למי שאמרם.

ומביא שם עוד מה ששמע ממרן ז"ל צביאור בעיקר תפלת אברהם אבינו שהתפלל רק "אולי יש עשרה נדיקים", דתמוה הלא נדיק יסוד עולם, והיינו אפילו נדיק אחד. רק הכוונה אולי יש עשרה נדיקים בתוך העיר, והיינו במקום כמו קדוש הם נחשבים לנדיקים, אף שצאמת אינם נדיקים כלל, דבעשרה כאלו ראוי להציל העיר מכלייה, כיון שלא נהגו כשאר העיר, אצל נדיקים ממש ידע אברהם אבינו שאין שם, דאם היה שם אפילו נדיק אחד אמיתי, נדיק יסוד עולם, היה מציל את כל העיר לצדו, ועכ"פ מוכח מכאן שאפילו אם יש בעיר עשרה שרק נפרדים משאר העיר ללכת בדרך התורה, אף שאינם נדיקים כלל, מ"מ לגבי שאר העיר הם נדיקים, וזכותם רבה כ"כ עד שראוי על ידם להציל את כל העיר מכלייה. עכ"ל.

ודברי מרן ז"ל הלא הם כתובים בספרא דמרי טב "דברי יואל" (פ' וירא, עמוד שמח, ועמ' תלח, ועמ' חמו) עיין שם באריכות נפלא.

*

גמ'. שם. צמועדים חומנים (שם) צה"ה (אות ב) מציא צסם הגאון מצריסק הגריז"ס ז"ל, רעיון נחמד על וישכס אברהם צצוקר, דהנה הלשון "וישכס" שייך רק אם ישן באותו לילה ומשכס צצוקר, וזוהי גדולת אברהם אבינו, שנחפז היה לצאת למחרת צצוקר לשחוט את בנו יחידו, ואעפ"כ לא היה עצבני צלילה אלא נהג כדרכו, והשכים לקיים מצות הבורא כשם שהשכים לקיים מצוה אחרת צלי שום עצבות כלל, רק שמח היה לקיים מצוה צורא, ולא שינה דרכו רק אדרבה השכים צוריות צצוקר ורץ לקיים מצוה.

*

גמ'. בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם וכו'. עיין חסם סופר, דאי משום אור הנר יפה לחוד הי' סגי צאמצע הלילה, לכן אמר בשעה שצ"א צאים ממלכתאם.

אמנם צ"צ מי הצריכו לזה דלמא משום ורזין מקדימי' למצות וכי היכי דבר שמצותו ציום מקדימין מנפרא ה"ה דבר שמצותו צלילה לאור הנר מקדימין מצאת הכצבים.

ותירין החת"ס, דנהי דהש"ס קאמר וכו' ורזין כו' היינו לשקלא וטרי' ולא לקושטא דמילתא דלישנא דמתני' משמע דדינא קאמר ולא זריות צעלמא ור"מ דלא לפתח צעידנא והא"ש דקאמר צצי הלכך האי צורבא מרבנן כו'.

ודשפ"א כתב, דבפשוט נראה דמשום אור הנר יפה צלצד לא היו מתקנין חכמים זמן אחר כיון דזמן התורה הוא רק משיית וגם צלי אור הנר היו צדיקה אף שאינה יפה כל כך רק מטעם שצ"א מצוין דיש חשש שכחה שלא יצדוק כלל היו מוכרחין לתקן זמן אחר מוזמן התורה ושוב תקנו על זה ג"כ אף שגם מיד צצוקר הי' תיקון על חשש שכחה.

דאורייתא, ולמה היה מתפלל שוב בשחרית, שהרי כבר יצא ידי חובתו, אלא ודאי מוכח שתיקן תפילת שחרית.

ובזה יוצגו גם כן דברי הש"ס כאן, דעל כרחק מוכח הפירוש דורזין מקדימין אינו אלא מנפרא, דאי סלקא דעתך מקודם לכן, קשה למה לי אשר עמד שם, דהא מפשטיה דקרא מוכח שתיקן תפלת שחרית כנ"ל, ואין לומר דהיה מתפלל עכשיו תפלה המוטלת עליו מדין תורה כנ"ל, זה אינו, כיון דורזין מקדימין מקודם לנפרא, צוודאי היה אברהם מן הזרזין, ולמה המתין עד שחרית, אלא ודאי דצאמת דכבר היה מתפלל תפלה דאורייתא, ועכשיו היה מתקן תפלת שחרית, ואם כן למה לי אשר עמד שם, אלא ודאי דורזין אינן מקדימין אלא מנפרא, ומשום הכי איצטריך קרא אשר עמד שם כנ"ל, ודברי הש"ס נכונים הם, דשפיר מוכח מקרא וישכס וגו' ואל המקום אשר עמד שם דהיה עומד שם מקודם כמ"ש, ואם כן הדרא קושא לדוכתיה, דלמא ורזין מקדימין מאורחא, דקרא אשר עמד שם אינו מורה כלל על התפלה, ואם כן תפלת ערבית חובה להתפלל, דמתחילת הלילה חל עליו זריות המצוה תפלה דאורייתא.

*

גמ'. שם. תמהו צמוס' היכי מוכח מאברהם שזרזין מקדימין למצות ואין מקדימין טפי מנפרא, דהא ילפינן מהאי קרא דתלמיד חכם לא יצא יחידי צלילה. ותיירא, דהכא מוכח מקרא דעקידה דלא היה נמנע אברהם מללאת יחידי צלילה ששלוחי מצוה אינן ניוקין, ועוד דשני נעריו היו עמו, והתם מוכח מוישכס אברהם צצוקר דכתיב גבי קדוש דלא היה מצוה, ויחידי היה שלא רצה שיראו צמפתן של קדוש.

ודברי המוס' תמוהין דהרי צמפת קדוש יצא להתפלל על קדוש וכמציאור צמוס' חולין (צ"א ע"ב) ע"ש, וא"כ גם צמפת קדוש יכול היה להתפלל ונעריו אחר. ופירשו צמוס' שם, שלא רצה שיהא שום אדם עמו בשעת תפלה, וע"כ יצא יחידי דוקא, ע"ש. ולכן שפיר לא היה אפשר לו לצאת ולהתפלל צלילה אלא ציום שמוחר לו לצאת יחידי.

וראיתי צספר מועדים חומנים (ח"ו סימן קצב) שצציא דבר נאה צביאור דברי המוס' ששמע מפי מרן הגה"ק בעל ויואל משה ז"ל, דהנה לכאורה יש לתמוה, למה דקדק להתפלל יחידי דוקא, וציאר שאברהם אבינו יצא להתפלל על קדוש ללמד עליהם זכות, וללמד זכות על רשעים זה רק צינו לצין הקצ"ה, ואסור לאדם אחר לשמוע, שמה ידמה שצאמת הדבר כן, ולכן פירשו המוס' שפיר שדקדק לצאת להתפלל יחידי על קדוש כשאין שם איש דוקא, מאחר שרצה ללמד עליהם זכות, וזה אסור אפילו כשיש אחד ששומע.

והוסיף, שיש ללמוד מכאן יסוד ועיקר גדול, שצינינו לצין הקצ"ה יכול כל אחד ללמד סגוריא על רשעים, שטובים הם מן העכו"ם אלא אלפי פעמים, דסוף כל סוף עברו עלינו דורות של ייסורים עד שנטמעו צטומאח העכו"ם, אצל כל זה אנו מקיימים רק כשמתפללים לה' ואף אחד אינו שומע, אצל צין צני אדם ח"ו ללמד עליהם זכות, רק עלינו להוקיעם ולהאשימם, שידעו צית ישראל להתרחק מהם ומטומאתם,

והוא יתפלל דע"י יקיים שניהם בזמנם ואי ליכא אחר יתפלל מחלה אכן אם הוא רגיל להתפלל לעולם ביחודי יצדוק מחלה דכיון דרגיל בכך לא חיישין כ"כ שמא ישכח. והח"י כתב דלעולם יתפלל מחלה דחדיר ושאינו חדיר תדיר קודם.

*

גמ'. **שם.** הרמב"ם (פ"ב מהלכות חמץ ומצה ה"ג) כותב: אין קוצעים מדרש בסוף יום שלשה עשר בניסן, וכן החכם לא יתחיל ללמוד צעת זו, שמא ימשך וימנע מזדיקת חמץ בתחילת זמנה. ע"כ. וכתב הכסף משנה, שהוצרך רבינו לכתוב שאין קוצעים מדרש, וכן החכם לא יתחיל ללמוד, שאילו היה כותב קציעות מדרש בלעד, הייתי אומר, שמכיון שרצים הם יש לחוש יותר שיצאו להימשך בלימודם, אבל ביחיד הלימוד לעצמו אין לחוש לכך, ואילו כתב דין החכם הלימוד לעצמו, הייתי אומר, שקציעות מדרש לרצים מותר, שמכיון שרצים הם יזכירו זה את זה ואין לחוש שיצטלו מזדיקת חמץ, ועוד הייתי אומר שלא גזרו על זה משום שהיא מזוה עוברת, כי מי יקצץ אותם אחר כך, לפיכך השמיענו שבכל אופן אסור. ע"כ.

א"לם בשו"מ מהראנ"ח (חלק ב' סימן עט) כתב, שאין לאסור אלא ליחיד שיושב ולומד צביתו, שאז יש לחוש שמא תימשך שמועתו ויתבטל מן המזוה, אבל חכם שמלמד לקהל פסקי הלכות בכל ערב מותר ללמד גם בליל י"ד בניסן. ע"כ. והוצא להלכה בכנסת הגדולה (סימן חלא).

וה"מג"א (סימן חלא סק"ה) מביא דברי הראנ"ח, וכותב: ונראה לי דדוקא מי שאומר דבר הלכה בלא פלפול אבל אסור לעסוק בפלפול אפי' אינו צביתו דבזה ודאי איכא למיגזר דילמא ממשכא לי' שמעתא ואחא לאימנועי ממנו' שישכח אח"כ מלמדו.

ועיין בחתם סופר בחידושי פסח (בסוף חידושי מסכת פסחים, בסימן חלא סק"ו) שכתב, שגם לדברי הכסף משנה הנ"ל, זה דוקא כשלומד צביתו אף על פי שרצים שומעי לקחו, אבל צבית הכנסת מותר, וכמו שכתבו האחרונים בשם מהראנ"ח. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ב ה"ג) כתב, אין קוצעין מדרש בסוף יום י"ג, וכן החכם לא יתחיל לקרות צעת זו, שמא ימשך וימנע מזדיקת חמץ בתחילת זמנה. ובספר חק יוסף (ס"ק ד') כתב, ודברי הרמב"ם נלמד מש"ס פסחים, דאמר אביי האי גורבא מרבנן לא ליפתח בעידנא באורתא דתליסר נגהי ארביסר. והוה סגי ליה נגהי ארביסר, אלא ללמוד דמסוף יום י"ג אסור. כ"כ הכ"מ. וליכא למימר דילמא ס"ל כדעת הראב"ד דמזוה היא בתחילת הלילה שיש בו עדיין יום והוא אורתא דתליסר נגהי ארביסר, זה אינו דא"כ אמאי קתני שמא ימשך, ת"ל דומנה הוא, אלא ודאי דאסרי קודם הזמן דשמא ימשך, עכ"ד.

ועיין להחיד"א בצרכי יוסף (סימן חלא ס"ק א) שכתב דמדבריו מוכח דקצר דעת הראב"ד הוא דקודם תחילת הלילה

אב"ל רש"י פ"י ואור הנר יפה אצל ציום מחשיך כו' ונראה מלשוננו שפ"י דהא דאמר ואור הנר יפה לצדיקה קאי על צעיה שהוא זמן שאור הנר יפה לצדיקה אז טפי מציוס.

עוד כתב השפ"א לפרש, דשני הטעמים צריכים דהא דאור הנר יפה לצדיקה אינו מספיק שלא יהי' הצדיקה באמצע היום דהא באמצע היום יפה יותר לצדיקה ע"י אור השמש ואע"ג דקיי"ל דהצדוק ציום נמי צריך אור הנר י"ל דהוא רק לכחילה ולחומרך לכך צריך הטעם דצנ"א מציין בצמיהם ואע"ג דצנפרא גם כן מציין בצמיהם מ"מ אין אור הנר יפה לצדיקה אז [ואור השמש ג"כ אין מאיר כל כך] להכי רק בלילה.

וה"ה דה"י יכול לומר הטעם השני לצד משום דורמין מקדימין למזוה [וצנפרא אין אור הנר יפה לכן הקדימיה] י"ל שמציא הטעם דצנ"א מציין דעדיף טפי מטעמא דורמיות גם י"ל דאפשר שאין הטעם דורמיות חשוב כיון דבאמצע היום שייך הטעם דיפה לצדיקה יותר ונדחה טעמא דורמיות לענין זה ועדיף טפי לצדוק באמצע היום להכי מסיק הטעם דצנ"א מציין ולהכי רק בלילה ועי' בט"ז (ס"י חל"א).

*

גמ'. **האי צורבא מרבנן לא לפתח בעידניה וכו'.** כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן חלא סעיף ב') יזהר כל אדם שלא יתחיל צום מלאכה ולא יאכל, עד שיצדוק. ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמוד עד שיצדוק, ואם התחיל ללמוד מצעור יום, אין צריך להפסיק. (ויש אומרים שצריך להפסיק, וכן נראה לי עיקר).

וכתב המג"א (סק"ג) דחזי שעה קודם לילה אסור כמ"ש סי' רל"ב ורל"ה ועסי' תפ"ט ס"ד. ומי שלא צדק בלילה אסור ציום עד שיצדוק.

*

ובענין מי שלא התפלל ערבית עם הציבור, כתב הב"ח בשם הג"ה דיצדוק מחלה ואח"כ יתפלל, וכ"ה במחזורים מיהו נ"ל דיתפלל מחלה דאיכא למיחש שמא יטרוד בצדיקתו וישכח מלהתפלל משא"כ בחפ"י שהיא קבוע' וסדור' לא מטריד אבל מי שמתפלל לעולם ערבית ביחודי בלילי יצדוק תחלי' דכיון דדש ביה לא ישכח, וכ"פ מהרי"ו דמי שהתפלל צה"כ ופעם א' לא התפלל צה"כ אסור ללמוד עד שיתפלל ערבית אבל מי שמתפלל לעולם ערבית צביתו מותר ללמוד קודם שיתפלל, עכ"ד הב"ח.

ועי' ו העיר המג"א: ולא עיין יפה במהרי"ו בסוף דבריו שבי' בהדיא שאף מי שרגיל להתפלל צביתו אסור ללמוד עד שיתפלל וכ"כ בש"ע סי' פ"ט ס"ו והא דאי' בגמ' נכנס לצה"ה וקורא ושני' ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל מיירי קודם זמן ק"ש כמ"ש תר"י ושל"ה.

וה"מ"ב (סק"ח) כתב, ולענין תפלת מעריב אותן המתפללים מעריב בזמנו בצבור יתפללו מקודם דטורח לקצנן אח"כ וגם אין לחוש כ"כ שישכח לצדוק שהרי תפלה היא דבר קבוע ואין שייך בו שמא ימשך והמתפלל צביתו יתן לאחר לצדוק

הטור. ורבינו מנחם צביאורו (על הרמב"ם שם) כתב כדברי מרן, ע"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכג) ד"ה והנה לכאורה, נסתפק במה דמיואר כאן וכן קי"ל בטוש"ע וכל הפוסקים דאסור ללמוד ולעשות שום מלאכה בעת ערב של י"ד שמגיע זמן הבדיקה, איך הדין בבקר בעת שמגיע זמן הביעור, למה לא כתבו דאסור ללמוד ולעשות שום דבר דלולי ימשך אחר זמן איסורו.

ובותב. דלולי כיון דלדין הבדוק צריך שיבטל וא"כ עיקר הבדיקה והביטול הוא צליה ואינו מניח רק כדי שיוור מאכלו וא"כ לא חיישין שמה ישכח מלבער, אבל לדינא דהש"ס טרם שחידש ר"י להבדוק צריך שיבטל, ברור דאסור ללמוד כמו צליה, דמאי שנא. [וכותב בסוגריים: וכעת ג"כ נסתפקתי אם אינו אסור, וז"ע].

אך בשבת שחל ערב פסח, דלא א"י לעשות שום דבר רק לבטל בבקר בזה ל"ש שום טירדא דמבערין הכל מלפני השבת, ולא נשאר רק מה שצריך, ואין לו לעשות שום דבר, וא"כ בודאי אין שייך לאסור ללמוד, דל"ש שישכח ולא יבטל, ובכ"מ שהוא יכול לבטל. עיי"ש מ"ש עפ"י.

*

גמ'. **שם.** ה"כ (סימן תלא) הקשה מאי שנא מהא דאמרו בצרכות (ד' ע"ב) חכמים עשו סייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה ערער ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשמה קימעה ואישן קימעה ואח"כ אקרא ק"ש ואחפלו וכו'. אבל אדם בא מן השדה ערער נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו', עיי"ש, וקשה למה כאן אמרינן דהאי צורבא מרבנן לא לפתח צעידני? באורחא דתליסר דנגהי ארבער דלמא משכא ליה שמעתי ואתי לאימנועי ממנוה, והתם נקטינן דמוחר ללמוד קודם ק"ש ולא חיישין שמה משכא ליה שמעתי, עיי"ש, וע"ע צט"ו שם מש"כ לתרץ.

והנראה לי בזה, דהנה בתענית (דף י' ע"ב) דרשין אל תרגזו בדרך אמר רבי אלעזר אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו בדבר הלכה שמה תרגזו עליכם הדרך, ופריך הגמ' איני והאמר ר' אלעאי בר ברבי? שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויין לישקף שנאמר ויהי המה הולכים וגו' ומשני לא קשיא הא למיגרם (צריך בדרך) הא לעיוני (ופרש"י במלחא דמבעי לי לעיוני לא יע"ש).

והנה שם בתענית (דף ד' ע"א) פרש"י ב"ה צורבא מרבנן וז"ל בחור חריף וכו' עכ"ל יע"ש. ועתה לפי"י י"ל דהכא דאמרינן שאסור להתחיל ללמוד בהגיע הזמן של צדיקת חמץ איירי ב"צורבא מרבנן" כדאמר אביי, ולכן מכיון שאורבא מרבנן לומד בעיון כדכחש רש"י שאורבא מרבנן היינו חריף, לכן חיישין דלמא משכא ל"י שמעתי, משא"כ בצרכות דאיירי בתם אדם הבא מן השדה ואינו לומד בעיון כ"כ רק מקרא ומשנה, לא

שהוא סוף יום י"ג יבדוק, ואין לומר דהרמב"ם סבירא ליה הכי וכו'. ואם זה הוא כוונתו, אינו מחזור, דעת הרמב"ם שיבדוק בתחילת ליל י"ד ממש, וכן מפורש בדבריו בספר חמייס דעייס דשמואל דתני לילי, לפרש"י ממתי אחי, אלמא בתחילת הלילה הוא. וא"כ סוף יום י"ג הוא קודם התחלת הזמן, ושפיר קאמר הרמב"ם שמה ימשך, דאכתי לא מטא זמניה. וכן נראה דהרמב"ם סבר דעת הרמב"ם, ומשום דקאמר אביי שמה ימשך, מחוץ הענין פירש הרמב"ם דברי אביי על סוף יום י"ג. וכ"כ הרב פר"ח והשיג על מ"ש מרן דנפקא ליה מדאמר אביי אורחא דתליסר נגהי ארבער דהול"ל נגהי ארבער, ומדקאמר אורחא דתליסר אשמועינן אף בצוף יום י"ג, דאין רצוה כלל מזה, דהכי ארחא דלישנא, כדאמרינן פ"ק דברכות (ד' א) בפלגא אורחא דתליסר נגהי ארבער הוה קאי. וכיוצא בזה אמרו בשאר דוכתי, עיין בפר"ח באורך.

עוד כתב החיד"א: והן עתה לפי שעה נזדמן לידי באקראי ספר חדש זה שמו באר יעקב להרב מהר"ר יעקב מפירדא. וראיתי שהביא השגת הר' פר"ח על מרן הגו', וכתב דלכ"מ, דאי נקט הש"ס בצרכות ושאר דוכתי נגהי ארבער לבד, נוכל לפרש בשני ענינים, או בזיוס י"ד ונגהי ממש כד"ס צ"ס בפסחים, או ליל י"ד כדמסיק הש"ס באורחא דר"י קרי נגהי לילי. ולהכי הוצרך הש"ס בשאר דוכתי דהביא הפר"ח להורות דנגהי הוא לילה. ואי הוה נקט פלגא אורחא דתליסר לבד, ולא נקט נגהי ארבער, לא ידענא אי רוצה בהאי אורחא דקמא יומא דתליסר או לאחר יומא דתליסר, להכי הוצרך הש"ס למנקט תרדויהו. משא"כ הכא דמסיק הש"ס קודם, דצדיקת חמץ דוקא צליה, ליכא למטעי דנגהי יממא, והא דקאמר אורחא דר"ג למותר, זולת אחא לאשמועינן כמ"ש הכסף משנה. ובזה מיושב דעת הטור. וליכא למימר כפצרת ה"ר יונה (מובא בטור) דלא יפסיק מדלא קאמר הש"ס דהלומד יפסיק, דקודם זמן הבדיקה אם לומד לא יפסיק עד זמן הבדיקה, אבל בזמן הבדיקה צריך להפסיק, כמ"ש הטור, עכ"ל בקצור. עיין בדבריו באורך.

ובאי דתריך יתיב לקושית הרב פר"ח אינו מחזור, דמאי אמרת אי נקט נגהי ארבער בהיה בצרכות אנו מסופקים דשמה נגהי יום. לימא אורחא דארבער, ומו ליכא למטעי כלל, ומאן שם ליה למימר נגהי שהוא לשון מסופק, ויטערך לומר אורחא דתליסר. ומו דהתם בצרכות הכי אתמר רב אשי אמר בפלגא אורחא דתליסר נגהי ארבער הוה קאי והכי קאמר משה לישאל אמר הקצ"ה למחר כחזות הלילה כי האידנא אני יוצא בחור מנרים. וא"כ הדבר ברור דהוה סגי ומסגי דילמ' נגהי ארבער וידעינן דהוא לילה, דהא קאמר למחר כחזות הלילה כי האידנא, ומוכח דכחזות ליל ארבער קאי, והא עדיף ממה שכתב הוא וז"ל דפ"ק דפסחים לא אנטריך לפרש דהוי צליה דכבר מסיק דצדיקת חמץ צליה, דהכא רב אשי גופיה בדבריו עצמם מפורש דהוא לילה, אלא ודאי מוכח בדברי הפר"ח דהכי אורחיה דש"ס. ומה שישב בזה דעת הטור, ק"ק דלדבריו אמאי הטור השמיט דין אביי דלא לפתח מסוף יום י"ג, אלא מוכח דהטור מפרש כפשטו בתחילת הלילה, והדק"ל מה שהקשה מרן על

על צעל הצית, וכן מצוהר הפי' בלשון רש"י ו"ל ואם תקנת חכמים הי' על צעל החמץ אע"ג דעכשו אין טעם חיוצ הצדיקה עצורו מ"מ הטורה מוטל עליו וכן להיפוך.

אך לפ"ו לכאורה היה נראה דהטורה על המשכיר דהא לולי שנתן שם חמץ לא הי' חיוצ צדיקה וגרס הוא הצדיקה אבל השוכר לולי שכירתו הי' ג"כ הצדיקה על המשכיר וכן נראה באמת כוונת הגמ' במה דדמי מוזה חוצת הדר הוא דבס"ד הי' סבר דגם במזוזה אם לא עשה השוכר בע"כ יעשו המשכיר אע"ג שאין דר צו רק הטורה מוטל על מי שדר בה ומשני דהתם שאני דבלי שידור השוכר הי' נפטר לגמרי ממזוזה ונמצא הוא גורם קביעת המזוזה אבל כאן בלי השכירות ג"כ הי' מחויב לצדוק.

אך לפ"ו ז"ע טעם הספק שיהי' חיוצ הצדיקה על השוכר ונראה דלשיטת המוס' דהטעם הוא משום דלמא אחי למיכל א"כ הא דלא מהני שיקבור הצית וינייע המפתח ע"כ משום לא פלוג וכיון שנתחייב צדיקה לא מהני ענה אחרת לבטל החשש דאחי למיכל ולכן הכא כיון דהשכירו לאחר שאין הצית שלו ג"כ שוב מהני מה שאינו דר צו לסלק מעליו חיוצ הצדיקה דעיקר התקנה הי' רק צבית שלו כנ"ל ולכן פשיט ג"כ דאחיו חשש דאחי למיכל תליא בשעת חלות הצדיקה דמי שצידו המפתח עליו שיך לחוש דאחי למיכל.

וע"ע צמועדים וחמנים (ח"ו סימן קצג) שהאריך לבאר שורש החקירה אי על השוכר לצדוק או על המשכיר לצדוק.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שבת הלוי (חלק א סימן קלה) שהאריך בסוגיין.

*

גמ'. המשכיר בית לחברו ע"ל השוכר וכו' מזוזה חובת הדר היא. עיין נחמד למראה (ח"ד הל' מזוזה דף מ"ב טור ג') צדין אם מקום מזוזה הפתח הוא מאבן וצריך לנקוב צו סדק להניחה בתוכה על המשכיר או על השוכר לעשות.

ועיין פרי יוסף (סי' ד') צדין השוכר צית שיש בה מזוזה אם צריך לשלם לבעה"ב עבור המזוזה.

*

גמ'. ואם משכמר לו מפתחות ה"ל ארבעה עשר וכו'. עיין צשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קלא) שכתב: ע"ד מי שמוכר חמנו לגוי ערב פסח ומשכיר לו חדר לכך אם מחויב לצדוק [חדר] שהוא צליל י"ד. נראה פשוט דאין צורך, דאע"ג דהמשכיר צימו לישראל ומוסר לו המפתח, משלל י"ד על המשכיר לצדוק, התם חיוצ צדיקה על החדר עכ"פ שהרי סופו שיהיה ביד ישראל, וכיון שהחדר צריך צדיקה עכ"פ וצומן הצדיקה שהוא אור לי"ד עודנו בידי המשכיר ע"כ החיוצ על המשכיר להוציא הצית מחיוצ צדיקה, ואינו דומה נמי להוציא מהצית ואינו נכנס לצית אחר כלל, שאעפ"י שגוי נכנס צבית וזוכה בהחמץ, שחייב לצדוק תוך שלשים כהראב"י ס"ס תל"ו, התם נהי שאין על הצית חיוצ צדיקה שהרי גוי נכנס בתוכו, מ"מ

חיישין דלמא יתעמק עמנו כל כך בלימודו וישכח מלקרות ק"ש (ובפרט עכשיו שבא מן השרה אחר עבודת היום ורעב הוא לאכול).

ועיין יומא (יח ע"ב) שהגמ' נקט נמי לשון זה של אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקאריי התם מכ"ג עם הארץ, הרי מוכח קצת שהתם צברכות נמי איירי באלם פשוט שאין צו חשש שיתעמק כל כך בלימודו וישכח לקרות ק"ש.

*

גמ'. ע"ל המשכיר לצדוק דחמירא ידידיה הוא וכו'. עיין בתרומת השן (חלק א סימן קלד) וז"ל: שאלה, הא דנמצא כתוב בשם מהר"ם, שצריך לומר בנוסח הביטול, כל חמירא וחמיעא משום דחמירא תרגום דשאר, וחמיעא תרגום דחמץ. צריך לנהוג הכי או לאו.

תשובה: יראה דלא צריך לנהוג הכי, דאין סברא לשבש כל המחזוריים שכתוב בהן נוסח הביטול, ולא כתב אלא כל חמירא לחוד. וכן רש"י ואלפס ואשירי שכתבו נוסח הביטול פ"ק דפסחים, לא כתבו אלא כל חמירא לחוד. וכן רבינו יוסף טוב עלם בסדרו, וסמ"ק לא דקדק עליו בזה, כמו שדקדק עליו כאן, ובהרא דירושלמי דכתב עליו דלא דקדק.

ויראה בלשון תלמודא צבלי הוא לכלול כל חמץ ושאר בלשון חמירא. וראייה מפ"ק דקאמר אמתי' דריש מסכתא בדודקים את החמץ, על המשכיר לצדוק, דחמירא ידידיה הוא. וקאמר נמי התם בדוכתא אחריתא, בעירו חמירא דבני חילא. וכן בפ"ק [לקמן ה' ע"ב] פוקו מייית לן חמירא דבני חילא. ודוחק גדול היה לומר דכלל הני מייירי דווקא בשאר. וכמדומה לי דלא אשכחן בכל התלמוד לשון חמיע בשם דבר, אם לא בפעולה כגון דמחמע ליה, או כי היכי דליחמעי וכו"ג. שרואה לומר התלמוד שנתחמץ נקוט בלשון תרגום לשון מחמע, אבל שם דחמץ לא אשכחן דמפיך ליה בלשון דחמירא.

וא"ת. דמש"ה נקט תלמודא החמץ בלשון חמירא, דרוב חמץ על ידי שאור נתחמץ וקרי ליה על שם השאר. אבל אכתי נתחמץ מאליו אינו כלול בלשון חמירא, לכך צריך לומר ביטול כל חמיע כדי לכלול גם הנתחמץ מאליו. הא ליתא, דהתם פ' כל שעה [כח ע"ב תד"ה מחמץ] הוכיחו מפרק כל המנחות באות מנה, דחמץ שנתחמץ ע"י שאור קרי טפי חמץ בלשון עברי מהנתחמץ מאליו. וא"כ איך יתכן דבלשון התלמוד יהא בזהפך אחרי דתרגום דחמץ חמיע הוא. לא לדחות דברי מהר"ם באתי אלא כדי ליישב המנהג ונוסחאות הקדמונים. ע"כ.

*

גמ'. שם. לכאורה נראה הספק אי הצדיקה היא משום כל יראה כרש"י ור"ן, ולכן על המשכיר לצדוק דהוא עובר שהחמץ שלו, או משום דילמא אחי למיכל ולכן חיוצ צדיקה על השוכר דברשות' קאי ויאלל.

אמנם השפ"א כתב דנראה דאף לרש"י משום צ"י אמת שאם לא יצדוק השוכר יטערך המשכיר לצדוק וכן לחוס' להיפוך אי לא יצדוק המשכיר יטערך השוכר לצדוק ומ"מ מספקא להו על מי הטילו חכמים הטירחא אי על צעל החמץ אי

אמנם בהגהות חתם סופר כתב ליישז דברי המגן אברהם, וכן הוא בספרו שו"ת חתם סופר (יד"ד סימן סו וסימן קעה), ו"ל: אע"ג דהתם זא להוציא מחזקת איסור אבר מן החי כמ"ש במג"א סי' תל"ו ע"ש, מ"מ התם הוה רוב מנאים מומחים וכן גבי חמץ רוב בני אדם בודקים בתיאם ורובא עדיף מחזקת איסור ואפ"ה אמרי' דאיתו עדיפות שיש לרובא על החזקה אינו מועיל לכחלה היכי דאפשר לברורי והי"ז צ"ע דליכא אלא חזקה ולא רובא צריך לברורי אפילו זאל חזקה המנגדתה משא"כ טרפות דרובא כשרים לא צעי' לברורי. ע"כ. וכיוצא בזה כתב במח"מ השקל. וכן הסכים בשו"ת כתב סופר (יד"ד ס"ס עו). וע"ע בארצות החיים להמלצ"ס.

והפרי חדש (סימן תלז) כתב, שדוקא כאן צריך לשאול ולברר מפני שאותה חזקה קיילא, וכמו שכתבו המוספות, שאפילו אם לא יהיה דיוק לא יהיה משכול כל כך, ולכן אם הוא צעיר צריך לשאול. וע"ע בשו"ת הר צבי (א"ח ב סימן לג).

*

גמ'. **שם.** הקשה החת"ס, מאין הרגלים לא יהי' חזקתו בדוק ולא שמענו מעולם שנחשדו ע"ה אלא על הדמאי שיש בו הפסד ממון וגם בזה אמרי' רוב ע"ה מעשרין הם, וא"כ כי היכי דהתם מי שאינו בחזקת ע"ה מוקמי' אחזקה שהפריש א"כ מכ"ש הכא שהחזיצ מוטל עליו לבדוק מה"מ לא ניקוס אותו בחזקת כשרות דהרי אין בזה הפסד ממון כלל דכלא"ה יוצא מהבית והינה החמץ בחבירו ולמה לא יבדוק ויבערנו.

ותירין די"ל דמשום טרחא יתירה דאית ב"י, ומכ"ש דאיכא אתרא דיהבי אגרא ואיכא נמי הפסד ממון ואיכא למיחש שנחשדל או חס על ממונו.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שבת ציון (סימן כט).

*

גמ'. **הב"ל נאמנים על ביעור חמץ אפי"ו נשים וכו'.** זלקט יושר (חלק א אר"ח עמוד פא ענין א) כותב: ואשה יכולה לכחלה לבדוק, כן דרש וכן מנאצי' בא"ח צ"ח תל"ו ו"ל: הכל נאמנים על צדיקת חמץ, להעיד על הצית שהוא צדוק, ואפילו נשים ועבדים וקטנים כו'. וחורני שאתה הגאון בודקת החדר שלה.

בדור"ר יעקב טרישט יצ"ו שקי' ר' יוקלעש דרש, ואמרתי לו מה שכתבתי לעיל מן הצדיקה, והוא לא ידע הוסי' מעירובין, ואפילו [הכין] לא רנה לחזור. ובקש ממני לכתוב זה, ו"ל: מה שדרשתי כשאדם בודק והתחיל לבדוק לצער חמץ, ואח"כ הוא יכול לשלוח בני ביתו שיבדקו בכל המקומות, וישלח דוקא אנשים, ולא נשים וקטנים. אע"ג דאמרין הכל נאמנים על צדיקת חמץ, שאומ' דקטנו ולא תאמי' הכל בודקים, אפילו עבדים וקטנים. והוא צדיקא במוס' פרק בכל מערבין בדבור כאן בעירובי תחומין ו"ל: ואע"ג דבפ"ק דפסחים אמ' הימנוהו רבנן בדרבנן, היינו צדיק שיהן, דרמי עליהו, אכל שליחותא איכא למימר דמתייבשי. וכענין זה פי' [הקונטרס לקמן ד' ל"ב ע"א

חזיצ על קרקפתא דגבזא הוא, והוא לא יקיים מצות צדיקה שהרי לא יכנס לשום בית ע"כ צריך לבדוק, משא"כ הכא שאין על החדר חזיצ צדיקה שהרי סופו שיכנס גוי לתוכו, ועל הגבזא ליכא חזיצא שהרי מקיים מצות צדיקה בשאר חדריו, לית דין ולית דיין שיהיה צריך צדיקה ואין זו צריכה לפנינו כלל. ע"כ.

*

גמ'. **המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק וכו'.** בשו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן מד) כתב להעיר לענין ספיקת הש"ס כאן אם הכל מצירים הם לענין צדיקת חמץ, לפי דברי הש"ס מעירובין (דף לב ע"א) אם אמרינן חזקה שלית עושה שליחותו בגוונא דמוסר דבר לחבירו שיש בידו לחקן איזה איסור לא צריכין כלל לחזקה דחצר. והלא בשל סופרים לכ"ע חזקה שלית עושה שליחותו וצדיקת חמץ דרבנן הוא היכא שצ"ל. וכותב שבה אמר ליישז קצת מה שהשמיט רבינו הר"ף ו"ל את האיצטיל וכל שקילא וטריא. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בר"ן שכתב דאי איתיה למשכיר בפינוי אין נפקא מינה בזה, שאפילו נאמר שחזקתו בדוק, כיון שהמשכיר לפנינו יש לשאול אותו, ואין אנו סומכים על החזקה, שכל שאפשר לברר הדבר מצירים. וכן הוא בתשובת הר"ן (סימן טו). עיי"ש.

ועיין במגן אברהם (סימן ח' ס"ק יא) שכתב מטעם זה, שיש חזיצ לבדוק הציצית קודם שיבדק עליו, ואין לסמוך על חזקת הכשרות שלו כיון שיכול לברר. וכיוצא בזה נפסק ביו"ד (סימן א' סעיף א'), שאף על פי שרוב המצויים אכל שחיטה מומחים הם, וזה כשאין השוחט לפנינו, אכל אם הוא לפנינו צריך לבדוקו אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה. ע"כ. וכן כתב בצ"חור"א הגר"א (סימן ח'), על פי הסוגיא דכאן.

ועיין בדגול מרצבה שהעיר על דברי המגן אברהם, וכן כתב בספרו נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סוף סימן א'), דהנה הבית יוסף (סימן תלז) כתב על דברי הר"ן הג"ל, ואם תאמר אפילו אם המשכיר לפנינו אמאי שיליין ליה ולא סמכינן אחזקה, מאי שנא מזהמה שנשחטה דאיתא קמן ולא צדיקין לה בזולתו טרפות אלא מוקמינן לה אחזקת כשרות. ויש לומר דשאני בהמה שהיא בחזקת כשרה משולדה, אכל הבית בכל השנה בחזקת שלא בדוק הוא ע"כ. ופירש המגן אברהם (שם סק"ד), שציון שכל השנה היה הבית בחזקת שיש בו חמץ, ועל ידי חזקת בדוק אחת זא להוציא מחזקת חמץ, משום הכי לא סמכינן לכחלה על החזקה היכא דאפשר לברר. וכן מה שנפסק ביורה דעה סימן א', שאף על פי שרוב המצויים אכל שחיטה מומחים הם, אם השוחט לפנינו צריכים לבדוק, התם היינו טעמא משום שהבהמה צריכה בחזקת איסור עומדת. אכל בהמה שנשחטה כדת אין צריך לברר ולבדוק אחר י"ח טרפות, משום שמעולם לא היה חזקת טרפות ע"כ. ולפי זה יוצא שגם צ"ע דאיתא מוקמינן ליה בחזקת כשרות, וא"כ קשה על המגן אברהם שהשוה דין הציצית להדיא דיורה דעה סימן א', והינה בצריך עיון. וע"ע בספר ישרש יעקב (יבמות סט ע"ב).

עובר צ"י עד הלילה והרי כאן צדף ז' [ז"ל: ד'] ע"א כחצ
רש"י כן גם אליבא דר"מ. אינה קושיא כלל דהרי רש"י נקט כאן
צ"י ובאכילה ולנדרין קאמר דרש"י כאן פ"י לר"מ ולר"י וקאמר
לעבור צ"י והיינו לר"י ובאכילה היינו לר"מ. ומדע שכן הוא
שהרי רש"י סיים כדיליף לקמן מאלף חלק ומלא תשחט על חמץ
דס זכאי והא ודאי לר"י יהודה אין לורך לכל הלימודים הללו דר"י
אית ליה קרא לפני זמנו לקמן דף כ"ח ע"ב ובהדיא אמר ר"י
שם מניין לאוכל חמץ משש ולמעלה שהוא בל"מ שנאמר לא תאכל
עליו חמץ וא"כ הך סיומא דמסיים רש"י הוא לר"מ לחוד. ה"נ
אמינא שחלת דברי רש"י שכתב צ"י היינו לר"י לחוד אלא
שלפי מה שביארתי בחיבורי (דף י"ג) והעליתי דגם ר"מ סובר
שעובר בל"מ לפני זמנו לורך לומר דמה דנקט רש"י דיליף מאלף
חלק ומלא תשחט היינו שעל כל פנים אינו אסור קודם חלות.
ע"כ.

ובהג"ה מן המחבר, כותב: עיין לקמן בסיומן ז' מ"ש הגאון
המחבר בענין זה.

*

רש"י ד"ה חובת הדר. עיין צ"ש"מ אגרות משה (חלק י"ד)
ב' סימן קמא ענף ב) שכתב דמשמע מרש"י כאן שסובר
דהמזוה דמזוה ניתנה גם לשמירה, דכתב לפי שהיא משמרתו,
וכתיב ביתך ביאתך נכנס ויוצא בה. וכותב שם: לכאורה תמוה
טובא, דכי לריך עוד טעם לזה, מאחר דדרשין מהקרא דביתך
ביאתך שהוא הנכנס והיוצא בה דהוא הדר בה, ועיין צ"מ דף
ק"א שכתב רש"י רק הקרא.

ובארתי בלמוד הישיבה דהנה קשה מ"ט לא פ"י רש"י כחוס'
בשם הר"י דאף אם לא היה משכירה היה פטור
ממזוה כשלא היה דר שם וכשהשכיר לאחרים הרי אינו דר שם,
ולריך לומר דרש"י סובר דמאד זה שפטור באם לא היה פטור
המשכיר מאחר שהוא נוטל שכר הרי זהו תשמישו דמשכיר וכמו
שחייב במשחמש צבית בהנחת חפצים וכלים, ואף שיהיו מונחים
שם זמן רב שלא יטעך ליכנס שם לא יפטר מזה ביתך ביאתך
מאחר דעכ"פ כשיטעך להם יכנס לשם שלא מצינו חלוק בצביתם
של אחרות יין ושמן וכלים בין שצריך ליכנס שם לפעמים קרובין
ובין הניחו שם יין להתיישן כמה שנים שלא יטעך ליכנס שם
לפעמים אף לא שנה שלימה דפשוט שכל אופן הוא חייב במזוה
וא"כ גם שכירות לאחרים שיש להחשיב שהוא גם תשמיש
דהמשכיר אין לפוטרו בזה שלא מצינו שיטעך ליכנס שם מאד
הקרא דביתך ביאתך מאחר דלריך ליכנס שם לגבות השכר ולתקן
הדברים שעל המשכיר לתקן שלא היה שייך לפוטרו.

ולבן הוצרך רש"י לומר דחובת השוכר הוא משום שהמזוה
משמרתו, והוא משום דרש"י סובר דהשמירה הוא ג"כ
ענין המזוה משום דהמזוה ניתנה גם לשמירה דקסובר הרא"מ
בס' יראים, והשמירה הא לריך השוכר, אלא מטעם זה לצד לא
היה נפטר המשכיר שחייבתו תורה במזוה גם בהצבים שלא דר
שם ממש אף שאין לורך לשמירה כל כך, שמטעם זה יש לחייבו
גם צבית שהשכיר שגם זה הוא תשמישו, והיה נמלא ששניהם
חייבין וממילא יהיה החיוב על המשכיר שנתחייב מתחלה וממילא

ד"ה מתחת ידן לקמן גבי חזקה על חצר, וצירושלמי מחלק
בקטן בין אמר לא וערב לי, ובין אמר לא ואערב לך עכ"ל חוס'.
וגם דרש מהרר"י טרישט הפסוק על זה צביות לאל ידך לקרא
טוב אל תקרא רע וגו', פ"י שרואה להקל כמ"ד. וראה
מה"ר יודא אוברניק יט"ו כח"י של מהר"י טרישט ולא הודה לו,
מ"מ ככתב זה מאיזה טעם שהוא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צ"ש"מ חתם סופר (יו"ד סימן סד) ושם (אה"ע ב
סימן קלו) ועיין צ"ש"מ עין יתכן (חלק ב אה"ע סימן נט אות
י"ב).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן כג) אי אשה
כשרה להיותה משגיח על כשרות.

*

רש"י ד"ה בין לר' מאיר וכו'. עיין בל"מ לקמן (דף י'
ע"ב) ברש"י ד"ה לאחר המועד כו', שכותב, שביאר
בכמה מקומות שרש"י סובר שעוברין צ"י בע"פ משש ולמעלה.
ונשאל ע"ז צ"ש"מ נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן עה)
שלא נמלא בחיבורו בשום מקום שדיבר מעסק זה בדברי רש"י.

והישיב: ידע מעלתו כי צעת שהבאתי חיבורי לבית הדפוס כבר
נאצדו כמה ניירות מחידושי ואני סדרתי הנשאר בידי
והנוסח שכתבתי בכמה מקומות לא זו ממקומו ואמנם גוף
החידושים באותן מקומות נאצדו. ואמנם בזה יפה כיון מעלתו
לדעתי שאחד ממקומות הוא מה שכתב רש"י צדף ז' [ז"ל: דף
ד'] ע"א ב"ה בין לר"מ ובין לר"י כו', חמץ אינו אסור מן
התורה צ"י ובאכילה אלא משש שעות כו'.

[ובהג"ה] ממח"ס חשק שלמה, כותב ע"ז: נ"ב אמנם ברש"י
פסחים (דף ס"ג ע"א) צמשה דהשוחט את הפסח על
החמץ מבוחר להדיא דס"ל שם דצעה"פ אחר חלות ליכא כל
יראה דעל הא דתנן שם וצמועד שלא לשמו חייב כתב רש"י
דנ"מ דלוקה גם מחמת הלאו דלא תשחט על חמץ מלמד הלאו
דכל יראה ולמה לא כתב כן גם ברישא בשוחט את הפסח בזמנו
אחר חלות אלא ודאי דס"ל לרש"י דצעה"פ עד הלילה ליכא לאו
דכל יראה. (ומיהו עיקר דברי רש"י צ"ע דהא בפשיטות נ"מ בדאיכא
חמץ לאחד מבני החבורה דהשוחט והזורק עוברים על לאו דלא תשחט
אבל משום כל יראה ליכא דהא החמץ לאו דשוחט וזורק הוא ועוד נ"מ
דמשום לאו דלא תשחט היו חייבין מלקות משא"כ בבל יראה ליכא
מלקות דהרי לאו שאין בו מעשה הוא וגם ניתק לעשה הוא). שוב
ראיתי שרבינו ז"ל צעמנו עמד על דברי רש"י אלו בספרו בל"מ
שם ולקמן (בס"י צ') ות"ל שכונתי לדעתו].

עוד כותב הנו"צ: ומה שהקשה מעלתו על זה ממה שכתבתי
שם בחיבורי (דף י"ג ע"ב) דר"מ סובר כר"ש ולר"ש אינו

* כוונתו למאמר הגמ' ב"ק דף פ"א ע"ב: עליו הכתוב אומר מהיות
טוב אל תקרי רע ומי כתיב מהיות טוב אל תקרי רע אין כתיב כי האי
גוונא אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות.

עובר מדרבנן בבל יראה כל זמן שלא ביטלו בפני שלשה. ואם נאמר כן נסתר קושיית התוספות על רש"י ריש מכילתין למה הצריכו בדיקה. דיש לומר משום שאינו מבטלו בפני שלשה. אך בתוספות שבת דף י"ח ע"ב לענין שביחת כלים דאפקר להו והקשו בתוספות הא הפקר בפני שלשה, וחירצו הכא לא בעינן דמסתמא מפקיר להו, ולכאורה גם בחמץ נאמר כן. אך לפי מה דהוה סבירא לן דמדאורייתא בעינן בפני שלשה. אם כן יש לומר להיפוך דכיון שלא הפקירו בפני שלשה שוב נימא דמסתמא לא הפקירם בינו לבין עצמו. כיון דלא מהני ולא יציל בזה מאיסור חמץ, ושביחת כלים. רק משום דמדאורייתא אין צריך. ושוב מסתמא הפקיר בינו לבין עצמו להנצל מאיסור תורה. שוב מועיל גם מדרבנן. כיון דמסתמא עשה כן הוי כבשני שלשה ודו"ק. מכל מקום דעת התוספות דבעינן הפקר גמור.

שיבת הר"ן, ציטוט מטעם הפקר אך אפילו ציטוט בלב מהני ואפילו לר' יוסי דאמר הפקר עד דאחיא לרשות זוכה לא נפקא מרשותי. מכל מקום כיון דחמץ אינו צרשתי של אדם ועשאן הכתוב כאלו הוא צרשתי בגילוי דעתא דלא ניחא לר' בגוי' סגי.

שיבת רמב"ן צחי' גם כן ציטוט מטעם הפקר על דרך הר"ן. אך כתב שיש עוד ציטוט שמבטלו מתורת חמץ והוא כעפר בעלמא. עיין שם צמה שכתב שלשה מיני ציטור הם.

ובשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שיו) כתב, דיש לעיין הא דלאחר איסורו לא מצי מבטל לר' דלאו צרשתי. בשלמא אי מטעם הפקר כשם שאינו יכול להקדישו כך אינו יכול להפקירו. אך לשוויי כעפר מה נפקא מינה צמה שאינו שלו. אך הא לא תצרכא. שהרי עורות שלגזלן אין מחשבה מטמאתן. כיון שאינו שלו לא מהני מחשבתו לשוויי כלי. הכי נמי לא מהני מחשבתו לשוויי עפר. אך יש לעיין הא גבי ציטול ע"ז מהני ציטול הגוי בשל חצירו. אך יש לומר דבעבודה זרה הא לא הוה ציטול רק בעשה מעשה בגופה כגון פחסה בפני'. [אבל רק בפני' השתין בפני' לא בטלה כדחנן בעבודה זרה נ"ג ע"ב] והא קיימא לן אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה. והוא הדין דיכול לבטל של חצירו על ידי מעשה. ולפי זה טח צטיט יועיל אף אחר זמן איסורו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (יד סימן שטז). וע"ע בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נו) ד"ה ומעתה נחפשה.

ועיין בשאגת אריה (סימן עז) שהאריך לצאר בהא דאמרין דציטול בעלמא סגי ליה, אי דין זה נוהג בכל חמץ או דילמא יש חמץ דלא סגי ליה דציטול.

*

גמ'. **שם.** הקשה מהרש"ל ז"ל צביאור הקמ"ג (עשין ל"ט) למה צוותה תורה לצער חמץ הלא די ציטול. ותירץ דהיכא דאחיא צעין אינו יוצא מנות ציטור אף על פי שמיד אחר ציטול יא יא עוש כל יראה וכל ימצא מכל מקום עשה של תשציתו לא קיים. עכ"ל. ואריך עיון דאם כן יקשה למה יהי קטנים נאמנים.

יפטר השוכר דהא אין צמזמה דין שמהיה המזומה שלו, והולך להקרא ציתך ציתך שזה מכריע שהמזומה הוא על השוכר שציתך ציתך שלו ויכול למחות על המשכיר מלצא כלל לצית השוכר, שצית לו השכירות צענמו ולא יחצו ממנו לתקן. אבל בהקרא ציתך ציתך לצד בלא טעם משמרתו לא היה מחייב השוכר מלצ שיהא ג"כ משתמש בו כיון שעכ"פ אינו ציתו ואין יוצא מידי פשוטו, והיה מה שדרשין גם לציתך מיעוט לצית שהמשכיר לא דר בו צום דבר שאינו צריך ליכנס לשם כלל, והיה חייב צצית השוכר שהוא כמשמיתו וגם צריך ליכנס זה לפעמים, ולכן עיקר הטעם שחייב השוכר הוא מטעם שהמזומה ניתנה גם לשמירה והשוכר הוא הצריך שמירה, ובהכרח מלצ זה גם שוכר הוא בכלל ציתך שגממרה צמורה צמיו צמזה ושיין החיוצ על שניהם בלא דרשת הקרא משינוי הלשון ציתך שהיה לו לכחצו על צציתם כדאחיא ציומא דף י"א וצחולין דף קל"ה, שלכן מלצ מלצ הקרא ציתך ציתך מכריעין שהמזומה הוא על השוכר שציתך ציתך הוא שלו כדלעיל. (ומה שהוצרך לבאר זה בפסחים יותר מבע"ז וב"מ הוא אריכות דברים שאינו נוגע לעניינו). ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה אבא קיים. עיין צפרי מגדים (מ"ז סימן קל"ט) שכתב, וז"ל: אם אצוי ואצוי מומרים י"ל דאין לקריתו צסם אצוי, דה"ג אפשר בגט פסול דצני צניס כצניס לא למעלה מזה מקרא חתח אצומין יהיו צניך, עיין חוס' פסחים גבי צר אחיה, וז"ע. ע"כ.

ועיין להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן יא) שכותב שנעלם ממנו דצרי הספר חסידים (סימן תשצ"א) שכתב דאם אצוי ואצוי מומרים שיקרא לו על שם הרציע.

עוד כותב, דמ"ש דצני צניס הרי הם כצניס לא למעלה ורמז לחוס' דכאן, הי"ל להציא מרז"ל בצמה דוכתי דצני צניס הרי הם כצניס, דהיינו מ"ש החוס' דאצא אפשר על אצוי אצוי ע"ש, וזה מפורש יותר בצמה מאחמ"ר ח"ל. והו"ל להציא ממ"ש ח"ל עד כאן רחמי האל על הדין. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה אם משמער. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רג) ד"ה והנה צמ"ש, וצשו"ת צאר יאחק (חלק אר"ח סימן ה) ד"ה אך גם.

דף ד ע"ב

גמ'. חבר שמת והניח מגורה מציאה פירות וכו'. עיין מ"ש הגר"י ענגיל כספרו גליוני הש"ס לקמן (ט ע"א).

*

גמ'. דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. הנה דצין ציטול יש שלשה שיטות, שיטת התוספות כאן, דצעי הפקר גמור, שהקשו והא הפקר צפני שלשה. ותירצו דמדאורייתא אין צריך. וזה שאמר מדאורייתא ציטול בעלמא סגי ציטול שמועיל מן התורה. (ועיין שו"ת אבני נזר [חלק אר"ח סימן שיו] דיש לעיין אם

לצטלו בלבו ואם לאו הוא עובר בלא יראה ועי"ז שמצטלו הרי בדיל מיניה וזודאי לא יצא לאכלו דו"ל הרמב"ם פ"ב מחמץ ומנה שצטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים אל לבו שאין ברשותו חמץ כלל. והרמב"ם מפרש בן כוונה הספרי פ' ראה דמייתי ליה הר"ן לא יראה לך בטל בלצך ר"ל לא יהיה נראה בלצך כאילו הוא דבר בעולם אלא עפ"י צעלמא וכמ"ש בתשובת חתם סופר סי' שט"ז אלי כחוצ בד"ה ולישז וכו' וזודאי ע"י ציטול בלבו יפה ומכ"ש הפקר גמור שעושה לקיים מצות החורה לא יראה לך הרי בדיל מיניה הוא בזה ולא חיישין צי' מדאורייתא יותר שמה יצא לאכלו כמו בשאר כל איסורים אלא חכמים הם חששו שמה ימנע חמץ בפסח ויצא לאכלו שכבר שכת מעשה הציטול שמיוס ערב פסח ע"י שלא בדיל מיניה כולי' שמה והאריכו ג"כ בדיקה לסייג וחו' לק"מ.

ועוד נ"ל כיון דמרבין מקרא בפסחים ה' ע"ב ודף כ"ג ע"א תרי לך כתיבי למעט של אחרים אפילו נכרי שכבשתי' תחת ירך וממונו כממוך. היינו מלא ימנע לך ר"ל אפילו שהוא אצלך מזה מ"מ לך דוקא בעי ולא של נכרי כמבואר ברש"י ומוס' דף ה' א"כ שפיר שמעינן מזה גם של הפקר אימעט דנכרי שכבשמו ממונו כממוך נמי לא ימנע לשלם כמו בשל הפקר ולא חיישה תורה צו שיצא לאכלו וכ"ש בשל הפקר דבדיל מיניה נמי לא חייש ביה.

ובזה מתורץ גם הע"ג שהניח מעלתו לחי' א' דמוס' ריש פסחים דה"ט דבדיקה שמה יצא לאכלו וכיון דלא בדילי מיניה אמאי בחמץ של גוי סגי במחילה י"ט בפסחים דף ו' נישחש נמי שמה יצא לאכלו כמו בישראל ויהיה צריך דיקה לצערו דוקא. ולמ"ק דרש"י פ' דף ו' חמץ של נכרי המופקד אכלו ולא קיבל עלי' אחריות דמות' להשהותו עושה לו מחילה ב"ד משום היכר שלא ישבח ויצא לאכלו וכו' היינו צנכרי שלא כבשתי' ליכא חששא שיצא לאכלו להדיא בשגגת איסור חמץ בלצד כדחיישין בשל עצמו משום דהא ודאי יטערך לשלם להנכרי אלא דשמה ישבח שהוא של הנכרי כיון שאין עליו לשומרו שהרי לא קיבל עלי' אחריו' ויאלכלו ע"ד שהוא של עצמו. לכן עושה מחילה ב"ד וכופה עלי' כלי ציו"ט משום היכרא דייקא שע"ז יזכור שהוא של הנכרי ולא יאלכלו ובהכי סגי להיכרא וא"ל לצדוק אחריו ולצערו אצל חמץ של נכרי שכבשמו תחת ירך דהוי ממונו כממוך וא"ל לשלם לו בזמנת חיישי' שמה יצא לאכלו אף שיזכור ע"י מחילה או ע"י כפיית כלי דהוא של הנכרי שכבשמו כמו דחיישין בשל ישראל עצמו ובזמנת צריך לצדוק ולצערו דוקא מדרבנן ולא סגי ליה במחילה י"ט כנ"ל.

איברא בהדיא כתב הטור והש"ע א"ח סי' ת"מ וז"ל אם אינו חייב באחריותו אינו חייב לצערו אפילו אם הגוי כבש תחת ידו ושריו עמו בחצר וצריך לעשות מחילה וכו' ונ"ל הטור וש"ע בזמנת ס"ל עיקר כתי' ב' דמוס' בריש פרקין וה"ט בשל נכרי כיון דאינו עובר עלי' צ"ב מה"ט גם רבנן לא הנריכו בדיקה אלא שמה ישבח דשל נכרי הוא ויאלכלו צריך היכרא וסגי מה"ט במחילה כנ"ל.

וביאר בשו"ת אבני נזר (חלק א' א"ח סימן שטז) דהנה צריך להבין קושיות מהרש"ל, שהרי העשה דתשציתו הוא לאחר חלות ואז לא מהני ציטול. ואולם קושיותו הוא לדעת הסמ"ג לאוין ע"ו דפסק כר"ש דלפני זמנו מותר בהנאה מדין תורה. ומן התורה יכול אז לצטלו. ועל זה תירץ מהרש"ל דלאחר איסורו שכבר חל העשה דתשציתו אין השבחה מתקיימת בהפקר. אבל היכי שציטל כדינו קודם שחל עליו העשה כיון שהוא הפקר לא חל עליו העשה דיליף שאור שאור מגזירה שזה מה שאור דראי' שלך אי אתה רואה אף שאור דהשבחה שלך אתה ממויז להשצית. ודוקא לאחר שנתחייב בתשציתו ואין השבחה אלא שריפה או מפרד כו' אינו מקיים ציטול.

בידו בתוספות ריש כל שעה כתבו דלר' יוסי הגלילי אין שורפין חמץ ויכול למוכרו לנכרי. הנה דמקיים העשה במכירה לנכרי. ויש לחלק דשמי מוכרו לנכרי שמוציאו מרשותו ומתקיים תשציתו במכירתו. דמרשותו הוא מושבת לגמרי שאינו כלל ברשותו ובהנאה מביטו לצד לבית נכרי לא סגי דכל היכי דאיתא ברשומא דמרא איתא וכמו שכתב הרא"ש כיון שהשאל כו' אבל במוכרו לנכרי הוי השבחה לגמרי בזה שמושבת לגמרי מביטו. אבל הפקר דעדיין ציטולו לא נתקיים העשה כנ"ל. עיי"ש באנ"ו שהאריך בפלפול.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א' א"ח סימן קיז) כתב השואל לתמוה על טעם הר"ן (ריש מכלתין) דאיסור צ"י הוא משום שמה יצא לאכלו, א"כ קשה קו' הפ"ח למה מהני ציטול. עוד הוסיף לתמוה, דמוס' כאן דציטול מטעם הפקר, מנ"ל דהפקר גמור אינו עובר צ"ב, כיון דה"ט שמה יצא לאכלו, א"כ דוקא של גוי ושל גבזה מיעט' קרא לך שלך אי אתה רואה וכו' דלא שייך בזה שמה יצא לאכלו, משא"כ אחר שהפקיר חמץ אין מוחה צו מלחזור ולאכלו עדיין אית צי' בל יראה.

ודשיב, דבקושיא זו כבר הקדימו הפני יהושע (דף ה' ע"ב) והעלה דה"ט דמילאן רש"י בטעם דמוס' הוסיף ציטול מטעם הפקר דהפקר גופי' נמי לא אימעט מקרא דשל אחרים ובלא טעמא דהר"ן נמי אלא משום עכו"ם דוקא וכן של גבזה שאין יכול לצערו לפי שיתחייב לשלם הוא דמיעט' קרא משא"כ של הפקר דיכול לצערו, והניח שיעת חוס' צ"ע.

ובותב הגאון ר' יהודה אסאד: ולעג"ד נראה כיון דהפקר אסור לחזור צו משום נדר כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' נדרים והצ"י בא"ח סי' תל"ד אא"כ בתורת זכיה מן ההפקר א"כ ודאי מייבדל בדיל מיניה. לא חששה תורה בשל הפקר דלמא אתי למיכל מיני' וספיר ממועט מקרא לך אבל אתה רואה כל שאינו שלך אלא דהפקר ודאחרים.

ועוד עדיפא נ"ל הרי גם על מ"ש הר"ן דה"ט דבדיקה שהאריכו חכמים ולא סגי להו ציטול דשמה יצא לאכלו גם אחר הציטול משום דלא בדילי' מיניה כולי' שמה ואית ביה כרת. קיים הר"ן ע"ז וז"ל ואפשר שמפני טעם זה החמירה תורה צו לעצור עליו צ"ב וצ"ל עכ"ל. כוונתו משום דלא בדילי' מיניה כולי' שמה חששה תורה שלא יצא לאכלו לכן האריכה תורה

לזכות זה אולי יאכלה בעצמו, וכיון שאינו יכול להפקיר לכ"ע לא הוה הפקר.

ומצאתי דבר זה במחלוקת שנוי בירושלמי פ"ו דפאה [ה"א] אי הפקר לישראל ולא לגוי הוה הפקר או לא, ופליגי ר' יוחנן וריש לקיש ויעיין בתוס' גיטין מ"ו ע"א ד"ה אדעתא וכו', משמע להלכתא כר' יוחנן, מיהו מפירוש הר"ש דפאה משמע שפסק כריש לקיש, אך לר' יהושע בלאו הכי כל זה לימא כנ"ל, שהרי לא הוה הפקר לכל ישראל דטובת הנאה אינו ממון. ע"כ.

ועיין בתוס' סופר בחידושי, שכותב: כיצד מפרשין וכו', הקשני למדן אי יתנגד לכהן ויבטלנה קודם שתחמין כדמתי' היושב צהמ"ד וכו' לעיל ז' ע"א, והארכתי בפלפול דזה חלי' אי שייך הפקר לישראל ולא לגוי דהרי כשיפקירה הכהן ע"כ ישמרה שלא יעלנה גוי שהיא תרומה, עיין תוס' בגיטין פ' השולח מ"ו א' ד"ה אדעתא דנכרי וכו'. עיי"ש.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סב).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן פא) כותב: ומה שהקשה על מהרי"ו למה חסור לבטל קודם שריפה כיון דהבטול לא חל עד זמן שאסור בהנאה כדעת הר"ן. לא ידעתי קושיא בזה שהרי הר"ן לא כתב סברתו רק אליביה שיטת התוס' דבטול הוא מטעם הפקר אבל לשיטת רש"י דתשביטו פירוש בטול לא אמרינן כסברת הר"ן שהרי גזירת הכתוב הוא דמועיל בטול וא"כ מועיל מיד כנראה מדברי הר"ן ואפילו מהתוס' נראה ללא ס"ל כהר"ן שהרי הקשו בפסחים (דף ד') כשחלקו על רש"י דבטול אינו מכח תשביטו אלא מטעם הפקר דהרי בנדרים אמרינן דהפקר צבי ג' ותרוו' מדאורייתא אינו נריך ומדלא תרלו כמירוח הר"ן דל"ז רק גילוי דעת כיון דבלא"ה אינו ברשותו משמע דלא ס"ל כסברת הר"ן וא"כ מאי קושיא אם מהרי"ו חש לדעת רש"י ותוס' וצפרט אחר שהטור (סי' תל"ד) כתב ג"כ כשיטת רש"י דבטול הוא מכח תשביטו. ע"כ.

*

גמ'. **המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק וכו' מי הוי במקח טעות וכו'.** עיין פרי חדש (סימן תלז) שהעיר בזה דמסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק וגמלא שאינו בדוק אינו מקח טעות אפילו במקום שצודקים בשכר שהרי מלוא הוא עושה, והעיר מנדרים (דף לו) באיבעיא להו תמורה משלו על של חבירו נריך דעתו אם לא מי אמרינן כיון דזכות הוא לו שמרויח או דילמא מלוא דיליה הוא וניחא ליה למעבדיה, הרי דאפשר דזכות תמורה ממון עדיף ממלוא. עיי"ש.

וע"ע בזה בשו"ת הר צבי (או"ח ב סימן לג) באורח.

*

גמ'. **שם.** עיין שפת אמת לדלאורה נראה דקמבעיא להו אפי' אם המשכיר רוצה לבדוק עכשיו מ"מ יוכל השוכר לומר אני שכרתי בחזקת בדוק ולריך אני בית בדוק להכניס שם מלוא וכיון שלא הי' בדוק הוי מקח טעות ויכול אני לחזור, [כמ"ש

שוב אחר שכתבתי זאת מלאתי שהצ"ח עמד ע"ד הטור הנ"ל ותריך כנ"ל דמה"ט חמץ דנכרי א"צ בדיקה משום דלא עובר עלי' צבי וכו' והפמ"ג באשל אברהם אות פ' דחה דהתינת לחי' צ' דתוס' בריש פסחים משא"כ לחי' א' והניח בקוש' יעו"ש. ולעג"ד נראה נכון ברור כמ"ש לחי' א' דתוס' ע"כ לחלק כנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** כתב בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת ויקרא) ח"ל: וזוה נבאר כוונת הש"ס והפוסקים אור ל"ד בודקין את החמץ לאור הנר וכו', ומדאורייתא צביטול בעלמא סגי, אלא שחכמים החמירו לבדוק לפי שרגיל בחמץ כל השנה. והוא דנודע מ"ש בספרי ירמיה כי עד י"ג שנה היה היצר הרע לבד, מה שאין כן משם ואילך בא היצר טוב דלכך זה נקרא מלך זקן (קהלת ד, יג), מה שאין כן היצר טוב נקרא נער. ואפשר שמה שזה רגיל ושגור צפי המוני עם להיות נקרא בן י"ג שנה צר מלוא, כי נר מלוא ותורה אור (משלי ו, כג). והנה כי יש היכל זכות נגד היכל חובה כי זה לעומת זה וכו', והיכל זכות הוא של יצר טוב כי זכות הוא מלוא, והיכל חובה הוא של יצר הרע. דלכך אור ל"ד שצא היצר טוב, אז יוכל לבדוק ולבער החמץ של יצר הרע לאור הנר שהוא נר מלוא של יצר הטוב, שילך אחר עצמו ולא אחר עמל יצר הרע. ומדאורייתא צביטול בעלמא סגי, כמ"ש בעוללות אפרים (מאמר צא) כשמחטרת בלב ומבטל שלא יעשה עוד כזה סגי, אלא לפי שרגיל כל השנה בחמץ של היצר הרע, הנריכו לבדוק אחריו בחורין ובסדקים שיעשה מעשה להוציאו מציטו לגמרי, ע"י תשובת המשקל או שאר גדרים התשובה וא"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נו) כותב: ובעיקר קושייתו דמר נ"י יש לי פקפוק אי יכול הכהן לבטל החלה שצאת לידו קודם שתחמץ, דהר"ן ריש פסחים כתב הטעם דצביטול מהני מטעם הפקר, וכ"כ בטור סי' תל"א, וצ"י בשם הגהות מיימון סי' תל"ד כתב שיאמר ליבטל ולהוי הפקר ומג"א שם סק"ו (ויעיין גמי במג"א סי' תל"א סק"ב מ"ש בשם תוס' כשמבטל בלבד ומפקירו וכו' לשון זה לא נמצא בתוס' ושיגרות לישנא דהר"ן נקטי').

הגה כיון שכן לכאורה צעין כל דיני הפקר, אף שכבר כתב הר"ן אף לר' יוסי דסבירא ל' הפקר כמתנה מכל מקום בגילוי דעתא בעלמא דלא ניחא ל' סגי' יע"ש, נ"ל דהיינו דוקא צדינא דרבנן, אבל מה דמעבד מדאורייתא בהפקר דעלמא הוא הדין דמעבד הכא נמי, והנה משמע סתמא דגמרא צ"מ דף למ"ד ע"ב גצי עובדא דר' ישמעאל צר' יוסי דהוא אמר לכולי עלמא אפקריניהו לההוא גזרא לא אפקריניהו, מקשה הש"ס בפשיטות ומי הוה הפקר כהאי גוונא, והיינו מדאורייתא דצעין דומיא דשביעית יעיין משנה א' פ"ו דפאה, א"כ הכא כד אפקר הן לחלה טמאה אינו רשאי להפקירה לנכרים, בשלמא ישראל יכול לזכות בה לטובת הנאה למוכרה לכהן אחר (ולר' יהושע דסבירא ל' טובת הנאה אינו ממון אפילו לישראל לא חזי דכיון דלא הוה ממון לא מקרי זכיה), מכל מקום לעכו"ם ע"כ לא יניחנו

ובן פסק בשולחן ערוך (שם סעיף ד), מותר ליטול טלית חצירו ולצדק עליה, ובלבד שיקפל אותה אם מנחה מקופלת. וכחז הרמ"א: וה"ה בחפילין, אבל אסור ללמוד מספרים של חצירו בלא דעתו, דחיישין שמא יקרע אותם בלמודו.

ובתב הב"ח (הובא במג"א סק"ז) דדוקא באקראי מותר ליטול טלית חצירו, אבל בקביעות אסור. וכ' הי"ש"ש דאפילו באקראי דוקא באותו מקום אבל להוציאו מביתו לנכ"נ או איפכא אסור, דאפשר שמקפיד עליו והו"ו גזל.

ועיין בפמ"ג שכתב דבכל גווי ראו ליזהר כשצעלי עמו שישאלנו ואין סומכין על החזקה במקום שיכולין לזכרו בקל וכ"ש אם יודע בו שהוא מקפיד.

עוד כתב הפמ"ג, והעולם נוהגין כשמוציאין סידור תפלה או מחזור בזהכ"נ שדוקחין אותו כדי להחפלו בו ואיני יודע הימיר לזה דמ"ש סידור מספרים.

*

גמ'. שם. הקשו הראשונים, מהא דאמרין בצבא מניעה (כ"ט ע"ב) ת"ר השואל ס"ת מחצירו לא ישאלנו לאחר. ואמרו בגמ' מהו דתימא ניחא ליה לאיניש דתעביד מנחה בממוניה קמ"ל. והרי הכא לקושטא אמרין דניחא ליה למעבד מנחה בממוניה.

והחיד"א צרכי יוסף אורח חיים (סימן תלו ס"ק ו) כתב, דהיה אפשר לחלק בין מנחה פרטית כללית, דבדיקה שהיא מנחה פרטית על האדם לבדוק ביתו ניחא ליה לקיים בממונו, כי מנחה הפרטית הזו ניחא ליה בקיומה. משא"כ להשאיל ס"ת לאחר שהוא ענף ממנוה כללית, אז לא ניחא ליה. וז"ל מהו דתימא ניחא וכו'. כלומר כדאמר' בעלמא ניחא ליה וכו' ה"נ דכוותא. קמ"ל דחילוק יש בין זו לאיניש, דזו ענף מנחה כללית ובכונן זו לא אמור ניחא ליה וכו'.

אמנם כד דייקת שפיר אין זה מעלה ארוכה, דכיון דניחא ליה לאיניש למעבד מנחה אפי' בממוניה אין סבירא לחלק בין כשהמנחה היא פרטית לכשהמנחה חלק וענף ממנוה כללית. כי אף דזימנין דמשכחת ציניהם כמה חילוקים, מ"מ צפרט זה דניחא ליה לאיניש למעבד מנחה בממוניה אין נראה לחלק, אי משום דלאו כ"ע גמירי הני חילוקים, וכי אמרו ניחא ליה וכו' מסתמא כל אפיא שוין לאיניש דעלמא. ואי משום דלפעמים איכא ענף מנחה דגמילות חסדים ות"מ וכיוצא, שקול ישלם כמנוה אחרת פרטית לעיני העם, ואדבריה כמה ענפי מנחות נראין לפני האדם שהם פנות התורה טפי ממנחות פרטיות.

עוד כתב החיד"א: ובצפיתנו צפינו להגות מיימוניות דצין זה (הל' חמץ ומצה פ"ב אות ב) שכתבו משם הסוס' דמייירי הא דס"ת שלא מדעתו והא דלא ניחא ליה, אבל לקיומה מנחה בממוניה מדעתיה ודאי ניחא ליה. וכ"כ המרדכי פרק אלו מציאות (סי' רסג). ומירץ עוד במרדכי וז"ל, ולי נראה דהתם גבי בדיקת חמץ דאית ביה טרחה לכך גמר ומשעבד נפשיה אבל בעלמא לא, עכ"ל. וכחז עליו הרב פר"ח ולא ידענה מאי קאמר,

המג"א (סי' תל"ז ס"ק ד) דאע"ג דלא הו"ו מוס בגוף המקח יכול לחזור בו כיון שהתנה עמו שהוא בדוק ע"ש.

אבל למ"ש הר"ן דאי חזקתו בדוק מתוקמא בטמאא פשיטא דא"י לחזור אם המשכיר רוצה לבדוק [כמבואר בחו"מ (סי' רל"ב ס"ג) כיון דחסרון הבדיקה אינו מבטל שם בית ממנו ע"ש].

אך לפ"ז קשה מאי דמסיק דניחא לאיניש לקיומי כו' הלא ז"א ענין למקח טעות דהא מ"מ בחזקת בדוק שכרו וז"ל דלאו טענה היא כיון דניחא לאיניש כו' מסתמא גם אם ה' יודע שאינו בדוק לא ה' נמנע מלשכור אלא דהמשכיר נהג בו מנהג רמאות כמה שלא הודיעו ואינו אלא כגורם טירחא או היזק אבל מקח טעות לא הו", ולפ"ז גם אם נודע להשוכר בפסח שאינו בדוק דלא שייך ניחא לאיניש כו' [כיון דלא ה' הבית בדוק עד עתה] ג"כ שייך לומר דלא הו"ו מקח טעות.

*

גמ'. שם. בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן צח) נשאל, המשכיר בית ב"ד בחזקת שאינו בדוק ומנאלו בדוק מי הו"ו מקח טעות דאמר צעניא למיעבד מנחה.

והשיב: מי הגיד לו כשהיה בדוקה דאפשר שניקה הבית מן הזבל אבל לא כיון לבדוק ועדיין צידו לבדוק ואם יש עדים שצדקו כמזמורו אפ"ה אפשר שאינו מקח טעות כיון דלא הו"ו מוס בגוף המקח וישלם לו מה שאיצד מנחתו, ובזמן הזה אין מגבין דברים אלו. ע"כ.

*

גמ'. א"א אפילו באתרא דיהבי אגרא וכו'. עיין ישמח משה (פרשת עקב דף קח ע"א) שהוכיח מכאן דבעושה מנחה על ידי שליח כשכר, לא אמרין מנחה זו יותר מבשולחו, רק הו"ו ממש כעושה בעצמו, דמה שמבזבז ממנו ליתן לשליח, הו"ו כמו טירחא בגופא. וכתב שם עוד, דמשמע מכאן רבותא טפי, שיעשה מנחה בחסרון כים מלטרות בעצמו.

*

גמ'. דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה. עיין בית יוסף אורח חיים (סימן יד אות ד) שמציא בשם רבינו ירוחם (ני"ט ח"א קסח ע"ד) שכתב זה לשונו: ואותם שלוקחים צינית שמוציאם בבית הכנסת בלא ידיעת בעליהם מותר, דאמרין ניחא ליה לאיניש לקיומי מנחה בין בגופיה בין בממוניה ובלבד שיחזירו שם מקופל כמו שהיה שאם לא החזירו מקופל ודאי לא ניחא ליה למאריה והו"ו שאל שלא מדעת והו"ו גזלן ועליה אמר הכתוב (תהלים יג) ובוטע בך נאך ה' עכ"ל.

ובתב הב"י דכן נראה שהוא דעת הרא"ש שכתב בפרק כל הבשר (סי' כו) ונהגו להטעמך בטליתו של חצירו אפילו בלא ידיעה וסמכו על זה דניחא ליה לאיניש דלעבד מנחה בממוניה ואם מנחה מקופלת יחזור ויקפלה ככראשונה דאי לא הכי לא ניחא ליה עכ"ל הרא"ש, וסיים הב"י, וכן עמא דבר.

הרא"ש פרק כל הנשר (פסחים פ"ח ס' כו) גבי טליתות דהוי שלא מדעמו. ונריך לחלק דשלא מדעמו נמי אי לא מחסר מידי כל עיקר כטלית ולולב נחיל ליה. וכן הן דברי הרב תה"ד.

ובד דינקת שפיר וזהו כונת הרב הנמקי דפסידא פורתא כילוי קרנא חשיב באותו החלק המועט. וכן מבואר בדברי אסיפת זקנים פרק אלו מציאות משם הריטב"א דף כ"ט צהא דספרים, ע"ש. ודברי הנמקי צה"ל זיית הנו' הם מיסוד הריטב"א, ע"ש. ולפ"י יש קצת חילוק כל דהוא בין דברי הפר"ח לדברי הנמקי ותה"ד. ורבינו מנחם צביאורו פ"צ (הי"ח) חילק בדברי הפר"ח, בין הולאה מרובה למועטת, ובהכי תריך יתיב מאי דמסקא ליה לש"ס (י ב) דכבר צפי נחש אי אטרחהו להולאה בחד, דהתם נריך הולאה רבה, ע"ש.

והרב הנמקי פרק הספינה (מד ב) הציא משם הריטב"א משם רבו דשרי להניח טלית ותפילין של חצירו שלא מדעמו. וכבר הרב הנמקי ותמחני על פסק זה, דצהדיא אמרינן ס"פ אלו מציאות מלא תפילין שם דמיהן ומניחן, אלמא דבלא"ה אסור להניחן ולא חצירו משום מזה, ולגבי ס"ת נמי אמרו אין השואל רשאי להשאל. ואלו היה לרבותינו שום ראה הייתי דוחק עצמי לישב זה אבל עכשיו תמהני, עכ"ל.

וי"ש להעיר קצת דמאי תמיהא ליה להרב הנמקי, והלא הריטב"א גופיה חילק בין ההיא דספרים לטלית ותפילין כמ"ש בשיטה מקומת משמו. והרב הנמקי עצמו אמרה צה"ל זיית כנו'. וההיא דתפילין שם ומניחן, לק"מ דללושן בקבע איירי. ושוב ראיתי להרב דרבי משה לעיל ס' י"ד שהציא דברי הנמקי דפרק הספינה הנו', וכבר די' לשב דההיא דס"ת מטעם שם יקרע, וההיא דתפילין אי צבי קאמר וכו', ע"ש.

דגב הלום ראיתי אחרי רואי להרב שער אפרים ס' ז' שעמד על דברי הרב הנמקי הנו'. ושם ראיתי שהקשה הרב שער אפרים להגמ"י והמרדכי והנמקי, דמאי קשיא להו מההיא דאין שואל ס"ת רשאי להשאל דאמרינן דלא ינחא ליה למעבד מזה בממוניה, והלא התם מפורש דהוי מטעם אין רזויי שיהא פקדוני ביד אחר, והיינו שם יכפור בפקדון. ונתעטס הרב בקושיא זו מאד, והאריך לזדד צדי גדדין, ובסוף נדחק דרבוואתא אמאי דתינא לקמן סמכי. ע"ש באור. והרואה יראה שיש לדקדק קצת באורך פלפולו. וישבו דחוק. ונראה פשוט דהתם וסיעתם דייקי בלשון הש"ס דמשמע דלא ינחא ליה למעבד מזה בממוניה בכגון זו, ולא מטעם שיכפור האחר בו או דלא מהימן בשבועה וכיוצא. דאם איתא דכגון זו כי מדלית טענות אלו ינחא ליה למעבד מזה בממוניה, הול"ל לש"ס מהו דתימא כיון דמזה הוא לא אמר אין רזויי שיהא פקדוני וכו' קמ"ל, ואמאי נקט הש"ס מהו דתימא ינחא ליה וכו'. אלא משמע דגם כי ליכא טעמא דאין רזויי וכו' בכגון זו לא אמרו ינחא ליה וכו'. ובתשצ"ך לתלמיד מהר"ם ס' רס"ב כתב דמהר"ם נסתפק אם יש לצרף על טלחות הנמצאים בצית הכנסת ונתקשה מהא דבדיקה. ומירץ וכו' לענין חמץ שאינו חפץ לצדוק יותר ממה שיצדוק אחרים, אבל גבי טלית ינחא למשאל לצדק הוא צעמנו משיכרו אחרים וכו', עכ"ל. ויש

דאדרבה כיון דאיכא טרחא ופסידא דממונא הול"ל דבטל מקת, משום דלא ינחא ליה. והציא דבריו הרב מהר"ח במקראי קדש.

ובאמת שדברי המרדכי קשים להולמם. ואשר אני אחזה דכונת המרדכי לחלק בין הפסד ממון דבדיקה, לעלמא. דמנחת דביקה הגם שמפסיד ממון באמתא דיהבי אגרא וצדקי, מ"מ הפסד ממון זה דבדיקה ינחא ליה, כי זה שלוקח ממונו צא בשכרו ולפוס זערא אגרא, דאיכא טרחא דבדיקה. ובכגון זה ינחא ליה למעבד מזה בממוניה, שבדוק ביתו ומקיים מזה. ואותו שטול שכר הנה שכרו על הטרחה. משא"כ גבי ספרים וכיוצא, דהממון שמפסיד אינו שלוקחו יש לו טרחא, אלא שמפסיד הספר ומתקלקל בקריאתו. וכי האזינו שזה הפסד ממון שלו אחר גורם שלא על ידי טרחא, לא ינחא ליה. וז"ל דהתם גבי צדיקת חמץ דלית ביה טרחא, כלומר שהגורם להפסידו ממון הוא טורח לכך גמר ומשעבד נפשיה, והיה שכרו על הטרחה. אבל צעלמא שהפסד מתחת אחר שקורא בספר וכיוצא, לא ינחא ליה. ובחידושי הריטב"א למצינא תירץ כתירון התוס' שכתבו הגמ"י והמרדכי. ועוד תירץ בשם ר"ש בספר האורה דהכי פירושו קמ"ל דלא ינחא ליה מתרי מנחות שילמוד בהן השואל ושישאלם לאחר ללמוד, הני תרי לא ינחא ליה, הא חדא מיהת ינחא ליה, עכ"ל. והוא תירץ דחוק, דכי דינקת לא עבד תרתי אלא חדא, דבמקום השואל קמא עייל הא תינא. ואי כונתו דעבד תרתי שילמוד בהן השואל, ולזכותו נמי להשואל שיסאלנו לאחר, הוא דוחק לחלק לכך.

והפר"ח תירץ דפסידא דבדיקה ודמעשר בהמה פורתא, ובההיא דספרים איכא פסידא טובא, וכמ"ש רש"י דנח להתקלקל בטשטוש וקריעה. ולהכי אמרי' דלא ינחא ליה, עכ"ד.

והעיר החיד"א דמירון זו של כת הקודמין היא, שכן כתב הרב הנמקי צה"ל זיית (יב א ד"ה טלית שאולה) וז"ל, ובמקום שנהגו להניח טליתותיהן בצית הכנסת אם צא אדם להתעטף בה לפי שעה ולהחזירו למקומו מותר ולא חשיב שואל שלא מדעת גזין הו', כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא ינחא ליה לאיניש דלעבדו מזה בממוניה, משא"כ בספרים דשמה יצא לקרות בהן הרבה עד שיקרע מרוב משמוש, עכ"ל. וגם בתרומות הדשן ס' ק' ובפסקים וכתבים ס' קי"ט חילק כן. והרב פר"ח עצמו הוכיח תה"ד. ויש איזה חיסור ועירוב לשון צענין זה בפר"ח כאשר הרואה יראה.

עוד כתב החיד"א, הן אמת דהרב תה"ד חילק דלולב וטלית לא מחסר מידי כל עיקר, משא"כ בספרים דמתקריעים ומתקלקלים. ונראה קצת דאי איכא פסידא וחסרון אפילו פורתא, לא אמרינן ינחא. וק"ק דמהא דבדיקה וההיא דפ"ג דשקלים דמעשר בהמה, מוכח דאפילו איכא פסידא פורתא אמרינן נמי ינחא ליה לאיניש, והול"ל לחלק בין פסידא פורתא לפסידא טובא, כמ"ש הפר"ח, שהוא קרוב לדברי הרב הנמקי דמחלק בין היכא דאיכא חשש כילוי קרנא להיכא דליכא. וי"ל דס"ל להרב תה"ד כתירון התוס' וסיעתם, דמפלגי בין היכא דעושה המזה מדעמו להיכא דספרים שהיא שלא מדעמו. אלא דאכתי קשה ממ"ש

והשיב: הנראה לע"ד שכיון שעכ"פ יש לה מזה ויש לה שחר על זה הוא ג"כ בחוקה זו דניחא ליה לאינש שיעבדו מזה בממוניה. ורואה מצינו בסימן י"ד סעיף ד' שמותר לטול טלית של חצרו ולבדק עליה נמי מטעם דניחא ליה לאינש למיעבד מזה בממוניה אף שכל הענין דללבוש טלית בשעת התפלה אינו חיוב ממש אף מדרבנן אלא שהוא מנהג טוב, משום דמ"מ כיון דיקיים מזה בהלבישה הוא בחוקה דניחא ליה כיון דלא מצי קלקול ע"י זה, לכן גם באשה אף שאינה מחוייבת וגם אין מנהג לחייבה מאחר שעכ"פ יש לה קיום מזה הוא בכלל החוקה דניחא ליה לאינש. והוא נראה שהוא גם המקור למש"כ במ"צ סימן תקפ"ו בשם מטה אפרים שמוחר לתקוע בשופר של חצרו כל המאה קו אף שהוא רק מנהג שאזכיר כתר"ה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת שבט הלוי (חלק י סימן קז) אם במגילה שיך כלל דניחא ליה לאינש דליתעבד מזה בממוניה ויהא מותר לטול מגילה של אחרים שלא ברשותם או לא. ובאמת דיעבד ודאי דיוצאים ידי חובתם דנקטין דהקורא במגילה גזולה יצא ידי קריאה אך הספק אם מותר לעשות כן לכתחלה.

והשיב: הנה עיין ברמ"א או"ח סק"י י"ד דאעפ"י שמוחר בטלית וכו', ספרים אסור לקחת של חצירו דחיישין שמא יקרע אותם, וכ' מג"א דאפילו באקראי אסור ללמוד גזירה דילמא ילמד הרבה ויקרע, ועיין במג"א וט"ז שם מש"כ מחור"מ סי' רנ"ב אם הפקיד ספריו אלל ת"ת, ומסקנת מג"א דהו"ל שואל שלא מדעת.

ובבגידה בקורא פ"א ללכת נרץ לעיין אם זה נקרא אקראי וכאן אין שיך כ"כ גזירה דילמא יקרא הרבה, ולקחת על קריאת לילה ויום נראה דודאי נרץ להחמיר, וכמדומני דגם בקריאת פ"א מנהג העולם להחמיר בספרים שהם בגזילה, מלבד אם יודע שבעליו מסתמא לא יקפידו, כך נ"ל לפוס השקפה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן יט) נשאל כמה דקיי"ל ניחא לאינש דלעבד מזה בממוניה ומה"ט מותר ליקח אחריו של חצירו וטליתו ולבדק עליו בלי ידיעתו, אי שפיר דמי ליקח כר או כסת של חצירו ולישן עליו בשבת שינת נהרים כי שינה בשבת תענוג ומקיים מזה בממונו של חצירו או דילמא אסור דבג"א אין חושבין כן.

והשיב: כנראה דכ"ת מפרש ניחא ליה לאינש דלעבד מזה בממוניה היינו ליקח ממנו חצירו ולהשתמש בו לצורך מזה אלא א"כ לשיטתו למה דוקא מיעבי ליה לישן בשבת והלא בחול נמי איכא מזה לישן ואדרבה הי"ל לשאול צרורה לקיים מצות עשה ובגון מי שלא ישן כבר כמעט שלשה ימים ולילות דקיי"ל הנשבע שלא לישן ג' ימים מלקין אותו וישן מיד והוא בכלל פק"ג א"כ יקח נמי כר וכסת של חצירו ויטע אש"ל בבאר שבע דורשי רשומות אמרו אכילה שחיה ולינה ולינה הוא בכלל מזה גדולה דזקה וגמילת חסדים וכן אם קר לו יקח מלבוש

לגמגם בדבריו. ודוק. ועיין בשו"ת בית יעקב סי' ק'. ויש להשיב על דבריו כאשר יראה המעיין ודוק.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן סה) וז"ל השאלה: מי שהיו צידו מעות של חצירו אם מותר לו לעשות בהם נדקות או לת"ת. והשיב: הא דאמרין ניחא ליה לאינש למעבד מזה בממוניה היינו הוא בעצמו להו"י, אבל אין חצירו רשאי לשלות יד בממון חצירו, וההיא (במס' בלה) דר"ע עם ר' טרפון י"ל שהיה דעת רע"ק לפרעם לו אם לא יתראה ר"ט, שהרי (גדרים ג) רע"ק עשיר היה. ע"כ.

ועוד שם (סימן עט) וז"ל: שאלה התוקע בשופרו של חצירו ונסדק בתקיעה מהו ואם יצא י"ח. תשובה: כיון דניחא ליה לאינש למעבד מזה בממוניה צמדי דלא שכיח להתקלקל יורד ברשות מיקרי והו"ל כמותה מחמת מלאכה. גם יוצא י"ח. ע"כ. וע"ע צאה"ט (אור"ח סי' תקפ"ד סק"ד) ושל"ח (מער' ד' מינים סי' ג' אות ט').

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תחם סופר (אור"ח סימן ב).

ועיין פרי חדש (אור"ח סימן תלז) שהוכיח דגם במקום דאיכא הפסד ממון אמרינן ניחא ליה לאינש וכו'. וע"ע במגן גיבורים (אור"ח סימן יד אות ה) מ"ש בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת לב דוד (סימן פה) צדין ראובן ששאל טלית שמעון מארגו המיוחד לו בדיהמ"ד, ושאלהו שלא מדעת שמעון להתפלל בו, (כמבואר בש"ע אור"ח סי' י"ד ס"ד) דמותר לטול טלית ותפילין של חצירו שלא מדעתו להניחן ולבדק עליהן ובלבד שיקפיל אח"כ אם מלאך מקופלות, והטעם משום דניחא ליה לאדם לקיים מזה בממונו, ואחר התפלה החזירו שם למקומו, ושם נגנז טלית זה משם ותובע שמעון מראובן או מהשמש של ביהמ"ד לשלם לו עבור טליתו.

*

גמ'. **שם.** עיין ארצות החיים (סימן יד אות ג) שרואה להוכיח מכאן דלא אמרינן ניחא ליה לאינש למיעבד מזה בממוניה במקום פקידא (כגון בשימוש בתפילין שלא מדעת חבירו). אבל שם דחה דשאני הכא דליכא נפק"מ לענין קיום המזהה אם הכהן קונה מקום בחצירו או לא, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הר נבי (אור"ח א סימן יג) א"א ניחא ליה לאינש למיעבד מזה בממונו במקום חסרון כיס.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ב סימן קז) נסתפק השואל באשה שפטורה ממצות לולב ורואה לקיים המצוה אם מותרת נמי לטול לולב של אחר שלא מדעתו בשאר ימים דאולי טעם הרמ"א (סימן תרמ"ט סעיף ה) דמותר לטול שלא מדעתו משום דניחא ליה לאינש למיעבד מזה בממוניה, הוא רק לאיש שמחוייב בהמצוה ולא באשה שאינה מחוייבת.

גדול של חצירו וליצטנו שעושה מזה וכן אם אין לו ממון משלו יקח ממון חצירו ויקח לעצמו אחריו או יתן לזדקה וכן לקיים כל המצוות ומ"ש שניה בשבת לאחר הנהלים הגם שהוא תענוג אבל אינו בכלל מצוות עשה לישן בשבת אחר הנהלים.

אב"י האמת דמה שאמרו ינחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממון חצירו פירושו כשיש לו לאדם חפצא של מצוה שהוא ממון שלו וכגון אחריו שקנה בכספו והוא שלו וכן טלית של מצוה שהוא שלו ואחר רוצה להתפלל כדי לקיים המצוה להחפץ בטלית מצויצת ואח"כ יחזיר לו החפץ של מצוה והחפץ לא נפסד ולא מתקלקל במה שזה יוצא ידי מצוותו כלל עיין א"ח הל' ציצית סי' י"ד שמותר לטעול טלית חצירו והוא שיקפלו ויחזירו למקומו וכן תפילין וכה"ג אמרינן ינחא לאינש דליעבד מצוה בממון כלומר החפצא של מצוה שהוא ממון אבל מעולם לא אמרו דנחא ליה לאינש שיעבד חצירו ויקח ממון ויעשה צו מצוה או ילך ויקנה לעצמו חפצא של מצוה או יקח ממון חצירו ויתנונו לזדקה ויקיים צוה מצוה כה"ג לא אמרינן ינחא ליה לאינש דלקיים אחר מצוה בממון שלו ואפילו המצוה בפרוטא וכיוצא בו דבר מועט אם לקחו שלא ברשות הו"ל גזל.

ואדרבה אם לוקח אחריו בממון זה שאינו שלו ועושה עמו מצוה הו"ל מצוה הבא בעצירה ואפילו עשה דוחה ל"ת לא אמרינן כה"ג דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת אלא בממון שלו אבל בממון חצירו ליכא עשה ליקח ממון שאינו שלו ולקיים צו מצוה דעל ממון שלו איכא עשה שדחה ל"ת אבל לא על ממון של אחרים. עכ"פ ינחא ליה לאינש דליעבד מצוה בחפץ של מצוה שלו אמרינן אבל לא אמרינן ינחא ליה לאינש דליקח ממון שלו של חולין ויקח צו חפצא של מצוה לעצמו כגון תפילין או מזוזה וכיוצא.

וב"י זה כתבתי לקושטא דמילתא מיהו מכר וכסת בכלל לא קשה דמי הגיד לנו שהמצוה לישן על כר וכסת אם רוצה לישן לכבוד שבת ישן על הספסל וישם תחת מראשותיו בגדו או מה שהוא אחר ואין כר וכסת של חצירו הוא עושהו שלא לישן ובמשנה ועל הארץ תישן ולא זכר כר וכסת וזה פשוט. ע"כ.

*

גמ'. כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו'. בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קפ"ו) תמה, מאי פריך כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא וכתיב וכו', וכי לא ראה דנבדה אמרינן מקצת היום ככולו (גדה ל"ג).

ותירין: יודע היה המקום דאך חילק ומשמע דאין איסור חמץ עד חצי יום ט"ו והוקשה לו דבשלמא גבי מדה כיון דיכולה לראות בתחילת היום או באמצעיתו או בקופו אחי שפיר דקאמר שבעת ימים תהיה נבדתה אבל הכא הו"ל למימר ששה ימים וחצי שאור לא ימצא. ו' ימים דאבלות נמי אפשר שימשך כל היום עד בא המנחתים ולא קבע לה זמן. ע"כ.

*

גמ'. ימים כתיב ימים אין צלילות לא וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן סה).

*

רש"י ד"ה בביטול בעצמא. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קכב), ושו"ת הרי"ם (אור"ח סימן ...).

*

תוס' ד"ה הימנוהו רבנן בדרבנן. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רנ"ו) אי שרי לטבול כלי מתכות ע"י קטן.

ובותב: יראה דלא שרי למיעבד הכי, כיון דטבילת כלים הלכותיים מן הנכרים דאורייתא היא לא מהימנינן עלה לקטן, אע"ג דצידו הוא ומילתא דלית ביה טורח כדמוכח בתוס' פ"ק דפסחים אהא דקאמר הימנוהו רבנן בדרבנן, דדוקא נשים ועבדים נקטו התוס' דנאמנים באיסור דאורייתא אבל לא קטנים. אכן אין נראה לאסור מטעם דפסק בהגה"ה דאשירי פ"צ דחולין דאשה לטבול אע"ג דבעלה חולין הוא, בעי כוונה לטבילה כר' יוחנן לגבי רב. וא"כ ינחא דקטן לאו צר כוונה הוא לטבילה דהא ליחא, שהרי התוס' פ"ק דחולין [דף י"ב ע"ב ד"ה ומיבעי] הוכיחו דקטן צר כוונה הוא אם עומדין על גביו ומלמדין אותו אפי' לכתוב את הגט. ונראה דלענין הך טבילה יכולין ללמדו שיכוין לטהר אפי' אם לא יעמדו ע"ג. ומו מאן לימא לן דהך טבילה דאשה מטומאה לטהרה ואינה אוסרת מה שצא למוכה קודם הטבילה כדמסקין בגאונים אלא מגורת הכתוב ומנלן דבעי כוונה. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין עירובין (דף לא ע"ב) תוס' ד"ה כאן בעירובי תחומין. ובחדושינו שם הבאנו דברי המג"א (סימן תל"ז סק"ח) שמציא מדברי התוס' שם, דנשים רק בצית שלהן נאמנים אבל השולח אותן לעשות דבר אין נאמנים, ופליגי אהוס' כאן, דסבירי דמה שצידם נאמנים אפילו דאורייתא כשאנו טורח גדול, עי"ש.

ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ב' סימן מ"ד) שתמה דלא מיירי התוס' דנשים רק לענין קטנים, וא"כ היה מסתבר שגם מהימני להניח עירוב כמו שנאמנות לומר שמקום זה הוא בתוך התחום ולהניח עירוב היו אפשר מהימני אף אם היה דאורייתא משום טעם דצידה אף שהוא בשליחות מאחרים ורק בקטן שאמר שם שאינו נאמן לומר דממטי ליה אף שהוא צידו הוצרכו לומר דמה שנאמן קטן בצדיקה הוא בצית שלו.

ובותב דלר"ך לומר שסובר המג"א דכיון דצדו דינא נקט בפסחים בנאמנות דצדיקה נשים וקטנים לכן מאחר דלקטנים צריך לאוקמי דהוא דוקא בצית שלהן גם נשים הוא דוקא בצית שלהן.

ונמצא להמג"א שגם אשה אינה נאמנת לומר שהניחה העירוב לתוס' כאן, וכמפורש במחנה"ש, שמה שצ"ן המג"א, וכמ"ש באו"ח (סימן ת"ט סעיף ח'), הוא דאם שולח אשה וקטן שנית לו עירוב לא סמכי עליהו, ובעצם תמוה מאד דלא הוזכר שם אלא שצ"י חשו"ק לא סמכי עליהו, וצריך לומר דאין הכוונה שגם נאמר שאין סומכין על אשה דאפשר שהש"ע לא פסק כהוס' עירובין אלא שהמג"א סובר דלתוס' עירובין גם נשים יש

להם הדין כמו לחש"ו שאתא בסיומן ת"ט שאין סומכין עלייהו. אבל יקשה מ"ש מזה שנאמנות נשים לומר שמקום זה הוא בתוך התחום שזה מפורש במתני' ואיפסק בש"ע ס"ס שז"ט.

וצריך לדחוק דהנחת עירוב להתיר לו ד' אלפים הוא נגד חוקת איסורו לילך לשם וכל הנאמנות דע"א הוא משום דבידו ובאשה לא מועיל מה שצידה במעשה אחרים, אבל להעיד על מקום זה שהוא בתוך התחום שאינו נגד איתחוק גמור כדלעיל האמינו גם לאשה כיון שהוא בדרבנן.

וגם יש לומר דהעדות שהוא בתוך התחום נוגע גם לה שגם היא מותרת לילך כשחלצה והיו זה כעל בית שלה שנאמנות.

עיי"ש.

ועייין שם דין אם אשה נאמנת להיות משגיח על כשרות.

*

תוס' שם. בלקט יושר (א"ח עמוד פ ענין ג) כותב: כמדומה לי ששמעתי משארי האלוף מהר"ר איזיק ס"ל ששמע מהגאון מהר"ר ויילא וז"ל, שהביא ראייה שהקטן בודק בית שלו, ממה שכתבו התוס' פ' בכל מערבין (דף לא ע"ב) בדבור כאן בעירובי תחומין. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן נא) וז"ל: שאלה עלה דהא דגרסינן בירושלמי [פסחים פ"א ה"א] הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים אפילו בעדים, ר' ירמיה בשם ר' זעירא לית כאן אפילו נשים, נשים אין עצמם נאמנות מפני שהם עצמות בודקות כל שהוא ע"כ. וזה הירושלמי כתבו אותו התוס' והר"ן ז"ל והרא"ש והריטב"א ז"ל, ומביאים ממנו ראייה, והם ז"ל אינם מסכימים דין, שהריטב"א ז"ל סבירא ליה שהנשים נאמנות בכל דבר, והתוס' סבירא להו דאין נאמנות בדבר שיש בו טורח ודקדוק אי לא הווי מדרבנן, והם מביאים ראייה מזה הירושלמי, וצריך אני לדעת איך מתפרש זה כפי הסברות.

תשובה: צריך שתדע דהא מילתא תליא במאי דאמרין בגמרא דילן הימנוהו רבנן בדרבנן, ופירש הריטב"א ז"ל דלא נזכר אלף לעצדים דאילו נשים נאמנות הן, ומביא ראייה מן הירושלמי וכן מתפרש לדעתו ז"ל לית כאן נשים, כלומר סמי מכאן נשים ולא תמני אפילו נשים דמשמע רבותא, דהן עצמם נאמנות כאנשים, ואיכא מאן דאמר לא תסמי מכאן נשים דאצטרך למתניהו, סלקא דעתך אמינא מתוך שעצמות הן בודקות כל שהוא ולא יהיו נאמנות, קמ"ל הכל נאמנים על ביעור חמץ אפילו נשים, ולהאי שיטה לא שגא בדברי תורה ולא שגא בדברי סופרים מהימני, והא דאמרין הכא בתלמודא דידן הימנוהו רבנן בדרבנן, לא נזכרה משום נשים.

והתוס' סוברים דברים כפשטן דנשים נמי לא מהימני בצדיקה חמץ אלף משום דהוי מדרבנן, משום דצריך דקדוק גדול וטורח, ומציאין ראייה מן הירושלמי שמתפרש החם מפני שהנשים עצמיות הן, ומשמע שאין מציאין ראייה אלף מן הטעם לבד, והכי מתפרש הירושלמי לדעתם דפליגי ממש דין, חד אמר

סמי מכאן נשים דהן עצמן נאמנות כדפירשנו, ואיך אמר לא תמני נשים כדקא דאמרין ולא מפני שהן נאמנות אלף אדרבה מתוך שעצמיות הן בודקות כל שהוא ואינן יכולות לסבול טורח הצדיקה ולפיכך אין נאמנות, ותלמודא דידן עושה פשרה ביניהם, במילתא דאורייתא דיש בו טורח גדול אין נאמנות, ובמילתא דרבנן כגון צדיקה חמץ אעפ"י שיש בו טורח ודקדוק גדול נאמנות, וכן משמע סברת הרא"ש בפסקיו [פ"א סימן ג'] שכתב וצירושלמי פליגי איכא מ"ד לא תמני נשים לפי שהן עצמיות והן בודקות כל שהוא, ובתוספות שלנו פירשו ואינם יכולות לסבול טורח הצדיקה, ובתוס' ראיתי מפורש יותר שכתבו ולפיכך אין נאמנות, ואעפ"י שהר"ן ז"ל סובר כמו דעת התוס' צדיק, מכל מקום בהצאת הראיה מן הירושלמי נ"ל שאינו מסכים עמהם, שהרי כתב [ד"ה ואמרין נמי] וז"ל, שמתוך שצדיקה חמץ צריך דקדוק גדול ונשים עצמיות הן, אי לאו מדרבנן בעלמא הוא לא סמיכין עלייהו, אבל בשאר איסורים סמיכין, והכי איתא בירושלמי דאיכא מאן דאמר החם דלית כאן נשים דהן עצמן נאמנות הן, ואיכא מאן דאמר מתוך שהן עצמיות בודקות כל שהוא ע"כ. משמע שמביא ראייה מן הדין ולא מן הטעם.

וע"ז כן אני אומר שכן היה מפרש הוא ז"ל הירושלמי, לית כאן נשים דלא אצטרך למתני דפשיטא שהן נאמנות שהרי נאמנות בעלמא לכל הדברים, ואיכא מאן דאמר לא תסמי מכאן נשים דאין נאמנות לכל הדברים שצריכים דקדוק דעצמיות הן, והכא אי לאו דצדיקה חמץ מדרבנן לא סמיכין עלייהו, ושפיר מנ הכל נאמנים על ביעור חמץ, ואפילו נשים דעלמא אין נאמנות איכא דצריך דקדוק, ונמצא שמביא הר"ן ז"ל ראייה לכל מה שאמר, והיינו שהביא המחלוקת של הירושלמי כולו דוק ותשכח.

ובבר ראיתי מי שפירש [עי' רבינו מנוח הל' חמץ ומצה פ"ב הי"ז] מתוך שעצמיות הן אין יכולות לבדוק בפעם אחת ובדקות מעט מעט צדיקה יפה, והגירסא הנמצאת בספרי הדפוס משמע כפי פירוש זה, דגרסינן מתוך שעצמיות הן בודקות כל שהוא. והנראה לעניות דעתי כתבתי. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן א) בתשו' להגאון רבי קאפל חריף אבד"ק ווערבו, ע"ד החקירה, ע"ד קטן הנכלל בכל מקום עם חרש ושטותה בסוג א', אם כל הקטנים שוים בזה בכל הדינים שגשנו יחד, או אם יש לחלק ביניהם במקומות מהם. עיין שם שהאריך בזה. וצריך דבריו כותב: הנה תוס' ריש פסחים דף ד' ע"ב צד"ה המנוה רבנן וכו' כתבו מדחשיב להו החם קטנים לבסוף ע"כ גריעי טפי. [וכ"כ הרא"ש ריש עירובין סי' ד' באמוראים מי שמכר תחלה הוא חשבו וגדול יותר ועי' רמב"ן ר"פ שלח לך שכו"ב, וכ"כ תוס' בע"ז דף מ"ה ע"א צד"ה אמר ר"ע וכו'. אלף דבמסקנא העלו תוס' שם דלאו כללא הוא ומייתי ראייה מאגדת פסח ע"ש. וכ"כ בתשובת חות יאיר סי' קכ"ט מהרבה סוגי הש"ס. ובמדרש רבה ר"פ נשא יקרה היא מפנינים, שהקדים הכתוב נשא ראש בני קהת קודם לגרשון הבכור ע"ש התורה ע"ש ובכ"מ] וא"כ משמע דה"ל בסידורא דחש"ו דמני להו הכי בכ"מ קטן הוא

הגרוע טפי. וזאמת נהפוך הוא דכ"מ עדיף קטן מחרש ושוטה
אי משום דאחי לכלל דעת וזכיה וקדושין דומן גדלות ממילא
אחיא אי משום גס בקטנותו המה בני דעת יותר מחרש שוטה
אלא לדעת קלישתא הוא וא"כ קשיא למה שגחא התנא ככ"מ
בהיפוך הסדר כנ"ל וז"ע. ע"כ. עיי"ש באורך.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שמי הלחם (סימן יא).

*

תוס' ד"ה ואימא. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח
סימן קצ).

דף ה ע"א

גמ'. דהא איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ וכו'
דכתיב שבעת ימים וכו'. יש לדקדק דמהאי קרא
קמא גופא הוה מצי למידרש הקישא, דכתיב אך ציום הראשון
תשבימו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה.

ותיריץ הפני יהושע, דלא מצי לאתויי הקישא מהאי קרא דא"כ
לדרבנא מהאי הקישא גופא הוי משמע דהראשון לאו
י"ד הוא אלא צערב ט"ו דומיא דאכילת חמץ ואכילת מנה. אלא
על כרחך דבהאי קרא דהראשון לפי האמת נמי לא שייך למידרש
הקישא דהא כתיב בהדיא כי כל אוכל חמץ ונכרתה והאי ודאי
לאו צי"ד איירי בהכתיב קרא אחרינא כל אוכל חמץ מיום הראשון
עד יום השביעי ונכרתה, ולפי"ז כיון דתשבימו היינו צי"ד וכל
אוכל היינו צט"ו חו לא שייך האי הקישא כלל משא"כ מהאי
הקישא דשבעת ימים מייחסי שפיר. עיי"ש. וע"ע שפת אמת.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ה) באורך, וכותב
צשי' הרמב"ם דס"ל דחיוצ ציעור דתשבימו וכל יראה
תלוי צדין אכילה וכל שנפקע חיוצ אכילת חמץ ושאור אין צו דין
ציעור, וכמו שאמרו כאן איתקש השבתת שאור לאכילת חמץ וכו',
עיי"ש.

*

גמ'. שם. הקשה חת"ס, לפמ"ש הר"ן צמתני' דטעם
ההשבתה היא משום שהוא צכרת ולא צדילי לכן החמירה
חורה שיעבור צצ"י ע"ש, א"כ אכתי נימא דנהי דלאו דאכילת
חמץ איתקש לאכילת מנה שיהי' צלאו האוכלו מ"מ כרת שלו
איתקש להשבתת שאור מה החס ימים ולא לילות אף ה"נ ימים
ולא לילות. ואין לומר דמסתברא שיהי' כרת ולאו שוין וז"ל
לדרבנא הסברא נוחתה שלא יהיה צכרת כ"א ציום כיון דהשבתה
וכרת תלי' וצ"ו כמ"ש הר"ן ובהשבתה כתי' להדי' ימים ולא
לילות מנ"ל למפיק קרא ממשמעותי'. עיי"ש.

*

גמ'. ובתיב ביה במצה בערב תאכלו מצות. עיין גליוני
הש"ס להגר"י ענגיל מ"ש צוה.

*

גמ'. ואימא צרבות צי"ד צביעור וכו'. עיין בשו"ת
יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קצ) ע"ד התקירה
לפעמים מצינו דצרכות חז"ל דדרשינן ציום ולא צלילה, כגון
ציום השמיני ימול ודכותיה, וציומא וגם צכוכה צריך למילף גז"ש
תשבו תשבו ממלוואים דצכוכות תשבו ו' ימים אף לילות בכלל,
וצכמה מצות מצינו דיום אף לילה עמו.

ובותב שכבר העיר צוה הטורי אבן צמגילה (ד' ע"ב) עיי"ש.
אמנם הוא לחלק, דככ"מ דכתיב יוס אי לאו דאיכא אחו
הוכחה לדרוש יוס ולא לילה שפיר משמעות לשון יוס הוא כולל
יוס שלם של כ"ד שעות, עיי"ש. וצתו"ד כותב: וכן צפ"ק
דפסחים דף ה' ע"א ואימא לרבות ליל ארבעה עשר לציעורו
ומשני ציום כתיב וכו' ה"ט לענ"ד משום דהל"ל שבעת ימים
שאר לא ילא וכו'. אך מיום הראשון תשבימו שפיר הוי משמע
מיום הראשון צמ"ס היינו פי' מתחילת כניסת יוס ראשון
דמאורתי' חיל אכל מדכתיב אך ציום הראשון וכו' צאות צי"ת
ודאי כוונתו לשלול הלילה שמקודם רק ציום דוקא ומה"ט גופא
כנ"ל.

ומה"ט נ"ל דה"א צקושית הש"ס דף ד' ע"צ צפסחים שם
ואימא לרבות ליל חמשה עשר לציעור דסד"א ימים
כתיב ולא לילות קמ"ל היינו משום דהקוש' צחד ענינא שבעת
ימים שאור לא ימלא וכו' אך ציום הראשון תשבימו וכו' וע"כ
ציום הראשון משמע ולא צליל ארבעה עשר מדלא כתיב מיום
הראשון כנ"ל. ה"נ רישא שבעת ימים דומי' דסיפא קאמר קרא
ימים ולא לילות וה"ל למעט ליל ט"ו קמ"ל אך לרבות כנ"ל.

ובתורץ לפ"ו קושית התוס' סוף ע"ב הנ"ל ד"ה ואימא וכו'
דהמ"ל ציום כתיב וכו'. ולק"מ לענ"ד דלדברא
משום זה גופא דציום כתיב קאי הקוש' דש"ס כנ"ל ודו"ק
וכיו"צ בכל שארי מקומות צש"ס הכל יצאו על נכון דרשו"ל עפ"י
הקדמתו וזו דסתם יוס משמע לכלול הלילה עמו אא"כ יש אחו
הוכחה דלמעט לילה הוא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אך חצ"ק. עיין למהר"ל צספר גור אריה (שמות כו, ה)
שכותב צתו"ד: וכך אני מפרש הא דאמרו צפרק קמא
דפסחים, שאסור חמץ צערב פסח מחלות, וילפינן מדכתיב (לעיל
יב, טו) "אך ציום הראשון" שאין כולו אסור רק חציו. והקשו מנא
לן חציו, דלמא שליש או רביעי, ורש"י פירש שם כאשר מצוה
שם. אכל אני אומר, לפי שאמר הכתוב "אך", כלומר מקצת
היינו, אם אחת אומר המקצת הוא שעה אחת, כלומר חלק אחד
מיי"צ, אם כן היום נחלק להרבה חלקים ולהרבה מקצת. ואם שתי
שעות מן היום, שהוא חלק ששה, נחלק היום לששה חלקים, ולכך
יש לנו לומר שחצי היום הוא אסור, ומעתה לא נחלק היום רק
לשני חלקים. וכך כאן גם כן, כיון דילפינן שמעוט הקרש היה
צמערב עד שנחשב קרש מערב, אין לנו לומר רק המעוט הזה
הוא השליש, שהוא חצי אחת בכל קרש מקצוע, עד שהוא רחב
עשר אמות, ופירוש זה נכון מאוד. ע"כ.

*

אב"י ציבור ענין זה, כי השאור ראוי לזבל ציוס ראשון של פסח, כי השאור אינו ראוי לאכילה, והוא כולו פסולת, כמו שהוא השאור בצלחת. וראשון של פסח, שהוא החמלת היות העולם, כי הוא חודש האביב (שמות כג, טו), וצומן הוא ראוי לזבל הפסולת מן העולם ולצער אותו, כמו השאור והחמץ. ולכן בזכות "ציוס הראשון" שהוא השבתה השאור, שהוא פסולת, ומצערם אותו מן העולם, וכו' להכרית זרעו של עשו, שהוא כולו פסולת, כדכתיב (עובדיה א, יח) "והיה בית יעקב אש וצית עשו לקש", והקש הוא פסולת, והסרת הפסולת הזה הוא השלמה הראשונה.

י"ו ט"ו תשרי נקרא גם כן "ראשון" (ויקרא כג, לט), לפי שהוא ראשון אל השלמה. כי בט"ו ניסן חודש האביב, והוא החמלה, לפי שזו מחיל היות העולם, וכך ט"ו בתשרי כבר הכל הוא בהשלמה - כל הדברים שהם צעולם. לכן נקרא "ראשון" מזה שהוא עיקר גם כן, והוא ראשון השלמה הויה. ולכן בשביל זה יזכו לצית המקדש, כי בנין בית המקדש השלמה העולם.

ובזכות "ולקחתם לכם ציוס הראשון" (ויקרא כג, מ). דבר זה ענין צפני עצמו, כי מזה השלמה הויה, העולם הזה מגיע לקנות השלמה יותר עליונה, והוא הדבקות זו יתברך. ולכן כתיב אלל מצות לולב (שם) "ולקחתם וגו' ושמתם לפני ה' אלתיכם", כי השלמה העולם מציא עוד השלמה אחרת עליונה, עד שיהיה להם הדבקות זו יתברך, ולכן נותלין לולב ושמים. וידוע כי השמחה היא בשביל השלמה העליונה, כשם שהצדי והאכל בשביל הפסד, כך השמחה בשביל ההשלמה. וכאשר ישראל מקבלים הדבקות זו יתברך, והוא השלמה האחרונה, ולכן כתיב "ושמתם לפני ה' אלתיכם". ולפיכך בזכות "ולקחתם לכם ציוס הראשון" יזכו לשמו של משיח, כי המשיח הוא יהיה משלים את העולם, ויהיה העולם בהשלמה, עד שהוא יתברך נורה אחרונה לישראל, וזהו ההשלמה האחרונה והדבקות הגמור. ובשביל כך כתיב "ושמתם לפני ה' אלתיכם שבעת ימים", כי כל השלמה יש בה שמחה. ולכן אמרו 'בזכות' "ולקחתם לכם ציוס הראשון" יזכו לשמו של משיח, כי המשיח הוא השלימות האחרונה, שיקנו הדבקות זו יתברך.

ובבראשית רצה (סג, ח) אמרו שם, ורצי ברכיה בשם רצי לוי, בזכות "ולקחתם לכם ציוס הראשון" (ויקרא כג, מ) הרי אני נגלה לכם ראשון, ופוער לכם מן הראשון, זה עשו הרשע, שנאמר (בראשית כה, כה) "וילא הראשון אדמוני". ובונה לכם ראשון, זה בית המקדש, כדכתיב (ירמיה יז, יב) "מרום מראשון מקום מקדשיו". ומציא לכם ראשון, מלך המשיח, כדכתיב (ישעיה מא, כז) "ראשון לציון הנה הנס ולירושלים מצער אתן", עד כאן. הנה רצי ברכיה תלה הכל בזכות "ולקחתם לכם ראשון". וזה כי "הראשון" אשר נאמר אלל מצוה זאת, הוא יותר עליון מכל ראשון, כמו שהתבאר לפני זה. ולכן דעתו כי בזכות ראשון אשר נאמר אלל מצוה לולב, שהוא השלמה האחרונה, ודבר "ראשון" לגמרי, וזו יזכו אל כל דבר שיש לו מעלת "הראשון". ולפיכך בזכות "ולקחתם לכם ציוס הראשון" שהוא השלמה

גמ'. ראשון דמעיכרא מושמע. עיין חת"ס, דמדלא קאמר נמי מנינו "מעיקרא" שנק' ראשון, מזה הוכיח רש"י דבלא רומי כלל משמעותא דקרא כך הוא, משא"כ תנא דבר"י דאמר מנינו י"ד שנקרא ראשון מ"מ ט"ו נמו נקרא ואכתי מני"ל דראשון דהכא י"ד אע"ג ע"י רומי דקרא מוקמי' ל'י אי"ד והא דלא מפיק מרומי דקרא לחוד משום דלי"ל הך הקישא דשאור לאכילת חמץ וא"כ הומ"ל דציוס הראשון אחא לרבות לילה ופי' בכניסת יום כלעיל אלא כיון שזה דוחק מציוס נרבה לילה לכן כשמנינו בשום מקום ש"ד נקרא ראשון אמרו' שזה י"ד ולא נדחוק בכנ"ל.

*

גמ'. מזה שביעי שביעי צ"ח וכו'. הקשה השפ"א, שמה גם שביעי הפי' מיום י"ד כיון דהא דכתי' ושמתם כו' נמי חלולב קאי. ומירך דכיון דכתיב מקודש בהאי פרשה שבעת ימים מקריבו אשה דקאי על גוף החג ילפינן מיני' דשבעת ימים דכתי' בתרי' קאי נמי מיום ט"ו ואילין.

אך לשון הגמ' לא משמע כן. לכן כתב השפ"א די"ל דכיון דאמרין דציוס הראשון ראשון דמעיכרא משמע ע"כ הו"ל הכתוב מהמנין של שבעת ימי החג א"כ שוב אין סברה לומר שאת"כ כללו הכתוב במספר שבעת ימים.

*

גמ'. בשכר שלשה ראשון וכו' שלשה ראשון. עיין מהרש"א בתח"ג. והחת"ס פירש, בזכות מקרא קודש שהוא לקדש י"ט בכסות נקי' יזכו לבנין בהמ"ק שכן השו"ח ח"ל המבזה מועדות עם המחלל את הקדשים, וגם הוא כתי' בפסח דקי"ל שעתיד' לגאול זו ותוכות בהמ"ק העתיד זו יהי' כמשמע ציחוקאל וזהו הרמז ציוס הראשון מקרא קודש ציוס הזה יזכו להראשון שהוא קריאת הקדש מרום מראשון מקדשנו.

ובבזכות הוא מפלת האומות כידוע, אשר לא יבואו לחוג את חג הסוכות, וע"י צוהר על פסוק עשו הלך לדרכו ויעקב נסע סוכתה, ע"כ אמר בו ציוס הראשון שבתון פי' בזכות היום יושבת הראשון הידוע שהוא הראשון אדמוני שבת נוגש שבתה מדהבה.

ולקריחת פרי עץ הדר כינוי לצדיק גמור כידוע שהוא שמו של משיח אשר יקראו לו ה' נדקנו וואלי בשידוע כי כשהיה צאגודה א' מגיני' אלו על אלו וכל נפש ישראל א' היא וכלם נקרא' בשמו של משיח וזהו הנה הנס שהוא הם וזה הוא וזהו ע"י האגודה מד' מינים שמרמזים על צדיקים רשעים ציונים ומשיח על גציהם.

וע"ע בספר בית הלוי על התורה (פ' תולדות כה, כה).

*

ומהדר"ל בספר נגח ישראל (פרק סב) מציא ש"ס כאן, וכותב: דברים אלו צריכין פירוש, כי מנין לנו דברים אלו לומר כי 'בזכות ג' ראשון וכו' לג' ראשון. כי אף שהם משותפין בשם "ראשון", בשביל כך אין מחויב לומר שצ"שכר ראשון וכו' לג' ראשון.

האחרונה, בזכות זה יזכו לכל השלימות, שהיא לפני ההשלמה אחרונה.

והוי"ו לומר, כי לא זה בלבד אשר הוא מגן עורם, שלא יוכלו האומות להם, אלא כי הוא יתבצר גאות לנצח של ישראל את האומות לכלותם. ולא זה בלבד, רק יותר מזה, "יכחשו אויביו לך ואתה על במתימו תדרוך". ראה לומר כי האומות מתנגדים לישראל, וישראל הם מתעלים עליהם, וזה שאמר "ואתה על במתימו תדרוך". וכל אלו שלשה דברים אשר זכר; אשר ישראל נושע בו יתבצר והוא מגן עורם, ואשר הוא חרב גאומה, ואשר ישראל מתעלים על האומות, כל אלו שלשה - זה אחר זה - מורה כי הם צפרט המעלה האחרונה שיש לישראל, כאשר תבין אלו שלשה דברים, שאין עליהם מעלה. ודבר "מגן עורך" נגד מדת אצרהם, דכתיב (בראשית טו, א) "אניכי מגן לך". ואמרו בתפלות "מגן אצרהם". וזכר "ואשר חרב גאומות" נגד זכות יתחק, דכתיב (בראשית לא, מב) "ופחד יתחק היה לי", ומשם יבא הפחד על אויבי ישראל כאשר יוצאים למלחמה, עד שפורחים מן החרב. "ואתה על במתימו תדרוך", בזכות יעקב, דכתיב (ישעיה נח, יד) "והרכבתיו על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך", וכל זה ההתעלות שהיה ליעקב. וכל אלו דברים הם דברי חכמה מאד מאד. ואלו שלשה מעלות הם העליונות, וזהם נכלל הכל. וזהו לשון "אשריך" (דברים לג, כט), כי לשון זה נאמר על כלל המעלות כולם, ולכן נאמר בלשון רבו "אשריך ישראל". עכ"ל.

*

גמ'. וזמן שחיטה אמר רחמנא וכו'. עיין גליוני הש"ס להגר"י ענגיל מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. כתבו המוס', סברא הוא שבזמן שחיטה הזהיר על השבשטה, עכ"ל. והקשה החת"ם, לר"ש דאית ליה לקמן (כ"ח ע"ב) דחמץ משש שעות ולמעלה מותר עד הלילה דכתי' לא תאכל עליו חמץ ו' ימים תאכל עליו מצות בשעה שיטנו בקום אכול מצה ישנו בצי"ת חמץ ולא קודם, א"כ איפוך אנה מדחויין דלא נאסור אכילת חמץ עד הלילה מסתמא מצות השבתה צלילה היא, עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. תניא גמי הכי אך ביום הראשון וכו'. צ"ע דהל"ל כתנאי, דהא באביי גמי תניא, דר' יוסי כותי' ס"ל. עיין חת"ס בזה.

*

גמ'. ר"ע אומר אינו צריך וכו'. הקשה הפני יהושע (לקמן עמוד ב'), לשי' רש"י ל' דלאחר זמן איסורו לר"ע השבתתו בצי"ד, וא"כ אי ביום הראשון בצי"ת קאמר הוה אחר זמן איסורו, והשבתתו בכל דבר. עיי"ש.

והדחת"ם מוסיף להקשות, למאי דמפרש רש"י בשמעתי דיש לפרש אך ביום הראשון בכניסת יום הראשון שהוא

סמוך לכניסת הלילה א"כ מאי מוכיח ר"ע דלמא בכניסת יום קאמר, דאז מותר להצטער עדיין.

ותירין החת"ם, דמ"מ לא נריך אך ביום הראשון דאי לא הוה כתי' אלא תשבינו שאור מצמיכם נדע דכניסת יום קאמר מאי תאמר ה"א שבעת ימים ולא לילות כדלעיל ו"א דא"כ יהי' זמן השבתה קודם עמוד השחר של יום ט"ו והוא י"ט וא"א לצערו בשריפה והשבתה דקודם זמן איסורו שריפה היא ולפי אותה ה"א הי' קודם עמו"ס קודם זמן אי' וא"א לשרפו מפני שהוא יו"ט וע"כ נדע דז' ימים שלמים עם לילותיהן קאמר וקודם זמן איסורו דבשריפה הוא סמוך לכניסת י"ט וא"כ אך ביום הראשון למ"ל אע"כ למעוטי כניסת יום אלא בעצומו של יום וכמ"ס מהרש"א לקמן בר' יוסי הגלילי ומיושב הכל.

*

גמ'. שם. בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לו) נתקשה בנו בהבנת דברי המג"א (ריש ס"ו תיקון) כמה שהקשה על המ"מ המובא בצי" (ס"ו תצה) דסובר דרק בהוצאה והצברה אמרינן מתוך אבל לא בשאר מלאכות, והטעם דאמרינן בהצברה מתוך משום דגבי הצברה כתיב לא תצטרו אש ביום השבת מכלל דציו"ט שרי, וע"ז הקשה המג"א ז"ל מהא דכאן דקאמר ר"ע אינו נריך, ה"א אך ביום הראשון תשבינו וכו' ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה ומצינו להצברה שהוא אצ מלאכה, א"כ ש"מ דגם ציו"ט אסור הצברה משום הללו דלא תעשה כל מלאכה וכו' ע"ש. באמת אינם מובנים דברי המג"א, מאי ראי' מייתי מר"ע הא רבנן פליגי עליה, ובאמת לר"ע לא אמרינן מתוך דקאמר הגמ' בהדיא ש"מ לא אמרינן מתוך, אבל הרמב"ם דסובר דאמרינן מתוך בהצברה יסבור כרבנן דפליגי.

והשיב: והנראה שהמ"א ז"ל הביין מה שאמר ר"ע וכתבי לא תעשה כל מלאכה, והוא מיותר דהל"ל רק ומצינו להצברה שהוא אצ מלאכה וכיון שהוא אי"מ ודאי אסור, ומה גם כי לא כתיב זה הלשון ציו"ט (עיין בהגהות הש"ס) ובלא ספק ע"כ צ"ל דקאי אקרא דלא תעשה מלאכה דפ' ראה בשביעי ש"פ [וכן בפסחים (דף מח א')] דמציא הגמ' הא דקאמר ליה ר' יהושע לר"א ה"ה עובר משום לא תעשה כל מלאכה ע"ש, ובאמת לא מצינו בכה"ת לשון זה גבי יו"ט וע"כ צ"ל גמי דהכוונה או על פסוק זה דפ' ראה או על הפסוק דפרי' בא דכל מלאכה לא יעשה בהם, וכן משמע בתוספתא דאיתא שם בזה"ל א"ל ר"י הרי הוא אומר אך אשר יאכל לכל נפש, ובלא ספק דהכוונה על הפסוק דפרי' בא וחסר כאן רישא דקרא והכוונה דאי מלשון הכתוב בצי"ת מ כל מלאכה עבודה לא תעשו יש לומר דאף ע"ג דלא אמרינן הואיל בכה"ת מכ"מ אין זה מלאכה עבודה דדרך לטרוח שמה יהא ראוי לפניו אבל מהקרא דכתיב דפרי' ראה דכתיב סתם לא תעשה מלאכה, ולמדנו מזה פירוש מלאכה עבודה בצי"ת שאינו אוכל נפש ושפיר הקשה ר"י ה"ה עובר וכו', ומשי ליה דלכך שרי ואינו עובר משום הואיל וזה הכלל שייך בצי"ת ואפילו גבי שבת הקשו המוס' שם (דף מו ב') ד"ה רבה דמשום הואיל לא לילקי ע"ש.

שריפה ולא ציחיד, וכן י"ל זהא דחגיגה (י"ח ע"א) דקאמר
אזיהו חג שיש בו אסופה הוי אומר זה חג הסוכות אימת אלימא
ציו"ט מי שרי, ופשוט. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** לכאורה יש לדון דהוי מלאכה שא"צ לגופה, שאינו
רונה אלא לצער החמץ מן העולם ואין חפזו דוקא ע"י
שריפה, ואע"ג די"ל דרע"ק ס"ל דמשאל"ג חייב עלי, מ"מ
קשה דא"כ הו"ל לרצא לומר ש"מ מדר"ע ארבע. ובפרט למ"ש
המאירי צינה (ו') דאפי' לרי"י דס"ל דשבת חייב צמלאכה
שאל"ג ציו"ט מודה דפטור ע"ש ודאי קשה.

ותירין השפ"א, דלמאי דמסקינן דס"ל לרע"ק דאין צ"ח אלא
שריפה א"ש, דכדי לקיים המצוה כמקנה חפזו ג"כ
דוקא בשריפה וא"כ שוב הוי מלאכה הנרץ לגופה.

*

גמ'. **שם.** עיין צו"ת חתם סופר (חלק ז סימן סב).

*

תוס' ד"ה דהא איתקש. עיין צו"ת נודע ציהודה
(מהדורה קמא אור"ח סימן כ) ד"ה אך דש.

*

תוס' ד"ה לא תשחט. עיין צו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן
קו) דבין דבר המועיל דיעבד ואסור לכתחלה אי מקרי
ראוי, וכחב להעיר מהא דכתבו התוס' כאן, דכיון דיעבד כשר
אם שחט הפסח קודם לתמיד מקרי זמן שחיטה, וע"ש (דף י"א)
גבי מקום שאי אתה מציא וכו' וע"ש בתוס' (דף ק"ח ע"א) ד"ה
נימא ותוס' שבת (דף ע"ב ע"א) דאע"ג [דאין] מציאין קדשים
לצית הפסול מ"מ כיון דאם עבר והסנה מה שעשה עשוי לא
חשיבא הידיעה גורם הכפרה וביא"ש פ"ד דכתובות ס' ג'
דהקדושין תופסין דיעבד ולא ממחמת זיקמן אסורין להנשא אף
לכתחלה אסורים קרינן צ"י לכשתנשאי לאחר וע' כה"ג בא"ע
ס' י"ז סל"ה וט"ז סקמ"ט מדברי רש"א וצ"י ובתוס' מנחות
(דף מ"ח ע"ב) ד"ה כבשי וכו' דלמס לא מקרי ממיר כיון
דדיעבד אם הביא קודם לשמה"ל כשר ובתוס' זכאים (דף ס"ט
ע"א) ד"ה ואין דנים וכו' דכיון דאם עלה לא ירד הכשרו קרינן
צ"י עיי"ש. וע"ע צו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן יד) ד"ה וצייק
קוש"י.

*

תוס' ד"ה דברי ר' ישמעאל. עיין צו"ת באר יצחק (חלק
אור"ח סימן כא) ד"ה ומה שסקשה.

*

תוס' ד"ה ואומר כל מלאכה לא תעשו. צו"ת יהודה
יעלה (חלק א אור"ח סימן קלג) תמה השואל על התוס',
שמירצו דמלאכה היא משום שא"א להנות בתחלת ההצברה,
והיינו משום דבאסה"ג אצוקה כנגדו אסור. והקשה השואל, הא
אפשר להנות בתחילת ההצברה ע"י זוז"ג בדי אצוקה מעצי
היתר. וראה למחן עפ"י פסק הטור בשם הרמ"ה דצ"ז אסור

ועיקר הוכחה ר"ע הוא מדמשנה הקרא וכחב צפ' ראה סתם
לא תעשה מלאכה ולא כחב כל מלאכה עבודה כנהוג
בכל הפרשיות של יו"ט, אלא בא ללמד אפילו אינה מלאכה
עבודה אסור, והיינו הצברה דכחב ציוס השבת וסד"א דוקא
שבת משום דלא צריכין מלאכה עבודה, אבל גבי יום טוב הו"א
דשרי קמ"ל דמכל מקום אסור וכמדומי שכת"כ ראייתו צחי'
הרשב"א על מסכת ראש השנה (בדף ל) גבי יא"א תק"ש ורדיית
הפת שהוא חכמה ואינה מלאכה, והשתא שפיר מקשה המ"א על
שיטת הכ"מ ז"ל דצשלמא לשיטת התוס' דכ"ד אמרינן מתוך
ניחא דרבנן ודאי מודו דקרא דלא תעשה מלאכה אשמועינן
דאפי' הצברה אסור, ומכל מקום אמרינן מתוך כמו בשארי
מלאכות והקרא מהני לן לאסור היכא דלא אמרינן מתוך כמו
לע"ג ולגזוה דממעטין מלכס עיין צינה (דף כ כ"א) ושם גם
הצברה אסור, אבל להרמב"ם ז"ל דבכל מלאכות לא אמרינן כלל
מתוך ורק בהצברה דכחב ציוס השבת מורה על הא דאמרינן
בהצברה מתוך קשה מ"ט פליג על ר"ע הא הקרא דפ' ראה
דכחב סתמא לא תעשה מלאכה מדייק לאפוקי ממשמעות דציוס
השבת, דגם בהצברה אף שאינה מלאכה עבודה מכ"מ אסור
ושפיר מקשה, אולם בכל זה אינו מוכרח וכחבנו רק ליישב דברי
המ"א, ובפשיטות נוכח לומר, עפ"י דרך הפשט, דלכך שינה
הכתוב צפ' ראה וכחב סתמא, משום דבפסח ציאר כבר הכתוב
צפ' בא אף אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ע"כ לא חש
לפרש כאן מלאכה עבודה משא"כ בשאר יו"ט. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** צו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן ט) כתב ליישב קר'
האחרונים שהקשו לשי' הרשב"א צנדרים דגם צדאיכא
הנחת הגוף, מצוות לאו להנות נחנו, מנ"ל לר"ע דראשון עיו"ט
דלמא ציו"ט ומצביר החמץ לבשל אכלו אוכל נפש, ואף דחמב"פ
אסור בהנאה הרי י"ל דמלל"ג, וגם הנ"ג שרי, ועיין באב"מ ס'
כ"ח ס"ק ס', והכא הרי א"א צ"ח.

וכתב למחן, לפמ"ש בצפר החיים הלכות ר"ה דמלל"ג
צדאיכא הנ"ג טעמא משום דהוי שלא כדרך הנחתו,
א"כ בחמץ דאף שלכה"ג אסור ל"ש מלל"ג צדאיכא הנ"ג כיון
דר"ע סובר אין ציבור חמץ אלא שריפה. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין להגאון ר"ר יונתן ז"ל בצפר חסדי יהונתן
מ"ש בסוגיין.

*

גמ'. **ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה.** עיין צו"ת
באר יצחק (חלק א אור"ח סימן יד ענף א) שהעיר אמ"ש ר'
עקיבא להוכיח דמשביתו קאי על ערב ציו"ט דאי ציו"ט ע"מנו הא
מצינו להצברה שהיא אב מלאכה כו', הא יכולין לשרוף את החמץ
ע"י שנים, ושנים שעשאוהו פטורין.

ובותב: ואפשר לומר דכיון דלא יוכל לקיים מצות שרפה רק
בשנים ולא ציחיד א"כ מה יעשה בחמץ שלו אם לא
יהי' רק יחיד, ואין סברא לומר דדוקא בשנים תקיים מצות

וזהו. וזוהי דמיון שריפה קיימי לר"ע דאפרו וגחלו מותר גם זו"ג מותר משא"כ בע"ז.

וע"ז כותב: במח"כ ז"א, דטעמא הוא בע"ז משום דאסור משהו הוא אסור ביה זו"ג וכן בכל דבר שיל"מ אסור ביה זו"ג כמ"ש הב"י בשם שו"ת לקט צא"ח סי' ש"ח ובמג"א שם סקנ"א. וכמ"ש הב"י ביו"ד סי' רי"ז ובכ"מ בפ"ה מה"ל נדרים. וא"כ ה"ה וכ"ש חמץ דמשהו נמי אסור ביה זו"ג דהנאה כל שהוא מיהא הוי וכמ"ש המג"א בהדיא בסי' תמ"ה: ואפילו אי גחלו ואפרו מותר מ"מ אבוקה כנגדו אסור בכ"ש והה"ג זו"ג. אבל מטעם אחר לימא לתירומו הנ"ל חדא דאי משהו רק מדרבנן הוא ותוס' פסחים ה' אקרא קאי לאסור מדאורייתא באבוקה כנגדו והדק"ל הא אפשר ע"י זו"ג. ועוד הא גם בע"ז פליגי תנאי אלא דרמ"ה והטור פסקו בע"ז כהאי תנא דזו"ג אסור וא"כ עדיין קשה לימא רבא ש"מ מדר"ע זו"ג אסור כנ"ל וכמ"ש מעלתו.

ורענ"ד לק"מ לפי מה שהוכחתי במ"א ברא"י ברורות דבאסא"נ לכ"ע אין מבטלין אי' לכתחלה מדאורייתא דכיון שמבטלו הרי נהנה בביטולו והוא אסא"נ וגם לעשות זו"ג לכתחלה אסור מה"מ באסא"נ דהיינו נמי מטעם ביטול וא"ש הוכחת ר"ע.

ועוד הרי אפילו לא מנא עמים דהיתרא כדי שיעור זו"ג לשורפו בהדיא נמי אמרה תורה תשביחו ופשיטא דאסור חמץ אם יש בו כדי לבשל ועצי היתר אין בו כדי לבשל לא שרי משום זו"ג כמבואר ביו"ד סי' פ"ז ומ"ש מג"א סי' תמ"ה דא"א להדליק חמץ לבדו בלא עצי היתר ר"ל בקיסוס כ"ש או על ידי עמים דאסורא. ולכן כתב בלשונו וכן משמע וכו' אבל לא דלא סגי בלא"ה.

ועוד הא ר"ע ס"ל כר"י אין ציעור חמץ אלא שריפה ופירש רש"י דיליף ליה מנותר. ואם איתא ביום הראשון ביום טוב קאמר ודוקא בדי עמים דהיתר דה"ל זו"ג ולא הוי מלאכה שלא לצורך א"כ מיפריך הק"ו דר"י דמה לנותר שכן מנותר בשריפה לשרף הנותר בלדד דצו"ט הא אין שורפים קדשים אבל חמץ מנותר ביום טוב וא"א משום אסור מלאכה אלא בצירוף עצי היתר שאין מנותר בשריפתם ליכא למילפה דבעינן שריפה מנותר שמנותר לשורפו לבדו וזו"ל צירוף עצי רשות וכמוצו.

ועוד בר מן כל דין נ"ל פשוט כיון דאבוקה כנגדו יש שבת עמים שבת חשוב כאלו גוף האיסור נתערב בו ואין להחירו מטעם זו"ג גורם כמו תערובת גוף האיסור כל שלא נתבטל שאין להחירו מטעם זו"ג וכמבואר כ"ז בתשו' הר"ן סי' ע'. ואם עצי היתר מבטלים לאבוקת האיסור תו ה"ל הצערות האיסור חמץ שלא לצורך יום טוב כיון דיכול לאפות ע"י עצי היתר בלדד כנ"ל. ע"כ.

עוד הקשה השוא"ל שם, לפמ"ש הר"ן בסוגי' דבת מיהא דבתבטל לא אמרי' יש שבת עמים בתבטל וא"כ שפיר יכול לבשל בתחלת הצערות החמץ שאפי' אבוקה כנגדו בלא גורם דהחירא כלל.

וע"ז השיב: יקבל החכם תשובתו ושיני תשובות דבר חדא דטעמא הר"ן לחלק הוא פשוט כיון דלא אמרי' יש שבת עמים שבת וכו' אלא באבוקה כנגדו ה"ל כאלו גוף האיסור נתערב בו והיינו שבת אבל לא בתבטל הרי הקדירה מפסיק בינו לבין האבוקה לא מקרי אבוקה כנגדו אבל מיהא יש שבת עמים בקדירה והקדירה אסורה בהנאה וכו"ה בזה"י צירושלמי פ"ג דערלה הובא בתשובת הר"ן הנ"ל וא"כ פשיטא דהוי מלאכה שלא לצורך יו"ט כיון דע"כ יפסיד הקדירה מי פתי יבשל באבוקת חמץ כדי שתאסור קדירתו.

ועוד מאחר שהקדירה נאסר מאבוקה כנגדו תו ממילא התבטל נמי אסור שהרי ניכר הנאתו ונהנה מאסא"נ ומשנה ערוכה הוא בפ"ג דערלה תבטל ששלו בקליפי ערלה ידלק וכו' תנור שהסיקו וכו' ואפה בו וכו' תדלוך הפת וכו' הרי השוה התנא ביטול לאפי' וע"כ נ"ל משום שגם בשול עכ"פ הקדירה נאסרה ע"י שבת עמים וממילא התבטל אסור שכל ביטולו באסא"נ או משום שניכר הנאתו וכמ"ש הרמב"ם בזה"י ה"ט בפט"ז הלכה כ' מה"ל מאס"ו להתבטל ולהפח בזה"י.

ורפ"ז נ"ל כוונת הר"ן בע"ז שכתב בביטול לא אמרי' יש שבת עמים בתבטל מודה הוא באסא"נ דהתבטל אסור דלא אפשר לחלק אמתני' אלא כלפי שהביאו תוס' ראיה ממבטל בשבת דלא אמרי' יש שבת עמים וכו' א"כ באסא"נ דוקא דהה"ל הר"ן דיל"ל התם במבטל דוקא אבל באפי' י"ל אפילו באיסורי' אכילה לבד כגון עצי מוקפה יש שבת עמים שבת אלא נ"ל הרא"י רק מהסיק בכמוון של תרומה וכו' וא"כ א"ש תי' תוס' דפסחים גם להר"ן באסא"נ ואבוקה כנגדו גם תבטל אסור כמו פת ומדא"ו ה"ל מלאכה שלא לצורך יו"ט ודי למצין כ"כ.

ועפ"י האמור תמהתי על הכ"מ פט"ו מה"ל מאס"ו הלכה כ"ד שתמה דה"ל למשרי משום זו"ג קדירה דהיתרא ועמים דאסורא וכו' ואני תמה עלי' דתקשה ליה דהכא אמתני' פ"ג דערלה הנ"ל ועל הרמב"ם שפסקה בהלכה כ' שם תבטל שביטלו וכו' ידלק התבטל וטעמא הוא דליכא כלל גורם דהיתרא משום דיש שבת עמים בקדירה ונאסרה קדירה ונתבטל התבטל אז בפעם אחת בגרמא דאסא"נ בלדד משא"כ בתנור חדש שזיינו דאיכא בשעת אפי' זו"ג כנ"ל ונע"ג. ע"כ.

*

תוס' שם מ"ש תוס' דכל שבתחלת הצערה א"י להנות ממנו אף שאח"כ יוכל להנות אסור, לקמן (דף מ') כתבו להיפך, ועיין במג"א (סימן תקד) ובדגול מרצבה שם.

*

תוס' שם עיין בשו"ת תחם סופר (או"ח סימן קנ) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קפח) ושם (חלק א יו"ד סימן קכז) ושם (סימן רפ).

דף ה ע"ב

גמ'. שמע מינה מדר' עקיבא תלת וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן צא) ד"ה ונ"ל

דשפיר. ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן א אות ג) ושם (סימן ג) ושו"ת
מנחת יצחק (חלק ט' סימן סה).

*

גמ'. 'שמע מינה אין ביעור חמין אלא שריפה. עיין
בפני יהושע שהקשה אמ"ש רש"י דאי השבתו בכל דבר
לוקמיה זי"ט ויצערו בדבר אחר יאכילנו לכלבים או ישליכונו לים.
הא במסכת זילה (דף כ"ז ע"ב) במשנה דר"ה חלה שנטמאת, כתב
רש"י שגם להאכיל לכלבים אין מצערין זי"ט דרממנא אחשביה
להצערותן וכו', וא"כ קשה הרי גם הכא גזירת הכתוב לצער,
וא"כ ג"כ דרממנא אחשביה לביעור חמין ואסור זי"ט אפילו
לצער בדבר אחר כמו חלה שנטמאת.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן טו) כתב
השואל [בשמח"ס אור חדש] לפרש כוונת רש"י,
דרש"י שם צביה קאי למאן דס"ל מתוך שהותרה הצעה לזורך
הותרה נמי שלא לזורך וא"כ גם הצעה זי"ט מותר ואפ"ה
אסרה תורה הצעת קדשים א"כ מכלל דרממנא אחשביה לביעור
קדשים לאסור אפילו ע"י מלאכה המותרת בלא"ה, א"כ ממילא
גם שאר ביעורים אסור זי"ט בקדשים. דמ"ש הצעה משאר
ביעורים אידי ואידי מלאכה המותרת היא. ע"כ. וע"ע במגיני
שלמה שכתב סברה זו.

והגמ"ב השיב על זה: אמת גברא רבה אמר מילתא בטעמא
טעם לשבת. אבל עם כ"ז אין זו כוונת רש"י. דא"כ
כל דברי רש"י שם צביה הוא דוקא אי אמרינן מתוך ואין חילוק
בהצעה בין לזורך ובין שלא לזורך. והרי דברי רש"י שם מורים
להפך. שכתב ולא מימא דוקא שריפה משום שהצעה שלא לזורך
היא דהא אין מדליקין בשמן שריפה זי"ט הצעה לזורך היא
וכו'. ולפי פירושו של מעלתו אין פירוש לדברים הללו. וכך היה
לו לרש"י לומר ולא מימא דוקא שריפה משום שהצעה שלא
לזורך היא שהי בהצעה אין חילוק בין לזורך ובין שלא לזורך.
א"כ אדרבא כוונת רש"י מורה דקאי בשיטה דלא אמרינן מתוך.

ואמנם לתוך קושית הפ"י נלע"ד שיש הפרש גדול בין ביעור
קדשים טמאים ובין ביעור חמין, שמלות שריפת
קדשים טמאים הוא מלוא מלך עמית שמלות קדשים טמאים
בשריפה ולא מלך מלוא מלך עמית שמלות קדשים טמאים
טמאים הוא מקיים המלוא. ומתחת חשיבות קיום המלוא חשיב
מלאכה וכן תרומה טמאה. ובפירוש אמרו במס' שבת דף כ"ה
ע"א כשם שמלוא לשרוף קדשים טמאים כך מלוא לשרוף תרומה
שנטמאת. ולדעת רש"י גם להאכיל לבהמות הוא דכלל שריפת
תרומה. ומלוא לשרוף תרומה לרש"י לשרוף לאו דוקא אלא
לצער. אבל ביעור חמין אינו מלך חמין רק מלך בעל החמין אינו
מלואו עליו להשכימו. אבל מי ששורף חמין של אחר לא עשה
מלוא כלל וגם החמין מלך עמיתו אם אין לו בעלים כגון שמת

בעל החמין ואין לו יורשים כגון גר שמת ואין לו יורשים ומת
בפסח ונשאר חמין שלא ביעור שוב אין שום מלוא לצער חמין זה
ולא משכחת קיום מלוא ביעור בחמין זה. ולאו דוקא גר אלא
אפילו ישראל שלא ביעור חמין ומת בפסח אין על בניו שום מלוא
להשכימו חמין ההוא שהרי אינם יורשים החמין שחמין אינו ברשותו
של אדם שימחלו לבניו רק לדידה עשאו הכתוב כאילו הוא
ברשותו. אבל כשמת לגבי בניו לא בא לרשותם כלל.

וע"פ זה אני אומר מי שמת בע"פ אחר חלות והניח החמין
ולרוב הפוסקים וכמעט כל שאין חסור כל יראה עד
הלילה נמנע שלדין דקיימ"ל כר"ש שאין חמין אחר פסח אסור
רק מטעם קנס הואיל ועבר על כל יראה וחמין זה לא עבר על כל
יראה קודם הלילה ובניו אינם עוברים כי אינם נוחלים החמין
הזה. וממילא אחר הפסח חמין זה חוזר להיותו ומותר אפילו
באכילה. אומר אני שמי שקדם וזכה בחמין הזה וזה ואין היורשים
יכולים להוציא מידו. כי כבר היה החמין זה הפקר שהרי גם
בע"פ כבר אסור בהנאה והוא אינו ברשותו והפקר הוא והקודם
זכה. ועכ"פ אין על בניו מלוא ביעור. נמנע שחמין אינו דומה
לתרומה טמאה שמלות ביעוריה חל על כל אדם וכל מי שמצער
מקיים המלוא ושייך לומר דרממנא אחשביה לביעוריה, אבל חמין
לא אחשביה דרממנא לביעוריה ועל בעל החמין לצד מוטל הביעור,
וא"כ אין נימא דרממנא אחשביה ויהיה נחשב מלאכה לגבי בעל
החמין ולגבי אחר לא יהיה נחשב מלאכה. ולא מצינו בשבת ויו"ט
שיהיה מלאכה לזה ולא לזה, וגם אחר חייב בהוצאה זו אם
הוציאו כדרכו אלא שלגבי זה מייחסת הוצאה בתחומה לו בצגדו
דרך אומנתו ולגבי אחר לא מיקרי כדרכו. ועי' במס' שבת דף
י"א ע"ב. אבל שיהיה נחשב מלאכה לזה ולא יהיה נחשב מלאכה
לאחר לא מצינו. וא"כ ממילא מתוך קושית הפני יהושע.
ולדעתי זה סברה נכונה והוא קילורין לעניים.

עליו לבעור, ופרש"י במועד בזמן ביעורו בו' שעות וכו' עיי"ש ועיין
לקמן סימן כ'.

¹ בהגהות שכר טוב, כותב: עיין רש"י פסחים ו' ע"ב ד"ה דאמר
ר"א ש' להתחייב עליהן, ואולי רצה לשלול הורשה לבניו, ועי'
לקמן ריש סי' כ'.

² בהג' מהרב חזקוני פייבל פלוט, בעמח"ס ליקוטי חבר בן חיים,
כותב: צ"ע כיון דאמרה תורה בתרומה טמאה לך שלך תהי'
להסיקה תחת תבשילך המצוה רק על הכהן אשר היא לו.

³ בהגהות שכר טוב, כותב: ג"ב עיין הגהות שערי ציון שהביא
מכמה גדולים להקשות מהא דב"ק צ"ח ע"ב, גזל חמין לפני הפסח
ובא אחר ושרפו במועד פטור, שהכל מצווים עליו לבעור, וי"ל
דפירוש הכל מצווים עליו לבעור הוא משום ערבות, שלא יראוהו
עובר בבל יראה וישבו בחבוק ידים ולא יעשו כלום ועו"ל דשהכל
מצווים עליו לבעור, היינו בין גזולין ובין הגזול מצווים עליו
וברשות מי שהוא (החמין) בעליו מחויבין לבעור, וא"כ זה השורף
לא אפסדו מיד.

⁴ בהגהות שכר טוב, כותב: ג"ב עיין הגהות הג"ר בצלאל הכהן ז"ל,
שהקשה ממשנה שבת צ' ע"ב דהמצניע חייב אפי' בכ"ש, ושאר בני
אדם אין חייבין אלא בכשיעור עיי"ש. והנה רבנו בעצמו הקשה
מאומן דרך אומנתו דחייב, ותיירץ בעצמו ובתירוצו מסולקת קושית
הגר"ב צ"ל.

⁵ בהג' מהרב בצלאל הכהן, כותב: ג"ב והלא משנה שלמה שנינו
דהמצניע חייב אפי' בפחות מכשיעור וכ"א אינן חייבין עליו אלא

² בהגהות שכר טוב, עיין לעיין בתשו' שמן רוקח סי' ה'.

³ בהגהות עין חנוך, כותב: עיין בבא קמא (דף צ"ה ע"ב) אמר רבה
גזל חמין לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור, שהכל מצווים

בסוגיא זו ליישב קושיה פני יהושע הנ"ל. דרש"י בפסחים ה' ע"ג כתב, לרצון להשבתו בכל דבר מותר לזעור ציו"ט, וקשה הא רש"י ס"ל רחמנא אחשביה להצערותו צדיה כ"ז ע"ב. ומו קשיא הא אפילו למ"ד אין ציבור חמץ אלא שריפה היינו קודם זמן ציבור, אכל זומן ציבור השבתתו בכל דבר לפירש"י פסחים י"ב ע"ג וא"כ ק' אדר"ע הא ציו"ט ראשון זמן ציבור הוא ולא צעי שריפה. והנה רש"י ור"ן פליגי, לרש"י אין מאכילים חלה טמאה דרחמנא אחשביה, אכל בחול הוא ציבור באכילת בהמה כדאמרין בפסחים ל"ב [סע"א] בתרומת חמץ מרינה לפני כלבו, ור"ן ס"ל דוקא תרומת חמץ מרינה לפני כלבו, אכל תרומה טמאה כל שראוי לאכילת אדם אינו יוצא להצברה באכילת בהמה. וגראה פלוגתתם בצבא, דהא בתרומה לא כתיב שום ציבור בחורה, אלא אחו"ל [שבת כ"ה ע"א] כשם שמנוה לשרוף את הקדשים מנוה לשרוף את התרומה ואמר רחמנא שלך חאה להסיקה תחת תבשילך, נמלא ילפינן ציבורה מקדשים אלא היקל ליהנות ממנה בשעת ציבורה, וסבירא ליה לרש"י דלא ילפינן אלא לזכר מן העולם אכל לא דוקא לשרוף, שהרי בהא נמי לא דמי לענין איסור הנאה בשעת ציבור, ומשום"ה פשיטא לחו"ל דתרומת חמץ מרינה לפני כלבו, ולשון כשם שמנוה לשרוף וכו' שלך חאה להסיקה וכו' ליסגא בעלמא הוא, וכאלו נאמר כשם שמנוה לזכר הקדשים וכו' ורחמנא אמר שלך חאה ליהנות בשעת ציבורה, וזה שיטת רש"י. ור"ן ס"ל נמי דודאי באיסור הגורם לתרומה שחיתא שאינו מטעם קדושה כגון חמץ, לא צעי שיהיה כעין קדשים ממש וסגי להרינה לפני כלבו, אכל איסור טומאה שמחמת קדושה הוא, וזה ילפינן דומיא דקדשים ממש שריפה דוקא ולא לפני בהמתו, וזה פשוטן של דברים שצ"ן רש"י והר"ן.

והנה מה שהסביר רש"י דרחמנא אחשביה להצערותו וכאלו עשה מלאכה ציו"ט, הם דברים תמוהים שאין הדעת סובל, וכי כל מלות דאחשביניהו רחמנא אסורים לקיימם בשבת וע"י חשיבות מלותו נעשה כאב מלאכה, והלא כל אכילת קדשים כדי שלא יבואו לידי נותר מ"ע דאורייתא היא ויהיה אסור בשבת דרחמנא אחשביה, ואיה השכל הגורם כן, אך דברי חלוקים חיים המה, כיון בתרומה גופיה לא כתיב ציבור אך אחיא משריפת קדשים ושוב אמרינן ציבור דאכילת בהמה בתרומה הוא כשריפה בקדשים, א"כ רחמנא אחשביה להיהא אכילה במקום שריפה, וכשם שאסור לשרוף קדשים ציו"ט ה"ה אסור להאכיל תרומה לבהמה ציו"ט דהיינו שריפתה, וממילא יפה כ' רש"י לרצון דחמץ השבתתו ככ"ד היה מותר להשיט ציו"ט דאין ההשבתה במקום שריפה ולא שיך רחמנא אחשביה, משא"כ למ"ד אין ציבור חמץ אלא שריפה מותר ילפינן, אפילו נימא דזוה דוקא שלא בשעת ציבורו אכל בשעתו וזמנו השבתתו בכל דבר, היינו זומנו הוא השבתת כל דבר במקום שריפה הדר אמר' רחמנא אחשביה כמו בתרומה, ודברי רש"י צריכים צנו"ה והנה אמת נכון הדבר לפע"ד. ע"כ. וע"ע בחידושי חת"ס כאן.

ובשו"ת שוא"ל ומשיב (מהדורה ח"א סימן רג) כתב ליישב קושיית הפני"ה הנ"ל, לפימ"ש רש"י צדיה דכל היכי דאחשביה תורה לשריפת' אף בשאר דברים אסור הוא הדין כן

אבל מ"ש הפ"י דחמץ אין מנוה להשבתו מן העולם ואם שליכנו ללכלים כגון. א"כ סובר הפ"י אפילו לא אכלוהו כלבים ג"כ אינו עובר בכל יראה. ודבר זה טעות הוא, דמה לי אם השליכו ללכלים או אם הוא ציבורו בכל מקום שהוא אינו ברשותו אלא שהכחז עשאו כאלו ברשותו ובכל מקום שהוא עשאו הכחז כן. רק כוונת רש"י יאכילנו ללכלים וכשהלכלים אוכלים אותו הוא מושבת מן העולם. ע"כ.

עוד בותב הנו"ב: ועוד נלע"ד לתוך דהא דאמרין דהתורה אחשביה מלאכה לאו כ"ע מודי בה ופליגי בה התנאים. והדבר מוכח. ואמרו ג"כ לשון רש"י בפסחים ד' ה' ע"ג ד"ה ש"מ מדר"ע מדלא נפקא ליה דהאי יום ראשון עיו"ט הוא אלא מדאסור להצביר ציו"ט ש"מ וכו'. ודברי רש"י תמוהים. וכך היה לו לרש"י לפרש מדנפקא ליה דהאי יום ראשון עיו"ט הוא מדאסור להצביר וכו' ש"מ. אבל מה שפירש מדלא נפקא ליה וכו' משמע שהוכחה היא מדאין לו למד אחר רק זה. והוא תמוה. וצילודתי אמרתי כמה אופנים.

ועכשיו נלע"ד שרש"י כיון לתוך קושיה מעלתו דמנ"ל דר"ע סובר אין ציבור חמץ אלא שריפה ודלמא ס"ל דרחמנא אחשביה לציבור ולכן כל ציבור שלו מיתשב מלאכה ואסור ציו"ט כדאמרין בהצערות תרומה טמאה שאסור אפילו להאכיל לבהמה. אלא שאם זה היה כוונת ר"ע א"כ למה היה להקדים ומצינו להצברה שהיא אב מלאכה שהרי אפי' לא היתה הצברה מלאכה כלל והיה מותר להצביר ציו"ט מ"מ ציבור חמץ מלאכה הוא דרחמנא אחשביה מלאכה אלא ודאי מדלא נפקא ליה דהאי יום הראשון עיו"ט הוא אלא מדאסור להצביר ש"מ דלא ס"ל סברה זו דמנות ציבור אחשביה מלאכה. א"כ ש"מ חלת. וזהו כפתור ופרח בדברי רש"י. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובשו"ת חתם סופר (אורח סימן קנא) כתב ליישב קו' הפני"ה, וז"ל: ועתה הט' אונ' ושמה מה שעניות דעמי נוטה

כשיעורו והיינו משום דהמצניע עצמו אחשבי' וה"נ דכוותי' דלגבי בעליו שפיר חשיב השריפה למצוה וצ"ע.

^ט בהג' שערי ציון, כותב: אומר רבינו דמ"ע דתשבייתו אינה נהוגת אך בבעל החמץ עי' בספר בנין שלמה להגאון מו"ה שלמה הכהן שליט"א מוויילנא (ס' ל') שתמה מש"ס ערוך דמס' ב"ק (דף צ"ח ע"ב) דאמר שם רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים עליו לבערו. ועי' בס' עמודי אור שג"כ הקשה כן. ונעלם משני הגאונים הנ"ל שכבר הקשה כן הגאון בעל מקור חיים על ה' פסח (ריש ס' תל"א) ד"ה היוצא וע"ש שכתב ישוב לזה.

ובהגהות שכתב טוב, כותב: ג"כ עי' ישועות יעקב חאו"ס ס' תקנ"ו. ובהגהות הלכה למשה, כותב: כ' ליישב קו' הפני"ה על רש"י ביצה ש' דאסור להאכיל תרומה טמאה לכלבים ביו"ט דאחשבה רחמנא לביעורה והו"ל מלאכה כשרפה וכו' דל"ש לומר כן אלא בתרומה טמאה דהכל מצווין עליו לבערו משא"כ בחמץ שא"ח לבערו אלא בעלי' דוקא ואא"ל דלגבי בעלי' הו"ל אכילת כלבי' מלאכה ולא לגבי אחרי' ועצ"ג דלענין שרפה והעברה נמי הכי הוי דלגבי בעלי' דחייבי' בביעור של חמץ הו"ל מלאכה משום דלא הוי מקלקל דמצוה משוי' ליה חיקון משא"כ לגבי אחרי' כיון דא"ח בביעור הו"ל העברה מקלקל ולא חשיב מלאכה וא"כ הה"ד דאיכא למימר הכי לענין אכילת כלבי'.

עדיפא מעשה ולא תעשה דיו"ט דהא באמת בעצמותו אינו מלאכה רק ע"י העשה דחמץ יחשב למלאכה ודו"ק. ע"כ.

ובשז"ת דר צבי (אורח א סימן קסז) הביא מהגר"י ראם שאמר על קו' הפני יהושע, דבמאכל לזהמה הרי באמת אינו עושה מלאכה בידים, ועכ"ל דהאיסור הוא מטעם שציתת בהמתו וזה דווקא בתרומה שאינו יכול ליתנה לזהמת ישראל דאסורה בתרומה, וע"כ אכלה לזהמה ידידה ומנזה על שציתת בהמתו, משא"כ בחמץ יאכלנה לזהמת ישראל אחר וליכא שציתת בהמתו.

ובותב ע"ז: ואני השבתי לו, דמזבזר שמותר להעמיד בהמתו ע"ג עשבים ואינו עובר על שציתת בהמתו כשהיא עושה מלאכה דניית לה. ועוד הא יכול להאכיל לזהמת כהן אחר. ולכאורה נראה לי דאשו משום חליו חשיב כאילו מבער בידים אלא לזהו יש פירכא דהא נותן קם המות לפני בהמת חבירו פטור אלמא דחשיב גרמא, אלא דמ"מ נראה לי דתליא בפלוגתא דאבן העזר עם המג"א דהוא אומר במעמיד עלוקה בשבת חייב או בריחיים של מים, ואף דלענין חיוב ממון חשיב גרמא מ"מ לענין שבת חייב כמו דמחלק הגמרא גבי זויה ורות מסיעתו. ע"כ.

וע"ע בכפר של תורה להגר"מ אריק, מ"ש לתרץ קו' הפני"י. ומ"ש בהקדמה לספר עטרת שאל על מס' חולין. וכעת מלאמי בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכב) שהאריך מאוד בקו' זו, עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רג) הביא השואל קושא בשם הרב הגאון מו"ה שמואל אצד"ק סוואל, במה שכתב בש"ע (סי' תמ"ח) דאסור להאכיל חמנו בפסח אפילו לזהמות אחרים של הפקר, וע"ז הקשה מרש"י כאן שכתב: דאי השבתתו בכל דבר קצירה ל"י לוקמא ציו"ט ויצערו בדבר אחר ואיכלנו ללצים או יטלינו לים, הרי דקצירה ליה דמותר להאכילו לזהמות של הפקר.

וע"ז כותב הגאון המחבר: ומעלתו האריך בפלפול גדול דרק בחמץ בפסח ציו"ט עצמו אסור הירושלמי משום דהתורה אחשבי' למלאכה כמ"ש רש"י בצ"ה דף כ"ו. וזהו האריך לישב דברי רש"י בפלפול גדול. ובאמת גרס לו זאת שלא עיין במקור הדיון, שהג"מ פ' ג' מה' חמץ וכן הוא בהג"א פ' ב' דפסחים הביאו בשם ריב"ק דאוסר מטעם דכל הנקבצין אסורין לשרף שלא יהנה ממנו לכך אסור הירושלמי אף לזהמת אחרים וכן הבין התשצ"ן ח' ג' ס' רל"ג מהירושלמי הלו דאף בשאר אסורים אסור להאכיל לזהמות הפקר ע"ש ובהג"א יו"ד ס' כ"ט טרח לדחות דברי התשצ"ן הנ"ל ובספר צאר יעקב ג"כ האריך בזה שם אבל באמת התשצ"ן כוון להירושלמי הנ"ל, וכן כתב בספר יד דוד בפסחים שם וא"כ אין מקום לדברי מעלתו, וגם ש"צ הגאון במקור חיים ס' תמ"א ס"ק ו' ג"כ בשאר אסורים מותר להאכיל לזהמות הפקר ולא ראה דברי התשצ"ן הנ"ל. בגוף קושיות הגאון מסוואל הנ"ל כבר קדמו בשו"ת זקני צעל מגיני שלמה בפני יהושע ח' אור' ס' י"א.

היכי דאחשביה לשריפתו מנזו שריפה ממילא גם שאר דברים אחשביה למלאכה ואסור ציו"ט. וז"ל: בחידושי אמרתי בזה דברים רבים גם בקונטרס אמרות טהורות שנדפסו על שמי כחצתי בשם אבי מורי הרב הגאון נ"י דבר נפלא בזה, וכעת נראה דהנה החוס' בפסחים דף ה' שם ד"ה ואמר הקשו דלמה יהיה אסור הא כי שרפו יעשה גחלים יהיה הנאחו מותרת ע"ש, והנראה בזה ע"פ מה שנתבאר מדברי החוס' בשבת דף כ"ד דע"כ לא מותר הצערה לזורך רק היכי שעושה הצערה לזורך הדבר הזה אבל כל שעיקר מנזו הוא לשריפה וכל הנאות אסורים אלא הנאות שריפה בשעת שריפתו מותר א"כ עיקר השריפה הוא לזורך מנזו והוא מוכרח לשרפו ואין לו לעשות דבר אחר רק שלא הקפיד' התורה צעת שריפתו ליהנות א"כ עיקר הדיעור שלא לזורך והנאחו נמשכת ויעשה טפילה להדיעור ובה"ג נקרא הצערה שלא לזורך ואסור ציו"ט ע"ז. ומעתה מיושב קושיות החוס' כיון דאין דיעור חמץ אלא שריפה א"כ שריפתו מוכרח מה צדך דכשישרף והיה גחלתו מותר לא מיקרי לזורך דהנאחו נמשכת אחר הדיעור ועיקר הוא הדיעור. לפ"ז שפיר כתב רש"י דאי נימא דהשבתתו בכל דבר שוב אין שריפתו מוכרח ויכול להיות בשאר דברים שוב ממילא נקרא הצערה לזורך דאם שרפנו יהיה גחלתו מותר כקושיות החוס'.

לפי זה לא קשה קושיות הפני"י דע"כ לא כתב רש"י בצ"ה דהיכי דאחשביה לשריפתו אסור גם בשאר דברים אלא שם דוקא בגוף השריפה דאחשביה הכתוב אסור ציו"ט ממילא אף שאר דברים בכלל מלאכה ואסור אבל כאן דהגוף השריפה דאחשביה הוא מותרת דיכול ליהנות אחר כך מגחלתו כל שאין השריפה מוכרח א"כ היכי אפשר שאר דברים דאין מלאכה בעצם רק דהם בכלל מלאכה והוא אסור יציא בארעא וכו'.

ובזה ממילא מיושב קושיות הנ"ל שם בשם רבו אם באמת השבתתו בכל דבר רק כיון דעכ"פ גם שריפה בכלל אין אפשר לשרפו ציו"ט ולפי מה שכתבתי אחי שפיר דהשריפה מותרת דיכול ליהנות מגחלתו ודו"ק.

ובזה יש ליישב גם קושיות הנ"ל במה שדקדוק בלשון רש"י ע"ש ולפי מה שכתבתי אחי שפיר דכל שהיה שאר לימודים דלרץ להיות צעיו"ט בודאי אסור לשרפו ציו"ט כיון שאינו לזורך גמור אף שהוא לזורך קצת אסור מטעם שאפשר לעשות צעיו"ט דאינו לזורך גמור אבל כיון דלא נפקא ליה אלא מזה הקרא שוב התורה גילתה דמותר לשרפו ציו"ט כיון שיש לזורך קצת שוב מותר אם היה השבתתו בכל דבר ודו"ק וקלרתי.

וע"ז דרך הפלפול אמרתי בישוץ קושיות הפני"י דהרי המ"א ס' תמ"ו ס"ק ב' הקשה דידחי עשה ולא תעשה דחמץ עשה ולא תעשה דיו"ט אבל זה אינו דמה אולמ' האי עשה מהאי עשה דשניהם עשה דרבים וכן רמז המג"א בעצמו שם לפי זה שפיר כתב רש"י דאי השבתתו בכל דבר יכול להאכילו ללצים ואין לומר דאחשביה למלאכה דבזה יקשה ידח' עשה ולא תעשה דחמץ עשה ולא תעשה דיו"ט ולא שייך לומר דמאי אולמא דזה אינו כיון דבאמת שאר דברים לא מיקרי מלאכה בעצמותו רק ע"י שהתורה אחשביה לשריפת' בשביל עשה דחמץ א"כ פשיטא דזו העשה

בהם, א"כ שריפה לאו דוקא, אלא שיעשו אפר או עפר וכל שנחמקמק וכלה מן העולם נתקיים מלכותו, וה"ה ג"כ זריעה מותר בחמץ בדבר שזרעו כלה, עיי"ש. וכותב, דזה אינו, דרש"י והרע"ב לא כתבו כן רק משום תרומה טמאה וערלה וכ"כ אכל חמץ דמלכותו בשריפה צעין שריפה דוקא כמו צומת.

ותבנה שם, איך ס"ד דכל שכלה מן העולם הוא כמו שריפה לר' יהודה הרי ליכא כילוי מן העולם יותר מהאכל לכלבו, וא"כ איך דייק רבא דס"ל לר"ע אין ציעור חמץ אלא שריפה, ופי' רש"י דאי השבתתו בכל דבר לוקמי' צי"ט ויצערנו בדבר אחר שיאכלנו לכלבים ע"ש הרי גם לפי מה דס"ל אין ציעור חמץ אלא שריפה ג"כ יקשה יאכלנו לכלבים ואיך קאמר ואי צי"ט מי שרי אלא ודאי צורר בדבר שמתו בשריפה צעי שריפה דוקא, ומה שכתבו רש"י והרע"ב דהנשרפין לא יקצרו משום תקלה שיבא לאכלו לא כתבו רק משום תרומה טמאה וערלה וכ"כ דבהם לא נזכרה התורה שצריך לשרפם וששריפתם מלוה. עיי"ש.

ושם (סימן קב) ראה השואל להלדיק דברי החת"ס, דאין כאן שום קושיא לרש"י, כי רש"י כתב אלה הדברים לשיטתו צביה (דף כ"ו) שכתב שם כל מקום שזוהי התורה שריפה אחשבה להצטרפתן הלכך מלאכה היא ואסור לתת לכלבו ולכן כתב רש"י שפיר דאי השבתתו בכל דבר וא"כ לא הקפידה התורה ומותר לבער ע"י נמינה לכלב משא"כ אם שריפה דוקא צעי ע"ש. ע"כ.

וע"ז השיב: ומה שהשיג מעכ"ת נ"י על מה שרציתי להוכיח נגד דעת הגאון רמ"ס ז"ל דלמ"ד חמץ בשריפה אסור לבער בדבר אחר של כילוי דאל"כ אכתי יקשה גם לפי מה דס"ל ר"ע אין ציעור חמץ אלא שריפה דיתן לכלבו דרש"י לשיטתו קאי דס"ל דרחמנא אחשבי' להצטרפתו וזה לא שייך רק אי צעור חמץ מלכותו בשריפה, על זה אשיב הן אמת שהפני יהושע כתב כסברא זו ליישב סתירת רש"י מה דכתב הכא יאכלנו לכלבים ושם צביה כתב שאסור ליתן לכלבו אכל צשו"ת נודע ציהודה דמה סברא זו והוכיח דלא שייך רחמנא אחשבי' להצטרפתו רק לענין שריפת תרומה וקדשים ולא לענין חמץ ע"ש אכן גם אי נימא כסברת הפ"י אכתי קאי ראיתי אליבי' שיטת החוספת דס"ל צביה (דף כ"ו) דאין איסור ליתן לכלב צי"ט רק משום דמלכותו בשריפה ולכן לשיטתם שפיר מוכח נגד דעת הגאון רמ"ס ז"ל דאל"כ היאך מוכיח רבא דאין ציעור חמץ אלא שריפה הרי גם לפ"י אכתי יקשה לר"ע הלא צי"ט יכול ליתן לכלב דאין צוה מלאכה ומלכות ציעור קיים אע"כ דלמ"ד אין צעור חמץ אלא שריפה דוקא שריפה צעי. ע"כ. ועיין שם (סימן קג) עוד צוה.

*

גמ'. **שם.** עיין צשו"ת בצר ילחק (א"ח סימן יג ענף ג) וצשו"ת עין ילחק (חלק א א"ח סימן כח אות ח).

*

גמ'. **שם.** הרמב"ם (פרק א' מהלכות חמץ ומצה) פסק, דאם קנה חמץ בפסח או חמץ לוקה, והקשו עליו דכל יראה

אמנם לפי מה שכתבתי אחי שפיר, דהנה כל טעמו של הריצ"ק הוא משום דהוי מהנקצרין ואסור להאכל והנה צאמת צמקור חיים ס' תמ"ה וכן האריך באבני מלואים ח' צ' ס' י"ט דצמקצן צפסח אף לחכמים דסבירי להו דמפרר חורה לרות מ"מ י"ל דמותר באפרן דאף דכל הנקצרין לא ישרפו היינו משום דנקצרין אין מלכות להקצר רק להעלים מן העין וא"כ אף שקצרו לא עשה מלוה אכל חמץ צפסח דמלוה להשציחו אף נקצרין דינו כמו הנשרפין שהרי מקיים המלוה צוה שמשציחו ע"ש שהאריכו צוה ליישב קושיות המ"א ר"ס תמ"ה לפ"י מה שאוסר הריצ"ק להאכל חמץ צפסח לזהמות הפקר אף בחמץ מקיים המלוה דמשציחו וגם הנקצרין דינם כמו הנשרפין הוא משום שלאחר זמן איסורו כבר נחבטל ואינו מקיי' המלו' דמשציחו א"כ שוב הוי כמו הנקצרין דאפרן אסור אכל קודם זמן ציעורו גם הנקצרין דינם כמו הנשרפין.

ומעתה מיושצין דברי רש"י דהירושלמי מיירי לאחר זמן איסורו ושפיר אסור אכל רש"י שם קאי אי אמרינן דמשציחו היינו צי"ט וא"כ שפיר היה יכול להאכלו לכלבים דהרי מקיים מלכות דמשציחו צוה ו"ב.

ובזה אני מבאר דברי הירושלמי א"ר צון צר חיים קומי ר' זעירה זאת אומרת שמוחר להאכל לזהמת הפקר התיב ר' ירמיה והתנן מפרר קצר ר' ירמיה ככרות א"ל ר' יונה לא אמר אלא מפרר מכיון שפיררו בטל ואיידא אמר לא יאכל חמץ היום אפילו לכלבים הרי זה בא לאסרו בהנאה מה אן קיימין אם לכלבו הנהי זה אסור הנאה אלא כי בן קיימין אפילו לכלב אחרים דאח אומרת דאסור להאכל לזהמת הפקר ועיין צק"ע וצפ"מ שנדחקו בכונות הירושלמי, ואני אלקוט מהפירושים האלו לצאר דברי הירושלמי. והנה זה ודאי שצריך להיות זאת אומרת שאסור להאכלו לכלבים וכמו שהגיה בשירי קרצן שם והיינו מדתנן עבר זמנו אסור בהנאה וקשה פשיטא מאי קמ"ל וע"י אמר הירושלמי שאפילו לזהמות הפקר אסור וצוה אחי שפיר קושיא ממפרר דהנה הריצ"ק צעצמו מקשה קושיא זאת דהאך מותר לפרר הא על ידי זה מאכיל לכלבים והוא נדחק דרמיא ליה צמים וכו', אכל הירושלמי משני שפיר דלא אמר אלא מפרר מכיון שפיררו בטל והיינו דאז צעשה שמפרר ומקיים מלכות משציחו אם כן שוב הוה הנקצרין גם כן כמו נשרפים דמקיים המלוה ושוב מותר אף שאכלו הכלבים ועל זה אמר דא לא יאכל חמץ היום, אף לכלבים והיינו לאחר זמן איסור שוב אסור להאכל לכלבים דאינו מקיים המלוה דמשציחו דכיון שאינו שלו שוב הוי כמו שאר הנקצרין ודו"ק היטב ונתישב דברי הירושלמי על מכונן ועיין צס' תמה סע"י צ' קודם שעה ו' מותר ליהנות בפחמין אכל אחר שעה ו' אסור והיינו כמו שכתבתי קודם שעה ו' מקיים המלוה ונעשה מלכות הוי דינו כמו הנשרפין אכל לאחר שעה ו' לא נעשה מלכות דאסור ודו"ק היטב ועיין צצ"י שם. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** צשו"ת צנין ציון (סימן קא) כתב להעיר על מ"ש צשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קד) דלפי משכ' הרע"ב דכל הנשרפין לא יקצרו משום דחיישינן דלמא ימצאש אדם והיה

חייב ודלא כמאן דאמר פטור, אטו קיס ליה למר דהאי הצערה לקלקל היא ודילמא כדאמר צפרק המניח [צצא קמא לה, צ] חוצל צריך לכלצו מצעיר צריך לאפרו, ואע"פ שמצעיר אנטלה שווה מאה מנה בעצור אפרה ששוה פרוטה מתקן ליה כיון שצריך לו ולצרו הוא מצעיר, שאף השומט את השור לאכילה שהוא חייב מקלקל הוא אכל הדמים, שיותר שוין דמיו (לירידה) [לירידה] כדאמרין בריש פרק הכל שומטין [חולין ח, א] אלא כיון שעושה מחשבתו במה שצריך לו חייב.²¹

ובאי דכחז מר ותו אמאי לא קאמר וש"מ חמץ בפסח אסור בהנאה, דאי שרי לאוקמינה דיום טוב ויסקינו תחת מציליו, מאן שרא ליה לשהוייה עד שיתקן מציליו והלא עובר עליו בצל יראה וכל ימצא אם לא ישרפנו מיד משום הכי לא מצי למישמע מינה הא.²²

ובאי דכחז מר הפלא ופלא מה סברא לומר מתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה שלא לצורך. מאין יסוד ומאין רגלים למילתא בלא טעמא, נראה לי לפרש בשני עניינים ואמר מתוך שהותרה הצערה וכו', אחר שאנו מחזיקין כל דבר הצריך לגופו [לכתימיה אע"פ שאינו צורך אוכל נפש (ואחר)] ואחד [אפילו דבר שאינו צורך לגופו] שלכתחלה אסור אבל אם עשה אינו לוקה²³, ותרתייהו משום האי טעמא דהואיל והותרה לצורך, הותרה שלא לצורך, כדאמר צפרק ביה [יב, א] השומט עולה נדבה דיום טוב לוקה והמצביל גיד הנשה דיום טוב לוקה משום מצביל ומשום הצערה, ומוקמינן להו כבית שמאי דאמרי לא אמרינן מתוך, אבל לבית הלל דאמרי מתוך בכולם אינו לוקה, וכך נראה לי ליתן טעם בדבר מתוך שהותרה לצורך והוקלש האיסור זה הוקלש נמי דאפילו שלא לצורך אין לוקין עליו, ודומה למאי דאמרין צפרק יום טוב [בבבא כא, א] וצפרק אלו עוצרין [מו, ב] האופה מיום טוב לחול רב חסדא אמר לוקה ורבה אמר אינו לוקה דאמרין הואיל ומיקלעי ליה אורחין חזיא ליה השתא נמי חזיא ליה, אלמא הואיל והוקלש האיסור [היכא דאית ליה אורחין הוקלש היכא דלית ליה אורחין] [לא] ולא [לקי, ורבה ור"ת] לא סבירא ליהו דטעמא דבית הלל במוציאין קטן וספר תורה בדרשות הרבים משום טעמא דמתוך דאם כן אמאי אמר רב חסדא לוקה, ורבה נמי מה צריך לטעם הואיל והא אמרינן התם דלצית הלל

לאו היתק לעשה. ובמשנה למלך הביא הרב המגיה בשם תשו' דבר שמואל דהכא בזה שצ"ע של פסח להיות בשבת דאי אפשר לקיים העשה. וביאר הרב הג"ל דבריו דאפילו לרצון דאמרי מפרק חזרה כו' פירור הוא תולדה דטוחן יעוין שם. וצריך לומר דציוס טוב גרידא לא מחייב משום טוחן מן התורה כיון דהו מלאכה אוכל נפש. ומדרבנן דאסרי טחינה קצירה כו' ועל כן מפרק נמי מן התורה פטור מתוך שהותרה לצורך כו'.

וע"ז הקשה בשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שס) א"כ מנא לי' לרבא דר' עקיבא סבירא לי' כר' יהודה דאין ציעור חמץ אלא שריפה. אפילו מקיים מצוות ציעור בפירור כו' הוא מלאכה משום טוחן כיון דלית לי' לר' עקיבא מתוך. דעל כרחק צריך לומר לרבנן הג"ל דאי אפשר לקיים מצוות ציעור בלא מלאכה, עיי"ש בצורף.

*

גמ'. ושמע מינה הבערה דח"ל יצאת. בשו"ת הרי"ד (סימן פב) כותב: ומאי דקשיא ליה למר על מאי דאמר רבא צפרק קמא דפסחים, ש"מ מדר' עקיבא תלת ש"מ אין ציעור חמץ אלא שריפה, וש"מ הצערה לחלק יצאת, וש"מ לא אמרינן הואיל והותרה הצערה לצורך כו'. מאי נפקא מינה דסבר לחלק יצאת, הא יום טוב לית ביה אלא לאו גרידא ואכתי לוקמיה דיום טוב ולימי עשה ולידמי לא תעשה, ותו הא אי סבר ללאו יצאת (היא אב) הוה מוקי לה דיום טוב ולימי עשה ולידמי לא תעשה, והא יום טוב עשה ולא תעשה הוא ולא אחי עשה ודחי את לא תעשה ועשה. הכין פירושא, אי אמרת הצערה לחלק יצאת היא אבל [צ"ל: אב, או הי"ל] מלאכה ותשובה מלאכה (כשאר מלאכה) כשאר כל ל"ט מלאכות דשבת, אבל אי אמרת ללאו יצאת אם כן אינה אז מלאכה ואינה חשובה מלאכה כשאר כל המלאכות וציוס טוב כחוב לא תעשה מלאכה דוקא החשובה מלאכה אבל שבת לוקה עליה דיום טוב, אבל אם אינה חשובה מלאכה אבל שבת אין לוקין עליה דיום טוב, (אבל אם) דשבת כחוב כל העושה מלאכה דיום השבת מות ימות, אלמא אינה חשובה מלאכה אלא שחייבין עליה מיתה, ואם אין בהצערה בשבת אלא לאו אין חייבין עליה דיום טוב²⁴, מדי דהוה (אליה) [אלאו] דמתמר שאין לוקין עליו דיום טוב [אלא ע"כ ש"מ דהצערה לחלק יצאת ס"ל לר"ע ולקו עליה ציו"ט], ומשום הכי אין שורפין חמץ דיום טוב דיום טוב הוא עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ובאי דכחז מר וצין למאן דאמר הצערה ללאו יצאת וצין למאן דאמר לחלק אימא ללמד על הכלל יצאת דאע"פ שמקלקל

²¹ עיין תוס' שבת קו, א ד"ה מה לי ותוס' יבמות ו' ב ד"ה טעמא.

²² קושיא זו מקשה בשעה"מ חו"מ פ"ג, י"א ושאר אחרונים, ותרצו כי זה מצינו מפורש לר"ע דחמץ אסור בהנאה בברייתא דלקמן לב, א דקאמר: שאין לו בה היתר אכילה ולא היתר הסקה.

²³ דבריו מתפרשים לשיטת הר"ח דהא דאמרין מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך מ"מ בעינן צורך קצת, וכן גריס להלן בגמרא ביצה יב, א כגוסת הספרים דמביא תוספות שם ד"ה ה"ג (עיין להלן הערה כא) אלא דעת התוספות שם דבדבר שאין בו צורך כלל חייב מלקות, וראייתם מהא דאמרין לקמן מו, ב האופה מיו"ט לחול לוקה וכ"כ הרא"ש ביצה פ"ק סימן יח, ודעת הרי"ד דכל שאינו צורך לגופו אסור אבל אינו לוקה, ורבה ורב חסדא לית להו מתוך משום הכי האופה מיו"ט לחול לר' חסדא לקי ולרבה לא לקי משום הואיל.

²⁴ תשובה זו נעתקה באו"ח ח"א סימן תשנ"ד.

²⁵ כ"כ הריב"א בתוס' ד"ה לחלק, וכ"כ תוספות ביצה כג, א ד"ה על גבי חרס, וכ"כ רבינו פרץ, אלא מלשון הרי"ד משמע דאי הבערה ללאו יצאה לא היו לוקין עליה ביו"ט אבל מיהו איסור איכא, וכן גבי מחמר כתב רבינו דאין לוקין עליו משמע אבל מיהו איסור יש, ובתוספות ביצה שם כתבו דלמ"ד ללאו יצאה מותר ביו"ט הבערה שלא לצורך ומסתיעים מן הירושלמי עיי"ש.

שאינו גם לורך גופו אמרינן מתוך שהותר לזורק הוקלש איסורו בשלם לזורק שאין לוקין עליו וע"ז פליג רב חסדא דלא אמרינן מתוך ולוקין, ולפיכך אמר האופה מיו"ט לחול לוקה.

*

גמ'. שם. פרש"י, מדקרי ל' אז מלאכה, והתוספות כתבו בשם הריב"א דלמ"ד דס"ל העברה ללא יאחז ליאחז העברה כלל דיו"ט ואפילו שלא לזורק כלל מותר. וכן כתבו התוספות בצ"ה (כ"ג ע"א) ד"ה ע"ג חסר.

ועיין בשו"מ בית הלוי (ח"א סימן טז) שכתב דלכאורה נראה דזה תלוי ג"כ במחלוקתן של הראשונים ז"ל בדינא דשביחית עבד אי נוהג דיו"ט דהרמז"ן בפרק תורת האדם (עמ' ק"ב) הביא בשם בעל הלכות גדולות (מ"ב ע"ד, מובא בב"י סי' תקכ"ו) דגם דיו"ט מנחה על שביחית עבדו וכחז על זה הרמז"ן דלא ידע מנין לו זה דכיון דהוי גז"כ בשבת מנ"ל לאסור דיו"ט שאין למדין קל ממחמור להחמיר עליו והרשב"א בעבודת הקודש (כ"ב ח"א) כתב בפשיטות כה"ג דשביחית עבד נוהג דיו"ט. ועיין ב"י סימן תל"ה (ד"ה כחב הכלבו) שהביא ג"כ מחלוקת הפוסקים במחמור ושביחית בהמה אי נוהג דיו"ט. וטעמם של המחמירין י"ל דס"ל דאע"ג דלא מוכר בפסוק דאסורין גם דיו"ט מ"מ כיון שאסרתם התורה בשבת ידעינן מזה דהוי מלאכה ושזו נכללין ממילא בעשה דשבתון או בלא תעשה כל מלאכה דכתיבא דיו"ט. והמתירין ס"ל דאינם נכללין בשם מלאכה ורק בשבת דכתיבא להדיא אסורה אבל לא דיו"ט. וא"כ נראה ללאורה דלהאוסרין במחמור ושביחית עבד דיו"ט ה"ה דס"ל דהעברה אסורה דיו"ט גם אליבא דמ"ד דס"ל דהעברה ללא יאחז ולפי"ז מדברי בה"ג שהביא הרמז"ן ראי' דלא כריב"א כן היה נראה לכאורה.

אמנם שוב כתב, דאחרי העיון זה אינו. וטוב לחלק ביניהם דאינם תלויים זה בזה כלל. דגם המתירין שביחית עבדו ומחמור מ"מ יוכלו לסבור כדעת רש"י דהעברה אסורה דיו"ט ושאינו הוי כלל מלאכה ואי לא כתביננה להדיא לא היינו אוסרין אותם אפילו בשבת ומש"ה ס"ל דאע"ג דמצינו דאוסרין בשבת מ"מ אין לאוסרין דיו"ט. אבל העברה הא גם אי לא הוי כתיב לא תעבדו היינו אוסרין בשבת וכדאיתא בשבת דף ע'. העברה בכלל היתה כו' והא דכתבה התורה לא תעבדו לא בזה לאסור העברה רק אדרבה בזה להקל עליו ולהוציאו מידי חיוב מיתה ולאוקמא רק בלאו ושפיר י"ל דדיו"ט הוי בכלל ה"ל"ת דלא תעשה כל מלאכה. וגם להיפוך נזכר לומר דגם מדברי בה"ג דאוסר שביחית עבדו ומחמור אין סתירה להריב"א דהא יש לומר דאע"ג דכל מה שאסרה התורה נכלל בשם מלאכה מ"מ העברה שאני דכתיב לא תעבדו אש כלל מושבותיכם ביום השבת ומדכתיב ביום השבת אימעות יו"ט. דבשלמא למ"ד העברה לחלק יאחז צריך לכתוב ביום השבת למעט יו"ט דאין צו חילוק מלאכות וכמו דאיתא במכות דף כ"א ע"ז חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליו"ט ופרש"י שם הטעם דהא כתיב ביום השבת וא"כ למ"ד דס"ל העברה ללא יאחז יאחז וכתבי ביום השבת ס"ל להריב"א דממעטין מיניה יו"ט דאין צו איסורא כלל. ועיין בתוספות בי"ה

אין לוקין בעולת נדבה וביד הנשה, והוא הדין בצאפה מיום טוב לחול על ידי מתוך, אלא ודאי לית להו, אלא סברי טעמא דבית הלל הם דאין עירוב והוצאה ליום טוב, והכי נמי אמרינן הם: מתקיף לה רבה ממאי דבית שמאי וביית הלל בזה פליגי במתוך שהותרה דילמא בעירוב והוצאה ליום טוב, וביית הלל סברי עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום טוב, פ"י ודוקא בהוצאה שרו בית הלל אבל בשאר מלאכות לא, והשוטט עולת נדבה ביום טוב והמבשל גיד הנשה לוקה, ובצאפה מיום טוב לחול דפטור רבה ממלקות משום הואיל, ודוקא הכא איכא הואיל אבל בעולת נדבה וגיד הנשה ליכא הואיל (אבל בעולת) ולקי, והטעם שהיה נותן רבה דלית ליה מתוך בצאפה מיום טוב לחול הוא הטעם שנותן מאן דסבירא ליה מתוך שהותרה לזורק הותרה שלא לזורק ופטור ממלקות אפי' בעולת נדבה וגיד הנשה על ידי טעם זה שכיון שהוקלש האיסור לזורק הוקלש נמי שלא לזורק ואינו לוקה, ורבה האי טעמא לית ליה למיפטר ממלקות בכל מקום כי אם במקום שיכול לעשות בהיתר על ידי אורחים דהיינו אופה מיום טוב לחול¹⁰, וגם זה הטעם מפני שהוקלש האיסור הוא, שמה טעם הוא לפטור היכא דליכא אורחים משום הואיל דאי איכא אורחים אי איכא אורחים שרי שזהו אשר יאכל לכל נפש אבל אי ליכא אורחים ילנין שאין זה אשר יאכל לכל נפש, אלא ודאי טעם הדבר הוא מפני שהוקלש האיסור.

והאי דשרינן לכתחילה כל שהוא לזורק האדם אע"פ שאינו לורך אוכל נפש כדאמרינן התם להוציא את הקטן וספר התורה לרשות הרבים אפילו למאן דאמר דיש עירוב והוצאה ליום טוב כדאמרינן התם, מתקיף לה רב יוסף אלא מעתה הוציא אנשים לבית הלל הכי נמי דלא מייחב, אלא מדלא מיפליגי בצאננים ש"מ בהוצאה שלא לזורק פליגי, פ"י שלא לזורק אוכל נפש אבל היא לורך גופו.

ונראה לי שזהו טעם הדבר לא מתוך שהותר זה הותר זה, אלא כלומר כמו שהותר זה הותר זה וטעם הדבר הוא כר' יהודה דדריש לכם לכל שזורכיכם ומחיר גם מכשירי אוכל נפש כדאמרינן בפרק אין גדין [גי'ה כת, צ] ומשום טעם זה היה מחיר ר' יהודה כל זכרי גופו של אדם כגון לבבות את הנר מפני דבר אחר, ולבבות את הבקעת לא בשביל לחוס עליה אלא כדי שלא (כדי שיתעשן) [יתעשן] הבית והקדירה, ולבבות את הדליקה משום איבוד ממון, ולהכחיל עין ביום טוב אפילו היכא דליכא סכנא כסוף אוכלא ולפאזי עינא כדאמרינן בפרק יום טוב [כב], א]. דבכולהו שרי ר' יהודה משום דקסבר לכם לכל שזורכיכם, ובפרק אין גדין [כת, א] פיסקי רב חסדא ורצא הלכה כר' יהודה, ומטעם זה אנו מחירין כל המלאכות שלא לזורק אוכל נפש אך אם הם לזורק גופו. ע"כ.

הייצא לנו מדבריו, לפני שיעטו ופירושו נמצא שני מונחים וביאורים במתוך, דבר שאינו אוכל נפש אלא לורך גופו מפרש מתוך כמו שהותר זה כן הותר זה דדרשינן לכם לכל זרכיכם כר' יהודה וזהו רב חסדא מודה דפסק כר' יהודה, ודבר

¹⁰ עיין מהר"ם חלואה מפרש דהואיל ומתוך אינו תלוי זה בזה.

ציו"ט דהוי שלא לצורך היום כלל משא"כ בחמץ אי הוי אמרינן מתוך הוי שרי דאיכא צורך היום קנת שעורב בכל שעה בכל יראה. עיי"ש. ועיין בחדושי חת"ס מ"ש לתרץ.

*

גמ'. **שם.** כתב הריטב"א, ומיהו השתא דקי"ל דציעור ציו"ט היכא דעבר ולא ציטל ולא צדק אין לו לשורפו ציו"ט, דכיון דהגיע המזל קודם הוי כמילה שלא בזמנה שאינו דוחה יו"ט, וכן הוא בפירוש בירושלמי דשבת (ע"ש פ"ב ה"א), וכן הנעמי לפני מורי הרב והרשב"א והודו לדברי, ושלא כדעת רבים, הלכך כל כיוצא בזה מוצאו כללית יד או על ידי גוי דשרינן ליה שבות דרבנן שלא יעבור עליו, ולא סגי הכא שיכפה עליו את הכלי כדלקמן (ו' א'), דההוא למי שציטל, וכן הורו רבותי, עכ"ל. ועיין מועדים וזמנים (ח"ו סימן קצח) מ"ש לצאת דברי הריטב"א.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן עא) נשאל: המוצא חמץ ביום טוב קודם שצטלו מהו לשפרו ביום טוב כדי שלא יעבור עליו, מי אמרינן מתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ובלצד צורך יום טוב והא צורך יום טוב הוא שהרי מזהו לשפרו או לא. ומצינו לחכם הגדול רבי יצחק ז"ל שכתב בפירושו ששורפין אותו. ואין סייעין ליה מיהא דאמרינן בפ"ק אחר ר"ע אינו צריך. הרי הוא אומר אך ביום הראשון ומצינו הצערה שהיא אב מלאכה. ואמרינן עלה שמע מינה מדר"ע תלת שמע מינה לא אמרינן מתוך שהותרה הצערה לצורך הותרה שלא לצורך. דאלמא למאן דסבר דאמרינן מתוך שרפינן ליה ביום טוב. ומיהו קשיא לן בהך ראיא. דדילמא התם לכשתמצא לומר שזמן שריפתו ביום טוב כדקאמר התם. אבל השתא דזמנו בארבעה עשר דכולי עלמא לא שרפינן ליה ביום טוב דהוה ליה כדבר שאפשר לעשותו מערב יום טוב. או דילמא כל שבמזל זה לא אמרינן ביה כיון דאפשר לעשותו מערב יום טוב.

והשיב: מה שכתב מורי החכם הגדול רבי יצחק ז"ל בפירושו אמת. והראיה שהבאת ודחית האמת אמרת דבחייתא אבל דדבר אמת. ואף על פי שיראה מלשון רש"י ז"ל שאינו מותר לשרפו לכולי עלמא. שכן כתב שם גבי אותה דרבי עקיבא שאמרת שמע מינה אין ציעור חמץ אלא שריפה וליף לה מותר. דאי השתתחו בכל דבר סבירא ליה לוקמה ביום טוב ויצערו דבר אחר ויאיכלו לכלבים. דאלמא דוקא להאכלי לכלבים הא לשפרו לא. וליתא אלא הוא הדין בשריפה. וכן מנאמיה בירושלמי מפרש בפרק במה מדליקין. גמרא ולא בשמן שריפה דגרסינן התם מהו להצית את האור במדורת חמץ, מאן דליף לה מותר אסור מאן דלא יליף מותר מותר. עד כאן. ואף לכשתמצא לומר להצית קודם שחשיכה להיות דולקת והולכת ביום טוב קאמר. ולומר שאף על פי שאסור לעשות כן במדורת קדשים ובשמן שריפה. שאפילו מערב שבת אסור כיון שהיא דולקת והולכת בשבת. וכדגרסינן בירושלמי גבי שמן שריפה אמר רב חסדא זאת אומרת שאסור להצית את האור במדורת קדשים והיא דליקה והולכת בשבת. אפילו כן שמעינן מינה שפיר שאפילו ביום טוב

דף כ"ג. ד"ה ע"ג חרס ומלשונם משמע דטעמם הוא דלמ"ד הצערה ללא יצאת אינו בכלל מלאכה ממילא אין לו לאוסרה ציו"ט וא"כ חולקים על צעל ה"ג. אבל מ"מ הא י"ל ג"כ כמש"כ דגם בה"ג ס"ל כריצ"א, עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. **שם.** צ"ע להני אמוראי דס"ל דיו"ט הוי ל"ת גרידא הרי שפיר י"ל דתשציתו קאי ציו"ט ועשה דתשציתו דוחה לאו דיו"ט. עיין אמרי משה (סימן יד אות ד) בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן צט).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן רכו) כתב לחדש, דלמאן דאמר הצערה ללא יצאתה אין תולדה למצער. שהרי תולדות ילפינן שבת (דף ע"ב) מדכתיב ועשה אחת מהנה מהנה תולדות. והאי קרא בחיוב חטאת כתיב. ובהצעה דללאו יצאתה ואין בו חיוב חטאת. לא קאי קרא דמהנה על הצערה.

ובזה כתב לפרש דברי הגמרא כאן, ושמע מינה הצערה לחלק יצאתה ופרש"י מדקרי לה אב מלאכה. ובהא דללאו יצאתה פרש"י שאינה כשאר מלאכות שהם בכרת וצמיחת בית דין. ומלשון כשאר משמע שגם הצערה מלאכה. ואיפוא פרש"י דמדקרי לה אב מלאכה מוכח דלחלק. הא אף למאן דאמר ללאו הוא מלאכה. אך הוא הדבר שדברתי. דלמאן דאמר ללאו יצאתה אין לה תולדות. ואינה אב. מאחר שאין לה תולדות [וכן הוא בירושלמי [ג ע"א] דלא תני מושיט משום שאין לה תולדות].

ובהאי גוונא בפרק ג' דמכות כ"א ע"ב אין חילוק מלאכות ציו"ט פרש"י דחילוק מלאכות נפקא לר' יוסי מאחת מהנה דכתיב רק גבי חיוב חטאת. ולא נלמד מזה ליו"ט דאין בו חטאת. כמו כן לא נלמד תולדות מקרא דאחת מהנה להצעה דאין בה חטאת אלא לאו.

ולכאורה ה' נראה דביום טוב ליכא תולדות מטעם זה. ובהא ה' ניחא לשון ר' עקיבא, ומצינו להצעה שהוא אב מלאכה. ולכאורה חיצת "אב" מיותר ואין נפקא מינה לראיית ר' עקיבא דתשציתו מערב יום טוב שהצעה אב דוקא. והי' לו לומר ומצינו להצעה שהוא מלאכה. אך אם תולדות אינם ביום טוב. הרי ראיית רע"ק רק בזה שהצעה אב מלאכה.

*

גמ'. **וש"מ** לא אמרינן מתוך שהותרה וכו'. בספר תומת ישרים (דף כד) הקשה בשם הרב רבינו אשר בהר"ר משולם, והוא הרא"ש מלוי"ל ז"ל, דאפילו אי אמרינן מתוך נמי שפיר קאמר ר"ע מצינו להצעה שהיא אב מלאכה ואסור ציו"ט דהא חמץ בשריפה לא ילפינן אלא מותר ושריפת נותר גופא לא דחי יו"ט כדאיכא בכמה דוכתי דקבע לו תורה בקר שני לשריפתו.

ותירין הפני יהושע, דלשיטת התוספות דשמעין לא קשה מידי דנותר אפילו אי אמרינן מתוך אפ"ה אסור

עלמנו מותר. והיא הנותנת שכל שריפתו [ששריפתו] ציוס טוב בעלמנו אסור אסור להצית צו את האור מערב יוס טוב והיא דולקת והולכת ציוס טוב וזה מצוואר. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קנ) נשאל אמ"ש בשבת (ק"ד ע"א) את"ל לדברי ר"ע וכו' אין קריבין צי"ט, וקשה הלא לר' עקיבא דלית ליה מתוך, אי אפילו סבירא ליה נדרים ונדבות קריבין ע"כ משום שיש בהם צורך הדיוט הוא וזה לא שייך באצורים ופדרים וממילא מוקמא קרא לחלצי שבת ציה"כ.

והשיב: אני לא באתי לידי מדה זו, וה"פ הש"ס דסלקא דעתך אמינא ר' עקיבא דסבירא ליה צבינה כ"א ע"כ לכס ולא לנכרים א"כ הוה קד"ל דס"ל כבא שאל צינה כ' ע"כ ולדידיה אפילו עולה שאין ממנו אכילה להדיוט מותר בלא מתוך אלא היא גופא צורך הדיוט הוא שלא יהא שולמך מלא וכו', ואו הוה קד"ל גם אצורים ופדרים שרי מה"ט ואיטריך קרא עולת שבת למעוטינהו משום שיקרבו [צ"ל: שנקרבו] בחול ולא דמי לעולה שנשחט היום, קמ"ל ר"ע ס"ל נדרים ונדבות אין קריבין מלכס ולא לגבוה וכמ"ש תוס' פסחים מ"ו ע"א ד"ה לכס וכו' ע"ש, ומדס"ל לכס ולא לגבוה אפילו נדרים ונדבות כ"ש אצרים ופדרים ואייתר קרא ליהכ"פ, והדבר פשוט ואין מקום לעמוד עליו. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת רבי עזריאל (ח"א א"ח סימן עט) נשאל, דכאן מוכח דר"ע ל"ל מתוך, וצבינה (דף כ"ה) מוכח איפכא דאמר דאפי' כוית מצית טביחתה.

והשיב: מה שהקשה ר"ע ידי' אדידי', דלא ס"ל מתוך פסחים ה' ע"ב וס"ל צינה כ"ה ע"א כדי לאכול כוית חי וכו', ליכא קושיא דאע"פ דלית ל' מתוך אית ליה הואיל, דמתוך והואיל הם שני דברים מחולפים דמתוך המעשה נעשה צלי שום צורך ולא יבא ממנו שום צורך אצל הואיל אפשר להיות דאות' מעשה בעלמנו יש לו צורך. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **ת"ר** **שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו'.** הקשה הפני יהושע, איפכא ה"ל להקשות לא יראה למ"ל, דכבר כתי' לא ימצא שהרי לא ימצא מוקדם בקרא, עיי"ש.

והחת"ם כתב, עפ"מ"ש במכילתא (פ' בא) ופירשה דודו ז"ל בספרו זה ינאמנו, דלא ימצא ה"א שמשמרו לזמן רב אצל באקראי בעלמא ה"א דאינו עובר קמ"ל לא יראה שאפי' באקראי כגון שמהה עלמנו צביעורו גמי עובר, וא"כ שפיר הק' שכבר כתי' לא יראה דכולל יותר שאפי' באקראי בעלמא אסור א"כ ל"ל לא ימצא ומשני דלא ימצא מורה לאיסור אפי' בשאינו רואהו צעניו ולמסקנא אסור אפי' באקראי אפי' אם אינו רואהו צעני מגז'ש דשאור שאור.

*

גמ'. **ש"ך** **אי אתה רואה וכו'.** עיין בתומים (סימן סו ס"ק ע"א) ובשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קיח). ושו"ת אביעזר (חלק ג סימן א אות ו).

*

גמ'. **שם.** עיין בספס"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת ויגש) שכתב לפרש על דרך מוסר, שאינו אזהרה, רק שדיברה תורה לפי דברת בני אדם, שאינו רואה חסרון לעלמו רק לאיש נכרי, או בקדושי עליון מתאמץ למצוא חסרון בהם. וז"ש לפי שידוע לפניו ית' מנהג בני אדם כי לא יראה לך חמץ, שלך אין אתה רואה, אצל חשקך ורצונך להיות רואה חמץ של אחרים, צפרע איש אחר הנקרא נכרי, ושל הקדש, למצוא בהם שמץ ודופי וכו'. וע"ע דדבריו (פ' בא ופ' פקודי) באריכות.

*

גמ'. **ב"פ** **ל"א.** עיין רש"י דמיצת "ליא" פירושו "היכן", וחזירו צרכות צפרק הרואה (נח ע"א) חלצי לנהר כגני לייא, והיינו חרסים שצורים להיכן הולכין. עיי"ש. ור"ל: כלפי היכן נוטה דבר זה.

ובשבת (צג ע"ב) ד"ה כלפי לייא, כתב: כלפי היכא נהפך דבר זה.

ושם (קבו ע"א): כנגד היכן פונה הדבר הזה האמור להיפך.

ובבתובות (טו ע"א) ד"ה כלפי לייא, פירש: כנגד איפוא הדבר הזה סובב.

ובסוטה (דף מד ע"א) ד"ה כלפי לייא, כתב: כנגד איפוא הפכת דברך לייא איפוא כדאמר צרכות (דף נח) כגני לייא כדים שצורים להיכן הולכים איפכא מסתברא.

ובבבא מציעא (נח ע"א), כתב: כלפי היכן הדבר נוטה. לייא - היכא, כגון (ברכות נח ע"א) חלצי לנהר כגני לייא.

*

גמ'. **יבוא יטמין ויקבץ וכו'.** יש לדקדק מאי ס"ד דיטמין דנהי דלא עבר בלאו כיון דכתיב לא יראה דהוי משמע דבראיה תליא מלתא אכתי הא איכא עשה דציוס הראשון משציתו והאי הטמנה ודאי לאו השצתה היא, עיין פני יהושע בזה.

*

גמ'. **אמר מר יבוא יטמין ויקבץ** פקדונות מן הנכרים וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן מג) שכתב ליישב קו' המגן אצרהם (סימן תמ) שהקשה, איך י"ל דלולין צדיניהם, הא אמרינן דכוותי שנתן מעות לישראל צדיניהם קנה כו', ומסיק צדיניהם שפסק להם תורה משמע דיינא כותים לא מהני, וכ"מ בע"ד דף ע"א בתוספת ד"ה וכו' מ"ד ציוס סימן ש"כ דלולין בתר דין תורה ולא בתר דייניהם, ע"כ קו' המגן אצרהם.

וע"ז כתב למרן: ולי נראה דאין כאן קושיא דשאני חמץ דלא דלולין בתר דין תורה אלא העיקר במאי דמזוי לו הן לקולא הן לחומרא, וראי' דאמרין ריש פ"ק דפסחים דף ה' ע"ב אמר מר יכול יטמין ויקבץ פקדונות מן הכותים מ"ל לא

גמ'. **שם.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קיג) נשאל על דברי הגאונים המובא ברא"ש, דאין המפקיד חייב לזערו כיון שאינו ברשותו, ומ"ש דנפקד חייב לזערו הא אינו שלו ע"י קבלת אחריות דגורם לממון לאו כממון דמי עד דמטי' זמן איסורי' ואז חמורה אסרה בהנאה ואין צו דין ממון מהי תיחי לן דעשאו הכתוב כשלו דבר שלא היה מעולם שלו ומאד איסור הנאה ואפקעתא דמלכא פקע מן הנפקד חייב אחריותו כמו אילו הפקירו המפקיד לאחר שהפקידו לזה. ע"כ קו'. ושוב מצא הערתו זו בס' מקור חיים (ס"י חמ"ה) בהשגתו על הדין של הנוצ"י, ולא הונח לו בתיקון המקור"ם דרחמנא אחשבי' חמץ גמור גבי' צ"י וצ"י, דמ"ש, האיכא סברא לחלק צ"י הצעלים עצמם שכבר היה שלהם מעיקרא וכנ"ל.

ובותב. ע"ז הגאון ר' יהודה אסאד: במח"כ תורת העלים עין מסיום דברי המקור"ם הנ"ל, שכ', ח"ל: ועוד ניהו דהוא חמץ הפקר [כ"ל אף אח"ל לא עשאו הכ' כשלו להנפקד א"כ ה"ל הפקר ע"י אפקעתא' דמלכא שחשבה"י וכסדרת מעלתו הנ"ל לחלקן כשהוא מונח ברשותו חייב לזעור כדמוכח מהירושלמי הנ"ל וכו' ע"כ. וגם אפילו הפקירו המפקיד עצמו אחר אשר הפקידו לזה ופקע מיניה חייב האחריות ואינו שלו כלל אפילו גורם לממון לא הו' עובר עליו זה שהוא מונח ברשותו והא דבעינן דוקא קבלת אחריות לעבור עליה צ"י וצ"י היינו בחמץ של נכרי דוקא דקרא מיעטי' לך וכו' אבל אתה רואה של אחרים וכו' ושמעינן ליה הכי מקרא ולא ימנא ופירש רש"י בפסחים ה' ע"ב ח"ל לא ימנא אסר לו הטמנה שאף הוא בכלל מניאה ואסר לך של אחרים דהכא לא כתב לך עכ"ל גוה"כ הוא כך דהנפקד שהוא מנאי אצלו עובר בלא ימנא אף שאינו שלו והה"ד נמי לפי"ז אחר שהפקירו המפקיד כיון שמונח ברשותו ומונח אצלו ולא החזירו לזעליו קודם זמן איסורו ועל המפקיד הוא צעלים ראשונים קפיד קרא לא יראה לך דימנא צעינן שלך וצדקותך וכיון שהפקידו אצל ישראל חצירו נמי הרי אינו צידו וצדקותו לזערו. והנה אינו רואה ואינו מנאי אצלו אינו עובר המפקיד זה נ"ל כוונת דעת הגאונים הנ"ל ואריך.

וזיה. נ"ל טעם דצריחא פסחים ה' דנקט לשון לא יקבל ישראל פקדונות מן הנכרים ולא נקטו נמי לא יתן ישראל פקדונות לנכרים דומי' דלא יטמין אמנם לגאונים הנ"ל ניחא דשפיר רשאי ליתן פקדון באחריות נכרי ואין המפקיד עובר ודו"ק וכן משמע לי לשון החוספת פסחים דף ל"א ע"ב ח"ל צעמ' הלואה נמי יש לנו לחושבו כאלו הוא שלו לעבור בלא ימנא וכו' דייקא ולא כתבו בלא יראה וגם לא כתבו שלו הוא אלא כאלו הוא שלו לעבור בלא ימנא דייקא דלא כחייב ביה לך ולא צעינן שלו ממש כ"ל ועי' חוספת ב"ק דף נ"ו ע"ב סוף ד"ה פשיטא וכתשו' בית אפרים חא"ת ס' מ"א וע"ד המג"א ס' חקפ"ו בהשגה על הצ"ח יעיי' חתם בתשובת חתם סופר על א"ח ס"י.

והנה. לכאורה גם דקיי"ל גורם לממון לאו כממון דמי היינו ממון ש"פ מיהת גורם לממון כפחות מש"פ הוא דלאו ממון הוא וגניבה וגזילה ורצות ואונאה כתב ה"ה והסמ"ע רה"ל גניבה ורה"ל גזילה דח"ש אסור מה"מ לרי"ו דקיי"ל הכי ה"י

ימנא הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים לא קשיא הא דקיבל עליו אחריות הא דלא קיבל עליו אחריות כי הא דאמר רבא לבני מחווא ציערו חמירו דבני חילא מצינא וכו' כיון דאלו מגניב ומיתבד ברשותיכו קאי וצעי שלומי כדילכו דמי ואסור ופריך הניחא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי אלא למ"ד לאו כממון דמי מאי איכא למימר ומשני שאני הכא דאמר לא ימנא, הרי להדיא אף למ"ד לאו כממון דמי מ"מ הו' כדדי' דקיבל עליו אחריות הו' כמנאי לו. וכתב הטור שגראה מדברי הרמב"ם שאפילו אינו חייב באחריות אלא שהכותי אנס ויאנס אותו לשלם הרי זה נחשב כאלו הוא שלו מפני שחייב האנס באחריותו, ואף שבהשגות כתוב שאין אחריות מן האנס אחריות אלא שזה מיידי מדין וחק המלכות מ"מ נשמע דלא אולינן בחר דין תורה אלא מחק המדינה.

ובן. לקולא שם דקאמר רב אשי [דף ק' ע"א] יחד לו בית אינו זקוק לזעור דכוחי כי קא מעייל לביתו דנפשי' קאי מעייל, ופריך למימרא דשכירות קניא והתנן אף במקום שאמר להשכיר לא לבית דירה אמרה ואס"ד שכירות קניא כי קאי מעייל לביתו דנפשי' קא מעייל ומשני שאני הכא דאפקי' רחמנא בלשון לא ימנא מי שמוציא צידך יא' זה שאין מנאי צידך הרי להדיא אף ששכירות לא קניא צידן תורה מ"מ אינו עובר דאינו מנאי צידו אלא ציד כותי שיש לכותי שליטה בצינו וכן להיפוך. ולפ"ז אף דכלל מקום אולינן בחר דין תורה אבל לענין חמץ צפסח אולינן בחר מי ששליט על חמנו אף לפי דיניהם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן קס) ח"ל: כתב הרא"ש ריש פסחים, מחולקים הגאונים אם ישראל הפקיד חמנו אצל חצירו וקיבל עליו הנפקד אחריות אם הנפקד חייב לזערו או המפקד וכתב הרא"ש שגראה לו דזכר פשוט הוא דאע"פ שהנפקד קיבל עליו אחריות מ"מ עיקר הממון של צעלים הוא וכיון שהשאלו הנפקד ציתו לשמירת ממונו קרינן ציה ביהו כו'.

ותבנה. אני שלא הביא ראייה משו"ס ערוך פ' חלק דף קי"ב ע"א דאיתא שם אמר רב חסדא פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין ופריך היכי דמי אלימא דעיר אחרת ואיתנהו בגוה פשיטא דמותריס לאו שללה הוא ומשני לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה והכי צמאי עסקי' כגון דקיבל עליה אחריות מהו דתימא כיון דקיבל עליה אחריות כדדיה דמי קמ"ל הרי להדיא אף דקיבל עליו הנפקד אחריות לאו כדדיה דמי' אלא ברשות המפקד וה"נ לענין חמץ וזה ראייה שאין עליו תשובה ומה שכתב בשם הרא"ש שלא הצין ראיות הרב רבינו יונה כבר בארתי בתשובתי פנים מאירות יעיוין שם. ע"כ. וע"ע מ"ש על הרא"ש בחלק א (סימן מו) ד"ה ועוד נראה.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן סב) ד"ה וכן קשה. ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן א).

*

דע"י שקיבל נפקד אחריות, עובר משום דגורס לממון, כממון דמי בחמץ, א"כ גם אם המפקיד ישראל ועובר, מ"מ גם הנפקד יעבור דהויין כשותפים ע"ש.

אמנם לפי ה"ל י"ל, דהלבוש ס"ל כהרא"ש ה"ל, דנקנה הרשות למפקיד בקנין שכירות דרבנן קודם זמן אסור, וממילא אינו ברשות נפקד כלל. אבל החינוך נמפקד ישראל, אבל נמפקד עכו"ם הרי מבואר בש"ס דצ"ק (צ"ו) דתקנתא לעכו"ם לא עבדי, ובקצה"ח סימן ס"ו סקל"ב העלה, דמה"ט ל"מ קנין מכירת שטרות עכו"ם ע"ש. וא"כ שכירות דקני מדרבנן ל"מ עכו"ם כלל, וממילא עובר הנפקד כיון דהוי ברשותו. וא"כ החינוך השתא דתקנו רבנן דשכירות קונה, אבל הש"ס דקאי ליישב קראי של תורה, וזמון המורה דלא קנה שכירות כלל שוב אין חילוק בין מפקד ישראל לעכו"ם, ולכן הוצרך הש"ס לתרץ הא דקיבל אחריות הא דלא קיבל. ומיושב קושית הא"ר. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת שצט הלוי (חלק ט סימן קיד) האריך בסוגיא דאחריות חמץ, ובריש דבריו כתב להקדים הקדמה קטנה, דמצינו קנין אחריות על כמה אופנים: א. אחריות דשומר חנם לענין חיוב פשיעה. ב. אחריות דשומר שכר לענין חיוב דגנבה ואבדה. ג. אחריות אונסין (בעין אחריות שואל) וכלל אלה אפילו בקבלת אחריות אונסין בכל המורה עדיין נקרא ממון בעלים גמור ואין קבלת אחריות אונסין מפקיע שם בעלים כמבואר בטורי"ם ש"ס, והרא"ה הבולטת לזה הדין המבואר באו"ח ס' רמ"ו דאסור להשכיר או להשאיל בהמתו לגוי, משום שציתת בהמתו דלמען ינוח שורק, אפילו קבל הגוי אחריות דאונסין כאשר העיר שם הב"ח, והוא מש"ס ע"ז ט"ו ע"א דגוריון מכירת בהמה גסה משום גזרה השאלה ושכירות שאינו קונה יע"ש בתוס' ד"ה והשתא.

אמנם איכא עוד אחריות ד' המבואר באו"ח שם דהיינו אם מקבל עליו אחריות מימה וגזלה וגנבה וגם יוקרא חולא דאז נעשה כבעלים ממש ונקרא שוב ע"ש הגוי. ה. ולי"א שם דאפילו אחריות גדול כזה לא מקנה לו שם בעלים להפקיע אסור שציתת בהמה דאכתי נקרא בהמת ישראל אלא א"כ יש לו גם זכות מכירה אם רוצה למכור יע"ש. ועיין היטב בציאור הגר"א שם דמקור דעות אלה אם מהני אחריות יוקרא חולא חולה בסוגיות הש"ס יצמות ס"ו ע"ב לענין עבדי ואף צרל דקבל הבעל אחריות דאוכלים בתרומה אם הוא כהן כמה אחריות צעיק, והוא פלוגתא ר' אמי ור' יהודה שם, ולכל הדעות בלי קבלת אחריות יוקרא חולא עדין שם בעלים ראשנים על החפץ יע"ש בגר"א דבריו הר"י.

והנה הכא בחמץ פליגי הראשנים דדרגא דאחריות שיהי קרוי חמץ שלו לעבור צ"י וצ"י דעתה הרא"ש ודעמ"י אפילו אחריות דשו"ח וחיוב פשיעה לצד, ודעת הרמב"ם ודעמ"י אחריות דשומר שכר דגנבה ואבדה, ולדעת התוס' צ"מ פ"ב ע"ב ושזועות מ"ד ע"א בהבנת שיטת רש"י דדוקא אחריות גדול דאונסין יע"ש"ה שהוכיחו זה משיטת הגמ' פסחים ל"א ע"ב, ולפ"ז כריכים לישב סמירת רש"י דהא הרמב"ן ורבינו דוד

פחות מש"פ בממון אסור מה"ת כדין ח"ש בציאורין ולפ"י קשה מאי פריך ש"ס בפסחים דף ה' ע"ב על צעירו חמירא וכו' למ"ד גורס לממון לאו כממון דמי וכו' ות"ל משום ח"ש וע"י חוספת ורשב"א גיטין י"ב אי חל הקדש על פחות מש"פ.

ואולם ר"ש לטעמיה דס"ל בציאורין כ"ש למכות ה"נ בממון ס"ל ח"ש בממון גורס לממון כממון דמי אלא דא"כ גם בכ"מ ה"ל לר"ש גם פחות מש"פ הוי ממון ולא משמע כן בכל הש"ס ומתניתין צ"מ חמשה פרוטות הן וכו' ליכא דפליג עליה ועכ"ל משום ממונא מאיסורא לא ילפינן.

אמנם הו"פ בתשו' סי' פ"ח והמ"ל פח"י מהל' שבת וזל"ח ריש ב"ה וע"י מג"א סי' תמ"ב חקרו דאיסור בל יראה ליכא בש"ס א"נ איחא י"ל דנפ"ל מלא ימנא וזהו צאמת חי' הש"ס ת"ל לא ימנא לרבות אפילו ח"ש והה"נ גורס לממון כנ"ל ופשוט י"ל חי' הש"ס בחמץ גלי קרא לא ימנא דלא חליא בדמים רק כזית בכמות אף דלא ש"פ עובר וא"כ קשה מאי פריך מו לר"ש גר"ל כמ"ד לא ימנא ל"ל ות"ל אפילו אינו ש"פ ולא גר"ל הוא נמי עובר קמ"ל. ע"ב.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קכו).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א או"ח סימן כב אות ט), ושו"ת הר צבי (או"ח ב סימן נא).

*

גמ'. **הא דקבי"ל ע"יה אחריות הא דלא קבי"ל וכו'.** בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן י אות ד) הביא דברי הב"ח בתשו' (סי' י"ג) שהעלה, דלכ"ע שכירות קני מדרבנן, ולא נחלקו אלא אי מדאורייתא קני. וע' בש"ך חו"מ סי' ש"ג שהשיג שם ע"ד הב"ח. אבל בתשובת צ"ח ביאר הדברים לנכון, וכתב להביא ראיה לזה מדברי הרא"ש בסוגיין, שהקשה ע"ד הגאונים שפסקו דהמפקיד חמץ אצל חבירו וקיבל נפקד אחריות, דאין המפקיד עובר מפני שאינו ברשותו. דהא מ"מ עיקר הממון של בעלים, והנפקד השאיל לו ממון צביתו לשמירת ממון, וקרינן ביה ציתו. ובתשו' שאגת אריה סי' פ"ג תמה דהא קיי"ל דשכירות לא קניא, אמנם י"ל דס"ל כשי"ב צ"ח ה"ל דמדרבנן שכירות קונה. ונדוע דברי הלח"מ פ"ג דמכירה, ותשו' נטע שעשועים סימן ל', דהיכא דהקנין דרבנן חל קודם שהגיע זמן האיסור מהני גם לשל תורה, ודינו כקנין דאורייתא ע"ש. ולכן שפיר עובר המפקיד מה"ת צבל יראה.

ובזה כותב דבר נכון, לישב ד' הלבוש סי' ת"מ שפסק דהמפקד אצל ישראל וקיבל נפקד אחריות, אם המפקיד ישראל, דחייב מפקד לעברו, אין הנפקד עובר. אבל אם המפקד עכו"ם, הנפקד חייב לעברו. ותמיהו הע"ש והא"ר מש"ס דכאן דפריך, אהא דיכול יעמין ויקבל פקדונות מעכו"ם, ת"ל לא ימנא, הא אמרת רישא, שלך א"ר רואה אצל אמה רואה של אחרים, ומשני הא דקיבל אחריות הא דלא קיבל. ולש"י הלבוש הו"ל לשנוי דתרווייהו בדקיצל אחריות, הא במפקד ישראל והא במפקד עכו"ם. וגם צל"ח, תמה על גוף סדרת הלבוש, דכיון

בעיני אף לא אשתמיטת חנא וחני אליבא דר' יוסי דהבערה ללאו ינאח דהמצעיר בשבת לוקה וכו' לכן שומה בלצבי מאז דיתכן דר' יוסי דאמר הבערה ללאו ינאח סבר ג"כ דחייב מיתה על הבערה, רק שכלל מלאכה איננה, מדהיתה בכלל לא חששה כל מלאכה וינאח, לימדתך תורה דאינה בכלל מלאכה, אבל מ"מ המצעיר בשבת חייב מיתה רק שאינה בכלל מלאכה, וזכרת לא נזכרת רק מלאכה כל העושה מלאכה ונכרתה, לכן אין חייבין קרבן עליה וכו', עיי"ש שהאריך בזה.

ועיין בשו"ת הר צבי (אור"ח א סימן קמט) שכתב לתמוה על חידושו דלר' יוסי יש חיוב מיתה בהבערה בשבת, מרש"י כאן, שר', דלר' דללאו ינאח היינו שאין בהבערה חיוב מיתה, ורש"י מפרש בזה דיסוד הוכחה רבא דר"ע כר' נתן ס"ל ולא כר"י דללאו ינאח, משום דאי כר"י ה' ס"ל וללאו ינאח לא היה ר"ע קורא להבערה אב מלאכה, וא"כ מפורש בדברי רבא דלר' יוסי אין חיוב מיתה בהבערה דלאו אב מלאכה היא. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה לפי שנאמר. בלקט יושר (אור"ח עמוד צו ענין ב) הביא מ"ש הרב ר' מנשה בן מהר"י י"ו, וז"ל: על אשר שאלת אמאי פירש"י של אחרים גוים ולא פי' של ישראל אחר. לא ידענא מה קשה לך טפי ארש"י מאחלמודא דקא' יכול יטמין או יקבל פקדונות מן הגוים [כ"ה הגירסא ברי"ק] ולא קאמר מחצירו, אלא מאי אית לך למימר דלא ברשיעי עסקינן. להכי פירש"י אחרים נמי גוי, דשל ישראל לא שכיח שמשהא אותו, אא"כ רשע הוא או ע"י שכהה ובאקראי לא איירי. ע"כ.

*

תוס' ד"ה לחלק. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמט) ושם (סימן קנב) ושם (חלק ז סימן כא), ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן סה) ושם (סימן סח) ושם (סימן ע) ושם (סימן עו) ושם (סימן קפד), ושו"ת שו"ת אומ"ש (מהדורה א ח"ג סימן סד) ד"ה וזוה אמרתי, ובשו"ת ישועות מלכו (לקוטי שו"ת סימן י) ד"ה ומש"כ לדחות ושו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן עה).

*

תוס' שם. בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נט) נשאל מאת הגאון ר' לוי קונין, וז"ל: העירוני רעיוני לעוררה במה שנתקשה בעיני דברי תוס' פסחים ה' ע"ב שכתבו בשם ריב"א דאי הבערה ללאו ינאח לא נאסרה צי"ט דאין שם מלאכה צי"ט יע"ש, ולא ידענא מה יענה הריב"א ללאו דמחמר ולאסור תחומין. ועל לאו דמחמר אפשר דקצר הריב"א דקושטא הוא דשרי צי"ט, ועיין בא"ח סימן רמ"ו ס"ג ובמג"א שם ס"ק י"ב, אמנם באיסור תחומין לא מצינו שום חולק וזדוהי שנאסר צי"ט כמו בשבת. ולפע"ד מוכח הכי בפשטות כמבואר מהתלמודא ברש"י משילין [בילה ל"ו ע"ב] דפריך התם ש"מ תחומין לאורייתא, דנאסר צי"ט כמו בשבת ויעיין שם צי"ט ע"כ. ותשו' החת"ס לא נמצא על זה. וע"ע בזה בפרי חדש (הל' י"ט סי' תצ"ה ס"ק ג') ובשו"ת שאגת ארי' (סי' עא-עב). ומנחת חינוך (מצוה רצ"ח ס"ק א').

*

ומהר"ם חלאווה והר"ן בסוגיא דלקמן ו' ע"א בגוי שנכנס לאחר דפרש"י דיחד לו בית אינו כקבלת אחריות אא"כ קבלו מידו לפקדון פירשו בדעת רש"י דס"ל דחייב בחמץ אפילו באחריות דשו"ת.

*

גמ'. כי הא דאמר רבא ב' דאי"ל מייגבב ואי"ל מיתבד וכו'. נחלקו הפוסקים אי דוקא קאמר רבא מייגבב ומיתבד שקיבל אחריות דגניבה ואצירה אבל אם לא קיבל אלא אחריות פשיעה פטור לבער, ויש פוסקים דאפילו באחריות פשיעה חייב לבער, עיין בלשון הרא"ש ז"ל ובפוסקים, ועיין פני"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. כתב הרא"ש (ס"ד ד) יש אומרים דוקא שומר שכר דחייב בגניבה ואצירה, אבל שומר חנם לא, ודייק מלישנא דאילו מייגבב או מיתבד, וכ"כ ר"י. וזה"ל כתב דאפילו שומר חנם נמי, ומייגבב ומיתבד בפשיעה קאמר, ומשום דבעי למימר ובעיתו לשלומי הוצרך לו"מ מייגבב ומיתבד. והרא"ש הכריע שם (להל' ס"ד ו) שאפילו שומר חנם נמי, דהא תניא התם נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובצקו בידו אינו זקוק לבער, הפקידו אכלו זקוק לבער. וכתב עליו הרא"ש מכאן ראייה דשומר חנם חייב לבער רקתם פקדון שומר חנם הוא.

אמנם השאגת אריה (סימן פח) תמה על ראייה זו, דוכי דין שומרין נוהג בשל נכרי, הא בפרק הזהב (ב"מ נו, ב) ממעטינן של הקדש מדין שומרין, מדכתביב רעוה ולא של הקדש, ה"נ יש למעט של נכרי מינייה רעוה ולא של נכרי. וכ"כ הרמב"ם להדיא ברפ"ב מהל' שכירות (הל' א) דמהאי רעוה אימעטו של הקדש ושל נכרי. וכתב עליו הה"מ משום שכל מקום שהוזכר רעוה אין הנכרי בכלל ופשוט הוא ומבואר במכילתא ע"כ. וא"כ הא דתניא הפקידו אכלו זקוק לבער, לאו משום דסתמא חייב באחריותו מדין שומרין, הא אין דין שומרין לגבי נכרי, אלא בע"כ מיירי שהפקידו אכלו וקיבל עליו אחריות בפירוש, ולא בסתם פקדון דאינו אלא שומר חנם איירי וכדברי הרא"ש. וכיון דע"כ מיירי שקיבל עליו אחריות בפירוש, הא איכא לאוקמי שמייירי שקיבל עליו בפירוש אפילו אחריות של גניבה ואצירה, כיון דלא איירי מאחריות של פקדון דסתמא, ולפיכך נריך לבער, אבל משום אחריות של פשיעה י"ל דא"ל לבער, עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. הניחא ל"מ דבר הגורם וכו'. פרש"י ר"ש ס"ל הכי וכו'. ועיין ג"ל וחת"ס שפירשו כוונת רש"י בזה.

ועיין מועדים וזמנים (ח"ו סימן קצד) שהאריך לבאר סוגיית הגמרא, דמבואר שיקדס החיוב אחריות הוא משום גורם לממון.

*

רש"י ד"ה וש"מ. עיין באור שמת (פי"ח מהלכות סנהדרין) שמציא הא דתניא (שבת דף ע"ב) הבערה ללאו ינאח דברי ר' יוסי, ר' נתן אומר לחלק ינאח, וכותב: מעודי לפלא

ולא ביו"ט ודוקא ב"ה ס"ל כן, וזש"כ ק"ו הדברים דאם זהוהא שהיא מלאכה גרועה לא דרשין ביום השבת דוקא מכש"כ בהצעה שהוא מלאכה חשובה כמ"ש השאגת אריה, ומעתה הרי המשנה דאין בין שבת ליו"ט אחיז כז"ש כדאמרו בצ"ה דף ל"ו וע"ש בפירוש המשנה להרמב"ם דכתב בפירוש המשנה במגלה שם בהדיא דקאי אליבא דב"ש ולדידהו ודאי נוהג הבערה ביו"ט אף למ"ד ללא יאחז וכמ"ש לך לא חשבו.

והנה הש"א שם הקשה מהא דאמרו בשבת דף קי"ד עולת שבת בשבתו ללמוד על חלבי שבת שקרבים ביו"ט דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר לימוד על חלבי שבת שקרבים ביו"ט ואמרו שם דפליגי אי נדרים ונדבות קרבים ביו"ט והרי בהקטרה אין בו אלא איסור לאו בלכד כדאמרו ביצמות דף ל"ג ע"ב אי בהקטרה הא אמר ר' יוסי הבערה ללא יאחז וא"כ מאי ראייה לנדרים ונדבות דשאני נדרים ונדבות דיש מלאכת שחיטה דחמורה אבל הקטרה דהוה רק לאו ולמ"ד ללא יאחז לכך מותר להקריב חלבי שבת ביו"ט, והארכתי בזה בדרוש לשבת חשובה זה רבות בשנים, וכבר נדפס על שמי, הארכתי ליישב כל קושיאיו וכעת אין לפני.

אב"י לפענ"ד ל"ק לפמ"ש רש"י בצ"ה כ"ו דכיון דכתיב באש תשרף אף שאינו מלאכה התורה אחשבה למלאכה ע"ש וא"כ גם בהקטרה אף דאינו רק בלאו ואינו מלאכה מ"מ כיון דהתורה אחשבה לשריפת הקטרה נקרא מלאכה אף ביו"ט ו"ב.

ובזה מיושב קושיא מעלתו דר' יוסי ס"ל דלא כאחרים בשבת פ"ו ולדידהו א"א למיקלע תרי שבי בהדיא וע' מוס' שבת קי"ד וא"כ ע"כ דריש עולת שבת בשבתו כר"ע לענין חלבי שבת שקרבים ביו"ט והרי ר' יוסי ס"ל הבערה ללא יאחז לא נריך קרא לשטת ריב"א ולפמ"ש א"ש דבהקטרה הוה מלאכה אף ביו"ט. ע"כ.

*

תוס' שם בשו"מ משיב דבר (חלק א סימן לח) כותב: ומה שהק' הגאון ש"א ז"ל לריב"א בפסחים ד"ה לחלק דלמ"ד הבערה ללא יאחז אין איסור ביו"ט משום דאין שם מלאכה עלי' דא"כ לשתרי ביו"ט כ"י דביום השבת משמע גם יו"ט, וכמו דניחא להירושלמי, ה"נ ניחא לריב"א, ואע"ג שיש לבע"ד לחלוק בין הירושלמי דבא הכתוב להחיר מכלל איסור, דלהירושלמי מקרי מלאכה רק הכתוב אשמועינן דדוקא ביום השבת אסור אבל ביו"ט מותר וכיון דיו"ט נמי נכלל בכלל יום השבת אסור גם ביו"ט, אבל לטעם הריב"א דבא הכתוב לאסור מכלל מותר ולאשמועינן אף דאינו מלאכה, מ"מ ביום השבת אסור ויכול להיות כיון דאינה מלאכה ביו"ט שרי, מ"מ יש לומר דאף לטעם הריב"א כיון דחזין דאף דאינה מלאכה מ"מ אסור בשבת ויו"ט נמי מקרי שבת ומשום אסור.

ובזה שהקשה ממחמר אף דאינה מלאכה מ"מ אסור גם ביו"ט זה אינו דהתם הרי הבהמה עושה מלאכה גמורה רק אנו לא הוהרנו עליו אלא בלאו, לך גם ביו"ט אסור, וכמו כל מלאכה ביו"ט, משא"כ אי אמרינן הבערה ללא יאחז ע"כ יאחז מכלל מלאכה וכיון דלאו שם מלאכה עליו לך ביו"ט שרי. ע"כ.

*

תוס' שם בשו"מ שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רב) כתב השואל להקשות בזה דכתבו המוס' בשם ריב"א דאי ללא יאחז היה מותר ביו"ט דאין שם מלאכה עלי', וע"ז הקשה ממגילה (דף ד' ע"ב) במשנה אין בין שבת ליום טוב אלא אוכל נפש בלכד ולמה לא קמני דאיכא ביניהם הבערה דביו"ט מותר ואין לומר דהמשנה ס"ל כמאן דאמר הבערה לחלק יאחז דהרי קמני במשנה שלאחריה אין בין שבת ליו"ט כו' ולא קמני חילוק מלאכות לשבת משא"כ ביום הכפורים וע"כ גם ביו"ט יש חילוק מלאכות והיינו ע"כ דס"ל דלפינן מאחת מהנה כמ"ש הפנ"י בשבת דף ע' ובטורי אבן במגילה שם וע"כ מיותר ליה הקרא דלא תבערו וללא יאחז א"כ שז קשה קושיא הנ"ל.

והשיב: לפענ"ד י"ל דהנה כבר נודע דברי ה"ה פ"א מיו"ט ה"א שיש שתי מיני מלאכות אחת נקראת מלאכה עצודה ואחת נקראת מלאכה אוכל נפש ואם כן המשנה אמרה דהחילוק בין שבת ליו"ט אוכל נפש והיינו דמלאכה עצודה נוהג גם ביו"ט אבל הבערה ללא יאחז דאינו מלאכה כלל זה לא נריך למיחשב ועיקר בא ללמדנו דגם מה שהיא מלאכה מותר ביו"ט באוכל נפש אבל מה שאינו מלאכה רק שהתורה גלתה בשבת ללא בעלמא זה אין שם מלאכה עליה ולא נריך למיחשבה.

וראיתי להשאגת אריה סימן ע"א שדחה דברי הריב"א דאף דמצינו כר"ג לענין הוצאה דאמרינן בצ"ה דף י"ב דאמרו דהוצאה דוקא בשבת ולא ביו"ט וכן לפרסם לענין הוצאה ביו"ט כ"י היינו דוקא זהוהא דמלאכה גרועה היא ואמרינן דאף דגלי קרא דאיסור הוצאה בשבת אבל יו"ט ויו"ט כ"י דלא גלי לא גלי אבל הבערה דלולא דהבערה ללא יאחז הוה הבערה כשאר מלאכה שבת רק דהתורה גילתה דאינו רק בלאו אבל מכלל מלאכה לא יאחז וגם ביו"ט הוה איסור ע"ש שהאריך ואני אומר דאין לדחות דברי הריב"א דכיון דהבערה ללא יאחז וכתוב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת אמרינן ביום השבת אין ביו"ט לא וכמ"ש הרב המגיד פ"א מיו"ט בשם הירושלמי דביום השבת אחי לאורי דביו"ט לא.

וראיתי בפ"י בפסחים דף ה' שהקשה דגם למ"ד לחלק יאחז נימא ג"כ כיון דכתיב ביום השבת שבת אין יו"ט לא ע"ש שהאריך ולפענ"ד ל"ק דלמ"ד לחלק יאחז הרי אמרו במכות דף כ"א דחילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ביו"ט א"כ י"ל דמה דכתיב ביום השבת היינו ביום השבת יש חילוק מלאכות אבל לא ביו"ט אבל למ"ד ללא יאחז אף דגם למ"ד ללא יאחז אין חילוק מלאכות ביו"ט כמ"ש רש"י במכות שם מ"מ ל"ש לומר דהקרא דהבערה ממעט חילוק מלאכות דהא למ"ד ללא יאחז לא מיירי לענין חילוק מלאכות עד שימעט יו"ט מזה רק מסבירא אמרינן דלענין לאו לא שייך חילוק מלאכות כמ"ש רש"י שם אבל לא דהקרא ממעט זאת. ולפ"ז דעכ"פ למ"ד ללא יאחז יאחז במקצת מכלל שאר מלאכות להקל ממילא ראוי לדרוש דביו"ט לא אסור הבערה דהא יום השבת כתיב כמ"ש בירושלמי ח"ב בכוונת הריב"א.

ובזה מיושב היטב קושיא מעלתו הנ"ל דהרי רבה בצ"ה י"ב שם גם זהוהא לא ס"ל לבית שמאי דביום השבת דוקא

תוס' ד"ה לא אמרינן. עיין בשו"ת תחם סופר (אור"ח סימן קג) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קפח).

*

תוס' ד"ה אבל. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניגא אור"ח סימן פב) ד"ה ולכן אני.

*

תוס' שם. עיין שאגת אריה (סימן פג) שכחצ ליישצ קו' המוס' שהקשו דהכא כגי בחד קרא למעוטי של אחרים ושל גבזה, ובחלה מנריך תרי קראי, וכחצ דלא קשיא מדי, דבשלמא בחלה דשל ישראל אחר חייב בחלה, רק דנחמעט של גוי ושל הקדש, על כן נריך קרא לכל אחד, דגוי והקדש אין למדין זה מזה, עיין מנחות ס"ז ע"א, אבל כאן דממעטין מלך כל היכי דלא הו' שלו והגם שהוא של ישראל מצדיו אינו עובר, א"כ כיון דנחמעט דלדיו שלו אינו עובר, אם כן גוי והקדש ג"כ אינו שלו על כן אינו עובר. ועיין מנחת חינוך (מצודה יא אות ג).

*

תוס' ד"ה משום. עיין בספר הישר (חלק החשובות סימן נו אות ב) ושו"ת הרא"ש (כלל לה סימן ה).

גמ'. ת"ר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו'.

בשו"ת רדב"ז מכתב יד (א"ח י"ד חלק ח סימן נב) כותב: אעתיק לך, מה שנמצא כתוב אצלי על הכ' ברייתא דמניא בפ"ק דפסחים ת"ר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו'.

איברא דהאי ברייתא עמומה ואיכא למידק בה טובא, וצריכא נגר וצר נגר דיפרקינא. חדא, דמשמע דבבתיכם קשיא ליה דהרי הוא בכלל הגבולין, דהוה מצי למיכתב שאור לא ימצא וכו' לא, וקושיא זו אינו מתרץ אותה כלל. ותו כיון דבבתיכם הא קשיא ליה, הל"ל בבתיכם מה ת"ל, דהכי אורחי' דתנא בכל דוכתא, דמלה דקא קשיא ליה דייק בה. ותו דאמר והרי כבר נאמר לא יראה, והלא עדיין לא נאמר שבתחילה נאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בפרשת בא אל פרעה [י"ב י"ט]. ותו אמאי לא נקיט תנא למדרש הכי, לא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ מה ת"ל, והלא כבר נאמר שאור לא ימצא, לפי שנאמר שאור לא ימצא שומע אני אפילו של אחרים ושל גבזה, ת"ל לא יראה לך שאור, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבזה, יכול יטמין ויקבל פקדונות ת"ל לא ימצא וכו', והשתא ניחא דהוה דריש להו כפי סדר הפרשיות. ותו מאי שנא דהכא ברישא קרי להו אחרים, ובסופא קרי להו גוים [עיין פני יהושע בפרש"י ד"ה שנאמר].

ורו דהכא איירי בשלא קבל עליו אחריות כדמפרש בגמרא וסיפא בשקבל עליו אחריות, והיכי סמיס לה תנא כולי האי, צין לא קבל עליו אחריות וקבל עליו ה"ל לפלוגי, דלא מאריך טפי טובא בזה. ותו בשל גבזה נמי אמאי לא מפליג צין קבל עליו אחריות ללא קבל, דאם אמר הרי עלי כך וכך חמץ לצדק הבית חייב באחריות עד שיגיע ליד הגזבר והרי הוא כשלו, כיון דאלו מגביז מחייב לשלומי כדידיה הו', ואם אמר הרי חמץ זה לצדק

הבית לא מחייב באחריותו ואין זקוק לבערו. ותו דהשתא דרשינן ת"ל לא ימצא מדלא כתיב לך, והדר דרשינן לא ימצא לך דאם אינו ענין לכל יראה שכבר אמור תנאו ענין לכל ימצא. ותו לפי המסקנא של רבא. בשלמא גוי שכבשתו ניחא, אבל גוי שלא כבשתו ושרוי עמך בחצר מהיכא תימי דחייב לבער דאיטריך קרא למעוטיה. ותו אמאי לא נפרש הכי אין לי אלא גוי שלא כבשתו או כבשתו ואין שרוי עמך בחצר, גוי שכבשתו ושרוי עמך בחצר דאיכא ביה תרימי מנא [לן], ת"ל לא ימצא לומר דאפילו במצוי לך שיהיה שלך.

ורו דפריך אין לי אלא שבבתיכם, כלומר ויכתוב לא ימצא ולישתוק מלא יראה, והיכי הוה מצי למשתק מיניה, והרי אי לא כתב לא יראה הוה אמינא דלא ימצא כלל אפילו של אחרים ושל גבזה. ותו דהאי פירכא הוה בכלל מה דפתח תנא מה ת"ל והלא בבתיכם בכלל גבולין ואין גבולין בכלל בתיכם, ומאי חדית בזהאי פירכא השתא. ותו דאמרינן אין לי אלא שבבתיכם שבבירות שיחין ומערות מנין וכו', וכי צורות אינם בכלל בתיכם, ואע"ג דלענין מקח וממכר צעין דליכתוב בשטרא עומקא ורומא, ההוא יפוי שטרא בעלמא הוה, (א"כ) [א"ן] בכלל לשון הכתוב הוא וכן בלשון העולם, וכ"ת צורות שיחין ומערות שבשדה קאמר, הוה ליה לפרושי. ותו משום כל יראה ליכא בבתיכם, ואם כן אמאי קאמר ועדיין אינו אומר בבתיכם עובר משום כל יראה וכל ימצא, כל יראה מאן דכר שמיא.

ורו דאמרינן בגבולין אתה רואה של אחרים ושל גבזה וילפינן מינייהו בתיים בגזירה שוה, והרי צורות שיחין ומערות ילפי נמי מבתיים [לכאורה נד"ל: מגבולין, וכמבואר בגמרא] ואמאי לא אדכר להו השתא גבי גזירה שוה. ותו דהאי גזירה שוה משמע דלא הוה מופנה משום נד, דהא לא יראה לך שאור איטריך, דהא לא נליף מחמץ כדאמרינן במס' ביצה [ז' ע"ב], והוא הדין נמי דשבעת ימים שאור לא ימצא איטריך לגופיה דהכא אשמעינן איסורא דשאור. ותו דליכתוב רחמנא לא ימצא לך השאור ולא ימצא לך חמץ בכל גבולך, ותו לא הוה נריך מידי, דיוק ומשכח.

והדר"ן ז"ל הקשה וז"ל. כי היכי דילפינן קולא של אחרים מגבולין, אמאי לא ילפינן מינייהו קולא דהטמנה כדאמרינן ברישא דברייתא יכול יטמין וכו', והיכי לא [לכאורה נראה דהך ולא ט"ס הוא, ובחי' הר"ן עמ"ס פסחים הנדמ"ח ליתא באמת] מקיימין היחידא דהטמנה דמשמעט מגבולין, ואיסורא דידה דמשמעט מבתיים, כי היכי דמקיימין היחידא ואיסורא דשל אחרים. ואיזה ז"ל פתר בה תרי פתרי יעויין משם, ולפי מה שאני עתיד לפרש בזה"ל לא יקשה כלל.

ורו יש להקשות לפי שטמו אמאי לא תני מה שאור האמור בגבולין אתה רואה ואתה מטמין אף שאור האמור בבתיים וכו'. ותו תרי לא יראה לך שאור למה לי [קושיא זו ל"ז להבין ז"ל]. ותו הקשה הר"י מאורליי"ש [בחו"ס] ד"ה אצלן אמאי לא מנריך תרי קראי לאחרים ולגבזה. ותו דנדרוש הני תרי קראי חד לאחרים וחד לגבזה, ולא איתר לן שום לך לומר אם אינו ענין תנאו ענין, ואם כן גוי שכבשתו ושרוי עמך בחצר מנין. ותו דנהי

דאיטערין גזירה שוה, לתת חומר של זה וקולו של זה בזה למה לי והלא בתיב בכלל גבולים הם. ומו בשלמא אי גזירה שוה מופנה היא משני צדדין ניחא, אבל אי מופנה מחד [אחד], איכא למיפסק מה לבתיב שכן מצינו עמו תדיר הילכך צדין הוא שלא יטמין ולא יקבל פקדונות, אבל בגבולין שאין מצינו עמו תדיר מניין. ומו לבתיב מאי דרשינן ביה. ומו הקשה ר"ת ז"ל [בתיב] ד"ה משום דתרי קראי לכבשתו ושלל כבשתו למה לי - זהו מה שקדקתה בצרייתא זו.

ויש לפרש, דהאי תנא סלקא דעתך מעיקרא דלא ימנא ולא יראה חדא מילתא היא במשמעותא, ולהכי פריך מה ת"ל, דאי משום לא ימנא הרי כבר נאמר לא יראה, ואי משום בתיב הרי כבר נאמר בכל גבולך, ובתיב בכלל גבולין, ואי הוה (משום) משכח שום צריכותא ביה קרא תו לא הוה קשיא ליה מיד, והשתא ניחא דמיון דאשכחא חדושה בשלא ימנא לענין שלא יטמין ולא יקבל פקדונות, תו לא קשיא ליה בתיב למה לי, והיינו גמי דלא נקיט תנא למדרש קרא בלא יראה כך שאור, דאע"ג דלא יראה ולא ימנא חדא הוה לפי מאי דקס"ד, הא שמעינן מינה טובא דאפילו בגבולין שאינו עמו תדיר עבר עליו. ותנא נקיט לשינה כפי הזמן אשר עומד בו שכבר נאמרו שתי המקראות - והלא כבר נאמר ולא יראה ואמאי כתיב הך קרא ברישא, כלומר דעמיד לכתיב לא יראה אמאי כתיב הכא לא ימנא, והכי אורחיה דתניא [לכאורה נד"ל: דהוא] בכמה דוכתי דקאי הכא ופריך וקאי התם ופריך, וכוליה קרא מיתר לפי מאי דקס"ד, ומתוך התנא בעצמו דרך דשקלא וטריא לא ימנא איטערין, לפי שנאמר לא יראה וגו' שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה בשל אחרים ושל גבוה, כלומר של אחרים לגמרי שאין לך בו שייכות כלל וכגון שלא קבלת עליה אחריות, ושל גבוה גמי כגון הרי זה לבדק הבית, וממילא ידעינן שאם הוא טמון כגון שנפל עליו מפולת ואין נראה שאינו עובר עליו, ומשום דהוי מילתא דממילא ולא מרבייתא דקרא כי שריותא דאחרים ושל גבוה דנפקא לך מדכתיב לך, לא יליף לה תנא בגזירה שוה לבתיב, וזה קרוב לפי הר"ן ז"ל.

אי גמי משום דאע"ג דאינו עובר על הטמון בכל יראה, מכל מקום חייב לבערו אפילו שהוא טמון בקרקע כדי חפישת הכלב, ומשום הכי לא חשיב לה תנא שריותא לאגמורא בגזירה שוה דשאור שאור, והשתא ניחא מתמיהת הר"ן ז"ל.

יבוא יטמין ויקבל פקדונות מן הגוים, השתא לא קרי להו אחרים משום דבקבל עליו אחריות עסקין. והא דלא קתני יכול יטמין ויקבל פקדונות של הגוים ושל גבוה, והוה מוקמין לה באומר הרי עלי חמץ לבדק הבית והפרישו ועדיין לא הגיע ליד גזר, משום דשל גבוה מלחא דפשיטא הוא, דכיון דאין בו קדושת הגוף ולא הגיע ליד הגזר כדדיה דמי, שהרי אם יראה לקחת אותו ולתת אחר במקומו הרשות צדו, ואי מתשיל על הקדשו הוי ידיה, אבל של גוי איטריכא ליה. ומו משום דבעי למיתני אין לי אלא בגוי שלא כבשתו, והא לא שייך בהקדש, וזה התירין הוי אליבא דאביי, דאלו לרבא ארישא קאי, והראשון יותר נכון.

ת"ל לא יבוצא. פירוש ולא כתיב לך בהדיא כדכתב גמי לא יראה לך שאור.

אין אי אלא בגוי שאור בבשלתו ואין שריו עמוך בחצר. דכיון דקרא חד אוקר ומד מתיר חפשת בהמר מועט חפשת מרובה לא חפשת, ומו דקרא דאוקר שהוא לא ימנא כתיב ברישא, הילכך אין לי בשריותא דלא קבל עליו אחריות, אלא בדאיכא תרתי לטיבותא, לא כבשתו, ואין שריו עמוך, אבל כבשתו ואין שריו עמוך או שריו עמוך ולא כבשתו מניין, ת"ל לא ימנא, ואגב דנקט לעיל האי לישנא נקט ליה גמי הכא, אבל עיקר סמיכותו דכתב לך מיותר ושריו ליה אלא ימנא, ודרשינן הכי אפילו במצינו אצלך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ודרשא דלעיל מדלא כתיב בהדיא, ודרשא דהכא מדכתיב לך באת אינו ענין, והשתא דילפינן מלא ימנא משמע אפילו דמזוי לך לגמרי, דהיינו גוי שכבשתו ושריו עמוך בחצר, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אלו, והשתא ניחא גמי מוקמית רשב"א ז"ל [בתיב] ד"ה משום. ואע"ג דהשתא לא צריכין לגזירה שוה ללמד לבתיב קולא דגבולין, דהא כתיב ביה לך ושלך אי אתה רואה אבל אתה רואה וכו', מכ"מ כל מאי דמצי למדרש מגזירה שוה דריש, דהוי כאילו כתיב בהדיא, ולא דרשינן באת אינו ענין תנהו ענין אלא מתוך הדוחק, והשתא ניחא קושיא שניה של רשב"א ז"ל [שם].

אין אי אלא שבביתם וגו'. פירוש השתא דאמר דמדלא כתיב בהדיא לא ימנא לך ממעטין שלא יטמין ושלל יקבל פקדונות, ומאם אינו ענין תנהו ענין ללא ימנא מרבינן גוי שכבשתו ושריו עמוך בחצר, אם כן לכתיב שאור לא ימנא בביתכם, ולכתיב חד לך בשום דוכתא מיותר, ומדרשיה באת אינו, ולשתוק מקרא דלא יראה לך שאור וכו', וליכא למימר דפריך דנכתוב שאור לא ימנא לך, דאם כן הוה דרשינן לך אי אתה מוצא אבל אתה מוצא של אחרים ושל גבוה ואפילו קביל עליה אחריות, ודמי תנא אם אתה אומר כן, גם אני אין לי אלא שבבתיב בורות שיחין ומערות מניין וכו'.

בורות שיחין ומערות מניין. איכא לפרושי שבתוך הבתיב, דבתיב לא משמע אלא מקום דירה שהוא מצינו אלו תדיר, אבל בורות שיחין ומערות מניין, דלענין מכירה גמי לא הוו בכלל בתיב עד דכתב עומקא ורומא. אבל בשם הריטב"א ז"ל מנא תי כתוב [חיי הריטב"א ד"ה בצורות], בורות שיחין ומערות מניין, פירוש שבשדות, דאלו שבבתיב ודאי בכלל בתיב הם, ואע"ג שאינם מכורים בכלל מן הסתם, התם מפני לשון בני אדם, אבל בשלשן הכתוב הכל בכלל ואפילו עליות. ולפי מגמגם בזה, דבשלמא עליות הם בכלל לישנא דקרא מפני שהם עשויות לבית דירה, אבל בורות שיחין ומערות אינם בכלל בתיב בלישנא דקרא, דאם לא כן בא וגאמר שאם מכר אדם למצורו בור או שח ומערה יהיה צדין בית בבתי ערי חומה, וכיוצא בזה לא ראינו בשום מקום [עין ערכין ל"ב ע"א ובדמ"ב] הלכך שמיטה ויוכל פ"ב ה"א. וז"צ.

ת"ל בב"ב גבולך. ואע"ג דברישא דבריתא ידעינן שפיר דכתיב בכל גבולך, דמשום הכי אמרינן מה ת"ל דהא בתיב בכלל גבולין, מכל מקום חידש השתא שעדיין הייתי אומר

שרי צבתיס. ואחרים פירשו דלא אהני גזירה שוה אלא ליתן קולא דגבולין צבתיס למשרי של אחרים ושל צבזה בלא אחריות, וליתן חומרא דצבתיס בגבולין למיסר באחריות, אבל ליכא בגבולין אלא לא דלא יראה בלחוד, ומינה דשריין צטמון ע"כ. והראשון נ"ל עיקר ומסכים למה שכתבנו למעלה, דק"ל על זה הפירוש דמיא צבתיסא אף שאור האמור בגבולין עובר משום כל יראה וכל ימצא וכל יטמין, ואפשר שגרסא אחרת היה להם, והכי גרסי לה מה שאור וכו' אף שאור האמור בגבולין עובר בצל יראה וכל יקבל פקדונות, ואפילו אי גרסינן הכי, ק"ל עלה דלרין לומר דלא נתקבלה הג"ש אלא למחצה, וזה ודאי דוחק גדול, אלא לגמרי גמרינן הגזירה שוה ליתן כל מה שיש בגבולין צבתיס וכל מה שיש צבתיס בגבולין, וכו' לא שריא הטמנה. ועלה קא מתמה הר"ן ז"ל למה לא נקיים שריותא ואיסורא דהטמנה כי היכי דמקימי שריותא ואיסורא דפקדונות, וכי חיימא היכי משכחת לה שריותא ואיסורא דהטמנה, איכא למימר דהטמנה ציד אסורה ופלה עליו מפולת והכלל יכול לחפש אחריו שרייא, והיינו שאינו עובר עליו, א"נ דהטמנה בתוך הכלים אסירא והטמנה בקרקע שריא, ואם כן אמאי לא מקיימינן לה, והא תרינא לעיל.

שנאמור ל"ך ל"ך תרי זמני. כתב בעל העטור [הלכ' ציעור חמץ] חזינא למתקת רבנותא כמה פירושים [בספר העיטור שם הגי': וחזין לרבנותא כמה פירושים] [ומסתמא ומשום] [ומסתמא משום] [ההיקונים הם עפ"י ספר העיטור] לך לך תרי זמני אינטרין לא ימצא לאיסורא, דאי לאו לא ימצא הוה דרשי' כר"י הגלילי צפ' כל שעה [כ"ג ע"ב] דאמר' תרי לך כתיבי חד לשלך [אין] [עיין בגירסא זו בפסח הדביר שעל ספר העיטור שם אות תקנ"ד] אתה רואה וכו' [וחד לשלך חנא] [ואידך דשלך תהא] [ההיקונים הם עפ"י ספר העיטור] דחמץ בפסח מותר בהנאה, אבל גוי שכבשנו אסור, ונקט לא ימצא לאיסורא דלא תדרוש [חל] [חד] [ההיקונים הם עפ"י ספר העיטור] לשלך יאה, [עיין בגירסא זו בפסח הדביר שעל ספר העיטור שם אות תקנ"ד] אלא חד לך לגוי שכבשנו וחד לשלל כבשנו כדאימא אהם. ואית דמפרשי א"ע דכתב לך לך תרי זמני אינטרין לא ימצא, דאי לא כתיב לא ימצא מדרשא דלאו קמא הוה דרשינן למשרי צין כבשנו וצין לא כבשנו, ולך בתרא הוי מיעוטא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות לאסור גוי שכבשנו, השתא דכתיב לא ימצא לאסור אפילו של אחרים, לית לן לרצויי מחד לך אלא גוי שלא כבשנו, הילכך לך בתרא דרשינן להחיר גוי שכבשנו, ולא הוי מיעוט אחר מיעוט, מלשון הר"ר יונה ז"ל [עיין בחידושי מהר"ם חלאוה בסוגיא דפסחים שם ד"ה האי תנא].

הא דקבי' ע"יו אחריות. כתב הריטב"א ז"ל פירוש סתמא קאמר ואפילו בשומר חנם, ומאי דנקט גבי חמירא דבני חילא דאילו מנגב ומיחאציד, משום דהכי הוי קושטא דמילתא. ודוקא נקט בלא קביל עליו דמסתמא אין אחריות לגוי דהא מעטיה רחמנא דרעהו כתיב, מיהו כל שצדיני גוים חייב באחריותו כדקביל עליה דמי, דהיא דבני חילא דמינא הוה ולא שאונסים אותם כפירוש הרמב"ם ז"ל [הלכ' חומות פ"ד ה"ד],

בגבולין היינו כל גבולין שהם חוץ לבית, אבל כל מה שבתוך הבית לא מיקרי גבולין, ואם כן צורות שיחין ומערות יאלו מכלל בית ולא בלא מכלל גבולין, ת"ל בכל גבולך, והבית הרי הם בכלל גבולין כמו הבית.

ועדיין אני אומר [בבתיס] דעובר משום ב"י יראה וב"י ימצא. ואע"ג דכל יראה לא גמר בג"ש ולא כתיב בהדיא ביה לא יראה, מכל מקום קושטא דמלתא הוה דלא נפקי מתורת גבולין דהא לא גריעי מייניהו, וכיון שכן אית בהו לא יראה. וסידר התנא כל החומרות שיש לבתיס, לאשמועינן דלא ילפינן מגבולין שום חומרא אלא קולא.

ת"י שאור שאור לגזירה שוה. והיא מופנה מנד אחד, דהכי אינטרין למיכתב תרי זמני לא יראה לך שאור לאפנויי. ואין משיצין עליה מסבא כיון דלא כתיבי בתורה, דאפילו בקל וחומר לא פריקין אלא מחומרא דכתיבא בתורה, אבל היכא דהוי חומרא דלא כתיבא מכניסין אותה בתוך הקל וחומר, כל שכן לגבי גזירה שוה, שהרי לא נאמרה בגזירה שוה אלא להוציא מזה הסבא, דלא חיימא מה לבתיס שכן מצינו אלאו בחמץ תמיד שהוא דר בתוכו, שלא מצינו שהחמיר הכתוב צבתיס יותר מהגבולין בחמץ כדי שנאמר מה לבית שכן חומר, וזה ברור.

אף שאור האמור בגבולין עובר משום ב"י יראה וב"י ימצא. והשתא אינטרין תרייהו לעבור עליו בשני שמות צין בגבולין צין צבתיס, והשתא לא סגי דלא כתב לא יראה שאור בכל גבולך. והשתא נמי ניחא דאינטרין גזירה שוה לאגמורי מגבולין לבתיס א"ע דצבתיס בכלל גבולין, לאשמועינן אם התרו צבית משום כל יראה נמי לוקה דהוי כאלו כתיב בהדיא, דאי לא גזירה שוה הוה אמיינא דאין זו התראה דלא כולי עלמא ידעי דצבתיס בכלל גבולין.

א"נ איכא למימר בהא, דכיון דאינטרין לגזירה שוה לתת חומרו של זה צוה ילפינן כולה מלתא מינה. וצורות שיחין ומערות לאו ילפותא היא, אלא הם הגבולין צבתיס שנאמרו בצבתיס ולא צריך לאדכורינהו גבי גזירה שוה, ואינטרין לא יראה ולא ימצא לעבור עליו בשני לאוין משני שמות, ואינטרין תרי לא יראה לך שאור ולא ימצא לך חמץ, וגלויי מילתא בעלמא הוה, וחד קרא סגי לאחרים ולגבזה דכתיבו התוספות [ד"ה אכל], ואידך לאפנויי וכדכתיבנא, ואינטרין צבתיס למאי דאמרין בגמרא יחד בית לחמנו של גוי אין זקוק לבער שנאמר לא ימצא צבתיס, והאי לא בית ידידיה הוה דגוי דבעיל [נד"ל: כדעיינן] לדנפשיה קעיינן, והכי תניא במכילתא [בא פ' י'] צבתיס למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני כפשוטו, ת"ל צבתיס מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך, יאל חמנו של גוי ברשות ישראל שהוא צביתו ואין יכול לבערו, יאל חמנו של ישראל צבית גוי שהוא שלו ואינו ברשותו [לשון המכילתא אינו ממש כלשון רבינו ז"ל, אבל המשמעות הוא כן].

נאמור שאור בבתיס. פי' הרא"ה ז"ל צבתיס רבו ז"ל [הוצ"ד צבתיס ריטב"א ד"ה נאמר], דכיון דכתיבא גזירה שוה הרי הוה כאלו כתיבי תרייהו צבתיס ובגבולין, ואפילו בגבולין עובר צבתיס, וכיון שכן הוה לא שרי טמון בגבולין כי היכי דלא

[בא פ' י"ז] מנחיים, וי"ל כיון דכתיב לא ימנע דרשין ליה מנחיים דמו ליכא למטעי דשכירות בגוי קניא, והכי דרשין מה ביתך דרשותך אף כל דרשותך ילא חמנו של גוי שהוא צבית הישראל שאינו דרשותו, אע"ג דגוי לא קני להאי ביתא, הרי אינו מנאי לו כלל שלא קבל עליו אחריותו, וגם אין מנאי בידו שהרי אותה זית מסורה לגוי, [שאעפ"י] שלא קנאו לענין שכירות, קנאו לענין שלא יהיה ישראל זקוק לבער. והנראה לעניות דעתי כהנחית. ע"כ.

דף ו ע"א

גמ'. אלא למה דאמר בממוזן דמי לא ימנע למה ל"י. הקשה החת"ס, דלמא להכי אנטריך לא ימנע לפי מה דפסק בש"ע ס' תמ"ג ס"ב דישראל שהפקיד חמנו אלל ישראל אחר חייב הנפקד לבערו אעפ"י שלא קבל אחריות כדי להגיל חזרו מאיסורא, וכ' מג"א דאם אין החמץ צעין אחה"פ חייב לשלמו לבעליו דה"ל למוכרו קודם זמן איסורו דש"ס שהיה יכול להגיל ברועי ומקלות ולא הגיל חייב ע"ש והנה כי כן אם יוגנז אותו החמץ יטריך לשלם ממון דאם הוא צעין יאמר הרי שלך לפניך נמנע דזה החמץ הוא גורם לממון כמו בגזל חמץ ועבר עליו הפסח ולמ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי חייב זה הנפקד לבערו מה"מ אע"פ שלא קבל אחריות מ"מ כיון שדיינין ל"י כפשע צמה שלא מכרו אלא דמאי למימר הרי שלך לפניך ממילא אם גננז יחייב לשלם ממון וה"ל כשלו, וזהו מצואר, וא"כ דלמא להכי אנטריך קרא.

ובתב' החת"ס, ד"ל חולי להכי דייק רש"י וכ' למ"ד הגורם לממון כממון דמי ר"ש קאמר ל"י עכ"ל, דאיהו ס"ל חמץ אחה"פ מותר בהנאה מן התורה ואין כאן פשיעה כלל אע"ג דמ"מ אסור הוא מדרבנן מקנסא מ"מ הכא אדאורי קיימין.

*

גמ'. בהמת ארנונא. לכאורה אין לו מקום לסוגיא דלעיל דשמעתין דאירי בעיקר חמץ של עובד כוכבים אי הוי דרשות ישראל מטעם אחריות ולא חלי מידי במנאי מסלק ליה והכא לענין בהמת ועיסת ארנונא איפכא.

ותירין הפנ"י, דאדסליק מיניה בשמעתין קאי, והיינו צמאי דפשטא ליה לסתמא דתלמודא דהיכא דמאי מסלק ליה פשיטא לכו"ע דחייב. עיי"ש עוד.

*

ובדרי"י ח' אלגזי על חלה (אות י ס"ב) כתב לצאר שייכות צעיא וזאת הכא. וז"ל: נראה לומר דבעו לה צמר אידך דרצא דאמר' לעיל, דאמר להו רבא לבני מחוחא צעירו חמירא דבני חילא מצמיכו, כיון דאילו מגניב ואילו מתציד דרשותיכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי, ועל זה צעו מיניה דרצא לענין צבורה או לענין חיזו חלה אי בהמת ארנונא או עיסת ארנונא חייבת, מטעם דאע"ג דלא מני מסלק ליה צווי מ"מ כיון דהישראל חייב באחריותה דאילו נגנזה או נאצדה חייב

כל שבאונס גזל לשעתו הוא ולא חשיב כשלו לעבור עליו, וכן כתב הראב"ד ו"ל, וצודאי אעפ"י שישראל זה עובר עליו חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מיקרי לאשתריוי אחר הפסח ע"כ. ולתוך לפי שיטת הרב ז"ל צריך לומר, דכיון דחמירא דבני חילא הוא דבר הרגיל חמיר, אין [זה] גזל לשעתו אלא גזל קצוע והוי כדדיה ממס ונחשב כשלו, שהרי כל זמן שהוא צבית ישראל יודע הוא שאם יגנז ישלם אותו, ולפיכך זקוק לבערו.

ת"ר גוי שנכנס ל'הצרו של ישראל ובעיקו בידו אין זקוק לבער. ק"ל עלה. חדא, דהאי רישא לא צריכא וכי מפני שצניקו בידו יהיה זקוק להוציאו מצינו [עיין מאירי בשמעתין עמוד י"ט ד"ה גוי שנכנס], ומו דחניא הפקידו אללו זקוק לבער וכתב רש"י ו"ל, וקביל עלויה אחריות, והרי העיקר חסר מן הספר, דהפקידו אללו משמע דקאי אגוי שנכנס דרישא, והתם לא קביל עליה מיד, ומו יחד לו בית פרש"י ו"ל ולא קבל עליו אחריות, והקשו המוספות [ד"ה יחד] מאי אריא יחד אפילו לא יחד, ומו היכי מסיק בסמוך למימרא דשכירות קניא, לעולם אימא לא קניא ושאי הכא משום דלא קבל עליו אחריות, והר"ן ו"ל כתב לפי שיטת רש"י דהפקיד אללו צתם קבל עליה אחריות, ואם יחד לו בית צתם לא קביל עליה אחריות, וקשיא לי בלשון רש"י ו"ל דלא משמע כן דכתב הפקיד אללו וקביל עליה אחריות משמע דבהדיא קביל עליה, ועוד כתב לקמן [ד"ה חמנו] גבי מימרא דרב יהודה חמנו של גוי המופקד אללו ולא קבל עליו אחריות וכו'.

ולפיכך אי אומר דברים כפשוטן כאשר הבינו המוספות בדברי רש"י ו"ל, דאי קביל עליה אחריות אפילו עשה לו מחילה עשרה זקוק לבער כדדיה דמי, והיינו דאמר להו רבא לבני מחוחא צעירו חמירא דבני חילא ומשמע דלא סגי ליה בעשיית מחילה, כיון דאי מגניב או מתציד דרשותייהו קאי, ואי לא קביל עליה אחריות אע"ג דלא עבר עליה צבל יראה ובל ימנע דשך אי אתה רואה אצל אתה רואה של אחרים ושל גזבה, מכל מקום מדרבנן זקוק לעשות לו מחילה, ולתנא דבריתא סגי ליה ביחד לו בית כדי שלא ישלם צו - וה"פ דברייתא גוי שנכנס לחצירו של ישראל אעפ"י שנתרעה ישראל זה להיות שומר עליו, כיון שעדיין צניקו של גוי בידו אין זקוק לבער, אצל אם הפקידו אללו ונתרעה להיות שומר עליו זקוק לבער, ואם לא יחד לו בית כלומר שלא קבל עליו אחריות אלא דאמר ליה הא ביתא קמך, אין זקוק לבער, ומינה אם קבלו עליו אפילו יחד לו בית זקוק לבער, והשתא מסיק ספיר למימרא וכו', דאי לאו דשכירות קניא מה מועיל, כיון שהוא צבית הישראל אע"ג דלא קביל עליה יבוא להכשל צו, וסבר תנא דברייתא דסגי ביחד לו בית דהא מדבר דכיר ולא ישלם, ואתא רב למימר דצריך לעשות לו מחילה, כנ"ל לישב שיטת רש"י ו"ל.

שנאמר לא ימנע בבתיכם. משמע מלשון רש"י ו"ל דלא דרשין ליה מנחיים, וטעמא דמילתא דאי דרשין מנחיים אף שמעיין מינה דשכירות קניא, להכי דריש ליה מלא ימנע ילא זה שאין מנאי צידך שהרי אותה זית מסורה לגוי אעפ"י שלא קנה אותה בשכירות. וא"ת הא דרשין לה צמילתא

ואי זו עושה לאכסניא של מלך לפיכך חייבת בחלה דלית לה קלא. אכל בהמה ידועה היא ונכרת אי זו אשר הכינו למלך ואינו בא לידי חשד דקלא אית לה. וזו היא שאמרו בגמריין הא אית לה קלא והא לית לה קלא. ולמדתיה ממאי דבעו מיניה דרבא בהמת ארנוגא פטורה מן הבכורה או לא עיסת ארנוגא פטורה מן החלה או לא בחר אידך דרבא דאמר להו לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא. דאלמא משום דהיא ענין לה בעו לה מיניה. ועוד דגרסיין בירושלמי עלה דההיא מתניתין דנכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסת פטורה מן החלה מה בינה לעיסת ארנוגא. דאלמא עיסת ארנוגא כולה דנכרי היא דומיא דנכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה. דאי עיסת ארנוגא דשמוקא היא מאי קא פריך מעיסת ארנוגא עלה דהא מתניתין דשאני ארנוגא דאית ליה לישראל חלק בה. ואי סבירא להאי מקשה דכל שנעשת ביד ישראל חייבת בחלה משום חשדא ואף על גב דכולה דנכרי היא. א"כ טפי הוה נוחא ליה לאקשויי מינה לסיפא דההיא מתניתין דקתני בהדיא העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה. אלא ודאי כדפרישית. וכיון שכן מו ליכא לאקשויי מההיא דארנוגא אהיה דעושה עיסה עם הנכרי. דארנוגא היינו טעמא משום דלא מוכחא מילתא ולית לה קלא דהי ניהי ואיכא חשדא. אכל של שותפות דרכיה דגוי דאחי ויחיד אדרייה וקלא אית לה דומיא דנכרי שנתן לישראל. מה בינה לעיסת ארנוגא. אילו עיסת ארנוגא שמה אינה חייבת בחלה. ומשני תמן ברשומי ישראל שמה ימלך הגוי שלא ליטלה בדם הכא לדעתו היא תלויה. כלומר עיסת ארנוגא כיון דלעתים נמלך המלך שלא לעבור דרך שם או שאינו נכרך למאכלם ונמלך שלא ליטול נמלא שעיסת ישראל היא. לפיכך לעולם חייבת בדשעת לישא היא דנתחייבה והיה שעתא אכתי לא איברירא מילתא דשל גוי היא. אכל בעיסה שמתחלמה של גוי היא על דעתו היא נעשית ולפיכך פטורה. ואי קשיא לך אם כן לדעת הירושלמי אפילו בהמת ארנוגא תהא חייבת בבכורה דשמה ימלך הגוי שלא ליטלה. יש לתרץ דמאן לימא לן דבני מערבא סבירא להו דבהמת ארנוגא פטורה, דילמא חייבת דהא מיבעא בעו לה בגמריין ודלמא פטורה בני מערבא דחייבת. אי נמי י"ל דשאני בכורה דכל שיד גוי באמצע לעולם פטורה. וכדאמרין בפרק אחיה נשך [דף ע' ג'] גבי מתניתין דאין מקבלין לאן ברזל מישראל. למימרא דברשומא דמקבל קיימי. ורמינהי המקבל לאן ברזל מן הגויים ולדות פטורין מן הבכורה. אמר אביי הא דקבל עליה אונסא ויולא הא דלא קבל עליה אונסא ויולא. ורבא אמר הא ויהא דלא קביל עליה אונסא ויולא. והא דקתני ולדות פטורין מן הבכורה התם היינו טעמא כיון דאי לא משכח גוי לבהמה ואחי ותפיס בולד ואומר בן בהמתי הוא הו יד גוי באמצע וכל יד גוי באמצע ולדות פטורין מן הבכורה. והכא נמי דכותה. וכל שכן דכיון דלאו מנערין אחי ושקיל צין לבהמה צין לולד הו יד גוי באמצע וטפי מיניה והילכך פטורה מן הבכורה. ע"כ.

*

גמ'. מאי טעמא בהמה אית לה קלא וכו'. מבואר ממסקנת הגמרא, דחייב רק משום דלית ליה קלא הא

באחריותה כדדיה דישאל דמי, דומיא דחמץ דמטעם זה עובר בכל יראה וכל ימנא. ופשיט לה רבא דטעם זה דאחריות לא נאמר אלא גבי חמץ, משום דשאני חמץ משום דכתיב לא ימנא, אכל גבי בכור וחלה לא אמרי' הכי, דהא קי"ל דלא כר"ש דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, ואפי' למ"ד כממון דמי הא אמרי' בלישנא בתרא בשמעתי דאפי' למאן דאמר כממון דמי אינטריך ולא ימנא גבי חמץ, דסד"א הואיל כי איתיה דבר בעיניה לאו ברשותיה קאי קמ"ל, וכתב רש"י וז"ל, וזה עדיין לא נאכד וכי אמר ר"ש להיה היכא דאיתו בעין כגון גבי גונב קדשים שהיו הבעלים חייבין באחריותן וכו'. עיי"ש שהאריך הרבה בסוגיין.

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן שלט) ושם (חלק ב סימן קל) ושו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קבט וסימן קכ) ושו"ת מהרי"ק החדשים (סימן לה) ושו"ת חוט המשולש (חלק א סימן יד) ד"ה והיה נראה, ושו"ת בנין ליון החדשות (סימן טז), ושו"ת באר יצחק (חלק י"ד סימן כג ענף ב), ושו"ת ישועות מלכו (חלק א"ח סימן לט) ד"ה והנה במכירת, ושו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן לח).

*

גמ'. שם. בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שמ) כותב: שאלת עוד הא דגרסיין בפ"ק דפסחים בהמת ארנוגא פטורה מן הבכורה עיסת ארנוגא חייבת בחלה. מאי טעמא הא אית לה קלא כלומר בהמה אית לה קלא דגוי היא ועיסה לית לה קלא ואיכא חשדא. ולפי זה נכרך לפרש אף על גב דליכא שיעור חלה בחלק ישראל. והא דתנן במסכת חלה פרק שלישי [מ"ה] העושה עיסה עם הנכרי אם אין בשל ישראל כשיעור פטורה מן החלה. יש לומר דהתם בשנועע לכל שיש לגוי שמוק בזהותה עיסה ואין כאן חשד. ותמיהני על הרמב"ם ז"ל שסמך על משנה זו וכתב אם היה חלק ישראל שיעור עיסה החייב בעיסה הרי זו חייבת. והיה לו לפרש דוקא בשנועע שיש לגוי שמוק בזהותה. ואם לא נודע חייבת אפילו אין בחלק ישראל לבדו שיעור חלה. זה תורף דברך.

תשובה: מתוך דברך ניכר שאתה מפרש עיסת ארנוגא עיסה משותפת כדעת מקצת המפרשים שפרשו כן. ועל כן באת להקשות מזה על אותה משנה שבמסכת חלה. ואינו כן. גם מה שפרשו שהמלך נוטל מעשר מבהמת ישראל ומעיסתם אינו נכון בעיני אף על פי שפרשו כן גדולי עולם וז"ל. אלא שגראה לי דארנוגא היא ארוחת המלך כדאמרין והלך זו ארנוגא. והוא כשהמלך הולך ממקום למקום מזהו לבני המדינה להכין צרכי סעודה לחילותיו של מלך בשר ולחם ומוון. ולעתים שגמלכין שלא לעבור או שלא ליטול. ומפני שגובין אנשי המקום מצני העיר או מן השכונות לגרבי החילות ואופין ומשלין להן מן הדין עיסתם פטורה מן החלה. דהרי היא נכרי שנתן קמח לישראל לעשות לו עיסה שהיא פטורה מן החלה. וכדתנן התם בפרק שלישי של מסכת חלה (משנה ה') נכרי שנתן לישראל לעשות לו עיסה פטורה מן החלה. ולא שייך בזה לומר אם יש חלק בשל ישראל כי זו כולה משל נכרי היא. אלא משום דלית לה קלא ואינו ניכר אי זו לשלחנו

רבי יוסי אמר אסור. התיב רבי יוסי והתני לא ישכיר ישראל בהמתו לגוי להביא עליה חמץ. פתר לה צבא עמו. והתני לא ישכיר ישראל ספינתו לגוי להביא עליה חמץ. פתר לה צבא עמו. והתני לא ישכיר ישראל ביתו לגוי ליתן בתוכו חמץ. אית לך מימר עמו. אן לפוס גמרינ נאמר צבית נמי עמו ולכתחלה שמשעבד באיסורי הגאה. וקוף דבר לכשתמנא לומר דההיא אפילו צבא עמו אן לא קיימא לן הכי אלא כברייתא דמיימי בגמרינ. ואידך מדלא אומרינ מניה בגמ' לא מיתניא ביה רבי חייא ורבי הושעיא. וכן בחמץ זה אין צריך לעשות לו מחיצה. שלא אמרו אלא במופקד אכלו שמא ישכח ויאכל כיון שמקור צידו ולא צדיל מייניה. אכל כאן צעליו משמרו ואף ישראל צדל ממנו ודומה לחמץ של הקדש דמחמת חומר ההקדש נזהר בו וצדל ממנו. כל שכן זה שאינו מקור צידו כלל שהוא צדל ממנו ושצעלים משמרינ אותו. אכל צודא אסור להעלותו עמו על השולחן דקריב הדבר לצא ליד פשיעה כיון שמכירין זה את זה. דכמו שאין ישראל מקפיד על הגוי שלא יאכל משלו כן הגוי לא יקפיד עליו. ואפילו בהפסק מפה אסור כאן דכיון שחמץ נמשחו רחוק הוא שלא יתערב פיורו אחד משלו בשל ישראל וסחור סחור לכרמא לא תקרב. ע"כ.

*

גמ'. יחד לא בית. בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן מג) נשאל, באחד שה' לו מקח עם הנכרי על יין שרק כל מדה ומדה בכך וכן נהג עמו הנכרי זמן רב, וכששלח לידו הישראל י"ש פרע לו כל מדה ומדה לפי המקח שקצב עמו, וכשהגיע הזמן בערב פסח שלח הישראל ע"י עגלן כותי חציות י"ש להכותי שה' רחוק מאתו מהלך יום אחד נמצא שהגיע ליד הלוקח בשעה שכבר נאסר בהנאה, ונשאל אם מותר להישראל לקבל אח"כ דמי הי"ש מהנכרי דהוי חמץ שעבר עליו הפסח דהא כל זמן דלא מטו ליד הנכרי בעל המקח אחריותו על ישראל.

והשיב: דבר זה צריך ביאור באורכו ורוחבו ונבדוק בחמץ זה עד מקום שיד שכלינו מגעת בעזרת השם, וזה החלי בע"ה זורי וגואלי. והנה לפי דעת הגאונים שכתב הטור אור"ח סי' ת"ס כישראל שהפקיד חמנו אצל כותי וקבל עליו הנפקד אחריות אין המפקיד עובר עליו וכתב הב"י שגם הר"ן הכי ס"ל א"כ צידן דידן אף שאין אחריות על הכותי בעל המקח עד שיבא הי"ש לרשותו מ"מ כיון דכותי העגלן נעשה שומר עליו ומחייב בגניבה ואצידה אין הישראל המפקיד עובר עליו ואף שלענין יוקרא חולא וכן אונס שפיכה באחריות ישראל הוא מ"מ כי היכי צנכרי שהפקיד חמנו אצל ישראל דאף דאם ישראל אינו חייב אלא בגניבה ואצידה הסכימו כל הפוסקים דחייב לצערו וכי היכי דהתם קיימי ברשות ישראל באחריות גניבה ואצידה ה"נ היכי שהפקיד ציד כותי קיימי ברשות הכותי באחריות גניבה ואצידה לצד לפי מנהג עגלני' אף דלא מקבל אונסא מ"מ ברשותו קיימי.

ב"ב כי דייקנין שפיר לאו מילתא היא דדווקא לחומרא אמרינן כן אכל לא לקולא דהא ראיתי הך גאונים מדמניא במכילתא צבתיכס מה ציתך רשותך אף גבולך ברשותך ילא חמנו של ישראל ברשות כותי שהוא שלו ואינו ברשותו משמע דאינו

לא"ה אינו חייב מטעם אחריות דאחריות צבתי' אינו עושה שלו ואינו נעשה עיסה דישאל. והקשה מהרי"ט אלגזי (בכורות ה' חלה אות י') ממנה דמבואר בתוספתא פ"ק דחלה ה"ג וז"ל עיסת ארנוגא חייבת בחלה מפני שחייב באחריותה עד שעה שימסור ע"כ והקשה הגאון מהרי"ט דזה יחא ללישנא קמא דסוגין דס"ל דגם צביתא צעינא אית ל"י לר"ש דבר הגורם לממון כממון דמי, א"כ י"ל דצביתא צרייתא דחוס' כר"ש אכל ללישנא צביתא דגם ר"ש מודה צביתא צעינא א"כ צרייתא זו כמאן.

והאחרונים נ"נ בזה עיין קה"ח (סי' שפ"ו) ועוד, דפשוטן של דברים דגויא"כ הוא אכל חמץ לצד ולא משום גורם לממון. ועיין בשו"ת שצט הלוי (חלק ט סימן קיד).

*

גמ'. נכרי שנכנס לאחצירו של ישראל ובציקו בידו וכו'. בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן קצז) נשאל: גוי מהו שיאכל חמנו צביתו של ישראל, מי שרי לישראל להניחו להכניס חמץ שאין זה כעבודה וזה שעובר על לא תביא תועבה אל ביתך או לא.

והשיב: דבר ברור הוא זה שהרי מקבלין פקדונות מן הגוים בשלא קבל עליו אחריות. ולא עוד אלא שנראה בגמרא שאם ייחד לו בית אפילו בקבלת אחריות מותר. אלא שהרב ז"ל השמיטה להחמיר בדבר וכן ראוי להחמיר. ואפילו בעבודה וזה כפי הא מנין שהוא אסור, שלא אסרו ואפילו בארץ אלא להשכיר לו ביתו. אכל אם נכנס גוי לביתו של ישראל ועבודה וזה שלו צידו לא שמענו שיהא חייב ישראל בעל הבית להוציאו דלא תביא אמהרה תורה. וצדדיא תניא בפרק קמא דפסחים גוי שנכנס לחצרו של ישראל וצקו צידו אין זקוק לצער. הפקידו אכלו זקוק לצער ייחד לו בית אין זקוק לצער. והפקידו אכלו דוקא בשקבל עליו אחריות. ומדהפקידו באחריות ייחד לו בית נמי אפילו בשקבל אחריות ואפילו הכי אין זקוק לצער. ואף על גב דשכירות לא קניא וציתו של ישראל הוא הא אמרינן התם טעמא משום דאפקיה רחמנא צלשון לא ימנא מי שמוציא ציד ילא זה שאין זה מצוי צידך. אלמא אף להשכיר לו או להשאל לו להכניס בו חמנו מותר ואפילו לכתחלה.

והא דגרסינן בירושלמי בפרק כל שעה גמרא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח תני לא ישכור ישראל ביתו לגוי ליתן בתוכו חמץ. אני אומר דההיא פליגא אהא ברייתא דגמרינ. דקסבר ההוא חנא דכיון דשכירות לא קניא הרי זה כמופקד אכלו ובשקבל עליו אחריות. ואם תמנא לומר דפשטה דההיא אפילו בלא קבלת אחריות משמע להו אן אגמרא דידן סמכין. ואני נמי יש לי לומר דההיא בישראל יושב ומשמר בשכר היא. וכיון דאסור בהנאה אסור לו לכתחלה להיות יושב ומשמר בשכר.

ואף על גב דצדיעבד שכרו מותר כדאיתא בריש פרק השוכר את הפועל [דף פ"ב] צדין נסך דוקא הוא ששכרו אסור ומשום קנס וכדאמר רבי יוחנן קנס הוא שקנסו בדחמרינ וצדין נסך. מכל מקום לכתחלה אסור. וקנא משמע לי כן מתוך אותה גירסא שצירושלמי. דהתם גרסינן חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה. בחוק הפסח מה, רבי ירמיה אמר מותר

ברשות ישראל לגמרי אבל כשאחריות אונס על ישראל ברשות מקרי.

ובר מכל דין שרוב הפוסקים דחו דבר זה מהלכה ומוקי להאי דמכילתא מיירי בכוחי שהלוי לישראל על חמנו אבל בהמפקיד כיון שעיקר הממון שלו חייב לצערו מן החורה א"כ הוי ליה כחמץ שעבר עליו הפסח.

ועוד יש לנדר לדעת המ"ב שהביא המג"א בסי' תמ"ח דאם כוחי שלח שלוחו ומשך קני ג"כ אע"ג דאין שליחות לכוחי ה"מ כוחי לישראל או איפכא אבל כוחי כוחי עושה שליח ולפ"ז אף בנידון דידן שזה העגלון קיבל עבור דעת בעל המקח בלתי דעתו מ"מ למפרע חזין דניחא ליה בהכי אם כן מעיקרא ברשות דכוחי קאי דוכי' ליה ואף לישראל מקבל עליו אחריות הוי כמי שמקבל אחריות בחמץ של כוחי דאינו חייב לצערו לדעת ר"ת והרא"ש שהביא הטור בסיומן ת"מ דאפילו ביחד לו מקום צבית לישראל אינו מנזי צבית קריין צ"י וכן הסכים בעל העיטור והראש"ד והרשב"א ואף שכתב הב"י שהרי"ף השמיטה וראוי להחמיר ודין זה השמיט הרב צ"י בש"ע מ"מ נראה דווקא ביחד לו מקום צביתו אבל צביתו של כוחי נ"ל דכ"ע מודים דאינו עובר עליו.

וכן מוכח מדברי חספות בפ"ק דפסחים דף ו' ד"ה יחד לו צבית דכתבו ורב פפא אית ליה מסבא כיון שיחד לו צבית הוי כאלו קבל עליו אחריות על חמנו של נכרי צביתו של נכרי ש"מ אף לרב אשי דמוקי להאי קרא אסיפא דאפקי' רחמנא בלשון לא ימנא מי שמנזי בידך וזה שאינו מנזי בידו ופירש רש"י שהרי אותו וזיות מסורה לנכרי ש"מ דאף דשכירות לא קני מ"מ אינו בידו אבל חמץ של כוחי צבית כוחי אף שמקבל אחריות מותר דכי קאי מעייל לצינו דנפשי' קאי מעייל.

אם כן לפ"ז בנידון דידן שהכוחי העגלון משך לרשותו בשביל בעל המקח וכיון דלמפרע ניחא ליה לכוחי בעל המקח בשליחות קני למפרע בשביל בעל המקח קודם זמן איסורו ואף לישראל חייב באחריות הוי ליה מקבל אחריות על חמץ של כוחי ברשות הכוחי מ"מ הא כבר שדי' ציה נרגא בעל מג"א שכתב שם שמן הירושלמי רפ"ו דדמאי איתא דאין כוחי עושה שליח לכוחי חזירו וכן משמע פשטא דתלמודא רפ"ב דקדושין ולכן אין להקל בזה ואם כן אין ראייה ברורה לדברינו. ע"כ. עיי"ש באורך שמסיק להקל.

*

גמ'. ר"א אמר לעו"ם אסיפא וכו'. פרש"י, ולא ימנא משמע המנזי בידך לכל חפץ היינו דקבל עליה אחריות דהוי כדדי'. וצו"ת שצט הלוי (חלק ט סימן קיד) כתב, דיש לעיין טובא בהאי ליגנא המנזי אלן לכל חפץ שכ' רש"י, דמאי מנזי לכל חפץ איכא באחריות דשומר חנם שאינו לכל היותר רק גורם לממון במקרה של פשיעה. עיי"ש מ"ש בזה, וע"ע דדבריו (ח"א סי' קל"ח).

*

גמ'. לא לבית דירה אמרו מפני שמכניסין וכו'. כתב הראש"ן (סי' רצא), וז"ל: ומוה הטעם אנו משכירים בזה"ז בתים לעכו"ם, אע"ג דחנן אף במקום שאמרו שמוחר להשכיר, לא לציט דירה אמרו, מפני שהגוי מכניס לתוכו ע"י, ונאמר לא תביא תועבה אל ביתך, י"ל דהני מילי בארץ ישראל ובסוריה שהוא ביתם המיוחד להם, ולא הוי יד גוי באמצע, דשכירות לא קניא, אבל אנו שנותנים מס לעכו"ם מהקרקעות שלנו אינו מיוחד לנו. ע"כ. והוצא גם צ"ח יו"ד (ס"ס קנא) ובש"ך (שם ס"ק יז). ע"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קכד) שהשאל תמה על מכירות חמץ הנהוג שמשכירין להנכרי גם את החדר אשר החמץ בתוכו, איך ראשין לעשות כן להשכיר ביחוד לנכרי ליתן חמנו בתוכו. עיי"ש באורך.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת יהודה יעלה (יו"ד סימן כט) וז"ל: וע"ד הרמב"ן בפ' וישלח, יש להצין שעמד על הע"ז שהטמין יעקב בקבור' ולא דנס בשחיקה ושריפה, ה"ל להקדים לתמוה על לקיחת בניו הע"ז מתחילה ועברו על לא תביא תועבה כו' אי לאו שכבר בטלה הנכרים וכו' רמב"ן.

וג"כ ד"ל כדעת הר"י חיים בחוס' ע"ז דף כ"א בשם ירושלמי דלאו לא תביא תועבה אל ביתך דייקא בא"י המיוחד לנו קאי ולא בח"ל ע"ש.

וראי' לדבריו נ"ל מקוש' ר' אשי במכות כ"ב הג"ל ולתני לוקה נמי מ' חורש בעצי אשירה ואזהרתיה מלא ידבק בידך כו' ולא נקיט נמי אזהרתיה מולא תביא כו' וכדקשה לעיל מיניה התם ר' אחא בריה דרבא לר"א וללקי נמי בישראל בעצי אשיר' משום ולא תביא כו' ע"כ דר' אשי גופיה לא חש לקוש' זו גם לעיל משום דביתך בעי' בא"י דווקא ובריי' בח"ל קאי לכן פריך תו רק ולחשוב חורש בעצי אשירה משום ולא ידבק בידך לנדר.

אבל' לכאורה תימא וז"ע על הר"ח בזה מפסחים מ"ח ומכות כ"ב הג"ל מאי קוש' אי בישראל בעצי אשירה ללקי שם נמי מ' ולא תביא תועבה כו' דלמא ברייתא בחו"ל קאי וז"ל כי מסיק הש"ס על קו' הג"ל אלא הצמ"ע ששלו בעצי הקדש כו' הא גופא קשי' לתני לוקה שם ובעצי אשירה כנ"ל ועכ"ל דבחו"ל מיירי ברייתא וליכא שם וכו"מ וא"כ פליגי בזה הס"ד ומסקנא ולפ"ז נ"ל והכנעני או בארץ עדיין לא זכו אבותינו בא"י או לא היו מזהרים בזה ולא תביא תועבה לביתך ויעקב הזהירם שוב מ"מ על ולא ידבק כו' כנ"ל.

אבל' עדיין ז"ע הרי עכ"פ גם הם מעצמם איך לקחו הע"ז מתחילה ולא ידבק כו' היה מזהירים וגם הרי באמת כבר קנה יעקב אז מקודם חלקת השדה לאהלו במאה קשיטה וביתך מקרי בא"י והזהירו גם בלא תביא כו' והדק"ל דה"ל לרמב"ן להרגיש במקדש מלקחתם כנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

והנה האחרונים הקשו על הר"מ ז"ל דהא בגמ' אמרינן אהא דאמר ר"ע תשציתו מערי"ט דאי ציו"ט הא כתיב ל"ח כל מלאכה ש"מ לא אמרינן מחוץ שהותרה הצעה לזו"ך הותרה נמי שלא לזו"ך. א"כ לדין דקיי"ל דאמרינן מחוץ הא שרי לצער ציו"ט. ועוד דקיי"ל השבתתו צ"ד ויכול להשציתו צפירור חורה לרוח ואמאי אסור לצער היכא דלא ציטל. ואין לומר דבאמת מן החורה שרי ורבנן הוא דגזרו ועקרו דצר מה"מ בשוא"מ. דז"א דכיון דשרי מה"מ לצער במלאכה גמורה פשיטא דגם מדרבנן שרי דהא ודאי מה שעקרו דצר מה"מ ואסרו מדרבנן לצער אפילו במלאכה דרבנן הוא משום דגורין שמה יעבר שריפה דהוי מלאכה דאורייתא ע"כ גזרו שלא לצער כלל אפילו במלאכה דרבנן ועקרו דצר מה"מ בשוא"מ. אבל אם נימא דשרי לצער שריפה ממש ודאי דאף מדרבנן לא גזרו בזה כיון דא"א לזא בזה לדי אסור תורה ע"י ציעורו. ואמאי פסק הר"מ ז"ל דאסור לצער אפילו כשלא ציטל. ועיין עוגן יו"ט שם שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. עיין בספר קהלת יעקב להגאון מוהר"י מקארלין, שדקדק למה בקמייתא לא פירש רב מעטמו, דאם חמץ של הקדש א"א. ומירך, דבדין הראשון דמיירי בחמץ שמחויב לצערו כדאמר המוצא חמץ בציתו ופ"י לרב דס"ל דחמץ לאחר הפסח אסור א"כ פשע צמה שלא מכר ומעל מה שלא פדה קודם הפסח וינא לחולין ולא הוי הקדש כלל ולא צדילי מיני' וצדין השני מיירי בחמץ שאינו מחויב לצער, ועי' פירש"י שלא קיבל עליו אחריות ולא מעל הילכך גם לרב לא מעל שלא פדה ולא ינא לחולין.

והביא שחכם אחד תמה על זה דהא פגם ולא נהנה לא מעל א"כ לא מעל ע"י פשיעה. והגאון ז"ל מחזק דעתו בדודאי מעל כמבואר בפסחים כ"ז דמעל המסיק וכיון דמעל ינא לחולין. וכן מאי דמקשה התם וכל היכי דמעל נפיק לחולין והא תנן ואפר הקדש לעולם אסור מאי מקשה דילמא מיירי שלא נהנה. אלא ודאי שכל מזיק ומפסיד הקדש ינא לחולין וכן נסתייע בסוף דבריו מההיא דבגא' לתוך ביתו דמעל אף דאכתי לא פגם ולא נהנה דהוצאה מרשות הקדש לחולין מעל וה"ו צמזיק וצמפסיד להקדש, עי"ש.

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן מו אות ה) שחמה עליו: דמה ענין חיוב תשלומין מדין מזיק לדין מעילה. שאעפ"י שצריך לשלם הקרן מדין תורה מ"מ כיון דפגם ולא נהנה פטור מקרבן מעילה וחומש לא ינא לחולין דכל היכי דלא מעל כמו צמוד לא ינא לחולין כמבואר בפסחים כ"ז וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מה' מעילה הלכה ג' מעל צדון הואיל ואינו חייב קרבן מעילה לא נתחללה הקדש אלא הרי הוא בהיותו ואין מעילה רק על ידי הגאה ושנוי רשות ולא על ידי מזיק אף שנחייב תשלומין ומה שנסתייע ממה שאמרו צ"ק כ' צבגאה לתוך ביתו מעל שאני התם דגם צוטל אבן או קורה של הקדש מעל וצבגאה י"א מקשה מ"ש הוא ומ"ש אחר ומשני הכא בצבגים המסורות לגזר עסקינן ואין זה לקיחה. ולפיכך כשצבגאה לתוך ביתו דהוי שניוי הוי לקיחה. משא"כ צמזיק הקדש צלי

גמ'. המוצא חמץ בביתו ביום טוב כופה עליו את הבלי וכו'. פירש רש"י כיון דלא חזי לטלטולי ואפוקי ואיירי צציתו דלא שייך אסור כל יראה. והנה לכאורה קשה מכאן על השיטה דלא מהני ציטול בחמץ ידוע לענין עשה דתשציתו, עיין פנ"י שהאריך בזה. וע"ע שפ"א מ"ש בדברי רש"י.

*

גמ'. שם. רש"י כתב דמיירי צציתו, משמע דכלא צטלו כיון דעובר מה"מ צ"י וצ"י רשאי לצער ציו"ט. אבל הרמב"ם ז"ל כתב (בפ"ג מהלכות חמץ הלכה ח') דאפילו לא ציטל מ"מ אסור לצער ציו"ט. וכ"פ בש"ע (סימן תמ"ו) דמדסתם משמע אפילו לא ציטלו. ועיין מג"א (ס"ק ב') דאפילו לטלטלו אסור ואע"ג שלא הי' בכלל הציטול כגון שנתחמץ ציו"ט ועובר על צ"י דאורייתא ומוקפה הוי דרבנן. מ"מ כיון דשוא"מ הוא אסורו. והר"מ תירך דלא שרי לטלטלו כדי לצער משום דצדין דמטלטל ל"י לא מקיים מ"ע דתשציתו עד שעת הצעה עי"ש.

ובישו"ת עוגן יו"ט (סימן כז) כתב דיש להביא רא"י לדברי הר"מ ז"ל מהא דאמרינן לקמן (עמוד ב') דלצתר אסורי' לא מני מצטל ל"י ופריך מהא דתניא היה יושב צבהמ"ד וזכר שיש לו חמץ בחוץ ציתו מצטלי בלבו אחד שבת וא' יו"ט. בשלמא שבת משכחת ל"י צ"ד שחל בשבת אלא יו"ט לצתר אסורו הוא. ומשני הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסקינן וזכר שיש לו עיסה מגולגלת בחוץ ציתו ומתירא שמה תחמץ דמצטל בלבו מקשי דתחמץ. דיקא נמי דקתני היה יושב צביהמ"ד ש"מ. ופרש"י ז"ל דיקא נמי דקתני היה יושב צבהמ"ד דמשמע מפני שאינו יכול לקום ולילך משם הוא מצטלו בלבו ואי בחמץ גמור ל"ל יושב צבהמ"ד ואפילו אם היה פנוי מה צידו לעשות יותר השבתה בלבו זהו ציעורו. א"ו כשיש צידו לתקן קאי וצידו לאפותה אם היה פנוי עי"ש. וא"כ קשה לרש"י מאי דיקא נמי דקאמר דלמא לעולם דכבר החמיאה העיסה והא דקתני היה יושב צבהמ"ד משום דאם הי' צציתו הי' יכול לצער שריפה או דצצר אחר ועכשיו כשהוא צביהמ"ד משום ציטול צבהמ"ד הותרו לו לצטל בלבו. ומהו מוכח דלשורפו אסור אע"ג דצצר צ"י כדעת הר"מ ז"ל וספיר קאמר דיקא נמי.

מיהו שוב כתב דאין זה רא"י כלל, דגם רש"י ז"ל דסובר דיכול לצער כשלא ציטל משום אסור צ"י הוא רק לפי המסקנא דלא מהני ציטול אחר זמן אסור ומשום אסור צ"י שרי לצער. אבל לפי מאי דהוי מפרשין דברייתא מיירי שכבר החמיאה העיסה וציטול מהני אפילו אחר שנתחמץ. א"כ פשיטא דאסור לצער ציו"ט כיון דלא עבר צ"י א"א יצטל ואפילו לצער צ"ד אסור ואפילו לטלטלו אסור כיון דיכול לצטל ציו"ט. וכמו דקיי"ל לדין דאסור לצער ציו"ט צציתו לשיטת רש"י ז"ל ולא שרי אלא לכפות עליו כלי. וספיר קאמר דמדקתני הי' יושב צביהמ"ד ע"כ מוכח דכשיצטל צציתו י"א לו תקנה אחרת ומהו מוכח דמיירי צעקה מגולגלת מקמי דתחמץ.

*

גמ'. ואם של הקדש אינו צריך מ"ט מביבדל בדיילי מבינה. משמע לכאורה דלנו צריך לשום דבר, ודקדק הפנ"י, נהי דמיבדל דיילי מינה במקומו אכמי הא איכא למיחש לחולדה כדתינן [לקמן י' ע"ב] מה שמשיר ייחמו צניעה שלא יהיה צריך דיקה אחריו.

ותירין דכיון דמסקין לקמן דהיא דמה שמשיר ייחמו צניעה היינו דוקא שמה מוטול חולדה בפנינו ואם כן הכא בשל הקדש אף אם מוטול בפנינו לא יהא צריך דיקה מחשש דלמלא אחא למילל דכיון שראה שגררה חולדה משל הקדש אף אם ימלא אח"כ מיבדל דיילי מינה משום איסור הקדש.

*

גמ'. חמיו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה מופחים משום היכר. שו"ת הרשב"א (חלק א סימן ע) נשאל: ישראלים שיש להם צורות מלאים חטים וצקרקעית הצור וקירומיו יש מן החטה שנתצקעה מלחות הארץ. אם צריך לבערו ולמכרו לישראל קבא קבא דכי היכי דכליא קמי פיסחא. או אם יוכל למכרו לגוי על מנת שלא להוציאו משם עד לאחר הפסח וכלא קבלת אחריות. כחמיו של נכרי ברשותו של ישראל שעושה לו מחיצה עשרה וצור זה כמחיצה עשרה. או נאמר שאינו צריך אלא ביטול דהוה ליה כעושה את ביתו אורז קודם שלשים יום ואין דעתו לפנותו בפסח. ועוד שזה חמץ נוקשה הוא שאינו ראוי לאכילה ומסריח הוא.

והשיב: מדעתי מה שאמרת שיש צקרקעית הצור חטים שנתצקעו לא שיהא הדבר ברור אלא שאמרת מפני שמהם הסתם יש מצוקעות ואפשר שאין שם. ולפיכך זה קל ממנו שיש שם צדור. ונפקא מינה לענייני שאכחוץ לך. ומכל מקום בין כך ובין כך צביטול בעלמא סגי ליה. כאותה שאמרת דעושה את ביתו אורז. וקיל מינה מפני שאין נודע ממש שיש שם חטים שנתצקעו כמו שאמרתי ושמה אין שם כלל. ואם נתצקעו שמה נפסדו לגמרי מאכילת הכלב והוה ליה ספק ספיקא. ואילו היה צדור שיש שם חטים מצוקעות ונחיר אותו צביטול לכשיפנה אפשר שהיה צריך לבער. ואפילו לר' שמעון דאמר חמץ לאחר זמנו אינו עובר עליו בכלום. דהרי זה כמצטל ומתכוין לחזור ולמכרו לאחר הפסח. ורצ הא"י גאון ז"ל כך כתב בתשובה כמו שתמצא כתוב משמו בהלכות הרצ רבי יצחק בר יהודה ז"ל אכן גאית.

אבל מחלוקת היא צירושלמי דגרסין התם הפקר חמיו משלושה עשר לאחר הפסח מהו. רבי יוחנן אמר אסור וריש לקיש אמר מותר. אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש אי אתה מודה לי משש שעות ולמעלה שהוא אסור. אמר ליה תמן איסורו גרס לו הכא מאי אית לך למימר. אמר רבי יוסי לרבי פנחס נהיר את כד היתון אומרין אחיא דרבי יוחנן כרבי יוסי ודריש לקיש כרבי מאיר אינה כן אלא רבי יוחנן חושש על הערמה ריש לקיש לא חשש על הערמה. מה דנפיק מצנייהון נפלה עליו מפולת. מאן דמר הערמה לית כאן הערמה והוא מותר. מאן דמר זכיה לית כאן זכיה והוא אסור. ע"כ. פירוש זכיה כמחלוקת רבי יוסי ורבי מאיר בנדרים [מ"ג]. גמרא (פרק ד' דף מ"א) המודר מחברו

הגבהה אף שמשלם הקרן מדין תורה מ"מ הא לא נתחייב קרבן מעילה ולא יא' לחולין.

וביבדל"ק מפסחים כ"ו גזי חנור שהסיקו בעני הקדש בודאי היכי דנהנה בהסקתו ואפה צו את הפת דמעל והא דלא משני בצאפר הקדש דלעולם אסור ולא משני ע"י דליקה צדי אדם שלא נהנה דלית צ"י מעילה ז"ל דלא אורחא דמילתא שיטרוף ע"מ שלא להנות וכמנ"כ התוס' בפסחים שם על מוד ובמעילה בשוגג למה יטרוף בלי שום הנאה עכ"פ הדין דין אמת דמויק ומפסיד הקדש בשוגג אפ"י שצריך לשלם את הקרן מן התורה גם בשוגג לא מעל ולא יא' לחולין.

אולם י"ל בזה עפ"מ"כ הריטב"א בחולין קל"ט הא דאמר עלי הא דאמר הרי זו וכתב הריטב"א פירש כשאמר עלי מכיון שמרדה נתחייב מקדש באחריות וה"ל כחילול ונפיק לחולין יעו"ש הרי דס"ל להריטב"א דכיון דנתחייב באחריות הו"ל כפדיון וה"ל דלא דאסר מפסיד להקדש לגמרי הו"ל כפדיון ולפיכך נתחייב בפשיעה ולא מכר להקדש הו"ל כחילול ויא' לחולין ולהכי לרצ דס"ל דחמץ לאחיה"פ אסור בהנאה והו"ל פשיעה שלא מכר ויא' לחולין ול"ש מיבדל דיילי מיני משא"כ בהקדש שלא נתחייב באחריותו שפיר מיבדל דיילי מיני וכל זה לדעת הי"ש דס"ל דשומר א"י לומר הרי שלך לפניך לכשפשע נתחייב ויא' לחולין בתורת פדיון. אבל למנ"כ המ"ג כפי' תמ"ג צדין זה דאסר פשע ולא מכר דכל זמן שהוא צדין יכול לומר הרי שלך לפניך. א"כ כל זמן שהחמץ צדין אין עליו שום חיוב ויכול לפטור את עצמו בהרי שלך לפניך וממילא שלא יא' לחולין ג"כ.

ובחובות זה נסתר ג"כ ד' המשכנות יעקב דאף לדבריו דבמזיק שחייב בתשלומין מעל מ"מ בזה שפשע ולא מכר את החמץ וכיון דיכול לומר הרי שלך לפניך אין עליו חיוב תשלומין כלל ואין כאן דין מעילה כלל ובודאי דגם בהקדש יכול לומר הש"ל כמו בהדיוט ובפטר למש"כ בפנים דגם בקדשים שמחו לא פקע איסור הקדש. ורק דין ממון אין בו ולא הוי חולין ודמי לשאר איסורי הנאה בהדיוט דיכול לומר הש"ל וכ"כ האהעו"ז אור"ח ס' תמ"ג וא"כ כל זמן שהוא צדין אין עליו שום חיוב ולא יא' לחולין על ידי מעילה ולא נתחלל על ידי חיוב באחריות כמנ"כ.

ובעיקר הערת האנן עוזר דהא הגובר פשע שלא מכר וחייב באחריות ועובר בצל יראה י"ל דקדשי בה"ב דכל היכי דאיתא צי גוזל דרחמנא איתא והוי כמו צדית המקדש וכמנ"כ הראב"ד הוצא באס"י צדיק דלהכי לא קרינן צו וגונב מצית האש. והוי כחמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות והוא ציד הנכרי דאינו עובר, ומיוסב צוה ד' הירוש' בפסחים באת תנו"י תנא אי אתה רואה של אחרים ושל גבוי בקדשים שחייב באחריותו כר"ש דדהגל"מ כממון דמי, ותמה המרי"ט אלגאזי דהא בחמץ גם לרבנן עובר צדי' ולמנ"כ א"ש דלרבנן אינו עובר משום דהוי ברשות גבוי, אבל לר"ש דהוי כממונו עובר גם ברשות הנכרי ועי' צטו"ר אור"ח ס' תמ"א. ע"כ. וע"ש שו"ת אחיעזר (חלק ג סימן א) באורך.

*

דהטעם דז"י הוא משום דיבא לאכלו וכל שמדבל בדיל לא שייך בל יראה.

ואני השבתי דבאמת ז"צ היאך שייך קבלת אחריות דהקדש דהא בהקדש פטור אף בקיבל עליו שמירה וכמ"ש בחו"מ סי' ש"א ואף לפי שיטת המח"א הלכות שומרים דאם קיבל בפירוש אחריות מועיל כבר כתב הוא שם דל"מ רק לענין פשיעה ולא לענין גניבה ואצידה ואם נימא כשיטת הפוסקים דבעינן לענין כל יראה אחריות דגניבה ואצידה א"כ לא משכחת לה בהקדש.

ובזה מיושב מה שדקדקו דלמה מיעט מצ"י של אחרים ושל גבוה ולענין להחשיב דז"י כשקיבל עליו אחריות לא נקט רק עכו"ם בלבד ולא הקדש ולפמ"ש א"ש דלענין הקדש ל"ש קבלת אחריות ואף קנו מידו ל"ש בהקדש כמ"ש התומים סי' ס"ו דבעינן סודר דהמקנה וליכא ע"ש ולפ"ו לא שייך קבלת אחריות בהקדש ובה אחריות הא דנקט ואם של הקדש א"ש דמדבל בדילי מיני' דהנה הריטב"א דז"מ דף כ"ח כתב דזה דמוקי בקנו מידו והרי במתנה שומר חנים להיות כשואל אמרו דהאי הנאה דקמהימן ל"י וז"ל קנין וכחידה ואם בהקדש לא שייך דקא מהימן ל"י דהכל נאמנים אצל הקדש ע"ש ולפ"ו ז"ש דמדבל בדילי מיניה ופירש"י שהכל מחזיראים ממנו וא"כ לא שייך קבלת אחריות ולכן אינו עובר. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיז) מביא תמימה השואל, למי' א' דמוס' ריש פסחים (ב' ע"א) דהיינו טעמא דבדיקה שמה יבא לאכלו, וכיון דלא בדילי מיניה אמאי בחמנו של גוי כגון במחילה י' טפחים, ניוסח נמי שמה יבא לאכלו כמו בישראל ויהיה נריך בדיקה לבערו דוקא.

ובתב ליישב דהדבר נכון, עפמ"ש רש"י חמנו של נכרי המופקד אצלו ולא קיבל עליו אחריות דמותר להשהותו עושה לו מחילה דז"ד משום היכר שלא ישכח ויבא לאכלו וכו', היינו בנכרי שלא כבשמי' ליכא חששא שיבא לאכלו להדיא בשגגה איסור חמץ בלבד כדחיישינן בשל עצמו משום דהא ודאי ינטרף לשלם להנכרי אלא דשמה ישכח שהוא של הנכרי כיון שאין עליו לשומרו שהרי לא קיבל עליו אחריות ויאכלנו ע"ד שהוא של עצמו. לכן עושה מחילה דז"ד וכופה עליו כלי דז"ט משום היכרא דייקא שעי"ז יזכור שהוא של הנכרי ולא יאכלנו, ובהכי סגי להיכרא וא"ל לבדוק אחריו ולבערו אצל חמץ של נכרי שכבשמו תחת ידך דהוי ממונו כממונו וא"ל לשלם לו באמת חיישי' שמה יבא לאכלו אף שזכור ע"י מחילה או ע"י כפיית כלי דהוא של הנכרי שכבשמו כמו דחיישינן בשל ישראל עצמו ובאמת נריך לבדוק ולבערו דוקא מדרבנן ולא סגי ליה במחילה י"ט כנ"ל.

איברא בהדיא כתב הטור והש"ע א"ח סי' ת"מ וז"ל אם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבערו אפילו אם הגוי כבש תחת ידו ושריו עמו בחצר ונריך לעשות מחילה וכו'.

וב"י הטור וש"ע באמת ס"ל עיקר כתי' ב' דמוס' בריש פירקין וה"ט בשל נכרי כיון דאינו עובר עליו דז"י מה"ט גם

ואין לו מה יאכל מניחו על גבי הסלע ומפקירו ורבי יוסי אוסר. ואמרין מאי טעמא דרבי יוסי קא סבר הפקר כמתנה. מה מתנה עד דאחיא לרשות מקבל אף הפקר עד דאחיא לרשות זוכה. ומכל מקום אם כדברי הירושלמי זין כמאן דמר משום הערמה זין כמאן דמר משום זכיה חמץ שנפלה עליו מפולת לאחר הפסק מותר. דלמאן דאמר משום הערמה לית כאן הערמה. ולמאן דאמר משום זכיה לא קיימא לן בהיה כרבי יוסי אלא כרבי מאיר דסתם מתניתין כותיה. ולא קיימא לן בהא כרבי יוחנן דירושלמי. אלא שהגאון רב האי ז"ל אסר. ואפשר נמי דהא גרע טפי לענין ממפולת. דסתם ממילא שהוא שמנא ולא שיהא דעתו לפנות הגל ולחטט אחר הפסק. אצל כאן שדעתו לפנות צורו ולמכור הנמנא בפקרעיתו ובקירותיו לא.

א"א שאפשר להתיר מן הזד שאמרתי שאין כאן חמץ ידוע. דלימא לא הוה ציה בפסק כלל ואחר כך הוא שנחבקע. עוד הדבר קרוב שאין כאן חמץ אלא עפוש והפסק ולא חמץ נוקשא כמו שאמרנו. דחמץ נוקשא נמי אסור לפחות מדרבנן ולרבי מאיר בלאו. וזא ולמד מן הראשונים שהיו לפנינו שלא שמענו שיהא אדם נוהג בישראל לפנות אונרות חטים ושעורים ולפנות צורות בפסק. שחטים שבקרקעות עפוש והפסק הם שמקבלים ולא חיומן.

ואם בא ישראל למכור החטים המופקדים שימנאו בצורו לגוי ומשכיר לו צורו מותר ואפילו לכשתמנא לומר שהוא חמץ. ואפשר שאפילו בשקבל עליו אחריות. דמניא גוי שנכנס לחצרו של ישראל ובנקו בידו אין זקוק לבער. הפקידו אצלו זקוק לבער. ייחד לו בית אין זקוק לבער שנאמר (שמות י"ב) לא ימנא בצחכים. כלומר אף על פי שקבל עליו אחריות דאינו אסור אלא כל שהוא מזוי בצחכים. וזה אינו מזוי בידו כיון שאינו צייתו של ישראל ובגבולו. והיתר יחוד דומיא דאסור פקדון הוא. ואין אסור פקדון אלא בשקבל עליו אחריות. הא לאו הכי אתה רואה של אחרים ושל גבוה. הלכך היתר יחוד אפילו בשקבל עליו אחריות. ואף על פי שלא הביאה הרב אלפסי ז"ל בהלכות הלכה היא. וכמדומה שכל הפוסקים פסקוה בהלכותיהם גם הרב רבי זרחיה הלוי ז"ל. וכל שכן אם לא קבל עליו אחריות שהוא מותר ובלבד שלא יערים. דמניא בחוספתא רשאי ישראל לומר לגוי עד שאתה לוקח במנה קח במאחיס שמה אנטרף ואבוא ואקח ממך לאחר הפסק. ומניא בחוספתא אחריתי ישראל וגוי שהיו באין בספינה והיה חמץ ביד ישראל הרי זה מוכרו לגוי או נותנו לו במתנה ובלבד שלא יערים. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרי"ש (סימן תא).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ר) וז"ל: ודרך אגב אומר במה דאמרנו דקא וא"ו חמץ של עכו"ם עושה לו מחילה ואם של הקדש אינו נריך דמדבל בדילי מיני', ושאל אחד מתלמידי לשיטת הפוסקים שהביא הר"ן דקאי אף בקבל עליו אחריות א"כ מה מועיל דמדבל בדיל מיניה מכל מקום למה לא יעבור על ז"י ואמר דזה ראה לשיטת הר"ן

לדרוש בדברים שאסור ומוחר לעשות ביו"ט. תדע דקמתי דומיא דעצרת שאין בו ה' אחרות אלא אלו. עיי"ש.

ועיין תוס' מגילה (דף ד) בד"ה מאי איריא פורים אפילו יו"ט נמי. שכתבו, נ"ל דה"פ מאי איריא פורים שאין דורשים בו מקודם לכן שלשים יום וכו'. אפילו ביו"ט דדרשין לי יום לפניו אפ"ה דורשים בו ביום. כדמצינא לקמן (לב). ע"כ. והקשה הפני יהושע מזה ע"ד ה"ג, שנראה שנעלם ממנו ד' תוס' דפשיטא להו דאף בשאר יו"ט שואלין ודורשים לי יום קודם החג, ול"ד בפסח. עיי"ש. ועיין בשו"ת יהודה יעלה (אור"ח סימן קח), מ"ש בזה.

*

גמ'. **שם.** המגן אברהם (סימן תכט) הביא בשם הב"ח, דגם בשאר יו"ט חייב לדרוש לי יום קודם. וכתב, ועכשיו נוהגין לדרוש בשבת הגדול ובשבת שובה והעיקר להורות לעם ה' דרכי ה' ללמד המעשה אשר יעשון. ומהר"ל ה' דורש גם ה' חג בשבת שובה.

אמנם הגר"א שם הסיק דמ"מ בעצרת לא צריך לי יום לפניו, וסגי מאי צפון. והמשנה ברורה כתב, די"א דהחזיו שלשים יום הוא רק בפסח משום דיש בהן הלכות רבות כגון טחינת חטים ואפיית המצות והגעלת כלים וציעור חמץ שאלו הם חין עושין אותן כהלכותיהן קודם פסח לית להו תקנה בפסח משא"כ בשאר יו"ט די בציור ימים קודם ועכ"פ ביו"ט גופא לכו"ע צריך לשאול ולדרוש בכל יו"ט כהלכותיה וכדאיתא בסוף מגילה [דף לב] משה מיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג כגון. ועיין בצביאר הלכה האחרית בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין תפארת שלמה על מועדים (רמזי פורים) מה שכתב לצאר בענין הלשון שואלין כהלכות פסח, מהו הרמז בלשון "שאלה". דהנה כתיב אם על המלך טוב לזאת את שאלתי ולעשות את בקשתי. ויל"ד כפל הלשון מיותר. גם מה הפרש בין לשון שאלתי ובקשתי. אך הנה מבואר בזה"ק פ' ויקרא ע"פ (ישעיהו ז, יא) שאל לך אות מעם ד' אלהיך שהוא לשון שאלה לשאול לו אות מאותיות שם הוי"ו ב"ה מבחי' דרגין עלאין או למטה ממנו ע"ש. כי הנה כן כתי' (דברים ד, לב) שאל נא לימים הראשונים. הרמז הוא כי כאשר נמשכים החסידים הראשונים העליונים לעוה"ו הנה הם רק בצחי' שאלה שאין קיימים לאח"כ וחוזרים מיד כמו השאלה ההדרא צעירי. והנה זו היא השאלה מן דרגין עלאין להמשיכים למטה אך עוד כתי' (דברים י, יב) מה ד' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה שהקצ"ה שאל היראה מן הדיוקים ונותנו בחור אולר. ואח"כ חזרת השאלה לישראל כמ"ש (שם כח, יב) יפתח ד' לך אוזרו הטוב וכו'. ובא אח"כ לישראל יראה נוספת על הראשונה. אף כי (ברכות לג, ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היינו זה בתחלתו אצל אח"כ (שבת קד, א) הבא לטהר מסייעין אותו.

רבין לא הורינו בדיקה אלא שמה ישכח של נכרי הוא ויאלכלנו צריך היכרא וסגי מה"ט במחיצה כנ"ל.

שוב אחר שכתבתי זאת מנאמי שהב"ח עמד ע"ד הטור הג"ל ומירן כנ"ל דמה"ט חמץ דנכרי א"ל בדיקה משום דלא עובר עלי' בנ"י וכו' והפמ"ג באשל אברהם אות פ' דחה דהמינח לחי' ב' דחוס' בריש פסחים משא"כ לחי' א' והינח בקוש' יעו"ש. ולענ"ד נראה נכון ברור כמ"ש לחי' א' דחוס' ע"כ לחלק כנ"ל ע"כ.

*

גמ'. **לא אמרן א"ל שאין דעתו לחזור וכו'.** עיין רמב"ן עה"ת (בראשית ב, ט).

*

גמ'. **דעתו לחזור וכו'.** פרש"י כשרואהו עובר עליו. וציאר החמ"ס בזכות רש"י, כמ"ש הרע"ב במתני' דלכן לא סמכו אצטיוול דלמלא ימצא גלוסקא יפה ויהי' דעתו לזכות מן ההפקר ובטל הצטיוול שלו ועובר עליו ב"י, וזהו כונת רש"י דלכן פשיטא לרבא שצריך לבדוק מר"ה דנתי דיצטל בכ"מ שהוא מ"מ שמה יראנה בצואו בפסח ויבטל הצטיוול ויעבור עליו.

*

גמ'. **שואלין ודורשין בהלכות הפסח וכו'.** עיין בנ"י (ס' תכט) שכתב: תניא בפ"ק דפסחים שואלין בה' הפסח קודם הפסח לי יום. וא"ת והתניא (מגילה לב) משה מיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין ה' פסח בפסח ה' עצרת בעצרת ה' חג כגון. וי"ל דהא דתניא שואלין ודורשין קודם הפסח לי יום, לא למימרא דלנו מחוייבים לשאול ולדרוש כהלכות הפסח, אלא משום דקי"ל בעלמא בנ"י תלמידים שואלין א' שאל כענין וא' שאל שלא כענין מוקקין לשאול כענין, אחא לאשמעינן שכל ששאל בה' הפסח לי יום קודם הפסח חשיב שאל כענין. וכן פ' הר"ן. ע"כ.

ועיין טורי אצן מגילה (דף לב) שכותב: ונ"ל להציא ראי' לד' הר"ן. ממש"מ מ"ט דת"ק שהרי משה עומד בפסח א' ומוהיר על פסח ב', שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, וכתיב ויהי' אנשים אשר היו עומדים וכו'. מ"ט דרשב"ג שהרי משה עומד בר"ח ומוהיר על הפסח, שנאמר החדש הזה לכם וכו', בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לצית אבות. והשתא יש להקשות לת"ק מהא דמשה עומד בר"ח ומוהיר על הפסח, ואמאי לא הוהיר מיום י"ד באדר שהוא לי יום קודם הפסח. ולפ"ד הר"ן כיון שאין חיוב לדרוש בה' פסח, חו לק"מ לת"ק מהא דמשה עומד בר"ח ומוהיר ולא קודם לכן. ע"כ.

עוד כתב בנ"י שם, שדיני פסח עכ"פ צריך להודיעם לעם קודם הפסח לי יום, כדי שיהיה להם שהות רצ להתעסק בטחינת חטים ואפיית המצות והגעלת כלים וציעור חמץ, דאילו בפסח לית להו תקנתא, אי לא עבדו להו מקמי הכי כהלכותיהן. משא"כ בשאר מועדים וכו', ומש"ה א"ל לדרוש כהלכותיהן כל כך זמן קודם. ומש"ש שואלין בה' הפסח בפסח, וה' חג כגון, היינו לדרוש בטעמים שבעצורם נטווינו במעמד ההוא, וכן

היא איהו שאיל להו צימא דכלה דדורשין לפני רגל דדיני רגל דלא מצי לאשתמוטי וכו' (ב"מ צד.). א"כ ספיר קאמר שואלין דורשין ולא מחלק בין זמן לזמן, הלכך ש"מ דלעולם חל עליו חוב"ת ציעור ל' יום קודם פסח לפרש להם ציעור חמץ במוסר השכל.

וב"ז זה בדורות הקדמונים צימי חכמי הש"ס שקבעו הדבר חובה לשמוע מוסר, כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים ע"י תוכחת מוסר (משלי ו, כג). מה שאין כן בזמן הטור, חכמה ומוסר אוליים צו (משלי א, ז) ולא קבעו חובה בזה, על כן נקט רק שואלין.

*

גמ'. שם. בפספ"ק באר מים חיים (פרשת בהעלותך) כתב דדברי הת"ק ורשב"ג אלו ואלו דברי אלהים חיים. כי הנה בספרי אמרו (מובא בילקוט רמז תש"י וברש"י) וידבר משה אל בני ישראל לעשות הפסח למה נאמר וכו' מלמד ששמע פרשה זו מסיני ואמרה להם וחזר ושנאה להם בשעת מעשה וכו' עד כאן. ולפי דברי רבן שמעון בן גמליאל שקוצר שזה היה מעשה באחד לחודש הראשון שחי שצמות קודם החג. נראה שאף דבר הידוע לאדם מאז נצרך לשנותו צמתו ושחי שצמות קודם כי שמא שכת את הידוע עבור ימים שצנחים שהיה לחלק ויהיה טועה בדבר משנה זה שכבר שנה וכמאמר חז"ל (מגילה ל"ב.) משה תיקן וכו' שיהו דורשין צעניו של יום וכו' וזה די צמתי שצמות קודם כדמוכח מכאן שהיה משה עומד בראש חודש ומוזהיר על הפסח וזה דוקא בדבר שכבר נשנה מה שאין כן בדבר החדש שעדיין לא שנה האדם כלל נצרך להתחיל צלימודו שלוש יום קודם כי שחי שצמות ילך על עיקר הלימוד להחישב הדבר בלבו היטב להיות שגור ולהודיע הדברים לחבירו וחבירו לחבירו שידעו הכל ההלכה ברורה. ושחי שצמות לשנויה קודם העת. וזה נלמד מפסח שני שהיה דבר חדש אליהם שאמר משה (לקמן ח') עמדו ואשמעה מה יצו וגו' וזה על זה ל' יום קודם, שיהיו רגילין בדבר ולהחישב בלבו היטב כנאמר.

וע"ז כן גם בזמן הזה הנה כשחכם יושב דורש בהלכות הפסח והוא נבון דבר ממוך דבר ומחדש חידושין דאורייתא בדקדוקי חמץ ומצה על דא היותר נאות ולהורות לעם ה' הדרך אשר ילכו באזהרת הדינים הללו שלא יעשו כמזאת אנשים מלומדה וכמנהג אבותיהם רק להצין הדבר על מכונו ולתת אל לבם הענין אשר נעשה בחמץ ומצה ופסח ואל מה הם רומזים וכי האדם נצרך אז לברוח עם כל לבבו ומחשבתו באמת לה' המיוחד עד שיהיו נמשכין אללו כל בחינת תאוות הזמן באמת לאמימו שלא יתן לב אליהם כלל, ואז גאולה תהיה לו. ואם לא כן עדיין הוא במצרים ח"ו עבדי פרעה ולא עבדי ה'.

ובזה ודאי נצרך העם להיות שואלין דורשין כלומר לשאול ולבקש מאתו מאוד לדרוש להם קודם הפסח שלוש יום כי דבר חדש הוא כי דברים כאלו מתחדשים בכל שנה ושנה ועד שיהיה שגור הדבר בפיהם ויכלצם נצרך שלוש יום לזה (וקצת סמך ממה שאמרנו לענין מוריד הגשם שאחר ל' יום אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם בימות הגשמים אין צריך לחזור לפי שכבר הורגל

נמצא כי לפעמים יורדין דרגין עלאין למטה צמחי שאלה ולפעמים דרגין תחתין עולין למעלה צמחי שאלה וזהו הנקרא עליונים למטה ותחתונים למעלה. והנה זהו שנקרא צמחי (ב"מ צד, א) שאלה צבעלים ופטורין מן האונסין לכל יהי שום אונס על ישראל כמ"ש רשב"י (סוכה מה, ב) יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין.

והנה לכך גם אסתר כשראחה שעת הדחק ההיא אמרה לפני הש"י (אסתר ז, ג) אם על המלך טוב לתת את שאלתי הוא הורדת החסדים העליונים למטה שהיא צמחי שאלה כנ"ל אז ע"כ יהי מקום לעשות את בקשתי ממילא בכל טוב.

וזהו הלשון שואלין דורשין בהלכות פסח קודם לפסח כי אמנם הימים האלו של ר"ח ניסן הנם ימים המצורכין שהם הכלי מחזיק ברכה מוכנים לקבל כל טוב שהם ימי החסד כמצואר בספרים. אך נצרך להמשיך עליהם מחסדים הראשונים למלא אותם ברכת ד' וזהו הנקרא שאלה מימים הראשונים כי כאן הבין שאל וזהו שאמרו שואלין קודם לפסח בהלכות פסח.

*

גמ'. שם. בטור (סימן תכט) כתב רק "שואלין", והקשו עליו למה שינה מלשון הגמרא "שואלין ודורשין". וראיתי בפספ"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת קדושים) שכתב לפרש ע"ד הלכה, דקשה למה לי דורשין דסגי בשואלין, כי הלומדין יודעין ואין נצרך לדרוש להם, ולהמוי עם שאין יודעין צדיני פסח ישאלו מה שיטערו. ועל כרחק לומר שלא ידעו המווי עם שיש בזה איסור כדי שישאלו דינו, לכך דורשין כדי שידעו לשאול. וקשה א"כ הוה ליה למימר דורשין ושואלין.

וכתב לתוך, דדיני פסח כולל צ' ענינים כמו בכל המזלות, ובכללן הוא מזאת תפלה שיש בו גוף ונשמה, ומרגלא בפומא דאנישי תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. כך יש במזלות ציעור חמץ גוף ונשמה, דהיינו המעשה עם הכוונה השייך לציבור חמץ, הוא דיני מוסר שרמזו הקדמונים על ציעור חמץ הוא היצר הרע, ובשעת ציעור חמץ יכוין לצער היצר הרע מקרבו וכו', והגעלת כלים הוא תשובת המשקל כפי תשמישן בחימום היצר הרע כך הכשירו בחמין, ושאר פרטי דינים הנזכרים בספריהם ע"ז. וא"כ זהו שאמר שואלין, ר"ל דיני חמץ במעשה. ודורשין הוא דיני מוסר השייך למעשה ציעור שידרוש החכם, שיהיה במזלות ציעור חמץ והכשר כלים ואינך שיהיה להם גוף ונשמה.

איברא דדיני מוסר יש זמן לאומרו ולפזר, ויש זמן למנוע ולנכס. ואין אמר סתם שואלין דורשין דמשמע בכל זמן, וזה אינו. וגם יש מניעות מחמת שלא יהיה רכיל מלצין פניו וכו'.

איברא דכל זה אחי ספיר בכל השנה דרשות נתונה בידו אם לומר תוכחת מוסר אם לאו, ואז ישקול בשכלו הקודש אם למנוע או לאומרו, מה שאין כן ל' יום לפני הפסח דחל עליו חוב"ת הציעור דייקא להודיע איך יציעור חמץ. והוא דאמרו בפרק השואל א"ל רבנן לרבא שאיל לן מר וכו', עד דמסיק ולא

מנז מועדו בפסח. ולשבת ל"ז וע"כ לטומאה. וע"ז בזה התשובה דאיכא פסח שני וזריך במועדו לשבת כחירון מהרש"א.

ובזהיות כן הוצרך משה רבינו ע"ה להגיד להם גוף הדין דפסח שני שהוא עיקר התשובה על שאלתם ששאלו

מנז במועדו וכאמור וא"כ מנ"ל דשואלין ודורשין קודם פסח ל"י. עיי"ש בערבי נחל שהאריך בזה על דרך הפלפול.

וע"ע בערבי נחל (פ' שמיי) אריכות נפלא בענין שואלין ודורשין וכו', ובישוב דברי התוס' כאן.

*

גמ'. **מאי טעמא דרשב"ג** שהרי משה עומד בראש החדש וכו'. מכאן משמע דילפינן מקודם מתן תורה, ובשור"ט מהרש"ס (חלק ב סימן רכז אות יב) הביא משור"ט שואל ומשיב (מהדורא תנינא ח"א סימן א) שהביא בשם מהר"י אבן שועב פ' ויחי שהביא בשם הרמב"ן דעשרה דברים נלמדו מלואת יעקב לבניו, והעיר מהירושלמי שהוצא בתוס' מ"ק (דף כ') דאין למדין מקודם מ"ת.

ובדברי התוס' מו"ק הנ"ל, העיר בשאלת שלום על השאלות (אות מ') והביא ראיות מכתובות (דף נ"ז ע"ב) יצמות (דף ס"ד ע"א) וזבחים (דף ק"ח ע"ב) דלא קיי"ל כהירושלמי הנ"ל.

וי"ש להביא עוד מפרקי דר"א (פ"ז) דיליף באמת מקרא דויעש לאביו אבל ז"י דין אבילות, וברש"י נזיר (דף ט"ו ע"ב) ד"ה אלו וכו' כתב דאסמכוה רבנן אהך קרא וע' ברי"ף ור"א"ש פ"ג דברכות סי' ט"ו ומעיו"ט שם אות ה', והא דבש"ס דילן לא יליף אבילות מויעש לאביו י"ל דש"א"ה דעביד מלחא יתירמא בחגיגה ובכ"י מ' יוס ג"ה, א"כ אין רא'.

וי"ש להביא עוד מהירושלמי (פ"א דסנהדרין ה"ד) ובמרה"פ שם שהעלה דפליגי אמוראי אי ילפי' מקודם מ"ת, ובשזעו"ט (ד' ל"ח) יליף שזעו"ט בנקיטת חפץ מאברהם, ובצ"מ (דף ג') מוטב שישליך וכו' מתמר וכו', ובצ"צ (דף קע"ג ע"ב) מנין לערב כו' מיהודה, וכל דין אין מערבין שמתה בשמחה הביאו בתוס' מועד קטן (דף ח' ע"ב) בשם ירושלמי דיליף ממלא שזעו זאת, וע' בט"ז א"ח סי' תקע"ד סק"צ בזה דאסור לשמש בשני רעבון, וע' יומא (ד' כ"ו ע"ב) אכן מאברהם ניקוס וגמור.

והע"ה בשור"ט מהרש"ס שם, דלאו כלל הוא, ובמקום דאיכא טעם וסבא ילפי'.

ובזה מיישב קוש' התוס' (י"ד סי' של"א וסי' שמ"ו אות ח') מתוס' מ"ק (ד' ח') הנ"ל. עיי"ש.

וע"ע מ"ש בשור"ט מהרש"ס (חלק ב סימן ר"י) ושם (חלק ז סימן צג).

*

גמ'. **שם.** עיין פנ"י דלא תקשה לרבנן בהנהו קרא דרשב"ג מאי עבדי להו, שלא נאמרו פרשיות פסח אלא שני שזעו"ט בלד, דיש לומר דהיה דהחדש הזה לכם ליכא למשמע מינה כלל אליבא דרבנן כיון שעדיין הוא קודם מתן תורה ולא רמיא עלייהו חיובא כלל לשאול ולדרוש, וכה"ג אמרינן בדוכתי

בזה שלושים יום כמו שאיתא בשולחן ערוך אורח חיים סימן ק"ד סעיף ח' עיין שם). אבל גוף הלכות דיני פסח הנשמעים מכבר בכל שנה ושנה אין צריך לשנותו כי אם שמי שבתות קודם כי כבר הורגלו בזה מאלו. עיי"ש שהעמיס ביאור זה בקרא.

*

גמ'. **שם.** כתב בספר תשובה לטובה (ליקוטים, דף ל"א) וז"ל: שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום, ורבי שמעון בן גמליאל אומר, שמי שבתות. הכוונה, שבת תשובה ושבת הגדול. רבי ר' בונם ז"ל אמר, שואלין ודורשין, ניצרך לשאול את עצמנו. והוקשה לו, על חכס מה הוא אומר, מה העדות וכו', מה חכמה יש בזה ששואל 'מה העדות'. ותירק, שבה הראה חכמה - במה ששואל את עצמנו.

והרבי ר' חנוך הענין ז"ל מאלכסנדר דקדק זאת מגמרא. באס יש לו בן - הן שואל את אביו. ובאס לאו - אשמו שואלנו. ואס לאו - הוא שואל את עצמו. רואים אנו שאדם צריך לשאול את עצמו.

*

תוס' ד"ה התם. עיין בשור"ט מהרש"ס (חלק ג סימן שכו) ושם (חלק ד סימן סו) ושם (חלק ז סימן קפא) ושור"ט אבני נזר (חלק ח"מ סימן לה) ושם סימן ק).

דף ו ע"ב

גמ'. **שהרי משה עומד בפסח ראשון ומוהיר ע"ה הפסח שני.** עיין בשור"ט בנין ציון המדשות (סימן ס אות יד).

*

גמ'. **שם.** הקשו התוס', הא ע"י שאלת הטמאים הוצרך להשיב להם, ותירצו דלא הוה לו לומר להם רק אל תעשו פסח וכו' לא. אמנם הערבי נחל (דרוש ד' לשבת הגדול) כתב, דאכתי אין ראיה כלל דשואלין ודורשין, משום דעל שאלתם הוצרך לומר להם שיעשו פסח שני. דהנה לקמן בפרק כ"ד זולין קאמר למילף שאר קרבות צבור דדוחה שבת מדכתיב אלה תעשו לה' במועדיכם כו', והקשה מהרש"א דא"כ למ"ל קרא בפסח דדוחה שבת הא הוא ג"כ קרבן צבור, ותירק דקרבות רגלים קבוע להם זמן משא"כ פסח לא מיקרי קבוע ליה זמן כיון דאיכא טמאים דעבדי פסח שני ע"ש. והנה הש"ס אמר הכי באלו דברים דמה דדחי פסח לטומאה ילפינן מדכתיב איש איש כי יהיה טמא איש נדחה ואין צבור נדחה, ממילא קודם שנאמרה פרשת פסח שני לכאורה לא הוה ידעינן כלל דפסח דחי טומא האף דכבר נאמר במועדו בפסח ראשון איכא לאוקמיה לשבת, אלא דאדרבה קודם שנאמרה פ' פסח שני לא הוה צריך מועדו בפסח ראשון לשבת כק"י מהרש"א ותירצו ליתא דהא גס פסח קבוע ליה זמן כיון דעדיין לא ידעו מפסח שני וא"כ מועדו לא צריך לשבת ועל כרחך דאחיה ללמד דדוחה טומאה. והיינו דקאמרי ליה אמת שאנחנו טמאים ואפילו הכי למה נגרע לבלתי הקריב כו' במועדו ר"ל

לטהרות דס"ט צרה"ר טהור משום פסידא ולזה הוצרך להודיעם דין פסח שני שעל ידי זה לא יפסידו כלום.

ו"י"ש רש"י"ג אידי דאיירי דמילי דפסחא להודיעם שפטורים מתקרבן פסח של ראשון הוצרך להודיעם גם דין פסח שני שהרי אי לא דינא דפסח שני היו מותרים להקריב פסח ראשון ולכן סבירא ליה לרש"י"ג שמי שצותה דכשעמד בפ"ר והודיעם דין בעשור לחדש לא היה צריך לדרוש להם דין י"ד וט"ו של ניסן ודו"ק. ע"כ.

ובהג"ה לבן המחבר **שם בותב**: לענ"ד ליישב קו' הריטב"א הנ"ל דהנה צמק"א כתבתי לצאר מאמר חז"ל בפסרי זוטא הוצא בילקוט בהעלותך הוצא בעט"ח ח"ש בסוגיא דפסחים ז' ח"ו ויאמרו האנשים ההמה אליו מגיד שהיו צ"א כשרים וצדיקים ומרדים על המצות. רבי אומר א"ל הרי הוא אומר למה נגרע לצלתי הקריב נשמע שהיו חרדים על המצות ע"כ. וכבר דקדקו מנ"ל להוכיח מזה שהיו חרדים על המצות הלא אם לא יקריבו קרבן פסח יתייבזו כרת ומי שאינו רואה בהכרת נפשו צדיק וחרד על המצות יקרא. ונראה דצ"ס דסוכה (כ"ה) איתא ד' שלום היה בערב פסח ובסמ"ג חשכ לפי סדר עולם שער"פ חל אז בשבת וע' צש"ק סוף עירובין צוה ובפסחים (ס"ה) מצואר דהואה אסור בשבת משום שמא יעצירו ובתורי"ד שם ציאר דהיינו שמא יעצירו המוזה ע"ש ולכאורה יש להצין הא אין שבות במקדש.

אך זה אינו דהא כל הטעם דאין שבות במקדש כתב הכ"מ משום דכהנים וזרזין הם וע' רמב"ם פ"ב משופר ואם כן כאן דהגזירה הוא שמא יעצירו המוזה והוא אינו זרזי וספיר גזרו.

והנה ברש"י שבת (כ') כתב ח"ל היינו טעמא דלא גזור משום דכהנים וזרזין הם שכולם היו בני תורה ומצוות וזכרים ולא אחי לאחיוי משתמשך עכ"ל. וע' בירושלמי מ"ק סוף פרק ג' חזרין וזרזין הן ובק"ע שם ת"ח וזרזין הם ע"ש ולפי זה א"ש דברי הספרי שהם שאלו למה נגרע הלא תשובתם צדו וכן' הריטב"א וצ"ע ז"ל דהם שאלו לפי שהיה ז' שלהם צער"פ ושאלו למה נגרע הלא אפשר להוות עלינו אף הלא אז היה ער"פ בשבת ואסור להוות משום שמא יעצירו אף הלא כל הטעם הוא משום שמא יעצירו המוזה דאם לא כן הלא א"ש במקדש והא דא"ש במקדש הוא משום דכהנים וזרזין והיינו משום שהם בני תורה ומצוות ואם המוזה גם כן חרד על המצות ל"ש גם גזיה שבות. ולכן ספיר שאלו למה נגרע דאפשר להוות עלינו אף שהא שבת. ומוזה הוכיח הספרי דהיו כשרים ומרדים על המצות דאם לא כן קשה קו' הריטב"א הלא תשובתם צדו. ולפי זה מובן מה שאמרו אנוחנו טמאים כלומר אנוחנו שאנו בני תורה ומצוות על המצות למה נגרע דאפשר להוות עלינו אכל אם היו אחרים טמאים ספיר אינם יכולים להקריב וזה שהשיב להם משה רבינו עליו השלום עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם דייקא דעל אחר אינו יודע שצלתי אפשרי לו להקריב בטומאה דהא אסור להוות עלינו ובנ"ל. ע"כ.

*

טובא [ע"ז כ"ד ע"א] דאין למדין מקודם מתן תורה, ומההיא דשנה שניה ויעשו את הפסח במועדו נמי לא חיקשי להו דמכיון שכבר היו יודעין כל דיני פסח ומתן ומונה דצמק"א נאמר להם וממילא היו שואלין ודורשין בהם שלשים יום קודם פסח אלא דפרשת דויעשו בני ישראל את הפסח לא נאמרה אלא בשביל דבר שנחמדש במועדו אפילו בשבת ואפילו בטומאה, מיהו לדברי האומר [קידושין ל"ז ע"ב] שלא נחמיינו ישראל בפסח אלא לאחר ירשה ושיבה וההיא דפסח מדבר על פי הדיבור הדרא קושיא לדוכא דכיון שהיו סבורין שלא נחמיינו בפסח לא היו שואלין ודורשין ואם כן למה לא נאמרה אותה פרשה דויעשו את הפסח שלשים יום קודם פסח דהא צ"ק דעזרת כוכבים [ה' ע"ב] משמע דעיקר הנהו שלשים יום היינו בשביל קרבן דשכיחי מומין ע"ש.

ובתב הפנ"י דנראה מזה דרבנן דהכא לא ס"ל כהאי תנא דלא נחמיינו בפסח מדבר אלא על פי הדיבור ורש"י"ג נראה דס"ל כהאי תנא וילף שפיר דאין צריך אלא שמי שצותה והשתא בזה קמפלגי.

*

גמ'. שם. המפרשים תמהו, הרי גם לרבי שמעון בן גמליאל יש לומר דאין דורשין אלא לעשרה ימים, ואידי דריש לבעשור לחדש מסיק לכל מילי דפסחא. וגם לא יתכן שידרוש דיני פסח שני אידי דדרש דיני פסח ראשון.

ובישו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קעא) כתב לתרץ, דהנה הפנים יפות (פ' בהעלתך) הקשה לר"ע דאמר מישאל ואלנפן נושאי נדב ואציהוא היו ולמ"ד שרפת גופן ממנו ז"ל דשלדן קיימת הו' כמו שכתבו התוספות בטובה כ"ה וסנהדרין נ"ב, ואם כן היה אפר ממנו וכיון שהוציאו בחימות וקיימא לן דאי אפשר לנמנע ובסגנון א' מהם את השלדא נתקלקל ואינו מטמא את השני וכיון דהעורה יש לה דין רה"ר הו' ס"ט צרה"ר לגבי כל אחד ומהר"א היה שהיו שניהם טהורים.

וב"י ליישב משום דבאו צ"א ז"ע מתוס' פסחים י' דזהו רק מדרבנן ונראה לפמ"ש הר"ש הנ"ל דלר"ע גם ס"ט צרה"ר טמא בחדש שיש לו תקנה בטבילה והואה ודוקא בטבילות שנטמאו שאין להם תקנה טהורים. והיינו דאף דגם לדין בדאיכא מים זיל טבול כדאיתא צ"ע (ל"ז) הוא רק חומרא ולר"ע הוא מדינא ויש לומר דר"ע ס"ל דדבר שיש לו מתירין הוא מה"ת וע' צש"ת שצ"א"מ סימן י"א אם כן לר"ע לשיטתו שפיר היו טמאים.

ובה יש ליישב קו' הריטב"א בזה דאמרו אנוחנו טמאים למה נגרע ותמה דהא תשובתם צדס לפי שהם טמאים ולפמ"ש יש לומר דהא מצואר בתוס' פסחים (י"א א') ד"ה אכל לא גודשין בדגדישה ליכא פסידא וכו'. ואם תאמר אם כן מה פריך דלמא הכא שרי ר"י משום פסידא אכל גזי חמץ גזרין. ויש לומר משום מצות ציבור יש להחיר כמו פסידא ע"ש. א"כ זהו שאמרו האנשים אנוחנו טמאים לנפש אדם אף שאנוחנו שנים והוא ס"ט צרה"ר וצ"ע כ"מ משום דאדם יש לו תקנה בהואה וטבילה וליכא פסידא למה נגרע מהקריב וגו' והרי יש הפסד מצוה ודמי

בכל דיני פסח מזרים ודורות ואם כן דלרש"ג לא נחמיצו במדבר אלא על פי הדיבור חו ליכא שום גנות לישראל שלא עשו כי אם פסח זה בלדד ואם כן מקשה שפיר ונכתוב ברישא.

*

והיערות דגש (חלק שני דרוש יב) כתב לפרש המשך הקושל, דהנה רש"י בחומש [במדבר א', א'] פירש, למה לא פתח בזה, מפני שהיא גנותם של ישראל שלא עשו במדבר רק פסח אחד, וידוע ברבה פרשת במדבר [א' א'] דקתהך כהרי א"ל, דקדק שהקדוש ברוך הוא עושה מפרסם כהררים, ומשפטיך תהום רבה, משפט שהקד"ה עושה אין מפרסם, כמו שהיה בחורבן בית המקדש וכו' ע"ש, ולפי זה י"ל, לכך לא נכתב באיזה יום בחודש נאמר ויעשו בני ישראל את הפסח, היות גנותם של ישראל, והרי זה בגדר משפטיך תהום רבה. אמנם ידוע מ"ש בשבת [דף לו ע"ב] החורה מנסה ואחיה מגלה, והוא גמיר גזירה שזה, ופירש"י ותוספות מה דיליף מגזירה שזה הוא מגולה וכאילו נכתב בפירוש, וא"כ חו ליכא למימר דהוי פורענות, דהא בגזירה שזה ילפינן דהוי ב"ל לחדש במדבר ממדבר והרי הוא מגולה, וא"כ מקשי הש"ס שפיר ונכתוב ברישא וכו', מה שאין כן על הקרא הוא אמרין כמ"ש רש"י דהוי גנאי, ולכך לא מפרסם.

*

ובספרו שם (דרוש יח) הניף ידו שנית לבאר קו' הגמרא כאן, דהכחזיר ויודו עולם פירשו על הא דל"ה הקב"ה למשה ויעשו את הפסח במועדו, סלקא דעתך דיתעצל משה בעשיית הפסח, אלא דמשה היה רוצה לעבר השנה, וזהו הקב"ה למשה ויעשו את הפסח בלל יתעבר, ויש להציק, למה היה רוצה משה לעבר השנה, הא אין מעבדין מפני הטומאה, ואי על אצבו, זה לא שייך במדבר, דהיה המן ולא הקריבו עומר כלל ולא נהוג דין חדש, ואי על התקופה, הא אימת בליקוט פ' ב"ל, אותה שנה דנאמר החודש הזה לכם היה חודש לבנה וחודש חמה שנים, ואם כן בשנה ראשונה היתה תקופת ניסן בראש חדש ניסן, בשנה שנייה היה י"ב בניסן, דאין בין שנות חמה לשנות לבנה אלא י"א ימים, ואם כן היה פסח בתקופה חדשה, ואין כאן עיבור.

אך לכאורה לא מקשה הגמרא מידי ונכתוב ברישא בחודש ראשון, ד"ל לעולם דמעה דניסן דמעשיית הפסח היה מאוחר למעשה דבמדבר דנעשה בחודש השני בשנה שניה חיה היה ניסן שלאחריו, ואי קשיא אם כן שנה שלישית מבעיא ד"ל מניסן מניין, זה אינו ד"ל דהיו שמי שנים בין יציאת מצרים לפסח הלזה, ובשמי שנים משום דאין עדיין בחור שנה שלישית למ"ד יום, ואימת בגמ' דראש השנה [ט ע"ב] כל שלא נכנס ל' יום אינו נקרא שנה, רק לפי זה י"ל דמשה שפיר עשה דרצה לעבור, ולעולם מפני התקופה, ואין להקשות דאם כן הוי פסח בתקופה חדשה ואין כאן עיבור, זה אינו דאי אמרת דהיה בשנה שלישית, אם כן הוי ב' פעמים י"א, והוא כ"ב, והוי פסח בתקופה ישנה, ויכול משה שפיר לעבר מפני התקופה.

דל"פ זה בלא זה על הפסוק לא יכול להקשות ולכתוב ברישא, דהייית אומר כנ"ל, ובאמת הוי אחר שנה שניה, והא דלא חשיב, משום דלא הוי ל' יום כנ"ל. אכל השתא דאמר רש"ג שמי

גמ'. **אתיא מדבר במדבר וכו'.** י"ע לרבנן למה לן הך גז"ש. ותייך בספר משך חכמה (במדבר ט, א) דבסנהדרין פרק קמא (יב ע"א) פליגי אם מעבדין השנה מפני הטומאה והנה אם נאמר דאין הפסח דוחה השבת (עיי' לקמן סו), אז ודאי דמעבדין החדש, כדי שיחול פסח, היינו יום י"ד, בחדש בשבת, ובשנה השנית בחדש בניסן הוקם המשכן (שמות מ, יז), ודרשו ו"ל (שבת פז:) ראשון למעשה בראשית, ואם כן היה י"ד בשבת, ולפי מה דהוי ס"ד דאין פסח דוחה שבת, אם כן הוי מעבדין חדש אדר וקצבו ריש ירחא בשלשים ואחד, כדי שיהיה ארבעה עשר בחדש בשבת, לכן אמר לו השם ביום שלשים, שהיום יקצבו ריש ירחא ולא יאיימו על העדים לעבור, כדאמר ריב"ל ברי"ה פ"ק דף כ' דמאיימין בניסן ותשרי לעבור. ולשיטת ר"מ (סוף פ"ג מקה"ח) אפשר דהו"א דמעבדין את השנה, לכן אמר הכתוב וידבר ד' אל משה כו' בחדש הראשון לאמר, שהיום בחדש הראשון לאמר, ולא יעברו לא את השנה ולא את החדש, רק שיקצבו היום לחדש ניסן, שיעשו בני"א את הפסח במועדו, שדוחה שבת עשיית פסח והותרה אכלו שבת, וכדאמר ביומא סוף טרף בקלפי, והוא כש"כ מטומאה למ"ד טומאה הותרה בלבו, דאין מעבדין, כדאמר בסנהדרין סס.

*

גמ'. **ונכתוב ברישא דחדש ראשון וכו'.** רש"י בחומש (פרשת בהעלותך) פירש דלא פתח בזה מפני שהיא גנות של ישראל, וכתב הפני"א דאפ"ה מיימי נמי הא דאין מוקדם ומאוחר, משום דאכתי קשה דהו"ל למיכתב ברישא פרשת ויהי ביום כלות משה להקים המשכן דבזה שייך לפתוח הספר מייד אחר תורת כהנים ואח"כ פרשת פסח ואח"כ דחדש שני אלא על כרחך דאין מוקדם ומאוחר, אלא דלא ניחא ליה לרש"י בפירוש החומש האי מילתא לחוד דאין מוקדם ומאוחר דאפ"ה כיון שנוכר הזמן בפסוק לא שייך כ"כ טעמא דאין מוקדם להקדים המאוחר בפירוש ומש"ה צריך נמי לטעמא דגנותן. עיי"ש. וע"ע בחידושי חת"ס כאן.

*

גמ'. **ונכתוב ברישא וכו'.** פרש"י דלאו אשמעתין פריך וכו'. אמנם הפני"א כתב דשפיר יש לפרש דאסוגיא דשמעתין פריך, לפי מה שפירש לעיל דאקרא גופא הוה מצי למימר דלא שייך לכתוב ברישא פרשת פסח ולפתוח הספר בזה כיון שהוא גנותן של ישראל שלא עשו כל ארבעים שנה במדבר אלא פסח זה בלדד אלא על כרחך שנתחייבו לעשות, משא"כ בשמעתין דיליף רש"ג דשואלין ודורשין שמי שבתות ואי ס"ד דכבר נתחייבו א"כ כבר היו יודעין כל דיני פסח שצמחרים נאמר להם פסח דורות ולא נאמרה אותה פרשה אלא בשביל דינים שנתחדשו, במועדו ואפילו בשבת ואפילו בטומאה ולא שייך בזה מילתא שואלין ודורשין, ואדרבה משמע יותר כדברי חכמים דשואלין ודורשין שלשים יום ואם כן כבר התחילו לישראל ולירושלם אלא על כרחך דרש"ג סובר שלא נתחייבו במדבר כלל וא"כ אי לאו שאמר להם משה על פי הדיבור שיעשו לא היו שואלין ודורשין בזה כלל והוצרך לומר ברי"ה שנתחייבו כדי שישאלו וידרשו

אסוריה לא מצי מצטל ליה והתניא היה יושב צדית המדרש וזכר שיש חמץ בחור ציתו מצטלו בלבו אחד שנת ואי י"ט בשלמה שנת משכח' לה כגון שחל ארבע עשר להיות בשנת אלף י"ט בחר אסורא הוא אמר ר"א בר יעקב הכא בתלמיד היושב לפני רבו וזכר שיש עיסה מגולגלת בחור ציתו ומחירא שמה החמץ קדים ומצטל ליה מקמי דהחמץ דיקא נמי דקמיה היה יושב בחור צית המדרש ש"מ פרש"י דיקא נמי דעדיין לא החמץ דקמיה היה יושב צדית המדרש דמשמע מפני שאין יכול לקום ולילך משם הו' מצטלה בלבו ואי בחמץ גמור ל"ל יושב צדית המדרש ואפילו אם היה פנוי מה בידו לעשות יתר השצתה בלב זה ביעורו וכו' ומשום י"ט נקט וכו' יע"ש ואם אחת דאיכא דלא ציטלו קודם י"ט מותר לשרפו צי"ט למה אין בידו לעשות צי"ט הא יכול לשרפו אלף ודאי עיקר דאין יכול לשרפו צי"ט. ע"כ דברי השואל.

והשיב: הנה באמת לפוס ריהטא בתחלת עיוני היה נרא' שהוא תמיהא קיימת אבל אחר העיון ראיתי שאין כאן אפי' קצת קושיא דודאי דהא דפרש"י דשרי לשרפו צי"ט אם לא ציטל היינו לפי האמת דלאחר זמן אסורו וכ"ש צי"ט עצמו דלא יוכל לצטל כלל לכן אין לו תקנה אחרת לדעת רש"י שלא יעבור בצל יראה אם לא ששרפו צי"ט אבל האי סוגיא דיקא נמי קאי לפי הס"ד דרש"י דמצי מצטל ג"כ צי"ט עצמו א"כ זהו ביעורו שלא לעבור בצל יראה ואסור לשרפו ולענין דינא כבר העלתי שם דעיקר בהסכמת אחרונים דאין לשרפו צי"ט ויעיין מכ"מ בספ' פרי חדש לא"ח ס"ק א'. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הר זבי (או"ח ב סימן ל).

*

גמ'. **אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי.** הקשה הפני' למאי איצטרך לאהדורי אטעמא ואמאי לא קאמר בפשיטות דאע"פ שזדוק, צריך לצטל, דחיישין שמה גיררה חולדה מצית לבית, ואע"ג דתנן לקמן [ט' ע"א] צהדיא דאין חוששין שמה גיררה חולדה מ"מ הא מסיק טעמא צמתיתין גופא דא"כ אין לדבר סוף ואם כן משמע דהכי קאמר דאין חוששין להחמיר אף בציצול לשמא גיררה חולדה ודלמא אמו למיכל מיניה ולהעריכו לצדוק כמה פעמים דאם כן אין לדבר סוף משא"כ ציטול ודאי צמי משום חששא דחולדה דהא יש לדבר סוף לצטל. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שפ"א דאף צפירורין כזית קאמר, דאל"כ א"ל לצער כדאיחא לקמן פ"ג (מ"ה ב) בשני חלאי וזיתים לדעת הרא"ש שם דאפי' אינם דבוקים בקרקע אם אין צייניהם חוט המזרפין א"ל לצער וע"ש בק"ה, ומ"מ א"ל לצדוק אחריהם כיון דהוי טירחא יחירא לא חייבוהו חכמים. וגם אפשר דלא שייך זהו כ"כ לחוש דילמא אחי למיכל ולכן א"ל בדיקה או דעכ"פ מצי בהם ששאריו שלא ימצא אותם בצדיקתו. עיי"ש.

שצמות, קשה מנ"ל, ואי דכתיב ויעשו בני ישראל את הפסח צמועדו, דלמא החם שאני דמשה היה רוצה לעצרו מפני התקופה, ועל כרחק צריך לומר דס"ל דלא הוי רק בשנה שניה, ואם כן למה לי מפני התקופה, דלא הוי רק י"א ימים, ולפי זה דהיה בשנה שניה צמחילתה, ושפיר קשה לכתוב צרישא צמודש הראשון וכו' וא"ש.

*

גמ'. **אין מוקדם ומאוחר בתורה.** בספ"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת פקודי אות ה) מביא מה שכתבו המקובלים, דלכך אין מוקדם ומאוחר צמורה, דאלו נכתבה כסדר היו יכולין לצרוא שמים וארץ ולהחריצן.

*

גמ'. **כלל ופרט המרוחקין זה מזה וכו'.** עיין שטמ"ק על מס' צ"ק (פה ע"א) ויס של שלמה (שם סימן ז) ומהרי"ט אלגזי על צבורות (אות כד ס"ק א).

וע"ע ערוך לנר (נדה לג ע"א) שכתב דהא דאמר רבא שם דלעולם דניס ככלל ופרט, משום דאזיל לשיטתו צ"ק (פד ע"ב) עיי"ש.

*

גמ'. **אמר רב פפא לא אמרן א"א בתרי ענייני וכו'.** עיין בשו"ת הר זבי (או"ח א סימן מג אות ג).

*

גמ'. **הבודק צריך שיבטל.** פרש"י שיאמר כל חמירא דאיכא צמחא דרין, עכ"ל. אמנם צטור דקדק לומר דאיכא "צמחות", שיכלול גם צמקומות אחרים. ועיין בחידושי חתם סופר.

*

עיין בשו"ת הרש"א (חלק א סימן קכד).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן מח) כתוב: וצוהיהא דשמעתין הבודק צריך שיבטל איני זכור מה הגדתי לכם אז. ואולי זה הו' דפריך וניבטליה צמית, ופרש"י משום זמן ביעורו מידכר. וק"ל נחוש דילמא לית ליה מידי לצעוריה ופשע [ולא] מצטל ליה, וכ"ש למאי דכתבו רבו' דאיניהו הוו זחירי חריצין שלא הוו משיירי כלום אחר אכילתן א"כ אפילו ספק ליכא ובמאי לידכרי. אלף יש סמך מכאן להכי דמניחין חמץ כדי שימצאו ודאי. ושמה מטעם זה נוהגים צמדינות הללו לשרוף הקערה אף כשאין מוצאים החמץ לידכרו ציטול שני. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין צחק יעקב (סי' חמ"ו ס"ק ג') שכתב ע"פ סוגיא דכאן, דעיקר דעת רש"י דאף צי"ט מותר לשרפו אם לא ציטל, ובשו"ת שצות יעקב (חלק ב סימן מט) נשאל על דבריו שם: ובאמת הוכחתו היה הוכחא גמורה וזה הוא דעת רש"י אכן דדברי רש"י עצמו נראים סתורים וגד הסוגיא צדק ו' ע"א המקשה על הא דאמר רב יהודה אמר רב ולצטר זמן

הנה בדבר להניח חמץ ערב פסח בשעת היתר בכלי אשפה הנקרא גארבעדש המונחת בחצרו אשר למחר יצאו הנכרים השכורים ממנהלי העיר לקחת האשפות ולשרוף אותם. הנכון לע"ד שאסור. ואף שמדינת דגמרא יש מקום להחיר דלף שמונת בחצרו כיון שהשליך החמץ להגארבעדש שיוע ששום אדם במדינה זו לא יאכל ממה שהשליכו בהגארבעדש, אף אם יהיה חתיכה גדולה ואף אם יהיה ככר שלם, וזהמות הא ליכא לשום אדם צעירו נוא יארק וכדומה בכרכים הגדולים שבמדינה זו, וא"כ אכן סהדי שמפקיר להו אף בלא ציטל בפירוש, דמ"ש מפירורין שאף בלא ציטל מפורש בפסחים דף ו' שאינו כלום אף דמינטר להו אגב צימיה, ובאלו שהשליכו לגארבעדש נמי לא חשיבי שוב לשום אדם במדינה זו, ולא היה עובר אף בזה נועל הדלת של החצר עד שיצאו לשרוף דהיו מינטרי אגב צימיה, וכ"ש בחצר שאינו נעול שלא מינטרי כלל.

ואין לומר דכיון דיש מדינות שיאכלו מהגארבעדש אם יהיה חתיכה גדולה, ואיכא עירות קטנות דיש להם בהמות שיקחו מהגארבעדש עבור הבהמות, שלכן לא בטילי אף בנזא יארק וכדומה שאין אוכלין בעצמם ואין להם בהמות, דהא איחא בגמרא דף ו' בסופי תאנים וסופי עגבים שאף במקום ההוא נמצא מי שמקפיד עליהן, ומ"מ באלו שלא מקפידין עליהו הוא הפקר אף שלא הפקיר בפירוש ואף שמינטר להו אגב צימיה, וכ"ש באוכלין שבגארבעדש במדינה זו שכל בני המדינה לא מקפידין משום שלא יאכלו בעצמן ואין להם בהמות, וממילא הוא הפקר ולא יעבור אצל יראה.

אב"י למעשה הא איחא בקימן תמ"ה סעיף ג' שצהשליך במקום עורבים קודם זמן איסורו ולא אכלוהו העורבים אע"פ שהמקום הפקר לא יינחתו שם אלא יצערנו, ופירשו הט"ו והמג"א דהוא ברשותו במקום שמופקר לכל ליתלו מ"מ כיון שמונת ברשותו צריך לצערנו כדינו בשריפה משום דעיקר ציבור חמץ הוא בשריפה, אף שצורו שחצרו לא קנה עבורו כיון שהשליך והפקירו דהא איירי בצטל כיון ואינו רואה לקנותו, ואף אם היה רואה לא היה קונה דהוא חצר שאינה משתמרת דהא כח שהמקום הפקר, אך שמי"מ כיון שהוא ברשותו צריך לעשות ציבור המוצת דהוא שריפה. ולכן גם בעובדא זו אחר שהגיע זמן האיסור צריך לצערנו בשריפה כיון שהוא ברשותו. ואין לחלק דדוקא התם שאיירי בחתיכה גדולה שיש לחוש שיצא לאוכלה ובעובדא זו הא ליכא למיחש לאכילה מהגארבעדש במדינתו כדלעיל, דלא משמע שאיכא חשש אכילה דמזד חשש אכילה הא איכא גם בהשליך החמץ צדידי רה"ר סמוך לציתו, ומפורש במג"א שם דקודם שש שרי, וכוונתו לחלק ממש"כ בדמונת ברשותו אף שהניח קודם שש צריך לצער בשריפה אף שהוא במקום שמופקר לכל הרואה ליכנס וליטול, וצדידי רה"ר הסמוך לרשותו מותר כשהניח קודם שש, ואם השריפה הוא מזד חשש אכילה גם צדידי רה"ר איכא חשש זה, אלא צריך לומר דסובר דליכא חשש אכילה כיון שהשליך בכוונה לצער במקום המופקר לעורבים, ומ"מ מצריך שריפה משום דזהו עיקר ציבור כדאיחא בן בלשון הצ"י בשם הגמ"י שהציא הט"ו, וכן הוא במג"א

וכן כ' בשו"ע הרב ז"ל (סי' תמ"ב) בקו"א (סעי' י"ח) דגם פירורין שיש בהם כוית לא ילאו מכלל פירורין ע"ש. אך לדעת הרמ"ך והה"מ והכ"מ שהציא המג"א (סי' תמ"ב ס"ק י"ב) דאם אינם דבוקים אפי' פחות מכזית צריך לצער י"ל דהכא מיירי אפי' בפירורין פחות מכזית. וע"ע בפסקא הבאה.

*

גמ'. שם. בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח א' סימן קמה) כותב: ובדבר הפירורין מפורש בפסחים דף ו' בגמ' דלא חשיבי וא"צ צטול וכן אי' במג"א סי' תל"ד סק"ה להלכה והצטול הוא רק שמה ימצא גלוסקא. ורק פירורין דצנץ צריך לצטל משום דמתכבדין יחד וגדבקיין וחשיבי כדאיחא במג"א סי' ת"ס סק"צ בטעם מה שצריך לצטל הפירורין בלש אחר זמן איסור חמץ. ואינו רואה בזה דעכבר שנכנס למקום דבוק וכבר בפיו שום משמעות שפירורים יטרכו בדיקה וצטול. אצל ודאי אחר זמן איסורו לא מועיל מה שנפרר וצריך שרפה לכתחלה וכפי המנהג ויולא גם צוריה לרוב או זורק לים ונהר דדיעבד כדאיחא בס"י תמ"ה.

ובירוצא לנזר ענמו שאינו חוזר בפחות מכזית לר"מ וחכמים ובפחות מכזית לר' יהודה בפסחים דף מ"ט שהדין שצטולו בלבו כדאיחא ברש"י ואיפסק בן בס"י תמ"ד סעי' ו' אלמא דלף בפחות מכזית לא חשיב פירורין וצריך צטול מדאורייתא דפירורין שא"צ צטול הוא בפירורין דקין ולא כשהן חתיכות קטנות אף שפחותות מכזית ואח"ז האיסור שאינו יכול לצטל פליגי המג"א ורעק"א דלהמג"א ס"ק י"ד א"צ לחזור ולרעק"א צריך לחזור מטעם שהצי שיעור נמי הוא איסור עי"ש.

ואף שלענין לאבדן ביד איחא בצרכות דף נ"ב שפירורין שאין בהם כוית מותר לאבדן ביד ואיפסק בן בס"י ק"פ סעי' ג' מ"מ כיון שיש שמשחיבין פירורין כאלו שהן חתיכות קטנות צטול.

ואור"י הא דצריך לצטל פחות מכזית איירי בהניחו במקום משומר לאוכלו ושכח לצערו קודם שיצא שהחשיבו וה"ה בפירורין אם קצנן שלא יאצרו משום שרצה לאוכלן לא יצטולו ממילא כיון דהקפיד, דרך בפתמא לא חשיבי, וצריך צטול וא"כ גם בפירורין גדולים אם אף פחותין מכזית ולא חשז עליהן לאוכלן לא חשיבי וצטילי ממילא וצ"ע לדינא. ויש להחמיר לצטלן באינו צימיה אף בלא החשיבן כטעם הראשון. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בחזון איש (סימן קטז אות יג ויח) שהעלה, דאע"ג דלמרינן פירורים לא חשיבי וצטילי ממילא, מ"מ לענין חיוב מחינה אין חילוק בין פירורים לגלוסקא יפה, הילכך חייבים לצדוק את הספרים משום חשש פירורי חמץ אע"פ שאין בהם כוית.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ג' סימן נז) דדין אם הניח חמץ בהגארבעדש שלמחר יקחוהו פועלי העיר כדרכם לשרוף אם מחייב להוציא משם ולשרפו. וז"ל:

לפרש דהיינו טעמא, הואיל שאין ברשותו הוא דשאן כאלו הוא ברשותו, דאלו הבור היה באמת ברשותו לא הי' מחייב דמני אמר לי' תורן ברשותי מה צע. והה"נ גבי חמץ לפי הג"ל דאלו הי' ברשותו לנטלו לא הי' עובר בז"י דה"י מנותק לעשה.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן ב) דן בדבר אחד שמת בערב פסח אחר חלות היום, ולא מכר חמנו קודם מותו וגם לא ביטל ונשאר בעצמו חמץ בסך רב. מה דינו של חמץ זה, הן בתוך הפסח אם מוטל חיוב על היורשים לבער החמץ מן העולם קודם הלילה כדי שלא יעברו על כל יראה אחר שמת מורישם והמה יורשים החמץ הזה, או לא. וגם, אם לא בערוהו היורשים ונשאר חמץ זה כמות שהוא עד אחר הפסח, מה דינו אחר הפסח אם הוא מותר או אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח.

והנה בנוגע להשאלה הראשונה כותב: והנה השאלה הראשונה היא פשיטא וא"ל לפני כלל. כי בודאי אין שום חיוב על היורשים לבער חמץ זה ואינם עוברים על כל יראה כלל כיון שצעת שמת מורישם כבר היה אחר חלות, ואין שיטת רוב פוסקים נקטינן בלפני זמנו כר"י שאסור בהנאה מן המורה א"כ לא מיחשב דמים להורישו ליורשיו, ואפי' בחייו כבר לא היה נחשב שלו ואיננו ברשותו. וכמ"ש בגמ' שני דברים אינם ברשותו של אדם בור ברה"ר וחמץ משש שעות ולמעלה. ואף שעשאו הכתוב כאילו ברשותו לענין שעובר עליו בכל יראה לדידיה עשה הכתוב שכבר היה שלו ועשאו הכתוב כאילו לא נפיק מרשותו אבל אינו שלו להורישו ליורשיו שיעברו גם הם בכל יראה, וכשמת נשאר חמץ זה הפקר ואין לו בעלים כלל. ואפילו עומד בחצר של היורשים או בשאר רשות שלהם לא קנה להם חזירם דאסורא לא ניחא להו דליקני. וזין מת בערב פסח אחר חלות וזין מת בפסח ענמו ולא ביער ולא ביטל דין זה שוה שאין על היורשים שום חיוב ביעור.

ואדרבה אם מת בפסח או אפילו להני פוסקים דפקסו בחמץ לפני זמנו כר"ש ויש מהם שסוברים שאסור באכילה ומוותר בהנאה עד הלילה ויש מהם שסוברים שאסור באכילה ומוותר בהנאה דלדידהו אם מת בערב פסח אפילו סמוך לערב חייב ירשו היורשים ועוברים בפסח על כל יראה אלא דרוב פוסקים פסקו כר' יהודה. אבל צמת בפסח שאז לכל הפוסקים אסור בהנאה ודאי אין היורשים זוכים בו כלל. וא"כ אין שום חיוב ביעור על היורשים בפסח רק לעשות מחילה עשרה צפניו דלא לימי למיכל מיניה כדין חמנו של נכרי בבית ישראל.

ולא עוד אלא אפילו מת קודם חלות בשעה ששית ג"כ אין היורשים זוכים בו כיון שהוא אסור בהנאה מדרבנן ג"כ מקרי אינו ברשותו. וכן מוכח בפסחים דף ר' ע"ב ונצטליה בשית וכו', וזוהי יש מקום לפלפל להני פוסקים דסביר שהמקדש בשעות דרבנן היא ספק מקודשת עיין באה"ע סי' כ"ח סעיף כ"א. וכל זה לענין שאלה ראשונה. אבל שאלה שניה מה דינו של חמץ זה אחר הפסח. בזה נריכין אנו לברר כמה פרטי דינים. ע"כ. ועיין שם שהאר"ן הרחיב הדיבור בזה למאד.

שכתב כיון דמונת ברשותו חייב לבערו כדינו דהיינו בשריפה לר' יהודה, אלמא דרק זהו הטעם וזה שייך גם בעובדא זו. ואף שבעובדא זו ודאי ישרף למחר אינו כלום בהמנוה היא לשרוף קודם הפסח כשהגיע זמן ביעורו. ולכן למעשה נריך לשרוף בהכרח לא מצעיא כשהגארבעדו הוא בחצרו אף שהוא מופקר ליכנס שם כל הרוגה, אלא אף שהוציא הגארבעדוש לנדי רה"ר סמוך לציטו כיון דהוא מונח בכליו שג"כ הוא כמונת ברשותו יש להחמיר ולשרוף בע"פ בהגיע הזמן. ע"כ.

*

גמ'. **והתניא סופי תאנים וכו'.** עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע א סימן פה) ד"ה אן נ"ל, ושו"ת משיב דבר (חלק ד סימן לג), ושו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן א).

*

גמ'. **אמר רבא גזירה שמוא ימצא גלופקא יפה ודעתיה עי"זיה.** פרש"י וחס עליה לשורפה. והקשו בתוס', אם כן מאי פריך וכי משכחת לה לציטלה הא חס עליה לציטלה. וכתב הפני"י, דמשמע שהציטו מפרש"י דדעתיה עליה ממש לזכות בה, ויש לתמוה דא"כ מאי קס"ד דהיינו טעמא דרב יהודה אמר רב דמנריך ציטול בשעת הצדיקה ומאי מהני הציטול כיון שחוזר וזוכה בה אכ"כ.

ולבן כתב הפני"י, דעל כרחק אין כוונת רש"י דחס עליה לציטלה, דלאו ברשיעי עסקינן שיחזון לזכות בחמץ בפסח אלא מה שכתב רש"י דחס עליה לשורפה היינו שרוגה ליתן לבהמת הפקר או לנעוד כוכבים שאינו מכירו או לישאל לחכמים מה יעשה בה וצחוק כך יעבור עליה.

*

גמ'. **וכי משכחת ליה לבמליה וכו'.** עיין קלות החושן (סימן רס"ב) שכתב לדון בדבר חדש, דציטול חמץ בפסח מהני הציטול על למפרע, כדאמרין בעירובין (דף ע"א) דציטול רשות בשבת דנעשה כאומר כלך אלל יפות, והציטא ראי' מהא דעירובין לשיטת הרמב"ם, וגם חידש דהא דאמרין בכולו ש"ס דאחר זמן אסורו לא מצי לציטל היינו בידע מעיקרא מן החמץ ולא ציטל, אבל שכתב את החמץ צעת ההיתר אז מהני הציטול בפסח גופא, עיי"ש. וכבר תמה עלי' הנתיבות (שם) דהא כיון דהמורה אוקי ברשותו בע"כ, א"כ איך מצי לומר דיהא מועיל הציטול על למפרע, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת בצר יחזק (חלק אר"ח סימן א ענף י) שחמה על הקלות מגמ' כאן, דמקשה וכי משכחת לי' לציטלי, ומשני דילמא משכחת בחר זמן אסורא כו', ולדברי הקה"ם ודאי יש להקשות דלמה נריך לציטל צעת הצדיקה לחמץ שאינו ידוע לו, הא כי משכח לי' לסוף יציטלו או ונימא דליגלאי מילתא דה"י חפץ מעיקרא בהציטול, והא דלא ציטלו מעיקרא היינו משום שנשכח ממנו את החמץ ולא הכירו, אע"כ מוכח דלא כהקה"ם. עיי"ש.

*

גמ'. **שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו ברשותו וכו'.** ביאר החת"ם, דיש

ותקריבות ע"א נראה לענ"ד משום מלחא כי האי לא תקינו רבנן על כל ישראל להיות בודקי' אור לארבע עשר.

אמנם מה שמתרץ חתני נר"ו קושי' הכלכו בשם גאון דשפיר איכא סופו להקל באם יש לו חמץ של כ"ה שאינו יכול לבטלו הוא דבר חכמה וכמה קולמסי נשתבחו על קושי' זו ועיין ב"ח א"ח סי' תל"א ובפר"ח שם והמחזירים האחרונים על מס' פסחי' הפ"י ול"ח ואח"י ובחדושי מהר"ם ברבי חלק שני בחמשה שיטות מלחמי דבר חריף בזה לפמ"ש תוס' שם דף כ"ח ע"א דרבנן דמתני' היינו ר' יוסי משכחת לה חמץ דלא מהני ביטול והוא חמץ של טבל ור"י לטעמי' דל"ל איסור כולל אף בל"ה וא"כ איסור חמץ לא חל על איסור טבל ואף דחמץ א"ה והוא לשטת רש"י בחולין הוי א"מ וביצמות אמרינן מודה ר' יוסי באיסור מוסף מ"מ להרמב"ם פירושו לכריתות כ' דא"ה הוה א"מ בקדשי' והאריך בחמץ של טבל כיון דאיסור אכילה לא חל ליכא א"ה ואף דאין איסור חל על איסור היינו לענין אכילה והנאה אבל כל יראה ודאי עובר ועמ' הגם דחמץ בביטול בעלמא סגי בגלוי דעת בעלמא כמ"ש הר"ן ר"פ היינו חמץ דאסור בהנאה אבל חמץ של טבל לר' יוסי דמותר בהנאה לא מהני ביטול ושפיר קאמר ר"י לא מלא עיני' יהא יושב בטל היינו בחמץ של טבל עכ"ד בקצרה מאד והאריך בדברי' חריפי' ובקיא'.

אב"י לפענ"ד כל דבריו אינם אלא פלפל וחיזור בעלמא וכ"מ שאמרו אין אחע"א היינו לענין מלקות אבל אסורי תורה במק"ע ועיין יצמות דף י"ג ע"ב וה"ה הכא לענין הנאה ועיין במהרי"ט (מביאו בעל שער המלך פ"י מהל' א"ב הל' ח' דף קי"א ע"ג דפוס ברין) דכי אמרינן דאין אחע"א היינו דוקא לחייבו ב' משום אלמנה ומשום אחותו אבל אם התרו בו משום אלמנה ולא משום אחותו או שהי' שוגג באחותו ומויד באלמנה פשיטא דחייב דמשום שהיא אחותו לא גרעה מאלמנה דעלמא כו' עיי"ש ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפ) ושו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ג סימן ד) ושו"ת באר יצחק (חלק יו"ד סימן כג), ושו"ת הר נצי (או"ח ב סימן מא).

*

גמ'. שם. ידוע שיטת הכלכו והנוסחא ישינה שצדמב"ם דלחמץ ידוע ל"מ ביטול, ותמהו מהא דכאן דאר"י א"ר וכו' וכי משכחת ליה ליבטולי. ועיין שפ"א בסוגיין שהאריך לבאר שיטת הרמב"ם בצרבעה פנים.

ובישו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן עא) כתב ליישב: דהנה הפמ"ג באר"ח סי' תל"ו הקשה לפמ"ש הר"ן בטעמא דביטול משום הפקר והא הוי דברים שלכז וגם צריך להפקיר בפני ג' דמ"מ כיון דחמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו לכן בגי"ד סגי, והקשה דהא בשעת ביטול בזמן היתר אכתי ברשותו ובתשו' א"א חא"ח סי' כ"ד חייך דהביטול אינו חל עכשיו אלא בהגיע זמן איסורו או הביטול והאיסור באים כאחד ועמ"ש בהגהותי לאו"ח שצ"ח א"ח סי' תל"ו בזה.

וע"ע מ"ש במהדורה תנינא (או"ח סימן סה). וע"ע חק יעקב (סי' תל"ה ס"ק ב') והוסף בזה, דאמרינן דאיסורא לא מורית ליה לבריה אע"ג דלא קיי"ל כאמימר בגיטין (דף מ) גבי המפקיר עצדו ומת דהעבד אין לו תקנה דאמר דאיסורא לבריה לא מורית זהו מדרבנן בעלמא וכמ"ש הרא"ש ולא כדעת הר"י"ק שם, ועוד דחמץ גופא חידוש הוא שחידשה תורה בחמץ שאינו ברשותו ועשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו א"כ אין לך בו אלא חידושו שלא לחייב היורשים וסגי בחמינה בעלמא, עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן רב) חקר חתני השואל, באם יש לו חמץ של כלאי הכרס שבלא"ה אסור בהנאה אם גם בזה עשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו לעבור בצי"י כמו חמץ דעלמא א"ד דיש לחלק דוקא חמץ דעלמא שהי' ברשותו קודם זמן אסורו.

והשיב: נראה ברור דאין חילוק בין חמץ דעלמא לחמץ של כ"ה של תקריבות ע"א בכלל עשאו הכתוב כאלו הן ברשותו וכי מצינו שהלקה התורה בין חמץ לחמץ אלא משפט אחד ותורה אחת להן לענין צי"י ומצוה להשביטין מציתו.

ובזה מלחמי מקום ליישב דקדוק אחד (אשר שמעתי בילדותי בהיותי בר ארביסר שנין מאת רבינו הגדול המנוח מוהר"י סג"ל לנדא נ"ע כשלמדתי אצלו מס' פסחי') למה נקט ר"א הני שני דברים אלו בלעד עשאו הכתוב כאלו הן ברשותו הא איכא נמי שור הנסקל לאחר שנגמר דינו (והדבר צריך חיפוש אשר לא אוכל כעת) ואמר דרך חידוד תלמידים ששני דברים אלו משולבים וצדדור אחד נאמרו צ"ירוף לתרץ קושי' תוס' שם דף כ"ח ע"ב לחוקי' מנלן א"ה תוך זמנו עיי"ש דאיכא למילף בקי"ו מערלה ובצ"ח וכו"ל צו כלאי צי"י (כאשר כבר הארכו בזה הפ"י בר"פ כל שעה ד"ה אמר חוקי' ודף כ"ה ע"א ד"ה חמץ בפסח ודף כ"ה ע"ב ד"ה מני מתני' ובספר א"ח) וסתם הדברים דאין מזהירין מן הדין יען אי ס"ל צור בר"ה חייב אז ע"כ מזהירין מה"ד דלא כמכילתא פרי' משפטים כמבואר במס' צ"ק מ"ט ע"ב ודף נ' ע"א ועיי"ש בתוס' ד"ה על הכרי' והשתא שפיר נקט ר"א הני תרתי צור בר"ה משם מוכח דעונשין מה"ד א"כ שפיר חמץ משש שעות ולמעלי' אסור בהנאה אף לחוקי' מקי"ו דוק ותשכח ואינו אלא חידוד בעלמא ולפמ"ש אחי לאשמעינן דחמץ משש שעות ולמעלה דומי' דצור בר"ה דאין הצור שלו אלא של הפקר מכ"ו עשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו ה"ה נמי חמץ אעפ"י שאינו שלו אלא של כ"ה ותקריבות ע"א אפ"ה עשאו הכתוב כאלו הן ברשותו להתחייב עליהן דלא חימא לחלק כמו שעלה על דעת מעלתו דדוקא חמץ דעלמא שהי' ברשותו קודם זמן אסורא הוא שאינו יולא מרשותו לענין צי"י אבל חמץ של איסורי הנאה שלא הי' ברשותו מעולם לא קמ"ל דאין לחלק וגם בספר זל"ח ראיתי שם שהאריך חמץ דומי' דצור אם אחר שחפר זה בר"ה ובא אחר וזה צבור האחרון חייב ה"ה חמץ בע"פ אם לאח"ז איסור משך הנכרי החמץ לביתו מותר אחר הפסח עיי"ש בצרורה.

ומה שמתרץ חתני הרב נר"ו קושי' תוס' צריש פסחי' וכחצו להצריכו חכמי' בדיקה משום שמא ימצא חמץ של כ"ה

*

תוס' ד"ה ודעתיה. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן לח).

דף ז ע"א

גמ' המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניתא וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן יג) ושו"ת הרי"ש (סימן רעו) וחס (סימן שה) וחס (סימן שצט) ושו"ת רבי עקיבא איגר (סימן צד).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן שלג) מ"ש בסתירת הסוגיות, דכאן מיימי מדרב גידל ארחצ"י אמר רב, ולקמן (דף כ"א ע"ב) מיימי מדר' יוחנן. הלא דבר הוא.

*

גמ'. ולבתר איסורא לא מצי מבטייל ליה והא תניא היה יושב בבית המדרש וכו'. עיין לעיל (ו ע"ב) על הגמ' בדוקר לרין שיעטל, מ"ש בשם החק יעקב ושו"ת שבות יעקב.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן מ) כותב בתו': נשאלתי בזה דפריך הש"ס ולבתר איסורא לא מצי מבטל והא תניא ה"י יושב בבהמ"ד וזכר שיש לו חמץ בחוץ ביטול מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט בשלמא שבת אלא יו"ט לבתר איסורא הוא, וע"ז נשאלתי דלפמ"ש הרמ"ך דאם יש חמץ בחוץ תערוכות בכזית בכמה זמים עובר הוא אף שמוחר באכילה ועיין מ"א ר"ס תמ"ז וא"כ משכחת לה בכה"ג דיכול לבטלו דהוא ברשותו דהרי מותר באכילה ואפ"ה לרין לבטל דהרי עובר.

והשבתי דא"כ לא מועיל ביטול בלב דהא כל הטעם דמועיל הוא כמ"ש הר"ן ריש פסחים משום דכלא"ה אינו ברשותו וכאן הוא ברשותו וכעין זה כתב השאגת ארי' לישב דל"מ דאוקמא כריה"ג.

עוד אמרתי ע"פ מה שקשה היאך מועיל ביטול בשבת ויו"ט והא אסור להפקיר בשבת ויו"ט. אך באמת הריטב"א בכ"י על שבת כתב דמותר להפקיר כל שהולך לאבד והרי הוא כמפקר מאיליו והוצא בשעה"מ פ"ח מלוכל ה"ב ולפ"ז כאן דמבטל בשבת ויו"ט והרי הוא מותר באכילה ועכ"פ אינו הולך לאביד וע"כ דמייירי בחמץ גמור ודוק היטב.

ובזה יש ליישב קושית השאגת ארי', וא"ל כיון דעובר על ב"י שוב הולך לאביד מקרי דו"א דא"כ שוב אינו ברשותו ובטל כיון דע"כ אמה מחשבו להולך לאביד ואף לשיטת הסוברים דאיסורי הנאה מקרי שלו כל שהולך לאביד ומוכרח לבערו בודאי מקרי אינו שלו ולא ברשותו וא"כ ממנ"פ א"ש. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

והנה כבר נודע מה שנסתפק המל"מ פ"ד מאיסות דבדר שהוא רק מחוסר זמן אי מיקרי דשלג"ל והמגיה העיר מהא דהמקדש לאחר ל' יום דמקודשת ותיקן דשאל"ה דיכול לקדשה עכשיו ע"ש ובשעה"מ פכ"ז ממכירה הוכיח דגם בכה"ג מיקרי דשלג"ל ועמ"ש במשפט שלום סי' ר"ט בזה וכעת מנאחי ברש"א קידושין ס"ב שכתב דטעמא דמקדש לאחר ל' יום דמקודשת משום דיכול לקדשה עכשיו ע"ש וא"כ בנ"ד במבטל שלא בפני ג' ובפרט בביטול בלב דעכשיו אינו חל אלא בהגיע זמן איסור שוב הוי דשלג"ל והרי קיי"ל דהפקר דשלג"ל ל"מ כמ"ש בתשו' צ"ח ועקלה"ה סי' רי"א וא"כ מה"ט ל"מ ביטול בחי' אכל בחמץ שאינו ידוע הרי מהני גם ביטול שבלב דבמקום אומדנא דמוכח גם דברים שבלב הוי דברים כמ"ש מהרי"ט וקלה"ה סי' י"ב וה"נ אכן סהדי שאינו רוצה לעשות איסור כמ"ש התוס' שבת י"ח בזה דגיגית אכל בחי' שחיב מדרבנן לבער ולא ציער ואיתרע חו"כ כמ"ש בתשו' פמ"א והוצא בתומים סי' ל"ד ס"ק י"א שוב ליכא אומדנא דמוכח וזהו טעמו של הכלבו וא"כ מיושב קו' הני"ל דפסקהו' הרי קאי אליבא דרב והוא סובר ביצמות ל"ג כר"מ דאדם מקנה דשלג"ל א"כ ה"ה דאדם מפקיר דשלג"ל א"כ לשיטתו שפיר מהני ביטול אף לחי' ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת הר לצי (אור"ח ב סימן א אות ז) כותב, דקטן החופר בור ברה"ר אינו חייב בנזק בורו זה, אף נגפל שמה שור לאחר שהגדיל.

וכתב להסביר דבריו בזה, ע"פ הא דאמרין כאן, שני דברים אינם ברשותו של אדם ואחד מהם בור ברה"ר, ומצואר דבאמת לכל מילי אין בור זה שלו כלל רק החידוש הוא שחידשה חורה לאוקמי ברשותו רק לענין חיובי נזק, ונמנא דכל עיקר חיובו הוא רק ע"י הכריה ובהיה שעתא לאו בר חיובא הוא, ועיין רשב"א ריש ב"ק, דמסביר להא דתניא במכילתא, אם על הפתיחה חייב על הכריה לכש"כ אלא ללמדך שאין עונשין מה"ד ובתלמודא דידן הרי כבר מצואר דאין עונשין מה"ד, וע"ז כתב: מסתברא לי דלא אמרו כן אלא בנזקי בור מפני שהוא כחידוש דאינו שלו ואפ"ה עשאו הכתוב כשלו ולכן אין עונשין מן הדין דאין לך בו אלא חידוש אכל בשאר נזקין עומה"ד, ע"כ. וסבירא וזו עולה לכאן ולכאן, ואף אכן נאמר בקטן החופר בור דאין לך בו אלא חידוש, דלא מייירי קרא אלא באיש שהוא בר חיובא בשעת כריה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה חמישייה סימן פ) שהקשה, מה זה ענין לבזר, הא בבזר החיוב הוא על עשיית התקלה ברה"ר, ואין לרין שיהיה ברשותו כלל. עיי"ש. וע"ע מנחת חדשה (מצוה נג) ושו"ת מחזה אברהם (ח"א סימן עח).

*

רש"י ד"ה ודעתו עליה. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן קב).

גמ'. **שם.** בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן מב) כותב להשאל: בענין הצדק נריך שיטתו כבר האריכו האחרונים מאד ובפרט בשו"ת שאגת ארי' וגם אני כבר אמרתי חילוק בסוגית גמרא זו והארכתי בענין זה בחירוף קושית המוס' על רש"י וכמדומה בזכרונותי שצארכי דרש"י ס"ל דתשצימו יס לו ב' פירושים קודם זמן איסורו הוא ציטול ואחר זמן איסורו הוא ציעור. אכן מה שרצית לומר דאם ציטול מועיל אחר זמן איסורו חלי בפלוגתא דתנאי דלריה"ג דס"ל אך חלק גלי קרא דמהני ציטול. זה לא יתכן לא בלצד מפני שלא מצינו פלוגתא בזה כמו שהערת בעמך אלא שאי אפשר לומר כן דאל"כ מאי פריך בפסחים ולבאר איסורא לא מצי מצטיל ל' והא תניא ה' יושב צביהמ"ד וכו' ומאי קושיא לימא דברייתא אחי כמ"ד דדריש אך חלק ולדידי' באמת אחר זמן איסורו מצי מצטיל ל' אע"כ דליכא פלוגתא בזה.

ועוד י"ל הא וזכר שיש חמץ בתוך ביתו משמע שכבר חמץו בכונה וע"כ לא מיירי בתצואה חדשה דלמה חמץו הא אי אפשר לאכלו קודם העומר או האיר המזרח וחמץ בפסח אסור אלא ודאי מן הישן הוא החמץ ע"מ לאכלו קודם הפסח חמץו ופריך הש"ס שפיר כנ"ל פשוט. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סוף סימן לח) שכותב: ודרך אגב אזכיר מה דק"ל בזה דפריך פסחים ז' ובאר אסורא מי מצי מצטיל ליה והא תניא היה יושב צבית המדרש וזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו' אלא יו"ט בחר אסורא אמר רבי אחא בר' יעקב הכא בתלמוד יושב לפני רבו מסיקין ומה קושיא הא ראצ"י ס"ל דאף לר"י של אחרים ושל גבזה מותר באכילה או עכ"פ בהנאה להמוס' שם ואם כן כל שרואה לזכות בהחמץ של עכו"ם נעשה שלו וכמ"ש המוס' ברגע הו' יכול לצטלו וכעין מ"ש הר"ן צע"ז פ' כל הכללים דלכך אמרו גזירה שמא יגבה אף דהוא אסורי הנאה כיון דיש לו תקנה לצטלו וזכיימו וקנייתו באים כאחד וכן בחמץ בפסח של נכרי דאפשר לישראל לזכות בו היה של ישראל ואסור לעולם ואם כן לראצ"י דאפשר לישראל לזכות ומותר בהנאה שוב יכול לצטלו ולא יעבור צב"י דזכיימו והעברת צב"י וצ"י אלו בא כאחת ואף דראצ"י דרר ביה כדאמר שם אמאי לא הוכיח מכאן דגם כן דרר ביה דאם לא כן היה לו לנשוני כה"ג וצ"ע. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן עד) ד"ה וגראה עוד, ושו"ת עין יעקב (חלק א אה"ע סימן עח אות ג).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן פא) וז"ל השאל: בסוגיא דהצדק נריך שיטתו אמרינן דלאחר זמן איסורו לא מצי לצטל ומקשה הש"ס מהא דתניא היה יושב צביהמ"ד וזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו' אלא יו"ט לאחר זמן איסורו הוא, והקשיתי לפ"מ דאמרינן לקמן בפסחים (ל"ה ע"ב) דבחמץ של טבל ליכא איסור דבל תאכל חמץ דאין איסור דחמץ חל על טבל וכר"ש דס"ל אין איסור חל על איסור וא"כ כמו דאיסור חמץ לא יוכל לחול על טבל אינו חל ג"כ על חמץ של חדש ביום הראשון של פסח ואף דבחמץ הוא על חדש כולל ומוסיף מ"מ אינו חל כיון דאין איסור חל על איסור וא"כ מאי מקשה הש"ס מהיה יושב צביהמ"ד דלמא מיירי החס ביום הראשון של פסח ובחמץ של חדש דלא יוכל לחול איסורא דחמץ על איסור

ובל"א ה' מהך מ"ד דדרש אך חלק אין רא' דמהני ציטול אחר זמן איסורו כיון שהוא ר' יוסי הגלילי שאף שבהרבה נוסחאות כתיב ר' יוסי והוא ר' יוסי בן חלפתא עם כל זה האחרונים הגיהו ר"י הגלילי באשר שהוא בר פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא ולר' יוסי הגלילי לשיטתו אין רא' כלל דמהני ציטול גם אחר זמן איסורו שהרי כל הטעם דלא מהני ציטול הוא כיון שאינו ברשותו שאסור בהנאה והרי ר' יוסי הגלילי ס"ל בפסחים (כ"ח) חמץ בפסח מותר בהנאה יע"ש (דף כ"ג) וא"כ לדידי' לשיטתו שפיר דרשינן אך חלק אפי' אם תשצימו הוא ציטול משא"כ לדידי' דלא פסקין כוותיה.

והנה כבר הקשה השאגת ארי' מאי פריך מהאי ברייתא דה"י יושב צביהמ"ד וכו' דלמא אחי כריה"ג דלדידי' מהני ציטול אחר זמן איסורו ומירי ע"פ סברת הר"ן דלכך מהני ציטול אף דאינו הפקר גמור כיון דבלא"ה חמץ אינו ברשותו רק שעשאו הכתוב כאלו הוא ברשותו לכן סגי בגילוי דעת בעלמא שאינו רוצה שיהי ברשותו ולכן לא מהני ציטול רק אי חמץ אסור בהנאה אבל אי מותר בהנאה ציטול לא מהני כלל כן מירך השאגת ארי'. ולפ"ז יש עוד תשובה דמריה"ג אין רא' דמהני ציטול אחר זמן איסורו דלדידי' ע"פ סברת הר"ן ציטול לא מהני כלל וע"כ תשצימו הוא ציעור ולא ציטול. אכן גם אי גרסינן ר' יוסי וס"ל דתשצימו היינו ציטול ע"כ הפירוש כשיגיע חצי היום של ערב יו"ט כבר יהי' מושבת והיינו ע"פ סברת הר"ן הג"ל דציטול לא מהני רק ע"י שאסור בהנאה א"כ הציטול לא חל אלא משעה שנאסר בהנאה וא"כ שפיר קאמר קרא אך ביום הראשון תשצימו דהיינו שיטתו קודם זמן איסורו שעדיין הוא ברשותו ואו כשיגיע חצי יום י"ד שעה שנאסר בהנאה הוא מושבת ע"י ציטול שקודם לכן. ובזה יישבתי קושיית המוס' על שיטת רש"י. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קיא) תמה השואל, דלמא ציו"ט הי"ט דאחרי כר"ש אין איסור חמץ חל על איסור חדש ונריך לצטלו משום דכי פקע שם חדש מיניה אחר הקרבת עומר יחול איסור חמץ מיהת ציו"ט ראשון דפסח יכול שפיר לצטלו. ע"כ.

לא חל הרי כבר הקשה עליו הלח"מ (בפ"ט מה"מ"א) ממה שפסק הרמב"ם צעמנו דאסור הקדש חל על אסור חלב לחמוסק אסור הנאה ומירק דדוקא לענין הקדש מועיל כיון דלוקין על הנאה אבל לענין צב"ח אף דאסור בהנאה צבשל נבלה בחלב מ"מ לא חשיב מוסקי צב"ח דבעינן שהאסור הנוסף יהיה חמור כהאסור שחל עליו ע"ש וא"כ פשיטא דגם בחמץ של חדש חל האסור הנאה.

וגם לפי מה שכתב הכרתי ופלתי (סי' פ"ז) לפרש דעת הרמב"ם לחלק בין הקדש לצב"ח כיון דצב"ח דינן על חמירה זו לצד לכן אמרינן דאסור צב"ח לא חל כלל אפילו לענין הנאה משא"כ בהקדש כיון דאסור הנאה דהקדש חל על הבשר ע"כ חל ג"כ על החלב דהאיך נאמר דבשר אסור בהנאה וחלב מותר בהנאה ע"ש א"כ גם הכא בחמץ של חדש ע"כ אמרינן כן שאסור בהנאה כיון דאסור הנאה דחמץ חל על שאר חמץ וכן כתב הרב בפתח הבית (סי' ט"ז) דלפי סברא זו חמץ של טבל אסור בהנאה גם למ"ד אין אסור חל על אסור דכיון דאסור הנאה חל על שאר חמץ חל נמי על חמץ של טבל ע"ש. ומטעם זה השיג ג"כ בתוס' ר"ע פסחים (פ' ב') אמה שכתב בשו"מ נודע ביהודה (ר"ד סי' ל"ד) דלכך לא חש ר' יהודה למה שהשיבו רבנן חלב של שור הנסקל יורכי דאפשר דס"ל אלאחע"א וא"כ לא חל אסור שור הנסקל על חלב והקשה עליו כן דמה בכך דאכילה לא חל הרי אסור בהנאה דליכא בחלב חל ואכתי הוי חלב של שוה"נ אסור באכילה ובהנאה ע"ש וא"כ הכא נמי לא שייך לומר דבחמץ של חדש יהיה מועיל בטול יותר מבשאר חמץ.

ובמה שהקשה על מהרי"ו למה אסור לצטל קודם שריפה כיון דהצטול לא חל עד זמן שאסור בהנאה כדעת הר"ן. לא ידעתי קושיא בזה שהרי הר"ן לא כתב סברתו רק אליביה דשיטת החוס' דצטול הוא מטעם הפקר אבל לשיטת רש"י דתשציתו פירושו צטול לא אמרינן כסברת הר"ן שהרי גזירת הכתוב הוא דמועיל צטול וא"כ מועיל מיד כנראה מדברי הר"ן ואפילו מהחוס' נראה דלא ס"ל כהר"ן שהרי הקשו בפסחים (דף ד') כשהלקו על רש"י דצטול אינו מכח תשציתו אלא מטעם הפקר דהרי צנדרים אמרינן דהפקר צע"ג' ומרזו מדאורייתא אינו צריך ומדלא מרזו כמירוח הר"ן דל"ז רק גילוי דעת כיון דצב"ח אינו ברשותו משמע דלא ס"ל כסברת הר"ן וא"כ מאי קושיא אם מהרי"ו חש לדעת רש"י ותוס' וצפרט אחר שהטור (סי' הל"ד) כתב ג"כ כשיטת רש"י דצטול הוא מכח תשציתו. ע"כ.

*

גמ'. הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסקינן וכו'. עיין בשו"מ תחם סופר (אר"ח סימן קלא).

*

גמ'. דיקא נמי דקתני היה יושב בתוך ביהמ"ד שמע מבינה. ידוע מחלוקת הפוסקים, אי מותר לזרות ולפרר החמץ צו"ט ובשבת, דעת החכם צבי (סימן מב) דמותר, דהא כתב צמ"ש הרמב"ם דהקונה חמץ בפסח דעובר על כל יראה ומשמע דלוקה, והקשה בספר דבר שמואל היאך לוקה והא הו"ל לאו הניתק לעשה, וכתב דמירי בחל שציעי של פסח צבטת דא"א

חדש ושפיר יוכל לצטל אף צו"ט כיון דאסור דחמץ אינו חל ואפ"ה צריך לצטל החמץ משום דצו"ט שני של פסח פקע מיניה אסורא דחדש ואז יבא אסור דחמץ ומשום"ה צריך לצטל ציוס הראשון.

ולפום רהיטא אמרתי לתרץ עפ"י דברי הר"ן שכתב דמשום"ה סגי בחמץ צביטול כל דהו משום דצב"ח אינו ברשותו וא"כ כיון דהצטול אינו מועיל רק משום דאינו ברשותו לפ"ז אם איתא דמירי צב"ח דלא יוכל לחול אסורא דחמץ כמ"ש א"כ הוי ברשותו ציוס הראשון דאין כאן אסורא דחמץ ולא סגי צביטול רק צריך הפקר גמור בפני ג', כן אמרתי בחפזי.

אבל לאחר העיון זה לימא דהרי גם אנו מצטלין החמץ קודם זמן האסור דאז הוי החמץ ברשותינו ואמאי יועיל הצטול ובע"כ צריכין אנו לומר כיון דהצטול אינו צריך לחול רק לאחר זמן אסורו ואז אינו ברשותו שפיר מועיל צטול כ"ד וא"כ קמה וגם נבלה קושיא הנ"ל והיא קושיא חזקה בעיני.

עוד הקשה השואל, וז"ל: עוד קושיא אחת גדולה על מהרי"ו הובא בצ"ח ה' פסח (סי' הל"ד) דישרוף ואח"כ יצטל כדי לקיים המצוה בחמץ שלו והקשיתי לפ"מ שכתב הר"ן דמשום"ה סגי צביטול כ"ד משום דצב"ח אינו ברשותו ואף דבשעה שהוא מצטלו הוי ברשותו מ"מ כיון דהצטול אינו צריך לחול רק אחר זמן אסורו ואז אינו ברשותו וא"כ מוכח מזה דאף אם מצטלו קודם זמן האסור הצטול אינו מתחיל לחול משעה ההיא וא"כ כיון דהצטול אינו מתחיל לחול רק לאחר זמן אסור שפיר יוכל לשרפו אף אחר הצטול דאף דמצטל הצטול אינו חל רק לאחר זמן אסור וצ"ע"ג לענ"ד עכ"ד.

והגאון המחבר השיב לו: מלכד שדוחק הוא לעשות אוקימתות כאלה שנוק' מה דקתני חמץ בתוך ציתו סתם בחמץ של חדש וכמ"ד אין אסור חל על אסור. לענ"ד לא שייך לאוקמיה כן כלל שהרי זה פשיטא דגם אי אמרינן דאין אסור חמץ חל על אסור חדש זה דוקא אסור אכילת חמץ אבל אסור דכל יראה ודאי חייב דהא בזה לא שייך אין אסור חל על אסור דאסור זה ליכא בחדש. וא"כ לשיטת הר"ן מה יועיל הצטול לכל יראה של י"ט ראשון כיון דאז עדיין הוא ברשותו א"כ הצטול לא מועיל מטעם הפקר ועובר צב"ל יראה ציוס ראשון ואפילו אי נימא נגד הסברא דכל יראה ג"כ לא חל כל זמן שיש אסור חדש כש"כ שיקשה למה צריך לצטל בעוד שיש צביהמ"ד הרי לא יחול אסור כל יראה עד למחר בהאיר המזרח ולמ"ד בסוכה (דף מ"א) דעד ועד בכלל לא יחול עד למחר בסוף יום ט"ו והרי בתוך כך ישב לציתו ויכול לזכור ולכן לשיטת הר"ן ממנ"פ לא שייך לאוקמיה כן.

אכן גם בלא שיטת הר"ן ג"כ לענ"ד קושיא זו מעיקרא לימא דאף אי אמרינן אין אסור חל על אסור לא שייך זה רק לענין אסור אכילת חמץ דכבר מוזרה עליה משום חדש אבל אסור הנאה דחמץ ודאי חל דהרי אסור הנאה ליכא משום חדש וא"כ אכתי יקשה הרי לימא ברשותו אחר זמן אסורו ולא מצי לצטל. ואף שהרמב"ם צ"ח המשניות בכריתות (פ"ג) כתב דלא חל אסור בשר בחלב על נבלה וחלב דליכא מוסקי הנאה כיון דאכילה

תשציתו והנה יש מקום לומר זה תלוי בזה דאם אינו רק לחיקון הלאו א"כ א"צ לעשות מעיו"ט רק ציו"ט ע"מ ואם המזנה הוא צפ"ע י"ל דהמזנה הוא צע"ט ולפ"ז להס"ד דס"ל דא"צ להשצית מעיו"ט והיינו משום דאין מזנה צפ"ע רק לחיקון הלאו א"כ שפיר יש לומר דא"צ לשרוף מקודש שהתחיל האיסור וס"ל דבאמת אינו עובר צצ"י עד הלילה ושפיר די"ק ר"ע דא"כ שוב איסור משום מלאכה וע"ז שפיר קאמר דש"מ אין ציעור חמץ אלא שריפה דאם נימא דבכל דבר שוב יוכל להשליך לים ולהטיל לכלבים דא"ל דאינו מקיים מ"ע דתשציתו בשלו דהא השתא קיימין דאינו רק לחיקון הלאו וז"ל.

ובל"א"ה יש לומר כיון דהתורה עשה חמץ בפסח אף שאינו ברשותו כאלו הוא ברשותו לענין צ"י ממילא יכול להשציתו ג"כ ומקרי לענין זה חמץ שלו.

אמנם בגוף הדבר אם מותר לפרר ולזרות לרוח לפע"ד הי' נראה דבר חדש דהנה כבר נודע מה שנחלקו רש"י ותוס' בשבת דף ז"ד בענין מלאכה שאינה זריכה לגופה, דשיטת רש"י דכל היכא דהי' ניחא לו שלא יבא לידי מלאכה זו מקרי מלאכה שאל"ג דעכ"פ לא הי' ניחא ליה במלאכה זו ושיטת התוס' דעכ"פ כעת אחר שצא עליו דבר זה צריך למלאכה זו וע"כ כתבו התוס' דמלאכה שאל"ג היינו שעושה מלאכה זו אבל לא לתכלית המלאכה שהי' עושין במקדש מלאכה זו ולפ"ז לכאורה מה שזוהר ומפרר לרוח ל"מ לשיטת רש"י דכתב דתלוי במה שרצון הי' שלא יהיה הדבר והוא עושה רק לסלק ההיזק מעליו וא"כ כאן שבאמת א"צ לפרר ולזרות לרוח רק בשביל שלא יעבור על צ"י בזה פשיטא דמחשז משל"ג ואף לשיטת התוס' ג"כ א"ש דכל טוחן צריך לדבר הנטמן כדי שיאכל או כדומה אבל כאן א"צ לטחין זה רק כדי שלא יעבור על צ"י וכ"ז שלא נטמן היטב איתא לחמץ צעינה ועובר וצכה"ג הוה משאל"ג.

ובזה נראה לפע"ד להדר פני זקני הגאון הח"ץ ו"ל דאף דשם קאי על דברת הרמב"ם שקנה חמץ בפסח וא"כ לשיטת רש"י לא שייך לומר שלא הי' ניחא ליה בזה שהרי באמת קנה אותו ורצה לעבור על צ"י מ"מ לפי שטת התוס' בודאי מקרי מלשאל"ג ואף לשיטת רש"י מ"מ כעת שמפררו אמדין דעתו שנפשו היפה בודאי אלו ידע מתחלה שעובר על צ"י וצריך לזכור פשיטא שלא היה רוצה בו שנפשו של אדם בודאי רצונו לעשות טוב וא"כ אינו עושה רק לסלק הנזק מעליו ומקרי משאל"ג ועיוין בכפת תמרים בסוכה ל"ג צביאור השיטות בענין משאל"ג אברא דאם נימא דמקיים מ"ע דתשציתו א"כ הוה מלאכה שזריכה לגופה לשיטת התוס' דאין נ"מ אם טוחן כדי לאכול או כדי לקיים המצוה דבשלמא אם אינו עושה רק שלא יעבור על צ"י א"כ הטחינה אינה מעין מלאכה שעשו במקדש לצורך המלאכה ענמה אבל אם מקיים המצוה הרי עושה המלאכה בענמה מה שנריך לה.

ובענין מיושב היטב הקושיא הג"ל דלכך שפיר קאמר די"קא נמי והיינו דע"כ מיירי בעיסה מגולגלת ואין יכול לבטל לאחר זמן איסורו דאם יכול לבטל לאח"י איסורו שוב מקיים מצוה דתשציתו דהחמץ יכול לבטל והוא ברשותו אף לאחר

לבערו ולקיים העשה, וע"ז תמה החכם צ"י למה לא יוכל לקיים ע"י פירור וזורה לרוח.

אמנם בהגהת משנה למלך (פ"א מהל' חמץ ומצה) השיג עליו, דהא איסור לפרר ולזרות, דהו"ל טחינה. אמנם עיין בתוס' שבת (סימן שכא) דהא אין טוחן אחר טוחן, ועיין בשער המלך (פ"א מהל' חמץ ומצה).

אכן צו"ט שאל ושמע' (מהדורה א ח"ג סימן רכג) רוצה לומר, דאיסור לזרות ולפרר ציו"ט, דהתורה אחשבי' למלאכה לשיטת רש"י צבינה, כל דנריך להשציתו הו"ל מלאכה, ואף אם נימא דלא כשיטת רש"י מ"מ כיון דחשיב טחינה לגבי מצות פירור וזורה לרוח ומקיים בזה המצוה הו"ל טחינה לגבי איסור שבת וכעין מ"ש המרדכי צפ"ק דחולין לענין קשר של תפילין דמיגו דאחשבי' רחמנא קשר לגבי תפילין חשבו קשר לענין שבת, אף דהו"ל קשר שאינו של קיימא, וה"ה לענין טחינה אף שכבר נטמן מ"מ כיון דמקיים בזה מצות ציטול הו"ל איסור לענין שבת וא"ל דכיון דיכול לקיים מצות ציטול בלב עכ"פ מה"ט שוב לא חשיב מצוה לגבי איסור צ"י דו"א דהא הוא מיירי בשציעי של פסח דאיסור לבטל ואין צידו לבטל לאחר זמן איסורו א"כ לאח"י איסורו השתתחו בכל דבר.

ובתב"ש וזוהי יסבתי לנכון מה שהקשה הרב המאוה"ג מוה' דובעריש נ"י אצד"ק נאהרייב בזה דאמרו בפסחים דף ו' דיקא נמי דקמני היה יושב בתוך בהמ"ד ש"מ ופירש"י דמשמע דאלו היה בתוך ביתו היה יכול לעשות ומה יכול לעשות יותר השצתה בלב זהו ציעורו וע"ז הקשה דהא היה יכול לפרר ולזרות ברוח דאין טחינה אחר טחינה ולפמ"ש א"ש דבאמת הש"ס הקשה מתחלה מיו"ט דבתר איסורא הוא וא"כ משמע דגם לאח"י איסורו יכול לבטל וע"ז משני דמיירי בעיסה מגולגלת ולעולם דלא יכול לבטל לאח"י איסורו וע"ז שפיר קאמר די"קא דקמני הי' יושב בבהמ"ד ושוב כיון שאיסור לבטל לאח"י איסורו א"כ שוב איסור לזרות ולפרר לרוח כיון דא"י לבטל וא"כ למה נקט בהמ"ד וע"כ דמיירי בעיסה מגולגלת וז"ל.

אמנם לפמ"ש רש"י צדף (ד) [ה'] בזה דש"מ אין ציעור חמץ אלא שריפה ופירש"י דאי השתתחו בכל דבר לוקמא ציו"ט ויבערנו בדבר אחר יאכילנו לכלבים או יטילנו לים וא"כ משמע דזה מותר לעשות ציו"ט ע"מ וא"כ שוב גם לפרר ולזרות מותר ול"ש דרחמנא אחשביה לענין איסור צ"י דהא יכול לקיים בדבר אחר וא"כ יש לומר דדברי אא"י הח"ץ נכונים ושוב יכול לבטלו ע"י פירור וזורה לרוח ג"כ ולפ"ז שוב הדרא קושיא הרב המאוה"ג אצד"ק נאהרייב לדוכת'.

אמנם באמת צ"ב הא דלפלג הש"ס צדף ד' אי מצות תשציתו היא ציו"ט או צעיו"ט ולמה לא נפשט בפשיטות דהא קי"ל בסתמה דיש לשרוף קודם שנאסר כדי לקיים המצוה עשה בשלו דלאח"י אינו שלו וא"כ מסתמא כשאמרה תורה תשציתו ע"כ צעיו"ט כדי שיקיים המצוה בשלו ולא ראיית בהחפזי מי שעמד בזה.

וצ"ל דבאמת י"ל דתשציתו אינו רק לחיקון הלאו שלא יעבור על צ"י ויש מקום ג"כ לומר דהוא מ"ע צפ"ע שמקיים

אמנם לפי מ"ש האמ"ו הגאון בספרו זל"ח למסכת פסחים דלכך השמיטו הרי"ף והרמב"ם הך סוגיא דפת שעיפשה דלפי מה שכתב המג"א סי' תקי"ג ס"ק מ"ג דדבדר שיל"מ לא אוליין בחר רובא והרי"ף והרמב"ם פסקו דחמץ הוי דשיל"מ לכך השמיטו הך דפת שעיפשה דלדידהו לא מהני רבחה מנה משום דהוי דשיל"מ אמנם רב לשטעו שפיר איתא להך דינא דרב פסק כר"י דחמץ לאחר זמנו אסור א"כ לא הוי דשיל"מ ע"ש זל"ח.

וה"פ ז' אני אומר לדעת הר"ן דכל דבר שיש לו היתר עתה אף שנאסר אח"כ הוי דשיל"מ א"כ אם נמצא פת שעיפשה קודם זמן איסורא גם לרב לא מהני רבחה מנה דעדיין הוי דשיל"מ דהא יכול לאכלו עכשיו קודם זמן איסור חמץ וע"כ ז' דרב מיירי שנמצא פת שעיפשה לאחר זמן איסור חמץ דאז הוי דשאל"מ ושפיר פריך הגמרא ממועות שנמצא לפני סוחר ברהמה דגם הכא צפת שעיפשה הוא ג"כ בחזקת דיוק דהא ודאי בדק חמץ ליל י"ד ומוכח כדעת הר"ן.

ודע דבספר שער המלך בספ"ד מהל' חמץ הקשה דברי הר"ן אהדדי דהר"ן בתשובה פסק בחיטין מזוקעות אם אין בהם אחד מששים מותר לטחון הכל קודם פסח ולאכול בפסח ולפי דברי הר"ן בנדרים הוי דשיל"מ כיון דיכול לאוכלן קודם פסח דומיא דשביעית ויש לחלק ודוק עכ"ל. ולעני"ד י"ל שהר"ן בתשובה מיירי בחיטין שנצקעו אחר שנתערבו ולא היה האיסור ניכר קודם התערבות זוהי לא אמרינן דשיל"מ עיין ש"ע א"ח סי' ש"כ ס"ב. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן 7) כותב להשואל: ע"ד אשר שאל על אשר שמע מאחד מתלמידיי בשמי לתוך דברי הרמב"ם צפ"ו ממעשר שני ה' י"א חיבה שנשתמש בה כו' מחלה על מחנה חולין שלכאורה תמוה למה פסק לקולא. ואמרתי הטעם שהמעות מוקמינן ל' על חוקתו הראשונה והרי בודאי היה פסע אחת חולין ונשאר על חוקתו. ועל זה הקשה מעלתו ממה שפסק הרמב"ם עצמו שם סוף הלכה י"ג להחמיר במעות הנמצא בין חולין למעשר שני אם הוא מחלה על מחנה. ומעלתו ראה לתוך דשם יש לפנינו חוקת איסור שהרי מונח שם לפנינו מעות מעשר מזה וזה ומעות חולין מזה וזה ומיחשז ספיקו של זה שנמצא באמצע כחתיכה משתי מחיתות.

הגה גם לפני עלה כך במחשבה אלא שאין צורך לזה דהרי אגן קיי"ל אי אפשר לנמנע אפי' צדי אדם וכמו שפסק הרמב"ם צפ"ט מהלכות רוצח ה' ח' וא"כ מעות הנמצא ממונע בין מעות חולין למעות מעשר שני דהיינו מחלה על מחלה היינו באומד הדעת הוא נראה ממונע אצל בצירור ובאמת שיהיה ודאי כן אי אפשר דהרי אי אפשר לנמנע וא"כ נשאר הספק לאיזה מקום הוא קרוב יותר והוי ספק מחמת חסרון ידיעה ולכך דינו להחמיר כספיקו. ע"כ.

ובהגדה ה' מנן המחבר שם כותב: וזוהי יש לתוך קושיה הפ"י בסוגיא דפת שעיפשה פסחים ז' ע"א שהקשה מאי

זמן איסורו ולמה נקט היה יושב צבהמ"ד דגם צביתו מה לו לעשות דא"ל דהי' מותר לפרר דו"א דהוה מלאכה שזריכה לגופה כיון דמקיים מ"ע דתשביחו וע"כ דאין יכול לצטל לאחר זמן איסורו ומיירי בעיסה מוגלגלת ושפיר נקט ה' יושב צבהמ"ד דא"כ ה' יכול לאפותה כמ"ש רש"י ודו"ק היטב. ע"כ.

שוב כותב: ובחידושי אמרתי ע"ד הפלפול ציטוט קושיה הרב מהר"ד הג"ל דהנה נסתפקתי במה דמבואר בפסחים דף ד' וכן קי"ל בטוש"ע וכל הפוסקים דאסור ללמוד ולעשות שום מלאכה צעת ערב של י"ד שמגיע זמן הצדיקה אף הדין צבקר צעת שמגיע זמן הציטור למה לא כתבו דאסור ללמוד ולעשות שום דבר דאולי ימשך אחר זמן איסורו ולא מנאחי בהחפזי שזכירו הפוסקים מזה ואולי כיון דלדידן הבדוק צריך שיצטל וא"כ עיקר הצדיקה והציטור הוא צלילה ואינו מניח רק כדי שיר מאכלו וא"כ לא חיישין שמא ישכח מלצער אצל לדינא דהש"ס טרם שחידש ר"י דהבדוק צריך שיצטל לפע"ד הוא ברור דאסור ללמוד כמו צלילה דמ"ש [וכעת ג"כ נסתפקתי אם אינו אסור וז"ע].

אך נראה דבשבת שחל ערב פסח דאז א"י לעשות שום דבר רק לצטל צבקר צוה ל"ש שום טירדא דמצערין הכל מלפני השבת ולא נשאר רק מה שצריך ואין לו לעשות שום דבר וא"כ בודאי אין שייך לאסור ללמוד דל"ש שישכח ולא יצטל ובכ"מ שהוא יכול לצטל.

והנה הא דמסקינן הש"ס צ"ש לו עיסה מוגלגלת היינו על יו"ט דמוכר צברייתא אצל שבת דמוכר צברייתא מיירי בחמץ גמור צע"פ שחל בשבת כמ"ש רש"י ומעמה זה דאשמעינן דהי' יושב צבהמ"ד והיינו דמותר ליטב צבהמ"ד אף צעידן שמגיע האיסור ומעמה זהו דקאמר הש"ס דייקא נמי דקתני ה' יושב צבהמ"ד והיינו ע"כ דאחר זמן איסורו לא מצי לצטל ואסור לפרר ולזרות דאם נימא דמותר לפרר ולזרות שז' ה' יכול לעשות בשבת ולמה קתני דיושב צבהמ"ד וע"כ דאין לו שום דבר לעשות רק לצטל צלצו וע"י א"צ להיות צבית ובכ"מ שהלך ביתו עמו לצטל צלצו וזוהי מיושב מה דנקט לפי המסקנא בשבת ומה אשמעינן צוה ולפמ"ש א"ש ודו"ק היטב. ע"כ.

*

גמ'. הפת שעיפשה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן 33) צבהג"ה מנן המחבר, שמציא ראייה מכאן, לדעת הר"ן (נדרים נב) דכל דבר שיש לו היתר עתה אף שנאסר אח"כ הוי דשיל"מ, וז"ל: וצלימוד התלמידים אמרתי הוכחה לדעת הר"ן הג"ל מסוגיא דפסחים דף ז' צפת שעיפשה והקשיתי מאי פריך הגמרא על רב ממועות שנמצא לפני סוחרים כו' דלמא רב איירי שנמצא פת שעיפשה קודם ליל י"ד דעדיין לא בדק חמץ לכך צריך רבחה מנה אצל צירושלים שוקי ירושלים הם בחזקת דיוק כמ"ש החוס' צנדה נ"ו ע"ב ד"ה ש"מ ובמסכת צ"מ כ"ו ע"א ד"ה עשויה להתכבד כו' ע"ש ושפיר אוליין בחר בתרא הואיל וחוקתו בדוק.

וכל ראיות שהציא דחיתי שם ואכ"מ ועיין פרמ"ג בש"ך שם שהרגיש קצת בדברי הר"ן הנ"ל ע"ש וע"כ דברי המג"א נכונים.

ובי"ש הנ"ל ראה בדבר שיל"מ ג"כ אזלין בתר רובא מתשע צבורין והיא קושיא הכו"פ כבר כתבתי בדקדוק דאורייתא ודאי אזלין בתר רובא וכמ"ס דדוק היטב.

ובי"ד דברי בסוגיא דפסחים דף ז' צמה דפריך כי לא רבחה מנה נמי ניזיל בתר ברתא והנ"ל חשב מדעתא דנפשיה דהך דאזלין בתר ברתא לא הוה רק כמו רובא וע"כ הקשה דה"ל דבר שיל"מ צאמת המעיין בסוגיא דב"מ דף כ"ו ובקדמונים ימצא שם מחלוקת בזה וכפי הנראה מרש"י ותוס' הך חזקה דכיצוד הוה חזקה גמורה שאפילו מיעוט לא נמצא לבתר כיבוד אבל הריב"ז צ"ל ביאר שם שכיבוד אינו רק ראיה דלפניו היה מיעוט ומהר"א לי"ל בתר ברתא דהוא הריב"ז לאחר שכיבוד ולכן לענין טומאה דאימחוק טומאה ל"מ להוציא מחזקת טומאה אף שכבדוהו ע"ש שכתב ושמוהו הלוי והוא הרא"ה הודה לדבריו וזוהי להגיה כן בחידושי ולפע"ד תמוה דא"כ מה פריך כי לא רבחה בו מנה נמי והרי כי לא רבחה מנה ה"ל קבוע דקבע בו מנה ותמך ובקבוע ל"מ רוב אבל ז"א דקבוע שאינו ניכר ל"מ קבוע ומהר"א לי"ל בתר ברתא דהוא מקרי הריב"ז דהכיבוד עושה מה שלפניו למיעוט. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גב'. ניזול בתר ברתא מי לא תנן כו' בשעת הרגל מעשר כו' ואמר רבי שמעיה כו'. פרש"י דעיקר הקושיא מהא דאמרין בשעת הרגל מעשר. והקשה הפני"י, דלמא הא דאזלין התם בתר ברתא היינו לחומרא דכיון דעשיין להחכדז חו לא אזלין בתר רוב שחא לקולא אלא עושה אותו פלגא ופלגא אבל לעולם דעשיין להחכדז לא הוי כודאי ומש"ה לא אזלין בחמץ ומנה בתר ברתא לקולא.

ול"ב כתב הפני"י, דעיקר הקושיא מדקמני בשאר ימות השנה חולין אלמא דהיינו משום דעשיין להחכדז חזקה גמורה היא דאל"כ אמאי תלין לקולא כיון דאיכא למיתלי בשעת הרגל נפיל דנפישו ישראל טובא ונפישו מעות מעשר טובא ואי נמי בשאר ימות השנה נפיל האיכא מיעוט מעות מעשר והוי לן למיזל לחומרא, ובשלמא בזה דקמני בזה חזית חולין איכא למימר דלא שכיח התם כלל מעות מעשר כמו שאפרש בלשון תוס' משא"כ ירושלים תיקשי אלא על כרחך דעשיין להחכדז חזקה גמורה הוא.

*

גב'. **מעוה שנמצאו לפני סוחרי בהמה וכו'.** עיין גל"ח כאן ד"ה ודע, ומ"ס בזה בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן סו).

*

גב'. **בהר הבית חו"צין.** בתוס' רעק"א על משניות (שקלים פ"ד מ"ב) הקשה, אמאי אמרין בזה הבית חולין, נימא דאף אם כשנפלו היו מעות חולין וזה הקדש באצדקה, מטעם חזר, וזיין להקנות החשן (ס"ר ר' אות א') דשקל וטרי בזה.

פריך הגמרא ממעות שנמצא לפני סוחרי בהמה כו' דלמא הא דאזלין בתר ברתא היינו רק לחומרא אבל לא לקולא ולכן פריך לר"ב רבחה מנה. ולפי דברי אלמ"ו הגאון ז"ל שפיר פריך הגמ' מדהך סברא דאזלין בתר ברתא מועיל להוציא המעות מחזקתו חזקת חולין מכלל שהיא סברא אלימתא לסמוך עליה גם לקולא גם אל תחמה הא רש"י שם בסוף ד"ה רוב אוכלי בשר כתב ואע"ג דאיכא למימר מיד המוכר נפלו ומעות חולין הן ספק איסורא לחומרא עכ"ל ואמאי לא נימא דאוקמינן המעות על חזקתו חזקת חולין זה אינו דכאן במעות שנמצא לפני סוחרי בהמה איתרע הך חזקה דהא כשהיה ציד הלוקח בודאי היה מעשר דהא רוב אוכלי בשר הוא משל מעות מעשר והספק הוא אי מיד הלוקח נפל והוא מעות מעשר או מיד המוכר נפל ונעשה מעות חולין ציד המוכר בזה אזלין לחומרא ואמרין כיון שזה המעות בודאי היה מעשר כשהיה ציד הלוקח אוקמינן לחומרא ועדיין הוא מעשר וכן כתבו תוס' במסכת צ"מ כ"ו ע"א ד"ה לעולם מעשר ע"ש. ע"כ.

*

גב'. **מאי איריא כי רבחה מוצה אפי"ו כי לא רבחה מוצה נמי וכו'.** עיין גל"ח שהקשה מאי פריך כי לא רבחה מנה נמי ניזיל בתר ברתא, הא הך דאזלין בתר ברתא לא עדיף מרובא והרי חמץ הוה דבר שיל"מ דלא אזלין בתר רובא. עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהרורה א ח"ג סימן ב) שתי, דכל דלא אחחוק איסורא אף בדבר שיל"מ אזלין בתר רוב.

עוד כותב: ולא עוד דלפענ"ד נראה דכל דאזלין בתר ברתא היינו מה שנשתמש באותו חובה או באותו מקום באחרונה א"כ הוה כאיקבע ואיתחזק היתרא דהרי אלו דנין על אותו תשמיש שהשתמשו באותו מקום ובכה"ג ודאי איתחזק היתרא מקרי כנלפע"ד.

ועיין במדרכי סוף חולין שכתב דכל דבר שאינו צע"ח כ"מ שמונה הוא מקום קביעתו ע"ש וניהו דמ"מ כל שלא ראינו שפירש ופירש אזלין בתר רובא כמ"ס המלמ"ל פ"ד ממ"ע ה"ט והרי זה מבואר בדמנ"ו אזלין בתר רובא כל זה שפירש מהקביעות אבל אם נמצא במקום שנקבע פשיטא דמקרי קבוע והו"ל כאיתחזק היתרא ו"צ מאד מאד. ע"כ.

שוב כותב: ומה שחמה הנ"ל על המג"א שכתב בס' תיק"ג ס"ק י"ג בעכו"ס שמיא ציגס דלא אזלין בתר רובא וע"ז תמה דלמה לא יועיל כיון דפירש ניזיל בתר רובא כמו דאזלין בתר רובא בכל דברים החשובים ע"ש. אני תמה מאד בדאמת הר"ן נסתפק בזה כל דלא אחחוק איסורא אבל מ"מ אן לא קי"ל כהר"ן ובדשיל"מ לא אזלין בתר רוב כל דלא אחחוק היתר כיון דנוכל ללאת מידי ספק אם נמתין עד למחר ועש"ך ס' ק"י ס"ק ל"ב צו"ד שלא יכיל דשיל"מ עם כל הדברים חשובים שכתב דאזלין בתר רובא וע"כ דדבר שיל"מ שאני ולא קי"ל כהר"ן בזה וכבר הארכתי בזה בתשובה אחת לענין דבר שיל"מ לקמן על דברת ספר סידורו של שבת בתשובה שפלפל בזה אי בדבר שיל"מ אזלין בתר רובא ולא זכר דברי הר"ן והמלמ"ל

לבעל הגל, כיון דבשעה שפול המזיאה לחזירו לא נתייאשו הצעלים, א"כ כשם דבהגזיה מזיאה, ולא נתייאשו הצעלים רק לאחר הגזיהו אמרינן דלא זכה זה, משום דבאיסורא אחיא לידיה, ה"נ בחזר נמי לא זכה כשנתייאשו הצעלים אחר שכבר נפל לתוך חזירו.

ו"פ"ז גם בנידון דהרמב"ן ז"ל במעות שנמצאו בזה הבית, כיוון דבשעה שנפלו מכיסו של בעל המעות על קרקע הר הבית עדיין לא ידע מזה ולא נתייאש, ואף דאמרינן אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, מ"מ אינו ממשמש רק אחר שנפל, וכבר היה בחצר ההקדש שהוא קרקע הר הבית קודם שנודע לו שאבדו ונתייאש מהם, א"כ באיסורא אחיא לידיה, ולהכי לא קני ליה מתורת חצר.

ובוסיק הקזוה"ח דלפי האמור לעיל דכל טעמא משום שהגיע לחצר ההקדש קודם שנתייאש, א"כ לשיטת הפוסקים (ובבבב"א ס' ר"ב) דמפרשי הסוגיא דמנא בגל דלחי לא קנייה בעל הגל מדין חצר משום דהוי שלא מדעתו, וזה לא שייך לומר דהקדש, דהא נקטינן בגמ' (ב"ב כ' ע"א) דהקדש שלא מדעת מהדיוט מדעת דמי, דעת שכינה איכא. מוכרחים אנחנו לומר דלדבריהם אין קנין חצר להקדש, כפי הרש"ם דאין יד להקדש, דאל"כ תקשה ממני אמאי נמצא בזה הבית לעולם חולין, ועיי"ש שהאריך אי גם בהכ"ס דין הקדש יש לו שלא יהא שייך בו קנייה מטעם חצר ואכמ"ל.

ובעיקר דברי הרש"ם דמשה"ה אין קנין חצר להקדש דחצר משום יד איתרביא ואין יד להקדש הקשה המו"ט (במתני' דמעילה הנ"ל במקדש בור ונתמלאה) דהא במסקנת הסוגיא (ב"מ דף י' ע"ב ו"א ע"א) קיימין דחצר משום שליחות איתרביא ושליחות שייכא בהקדש, דנקטינן הני כהני שלוחי דרמנא ניהו וא"כ כשהגזיר עומד ביד חצר ההקדש ליזכו ליה הקדש מדין חצר מטעם שליחות דהוי חצר המשתמרת לדעתו, ומסיק המו"ט דדוחק לומר דמשה"ה לא קני ליה הקדש מדין שליחות, דגובר גופי' שלוחיה דהקדש הוא ואין שליח עושה שליח. ולכאורה קצ"ע כוונתו דמאן צעי שהגזיר יעשה את החצר שליח ההקדש, הא החצר כשלעצמה הוי כשלוחו דההקדש בלא שיעשנה הגזיר שליח, ואולי כוונתו דבמה שמשמרו הגזיר הוי כמשמרו לדעת הקדש בתורת שליחות].

*

גמ'. קמאי קמאי אזלי ליה והני אחריני גריהו וכו'. בשו"ת האלף לך שלמה (חלק אר"ח סימן רי) מביא ראייה מכאן אודות השאלה באשה שלקחה מגלגלת של חמץ וגלגלה בהם כמה מזוה ונתערבו אותן מזוה באחרות מה דייס.

והשיב לדעתו פשוט דאין כאן בית מיוחד, דמה שחשש השואל שמה ה' פירורין על המגלגלת ז"א דלו יהא דהוי ספק הרי ספק משהו דהוי דרבנן וספקו לקולא, ואף אם נמצא עמה צנץ על המגלגלת הרי מפורש בש"ס כאן דאוליין בחר בחרא אף דכאן הוי לענין איסור תורה, מכ"ש לענין חשש דרבנן דאוליין בחר בחרא. ובפרט דבנדון כזה דומה למה דאמרינן בנדה חזקה בנות ישראל בודקין כחותיהם בשעת

והנה הקזוה"ח שם שקיל וטרי המקור הדברים אי בהקדש שייך קנין חצר, ומציא ממחני' מעילה (דף י"ב ע"א) אבל הקדש בור ואח"כ נתמלאה וכו', מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן. וכחצו התוס' בצבא בחרא (דף ע"ט ע"א ד"ה ואין מועלין וכו') דטעם דלא אמרינן שיקנה חצר ההקדש את המים שירדו לתוך הבור של הקדש כשם שאחר הדיוט קונה, היינו טעמא דחצר משום יד איתרביא, ולא מנאנו יד להקדש, עכ"ד התוס' וכו"ה צפי' רש"ם שם.

והרמב"ן ז"ל בצ"צ שם (ד"ה והא דאמרינן אין מועלין בהן) מביא ג"כ וז"ל שמעתי משום דאין יד להקדש. ולבסוף מסיק וא"נ קניא ליה אין מעילה בזכייתה ע"כ דברי הרמב"ן. והאריך בקזוה"ח לפלפל בדברי התוס' והרמב"ן ז"ל ומסיק ולפי"ד התוס' נוחא ממני' למה בזה הבית חולין כיון שאין להקדש קנין חצר, משא"כ להרמב"ן שיש קנין חצר להקדש, רק אין מעילה בדבר שההקדש זוכה בו מטעם חצר, צ"כ למה אמרינן בזה הבית חולין ליקני ליה הקדש מטעם חצר.

ובוונת הקזוה"ח בדברי הרמב"ן דיש כח בהקדש לקנות המזיאה מטעם חצר, אבל אין המזיאה נעשית הקדש גמור מאליה שימעלו בו. והיינו דההקדש זכה בממנוא, אבל לא נעשה קודם מעצמו עד שימעלו בו, ודו"ק. וא"כ קשיא דבזה הבית אמאי חולין נימא שיוצק להחזירו להקדש, שהרי זכה בו הקדש מטעם חצר אלא שלא מועלין בו].

והבוגז אברהם כתב בהלכות בית הכנסת (אר"ח סי' קנ"ד ס"ק כ"ג) מנא דבר בחצר בית הכנסת זכה בו, ולא אמרינן דחצר ביהכנס' קונה להקדש, דחצר קונה משום יד, ואין יד להקדש. ואין המג"א למסכת שקלים פ"ו (במג"א איתא פ"ו והאחרונים הגיהו פ"ו) ובמחנהש"ק שם פ"י דכוונתו להא דתנן במתני' בזה הבית חולין, ואי חזרו של הקדש קונה, למה לא אמרינן דקנאם הקדש, וע"כ דאין יד להקדש.

אמנם הפרי מגדים שם מפרש דכוונת מג"א למשנה א' בפרקין מעות שנמצאו בין השקלים דלא אמרינן דהוי של הקדש רק משום דהולכין אחר הקרוב, הא לאו הכי לא זכה בהן הקדש. וז"ע קצת להצין כוונת הפרמ"ג, דהא במשנה א' לא מספקין כלל במעות של חולין, רק לאיזה סוג של הקדש או נדבה שייכו המעות הללו שנמצאו בין השקלים ואמרינן שאנו חולין דנפל ממועות של זאת הקופה, משום דהולכין אחר הקרוב. ואח"כ אי הוי מספקא לן שהן ממועות חולין שמה אה"נ הוי אמרינן דזכה הקדש באציה מטעם חצר.

עכ"פ היוצא לנו מדבריו דאין קנין חצר להקדש, ומתקומא שפיר ממני'.

והקצוה"ח כתב ליישב שיטת הרמב"ן ז"ל מקושייתו הנ"ל דאם יש יד להקדש אלא שאין מעילה בזכייתה, למה אמרינן בנמצאו בזה הבית לעולם חולין, נימא שזכה בהן ההקדש מטעם חצר, וחייב ליתנם להקדש.

וביאר עפ"י דברי הרא"ש צ"מ פ"צ סי' ט' ונמוק"י ועוד ראשונים צדיקא דמנא בגל דלא אמרינן דקנה ליה חזירו

לפי"י י"ש לדקדק אמאי מספקא ליה הכא טפי לענין חמץ מכהמה וכמה צרכה המלות דמיימי הש"ס במסכת צרכות צצרכת המורה וליצית ותפילין והרבה כיוצא באלו וכן בשבת צענין הדלקת נר חנוכה וצצרכת המילה צפרק ר"א דמילה.

ומבדח קושיא זו כתב הפנ"י, דנראה דהכא צבולה מילתא מספקא ליה להש"ס מאי מצרך אם יש לו לצרך על צדיקת חמץ או לצדוק חמץ שהיא עיקר המלואה שעוסק בה עכשיו או אם יש לו לצרך על הציעול שהוא עיקר מלואה מדאורייתא או על הציעור כיון שעיקר הצדיקה לורך הציעור היא, ומסקין ה"ק אמוראי משמיה דרבא דמצרך לצער או על ציעור והיינו משום דאין לו לצרך על הצדיקה שאינה אלא מלואה דרבנן משא"כ הציעור היא מדאורייתא ואין לו לצרך נמי על הציעול שהיא ג"כ מדאורייתא דמ"מ הציעול אינו אלא דברים שצלב כמבואר בפוסקים.

*

גמ'. **שם.** צש"מ מהרש"ס (חלק ו סימן קח) ד"ה וצדצר אס, כותב: ומ"ש ר"מ מדברי הפ"י פסחים ז' קוע"א דלשי' החס' דטעמא דצדיקת חמץ הוא רק משום שמה יוצא לאכלו ל"ש לצרך וזונו דליכא צוה משום לא חסור ותמה ר"מ דהא כל מלות נט"י משום סרך חרומה ומלות ע"מ משום גדר וסייג וכן ע"מ ורמז לדברי הצ"ח ס"י קנ"ח ופמ"ג או"ח בפתיחה כוללת, והנה כדברי הפ"י מבואר במג"א ס"י ק"ע סק"ב דלשמות אף דגורו שמה יאכל מ"מ אין לצרך, והכוונה דדוקא היכי שגורו משום סייג וגדר שאס יחירו ד"ז יטעו ויצאו להחיר במק"א כיון שכבר גורו ע"ז איכא משום לא חסור, אכל הכא ידוע איסור אכילת חמץ אלא דחיישי' שמה ישבת ויאכל, וכן צהא דס"י ק"ע דהשש הוא רק שמה ישבת צה"ג ליכא משום לא חסור, וכמ"ש כה"ג במהרמ"ל שבת י"ז צהא דלא תמלא אשה וכו' דלטעמא דשמה יחמה אם עשה כן ולא יחמה אין מקום לאיסור התצטיל, ועמ"ש דע"מ ס"י י"ז סקמ"ת, וצ"ע דס"ל דצכה"ג ליכא משום לא חסור ולא עבר על איסור דרבנן כלל אם לא צא לידי מכשול. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מראה יחזקאל (סימן ט) שהאריך בסוגיין.

*

תוס' ד"ה עשויוין. עיין צש"מ מהרש"ס (חלק ב סימן רג) ד"ה אכל צעיקר.

*

תוס' ד"ה ב"בער. עיין שו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן מז) ושו"ת משיב דבר (חלק ב סימן קט) ד"ה סימן יט.

דף ז ע"ב

גמ'. **אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי.** צש"מ הרשב"א (חלק א סימן תעב) כותב: שאלת, מוהל שהיה

כיוסן כן ה"ז חזקה על כל אשה כשצאה ללוג צודקת המגלגלת שלא יהא עלי' שום פירור ולכן אין לחוש צוה לפירור כלל.

וסייב: לכך הדין צבור דאין צוה חשש איסור אפי' דרך חומרה ולדעמי אפי' ה"י המלות צעין מותרין מכ"ש צנתערבו. ע"כ.

*

גמ'. **אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך, מאי מברך רב פפי אמר וכו'.** צספר הישר (חלק החשובות סימן סג אות י) כותב: ששאלת מאי ראייה מדבר יהודה לרב פפי משמיה דרבא, ועוד הא לא היו צדור אחד ורב יהודה קדים טובא, האין יענה ראשון על האחרון. צוה צדקת דקדים ליה, צדיוס שמת רב יהודה נולד רבא [קידושין דף ע"ב ע"ב], ומשום דקדים ליה מציא ראייה ממנו. ואלו אמרו רב פפא ורב פפי משמיה דרבא מצרכין על המלות עובר לעשייתן ועל ציעור מצרכין וחד אמר לצער, אז לא היה צריך להציא ראייה. אך הם נחלקו בלצער ועל ציעור ומתוך צדריהם למדנו שצריך להקדים צרכה למעשה מנא לן, כלומר שמעו משום מקום או משום חנא, ומפרש אין מתרי קראי שמיע לן ורב יהודה משמיה דרב [צש"ס שלנו איחא משמיה דשמואל] ותניא נמי הכי. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** צש"מ מהרש"ל (סימן פו) כותב: צרכת ציעור חמץ צלילה. מסקינן בגמרא, מאי מצרך רב פפי משמיה דרב אמר על ציעור חמץ רב פפא אמר לצער חמץ והילכתא על ציעור חמץ פ"י גם על ציעור חמץ אע"ג דלצער חמץ כ"ע מודי ובעל ציעור פליגי משום דאמרין במסכת צרכות מצרכין של אדם ניכר שח"ח הוא יודע אם ח"ח והמצרך על ציעור ניכר שח"ח הוא יודע דעל ציעור נמי להצא משמע דאמרין צפרק כיצד מצרכין [ל"ח] משתצח צבא לרבי זירא צר רב צב צבד דאדם גדול הוא וצקי בצרכות א"ל לכשיצא לידכם הציאו לידי כי אחא קריבו ליה חכא א"ל לטעום מר מידי א"ל לישרו לן מר מידי פתח ואמר מוילא לחם מן הארץ אמרו זהו שאומרים עליו אדם גדול הוא בשלמא אי אמר לן המוילא וא"ל טעמא דקמ"ל הלכתא אלא אמר מוילא מאי קמ"ל צמוילא כ"ע לא פליגי אלמא שצריך להשמיענו חידוש צצרכותיו ולכן נהגו לצרך על ציעור חמץ לאשמועינן דגם זה להצא משמע ושלא יטעה לומר דעל ציעור לשעבר ואם צירך כך לא יאז ומה שחלקו חכמים צמטצע צרכות יש מהן שחקנו בעל ויש מהן שחקנו בלמ"ד ר"ת ז"ל היה נותן טעם לדבר כו' אשרי פ"ק.

וקודם אשר יצדוק יטוהר ידיו אפי' בלא שפשוף ואין זה מגסי רוח מאחר שצדיקת החמץ היא צאה לטהרת הרגל שהרי סמכינן אומן שמצרכין צרגל א"כ מלואה חשונה הוא וראויה להיומה צנקיות וכן פסק מהרי"ל מ"מ ע"י היסך ושפשוף עדיף. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** לכאורה משמע דעיקר פלוגתייהו דרב פפי ורב פפא לא היו אלא צלישנא דעל ציעור, ומשמע לעבר או להצא וצאה מלמא לחודא מספקא לתלמודא מאי מצרך. אלא

והא כך לשון רבי יוסף בן פלט בתקון זכרות שלו, ובתשוב' הגאונים מנא'. אבי הבן מאי איכא למימר, הכי נמי. וכולי עלמא מפרשי ליה ה"י למוזל. ואני שמעתי מרבי נחום ברבי יהודה ברומי, אבי הבן, ה"י, על המילה. והוגעס לי מאד, לכן הווקקתי ליתן הדבר ולמתקן הוואלי וסוד חכמים הוא, אבי הבן מאי איכא למימר, על מוהל זולמי האז דקמתי [על המילה] משום דסגי דלאו איחו מהיל והתניא האז חייב למוזל, והוא מצרך על המילה דתניא [שבת קל"ז, ד'] המל אומר על המילה אפי' עזמו האז [האז עזמו] מדלא קמתי בד"א בחדר אכל האז מצרך למוזל, והא הכא דלא סגי דלאו איחו מהיל ואפשר לו לצרך למוזל, ואפי' הכי מצרך על המילה ולא משמע משיקרא זולמי להבא. השתא מאי ח"ל, מי מצינא אמרת הכי היכי נימא לא סגי דלאו איחו מהיל, בתמיה, כי היכי דאמרת צמוהל בעלמא. ה"י דאז גופיה לא מצי לצרכי למוזל דסגי דלאו איחו מהיל, דמי סברת הא דתניא האז חייב למוזל צדיק קאמר, להכניס צדיק, הילכך כיון דסגי דלאו איחו עבדי [מהיל], כי מצרך על המילה להבא משמע הוואלי ולא צריכי לצרכי למוזל. והיינו דתניא המל אומר על המילה אבי הבן להכניסו, דאפי' במקום האז מלין אחרים, דאי לא סגי דלאו איחו מהיל [צריך] [וצריך] לצרכי למוזל, הכי הוה ל' למיתני אבי הבן מצרך שמים למוזל ולהכניסו, השתא דלא חנא הכי אלא המל צרכה לעזמו והאז צרכה לעזמו ש"מ סגי דלאו איחו מהיל, וכיון דלא מצרך למוזל הוואלי וסגי דלאו איחו עבדי [מהיל], כי מצרך על המילה להבא משמע, אכל הצודק דאפשר לו לצרך לצער, כי מצרך על ציעור לשעבר משמע.

ובעין זה פירוש פסח וקדשים מא"ל, ה"י ח"ל, ה"י דגבי חולין אמרי' לה דסגי [כי היכי לגבי חולין דסגי] הוא דלאו איחו שחית, הכי נמי אמרינא כך גבי פסח וקדשים סגי דלאו צעלים שוחטים, הילכך כי מצרכי על השחיטה להבא משמע. דמי סברת האי ושחטו שנאמר גבי פסח לבעלים והא דתניא צמילתא [פרשת בא] ושחטו אותו כל קהל, וכי כל הקהל היו שוחטים אותו, אלא לעשות שלוחו של אדם כמותו, אלמא סגי כו' כדלעיל גבי מילה, ע"כ.

וז"ל יורה דעה [טור יו"ד סי' רס"ה] כתב הרמב"ם דאבי הבן מצרך למוזל ונהגו שלא לחלק, וכן כתב בעל העיטור, עכ"ל.

ועיין בספר נחלת יואל (פ' לך) מה שכתב לפרש על דרך אגדה, מאי טעמא אנו נוהגין שלא לחלק רק לצרך על המילה, הלא הוא גמרא מפורשת בלי שום חולק, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן רמא) באור.

*

גמ'. פסח וקדשים מאי איכא למימר. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קי) כתב צמ"ד: והנה רש"י פירש בזה דאמר בפסחים דף ז' ע"ב נימא לשחוט לא סגי דלאו הוא שחית פסח וקדשים מא"ל ופירש"י הצעלים נטוין דכתיב

מוהל כל ימיו צונם. ועכשו חזר ואמר שלא ימול עד שיתן לו אבי הבן ופסק שכל לעזמו מה שיעול בשכירותו. אם אין כח באבי הבן ליתן לו מה שצקש ממנו מקום שאין שם מוהל אלא זה. מי אמרינן שישאל האז על הפתחים ויתן לו מה שצקש ממנו או צית דין כופין המוהל למוזל.

תשובה: מוהל זה כמה נשתנה באומנותו מורשו של אברהם אבינו. ובכל גלילותיו מוהל העני מחזר אחר אבי הבן להתחבד עמו שיתן לו צנו למוזל צונם ומרבה עליו רעים כדי להשתכר צמזא. וזה שאין אומן אחר צעיר אלא הוא מקרב למוזל עד שיחזור האז על הפתחים ויתן לו כמעט שמראה עזמו שאינו מורשו של אברהם אבינו. וצריך לגעור בו הרבה שאינו חפץ צמזא. ועוד שהאז הזה רואה צדיק אחד ומניח עשרה זהובים על כל צרכה וצרכה ששכר צרכה אחת עשרה זהובים. והיינו דאמרינן בחולין פרק כסוי הדם [דף פ"ו] וכן בפרק החובל [דף ז"א ד'] שכר מזה עשרה זהובים. ומכל מקום הרי הכתוב אומר [ויקרא י"ב] ימול בשר ערלתו. ולמאן קא מוהר רחמנא למוזל בן שמונת ימים, אלו יש לו אב האז קודם. והיינו דאמרינן בפרק קמא דפסחים דכל היכא דאז מל מצרך למוזל משום דלא סגי דלאו איחו מהיל. ומכל מקום אם אין אב מוהר לצית דין וצית דין חייבין למוזל. ולפיכך הם מצרכין להכניסו צדיקו של אברהם אבינו וכמס"כ הרמב"ם ז"ל. ומצינן למי שידע למוזל למוזל דלדידהו מוהר רחמנא. וזה שיש לו אב ואין ידו משגת ליתן שכרו הרי הוא כמי שאין לו אב וצית דין מחויבין למוזל. וזה שהוא יודע למוזל ואין אחר שידע עליו חל החיוב יותר. ואם אינו רואה צית דין כופין אותו. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרי"ל (סימן יח) כתב: ואז המל את צנו. לכאורה משמע פ"ק דפסחים דמצרך למוזל, דקאמר אבי הבן מאי איכא למימר, אין הכי נמי. אמנם כי מעיינת ציה לא הוה אלא לסקל' דעתין דמצרך לצער, אכל למסקנא דמצרך על ציעור אין חילוק בין אב לאחר, וכולן מצרכין על, ודבר פשוט הוא.

ובן כתב הג"ה צמיימוני [פ"ג דמילה אות ד'] ח"ל, אמנם רש"י פ"י בסוף המסקנא דלא חילקו בצרכות ואפילו אבי הבן מצרך על המילה כיון דעל נמי להבא משמע. וכן כתב רבינו שמחה, וכן עמא דבר. וכן רא"מ וכתב אפילו אבי הבן שחל אמר למוזל יא, דלצער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע, עד כאן הג"ה צמיימוני. הרי שכתב וכן עמא דבר.

ובן מנאצי באבי העזרי [ראש"ה ח"א סי' רפ"ט] דמצרך על המילה, וכן נוהגים כל רבותי, ומינה לא חזו. והמצרך למוזל אינו אלא מן המתמיהים, כ"ס וכ"ש שגמאחי לרז יוסף בן פלט שגמפרש בגמרא צענין אחר לגמרי, דאפילו סלקא דעתא אינו. ורבי משה מיימון [פ"ג דמילה ה"א] וסמ"ג [עשה כח] שכתבו למוזל, אזלי לטעמייהו דמפרשי טעמי הצרכות ודוחקים לכן [עיין ציבור דברי הרמב"ם צ"י וצ"ח יו"ד ריש סי' רס"ה], אכל יתר רבותי אין תופסין כן כדלעיל.

ואין כל אדם עושה לולב לעצמו אלא סומכין על של יצור, לכך מצרך כל אדם שמים בנטילתו.

וגם זו פליאה צעני על מה סמכו. והואיל שכן חיוב ברכה זו אינה אלא בשעת עשייתה בחול, כיון שצריך זמן פעם אחת, מה לי חוץ לזכר דיוס שני, בין שיהא יום ראשון ודאי יום טוב או ודאי חול. מה בכך. כיון שצריך פעם אחת זמן, אמאי חוזרין ומצרכין דיוס שני, הלא אין עיקר חיובה אלא בחול. וגבי נר חנוכה נמי אין אומ' זמן אלא דיוס ראשון והכי נמי הכא. ולא דמי הא לקידוש היום. דזמן דכוס תלוי בקידוש יום טוב, וכיון דשתי קדושות הן מספיקא מקדשין ואמרינן נמי זמן. אבל ברכה זו אינה תלויה אלא בעשייתה ואפילו בחול. ואפילו בסוכה נמי אין אומ' זמן להדיא בישיבתה, אלא סומכין על אותו זמן שאומרי' על הכוס. דאמ' רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דמקדר ליה אכסא דקידושא, דמקדש ומצרך זמן. ואי חיובה הוא, לומר זמן בישיבת סוכה, ונטילת לולב, ליתנייה בהדיא דאמרינן זמן (עליהו) [עליהו] כדאמרי' גבי נר חנוכה ומקרא מגילה דהוי כהנא מדאורייתא.

ועוד מנאמי בהלכות גדולות [ל"ו ע"א] דלא נריך לומר זמן בסוכה ולולב, דסגי בדכסא. ובהלכות לולב דקמפרש רב יהודאי גאון תני הכי, ת"ר העושה לולב לעצמו אומ' צריך שהחיינו וקיימנו כו'. נטלו ללאת צו מצרך אקצ"ו על נטילת לולב ומוליך ומביא ומעלה ומוריד, אבל זמן לא מצריך כלל. ולפיכך כיון שצריך זמן דיוס ראשון סגי בהכי, ותו לא מדיד. שלמה בר יצחק. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת מהר"ת אור זרוע (סימן קצה), העושה סוכה או לולב לעצמו יצרך שהחיינו, אעפ"י שיכול לעשות מתחלת השנה ובלבד שיעשה לשם חג. ומעתה העושה צ"ת לעצמו או תפילין למה לא יצרך שהחיינו. וגם צ"ת צעין טויה וצביעה לשמה ומסתמא גם העושה. ושמה מחמת שאין זמנה קבוע מזמן לזמן. אע"פ שילא לאו זמן צ"ת הוא מ"מ לא נראה לחכמים לצרך זמן אלא בדבר חדש או מזה הבאה מזמן לזמן בשנה לכשיגיע זמנה אי אפשר כלל לצטלה. אבל צ"ת לאכסיה לא חייבה רחמנא.

וגם לא ידעתי מנלן שצריך לצרך על קיום המצות שהחיינו מן התורה כאשר כתב רב ניסים גאון, וגם לא ידעתי כי היכי דאמר (כתובות פ"ו א') מי שאומרין לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתאמר נפשו למה לא נעשה כן גם בתפילין. ושמה יאמר אין גופו נקי. ע"כ.

*

גמ'. העושה סוכה לעצמו אומר ברוך אתה ה' שהחיינו וקיימנו וכו'. כתב בשו"ת הרא"ש (כלל כה סימן ג) ח"ל: ושאלת למה אין מצרכין זמן על ביעור חמץ. יראה לי, משום דביעור חמץ מן הבית הוא הכנה למועד, כענין עשיית סוכה לישיבת סוכה בחג הסוכות. ותניא העושה סוכה לעצמו, מצרך שהחיינו, ואין לא מצרכין זמן בשעת עשייתה, אלא

וסמך ידו ושחט והיא תימה גדולה לפע"ד דבהדיא אמרו במנחות דף י"ט א' מה סמיכה בצעלים אף שחטה בצעלים וכו' גלי רחמנא ביה"כ ושחט את פר המטאת אשר לו מכלל דשחטה בצעלים לא צ"י צעלים וא"כ מצוה דשחטה לא צ"י צעלים וכו'. וגם תימא על רש"י דבפסח דלא צ"י סמיכה מא"ל.

ובאבות גוף דברי הש"ס פסחים וקדשים מא"ל הנה לפי שיטת הר"ן ברי"ף דדבר דצריך דעת צעלים לא סגי דלאו אינה עושה וגם האחר שעושה מדעתו מצרך בלמ"ד א"ש, ועיין ברמב"ן בשורש ראשון על המצות דנראה דגרים לא סגי דלא שחט והיינו שאין מזה לשחוט כלל וע"ז פריך פסח וקדשים דודאי מוכרח עכ"פ לשחוט ניהו דיכול לעשות ע"י אחר מ"מ מהר"א לצרך בלמ"ד, אבל דברי רש"י ושיטתו ז"ע. ע"כ.

וע"ע חוס' חגיגה (דף ט"ז) שם, וליכא למילף להצריך שחטה בצעלים מהקישא דשחט וסמך דהך הקישא לא הו' אלא מדרבנן. ותמה עליהם הטורי אבן, דהא להדיא מקשה כן במנחות (דף יט) מה סמיכה בצעלים אף שחטה בצעלים, ומשני מדגלי רחמנא דפרו של אהרן וכו', וכו' וקיום דצריהם הם הג"ה מתלמיד טועה.

וראיתי בשו"ת מלמד להועיל (חלק ב י"ד סימן צח) שכותב על דבריו: ואני אומר שמייהר להחליט לתלות הדבר בתלמיד טועה ונעלם ממנו שגם רש"י פ' כן בפ"ק דפסחים בהא דמקשה פסח וקדשים מא"ל דבפסחים צעין צעלים דמקיש שחטה לסמיכה. ע"כ.

*

גמ'. העושה לולב לעצמו מצרך שהחיינו וקיימנו וכו'. כתב בשו"ת רש"י (סימן שנה) ח"ל: אני החתום נשאלתי, אם אומרי' זמן בנטילת לולב בשני ימים טובים הראשונים של חג, והואיל יום ראשון מן התורה, דכתי' ולקחתם לכם דיוס הראשון, ויום שני ספק. ודיניה ללולב בקידוש היום, שכשם שאומרי' זמן על הכוס דיוס שני של חג ממנה נפשו, הכי נמי אמרי' זמן בנטילתו של לולב דיוס שני. או אין אומרי' אותו אלא דיוס ראשון בלבד.

כך מקובלני ממורי הזקן רבינו יעקב בר' יקר וכך דעתי נוטה, שאין אומ' זמן בנטילתו של לולב אלא דיוס טוב ראשון. לפי שלא מצינו עיקר ושורש לזכרה זו לא בתלמוד ולא במשנה ולא בתוספתא, וכלל כלל אין חיוב ברכה זו אלא בשעת עשייתו של לולב בחול בשעה שאוגדו ומתקנו, ובסוכה נמי בשעה שעושה אותה. דת"ר העושה סוכה לעצמו מצרך שהחיינו, נכנס לישיבת זה אומ' אשר קדשנו במצותיו וזונו לישיבת סוכה. העושה לולב לעצמו מצרך שהחיינו, נטלו ללאת צו מצרך על נטילת לולב. ותו תניא גבי סוכה, היתה עשויה ועומדת אם יכול לחדש זה דבר דיוס טוב עצמו, כגון למימך בסמך ובעטרה בקרמין ובסדיין המצויירין מצרך מיד שהחיינו, דעיקר חיוב בשעת מעשה. ואם אין יכול לחדש זה דבר, מצרך שמים, בכניסתו אחת אסוכה ברישא ואחת אומן. אבל בלולב לא מצריך בשעת נטילה אלא אחת בנטילתו. אלא דכלל לכתב ברכה [דומן] [דומן] אלא בשעת עשייה דהיינו בחול. אבל הראשונים שנהגו לצרך שמים בנטילתו, והואיל

מסדרינן ליה אכסא, וכן נמי כל צורך הכנת המועד משהינן ליה עד המועד ומסדרינן ליה אכסא. ע"כ.

*

גמ'. נכנס לישב בה אומר ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה. דין ברכת לישב בסוכה, מתי צריך לצרף, אם קודם ברכת המוציא או לאחריה, הנה הרא"ש (סוכה פ"ג סימן ג'), כתב, רבינו מאיר מרוטנבורג היה נוהג לצרף לישב בסוכה קודם ברכת המוציא, וכמו ששינו בצרייתא, נכנס לישב בסוכה מצרף אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה, הילכך יש להקדים ברכה זו שהיא מיד לאחר הישיבה, לפני ברכת המוציא. ומנהג העולם אינו כן, כי לא נהגו לצרף לישב בסוכה על טיול ושינה, אלא דוקא בשעת אכילה הילכך ראוי לצרף תחלה ברכת המוציא שהיא התחלת סעודה, ואחר כך ברכת לישב בסוכה. ע"כ. וכן כתב הטור (אור"ח סימן תרמג).

גם בספר תשצ"ץ לתלמיד מהר"ם (סימן קמב), הביא שיטת רבו המהר"ם שיש לצרף ברכת לישב בסוכה קודם המוציא, וכתב על זה רבינו פרץ בהגהותיו, שהעולם נוהגים שצמי החג אינם מצריכים לישב בסוכה אלא עד אחר ברכת המוציא. וכן הוא בארזות חיים (הלכות סוכה אות לט), וכלל צו (סימן עא). וכן כתב האבודרהם (דף עא סע"ב).

והבאירי בצרכות (ב ע"א) כתב, יש נוהגים לצרף לישב בסוכה קודם ברכת המוציא, והדבר נאה, אלא שמעולם לא ראינו לרבותינו שיהיו נוהגים כן, אלא מצריכים המוציא ואחר כך לישב בסוכה, ואין ברכת סוכה הפסק, מאחר שהוא צריך לצרכה זו קודם אכילה. ע"כ. וכן כתב עוד בספרו מגן אבות (עמוד יח). וראה עוד במגן אברהם (סימן תרמג סק"ב), ובספר יפה ללב חלק ג' (שם סק"ב).

והרמב"ם (בפרק ו' מהלכות סוכה הלכה יב) כתב: כל זמן שיכנס לישב בסוכה כל שבעה, מצרף קודם לישב אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה, וצילל יום טוב הראשון מקדש מעומד ומצרף לישב בסוכה ויושב ואחר כך מצרף שהיינו, וכן היה מנהג רבותי ורבינו ספרד לקדש מעומד צלילה הראשון של חג הסוכות כמו שביארנו. ע"כ.

והרא"ש (שם סימן ג') העיר על זה, שנראה טעמו של הרמב"ם, כדי שיצרף על המזבח עובר לעשייתה, ולפי זה היה לו לצרף קודם שיכנס לסוכה, שהכניסה היא המזבח ולא הישיבה, שאם היה אוכל מעומד צריך לצרף גם כן על הסוכה, אלא ודאי שכיון שזמנות סוכה היא אכילה וטיול, גם אם מצרף אחר שישב חשיב שפיר עובר לעשייתה, ומה שכתב בסוכות חשבון, לשון עיכוב הוא, כמו וישב העם בקדש, וכן פתח אהל מועד תשבו יומם וליילה, וגם הפירוש בצרכה לישב בסוכה היינו להשתכב בסוכה, ולכן מקרי שפיר עובר לעשייתה גם כשמצרף אחר הישיבה. ע"כ. וכן כתב הגמנוק' יוסף (באן) בשם הריטב"א. עיי"ש.

ובאמת שזוהר הקדוש פרשת אמור (דף קג סע"ב) איתא: רב המנוח סבא דהוה עייל לסוכה הוה קאים על

פתחא דסוכה מלגאו ואמר נזמן לאושפיזין וכו', וקאים על רגליה ומצרך וכו'. וזה מצוה דכדרי הרמב"ם. ולפי זה היה ראוי לנהוג כדברי מהר"ם מרוטנבורג להקדים ולצרף מעומד ברכת לישב בסוכה, ואחר שישב יצרף המוציא ויאכל.

ובן הסכים היות יוסף (בסימן תרמג) ח"ל: ולי דברי המהר"ם נראים צעירי, שאף על פי שאין העולם רגילים לצרף על הסוכה אלא בשעת אכילה, היינו מפני שצריך קציעות שאדם עושה בסוכה היא האכילה, ומכל מקום ישיבה שהיא לצורך אכילה, מצרך הוא עליה, ואם כן בודאי שהוא צריך לסמוך בצרכה לישבה כל מה שאפשר, הילכך מצרך על הסוכה קודם ברכת המוציא. עיי"ש. וע"ע בשו"ע שם.

*

גמ'. בל המצות מברך עליהן עובר לעשייתה. עיין בתשובות הגאונים שערי צדק (ח"ג ש"ה סימן ד), ושו"ת הרמב"ם (סימן שלב) ושו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן פג) ושו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רז) ושו"ת מהריט"ץ (החדשות (סימן א) ושו"ת תשצ"ץ (חלק ב סימן מג) ושם (סימן עד) ושם (סימן רד) ושו"ת חתם סופר (אור"ח סימן נה) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן רמא).

*

גמ'. שם. כתב הריטב"א, וטעם שאמרו חז"ל לצרף על המזבח עובר לעשייתה, כדי שיתקדש תחלה בצרכה ויגלה וידוע שהוא עושה אותה מפני זמנות השי"ת, ועוד כי הצרכות מעזות הנפש וראוי להקדים עזות הנפש למעשה שהיא עזות הגוף.

*

גמ'. שם. בשו"ת הרא"ש (כלל בו סימן א) כותב: ושאלת, שמא לא כתוב בשאלות ותשובות על שם רבי יצחק אלפסי ז"ל, שאין לצרף ברכת אירוסין אלא קודם הקידושין. וכן ברכת להכניסו בצרייתו, קודם גמר המילה, לפי שכל המזנות מצריין עליהם עובר לעשייתה. ודאי כן הוא כמו שכתבנו, והמצרך אחר הקידושין טועה הוא, ומחזירין אותו. ובאשכנז ובצרפת נוהגין שמיד אחר שמצרף המוהל מצרף אצי הצן להכניסו. ורבינו שמואל ז"ל הנהיג במקומו שיצרף אצי הצן להכניסו קודם המילה, משום דלהכניסו להבא משמע. כדאמרין בפרק קמא דפסחים, דלצער כולי עלמא לא פליגי דלהבא משמע. ועוד, דכל המזנות מצרף עליהן עובר לעשייתה. ור"ת ז"ל היה אומר, שאין לשנות המנהג, מדתניא בצרייתא [שבת קל"ז ע"ב] צרישא המל מצרך, והדר תני אצי הצן מצרך, ועוד, מדתני העומדים שם אומרים כשם שנכנס לבית וכו', אלמא, שנכנס כבר. והא דאמרין דלצער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע, הכי פירושו להבא משמע טפי מלשעבר, מיהו לשעבר נמי משמע, כי פליגי צעל דיעור, מר סבר משמע מעיקרא טפי מלהבא, ומר סבר להבא נמי משמע כמו מעיקרא.

והא דאמרין דכל המזנות מצרף עליהם עובר לעשייתה, הני מילי כשהמצרך עצמו עושה המזנה. ועוד היה אומר רבינו חם, כדי לקיים המנהג, דבכרה זו לאו לגמרי על מילה זו שעשית עכשיו נתקנה, אלא מודה ומשכח להקדוש צריך הוא שזוהו

דנוכר מקודם רק שלא יכול לזרז בזה ל"ש עובר לעשייתו ודחה הש"ס דא"כ בכל מצות נמי וע"כ דל"ח שמא תתקלקל. וצוה נראה בזה דמבואר בש"ך יו"ד סי' י"ט בדבר שיש בו ריעותא לא יזכר מקודם ומהרש"ל בש"ס בחולין פ' כיסוי הדם נתקשה בזה דהא זריך לזרז עובר לעשייתו ולפימ"ש בכה"ג ל"ש עובר לעשייתו. ע"כ.

*

גמ'. דאכתי גברא לא חזי. פרש"י, דק"ל בעל קרי אסור בדברי תורה ובזכרה, דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין, עכ"ל. והנה דבריו תמוהין מה שכתב דק"ל בעל קרי אסור בדברי תורה, שהרי אדרבה ק"ל בטלוהו רבנן לטבילתא דבעלי קריין.

והתוספות פירשו דהך חוץ מן הטבילה היינו טבילת גר, דקודם טבילה עדיין גוי הוא ואינו ראוי לזכרה. והטור (יו"ד סי' ר') כתב בשם ר"י דלאג טבילת גר תקנו בכל הטבילות לזכר אחריהם.

והנה זה דבר תימא אטו משום טבילת גר שטובל טבילה זו פעם אחת בימי חייו, והוא מילתא דלא שכיחא כל כך, יתקנו על כל טבילות שטובלין ישראל שלא לזכר עליהן עובר לעשייתו, יציא דארעא וגזירא בשמיא, אמתהא.

וראיתי בשו"ת יד חנוך (סימן ג) שעמד בזה, וכתב דדברי רש"י ז"ל ברורין, דהנה בשם לב לשפת יתר שדדבריו ואריכת לשונו שהוסיף מלות יתירות, דעור"א תיק"ן טבילה לבעלי קריין, שהרי מה נפקא מינה מי תיקן את זאת אי עזרא או זולתו, הרי די בזה דבעל קרי אסור בדברי תורה ובזכרה וגברא לא חזי, וידוע שדברי רש"י מדוידים ושקולים בשקל הקודש. אבל אחרי העיון שפתו ברור מללו, שדדבריו אלה בא לתרץ קושיא הנזכרת דלא תקשה לנו הרי אכן ק"ל בטלינהו רבנן לטבילתא דא, לפיכך כתב דעזרא תיקן טבילה כו', כלומר הוא עזרא הסופר שתיקן סדר הזכרות ומטעם כל זכרה, הוא עצמו היה המתקן טבילה לבעלי קריין לזכר תורה ולזכרה, לפיכך בשעה שתיקן את זמן הזכרה הזאת אימתי יזכרו אותה, היה מוכרח לקבוע זמנה אחר הטבילה דקודם טבילה עדיין גברא לא חזי, לפיכך אע"פ שאחר כך בטלוהו לטבילה זאת, הרי אין משנים ממטעם ומסדר שתקנו אנשי כנסת הגדולה, ואשר גבלו הראשונים וסדרו לנו נשאר קבוע וקיים לדורות לזכר אחר הטבילה, וזהו שאמר דעזרא תיקן וכו'.

שוב כתב שיחנן דרש"י אילן בשעת רב האי גאון ז"ל שהביא הרי"ף ז"ל פרק מי שמתו (ברכות דף י"ג ע"ב), דאע"ג דבטלוהו לטבילתא הו' מילי לזכר תורה אבל לענין זכרה ותפלה נשארה תקנת עזרא בחוקפה. והנה מקור דברי רב האי גאון ז"ל הנה מש"ס בפרק העור והרוטב (חולין דף קכ"ב ע"ב) דלמר רב הונא לגבול ותפלה ולנטילה ארבעת מילין, ופירשו המוספות שם בשם רבינו חננאל לתפילה פירוש לטבול לתפילתו דאע"ג דק"ל בטלוהו לטבילת בעל קרי הו' מילי ללמוד ולקריאת שמע, אבל לתפילה לא, עכ"ל. (וצ"ע דבתוספות כאן מושמע דדעת רבינו חננאל שבטלוהו לגמרי, ולפיכך הוצרך לדחוק דמיייר בטבילת גר).

לעשות מצוה זו כשתצא עוד לידו. ותקנו לה מקום זה, לגלות ולהודיע שזו המצוה נעשית להקצ"ה ולא לשם מורנא (פירוש חולעת האוכלת הבשר) ולא לשם הר גריזים.

ועוד אומר טעם אחר, כיון שמזכר אבי הבן מיד אחר שסיים המוהל בזכרתו, ודאי יגמור אבי הבן הזכרה קודם שיעשה המוהל הפריעה, והו' שפיר עובר לעשייתו, דמל ולא פרע כאלו לא מל. אבל ראיתי בדרך הזאת, שאבי הבן מזכר אחר גמר המילה, וקשה עלי המנהג אלא שאני יכול לשנותו, וגם יש להם סמך מדברי רבינו תם ז"ל. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב החת"ס, דקדק לומר "כל המצות", והיה די באומרו חייב לזכר על המצות עובר לעשייתו, משום דמבואר בזכרי טעם הזכרה שיהי' ההכנה לעשיית המצוה וקבלת הקדושה הריא ע"ד שהוסיפו המקובלי' עתה לומר הרני מומן וא"כ ה' אפשר לומר דוקא במצות שהם הכנה קבלת מוספת קדושה כאכילת פסח וקדשים או מנה והדומה ישיבת סוכה והנחת תפילין ורבי' כאלו לזה ינטרך ההכנה קודם עשייתו משא"כ מצות שטעמם להצטרף גילולי' מן הארץ כביעור חמץ והדומה ולדעת המקובלי' גם חמץ הערלה מסוג זה על זה א"כ הכנה ומכ"ש במצות שטעמם לתת גם חלק להס"ס לתחום פיו כשעיר המשלח ורוב סעודת מצות מזה הסוג וה"א שזכרתם הוא רק זכרה השבח ויכולי' לזכר אח"כ כמ"ש הר"ן בזכרתם השבח קמ"ל כל המצות דייקא וזה מרומז במקראי קדש דמיתי דויעבר את הכושי הוא בשורת מפתל הרשעים כביעור חמץ והוא עבר לפניהם הוא הכניעה לעשו הרשע ויעבר מלכס לפניהם הוא הכנה לתום קדושה.

*

גמ'. חוץ מן הטבילה ושופר וכו'. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"א סימן ח) שדן באורך באי מזכרין על דבר הגזול או על דבר אסור. וכתב"ד כותב: אך לפע"ד מטעם אחר היה נראה דכאן יכול לזכר גם זכרה ראשונה דהרי בסי' קע"ב מבואר דבזכר משקין מזכר אח"כ. ול"ד למה דמבואר בסי' קס"ו ס"ו דכל דכבר הגיע זכרה האחרונה לא יזכר עוד משום דשם לא נזכר רק לאחר שאכל וכאן שנזכר בעודו בפיו רק שלא היה יכול לזכר בשביל שהי' המשקין בפיו ובכה"ג מקרי עובר לעשייתו ע"ש. ולפי"ז כאן ג"כ דבאמת היה נזכר מקודם רק דלא היה ראוי לזכר מקודם דהי' גזל רק לאחר שקנהו בדמים חייב א"כ בכה"ג ל"ש עובר לעשייתו דהא נזכר מקודם רק שלא היה ראוי לזכר.

ובזה נלפענ"ד דבר נחמד דלכך בטבילה מזכר אח"כ משום דשם נדחף נזכר מקודם רק שלא היה יכול לזכר מקודם דאכתי גברא ל"ח וא"כ ל"ש עובר לעשייתו בזה.

ובזה נלפע"ד הא דאמרו בפסחים דף ז' חוץ מן הטבילה והשופר וכו' אלא שופר מ"ט וכו' דלמא מקלקלא תקיעה והיא תימנה דכי בשביל חשש קל לא יזכר מקודם ועיין במגן גבורים סי' ח' ס"ק יו"ד מ"ש בזה. ולפימ"ש א"ש דכל

*

גמ'. אלא שופר מאי טעמא וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן יג) ד"ה והנה ראיתי.

*

גמ'. אלא אמר רב חסדא חוץ מן הטבילה בלבד איתמר. בשו"ת חכם כזי (תוספות חדשים - סימן כה) תמה על התוס' בכתובות פ' המדיר (ע"ב ע"א) ד"ה וספרה לה, שכתבו, וא"ה אינה מצרכה וזה על ספירתה כמו שמצרכין על ספירת העומר כו' וי"ל כו' אבל וזה שאם תראה חסדא אין לה למנות, עכ"ל, וכו', ללכא' קשה מהא דכאן דלא חיישי' להך סברא דלמא מקלקלא כדי שלא לזכך בתחילה דהא מסיק ר"ח חוץ מן הטבילה בלבד איתמר ומשום דלכתי גברא לא חזי.

ובותב: ויחא לי דע"כ לא דייחין הך סברא אלא בגמרו זידי אדם כגון שופר שחיטה ומילה אבל ברואה דס דלאו זידיה קיימי' מלתא סברא הוא ואין להקשו' שזיוש השחיטה מיהת תזכך ותספור ותטבול דאף לאחר טבילה אי חזי סתרה ואין להקשו' דתזכך ותספור סמוך לחשיכה דע"כ זריכה היא לספור כשיחיר היום שמלות הספ' מתחילת היום הוא כמו ספ' העומר שמלותה בלילה חיך משתמשך וזו בתחילת היום חיך ולא ראו חכמים לעקור עיקר דין תורה משום תקנת הדברה שהוא מדבריהם ועוד א"ל לאומרה דע"כ הוא זריכה לזכך בעוד יום ודאי וכיון שא"ל ללמנא כאותה שאמרו שזיוש' שאוכל ככר זו היו ועבר היום ולא אכלי' פטור דה"ל התראת ספק וממילא נשאר אח"כ שיעור שחולל לראות אותו יום ואפי' אח"כ שזיוש ודאי חולל ללמנא ע"כ זריכה להקדים ספירתה לבין השמשות וראיתי' לז"ה נמי סותרת דשמה יום הוא.

(וא"כ) [וא"ת] תספור בתחילת היום ותזכך אח"כ ששעה שהוא בטוהא שאין ראוי' סותרת דומי' דהך דפסחים דלמאי דסליק אדעמינ דחיישי' דלמא מקלקלא הו' מצרכין אחר' הא נמי לאו מלתא הוא דע"כ לא אמרו התם שמצרכין אחר' אלא בתק"ש וכו"כ שאפשר לסמוך הדברה למנוה מאחר' עכ"פ חוכ"ד אבל בכאן רב המרחק בין עשיות המנוה שהוא הספ' בתחיל' היום וזכרונה בסופו ועוד דלכתי לא פלטי' מחשש הסתירה דעכ"פ זריכה הוא לזכך בעוד היום ודאי כיון דא"ל ללמנא דלאחר שעבר יום הספ' אין לזכך על מה שספרה ביום הספ' ועדיפה מאותה שאמרו דעל זדיקת החמץ שלאחר הפסח אין לזכך והוצה ה"ל לענין הדברה כענין הספ' עכ"ה.

ומהדרב"ז תשוי' נ"ד תי' דכיון דהרשות זידיה שלא לטבול לכך אינה מצרכה ולכא' טבילה גופא ושחיטה ונט"י הו' חיובתא אלא שמשו' צידס דאגב שחיטת קדשים שהוא חובה תקנו בכל השחיטות ואגב טבילות שא"ל בלעדן כגון ה' טבילות שצ"ג טבול צו ביום וטביל' גר וגירות תקנו בכל ואגב נט"י לתרומה דלא סגי' דלא אכל תקנו בכל הגטילות ופש לן סוכה דאי צעי לא אכל ואפי"ה מצרך והאי נמי לאו תזכר הוא דהא איכא ליל ראשון דלא סגי' דלא אכל ואיכא נמי שינה דלא סגי' דלא ישן ואיכא נמי ישיבה והילוך וטביל' דא"ל בלעדן אלא שקצבו ברכתן עד שעת אכילה ובעיני קו' התוס' מעיקרא ליחא

דא"ל קודם חומרא דר"ז דהו' בקיאיין צפתמי נדה וחיבה אה"נ דוצה היתה מצרכה על ספ' שצעה ימים נקי' שלה שהם מנוה דא"ל באמת אבל האידנא בחר חומרי ר"ז שאין עלי' לדקדק ולהבדיל בין נדה וחיבה דרובא דרובא נדות הן וסופרת שצעה נקי' שאינה אלא חומר נשים שהחמירו על ענין מחמת ספק לא עדיף מדמאי שמפרישין אותו ערום משום שאינו טעון ברכה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע ד' סימן פז).

*

גמ' לאור הגר וכו' מנא הני מילי וכו'. הרמ"א (סימן תל"ב סעיף ב') פוסק בשם הר"י זריין דנוהגים להניח פתיחי חמץ במקום שימנאם הבדוק וכו'. ורבות עמלו גדולי הפוסקים למנוה מקור למנהג זה, ולעומתם טענו הרבה שהוא מנהג נשים, עיין שם בט"ז, ביאור הגר"א, ביצועות יעקב, במקור חיים, ובמשה דבורה, ובשדי חמד (מע' חו"מ סי' ה' אות מ"ט), וילקוט הגרשוני. ועיין גם במהר"ם חלואה לעיל (ד' ע"א) שמכנה זה בשם מנהג הנשים, ודוחה דלאו מנהג הוא דאין הדברה אלא על החיפוש וכו', עיי"ש.

ובשו"ת ל"ך אליעזר (ח"ט סי' י"ז) קונטרס רפואה בשבת פרק ט אות ד) כתב ראיה מקורית חדשה למנהג זה, עפ"י הגמ' כאן, דלמדנו מניאיה ממניאיה וכו' מניאיה ממניאיה כתיב הכא שצעת ימים שאור לא ימנא בנתיבם וכתב התם ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימנא וכו'. ובמהרש"א בנח"א מקשה, דיש לדקדק דלמאי לא מיימי הגמ' מקרא דלקמיה דכתיב בפרשת וינא ויחפש ולא מנא דדמי טפי למילף לא ימנא מלמא מנא מדניליף לא ימנא מימנא, ומתקן ע"ז ב' תירוץ, ח"ל: וי"ל דניחא ליה לאתמי' ימנא מימנא ולא ימנא ממנא, ועי"ל דהמתחייב משאור לא ימנא נמי לזדוק ולמנוה קודם פסח עכ"ל, והנה התיורן הראשון מובן, אבל התיורן השני של המהרש"א אין לו לכאורה כל הבנה.

ובותב, דנראה ברור דכוונת המהרש"א בתיורו ה' הוא בכוחא, דמשום כך לא הקישה הגמ' לא ימנא דשאור להיחא דלא מנא צפ' וינא, מפני דהגמ' רוצה באגב גם ללמוד מהגז"ש דמיימי דהך לא ימנא דשאור החיוב בזה הוא שזריין מקודם לכן לזדוק קודם פסח ולמנוה חמץ ולצעריו ועי"כ יהא בפועל יוצא לא ימנא בפסח, ועל כן במתכוון לא הקישה הגמ' זאת להיחא דפ' וינא משום דמשם היינו למדים רק זאת שהמתחייב מהשאור לא ימנא הוא רק זה שלא ימנא חמץ אבל לא שיתחייב שגם יניחו חמץ ע"פ וימנאו ויצערו, דבשם הרי לבן לא מנא כלל, אלא הקישה זאת להיחפש דגבי אחי יוסף דבשם הרי כתוב וימנא שחיפוש כן מנא הגביע, ולכן מההיקש דבשם ילפינן גם זאת, דהמתכוון של הלא ימנא דכתיב גבי שאור הוא ג"כ שמחייבים להמנא בערב פסח במנא כזה שצעתה הבדיקה ימנאו חמץ (כמו שמצאו הגביע) ויצערוהו ועי"כ יקיימו בפסח השאור לא ימנא. הרי יוצא לנו איפוא ראיה מקורית ראשונה למנהג זה של הנחת פתיחי חמץ שצעת קיום מלות הבדיקה לאור הגר,

רש"י ד"ה זכר לדבר. עיין מ"ש בחידושינו על מס' שבת (דף פב ע"א) תוס' ד"ה אמר ר"ע, דמשמע מדברי התוס' שם, דלא כמ"ש הריטב"א ציומא (ע"ד ע"ב) שיש הבדל בין "אסמכתא" ובין "זכר לדבר", ושכן משמע מרש"י כאן, ותוס' שבת (דף פ"ו) ד"ה אעפ"י, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה כי פליגי. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן כו אות ד).

*

תוס' ד"ה לא פגי. בשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קכט אות ד) מביא הערת השואל על דברת התוספות שכתבו דהמל גרים מצדק למול את הגרים, שהמצדק חייב למול כמו אז המל, והקשה, מאי מצוה איכא למול גר וכו'.

והשיב: לא הבנתי בדודאי איכא מצוה גבר דדק, כדאיכא ציצמות (מ"ד ע"ב) קיבל מלין אותו מיד, מאי טעמא שהיו מצוה לא משהיין, אף על גב דאמריין שם מתחילה דאם פריש נפרש, הוא משום דלמלא אין כוונתו לשמים, ומהאי טעמא קשים גרים לישראל כספחת, אבל דודאי אם כוונתו לשמים איכא מצוה, ועיין באה"ג (סעי' ה) דכתב דמילת הגר מוטלת עכ"ל, וזה כוונת הגליון מהרש"א (בי"ד סי' רס"ח שם), ועיין בלשון הרמב"ם (פי"ג מהא"ב הי"ד) שכתב המצוה הנכונה וכו' היינו ששניהם מצוה, אם כוונתם לשמים מצוה לקבלם, ואם אין כוונתם לשמים מצוה לרחקם. ע"כ.

*

תוס' ד"ה בעידנא דאגבהה. עיין בשו"ת מר ואהלות (חלק א"ח סימן א) ד"ה והנה מדברי.

*

תוס' ד"ה על הטבילה. עיין בשו"ת זיך אליעזר (חלק ה' סימן יד אות ד).

דף ח ע"א

גמ'. מפני שאור הנר יפה לבדיקה. עיין בספר חק לישראל (עמוד טז) להגאון רבי ישראל וועלך שפסק שמומר לבדוק החמץ לאור העלעקטרי, והביא ג"כ בשם שו"ת יד יצחק (ח"ג סי' רצו) שאשה שאמרה שבדקה חמץ לאור הלאמפ שנאמנת, והבית בחזקת דדוק. וסומך עוד עמ"ש בשו"ת בית יצחק (יד"ד סי' קב) שהחיר להדליק נר עלעקטרי לנרות שבת ולבדוק עליו. עיי"ש.

וע"ע צם' שערס המצוינים בהלכה (סי' קיא סק"ד) שהעלה ג"כ להחיר בפשיטות לבדוק החמץ ע"י אור העלעקטרי. וכן פסק בשו"ת שבת הלוי (א"ח סימן קלו).

אמנם בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קז) נשאל אם יוצאים י"ח הדלקת נרות שבת ונרות חנוכה באור העלעקטרי.

והיינו מעטס לימוד הגו"ש לעטס דין זה של בדיקת חמץ לאור הנר, עיי"ש.

*

גמ'. ובתיב התם ויחפש בגדול' החץ וגו'. הקשה מהרש"א בנ"א, דה"ל לאתויי מקרא דקודם גבי לבן ויחפש ולא מצא את התרפים. עיי"ש מה שמירץ.

והחת"ם מירץ, לזנן לא חפש כראוי שהרי לא מצא ולא בעי למילף מיני'.

עוד כתב החת"ם, דאולי רמז לן מ"ש הראשונים שהנכון שאחר יתפוש הנר והבעל בית יבדוק, ומשמע שכן ה"י החפוש דאחי יוסף לאחר דמבואר שאותו יום שבת היה כמאחז"ל במדרש וטבח טבח והכן, וכ' צם' מגדל דוד שלכן צויה לאשר על ביתו מהר רדוף אחרי האנשים קודם שירחיקו תחום שבת כי יוסף ואנשיו שמרו שבת גם בחו"ל ולא השבטי, וא"כ ע"כ שלוחו של יוסף המחפש לא חפש הנר כ"א אחר.

עוד תירץ החת"ם, דלא ראה להביא מקרא דחפישת התרפים ע"מ לעצדם הפך הכונה בבדיקת חמץ להעביר גלולים מן הארץ, וכה"ג כתב בטא"ס דמוחק הגיר' צם"ס דיליף מנין עשרה מפסוק הבדלו ממחך העדה הרעה אלא גרסי' תוך מחך מויבואר אחי יוסף עשרה בחוך הבאים דאין ללמוד דבר קדושה מעדה רעה וה"נ אין ללמוד מחפישת לבן.

ובמובישיך החת"ם בדברי קדשו: וראה נא גם ראה כי בכוונה הוצאו ג' פסוקים האלו הנה דמרמזים תחלת גלות מנרים דחפישת אחי יוסף, וסוף גמר גאולה העתידה בפסוק אחפש את ירושלם בנרות כי היא תהי' צניסן צצ"א וגאולת מנרים בפסוק נר אלתי' וגו' דלעיל מיני' כתי' מורה רשעי' מלך חכם וישב עליהם אופן נר ה' וגו' ופרש"י עפ"י מדחז"ל דקאי אפרעה שהקצ"ה מלך חכם ית' מורה הרשעים והשיב עליהם אופן ע"ד וינהגוהו בכבודו נגד והכבד את לבו והסיר אופן מרכבותיו. ועיי"ש עוד שהארץ בדברי אגדה.

*

גמ'. לא בדיקנא לה בירושלים בנהורא דאבוקה דנפיש נהורא וכו'. החת"ם ז"ל ביאר הכוונה בזה, ע"ד שאמר מרע"ה בחפלתו שמה עונותינו לנגדך עלומינו למאור פניך, פי' שאינו ממדת רחמנותו שישער עונותינו נגדו ית' כי אז גם הקטן לגדול יחשב כי אם נעבדהו לא לפיהו לא נעזור חיל אף יבוקש עון ישראל לפי מעט כחננו.

וזהו שלא יחפוש עונם באבוקה שהוא אורו הגדול ית' שנמשל לאבוקה כלקמן, אלא לפי יכלתינו שנמשלנו לשרגא נר בעלמא.

ולבך אמר גבר כי הנדיקים נמשלים לגר כדלקמן והדור נידון לפי מעשי הנדיקים שמעמיד הקצ"ה לדור שהי' להם ללמוד ממעשיהם ולשמעו לתוכחתם.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קצד) נשאל: מי שאין לו אלא אכסדרא לבער שאין צריך אור הנר אם יצרך על ציבור חמץ.

ובותב: אם אמרו אכסדרה לאורה נצדקת שאין צריך אור הנר לא אמרו שאין לצרך דהא ילפינן מציאה ממציאה וכו', היא אסמכתא ואפי' אם במקום שאין שם נר וצריך לבער ביטוי ביום יצרך דמידי נר כחצי באורייתא. ע"כ.

*

גמ'. **למה צדיקים דומין בפני שכינה כנר בפני האבוקה.** בעטרת זקנים (ר"ס תרעג) כותב בשם מהר"ל מפראג צ"ח נר מזה, שאין יוצאים י"ח נר חנוכה בנרות של שעה, שמאחר שהנר נעשה ע"י שמן צריך לקיים המצוה ע"י שמן, אבל נרות שעה לא מקרי נר אלא אבוקה ופסול לנ"ח. כי נר ואבוקה תרי מיילי נינהו. וכמ"ש במדרש [כ"ה בגמ' כאן] צדיקים דומים בפני שכינה כנר בפני האבוקה. והפירוש שצ"ח נר לאבוקה הוא, שהנר אין האור שולט בכל השמן רק צדא הפתילה, ומושב משם את השמן אליו. ואבוקה הוא שהאור והלהב שולט בכל השמן, כמו שהוא בנר של שעה וחלב שכורכים קצבי הפתילה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** החת"ס צחידושו כתב לבאר הכוונה, כי השגה היותר גדולה שצ"ח היא השגת מרע"ה וכת"י וראית את אחריו ופני לא יראו וע"כ הדמיון לאבוקה שאורו לאחריו והצדיקים כנר שאורו לפניו הפך מהרשעים דכתי' ואחריהם אל היכל ה'. והנה כשהצדיקים מקבילים אל השכינה וישראל בתוך מאירים ומאירי' משניהם מהצדיקים ומהמשכת אור השכינה ע"כ נדמה בזה כנר בפני האבוקה שכיון שזה אורו לאחריו וזה לפניו נמצא מה שצ"ח זה לזה כלו אור מאחוריו של האבוקה ופניו של נר.

*

גמ'. **שם.** בספיה"ק עבודת ישראל (פרשת קדושים) כתב לפרש המדרש (ויק"ר כד) קדושים תהיו יכול כמוני תלמוד לומר כי קדוש אני קדושתו למעלה מקדושתכם, עפ"י דברי מורו ר"ר צער זצ"ל שאמר לפרש הא דאיתא כאן, למה הצדיקים דומים בפני השכינה כנר בפני האבוקה, דאמרין לקמן לאבוקה אורה לאחריה ומיקטף קטיפי. ורומז על הצורה יתברך הוא אין סוף וכן מי יכלנו. וצדא"ל אם היה מאיר הש"י בעצם קדושתו היה כל העולם כלא קמיה, רק שהוא יתברך מנמנע שכינתו וקדושתו כפי כח האנושי צדי שיוכלו לקבל. וזהו אורו לאחריו, שאי אפשר להשיג מקדושתו כי אם צדק אחוריים. ומיקטף קטיפי, שהקדושה אינה שופע כחות בתמידות רק מעט מעט ופעמים האור חוזר.

וזוה והייתם קדושים, יכול כמוני, היינו שלא תעמדו בתמידות הקדושה רק שתצאו לחזור לפעמים כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתכם, לכן צריך להיות צחיית

ודשיב: הנה לא אוכל לומר בזה דבר ברור, כי איני צקי בטוב ענין אור האלקטריק, ושיקול הדעת שלי צמושל ראשון נוטה לומר שאין יוצאין צו ידי חובה דלאו שלהבת הוא, ואין יכולים להדליק צו דבר, ומה שמאיר מי יודע איזה כח הוא, והגע עמך הרי יש אצנים טובות המאירות בלילה, וכפרש"י (פר' נח) על הפסוק וזהר תעשה למיבה וכו'. והיעלה על הדעת שאפשר לנאח בזה ידי חובה הדלקת נרות או נרות חנוכה וכו'. ומ"מ נ"ל שאם אין לו נרות לשבת רק אור עלעקטרי דליק אותו, מפני שיש צו עכ"פ שלום ביתו, שלא ילך בחושך. אך לא יצרך עליו. אבל לנר חנוכה דעמי נוטה שא"צ להדליק כלל, הואיל ואסור להשתמש לאורו ואינו אלא לזכר לנר, והסם היה צדא טבעי ולא צדא ג"ג וכו'. וצדא"ה נראה שאינו יוצא צו כלל, שהרי אנו אומרים להדליק נר של חנוכה וכו'. והאור האלקטריק הזה אין עליו שם נר. וצדא"ה אם היו מצרכים על אש חנוכה היה מקום להסתפק דאפשר דחשיב אש, וצדא"ה נראה שגם שם אש אין על אור זה. אבל כיון שאנו מצרכים על נר פשיטא שאין על זה שם נר כלל. שפתילה של ברזל היא ואין כאן לא פתילה ולא שמן. ע"כ.

נמצא דלמאי דפשיטא ליה שאין תורת נר על אור עלעקטריי, גם ידי חובה צדיקת חמץ י"ל שאינו יוצא.

[אמנם] עיין בשו"ת נחלת שמעון (סי' טו) שהציא עדות מרצ אחד, שהגאון ר' חיים סולובייצקי זצ"ל היה מצרך צמ"ה על אור העלעקטרי. גם הגר"א"י ניימארק צדא"ל אצרהם חולין (בפירוט גינוסר ס"ס כא) הציא עדות כזאת על הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל שהיה מהדר לצרך צמ"ה על אור העלעקטרי, לאשר ולקיים בזה שאור העלעקטרי הוא אש צלי פקפוק, ואפי' להקל].

*

גמ'. **שם.** צ"ע מזה דקיי"ל ציו"ד (סי' קצ"ו ס"ד) דהאשה צודקת לאור החמה ולא לאור הנר, וכ"כ הרמב"ם (פ"ה דאסורי ביאה ה"ב) דאין צודקין דם אלא צממה, ואלו הכא צריך שתהיה הצדיקה לאור הנר, ואמור רבנן בטעמא דאור הנר יפה לצדיקה.

בבר תירץ הרב מנחם יעקב ציבאורו להלכות נדה (סי' קצ"ו) דשנא ושנא, צדיקת חמץ, אי משום חורין וסדקין דיש דשכיח חמץ בגוייהו ואור הנר אהניא להו, ואי משום דפרורי חמץ יש בהם ממש, משא"כ מראה דם. והוצאו דבריו צרכי יוסף אורח חיים (סימן תלג סק"א) וסיים שדבריו צירורים.

*

גמ'. **אכסדרה לאורה נבדקת.** פרש"י, ואין צריך להציא לה אור הנר אלא צודק ציוס, עכ"ל. וציאר הפני יהושע דכוונת רש"י לפרש דברי רבא צמאי שאמר אכסדרה לאורה נצדקת היינו צמה שנצדקת ציוס י"ג ואין צריך להמתין עד הלילה כדי להציא נר ואפילו לשיטת הקוצרים צדיקה דיוס י"ג אפילו לאור הנר לא מהני היינו משום דשרגא בטיהרא לא מהני אפי"ה באכסדרה שאורה רב ראשי לצדוק ציו"ג משום דאיכא תרתי למעלותא חריז נקרא.

*

גמ'. 'שם. עפ"י מנצח האור החיים הק' (פ' וישב) מה שאמר יעקב ליוסף (בראשית לו, יג) לכה ואשלחך וגו', פירוש "לכה" אלל אחיך, ואם אתה חושש לשנאתם, הנני מלווהך ושולחך בדבר מנוח שתלך בשליחותי, ושלוהי מנוח אינם ניזוקים.

ואח"כ אמר יעקב, לך נח ראה וגו', דהיינו שמפרש שליחות המנוח שעושה, ואמר והשיבני דבר, שעשאו שליח להחזיר לו תשובה, שבה אפילו למאן דאמר שלוחי מנוח אינם ניזוקין דוקא בהליכתם אבל לא בחזרתם, במציאות זה עשאו שליח גם בחזרתו, ומעמה הרי הוא בטוח שישוב בשלום אלל אחיו.

והגם שהיו אחיו שונאים אותו ושכיח היציקא, סובר יעקב דעת רבנן שחולקים עם פלימו (לקמן עמוד ב), וסוברים שיש לחלק בין מציאות שלפנינו למציאות שמואל, כי שם שכיח ודאי היציקא כי ישמע שאל שמושה את דוד למלך במקומו ואין לך שכיח היציקא כזו מה שאין כן חשש שמה הגוי יעליל עליו אינו קרוי שכיח היציקא וממנה נשמע למה שלפנינו שאחים לא היה ודאי שכיח היציקא, כי לא יעלה על דעת יעקב שכל כך ישנאוהו בגדר שלא יליל מידם שליחות מנוח וגם הדין דקולם רעוע שאמרו בקידושין (לט:): שכיח היציקא הוא יותר מדדיקת חור שבין יהודי לגוי, וממציאות האחים שאינם חשודים כל כך להרע לאחיהם ואולי גם לסדרת פלימו יש לומר שאינו חשוב שכיח היציקא במציאות זה של בני יעקב, ושליחות מנוח מצלת מן הנוק.

שוב כתב האוה"ח"ק, ואם תאמר אם כן למה היה מה שהיה לעבד נמכר יוסף. יש לומר שנוק שחליתו הטבה ומעלה גדולה אינו חשוב נוק.

ועוד טעם יש בדבר, והוא כי יעקב עליו השלום דקדק בדבריו בשליחות הלל אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם, הרי גילה דעתו בפירוש כי שליחותו היא לשכם, וכשהלך יוסף ולא מנאם בשכם והלך לחור אחריהם במקום אחר, הרי הוא שליח ענמו, כי אציו לא שלחו ללכת למקום אחר, ואין כאן שליחות מנוח, אשר על כן היה מה שהיה ויעקב נכתוון בזה שיחד לו המקום, שפה ברוח הקודש כי למקום אחר יקראנו אסון כאשר קרהו, ובדרך שכם לא תמצאוהו רעה, ויוסף עליו השלום חשד כי מה שאמר לו אציו שכם היה מורה מקום לו, ואין הדברים בדיוק, וה' גלגל גלגולים לעשות אשר זמם לעשות. עכמו"ד האוה"ח"ק. ובספר צית הלוי (פ' וישב) כיוון לדבריו.

וע"ע ציטמת משה (פ' וישב).

*

גמ'. 'האומר ש"ע זו לצדקה בשביל שיחיה בני וכו'. הקשה המהרש"א, מה מקשה ממנו דקה לשארי מנוח, דמותר לנסות את הקצ"ה בנתינת דקה, עיי"ש.

והחת"ם חירך, דדוקא בשכר ממון עשר בשביל שתחשבה, מותר לנסות בנתינת דקה, וכן מורה קרא בחנוני נא בואת אם לא אמלא אוצרותיכם דבר, אבל לא שיחיו בני ושיהי' בן עוה"ב, ואפ"ה אמרינן שהוא לדיק גמור, ומקשה שפיר.

*

אור חוזר כדי שתוכלו לקבל, מה שאין כן אתם תוכלו להיות דביקים בחמדיהם.

ופ"א כי בספח"ק אהב ישראל (פרשת קדושים) מוצא ד"ז ממש ככתבו וכלשונו הנ"ל. וע"ע ישמת משה (פ' תשא).

*

גמ'. 'אבוקה להבדלה מוצה מן המובחר. החת"ס כתב לפרש בדרך רמז, כי מהראוי שיבדיל האדם בין עבודתו את בוראו ית"ש לעבודתו את עצמו בהנהגת העה"ז שיהיה רק בהעברה בעלמא משא"כ עבודת יצורו תהי' עשה"ט וי"ש יאל ידי כולם וזה יבחן כי עובד ה' הוא ואינינו כמותן שמעשי אצותיהם צדיהם מנוח אנשים מלומדה.

וזדור "אבוקה להבדלה" פי' כשיצא להבדיל הבדל גמור בין קודש לחול שיוכר ההבדל ההוא ממש כמאיר באבוקה, אזי יעשה "מנוח מן המובחר", וזה יבדל ויוכר קדושתו.

*

גמ'. 'חור שבין אדם להבירו וכו'. בספח"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת בא) האריך בדברי מוסר, שלא יקנה עני לעשיר, כי אין אדם נוגע בזה שמוכן לחצירו, ולא ישא אומן אומנתו, חנוני לחנוני ומזוג למחזיקים ותכס לתכס, והוא שגרס חורבן הבית עבור שנאת חנם, וכדי לזכות שיבנה במהרה בימינו צריך שישלח את אליהו והשיב לב אבות על בנים שהוא תיקון הנ"ל.

וכתב לרמז דבר זה בזה דינא דחור שבין יהודי לחצירו דודק עד שידו מגעת. כי חור אומיות רות, שמרו"ח א' יותר מחצירו, הוא הגורם שנהא לעורר מדנים, והוא חור שבין איש לחצירו, ואריך לדבוק ולתקן כנ"ל.

ובדרך אחר כתב לרמז, כי חור"ר הוא רוח גבוה שבין יהודי לחצירו, שראוי להתחבר עמו שיהיה נקרא חצירו, וכמ"ס הרמב"ם (בפירוש המשניות דמאי פ"ב) שנקרא התלמיד חכם "חצר" שחצורתו נאה. ועכשיו נפלה קטגוריא בתי"ח שצבצב שמחצילין זה לזה, היפך לתלמידי חכמים שבארץ ישראל שהם נוחין זה לזה (סנהדרין כד.), והסבה לזה הוא רוח גבוה, שכל א' רואה להתנשאות ולהגביה את עצמו שיהיה חשוב יותר מחצירו, לכך כל אחד יבדוק עד שידו מגעת, שיתלה החסרון בעצמו ולא בחצירו, וכך יעשה חצירו, וזה אחד באחד יגשו ונסתלק החור.

*

גמ'. 'והאומר ר"א ש"חיי מוצה אינן ניזוקין. ז"ע דלמא משום דאפשר להוציאו במרא ותינא באופן שלא יהי' סכנת עקרב, וא"כ בזה שחם על ממונו שלו לא יהי' כשלוהי מנוח ויוזק, ובאמת לא רצו להטריחו להוציא ממון ע"ז כמ"ס חוס', ע"כ בטלו לצדיקת' כלל, וז"ע.

ותירץ החת"ס, דמנוח בו יותר מנשלוהו וכיון דלמרא ותינא צריך פועלים כמשמע מלשון החוס' א"כ מנוח בו יותר ואינו ניזוק.

*

לדמות דהבדייתא מיירי באומר סלע זו ללדקה הרי כבר פירש הסלע ללדקה, מש"ה מחויב אפילו באין הבן חי, אבל אם אמר אתן סלע ללדקה ע"מ שיחיה בני ומת בנו אינו חייב לשלם נדרו, אלא"כ דהרי הגמ' מקשה שם במס' ר"ה בזה דקאמר דכורש החמין במה שאמר להוי מחיהב להם יום ביום די לא שלו די להוין מהקרבין לאלה שמיא ומלליין לחיי מלכא וצנוהי, וע"ז מקשה מהבדייתא האומר סלע זו ללדקה בשביל שיחיה בני ומשני הא בעו"ג הא בישראל, ותיפוק לן בישראל ג"כ אם אמר להוי מחיהב יום ביום וגו' לחיי צנוהי, דמשמע הא אם ימותו לא יתן, מש"ה אינו לדיק, אלא ודאי סתם האומר אתן סלע ללדקה כדי שיחיה בני ה"ז ממש כמו שאומר סלע זו ללדקה, דאם ינימא דאתן סלע ללדקה כדי שיחיה בני פטור, ה"ה סלע זו ללדקה כדי שיחיה בני ה"ז חוזר שהרי משמעות סלע זו ללדקה עדיין לא ניתן ליד גבאי ומכש"כ לעני, אלא הרי הוא בידו כלשון הבדייתא דערבין (דף ו') האומר סלע זו ללדקה עד שלא בא ליד גבאי כו', וא"כ אם משמעות בשביל שיחיה בני, דאם לא יחיה אינו רואה צנדי, אפילו מפרש הסלע מצי הוי הרי הפרש על תנאי, אלא ודאי משמעות בשביל שיחיה בני, אינו לתנאי, אלא בזכות זה אקוה שיחיה בני, אבל מ"מ אפילו אם ימות הרי נדרו קיים, ומש"ה ה"ז לדיק גמור, וממילא ה"ה באומר אתן סלע ללדקה בשביל שיחיה בני, ומש"ה מקשה שפיר, ומשני דשראל ודאי הכי הוא דלעולם מקיים נדרו, וה"ז לדיק גמור, אבל עו"ג אינו כן הרי מצוהר מסוגיא דר"ה דהנודר בשביל שיחיה הבן, מחויב לקיים תנאו אפילו מת הבן.

ולבאורא קשה לפ"ז על שיטת הראב"ד בנענית (דף י') דהא דתניא מי שהיה מתענה על הצרה ועברה, על החולה ונתרפא ה"ז מתענה ומשלים, ושיטת הראב"ד דדוקא בנתרפא שעדיין יש לו לחוש שלא יחלה, אבל במת שוב אינו מתענה, וגרסה דודאי מודה הראב"ד צנדי נדקה דאפילו מת החולה צריך להקים נדרו, ודוקא בנענית שעיקרו אינו אלא קבלת נער, כלשון הגמ' שם (דף יב'): ללעורי נפשיה קביל עליה, ובאמת אסור לאדם ללער עצמו בחנם ונקרא חוטא ג"כ, אם לא שיהא לתכלית תשובה או שיש לו נער מן השמים, ה"ז מקבל על עצמו נער אחר כדי להסיר נער שנגזר עליו, מש"ה אם מת החולה הרי הגז"ד חל עליו בשלימות ר"ל שוב לא קיבל עליו עוד נער בחנם, והראב"ד לטעמיה במס' תענית שם (ס"ט ט"ז) שצ' דהנודר לשם נער ה"ז מקריב קרבן חלבו ודמו וגדול הוא מן הנדקה כדאיתא בצרכות (דף לב') גדול תענית יותר מן הנדקה שזה בגופו וזה בממונו, וא"כ ה"ז כנדרי נדקה, אבל הראב"ד חולק שם וע' מש"כ בחיבורי הע"ש (ס"קס"ז אות ח') כישוב דעת הראב"ד ז"ל, הא מיהא ברור הדין צנודר ללדקה כדי שיחיה בנו, חייב להקים נדרו אפילו אם מת הבן, אם לא שפי' דאם ימות לא יתן.

ב"ז ביארנו לפי המצוהר כלשון הרמ"א, דמפרש עובד ע"מ לקבל פרס שחולה נדרו על תנאי שאם ימות הבן ה"ז לא יתן, אבל הרי התוס' במס' ר"ה שם ובמס' ע"ז (דף י"ט) פי' ע"מ לקבל פרס היינו צמיהה על הראשונות והכי משמע מפירש"י בר"ה דמחלק בין ישראל לעו"ג, דשראל אינו קורא

גב'. שם. בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן מה) נשאל באחד שולד לו בן, ונדר להפריש דבר קצוב בכל שבע עד ח"י שנים, ואחר שמתקבץ כל המופרש יקנה בזה הסך ס"ת, והנה כאשר עברו צ' שנים ומחנה ומתקבל צדו סך י"ז רוח"כ מת הילד וצא בשאלה אם עדיין מחויב להקים נדרו, ואם רשאי לשנות על קניית ספרים אחרים.

והשיב: ו"ל הגהת הרמ"א (י"ד סימן ר"ב), אבל אם פירש דבריו כגון מי שנדר ואמר אם יחיה פלוני החולה כו' אז אתן כך וכך ללדקה אם מת אותו פלוני פטור מנדרו כו' וכש"כ האומר אתן סלע ללדקה כדי שיחיה בני ואם לא יחיה לא אתן אע"ג דעובד ע"מ לקבל פרס מ"מ פטור אם לא יחיה לא עכ"ל, ואם נפרש שלא בא הרמ"א במש"כ וכש"כ האומר כו' אלא ללמדנו שהוא כש"כ במה שפירש תנאי אם לא יחיה לא אתן, היה להרמ"א לכתוב בקצור וכש"כ אם אמר צפי' אם לא יחיה לא אתן, ויהא קאי על מש"כ תחלה אם יחיה פלוני כו' אלא שלא כפל תנאו, וע"ז הלשון עצמו היה לו לסיים וכש"כ כשכפל תנאו, אלא אגב מלמדנו באומר כדי שיחיה בני ולא כלשון יחיה בני הוא חייב באמת לשלם נדרו אפילו מת הבן, אם לא שפירש ואמר אם לא יחיה לא אתן, אבל בלא פירש אע"ג שאמר כדי שיחיה בני מסתמא אינו עובד ע"מ לק"פ היינו אם לא יחיה ולא יקבל זה הפרס, ולא יחיה זה הבן, אלא שנותן בתקומו שבזכות [המנוחה] יחיה הבן.

וב"ב הראב"ד תענית (פ"א ס"ו) בזה"ל, וגרסה דה"ה גמי אם מת החולה דכיון דקבל עליו תענית סתם ולא התנה דעמו היה אקבלה זו מתוך שקבל עליו תענית הללו היתה מקובלת תפלתו שיתפלל על החולה ועל הצרה עכ"ל, ור"ל מש"ה אפילו לא נתקבל תפלתו, מ"מ נדרו נדר מלוא, ואינו (רדבה) דומה לחולה נדרו בדבר כהא דתנן צנדי נדקה (דף ס"ה) קונס שאני נכנס לבית זה שהכלב רע בתוכו א"ל מת הכלב כו' ה"ז מותר, וקיי"ל ביו"ד (ס"י ר"ב) שהוא כחולה נדרו צנדי וא"כ התרה אע"ג שלא התנה מ"מ הוי כאלו פירש שנודר ע"ז התנאי דשאני התם שאין צנדי שום מלוא ורק בשביל אותו טעם נדר, מש"ה בטל הטעם בטל הנדר, משא"כ צנדי מלוא, הרי גם בל"ז הטעם איכא מלוא צנדי, אלא שלא הגיע לעשות מלוא זו כי אם בשביל הצרה אבל אחר שהגיע למלוא זו בתקומו שיהא לתועלת שוב אין לנו לחשוב שהוא עובד ע"מ לקבל פרס היינו שיהא לתועלת ואם לא אינו חפץ צנדי, אלא מסתמא הוא עובד בכל אופן, אם לא שאמר צפי' אם לא יחיה הבן לא אתן או לא אתענה.

ולישון הרמ"א אתן סלע זו ללדקה כדי שיחיה בני, מלמדני זה הדין מלשון הבדייתא הידוע במס' ר"ה (דף ד') האומר סלע זו ללדקה בשביל שיחיה בני ה"ז לדיק גמור, ומפרש בגמ' שם הא בישראל שאינו חוזר צו אפילו אם אין בנו חי, דמסתמא אינו עובד ע"מ לקבל פרס, ומפרשי עובד ע"מ לקבל פרס, היינו צמיהה מעשיו בזה הפרס שמצקש, ואם לא ימלא הקצ"ה מצוקשו אינו עושה וזה מיקרי עובד ע"מ לקבל פרס, אבל אם אפילו לא ימלא הקצ"ה מצוקשו יעשה מיקרי שלא ע"מ לקבל פרס, ולמד הרמ"א ממש דאם לא פי' ואם לא יחיה לא אתן ה"ז חייב, ואין

ר"י א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמזנות אפילו שלא לשמה כו', והכי איתא עוד התם דל"א אתרווייהו לדיקי גמורי אחון מר מאהבה מר מיראה, ואין כ' שמיראת עונש אינו בכלל דייק, וז"ל דהמ"כ ס"ל דודאי העושה בשביל שכר ועונש לחלוטין מיקרי דייק, אלא התולה מעשיו דאם לא יהיה שכר כן וכך לא אעשה אינו דייק ומיקרי עובד ע"מ לקבל פרס, וזוהי מייירי הברייחא דשבעה פרושים, פרוש מאהבת שכר, פרוש מיראת עונש, היינו דאם יהיה השכר שחפץ, אם לא יגיע לו עונש שירא ממנו, כגון בנז חולה וכדומה, זה אסור, והא דל"ל אצ"י ורצא לא חיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, היינו משום דמשמע סתם אפילו אינו חולה מעשיו בתנאי אלא שעושה בשביל קווי שכר ויראת עונש, מש"ה לא חיתני, אלא ודאי מ"מ הברייחא על מקומה, וכגון שחולה מעשיו בתנאי, כך נריך לפרש דעת המ"כ, אלא רש"י ותוס' לא ס"ל הכי אלא אפילו חולה בתנאי אינו רשע, ולא מיקרי עובד ע"מ לקבל פרס אם לא בתוהיה על הראשונות.

בחזור לענין דגם לרש"י ותוס' אין הכרח שחולק דין אם אומר בשביל שיחיה בני שאם מת פטור מנדרו, ודאי אפשר לומר דכך כוננו דבשביל הכי נודר לנדרה כדי שימנע הקב"ה תפלתו ויחיה בנו, אלא אפילו לא ישמע הקב"ה תפלתו, מכ"מ נדרו נדר, ואחר שפסק רמ"א צדור שכן הדין, ולפרש"י ותוס' אין הכרח להיפך, הכי נקטינן, דאפילו הוכרי כדי שיחיה ומת נריך להקים נדרו, מעתה בנ"ד מחויב הנודר להפריש בכל שבוע דבר הקצוב עד שיתקצב הסך בשלימות לאחר ח"י שנים אי"ה ויקנה ס"מ בזה הסך, מיהו הוא רשאי צין כה ללוות ולפרוע כההיא דא' בערכין (ו') האומר סלע זו לנדרה עד שלא בא ליד גבאי מותר לשנותה וכו' וק"ל שרשאי ללוות לעצמו, וה"ג עד שלא שלמו זה הסך לקנות ס"מ רשאי ללוות לעצמו וכי"צ ז' כ' הרא"ש בשם הראב"ד מ' תענית (פ"א סי' ט"ז) לענין קבלת תענית ע"ש, מיהו עליו להזהר שלא יתקצב חוב גדול עד שיהא עליו למשא לשלם אח"כ שהרי עיקר נדרו להפריש דבר קצוב בכל שבוע יהיה כדי שלא יכבד עליו לקנות ס"מ מהודרת כפי זה הסך שעולה במשך י"ח שנים דבר קצוב כזה, שעולה לערך מאה ועשרים ושלשה ר"כ לפי חשבון שמי שנים ומחצה שעלה לשבעה עשר ר"כ, ואם יהיה לזה סך מסוים שיהיה עליו משא להקים נדרו, לא הועיל כלום, אלא יהא זריז להחזיר מיד, ויותר טוב שיעשה מהסך המקוצב צידו גמ"ח על משכנות מוצטחין עד צוא השעה לקנות ס"מ אי"ה בזה הסך.

ידענין אם יכול לקנות שארי ספרים באלו המעות, הא פשיטא דאם לא קיים זה האיש מזנות כתיבת ס"מ עדיין ודאי אסור לשנות, שהרי לדעת רוב פוסקים מזנות כתיבת ס"מ לא בטל גם היום, אפילו לדעת הרא"ש שכתב שיותר מזונה לקנות שאר ספרי תלמוד, כ' הט"ו והגר"א ציד"ד (סי' ע"ה) שלא כתב אלא לענין לנדב ס"מ לזהב"ה, ולא לעצמו, אמנם אפי' כבר יש לו ס"מ, וזוהי ודאי יותר מזונה לזכות לאחרים בסקרי התלמוד ואחרונים, מכ"מ זה אינו אלא אם בא לשאול מאתנו האין יעשה מזונה בממונו, אלא אם כבר נדר לקנות ס"מ מהודרת ודאי אסור לשנות מכל היוצא מפיו, תדע שהנודר להציא שלמים והציא עולה

תגר, אם אין מתקיים מצוקשו בשביל נדרו, ועו"ג קורא תגר, ולפי"ו י"ל דרש"י ותוס' ס"ל דודאי אם אומר כדי שיחיה בני, ומת הבן א"צ ליתן, ולא מיקרי בזה עובד ע"מ לקבל פרס, אלא ישראל אינו חוזר על נדרו, מה שאמר סלע זו לנדרה בשביל שיחיה בני, דאע"ג שאינו נריך ליתן עוד, מ"מ מבין שראוי לעשות כן ולנדרו בעת צרה אולי יתון ה' וישמע תפלתו ואם לא נשמע תפלתו עונו גורם לו, משא"כ עו"ג קורא תגר, וא"כ חוזר על נדרו כלל, אלא הא ודאי אחר שאמר ופירש בשביל שיחיה בני ה"ו תלה נדרו בתנאי שיחיה בני, ואם מת פטור מנדרו, ואינו דומה להא שכ' הרא"ש בתענית היה מתענה על החולה ומת ה"ו מתענה ומשלים, דהתם לא פירש בשעת קבלת התענית, שאני מתענה בשביל שיחיה בני, אלא סתם קיבל תענית בשעה שזנו חולה, בזה שפיר כ' הרא"ש דכיון שקיבל עליו תענית סתם ולא התנה כו', אלא באומר בשביל שיחיה בני הרי תלה נדרו בתנאי.

וא"כ היה מקום לומר בנ"ד שגדל להפריש בכל שבוע ח"י שנים, דומה לאומר כדי שיחיה ועתה שמת בטל נדרו, מ"מ אין הדבר מוכרח דרש"י ותוס' פליגי לענין דין, ויש לומר דגם הם ז"ל מודו, דאפילו אומר בשביל שיחיה בני, אין מזה ראייה דכיון שאם ימות לא יתן, דאע"ג דרש"י ותוס' ס"ל דאם נימא שכונן הכי לא מיקרי בזה עובד ע"מ לקבל פרס, מ"מ אינו מוכרח לומר שכונן לתנאי כ"ז שלא פירש בפירוש שאם לא יחיה לא יתן, והא שלא מפרשי רש"י ותוס' דכאן בעו"ג כאן בישראל, דישאל האומר כן מקיים נדרו אפילו אם ימות הבן, ועו"ג אינו מקיים אם ימות, היינו משום דלשטיתיינו דאפילו פירש התנאי לא מיקרי בזה עובד ע"מ לקבל פרס, א"כ בעו"ג דמסתמא מכיון שאם ימות לא יתן, לא מיקרי החמין בזה, שהרי לכך הוא מכיון לנדרו.

ובאמת פי' הרמ"א ז"ע, דאין אפשר לומר דאם אומר אם ימות לא יתן ה"ו כעובד ע"מ לקבל פרס, והרי בתורה מפורש אם יהיה אלהים עמדי וגו', אם נתן חתן את העם הזה צדי והחרמתי את עריהם, וזוהי הלשון משמע ודאי על תנאי כמבואר ברמ"א שם, ולא היה יעקב אצטו דודו המדבר עובדים ע"מ לקבל פרס, מיהו הא לא קשיא, דהתם עיקר הנדר לא היה אפשר אלא בתנאי אם יהיה כך, שהרי נדר יעקב היה אם ישוּב בשלום ושמתי את האצן הזאת לבית אלהים, וכל אשר חתן לי עשר אעשרנו לך, וזה א"א אלא באופן אם ישוּב בשלום, וכן נדר ישראל והחרמתי את עריהם, א"א אלא באופן שאם חתן את העם הזה צדי, וכן היה צדד מנה אם ראה תראה בעניי אמתך וגו', משא"כ נדרי נדרה שאפשר בכל אופן י"ל דאסור לידור בזה האופן, אלא מה שנודר יתן בכל אופן.

בידו מקור שיטת הרמ"א דזה התנאי מיקרי עובד ע"מ לקבל פרס, מקורו ממש"כ הבי"ד יו"ד (סי' רנ"ט) בשם מ"כ בזה"ל מ"מ מי שנדר ע"מ שיחיה בני ופי' אם לא יחיה לא יתן אין לכופו ליתן כיון שכפל תנאו, נהי שעבד ע"מ לקבל פרס, והרי הוא עובד מיראת העונש ואינו בכלל דייק אלא מו' פרושים עכ"ל, וזה פלא לכאורה שהרי צפי' איתא בטוטה (דף כ"ב) א"ל אצ"י ורצא לתנאי לא חיתני פרוש מאהבה פרוש מיראה דאמר

ומכניס עמנו לחיוב קיומה, כגון שנתן זדקה כדבעי למעבד, ואח"כ נותן חוספת לזדקה, רשאי לעשות ע"מ שיקבל פרס שיחיה בנו וכדומה.

והריד"א מביא רא"י לזה מצ"ק (ט ע"ב) הידור מצוה עד שלש, ע"כ משלו מכאן ואילן משל הקצ"ה וכו'. עיי"ש.

ובי"ב מבואר במהרש"א בח"א (סוטה יד) א"ל הקצ"ה למשה כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר כו', והק' דהא תנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, ומי' דהתם במצוה שכבר נחתיב בה משא"כ כאן שעדיין לא בא לא"י ששם חיוב המצוה והקצ"ה לא רצה שיתחייב בהן והוא מכניס עמנו לעול המצוה רשאי לעשות ע"מ לקבל שכר. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין להגר"ש לאחרא בס' אהבת ציון (דרוש י) שכ', שבעשית זדקה המעשה בעמנו מועיל אף כלי מחשבת מצוה, וכמ"ש כאן האומר סלע זו לזדקה ע"מ שיחיה בני ה"ז זדיק גמור. ואמר לדוני אבי הגאון (בעל נודע ביהודה) ז"ל הטעם למה שכל המצוה צריך לעשות המצוה לשם שמים ולא ע"מ לקבל פרס, משא"כ בלזדקה, משום שכל מצוה ה' אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש ואינו עושה כלום, שהרי אם נטל לולב או הניח חפצין וזינית, לולב שיש בו מצוה הצורה יתבאר שציונו לעשות כן, אין במעשה הזה שום חועלת מלד עמנו, ורק מפני שמקיים מצוה הצורה שציונו לעשות כן, קיום המצוה גורם חשיבות ויקר חפצתה המעשה, לפיכך אם אינו עושה לשם מצוה אין בו ממש, אצל בנתינת זדקה אף שאין בו מחשבת מצוה מ"מ הרי יש חועלת לעני צעשיחו, שאין הצדל אלא העני אם הנותן עושה זדקה לשמה או לא. לכך זיקש ירמיה (ב"ק טז) הכשלים צדי אדם שאינם מהוגנים, כדי שאפי' שרר מעשה לא יהיה צידם. עיי"ש.

ובן מוכח מדברי החיד"א בס' פתח עינים צ"צ (י ע"ב) שצמצות זדקה לא צעין כוונה צעשייתה, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הרד"צ (ח"ג ס"י תמא) שכ', שכל המצוה לא הותר לנסות את ה', חוץ מזדקה, (וכמבואר בתענית ט), והאומר סלע זו לזדקה ע"מ שיחיה בני ה"ז זדיק גמור. וטעמא דמילתא משום תקנת עניים. עיי"ש.

וב"ב בשו"ת שער דעה (ח"א ס"י נז), שצמצות שצין אדם לחצירו מצוה שלא הקפידה תורה על כוונה, ואפי' למ"ד מצוה צריכות כונה אפשר שזה אינו אלא צמצות שצין אדם למקום, ולכן האומר סלע זו לזדקה ע"מ שיחיה בני ה"ז זדיק גמור. וכן בכל מצוה שצין אדם לחצירו שצין מפני תקנות העולם שרצה הצורא יתבאר להטיב לצוראיו לא איכפת לן בכוונה העושה כלל. עיי"ש. וכ"כ עוד השערי דעה צ"צ (ס"ס יז). עיי"ש. וע"ע בנחל יצחק ח"ב (בפתיחה אחת יד והלאה).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע אור"ח (סימן חלג סעיף ח) כותל שנשתמש בו חמץ בחורין, ונפל ונעשה גל, אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפשת הכלב, אין צריך לצדוק תחתיו כיון

לא יא, אע"ג שעולה קדושה משלמים, מכ"מ עליו להקים נדרו, ולא עוד אפילו ס"ת אין לו רשות אלא לקנות ס"ת אחת מזה הסך, ותהיה מהודרת, ולא יקנה שני ס"ת ויתן לשני בתי כנסיות הצריכים לה והוא יותר ראוי, מכ"מ אם נדר לקנות ס"ת אחת אין לו רשות לשנות, ומשנה מפורשת היא צמנחות הרי עלי שור צמנה והביא שנים לא יא אפילו זה צמנה חסר דינר וזה צמנה חסר דינר, וה"נ נדרו היה לקנות ס"ת בזה הסך, ככל היוצא מפיו יעשה. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהר"י מצבונא (סימן ירד) נשאל בדיון מי שנדר על החולה אם יחיה יתן כך וכך לזדקה ונפטר, ושאל זה אם חייב או פטור.

והשיב דפטור, כיון דאמר צהדיא אם יחיה משמע הא אם לא יחיה לא יתן. ואע"ג דלא כפל התנאי דלא עדיף מהדיוט אם אמר אחד לחצירו דלא חייב ליתן לו עד שיעשה לו אותו דבר.

וישוב כותב: אמנם לאו שפיר עבד ההוא גברא, דהא תנן (אבות פא מג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, דהכי אמר צ"ק דפסחים האומר אתן סלע זו לזדקה כדי שיחיו בני ה"ז זדיק גמור, ומק' התוס' מהא דתניא אל תשמשו, ומתרגמים דהיינו כשלא תצוה לו אותו דבר שמתפלג עליו מתחרט כו'. וכ"ש היכא דהתנה צ"ק אם יחיה יתן זדק' אבל אם אמר כדי שיחיה ולא אמר אם יחיה אלא כדי שיחיה ואינו חוהא ומתחרט ה"ז זדיק גמור, לפי שגמר צדעתו ליתן זדקה גמורה כדי שיעמוד לצדו זכות זה. הילכך רגילים מעולם לומר שאפי' אם ימות חייב ליתן. ואח"כ דקדקתי דאין חילוק דהכי משמע בפז"ב בדבור דאסמכתא (סנהדרין כה א) דנזיר באמירה ולא מועיל אע"ג דצ"ק האומר (נזיר ט ב) גבי הילני המלכה מועיל דאמרה הייתי מזירה אם ישוּב צנה מן המלחמה, ולא חשיב אסמכתא. לא דמי כלל דהתם גמרה ואמרה כדי שיעיל זכות זה לצנה הנזיר זדקה כדי שיחיו צניו עכ"ל התוס' אלמא גבי זדקה אפי' אם אמר אם הוי כמי שאמר כדי שישוּב צנה והוי כמו כדי שיחיה שצדיאס התוס'.

בידו מכאן אין ראיה שיחייב אם ימות שהרי גבי הילני המלכה חייבת צמירות לפי ששצ צנה, אבל אם היה מת צמלחמה לא הייתה מזירה, והיינו משום שאמר אם ישוּב כדפי' לעיל. ויש חילוק בין אם צריכה דאמר כדי. והתוס' לא מציאים ראיה רק שדרך גבי זדקה להיות גומר ומקני ונפקא מינה דלא ליהוי אסמכתא אפי' כי ישוּב צנה ורפיא צדי אבל צמנאי כפול אם לא יחיה לא יתן פשיטא דפטור כנ"ל ישראל מצבונא. ויש מציאי' ראיה ממס' תענית (י ב) מי שמתענה על החולה ונתרפא חייב להשלים תעניתו. שאני התם שנתקיים תפילתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. החיד"א צפתח עינים (ר"ה ד ע"א) הביא בשם מהר"ש פרימו, דדוקא בעושה מצוה שחייב לעשותה צריך לעשות ע"מ שלא לקבל פרס, משא"כ צמי שפטור מהמצוה

שאלתיו [מורי הר"ר יצחק], כיון שצחור שבין יהודי לארמאי פוטר פלימו מלצדוק שלא יחשדנו הגוי בכשפים. מעתה, אנו שיש לנו שפחות גויות בצמיתו, היה לנו לפטור מלצדוק, כי מטעם כן אמרו רבותינו, שעתה אין לאצלים לכוף מטעם שיאמרו הגוים והגויות שצמית שאנו מכשפים.

והשיבני, ח"ל: ועל צדיקת חמץ שאנו עושים בפני השפחות ואין אנו נמנעים פן יחשדנו בכשפים, לא דמי כלל לחור שביינו, לצין הגוי. שהגוי יבא עליו בטרונא להחגולל ולהתנפל עליו שכשף על הגוי, אבל בצמיתו אין לחוש והאיסור ידוע להם. וגדולה מזאת אנו עושים, שאנו שורפים חמץ בפנייהם והם תופסים בזה עונש גדול. ולא דמי לכפיית המטה, שאין לו סמך במקרא והדבר זר להם ובוודאי אם היה לנו לחוש לכשפים בצדיקת החמץ, היינו נמנעים. כמו שנמנעו בארץ פרובנצא מלהכשיר התנור מפני חשד הכשפים. ע"כ.

*

גמ'. שלוחי מצוה אינן ניוזקין וכו'. עיין בשו"ת חסם סופר (או"ח סימן קצו).

*

גמ'. הריבא דשביחא דיוקא שאני וכו'. פריך הב"ח (או"ח סימן תלב) אמאי לא משני שמא תאבד לו מחט. ותי' דהכא אפי' בודאי חמץ א"צ להוילאו. עיי"ש. והמג"א (שם סק"ב) כתב עליו, דמשום קושיא זו אין הוכחה, ד"ל דשאני חור שמשממש בו בכל יום ומהיכא תיתי שיבא עתה לחפש את' מחט, אבל לעיל מיירי בכותל שנשתמש בו כבר ונפל ועכשיו אין משתמש בו חיישי' שמא יבוא עכשיו לחפ' אחר מחט שנאבד לו כבר.

*

גמ'. בעו מיניה מרב הני בני בי רב וכו'. עיין רבינו חננאל, ובשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ד עניינים שונים סימן שכד אות ב) עמוד השאלה ע"ד ר"ח דמזוזה דצדקו דפי' קדמאי וחשוכא, הליכה וחזרה, דלא כפרש"י דתרויהו אהליכה קיימו. ועי' הש"ס עליו ועל זורא.

וברותב דעכ"ל דל"ג בש"ס "ניזיל מאי א"ל לי". וכוה נמצא הרבה ב"ח ז"ל. ועפ"י מיושב מה דהק' רש"ש ד"ה ניזיל מאי, מיומא דף ע"ז: דשרי כה"ג מטעם שלא תהא מכשילן לעת"ל.

ואפי"ו תימא דגרים לי י"ל דפי' ניזיל, לאושפיזא כפירש"י. ועי' דאחרת. ור"ל דלינך חזרה ישר לציחם כבר פשטת לן. ומיבעי' לן אי בשגמרו למודם צמית המדרש אי שרי להו לעכוזי באכסניא ולמיזל לציחם בלילא, אי גס בכה"ג אמרין דבטוחים מהימא, דילמא כיון דהיו יכולי' לילך במוקדם, אינהו דאפקידו אנפשייהו. ועי' השיב לא ידענא. וא"ש עפ"י הפני" ד"ה אמר ראב"א אר"י מפני מה אין פירות גינוסר, וכו', ה"ג י"ל לענין תלמידי דבי רב דלאחר עזבם את ביהמ"ד לשון לציחם, לא יתעבדו עוד באכסניא וללכת בלילה. והשיב לא ידענא. ומה דמספק"ל לרב פשיטא לי לר"י לפי דברי הפני". או משום דאולי יש לחלק בין הנושאים. עכ"פ לא היה יכול לומר ע"ז עלי

שיש בו סכנת עקרב שמזויים בגלים חיישין שמא אחר שישלים צדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה.

וכתב המשנה ברורה שם (אות לו) אחר שישלים צדיקתו, דבשעת צדיקה אפילו מחפש אחר מחט ג"כ הו"ל שלוחי מצוה ואין ניוזקין וכמו האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני דהוי צדיק גמור אע"פ שמכוין גם להנאתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת דרש"י (חלק ב סימן תשמ) שכותב בתו"ד: ועל ענין שחיתת התרנגולים ערב יה"כ לכפרה על הנערים העולם נהנו בו היתר אבל הרשב"א אסר. ומסתברא לי שאם נותנין התרנגולים לעניים שאפילו הרב מורה שאין בזה משום דרכי האמורי ודמיא להא דתניא סלע זה לצדקה כדי שיחיה בני וכו' ולא ראיתי בכל חכמי הדור מי שמיחה בדבר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ב סימן כח) ובתו"ד כותב: אבל העוש' מצוה להנאתו וטובתו לא לצדקה תחשב לו כי עבירה היא צידו והרי הוא מועיל בקדושתה של תורה. והא דאמר' בגמ' האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור היינו כשמתנדבין צעזע"ת צדקה לשם מצוה אלא שאינו עושה אותה לשמה אלא כדי שיהא לו הנאה, וזה הוא שכתבו התוס' שם דהיא דאנטונינוס מיירי במי שמהא על הראשונות וכאן מיירי במי שאינו תוהה דהיינו דכיון שעושה לשם מצוה אף אם לא יבא השכר שממתין אינו מתחרט ותוהא על מה שעשה שהרי אומר ס"ס מצוה עשית, אבל כשאנו מכיון לשם מצוה אלא שעושה אותה קרדוס לחפור בהם ומניח מזוזה בפתחו לשמור את ביתו אין לו שמירה אלא סכין בעיניו ולא תמוש רעה מביתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. ידוע מ"ש הגאון ר' מרדכי בנעט ז"ל, בכוונת תיבת "האומר" סלע זו לצדקה וכו', שאומר כך לעני, שבזכות מצוה צדקה יחיה בני, והוא אומר כך רק שלא לבייש העני בקבלתו, וע"כ הוא צדיק גמור, ודפח"ס.

*

גמ'. שם. בספ"ק פרי הארץ (פרשת משפטים) כתב לצאר מה שאמרו חז"ל דהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק, להיות נתינתו מחמת אמונתו בתורה נתון תמן (דברים טו, י) שהוא הגבול והכלי מחזיק ברכה והתגלות החסדים בעולם, שאם אין גבול אין עולם ולכן ע"י הגבול הוא השביל להתפשטות החיות, וזהו בשביל שיחיה בני לכן הרי זה צדיק שהוא המתחבר. עיי"ש דצדקו הקדושים. וע"ע שם (פ' עקב).

דף ח ע"ב

גמ'. פלימו אמר כ"ע צמנו אינו בודק מפני הסכנה וכו'. בשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן קמד) כותב: ועוד

ועל זוארץ, כיון דלא היה לו קבלה ע"ז. ואולי יל"פ ג"כ כונת רש"י ז"ל עד"ז, דאל"ה מה זה שבי' "לאושפיא", דהול"ל לזיתס או לזי באגא. ולהג"ל א"ש.

*

גמ'. כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל וכו'. הקשו בתוס', "את" למ"ל. ותירץ החת"ס דהקרא מרמו בהפך, דוקא מי שיש לו קרקע ומנוה לעלות לרגל הוא מוצטת שלא יחמוד איש את שלו משא"כ מי שאין לו קרקע ועולה לרגל. כיון שאינו מנוה ועושה אינו מוצטת בזאת ההצטתה וצריך להשמר מהזיק כי גדול המנוה ועושה ממי שא"מ ועושה.

*

גמ'. שם. הנה מש"ס חגיגה (ב ע"א) משמע דעבד משוחרר חייב בראי, והקשה הטורי אבן שם, לפי"מ דמבואר כאן דאדם שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, וסתמא דמילת' אקרקע דארץ ישראל קפיד קרא, והא גרים ועבדים לא נטלו חלק בארץ ולא משכחת לה שיהי' להם קרקע בא"י אלא שדה מקנה החזרת ציובל, וא"כ לריש לקיש דס"ל בספ"ד דגיטין (דף מח א) דהמוכר שדהו בזמן שהיוכל נוהג מביא ואינו קורא דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ולא קרינן ב"י אשר נתת לי ה' א"כ ה"נ לא קרינן ב"י ארץ, וא"כ גר ועבד משוחרר היכי משכחת לה שיהי' חייב' בראייה, הא למ"ל שיהי' להם קנין הגוף בקרקע שבא"י.

מידו. זהא כתב הטור"א, די"ל דמשכחת לה קנין הגוף כגון שנשא בת ישראל יורשת נחלה ומתה ויורשה וכמ"ד יורשת הבעל דאוריית' בפ' יש נוחלין דאין חזרת ציובל כדאמר בספ"פ יש בכור (בכורות דף נב ע"ב).

אלא שם"מ יש להקשות למה לי למעוטי (שם) מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין מאל פני האדון כדאמרין בגמ', חיפוק לי' דאין לו קרקע בא"י. וליכי' למימר בנשא אשה וירשה הא בפ"ד דגיטין (דף מג א) מיבעי לי' במי שחזיו עבד וחזיו בן חורין אי קידושו מופסין בבת ישראל ולא איפשטא.

מידו. י"ל למאי דמסיק רב חסדא ההם מחלוקת ציובל ב' אצל ציובל א' דברי הכל מביא וקורא ומוקי לה לכמה סתמי מתניתין דמיימי ההם ציובל א' ה"נ איכא לאוקמי מתני' אי נמי י"ל בזמן שאין היוכל נוהג כגון משגלו שבט ראובן ושבט גד, אי נמי בזמן בית שני שלא נוהג יוצל מה"ת שאין כל יושבי' עלי' כדאמרין בספ"ד דערבין (דף ל"ב ע"ב) ואין שדה מקנה יוצאת ציובל ומנוה ראי' נוהג הואיל והבית הי' קיים וצריך קרא למעוטי מי שחזיו עבד לפטרו מן ראי' לאותו זמן, עכ"ד הטור"א.

והברוך טעם בהגהותיו לטור"א שם, כתב די"ל דמשכחת שגר וכה בקרקע צירופה מאשמו ומת בלא יורש והחזי עבד וחזי בן חורין וכה בקרקע של הגר מדין הפקר וכיון דאין כאן צעלים ראשונים אינה חוזרת ציובל. אף אם נאמר דבהפקר שדה חוזרת לבעלים. ואף למ"ד דירושת הבעל דרצון משכחת יורשה דאורייתא דהיינו כשהאב ירש מבנו שמת ואותו בן ירש מאמו אשת הגר.

*

גמ'. שם. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן צד) נשאל מאת הגאון ר' ישעי' פיק, על שהשמיט הרמב"ם הך דינא דר' אמי דכל שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, הרי לא מצינו פלוגתא על ר' אמי בזה.

והשיב: ואני תמה למה החליט דליכא חולק על ר' אמי והלא שם במקומו מצינו חולק דכך אימא שם דשאלו לרב הני בני בי רב דדיירי בצאגי מהו למימי לזי רב קדמא וחשובא אמר עלי ועל זוארץ למיזל מהו אמר לא ידענא וצתה הכי מיימי הגמרא אמר ר' אלעזר שלוחי מנוה אינן ניווקין לא בהליכתן ולא בחזירתן כמאן כי האי תנא ולא יחמוד וגו' מלמד שמהא פרתך וכו' אין לי אלא בהליכה וכו' מלמד שמתנא אהלך בשלום וכי מאחר דאפילו בחזרה וכו' לכדרי אמי דאמר כל שאין לו קרקע וכו'. ולפי זה מנ"ל דבהליכה אינן ניווקין וז"ל מלא יחמוד איש את ארצך וא"כ אינטריק קרא לגופיה ולא אייתר ללמוד מיני' כדר' אמי ולית לי' לרב הך דר' אמי.

ולא עוד אלא שגוף דינו של ר' אמי תליא ברצותא דהרי בקידושין דף ל"ד ע"ב אמר דאינטריק זכורך בראיה אף שהוא מ"ע שהז"ג דלא נילף ראייה ראייה מהקהל יעו"ש.

והנה לא ימלט אחד משני נדדים. או שהיא ג"ש מופנית או שאינה מופנית ואם אינה מופנית אם היינו מוצאים חיוב בהקהל מה שדאי אינו בראיה שוב ליכא למילף ג"ש לחייב נשים בראי' דג"ש שאינה מופנית לכ"ע עכ"פ משיבין וא"כ יש להשיב מה להקהל שכן גם אלו חייבים לכך גם נשים חייבות. והנה אם נימא דרשא דר' אמי א"כ מי שאין לו קרקע ודאי פטור מן הראי' שהרי מיעטו קרא בהדיא לדברי ר' אמי דדריש ארץ למעוטי מי שאין לו קרקע ובהקהל כתיב הקהל וגו' וגרך אשר וגו' והיאך משכחת להגר שיהי' לו קרקע בארץ אי אמרינן קנין פירות לאו כקנין הגוף וכן הוא להכתא וכן פסק הרמב"ם ואפ"ה גרים חייבים וצראי' גרים פטורים לר' אמי שהרי אין להם קרקע ואין נילף נשים צג"ש ראי' מהקהל והלא יש לנו פירכא מה להקהל שכן גם מי שאין לו קרקע חייב וז"ל למה לי זכורך להוציא את הנשים. ואם הך ג"ש דראיה מופנית וצריך לומר באופן שאין משיבין א"כ עכשיו שמיטת רחמנא זכורך מה ילפינן מהך ג"ש המופנית כי לא לחנם היא מופנית.

ואף דבחגיגה ג' ע"א פטרו חרש מן הראיה מג"ש דראיה ראייה מהקהל נלענ"ד דזה בתחילת הסוגיא ואכתי לא ידעינן דחרש באזנו אחת ג"כ פטור וא"כ לפי ההוא אמרנו זו הא דחרש ואם פטורים מהקהל אינו לגו"ה אלא הטעם שהוא פועל ריק שהרי לא ישמעו ולא ילמדו שזה עיקר מלות הקהל וא"כ לא שייך למיפטרינהו מראי' מק"ו דהקהל שהרי הטעם דשייך בהקהל לא שייך בראי' ולכן ילפינן צג"ש המופנית ולא משגיחין בטעם דג"ש המופנית אין משיבין. אצל למסקנא דגם באזנו אחת פטור מהקהל אף שיכול לשמוע וללמד א"כ גוה"כ הוא ושזו הוא פטור מן הראי' בק"ו מהקהל שחייבים אפילו נשים וטף פטורים חרש ואם ק"ו בראי' ואייתר הג"ש לגמרי. ולמיפטר קומא בהקהל א"ש לקבל ג"ש מסיני דבהדיא כתיב בהקהל בצוא כל ישראל לראות. ולמיפטר הגר מהקהל גם כן א"ש

(ע"ב) חוס' ד"ה מאלהי] כותב: ויש ליישב צוה ג"כ מה דהשמיט הרמז"ם הך דר' אמי מי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל, משום דאפשר דר' אמי לא אסיק אדעתיה הך סברא דהואיל וצידו להפקירן כס"ד דאמוראי טובא פרוק ר' אליעזר דמילה, אבל למסקנא דהואיל וצידו להפקירן, א"כ נהי דאיתמר למכשירין אליבא דר"א, מ"מ הא סברא גדולה היא לכולי עלמא נמי, ובפסח גופי' אי ס"ד מי שאין לו קרקע פטור מפסח א"כ איך אמרה תורה פסח דוחה שבת ליפקד נכסי? וליפטור, וכה"ג פריך ק' על התורה ס"פ ר' ישמעאל [מנחות ע"ז ע"א] לענין קזירת עומר, אע"כ מדכתב רחמנא במועדו שפסח ידחה שבת שמע מינה דמי שאין לו קרקע נמי חייב בפסח, והדר נילף ראי' מיניה לחומרא שגם חייב לעלות לרגל ודלא יתמוד איש את ארנך לשלוחי מוהי, וכבר נאמרו צוה כמה דברים דאין הכרח כל כך לדרשת ר' אמי. ור' יהודה בן בתירא נגזיזין דלא עשה פסח משום שלא היה לו קרקע, לטעמי' אזיל דהרי ר' יהודה בן בתירא ור' יהושע בן בתירא הן הנה בני בתירא דשכחו ולא ידעו אי פסח דוחה שבת [פסחים ס"ו ע"א] ולא ידעו דרשה דבמועדו (מפורשה) [המפורשת] בקרא, א"כ אין הכרח שחייב בפסח מי שאין לו קרקע וממילא מפרשי' לא יתמוד איש את ארנך מי שאין לו קרקע פטור מעלי' לרגל וילפינן פסח מיני' לקולא ויפה כתבו חוספות לרי"ב, זה מה שגראה לפענ"ד. ע"כ. ועיין טורי אבן למסכת חגיגה (דף ג ע"א) צוה. וע"ע צוה בפסקא הבאה.

*

גמ'. שם. עיין לעיל (דף ג ע"ב) דברי השואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן בא) שכותב ליישב קו' המשנה למלך (ריש הלכות ק"פ) מני' לחוס' דבחו"ל פטורין, ואף דאתקש פסח לראייה, הלא בראי' גופא מני' דבח"ל פטורין. וכותב לתוך, עפי"מ שאמרו כאן דמי שאין לו קרקע פטור מן הראייה, וכן אמרו צירושלמי במס' זרעים פ"ג דפאה, והוצא ב"ש פ"ג דפאה משנה ו', וא"כ בח"ל דמשועבדת הקרקע למלך בשביל מס, הוה כמי שאין לו קרקע כמ"ש בחוס' בקידושין דלכך פטור מתרומה ומעשרות בח"ל, וא"כ פטור מראייה אבל בא"י דאין קנין לנכרי שזו חייבין בראייה. עיי"ש.

עוד כותב: הן אמת דגוף דינו של הירושלמי דמי שאין לו קרקע פטור מראייה לא מוזכר ברמז"ם ובאמת שגם בש"ס דילן אמרו בן בפסחים דף ח' ותמה הגאון מהרי"פ על דבר השמטה ובגל"ח האריך שם בציירוים דחוקים אבל לא זכר דברי הירושלמי הנ"ל דאתמר שם משמיה דריב"ל. הן אמת דבגיטין דף ה' משמע דאינו שכיח עולי רגלים רק בא"י משמע דבח"ל אינו שכיח אבל יש לחותם משום דבא"י הוה שכיח טפי דגם הזקן בא"י עממו היה יכול לזא ובח"ל לא היה אפשר לו לזא אמנם התשכ"ח ח"ג סי' ר"א העיד דממזרים ושאר מקומות עדיין הולכין לירושלים ברגל ויש לזה רמז במדרש על פסוק אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. ומשמע דזמון המקדש היה חייב אף מי שאין לו קרקע בח"ל אמנם מ"מ תמוה על הרמז"ם דאין השמיט דברי הש"ס דילן ואף דאיכא לדחוק וכמ"ש הגל"ח דרז פליג אבל צירושלמי מזורזר כן צלי מחלוקת וצ"ע. ע"כ.

ג"ש דהרמז"ם יליף מצעלותך לראות עיין פ"צ מחגיגה הלכה א' וא"כ אייתר קבלת הג"ש רק למי שאין לו קרקע.

ובזה נלענ"ד מה דפליגי הירושלמי והבבלי עיין בחוס' ריש מס' חגיגה דף ז' ע"א צד"ה הכל חייבים וכו' שהציאו שצירושלמי יליף לחייב נשים וטף בראיית פנים בעזרה וילף מהקהל ובש"ס שלנו לא ילפינן מיני' רק לפטור חרש. וגראה דהירושלמי סובר דחרש בק"ו אחי ואיתר הך ג"ש לגמרי דסובר כר' אמי שאין לו קרקע פטור מראיה וא"כ על כרחך לחייב טף ונשים בראיית פנים בעזרה אחי ודוקא מקרבן רא"י פטורים. והש"ס שלנו אינו סובר כר' אמי וילפינן מהך ג"ש לחייב בראי' מי שאין לו קרקע וממילא אין לנו הכרח לחלק בין קרבן רא"י ובין ראית פנים ופטורים נשים וטף אף מראית פנים וזריך לומר דילפינן לחייב בראי' אף מי שאין לו קרקע. באופן שאין מקום לקיים דברי ר' אמי כי אם כאשר נימא דקנין פירות קניין הגוף ומשכחת גם גר שיש לו קרקע.¹⁰

ובני החריף המופלג הרב מוה"ר שמואל פג"ל השיבני דמשכחת גר שיש לו קרקע שלקח אשה בת ישראל וירש אותה. והשכחי לו מינה למאן דס"ל ירושת הבעל דאורייתא אבל לדין דירושת הבעל דרבנן וכן פסק הרמז"ם א"כ שז לא משכחת לה דר' אמי אליבא דהלכתא. וצוה איכא למימר דרז לשיטתו דס"ל בכחוצות ריש פרוק הכותב דף פ"א ע"א ירושת הבעל דרבנן וא"כ ע"כ ארנך לא לכדר' אמי אחי רק לשלוחי מוהי דהליכתו וא"כ על כרחך לא דרשינן והלכת לאוהלך לחזירה דא"כ בהליכה ל"ל קרא ולכן קאמר בחזירה לא ידענא ור' אמי או דס"ל קנין הפירות קניין הגוף או דס"ל ירושת הבעל דאורייתא וממ"נ הוא דלא כהלכתא ולכן השמיטו הרמז"ם. הנה כך עלה במחשבה לפני והדרנא צי. דאכתי משכחת גר שיש לו קרקע שלקח בת ישראל שהי' לה קרקע והולידה בן ומתה האם וירשה בנה ושזו מת הבן וירשו אציו הגר. אבל עכ"פ רז דאמר בחזירה לא ידענא על כרחך לא דרש והלכת לאהלך לחזירה ודריש בהליכה מלא יתמוד איש את ארנך ולא ס"ל לכדר' אמי לכן השמיט הרמז"ם הך דר' אמי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קכד) לאחר שר' ליישב קו' הגאון ר' דוד דייטש [הבאנו דבריו לעיל (דף ג

¹⁰ בהג' ר"מ ראבינזאהן, כותב: מישב דהרמז"ם שמשמיט הא דר' אמי דר"א ס' ע"כ דק"פ כקנה"ג דמי או דע"כ דס' דירושת הבעל מה"ת וכ"כ בצל"ח וכ"כ הגאון טו"א חגיגה ב' דר"ל דס' ק"פ לאו כקנה"ג ע"כ ס' ירושת הבעל מה"ת ע"ש, ותמיהני על שני הגאונים הנ"ל שנעלם מהם דברי הירושלמי (בכורים פ"א ה"ה) ולביתך מלמד כו' רשב"ל אמר לאחר מיתה כו' רשב"ל כדעת' דרשב"ל אמר אין אדם יורש את אשתו ד"ת ובפ"מ שם מבואר דמשום דס' רשב"ל דירושת הבעל לאו מה"ת כו' ומשו"ה ס' דק"פ לאו כקנה"ג וזה בזה תלוי ע"ש דאח"כ מוכרח דלא כהגאונים הנ"ל אמנם יש ליישב דעתם עפ"מ דמבואר (ירושלמי כתובות פ"ה ה"ה) ובק"ע שם שגורס היפך דברי הפ"מ ירושלמי בכורים הנ"ל ע"ש במרה"פ ודברי הק"ע ופ"מ אינם מבוארים ואכמ"ל ועכ"פ נפלאתי על הנוב"י וטו"א שלא הזכירו כלל מדברי הירושלמי דבכורים וכתובות הדרוש מאד לדבריהם וצ"ע.

חיך מציא המעשה ברא' בן שמוע ור"י הסגדלר שהיו הולכים בנציץ אלל ריב"צ ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וחזרו את א"י וחזרו וא"כ מצואר שריב"צ היה בחו"ל ולזה רמזו המוס' בפסחים שם דנציץ חו"ל ועכ"פ המעשיות קותרות זא"ז וז"ע.

ובפי הנראה אחר המורכב נתפורו וקצבו ישיבות בח"ל ובתחלה זכרו א"י וקצבו בגדיהם ואח"כ הלכו לקצבו ישיבות בח"ל וכן נראה בסנהדרין דף ל"ב נדק נדק תרדוף אחר ר"מ לרומי אחר ריב"צ לנציץ מיהו אכתי חתמה בדפסחים משמע דאף שהקריבו הפסח היה כבר ריב"צ בנציץ ואולי הקריבו פסחים צירושלים אף לאחר המרצן שהרי הכתוב ופרת הקשה כיון שמקריבין אף שאין צית א"כ ק"פ ושאר קרבתות שבאים בטומאה למה לא נקריב וכתב שאין לנו כהן מיוחס וא"כ אז שהי' קרוב למרצן והכירו עוד כהנים מיוחסים וגם הי' להם עוד אפר פרה אפשר שהקריבו אף שאין צית ואולי בזה מיושב קושיית המוס' דלכך לא עלה ריב"צ לירושלים בדאמת לא הי' מחויב אז רק שאם הי' רואים הי' מקריבים מיהו לפמ"ש דהי' אחר המרצן א"כ שוב א"י כח"ל ואין מקבלים גרים אם אינם מכירים אותם ועי' תוס' ביצמות דף מ"ו וברמב"ם פ"ג מא"כ הי' והלכה יו"ד ובמגדול עוז שם וז"ע.

שוב מנאמי בתוס' מנחות דף ס"ה ע"ב ד"ה ריב"צ דתרי ריב"צ היו ולק"מ מה שהקשינו ועי' לענין בהמת ארנוגא בפסחים דף ה' ובר"ן ושם מצואר ג"כ דמה שמגיע למלך מס זה הוה כמחזק ויש לו חלק באמנע מיהו יש לדחות דעכ"פ יש לו יד מקרי וע"ש לענין עיקר ארנוגא דלמרו צירושלמי דפטור שמא ימלך העכו"ם ולא יקבל והיינו דבעיסה יוכל להיות שלא ירצה לקחת מן הקמת ויקבל דמיס משא"כ בבהמות דדרך המלך לקחת הבהמות עצמם וכמצואר כעין זה בחו"מ סי' ער"ח לענין קרקעות ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שאלת יעב"ץ (ח"א סימן קכ"ז) דדבר זה אינו אלא כשאין ישראל שרונים על אדמתם דהיינו בגולה שבימי בית שני שלא היה היוכל נוהג, הוא דבעי' ל"י עכ"פ קרקע צין בא"י צין בח"ל לקיומי קרא דלא יחמוד, וכשיש לו קרקע אפי' בח"ל, מתקיים צו הכבוד לא יחמוד, דלא קפיד קרא הכא אא"י דוקא כמו בצבורים דכתיב ארץ זאת חלב ודבש, אבל ארץ שפיר משמע בכל מקום ואפילו בח"ל. אבל כ"ו ישראל שרונים על אדמתם לא משכחת ל"י להך דינא כלל, שאין לך אדם בישראל שאין לו חלק בארץ, ואפילו אין לו עתה שמכר אחוזתו או שמכר אחוזתו, הרי חוזרת לו ציובל וגוף הקרקע בחזקת בעלים הראשונים עומד לעולם, והלוקח אינו אלא אוכל פירות עד שעת היוכל, והרי אני מקיים צו ולא יחמוד איש את ארץ אחר מאחר שיש לו עיקר קנין בקרקע. וכן להיפך למאי דקיימ"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף, וס"ל נמי אחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ציובל, א"כ אי אית' להך דינא בא"י לא מנאנו ידינו ורגליו בביהמ"ד, שאינו עולה לרגל אלא חצ"ה עד יהושע צ"ג, א"כ תמה על עמך מי הוא החייב ומי הוא הפטור. יעו"ש דבריו באורן. ועיין הכתב והקבלה (שמות לר, ב) שהאריך בדבריו.

*

עוד כותב שם: והנה צהא דלמרו בפסחים וצירושלמי דמי שאין לו קרקע פטור מן הראיה דכתיב לא יחמוד איש את ארץ הקשו בל"ח פסחים ח' שם ונכפלה בתשובתו מהד"צ חא"ח סי' נ"ד וצטורי אבן חגיגה ג' דא"כ היכי משכחת לה גרך אשר כתוב בהקל דהא יליף ראה מהקל וא"כ ה"ה להיפך דל"כ יש פרכא מה להקל שכן חייב גר משא"כ בראייה וא"כ איך משכחת לה גר שיש לו קרקע ואי צקנה הא למ"ד ק"פ לאו כקה"ג דמי לא קריין ציה מארץ כדלמרו בגיטין דף מ"ח ע"ש שכתבו שלכך דחה הרמב"ם דברים אלו ולא הביאו ובאמת שלפמ"ש הרשב"ם צ"צ דף קל"ו דלהכי מציא דקריין ציה מארץ וא"כ אין התחלה לקושי' ואף שהמוס' השיגו ע"ז שם עי' מ"ש הקה"ח סי' רנ"ו ליישב.

ובאמות אף לשיטת המוס' היינו דוקא לענין ציבורים דבעינן שהקרקע יהיה שלו לחלוטין ואל"ה לא מקרי רק ק"פ ולא שייך ציבורים דבעינן אשר מציא מארץ אבל הך דולא יחמוד איש את ארץ בעלותך לראות והרי כל שיש לו צו ק"פ עכ"פ אז בעלייתו לראות אז הוא ארץ ושייך צי' ולא יחמוד איש את ארץ ואטו העכו"ם חומד דוקא ארץ גמור ולא מה שיש לו ק"פ וא"כ ודאי דכל שנקנה קרקע אף שיחזירו מ"מ קריין ציה ולא יחמוד איש ארץ ח"צ.

עוד יש לי לומר דגרך היינו גר תושב דצומן שהיוכל נוהג ודאי מותר לקבל גר תושב בארץ כמצואר ברמב"ם פרק יו"ד מע"ז הי' וכן נראה מהרמב"ע דגרך היינו מי שרצה להתייחד וא"כ משכחת לה שירש מאביו דאף דלמרו דגר אינו יורש את אביו ד"ת כמצואר בקידושין דף י"ז מ"מ זהו בגר נדק שאינו מתייחס אחר אביו אבל גר תושב אינו רק שקבל עליו שבע מצות מתייחס אחר אביו ויורש את אביו ושפיר משכחת לה הך דגרך שהרי יש לו ירושה ולפי מה שהארכתי לקמן דף קצ"ח בדרוש לס"ת של שותפות וציאיתי ענין ק"פ וישבתי שם דברי הרשב"ם ע"ש א"כ א"ש ג"כ ודו"ק.

אמנם בגוף דינו של ר"א יפה עשה הרמב"ם שהשמיטו שהרי לפי"ו אנשי חו"ל רובם בודאי אין להם קרקע בא"י והרי יש במדרש דהיו הולכים לרגל אנשי חו"ל כמ"ש לעיל בשם המדרש ומש"ת תשב"ץ וע"כ דלא קי"ל כן ואף די"ל דניהו דפטורין אבל מ"מ אם רצה לעלות רשאי לעלות וא"כ לכך עלו אף שלא היו חייבין מ"מ י"ל כיון דלא צומן המרצן בודאי ל"ש לעלות לרגל ורק משום חצוב א"י וא"כ כל שהיו פטורים לעלות למה עלו ובעינן זה אמרו בחגיגה דל"ש חנוך בקטן כל דהגדול היה פטור מה"ד וע"כ דלא קי"ל כהך דר"א ודו"ק.

ועיין בספרי והוצא ברמב"ן במצות עשה ששכחו הרמב"ם מצוה ר' שכתב שריב"צ אמר דא"י שקול ככל המצות ועלה וכשהי' יוצא לח"ל צכה ואמר שישבת א"י שקולה ככל המצות ומשמע דהיה דר בא"י וכאן משמע שדר בח"ל ולא עלה לרגל וע"ג שוב ראיתי בספרי עצמו והיא צפ' ראה על פסוק וירשעם אותם ושם מובא שני מעשיות המעשה שמציא הרמב"ן דריב"צ ור"י צ"ח ור"ח שהיו יוצאים חו"ל וחזרו את א"י וחללו עיניהם דמעות וקראו המקרא וכו' וחזרו וצאו למקומם ואח"כ

גמ'. שם. בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ב' סימן קיג) נשאל, לר' אמי דאמר שכל מי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל, היה לו לפטור את הכהנים והלוים מלעלות לרגל, וזה צדור שחייבין דהא בשביל שכולן עולין ברגל כל המשמרות שוין ברגל, עיין בסוכה דף כ"ה.

ובותב: הנה בכהנים ולוים לא קשה כ"כ דהא היו להם ערי מגרש ובפ"ה ממע"ש מ"ד לענין וידוי מעשר א"ר יוסי דמתודין כהנים ולוים בשביל שהיו להם ערי מגרש, ויקשה רק לר"מ דאף שהלכה כר' יוסי מ"מ מדר"מ נשמע שחייב אף מי שאין לו קרקע גם לכו"ע דבהא לא פליגי. אבל מסתבר שגם ר"מ לא פליג אלא בידוי מעשר דעיקר מה שניתן להם ערי מגרש הוא לדירה שאין שייך זה למעשרות ואף שניתן להם אלפים אמה לשדות ולכרמים הוא כעין טפל לדירתם, אבל לחיוב עליה לרגל שחלוי בקרקע מדכתיב את ארצך אף קרקע דדירה הוא בכלל ארצך.

אב"י הא יש להקשות מגרים ועבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ כלל אף לא לדירה, וגם הם חייבים בראיה כמפורש בריש חגיגה דממעט רק עבדים שאינם משוחררים אבל משוחררים חייבים והא אין להם קרקע. ולע"ד לא קשה כלל דלעליה לרגל לא תלוי בזה יש לו חלק בארץ, דהא ר"י בן צמירא היה לו חלק בארץ ומ"מ כתבו החוס' פסחים דף ג' שהיה פטור מראיה משום דלא היה לו קרקע. אלא נריך לומר דלעליה לרגל תלוי במציאות שנה זו דאם אין לו קרקע שיחמדו אותו פטור, וכיון שריב"ז מכר את שדהו הרי אין לו קרקע שיחמדו אותו, וממילא גר ומשומר שלקחו קרקע חייבין שהרי יש להם קרקע שיחמדו אותו. ול"ד לידוי מעשר דאין מתודין דהם תלוי בזה יש להם חלק בארץ מדכתיב אשר נתת לנו.

והנה למה שכתבתי דגם דירה היא בכלל ארצך ומסתבר זה בפשיטות נטערך לומר ששכירות לאו בכלל ארצך הוא, דהא לתירוצו ראשון סברי החוס' דנתיבין היא מא"י וריב"ז היה פטור משום שלא היה לו קרקע, והא ודאי היה לו לכה"פ דירה שכורה, דודאי דוחק לומר שלא היה לו אף דירה שכורה רק שהיה דר אלל אחרים בטובתם בעלמא, אלא הוא משום דשכירות לאו בכלל ארצך הוא. וא"כ יקשה דאף בקנה הגר קרקע הא כיון שחוזרת ציובל ולר"ל דהלכה כמותו דלאו כקנין הגוף דמי אין להחשיב זה כארצך כמו בשכירות. ודוחק לומר דדין גר ומשומר לעלות לרגל הוא רק בזמן שאין היובל נוהג או ציובל ראשון.

אב"י נראה פשוט שקנין בזמן שהיובל נוהג שהוא צדין קנין פירות עדיף משכירות, דהא בשכירות לכו"ע לא היו כקה"ג ובקנין פירות הוא לר' יוחנן כקה"ג, וא"כ אף לר"ל שלא כקה"ג דמי מ"מ נחשב זה קנין של הלוקח, ושכירות הא מסיק בע"ז דף ט"ו שלא קניא. וגם בחדושי בראיית ששכירות אין זה להשוכר שום קנין בגופה אף לא לתשמיש ששכרה אלא הוא משתמש בשל חצרו, מכמה ענינים שמוכרח לומר כן. וכ"ש בקנין בזמן שהיובל נוהג שעדיף, כדחזינון שלא הוצרכו להחזיר כשחזר הצית שצטלו היובלות ונשאה של הלוקח, ואם היה זה רק כמכר על מ"ט שנה במה נעשית של הלוקח כשגמרו המ"ט שנה דאף

שצטלו היובלות הא לא לקח על יותר ממ"ט. ולכן ודאי הוא קנין ממש רק שהפקיעה תורה מהלוקח והחזירה להמוכר כשהגיע היובל וכשצטלו היובלות הרי לא הפקיעה תורה ממנו ונשאה שלו, אבל מ"מ כיון שידוע שיחזר ציובל להמוכר הוא ממילא כהשאר המוכר לעצמו קנין גוף הקרקע לדין החזרה שאמרה תורה ולכן כשצטלו היובלות וליכא דין החזרה דהתורה נשאר בקנינו גם על הגוף כיון דע"כ הקנין היה גם על הגוף רק שסמיכות דעתם על דין החזרה הפקיע ממנו גם עתה קנין הגוף ולכן לא הפקיע על יותר מהדין. עכ"פ אף לר"ל קנין פירות נחשב קנין בקרקע ולכן נחשב ארצך להלוקח לחיובו בעליה לרגל.

ובותב: דבקנין פירות לעכו"ם בא"י יעבור אף לר"ל בלאו דלא תחנם מדאורייתא אף שלהשכיר לעכו"ם אסור רק מדרבנן כדאיתא בע"ז דף כ"א. ולמכור בית בחו"ל לעכו"ם אף רק קנין פירות לא יהיה אסור מדין ולא תצא תועבה אל ביתך אף שלהשכיר אסור מדאורייתא כדאיתא התם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. מפני מה אין פירות גנוסר בירושלים וכו'. עיין מהרש"א שציאר שייכות הך מימרא דר"י לכאן.

והפנ"י מבאר דהך מימרא קאי אהא דסליק מיניה דהא דדרשינן מופנית בצוקר והלכת לאהלך שילך וימנא אהלו בשלום היינו לבתר דכתיב לא יחמדו איש את ארצך ודרשינן מיניה שע"י מצות רגל לא יבא לידי נזק כלל וא"כ יפה אמר הכתוב ופנית בצוקר והלכת לאהלך והיינו ענה טובה קמ"ל שצוקר מיד לאחר שקיים מצות עליית הרגל ילך וישוב לביתו ולא בודאי ימנא אהלו בשלום דשלוש מצוה אינן נזקין לא בהליכה ולא בחזרה, משא"כ אם יתמהמה אחר הרגל בירושלים כדי להנות מטובה ולאכול מפירותיהם שוב אינו מובטח שינצל מן נזק ועל זה מיימי שפיר הך מימרא דר"י שספני כך תקנו שלא יבא פירות גנוסר לירושלים מהאי טעמא גופא שלא יבאו עולי הרגל לידי תקלה וע"י כך לא ימנאו אהליהם בשלום דהוי כעליה שלא לשמה ויעשה ח"ו תורת משה פלסתר במאי שהצטיחם לא יחמדו איש את ארצך.

והחת"ם כתב לבאר שייכות הך מימרא לכאן, דאלו לא הי' מכוונים לשם מצות עלי' לא היו נשמרים מהזיק וכן דייק קרא לא יחמדו איש את ארצך בעלותך לראות דייקא, ולא לכוונה אחרת, וזהו מרומן בקרא ששם עלו שבטיש ש"י וגו' להודות לשם ה' ולא לכוונה אחרת ועי"ז יהיה שלום בחילך שלהו בארמנותיך שמהיה פרה חורשת כו' מה שלא היה אלו היו עולים לכוונה אחרת.

*

גמ'. מקום שמכניסין בו חמין ובמסתפק. עיין בשו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן נא) ד"ה אמנם בזה.

*

וכן אמרו (דרך ארץ וזוטא רפ"ד) תלמידי חכמים נאים כחצורה ואין עמי הארץ נאים כחצורה.

ובירושלמי (ברכות פ"א ה"א) ותנחומא (נצבים ד) נקראו חצרי תורה, ונשבת (ג ע"א) וכן בפסחים (סד ע"א) נקראו "חצורה", וצנהדרין (ח ע"ב) קראו לאשה בשם "אשה חצרה".

במיוחד צא השם "חצר" למי שנאמן על עניני טהרה וטומאה ועל הפרשת תרומות ומעשרות, ומיקנו חכמים שיהיו מקבלים עליהם דברי חצרות והנהגות מיוחדות.

ועיין ר"ש סיריליא (דמאי פ"ב מ"ג) שנקרא חצר, מפני שמקבל עליו חומרת המנוות שלא להכשיל את הרבים כמו שנאמר: עמיתך עם שאתך חצורה וצמנוות, ותרומו חצרך, ועל שם זה נקרא חצר. ונחפא"י שם, כתב הטעם, לפי שאפשר להתחבר אמו ממון שהוא נזהר דיני טומאה וטהרה.

ועיין חגיגה (כו ע"ב) דחכמים סמכו השם חצר למקרא, כאש אחד חצרים, שנשעת הרגל כולם חצרים. וצירושלמי (חגיגה פ"ג ה"ו) אמרו כעיר שחצרה לה יחדו, עיר שעושה כל ישראל חצרים.

*

גמ'. חבר שמות והניח במוצהר מליאה פירות וכו'. עיין מ"ש הגר"י ענגיל בספרו גליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. התם ודאי וודאי הוא וכו' ואי בעית אימא וכו'. כבר ידוע מה שדנו הפוסקים בזה שנתפקה אם צירכה ברכת המזון, אם תחזור לזכר ברכת המזון מספק, ועיין בשו"ת קרן לדוד (סוף סימן מח) שכתב שהעיר, דלכאורה אפילו אם חיוב נשים בצרכת המזון הוא רק מדרבנן, מכל מקום כיון שצריך שנתחייבו בצרכת המזון, וספק אם צירכו, יש לחייב לזכר, משום שאין ספק מוילא מידי ודאי. וכתב שכן יש להעיר במאי דקיימא לן בשלחן ערוך (סוף סימן רט) שצכל הצרכות חוץ מצרכת המזון אם נסתפק אם צריך אינו חוזר ומצרך, ואמאי הא איכא חזקה חיוב, ואין ספק מוילא מידי ודאי.

ותירין דתליא בשני תירוצי הגמרא כאן, התם ודאי וודאי הוא, דודאי מעשרי, כדאמר רבי חיינא חזקה על חצר שאינו מוילא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. ואיצטע אימא ספק וספק הוא, דילמא מעיקרא לא טבילי הני פירי, כדאמר ר' אושעיא מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה. וקשה, הרי על כל פנים היו טבל מדרבנן וכו', וצריך לומר שלענין דרבנן ספק מוילא מידי ודאי. וכן כתבו התוספות לחד תירוצא. ולפי תירוצ הראשון של הגמרא משמע דקרא משום ודאי הוא, הא לאו הכי גם דרבנן אין ספק מוילא מידי ודאי. ולפי זה הוא הדין שגשים יהיו צריכות לזכר מספק, אבל לתירוצ השני של הגמרא אין חזרות לזכר ברכת המזון מספק.

ובזה יחא מאי דקיימא לן שצכל הצרכות דרבנן אם נסתפק אינו חוזר לזכר מספק, דאמי ספק ומוילא מידי ודאי דרבנן.

תוס' ד"ה רב דייק חיצינות. עיין בשו"ת חכם נצי (סימן סא) ד"ה ורלמי להרשנ"א, ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רכד אות כג) ושם (חלק ג סימן קטז).

דף ט ע"א

מתני'. אין חוששין שמה גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום וכו'. עיין פני יהושע דלא זו אף זו קמני, דלא מיבעיא דלא חיישין במצית לבית דלא שכיח כ"כ, ועוד דא"כ אין לדבר סוף כמ"ש התוספות לקמן ע"ב דה"ה ולא חיישין, אלא אפילו ממקום למקום דמקום קרוב שכיח טפי. ועוד דיש לדבר סוף שיצדקו כמה בני אדם בשעה אחת ממש כל הבית זה בזוית זה וזה בזוית אחר עד שרואין זה את זה וכיון שיש תקנה לדבר ס' דחיישין קמ"ל דפ"ה אין חוששין כלל לחולדה שאם באנו למוש לכך אין לדבר סוף כלל דאם כן מחזר לחזר ומעיר לעיר נמי.

מידו מלשון הירושלמי משמע להיפך דמצית לבית שיך חששא דחולדה טפי מהך דממקום למקום, ע"ש.

*

מתני'. דאם כן וכו' אין לדבר סוף. יש לעיין בטעמא דמתני' דאין לדבר סוף, דמשמע הא אם הי' לדבר סוף הי' מחויב לצדוק באופן שלא יהי' עוד החשש, וא"כ קשה מה תועלת כמה שאין לדבר סוף אטו משום זה נעשה איסור גם כמה שיש לתקנו. ועוד קשה דגם צלי טעם דאין לדבר סוף חיפוק ל' כשצטל היו רק דרבנן וקיי"ל ספיקא דרבנן לקולא. עיין שפ"א שהאריך ליישב שמי קושיות אלו.

*

גמ'. ואין ספק מוציא מידי וודאי. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רעז) שדן במי שמסתפק אם אכל שיעורא דאורייתא, אם מוילא למי שאכל כשיעור.

והשיב: למאי דקי"ל דספיקא דאורייתא לחומרא הוא דרבנן כמ"ש הרמב"ם בכתוב דוכתיה (פ"י דכלאים הכ"ח) לא אמי דרבנן ומפיק דאורייתא, אלא אפילו אי הויה דאורייתא אין ספק מוילא מידי ודאי כדאיתא פ"ק דפסחים.

ועיין עקרי הד"ט (א"ה סי' ט' אות מ"ו) זכור לאברהם (א"ה סי' קפ"ד אות ב') וצו"ת סמא דחיי (א"ה סי' ר').

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שיבת ציון (סימן סז).

*

גמ'. חבר. מצינו כמה פעמים בש"ס דתלמיד חכם נקרא בשם "חצר", כמו שאמרו (ב"ב עה ע"א) אין חצרים אלא תלמידי חכמים, שנאמר היושבת בגנים חצרים מקשיצים לקולך. ועיין פהמ"ש להרמב"ם (דמאי פ"ב מ"ג) כי ת"ח נקרא בשם זה, משום שחברתם זה לזה חצרה נאמנה, כי היא חצרה לשם שמים,

גמ'. **שם.** עיין שו"ת נטע שעשועים (סימן לב) ושו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן קכט). ועיין פרי לדיק (להג הפסח אורח מז) מ"ש טעם לדין זה בדרך חסידות.

ועיין בינת אדם (שער רוב וחזקה כלל ז) מ"ש בדברי רש"י כאן.

*

גמ'. **שם.** עיין אפיקי ים (ח"ב סימן כח) שכתב לחקור, איך הדין במירחה ציט, ואח"כ הכניסה לבית אחר, אם נקבע מה"ת או לא, ללכאורה מסתבר לומר דהוקצו אח"כ, דהטעם לאינו נקבע בהכנים במוך, משום דדרך חטים ושעורים למרחן בשדה, ולהכניסן לבית ממורחין, כמ"ש חוס' ז"ל ב"מ (דף פ"ח ע"ב) ד"ה לא, וע"כ אין מחויבים במעשר, אלא א"כ ראו פני הציט ממורחין א"כ לא סגי טעם זה, רק לומר דהציט הראשון לא קבע, אבל כשהכניסן אחר המירוח לבית אחר, מ"ט נימא דלא נקבעו השתא. אכן יש ג' דברים, דכיון דהכניסה לבית קובעת, ואז גמר החיוב, א"כ כל דלא נחייב אז כניסת הציט, שוב אינו בא לידי חיוב לעולם. והאריך שם שזה מחלוקת גדולה, בין גדולי האחרונים ז"ל.

*

גמ'. **שם.** ראיתי מקשים, אי הכי אפי' עם הארץ נמי ספק וספק היא דהא אמר' רוב עמי הארץ מעשרין הן. ונ"ל למתן דעם הארץ כיון דחשוד הוא שלא לעשר לא מספקינן ל' בהכי דעם הארץ לא טרח וטרח גדול היא להכניס תבואתו עם המון שלה בתירו עוד מקשים וכי נחשדו חברים להפקיע תבואתם מיד מעשר ונ"ל למתן שאין כוונתם ליטול המעשרות אלא כדי שלא יבואו בהם לידי תקלה כדאמר' בריש פ' כיצד מבזבזין וצ"ל הורק גט לאשמו אמר רבנ"ה אמר ר' יוחנן משם ר' יהוד' בר' אילעאי בוא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים הי' מכניסין פירותיהן דרך גגות ודרך קרפיות כדי לפטור מן המעשר דאמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הציט שנאמר בערתי הקודש מן הציט אלמא דורות האחרונים היו מתכוונים להיפטר מחיוב המעשרות ואפילו החזירים שבהן. (תוס' ר"ד).

*

גמ'. **שם.** היה דין תורה אצל ההפלא"ה ז"ל, ובעל דין אחד שדר במקום אחר שלא הטענות למו"ץ בעירו, ושיטעון עזבור, והפלאה הכיר שהטענות שקר, כתב מכבד להבעל דין בזה הלשון: "מערים אדם על תביעתו ומכניסה במו"ץ שלו". (גן יוסף אורח חג).

*

גמ'. **מעשה בשפחתו של מוציק אחד ברימון וכו'.** בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן קצח) נשאל, על מה סמכו הכהנים שאין מהרין מליכנס ציט הקצרות של גוים. **והשיב:** סמכו להם על הרמז"ם ז"ל 'הלכ' טומאת מת פ"א הי"ג ומקל"ט פוסקים [עיין שו"ע יו"ד סימן שע"ב בסופו ורמ"א שם] דסבירא ליה כר' שמעון [יבמות ס"א ע"א]

ובזה כ' למתן קושיה השער אפרים דאמאי לא קאמר הש"ס בצרכות (כ ע"ב) דנפקא מינה אם נסתפקו הגשים אם יצרכו צרכת המון, ומשום דלא פסיקא ליה מילתא, שיש לומר שאף אם חייבות רק מדרבנן צרכות לחזור ולצרכן מספק, שאין ספק מוציא מידי ודאי, ותליא בהני תרי לישני בגמרא, ואין לדברי השער המלך הלכות מקואות. עיי"ש.

ועי' ע במחזיק ברכה (יו"ד סימן ס"ק יד) מה שכתב על דברי השער המלך, ויש לומר שהרמז"ם וכל קדושים עמו סבירא להו כמירוח ראשון של ר"י בתוספות כאן, בדברבנן אחי ספק ומוציא מידי ודאי. וע"ע בצרכי יוסף (סימן קפו סק"ד).

*

גמ'. **חזקה על חבר וכו'.** בשו"ת חכם נצי (הנוספות סימן ט אורח ט) כותב: מעשה בא לידי בא' שאכל דבר שצרכתו אחרונה מעין ג' ושתה דבר שצרכתו בורא נפשות רבות, וכמעט רגע נסתפק האיש אם צריך צנ"ר אבל ברי לו שלא צריך מעין ג' והוא רגיל להזהר שכאשר הוא מחויב לצרכן מעין ג' ובג"ר לצרכן מחילה מעין ג', כי היא קודמת ממנה מעלות, ופסקתי דאף דקיי"ל ספק צרכות להקל בכל כי האי אמר' חזקה על חבר וכו', ובדאי לא צריך צנ"ר קודם מעין ג' ולא מצעי' אי האי חזקה דאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מחוקן היא דאורייתא אלא אפי' היא דרבנן ה"נ רבו הדיעות הסותרים דברכה שאינה צריכה נמי מדרבנן ואסמכוהו אקרא דלא תשא ודבריהם נראין וממילא אמה למד שאם ברי לו שצריך צנ"ר וספק אם צריך מעין ג' שהוא פטור לצרכן מעין ג' שחזקה צריך מעין ג' קודם צנ"ר. ע"כ.

ועי' ע בשו"ת פתחי שערים (סימן ד').

*

גמ'. **שם.** עיין בחוס' ע"ז (מ"א ע"ב) מ"ש בשם הירושלמי דדוקא כשמת מחוץ יבוא הדעת הא לאו הכי אסורין.

ועיין שפ"א שצ"ח דהכא כיון דמת הוי כמוציא מתחת ידו, והוי ל' לזוות קודם מותו שלא הפריש מהם, אבל בדבר שיטנו תחת ידו ואיש נכרי בא לאכול ממנו, לא שייך האי חזקה דאולי מודמן לו מקודם מזה אחרת הקודמת למנות הפרשת תרומות ומעשרות, והיינו דדייק שאינו מוציא מת"י. [וכן מפורש בריטב"א בקידושין (כ"ב) ע"ש].

ועי' ע שושנת העמקים (כלל יב).

*

גמ'. **מערים אדם על תבואתו וכו'.** עיין שפ"א דלע"ג דחבר מסתמא אינו מערים, מ"מ כיון דאפשר שהערים מנרפינן לספק דשמא חיקסן, [כמ"ש החוס' בכתובות (ט) דאפי' מידי דלא שכיח מנרפינן לספק פסיקא אם אינו רוב גמור ע"ש]. גם י"ל ממ"נ אי מדקדק במנות הוא בודאי הפריש רק דשמא אינו חבר גמור א"כ יש ספק דהכניסה במוך.

*

והרי ר' יוסי קצירא ל"י צבית מת צדיה תיבה לא אמרינן סוף טומאה לנאת שיכול לשורפו במקומו, ורבען דפליגי לא קצירא להו דיכול לשורפו. [עיינן אהלום פ"ד מ"ב, וחולין קכ"ו ע"א]. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שהטילה נפץ לבור.** עיין מגן אברהם (סימן תקכו סק"ב) אם יש לדקדק מכאן דנפל אין צריך קבורה. ובגליוני הש"ס תמה על החוות יאיר (סימן סה) שכתב בפשיטות לא יספדו ולא יקברו וכו', ומידוש של ראה דברי המגן אברהם הנ"ל. וע"ע צשו"ת שצט הלוי (חלק י סימן ריא) צענין קבורת נפלים.

*

תוס' ד"ה כ"ב מקום. עיין צשו"ת שצט יעקב (חלק א סימן פה) דלעתו שם, דהכניס הדריס בחול צאריך העמים, מותרין הם לטמא בטומאה דדבריהם, כיון דצלא"ה נטמאו בטומאה דרבנן של ארץ העמים.

וע"ז פי זה כתב ליישב מה דאיתא בתוספתא דאהלות דאין מדורות העכו"ם בחוזה לארץ שהוצא בתוספ' כאן, וביצמות (דף ס"א) ד"ה ממגע וממשא וכו', דלכאורה לשון התוספתא תמוה מאוד, והרי ח"ל גופא טמא יותר ממדור העכו"ם, אלא ודאי צ"ל דגם כוונת התוספתא כך הוא, כיון דבחוזה לארץ צלא"ה יש טומאה דרבנן, א"כ הכהנים שהם בחוזה לארץ צלא"ה נטמאו בטומאה דרבנן של ארץ העמים, לכך א"צ ליהרר במדור העכו"ם צלא"ה.

ובותב שם, שצט מלא צפי"ח דאהלות צפי' המשניות להר"ש (משנה ט') שהרגיש ונתקשה בתוספתא זו, ומתוך ג"כ כמ"ש, אלא שקיבל בשלשן שם, אצל כוונתו כמ"ש.

וסייים: לכן היה נ"ל פשוט וברור דמותר לכהן בחוזה לארץ לטמא עצמו בכל טומאה דדבריהם כיון שכבר הוא טמא בטומא' דרבנן בחיבורו לארץ העמים, אך ורק שלא מלאני לצי להקל בדב' שנתפשט איסורו ולא יהא אלא כדברים המותרים ונהגו צו איסור, ולא נמא צאחד מן האחרונים שמיקל צוה, מ"מ יש ללמוד מכל מה שכתבתי צנדון דידן כדי שלא יהא מוכרח הכהן לעמוד חוזה וגדול כבוד הצדיות וגם איכא אונס צינה דמותר לנאת דרך אהל טומאה דרבנן ובטומאת אוהל דאורייתא יש להוצי' ע"י שידה תיבה ומגדל וכו'. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין צשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן יד אות ט).

*

תוס' ד"ה ואם תמצא לומר. עיין צשו"ת חוות יאיר (סימן רלט) ד"ה אמנם פסק, צתשו' הגאון ר' דוד אופנהיים, וצו"ת עין יתחק (חלק א אה"ע סימן כט אות לה), וצ"ח (סימן גט ענף ו), וצ"ח (חלק ב אה"ע סימן ז אות לד), וצו"ת מהרש"ם (חלק א סימן י אות ט"ו), וצ"ח (חלק ג סימן קצד) וצ"ח (חלק ה סימן לב).

*

דאמר קציר גוים אין מטמאין צאהל, ומכל מקום צריך להזהיר על זה שלא ינהגו קולא צדצר. חדא, דהוי פלוגתא צדאורייתא, ואיכא כמה גדולים ראשונים ואחרונים דקצירא להו קציר גוים מטמאין צאהל, ומו דשמא איכא הסם עטם כשעורה ושמא יגעו צו, דע"כ לא פליגי אלא צאהל אצל צמגע מטמאין לכ"ע, וכיון דצית הקצרות הוא, חזקה דאיכא שם עטם כשעורה, ומו דאיכא כמה קצרות דלית צהו פותח טפה, ונמצאת טומאה צוקעת ועולה, ואפילו שלא יעמוד על הקצר ממש, ומוה הטעם מדורות הגוים מטמאין מפני שהנשים קוצרות נפליהם צצחים ואין צהם פותח טפה, וטומאה רצוזה צוקעת ועולה, ואפילו צאתה דשביחי חולדה וצבדלים, מכל מקום חופרות להם צעומק ואין חולדה וצבדלים יכולות לחטט אחריו להוציאו, ונמצא כל הצית טמא.

וע"ז כן צריך להזהיר לצנות ישראל שלא יקצרו נפליהם צצחים, אלא יוליכו צצית הקצרות מפני הכהנים הנכנסים צצחים, ואם אי אפשר להוליכו לצית הקצרות, צריך ללמדם שלא יקצרו אותם אלא צקרון צוית מקום שאין צו דריסת רגל כלל, ולעשות להם חלל פותח טפה, או להניח צמקום שחולדה וצבדלים יכולות ליטלו ולאכלו, והכי איתא צהדיא צגמרא צפסחים [ט' ע"ב] שאם הוא צמקום שחולדה וצבדלים מצויים שם לא חיישינן לטומאת נפלים צצי שפתחו של מציין. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין מ"ש צוה צשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קפח) צתצוזה לצן המחצר. וע"ע צשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שמ).

*

גמ'. **שם.** עיין צשו"ת חתם סופר קוצץ תשובות (סימן יד) וצתו"ד כותב: והנה צמכתצי הראשון ככתתי, עוצדא דמציין אחד צרמון שכהן עם הארץ צא והיץ, ככתתי שכבר הי' טמא וטעה צדר' טרפון ור' עקיבא הנ"ל, שהי' סבור שמוחר לטמא עצמו אף על פי שמוסיף, ומר ניהו צבא הוסיף צדר טוב, דמשום הכי פירש"י שהי' הכהן מצני הצית, לומר שכבר נטמא צצית שהפילה הנפל שם ושוב הטילתה לצור, וצאמת כן משמע צתוס' דמספקא להו אי של גצירתה הי', אם כן משמע שהפילה צצית והטילתה לצור, מיהו ממאי דקאמר שמא רוח הפילה לא משמע קצת כן, דאפילו שפיר מלא רוח ניכר הי', אלא משמע שהטילתה מנופה לצור, ומה שהאריך הגאון צוה צענין קצרות נפלים, הייתי צריך להאריך ממה שכתבתי צבר צמקום אחר על דברי הגאון מהו' יונתן צספרו צינה לעמים על הרמזצ"ם הלכות י"ט ואין כאן מקום לקבל אריך עוד. [עיין צו"ת חתם סופר (ארו"ח סימן קמד)].

אך תמהתי מה שנכנס פר"מ צוה צענין סוף טומאה לנאת, דאי נפלים צריך קבורה אם כן סופו להוציא מחור שגורוהו לשם ולקבורו, זה לא הצנתי, ואפילו נימא שצנזה לקבור נפלים מצלי להשליכו, אצל לא להציאו לקצרות צצותיו, ואין לו נחלה וגבול, ואם כן מה צריך להוציאו הלא שם תהי' קבורתו, ויסתום הנקב ההוא שלא יכנסו חולדה וצבדלים אחריו, והיינו קבורתו,

דמעשר איירי דרובנן, ולא אחי ספק ומוציא מידי ודאי, רק כהאי דתרומוות דודאי ודאי הוא אכל אס נימא כהפר"ח דאולינן לקולא גס בחוקת איסור דרבנן איירי דאמרינן דרבנן אחי ספק ומוציא מידי ודאי, ושמעתין איירי בדאורייתא בלא ציטל, ותרומה בחוקת טבל דאכילת קצב של אדם.

ועוד י"ל דלמש"כ חוס' ד"ה ואס ת"ל וכו' דספק שמא אכל הוא ספק הרגיל פ"י ספק נוטה יותר להקל משא"כ ספק גמור א"כ י"ל גס להש"ך דס"ל דספק בחוקת איסור אסור מכ"מ בספק הרגיל דשמא אכל מקלינן יותר, וזוה א"ש דהקשה הגמ' מחבר שמת והניח פירות דלקס"ד הוא בגדר רוב, ורוב הוא ספק יותר ממהות מכ"מ הוא בגדר ספק ואולינן בתריה אפילו בדאורייתא להוציא מידי ודאי, ות' הגמ' וכו', אכל דרבנן כה"ג ודאי להקל כי ספק הרגיל ורוב מוציא מידי ודאי דרבנן.

*

תוס' שם בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן סד אות ד) תמה לדברי התוס' ש"י דמשנתינו איירי בשלא ציטל, אכל ציטלו פשיטא דאחי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן, קשה לדברי האומרים דלקוח לאחר מרוח דוקא פטור ולש"י הראב"ד צין לפני מרוח וצין לאחר מרוח פטור משום לקוח, ולפ"ז בחבר שמת רשות יורש כרשות לוקח, ואף אי אין זה חשוב שינוי רשות, מ"מ הא צענין תבואת זרע, כיון דמ"מ לאו שלו הוא, ושוב אין זה רק מדרבנן, ומאי מקשה, דלמא משום דאינו אלא מדרבנן מהני הספק להוציא מידי ודאי, ומסיק ב"ע.

*

תוס' ד"ה בשפחתו. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רפג) ח"ו השאלה: כהן שמת לו מת בשבת שמעוה היא לטמא לו, שרי ליה לשהות עם המת בזהל בשבת או לאו.

תשובה: יראה דצריך לדקדק דבר, דאשרי כח צבס הרמז"ס דעד שיתחם הגולל מטמא הוא לקרובים צין לצורך וצין שלא לצורך. וא"כ צ"ד נמי אע"ג דשבתה הוי ואי אפשר לקוברו היום, מ"מ צריך הוא לשומרו שלא יהא מוטל צביון והוי קלם כמו צורך קבורה, והא קמן דאפילו שלא לצורך המירה תורה, וכ"ש צבה"ג. אמנם בתוס' פ"ק דפסחים גבי שפחתו של מניק כתבו בפשיטות, דכהן אסור לטמאות לקרוביו אס לא לצורך המת, ותוספות משאנן ציאלו יותר וכתבו דלא שרי לטמאות רק לצורך קבורה או להציא לו ארון ותכריכים, וא"כ נכון להחמיר. ע"כ.

וע"ע בזה בלקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד צ ענין א).

*

תוס' שם בשו"ת חכם נבי (תוספות חרשים סימן לא) נסתפק השואל, צבא על השפחה כנענית נדה, אס חייב עלי' משום נדה דלוי, או כיון דאמר' דעס הדומה לחמור נינהו אין דמה אלא כדס כותים שהוא כדס בהמה אלא שחכמים גזרו עלי' שיהיו חזים לכל דבריה ונשג"ז על הבא עלי'.

ודשיב: משנתינו הוא צפ"ק דכריתות אלו מציאין קרבן ונאכל כו' וכן שפחה שהפילה מציא קרבן ונאכל ואי לאו

תוס' ד"ה כדי שתהא. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן כט) הביא דברי השואל שכתב ליישב קושית התוס', שהקשו, דמ"מ מדרבנן חייב צמעשר וקאחי ספק ומוציא מידי ודאי וה"ה גבי חמץ, וע"ז אמר, דהרי המק"ח הקשה מה מדמה הש"ס חמץ לטבל דחמץ הו"ל ספק צבדיקה דרבנן החמירו אף צס"ס, ועו"א דניהו דהחמירו צבדיקה אף צס"ס היינו כיון דעיקרו על הספק החמירו גס צשני ספיקות אכל מ"מ לא עדיף מאיסור חורה דאחי ספק ומוציא מידי ודאי אף דהחמירו צס"ס היינו משום דמה לי חד ספק ומה לי תרי, אכל מ"מ לא עדיף מספק חורה. ולפ"ז זה להס"ד דטבל הו"ל ספק חורה, אכל למה דמסיק דאינו רק דרבנן שוב יש לחלק צין חמץ דהוה ספק צבדיקה מה שאין כן צטבל.

וע"ז כותב הגאון המחבר: הנה גס לדבריו יקשה קושית המק"ח מהא דפריך הש"ס ממדורות כותים והלא מדורות הכותים אינו רק דרבנן ועיין מהרש"א שם ואפ"ה הקלו וגס שם עיקרו על הספק נתקן.

וגם גוף דבריו לא נהירין דכיון דהחמירו חו"ל צבדיקה אף צס"ס הרי החמירו יותר מצבל חורה ולכן לא אחי ספק ומוציא מידי ודאי וגס מנד הסבירא נראה דס"מ ענינו כרוב והרי רוב אינו ודאי רק ספק כמ"ש השטמ"ק צב"מ דף ו' גבי עשירי ודאי ע"ש ולפ"ז שפיר אין ספק מוציא מידי ודאי דלענין ודאי לא מועיל אף רוב וה"ה ס"ס משא"כ צמקוס דמועיל ס"ס ממילא הוה כרוב שאף שהיא ספק התורה המירה אותו ספק ואס כן אף דאינו מוציא מידי ודאי ואינו ודאי התורה המירה אותו ספק חו"צ כשמש. ולפי זה צחמץ דהחמירו צס"ס א"כ לא מועיל רוב וצעי ודאי צצירור ולכן לא מועיל ס"ס ג"כ משא"כ צטבל דאף דאינו ודאי התורה המירה אותו ספק כל שיש רוב חו"צ כשמש. ע"כ. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (שם סימן קלא).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן כט אות לה).

ובשו"ת שבת הלוי (חלק ט סימן קיא) מבאר הבנת צ' דרכים שבתוס', דלתי' ראשון ס"ל להתוס' דאחי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן ומשנתינו איירי בלא ציטל עדין דנקרא צדיקה סרך דאורייתא וצרייתא דחבר שמת והניח מגורה דהס בחוקת חייב מה"מ דאיירי לענין אכילת קצב דאדם, וצדרך השני ס"ל להתוס' דלענין לא אחי ספק ומוציא מידי ודאי. הוא הדין אס הי' רק חוקת ודאי דרבנן לא אלים ספיקא, ומשנתינו דמגורה איירי צבני דלא חוי אלא לאכילת צהמה.

וכותב שם, הנה לפוס רהיטא פליגי התי' בתוס' ציטוד מחלוקת הש"ך ופר"ח יו"ד סי' ק"י צש"ך יו"ד שם צדיני ס"ס אות כ' דס"ל להש"ך דספק דרבנן בחוקת איסור לא אמרינן ספק דרבנן להקל, והפר"ח שם חולק ע"ז ודעתו להקל גס בזה, ופלוגתתם תולה צסוגות הש"ס עירובין ל"ה - ל"ו.

ודישתא אס נימא כהש"ך דצבחתוק איסורא דרבנן לא אמרינן ספק דרבנן להקל יתכן דכל הסוגיא צין דחמץ וצין

הנכריות שהייתה כוזב לכל דברו' כמו שלא גזרו על ציטולי כציטולי גוים ולא על מגען ביין כמגע הנכרי שהרי הן חייבים במצוות כגשים ישראלית והן הן הטבחות והרקחו' והאופות לנו ודיינו אם גזרו עליהם שיהא דמן טמא כדס' ישראלית אבל הראיות הנזכרים צדורים הן וכן כ' הרמז'ס צפי' פ"ד מהא"צ ד"צ א' הבא על הנדה וכו' בין שפחה ובין משוחררת הכל זכרת עכ"ל.

ומציאתי צירושלמי פ"ג דברכות מעשה בא' שבא להזקק עם שפחתו של רבי א"ל אם אין גבירתי טובל אינה טובלת א"ל ולאו כבהמה את אמר' לי ולא שמעת צבא על הבהמה שהוא נקבל שגא' כל שוכב עם בהמה מות יומת ע"כ וז"ל שדברי הבאי אמר אותו ריקה והשפחה השיבתה לפי דרכו אבל הדבר צדור שדס שפחה כנעניות כדס' ישראלית והבא עלי' צנדה כבא על הנדה ישראלית. ע"כ.

*

תוס' שם. צש"ת מהר"י מברונא (סימן צט) נשאל אם כהן מטמא לנפל של עצמו. והשיב: דבר פשוט הוא שאינו מטמא אלא לזכר של קיימא דומיא דלאציו ולאמו ולא לנפלים. והכי איתא צת"כ (ריש פרשת אמור) והתוס' מביאים. ואין לטעות בתוס' שאומרים ועוד שלא היה לנורף המת משמע דאל"כ מטמא לנפלים לנורף המת אינו כן, אלא ה"פ ועוד ואפי' אי לא היה נפל היה טועה דכיון דשלא לנורף המת הוא לא יטמא.

*

תוס' שם. עיין צש"ת אגרות משה (חלק י"ד א' סימן רלא).

דף ט ע"ב

גמ'. ובא כהן והציץ בו ידע אם זכר הוא אם נקיבה היא וכו'. עיין צש"ת צנין ליון (סימן קיג).

*

גמ' שם. פרש"י דאיתו כהן לא היה נזהר על אזהרת נפש לא יטמא, וצמסכת נדה (טו ע"ב) פירש"י שהיה כהן עם הארץ היה או קטן, אמנס צע"ז (מב ע"א) פירש רש"י, חכם ומורה הוראה הוה ונתכוין להורות לה ישיבת ימי הטומאה וימי טהרה. (וכן מביא רש"י בלשון א' בנדה שם ודחא). ועיין בחידושי חת"ס (לנדה שם), שכתב לזכר דברי רש"י שלא יקתור.

*

גמ'. וכי חולדה נביאה היא וכו'. עיין צש"ת מורה לשמה (סימן רב) צדין זולו צת"ס צדך מליה. וז"ל השאלה: ג' חכמים ציינים היו יושבים צבית אחד ומעיינים צספר אחד שהמחזר שלו הוא אדם גדול ששמו צדינו ואז והיו יושבים ומפללים צדצרו ובאמצע הענין הציאו צחוך החדר ואז אחד וקמו צני הצית לראותו וגם החכמים הנו' תרי מיגו חלתא קמו גם הם ויצאו חוץ לפתח החדר והוא לראות את האז צבשצס ענה החכם הנשאר וא"ל למה קמתם וכי צדינו ואז צא וקמתם

שהוא טמאה לידה דא' לא היתה מציא' הקרבן כלל ומכ"ש שלא ה' נאכל שהרי מליקת חטאת העוף צבילה היא אלא שהתורה התירה צמחויצי קרבן חטאות העוף האמורים צבורה.

ובצ"ק דפסחים ט' ע"א צד"ה צשפחתו של מניק כ' התוס' צת"כ אמר' צדה' דבר אל צני' אין לי אלא צני' מנין לרבות שפחה משוחררת ואין משוחררת ח"ל אשה, ואני תמה דמה להם אלא ח"כ והלא משנתינו היא ואי משום דמיימי לה מקרא חדא דאין זה מדרך הבאים אחרי התלמוד. ועוד צגמ' שס אמתני' דלעיל אמר' שפחה מני' דת"ר צני' אין לי אלא וכו' שפחה מנין ח"ל אשה מאי וכן שפחה צד"א כי אמר' כל מזה שהאשה חייב צה עבד חייב צה ה"מ צדבר שהוא בין איש ובין אשה אבל יולדת צבגשים איתא ובאנשים ליתא אימא לא תתחייב שפחה אחרי תנא שפחה, ע"כ, הרי הדבר מצוה ונגלה צמשנתינו ובתלמודא.

ולפי דרכינו למדנו שאפי' לס"ד לא נקיט צגמ' הך טעמא דדמה כדס בהמה שלא נאמרו הדברים אלא לענין דלית להו חיים שהם קנוים לאדונייהם אבל לענין כל מלות שהאשה חייב צהן שפחה חייבת צהן מבלי שינוי.

וראיתי צתוס' פ' הערל ע"ד ע"צ ד"ה ושפחה הציאו מפרק ר"א דמילה ומשנתינו זאת וכי ז"ל ומיהו תימא היכא איתרבי שפחה מקרא דאשה כיון דאיטריך לגיורת ומשוחררת ובעיני הדבר צדור דאשה צצוי' וכולל כל הנשים וגם ח' שכי' וני' דשאניה משוחררת אחי' לה לה מאשה כדמשמע צכריתות ע"כ צעיני יפלא דההיא צכריתות משמע איפכא דאי לאו דכתיב אשה לא הו' מתי' לה מלה לה משום דלא שוה בין איש ואשה ואפשר דדקדקו התוס' מההיא צכריתות שלא הקשו אלא אמשנתי' ששנינו וכן שפחה אבל אצרייתא דת"כ לא קשי' לי לצעלי התלמוד למה נקיט שפחה שאניה משוחררת משום דפשיטא לי לצעלי התלמוד דההיא דשפחה שאניה משוחררת לאו צדוקא נקיט לה צת"כ דלא מאשה נפקא אלא מלה לה ילפינן לה ואם זו כוונתם הוסיפו שלא דלענין מה מיימי בתלמודא ההיא דת"כ אמשנתי' כיון דאניה ענין לה דמשנתי' צאניה משוחררת וההיא צמשוחררת ועוד האין יעלה צדעת צכשעדיין לא נשתחררה היתה מחייבת מכה לה לה וכשנשתחררה מגרע גרעה ותיפטר עד שהורכנו למלת אשה וא"ת דאשה לא הו"ךך אלא לגיורת ולא למשוחררת הוספת תמה וכי היכן מנינו שמהא משוחררת חמורה מגיורת וז"ע.

ובבבם' צזיס פ"ב שנינו הכל מטמאין צוציה אף הגרים אף העבדים בין משוחררים ובין שאינם משוחררים וכי הרע"צ דבר אל צני' אין לי אלא צני' מנין לרבות גרים ועבדים ח"ל איש לרבות את הגרים זאת העבדים והיא צרייתא צת"כ והרי זה מצוה צדצרינו אבל אין להציא ראי' מהא דאמר' פ"ק דנדה ו' ע"צ מעשה צשפחתו של ר"ג שהיתה אופה ככרות של תרומה ובין כאו"א מדיחה ידה צמים וצדוקת ובאחרונה צדקה ומנאה טמאה וצאה ושאלה את ר"ג כו' אמר לה א"כ היא טמאה וכו'ן טהורות דאפשר לדמות ולומר דמה"ת דמה טהור אלא שחכמים גזרו שהי' דמה טמא ולא רצו לגזור עלי' כעל

גמ'. **שם.** ידוע מ"ש הל"ח כאן ד"ה תשע צבורין וכו', דהא דקיי"ל דבר שיש לו מחירין אפילו צאלף לא בטיל, היינו דוקא לענין איסור אכילה, דשייך בה טעמא דעד שתאכלנו באיסור ע"י ציטול תאכלנו בהיתר, ופירש"י צילה (ג ע"ב), שהרי א"ל לו לאכול אותו היום ומחר, שאם יאכלנו היום אין לו עוד למחר, ועכ"פ לא יאכל אותו אלא פעם אחת, ולכן לא יפסיד במה שאינו אוכלו היום. אבל ציטול שיוכל לטלטל גם היום ומחר, לא שייך דשיל"מ, שעכ"פ מפסיד את הטלטול של היום. וכן בהגהה שיש שאינה של כליי שיוכל ליהנות היום וגם למחר, ולא שייך צוה דשיל"מ ומש"ה בכל הנאות לא גזרו. עיי"ש. וכו"כ עוד בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן לח). והוצאו דבריו להלכה בנחלת צדי להפ"ת (סימן קפ ס"ה).

וע"ע בפתחי תשובה (סימן קב סק"ו) דדין כלי שנאסר צבליעת איסור שנחערצ באחרים ואינו ניכר, שפסק הב"י דבטל ברוב. וכו' הש"ך דמ"מ יש להשהות הכלים מעט לעת וכו'. והעיר, דנראה דלא שייך הכא דשיל"מ, ע"פ דברי הל"ח כאן. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת תורת חסד - לוצלין (סימן לח אות ג) מ"ש על דברי הל"ח, וישועות יעקב (או"ח סימן תקטו אות ג).

וע"ע בשו"ת עמודי אש (סימן ז אות ה) שכו', דמודה הל"ח לענין ציטול דלא בטיל, משום דשייך טעמא דהר"ן נדרים (דף נב), דלא שייך ציטול גבי היתר בהיתר. משא"כ לענין ספק דלא שייך טעמא דהר"ן, ורק הוא משום דאמרין עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וזה לא שייך אלא במידי דבר אכילה. עיי"ש בארוך.

וע"ע בשו"ת ספר יהושע (פסקים וכתבים סי' חט) ושו"ת שמן רוקח תליתאה (או"ח סימן לד סק"ב) ושו"ת בנין ציון (סוף סימן נח), ושדי תמד (מע' ד כלל פו), ודברי תשובה (סי' קב ס"ק לו), ושו"ת לצושי מרדכי (ח"א יו"ד סימן פב).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קלז) תמה השואל, על השטות המוצא בש"ך (יו"ד סי' ק"ו) דפירש לפנינו רק קצוה דרבנן הוא, א"כ אמאי פ"י הר"ש (בריש פ"ה דטהרות) את המוספתא פירש א' לפנינו צרה"ר ס' טהור, הא מה"ט ה"ל רוב שרצים, ולא ספק.

ובותב. הגאון המחבר: ולחומר הנשאל נ"ל כיון דהתם איכא חזקה חזקה טהרה נגד הרוב שרצים כמ"ש חו' נדה דף ח"י סוף ע"א. עכ"פ לר"מ דחייש בעלמא למיעוטא מדאורי' הכא ברובא דאיתא קמן נמי צפירש לפנינו ממקום הקציעות סמוך מיעוט לחזקה ואחרע רובא וה"ל כפלגא ופלגא וספיקו טהור צרה"ר ואמ"י תוספתא זו כר"מ דתם תוספתא הוא רב נחמי' בסנהדרין דף פ"ו ור' נחמיה הוא ר"מ צעירוצין י"ג ע"צ ואין קי"ל כרבנן דר"מ לא קי"ל כהאי תוספתא כנ"ל. ונ"ל ג"כ דמה"ט השמיט הרמב"ם פרק י"ח הלכה ז' מאבות הטומאה האי סיפא דתוספתא ודו"ק. ע"כ.

להקביל פניו והוא כיוון לדבר עמהם בלשון מליצה על אשר היו לומדים בדברי רבינו ואז המחבר ופסקו באמצע דבריו לראות את הוצא והם השיבו לו כי חטא בדברים אלו שפגע בכבוד הרב המחבר רבי ואז שקרא לזה הוצא בשם רבינו על שם רבינו ואז המחבר והוא אמר כי לשון מליצה הוא זה ואין צוה וזולת ח"ו להרב. יורינו אם האמת בדבריו צוה או לאו.

תשובה: איתא בגמרא דפסחים דף ט' ע"ב וכי חולדה נביאה היא ידיעה דהאידנא אריבסר ע"ש נמנא גם חז"ל בתלמוד דברו בלשון נחות ומליצה כזאת דמאחר דהוה בעולם חולדה נביאה ע"ה נקטי תואר נביאה על החולדה בלשון מושאל לדבר דרך נחות ומליצה וכן זה החכם לא פגע ח"ו בכבוד הרב רבי ואז בדברים אלו דנקט תואר רבינו על הוצא בלשון מושאל דדרך נחות ומליצה. ע"כ.

*

גמ'. **תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ וכו'.** בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תיב) כותב: אמרת שנתמפק אלך מה שכתבתי אני בתורת הציט בשער התערובות דבר זה נסחו. תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטא דכל קצוה כמחצה על מחצה דמי וכו'. והני מילי כשללא ראינוהו יוצא מן המקולין. אבל ראינוהו יוצא מן המקולין הרי נפל לנו הספק בקצוה ואסור. וכדאמרין בפרק קמא דפסחים תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ואחא עכבר ושקל ולא ידעינן מהי מניייהו שקל היינו תשע חנויות. פירש ואחא עכבר ושקל וכו' היינו סיפא וצנמנא הלך אחר הרוב וכו'. ואמרת שאכתו' לך מה ראייה יש מכאן לגדון. עד כאן.

ואני לא ידעתי מה אצאר צוה יותר ממה שכתבתי. והוא שאני אומר שאם ראינו אנו אחד שלקח מן המקולין ונפל מידו לפנינו הרי זה אסור לנו. לפי שאנו נפל לנו הספק בקצוה כיון שראינו לוקח מן הקצוה. והרי (נ"ל: והוא) כמותה של פרק קמא דפסחים. שאם היו קצויעין תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ואחא עכבר ושקל משם לעינינו ככר אחד ולא ידעינן אם מנמנה שהן רוב שקל או מן הצבור האחר של חמץ שקל אסור כתשע חנויות. אף על פי שלא נתמפק לנו אלא ממה שראינו עכבר נוטל מן הקצוה. אבל אם פירש ככר אחד ולא ראינו בשעת פרישתו ואחא עכבר ושקל הרי זה מותר כסיפא דצרייתא דקתני וצנמנא הלך אחר הרוב. דכל שלא פירש מן הקצוה לפנינו אנו תולין להקל ונאמר דכל דפירש מרובא פירש. וזה שאמרתי ולזה כונתי ואיני יודע אם יש כן אסור בספקך אם לאו. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רש"י (סימן סב) ושו"ת הרא"ש (כלל ב סימן יז) ושו"ת בנימין ואז (סימן שבג) ד"ה ודוקא כשהאיסור, ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן ה), ושו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן ע) ד"ה תירך. וע"ע בשו"ת שצט הלוי (חלק ב סימן לט וסימן מא) שהאריך במחלוקת רש"י ותוס' כאן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן עג אות ה).

*

גמ'. תשע חנויות בולין מוכרין בשר שחופה וכו'. עיין שו"ת דרכי נועם (חלק י"ד סימן ז) שהאריך בענין קצוה וכל דפריש מרובא פריש.

*

גמ'. שם. עיין בהפלאה (כתובות טו) שהעלה, דמוכח מכל הפוסקים דדין ט' חנויות, כל דפריש מרובא פריש, חליא רק ברוב חנויות. ואפי' בחנות א' יש בשר טרפה יותר אפי' הדין כן, עיי"ש.

ועי' בשו"ת ס' ס"ג וס' ק"י סק"ג, שדבריו סתורים בזה. וע' תשו' ח"ס יו"ד ס' ס"ג, דס"ל ג"כ דאולי' בשר רוב גברי, או מקומות. וכן בשו"ת כנסת יחזקאל ס' כ"ד, פסק כן. ומה שחמה מזה ע"ד הפוס' חולין ס"ג, ע' בנח"א שבספר האשכול ה' סימני בהמה חיה ועוף, ס' כ"ב, מ"ש ליישב. (צינונים הללו לקוחים משו"ת מהרש"ם חלק א סימן סח).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית אפרים (יו"ד סימן מ') בענין אם יש בחנות האחת של נצילה בשר יותר ממה שיש בנ"י החנויות של כשירה אם יש לינך בנמנא אחר רוב של החנויות או אחר רוב בשר. וכתב' דיש בזה להקל ולהחמיר דכל שלא נמכר מכל חנות רק בהמה אחת או שנים וכל שאר הבשר נשאר במקומו הולכין אחר רוב החנויות דמה יושעו זה הבשר שהוא הרבה בחנות כיון שנשאר מונח במקומו אבל אם יש בנ"י בחנות נצלה ונ"י יש בכל אחד אחת כשירה ומכרו כולם כל הבשר פשיטא דבכה"ג אוליין בשר רוב הבשר שנמכר היום דמה יושעו רוב החנויות כיון שמוכר א' מכר יותר משאר המוכרים כולם והאריך בזה. ועיין עוד בספר חו"ד סק"ג וכבר השיג עליו בתשובת בית אפרים שם, עיי"ש.

ועיין בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן כ"ד) בד"ה וראיתי בהר"ן, שכ' בפשיטות דמדלא מפלגין דלפעמים בחנות א' יש הרבה בשר שהוא רוב חתיכות נגד ט' המוכרות בשר שחופה נראה דאין נ"מ בזה וכל חנות וחנות נחשב כאילו כולם שוים, עיי"ש.

גם בתשובת נו"צ תניינא (חלק א"ח סימן ע"א) חקר ג"כ בזה וכתב דמלשון הש"ס משמע דהכל תלוי ברוב החנויות ולא במספר הבשר ומ"מ אינו חוקע עצמו בדבר זה להקל, אבל להחמיר ודאי יש לחוש, עיי"ש. והוצא בפ"ת.

*

גמ'. ואחת מוכרת בשר גבי"ה. עיין שו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קלב) שעמד בזה, למה נקט "נצילה" ולא נקט "טריפה". וכותב שם: מכאן סיוע קצת לשטת הרמב"ם דס' מה"מ להקל דלדידי' נחא הא דנקט ברייתא נצילה ולא טריפה משום דטריפה ספיקו אסור מדרבנן דנשחט בחוקת היתר עומדת וכו' אבל נצילה דאיכא חוקת אסור מודה הרמב"ם

ובהג"ה מנן המחבר, כותב: קושיא זו על הר"ן מתוספת הג"ל פ"ה דטירות שהק' השואל, כבר העיר ע"ז הגל"ח בפסקים דף ט' ע"ש ולענ"ד נ"ל לתרץ, דעוד ק"ל על הרא"ש בנ"מ (דף ו') בקפ"א מהמנוי' כו' אפילו אמרי' כד"פ מר"פ כו' עשירי ס' מקרי. רק התורה התירה ס' זה באיסור ונהפך איסור להיתר א"כ קשה אמאי תני בתוספתא בנמנא הלך אח"כ גבי ט' שרצים ורוב המה שרצים ויש כאן טומאה ודאי דכד"פ מר"פ. וטמא אפילו בכה"ר הא הך דפריש הוא רק ס' א"כ בכה"ר יהי' טהור אפילו בנמנא כשאר ס' טומאה בכה"ר.

וצ"ל בחמת הוא מדרבנן ואף דתני ובנמנא טמא משמע דשורפין דמניין כמה חומרות דרבנן דשורפין עי' חו' נדה ב' ד"ה מעל"ע דבנגע בנ"ל בלילה שורפין לקדשים משום סייג עי' תשובת ח"ץ ס' ג' ועי' ב"י יו"ד ס' שע"ד בשם תשובת רשב"א ודבריו אין מובנים אמנם בדברי הרא"ש הנ"ל יש להציג עש"ה ודו"ק.

ולפ"ז בראינו שפירש אף שהוא רק דרבנן מ"מ כיון דרבנן גופא עשאו בראינו שפירש לם' שפיר טהור בכה"ר ממ"נ מה"מ אף דל"ה קצוה בראינו שפירש ואמרי' כד"פ מר"פ מ"מ כד"פ מידי ספיקא לא נפקא והוי ס' טומאה בכה"ר דטהור ולרבנן דעשאו לענין טומאה הך מרובא פריש לודאי מ"ע בראינו שפירש הוי קצוה דרבנן משום ס' שפיר טהור בכה"ר לכן ברישא ברובא טמאין הדין תורה אף בכיוצא ל"ה מה"מ טמאה ודאי כיון דכד"פ הוא רק ס' ותורה התירה ס' טומאה בכה"ר רק דחכמים עשאו לענין טומא' ודאי וצ"ל לפינוי דהוי קצוה דרבנן שפיר טהור בכה"ר דהוי ס' בכה"ר ובספיקא בתשעה אפרדעים ברה"י טמא דהוא קצוה ובכה"ר טהור ובצ"ל ג"כ ברה"י טמא ודאי והיינו מה"מ כד"פ הוא ס' דהוא קצוה דרבנן ג"כ ובכה"ר טהור כו' ובנמנא הלך אח"כ כו' אף דכד"פ הוא רק ס' ובכה"י טמא מ"מ כיון דלענין איסור התירה התורה ס' זה. ה"ה לענין טהרה התירה התורה ורבנן לא החמירו כיון דרוב האפרדעים שאינם טמאים מה"מ רק צ"ל לפינוי הוי עכ"פ קצוה דרבנן וטמא ברה"י כנ"ל לישב. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בהגהת חכמת שלמה באו"ח (סימן תקיג), שאין לספרו על א"ע (סי' קמ"ט) דהוכיח דיש לחלק בין ד"ת לרבנן, דבאיסור תורה לא אוליין בשר רובא דבשיל"מ, ובדרבנן אוליין.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קז) כתב להציג רא"י לדבריו, מהא דאי' כאן, תשעה נצורין של מנה ואחד של חמץ וכו' דש"מ דאי פירש שלא בפנינו דשיין מרובא פריש, ופי' הקונטרס לענין דדיקה, והנה איחא באחרונים, לפימ"ש הפנ"י דדיקת חמץ מקרי אפשר לזכר ע"י דדיקה, דלא הו"ל טורח, הו"ל דבר שיש לו ממירין ואפי"ה אוליין בשר רובא, וע"כ משום דדיקת חמץ מדרבנן אוליין בשר.

אך לפי מה שכתב הפמ"ג (באו"ח שם) דברובא דאיחא קמן מודה המג"א דאוליין בשר, בטל הראיה מכאן. עיי"ש.

*

חזקת א"א. וא"ל דאשה דייקא מרעא, דהרי לשיטתי בברי לא דייקא וכנ"ל.

והנה בזה דמשע ציבורין, פי' רש"י, דהאיבעיא לענין בדיקה, והתוס' הקשו על זה, דהאיך מיימי ראי', מתשע חניות, דהוי ספיקא דאורי', וכחצו, דמיימי בלא ביטול, אמנם, הקשו דבמשע חניות ליכא חזקת היתר, אבל הכא לוקמא אחזקת בדוק, והפני' הקשה, דמה בכך, דהוא בחזקת בדוק, הרי אימרת החזקה, דעכבר נכנס לשם, וממילא י"ל דכן ס"ל לרש"י, וראי' לזה דילפינן קצוע מוארז לו לברנן, ולא מספק ממזר, וע"כ משום דיש לאוקמי בברי ותר, ואף דשם יש חזקת איסור, אשה דייקא מרעא לחזקה, וכן כאן הא דעכבר נכנס מרעא לחזקה קמיתא.

ובזה יש ליישב מה שפי' רש"י פסקי הלכות הן, ומה צעי בזה, והיינו דר"ל דהש"ס איזל עפ"י ההלכה, וזוה מוכח פירושו להלן כמוזן. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ספק. עיין בשו"ת אמועז (חלק ב יו"ד סימן ב) ד"ה אולס גס.

*

תוס' ד"ה היינו תשע חניות. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן צב) ומ"ש בחידושינו לעירובין (ה' ע"ב) תוס' ד"ה וספק דבריהם.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהרי"ט (חלק ב אה"ע סימן יח) ד"ה וגרסה שטעמן, ושו"ת חתם סופר (יו"ד סוף סימן צג) ושו"ת שאל ומשיב (מהדרה א ח"א סימן כט) ד"ה והנה צמה, ושו"ת עדות ציהוסף (סימן יא) ושו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן ז ארת יג), ושו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קנא).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן לו) וז"ל: פני יהושע פסחים ט' ע"צ על התוס' הקשה קושיא ענומה הא הש"ס קאמר היינו ט' חניות, יהי' מה שיהיה עכ"פ הש"ס אמר שזה ט' חניות, והנה אם אחד אולס מהציבורים חמיכה אחת חייב אשם תלוי, ועיקר הבדיקה היא דלמא משכח בפסק ואחי למיכל ומה לי אחי למיכל איסור חטאת או איסור אשם תלוי, הרי ראינו שהעכבר הכניס איסור אשם תלוי להצית למה לא יצדקנו, וקושיא זו ענומה יותר על הראב"ד [ה' חו"מ פ"ב ה"י], וגם על ה"ה שנדחק בטעם הרמב"ם ולא אמר כפשוטו מטעם הנ"ל.

וייש לדחוק ולומר הלא השוכח קודם פסח אין כאן איסור כלל רק לכשימנא בפסח צבית ככר ויאכלנו, ואז כבר הוא פרוש ומרובו פרוש ומותר לאכלו, ודוחק. עכ"פ לא ידעתי אריכותו של כ"ת בזה, דהתוס' בהס"ד ה"א דפירוש שלא צפנינו הוא דאורייתא, דאינו יכול להכחיש ש"ס היינו ט' חניות, אלא דהוה ליה להקשות מיד מ"ש מנמנא ציד נכרי, אבל עכ"פ אין

דספיקו אסור מה"ת דהא הרמב"ם לטעמיה ס"ל נמנא ציד עכו"ם נמי אסור מדרבנן. וע"כ ז"ל דבריימא דינא דאורייתא קתני וספיקו אסור מה"ת וכמ"ש רש"י ותו' וזהו דוקא צבילה אבל בטרפה לא להרמב"ם לטעמיה כנ"ל, עכ"ל. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שתי קופות אחת של חולצין וכו'. עיין שו"ת רדב"ז (חלק ה סימן רצד) ושם (סימן רצד) ושו"ת צלאל אשכנזי (סימן א) ושו"ת מהרי"ט (חלק א סימן כה) ושו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל א סימן כה) ושו"ת רב פעלים (חלק א יו"ד סימן ל).

*

גמ'. אימור דאמרינן שאני אומר בתרומה דרבנן. פרש"י, בתרומה צוה"ל, ועיין תוס' ר"ד שכח דאין אנו צריכין לכך דאפי' בתרומה דאורייתא נמי הדימוע מדרבנן הוי דמדאוריית' חד בברי בטיל והא דצעינן אחד ומאה מדרבנן היא כדאמרינן צפ' יואל דופן.

*

רש"י ד"ה ולקח. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן מב אות א) שדקדק מה ראה רש"י הכא לומר, מהיכא נפקא לן קצוע, הלא זה אין שייך הכא, רק שם במקומו, והכא רק ראה לומר דהיינו הך.

ובותב ליישב בדרך פלפול, בהקדים קושי' התוס' (כתובות ט"ו ע"א ד"ה פרט) תימא לר"ש (דיליף וארב לו פרט למתכוון להרג זה והרג את זה) קצוע מנא לי', וראיתי בפני' שם, דת', ד"ל דר"ש יליף קצוע, מהא דאשתרי התורה ספק ממזר לבא צקהל, כדאי בקידושין (ע"ג ע"א), והיכי דמי, אי דאולי איהו לגבה, כל דפריש מרובא פריש, ורוב כשרים אלה, אלא דאולי איהו לגבייהו, והו"ל קצוע, וכל קצוע כמחצה על מחצה דמי, וש"מ מזה קצוע, ואי דלוקי ספק ממזר, בספק קרוב לו או לא, א"כ ממ"נ, אי בקידושין, הרי איתא חזקת פנוי, ואי בגירושין, הרי איתא חזקת אשם איש ע"ש, אך לדעת, עדיין לא הועיל, דהרי משכח ספק ממזר, שניס אומרים מת ושניס אומרים לא מת, שניס אומרים נתגרשה ושניס אומרים לא נתגרשה, ע"י (כתובות כ"ב ע"ב), וצרמב"ם (פי"ב מהל' גירושין הל' ד') כתב צוה"ל, אבל אם נשאת לאחר, האולי והדבר ספק, וכן אם אמרה אינה יודעת, אפילו נשאת לאחר מעידי, הרי זו תאל, והולד ספק ממזר, ע"ש, ועפ"ד התוס' שם (ד"ה הבא עלי), למ"ד תרי ותרי ספיקא דרבנן, חזקה דאשה דייקא ומנסבא מרעא לחזקה ע"ש, ושם (בד' כ"ו ע"ב ד"ה אנון) כתבו, אע"ג דצננים אומרים מת, אמרינן (בהאשה רבא יבמות פ"ז ע"ב), דמותרת לחזור לו, וכיון דליכא חומרא צנופה לא דייקא, מ"מ הכא, כיון דמכחישינן זה את זה, איכא חומרא, ע"ש, וצניטה מקוצתא צס הריטב"א תי', משום דקי"ל דלא כר"ש רק דגם צב' סהדי איכא חומר צסופה, ולא אמרינן מאי הו"ל למיעבד.

ולפ"ז י"ל לר"ש צב' סהדי לא דייקא, ועי' צת' ברית אברהם (א"ע סי' כ"ט אות ד'), וא"כ לר"ש לשיטתי, שפיר יש ראי' לקצוע מספק ממזר, דא"א לאוקמי בברי ותר, דהרי איכא

דשיטתם דזדרבן מקליין אף באיקבע איסורא, דהא קצוע כמחנה על מחנה דמי משום דליקבע איסורא והוי כחד צד, וכן הוא שיטת הטור באו"ח (סי' תל"ט) דט' לצורין אס ציטל אין צריך לצדוק, אלמא דאף דקצוע כמע"מ דמי אפ"ה דזרבן אזלינן לקולא.

עוד כותב: וזאתה נשיטת הרמז"ס שם שפסק דאף ציטול צריך בדיקה, י"ל משום סברת הש"ך הנ"ל דהיכא דליקבע איסורא שאני, אף הה"מ כתב (שם) טעם אחר והובא בט"ו (שם ס"ק א'), א"כ מוכח מהמ"מ הנ"ל דספק דרבנן אף באיקבע איסורא קי"ל לקולא, ואין סברא לחלק בזה דשאני קצוע כמע"מ דהוי חידוש, משום דעכ"פ איקבע איסורא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה היינו שתי קופות. עיין בשו"מ מנחת יצחק (חלק ו' סימן מב) שכתב לפרש, מאי שייכות הך מסקנא דכולה שמעתא, למאי שכתבו הך סוגיא לא אחי כר"ל. וכתב: בהקדם דברי המג"א (אור"ח סי' תל"ט ס"ק ג') דהקשה על הא דהכח קטן תלינן להקל משום דהוי ספק ספיקא שמא נטל מזה ואח"ל חמץ, שמא אכלו, הרי כיון שנטל צפנינו, וכנס לציט, נולד הספק הראשון, ואח"כ נולד ספק השני שמא אכלו עיי"ש.

וגם בהקדם פלוגתא הראשונים, נשיטת ר"ת המבואר בחומ' (חולין צ"ה ע"א ד"ה הבא), דדרוסה שנחערב, דמחיר מטעם כל דפריש מרובא פריש, והקשו ע"ז מהא דא' בפרק התערבות (י"ט ע"ב), גזירה שמא יקח מן הקצוע, וגם דברי הטור התמוהים (ביו"ד סי' נ"א), דהציא דברי סה"מ דספק דרוסה שנחערב באתרות יש זה נד להחיר דהוי ס"ס, ומ"מ גמגם לאסור דכיון דברי' הוא אינו נותר צס"מ כיון דקודם שנחערב היה הספק אסור מן התורה, וגרסה דיש תקנה אפילו לודאי דרוסה שנחערב באתרות, דנכשניהו דניידי וכל דפריש, ופי' צצ"י, עפ"י פלוגתא ר"י ור"ת בחומ' (ביצה ג'), בספק דרוסה שנחערב, דר"י אוקר, ור"ת מחיר, ועוד יש פלוגתא ר"י ור"ת (בחולין ל"ה) וצרא"ש שם, לענין ודאי דרוסה, אס י"ל כל דפריש, ולא גזרינן שמא יקח מן הקצוע, וכונת הטור, כיון דסה"מ ס"ל כר"ת בספר דרוסה, ה' לפסוק כמו כן צודאי דרוסה כר"ת עכט"ד, והוא פלא, דמי משום דס"ל כר"ת בזה, צריך לסבור כר"ת גם בזה, ע"י פלגתי שהקשה כן, ותי' הצ"ח (אור"ח סי' ס"ב), דהנה אס נאמר דקדשים שנחערבו בשור הנסקל, מיירי בזהמת חולין, א"כ יש ע"ז שני פסולין לגזיה, א' שהוא חולין, וא"ל להקדישו שאינו שלו לאסור בהנאה, וצ' משום פסול שגופו שהוא שור הנסקל, ואף ע"י ציטול, ה' אפשר לתקן היינו להקדישו אז, דע"י הקדש מחמת שנחערב, א"ל להיות הקדש, דהוי הקדש מעצמו, וכמ"ס הרמז"ן (בב"ב ל"ח), צוכות צור ממס, וכיון דמשני בעלי חיים לא צטלי, אף יהי' רק מדרבנן, מ"מ כיון שאינו צטל, שז אינו יוכל להקדישו, והוי איסור דאורי' להקדשה מחמת חולין, בזה גזרינן שמא יקח מן הקצוע, כיון שיש איסור דאורי', משא"כ היכא דאין כאן רק איסור דרבנן, ול"ק מידי על ר"ת.

ספק דש"ס סבירא ליה דהוא ספק דאורייתא כמו חנויות, מיהו ר"ן פרק גיד הנשה ריש סוגיא דשור שנחערב מן העין [ד"ה וצנחאל] סבירא ליה אפילו ראינו פורש מן הקצוע הוא דרבנן, ועיין ר"ש פ"ה דטהרות [מ"א], ולפי"ז היינו סברת הראב"ד והרב המגיד הנ"ל, ותל"מ. ע"כ.

וע"ע מש"כ בזה באריכות דברשות חת"ס (ח"ג עמוד ג"ח), ד"ה אמנם רש"י, ושם (עמוד סי') ד"ה אמנם.

*

תוס' שם. בשו"מ מהרש"ס (חלק א סימן ג) כתב: מה שהאריך כח"ר צידן הקמת אס צריך צ' חותמות, אס יש צו איסור תורה, והנה מכת חשש למיתה צודאי הכל לפי המקום והזמן. אף במ"ש ה"ז ס' ל"ב, והובא גם בח"י ס' תנ"ג, דגם אס רק מיעוט מכבסין אסור, משום דכל קצוע כמחנה על מחנה, יש לרין לפמ"ש הה"מ פ"צ משנת ה"כ, דאף שפירש לפנינו, כיון שאין נ"מ בהספק עד שפירש למק"א, לא הוי קצוע. א"כ כשקונים הקמת קודם הפסק, קודם זמן איסורו, הרי עתה אין נ"מ בהאיסור. וכשיגיע ז"א כבר פירש מהקציעות. וכה"ג כתב המג"א ס' תל"ט סק"ג, בזה דכבכר קטן תלינן שאכלו העכבר, משום דהוי ס"ס. והקשה המג"א, הרי צעינן שיוודעו צ' הספיקות כאחד, ותי' דכיון דלא חל איסור חמץ עד שעה ו', וצאותה שעה כבר נודעו צידה, ע"ש, הרי שהידיעה קודם ז"א הו"ל כלא נודע. ובפמ"ג בא"א סק"א העיר מדברי הה"מ, בזה דחתיכה צפי עכבר, דהול"ל דדוקא אחר ז"א איכא דין קצוע. וצלבוס מבואר דגם קודם ז"א, ונדחק בזה. אכל מדברי מג"א הנ"ל נראה, דס"ל דמיירי לאחורא, דקודם ז"א הו"ל כלא נודע כלל.

ובזה מיוצגים דברי החומ' פסחים (ט' ע"ב) ד"ה היינו חנויות, והציאו פירש"י בזה דט' ציבורין של מזה ואחד חמץ ואחא עכבר ושקל וכו', היינו חנויות, ופירש"י דקיי"ל דכל קצוע כמע"מ, והקשה ר"י, היכי מיימי ראי' מט' חנויות דהוי סד"א ואולי לחומרא, והכא סד"ר הוא. ותי' דמיירי שלא ציטל החמץ. ותמהו הפ"י והא"א דאכתי יצטלו עכשיו. ולפמ"ש א"ש, דהכא הא צעכ"ל דמיירי לאחורא, דאל"כ ל"ש דין קצוע כלל, וא"כ הרי לאחורא ל"מ ציטול.

*

תוס' שם. עיין פר"ח (יו"ד סימן רכא) דדעתו להקל בספק דרבנן אף באיקבע איסורא.

ובשו"ת צאר יצחק (חלק י"ד סימן לא) כתב להוכיח כהפ"ת, מהא שכתבו החומ' כאן, דמה שפי' בקונטרס לענין בדיקה לא נהירא לרי' דהיכי מיימי ראי' מט' חנויות דהוי ספק דאורייתא והכא ספק דרבנן כו' עכ"ל, אלמא

טריפה שאסורה להדיוט, א"ד שאסורה לגזוה, ושקיל וטרי עד דמסיק, מה לזד השוה שבהן, שכן מומין ניכר, תאמר בטריפה שאין מומין ניכר, מש"ה אכטריך קרא, ואח"כ פריך, וטריפה מהכא נפקא, ממשקא ישראל וגו', מכל אשר יעבור וגו', צריכי וכו', ואי כ"ר כל אשר יעבור, ה"א למיעוטי היכא דנטרפה ולצסוף הקדישה, דומיא דמעשר, אבל הקדישה ולצסוף נטרפה, דבעידנא דאקדשה הוי חזיא, אימא תמכר, כחז רחמנא מן הצקר עכ"ל, וזוה קשה, כיון דמיירי מטריפה שאינה ניכרת, א"כ היכא ידעינן דנטרפה אחר ההקדש, בשלמא אי אמרינן ספיקא דאור' מן המורה לקולא, א"כ ה"א דבעינן נודע דנטרפה מקודם, וכגון שאיגלד פי המכה או יתרת וכדומה, ואם לא, אמרינן דנטרפה אחר ההקדש, מכא ספיקא לקולא מן המורה, וע"כ צריך קרא דגם זה אסור להקדשה.

אך לפי המצואר (בבבחים ע"ד ע"ב), האי טריפה היכי דמי, אי ידוע לי ליתי וליסקלי, אי לא ידוע לי מנא ידע דאיערב, ר"ל אמר כגון דאיערב צנפולה, נפולה נמי לצדק, קסבר עמדה צריכה מעת לעת, הלכא צריכה צדיקה, א"כ לר"ל, משכחת דיעינן דנטרפה מחיים, כגון שנפלה אחר ההקדש, ואפ"ה לא מייכרה, דאף דהלכה צריכה צדיקה אח"כ, וא"כ שז י"ל ספיקא דאור' מן המורה לחומרא, וזוה אחר שכתבו התוס', דאחיא דלא כר"ל, וא"כ י"ל ספיקא דאור' מן המורה לקולא, ע"כ צ"ל דאיירי בכבר גדול, דכבר קטן מהני ס"ס אף בכה"ג דלא נודע ביחד וכו"ל.

ובזה נבא ליישב דברי הראב"ד, ואקדים מקודם דברי הש"ס (בקידושין ע"א), דרש ר' זירא במחזא, גר מותר בממורת, ורגמוהו כ"ע באחרוניה, וי"ל האין ציוו זה מנא להשליך עליו האחרונים, שמסתמא של מנא הוי, ומי' בס' אור חדש, דהנה על קושי' הנ"ל, למ"ד ספיקא דאור' מן המורה לחומרא, י"ל דבאמת מיירי בטריפה הניכרת, ואי דיש ק"ו מצע"מ, י"ל כל דין שחילתו להחמיר וסופו להקל לא הוי דין, ועל קושי', אמאי לא ילפינן דסוכה לא יהי' כשר רק צד' מינים, מק"ו מלולב, יש צ' חירויים, אי' דשאני לולב דפסול בשותפות, וסוכה כשר בשותפות, וצ' דכל דין שחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין כנ"ל, והנה מהא דגר מותר בממורת, צ"ל דס"ל דתרי קהל לספק ממזר ולספק קהל, וקשה למה לי תרי קראי, ועכ"ח משום דספיקא דאור' מן המורה לחומרא, וא"כ צ"ל כל דין וכו', וממילא צ"ל דאחרונות השותפות כשר, וע"כ רגמו עליו אחרוניו, דאינם צריכין כ"כ אחרונים, וש"מ מזה, דר' זירא ס"ל ספיקא דאור' מן המורה לחומרא, ולר' זירא לשיטתו ספיקא דאור' מן המורה לחומרא, ולא מתירינן משום ס"ס בכה"ג, י"ל דמיירי גם בכבר קטן. ע"כ.

דף י ע"א

גמ'. [אימור דאמרינן שאני אומר] בתרומה דרבנן וכו'. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל א סימן יב)

והנה הוכחה לזה דמיירי בתערובת חולין, יש מן קושי' הש"ך (בסי' ק"ה), על דברי ר"ת בספק דרוסה משום ס"ס, דמאי משני (בבבחים) שם, על טריפה שנערב, דאיערב צנפילה, הלא מותר מטעם ס"ס, וע"כ צ"ל דמיירי בטריפת חולין, וכעין דברי התוס' (בבבחים ע"א), א"כ יש שני איסורין להקדשה, אי מחמת חולין, וצ' שהוא טריפה, ורק על איסור חולין, יש ענה להקדישו, מ"מ כיון לעת עתה אסור, אין עושין ס"ס לכחילה, וגם המקדיש טריפה, הוי כמקדיש בעל מוס, ועובר בשעה ולא תעשה, וא"כ כיון דפסק הסה"ת כר"ת בספק דרוסה, ע"כ צ"ל דמיירי בחולין, וא"כ שז כל המשנה מיירי בתערובת חולין, ול"ק משם על הר"ת גם צודאי דרוסה, דלא גורינן שמה יקח מן הקצוה, דשאני התם דהוי איסור דאור', וזוה שפיר תלה הטור זה בזה.

והנה הצ"י שם כתב, טעם הר"י, בספק דרוסה, משום שנודע ספק הראשון קודם השני, וממילא לר"ת גם בכה"ג מהני, ויש הוכחה להר"י, מהא דאיערב צנפילה, דהוי דברי ר"ל, וזוה אחר שכתבו התוס' דסוגיא לא כר"ל, י"ל כר"ת, ומהני ס"ס, וע"כ עכ"מ מיירי בכבר גדול. ע"כ.

עוד כותב ביישוב הפמייכות בתוס', שכתבו, דהך סוגיא לא אחי כר"ל, וכולה שמעתתא מיירי שהכבר גדול, וליכא למימר אכלתי, וגם לבאר דברי בעל המאור, דהקשה קושי' התוס', ומי' דסוגין אולא אליבא דר' זירא דס"ל דלחם משיירא, והראב"ד כתב ע"ז בהשגות לדמות, דאטו לר' זירא ודאי משיירא, ולא קאמר רק ספק משיירא, וא"כ אכתי איכא ס"ס עכ"ד.

ובותב ליישב צדך פלפול: דהנה המג"א (סי' תל"ט) הקשה על דברי התוס', דכבר קטן איכא ס"ס, דהלא מצואר (ביד"ד סי' ק"ה), דבעינן שידועו שני הספקות ביחד, והכא כיון שנטל צנינו ונכנס לבית, נולד הספק הא' ואח"כ נולד הספק השני שמה אכלו, וצ"ל כיון דלא חל איסור חמץ עד שעה ו', אותו שעה נודעו צ' הספקות ביחד עכ"ל, וצדברי המג"א אלו, תרצתי דברי רש"י שכתב (בר"ה ואחא עכבר), וזה"ל, ונכנס לבית לפנינו וכו', וכיון דחוינא וכו' עכ"ל, דמה צא רש"י עוד הפעם לומר כיון דחוינא, אף י"ל דרצונו ליישב קושי' התוס' (ר"ה היינו), דהוי ספיקא דרבנן, וי"ל דרש"י ס"ל דהוי ספיקא דרבנן ע"י גלגול, דרך הצדיקה הוי דרבנן, אבל בכבר עמנו הוי דאור', אף כמה פוסקים ס"ל, דאם לא נודע עד אחר שנעשה דרבנן, אמרינן ספיקא דרבנן להקל, וזוה כתב רש"י דכיון דחוינא, ונודע מקודם, ע"כ מחזיב לצדוק ג"כ אף דהוי מדרבנן.

ויישוב דברי התוס' מקושי' המג"א, י"ל כפי מה שכתבו האחרונים, דאם נאמר ספיקא דאור' מן המורה להקל, כשיטת הרמב"ם, אז אף שנודע מקודם הספק הראשון, נעשה רק דרבנן, ושז אמרינן ספק דרבנן להקל, אף שהספק השני נולד אח"כ, וזוה מיושב המשך דברי התוס', דהנה האחרונים הציאו רא"י למ"ד ספיקא דאור' מן המורה לקולא, מן דברי הש"ס (מנחות ו') דאימא שם, מן הצקר להוציא את הטריפה, והלא דין הוא, ומה בע"מ שמתרת להדיוט אסורה לגזוה,

ד"ה ואחר המחילה, ושו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן יח ענף ב).

*

גמ'. ואתא עבבר ושקל וכו'. עיין אלשיך על התורה פ' ב' (שמות יב, יג-כ) שכתב לרמו דין זה על עון לשון הרע ורכילות, וז"ל הטור: ומכל משמר צריך ישמר איש נדיק מלקבל לשון הרע. כי כמה פעמים יהיה איש נדיק, נשמר מכל דבר רע, והנה איש ב' מראה סימני טהרה ועבודות אהבה, וכמ"ל על צד אהבה זה, יציא יד צפוי למושכו ברשת לשון הרע, באמור אליו צר לי עליך אחי ואהבתך הניקמתי כי הלא ראיתי נצר עמיתך דבר קרה עליך, כזה וזה דבר והשמר פן ואל תלמד במזדמות.

והנה כחך שנון נמקע הרכילות בלבו ובשרירי בטנו, ותהי למרפוח לו וטמא כל טהרתו אשר נטרה בתשובתו. כי עון חמור הוא כעבודה זרה וגיילוי עריות ושפיכות דמים, ולא יבצר מאיש נדיק מלקבל כי ברית כרותה ללשון הרע כו', ומי לנו גדול מדוד ולא נמלט מרכילות יצא (שמואל ב, טז). על כן על זאת יתפלל כל חסיד אל ה', יהי עמו על זאת ודומה לו.

והן זאת רמזו ז"ל, באומרים היה הבית דקוק, ובא עבבר וכבר צפוי ונכנס צבית, צריך לדקוק את כל הבית. שהוא רמז זה, כי אחרי אשר דקק איש גופו ואיצטרו עד היה הבית דקוק, היא גופו, ראה והנה עבבר נכנס וכבר צפוי, הוא רשע טמא כעבבר ולשון הרע צפוי, אז נטמא כולו וצריך דיקקה את כל הבית, שהוא כי כל אצטרו צריך לחזור ולדקוק, כי עון זה שדי תכלא בכוליה.

*

גמ'. שני שבי"ץ אחד טמא ואחד טהור וכו'. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן קנב) צדין שתי נשים צרות שנישאו לז' אנשים או לג', מהו.

והישיב: אפשר דשתייהן יחד לא ינשאו לאחד אבל כל א' צפוי עממה תחלה הקלקלה בחברתה כדון שני שצילין, ואין לומר דאם אחת דהיתה זכות לא' מהן לא היה מת אלא ודאי שתייהן קטלניות הא ליתא דאשה אינה נותנת חיים לעושה ואמותי ממיתה. ע"כ.

וע"ע פתחי תשובה (י"ד סי' רס"ג ס"ק ז') ובאר היטב (אהע"ז סי' ט' ס"ק ב').

*

גמ'. שם. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן עט) נשאל באיש ואשה שזנו בנס ראשון ושני ומתו מחמת מילה, וגרש האיש את אשתו, והלכו ונשאו לאחרים, אם מחויבים למוט את צניהם אח"כ, כי כל אחד ואחד מהם חולין הקלוקל זה צוה. ולא דמי למ"ש הטור והש"ע (י"ד סי' רס"ג) דלא שגא מבעל אחד או משנים, דהתם קאי בתחלת החוקה שנתחוק' האשה משני בעלים שמתו שני צניה משני בעליה כבר הוחזק הרישומא בה ולא צבעלה, משא"כ צדון דידן שצניהם כאחד המה יוכלו לתלות הקלקול זה צו וזה צוה, או נימא דצניהם מקולקלים ועומדין.

ובתחילה כותב לדמות שאלתו הנ"ל להא דשני שצילין, דהיינו דנשאלו זה צפוי עממו וזה צפוי עממו דשנייהם טהורין, ואין מקום לדחות ולחלק דשנייהם צה"ל דאיכא למימר דהקלקול הוא משתייהן, וכה"ג מחלק הדרישה צ"ד (סי' ק"צ סעי' ב"ה) בשתי נשים שנתעסקו בצפור אחד, ע"ש, זה אינו, דהא כבר העלו האחרונים שם דעיקר להקל בנשאל זה אחר זה, וכמ"ש ג"כ בחזקת השלמים בה"י נדה (סי' ק"צ ס"ק כ"ד) יע"ש וכן בתשוב' הלכו' קטנות (ח"א סי' קצ"א) שפסק בשתי נשים שנישאות לז' אנשים או לג' ומתו כולן מהו תשובה דשתייהן יחד לא ינשא לאחד לפי שהחזקו קטלניות אבל כל אחת צפוי עממה תחלה הקלקל' בחברת' כדון שני שצילין עכ"ל בתשובה עס קצת מוספ' ביאור, הרי להדי' ממש דומה לנדון דידן, כי בש"ס ופוסקי' מוצא דשוים הם דינים אלו להדד', ודעמ' ג"כ כמ"ש.

ישו"ב כותב: איכא אתר אחר העיון נראה להיפך דודאי הנך דינים מידי ספיקא לא נפקא, ובשתי כימי עדי' שכל אחת מעידה צפוי עממה היינו משום דמעמידין כל אחת בחזקת כשרות, וכן צה"ל שני שצילין משום דספק טומאה צ"ה טהור וכפרש"י לשם משא"כ צדון דידן דהוי ספק נפשות וספק סכנה דהולכין להקל אפי' בכמה ספיקות וכמצינו בא"ח סי' שצ"ט סעי' י"ג ואין אומרים פירוקא לסכנתא וראוי לפרוש מספק סכנה וכמצינו בא"ח סי' ט' וצ"ד סי' רס"ג דכל ספק כי האי בקטלניות ומילה ראוי שלא לישא ולא למוט את צניהם כי חמירא סכנתא מאיסורא ופרשי אינשי מספק סכנה אלא תמתי' עד שיגדיל ויתחזק כמו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן יב) ד"ה ויש לתרץ, ושם (חלק י"ד סימן טז) ד"ה ועפ"י.

*

גמ'. ספק ע"ל וכו'. עיין זל"ת, ומ"ש עוד צוה בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא י"ד סימן קכא).

*

גמ'. ע"ל וברק ואשכח וכו'. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן יז) נשאל צדון כשאבד אדם חפץ אחד, ואח"כ מצא חפץ דומה לזו שאבד אבל אין לו טביעת עין בו, אם מותר לו ליקח החפץ, למשל מי שאבד אלוניטת במקוה, ואחר יום או יומים מצא שם אחת כמו שלו, אבל אין לו בו שום סימן (אף דהוי דבר דשייך בו סימן), אם מותר ליקח אותה וכו'.

ובותב: הנה כת"ל צ"ל למס' פסחים על וצדק ואשכח, ולדברי הנוצ"ק (א"ע סי' מ"ו), היינו דנאמר היינו הא' דאבד היינו הא' דנמצא עיי"ש. אמנם (ממס' גיטין כ"ז) בהצביא גט ונאבד ממנו, ומנא' צדדי שאפשר שהחלף, יש להציא ראי' להיפוך, אבל כבר העיר צוה בתשובה שור (סי' ס"ג סקט"ו), וכתב לחלק בין אם יש חוקת טהרה וכי"ו או לא, וכה"ג כתב צנוצ"י שם, אלא שכנראה יש חילוק צניהם, דלהצ"ש היכא שאין חוקה כלל, לא אמרינן הא' שנאבד וכו', וכמו שכתב שם לענין צר הנמצא, ולהצ"ש שם, דוקא אם יש חוקת איסור א"א, לא אמרינן

חומרי חיים וחומרי מתים, וכו' וא"כ אם נשאת אשתו לא תאכל, תאכל היא אלא איסור דרבנן, דמלאווייתא אולין בתר רובא. ע"כ.

ובשו"ת שז יעקב (ח"ב סוף סימן יא) כ' דיש להציא ראייה להמצי"ט, מש"ס כאן, דטעמא דרשב"ג שמא זה אחר הוא שנקבר שם, והקבר שנאכל עדיין לא נמצא, אבל לרבי אין צריכים לבדוק כל השדה ולא חיישין שמא אחר הוא, רק כיון דנאכל קבר אחד באותו שדה אמרינן זה שנאכל נמצא וידוע דקיימא"ל הלכה כרבי מחזירו וכו' וכיון דדין שדה דיש לבדוק לבתולה לבדוק כל השדה כולה אפ"ה סמכין אחזקה זו דהו נאכל, מכ"ש כג"ד דידעינן דנאכל יהודי אחד בדרך ונמצא שם יהודי הרוג דאמרינן זה שאכל נמצא. ואין לחלק ולומר דהתם עכ"פ ודאי הקבר באותה שדה משא"כ כג"ד אף דנאכל באותו דרך עכ"פ לא ברור שנהרג באותו דרך דיכול להיות שהלך לעמלא, זה אינו, דהא לרבי אפילו נמצא מיד בהתחלת השדה בלא א' אינו צריך לבדוק יותר בשדה אף דהא אין ודאות שנקבר בחלק זה מן השדה ואפ"ה כיון שנקבר עכ"פ באותו שדה מיד שנמצא קבר אחד באותו שדה אמרינן שהוא זה ואין צריכים לבדוק יותר באותה שדה א"כ כ"ש כג"ד. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן ק"ד) שסמך ג"כ על המצי"ט בנידון שאלתו, וכן בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן נ"ג) ושו"ת רבינו חיים כהן (סימן ל"ג) וישועת יעקב (סימן ח') ושם (סימן ט') ותפארת צבי (סימן ס') ושו"ת נטע שעשועים (סימן ס"ד) ושו"ת אגודת אלוז (סימן י"ב) ושו"ת רבינו משולם איגרא (סימן ד') ושו"ת נדקה ומשפט (חלק אה"ע סימן יב) מנחת משה (סימן ח') ושו"ת חמדת שלמה (סימן ל"א) ושו"ת הר"י מקמנילא (סימן א') ושו"ת הר"מ (סימן י') משנת אליעזר - מישעל (מהדר"ת סימן י"ב אות י') באר משה (קונטרס בני ירושלים סימן א') דברי מרדכי (קרי"ע סימן א' אות נ"ח) שו"ת מהר"ץ (סימן קכ"ד אות ח') תורת חסד (ח"ב סימן ב') כתר כהונה (סימן נ"ט) שו"ת עין יצחק (חלק א' אה"ע סימן מב).

אמנם רבים הם החולקים על היתר זה של המצי"ט, עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא סימן מו) שדחה דברי המצי"ט וראיית הש"ס יעקב הנ"ל, וכתב, דדברי המצי"ט והש"ס יעקב לאו דקמכא נינהו, דהא בכל דרך שירות מניוין ואין ספק שהלכו בדרך זה הרבה בני אדם, ולמה נימא על ההרוג שנמצא שהוא פ' ולא אדם אחר שג"כ היה בדרך זה, ואף כי אין לנו יודעים מי הוא האחר שהלך בדרך זה, אבל עכ"פ אנו יודעים שהיו גם אחרים כאן, שהרי דרך מפולש לרבים הוא. עוד כ', דמש"כ הש"ס יעקב כאן דהלכה כרבי מחזירו היא שגיהא, דלא אמרו ה"ל כרבי נגד רבו, ורשב"ג אצ"ו ורבו היה. עוד הקשה הנוצ"ר, דמדפליגי רבי ורשב"ג דין האדם הנכנס לתוכה ולא דין השדה עצמה, ודאי מוכח דגם רבי אינו סומך על סברת היינו האי דאכל היינו האי דנמצא אלא לטור את האדם הנכנס שיש לו חוקת טהרה אבל השדה עצמה שיש לה חוקת טומאה שמשעה שאכל בה קבר היא בחוקת טומאה, לא סמכין לאמר היינו הך דנמצא, וא"כ כאן באשה שיש לה חוקת איסור א"כ לא מהני סברא דהיינו האי שאכל היינו האי שנמצא. עיי"ש בארוך.

האי שנמצא וכו', משמע הא אם אין חזקה כלל אמרינן האי שנאכל וכו', וי"ל דנפ"מ לנדון דידן, דבאצידה ליכא חזקה ממון לשום אדם כמ"ש הנוצ"ר (סוס"י ל"ו), ועי' בשואל ומשיב (מהדר"ק ח"א באמצע סי' ל"ח).

אמנם כ"ו לכאורה, דהרי באמת איתא להדיא לענין אצידה, אם מקום היו סימן, (במס' ב"מ ב"ב ע"ב), ושם (כ"ג ע"ב), איתא, דאף אי היו סימן, מ"מ ברכתא דנהרא לא היו סימן, דאמרינן ל' כי היכא דאתרמי לידן האי מקום, איתרמי נמי לחצרך האי מקום, וכ"פ (בחו"מ סי' רס"ב סעי' ט'), ואם כן נדון דין במקום, דומה לרקתא דנהרא, דלא מהני מה דהניח באותו מקום, ולא אמרינן דהאי שאכל היא שנמצא. אמנם נראה, דאם החפץ מונח אצלו זמן רב, עד זמן שא"כ לבני אדם שלא יתקור אחר שלו, אמרינן בדודאי החפץ הזה של המוצא היא, וראי' ליה דהרי הטו"ז בחו"מ (סי' קל"ז) ס"ל כן בכלים שנחללו לו אצל הכובסת דאמרינן ודאי מתיאש ממנו, והציא ראי' ליה ממדרכי, אבל הקצות החושן (שם אות ב'), הקשה ע"ו, דאימר נתיאשו אחר שבה לידו, דהוי שניי רשות ואח"כ יאוש, ובגמיות המשפט (ביאורים ס"ב), כתב ליישב זאת, ורק התי' שלו, לא שייך כאן, אף כנראה, דבגד"ד א"ל לחירונו, וגם הקצות החושן יודה, דהרי שם מייירי דידוע בודאי שאינו שלו, ואנו צריכים לטעם יאוש, אבל בנדון דידן הספק דלמלא הוא שלו, ובכה"ג דליכא מרדפין אחריו זמן רב, אמרינן בדודאי הוא שלו. ע"כ.

*

גמ'. **שדה שנאכל בה קבר וכו'.** בשו"ת מצי"ט (חלק א' סימן קלה) כתב, בנידון שאלתו, בג' יהודים שיצאו מגורוס ללכת לאנגורא, ונסעו מגורוס ולא ראו אותם עד היום הזה, ויהודי א' שציקש אותם, אמר לו תוגר אחד, אתם הולכים לבקש אותם יהודים שנהרגו דע לך כי תוגר אחד אמר לי, כי בצואו מעיר גורוס, מצא ג' יהודים שנהרגו מושלים במקום פלוני וכו'. וכותב שם, שיש צד היתר שיספיק לשאם נשאת לא תאכל, דכל שהעיד בדברים שרובם למיתה אם נשאת לא תאכל כמ"ש הרב (הרמב"ם פ"ג מה"ג ה"ט) עד אחד אומר ראיתי שמת במלחמה או במפולת או שטבע בים הגדול או מת וכיוצא בדברים הללו שרובם למיתה אם אמר קברתי וכו' ואם נשאת לא תאכל, וה"נ מי שיצא ממקום פ' ללכת למקום פ' ולא הגיע לשם ואצד זכרו ולא נודע מקומו איז וצא גוי מקל"ת ואמר שראה יהודי באותו הדרך נהרג באותו הזמן. הוא דבר שרובו למיתה, שאם היה חי היה שז לביתו, ונראה דעדיף עדות זו מעדות מים שאין להם סוף דאם נשאת לא תאכל, וטעמא דקברא היא, דקרוז להתגלות מי שנאכל בישוב שיצא ממקום אחד ולא נודע אנה הלך וגשכח זכרו ממי שאכל בים שפירש בספינה ולא נודע לאיזה מקום הלכה הספינה וגשכח זכרו, שהנאכל בישוב אחר שמחפשין בישוב ולא נמצא מי שראה אותו ומי שפגע בו, דעמו של אדם סומכת יותר לאמר שמת או נהרג, והנאכל בים אין מקום לחפש אחריו והגם שגשכח זכרו אין הדעת סומכת כ"כ לאמר שנטבע ומת, דאפשר שהוא באיים רחוקים והוי ספיקא דאורייתא ונותנים עליו

(ג) הביא כמה פוסקים שנסתייעו מדברי המז"ט, אמנם מסיק כי הנפש לא תמלא לסמוך על סדרת המז"ט.

וע"ע מה שהאריך בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן סז) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ד).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן מו) שכתב לתמוה על הרמב"ם שלא הביא בחיבורו מזה כלל אם אמרינן הקצר שאבד הוא שנמצא כרבי, או אמרינן תדקק כל השדה כרשב"ג.

ובמהדורה תנינא (אה"ע סימן נט) כותב בזה: אולי רצינו הגדול רוח אחרת עמו בפלוגתא דרבי ורשב"ג, וטעמא דרבי דאמר הנכנס לשם טהור משום דהוי ס"ס שמא זהו הקצר שאבד הוא שנמצא ואז גם השדה טהורה ואת"ל שלא זהו שאבד והשדה טמאה שעדיין נשאר הקצר שם מ"מ הנכנס טהור שמא לא האהיל דמיירי שאין הקצר ממלא כל השדה ולכן קאמר הנכנס שם טהור וסובר דאף דספק טומאה ברה"י טמא אבל ס"ס טהור וכפי מה שפירש"י שם בדברי ר"מ בנכנס לבקעה ורשב"ג סובר דאפילו ס"ס טמא ברה"י ולכן אמר תדקק השדה והא דקאמר על ודקק ואשכח פלוגתא דרבי וכו' ולא קאמר פלוגתא דר"א שהרי זה ענמו פלוגתא דרבי ורבנן סובר הרמב"ם פלוגתא דר"א איירי במליא שדה טומאה דליכא אלא חד ספיקא ואפ"ה מטער ר"א בפקק ביהא וכמו שפירש"י במס' ע"א דף ע' ע"א, ובחמץ מיקל הרמב"ם מטעם ספק דרבנן ולפ"ו לא היה צורך להרמב"ם כלל להביא בהלכות טומאה הך פלוגתא דרבי ורשב"ג כיון שכבר פסק בריש פ"ח מאה"ט כל שאתה יכול לרבות ספיקות וספיקי ספיקות ברה"י טמא ממילא נדחו דברי רבי. ולפי זה אף רבי לא סבר דהאי שנמצא הוא שאבד בודאי רק ספק הוא.

א"ל דלפ"ו קשה בצבורות דף כ"ה ע"ב דמוקי רב אסי פלוגתא דרבנן ור' יוסי בצעלי מומין בפלוגתא דרבי ורשב"ג ושם מ"א ס"ס איכא. ואין לומר דגם שם איכא ס"ס שמא זהו הצעל מום שנחערב ואת"ל אינו זה אכתי בכל חדא איכא ספק שמא אינו זה שמקריב עתה אלא דא"כ קשה להיפך מנ"ל דרשב"ג אוסר ס"ס ודלמא שאני טומאה דהל"מ היא והרי נחוי אגן דבכל התורה כולם ס"ס מותר ובספק טומאה ברה"י כל מה שאתה מרבה ספיקות אסור א"ו דרב אסי דמוקי פלוגתייהו בהכי סובר שר' יוסי מתיר כלן יחד אף דליכא ס"ס משום שסובר הוא שאבד הוא שנמצא סברא חזקה היא ולא מקרי ספק כלל. באופן שדבר זה דוחה שאבד לרבי מועיל אפי' באיסור תורה. שוב פקחתי עיני במכתב שלכם וראיתי שגם אתם הרגשתי לפרש טעמיה דרבי משום ס"ס ודחיתם דבר זה מטעם דברה"י כל ספיקות שאתה יכול להרבות טמא. ותמנהי שנעלם מכס שדבר זה פלוגתא דתנאי היא והרי רש"י מפרש בפסחים טעמיה דר"א משום ס"ס.

עוד ראיתי במכתבכם לתרץ מה שהקשיתי בנ"צ למה השמיט הרמב"ם דין זה דפליגי רבי ורשב"ג אי אמרינן זה שנמצא הוא שאבד וכתבתם שלא היה צריך הרמב"ם להביאו דגדולה מזו

[אמנם עיין בשו"ת שיבת ציון לבנו הגר"ש (סימן עט) שחזר וקיימו, עפ"מ"ש הנוצ"י ענמו במהדורה תנינא (סימן נט) דאם נמצא במקום שנעצב שם ממש צמצום אפי' לרשב"ג דפליגי כאן, מודה דאמרינן היינו האי דאחפח ונשתנה לורתו אף דלא חזויהו בשעתה, עיי"ש. ומ"ש שם (סימן פ). וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע, חו"מ סימן ו).

ובן דחה דברי המז"ט והשג יעקב בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה תליתאה ח"א סימן ר"ב), וכדבריו כתב גם בשו"ת מהריא"ז עניול (סוף סימן ס"ד וס"ז צ'). וע"ע באור נעלם (סימן ל"ו) שכתב גם כן דבקותטם שלו השיג על דברי המז"ט והעלה דכל היכא דאיכא חזקת איסור דאורייתא לא אמרינן זהו שאבד זהו שנמצא.

ובשב שמעתתא (ש"ו פ"ו) השיב על ראית השג יעקב הנ"ל מגמרינן, דלא דמי, דהכא בקצר כיון דאם לא היה ידוע בודאי שנאבד קצר בשדה זה ודאי דלא היו מחזיקים שום ספק טומאה בשדה, וכיון דלא הוחזקה טומאה אלא מחמת קצר שנאבד בו ועכשיו נמצא קצר, חו לא מחזיקין שמא היה עוד קצר אחר, כמו דלא חיישינן בכל השדות דעלמא שלא הוחזקו בטומאה, אבל התם למה לא נחוש, דזה שנמצא הרוג איש אחר הוא, והאיך שהלך בדרכו זה כבר הלך מזה לדרכו, ועיין שם שהמשיך לדחות את ראית השג יעקב.

ובשו"ת חתם סופר (אה"ע א סימן נג) ד"ה והיות כי, כותב: במ"כ אין לסמוך על הוראה זו דהתם בודאי קצר נאבד בשדה זו אבל הכא מאן יימר שנהרג זה פה והוא ענמו הרגיש ודחק מאד.

וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (סימן מ') שכתב, דמה שהרב המשיב הביא סניף להיתר מדברי המז"ט הנ"ל, כבר תמנהו על זה השג שמעתתא (שמעתתא ד' פרק י"ז) וגם מרן החת"ס (סימן נ"ג), ומרן בחת"ס (ח"ב סימן קפ"ז) סיים, דחלילה להגים לב צבוראה לעשות סניף מדברי המז"ט הללו.

וב"ב בשו"ת ברכת רנ"ה (סימן פ"ה) דאין לצרף דברי המז"ט אף לסניף.

ועיין בשו"ת עונג יוס טוב (סימן קכ"ד) שאחר שהביא דברי המז"ט, כתב דאף שראה לאחרונים שנשתמשו הרבה בקצרת המז"ט היכא שהלך מביתו בלי קטטה על מנת לשזב ולא שב, ולא נודעו עקבותיו היכן הוא, ובדרך שהלך נמצא הרוג אמרינן האי שאבד האי שנמצא אולם נראה דאין לסמוך על סברא זו כלל.

ובשו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן כד) כותב על דברי המז"ט: ובאמת חלילה לסמוך על למעשה על סברה המסופקת כזו אבל להלכה ניתן מקום להעיון עכ"פ.

ובשו"ת פני משה (ח"א סימן נ"ג) כתב, דהיה דהמז"ט קולא היא, ומדקדוק כל האחרונים יראה שהם חלוקים עליו, ובמ"צ (סימן ד') כתב דדברי המז"ט כמו זר נחשבו א"ל וקולא תיורה היא. ובשו"ת צית דינו של שלמה (סימן

נ"ד ע"א ד"ה דלכיל מיניה וכו' וכן ביצמות דף ג' ע"א פירש רש"י כן ד"ה ופסיל להו יעו"ש. וכן קדושת ישראל בגיטין נ"ד הנ"ל פירך כן כדברי פרו"מ נ"י וכן ביאר בארובה צ"כ ראש יוסף בחולין ק"א בחוס' ד"ה נטמא וכו' ובדף קי"ג ע"ב שם. והעלה בכוונת הרמב"ם גם בשם המ"ל דפליג בזה וס"ל דאפי' נטמא הגוף נמי פטור מגוה"כ כל שהיא מחוללת שאינה קדש ולא מטעם שאין אהע"א וכו' יעו"ש וצ"כ מרכבת המשנה בקו"א ענף ד' ובסוף פ"ד מהל' פרה אדומה ובר"ש פ"א משנה ג' כתב דמתניתין דלא כשמואל אר"א ותמוה ואני צעני בחידושי שבת דף י"ד הנ"ל הארכתי בזה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה בבת אחת. בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן ע) נשאל בד"ץ ר' ריאות של בהמות שהיו מונחות זא"ז, ובכל א' נקב מורנא ונמנא אח"כ על השלחן מורנא אחת, והשאל צידד לפמ"ש התוס' כאן דהוה רק מדרבנן דמדאורייתא מוקמי' להו בחוקת טהרה, וא"כ הכי נמי איכא להבהמות חוה"מ, ובדרבנן יש לסמוך על ט"ע של הבדוקים שמכירים שזה נקבי המורנא. והביא מדברי ערוגת הבושם שצידד דלפמ"ש הש"ך סי' נ' דבה"מ גם בנולד ריעותא מוקמי' בחוה"מ דבה"מ בספק השקול, ה"נ בזה יש להקל ע"פ ט"ע של הבדוקים, וגם לפמ"ש שם דצ"ד שאין ההכרה על אותו דבר עצמו שראה מקודם אלא שע"י שראה נקבי מורנא אחרות מכיר שג"ז מהם, דמי להקפה וא"א בקיאים בהקפה, ולפמ"ש הב"א דהא דסמכי' בקיום שטרות על הקפה משום דקיום שטרות דרבנן א"כ ה"נ בזה, וגם הביא מהא דסמכינן אטב"ע דקלא.

והשיב: והנה בגוף הערמו יעוין בשו"ת צית שלמה (חיד"ד סי' צ"ח) שהעיר לחלק בין דאורייתא לדרבנן ודחה כעין דברי ערוה"ב הנ"ל וחילק דגם בקלא עכ"פ שמע קולו של אדם זה, משא"כ כאן שראה נקבי מורנא של בהמות אחרות, ולכן אין לסמוך גם דרבנן להקל ע"פ ט"ע הזה ע"ש, וא"כ אין שום דבר להקל בנ"ד, (ועמ"ש בדעת סי' ל"ו סב"ק"ו דגם בתערובת ברוב אין להקל בהקפה) ובפרט ששמעתי מהשו"ב שגם הם אין מכירים בצירור בט"ע ורפיא בידם, א"כ פשי' דאין להקל.

ובעיקר דברי התוס' שכתבו דהא דצ"א טמאים הוא רק חומרא דרבנן, וכ"ה גם בחידושי הר"ן לנדה ס' ע"א, נראה דהיינו צ"ט דה"ר שגוה"כ הוא דספיקו טהור, אבל בסד"א בעלמא כגון בנקב שניכר שנעשה מחיים, כל זמן שאין מוצאין מורנא אסורה, כיון שנוכל ריעותא מחיים, ובע"כ דלהמחירים בעלמא ואמרי' נשה"מ ז"ל דהכא שכיח טפי לאיסורא, א"כ גם בתערובת חד בחד איסתחוק איסורא מיקרי, ואין התערובת מועיל להפיר כלל, ובפרט דלש"י כמ"פ גם בנמנא מורנא כל טעם ההיתר משום דנשה"מ, וחולין דלאח"ש פריש, א"כ פשיטא דבכה"ג אין מקום להפיר בנולד הספק צ"א. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן פב).

*

כתב הרמב"ם צ"ד מט"מ הל' י"ב כוית מן המת שאבד בחור הצית וציקש ולא נמנא הצית טהור ולכשימנא הצית טמא למפרע מעת שאבד עד שנמנא, הרי שביאר אעפ"י שמחלה צדקו ולא מנא מ"מ כיון שעכשיו נמנא אחריו זהו שאבד והצית טהור מן הוא והלכה ע"כ דבריס, וזה טעות ומעולם לא היה כוונת הרמב"ם צדין שהוא להורות טהרת הצית להבא כי היא משנה שאינה נכירה ואיזה ה"א יש לטמא להבא ואטו במקום שלא נאבד צו טומאה ונמנא צו קבר אטו מחזיקין טומאה לצדוק אם יש יותר במקום שאין צו סימן שכונת קברות וק"ו אם נמנא עצמות מונחים כך צבית אטו יש חשש שמה יש עוד עצמות הלא מלקט מה שנמנא והצית טהור וכל זה מבוזר ברמב"ם פ"ט מט"מ וע"כ לא נחלקו רבי ורשב"ג אלא באבד צו קבר וא"כ מהי חתי לטמא להבא ממ"מ אם זה הכוית שנמנא הוא שאבד הרי נסחלק הטומאה ואם הוא כוית אחר א"כ כבר צדק אחר הראשון ולא נמנא וכבר היה הצית טהור והרי הכוית שנמנא עתה נמנא מחדש ומוציאו והצית טהור דהרי אין לחוש על הראשון שהרי כבר צדק ולא נמנא אבל עיקר הרבנותא צדין זה שהצית טמא למפרע משעה שאבד.

ולפי שגם זה נריך ביאור ולכן מתחלה אני אומר הרי התוספתא ודאי לא כוונה רק על טומאת הצית למפרע אבל על טהרתו להבא אי אפשר לומר שכוונה התוספתא שהרי בתוספתא לא נזכר כלל מה דינו להבא שבתוספתא שנינו לכשימנא הצית מטמא למפרע אבל לא נזכר כלל עד אימת תמשך הטומאה. ולכן נלע"ד דעיקר הרבנותא דטמא למפרע משעה שאבד ולא אחריו כיון שצדק א"כ כבר נודע שלא היה שם צבעת דיקה ועתה שנמנא לא היה לו לטמא אלא עד שעת הבדיקה כמו ששנינו בנדה בפרק דס הנדה שרץ שנמנא במצוי מטמא למפרע עד שיאמר בדקתי המצוי וכו' או עד שעת הכיבוד. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

*

רש"י ד"ה בתרומה דרבנן. עיין בשו"ת רבי צלאל אשכנזי (סימן א).

*

תוס' ד"ה הלך. עיין בנ"ל שמהני דברי התוס' בתימיה, במ"ש דהאכל תרומה טמאה במיתה, דהא קי"ל אפילו כהן טמא בטומאת הגוף שאכל תרומה טמאה פטור לפי שמחוללת ועומדת.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן צז) שהשאל שם תמה על תמיהתו, דהרי בסנהדרין (דף פ"ג) שזיין עלי' הנל"ח עצמו צד"ה פרט וכו' משם בזה עפ"י סוגי' דחולין (דף ק"א) ובתוס' ד"ה בנטמא הגוף דבנטמא תרומה תחילה הוא דאחי קרא למעט מחוללת ועומדת משום דאין איסור חל על איסור אבל נטמא הגוף תחילה לא פקע מיני' שוב איסור מיתה וכתב וא"כ א"ש תוס' לטעמם.

וע"ז כותב: יפה העיר, וכיון פרו"מ כת"ר נ"י עלי' שכמו כן הרעישו המחברים כחמ"י הנל"ח הנ"ל על רש"י בגיטין

גמ'. עכבר נכנס וכבר בפיו וכו'. כחז המקור חיים (הובא במ"ב סימן תלח סק"א) דעכו"ס שנכנס עם חמץ צנית הדדוק א"צ לחזור ולדדוק הצית, דדוקא בעכבר וחמיון חיישין שדרכן להטמין משא"כ בעכו"ס אין דרכן בכך אלא או לאכלו או להוליכו לציטו.

*

גמ'. כבר בפי נחש צריך חבר להוציא וכו'. עיין משנת חכמים (מצוה מ"ח ביבין שמועה סק"א) שכתב דהיינו חבר נכרי, דאל"כ היאך יכול לעבור על איסור תורה דחומר משום בדיקת חמץ דרבנן, עיי"ש מה שפלפל עוד. והו"ד צמנת חמיון (מצוה תקיב אות ג).

*

גמ'. בגופיה אטרחוהו רבנן בממוניה לא אטרחוהו רבנן. בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן פא) הביא מכאן, דמוכח דטורח הגוף לא דמי להפסד ממונ, ואין שם שכתובה א' צענין חלוה הוכיח בראיות דלאו כל טורח שוה, והילוך רב דדרך רחוק ממשע טורח, ועיין צגעיין (דף ע"א) דרך מכחש הגוף, דכתי' ענה דדרך כח, והביא עוד מכמ"ק דטורח גדול קשה יותר מהיזק ממונ, אבל היינו דרך רחוק, משא"כ בהילוך מועט. וע"ע מ"ש בחלק ג (סימן פד) וא"ש (סימן שלה).

[מזה שצין לתשובתו צענין חלוה, כחז הדד הוא בחלק ה (סימן יב), עיי"ש].

*

גמ'. שם. כבר ידוע מה שהאריכו האחרונים צנידון "סטאקס", אס צריכין למכרו קודם פסח כדין חמץ של ישראל, ואין כאן מקומו, רק גנני לציין פרט אחת מה שכתב בזה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן קכד) שצטביל שלא מכרו ה"סטאקס" לא בעדו איסורא, דנתי דאיבעי' צש"ס כאן, אי גס צממוניה אטרחוהו רבנן, וחוס' הקשו הא מצינו דגס צממוניה אטרחוהו רבנן, מ"מ הא תי' מהרש"ל צטוב טעם דדוקא היכא דיכול לקיים המצוה בגופו אלא שאינו רוצה להטריח אטרחוהו רבנן צממוניה אבל בכבר צפי נחש שאינו יכול לקיים בגופו גס ע"י ממונו פטור, ואף דכבר צפי נחש הוא איבעי' דלא איפשטא מ"מ הכריעו הרי"ף והרא"ש לחלק בזה בין ביטל או לא דצביטל היו ספק דרבנן ולקולא, וא"כ לענין חמץ שעבר עליו הפסח דהוא דרבנן צודאי יש להקל. עיי"ש.

*

מתני'. ר"י אומר בודקין אור י"ד ובי"ד שחרית ובשעת הביעור. הפני יהושע כתב להעיר, אמאי פלגיניהו להנך בדיקות לשלשה פרוקים הללו, דהא לכאורה אס לא צדק צי"ד שחרית כל שעתא ושעתא זמנא הוא והכי הו"ל למימר ובי"ד עד שעת הביעור.

ותירין דכיון דעיקר הבדיקה מן המורה היה ראוי להיות בשעת הביעור דהיינו צשית כדמקשה הש"ס לעיל (דף ד' ע"א) וניבדוק צשית אלא משום דזריזין מקדימין למאות ראוי להיות מנפרא כדמקשה נמי התם וניבדוק מנפרא אלא שחכמים

תוס' ד"ה ספק ביאה טהור. בספר גן המלך (סימן מד) כתוב: צענין ספק ספיקא צמדי דאורייתא דלזלינן לקולא לענין מעשה יש להחיש צדד צפ"ו דטהרות משנה ד' חנן כל שאתה יכול לרבות ספקות וס"ס צרשות היחיד טמא כו', ועיין צתוס' שהגישו בזה צפרק קמא דפסחים דף י' ע"א וצפ"ג דצתרא דף נ"ה ע"ב, וצתשו' הרב צלאל ס' כ' דף פ"ח ע"ב דשאני טומאה כו' כמו שצתבאר צפ"ק דסוכה אבל צאיסורא ודאי אפילו דאורייתא אולי צתרי ספיקי להקל. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין צשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן יד) וא"ש (סימן טו) ד"ה ומה שרעה. וע"ע צשו"ת צשית ציון (סימן עח) צדצרי הגאון ר' דוד דייטש, ומ"ש עליו הגאון המצבר.

*

תוס' ד"ה ע" וברק. עיין צשו"ת רצי עקיבא איגר (ח"א סימן קסא) צתשו' לצנו הגאון ר' אברהם, וז"ל: מה שעמדת צדצרי חוס' פסחים דכתבו צחירוטס, אבל הכא צדיקת חמץ דרבנן שרי. למה לא אחי עלה דצלא"ה א"צ לצדוק כיון דכבר צדק ולא מצא.

בודאי צדרי התוספות תמוהים. וכפי הנראה דמהרש"א ראה לתקן עיי"ש, וצדרי תמוהים כמו שכתבתי בגליון המהרש"א, וז"ל אינו מוצן וכי צצביל דלא מצי לתקן האיסור צבל ימנא דצריהס. לא יתקן מה דאפשר לו לתקן הלאו דאורייתא.

ומזה דהקשית על קושית תוס'. ד"ל דנ"מ ציש לו צית צדוק ואחו צ' עכברים ושקל אחד חמץ וא' מנה ועיילו לצ' הצמים אלו, דאס מחזיקים להאי צית צדדק ולא מצא צחוקת צדוק, א"כ הדין דצחיהן צריכין צדיקה, אבל אס מחזיקין הצית לאינו צדוק, ממילא הדין כמו דאמרין צבוגיא שס. היו צ' צבורים וכו' היינו צ' קופות.

טורים צדריך ונכוחים, אבל לקושטא דמלתא, נראה לענ"ד דמה דאמרין צ' קופות שאני אומר, היינו כיון דעל הקופה של תרומה ליכא שאלה, א"כ הספק רק על קופה של חולין, ואמרין ציה ספק דרבנן לקולא, וה"ג מדמינן לזה ההיא צ' צבורין דהצית שאינו צדוק כיון דממילא צריך לצדוק אינו נכלל צכלל הספק, והיו הספק רק על הצדוק ואמרין ציה ספק דרבנן לקולא, ומולין דבזה מנה עייל, אבל צההיא צדדק ולא מצי נהי דמחזיקין אותה צחוקת אינו צדוק, מ"מ כיון דנפטרו הצעלים לצדוק עוד הצית, ממילא השאלה ג"כ על הצית זה ואמרין צ' מאי חזית דלמנא לזה עייל המנה וא"צ לצדוק עוד. והיו לענין זה כמו צ' צדוקים ממש. ע"כ.

דף י ע"ב

גמ'. קרדום שאבד בבית הבית טמא וכו'. עיין שו"ת הרמב"ם (סימן שנג).

*

והבג"א (ס"ב) כתב, דמשמע דאם נחמנך לו איזה חמץ גמור בפסח מצריך בשעת זיעור אכל דבר שאינו חמץ גמור אין מצריך עליו.

ועיין ברבי יוסף (שם ס"ב) בשם הגאונים, דכשזדק בחור המועד או אחר המועד אינו זדק אלא כלילה.

*

אם דק וביטל ומנא חמץ בחור פסח, נסתפק המגן אברהם (ס"ב) א"ס יצחק, ובסימן תמ"ו (ס"ק א) כתב בפשיטות דיצחק. ובספר דבר משה (א"ח סי' ל"א) הסכים שלא יצחק. וכן הכריע המ"ב דספק ברכות להקל.

*

מי שלא דק קודם זמן איסורו ומת אם כוונת היורשים לזכות בהחמץ וחסרם קונה להם פשיטא דעברו בכל יראה וצריכין מדינא לזדק ולזערו ואם לא עשו כן ועבר הפסח אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח אך אם לא כוונת לזכות א"ל לזער ואם לא שמשמשין שם בזאת חדר דלא בכל גווי צריכין לזער משום דלמא אחי למיכל מיניה דאין אדם מוריש איסורא לצריה ויש חולקין וסוברין דבכל גווי מחויבין היורשין לזדק ולזער. (מ"ב סק"ג).

*

גמ'. כנגד ש"ש השבתות שבתורה. פרש"י ג' לשונות של השבתה ראי' מציאה השבתה, ע"ל. וציאר החת"ס דר"ה לרמוז לנו טעמא לחילוק זמנים אלו לר"י, כי לשון "מציאה" הוא כלילה כדליפין ממציאה דבדוקי' לאור הנר והוה כלילה דשרגא בטיהרא מאי מהני, ו"ראיה" הוא ציוס שכן אחז"ל וראיתם אותו פרט לכסות לילה, ו"השבתה" הוא בזמן השבתות.

ובתב עוד החת"ס, דלפי זאת ה"א קשה, דרבנן הנהי קראי מאי עבדי בהו. וחזיק ד"ל דאניה נמי דרשי להו אלא לא דק ולא שיזדק בכל אלו הזמנים.

*

גמ'. מר פבר מוקמי איסורא אין בתר איסורא לא גזירה די"מא אתי ל"מבי"ל מיניה. בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ד סימן שג) העיר, דא"כ יתקנו דיזדקו שנים, אחד זדק ואחד משמרו, וכהא דשבת (י"ב ע"ב) דהוא דלא יקרי אכל תרי ספיר דמי.

ותירין דבזדיקת חמץ ל"ש אחד משמרו, כיון דבזדק בחורין וסדקין, א"ל להשגי להיות לו עין פקיהא עליו כמובן. והוי כרחוקי' זמ"ז כמו גזי מדורה לענין שבת. עיי"ש עוד.

*

גמ'. גזירה די"מא אתי ל"מבי"ל מיניה. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן תא) שדן אם חמנו של גוי, מותר לטלטלו בשבת או ב"ט, בזמן אסורו. ובתו"ד כותב: ולא עוד, אלא בחול המועד אסור לטלטל, אם לא בשעת זיעור דלמא אחי למיכל מיניה. דהא אמרינן בפ"ק דפסחים לרבי יהודה, אם לא דק כליל י"ד, יזדק ב"ד שחרית. לא דק שחרית, יזדק בשעת

תיקנו תחילת הבדיקה באור י"ד כדאמר רב נחמן צ"י לעיל בשעה שצני אדם מזויז צמחיה ואור הנר יפה לבדיקה, והשתא לפי"ז אחי ספיר דלמא דס"ד מעיקרא שצריך לזדק בשלשמן כנגד שלש השבתות לאסמכתא אם כן תיקוניהו שלשה פריקים הללו כליל י"ד מהגן טעמים דרבנן וצ"ד שחרית דוקא דכיון שעיקר מצותו ציוס שייך לזדק בשחרית כמו בשאר מצות מטעמא דזריזין מקדימין. ועוד דבהאי שעתא נמי צני אדם מזויז צמחיה וצריך לזדק גם כן בשעת הזיעור שהיא עיקר זמן מצותו. עיי"ש מ"ש עוד בזה.

*

מתני'. בתוך המועד. פרש"י בשעה שמת. לאחר המועד משש שעות ולמעלה עד שחשך. וכבר העירו המפרשים בדמנחות (ס"ז ע"ב) ד"ה וזשעת, פירש רש"י בענין אחר, דלאחר המועד היינו בחור הפסח עצמו, עיי"ש, ועיין פני יהושע בסוף הסוגיא שכתב ליישב דבריו דלא תקשי אהדדי.

*

מתני'. יבדוק לאחר המועד. עיין כל"ח כאן, ובשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ג) ד"ה ועוד יש, ושם (חלק ו סימן מא).

וע"ז כל"ח שכתב דר"י דקאמר שחרית היינו לאפוקי שעה חמישית דלא אסור באכילה מדרבנן גזר ר"י דלמא אתא למיכל מיניה. עיי"ש. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא א"ח סימן פט) הקשה לו השואל, דביומא (י"ד ע"א) אמר ר"י דאזון כה"ג אינו מקריב און כל היום גזירה שמה יאכל ופירש"י דכלילה ספיר מקטיר אימורין כיון דאנינות לילה דרבנן לא גזרו דלמא אחי למיכל.

וע"ז השיב: הנה לא נדקת בדמיון זה דאנינות לילה שהוא מדרבנן לית ציה לתא דאורייתא דצין ימנא לליליא לא טעי אינשי כמפורש ברש"י פסחים ד' ע"ב ד"ה דכ"ע ע"ש ולכן לא גזר ר"י באנינות לילה דלמא אחי למיכל שאפילו יאכל אין כאן איסור תורה. אבל חמץ דאסור בחמש הוא מטעם שיטעה ציוס המעונן בין חמש לשבע ואם נמיר לו לזדק בחמש פעמים יטעה בין שבע לחמש ויזדק ודלמא אחי למיכל מיניה ויאכל איסור תורה.

*

מתני'. שם. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תלה סעיף א) לא דק כליל י"ד, יזדק ציוס י"ד באור שעה שיזכור מהיום. לא דק כל יום י"ד, יזדק בחור הפסח. לא דק בחור הפסח, יזדק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה, ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יצרך.

והטעם שעל הבדיקה שלאחר הפסח לא יצרך, כ' המ"מ והכ"מ, דכיון שמוחר להשהות ואף באכילה אינו אסור אלא משום קנסא ואינו זדק אלא להבדיל בין חמץ זה לחמץ המותר לכן לא יצרך.

והנחם את ישראל בגלגל ויעשו את הפסח וכו' ויאלכו מעצור הארץ וא"כ מאמר ויאלכו קאי על בני ישראל דהם אכלו ממחרת הפסח והרי בכמה דוכתא כל היכא דכתיב בני ישראל דרשינן ולא בנות ישראל א"כ ה"נ דלמא בנ"י אכלו ממחרת הפסח והנשים אכלו חלה.

אך באמת אין ספק דחדש שייך אף בנשים וכן מוכח ממנה מנחות ס"ו ע"ב משקרב העומר מלאו שוקי ירושלים מלאים בקמח וכרמל שלא בראו חכמים ולמה לא עשו דרך היתר ע"י נשים ובע"כ דשייך אף בנשים. ע"כ.

דף יא ע"א

גמ'. מתוך שלא התרת לו אלא ע"י ידי קמח וכו'. עיין רי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג סוף אות מא) בענין חלישה ביד. וע"ע שו"ת שאגת אריה החדשות (דיני חדש סימן י') ומנחת חינוך (מצוה שב).

ועיין מלבושי יו"ט (ח"ב חובת קרקע סימן יב) אם מותר לקצור תבואה של גוי.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאגת אריה החדשות (דיני חדש) אם יש איסור לקצור בחו"ל.

*

גמ'. שם. עיין פננת פענח (הל' מתנות עניים לו א) אם הוא דין צעומר שיהא ראשית קצירכם, או שקצירת העומר מתרת לקצור, עיי"ש.

*

גמ'. קוצרין בית השלחין ושבעמקים. עיין מנחת חינוך (מצוה שב). וע"ע קרן אורה מנחות (סח ע"א).

ועיין כלי חמדה (פ' פנחס קיח ע"ב) אי שעורין דוקא, או גם חטים.

*

גמ'. אבל לא גודשין. עיין שו"ת שאגת אריה החדשות (דיני חדש סימן ד) אם האיסור משום שמא יבוא לאכול או משום החשד שעבר על איסור קצירה. וע"ע שפת אמת מנחות (עא).

*

גמ'. הוא עצמו מחזור עליו לשורפו מביא קאביץ מיינה. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלח) צדין המואץ חמץ בפסח צדימו ורצה לצער ולשורפו, אי שרי ליגע בו או לאו.

ובותב: יראה דשרי ליגע וליטלו בידו כדי לצערו. ואע"ג דכתב במיימוני בשם רבי שמחה גגו של נכרי הסמוך לגגו של ישראל, ומלא ישראל חמץ בגגו דוחפו בקנה. פירוש משום דלא דיילין מיניה אסור ליגע בו, דילמא אחי למיכל מיניה. שאני הכס דאין ישראל צא לצערו אלא לדוחפו מרשותו, שהרי אינו

הצפור. ושוב, אינו צודק. ואמרינן הכס דטעמא דר' יהודה, משום דכיון דבחור זמן אסורו הוא, חיישינן דלמא אחי למיכל מיניה. וכל דכן הוא אם צדיקה שהיא מצוה, דהה"ר יהודה דלמא אחי למיכל מיניה, כ"ש טלטול דרשות. וע"כ, לא פליגי רבנן עליה דר' יהודה, אלא משום טעמא דאחמר הכס בגמרא דכיון שהוא מחזיר עליו כדי לצערו, לא חיישינן דלמא אחי למיכל מיניה. הא בטלטול דעלמא שלא לצערו, אפילו רבנן מודו דחיישינן דלמא אחי למיכל מיניה. וא"כ דבר ברור הוא שבין חמץ של ישראל, בין של א"י, אסור לטלטלו כל זמן אסורו, ואף בחול המועד דלמא אחי למיכל מיניה, א"כ כ"ש טלטולו כדי לצערו, דאז לא אחי למיכל מיניה.

וב"ב הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל בהלכותיו, ח"ל: גג של כותי, שהיה סמוך לגגו של ישראל, ונתגלגל חמץ מגגו של כותי לגגו של ישראל, הרי זה דוחפו בקנה. ואם היה בשבת או ביום טוב, כופה עליו כלי. ע"כ לשונו. הנה שאסור לטלטל חמץ של כותי, אפי' בחול המועד. ואף להוציאו מרשותו, ולהחזירו לגגו של כותי, לא הותר לטלטלו להדיא דלמא אחי למיכל מיניה. אבל ע"י קנה דוחפו, כדי להוציאו מרשותו, ולא יכשל בו. אבל בשבת או ביו"ט, שיש בו אסור טלטול מזה אחר, אסור לטלטלו כלל, ואף ע"י שני. שהרי אינו עובר עליו, ולא הו' צורך היום כלל. אבל כופה עליו כלי, כדי שלא יכשל בו וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מ"ש הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. משקרב העומר יוצאין ומוציאין שוקי ירושלים שהם מלאים וכו'. עיין שו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן רפב) שנשאל אם הנשים מזווין על איסור חדש.

והשיב: תמה אני על ספקו והרי כלל צידנו דהשווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה והרי חדש הוא לאו בתורה והרי חו"ל אמרו כל שיטנו בצל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מזה ומנ"ל דהוי אשה בצל תאכל חמץ בע"כ מכה הוא כלל דהשווה הכתוב אשה לאיש ובפרט דקשה מנ"ל להש"ס דאשה הוי בקום אכול מזה דלמא להיפוך מקשינן חמץ למזה כל שאינו בקום אכול מזה אינו בצל תאכל חמץ ואין לומר כיון דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן ז"א דא"כ הו"ל לפרש כן הש"ס כדרכו בכמה מקומות ובע"כ דבלא"ה לא מקשינן כן כיון דלא מצינו בשום מקום שלא יהי' חייבין נשים בלאו אבל להיפוך לחייב נשים במ"ע שהזמ"ג יש דגם הנשים חייבות לכך מקשינן להיפוך.

וב"ש להוכיח דאין הנשים חייבות צעומר ושחי הלחם ז"א דבשלמא מצוה דשייך בכל יחיד צפ"ע שייך לחקור אם גם הנשים חייבות או לא אבל צעומר וכו' לחם הוי קרבן נצור ולאו באנשים ונשים תליא מלתא והחיוז על הב"ד ובדאי אם הוי בהבזה"ק קיים העומר מחיין.

גם מ"ש אם אין מזווין על החדש מ"ט לא אכלו בגלגל שם גז"א מי הגיד לו שלא אכלו מקודם הרי הכתוב שם אומר

שחיישין שיתגבר יצרו עליו ויפייסנה א"כ מה מועיל מה שהוא עצמו מחזר לטהרה דזה מועיל דלא חיישין לשכחה אצל אינו מועיל לדון. ואף דלענין אכילה עמה מציא הש"ך שם בס"ק י"ז דבכלות ז' נקיים מציא הראב"ן יש מחזירים דאין כאן הרגל עצירה דכיון דמציא למטבול לא שציק היתרא ואכיל איסורא מ"מ אולי לענין נגיעה לא סמכין על זה וחדע שהרי לא מצינו שום דעה דאחר כלות ז' נקיים יהיה מותר ליגע בה.

ואמנם מדברי השר מקוץ ומהרי"ק שהעמידו לפניהם נשותיהם ערומות והרי אסור להסתכל במקומות המכוסים שבה כמבואר בסיומן קצ"ה סעיף ז' וא"כ איך הסתכלו הגדולים הללו א"י שסמכו על סברא זו כיון שהוא מחזר עליה לטהרה שלא יהיה בה חליצה לא יצוא ברגע זו לידי שכחה וגם להתגברות היצר לא חשו דלא שציק היתרא שהרי חזיק מטבול וא"כ הה"ד לנגיעה.

בהגדה"ה מנן המחבר כותב: עוד י"ל דבאמת הגדולים הללו לא הסתכלו בנשותיהם אלא אחר שטבולו ואז ראו אם הסירו הגרב מהם קודם טבילה וכן משמע מלשון שהציא הט"ז שם ח"ל אשתו של מהרי"ק היתה צריכה לעמוד לפניו ערומה שהיה רואה שלא היה גרב עליה שלא היה מאמין לה שהיתה נערה והיה כואב לה עכ"ל. ולשון שלא היה גרב עליה הוא לשון עבר משמע שאחר הטבילה ראה אם הסירה הגרב וכיון שראה שאין עליה שום גרב ממילא ידע שהסירה קודם טבילה דאין לחוש שנפל ממנה אחר טבילה משגיפת המים דכיון שהוא דבוק כל כך עד שכואב לה להסירה אינו נופל מעצמו עד שיקחנו ציד צחוקה].

ואמנם יש לדחות כי אולי הגדולים הללו סברי כדעת הרב המגיד צ"כ כ"א מא"צ הלכה ד' שדעת הרמב"ם שדוקא במקום המורפה אסור להסתכל באשתו נדה אצל בשאר מקומות המכוסים שבה לא אסרו כלל באשתו נדה ולכן לא הקפידו הגדולים הללו בזה אצל הנגיעה בבשרה אסור מדיון התלמוד בודאי אולי אפי' לנזרך טבילה אסור שחיישין שיתגבר יצרו לשעתו.

והא דמציא בש"ס במסכת שבת דף י"ג ע"א ראייה מעוף דאינו עולה עם הגבינה על השלחן לענין נדה שחישן עם בעלה היא בבגדה ולדידי לא דמיין בבגדה חיישין אפילו לדון י"ל דבתורת כ"ס מייית שאם עוף אינו עולה דחיישין לשכחה ק"ו דנדה אסורה. ומה שאמר אח"כ הכא איכא דעות ואיכא שינוי ולדידי דחשש נדה הוא אפילו בזדון א"כ מה מועיל שינוי. י"ל שזה עצמו הוא דמסקא ליה אם החשש גם גבי נדה הוא רק לשכחה וא"כ היכא דאיכא שינוי מהני או דלמא חיישין לדון ואינו מועיל שינוי וכיון דמסקי התם לחומרא דהוא בבגדו אסור א"כ איכא למימר דבאמת מטעם חשש זדון אסור. באופן שאין לנו ראייה על דבר זה להחזיר. ואמנם גם לאיסור לא מנאחי הוכחה ברורה ומאד הסבירא יש מקום לומר שאפילו להתגברות יצרו לא חיישין ברגע זו שהיא במים ולמה שציק היתרא שחזיק ברגע זו מותרת בעליה מן המים. ומעשה אם א"א לה לטבול

שלו ואינו חייב לבערו, או חיישין דילמא אחי למיכל. אצל כאן שהוא שלו ואם רוצה לבערו לא חיישין דילמא אחי למיכל מיניה כדקאמר פ"ק דפסחים הוא עצמו מחזיר עליו לשורפו מיכל קאכל מיניה בתמיה. ע"כ. וע"ע בלקט יושר (חלק א אר"ח עמוד פא ענין ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קמ"ד) ושו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סז), ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קעג) ד"ה ובעיקר הקושית, ושם (סימן שכב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא י"ד סימן קכב) שנשאל ע"ד איש ואשה הדרים בכפר צין הנכרים ואין שם יהודי או יהודית וזאת הזוג הנ"ל לבדם ואפילו משרתת אין להם. ונשאל, כשהאשה טובלת אם בעלה יכול לעמוד עליה ולראות שמתטבול כדי שמהיה כולה תחת המים. וגם אם יוכל בעלה לעזור לה לתמוך בידיו לדחפה תחת המים ע"י שידת ידיו תחלה במי מקוה משום חליצה רק שהספק הוא משום הסתכלות באשתו נדה ערומה ומשום נגיעתו בה.

והשווא' הורה להיתר מטעם כיון שהוא עוסק בעסקי הטבילה א"כ הוא עצמו מחזר לטהרה מנדתה ולא יכשל בה.

וע"ז השיב: והנה בדבר ההסתכלות במקומות המכוסים שבה לית דין צריך בשש שיפה הורה שיותר לנזרך טבילה שהרי שני גדולי הדור מהרי"ק והשר מקוץ הנרכיבו נשותיהם לעמוד לפנייהם ערומות לראות אם אין בהם גרב וכמ"ש הט"ז בסיומן קצ"ה ס"ק י"ד וכמו שהציא מעלתו בעצמו דברי הט"ז וא"כ מי יפקפק ע"ז ומעשה רב.

ואמנם הנגיעה באשתו בעת הטבילה צריכה עיונא. דהנה לדעת הב"י בסיומן קצ"ה שאם בעלה רופא ואין רופא זולתו ויש כאן סכנה אפ"ה לדעת הרמב"ם דנגיעה היא לאוריינתא יש כאן איחרא דג"ע ואסור אפילו במקום סכנה. א"כ סובר הב"י דלדעת הרמב"ם הנגיעה מנע עצמה הוא איסור לאוריינתא א"כ אין חילוק צין הוא לנזרך טבילה או לא שהרי אין טעם הנגיעה משום שמא יצוא עליה אלא הנגיעה מנע עצמה קריבה מקרי והיא בכלל לא תקרבו וא"כ כל זמן שלא עלתה מהמים איסור זה חל מן התורה. ואמנם הש"ך בסיומן קצ"ה ס"ק כ' שדי נרגא בבבא דה"ב דגם להרמב"ם ליכא איסור תורה אלא כשעושה דרך חבת ציאה ותאוה ע"ש. וכבר פשט המנהג כדבריו וא"כ נגיעת אשתו נדה כשאין דרך חבה אינו אלא מדרבנן וא"כ הטעם משום שמא יצוא לידי הרגל דבר כדרך שאסרו שאר הרחקות.

ובזה יש לתקור אם נסמך בזה על הסברא שהוא עצמו מחזר לטהרה וכדרך שאמרנו בחמץ הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל מיניה אצל עריות נפשו של אדם מחמתדן וחיישין שיתגבר יצרו ויעבור בזדון וכן משמע בש"ך בסיומן קצ"ה ס"ק י"ט ביהא חולה שאסור לבעלה לשמשה מטעם

בענין אחר רק שבעלה יסייע לה לכוף ראשה למוך המים נלע"ד להסכים להוראתו להחיר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פרי השדה (ח"ב סימן עד) שמותר להושיט הגט לאשתו בימי נדחה, ולא חיישין להרגל עזירה, הואיל ולרחוקה קא אחי. וכמ"ש כאן השתא הוא עזמו מחור עליו לשורפו מיכל קא אכיל ליה. עיי"ש, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"א אר"ח ס"ס כב). וע"ע בסק' דרכי תשובה (סימן קצח ס"ק יג).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת דובב משרים (סימן ל) שדן ע"ד השאלה אם מותר לעשות דיקקה על ידי יישול על מיני שוקולד לדקוק אם יש בהם תערובות של בשר בחלב, האם יש בזה משום איסור יישול בשר בחלב.

והשיב על פי מש"כ הכס"מ (בפ"א מהל' טומאת מת ח"ב), שהקשה שם דלמאי לוקים על אכילת צ"מ, הא אין עונשין מן הדין. ותירץ, אי נמי לא אסרה תורה לבשל צ"מ אלא כדי שלא יבא לאכול, ובפסחים אמרו דבשעת ציבור חמץ ליכא חשש דילמא אחי לאכול, משום דהוא עזמו מחזיר עליו לשורפו, מיכל קא אכיל מיניה, וכיוצא בזה בסוכה (דף טו) צביטול תקרה קא מיפלג, ועיין צ"י (סימן קצח) דבאחורי כלים מותר לטבול דלא שייך בזה גזירת מרחצאות, שהרי אנו רואין שידוע הוא שאסור לטבול בכלים, א"כ הכי נמי כיון שכל כונתו בדיקקה זו כדי שלא יבשל באיסור בשר בחלב, ליכא חשש דילמא אחי לאכול, עיי"ש.

אמנם בשו"ת הר זבי (יור"ד סימן עט) כתב לדחות דבריו בזה, עיי"ש, ודעתו שם דתלוי במחלוקת האחרונים בבשר וחלב שנתבשלו ביחד, אם מותר לחזור ולבשול אח"כ, שהפליתי (בסימן פז ס"ק יג), והגאון ר"י עמדין בסידורו נסתפקו בזה, ולדעת הפמ"ג (סימן קה משבצות ס"ק ב), ותדושי רעק"א (יור"ד סימן פז), כיון שהוא כבר מבושל אין יישול אחר יישול, וכ"ה בשו"ת חת"ס (יור"ד פב). ובספר מנחת קנאות כתב שמא לא כן מפורש בפירוש רבינו גרשום, חולין (דף קח ע"ב), ועיין בפמ"ג אור"ח (סימן תרעג א"א ס"ק א), שאם היו מעורבים ביחד ביישול הראשון אע"פ שננטקו ונשטקו שנית, י"ל דאינו עובר ביישול אח"כ, אבל בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן לח) כתב, שלענין בשר בחלב אין אומרים אין יישול אחר יישול, וכן כתב ביד אפרים (בקצורי דינים שבסוף סימן פז סעיף ג) דכלל מקום יש יישול אחר יישול צ"מ וכו' וצ"ן אם נתבשל צ"מ יחד וננטקו והחזירו לאש עד שהרתים שנית, הרי"ז עובר על איסור יישול. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אהל משה (ח"ב סימן מז) מ"ש בזה.

*

גמ'. וכל היכא דבדיל' מיניה לא גזר רבי יהודה וכו'. בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן א) כותב: ומדי דברי זכור ואזכור מה דלמרו בשבת (דף ק"ב) דאי שרית ליה אחי לבבוי, וצ"ר פ' מי שהחשיך הביא דברי הרמב"ן והרשב"א

בענין אדם בזהל על ממונו ומחלק הרמב"ן דדוקא במפסיד מה שצידו הוא דאין אדם מעמיד על עצמו אבל בזה שנתפסד מאליו ל"ש זאת והר"ן מחלק בענין אחר, ואני תמה על מ"ש בפסחים דף י"א וכל היכא דלא צדיל לא גזר והתניא בזור שאחזו דם וכו' ומשני החם מתוך שאדם בזהל על ממונו וכו', והרי שם אינו מפסיד צידים. וגם תירושו של הר"ן וחילוקו ל"ע אם שייך שם. ע"כ.

*

גמ'. לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. עיין שו"ת תשצ"ן (חלק ב סימן ריו) וז"ל: שאלת לפרש לך משנת לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. דע כי ענין זה עושין התלמידים שרוצים לנדד שינה מעיניהם כל הלילה ויש להם נר של חרס והוא קטן מהכיל השמן למדת כל הלילה ולחקין שפופרת של ביצה ויוקצין זה נקב דק והשמן מטפטף מעט מעט ואסרו חכמים דבר זה בשבת שמא יסתפק מן השמן וק"ל (ביצה כ"ב ע"א) דהנוטל שמן מן הנר חייב משום מכבה וזה כיון שהקצוה לנר אסור להסתפק ממנו. ואפילו היתה אותה שפופרת של חרס ואינה של ביצה והדבר ידוע שכלי חרס ישן הוא מאוס וצדילי אינשי מיניה אפי' הכי גזרינן כיון שהוא כלי מובדל מהנר אינו נראה לו שיהא אסור. אבל אם חזרו היוצא הרי הוא כלי אחד ואין לגזור שמא יסתפק שאין אדם טועה כל כך לטעול שמן מכלי שהוא דולק. ע"כ.

*

גמ'. התם משום חומרא דשבת וכו'. הקשה החתם סופר בחידושי למסכת גיטין (נג ע"ב) דהתם אמרינן משום חומרא דע"ז מיבדל צדילי מיני, וז"ל דשבת לא צדילא מיני, וכאן משני לר' יהודה משום חומרא דשבת מיבדל צדילי מיני.

ותירץ דהכא דלאו בעוברי עזירה עסקין, א"כ משום חומרא דשבת מיבדל צדיל ולא יבוא להסתפק מהשמן, אבל התם בעוברי עזירה דמבשל בשבת עסקי' לא מהני צדילי דשבת כ"א חומר דע"ז.

*

גמ'. התם מתוך שאדם ברה"ע ממונו וכו'. עפ"ז כתב המרדכי בפרק במה בזהמה דמותר לומר לא"י להקיז דם לבהמה באופן שאם לא יקוי לה דם תמות משום דאי נגזור עליו גזירה דאמירה לא"י שבות אחי להקיז בעצמו משום דאדם בזהל על ממונו ולא"י שיעמוד עצמו מלהקיז דם ושבו אינו מבחין צין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן והיינו כרבנן ולא כר"י משום דיחיד ורבים הלכה כרבים. וכן פסק בשולחן ערוך אורח חיים (סימן שלב סעיף ד) צלי שום חולק ע"ז.

אמנם מדברי התוספות בפ"ג דשבת (דף מ"ג ע"א) מוכח דלא ק"ל כדעת המרדכי והשו"ע דז"ל מתוך שאדם בזהל וכו' אע"ג דגזי ממון אמרינן איפכא אי שרית ליה אחי לבבוי היינו משום שאין אדם מנטער על ממונו כמו על ממו ואי שרית ליה מתוך שהוא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבוא

אם נחיר לו להזיל כל מה שיוכל בלא כיצוי עדיין יש חשש שיצא לידי איסורא דאורייתא לכבות חפצים שאינו יכול להזיל אותם בלא כיצוי וכגון שהקיף אותם האש מכל זד וועיין ברש"י שם ד"ה אי שרית ותראה שכוון למה שכתבנו ומשום"ה לא שרו ליה רבנן להזיל כלל אף דברים שאין צריך לכבות אותם ויכול להזילם בלא כיצוי והא דלא שרו ליה רבנן לומר לא"י לכבות כמו בפרק מי שהחשיך דמותר לומר לא"י שיטול כוסו.

וי"ף עוד דגבי דליקה חששו חכמים ביותר משום דבדליקה צריך אנשים הרבה לכבות וכל אחד ואחד בכיצוי הוא מצייל ממון ובשציל זה חששו דאם נחיר לומר לא"י לכבות יצא להראות לא"י איך לכבות ומתוך זה יצא גם הוא לכבות ולא התירו אלא לומר כל המכבה אינו מפסיד דאינו עושה צוויי אלא מאליו וגם זה מטעם דאדם בזה על ממונו כמו שפירש"י בכתובות דף ע"י"ז ע"כ אבל בההיא דריש מי שהחשיך לא שייך זה דאם יתן לא"י את כסו שוב לא יהיה צריך לסייע לו כמובן וכן צדינו של המרדכי דמותר לומר לא"י להקיז דמה משום דלא יצא לסייע לא"י בהקזה כמו בדליקה.

ועיין שם שהאר"י עוד בזה. וסיים שם: כל עיקר הדברים האלו העתקתי ממכתבי יד בני המנוח הגדול בתורה ובמדות טובות כמוהו"ר אברהם זללה"ה שפטר בעו"ה בן כ"ג שנה כ' כסליו תרנ"ז לפ"ק.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן ס) ושו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן סד אות יד) ושו"ת באר יצחק (חלק אה"ע סימן א).

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (אר"ח סימן ס) אי שרי לטול בשבת הגרעין חטה מתוך גרון האוחז המסוכנת ע"י"ו בהלעטה. ובסו"ד כותב: גם יש ללמוד בן מהא דהמרדכי ס"פ צמה בהמה שבת נ"א שם והוא צש"ע ש"צ ס"ד בהמה שאחזה דם אם הוא ספק שאם לא יקחו לה דם תמות דחיין איסורא דרבנן אמירה לנכרי שבות, ויליף ליה ממתני' דבכורות דף לג ב' כור שאחזה דם יקחו כו' דאי לא שרית ליה אחיה למיעבד ביה איסורא דאורייתא לכן דחיין איסורא דרבנן ע"ש הרי גם שבות דאית ביה מעשה שריין מה"ע. והה"ד גמי לטול הגרעין חטה מגרון עוף שמסוכן למות בספק אם לא יעלנו ואיסור נטילתו ממנו אינו אלא איסור שבות דרבנן שרי ליה משום אדם בזה על ממונו כו' ועי' מג"א סי' ש"ז סק"ו.

*

גמ'. **והכמים אומרים יקין ובלבד שלא ימיר בו מום וכו'.** פירש"י בצבורות (לג ע"ב) במקום שאינו יכול לחזור ולהתרפאות. והקשה בשו"ת אבני נזר (חלק י"ד סימן תיב) דאפי' יכול להתרפאות עכ"פ הוה ל"י מום עובר, וכיון דחייב על הקרבנות למה לא יתחייב על עשייתו. עיין שם מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת אחיעזר (יר"ד סימן לה). ובהגהותי לצבורות (לג ע"ב).

*

לכבות בשוגג אבל על מחו מטעם ביותר ואי לא שרית ליה אחי לכצויי במזיד הרי שמענו מפורש מדבריהם דגבי ממון לא אמריין האי סברא דאי לא שרית ליה אחי לעצור במזיד אלא אדרבה אמריין מתוך שהוא בזה צריך לגדור עליו כדי שלא יעצור בשוגג והיינו כדעת ר"י כנ"ל. וכן כתב הרמב"ן והרשב"א בשבת (מ"ג) בסוגיא זו, וכ"כ הר"ן והריטב"א.

אמנם באמת תמוה מאד על כל הראשונים דאין נעלם מהם סוגיא דכאן דלרבנן אף בממון אמריין מתוך שהוא בזה על ממונו אי לא שרית ליה אחי לעצור במזיד כנ"ל וקי"ל יחד ורבים הלכה כרבים.

והדמ"ב ציטא"ל (סימן שלב סעיף ד) כתב, דאפשר לומר דס"ל דאף דבכל איסורים קי"ל רבנן דאמריין דאי לא שרית ליה אחי לעצור במזיד מ"מ לענין שבת דחמיר מאד דהוא איסור סקילה לא אחי לעצור במזיד אלא אדרבה גורין עליו כדי שלא יצא לעצור עליו בשוגג מתוך שהוא בזה.

אמנם באמת דבר זה קשה מאד לומר בן דהרי חזינן דאף לענין שבת אמריין ברש פרק מי שהחשיך מ"ט שרי רבנן למיחב כיוס לעו"ג קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אחי לאחיו ד' אמות ברה"ה.

וכתב שם דאפשר ליישב דבריהם דס"ל דההוא דריש פרק מי שהחשיך שאני שהוא מפסיד בידים את הכיס ואין אדם מעמיד עצמו על ממונו להפסידו בידים אף באיסור שבת אבל היכא דפסידא ממילא אחי כמו בצבור ודליקה בזה יש חילוק בין איסור שבת לשאר איסורים ועל סברא זו כתב הרמב"ן הביאו הר"ן והרשב"א ברש פרק מי שהחשיך ע"ש היטב אמנם האמת יורה דרכו דהעיקר הוא כדעת המרדכי והשו"ע ואין לחלק בין איסור שבת לשאר איסורים דמה לי איסור סקילה ומה לי איסור לאו וכל עיקר שהכריח להראשונים הנ"ל דגבי ממון לא אמריין הך סברא דאי לא שרית ליה אחי לעצור במזיד משום דדחקס הך סוגיא דפרק כ"ב דאמריין שאם נפלה דליקה בליל שבת מציילין מוון שלש סעודות ופריך שם הגמרא מכדי בהתירא קטרת נזיל טפי אמר רבא מתוך שאדם בזה על ממונו אי שרית ליה אחי לכצויי ומהו הוציא הראשונים דגבי ממון לא אמריין הך סברא דאי לא שרית ליה אחי לעצור במזיד דאל"כ אדרבה נימא איפכא להחיר להזיל כל מה שיוכל דאי לא שרית ליה אחי לכצויי אלא ע"כ דגבי ממון לא אמריין הכי.

אמנם באמת י"ל דלכ"מ מסוגיא זו על סוגיא דפסחים, דעד כאן לא אמריין בפסחים לרבנן דמותר להקיז דם לצבור במקום שאין עושה בו מום ולא גורין דלמא אחי למעבד במקום שעושה בו מום משום דאי לא שרית ליה כש"כ דאחי למעבד במקום שעושה בו מום וכן בפרק מי שהחשיך דמותר לתת כיוס לא"י מטעמא דאי לא שרית ליה אחי לאחיו ד' אמות ברה"ה היינו משום דשם אם נחיר לו אין מצינו שיצא לידי איסור דאורייתא דגבי בבור אם יקין במקום שאין עושה בו מום לא יהיה צריך תו להקיז במקום שעושה בו מום וכן בפרק מי שהחשיך אם יתן כיוס לא"י תו לא יצא לידי איסור דאורייתא לשאת בעצמו ברה"ה דהלא הא"י ישאנו אבל הכא גבי דליקה אף

קלי צעיני' משמע עוד קודם שנטמן ונעשה קמח שפיר אמרינן מקלי ואילך אין ראוי לאכול צעיני' כמו קמח סתם שאין ראוי לאכול ולא גורי' ביה דלמא אחי למיכל מינה אכל החילוק קליות לתינוקות בנישואי הצמלות לא כדי לאכלם צעיניהו היא. אלא לעשות מהן קמחא דאבשונא שהוא מחוק לעולם א"ש.

שוב מנאמי בספר הערוך ערך קלי'ג וכו' ח"ל צפ"צ ככתובות ריב"צ אומר אף חילוק קליות ראוי' צפ" מי שהושיט בשבת בגמ' מתלקטין אין גובלין את הקלי' פ' לוקחין שעורים שלא הביא שליש ומייבשין אותן באש וטוחנין אותן ואותו קמח גובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי וכו' עכ"ל. נראה בהדיא דעמו פירוש חילוק קליות דכתובות היא לעשות מהן קמחא דאבשונא כי הא דשבת קנ"ה גובלין את הקלי' הג"ל. ולהכי לא מייית הערוך נמי מחילוק קליות דערבי פסחים דף ק"ט הג"ל דהתם כדי שלא ישנו מן מחלקין לתינוקות כליל ראשון של פסח ע"כ כדי שיאכלם מיד צעיניהו קאמר וצירוף עם אגוזים וכפי' הרשב"ם ולא כדי לעשות מהם קמח בטחינה וגיבול דהא אסור כן ביו"ט אכל הא חילוק קליות דכתובות והיינו לגיבול קלי דשבת לכן מיייתי להו הערוך להדדי כנ"ל.

ועוד זה שלשי' עפ"י לשון הערוך הג"ל בפירוש קלי לוקחין שעורים שלא הביאו שליש וכו' ואותו קמח גובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי היינו לפי שהוא מחוק לעולם כנ"ל זהו דוקא בתבואה שלא הביאה שליש עדיו' יש צו מחיקות הרבה גם אחר שנתיבש בתנור ראוי היא לאכילה והיינו חילוק קליות דכתובות דפירש רש"י שהן מחוקין לעולם אכל במנחות העומר אביז וכרמל כחייז ביה ופירש"י צפ" ויקרא אביז בשעת בישול התבואה וכרמל כרמלא שיהא הגרעין מבושל כל זכרו כפירש"י במנחות דף ס"ו ע"ב דכ"ה כר וכו' ובשבת דף ק"ה ע"א. ומתניתין היא במנחות ס"ד ע"ב לא זיכר הקרוב לירושלים לא ביטל כל זכרו מציאין אותו מ"מ וכו' וה"נ מחני' משקרב העומר וכו' שוקי ירושלים מלאים קמח וקלי' היינו קלי מתבואה שביטל כל זכרו שפיר אמרינן עלה מקלי ואילך אין ראוי לאכול כשהוא חי אף הקמח שלא אחר הגיבול לפי שאין לו מחיקות כ"כ אף שנתיבש בעודו לח כיון שנחבש כל זכרו והחוש מעיד ע"ז כנ"ל באופן שאין כאן סתירה בדברי רש"י וכל דברי חכמים קיימים. ע"כ.

ובעת מנאמי שכבר העיר בזה התוס' רי"ד בסוגיין, ח"ל: פי' המורה ואין אלו ראויין לאכיל' מקלי ואילך לאחר שנתיבש אין ראוי לאכילה, ואינו נ"ל דהא בכל דוכתא אמרי' דקליות חזי לאכילה כדאמרי' צפ" הזהב לא יחלק החנווני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שמרגילים אכלו ובפ"צ דכתובות אף חילוק קליות ראוי' ולקמן דערבי פסחים אמרי' ר"ט הי' מחלק קליות ואגוזים לתינוקות בע"פ כדי שישאלו ובספרים כתב קמח קלי' מן חו היא גירסא יפה וה"פ קמח של קלי' שלא היו מוכרין קליות בשוק שמה ישכחו ויאכלו אלא היו טוחנים הקליות ועושין מהן קמח כיון שלא היו משהין אותם ליכא למיגור דילמא אכיל מנייהו וקמח של קלי' לא חזי לאכילה עד שלא יבשל אותו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שו) שהאריך בענין אם בזה"ל הוא איסור לאוריייתא או דרבנן בעלמא, ועיין שם (סימן שי-שיח) עוד מזה.

וע"ע בענין הטלת מוס בצבור בזמן הזה, בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קלט) ושם (יו"ד סימן רלה) ושו"ת חוט המשולש (חלק ב סימן ב) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שמח) ושם (סימן שפד) ושו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן סו) ושו"ת אבני נזר (חלק יו"ד סימן תא-תב) ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן לג אות ב).

*

ריש"י ד"ה מוקרי ואילך. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן צו) תמה השאל מדברי רש"י כתובות (ר"פ האשה שנחארמלה) שכותב, ח"ל: אף חילוק קליות ראוי', קליות כשהשיבולין לחין מייבשין אותן בתנור והן קליות ומתוקים לעולם, עכ"ל. וכאן פי' רש"י, דלאחר שנתיבש בתנור אינו ראוי לאכילה, אלא דקליות אינו ראוי לאכילה, הלא העומר ג"כ הוא מביא מקליות רכה ולחה כבמשנה מנחות (ע"א) מנחתו להביא מן הלח. וכ"כ רש"י בשבת דף ק"ה דכ"ה כרמל וצמנחות דף ס"ד ע"ב דכ"ה כרמל ודף פ"ד שם.

וע"ז השיב: הנה השמיט פרו"מ נ"י להביא עוד מפ"י רש"י צנימוקי החומש ז"ל (ויקרא ב' י"ד) קלי' שמייבשין אותו על האור וכו' שאלמלי כן אינה נטמנת ברחיים לפי שהיא לחה וגרש כרמל וכו' בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומליאה בקשין וכו'. וכן פירש עוד צפ"י אמור ויקרא י"ג י"ד וקלי' וכו'. והן אמת מנינו קליות הראוים לאכילה היינו מחטים ישינים וכמ"ש רשב"ם בפסחים ריש דף ק"ט מחלקין לתנוקות קליות שמייבשין חטים ישינים במנחת ע"ג האור ואוכלין אותן עם אגוזי' וכו' והוכרח רשב"ם לפרש כן משום דחדש אסור עדיו' כלילה הראשון של פסח ר"ל ואסור לפסח לקטן בידים ע"כ דגם שזלים רכים ולחים הן ראוים לאכילה והתם דוקא מחלקים להם קליות ואגוזי' אמרינן קליות דומיא דהאגוזים משמע לאכילה או צפ"ע או עם אגוזים יחד וכלשון הרשב"ם הג"ל. אכל קליות מחטים ישינים מיהת ודאי גם צעיניהו צפ"ע ראוים לאכילה כמתניתין פ"ה דתרומות דמייית לה הרשב"ם הג"ל.

א"כ י"ל כונת רש"י צמניתין דכתובות הג"ל חילוק קליות לתינוקות כשהשזלים לחין מייבשין אותן וכו' ר"ל צעיניהו ולשחוק בזה אכל לא לאכלן ומתוקין לעולם ר"ל לאכלן בצירוף אגוזים וכיו"צ ג"כ אכל לא צעיניהו וה"נ הוא מני' רש"י לפרש קליות מחטין ישינים שראוים לאכילה גם צעיניהו כבמתניתין דתרומות הג"ל אלא שכן נהגו וצימות הגשמים שלא היו להם שזלים לחים נמי משמרים היו הקליות מהם לכל השנה.

ועוד יותר מירוח י"ל דז"ל רש"י בשבת דף קנ"ה סוף ע"ב ד"ה קלי' קמח של תבואה שנתיבש כשהן לחין ואתן קמח לעולם מחוק והוא קמחא דאבשונא במסכת פסחים סוף דף ל"ט ועושין ממנו שתיחא משמן ומים ומלח מערבין בו עכ"ל. וכן פירש רש"י במגילה ז' ריש ע"ב ע"ש דאבשונא א"כ מבוחר דבפסחים י"א אמתי' משקרב העומר וכו' קמח וקלי' מן ע"כ

של ר"י גם לדילמא אחי למיכל איסור חמץ דרבנן, דהרי תמיר רק בשעה חמישית, ובשעה ששית כבר אסר לצדוק משום גזירה דילמא אחי למיכל ובשעה ששית הרי עוד האיסור חמץ אז אינו אלא מדרבנן ובכל זאת גזר, ומשום הכי מקשה הגמ' שפיר דמ"ש איפוא גבי קרנוף דנמי לא גזר, והוכחה לתוך דלחם בלחם מיתלף קידור בקרנוף לא מיתלף. (ועיין חוס' שבת מ"ז ע"ב ד"ה מפני ע"ש). ע"כ.

*

מתני'. אוכלין בל ארבע ותולין בל חמש וכו'. עיין בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (ח"א סימן טז) מ"ש בזה באורך.

*

מתני'. ותולין בל חמש וכו'. פירש"י דהיינו שאינו אוכל אבל מאכיל לבהממו. והקשה הפני יהושע, כיון דטעמא דר"י משום טעות אם כן מה בין איסור אכילה לאיסור הנאה, דהא תרומתהו אסורין מדאורייתא ואין לוקין עליהן עד הלילה וכמ"ש המוס' להדיא לקמן (דף כ"ח ע"ב ד"ה וחד) דאפילו לחוקיה אליבא דר"י לפני זמנו אסור בהנאה מדאורייתא.

ותירין דנמי דר"י סבר דאדם טועה שמי שעות לאו דרובא דאינשי טעו אלא מיעוטא או מיעוטא דמיעוטא חיישין לטעות נמצא לפי"ז לא רצו חכמים להחמיר בזה"ל אלא לענין אכילה דהוי כלכתלה משא"כ לענין איסור הנאה לא החמירו כ"כ כיון דאיכא פסידא, אלא דלכאורה לפי"ז הוי כמו סברות הפוכות דהא בעלמא אשכחן דר"מ חייש טפי למיעוטא, ואפשר דבזה אנו צריכים גם כן לשיטת הירושלמי דר"מ סובר דשביעית גופא אינה אלא מדבריהם ומשום"ה לא חייש למיעוטא משא"כ לר"י דמתחלת שביעית הוא מדאורייתא מש"ה מחמיר טפי וחייש למיעוטא לענין אכילה דהוי כלכתלה.

*

גמ'. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות וכו'. עיין בשו"ת שנות יעקב (חלק ב סימן ו).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהר"י צי רב (סימן מג) וז"ל השאלה: ראובן קידש את דינה ואחר שקדשה הלך דרך ים ומת ויש לו אח קטן ודינה נשארה זקוקה לו ויעקב אזי דינה טוען שקדושי בתו היו על תנאי שאם יבא תוך שנה הקידושין יהיו קידושין ואם לא יבא תוך הזמן שהקידושין יהיו בטלין למפרע ודינה תהיה מותרת להנש' והואיל ולא בא ראובן הנקדש את דינה תוך הזמן הנזכר הקידושין הן בטלין למפרע כפי התנאי ודינה בתו אינה זקוקה ליבם ומותרת להנשא למי שירצה והביא עדים על תנאי הקידושין הנזכר"י נוספים על העדים שראו קבלת הקידושין של דינה מיד ראובן הנזכר והעדים המעידים על התנאי הם מסכימים שכן היה התנאי אבל הם חולקים בעדותן בזמן הקידוש' שאחד מן העדים אומר שהקידושין נתנו בחצי היום והעד הב' אומר שהקידושין נתנו בשע' המנחה יורינו מורינו ורבינו אם נאמר שהואיל שאין העדים מכחישים זה את זה על

תוס' ד"ה קוצרין. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ה) שהאריך בזה אי איכא בדאורייתא חילוק בין לכתחילה ודיעבד, ובתו"ד כותב: הנה הלום ראיתי בתוס' דפסחים דף י"א ע"א שכתבו, וז"ל: ואין לתמוה מי איכא מידי דמדאורייתא לכתחילה אסורא ודיעבד שריא דאיכא מילי היכא דבעינן שיטתא עליו הכתוב כגון קדשים, עכ"ל, ומשמע מדבריהם דחוק מקדשים איכא מילי דמדאורייתא אינם לעיכוז' עד שיטת הכתוב וזה נראה הפך ממ"ש המוס' פ' התכלת דנשאר מילי בר מקדשים ליכא לפלוגי בין לכתחילה לדיעבד. וכ"כ הרב הנמקי פ' השואל הביאו הרב יד מלאכי ס' תרי"ח דגבי הפרת נדרים ושאלה בצעלים שנה הכתוב לעבד וזה כדברי המוס' דפסחים הנו' דאיכ' מילי בר מקדשים דבעינן שיטתא עליו הכתוב לעבד וזה כדברי המוס' דפסחים הנו' דאיכ' מילי בר מקדשים דבעינן שיטתא עליו הכתוב לעבד.

וק"ק על הרב יד מלאכי שם שכתב וז"ל: שנה הכתוב לעבד לא בעינן אלא בקדשים אבל בכל אינך מילי בחד קרא סגי לעבד כ"כ הכרימות והתוס' בר"פ התכלת ופ"ק דפסחים דף י"א ריש ע"א וכו' אכן ראיתי להג"י פ' השואל וכו' ולפי כללן לא ה"י נריך לזה עכ"ל, דמשהו אהדדי דברי המוס' דמנחות עם דבריהם דפסחים ודיקן על הרב הנמקי והרי מהתוס' דפסחים משמע כהרב הנמקי דאיכא מילי בר מקדשים דבעינן שנה לעבד וכדאמרן. ע"כ. עיי"ש עוד. ועי"ע מ"ש בס' יעיר און (מ"ש ש אות י), ובצרכי יוסף י"ד (סימן רעב סק"ה).

ועי"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהרורה א ח"ב סימן קנט), ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ו סימן נו) ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן יא אות ז).

*

תוס' ד"ה אבל לא גודשין. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן עב) ד"ה אך יש, ושם (סימן קעא) ד"ה וזוהי יש.

דף יא ע"ב

גמ'. ור"י מ"ש גבי חמין דגזר וכו"ש גבי קרצוף דלא גזר וכו'. עיין בגליון הש"ס לרעק"א, ובשו"ת נ"ך אליעזר (ח"ט ס' י"ז קונטרס רפואה בשבת פרק י אות ו) כתב לתוך: דהא הרי בודאי חיוב הבדיקה מדרבנן הוא אפילו במקומות שהשתמשו שם רק בחמץ נוקשה מדרבנן בלבד, ור' יהודה הרי ס"ל בקתמא שהבדיקה היא רק בשעת הביעור ולא יותר משום גזירה דילמא אחי למיכל מינייה, ולא מתחיל בין חמץ דאורייתא לבין חמץ נוקשה, ומשמע דס"ל דדינא הכי אפילו כשהמורה היא על חמץ נוקשה בלבד ואע"פ דהוא רק מדרבנן בכל זאת גזר דילמא אחי למיכל מינייה, ולהכי מקשה הגמ' שפיר מאי שנה גבי חמץ דגזר ומ"ש גבי קרנוף דלא גזר.

יתר על כן מוצא בירושלמי מוצא במהר"ם חלאווה בפסחים שם דהכוונה של בשעת הביעור דקאמר ר' יהודה הוא על שעה חמישית, ומציא כן גם בשם הר"ז שציאר נמי כן בכוונת המשנה ע"ש. ויולא לפי"ז איפוא שכלל גוונא היתה בזה גזירתו

בתחלת שלש וצקוף חמש שיש שלשה שעו' ואמרין ההם אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה בשמי שעת חסר משהו ופרש"י ז"ל אלא אמר רבא לר"מ אדם טועה כל מה שאמה יכול לחלק את אלו שהיו מקייים עדותן דהיינו שמי שעות חסר משהו משום הכי עדותן קיימת דכי נמי אמרת זה שאמר צ' בתחלת שמים זה שאמר צקוף שלש בתחלת כל רגעים שבנתיים שאירע המעשה בהן יש לו לטעות ולומר כמו שאמר וכו' עכ"ל.

ועם זאת ההקדמה המשנה מתורגמת שעתה לא קשיא מדידיה אדידיה שכל מה שנוכל להרחיק הזמן כדי לעשות העדות עדות מוכחשת ולהציל ההורג יש לנו לעשות שאין להרג נפש מספקא ולעשות פירוש ללשונם כדי לקיים עדות וכן כתבו המוספות בדבור הנוכח וז"ל אך יש להקשות א' אומר בג' וא' אומר בחמש אמאי עדותן בטלה אלו דייקת בהני סהדי דילמא האי דקאמ' בג' צקוף ג' וי"ל דלהחמיר ולקיים עדותן לא צדקין להו עכ"ל נראה שיש לנו להרחיק כל מה שנוכל כדי לבטל עדותן ולא נהרג נפש ולהוציא ממון מספקא אלא שבהרמב"ם עדיין הקושי במקומה עומדת שאמר שדרך העם לטעות שעה א'.

ועוד יש לתמוה שאין חלק [שאין חולק] על מסקנת התלמוד וי"ל שמה שאמר שדרך אדם לטעות שעה א' ר"ל דשם השעה השנייה לשלישית או בין שעה ג' לרביעית פירוש שדרך אדם לטעות כשעומדין בשעה ג' קורין אותה שניה וטועין מתחלת השנייה עד סוף הג' וכן בין שלישית לרביעית שטועה משניה לשלישית וא"כ אפילו שהראשון יאמר שעה שניה והשני אמר שעה שליש' ונאמר שהראשון כוונתו היתה על תחלת שעה שניה והשני לסוף שעה ג' אפ"ה עדותן קיימת דעבדי איניש למטעי בין שעה א' לבחירתה ואפילו בכל הכמות של השמי שעות ומפני שאין השעות אלא בשעה אחד שלשניה קורא שלישית וכן הג' שעה מפני זה קורא אותה הרמב"ם ז"ל טעות שעה אחד ואף אם הזמן טעות שמי שעות חסר משהו כמו שהעלו בגמרא שאל"כ א"א להלום זה הלשון באופן שיטישש עם הגמרא.

ואם תדקדק בלשונו תראה שזו היא כוונתו שכתב וז"ל שדרך העם לטעות בשעה אחד ולא אמר שדרך העם לטעות שעה אחד שר"ל הוא טועה בשם השעה וזה הטעות יפול מתחלת שעה אחד עד סוף שעה אחרת ובנדון שלפנינו זה שהעיד שבחצי היום זה שאמר בשעת המנחה ודאי שאין הטעות אלא מעט שאין ציינהם אלא חצי שעה וכבר אמרנו שדרך האדם לטעות שמי שעות חסר משהו ואם היה שאמר בפירוש עד שעת המנחה כלומר עד שעה שרגילים באותה המדינה של מקום העדים לומר תפילת המנחה ולא אמר שעת המנחה על זמן הקבוע ששעת המנחה שאמר שהיא חצי שעה אחר חצי היום אז יש לחקור אם יש יותר על השני שעות ומשהו ואם היה ג"כ בזמן החורף שאין כל כך זמן מחצי היום עד זמן המנחה אז על חכמי העיר לחקור על זה הענין אם יש טעות יותר ומאחר שכן הוא אין ראוי להאריך בזה הענין כי ת"ל ידוע הוא לנו שלא יא' מתחת ידם אלא דבר מתוקן וזה הנר' לי בענין הדין. ע"כ.

*

התנאי ששניהם מודים בו אלא שהם חולקים בזמן הקידושין שזה אומר שהיו בחצי היום וזה אומר שהיו במנחה אבל התנאי כך היה ואם כן לפי זה מאחר שהתנאי לא נתקיים שמת ולא צא בתוך הזמן הקידושין הם בטלין למפרע ודינה תנא לשוק שאין זה עדות מוכחשת הואיל שכ' העדים מסכימים על התנאי, או נאמר שכיון שהם חלוקים בזמן הקידושין אף על פי שמודי' על התנאי הנו' אם נקרא זה עדות מוכחשת שלא נחיר ליבמה דינה הנו' לשוק אלא שהיא זקוקה ליבם ותמתין עד שיגדל היבם אם תחיצם או תחלוץ וזה תורף השאלה יאמר מכ"מ איזה דרך ישכון אור.

תשובה: איברא שהכחשת הזמן הכחשה היא ועדות מוכחשת יקרא אבל מה שיש לעיין הוא כמה שעות יהיה בין העד הראשון לשני לשחקרא הכחשה ונאמר שהוא מחלוף' תנאי כנסהדרין פרק היו בודקין, דתנן ההם אחד אומר בשמי שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת אחד אומר בשלוש שעות ואחד בחמש עדותן בטלה רבי יהודה אומר קיימת ופסק הרמב"ם ז"ל כת"כ שכת' בהלכות עדות פ"ב וז"ל אמר עד אחד בשמי שעות ביום והשני אמר בשלש שעות היה עדותן קיימת שדרך בני העם לטעות שעה אחד אבל אם אמר האחד בשלש שעות והשני אמר בחמש עדותן בטלה עכ"ל.

ובזה שיש לדקדק ולעיין בלשון הרב ז"ל הוא שנרא' שקשיא מדידיה אדידיה דבראשונה כתב דעבדי איניש למיטעי שעה אחת הא' יותר משעה לא טעי איניש ואחר כך אמר שאם הא' אמר בשלש והשני אמר בחמש עדותן בטלה הרי אם השני אמר בארבעה וחצי שעדותו קיימת. וזו הקושיא עומה יש לדקדק במשנה שהבאתי: ועוד יש לדקדק בלשונו ובלשון המשנה שאפילו יאמר העד הא' בשלש והשני בחמש למה לא היה עדותן קיימת ונאמר שמי שאמר בשלש רוצה לומר צקוף שלש ומי שאמר בחמש ר"ל בתחלת חמש ואין ציינהם אלא שעה אחד ועבדי איניש למטעי שעה אחד.

עוד דקדקו בחוס' שאפילו שנאמר שהעד הא' נתכוון לתחלת השעה והב' אמר בחמש נימא שלא טעה אלא בשעה כגון שהיתה שעה רביעית ומה שאמר בחמש טעה בשעה א' ומי שאמר בשליש' טעה ג"כ בשע' אחת וא"כ אין צבאן טעות אלא שעה א' ולזאת הקושיא האחרונה תרנו התוס' שאינו מנאי שנאמר שטעו השני עדים ומפני זה כשאמר הראשון בשלש והב' בחמש עדותן מוכחשת' שהא' דקדק בשעו' והב' שהרחיק הזמן כ"כ העיד שקר אבל שני' שהב' עדי' טעו אינו מנאי שיטעו השנים וזה ל' התוס' בפסחים פ"ק (דף י"ב ע"א) אלא אמר רבא לדברי ר' מאיר וכו' וא"ת א"כ א' אומר בשלוש וא' אומר בחמש אמאי עדותן בטלה נימא דעובדא ברביעית הוה וי"ל דסבר רבא דאין לתלות הטעות בשניהם עכ"ל.

ובענין השמי שאלות דע לך שצפסחים בפרק הנוכח העלו שלדעת ת"ק טועה אדם בשמי שעות חסר משהו ופירוש המשנה זה שאומר בשמי שעות ביום ר"ל בתחלת שמי שעות וזה שאומר בשלש ר"ל סוף שלש שעות שיש ציינה' שמי שעות חסר משהו ולדעת ר' יהודה ג' שעות חסר משהו ומה שאמר זה אומר בג' זה אומר בחמש עדות קיימת רוצה לומר

מקומות תעמוד שני ימים, הוא דבר התלוי בחכמת התכונה ולא בענין זאת ההלכה, ושם יתבאר סבות זה (הענין). ע"כ.

*

גמ'. אמר אביי בשתמצא לומר וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן מא) ד"ה ולכן שמתי, ושו"ת הריב"ש (סימן קצג).

*

גמ'. בשתמצא לומר לדברי ר"מ אין אדם טועה ולא בל"ב. כתב הפני יהושע, לכאורה יש לתמוה הא"ך אפשר לומר כן א"כ כו"ע אברהם אבינו הו' שאלטגנינות גדולה הייתה בלבו לכיון עמות הרגעים הא' אפילו משה ודוד לא הו' ידעי כדאי"ת בצרכות (ג' ע"ב).

וי"ל דהא דאמר הכא אין אדם טועה ולא כלום היינו צ"ה גופא דאיירי בה מתניתין דו' תקירות דאי אי"תא שאלת מן העדים לא היה יכול לכיון השעה או כמה בשעה א"כ היה לו לומר איני יודע ומהיה עדותו בטילה אלא על כרחך שבדאי יודע לכיון קרוב לסוף השעה שנייה קרוב לתחלת שעה שלישית.

*

תוס' ד"ה זה ידע. עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע א סימן קא) ד"ה וכשאיני לענמי.

דף יב ע"א

גמ'. ומה אי"ל דייקנין בהני סהדי וכו'. עיין נחיצות המשפט (ביאורים סימן ל ס"ק ה).

*

גמ'. אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו וכו'. עיין בשו"ת חכמי פרוצניניה (חלק א' סימן ד) בשו"ת הר"ר ברוך בן הרב ר' יצחק ז"ל, ושם (סימן ז) בשו"ת הר"ר מרדכי בן הרב ר' יצחק אבן קמחי.

*

גמ'. שם. עיין פני יהושע כאן, ושו"ת בית יצחק (או"ח סימן ג ארת ב) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן עו ארת ב).

*

גמ'. לר"מ יהבינן להו מתחלת שעה ראשונה. עיין מ"ש התו' בסו"ד דלא תלינן הטעות כלל ב' עדים כדפרישית לעיל, עכ"ל. וכתב החת"ס, דדקדקו וכחצו שאין לתלות הטעות כלל להורות אפי' בהמומים שאינם מדקדקים בשעת מעשה כמו עדים המעידים שמכונים מתחלה להעיד ואפ"ה אין לתלות הטעות בשניהם והו' יותר חדש ממ"ש לעיל שאין לתלות הטעות בשניהם דלעיל קאי אהמעידים והכא אהמומים.

ובזה מיושבת ק' מהרש"א שדקדק דה"ל להק' באופן שאינם מוכתשים והא"ש דא"כ ע"כ יטעו שניהם המעידים וכבר ידעו חו' שאינם טועים ולא הק' אלא אהמומים.

גמ'. שבחמש חמה במזרח וכו'. בשו"ת הרמב"ם (סימן קלד) נשאל במ"ש בחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב, שם יומא די קרנאתה, האם זה בקיץ ובחורף כאחד. וכן אומרים [לקמן ד' ע"א] חמה בראש כל אדם, האם זה בקיץ ובחורף.

והשיב: זה בכל זמן ובכל מקום. חיה שכל השעות, שמוכרים החכמים בכל התלמוד, הן שעות זמניות [ע"י פירוש המשניות ברכות פ"א מ"ד], ר"ל שכל זמן יש י"ב שעות בלילה וי"ב שעות ביום, יהיה (אורח) היום אשר יהיה. אם יהיה ארוך, תהא כל שעה משעומיו ארוכה בהתאם לו, ואם יהא קצר, תהא השעה קצרה. ואלו השעות הן אשר קוראים החכמים השעה הזמנית וקוראים אותן גם כן השעה הנטויה.

ואחרי (שבארחי) זה העיקר (אני אומר) אם תשים פניך לזד דרום בדיוק והמזרח לשמאלך והמערב לימינך, אז תראה השמש בתחלת היום נמוכה וקרובה לארץ למראית העין, וככל שתעבור שעה מן היום, השמש מתרוממת מן הארץ, היא [והיא] לזד שמאלך, עד סוף השעה הששית ואז תראה השמש נגד פניך בדיוק מול עיניך. וזהו מה שקוראים די קרנאתה. וכשתשלם השעה השביעית, תראה השמש יורדת לזד ימינך והיא תשפל ותרד, עד אשר תשקע. חיה בכל יום, בקיץ ובחורף. אבל כשתהיה השמש די קרנאתה והוא בחצי היום והוא תכלית גובהה באותו היום, תראה אותה נגד פניך, אך תהיה רחוקה מנקודת הקדקוד בעת החורף ונוטה לזד דרום, ובעת הקיץ תהיה קרובה לנקודת הקדקוד וסרה מן הדרום. ותכלית רחוקה מנקודת הקדקוד היא ביום תקופת טבת ותכלית קרובה היא ביום תקופת תמוז.

ב"ל זה באלה האקלימיים, ר"ל ממקום (האקלים) השלישי עד סוף השביעי, וקירובה וריחוקה משתנה כפי המקומות, (במקומות) מעוטי הרוחב לא תתרחק (השמש) מנקודת קדקוד אנשיהם כמו שתתרחק מן (המקום) צעל הרוחב הרב יותר. וכפי רוחב המקומות אפשר שתהיה השמש בחצי היום בנקודת הקדקוד בדיוק ולא יוכל האדם לראות גרם השמש בתחלת היום באותו המקום ובאותו היום, עד אשר יהפוך ראשו אל השמים בתכלית מה שאפשר, עד אשר יהיה כמי שמתפרקד על הארץ, ואז יראה גרם (השמש). חיה דבר שאינו אפשרי בשום מקום בארץ צלל כולה ולא בארץ סוריא ולא בארצות המערב הידועות ולא בארץ מארים, אבל זה אפשר בארץ תימן וכו' ובכלל מן אסוואן בואך לזד דרום.

ול"א הקדמנו לך כל זה, אלא שמדע, שאומרים חמה בראש כל אדם לא כווננו צו, (שהשמש תהיה בנקודת) הקדקוד בדיוק, הואיל חיה לא יהיה אלא ביום אחד בשנה לזד במקומות מיוחדים או בשני ימים בשנה במקומות מיוחדים ג"כ. ולא כווננו צוה, אלא שהשמש היא בתכלית גובהה שבאותו היום ושהיא קרובה אל נקודת הקדקוד ונגד פניו ומולו בדיוק, כמו שבארתי לך, ושאנינו נוטה לזד שמאל האדם ולא לזד ימינו, אלא (מכונת) מול ראשו. ולדעת באיזה מקומות תעמוד השמש בנקודת הקדקוד ובאיזה מקומות לא תעמוד ובאיזה מקומות תעמוד יום אחד לזד ובאיזה

*

גמ'. שם. עיין אור חדש שהקשה על התוס' ד"ה לר"מ, דמאי פריך דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה והלא שפיר יכולין להזימם כשמוכונים על שעה אחת דשני עדים לא טעו. וע"ע גלגל"ח כאן.

ובש"ו"ת דברי יציב (חלק ח"מ סימן כה) האריך בזה, וכחצ שגוף הדבר תליא ברבנותא, דבתשובת מהר"י כי רב (סימן מ"ב) המוצא בשו"ת מהרל"ח (סימן קל"ו) כתב, דלדבריה שלא מלאנו שזכירו בתלמוד טעות בשני עדים המעידים נגדם להזימם או להכחישם, וגם לא נזכר בתלמוד כשנים אומרים בשעה פלונית מיוחדת וזאו שנים אחרים והזימום ואמרו בזהו שעה הייתם עמנו שנאמר עזידי חדא משתי הכחות למטעי וכו', וגדולה מזה מזה כתבו בעלי התוס' בסקנהדרין ובפסחים וכו' ומכאן אתה תדין ק"ו לכו"ע אם בשני עדים שיש קצת הכחשה ציניהם אמרת שאין ראוי לתלות הטעות בשניהם אלא באחד מהם כלל כ"ש שלדעת כו"ע נאמר שכשהשנים הסכימו בשעה פלונית שאין ראוי לתלות בשנים שהסכימו לדבר אחד עיי"ש. הרי דס"ל שהך דלא תלין הטעות בשנים שייך לומר יותר כששניהם הסכימו לדבר אחד מהיכי שזה טעה מלקמיה וזה מלכתריה, דכיון שאין זו הסכמה עלול לטעות.

אמנם מהרל"ח שם בד"ה עוד בזה, כתב עליו דק"ו פריכה הוא, דלומר דאיכא טעות בשניהם זה להוסיף על הזמן וזה לגרוע הוא דבר זר יותר ממה שנאמר שז' טעו בגרוע מהזמן או בהוספה עליו עיי"ש. ולפ"ו יתכנו גם דברך שכתבת לפרש בדברי התוס' בד"ה לר"מ.

ובתשובת מהר"ם אלשקר [סימן ס'] שהציא שם, אף שחלק על מהר"י כי רב מ"מ בגוף כוונת התוס' מודה ליה, אלא שכתב שם [בד"ה ועוד דדבר ידוע] שאין לתלות הטעות בשני עדים מדחיית קושיא בתוס' אליבא דרצא ולגטל זה קידושי תורה ואיכא לתרוי' מילתא בגוונא אחרינא עיי"ש. והמצי"ט בזה"ס סי' מ"ט השיג עליו מאד, כי בעלי התוס' לא מלאו חירון אחר עיי"ש. ובתומים סי' ל' ס"ק י"ג האריך בזה וחזק דברי מהרל"ח ושכ"כ הרד"ו [ח"ד סי' אלף קכ"ח (נ"ח)], כי לומר זה טועה מלקמיה וזה טועה לכתריה לא אמרינן עיי"ש.

אמנם שם בתומים כתב להרד"ו הנ"ל, כי אם זה טועה לאחר היתה צלי ספק הסיבה לרוב זהירות היום עד שגראה כאילו כבר בעצם היום, וכן להיפוך כשזה מקדים ע"כ הסיבה משום עכירת היום ואפילת האחר, ואין יתקיימו שתי הסיבות כאחד שזה מקדים וזה מאחר, אבל שסיכמו שניהם בטעות אחד הוא אפשרי שהסיבה הגורם לזה גורם לזה עיי"ש. וזה שייך לגבי הנימוזין עצמן וכן להזימוזין עצמן, אבל לפי הנ"ל שהז' טעויות הם שהניזום טעה לקמיה והזימוזים טעו לכתריה אין זה תרתי דסתרי, דהזימוזין אומרים עמנו הייתם במקום פלוני, ומחמת שינוי הנוף והאקלים אמרו שכבר היה שעה חמישית מחמת ששם היום מאפיל במקדש, ואילו במקום זה מתאחר הרבה להאפיל ולכן אמר העד שעה מוקדמת, וזוהי ליכא סברת התומים

להרד"ו, ואף שז' טעויות הם מ"מ הוי כטעות אחת שאפשר שסיכמו שניהם, וע"כ דהתוס' לא נחמי להכי ולא חילקו בכך.

*

תוס' ד"ה אלא אמר רבא. עיין בשו"ת מהר"י כי רב (סימן מב) ושו"ת תורת אמת (סימן יז).

*

תוס' ד"ה באיזה יום. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק ח"מ א' סימן ט).

דף יב ע"ב

גמ'. אלא שבב' חמה במזרח ובז' חמה במערב. עיין בהגהותיו לעיל (יא ע"ב) מה שהצאתי משו"ת הרמב"ם (סימן קלד).

*

גמ'. תנן ר"מ אומר אוכלין בל' ה' ויורדין בתחילת ו' וכו'. כתב הרמב"ם (פ"א מהל' חו"מ ה"י): שעה חמישית אין אוכלין זה חמץ גזירה משום יום המעון, שמה יטעה צין חמישית ושישית, ע"כ. ונשאל על זה בשו"ת הרמב"ם (סימן רנב) דהא הנוסח בהלכות רב אלפס [סי' תש"ז] שמה יטעה צין ה' לו'.

ועל זה השיב: מה שז' בהלכות שמה יטעה צין ה' לו' הוא האמת, והוא מאמר התלמוד כפי מה שהקשה שם, וזכרתי אני דבר הנופל לרוב והוא חלוק שעה בשעה אחריה, בהיות שכונתי בכל החצור הזה להקריב הדיין אל השכל או אל דרך הרוב. ע"כ. וע"ע במפרשי הרמב"ם.

*

גמ'. ר"י אומר אוכלין בל' ד' וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קכא) ח"ל: הא דק"ל כר' יודא אוכלים כל ארבע ולא יותר. בשנת העיבור שהיום מאריך בגבולינו, שצסוף ארבע עדיין כמו ג' שעות עד חצות, עד אימת שרי לאכול חמץ, עד ז' שעות קודם חצות לעולם, או נימא דכי שלימא להו ד' שעות מתחילת היום לעולם אסור באכילת חמץ.

והשיב: יראה מתוך ההלכה דלעולם שרי לאכול עד ז' שעות קודם חצות. ואע"ג דמסקין רצא דטעמא דרבי יודא גזירה משום יום המעון, וארבע זמן סעודה לכל היא; ולהך שינוי נזכר לומר דלעולם אפילו צימים הארוכים זמן סעודה היא בארבע מתחילת היום, לאחר ד' שלים ליה זמן סעודה, ויש כאן לגזור משום יום המעון. מ"מ הואיל ולשינוי קמא דאדם טועה ז' שעות אין לאסור לעולם רק ז' שעות קודם חצות כדמוכח התם. אע"ג דמסקין בשינוי אחרינא אגופא דגזירה דאינה אלא ז' שעות קודם חצות לא הדר. וכעין זה דקדק ר"ת בתוס' פ' החולץ ובפ' אע"פ, מתרי שינוי דתלמודא דגרופא ומינקת אסורה להינשא. והא דנקט ר' יודא אוכלים כל ארבע משמע דלא תלין בקודם חצות, היינו משום דצימים צינויים לעולם צסוף

ליה רבנן שעה אחת ללקט עצים, אע"ג דיש לוקט דרביעית שעה ויש לריץ יותר משעה, מ"מ חפשו חכמים שיטורה בשעה לפי שהוא חלק מצבור בעיתותי לילה ויום, וכן נוכל לומר דנ"ד. ע"ב. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אימתי שלא בשעת ביעורו וכו'. הרמב"ם (בפ"א מהל' חמץ ומצה הל' ג') פסק, וז"ל: אינו לוקה על לאו לא יראה ולא ימנע אל"כ קנה חמץ בפסח או חימנו כדי שיעשה מעשה. וידוע קו' המשנה למלך (שם) הא מפורש לקמן (דף צ"ה ע"א) דלאו דנ"י הו' ניתק לעשה, ואיך פסק הרמב"ם דאם עשה מעשה דלוקה משום כל יראה הא אכתי הו' ניתק לעשה.

ובשורת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן צא) בדרוש לזן המחבר, כותב שרצים מתרצים דאין מקום לקושיא זו, דשפיר פסק דאם עשה מעשה שהוא לוקה משום דנ"י אף שהוא ניתק לעשה, מ"מ יש נפקותא בקיימו ולא קיימו או בציטלו ולא בציטלו, לכל מר כדאית ליה כמו שהוא בכל לאו הניתק לעשה.

ובותב שם: אף יש צוה מקום עיון לעמוד על החקירה אי שייך במצות עשה להשפחת שאור בציטול העשה צידים, וכבר עמד על זה הגאון בעל שאגת ארי' (סי' פ') ע"ש. דלכאורה לא מצינו צוה שיצטל עשה דתשציתו צידים דממ"נ אי מצטל העשה ע"י ששורפו או משליכו לים או מפררו וזורה לרוח צוה הציטול גופא קא מקיים העשה ומשציתו מן העולם וכו'. וגם אין לומר דמשכחת ליה שיצטל העשה ע"י שמכרו או נתנו לנכרי דצוה לא נתצטל עדיין העשה דאם איתא עדיין צוה ציד נכרי הא יכול לקנות ממנו לקיים העשה דתשציתו ואם אין הנכרי רוצה להחזיר לו או שהנכרי אכלו או שרפו צוה הוא לא עבד מעשה וציטול העשה נעשה ע"י הנכרי וא"כ לא שייך ציטול עשה צידים גבי לאו דנ"י דעשה דתשציתו ליתא בציטול.

אך דבר זה לכאורה תלי' בפלותתא דר"י ורבנן בפסחים דלר"י דסבר אין ציטור חמץ אלא שריפה שפיר מצינו ציטול העשה דתשציתו כגון שה' וזרקו לים או מפררו וזורה לרוח וא"כ ציטול העשה שהוא במצות שריפה והוא ציטור מן העולם ע"י ציטול אחר. והשאלה שפיר מצינו גבי עשה דתשציתו ציטול העשה צידים ושפיר לקי על לאו דנ"י אף למאן דסובר ציטול ולא ציטול.

אבל אני אומר דדבר זה לאו מלתא דפסיקתא הוא ותלי' באשלי רבדרי דממס' פסחים דף י"ב ע"ב איחידה רבינא לרבא א"ר יהודה אימת שלא בשעת ביעורו אכל בשעת ביעורו השבתו בכל דבר. ופירש"י שם אימת אני אומר דאין ציטור חמץ אלא שריפה שלא בשעת ביעורו שחלת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אכל בשעת ביעורו בשעת שהוא מוזהר מן החורה השבתו בכל דבר. וטורה זה למה אם אין לו עמים לשרפו ימתין עד שעת ביעורו וישצית בכל דבר עכ"ל רש"י. אמנם החסו' שם מקשין על פירש"י ומפרש'י איפכא דשעת ביעור הוא קודם שצטע שהוא נקרא שעת ביעורו והואל ומיקון חכמים הוא להשצית קודם שצטע ושלא בשעת ביעורו הוא לאחר

שעה ד' היינו צ' שעות קודם חלות וק"ל, והמיקל לא הפסיד. ע"ב.

*

גמ'. עדות מסורה לזריזים חמץ לבד מסור. עיין בשו"ת מהר"י ווייל (סימן פז) בעובדא שאחד הכה את חבירו על מוחו בחרב, והמוכה נפל למשכב וחלה ד' שצעות ומת, והועד שלא מת מחמת אותו המכה, וכתב: דלאו כל אדם מהימני על האומדנא לומר לא מת מאותה הכאה, דווקא הדיינים או עדים כשרים הזריזים וזריזים וראויים להעיד בפני צ"ד דסמכין עליהו למקטל גבא. כדאמר' פ"ק דפסחים עדות מסורה לזריזים חמץ לכל מסור, משמע דלריכים עדים זריזים. ובפרק החובל [בבא קמא דף ט'] סבר רבי שמעון התימני דאפילו העדים לא מהימני אאומדנא אלא דווקא הדיינים. ואפילו רבי עקיבא לא פליג עליה וסבר דהעדים מהימני אאומדנא אלא דווקא אותם עצמם שהעידו שהרגו כיון דסמכין אעדותם להמית הרואה אל"כ זריזים הם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשנ"ץ (חלק א סימן קנג).

*

גמ'. שם. בשו"ת שאילת דוד (חלק אה"ע סימן יא) כותב בשו"ת: ד' ואפשר לדחוק ולומר, דהאדם בעלמא אינו מדייק בטביעת עין כ"כ, משא"כ בעדות, דעדים דייקי טפי, כאמרם עדות מסורה לזריזים, ובפרט שהם שנים, עם כ"ז הוא דוחק. ע"ב.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרי בשמים (ח"א סימן ג) צידון מקוה שעשה איש אחד ציטול, שכותב, שהכשר מקוה מסור לזריזין ולחכמים, והוי כהא דאיתא כאן, עדות מסורה לזריזין, חמץ לכל מסור, וגם ציטמות (כ"ב ע"א), ערוה לכל מסורה עדות לצ"ד מסורה, ועיין בסוכה (מ"א ע"ב), א"ה ערבה נמי נגזור, ערבה שלוחי צ"ד מייתי לה, לולב לכל מסור, ומה"ט במקוה של יחיד, אין למקוה חזקת כשרות, ורק במקוה של צבור שהמתעסקין בה מומחין הם, אמרין רוב מציין אלא מקוה בקיאות הם, עיי"ש.

*

גמ'. ויהבו ליה רבנן שעה אחת ללקוט בה עצים. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קסז) בענין מה דמרגלא בפומיה דאינשי, שצריך הנשר לשהות במלח שעה אחת, אם יש שום סמך או ראיה על זה.

ובותב: יראה דאין צריך כל כך סמך או ראיה לשיעור זה. די"ל שנהגו העולם כדברי א"ז ושערי דור"א דכתבו דשיעור מליחה כשיעור גליית אותה חתיכה עצמה לפי גדלה ועוציה, והואיל ואין שיעור זה שוה בכל החתיכות קצעו העולם להם שיעור מוגבל ותפשו שעה לשיעור זה. כדאשכחן בכה"ג שחפס החלמוד שיעור שעה בלא טעמא, בפ"ק דפסחים יהבו

גמ'. **שם.** עיין חוס' ד"ה אימתי, פלוגתא רש"י וחס' צענין
אי חיוז שריפה לר' יהודה קודם חלות כרש"י או אחר
חלות כרש"י דילפינ מנותר.

והנה קושיות החוס' תמורים מאד, והאחרונים כתבו דרש"י
לשיטתו דס"ל למעלה (ד' ע"ב) דציטול מועיל מטעם
תשציתו, וא"כ ע"כ תשציתו לפני חלות דלאחר חלות לא מהני
צטול דאינו נרשומי, וע"כ ס"ל דגם עיקר שרפה מה"ט לפני
חלות דכיון דלפי פשוטן של עניינים שרפה לר"י מטעם תשציתו
ולרש"י זה מעט לפני חלות כדי שאם יבא חלות יהי' כבר מושבת,
משא"כ לר"י דס"ל לעיל שם דצטול אינו מטעם תשציתו מה"ט
גופא דעיקר תשציתו, משש ולמעלה, ומה"ט ס"ל לתוס' דצטול
מטעם הפקר, ומה"ט ס"ל לר"י כאן דעיקר חיוז שרפה שזה
נורת תשציתו לר' יהודה אחרי חלות.

אלא דקשה ע"ז דסו"ס גם אחרי חלות איכא עשה דתשציתו
שזה שרפה לר' יהודה ומ"ט השבתתו בכל דבר לרש"י
אליבא דר"י.

ובשו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן קח) כ' די"ל ההסבר הזה,
דלמש"כ רש"י לעיל ד' ע"א וצ"ק כ"ט ע"ב ולקמן
ז"ה ע"ב דעובר צ"י משש ולמעלה וא"כ נהי דהמנזה לכתחלה
בשרפה שזה הדיעור המעולה מכ"מ כיון דכבר מוחר ע"ז אחר
חלות כלשון רש"י ד"ה שלא צא"ד שכ' שהוא מוחר מה"ט ולשון
מוחר מה"ט צ"מ היינו ל"ט לשון אזהרה וא"כ אינו צדין
שיתחייב בשרפה דוקא מכה הטענה דאם לא מצא עדים דלקמן
כ"ז וכל רגע שמשה עובר צ"י, ולעיל ו' ע"ב כ' האחרונים
מדיוק לשון רש"י דלית ל' לרש"י כתוס' לקמן כ"ט ע"ב
דמשה חמץ ע"מ לצערו אינו עובר דלרש"י עובר.

והתוס' או דאולי לשיטתם דמשה חמץ ע"מ לצערו אינו
עובר א"כ אפשר לשרוף ברווח מה"ט גם אחרי שש,
או דס"ל כדעת הראב"ד והר"מ ומג"א סי' תמ"ו דאינו עובר
צ"י אחרי שש ולענין תשציתו זה נורת ההשבתה צומנה, נמצא
לתוס' חל עיקר חיוז ההשבתה לאחר חלות וכ"כ הרא"ש פ"ק
סי' ד', ולרש"י לפני חלות.

אלא דז"ע ע"ז שכ' חוס' ד"ה ניכול כולה שית ח"ל לאו דוקא
כולה שית דהא צריך לשרוף חוץ שש ע"כ, וכ' בחי' רבינו
דוד (תלמיד הרמב"ן) ח"ל נראה שהם סוברים שמה שאמרו על
שעה ששית שהיא מדבריהם זהו על תחלת השעה אבל ודאי דין
תורה הוא שתחיל האיסור בשעה ששית כי היכי דלא ליגע
באיסורא דאורייתא, ור"ל לומר שמתאחר שאסרה תורה את
החמץ מתחלת שבע שעות צריך שיהי' מצוער כשתחיל שעה
שביעית, וכבר כתבתי שאין לומר כן אלא בשבת הימים מפני
שאמרה תורה שבעת ימים שאור לא ימצא צבתיכם אבל י"ד
שנתרבה מיום הראשון תשציתו לדיעור נתרבה שיעשה הדיעור
באותו חוספת [ר"ל חוס' על ז' ימים דהיינו ע"פ מחלוקת] ויש
במשמע שיעשה בתחלתו [ור"ל תחלת השביעית לא סוף ששית].

ובשם הרמב"ן מציא רבינו דוד דס"ל ג"כ כתוס' שצריך לצער
מה"ט סוף שעה ששית אלא דרמב"ן ס"ל דמה שאכלו
סוף ששית מקיים דיעור דתשציתו, ואין זה ענין למחלוקת הר"ה

ומן איסורו ע"ש בתוס'. הרי לדעת רש"י אחר זמן איסורו גם
ר"י סובר דהשבתה בכל דבר ולפ"ז אם כבר עבר על לאו דצ"י
שהוא לאחר שבע לא מנינו צ"י ציטול העשה צידים הואיל וגם
לר"י השבתה בכל דבר. ע"כ. עיי"ש ברארן.

ובסו"ד כותב: וזה אמרתי מלתא בטעמא ליישב גם קושית
החוס' שם צד"ה אימתי שלא כו', דמקשין על פירש"י
דהא מנותר יליף ר"י דחמץ בשריפה ונותר אחר זמן איסורו
טעון שריפה. ואמרתי דלא קשה קושית החוס' דהא ר"י דילף
שם דף כ"ח ע"א ודן דין אחר נותר ישנו צבל תותירו וחמץ ישנו
צבל תותירו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה וחכמים אמרו לו
אשם חלו וחסמא עוף הוצא על הספק לדברך יוכיחו שהן צבל
תותירו שאנו אומרים בשריפה ואחיה אומרם בקצורה. ולפ"ז י"ל
לאחר שהקשו לו חכמים זאת הפירכא באמת חזר ר"י ולא יליף
מנותר ואמר אימתי שלא בשעת ציעורו אצל בשעת ציעורו
השבתתו בכל דבר. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן כט) תמה על
הדרכי משה בטור אור"ח סימן תל"ד [אות א'] שכתב,
דאין שורפין חמץ צלילה, דכיון דשריפת חמץ ילפינ מנותר אם
כן דינו כמו קדשים שאין שורפין צלילה. וכתב: יש להקשות, אם
כן למה להו לרבנן למימר לר' יהודה כל דין שאתה דן כו' לא
מצא עדים כו' [פסחים כ"ו ע"ב], בקיצור הוה להו למימר ליה
שדינו להקל דאי מצא חמץ צלילה יעכצנו צלילה ציתו. בשלמא
לשיטת הסוברים דר' יהודה דוקא אקודם זמנו קא"י, אבל חוץ
וזמנו השבתתו בכל דבר, אחי שפיר, אבל להסוברים דאף בתוך
המועד סבירא ל' לר' יהודה דאין ציעור חמץ אלא שריפה,
קשה.

[עוד תמה על הדרכי משה, מהא דאמרין לעיל דף ה' ע"ב
אמר רבא שמע מינה מדר' עקיבא תלת כו', וקשה האין
מוכת דסבירא ליה לחלק ינאח, דלמא סבירא ליה ללא ינאח
ואפילו הכי אין שורפין חמץ צי"ט דאין שורפין קדשים צי"ט
כנותר.]

וע"ע בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קנא).

*

¹ היא שיטת רש"י כאן ד"ה שלא בשעת ציעורו, והסוברים דבתוך
המועד דוקא בשריפה, היא שיטת ר"ת בתוס' ד"ה אימתי.

² עיין בחידושי עמ"ס פסחים (ה' ע"ב), ד"ה ושמ, שהביא מרן
קושיא זו, ואולם שם כתב גם ישוב עליו, וז"ל שם: ראיתי להעלות
כאן במה שהקשתי בימי חורפי לפמ"ש הרמ"א בש"ע סי' תמ"ה
בשם מהר"ל דיש לשרפו ביום דומי' דנותר דאין שורפין קדשים
בלילה, א"כ ה"נ נימא דלהכי אין שורפין חמץ ביו"ט דומי' דנותר
ומנ"ל לרבא דל"ל לר"ע מתוך, וכעת מצאתי קושי' כעין זו בפ"י
בשם הרא"ש מלונלי, ולפע"ד דארבא לק"מ מדאמר ר"ע מצינו
להבערה שהיא אב מלאכה ש"מ משום שהיא אב מלאכה הוא ולא
משום דמיון נותר, ור"ע הה"נ דהומ"ל משום דמיון דנותר אלא
דעדיפא מני' קאמר, ע"כ.

בין ה' לו' (עיי' ברמב"ם פ"א מהלכות חמץ דין י"ג ובלח"מ שם), ומכ"ש בזה דלא הוי אלא חומרת הגאונים ואין להחמיר בדינים אלו.

ועוד אפשר לומר דזה דמי למ"ש מהרש"ל על דברי התוספות ד"ה לר' מאיר דבהמשך הזמן לא חיישינן שיטעו כגון אם חומר ה' שעות עמנו הייתם לא אמרינן שמא טעה ולא היה אלא ד' דאין זה ענין כלל לטעות דאזיה שעה ע"ש, א"כ ה"ה בזה י"ל כן.

*

גמ'. רביעית מאכל ב"ל אדם. כ' בשו"ע או"ח (סימן קנז סעיף א), כשיגיע שעה רביעית יקבע סעודתו, ואם הוא ת"ח ועוסק בלימודו, ימתין עד שעה ו', ולא יאחר יותר דהוי כזרק אבן לחמת אס לא טעם מידי בצפרא.

והעיר המגן אברהם (סק"א) דמשמע מש"ס כאן דחשבינן מעלות השחר שעות זמניות, דהא מייחית לה לענין חמץ בפסח, ובחמץ חשבינן כן כמ"ס ס' תמ"ג, אמנם בתענית דף כ"ה גבי אחאז משמע דחשבינן ו' שעות משעה שקם ממטתו ע"ש ברש"י.

וב' המג"א דל"ל דמאי דחשבינן משעה שעלה עמוד השחר, משום דרוב העולם עומדים בעמוד השחר. ומכאן יש ליישב מה שמאריכין בשבת וי"ט לפעמי' אח' ו' שעות היינו משום דחשבינן ו' שעות משע' שקמים ממטת עס' רפ"ח. עכ"ד.

ומצאתי בגזירת ארי על מסכת תענית (כה ע"ב) שהעיר ג"כ בזה, שכן אהא דאמרינן התם קודם חלות לא ישלימו, ופירש רש"י דאכתי לא חל עליו חובת תענית כי נחתי גשמים קודם חלות חלות זמן אכילה היא ומחלות ואילך חל התענית כיון שלא סעדו בשעת סעודה. וע"ז כתב: וקשה לי הא מסיק בפרק קמא דפסחים, דשעה ד' זמן סעודה לכל היא. ויש לומר משום דאמרינן התם ששית מאכל תלמידי חכמים וכיון דעד ששית לא חל תענית על תלמידי חכמים לפיכך לא ישלימו צירדו גשמים קודם חלות ואל תתמה כיון דחל תענית על רובא דאנשי כפר משעה ד' וכי מפני שלא חל על תלמידי חכמים לא ישלימו שהרי גדולה מזו אמר רבי יוסי בסמוך קודם ט' שעות לא ישלים הואיל ולא חל עדיין על בני מלכים כדמיימי מאחאז מלך ישראל אף על גב דחל כבר אכולי עלמא.

*

גמ'. שם. כדאי להביא דברי החיד"א בצרכי יוסף (או"ח סימן קנז), וז"ל: כתב הרב החסיד מהר"י זמח צהגהותיו כ"י ראוי לאדם לבין מאד צעת אכילתו, ולא לאכול כבהמות, ואריך אדם לזכור צעת אכילתו חרבן הבית, כמ"ש בזה תרומה דף קנ"ו, עכ"ל. והאיש הירא ישים תדיר נגד עיניו מה שאמרו רז"ל והביאורו התוספות בכתובות דף ק"ד עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ויחדר האיש הירא בהעמיקו בזה.

והב"ב (שם סק"ד) כתב, טוב שישים אכילתו ביום קלה מצלילה. ויאלץ ב"ב ביום אס חלש לצו ואל ימלא כריסו

פ"ק עם החוס' והרמזין ושאר ראשנים אס מתקיים תשציתו לאחר שש באכילה דהתם כבר שעת איסור אכילה אכל הכא קודם חלות העשה בפועל בחלות וע"י אכילתו בשעת היסור לא מתחייב חו לשרפו עיין ה' בלשון רבינו דוד.

עכ"פ שיטת החוס' דחיוצ השבתה מה"ת לסוף שש לא כדמוכא להלן בדבריהם דוקא תחלת שבע כאשר בארנו למעלה וצויתר זה קשה דהא דבריהם דד"ה ניוכל אליבא דר"מ דאליבא דיד' קושיית הש"ס שם, ולר"מ הלא כ' המפרשים לוכא בע"פ לאו דאכילה כמו לר' יהודה, וממילא לוכא גם ב"י כמס"כ בתשובת נוצ"ק ס' כ"ו, וליכא רק תשציתו חו עיקר מלותו אחרי חלות, ואס מוכח מתוס' ד"ה אימתי דאפילו לר' יהודה עיקר זמן ביעור מה"ת תחלת שבע א"כ ק"ו לר"מ א"כ דבריהם דמוכח דהזמן סוף ששית כריכים ביאור רב לפי הצגת רבינו דוד בדבריהם.

איברא אי לאו דנמנא בחי' רבינו דוד כהצגתו דהחוס' כאלו דעתם דעשה דתשציתו חל בחמת צוק שש, י"ל דאין הכרח כלל בדבריהם דז"ל חוס' הרשב"א אשר משם נלקח דהחוס' אלה, לא דוקא כולי שית שהרי נרצין לשרפו לכה"פ צוק שש קודם שיכנס בחיוצא דאורייתא ע"כ, ויראה דמה שגורו איסור אכילה ואיסור הגאה בשעה שש משום דאחי למטעי הנה זה עדין לא הי' מחייב דנגזור גם חיוצ שרפה מדרבנן כיון דגם אס יעבר שש בצפרא חורה לרוב וכו' נתקיימה עיקר הגזירה, אלא דהי' גזירה מיוחדת לענין שרפה שש גזירה אטו אחר שש דמחויב מה"ת לשיטת ר"מ, אלא דאס בחמת גזרינן איסור אכילה והגאה מתחלת שש מחשש טעות וכו' א"כ זה מחייב דגם שרפה יהי' תחלת שש דהא תשש הוא דיאמר על שבע שהוא שש, אכל לר"מ אליבא דאבי דאין מקום איחלופי כלל ומקשינן דיאכל כל שש, היינו דנפל סבת הגזירה של איסור אכילה, אכל עדין יש מקום הגזירה של שרפה צוק שש לא מצד עמנו מה"ת אלא כדי שלא יכנס בין רגע קטן לאחר שש דאס לא יתחיל צוק שש ממש וימתין עד רגע אחרונה הנה עומד תחלת שרפה תחלת שבע וכבר נכנס לתוך שבע רגע קודם שהתחיל לשרוף ופגע בדאורייתא וכי אפשר לזמנא או למסור לרבים ופשוטי עם דבר שקשה לזמנא, ואעפ"י שסו"ס משהה חמץ ע"מ לצערו אי אפשר לבנות חקנת כל הכלל על המצאה זאת של ע"מ לצערו.

*

גמ'. גזירה משום יום המעונן. בשו"ע יו"ד (סימן ט) מבואר דבשר ששהה ג' ימים מעת לעת בלא מליחה, נתייבש דמו בחוכו ולא יא עוד ע"י מליחה ואין לאוכלו מבושל, אלא לל. ושם (ס"ג) כ' המחבר, דאס שרו אותו במים תוך הג' ימים, יכול להשהותו עוד שלשה ימים אחרים פחות חצי שעה.

אמנם בספר לזית חן (פרשת אחרי מות) כתב, דלמאי דאמרינן בסוגיין, לר"י אס טועה ג' שעות, א"כ אין להשהות רק ג' פחות שלש שעות כו', עיין שם.

אכן הפתחי תשובה (יו"ד שם סק"ל) כתב דלדעתו חומרא יתירה היא, דודאי דוקא באיסור דאורייתא חיישינן כדאמרינן כאן גזירה משום יום המעונן, ולא קאמר שמא יטעה

לכתחלה ציבור שיוכל לעשות סעודה שלישית בסעודת שחרית ולהפסיק בין מאכל למאכל.

והשיב: דע, כי אין לאכול סעודה שלישית אלא אחר חלות, מדאמרין בפ"ק דפסחים דארבעה עשר שחל להיות בשבת, דאינו מניח לשבת אלא מזון שמי סעודות. והאוכל סעודת שחרית אחר חלות, יכול להפסיק הסעודה לשמי סעודות, אבל האוכל קודם חלות אין יכול להפסיק, ואין הצבור בקיאים בזה. ע"כ. וע"ע בשו"ע או"ח (סימן רצא) וצו"כ סס בזה. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן לט).

ויש להעיר ממ"ש הרא"ש לעיל מיניה (סימן ד) וז"ל: ועל שאלת, בסעודה שלישית, אם יכול לעשותה מיד אחר סעודת שחרית, שפסיק בסעודה ויבדק. אני ראינו את רבותי נוהגין וכן אני נוהג אחריהם. כשנמשכה סעודת שחרית ד שבע שעות, שכבר הגיע זמן המנחה, שמפסיקין סעודתן ומזכרין ברכת המזון ונותלין ידיהם ומזכרין המוציא, דאל"כ, כיון שנמשכה כל כך זמן הסעודה, לא היו יכולין לאכול סעודה שלישית אלא באכילה גסה. אבל קודם זמן המנחה אין לאכול סעודה שלישית. וכן מוכח בכמה דוכתין, שאין סעודה שלישית אלא בזמן המנחה. דמיא דפרק כל כתיב הקדש [דף קיט] מדיחיס כלים בשבת לאותה שבת כיצד קערות שאכל בהן ערבית, מדיחין לאכול בהן שחרית, שחרית, מדיחין לאכול בהן במנחה מן המנחה ולמעלה שוב אינו מדיח. ותמן נמי התם מצינן מזון שלש סעודות כיצד נפלה דליקה בליל שבת, מצינן מזון שלש סעודות, ששחרית, מזון שמי סעודות, במנחה, מצינן מזון סעודה אחת.

ובן יש מציאין ראייה מההיא דפסחים בפ"ק דארבעה עשר שחל להיות בשבת, מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מזון שמי סעודות, ואם היה יכול לאכול סעודה שלישית קודם חלות, היה לו לשייר מזון שלש סעודות. ואין נראה לי ראייה, משום דאפילו יפסיק סעודתו בבקר ויחלוק סעודתו לשמים, מכל מקום די לו בכדי סעודה א', תרתי כריסי לית ליה, וצמזון סעודה א' יפסיק לו, בין יאכלנה בהפסק בין שלא בהפסק. וכשהוא מפסיק מן המנחה בסעודתו ומזכר ברכת המוציא, אין כאן משום מרבה ברכות שלא לצורך, כיון שהוא מפסיק מפני כבוד השבת, לקיים סעודה שלישית. ודוגמא לדבר: היה יושב ואוכל וקדש עליו היום, שמפסיק ומזכר [ברכת המזון, למאן דאית ליה דמקדש וחוזר ואוכל ה"ג מסית דעתו] בצרכת המזון וקוצע לו סעודה שלישית. ע"כ. וז"ע סתירת דבריו. וכן העיר הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס].

*

גמ'. שם. פרש"י, מזון שמי סעודות ולא שלש כו' וערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה, עכ"ל. והנה שלמים וכן רבים תמיהו על לשון רש"י בזה דהא בלאו הכי אסור לאכול מחמש שעות ולמעלה משום איסור חמץ.

והפני יהושע כתב לתוך דבריו רש"י פשוטים וברורים ומימקוין עמו משום דקשיא ליה דלכאורה כל הך מילתא דמשיירין מזון שמי סעודות כו' מלתא דפשטא היא ולא שייך למיתנייה כלל דאי לענין עיקר דינא דשזירא דאפילו בחול נמי קתני לעיל מה שמשייר יניתנו צניעא ואורחא דמלתא נמי לשייר

בפעם אחת ויתנהג ע"פ מה שכתוב בענין המן בערב צמר לאכול ולחם בבקר לשבוע.

איתא בזהר פרשת בשלח לא ליבעי אינש לבשל מוונא מן יומא ליומא אחריו ולא לעכב מוונא מן יומא ליומא אחריו (והטעם כדי שיקש בכל יום על מזונותיו וישתכחו על ידו ברכאן בכל יומא ויומא לעילא עי"ש).

*

גמ'. ששית מאכל ת"ח. בזה"פ"ק בזה"מ חיים (פרשת וירא) כתב לפרש בזה מאמר הכתוב והוא יושב פתח האהל "כחוס היום", דמורה על ר' שעות שהוא עת זמן סעודת תלמיד חכם, ולא רצה אצרהם לאכול פתו לבדו והמתין על אורחים.

ובאן העיד הכתוב על אצרהם שלא רצה לגמול חסד עם גופו, כי אם בהקדם לגמול חסדיו לעניי עולם ואז עממה פתו יאכל ולא בלעדס, ואף שכבר היה כחוס היום זמן סעודה האחרונה שאחר כך הוא חוזק אכן לחמת, לא נמנע מלהמתין עד אשר יתן פתו לעני.

*

גמ'. בזורק אבן ל'חמת. כגון חמת יין שהוא חסר חזקתו לתוכו אכן שיתמלא וזה לא מעלה ולא מוריד ועוד היה שיתמלא יין (מג"א סי' קנז בשם של"ה בשם שביילי אמונה).

*

גמ'. אלא דלא טעים מידי בצפרא. עיין מ"ב (סימן קנז סק"ה) דמ"מ לכתחלה נראה דנכון לקבוע סעודה בששית אף אם טעם מידי בצפרא דהא דרכן היה לאכול פת שחרית קצת וכדאמרין בגמרא [סוכה כו] כד טעם בר די רב עייל לללה ואפ"ה משמע בשבת דף י' דזמן סעודה הוא עד שעה ששית וצ"כ כמש"כ.

*

רש"י ד"ה שלא בשעת ביעורו. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ג סימן רבג) וצו"ד כותב: והנה בזה דאמר ש"מ אין ביעור חמץ אלא שריפה קשה ליה, הא לרש"י לשיטתו בשעת ביעורו דהיינו לאחר זמן איסורו השבתו בכל דבר, כמ"ש רש"י בפסחים י"ב, וכמדותה שכבר הארכתי בזה בתשובה. אך י"ל דזה לפי המסקנא דמבערין מעיו"ט, א"כ יש לחלק בין שעת ביעורו לאחר זמן איסורו, אבל אם ניימא דתשבייתו צו"ט א"כ תמיד הוא לאחר זמן איסורו, וע"כ דלר"י דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה ע"כ לאחר זמן ביעורו הוא והיינו בשעת ביעורו, וז"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה אימתי. עיין פני יהושע כאן, ומ"ש על דבריו בשו"ת דברי מלביאל (ח"א סימן כט אות ו). וע"ע באור שמח (פ"ג מה' חר"מ ה"א) ושפת אמת כאן.

דף יג ע"א

גמ'. ומשיירין מן המהדורות מזון שתי סעודות וכו'. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל כב סימן יג) אם מותר לדרוש

*

גמ'. טהורות לא ישרפו שמא ימצאו להן אובליין. בשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן עח אות עב) כותב: וביותר מנינו בפסחים, ד"ד שחל להיות בשבת דטהורות לא ישרפו שמא ימצאו להן אובליין וגם בספק דשמא חוץ לחומה לנו האורחין אין לנו מדחין העשה דאם משמרת תרומותי מפני ספק דמ"ע דתשביחו. כי אין לדחות ודאי איסור מפני ספק. וגם בתרומה תליה לא ישרפו מפני הספק דשמא יבא אליהו ויטהרם. אלמא דגם אם עתה רק ספק איסור הוא לר' יהושע אין לנו מחהרין על טומאת תרומה תליה והחשש הוא רק שמא יטהר אליהו למחר ויהיה תרומה טהורה. בכל זה לא היה נדחה מפני הספק מ"ע דתשביחו. משום דעכשיו עושה בודאי ספק איסור ושמא למחר לא יעשה איסור כלל דשמא ימצאו להן אובליין.

ולפי הנראה מהסוגיא זו לדחמן ידוע לא מהני ביטול ולכן שורפין טהורות היכא ידידע דלא יהיה אובליין למחר. ויש לעיין בפ"י פסחים (דף ד') מש"כ בה"א דהיה יושב צבהמ"ד ונוצר שיש לו חמץ צביתו. ואין פה המקום לדבר בזה. הנה רואין אהנו דספק מזה דאורייתא דהיום אינה נדחית מפני ספק מזה דאורייתא דלמחר. וכש"כ ודאי מזה דעכשיו אינה נדחית מפני ספק מזה דלמחר זמן. וכמו דא"י ב"ה (דף ל"ד) דספק מזה דאורייתא קודם לודאי מזה דרבנן אבל לא לודאי מזה דאורייתא. ע"כ.

*

גמ'. כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות וכו'. הטור (או"ח סימן רצח) כותב: ורגילין להזכיר אליהו הנביא [במוצאי שבת], ופירש ב"ה הטעם, לפי שהוא עמיד לבשר הגאולה, ואיתא בעירובין [מג ע"ב] מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי י"ט, וע"כ לנו מתפללין כיון שעבר השבת ויכול לבא שיבא ויבשרנו. ע"כ.

והאבודרהם (סדר מוצאי שבת) מביא טעם הנ"ל, וכתב שם דקשה לזה הטעם למה אין מוזכרין גם כן במוצאי ימים טובים.

ותירין מפני שדין יום טוב הוא יום אחד ולאו עושים שני ימים והואיל ונדחה נדחה.

וע"ז עיקר הדבר כתב שאין נכון זה הטעם, רק מה שתקנו להזכיר אליהו במוצאי שבת הוא על שם דאמרין בשבת בפרק כל כתבי הקדש ואמר רב יהודה אמר רב אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהם אומה ולשון שנאמר ויהי ביום השביעי ילאו מן העם ללקוט ולא מלאו. וכתב בתרי' ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. ועוד אמרין התם אמר רבי שמעון בן יוחאי אלמלא משמרין ישראל שני שבתות כהלכתן מיד נגאלין שנא' כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו'. וכתב בתריה והביאותים אל הר קדש. ועל כן אנו אומרים להקב"ה הרי שמרנו את השבת כמו שצויתנו מעתה שלח לנו את אליהו הנביא.

שני סעודות אחת לערבית ואחת לשחרית ואי משום שלא שיר בשבת שלש לצורך סעודה שלישית הא נמי פשיטא כיון דסעודת שלישית במנחה כדאיתא בפרק כל כתבי [ק"י ע"א תוס' ד"ה במנחה] לכן כתב רש"י דשפיר אנטערין למיתני שני סעודות ולא שלש משום דסד"א דהי דעיקר זמן סעודה שלישית במנחה היינו בכל שבתות השנה דאורחא דמלתא הכי היא משא"כ בערב פסח שחל להיות בשבת הו"א דלריך לאכול סעודה שלישית קודם שעה חמישית כיון דכתבי תלחא זמני היום כדאיתא בפרק כל כתבי וכיון דבערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה מזה א"כ יקדים ויאכל קודם שעה חמישית בחמץ דעיקר מצוה בלחם קמ"ל אפ"ה לא, אלא יקיימנה במיני תרגימא. וע"ע בחידושי חת"ס.

*

גמ'. שם. פרש"י, ולא שלש דכל שלש סעודות בשבת ערבית שחרית ומנחה וער"פ אסור לאכול מן המנחה ולמעלה. והנה צטור (סי' חמ"ד) כתב, דס"ג זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במנחה ולא בחמץ וטוב לעשותה בפירות, ור"ת היה נוהג לעשותה במנחה עשירה שילבשה בצי פירות וכו' עיי"ש, וכן איתא בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סי' ר"ח), ולעשותה קודם מנחה קטנה משום מזה לחיצון עיי"ש.

ובן כתב המחבר (סעיף א') לעשותה במנחה עשירה, ובהג"ה שצמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מנחה עשירה יקיים סעודה ג' במיני פירות או בצמר ודגים כדלעיל סי' ר"א סעיף ה', עכ"ל, ובמג"א דמ"מ גם בשחרית יפסק סעודתו לשנים דהא י"א דיוצא בזה, ועיין במשנ"ב סק"מ דכו"א אם יש לו שזות לבדן ולהפסיק בינתיים איזה שזות, עיי"ש.

וישם במג"א (סק"ב) כ', דאם יש לו צמר ודגים הוא עדיף ממניי פירות, ומשל"ה בשם הוהר שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית, וממהר"ל דהיה ראוי לעשות במנחה מבושלת אך לא ראיתי נוהגין כן עיי"ש. ובח"י סק"ב, דכאן כתב הרמ"א פירות תחלה דמשום מזה לחיצון יותר טוב לקיים במיני פירות שאינו משביע כולי האי וכו' עיי"ש. והפרי"ח כתב דמ"מ בין שמקיים אותה במיני פירות בין במנחה עשירה נכון לזהר שלא יאכל אלא כזית כדי שיאכל מזה לחיצון עיי"ש, ובמחנה"ש הביאו וזיין לסימן ר"א דלכתחלה צעין יותר מכביה עיי"ש. ועיין צמור וקציעה סי' ר"א דכיון דמנחה עשירה צער"פ רק חומרין אין מקום לחומרם להפסיק מזה רבה דסעודה שלישית שרבים סוברים שאין יוצאים אלא בפת, עיי"ש.

ועיין בשו"ת דברי יציב (חלק א"ח סימן קפט) שהאריך בדין סעודה שלישית בערב"פ שחל להיות בשבת.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שבת הלוי (חלק י סימן רד) שהאריך בענין ער"פ שחל בשבת, בין לענין ציעור ואכילת תרומה, בין לענין ציעור ואכילת חולין. וצירור אכילת בהמה לתרומה הראוי לאדם, בין בזמן שהי' נוהג אכילת תרומה לכהנים בין בזה"ו. עיי"ש מ"ש בסוגיין.

(חלק א סימן יט) נשאל באחד שהפקיד חצינה סגורה ומסוגרת אלל אחד, והתנה הנפקד דלא יתחייב באחריות, והנפקד לא ידע מה בחובו, וכאשר הגיע חג פסח היה מחזיר הנפקד אולי יש בחצינה ג"כ חצינה חמץ, ולקח החצינה ושמו אותה בחדר עם שאר חמזו ומכר אותו בתקונו לנכרי, ונאצד כל מה שהיה בחצינה ע"י פשיעת הנכרי, מחויב לשלם מה שטען המפקיד שהיה בחצינה, או לא.

ובותב: שהשאלה יתפרד והיה לשלשה ראשים, דיש להסתפק שלש ספיקות, הא', אי הוי זה פשיעה גמורה במה שמכר החדר עם חצינו לנכרי או לא כיון שעשה משום איסור חמץ וחס להשבת חצינה לבעליו. הב', אם תמנא לומר דהוי פשיעה מ"מ כיון שהתנה שלא יתחייב באחריות א"כ גם פשיעה בכלל או לא. הג', אם המפקיד נאמן לומר מה שהיה בו או לא.

ולענין הספק הראשון, כותב: נ"ל דודאי פושע הוי במה שמכר החצינה לנכרי וזו א"ל לפניס, כיון שלא ידע דודאי שיש חמץ בחובו והחצינה מסוגרת ודאי שאין עליו חוב דיעור כלל וזפרט שלא קיבל עליו הנפקד אחריות כלל וכמבואר בא"ח סי' ת"מ וגם השבת חצינה לבעליו ליכא כיון שלא ידע שיש חמץ בחובו, וראי' ברורה לזה מהא דאית' ריש פסחים מעשה באדם אחד שהפקיד דסקיא מלאה חמץ אלל יוחנן חקוקאה ונקצוהו עבזרים והיה חמץ מצנצץ ויוצא וזא לפני ר' שעה ראשונה א"ל המתן שלישיית א"ל המתן רביעיית א"ל המתן חמישיית א"ל לא ומוכרין בשוק ע"כ, ומדקדק הש"ס לומר ונקצוהו עבזרים והיה חמץ מצנצץ ויוצא למדנו דבא לומר דאי לאו הכי כיון דחיתה דקיערי סבר וקבל לא היה מן האורח למוכרה כלל כיון שאינו יודע בו וזמנה שבתוכו אף דאפשר לומר ג"כ דלרבותא נקט הש"ס ונקצוהו עבזרים וחמץ מצנצץ ואפ"ה לא נזוה למכרו עד שעה חמישיית וכן מבואר משלילות לשון הב"י בח"מ סי' רל"ב מ"מ פשטא דש"ס מבואר ג"כ כמ"ש והדין פשוט מעצמו דאין חוב צעור עליו כל שאינו יודע שיש בחובו חמץ אחזקי בחמץ לא מחזקיין. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חסם סופר (אור"ח סימן קיד) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ז) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כה).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן א) שדן בדבר השאלה, באחד שלא הי' צנינו בערב פסח והי' צנינו שלל הי' יכול למכור שם חמזו והי' נראה לו שיצוא לצינו צעת מכירת חמץ ואיחר עד שצא לצינו אחר זמן איסורו, והב"ד הממונים צעק מכירת חמץ השתדלו לטובתו ומכרו כל חמזו בחזרת זיכוי דזינין שלא בפניו, ונשאל אם חל המכירה אם לא.

ובותב: איתא בפסחים דף י"ג דחמץ שהופקד אלל אחד דבשעה חמישיית ימוכר, וכמבואר באו"ח סימן תמ"ג וצח"מ סימן רל"ב סעיף י"ו, ואף אם אינו חייב באחריותו ג"כ מוכר וגם בהרבה חמץ שלא יכלה מקודם זמן האיסור מהני

וגם הטעם שחקנו לומר אליהו הציב בהדלה לפי שההדלה הוא סימן להבדיל בין קדש לחול וכמו כן אליהו כשיצא יבדיל בין כשרים שצוהאל לפסולים שבהם שנאמר כי הוא כאש מזרף וכזרית מכבסים.

*

גמ'. **שם.** עיין ליקוטי מוהר"ן (מהדורא קמא סימן קיז) שכתב בזה"ל: הענין שקשה לישן במוצאי שבת. כי במוצאי שבת מתחיל התגלות אליהו, כמו שאמרו חכמינו, וזכרונם לברכה שאין אליהו בא בשבת ולא בערב שבת. ובמוצאי שבת יוכל לצוא, ועל כן מלא מתחיל התגלות אליהו. ואמרו רבותינו, וזכרונם לברכה (עדיית פרק ח): 'אין אליהו בא אלל לרחק המקרצין צורוע, ולקרצ המרחקין צורוע'. והינו לרחק השקר ולקרצ האמת. וכמו שאמרו רבותינו, וזכרונם לברכה בזהר (תשא דף קפ"ח): 'שאל הא' מינא כתיב: "שפת אמת תכון" וכו', והשיב לו רבי אלעזר, כוננת לא כתיב אלל תכון, כי האמת עתיד להתקיים, דהינו כשיצוא אליהו ומשיה עין שם. וכאשר יצוא אליהו וצימיו יושע יהודה וישראל, אז יקיים: "שפת אמת תכון". וירחק המקרצין צורוע' עד עכשו שהוא בסקר, ויקרצ המרחקין צורוע', שהם צנינת אמת. וזה 'לרחק המקרצין ולקרצ המרחקין', הינו לרחק השקר ולקרצ האמת, כי אמרו רבותינו, וזכרונם לברכה (שבת קד): 'שקר מקרצין מלה ואמת מרחקין מלה', והבין.

והנה אליהו יצוא לרחק השקר, שהוא במצינת הנחש, הנקרא ארור (בראשית ג), והנחש הציא מיתה לעולם, והשנה הוא אחד מששים במיתה (ברכות יז:). וכיון שבמוצאי שבת מתחיל התגלות אליהו, נדחה השקר שהוא הנחש, לכן קשה לישן. כי אמרו רבותינו, וזכרונם לברכה (קדושין מט:): עשרה קצין שנה ירדו לעולם, תשעה נטלו עבדים. ועבד הוא צנינת (בראשית ט) "כנען עבד עבדים", והוא צנינת ארור (שם), צנינת הנחש. וכיון שבמוצאי שבת הוא צנינת התגלות אליהו, ונדחה צנינת הנחש, שהוא צנינת כנען עבד עבדים, נדחה השנה שירדה לעבדים. ועל כן אליהו בגימטריא בן, הפך צנינת עבד. ועוד, כי אם אין דעת הבדלה מנין (ירושלמי ברכות פרק ה'). נמנא שבמוצאי שבת שיש הבדלה, הוא בצנינת דעת, כי אם אין דעת וכו'. ועל כן קשה לישן, כי השנה הוא הסתלקות הדעת. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין תוס' (עירובין מג ע"ב) דבשבת אחרי הסעודה יצוא אפי' הוא ערב י"ט. ועיין בשו"ת חסם סופר (חלק ו ליקוטים סימן צח) מ"ש לישב קר' הפלתי בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין טורי אבן על מסכת ראש השנה (יא ע"ב).

*

גמ'. **ואף ר' פבר דהא דרב נחמן.** עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן עה) וספר לימודי ה' (סימן קנא).

*

גמ'. **מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה וכו'.** בשו"ת שנות יעקב

שלומו של צעל הממון כנ"ל כיון דאין שליחות וזכ"י היבא שהצעלים אינן בני שליחות א"כ אין כאן קנין כסף.

ועיין בקדושין דף ח' ע"ב גבי אם ה"י סלע שלה מקודשת וסלע של שניהם כו' ובהוס' שם בד"ה אם ה"י סלע כו' דס"ל לרש"י דלא חיילי קדושי כסף רק באם הגיע הכסף לרשות האשה, וההוס' שם דפליגי על רש"י הא מצויר כוונתם בצית שמואל באה"ע סימן ל' סקט"ו דמיירי בבא אח"כ לידה, ואם לא כן לא הוי קדושי כסף, וה"ה בקנין כסף ודאי צעין שיגיע הכסף לרשות המוכר דאל"כ לא מועיל כלל. וכן באם הנפקד לא זכה בהכסף עבור המוכרים הוי כלא הגיע הכסף לידו ורשותו של המוכר א"כ אין כאן קנין כסף כלל, ומשיכה הא לא מהני בנכרי.

אך בסוגיא דפסחים הנ"ל דאמרו שם דאף ר' סבר להא דרב נחמן כו' משום דמוכרין לעכו"ם, יש לתרץ דרב נחמן לשיטתו דהא ס"ל בצ"מ דף מ"ח כר' יוחנן דבר תורה מעות קונות וממילא לנכרי במשיכה וקנין משיכה שייכא אף בנפקד, ובאמת לר"ל דס"ל לנכרי בכסף יש לומר דיפרש להך דיוחנן חקוקאה דמוכרין לישראל כמבואר שם או דיפרש דמוכרין ג"כ לא"י רק דמיירי דיאלכלו קודם זמן איסורו, אבל מכל הראשונים דכתבו כולם דמוכרין לנכרי תקשה עליהם איך שייך קנין כסף בנפקד הנ"ל דהא רוב הראשונים כתבו להחמיר דלריכס שני קנינים בנכרי כסף ומשיכה. ועיין בתוס' ע"ז דף ע"א ע"א בד"ה רב אשי כו' שכתבו דלר"ך מספק לעשות שני קנינים כסף ומשיכה, א"כ תקש' לשיטתם שכתבו בצ"מ דף ע"א דצעי שליחות של צעל הממון, דאיך מהני בנפקד למכור לנכרי אף בחמץ הרבה ודוחק לומר דלדידהו מיירי הך דפסחים דמוכרין לישראל.

ואפשר לומר לפמש"כ התוס' צע"ז דף ע"א בד"ה פרדשני כו' דבמתנה דליכא כספא לכ"ע קונה במשיכה, אלמא דס"ל להחוספת דהייכא דליכא חסרון כספא קונה במשיכה מה"מ, א"כ י"ל דה"ה אם הנכרי סילק כל דמי המכירה אף דלא הגיע לרשות המוכר מ"מ כיון דנתן עכ"פ כל דמי' למקום המשתמר עבור המוכר דאז הוי כמו ליכא חסרון כסף וקנה במשיכה מה"מ, א"כ מיירי הך דהנפקד שהנכרי סילק כל דמי', וכה"ג כתבתי בתשובה א' בצכור דהייכא שמגבהו בחובו דאז קנה במשיכה מן התורה לשיטת התוס' הנ"ל וה"ה היבא שהנכרי עכ"פ סילק כל המעות דאז גמר ומקני במשיכה כיון דלא הניח עכ"פ אלזו מדמי המכירה, ועדיין תקשה לשיטת הרמב"ן דס"ל דאף במתנה דליכא כספא לא קנה במשיכה והוא שטעמו בשטה מקובצת לצ"מ דף מ"ט. וכן מוכח בתוס' בבורות דף י"ג ע"א בד"ה מיד עמיתך כו' דכתבו בסוף הדיבור דמשיכה קונה לכ"ע במציאה והפקר ע"ש, ומדלא כתבו דבמתנה ג"כ קנה משיכה מוכח דס"ל להרמב"ן רק הפקר שאני דכיון דליכא עלי' צעלים כלל קל ביותר לזכות בו, וזהו ראיה לסברת הגו"ב במ"מ סימן ס"ג שכתב ג"כ דבהפקר קנה לכ"ע במשיכה משום דהא הבטח בהפקר יש כמה סוברים דקנה, וגם מצינו בצ"י יוסף ד"ד סימן קס"ט שכתב שם הרמב"ן דס"ל כהתוס' בצ"מ דף ע"א דנכרי אינו יכול לזכות ממונו לישראל ע"י ישראל, וכן כתב המגיד משנה

המכירה של הנפקד כמבואר שם, וקשה מי נתן רשות להנפקד למכור והא אין אדם מוכר דבר שאינו שלו, ואף דמפני השבת אצירה אמרו התם דמוכר עכ"ל מי נתן לו רשות למכור, והא לא חזינן גליי דעת מהצעלים שהרשוהו למכור ועדיין עוזרים הצעלים בצל יראה, וצ"כ מוכח דמשום זכ"י שלא צפינו נגעו בה, ואמדינן דעת המפקד דודאי ינחא ל"י בהמכירה כדי שלא יפסיד נכסיו והוי מכירה מעליא ואינם עוזרים בצל יראה, ומהאי טעמא בכל הך דחשיב התם בח"מ ובצ"מ דף ל"ח ובפסחים דף י"ג ביותר מכדי חסרון דמוכרין בצ"ד דמשמע דהוי חיתוף של הלוקח גם לקדש בהם את האשה, דזהו משום דאמדינן דודאי ינחא להצעלים זה וזכ"י לאדם שלא צפינו.

ובעין זה חקר הפרי מגדים בפתיחה לה' פסח פ"ב אות ג' דין זכ"י גבי ציטול חמץ עיין שם. אך יש לחלק דשאני ציטול דהא יכול בעצמו לצטל ומדלא ציטל בעצמו מוכח דאינו חפץ בהציטול לכן לא שייך בזה אומדנא הנ"ל משא"כ במכירת חמץ כמו בנ"ד דהא ה"י הצעלים במקום שלא היה יכול למכור וגם לאו כ"ע דינא גמירי בהלכות מכירה היבא שהחמץ אינו אלזו שפיר יש לדון זכות דניחא להו המכירה, וכן מבואר בח"מ סימן רכ"ב סעיף ט"ו דאם הצעלים בעיר יודיעם, משום דאם הצעלים בעיר אז לא שייך זכות ואומדנא הנ"ל דהא יכולים בעצמם למכור, וה"ה בציטול חמץ דהא יכול בעצמו לצטל את החמץ, אבל במכירה כמו בנידון דידן הוי כמו התם בנפקד באם אין הצעלים בעיר דמוכר כנ"ל והוא הדין בנ"ד שייך זכות.

אך יש לדחות זה הראי' והוא דיש להקשות בזה דפסחים בזה עוצא דיוחנן חקוקאה דא"ל למוכרו לעכו"ם וכן מבואר בכל הראשונים בלא שום חולק. וקשה לפמש"כ הפוסקים צ"ד סימן ש"ך גבי צכור ובא"מ סימן תמ"ח גבי מכירת חמץ דאין מסופקים אם נכרי קונה במעות או במשיכה דמספקא לן אי הלכתא כר"י או כר"ל דמשיכה מפורשת מה"מ, ולכן כתבו דיעשה שני קנינים כסף ומשיכה או כסף וקנין אג"ק וחזירו וביעזב אם לא נמכר רק במשיכה כתבו להקל מחמת שחמץ שעבר עליו הפסח אינו רק מדרבנן אבל לכתחלה ובחשש בל יראה דהוי איסור דאורייתא כתבו דודאי צעין לתרווייהו, ובצ"מ דף ע"א ע"ב בתוס' בד"ה בשלמא סיפא לחומרא כו' כתבו דאם נכרי מוכה מעות עבור ישראל אחד ע"י ישראל דלא מהני זכייחו משום דאף דישאל לישראל נעשה שליח עכ"ל כיון דהצעל הממון הוא נכרי דאינו צר שליחות לכן לא שייך בזה גדר זכ"י, וכה"ג כתב הנימוקי יוסף בצ"מ דף י"א על משנה דראה אותן רצין אחר המציאה דאי אפשר לזכות לחזירו אא"כ נעשה שליח של צעל הממון, ועיין צ"ד סימן קס"ט בש"ך סקט"ו, וכן הוא דעת ר' ירוחם שהוצא בח"מ סימן ק"ה בסמ"ע ס"ק ז' דאינו יהודי אינו יכול לזכות בדינינו לישראל ע"י ישראל ע"ש, א"כ לפי זה בהנפקד שמוכר חמצו דהמפקד קשה מזה על הסוברים דלעמיתך במשיכה הא לנכרי בכסף, דהא בנפקד הנ"ל לא שייך קנין כסף כלל דהא הקנין כסף הוי כן דאם נקנה ונמסר הכסף להמוכר אז נקנה החפץ ללוקח וכיון דצעל הממון הוא נכרי ולא מצי' הישראל הנפקד לזכות עבור המפקד משום דהא צעין

וי"ש מקום לחתך חדא באדך, דמשמע ברמז"ס פ"א מחמת הלכה ו' ח' ט' האוכל מן החמץ בפסח כ"ש ה"ז אסור מה"ט שנה' לא יאכל וכו' אסור לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה וכו' וכל האוכל בזה"ל לוקה מה"ט וכו' ואסור חכמים לאכול חמץ מתחילת שעה ששית וכו' נראה בעליל דעתו דבשעות דרבנן אסורו רק בזכות ולא חזי שיעור דבפסח גופי' צריך קרא על ח"ש לפי שה"ל שעת הכושר כמ"ש המ"ל ומהר"ל שם. שוב מנאנתי בפמג"ד במג"א רס"י תרי"ב החליט כן מדעתו דח"ש בע"פ אחר תלות בשעות דא"ו רק מדרבנן אסור מה"ט ע"ש משמע כדברי הנ"ל.

והנה בפחות מכזית פת מקרי טעימה ומותר סמוך למנחה טעימה אבל מן המנחה ולמעלה בע"פ גם טעימה פחות מכזית אסור משום חוצת מנה ועיין גמ' מרובה בא"ח סוף סי' רל"ב בשם הרמב"ם והכ"מ וז"ל וז"ל כגון בציני תרגימא לסעודה שלישית בשבת יוצא גם בפחות מכזית פת ולק"מ. עיין ברמ"א א"ח סי' תמ"ד וסי' רנ"א אבל זה דרך רחוקה ורחוקה בכוונת רש"י וגם מבואר ברבי"ם סי' רפ"ו וגם בדרבנן ח"ש אסור גם בה"ל שעת הכושר ויש היתר לאיסורו דומי' דחמץ לפני זמנו וליתא א"כ לדברינו אלא העיקר כמ"ש הפ"י ואין להאריך ועיין בספר זל"ח פסחים י"ג שם בזה. ע"כ.

וע"ע בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל מ"ש בדברי רש"י.

*

רש"י ד"ה בהורות. עיין בשו"ת מנחת שלמה להגר"י אויערבאך (ח"א סימן סב אות ב) בענין הגהה של כילוי בטבל שמעורב בו אסור אחר, ומציא שם דברי הערוך השלחן (תרומוס סי' נ"ט סעיף ט') שכותב: דזה שאמרנו דטבל אסור בהגהה של כילוי אינו אלא כשאין מעורב אסור אחר בהטבל, אבל כשיש שם עוד אסור אחר, ואותו האסור אינו אסור בהגהה מותר אותו טבל ואפי' בהגהה של כילוי, וכתב שם, שלמד דין זה מהמוס' לקמן (ל"ג ע"ב) ד"ה אמר, שהתירו ליהנות מהדלקת טבל של חמץ, עיי"ש. וכותב שם להשיג על דבריו, דלא מוכח כן מדברי המוס'.

ויסיים: עכ"פ נראה דתרומה כזו שחייבין לשורפה מחמת אסור דבר אחר, כמו אסור חמץ לר"י הגלילי, דשפיר שרי גם לזר ליהנות משריפתו, וכמו כן פשוט הדבר בטבל לפני העומר אע"ג שאסור באכילה משום אסור חדש מ"מ אין שום היתר ליהנות מאותו טבל הגהה של כלי. אך ז"ע דלפ"י יאה מותר גם לזר להדליק שמן שריפה ולא צריך להחשש בהגהה של כלי הואיל וגם אם לא יהנה יש מנחה לשרוף תרומה טמאה, וזה ודאי אינו דהא רק בנתיב כנסיות ומדרשות הוא דשרי.

ולצ"ב נראה דהא גופא שמכלה את השמן ע"י זה שמדליק אותו בלילה ובמקום שאפשר ליהנות ממקרי הגהה של כילוי ואסור, וגם נראה דמטעם זה אין מאכלין תרומת חמץ בערב פסח לבהמת ישראל כמבואר ברש"י פסחים י"ג ע"א ד"ה טהורות, ועיי"ש בקובץ שיעורים שנתה ע"ז, אולם לדברינו ינחא דהא גופא שמכלה את החמץ באופן זה שמאכיל אותו לכלב של ישראל חשיב הגהה של כילוי ואסור. וכן בתרומת חמץ אף

בפ"ה הלכות מלוה ולוה ה"ד בשם הרמב"ן וע"ש. וגם לשיטת המוס' דס"ל דבמנחה דליכא כספא קנה משיכה מן המורה ג"כ אינו שייכות לזה דהא אף שמכר הנכרי המעות להנפקד בשביל המפקיד מ"מ יש כאן חסרון כסף דהא חסרה כל זמן דלא הגיע ליד הצעלים ממש, וכיון דיש כאן כסף עכ"פ אם יגיע להמוכר א"כ לא נקנה במשיכה כל זמן דלא הגיע ליד ממש.

ואין לומר דמייירי בחליפין דהא שיטת כמה פוסקים בחליפין לא מהני בנכרי כמבואר בח"מ סימן קכ"ג בש"ך סק"ל, ועוד דמה"ט דאין זכ"י כה"ג גם חליפין לא מהני, וגם אין לומר דמייירי בקנין אודיתא דהא כיון דאינו של הנפקד לא שייך אודיתא על חפץ של אחר וכמש"כ הש"ך צו"ד סימן קס"ט סק"מ בשם הי"ש גבי אשה נושאת ונותנת דלא מהני הודאתה ע"ש, ועוד דהא כ"פ כצירא להו דלא מהני קנין אודיתא. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. כמאן אזלא הא שבעתא דרבי ברישב"ג. הקשה בפר"ח, להפוסקים דס"ל דשומר חנם עובר בבל יראה א"כ מנ"ל דכרשב"ג דלמא שאני הכא משום דעליו לבעור מן העולם שלא יעבור עליו ב"י, ומשום הכי נמי יכול למכרו, עיי"ש.

והחת"ם תירך, דאי לאו דקי"ל דש"ס יש לו תפיסת יד מיהת למכרו עכ"פ כשיפסק לגמרי לא הוה מקרי שלו לבעור עליו והפוסקים הנ"ל לא פסקו כן אלא לבתר דקי"ל שיכול למכרו.

*

גמ'. מוכרין לאחרים וכו'. עיין שו"ת הריב"ש (סימן שצו).

*

גמ'. שם. עיין להרעק"א בגליון השו"ע (חור"מ סימן רצב סי"ט) שז"ן בשם מהרי"ט דה"ה דאינו יכול למכור לקרובו, עיי"ש.

*

רש"י ד"ה לא מוכריע הוא. עיין שו"ת דברי נחמיה (סימן א).

*

רש"י ד"ה מוזן שתי פעודות. עיין פני יהושע וזל"ח שנתמהו על דברי רש"י דהא בלא"ה אסור לאכול מחמש שעות ולמעלה משום אסור חמץ. עיי"ש מ"ש בזה. גם בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן ק) כתב השואל להעיר כן, והשיב: כבר עמד בזה בס' הפ"ח [ז"ל: הפ"ן] והזל"ח בשם רבים ושלמיים, והוא מיישבו בפסע יפה. עיי"ש.

וכותב עוד: אבל יש לתמוה עוד על רש"י דמ"ש מן המנחה ולמעלה דנקט הא מסיק ר"פ עיני פסחים אליב"י דר' יהודה גופי' דבע"פ אפילו סמוך למנחה אסור רק בע"ש מן המנחה ולמעלה הוא דאסור וז"ע.

היום, ולימי עשה דאכילת קדשים וידעה ל"ת דחמץ דלית ביה כרת.

ועיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א שונות סימן ט) דלכאורה לפי דברי המוס' ערוצין (ק' ע"א) דלאו דע"י פשיעה אינו נדחה מפני עשה, לפי זה לית כאן ריח קושיא, דהא הכ"נ ע"י פשיעה בלא, ואף אם הטורי אבן ר"ה (כ"ח ע"ב) ד"ה ה"ה, השיג על דברי המוס' אלו, מ"מ אעפ"כ הם דברי המוס' ודרכי התשובה אינן ננעלות. ע"כ. ועיי"ש עוד מ"ש על דברי הגל"ח שסתפק אי איכא מלות עשה באכילת קדשים קלים.

*

גמ'. אין מביאין קדשים לבית הפסול. הרמ"א (בס"י נ"א ובס"י חר"ד) פסק כפי שהוצא במנהגים, שאין אומרים מזמור לתודה בערב יוה"כ דלאו אין מביאין קרבנות הגאכלים שלא להביא קדשים לבית הפסול כיון שנתמעט זמן אכילתן.

אבן קשה ממה דאמרין כריתות (דף כ"ה) אמרו עליו על צבא בן צוטא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום חוץ מאחד יום הכפורים יום אחד א"כ למה אמר יום א' הרי גם בערב יוה"כ לא היה יכול להביא שלא להביא קדשים לבית הפסול ודוחק לומר דהוי ס"ל כר"ש דמותר להביא קדשים לבית פ.

ועיין שו"ת בנין ליון החדשות (סימן נט) שכתב, כי צימיו חורפו בשנת תקע"ח היה לו בזה פלפול להביא ראייה לדעת רמ"א נגד מה שהביא המג"א (בס"י נ"א) בשם הכנה"ג דיש נוהגין לאומרו דגם בערב יוה"כ שייך הטעם כמו דאמרין לענין ערב פסח שאין מקריצין תודה ושלמים בערב דממעט באכילתן.

ואין לחלק בין ע"פ לעיוה"כ משום דבע"פ הקדשים נפסקין קודם שיצאו ליד נותר שהרי החלות הן חמץ לאחר שש שעות קודם הקרבנות או אחר הקרבנות אבל בעיוה"כ אין נאסרין רק שהוא אינו יכול לאכלן בזמנו וצוה אינו שייך דאין מביאין קדשים לבית פ דא"כ דהקריבו תודה ושלמים בעיוה"כ תקשה מתניתין דזבחים (דף ע"ה ע"ב) אשם שנתערב בשלמים וכו' א"ל אין מביאין קדשים לבית פ וכדכ"ר רש"י שממעט בזמן אכילת שלמים ומביא ליד נותר אלא ירעו עד שיתאבדו וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מה' פסולי המוקדשין) והשתא בלא רעיה איכא ג"כ תקנה דיקריבם בעיוה"כ דגם אם לא יאכלם עד הלילה הא הוא לא הביא לבית הפסול ועד מוצאי יוה"כ בין שהוא אשם בין אם הוא שלמים נפסל ונעשה נותר אע"כ מוכח דגם בעיוה"כ אין מקריצין קרבן חוץ מקרבני חובת היום או שאר עלויות דלא שייך בהו מביאין לבית הפסול דלא מנאנו כן רק באכילה דאפשר שלא יהיה לו אוכלין הרבה ויצא ליד נותר אבל באימורין הא יכול לתמן צבת אחת ע"ג מוצח או שיכול להעלותו גם כליל שבת ויוה"כ על גבי מוצח בלא הקטרה רק בהלנה כדאמרין פסחים (דף נ"ט ע"א) מעלה ומלינן בראשו של מוצח ולכן לא הוזכר בשום מקום דאין מקריצין קרבן בע"ש שמה יציא אימורין ליד פסול אם לא יקטירם עד הלילה דיפסלו צלינה משום דעולת חול אינו קרב בשבת.

שכתבנו דשרי גם לזר ליהנות משריפתן מ"מ אסור לשורפן כדי ליהנות, משום דחשיב כנהנה הנאה של כילוי מתרומה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה מפני המזרח. נראה מפירש"י שצצבת אמנם אליהו בלא. אך בתוס' עירובין (מג ע"ב) כתבו, דאף צצבת איכא טורח קודם אכילה. אמנם עכ"פ משמע דאחר אכילה מודו. מיהו להרי"ף והרמב"ם דתחומין ד"צ מיל מה"מ, לא מני אחי צצבת ויו"ט.

*

תוס' ד"ה ושורפין. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ח' סימן סג), ושו"ת הר"י ל"ב (יר"ד סימן רנה), ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן יג אות יא), ושו"ת מנחת שלמה (סימן מו) ושם (סימן ס).

דף יג ע"ב

גמ'. גג האיצטבא. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קלו) ושו"ת ת"ץ אליעזר (חלק ב' סימן כא).

*

גמ'. אין מביאין תודה בחג המצות וכו'. הרמ"א (סוף סימן נא) כתב, דמהאי טעמא אין לומר מזמור לתודה בערב פסח, וכן בחוה"מ פסח. ועיין בסיפור בית עובד (הל' פסד"ו דף ס"ו ע"ב), שהוסיף ע"ז: שאם רוצה לאומרו אינו רשאי, דהו"ל כמפסקי בפסקי דומה, שאסור להפסיק בהן. וע"ע בשו"ע אור"ח (שם, וסימן תרד) לענין ערב יום הכיפורים, ועיין מ"ש בזה בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן נט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אליעזר (חלק ב' יר"ד סימן מט אות י').

*

גמ'. פשיטא. הקשה הפני יהושע, מאי פשיטותיה, הא לקמן צברק כל שעה (דף כ"ט ע"א) איכא מ"ד דיליף שאור דאכילה משאור דראייה ופירש"י שם דשל אחרים ושל גבזה מותר אף באכילה, ואף המוס' לא חקשו על פירושו אלא משל אחרים דכיון שאכלו קנאו ושלך קרינא ביה' משא"כ לענין לחמי תודה כי קא זכו משלחן גבזה קא זכו למ"ד קדשים קלים לאו ממון בעלים הם אס כן שפיר אינטריך לאשמעינן דאפ"ה אסור דלא ילפינן שאור דאכילה משאור דראייה או משום דקדשים קלים ממון בעלים הם.

וכתב הפני' דז"ל דסתמא דתלמודא פשיטא ליה טובא דליתא להך גזירה שוה שאור דאכילה משאור דראייה כיון דראצ"י גופא הדר ביה ואם כן לא נתקבלה הך גזירה שוה מסיני כלל ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו.

*

גמ'. הכא ביי"ד עפקינן. עיין גל"ח (ביצה יט ע"ב) שהקשה, אמאי לא יוכל לאכול חלת חמץ ביום י"ד בכל

גמ'. **כבשי עצרת אין מקדשין את ה' וכו'.** עיין שו"ת רבי זללאל אשכנזי (סימן כו).

*

גמ'. **שם.** ראוי להציא זבאן מה דאיתא זכוכה (לו ע"ב) וז"ל: תנן התם, שמי הלחם ושני כבשי עצרת כילד הוא עושה, מניח שמי הלחם על גבי שני הכבשין, ומניח ידו תחתיהן ומניח, ומוליך ומציא, מעלה ומוריד, שנאמר (שמות כט) אשר הוקף ואשר הורם. אמר רבי יוחנן, מוליך ומציא, למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד, למי שהשמים והארץ שלו. במערכה מתנו הכי, אמר רבי חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מוליך ומציא, כדי לעזור רוחות רעות, מעלה ומוריד, כדי לעזור טללים רעים. אמר רבי יוסי בר אבין, ואיתמא רבי יוסי בר זבילא, זאת אומרתשירי מלוא מעבדין את הפורענות. שהרי תופה שירי מלוא היא, ועזרת רוחות וטללים רעים. ואמר רבא, וכן זבולז. ע"כ.

*

גמ'. **כיצד וכו' שחטין שלא לשמן וכו'.** עיין חזון איש (סימן לב סק"מ) דהא דשחיטה שלא לשמה לא מקדשת את הלחם, אינו משום דלא עלמה לשם חובה, אלא דהוא דין מיוחד דאין לה כח לקדש הלחם, עיי"ש.

*

גמ'. **קדוש ואינו קדוש.** עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן יד). ועיין חידושי מנחם רי"ז הלוי (הלכות תמור"מ עמוד מג) מה שהאריך בזה.

*

גמ'. **כל העומד לזרוק וכו'.** עיין בית האזנר (מערכת א כלל כז) הטעם לזה. וע"ע גרש ירחים (גיטין יט ע"א אות ק) בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין כלי חמדה (דברים דף פה) שהקשה, א"כ מסכתא אמאי מותרת לשחוט, נימא כל העומד למות, כמת דמי, עיי"ש.

ועיין חקרי לב (ח"א יו"ד סימן נז) שהקשה, א"כ אמאי ברירה דערלה וכלאי הכרם לא בטל, הא עומדים לישרף, וכל העומד לישרף כשרוף דמי.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חסד סופר (חידו"ד סי' קצח) כתב לדון, ע"ד הכלות שטובלות ועמידין לקוח את שערות ראשם אחר צעילת מלוא, אי הוי כחציצה משום שעומדים להקלף וכקנף דמי. **וכתב** שם החת"ס דכל מאי דאמרינן כל העומד להעשות כעשוי דמי, וכן הא דכל העומד להקלף כקנף דמי, היינו דוקא שעומד להעשות מיד בלי הפסק, וכמתבאר מדברי החסד' ב"ק (עו ע"ב ד"ה כל העומד) שכחצו שם דלא אמרינן מיד בשעת השחיטה, על הדם, כל העומד לזרוק כזרוק דמי, היות ואיכא צין השחיטה לזריקה מלוא קבלת הדם, וא"כ הכא נמי

ואין להשיב ע"ז ממה שכתב הרמב"ם (פ"י מה' מעשה הקרבנו' וכן פ"ו מה' פסולי המוקדשין) כשם שאין ממעטין בזמן אכילה כך אין ממעטין במקום אכילה וזאכלין ע"ש בכס"מ שהוליא כן מהתוספתא דזבחים.

ולפי"ז אשם שנתערב בשלמים ע"כ ממעט זמן האכילה דצפירוש נמלא כזה בזמנאות (דף פ' ע"ב) תנא ר' חייא תודה שנתערבה בתמורתה ומתה צדירתה אין לה תקנה וכו' ליתא צדמה ולחם וכו' ולימא אס' הך דקמייאת תודה הא לתמה והא תיהו שלמים א"ל משום דקממעט באכילה דשלמים והיינו ע"כ זמן אכילה כמו שפי' רש"י שם דאי אכיל לה בתורת תודה שמה נשחית ממנה למחר נמלא מציא קדשים לצית הפסול קודם זמנו דשמה שלמים היא. והשתא למה אמר ר' חייא דאין לו תקנה הא יש תקנה להקריב בצופן זה בעויה"כ אע"כ דאין מקריבין קרבנות בעויה"כ חוץ מחובת היום.

אכן הקושיא למה לא אמר בכריתות שם גם חוץ מעויה"כ שלא להציא קדשים לציה"פ י"ל דהרי זלל"ה הא דקאמר היה מתנדב אשם תלוי בכל יום הוא לאו דוקא דבשעת ויו"ט לא היה יכול להציא אשם וכשיציא ביום א' הוא מכפר על ספק עצירות של שני הימים וא"כ ע"כ הפירוש דבכל יום הוא באותן ימים שהיה יכול להציא וע"כ אין תימה שלא הוליא גם עויה"כ שהם יום שלא היה יכול להציא וממילא ממעט כמו שבת ויו"ט ולא קאמר רק חוץ אחר יוהכ"פ יום אחד שהוא יום שהיה יכול להציא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תנט אות יח) בתשובה להגאון בעל חלקת יואב, וז"ל: מה שהקשה בזה דפסק רמ"א דאין אומרים מומור לתודה בערב יום הכיפורים. והתבואה שור הוסיף דכל הקרבנות הנאכלין אין מציאין בערב יוהכ"פ. והקשה כבודו מהא דשבושות (דף ח' ע"א) דמקשה הש"ס בר קרנן הוא. ומשיי דאחידע ל' סמוך לשקיעת החמה עויה"כ פ. ולהתבואה השור הנ"ל אפילו אחידע ל' אחרון סמוך לשקיעת החמה הא אי אפשר להציא התבואה בערב יום הכיפורים. תמיהני דהא שם קאי אליבא דר' שמעון עיין שם. ואיהו סבירא ל' בפרק ח' דזבחים ובפרק ג' דמעשר שני מציאין קדשים לצית הפסול.

ומה שכתב עוד דלמה יחשב מציאו לצית הפסול הא גם ביום הכיפורים יכול להאכילו לקטני וזכרי כהונה. ליתא דמכל מקום חשיב ממעט באכילה ומציאו לצית הפסול צמה שאין גדולים יכולים לאכלו. כמו דאיתא בפרק ג' דמעשר שני דאסור ליקח תרומה בכסף מעשר שני דממעט באכילה אף דלית צי' משום נותר וכל שכן צניזין דידן. ועוד דאסור להאכיל קדשים לקטנים ביום הכיפורים דילמא אחי למיסרך כדאיתא בעירובין לענין כוס של צרכה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן נח).

*

היות וצין הטבילה לקצינה איכא בעילה, דמקפידין שלא לגלח את השערות אלא לאחר הטבילה, הוי כמעשה המפסיק באמנע, ולא אמרינן בשעת הטבילה היות והשערות עומדים להקצץ כקצוצים דמו. עיי"ש.

והגאון ר' שלמה קלוגער בספרו שו"ר טהרה (סי' קצח תשובה א) עמד לדחות ראיה זו של החת"ס, דלא דמיא, דעד כאן לא אמרו התוס' דהיכא דאיכא מעשה באמנע לא אמרינן כל העומד וכו', היינו דוקא במעשה מוכרת, כי התם שחייב לקצול את הדם קודם הזריקה, דאם היה זורקו קודם הקבלה היה פסול, ולכן קודם הקבלה לא שייך לומר כל העומד, משא"כ הכא אטו א"א לגזור השערות קודם הציאה, ואין הכרח ליה בזה, לכן ראוי כאן לומר קודם הטבילה כל העומד להקצץ כקצוצ דמי. עיי"ש.

וע"ע מש"כ בזה בשו"ת הרי בשמים מהדו"ת (סי' קכז), ובשו"ת יגל יעקב (חידו"ד סי' סב), ובשו"ת בית יצחק חאו"ת (סי' לה אות ז), ובשו"ת בית שערים (סי' רעו ורעז), וזעזע תורה (ריש סימן קצח), ובשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' לג), ובשו"ת דובב משרים ח"א (סי' פד).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן תקכב) בדבר השאלה למ"ד כל העומד ליקצץ כקצוצ דמי אי נטל אתרוג העומד לקצוצ אי ילא צו.

*

רש"י ד"ה כשירות היו. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכח).

*

תוס' ד"ה כל העומד. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן קכג), ושו"ת אבני נור (חלק ח"מ סימן מט אות ז).

דף יד ע"א

גמ'. שתי פרות היו חורשות וכו'. עיין תוס'. והנה הרמ"א באו"ח (סי' תצ"א) שכ' דלא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה משום לא תתגודדו. והמגן אברהם שם סיים: למדנו מסוגיא זו בדבר שאינו אלא מנהג לא אמרינן צ"ל, ובדבר שהוא איסור, אף שהוא מנהג יש צ"ל משום ל"ת, ובדבר שיש לתלות שאין מתכוון לאיסור כגון מלאכה, דנוכל לתלות דלית ליה מלאכה אין צו משום ל"ת, וא"כ גבי תספורת גמי י"ל הוראה אומר שאין רצונו לספר עצמו, מיהו יש לומר דלהמסקנא שייך ל"ת בכ"ד צ"ד בעיר אחת וכן מוכח בפסחים בתוס' שכתבו דצירושלים ראוי לנהוג איסור מלאכה בע"פ, לפי שמתקבצים שם ממקומות אחרים עכ"ל, וקשה מה צ"ל אלא כוונתם כיון שהאחרים נוהגין איסור והם ינהגו היתר הוי כמו ל"ת, ע"כ לשון המג"א.

ועיין בשו"ת מעיל דקה (סימן מ"ט) בדברי השואל, שכתב לדחות ראיה המגן אברהם מהמסופות דכאן, שאין כוונת

הירושלמי משום לא תתגודדו, אלא מטעם שאם ינהגו צירושלים היתר, גם עולי הרגל המתקבצים וצאים לירושלים ילמדו מהם להקל, וצוהרתם למקומם יבעלו מנהג איסור שנהגו מקודם וינהגו היתר בדבר. עיי"ש. והגאון המחבר שם (סימן ז) הוכיח מדברי הרמב"ם שאיסור לא תתגודדו שייך גם בדבר החלוי במנהג. עיי"ש. וכן כתב החתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן פו).

ועיין בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן יז) שהאריך בדיון זה, וכתב בתו"ד: ומש"כ המג"א דלהמסקנא חזר מכל האמור בסוגיא, והציא ראיה מתוס' פסחים ד"ה שח, אינו נכון, דהתוס' ע"כ לא משום לא תתגודדו קאמרי שהרי הציאו בשם הירושלמי וכבר הראינו לדעת הירושלמי שלא לא תתגודדו לא קאי אלא באיסורא ולא במנהגא אלא כוונת התוס' או כמש"כ באשל אברהם, דמשום מחלוקת איסור והדעת נותן לכך שצירושלים מתקבצים וצאים מגליל ליהודה ועוד ודומים לשתי כחות בעיר אחת לאיסור משום המחלוקת, או כמש"כ בשו"ת מעיל דקה (סי' ז) לאיסור משום שקילוי צני גליל ג"כ ונימוקו עמו, שהרי ירושלים מקור ההוראה היא וכל הוראה דשם על הר הבית מקילים בזדאי יקל גם בציתו, ומשני אלו הטעמים כתבו התוס' דצירושלים ראוי לנהוג איסור מלאכה, אצל הא ודאי דמנהגא ליכא משום ל"ת ופסק הרמ"א עדיין מצחצח. ע"כ. עיי"ש עוד.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן א) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חסד לאברהם - תאומים (קמא אור"ח סימן ט) שכתב ליישב מנהג צני אשכנז ששינו נוסח תפלתם לנוסח ספרד. וכתב להוכיח שהנוסח הספרדי צנוי על שרשי ההלכה ע"פ דין התלמוד יותר מהנוסח הנהוג מימי קדם באשכנז. ובענין לא תתגודדו כתב, שדבר שחלוי במנהג לא שייך איסור לא תתגודדו כדאיתא צ"מ (יג ע"ב). ואע"פ שהמג"א (סי' תצג סק"ו) כ' שלפי מסקנת הש"ס י"ל שגם במנהג שייך לא תתגודדו, והוכיח מהתוס' כאן, שצירושלים ראוי לנהוג איסור במלאכה בע"פ לפי שמתקבצים שם מכל המקומות, ור"ל שאם ינהגו היתר איכא משום לא תתגודדו. אצל לפעד"ג ראיה ברורה מדברי הר"ן (סוף ר"ה) בשם רבינו האי גאון, שמתחלה היו מקומות חלוקים צענין תרועה, תשר"ת או תש"ת או תר"ת, וצא ר' אבהו ותיקן שיהיו כל ישראל נוהגים מנהג אחד, ולא יהיה צנייהם דבר שגורא להדיוטות כחלוקה ואילו משום איסור לא תתגודדו לא קאמר, אלא לא דמנהג לית צנ ביה. ע"כ.

אמנם עיין בשו"ת חת"ס (חלק ו סימן פו) בד"ה ומכל הנ"ל, שהסכים להמג"א שגם במנהג שייך איסור לא תתגודדו, ושכן מוכח מד' הרמב"ם (פ"ב מה' ע"ו הי"ד), וכ"כ להדיא בשו"ת מעיל דקה (סימן ז). וכ"כ להדיא בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס"ס תקלב) שאיסור לא תתגודדו שייך גם בדבר שחלוי במנהג, עיי"ש. וע"ע צשדי חמד (מ"ל כלל עט) שכן העלה המשפט דק ב"ח (סי' מז). וכן מצאנו בד' הרמ"א (סי' תצג) שלא יהיו נוהגים במקום אחד צ' מנהגים שונים, לגבי תספורת צמי

הספירה, משום לא תתגודדו. וכן העיר בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן יא).

ועיין בס' פתח השלחן (סימן ג סעיף יד) שפסק, שאשכנזים יחידים שמתפללים בבב"ב של ספרדים אסור להם לשנות מהנוסח של צבור. וכן להיפך. ונימק את טעמו (בית ישראל ס"ק לב) משום לא תתגודדו דשייך גם במנהג, כמו שהוכיח המג"א הנ"ל. ע"כ.

ובספר כתר ראש, כ', שהגר"א צוה לתלמידו הגאון ר' ישראל משקלוב שנסע לבין הספרדים שלא ישנה ממנהגם בתפלה, ושגם הוא יתפלל כמותם. ע"כ. וע"ע בשאלות שבסוף ספר מעשה רב (סי' צ) שז', בעניני תפלות והנהגות, בעיר שהרוב מהם, אין לשנות ממנהגם, משום לא תתגודדו, ומפירוד במנהג יוקח פירוד לצבות. וכן צוה לתלמידו הרב ר' יעקב מנאזהרדוק להתפלל בנוסח שלהם כמנהגם כשא"ל לו באופן אחר. ע"כ.

ועיין בשו"ת לצושי מרדכי (קמא א"ח סי' יד), שכאשר היה מתפלל עם הספרדים היה מתפלל בנוסח שלהם, כי ע"כ לא הזהיר המג"א שלא לשנות מנוסח התפלה של מנהג אבותיו, אלא לצבור בפני עצמו, אבל יחד הבא להתפלל עם הצבור שיש לו נוסחא אחרת, יש לו לנהוג כמותם מפני המחלוקת. ושכ"כ השערי דקד (סי' ו), ומ"מ משום לא תתגודדו, נ"ל דלא שייך כאן, דדוקא במקום שיש איסור למ"ד שייך זה, משא"כ בנוסח תפלה נ"ל דלא שייך זה וכו'. עיי"ש.

גם בשו"ת וזכרון צחיים להגרש"ק (חא"ח סי' כד) העלה דלא שייך לא תתגודדו בשינוי נוסח תפלה. עיי"ש. וע"ע בספרו שו"ת האלף לך שלמה (חא"ח סי' מה).

ועיין בשער הכולל (פרק יז סי' כד) בשם הנחמ צדק פסקי דינים שהנוהג שלא לומר פסקי ושמרו בני ישראל את השבת בסוף ברכות ק"ש של ערבית בליל שבת, משום חשש הפסק, ומתפלל עם צבור שאומרים אותם, יוכל להמנע מלאומרם, ולא שייך צוה לא תתגודדו.

וע"ע בשו"ת זכרון יהודה (חא"ח סי' טו) ושו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סימן כח) ושו"ת אגרות משה בהשמות לאו"מ (סימן כ"ג).

ויש לציין עוד מ"ש בשו"ת מהרש"ג (חלק ב' סימן י"ב) שאיסור לא תתגודדו אינו נוהג אלא במי שמורה הלכה לאחרים לנהוג כסדרתו, ומורה אחד פוסק לאסור ומורה אחד פוסק להתיר, אבל אנשים שעושים לעצמם כמנהגם, ואינם מורים לאחרים, לא נאמר צוה איסור לא תתגודדו כלל. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין רש"י לקמן (מ"ז ע"א) גבי לחם הפנים נאכל לנו' לעשרה ל"א וכו', שפירש, וצ"ט של ר"ה דוקא נקט משום שזמן לכה"פ לא היה צ' י"ט של גלויות, ע"כ. וממה צל"ח שם, הא צירושלים אפי' צוה"ו ליכא צ' י"ט של גלויות, ומאי ארי' בזמן לכה"פ.

ובשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קכט) ד"ה והנה הרמז"ס, חי' לפימ"ש החוס' כאן, דצירושלים כיון שמתקבצים שם מכל המקומות מחויבים לנהוג איסור כמו שנהגו באותן המקומות שצאו משם, וכ"כ להלכה בפר"מ (סי' חס"ח סוף סי' ג' ובסי' חס"ז), וא"כ אם הי' אז נוהג שני ימים טובים של גלויות היו צריכים גם צירושלים לנהוג איסור, כיון שמתקבצים שם מכל המקומות, ולכך כתב רש"י שלא הי' אז שני ימים טובים של גלויות. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רנב) שכותב צוה: ונהירנא כד הוינא טלי' בעברי דרך ק"ק פראג וזיתי לראות פני הגאון צל"ח זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פירש"י הנ"ל הא צירושלים אפי' צוה"ו ליכא צ' י"ט של גלויות ומאי ארי' בזמן לכה"פ דכ' ואמרתי לו מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל צח"ל ולא הניחו כמותם צא"י שאז מעברי' שנים וקוצע' חדשים צח"ל כמבואר בצרכות ס"ג סוף ע"א גבי עובדא דגנני' בן אחי ר"י וכ"כ רמז"ס ספ"א מקדוש החדש ע"ש ואם הי' רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק ויהיה גם צא"י צ' י"ט של גלויות והוי מני התנא למנקט צ' יום טוב של גלויות סתם אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים דלא לעולם צ"ד הגדול צירושלים סמוך למקדש אצל צוה"ו כבר הי' אפשר שיקרה כן וכאשר היה צימ' ר"ע צאמת כמבואר שם בש"ס בצרכות הנ"ל ושרו דברי בעיני הגאון זצ"ל ואמר קאלום. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן סו). וע"ע בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן נו).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ד עניינים שונים סימן שמז) שכתב ללמוד מדברי החוס' כאן, דמי שרצים מתקבצים בביתו כגון רב או מי שעושה סעודה לרבים, צריך לנהוג כל החומרות, כיון דיש צניעה מי שמחמיר צוה ויש צוה.

*

ידוע בבי מדרשא, דהסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים, היא א' מהסוגיות החמורות שבש"ס, והראשונים והאחרונים העמיקו בה הרבה, וחדשו בזה דברים נפלאים, וכפי אשר יראה עין הרואה, בספר אור חדש, וצל"ח וכו', וכבר נתחברו על סוגיא זו ספרים שלימים, כעין ספר פאר הלכה"ה [אמשרדס תצ"ח], "שלשה שיטות" [זאלקווא תקס"ב], "דעת נבונים" [יארסלוב תרס"ח], ועוד. ואנכי אלך לרגל המלאכה אשר לפני, לציין זעיר שם וזעיר שם, כפי אשר תשיג ידי, יד כחה, ואידך זיל גמור, מספרי המחברים.

*

מתני'. רבי חנינא סגן הכהנים אומר מימיהם של כהנים וכו'. בזכרוננו שראיתי טעם שנקרא צלשון רבים "סגן הכהנים" ולא "סגן הכהן". משום דחז"ל אמרו ציומא (דף ט ע"א) על הכתוב (משלי י) יראת ה' תוסיף ימים

מוקי לה כריה"ג דס"ל דמותר בהנאה וחלה התרומה כיון שהי"ל שעה"כ.

והנה בירושלמי ור"ש פ"ג דחלה מ"ב איתא דבין הי' שיטמא את טבלו ד"ת דכתיב משמרת תרומותי תרומה זריכה שימור ואין הטבל זריך שימור ומה אני מקיים ונחתם ממנו וגו' עשה שימורו לכהן וכאן הואיל ואין את רשאי ליתן לכהן רשאי אהה לטמאותו וערש"י ותוס' ע"ד (דף ג"ד ע"א) ומבואר דבלא חזי לכהן מותר לטמא טבל.

אם כן י"ל דזהו כונת ר"י דאמר דבשצב דברי הכל שורפין דכיון דאסור מן התורה משום חמץ פקעה תרומתה ומותר לטמאה ולכן לד"ה שורפין ולא תליא כלל בדברי רחוקה"כ.

ולפ"מ ש במרה"פ שם דגם היכי דאסור מדרבנן ל"ה בכלל שי"ז ולפי הש"ס דילן אינה תרומה י"ל דא"כ גם בשם אמאי פליגי אבל אין דבריו נראין דע"י איסור דרבנן לא נפקע תרומה של תורה כמ"ש הר"ן פ"ב דפסחים לענין דשיל"מ ועמל"מ פ"ז מתרומות ה"א ושעה"מ פ"ח מלולב ה"י ומהריט"א פ"ה דבכורות ע"ד הש"ס (דף ל"ד) וזה ובמק"א הנאמרי מירושלמי פ"א דערלה ה"א זית שנטעו והדליק בחנוכה וכו' וזה מדבריהן וע"ש בפ"מ דמוכח דרבנן ל"מ לגבי של תורה ולפי המבואר בסוכה (דף כ"ג ע"א) גבי העושה סוכתו ע"ג גמל דלר"מ כיון דמדאורייתא מיחזי חזי הויא ראי לשצעה ובסוטה (דף מ"ד ע"ב) דלר' יוסי בעצירה דרבנן אינו חוזר מעורכי המלחמה מוכח דלר"מ ור' יוסי דמתני' ל"מ איסור דרבנן להפקיע קדושת תרומה של תורה וא"כ קושייתו במקומה עומדת וע' במלה"ר אות א'.

ועוד יש לדון בזה לפי המבואר בתוס' בכורות (דף י"ב ע"ב) דד"ה כיון וכו' דהיכי דלא מני להפריש תרומה פטורה לגמרי וגם במפריש ממק"א הוי מחויב על הפטור [וע' בירושלמי פ"ב דפסחים הלכה ג' מאחר שאלו מינה עליו אינה תרומה אפי' הימנה למק"א אינה תרומה] ולפ"ו י"ל דע"י איסור חמץ פקע גם איסור טבל ולכ"ע מותר לטמאה.

ועפ"ז יש לדון בזה דמנא של טבל דפסחים (דף ל"ה) דלא יא' משום דכל שיטנו צבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מנא וגבי טבל ליכא משום ד"ת חמץ כר"ש דאחש"א והרמב"ם פסק ג"כ דלא יא' וע"ש בלח"מ דס"ל דל"ה כולל וע' בנח"ע להג' מליסא לסוכה (דף ל') ביאר דבריו וקשה לי הרי לדידן גם היכי דאחש"א מ"מ איסורא איכא לקביו בין רשעים גמורים וא"כ כיון שחל איסור חמץ מה"מ לאיסורא בעלמא עכ"פ א"כ א"א להפריש תרומה מזה א"כ שוב פקע לגמרי איסור טבל וליכא אלא איסור חמץ ואמאי לא יא' ובשלמא לר"ש דס"ל ביצמות (דף ל"ב ע"ב) דגם איסור ליכא כיון דאחש"א ינחא אבל לדידן קשה.

וביותר תיקשי בזה דפסחים שם דמשני רבינא אפי' תימא רבנן מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ בלצד יא' זה שאין איסורו משום ד"ת חמץ בלצד אלא אף משום כל תאכל טבל ולפמ"ש קשה דהא כיון שחל איסור חמץ וא"א להפריש ממנה תרומה הויא פטורה ופקע איסור טבל וליכא כלל אלא משום

ושנות רשעים תקרנה, יראה ה' תוסף ימים - זה מקדש ראשון, שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא שמונה עשר כהנים גדולים, ושנות רשעים תקרנה - זה מקדש שני, שעמד ארבע מאות ועשרים שנה, ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים, עיי"ש. וכיון שרבי חיינא היה צדיק ואיש כשר, לא נסתלק קודם זמנו, נמצא שהוא היה סגן לכהנים הרבה, שכולם לא הוציאו שנתו, כמ"ש ביומא שם, והוא האריך ימים, ושפיר נקרא "סגן הכהנים".

*

מתני'. שם. עיין בפני יהושע שדקדק, מדוע נקטתה מחני' המשל דוקא בכהן ולא בישראל. ומי, דמשנתינו לא אחיא אלא כר"ע דשליה שקלים דאמר מקום טומאתו שם שריפתו, דלצ"ה דאמר שם הכל ישרף בחוץ חוץ משנטמא בולד הטומאה בפנים, א"כ לא משכחת שריפתו במקום אחד כ"א בשנטמא בחוץ, ובקדשי קדשים לא משכחת שהרי כבר נפסלו ביזא. ואי בקדשים קלים היה לו לומר לא נמנעו ישראל שהרי נאכלים לבעלים.

ועיין בל"ה שמסביר דכוונת הפ"י בזה שכותב דבקדשי קדשים לא משכחת שהרי כבר נפסלו ביזא, משום דא"כ נפשוט מהבא דיוצא אינו מטמא את הידים, ואילו לקמן (פ"ה ע"א) קאי בחיקו עיי"ש, והיינו משום דאי כן מטמא את הידים א"כ בל"ה כבר נטמאו ביזא.

*

מתני'. שם. בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ק"א) כותב: קשה לי בזה דאיתא בפסחים במתני' דרחוקה"כ אומר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף בשר שנטמא בזה"ט עם בשר שנטמא בזה"ט הוסיף ר"ע שלא נמנעו מלהדליק שמן שנפסל בט"י בשר שנטמא בט"מ ואר"מ מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח (בשהגיע זמן איסור חמץ שהולך בלא"ה לאיבוד) ור"י פליג, ושם (דף ט"ו ע"ב) א"ר יוחנן מחלוקת בשם דליכא אלא איסור דרבנן אבל בשצב ד"ה שורפין ודייק הש"ס דס"ל דמתני' בזה"ט דאורייתא וזה"ט דרבנן ומדבריהם היינו מדברי רחוקה"כ וע"ש ברש"י ותוס' בזה. וקשה לי דהא בירושלמי שם ה"ד בסופה דברייתא אמרין חמישים כר"י הקדישו מוקדש הקדש דמים עשאו תרומה אינו תרומה שלא נתנה תרומה אלא לאכילה (שנאמר חתן לו ולא לאורד) וא"ר יוסי מסתברא חילופין הקדישו אינו מוקדש שאין פודין הקדשים להאכילו לכלבים עשאו תרומה ה"ו תרומה טהורה היא ד"ת את שגזרת עליו שרפה וע"ש במרה"פ בזה ולפ"ו היכי דאסור מה"מ כגון משש והלאה לכ"ע לא חלה תרומה וע' פסחים (דף ל"ג ע"א) ובתוס' שם (דף ל"ב ע"א) ד"ה דבר וכו' דלדידן דלא קי"ל כריה"ג גם בהי"ל שעה"כ אינו תרומה ולשי' רש"י הנ"ל [=יצמות (דף מ"ט) דהיכי דאין הקידושין חלין נפקעין ג"כ קידושין הקודמים]. מהרש"ו שגם אם ה"ו תרומה מקודם יפקע קדושת תרומתה והדרא לטיבאל והא דהאכל תרומת חמץ בפסח משלם קרן וחומש בפסחים (דף ל"א) הרי

חמץ בלנדר וצפרט ד"ל דלחיא כר"י דס"ל דחמץ ללחיה"פ אסור ג"כ מה"מ ופקע איסור טבל.

ויש לדון בזה לפמ"ש הרשב"א ביצמות (דף ל"ג ע"א) דלכ"ע לא אמרי' איסור דוחה איסור כדלמרי' בפג"ה אטו משום דלקדש' פקע איסור גיד ע"ש א"כ ה"נ י"ל דאין איסור חמץ דוחה איסור טבל שקדם לו.

ובגוף דברי הש"ס דפסחים שם דפריך מידי בלנדר כתיב יש להעיר מהא דכתיב פ' ואחמץ לא את אבותיכם וגו' ופירש"י לא את אבותיכם בלנדר וי"ל וקדשתי. ע"כ.

*

מתני'. אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו וכו'. צו"מ יהודה ועלה (חלק א אר"ח סימן קלח) העיר השואל על הא דקאמר ר"מ מדבריהם למדנו ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסק וכו', הא פחות מכביצה אין מטמא טומאת אוכלין, והא תרומה לשריפה קאי וכתומי מכתת שיעורי כמ"ש תוס' בסוכה (ל"ה ע"א), ממילא אין התרומה טמאה מטמאה לטהרה.

ובתב הגאון המחבר: הנה תוס' במס' סוטה דף כ"ה ע"ב ד"ה לאו כגזי הקשו כן וז"ל ונ"ע כלאי הכרס אמאי מטמאין טומאת אוכלין ולא אמר כתומי מכתת שיעורי וכו' עכ"ל. ובס' תשו' מור"ם מינץ סי' ה' הביא בשם ס' פאר הלכה קושי' זו על תרומה טמאה וקדשים טמאים לא יטמאו אחרים הואיל ועומד לשריפה כתומי מכתת שיעורי כמו שהקשו תוס' כן על כלאי הכרס במס' סוטה הנ"ל ע"ש.

ולענין ד נראה עפ"י דכתשו' שער אפרים סי' א' בהג"ה הניח צ"ע על תוס' סוטה הנ"ל למה מקשים על כלאי הכרס לא על הערלה הקודם בסדר הגמרא שהרי כך שנו חכמים הערלה וכלאי הכרס וכו' מטמאים ט"א וכו'. ושם בסוף סי' ל"ח תירץ בהג"ה תשו' ש"א הנ"ל וז"ל לפי שהערלה דינו בשריפה לא מנינו צפי' בתורה אלא דילפי' מכלאי הכרס וכמ"ש תוס' בשלהי מס' תרומה ובסוכה ל"ה הנ"ל ולכן מקשים התוס' מכלאי הכרס וכו' ע"ה. ולפ"ו בתרומה טמאה פליגו שני תירו' תוס' במס' שבת כ"ה ע"א לתי' אינו בשריפה מדאורייתא רק מדרבנן א"כ ודאי לא אמרו להקל על ד"ת שלא לטמא טומאת אוכלין לכן לא פסיקא להו להתוס' להקשות כן על תרומה טמאה ולא על ערלה רק על כלאי הכרס. ובאמת לחד תי' התוס' בשבת כ"ה תרומה טמאה מדאורייתא בשריפה וכן ערלה גם עליהם הקושי' והצ"ע של התוס' דסוטה הנ"ל.

והגאון בתשו' מוהר"ם מינץ הנ"ל תי' לחלק דוקא בעומד לשריפה בלאו איסור טומאה רק משום איסור הנאה אמרי' כתומי מכתת שיעורי כמו כלאי הכרס. אבל תרומה וקדשים טמאים רק משום טומאה עומד לשריפה הרי לכן נקרא טמאה לטמא אחרים וכו' ע"ש. וסבירא וזו לחלק נכונה כתובה בתשו' אחרונה להרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ט דמה"ט מקדש בקדשים טמאים אינה מקודשת בתרומה טמאה מקודשת ע"ה. אבל לענין מכתת שיעורי הרי זהדיא דעת התוס' בסוכה ל"ה

הנ"ל דגם בתרומה טמאה אמרי' ליה אף דש"פ ויש צה דין ממון ליהנות בשעת ציעור להסיק תחת תבשילו. מ"מ שיעור הכמות הנריך אין כאלו כיון דכשרוף דמי ונע"ג על הגאון הנ"ל שלא הרגיש בזה מתוס' סוכה הנ"ל.

אמנם עוד תירץ הגאון לחלק בתרומה טמאה אינו עומד לשריפה כיון דיכול למתשל עלה ל"ל צי' מכתת שיעוריה וכו' ע"ה ותי' זה הוא נכון ואינו קוטר לתוס' סוכה ל"ה דמשכחת בלחץ דליתא בשאלה כגון דמטי כבר ליד כהן או בהפרישה ע"ד רבים וכיו"צ באמת אמרינן ביה מכתת שיעורי' בכה"ג ואין מטמאה טומאת אוכלין כנ"ל ועיין בר"ר ר"פ לולב הגזול החליט בזה"ל ערלה ותרומה טמאה מלכות בשריפה ואס"ה הן רק בשעת הצערה מותר ליהנות צי' אמרינן בזה מיכתת שיעורי' וכו' ע"ה. ועיין תשו' מאהבא חיו"ד סי' רל"ד וכן עיין בשעה"מ בשם משאת משה וגם תשובת מור"ם מינץ הנ"ל נעלמו מכולם דברי הר"ן הנ"ל ובתשו' א' לתלמידי מוה' מאיר ברייטנר נ"י הארכתי בזה ונ"ע בר"ן פ"ב בגיטין ובח"מ וב"ש ופ"ח בא"ה סימן קכ"ד נראה קצת סתירה בר"ן ועיין עוד תשו' שער אפרים סי' א' הנ"ל.

והנה תי' הגאון הנ"ל לכאורה לנ"ש ור"א דס"ל אין שאלה בהקדש ה"ל תרומה טמאה עומד לשריפה הדק"ל לדידהו. אמנם נ"ל צ"ש ור"א אין שאלה בהקדש ס"ל דוקא בחרטה לחוד דקי"ל פותחין בחרטה אבל בפחת ממנו הרי דעת המצי"ט בתשו' בנו מהרי"ט סי' י"ט ח"א דא"ל היתר שאלה לחכם כלל מדאורייתא רק מדרבנן א"כ מודו צ"ש דרבנן יש שאלה וא"כ א"ש תי' הגאון הנ"ל גם לדידהו אין עומד לשריפה כיון דאית' בשאלה ע"י פחת לכ"ע וצוה יש לתרץ גם תמי' התו"ט פסחים פ"ג במשנה כ"ד מפרשינן וכו' והש"ך ח"מ סי' רנ"ה ותשובת הרמ"ע סי' ס"ב דר"א קוטר א"ע מפסחים מ"ו וערכין כ"ג ד"ל יכול לשאול ע"י פחת ושפיר ה"ל גורס לממון ע"י הואיל ועיין רמב"ן במלחמה שם ובחדושינו שם באורך מזה. ע"כ.

*

גמ'. מבדי בשר שנמא בנפול הנומא ב' שני ושני הוא. עיין פני יהושע דהשתא משמע דפסיקא ליה לסתמא דתלמודא הכא דלשון אב הטומאה וולד הטומאה היינו אע"ג דשניהם דבר תורה אפ"ה קרי ליה ולד כיון דעיקר טומאת ולד הטומאה היינו צמה שנגע באב הטומאה, ועוד דנפקא מיניה בין אב טומאה לולד הטומאה היינו דאב הטומאה מטמא אדם וכלים משא"כ ולד הטומאה אינה מטמא אדם וכלים.

בידיו למאן דמפרש לקמן דאב הטומאה דמתניתין היינו מדאורייתא וולד הטומאה דרבנן היינו משום דע"כ הוצרכו לפרש כן משום דע"כ הכי משמע להו מדאמר ר"מ מדבריהם למדנו ומהדר ליה ר"י אינה היא המדה כדליתא לקמן. עי"ש שהאריך בזה.

*

משום דמותר לעשות אף שני דאורייתא דמ"מ מאי אהני לי להאי שמן אי לאיפסולי גופיה הא פסיל וקאי.

ור' יהודה דיקדק במתניתין מדנקט בטמא מת דבגר של מתכות עסקין ושלישי מותר לעשות ראשון וע"כ מדנקט בטמא מת ולא נקט בשרץ וממילא ידעין כיון דמותר לעשות שני ולטמאות בטומאה חמורה ה"ה בראשון דלאיפסולי גופיה אין חילוק בין ראשון לשני אלא ע"כ דרבותא הוא אף שגורם לטמאות אחר' ולעשות הנוגע במשקה שני משום דטומאת משקין דאורייתא דאף דלא דריש יטמא יטמא היינו לעשות טומאה כיוצא בו אוכל אוכל ומשקה משקה אכל אוכל משקה ומשקה אוכל דרשינן יטמא יטמא דמטמא מדאורייתא וכן משמע לקמן דף י"ח מפ' רש"י והמקשה לא אסיק אדעת' הך דיוקא דר"י ולכן פריך המקשה שפיר לדידך ע"כ כריכין אנו לומר דהוסיף בעדותו משום דגורם טומאה לאחר' דאל"כ לא משני מידי א"כ נוקמא בגר של חרס והוסיף דאלו התם טמא וטמא והכא פסול וטמא וקמ"ל דאף שגורם קילקול יותר שיעשה שלישי דבשלמא לפי מאי דס"ד דטומאת משקין לטמא אחרים מדרבנן וע"כ מדנקט בראשון ולא בשני ש"מ דאין עדותו בשביל שגורם לטמאות אחר' אלא על שכן גופיה פריך שפיר היינו הך דאין זה חידוש כיון דכבר אשמועינן דמותר לעשות משלישי שני דרבנן ה"ה מפסול דאורייתא שני דאורייתא דלאיפסולי גופיה הא פסיל וקאי אכל עכשיו לר' יהוד' דע"כ סבירא לך דעיקר חידוש' שיטמא אחרים דטומאת משקין לטמא אחר' דאורייתא א"כ מאי דוקא' לאוקמ' בגר שניטמא בטמא מת לוקמ' בגר של חרס ומאי הוסיף דאילו התם טמא וטמא והכא פסול וטמא וגורם טומאה לאחר' ומשני רבא מתניתין קשייתה כו' וכן הכריח רבא אחר זה מה דלא פירש רבי יהודא בפירושו דרבי עקיבא אית לי על כרחך טומאת משקין מדאורייתא דאם כן קושית המקשה במקומה עומדת האי גר מאי קמהניא להאי שמן. ע"כ.

דף יד ע"ב

גמ'. **חרב הרי הוא כחלל**. ידוע מה שהקשו, מה הוועילו בנס בחנוכה, הא נטמא השמן מהמנורה.

ועיין העמק שאלה (שאילתא כו אות יז) שכתב דלשיטת רש"י דחרב הרי הוא כחלל אינו אלא ככלי מתכות, י"ל שהשתמשו במנורה של עץ, אצל לשיטת הרמב"ם דחרב הרי הוא כחלל, היינו אפילו ככלי עץ, קשה, עיי"ש.

*

גמ'. **אמר רבא מתניתין קשייתה וכו'.** עיין ערבי נחל (בדרוש לשבת הגדול) שהאריך בסוגיין.

*

גמ'. **נרתי שנשפא בשרץ וכו'.** עיין שפ"א דזה הלשון לאו דוקא, ד"ל דע"כ לא אמר הכי משום דלא ראה מעשה רק בטומאת מת, רק דהו"ל למימר סתמא. וז"ש רש"י דליתני שנטמא סתם.

*

גמ'. **דאיכא מושקין בהדי בשר.** עיין תוס', ועיין בשו"ת הרי"ד (סימן א) ושם (סימן לד) ושו"ת שו"ת ומשיב (מהדורה א ח"א סימן פד).

*

גמ'. **מאי קב"ל.** עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן יז) שמציא דברי החוס', וכתב: ובאמת זה דוחק דהא השתא אסיק הש"ס דמתניתין איירי אפילו למ"ד אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן ובחור' חיים כתוב דליבדור זה הוא במקצת ספרים ישנים נשמע מזה דיש קצת ספרי' שלא גרסו זה בחוספ'.

ואני אומר לאחר העיון נדקו דברי הספרים דלא גרסו זה בחוספ' וקושית המקשה אינו אלא למ"ד אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא אכל למ"ד אוכל מטמא אוכל מדאורייתא לא קשיא מידי דהא ע"כ המקשה לא אסיק אדעת' בגר של מתכות וס"ד דמקשה דנקט בגר שנטמא בטמא מת לאו דיוקא אלא דבעי לראוי במתניתין שנטמא בראשון אכל דיוק דדייק רבא לקמן דטומאת משקין דאורייתא דאי ס"ד דרבנן מכדי האי גר מאי קא מהניא להאי שמן אי לאיפסולי גופיה הא פסיל וקאי ואי לטמא אחר' מדרבנן אפילו בשני נמי זה אסיק אדעת' דמקשה שפיר דהא על מתניתין גופי' יש לדקדק זה דאי טומאת משקין דרבנן אמאי נקט בראשון אפילו בשני נמי נשמע מזה דכל היכא דלא מהני לטמא אחר' לא הוי תוספת אף דמוסיף לו טומאה דאורייתא דאל"כ מנ"ל לרבא לומר דלר"ע טומאת משקין לטמא אחר' דאורייתא דילמא לעולם דרבנן והא דהוסיף דמותר לעשות מפסול דאורייתא ראשון דאורייתא דהאי שמן אף דאינו מטמא אחר' דאורייתא דילמא טומאת עגמו אית ליה דמקבל טומאה מן הכלי שהוא אב הטומאה.

אלא ברור הדבר כל היכא דתרומה נפסל מן התורה באכילה מותר לגרום טומאה יותר דאין אנו מזהירין עליו וע"כ הא דנקט אי לאיפסולי גופיה כל שאינו מטמא לאחר' פסול גופיה קרי ליה אלא דנפק' מיניה אם יש לגרום לטמאות אחר' וע"כ למ"ד דאוכל מטמא אוכל מוכרח' אנו לומר דדריש יטמא יטמא וכיון דדריש יטמא גבי אוכל דריש נמי כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא יטמא לאחר' וס"ד דמקשה דלמ"ד דאין אוכל מטמא אוכל דאורייתא ע"כ לא דריש יטמא יטמא א"כ גבי משקין נמי לא דריש יטמא יטמא ואין משקין מטמאין לאחר' מדאורייתא.

ולפ"ז ניחא דלמ"ד אוכל מדאורייתא ה"ה דמשקין מטמאין מדאורייתא א"כ לא קשיא לדידי' מאי קמ"ל שלישי מותר לעשות שני היינו הך דהא הוסיף עובד דהתם גבי בשר קודש טמא וטמא אכל הכא גבי תרומ' פסול וטמא וק"ל דמותר לגרום לו טומאה אף שטמא לאחרים אכל למ"ד דאין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא וס"ד דמקשה דלא דריש יטמא יטמא ה"ה גבי משקין נמי לא דריש יטמא יטמא ואין טומאת משקין לטמא אחרים מדאורייתא וע"כ הא דהוסיף ר"ע בעדותו לא הוסיף לטמא אחר' מדרבנן דא"כ אמאי נקט בראשון אפילו בשני נמי משקין תחילה הוין מדרבנן אלא ע"כ דהוסיף בעדותו אף שגורמין טומאה חמורה לשמן עגמו פריך שפיר היינו הך ואי

קסבר ר"ע טומאת משקין לטמא דאורייתא שפיר הוכיח, משום דהא א"י התם (דף ט"ו) דר' יהודה ס"ל אליבא דר"ע דטומאת משקין לטמא אחרים הוי דאורייתא, וכן ס"ל לר' יוסי ור"ש בשיטת ר"ע כמבואר (שם דף י"ה) דלמר רבא דר' יוסי לא ס"ל כן אלא בשיטת ר"ע רבו אמרה, א"כ כמו דר' יוסי אמר להך ספק משקין ליטמא טמא אליבא דר"ע, ה"ה ר' יהודה דלמר שם לכל טמא ג"כ מיירי לר"ע רבו, וכמו שהקשו התוס' (שם ט"ו ע"ב) בד"ה ר"י לטעמי' כו' וכו' אינו מודה ר"מ דס"ל לר"ע דטומאת משקין דאורייתא כנ"ל, [ובאמת ז"ע מה הקשה הגמ' (שם י"ז ע"ב) דר' יהודה אדרי', הא י"ל ג"כ דלא אמר זה רק לשיטת ר"ע רבו וכדמסקינן לר' יוסי, ואפשר דבאמת למסקנא דמסקין דר' יוסי בשיטת ר"ע רבו אמרה, א"כ ממילא ה"ה דלא קשה דר' יהודה אדרי' יהודה], וחזינן דר' יהודה ור' יוסי ור"ש ס"ל דר"ע ס"ל טומאת משקין לטמא דאורייתא, וזע"כ רבא דקאמר שם ש"מ קסבר ר"ע כו' אמר אליבא דר' יהודה ור"י ור"ש דמנינו דלמרנו כן אליבא דר"ע, ולדידהו שפיר מוכח כן בהוכחה שהוכיח רבא אליבא דר"ע, משום דלר' יהודה דמכשיר בקטן לקרות המגילה ולהוציא לגדולים מוכח דאף דקטן הוי תרי דרבנן אפ"ה מוציא אחד דרבנן, א"כ אינו מחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן.

ובן מוכח ביותר מהא שכתבו התוס' במגילה שם בפה"ד דלכן סומא מוציא באמירת הגדה בפסח אף דהוי תרי דרבנן משום דשאני סומא דנתייבב כבר ע"ש, א"כ לפ"ו קשה מאוד בהא דלקמן (דף כ"ד) דר' יהודה ס"ל דסומא שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע משום דלית ל' הגאה מימיו, וקשה ל"ל לומר זה הטעם, יותר ה"ל לומר דלכן לר' יהודה בלא ראה מאורות מימיו אינו פורס משום דה"ל תרי דרבנן לשיטתו דס"ל דסומא פטור מה"ט מכל המצות, אף לפשמ"כ דר' יהודה אינו מחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן הוצרך הש"ס ליתן טעם אחר לר"י כנ"ל.

וביין דמוכח לשיטת התוס' במגילה (דף י"ט) דר' יהודה אינו מחלק בין תרי דרבנן, לכן שפיר הוכיח רבא אליבא דר' יהודה, דש"מ קסבר ר"ע טומאת משקין דאורייתא, דהא כיון דר' יהודה אינו מחלק כנ"ל, א"כ גם לר"ע רבו אינו מחלק בזה, כדמצינו בהוכיח ר' יהודה דקטן כשר לקרות המגילה דהא קרא למעלה מר"ט וחזקנים.

אבל לדינא לפי מה דקיי"ל כר"מ דמחלק בין תרי דרבנן אחד, ולכן צוולד הטומאה דרבנן ספיקו טהור, י"ל דת"ק דר' יהודה דפסל בקטן לקרות המגילה הוא ר"מ [כמש"כ התוס' בכתובות (דף ל"ו) דתסח דר"י הוא ר"מ], לכן י"ל דת"ק דר' יהודה דפסל לקטן לקרות את המגילה אילו לשיטתו דמחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן.

ולר' יוסי ג"כ מנינו דאינו מחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן, דהא ר' יוסי ס"ל (עירובין שם) דגם בתרי דרבנן ספיקו טמא, אלמא דלא מנינו אליבא דחילוק בין ז' דרבנן אחד, ומסבירא בעלמא מדעתנו בלא ראי' אין לנו לחלק ביניהם וכמש"כ הטו"א הנ"ל, דהא מה"ט שניהם פטורים, ומדרבנן שניהם חייבין, רק

גמ'. אמר רבא ש"מ קסבר ר"ע טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא וכו'. עיין תוס' מגילה (י"ט ע"ב) ד"ה ור"י מכשיר, שחילקו בין תרי דרבנן אחד דרבנן, וכ"כ התוס' בברכות (דף ט"ו) בת"י ז', והקשה הטו"א מגמ' כאן, דלמר רבא ש"מ קסבר ר"ע טומאת משקין לטמא דאורייתא כו' מאי איריא בלא הטומאה אף בלא' וכו' נמי תחילה הוי כו', ולהכלל של התוס' קשה, מנ"ל להוכיח כן, הא י"ל דטומאת משקין דרבנן, ולכחותא נקט אב הטומאה, משום דראשון ושני הוי הוספת טומאה תרי דרבנן, דהא טומאת משקין לטמא אחרים וכן הא דמשקין הוי תחלה אינן אלא דרבנן, לכן נקט אב הטומאה דלא הוי רק חד דרבנן, אע"כ מוכח דאין לחלק כלל בין תרי דרבנן אחד דרבנן. ע"כ.

ובשו"ת באר יצחק (חלק י"ד סימן כו) כתב לתרץ: עינימ"ש התוס' (שם דף כ"ד) בפה"ד מי שלא ראה כו', דלכן סומא שיש בו תרי דרבנן מוציא אחרים דכיון שהוא גדול ובר דעת עדיקטפי מקטן עכ"ל, ולשיטת התוס' הנ"ל אינה קשה קושיה הטו"א הנ"ל, דהא חזינן דבאמת אף תרי דרבנן כמו סומא ג"כ מוציא אחד דרבנן ושאינו קטן דמחלקים ז' בין תרי דרבנן משום דאין לו דעת, אבל בסומא דיש לו דעת אין לחלק, א"כ י"ל דלכן בפסחים בשמן שנטמא לא מחלקינן בין תרי דרבנן לבין חד דרבנן משום דלא שייך התם סבירא זו, אף לשיטת התוס' (בדף י"ט) שכתבו דהא דפוטור הסומא לאחרים מלומר אגדתא בלילי פסחים משום דשאני סומא שנתייבב כבר, אבל לולא זה לא ה' מוציא אחד דרבנן, אלמא דבין תרי דרבנן אחד דרבנן לבד בלא צירוף שום סבירא, ג"כ מחלקינן בזה, א"כ תקשה קושיה הטו"א הנ"ל.

ובראה לתרץ בעו"ה, דלדבריה מוכח משם להיפך, והוא, דהא שם בפסחים (ט"ו ע"ב) בתוס' ד"ה ר' יוסי לטעמי' כתבו דר' מאיר ס"ל טומאת משקין לטמא אחרים דרבנן אליבא דר"ע, א"כ תקשה אליבא דר"מ מפני מה נקט ר"ע שנטמא בלא הטומאה, אף בראשון ושני נמי בהוכחת רבא הנ"ל, וע"כ מוכח מזה כסדרת התוס' דגם ר"מ מחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן, ולכן י"ל כסדרת הטו"א שם בפסחים, ואזיל ר"מ לשיטתו, דמנינו בעירובין (דף ל"ה) חילוק בין תרי דרבנן אחד דרבנן, דאי התם ספק טבל בארבעים סאה ספיקו טמא בד"א בטומאה חמורה אבל טומאה קלה ספיקו טהור והם דברי ר"מ כמבואר התם, ושיטת הראש"ד (פ"י מה' מקורחות ה"ו) ובמל"מ (שם) והחיו"ט (פ"ב דמקורחות) דלא הטומאה דרבנן ג"כ ספיקו טמא משום דלא הוי אלא חד דרבנן, אף צוולד הטומאה דרבנן דהוי תרי דרבנן, חדא דהא אין אדם מקבל טומאה רק מאב הטומאה, ז' דהא דהוי ולד הטומאה אינו אלא טומאה דרבנן ע"ש, בזה ספיקו טהור אף דאחזוק טומאה, וכיון דמנינו לר"מ דמחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן באחזוק איסורא אלמא דחז"ל הקילו הרבה בתרי יותר מבחד, ולכן לשיטת ר"מ אינה קשה קושיה רבא מפני מה נקט ר"ע בלא הטומאה אף בראשון נמי, משום די"ל דר"ע אשמועינן דאף בלא הטומאה דהוי חד דרבנן ג"כ מותר להוסיף טומאה וכקושיה הטורי האנ"ל, אבל רבא שהוכיח ש"מ

דקיי"ל כוותי שפיר חילקו בין תרי דרבנן, ולכן גם בזה"ע (סי' כ"ח) חילקו כל הראשונים בין חמץ דרבנן ושעור דאורייתא לחמץ דרבנן ושעור דרבנן דהו"י תרי דרבנן, משום דקיי"ל כר"מ דעירובין הג"ל, ומתורבת קושיא הטורי האבן הג"ל בעו"ה. ע"כ.

*

גמ'. **מבואי דלמא לטמא אחרים מדרבנן.** הקשה הפני יהושע, דהא ע"כ בלאו הכי מוכח דקצר ר"ע טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא כיון דדריש יטמא יטמא לענין שני עושה שלשי בחולין ואם כן ע"כ במשקין נמי דכתיב וכל משקה אשר ישחה בכל כלי יטמא דריש ר"ע יטמא יטמא וא"כ מקרא מלא הוא דטומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא אליבא דר"ע כדאמר ר"ל לקמן (בדף י"ח ע"ב).

ותירין דלק"מ, דאכתי מניין למימר דקצר ר"ע טומאת משקין לטמא אחרים מדרבנן והאי יטמא דכתיב במשקין דריש ליה ר"ע לענין הכשר לא לענין טומאה כדאמרין לקמן (דף ט"ו ע"א) אליבא דרז דאמר דכן ממש.

*

גמ'. **אפילו בראשון ושני נמי.** עיין תוס', ועיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן פד) ד"ה ועתה אשובה, ושו"ת חתם סופר (או"ח סימן מה) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן לט).

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן עח) שכתב: הנה מ"ש מעלתו בפשיטות בשם תוס' דפסחים ובשם המג"א דשמן שנקרש מקרי אוכל אף אחר שנימוק ונימוח וימחה שפט כיון דמעיקרא אוכל והשחת אוכל הוא לא מקרי גולד כו'. במשכ"ת לא נהג מעלתו בזה מנהג החכמים בזה שהעלים מלצין על מקום התוס' והמג"א איה איה הם. או לענין מאי כ"כ. כאילו בא לנקותי אם כל דיבורי תוס' דמס' פסחים וכל הסי' מג"א ערוכים בזכרונותי תמיד אין דבר מהם נעלם ממני אמתה. ואם מעלתו הרמה י"י לא ראה בעצמו דבריהם בפנים רק מה שעלה בזכרונו לא היה לו למעלתו להעיד בשם תוס' ומג"א ולהחליט הדבר היפוך, ומה גם לדון מיניה על ענין אחר.

בי הנה תוספת בפסחים י"ד ע"ב וצמנחות ל"א ע"א בשם הר"ם העלו עפ"י סתירת הסוגיא דכל זמן שלא נקרש השמן משקה הוא אליב"ד דכ"ע ולא אוכל. ובשנקרש וחזר ונימוח בזה פליגי תנאי ר"מ ותכמים ס"ל משקה הוא וחזר לטומאתו ראשונה ונעשה תחלה וגם לא בעי' כבינה ור"ש שזורי ס"ל בזה שאינו משקה ובש"ס מנחות שם פסק הלכה כר"ש שזורי והרמב"ם פסק כחכמים בר"פ ט' מהל' ט"א כמ"ש הכ"מ שם. ומבואר בר"ש משנה ש' פ"ג מטהרות דבעודו קרוש אינו לא אוכל ולא משקה וטעור לגמרי לכ"ע והכי פסק הרמב"ם בפ"א דין י"ט מהל' ט"א. ולפמ"ש ה"ק צמנחות ל"א בתוס' שם דהא פסקא דרמב"ם רפ"ט מט"א בקיבל טומאה השמן בעודו ללול ושזב נקרש וחזר ונמחה אפי' גם לר"ש שזורי דמודה ביה כ"ע דמשקה הוא וחזר לטומאתו ישנה אבל בקיבל טומאה אחר שנימוח בזה פליגי תנאי ופסק הרמב"ם כר"ש שזורי בפ"א דין י"ט הג"ל

כיון דמנינו בעירובין גבי אחזק טומאה דחכמים חלקו בין ב' דרבנן אחד לכן יכולין לחלק גם גבי להוציא אחרים וכה"ג בזה, משא"כ לר' יוסי דאינו מחלק בין ב' דרבנן א"כ אליב"ד ליכא לחלק בין ב' דרבנן מדעתנו, ע"כ אליבא דר' יוסי שפיר הוכיח רבא דר"ע קסבר טומאת משקין דאורייתא.

ובאמת לרב מתנא דמוקי צמגילה (שם) וזכרות (דף ט"ו) להך דהכל כשרין לקרות המגילה כר' יוסי, א"כ מנינו דר' יוסי מחלק בין תרי דרבנן, אבל למסקנא שם דמוקי כר' יהודה וכמש"כ התוס' (שם) בד"ה ודלמא ר' יהודה היא כו' משום דהלכה כוותי', וכמש"כ הגל"ח בצרכות בשם הרשב"א, א"כ לא מנינו לר' יוסי שמחלק ביניהם, וכיון דבעירובין גבי אחזק טומאה אינו מחלק בין ב' דרבנן ע"כ שפיר הוכיח רבא לר' יוסי כנ"ל.

ובן י"ל לר"ש דהא ר"י ור"ש ס"ל (עירובין שם) ספק עירוב כשר ואמר רבא (שם) הטעם משום דנגד חזקה דהעמד אותו אחתום ביהו"ש חזקה להיפוך דהשחת נטמאה, א"כ משמע דדוקא כה"ג ס"ל לר"ש ספק עירוב כשר, אבל אם היתה חזקה לחומרא לבד ה' מחמיר ר"ש אף דעירוב הוי כמו תרי דרבנן כמש"כ החו"ד (סי' ק"י בכללי ס"ס), א"כ מוכח דס"ל לר"ש כר' יוסי, ומשמע דמחד טעמא אמרו שניהם דספק עירוב כשר, וכיון דר"ש אינו מחלק בין תרי דרבנן אחד דרבנן לכן אמר רבא שם אליבשיהו דמוכח לשיטתם דס"ל לר"ע טומאת משקין דאורייתא בהוכחה הג"ל.

אך אכתי תקשה לשיטת התוס' לקמן (דף כ"ד) בד"ה אבל אינו פורס כו' דר' יהודה מודה דקטן אינו פורס משום תרי דרבנן, ואנשי מגילה דכולם היו באותו הנס, א"כ נסתר מש"כ לעיל דר' יהודה אינו מחלק בין תרי דרבנן, אבל באמת אין כאן קושיא, משום דהא לשיטת התוס' שם בסד"ה מי שלא ראה כו' שכתבו דלכן סומא שיש בו תרי דרבנן מוציא אחרים דכיון שהוא גדול ובר דעת טפי מקטן עכ"ל ודאי אין מקום לקושיא הטור"א הנ"ל, דהא חזינן דסומא מוציא אף דהו"י תרי דרבנן, ודוקא בקטן דהו"י אינו בר דעת מחלקין בין תרי דרבנן כמו שנבאר לעיל ועיקר קושיא הטור"א הוא לשיטת התוס' (מגילה דף י"ט) שכתבו דשאני סומא שנחתייב כבר אבל לולא זה לא הו"י מוציא אחד דרבנן, אלמא דלא תלוי בצד דעת, א"כ שפיר מוכח דר' יהודה אינו מחלק בין תרי דרבנן כדחזינן דהגמ' יהיב טעמא דלכן סומא שלא ראה מאורות כו' משום דל"ל הגאה מיני', אבל לא משום תרי דרבנן.

ומה שהוכיחו התוס' (לקמן דף כ"ד) דר' יהודה מודה דאין קטן פורס על שמע, י"ל דס"ל להתוס' (דף י"ט) דאין זו הוכחה כ"כ, משום דל"ל דכיון דתנן לעיל דר' יהודה מכשיר בקטן לקרות את המגילה אלמא דלא מחלק בין תרי דרבנן, א"כ ממילא ידעינן מזה דס"ל לר"י ג"כ דקטן פורס על שמע ולכן אינו חולק בפ"י אלא גבי סומא דהו"י דין מחודש, ומה"ט התוס' ציבמות (דף פ"א) ד"ה מאי היא שחלקו בין תרי דרבנן ע"ש, הו"י ג"כ לר"מ [דהא בחבלי תילתן אי' שם דברי ר"מ] ולר"מ הא מנינו דמחלק בין תרי דרבנן כמבואר בעירובין, ולכן לדינא

וה"נ משמע כסוגיא דכורות דלמאי דצעי למימר מעיקרא היינו משום איסור דרבנן ע"ש בפירש"י ותוספות.

*

גמ'. **חבית של תרומה שנשברה וכו' ר"י אומר אף יטמאנה ביד.** נש"מ שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קעג) הביא מה ששאל אותו חכם אחד, בהא דאמר לקמן (דף פ"ה) דלכך אין נימנין על מוח שבקולי' משום הפסד קדשים דקא מפסיד ל' בידים דלמא אכיל נורא ממוח ידי', וע"ו הקשה הא ר"י ס"ל כאן, דכל דאזיל לאיצוד מותר לטמאות ציד כיון דכלא"ה אזיל לאיצוד וא"כ כאן בדודאי יהי' נותר אח"כ ויטכרך לשרפו שוב מה אכפת לן בהפסד קדשים וגם שם הוא מן התורה דכתיב משמרת תרומתי.

ובותב ע"ו: והנה בצמח שאלה גדולה שאל אך לפע"ד הי' נראה כיון דבצמח השורף בעצמות אין בו משום שצירת ענש אח"כ ניהו דיש חשש שמא יפסיד קדשים מ"מ כל דאם הי' שרף היה יכול לאכול המוח שוב ל"ש לומר דאזיל לאיצוד דהא אינו אזיל לאיצוד לגמרי וכיון דבצמח יכול לשרוף עצמות ויאכל ואף דא"י משום הפסד קדשים מ"מ אטו דבר ברור הוא רק דאסור משום ספק אכל כיון דאלו עבר ושרף אינו עובר בלאו פשיטא דלא מקרי הולך לאיצוד בידים.

וע"ד הפלפול אמרתי בזה דהנה גידין שסופן להקשות ר"ל אמר דאין נמנין עליהן משום דבתר צסוק אולינן וכדאמר ר"ל צדק פ"ד שם ולפ"ו לכך אין נמנין על מוח שבקולית דממ"נ הרי איכא משום הפסד קדשים ולא נימא דסופו אזיל לאיצוד ו"א דהא כל עיקר דסופו לאיצוד לפי שסופו להיות נותר אח"כ לא גרע מגידין שסופן להקשות דאין נמנין עליהם ועיין בתוס' ד"ה הואיל מ"ש בשם רשב"א דכל שסופן להקשות בצאות גדי בודאי אזלינן בתר צסוק לר"ל וא"כ כאן כל דא"י להוציא הותר הו"ל גידין שסופן להקשות דאין נמנין עליהן כיון דאינו ראוי לאכילה וא"ל שאני התם דמנצ' עצמו אינו ראוי לאכילה אכל כאן בענש ראוי לאכילה רק דאריא דאסורא רביע עולה דז"א דסוף סוף א"י למנות כל דאינו עומד לאכילה ועל מה ימנה כיון דא"א באכילה וגם נראה כיון דכל עיקר שאינו שייך הפסד קדשים ויהי' יכול לשרוף הוא משום דל"ש הפסד קדשים כיון דכלא"ה אזיל לאיצוד משום שא"י להוציא והרי כל שאתה מתיר לשרוף שוב אינו הולך לאיצוד ושוב שייך הפסד קדשים והוא מתהפך כחומר חותם וע"כ לא אמר ר"י דיטמאנה ציד רק שם דמעצמו אזיל לאיצוד וכאן כל עיקר דאזיל לאיצוד הוא משום שאינו עומד לאכילה וכל שאתה מתיר לשרוף שוב עומד לאכילה ושוב שייך הפסד קדשים וא"כ שוב מוטב שלא יעשה איסור בידים.

והנה לכאורה צ"כ היאך שרי לשרפו ציו"ט הא הוה ליה הצערה שלא לצורך. אך זה אינו דהא הוה ליה הצערה לצורך המוח שיוכל לאכול ואין לומר דמ"מ הצערה של הענש עצמו אסור דז"א דאדרבא בענש לצד א"ל לשריפה ורק להמוח צריך והו"ל מלכבה שאינה צריכה לגופה. אך נראה כיון דיש חשש שמא ישרף המוח עצמו שוב בודאי אסור לשרוף ציו"ט דזה ודאי אסור ציו"ט ולפ"ו מה מועיל מה שסופו לאיצוד דכיון שבדאי

דאינו לא אוכל ולא משקה גם אחר שנימוח יעו"ש ודרכו נכון מאוד.

אבל לכ"ע מיהא שמן שנקרש וחור וגמחה ליכא למ"ד דמקרי אוכל. אלא בעודו קרוש לכ"ע אינו אוכל ולא משקה וכשנמחה הו"ל משקה לרבנן. ולר"ש שזרי אינו לא אוכל ולא משקה [ובתוספת מנחות ל"א הנ"ל מ"ש ר"ש שזרי לא חשיב שמן משקה אלא אוכל נ"ל דט"ס היא תיבת אלא וז"ל ולא אוכל] וכן במג"א סי' קנ"ח סק"ו בשם התוס' דפסחים י"ד מיימי רק דשמן שנקרש אפילו חור ונימוח לא מקרי משקה אכל פשיטא ודאי לכ"ע דגם אוכל לא מקרי וממילא לכ"ע ה"ל נולד השמן שנקרש ונימוח בשבת אם כבר קיבל טומאה בעודו כלול שוב כשנקרש נטרה שאינו לא אוכל ולא משקה ושוב כשנימוח חור לטומאתו ראשונה להכ"מ אליבא דחכמים וקיי"ל הכי ולהל"ל גם ר"ש שזרי מודה ציה ואין לך נולד יותר גדול הוא מזה שנשמה דינו ע"י השתנות מציאותו מקורש לכלול. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **התם פסול וטמא וכו'.** עיין תוס', ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן לז) ד"ה והנה לענין, ושם (חלק ב סימן קס אות ב) ומ"ש צדעת תורה (סימן טו סק"א).

דף מו ע"א

גמ'. **ומאי מדבריהם מדברי ר' חנינא סגן הכהנים.** צ"כ אם כן האי "מדבריהם", מדבריו מיצעי ליה, כדמקשה בסמוך.

ותירין הפני יהושע, דכיון דהכא ר"ע ודאי מודה לר"ם ואדרבה הוסיף על דבריו אם כן שייך שפיר לשון מדבריהם, משא"כ בסמוך דבר"א ור"י מקשה שפיר מדבריו מיצעי ליה והיינו מדברי ר"י דהא לר"א ודאי אין שורפין תרומה טהורה עם הטמאה.

*

גמ'. **מי דמי התם גרמא בעלמא הכא בידים.** הקשה הפני יהושע, דאכתי מה חילוק יש בין גרמא ובין בידים, דממה נפשך מאי קצבר רבי יהושע אי ס"ל יש אם למקרא דשתי תרומות צמשמע אם כן הרי מוזהר מדאורייתא לשמור אפילו תרומה תלויה אם כן אמאי ייחסנה במקום התורפה ויגלה הא שימור מעליא צעי וכ"ש שלא יגרסו טומאה בכוונה, ואי ס"ל יש אם למסורת אח"כ אפילו בידים מותר דמהיכא תיתי לאיסור.

ותירין. דהשתא דקאמר מי דמי צעי למימר דנהי דמדאורייתא שרי לטמאות תלויה בידים אפ"ה אסור מיהו מדרבנן לטמאותו בידים אע"ג דאינו ראוי לו אלא דוקא היכא דאיכא פסידא וכדמשמע להדיא מאידך מתניתין דבסמוך דלא שרי רבי יהושע להציל בטומאה אלא משום פסידא דחולין אלמא דמדרבנן איירי דאם מדאורייתא לא שייך להחיר משום פסידא וכ"ש לנמי צעי למימר לקמן דאפילו משום פסידא דעצים שייך להחיר.

מיתה ויתן יו"ט לדמות גבי מלאכה זו ואף דלא קיי"ל כן כמ"ש בא"ח סי' תצ"ח וע' כה"ג בירושלמי פ"א דר"ה ה"ח דצעי גבי מכשירין הדוחין שבת ביום אם מותר בלילה הקודמת וע"ש בהגהת לו"ר.

ב"ב כ"ד דע"ז ימעט בזה מלינת יותר ולמעט בחיפלה ודאי דשרי ומ"מ יש לו למכור הכפר בשט"מ לעכו"ם כמו שעושין לנזרך שו"ט ופסקה והקונה יתן זאת ואף דהוי בהערמה וחומר ויקנהו מהעכו"ם יש להקל בכה"ג גם יש להניח לפנייהם המעוה והם יטלוהו כדאי כה"ג פ"ג דתרומות מ"א בסופה ע"ש ומצין. ע"כ.

*

גמ'. **שמיא יבא א"הו וייהדרנה.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן תצה) ח"ל השאלה: מקום שהוא סלע גדול קשה מאוד שא"ל להסתפק שיש בו מקדמת דנא איזה קבר אם יש לחוש גם בזה משום קבר התהום במקום ההוא או לאו.

תשובה: הנה החששא של קבר התהום לאו בלצד משום שחוששין שנקבר שם איזה אדם מומן קדמון ושמה יש ע"ש ממנו דא"כ תקשה לך קושיא גדולה למה הר הצית עשוי כיפין על גבי כיפין מפני קבר התהום והלא שם היו כמה נביאים כאשר יקד דוד הע"ה מקום המקדש וכן כאשר בנה שלמה הע"ה מקום המקדש והיו יכולין להגיד בנבואה שלא נמצא שם קבר כלל ודבר זה יכולים לסמוך צו ע"פ נביא כי דוקא בספק דין אין הולכין אחר דברי נביא אבל בספק מציאות הולכין אחר דברי הנבואה וכמ"ש בשבת דף ק"ח אם יבא אליהו ויאמר דפסקה זוהמא מיניה ע"ש וכן בצרכות דף ל"ה ע"ב אמרו לכשיבא אליהו ויאמר דהוי קביעותא ע"ש וכן בפסחים דף ט"ו אמרו שמה יבא אליהו ויאמר על התרומה תלויה ע"ש וכן בזמנאות דף ס"ד כתבו התוספות אם יבא אליהו ויאמר שהיא כחושא צני מעיים וכו' וע' להרא"ש בסוף סוכה שכתב אם יבא אליהו ויאמר עברוה לאלול הוי שמיני שציעי וע' בהרשב"א סי' יו"ד שכתב על חזרת מיכל לדוד הע"ה כי ע"פ נביא עשה שהגיד שלא בא עליה פלגיו ע"ש מכל הנך מוכח דספק מציאות סמכין על דברי הנבואה א"כ גם גבי בהמ"ק אמאי הוצרכו לננות ע"ג כיפין מחמת קבר התהום יתירו לננותו ע"פ נביא שיאמר אין כאן קבר ולא ע"ש ואם ח"ו היה יגיד מקומו ויסירו אותו אלא שבאמת בודאי שלא היה כלום.

אך הענין הוא דחוששין בקבר התהום מפני שהארץ עשויה כדורית והארץ לעולם עומדת והשמש מסבבת אותה וא"כ בשטח הצי' שחתה רגליו ג"כ יש מקום ישבו וצני אדם דרים שם וכן ה"ה כנגד שטח ירושלים עיה"ק ג"כ יש מעבר הלז יש מקומות ודרים שם ואותם הדרים ג"כ קוצרין צני אדם בארץ ואולי יש קבר כנגד שטח מקום המקדש בעבר השני ואם לא היה בזמן שנבנה הצי"מ"ק שמה יהיה אח"כ ולזה הוצרכו לננות ע"ג כיפין שאז ינולין מזה יען כי קבר התהום הוא אפילו רחוק כמה אלפים ורצבות אמות ג"כ שחזר קבר התהום ואין תקנה לזה כי אם ע"י שהיה חלל צנייהו וא"כ השתא גבי סלע קשה אכתי איכא חששא דקבר התהום לא מצד השטח הזה הנראה לנו אלא

נותר א"כ א"י לשרפו ציו"ט כדתנן העצמות והגידין שנתרו ישרפו למונאי יו"ט א"כ שוב אסור לשרפו ציו"ט דהו"ל הצברה שלא לנזרך וכל דהתורה מעטה דותר אין שורפין ציו"ט שוב אהדרי' לאיסורא קאמר ואסור. אמנם מ"ש משום דאוליין בחר בסוף ודאי נכון יותר ולפע"ד אף לר"י דאמר דבחר השתא אוליין מ"מ כאן בודאי ממנ"פ אסור דאי בחר כעת אולת שוב אסור משום הפסד קדשים ואי בחר בסוף אולת שוב אסור משום דהוה כגידין שסופן להקשות.

שוב ראיתי ברמב"ם פ"י מק"פ ה"י שהביא הך דגידין הרכין דאין נמנין עליהן ואח"כ הביא הך דאין נמנין על קולית ובאמת שהרמב"ם לא ביאר הטעם ומסתמא פסק כרצא משום הפסד קדשים ולפע"ד לפמ"ש הך דינא מיישן שייך בזה דגידין הרכין וכבר נודע דזה דרכו של רבינו שמה שמקדים הלכה להלכה בזה מורה טעם הדין ואף מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה במשנה דריש ודו"ק היטב.

ובפשיטות לק"מ דשם מיירי בזה אי אפשר שיטיל ותיקף סופה שחרד לחולין ותטמא לכך אמרינן כיון שסופה לאיצוד מותר הוא לטמאות צידים דמה אכפת לן דהתרומה ממילא חיל לאיצוד והחולין יפסדו מוטב שלא נפסיד עכ"פ החולין ועיין פסחים דף כ' ובזמנאות נ"ח אבל כאן כעת הם קדשים כשרים רק דסופה להיות נותר וא"כ כל שכעת הם קדשים כשרים אסור לשרפן ולהפסידן דקדשים כשרים אסור להפסיד ומה בכך דסופה לאחר הלילה להיות נותר אבל כעת הם כשרים ושאיני התם דהתרומה תפסד תיכף ותלך לאיצוד רק שעוד יוסף טומאה לחולין א"כ למה לא יטמאנה ציד כדי להטיל החולין שאינה עושה שום דבר להתרומה שממילא היא הולכת לאיצוד תיכף ומיד ח"צ מאלד. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אר"ח סימן קכה).

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן צו) שנשאל בדבר יהודי שיש לו כפר, ונתחייב מדינא דמלכותא ליתן סך ע"ש על נזרך בית תפלתו, ולא רצה ליתן, ובא הדבר לערכאות ונודע הדבר שיזכו וימשכנוהו על צ' אלפים, ושאל אם מותר לו להתפשר עמם בפחות ושיתן להם בצינו.

וע"ז השיב: הנה יש לפשוט ד"ו מהא דחזית של תרומה שנשברה צגת העליזונה ובתחתונה חולין טמאים דלר"י וקיי"ל כוותי' יטמאנה ציד כדאי פ"ח דתרומות ובפסחים ט"ו, ויעיין מנחות מ"ח רע"ב דכיון דלטומאה קא אולא אמרי' עמוד ומטא בתרומה כדי שפוכה בחולין ולא הוי חוטא כלל ואף דבפסחים פ"ד ע"ב ורש"י ד"ה ורצא וכו' ומוטב שיפסל מאליו וכו' היינו בדליכא רווחא במה שישבור עתה צידים משא"כ הכא, וה"נ כיון שיועד שזכו צדיים וימשכנוהו בסך יותר גדול מותר לו להתפשר בפחות ולהטיל א"ע מידם שלא יתן יותר מזה.

וגדו"ה מוז דעת הרמב"ן ור"ן פ"ו דשבת דמותר לתלוש נזות מהעוף קודם שחטא כיון שסופו לתלוש אחר

מזד השטח של עבר השני וכמו שנחשדש ארץ אמריקא שהיא מעבר השני שלנו.

ובלתיא אגב אורחאי אודענא לכו דאל תחמיהו במ"ש חז"ל כימי חזקיהו הע"ה מאלו גלגולת ארונה היבסי תחת המוצה וכמ"ש בתוספות וא"ך היה כך וא"ך לא הרגישו בזה כמה נביאים מומן דוד הע"ה ושלמה הע"ה ואחריהם שכל הדורות היו נביאים גדולים הרבה אך הענין הוא כי כבר ידעתם שכל הר הבית היה תחתיו חלול ובימי אחז שגברו העונות אז אותם עבדרי רשיעי הביאו גלגולת ארונה מקברו שהיה סמוך לכותל הר הבית והניחו אותה בחלל שחתח המוצה כי כן דרך העבדרי לטלטל הדברים ממקום למקום בפרט כי המקום חלול והואיל וגברו העונות יכלו לעשות כן ולא היה להם מונע מזד הקדושה עד שזא חזקיהו הע"ה שהיה נדיק וטיהר המקום נתגלגל זכות זה על ידו להעביר הטומאה מן המקדש כי מגלגלין זכות ע"י זכאי. ע"כ.

*

תוס' ד"ה וזד טומאה. עיין בשו"ת אבני נזר (חלק חו"מ סימן עד) בתשו' להגאון בעל חלקת יואב, שכותב: אשר הוקשה לכת"ר בזה דמשני רבא (פסחים פ"ד ע"ב) דלי אפשר בגומרתא משום הפסד קדשים והלאו סופו לאיצוד ומאי שנא מתרומה דבסופו לאיצוד מותר לשורפה אף דאסור [התוס'] כתבו כן באפשר [מדאורייתא לשורפה מכל מקום בסופו לאיצוד שרי.

ברורין של דברים דבתרומה חמור לטומאותה מלשורפה. שהרי בתוס' נסתפקו דאפשר לשורפה מה"מ מותר ודווקא לטומאותה אסור מה"מ. והינו דאסור לטמא תרומה אפילו אינו מפסידה על ידי הטומאה כמבואר בתוס' חולין (ע"ב ע"א) דלי טומאה בלועה ה"י מטמא ה"י אסור לאכול תרומה בעוד הטומאה צמעי משום דאסור לטמא. הנה דאף שאין התרומה נפסדת כלל והיא מתעכלת צמעי טומאה בהיתר ועיין פרק דתרומות משנה ב' מכל מקום הטומאה אסורה. ועל כן ק"ל לר' יוסי דאף דסופה לאיצוד אסור אבל להפסיד אין אסור בסופו להפסד. אבל בקדשים נהפוך הוא טומאה קלה משריפה. מדע דהא בסוגיא דר' חיינא סגן הכהנים דמותר לעשות מפסול טמא ומשום דהולך לאיצוד. ואילו פסולו צדס וצבעלים טעון עיבוד צורה מדאורייתא ואינו יכול לשורפה קודם אף שהולך לאיצוד. והיינו משום דשריפה איכא לאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם. ואפי' צעי הקדש יש בשריפתו לאו דלא תעשון כל שכן בקדושת הגוף. ולא דלא תעשון אף צמה שהולך לאיצוד כמפורש בתוס' ע"י (י"ג ע"ב) בקדשים צומן הוא ולשוא גיסטרא אמר קרא לא תעשון. ולהטיל מוס מפורש שם שאינו רק מדרבנן משום דלא חזי לא לגופי' ולא לדמי'. ובעלמסו כמו טומאה כדאיתא ריש פרק י"ב דמנחות (ק"א ע"א) ועל כן אסור לשרוף קדשים אף במקום שהולך לאיצוד אף דלטמא שרי.

ובזה יישבתי קושיית התוס' פסחים (ט"ו ע"א ד"ה וולד) לפירוש הקונטרס דפירש כלי שנטמא במשקין הא בכהאי גוונא אינו נשרף אלא בעיבוד צורה וא"כ מאי ראי' משם הלא נותר אפי' טהור גמור מותר לשרוף עם הטומאה. ולפמ"ש ניחא

דבאמת קדשים שנטמאו אפי' בטומאה קלה שצקלות מהרואי ה"י מה"מ לשורפו לאלתר משום שסופו להיות נותר אך דיש צו לאו דלא תעשון א"ך כששורפו עם הטמא וצטומאה לית צ"י לאו דלא תעשון וצשעה שנסרף כבר נטמא ולית צ"י לאו דלא תעשון ומותר לשורפו לאלתר. ובעלמא אסור מדרבנן לטמא כדי לשורפו לאלתר דלמה זה צשלמא לשורפו יחד עם טמא מדאורייתא משום דאיכא הפסד עניס על כל פנים שלא יטערו שמי הסקות. ע"כ. וע"ש בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן לד אות ד).

דף טו ע"ב

גמ'. מתניתין נמי איכא הפסד דעצים וכו' להפסד מרובה חיששו וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן קיב) מה שכתב להקל צנידונו לענין הפסד מרובה, וכתו"ד כותב: מ"מ נראה צשעת הדחק בכתס יינס דרבנן יש לסמוך על דברי יחיד כמו דלמרינן צנידה דף ט' לאחר שזכר רבי דלאו יחיד פליג עליהם אלא רבים פליגי עלה אמר כדאי הוא ר"א לסמוך עליו צשעת הדחק, ומפרש התס שעת הדחק טהרות אפישי והוי הפסד מרובה ה"י שחרבה יין עשו ואיכא למיחש להפסד ואף שהיין הרבה נעשה לכמה בעלי צמים ולכל אחד לא ה"י הפסד מרובה ולא חשבו זה להפסד מרובה, וראי' לזה דלמרינן צפ"ק דפסחים מתניתין נמי איכא הפסד עניס ומשני להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו ואף אס יטערו כל שורפי תרומה טמאה העניס איכא הפסד מרובה מ"מ כיון דלגבי כל חד וחד לא הוי הפסד מרובה לא הוי בכלל הפסד מרובה ה"י דכוותי'.

מיהו יש לדחות דהתס תרומה טמאה לא שכיחי מעוטי דמעוטי הוי הפסד מעוט אבל הכא שרוב צני הקהלה עשו יין כזה הוי הפסד מרובה אף בצטטר' כולס דהתורה חסה על ממונס של ישראל וסתמא אמר צנידה טהרות אפישי צ"י ל"ש לאדם אחד או שהי' שייכים לכמה צני אדם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ומחלוקת בשש אבא בשבע דברי הבא שורפין. צירחון אולר התורה (חבורת א' סי' ד' אות א') תמה הכותב ע"ד הכ"מ (בפ"ג מה' חמץ ומצה ה"ד) שצ' לתמוה ע"ד הרמז"ל שס דמשמע מדצריו שאס חל ע"פ צחול מותר לערב תרומה טהורה עם הטמאה דהוא חימא דבגמ' לא חילקו, וע"י העיר מש"ס ערוך כאן, דלמר ריו"ח ל"ש אלא צשס אבל צשצע ד"ה שורפין ע"ש וכו'. עיי"ש. ועיין בשו"ת יסכלי עבדי (חלק א א"ח סימן יג).

*

גמ'. ומחלוקת בשש אבא בשבע דרבי הבא שורפין. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכג) שכתב, דלאחר זמן איסורו אסור לשרוף חמץ, לדידן דקי"ל מפרש חזרה לרות דכל הנצברים לא ישרפו וכמ"ש המג"א (סימן תמ"ה), וכותב דלפי זה לכאורה תמוה, בזה דלמרינן כאן, מחלוקת צשס אבל צשצע דברי הכל שורפין וקשה הא מסתמא ר"א צשס ר"י לא פליג על חכמים וגם קאי על ר"מ ור"י דהס בעלי פלוגתא

דרי' וס"ל דחמץ מהנקצרים והיאך מותר לשרוף בשבט דהוא לאח"ו איסורו.

ובתבא: והנ"ל בזה דהנה שם אמר ר"מ דשורפין תרומה טהורה עם הטמאה ומשמע דהטמאה מרובה וכיון דתרומה טמאה בודאי מנחתו בשריפה וא"כ יתבטל האפר של הטהורה בטמאה ברוב ודברי המג"א סי' תל"ח ס"ק כ"ח תמוהים הם דפשיטא דכל דלא שייך נותן טעם בטל ברוב וצפרט אס' החמץ הוא מין צמיון דגם המג"א מודה וא"כ פשיטא דעכ"פ מותר לשרוף ואין לחוש שמה יהנה באפרו דבטל ברוב ובגמ"ה נראה דכל הטעם דנשרפין אפרן מותר דנעשה מנחתו וכאן לא נעשה מנחתו כיון דעיקר הצינור אינו רק מדרבנן ומה"ט צביטול סגי וכל שעצר שם ואינו ברשותו לבטלו שוב לא נעשה מנחתו כהלכתו והאפר אסור ובשלמא לר"י דליף מנחת א"כ השריף הוא המנחה אבל לחכמים הציטול הוא העיקר והפיזור והזרור הוא רק שבה יקיים מנחת הציטול וא"כ לא מקרי נעשה מנחתו ובה"ט יש לישב קושית התוס' דף י"ד ע"ב ד"ה כחא טמא והכא טהור ודו"ק.

ובגמ"ה י"ל דלפמ"ש התוס' בפסחים דף ה' ד"ה ואומר דמה"ט מותר להנות בשעת צינורו א"כ א"א לאוקמא לא לאחר שבט דעכ"פ מן המור' אינו הולך לאיסור דמותר בשעת שריף לר"י אלא דלפמ"ש התוס' בדף כ"א דדוקא לר"י אבל לרבנן אסור להנות א"כ לדידן דק"ל כחכמים שפיר מותר לשרוף אבל לר"מ דאמר מדצרייהם והיינו מדצרי ר"ח סגה"כ ור"ע והרי לר"ע דס"ל דאין צינור חמץ אלא שריף א"א לשרפו ולכן לא מוקי לאחר שם ודו"ק כי כתבתי ע"ד הפלפול מיהו לשיטת רש"י גם לר"י לאחר שם השבטו ככל דבר. ע"כ.

*

גמ'. הפת שעיפשה וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן יא אות ו) שכתב: ועוד נ"ל דגם לשי' החו"ד בשמרים שיש עליהם תורת איסור ודין אוכל אף שנפסל מאכילה משום שראוי להעמידה דמי לשאור זה דוקא לפי שעומד לכן אבל היכא שאינו עומד לכן אף שזקן יכול לתקנו מ"מ נפקע איסורו מדין תורה.

ויש להביא ראיה לזה מהא דפסחים ט"ו ודמ"ה הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה מטמא טומאת אוכלין כצביה ונשרפת עם הטמאה בפסח ופירש"י שם דכיון דלא חזי לאדם מותר לטמאה בידים אלמא אפ"י שיכול לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות דמי לשאור מ"מ כיון דאינה עומדת לכן פקע קדושת תרומה ומותר לטמאה בידים, ולכאורה צ"ע מאי שנה מאיסור חמץ דנשרפת משום איסור חמץ שיכול לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות והא' הר"ן הקשה שם דהא הו' נבלה שאי"ר לגר ול"ה נבלה הא נותן טעם לפגם מותר גם צחמץ ומ"י דלפי שיכול לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות דמי לשאור עיי"ש א"כ מה"ט לא יפקע צו קדושת תרומה דהא בשאור יש בטל ותרומה כמבואר בכמה משניות וצריכות ומ"ט נשרפת עם הטמאה בפסח ואי"ל משום דהולך לאיצוד משום איסור חמץ דהא בדט"ו מדחי לה שאני התם דהוי כעפרא בעלמא דמשום

איסור חמץ אסור לטמאותה ורק לפי שאי"ר לאכילת אדם הו' כעפרא.

[ומש"כ שם בהגהות יפה עינים דהא והא גרמי אינם מדוקדקים שהרי בתוספתא פ"ט דתרומות ר"ח סגה"כ אומר תרומה שנפסלה מאכילה מטמא טומאת אוכלין ונשרפת עם הטמאה כ"ה גירסת הגר"א מפורש דנשרפת בכל השנה והא בתוספתא מבואר בדברי ר"ח סגה"כ דפליגי ר"ח ור"י אליב"י ומשמע בכל תרומה אף צפת שעיפשה שצידו לחמץ כמה עיסות וע"ע בפסחים (ב' ע"ב) בתוס' ד"ה מי אמר דמשמע דאין לומר דהא והא גרמי].

ולשיטת הראב"ד צ"כ בפ"א מהלכות חו"מ דמפרש הצרייתא דפת שעיפשה חייב לבער מפני שיכול לשוחקה צפת בשאור ולכשנפסלה מאכילה כלבים דאילו בחמץ ונפסלה מאכילה אדם בלא טעם שיכול לחמץ כמה עיסות חייב לבער ולפי"ז צרייתא דפת שעיפשה והכלב יכול לאוכלה ולא נזכר בה מפני שיכול לשוחקה בחמץ מיירי וא"ש בפשוטו ד"ל דבחמץ מיירי באופן שאי"ר לחמץ בה כמה עיסות, אבל לד' הרמב"ם בה' חו"מ שם וכמ"ס הה"מ לפרש דצרי דהא דפת שעיפשה חייב לבער בחמץ מיירי ולכשנפסלה מאכילה אדם גרידא הרי דגם בחמץ חייב לבער מפני שיכול לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות ודמי לשאור א"כ קשה מ"ט נשרפת עם הטמאה הא בשאור לא פקע קדושת תרומה.

ולכאורה י"ל עפ"י מש"כ הגל"ח בדט"ו לפרש שי' הרמב"ם צ"כ מ"ה טו"א דכל שנפסל מאכילת אדם אינו מקבל טומאה דהא דחני צפת שעיפשה דמטמאה טומאת אוכלין היינו באם קבלה טו"א לא נפקע והא דחני נשרפת עם הטמאה לפ"מ דמשני שם דהוא כעפרא בעלמא משום דבאמת אינו מקבל טומאה ולפי הו"א ה"י סובר כשי' הראב"ד יעו"ש ולפי זה להרמב"ם לשיטתו יל"פ דאף על פי שלא נפקע קדושת תרומה כיון שיכול לחמץ בה כמה עיסות מ"מ נשרפת עם הטמאה לפי שאינו מקבל טומאה, אולם ו"א דגם על מה שאינו מקבל טומאה קשה דמאי שנה משאור והא שאור בודאי מקבל טומאה כמבואר במס' כלים פ"ח [ובפ"ב דערלה דפליגי בשאור צ"ש וב"ה בשיעורו ומהתם אין רא' כ"כ דנטמא מקודש ולא פקע] דלע"פ שאי"ר לאכילה מ"מ מקבל טומאה גם לדברי הרמב"ם וגם צעיקר דברי הגל"ח אינו נראה כן פשטות דברי הגמרא. ע"כ. עיי"ש שהריך בזה.

דף מז ע"א

גמ'. וסבר ר"א משקיין אית להו טומאה בעולם והתניא וכו'. עיין בר"ן נדרים (דף י"ט ע"א) ד"ה ועל, שכתב דלכן לא פריך מר"א אדר"א, דהא ס"ל דטומאת משקיין מדרבנן ואפ"ה אזיל בצפיקא לחומרא, וכחז הר"ן דיש לומר דהא דס"ל לר"א ליטמא טמא הוא מדרבנן ומחמיר בצפיקו, ע"ש. ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ג סימן רכא) תמה עליו, דאשתמיטתיה שהש"ס כאן הקשה באמת דר"א אדר"א, ולדברי

הר"ן אין קושיא. (וכותב שם, שאחר שנים רבות מצא בספר יד דוד בחידושים שכפי הנראה העיר בזה).

ובתב: ולחומר הנושא שלא יהיו דברי הר"ן מוקשים כ"כ נראה לפע"ד לישב דבאמת זה דחוק דר"א יהי מטמא מדרבנן דהרי אמרו וכן ה"ר ר"א אומר כדבריו ומשמע כר"מ והרי ר"מ ס"ל דהוא מדאורייתא לטומאת עצמו דדריש מוכל משקה אשר ישמה ור"א ס"ל דהוא מדרבנן וגם גזרו על ספיקו ולטומאת אחרים לא גזרו אף באוכלין ולכן בפסחים דמפרש הש"ס דר"מ ור"י אודו לטעמייהו שפיר פריך הש"ס וסבר ר"א משקין אית להו טומאה בעולם והיינו דע"כ דרש ר"א מוכל משקה אשר ישמה והרי ר"א אמר אין טומאה למשקין כל עיקר ולא דריש כלל וכל משקה אשר ישמה כפירש"י שם אבל בגדרים פריך הש"ס וסבר ר"א לטמא טמא והתניא ר"א אומר אין טומאה למשקין כל עיקר והיינו דשם כל עיקר הקושיא דר"א אדר"א שפיר כתב הר"ן דהי"י יכול לומר דר"א ס"ל לטמא טמא מדרבנן וגם ר"מ לא ס"ל לטמא טמא מן התורה רק מדרבנן דגזרו טומאה ואף בספיקו וא"כ אין קושיא מליטמא טמא והי"י צריך להביא ראיה דר"מ ס"ל מן התורה ור"א דהורה כדבריו ס"ל דהיא מן התורה וזה הי"י צריך להביא ראיה וצנחן דברי ר"א ל"ק כלל ולכן פריך עדיפא מינה אבל בפסחים שפיר פריך ומדויקדק לשון הש"ס דבגדרים לא פריך רק וסבר ר"א לטמא טמא ושם פריך וסבר ר"א משקין אית להו טומאה בעולם והיינו דסובר כר"מ דדריש מוכל משקה אשר ישמה ו"צ ונכון לדעמי לחומר הנושא.

עוד נראה לי בכוונת הר"ן דהנה בלא"ה ז"צ דהר"ן פירש דעיקר הקושיא הוא דלמ' טמא מדרבנן אלמא דאחמור רבנן בספיקא ור"א מיקל בספיקא והדבר יפלא למה לא פריך כפשוטו היאך מצי אחיא כר"א והא ר"א ס"ל דאין לטומאה עיקר מן התורה וכמ"ש רש"י אף נראה דבאמת הר"ן קא קשיא ל' דבאמת אם נימא דר"א מטמא מן התורה ולכן גם ספיקו טמא ועיקר הקושיא דר"א אדר"א מה שייטי' הכא וסבר הקשה אותו הש"ס במקומו בפסחים וע"כ פירש הר"ן דבאמת הקושיא כאן הוא דזה ידע הש"ס דר"א אינו מטמא רק מדרבנן ולא כדבריו ממש וכ"ף הדמיון מורה כן והש"ס הניח שם בקושיא וסבר כתב הרשב"ם דצ"ב דף ל"ב דכל קושיא נוכל לתרץ אם לא אסקי דמיוצתא וע"כ פירש הר"ן דעיקר קושית הש"ס דניחו דנימא כדבריו היינו לא לגמרי דר"מ מטמא מדאורייתא והוא מטמא מדרבנן מ"מ עכ"פ קשה על ר"א היאך מטמא מספק מדרבנן ו"צ ונכון. ע"כ.

*

גמ'. וע"ז משקין בית מטבחיא דבן וכו'. ידוע קו' הגאון ר' אליעזר האבן אבן דבן וכו', מה היה הנס בחנוכה, הא למד' משקי בית מטבחיא דכן, לא נטמאו השמיים דהיה צעורה, דהא היה משקה בית מטבחיא. ועיין בצמור וקציעה (סי' תרע"ז), ובשו"ת בית יצחק (א"ח סי' ק"י).

ובבר תמהו על גוף הקושיא, דהלא להדיא מצוה צווגיין, דדכן רק מלטמא אחרים, אבל טומאת עצמן יש להם.

עיין בהגהות ר"י צנחן על מס' שבת (דף כא ע"ב) בסוף ש"ס ויילנא.

ועיין עוד בשו"ת שו"ת ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) שהאר"י בקושיא זו, והזכירו בשם חכם אחד. וכותב לתרץ בפשיטות, דהרי אמרו בע"ז (דף מ"ב) דבאו זה פריצים וחללה, דמכיון שבאו זה פריצים נחלל מקדושתו, ועיין בר"ן שם דאף קדושת הגוף הי' לו פדיון כיון שבא אחד וחללה, וא"כ שפיר נפקע הקדושה ושוב נטמא כל השמיים.

ולפמ"ש הפר"ח בלו"ח (סי' תר"מ) בשם הרא"ם דנעשה הבית בית עבו"ס בעו"ס בעו"ה שהכניסו שקן למוצא ונטמא כל השמיים לתקרובת עבו"ס, א"ש בפשיטות. עיי"ש.

עוד כותב שם: והנה לכאורה הי' נראה לי דבר נפלא בישוב קושיתך, דלפמ"ש החוס' בפסחים (דף י"ט) דאם נימא דחיבת הקדש מכשיר אין נ"מ צמה דמשקה בית מטבחיא דכן ואין מכשיר לר"ל דמצעי' לי אי מונין צו ראשון ושני יעו"ש וכ"כ בחולין דף ל"ד ד"ה צו וא"כ כיון דחיבת הקדש מכשיר א"כ השמיים של המקדש דודאי שייך צהו חבת הקדש הי' מכשיר.

א"ל שצמח' חולין דף ל"ו ע"ב שם ד"ה לשווי משקה אוכל לא מועיל חבת הקדש ולענין זה משקה בית מטבחיא דכן א"כ נסתר זאת ודוקא לטמא אחרים מועיל חבת הקדש להכשיר אבל לא לעשות עצמו אוכל. ובאמת שדבריהם ז"ע דהיאך אפשר דהם עצמם יהיו דכן מלקבל טומאה ויכשירו אחרים לקבל טומאה אבל באמת יש נחלק דלענין להכשיר אחרים צריך להיות אליהם שם משקה והם באמת משקין הן משא"כ לקבל טומאה בעצמם צריכין להיות אוכל ואוכל לא נעשה בשביל חיבת הקדש ו"צ והן נסתר מחמתו החירוף הנ"ל ודו"ק.

אחר כמה שנים ראיתי בשו"ת תשובה מאהבה חלק שני שהגיע לידי על ימים אחדים וראיתי בהלכות חנוכה שהביא קושיא הלו בשם הרב הגאון מוה' ליב קאסוויטץ ז"ל והוא השיב שאולי נטמא צעודו קרוש ע"ש והנה כעת אינו לפני ולא ידעמי כוונתו דמה בכך שהיה קרוש ולא נקרא משקה סוף סוף צמה הוכשר אף לפמ"ש יש לומר כיון דצעודו קרוש מקרי אוכל ואף בחזר ונימוח אח"כ כמ"ה המ"א סי' קנ"ח ס"ק וא"ו וא"כ שוב חיבת הקדש מכשיריתו ולא שייך כאן לומר דחיבת הקדש לא יוכל לעשות משקה אוכל דז"א דבאמת כל שקרוש יוכל להיות אוכל אף שחזר ונימוח א"כ אף שלא נקרא כלל מ"מ הוה כאלו קרוש דמנימוח לקרוש אין כ"כ הבדל רצ ומכ"ש באם היה קרוש דודאי חיבת הקדש מכשיר ודו"ק.

ובל"א לא הבינתי דהשמן לא הי' נעשה במקדש והיו מוצא ממרתח א"כ יוכל להיות שהוכשר שם צעוד שלא היה משקה בית מטבחיא ו"פ.

אבל אחר העיון זה אינו דבמה הוכשר דמשקה אינו מוכשר ע"י דבר אחר וא"כ כל שלא נטמא עדין והי' צבית מטבחיא ואולי צבית מדבחיא לא נטמא ולא הוכשר ורק בנטמא בחזן והכניסו בפנים וכדאמרו בפסחים דף י"ז אבל זה דחוק דכל שנטמא כבר היאך הכניסו לעורה לטמאות וגם הא מצוה

קסבר שמואל יש למשקין טומאה מן התורה להיטמא ולא מזו רבנן לרביהו. ע"כ.

*

גמ'. **טומאת משקין דרבנן וכו'.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן יד אות ט וראות יז). וע"ע שם (סימן מה).

*

גמ'. **מי אמר שמואל דבן מלשמה טומאת אחרים וכו'.** הא דמקשה אדשמואל ולא מקשה אמשנה וברייתא דטהרות ללעיל דקמי פסק משקין ליטמא טמא לטמא אחרים טהור, עיין פני יהושע, משום דניחא ליה להקשות טפי אדשמואל דאירי בקדשים ומיקל בקדשים מצחולין לענין טומאת משקין והאי קרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא נמי בקדשים אירי משא"כ מתייחין וברייתא דטהרות אפשר דלא אירי אלא צחולין צחולין מקדשים לא גמרינן דאפשר דדוקא בקדשים אמרינן דמשקים מטמא אוכל מדאורייתא.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) מביא קו' מהרב השרף המופלג מו"ה מאיר בראש נ"י בהא דפריך הש"ס כאן, מי אמר שמואל דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש להן, קרי כאן והבשר אשר יגע בכל טמא, וז"ע למה פריך על שמואל ולא על המשנה והברייתא דספק משקין לטמא טמא אחרים טהור.

וע"ז אמר, דהקושיא הוא דניחא דלית טמא אבל עכ"פ הקרא אמר דלא יאכל דכל שנגע בטמא לא יאכל, וא"כ אף שאינו נעשה טמא אבל אסור הוא מקרא דלא יאכל וזהו דוקא בקדשים דגלי קרא דכל אשר יגע בטמא לא יאכל משא"כ צחולין.

והביא רמב"ם מהא דכתב רש"י (ע"ב) ד"ה על הדם ולא שיהא הבשר טמא נאכל דאין הניץ מרנא ודומה ל"ת דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, והוא תימא דכל דהניץ מטהר שוב אין כאן טומאה וע"כ דבאמת אינו טמא כלל דהם דכו לטמא אחרים עכ"פ רק דאסור איכא מקרא דלא יאכל טמא וא"כ שפיר דחי.

וע"ז כותב הגאון המחבר: הנה אף שלכאורה דבר גדול דיבר אבל אחר העיון נראה לפע"ד דא"א לומר כלל דע"כ הך לא יאכל הוא משום טומאה דהרי בפסחים דף כ"ד אמר רב פפא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש שרץ שאין ח"ל לא יאכל אם אינו ענין לגופו דהא נפקא ל"י מק"ו ממעשר מה מעשר הקל אמרה תורה לא צעיתי ממנו בטמא צער קודש חמור לא כ"ש הרי דהך לא יאכל היא מצד טומאה דאם נימא דמצד אסור הוא שהתורה גזרה שכל שנגע בטומאה נאסר שוב לא שייך ללמוד ק"ו ממעשר הקל ששם לא צעיתי ממנו בטמא והיינו שנטמא וכאן לא נטמא כלל ושפיר אצטרך קרא דלא יאכל וע"כ דגם כאן משום לא יאכל ולכן נאדו רש"י וכל המפרשים מהך הפירוש ובפרט דדף ט"ז הקושיא הקשו לר"פ ורב פפא לשיטתו דס"ל דמשום טומאה היא.

דכשנכנסו עכו"ם להיכל טמאו כל השמיים ואיך טמאו והא צית מטבחיא או צית מדבחיא טהורין ועיין בשו"ת אר"י הח"ץ וז"ל סי' פ"ז ובפר"ח הלכות תוכה וצפ"י וע"כ מחוורתא כמ"ש למעלה. ע"כ.

שוב כותב: ובגוף הקושיא דאיך נטמאו השמיים הא משקה צית מטבחיא דכן ה' נראה לפע"ד דודאי המשקה מחמת עצמה אינה מקבלת טומאה אבל מחמת הכלי שה' המשקה בתוכה מקבלת טומאה דודאי וא"כ כאן שה' העכו"ם נכנסים שם והוא כוצים א"כ בכל כלי חרס שלא ה' חמום טמאו הכלי ועיין בחוס' שם ובצ"ח אור"ח סי' תר"ע ומקורו מהר"א"ם על הסמ"ג הלכות תוכה וצו"ת נ"צ מהד"ת חלק א"ח סי' קל"ז וא"כ ממילא נטמא השמן שבתוכו.

ובזה מיושב קושיא הנו"ב שם לשיטת החוס' דלכך פכין קטנים אינם מקבלים טומאה בהסבט לפי שאין סופן להפתח א"כ זהו גוף הפכין אבל השמן שבתוכו שעומד להוציאו משם וסופו יהי' ראוי למגע וא"כ שוב הנה השמן מקבל טומאה ולפמ"ש א"ש דכל שהכלי אינו מקבל טומאה שוב השמן הוא משקה שצצית מטבחיא שהן דכן ואינו מקבל טומאה ודו"ק וז"ע בצ"ז דהכלי אינו מקבל טומאה וערש"י שבת דף פ"ג וכן ביאר הרמב"ם פ"א מכלים משנה ב' ודברי הסדרי טהרה צסי' ק"ז ז"ע כמ"ש במקום אחר. ע"כ. וע"ע דדבריו (במהדו"ד ח"ב סי' ר') ובשו"ת דברי יציב (חלק א"ח סימן רפא).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא א"ח סימן פו) מה שהביא בשם בנו הרה"ג ר' שמואל לאנדא זצ"ל.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת צנימן זאב (סימן תמז) שכותב: דאין לדמות תקנת חז"ל זו לזו, דאשכחן דמשקה צי מטבחיא דכן, כלומר משקין שבעורה כגון אותן שצצית המטבחים שבעורה והם הדם והמים טהורים ואינן מקבלין טומאה כדאיתא נמי בע"ז פ' אין מעמידין וכדפרש"י דכן פירוש טהור ולא גזרו עליהן טומאה והיקלו בשביל שלא להרבות טומאה במקדש כדפירש"י ז"ל פ"ק דפסחים דבהני לא גזרו משום הפסד קדשים כדעידר יוסי בן יועזר איש צרידה כדאיתא שם ובפר' אין מעמידין ואלו כנמה דברים החמירו יותר דאמר שם בפסחים רב אישחבש כהני פירוש שטהרו רביעי בקודש דהיינו יין ושמן דמשקי צי (מטבחיא) [מדבחיא] ומשטמאו ולפ"ז אין לדמו' זו לזו דהא אלו ואלו משקין הן והיה ראוי לקבל טומאה הדם והמים כמו יין ושמן מקרא דמכל משקה אשר יטמא בכל כלי יטמא וגו' ואלו ואלו משקין הן אלא די"ל דטומאת משקין מדרבנן הם ובהני גזרו רבנן ובהני לא גזרו משום הפסד קדשים דאי הוו מדאורייתא היכי מזו רבנן לטהוריניהו ומדטהוריניהו ש"מ דמדרבנן הם ובהני אמרי ובהני לא אמרי וה"ל ל"ש והתם צפ' אין מעמידין איכא פלוג' דרב ושמואל דרב אמר דכן ממש קסבר אין משקין מקבלין טומאה אלא מדרבנן ובהני לא גזרו ושמואל אמר דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן

בכלי מיירי בכלי מחזור וקמ"ל דכחלוש דמקרא קמא ה"א דוקא חלוש ממש כמשמעו אשר יצוא עליו מים קמ"ל בכלי כלי המחזור נמי אכל מחזור מעיקרא לא וי"ע.

ולכאורה י"ל כיון דאיכא מ"ד דחלוש ולבסוף חזרו כמחזור דמי ולדידי' ל"ל כנ"ל דאע"ג דר"פ אמר בחולין שם דכ"ע דחלוש דמי היינו הך מתני' דלא לימא חזרא אכל מודה דאיכא ר"א דדף דס"ל כמחזור דמי וכ"כ רש"א ב"ה שם ולאותו מ"ד ע"כ ז"ל דהך מ"ד מפרש לקרא שהדיח כמחזור והעלוהו כפירש"י ותוס'.

וא"כ אפי' לכ"ע ז"ל הכי דהרי צע"ז ס"ל לכ"ע צפשיטות דחלוש דמי והיינו מקרא עלמנו מוכח כן דכתי' אלהים על ההרים ולא ההרים אלהים והנה אותם אלהו' שעל ההרים מסתמא נחזרו שם וקרא לזו ויחזקוהו במסמרים כל ימות ואפ"ה נאסר ע"כ צע"ז גלי קרא דחלוש דמי וצרימ"ס ר"פ כ"ו מכלים כ"ב פשיטות דקביעות מסמורי' הוה חיבור וכ"כ מ"מ מסבירא כ"כ ולע"ד מוכח כן מדמצינו פשוט צ"ס דצע"ז חלוש ולבסוף חזרו דחלוש והיינו מקרא מסמורי' כל ימות ואכתי' מנ"ל מחזור צנין אע"כ הכל דין א' וממילא היכי דהוה צנין כמחזור ה"ה מסמורי' מ"מ מוכח צע"ז מקרא דחלוש דמי ואס"ד הכא בהכשר איכא נמי קרא להכי א"כ ה"ל צ' כחוצים הבאים כא' דנהי הכשר מע"ז לא אחי' דלא ילפי' קל מחזור דצע"ז כתי' שקץ חשקנו וכדאי' צמס' ע"ז מ"ו ע"א מ"מ נילף ע"ז מהכשר ומדהוה צ"כ א"כ צעלמא כמחזור דמי וא"כ מאי קמבעי' לי' לרבא לענין שחיטה מאי אע"כ אין כאן צ"כ דמקרא דהכשר ליכא למילף ע"ז מיני' דה"ל לעולם כמחזור דמי וקרא דכלי יטמא מיירי כפירש"י ותוס' ולא הוה ידעי' דחלוש אכל השתא דכתי' קרא צע"ז נהי דליכא למילף מע"ז מ"מ גלי לן אהך קרא דכלי יטמא נמי מיירי בכלי שחזרו וקמ"ל דחלוש דמי.

והנה קרא אך מעין וצור מקוה מים יהי טהור ע"ש צפסחי' דמיירי עיקור קרא אטומאח משקים שבמחזור שאינו מקבל טומאה וקאי נמי אלטבול דחזרו ועפירש"י בחומש והרא"ם וכ"כ רמב"ן דעיקר קרא כתי' אטומאח ודרש' נמי אמקוה לטבילה ומים המחזורי' היינו שניקוי' מעצמם ולא צדי אדם והמה דקרקע אינם מקבלים טומאה וגם מטהרי' האדם הטובל בהם ועד"מ גל שנחלש מן הים כ"ז שהוא צאור דינו כחלוש ושרץ שנפל עליו מטמא המים וגם אין לטבול בכיפי' ואמנם כשיפלו לארץ נעשו כורועי' ונטהרו מטומאתם כאלו מרעו ואדם הטובל בהם עלתה לו טבילה וכן מי גשמי' כ"ז שהם צאור מקבלי' טומאה וכשיחזרו צאור מרעו ונטהרו וטובלים בהם וכן שלג הנוטל שלג וחולשו מהקרקע יש בו קבלת טומאה אם חישב עליו למשקה אמנם כ"ז שמוגה מחזור צאור לרי' שמרי' שצמרדי' טובלי' בו וגם אין בו טומאה והקשה עליו מאין טובלי' בכיפי' ונתקשה צ"כ צפי' ק' זו ולפע"ד הוא כפשוטו דהא אין טובלי' בכיפי' מפני שהאוי' אינו כמחזור וכורוע והכי נמי שלג אינו מחזור ומלא אור ואפילו לארץ אינו מחזור ולא הוה כורוע ואין יטבול בו כן נראה לע"ד.

וגם לפע"ד ממקומו הוא מוכרע דצשלמא אם טמא הוא שייך הוא שייך ענין צאש ישרף דכן טומאה מזהו לשרוף אכל אם הוא רק איסור היכן מצינו שאיסור הוא שריפה וע"כ שהוא משום טומאה וז"ל כשמש.

וזה נראה לפע"ד בכוונת ר"פ שאמר שאינו ת"ל לא יאכל ומה ת"ל לא יאכל אם אין ענין לגופו דהא נפקא לי' מק"ו ממעשר הקל ולכאורה לא סיפא רישא דברישא משמע דהקושיא הוא מאחר דכתיב צאש תשרף א"ל לכחוד לא יאכל ואח"כ אמר דא"ל משום דנפקא לי' מק"ו ולפמ"ש א"ש דבאמת אף דר"פ ס"ל צדף י"ו ע"ב דהלכתא גמירי לה דלא מטמאי משקי בית מטבחיא מ"מ יש לומר דלא יאכל משום שנגע ומשום איסור הוא שנגע בטומאה אף שלא נטמא רק דכיון דכתיב צאש ישרף א"כ ע"כ משום טומאה הוא שוב ל"ל לא יאכל דהא נפקא לי' בק"ו.

ובזה יש ליישב הא דלמרו וכ"ת אין מזהירין מן הדין, והקשה צל"ח דהא שיטת הרמב"ם דכל דיש כבר איסור עשה שוב מזהירין מן הדין וא"כ כאן צאש ישרף יש איסור אכילה שוב נפקא לי' לאו מק"ו ולפמ"ש א"ש דהעשה אינו רק שישרף צאש אכל באמת אין ראייה שהוא לוקה ע"ז דבאמת הלכתא גמירי דאין מטמא אחרים ול"ש לא יאכל ורק שהוא צאש תשרף ולכן אמר דאין מזהירין מן הדין ודו"ק.

והנה מה שרצה לחדש במ"ש החסו' צדף ט"ו צד"ה ולד טומאה דרבנן שורפין רק בכלי שנטמא במשקין אין שורפין אלא בעיבור זורה וע"ז רצה לחדש דכיון דבפסולו בגופו אין טעון עיבור זורה רק כל שפסולו בצעלים טעון עיבור זורה א"כ טומאה דרבנן דאינו פסול בגופו כמ"ש הרמב"ן דהמתפסם באיסור דרבנן הוה נדר דלא הוה דבר האיסור ולפ"ז אין פסולי בגופו וטעון עיבור זורה אכל בכלי שנטמא במשקין הנה גוף המשקין מטמאין מן התורה רק שהכלי שנטמא בו אינו רק דרבנן אכל גוף האיסור הוא מן התורה ולכן אינו טעון עיבור זורה.

והנה אף שדבר חכמה אמר אך מ"ש דפסול דרבנן אינו מקרי פסול בגופו ובאמת מ"ש ראייה מהרמב"ן הנה זה ש"ס מפורש בצבועות דף כ' ועיין צוקן אבני מלואים ח"ב סי' מ"ב בתשובתו שם צאר הענין יפה אכל לא נמלא דאיסור דרבנן לא יהי' מקרי פסולו בגופו ע"ש ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. ת"ש וכל' מושקה אשר ישתה בכל' בלי יטמא וכו'. צו"מ חסם סופר (יר"ד סימן קצח אות יב) כותב: ויש לי מקום עיון בפסחים י"ו ע"א פריך למ"ד טומאת משקים לאו דאורי' הא כתיב כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא ומשני מאי יטמא הכשר ופריך הכשר מרישא דקרא נפ"ל מכל האוכל אשר יאכל אשר יצא עליו מים יטמא חד בחלושי' וחד במחזורי' וכו' והקשו תוס' הא מחזור אינו מכשיר ותי' לאחר שהעלוהו מן המים וכן פירש"י בחולין י"ו ע"א ע"ש ודע דאפילו למ"ד משקה לטמא אחר' דאורי' נמי מוקמי' האי קרא בהכשר כמ"ש תוס' שם צפסחי' סד"ה ר' יוסי לטעמי' ע"ש ולכאורה ז"ע מי הכריח לרש"י ותוס' לדחוקי ולמה לא נימא דקרא אשר ישתה

תוס' ד"ה תירגומא. עיין ג' סימן (חלק ג סימן רנז).

דף מז ע"ב

גמ' דם שנמא וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה קלח) אור שמח (פ"ח מהל' מעשה"ק ה"ט).

*

גמ' שם. הרמב"ם (פ"א מהל' פסוה"מ הלכה ל"ד) לא חילק בין שוגג למזיד, ועיין לח"מ שם מ"ש בזה. וע"ע פרי הארץ (ח"ב אבה"ע סימן ב) ויקן יוסף (אות צ מערכת צי"ן סימן ב) פתח הצית (יומא ז ע"א) וחזון איש (קמא סימן כו סק"ו) ומשאת משה (פסחים סימן קיא).

*

גמ' ונשא אהרן את עון הקדשים וכו'. עיין חידושי רי"ז הלוי (הל' פרה אדומה) שכתב, דבפרה אדומה אין דין ריזוי צ"ל, דטומאה הפוסלת בפרה אינו משום פסול טומאה ככל הקדשים, אלא דין מיוחד בכל מעשה הפרה, שאינו שייך לדין חטאת שבה, וממילא לא שייך בה ריזוי צ"ל, שנאמר בה "על עון הקדשים". עיי"ש.

*

גמ' הא אינו נושא אלא עון טומאה וכו'. ג' שו"ת צית הלוי (ח"א סימן ג) מסתפק להך מ"ד (ביומא ז) דס"ל דאינו מרצה רק עודו על מצוה, אי דבעינן ג"כ שיהיה לבוש כל הבגדים שלו, או סגי כשלושב רק הציץ לחודא. וכותב דלפי הסברה נראה דבעינן שיהא לבוש כל הבגדים. עיי"ש עוד. וע"ע בזה בקשר ושב הכנה (ריש ערכין) ושו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כב אות ד).

*

גמ' שם. משמע מכאן דצ"ל מרצה דוקא על טומאת מת שהותרה בצבור ולא על שאר טומאות, אמנם עיין מנחת ברוך (סימן קו) שהאריך להוכיח שצ"ל מרצה על כל הטומאות.

*

גמ' שם. עיין מקדש דוד (סימן כ אות ג) שחקר אם מהני ריזוי צ"ל בצמח קטנה, ד"ל דכיון דליכא בגדי כהונה, ליכא ריזוי צ"ל, או אפשר דהציץ שהיה בצמח גדולה מהני לכל הטומאות שבקרבתו, ואף לאותן של צמח יחיד, עיי"ש.

*

גמ' שם. עיין שו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כב) שחקר אם הציץ שבראש כהן המשותף מלחמה ג"כ מרצה.

*

רש"י ד"ה על הדם. עיין מ"ש בזה בשער המלך (פ"ד מה' ביאת מקדש ה"ו רה"ח).

*

ובחזור להנ"ל וכל זה מהך קרא מעין וצור מקוה מים יהיה טהור ושמור זה ואל תטעה כי לפעמי' נמצא בש"ס מהופך שחול' טבילה בטהרה ולפעמים טהרה בראוי' לטבול כדרך חז"ל שעושי' המסובב לסיבה והאמת כמ"ש ובארחי זה במ"א ואחר הנחה זו נחזי הנה טומאת משקה בתלוש כח' בסיפא דהאי קרא אך מעין וצור מקוה מים יהי' טהור והיינו במחזור ונוגע בנבלתם יטמא וז"ל רמב"ן שם ואמר הנוגע בנבלתם יטמא שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יכול לחוכו וכו' ועל הכלל כי צא זה ללמוד על המים שהם מקבלים טומאה בתלוש ולא במחזור עכ"ל רמב"ן ז"ל.

הנה מבואר מזה דקרא מבאר להדי' דהחלו' הוא שיפלו המים על השרץ או לכה"פ שראוי' ליפול כגון שהכלי הוא בתלוש ואז אפי' נופל לתוכם טמא אבל כלי שנחבצר בקרקע אינו בכלל נוגע בנבלתם וכי היכי דבהכשר מקרא קמא מכל האוכל אשר יאכל אשר יוצא עליו מים משמע דוקא תלוש מדכתי' אשר יוצא עליו מים לולי דכתי' בכל כלי יטמא לרבות כלי שנחבצר ה"ה י"ל הכא בטומאת משקה וה"ה בטבילת מקוה לא אימעט אלא תלוש ממש שיגעו המים בנבלתם אבל כלי מחזור לא ואע"ג דהשתא דגלי רחמנא בהכשר לפי' גם שחיטה מיני' היינו שחיטה ודכוותי' דלא גלי קרא מידי אבל הכא דפרט קרא והנוגע בנבלתם ולא שיגעו בנבלתם בהם בודאי י"ל דכמחזור דמי והנה אמת שכ' רמב"ן שנמצא חנא בת"כ דריש עוד דרשא אחריתי בהאי והנוגע בנבלתם ע"ש מ"מ הרווחנו דהו"מ ש"ס למימר' דרבנן דדף לא פליגי אלא בטומאת דף ואפילו בכל התורה דילפינן מהכשר אבל טומאת משקים וטבילה דפרט צ"י קרא כנ"ל מודו רבנן לצריי' דלינור אלא משום דרבי מאיר סביר' ליה התם בפסחי' משקה טומאת עצמן יש בה טומאת אחרים אין בהם ולדידי' לא אחי' קרא דכלי יטמא להכשר אלא לטומאת משקין ע"ש וא"כ גם בהכשר ליכא קרא ואי אפ"ה ס"ל לרבנן דדף כתלוש דמי מס' חינוכה ה"ה במקוה ולינור ע"כ הי' צריך למרץ שאני שאיבה דרבנן מיהו לר"ע ורוב רבנן דס"ל לטמא אחרי' דאורי' ונפקא להו מקרא אחרי' כמ"ש חוס' שם בפסחים סד"ה ר"י לטעמי' וכו' ע"ש א"כ י"ל כנ"ל והא נמי סייעתא לדידן מיהו הרמב"ם פסק כמ"ד משקין טומאת עצמן יש להן טומאת אחרים אין להן וכבר הארכתי בזה במ"א בעוה"י. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ' ת"ש אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור וכו'. עיין ג' שו"ת הרי"ד (סימן א) ושם (סימן סב) באורן. וע"ע ג' שו"ת חתם סופר (י"ד סימן ריז) ושם (סימן ריג).

*

תוס' ד"ה חד בתלוישין. עיין ג' שו"ת אגרות משה (חלק י"ד ג' סימן ו).

*

ובותב הגאון המחבר, שיפה העיר בראייתו מירושלמי. וכבר הקדימו בראי' זו המל"מ (פ"א ה' בית הבחירה). וכן בשו"ת ושב הכהן (ס"י ע"ה) שחלק על המחבר והוכיח מירושלמי כשיטת התוס' ביצמות (דף ס"א) דמטמא בזהל.

אמנם כותב דלדינא אין להוכיח מירושלמי לסתור דעת הרמב"ם. דהא צירושלמי סוטה (פ"ה ה"ב) אמרו על הפסוק (חגי ב') ואשר יקריבו שם טמא הוא דאמר ר' סימון בר זבדי גולגלתו של ארונה מלאו שם תחת המזבח. ובש"ס כאן, איתא, אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי לדרשא על פסוק ואשר יקריבו שם טמא הוא ממון שקלקלו מעשיהם מעלה עליהם הכתוב כאליו הקריבו בטומאה. וכיון דחזוין דש"ס דילן פירשו להפסוק הזה דלא כפירוש הירושלמי בזה. א"כ מוכח דהש"ס דילן ק"ל להלכה דאינם מטמאים בזהל דאין סברא לומר דש"ס דילן חולק וס"ל דלא מלאו גולגלת תחת המזבח דודאי לא יפלינו במציאות. ולכן שפיר פסק הרמב"ם דאינם מטמאים בזהל. עיי"ש שהאר"ך בזה.

ומסיק: דאם לא נבצרר אס' הי' כוית צטר בהגולגולת שנמצא או לא, דעתי מסכמת לאסור, ואין ראשית הכהנים ליכנס באתו הבית והחצר.

ובעיי"ז מנאמתי להחמם סופר בקובץ תשובות (סימן יד) שכותב בחור"ד: ובאמת ש"ס דילן בסנהדרין י"ב י"ל דחוקי' לאו מטעם ארונה עיבר, אלא מטומאת ע"ז, ובהא דחגי מוקי' לי' נמי במילתא אחרייתא בסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים, אצל לעולם הירושלמי מטעם אהל אחי עלה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן שמו) שכתב להוכיח מדברי הירושלמי דס"ל שקברי עכו"ם מטמאין. [וכותב בחור"ד: ועיי' תוס' סנהדרין י"ב סוף ע"א ד"ה שעיבר ניסן צנין בשם הירושלמי גלגלת של ארונה היבסי מלאו שם וכו"ה צירושלמי פ' מי שהיה טמא ולכאורה ז"ע מ"ש גלגלת דנקט וכי משום גלגלת א' לרץ זמן רב כ"כ לטהר המקדש ותו ז"ע גדול וכי מימי שע"ה שנצנה בהמ"ק עפ"י נביאים והכל בכתב מיד ה' השכיל הקריבו בטומאה עד שצא יחוקי' מלך יהודה ומלא הגלגלת ויהי זה ג"כ ממקום הניחו לו להתגדר ועוד זע"ג צירושלמי דסוטה פ' כשם שם נאמר בקראי דחגי דקעם על הכהנים כמבואר בש"ס דילן בסוגי' דר"ם סגן הכהנים ואיתא צירושלמי בסוטה הנ"ל דהיה הרעש של חגי על שמאל לגלגלתו של ארונה היבסי תחת המזבח ע"ש וק' אחר שחוקיה מלך יהודה טיהר והוציא לגלגלתו מי חזר והכניסו בימי חגי.

ע"כ נלע"ד קברי משפחת ארונה היה סמוך לגורן שקנה דהע"ה וכשצנה בהמ"ק היה מזהירם לסתום צננין כל הפרצות שצמחילה שחתם הקרקע באופן שלא תכנס גלגל טומאה מקברו' הנ"ל לתחת מחילת שחתם הצירה ולתחת מזבח ויעלה הטומאה דרך נקב השיחון ש"ג מוצא ובאורך הימים בימי מלכי הרשעי' שלא חזקו בדק הבית ומכ"ש בימי אחז הרשע שכיבה המטרה ופרץ פרצות במקדש נתגלו ופערלו נקבים בחומת התחתונה' באופן שנתגלגל טומאה מקבר ארונה למקדש ולתחת המזבח וחוקיה מלך יהודה צנה כל הפרצות וטיהר הבית ושזר

תוס' ד"ה ע"ה הבשר. עיי' שו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו אות לה).

דף יז ע"א

גמ'. רב מושקי בי מטבחיא תנא אבל מושקי בי מדבחיא מטמא. הא דמחלקין בין הני להני, ביאר הפני יהושע, דהני טומאת דם ומים שכיחי טפי ומשו"ה חששו להפסד קדשים, כמו שפירש"י לעיל דף הקודם, משא"כ ציין ושמן לא שכיחי כ"כ משום הכי לא חששו להפסד קדשים. עיי"ש מ"ש עוד בזה.

*

גמ'. אמר ר"נ אמר רבה בר אבבה בקיאיין הן בטומאת מות וכו'. פירש"י ויודעין שהשלישי נעשה זה רביעי. וביאר פני יהושע דמה שטעו הכהנים לחלק בין טומאת מת לשרץ לענין רביעי בקדש דוקא היינו משום דהו' סברי דמה שגורו חכמים לענין רביעי בקדש שהיא טמא היינו משום דזימנין אחא למיטעי ולומר על שלישי שהוא רביעי לפי שאינו יודע דחבר הרי היא כחלל או שאינו יודע דהמת אבי אבות הטומאה ואינו אלא אב הטומאה משום הכי גזרו בכל רביעי, משא"כ בשרץ לא שייך הך מילתא.

ועוד דמתה יש סברא גם כן לומר דרביעי בקדש טמא מק"ו דאדם שנגע במת ואח"כ אדם בזהל דטמא טומאת שבעה ועוד אדם שנגע בזה טמא טומאת ערב אלא אע"ג דבעלמא אין אדם מקבל טומאה אלא מאז הטומאה אפ"ה מיטמא בטומאת מת אפילו על ידי ולד הטומאה מכ"ש דאוכל רביעי באוכלין ומשקין דקדש שיהא טמא, נמצא דלפ"ז היה מקום להכהנים לטעות ולחלק בין מת לשרץ אע"ג דלפי האמת אינו כן דלענין אוכלין ומשקין מת ושרץ שוין לענין רביעי בקדש כיון דאוכלין ומשקין אינן נעשין אב הטומאה לעולם.

*

גמ'. אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מתוך שקלקלו את מעשיהם וכו'. בשו"ת עין יצחק (חלק א יר"ד סימן לו) נשאל ע"ד חזר א' אשר זה כמה שנים שנמצא בהקרקע גולגולת אחת טמונה שם ולא הוציאה משם, וכעת רוצה כהן א' לקנות הבית אס מותר לכהן ליכנס שמה. וגם אס כצר קנה הכהן את החצר והבית, והוי כדעבד, מהו.

ודעת השואל, דכיון דמוכח דהגולגולת איננה של יהודי לפי דזה זמן קטן שנחישבו שם כו', ובשנים הקודמים לא היו דרים שם ותליין דהגולגולת איננה של יהודי דכל דפריש מרובא פריש וכמס"כ הרשב"א והוצא בדקדק הבית ליו"ד סוף סי' שע"ב. ודעת הרמב"ם דאינם מטמאים בזהל. אך המחבר סיים שם דכיון ליחזר וכן הרמ"א כתב שם דכיון להחמיר. וכתב להוכיח ממס"כ התוס' בסנהדרין (דף י"ב) בשם הירושלמי פ"ק דסנהדרין ה' ב' דחוקי' עיבר השנה מפני הטומאה שנתגלו גולגולת א' תחת המזבח היינו גולגולת של ארונה היבסי. ומוכח מזה דמטמא בזהל.

וע"ז משני מדרבנן ודלא כר"י ז"ל דלא ס"ל משקה בית מטבחיא דכן וס"ל דחבת הקדש מכשיר אף במשקה ממש.

ובזה יש ליישב דברי הכ"מ פ"א מפהמ"ק שהקשה מהא דתנן הניץ מרצה על טומאת הדם ומשמע דהוא מן המורה והדבר תמוה דלמה ליה להוכיח שהוא מן המורה והא אף שהוא מדרבנן הא משקה בית מטבחיא דכן ואינו מקבל טומאה כלל וכבר תמה בזה הל"ח בפסחים דף ט"ו שם ולפמ"ש הכ"מ הקשה על הש"ס בזה דמשני מדרבנן ודלא כר"י ז"ל אכתי קשה תמה דהניץ מרצה והרי בדאורייתא ודאי אינו מכשיר וחיבת הקודש לא שייך מדאורייתא.

ובזה יש ליישב גם קושית הלח"מ על הכ"מ דהניץ מרצה על טומאת הדם וי"ל דמיידי דגם קרוש וא"כ ה"י מכשיר בחבת הקדש לכן הוצרך לומר דמה"ת הוא.

ובזה מיושג קושיות הלח"מ שם ג"כ ודו"ק. וא"ע כי הוא סוגיא עמוקה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מה שהאריך בזה הנודע ביהודה דדורש לניין (דרוש י').

*

גמ'. והמרים. עיין מ"ש הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כאן.

*

תוס' ד"ה רביעי. עיין להגר"ע איגר בגליוני הש"ס. והגר"פ פערלא בספר המנחות לרס"ג (ח"ב דף פז ע"ב) האריך בדברי רש"י ותוס' כאן, ובתו"ד כותב: וכבר ראיתי לאחד המפרשים שכתב דט"ס הוא בתוס', וז"ל כדמוכח בעירובין, ובאמת דגם בעירובין ליחא הכי, אלא רש"י פי' כן בסוף עירובין, עיי"ש, אבל נראה דאין צריך להגיה ולשבש דברי התוס', וכונתם למה שאמרו בפרק המפלת (כ"ח ע"ב) מוכר ועד נקבה מי שיש לו טהרה במקוה פרט לכלי חרס שאין לו טהרה במקוה, ועל זה הוקשה להם מסוגיא דסוף עירובין, דלפי גירסת רש"י שם מסקינן התם דכלי חרס לא משום דאין להם טהרה במקוה ממעטין להו, אלא משום דאין נעשין אב הטומאה, ומהאי טעמא המכנים שרץ היכי קאמרין בסוגיא דנדה שם לענין כלי חרס טעמא משום דאין להם טהרה במקוה, ולזה ס"ל להתוס' בפסחים שם דהכל אחד הוא, דמשום דאין להם טהרה במקוה אין נעשין אב הטומאה דכלל הוא דכל שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה, והו' פירוש סוגיא דנדה שם, ונמצא דאחי שפיר כמסקנא דעירובין שם, וזו היא הוכחת התוס' בפסחים שם, וחולת זה לא אשכחן הך כלל בשום דוכתא אחריתא, ע"כ. עיי"ש עוד.

דף יז ע"ב

גמ'. ר"ש אומר בכלים טמאין בקרקע טהורין וכו'.

עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ח סימן קפ-קפא) ושם (סימן

קפד).

*

בשעת חורבן בהמ"ק נתקיים צו"ה ערו ערו עד היסוד וחורו ונפרצו בה כמקדש ועליהם הרעיש חגי את העולם וגולגלחו של ארונה אינו עשם גלגלת אלא גלגל הטומאה שנמשכה ונחגלגלה מקצרות של ארונה עד תחת המזבח וס"ל להירושלמי קברי עכו"ם מטמאים בזהל [נדל"ה ע"כ ס"ל קברי עכו"ם מטמאים בזהל דל"ש לומר שעשם גולגלחו פלטתו וצנצן מדין רצפת העזרה והכהנים דרכו עליו דרגליהם ונטמאו במגע והיה נמי חנינה ביניהם וצין קרקע העזרה ולא היה להם עינים לראות עד שצא חוקי' וע"כ לריכי' לומר הכוונה שהיה עשם גלגלחו טמונה תחת המזבח והי' טומאה רצוזה בוקעת ועולה והכהנים האהילו על אותו המקום ונטמאו מטעם אהל וס"ל לירושלמי כח"ק דר"ש דקברי עכו"ם מטמאים בזהל ולמ"ד אין מטמאים בזהל ס"ל בדחוקי' ובחגי כש"ס דלין סנהדרי' י"ב ע"ב שם ופסחים סוגי' דר"ה סנה"כ בזה סלקינן דטומאת הגמשת ע"י חור טע"ט הוא דאורי' ואפילו ע"י ציצין הקמורי' ובאי' תחת הקרקע וכנ"ל. ע"כ.]

וע"ע בזה בשו"ת אבני נזר (יר"ד סימן תסו אות טז) ושם (סימן תע אות ב). ושו"ת שאילת שלום (מה"ת סימן קטז) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן עו)

*

גמ'. רב תני משקרי בית מטבחיא וליזי תנא משקרי בי מדבחיא וכו'. עיין בפני יהושע שכתב לבאר הפלוגתא דרב ולוי, דיש לומר דכל משקרי בית מטבחיא נטמאו משום חיבת הקודש, דלא גרע מעשים ולבונה דמטמאו.

ועייין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) שתמה עליו, איך היה בהעלם עין דברי התוס' חולין (דף ל"ו ע"ב) ד"ה עשים, דלעשות ממשקה אוכל ע"י חיבת הקודש, ונע"ג.

ובותב: והנה לכאורה יש לומר דגם דגם קדשים דאינו מכשיר דליף מקרא מ"מ עכ"פ חבת הקדש מכשירתו והיינו דגם שנקפא וקרוש דחשוב כאוכל ועיין בחולין דף ק"כ רק דמשקה בית מטבחיא אינו מכשיר וא"כ ממנ"פ כשר מה"ת אינו מכשיר ואינו מקבל טומאה ומדרבנן דחבת הקדש מכשיר שוב אין מקבל טומאה להכשיר במשק' בית מטבחיא.

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם פ"א מפהמ"ק הלכה ל"ה דדם קדשים אינו מקבל טומאה מקרא והקשה הלח"מ הרבה קושיות ע"ש ולפמ"ש יש לומר דרבינו ס"ל דמה"ת יש לטומאת משקין עיקר לטמא עצמן ורק לטמא אחרים משקה בית מטבחיא דכן דמה"ת אינו טמא וחיבת הקודש דמכשיר אינו רק מדרבנן ורבנן לא גזרו על משקה בית מטבחיא ורבינו לשיטתו דפסק פ"י מט"א דחבת הקודש אינו רק מדרבנן כמבואר שם.

איברא דלפ"ז ז"ב מה הקשה הש"ס בפסחים דף ט"ו מדם קדשים שנטמא וחרקו הורגה דלוקמא דגם קרוש דחבת הקדש מכשיר מדרבנן ולשיטת הראב"ד חיבת הקודש מכשיר מדאורייתא וז"ל דכיון דקתני ורקו משמע דלא נקדש דאל"כ אינו ראוי לזריקה ועיין מנחות דף כ"א וא"כ שפיר מקש'

גמ'. ואי ה"כ תא דא מזה ל"י בב"מ מזה ל"י בקרקע. עיין רבינו חננאל, ומ"ש עליו הגר"מ אריק בהגהותיו טל תורה.

*

גמ'. רביעית דחוי להטביל ביה מחטין וצינורות וכו'. עיין בשו"ת תשנ"ך (חלק א סימן מט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל ד סימן ד), ובשו"ת כותב: אך אחתי קשיא דגם במקוה של גשמי שאינו שאוב רביעית מהני מן התורה לטהר כלים כדליתא בפ"ק דפסחים, רביעית חוי להטביל מחטין וצינורות ופרש"י רביעית הוא מקוה מדאורייתא דכי כתיב ארבעים סאה בחדם הוא דכתיב דנפקא לן בצרק קמא דחגיגה דף י"א ורחץ בשו"ת חיים את כל בשו"ת חיים שכל גופו עולה בזה אצל כללים קטנים א"ל אלא שיתכנסו במים כו' ורבנן הוא דנבטלו רביעית דמקוה שלא יטבולו כלים במקוה שהוא פחות מנ" סאה כדלית' בזיר פרק שלשה מינין דף ל"ח יע"ש וכ"כ הריב"ש ס"ס רל"ז ומרן בצ"י בס"י ר"א יע"ש.

וא"כ קשה מ"ש דגבי מקוה אחרת דמקוה שאין בו מי סאה שלשה לוגין של שאובים פסולו וגבי מעין כל שהוא אין פסול אם נפלו בו שלשה לוגין מים שאובים דמה שחיר מהרי"ק ות"ה דשאי מעין כל שהוא דשם מקוה עליו לטהר כלים משא"כ מקוה הרי גם במקוה של גשמים סגי להטביל בזה מחטין וצינורות כמו שהוכחנו מפ"ק דפסחים.

וי"ל דמן התורה אינו פוסל מקוה משאובין אלא הוא מדברי סופרים כמ"ש הרמב"ם רפ"ד דמקואות ורבים אשר אתו ואף לחולקים וס"ל דיש שאיבה מן התורה מ"מ מודים כשרובו אינו שאוב יכול להשלימו בשאובין בכתף אלא דחכמים החמירו לפסול מקוה שאינו שלם שנפלו בו שלשה לוגין מים שאובין כמ"ש מרן בצ"י דף רל"א ע"ג והשאל החילוק שכתב מהרי"ק ות"ה הוא מיושב דהוא הכל אחר תקנות חכמים דגבי מקוה של גשמי דאין שם מקוה עליו ברביעית אפי' לכלים דנבטלי בטוה לטבילת כלים ברביעית לפיכך אם השלימו בשאובין פסול אצל לגבי מעין כל שהוא דהוא מטהר לכלים ולא בטוה א"כ הרי שם מקוה עליו ואין לפסול מעין דהשלימו בשאובין בכתף גם לטבילת אדם כן נר' ליישב חילוק של מהרי"ק ות"ה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל ל' ס"ד) שהביא ראיה דמעין כל שהוא מטהר בשאובין, (אף דס"ל דלדאדם צריך מ' סאה אף במעין), מהא דליתא (במחני' פ"א דמקואות), למעלה מהן מעין שמיימו מועטין, שרבו עליו מים שאובין, שזה למקוה לטהר באשבורן ולמעין לטהר בו בכל שהוא, אלמא חזין דמעין שריצה עליו מים שאובין מטהר באשבורן.

והקשה ע"ז מהרי"ק (בשו"ר נ"ו), כיון דע"כ הך מחני' מיירי לכלים, דא"ל מ' סאה, וא"כ האין מביא ראיה, מהך מחני' לאדם, דטעמא מאי שאין המעין נפסל ברביית

שאובין. והלא בכל התורה מין במינו בטל ברוב מדאור', ע"כ ז"ל, כיון דשם מקוה על מי המעין המועטין לכל הפחות, לענין טהרת כלים, הרי השאובים מוטהרים ע"י חיבורם אל מי המעין מטעם זריעה, וכדליתא ברא"ש (הל' מקואות). ע"כ.

אמנם בשו"ת אמרי אש (י"ד סימן פו), ובסופו (בשמעתא דצינור), ובשו"ת משכנות יעקב (י"ד סימן מג) הקשו ע"ז, דא"כ לא משכחת רובא שאובין שיהיה פסול דאור', אם המי גשמים קדמו, ברביעית עכ"פ, כיון דרביעית מים, כשרים מדאור', לטבול בזה מחטין וצינורות, כדליתא כאן, וא"כ שוב לא יפסלוהו שאובים מדאור', נכשרו בזריעה, כיון דרביעית מים היו מקוה כשירה לכלים עכ"פ מדאור', וזה כנגד המוצא בפוסקים, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן סב) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. בשו"ת הר לצי (י"ד סימן קפב) נשאל על דברי הגל"ח בסוגיין, שכתב, דהיכי דהמים טמאים פסולים למקוה טהרה, והרי בשו"ע (סימן רא סעיף מח) מתיר להמשיך מי גשמים ע"י דברים המקבלים טומאה, ולהגל"ח אין לזה מקום בזמנינו, דמאי מהני אם אינם מקבלים להדיא בתווך הא סוף סוף המים נטמאו, עכ"ל.

ובותב ליישב, עפ"מ"כ התוס' בצבא בתרא (דף צו) ד"ה ל"ד, דמי גשמים חלוק ממים דמי גשמים לא חשיבי משקה עד שיחשיב אותו מתחילה שיהיו משקין, וא"כ יש לדון דבלי מחשבה למשקה לא יקבלו טומאה כלל, וספיר מיושבים דברי השו"ע גם לדעת הגל"ח.

עוד כותב לתרץ, עפ"מ דמזוהר כאן, דברביעית מים צקרקע לא מקבל טומאה דיש לו תורת מקוה מה"מ דחוי להטביל ביה מחטין וצינורות, א"כ במה דמיירי השו"ע שם שיש רוב מקוה כשרה שאינה מקבלת טומאה גם בממשיך ע"י דבר המק"ט אין המים טמאים, דהא מתחברים למים כשרים שאינם מקבלים טומאה ואף הן נטהרין בהשקה, לפי"ז אין כאן קושיא על הגל"ח. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה בקרקע וטהורין. עיין בשו"ת הריב"ש (סוף סימן רצד) ושו"ת מהרי"ט (חלק ב' י"ד סימן יח).

ועיין בשו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל ד סימן ד) שכתב: ובשו"ת מהרי"ט זלה"ן שנדפסו מחדש בס"י ר"י ז"ל: ח"ן הביא חילוק הנו' שהבאתי בשם הב"י דהתוס' לא איירי אלא בזמן המים ודמה חילוק זה מתוך דברי רש"י ו"ל פ"ק דפסחים דף י"ו דהביאו הריב"ש ס"ס רל"ז דמפרש התוס' גם לענין שיערה יע"ש. ואני אומר דרש"י דמפרש לה גם לענין שיעורא יסבור כשטת רמב"ם דמעין מטהר בכל שהוא גם לאדם והתוס' איירי גם לשיעורא אך לשטת ר"י לא איירי אלא בזמן המים, ודו"ק. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קכב).

*

החוקה שמועילה אינה גמורה ולא היתה מועילה בדאורייתא וזה ברור שיעת הר"י.

ואף שלשון החוס' בפסחים דף י"ז הוא משום דספק דרבנן לקולא מוכרחין לומר שאין כוונתם מטעם זה אלא מטעם החוקה אף שלא מועילה בדאורייתא משום שאינה ברורה ועדיין יש ספק דמ"מ דרבנן אף שהוא ספק המחיר סמכין על החוקה, ומטעם זה אחר שהרשב"א בחוס' ז"צ הביא ראיה מהא דמקור ריקן להיפוך מזה שמסיק המוספתא דחוקת המקואות כשרות ומחלק בספא דגינא דמכתשת צין ריקן להיו צו רוב מים כשרים שהוא לכאורה ראיה ברורה ותימה על הר"י איך הביא עוד ראיה מתוספתא זו שכולו שאוב מדרבנן, מסקי החוס' שראיות הרשב"א לא נראו לר"י ולא כתבו מאיזה טעם.

ולכמה שצארכי א"ש שהתוספתא מפרש הר"י כהכ"מ ולכן צריך להחזיק שמסיק בתוספתא ואין משם ראיה להרשב"א ועוד יש ראיה שכולו שאוב מדרבנן מהא שכתב התוספתא שהוא ספק, והרשב"א יפרש שאף בדאורייתא מועילה חוקה זו ולשון ספק שאינא בתוספתא אין הכוונה שעדיין הוא ספק אלא שספק זה מותר מטעם החוקה, ועיין בר"ש פ"צ ממקואות שמפרש כן, וראייתו הוא או מפני שסבור שכל ספק דרבנן לקולא אף בספק שמא נעשה צו דבר המתירו ולא כהמל"מ ויפלוג על דין דספק הוגה, או שסבור שכיון שכשרה מדאורייתא הו' שם מקוה עליה והו' כספק נפסלה ובסבא זו יפלוג על הכ"מ. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף יח ע"א

גמ'. פרה ששתתה מי חטאת וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ט סימן נה).

*

גמ'. רב אשי אמר לעולם במלכו במעיה לגמרי וכו'. עיין בהגהותי לחוס' ד"ה הא נשרה, מה שהצאתי בשם שו"ת שואל ומשיב.

*

גמ'. משום דהו"ל מושקה פרוח. פי' רש"י, ותינו צח"כ וכל משקה כו' פרט למשקה סרוח. משמע דפשיטא לי' לכו"ע הכי דמשקה סרוח אינו מטמא, והעיר השפ"א דבספרא שם מצא דפליגי בזה תנאי ומשמע דלחכמים משקה סרוח נמי מטמא. אך הראב"ד שם מחלק דדוקא בראוין לשתית בזהמה פליגי. וי"ל דגם כוונת רש"י כן הוא דלכו"ע ממעטין משקה סרוח כי הכא שצטלו במעי.

והרמב"ם (פ"ב מה' טו"א ה' י"ד) נראה דמפרש דפליגי בספרא רק לענין אי פקע מיניהו טומאה שנטמא קודם שנסרחו ע"ש.

*

תוס' ד"ה אב"ד דם עיין בגליון הש"ס לרעק"א מה שהקשה סתירת דברי החוס'. ובשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן כב אות י') כתב ליישב, וי"ל: וזוה יש ליישב סתירת דברי חוס' פסחים (שבדף י"ז ע"ב) כתבו דמשקי צי מטבחיא יותר יש לטהר בדם דדם קדשים לא איתקש למים. (ובדף ט"ז ע"ב) דדם שנטמא וזרקו דמוקי לה מדרבנן ודלא כר' יוסי בן יעוצר. כתבו דהוה מני למימר מדאורייתא וכמאן דאמר טומאת משקין דאורייתא. הנה דסבירא להו דם קדשים אף שאינו מכשיר ולא איתקש למים מכל מקום מטמא מדאורייתא. ודבריהם סותרים זה את זה. וכבר הקשה כן ר' עקיבא איגר בגליון הש"ס והניח צ"ע. ולפי מה שכתבתי יש לומר דחוס' לית להו סבא דבאין כאחד. אך סבירא להו כיון דחכמים תקנו שלא לזרוק וישפך לאמה שוב חשיב נשפך כמים גם מן המורה. דכהא גוונא בכל הסוגיא שם דכיון דאסור מדרבנן שוב מותר לטמא לכס מן המורה. דאזיל לאיבוד. אף דמן המורה טהור. דמכל מקום אזיל לאיבוד. יהי מן המורה או מדרבנן. והכא נמי סוף סוף נשפך כמים. ועל כן נחא דברי חוס' ריש פרק דם חטאת דחשיב אינו ראוי לזריקה מן המורה. ועל כן התם (בדף ט"ז ע"ב) דמוקי לה דלא כר' יוסי בן יעוצר דמשקי צי מטבחיא גזרו עליהם טומאה ואסור לזרוקו ונשפך כמים. שוב מקבל טומאה גם מן המורה. מה שאין כן לקמן (בדף י"ז ע"ב) דקאי למאן דאמר משקי צי מטבחיא לא גזרו עליהם. גם חכמים לא גזרו עליהם ונשאר אינו נשפך כמים.

*

תוס' ד"ה א"א. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן מח) ושם (סימן נו) ושו"ת הר"ד (סימן א) באורן. וע"ע בשו"ת מהר"ט (חלק ב יו"ד סימן יח) ושו"ת חוות יאיר (סימן קצב) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קמב) ד"ה אך בסוף ספר. ושו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קמד) ושם (חלק ג סימן רלט) ושם (סימן רמח) ושם (חלק ז סימן עה) ושם (סימן קב) ושו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קמב).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן יח ענף ג) ובשו"ת כותב: וראיית הר"י בחוס' ז"צ (דף ס"ו) מהא דמקוה שהניחו ריקן ומלאו מלא שכוולו שאוב ג"כ מדרבנן נראה לע"ד שאינו משום שסבור שהא שכוולו הוא מדין ספק דרבנן לקולא אלא מפני שסבור דלא היינו סומכין על חוקה שמסתמא עשה האדם שמילא כדן אם הוא מדאורייתא, ומוכיח זה ממה שמסיק בתוספתא מפני שזה ספק מים שאובין למקוה, משמע שהחוקה לא עשתה שיתחשב לודאי אינו שאוב ולכן אם היה מדאורייתא לא היתה מועילה החוקה, והוא כמו חוקת שליח שלא מועיל בדאורייתא, דאם כהרשב"א בחוס' שם שסבור דהיא חוקה גמורה שיש להועיל אף בדאורייתא לא הי"ל לומר שזה ספק מים שאובין ומה מצא הר"י ראיה שכולו שאוב הוא מדרבנן ולכן מועילה החוקה, והא דצריכין להחזיק ולא סגי בספק אחד כגון שהיתה שם מכתשת הוא מטעם סברת הכ"מ וכדצארכי דספק אם נעשה דבר המחיר הוא לחומרא אבל גם

שכתב לישב כן דעדיין נשתייר טומאה קלה עליהם וכפי הנראה שכוון לזה.

אך לפע"ד נראה דזה תלוי בשני הפירושים במה נחבטלו מי חטאת דלטעם הספרי דאינם עוד למשמרת א"כ שפיר יש לומר דמ"מ שם טומאה קלה לא פרח ממנו אבל אם נימא דנפסלו בשביל היסח הדעת א"כ היאך שייך לומר דמ"מ נגע במי חטאת הא כבר נפסל ממי חטאת לגמרי ו"צ ומעתה בשלמא על ר"י דאמר דנחבטלו במעיה והיינו כדמפרש בספרי דאינו עוד למשמרת וכמ"ש בד"ה בטלו והר"ש שם שפיר הקשו בש"ס ניהו דאינו מטמא טומאה חמורה טומאה קלה לטמי דמ"מ אשתייר שם טומאה קלה דהוה כנוגע במי חטאת בעוד שלא נחבטלו וכמ"ש הר"ש אבל לרבנן דאמרו דמטמא טומאה חמורה וע"ז פריך הש"ס הא בשרה טמא קמי ופירשו התוס' דמשמע דוקא בשרה אבל אדם וכלים לא מטמו דנפסלו בהיסח הדעת וז"ל שפסלו בשביל היסח דעת שוב שפיר הקשו דא"כ פרח טומאה לגמרי ול"ש לומר דהו"ל כנוגעו במי חטאת דהא נפסל ממי חטאת כל ששחה בהמה ממנה וא"כ גם טומאה קלה לא מטמו דבעי הכשר שרץ דניהו דהכשר מים לא שייך במשקה דמים לא בעי הכשר מים אבל הכשר שרץ נר"י ו"ב.

אך מה דק"ל בגוף המשנה הוא דצין לרבנן וצין לר"י הא טומאה בלועה הוא ולא מטמא כמבואר בחולין דף ע"א ובשלמא לרבנן יש לישב לפי מה דנחלקו אביי ורבא בנדה דף מ"ב אם בית הבליעה הוה בליעה או בית הסתרים ולרבא הוה בית הסתרים וניהו בדמגע לא מטמא במשא מיהא מטמא אפשר דרבנן מטמאו במשא עכ"פ אינו בטל ומטמא אבל לר"י מ"פ הש"ס דניהו דטומאה חמורה לא מטמא טומאה קלה מיהא לטמא הא נגיעה ל"ש בטומאה בלועה כמבואר בחולין שם בכל הסוגיא דאף בזהמה שייך טומאה בלועה יעו"ש וגם לרבנן ז"ע מה מקשה הא בשרה טמא קמי הא משום נגיעה לא מטמא כלל דהו"ל בלועה או בית הסתרים עכ"פ וזע"ג ועיין ברמב"ם פכ"ה מטומאת המת הי"ב ופ"א שם.

ואגודל חומר הקושיא הייתי נדחק לומר דמה שנחלקו רבנן ור"י הוא בכגון שנשחטה בהמה והזיחו המי חטאת בגלוי כגון שקרעו הבני מעיה וא"כ היא כבר טומאה גלוי דרבנן ס"ל דכל מע"ל עדיי לא נפסל המי חטאת ומטמא הכשר ור"י ס"ל דכבר נחבטל המי חטאת והן נסתר מחמתו חירושו של הר"ש דעדיין נשתייר הטומאה קלה כאשר הי' דקבלה ממי חטאת בעוד שהי' מטמא טומאה חמורה דלפמ"ש בעוד שהי' בבית הבליעה בחייה הי' טומאה בלועה דאף אם הי' נוגע מעט טהרה בטומאה בלועה אינו מטמא וכדאמרו בחולין שם כגון שבלע שני טבעות וכו' ואימת מקבלת טומאה לאחר שנקרע וכבר נפסל ממי חטאת דנפסל בהיסח דעת וא"כ הדרא קושיא התוס' לדוכתא.

ובזה י"ל דלכך לא הקשו התוס' לעיל לרב יהודה דלר"י דאינו נפסל בהיסח הדעת וטעמא דר"י משום דאינו למשמרת וכל שנקרע והוא למשמרת שפיר יכול לקבל טומאה קלה עכ"פ ללא נפסל רק ממי חטאת בשביל גוה"כ דעדיין למשמרת וכל

גמ'. בו ביום דרש ר"ע וכו'. עיין שו"ת בית יצחק יו"ד ח"א (בהקדמתו) דרוש נפלא בקישור דרשות של רע"ק המוצא בטוטה (כו ע"ב), שדרשם דוקא ביום אחד.

*

גמ'. משקין הבאין מחמת שרץ מי בתיבי וכו'. עיין בתוס' שבת (דף יד ע"ב) ד"ה ומשקין. וע"ע בספר הישר חלק התשובות (סימן ג) בהשאלות ששאל ר' יעקב ישראל לרבינו תם, ושם (אות ז) הקשה: ציליאת השבת גרסינן, האוכלין והכלים שנטמאו במשקין, והאוכלין שנטמאו במשקין, במשקין במאי אלימא במשקין הבאין מחמת שרץ דאורייתא ניהו, דכתיב וכל משקה, האמרינן בפסחים ומשקין הבאין מחמת שרץ לא כתיב. ע"כ.

וע"ז השיב רבינו תם (שם סימן נד אות ו), וז"ל: והא דאמרת משקין הבאין מחמת שרץ דאורייתא ניהו דכתיב וכל משקה אשר ישפה וכו' וקשיא לך הא דאמרינן בפסחים משקין הבאין מחמת שרץ לא כתיב. תמיה אני מה שאלתך הא קאמר התם מק"א אחי. והכי פירושא בשבת משקין הבאין מחמת שרץ דאורייתא ניהו דכתיב וכל משקה אשר ישפה וכו' ומדכלי מטמא משקה [אחי משקין מחמת שרץ בק"ו], והכי מוכיח בפסחים. וזי היכי דמוקי לה בשבת במשקין הבאין מחמת ידים הכי מצי לאוקמי במשקין הבאין מחמת אויר כלי חרס דהוא נמי לא פסיל מדאורייתא [כלומר אינו פוסל].

וע"ע שם בשבת (דף י"ד ע"ב) בתוס' ד"ה משקין, דהש"ס שם איירי אליבא דר"ע דאית ליה משקין לטמא אחרים דאורייתא.

*

תוס' ד"ה הא בשרה. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רטו) נשאל מחכם אחד, במ"ש התוס' להקשות, כיון דפרחה מהן טומאה חמורה טומאה קלה נמי לא לטמא, והקשה: לניין הוה א"ן לו דורש, למה לא הקשו חזק ניהו דטומאה חמורה לא מטמאו טומאה קלה לטמא הי' להם להקשות כן.

ודשיב: יפה העיר בזה, וכן העירו האחרונים, אך לפע"ד נראה דל"ק דהנה באמת דברי התוס' ז"ב, דמה קושיא דגם טומאה קלה לא לטמא כיון שאין סופו ליטמא טומאה חמורה, דזה דוקא בצבר הפורש מן החי שזה נפרש מהדבר שסופו לטמא טומאה קלה אבל כאן גוף המי חטאת נחבטלו מטומאה חמורה בשביל שהוא במעי הבהמה ואינו עוד למשמרת וע"ז אמרי ניהו דטומאה חמורה לא מטמא שאינו נקרא מי חטאת אבל משקים טמאים עוד נשאר עליהם דהו"ל כאלו נגעו במי חטאת או כנוגעו בשרץ וא"כ מה ענינו שאין סופו לטמא טומאה חמורה אטו משקין טמאים בשביל שנגעו בשרץ אינם מטמאין בטומאה קלה אף שאין סופן לטמא טומאה חמורה ובפרט דכאן אמרינן דלענין זה עוד לא נחבטל שם טומאה מיניה. וחפשתי בר"ש במשנה זו פ"ט דפרה וראיתי

אחרים לאו דלורייא ועלנ"ח ולכן לא גזרו זזה ועיין בתוס' שהקשו כיון דפרחה מהן טומאה חמורה טומאה קלה נמי לא לטמא ומשמע דהטומאה קלה אינו רק לאחר שפרח הטומאה חמורה והיינו לאחר שנפסל ממי נדה וא"כ שפיר תירוצא דר"א דמשקה סרוח הוא וכמ"ש.

ובזה יש לישב הגדון הנ"ל דבאמת בהס"ד ל"ק כלל קושית התוס' ד"ל דקודם שפרחה הטומאה חמורה ג"כ מטמא משום משקין טמאים וא"כ א"ל הכשר ורק דבטלו בצמיה וטומאה חמורה אבל טומאה קלה מטמא והא דמשקה דמקח על הקושיא שאח"כ והא דשרה טמא קמני ולכן לאחר שהקשה והא דשרה טמא קמני שפיר הקשו התוס' דאיך אפשר שחטמא דשרה לת"ק והא דפרחה הטומאה אבל לר"י שפיר י"ל דצמיה בטל לעינין טומאה חמורה וכדמשני באמת.

ובל"א י"ל דזה ידע המקשן ג"כ דבטל משום משקה סרוח רק דס"ל להמקשן דכל שכבר נטמא אף שנסרס אח"כ א"י מידי טומאתו לטומאה קלה עד שנפסל לכלל כמו דס"ל לזר פדא דבכורות דף כ"ג ולטומאה חמורה סגי בזינו ראוי לגר וא"כ ל"ק קושית התוס' ובאמת כל שכבר נטמא משום משקה נשאר בטומאתו אף שפרח ממנה טומאה חמורה דדוקא כשפרחה טומאה חמורה מנד ענמ"י הוא דאינו מטמא טומאה קלה עוד דלר"י הכשר אבל כאן משום דסרוח הוא דאינו מטמא וא"כ ל"ק קושית התוס' אבל על הת"ק שפיר מקשה דהוא ס"ל דשרה טמא והיינו משום דנפסלו דהיסח הדעת וא"כ אינו ראוי מנד ענמותה וכמו שהקדימו התוס' וא"כ שפיר הקשו דשזב גם טומאה קלה לא חטמא אבל לר"י דאמר דבטלו בצמיה והיינו בצמיה דוקא ולא צפיה וא"כ שפיר י"ל דבטל בשביל שאינו ראוי לגר לכן אינו מטמא טומאה חמורה אבל טומאה קלה עדיין בטומאתו ושפיר הקשו ו"ח אח"כ בטלו בצמיה אבל צפיה לא בטלו וגם לזיון הזה אין לו דורש דה"ל להס' לכתוב זאת על גוף המשנה שהביא למעלה ולפמ"ש א"ש ודו"ק היטב כי נעים ונחמד הוא.

ובב"ש מיושב היטב מה דק"ל טוצא דמה משני רב אשי על ר' יהודה דס"ל דבטל בצמיה משום דמשקה סרוח הוא והרי המעיין בחזרת כהנים פרשת שמיי על פסוק וכל משקה אשר ישטה בכל כלי אמר דר' יהודה ס"ל אשר ישטה זה הדם ור"א ס"ל דאשר ישטה פרט למשקה סרוח א"ל אין המים יוצאים לא ליד עופות ולא ליד פרה הרי דר"י לא ס"ל דאשר ישטה ממעט משקה סרוח ולפמ"ש א"ש דיש לומר דר"י הם הא"ל וס"ל דכל שכבר נטמא אין יוצא מידי טומאתו אף שנסרס אח"כ ור"א פליג וס"ל דאף שנטמא ואח"כ נסרס אינו טמא וכמ"ש הכ"מ שם לחד לישנא ע"ש ועיין בקרבן אהרן שם שכתב ככל דברי הכ"מ וגם מ"ש הכ"מ דבלהה י"ח שם והביא ראיה מהך דכריתות כתב ג"כ הק"א שם מדעתא דנפשיה וא"כ גם ר"י ס"ל דכל שנסרס קודם אינו מקבל טומאה וא"כ שזב אינו מקבל טומאה ודו"ק היטב.

ובזה מיושב ג"כ מהא דאמרו שם במס' פרה פ"ט שם לעיל מיינה דהך דפרה ששחמה דמי חטאת שנפסל לא יגבלם

שיוכל להיות למשמרת ניהו דמ"מ נפסל ממי חטאת משום שכבר לא נשמר אבל עכ"פ טומאה קלה יש לה וי"ז ודו"ק אבל אמת כי יש לדחוק כן אבל פשטת הלשון לא מורה כן וצ"ג.

אח"כ ראיתי כשלמדתי מס' כלים פ"ח משנה ה' גבי תרנגול שזבל דשם מצואר דכל שמת הצע"מ שזב מטמא אף שהוא בלוע וא"כ ל"ק הקושיא שהקשיתי ועיין ברמב"ם פרק כ' מטומאת מת ה"ה.

ובד"י דברי זכור זכור בדברי הראש"ד שהשיג שם על רבינו מספוג דמשמע דוקא בשביל שסוף המשקה לנאת הא לא"ה בלוע אינו מטמא ועיין בראש"ד פ"ד מכלים ה"ג גבי ספוג שהראש"ד השיג על רבינו והכ"מ לא ידע מקורו ולפע"ד כיון למ"ש כאן דדוקא בספוג כיון שעשוי ליכנס לכך מועיל ספוג המשקה לנאת לא דשאר בלועים ודו"ק.

והנה בהא דאמרו בפסחים דף י"ח רב אשי אמר לעולם בטלו בצמיה לגמרי משום דהו"ל משקה סרוח לכאורה תמי' לי טובא דהא הרמב"ם פ"א מטומאת אוכלין הלכה כ"א כתב דכל משקה שנטמא ואחר שנטמא נפסד ונסרס הרי"ז בטומאתו לעולם שאין המשקה יוצא על ידי הכלב לעולם ע"ש ואם כן אמאי בטל בצמיה הא ניהו דנעשה סרוח מכל מקום היא בטומאתו כיון שמתחלה נטמא קודם שנפסד וא"ל דניהו שלא יצא מטומאתו היינו לענמ"י אבל לא יוכל לטמאות להבהמה שכבר נפסד דו"א דכיון שנשאר בטומאתו ממילא מטמא אחרים וכן משמע בפסחים דף מ"ה דכ"י שלא נפסלה מאכילת כלב מטמא טומאת אוכלין ואם כן מה מועיל משקה סרוח.

אך נראה דמכאן ראייה ברורה לשיטת רבינו דס"ל דדוקא כשנטמא ואחר כך נסרס הוא דלא פקע הטומאה ממנה אף שנסרס אבל לקבל טומאה כל שנפסל מאכילת אדם אינו מטמא ודלא כראש"ד דס"ל דגם מקבל טומאה לכתחלה כל שלא נפסל מאכילת כלב ובשואבה הארבעי זזה ולפ"ו כאן דבעוד שלא נפסל ממי חטאת לא נטמא מחמת משקין טמאים ואימת מקבל חזרת משקין טמאין משהוא בצמיה דנפסל ממי נדה משום היסח הדעת וכמ"ש התוס' דדוקא בצמיה ולא כשאניס בצמיה ע"ש וא"כ אז נעשה סרוח ואינו ראוי לאדם עכ"פ ושזב אינו מקבל טומאה וי"ז מנד.

ובזה נראה דלפמ"ש התוס' בשם המוספתא דמפרש דטעמי' דר"י משום דכתבי למשמרת יצא אלו שאינן למשמרת הואיל ששחמה מהן פרה ולפ"ו נראה לי דהתוספתא פליג על מה שנראה מלשון המשנה דדוקא בצמיה וגם צפיה נפסל דאינו למשמרת עוד ולפ"ו י"ל דכיון דזא לא נסרס עדיין טרם שזא אל מעיה דהרי לא נפסל בחזר והקיאן קודם קידוש רק משום דאינו תלוש להכלי או משום מלאכה ולא משום שהוא משקה סרוח ואינו ראוי להזאה וע"כ דלא נפסל בשביל זה קודם שזא למעיה וא"כ כבר קבלה טומאה ושזב ל"ש משום משקה סרוח.

ובזה מיושב מ"ש הרמב"ם פט"ו מפרה ה"ו הטעם משום שאינן שמורים למי נדה ולא הזכיר כלל טעמיה דרב אשי משום משקה סרוח ולפמ"ש א"ש דלי"ש כלל טעמי' דר"א לשיטתי' וכמ"ש וע"כ לא הזכירו וס"ל דלכן אינו טמא דלטמא

לשיטת הראשון דלמלאכה הוא משום היסח הדעת צודאי הוא פסול תורה אבל לפמ"ש יש לפרש דאדרבא לשיטת הרמב"ם א"ש ברווחא דדעתו דקודם הקידוש נפסל משום מלאכה ולאחר הקידוש נפסל משום היסח הדעת ומשום דכחיד למשמרת מי נדה א"כ שפיר יש לומר דלאחר קידוש שאינו נפסל משום מלאכה עוד ורק משום דכחיד למשמרת שלא יסח דעתו א"כ י"ל דזה אינו ד"ת רק מדרבנן וזהו דקאמר הירושלמי הגיעוך סוף מלאכת המים דהיינו לאחר קידוש שקודם קידוש הוא תחלתו של מים ולאחר קידוש הוא סופו וצוה אינו רק מדרבנן ולכן לא החמירו צו לענין ק"ש ותפלה וצ"כ כשמש ומדוקדק לשון הירושלמי הדק היטב ומוזה ראה צרורה לשיטת רבינו והתוס' הנ"ל ע"כ עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה במ"ו במעיה. עיין בשו"ת חכם נצי (תוספות חרשים סימן לה) שהעיר דכנראה הבינו התוס', דבטול ופסול חדא מילתא הוא, ופלא דאשתמיט להו משנה שלימה (פ"ט דפרה מ"ד) החושב על מי חטאת לשחי' כו', אר"י דר"א במים שאינם מקודשים אבל במים המקודשים כו' ר' יהושע אומר כשישתה ואם גרגר כשר, ומוכת החם דאם לא גרגר פסול אף מה שנשאר בכלי וכן פסקו כל המפורשים והפוסקי' וז"ל והיינו מטעם משקה הפה המתערב בהם כנגיעת שפתי האדם במים עכ"ל המים המקודשים שצ"י פרה דפסולה משום משקה שצ"י.

שוב כותב: ומאי דקשה להו ז"ל מדנקיט מעל אף את"ל דדיוקא הוא אינו ענין להיחל דכל העופות פוסלין מי חטאת דהתם לאפסולוניהו מהי' כשרים אבל עדיין הם מטמאין כמ"ש במשנת' פ"ט משנה ח' מי חטאת שנפסלה מטמאים את הטהור לתרומה והבא דקא' בטלו היינו שצטלו מכל וכל מדין מי חטאת וכאלו לא הי' מי חטאת כלל ודוק ותשכח וצ"ע ואף שרש"י פי' משום מלאכה חדא מני' הוא נקיט.

ואין להקשו' אמאי נקיט מלאכה שאינה פוסלת אלא עד שיטלו את האפר וקא' נקיט טעם התערובות שפוסל במים המקודשים כמו כן דהא דאמר' דאין המלאכה פוסלת אלא עד שיטלו את המים היינו מלאכה שעושה האדם צעוד החטאת צדו או צרשמו לאפוקי המלאכה הנעשים במים עצמן כצנח השוקל בשר במים אפי' במים המקודשין גמי פוסל והא' אחר לאשתמיטין רש"י בפירושו זו שכוונת רש"י לומר דהא דחגי' העושה מלאכה במי חטאת מיידי אפי' במקודשים ומוכת לה מדלל משני אפירכא והא' אמר רבא מי חטאת ששקל בהן משקולת כשרה כאן קודם קידוש כאן לאחר קידוש א"ו צין קודם קידוש וצין לאחר קידוש מלאכה כזו פוסלת.

ועוד ע"כ הך ברייתא דמוציא ר"א מיידי אפי' לאחר קידוש דהא מסקינן דמשום הסח הדעת פסולים וא"כ צין לר"י וצין לר"ל דפי' כל שעה דפליגי אי הסח הדעת פסול הגוף או פסול טומאה לא גרעי מים המקודשי' מטהרת תרומה וקדשים שהסח הדעת פוסל בהם ואדרבה כמה מעלות החמירו במים המקודשים יותר מבתרומה וקדשים שאין מונין בהם ואחר"י רבו

בטיט כדי שלא יבא לידי תקלה ומשמע דמטמא אדם וקשה מ"ש מפרה ששתה דבטל צמיעה לגמרי וגם למ"ק אינו מטמא רק בשהיה כדאמר' בפסחים שם וכבר עמד צוה בלל"ח ונדחק ולפמ"ש א"ש דהרי הרמב"ם בפט"ו שם ה"צ כתב דמי חטאת שנפסלו כגון ששתה מהן צמיה או שהי' צו כל הדברים הפוסלים שאם נגע בהן הטהור לתרומה נטמא כן נגע בידיו או בשאר גופו ולפ"ו שפיר לא יגבול בטיט שמא יגע בהן הטהור לתרומה ולא טהור לחטאת ויטמא בהן אבל צמעי פרה בטל ואינו מי חטאת עוד דאינו למשמרת ולטעמי' דר"א משום דהיה משקה סרוח ולכן אינו מטמא אדם כלל וצ"כ כשמש. ע"כ.

עוד כותב שם: והנה המלמ"ל פ"ט מפרה הי"ב כתב בשם התוס' פסחים הנ"ל דדיוקא קודם קידוש נפסל בשחיית פרה אבל לאחר קידוש אינו נפסל בשחיית פרה ולפע"ד ז"א לשיטת הרמב"ם דע"כ לא כתבו התוס' וזהו רק אם נימא דבטלו צמיעה משום היסח הדעת א"כ שפיר צעודנו צפיה לא פסול משום מלאכה לאחר קידוש וגם משום היסח הדעת לא פסול דעוד לא הסיח דעתו לגמרי דאולי תקיף עוד אבל לפי מה דמסקי' התוס' דפסול משום דאינו למשמרת וזה הטעם כתב רבינו בפט"ו ה"ו א"כ גם לאחר קידוש נפסל בשציל זה שאינו עוד למשמרת וצ"כ לדעתי ועיין בפרק עשירי מפרה ה"ד דהמוליך מים לקדשן וא"ל למים שנחקדשו לא יפסול לאחריו והראש"ד תמה ע"ז דלאחר קידוש אין המלאכה פוסלת ואמאי תפסול היסח הדעת וכתב הכ"מ דרבינו לשיטתו דס"ל דמלאכה אינו נפסל בשציל היסח הדעת רק משום מלאכה וא"כ יש לומר דניהו דמלאכה אינו פסול לאחר קידוש אבל היסח הדעת פוסל ע"ש והנה הוא כתב כן מנ"ד הסבירא והן הן דברי התוס' דלכך בטלו צמיעה משום היסח הדעת דפוסל אף לאחר קידוש ובספרי מפרש משום דכחיד למשמרת וא"כ כדברי רבינו מבואר ודבריו נובעים נחלים ממקור מים חיים.

והאיר ד' עיני ומנאלי צירושלמי ברכות היה קורא וז"ל אר"ח אף מי שהי' מימיו על כתיפו הר"י קורא שמע ומתפלל ר"ח אמר ק"ש ותפלה א"ל כוונה אמר ר"מ קשיית' קומי' קיימתי כי דמן ר"י וכו' הגיעוך סוף מלאכת המים שאינם מחוורים ד"ת והמפרש נדחק שם שלא כדת והיטב אשר דיבר צוה הגאון מוהרש"י בסוף קונטרס על שיקול הדעת דקא' מי שהי' לו מים על כתיפו מי נדה דאסור בהסחת הדעת ומוזה דייק דק"ש א"ל כוונה דא"ל אסור משום היסח הדעת וע"ז אמר דמ"מ תפלה ודאי צריך כוונה וא"כ מהראוי שתפסול וע"ז משני דס"ל דהיסח דעת אינו פסול תורה רק מדבריהם ולכן הקלו צו לק"ש ותפלה וכתב הגאון דזה דוקא לשיטת הראש"ד דס"ל דמלאכה פסול בשציל היסח הדעת כמ"ש בפ"ו מפרה אבל להרמב"ם דהוא משום מלאכה א"ל לפרש כן וכתב דהכוונה להרמב"ם דגוף מלאכתו והולכתו לקדש אינו ד"ת ע"ש.

ובאמת אף שהיטב לראות דמי שהי' מימיו על כתיפו קאי על מי חטאת ודבריו ראויים אליו אבל בסוף דברי הירושלמי אין דבריו מחוורים דל"מ לשיטת הרמב"ם דפשיטא דזה לא יכתוש שום אדם דמלאכה פוסל במים מן התורה וכן

למידים דבר זה מקל וחומר, והיו מעוררים ע"י רפואה צעולם. וז"ש בנחות לשונם, מילתא דאחיא בקל וחומר "טרח" וכתב לה קרא, דכיון דדבר זה היו יכולין למילף בקל וחומר, לכן אית ביה "טרחא" לכתבה להדיא, כיון דע"י חסר אחיה כח רפואה צעולם.

*

גמ'. שם. עיין יד מלאכי (סימן ח"ט).

וע"ע ר"ן נדרים (ג) דגם מילתא דאחיא בהיקש וגו"ש טרח וכתב לה קרא. עיי"ש.

*

גמ'. לא ר' יוסי סבר כר"ע וכו'. בשו"מ רבי עזריאל (ח"א יו"ד סימן קסט) תמה השואל על דברי החוס' צע"י (דף ס"ו) שכתבו, דרצון דר"ע בפסחים (דף מ"ד) הוה ר"ש, וסביר קדירה בת יומא א"א דל"פ פורתא. ותמוה, דבמנחות (דף ע"ב) מוכח בש"ס מדר"ש תלמידו דר"ע, ש"מ דסובר כוותיה, עיי"ש, ולפ"ז איך אפשר לומר דרצון דר"ע הוה ר"ש, ופליג עלי, דהוה תלמיד דר"ע.

והשיב דזה הכלל אינו מוכרח, כדמוכח מכמה דוכחי, וזיין לגמרא כאן, לא ר' יוסי סבר כר' עקיבא רבו וכו'. וגם ממקומו שם במנחות מוכח כן, עיין בחוס' שם ד"ה בשיטת, אלא דהקושיא שם אמאי לא ס"ל ג"כ כר"ש, דהיינו כר"ע, דהא כיון דלא פליג אלא רבי אליעזר דשמותי הוא. עיי"ש.

דף יט ע"א

גמ'. א"ל דלא אישתמיט תנא ולייתי רביעי בתרומה וחמישי בקודש וכו'. בשו"מ מהרש"ם (חלק ג סימן שסג) זיין צה ליצמות (ע"ב ע"ב) לא לישתמיט תנא וכו', וגדה (ג"ב ע"א), ותוס' גיטין (ב' ע"ב) ד"ה לפי, ותוס' קידושין (ל"ד ע"א) ותוס' מנחות (נ"ו ע"ב).

וע"ע בשו"מ מהרש"ם (חלק ד סימן צד) שהביא דברי הב"י (חור"ם ס"ק ק"ד) שדחה דברי מהר"ם צדין מי שיש עליו צע"ח ואין לו לפרוע לכולם ואין שאר הב"ח לפניו אם יש לדיין לכופ לפרוע לא' שיטנו כאן, מדלא אישתמיט שום פוסק לכתוב כדבריו, וכוונתו: ועיין בחוס' גיטין ב' ע"ב ד"ה לפי שאין בקיאים לשמה שפירש"י דשיילין ליה ממילא אי הוה לשמה כו' ודחו החוס' מדלא משתמיט בשום דוכתא להשמיענו שיהא צריך ליטאל. וגם בש"ס גופא מצינו כן בכריתות כ"ה ע"א לא נשתמיט תנא דאשמעינן עגלה בשחיטה כשרה כו', וצנדה נ"ב ע"א קשה צה ר"ח מסורא לא נשתמיט תנא ואשמעינן גומות וכתב רש"י ח"ל אי ס"ד גומות אע"פ שאין שערות לא לישתמיט בכולי' הש"ס חד תנא ולאשמעינן תנוקת שהביאה ב' גומות עכ"ל. ע"ב.

ובותב שם לחדש, דדוקא היכי דאחד צא להשמיענו אין לסמוך עליו משום ה"ט דלא לישתמיט כו' אבל להחמיר שומעין. ומציא ראי' לזה מש"ס דכאן, דבעי למימר דר"ע אית ל' ק"ו דר"י וא"כ איכא רביעי בתרומה וחמישי בקודש ובעי הש"ס למידיח דלא נשתמיט תנא ולייתי רביעי בתרומה כו'.

מספר א"ג דצרייתא צמים המקודשים נמי מיירי והך מלאכה במלאכה דפוסלת במקודש' נמי מיירי כגון בגופן או שע"י המלאכה הסית דעמו צאופן שנפסלו וצוה אין להחוס' ראי' מדברי רש"י הללו ודוק.

שוב ראיתי בחולין ט' ע"ב זה"ל אם יכולה שכתבו כאמור וקש' מדידהו אדידהו וא"ל דלדברי רש"י קאמרי בפסחים דכיון דאליבי' דנפש' ע"כ צ"ל דבמע' לאו דוקא מאן פליגי להו אליבי' דרש"י וממילא אמה למד דאין חילוק בין אדם ובהמה לענין שחי' דממתינן דמיתאי בחולין בשחי' חולדה מיירי. ע"כ.

דף יח ע"ב

גמ'. דעלויין אקב"ל טומאה. לכאורה צהאי ק"ו גופא הוה מצי למילף דאין אוכל מטמא כלי מק"ו ומה משקין דעלויין לקבל טומאה אין מטמאין כלי כ"ש אוכלין דאין עלויין, אלא דאפשר דהאי טעמא דעלויין לא שייך אלא לענין קבלת טומאה אבל לענין לטמא אחרים לא שייך האי טעמא. (פנ"י).

*

גמ'. ובי תיבא אוכל' חמור וכו'. עיין שפת אמת דלאו דוקא "חמור", רק הכוונה דאין עושין ק"ו דמשקה חמור משום דמטמא אוכל הא אין זה חומרא וקולא כיון דגם באוכל יש חומר כזה שמטמא משקין וע"י משני דמ"מ מה דמצינו במשקה דמטמא מידי דאינו עלול לקבל טומאה הוה חומר לגבי אוכל דנהי דמה דאינו מטמא כיוצא בו אינו קולא דהא גם משקה אינו מטמא כיוצא בו מ"מ מה דמשקה מטמא אוכל חשוב חומר דבאוכל לא מצינו שיטמא רק מידי דעלויין לקבל טומאה.

*

גמ'. ולשמעינן מושקין הבאין מחמת שקין וכ"ש מושקין הבאין מחמת בלי'. עיין דורש לזיון (דרוש ב).

*

גמ'. מילתא דאחיא בקל וחומר טרח וכתב ל"ה קרא. ז"ע הלשון "טרח" וכתב לה קרא, מה טירחא אית צה. ושמעתי מהרה"ג ר' אשר אנשיל כ"ץ שליט"א רב דק"ק וויען, שאמר צם ספר אחד, דהכוונה הוה עפ"מ המקובלים ד"ג מדות שהתורה נדרשת בהן המה נגד י"ג מדות של רחמים, עיין בספ"ק בני יששכר כמה פעמים, נמצא דמדת "קל וחומר" הוא נגד מדת "אל", והנה ידוע מ"ש הר"ר דוב צער ממעורטש זי"ע דמדת "אל" מעורר רפואה לחולה, כמ"ש משה (במדבר יב, יג) "אל נא רפא נא לה", הרי דמדת "קל וחומר" שהוא נגד מדת "אל", כחה ג"כ להמציא רפואה למכה.

בבוצא דכשהחכמים דורשים קל וחומר מעוררים ע"י רפואה צעולם, אמנם כשאין בזהם לדרוש קל וחומר משום שהתורה כתבה להדיא, חסר ע"י אחיה כח רפואה צעולם שהיה ציכלתם להביא לולא הך קרא, דאילו לא הך קרא היו החכמים

הארץ מלמד שהוא מפריש מן האפיו. ע"כ. ושורש דין זה דמהני צירוף סל לעשותן כעסקה אחת, מצואר לקמן (מ"ח ע"ב) לפי גירסת הרי"ף, דהטעם מפורש שם בצרייתא משום דכתיב "והיה באכלכם מלחם הארץ חלה תרימו" ופירש הר"ן "אלמלא דזימנן דלא מחייב מעיקה ומתחייב בחר דהוי לחם והיינו ע"י צירוף סל".

ובתו"ד כותב: ונלענ"ד דהנה זה ודאי מסתבר לצירוף סל דהכא אינו שייך כלל לצירוף כלי דתנן בריש חומר בקודש "הכלי מנרף מה שצמחו לקודש", שאם נגע טמא באחד מהן הכלי מנרף להיות כולן חתיכה אחת ונטמאו כולם, חדא דרק לקודש הוא דמהני ולא לתרומה, וכ"ש בחולין דלא מהני צירוף לחייב בחלה, ומו דגם לענין קודש פליגי אמוראי בגמ' פסחים י"ט ע"א אי הוה דאורייתא או רק מדרבנן, והרמב"ם פסק שהוא רק מדרבנן ודרשא דכך אחת עשרה וזה דהכתוב עשה כל מה שצבך אחת אינו אלא אסמכתא בעלמא, ואילו לענין חלה פשוט הוא דחייבו הוי ודאי מה"ת בין לחומרא ובין לקולא ותורמין גם מעיקה קטנה פחות מכשיעור על עיסה גדולה שיש בה שיעור אם הם מונחים יחד בתוך כלי אחד, וחזין נמי דלענין טומאה סגי בצירוף גרידא ואין צריכים כלל שיהי' נושכות או נוגעות החתיכות זו בזו, ואילו לענין חלה פליגי זה אמוראי בפסחים מ"ח ע"א ונפישו רבואתי דס"ל דנוגעות שפיר בעינן לכו"ע, גם כתבו החסו' בנדה דף ז' ע"א ועוד הרבה ראשונים דאף שצירוף סל מועיל לחייב בחלה מ"מ מוקף מיהא לא הוי, ואי אמרינן דדמי לצירוף דטומאה הרי זה עדיף טפי מנגיעה שהרי נגיעה אינה עושה את הנוגעים כאחד ואילו הצירוף עשה אותן ממש כגוף אחד, גם אמרו בחגיגה כ"ד ע"א לענין צירוף כלי "דאורייתא יש לו תוך מנרף אין לו תוך אינו מנרף", ואילו לענין חלה נשאלו שם בגמ' פסחים בחיקו ועיי"ש בטורי אבן שהק' כן, ועוד הרבה חילוקים יש בין צירוף כלי דטומאה לצירוף סל בחלה.

ולכ"ן נראה דמלחם הארץ ילפינן רק דכמו ששם עיסה גורם חיוב חלה כך גם השם של לחם, וגם הני דבלילתן רכה מתחייב שפיר בחלה לאחר שנאפה ונעשה לחם אע"ג דמעולם לא ה' עליו שם עיסה, וממילא ידעינן נמי מהך קרא דלחם עבר ולא הפריש מהעיסה שמפריש אח"כ מהלחם, כיון שגם אם לא נתחייב כלל כשהי' צבך מתחייב אח"כ כשנעשה לחם, כ"ש דאין שם לחם גורם כלל להפקיע חובת הפרשה שכבר חל מעיקרא כשהיתה עיסה, וכיון שכן אמרינן נמי דסבירא הוא שלאחר האפיה אין מקום להצריך שכל החמשת רבעים יהיו דוקא לחם אחד, דכשלא גבי עיסה דילפינן גז"ש מעיסת מדבר יש מקום להצריך שהיה דוקא עיסה אחת דומיא דעיסת מדבר, אבל לאחר אפיה הרי גם עשיית האפיה של המן חילוקיה לכמה ככרות ולא אפו אותו כולו לחם אחד, ולכן אמרינן דילפינן רק מעיסת מדבר ענין זה שצריכים דוקא "שיעור" חשוב של ה' רבעים משום דבהכי חשיב טפי, אבל אין מקום כלל להצריך שכל השיעור יהי' דוקא לחם אחד [ואע"ג דלחם אחד גדול חשיב טפי כמצואר בפסחים ל"ו ע"ב דגלוסקא גדולה לא מיקרי לחם עוני, מ"מ

ופריך ואין אהי' ניקו ונסמך ופרש"י משום דלא אשכחן תנא נימא דר"ע ל"ל ק"ו ע"ש, ולכאורה הוא נגד הש"ס דכריתות ונדה הנ"ל אבל אי נימא דלהקל אין לסמוך על הוכחה זו א"ש וגם מתוס' גיטין הנ"ל מוכח כן.

אבל מצינו בש"ס דיבמות ע"ב צדין ערל שקידש מי פרה ודייק דלא נשתמיט תנא דמשוי ערל לטמא ודייק מזה לקולא ומה גם דדוקא בפירוש דברי תנא כיון דעכ"פ יש ציד תנא לחלוק אין להוכיח אם דעתו של אותו תנא הוא כן או לא מכא הוכחה דלא נשתמיט אבל כמה שחידש איזו פוסק כמה שלא נזכר בש"ס וכל הראשונים בודאי אין לחוש לדבריו אף להחמיר. ע"כ.

*

גמ'. שם. הקשה רש"י, לר"מ ולר"א ולר"י דס"ל דאין משקין מטמאין דבר אחר מה"ת היכי משכחת לה קדש בזה ליד רביעי שרץ כלי הוי ראשון כלי אוכל הוי שני ואוכל משקה הוי ג' דהא אין אוכל מטמא אוכל דאין טומאה עושה כיוצא בו בדנפקא ליה החם מטמא הוא ואין עושה כיוצא בו והאיך יבא ליד רביעי. ותי"ר ש"י דלא משכחת לה לרביעי בקדש אלא מדרבנן.

והטורי אבן לחגיגה (דף כד ע"א) כתב שאינו יודע מאי קשה ליה, דהא כיון דר"י קאמר ולמדנו ג' בקדש מה"ת מהבשר אשר יגע בכל טמא דמשמע אפי' נגע בשני דאיקרי טמא מה"ט נמי ע"כ משקים מטמאין ד"א כדפריך החם לשמואל אדר"א דאמ' משקין בית מדרבייא שהן של קדש דכן מלמא אחרים אבל טומאת עצמן יש להן, קרי ליה כהן והבשר אשר יגע בכל טמא פי' וכיון דיש טומאה למשקים עצמן מה"ת מטמאין ד"א בקדשים דהא נגע בטמא דהשחא מייטי לה לרביעי בקדש מה"ת כיון דמשקין מטמא' לקדש.

בידו אפי' למאי דפי' לרב דאמ' לעיל (דף טז ע"א) אליבא דר"א אין טומאה למשקים כל עיקר אפי' טומאת עצמן אינן מה"ת לא משכחת לרביעי בקדש ולא מיבעי' רביעי בקדש לא משכחת לה אלא אפי' שלישי לתרומה לא משכחת לה (מה"ט) [מה"ת] שרץ כלי וכלי אוכל הוי שני ותו לא מ"ל, ולשמואל אדר"א דאמ' טומאת עצמן יש להן אבל אין מטמאין ד"א אפילו בקדש ג' בתרומה משכחת לה ד' בקדש לא משכחת לה. והתוספות תי' בשם ר"מ דמשכחת לה ד' בקדש על ידי עצים ולבונה דחיצת הקדש מכשירתן ומשוי להו אוכל. וגם לפי"ז לר"א אליבא דרב לא משכחת לה לג' בתרומה וכיון דג' בתרומה לא משכחת לה ממילא לימא לד' בקדש דהא לא נפקא ליה לד' בקדש אלא ע"י ק"ו דג' בתרומה.

*

גמ'. הב"י מוצרף את מזה שבתוכו לקדש וכו'. עיין שו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (ח"א סימן סח) בענין צירוף סל להפרשת חלה, דהנה הרמב"ם (פ"ו מבכורים ה"ט) פסק: עשה עיסה פחותה מכשיעור ואפאה ונתן הפת לסל וחזר ואפה פת אחרת ונתן לסל אם נתקבץ בסל שיעור חלה הסל מנרף לחלה ומפריש החלה מן הפת שנאמר והיה באכלכם מלחם

שהרמז"ם לא ס"ל קצרה הראשונה שכתבו החס"ד דכאן לא דמי לשאר ספק ברה"ר רק ס"ל להרמז"ם אחת משמים, או שדין זה דעורה רה"ר היא, זה לא נזכר רק בפסחים דף י"ט ע"ב, וגם זה מחמת קושיא דרב מוקי שם במחט טמא מת שהכירה בצשר, והקשה בגמ' דא"כ גם הסבין והידים היה להיות טמא ומשני רב אשי זאת אומרת עורה רה"ר היא וא"כ איכא למימר דרבה צ"ע ס"ל כחוקימתא דריצ"ת שם בצמהה חסומה וצאה מחוץ לירושלים ומיירי בסתם מחט וקושיא מעיקרא ליתא וא"כ אין הכרח לומר דעורה רה"ר.

אף דמוקי במחט שהכירה מהיה לא מוקי במחט טמא מת רק מחט טמא שרץ דהוי רק ראשון ואינו מטמא אדם וכלים וס"ל לרבה צ"ע עורה רה"ר היא ולכך אם לא אמר ברי לי שלא נגעתי טמא מספק אפי' דיעבד.

א"ב לפ"ז לדין דקיימ"ל עורה רה"ר שפיר פסק הרמז"ם דא"כ לומר ברי לי והא דלא קאמר בחולין כולוהו כרבה צ"ע לא אמרי משום דסבירי עורה רה"ר היא היינו משום שאם אין אנו אחראין לדברי הט"ז צ"ד סימן א' ס"ק ג' אז לא היה יכול לומר דכולוהו כרבה לא אמרי דעורה רה"ר דאכתי נימא כרבה ונימא הכל שוחטין בחולין שנעשו על טהרה קודש וצדקשים לכתחילה לא ישחוט שמה יגע ואם שחט שחיתו כשירה באמת אף בלא אמר ברי לי ואי משום וכולן ששחטו הלא להרבה חוקימתא בלא"ה לא אחי שפיר וכולן ששחטו. וגם אי ס"ל להרמז"ם כחירון השני שבחוס' דכאן מיירי בצמה א"כ פשיטא שדברי הרמז"ם נכונים שהרי הרמז"ם שם בזה"ל פה"מ צדקשים דעורה מיירי שהיא רה"ר א"כ אפי' לא אמר ברי כשר דיעבד.

ואף שהחוס' לא הקשו קושייתם רק במה דמסיק דליתיה קמן דמשמע שאם אין אחרים רואין וליתיה קמן למשייליה אפי' דיעבד אסור ע"ז הקשו החס"ד והלא עורה רה"ר היא אצל בראשית דברי רבה צ"ע דקאמר ואם שחט ואמר ברי לי שלא נגעתי לא הקשו קושיא זו שעורה רה"ר והיינו טעמא שמה שספק טומאה ברה"ר טהור לא עדיף מדבר שיש לו חוקת היתר דג"כ נשאר בחזקת היתר ואפ"ה אין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו כמו שפסקו כל הפוסקים ולכך היכא שהוא לפנינו שפיר צריך שיאמר ברי לי. אצל עיקר קושיית החס"ד היכא דליתיה קמן שאוסר אפילו דיעבד וא"כ אכתי קשה על הרמז"ם למה לא הצריך אפילו לשאלו אם נגע בצשר. נלע"ד שס"ל כמו שכתב המ"א בסי' תס"ז ס"ק ד' דמה שמעולם לא היה בחזקת איסור סומכין על החזקה אפילו במקום דיכולין לבררו וגם כאן הרי בצמהה זו בחזקת טהרה עומדת וא"כ דברי הרמז"ם נכונים. והוה ברור. ע"כ.

וע"ע בגליוני הש"ס מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין להגאון מצרעואן בספר דעת תורה בפתיחה לה' שחטתה (אות ה) ומ"ש בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ג).

להנך ידים דנגעו בראשון שהיה להם לגזור אף במקדש אפילו בלא היסח הדעת דסתם נטילה דודאי הנך ידים דפסקו בהן את התרומה חמירי טובא טפי מסתם ידים וליכא נמי פסידא דקדשים כ"כ כיון דלא שכיחי.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מג) מציא מ"ש בספר מוצת כפרה בשם הרמז"ן (חולין דף ל"ג) בזה דפריך הש"ס לתכשרי צחיצת הקודש, כחז הרמז"ן, וז"ל: איכא למידק והא אין טומאת ידים במקדש כדאמרין בוצחים [ל"ז: בפסחים] וזינו שאין טומאת ידים במקדש, וכי מתכשרי מה הוה והא איכא למימר ה"מ בעבודות שאין כשרות אלא בכהן אצל באכילת צעלים יש טומאה לידי' במקדש שאין צעלים זריזין לשמור ידיהם.

ובותב ע"ז: ולפע"ד הדבר חימה דהרי בזה דמבואר בפסחים הסבין והידים טהורין ואמר ר"ע זכינו שאין טומאת ידים במקדש ומוקי לה בפרה של שלמים, וא"כ שייך טומאת ידים במקדש לענין הצעלים, וגם לפ"ז שחיתו שכשרה צור א"כ משכחת לה ידידים טומאות במקדש, וגם הקושיא תמוה דאטו חציבת הקדש לא שייך רק לידים והא מספקא ליה לר"ש אי מונין צו ראשון ושני, ונע"ג. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שירי קרבן (ירושלמי יומא פ"ב ה"א) ד"ה זין, שכתב לחדש, דאם נטמאו הידים בחוץ ונכנס למקדש מטמאים גם שם, עיין שם, והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס מציאו, וכתב דדוגמתו לעיל (י"ד ע"א) משקי צי מדבחיא לא אמרו דכן אלא במקומן, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה א"מא. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קר).

דף יט ע"ב

גמ'. אמר רב אשי זאת אומרת עזרה רשות הרבים **היא וכו'.** עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא י"ד סימן ד) בתשו' להגאון בעל אור חדש, שהקשה על דברי הרמז"ם (בפ"א מפה"מ הלכה א' ב') שפסק טמא במקדשין לכתחילה לא ישחוט ואם עבר ושחט הזבח כשר, ולא הזכיר ששואלין אותו אם נגע, והרי במס' חולין (דף ב' ע"ב) באוקימתא דרבה בר עולא מבואר שבקדשים צריך לומר ברי לי שלא נגעתי בצשר. ע"כ ק' הגאון בעל אור חדש.

וע"ז כותב הג"ב, בתירומו ה', וז"ל: עוד נלע"ד לתרץ דברי הרמז"ם דלא מנריך שיאמר ברי לי שלא נגעתי, ע"פ מ"ש החס"ד דליתיה קמן וכו', ונע"ג דעורה רה"ר היא כדאמר צ"ק דוצחים והיה לנו לטהר כאן מספק האי ספק לא דמי לשאר ספק טומאה ברה"ר משום דרוב פעמים לא יכול ליזהר מליגע ואי איירי בצמה אחי שפיר. ומעתה נוכל לומר

וע"ע שם (סימן צד) מה שחממה, אמאי הי' מישאל ואלפנן טמאים הרי הוא ספק טומאה ברשות הרבים, עיי"ש צ.

*

גמ'. וכל ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קעא) שכתב להעיר על הר"ש (פי"ח דאהלות מ"ג) שרצה לומר דר"ע ל"ל דין ספק טומאה ברה"ר טהור, והעיר עליו מגמרא כאן, דנוכר ר"ע במשנה, ועלה קאמר מאה דס"ט ברה"ר טהור. ועיין בפני יהושע.

וכן כתב עוד בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן יד) וז"ל: וצ"עק ד' הר"ש הנ"ל שר"ע דר"ע ל"ל דין ס"ט ברה"ר ז"ע בפסחים יט ב' ושם נזכר ר"ע במשנה, ע"ש, ותצין. ומנאמי צפ"י פסחים י"ט ס"ע צ"ב שם שהעיר בזה ותי' שם, וז"ע דלדס וכלים שוים דשניהם יש להם טהרה והעירנו בזה ח"א. ע"כ.

*

גמ'. מבדי האי מחט דבר שאין בו דעת לישאל הוא וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק א אה"ע סימן א אות ד), ובתו"ד כותב: וזוה מובנים ג"כ דהתוס' בנדה (דף ה') בנדה כשחזרו תיהם שהקשו מפסחים (דף י"ט) הא כיון דלדס תופס הסכין חשוב דבר שיש בו דעת לשאל, ותי' אל"י משום שגם חזרו תיהם הנושאות גם הם טמאות במשא הנדה אבל התם אין האדם טמא אלא הסכין שנגע במחט, ולכאורה תמוה שהרי גם שם האדם טמא כדמקשה אדם וכלים נמי ליטמא וז"ל דש' התוס' דהא דקאמר דלדס ליטמא היינו משום דהחשש הוא לפי שהאדם נגע בסכין שנגע במחט ואם הסכין טהור גם בלדס ליכא טומאה, וכ"כ הפנ"י בפסחים שם דאלו הי' החשש שמה נגע במחט לא היה משני דהוי ס"ט ברה"ר דבאדם נריך טבילה דמיא בנהרא זיל טביל יעו"ש, וע"כ כתבו שפיר דבפסחים אין האדם טמא רק ע"י הסכין וכיון דהסכין טהור משום אין בו דעת לשאל גם האדם טהור שחפס הסכין משא"כ חזרו תיהם הנושאות טמאות במשא הנדה משום הנדה אף שהמטה טהורה וחשוב שפיר דבר שיש בו דעת לשאל וכ"כ בערוך לגר בנדה שם.

ועדיין נריך צאור מה נכך דהסכין טהור משום דהוי אין בו דעת להשאל הא מ"מ אדם החופס הא יש בו דעת לשאל והא כתבו התוס' בדף ג' דבשטות דמקבל הטומאה יש בד"ל טמא אף דבשטות הוי ספק שאין בד"ל. ולמש"כ אל"ש דדוקא בלשה שטות דהוי גוף הטומאה דבספיקה עומדת והוי כספק שרץ ספק כפרדע כל דמקבל הטומאה יש בו דעת להשאל טמא, משא"כ בדהתוס' בד"ה צהא דפסחים חשוב אין בד"ל אין כאן טומאה כלל. וע"כ אף דתופס הסכין יש בד"ל הא אי אפשר שיטמא כיון דהסכין טהור ואין כאן טומאה כל עיקר ודמי שפיר לחש"ו שנמלאו במצוי שהן טהורין דאף אם יגע בהם מי שיש בד"ל טהור זה פשוט.

ולכאורה הי' נראה לדחות גוף הראי' וההנחה דעל עמס הטומאה לא נאמרה ההלכה דאין בד"ל טהור ונאמר דלכ"י בספק שרץ ספק כפרדע וכן במסוכן דהוי ספק

בגוף הטומאה ולא נטרה הוא משום שאין אנו דנין על עמס הטומאה דאין נפ"מ לגבי גוף הטומאה רק לגבי הנוגע וכן בדהתוס' בנדה ג' דהאשה הרי טמאה לפניך ואין אנו דנין רק לגבי הטהרות שנגעו למפרע ולפיכך אם נגע בה מי שיש בד"ל טמא, משא"כ בפסחים י"ט דחוששין שמה נגע האדם בסכין שאנו דנין גם על על הסכין אם הוא טמא או טהור וכן בחש"ו שנמלאו במצוי שהן טהורין שאנו דנין מתחלה על החש"ו אם הן טהורין ולפיכך כיון שהחולטו לטהרה איך אפשר שהנוגע בו יטמא, ולפי"ו גם בגוף הטומאה היכא שיש לנו לדון עליו לדינים הנוגעים בו גם בו צאין בד"ל טהור. אבל מכהן שטות שאסור לאכול בתרומה אע"פ שהוא אין בד"ל הרי מוכרח הנחה זו דההלכה לא נאמרה רק על הנוגע אבל לא על גוף הטומאה, אף שיש נפ"מ גם בגוף הטומאה לדינים הנוגעים בו, מ"מ גוף הטומאה בספיקו עומד כמו ספק שרץ ספק כפרדע כמו שנבאר. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

וע"ע מ"ש בחלק ג (סימן נה אות ה) ע"ד הערת השואל במש"כ ע"ד הרמב"ן בריש חולין דספק טומאה ברשות הרבים לא מהני בקדשים משום דצני שימור, דקשה מסוטה (דף כ"ט) ומפסחים (דף י"ט) ומשבת (דף ט"ז) וחולין (דף ט') דספק טומאה ברשות הרבים טהור וכן אין בו דעת לישאל טהור. וע"ו ח' דכאן בגמרא, כיון דהספק הוא על המחט, והמחט טהור, ממילא אין ספק על צמר קדשים.

וע"ז השיב: יפה העיר, וכן כתבתי באחיעזר חאה"ע סי' א' אות ד' יעו"ש, אולם על הא דסוטה כ"ט והצמר אשר יגע בכל טמא דספק טמא יאכל היינו צע"כ דיש ספק במטמא, דאם המטמא טהור מספק ל"ש והצמר אשר יגע בספק טמא דהא אין כאן מטמא כלל. וצריש נדה כתבו דצאין בו דעת לישאל היינו גם כן וצוה, ובספק צוה הרי הוא גוף הספק כמו שנבאר באחיעזר שם דבספיקו עומד, ואם נגע קדשים בספק מטמא צאופן שאין בו דעת לישאל הרי לא שמר את הקדשים דמאי נפ"מ אם הי' ספק שנגע או שנגע והספק במטמא הרי לא שמר את הקדשים צנגיעו בספק מטמא, ובכה"ג צודאי יקשה דהא אין כאן שימור, וכן מחולין ט' שרץ צפי חולדה וחולדה מהלכת ע"ג ככרות של תרומה דהוי ספק צנגיעה וכן צלוחית שם דלא הוי שימור כמשה"ק שם. ע"כ.

וע"ע מ"ש בשו"ת אחיעזר (חלק ב יר"ד סימן א) ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכא) ובשו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן ו).

דף כ ע"א

גמ'. נשאלין עליה אפילו בבלי וכו'. עיין בגליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. משיקי בית מטבחיה לא דיין שיהן דבן אל"א שאין מבשרין וכו'. עיין בשו"ת צנין ליון (סימן קפא).

*

מחשבה אזלינן. דהנוטע לסייג פטור אף שראוי לאכילה. שמע מינה בחר מחשבה אזלינן. והכא סוף מחשבתו למה שישמע אורכל. **ובתב** שם: ונראה דתלוי באביעא דריש לקיש כאן אי מהני חיבת הקודש למימני צ"י ראשון ושני. דלמאן דאמר לא מהני רק לאפסולי גופי'. שמע מינה לאו אורכל לכל מיילי רק לאפסולי גופי' מגזירת הכתוב דוהבשר לרבות עגים ולבונה. ולענין ערלה נמי לאו עץ מאכל הוא. אף לאומו דדמונין צ"י ראשון ושני וגלי קרא דאורכל גמור הוא. אפשר גס לענין ערלה עץ מאכל הוא. ואם כן לא הי' אפשר ליטע לזורק קטורת. דאם כן שוב ינהוג צו ערלה. ע"כ.

*

גמ' שם. עיין מקדש דוד (סימן לו אות ב) מ"ש צוה.

*

גמ' בגין שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר וכו'. עיין חושן משפט (סימן תו סעיף א) שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, פטור. ושל עובד כוכבים שנגח לשל ישראל, צין חס צין מועד, משלם נזק שלם.

והנה מ"ש שור של עכו"ם, כתבו המפרשים דה"ה שור של הקדש. והרא"ש פ"ק דצ"ק (ס"י ט"ו) נסתפק בצכור צומן הזה כשהוא ציד כהן אי הוי ממון צעלים, דלר' יוסי (שם יב, ב) קדשים קלים ממון צעלים הן ולרצנן לא הוי ממון צעלים ע"ש. ובאה"ע סימן כ"ח (סעיף כ"ג) ע"ש לגבי קידושין דהוי ספק. וזחלקת מחוקק שם (סקמ"ג) כתב דאין ק"ל כר' יוסי הגלילי דקדשים קלים ממון צעלים וכמ"ש הרא"ש בצכורות (פ"ה ס"י א') וחזר צו הרא"ש שם ממ"ש צפ"ק דצ"ק. וכ"כ בלחם משנה פ"ח מנוקי ממון (ה"ה) אליבא דהרמב"ם דסובר כר' יוסי הגלילי דקדשים קלים ממון צעלים הן, ע"ש.

ועיין קלות החושן (חור"מ סימן תו ס"ק א) שכתב דכן נראה מהא דאמרין כאן, מכלל דחיבת הקדש דאורייתא, מנלן אלימא מדכתיב (ויקרא ז, ט) והבשר אשר יגע בכל טמא, האי בשר דאחכשר במא, אלימא דאחכשר בדם והא אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מנין לדם קדשים שאינו מכשיר כו', אלא לאו דאחכשר בחיבת הקודש, ודלמא דכרז יהודה אמר שמואל כגון שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר ועדיין משקה טופח עליה ע"ש. וכיון דכתב הרמב"ם פרק (י"ג) [י"ג] מהלכות טומאת אוכלין (ה"ה) ז"ל, כל דברי הכשר דברי קבלה כו' אחד המים ואחד שאר שבע המשקין, והוא שינתן בדרון הצעלים עכ"ל, וע"ש בכסף משנה שכתב הרשב"א חולק, וליישב דעת רבינו דמשמע ליה דפשיטא דרזון צעלים צעין, דאין סברא דרזון אחרים יגרום טומאה לדבר שאינו שלהם עכ"ל, וא"כ היכי משכחת בקדשים הכשר מים כיון דצעין רזון הצעלים וקדשים לית להו צעלים, ומהו נראה מוכח מדעת הפוסקים כר' יוסי הגלילי דקדשים קלים ממון צעלים, וא"כ צברה של זבחי שלמים דהוי קדשים קלים שפיר מהני ליה הכשר מים דצעלים. וצוהים דף (ק"י) [ק"י] [ע"א] אי דאקדשיניהו והדר אקניניהו הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומשני בקדשים קלים ואליבא דר' יוסי

גמ' בחיבת הקודש. עיין מנחת חינוך (מצוה קמה) שנתספק שמה חיבת הקודש מהני לחייב אף על אכילתן בפחות מכזית. ועיין אבי עזרי (פ"ד מהל' טומאת אוכלין ה"א) צוה.

*

גמ' שם. עיין טורי אבן על מסכת חגיגה (כג ע"א) ד"ה לא ישא אדם מי חטאת וכו'. וע"ע צטורי אבן שם (כ"ג ע"ב).

*

גמ' שם. אי מהני חיבת הקודש גס בצפולין, עיין במקדש דוד (סימן לו אות א).

*

גמ' שם. כתב צש"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) ח"ל: הוגד לי קושיא בשם ש"צ הרב הגאון מוה' יוסף באב"ד נ"י אבד"ק סניטין (ה"ה בעל מנחת חינוך) שהקשה דאם נימא דחיבת הקדש מכשיר אף שאינו מין אורכל, וכתב בל"ח בסוגיא דר"ח סגה"כ דאף כ"ש נתכשרו משום חיבת הקדש א"כ מה פריך בצוק חגיגה שלחן כלי עץ העשוי לנחת ואינו מטמא ומה קושיא נימא כמו דחיבת הקדש מועיל להכשיר ה"ה דמועיל לעשות אף כלי שאינו מקבל טומאה להטמא.

ול"כ מ' דאם נעשה מוכשר ע"י חיבתו ותשיבותו אצל מ"מ כל שאינו בר קבלת טומאה מפני גדלו וא"י לטלטלו א"כ אטו ע"י חיבתו יהי מקרי בר קבולי טומאה ואדרבא מפני חיבת הקודש ודאי אינו עשוי לטלטל שהרי לא יכלו להזיזו ממקומו כלל וא"כ שפיר פריך ודו"ק היטב. ע"כ.

*

גמ' צריד של מנחות. עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן כב).

*

גמ' מוניין בו ראשון ושני או אין מוניין בו וכו'. צש"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן סו אות א) מסתפק בהנוטע אילנות קטף לצורך השרף לקטורת, אם יש צו דין ערלה. דהא דירושלמי דבערלה שרף הנוטף מעץ שאינו עושה פירות לאו ערלה. יש לפרש משום דשרף לא חוי לאכילה ולא עץ מאכל הוא. [וכן כתב בחידושי אנשי שם הנדפסים במשניות חדשים [ערלה פ"א מ"א]]. ואף שראוי להעמיד צו לא נקרא בשביל זה עץ מאכל. דמלכד שמעמיד שלא בטל רק דרבנן. ומדאורייתא לא חשיב לאורכל השרף. מלכד זה כיון שאינו עשוי רק להטעים וזלחו לא מקרי עץ מאכל. מידי דהוה אפלטין יבשים שפטורים מערלה אף שמתעיימים בהם חזשילין. ולפי זה יש לומר בנוטע לצורך קטורת. וקטורת מקבל טומאה דחיבת הקודש משוי ל"י אורכל ועוד בשבועות (דף ד' ע"א) שלש כריחות בשלמים למה כו' ואחת לדברים שאין נאכלין פרש"י שאם אכל לבונה וקטורת בטומאה חייב. וכן פסק הראב"ד סוף פרק י"ח מהלכות פסולי המוקדשין. הנה דחשיב אורכל. אפשר שגם לענין ערלה חשיב עץ מאכל. ואף שאינו אורכל בשעת גידולו צאלין. לענין ערלה בחר

והגאון ר' יצחק אלתנא בשו"ת עין יצחק (חלק א י"ד סימן ט) הביא ראייה לדעת הרמב"ם מש"ס דכאן, דאמר רב יהודה אמר שמואל כגון שהיתה פרה של זכאי שלמים והעצירה בנהר כו'. ופירש רש"י להכי נקט פרה של זכאי למים לפי דהעור והבשר לצעלים ומתעסק לזכות העור והבשר ומשקין אותה כדי שיהא טוח להפשיט כמו בסוף ב"ה, עכ"ל רש"י. והג"ח כאן הקשה מזה על שיטת הר"ף והרמב"ם דס"ל בסוף ב"ה דעיקר השקלחת זהו משום חשש סכנות. א"כ לפ"י למה נקט פרה של זכאי שלמים הא גם בשאר קרבנות נר"ך הצעלים להשתדל שלא ייטרף ויופסל הקרבן דלא יהי' נר"ך להביא זבח אחר א"כ גם בכל הקרבנות ישתדלו להשקותה מחשש סכנות ונשאר ב"ע.

אמנם לשיטת הרמב"ם אחי ספיר, משום דבכל הקרבנות דאין בהם אכילה הצעלים ואף דיהי' זהו אכילה הכהנים וכהנים אסורים לאכול טריפה מה"ט כמבואר מנחות (דף מ"ה) מ"מ הא אכילה כהנים אינו מעכב וק"י"ל דאף בנטמא בשר וחלב קיים וזרק הדם לכמהילתו כמבואר לקמן (דף ע"ה), וברמב"ם (פ"א הלכות פסולי המוקדשין הל"ד). ועיקר הכשר הקרבן אינו תלוי באכילה הכהנים. וע"כ אף בטריפה כשר הקרבן למזבח מה"ט. וממילא בספק תלין לקולא כמו כל ספק דרבנן.

ול"ב אין מקפידין הצעלים בכל קרבנות להשתדל שלא יהי' טריפה ולהשקותן סמוך לשחיטתן. משום דהא אף כשיודע דיש בהם סכנה המטרפת ג"כ לא יהיה נפסלים לקרבן. ולהכי נקט הש"ס פרה של זכאי שלמים דיש בהם העיקר אכילה צעלים צוודאי יהיה אסור לאכול אם ימנע סכנה המטרפת כמו כל ספק דאורייתא ע"כ משתדלין הצעלים להשקותן כו'. ומה רא' לשיטת הרמב"ם דטריפה דמיפסל לקרבן אינו רק מדרבנן ומתוך קושיות הג"ח. עיי"ש.

[בהג"ה שם, כותב:] לכאורה יש להעיר ע"ז דהא בפסחים הג"ח הוא מיימרא דר"י אמר שמואל. וצחולין (דף מ"ו) א"י רב ושמואל אמרי קרמא עילאה ואמרי לה קרמא תתאה. א"כ לשמואל דס"ל דגם ניקב עור העליון טריפה א"כ הוי הסיכא דא"י טריפה. אבל ו"א קשה לפי דזה אינו הכרע שם דהא אמרי לה קרמא תתאה ו"ל דאמרי לה אמרו כן בשיטת רב ושמואל וכ"כ המעדני יו"ט שם ועיין בתוס' שם ד"ה ואמרי לה ובמהר"ם שם. וגם י"ל דכיון דיש פלוגתא בזה ע"כ נקט בפסחים שם לומר בפרה של זכאי שלמים כדי דיהיה אחי לבי"ע וכדרך הש"ס].

ועיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן לט) שכותב: ויעיין פסחים כ' ע"א פרה של זכאי שלמים והעצירה בנהר ומה שפרש"י שם ומ"ס גל"ח פסחים שם בסוגי' דר"ח סגן הכהנים ס' קמ"ב, והנכון והאמת בזה מה שרמז בס' קלות החושן ח"ב ס' ת"ו והוא ע"פ מ"ס רמב"ם פ"ב מ"טומאות אולכין שאין הכשר מועיל לאולכין כ"א בנר"ך צעלים דוקא וא"כ קדשי שמים אין להם צעלים שכל הזוכה משולחן גבוה קא זכי וא"כ אין שום רצון מועיל להכשיר כ"א זכאי שלמים שהם קדשים קלים אליבא דר"י"ה דממון צעלים הם, ומש"ה דקדק פרה של זכאי שלמים דוקא, והנה אמת נכון הדבר אע"פ שאין מפורש כן

הגלילי, ומוכח אליבא דרבנן אינו אסור בקדשים לפי שאינו שלו וא"כ הא דמהני הכשר מים ע"כ משום דס"ל כר' יוסי הגלילי וכמ"ס.

שוב כותב הקצות שם: וזוהי יחא ליישב הא דנקט פרה של זכאי שלמים, וברש"י הרגיש בזה וכתב משום דזכאי שלמים העור לצעליהן ע"ש. ולפי מ"ס יחא דנקט פרה של זכאי שלמים דאילו שאר קדשים אין להם צעלים ולא משכחת הכשר מים כיון דבעינן שיפלו בנר"ך צעלים וקדשים לית להו צעלים אצל שלמים ממון צעלים.

וניחא בזה ליישב מה דקשיא לן בהא דאמרו כגון שהיה לו פרה של זכאי שלמים והעצירה בנהר ועדיין משקה טופח, תיפוק ליה צעלים דנאכלין בכל העיר ומשכחת לה שפיר שהדיח בנהר את הבשר לאחר שחיטה, וכמ"ס רש"י פ"ק דפסחים דף כ' (ע"א) דתנן המחט שנמלאת בבשר וכו', ופריך עלה האי בשר דאתכשר במאי כו', וכתב רש"י הא דלא פריך אקרא דכתב והבשר אשר יגע בכל טמא, דקרא פשיטא דאיכא הכשר טובא שהשלמים נאכל בכל העיר ושם מדיחין אותו ומבשלין אותו ע"ש, וא"כ מאי פריך לה צחולין אקרא. ולפי מ"ס יחא דבפרק האיש מקדש (קידושין) דף נ"ב (ע"ב) תנן המקדש בחלקו בין קדשי קדשים בין קדשים קלים אינה מקודשת, ואמרינן עלה נימא מתנייתין דלא כר' יוסי הגלילי דאמר קדשים קלים ממון צעלים, אפילו תימא ר' יוסי הגלילי כי קאמר ר' יוסי מחיים אצל לאחר שחיטה לא מאי טעמא כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו ע"ש, ומש"ה הוצרכנו לומר שהעצירה בנהר ועדיין משקה טופח דהכשר דאיכא צעור לאחר שחיטה לא מהני בקדשים אפילו בקדשים קלים, דלאחר שחיטה תו לא דמאריה ולית להו צעלים וא"כ ליכא רצון צעלים, אצל העצירה בנהר ועדיין משקה טופח הו"ל מחיים והו"ל ממון צעלים לפי מה דק"י"ל כר' יוסי הגלילי. ואע"ג דמחיים לא הוכשר אלא לאחר שחיטה אחי ממון צעלים הוא עד אחר ארבע עבודות, וכמ"ס רש"י פרק מרובה (ב"ק) דף ע"ו (ע"א ד"ה דר' יוסי הגלילי) ז"ל, דכ"י האי שחיטה לא אמר ר' יוסי הגלילי דמשלחן גבוה קא זכו אלא במקדש בחלקו דהוי הם שחיטה וזריקה והקטרת חלצים אבל בשעת טביחה אחי ממון צעלים הן ע"ש, ומש"ה בעינן זכאי שלמים והעצירה בנהר דוקא דלא הו"ל ממון צעלים, אצל שאר קדשים אפילו מחיים אינן ממון צעלים, וכן הכשר דאיכא צעור בשלמים קודם הבישול נמי תו לאו ממון צעלים ואין צעלים בעינן גבי הכשר וכמ"ס הרמב"ם והוא שיפלו בנר"ך הצעלים וזה נכון היטב. ע"כ. עיי"ש עוד.

וע"ע בשו"ת עונג יו"ט (סימן לב) מ"ס לפלפל בדברי הקלוא"ת.

*

גמ'. שם. ידוע שיטת הרמב"ם (פ"ב ה' איסורי מזבח ה"י) דהא דטריפה פסול למזבח אינו רק מדרבנן משום הקריבזה לפתחין כו'. ועיין בכסף משנה (שם) שכתב דס"ל להרמב"ם דדרשא דמן הבקר להוציא הטריפה אסמכתא בעלמא הוא.

דבריו ז"ל, והגאון הנ"ל בשפת אמת קל"ב מערער בזה, ולפענ"ד הפשוט כאשר כתבתי בלי שום פקפוק בעזה"י. ע"כ.

*

גמ'. משום דהוי משקה פרוח. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ט סימן נה).

*

תוס' ד"ה לא דייך. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן ק).

דף כ ע"ב

גמ'. אבל האיך נשרוף אפילו תלויה עם הטמאה שמה יבא אליהו ויטהרם. עיין במרומי שדה להגאון הנצי"ב שהעיר על מ"ש ר' יוסי אליבא דר' יהושע, אבל האיך נשרוף אפילו תלויה עם הטמאה, שמה יבוא אליהו ויטהרם, הרי בבכורות (ל"ג ע"ב ו"ד ע"א) במחלוקת ר"א ור"י גבי חצית של תרומה שגפול זה ספק טומאה, שר"א סובר צריך לשומרה, ור"י סובר שאין צריך לשומרה מפני הטומאה, וטעמו של ר"א, הא נמי ראוי היא שמה יבוא אליהו ויטהרנה, ור"י לית ליה סברא זו, ואין אמר ר"י אליבא דר"י שאומרים שמה יבא אליה וכו'. עיי"ש מ"ש בזה.

ועיין מ"ש בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן קיח) ליישב קו' זו, שלשרוף תלויה עם הטמאה הוא איסור טומאה שמטמא ידיים ולכן אנו אומרים שמה יבוא אליהו וכו', משא"כ בחצית של תרומה שגולד זה ספק טומאה, סובר ר"י שמוותר להניחה במקום שאינו משומר, שבה ליכא איסור טומאה שהוא גרמא בעלמא, כדאמר שם, אלא שיש איסור דמשמרת מהפסק, ובה סובר ר"י כיון שאין הפסק בשעה זו, שהרי היא אסורה מספק, אין כאן איסור משמרת ול"ש לשמא יבוא אליהו ויטהרנה.

ועוד כותב, שגם מזד מה שהוא מטמאו כדי לחללו ולהסיר ממנו קדושת מע"ש אין איסור דמשמרת. ודוגמא לכך מצינו בירושלמי מעשר שני פ"ג, ה"ב למשנה אין לוקחין תרומה בכסף מעשר מפני שממעט באכילתו ור"ש מחיר. אמר להן ר"ש, אם היקל בזבחי שלמים, שהוא מביאין לידי נותר פיגול וטמא לא ינקל בתרומה. אמרו בירושלמי שם, משנה שזבת, משיבין דבר שפקעה ממנו קדושת מעשר על דבר שלא פקעה ממנו קדושת מעשר. ופי' בפנ"מ שם, איך מביאין רא' משלמים על תרומה דילמא הא דהקילו ליקח זבחי שלמים, משום דבשעת לקיחה פקעה מיד קדושת מעשר ושוב אין כאן מיעוט באכילתו של מעשר. הגם שיש לדחות ולומר, דהתם בשעת לקיחה פקעה מיד קדושת מעשר, משא"כ במעשר שלא פקעה רק לאחר החילול. מ"מ נראה שע"ס הסברא היא בתקפה. עיי"ש.

*

גמ'. אמר רב שמעון לא נחלקו ר"א ור"י ע"ל הטוהרה וע"ל הטמאה וכו'. עיין בשער המלך (פ"ד מהל' גירושין ה"ב) שהקשה, איך קאמר ר"ש דתרומה תלויה

דוקא שורפין עם הטוהרה, הא ר"ש ס"ל בזמנות (ק"ב ע"ב) כל העומד לשרוף כשרוף דמי, וא"כ אפילו טמאה נמי, כיון לנשרפה קאי עפ"ה בעלמא הוא. עיי"ש.

וע"ע בזה בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אור"ח סימן קכה), ובתו"ד תי' קו' השער המלך הנ"ל, דר"ש קאמר הכא רק אליבא דר"א ור"י, וליה לא סברא ליה, וא"כ לק"מ, עיי"ש.

*

גמ'. שאני התם דאיכא הפסד חולין וכו' להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו וכו'. ידוע כי הרמ"א קבע כלל זה בהרבה דינים, וכמ"ש בהקדמת ספר תורת חטאת, ח"ל: אנלל ענמי בדבר אחד שלא יחשדני המעיין, והוא כי לפעמים כתבתי להקל בהפסד מרובה או לעני דבר חשוב או לכבוד שבת, והוא מטעם כי באותן המקומות היה נ"ל היסור גמור הוא אליבא דהלכתא רק שהאחרונים ז"ל החמירו בדבר ולכן כתבתי בדמיון דלא אפשר יש להעמיד הדבר על דינו, וכן מצינו בקמאי ובתראי דעבדי הכי. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת הרמ"א (סימן ז, ח"ל: וסודי אגלה לך, ואין לפרסמו אלא לנזעזעים, שגם בזה אני נוטה לפעמים להורות לפי רבוי ההפסד.

וידוע כי הר"ר חיים בללאל, חברו של הרמ"א, ואחיו הגדול של המהר"ל מפראג, ילא בהתקפה חריפה נגד התו"מ, וביחוד נגד זה שהקיל במקום הפסד מרובה ודדומה, ומאשימו שהתיר גם דברים האסורים מדינא ושהחמירו בהם גם הפוסקים הראשונים. ח"ל: הטעם הראשון הוא שמיקל בכמה מקומות משום הפסד מרובה או לורך גדול, כמו שכתב בהקדמתו, הרי שלא חשש רק לשנת נזרות שהוא שעת הדחק להרבה בני אדם לא לאחד בלבד או בשביל הפסד קדשים, אבל לא בשביל הפסד חולין.

גם הטעם של כבוד אורחים נראה דלא שייך כ"כ עכשיו, כי רוב אורחים אינם ראויים לכבוד, גם בעל הצית אינו שמח כנגדם, הלאו שלא יחרד בזבאם לבית.

ומה שכתב, שכן מצינו ג"כ בקמאי ובתראי שהקילו מפני האורך, לא מפני זה נאמר שיש להקל בכל מקום.

ובהקדמות דבריו כתב שלא התיר מטעם לורך או פסידא רק משום שהיתר גמור הוא אלא שהאחרונים החמירו בו. ומשמע שצא לומר דבמקום שהחמירו בו הקדמונים אין להקל מטעמים הללו. וזה אינו, שהרי מצינו שמיקל אף במקום שהחמירו בו הראשונים, נמלא שדברי הרב סותרים הקדמתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת בלל החכמה (חלק ג סימן נא) דדין מי שנחבט למשפט בערכאותיהם ע"י יהודי פורק עול ויען הוא הנחבט אחר להופיע שם ניתן הפסק שלא בזבוחותו כי עליו לשלם כל סכום התביעה עם רבית כפי שנקבב שם, אם כי באמת אינו חייב כלום וגם בדיניהם ה"י וזכה דדין אילו ה"י מופיע בזמן הנקבע וה"י ניתן לו האפשרות להגיד טענותיו. ועמה נפשו

דף כא ע"א

גמ'. אין הכרעת שלישית מברעת. עיין בשו"ת הרמ"ע מפלנו (סימן ה) שהאריך בענין אין הכרעת שלישית מכרעת, ובתו"ד כותב: וטעמא דאין דור שלישי מכרעת פי' ר' חננאל דדמי להא דאמרינן אס' ר' לא שנהא ר' חייא מנין לו, אף כאן כיון שדור ז' לא הכריע דהיינו תלמיד יושב ומשמע לפני רבותיו החולקים ושומע מפייהם טעמם ונימוקם, כגון ר"ע לפני ר' אליעזר ור' יהושע, דור שלישי מנין לו. והיינו דבפ"ק דפסחים כ' ע"ב בפלוגתא דב"ש וב"ה בחצית של תרומה שנתגלית בש"א תשפך הכל, פי' לאלתר, וזה"ל תעשה זילוף, ורבי ישמעאל דר' יוסי הכריע ואמר בשדה תשפך הכל בצית תעשה זילוף, אין הלכה כדברי המכריע, כדמיימי לה הר"ן פרק ראשית הגז, כי הנה ר"ע הוא דור ז' לב"ש וב"ה, ומאן נינהו ר"ג ור' אליעזר ור' יהושע ותצריהם שצטלה צימיהם לשכת הגזית ולא יכלו לשמש כל זרעם, אלא הם דור ראשון, ור"ע דור ז', ור' יוסי דור שלישי שאין בו כח להכריע, וב"ש ר' ישמעאל בנו שהוא דור ד', לאפוקי מפירוש ה"ר אלעזר דר' נתן דקרי לר"ע דור שלישי לב"ש וב"ה, ור' יוסי דור ד' ישמעאל בנו ה', דלחיה חשיב ריב"ז דור א' לב"ש וב"ה, ולא היא כדאמרן.

וראב"ן מייית סיעתא לפירוש רבינו חננאל מההיא דתניא בפרק כ"ג וזיזר נ"ג ע"א, א"ר אליעזר וקנים הראשונים מקצתם היו אומ' חזי קב עצמות לבל, פי' לתרומה וקדשים ולגזיר ועושה פסח, ורובע עצמות לא לבל, פי' לתרומה וקדשים מטמא צאהל, אבל לא לגזיר ועושה פסח, ומקצתן היו אומר רובע עצמות לבל חזי רובע לא לבל, ד"ד של אחריהם אמרו חזי קב עצמות לבל ורובע עצמות לא לבל, כך שנהא ראב"ן בספר פנתי פענתי ס' ו', ואיתא התם והא אין הכרעה ג' מכרעת ומשני מפי השמועה אמרוה מפי חגי זכריה ומלאכי ע"כ, ויש מסוגיא זו ראייה ברורה לדברי רבינו חננאל, דאי לפרש"י הכרעה גמורה היא ולא שלישי, שהרי הכריעו כדברי הזקנים דמתנו לקולא בלי חוספת ומגרעת ואין כאן דעת שלישי. ע"כ. ועיי"ש עוד בזה.

ובשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן מג) כותב בזה: אין על זכרוננו צמחיות אס' נמצא כיוצא בזה בש"ס דיאמר אחד אני אכריע בפלוגתא דב"ש וב"ה דהא כללוא הוא ב"ש במקום ב"ה אינה משנה, ואף על גב דאמר ר"ג במקמת ברכות דף מ"ג ע"ב אני אכריע לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב"ש כמבואר בהרא"ש שם ובפ"י, וכ"כ תוס' בצרורה במס' ב"ק דף קט"ז ע"א בד"ה הכרעה וצמח' פסחים דף כ"א ע"א בד"ה אין ועיין בשו"ת מ"ע [נ"ל רמ"ע] סימן ה' בצרורה עד סוף התשובה גם אין זה בכלל הכרעה כי ר"ג כאן לדברי שניהם קאמר ואין זה בכלל הכרעה שלישית ועיין עוד בתוס' במקמת שבת דף מ' ע"א בד"ה הלכה והארכתי במק"א בס"ד. ע"כ.

וע"ע בשו"ת באר יצחק (חלק אור"ח סוף סימן ז) מ"ש בזה. ובשו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן מג אות ח)

בשאלתו אס' מותר לו לשלם הרצית, שאס' לא ישלם הרצית גם אס' ישלם את הכסום שנתייב לשלמו עבור קרן יצואו מצית המשפט למשכן בנותו סחורה בשו"י של הרצית ואז יתפרסם זה בעתון המסחרי וזה יגרום להשמנת שמו וכחולאה מכך להירוס מסחרו כי בעלי בתי חרושת לא יתנו שוב אמון בו ולא יוכל לקבל סחורה בהקפה וגם רבים מקווי יחדלו מלקנות ממנו מפני כך. ב"רם לעומת זה הוא מחירא מלהכשל ח"ו באיסור רצית, עיי"ש שהאריך לפשוט שאלה זו מסוגיא.

וזה"ל (מסיק: א) נתייב צערבאותיהם לשלם קרן ורצית ואס' לא ישלם הרצית ימכנו סחורות שצננותו, דבר שיגרום להירוס מסחרו, מותר לו לשלם גם הרצית. ב) תרומה ההולכת לאיבוד מותר מה"מ לטמאותה צידים. ג) תרומה ההולכת לאיבוד ואס' יטמאנה תהי' ראוי לכהן להנות ממנה או יוכל לקיים בה מצות שריפה, מותר לטמאותה צידים טומאה גמורה, אבל כשלא תהי' ראוי לכהן וגם לא יוכל לקיים בה מצות שריפה, במחלוקת שנוי' אס' רשאי לטמאותה טומאה גמורה אפי' מדרבנן או רק טומאת סתם ידים בלבד. וכל זה במקום הפסד מרובה דוקא. ד) בא אנס כנגדו ואמר פירות שבציתי מחוללין על מעות שבידי, אפי' מת האנס פתאום ולא הספיק לגזול מעותיו, לא חל על המעות שם מעשר.

*

גמ'. דרמי ליה בבלי מאוס. בשו"ת יד חנוך (סימן בא) כתב ליישב עפ"י הא דאמרנו (שבת דף כ"א ע"א) פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם במקדש, ותמיהו המפורשים בזה מאי טעמא לא ידליקו במקדש בשמן שריפה, בשלמא שאר שמינים דאסירי בשבת משום שאין דולקים יפה שייך לאסרו במקדש, משא"כ שמן שריפה דאסור בשבת שמא יטע, אין טעם לאסור במקדש בחול.

רק על פי מה דאיתא כאן, דרמי ליה בכלי מאוס, כלומר דאין מותר להדליקו רק בשנותן את השמן מתחילה בכלי שהיא מאוסה שנפסלת מאכילת אדם, ואינה ראויה עוד רק להדלקה וכן פסק הרמב"ם ז"ל (פרק י"ב מהל' תרומות הל' י"ב), נחלא, דהנה איתא ביו"ד (ס' ק"ד סעיף ב' ברמ"א) דאס' השמן הוא מאוס אסור להדליק בו בצית הכנסת משום הקריבהו גא לפתחן וכו', וכתב הר"ז פרי מגדים (שם משבצות זהב ס"ק ד') דהוא הדין שאסור להדליק ממנו נר חנוכה עיי"ש.

ובזה יתיישב קושית המפורשים אמאי יהי' אסור במקדש שמן שריפה, הא במקדש לא שייך הני טעמא, אבל לפי הנ"ל אחי שפיר, דמקדש הוא גם כן אסור בהדלקה משום הקריבהו נא לפתחן.

*

תוס' ד"ה מי אומר. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן יא אות ו).

*

תוס' ד"ה הא ר"ש. עיין בשו"ת בית רידב"ז (סימן כט).

בהגה"ה, הוציר דבריו בזה, וז"ל: ובספרי באר יצחק ח' או"ח ס' ו' כתבתי להוכיח מן התוס' נדה (דף ג"ד ע"א) בד"ה ולמאי דמשנה הש"ס כו' דמוכח משם דאף היכא דאין הפוסקים מסכימים מטעם א' וזה חולק על טעמו של זה ואף דהתם היו חשש איסור דאורייתא עכ"ז כיון שכולן מסכימים מטעם א' להקל דמקילין ומוכח כהרמ"א בח"מ ס' כ"ה סעי' ב'. וכן הוכחתי שם מירושלמי סנהדרין פ"א ה' ג' גבי עיצור השנה דחד אמר לעבר השנה מטעם א' וח"א טעם אחר דמעברין על פיהם ומקשה הירושלמי והא אין מודין מנד א' ומשני דכיון דאלין מודין לאלין ואלין מודין לאלין כמו שכולן מודין מנד אחד דמי עכ"ל. ואף שזה חולק על טעמו של חבירו עכ"ז כיון שצנעם הענין מסכימים לדבר א' סומכין עליהם וה"ה בזה"ה וד"מ ונכונים דברי הרמ"א הנ"ל. ואף דמפסחים (דף כ"א) בנמאי דאמרו שם דאין הכרעה שלישית מכרעת פירשו שם משום דהוי בטעם אחר ועיין בתוס' שם וצ"ק (דף ק"א) בתוס' שם. ומהתם מוכח דהיכא דאין מטעם א' אין לסמוך על הך רובא עכ"ז יש לחלק דיש לומר דוקא היכא דיש מיעוט החולקים ואוסרים אז לא סמיכין על הך רובא להקל כיון שאין מסכימים מטעם א' ע"כ אין רוב מה יכול להכריע את המיעוט וכמו הך דהכרעה שלישית דאינה מכרעת. משא"כ היכא דליכא שום דעה חולקת לאסור ולכל הדעות יש להקל לכן אף שזה חולק על טעמו של זה סומכין להקל כדמוכח מתוס' נדה וירושלמי הנ"ל. ולפ"ז מוכח דלא כהרמ"א בח"מ שם דכתב דאף בשם הרוב מהני אף דאין מסכימים מטעם א'. וזה קוטצ' דברי ספרי באר יצחק שם.

ועיין בדבריו לשבת (קלט ע"ב) דבגוף דברי הבכור שור ראיתי להעיר דהא בשבת לא אמרו דמותר להערים אלא לצורבא מרבנן. ועוד הא אמרין בצ"ה (דף י"ז) שאני הערמה דאחמירו זה רבנן טפי ממוזי. ויש לומר דשאני חמץ שיש בזה הפסד גדול ורצ לכן התירו בזה. ועיין בתוס' שבת (דף י"ח) ד"ה דמפקרא להו. ובש"ע (סי' רמ"ו).

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קכד) שכתב ליישב דעת התב"ש, דהא בלא"ה יש להצין טעם החילוק בין דאורייתא לדרבנן וגם מדוע יאסר כלל הערמה היכי דהעושה המעשה גמר ומקנה בכל לבו כמו צמירת בהמות וכדומה וכלפי שמיא גליא וטונו ברשעי עסקינן, וכדפריך כה"ג צינא ר' בזה דשמא תמצא אשתו נדה, ע"ש. ואולם נראה דעיקר האיסור משום מראית עין כיון דהוי הערמה דמוכח יחשדוהו שאינו עושה כן בצמח וכל מקום שאסרו חכמים מפני מ"ע אפי' בחדרי חדרים אסור כנודע. וכבר נודע מ"ש התוס' בכתובות ס' דדוקא באיסור דאורייתא אסור אפי' בחדרי חדרים משום מ"ע אבל דרבנן שרי, וע' בט"ז או"ח ס' תמ"ד ומג"א סוס"י ש"א בזה, ולכן דרבנן שרי הערמה. ולפ"ז דוקא צנעה אבל צפרהסיא גם דרבנן אסור.

וזדור טעם החילוק בין אי מוכח מלמא דהערמה אז לא וכמ"ש רש"י בשבת קל"ט ע"ב וז"ל התם לאו מוכח מלמא דהרואה אומר לצורך המועד הוא שאין הכל יודעין שיש לו מן הישן הכא מוכחא מלמא לאסור כו' עכ"ל הרי מפורש דהאיסור הוא משום מ"ע ולכן אסור שם גם דרבנן משום דהי' צפרהסיא. וכן בזה דר"ה דשקל תומא כו' ועבר צמחא כו' לא החירו רק לצורבא מרבנן משום דהוי צפרהסיא אבל דבר הנעשה בינו לבניו שרי דרבנן ולא דאורייתא והיכי דלא מוכחא מלמא ל"ש מ"ע וכמ"ש התוס' בחולין (דף מ"א) וכו', עיי"ש.

*

ובעת ראיתי דיש לדחות ראיתי מהירושלמי סנהדרין הנ"ל. לפי מ"ש כ"ה הש"ך בח"מ ס' כ"ה שם דאם הם לפנינו שאני א"כ שם בירושלמי ה' לפנינו וע"כ מהני לסמוך עליהם אף דאין מסכימים מטעם א'. ועכ"ז ספרי כתבתי בספרי שם דהלא כבר השיג הבית אפרים על הש"ך בזה בקונטרס הראיות ליו"ד ס' ל"ט ס"ק י"ג בשם המהרי"ט ח"צ ס' ט' דאין מחלק בזה. ועיין בירושלמי הוריות פ"א ה"א וקנרת. ע"כ. וע"ע בשו"ת דברי נחמיה (סימן א) ושו"ת נכח השלחן (חלק י"ד סימן ו).

*

גב'. שם. עיין שו"ת מהר"י בן לב (חלק ב סימן כט) וז"ל השאלה: ראובן ושמואל היו צנינים מחלוקות ודברי ריבות על עסקי ממון ושותפות שהיו צנינים וזכרו דיינים פשרנים לפשר צנינים אם יקיימו לדעת אחד בפשרה מוטב ואם לאו שיהא לוי מכריע צנינים והפשרנים נחלקו ולא הסכימו לדעת אחד והמכריע לא הכריע כשום אחד מהם אלא עשה פשרה בין שני הדעות וגזר מה שגזר ועתה בא ראובן שלא נכשר צניניו ההכרעה שהכריע המכריע וטוען שלא קבלוהו עליו אלא כשיכריע כאחד מן הפשרנים ויכריע לדעתו ושאל השואל אם הדין עם ראובן אם לאו. ועיי"ש מ"ש מש"ס כאן צנין הכרעה שלישית, עיי"ש.

ב"ש שעה

מתני. ב"ש שעה שמונת לאבוב מאביל וכו'. ידוע מ"ש התבואות שור בספרו בכור שור כאן, ולכן ליכא חשש

מתני'. שס. בשערי תשובה (סימן תמה סעיף א) כתב לעיין בשו"ת אור ישראל שהאריך במחלוקת הפוסקים אי אין ציבור חמץ אלא שריפה, ובענין השבחה וציטול בלב.

ועיין בשאגת ארי' (סי' פ"ג ופ"ז). ועוד שס (סי' פ"ה) אי גם נשים חייבות במזות עשה דמשביתו ואפי' בחיוב השבת שמשש ולמעלה, ע"ש.

*

מתני'. וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח וכו'. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תמה סעיף א), כיצד ציבור חמץ, שורפו או פוררו וזורה לרוח או זורקו לים. ואם היה החמץ קשה ואין הים מחמכו במהרה, הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים.

ובזה שכתב המחבר צדין חמץ קשה, כגון פת יבש קשה או חטים יבשים שנחממו, דלריך לפוררו לפירורים, כי הפוסקים דבחוטים ג"כ מחמכס דק דק או טוחנס כדי שיהיו נוחים להמים מהרה בחוך המים. אמנם יש מקילין בחטים שאין צריך לחמכס אלא מפזרין ע"פ המים שלא יוכל אדם ללקטן ודיו. ובמקום הדחק כגון שיש לו חטים הרבה וישתהה עד שיבוא לחמכס או לטוחנס כי המשנה ברורה דיש לסמוך על סברא זו.

ודע דכמה פוסקים מחמירים אפילו בפת שאינו קשה דבעי פירור כשמתילים לים ולגהר וע"כ הסכימו האחרונים להחמיר ולעשות פירור בכל מקום. אכן אם משליכו בזה"כ הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואין צריך לפררו קודם שמשליכו אפילו הוא פת קשה וכיו"צ ובלבד שלא ישליכו שם לפני חזיר שאסור להאכיל לבהמה אפילו היא של עכו"ם והפקדן וכמ"כ בסימן תמ"ח ס"ו אבל כשאנו משליכו שם לפני חזיר אע"פ שקופו לבוא לשם אין לחוש לזה. (מ"ב).

מי שיש לו מים מכונסין ובהם דגים לא ישליך לשם החמץ שצריך לבערו אפילו מפררו קודם שמשליכו שהרי הוא נהנה במה שהדגים יאכלוהו. (שם).

*

מתני'. שס. כי הרמ"א (סימן תמה ס"א) דמ"מ המנהג לשורפו. וטוב לשרפו ביום דומיא דנותר שהיה נשרף ביום, אך אם רוצה לשורפו מיד אחר הצדיקה כדי שלא יגררנו חולדה, הרשות בידו.

ובמהרי"ל כתב טעם אחר נכון יותר לשרוף ביום כדי שמתוך זה יזכור לבטל בטול שני שמבטלין ביום.

ישורפין בשעה חמישית שהרי צריך לבטל אח"כ ובשש לאו ברשותיה לבטלו (מ"א בס"י תל"ד).

אם יש לו הושענות טוב לשרוף החמץ בהושענות הואיל ואיננו צריך צו מזה חדא ליתעביד צו גם מזאת משביתו.

(מ"ב).

*

מתני'. שס. פירש רש"י, לדיוקא אינערין דמשעה שאסור לאכול אסור להאכיל. והקשה האור חוש, הא תנא סיפא בהדיא עבר זמנו אסור בהנחתו, א"כ לא הו"ל למיתני ברישא אלא כ"ש שיותר לאכול מותר בהנחה. והניח ב"ע.

והשפ"א כתב לתוך, ד"ל כונת רש"י דאסור להאכיל אף לבהמה הפקר כמ"ש בירושלמי לא יאכיל, וס"ל לרש"י דגם ע"פ בשעות דרבנן אסור.

*

מתני'. ומוכר לנכרי. כתב הריטב"א, דהוא הדין דמותר ליתנו לנכרי, אלא דמילתא אגב אורחיה קמ"ל דאסור ליתן לגוי מתנת חנם.

*

מתני'. ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וכו'. משמע דלחכמים שריפה כ"ש דעדיף, וקשה כיון דנקצרין אפרין אסור א"כ אסור לשרוף, כדאי' בתמורה (ל"ד ב), וכן הקשה במג"א (סי' תמה) על הרמב"ם.

והשפ"א כתב דעל דברי הרמב"ם י"ל דמ"ש דשורפין חמץ היינו קודם שש דמותר בהנחה אחר שריפה כדן חרכו קודם זמנו וגם בשש גופא כ"ז דליכא איסור תורה י"ל דלא גזרו שמה יתנה באפרו אבל אחר שש י"ל דמודה הרמב"ם דאסור לשרוף. אבל במשנתנו א"א לפרש כן למ"ש התוס' לעיל (י"ב ב) דמ"ש ר"י אצ"ח אלא שריפה היינו דוקא אחר שש וע"ז אמרו חכמים אף מפרר כי' א"כ משמע דגם אחר שש ראין לשורפו.

ולבן כתב השפ"א דלכאורה ה"י נראה לפמ"ש רש"י והרע"ב הטעם דנשרפין לא יקברו משום דילמא משכח לה אינש ע"ש א"כ נראה דדוקא קבוצה אסור אבל מפרר וזורה לרוח שרי נמצא דפי' נשרפין דקתני התם הוא דלריך כילוי וציעור מן העולם ול"ד שריפה ולפ"ז י"ל דלכו"ע חמץ מן הנשרפין לענין איסור קבוצה דהא כתי' משביתו וצריך לבערו מן העולם אלא דר"י מוסיף לומר דאצ"ח אלא שריפה כמו נותר וע"ז פליגי חכמים אבל הם מודים דחמץ צריך ציעור מן העולם [וממילא אפרין מותר כמו בשאר נשרפין משום דנעשה מזוהו כמ"ש התוס' שם בתמורה ע"ש] והא דבסוף תמורה אמרינן בגמ' סתם לן תנא כר"י דאצ"ח אלא שריפה ע"ש י"ל דקאי על לשון המשנה שם דתנן חמץ בפסח ישרף משמע דוקא שריפה וזה לר"י דוקא אבל לכו"ע הוא בכלל שאר נשרפין דקתני התם לענין דלריך ציעור מן העולם כמ"ש.

אך באמת אין כן דעת התוס' כאן ע"כ ד"ה בהדי וגם לשון הגמ' כאן בהא דקתני לא יסיק כי' דאמר' ל"ז לר"י משמע דלרבנן אינו מן הנשרפין א"כ ל"ע לשון אף גם הרא"ש כי לקמן (סי' ג') דלאוי להחמיר ולשורפו ול"ע. ועי' בחוס' חדשים מ"ש בזה.

*

ומקיים בזה מנאות תשציתו דלא כחצי אלא תשציתו מבתכס ולא בעי השצתה מן העולם, ותמה גמ' כאן, דצ"ש אוקרים למכור לנכרי חוץ שלשים יום קודם לפסח אלא"כ יודע שכלה קודם הפסח, ופירש"י דקסברי מצוה לצער מן העולם דווקא ולא שיהא קיים וצ"ה נמי לא פליגי אלא כל זמן שמוחר לאכול מותר למכור והיינו קודם שש שעדיין לא חלה עליו מנאות תשציתו.

ובותב, דאפשר לומר דס"ל להרא"ש דאם לא הי' מקיים בזה מנאות תשציתו אף חוץ שלשים יום הי' אסור כמו (לעיל ר' ע"א) בעושה ציתו אורח חוץ שלשים יום דחייב לצער דאינו מקיים תשציתו צמה שמניח עליו מפולת אף דאח"כ יהי' פטור וע"כ דס"ל לצ"ה דאף במכירה מקיים תשציתו.

וק"ל ע"ז שהרי חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אחר זמנו ופשוט דמותר לשהות ג"כ וכן מפורש בצ"ע. אף דבחרכו לא מקיים תשציתו דאין ציבור חמץ אלא שריפה לגמרי או פורח חורה לרוח כו' וע"כ דלא מהני שלא יחול עליו תשציתו. והי' במכירה אף שאינו מקיים תשציתו מ"מ מותר למכור קודם שש וא"כ מנ"ל להחיר למכור אחר שש דצוה לא מצוה שישלוקו צ"ה עם צ"ש צמה דס"ל לצ"ש שאינו מקיים מנאות תשציתו במכירה.

ומההוא דעושה ציתו אורח נ"ל דלאו רא"י דהא במכילתא הובא בר"ן כתב הטעם בנפלה עליו מפולת משום שאף שהוא ברשותו אינו יכול לצער. ומצוה דלאו משום דחשוב ציבור אלא משום שאינו יכול לעשות יותר והתורה לא חייבתו לפסח הגל. וע"כ בעושה ציתו אורח בחוץ שלשים כיון שאז יכול לערו כדינו מחוייב לצער אצל באופן שלא יחול עליו חיוב צמת אסורו שלא מטעם אונס אינו מחוייב לצער קודם שש וכמו בחרכו כנ"ל. וכן מפורש ברא"ש דבחרכו מותר לשהות.

וראיתי להרמב"ם עה"ת דברים נעלמים ממני. שכתב הטעם במפולת מחמת שהוא אבוד ממנו ומכל אדם. ותמיהני דא"כ למה צריך שיצטל בצלו וגם מה מועיל ציטול כיון שאינו שלו. ועיקר כשרות תמוהה שיחשב אבוד ממנו בגל שלשה טפחים וגם תמוה שהרי במכילתא מפורש להיפוך והוא בעצמו מציאו.

ורציתי לומר דבאמת מקיים תשציתו בחרכו כיון ששוב אינו ראוי לכלל וכמבואר בפוסקים והוא כעפר ולא גרע מציטול לדעת הפוסקים משום דמשוי' לי' כעפר וכדבר שאינו ראוי לאכילה כ"ש הכא שבאמת אינו ראוי לאכילה. והא דאסור לשהות בחרכו אחר זמנו הוא משום גזירה שמה צוה ליהנות ממנו כמו בשיאור ישרף וכדברי החוס' בריש פסחים.

אך ראיתי הר"ן ז"ל אהא דחרכו אחר זמנו שכתב דלא נפיק מאסורו עד דשריף לי' לגמרי. ולכאורה דבריו תמוהים שהוא עצמו כתב לעיל מינה דק"ל כרבנן דמפרר חורה לרוח ואפרו אסור לדידהו כמבואר בפוסקים וא"כ אף אם שריף לגמרי לא מהני. וע"כ לומר דהר"ן ס"ל דבחרכו לא מקיים השצתה וע"כ י"ל דלא נפיק מאסורו היינו מאסור כל יראה עד דשריף לי' לגמרי ואזי נפיק מאסור כל יראה ומחויב השצתה.

מתני'. שס. כבר האריכו האחרונים אי מקיימין מ"ע תשציתו ע"י ציטול החמץ ברוב הימך, תשציתו דגוף החמץ אין נשבת עי"ז, רק אסורו הוא שנשבת דהציטול מחירו.

ודעת הגאון ר' יוסף ענגיל, דיסוד מחלוקת זו כבר הובא בספרא (בחוקותי פרק ב) על הפסוק והשצתה חיה רעה מן הארץ, ר' יהודה אומר, מעבירין מן העולם, ר' שמעון אומר משציתן שלא יזוקו, והיינו דפליגי אי חיתת השצתה מורה ציבור העם או מורה רק ציבור הרוע שלהם שישתלק וישתנה טבעם הרע להזיק.

*

גמ'. למה לי למיתנא בהמה למה לי למיתנא חיה וכו'. בקובץ בית ועד לחכמים (סימן תתיט) העיר כ"ק אדמו"ר הגאון"ק מגור זלוק"ל, מה יענה למ"ש בסוף פ"ק דפאה ומאכיל לבהמה חיה ועוף, עיי"ש.

ובש"ו ת' מנחת יצחק (חלק ט' סימן צו) השיב בזה, וז"ל: הנה באמת במסכתא אנשי שם העיר בזה, ופי' דרבותא אף לשלשתן יחד. ואפשר לפרש עוד, דע"כ צריך למיתני שלשתן דאי הו' תני ח' ועוף הו"א דסתם ח' לאו מצני תרבות הוא, וגם העוף כמוה כמס"נ ניד ח' ועוף ואינן שלו ואין לו הנאה והו' כמפקיר לפיכך מאכיל, אבל צמה דסתמא שלו והנאה לו כמו שא"י בקידושין (ח' ע"ב) התקדשי לי בצכר חנהו לכלל אינה מקודשת ואם הי' כלל שלה מקודשת והנאה של כילוי אסור כמס"כ החוס' בשבת כ"ו, לכך צריך למיתנו גם צמה, ואי תני צמה בללד הו"א סיפא ופמה"מ עד שימרח צמהה שלו דייקא דיש לו הנאה והא דהפקר אסור לאחר מירות משום שמה יבא מכשול מזה לאחר שאינו יודע כמבואר בהרע"ב דמאי (פ"א מ"ב ד"ה לא ישריף) וצמח"ט צמתני' בטעם צ', אבל בעומד ורואה דכלה לחי' מן השדה וגם לבעה"ב אין לו הנאה מאכיל קמ"ל דגם לחי' אסור, והטעם י"ל דכיון דלחתיצ צמער אע"ג דאינו רואה לאכול חייב בהפרשה כמ"ש בטו"ז יו"ד ס"א וכמו שמשמע בצי"ט בראשיתו ואידי דתני צמהה וחי' תני נמי עופות כמו שאיתא בפסחים שס. ע"כ.

*

גמ'. אב"ד חי' דאי משיירא מצנעא אימא לא. לכאורה קשה, כיון דבאמת פי' רש"י דאינו עוצר כל כמה דלא משכה וכמ"ש ג"כ לעיל (ו') גבי יואל צשיירא דשמה ימצאנו ציו"ט, למה ליה למיתני חי'.

ותיריף השפ"א ד"ל דהכי קאמר דכיון דאורחי' להנניע הוי כנהנה ציו"ט ממחץ דכיון דאורחא דמילתא שאוכלת מזה גם אח"כ א"כ הוי כנותן לה על כמה ימים ונהנה אח"ז אסורו, קמ"ל כיון דאינו מכין לכך מותר. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ב"ש אומרים לא ימכור אדם חמצו לנכרי א"כ יודע בו שייבדלה קודם פסח וכו'. צמ"ת אצני נור (חלק ח"מ סימן קיז) עמד על דברי הרא"ש לקמן (ס"ד) שכתב דלר"ש דמותר בהנאה עד הלילה יכול למוכרו לנכרי עד הלילה

אולם נ"ל דלפי זה א"כ לדחוק לדענן כל יראה קאי אלא דאף בהנאה מותר לאחר ששרפו לגמרי לאחר שש דאז אין רק מחמת העשה דתשביחו שפירושו תשביחו שלא בהנאה וכמ"ש החוס' תשביחו שלא כדרך הנאתו ע"כ ס"ל להר"ן תשביחו שלא בהנאה כלל וא"כ לאחר ששרפו שקיים תשביחו שוב אפרו מותר. כן נ"ל ברור בדעת הרא"ש ז"ל. ועכ"פ איך שיהי' מוכח מדברי הר"ן דתכירו לא מקיים תשביחו.

ובאמת י"ל שהר"ן לשיטתו דביטול מטעם הפקר ולא משום דמשי' ל' כעפר וע"כ תכירו לא מקיים תשביחו] ואעפ"כ תכירו לפני זמנו מותר לשהותו. וא"כ אין רא' מזה"ש שקיים תשביחו במכירה ומוכח מזה"ש דבמכירה לא מקיים תשביחו.

ובאמת לולא פירש"י הי' נ"ל לפרש פירוש אחר בהא דאסרי צ"ש למכור תוך שלשים יום קודם לפסח. דלפירש"י קשה קושית החוס' דר' יהודה בן חמירא דאוסר למכור כותח והא כותח מותר להשהות מה"ט רק משום דילמא אחי למיכל מיני' וכשמוכרו לנכרי לא שייך. וגם שהש"ס מציא ברייתא זו בשבת בין הדיינים שאוסרים צ"ש ע"ש במה שהמלאכה תיעשה מאלי' או ע"י נכרי בשבת ולפירש"י אינו שייך להתם. ע"כ נלפע"ד עפ"י דברי ירושלמי לא יאכל אפי' לבהמת הפקר ופסק כן צ"ע (סי' תמ"ח סיפ' ו') וצמג"א (סי' ת"ג ס"ק י"ב) דאסור למכור לעכו"ם תרגולת שיש בה משהו חמץ אף שהנכרי אינו נותן דמים עבור הצליעה דמ"מ כשהנכרי אוכל המשהו חמץ הו' כמאכל לעכו"ם דאסור כמו לבהמת הפקר. וע"כ במוכר לנכרי תוך שלשים והנכרי יאכל תוך הפסח לז"ה מותר כמו שממיר עס השמש והמלאכה נעשה בשבת ולצ"ש דאסרי התם כשהמלאכה נעשית בשבת ה"נ אוסרים. ולפי זה אין רא' לאסור מכירה לאחר שש לז"ש. ע"כ.

*

רש"י ד"ה ואי תניא חיה. עיין להגרי"פ פערלא בספר המזנות לרס"ג (ח"ב דף קעז ע"ב ודף קעז ע"א וע"ב).

*

רש"י ד"ה ואלו אדעתיה. עיין צו"מ שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן מא) מ"ש בדברי רש"י (ריש מכלחין) דבדוקין כדי שלא יעבור בכל יראה וכל ימנא, והקשו בחוס', כיון דבדוקין צריך שיצטל וצביטול בעלמא קאי א"כ למה צריך צדיקה. וכותב: והנה האיר ד' עיני ומנאלי דבר חדש כמדומה שלא קדמני אדם מעולם, דהנה ברש"י כל שעה ברש"י ד"ה ולאו אדעתיה, כתב צו"ל: לצטלו קודם שיצא הפסח דקסברי מזוה עלי' לצערו מן העולם ולא שיהא קיים, עכ"ל, הנה האיר עינינו דמה שאמרה תורה לא יראה ולא ימנא הוא עיקר מזוהו שיעברו מן העולם ולא יראה ולא ימנא כלל בעולם ומ"מ אם צטל לחמץ גם כן לא עבר על צ"י וצ"י דהרי בחמץ שאינו שלו לא הקפידה תורה אצל עיקר המזוה שלא יהיה בעולם ולכן בדוקין שלא ימנא החמץ כלל בעולם.

וז"ש צביטול בעלמא קאי ולכאורה אם מזוה המורה צביטהם דהיינו או צביטול או צדיקה כדעת הר"ן ודעימ' מה הלשון "קגי", אצל לפי מ"ש עיקר המזוה הוא שיעברו מן העולם לגמרי והצביטול היא ג"כ תקנה שלא יעבור על צ"י אצל עיקר המזוה הוא שיעבר לגמרי מן העולם אצל צביטול קאי ולכן עיקר המזוה הוא שיעברו על ידי צדיקה אצל חז"ל תקנו להיפך שאף שצודק מצטלו גם כן דלמא משכח לכתר אסורא דל"מ מצטלו ודו"ק.

ובאמת שהמזוה לקיים מזוה ציבור חמץ כ"ז שהוא שלו כמבואר סי' רס"ב צ"ש המהר"ל ולכן עיקר המזוה בחמץ לצבור ולא לצטלו ודו"ק.

ובזה נלפע"ד הא דכתב הכלבו לחלק דבחמץ ידוע ל"מ ציטול הוה משום דצוה עובר על צ"י וצ"י והמורה רתה שלא יהיה בעולם אצל חמץ שא"י א"כ לחפש אחריו וקגי צביטול בעלמא ולא הצריכה תורה לחפש ולצדוק אחריו כעין דאמרו בשילוח הקן דא"י לעלות בהרים וצוה מיושג מה דנחלקו ר"י ורבנן ור"י ס"ל אין ציבור חמץ אלא שריפה והקשו כלם הא מפרשין חזרה לרזח לא גרע מצביטול וצביטול קגי ולפמ"ש א"ש דבאמת קגי צביטול אצל כיון דמזוה מן המוצחזח שלא יראה בעולם כלל לכך צריך לר"י שריפה ולרבנן פירור דצביטול לצד אף דקגי אצל מ"מ לא קיים המזוה כהוגן עד ששרפנו או יפיר דהוה כמי שאינו בעולם ולר"י צריך דוקא שריפה שלא יהיה בעולם כלל ודו"ק.

ובזה מיושג מה שפירש רש"י דק"ד ד' מדאורייתא צביטול בעלמא קגי מדכתוב תשביחו ולא כתוב תבערנו והקשו בחוספות דתשביחו היינו להבערה מדאמר ר' עקיב' מזינו להבערה שהוא אב מלאכה והמורה אמרה תשביחו ולפמ"ש יש לומר דבאמת צביטול בעלמא קגי והיינו דלא עבר צ"י אף דמזוהו שלא יהיה בעולם ח"ש רש"י דמדלגא כתוב תבערנו וכתוב תשביחו והרי בפירור חזרה ישנו בעולם עדיין וע"כ דקגי צביטול ופירור לא גרע מצביטול אצל לר"ע דלמך דהוא אב מלאכה וס"ל אין ציבור חמץ אלא שריפה ממילא עיקר מזוהו שלא יהיה בעולם ולדידיה לא קגי צביטול.

ולזה מיושג מ"ש רש"י דש"מ אין ציבור חמץ אלא שריפה דאל"כ יכול להשליכו או לצערו בכל דבר והקשה הפ"י הא אחשביה תורה לשריפתו ולפמ"ש א"ש דהרי אדרבא כתוב תבערנו ורק אם נימא דאין ציבור חמץ אלא שריפה אם כן עיקר צ"י וצ"י לא נתקיים עד ששרפנו והוה אב מלאכה אצל אחשבה ל"ש דהרי לא כתוב שריפה בקרא רק תשביחו ודו"ק היטב כי הוא דבר חדש ודו"ק היטב. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ואי אשמעינן. עיין פרי חדש (סימן תלא).

דף כא ע"ב

גמ'. ומותר בהנאה פשיטא לא צריכא שחרכו וכו'. כתבו החוס', וכגון שנפסל מלאכול כלל, וכתב הר"ן,

גמ'. שם. עיין במקור חיים (סימן תבב סק") שכתב, דדוקא חמץ שנפסל מאכילת כלב בפסח הוא דאסור לאחר הפסח כיון דקודם שנשרה עבר בצל יראה ולכן נאסר בהגהה לעולם משום קנס, משא"כ בנסתח אחר שש אף שהוא לאחר זמן איסור מ"מ כיון דנפסל מאכילת כלב קודם פסח ודאי דלא עבר כלל

למשרי נצלה דכל איסורים בהנאה כו' עכ"ל מדנקטי האי לישנא דלכאורה משמע דלפוס קושטא חזקיה אחי כר"מ ולא מניח לפרושי אלא כדפירש"י דאינטריך להקדים נתינה דגר למכירה דגוי ואע"ג דכתבו התו' דז"ה בשלמ' לר"מ דמסבירא הוא ידעי' לאקדומי היינו אליבא דר"א הוא דכתבו הכי אכל חזקיה סבר דאי לאו קרא לא היה ידעי' מסבירא לאקדומי.

*

גמ'. עד שיפרוט לך הכתוב בדרך שפרט לך בנביאיה וכו'. עיין בשו"ת יד אלעזר (סימן סז) שהקשה דלר"מ דקרא להמיר נצילה בהנאה הוא דלחי ולא לדברים ככתבן, קשה, דל"ל קרא חיפוק ליה מדאינטריך קרא בעגלה ערופה לאסור בהנאה, ואי נימא דאין אסורה מחיים רק משעת עריפה א"כ ע"כ דשאר נצילה מותרת בהנאה, עיי"ש. ועיין מ"ש הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס בביאור דבריו.

*

גמ'. שם. הנה דצין אם איסור הנאה שיה לגמרי לאיסור אכילה גם למלקות, פליגי רבותינו דדעת הרמב"ם (פ"ח ממאכא"ס ה"ט¹) דאין לוקין על שום איסור הנאה, ואפי' בצ"ח כמש"כ במל"מ פ"ה מיוסודי התורה, ודעת שאר ראשונים דהגם דאינו לוקה בשאר איסורי הנאה מכ"מ בצ"ח לוקה, ודעת התוס' בסוגיין, דלוקה על כל איסורי הנאה כמש"כ המפרשים.

ובשו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן קט) העיר דבאמת צירושלמי פסחים פ"ב ה"א מוכח דלר' אבהו דס"ל דכל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו לא יאכלו וכו' אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ס"ל דמלקות ג"כ איכא, דהא אחרי שהביא הירושלמי שיטת ר' אבהו בלשון זה כל שנאמר וכו' את חופש איסור הנאה כאיסור אכילה עד שיבא הכי ויפרש לך וכו' מביא ע"ז שוב דברי ר' אבהו בשם ר' יוחנן העושה איספליית משור הנסקל ומחמץ שעבר עליו הפסח אינו לוקה שאין לא תעשה שבו מחזור, מכלאי כרס לוקה אר"ח פן תקדש פן חוקד אש, מערלה כריכה, דבערלה כחוצים ז' לשונות דעשה כחיב לשון הרחקה וערלתם ערלתו את פריו דמשמע גם איסור הנאה, משא"כ בל"ת כ' לשון אכילה ערלים לא יאכל, והספק אם לשון העשה משפיע גם על ל"ת כאלו מפורש איסור הנאה להדיא, או לשון עשה לחוד ועובר גם בהנאה, ולשון ל"ת לחוד דלוקה רק באכילה.

עכ"פ מבואר להדיא דאפי' לר' יוחנן דאין לוקה בשור הנסקל וחמץ שעבר עליו הפסח, לוקה בכלאים, ובערלה ספק אם לוקה, ובחמץ בפסח עמ"ם ס"ל לר' יוחנן דלוקה כיון דכחיב לא יאכל כמבואר להלן צירושלמי גם לר' יוחנן, ולהכי מוזכר כאן חמץ שעבר עליו הפסח, והיינו דאפילו לר' יהודה דס"ל שהוא מן התורה מ"מ לא כחיב לא יאכל אלא לא תאכל.

וב"י להירושלמי דפטור מלקות בעושה איספליית משור הנסקל וחמץ שעבר עליו הפסח אינו מטעם שלא בדרך הנאה לצד כש"ס דלין כ"ד ע"כ, אלא משום דאין ל"ת מחזור פירש שאין מפורש בה הנאה, ועיין צשירי קרבן שהעיר בזה.

בע"כ ס"ל דלאחר זמנו בלאו. אכל הנה צירושלמי מבואר סברא זו לענין חדש דמותר בהנאה משום שקבע הכתוב זמן לאיסורו ובזי חמץ לא משני הכי וכבר ביאר בגמ"ש שם משום דחמץ אסור להשהותו לאחר פ"א א"כ ה"נ בזה. ועוד שהרי הש"ס דלין פריך מחדש ולא משני הכי הרי דלא ס"ל לחלק בזה.

אב"י י"ל, דהא מבואר בר"ן דכל טעמא דציטול בלב מהני משום דבלא"ה חמץ אינו ברשותו אלא שעשאו הכתוב כאלו ברשותו וא"כ אי נימא דקודם מ"ת אין איה"נ בכלל אכילה אף דהשתא לדין נאמר לאו דאכילת חמץ גם לאחר מ"ת מ"מ עכ"פ קודם מ"ת לא נאסר בהנאה וא"כ אין ציטול בלב בכלל עשה דמשציתו שהרי ה"י החמץ ברשותו וא"כ אמאי מועיל השבחה בלב לדין כיון דאינו בכלל השבחה דקרא וצפרט לפמ"ש רש"י בסנהדרין (דף ג"ט ע"א) שכשיאמר ישראל מכלל צ"נ להתקדש יאזו ולא להקל עליהם א"כ גם עכשיו לא יועיל הציטול. [עיין בהשמטות שכתב ע"ז: מ"ש בפנים מדברי רש"י דכשיאמר ישראל מכלל צ"נ להתקדש יאזו ולא להקל ע"ע במכילתא פ' משפטים שהובא בב"מ פ"ב מרואת ה"א איסי בן עקיבא אומר קודם מ"ת היינו מזהירים וכו' לאחר מ"ת שהוחמרו והוקלו בצמח אמרו פטור מדינו ב"ד ודינם מסור לשמים וכו' ע"ש], לכן כתב הרמב"ם דאיה"נ נשמע מלא יאכל צייר"י א"כ גם קודם מ"ת נאסר חמץ בהנאה וה"י מועיל ציטול והוא בכלל תשציתו דמשמע השבחה בלב. ע"כ.

*

גמ'. שם. הקשה בפנ"י, נילף מק"ו דותר שאינו צ"י, וכן יליף ר"י לקמן (כ"ז ב) חמץ בשריפה מהאי ק"ו מותר וחכמים נמי לא פליגי אלא משום שהק"ו הוא סופו להקל וזה לא שייך לענין איסור הנאה, עיי"ש מ"ש למחך. וע"ע בחידושי חת"ס.

*

גמ'. שם. הקשה מהר"ש אלגאזי בס' גופי הלכות (סי' סה) לחזקיה דלא נפקא ליה איסור הנאה אלא מלא יאכל ציירי הא לאו הכי איסור אכילה משמע איסור הנאה לא משמע, א"כ לר"מ דלא אחא קרא לדברים ככתבן אלא למשרי בהנאה אמאי אינטריך למשרי פשיטא דמותר בהנאה כיון דלא כחיב לא יאכל ציירי.

ובכתב דמדברי התוס' דז"ה ור"ש דכתבו לאידך תירואה דחזקיה לא אחי כר"מ ליכא לפרוקי להאי פרכא דהתוס' לא כתבו הכי אלא לכאורה משמע דקושטא הוא דלחי אף כר"מ, והניח הדבר בקושיא.

ובספר עוד יוסף חי, כתב דאישתמיט מניה מ"ש רש"י לקמן בהיפוך הדף דז"ה למאי הילכתא כו' ומנצילה לא אוחצנייה לחזקיה למאי אינטריך קרא למשרייה דאי כר"י לדברים ככתבן הוא דאחא ואי כר"מ סבר לה אינטריך להקדים נתינה דגר למכירה דגוי עכ"ל.

ודע דהתוס' נמי הכי ס"ל כפירש"י דכתבו וז"ל דלכאורה נמי חזקיה לא אחי כר"מ דלר"מ פשיטא לן לעיל מדאינטריך

וכו', דליהו עס קדוש קאמר, ופירש"י ישראל גמור דכתיב זהו כי עס קדוש אתה, ע"כ, ולפי"ז כיון דנצילה כתיב לא תאכלו כל נצילה וגו' כי עס קדוש אתה, א"כ עצדים שאינם בכלל עס קדוש אינם מזהירים על לאו דנצילה, עיי"ש.

ועיין להגרי"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"ב דף קמז ע"א) מ"ש עליו מסוגיין.

*

גמ'. **לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי.** כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן יט) וז"ל: ראיתי בחי' דברי תורה שכתבתי בקונטרסך דבר נאה ומתקבל דקרא כתיב לא תאכלו כל נצלה ומיירי סתמא נמי בנתנולה בשמיט' וכשהותרה למכור לנכרי היא וכל מה דמגזה הותרה א"כ גם בני מעים הותרו למכור לנכרי ודפח"ח. אבל מאן לימא שנמכרים לנכרי לאכילה ומיירי ומיין חסתיים שמעתתא דלכאור' יל"ד מ"ט כתיב גבי גר בשעריך חתונה ואכלה וצמירה לנכרי לא הוכר אכילה והיינו טעמא משום דגר חושב קבל עליו ו' מצות ולא יאכל אמה"ח א"כ נוכל ליתן לו הנצלה כמות שהיא לאכילה והוא יחוש לנפשו ולא יאכל בני מעים דהרי נוהר ונשמר שלא לצא לאיסור אמה"ח משא"כ לגוי שאינו מקיים מצות צ"נ אסור למכור לו להדי' לאכילה שיאכל בני מעים אלא מוכרים סתם ותלינן בהיתרא ואיהו מה דצעי למיעבד יעבוד. ע"כ.

*

גמ'. **לגר במכירה מניין.** עיין פנ"י דהא דאיטריך ילפומא דהא היינו משום דיש סבא דקפיד קרא ליכתוב דוקא נתינה דגר והיינו דגר עני שאין לו צמא להחיות עצמו שרינן למיספי ליה נצילה ומצוה נמי איכא להחיותו, משא"כ היכא דליכא גר עני אלא גר עשיר אפשר דאסור להאכילו נצילות צדיים כדי שיתגיייר.

נמצא דלפי"ז אף למאי דקאמר ר"מ אחד גר ואחד כותי צין צמירה צין צמניה היינו נמי לנדין נתינה לגר עני ומכירה לגר עשיר היכא דליכא עני דאיכא גר עני ודאי מחוייב ליתנו לו וכדמסיק להדיא בסמוך דלר"י להקדים סבא הוא.

*

גמ'. **להקדים נתינה דגר למכירה דנכרי.** עיין אור שמח (פ"ח ממאכ"א ה"ז) שמוכרת מכלן דאיסור סחורה צדברים האסורים אסור מן התורה, עיי"ש.

*

גמ'. **דגר אתה מצווה להחיותו.** עיין מ"ש הגרי"פ פערלא בחי' על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף שג ע"א).

*

רש"י ד"ה **לא יאכל.** עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קח).

*

וישוב קאמר צירושלמי מתינתא פליגי על ר' יוחנן ממשמע שנאמר קל יסקל השור וכי אין אנו יודעים שצטרו אסור באכילה מה ח"ל לא יאכל את צטרו צא להודיעך שצטס שאסור באכילה כך אסור בהנאה, פי' דקושית הירושלמי על פרט זה דר' יוחנן דס"ל דאפילו שור הנסקל דכתיב ז' לא יאכל אעפ"כ אינו לוקה דצרייתא ילפינן איסור צטוה"נ מלא יאכל, ומת' לר' יוחנן דר' יוחנן האי לאו אחי לאיסור אכילה בשקדמו צעלים ושחטו קודם סקילה.

ואף דלקמן קאמר ר' אבהו צטס ר' יוחנן דלא יאכל ולא תאכל משמע גם איסור הנאה ואתה תופס איסור הנאה כאיסור אכילה וכאן אפי' צטוה"נ גם לשון יאכל לא משמע לי' גם איסור הנאה י"ל תרתי או דאמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן דרבנן דצברי צטס ר' אבהו אליבא דר"י ס"ל איה"נ דלא יאכל תופס הנאה כמו אכילה ולפי"ז לוקה גם צטוה"נ דלא כר' אבהו אליבא דר' יוחנן לעיל וכן הבינו מפרשי הירושלמי.

או דנאמר דשאני לא יאכל דפסח דחיי עיקרו גם לאיסור הנאה כמבואר צירושלמי בסוף הסוגיא דכיון דלענין איסור אכילה צבר כתיב לא תאכל עליו חמץ א"כ לשון לא יאכל מחזור גם לאיסור הנאה ולוקין, וזה א"ש יותר דלכן נקט לעיל רק חמץ שעבר עליו הפסח, משא"כ שור הנסקל אס עיקר הלאו אתו לשחטו קודם שנסקל לאיסור אכילה ואין לאו אחר לאיסור אכילה, א"כ אין איסור הנאה שלו מחזור.

ואחרי הקדמה זאת אומר ה"שצט הלוי', דאיסור הנאה הנכלל עם לשון אכילה יש לפרשו צתלתא אנפין, א - כמש"כ הה"מ משום דאיסור הנאה כלפי איסור אכילה נהי דנכלל עמו באיסור מכ"מ הו"ל הנאה כלפי אכילה כמו שלא כדרך הנאה עיין הה"מ פ"ח הע"ז ממאכא"ס, ומשום דהו"ל הנאה כתיב שיעור צאיכות עיין מל"מ פ"ה מיוסודי התורה. צ - או משום דאין הנאה מפורשת ממש. ג - או דנאמר דלעולם לא אסרה תורה אכילה משום איכות האכילה אלא דהקפידה תורה שלא להנות מהאיסור והנאה זו או דרך אכילה או דרך הנאה.

ודשתיא דעת הסובר צירושלמי דלוקין על הנאה וכדעת כמה ראשונים משום דהלשון כולל הנאה כמו אכילה דאכילה ג"כ לא נאסרה מיוסודה רק צתורת הנאה מאיסור, ודעת הסובר דאין לוקין כיון שעיקר האיסור הוא האכילה, ושאר הנאות רק כמו שלא כדרך או כח"ש א"כ אין לוקין.

ובוכ"ב דעת הרמב"ם יראה דגם אס נאמר דהנאה היא איסור עיקרי מכ"מ אין לוקין על הנאה דהא גם צב"ח ס"ל דאין לוקין אעפ"י שיש פסוק מפורש וכן בכלאי הכרס.

*

גמ'. **דתניא לא תאכלו כל נבילה וכו'.** עיין בשו"ת הרמ"א (סימן י).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת צטמים ראש (סימן שחד) שכתב לדון דבר חדש, דעצדים אינם בכלל לאו דנצילה, לפי"מ דאמרינן בגיטין (ל"ח ע"ב) אמר רב המקדיש עצדו יא לאחירות

בכה"ג מותר בהנאה. ולהכי אינטריך קרא דנפש לרבות השוטה גם בכה"ג שהמחהו לפני הפסח, אבל אם המחהו בחוץ הפסח הו"א דחייב כרת גם משום הנאה, וכמדתה ששמעתי הערה זו. ויש לחלק. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת מחנה ישראל (סימן פב) מביא דברי תוס', וכותב: ולע"ד יש לדחות דא"ג דהוה מצי למימר הכי וחדא מנייהו נקט. מדע דהא הקשו התוספות שם בד"ה מאי צינייהו דלימא איכא צינייהו חמץ נוקשה. ומה שיש לתרץ לקושיא זו נתרץ גם לזאת.

האמנם נראה לע"ד להוכיח דאין חיוצ כרת צנהנה בחמץ בפסח מדאמר' בפ' העור והרוטב דף ק"כ תניא גבי חמץ המחהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת וכו' צלמא מנה וכו' אלא אם חמץ הוא ענוש כרת אמאי אכילה כתיב ציה. ואם אימא דגם על ההנאה חייב כרת לר' אבהו מאי פריך ועיין שם בתוס'. ואכתי איכא למידחי דפריך הכי משום דלא אסיק אדעתיה דטעמא הוי משום נהנה. דא"כ קשה לתקוזה מצרייתא זו ודוק, ובספר הקטן אדרת אליהו בהגהותיו על הסמ"ג והרא"ם ז"ל הארכתי בס"ד. ע"כ.

דף כב ע"א

גמ'. חו"צין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא. עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן מג). ועיין שו"ת צרית יעקב (אור"ח סימן ז) ושו"ת יריעות האוהל (סימן כה).

*

גמ'. ודרי גיד הנשה דרחמנא אמר ע"ב בן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וכו'. כבר הבאנו לעיל (כא ע"ב) דברי האור חדש, דס"ל דקודם מ"ת לא הי' איסור הנאה בכלל לא תאכל, ובשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קו) נשאל על זה, דא"כ צ"ל דפריך כהן והרי גה"ר וכו' ותנן שולח אדם ירך לנכרי וכו', הו"ל לשנויי דאמאי כר"י דס"ל בחולין (דף ק') דגה"ר נאמרה קודם מ"ת, א"כ לא אחרבי אז איסור הנאה, וגם אח"כ לא נאסר בהנאה.

ותירין. די"ל דהש"ס רצה לאוקמי כר"י צדין גה"ר דהותרה בכלל נצילה דגם אף קי"ל הכי, משא"כ צדין דחולין (דף ק') דפליגי רבנן עלי' ולא קי"ל התם כר"י, עיי"ש.

*

גמ'. שם. ידוע קו' העולם על דברי הרמב"ם שפסק כר"א דכל מקום שנאמר לא תאכלו איסור הנאה משמע, ופסק דאין בגידין צוות טעם, ופסק דגיד הנשה מותר בהנאה, והוא נגד הש"ס כאן.

ובישו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קו) כתב ליישב בדרכי פשוט, דהנה האחרונים הקשו דאף שאין בגידין צ"ט ולא הותרה בכלל נצילה מ"מ הותרה בכלל לנצל משליכין אותו דבשר טרפה דעכ"פ ראוי לכלל, ומי דהתם כתיב ובשר צודה טרפה

רש"י שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סוף סימן קלא) שכתב להשאל: ומ"ש פרו"מ סברא דצאיקור הנאה לכ"ע אין מצטלין איסור לכתלה מדאורייתא עפ"י סברת רש"י בפסחים לחוקי' כל הנאה אחי ילדי אכילה ע"י הדמים. יפה כתב. וזה יומר משלושים שנה העלימי כן בתשוב' אחת עפ"י ראיות ובעיני זה ממש כתב היות דעת בסי' צ"ט. וגם צ"ל דברי רש"י הנ"ל אלא בפשוט טפי כיון דאי מצטל ליה הרי נהנה מהאיסור והמורה אמרה שאסבה"ג ממילא אסור מדאורייתא לצטלו וכנ"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה כל מקום. עיין בהגהות מל"מ (ה' שגגות פ"ג ה"א) ד"ה אמנם קושטא, שמתה, הא בחולין (דף ק"ב) כתבו תוס' אע"ג דהוא אסור בהנאה, הנאת חמץ ליכא צ"י כרת אלא לאו, וא"כ הרי מוכח דעל הנאה ליכא כרת, דאל"כ קרא דנפש לרבות השוטה למ"ל דהא איכא כרת משום הנאה.

וע"ע בחי' חת"ס כאן, ובחידושי לחולין (ק"כ ע"א) ד"ה אלא וכו' ומקשים העולם וכו'. ובחי' סוגיות (סי' ר') ד"ה צהא סלקינן, ובשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן לו) ובדרשות חת"ס (ח"ב רמ"ה) מתחת לקו, ד"ה מה שמקשים, ובשו"ת יד סופר (סי' כ') בד"ה ואגב.

וע"ע בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קצ) שכתב: מה דנכתב רוס מעלתו באיסורי הנאה דנפקא לן מלא יאכל ולא תאכל צמנה שעוריה. אי תליא בהנאת פרוטה, או כיון דאפיק בלשון אכילה שיעורו צביות.

לבאורה יש להביא ראיה דשיעורו בפרוטה מסוגיא דצ"ק (דף מ"א) א"כ נכתב רחמנא לא ינהה וכו' עיי"ש, ואי נימא דשיעורו צביות. דלמא מש"ה אפיק בלשון אכילה. להורות דשיעורו צביות אע"כ דככל ענין שיעורו בפרוטה.

ובזה יש לקיים קושיית הרב המגיה צמ"ל (פ"ג מהל' שגגות ד"ה אמנם וכו') דהקשה על קושיית תוס' פסחים (דף כ"ב [צ"ל: כ"א]) דלר"א יהא נהנה מחמץ בפסח צביות וכו'. דמאי קושיא הא א"א לומר כן. דא"כ תקשי למ"ל נפש לרבות השוטה חמץ צביות. כדאיתא חולין (דף ק"ב) תיפוק ליה דחייב דלא גרע מהנאה עיי"ש. ולדברינו לק"מ. דמחמת הנאה אינו חייב רק בפרוטה. ולזה רבי רחמנא דשוטה חייב כחול. וחייב בשיעור שמה אף דבהנאתו ליכא שוה פרוטה. וק"ל. ע"כ.

ובישו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ה אות ז) כתב צוה: בתוס' פסחים כ"א ע"ב בד"ה כל מקום הקשו וא"ת יהא נהנה מחמץ צביות דהא כתיב כל אוכל חמץ ונכרתה כו' והמג"י למשנה למלך תמה דהא בחולין ק"כ בד"ה אלא אם חמץ הוא ענוש כרת הא אכילה כתיב צ"י כ' תוס' אע"ג דהוא אסור בהנאה, הנאת חמץ ליכא צ"י כרת אלא לאו, וא"כ הרי מוכח דעל הנאה ליכא כרת, דאל"כ קרא דנפש לרבות השוטה למ"ל דהא איכא כרת משום הנאה. וגראה כיון דחרכו לפני זמנו מותר, היכא דנפסל מאכילה לפני הפסח, א"כ לולא קרא דנפש לרבות השוטה, הו"א היכא דהמחהו לפני הפסח ונצטל מחורת אוכל

ירך לנכרי, והיאך יתיישב זה עם מה שאמרו שאסור לתת לגוי מתנת חניס. והשבת, דההיא דשולח אדם ירך לנכרי בגוי שאינו עובד עבודה זרה, יפה אמרת, ומקרא מלא דיבר הכתוב לגר אשר בשעריך תחננה ואכלה. ע"כ.

*

גמ'. שם. ידוע מ"ש בכתבי ופלמי (י"ד סי' ס"ה) שמנקר אחד שהרעים העולם שגיד הנשה הוא גיד אחד שאינו נמצא אלא בזהמות זכרים ולא בנקבות, ולא מלאו חכמי פראג מענה, עד שהוא ז"ל הראה לו בסמ"ג, שכתב מלות ג"ה נוהג בזכרים ובנקבות, א"כ עכ"מ אינו אותו הגיד, ורבים תמחו שזה שגגה, דסמ"ג איירי שנוהג בזכרים ישראלים ונקבות, כדרכו בכל המלות לכתוב כן, אבל מהגיד לא איירי אם הוא הנמצא בזכרים ובנקבות. עיין בזהבתי לחולין (פט ע"ב) שהארכתי בזה.

ובשו"ת טוב טעם ודעת (ח"א סי' ק') כתב להוכיח מכאן, דשייך גם בנקבות, דתנן שולח אדם ירך לנכרי, וג"ה בתוכה מפני שמקומו ניכר, ופרש"י דניכר שלא ניטל הגיד, וקשה מה ראוי הוא זה, הרי יתכן שיאמר דמנקבה היא הירך, וסיים על זה, דזה ראוי ברורה, ומנהגם של ישראל תורה הוא. ועי' בק"א לשאל, שרצה לסתור ראוי זאת. עיי"ש.

*

גמ'. הניחא ל"מ דיש בגידין בנותן טעם וכו'. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קעב) נשאל מרז אחד, בזה דאמרו לקמן (דף פ"ג) אלא פשיטא גידי נזאר אלא אי אמרת לאו בשר מניחו ל"ל שריפה, והקשה כיון דנזלה שלם עם כל הפסח א"כ קבלה טעם מהפסח ונעשה נותר ולכן צריך שריפה.

ודרשיב: הנה באמת כעין זה כתבו הקדמונים בטעם דכלי חרס טעון שצירה משום דקבלה טעם אף שהוא פגום, אבל באמת יש לדחות דשם עכ"פ קבל טעם והטעם הי' צעת ההוא ראוי לאכילה ולהנאה, אבל בגידין כיון דקשין הם ואינם ראויים לאכילה מה אכפת לן בטעם שקבלו, וכבר כתב רש"י (ע"א שם) ד"ה נשדינהו, דלא הצריך הכתוב שריפה אלא צראוי לאכילה ונותר וכאן כיון דהגידין אינם ראוי לאכילה ניהו דצלעי אסור בכ"ז לא הצריך הכתוב שריפה.

אברא דלפ"ז צ"ב בזה דקאמר הש"ס האי דהיתרא ניכלי ודאיסורי נשדי' ול"ל שריפה וקשה כיון דס"ל דיש בגידין בנו"ט כדאמרו בפסחים דף כ"א וחולין ק"א דלר"י אמרינן דיש בגידין בנותן טעם ואותן גידין ראויים לאכילה שוב צריך שריפה בשביל הטעם שקבלו מהפסח.

אך נראה דהדבר נכון דהרי באמת בזה דכתי' רבינו פ"י מק"פ ה"א דהיו מוציין אח"כ הגיד הנשה והראש"ד תמה עליו וכתב הכ"מ כיון דאין בגידין בנו"ט לא החמירו לזלותו עם הפסח ולהסירו אח"כ ע"ש א"כ זה דוקא למ"ד דאין בגידין בנו"ט אבל למאן דס"ל דיש בגידין בנו"ט שוב יקשה דהיה צריך למשדינהו קודם הגלייה וא"כ שפיר פריך למה לי שריפה דהא ע"כ מיירי דשדינהו מקודם וע"ז משני דמיירי בזהבתי ולצסוק

ואין גיד בכלל בשר, ועיין בל"מ, ושו"ת חתם סופר (א"ח סימן פו).

ובזהבשמות כותב ע"ז: במ"ש בפנים בשם הגל"ח וח"ס דגיד אינו בכלל בשר, ע"ע בתוס' פסחים (דף פ"ד סע"א) צד"ה הא הדר וכו' בשם הירושלמי טעמא דר"ל מקרא ואכלו את הבשר ולא גידין וגם ר"י לא פליג אלא בגידין הרכין וע"ע בירושלמי פ"ח דסנהדרין ה"ב וז"ל שם ומש"ש מהא דכשהותרה נבילה היא וגידה הותרה לק"מ דודאי הוי בכלל נבילה אבל לא בכלל בשר והא דזבחים (דף פ"ה) ע"ע חולין (דף צ' ע"א) ותמנא דלק"מ].

ואולם הנה בחולין (ד' ס"ח ע"א) מבואר דבשר שיצא חוץ למחיתו נאסר משום בשר בשדה טרפה ופירש"י חוץ למחיתו דהיינו לאור שחרם הו"ל מחיתו להחירו בשחיטה וכיון שיצא הרי הוא כטרפה ולא תאכלו וכל מי שיש לו מחייה ויצא כגון קדשים נמי מהאי קרא נפקא לן ע"ש, הרי דלשון בשר לא קאי אטרפה עצמה כלל אלא על שיצא חוץ למחיה וקמ"ל שדינו כטרפה א"כ הדק"ל דשפיר י"ל שהותר בכלל טרפה.

ואולם הנה בחולין (דף קט"ז ע"א) סובר ר"ש דבשר בחלב מותר בהנאה ויליף מגז"ש דקדוש ואנשי קודש ובתוס' ד"ה מה להלן הקשו דהא יליף לעיל בק"ו מערלה דאסור בהנאה ותי' דבההוא קרא דבשר בשדה טרפה איירי נמי בקדשים שיצאו חוץ למחיתן דאיסורי בהנאה לכן ס"ל לדידן דגלי ק"ו למילף הגז"ש מבשר שיצא חוץ למחיתו לאסור בהנאה ור"ש ס"ל דאין מקרא יוצא מידי פשוטו ופשטיה דקרא מיירי בטרפה ממש לכן יליף בגז"ש מטרפה דמותר בהנאה וגז"ש עוקר להק"ו ע"ש.

א"כ ה"נ כיון דלר"ש פשטי' דקרא מיירי בטרפה וכת"י ב"י בשר בשדה ליכא למילף היתרא דגיד דאין גיד בכלל בשר לכן פריך הש"ס לר"ש לשיטתו מנ"ל דגיד מותר בהנאה אבל הרמב"ם לשיטתו דפסק דבצ"ח אסור בהנאה והך קרא דבשר בשדה נדרש לבשר שיצא חוץ למחיתו וגבי טרפה עצמה לא כתיב בשר כלל א"כ כשהותרה טרפה גם גידה מותר בהנאה ואדקו פסקי הרמב"ם. ע"כ.

עוד כותב ליישב: דהא הפליתי הקשה נילוף גיד בק"ו מדם בזכרת ומותר בהנאה ומכ"ש גיה"נ ומי' דשאני דם שיש היתר לאיסורו ע"י צישול ע"ש אבל הרי דעת רמב"ם דדם שצולו עובר עליו אבל י"ל דשאני דם שהותר שזל דגים וחגבים אף דגם גיד הותר בכללו שהותר בשליל וז"ל דהש"ס פריך למ"ד דנוהג בשליל או דהש"ס פריך לפי הס"ד דאכתי לא ידע דדם מותר בהנאה משום דאתקש למים לכן פריך על גיה"נ אבל להרמב"ם דפסק דאינו נוהג בשליל ולתסקנא דדם אתקש למים שפיר ילפי' גיה"נ מדם בק"ו דמותר בהנאה לכן פסק הרמב"ם שפיר דגיה"נ מותר בהנאה. ע"כ. וע"כ שו"ת עונג יו"ט (סימן עה).

*

גמ'. שו"ע אדם ירך לנכרי וכו'. כתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ה) וז"ל: ומה ששאלו ממך על המשנה שולח אדם

בשפ"ד סי' ק"ה סק"צ שכ"כ מסביר דנפשי, וא"כ להס"ד דדס אסור בהנאה גס דס שצטלו אסור ופרין שפיר. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן יז).

ובעת מלמדי בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן קל) שגשאל ג"כ על שיטת האו"ה כנ"ל, עיי"ש בדבריו.

ובגוף קו' המנחת חינוך הנ"ל, עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן ט), ושם (חלק ג סימן לא אות ה).

וע"ע בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ג) שכותב: מה שהקשה עמ"ש"כ באחיעזר סי' ט' לחדש דס הנפש דהו' כיוצא מן החי דלישראל אסור ולא מהני ביטול, דא"כ בפסחים כ"צ דמקשה הגמ' מאבר מן החי דמותר בהנאה ומדייק מבדילתא דהא לכלבים שרי ואמאי לא מקשה מהא דהדמים נמכרים לגגנים לזבל וראי' מזה דאבמה"ח מותר בהנאה עכ"ד. נראה דדוקא באבמה"ח דילפינן מלא תאכל הנפש עם הבשר לר"א גס אסור הנאה במשמע, משא"כ כיוצא מן החי דילפי' מהטמאים. גס י"ל דמקרא דעל הארץ תשפכו כמים ילפי' גס לדס הנפש דמותר בהנאה, וגס י"ל דדס הנפש בטל מן החורה בשארי דמים ולהכי נמכרים לזבל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין ג"כ כאן, מ"ש לענין דס שצטלו, ובשו"ת הר"ב (יו"ד סימן נט). וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן שכ), ושו"ת הרי"מ מגור (יו"ד סימן ז), ושו"ת עטרת חכמים (יו"ד סימן ז), ושו"ת עמק הלכה (סימן כה).

*

גמ'. שם. עיין פני יהושע שהקשה דהא י"ל דלעולם אסור בהנאה, אלא דלזבל הו' שלא דרך הנאתו, ומשום פסידא דהקדש התיירו. עיי"ש.

ובשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן נט) מביא השואל בשם חכם אחד שחמה על דבריו, לפמ"ש הריטב"א מכות (כ"א) דהא דהמבטל גיה"נ בחלב וכו', אפי' דבערה ועי"ל עזי הקדש, ולוקה משום לא תעשון כן וגו', והקשה דא"כ לילקי שש, דגס משום מעילה ליחייב. ומי' דכיון דאסור בהנאה משום צ"ח ליכא מעילה. א"כ מדנקט ומועלין צו ממילא דמותר בהנאה, עכ"ד.

וע"ז כותב המהרש"ם: ורו"מ מי' דבהכי חייבי' רחמנא, והביא מחוס' יומא (נ"ט). ולא אדע מהו, דאדרבא הא קיי"ל דגס לפני כפרה ליכא משום מעילה, וגס לשי' ר"ח כהן דמחיים י"צ מעילה, ולכן המקור דס קדשים מועלין, י"ל דהיינו לפי האמת שדס מותר בהנאה.

וזו כמה שנים שגשאלתי מחנתי הרצ הגדול מוהר"ש באבד נ"י אבד"ק יאנוב, למאי דדריש ציומא (דף ס') תלתא קראי דס, חד למעוטי מותר, וחד למעוטי ממעילה וכו', א"כ הו"ל למידק מזה מקראי, דדס מותר בהנאה, דאל"כ ל"ש מעילה לשי' ריטב"א הנ"ל, אכל י"ל דאי נימא דשולכיה"ג מותר, שפיר יתכן לחייב משום מעילה, דהא ש"פ למכור לזבל שהוא שלכיה"ג.

נמערבו וצטל בששים ואף דגיד הנשה הו' צריה צ"ל דצפסח לא התמיירו דדרבנן דהא דצריה אינה צטילה לא הו' רק מדרבנן.

ובזה י"ל הא דאמר הוכרו וערש"י דהוא לאו דוקא ולפמ"ש יש לומר דאם לא היו ניכרים וכיון דלא ניכרו א"כ היה מחלת ביאתו לעולם בתערובות ול"ש ביטול כמ"ש המרדכי לכך משני דמיי' צהוכרו ולצפוק נמערבו דאז מועיל ביטול ו"צ ודו"ק.

ועכ"פ מכאן נראה למ"ש הכ"מ דדרבנן הותר צפסח ולכן שומנו של גיד דאינו רק מדרבנן והיינו משום דמנזה שיהי' שלם כל הפסח ולכן לא הקפידו על מה שהוא דרבנן וכעין זה כתבו התוס' ריש כ"ד צולין לענין מה שהיו מולחין כדא' עליו דשרא צפסח אכל אח"כ פשיטא דהיו מוילחין וכן כתבתי בגליון הרמז"ס שלי נראה מהך דשומנו של גיד וראיתי שהביאו אחרונים בשם ראש יוסף שהקשה מכאן על הרמז"ס ונדחק דצעת הגלילה ללו כולו צידה ואח"כ צעת אכילה שרפו וא"י מה דוחק יש בזה הא האמת הוא כן וכמ"ש הכ"מ דהדיא דמשום דמנזה להיות שלם לכך לא הקפידו בזה ו"צ ובתשובה אחרת הארכתי לצר זאת ואכ"מ.

ובגוף קושית מעלתו נראה דנל"ה ל"ק דהא צלי אינו אסור רק כדי נטילה ופשיטא דזה לא צעי שריפה דחצי זית לא היה צריך שריפה כמבואר בפסחים דף מ"ט ומכ"ש צלע כדי קליפה או כדי נטילה ו"צ וגס למה צריך שריפה בכלל הא סגי בכדי נטילה. ע"כ.

*

גמ'. והרי דם דרחמנא אמר וכו'. הנה שיטת האיסור והיתר (כלל ר' דין ב') דדס המעורב צמים אינו ראוי להקדשה, והובא בזה דעת (סימן ע' סק"ד), ועיין במנחת חינוך (מצודת קמח) שחמה ע"ד האיסור והיתר דס"ל דדס שנתערב צמים מותר מה"ח, מהא דפרין כאן והרי דס וכו' מתערב צמחל קדיון ונמכר לגגנין, ולשי' או"ה הרי כיון שנתערב צמחל מותר מה"ח. גס חמה מחולין (דף פ"ז ע"ב) דדס שנתערב צמים אס י"צ מראית דס חייב.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קעה) שכתב ליישב, דלפמ"ש התוס' בכותה (ט"ז ע"ב) ד"ה מביא וכו', יש לחלק בין נמערב ממש או רק חומל.

ועוד דגס דצרי או"ה עכ"ל דדוקא בצשר ששרו צמים שלא היו הדס צעין ס"ל כן, משא"כ דדס צעין. עיי"ש.

אח"כ כותב עוד ליישב קו' המנחת, ד"ל דכיון שמתחלה הי' דס, ולהס"ד דדס אסור בהנאה, לא מהני מה שנתנה אח"כ ונתערב צמים ויאל תמותר דס, אכל לפי האמת דדס מותר בהנאה י"ל דכשנתנה מותר. עיי"ש עוד.

ובזה כתב ליישב קוש' הגל"ח כאן, דהא דפרין והרי דס וכו', דהא י"ל דילין היתר הנאה לדס צמ"ו מחלצ שאין היתר לאיסורו ואפ"ה מותר בהנאה ומכ"ש דס שמוחר כשצטלו. ולפמ"ש ניחא, דכל היתר דס שצטלו משום שנתנה כמ"ש הר"ן בחולין פכ"ה צסוגיא דבר יונה דנפל לכדא דכמכא וכו', וע'

דחלב שרי, מדאנטריך היקשא דדס שרי בהגאה, ואס חלב אסור משום דס, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה למ"ל קרא לשער בחלב, דל"ש חי' הש"ס צכורות שס.

והשיב: לק"מ, דהא היקש אינו מיותר דאנטריך לדס קדשים אינו מכשיר כדמשני התם אליבא דחזקי, אך דאין היקש למחלה.

גם י"ל כמ"ס הרא"מ ליישז הא דאנטריך קרא דצ"ח נילף מל"ת כל תועבה וחי' דאנטריך למלקות והיינו דניהו דבהגאה אין לוקין מ"מ צ"ח דאיכא קרא מיותר להגאה לוקין ע"י מל"מ פ"ה מ"סה"ת. א"כ ה"נ צוה שפיר אנטריך קרא דצ"ח להגאה.

ובאמת לפמ"ש רש"י צע"ז מ"ו ב' דבאיסורי הגאה ל"מ שינוי א"כ אי נימא דדס אסור בהגאה יהי' גס חלב אסור דל"מ מה ששחמנה לחלב ומיקשי מקרא דזבת חלב והו"ל לדייק מזה דדס שרי בהגאה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ארתו. עיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן יט).

*

תוס' ד"ה חולין. מה שהביאו המוס' בשם הת"כ דר' יהודה סבר חולין בעזרה דאורייתא, כחצ בשו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן קצו) שמלא כן בש"ס דנדרים (י"ט ע"ב) ורש"י ור"ן ורא"ש שס.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת אביעזר (חלק ב י"ד סימן ז).

*

תוס' ד"ה ור"ש נמי. עיין בשו"ת צלר יתחק (חלק א"ח סימן יח ענף ב) ושו"ת רבי עזריאל (ח"א א"ח סימן מה), ושו"ת מנחת יתחק (חלק ה' סימן ז).

*

תוס' ד"ה והרי דם. עיין בשו"ת בנין ליון (סימן נב), ושו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן קפג), ושו"ת אביעזר (חלק ג סימן לא).

דף כב ע"ב

ולחזקיה למאי הלכתא איתקש דם למים. עיין בספר צבי גאון יעקב (סימן כז).

*

גמ'. והרי אבר מן החי וכו'. בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן קיד) כתב להעיר, מה פריך והרי אבר מן החי וכו', טעמא דלפ"ע הא לא"ה שרי וכו', נימא דמייירי שלא הי' ידוע שהוא אמ"ה רק דנכרי אחד או ב' העידו שהוא אמ"ה ואז לנכרי חזרו אסור כיון דלו מהימן עדות הנכרי וזכרנו אס' י"ב ב' נכרים א"כ אסור לו לאכול דמהימן ל"י ולישראל מכא הגאה

וגדולה מזו הקשו המוס' פסחים (כ"ט), דנמעול משום דלאחר שיערף יהי' אפרו מותר, ומירוצא ל"ש הכא. וכיון שהוא שו"פ איכא ב' משום מעילה. והריטב"א לא כ"כ אלא צ"ח צ"ח שאסור מדאורייתא גס שלכדה"ג, והוא מהנקבין ואינו שו"פ, לכן ליכא ב' משום מעילה. וע' מעילה (דף י' ע"א), הכל מודים שאס' נהנה מבשר ק"ק שנטמא וכו' דפטור, פשיטא, מאי קא מפסיד, מ"ד דאית ב' מצות שרפה לכהנים וכו'. ואס' (דף י' ע"ב) יוצא מועלין בו, וע"ש בתוספות ד"ה הכל מודים וכו', ומירוצא ל"ש לשי' רש"י צ"ח וצאימורי וכו'. וע"ש ע"ב בתוס' ד"ה לא נהנין וכו', דכיון דאולי לאיצוד ל"ש צוה מעילה וכו'.

אך לפ"ז יתעורר מה ששאלתי מח"א צהא דחולין (פ"ט ע"ב), אלא קסבר אין בגידין צ"ח, ובמוקדשין איסור גיד איכא איסור מוקדשין ליכא, והקשה לפמ"ש הפלתי ס"י ס"ה, דאף שאין בגידין צ"ח מ"מ הגאה איכא, א"כ לחייב צמוקדשין משום מעילה. ומירוצא, עפ"ד ריטב"א הנ"ל דצאימורי ליכא מעילה. והרי מוצא צפסחים ומוספות, דלמ"ד אין בגידין צ"ח, גיה"נ אסור בהגאה, וממילא ליכא מעילה. ולפמ"ש הדק"ל דמ"מ י"ל דחזי למכרו שלכדה"ג ויש בו ש"פ, ואולי כיון שא"צ צ"ח ליכא ש"פ ליהנות שלכדה"ג. וגם בלא"ה י"ל דמייירי דצאימא כוית ואין בו ש"פ. ע"כ.

*

גמ'. והרי דם דרחמנא אמר כל נפש מוכה לא תאכל דם. הא דמייית מהאי קרא דכתיב צפרשת אחרי ולא מיייתי מקראי טובא דפרשת ויקרא ופרשת לו, תירץ הפני יהושע משום דהתם כתבו גבי חלב וא"כ איכא למימר דאיתקש דס לחלב דשרי בהגאה כדאיתא צ"ח דכריות (ד' ע"ב) דדס וחלב איתקשו להדדי לכמה דברים וק"ל אין היקש למחלה משו"ה מיייתי מהאי קרא דלא כתיב גבי חלב וא"כ כיון דפשיטא דלא תאכלו משמע איסור הגאה אדרבה משמע דעיקר קרא דכל נפש לא תאכל אלא לאפוקי מהיקשא דחלב לענין הגאה.

*

גמ'. ונמכרין לגננין לזבא וכו'. עיין פרי חדש בקונטרס אחרון (לי"ד סימן יא) שהקשה אין נמכרין דמים אלו לגננין, הא אין עושין סחורה צאימורי אכילה. ומירץ דזה מקרי נזמן ומותר. עיי"ש.

אמנם התבואות שור (סימן יא סקב"ד) העיר עליו, דזה לא חשיב נזמן, כיון דכל הקונה בהמה אס' מותר לו למכור דמיה אז מעיקרא דעמו על הבשר והדס גס יחד, (ומהאי טעמא אס' שם למכור דם הבהמה בעד דבר מסיים כי אס' בעד דבר מועט דזה וודאי לא נכנס בחשבונו). ועל כן תירץ, דשאני הכא דהריות להקדש והגוזר לא הריות מידי, לא שייך ציה איסור סחורה. עיי"ש. ועיין מה שדן מזה דעת קדושים (סימן יא). וע"ע בשו"ת רבי יוסף נחמיה (סימן נט ארת ג-ד) צוה.

*

גמ'. שאני דם דאיתקש למים וכו'. בשו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן לד) העיר השואל, דנדוק צכורות (דף ו')

מותר ללא מהימן ל" הנכרי ורק משום לפ"ע אסור לנכרי שפיר מהימן ל" ואסור ל"י.

וכותב, דמזה ה" נראה לו להוכיח דמה דמהימן ל" אסור היינו רק מדרבנן ולא מה"מ, וא"כ יהי מוכח מה דנסתפק המשל"מ בפ"ה ממלוה ולוה אם דרבנן שייך לפ"ע ומזה יהי מוכח דרבנן לא שייך לפ"ע וא"כ כיון דתנא דברייתא דאסור מכה לפ"ע דע"כ בידוע שהוא אמ"ה מיירי וא"כ לפ"י ה" נראה כיון דמהימן ל"י רק דרבנן מותר לנכרי אחר בודאי דהוי ספקא דרבנן וגם לישראל ע"מ נראה דמותר דכיון דלא שייך דרבנן לפני עור רק מכה מסיע ידי עוברי עברה וזה הוי רק במויד לא כשהשני א"י שהוא אסור.

אמנם קשה כיון דקיי"ל ב"נ נהרג דע"א ודיין אחד א"כ הרי קיי"ל ב"ש לו חוקת היתר אין ע"א נאמן לאסרו וא"כ נימא דהוי ע"א שזה אמ"ה ולישראל כיון דהבהמה היתה תחלה בחוקת היתר הנאה אין ע"א נאמן לאסרו ונגד הנכרי נאמן ע"א כי לו הוי כאסור ודאי כיון דהוא נהרג דע"א לכך שייך דו לפ"ע וא"כ קשה מה פריך לתרץ דנ"מ לדין זה ונ"ע וא"כ אין לנו ראי' דמהימן ל"י רק דרבנן. ע"כ.

שוב כותב: שצחי וראיתי דאכתי ראי' הנ"ל נכונה דקושיא הנ"ל א"ש די"ל כיון דתנא תרווייהו ביחד כוס יין לנזיר ואמ"ה לנ"י וא"כ בודאי מיירי בחד גוני ואי מיירי שלא ה" ידוע רק ע"פ ע"א א"כ צמיר דהוא ישראל אין ע"א נאמן לומר שהוא יין כיון דיש לו חוקת היתר טרם שגדר וא"כ למה יעבור אלפ"ע ובע"כ מיירי שה" ידוע שהוא יין וא"כ דומיא כן מיירי באמ"ה לנ"י ופריך שפיר. אך אכתי קשה לתרץ דמהימן ל"י דבזה בין צמיר בין צנכרי דמהימן ל"י אסור לו ושייך לפ"ע בזה כיון דלדידי אסור ובהנאה להנותן מותר ובע"כ מוכח דמהימן ל"י רק דרבנן כנ"ל.

ועוד ראי' דמהימן ל"י רק דרבנן ממ"ש הרמ"א [יו"ד] בסי' קכ"ו דאפי' מהימן בלבו יכול לומר איני מאמינך ובשאר איסורין א"י כן ואי ס"ד דמהימן ל"י אסור מה"מ גם ביין נסך הו"ל להיות אסור דכל דתקון רבנן כעין ש"ת תקון אך אם מהימן ל"י הוי רק דרבנן לכך הם אמרו והם אמרו דרבנן הקילו ובשל תורה החמירו, לכך העיקר נלפענ"ד דמהימן ל"י רק דרבנן ומ"מ לא מלאמי לבי לעשות כן הלכה למעשה מיהו היכא שיש עוד דד להקל יש לזרף גם זה לסינף. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בגל"ח כאן, שנסתפק אי ח"ש אסור בהנאה או לא, ופשיטא ליה מלתא דאסור מה"מ, רק לענין מלקות מספקא ליה, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קכ) שכתב ג"כ דאסור מה"מ, ממ"ש הריב"ש בתשו' (סי' רפ"ז) דח"ש אסור אפילו באיסורין דרבנן דכל דחיקון כעין דא' תקון, ואם אית' לא יהיה חמור האיסור באכילה מדרבנן ממה שאסור בהנאה מדאורייתא והל"ל כעין דאורייתא תקון באיסורי הנאה דמותר ח"ש אע"כ דאסור. עיי"ש.

וע"ע מ"ש שם (סימן קמד) שהביא דברי הגל"ח הנ"ל, וכותב: ולענ"ד הה"נ לר"ש דכ"ש למכות ס"ל באסור אכילה ה"נ באיסור ל"י לשיטת חוס' דלוקין על הנאה אליציה דר"ש לוקין על הנאה נמי בכ"ש דלא אמרו כוית אלא לקרבן קאמר אצל למלקות בכ"מ בכ"ש לוקין גם בהנאה משמע כנ"ל. ע"כ.

ובהג"ה מנן המחבר (שם) עמד בחימה על דברי הגל"ח, וכותב: דברי גל"ח הנ"ל ז"ע דנעלם ממנו הירושלמי פ"ו דתרומות דמודה ר"ל באיסור ל"י דהנאה איכא בכ"ש. וממילא לה"א דאבר מן החי אסובי"נ אסור ח"ש מה"מ גם באמ"ה דבאיסור ל"י ח"ש אסור גם בלא טעמא דחול"א דהרי ר"ל דל"ל סברת חול"א מודה באיסור ל"י ולע"ד בלא"ה מוכח מקוה"ג ב"ק מ"א דאל"כ מפה"ג שם נחשוב רחמנא לא יהנה כו' ואם איתא דלמא מה"ט כתיב בלשון אכילה להורות דבכיות דווקא אע"כ באיסור ל"י גם כ"ש אסור ונ"ע על הגל"ח. ע"כ. [ובעת מלאכי בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קמג) שהעיר ג"כ כנ"ל, שנעלם מהגל"ח דברי הירושלמי הנ"ל].

וע"ע בדבריו שם (סימן קסא) שכתב ליישב דברי הגל"ח הנ"ל, דלמא בח"ש מיירי. וכותב לתרץ בפשוט, מדנקט ברייתא נמי "כוס יין לנזיר", ולשון "כוס" מיותר, משמע סתם כוס רביעית הוא שיעור שלם. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קה) תמה השואל לשי' הרמ"א דקומא דחלוצא אסור משום אבר מן החי, ובטור"י (סי' פ"א ס"ק ד') תירץ הא דהנודר מחלב מותר בקום, היינו בהנאה, א"כ אמאי לא מיייתי כאן ממתני' דהנודר וכו', דמוכח דאבר מן החי מותר בהנאה.

וכותב: הנה לפמ"ש הנוד"ב וגם אני בפתיחת דע"ת אות ח' דגבי חלב ליכא חשש אמ"ה דבחי' לאו לאברים עומדת אלא משום עשה דשא"י א"כ הרי התם לא כתיב לא תאכל דליהוי משמע איסור הנאה דקרא כתיב וזבחם ואכלת דהיתר אכילה נשמע ומדייקא ליכא למשמע אלא דשא"י לא הותר לאכול א"כ ליכא למידק מהא דמותר דקום דאמ"ה מותר בהנאה.

ועוד נראה דכל איסור מי חלב להרמ"א הוא רק אם אצרי' מתפרקין אצל למ"ד דם נעבר ונעשה חלב בודאי מותר דכבר העליתי בשו"ת שצט"ס דע"ת סי' ט"ו דאף דבכל האיסורים קיי"ל דאין דיחוי באיסורים מ"מ באיסור דם יש דיחוי כיון דבעינן שיהי' ראוי לנזבח ובקדשים יש דיחוי והבאתי ראי' מש"ס דמנחות כ"א ע"א דר"י קאמר הואיל ואידיחי אף דהוא סובר במנחות נ"ד דאין דיחוי באיסורים ע"ש א"כ כיון דכשנעשה חלב אידיחי אסור דם שוב גם כשנעשה מי חלב ליכא משום דם א"כ לא הו"מ להקשות על ר"א ממתני' דהנודר מחלב מותר בקום דהא סתם מתני' ר"מ דס"ל דם נעבר וכו' ולשי' קום מותר גם באכילה.

ובה"ה י"ל דר"י במשנה שם אסר הקום לשי' איל דס"ל אצרי' מתפרקין ולפמ"ש הנוד"ב מ"מ חיו"ד סי' ל"ה דסתמא

וע"ע שם בהג"ה לזן המחבר, מ"ש בזה, ותמה דדבר זה כבר מוזכר בפמ"ג עלמנו בס"י ס"ב במשניות ד"ה עוד נספיקתו כו'. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן קה) כתב ליישב קו' הרע"א הא גבי אבר מן החי בע"כ דמות בהנאה, דא"כ יאסר חרישה בבהמה משום אסור הנאה, ול"ל קרא לאסור חרישה בשביעית ושור וחמור, והא בלא"ה אסור משום דנהנה מאמ"ה למ"ד לאזכרים עומדת.

ובתב לתוך, לפמ"ש הפלתי (סי"ב) דבאזכרים שהבהמה נטרפת בזה לכ"ע לאו לאזכרים עומדת ורק באזכרים שאינה נטרפה בזה בזה אמרינן לאזכרים עומדת, והיינו משום דאי לאו דאסרה תורה משום אמ"ה היתה עומדת לאזכרים, וביאר שזה דעת רמב"ם ע"ש, א"כ בהנחת חרישה בבהמה הוי זה וזה גורם דשרי. עיי"ש באורך בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין בפתיחה לז' אור חדש על מס' קדושין שמייתי ראיה למ"ש בשו"ת אמונת שמואל (סימן יד) עפ"י קושית העולם כאן, מאי פריך הש"ס והרי אבר מן החי וכו', דלמא מיירי במפרכסת דמותר לישראל ואסור לז"ג. אמנם לדברי אמונת שמואל שם, ניחא, דבכה"ג אין הישראל מוזהר על לפני עור וכו', משום דמי איכא מידי דלישראל שרי ולנכרי יהי אסור. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קסט) שכתב דעדיין לא עלתה ארוכה לקושית העולם, דמ"מ קשה מנ"ל להקשות על ר' אבואה, דלמא איהו סבר כר' אחא בר יעקב אין מומנין נכרי על צ"מ, ומודה האמונת שמואל אליציה דעובר ישראל על לפני עור וכו' גם בכה"ג.

ובתב, דע"כ ז"ל כתי' הנל"מ על הקו' דלמא ב"ש מיירי ואליציה דר"ל, עיי"ש עוד בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין בפלתי (סימן כ"ז) שהקשה, מאי פריך מלא יושיט, דלמא מיירי באבר מן החי דטמאה, דאינו נוהג בישראל, וא"כ מותר בהנאה לישראל מטעם אבר מן החי.

ובשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רלג) בדברי בן המחבר, כתב לתוך, לפמ"ש מו' חולין (דף לג) ובש"ך (יו"ד סי' ס"ב) לתוך ח"ך יומא דאין אבר מן החי של טמאה נוהג בישראל, הא מי איכא מידי וכו', ותי' דעכ"פ אסור לישראל מכח טמאה, עיי"ש. וא"כ בזה"א זו של המקשה, דס"ל דאבר מן החי אסור בהנאה, ע"כ דאסור טמאה נוהג בישראל, דאל"כ קשה מי איכא מידי, דאבר מן החי מטמאה יהי מותר לישראל בהנאה, ולכ"ג אסור בהנאה, אע"כ דנוהג בישראל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קלה) מ"ש מסוגיין, ומדברי הנל"מ כאן.

*

דמתני' סוברתחתי איכא אצרי' מתפרקין וגם דס נעבר וכו' י"ל לפמ"ש בזבחים ל"ב דבצרי אסורי אמרינן הואיל ואידחי אידחי תרומי' ע"ש א"כ ה"ג כיון דאסור דס אידחי כן ה"ג אסור אמ"ה לכן ליכא למידק מהא דהגורד מחלב וכו' דאמ"ה מותר בהנאה. ע"כ. ועיין שם עוד מ"ש בישבז הקו' הנ"ל.

*

גמ'. **שם.** ידוע מה שחקר הפמ"ג (ריש שער התערובות) אי צ"ג נמי איתא לדין ביטול אסורים ברוב, כיון דאחרי רבים להטות לישראל נאמר, עיי"ש. ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קלה) כתב השואל לפשוט ספיקתו, מסוגיא דכאן, דפריך והרי אמ"ה וכו' ותניא רנ"א וכו' ואמ"ה לז"ג שגאמר לפני עור וכו' הא לכלבו שרי, ואם איתא, מאי קושי' דלמא הא נ"מ אמ"ה שנתבטלו ברוב היתר דשרי לדין גם באכילה ע"י ביטול ולדידהו אסור, וכמו שהק' כן המחברים כה"ג דנ"מ במפרכסת.

וע"ז השיב: לענ"ד הא לק"מ, דודאי הא פשיטא אם גם הדין אמת א"ר להטות לא נאמר לז"ג מ"מ גם ההיתר הרוב לא נתבטל במיעוט אסור דנפיש היתירא לכ"ע לא אמרי' היתר מנטרף לאסור, עי' תוס' פסחים ס"ד ע"א אלא כמו הדין לדין בקבוע דכמהנא על מחנה דמי ה"ג לגבי צ"ג כל התערבות אסור ברוב היתר אף שאינו קבוע כמע"מ דמי שההיתר והאסור לא בטלי בהדדי, וא"כ כל כוית שאוכל מתוך התערבות הוא רק ספק אסור דיבש ציבש לכ"ע קי"ל אין צילה ועי' זבחים ע"ח ע"א פ"גול ונותר וכו' פטור וכו' ולפ"ז ע"כ לא מתקום ברייתא דאמ"ה לז"ג בכה"ג שכבר נתערב ובטל ברוב לדין דכה"ג גם לדידהו רק ספק אסור הוא ואין ישראל עובר עליו בלפני עור וכו', דהנה דעת תשובת אמונת שמואל הוא דכל שהדבר מותר להנאות באכילה אף דאסור להמקבל מ"מ ליכא צ"י לפני עור וכו' ומושיט כוס יין לגזיר שאני דשייך האסור גם על הנאות אם רואה לידור צנור יע"ש. א"כ גם החולקים עליו ודאי דוקא אם עכ"פ הדבר על המקבל ודאי אסור הוא משא"כ בכה"ג דלדין על ישראל הנאות מותר גמור הוא אבר מן החי שנתבטל ברוב וגם על הצ"ג המקבל אינו ודאי רק ספק אסור לכ"ע לית ביה לפני עור וכו'.

וראיה לזה נ"ל דודאי אסור לפני עור וכו' שלא להניח אסור לפני ישראל גדול להכשילו לא עדיף מאסור שלא להאכיל אסורא צידים לקטן מקרא לא תאכלום וכו' להזהיר גדולים על הקטנים והתם דעת מהר"ם בזה"ד סי' צ"ד וסי' קכ"ה הוצא במג"א רס"י רס"ט הוא דדוקא באסור לאו משא"כ באסור עשה מותר להאכילו צידים. וה"נ להניח האסור לפני הגדול באסור עשה ליכא לפני עור וכו' ועי' ח"י רמב"ן יצמות ר"פ יט מותרות בלאו שאינו שוה בכל ועי' תשובת חתם סופר חלק חו"מ סי' ר"צ בהשטמות כוונתו. והא ודאי נמי דספק אסור דאורייתא דלחומרא מדאורייתא לא עדיף טפי מאסור עשה ולית צ"י לפני עור מדאורייתא כנ"ל. ועי' חשו' מאהבה חא"מ סי' קנ"ו. ע"כ.

גמ'. מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר וכו'. עיין בשו"ת שאלת דוד (חלק י"ד סימן יב) שכתב דברור דהאסור לפני עור לא תתן מכשול, שזה צ"ל במכשיל את ישראל וצ"ל במכשיל את הגוי בדבר האסור לו, וצ"ל הנכשל הנהו מויד או שוגג, והראיה, שבהצרייתא שזוהא כאן, קמני סתם ר"ג אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואצמיה"ח לצני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול הרי שהשוה המכשיל את ישראל והמכשיל את הגוי. עיין שם שםצ"ח עוד ראיות לדבריו.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תשצ"ח (חלק ג סימן קלג) שנשאל אם מותר לשחוט לישמעאלים פסחם, ולאכול ממנו.

והישיב: הישמעאלים אינן עובדים ע"י שיהי' תקרובת שלהם זכאי מתים וכן כתבו הגאונים ז"ל אע"פ שצ"ח רבותינו ז"ל היה זכאם זכאי מתים כדאיתא בפ"ג דחולין (ל"ח ע"ב) וצפ"ק דע"י (ל"ב ע"ב) ואפי' הי' זכאם זכאי מתים אם ישראל הוא שוחט אינו אסור דק"ל כר' יוסי כדא"י התם (חולין ל"ט ע"ב) אבל כשם פסחם נראה שאסור ישראל לשחוט אותו לפי שזו מלוא קבועה להם ואין מניחין לצני נח להסוף על שבע מלות שלהם שהרי אמרו בפ' ארבעה מיתות (נ"ח ע"ב) בן נח ששבת חייב מיתה וה"ה לשאר מלות כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכו' מלכים (פ"י ה"ט) וא"כ היאך בר ישראל רשאי לשחוט להם והוא חייב למנעם.

והרי אמרו אסור להושיט אבר מן החי לצני נח ואע"פ שאינו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול אלא בדקאי בברי עברי דנהרא כמו שהוכר בפ' קמח דע"י (שם) מ"מ אסור לקיים שיהי' חייב להפריש' וכן כתבו בתוס' צפ"ק דשבת ואם זה הכשם הוא כעין פסח וזכר לעקידה הרי הוא קרבן ועכו"ם רשאי להקריב קרבנות בצמה שלהם אם אינה מלוא קבועה להם וא"כ ישראל השוחטה הוא שוחט קדשים בחוץ ומייב כרת אפי' בקדשי עכו"ם וכן האוכל ממנו הוא אוכל קדשים בחוץ.

ובזבחים פ' דם חטאת (קט"ז ע"ב) גרסי' עכו"ם בזמן הזה רשאי לעשות כן כלו' להקריב בצמה לפיכ' כל א' וא' הולך וזונה צמ' לעצמו ומקריב עליה כל מה שירצה וא"ר יעקב בר אחא אמר רב אסי ואסור לסייען ואסור לעשות שליחותן ולא החירו בגמ' אלא ללמדם איך יעשו אותו בטורה כדאמר התם אמר רבא אורויי להו שרי וכן כתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכו' מעשה הקרבנות ולא השיג עליו הראב"ד ז"ל בזה שכתב שחייב כרת אע"פ שלא אמרו בגמרא אלא אסור וצפ"ק ה"ב על יבמתו (ס"ג ע"ב) אמרו גבי חזרי דאחו לנצל דמחטטי שבכי משום דשמחים ביום אידם משמע דאסור לשמוח עמהם ביום אידם ולא מצינו חילוק בזה בין עובדי ע"י לשאינן עובדי ע"י וא"כ אפילו לא היה כשם זה קרבן הי' מן הדין לאסור להחמיק עמהם בשחיט' ולהשתתף עמהם באכילה וגם מפני שהם מזריכים לשחוט בהמתם לפנות אל הדרום אפילו שלא ביום אידם השוחט להם הוא חייב מלקות משום לא תלכו בחקות העכו"ם.

והרישב"א ז"ל כתב בתשובה שראוי לגעור בצי ששוחט במזבח כמנהג הישמעאלים וכיון שאינן עובדי ע"י

מותר לישא וליתן עמהם לפני אידיהן וכדאמר בפ' בתרא דע"י (ס"ה ע"א) רב יהודה שדר קרבנא לצי אדרבן וכן נמי רבא שדר קרבנא לצי בר שישק ביום אידו אמר קיס ליה בגויה דלא פלח לע"י ובהמה שלקחו לפסחם מותר לקנותה מהם שאפי' היתה קנוי' לתקרובת ע"י אינה נאסרת אפילו לגזוה לפי שאין הקדש לע"י כדאיתא בפ' כל הנלמדי' ומשום מוקצה לעבודה וזה לא מיתסר עד שיאכילהו כרשיני ע"י או ימסרהו לכומרים או יגזוו אותו לשם ע"י כדאיתא בתמורה פ' כל האסורין (כ"ט ע"א). ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קסא) חקר בנו השואל, אי בש"ס נמי איכא לפני עור לא תתן וכו', דנתינה כזית משמע כמ"ש בשו"ת נודע ביהודה (תניינא ס"י ר"א).

והישיב: הא ודאי פשיטא דאפילו דדרבנן איכא אי' לפני עור כמו שהוכחו תוס' צפ"ק דף כ"ב מש"ס דף ט"ו. ואני בעניי בשו"ת א' הבאתי ג"כ ראיה מתוספתא דדמאי ומבואר אצלי בארוכה אין עת מסכים להעתיקה לפניך ולשון נתינה דקרא אין יוצא מידי פשוטו דפירוש לא תתן לא תניח מכשול לפני עור כגון אכן בדרך הילוך וע"ד הכתוב נרדי נתן ריחו דפירוש נתן עזב והניח וכן ולא נתנו חלקים להרע ואין בזה מקום לשיעור אלא כל שהוא מכשול לא תגרום לו אבל נתינה מיד ליד הוא דשייך ביה שיעור לא וזלזל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן ז) אם יש איסור לפני עור באיסור עשה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן יט), וחי'דושי כבור שור בסוגיין, ושו"ת מהרי"א ז"ל (אר"ח סימן סח).

*

גמ'. והרי שור הנסקף וכו' ובע"ה השור נקי להנאת עורו הוא דאיתא פד"א וכו' קמ"ל. הקשה מהר"ש אלגאזי בס' גופי הלכות (סימן סח) וז"ל: ק"ק מאי פריך לעולם דבעלמא אכילה כי כתיבא בקרא אף הנאה צממע ושאי התם דכתיב סקול יסקל שעשא נצלה דנצלה אסורה דוקא באכילה ולא בהנאה להכי כתיב צעל השור נקי לאוסרו אף בהנאה ואין לתרץ דלישתוק מלא יאכל דהא אינטריך לשחטו דלא הוה נפקא מיסקל. עכ"ל.

ובספר עוד יוסף חי (לעיל כא ע"ב) כתב עליו: לא ידענא מאי קמוצי' דלא נעשה נצלה אלא אם נסקל וקרא דלא יאכל איירי אם נשחט אחר שנגמר דינו וכיון דלא נעשה נצלה וכתיב לא יאכל על כרחיך דלא הוה מפרש' ללא יאכל היינו אכילה דוקא כנצלה דלא הוה וליכא למימר נמי דבעל השור נקי אמת לאוסרו בהנאה אם נסקל ונעשה נצלה דלא אינטריך דלא יאכל גלי נמי דאף אם נסקל נמי דיניה הכי.

גמ'. יצא פלוגי נקי מנכסיו וכו'. במקור מים חיים (יר"ד סימן צט) כתב להביא ראיה מכאן דאסור לצטל איסורי הנאה מן המורה, דאל"ה הרי יש לו ענה לצטל האיסורי הנאה ברוב היחור, ונמצא שלא יצא נקי מנכסיו, עיי"ש.

*

גמ'. שם. מצוה מכלל, דשור הנסקל לאחר גמר דין אסור בהנאה, ואם שחטו קודם גמר דין מותר בהנאה, ואם רשאי לשחטו לכתחילה, ונפק"מ בזמן הזה דליכא גמר דין דליכא סנהדרין, עיין פתחי תשובה (יר"ד סימן קנ"ג סק"א) בשם שו"ת בית יעקב (סימן ק"ח) דאסור לכתחילה לשחטו, וציד אליהו חולק, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בשמים ראש (סימן שכד) שכתב לדון בדבר חדש, דעבדים אינם בכלל לאו דנצילה, לפי"מ דאמרינן בגיטין (ל"ח ע"ב) אמר רב המקדיש עבדו יצא למירות וכו', דליהוי עס קדוש קאמר, ופירש"י ישראל גמור דכתיב זהו כי עס קדוש אתה, ע"כ, ולפי"ז כיון דנצילה כתיב לא תאכלו כל נצילה וגו' כי עס קדוש אתה, א"כ עבדים שאינם בכלל עס קדוש אינם מוזהרים על לאו דנצילה, עיי"ש.

ועיין להגר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"ב דף קמז ע"א) מ"ש עליו מסוגיא דכאן.

*

גמ'. שם. הקשה הרש"ש אמאי לא אמרינן בשור הנסקל סקילתו זו היא שחיטתו, כמו דחיה לזון ובעריפה. וראיתי להגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בשם השדה (עמוד קד) הביא לתוך בשם החזון איש, דזה לא שייך רק היכא שהמזבח עלינו לעשות, ואם לא יאה עגלה זו ושעיר יטערכו להביא אחר, בזה אמרינן דמזומו שחיטתו, אבל בשור הנסקל, דאדרבה צריך לזכרו מן העולם דהמורה חפזה שלא יהיה כאן, והסקילה היא רק לרעמו, לא שייך לומר זו היא שחיטתו.

*

גמ'. שמעון העמסוני וכו' היה דורש כל אתים שבתורה וכו' עד שבא ר"ע ודרש וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן א) ו"ל: ראשית דברי פי חכם חן, הן מאי קשה טפי איראה מההבז שפירש החכם על זאת, ומטיבותא דמר אמייא דלא דמו כלל, גבי אהבה כתיב זהו ככל ישראל ואהבת לרעך כמוך [ויקרא י"ט י"ח], ומהו הריבוי את דמרבינן ח"ת, צ"ל חיה יחיה ואהבה עזה להדבק בהן ולאהוב אותן כנפש, כאשר התפאר החסיד [שבת קי"ט, א'] חיתי לי כי אתה דינא דנורא מרבין לקמן לא מנחנ' רישא אבי קדיא עד דמהפיכנא בזכותיה, וכן ההוא מאן דהו דאמר פסלינא ליה לנורא מרבין לדינא דרחמינא ליה כנפשא, ואין אדם רואה חובה לעמנו [שבת קי"ט, א'], ולכי האי גוונא אתא קרא להוסיף בהן אהבה על שאר בני ברית, ואפי' הכי אין שכרו גדול כמאן דרחים מרבין

ומיתרצא נמי מאי דהקשה ח"ל: תו צ"ע דמאי פריך טעמא דכתב ובעל השור נקי ולשני כמו שתי הגמ' ענמה בקידו' דף כ"ו ו"ל ה"מ דמלא יאכל נפקי אכילה והנאה אלא היכא דאיסור אכילה נפקא מקרא גופיה אבל הכא איסור אכילה נפק' מסקול יסקל ואין צריך למלת לא יאכל ולכן לא אחי לא יאכל להנאה דליכחזב צפי' לא יהנה דאכיל' כזר נודע מסקול יסקל עכ"ל.

ול"כ"ב דאף אכילה גופה לא שמעינן אלא מלא יאכל ולא מסקול יסקל דאי מהתם לא משמע אלא אם נסקל ונעשה נבלה.

עוד הקשה מהר"ש אלגזי, במאי דפירש"י וקשיא לחזקיה וכו' ש לר"א כתב דנשלמא לר"א ק' דכיון דמנצלה אשמעי' דהיכא דכתיב אכילה בקרא אף הנאה במשמע א"כ הכא אמאי קא מפקי מבעל השור נקי אלא לחזקיה מאי קשיא אימא טעמיה דחזקיה דהיכא דכתיב לא יאכל אף הנאה במשמע מהכא דכתיב לא יאכל וקאסר אף הנאה מדכתיב ובעל השור נקי גלי על לא יאכל דאף הנאה נמי במשמע עכ"ל.

והעיר עליו בעוד יוסף חי: ותמהני אם נעלם מעיניו מ"ש בש"ס לקמן דטעמיה דחזקיה דלא יאכל אף הנאה נמי במשמע משרים דכתיב לא יאכל ואינטרין למשרי בהנאה מדכתיב לכס קילוף דהיכא דכתיב לא יאכל אף הנאה במשמע ואי כוונת הרב למפרך למאי דס"ד מעיקר' דלא ידעינן דטעמיה דחזקיה משרים א"כ גבי שרי' נפרוך מאי פריך נימא דטעמיה דחזקיה מדאנטרין למשרי בהנאה מדכתיב לכס אלא עכ"ל דהתם אסיק אדעתיה אלא דקאזיל ומפרש ה"י נימא הכי. עיי"ש מה שהאריך עוד לפלפל בדבריו.

*

גמ'. מביד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמור וכו'. עיין ספר החינוך (מנחה נצ) באיסור אכילת שור הנסקל, ו"ל: שלא נאכל בשר שור הנסקל, אפילו נשחט כראוי, מכיון שנגמר דינו בשור אסור, כן מפורש במכילתא [באן], שנאמר ולא יאכל את בשרו, ולא דוקא שור אלא אף כל המזיקין בהמה חיה ועוף, אלא שידבר ברגלי.

בישרשי המנחה, כדי להסכים דעתנו שכל מי שצאה תקלה על ידו מרוחק ונמאס עם אלהים ועם אנשים, ואפילו שוגג כמו הבהמה שאין לה דעת, וכל שכן מזיד. ובתתנו דעתנו על דבר זה יביאנו להזהר הרבה בכל מעשיו עד שלא תא תקלה מתחת ידינו לעולם.

מודיני המנחה, מה שביארו זכרונם לברכה שצין חס צין מועד נסקל על כל בריה שממית, צין איש או אשה או קטן או עבד, ושצין גומרין דינו אלא בפני בעליהם או יש לו בעלים, וכן מה שאמרו שיש לדין הרבה שהשור ממית ואינו נסקל, ויתר פריטיה, מצוה אסור בשור זכרים ונקבות, ובאצל ישראל דוקא נהוג דין שור הנסקל על פי סמוכין, וצדית דין של כ"ג.

ועובר עליה ואכל כית מנשרו במזיד, לוקה. ע"כ.

*

דהוי איהו גופיה נוצרצא מרבנן, וטעמא כדפי' לעיל וכדחילק בסמ"ק [סוף ס' ד']².

אב"ל את ה' אלהיך תירא, וזה נתקשה החכם ע"ה לפי שהוא [רחוק] מן הדעת לרבות יראת בשר ודם על חזירו, וקרא כתיב האומי לא תיראו וגו' [ירמי' ה' כ"ב] וכתיב ה' לי לא אירא וגו' [מהלים ק"ח ו']. ובאלה, הכל גלוי כמה וכמה מקראות שמורות שאין ליראה מבשר ודם בלתי מהשי"ת לבדו. והיה נראה בעיני החכם ז"ל אם היה מרצה שום דבר ח"ו מיחזי כב' רשויות, ופן יעשוהו ע"ו ח"ו כיון שציומה מורה לירא אותו, ועל כן פירש ורצה לקבל שכל על הפרישה כדי להורות לתלמידים שכולם לאו דווקא כדי שלא יעמיקו ח"ו ויבואו לירי מכשול. ואף על גב דכתיב איש אמו ואביו תיראו [ויקרא יט ג], הא הקש' התו' [יצמות ו', ב' ד"ה יכול] מאי שנא דקמתמה טפי אמורא מקדש מאמורא דאב ואם, דגבי מקדש תניא יכול יתיירא וכו', ותיירו: דגבי אביו פשיטא שלא ישחחיה לו לשם אלהות, אבל גבי מקדש אינטריק דהוי דבר שבקדושה. ולחירוק זה הכי נמי ת"ח הוה דבר שבקדושה ממחמת דברי מורה שכלבצם כדדרשין [תגיגה כו', א] ק"ו ת"ח שכל גופו אש כו', וכן האי נוצרצא מרבנן דמרתת, אורייתא הוא דמרתתא ליה [תענית ד, א], וכן מצינו גבי מעשים משונים שעשו בתפלתם וכשהיו דורשים נשרפו ע"י השדה ועוף הפורח ופי' המוס' [סוכה כ"ח, א] ד"ה כל ותגיגה ט"ו, א' ד"ה שוצין שהדברים שמחים כיום נתינה באש, וכל זה מורה דת"ח הוה דבר שבקדושה, וכיון דמיעוט קרא גבי מקדש דאין לירא מפניו והבא ליכא מיעוט אש כן אמו למטעני. ולא דמי לאב ואם דכל אדם יש לו אב ואם ורוב העולם עמי הארץ ופשיטא שלא יעביטו קאמר, דמאיזה טעם יעשו אלהות. אבל ת"ח לא הוצרך לומר שלא יעביטו דבלאו הכי ידעין זה כדדרשין בתלך [סנהדרין ק"ו, א] כל החולק על רבו וכו', כל המהרהר אחר רבו כו' וטובא דתיבתא חסם, ואם בא לרבות [ת"ח שאינו] רבו ז"ל שאינו גדול ממנו, דאי גדול אע"פ שלא למד ממנו יש לו דין רבו כדפי' התו' גבי שמואל שרצה עלי להענישו על שהורה בפני רבו אף על גב שלא למד לפניו שהרי עתה הביאנוהו עליו, ע"ש פרק אין עומדין [ברכות ל"א, ב' ד"ה מורה, ועיין תה"ד ס' קל"ח], ואם כן לריק לרבות שקול, ומה סברא היא זו שיראה אותו והואיל וגדול כמותו [אע"פ שאינו גדול ממנו], אלא על כרחיק גדול ממנו, ולהכי לא לריק קרא כדפי'. ואם כן תירוק שמי של התו' [יצמות ו', ב' ד"ה יכול] שחילקו גבי מקדש, דגבי אב ואם שייך מורא שלא יעביטו, גבי מקדש מואל בדווקא, נמי ניחא.

ורבי עקיבא ע"ה בא וחדש לרבות ת"ח ואין לריק מיעוט כמו מקדש כיון דכתיב גבי השם, שמע מינה שמורא הקב"ה

למעלה ממורא בשר ודם, ואת טפל הוא, והוא כאלו כתוב אני [וי], מורא למעט ממורא, וכן דרשין את בשרו הטפל לבשרו וזהו שער [סוכה ו' א'] וכו', ה"כ את טפל הוא. ואינטריק נמי ליראה ממנו, ואפילו היכא דליכא כעס כגון אב"י כי הוה אזיל מקמי דרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דשפיך כרעיה דמא [יומא נ"ג, א'], אף על גב דרב יוסף סגי נהור הוה, וכן כי חזא לאודנא דחמרי' דרב יוסף [קידושין ל"ג, א'], וכה"ג טובא שמצינו שהיו יראים אותם בלב. וכן כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו [נוטפות מר תכונתו] כו', ומוקי ליה בתלמיד. וכן רבי עקיבא שאמר תמימי אש יוציא שנה אההוא מאן דהו דלצהבו פניו על שהשיב את הזקן רבי טרפון [מנחות ס"ח, ב']. וכן מוכח הלשון דקאמר בא רבי עקיבא ולמד כו', ולא אמר ודרש כו',³ כלומר גם הם ראו לדרוש אלא רבי עקיבא למד להם וחילק דלא קשה מידי. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן קסה) נשאל כמה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות ממרים פ"ו [ה"ד] ו"ל, והאז שהיה תלמיד בנו אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד בפני אביו אע"פ שהוא תלמידו. וקשיא ליה דתרווייהו איבעיא לן בפ"ק דקדושין [ל"ג ע"ב] ולא איפשיטא, ואי אזלינן לחומרא ניזיל בתרווייהו, ואי לקולא נמי.

והשיב: איברא דהכי פסקו רוב הפוסקים [עיין ברא"ש קדושין פ"א סימן נ"ז ובשו"ע י"ד סימן ר"מ סעיף ז'] דכיון דלא איפשיטא וספיקא דאורייתא הוא אזלינן לחומרא, הילכך הבן קאים מקמיה אביו משום כבוד אביו, והאב קאים מקמי בנו מפני שהוא רבו, אבל הרב ז"ל פסק דחדא לחומרא וחדא לקולא, כיבוד אב ואם הוי מדאורייתא ומשום הכי ספיקא לחומרא, אבל כבוד הרב אחיה ליה מדרשה דחכמים דכתיב את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, והוי מדרבנן ולפיכך אזלינן בה לקולא כדאמרין בכל דוכתא ספיקא דאורייתא לחומרא [בבב"א ג' ע"ב] ודרבנן לקולא [בבבב"א ל"ד ע"א]. ע"כ.

וע"ע מש"כ הרדב"ז בפירושו שעל הרמב"ם הל' ממרים (פ"ו ה"ד), ובסוף משנה שם.

*

גמ'. שם. עיין קדושת לוי (פ' חיי שדה) ושו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סימן ס). ועיין דבר נכון מאוד בקונטרס שב דנחמא להגאון ר' יוסף ענגיל (אות ג). וע"ע מ"ש החזון איש בספר אמונה ונצחון (פ"ג אות כב).

*

גמ' כיון שהגיע לאת ה"א תירא פירש וכו'. עיין שו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן פב) שמביא מבאן, שאין גנאי לחכם כשהוא חוזר משגיאה, וז"ל שם: ואשר נאמר לפני שנתחיל להשיב על עקרי שאלותיהם ש"ה הוא שהעוסקים

² וז"ל: קשה אחרי שפירש לעיל שמעלת האהבה תיראה על מעלת היראה גבי הקב"ה למה לא פירשו גבי חכמים שכר האהבה גדול משכר היראה. ואמר מורי הר"ר יצחק מקורביל שאהבת חכמים נזכרת במקרא בלא חכמה שכל אדם מישאל מוזהר לאהוב חבירו אפילו בלא חכמה דכתיב ואהבת לרעך כמוך, אבל ביראה אין אדם מוזהר כי אם לירא תלמידי חכמים, וא"כ שכר אהבתם אינה גדולה משכר יראתם.

³ בב"ק מ"א, ב', קידושין נ"ז, א' ובכורות ו', ב' הגרסא כדבריו, אבל כאן בסוגיין הגרסא שדרש.

הע"ה" או העה"צ זה רוב עבודת אנשי העולם וכמה נדיקים וטובים עובדים מחמת יראה כזה אך זה אינה עיקרית כי העיקור בגין דליהו רב ושלטן והיא יראת רוממותו וגדולתו ית"ש אשר לא ישיגוהו אנשי העולם רובם ככלם אם לא יראו מעושו ולא ישיגו זה לא יעזבוהו והנה היראה מת"ח אינו מעושו כי צמה כמו גדול רק מחמת רוממותו וכי הוא ראוי לכך כי חכמת אלקי' בקרבנו והנה אם נרבה מקרא את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח מסתמא היראות שוים כי היכי דיראת ת"ח היא יראת התרוממותו ה"נ יראת הצורה ית"ש ולא רבים יחכמו לירא כך ועצבו יראתם העושה יקודמת כי ימאסו בה ואל יראת הרוממות לא יגיעו ע"כ הסמיר הדבר ופירש דלא ליפוק מני' חורבא כמו שנשלו תלמידי אנטונינוס איש סוכו כידוע אמנם ר"ע שצא והיה ע"ה גדול ושוגא חכמים ועלה למדרגה כ"כ גדולה א"כ ממנו יראו ולא יתיאשו עוד אם לא הגיעו עתה ליראה האמיתית ולא יעצבו עבודתם את ה' בשביל זה וילכו בהדרגה עד שיגיעו וילמדו ק"ו מר"ע והוא היה לאות ומופת לכל עבדי ה' ע"כ הוא דרש ברבים לרבות ת"ח על הכוונה הנ"ל.

*

גמ'. שם. צעיר קעמפנא בזמן הגאון בעל מעון הצרכות, בא לשם חזן אחד, ושמו "שמעון", והיה קל שבקלים, ושלח בראונו קיבלו אותו לחזן. ושלח את הגאון ר' יוסף הנדיק מפחונא דתם מה לעשות, והשיב לו בזה"ל: שמעון זה דורש כל אחין שמורה, את החזיר, ואת הארנבת, ואת הנבילה, כיון שהגיע לאח ה' אלהיך תירא פירש... ור' יוסף הנדיק יעלו, מוטב להעמיד כלם בזהל, ובלבד שלא ירבה מחלוקת בישראל. מה עשה הרב, קירב אותו, וכשבא אללו כיבדו ציין שרק, ועשה שיכור, ועשה שערוריות בשוק, ונמאס אלל בני העיר, וגירשו אותו. (גן יוסף אורח חננד).

*

גמ'. בשם שקבצתי שכר ע"ה הדררישה. פי' שקבל שכרו צמה שדרש את ה' וזה לדרוש גם השני וצרכות השני וזה לשלשי וכן כלם כי שכר מזה מזה וצרכות האחרון שדרש וזה לפרוש מאת ה' שלא נכשל לרבות הדומה לה' ח"ו ומסתמא יקבל שכר על הפרישה מזה אחרת כמותה. (חת"ס).

*

גמ'. עד שבא ר"ע ודרש. עיין שושנים לדוד (פ"ט מ"ו) ולכן כתיב בלשון זה, משום דר"ע לא למד תורה בקטנותו, ואח"כ למד ולימד, והוה עד שצא ר"ע ודרש וכו'.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת פרי יתחק (ח"א סימן ג) אם החכם צענמו אסור לזלזל בכבודו.

*

גמ'. שם. עיין להחיד"א בבבלי יוסף (אורח חיים סימן תעב ס"ק ה) בזה.

*

גמ'. שם. עיין בעל הטורים (ואתחנן ו, יג) "תירא" בגימ' תלמידי חכמים. וכ"כ הרוקח עה"ת (עקב י, ב).

במחקר בשאלות ההלכה ובעיון צעניי הדת נר"ך שמהיה כונת כל אחד מהם להגיע אל האמת ולחור מהפכה ולא נחמון הסברה שצאה להם והדעה שעלתה במחשבתם. כי זהו מעשה אנשי הדת שהם עוסקים בחורה לשמה, כלומר בקשת האמת, לא בקשת הנחמון. ואין גנאי נדבק בחכם כשהוא חוזר משגיאה שנקרחה לו או מטעות בדבר שהאמת נעלמה ממנו, אדרבה הוא מקבל שכר מן האל יתעלה על חזירתו מטעותו כשנתברר לו שטעה, כשם שהוא מקבל שכר על החזיקו צאמת שההקיש מורה על אמתותה.

ודבר זה מוצא מהנהגות גדולי חכמי ישראל ז"ל שנכתבו קורותיהם למען יקחו אנשי הדת מוסר מנועם הנהגותיהם. נזכר בתלמוד ששמעון העמסוני ע"ה היה דורש כל אחים שבתורה עד שצא אלל את י"י אלהיך תירא פירש, אמרו לו תלמידיו רבינו כל אחים שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני מקבל שכר על הפרישה עד שצא ר' עקיבא ולימד וכו'.

וא"ל יחשב אחד מחכמי ישראל שדבק בו גנאי כשהוא חוזר מנסרה שנתברר שהיא בטלה, אלל הגנאי הוא צאמת אלל חכמי האמת להחזיק בטעות ולחלוק על האמת אחרי שנגלתה.

ול"ב אני אומר שכל אחד מצעלי פלוגתא הללו ש"צ שצאו אלינו אגרותיהם ושאלותיהם נר"ך שישו אל האמת ויעזב את הפכה ויבקש בפסקיו את הדין ויניח את הפכו, ומה שנוגע להטקדוק הרי פשוט אלל אנשי היושר שהחזיק צמה שחשב לאמת עד שנתברר בראיות שהוא בטל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת פנים מאירות (חלק ב סימן לה) ח"ל: מה דלימא צב"ק דף מ"א ע"ב שמעון העמסוני ואמרי ליה נחמיה העמסוני היה דורש כל האחין שבתורה כיון שהגיע לאח ה' אלקיך תירא פירש כו', והקשה מהרש"א צח"א וגם הת"ח והרי"ף פינטי למה לא פירש מקודם שהגיע לואהבת אל ה' אלקיך, וכל אחד רואה ליישב קושיא זו.

אב"ל לפי ע"ד נראה דאין מקום לקושיא זו דהא התוס' הקשו שם צד"ה כיון שהגיע לאח ה' אלקיך תירא פירש אע"ג דפ"ק דקדושין דרוש ואמר איש אביו ואמו תיראו השוה הכתוב מורא אז ואם למורא שמים לא היו ינחא ליה למדרשין לאוקמי בעשה ימירה ולפ"ז ינחא גבי ואהבת את ה' אלקיך לא פירש דסבר דאחי לרבות אהבת אז ואם משום דהוקש כבודם לכבוד המקום ולא נאמר אהבה גבי אז ואם ודרשין מאת דכתיב גבי ואהבת את ה' אלקיך אלל גבי את ה' אלקיך תירא קשיא ל"י דהא מורא גבי אז ואם נאמר צדיא ולא ינחא ליה לאוקמי בעשה ימירה ולכן פי' וק"ל. ע"כ.

והדחת"ם בחידושיו כתב לתרץ קושיא הנ"ל, ח"ל: מקשי' העולם מדוע לא פירש בואהבת את ה' אלקיך. גם יל"ד, בלשון פירש משמע שהיה יודע לדרוש רק שפירש ולא רצה לגלות הדבר, ונלע"ד דודאי ידע ואהבת את ה' אלקיך לרבות ת"ח את ה' הטפל לה' והם הת"ח בל"ס אך צאת ה' אלקיך תירא לא רצה לגלות דרש זה דהנה אית יראה יראת עושי

*

גמ'. שם. בשו"ת חסם סופר (יו"ד סימן רסג) כתב דמחלוקת ת"ק ואחרים (בפרק שבוועת העדות) אי איתא הנטפל להשם אינו נמחק, תליא בפלוגמא דכאן אי דרש"י איתין או לא, דהרי כתיב ואזדהם את שמם מן המקום ההוא ומה ילפי' מ"ע לאדד ולמחוק שם ע"ז, ואית' את לרבות הטפל לשמם של ע"ז, וא"כ אות הנטפל לע"ז מאחריז איכא מצות עשה למחוק, וע"ז קאי הלוא לא תעשון כן לה' אלקיכם למחוק השם ולא הנטפל לו, ות"ק לא דרש את א"כ אין מנ"י במחיקת נטפל לשם ע"ז ולא ללא במחיקת נטפל לשם הקדוש. ע"י"ש.

*

גמ'. שם. בספר קול אליהו (פ' תולדות) הוצא לפרש הפסוק (כה, כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה', על פי מה דאיתא כאן, שמעון העמסוני היה דורש כל איתן שצמורה כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש וכו' עד שצא ר' עקיבא ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, והנה רש"י ז"ל (שם) פירש ויתרוצצו הבנים בקרבה כשהיתה עוצרת על פתחי ע"ז היה עשו מפרסם ללאת, וכשהיתה עוצרת על פתחי שם ועצר היה יעקב רואה ללאת. והנה רבקה לא היתה יודעת שהם שני עוזרים והיתה סוצרת שהוא עוצר אחד א"כ היה מקום להרהר ח"ו שיש שתי רשויות כיון שהוא עוצר אחד ויש שני הפכים בטוא אחד ועל כן הרהרה ותאמר א"כ למה זה אנכי, ר"ל מה שכחצו בעשרת הדברות אנכי ה' אלקיך שהוא נגד מה שאירע לה ברצ"ה זו לכן ותלך לדרוש את ה' ר"ל לדרוש הפסוק את ה' אלקיך תירא, ויאמר ה' לה שני גוים צטונך אחד נדיק ואחד רשע, ואל יעלה על דעתך כלל שיש ח"ו שתי רשויות.

*

גמ'. ודרי ער"ה דרחמנא אמר ער"ים לא יאכל וכו'. עיין בשו"ת בנין ציון (סימן קא) אם מותר ליתן ערלה וכלאי כרס האסורים בהנאה לפני כלבים ועופות של הפקר שאינו נהנה בהם. **ובורתא:** אמרינן בל"ח (פי' תמ"ח) אסור להאכיל חמנו בפסח אפילו לבהמת אחרים או של הפקר, וכתב המג"א הטעם דמהנה הוא לבהמה ע"ש, לפ"ז גם בערלה וכלאי הכרס אסור.

אב"ל דברי המג"א ז"ע דמה צדק דמהנה לבהמה כיון שהוא אינו נהנה, אבל באמת דין זה אחי מהירושלמי כדאיתא בטור וירושלמי יליף מלא יאכל חמץ ציורי לא יאכל לבהמת הפקר ונראה דדרש לשון נפעל לא יאכל על ידך ולא מצעי' לר' אב"ו דפסק הרמב"ם כוותי' דמיותר לשון לא יאכל דגם לא יאכל בחולם משמע אסור הנאה אלא אפי' לחוקי' א"ש דכל זה בכלל דרשת חוקי' לא יחא צו היתר אכילה וכיון דעכ"פ נראה צפי' מהירושלמי דמלשון לא יאכל דרש כן א"כ בערלה וכו"כ דלא כתיב לא יאכל יהי' מותר ליתן לכלב של הפקר כיון דלא נהנה. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

וע"ע בסימן שלאחריו (סימן קב), שהרצ השואל תפס עליו מכמה טעמים, וזה יא' ראשונה: מה שעלה על דעתו

לחלק בין שריפת חמץ לערלה וכו", הואיל בחמץ כתיב לא יאכל ולא כן בערלה וכו", זאת פליאה נשגבה צעני הלא בערלה כתיב ג"כ צפי' קדושים יהי' לכם ערלים לא יאכל.

וע"ז השיב: מה שהשיג מעכ"ת נ"י על דברי שחלקתי בין חמץ לערלה וכו", שהירושלמי יליף אסור כלבים של הפקר בחמץ מלא יאכל מה שלא שייך בערלה וכו", שהרי בערלה כתיב ג"כ לא יאכל ציורי, נדק בדבריו! ואגב ריהטא לא ביארתי דעתי כראוי, דזה לשון הירושלמי הביא הטור לא יאכל חמץ אפילו לכלבים מה אין קיימין אם לכלבו היינו אסור הנאה אלא כי אין קיימין אפילו לכלב אחרים זאת אומרת שאסור להאכילן לבהמת הפקר ופי' המפרש היינו אסור הנאה דשמעינן מלא תאכל חמץ אלא כי אנטריך קרא דלא יאכל חמץ לאסור להאכיל אפילו לכלבים אחרים עכ"ל הרי מבואר בהירושלמי דרך אם כבר ידעינן אסור הנאה ממקום אחר או מוקמינן לא יאכל לכלבים של הפקר אף שאינו נהנה.

ול"א בלמד מהירושלמי אלא גם מש"ס שלנו יש להוכיח כן דמלא יאכל לצד בלא שבכר ידענו אסור הנאה ממקום אחר ליכא למילף כלבים של הפקר שהרי צב"ק (דף מ"א) אהא דמקשה שם אימא לא יאכל את בשרו קאי אהיכא דסקלי מייסקל שאסור בהנאה מתוך א"כ לכחוצ קרא לא יהנה ע"ש ולכאורה מאי משני דלמא לכך כתיב לא יאכל ולא כתיב לא יהנה לאסור אפילו ליתן לכלבים של הפקר שאינו נהנה אע"כ דהיכי דליכא יתורא גם מלא יאכל לא יליפינן רק הנאה ולא כלבים של הפקר וזהו מה שכחצתי דבערלה וכו"כ לא כתיב לא יאכל לאסור כלבים של הפקר כמו גבי חמץ דצב"כ לא כתיב לא יאכל כלל ובערלה לא מיותר דנריך לגופא ואין להשיב שהרי גם בערלה כבר שמענו אסור הנאה בלאו לא יאכל כדאמרינן בפסחים (דף כ"ב) מניין שלא יהנה וכו' ת"ל וערלתם וכו' ע"ש, דזה אינו דהא נריך לא יאכל ללאו למלקות, דמועילתם ליכא רק עשה.

ול"א מצעי' לשיטת התוספ' דלוקין על הנאה כמו שהוכיח המשנה למלך בזה יסודי התורה (פ' ה') אלא אפילו לשיטת הרמב"ם דאין לוקין על הנאה כמו שכתב ה' מאכלות אסורות (פ' ה') מכ"מ נריך לא יאכל למלקות דאכילה.

וגם אין לומר דכיון דפסק הרמב"ם כר' אב"ו (שם) דגם לא יאכל משמע אסור הנאה א"כ זה גופא חשיב יתורא מה דכתיב לא יאכל ציורי ולא בחולם דזה אינו דאף דהגמרא בפסחים (דף כ"ג) פריך כזה דלחוקי' לכחוצ לא יאכל גבי שרצים ולא צעי' לכס היינו דוקא משום דלא לא צעי' לכס אצל בלא זה לא חשיב יתורא מה דכתיב ציורי ולא בחולם מדע דאל"כ כי משני לחוקי' טעמא ידי נמי מהכא אכתי יקשה לר' אב"ו למה כתיב ציורי ולא בחולם וכן יקשה לר"א גבי שור הנסקל למה כתיב לא יאכל ציורי ולא בחולם דאין לומר דבאמת גם בשור הנסקל אחי לאסור כלבים של הפקר דהרי לפ"ז יקשה מה שהערנו לעיל איך משני לכחוצ קרא לא יהנה הא בלא"ה צ"ל דאחי לאסור נחיתה לכלבים ש"ה אע"כ דזה לא חשיב יתור לר' אב"ו וכש"כ לחוקי' דלדידי' נריך לאסור הנאה ולכן גבי ערלה ליכא יתורא אשר על כן

גמ'. 'שם. עיין בשו"ת הר נבי (או"ח ב סימן קי) צענין אחרוני ערלה שטייעמס היתה למנוה בלנד, ומ"ש מסוגיין.

*

תוס' ד"ה ואבר מן החי. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן נד) ד"ה אכן עוד, ושם (חלק ז סימן קסו).

*

תוס' שם. עיין בש"ס קידושין (ל"ט ע"א) רב אחי ורבה בר רב חנן מספקו ספוקי להדדי [ערלה בחוץ לארץ]. וכחצ באגודת אוזב (סוגיא חדש אות כ"ז) נלע"ד שאינו מותר לספק רק ראובן לשמעון. אבל בשל ראובן אסור כיון דראובן יודע שהיה ערלה אסור לו בהנאה ומה שנותן לחבירו הוה הנאה אצלו. אכן קשה דהא תוס' כתבו בפסחים, דכיון דמשמכר באיסור הנאה אסור אפי' להושיט איסור הנאה לנכרי בחנם אסור דמה שמחזיק לו הנכרי טובה הוה כמשמכר א"כ אפי' לספק לשמעון בשל שמעון הו' אסור משום הנאה דמה שמעון מחזיק לו טובה משום שהוא מספק לו הוה הנאה לראובן וכו'.

ושם בטערת אוזב (אות י"ג) הובא בשם הגאון בעל אבני נזר, ששמע לתוך דהא קי"ל אפשר ולא קמכוון שרי כההוא דמוכרי כסות אע"ג דאפשר למיעבד כנועין ע"י לקמן (דף כ"ז). א"כ מה הקשה בגמ' דהא דאסור להושיט אבר מן החי לזן נח משום לפי עור חיפוק ל"י משום איסור הנאה והא נפ"מ בכהאי גוונא שאין מכוון להחזיק טובה והוה אפשר ולא קמכוון. וזריך לומר דהא דאסור ליתן לגוי מתנת חנם משום לאו דלא תחנם אך היכא שמכוון לטובה עצמו שרי וליכא בכהאי גוונא לא תחנם כמו שכתב הרשב"א (גיטין ל"ח) גבי משחרר עבדו. ועל כן שפיר פריך בגמ' דממנ"פ אי לא קמכוון להחזיק טובה אם כן איכא לא תחנם. ואי מכוון להנאת טובה א"כ שוב איכא איסור הנאה. וממה נפשך אסור אף בלי טעמא דלפני עור. וכל זה התם בזמן נח דאיכא לא תחנם אצל הכא במספקין להדדי דמייירי לישראל חבירו שפיר מותר לספק כשאינו מכוון להחזיק טובה מחבירו דהוה אפשר ולא קמכוון והכא לא שייך לא תחנם. ואחי שפיר עי"ש. ושו"ת אבני נזר (חלק ח"מ סימן קפד).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שריד אש (חלק ב סימן נז אות ו) מ"ש בציאור דברי תוס', וכע"ז כתב בפני יהושע כאן.

*

תוס' ד"ה מניין שלא יצבע. עיין בשו"ת באר יתחק (חלק יו"ד סימן לא ענף ה).

*

תוס' ד"ה לכה. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן א) בתשובה לזן המחבר.

דף כג ע"א

גמ'. ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט. עיין הליכות עולם (שער ד פ"ד) ציאור הטעם וגדר צוה.

נלפענ"ד נכון מה שכתבתי דדוקא גבי חמץ דמיותר לא יאכל דרשין מני' כלבים של הפקר משא"כ גבי ערלה וכ"כ.

ובתוך הדברים האלה נחזר לי למה גדולי הפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הביאו דין דהירושלמי דאסור ליתן חמץ לכלבים של הפקר ורש"י כתב צפי' נגד הירושלמי שיותר ליתן חמץ לכלבים של הפקר כמו שכתבתי למעלה וטעמם נ"ל כיון שלפי המבואר לא יליף הירושלמי כן רק מיתורא דלאו דלא יאכל חמץ וזהו לכאורה דלא כהש"ם דילן דפסחים (דף כ"ח) מנכרינן לר' יהודה תלתא קראי אלפני זמנו ומוך זמנו ולאחר זמנו ולר"ש דלא דרש להכי דרש לא יאכל חמץ לכדר' יוסי הגלילי ע"ש וא"כ לנ"ע לא יאכל לא מיתור לכלבים של הפקר וכן ראיתי בפני יהושע בפירושו שם (דף כ"א) שכתב ג"כ דמ"ד דירושלמי דילף מלא יאכל דמיותר לדידי' לגמרי ע"כ לא ס"ל כר' יהודה ע"ש ולא ידעתי למה לא העיר דגם כריה"ג לא ס"ל ע"פ ש"ס שלנו. וכיון דלפ"ז הש"ס שלנו חולק על הירושלמי פסקו כש"ס שלנו והשמיטו הדין של הירושלמי וכש"כ דא"ש להרי"ף והרא"ש דפסקו כחוקי' וא"כ צריך לא יאכל לא"ה ולא ידעתי למה הביאוהו הגהת אשרי והטוש"ע.

ודברי הג"א בשם הגהת מיימוני בלא"ה תמוהין לי שכתב ריב"ק ה' אוסר להשליך חמץ במקום הפקר דחיון בתמורה כל הני איסורי הנאה מנריך להו קבורה ומיימי ראי' מירושלמי לא יאכל חמץ אפילו לכלבים במה אכן קיימין אי לכלבו היינו הנאה אלא אפילו לכלבים אחרים עכ"ל והנה פתח באיסור להשליך במקום הפקר מטעם דאמרינן בתמורה דכל א"ה מנריך קבורה דזהו מטעם שמה יבא לאכול ולפ"ז לא שייך זה רק במשליכו במקום הפקר והולך לו אבל באוכל הכלב לפניו לא שייך איסור שהרי זה עדיף מקבורה ואין מיימי על זה מירושלמי שהרי לדברי הירושלמי אפילו להאכיל לכלבים אסור מטעם דרשה דלא יאכל ונ"ל דהוא מפרש להירושלמי דמלא יאכל קדריש שלא ישליך לפני כלבים של הפקר וילך לו שמה ימנאנו אחר ויבא לידי אכילה ולפ"ז אם עומד אצלו עד שיאכל באמת מותר ואפשר דגם רש"י ס"ל כן ולכן התיר להאכיל חמץ לכלבים של הפקר אכן מדברי טוש"ע לא משמע כן אלא דאפילו באוכלין לפניו אסור.

ודיוצא מזה דעכ"פ לכל השיטות בערלה וכ"כ דליכא יתורא דלא יאכל לאסור כלבים של הפקר מותר להאכילם רק בתנאי שיעמוד אצלם עד שיאכלו. ולפ"ז גם בצער וחלז יהי הדין כן אלא שראיתי בשו"ת תשנ"ץ חלק ג' סי' רצ"ג שאוסר ליתן כל איסורי הנאה לכלבים ש"ה וכן באסור והיתר כלל כ"א הי"צ הביאו הט"ז סי' ז"ד אוסר ליתן צער בתלז לכלבים ש"ה ולא ידעתי למה כי נלפענ"ד בכל איסורי הנאה חוץ מחמץ לכל השיטות יהי' מותר ליתן לפני כלבים של הפקר כשיאכלו לפניו. ע"כ. עי"ש עוד. ושם (סימן קג).

וע"ע בשו"ת מהרי"ל (סימן קסא), ובגליוני הש"ס על הגמ' והרי אבר מן החי.

*

*

גמ'. ודרי תרומה דרחמנא אמר וכו'. בשו"מ שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן מא) כותב: וזכר הפלפול אמרתי עפ"מ שדשתי בהא דפריך בפסחים, והרי תרומה וכו' ומנן מערבין לניזר ציין ולישראל בתרומה, ורש"י פירש שם משום דמני למשול, ובמהרש"א הקשה דזה דוקא לסומכוס אבל לרבנן הטעם פשוט משום דחוי לאחר וכמ"ש התוס'. ואמרתי בזה עפ"מ ש"ה התוס' דהקושיא קאי למ"ד דמערבין לדבר הרשות דאל"כ מנזר לאו להנות נמנו. ואמרתי בזה עפ"מ ש"ה הנו"כ מהד"מ חיו"ד סי' קנ"ד בטעם דאמי ליד גזר דלא מני לשאול משום דהדבר ספק אי באמת מתחבר ולכן נ"ו שהוא צידו נאמן דהוא מוחזק משא"כ בבא ליד גזר.

ולפ"ז הכי מקשה כיון דאסור בהנאה וא"כ לשיטת הפוסקים דא"ה אין לו צעלים א"כ שוב לא מני לשאול אף כשהוא צידו ולכן הולך לפרש דהקושיא קאי למ"ד הטעם דמני למתשל. **ובזה** ישבתי לנכון מ"ש בשם ספר שמחת הרגל דלמה מקשה תחלה מתרומה ואח"כ מניזר והרי המשנה אמרה קודם מערבין לניזר ציין ולישראל בתרומה והו"ל להקשות כסדר המשנה ולפמ"ש א"ש דתחלה רנה להקשות אף למ"ד דאין מערבין רק לדבר מנזר דכן הוא האמת ואח"כ מקשה למ"ד דמערבין לרשות. וזה מיוסד קישור דברי התוס'.

ואמ"ו הגאון כתב הקישור הוא כך דזה יותר קושיא על רש"י דהנה מה דמני לאחשולי הוא משום דלא גזרו על שבות צין השמשות והפוסקים כתבו דזה דוקא לדבר מנזר וע"ז כתבו דהקושיא כאן מוכרח להיות אליבא דמ"ד מערבין לדבר הרשות וא"כ קשה על רש"י ודפח"מ. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. ציריעות שלמה (יר"ד סימן סא) הניח בנע"ג סוגיא דכאן, דמאי פריך הש"ס, הא אם תמצא לומר אסור בהנאה לישראל, האין שייך ביה נתינה, והאין שייך לומר טובת הנאה לבעלים, והאין קאמר קרא ואיש את קדשיו לו יהיו וכו'. עיי"ש. [ועיין לקמן ברש"י ד"ה מערבין לניזר, בדברי האחרונים שהקשה כעין קו' זו, ולא ראה שכבר קדמו היריעות שלמה].

ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קטז) השיב על קושייתו, דהא חזינן צירושלמי (פ"ו דדמאי) דגם השתא להאמת דתרומה לזרים מותר בהנאה מקרא תרומתכם שלכם יהיה, מ"מ איכא למ"ד דלבעלים אסור ליקח סלע בטוה"ג. ולא שרי ליה ליהנות בזה כ"א ליתנם לאיזה כהן שהוא רוצה לבד. ואחר מנזר הנתינה דקיים היא דמותר בהנאה לזרים א"כ גם למ"ד מותר ליקח סלע בטוה"ג מקרא את קדשיו לו יהיה הנאה זו דוקא ומשום דקיי"ל טוה"ג אינו ממון, אפילו טוה"ג זו ליקח סלע כפירש רש"י פסחים מ"ו ותוספת ד"מ ו', אבל הנאה אחרת ליהנות מגופה של תרומה קודם הנתינה ודאי אסור לבעל מנזר נתינה, והנאה זו ליקח סלע בטוה"ג וכו' נמי דשרי לדידן וזה להאמת דגלי לן קרא תרומתכם שלכם יהיה אחר נתינה מוקמינן נמי קרא איש את קדשיו לו יהיה כריצ"ח דלוקח סלע

בטוה"ג נמי שרי קודם נתינה אבל אי לאו קרא תרומתכם ודאי תרומה לזרים אסבה"ג לר' אבוחי מלא יאכל קדש וקרא קדשיו לו יהיה וקרא נתינה כתיב ביה הוי מוקמינן רק כאידך מ"ד דאמי שהוא יכול ליתנו לאיזה כהן שירצה ואינו כהפקר אלא מנזר נתינה עלי' וחלי' דעת הבעלים.

ואדרבה עפ"י הני קראי נ"ל עדיפא קשיא קושיית הגמרא בפסחים כ"ג מדאינטרן הני קראי נתינה וגם את קדשיו לו יהיה להחיר לו בו טוה"ג ע"כ דולת זה אסבה"ג אחרת משום זר לא יאכל קדש אף אסבה"ג במשמע וכו' אבוחי ואמאי מערבין בתרומה כנ"ל. ולק"מ. ע"כ. ועיי"ש עוד מה שהשיב לו שנית.

*

גמ'. מערבין לניזר ביין. בשו"מ חסם סופר (קובץ חשבות סימן יג) תמה לשיטת רש"י נזיר (ד' ע"א) דמותר לניזר לקדש על היין, אם כן מאי קא משמע לן מחתימין דמערבין לניזר ציין דאי צעי מיתשיל, תיפוק לי' דחוי לקדוש צי'.

ובתב לתרץ על דרך פלפול, למאן דאמר ביצמות פ' ע"א נעשה סרים למפרע, משכחת לי' צבן י"ג ויום אחד שלא הביא צ' שערות שהדיר עלמנו נזיר וגם אביו הדירו, וכמאן דאמר נזיר כ"ח ע"כ הלכה היא נזיר, נמצא שהוא נזיר ממנה נפשו, אי גדול הוא הוי נזיר מפני נדרו, ואי קטן הוא הרי אביו הדירו גם כן, ובקידוש ספק אי מתחייב, אולי יציא צ' שערות קודם כ' שנה ויהי' קטן למפרע ולא מתחייב בקדוש, וניירותו דאורייתא מפני נדר אביו, ומכל מקום צריך עירוב אולי יהי' סרים למפרע והי' גדול באותה שעה ואז יהי' נזירותו גם כן מפני נדר עלמנו, ואמי שפיר דקא משמע לן אפילו הכי מערבין משום דמתשיל על נזירת עלמנו, ואי משום נזירות אביו, לא אכפת לן, שאם יהי' קטן לא צעי עירוב.

ויסיים: כן אמרתי בפלפול והארכתי, אמנם למאן דאמר קטן הי' באותה שעה וכן למאן דאמר האב המדיר בנו נזיר, מדרבנן בעלמא הוא לחנכו במנזר, קשה כנ"ל. ע"כ.

*

ועיין במילואים שם נדפס מכתב הג"ר אברהם סג"ל צינגא, שאליי שלח החת"מ מכתב הנ"ל, והוסף להקשות: דאף דשיעור עירוב צ' רביעית [כמבואר לקמן כ"ט ע"א] וקידוש היום על היין דרבנן כמו שכתב השאגת אריה (סימן ס), מכל מקום הא הבדלה לשיטת המפרשים מוזכר בהדיא בגמרא דשרי והשאגת ארי' רנה לומר דגם הבדלה אסור והוא ל"ה, ומכל מקום קשה לימא הואיל וכל חדא וחדא חזי' לי'. וזריך לומר בית שמאי דסבירא להו דאין מערבין לניזר ציין לית לי' הואיל. ועוד, כתב השאגת אריה דסגי' בקידוש והבדלה במלא לוגמיו, ואף דאפשר דגם מלא לוגמיו הן צ' רביעית, עיין ש"ע גבי ד' כוסות [או"ח סי' תע"צ ס"ט] ותוס' פסחים ק"ח ע"ב ד"ה ואת, מ"מ הא אמרינן דאי צעי מיתשיל עלה ושרי. ול"ל מ"מ השאלה אינו אלא לאחר שבת ועכשיו לא חזי' לי', דנהי דלי"ח לי' לניזר אבל חזי' לי' לאחר ולא איחסר משום נזירותו אם אינו נזיר עולם, וכמו

גמ'. גידולו קדוש וכו'. עיין להגרי"פ פערלא בהג' לספר המזות לרס"ג (ח"א דף שסט ע"א)

*

גמ'. והרי חדש וכו'. עיין בספר ארבעה עשר (י"ד סימן לט) ובשו"ת הר נבי (י"ד סימן רלט) באורך.

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קכח) נשאל לפי"מ שהקשה הגאון רבי עקיבא איגר להגאון בעל חוות דעת, דלכאורה איך הותר ליקח שכר מקצורת מתים דאסור בהנאה, הא הוה כשוכר פועל לעשות עמו ציין נסך [ע"ז ס"ב ע"א], ומירץ לו הגאון החו"ד, דקצורת המת הוה למעט התפלה [שם ס"ג ע"ב]. ולפי"מ הקשה השואל שם, לפי הס"ד כאן חדש אסור בהנאה, איך שומרי ספיחים נטלו שכרם מתרומת הלשכה [ב"מ קי"ח ע"א], והוי ליה לש"ס לאמורי מהך משנה ולא מקולרים לשחת דיש לדחות דמירי שעדיין לא נתמלאו קשים בתצואה חדשה.

והשיב החת"ס: קושיא זו אין צריך לפנים, דודאי עדיפא מנייה מייתי הש"ס. אי נמי בלא"ה אין שכר שימור אסור אלא דהוה כרואה בקיומו של אסור כגון בע"ז שמזנה למהר לבער, ועיין פני יושע חולין ח' גבי סכין של ע"ז, ובחמץ שמזנה לבער, ובכלאים דמקיים לוקה יע"ש כן בע"ז ס"ד ע"א, ומו"ח הגאון שהקשה מקצורת מת נמי רואה בקיומו אסור דהמזחה מתו הרי זה משובח [מו"ק כ"ב ע"א] והתורה יותה קבור תקבירו ומ"מ אי הוינא התם הו"א דלק"מ, דדוקא היכי דרואה בקיומו אסור מטעם חומר האיסור ההוא אז שכרו אסור דהרי הפועל רואה בקיומו לולי דהוה למעוטי תפלה, אבל מת אין איסור הנאתו גורם איסור של קיומו אלא משום בזיונו או כפרה, ואילו לא הי' צריך כפרה ולא היה שייך בזיונה, לאו מזנה לקבצו אעפ"י שאסור בהנאה, בזה שכרו מותר, ועכ"פ חדש אפילו יהיה אסור בהנאה, אין איסור בקיומו, אדרבא הקצ"ה רואה בקיומו עד יום הנק ולא יאכלו עניים וישבעו, ומכ"ש המשומר לעומר דמזנה קעבדי, א"כ פשיטא ששכרו מותר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן סה) בסוגיא דחדש, ובסוף דבריו כותב: ובהיותי בסוגיא דחדש הקשיתי בהא דפריך בפסחים כ"ג לר"א דאמר לא תאכל איסור הנאה משמע והרי חדש דכתיב לחם וקלי וכרמל לא תאכלו וכו' ותנן קוצר לשחת ומאכיל לבהמה, וקשה לי דהא בכריתות ה' ע"א א"ר יוחנן האוכל לחם קלי וכרמל לוקה ג' אף דאין לוקין על לאו שזבלות משום דמייחר קראי לימא קרא לחם ויניף קלי וכרמל מיני' איכא למיפדך וכו' נכתוב כרמל ויניף לחם וקלי מיני' מה לכרמל שכן לא נשתנה מצרייתו וכו' לא נכתוב קלי ויניף מלחם וכרמל וכו' ואימא קלי דמייחר מחייב חדא אכולהון מחייב חדא א"כ נכתוב קרא לחם כרמל וקלי א"ג קלי ולחם וכרמל אמאי כתב לקלי באמצע ה"ק לחם בקלי נחייב וכרמל נחייב בקלי ע"ש וברש"י ע"ז מ"ו ע"ב ד"ה או אין שינוי בנעצד וכו' דבאיה"ג

מערבין ביום הכיפורים בל"ח לי [ל' ע"ב], אבל כיון דבית שמאי לית להו הואיל אי מצעי מתשיל כמו לסומכוס [שם], ממילא לא שייך הואיל ואי צעי מתשיל, כדמוכח בפסחים מ"ו [ע"ב] דהנך תרי הואיל חדא הוא, ע"ש הט"ז. רק דלפי"ז בחד רביעית יין ואידך שאר משקין מותר לערב.

אב"י אפכא ק"ל, מאי פריך לסומכוס [ל' ע"ב] למה אין מערבין בתרומה, הא בפסחים שם מוכח למאן דאמר טובת הנאה אינה ממון לא מקרי שלו ולמה יערב, דוודאי אין יכול לערב בדבר שאין שלו, ולשאגת אריה הנ"ל, סימן ע"ז, גם לדין ס"ל טובת הנאה אינה ממון ויקשה נמי לדין למה מערבין בתרומה, וצירש מאבי אמו כהן בלאו הכי לא קשיא, וא"כ א"ש כקו' חוס', וע"כ בתרומה שלו ואינו ציד כהן א"כ הדרא קושי' דהטעם משום דאין שלו, וע"כ דקושית הש"ס היינו הואיל אי צעי מתשיל והוה שלו, אם כן למסקנת רש"י בפסחים [מ"ח ע"א ד"ה אצל] דמתק הגירסא בגמרא וכתב שם דאין סבא דנימא אדבר של שאלה הואיל ואי צעי הוה שלו, אין זה קושיא, ומוה ראי' דלא כרש"י אלא בגירסת הרי"ף ז"ל [שם] ולדידי' מקשה ש"ס הכא שפיר, וי"ע. ע"כ.

*

ועיין בחי' חת"ס כאן, שהציא ביתר ביאור ובאריכות כל הפלפול שכתב בזמננו לר' אברהם בינגא, ובסוף מסיים בזה"ל: ויש לומר דהא לא שוו בשיעורין, דקדוש ברביעית ועירוב ב' רביעית, כן מירץ חבירי מה' אברהם בינגא, אלא דמ"מ קשה לס"ד דעירובין שם דעירוב ברביעית, אף יש לומר דבס"ד הוה ס"ל כבז [ביצמות פ' ע"א] ור' יוחנן [במזיר כ"ט ע"א] כנ"ל, עכ"ל.

וע"ע מה שכתב החת"ס בענין זה בדרוש לבר מזנה שנדפס בתורת משה, מהדורה קמא, פר' יתרו (דף מ' ע"ב), הציא ג"כ כל הפלפול הנ"ל באופן אחר, והאריך גם בכל דברי הפלפול שכתבונת ר' אברהם בינגא, עיי"ש.

ובגוף קושית החת"ס הנ"ל ממערבין למיר ציין על הא דמותר למיר לקדש על היין כיון דקידוש היום דאורייתא, וזה לכיון למש"כ רבו בעל הפלגה ז"ל בפנים יפות פ' יתרו, ד"ה זכור וכו' אחו"ל, עיי"ש.

*

גמ'. והרי נזיר וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קיב) ובתו"ד כותב: ולי קשה בפסחים דפריך והרי נזיר וכו' עד זג לא יאכל ותנן וכו' והא לא יאכל עד מלאת ימי נזרו וכו' כתיב א"כ מערבין למיר ציין ר"ל מיירי אחר מלאת דוקא וכרצ"ח דתנא הוא כנ"ל ואינו לוקה רק אסור לשחות יין ולא קאי עליה לא יאכל ור' אבהו דווקא באיסור לאו ס"ל אסבה"נ דומיא דנבילה כיון דלקי עליה אבל באיסור גרידא לא דמיה יחיה וא"כ מאי קושיא וז"ל משום דאיתיהב ריב"ח במקומו כנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד להבנת הענין.

*

משרצים, וע"כ דהכא שאני אצ"א מטעם שכתב הח"ס דאולי נימא להיפך להכי כחנה חורה שרצים דאפילו באיסור מאוס לא יספור מכ"ש שאר איסורים, או טעמא אחריני יהיה איך שיהיה אין צידו להבדיל למעשה בין איסורי חורה כו"ט שאינם דומים לשרצים וטמאים עמם ולמעשה שניהם מה"ת, וא"כ איסור חדש ג"כ דמה לי הפירכא של לא הי' שעת הכושר, ומה לי הפירכא שיש היתר לאיסורו. וכו'.

ואחרי חפוש בספרים מנאמי להגאון המובהק רבי דוד כן ז"ל תלמידו של מרן הח"ס בס' בית דוד יו"ד סי' קי"ז אות כ"א כתב שנשאל מאת מה"ג ר' שמעון נאדש ז"ל לדעת הר"ף והרמב"ם והרא"ש דחדש בחול"מ מה"ת אם ראוי לחוש גם לאיסור סחורה, והגאון המהצב השיב לו להיתר ואחרי מחמכה"ג דבריו זל"ע טובא כאשר אבאר בעו"ה דז"ל המשיב ודאי ליכא ספק דמותר לסחור כמו שכ' הפר"ח סי' פ"ג אות כ"ו על דג הברצוטא שאסור ומותר לסחור עמו דאינו מיכל אכלי ל"י ואין לא משתכרין צ"י וכ"כ מהרש"ל בפרק א"ט שמוותר להסתמך בו וכו' ע"כ. הנה באמת אינו דומה ידידו דהברצוטא נתגלה לבסוף לדג טהור כמבואר בתוס' ע"ז מ' ע"א ד"ה אחר ובכל הפוסקים אלא דעדיין איכא מקומות הטהורים בו איסור לזה אמרינן דמ"מ לענין איסור מסחר פשיטא דאין מקום להחמיר, ומה זה דומה לחדש דאנו מחמירים בו איסור חדש דאורייתא מעיקר הדין.

ואע"ג דהגאון בית דוד מסיים בחו"ד וכו' ובשו"ת צאר יעקב התיר לסחור אפילו אי רב חד דעה מתירו, הנה דברי הצאר יעקב לא ראיתי וגם הסבירא לא מתקבלת דאם רוב דעות אוקרים אפילו איכא חד דעה המתרת א"כ אסור מעיקר דין תורה בלי פקפוק ואין יהיה דעה דחוי' סבה להחמיר איסור מסחר שכל מכה ההכרעה דרוב, ומ"מ לו יהיה כדבריו כן מ"מ אכתי אינו דומה לחדש דהס דנו בדבר שאם הוא אסור יש איסור דאורייתא ואם הוא מותר הוא מותר לגמרי גם מדרבנן, לא כן איסור חדש דגם להחולקים על הר"ף ודעמ"י עכ"פ מדרבנן ממנ"פ אסור בחול"מ לרוב שיטות, ואם כן מנ"ל להחמיר כה"ג דהא הו"ל כאשר ספק איסור תורה דמבואר בפוסקים דאיכא עלה איסור מסחר.

ומה"ט לא זכיתי להבין כלל מש"כ הגאון הנ"ל שם לדעתו דמאכל שנאסר מכה טעם כעיקר לית עליו איסור מסחר כיון דאיכא הרבה שיטות דע"כ לאו דאורייתא, דהמעין בפוסקים ריש סימן ז"ח ופמ"ג צפ"ה ה' תערוכות יראה דעכ"פ טע"כ ספיקא דאורייתא וא"כ יש עליו איסור מסחר מספק הנ"ל.

וגם מש"כ הגאון הנ"ל עוד סניף להחמיר משום דזמן שהיו ישראל בא"י היו לכל איש צדימו הרבה איסור חדש, ואין זה דרכי נועם שחאסור תורתנו איסור כזה ואינו דומה לשרצים הנה מי יריב עז להמציא סברות כאלה להחמיר איסור מפורש מכה דרכי נועם במקום שלא פירשו לנו כן חו"ל.

ובסיי שם: סוף דבר לא מנאמי צעניי טעם מספיק להחמיר, והדברים נראין לאיסור וגם אם יתעקש אדם דעכ"פ

ל"מ שינוי דהא מ"מ הנאה הוא וכ"ה בר"ן שם ועי' תשו' מהרי"א א"ח סי' קכ"ו דבשינוי צדי אדם בודאי כן הוא לב"ע ע"ש א"כ ממילא נשמע מהך קרא גופי' דחדש מותר בהנאה דאל"כ הדק"ל למ"ל ליכתוב קלי באמצע מאי אמרת דלמא אכולהון מחייב חדא חוץ מקלי הרי מיותר קראי דלא יכתוב לחם וקלי ויילוף מכרמל מאי אמרת מה לכרמל שלא נשתנה מצרייתו משא"כ קלי ולחם דאישתנו הרי כיון דאסור בהנאה ל"מ שינוי ואי דמ"מ כרמל לא מיותר דלמא לא לקי עלי' צפ"ע ז"א דא"כ נכתוב לחם כרמל וקלי ולא קלי באמצע כיון דלחם מיותר וצ"ע.

*

גמ'. שם. בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קסב) נשאל האם מותר לעשות סחורה באיסור חדש, עפ"י המבואר פ"ז דשביעית מ"ג שאין עושין סחורה בשביעית ולא בצבורות ותרומה ולא בנזילות וטרפות שקצים ורמשים, וכאן בסוגיא ילפינן לה מקראי שנאמרו בשרצים דהיו בהיותן יהי', ונפקא כן להלכה בכל איסורי תורה בשו"ע יו"ד סי' קי"ז, ונשאל האם הדין כן גם באיסור חדש, היות הוא תלוי בזמן, והעיר השואל מדברי הירושלמי רפ"ג דערלה ופ"ג דפסחים דלהכי לא ילפינן איסור הנאה לחדש לר' אבהו משום דחדש תולה בזמן, א"כ הה"ד נמי לענין איסור סחורה, דלא ילפינן משרצים, דשאני חדש דיש היתר לאיסורו.

ועי' ז' השיב: איברא לירדי פשיטא לי צעניי דאיכא איסור סחורה מדרבנן עכ"פ, דהנה צעם איסור סחורה אם הוא מדאורייתא או דרבנן כידוע דנחלקו אבות העולם, דפשטות דברי התוס' פסחים כ"ג דהוא מה"ת וכ"ה בתוס' צ"ק פ"ג ע"ז וברא"ש שם סי' נ"ג, וכן דעת הפר"ח סי' קי"ז בדעת הרמב"ם וכ"ה שיטת המל"מ פ"ח ממאכא"ם, ובט"ז סימן קי"ז ס"ק א' ובתו"ט שביעית שם, ולעומת זה דעת התה"ד סי' ר' והט"ז תנינא יו"ד סימן ס"ג דהוא רק מדרבנן ועמם הרבה פוסקים דס"ל כן, וכן יראה בתשובת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ג ובא"ז צה' שביעית מבואר שהוא מה"ת, עכ"פ דעת רוב הפוסקים שהוא מדאורייתא ודרשא הנ"ל דרשא גמורה, כאשר כן יראה נמי פשטות הירושלמי שביעית שם.

ובתשובת חוות יאיר סי' קמ"ב ר"ל דסחורה בנזלות וטרפות רק דרבנן דמשרצים לא ילפינן דשאני נו"ט דהי' להם שעת הכושר והחו"י צעמנו הרגיש דדהתוס' סוכה ל"ט ע"א עומדים כנגדו דמוכח מדבריהם דסחורה בנז"ט בלא נזדמן מה"ת אסור, ואם אמנם בתשובת הגרע"א סי' ע"ד דעתו נוטה לסבירא הנ"ל דאפילו בנז"ט אינו מה"ת דמשרצים לא ילפינן מכ"מ בתשובת ח"ס יו"ד סימן ק"ה וסימן ק"ח אין דעתו כן, ואף שאיני מכריע בין ההרים מכ"מ היות בתשובת תשב"ץ ח"ג סימן רנ"ב מפורש לאיסור מן החורה גם בנז"ט וכ"ה בזור וזוע ה' חדש ושביעית א"כ אין אחר דבריהם כלום.

ובשמוע מזה דלא פרכין פירכת הגאון חוות יאיר דשאני שרצים שלא הי' להם שעת הכושר, ובאמת איכא עוד פירכא דשאני שרצים דבמשהו וכפירכת הש"ס בכל מקום דילפינן

לאכילה ולא לתקן ממנו נרות להדלקה, אבל בתוס' פ' מרובה [ב"ק פז ע"ב תד"ה לא] לא שרי אם עומד לאכילה וע"ש. ע"כ.
וע"ע בשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן קח) מ"ש בדבריו, וע"ע להלן בגמ' לימא כתנאי מ"ש צוה.

*

גמ'. שם. עיין בספר בנין אריאל עה"ת (פ' שמיני) שהקשה לר"א מנ"ל היתר הנאה בעופות טמאים, דלכס גבי שרצים כתיב וכו'. עיי"ש בדבריו.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בנין ליון (סימן קב).

*

גמ'. והרי שרצים דכתיב שקץ הוא לא יאכל ותנן צידי חיות ועופות ודגים וכו'. הקשה הפני יהושע, דפתח בשרצים דכתיב בסוף הפרשה וסיים בחיות ועופות ודגים דכתיב תחילה, ואמאי לא מייתי מהנך גופייהו, מיהו יכולהו איכא למימר דכיון דלא כתיב צוה לא יאכל לא מצי לאקשווי לחזקיה אלא לר' אבהו משו"ה ינחא ליה לאקשווי משרצים דכתיב לא יאכל אלא דאכתי מעופות הוה מצי לאקשווי דכתיב צוה שקץ הם לא יאכלו.

ותירין דמצהמה וסיה טמאה ועוף טמא לא מצי לאקשווי דכיון דטעונין שחיטה אף בטהורה ואם כן איך איסור אכילה בטמאים אלא לאחר שחיטה דמחיים בלא"ה איסורין משום אבר מן החי ומשו"ה פשיטא דמחיים מותרין בהנאה דאפילו אבר מן החי מותר בהנאה כדלעיל, משא"כ מדגים ושרצים דלא שייך צוה אבר מן החי ומחיים הוא דמתחיל איסוריהו אם כן מקשה שפיר משרצים אפילו לחזקיה ומשמע ליה דהא דתנן שזדמנו לו מינין טמאין הכל בכלל.

*

גמ'. והרי שרצים וכו' שאני התם דאמר קרא לכם שרצים יהא וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קמב) ושו"ת תורת חיים (חלק ג סימן טז).

*

גמ'. והרי חמין וכו'. עיין בשער המלך (פ"ד מהל' חמץ ה"ג).

*

גמ'. לימא כתנאי יעשה לב"ב מלאכה, מזה ת"ל לב"ב מלאכה וכו'. ידוע מחלוקת הפוסקים אי איסור סחורה בדברים האסורים באכילה הוא מדאורייתא או מדרבנן, [עיין תוס' כאן ד"ה אמר קרא, ותוס' במרובה] דעת התרומות הדשן (סימן ר) [הבאנו דבריו לעיל בגמ' והרי שרצים] דאינו אסור רק מדרבנן, אמנם המשנה למלך (פ"ח ממ"א הל' י"ח) כתב בפשיטות שהסכמת כל הפוסקים הוא דאסור דבר תורה, ושדברי התה"ד שסובר שהוא מדבריהם דברי יחיד הם. וכתב שם שמדברי הרמז"ם מוכח דאיסור תורה הוא, מדכתב חוץ מן החלץ שהרי נאמר צו יעשה לכל מלאכה, ואי ס"ד שיעקר איסור זה הוא

איסור תורה אין כאן מכת שאינו דומה לשרצים או כדעת הסוברים דעיקר איסור מקחר רק מדרבנן (להסוברים כן) מ"מ פשוט דמכ"מ מדרבנן אסור, ואינו דומה לזם דמפורש התירו, וצירושלמי פ"ו ה"ג דשביעית לא הוציאו רק איסורים דרבנן מכלל איסור זה.

*

גמ'. והרי שרצים וכו'. עיין בתרומות הדשן (חלק א סימן ר) וז"ל השאלה: נכרי רצה למשכן לישראל כותלי חוירים וללוות עליהם בריצית שרי להלוות בדבר זה או לא.

תשובה: יראה דאסור לישראל להלוות בענין זה, כדחתן במס' שביעית [פרק ו' משנה ח'] זה הכלל כל דבר שאיסורו מדברי תורה אסור לעשות צו סחורה, ומנן גמי התם ופ' כל שעה מייתי לה, הצייד שזדמן לו עופות או דגים טמאים מותר למוכרן אבל לכתחלה אסור, ודרש התם מקרא דאסור לכתחילה. הא קמן דאסור להרויח בדבר שהוא אסור מן התורה דבר שעומד לאכילה.

ואת"ל דיש לחלק מאחר דהיה דרשה דפ' כל שעה אינה אלא אסמכתא כדאיתא התם בגיליון דתוספות. י"ל דווקא סחורה אסמכתא אקרא משום דהאסור צא בקניין לרשותו של ישראל, אבל במשכון דקי"ל ישראל מנכרי לא קני משכון איכא למימר דלא אסור.

אמנם בהגה"ה במיימון משמע דאסור, דכתב שאם גבה ישראל בחצו דברים האסורים מותרים למוכרן משום דדמו לצייד שזדמן לו, משמע דווקא היכא דגבה כזר ושהיה צריך לגבות כדי להציל מידם, אבל לכתחילה אסור להלוות. אמנם איכא למימר דאין לחלק הכי משום דשמה להלוות עליו לכתחילה שרי טפי, דילמא לא אחי ברשותו ידיו מכירה. ובהא סברא פליגי ר"ת ורשב"ם בפ"ק דבכורות [דף ב' ע"ב בתד"ה שמה] באשירי לענין לעשות שותפות עם הנכרי, דלר"ת דווקא לכתחילה אסור לעשות עמו שותפות שמה יתחייב לו שצוה ויעבור ישראל באזהרה לא ישמע על פין, אבל אם כבר נתחייב לו שצוה מותר לקבלו ממנו מפני שהוא כמזיל מידם, ורשב"ם סבר דאסור לקבלם ממנו. וכתב במדרכי ר"פ הניזקין דסבר רשב"ם מדאסר תלמודא שותפות לכתחלה משום שמה יתחייב לו שצוה מכש"כ הוא דאסור לקבלה.

ומהשתא לנ"ד לדעת רשב"ם אין ראיה מההיא דהגה"ה במיימון, דאיכא למימר אדרבה להלוות עליו בתחלה שרי טפי כדפרישנא, אבל לדעת ר"ת הסבירא הוא איפכא. ובפ"י משניות דרבנו שמשון במס' שביעית מלאכה, דמפרש צירושלמי דחכמים סבירי התם בצרייתא דווקא צייד שזומנתו צדק, והמלכים נוטלים מהן מס בשביל אומנתו שרו להו רבנן אם נזדמנו להו דברים טמאים למוכרן, אבל למי שאינו צייד לא התירו, ונראה דאף לפי סברא זו שרי צייד דהמלכים נוטלין עיקר המסים בשביל הלוואות בריצית. אך מ"מ נראה דמכוער הדבר הוא לישראל להלוות אכתי דחזיר, אבל חלץ משמע דהיה מדברי מהר"ם דמותר לקנותו ולמוכרן לכתחילה אפי' אם עומד

דבזדמנו לו מותר למכרם כן כתב הפרי תואר. ולדידי קשיא דהרי שם כתיב ואת עשרה חריצי החלב תביא לשר האלף ושלח ישי זה למתנה לשר האלף ואם הם אסורים באכילה מה יעשה בהם שר האלף ואם לסחורה הרי שר האלף לא נודמנו צביתו ואיך יקחם לכתחלה למכרם אלא ע"כ שלדעת הב"ח והש"ך אין איסור הסחורה דבר תורה. ויש לדחות דהש"ך וצ"ח לא אסרו אלא שיהדר ישראל לקנות נצילות וטריפות מ ישראל להרויח בהם אבל אם אחד נודמנה לו נצילה צביתו והוא נותן מתנה לישראל אחר זה מקרי לגבי ישראל האחר נודמנו לו.

אך ראיתי שם צפרי תואר שמחיר הדם לסחור צו כיון דאיתקש למיס הרי הוא כמיס שמוחר לסחור צו כמו צמים. ודבריו בזה ודאי נכונים שאם מועיל היקש זה לרי אצוה להחיר דם בהנאה כמבואר שם בפסחים דף כ"ג ולמה לא יועיל להחיר הסחורה. ומעמדה אם איתא דאיסור הסחורה בדברים האסורים באכילה ומוותרים בהנאה הוא דבר תורה א"כ מאי מקשה שם הגמרא ולחזקיה למאי הלכתא איתקש דם למיס כו' הרי נריך ההיקש להחירו בסחורה. וכן מה ששקשה שוב לחזקיה למאי הלכתא איתקש אמ"ה לדם ג"כ קשה כנ"ל להחירו בסחורה.

ובזה הונח לי קושיא ראשונה שהקשיתי אי איסור זה הוא מן התורה איך אמר גבי חריצי החלב לסחורה. ולפי מ"ש ניחא דהרי מה דקאמר שם במסכת בכורות וחלב בהמה טהורה מנ"ל דשרי היינו משום דסבר לאסרו משום אמ"ה ואמ"ה ע"כ מותר בסחורה דאיתקש לדם וכנ"ל. ונלע"ד לחזקיה ודאי שהוא מדרבנן והיו דקאמר בהווייתו יהיו אסמכתא בעלמא.

ובזה נלע"ד להניל ארי מיד ארי שהרש"ל פי' בפסחים דף כ"ג ע"א שהקשה ולחזקיה ל"ל למכתב לא יאכל ומייתיב לם למשרי כו'. ורבים תמהו דהרי אי לאו לם הוא אסרינן מיהיו אפילו דיעבד ומהרש"ל פי' דברי המקשן. ועיין מהרש"א שהקשה לפי פירושו לא משני הגמרא מידי דטעמא ידידי נמי מהבא איך הוכיח מזה דלא יאכל משמע איסור הנאה דהרי איננו נריך לם לאפוקי מיהיו עיין במהרש"א. ולענ"ד נראה דחוקיה משני טעמא ידידי נמי מהבא וסובר באמת יהיו הוא רק אסמכתא מדרבנן ושפיר יליף מהבא וכיון דלחזקיה הוא רק אסמכתא שוב לרי אצוה ג"כ אמרינן שהוא אסמכתא דלמה נעשה פלוגתא ביניהם בזה ולכן לא אמרו לקמן שזה א"כ צין חזקיה לרי"א.

ובזה נלע"ד להנין דברי התוס' דכאן בפסחים דז"ה אמר קרא כתבו התוס' וא"ת דאמרינן במרובה ארור האיש שיגדל חזירים חיפוק ליה דמדאורייתא אסור ובמרובה שם דף פ"ג ע"כ דז"ה אין מגדלין חזירים כתבו וא"ת חיפוק ליה דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים כדתן במס' שבעות כו' ובכל שעה נמי אמרינן צידי חיה ועוף שנודמנו כו' דוקא נודמנו אבל לכתחלה לא כדדריש התם יהיו כו' ע"ש. הנה הקשו רק דמה אירא חזירים חיפוק ליה בכל דברים טמאים ולא הקשו על חזיר גופא חיפוק ליה דמדאורייתא אסור כמו שהקשה בפסחים. ולפי מ"ש ניחא דבפסחים רשמו במה דאמר הגמרא אמר קרא כו' והיה סבר שהוא מן התורה ממש וע"ז הקשו דאיך

מדבריהם א"כ מנין לו להרמז"ם שחכמים לא גזרו גם על החלב דומיא דשאר איסורין.

ובש"ט נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן סב) כתב להביא ראיה שהוא מן התורה. דלכאורה דברי הרמז"ם תמוהים דמה צרך שכתב בחלב יעשה לכל מלאכה ודלמא נודמנו לו צביתו מיירי שנתגבלה לו בהמה או נטרפה והחיר הכתוב החלב. וא"ת אם נודמנו קרא למה שהרי מותר בכל האיסורים. זה אינו דהרי עיקר קרא אחי להחיר למלאכת גבוה או להחירו להדיטו בהנאה לרי עקיבא ולריה"ג לכל מר כדאית ליה.

וכותב: ונראה דבגוף פלוגתא דר"ע וריה"ג יש לנו דקדוק בדבריהם, דכך איתא שם: יעשה לכל מלאכה מה ח"ל לכל מלאכה שיכול למלאכת גבוה יהיה מותר כו' ח"ל לכל מלאכה דברי ריה"ג רע"א שיכול למלאכת הדיט יהיה טהור כו' ח"ל לכל מלאכה, דשטחיות דבריהם משמע שעיקר דקדוקם בקרא זה הוא על דכתיב לכל מלאכה דהוא ליה למכתב יעשה למלאכה ואי הוא כתיב יעשה למלאכה ולא הוא כתיב לכל לא הוא קשיא להו צהך קרא כלום וכן פירש"י שם בהדיא יעשה למלאכה הוא מצי למכתב גבי חלב דנבלה וצאמת היא גופה קשיא דעיקר קרא זה מיותר דלמה לי כלל יעשה למלאכה דמאי חיתי לאסרו אי לאו משום דלא תאכלו איסור הנאה משמע לריה"ג ולר"ע משום טומאה לגבוה וא"כ למה דקדקו דוקא ממה דכתיב לכל מלאכה וגם תשאר קושיא זו באמת למה ליה לרמז"ם דכתב לכל מלאכה ודי אי הוא כתיב יעשה למלאכה היה מוכח לכל מר כדאית ליה א"ו דגוף הקרא מיותר להחיר הסחורה ולא הוא ילפינן לגבוה דהוא אסור משום טומאה לר"ע וכן לריה"ג הוא ילפינן מיניה איפכא היתר הנאה נודמנו ולאפוקי שלא נימא שאסור בהנאה ואכתי הוא אסרינן למעבד צו סחורה לכן כתיב לכל מלאכה.

ומעתה יפה הוכיח הרמז"ם שחלב מותר אף בלא נודמן דבזדמן קרא למה לי. ומעמדה מוכח דמדאורייתא אסור לעשות סחורה בשאר דברים האסורים דא"כ למה לי קרא בחלב להחיר הסחורה וצוה לא שייך חירון ה"ט דודאי אין לו מר דלכן כתבה התורה היתר בפירוש כדי שלא יהיה יכולת ציד חכמים לאסור דדבר זה לא יתקבל על הדעת כלל. וא"כ יש ראיה שהוא אסור מן התורה וכן פסק הפ"ח והפרי תואר.

ואמנם לדעת הש"ך והב"ח שהביא הש"ך דבריו בס"ק ח' דגם נצילה וטריפה דוקא אותו שנודמנו לו צביתו אבל אחר אסור לקנות מחצירו הנצילה והטריפה להרויח בה וא"כ אי אפשר לומר שיהיה איסור הסחורה דבר תורה דהרי המשנה למלך שם הוא ע"כ מזה הריגש בסמיה גדולה שיש בצבירה זו לאסור מן התורה מסוגיא דבכורות דף ו' ע"כ וחלב בהמה טהורה מנ"ל דשרי כו' אלא מדכתיב ואת עשרה חריצי החלב ודלמא לסחורה כו'. ומעמדה אי הסחורה דבדבר האסור באכילה אסור מן התורה איך נימא לסחורה²². ועל זה חירן המשנה למלך

²² בהגהות ר' חזקיה פייבל פלוט, כתוב: י"ל דבאי' חלב גלי קרא דמותר לסחורה.

הרמב"ם שכתב חוץ מן החלץ שהרי נאמר זו יעשה לכל מלאכה גם כן הכוונה דעכשיו דכתיב לכל מלאכה אף דאיתרין חי לריה"ג כדאית ליה ואי לרי"ע כדאית ליה מ"מ כיון שכבר כתיב כל הכל בכלל אפילו הסחורה לסחור זו ולמכרו לישראל אחר ואחר לאחר וכיון שהיה מפורש שחורה אף דלא אייתר להכי לית יכולת שוב ציד חכמים לאסרו. והנה העליתי דהסכמת כל הראשונים שהוא רק מדברי סופרים ממילא יש לגטות להקל באיזה סבבה שאפשר. ע"כ.

ובגוף המחלוקה הנ"ל אי איסור סחורה דדברים האסורים באכילה הוא מדאורייתא או מדרבנן, עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן עד), ותנינא (סימן לב), ושו"ת חתם סופר (י"ד סימן קד) ושם (סימן קח) ושו"ת חיים ביד (סימן טז) ושו"ת שו"ת ומשיב (מהדורה תנינא ח"ב סימן עא) ושו"ת פרי השדה (ח"ד סימן סה אות ד) וע"ע בס' יעיר און להחיד"א (מצ' א אות סח). ובשו"ת מכתם לרוד (י"ד סימן יד).

*

וע"ע בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קנט) ע"ד השאלה אם מותר ליקח שומן חזיר מעכו"ם ולעשות מהן צורית, ולסחור בו. וכותב: הנה באמת שכבר דשו בו קמאי ובתראי ויסוד הענין תלוי אם איסור סחורה צנזלות וטריפות אסור מה"ט או מדרבנן, ולהכריע מאן ספין ומאן רקיע, ובפרט כי רבים וגדולים מהפוסקים הראשונים שכתבו שהוא מה"ט הלא המה החוס' בפסחים דף כ"ג וגם מהחוס' במרובה משמע כן ומה שרצה הגאון בעל נ"צ מהד"ט סי' ס"ב לומר דהחוס' פסחים קאי לפי הה"א שצ"ס שם, אבל לפי האמת גם החוס' ס"ל דאינו רק אסמכתא, דברי דחוקים מאד כי גם פשטת לשון החוס' בפרק דף ל"ט משמע דהוא מה"ט והט"ז נדחק בזה ומה שסיים הגו"צ ומעתה לא מצינו לשון אחד מהפוסקים הראשונים שיהי' מפורש כן שאיסור סחורה דדברים טמאים הוא מה"ט שלא מצינו זה רק בדברי החוס' ולפ"מ גם דברי החוס' אין מוכיחין כן ובמחכ"ט הרב הפר"ע על המדה ולא עיין ברא"ש ב"ק שם שכתב בהדיא שהוא מה"ט ע"ש וכן הוא בנמוק"י בשם הרא"ש והרא"ה ואף שמלשון המחזירי בש"מ שם משמע קצת שאינו רק מדרבנן אבל אינו מפורש בו וכ"כ ברבינו ירוחם כתיב ט"ו אות כ' ועיין בכהנ"ג בהגהות הטור אות כ' שהביא כמה שו"ת אחרונים שהסכימו בזה באופן דאין לעשות סניף דמי משלנו יכריע נגדם. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובר"ד שם כותב: וכל"ה נלפע"ד דהרי באו"ח כתב דיש מי שמחיר לעשות סחורה בחלב חזיר שלא חילק הכתוב בין חלב טהורה לטמאה והב"י תמה עליו דהא קרא בחלב נבלה וטריפה מיירי י"א חזיר וכיוצא בו דלא שייך בו חלב נבלה וחלב טריפה ע"ש, אמנם יש לומר דבאמת לכאורה מוכח דאף חלב חזיר בכלל חלב הוא דהרי בש"ס פסחים דף כ"ג שם אמרו לימא כחנאי יעשה לכל מלאכה מה ח"ל לכל מלאכה שיכול וכו' ופרש"י דעיקר השקלא וטריא הוא על תיבת לכל מלאכה דהוי ל"י לתיבת יעשה למלאכה והדבר תמוה הא כל הקרא מיותר למ"ד ל"י לא משמע רק איסור אכילה וע"כ נריך לומר דעיקר הקרא אחי

היה סבור שהוא מן התורה א"כ קשה אף אמרו בחזיר ארור חיפוק ליה שהוא מן התורה אבל במרובה קיימו כזר למסקנא דמוכח דלחזקיה ע"כ אסמכתא הוא וממילא גם לר' אבהו דהרי לא אמר זה לאיכא צינייהו ולכן הקשה רק מה איירא חזיר חיפוק ל"י דכל הדברים טמאים הוא אסור ומה שהביאו כדריש התם יהיו היינו אסמכתא. וזה י"א לנו שגליון החוס' שהביא צעתה"ד בסימן ר' דיהיו הוא אסמכתא אינו סותר דברי חוס' שלנו בפסחים שכתבו דמדאורייתא הוא דהחוס' קיימו בתחלת הסוגיא והגליון קאי למסקנא דמוכח מחזקיה שהוא רק אסמכתא. ומעתה לא מצינו לשון אחד מפוסקים הראשונים שיהיה מפורש בו שאיסור הסחורה דדברים טמאים הוא מן התורה שלא מצינו זה רק בדברי החוס' ולפי מ"ש גם דברי החוס' אין מוכיחים כן.

ומה שהקשימי לעיל קרא דחלב נבילה וגו' יעשה לכל מלאכה ל"ל לכל. ג"כ נלע"ד דלאו קושיא היא בין לריה"ג ובין לרי"ע, לריה"ג איצטרך להמיר להדיט מטעם איסור הנאה דלא תאכל איסור הנאה משמע הא ודאי שגם לגבוי נריך קרא דאטו מותר למשוח עורות בדם הבית בערלה או בשאר איסורי הנאה ולמה יהיה מותר בחלב אי הוה משמע לא תאכלו דחלב איסור הנאה ואף דמותר לגבוי היינו להקריב דמזוהו בן ואתו בשביל זה נחיר למשוח עורות של בדם הבית אלא שאם מצינו שהפסוק המירי יש מקום לחלק שלא המירו רק לגבוי כשם שהמירו לאכילת גבוי ואכתי להדיט הוה אסרינן בהנאה ואיצטרך לכל מלאכה להמירו גם למלאכת הדיט וכן לרי"ע דריש להמירו מטומאת נבילות ודאי דאף להדיט נריך קרא דלא יטמא חולין משום נבילה.

בהגדה"ה מנן המחבר, כותב: לפי דברי החוס' במס' חולין דף ק"מ ע"א צ"ה כפורי ע"נ לא שייך צדק הבית איסור הנאה הנאה דמקרא דמשקפה ישראל מן המותר לישראל ליכא למעט אלא כמה שקרב לגבי מוצא ומשום נהנה באיסורי הנאה ג"כ ליכא דהא אין בו הנאה להדיט דהא אסור ליהנות מהקדשות ואי משום הנאת המצוה מותר לאו ליהנות יתנו ע"ש בחוס'. אמנם דברי אה"מ הגאון המחבר ז"ל אזלי לשטת הרמב"ם בפ"ה מהל' איסורי מוצא הל' ט' ועיין במ"ל שם ועיין מ"ש בזה לעיל בחלק א"ח סי' קל"ד ע"ש. ובאמת קשה לי לשטת החוס' הנ"ל מסוגיא דפסחים כ"ג ע"א דקאמר ריה"ג יעשה לכל מלאכה שיכול למלאכה גבוי יהיה מותר למלאכת הדיט יהיה אסור ח"ל לכל מלאכה. ולשטת החוס' אף אם לא נאמר לכל מלאכה והוה נאמר רק למלאכה ג"כ הוה ידעינן דאחי למלאכת הדיט דמלאכת גבוי לא נריך קרא להמיר דאף שחלב אסור בהנאה אפ"ה ידעינן שמותר לצדק הבית כיון דליכא הנאה בהנאתו דמותר לאו ליהנות נחנו. ונ"ע ודוק. ע"כ.]

ועיין בפ"י שחמה באמת על דברים הללו שאמר יכול להדיט יהיה טהור דהיכן מצינו בטומאה וטהרה חילוק בין קדשים לחולין ע"ש. ועכ"פ גם להדיט נריך קרא לטהרו משום נבילות ואכתי ה"א לגבוי יטמא אי מטעמא דכתב הפ"י משום טומאת אוכלין או דהוה מדמינן לגבוי יוס שהוא טהור להדיט וטמא לגבוי ונריך לכל מלאכה לטהרו גם לגבוי. וגם דברי

תשובה: שמעתי כי יש מקומות שנהגו כן וסמכו על כי חלצ טמא מותר בהנאה, ואם מפני שהחלצ נכנס לפנים ויתערב מטעמו ציין שמשימין בו אחרי כן דרך הסדקין שסותמין אין בו כדי נותן טעם מסתמא דמועט הוא וזונו צלון הוא, וחלצ טמא אינו אוסר אלא בששים [חולין נח, א] אפי' צמינו וכ"ש בשאינו מינו, ועוד דודאי חלצ ציין נותן טעם לפגם הוא שהוא מותר בדיעבד²⁰. וכיון דאיכא הני תרתי למעלייתא ואיפשר שלא יתן בו טעם כלל סוברין כי הוא מותר אפי' לכתחלה. ובאמת דבדיעבד מותר הוא היין שנחמן (הוא) בו כבר מהני טעמי דכתיבנא, אצל אין צי' כח להחיר לכתחלה אם הוא צענין שעובר החלצ כלפי פנים ויתן שום טעם ציין שצפנים, דאע"ג דזונו צלון הוא לא אמרו [אלא] דזונו אינו מפליט איסור בלוע ואינו מזלע, אצל נותן הוא טעם כשהוא מתערב ממנו בדבר לח, וכ"ש ציין דחריף קלת, וכיון דחזי למיתן ביה טעמא אם היה מרובה השתא דהוי מיעוט הוי כמצטל איסור לכתחלה שהוא אסור אפי' בדבר הפולט שאפי' יבש ציבש הדחה צעי כדאי' צפ' כל השצר [חולין קז, ב], וכן ראיתי למורי הרב זצ"ל מפקפק בדבר. ע"כ.

*

גמ'. ור"י הגלילי לטומאה וטהרה לא איצטריך וכו' ור"ע איסור והיתר לא צריך קרא וכו'. לכאורה אריכות לשון הוא. אמנם עיין פני יהושע שציאר דבאל"ה לא הוי שיך למימר לימא כחנאי דשפיר הוי מזנין למימר דכו"ע אית להו דרבי אבהו אלא דבהא קמיפלגי דר"י הגלילי סובר דלטומאה וטהרה לא איצטריך לכל דלא משמע ליה לחלק בין טומאת חולין לטומאת הקדש לענין נבילה דפרישית וא"כ ע"כ מוקי לקרא להיתר הנאה אף להדיוט, ור"ע סובר דלענין טומאתו לגבוי איצטריך קרא וא"כ לעולם דלענין הדיוט באיסור הנאה קאי כדרכי אבהו לכך הוצרך לומר דודאי לא פליגי בהכי דהא לא אישתמיט שום חנא לומר דחלצ אסור בהנאה להדיוט או שטמא למלאכת גבוי אלא על כרחך דלענין דינא לא פליגי אלא במשמעות דורשין לחוד וכדמסיק דמר סבר דלהיתר הנאה לא איצטריך קרא והיינו ע"כ משום דפליגי דדר' אבהו.

*

רש"י ד"ה בערבין לזויר. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פא אות יז) כסוגיא דקטן אוכל נבילות, שהציא דברי החסו' בעירובין (דף ל' ע"ב) ד"ה וליפרוש, שהוכיחו דאין מועיל מה שראוי לתקנו אלא צמידי דחזי השתא לשום אדם, וראי' מהא דאין מערבין בהקדשות אע"ג דחזי לאיתשולי. וכמו דל"ב, כיון דמה דראוי לתקנו ע"י שאלה לא מהני מה יועיל הצירוף דחזי גס השתא לאחריני.

להחיר המכירה דס"ד לאסרה משום דאין עושין סחורה בנבלות וטריפות, אמנם לזה קשה טובה הא כיון דקיי"ל נודמנו מותר א"כ האין אפשר דלא יהי' מיקרי בזהמה טהורה שנחנבלה שלא יהי' נודמנו הא כיון דבחיים חיותה הותרת לו להחטק עמה לאכילה ולסחורה וממילא כשמתה נודמנה לו הנבילה והטריפה ובשלמא לדעת הג"ח ודעימי' האוסרין לאסרה בנודמנו א"כ משכחת לה בכה"ג שנעשה נבלה אצל אחר וא"כ ס"ד לאסרה לו לקנות הנבלה וחלצה ממנו ובא קרא להיתר אצל לדעת הג"ח ודעימי' דמותר לאסרה א"כ קשה למה לי קרא כולו וע"כ דגם חלצ טמא בכלל וזהו אצטריך גוף הקרא להחיר בזה הסחורה וכמו"ש האו"מ. הן אמת שלפ"י קשה האין אמרו צוברים דף ע' בחלצ בזהמה טהורה הכחזו מדבר וכו' אף הדבר נכון דזה חלוי צפונתא דר"ע וריה"ג דלריה"ג דס"ל דלטומאה ולטהרה לא צריך קרא כי אם לאיסור והיתר ע"כ גם חלצ חזיר בכלל וכמו"ש האו"מ וכו' אצל לר"ע דס"ל לאיסור והיתר לא צריך קרא כי אם לטומאה וטהרה א"כ שפיר אמרין דדוקא בזהמה טהורה דיבר הכחזו כמבואר שם צוברים ח"כ.

ובזה עמדנו על כוונת רבינו בצ"ח הל' ט"ו והל' ט"ז דנפקא ל' היתר הנאה והיתר מכירה בחלצ מקרא אחד דיעשה לכל מלאכת והיינו כמ"ש ודוק ועי' בלח"מ שם.

ובל"א ה' יש לומר דקשה לר"ע דלטומאה ולטהרה אצטריך שיכול למלאכת הדיוט יהי' טהור ולמלאכת גבוי יהי' טמא ח"ל יעשה לכל מלאכה ומה סברא הוא לחלק כיון דעכ"פ חלצ אינו מטמא מה לי הדיוט ומה לי גבוי וצריך לומר דס"ד אמינא דכמו דס"ד בשבת דף כ"ח לאסור עור נבלות וטריפות לתפילין מדכחזו מן המותר צפין דלמלאכת שמים צענין מן המותר צפין ואצטריך קרא להחיר דהוא מן המותר צפין ע"ש, ובתוס' ור"ן, וא"כ ה"ה כאן אף דהוא מין המותר צפין דהוא מזהמה טהורה מ"מ ס"ד לאסור אותו למלאכת גבוי אי לאו קרא דיעשה לכל מלאכה ח"כ.

ומעתה זה דוקא בזהמה טהורה אצל בזהמה טמאה דלא הוה ממין המותר צפין שפיר יש לחלק בין הדיוט לגבוי דאף דלהדיוט מותר אצל לגבוי אסור ועי' בר"ן ברה"ב ובמ"א סי' תקפ"ו.

ומעתה מיושבים היטב דברי או"מ דלענין מכירה ודאי גם חלצ חזיר בכלל חלצ הוא והא דקאמר בש"ס וצחים דבחלצ בזהמה טהורה דיבר הכחזו היינו משום דקרא כחזו יעשה לכל מלאכה והיינו אף למלאכת גבוי ובה דודאי אין חזיר בכלל ועי' ברש"י ובלח"מ ודוק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הריטב"א (סימן קז) ח"ל: שאלת אם מותר לקטום לכתחלה הגרגאול²¹ של הקנקנים החדשים בחלצ טמא כשאין מאי חלצ טהור.

²⁰ וכן כתב בהגהות אשר"י פ' בתרא דע"ז, הובא בב"י יו"ד סי' קג. ונחלקו בזה הנודע ביהודה והפרי מגדים אם חלב או חלב, שלדעת הנודע ביהודה (מהדורה קמא יו"ד, סי' לא) - חלב, והפרי מגדים (יו"ד סי' ק"ג, סי' יג) כותב חלב, אבל חלב נותן טעם לשבח הוא. ומדברי הריטב"א כאן משמע כדברי הנודע ביהודה.

²¹ לפי הענין נראה שפירושה החלחולים שדרך להיות בדפני כלי חרס החדשים, שהמשיקין מתמצין דרכם.

ובותב: ונראה שזה ע"פ הרשב"א ש' דהא דחזי לקטנים לא מהני אלא ציוה"פ דחזי גופי חזי גם לגדולים אלא דאסורא דיומא קגרים. ולפ"ז באסור' גופו דהיינו אסור חפצא ה' צדין שלא יועיל מה דחזר לאחרני, אלא דמכיון דראוי לתקוני ע"י שאלה שיהי' ראוי גם למערב חו לא מיקרי אסור חפצא, ול"ד לשאר אסורי כמו נבלה וחלב ודס דהו' אסור גופו ואין היתר לאסורם.

ויתישב שזה מש"כ רש"י בפסחים כ"ג דמערבין למזיר ציין ולישראל בתרומה משום הואיל ואי צעי מיתשיל, שהקשו עליו הא צעירוצין אמרי' דהוא משום דחזי לאחרני, וצויתר דרש"י גופי' כ' צעירוצין הכי, ולפמ"ש נמכוין שזה רש"י דלמסקנת הגמ' דאמרי' הואיל ואי צעי מיתשיל י"ל דגם לרבנן אי לא דאיתי' בשאלה לא ה' מהני מה דחזי לאחרני כיון דהו' אסור חפצא (ונימא דגם בבזיר הו' היין חפצא של אסור וכמ"ש מהרי"ט דבקבלת הנוזרות אסור היין עליו) וכש' הרשב"א, ורק מכיון דראוי להסיר האסור לגמרי ע"י שאלה חו לא הו' אסור גופו. ונמלא דגם לרבנן צריך לטעמא דראוי לתקוני ע"י שאלה, ופולגומיהו דקומכוס ורבנן הוא שזה דלסומכוס צעינן שיהי' ראוי לתקן בפועל ע"י שאלה שיהי' מותר גם למערב, וע"כ לא מהני בתרומה משום דגזרו על שבות בה"ש וא"ל לתקן שיהי' ראוי לו בפועל, אבל לרבנן לא צעינן רק שיהי' האסור ענמו איתי' בשאלה שלא יהי' אסור גופו.

ויתישב שזה גם קו' הגרעק"א על רש"י בפסחים כ"ג מסוגיא דערוצין כ"ח דמשני בגודגדניות דכיון דחזי למרובי צנים מערבין צו כמו למזיר ציין הרי דטעמא דמזיר ותרומה הוא משום דחזי לאחרני, דאח"כ דגודגדניות ודכות' מהני טעמא דחזי לאחרני גרידא כיון דשם אינו אסור כלל אלא דאינו ראוי לו, ולא הוצרך רש"י גם לטעמא דאפשר בשאלה אלא באסורי נזיר ותרומה דהו' אסור גופו ולא סגי במה דחזי לאחרני לחוד וכמ"ש הרשב"א.

גם יתישב שזה משה"ק ע"ד הגרעק"א לרש"י דאם טעמא דת"ק משום הואיל ואי צעי מיתשיל א"כ צעי' שיהי' יותר משיעור עירוב בכדי שאחר שיסאל ויפריש מיני' וצ' יסאל כדי שעור עירוב ויקשה מאי פסקא כמשה"ק בגמ' שם לסומכוס, ולפמ"ש שונה דין דהואיל ואי צעי מיתשיל לרבנן מלסומכוס, ובאמת לרבנן לא צעינן שיהא ראוי לו בפועל ע"י שאלה אלא שהאסור ענמו יהי' בשאלה וא"כ י"ל דלא צעינן לרבנן שיסאל שעור ערוב אחרי שיפריש מיני' וצ', אלא דמלשון רש"י בפסחים שם לא משמע הכי לכאור', ואולי נכלל בכונתו גם אליבא דסומכוס דצעי' שיהא ראוי בפועל ואליבא דרבי דלא גזרו על שבות בה"ש, ולדידי' הא מצויר בגמ' דלריך שיהי' יותר משעור עירוב.

והנה בפסחים דדברי התוס' שם ש' דלא פריך הכא אלא אליבא דמ"ד מערבין לדבר הרשות דהא מצוות לאו ליהנות ניתנו, באמת דוחק לומר כן דמג"ל להקשות, דילמא ס"ל אין מערבין אלא לדבר מצוה, ולפי המסקנא הא אחי' שפיר כיון דתרומה מותרת בהנאה. ונראה דמ"ל דקושי' הגמ' אולא אף למ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה דאף דענא הנחת העירוב לא

נאסרה דאין שזה הנאה משום דמג"ל, אבל עכ"פ יקשה דכיון דאסור בהנאה הרי אין התרומה שלו, ואיך יערב בדבר שאינו שלו [ועי' בס' בית יצחק חאו"ס שהרגיש בזה], וזה לא שייך לומר הואיל ואי צעי מיתשיל עלי' דע"ז לא הו' שלו והא דאמרין בפסחים מ"ו הואיל ואי צעי מיתשיל עלי' ועובר צצ"י כ' השאג"א דשאי' חמץ דגם גורם למנוחן איתרבי לעבור צצ"י יראה כממון, ובאמת דמה"ט אמרו צעירוצין דף ל' צככר זו עלי דאין מערבין לו שזה משום דהו' אסור הנאה ואינו שלו, ולהכי אף דחזי לאחרני וגם אי צעי מיתשיל עלה וצככ"ג מערבין בתרומה כמש"כ התוס' ע"כ שם, מ"מ כיון דאסור בהנאה ואינו שלו אי צעי, וללישנא אחרינא דרש"י שם דמערבין לו צה אף דהו' אסור בהנאה, י"ל דס"ל לל"א דבאסוריה"נ מחמת נדר לא הו' כהפקר, ודלא כמ"ש הר"ן צשי' הרשב"א להוכיח ממתני' דנדרים פ"ה צקונס כהנים ולויים נהנים לי דיטלו צע"כ דה"נ כל היכא דאסר על עצמו נכסיו בהנאה הו' כהפקר, כמש"כ המחנה אפרים דלא דמי לקונס כהנים ולויים דצשלמא תרומה דאין צה אלא טובת הנאה וכיון דאסרינן עליו חו לא נשאר לו שום זכות והלכך נוטלים צע"כ, משא"כ צמי שאסר נכסיו נהי' דאסור ליהנות מהן מ"מ יכול ליתן לבניו כו' וכ"כ ציש"ש פ' הגוזל עניים ויעוין צש"ט משכנות יעקב חיו"ד סי' נ"ד. ולדבריהם שפיר לא הו' הפקר ולהכי ללישנא אחרינא מערבין.

(וראיתי 2 בקרבן נתנאל בעירובין שם ש' דלהכי אין מערבין בקונס ככר זו עלי לפי שיש מעילה בקונמות ודמי להקדש, ואינו מובן דבהקדש אסור לכולי עלמא משא"כ בקונס פרטי דחזי לאחרני וכמש"כ התוס' בעירובין דלהכי אין מערבין בהקדשות לפי שאסור על כל העולם ולא חזי לאחרני, ולא כן בקונס פרטי, וקצ"ע בדהתו"ס שם שהכריחו מהקדש דלא אמרינן הואיל אי בעי מיתשיל עלי' משום דלא חזי לאחרני דהא בפשוטו י"ל דההקדש אינו שלו ואיך יערב בדבר שאינו שלו, משא"כ בטבול שהוא שלו וצ"ע).

שוב מלאמי בס' גאון יעקב שהרגיש בקצרה זו דככר זו עלי אין מערבין לו שזה משום דכיון דאסור בהנאה אינה שלו, ויעוין בתוס' רי"ד לעירוצין ש' דצככר זו עלי כיון דאסור בהנאה הו' כעפרא בעלמא, ונראה כונתו דהוא לפי שאינו שלו. שוב ראיתי בס' בית הלוי ח"א סי' מ"ח שהאריך בזה. ע"כ.

עוד כותב שם צס"ד: וזהאי סוגיא דפסחים כ"ג צע"ק דא"נ דתרומה אסור בהנאה דכתיב לא יאכל, דלפ"ז איך חייבה התורה לתת לכהן התרומה כיון דאסור בהנאה והוא מכיר לו טובה והנמינה אסורה, אם לא דנימא דבאמת אין לו טובת הנאה. אבל איך שייך מלות נמינה בדבר האסור בהנאה וצ"ע. ע"כ. ועיין לעיל בגמ' והרי תרומה, שכבר קדמו צקו' זו הידיעות שלמה.

*

רש"י ד"ה גידולו. עיין להגרי"פ פערלא בהג' לספר המצות לרס"ג (ח"ד דף שסט ע"א).

*

תוס' ד"ה מערבין. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שנא) בדברי בן המצור מ"ש בישור קו' המוס'.

*

תוס' ד"ה קוצר לשחת. עיין במנחת חינוך (מצוה שג) מה שפלפל בדברי המוס', ועיין בשו"ת שאגת אריה החדשות באריכות, ובשו"ת בית אפרים (יו"ד סימן סח).

*

תוס' שם. עיין בספר תרומת מלך (סימן ט) להגא"ד דוואלקאמיר, שמביא קושית הגאון ר' דוד ראפאפארט צהא דמצוה צירושלמי (המובא בתוס' קידושין דף לח ע"א) דלא אכלו מזה משום חדש, והקשה להמבאר בתוס' כאן דבמצוה שלא הביאה שליש ליכא איסור חדש, דחדש שאסר הכתוב היינו מצוה גמורה, והרי מבואר (פ"א דחלה מ"ג), דמצוה שלא הביאה שליש חייבת בחלה, והטעם מבואר צירושלמי משום דלפינן לחם לחם ממנה, א"כ היו יכולים לאכול ממצוה שלא הביאה שליש דאיסור חדש ליכא ועשה דמנה איכא.

והרב המבאר שם משיב על קושיא זו, לפי המבואר בכרימות (דף ה ע"א) דהאוכל לחם קלי וכרמל לוקה שלש, ומבואר דכשנעשה לחם מתחדש איסור חדש משום שם לחם. לפ"ז פשוט דאף דדין הוא דבמצוה שלא הביאה שליש ליכא לאיסור חדש, היינו דאיסור חדש דמצוה ליכא קודם שהביאה שליש, אבל איסור חדש דחל על שם לחם דומן חלות של איסור זה הוא בשעת קרימת הפת בתנור, כו"ע מודים דלא חליה בהצאת שליש אלא בקרימת הלחם בתנור אף שצא ממצוה שלא הביאה שליש, ולכן לא היו יכולים לאכול מזה ממצוה שלא הביאה שליש דאיסורא דלחם חל בכל גווני, והתוס' לא פטרו מחדש אלא מל"ת דקלי וכרמל דחל משעת קצירה, אבל לא מאיסורא דלחם שהוא חל בשעת אפיה, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הר נבי (אור"ח ב סימן ע) שהעיר דמה שחדש באיסור חדש דיש ג"מ צין קלי וכרמל לאיסורא דלחם דאף בכה"ג דאין איסור חדש דבמצוה לענין קלי וכרמל מ"מ איסורא דלחם שאני, קדמו בכתבא זו הגאון רבי חיים עוזר בספר אחיעזר (יו"ד סימן לט) וכתב דלהשיטות דאין איסור חדש בחו"ל (להב"ח וסייעתו), מ"מ בקמת חדש של חו"ל שנכנס לא"י ואפה ממנו לחם חייב עליו משום חדש כמו בחלה ותרומה דגמ"ל בא"י מחייבם כפירות א"י ה"ה קרימת פנים דלחם מביא לידי חיוב חדש. אמנם הדברים מתמיהים, וכנראה דאשתמיטתיה דברי הירושלמי חלה (פ"א ד"ה ג) צהא דפליגי ר"א ורבנן דבמצוה שלא הביאה שליש אי חייבת בחלה ואי יוצאין בה ידי חובת מנה, דר"א ס"ל דלמיה חייבת בחלה ואין יוצאין בה ידי חובת שם צירושלמי אליבא דר"א דבמצוה שלא הביאה שליש אין חייבין עליה משום קלי אי חייבין עליה משום לחם, א"ר יודן כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו את שחיבין על קלי שלו משום חדש חייבין על לחם שלו משום חדש וכו'. וכמבואר שהוא דבר הלמד בהיקש דכל שאין חייבין על קלי שלו אין חייבין גם על הלחם משום חדש, ולפ"ז גם דבמצוה חו"ל אין חייבין על קלי שלו משום חדש למ"ד דאינו נוהג בחו"ל, אף כי נעשה לחם בא"י אין צו איסור חדש דאין

היקש למתנה, וכן דריש הירושלמי (שם בה"א) וליף דבאורו חדש דאין איסור קלי וכרמל, גם בנעשה לחם אין צו איסור חדש משום דאיתקוש להדדי. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה אמר קרא. עיין מ"ש בגמ' לימא כחנאי, באריכות. וע"ע מ"ש בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל.

*

תוס' ד"ה שאני התם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קיז) מה שהביא מרבו הגאון הגדול רבי מרדכי בנעט ז"ל אצ"ד ניקלסבורג והמדינה, לתוך קו' המוס', וז"ל: והן מילתא אלבישייהו יקרי אמרתי להעתיק ולהציע פה גרגיר אחד מתוך מה שנודע לי מחידושי מרן הגאון מוהר"ם בנעטא זצוק"ל, בפסחים דף כ"ג ע"א הקשו תוס' ד"ה שאני התם דכתיב לך שלך תהא. ותימא לחזקיה לא לכחזר לא יאכל ולא לבעי לך. ובדף ה' ע"ג הקשו הר"י מאורלייניש דהכא ממעט' גבזה ואחרים מחד לך ושב במנחות גבי חלה מנריכין תרי עריסותיכם חד למעוטי גבזה וחד למעוטי נכרים דפטור מן החלה וכו' ובדף מ"ח [ז"ל: מ"ו] הקשו תוס' למ"ד דס"ל הואיל אי בעו מיתשל עלה היאך דרשינן מלך שאינו עובר על חמץ של גבזה הא אי בעי מתשל עלי' וה"ל דדידיה ותיירו כיון דנתחמץ שום אדם לא יפדנו וכו' ע"ש.

והנה לפי"ז מתורצים שני קושי' תוס' הנ"ל הקושי' הר"י מאורלייניש מתוך דבשלמא גבי חלה א"ל הואיל ואם לא כתיב אלא חד עריסותיכם הייתי ממעט עיסה של אחרים דפטור מחלה דבאחרים לא נוכל לומר דאי בעי איחשיל עלי' אבל גבזה מחויב בחלה דהואיל אי בעי איחשיל עלי' ולהכי איצטריך תרי מיעוטי על אחרים ועל גבזה. וגם הקו' של תוס' לחזקיה לא לכחזר לא יאכל ולא לבעי לך מתוך דהא קושית המוס' אם לא היה נכתב יאכל יהי' יתור המיעוט לך. ולפי הנ"ל אם לא היה נכתב יאכל לחזקיה ה' חמץ מותר בהנאה ויוכל למיתשל עלי' ולא נוכל למעט אחרים וגבזה מחד לך כמו גבי חלה. אבל אם נכתב יאכל חמץ אסור בהנאה ויוכל למעט אחר' וגבזה מחד לך דהא שוים הם כמו שלא יוכל למתשל על חמץ של אחרים גם על גבזה אינו מיתשל כחירון התוס' שם כיון שנחתמץ שום אדם לא יפדנו עכ"ל. ואם יראה להשיב לר"י הגלילי דס"ל חמץ בפסח מותר בהנאה למה לא מנריכין תרי מיעוטי לדידיה על אחרים וגבזה נוכל לומר לר"י הגלילי באמת חד לך ממעט אחרים וחד ממעט גבזה והיתר הנאה גבי חמץ ממילא מוכחא דאם היה חמץ אסור בהנאה היינו יכולים למעט אחרים וגבזה מחד לך. טפי דעת מהרש"א ים לפקפק ע"כ דברי הרב מרן זצלה"ה זע"א. ע"כ.

והגאון רבי יהודה אסאד, כותב שם לתוך קו' המוס' דלחזקיה מיותר חד לך, וז"ל: בפשוט לק"מ דמ"ל לך למעט הפקר אחי לאפקוין מקושית הפ"י הנ"ל וקמ"ל דמהני ציטול מטעם הפקר היינו כדרשת הספרי הנ"ל לא יראה לך בטל בלבד. ע"כ.

*

צפ' כ"ה דף קי"ז ע"ש וכיון שכן טפי עדיף למילף חדא מחדא מלמילף חדא מתרתי.

*

עוד הקשה מהר"ש אלגוי, ו"ל: כפי מ"ש שם החו' בשם הר"ר שמואל מוורדון ז"ל דר"י דפריך ק"ו סבר דחלב לא הותר מכללו מקרי וגם סבר דחמץ מותר בהנאה אם כן נכתוב קרא בחלב דמותר בהנאה ולא ליכתוב בחמץ וילף חמץ בק"ו דחלב שלא היתה לו שעת הכושר ואי פרכת שור הנסקל יוכיח דאף שהיתה לו שעת הכושר אסור בהנאה איכא למפרך מה לשור הנסקל שנעבדה בו עברה ואי פרכת ערלה מוכיח שאף שלא נעבדה בה עברה אסורה מה לערלה שכן לא היתה לה שעת הכושר ואי בשר בחלב יוכיח מה לבשר בחלב שאף שהיה לו שעת הכושר נעבדה בו עזירה וחזר הדין כו' וז"ע, עכ"ל.

וע"ז כתב העוד יוסף חי: ותמהני אמאי איטריך לאיתויי מבשר בחלב לאוכוחי דאף שהיתה לו שעת הכושר אסור בהנאה הו"ל לאיתויי משור הנסקל דקמיימי מיניה ברישא, ובעיקר קושייתו לא ידענא מאי קשיא ליה דודאי לא מצינא למילף מק"ו מחלב שלא היתה לו שעת הכושר ומותר בהנאה חמץ שהיתה לו שעת הכושר א"ד שמותר בהנאה דכיון דלפי דעתו מצינא למילף מציניא דשור הנסקל וערלה ובשר בחלב דאסור בהנאה מש"ה איטריך קרא בחמץ למשרי בהנאה א"נ י"ל דאיכא למפרך מה לחלב שכן לא נעבדה בו עזירה תאמר בחמץ בפסח שכן נעבדה בו עזירה שהרי עבר על לא יראה כמ"ש החו' בהדיא לקמן דף כ"ה ע"א ד"ה מה לכלאי הכרס כו' ואין לומר חורש בשור וחמור וחוסם פי פרה ודש בה יוכיח דאף דנעבדה בהן עזירה שרו בהנאה דמה להשוו שכן שרו באכילה כדאמר צפ' כ"ה דף ק"ט והביאנו החו' לקמן. ומ"ש דשור הנסקל היתה לו שעת הכושר לימא דהא החו' בהדיא לקמן דף כ"ה ד"ה מה לחמץ כו' כתוב דשור הנסקל לא היתה לו שעת הכושר עי"ש.

*

גמ'. שם. הכרתי ופלמי (סימן ס"ה) הקשה, היכי יליף ר' יוסי הגלילי דגיד מותר בהנאה ק"ו מחלב, הא איכא למפרך מה לחלב שכן הותר מכללו בשליל. ותירך דר' יוסי הגלילי ק"ל יש בגידין בנותן טעם ואם כן גם גיד הותר, עי"ש.

ועיין בשו"ת מראה יחזקאל (סימן קלו) דדבריו ז"ע, דאכתי הקושיא קאי לר' שמעון דמאי פריך הגמרא ור"ש דאסור והוכיח לומר דאיכא למפרך מחיה שחלב הותר מכללו, הוה ליה למימר בזהמה גופה שהותר מכללו בשליל כיון דס"ל אין בגידין בנותן טעם ואין גיד בכלל נבילה, גם לפי תירושו שם אכתי קשה לדידן אמאי גיד בן ח' מותר הא אין בו בנותן טעם ואינו בכלל כל בהמה ואנן קיימא לן דבן ח' חי או בן ט' מת מותר. עי"ש. וע"ע שו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן י).

*

תוס' שם. עיין מ"ש הגאון מצרעאן ז"ל בהסכמתו לספר חידושי מהרי"ק על הסמ"ג, בשו"ב קו' המוס', והזכירו בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן עו) ד"ה גם מ"ש. ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן סה). וע"ע בשער המלך (פ"א מה' חמץ ה"ז).

דף כג ע"ב

גמ'. כשהותרא נביילה חלבה וגידה נמי הותרו וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן יט), ושו"ת אדמו"ר (חלק ב יר"ד סימן ו אות ז).

*

גמרא מכדי אותביניהו ב"ה הני וכו' חזקיה ורבי אבהו במאי פליגי וכו'. הקשה הפנ"י אמאי לא קאמר דאיכא צנייהו גיד הנשה ואליצא דהלכתא דק"ל אין בגידין בנותן טעם ואם כן לרבי אבהו אסור בהנאה מפשטא דלא יאכל דהא לא אישתרי בכלל בהמה כיון דאינו בנותן טעם לא הוי בכלל ואכלה ולחזקיה שריא דליכא קרא לאיסורא. עי"ש.

והשפת אמת הקשה, למה לא אמרינן דפליגי בלאו דלא תאכל ממנו גא ומצול דנראה לר"א אסורין בהנאה ואפי' אי נימא דמצול גם לחזקי' אסור בהנאה מקרא דפקדש באש תשרף דמיני' ילפינן דכל שפסולו פקדש בשריפה, מ"מ בנא כיון דעדיין יכול לנלוותו ולהתירו ולא הוי בשריפה ודאי מותר בהנאה לחזקי' ומ"מ לר"א ליחסר בהנאה. עי"ש.

*

גמ'. איבעית אימא הכי נמי דאסור איבעית אימא מייתי לה בק"ו וכו'. עיין בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן פב).

*

גמ'. ומה חל"ב שענוש כרת מותר בהנאה גיד שאינו ענוש כרת ל"ב ור"ש דאסור איכא למפרך מה לחל"ב שכן הותר מכלל'ו וכו'. הקשה מהר"ש אלגאזי צפ' גופי הלכות (סי' תפ"ה) ו"ל: כיון דהכא קיימינן לריה"ג דאמר לעיל חמץ מותר בהנאה אדילף ק"ו מחלב דאיכא למפרך ליעבד מחמץ דאף דיש בו כרת מותר בהנאה וכי תימא דאיכא למפרך מה לחמץ שכן יש לו שעת הכושר דס יוכיח כו', עכ"ל.

וכתב עליו בספר עוד יוסף חי: ולא ידענא מאי קשיא ליה דהא שור הנסקל ושאר איסורי הנאה יוכיחו דאין בהם כרת ואפי"ה אסורין בהנאה אבל השתא דעביד מחלב ק"ו ומה חלב שענוש כרת היה בכלל החר נבלה כו' כמ"ש החו' דלא שייך למימר הכי בחמץ ואי כוונתו דפריך לדעת רש"י דמפרש הק"ו כפשטיה לק"מ דכי ילפת מחמץ איכא למפרך שכן היתה לו שעת הכושר וע"כ דאיכא למימר חלב יוכיח או דס וכיון דהדרי' למילף חדא מתרתי איכא למפרך שכן הותר מכללו דאף לר' יוסי דמסקי' דלא חשב לה פרכת היינו בחדא מחדא דלא פרכי' כ"ד אכל אחדא מתרתי פרכי' כל דהו ואף אי לא הדר דינא כדאי

גמ'. אין דוקין עץ לאו שבבדלות. פרש"י בכריתות (ד'
ע"א) דעל כל אחד ואחד אינו לוקה, אבל חדא מיהא לקי.
ובהקשה בספר ברא שבע, על מ"ש לקמן (מא ע"ב) ומנחות (נח
ע"ב) דאפילו חדא נמי לא לקי על לאו שבכללות. ועיי' בערוך לגר
ושפת אמת (כריתות סם) מ"ש צוה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן קמא) ו"ל: שאלת
הא דקיימא לן לאו שבכללות אין לוקין עליו. והלא
מחלוקת אצ"י ורבא הוא. אצ"י אומר אין לוקין ורבא אומר לוקין
בזנא ומבושל חג וחרט"ל בשליהי פרק כל שעה (דף מ"ב ב) ובנוזר
(פרק ג' מינים דף ל"ט). והא לא קיימא לן כאצ"י אלא ביע"ל קג"ס.
ואולי נתחלפו הנסמאות וכן נמצאת לרב רבינו משה ו"ל בעיקר
התשיעי מספר המצות.

תשובה: כלל הספרים שלנו נשתבשה הגירסא. מקומות שש
שם דלאדי אין לוקין וזדרבא לוקין בפסחים וזבבא
מאינא בשיליה המקבל וזמיר בהפר. ויש ספרים כאן וכאן דלאדי
אין לוקין. אבל הגירסא הנכונה בכולן דלאדי לוקין וזדרבא אין
לוקין כדברי הרב רבינו משה ז"ל וגם הר"ם ב"ן ז"ל מודה לו.
ומכל מקום לכל הגירסאות הלכה כדברי האומר אין לוקין. ומיהו
הדברים עתיקים שענין לאו שבכללות בגמרא אין כולו על ד
אחד. אלא יש שכולן מודים בו שאין לוקין עליו כאותו האומר
בטהרהדין בפרק ארבע מימות גמרא (דף כ"ח) המגפה והמנשק.
ויש שלוקין עליו כדעת רבה בפרק ראשון של תמורה גבי המעלה
אצרי בעלי מומין לגבי מוצת. ויש שנחלקו בהן אבי ורבא בנא
ומבושל וגו' וחרצן ורחים ורוב ואתרים אבי אמר לוקין ורבא
אמר אין לוקין או בחלוק כפי חילוף הגירסאות. והלכה בהן כמי
שאומר אין לוקין. ומסתברא לי משום דשינה פלוגתיהו בפלוגתא
דמאנא בפר"ק דכריתות. דמאנא (ויקרא ז) כל חלב שור וכשב ועז
לא תאכלו לחייב על כל אחד ואחד דברי ר' ישמעאל. וחכמים
אומרים אינו חייב אלא אחת. ואמרין עלה נימא בזה קא מיפלגי
דברי ישמעאל סבר לוקין על לאו שבכללות ורבנן סברי אין לוקין
על לאו שבכללות. ודחינן לעולם קסבר רבי ישמעאל אין לוקין
ושאני הכא דמיתרי ליה קראי. ושקלינן וערינן ההם טובא אי
מיתרי קראי או לא כדי שלא נעמיד רבי ישמעאל כמאן דאמר
לוקין על לאו שבכללות. ומכל מקום אף לבשתמא דבלאו
שבכללות פליגי קיימא לן כחכמים דרבים נינהו. וכל שכן למאי
דמהדינן לאוקומי טעמיה דרבי ישמעאל ביתורי קראי וכלהו
סבירי דאין לוקין על לאו שבכללות. ומשמע נמי מההם במסקנא
דלאו בלאו שבכללות פליגי. וכיון שכן אפילו אית ליה לרבא לוקין
לא קיימא לן כותיה. אלא שעדיין נרמא לי עיון כיון דלא אימיבו
בגמרא מיהא ברייתא למאן דאמר לוקין. ע"כ.

✻

גמ' / שם. עיין פני אהרן (י"ד ס' ד' דף מ') צעובר על לאו שנימק לאהרם מימח צ"ד או לאו הנימק לעשה או לאו שצכללות דנפסל לעדות ואף שאין לוקה עליהם דהא דאינו לוקה אינו משום דהו' לאו קל אלא לאו ממור הוא.

*

גמ'. ואידך בבהמה קאמרינן בבהמה מיהת לא
אישתרי. עיין מחנה לוי שזועות (דף כד) וזש"מ
מהרש"ם (חלק א סימן ס).

*

רש"י ד"ה חלבה וגידה. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן ו').

*

תוס' ד"ה ומה חל"ב. עיין שער המלך (פ"ח מה' מאכלי אסורות ה"ד) וצ"ל שמה שם.

*

תוס' ד"ה מאי בינייהו. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קמא) מ"ט בישוע קו' הרשב"א.

דף בד ע"א

גמ'. וואס איינע ענין לאכטליך תנודו ענין וכו'. הפס' יהושע מצא, דעיקר ילפומא דריצ"ל לענין איסור הנאה היינו צחמק ושור הנסקל דכתיב לא יאכל, אלא דמפסוטא דקרא לא שני ליה צין לא יאכל או לא יאכל כיון דאשכחן דבשרים נמי כתיב לא יאכל ואפ"ה שרי בהנאה לכך יליף מהאי קרא דוכל חטאת שאין ת"ל צאש משרף אלא על כרחך דצאש משרף אמת לגלויי אלא יאכל דכי היכי דלא יאכל דהכא צחמטא צאש משרף דאסור בהנאה ה"ה לחמץ ושור הנסקל דלא יאכל דידעו נמי אסור בהנאה וכן בכל הני דשמעתי דהכא כתיב לא יאכל או לא תאכל צחמטא ונותר והיינו כדפרישית, אלא דאכתי הוי מצי למימר דלא אחי לאיסור הנאה צאש איסורין אלא דאיטריך צאש משרף כי היכי דליימר לא יאכל צחמטא למיילף צאש איינו ענין לשאר איסורין ומש"ה קאמר דלשאר איסורין נמי אינו ענין לאכילה, ועל זה מקשה הש"ס א"כ דצאש משרף אחי לגלויי אכל היכא דכתיב לא יאכל אם כן אי מה הכא צשריפה וכו' ומשני דאמר קרא צקדש צאש משרף, ומקשה הש"ס והאי צקדש צאש משרף להכי הוא דאמת וכו' ולאז משום דקשיא ליה אעיקר ילפומא דריצ"ל מנ"ל איסור הנאה צאש איסורין דהא למאי דפרישית צבר אסיק אדעתיה דאכתי לא יאכל מייתר כדמסיק אצ"י צסמוך לעולם מקרא קמא אלא דאכתי מקשה הכא שפיר אם כן אי מה כחן צשריפה ואי משום מיעוטא דצקדש צאש משרף איכא למימר איפכא דצקדש צאש משרף ריבויא הוא דכל הפסוליי קדש שריפתן צקדש אכל שאר איסורין נהי דאין שריפתן צקדש אכתי מרבינן לה לשריפה מדאייתר לא יאכל אלא על כרחך לגלויי אאין לא יאכל דחמץ ושור הנסקל כי היכי דהאי צשריפה ה"ה להך, ואפ"ה מסיק אצ"י לקמן שפיר לעולם מקרא קמא אלא דלענין שריפה ממעטין מהנותר, ולפ"י נחייצבה קושית המוספות.

*

גמ'. אמר אביי לעולם מקרא קמא וכו'. עיין בשו"ת
אגרות משה (חלק א"ח א' סימן טז) באורכו.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מעשה נסים (סימן ד) שהאריך בענין לאו שזכרנו.

*

גמ'. אלא אמר ר"פ מהבא והבשר אשר יגע בב"ט טמא וכו'. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) ד"ה ודרך אגב.

ועיין מנחת חינוך (מצוה קמה) שהקשה לדין דנפקא לן איסור הגאה מנבילה או מאמותו, ולחזקי' מלא יאכל, א"כ האי קרא דמייתי ר"פ למה לי, עיי"ש שהניח בל"ע.

והשפ"א כתב ד"ל כדמקשי רבינא לר"א דלמי לעבור עליו בצ" לאוין. אך הרמב"ם (פ"ח מה' פסוה"מ ה' י"ב) ושאר פוסקים לא כתבו שיהי' צ' לאוין.

*

גמ'. מק"ל וחומר מבע"ש הק"ל וכו' וב"ת אין מזהירין מן הדיון וכו'. עיין מה שהקשה בשער המלך (פ"ב מהל' מאכלות אסורות), ומ"ש בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קכ) בשוב קושייתו.

*

גמ'. ואימא לעבור עליו בשני לאוין וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים לר' אברהם בן הרמב"ם (סימן ד) באורך.

*

גמ'. אב"ל פוטיתא לוקה ארבע וכו'. עיין בכנסת הגדולה יו"ד (סי' פ"ד, הגהות בית יוסף, אותיות ג"ב וס"ב), שכתב:

במקומות אלו מצינו תולעים הרבה בחזרת, וזרין בדיקה יפה, מפני שהתולעים הם דקים וקטנים מאד, ומראיהם כמראה הירק עצמו, ומקודם הייתי אוכל מהחזרת על ידי בדיקה יפה, ועתה מקרוב משכתי ידי מכל וכל שלא לאכול חזרת אלא רק מהקלח שלה על ידי בדיקה עיי"ש.

ובברתי ופלתי (שם ס"ק י"ט) כתב, נכון וראוי לכל בעל חזרת שלא לאכול סאלאטה מירק חי כי מצינו בו תולעים הרבה, ואע"פ שבדקוהו נשים או אנשים הדיוטות במהירות, יש לחוש לספק חזרת, שמה נשארו בו עדיין תולעים. ומיום שעמדתי על דעתי לא אכלתי ירק חי. ע"כ. (והביאו החיד"א במחזיק ברכה יורה דעה סי' פ"ד ס"ק כ"ז).

ובמהגרי הגאון בעל חתם סופר (בהל' פסח אות י"ח) כתב, שהחתם סופר היה רגיל לטעול למזות מרור בליל פסח חזרת שקורין סאלאט, צין לברכה צין לברכה. והיו מופקדים על כך בחורים צני תורה לבדוק היטב החזרת על ידי כלי ראיה. ושם (בהלכות ראש השנה אות ה') כתב, שזולת החזרת בליל פסח, והסילקא בליל ראש השנה, לא צא ירק על שלחנו בכל ימות השנה. עיי"ש.

ובשו"ת בן אברהם (סי' ג' סוף אות כ"ח) כתב, שאע"פ שמצינו תולעים בחזרת, אפשר לבדוק אותו היטב בעין יפה וצריאה, וישפטנו היטב לאחר בדיקה, ואז אין לחוש פן נשארו בו תולעים. עיי"ש.

ועיין בספר בן איש חי (פרשת צו אות כ"ז), שכתב, שהאשה שהיא עקרת הצית לריכה להזהר מאד בצדיקה עליה החזרת שמצינו בהם תולעים, מפני שכל צני הצית קומרים עליה בזה, ואם היא מקילה בצדיקה, הקולר חלוי צוארה, ואפשר שתמציז מלקיות הרבה יותר משערות ראשה, שהרי על כל תולעת חייבים חמש מלקיות. ואם צני הצית מרובים, וקשה מאד לבדוק עליה החסא, שצריך זמן רב לבדיקה מרובה זו, יש להסיר את העלים ולקחת הקלחים בלבד, שצנכל אפשר לבדוקם ולנאח בהם ידי חובת מזות מרור. עכ"ל.

*

רש"י ד"ה ואם אינו ענין. עיין בשו"ת הר לבי (אר"ח א סימן מג).

*

רש"י ד"ה פסולין. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כח אות ז), וז"ל: ומה שדקדק בדברי רש"י פסחים כ"ד בהא דר"ש בקודש בלשון שפירש או שנשפך דמה כו' ומיפ"ל דהא צני עיבור צורה ויאל לבית השריפה כנותר, תמימי למה דקדק דרש"י ד"ל דאיטריך שמהא שריפתה בקדש והלא דרש"י גמ' מפורשת היא בפסחים פ"ב דמניא לן דמה נפשך דמה כו' דקיי"ל בשריפה מנ"ל דמניא כו', וקושייתו כבר הרגיש החוס' שם בד"ה בשלמא וא"ת אמאי צריך קרא בפסול דם כיון לצריך עיבור צורה פשיטא דישירק משום נותר כו' א"כ הוא אפילו כשהי' נותר לא ישירק דנותר שהי' ראוי לאכילה קודם שנותר דוקא ישירק כדמשמע לא תומירו אלא תאכלהו כו' יעו"ש.

מבואר מדברי החוס' דאיטריך קרא להי' דעל הפסולים חל דין נותר ולפי המסקנא ידעינן מיני' דחל דין נותר ומהני עיבור צורה ואף דאי"ת כמת על נותר כזה שלא קרבו מחיריו אבל פסול נותר חל עליו וטעון שריפה, וממילא דגם לר"ש גזיה"כ הוא אעפ"י דס"ל דאין איסור חע"א דחל פסול נותר על שארי פסולין לגבי דין שריפה וא"ש. ע"כ.

*

רש"י ד"ה ב"ל שבקדש. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיט), שעמד על לשון רש"י מעילה (י"ז ע"ב) כי קדש הם משמע שניהם מאטרופים לאכילה וכו', וכ"ה ג"כ לשון הרמב"ם (פ"ח מפסחמ"ו) מיימי קרא כי קדש הם. וכן דרש"י ריש מס' כריתות מיימי גמג' כאן כי קדש הם, ותמוה דכאן פירש"י, וז"ל: כי קדש הוא ימורה ע"כ אמי ללא כגון פיגול ויואל וגשפך דמו בק"ק וקרא לא כמיז הם אלא הוא, ואף דמקודם כמיז ואכלו אותם וכו' וזר לא יאכל כי קדש הם האי הם דזר קאי לשון רבים אפשר ולחם, וז"ע. עיי"ש.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן ס).

*

רש"י ד"ה היקשא הוא. בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן צג) תמה השואל על מש"כ החוס' יו"ט מכות (פ"ג מ"ב)

והשיב: גרסינן צפ' כל שעה, אמר ר"א אר"י כל האיסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאמן למעוטי מאי אמר רב שימי בר אשי למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שהוא פטור וכ"ש באוכל חלב חי' כו' ופרש"י חלב אין דרך הנאמן אלא בהצנעה ולמשום עורו' ולא לרפואה עכ"ל. ומסקי' החו' דף כ"ה ע"ב דכל דבר שהוא שלא כדרך הנאמן אפי' שלא בשעת הסכנה שרי אפי' לכתחילה ולכן רבינ' שייף לברתי' בגוהרקי דערלה ע"ש והא דקאמר רב שימי צ"א פטור היינו פטור ומוחר בעושה לרפואה אבל שלא לשם רפואה וודאי אסור לכתחילה כדאמר ר"א אין לוקין עליהן הא איסורא מיהא איכא וכ"כ הרא"ש שם להדי' ע"ש וכ"כ המרדכי רש"י פרק כל שעה ע"ש.

דרי נחבאר דחמץ בפסח אף שהוא אסור בהנאה כשהחמץ הוא אינו שלו אלא שהרופא גוי נחמו לו משלו ועשה לו רפואות שרי לישראל למיעבד כן דכשלא כדרך הנאמן הוא ואפילו באין לו סכנה.

והא דמנן התם דף ל"ט ע"ב לא ילעום אדם חטיין ויתן ע"ג מכתו מפני שהן מחמיצין ע"ש אין האיסור משום שעשה רפואה בחמץ אלא איירי שהחטי' הן שלו ומחמיצ' מהרוק והיאך ישאח חמץ בפסח דעבר עליו משום כל יראה וכו' אבל באמת כשהגוי לועס לו חטי' משלו שרי להגוי ליתן ע"ג מכתו של ישראל לרפואתו וכך מצוה להדי' בדברי הרמב"ם פ"ה מה"ל יסודי התורה דין ח' וזה לשונו צ"א שאין מתרפאין בשאר איסורי' אלא במקום סכנה בזמן שהן כדרך הנאמן כגון שמאכילים את החולי' שקנ' ורמשי' או חמץ בפסח או צ"כ אבל שלא כדרך הנאמן כגון שעשה לו רטי' או מלוגמא מחמץ או מערל' או שמשק' אותו דברים שיש בהן [מר] מעורב עם אסורי' מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך ה"ו מותר אפי' שלא במקום סכנה חוץ מכלאי כרס וצמר בחלב כו' עד כאן לשונו. הרי נחבאר להדי' שאלתנו דע"י חמנו של גוי שרי לעשות רפואה באוכלי חמץ דכשלא כדרך הנאמן מקרי אפי' באיסורי' דאורי' אפי' שלא במקום סכנה וא"כ הא דתנו לא ילעום כו' צ"ל כמו שפרשתי ובהדי' כתב הכ"מ שם בשם א"ח דהא דכ' הרמב"ם מותר לעשות רטי' מחמץ כו' י"א דלא התיר אלא מחמץ דנכרי וכ"כ הרשב"ם דחמץ דנכרי הוא והשאלה לישראל או היתן ע"ג מכתו ואין אחריו' על ישראל ואם אין מלוגמ' לגוי מקנה לי' ישראל קמח ועושה גוי ממנו מלוגמ' ונחתני' ע"ג מכת ישראל עכ"ל.

וא"ל חטעה בלי' הר"ן שבי' צפ' כל שעה דף רל"ב סוף ע"א ורמזי' מי שכתב דמיהא שמעינן דמתרפאין בכל אסורי' הנאה של דבריהם כגון חמץ שעבר עליו פסח וכלאי הכרס צח"ל אפי' בחולי' שאין בו סכנ' ומיהו צאכילי' כו' ולכאורה משמע דבחמץ בפסח דאסור בהנאה מדאורייתא אסור להתרפאות דהא ליתא דכבר הוכחתי אפי' באיסורא דאורייתא אלא דהר"ן רוצה לאשכוחי בחמץ של ישראל וכי ברשיעי' עסקינן שיהי' לו חמץ בפסח ולכן כתב כגון חמץ שעבר עליו פסח וצאמ' דה"ל בחמנו של גוי ובפסח עצמו. או דהר"ן איירי כגון שעושה האיסור לרפואה דרך הנאמן דאז אי הוה איסורא דאוריית' הוה אסור

ד"ה ומעשר שני, תימה דמאי אזהרה שייך במה שהוא עצמו אומר וממורה, עכ"ל. ותמה, שלא ראה גמרא ופי' רש"י כאן, דאמרין בפירוש כן.

והשיב: אכן לענ"ד אדרבא מפ' רש"י שם ראה להיפך יענין במה שכתב המהרש"א יבמות (דף ע"ג ע"ב) שרש"י יישב קושיית המוספ' שם במה שכתב בפסחים דלא משום לא בערתי לוקין אלא מלא מוכל.

אבל באמת נעלם במכ"ה מהמוספ' י"ט שזה כבר פלוגתא קדומה בין הרמב"ם והרמב"ן דבספר המצות (שרש ח') שכתב הרמב"ם שלוקין על לא בערתי השיג עליו הרמב"ן דלא בערתי הוא רק וידוי ואין לוקין רק על לא תוכל לאכול וכפי' רש"י דפסחים ולפ"ז מה שהקשה החי"ט על הרמב"ם הוא מה שהקשה עליו הרמב"ן ז"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ואם אינו. עיין להגרי"פ פערלא דהג' לספר המצות לרס"ג (ח"א דף שסח ע"א).

*

תוס' ד"ה הא אין לוקין. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן מה) וא"ש (חלק ו סימן מד) ושו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן י אורח א).

*

תוס' ד"ה הקישא. עיין מ"ש הגו"צ בספרו דורש לניון (דרוש יא).

דף כד ע"ב

גמ'. צירעה לוקה שש. פירש"י, דהאי דכתיב אל תשקוף, בזהמה וחי' גדולים משתעי ולא בשרצים וכו'. והקשה הרמב"ן דבספר המצות (שורש חשיעי) א"כ בזהמה וחי' טמאה לילקי שמונים, והא וודאי דאיתו לוקה אלא מ', מדפליגי בחולין (ק' ב) באוכל גיד הנשה של טמאה אי חייב שחים ע"ש.

ובס' מגלת אסתר שם השיג עליו דלעולם איכא מלקות שמונים אף עיקר פלוגתייהו היא אי יש בגידין צנ"ט, עיי"ש. ועיין שפ"א (עירובין כח).

*

גמ'. כל היבא דאיכא למדרש דרשינן וכו'. עיין להגרי"פ פערלא דהג' לספר המצות לרס"ג (ח"א דף יד ע"א).

*

גמ'. כל איסורין שבתורה אין לוקין ע"ידיה אלא דרך אכילתו וכו'. בשו"ת אמונת שמואל (סימן כז) נשאל כמי שיש לו חולי בצנטו, ורפואתו הוא שחולטין שעורים או שיבולת שועל ומניחים על צנטו, אם אירע לו חולי זה בפסח אי שרי לו למיעבד רפואה זו או לאו.

שלא כדא"נ דפטור דרך הנאחז נמי אין לוקין על הנאה, ומי מעלתו דהא רק לחזקי' שייך טעם ה"ה וצטור הנסקל לא יאכל כחיד מודה חזקי' לוקין על הנאה את"ד.

במח"כ ו"א' דהרמב"ם העתיק דברי ר' אבהו צפ"ח ממאכלות אסורות ופסק דאין לוקין על הנאה גם צפ"ד דין כ"ג ממאס"ו כתב הרמב"ם בדיאל דשוה"ס אסבה"נ ולוקה דוקא על אכילתו לבד והוצא כ"ו צל"ח שם. ע"כ.

*

גמ'. **שאה אכל חלב חי שפטור.** בשו"ת בנין ציון (סימן לה) חקר: מי שאכל ציה"כ ככותבות בשר חי אם חייב עליו.

ובותב: לכאורה יש ראי' דפטור, דהרי כלל אמרו במתניתין דיומא (דף פ') אכל אוכלין שאין ראויין לאכילה פטור ובפסחים (דף כ"ד) אמרינן אכל חלב חי פטור, וכתבו המוסף והא דאמר בחולין (דף ק"ב) אכל כפור טהורה בחי' בכל שבו במיתתה בכיות שאני עוף שהוא רך וחיו לאומנא וחשיב כדרך הנאחז עכ"ל הרי שרק בשר עוף שהוא רך מקרי חיו לאכילה כשהוא חי משא"כ בשר בהמה חי וכן מוכח ממה דאמרינן שבת (דף קכ"ח) שאני בר אווח דחיו לאומנא ופי' רש"י כשהוא חי אוכלין אותו בלי מלח הרי בפירוש דרך בר אווח דרכי' קרי' לי רב חסדא שם חיו לאומנא אכל שאר בשר לא שהרי אסור לטלטל בשר תפל וזה ע"כ משום דלרוב בני אדם לא חיו לאכילה שהרי מה דחיו לאחד מותר בטלטול בשבת לאחר שישאל מותר לטלטל תרומה כיון דחיו לכהן ואעפ"כ חשיב רב חסדא בשר תפל לא חיו והיינו ע"כ משום דמי שאוכל אותו חי באומנא בטלה דעתו אלל כל אדם וא"כ ודאי גם לענין יוה"כ מקרי אוכל שאינו ראוי לאכילה ופטור.

ואין להביא ראי' ממה דאמרינן דיומא (דף פ') אמר רב פפא אכל אומנא ומילתא מטערף ואע"ג דלאו אכילה היא כיון דאכלי אינשי מטערפין הרי דחשיב אומנא בר אכילה שחייב עליו ציה"כ דיש לומר דהתם איירי באומנא דעוף דרכי' שלא רצה להשמיענו אלא דמלח אף דלאו בר אכילה הוא מטערף לאומנא או י"ל דרך בשר חי בלא מלח מקרי אינו ראוי לאכילה אכל ע"י מלח שנחשב כרומח נעשה ראוי' לאכילה קצת, וכנראה מדברי רש"י בשבת הנ"ל ואעפ"כ קרא התנא במנחות להצבליים שאכלו שעיר יוה"כ בשבת חי שדעתם יפה אף שמסתמא אכלו אותו במלח. וכו'.

אמנם אחר עיון מנאחי בשאגת ארי' (סי' ע"ה) שכתב איפכא מזה שהביא שם קושית המוסף' בכריתות (דף כ"ג) שהקשו אמה דאמרינן בגמרא שם ומי אמר רבי שמעון איסור חל על איסור והתניא רבי שמעון אומר האוכל נצילה ציה"כ פטור דמאי פריך דילמא שאני יוה"כ משום הכי לא חל על איסור נצילה משום דאינו רק איסור כולל אכל הכא גבי נותר הוי לי' איסור מוסף דחמיר ועל זה כתב השאגת ארי' ולדידי לא קשה מידי דע"כ רבי שמעון לית לי' איסור מוסף דיוה"כ הוי איסור מוסף לגבי איסור נצלה משום דקיי"ל בפרק כל שעה כל איסורים שצמורה אין לוקה עליהם אלא דרך אכילתן וטעמא משום

באין צו סכנה דכיון דדרך הנאחז אכל באסור' דרבנן שרי אפי' דרך הנאחז כיון דאיסור דרבנן הוא וע"ז מסיק ומיהו לענין אכילה כו' ר"ל אפי' באסור' דרבנן יש לנו לאסור דרך הנאחז באכילה ואח"כ כ' דאף שלא כדרך אכילה יש לאסור דרך הנאחז אפי' באסור' דבריהם כנ"ל ודו"ק.

וגראה ברור דאם היה חולי שיש צו סכנה דמותר גם לישראל לעשות חמץ ולרפאותו להדי' דבכל מתרפאין במקום שיש צו סכנה אלא מיהא כמ"ש דאפשר לעשות ע"י גוי עבדינן וכמ"ש ואם ח"א נראה דירתיא המים היטב ואח"כ יטול השעורים לתוכו ואז לא יבואו לידי חימוץ לדין החלמוד כדגרסינן שם [לקמן ל"ט ע"צ] אין שורין המורסין לתרנגולי' אכל חולטין ופרש"י חולטין ברוחא' שאין מניחין אותו להחמץ אף דאין נוהגי' לאסור וכמ"ש בטור וש"ע סי' תס"ו מ"מ כל מה שנוכל לעשות בהיתר עבדינן וכמ"ש מור"ם ב"ד סי' קנ"ה צסופו ע"ש. גם אם אפשר לחלוט במי פירות ולעשות הרפואה הנ"ל יחלוט במי פירות ויעשה דקו"ל מי פירות אין מחממין וכ"כ המדרכי פרק כ"ש ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צל"ח (בד"ה ובגוף דבר) שכייל לן כלל ממודש, דהא דכל האיסורין אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאחז הוא שכאשר האיסור הוא עתה לפנינו נריך שיאכל או יהנה דרך הנאחז, ודרך הנאחז לא מקרי אלא הנאה היותר חשובה שצידו ליהנות ממנו כפי שהוא עכשיו, ולכן האוכל חלב חי פטור שהרי היה צידו לצבול שהוא יותר טוב, וכן אם הניח חלב שור הנסקל על גבי מכתו שהרי היה צידו למשוח עורות או להצברה דרך הנאחז, אכל משקה היוצא מהאיסור וכבר נעשה המשקה, אפילו חימא שעיקר הנאחז לאכילה, מ"מ הרי כבר נעשה משקה, ולפי מה שהוא עתה הנאחז היותר חשובה היא השתיה ומקרי דרך הנאחז, עיי"ש. והאירכו האחרונים בזה.

*

גמ'. שם. עיין שפת אמת שכתב דיש לעיין בלאו דכל קודש לא תגע, דהיינו אכילה, וקרי לי' נגיעה, א"כ י"ל דגם שלא כדרך אכילתן בכלל, ואע"ג דאמר כל איסורין שצמורה, י"ל דאין למדין מן הכללות שהרי בכלאי הכרס גם כן לוקין שלא כדרך ואע"ג דכרת ליכא רק באכילה מ"מ איסור לאו י"ל דהוי אפי' שלא כדרך ולהכי שני קרא לומר לא תגע.

ובתב השפ"א דצמח נראה הטעם דקרי לי' נגיעה הואיל ומתערב בגוף, דהנאכל מתהפך לגוף האוכל וזה שייך גם בשלא כדרך אכילתן.

[אכן] ציממות (ע"ה) איכא מ"ד דלהכי אפקי' רחמנא בלשון נגיעה לומר דנגיעה באכילה ולאסור טמא גם בנגיעה ע"ש].

*

גמ'. **שאה הניח חלב של שור הנסקף ע"ג מכתו וכו'.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן קיא) כותב להשואל: ומ"ש למרח קושית הנל"ח בפסחים מ"ש הניח חלב ע"ג מכתו

אפילו נזרק לקרות שוגג בדברים הללו כבר הארכתי בחיבורי נ"צ חלק א"ח סימן י"ח ש"ט שלא להחיר בשביל זה. ומה שמעלתו רוצה לסמוך על סוגיא דחולין ופסחים דתמרי אהדידי דדין משקין היוצאין מהם אין רצוני לתקוע ענמי כעת בהלכה זו כי לדבר זה צריך פנאי כמה שצועות להרחיב הדיבור וצפרט בחמץ לענין צ"י לא נזכר לשון אכילה ולא צעיין דרך הנחתם.

ג כבר נתבאר אצל¹⁷ שאצ"י בפסחים לא בא לחלוק על ר' יוחנן רק נתחל עם ר"ז בדברי ר"י דלר"ז אין לוקין אלא דרך תחילת עיקר הנחתם ואפי' אם האיסור כפי מה שהוא עתה כגון משקין היוצאין מן הפירות והרי כבר יאלו המשקין ואין צוהם עתה שוב הנאה אחרת אפי' מקרי שלא כדרך הנחתם שמתחילת הנחת הפירות אינו למשקין ואצ"י ס"ל בשלמא אוכל חלב חי הרי יכול גם עתה ליהנות בו כדרך הנחתו והוא אכלו שלא כדעה"נ לכך פטור. וכן מניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכחו שהרי עדיין יכול למשוח בו עורות והוא נהנה ממנו שלא כדעה"נ לכך פטור. אבל משקין היוצאין מן הפירות כמות שהן עתה הרי נהנה כדעה"נ בזה לאצ"י מודה ר"י דחייב אלא דצערלה הטעם משום דזיעה בעלמא. ואמנם לדינא אין רצוני לדבר בזה כעת ורום מעלתו יוכל להורות בזה כפי מה שיראה צעיניו. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מבנחת שלמה (סימן יז) מ"ש לענין לקיחת תרופות חמץ בפסח, שכונת במו"ד: גם ידוע מה שכחז הגל"ח בפסחים כ"ד וצנוצ"ח חאו"ח סי' ס"ד דאצ"י חולק על ר' זירא וסובר שצריכים דוקא להטעם של זיעה בעלמא משום דלא אזלינן בחר מעיקרא אלא בחר השתא, וכיון דלאחר שכבר נסחט עומד שפיר לשמיה ה"ו חשיב כדרך אכילה ג"ס נלענ"ד שגם אפר נקצרין אשר יש סוכרים דאסור מה"ת הוי גמי משום הך טעמא דמן האפר הרי נהנה כדרך שרגילים ליהנות מאפר ואכמ"ל¹⁸, ולפי"ו הרי גם צנוצ"ד לאחר שכבר נעשה מהחמץ גלולות הרי הם עומדים ודאי לחולים לבלוע אותם דרך הפה אשר גם זה חשיב דרך אכילה.

א אעפ"י נראה דדוקא באוכל גמור שרגילים ללעוס ולאכול רק אז אמרינן שגם בליעה חשיב כדרך אכילה, משא"כ בדבר דלא חזי כלל לאכילה ועומד רק לבלוע וגם רק לחולים כמו גלולות דנד"ד, שפיר חשיב לכו"ע שלא כדרך אכילה ושרי לחולה שאצ"ס, שהרי גם מלוגמא ורטיה על מכחו לאחר שכבר נעשו הרי הם עומדים לכך ואפי"ה שרי, ואף גם דעת הנו"צ נראה שדוקא כההיא דמשקין היוצאין מהפירות הוא דכתיב הכי משום דלאחר דכבר נסחט ה"ו משקה משוכת, וכמדומה דגם קיי"ל הכי שהרי הלוקח פירות משוכחים שכולם רגילים לאוכלם חי וצישלם מסתבר שלהלכה הם אסורים באכילה גם לחולה שאצ"ס כמו צישול אגוזים ואפרסקים שכח שם רש"י, ואע"פ דאי אזלינן בחר מעיקרא שאינם עומדים לכך צריך להיות מותר, משא"כ בהני דמעיקרא לא קיימי כלל להכי וגם השתא הם עומדים רק לחולים וכדאמרן דמוכת הכי ממלוגמא ורטיה וכדומה, וכ"ש כשעומדים רק לבלוע ולא לאכול. ע"כ.

דאכילה כתיב זהו והא ודאי גבי יוה"כ דלא כתיב צ"י אכילה אלא כל הנפש אשר לא תעונה אפי' אם אכלן שלא כדרך אכילתן כגון אוכל חלב חי וכש"כ בשר בהמה חי כמשכ' התוספ' שם אפילו הכי חייב משום לא תעונה ציוה"כ וציומא (דף פ') לא פטרינן אלא באוכל אכילה גסה ציוה"כ משום דכתיב אשר לא תעונה פרט למזיק אבל בשלא כדרך אכילתן דאינו מזיק הוא ודאי חייב הרי איסור יוה"כ הוי איסור מוסף אחפא דנצילה שלא כדרך אכילתן שריא משום דאכילה כתיבי זה ואם אכלו חי פטור ומשום יוה"כ חיב ומדפטור ר"ש אוכל נצילה ציוה"כ ש"מ דאפילו באיסור מוסף לית לי' איסור חל על איסור עכ"ל השאגת ארי'.

ויע"ע דעת התוספ' כמו שכתבתי דממה דאמרין אבל אוכלין שאינן ראויין לאכילה פטור גם באוכל שלא כדרך אכילתן כגון בשר חי פטור ואין לומר דזה דוקא מה שאינו ראוי להיות אוכל לעולם כגון שאכל עשצים המרים כמו שפי' הרמב"ם דזה אינו דממה דקרי להו אוכלין דקאמר אבל אוכלין שאינן ראויין לאכילה משמע שאוכלין הם צאנח רק כשהם עתה אינן ראויין לאכילה וצכלל זה גם אוכל בשר חי ומה דהוכיח השאגת ארי' דחייב גם באוכל שלא כדרך אכילתן ציוה"כ מדלא כתיב אכילה ציוה"כ לענ"ד אינו ראוי דהא כתיב אשר לא תעונה ומה ילפינן דצעיין דבר דמייבז דעתי' אם רב אם מעט כדאמרין ציומא (דף פ') מתקין לה ר' זירא בשר שמן בככותבות ולולבי גפנים בככותבות אמר לי' אצ"י קים להו לרבנן דבהכי מייבז דעתא ציר מהכי לא מייבז דעתא מיהו בשר שמן טובא לולבי גפנים פורתא ע"ש, ולכן כל שאוכל אוכל שעתה אינו ראוי לאכילה אינו צכלל אשר לא תעונה דלא מייבז דעתי' כמו אוכל עשצים מרים.

ואין להציא ראוי דבשר חי מקרי אכילה שהרי לענין הכשר אוכלים כתיב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים דנקרא אוכל ואעפ"י בשר אפילו חי מקבל הכשר דמוכת ממה דאמרין פסחים (דף כ"ב) כגון שהי' פרה של זבחי שלמים והעצירה צנהר ושחטה ועדיין משקה טופח עלי' וכן מוכח בצמח דוכתי' דדבר שעתה אין ראוי לאכילה מכ"מ כשהי' ראוי לבסוף מקרי אוכל והכי אמרינן בעירובין (דף כ"ח) ולענין טומאת אוכלים שאני כדאמר ר"י הואיל וראוי למתקן ע"י האור די"ל דלענין טומאת אוכלים דכתיב מכל האוכל אשר יאכל דמשמע כל שיאכל לבסוף לא צעינן רק שהי' שם אוכל עליו זה ודאי דבשר חי אוכל נקרא רק שנקרא אוכל שאין ראוי לאכילה ואינו מייבז דעתי'. כן הדעת נוטה ועכ"פ מדפשיטא להו להתוספ' ציוה"כ על נצילה לא הוי מוסף נראה דעתם כן דאובל שלא כדרך אכילתן מקרי לא מייבז דעתי' ופטור ויש נפקותא צמי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו עד שיאורו עיניו אם יש להסב הסכנה ממנו ע"י אכילת בשר חי וכדומה שאסור להאכילו דבר שחייבין עליו כרת. ע"כ.

*

גב'. א"ר זירא אף אנן נמי תנינא וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן סד) וז"ל: על דבר זה שלא מכר הי"ש קודם פסח הנה לסמוך על הדיטול וגם

¹⁷ עיין צל"ח כאן.

וע"ע להגרש"ז אויערבאך שם (סימן כא) מ"ש בסוגיין.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אבני נזר (חלק יו"ד סימן שפה) שכתב לזכר דין משקין הנעשין מתבואה חדשה, והאריך שם בסוגיין.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אבני נזר (חלק חו"מ סימן קצג) בתבואה לאבי המחצר, אם מותר לחולה לשמות לרפואה חלב טמא.

וכותב: הדבר פשוט דאין מותר רק עפ"י רופא מומחה שאומר שיש סכנה לחולה גם שיאמר שאין רפואה בדבר היתר רק בחלב טמא כמבואר בס"י קנ"ה. ולכאורה ה"אפשר לחפש קצת היתר להחיר אפי' בחולה שאין בו סכנה ולומר כיוון שדרך החלב לשמותו מבוסל ולרפואה שומה בלתי מבוסל הוה שלא כדרך אכילתו. והגם שטובה השמ"י גם בלתי מבוסל. הלא מי פירות גם כן טובים לשמ"י ואפילו הכי אמרה הגמ' דמקרי שלא כדרך אכילתו כיוון שדרך לאכול הפירות ולא לשמות מימיהן. אולם לא ידעתי אם החלב טמא הדרך של נכרים לשמות מבוסל.

ועוד הא כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ד מהל' מאכלות אסורות) כל האוכלין האסורין אינו חייב עליהם עד שיאכל אותן דרך הנאה וכו' כיצד הרי שהמחה את החלב וגממו כשהוא חם עד שיכוח גרונו ממנו או שאכל חלב חי או שעירב בדברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרים או שאכל אוכל האסור אחר שהסרית והבאיש ונטל מאוכל אדם הרי זה פטור עכ"ל. הרי שפירש לאוכל שלא כדרך אכילתו היינו שאכל באופן שרע לאכול משמע דחלב טמא חי כיון שטוב לשמות גם חי חייב.

אך קשה עליו מגמ' הנ"ל. ויש לומר דר' זירא שה"י רואה לפשוט ממי פירות ה"י פשוט מק"ו דמה מי פירות מקרי שלא כדרך אכילתו כ"ש חלב חי שרע לאכול ודאי מקרי שלא כד"א. אבל לפי חירוק אב"י דהתם משום דזיעה בעלמא הוא יש לומר דגם לפי האמת הטעם כן דמפרש משום דזיעה בעלמא ולא משום דהוה שלא כד"א דהוה לא מקרי שלא כד"א רק בחלב חי כיון שרע לאכול. ולא ראינו מי שחולק על הרמב"ם בזה ובדאי הלכה כהרמב"ם.

והנה אמה כתבת דחלב טמא ודאי מקרי כדרך אכילתו אפי' בלא מבוסל דלא גרע מבשר עוף דרכין דמקרי כד"א ומי פירות שאני דנעשה מאוכל משקה. ויפה הוכחת. עכ"ז הטעם י"ל כדבריי דמאחר שנדחו דברי ר"ז ובמי פירות אמר אב"י הטעם משום דזיעה בעלמא הוא ממילא י"ל שלא מקרי שלכד"א רק כאוכל רע כמ"ש הרמב"ם ז"ל. ובשר עוף דרכין גם כן הוה כדרך אכילתו משום דלא מקרי רע לאכילה כשהוא חי. עכ"כ.

וע"ע שם שהאריך אם הרופאים אומרים שאריך אם מותר לחולה להחמיר על עצמו שלא לשמות. עכ"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת פרי הארץ (ח"ב יו"ד סימן יד) ושו"ת אדמת קודש (ח"ב יו"ד סימן יג) בתשו' מנחם המצור.

*

גמ'. הב"ל מודים בבבלי הברם וכו'. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן פב) וז"ל: ומה ששדר לן חורפיה מ"ש זקנו הגאון הנדיק המפורסם מו"ה דוד דייטש ז"ל בעהמ"ח ס' אהל דוד בזה דאמרו במעילה דף ח"י מי צבי ר"ש זירוף והתניא כל שהו למכות ומשני תני אין צריך לזרף וע"ז יקשה לפמ"ש המהרש"ל בתוס' שבועות דף כ"ג דלר"ש דסובר כ"ש למכות ה"ה שלא כדרך הנאמרו ולרצון דלר"ך כוית שלכד"ה פטור ולפ"ז במקום דחייב שלכד"ה מכ"ש דחייב בחצי שיעור א"כ יקשה לרצון דר"ש למה צריך לזרף כלאי הכרס עם ערלה והא אב"י בפסחים ס"ל דבכלאי הכרס שלכד"ה חייב מכ"ש בחצי שיעור דחמיר משלכד"ה דח"ש אסור מה"מ ושלכד"ה אינו אסור רק מדרבנן וא"כ כל שלכד"ה חייב בכה"ש מכ"ש חצי שיעור.

הנה יפה הקשה ומ"ש מעלתו דנ"מ אם התרה רק משום ערלה לצד ולא משום כלאי הכרס א"כ על כה"כ לא חייב רק משום ערלה חייב וע"ז צריך לזרף דהוה כאיסור אחד לא נראה לפענ"ד דכל שהאיסור משום ערלה ולא משום כלאי הכרס פשיטא דלא מנטרפים דהרי לא התרו בו משום כה"כ כלל ולא שייך זירוף רק בזהתו על שניהם וז"פ.

אמנם בגוף הקושיא נלפע"ד עפמ"ש מעכ"ת דהיאך מדייק אב"י דבכה"כ חייב אף שלא כדרך הנאמן מדלא כתיב אכילה ודילמא לכך לא כתב אכילה כדי לחייב אף בח"ש דאכילה היא בכשיעור וזה יותר מתבאר לחייב ח"ש משלכד"ה ולפע"ד מזה ראייה לשטת הרא"ם דס"ל דתם אכילה בכה"ש רק דהלכה למשה מסיני מפקי מקרא ולא מחייב על ח"ש רק איסור בלבד הוא דאיכא וע' מלמ"ל פ"א מחמץ פ"ד משבועות שהאריך בזה ולפ"ז ה"ה יכול למיכתב אכילה בכה"כ והיה משמעותא בכה"ש והלמ"מ לא יהיה מפקא ממשמעות המקרא ויהיה חייב בכה"ש וע"כ דמה שלא כתב אכילה כדי לחייב על שלכד"ה א"כ לפ"ז הלמ"מ דל"ה בכה"ש הוא גם על כה"כ מדלא ביאר בזה"ש ש"ע לא היה הלמ"מ והרי אדרבה בכה"כ לא הוה מפקי כלל מקרא ושבו שפיר מנטרף לרצון אף בכה"כ דהרי הלמ"מ היה בזה"ש דלצבי שיעור אף שחייב שלכד"ה.

ובזה ניחא מה שקשה לי דא"כ בכה"כ ראוי לחייב בכה"ש דהרי לא כתיב אכילה וחכרו שצספר גנת וורדים לפרמ"ג שהאריך בזה ואני בתבואה כתבתי הרבה בזה ולא נפנתי כעת לראות כי אין הזמן מסכים ולפמ"ש א"ש דהלמ"מ מפקי דלא יתחייב על כל שהוא אף דשלכד"ה חייב ודוק היטב. עכ"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאגת אריה (סי' עה) שכתב שם בפשיטות דאע"ג דאמרין בגמ' דבשר וחלב וכלאי הכרס לוקים עליהם אפילו שלא כדרך אכילתו. עכ"פ באופן שהם גופם אינם ראויים למאכל כגון בנטל"פ אה"נ שרי, וטעמא משום דהם אינם ראויים לגר כדאמר בפרק בתרא דעכו"ם (סו ע"ב). עי"ש.

כדרך שהמלכים אוכלים צלי על השוצע ואם דעתו יפה לאכלו חי ה"ל כד"א ושפיר לקי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן י), ושם (חלק ו סימן פח). וע"ע בגליוני הש"ס שניין למ"ש בגבורות שמונים (ארת ס).

*

תוס' ד"ה א"א הכא. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל א סימן יט), ושו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן לה), ושו"ת חתם סופר (יר"ד סימן פא) ושו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן סז אות כט). וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (או"ח סימן פז-פח-פט-צ), ושו"ת אגרות משה (חלק יר"ד א' סימן מג), ושם (חלק יר"ד ב' סימן כה) ושם (חלק יר"ד ג' סימן יט), ושו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן קי-קיא-קיב-קיג), ועוד שם (סימן קטו).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חכם צבי (סימן ב) בדבר השאלה: יין שרק הניעשה מחמץ דגן גמור מזה דינו בפסח אם אסור בצל יראה ובל ימצא כחמץ לאוריותא או אינו אלא דרבנן.

והשיב: צ"ה העור והרוטב דק"כ תני' המסחו וגממו אם חמץ הוא ענוש כרת ומוכח בגמ' דלאו דוקא אם המסה החמץ גופי' אלא אף המשקין היוצאין ממנו כמותו דמייחי בתר הכי הא דתני' הטבל והחשב וכו' משקין היוצאין מהן כמותן ופירש"י חדש שעושה שכן מן השעורים וקאמר בגמ' מנלן וכי תימא ליגמר מהנך (פירוש מחמץ וחלב ואיך דמייחי לעיל) מה להנך שכן איסור הבצ מאליו הא קמן דאילו הוה מניין למילף מחמץ ולא הוה ליה פירכת איסור הבצ מאליו ניחא הא דתניא בחדש דמשקין היוצאין מהן כמותו ואי ס"ד דבחמץ משקין היוצאין ממנו אינן כמותו אלא דוקא בשותה גוף האיסור הא ליכא למיגמר כלל מחמץ ואיך אלא ודאי כדאמרין.

והבי מוכח מהא דאמר התם אהא דתניא הטמאים לאסור זירין ורובצן למה לי ליגמור מהני וכו' ואי ס"ד דדוקא בשותה הגוף ולא מאי דנפיק מיניה מאי פריך מהטמאים דאחי לרבויי זירין ורובצן אלא ודאי דמשקין היוצאין מחמץ כחמץ גופיה דמי.

ובהבי ניחא לי מה שיש לקדקד בדברי התוס' פ' כל שעה דק כ"ד ע"ב ד"ה אלא הכא משום דזיעה בעלמא היא תימא לר"י דבהעור והרוטב יליף מקרא וכו' אמאי נטרי בזהאי פירכא לאציי ולא קשיא להו אר' זירא דקדים אלא דהך סוגיא דחולין בלא הכי לא אחיא כר' זירא דכיון דבהך סוגיא אמרי' דבהרבה איסורין כגון הכך דקחשיב משקין היוצאין מהן כמותן וא"כ אדמייחי ר' זירא סייעחא לדברי ר' יוחנן מערלה, ליקשי ליה מכל הנך איסורין דאמרי' בזה משקין היוצאין מהן כמותן, אלא ודאי ר' זירא לא שמיע ליה הך סוגיא דחולין. אלא דתמיהא להו למימר דגם לאציי לא שמיע ליה ומתוך כך נכנסו בדוחק גדול לומר דאיטריך פרי מפרי לאסור צוחים וענבים. דלא כמשמעות פשטא דסוגיא דחולין ועדיין לא עלתה בידם ז"ל מכח מאי דקי"ל דטעם בעיקר לאוריותא.

וע"ע כרחנו כדי ליישב דברי התלמוד זריכין אנו לומר דאה"נ דהוה מצי אציי לדחות דברי ר"ז דשאי התם דגלי קרא ואדילפת מערלה יליף מאינך דמשקין היוצאין מהם כמותן. אלא לדבריו דר' זירא קא"ל ובשיטתו השיבו אצל קושטא דמילתא ליכא בין איסורא גופא למשקה היוצא מהן וערלה שאני דגלי קרא וכן בתרומה והא דאמר מר בר רב אשי בכיכד מצרכין האזי דובשא דחמרי מצרכין עליה שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא היינו דוקא לענין ברכה דלא מיקרי פרי. אצל לענין איסורא דבשר טעמא אזלינן פשיטא דאסור כגוף האיסור. ועלו כהוגן דברי מהר"ר מנחם מטיקאטין בהקדמתו להרי"ף ס' נשים ודברי מורי זקני הגאון ז"ל בשו"ת שער אפרים. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

וע"ע בשערי ירושלמי בהגהות וחיידשים שבסוף הספר (דף ב), ובשו"ת טור האבן (סימן ל"ד) ד"ה ועפ"ו.

*

תוס' שם. עיין שו"ת מחנה ישראל (סימן פג) וז"ל: ולע"ד דבריהם תמוהים מאד, חדא דלא הי"ל למימר גמר לזיכורים מתרומה דעיקר הילפותא היא דלא הוי זיעה והוי כפירי וא"ל לתרומה. כנראה דבא לפוקי שאר משקין. מו קשה דאם לזה בזה הילפותא הו"ל גזרה שוה דאיה מופנה אפי' מזד אחד דכלהו לגופייהו איטריכו ואיכא למיפך מה לזיכורים שכן חייבין עליהם מיתה וחומש. ותו דלמה איטריך למילף בגזרה שוה ילף במה מיניו מחלב ותמך דלעיל. ועיין מ"ש בס' הקטן ס' אדרת אליהו וכעת על הכל צ"ע.

*

תוס' ד"ה אמרת. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קיט) ובתו"ד כותב: וכ"כ תוס' עוד בפסחים כ"ד ע"ב דה"ה אמרת דיקש זה ובשר בשדה לקדשים שיצאו וכו' אחי גם לאסיה"נ מלבד שדינו בשריפה דהא בצ"ח מהנפקדים הוא לכ"ע.

וצ"י העני צ"ע בזה, פסול יוצא דנפ"ל מבשר בשדה וכו' ות"ל מקרא כל שבקדש פסול וכו' אזהרת אכילה, והא עדיפא כפירוש רש"י דק"ד ע"א בפסחים. וגם לא יאכל אסיה"נ נמי משמע לכ"ע וז"ל משום דה"ל לאו שבכללות עי' תוס' פסחים כ"ד ע"א דה"ה הא אין לוקין וכו', ואי משום אסיה"נ הא גם מתיקש ובשר בשדה וכו' גם אסיה"נ שמעי' כנ"ל בתוס'.

ועיין לשון רש"י בחולין קט"ו ע"ב דה"ה אצל וכו' דפסח מבושל אסיה"נ דכל קדשים שא"ר לאכילה תעבור צורתן ויצאו לבית השריפה וכו' ג"ל לחוקי' דוקא זריך לה"ט דאילו לר"א בלא"ה אל תאכלו ממנו נא ומבושל אסיה"נ נמי דמשמע אל תאכלו ועיין תשו' ברית אברהם חא"ח סי' וז"ל רש"י בברייתא דק"כ ע"א ד"ה הא בגסה וכו' ואע"ג דנותר הוא מ"מ איסור הנאה הוא כשאר כל הקדשים האסורים בהנאה שמועלין בהן דהאי נמי חוי לגבוה שאם עלה לא ירד עכ"ל. ועיין תשו' חתם סופר ח"ח סקי' ק"פ מ"ש בכונתו ובדואי גם פסול יוצא שוה לנותר בזה אצל הא קשיא לי על רש"י בפסחים צ"ה סוף ע"א פ' משמע דבגמרא בפסחים דק פ"ה דפסול יוצא בשר פסח

עליהן אפי' שלא כדרך הנחתן מפני שלא נאמר בהן אכילה, כדאיתא בגמ' כאן, וכן נפסק ברמב"ם בה' מאכ"א ה"י, וא"כ י"ל דמכין שכן חייבין על זה אפילו בלי הנחת גרון כי לא צעין בזה אכילה.

אב"ל באמת זה אינו, דזה שאמרין בצער בחלב שחייבין עליהן אפילו שלא כדרך הנחתן, היינו כשמיחה עובר זה דרך גרונו ורק שלא כדרך הנתייה, כגון שעירב דבר מר בחוך קדרה של בשר בחלב ואלכו, כפי שמצייר הרמב"ם בהלכה י"ב שם, אבל כל שלא עובר בכלל דרך גרונו אין על זה שם אכילה כלל, ולא נכנס זה בכלל תחת שם האיסור של אכילה בשר בחלב, ומותר.

ובה"ג כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכ"ג) שנשאל בנוגע לעשיית חוקין - מוזן דרך המעיין אם הוא בכלל איסור אכילה ביוה"כ, והשיב, שאפילו לשיטת השאג"א (סי' ע"ה ע"ד) דס"ל דביוה"כ חייבים אפילו שלא כדרך אכילה, מכל מקום כל שלא נכנס דרך פיו אין זה בגדר אכילה כלל וליכא למיגזר ביה אטו דרך אכילתן יעו"ש וכן בתשו' שלאחריה בסימן קכ"ד עיי"ש, ועיין עוד בשו"ת דוב"ש משרים (ח"ג סי' פ"ח).

גם בשו"ת מחזה אברהם להגאב"ד מבראדי (א"ח סי' קכ"ט) דן בהשאלה הנזכר, וזאת הלכה העלה ג"כ בדעינן הנחת גרון וכי גם ביוה"כ אינו חייב רק בהנחת הגרון וכל שאינו נוגע בגרון פטור משום אכילת יוה"כ עיי"ש.

*

ועיין בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' ס"א), דאחרי שמבאר ג"כ שהדבר פשוט דאפילו לפי מה שחידש החת"ס בחא"מ סי' קי"ו דביוה"כ לא סגי בהנחת גרון וצעין הנחת מעיו, מ"מ זהו דוקא באוכל דרך הגרון, אבל שלא כדרך אכילת הגרון לא הוי עלה שם אכילה כלל ל"ש בזה שום חיוב מה שמכניס לתוך מעיו וכו', מוסקיף עוד וכוונתו, וז"ל: ונראה דגם בצער בחלב וכלאי הכרס דחייב בשלא כדרך אכילתן לא משום דסגי בזה הנחת מעיו גרידא לריו"ח, אלא דבאלו דלא כחייב ביה אכילה לא צעין תנאי זה שהיה כדרך אכילתן, אבל מ"מ חשוב הנחת גרונו לחייב אלא דזהו הוי שלא כדרך אכילתו וזה חשוב הנחת גרונו במקום, דלריו"ח דס"ל דהנחת גרונו צעין הוא כלל מוחלט בכל האיסורין גם באלו שחייב שלא כדרך אכילתן עכ"ל.

הרי מפורש יואל, שגם בנוגע לאיסור בשר בחלב פשיטא ליה וביררא ליה שהגם שחייבים בזה אפילו שלא כדרך אכילתן, כגון בעירב דבר מר, אבל אין שפסקין כריו"ח בדעינן הנחת גרונו א"כ כל היכי שלא עובר המאכל דרך גרונו לא מייחייב אפילו לגבי בשר בחלב וכלאי הכרס, כי אין זה מסוגי אכילה ולא הוי עלה שם אכילה כלל, ולכן ל"ש בזה שום חיוב מה שמכניס לתוך מעיו, וא"כ בצער השאלה הנ"ל אין צב"ג איסור משום אכילת בשר בחלב.

*

גמ'. זאת אומרת כלאי הכרס עיקרן נאסרין וכו'.

עיין בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ע) ושם (סימן פט אות

(ה).

*

מחבורה למחבורה האוכלו ה"ו בלא תעשה מוצר בשדה טריפה וכו' וצדק פ"ה במקומו פירש רש"י מלא יוכל כל שצקדש פסול וכו' נפ"ל וכפירש"י בפסחים דף כ"ד ע"ב ד"ה כל שצקדש וכו' וצד"ה מקרא קמא וכו' וז"ע. ע"כ.

*

תוס' ד"ה הב"ל מודים. עיין להגרי"פ פערלא בהג' לספר המלוות לרס"ג (ח"ב דף שיד ע"א).

דף כה ע"א

גמ'. ואביי דרבי לא כתב אכילה בגופו לומר שצוקין עליו אפי' שלא כדרך"ג. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רמו) שמציא הערה גדולה מצנו של הגאון בעל פני יהושע, שהקשה, היאך ר"ו למילף (לקמן מד ע"ב) טעם בעיקר מצער בחלב, הא י"ל דשאינו צב"ח דאסור אף שלא כדרך הנחתו, כדאמרין כאן דאזי ס"ל דצב"ח אסור אף שלא כדרך הנחתו.

ובורתב למתן, עפ"י מה שהקשה הפ"י, דהיאך נוכל למילף מצב"ח דהא אסור בהנחה, דבאמת כל שיש לו דין צב"ח אסור בהנחה אבל אם נמא דטעם אינו בעיקר, וא"כ ל"ש בזה לומר דבצב"ח אסור בהנחה יהי' אסור גם בטעם בעיקר דאדברא צב"ח דכל אחד הימר א"כ כל שנימא דטעם לאו בעיקר שוב אין לו דין צב"ח ואינו אסור כלל ול"ש צב"ח וע"כ דטעם בעיקר ושוב ממילא אסור גם בשאר איסורין.

ול"פ גם לענין שלכד"ה הוא כן דכ"ו שאינו צב"ח שוב ל"ש שנחמיר בו בצב"ח אסור אף שלכד"ה דהא אינו צב"ח עדיין. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נ"ך אליעזר (חלק י"ד סימן ע) בצער השאלה, בחולים שמאכילים אותם דרך פתח מהקיבה אם יש איסור בתערובות בשר בחלב, ואם יש צורך לחכות כבאכילה דרך הפה.

והשיב, בדחולין (ק"ג ע"ב) פליגי רבי יוחנן ורש' לקיש בחיוב אכילת איסור אי אוליין בתר הנחת גרונו או בתר אכילת מעיו, דר"י סובר דאוליין בתר הנחת גרונו, ור"ל סובר דאוליין בתר אכילת מעיו. והנה אין פסקין כר"י בדפוסק הרמב"ם בפ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ג שאין החיוב אלא על הנחת הגרון בכוח מדבר אסור. ולפ"י לא מייחייב לדידן על הנחת מעיים בלי הנחת גרון.

וא"כ לפ"י גם לענין השאלה הנ"ל בנוגע לצער בחלב, דכל שלא בזה זאת האכילה דרך הפה וליכא הנחת גרון לא הויא זאת בגדר אכילה ולא מייחייב על אכילת מעיים בלבד משום איסור בשר בחלב.

אמנם לכאורה יש לקטור זאת, דבשר בחלב שאני ולא דמי לשאר איסורין, משום דהא בשאר איסורין אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן דרך הנחה, אבל בצער בחלב הא חייב

למסור נפשו שלא יהי' נראה כעובד ע"ז בראשו ח"ו וי"ל עוד מזה מזה קידוש השם שהוא גדול מאוד שאדם מיישראל מוסר נפשו עבור קדושת שמו ית' וא"כ אם נימא טעם השני הי' מקום לומר דדוקא נפשו חייב למסור מזה קידוש שמו ית' אבל ממונו דינו ככל המצות ולא יותר שמסירת מאודו אין כל כך קידוש השם ומדפשיטא לי' לר"א דאם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך ע"כ מוכח דעיקר טעם התורה דליוותה למסור נפשו הוא מטעם גדול העצירה לא מזה הקידוש שם שמים לצד כנ"ל. והשם א"ש דהוצרך להציא הך דר"א דמגוף הפסוק הו"א כטעם השני וא"כ הו"מ למימר דמתרפא בעני' אשירה דלא שייך כלל האי טעמא כיון דאינו עובד ע"ז באמת רק שלא יהי' נראה כעובד ע"ז וזמניעת הרפואה לא שייך כ"כ קידוש השם אף כיון דאמר ר"א למה נאמר בכל מאודך מוכח דהטעם הוא משום גדול העצירה כנ"ל א"כ גם במה שלא יהי' נראה עובד ע"ז מזה גדול העצירה חייב למסור נפשו גם כזה שלא להתרפאות. ועיי"ש מה שכתב עוד לתוך.

*

גמ'. שם. עיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל בכתובות (דף לב) שכותב להסתפק, חיסרון אבר וחסרון כל ממונו מה גדול יותר, ומאריך בסצרות לכאן ולכאן, עיי"ש.

ועיין בספר החיים להגר"ש קלוגר, שכותב, דאיש כזה שממונו חביב עליו מגופו אינו מחויב לתת כל ממונו בזה כופין עליו לעבור על שאר עבירות חוץ מהג', עיי"ש.

אך כבר כתב להשיג עליו באשל אברהם על או"ח (מהדו"ת סימן תרנו), וכותב שם שהמכות על כך פא"פ עם הגרש"ק ז"ל, וכפי הנראה משם חזר בו הגרש"ק, עיי"ש.

וע"ע בזה בספר דרכי תשובה (יד"ד סימן קנו ס"ק טז).

וע"ע מ"ש הגר"א בברכות שמבאר שם הביאור של יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לא לענין מיתה, אלא הכוונה לענין טרחת גופו, שממונו חביב עליו מגופו פי' שיעשה מזה בגופו יותר ממה שיעשה מזה בממונו כי ממונו חביב עליו יותר מטורח גופו וכו', עיי"ש. ועל דרך זה כותב גם התם סופר על התורה (פ' ואתחנן).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אבני נזר (יד"ד ח"א סימן קכח) שמביא ששמע להקשות על הא דאמרין אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך, הא אפי' שאר עבירות אינם נדחים משום ממון כמבואר בפוסקים.

ובותב לתוך, דכיון דקיי"ל העובד ע"ז מזהבה ויראה פטור משום דאין לבו לע"ז, ע"כ הו"א דאפי' משום ממון יהי' מותר לעבור וקיל משאר עבירות, עיי"ש באריכות.

*

גמ'. בב"ב מתרפאין חוץ מע"ז וגילויי עריות וכו'. עיין ספר החינוך (מצוה רצו) וז"ל: שנטונו לקדש את השם, שנאמר [ויקרא כ"ב, ל"ב] ונקדשתי במוך בני ישראל, כלומר

גמ'. בב"ב מתרפאין חוץ מעצי אשירה וכו'. בשו"ת הרא"ש (כלל יט סימן יז) כותב: ששאלת, על אשר ברח ונכנס לסיגר צבית עבודת כוכבים המוקפת חומה ודלתים וצריח, כדי לינצל, נראה לי שאין איסור ועון בדבר. ועוד יותר מזה אני אומר, כי בארצנו נהגו הכותים, אף מי שהיה חייב מיתה וגם אל בית עבודת כוכבים, לא יקוהו משם ואם יהודי ברח שם לינצל, אין איסור בדבר. ולא דמי למתפא בעצי אשירה, דהתם היינו טעמא, משום דסבור הישראל שיש ממשות בעבודת כוכבים ואחי לממשך בתרה, כיון שהרפואה תלויה בעצי אשירה, ולא משום שנהנה מעבודת כוכבים. דגרסינן בירושלמי, צפרק שמונה שרשים, בכל מתרפאין, חוץ מעצי אשירה, עד: כדון שאמר לו הכותי הבא לי מעלין של עבודת כוכבים והציא לו, אבל אמר, מעלין, סתם, מביא לו אף מעלין של עבודת כוכבים. וכן אם עובדי כוכבים נהגו קלון צבתי עבודת כוכבים, להציל הצורח לחוכן, בצביל זה לא אחי למימשך בתרה, דאין זו משום כח ועילוי שיש בעבודת כוכבים. ועוד, דלא אסרו להתרפאות אלא מעצי אשירה הנעצרת, שהיא ענמה עבודת כוכבים ומשתחוין לה; אבל בית שמכניסין לחוכה עבודת כוכבים, אינו נקרא עבודת כוכבים; כדמתן [ע"ג מז ע"ג] ג' בתים הם וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרי"ב ש (סימן רנה).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן קכו) בדבר השאלה: בשעת השמד ואין השמד מעביר על דת אלא להנחת המלך, כגון מלך שגור על ישראל לעשות מלאכה בשבת לבנות לו פלטרין וכיוצא בו, אם חייבין למסור נפשם או לא, כיון שמכיון להנחת עצמו או דילמא כיון דשעת השמד הוא מוסרים נפשם עליה. עיין שם מ"ש מסוגיין.

*

גמ'. ר"א אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך וכו'. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן כט) שנשאל בזה דקאמר אם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך וכו', דאם התנה עצמו מוספק משו"ה נכתב.

והשיב: המקשה היה מפרש בכל מאודך בכל מזה ומזה שהוא מווד לך הוי מודה לו ושם נכנס ג"כ נטילת נשמה ולהכי פריך מאי נפשך ומאריך. עד שביאר לו דמאריך היינו ממויך שיש לך אדם וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. הקשה הר"ן, למה הביאו הכא הך דר"א, הרי גם בלא דברי ר"א מוכח דבע"ז יהרג ואל יעבור כיון דכתב בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך, רק דר"א מפרש ל"ל נפשך ומאריך, ומאי ענין זה לכאן, עיי"ש.

והשפ"א כתב לתוך, דלכאורה י"ל דאריך לכתוב ג"כ בכל מאודך אף למי שנפשו חביב עליו מממונו דהנה בזה דיהרג ואל יעבור בע"ז י"ל צ' טעמים, א' מזה גדול העצירה שהוא למרוד במלכו של עולם ולכן מחויב כל אדם

וענין עריות שנהרגין עליהן, למדו זכרונם לברכה אותו לפי שהוקשה נערה מאורסה לרזות, מה רוצה יהרג ואל יעבור כמו שאמרנו כן נערה מאורסה יהרג אדם ולא יבעל אותה, כי המורה לא תמשל משלים חנם רק ללמד ענין. ועוד יש להם בזה סמך מן הקבלה, שהיא חומת ברזל לכל דבריהם.

ובתבוא הראשונים דלא אמרינן יהרג ואל יעבור לעולם אלא לעבור עבירה, אבל להבטל ממזונה יעבור ואל יעשה המזונה ואל ייהרג. וכעין מה שאמרנו זכרונם לברכה באסתר קרקע עולם היתה, כלומר והוא כעין שב ואל תעשה, שהיא האשה על כרחיה נבעלת. ואפילו סייעה האשה בתשמיש לאחר שהלבישה היא לא תתחייב בכך, שאין אונס גדול ממנו.

ובזה שמנינו מעשים לחסידים הראשונים שנהרגים על ציטול מזונה, וכעין מה שאמרנו זכרונם לברכה, מה לך יוצא לייסקל, על שמלתי את בני, מה לך יוצא לילגלג, על שנטלתי את הלולב, מדת חסידות עשו הם, וראו שהדור היה צריך לכך, והיו חכמים גדולים ראוין לכך להורות על זה. שאלמלא כן שהיו גדולים וחכמים, לא היו רשאים למסור נפשם למות, שלא לכל אדם יש רשות ליהרג במה שלא חייבונו זכרונם לברכה ליהרג עליו, ולא עוד אלא שמתחייב בנפשו הוא. וכו'.

ונראה מזונה זו בכל מקום וכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא קידש השם במקום שחייב לקדשו ציטול עשה זה, מלבד שעבר על לאו דלא תחלונו את שם קדש, וכמו שנכתוב בסדר זה בעזרת השם. ועוון חילול השם גדול וחמור עד מאד, עד שאמרנו זכרונם לברכה שאין כח בתשובה ויום הכיפורים ויסורינן לכפר אלא במיתה, כדאיתא בפרק אחרון מיומא [פ"ו ע"א]. ע"כ.

*

גמ'. שם. דין קידוש השם כתב הרמב"ם (בפ"ה מיסודי התורה ה"א) ו"ל: כל צית ישראל מצווים על קידוש ה' הגדול שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. ומוחריים שלא לחללו, שנאמר ולא תחלונו את שם קדש. כיצד, כשיעמוד עכו"ם ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל המצוות האמורות בתורה או ייהרגו יעבור ואל ייהרג, שנאמר במצוות, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו. (ה"ב) ד"א בשאר מצוות חוץ מע"ז וג"ע ופ"ד, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עובר על אחת מהם או תהרג יהרג ואל יעבור וכו', (ובהלכה ד') וכל מי שנאמר צו יעבור ואל ייהרג ונהרג ואל עבר ה"ז מתחייב בנפשו.

והנה דברי הרמב"ם אלה אינם מוסכמים, כי התוס' והרא"ש בע"ז (כו ע"ב) כתבו שאם רצה להחמיר על ע"ז בשאר מצוות ליהרג ואל לעבור רשאי, וראה מהירושלמי, ר' אבהו בר זמנא הוה מחייב גבי חד עכו"ם ברומי, אייתי ליה בשר נבלה וא"ל קום אכול, א"ל לית אנא אכיל, א"ל אכול דאי לא כן קטילנא לך, א"ל אי בעית למיקטל קטול, דלית אנא אכיל בשר נבלה, א"ל מאן מודע לך דאי אכלת הוה קטילנא לך או יהודי יהודי או ארמאי ארמאי. ע"כ. ולכאורה קשה על הרמב"ם כי מה יענה להירוש' הנ"ל.

שנמסור נפשינו למות על קיום מצוות הדת. וכבר ביארו זכרונם לברכה מפי הקבלה ומן הכתובים באי זה ענין ובאי זו מצוה נטונו בזה. ואע"פ שכתוב בתורה [שם י"ח, ה'] וחי בהם, דמשמע ולא שימות בהם, כבר קיבלו הם שלא נאמר מקרא זה בכל ענין ובכל עבירה, ומפי הקבלה אנו חייב בכל דברי התורה.

ובפירוש אמרו זכרונם לברכה כי ג' מצוות הן שחייב האדם סיהרג עליהן ואל יעבור בהן לעולם, והן, עבודה זרה וכל אצירה, כלומר כל ענין שלה האסור לנו מכת הלאוין המיוסדין בה, וכמו שנפרש למטה בעזרת השם, וכן גילוי עריות וכל אצירה, וספיכות דמים, שאם יאמרו לו לאדם עבוד עבודה זרה או נהרג יהרג ואל יעבדה, ואע"פ שלבו תמים באמונת השם, אע"פ כן נטוה סיהרג ואל יעשה המעשה הרע ההוא, ולא יתן מקום אל המעביר לחשוב שהוא כפר בשם. ולשון ספר, על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שתקדישו את שמי ברבים. וכמו כן בשמים שזכרנו, יהרג ואל יעבור כמו שאמרנו.

שורש מצוה זו ידוע, כי האדם לא נברא רק לעבוד בוראו, ומי שאינו מוסר גופו על עבודת אלוניו איננו עבד טוב. והרי בני אדם ימסרו נפשם על אלוניהם, קל וחומר על מצוה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

מודני המצוה, מה שאמרנו זכרונם לברכה שבאלו הג' עבירות שזכרנו חייב האדם למסור נפשו בכל ענין, בין בשעת שמד או שלא בשעת שמד, ובין בפרהסיא או אפילו בצנעה, ובין שיחזקו הגוי להעביר או אפילו להנאת עצמו. אבל בשאר עבירות אמרו דשלא בשעת השמד ובצנעה יעבור ואל ייהרג, ואפילו יתכוין הגוי להעבירו, אבל בפרהסיא כלומר בפני עשרה מישראל, אם להנאתו מתכוין המעביר יעבור ואל ייהרג, ואם להעבירו יהרג ואל יעבור.

ובשעת השמד, אפילו בצנעה ואפילו להנאתו ואפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ומצוה קלה היא כעין מה שאמרנו זכרונם לברכה אפילו אערקתא דמסנא, כלומר שלא יעשה הישראל צורת מנעלו כמו הגויים העובדים עבודה זרה, שלא ידמה להיות עובד עבודה זרה כהם. וכו'.

וענין ספיכות דמים, למדו הענין זכרונם לברכה מדרך הסבא, ואמרנו על דרך משל מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלימא דמא דההוא גברא סומק טפי, כלומר הנראה יהיה ראוי לעשות יותר מצוות מאותו שהרגו, ועל כן אינו דין שיהרגו שום אדם לחזירו ואפילו יהרג הוא על זה.

ועוד אמרו זכרונם לברכה [ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד] שאפילו היו כמה אלפים ישראלים ואמרו להם אנשים תנו לנו אחד מכס ואם לאו נהרגו כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. ודוקא כשאמרו להם אחד סתם, אבל ייחודו להם בפירוש שאמרו תנו לנו פלוני ואם לאו נהרגו כולכם, רשאיין ליתנו, כענין הידוע שבצע בן כצרי. וכן הדין בנשים שאמרו להן גוים תנו לנו אחת מכס וכו', כדאיתא במסכת תרומות פרק שמיני [מ"ב].

לעבו"ם, וקוסטינר איזו מלווה על קידוש ה', ואם ימרה פי המלך יומת. עכ"ד.

*

גמ'. שם. עיין נימוקי יוסף (סנהדרין עד) שכתב, וכל היכא דאמרינן יעבור ואל יהרג אס נהרג ה"ז מתחייב בנפשו, ומיהו אס הוא אדם גדול ומסיד ורואה שהדור פרוץ בך, רשאי לקדש ה' ולמקור עצמו אפי' על מלוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את ה', והיינו דאמרי' (בפסחים נג:) מה ראו חמ"ו שהפילו עצמם לכבשן האש, כלומר שלא ע"ז היתה, אלא אנדרטי לכבוד בעלמא, אלא מתוך שרוב העם היו טועים וקוצרים שהיתה ע"ז, והיה קידוש ה' בזה שעשו, ואמרי' נמי במדרש מה לך יוצא לסקל שמלתי את בני מה לך יוצא לילצו שנטלתי לולב. משמע שהיו מוקרים נפשם על קד"ה לפנים משורת הדין, שזודאי לא היו חייבים בך אפי' בשעת הגזירה כיון שצידם לבעלם בע"כ. עכ"ד. והביאו הכ"מ (בפ"ה מ"סוה"ת ה"ד).

ועיין להפמ"ג בם' תיבת גומא (בפ' וישב) שהעיר בזה דיוסף שידע שאחיו היו שונאים אותו ואעפ"כ סיכן בנפשו ללכת אליהם כדי לקיים מצות כיבוד אב, (וכמ"ש בב"ר פ"ר פ"ד ס' יג: ויאמר לו הנני, דברים אלה היה נוכר יעקב ומעיו מתחכמים, יודע היית שאחיד שונאים אותך ואתה אומר לי הנני!) ועבר על מ"ע ול"ת כמ"ש הרמב"ם בפ"א מה' רואה ושמירת נפש ה"ד שהמסכן נפש עובר בל"ת שנא' ולא תשים דמים בביתך, ובעשה שנא' השמר לך ושמור נפשך מאד, וי"ל כמ"ש הנמקי" שגם בשאר מצות אס אדם גדול הוא רשאי למקור עצמו אם היו מוללים בדורו באותה מלוה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה זאת אומרת. נש"ת מהרש"ם (חלק א סימן קלז) נשאל: בחומץ חזק ששמוהו מוך כלי חלב וספק אס שהה כשיעור שיתחיל להרתיח ושמוהו לתוך תבשיל בליים וזשר ולא היה ס' נגד החומץ וחזרו וערכו התבשיל עם תבשיל אחר של בשר עד שהיה בהם ס' נגד החומץ מהו דין התבשיל.

והשווא' כתב לאסור התבשיל בפשיטות, שהרי ספק כבש אסור. וכותב המהרש"ם דזה תמוה, דבשר בחלב ספק כבש מותר. וגם בשאר איסורים בכבש פחות ממעט לעת בדבר חריף ורק כבדי שיתחיל להרתיח דעת בית ישראל דהוי רק מדרבנן. וע' בשפ"ד ס' פ"ג סק"ג וסימן ק"ד סק"ז ומש"ו סימן ק"ה סוף סעיף ק"א. והגם שהמש"ו סיים שאין להקל מכל מקום דעת הגל"י דהוי ספק איסור תורה ומצטרף לס"ס.

שוב כותב: אך בדאמת גם ספק כבש בצב"ח אס נתבשל חזר לספק איסור תורה בצב"ח כמו שכתוב במש"ו ס' ק"ה סוף סעיף ק"ב. אך בשו"ת שם ארי' יו"ד סימן ס' צידד להקל דטעם היוצא על ידי כבש הוי טעם קלוש ואינו חוזר ונאסר ע"ש. וע' תשו' שו"מ מה"ק ח"ב סוף סימן קמ"ג ובלב אריה חולין (ק"א ע"א) ד"ה דס. ולענ"ד בזה פליגי הי"מ ורש"י פסחים (כ"ה ע"א) ד"ה זאת אומרת וכו', תאמר בצב"ח שהי"ל שעה"כ, ודו"ק. ע"כ.

*

אך באמת בירוש' (פ"ד דשביעית ה"ב) איתא ע"ז, א"ר מנא, אילו הוה ר' אבא בר זמנא שמע מליהון דרבנן (דלעיל דאמרי דבשאר עבירות בצינעא יעבור ואל יהרג, פ"מ), מיכל הוה. ע"כ. ומוכח איתא שאלו רשאי להחמיר. וכבר עמד ע"ז הפרי"ח במים חיים (פ"ה מ"סוה"ת). ומהר"א אלפנדארי במרכבת המשנה (שם). וכן הקשה המראה הפנים (פ"ג דסנהדרין ה"ה) ע"ד החוס' והרא"ש. ע"ש. וכבר קדמם הרמב"ן במלחמות כאן שכ', דהיכא דקי"ל יעבור ואל יהרג לא מצי למקטל נפשיה לפנים משורת הדין, שהרי מקרא נווט ואומר ואף את דמכם לנפשותיכם אדרוש, וכן אמרו בירושלמי אילו שמע ר' אבא מליהון דרבנן דאמרי יעבור ואל יהרג הוה איל ליה. (כלומר היה חולף והולך לו מן העולם, ע"י שהיה אוכל כפי הדין, דיעבור ואל יהרג, והודות שלא שמע דברי חכמים נשאר חי וקיים). ע"כ וע"ע בשו"ת בית יצחק ח"ב מ"ו (ס' צ אות ו).

והנה הפרי חדש במים חיים (פ"ה מ"סוה"ת התורה) כתב להציא ראייה לרמב"ם שהחמיר ליהרג ה"ז מתחייב בנפשו, דהא דקי"ל בשאר מצות יעבור ואל יהרג, ילפינן לה מדכתיב וחי בזה ולא שימות בזה, וכי"כ הרמב"ם שם, והרי גם הדין דפקוח נפש דוחה שבת ילפינן ליה ביומא (פה): מדכתיב וחי בזה ולא שימות בזה, וגבי פקוח נפש קי"ל בירוש' (פ"ח דיומא ה"ה), שהור"ז ה"ז משוכח והשואל ה"ז שופך דמים. (וכן נפסק בש"ע א"ח ס' שכח ס"ב). וא"כ זודאי שאסור להחמיר על עצמו במקום פקוח נפש. והי"כ הכא בשאר מצות דקי"ל יעבור ואל יהרג, אסור להחמיר על עצמו. ע"כ.

ועיין להגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל בפרו אבן ישראל פ"ה מה' יסוה"ת (דף ג ע"א בהערה) שהביא מ"ש הש"ך ביו"ד (ר"ס קנז) שדעת הרמב"ן בם' תורת האדם, כדברי הרמב"ם הג"ל. והקשה ע"ז ממש להדיא הרמב"ן במידושו לשבת (מש), שרשאי להחמיר ע"ע וליהרג, וכד' החוס' והרא"ש. ולכן צ"ל שדעת הרמב"ן לחלק בזה, שלהניח לעכו"ם שיהרגו שרי, אצל שהוא יחרוג עצמו אסור, וזהו שהציא הרמב"ן מהפסוק ואף את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ולכן כ' ג"כ להוכיח מההיא דקידושין (מ:) מדרכ כהנא דתבעתיה מטרונתא ואפיל נפשיה מאיגרא לארעא, וכן בעובדא דר' זדוק שם, דמוכח שציאת נכרית בכלל גילוי עריות, והדין הוא שיהרג ואל יעבור, והיינו שאל"כ לא היו רשאים להחמיר ע"ע ולהרוג עצמם. אצל להניח עצמו ליהרג שרי, ודלא כהש"ך שהשוה דעת הרמב"ן לשיטת הרמב"ם. עכ"ד.

ועיין בשו"ת מהר"ל דסקין בקונט' אחרון (ס' קמד) שהביא המחלוקת אס רשאי להחמיר על עצמו כשהדין יעבור ואל יהרג, והעיר דלכאורה כיון שרשאי לעבור, היאך יוכל להחמיר וליהרג על קידוש ה', זיל לאידך גיסא דעכו"ם מלווה על שפיכות דמים, ואין הישראל רשאי להכשילו משום לפני עור. (כמו שאסור להושיט אבר מן החי לבן נח). ומההיא דמנייה מישאל ועזריה אין ראייה, משום דמלכא לא אורח ארעא למקטל צידים, רק למוקדם לקוסטינר וכדמפרשי קרא, ומנא שאף אחד אינו עובר על שפ"ד, דלגבי המלך אמרי' אין שליח לדבר עבירה, ואין שליחות

ואל יעצר אף נערה המאורסה יהרג ואל יעצר והניחו הזד שלמד ממנו הרוצח מנערה מאורסה עד שזכרו אותו בסנהדרין במקומו כמו שציארנו למעלה לפי שאין כאן רוצה לומר בפסחים. זהו פי' הלכה זו וגירסא זו יותר מדוייק' מהראשונה. ע"כ.

*

גמ'. אף רוצח ניתן ל'הצי'ו בנפשו. עיין מנחת חינוך שנסתפק בדין רודף אחר הטריפה אי ניתן להצילו בנפשו. ועיין שו"ת אחיעזר (חלק א' אה"ע סימן יט-כ) שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. כתב הרא"ם עה"ת (בפר' וישלח לב ח), עמ"ש בצ"ר, ויירא יעקב מאד ויירא לו, שמא יהרוג את עשו ויקללנו אציו, דר"ל, וכי תימא בשלמא על שאר האנשים שצאו עם עשו, דין הוא שייצא לו ליעקב שמא יהרוג מהם, דשמא לא נתכוונו להרוג ליעקב אלא לעם אשר אתו, ואין אלא רודפים, ולא ניתן רשות להרגם, אלא כשאינו יכול להציל הנרדף באחד מאיצריו של הרודף, וחשש שמא יהרוג מהם בשעת המלחמה ברוב בלבלולו אע"פ שהיה יכול להציל באחד מאיצריו, והרי הוא כרוצח גמור. אלא על עשו למה הזכיר לו, והלא עשו בודאי שהיה מתכוין להרגו, והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו. והשיבו ע"י, כדי שלא יקללנו אציו, כי לא יחשבו אציו שעשו צא להרוג את יעקב שהרי בחזקת כשר היה אצלו וכו'. עכ"ד.

מבואר דס"ל להרא"ם שלגבי הנרדף עצמו אפילו יכול להצילו באחד מאיצריו, א"ל לדקדק בזה, אלא יכול להרגו בכל אופן. וכן מבואר בדברי הלבוש (פר' וישלח).

אולם בפרש"י (סנהדרין עד ע"א) כ', ויכול להצילו באחד מאיצריו, שיכול הנרדף או הרואהו או הרואהו להציל באחד מאיצריו ולא הציל אלא בנפשו נהרג עליו. עכ"ל. וכן מבואר ברש"י (לעיל גז ע"א). הרי דס"ל דאף לגבי הנרדף אינו יכול להצילו בנפשו אלא"כ אינו יכול להציל באחד מאיצריו.

וע"ע בשו"ת שבות יעקב ח"ב (חח"מ סי' קפז), שהביא מ"ש הרא"ם והלבוש שהנרדף יכול להציל עצמו בנפשו הרודף אע"פ שיכול להצילו צא' מאיצריו. וכתב ע"י, דאף דלכאורה דברי טעם הם, ד"ו עומד עלי כחותל, דהא בסנהדרין (מט) מבואר שאף לגבי הנרדף נצ"ח להצילו צא' מאיצריו. והכנה"ג הרגיש בזה, ודחק ליישב בצמא דרכים, ונעלם מהכנה"ג שכל זה אינו לרש"י עצמו בסנהדרין (עד) שאף הנרדף דינו שוה לכל אדם. ושאינו הבא מחמתרת שעשה מעשה לחתור והחזיק לרוצח לכן אפי' יכול להצילו צא' מאיצריו נהרג עליו, משא"כ בשאר רודף דעציד איניש דגוים ולא עצידי. עכ"ד.

ובאבות שהכנה"ג עצמו בספרו דינא דחיי (עשין עד ד"צ ע"ד) כ' בפשיטות שאף הנרדף אם היה יכול להצילו צא' מאיצריו והרגו נהרג עליו. (היינו לד' הראב"ד, אבל להרמב"ם, אינו נהרג עליו). ושמו' הרא"ם (פר' וישלח) נראה ברור שהנרדף שהוא צהול על נפשו א"י להבחין כ"כ, ולכן יכול להרוג הרודף אפי' יכול להצילו צא' מאיצריו. וקשה שדברי רש"י צ"כ ארבע מיתות (גז ע"א) וצ"כ בן סורר (עד) הם היפך דבריו. ועוד לא

תוס' ד"ה מה לער'ה. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן נה) בתשובה לבן המחבר.

*

תוס' ד"ה מה לער'אי הכרם. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן סא) ד"ה ומה שהשיב. ושו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חו"מ סימן רעז).

*

תוס' שם. עיין פני יהושע בקידושין (נ"ו ע"ב) בתוס' ד"ה המקדש וכו', שכתב בפשיטות, דכוונת התוס' במ"ש דחמץ אינו אסור אלא כדרך הנאחז, מיירו לאחר הפסח דליכא כל יראה, אבל תוך הפסח דעובר בצ"י ואין לו ציעור אלא שריפה, גם שלכ"א אסור. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג' סימן ט) שכתב ליישב עפ"י קו' השואל שם, על המקור חיים זהל' פסח, שהוכיח דחמץ שלכ"א פטור, ותמה שלא הביא מהתוס' דכאן, ולדברי הפנ"י יחא, דהתוס' לא מיירו בחמץ תוך הפסח.

דף כה ע"ב

גמ'. וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה וכו'. בשו"ת הר"י מיגאש (סימן כה) כתב: ומה שאמרו כי כאשר יקום איש על רעהו כו'. פירושה כי כשאמר הכתוב כאשר יקום איש כו'. אמרו בתלמוד וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה. רוצה לומר למה הוצא דין הרוצח בדין נערה המאורסה לא צא אלא ללמד מדינו לנערה מאורסה בענין מה. ויאל לנו עוד ממה שזכר רוצח אצל נערה מאורסה שילמוד הרוצח מנערה מאורסה לענין אחר. אח"כ זכר הדרך שלמדנו מרוצח לנערה המאורסה והוא אמרם מה רוצח יהרג ואל יעצור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעצור זהו הדרך שלמדנו מרוצח לנערה המאורסה והוא הנוכח בכאן בפסחים.

אבל בסנהדרין פ"ד מית' אמרו מה נערה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו ויש גרסאות כתוב בזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה אלא הרי זה צא ללמד ונמצא למד ופירושה שאנחנו מצאנו פסוק זה ר"ל כי כאשר יקום כו' לא צא בענין שילמד נערה מאורסה מרוצח מה רוצח יהרג ואל יעצור אצל צא בענין שילמד הרוצח מנערה מאורסה שהוא מה נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו והוא מה שזכר בפסוק כי בשדה מצאה כו' ואין מושיע לה וע"י תמה התלמוד ואמר וכי מה למדנו מרוצח מעתה אלא הרי זה צא ללמד ונמצא למד להיות שהענין הכתוב בזה הפסוק. אמנם הוא צהולל נערה מאורסה מיד הרודף בנפשו של רודף כמו שאמרו ואין מושיע לה הא יש לה מושיע ניתן להצילה בנפשו וא"כ מה למדנו בענין זה מרוצח לנערה המאורסה אין הענין כאן אלא בהפך שהרוצח הוא שלמד בענין מנערה מאורסה לענין שהיה הרוצח ג"כ ניתן להצילו בנפשו וזהו פי' אלא הרי זה צא ללמד ונמצא למד ושחקו מהאז שלמד צו הרוצח מנערה מאורסה וזכרו הזד שלמד צו הנערה מאורסה מהרוצח להיות שבו היה עסוק ואמרו מה רוצח יהרג

אפילו לכלבו נמי אסור, דהא (מהנהו) [מהנה] לגוי ממה שאסור לו בהנאה, אלא על כרחך צריך להיות אפילו בדבר שאסור בהנאה בנדון הזה מותר שאין צריך למחות מה שנותן לכלבו.

אע"ג דיש לדחות דמה ז"ל המו' מקשה אמאי נקט הספר כולה צרייתא תלמוד לומר לפני עור, יורח מן הרישא מדנקט לפני נח ולא נקט לכלבו, א"כ מצינו הספר דהוכחה שלו לכלבו שרי מדנקט ולפני עור, ולכן מקשי' המו' שפיר. ודוחק לפרש המו' כך או בדחקים אחרים. ויורני מר בדברים אלו, כי נפלה מחלוקת בין הדברים.

והשיב המהרי"ל: ולהאכיל לבהמת חצירו חמץ שלא מדעתו חמץ שאינו שלו, הבאת ראיה לאסור מהנאה הבאה לאדם בעל כרחו, מזה אין ראיה, דהתם בהנאת הגוף מיירי כדמיימי עלה [לקמן כו ע"א] מקול מראה וריח ואל שגופו נהנה¹⁰, וכן חלקו לענין שבת.¹¹

ישוב הבאת ראיה להחיר מחו' דפרק כל שעה דהא לכלבו שרי, דפירשו לכלבו של גוי, מטיביותא אמינא דאפילו לרבי אבהו אין איסור הנאה באבר מן החי [לגוי], דמדאכטריך [נבילה או אוחו], על ישראל קיימא ולא אגוי. דאי לגוי נמי מנ"ל למשרי לגוי, דהוקש' לזם לא נאמר לגוי, וא"כ נימא איכא ציינוהו אבר מן החי לגוי. וליכא למימר מכא דלישראל שרי ולגוי אסור, כיון דלישראל אסור באכילה, חשיב שפיר אסור לישראל. ולפי דבריו מ"מ אין לפרש הגמרא מהנאת בני נח דמיימי תלמודא דלא תאכל הנפש עם הבשר דבישראל כתיב, ה"ל לאתויי קרא דאך בשר בנפשו דמו לא תאכלו דאיידי בבני נח. ואי משום דלא נימא לישראל נאמר ולא לבני נח כיון דלא נשנית, מ"מ מהך קרא לחוד אין שום ראיה דכתב לשון אכילה בבני נח.

והענין עיקר הדין נראה לי דאסור, כדדריש בירושלמי [פ"ב ה"א] לא יאכל חמץ אפילו לכלבים של הפקר. ובאגודה [ס' כג] אסיר נמי ליתן בהמתו לגוי להאכילה חמץ בימי הפסח. וכן אסרתי ברעגנענסבורג ליתן בהמתן לגויים בימי הפסח דידוע שמאכילין אותו פסולת של שר שקורין טרעב"ר, אך סתמא כשאני ידוע החירו רבותינו מההיא דפרק בחרא דע"ז [סג ע"א] אומר אדם לפועלו כו'. ע"כ.

והה"לכה עיין בשו"ע או"ח (סימן תמח סעיף ו-ז) וצחק יעקב (שם ס"ק כג) וצמחנה בדורה שם.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן שצד) בענין הנהגה מראית אשה בלא כוונה אם עשה איסור. וז"ל השאלה: אחד שצאה אשה לביתו מדברת עמו על איזה ענין של עסק והיא היתה אשת איש והיתה יפה מאוד ומקושטת והוא היה לו הנאה צרייתו זה אך הוא בעל כורחו צריך להציט בפניה כי מוכרת

ידעתי מה יענה בעוצדא דאבר ויזאז ס"פ נגמר הדין (מט). ויש מי שר"ה ליישב ד' הרא"ם, ואינם דברי טעם. עכמ"ד. הרי שהכנה"ג עצמו הרגיש בדברי רש"י, והסכים צאמת שאין לחלק בין הנדרף לשאר כל אדם. וע"ע בהגהותיו לסנהדרין (מט) מ"ש עוד בזה.

*

גמ'. **מה רוצה יהרג וא"ל יעבור וכו'.** עיין כסף משנה (פ"ה מהל' יסוד"ת ה"ה) מהו הדין במקרה שאמר לו, הרוג את חצירך ואם לא נהרוג את שניכם, עיי"ש. וע"ע שו"ת חמדת שלמה (א"ח סימן לח).

*

גמ'. **מר בר רב אשי אישכחיה לרבינא דשייף ל' לברתיה בגוהרקי דער"ה וכו'.** עיין בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן קס), ורמ"א יו"ד (סימן קנה ס"ג) בשם אור"ה. וע"ע שו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קמא).

*

גמ'. **הנאה הבאה לו לאדם בע"כ כרחו וכו'.** עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתמט) וז"ל: בפרק בחרא דע"ז [דף ס"ו ע"ב] תניא בת תיהא גוי דבישראל שפיר דמי. ישראל' בדגוי אביי אמר אסור רבא אמר מותר. רשב"ס פסק בשם רש"י כרבא דריחא לאו מילתא היא. והולך לשטתו שפסק בביד' זולין אף על גב דקיימי תנאי כוותיה דרב הלכתא כוותיה דלוי דהא אפלוגי זה אביי ורבא צבת תיהא בפרק בחרא דע"ז. וקיס ליה רבא צשיתמיה דלוי ואביי ורבא הלכתא כרבא. וכן היא בתשובות הגאונים. ואף משמו של רבי אליעזר בר יצחק נאמר לי דלא חייש לה. רשב"ס כתב בפרק שני דע"ז רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא.

והא דשמעין ליה איפכא בפרק כל שעה, דאיתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו כגון ריח קטרת של ע"ז אביי אמר מותרת רבא אמר אסורה. בשלמא דאביי אאבי לא קשיא כאן בעל כרחומוותר כאן מדעתו אסור. אלא דרבא אדרבא קשיא. ומה הכא דמדעתו מותר התם דבעל כרחו לא כל שכן, ואיכא למימר דהא דקאמר רבא ריחא מילתא היא דוקא כמו ריח הקטרת דדרכו בכך לאורוחיה. אבל גבי יין נסך ובשר נבלה שדרך הנאמו לאכילה ריח דידהו לאו מילתא הוא וליכא איסורא להריח בם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מהרי"ל (סימן קסא) נשאל אם מותר להאכיל לבהמת חצירו חמץ שאינו שלו אלא מנאז בפסח בתוך ביתו, אם עובר עליו על לפני עור וגוי, דמהנה לחצירו. וכותב השואל: וראייה יש לאסור מהא דאמרין פרק כל שעה, הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, הכי נמי בנדון זה. וראייה יש להחיר מן המו' פרק כ"ש [לעיל כז ע"ב] בדבור ואבר מן החי לבני נח, מהא דמקשה התם כיון דאבר מן החי דגוי מיירי כו', ואי הוה אסור בנדון דידן הוה ליה לפרש הספר, הא (חזי) לכלבו, רואה לומר לכלבו של גוי, ואמאי נקט בני נח, אם אסור בהנאה

¹⁰ עיין אמרי בינה למהר"ם אויערבאך ח"א דיני בשר וחלב סי' ד

¹¹ בין גכרי שהדליק נר לישראל ובין הביא אגרת לישראל כשקצץ, הגהות אשרי שבת פ"א סי' לו, מרדכי שם סי' רנ בשם ספר התרומה (סי' רנב), הגהות מרדכי שם סי' תנד.

וכתב לייסצ לפי מה שכתב הרמב"ן בחי' לע"ז [ס"א ע"ב] כסוגיא דריחא מילתא גבי צמ מיהא. אף דמתכוין רק לצדוק היין אם הוא טוב לשמי' ואין מתכוין ליהנות. מכל מקום למאן דאמר ריחא מילתא אסור הריח כעממא. ובאכילה אסור אינו מתכוין דמתעסק בחלבים כו' חייב שכן נהנה עיין שם. והנה מפורש דמתעסק היינו דבר שאינו מתכוין.

ובדאי קסבר רוק הוא ובלעו שאינו מתכוין לאכילה. היינו דבר שאינו מתכוין. אך אף נכחין לחתוך את החלוש וחתך את הממוצר. אפילו לפירוש המוסקפות [עב ע"ב] נמצא שהוא ממוצר. חשיב דבר שאין מתכוין שלא נכחין לעקור דבר מגדולו. וכן קסבר רשות היחיד ונמצא רשות הרבים לא נכחין להוצאה מרשות לרשות. ובכלל שלא נכחין למלאכה. ועל כרחך בזה נחלקו ר' יהודה ור' שמעון. ר' שמעון סובר דפטור מתעסק משום דבר שאין מתכוין. כלומר שלא רצה כלל במלאכה שלא עלה על דעתו שיהי' זה מלאכה. ועל כן אפילו גורר ואינו מתכוין לחריץ. אף שידע שאפשר יעשה חריץ. מכל מקום כיון שאין ראונו במלאכה מותר. ור' יהודה סובר שאינו דומה. דבגורר ידע שאפשר יעשה חריץ. והרי מדעתו עושה ספק מלאכה. מה שאין כן מתעסק בטעות הי' שלא ידע שעושה מלאכה. וחשיב בעל כרחו. כמו נדרי שגגות נתמעט מהאדם בשבועה פטר לאנוס. לישא בתרא סבירא להו היכי דלא אפשר ולא מכין שפיר דומה למתעסק. דכיון דלא אפשר הרי בעל כרחו בא לו. ולא רצה כלל בהנאה. גם כן דומה למתעסק דבעל כרחו בא לו וגם לא רצה כלל במלאכה. שהרי לא ידע שזה מלאכה כדי שירצה בה. ולאציי לר' יהודה לא תליי כלל ברגון. שהרי באפשר אסור אף שאינו מתכוין. ועל כורחין פטורא דמתעסק משום דלא ידע וחשיב בעל כרחו. אם כן בלא אפשר לצד שרי. דאף שמתכוין ליהנות גם כן. מכל מקום בלא זה הי' מוכרח לעשות המעשה.

ודע דהא דלא אפשר ומכין לאציי מותר. היינו שעיקר כוונתו למותר. רק שמכין גם כן ליהנות. וכהאי גוונא מכין קרי ליי. ורמי' מהא דביצה (דף ל"ו ע"א) צהא דפורסין מחללת על גבי כוורת דבורים ובלבד שלא יתכוין ללוד. פרש"י דביצור המתחיל הכי קאמר בא ללמדך שיש דאסור במתכוין ללוד. ואף דעיקר להללה מפני הגשמים מכין עד כאן לשונו. הנה דכהאי גוונא מכין קרי ליי. ועל כן מותר לר' יהודה כיון דעיקר מעשה מוכרח מחמת דבר אחר. אבל אם מתכוין ליהנות כמו לדבר אחר מהיכי תימי שנחשב המעשה לזורך דבר אחר והנהנה בעל כרחו נאמר להיפוך. וכו'. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה אף בערה. בשו"ת הראש"ד (סימן ד) כותב: אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור, אם אמר (ליה) [לה] השמעי לי ואם לאו הריני הורגך תהרג ואל תשמע לו, (וא"כ) [ואם] תפשה (ונתחזקה) [ונתחזק] עליה אין לה חטא מות.

ובגידהים כספרים מה רוצה יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג האיש ואל יעבור, אבל האשה לא תהרג. ואם ישאל שאל מ"ש איש מאשה, יש להשיב דלא דמי איש לאשה, דאיש אם אינו רוצה לעשות העבירה לא יעשה שאין קושי

לדבר עמה ולהשיב לה תשובתה בעבור איזה ענין ועסק וכפי הענין א"א לסגור עיניו ולדבר עמה אם יש צוה אסור או לאו.

ועוד יש לשאול אם יש צדד אחד ויש צדד השני שלו אשה אחת מומרת וקולה ערב והוא נהנה ג"כ מן שמע קולה אם יש צוה אסור מאחר דקיי"ל קול באשה ערוה ומה גם זו קולה ערב ונהנה מן קולה או"ד יש דא היתר צוה מאחר שדבר זה ממילא בא.

תשובה: גרסיון בפסחים, אחרת הנאה הנאה לאדם בעל כרחו אציי אמר מותרת רבא אמר אסורה ואיתא בגמרא שם תרי לישני בפלוגמתייהו דאציי ורבא ולפ"ד הלישנא בתרא הוא היכא דלא אפשר להבדל ולא מכין להנות לכ"ע שרי והיכא דאפשר להבדל ולא מכין היינו פלוגמתייהו דרבי יהודה ור"ש וכי פליגי אציי ורבא היכא דלא אפשר להבדל וקא מכין להתקרב כדי ליהנות דהיינו מתכוין הוא וחצי' לו הדבר ליהנות. אציי אמר מותר ורבא אמר אסור וידוע דקיי"ל כרבא לגבי אציי וכן קיי"ל כלשנא בתרא וכן פסק הרמב"ם ו"ל פסי"ד מה' מאכלות אסורות הלכה ו"צ כרז וכלשנא בתרא וכתב בכ"מ ו"ל שם דרבינו מפרש לה בכל איסורין ע"ש.

וא"כ השתא ה"ה הכא צנידון השאלה עיקר הדבר תליי צוה דאם מתכוין לראות ציפיה וכן אם הוא מתכוין לשמוע קולה וחצי' הדבר הזה צעינו כי נח לו הדבר הזה שזדמן לו ליהנות ממנו ה"ו ודאי אסורה קא עביד אף אם אינו מתכוין לזה ולא נח לו בדבר הזה שזדמן לפניו ואדריבא הוא חפץ ורואה שתשמוק זאת האשה המומרת כדי שלא ישמע או שתלך זאת היפה מלפניו כדי שלא יראנה אלא שהוא צע"כ שומע וצע"כ רואה אין צוה אסור.

ודע כי עוד יש ללמוד מהתם לענין נידון השאלה כל שהוא אינו מתכוין לכך אעפ"י שאפשר לו ללכת למקום אחר ולא ישמע קולה ג"כ שרי דהא שם בגמרא ע"ב הוכיח מהך דמוכרי כסות אעפ"י שאפשר למעבד כנועין מ"מ כי לא מכין שרי ואעפ"י שהוא נהנה בהכרח וצוה עשה תיובתא ללישנא קמא ע"ש וא"כ השתא ה"ה צנ"ד כל היכא דלא מכין שרי אע"ג דאפשר להבדל אין מטריחין אותו מיהו בעל נפש יחמיר על עצמו היכא דאפשר להבדל וצפרט היכא דליכא טרחא דהיינו שיש לו דבר אחר פנוי בזהו צית שמעם לא ישמע את הקול. ע"כ.

*

גמ'. איבא דאמרי אפשר ו"א מיכין וכו' כי פליגי וכו'. הקשה בשו"ת אציי נור (חלק א"ח סימן רג) בשלמא אם היינו מואזין דר' יהודה מתיר בלא אפשר ולא מתכוין. היינו יכולין לומר. על כורחך אין הטעם משום דלא מתכוין. דהא ר' יהודה לא אזיל בתר כוונה רק משום דלא אפשר. והוא הדין במתכוין שרי. אבל באמת לא מצינו היתר לר' יהודה [והא קמן דלישנא קמא סבירא ליי לר"י אפילו לא אפשר ולא מכין אסור] רק שנאמר שלא נפלוג מחלוקתם. ולא פליג ר' יהודה על ר' שמעון רק באפשר. אבל בלא אפשר מודה דאינו מתכוין שרי. אך היכי דמתכוין מהיכי תימי להיתר לר' יהודה בלא אפשר.

מתכוין ופסיק רישא, ובתו"ד כותב: והנה הפי' בפסחים חידש לאבי ורבה לא פליגי אלא בהנאה הצאה מאילי' שצב ואל תעשה ונדחק שם בזה דמדתה לפלוגתא דר"י ור"ש והרי הם מיירי במעשה, וצלישנא ד' צהא דאמר דלר"ש אסור בלא אפשר וקמכוין כתב הפי' דלר"ש אין לחלק בין עבד מעשה ללא עבד מעשה ובכל ענין אסור ר"ש ואף בלא אפשר דדרבנן כמו מיעוט ענבים הכל אסור לר"ש ע"ש ולפי' לאבי יצא לנו דלר"ש יהי יותר אסור מלר"י.

ובזה יש לומר בישוב דברי הרמב"ם דלדידי' דפסק כר"י בדבר שאינו מתכוין ניהו בדאורייתא לא מחלק ר"י אליבא דרבא וכוותיה קי"ל בין אפשר ללא אפשר אצל דרבנן מחלק בין אפשר ללא אפשר וכמ"ש המגניי שלמה מיהו לפמ"ש בדפסקי רישא ע"כ מודה ר"י וא"כ שם דהוה פסיק רישא שוב אסור בין לר"ש ובין לר"י. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אמרו ע"ז ע"ז ריב"ז שדיה יושב בצידו של דיב"א וכו'. בשו"מ שיבת ציון (סימן סב) דן ע"ד השאלה מקהל עיר אחת, ששר העיר רוצה לעשות דרך רבים בציט הקצרות של היהודים והדרך יעבור על הקצרים בנפח אגנים. ודעת השואל להורות להקהל שאין צריכין לבזוז הרבה להכביד על אנשי הקהלה ולהוציא הוצאות מרובות כדי לפעול להקטין ולנטות הדרך מעל בה"ק למקום אחר.

אמנם הגר"ש לאנדא חולק עליו, ובסו"ד כותב: לכן לענ"ד צריכים להשתדל בזה ולהוציא הוצאות כבדי יכולתם אף שיכבד העול על הצורך בהוצאות האלה להסיר דרך הרבים משם, ואם יעלו הוצאות יותר מכדי יכולתם ואי אפשר להסיר הדרך מעל הקצרים, לענ"ד טוב לפנות אותן קצרים למקום המשמחר כמו שפסקין בש"ע יו"ד ריש סי' שס"ג דאם אינו משמחר בזה הקצר דיש לחוש שמא יוציאוהו כותים או שיכנסו בו מים, וכן מוצא בהגה"מ אשרי צפ' אלו מגלחין שאם יש לחוש לציון וצער הממים מזה לפנותו, הרי שאפי' מזה הוא לפנותו ואין לך צער בציון יותר מהעצרת דרך רבים על הקצרים אשר עוזרים בו בעגלות ודופקים על הקצרים ברגלי סוסים וחמורים בכל שעה וגם בעת שמתקנים הדרכים חופרים בקרקע ומי יסגית שלא יעמיקו בחפירה ויוציאו העגלות בציון.

ובותב עוד: וע"ד אשר כתב מעלתו שיש לעיין אם הדריסה על הקצרים ממשש דרך הנאה ומה בין זה להנאה כל היכול שהיה ריב"ז יושב ודורש ציליו של היכל כיון דלאו דרך הנאתו הוא, הנה מלבד שהחקירה הזאת אינה נוגעת לדין הזה דהא לאו בשביל חיסור הנאה לחוד אסור לדרוס על הקצרים ועיקר החיסור הוא בשביל ציון הממ וקלות ראש בבה"ק, דהא לדעת המחבר ציו"ד סימן שס"ד שעפר הקצר אף שלקחו והחזירו יש לו דין קרקע עולם ואינו נאסר בהנאה אפ"ה אסור לעשות בה"ק קפנדריא ולנהוג בו קלות ראש לדרוס על הקצרים.

ועוד אני אומר דריב"ז יש דורש ציליו של היכל שפיר מתרן הגמרא במסכת פסחים שאני היכל דלתוכו עשוי והוי הנאת הכל מצחוץ שלא כדרך הנאתו, היינו משום דקודם שנעשה

אלא לדעת, ומשום הכי יהרג, אצל האשה (מ"ה) אמרינן דאונס שרי, משום דבעל כרחיה דהיא קרקע עולם ומשום הכי לא תהרג. ע"כ.

וע"ע מאירי בסנהדרין (ע"ד ע"ב) שמפרש קרקע עולם שהיו מוליכים אותה בעל כרחיה. ועיין שאלות פרשת וארא. הוצא בתוס' יומא (פב) ד"ה מה. ושם ציומא נוסחת הש"ס יהרג ואל יעצר. וכנראה שז"ה נוסחת הרמב"ם שהלכות יסודי התורה (פ"ה הל' ב) שכתב או אנס אשה לבעלה דמשמע שאינה כסוג גלוי עריות.

*

תוס' שם. בכתובות (סז ע"ב) תנינן, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חצירו ברבים, מנלן מתמר דכתיב היא מוצאת. ובתוס' סוטה (י ע"ב) כתבו: וגראה דהא דלא חשיב ליה כהדי ג' עצירות שיהרג ואל יעבור, ע"ז ג"ע ושפ"ד, משום שעצירת הלכנת פנים אינה מפורשת בתורה, ולא נקט אלא עצירות המפורשות. ע"כ.

ועיין בס' תיבת גומא להפרמ"ג (חקירה ה') שכותב להקשות ע"ד התוס', דלכתי ה"ל למחשב רבותא אף זה, וגם ביהודה הרי רצה לשרוף את תמר, והתוס' כאן כתבו דאף בשפ"ד אם אומרים לו הנח עצמך להשליך אותך על חינוק, לא אמרינן צהא יהרג ואל יעבור, דאדרבה מאי חזית דמא דחצרך סומק טפי, כל שאינו עושה מעשה, ובתמר היתה ראשית להציל עצמה, ולפנים משורת הדין עבדה. וז"ע. ע"כ.

וע"ע בשו"מ ציון ציון (ח"א סימן קעב) שהביא דברי הפמ"ג, ותמה עליו איך אפשר לומר שתמר עשתה לפנים משורת הדין, הרי לכל הפוסקים אם אינו מתכוין להעצירו על דת אסור להחמיר על עצמו. גם קושיותו מתוס' כאן לק"מ, דה"נ שעושה מעשה להלכין פניו חשיב כשפ"ד בקום ועשה.

והביף ידו שנית (שם סימן קעג) לדחות דברי הרב השואל שהעיר דתמר יש לה דין צ"ג, שמצאנו בפרשת דרכים דבצ"ג לא נאמר וחי בהם, ודחהו ממ"ש בפרשת דרכים דרוש א' שבמקום שא"ל למסור נפשו גם צ"ג מוזהר על מ"ש אף את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ולכן הקשה בדבר הצלחו של אצרהם אציו מאור כשדים, שלא היה ראוי להחמיר על עצמו, כיון שיש לו דין צ"ג, וה"ז כמתחייב בנפשו. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה לא אפשר. עיין בשו"מ חתם סופר (יו"ד סימן רסו-רסז), ושו"מ יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שכו). וע"ע בשו"מ צאר יצחק (חלק אר"ה סימן טו) צאורק, ושו"מ מהרש"ס (חלק ה סימן יב), ושו"מ מנחת יצחק (חלק א' סימן כז אות ד) ושם (חלק ח' סימן כה). ושו"מ שרידי אש (חלק ב סימן קמב), ומשנה ברורה (סימן שטו שערי ציון אות לא) ומ"ש בסקר אהבת חסד (עניני העובט סימן ד' בנתיב החדס אות ג').

דף כו ע"א

גמ'. אמר אביי מנא אמינא ד"ה וכו'. עיין בשו"מ שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סא) שהאריך בדין דבר שאין

מדברי רש"י ורשב"א שם נראה כפשוטו וע' ברכ"י יו"ד רמ"ו, א"כ במזוה דרבנן שזו מזוה ליהנות נתנו, ודייק שפיר, ולזה משני דהוי שלכדה"ג, א"כ שזו גם האיסור רק מדרבנן, ושזו גם בדרבנן אמרי"מ מלל"ג. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן מו) שכותב בסוף דבריו: והנה צמח כסתמי לעיל דמזוה לימוד לא שייך ציה מזוה לאו ליהנות נתנו, בדאיכא הנאה גוף בהדה, וחורמי ודחמי, שזו עלה בלגי להעיר מהש"ס דפסח"ס כ"ו דייק אצ"י דלא אפשר ומכוין שרי מהא דריב"ז שישב תחת כלו של היכל ודורש הלכות חג ונהנה מכותל ציהמ"ק ורצא דמי דהיכל לחוכו עשוי. וקשה לשי' הרשב"א בנדרים הנ"ל דגם בהנאה גוף בהדי מזוה אמרי"מ מלל"ג, א"כ דלמא התם שפיר הותר לו לישב משום דל"ה אפשר בע"א דהא הש"ס גופי' קאמר דהוי לא אפשר וא"כ אמרי"מ מלל"ג א"ו כמ"ש והיא רא"י ברורה בס"ד.

ולפ"מ ש"ל דטעמא דמלל"ג בהנ"ג משום דהוי דשא"מ א"כ הרי התם קאי פלוגמ' אליבא דר"י דדשא"מ אסור ולא תליא בכוונה ע"ש בש"ס א"כ לדידי' ל"א מלל"ג בהנ"ג לכ"ע והבן.

וי"ל עוד דהוי רק מזוה דרבנן להגות כל היום וצדבנן בדאיכא נמי הנ"ג י"ל דגם הר"ן ברה"מ מודה לשי' רז"ה שם דל"א מלל"ג, וזה י"ל ק' המל"מ פ"ה מיקוה"ת דמאי משני רצא דהוי שלכדה"ג דמ"מ מדרבנן אסור ולפ"מ א"ש דלגבי איסורי דרבנן שזו אמרי"מ מלל"ג בזה אף שהמזוה רק מדרבנן והבן וזה י"ל דבנ"ד דהוי רק שבות דרבנן שזו אמרי"מ מלל"ג אף שהמזוה מדרבנן ודו"ק. ע"כ.

*

גמ'. שאנני היב"ב דלתובו עשוי. כתבו החוס', דמעילה ילפינן חטא חטא מתרומה, וכיון דבתרומה כתיב אכילה, פטור עליהם בשלכדה"ג. ע"ש. אולם החוס' עצמם בסנהדרין (פ) ד"ה בשור, כתבו, אבל במתני' דזבחים (שכל הזבחים שנתערב בהן שור הנסקל ימותו כולן) חיישין לתקלה טפי, כגון וכו' חלב מוקדשין ע"ג מכתו, דשרי בשור הנסקל, לפי שאינו דרך הנאחז. ע"כ. ומוכח דבמוקדשין כה"ג חייב אף דהוי שלכדה"ג. וכ"ה במהרש"א שם.

וב"ב השאגת אריה (ס"ו עו), דמעילה חייב אף בשלכדה"א, משום דמעילה ילפינן חטא חטא מתרומה, וכמ"ש רש"י בפסחים (לב). וכיון דלא כתיב אכילה בגופיה לוקין עליו אף שלכדה"א. וכדאמרי' (לעיל כה) גבי בשר בחלב, אע"ג דיליף לה מגו"ש דבשר בשדה טריפה לא תאכלו, דמה"ט לא כ' רחמנא אכילה בגופיה לומר שלוקין עליו אף שלא כד"א. וה"נ גבי מעילה. ודלא כהחוס' כאן שז' דמעילה אינו חייב שלכדה"א. עכ"ל.

גם בשו"ת שמחת יהודה (ס"י יא) הביא מ"ש המל"מ פ"ה מיקוה"ת להוכיח מהחוס' כאן דבהקדש אין חייבין בשלכדה"ג. ותמה עליו, שהרי לא כ' כן החוס' אלא אליבא דרבא, אבל לפ"מ דקי"ל כאצ"י, הדר דינא דמעילה חייבין אף

בזין כותל דהיכל לא היה כאן כלל רק שע"י בזין הכותל נעשה הכל ממילא שפיר אמרינן דלחוכו עשוי ולא הוי האי הנאה כדרך הנאחז, משא"כ בהנאה דריסת רגל על הקצרים לא נעשה המקום ראוי לדריסה ע"י הקצר ותמיד היה הקרקע עומד לידרס ולהלך על גבו ואין לך דרך הנאה יותר מדריסה ע"ג קרקע ועמה שנקצר בו המה נאסר הקרקע לכל הנאות, ואף שהקצר נעשה לצורך המה מ"מ מקום הדריסה היה מקודש ונאסר לכל הנאות שהיה מותר בו עד עמה ע"י קצרות המה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שכו).

*

גמ'. שם. בשו"ת עונג יו"ט (סימן צד) כותב בתו"ד: וגרסה דגם הא דמיימי ראהי מרי"ן בן זכאי שהיה יושב דורש צילו של היכל והא הכא דלא אפשר וקא מכוין שרי נמי אין הכוונה שכיון ריב"ז ליהנות מצילו של היכל דזה ודאי אינו ואיך אפשר לומר על ריב"ז שיכוין ליהנות מהקדש אלא משום דבשאר איסורין מקרי מכוין אף שאין כוונתו לפנימיות האיסור רק שכיון לעשות המעשה ואין על מעשה דיד' שם אחר רק עשיית האיסור מיקרי מכוין ולהכי ריב"ז שישב צילו של היכל ולא היה לו מקום אחר אף שלא כיוון ליהנות מכל כותל הקדש מיקרי מכוין ויליף מנייה דלא אפשר וקא מכוין שרי. וכן באומנין שהיו משלשין אותן בציבות נמי לא היה כוונתם ליהנות מן הקודש ואפ"ה קרי' לי מתכוין הואיל ומתכווין לראות ועושים מעשה הרצאה צידים.

*

גמ'. שם. ידוע שיטת הרו"ה דס"ל דבמזוה דרבנן אמרינן מזוה ליהנות נתנו. וכתב המלא הרועים (ערך מצות לאו ליהנות נתנו) דהרו"ה לא קאמר רק היכי דהאיסור הנאה הוי מה"מ, דלא באו חז"ל להקל על ד"מ, אבל אי גם האיסור רק דרבנן שזו אמרינן מזוה לאו ליהנות נתנו גם במזוה דרבנן.

ועיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן לב) שכתב בזה, דאם כי הוא כ"כ מסביר, הנה מצינו כה"ג במו"ק חולין (דף ע"ג) ובתשו' רשב"א שדואב צב"י א"ע (סוסי"מ ב"ב) ובר"ן (פ"ב דפסחים) לענין אי חמץ הוי דשיל"מ, ועוד בכמה דוכתי.

וכותב שם שכתבזה א' הביא סמוכין לזה מש"ס דכאן, דבעי למידק דלא אפשר שרי מהא דריב"ז ה"י יושב צילו של היכל ודורש, ומשני היכל לחוכו עשוי והוי שלא כדרך הנאחז, ותמה המשנה למך (פ"ה מיקוה"ת) דהא שלכדה"ג מדרבנן אסור עכ"פ.

וכותב: דלכאורה ק' לשי' הרשב"א נדרים ט"ו דס"ל דגם בדאיכא הנאה גוף אי לא אפשר באופן אחר אמרי"מ מלל"ג, א"כ הכא דלא ה"י לריב"ז מקום אחר דהא קרי לי לא אפשר, א"כ נימא מלל"ג ואינו הנאה כלל ומזוה ת"ת כנגד כולם. **אבל** נראה דהא מזוה צ"ש שם צ"ק בנדרים דמזוה והגיה הוי רק מדרבנן, דצ"ש קיים והגיה, (וכמ"ש הרדב"ז ח"ג סי' תט"ו ואף דהר"ן ביאר שם דהוי מה"ת רק שאינו מפורש בתורה אבל

שלכדה"נ. וכן מתבאר במהרש"א שם. וכ"כ התוס' ענמם בסנהדרין (פ) ד"ה בשור וכו'. ע"ש.

וב"ב בס' אגורה בזהלך (ד"מ רע"א), שלא כ"כ התוס' אלא לרבא, משא"כ לאביי דק"ל כוותיה דבב"מ חייב עליו שלכדה"נ משום דלא כ' אכילה בגופיה, ה"נ לנעין מעילה חייב אף בשלכדה"נ. והביא שם"כ התוס' ונחמ"ס (עא) דחיישין שיניח חלב ע"ג מכתו דבשור הנסקל שרי ובמוקדשין אסור. עיי"ש.

*

גמ'. אמר רבא מנא אמינא דה דתנן דל"ן היו פתוחין וכו'. בשו"מ יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קמה) נשאל, מאי מיתי רבא סיעתא מהא דלולין וכו', דלמא התם כרבי אחינא מתניתין הו"ד במעילה במיתה ואביי לא שרי ליה אלא באיסור לאו כמו הגה"ת ר"ח ע"ז ולא ידבק בידך מאומה כו'.

והשיב: י"ל בפשוט דל"ק"מ, הא בלא"ה המ"ל מתניתין דלולין כו' כר"ש דמורה אביי אליביה דאסור מכיון ולא שרי ליה בלא אפשר אלא אליביה דר"י וכמ"ש תוס' שם בזהדיא וז"ל דקושטא משני דהתם מעילה בעלמא דריר אין בו מעילה ומה"ט נמי לא מוקי לה כרבי.

ועוד י"ל דרבא לטעמיה ציממות קי"ט ובתוס' קדושין י"ד ע"א בזה"ה ותהא א"א כו' בזהדיא קאמר דאורייתא מה לי לאו מה לי כרת ומיתה ב"ד ועיין במ"ל בפ"א מהל' יו"ט ובמהרי"ק שורש ע"ב ובתש"ו נוצ"י ושפיר מיתי רבא לטעמא סיעתא לנפשיה.

ועוד זה שלישית דברי הפ"י דמיתי מעלתו נ"י לחלק גבי דשא"מ בין איסור לאו לאיסור מיתה הוא ש"ס ערוך ב"פ הנחנקין מחלק רב הכי בין שגגת לאו לשגגת חנק עש"ה. והיינו שגגת דוקא שאינו מכיון למיעבד איסורא כיון שמיניו התורה חלקה ביניהם על שגגת כרת ומיתה חייבו רחמנא קרבן חטאת. משא"כ בשגגת לאו פטור מכלום אצל במכיון לאיסור אלא דלא אפשר בלא"ה כיון דמכיון הוא במזיד בודאי ליכא למ"ד לחלק בין איסור כרת ומיתה לאיסור לאו גרידא וכ"ז פשוט. ע"כ.

*

גמ'. קול ומראה וריח אין בהן משום מעי"ה וכו'. בשו"מ רדב"ז (חלק א סימן רצז) נשאל למה אין נוהגין לבדן זמן על הריח הטוב המתחדש משנה לשנה כגון התמיד חנינא ואליסמין ואלגרגיס והורד למאן דס"ל דעיקר נטיעתו לריח ולא למרקחת.

והשיב: לא יפה הם עושים אלא ראוי לבדן עליהם זמן למר משעת ראייה ולמר משעה שהוא מריח בו שהוא זמן הנחתו דומיא דשאר פירות אע"ג דהרואה פרי אמרו לאו דוקא פרי הראוי לאכילה אלא ה"ה פרי העשוי להריח דכי היכא דאיכא הגהה באכילת הפירות הכי נמי נהנה בריח הטוב דמהאי טעמא תקנו ברכה על הריח וה"ה והוא הטעם בצרכה זמן דמאי שגא. ולא לכל דבר המתחדש מצדן זמן אלא נקוט האי כללא בידך כל דבר שהאדם נהנה בו ותקנו ברכה על הנחתו מצדן עליו זמן.

ופיעמא כיון שנחחדש דבר שעמיד ליהנות בו לבו של אדם שמה בראייתו מדע שהדבר תלוי בשמחה דק"ל הקונה כלים חדשים צריך לבדן זמן ונחתו בו כלל כל שהוא שמה בו אפי' חלוק ואפי' טלית ואם אין שמה בו אפי' כלי חשוב אין מצדן עליו הא למדת שהדבר תלוי בשמחת הלב.

וא"ת כיון דק"ל דקול ריח ומראה אין בהם מעילה משמע דאין בהם הגהה וכיון שאין בו הגהה למה יבדך.

א קשיא, דלפעמך גם ברכה נהנייה לא יבדך אלא מאי אית לן למימר דהא דלית בה מעילה משום דלית בה משא"כ אצל הנייה אית בה דלמרינן על פסוק כל הגשמה תהלל יה. אי זהו דבר שהגשמה נהנית בו הו"א אומר זה הריח וכתיב ומתוק האור משמע שאדם נהנה מראיית האור וכתיב כי קולך ערב כל הני אע"ג דלית בה משא"כ מ"מ הנייה אית בה ועל הנייתן מצדן.

ובבר הוכחתי בתשובה אחרת שאם הריח חפוח או וורד של הקדש מעל כיון שנהנה מגופו של הקדש. ומה שאמרו אין מועלין בהן היינו כששומע קול כלי שיר או שמריח ריח קטרת אחר שעלה תמרתו או שהיה נר של הקדש דלוק והלך לאורו אצל אס לקח כלי שיר של הקדש ונגן בו או הקטרת והריח בו או הדליק מנר של הקדש וכיוצא בדברים אלו שנהנה מגוף ההקדש יש בו דין מעילה. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע בשער המלך (פ"ה מה' יו"ט הי"ו).

*

גמ'. שם. עיין בשו"מ הלכות קטנות (חלק א סימן ו) בדבר השאלה: מי שאסר ספרו על חצרו אם מותר ללמוד בו ע"י הרהור.

והשיב: קול מראה וריח אין בהם משום מעילה אצל איסורא איכא, ואמרו שלא יזונו עיני' מצית קדש הקדשים. למ"ד ויתור מותר (גדרים ל"ב ע"ב) המודר הנאה אס אינו נוגע בו יוכל ללמוד.

וע"ז כותב בנו המה"מ: באלו למחלוקת אי הרהור כדבור דמי או לא.

וע"ע בשו"מ שאלת יעבץ (חלק א סימן סא) שכותב: בס' הלכות קטנות (סי' ו') שאלה מי שאסר ספרו על חצרו אם מותר ללמוד ע"י הרהור. תשובה, קול מראה וריח אין בהם משום מעילה. אצל איסורא מהיא איכא. ע"כ.

ול"י נראה שהשאלה היא שלא כהוגן. דמאי איריא ע"י הרהור. אפי' ע"י דיבור חביב לך. דאין ענין לכאן אם הרהור כדבור דמי או לא. (ועמ"ש בס"ד במ"א על בחו"י בענין כתיבה אי כדבור חשיבא) דמנ"מ כיון דמ"מ אינו נהנה מן הספר כ"א ע"י ראייה, אע"פ שמוציא הדברים בפיו. הדיבור לא אסר על עצמו. והא דקפשיט לאיסורא. נראה לכאורה כמשנה שאינה צריכה. שהרי מבואר הדבר ב"ד סי' רכ"א והוקבע להלכה פסוקה בש"ע ע"פ תשובת הג"מ. שאם אסר ספרו על חצרו, אסור לנאסר בו שכן נהנה ע"ש.

אב"י באמת לדידי חוי לי דלאו בכל גוונא מיתסר. דקשיא לי שופר שהנודר ממנו יוצא בתקיעתו, משום דמנ"מ לאו

וע"ע בס' הגיד מרדכי (דף צ"ד ע"ב) שהציא דברי הלכות קטנות הללו, וכתב שהוא סותר עצמו למ"ש בהלך"ט (ח"ב סימן קנט). וע"ע בס' הלכה רווחת (דף מ"ח ע"ב).

ובעת ראיתי שגם בשו"ת משפטי דלד (סימן עא) נשאל בהג"ל, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן לח) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן ג) בתשובה לכן המחבר, ושו"ת משיב דבר להג"צ (חלק ב סימן עד).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת קול אליהו (ח"ב אר"ח סימן כג) בתשובת הגאון בעל משאת משה, שכתב, דהא דאמרין כאן דקול מראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסורא מדרבנן איכא, אין זה אלא בקדשים, דמעלה עשו בקדשים, משא"כ בשאר מיילי דלאו קדשים אפילו איסורא מדרבנן ליכא. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן רי) ושם (סימן ריב).

אמנם עיין בצ"י (יר"ד ס"ס קמב) שכתב שגם הרצינו ירוחם, וז"ל: אסור לשמוע קול כלי שיר של ע"ז, או להסתכל בגוי של ע"ז, כיון שנהנה בראיה, וכדמוכח בפסחים דקול מראה וריח אין בהן משום מעילה, אבל איסור יש בהן. וכן פסק בשו"ע שם. הרי מוכח דלאו דוקא בקדשים אסור קול מראה וריח, משום מעלה עשו בקדשים, אלא ה"ה גם בע"ז ושאר איסורי הנאה.

וע"ע בזה בשו"ת מחנה חיים (ח"א יר"ד סימן סד) ושו"ת נצי תפארת (סימן י) ושו"ת זכרון יהודה (סימן רטז) ושו"ת אגרות משה (חלק יר"ד ב' סימן קיא).

וע"ע בפמ"ג יו"ד (סי' קח במש"ז סק"א), שאף באיסורין דרבנן אסרינן ריחא, ודלא כמ"ש הכנה"ג בשם האו"ה דדברבנן לא גזרו משום ריחא. עיי"ש. וע"ע בשו"ע החניא (סימן תמג ס"ג) שאסור להריח פת חמץ של גוי משעה ששית ואילך, והרי עשה ששית אינה אלא מדרבנן, ואפ"ה אסר.

*

גמ'. שם. עיין פרי חדש (אר"ח סימן תסד ס"ט) שדן בדבר גרעין חטה לתוחה, שכתב עליה סופר אומן את הפסוק: ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, ושם הכותב ושם אביו, באותיות מרובעות בטעמים וצנזורות, ובעל החטטה הפקיר אותה קודם הפסקה על מנת לזכות בה אחר הפסקה, לרוב חשיבותה, וז"ל: ואם תאמר דהכא ליכא הנאה אלא הצטת בעלמא, ומה איסור יש לזכות בה אחר הפסקה, הא ליכא, דהא אמרינן בפסחים קול מראה וריח אין בהן משום מעילה, הא איסורא איכא. וצפ"ש פסחים שם, אממני' דתנן, ולוליס היו פתוחים בעליית בית קדשי הקדשים שבהן משלשלין את האומנים בחציות כדי שלא יזונו עיניהם מקדשי הקדשים, ופרש"י, שלא יזונו, לשון הנאה כמזון, שצבראיתו משציע עצמו ממראה נוי המלאכה ונהנה. וה"ג כיון שיש הנאה בראיית אימון ידו של הסופר צמועט המחזיק את המרובה שפיר מקרי הנאה ואסור. ע"כ.

ליהנות ניתנו, ולא כל דכן הוא. מה ההם דבגופו קעציד מעשה שרי, הכי דראיה בעלמא הוא מיבעיא. אע"ג דמסתברא דמאי לאסור ספרו על חצרו והגדר חל. אע"פ שמחויב להשאל ספריו. דהיינו עושה דקדק בכל עת. מ"מ הגדר חל אפי' על ציטול עשה דאורייתא, כ"ש דהא דמדברי קבלה הוא. היינו כדכענין למימר בס"ד. אבל טובת הנאה אין לו בהן. ואינו רשאי ליעול שגר על שאלתן של ספרים. כמו שאסור לקבל שגר על הלימוד. ואותה ששינוי מנא ספרים לא לימוד בהן בתחלה. היינו דווקא למוד צעיון גדול. שמשמש בהם ושוחקין והן כלים. אבל בראיה בעלמא דלא מיקלי קלי להו שרי. מיהא לא אפשר למסקריה עליה באומר איסור הנאה ספרי עליך, משום דמנות לאו ליהנות ניתנו ואי צעית אימא נמי משום דמשועבד מן התורה להשאל ספרו לחצרו לראות בו בדרך שאינו מפקידו. ודילמא לא דמי לשאר ציטול עשה שאין לאחרים זכות בהן. משא"כ בזה שיש לאחרים זכות בו. והוי דומיא דבעל שאסר הנאה תשמישו על אשתו דלא חייל כלל. וא"כ צנ"ד אפי' איסורא ליכא. דלא דמי להקדש דאית ציה איסורא משום הנאה דראיה, משא"כ בראיה דמנא דלא ליהנות ניתנה. שרי אפי' לכתחלה. ואי איכא למיבעי הך צעיה הכי הוא כגון שאמר קונם ספרו של חצרו עלי. דכ"ג נ"ל ודאי דחייל נדרו. כמו באסור הנאה תשמיש עליו דאסור. משום דאין מאכילין לאדם דבר האסור לו. או משום דאפשר באחריו. ואי נמי לא אפשר. אפ"ה כה"ג חייל. דנדרים חלין על דבר מנא. אע"ג דמנות לאו ליהנות ניתנו. יכול לאסור החפץ על עצמו. והוי דבר האסור לו ודאי. ובהא נמי פשיטא לי דאסור בכל גוונא צין ע"י דיבור צין ע"י הרהור. דכבר אמרנו ששין הן לענין זה. וצ"ל ספק אסור אפי' לראות בו כנ"ל ברור.

איברא בנדון דבעל תשו' הג"ל (ר"ל שחברו מדירו) נמי אכתי מספקא לי מילתא. כי קאסר עליה ספר בסתם. מי נימא דחייל אספרי רשות כגון של חכמות חילוניות. ואידי דחל אהני, חייל נמי אדשל מנא בכולל. ועוד אפי' צמפרש ספרי הקודש איכא לספוקי דילמא חל נדרא אספרי מקרא. שהרי מותר לקבל שגר על לימודן ונאסרין במודר הנאה כמו ששינוי לא ילמדנו מקרא. וה"ה לחידושי סופרים שמותר לקבל עליהן שגר כנפסק צנ"ד סי' רמ"ו ונאסרין א"כ למודר הנאה, ואגב דחל אהני, חייל נמי אאיך. וכל שכן האידנא דנהוג לקבל שגר על כל לימוד שיהא, ונאסר הכל למודר. א"כ ה"ה ליהנות מספריו אין שיהיה נמי אסור בכל גוונא ונרא' דהיינו טעמא דתשו' הג"מ הנ"ל דסתם ופסק לאיסורא, ולא מפלגי מידי, והוא הדין לאסור על עצמו הנאה ספר סתם. שאסור בכל הספרים. ע"כ.

ובדברי היעצ"ן העיר הגר"י עגיל בגליוני הש"ס עמ"ס ברכות (כ ע"ב), שדברי ההלכות קטנות אין נראין כלל, דמכיון שהדיבור הוא מעצמו של אדם ולא מן הספר, והוא רק מעיין בספר ורואה בו ומתוך כך מדבר ממנה שרואה, וא"כ תמיד רק ראה בספר הוא דיש כאן, ולא יומר, ואם ההרהור מותר גם הדיבור מותר. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בספר איסור והיתר (סי' לט אות לג) שכותב: מותר לעמוד לכתחלה בצד פיתוס תבשילי גוים בכל האיסורים שמותרים בהנאה, ומ"ש בגמ' קול מראה וריח אין בהן משום מעילה הא איסורא מיהא איכא, היינו באיסורי הנאה שהם כמעילה דאורייתא, אבל נבלה וטרפה שמותרים בהנאה מותר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בל"ח ברכות (מג ע"ב) שהקשה בהא דאמרין ההם מניין שמצרכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל יה וכו', דהא פשיטא דאסמכתא בעלמא הוא, שכל הברכות מדרבנן, וכבר אמרו שם בברכות (דף לה) שאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, ומכיון שגם המריח בריח נהנה ממנו ל"ל קרא דכל הנשמה תהלל יה.

ותירין. דבברכות שם (דף לה) אמרי' שהנהנה מעוה"ז בלא ברכה מעל, וקיי"ל קול מראה וריח אין בהם משום מעילה ורק איסורא דרבנן איכא, מש"ה אנטרין להציא אסמכתא לברך עליו. עיי"ש.

*

גמ'. שם. הקשו בתוס', בהא דאמר' אשה צוררת חטין לאור בית השואבה, הא אמרינן כאן דאע"ג דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה אבל איסור איכא, א"כ האיד היו מותרין לברור הטין לאור גרות קודש הא מועלין מדרבנן.

ובישו"ת מנחת יחיאל (ח"ב סי' קג) כתב ליישב, דבאמת קשה גם עמ"ש בתנחומא (פ' תצוה) דכל חצרות שהיו צירושלים היו משתמשות לאורה של מנורה שהדליקו במקדש והר"ן (פ"ב דשבת) כ' דלכך אסור להשתמש בגרות חנוכה דומיא דמנורת שבת במקדש. ועו"כ ליישב דבאמת היה אסור ליחידים ליהנות מאור המנורה אבל חצרות מכל אנשי ירושלים היו מותרין כיון דאם נחשב את דמי השמן והפתילות שבמנורה לא היו מגיעות לכאור"א שזה פרוטה ליכא מעילה בפחות משו"פ, ואע"ג דפחות משו"פ איכא איסורא דרבנן כמ"ש הכס"מ (פ"ב מה' מעילה ה"ט) בשם מהרי"ק וכ"כ ברש"א גיטין (יב ע"ב), מ"מ כיון דבמראה היכא דאיכא שזה פרוטה אין צו מעילה רק איסורא דרבנן לחוד, א"כ בפחות משו"פ אף איסור דרבנן ליכא. והנה"נ מ"ש אשה צוררת חטין שכל הנשים היו צוררות החטים, ג"כ לא היו מגיעות לכאור"א שו"פ ובפחות משו"פ במראה אף איסור דרבנן ליכא וכאמור.

ובעיקר קו' תוס', ח' צ"ל קהלת יעקב דאשה צוררת חטין של הקדש שלא יהא מתולעות כדאי' במנחות ד"ש בזה משום לאו בעל מום. ועי' טוב ירושלים להג' האדר"ת ז"ל (פסחים פ"ב) מה שפלפל בדבריו.

ובישו"ת דברי יעקב להגר"י שור מקיטוב ז"ל (סי' סא) כ' בשם הגאון ר' שמעון מעללי ז"ל אצ"ד פודהיין שאמר בשם זקינו הגר"ר נטע ז"ל שח"י קו' תוס' עפ"ד הר"ן דבדבר שין איסורו מה"ת אמרי' מוטב שיהיו שוגגין מש"ה בני

נשי דאכלו עם חשיכה ולא מחינן בהו, וא"ש דלא קמני אשה מותר לברור אלא צוררת קמני דאין בזה רק איד"ר כמ"ש המל"מ (פ"ח מה' כלי המקדש ה"ד).

והגר"י שור ז"ל כ' עפ"ד המדרש תנחומא (תצוה) דכיון שהיו מדליקין את המנורה כל חצר שהיתה צירושלים הייתה משתמשת לאורה לכך נאמר ויקחו אליך שמן זית כתיב אליך ש"מ דמותר ליהנות מאורה עכ"ד המדרש, הרי שהמורה המירה במפורש ליהנות מאורה וא"כ י"ל דגם איסור דרבנן ליכא עפ"ד הט"ז (או"ח סי' תקפח ויו"ד סי' קיז וחו"מ סי' ב) דדבר שהותרה המורה בצירוף אין בה ציד חכמים לאסור, ומה דאמר' דבמראה איסורא דרבנן איכא לא קאי באור המנורה וסיים שם דדברי התנחומא הוא דבר חדש ובאמת נ"ע כי לא מנינו שאז"ל כן וכו', עיי"ש. (עיין בכל זה בספר הנחמד דבר תורה, אבראהם פ' נח).

*

גמ'. שם. ראיתי לאחד ממחברי זמנינו, שדן בדבר השאלה אי מותר להוציא קרום העין של מת ולהרכיב אותו בעינו של הסומא, ועי"ז ישוב לו מאור עיניו כאלה האדם. אי איכא בזה איסור הנאה מן המת.

ובתב לאמר, דהיה נראה לומר שאין איסור מה"ת להרכיב קרום עין המת בסומא, שכל ההנאה שיהא לסומא הוא שע"ז זה יוכל לראות, וקיי"ל קול מראה וריח אין בהם משום מעילה.

אולם יש לחלק בזה, דדוקא אדם פקח הנהנה מנוי המקדש, או אשה הצוררת חטים לאור בית השואבה, אין צו מעילה, שהנהנה היא אין בה משום. אבל בסומא שנקפחו עיניו עי"ז והיה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, שעד עכשיו היה חשוב כמת ועתה נהפך להיות כצריה חדשה, אין לך הנאה גדולה מזה.

וע"ע בשו"ת רדב"ז (חלק א סימן רצז) שהבאתי לעיל בגמ'.

*

גמ'. משום דהוי תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתובים הבאים כאחד. פירש משום דבצ' כתובים גלי קרא דמועלין צו אף לאחר שנעשה מנחתו כדכתיב והניחם שם כדמסיק וכן בתרומת הדשן כתיב ושמו שאסור בהנאה. והקשה הגבורות ארי ציומא (ס ע"א), מאי צ' כתובים הבאים כאחד יש כאן, בשלמא הריא דתרומת הדשן יחא דהא ודאי לאחר הרמה נעשה מנחתו אבל הא דבגדי כהונה כל עתה דנעשה ונגמר מנחתו לא נפקא ליה אלא מוהניחם שם דאי לאו האי קרא הוה אמינא דאכתי לא נעשה מנחתו אם כן לא הוה ליה הא דבגדי כהונה שני כתובים בלאו משום הכי לחוד כתב רחמנא והניחם שם דאף על גב דנעשה מנחתו אפילו הכי טעון גזירה אלא משום הכי גופיה כתב רחמנא והניחם שם לאשמועינן הא גופיה דאין ראויין עוד לשום עבודה ואי לאו האי קרא הוה אמינא דראויין הן לכהן גדול ציוס הכיפורים אי נמי לכהן הדיוט בכל השנה.

*

ואם מלאם בשוק או בשאר המקומות המצויים שיגנום במקום הראוי עכ"ל. וגם בעולם הזה אינם יוצאים בשלום כאשר ראיתי בעיני כמה מהם שנענשו עונשים קשים ומרים ולא ידעו ולא הבינו על מה עשה ה' ככה להם ולא חלו ולא זעו מעונשים קשים שהגיעו ועוד ידיהם נטויה להשחית בלאי ספרי תורתנו. אי שמים שומו על זאת ולשזו קדרות אם אז איך כבודי ואם אדונים אני איה מוראי.

גמ' מוטל על ראשי עם קודש למחות בשולחי יד בחטאים האלה בנפשותם ולהחריס ולקנות על זה עוד ישובו ויקבלו עליהם שלא יזידון עוד ועל המוכיחים נאמר כי מכבדי אכבד ואפילו אם יהיו אלו החטאים ריקים מכבוד תורה הלא להם להבחין זה ממעשה בני האדם כאשר (שכאשר) יש ביד שום אדם פתקא מהמלך או משר לראית שום דבר הן שררה שנתן לו המלך הן חירות ממסים וכיוצא באלו כמה יהיו נזהרים (יהיה נזהר) שלא יגע בה שום רע, ואף אחר שיוסר הנה ישמרנה להיות לו ולדורותיו בה תפארת מן האדם להודיע לבני האדם גדולותיו שאיך היה בידו כח המלך ק"ו בן בנו של ק"ו אנו עם סגולה שניתן לנו כלי חמדה שבו יאכלו לחירות מכמה דברים ועליהם כרת עמנו ברית בסיני שצריכים לעשותם עטרה לראשנו ולחצבם ולנשקם. ואם יראה אדם איזה שיירי כחב עלה או חזי עלה יגנום במקום מונעו ומכובד ואם היו שיירי הכתבים רבים יתנס ככלי חרס ויקצרים אלל קצר מ"ח כמו שהורונו חז"ל ובכן ישא ברכה מאת ה'. ע"כ. וכבר הארכנו בדין זה כמה פעמים, ועיין בשו"ת באר יאחזק אריכות גדול בזה. ואכ"מ.

*

גמ'. הניחא ל"מ ד אין מלמדיו וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן עח אות ז).

*

גמ'. משום דהוי תרומת הדשן ועגלה ערופה וכו'. האחרונים חקרו, אי יש לעגלה ערופה דין קרן או רק דין של איסורי הנאה בלבד. וראיתי בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן נד) שכתב, שכבר נסתפקו בזה הראשונים, כי התוס' ישנים (יבמא ס ע"א) כתבו: ללא במעילה, כי לא מנינו דשייכא מעילה בעגלה ערופה אלא איסור"ג מן התורה קאמר. ואפי' היה שם מעילה ממש לא תיקשי דנילף בזה נמי ממש שם בעגלה, דבמה ל"ש בו מעילה, שאינו הקדש. הרי שנסתפקו אי עגלה ערופה היא קודש או לא. ואולם בתוס' ישנים שם (נ"ט ע"א), ד"ה והרי תרומת הדשן, כתבו בפירוש דבעגלה ערופה לית בה דין מעילה אלא איסור"ג גרידא. וע"ע בגליוני הש"ס שם.

*

גמ'. ת"ש הכניסה לרבקה וכו'. עיין שו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תשצב), והבאתיו בהגהותי לז"מ (ל ע"א).

*

רש"י ד"ה וריח. עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א או"ח סימן קכד).

*

גמ'. שם. עיין פני יהושע קידושין (דף נד) שהקשה לדברי רש"י (יבמא ס ע"א) שכ' דבגדי כהונה אין בהם מעילה, דהא אמרינן בקידושין שם, דבבגדי שייך מעילה בכתנות כהונה, עיי"ש. וע"ע מ"ש בשו"ת דברי חיים (ח"א חו"מ סימן מד אות ו) בשוב קושיא זו.

*

גמ'. שם. ל"ע דהא ודאי דבגדי כהונה צריך קרא לאסור גם לכהן גדול ביו"כ אחר דליכא בהא דין מעילה. וכ' השפ"א דל"ל להוכיח דב' כתובין היא מדאליטריך קרא בזה"ד, דמבגדי כהונה הוי ילפינן דמועיל גם אחר שנעשה מלותו הגם דבאמת גזה"כ הוא שהרי גם לכה"ג אסורין מ"מ מה דאסור שאר הנאות נ"ל מזה מטעם מעילה.

*

גמ'. והניחם שם מלמד שטעונין גניזה. עיין בשו"ת שאילת דוד (חלק או"ח סימן ג) בהגה"ה א, שנסתפק אי קאי אבגדי כה"ג ביום הכפורים, או דוקא אבגדים שמוציא בהם הקץ והמחמה הם נאסרו לשנה הבאה או שטעונים גניזה, לא הבגדים שמשמש הכה"ג ביוה"כ עבודת כל היום.

*

גמ'. שם. עיין פרי מגדים (סימן קג) שכתב להוכיח מכאן להורדה מקדושה הוי דרבנן. ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן י אות י) דל"ל דלרבי הוי מה"ת. וע"ע מ"ש שם (חלק ה סימן ט).

*

גמ'. שם. בשו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן קמג) מלא פיו תוכחות על שמקילים בכתבי קודש ומשתמשים בהם לדברי בזיון, ומציא מגמ' כאן, חז"ל: עתה באתי על מה שראיתי קושרי כתבי הקדש שעושים טבילות לקפריים משיירי כתבי הקדש שבלו ועושים דבק בין כל עלה ועלה ומדבקין אותם עד שיעשה כטבילת ואח"כ נותנין עליהם עור ועושין אותן כתיק לשמור הספר וכל זה אסור מדינא, כאשר אני עתיד לכתוב לקמן מה חרי האף הגדול הזה לאבד כתבי הקדש שבלו כאשר ראיתי כמה מהן ואין דורש ואין מבקש ואין חומל על כבוד הכתבים מהם ספרי תפלות ומהם בלחות של חומשים וכמה שמות הקודש יש בהן ומהם ספרי אגדות הלכות ומדרשים על זה ידעו הדו"ס, ומנעורי עד עתה גדל כחצי על זה להראות ולזול ספרי תורתנו העל אלה יתאפק ה' מי ראה כזאת מי שמע כאלה בזיון הספרים חמדת הלבושות, הלא יש לנו ללמוד מבגדי כ"ג שובש ביה"כ שטעונים גניזה אחר שנשתמש בהם תשמיש קדושה כא' בגמ' יומא, ק"ו שיירי הספרים שבלו שהם עומדים קדושה שהרי בהם כתוב כמה דברים אשר נאמרו או נרמזו למשה בסיני, ועל זה עתידים ליתן את הדין והאלקי' יציאם במשפט צדיני דינים שונים ומשונים שהמה שיירי (בגדי) מלכו של עולם כמ"ש ר' יוסף ק' שושן הובאו דבריו במדרש שמואל פ"ד דלבושות ובר"ח שער היראה פ"ד דף ס' ע"ב, עוד כ' שם שצריך לנהוג כבוד בכל כתב מרובע אע"פ שלא נכתב בקדושה כיון שכ"כ אותיות הם דמות לזרות קדושות.

תוס' ד"ה שאני היבץ. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן קלג) נשאל אם מותר לישב בסוכה שסיככה בספק של אשירה.

והשיב: לכאורה נראה שאסור ואף שאינה אשירה דמשה, דבאשירה דמשה הא ודאי שפסולה דכמותי מיכתת שיעורה וסוכה נריכה שיעור ד' טפחים אלא אפילו אשירה דלאו דמשה מ"מ אסור בהנאה ואף דמנות לאו ליהנות ניתנו וכמו שופר של ע"ז שאם תקע יאל משום מנות לאו ליהנות נתנו.

אמנם יש לחלק דבשופר אין הנאה בקול וליכא רק הנאת קיום המנוה ושפיר אמרינן דמנות לאו ליהנות נתנו אבל בסוכה מלבד הנאת המנוה הרי איכא הנאת הכל ואין לומר דכל אין בו ממש או למימר דמיחשב שלא כדרך הנאתו כל זה לא שייך באשירה כמפורש בפסחים דף כ"ו בתוספות בד"ה שאני היכל וכו'. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קמד) ושם (חלק א יר"ד סוף סימן שפ).

וע"ע מ"ש שם (חלק א יר"ד סימן נח), וז"ל: ועוד נ"ל ראי' לשיטת הרמב"ם [פ"ה ממעילה], עפ"י קושית מהרש"א בפסחים כ"ו ריש ע"א שם בתוס' ד"ה שאני היכל וכו' ובתבא אכילה בתרומה וכו' והקשה מהרש"א א"כ תקשה לרבא קושית הש"ס דלעיל מינה התם דף כ"ה ברייתא דאיסי בן יודא ופריך מה לכלאי הכרם וכו' ומי' מהרש"א דרבא ס"ל אחיז דרשא לפטור גם כלאי הכרם שלא כדע"נ ע"ש.

והקשה הגאון בס' משנת דר"ע א"כ תקשי לאביי לטעמיה דלא ס"ל לעיל דף כ"ה התם סברת מו' דדף כ"ו אלא דלהכי לא כתיב אכילה בגופיה וכו' א"כ לנשנא קמא (כ"ה ע"ב) שם לאביי בלא אפשר וקמכוין לכ"ע אסור תקשי לדידיה הא ברייתא דריב"ז דלא כמאן דל"ל מי' דש"ס לתוכו עשוי היכל דהא שלא כדע"נ גם כן אסור לדידיה ע"ש וג"ל לשיטת הרמב"ם נחא כיון דהיכל בונין בחול וכו' ה"ל צנאו ואח"כ הקדישין אין איסור מעילה במחזור אלא איסור דרבנן הוא דאיכא וצדבנן שפיר י"ל שלא כדע"נ לא גזרו ושי"ל דלתוכו עשוי ולשון הרמב"ם פ"ה ממעילה אין מעילה אלא בחלוש וכו' אבל הנהגה במחזור החורש בשדה הקדש פטור משמע פטור אבל אסור וכהרשב"א שצ"י יו"ד רכ"א הנ"ל ולק"מ וא"כ בזה פליגי הני תרי לישיני פסחים שם לז"ק ע"כ ס"ל לאביי כרמב"ם וס"ל רק איסור דרבנן איכא צנאו ואח"כ הקדישו ומותר שלא כדע"נ ולז"ז ס"ל לאביי לטעמיה גם לדעת הרמב"ם מעילה הוא דליכא אבל איסור תורה בהנאה הנראה לעיניו כמו ריב"ז שחי' יושב צללו של היכל ואסור גם שלא כדע"נ לאביי לטעמיה מיימי שפיר ראי' לשמעת' כמ"ש לעיל ולק"מ ודו"ק. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן עו) שחמה ע"ד התוס' דהא לעיל (דף כ"ה) אמרינן לאביי דלהכי לא כתיב

אכילה בגופו צצ"מ לומר שלוקין אפי' שלא כדרך הנחתו, וא"כ ה"נ גבי מעילה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פג אות ד) שחכם אחד תמה על השאג"א, מה הקשה על התוס', הרי לא על התוס' תלונתו כ"א ע"ד הגמ' דשאני היכל דלתוכו עשוי.

ובותב הגאון ר' חיים עוזר: הנה בשעה"מ (בפ"ה מה' יסוד"ה) כתב מכת קושיא זו דיש לפרש דברי הגמ' צענין אחר, דהכונה דכיון דהיכל לתוכו עשוי כי אקדישנהו מעיקרא אדעתא שלא תחול קדושתו אלא על מה שבתוכו לא על הנאה דלל שצחוה לו דלכ' ב"ד מתנה עליהם. אולם לפ"י יקשה למה תיקנו לולין לשלשל בחיצות את האומנין הבאין לתקן בקדש הקדשים, והלא היו יכולים להתנות ע"ז, ועוד נראה דלכאורה לא מצינו לז' ב"ד מתנה אלא שיהי' חולין לגמרי אבל לא שיהי' בקדושתו אלא שיהי' מותר ליהנותצחיה אופן מיוחד.

והשערה"ב שם חמה ע"ד הלח"מ שבי' דלרבא צאמת גם בכלאי הכרם אין לוקין על שלכדריה, דעדיין יקשה על ד' הרמב"ם שפסק כצ"י ללוקין על כלאי הכרם שלא כדרך אכילתם, והוא משום דלא כתיב אכילה בגופי' וקיי"ל ג"כ כרבא דלא אפשר וקא מכיון אסור, ותקשי מר' יוחנן צ"י שחי' יושב דורש צללו של היכל, ומוכרח לשנוי משום דהיכל לתוכו עשוי, והיינו שלא כדע"נ משום דלפינן מתרומה, והא לא כתיב אכילה בגופי'.

וי"ל דבאמת לדין דקיי"ל כר"ש דדבר שאינו מתכוין מותר, ובש"ס קאמר דלר"ש כו"ע לא פליגי דאסור כיון דאחיל בתר כונה, ולפ"י י"ל שפיר דהא דפסק הרמב"ם דלא אפשר וקא מכיון אסור, היינו לא משום דקיי"ל כרבא, אלא משום דקיי"ל כר"ש, ולדידי' כ"ע לא פליגי דאסור, וא"כ אפשר לישב דריב"ז ס"ל כר"י ודוקא לרבא אליבא דר"י פריך, משא"כ לדין דקיי"ל כר"ש י"ל דס"ל ריב"ז כר"י ולק"מ, ובאמת י"ל כצ"י והיכא דלא כתיב אכילה בגופו לוקין על שלא כדע"נ.

אז"ל בפשטו נראה לישב דהו"מ דכיון דכל דיני מעילה ילפינן חטא חטא מתרומה, גם בנהנה ולא פגם שחיה' הנחתו ופגימתו כאחד וכל פרטי הדינים במעילה ילפינן מתרומה, ממילא גם צדין שלכדה"נ ילפינן מתרומה, ולא דמי לבשר בחלב דילפינן מנבילה איסור אכילה ולא פרטי הדינים, ולהכי אמר אביי כיון דלא כתיב אכילה בגופו חייב בשלכדה"נ דדון מינה ואוקי באתרא אבל במעילה הא ילפינן כל הפרטים מתרומה וממילא גם בשלכדה"נ.

והנה המל"מ שם האריך בזה לדעתו דבשלכדה"נ איחא איסור דאורייתא, ותמה על השעה"מ זה משנייא דש"ס דשאני היכל דלתוכו עשוי, והא תינח אי אינו אלא איסור דרבנן בלא אפשר לא אסור ולא טרחהו בדברי התוס' לקמן, אבל אי נימא דאיחא איסור דאורייתא וא"כ היאך התייר, ומאי מהני דילפינן חטא חטא מתרומה והא עדיין אסור מדאורייתא.

ונראה דדוקא במכלה הדבר ועושה מעשה הנאה בגוף האיסור יש בזה איסור תורה, משא"כ צללו של היכל,

דדבר שא"מ אסור בכל התורה, ס"ל בין להחמיר בין להקל והיכי דלא איפשר שרי, משא"כ לר"ש דבכל התורה יש חילוק בין מתכוין לשאינו מתכוין וע"ג דבמעילה גם דבר שא"מ אסור מ"מ לא אמרינן זה להקל, אולם בזה דמקשה מריב"ז דישב צ"ל של היכל דלא איפשר וקא מכיון ושרי, משמע מלשון הש"ס דאי לא הי' מכיון ניהא, והא ללישנא קמא, כתבו החוס' דלא איפשר ולא קא מיכוין כו"ע שרי, היינו בין לאצ"י ובין לרבא אליבא דר"ש, אבל אליבא דר"י דס"ל דשא"מ אסור, והא לפ"י דמעילה דשא"מ כמתכוין גם לר"ש אסור, אעכ"ל כיון דאין במחזור קרבן מעילה רק איסורא בעלמא כמש"כ השע"ה"מ, ועל איסור מעילה דשא"מ לר"ש שרי, כמו דס"ל בכל התורה כולה, ורק לגבי קרבן מעילה אמרינן דאינו מתכוין כמתכוין וא"ש. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ותסברא. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן נח) וצמח"ד (בד"ה שוב מצאתי) כותב: וגם מתוך קושי' תו' על רש"י בפסחים כ"ו ע"א צד"ה ותסברא וכו' דהא בגרייה גם דדרבנן אסור רבא אליבא דר"י לא אפשר וקמכוין וכו' ונ"ל דהרי הקשיתי בפשוט לדעת הרמב"ם הכי הל"ל והסברא והא אין מעילה במחזור אלא איסור דרבנן והיכי דלא אפשר שרי וע"כ מעלה עשו וכו' כנ"ל. ונ"ל חדא ממורכב צירך חזירתה מהא דמחזור לבד לא דחי אצ"י סייעת' דרבא משום דבדרבנן נמי קרי אסור רבא לא אפשר ומכוין כי קושי' תוס' לאמת לכן מיייתי ש"ס הא מראה ח"צ מעילה והשתא ה"ל תרמי דרבנן מחזור לדעת הרמב"ם וגם מראה והיכי דלא אפשר ודאי ה"ל להחמיר תרמי דרבנן מיהא כה"ג וצד"ה דגרייה חד דרבנן הוא דאוסר רבא ולק"מ קוש' תוס' על רש"י דס"ל לרש"י כהרמב"ם. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח א' סימן קכג) כותב שנשאל מאת הגאון ר' יצחק הוטנר, אם נריך ללאת מן הביט בשבת כשישראל עושה הקטנים להחם צבית עזמו ומתחמם בזה גם ציחו.

והשיב להיתר במקום צורך גדול זה של זנה, דהא לא אפשר הוא ואף אם מיכוין, הא הוא איסור דרבנן, ולרש"י בסוגיין משמע שצאיסור דרבנן לא אסור אף לרבא ומעשה שבת הא אסור רק מדרבנן לר' יהודה לכו"ע.

ואף לתוס' כאן דלרבא אסור אף באיסור דרבנן מ"מ הא לצורך גם הם סברי דאין לאסור, ואף שהצורך שבתוס' כאן הוא במקום מזה לתקן צית קדשי הקדשים מ"מ ודאי צורך גדול נחשב ג"כ צורך כמו בצורך למזה ולכן לא כתבו בלשון חירום כשהוא לצורך מזה כגון לתקן צית קדשי הקדשים אלא כתבו כשהוא לצורך כגון לתקן צית קה"ק משמע שכל צורך גדול סברי שלא אסור, ואין לנו צורך יותר גדול מזה דהכל חולין אלא זנה דהחירו מחמת זה אמירה לעכו"ם להסיק התנור להחם הצית ב"ס"ם ער"ו. ולכן יש להחמיר שלא יטרכו ללאת מציתם בשבת.

ובזה יתיישב ג"כ מה שמתהו מדהחוס' ס' בנסהדרין פ' דמחזור דבמוקדשין אסור שלכדה"נ בהניח חלב מוקדשין על גבי מכמו משום דבכה"ג דמפסיד את הקדשים יש בזה בודאי איסור תורה [שו"ר בקובץ התבונה מה שהוצא שם בשם הגאון ר' יחיאל העלער שמחלק כן].

ועוד נראה ד"ל דהא דאסור בשלכדה"נ משום דאחשבי' וכמש"כ הריטב"א במכות בטעם דר"ש דס"ל דכ"ש למכות משום דאחשבי', וה"נ אם דבר העומד ליהנות כדרך הנחתו ועשה מזה רט"ו על מכמו דאחשבי' להנאה של איסור מן התורה, אבל צ"ל של היכל דל"ש בזה אחשבי' דהא מה דהיכל לתוכו עשו אינו נפגם ע"י הנחתו מן הכל ול"ש בזה סברת אחשבי' להנאת כל ולהכי אין בזה איסור מה"מ. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשער המלך (פ"ה מה' יסוה"ת ה"ה) ושו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן רכט).

*

תוס' ד"ה והא הכא. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שכו) כותב, דלפ"י רש"י לקמן (דף ל"ג) דחטאה בשגגה כל דהוא משמע אף דשא"מ חייב, מתוך קושי' תוס' תוס' כאן, דהמ"ל אצ"י מוקמי' כר"ש דאליבא דר"ש פליגי ולק"מ, דבמעילה דשא"מ אסור ביה גם אליבא דר"ש פליגי אצ"י ורבא וע"כ לומר כונת תוס' הוא ד"ל אצ"י לא ס"ל הא דמר בריה דרבינא דף ל"ג הנ"ל ובהא מלתא לא פליגי עליו וז"ע רבא על אצ"י וגם מקו' א' דש"ס על רבא מהא דדרש ריב"ז צ"ל ההיכל לא אפשר וקמכוין ושרי משמע דאי לא מכיון לא היה קשה. והא ללישנא קמא לעיל (כ"ה ע"ב) העלו תוס' לרבא אליבא דר"י לא אפשר ולא מכיון נמי אסור ותקשה נמי מהא דריב"ז אלא ד"ל האי כר"ש ס"ל. ולפירוש' דף ל"ג הנ"ל דבמעילה לר"ש נמי אסור דשא"מ ה"נ אפי' דלא אפשר כמו אליבא דר"י לרבא ח"כ תקשה לרבא מהא דריב"ז גם צ"ל היה מכיון אמאי שרי. וע"כ ז"ל דגם רבא לא ס"ל כשינויא דמר בריה דרבינא דף ל"ג הנ"ל. וממילא מקשה תוס' הנ"ל דף כ"ו שפיר דאצ"י המ"ל דמוקמי' כר"ש ול"ל דבמעילה גם לר"ש אסור צ"י אינו מכיון דא"כ לא מיייתי רבא ראייה כלל מהא דלולין היו עושין כו' דבמעילה הוא דאסור דוקא מנה"כ אבל בשאר איסורין מנ"ל הא וע"כ דפליגי על שינויא דף ל"ג הנ"ל ומ"מ אצ"י ז"ל דסובר כן וממורכב יפה קושי' תוס' כנ"ל על אצ"י אבל רבא לטעמיה ע"כ לא סבירא ליה הא שינוי' דף ל"ג אלא כשינויא קמא שם וגם דבמעילה מותר דשא"מ לר"ש והדק"ל על רבא לטעמיה בריה כ"ח קושי' תוס' ה"א כנ"ל. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת אביעזר (חלק ב יו"ד סימן יח) וצמח"ד כותב: וכן נראה להביא ראייה מדברי תוס' בפסחים (כ"ו) צד"ה והא הכא הומ"ל אצ"י מוקי לה כר"ש והא דבמעילה דבר שא"מ כמתכוין, אעכ"ל כיון דאין צו קרבן מעילה ורק על איסור מעילה דמי לכל התורה, ויש לדחות דדוקא לר"י

ועוד יש לתמוה במקום שנשנתה מקרא ממקורת, למאן דאמר יש אם למקרא שינוי מקורת למה. ולמ"ד יש אם למקרא שינוי מקרא למה. למה לא נקרא כדינו אחרי שלא ניתן לדרוש כלום בשינוי.

ולפי סברתי שאפרש, נתרנו כל הקושיות חלוקת התנאים וחלוקת התלמוד. נ"ל שכל החולקים במקרא למקורת בדייקנות לשון הקדש חולקין, ואפרש אחד מהן והמותר ממנו ילמדו: בסקת בסקת בסוכות, רבנן סברי יש אם למקורת סוכות בדייקנות דין הצרת או להיות זו מה שסבר ווי"ו לדרש. וא"ת אחרי שעקר בחסרון וי"ו אינו חוששים למקרא לדורשו כלום למה לא יקרא ע"ד האמת בסקת למה יקרא לשון רבים, אומרים לך אין לך קריאת לשון רבים שיבוא דאסוכות דעלמא כמה שנים קאי ולא אחדל סוכה ולחשבון דפנות. ור' שמעון סבר יש אם למקרא שאין דרך המקרא לחבוב לשון רבים משום סכות דעלמא, הלכך לדרשה אחל לחשבון דפנות קרינא בלשון רבים. וא"ת למה לא נכתב בוי"ו על דרך האמת בלשון רבים אחרי שחסרון ווי"ו אינו נדרש לבלום, אמר לך ר"ש דרך האמת גם להיות הצרת אות בלא וי"ו ומצינו דרך שניה להיות בוי"ו ובלא וי"ו: ראב"ן כלל כלה כלו, וצו"ו: חור, אשור, אסור. ורבנן סוכרים בכ"מ שש חסרון וי"ו לדרשה אחל הלכך יש לנו לדרש חסרון וי"ו ומקרא מתרץ מסוכות דעלמא ועצוד ועצד ויותן ויתן דין הדייקות בלשון העברי להיות זו וי"ו הלכך חסרון וי"ו לדרשה. ואם באנו לדרש חסרון וי"ו יש אם למקרא ולא למקרא למה לא יקרא ע"ד האמת עצד, הלכך מה שנקרא עצד לדרשה נריך לדרש שניהם.

ויש לנו להשוות סברת דייקות לשון העברי אחרי סברת מה שאינו יכול לתת טעם לשני, ואם מחסר מקרא אם מסרת סוכר שיש לתת טעם לאותו שאינו דורש למה נשנתה ולא לדרשא, וכלל מקום שהלמוד יפרש סברת הדייקות אחר סברת התנא ובמקום שמקשה התלמוד מזה לזה, כמו בצבורות פסולי ובסנהדרין פ"א יודע צעל התלמוד שדייקות שניהם שוה ואין להפריד להפריד בסברת בחסרון אות או ביתרונם. אבל אנו שאין אנו בקיאים כמו צעלי התלמוד אין לנו להשוות ולהקשות מזה לזה.

ואם צא חכם לומר בקי אני ונבון לא כיון לדברי על זאת, שכמה חכמים שמשתי ולא ראיתם שום לדעת אחד, כל אחד צודה לפי דעתו וגם צודה היום כך ולמחר כך, וקושיות וחלוקות לשון העברי בהצרות בחסרות ויתרות אף כשהם מפעל אחד וגזרה אחת שניהם יוכיחו לאומר בקי אני נריך לפרש כי רבו מארבה בלא מספר, הלכך כל אדם יכלוס פיו מלומר חכמתי להשוותם, ומחוך כך יראה להקשות מתנא לתנא ידידיה אדידיה כאשר הקשה התלמוד. ולפי סברא זאת שפרשתי, אין להקשות ולתמוה על התלמוד מדעתנו. ע"כ.

*

גמ'. **אי משום עינא בישא.** צענין עין הרע יש לציין להא דב"ב (ב' ע"ב) לענין חיוב לגדור בחצר השותפין, גינה שאני כדרכי אבא דאמר ר"א אמר רב אסור לו לאדם לעמוד

ואף שיכולים לסגור את מקום הכנסת החום אינו כלום, דכל לא אפשר וקא מיכוין יש לו ענה שלא ללכת שם אבל כיון שאין עושה מעשה לכוננו מותר וכ"כ הכא אינו מחוייב לסגור.

שוב כותב: וגם אני מסתפק אולי נחשב הנחת חום דבר שאין בו ממש שהוא עוד דרבנן כקול מראה וריח מחמת שאין בו ממש. אבל עיין בט"ו יו"ד סי' קמ"ג סק"ג שכתב שאסור לחמם נגד שלהבת כשקשורה בגחלת של ע"ו ומדאורייתא הוא כדכתב בסק"ג וא"כ גם הסטים כיון שבה משלהבת שקשור בשמן אף שהוא בלא פתילה נמי נחשב קשור בדבר שיש בו ממש. ואף שבשייפה מנא משחא ואיתלי ביה נורא אמר אב"י צביה דף ל"ט דלא נחשב יש בו ממש מ"מ אולי בשמן טובא שהוא בכלי אפשר הוא כיש בו ממש שלהט"ו יש לאסור מדאורייתא באיסורי הנאה וממילא בשבת הוא רק חד דרבנן וצ"ע בזה לדינא דלכאורה מ"ש חום ממראה נגד אש שמשמן ופתילה של הקדש שהביאו החום בפסחים דף כ"ו מירושלמי על צורת אשה חטים לאור בית השואבה משום דמראה אין זה משום מעילה עכ"פ להט"ו משמע לאסור מדאורייתא (ומה שכתוב ברעק"א על הט"ו, כ"כ להדיא הרא"ש ביצה דף ל"ט אינו יודע כוננו דלא הוזכר שם לענין חמום ובכלל לא הוסיף הרא"ש בלום על לשון הגמ' וצ"ע בכוננו רעק"א) אבל מ"מ יש להחיר כדלעיל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה לאותן. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן לח) ד"ה והנה במ"ש.

דף כו ע"ב

גמ'. **אי כתיב עבד וקרינן עבד וכו'.** עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן רג).

*

גמ'. **השתא דכתיב עבד וקרינן עובד וכו'.** משמע מכאן דדרשינן שניהם, המסורת והמקרא, ובש"ס מצינו כמה פעמים דפליגי בזה, אי יש אם למקרא או למסורת, ומאחרי בספר יראים (סימן קטז) שכתב בזה, ח"ל: וראינו גירסות התלמוד ושיטת התנאים חלוקות בדין יש אם למקרא ולמסרת, יש מקומות שדורש מקרא ומסרת דברי הכל כמו שכתב עצד וקרינן עצד, כתיב יתן וקרינן יתן (לעיל ב"ב ב'), הא כיצד עצד דומיא דעצד, לא תחונם לא תחנם לא תחנים (ע"ז ב' א'), ר' עקיבא בסנהדרין פ"א (ד' א') בצבורות פ' כל פסולי המוקדשים (ל"ד א') סבר יש אם למקרא ובפסחים פרק כל שעה (ל"ז א') יש אם למקרא ולמסרת גבי לחם עני ועוני. ר' שמעון בקדושין פ"א (י"ב ב') דריש מקרא ומסרת גבי צנגדו זה בסנהדרין פ"א (ד' א') גבי בסקת בסקת בסוכות דריש יש אם למקרא. והא לא קשיא שיש לומר במקום שאין מכחישי מקרא ומסרת זה כמו צנגדו זה שיכול לדרש שניהם דורש שניהם ובמקום שאין יכול לדרש שניהם שמכחישי זה את זה דורש יש אם למקרא. ויש מקומות שדורשין אם למסרת לדברי הכל, כמו בע"פ פ"א (ח' א') דאמרין מקרן כתיב ולא מקשינן הניחא למ"ד יש אם למסרת שפיר אלא וכו'.

צפרק הפועלים (ב"מ פד א) וצפרק מי שמתו (ברכות כ א) וצפרק יש נוחלין (ב"ב קיח ב). וכן צפרק המקבל (ב"מ קד ב) אמרו, תשעה ותשעים מתים בעין הרע ואחד מת צמיחת עצמו.

ואל תתמה מזה שיאלו נילוואות מהעין מוסיקין, שהרי אמרו חכמי הטבע כי האשה בתחילת נדוטה כשתסתכל במראה זכה של זכורית יראו בה טיפי דם וכן יש בני אדם זכי החוש מתפעלים מעין הרע, ועל זה אמר כי מי שיש לו עין הרע על חזירו, יאל מהעולם מהרה. כי כמו שמוציא הבל מעיניו לשרוף את חזירו ונכסיו, כל שכן שהוא נשרף באותו הבל ותשלוט בו הקנאה וירקבו עצמותיו, שנאמר ורקב עצמות קנאה (משלי יד ל).

ובן אמרו חכמים ז"ל, לעולם יראה אדם את ביתו של חזירו כמו שרואה את אשתו ואת בניו, שכל המכניס עין הרע בממונו של חזירו מאבד את שלו, ולא עוד אלא אפילו הוא עצמו, שנאמר ורות נכאה תיבש גרם (משלי יז כב). וכן אמרו באבות דרבי נתן (נו"ב פ"ל), שלא תהא עינו של אדם רעה בממונו של חזירו לא בבניו ולא בצנוטיו ולא בצללו וצבוקו ולא בכל מה שצידו. יש משניות שגורסין עין רעה. ע"כ.

*

גמ'. תנור שהסיקו בקיפי ערלה וכו'. עיין בשו"ת הראש"ד (סימן ג) ושו"ת הר"ן (סימן ע), ותרומת הדשן (חלק א סימן רסה) ושו"ת רדב"ז (חלק ג סימן חריו) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יר"ד סימן לג) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן קטז אות ח).

וע"ע שו"ת שבט הלוי (חלק א סימן קמט) שהאריך בדיון זה וזה גורס בפת, ובגדר שרפה בערלה. וע"ע שם (חלק ח סימן קא).

*

גמ'. שם. עיין בס' דברי ר"ש בנאגין, שהקשה, דלכאורה למה אינו יוצא בשופר של שלמים וגם בשופר של ע"ז, לפי מה שפירשו הפוסקים במס' ע"ז (דף מ"ט) דירקות צימות החמה מיקרי זה וזה גורם אע"ג דאינו מעורב הכל אינן עם הקרקע, והקרקע והכל עושין שני פעולות אפ"ה מיקרי זוז"ג, א"כ למה אינו יוצא בשופר האסור, דלכאורה לקול היוצא מן השופר איכא שני גורמין דרות של אדם המוציא קול, וע"י שופר עצמו, והקול בא ע"י שניהם אע"ג דאינו מעורב מיקרי זה וזה גורם, עיין שם שהאריך באריכות.

ועיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א אר"ח סימן צד) במכתב מאת נכדו, הדומ"ץ מפרויענקירכן, שכתב בזה, דוודאי לפי המג"א (סימן תמ"ה) דבע"ז ובהקדש זה וזה גורם אסור, מעיקרא לא קשה כלל, ורק צירקות צימות החמה או בגינתא שאזדבל בצבל של ע"ז אע"ג דאיכא למ"ד התם אפילו בע"ז מותר זוז"ג, יעין צורה דעה (ס' קמ"ב) מהא שהקשה הש"ך וצט"ז שם ומה שמחלקין, אבל דקיימין בע"ז ובהקדש ומוסכם מכל הפוסקים זה וזה גורם אסור.

עוד כותב, דכלא"ה הקושי מעיקרא ליתא, דהנה בא"ח ס' תקפ"ט חרש שאינו מדבר אבל שומע מוציא אחרים ידי

צדקה חזירו צערה שהיא עומדת בקמותיה ופירש רש"י שלא יזיקנו בעין הרע.

ובבבא מליעא (ק"ד ע"ב) אמר רב ז"ט מתים בעין הרע ואחד בדרך ארך.

ובב"מ (פ"ד ע"ב) אמר להם רש"ג פרידה אחת יש לי ציינים ואחס מבקשים לאצדה ממני, ופירש רש"י שמה תשלוט בו עין הרע עיי"ש.

ובברכות (נ"ה ע"ב) האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא ציטא לינקוט וכו' ולימא הכי וכו'.

ועיין בפירוש רש"י על עה"ת פ' מקץ (בראשית מ"ב, ה') ויבואו בני ישראל לשבור בתוך הבאים מטמינין עצמן שלא יכירו לפי שזוה להם אציהם שלא יתראו כלם בפתח אחד אלא שיכנס כל אחד בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכולם גיבורים. ומקור דברי רש"י הוא במדרש רבה שם.

ועיין בתרגום יונתן שם וז"ל: ואחו בני ישראל כל חד בתרעא חד דלא ישלוט בהון עינא ציטא כד יעלוך כחדא.

ובפירוש רש"י פ' צלק (במדבר כ"ד, ב') וישא בלעם את עיניו: ציקש להכניס בהם עין הרע.

ועיין ש"ע או"ח (ס' קמ"א סיפ' ד') שאין מניחין לעלות לתורה שני אחים זה אחר זה וכן הבן אחר האב בשביל עין הרע. ודיון זה נובע מגדולי הפוסקים הכלבו והמרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג הביאם הבי"ש שם. והרמ"א בד"מ ובהגהות ש"ע הביא בשם מהרי"ל דאפילו אם האחד עולה לשביעי והשני למפטיר יש לחוש משום עין הרע. והאחרונים כתבו שאפילו הוא אומר שאינו מקפיד על עין הרע אין לקרותו.

ובישו"ת אדני פז שהובא בס' פתחי תשובה ליו"ד (ס' קט"ז סק"ו) כתב שאין לקרוא שני צנים בשם אחד משום עין הרע.

וע"ע רש"י פ' תשא בפסוק ואיש לא יעלה עמך ומקורו ממדרש תנחומא: לוחות הראשונות שניתנו בתשואות וקולות שלטה בהם עין הרע ונשתברו אין לך יפה מן הצניעות. ע"כ. ועיין שו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן ד) בזה.

ועיין מגן אבות להשצ"ן (אבות פרק ב משנה טז) וז"ל: רבינו משה ז"ל פירש, עין הרע כמו עין רעה שפירשנו למעלה, שהוא הכיליות והוא מוציא את האדם מן העולם, שמתוך שהוא חרוץ לאסוף ממנו, יכניס עצמו לסכנות. וזה הפירוש אינו נראה, שהרי למעלה יש, עין רעה, וכאן יש עין הרע, ומפורסם הוא בתלמוד שעין הרע הוא (הע"ן) (עין הרואה) את חזירו או את נכסיו דרך קנאה ושנאה והוא מוסיף אותו ונכסיו, ועל כן אמרו צפרק המקבל (ק"א) וכן צפרק השותפין שרלו (ב"ב ב ב), אסור לאדם לעמוד על שדה חזירו צערה שהיא עומדת בקמותיה משום דקלי לה צעינה, וכן אמרו צפרק אלו מציאות שאסור לשטות טלית של אצידה צפי רבים משום עינא, ואמרו צפרק הרואה (ברכות נה ב), האי מאן דמסתפי מעינא ציטא, לימא מורעא דיוסף קאמינא דלא שלטא ביה עינא ציטא, וכן אמרו

*

תוס' ד"ה ע"ה ע"ה. עיין בשו"ת צאר יאחק (חלק אור"ח סימן יד ענף ז) ד"ה אכן זה, ושו"ת רבי עזריאל (ח"א יר"ד סימן רמג) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קכב) ושם (חלק ב סימן קמח) ושם (חלק ג סימן רמח) ושם (חלק ה סימן סב) ושם (חלק ו סימן כו) ושם (סימן קכז) ושם (חלק ז סימן רי) ושו"ת לחם שלמה (יר"ד ח"א סימן כו) ושם (ח"ב סימן פו) ושו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן צא) ד"ה ונראה דלע"ג.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן סח) שצ"ן להא דלמחר רב אשי ביצמות (ל"ב ע"א) איסור אחות אשה מיתלח תלי וקאי, אי פקע איסור אשת אח אחי איסור אחות אשה וחילוק הלכך לא פקע, עיי"ש, דג"כ הוי הימר כרוך צדד איסור ואמרינן דלא פקע. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה בין חדש. עיין בשו"ת מהרל"ם (סימן קכא) שהקשה מגמ' חולין (קיא ע"ב) ההיא פיינכא דהוי בי ר' אמי, ומלח זה בישראל, ומצרה, ופי' רש"י, קערה של חרס הימה שאין לה תקנה בהגעלה, ומוכח דלא חשיב דיעבד. ומיך, שיש חילוק בין תנור דהוי הפסד מרובה, לפיינכא. עיי"ש. וכן מתבאר כאן בדברי בעל המאור דבתנור הוי הפסד מרובה, והו"ל כדיעבד. וכן פסק בשו"ת נחלת יעקב (סימן כג-כה) בשם חכמי ויניצ'אה, שכלי חרס שאין להם תקנה בהגעלה וזריזים שצירה הוי כדיעבד, והואיל והוי הפסד מרובה. והואצ' בס' מנחת יעקב (כלל פה ס"ק סד). וכ"כ בשו"ת זרע אמת (ח"ב סימן כה), ושו"ת דבר שמואל (סימן שיא), ושו"ת יהודה יעלה (יר"ד סימן קח). אמנם עיין ביצועות יעקב (א"ח סימן תנא סק"א) שהביא הוראת הגאב"ד דק"ק ראובן להקל בכלי פורלליין שדמיהם יקרים, ומשיבי כדיעבד, וכדמוכח בתוס' והר"ן כאן, והעיר שאין כן דעת הראשונים וכו'. עיי"ש. וע"ש בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן מג) ומ"ש המהרש"ם בקפרו גילוי דעת (בפתיחה להל' טריפות אות לה) ושו"ת רב פעלים (ח"א יר"ד סימן ח). ושו"ת אגרות משה (יר"ד סימן מג ענף ז) ושם (חלק יר"ד ו סימן כז).

דף כז ע"א

גמ' נמץ הימנה עצים אסורין בהנאה וכו'. עיין בשו"ת הראב"ד (סימן ג) צאורן.

ועיין חת"ס בחידושי למס' ע"ז (מט ע"ב) שחמה הלא פשיטא שאסורין בהנאה, ומתוך דהוה ס"ד דהוה כע"ז שנתצרה מאליה, ואפי' למ"ד אסורה מ"מ הכא כיון שישאל נטלה ושצרה וגם שרפה בתנור, הו"ל דמיטל, קמ"ל.

*

גמ' נתערבה באחרות וכו'. עיין חוס' ע"ז (מט ע"א) ד"ה נתערבה. ועיין ספר הישר חלק התשובות (סימן עג) ח"ל השאלה: ועוד תודיעני מה שאמר לי הנדיב ר' שמחה ששאל

חובתו, אבל מדבר ואינו שומע אינו מו"ל אחרים כי עיקר מזה דתקיעה שופר תלי בשמיעה ולא בתקיעה מש"ה מצדך לשמע קול שופר ולא לתקוע א"כ כיון שתקיעה אינו עוד מזה רק מה שצא אחר התקיעה וזה השמיעה והשמיעה אינו צא בזהו רגע שתקע בשופר של ע"ז וא"כ לא מיקרי זה וזה גורס. עיי"ש.

והגאון המחבר השיב לו בזה: הנה זה אמת דאם בהקדש זו וזו"ג אסור ליכא קושיא מעיקרא, ומה שרצה לתרץ עוד דהיינו דהשמיעה לא צא אלא אח"כ ובשופר המנוה היא השמיעה לכאורה הוא דבר שאינו מתקיים לפני כור הבחינה דהא לפי איכות הקול רוחו של אדם הוא הפועל מראשית ועד אחרית כי הוא מכה על שטח הארץ הראשון ואחריו הכאה מכה על שטח השני וכו' וכו' עד גמירא א"כ מעולם לא נח רוח של התקוע אפי' להשומע, אכן עכ"ז נראה לענ"ד חילוק של מעלתו אמת, דבאמת נפקק הרוח עצמו ואף אם התולדה של הרוח לא נפקק עכ"ז בזהו"ג כה"ע מודה דאם הפעולות אינן שוות לא אמרינן בזהו"ג. ע"כ.

וע"ע מ"ש לקמן (סימן קיח) וז"ל: צענין וזו"ג, שמעתי מקשים בשם הגאון מהו יעקב יוסף ז"ל ראש צ"ד דצערלין אמאי אין יוצאין כדיעבד באתרוג (או א' משאר מינים) של ע"ז הא הוא צריף השאר וזו"ג וזו"ג כדיעבד מותר. כך שמעתי וצורר לי שהעמיסו להגאון הנ"ל מה שלא אמר מעולם דאין ספק אצלי דבחינת זו"ג הוא כצורת סלק את האיסור כמו שאינו וא"כ לא שייך בחלק מחלקי המנוה דהא בשלשה מינים לא יא, וממש כה הוא לפ"ד קושיא העולם אמאי לא יא בשופר של עולה הא הוה זו"ג ע"י קול ההיתר עס שופר האסור. ולצורת הר"ן צפרק כל שעה דזו"ג מטעם ציטול לכאורה בפשיטות י"ל דאם נאמר דהאתרוג צטל אין כאן מנוה. אכן זהו רק אי אמרינן איסור לא נפקק להיות היתר אלא שלא מו"ק אבל אי אמרינן איסור נפקק להיות א"כ לא חסר כלום ורק האתרוג נתהפך מאיסור להיות היתר וז"ל לא שייך ציטול ציבש ציבש רק בנתפך לחתיכות דקות אבל לא בחתיכות גדולות משונים במראה דניכר האיסור וא"ל לדון בזהו"ג זה צורר. ע"כ.

*

גמ' ת"ר תנור בו' חדש יותין. צ"ע בלשון "יותין" דהו"ל למיתני אסור לאפות זו. ודוחק לומר דע"י נחילה מותר לתזור ולתקנו דהוי כמו פנים חדשות, דמ"מ מה שנתלצן העפר ע"י היסק ראשון ונתחזק זה נשאר ואי מחזירו לעפר ממש פשיטא דשרי.

ועיין שפ"א שכתב דאפ"ל דהכוונה הוא דאסור להשהותו בעין שמא יאפו זו וצריכין לנטלו. אבל צ"ע דמ"ש מכל איסורין דרשאין להשהותן אפי' טריפה ונבילה שאינו ניכר.

ובהג"ה שם כתב, דלע"ג דבחו"ל (נ"ב ב) צעובדא דשרקפא דספק דרוקות אמרינן דחיישינן דאחי צהו לידו חקלה, כזר כ' הפוס' דדוקא התם שהיו רבים חיישינן להכי אבל לא בחד, אכן למ"ש החוס' שם דפלוגתא דתנאי הוא לעיל (כ) ב' אי חיישינן לתקלה ע"ש י"ל דבדרייתא דהכא אחיא כמ"ד דחיישינן לתקלה וע"י צו"ד (סי' נ"ז ס"ב) ובפר"ח שם.

בפסחים דף כ"ז ע"א ואי בעית אימא צעלמא קסבר שמואל וכו' וקסבר אתנייהא איפכא. וזוהי אפי' מישב הא דהקשו החוס' באלו מליאות דהיכי קאמר דרבנן משנו במסכתא והאמרין ושננתם שלא תגמגם ונדחקו. וזוהי נחא דמ"ש במסכתא אינו שאומרים אין אנו יודעים אלא לפעמים משנין לתלמידיהם ואומרים סברת יחיד בשם רבים, ונכון. ע"כ.

ועיין להחיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן סג) שהביא דבריו בזה, וכתב: ותוה הוית להרב הגדול כמה"ר יצחק יצריהו ז"ל בתשובה כי בזה בשו"ת הגאון הרמ"ע [מפאנן] ז"ל (סימן צ) שכתב דתקיף חיליה דהרמב"ם ז"ל להפך השם של מי שהלכה כמותו לסברא שדעתו נוטה לה ומייתי ראייה מהך דשמואל דאמר אתנייהא איפכא עכ"ל.

וצריך להבין כפי זה דגם הרמב"ם עבד עובדא בנפשיה לשנות שמות התנאים ואפי' מי שהלכה כמותו כפי הסברא שלו. אי"כ אמאי לא פירש דמשנין במסכתא היינו דאומרים סברת יחיד בלשון רבים כמו שפירש הרב מהר"ש אלגאזי. ופירש בהלכות אצידה כגון שידע מסכת נדה וכו'. וגראה דהגם דהרב מהר"ש אלגאזי כתב עלה הנפק וקיים ונכון. מ"מ יש לדחות פירוש זה דמ"ש בש"ס עבדי רבנן דמשנו במסכתא וכו' היינו גס התלמידים כידוע דרבנן כולל גס התלמידים ולא מן השם הוא לפרש במסכת שמשנין ואומרים סברת יחיד בשם רבים דדבר זה הוא לגדולי ישראל רישי מתיבתי כשמואל כי שיה ושיג לו לא כן לתלמידים ומש"ה לא בחר הרמב"ם לפרש משנין במסכתא דדברי יחיד שונה אותו בשם רבים כי זה ידק לגדולי הדורות או לחד דברא לא זו הדרך לתלמידים.

ואיברא דמ"ש הרב יצחק יצריהו על הרמב"ם הוא חידוש גדול ואם קבלה נקבל דהגם דאשכחן דשמואל עבד הכי שאני שמואל מגדולי האמוראים דרב גובריה ורב חיליה ויכול לפסוק אפילו כיחיד. ולא כן הרמב"ם ז"ל אחר שנחתם התלמוד אין לו כח לפסוק נגד הכלל כפי דעתו. וכ"ש להפך הגירסא. וכמ"ש מרן בכ"מ פ"א דה' מכירה אטו רבינו אמורא דיפסוק נגד רבא. ואני בעיני אמרתי איזה סמך להרמב"ם ז"ל כפי מה שכתב הרב יצחק יצריהו בקונטרס אהבת דוד דרוש יו"ד דף מ"ד ע"ש.

ומהא דשמואל דשנה לתלמידיו סברת יחיד בלשון רבים לכאורה יש לדקדק עמ"ש הריטב"א ז"ל והביאו הרב הנמקי ריש פרק הערל בזההי דאמרו שם בש"ס דאמר רב כל ת"ח שמורה וצא אם אחר מעשה אין שומעין לו ופירש"י דטעמא שמה משקר והריטב"א דחה פירושו דלא חיישינן שישקר ח"ו אלא מתוך שנשוא ונותן בהלכה לקיים דבריו אמר בדדמי כסבור שקיבל כן מרבו וכו' ע"ש דהרי אשכחן שמואל דסברת יחיד היה שונה בשם רבים להחזיק סברתו שהיא הלכה.

וכיוצא בזה ראיתי בספר באר מים חיים להרב מהר"ח מוצרי נר"ו בסוף הספר דף מ"א ע"צ שהקשה על הריטב"א דפרק כ"ד מצרכין אמרו רב פפא בריך ההדס ברישא והדר בריך אשמן אל"ל לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע אל"ל

ממך הא דאמרין צביה נחערבו באחרות ואחרות באחרות כלם אסורות ואמר לו כי איך גורם ואחרות באחרות. ואני שמעתי כבר שיש מוחקים אותו. וחדל משנה שלמה ועוד הא הקשה יפה דאמרין לעיל וספקא אסור נחערבה כולן אסורות והא ודאי ספק ספקא הוא. ומה דוחק למחוק הא, דאמור ר' יהודה היא דאית ליה בתוספתא דתרומות [פ"ה] וצפרק כל הזבחים [ע"ד ע"א] מייתי לה ספק ספקא אסור בכל איסורין דתניא ר' יהודה אומר רמוני באלן אסורין בכל שהוא כי"ד נפל מהן, לריבוא ומריבוא לריבוא אסור ועוד הודיענו אם נוכל להעמידו אליבא דר' יהודה. ע"כ.

וע"ז השיב ר"ת, וז"ל: הרב ר' שמחה לא יפה שאל ואמה לא יפה השיבות לו. ומה שאמרת משנה שלימה, היא שקר, דבמשנת ע"ז ליתא גבי אשרה, וכי מייתי לה בפסחים, כתובה סופרים טועים. גבי חבילי ומורות ותלתן במסכת זרעים [ערלה פ"ג מ"ו] ליתא וכי מייתי לה בצביה [ג' ע"צ] ובכמה דוכתי כתובה סופרים טועים. ועוד אדמוקי לה כצרייתא דזבחים לוקמיה כמתני' בע"ז וזוהי דברי הכל. ומאחרים באחרים הוה ליה למיתני. ועוד קושיות הרבה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. יולדך הנאה לים המלח. עיין ש"ך (יו"ד סימן קלד סק"י) דים המלח לאו דוקא, ויכול לשורפו ולקצרו, עיי"ש.

*

גמ'. תנור שהסיקו בקליפי ערלה וכו'. עיין בשו"ת הרמב"ם (סימן קצ) ושו"ת הר"ן (סימן ע), ותרומת הדשן (חלק א סימן רסה) ושו"ת רדב"ן (חלק ג סימן תריז) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן לג) ושו"ת מראה יחזקאל (סימן י) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן קטז אות ה).

*

גמ'. הלכה ברבי מחבירו וצ"א מחביריו. בשו"ת חוות יאיר (סימן צד) כתב: הלכה כרבי מחבירו. לצד מאס נחלק עם אציו. רי"ף גיטין פ"ה וריב"ש סוף תשובה ש"ד ע"ס של"ה של"ד ע"א.

ובמבוא הגמ', חוץ מבאס נחלק עמו ר' ישמעאל בשם ר' יוסי אציו (ע"ג גמ' נדה י"ד ע"ב).

נקיטנן מזה דבדק"ל הלכה כפלוגי כולל אפילו היה חולק עמו מי שדור שקדם לו ודלא כתי"ט נגעים פ"א מ"ד ובתוס' פסחים מ"ח ע"א דווקא אם אין בו עוד פלוגתא דאמוראי משא"כ ביש פלוגתא דאמוראי.

אם אפילו מחביריו ע' פסחים כ"ז ע"א ובתובות כ"א ע"א, ודף נ"א ע"א ובתוס' דב"צ קכ"ד. ע"כ.

*

גמ'. וסבר אתנייהא איפכא וכו'. עיין בספר קלוורית לעין (דף יא ע"א) להר"ש אלגאזי, שכתב: לפעמים האמורא מהפך לתלמידיו סברת יחיד ושונה אותה להם בלשון רבים לפי שרואה לפסוק כיחיד וכדי שלא יחלקו עליו הפכה, והכי אמרין

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יעקב (סי' ט"ז) שנשאל בשלשה דיינים שיטבו בדין, ושנים מוכיחין ואחד דעמו לחייב, אם רשאי המתחייב לעשות תחבולה לומר איני יודע כדי שיוסיפו דיינים, כדק"ל בש"ע ח"מ סי' י"ח ס"א, דבאחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים, וחושב כי אולי אלו הצאים מחדש יכריעו לחבירו להורות לחייב בדעתו. והעלה דאסור לעשות כן מטעם כבוד אותם הדיינים דחוששין משום לעז לומר לפי שלא ידעו הדין הוסיפו עליהם, עיי"ש.

ועיין בשו"ת רב פעלים (חלק ג חו"מ סימן א) שהעיר הרי גס משקר הוא באומרו איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים. והביא בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קל"ח) גילה דעתו דכזה"ג ליכא למיחש משום שקר, דהא כתב לשואל דשפיר דמי למעבד הכי לומר איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים, כיון דכוונתך לשם שמים להוציא הדין לאמתו ע"י שיוסיפו הדיינים, אע"ג דשקורי קא משקרת כי ידעת הדין, מ"מ הא קי"ל מותר לשנות מפני השלום, ודינא שלמא הוא דכתיב אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, ועל זה וכיוצא בזה אמרו למד לשוןך לומר איני יודע, כל זה כ"ל פשוט. ע"כ.

ומביא עוד מ"ש החיד"א בצרכי יוסף (סי' י"ח אות ג') שהביא נידון הבית יעקב הנו, וסו"ד הביא ראיה דלא מצי הדיין לעשות המצאה זו לומר איני יודע מהא דפרק הגחול בתרא דף ק"ג מכריז רבא האי בר ישראל דידע סהדותא דעבו"ס ואזיל ומסהיד דדינא דעבו"ס על ישראל חבריה, משמתינן ליה וכו' והביא דברי מהריט"ץ סי' ק"ב דף ז' ע"א מ"ש בזה"ה דהגחול, ועוד הביא ראיה מגמרא דשבעות דף ל"א מנין לנושה בחבירו מנה, וטעמו מאתים שלא יאמר אכפרנו בצ"ד וכו', וסיים ח"ל הגם שיש אזהרה דחיה בראיות אלו שהבאתי, מ"מ הדין דין אמת לפק"ד דאסור לדיין לשקר ולמעבד טעדיקי להקיס מוזימת לבו, אלא חיוצא רמיא עליה לגלות דעתו באמת וכתורה יעשה, ועמ"ש מהר"ח אלפנדארי דדרשותיו פ' משפטים כיוצא בזה עכ"ל ע"ש.

עוד כותב שם שיש להביא ראיה לנ"ד דמותר לשקר, מהא דאמרין כאן, ולא היא, לא תנא ליה כרבי יוסי אלא כי היכי דליקבל לה מיניה משום דרבי יוסי נמוקו עמו, ופירש רש"י הא דא"ל משמיה דרבי יוסי ליתא, דלא תנא ליה בשם רבי יוסי אלא סתמא תניא ליה לעיל, ומשו"ה אמרה בשם רבי יוסי כי היכי דליקבלה מיניה, ע"ש.

עוד כיוצא בזה מצינו בגמרא דפסחים דף כ"ז ע"א א"ר יהודה אר"י אמר שמואל תנור שהסיקו בקלפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם חדש יותן יין יוץ, אפה בזה אמת הפת, רבי אומר הפת מותרת ותכ"א הפת אסורה, והתניא איפכא, שמואל איפכא תני, ואצ"א בעלמא קסבר שמואל הלכה כרבי מחזיריו ולא מחזיריו, ובהא אפילו מחזיריו וסבר אתנייה איפכא כי היכי דניקום רבנן לאיסורא, ופירש רש"י אפכה ואשנינה ויעשו בני אדם כמותם שהכל הולכים אחרי רבים, שאם אני אומר הלכה כרבי שהוא יחיד, לא יאמינו לי ע"ש.

הכי אמר רבא הלכה כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד הרי דרב פפא הו"א דבר שקר מפיו לאשתמוטי נפשיה על מאי דעבד משום כיסופא וא"כ דברי רש"י דקדון ודברי הריטב"א ז"ע עכ"ל.

וְלִי ההדיוט לק"מ על הריטב"א מהני צי תרי דשמואל ורב פפא דשמואל ורב פפא בדעתם הרחבה כצרי לקושטא דמילתא דדינא הכי לאמיתה של תורה וצבי הא להעמיד האמת שרי למעבד טעדיקי כדי שיקבלו דבריהם כמ"ש פרק ע"פ הרו"ה ליחנק יתלה באילן גדול. ולכן שמואל סברת יחיד אמרה בשם רבים. ורב פפא אמר משם רבא דהלכה ככ"ה. דהם הכריעו דדינא הכי. אבל בזה"ה דאם אחר מעשה אמרה היינו שלהחזיק מה שעשה אף שטעה משקר לתלות באדם גדול נגד האמת לפי מה שפירש"י. ולכן כתב הריטב"א ח"ו דישקר להחזיק טעותו רק דנושא ונותן וצדדמי סבור שכן אמר רבו. והיינו משום דליכא למיחש דלא קיס ליה שהדין אמת אלא שמראה פנים וצדדמי מולה דרבו. וכבר בספרי הקטן דברי יוסף א"ח סימן רט"ו כתבתי כן בעניונוי בזה דרב פפא, ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. וְלִי הִיא לֹא תִנָּא לִיָּה כר"י וכו'. עיין מגן אברהם (סי' קנז) ח"ל: אם שמע דין ונראה לו שהלכה כן, מותר לאומרו בשם אדם גדול, כי היכי דליקבלו מניה. עירוצין גא, וע' פסחים קיב, אם רצית ליחנק התלה באילן גדול. וז"ע דבסוף מס' כלה אמר' האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק מ ישראל. וכ"ה בצרכות (כו ע"ב). ע"כ.

ועיין בשו"ת קרבן (פ"ד דנזיר ה"א) ד"ה איתוניה ואנא מלקייה, שהעיר ע"ד המג"א מהגמ' ברכות (מג ע"ב), וכ' דהרי"ף ל"ג הכי, וכמ"ש התוס'. ע"כ. גם היעב"ץ בס' מור וקניענה (סי' קנז) העיר ע"ד המג"א מנהיה דברכות (מג ע"ב), וכ' דכלא"ה היה דר"פ גופא הוא דבר תמוה וזר לכאורה, וכי גנאי הוא לת"ח להודות על האמת אם טעה, וצ"ד אמרין אוקי אמורא ודרש דברים שאמתי טעות הם צדי. ואולי יש לחלק דשאי תחס שכבר עשה הלכה למעשה דברין אהדס ברישא וכו'. והיה דסוף כלה וברכות (כו) לק"מ, דהתם מיירי שלא שמעה מרבותיו כלל, אלא מדעתו הוא אומר ותולה דרבו עם היות הדבר בלתי ברור, ושמא תולה בו בוקי סריקי. עיי"ש.

וע"ע בתשובת הגאונים חמדה גנוזה (סי' קב) שכ', ח"ל: האומר דבר שלא שמע מפי רבו, אם אומרו על שמו, או לא. אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקבלים אותה ממנו, אומרה בשם רבו כדי שיקבלו ממנו. ואם אין ברור לו שהלכה היא אל יתלה ברבו. עכ"ל.

וע"ע בא"ר (סי' קנז) שכ' לתרץ קו' המג"א, דדוקא מה שאומר מסברתו לא יאמר בשם רבו, אבל מה שמע מחכם אחר מותר וכו'. עיי"ש. והחיד"א בתחזיק ברכה (שם סק"ז) ובספא רחמים (סוף בלה) כ' ליישב, דבתלמיד גמור אסור, אבל כשהוא תלמיד חבר וכ"ש חבר והענין אמת והוא הגיע להוראה שפיר דמי. וע"ע בשו"ת לב חיים ח"א (ס"ה).

וע"ע בשו"ת מחנה חיים (ח"ב חו"מ סימן מט).

דהא ר"א ורצנן פליגי דהי והוצרך לתרץ דלא אמר כ"ע רק רצנן ור"ש לאוד ולא על ר"א ורצנן והאמת דדברי כמו שגרי מדברי החוס' צפ' כל שעה כמ"ש, ע"כ.

אמנם בשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק י"ד סימן ג) תמה מאוד על דבריו, וכונתו: העיני בשר למו יראה שדברי הרב הגו' ביישוב זה אין להם קיום בדברי חוס', דבשלמא מ"ש בתחילת דבריו דמאי דקאמרי דאי יש באיסור' וגם בהיתר כדי להחמי' דאינו ר"ל שיש בשמיה' כא' להחמיץ בזה ודאי הדין עמו וכמו שהרב הגו' נתן טעם לדבר.

אכן צמ"ש אח"כ אלא דיש בהיתר לצדו או באיסור לצדו כדי להחמיץ מדמייני ענה שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה וזה כדי להחמיץ וזה כדי להחמיץ כו' דבריו אלו לא ידעתי אכנס. דממ"ש אלא דיש בהיתר לצדו או באיסור לצדו כדי להחמיץ. משמע דלא שרו רצנן דר"א אלא דוקא כשיש בזה מהם כדי להחמיץ ולא בשני כדי להחמיץ וכן גר' מדנקט או באיסור כו'. וכיון שכן ק' דמאי מיימי ראייה רש"א מהך ברייתא דע"ז הלא בהך ברייתא מיימי שיש באיסור כדי להחמיץ ובהיתר נמי כדי להחמיץ וכמו שנראה בהדיא מפשט הברייתא וכן פי' רש"י וכיון שכן אין ראיה מברייתא זו למ"ש רש"א דבגדון הברייתא שאני דשרי ר"ש משו' דכיון שיש באיסור כ"ל ויש בהיתר כ"ל הו"ל זו"ז גורם לדעת ר"ש ולהכי שרי. משא"כ בהך פלוגתא דר"א ורצנן לכו' רש"א דשרו רצנן אפי' יש בזה משניהם כדי להחמיץ ואין בשני כדי להחמיץ מנ"ל לו' דבגדון כזה יתיר ר"ש וא"כ לפי פי' הרב אהמא אף רש"א הציא ראיה לנדונו מהך ברייתא דע"ז דאין ראיה משם בדבר האמור.

תו קשה לע"ד, דהא הך ברייתא איירי דנפלו שאור של תרומה ושל חולין שיש בכל א' משניהם כדי להחמיץ ביחד ולא בזה אחר זה כאשר פי' רש"י והוא ג"כ מוכרח מדברי הש"ס וכיון שכן הוא מאי מיימי רש"א ראיה מהך ברייתא לנדונו דליירי בנפלו זה אחר זה כדתנן שאור של חולין כו' ר"א או' אחר אחרון אני בא וכו' אין שנפל איסור בתחיל' בין לבסוף לעולם אינו אסור עד שיהיה בו כדי להחמיץ וע"ז פי' רש"א דהאי צו קאי לאיסור ועלה קאי רש"א דאי יש באיסור או בהיתר לפי פי' הרב הגו' גר' לרש"א כו' הרי ידים מוכחות דמיימי רש"א דנפלו בזה אחר זה. וכיון שכן מאי מיימי רש"א מהך ברייתא דמיימי דנפלו ביחד לנ"ד דמיימי דנפלו בזה אחר זה וגבא טורא בנייהו. דהתם שאני דשרי ר"ש כשנפלו ביחד משו' דס"ל לר"ש דכשהשביחו השביחו שניהם וכשפגמו פגמו שניהם וכמ"ש התם בש"ס. משא"כ כשנפלו בזה אחר זה דאי נפל האיסור בתחילה ויש בו כדי להחמיץ ואח"כ נפל ההיתר ואין בו כדי להחמיץ מנ"ל לומר דר"ש יתיר בזה הלא כשנפל האיסור תחילה שהיה בו כדי להחמיץ הלא הוא השביח תחילה ואסור אף שנפל ההיתר אח"כ הלא בהיתר זה אין צו לא להשביח ולא לפגום. סוף דבר לדעתי הקצרה לא מלאכת מקום לנוח יישוב זה דהרב הגו' אפי' צדוק.

וכבר הרב הגו' חזר צו מישוב זה וכעת אח"כ אמנם מה שג"ל אמת שדברי החוספות כו' ומ"ש דאי יש באיסור כו' פי' שיש בהיתר ובאיסור' שניהם גם יחד שיעור להחמיץ והציאו ראיה

חשבי' ליה רק כמו דאיסור הוא טעמו אלא כעיקר אצל גמרא דאיסורא לצד היינו כמו ולא טעמו ולא ממשו איכא לכ"ע איסורא לכתחלה רק מדרצנן הוא ולק"מ קושייתך דדוק היטב.

ודע עוד דבתש"ר הרמ"ע סי' כ"ו העלה עפ"י ראיות הרבה דזו"ג לכתחלה נמי מותר ועי' תשו' הרדב"ז סי' וגם להפוסקים דס"ל אסור לכתחלה י"ל היינו דוקא חד צדד דשני הגורמים שוים. אצל בגורם היתר מרובה מגורם איסור לכ"ע שרי לכתחלה [איבדא לטעם הר"ן משום דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא י"ל גם כה"ג אסור דזו"ג לכתחלה. ועי' מור"ם סיף ריש בינה דף ד' ע"ב גבי ענין ששור וכו'] לפי"ו בפשוט לק"מ.

ועי' צמ"ל פ"ו מהל' מעילה ושעה"מ פט"ו ממאס' ותשובת נוב"י תניינא חיו"ד סי' מ"ה הקשו בזה דלא אמרה תורה שלא לתקלה גבי יסורי מאורע וכן ציומא באצרי שיער המשלח. ולפמ"ש לק"מ דבאסא"נ כי הני לכ"ע אסור לבטל מדאורייתא. ועי' בספר המקנה קדושין נ"ו והעלה כן עכ"פ באותן שמותן בשריפה אין מבטלין אי' מדאורייתא שלא לבטל מצות שריפה. ונ"ל לפמ"ש רש"י בחולין קט"ו ע"ב עיקר מצות שריפה נמי רק משום דאסור בהנאה הוא. א"כ כל אסור בהנאה שוים בדין זה כנ"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה עד שיהא בו. צו"ד (סימן פז סעיף יא) כותב המעביר: אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה, יש בה טעם בשר, אסורה. ואם לאו, מותרת. אצל המעמיד בעור קיבת נבלה, וטריפה, ובהמה טמאה, אסור בכל שהוא. וכעת הרמ"א: משום דדבר האסור צעמו, ומעמיד, אפילו בחלק לא בטיל. ודווקא שלא היה שם מעמיד אחר, רק האסור, אצל אם היה שם ג"כ מעמיד היתר, הוי זהו גורם, ומותר אם איכא ס' נגד האסור. ועיין שם בט"ו ובש"ך מה שהקשו על הרמ"א, ומה שיישוב וידידו כמה נדדים ולצפוף הניחו דבריהם צ"ע.

ובכנסת הגדולה (שם) ראה ליישב דברי הבי' והרמ"א, ומציא סמוכות לדברי הרמ"א ממ"ש החוס' כאן, פי' באיסור דאם יש באיסור וגם בהיתר כדי להחמיץ גר' לרש"א דשרי דהא צפ' בתרא דע"ז תניא שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה בזה כדי להחמיץ וזה כדי להחמיץ חימוטו אסור ור"ש מתיר והשתא הוי ר"ש כרצנן, עכ"ל החוס'. וכעת הכנה"ג, ח"ל: ולבאורה יראה דמאי דקאמרי דאי יש באיסור וגם בהיתר כדי להחמיץ דאינו ר"ל שיש בשמיה' כא' להחמיץ אלא דיש בהיתר לצדו או באיסור לצדו כדי להחמיץ מדמייני ענה שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לעיסה וזה כדי להחמיץ וזה כדי להחמיץ כל שננטרף עמו היתר הו"ל זו"ג ומותר, ולפי"ו דעת רש"א להחמיץ מטעם זו"ג אעפ"י שיש באיסור לצדו כדי להחמיץ כל שננטרף עמו היתר הו"ל זו"ג ומותר. ואפשר דעל פי זה סתמי' ר' המעביר והרב צעל המפה דכל שננטרף עמו היתר הו"ל זו"ג ומותר ומשמע אעפ"י שיש באיסור לצדו כדי להחמיץ. והשתא ליתא מ"ש המרדכי אצל אם אין באיסור לצדו כדי להחמיץ אם לא שטענינו ההיתר לכ"ע מותר, והק' הט"ו

תוס' שם. עיין מהרש"א כאן, שכותב ששכיח סמירה בחוס', וז"ל: ואין זה תימא שהתוס' כתבו כן במקום אחד ובמקום אחר לא כתבו כן, שכן דרכם בכמה מקומות, ע"כ. וכ"כ מהרש"א בגיטין (דף עד), וכ"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומן (סימן קא) ובהשמועות שבסוף הספר (דף ע"ב ע"ב) שמחזירי התוספות רבים הם, ולכן אין להקשות מתוספות של מסכת זו לתוספות של מסכת אחרת. וע"ע מ"ש החיד"א בשם הגדולים.

וע"ע בשו"ת נפישת דבש (סימן כו), ובשו"ת בנין זיון החדשות (סימן קמב), ובשו"ת עולת אלש (יו"ד סימן י), ובשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן סו) ד"ה ומה שממה, ושם (חלק ב סימן קמה) ד"ה ולפוס ריהטא, ושם (חלק ו סימן צה) ושם (חלק ז סימן רי).

אמנם עיין צננות הגדולה (בבבלי הפוסקים אות כ) שבי' בשם המשפט דק (ח"א סימן עא) דמ"מ כל מה שאפשר ליישב דבריהם שלא יהיו סותרים זא"ז עדיף טפי. וע"ע ביד מלאכי (כללי התוס' אות כה).

דף כז ע"ב

גמ'. **אלא עצים דאיסורא** לרבנן היכי משכחת להו. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קלד) נשאל, לרוב הפוסקים דס"ל כל שאבוקה כנגדו נקרא יש שבה עצים צפת אפי' בתנור שהתנור גורם היתר הוא לרבי א"כ מאי פריך הש"ס לרבנן עצים דאיסורא היכי משכחת לה ודלמא רבנן דוקא באבוקה כנגדו כה"ג שרי באפה תוך התנור דאיכא זה והוה גורם אבל באבוקה תוך לתנור מודו דאסור משום שבה עצים צפת וכמהרש"א. אבל למהרש"א נראה דכה"ג תוך התנור גם רבי שרי ולא אסור רבי אלא באבוקה תוך לתנור ובהא פליגי רבנן ופריך ש"ס שפיר. אבל לשאר הפוסקים הג"ל ז"ע. עכ"ד השואל.

וע"ז כותב הגאון ר' יהודה אשד: נ"ל ליישב בפשוט דכי משני הש"ס בשרשיפא אין להקשות א"כ למני ברייתא הכי בשרשיפא ד"ה אסור כמו דתני איפכא ביטלה ע"ג גחלים ד"ה מותר. ו"א דהא ברייתא רק בהנאה שע"י היסק דמקלי קלי איסורא מיירי אבל מהנאת עצים דאיסור' בעיני' כגון שרשיפ' לא מיירי ברייתא ול"ז כלל למתני' דהא פשיטא דלכ"ע אסור. אבל אח"כ גם בהנאה שע"י היסק אסור רבנן באבוקה שחך לתנור תקשי הכי אם כן למני ברייתא הכי כמו דתני באבוקה שחך התנור לרבי הפת אסורה בשלה ע"ג גחלים ד"ה הפת מותרת הכי הג"ל נמי איפכא באבוקה שחך לתנור ד"ה הפת אסורה אלא ע"כ מדלגא תני הכי מוכח דאפה זו הפת לשאר הפוסקים דפליגי על המהרש"א לדידהו כלל גוויי מיירי בין באבוקה שבתוך התנור או באבוקה שחך לתנור ר' אומר הפת אסורה אפי' דאיכא תנור גורם דהיתר אמרי' יש שבה עצים צפת וה"ו וכו"א הפת מותרת אכולהו גוויי דמיירי ביה רבי פליגי אף באבוקה שחך לתנור דליכא גורם היתר נמי אין שבה עצים צפת ס"ל.

ותדע דהא אבוקה כנגדו לרבנן דשרי ה"ט דס"ל השלכתה בזה אחר שכבר כלה ונשרף האיסור וה"ל כמו גחלים

כו' דהתם מיירי כשיש צוה כדי להחמין וצוה כדי להחמין דרבנן אוקרינן ור"ש מחיר. הא כשאין בכל א' מהם כדי להחמין אלא בין שניהם גם יחד אפי' רבנן מודו דמותר מטעם זוז"ג והם ממש דברי המרדכי שכתב אבל אם אין באיסור כדי להחמין אם לא שסייענו ההיתר לכ"ע מותר כל' אפי' רבנן ור"ש ור"א מודו צוה עכ"ד.

אמר הכותב, מצין ריסי עיניו נר' שבה ליישב קו' הרב ט"ז שהק' על המרדכי שכתב לכ"ע מותר. וע"ז תמה הט"ז דאין הוא לכ"ע הא ר"א ורבנן פליגי ולהכי יישב הרב הגו' דלכ"ע הן רבנן דר"ש ור"א אכני הרוואה כמה יגיעות יגע אותו דייק ליישב תיבת לכ"ע שכתב המרדכי עד שהציא בידו רבנן דר"א ג"כ וסוף סוף אכתי לא נתיישב תיבת לכ"ע דהא איכא ר"א דפליגי ומה צ"ע ותועלת בטיירתא זו שטרח להסכים רבנן דר"א לרבנן דר"ש ולא הוינו כ"ע דהא איכא ר"א דפליגי הלא גם הט"ז כבר כתב דלכ"ע קאי על רבנן דר"ש והוא דוחק ומה הועיל הרב כשהציא מהדייוק רבנן דר"א וסוף סוף כ"ע לא איתיישב שפיר כמדובר. סוף כל סוף בדברי הרב הגו' בפסקא זו זל"ת. ע"כ.

שוב כותב לבאר דברי התוס', וז"ל: אמנם אחר שאלת המחילה מכת"ר אלף פעמים נר' לדעת. דעת הדיוט לבאר דברי התוס' הכי לפי שכל כונת התוס' הוא שדקדקו בלשון המשנה שאמרו וכו"א בין שנפל איסור בתחילה בין לבסוף לעולם אינו אסור עד שיהיה זו כדי להחמין דמדנקטו בו דהול"ל עד שיהיה כדי להחמין ופשיטא דעל איסור קאי ומה נזרק למיבת זו דקאמר לכן פי' דהאי זו דנקטו בל' להורות דבעינן דבאיסור דוקא יהיה זו כדי להחמין ואין בהיתר כדי להחמין דלא אסור משום דיש באיסור יותר מבהיתר דאם הן שוין דיש באיסור וגם בהיתר בכל א' משניהם כדי להחמין נר' לרשב"א דשרי ומייתי ראיה מע"ז דתניא שאור של חולין ושל תרומה שנפלו כו' ור"ש מתיר והשתא הוי ר"ש כרבנן דהכא פי' דכי היכי דר"ש מתיר אף כשיש כדי לחמך צוה וצוה כדי לחמך משום דזה וזה פגמו. ה"נ ס"ל לרבנן דר"א דהכא דאי יש באיסור וגם בהיתר בכל א' משניהם כדי לחמך דשרי משום דזה וזה פגמו אף שנפלו צוה אחר זה ואינו אסור אלא דוקא כשיש באיסור כדי לחמך ואין בהיתר כדי לחמך דהאיסור רבה על ההיתר אז דוקא אסור אליבא דרבנן דר"א ולהכי נקטו בלשון המשנה זו דר"ל זו באיסור דוקא כ"ל ולא בהיתר כ"ל. ואין ספק דרשב"א פליגי אמ"ש התו' פ' כל הנזלים דף מ"ט ד"ה עד שיהיה באיסור' כדי להחמין פי' ואז אסור ואפי' יש בהיתר כדי להחמין, יע"ש.

בן נ"ל לפרש דברי התוס' והוא הנכון לע"ד יותר נודק בדברי התוס' מפי' הרב הגו' ואם שגייתי אחי תלין משוגתי ועוד הרב הגו' ראה ליישב דברי מור"ם בזאופן אחר ולבסוף הניח הדבר בצ"ע יע"ש ומחזורתא כדשני הט"ז והש"ך והפרי"ח דדברי מור"ם מיירי כשאין האיסור' יכול להעמיד לנצח בלא סיוע ההיתר דהשתא הו"ל זה וז"ג ומותר, יע"ש. ע"כ.

לאסור מדא' ג"כ דומי' דקושי בתרא דהש"ס אליציה דרבנן הכי וכמ"ש שעה"מ נ"ל. לכן משני באבוקה כנגדו אסור מדא' וכדמוכח כן מכמה דיבורי חוס' ורש"י הביאם בשעה"מ שם ואה"נ דגמלים לוחשות בחוץ לתנור אסור ג"כ מדרבנן עכ"פ וכדעת הב"י כנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. א"ר אמי בר חמא. עיין להיעצ"ך בהגהותיו, דזהו האמורא הידוע "רמי בר חמא", ו"רמי" אינו אלא קינור השם "רב אמי".

*

גמ'. ארבנן דשרו בקמייתא מאי. עיין מהרש"א ומהרש"ל באורך. ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קלב) עמד השואל ע"ד המהרש"א שהקשה לפירוש המהרש"ל דאיציעי' בהקדש מאי הוא משום לא בכלל, י"ל גם זוז"ג אסור ביה והא בע"ז נמי ס"ל לרבנן זוז"ג מותר אע"פ דע"ז לא בטיל. והקשה השואל, והרי הקדש חמור טפי מע"ז אי משום דע"ז מהני לי' נשתברה מאליה או שצטלה הנכרי משא"כ בהקדש. ואי משום דשלהבת הקדש אסורא מדרבנן להטות ממנה ושל ע"ז מותר.

והשיב: הנה בהקדש משכחת כמו כן דבטל שם הקדש מינה כגון ע"ז פדיון וקדושת הגוף כגון עזי הקדש דל"ל פדיון איתא בשאלה והיינו כמו בע"ז שצטלה נכרי. והא דשלהבת דהקדש אסורה לא משום חומרא דהקדש הוא אלא אדרבה משום דלא צדיל מיניה ע"כ קיל להו לאינשי טפי ולענין זוז"ג נהפוך הוא דטעמא דמאן דשרי הוא משום ציטול ברוב נגעו בה כמ"ש הר"ן במסכת ע"ז וזוה שניהם שוים בחומר דלא בטילי גם הקדש גם ע"ז אבל לאו מחד טעמא דע"ז אינה צטילה משום חומרא דע"ז כמ"ש כל איסורי' שבתורה בסמך חוץ מטבול וי"ג ובהקדש טעמא משום דשלי"מ כדאימא בצרייתא מס' גדרים דף נ"ח וכו' חוס' פסחים כ"ז דד"ה הקדש וכו' הרי דלענין ציטול ברוב ע"ז חמור טפי מהקדש והק' מהרש"א שפיר דשרייתא דזוז"ג בהקדש איכא למשמעי' מע"ז ובהדי' מדייק מהרש"א בדבריו כיון דשניהם לא בטילי אפילו באלף.

אנ"י עשיתי זוה קצת סמוכים לדעת הרמ"ה והר"א שבהיא הטור יו"ד סי' קמ"ב דס"ל דאפילו למ"ד זוז"ג מותר גבי ע"ז אסור ותמיהו עליו ע"ש ולפענ"ד י"א לו כן מהבא דס"ל כפי' מהרש"ל דאיציעי' דהקדש קאי לענין זוז"ג והא דלא פשיט ליה מע"ז ע"כ דפשיטא ליה בע"ז לכ"ע אסור זוז"ג כיון דלא בטיל אפילו בחלף ומצעי' ליה בהקדש דקיל טפי כמ"ש לעיל מהו ופשיט ליה גם בזה לאסור וכו' שם ע"ז. וע"ע מ"ש שם (סימן קעב) ובחלק ב (אה"ע ח"מ סימן רפ) בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן קמו) שמהיא מ"ש בס' עבודת המלך (פ"ז מהל' עכ"ר) להגר"מ מוילנא, שהביא בשם חוס' רי"ד, שהתנור לא הוי כלל גורם לעניין הפת הנאפה, שהוא רק כלי שמוש. עיי"ש.

לרבי כמ"ש החוס' בסוגיין וגמלים לרבי ע"כ מותר אפי' לתנור מדלא משכח הש"ס לתרן למ"ד אפי' לוחשו' נמי מותרות עזי איסור לרבי דיש שבה עזים צפת היכי משכחת לה אלא דוקא באבוקה כנגדו ולא משני בגמלים לוחשות שחון לתנור אע"כ הש"ס פשיטא לי' דאפה צו הפת תרתי משמע בין חוץ התנור בין חוץ לתנור רבי אומר אסורה משום דיש שבה עזים צפת באבוקה כנגדו אפי' חוץ התנור וצישלה ע"ג גמלים ד"ה מותרת אפי' חוץ לתנור. וה"נ לרבנן באבוקה כנגדו כיון דאין שבה עזים צפת ס"ל דשלהבת נמי ממשוה הגשרף בא וה"ל כמו גמלים לרבי דאפי' בחוץ לתנור מותר וכנ"ל ותו לק"מ הארכתי בפשיטות ונכון הוא.

והך ראיתי בשעה"מ פ"ג ממחנן שכתב כעין דברינו הכ"ל בהיפוך על מ"ש הב"י צו"ד סי' קמ"ב צישלה ע"ג גמלים דשרי היינו דוקא ציטול ולא ציטול דה"ל זוז"ג אבל חוץ לתנור אסור וזוה השעה"מ דהא מוכח דלרבנן דרבי דשרי באבוקה כנגדו היינו אפי' חוץ מדלא משני הש"ס לדידהו משכחת להו עזים דאיסורא אלא בשרשיפא דוקא אבל בלא"ה באבוקה שחון לתנור נמי שרי ומינה דהה"ד לרבי צישלה ע"ג גמלים דאבוקה לרבנן שוה לגמלים לרבי וגם צישלה ע"ג גמלים חוץ לתנור שרי לרבי ולא כהב"י ע"ה וצ"ע ע"ז עלי' דלא היה צריך להוכחה זו מדרבנן באבוקה נשמע לרבי בגמלים כנ"ל אלא אליצ' דרבי ע"זו יש הוכחה זו מדלא משני הש"ס תחילה למ"ד לוחשות נמי מותרות עזים דאיסורא משכחת לה דיש שבה עזים צפת היינו בחוץ לתנור אלא באבוקה כנגדו דוקא וכמ"ש לעיל.

ובזה, הקושי' על הב"י יותר חזקה וצ"ע עלי, ואדרבה נהפוך הוא הא דלא משני הש"ס באמת לרבנן משכחת איסורא באבוקה חוץ לתנור וכמו שהקשית אהה וכמו שהרגיש שעה"מ הנ"ל ה"ט לפי שהקדים הש"ס לתרן לרבי ליכא איסורא אלא באבוקה כנגדו אבל ע"ג גמלים לוחשות שרי אפי' חוץ לתנור כנ"ל. א"כ מרבי בגמלים נשמע לרבנן באבוקה דאפי' חוץ לתנור שרי כאמור וצ"ע על השעה"מ בזה.

וע"כ פ' קושייתך לק"מ כנ"ל. וגם קושי' שעה"מ על הב"י הנ"ל נ"ל דלק"מ, דהא קושי' הש"ס לרבנן עזי איסור היכי משכחת לה היינו דאסורי' מדא' דכתב רחמנא בערלה את פריו לרבות הטפל לפריו. אבל בכלאים לא כתיב פרי לרבות הקשין אהא פריך הש"ס לרבנן דרבי כיון דעזים לא חוו להסקה וכמ"ש בשעה"מ דד"ה דע דאיסור וכו' וא"כ מוכח דולת שרשיפא גם באבוקה חוץ לתנור שרי לדידהו היינו מדא' אבל מדרבנן שפיר י"ל לרבנן דרבי מודי באבוקה שחון לתנור דאסור. ושמעין א"כ נמי מדרבנן מאבוקה ה"נ לרבי צשלה ע"ג גמלים דגם חוץ לתנור שרי מדא' אבל דרבנן שפיר י"ל אסור צשלה ע"ג גמלים שחון לתנור וצ"י מדרבנן מיירי ולק"מ.

וגם קושיתי הנ"ל על הב"י מן המוקדם משינוי' דש"ס אליצ' דרבי גופי' דלא משני אלא באבוקה כנגדו אבל גמלים לוחשות משמע מ"מ שרי לדידהו אפילו חוץ לתנור כנ"ל ליישב בסגנון זה דהב"י רק מדרבנן אסור לוחשות בלא גורם היתר כלל והש"ס ניחא ליה לתרן אליצ' דרבי עזים דאיסורא דישצ"ע צפת

גמ'. **שס.** עיין להגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בשית השדה (עמוד קד) שכתב, דלכאורה יש לפרש, דשבת משהו יש, אלא דבטלה, משא"כ בהקדש דלא שייך ביטול. וזוהי יתיישב קו' החוס' ד"ה הקדש.

*

גמ'. **והלא מעל המסיק וכו'.** עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יד"ד סימן מו). וע"ע מ"ש שם (סימן מט אות ב), ח"ל: וזוהי י"ל ג"כ מאי דלכאורה קשה בפסחים דמקשה והלא מעל המסיק והא י"ל דבשורף ע"י הקדש לר"ל דחיי"מ שוגגין פטורין ליכא משלומי קרן דמעילה משום דנתערב בו איסור אחר דלא תעשון ופטור מדא קיס ליה דדרבא מיניה וכל היכא דלא מעל לא ינא לחולין.

ו"למש"כ נראה דצ"כ בקדושת דמים מיירי דאל"כ הא קדושת הגוף א"י לחולין (והא דלא משני דמיירי בקדוה"ג לאחר ששיפן משום די"ל דאחר שהוסקו דמי לקדשים שמתו שאינם דארים עור ול"ש בזה עור קדוה"ג דהקדש ורק משום קדושת דמים דמי הקדש לא גרע מדמי הדיוט שיש בו שבח עצים ובקדושת דמים הא אינו עובר משום לא תעשון, אלא די"ל דלמש"כ התיבות בסי"כ כ"ג דבקדוה"ג דמשלם משום כפרה ל"א קלבד"מ י"ל גם בקדוה"ג דל"א קלבד"מ ומחויב לשלם הקרן ומ"מ אין זה מספיק לתרץ במזיק הקדש דלא יפטור מצד קלבד"מ בקדוה"ג כיון דלא נהנה בשוגג ורק מוזק במזיד דאין בזה משום כפרה רק מדין תשלומין וכיון דעבר משום לא תעשון נפטור מצד קלבד"מ).

עוד י"ל דלהכי לא משני בקדוה"ג לפ"מ דמזוהר שם דמה בין זו לערלה משום דהקדש אפילו בחלף לא בטל וזהו בקדושת דמים די"ל מתירים ע"י פדיון משא"כ בקדוה"ג שאין לו פדיון וילה"ע זה עפ"י מש"כ הש"ס לדון בקו' החוס' במגילה כ"א דממונה לא בטיל וזוהי ילה"ע ג"כ דבהחוס' דפסחים כ"ט דז"ה אין פודין שהקשו דהא לאחר שנעשה אפר יכול לפדותו ומוותר בהנאה וקשה דאין ישרפנו דהא עובר משום לא תעשון וכבר הרגיש בזה בשו"ת בית אפרים, ומי דבוחמץ אין זה דרך השחתה ויש לעי' בזה דהא חזי לאחר הפסח, אע"ג דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי ולמש"כ דבקדושת דמים ליכא משום לאו דלא תעשון אחי שפיר. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **אמר ר"י אין ביעור חמין אלא שריפה וכו'.** עיין בשו"ת רש"י (סימן נא).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן כב) שכותב: נראה לי שאנו בודקים את החמץ לקיים בו מנהג דאורייתא, דאין ביעור חמץ אלא שריפה. וכשאנו מצטלן אנו אומרים דלא חממיה ודלא ציערמיה ליעטל ולהוי כעפרא דארעא, אבל דחממיה ודציערמיה, אין אנו מצטלן לפי שאנו רוצים לקיים בו מנהג דאורייתא שציעורו שריפה. לכך נראה לשהות שלא לשורפו עד שעה שציעית, שאז מנאנו צריפה

וכותב דלפי דבריו צריכים לומר, שיש שני אופנים של זה זה הורס, אחד, לענין דבר היוצא מן האיסור, כגון פת שנאפה צענים של איסור, דלא התנור לא היו גורס כלל שאין כוח התנור פתוך צפת, ואחד לענין השתמשות באיסור, שאם הנחת ההשתמשות היא מאיסור והיתר ג"כ מותר מדא וז"ל גורס. ומה שחלה הגמ' הא דתנור לזו"ג גורס, הוא רק לענין נתינת התנור, דאי נימא וזו"ג מותר אינו צריך להתיך התנור, שהרי ההנאה של התנור מתחלקת לשני גורמים. ולפיכך גבי ערלה וכלאים אסור הפת אפילו אי נימא וזו"ג גורס מותר, משום שלענין הפת לא הוי התנור גורס כלל, כנ"ל. ורצנן פליגי, משום דגם העצים אינם אסורים משום דהשלהבת מותרת. וזה שייך רק גבי ערלה וכלאים שאיסור הנאה שבהם היא כעין איסור אכילה (כלשון הגמ' לעיל (כ"א ע"ב) לא יהא צו היתר אכילה. ודו"ק) ולא מנא השתמשות, וא"כ גבי פת אסור, משום דאין כאן אלא גורס אחד, שהתנור לא חשיב גורס לענין אכילת הפת. משא"כ בהקדש, שאיסור הנאה שבו הוא מנא השתמשות בהקדש וגם פת הנאפה צעני הקדש האיסור מנא השתמשות צעני הקדש ועל השתמשות זו גם התנור יחסב לגורס, כנ"ל.

ו"לפיכך צ"ע הגמ' לרצנן דשרו בקמייתא ופשיט הגמ' דהקדש לא בטיל. כלומר, על השתמשות של הקדש לא שייך ביטול של זו"ג, שהיא השתמשות של ממון ולא הנאה של אכילה. עיי"ש עוד בזה.

*

גמ'. **הקדש אפילו בא"ף לא בטי"ף.** עיין בשו"ת הראב"ד (סימן רלב) נדפס שם ספר השיעורין מכת"י הראב"ד, ולבסוף כותב: השעור הי"ד הוא אלף. והוא שעור של הקדש כדאמרין בגמרא בכל שעה, אמר רבא ערלה בטלה במאחיס. אבל הקדש אפילו בחלף לא בטיל, וג"כ לצינה שנוצרה ביו"ט שאסורה באכילה עד מוצאי יו"ט ואפילו נתערבה בחלף כולן אסורות, וזהו שאמרו [צינה ג ע"ב] כל דבר שיש לו מתירין אפילו בחלף לא בטיל, פירוש כל דבר מנא התלויה בדבר אחר שא"ל לעשותה השני עד שיעשה את הראשון, הרי הראשון נקרא מתיר והשני נקרא דבר שיש לו מתירין, כגון קרבנות הנאכלין שא"ל לאוכלן עד שירוק דמן כאשר שנינו [וצחים מד ע"א] כל שיש לו מתירין בין לאדם בין למצוא אין חייצין עליו משום פגול, העולה דמה מתיר את צשרה למצוא ועורה לכהנים, עולת העוף דמה מתיר את צשרה למצוא, חטאת העוף דמה מתיר את צשרה לכהנים, פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים דמם מתיר את אמוניהן לקרבן למצוא, אלו וכיוצא בהן, מתירין שהם מעשים. ויש מתירין שהם זמנים, כגון החדש שהוא אסור עד שיעצור הפסח, וצינה שנוצרה בשבת אסורה עד מוצאי השבת וכן ביו"ט. וכן פירות שנלקטו ודגים שנזדו עד מוצאי שבת או מוצאי יו"ט מותרין. והזמן מתיר את אלו, ואין מתיר אותן התערבות, והתערבות מתרת דבר שאין הזמן מתירו, כגון ערלה וכלאי הכרם שלא יהי' בהן מוקש. פירש, שלא יהיה פחות ממאחיס במצטלו. אבל החדש והצינה וכיוצא בהם יעורבו עד חלוף זמן איסורן, ויותר גופיהן, ואין צריך לומר תערובתן. ע"כ.

*

חמץ שיטנו צ"י וצ"י כו' אבל מדאמר שאינו צ"י וצ"י משמע שאינו בשום א' מהם לא צבל יראה ולא צבל ימנא. וגם אפי' לפי דבריו אכתי אינו מוכח בגמרא רק שעובר צ"י לאוין והרמב"ם קאמר בשורש תשיעי רק היכא שהעידו בגמרא שלוקה שמים. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קנד) שאין צוה הכלל לחלוץ מקדשים לא ילפינן, דאין זה כ"א גלוי מלחא בעלמא, והביא שם כמה דוגמאות כזה.

אמנם ראיתי בפני יהושע כאן שהביא מדברי הרא"ש שכתב דבאמת היינו טעמא דרצנן דלא ילפו מנותר, עיי"ש שהאריך בזה, ותמיהני על הגאון בעל תשובה מאהבה שלא זכר מדברי הרא"ש כאן. וע"ע בענין זה בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קכ).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קד) וצתו"ד כותב: אלא דקשיא הארע"ב הנ"ל מפסחים כ"ז ע"ב דליף ר' יהודה חמץ מנותר ולהנ"ל נותר גופי' מן התורה סגי בקצורה. ולק"מ, דודאי ז"ל דהנקצרים היינו דסגי בגניזה והנשרפים היינו שזריך שיעשום אפר או עפר אחר שירקבו ויתמקמקו ועד אותו זמן לא נתקיים מנותר, וא"כ בחמץ דכל שעה עובר צבל יראה נריך דוקא שרפה, אפילו פירור והטלה לים לא מהני כי עד זמן שנקצו ויתמקמק עובר בכל שעה, אעפ"י שלבסוף יותק הלאו למפרע, מכל מקום לכתחלה עובר כל שעה מן התורה אצל יראה, כנ"ל לשיטה הנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א יר"ד סימן קנט), ושו"ת קול מבשר (חלק א' סימן טז).

*

גמ'. **ב"ד דין שאתה דן תחלתו להחמיר וכו'.** עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן לא) בתשובה הגאון ר' דוד אופנהיים ז"ל, בדבר השאלה, בשנת תפ"ה צחודש שבט נתקשרו שמים בעבים ולא נראה הלבנה בזמנה לקדשה עד ליל שבת י"ג לחדש, ויען כי המולד הלבנה ז' כ' ש"ט וכלה החצ"י מן כ"ט י"ג תשנ"ג ביום אחד ולמיתש מיהא צעי לזמן קצר כזה רק לילה אחת ליל מוצאי שבת, ודלמא לא תהא הלבנה נראית באותו לילה ונמנא עוברת צחודש ההוא בחסרון אשר לא יוכל להמנות, והורה הלכה למעשה לקדשה בליל שבת. עיין שם באורך.

וברתו"ד כותב, דאם נימא שלא לקדש בשבת, הרי הוא חומרא דאחי לדי קולא להקל מעליו חוב המצוה, דאי לא יכול לקדש הלבנה בשבת מיבעטל בטל מיניה מנותר קידוש הלבנה והוי מנותר עוברת, ודוגמא לזה מ"ש כאן כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מלא ענין לשורפו יהי' יושב ובעטל והתורה אמרה תשציתו שאור מציתכם בכל דבר שאתה יכול להשציתו וכו', אף כאן אם נבא להחמיר שלא לקדש הלבנה בשבת

לפירוש ר"י. ומ"מ נריך לבטל קודם שתכלה שעה חמישית. ע"כ. וע"ע רמ"א אר"ח (סי' חל"ד ס"ב) דמה"ט למחר אין לבטל עד לאחר שריפה. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן ס').

ועיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קצה) שהביא דברי הרמ"א הנ"ל, שאין לבטל ביום אלא לאחר ששרף החמץ כדי לקיים מצוה שריפה בחמץ שלו, ותמה עליו: ולא נודע מה מנזה יש בשריפת חמנו, יאכלנו או ימכרנו, ואם לאחר זמן איסורו תו לא מהני ליה ציטול. ויותר נכון שיבעטל מתחילה, וכשיגיע שם שעות ישרפנו לקיים דברי חכמים. ע"כ.

ובשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קמו) נשאל ע"ד הרמ"א הנ"ל, לדברי הר"ן, דציטול מהני רק משום בלא"ה חמץ אינו צרשותו בגלוי דעת' סגי, א"כ דוקא משיגיע זמן איסור מהני ציטול למפרע אבל קודם זמן איסורו צרשותו הוא ולא מהני אז הציטול, וגם אחר הציטול שפיר יקיים מצוה שריפה בחמץ שלו קודם זמן איסורו.

ודשיב: והנראה לע"ד לתרץ דגם בלא"ה תמוהים דברי הרמ"א אלו וע' בשו"ת הלכות קטנות ח"ב סי' קצ"ה הביא דברי רמ"א וכתב עליו ח"ל ולא נודע מה מנזה יש בשריפת חמנו יאכלנו לבהמתו או ימכרנו ואם לאחר זמן איסורו תו לא מהני ליה ציטול כו' ע"ש. ואני כתבתי מאז על הגליון בהלק"ט, בזה"ל: ונ"ל לנאח אף לדעת רש"י דמפרש דף י"ג בפסחים קודם שש הו"ל שעת ציעורו וצעי' שריפה דוקא לר' יהודה ויש פוסקים כר"י. שוב מנאחי צפ"ח סי' תל"ד הקשה כן גם הוא כקושי' הלק"ט הנ"ל ותי' כתירוני והגאני, ע"כ לשוני על הגליון.

וא"כ מנזאר כיון דדברי רמ"א אלו צמ"ש מצוה שריפה כו' ע"כ רק אליבא דרש"י קאי ורש"י לטעמיה הא ס"ל ציטול לא משום הפקר הוא אלא מגוה"כ דגלי קרא תשציתו השבחה בלב משמע אף שהוא צרשותו קודם זמן איסורו כיון שבעטלו שוב אינו שלו לאלתר מנזה"כ וא"ש דברי הרמ"א לרש"י מיהת לטעמיהו אין מקיים מצוה שריפה בחמץ שלו לכן לא יבעטלו קודם כנ"ל אמת נכון. ע"כ. וכבר הבאנו דבריו לעיל (דף ב).

*

גמ'. **ומה נותר שאינו בב"א יראה וב"א ימצא טעון שריפה וכו'.** בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח

סימן ס) מציא מהגאון ר' וואלף באסקאוויטץ, בעמח"ס סדר משנה, שהעיר בסוגיין, שמתחלה עשה ק"ו מה נותר שאינו צ"י וצ"י וכו', ולבסוף קאמר נותר ישנו צבל תומירו. ור"ה לפרש, דמ"ש כאן בתחלת הסוגיא, הכונה שאינו צ"י וצ"י היינו שני לאוין רק לאו אחד, משא"כ חמץ עובר צ"י וצ"י שני לאוין.

וע"ז השיב הנו"ב: הגם שדבר חכמה אמר ואפריזן נמטיה מ"מ דברי המוס' שם דף כ"ח ע"א צד"ה וחמץ נראין יותר, וראיה ששינה בלשונו בסוף ונקט בל תומירו ולדברי מעלתו היה לומר בתחלת הסוגיא מה נותר שאינו אלא צבל תומירו כו'

אלא יהא יושב וצטל יכול לצוא לכלל ציטול מצוה שלא לקדש את הלצנה באותו החודש. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בתוס' זכחים (יב ע"ב) ד"ה בן עזאי, בהא דילפינן התם דעולה שנשחטה שלא לשמה פסולה, מחטאת, ומה חטאת שאינה כליל, פסולה שלא לשמה, עולה שהיא כליל לא כ"ש, שכתבו: דאע"ג דבזה היא מוצאת מידי פגול, דצעין שיהו כל המחירין כשירות, לא דמי להא דאמרין כל דין שתחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין. ע"כ.

ועיין בספר ידי אליהו (דף צ"ב) שפירש כוונתם, דלא אמרין סופו להקל, אלא כשנרצה להביא חומרא בנושא אחד מק"ו, וע"י אותה חומרא ימשך הדבר בסופו שיצטל עיקר המצוה מכל וכל, והו סופו להקל, כמו אם לא מצא עמים וכו' דפקעה לה מצות השבחה. וכה"ג אם לא מצא ד' מינים גבי סוכה. אבל הכא שפסל עולה שלא לשמה מק"ו, אף שנמשך מזה יציאתה מידי פגול, לעולם פיסול שלא לשמה בדוכתיה קאי. ובכי הא לא אמרינן סופו להקל. עיי"ש. וכן פירש בהג' מצפה איתן בזכחים שם.

וע"ע בספר לימודי ה' (לימוד עה), מ"ש להעיר על דברי ידי אליהו, וע"ע בס' לב שומע (מע' כ אות ט).

*

גמ'. **שם.** עיין בשדי חמד (מע' כ כלל קנו) שהביא דברי הפמ"ג בגמ' ורד"ס (כלל מח), דדוקא בק"ו אמרינן הכי דאינו דין, כל שסופו להקל, אבל במה מנינו לא שייך האי פירכה, ולהכי לא פרכינן הכי לר"י, דהדר ויליף חמץ בשרפה במה מנינו. עיי"ש.

אמנם עיין פני יהושע (לעיל יב ע"ב), דאף במה מנינו איכא למיפרכי הכי. ועיין בשו"ת דברי מלכאל (סימן כט אות ו) מ"ש ע"ד הפנ"י.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר יד מלאכי (סימן שכג) שהביא הכלל דכל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, וצ"י לגמ' כאן לענין פלוגתא דאין ציעור חמץ אלא שריפה, ובסוכה (דף לו) לענין פלוגתא דאין מסככין אלא צד' מינים. והקשה ע"ז ממתינתין דמנחות (דף פו) אף המנחות היו צדין שיטענו שמן זית זך מה מנורה שאינה לאכילה טעונה שמן זית זך המנחות שהן לאכילה אינו דין שיטענו שמן זית זך והרי גם זה היו דין שסופו להקל שאם לא מצא שמן זית זך יהא יושב וצטל והחמירה אמרה להקריב קרבן מנחה בכל שמן שהוא יכול וא"כ קרא ל"ל למעט, עיי"ש מ"ש ליישב בזה.

ועיין בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קטז) שכתב בזה דלק"מ, דכלל זה דכל דין שתחלתו וכו' אינו דין, לא שייך אלא אם במה שיושב וצטל ע"י הק"ו מצטל המצוה כגון גבי חמץ שמיד כשאנו מצטר עובר בל"ת דלא יראה ובעשה דתשביחו וכן בסוכות כשלא אכל בסוכה ציטל המצוה אבל במנחות לא שייך זה דמנחת נדבה אין לה זמן קצוב ואפילו במנחת חובה שהיא

מנחת נסכים אמרינן במנחות (דף מ"ד) מנחתם ונסכיהם אפילו למחר והך מחר פי' לעולם כמש"כ רש"י במנורה (דף י"ד) דכלל מזמנו לו מציא לעולם וכן פסק הרמב"ם וא"כ כשיושב וצטל לא מצטל מצוה שיוכל להמתין ולקיימה כשימצא אפילו אחר זמן הרבה. ועוד דהרי הק"ו לא היו רק במנחות הנאכלות ומנחת נסכים כולה כליל וכן במנחת חתימין ליכא ק"ו דאינה נאכלת והמנחות הנאכלות שקצוב להם זמן דהיינו להם הפנים ושמי להם אינן טעונין שמן כדאמרין שם (דף נ"ט) ואף דאיכא מנחת העומר שקצוב לה זמן וטעונה שמן אולי לענין מנחת העומר באמת לא היו אמרינן ק"ו אבל אחי נריך קרא למעט משום כל שאר מנחות הטעונות שמן דשייך בהו ק"ו. ע"כ.

וע"ע שם (סימן קל) שתפס עליו השואל בזה, וכותב: דברי מר נ"י הם נכונים מאוד אבל לפע"ד א"צ כלל וכלל לזה דטעמא מאי נאמר כל דין שאתה דן כו' אינו דין לא מצא עמים יהא יושב וצטל למה יגרע הק"ו משאר מדות שבתורה שבע"פ אם ע"פ א' ממדות שהתורה נדרשת בהם יהי חק שצריך שריפה דוקא אם לא מצא עמים ודאי יושב צטל ולא מקיים עשה דתשביחו כ"א במה שזוהר התורה (דלענין תקון שלא יעבור על ב"י נראה דודאי יכול לפררה ולזרות לרוח כמו שהקשה הפנ"י דלא גרע מביטול לדידן דלר"י מהני ביטול וכדרייק לישנא דגמ' ורחמנא אמר תשביחו ולא קאמר ורחמנא אמר לא יראה) וכן אם לא מצא ד' מינים יושב בלא סוכה כמו אם לא מצא אלא סכך המקבל טומאה או שאר דברים שאין מסככין בהם וכמו שהדין בנותר עצמו אם לא מצא אינו שורף ובלולב אם לא מצא ד' מינים יושב וצטל אלא ודאי עיקר הפשט כמ"ש רש"י ז"ל ד"ה כל דין משום דכל עיקר הלימוד הוא רק מכה חומרו של חמץ יתר על נותר ולכן מביין עוד חומרא דאית' גבי נותר לכן אין אהה יכול ללמוד אלא חומרא ולא קולא ואי ילפת דלריך שריפה דוקא ילפת מינה קולא אם לא מצא א"כ חו לק"מ מהאי ק"ו דמתני' במנחות דשם לא ילפינן ק"ו מנד שהמנחות חמורות ממנורה אלא מנד הסבירא דדבר שהוא לאכילה ב"א ראוי יותר שיהי' שמן זית זך מדבר הנשרף א"כ מאי שייך לומר דהוי סופו להקל אם לא מצא כו' אדרבא צדין הוא שנלמוד מק"ו זו גם שניהם הן לענין החומרא באם מצא יציא שמן זית זך והן לענין אם לא מצא דישב צטל כמו גבי מנורה עצמו ודבר זה לפענ"ד נראה ברור כשמש. ע"כ דברי השואל.

וע"ז השיב: הנה לתירוץ שצדד שאין לו זמן קצוב לא שייך הסבירא דיהא יושב וצטל מלאכי ראה מדברי תוס' שבת (ד' קל"ו) ד"ה דמניא דכתבו בשם ר"י דמיטעו אנדרוגינוס מהכשר קרבן היא קולא שאם לא מצא אלא אנדרוגינוס יהא יושב וצטל וכמו דאמרין גבי סוכה לענין ק"ו דד' מינים וכתבו ע"ז ח"ל ומיהו לא דמיא שפיר לההיא דהתם ודאי סופו להקל שאם לא ימצא ד' מינים כל ימי סוכה נמצא המצוה עוברת וא"א לעשות עוד אפילו ימצא אחרי כן אבל גבי קרבן אם אינו מוצא עכשיו אלא אנדרוגינוס אחר זמן ימצא וא"כ תחלתו וסופו להחמיר עכ"ל. והוא ממש כסברתי על קושיית יד מלאכי אבל תירוצי מר נ"י לא ידעתי לכוון אהה דק"ל עוד אכללא דכל דין

ובזה אמרתי להרמז"ם להוכיח שיטתו דאינו עובר צבל יראה עד שחמשך ולא מחלות היום"ט דלכ"כ קשה צסוגי" דפסחים כ"ז אמרו לו רבנן לר"י לא מנא עניס לשרפו יהא יושב וצטל, והא אף צלא ימנא עניס ינטרך עכ"פ להשצימו מהעולם בע"א שלא יעבור כל רגע ורגע על צל יראה, אלא דלא יקוייס צזה העשה דתשצימו, ואם כן לא הוי סופו להקל דהא ינטרך להשצימו מהעולם, אלא ע"כ דליכא צל יראה עד שחמשך ואם כן יהא יושב וצטל עד שחמשך כיון דליכא צל יראה והעשה אין צידו לקיימו כיון דלא מנא עניס וכו', אולם לפי זה יקשה דהאריך אמר"י פ"ק דפסחים [ה' ע"ב] שמע מיני' תלת וכו' שמע מיני' אין ציעור חמץ וכו' דלמא דוקא אם אחי' דתשצימו מיירי ציוס טוב צזה היינו אומרים דהוא צשריפה מקי"ו דנותר דליכא צזה סופו להקל, דהא צלא"ה מוכרח להשצימו מעולם שלא יעבור על צל יראה. אצל לפי האמת דתשצימו היינו מערב יוס טוב, יש לומר דמודה רע"ק דאינו צשריפה דליכא קי"ו דהוא סופו להקל דיחא יושב וצטל עד שחמשך, והארכתי צזה ואין כאן מקומו. ע"כ. וע"ע מ"ש צסו"ת רעק"א (סימן קמח).

*

גמ'. **שב.** הדרכי משה צא"ח (סימן תל"ד אות א') כותב, דאין שורפין חמץ צלילה, דכיון דשריפת חמץ ילפינן מנותר אם כן דינו כמו קדשים שאין שורפין צלילה. עיי"ש.

ועיין צסו"ת חסם סופר (חלק ז סימן בט) שכתב לתמוה עליו, דאם כן למה להו לרבנן למימר לר' יהודה כל דין שאתה דן כו' לא מנא עניס כו', בקיצור הוה להו למימר ליה שדינו להקל דאי מנא חמץ צלילה יעצבנו צלילה צצימו. צשלמא לשיטת הסוצרים" דר' יהודה דוקא אקודם זמנו קאי אצל תוך זמנו השצתמו בכל דבר, אחי שפיר, אצל להסוצרים דאף צתוך המועד צציירא לר' יהודה דאין ציעור חמץ אלא שריפה, קשה. ע"כ.

ועיין צגה" על החת"ס שם, שכותב: יש להעיר, הלא צרור דהדרכי משה קאזיל לפי הסוצרים דר"י אקודם זמנו קאי, דמשו"ה לא ניחא ל"י לשרוף החמץ צליל י"ד, אלא ציוס דומיא דנותר, ולפי"ז לא קשה מידי כמ"ש מרן צע"מ, דלשיטתם לא קשה. ע"כ.

*

גמ'. **שב.** עיין צסו"ת שאת אריה (סימן פג) שהקשה על שיטת הגאונים המובא צרא"ש דצתמן שאינו צרשמו אינו עובר, א"כ מאי מקשו ליה רבנן לר"י כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין, דאם לא מנא עניס לשרפו יהא יושב וצטל, ואמאי יהא יושב וצטל הא יוכל להוציאו מרשותו או יפקיר הרשות אשר החמץ שם ומו לא יעבור צצ"י וצ"י, עיי"ש. וכבר הארכיו האחרונים צזה.

סופו להחמיר ממה דאמרינן צצכורות (ד' נ"ג) שהיה צדין ומה אם החדש והיטן שאינו כלאים וצ"ו אינס מתעשרים וע"ז כצשים ועוים שהן כלאים וצ"ו אינו דין שלא יהיה מתעשרים מוע"ז ע"ש דק' ג"כ שהרי סופו להקל אם לא מנא עשרה מכל מין ולא שייך צזה צצרת מר נ"י אצל לחירווי א"ש דיכול להמתין עד שימנא. ע"כ.

ובהנ"ל, ע"ע צסו"ת כפי אהרן (ח"א סימן יז) שהרגיש מעצמו בקושים ותירון היד מלאכי, ועיין מ"ש עליו צסו"ת שערי רמזים (ח"א סימן ח).

*

גמ'. **לא מנא עניס** צ"שורפו יהא יושב במ"ל וכו'. עיין צתשצות חדשות לרע"א (אר"ח סימן יא) שכותב על דברי השואל שהקשה על קושי' האחרונים צצברי הרמז"ס פרק א' מהל' חמץ [הלכה ג'] צקנה חמץ דהו"ל לאו ניתק לעשה, ד"ל דמיירי צצברו ימי פסח ולא קיים העשה דצזה לוקה כמו דפסק הרמז"ס פרק ט"ו מהלכות סנהדרין קיימו ולא קיימו. וז"ל: יפה כתב וכבר קדמו צזה צסו"ת חסם צבי סימן מ"צ אשר רמו עליו הרב המגיה צמשנה למלך שם.^כ

ולא אמנע להזכיר מה דאמרתי צישוצ צברי הרמז"ס אלו עפימ"ש הריטצ"א צחי' למכות דף ט"ו ע"א ד"ה ותינינא הצא אל המקדש טמא, דר"י ור"פ ס"ל דטעמא דלוקי' צלאו דטומאת מקדש משום דאין העשה צא לתקן למפרע עצירת הללו, אלא שאתרה כן החורה כדי שלא יוסקי' טומאה על טומאתו עיי"ש. ואם כן הכי נמי לענין לאו צצל יראה דהעשה תשצימו אתרה חורה כדי שלא יעבור גם להצא צצל יראה, וצכה"ג לא הוי ניתק לעשה דלא צא לתקן על למפרע, אלא על להצא, ודוקא צנותר וכדומה דאחר שעבר והותיר שוב אינו עובר כלום והעשה צא לתקן רק למפרע.

בזה אמרתי דאפשר דיס לקיים הגירסא שלפנינו צפסחים דף צ"ה דהוי ניתק לעשה, אלא דהצרייתא דשם אחי' כר"י דאין ציעור חמץ אלא שריפה, וא"כ אי אפשר לומר דהעשה צא לתקן על להצא, דאם כן מאי ארי' דצשריפה, גם אם מפרר חורה לרוח פשיטא דאינו עובר חו על צל יראה כיון דמושצת מהעולם, אלא ע"כ דטעון שריפה לתקן על העצר משום הכי הוי ניתק לעשה, אצל למה דפסקי' צצבן דמפרר חורה לרוח יש לומר דהעשה צא לתקן על להצא ולא על לשעצר.

^כ עיין בחידושי חזון איש אר"ח סימן קי"ח אות ח' שהביא דברי חסם צבי וכתב החזו"א ואמנם אם זו כונת הרמב"ם לא היה סותרו, ובפרק י"ט מה' סנהדרין ה"ד שמנה את האלוין שלוקין עליהן מנה בכל לאו הנל"ע שלא קיים את העשה, במתנות עניים כתב ולא נתן לעניים, בנוטל אם על הבנים כתב ולא שלח, באונס ומוציא ש"ד שגורש כתב ולא החזיר, ובמשהה חמץ התנה שחייצו ולא התנה שלא השביט ע"כ.

^כ ראה שו"ת נודע ביהודה קמא אר"ח סימן כ'.
^ל היא שיטת רש"י לעיל י"ב ע"ב, ד"ה שלא בשעת ביעורו, עיי"ש, והסוצרים דבתוך המועד דווקא צשריפה, היא שיטת ר"ת בתוס' שם ד"ה אימתי

וע"ע בשאגת אריה (סימן עז) מ"ש בקוגיין באריכות.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן פז) שהקשה, על הלשון "שסופו להקל" דמשמע רק בדרך מקרה, אם לא ימנע עינים, הרי חמיר סופו להקל במה שאפרו מותר, כדק"ל כל הנשרפין אפרן מותר. משא"כ אם יהיה דינו לפזר אפרו אסור. ומה"ט קי"ל שהנקצרים לא ישרפו מפני שעי"ז מתיר אפרן. עיי"ש.

ועיין בס' תולדות זאב בקוגיין שכתב ליישב קושיה השאגת אריה, דלא אמרינן סופו להקל אלא היכא שהקולא בזה מצד היותו אנוס, אבל מדינא חייב הוא, כגון שלא מנע עינים. אבל מה שנמשך קולא ע"פ הדין, לא שייך לומר דסופו להקל, וכגון הא דלפרן מותר, שדין תורה הוא כן, ולא מקרי קולא.

וע"ע בישוז קר' השאג"א בשו"ת תורת חסד (א"ח סימן כא אות ו), ושו"ת דברי מלכאל (סימן כט אות ט).

וי"ש להציא דברי המהר"ם חלאה כאן, שכתב: כל דין שאמנה דן מחלמו להתמיר וסופו להקל אינו דין, אבל מחלמו אינו להקל, ואע"פ שאפרו מותר, אי אמרינן דדינו בשריפה, משום שכל שנעשית מלחמה אע"פ שהוא מותר לאחר מכן אין כאן קולא וחומרה. ע"כ.

*

גמ'. שם. אמרו לו שור הנסקל יוכיח וכו'. בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לא אות ג) כתב: צתשובנו להגאון ר' משה שטרנבוך, כותב: האריך לישב סוגיית הגמ' כאן, שרי"י יליף מנותר וחכמים השיבו מחמת העוף שג"כ בקצורה, וכן מה שהקשו משור הנסקל. וכת"ר הקשה: מאי השיבו לו חכמים, הא אלה הם מן הנקצרים ואין בהם מלוא, משא"כ חמץ שיש מלוא בציצורו שפיר מדמינן לנותר דדמי לה, ומה הוכיח כת"ר דגם בקצורה יש מלוא.

ואף שדבריו נעימים מאוד ואין לי מה להשיב עליהם, לא אמנע להודיעו מה שאמרתי זה רבות בשנים, שמחלוקת ר"י וחכמים היא על עמם דין ציצור חמץ. ר"י סובר, שטעם הציצור הוא משום איסור הנאה שבו ודמי לנותר וצ"ע שריפה. וחכמים סוברים, שטעם הציצור להשיבו מן העולם שלא יעבור על כל יראה ולא מצד איסור הנאה ולהכי סגי בפירור וזר' לרוב.

ועוד אמרתי, ש"ל דאצי ורבא פליגי ג"כ בדין ציצור, דלא צ"י לילף בדרך צ"י ע"א מהקישא דהשבתה שאור לאכילת חמץ הוא מצד איסור הנאה של חמץ, ולרבא לילף מלא תשחט וכו' הוא דין מיוחד שצריך לצער את החמץ מפני הפסח. ואין לזה שייכות לא עם איסור הנאה ולא עם דין דכל יראה וכל ימנע, אבל גם ר"י מודה שיש גם דין דתשחט מלך צ"י כדי שלא יעבור על צ"י, ולהכי אמר בדרך צ"י ע"ב, אימתי שלא בשעת ציצורו אבל בשעת ציצורו השבתתו בכל דבר, כפירוש רש"י, ושפיר יליף ר"י מנותר. והנה לר"י בודאי אפרו מותר משום דנעשה מלחמה דכיון שדין ציצורו הוא משום איסורי הנאה שבו או דין דשחיטת הפסח, כמש"ל, משא"כ לחכמים אין זה שייכות

לנעשה מלחמה, כיון שהציצור הוא רק שלא יעבור על כל יראה ואין לו שום שייכות לאסור ציצור א"כ ליכא למימר צו נעשה מלחמה, דאין המלחמה גומרת זמן איסורו, ופשוט. וצוה סרה קושיה האחרונים, שגם לחכמים יהי אפרו מותר דהא נעשה מלחמה וצוה תירמתי קושיה המג"א על הרמז"ם, שפוסק בחכמים דיפררו חזרה לרוב ופוסק ג"כ דשורפו, דכאן ל"ש כלל החשש דשמא יצא ליהנות מאפרו, כיון שהשריפה אינה בזה צשיל אסור"נ שבו, והארכתי הרבה בפלפול ארוך שאכ"מ. ע"כ.

^א ראיתי לנכון להציג פה מ"ש הגאון המחבר שם, וז"ל: ברם, אספר לכ"ת דבר מעניין מאד: בשנים הראשונות של המלחמה ואני בתוך השבי בחומות הגיטו שבווארשא ובתור נתין ליטא - רוסיא לא נגעו בי הרשעים, ימ"ש, לפני שהתפרצה המלחמה עם רוסיא. כשני שבועות קודם המלחמה הובילוני מקובנה לווארשא לדרוש שם ברופאים ואני הייתי חולה אנוש מאד, כידוע, והייתי סגור ומסוגר בחדרי ולא יכולתי לדבר עם שום איש וגם לקרוא בספר או לכתוב אפילו אות אחת לא הייתי מוכשר. בשנה השניה הוטב מצב בריאותי ויכולתי להלך בשוק ולדבר עם בני אדם וגם לכתוב, אבל לעיין בדברי תורה לא יכולתי בשום אופן מפאת חלישות מוחי. בכ"ז בחרו בי רבני ווארשא לראש ומנהיגם, וכך נמנית לנשיא של אגודת רבני פולין, בהסכמת הגה"ק ר"מ אלטער הגאב"ד דקאליש (ה"יד), שרובם ככולם הי' בווארשא בשנות המלחמה. כל ענייני כלכלת הרבנים והאדמו"רים והר"מים ומשפחותיהם התנהלו על ידי קבענו ב"ד הגדול לכל ענייני היהדות בפולין וחבריו היו: האדמו"ר מסוכטשוב והגאון ר"מ זמבא ז"ל, ועוד. וכדי שלא יכור הגדולים כל אחד מחופתו של חברו בחרו הגדולים ההם בי הקטן להנשיא של אגודת הרבנים, מאחר שאני הייתי מקורב לגוינט ובנייני - כספים סמכו רק עלי. וגם הרבנים הליטאיים שהיו אז בווארשא ורבני מחוזות מערב פולין, שהיו כולם מדופלמים, רצו רק בי. והנה ביום ל"ג בעומר קמתי ממטתי ופתאום הרגשתי אהרה פתאומית במוחי וחדשתי את החידוש הנ"ל. הצעתי את הדברים לחברי הנשיאות של אגודת הרבנים, וכולם ענו ואמרו שזהו נס וראוי לעשות זכר לנס זה ולהציע חידוש זה לכל גדולי הרבנים וכל אחד יתבר חידושי תורה בעניין זה, וכל החידושים ידפיסו בספר מיוחד בבית הדפוס החשאי שהי' לנו בווארשא. התחילו לדון על קריאת מהר"ם אלטער מקאליש, אחיו של האדמו"ר מגור זצ"ל, הגר"א שבל"ג בעומר זה הוחזק חג החתונה של תלמידי היקר הרה"ג ר' שאול וויינגורט (ז"ל) עם בתו של הרה"ג ר"א בוטשקו במנטרה וכדי לעשות לי קורת רוח הסכימו כולם לקריאת שם זה. כל גאוני פולין וגדולי ליטא שלחו חד"ת בעניין זה, כמו הגר"מ זמבא, הגר"מ אלטער מקאליש, אחיו של האדמו"ר מגור זצ"ל, הגר"א פראמער, ר"מ של ישיבת חכמי לובלין, הגר"ג שפיגלגלאס, הגר"צ גליקסון, הגר"ד מאזורקוב, הגר"ש כהן מזגינער, ועוד רבנים גדולים ששמותיהם נשכחו ממני, וגדולי האברכים הליטאיים תלמידי ישיבת מיר ובראשם הגר"מ פינקל, בנו של הגאון ראי"פ ר"מ דמיר. וזכורני, שחד"ת של הגר"מ פינקל היו נפלאים מאד ותוכנם הי' המשך וביאור רחב לחד"ת שלי. וחד"ת שלי כבר נדפסו והשאר הי' צריך להיות נדפס אח"כ, ואכלתי הי' הספר יוצא לאור הי' מפליא את העולם בריבוי גווניו של כמה מיני פלפול ודרכי לימוד בנושא אחד ומשותף כולם, אלא שנטרפה השעה ופרצה המלחמה עם הרוסים, ועי"ז נתפסתי והובאתי לבית האסורים ומשם למחנה הסגר בגרמניא, בו שהיתי עד אחרי כלות המלחמה. הספר נשרף בשריפה אשר שרף הי' ולא נשאר ממנו זכר. וזכורני שבחד"ת הנ"ל כתבתי בתוך שאר הדברים לתמוה על בעל אבני מילואים, שהביא בתשובתו סי' י"ט קושיה תוס' בסוף תמורה, אמאי לא חשיב חמץ בפסח לר"י בין הנשרפים ולחכמים בין הנקברין, ועיין שם שתירץ, שלחכמים ג"כ אפרו מותר כיון דאיתעביד מצותו.

*

גמ'. שם. צו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רסב) נשאל, לשיטת הר"י דמשהה חמץ על מנת לבערו א"ע צו"י א"כ מה השיבו רבנן לר"י פסחים כ"ח ע"ב לא מנא עינים וכו' הא לא שכיח שלא ימנא עינים עד אחר זמנו א"כ עומד ומנפס מתי ימנא עינים לשרפו ואינו עובר.

והשיב: הנה גם לולי דעת הר"י קשה הא אם לא ימנא עינים וכו' אנוס הוא ורחמנא פטרי, ואין זה סופו להקל, אמנם אמיתן של דברים הוא כי גם לר"י דשוהים בשרפה אינם

וכתבתי וזכרנו של הגאון האדיר הזה הטענה דבאמת חשיב שם חמץ בפסח והגמ' אומרת שם: סתם לן תנא כר"י וכו'. ואמרת, שבל יגבה לבנו בדבר הזה, מחמת שגאון גדול שהתורה פתחה לו כמגילה אינו צריך לעיין בספרים ולפעמים זכרנו כוזב בדרך כל בן תמותה, משא"כ אנחנו, שהננו מעיינים בספרים למיעוט בקיאותנו א"ל לנו לטעות בדברים מפורשים. ואז יצא הגאון מאוורקוב בפלפול חריף לישב את הגאון א"מ ז"ל, והראה נפלאות בכח פלפולו הנפלא. ובתוך שאר הדברים תמתיח ג"כ על הא"מ ז"ל, שסובר שגם לחכמים אפרו מותר, איך יפרנס דברי הגמ' בפסחים כ"א, ע"ב, שא"ש: ולא יסיק בו תנור וכירים פשיטא, ל"צ אלא לר"י וכו', ועיי"ש בתוס', ולדברי הא"מ קשה, הא גם לחכמים כן הוא ול"ל לאוקמי כר"י. וזו קושיא חזקה על הא"מ.

וקושיא זו שהקשיתי על הא"מ תסוב גם על כת"ר, הרי גם הוא העלה שגם לחכמים אפרו מותר מה"ת. ויודע אני שכת"ר יאמר, שלר"י מותר גם מדרבנן אחר שנעשה אפר ולרבנן אסור מדרבנן משום דלא נעשה מצותו, שהמעשה לא נגמר אף אם פיורו לרוח, מ"מ קשה הא אף לרבנן אם שרפו כבר נגמרה המצוה, שהרי אינו בעולם וא"כ אפרו מותר אף מדרבנן, לסברת כת"ר, וא"כ ל"ל לגמ' לאוקמי הא דלא יסיק התנור כר"י. וכן קשה מהא דתמורה, שא"ש: סתם לן תנא כר"י, והרי גם לחכמים שפיר יכול לשרפו ויה"י מותר באפרו. ואיוו סברא יש כאן לומר שחכמים החמירו שצריך לפזרו דווקא ולא לשרפו ולאסור את האפר אם שרפו, לשיטת כ"ת, שמה"ת בלאו הכי האפר מותר, ומדוע לר"י האפר מותר ולחכמים האפר אסור, והרי בין לר"י ובין לחכמים נעשה מצותו ע"י שריפה ואיוו חילוק יש בין ר"י לחכמים לענין האפר, דלשניהם איתעביד המצוה, אלא שלחכמים עדיין לא איתעביד בקבורה לבד כ"ז שהוא בעולם, אבל אם נשרף איתעביד מצותו גם לחכמים, שהרי גם לדידהו יש מצוה בביעור חמץ ולא כמו שאר הנקברין שאין בהם מצוה כלל, וא"כ גם לחכמים שפיר יש לחשוב חמץ בהדי הנשרפים. ואמנם יכול כת"ר לדחות ולומר, שהגמ' דקדקה מלשון המשנה שאמרה חמץ בפסח ישרף ומשמע שיש חיוב בשריפה וע"ז אמר: סתם לן כר"י. ואולם לגירסא שגורסת במשנה: הנשרפין אפרן מותר, מוכח שבעיקר שנו במשנה מה שאפרו אסור או מותר. ואין לכת"ר מוצא אחר אלא לומר כמש"כ הגי' ה", שהובא בקונטרסו, או כמש"כ אני הקטן, שלחכמים אין כאן נעשה מצותו. ובכלל אינו מוכן החילוק בין נשרפין לבין נקברין, לדעת כת"ר שגם בנקברין אפרן מותר לדעת הרמב"ם מה"ת אם נשרפו, ולמה גזרו חכמים על האפר של נקברו, והרי גם בנקברין מקיים מצוה אם שורפן. ולא מיבעי לדעת התוס' שטעם הקבורה הוא מפני התקלה, בודאי שמקיים גם בשריפה מצוה זו. ואפילו לדעת כת"ר, שסובר דעת הרמב"ם, שהוא מה"ת, מ"מ מקיים ג"כ בשריפה מצות קבורה. והרי הדברים ק"ו, אם אנו אומרים שבנשרפים מקיים מצות שריפה בקבורה, כמו שכתב כת"ר, ממש"כ שהוא מקיים מצות קבורה בשריפה וא"כ נאמר דאיתעביד מצותו ויה"י אפרו מותר בין בנשרפין ובין בנקברין. סוף דבר כת"ר הכניס א"ע במבוכה שאין לו מוצא ממנה, ומאוד אשמח אם יצליח להחליץ ממנה. ע"כ. עיי"ש שהארץ עוד בזה.

על ענין אחד דיותר אין איסור לשהותו צדיתו אחר שכבר נמותר, אלא עיקר מלכותו באש ישרף, וממילא איסור לשהותו צדיתו דשיהוי מלוא לא משהינן ואי לא מנא עינים אונס הוא בשיהוי מלוא ולא עבד איסור, אבל בחמץ נהפוך הוא, עיקר המלוא הוא שלא לשהותו צדיתו כמ"ש תשציתו שאור מצחיכם ותו ילפי' מותר דמלוא ציעורו בשריפה דוקא ואם לא מנא עינים נהי דאונס הוא במה שאין מקיים מצוה שריפה, מ"מ אין השריפה עיקר מלכותו, ועובר הוא מ"מ באיסור משהה חמץ צדיתו, ותורה אמרה תשציתו מצחיכם, וא"כ ה"פ לא מנא עינים וכו' ר"ל ע"כ מודית גם לדידך דכה"ג משציתו בכל דבר וממילא תו מייפך ק"ו אף אחר שחלמוד וכו' כמ"ש תוס' יצמות נ"ו ע"ב צד"ה רב וכו' בשם הר"י"ט מיוני והרא"ש רפ"ק דצ"מ סי' א"כ נהי דלר"י א"ע צו"י צמשהה ודעמו לבערו מ"מ איסור לשהותו ועובר מיהת צמשהה תשציתו ועיין ג"ל"ה ולק"מ.

ומב"ש לשיטת רש"י דפי' דצמפרש לים קודם ל' יום פריך לא מנא עינים וכו' דל"ל דעתו לבערו ודאי א"ש ועי' תשו' שאגת ארי' סי' ומ"ש מעלתו לתרץ דבר חכמה הוא, אבל אינו אמת דהא מסקנת הש"ס שהי חולין הוא דגם לר"י אין לוקין על לאו הניתק לנשה.

*

גמ'. חלבו של שור הנסקל יוכיח וכו'. הקשה צו"ת אבני נזר (חלק י"ד סימן תנא אות טו) דלמא איסור חלב לחוד ואיסור שור הנסקל לחוד. ומיך לפמ"ש הפנ"י והאחרונים, דר' יהודה דליף חמץ מנותר לשיטתו דחמץ שעבר עליו הפסח איסור וגם חמץ איסור עולם כמו נותר. א"כ בחמץ שני עניינים. החיוב כרת מחמת שעכשיו פסח והאיסור הגאה עולמית מחמת שעבר עליו הפסח. וכיון שא"ל להטעינו שריפה רק מפאת שני עניינים יחד. דמפאת כרת נאמר חלב יוכיח ומפאת איסור הגאה עולמית נאמר שור הנסקל יוכיח רק מפאת שניהם יחד וכל אחד ענין בפני עצמו כנ"ל ע"כ שפיר קאמרי חכמים שאם חזרף שני עניינים נאמר חלבו של שור הנסקל יוכיח. אלא ודאי אין מנרפין שני עניינים.

*

תוס' ד"ה הקדש. צו"ת מהרי"ל (סימן קסד) נשאל: יורני מר על מה שכתב הרשב"א [הוצא בטור יו"ד סי' קצב] מכלי שנאסר מצליעת איסור דלא שייך ציה דבר שיש לו מחירין אחרי שצריך לפזר מעותיו, אם נאמר שחולקין עליו התוס' פרק כ"ש דאמר התם על מה שצדקדש באלף לא בטל היינו משום שיש לו מחירין א"ע"פ שצריך לפזר מעותיו ולהוסיף חומש, אם לא שנחלק דהא אינו אלא טעם כדמפרש מרדכי פרק כ"ש [סי' תקע"ג, דדבר שאינו צעין כי אם טעמא בעלמא אין צו דין דבר שיש לו מחירין].

והשיב: וכלים הנאסרים בצליעת איסור, אף כי התיר בטור, לצי נוקפי להחמיר דאפשר להגעילו בלא יציאה ציורה של בלן ואופה, ואפילו איכא הפסד עינים, הפסד מועט הוא. וצפרק הזהב [צ"ג נג ע"א] חשיב מעשר שני יש לו מחירין ע"י העלאתו לירושלים עם תערוכתו, דאיכא נמי טירחא. וכן מוכח

לו חכמים זאת הפירכא באמת חזר ר"י ולא יליף מנותר ואמר אימתי שלא בשעת ציעורו אצל בשעת ציעורו השבתו ככל דבר.

ר"ע י"ל יליף חמץ בשריפה מנותר דלר"ע ליכא למפרך הך פירכא מאשם תלוי וחטאת עוף דגם כזה מצי סבר שהוא בשריפה א"כ שפיר יליף לחמץ בשריפה אף לאחר זמן איסורו כמו נותר שהוא אח"כ איסורו כקושית התוס' על רש"י עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קמז) דיש ראייה מכאן דאין איסור צמחית חצי שיעור, דאם איתא דאיכא איסור, הא איכא פירכא מה לנוותר שהוא צל תותירו אפילו בפחות מכזית תאמר בחמץ דבעי' כשיעור דוקא לעבור צ"י כמבואר בפוסקים ובגמרא ריש ב"ב, אע"כ דבעינן נותר שיעור. עיי"ש עוד. וע"ע מ"ש שם (יד"ד סימן שנב) בזה.

*

גמ'. אמרו לו אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הפסח וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קטז) שמציא שם קו' חמיו הגאון ר' עקיבא איגר, האה דא"ל רבנן לר' יהודה אשם תלוי וחטאת עוף הבא על הפסח לדברך יוכיח שהוא צל תותירו דאמרת בקצורה, וקשה הא נותר וחמץ מזה ציעורן מאש"כ כל הנקצרין אין מזה לצערן מן העולם, וימא הכי נותר מזה לצערו וחמץ מזה לצערו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה, ואל יוכיח חטאת עוף ואשם תלוי שאין מזה ציעורן כלל.

ובותב החת"ס: ואני אוסיף להקשות שם קש"י אחרת, לפי דאיכא צמורת כהנים פרשת צו דמיימי ל"י תוס' דקדש הוא ממעטין מיני' קדשים שמתו ושהפילו ושנטמאו בחוץ וחולין בעורה ובהא כ"ע מודים, וחטאת עוף ואשם תלוי פליגי צ"י לרבנן בשריפה ולר' יהודה ממעטין ל"י נמי מקדש הוא, וא"כ צ"ע טובא מ"ט נקטי רבנן הני תרי לדברי ר"י ולא אמרו שמתו ושהפילו ושנטמאו בחוץ וחולין בעורה לכ"ע יוכיחו והיינו מרובי חסידים קושית תוס' ד"ה אמרו לו וכו', וצ"ע לכאורה. גם דברי רש"י צריכים יישוב, שפירש אשם תלוי שאירע צו פסול או נותר, ומאן דכר שמי' דנותר, ומאחזי שצ"ל"ח חמה ע"ז.

ר"ע ד' בהקדים מה שנלמד דנותר אפילו אם אינו בשריפה מ"מ אית צ"י מזה ציעור מן העולם, ממנה דמצינו בכלי מקדש מריקה ושטיפה וכלי חרס ישר, ומבואר הוא במקומו שאפילו לא ירצה לבשל צו מ"מ אית צ"י מזה ציעור נותר וכמ"ש תוס' וצחים צ"י ע"א ד"ה אלא וכו' דלר"ע שיהיה הטעם בטל מן העולם וכו' יע"ש, אלא שהוסיף הכחוש צמולאים שהנותר ישרף באש, וכן בפסח, וצמורת כהנים יליף לכל נותר ששרף וממעט מקדש הוא אשם תלוי ובכלל זה הנותר מאשם תלוי כפירש"י, וגם חטאת עוף הבא על ספק שהוא נמי ספק נותר דאם חייבת חטאת ה' מזה באכילתו אלא דאיתר והיינו נותר וממעט קרא שאינו בשריפה, אמנם מ"מ מידי מזה ציעור

צמ' דהזהב [ד"ה ליהדר] דלתיירחא והפסד מועט לא חשיב, דפי' לעיל לא פריך ולעיליה דאיכא לפרושי ולא [צ"ל: ליה] למרחקים כו', והא דמסיימי' אפילו פסיעה אחת, משום דפחות משוה פרוטה בקל יוצא עליו טפי משוויו. ועוד, דשלא צמיו יבש ציבש צריך ס' משום גזירה דצישול כדפי' ר"ב, והך חומרא שייך נמי בכלי.

והנה בימי הפסח אירע מעשה בעישט"ט צמילת קרובך ר' הירץ ששעה תבשיל פלפלין צנפה של קמח ונאסרו הכלים, ודן הקדוש ה"ד [לפניו] מורי ו"ל לבטלו בחד צמרי יבש ציבש, וכמדותה שלא קיבל מ"ו דבריו.

ומהקדש שהצאת אין שום ראייה, דאפשר לפדותו על ידי ממון אחר דאין מוסיף חומש אלא הצעלים, ואילו גופא יכול להערים כדאיתא פרק הזהב [צ"מ מה ע"ב]. ע"ב.

ועייין בזה בשו"ת מהר"ל המדש (ס' פ וס' פז). וע"ע חק יעקב (א"ח ס' תמו ס"ק מד) ושיירי כנה"ג (שם הגב"י אורח יט). וע"ע להגר"י ענגיל בגליוני הש"ס מ"ש על דברי המהר"ל.

*

תוס' שם. עיין בהעמק שאלה (סימן מז אות א) ציבור דברי התוס'. וע"ע מ"ש בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לד).

ר"ע בשו"ת צאר יתכן (חלק י"ד סימן לא ענף ב) מ"ש ציבור קו' התוס' ד"ל כיון דעיקר האיסור בהקדש הוא משום שנהנה מחלק גבוה, לכן לא בטיל כיון דממונה לא בטיל, כמבואר בצ"ה (דף לח).

ר"ע בזה בשו"ת עין יתכן (חלק א א"ח סימן כו ענף ה) שנתקשה השואל בזה, דהא מסקנת הש"ס צ"ה שם להיפך דהא קאמרי שם מי קמדימית איסורא לממונה איסורא בטל ממונה לא בטל. וכן מצינו בתרומה דאף דלר"ע לשלם מפני גול השבט אפ"ה בטל ברוב וכ"כ מזה הפרמ"ג צ"ד ס' ק"ט כו'. ועיין שם מה שהשיב לו הגאון ר' יתכן אלתן בארוכה, וציאר כוונתו ציבור קו' התוס'. וע"ע מה שכתב עוד בזה בלוחות שניות בשו"ת עין יתכן שם (חלק א יד"ד סימן יד) ליישב קו' השואל על דבריו כנ"ל.

דף כח ע"א

גמ'. חזר ר"י ודנו דין אחר נותר ישנו בב' תותירו וחמץ בב' תותירו וכו'. עיין תוס' לעיל (י"ב ע"ב) ד"ה אימתי שלא כו', דמקשין על פירש"י דהא מנותר יליף ר"י לחמץ בשריפה, ונותר אחר זמן איסורו טעון שריפה.

וכתב הגר"ש לאמלא בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא א"ח סימן צא) לתרץ קו' התוס', דהא ר"י דיליף כאן ודן דין אחר, דנותר ישנו צל תותירו וחמץ ישנו צל תותירו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה וחכמים אמרו לו אשם תלוי וחטאת עוף הבא על הפסח לדברך יוכיחו שהן צל תותירו שאנו אומרים בשריפה ואח"כ אומר בקצורה. לפ"ז י"ל דלאחר שהקשו

והתלמוד אומר דלא דדילי אינשי מיניה וחשו דלמא אחי למיכל מיניה. אבל הטעם אחר, מה שמלמא בגמ' צ"ל כל שעה, ע"ז דלא ממאסא, צעיר שמיקא. חמץ דממאס, לא צעי פרוור. ואין פירוש לשון מיאוס, אלא מלשון "מנמס". ור"ל ע"ז שהיא מעץ ואבן, או ממיני מתכות, ואינה נמסה בים, צעיר שמיקא. שאם יטילנה לים כשהיא שלמה, אין זה צעור, שמה ימאנה איש, ויטלנה. אבל חמץ הנמס במים, לא צעי פרוור. שאף אם יטילו צעור לים, בלא פרוור, הוא נמס מעצמו. וכן פרש"י ז"ל.

ואף אם יהיה פירוש, מלשון מאוס, ג"כ נפרש בדרך זו, ע"ז אף אם יטילנה לים שלמה, לא תמאס, ויש לחוש שמה ימאנה איש, ויטילנה, ומש"ה צעיר שמיקא. אבל חמץ, שאף אם יטילו לים צעור, אין לחוש שיטלנו איש. שכיון שיעמד מעט במים, יהיה מאוס צעיר מוצאו. ומש"ה לא צעי פרוור. אבל עיקר הפירוש כפרש"י ז"ל. ע"כ.

*

מתני'. חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח וכו' שנאמר לא יראה לך שאור. ע"ז בל"מ שדקדק, דיותר הו"ל למימר קרא דלא ימנא המוקדם בתורה. וע"ע פני יהושע בזה.

ובשור'ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קבו) הוצא מ"ש השואל ליישב עפ"י דעת החק יעקב (סי' ת"ט) בשם הירושלמי דחמץ שקבל עליו אחריות שע"ע הפסח לא קנסו לאסור בהנאה. והאי דינא קמ"ל מתני' ומייתי קרא ולא יראה לך דמיירי בחמץ שלו משא"כ קרא דלא ימנא איירי בחמץ שקיבל עליו אחריות כדלעיל (דף ה).

והגאון ר' יהודה אסאד, כותב בזה: אבל עדיין קשיא לאידך מ"ד בירושלמי דס"ל גם בחמץ כה"ג קנסו וכו' ולעג"ד עדיפא י"ל דהרגש הל"מ אמתני' הנ"ל עדיפא יש לתמוה גם מלשון חז"ל בכ"מ בש"ס ופוסקים שהזכר בחמץ כל יראה וכל ימנא ולפי סדר המוקדם והמאוחר בתורה איפכא הל"ל לא ימנא ולא יראה ותמוה, וצ"ע, והלא דבר הוא.

וג"כ פשוט כיון דלא יראה כתיב בתורה ג' פעמים פ"א בחמץ ובצ"פ בשאור אבל לא ימנא רק פעם א' בשאור כתיב לכן הקדימו חז"ל בלשונם כל יראה לכל ימנא כיון שרצתהו צו החורה אזהרת הרבה וה"ל נמי ששנו חכמים בלשון המשנה כן ברוך שצחר צם ובמשנתם.

עוד נ"ל להרגש הל"מ הוא לפי הגירסא שלפנינו במשנה שנאמר לא יראה לך שאור. כמו שהרגש הל"מ עוד מ"ט דמתני' שצ"ק שהוא מוקדם בפסוק והביא קרא דשאור דקרא הכי כתיב לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור יעו"ש. אמנם בהרי"ף והרא"ש ובה"ה פ"א מחמץ דין ד' הגירסא במשנה הוא בלמח רישא דקרא שג"ל לא יראה לך חמץ ולפנינו הגירסא שנאמר לא יראה בלא וי"ו. וצ"ל ברי"ו ולפי"ז גם קמיימא שהרגש הל"מ הנ"ל לק"מ דכיון שהתחיל התנא בחמץ של נכרי שע"ע הפסח וכו' וחמץ של ישראל וכו' מייתי עלה נמי קרא דחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח וכו' וחמץ של ישראל וכו' וכו'.

לא אימעט דלא גרע מכלי חרס דטעון שצירה וכלי נחושת מריקה ושטיפה.

ודשנתא א"ש (ורש"י) [דלרש"י] היה קשה מ"ט שצקו רבנן קדשים שמתו ושהפילו ושנטמאו בחוץ וחולין בעורה דבת ציקמא דהני הוא וכ"ע מודי צ"י ונקטו חטאת עוף ואשם תלוי לדברי ר' יהודה, וימנא ל"י לרש"י ז"ל דהנהו כולאו דאימעט משריפה אין בהן מנות ציעור מן התורה כלל ואיכא למימר כקושים פר"מ שאני חמץ שיש מנזה ציעורו כמו גוהר, משו"ה נקטי חטאת עוף הבא על הספק שהוא ספק גוהר ומנזה ציעורו, והא דמייתי נמי מאשם תלוי ע"כ מנות דאשם תלוי שיש מנזה ציעורו, ומדוקדק לשון הש"ס שישן בצל חומירו וא"ש. ע"כ.

*

גמ'. רבא אמר גירא בגירי מקמי"ל וכו'. ע"ן בשו"ת תורה לשמה (סימן רנו), ח"ל: שאלה בלחוד שהיה מדבר בענין אחד הנוגע לת"ח אחד ואמר בחוץ דבריו משל בלכטים אחד שנראה שנמשל שהוא ממשיך את הת"ח ללכטים והחכם ההוא כעס על זה ואמר שהוא מצוה בזה שמדמה אותו במשל ללכטים ונדהו והלה אומר משל בעלמא אחרתי ואין קפידא במשל אם הדין עם החכם או לא.

תשובה: טעה החכם בזה והדין עם בעל המשל שאין להקפיד על המשל ואע"פ שהוא ממשיך אותו ללכטים אין זה בזיון כי משל בעלמא הוא זה וכיוצא בזה ממש איתא בגמרא דפסחים דף כ"ח ע"א ששעה רבא משל על התנא הגדול ר' יהודה ואמר גירא בגירי מקטיל מדילי ידיה משתלים וכן אמר אביי משל אחד סדנא צסדני ימידי וכו' והכל משלים הם בלחותם הנחפסים כנגדים ע"ש וכן מצינו במדרש רבא על מרע"ה שאמרו וכ"כ למה והשיב לפוס גמלא שחנא וגדולה מזו מצינו שיעקב אע"ה קרא לנצטים ע"ש חיות ובהמות ישכר חמור גרם, יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאב יטור, נמנא שהמשלים לחיות ובהמות חיה פשוט. ע"כ.

*

גמ'. מפרר וזורר צרוח כו' אב"ל מבי"ל ל"ם בעיני' וכו'. רש"י פי' הטעם לזריך פירור שלא ימאנו ויאללנו, והעיר השפ"א דהוא חשש רחוק פטרט בנהמא ודאי ניכר שהוא חמץ, ומו דא"כ צ"ס המלמ מ"ט דר"י דצעי פירור. וכתב דלולי דבריו ה' נראה לפרש הטעם דכיון דיכול לבוא לידי אדם לא מיקרי ציעור מן העולם ולכן צריך פירור שלא ישאר צו ממש.

*

גמ'. ע"ז דלא ממיסה בעי שחיקה וכו'. בשו"ת הרי"ז"ש (סימן תא) נאשל, אם חמנו של גוי, מותר לטלטלו בשבת או צי"ט, בזמן אסורו.

ובתו"ד כותב: והטעם שנתפסק לך משום מוקפה מחמת מיאוס, אינו כלום, דהא קיימא לן כר"ש במוקפה מחמת מיאוס, כדאיתא בשלי מכתב שבת [דף קנז]. וכומו שכתוב בהלכות הרב אלפסי ז"ל. ועוד, דמה מאוס יש בחמץ,

גמ'. ומניין לאוכל חמין מושש שעות ולמעלה שהוא עובר בל"ת וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן יג) באור.

*

גמ'. מ"ט דר' יהודה תלתא קראי בתיבי וכו'. עיין בחולין (ד' ע"ב) חמנן של עובדי עברה לאחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין, ואמרינן סברה הא מני ר' יהודה היא דאמר חמנן לאחר הפסח דאורייתא, ובספר הישר (חלק התשובות סימן סד) שאל השואל, הא ר' יהודה צין דישאל צין דנכרי אסור ואפילו לאחר הפסח.

והשיב: [אחא] מפרש דפסת מיירי וקשיא לך, ולא היא דבעיסקת חמנן מיירי. וה"ק עיסקת חמנן של עובדי עברה ידיעין דאית להו, לאחר הפסח מותר מיד ואע"ג דאין שהות מלוש צנץ עד חומתו לאלו עובדי עברה, דחזין להו דעיילי ונפקי, אפילו הכי שרי מפני שהן מחליפין בעיסקת של גוים שנתחממה אחר הפסח. (מיד) [ומיד] לאו דוקא דע"כ צעין שהות לפי ריחוק הגוי ושיעור ציאה ושיעור.

ורבינו שלמה לפי פשוטה כר' שמעון פירשה, ומשום דקצרוה אינו עומד לשני פירושים לא חש. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת תשצ"ץ (חלק ג סימן נא) כותב: מה שנמאץ במילתא חמנן עונשו שצעה ואזהרתו לעולם אם אנו סומכין על הגרסא הזאת שלא יהי' זה שצוה יהי' פירוש מה שעלה בדעתך שתוך שצעה עונש על אכילתו כרת ולאחר שצעה אינו אלא באזהרה ויהי' זה לדעת ר' יהודה דס"ל הכי בגמרא צפ' כל שעה משום דתלתא קראי דכתיבי חד לפני זמנו וחד לתוך זמנו וחד לאחר זמנו.

ואף על גב דאין קי"ל כר"ס דאמר דלאחר זמנו אינו עובר עליו במילתא זו נשנית על דעת ר' יהודה דר' ישמעאל חני לה למילתא ואיהו סבר לה כר' יהודה ואם אנו חוששין שהי' בריית' זו משוּבַּשֶׁת א"כ נתחך אותה חמנן ואזהרתו שצעה ועונשו לעולם ויהי' פירושה שאין איסור חמנן אלא כל שצעה ואם עברו ז' ימים מותר לאכלו ומי שאכלו תוך שצעה נשאר צעונשו לעולם שהוא חייב כרת. ובא לפרש כי מה שכתוב ונכרתה הנפש ההיא מיום הראשון עד יום השביעי שהוא שז' אל הרחוק וצרייתא זו לא נשנית בתוס' דרבי חייא ולא הציאות בשום מקום מהתלמוד שנוכל להכריע בגרסתה ובפירושה מהתלמוד וכל ברייתא דלא

²³ צ"ע אם מיד לאו דוקא ל"ל לדחוק ולומר דאירי בבצק, לימא ליה דלעולם בפת איירי וכגון דחזין להו לעובדי עברה דעיילי ונפקי ולא היה להם שהות לאפות לאחר הפסח ומ"מ שרי מפני שהן מחליפין. וי"ל דעל זמן ארוך הצריך ללישה ולאפיה לא שייך כלל לומר לשון מיד ועיין בתוס' חולין שם ד"ה מותר ובמהרש"א שם.

²⁴ כלומר שרשי' שפירש דעל פת איירי פי' לפי המסקנא אליבא דר"ש ולא חש לפירוש שני גם אליבא דר' יהודה כדסברוה מעיקרא הואיל וזה אינו עומד לפי המסקנא.

מייתי עלה נמי קרא דחמנן שגאמר לא יראה לך חמנן ושצקי לקרא המוקדם לא ימנא דכתיב בשאור. והמנא בחמנן קאי. וחדוש על הל"מ שלא הרגיש בכל הנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קמד) שכתב לצרר אם יש פנים בהלכה לומר דאיסור חמנן לאחא"פ אסור באכילה מה"מ, ורק הנאה היא מדין קנסא, עיי"ש שהאריך בסוגיין.

*

רש"י ד"ה אשם תלוי. עיין צנ"ח כאן שחידש דאזהרת לא תומרינו שייך צין צוצה כשר וצין צוצה פסול.

ובשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן נג) נשאל על דבריו צוה, מסוגיא דכריתות (דף ד' ע"א) דיש אוכל אכילה אחת וחייב ארבע חטאות כו' והקשה בגמרא יתמי חמש חטאות שאכל פיגול ומשני פיגול ונותר בחדא בהמה לא משכחת. ולדידיה דנותר שייך אף צוצה פסול א"כ שפיר משכחת פיגול ונותר יחד. ע"כ תמיהת השואל.

וע"ז השיב: והנה נשתבש צוה שאם אני הבאתי צוה פסול לאזהרת נותר אבל לא הבאתי לעונש כרת דנותר צעונש כרת כתיב ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חלל ונכרתה הנפש כו' וצוצה פסול לא שייך קודש חלל שכבר מחוללת ועומדת וכמו שאימעט כהן עומא שאכל תרומה טמאה ממיתה מדכתיב ומתו צו כי יחלוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת כמבואר בסנהדרין דף פ"ג ע"א ה"ג אימעט צוה פסול מעונש כרת דנותר וכיון דליכא צודונו כרת לית בשגגתו חטאת. ע"כ.

וע"ע מ"ש צוה בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן ט אות ו) ושם (סימן כו אות ד) ושם (סימן כח אות ז).

*

רש"י ד"ה חמאת העוף. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן כט).

*

רש"י ד"ה מושום שנאמר. עיין בשו"ת אגודות אוזב (סימן ג).

דף כח ע"ב

גמ'. ר"ש אומר חמין לפני זמנו ולאחר זמנו וכו'. עיין צנפנת פענח (פ"א מחמץ ומצה ה"ו) שחקר אם חמנן הוא איסור ענמי, או שצפסת אסור לאכול חמנן, וכתב שמה דבאמת י"ל שזה תלוי פלוגתא דר"י ור"ש כאן, אם חמנן לאחר הפסח אסור מה"מ, וכן אי חמנן הוי דשיל"מ (עיין רמב"ם פט"ו ממאכלות אסורות ה"ט).

*

גמ'. רבי יוחי הגלילי אומר תמה על עצמך וכו'. עיין פני יהושע מה שציר בשלשן "תמה על עצמך".

*

מתנו לה בי ר' חייא ור' אושעיא לא סמכינן עלה דהיא מתרעא
דדילמא היא משכשתא היא ואולי בה בחר סבירא זה גילו לנו בעלי
התלמוד צ"כ שלוח הקן [קמ"א ע"א]. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח
סימן כא) ד"ה ועכשיו נדבר.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בנין ליון (סימן קב) ובתו"ד כותב:
ומתוך הדברים האלה נחזק לי למה גדולי הפוסקים
הרי"ף והרמב"ם והרא"ש לא הביאו דין הירושלמי דאסור ליתן
חמץ לכלבים של הפקר ורש"י כתב צ"כ נגד הירושלמי שמתוך
ליתן חמץ לכלבים של הפקר כמו שכתבתי למעלה וטעמם נ"ל
כיון שלפי המבואר לא יליף הירושלמי כן רק מיתורא דלאו דלא
יחל חמץ וחוה לכאורה דלא כהש"ס דילן דפסחים מנכרינן לר' י
יהודה תלמא קרא אלפני זמנו ותוך זמנו ולאחר זמנו ולר"ש דלא
דרש להכי דרש לא יחל חמץ לכדרי' יוסף הגלילי ע"ש וא"כ לר"ע
לא יחל לא מיתור לכלבים של הפקר וכן ראייתי בפני יהושע
בפירושו שם (דף כ"א) שכתב ג"כ דמ"ד דירושלמי דילף מלא
יחל דמיתור לדידי' לגמרי ע"כ לא ס"ל כר' יהודה ע"ש ולא
ידעתי למה לא העיר דגם כריה"ג לא ס"ל ע"פ ש"ס שלנו וכיון
דלפ"ז הש"ס שלנו חולק על הירושלמי פסקו כש"ס שלנו
והשמיטו הדין של הירושלמי, וכש"כ דא"ש להרי"ף והרא"ש
דפסקו כחוקי' וא"כ צריך לא יחל לא"ה ולא ידעתי למה
הביאוהו הגהות אשרי והטוש"ע. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אין לי אלא שנתחבין מואלי' וכו'. בשו"ת נודע
ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן ט) נשאל מאת הגאון
ר' ישעיה פיק, מדוע השמיטו הפוסקים לבאר דחמץ האסור
בפסח אין חילוק בין נתחבין מאליו לנתחבין ע"י דבר אחר, שהרי
בגמ' כאן ולקמן (מג ע"א) הורכו למדרשיה ממחמתא, מכלל
שאינו בכלל סתם חמץ.

וחכם אחד השיב לו, כיון שביארו הפוסקים דחמץ ע"י
תערובת אסור אתי נתחבין על ידי דבר אחר בק"ו.
והגאון ר' ישעיה הנ"ל, לא רצה לקבל סברת החכם הזה.

ובותב הנו"כ: והנה אני תמה על החכם אפילו אם היתה
סברתו נכונה מ"מ אליבא דמי אמר דבר זה ואת מי
מהפוסקים רצה ליישב בזה. אם דברי הרמב"ם הלא גם לענין דין
כרת הורכו בדרך מ"ג למדרשיה ממחמתא ולמה לא ביאר
הרמב"ם דבר זה גבי כרת וזהו לא שייך שסמך עצמו על הק"ו
דתערובת שהרי בתערובת אין זו כרת. ואם לתרץ דעת הטור
שאין דרכו לבאר חיוב כרת בכל פרטיו דמה נ"מ לדידן בזה. ג"כ
לא חירך כלום שהרי הטור פסק דנוקשה ותערובת באמת אינן
מן התורה.

והנלע"ד ליישב דעת הרמב"ם בזה שהוא אינו סובר כסברת
הפוס' בדרך כ"ח ע"כ דכ"ה מחמת דבר אחר
שכתבו דע"י שאור מקרי חמץ טפי כו' וסובר הרמב"ם דאי לאו

דאיתרבו ע"י דבר אחר אז גם אם חימזו ע"י שאור לא היה בכלל
חמץ⁷⁷. ומה שסובר ר' יהודה בנמנמות ריש פרק כל הנמנמות
דמביא שאור ונותנו לתוך המדה דמשמע דגם ע"י שאור מיקרי
חמץ שהרי בשתי הלחם נאמר חמץ תאפינה וסגי על ידי שאור
היינו משום דכבר גילה קרא בחמץ שמיקרי חמץ ע"י דבר אחר
שזו בכל מקום הוא כן. וא"כ כאן שפסק הרמב"ם צ"כ
ממה"ק ופ"ח מתו"מ כר"י לא הורך לבארו בה"ל חמץ.

ואף שהלכות חמץ קודם והוא להרמב"ם לבאר בה"ל חמץ
ולסמוך בשתי הלחם על מה שביאר בחמץ. זה אינו קושיא
שאף שאם היה מבארו בהלכות חמץ היה צריך לכפלו בהלכות
שתי הלחם שהרי ר"מ שם צמנה ריש כל הנמנמות חולק בשתי
הלחם מטעם שהמדה היתה חסירה או יתירה והורך הרמב"ם
עכ"פ לפסוק שם כר' יהודה ושזו סמך עצמו בהלכות חמץ על
מה שביאר בשתי הלחם.

ועוד אומר אני שגם בהלכות חמץ ביאר הרמב"ם שהרי
הרמב"ם פסק צ"כ ה"ל ג' אינו לוקה משום כל יראה
אלא א"כ קנה חמץ או חימזו כדי שיעשה בו מעשה כו' א"כ
מכלל דלא צעין נתחבין מאליו. ע"כ.

ועיין שם בהגהות ר' חזקיה פייבל פלויט, שכותב: צ"ע דלמא
מיידי בחימזו בפושטין או חמין. ע"כ.

וע"ע בשו"ת כנף רננה (אר"ח סימן מה) ד"ה והנה, ובספר
כתר המלך על הרמב"ם (פ"א מה' חר"מ ה"ג) מ"ש בדברי
הנו"כ הנ"ל.

*

גמ'. אמר מר וכו'. עיין בנל"ח כאן שכתב, דמה דאמרין
אין היקש למחנה, היינו שדבר הנלמד מחזירו נלמד בכל
פרטיו, אבל לא ללמוד זה מזה כמו זה מזה.

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן קכט)
בהג"ה מנן המחבר, שכותב דהנו"כ שם אויל לשיטתיה
כאן, ושכן כתב בשמונת חוות יאיר (סימן רג), עיי"ש.

אמנם הגאון ר' ירוחם פישל פערלא, העיר על דבריו שם,
וכותב: המעיין שם היטב יראה שלא כתב כן כלל.

ובד"ה מהגדול ממניסק, כתוב: הוא נגד גמ' ערוכה כריחות
(כ"ב ב') יעו"ש.

אמנם דעת בעל קרבן אהרן במדומ אהרן (דף י"ח ע"ב)
דהייקש והגו"ש שניהם שווי החלטי ומתהפך, שזה
ילמוד מזה וזה ילמוד מזה. ועיין יד מלאכי (מ"ע א' אות ל')
שהביא מדוכתי טובא דאין הפירוש כהמדומ אהרן. וע"ע בזה
בשו"ת בנין ליון (סימן קסא) ובש"י חמד (מ"ע א' בכל
ש"ח) ופאת השדה (בכל קלה אות טז). וע"ע אוהל דוד,
ובגהותיו לנל"ח כאן, ובשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ירד אות ז).

ובעת מלאכי בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חר"מ סימן
נה) שהביא דברי הנו"כ הנ"ל, וכותב בסוגריים: ומ"ש

⁷⁷ עיין מ"ש בצל"ח לקמן (מג ע"א) ד"ה ובדעת.

ד"ה חמץ בפסח, ודף כ"ה ע"ב ד"ה מני מתני, ובספר אור חדש, וסתר הדברים דאין מוהירין מן הדין, יען אי ס"ל צור ברי"ה חייב, אז ע"כ מוהירין מן הדין, דלא כמכילתא פרי משפטים כמבואר במס' ב"ק מ"ט ע"ב ודף נ' ע"א, ועיי"ש בתוס' ד"ה על הכרי. והשתא שפיר נקט ר"א הני תרתי, צור ברי"ה, דמשם מוכח דעושין מה"ד, א"כ שפיר חמץ משש שעות ולמעלי אסור בהגהה אף לחוקי מק"ו. ע"כ. ועיי"ש עוד מ"ש בישוב קו' הנ"ל.

*

תוס' שם. עיין בשער המלך (פ"א מהל' חר"מ ה"ב) ושו"ת חתם סופר (חלק ז סימן לו).

*

תוס' ד"ה מוחמת. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלד), ונ"ל: שאלה, הא דנמנא כחזו בשם מהר"ם, שצריך לומר בנוסח הציטור, כל חמירא וחמיעא משום דחמירא תרגום דשאר, וחמיעא תרגום דחמץ. צריך לנהוג הכי או לא.

תשובה: יראה דלא צריך לנהוג הכי, דאין סבירא לשבש כל המחזורים שכתבו בהן נוסח הציטור, ולא כתב אלא כל חמירא לחוד. וכן רש"י ואלפס ואשירי שכתבו נוסח הציטור פ"ק דפסחים, לא כתבו אלא כל חמירא לחוד. וכן רצינו יוסף טוב עלם בסדרו, וסמ"ק לא דקדק עליו בזה, כמו שדקדק עליו כאן, ובהדא דירושלמי דכתב עליו דלא דקדק.

ויראה דלשון תלמודא צלי הוא לכלול כל חמץ ושאר כלשון חמירא. וראייה מפ"ק [ד ע"א] דקאמר אמתני' דריש מסכתא בדוקים את החמץ, על המשכיר לצדוק, דחמירא ידידיה הוא. וקאמר נמי התם בדוכתא אחרישא, בעירו חמירא דבני חילא. וכן בפ"ק [ה ע"ב] פוקו מייתי לן חמירא דבני חילא. ודוחק גדול היה לומר דכלל הני מיירי דווקא בשאר. וכדמומה לי דלא אשכחן בכל התלמוד לשון חמיע בשם דבר, אם לא בפעולה כגון דמחמע ליה, או כי היכי דליחמעי וכה"ג. שרונה לומר התלמוד שחתמחץ נקוט כלשון תרגום לשון מחמע, אבל שם דחמץ לא אשכחן דמפיק ליה כלשון דחמירא.

וא"ת, דמש"ה נקט תלמודא החמץ כלשון חמירא, דרוב חמץ על ידי שאור נתחמץ וקרי ליה על שם השאור. אבל אכתי נתחמץ מאליו אינו כלול כלשון חמירא, לכך צריך לומר בציטור כל חמיע כדי לכלול גם הנתחמץ מאליו. הא ליתא, דהתם פ' כל שעה הוכיחו מפרק כל המנחות באות מנה, דחמץ שנתחמץ ע"י שאור קרי טפי חמץ כלשון עברי מהנתחמץ מאליו. וא"כ איך יתכן דכלשון התלמוד יאה בהפך אחרי דתרגום דחמץ חמיע הוא. לא לדחות דברי מהר"ם באתי אלא כדי ליישב המנהג ונוסחאות הקדמונים. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין פני יהושע לקמן (דף ל"ה ע"ב) שהקשה אהא שכתבו תוס', דשמרי יין מחמיצין, והלא מי פירות אין מחמיצין, ועיי"ש. ובשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן שמה אות ב) כתב לתרץ, על פי דברי הרד"ז צענין חמץ ומנה דחמץ הוא

נוצ"י שם שצבר' זו שחדשו תוס' דאתקש גירושין למיתה לא מצינו סמך לזה בדברי בעלי התלמוד והתוס' המציאו זה מדוחק הקוש' שדחקם וכו' ובהג"ה מבזו שם חלי' לי בפלוגת' דתשוב' חו"י סי' י"ג והל"מ בפסחים ד' כ"ח ע"א דאין היקש למחצה אין לחזור וללמד גם זה מזה, אבל לבעל קרבן אהרן צמדות אהרן ד' ח"י שפיר יש סמך לדברי תוס' הנ"ל מסוגי' דקדושין י"ג הנ"ל דאתקש מיתה לגרושין וכיון דאין היקש למחצה ממילא איתקש גם גרושין למיתה וכו' ע"ש, ובמח"כ נעלם מהם סוגי' דירושלמי בגיטין ר"פ המגרש בזה"י אית' היקש זה גרושין למיתה וה"ט דר"א ועי' צס' בית מאיר סי' קי"ט מייתי לי' שחוס' כוונתו לירושלמי זה, ולענ"ד הא חלי' בשני חירו' תוס' בפסחים ד' מ"ג ע"ב דאין אורחא דקרא להיקש רישא לסיפא ונל"ע על הנוצ"י. ע"כ.

וע"ע מ"ש בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קיא) ונ"ל: ומה שהקשה ע"ד הל"מ פסחים כ"ח ב' בזה דאין היקש למחצה דנבי דאיתקש מנה לתמך מ"מ אין הכרח דגם חמץ איתקש למנה ותמה מחולין כ"ז ב' ורש"י ד"ה אין שחיטה לעוף וכו' וד"ה איתקש לבהמה וכו' לק"מ דהתם משום דאיכא קרא דלא תאכל חמץ לכן איכא הוכחה לר"י דלא נימא בכה"ג אהלמ"מ משא"כ בעלמא דבליכא הוכחה ועי' ת' חוות יאיר סי' ר"ג שז' להדיא לחלק כן. ע"כ. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן לח).

*

גמ'. אמר ר' ה' אקובעו חובה. ופרש"י דלהכי איצטריך הקישא לר"י. ועיין פני יהושע, דלע"ג דק"ל (כריתות כ"ב ע"ב) אין היקש למחצה אפ"ה לא דרשינן האי הקישא נמי למידרש בשעה שישנו בקום מנה להחיר לפני זמנו משום דפשטא דקרא דלא תאכל עליו משמע לר"י דהיינו דוקא ב"ד דאחזנת פסח דלעיל מיניה קאי כדפרישית ולאחר זמנו נמי ע"כ אסור מדמייתר קרא דלא יאכל חמץ.

*

תוס' ד"ה ר"ש. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא א"ח סימן כא) ד"ה והנה אף, ושם (מהדורה תנינא א"ח סימן סא), ושו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קנט).

*

תוס' ד"ה וחד לפני זמנו. בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן רב) הביא דקדוק אחד אשר שמע צילדותו בהיותו צר ארציסר שנין מאת רבו הגדול בעל הנו"צ כשלמד אל"ו מס' פסחים, למה נקט ר"א לעיל (ר' ע"ב) דוקא הני שני דברים אלו צור ברי"ה ר' חמץ משש ולמעלה, שעשאן הכתוב כאלו הן ברשות, הא איכא נמי שור הנסקל לאחר שנגמר דינו.

והביא שם מה שאמר לייסד דרך חידוד התלמידים, ששני דברים אלו משולבים ובדבור אחד נאמר, צירוף לתרץ קוש' תוס' כאן, לחוקיה מנלן אסור הגאה לפני זמנו, דאיכא למילף בק"ו מערלה ובצ"ח וכיוצא בו כאיסי צ"י, (כאשר כבר האריכו בזה הפני יהושע ריש פרקין ד"ה אמר חזקיה, ודף כ"ה ע"א

ברית אף הגרים מקבלי ברית ילאו מומרים שאין מקבלי ברית ע"ש ורמז לזה גם צירושלמי פ"א דשקלים ה"ד הרי דמומרים אינם בכלל בני ברית אבל י"ל דאינו בכלל מקבלי ברית אבל בכלל בני ברית יניהי ועמג"ל סוס"י קפ"ט מדברי חוס' סנהדרין (דף ע"ב) ובאנן העוזר שם בזה. ואחרי שדעת רוב הפוסקים דקידושי מומר מה"ת א"ל להקל מטעם זה לבד. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע מ"ש בחלק ו' (סימן צה) ד"ה והנה דעת.

דף כט ע"א

גמ' אמר רב אחא בר יעקב לעולם ר' יהודה היא וי"ף שאור דאכילה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה חנינא אר"ח סימן נה) בתשו' בן המהצר, מו"ה יעקבא, בדבר שנשאל מחכם אחד בדברי הל"ח כאן, ד"ה וילין, שכח דלר"י אליבא דר"א בר יעקב דילין שאור דאכילה כו', הנה מה שאמרו אבל אמת רואה של אחרים הוא לא דוקא נכרי דגם של ישראל אי לא קיבל עליו אחריות אינו עובר עליו ומינה דגם באכילה מותר אחר הפסח, עיי"ש.

וע"ז זה הקשה החכם הנ"ל, מאי משני החוס' [עמוד ב'] ד"ה דדר ציה רב אחא צ"י תימא כו' וי"ל דבפ"ק דחולין סבירא חזיל כס"ד דהכא לרב אחא מעיקרא כו' ע"ש. ולפ"ד הל"ח הנ"ל קשה ל"ל התם לומר הטעם מפני שמחליפין תיפוק ליה דחמנן של עוברי עבירה עגמו מותר לאחרים לאחר הפסח משום דילין שאור דאכילה משאור דאיה ושל אחרים לא מיחמסר.^{לה}

ובתב' הר"ר יעקבא: ואני עניתי ואמרתי לשיטת אלמ"ו שם במקומו ד"ה ועוד היה נלע"ד כו' כחז אף אם יימא דגם בחמץ של ישראל אינו עובר רק צעל החמץ לצדו ולא אחר מ"מ חמץ זה עצמו הוא אסור לכל ישראל מפני שנעבדה בו עבירה עכ"פ והוא ק"ו מערלה.^{לו} וזה אפילו לראב"י דילין שאור דאכילה משאור דא"י מ"מ כיון שצעל החמץ עצמו ודאי עבר עליו הרי נעבדה בו עבירה ע"ש בדבריו. וא"כ הא דחנן התם חמנן של עוברי עבירה מותר הוא ע"כ רק מטעם מפני שמחליפין הא אי לא מחליפי הוא אסור מן התורה עכ"פ מכח ק"ו הנ"ל ובה סרה חלונת המקשה הנ"ל.

ובר' מן דין אני אומר כי לכאורה הוא שם בחולין שפת יתר במה שאמרו שם סברת הא מני ר"י שהרי לסוף מסיק דלר"ש הוי יותר תנא דמסייע ע"ש בסוגיא דחולין. אף האמת יורה דרכו דהתנא דמסייע לא הוה מסתבר ליה לומר שעוברי

קצת קלקול העיסה. אף זה תקונו שמחמת זה הוא נוח להתעכל. ואלמלא זה ה"י נוח לאדם לאכול מזה כל השנה שהוא מאכל חשיב כמו שנבאר מהש"ת צלי קלקול. אף משום שהוא קשה העיכול וצימים של פסח לבד אינו מוזק ובמזגים ה"י נוחין לישראל מזה לאכול כמו שנומנן לעצדים כדי שה"י קשה העיכול ולא יאכלו הרבה עד כאן דבריו. והם קלורין לעינים בכמה עניני פסח. ועל כן שנו בחוספתא מאימתי קרוי שאור משיפסל לכלב. ומשום דבעגמו נתקלקל לגמרי מועיל לקלקל העיסה גם כן. ועל כן שמרי יין מחמת שהוא שמרים פסולת ומקולקל מועיל להחמין כמו שאור. ע"כ.

ועיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קכו) ובשו"ד כותב: ואולי זהו כוונת חוס' פסחים כ"ח ע"ב ד"ה מחמת ד"א וכו' כגון שנחמץ על ידי שמרי היין וכו' ולא דמי לעיסה שילושה ציין וכו', ועכ"פ כוונתו שאין דומה שמעריצים הקמח בהיין דרך לישא אבל כשמעמידים אותו בדרך שמעמידים ומטמינים שאור בתוכו שיחמץ, אז אפילו שמרי היין החמוצים הוו כמו שאור ומעמיד העיסה ומחמילו. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ואידך. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נא-נב) ויכתוב עם הגאון ר' משה יהודה יעמנין.

*

תוס' ד"ה כ"ז ע"ל. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א יו"ד סימן כה אות ג).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קי) צענין קידושין של רבני ריפורמים, ובשו"ד כותב: והנה במה שהארכתי לעיל מדברי הקוצרים דקידושי מומר הם רק מדרבנן דמדינא הוא כעכו"ם גמור ה"י נראה להציא דא"י מדברי החוס' פסחים (דף כ"ח ע"ב) ד"ה כל ערל וכו' שהקשו גבי בן נכר שהוא מומר אמאי אנטריך קרא שאוכל מזה ומרור פשיטא דחייב דהא חייב בכל מנות האמורות בתורה וכו' ושם (דף ק"ב ע"א) ד"ה כל בן נכר לא יאכל בו כי אינו אוכל אין לפרש אינו חייב לאכול דהא ודאי חייב לאכול דהא חייב בכל המנות אלא שאינו רואה וגררה דמיירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ועשה תשובה ואע"ג דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו ע"ש ומוכח דמדאורייתא ישראל מעליא הוא לכל דבר.

אבל' בתוס' יבמות (דף ע"א ע"א) ד"ה בו וכו' הביאו ג"כ ד"ו וכתבו דפשיטא דחייב לעשות תשובה ולקיים כל המצוות א"כ י"ל דודאי אם יעשה תשובה י"י דינו כישאל אבל כל זמן שאינו עושה תשובה דינו כנכרי גמור.

ובבר' נחלקו הפוסקים צדין מומר אם נחשב בן ברית זה כמה שנים הנצחית מדברי תו"ש יומא (דף נ"ו) שכתבו דכותים גרי אריות בני ברית יניהו א"כ ה"ה מומרים אולס אח"י מנאמתי בת"כ ר"פ ויקרא אדם לרבות הגרים מכס להוציא את המומרים ומה ראית לומר כן אמור אדם לרבות המומרים מכס להוציא הגרים אחר שריצה הכתוב ומיעט ת"ל בני ישראל מה צ"י מקבלי

^{לה} בהגהות שכר טוב, כתב: ג"כ ע"י מזו הקושיא בתשו' בית אפרים חלק אר"ח סי' ל"ו.

^{לו} עיין בספר שנות חיים (סימן ה) שתמה ע"ז איך נוכל ללמוד ק"ו מערלה אליבא דראב"י הנ"ל, והא איכא למיפרך דמה לערלה שכן נהוג גם בשל נכרי כמבואר להדיא בשו"ע יו"ד הל' ערלה (סימן רצ"ד ס"ח) משא"כ בחמץ לראב"י אליבא דר"י דאחא אוכל של אחרים גוים מיתה. ע"כ. וע"ע בזה בשו"ת דברי חיים (ח"א סימן יד).

שזה לכל נפש להעמיד דברים אשר עמידתם בקצרות דקה מן הדקה בכוונת אלמ"ו הגאון ו"ל וזפרט שאין משען ומשענה להעמיד קצרה זו.

אמנם אני לעצמי לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה ולענ"ד אין כאן סתירה כלל מדברי המוס'. דאף שכתבו המוס' שהשקלא וטריא במס' חולין אזיל לפי הס"ד מעיקרא דראב"י דיליף שאור דאכילה משאור דרא"י ולדברי אלמ"ו הגאון גם של אחרים ישראל מותר באכילה אפ"ה אחי שפיר דתני בצרייתא בחמץ של ע"ע הטעם מפני שהם מחליפין ונפקא מינה דא מותר לאחרים להחזיר ולהאכיל אחר פסח מיד לעוברי עזירה בעצמם ואי לא הוה תני הך טעמא מפני שהם מחליפין לא היה מותר רק לאחרים באכילה משום דמעולם לא נאסר להם דיליף שאור דאכילה משאור דרא"י אכל היה אסור להם להושיט ולהאכיל אותו חמץ לעוברי עזירה עצמם משום לפני עור דהא לבעל החמץ שעבר עליו צ"י איסורא דחמץ שעבר עליו הפסח רביע עליה ואסור לו מדאורייתא לר"י אף אחר פסח ולכך תניא בצרייתא הטעם מפני שהם מחליפין דלא שציק היתרא וכו' ואז מותר לאחרים שקנו מע"ע חמץ אחר הפסח להאכיל לעוברי עזירה בידים ואין כאן משום לפני עור ודברי הצרייתא מחפשים דתניא חמץ של ע"ע מותר מיד דהיינו שנעשה היתר גמור ואין בו משום לתא דחמץ שעבר עליו הפסח כלל מפני שהם מחליפין.

ואף שרש"י בסוגיא דחולין לא מפרש כן ומפרש מותר לנשרים לאכול מחמץ מיד עכ"ל. רש"י לשיטתו דפסק שם דד"ה שהן מחליפין דלעוברי עזירה בעצמם אסור גם החליפין דקא מתהני מחמץ שעבר עליו הפסח ע"ש. אמנם אין לשיטת המוס' קיימין ולהתוס' לא צריח להו אם החליפין נאסר לע"ע עצמו כמו שגראה מדבריהם שם דד"ה מותר מיד ע"ש. ושפיר יש לומר דלתירוק קמא של המוס' במס' פסחים דמוקי להסוגיא דמס' חולין כס"ד דראב"י באמת צריח להו דחליפי אסורי הנאה מותר אף להמחליף עצמו וכן הוא דעת הרמב"ן ור"ן ומידושי הרשב"א במס' חולין ע"ש. ודע דדעת הר"ן דזה ליכא הכרע בדמס' חולין מסיק לדינא לדעת הרמב"ן דחליפי אסורי הנאה מותרין אף להמחליף ובמס' מדרים דף מ"ז ע"א באצטעא דרמי צ"ח בקונס פירות מהו בחילופיהן סתם וכתב דעכ"פ מדרבנן אסורין להמחליף. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בחידושי חתם סופר למסכת כתובות (ל ע"ב) דד"ה כגון שמתח לו חצירו, שז' ליישב קו' המוס' כאן.

*

גמ'. ור"ש קנפא קנים וכו'. אי קנסו גם בנו היורש תחתיו, עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן כ) באורכו.

*

גמ'. האוכל חמץ של הקדש במועד וכו'. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן ת) ושו"ת בצל יצחק (חלק אר"ח סימן ב ענף

עזירה יחשוף להחליפו משום איסור דרבנן ואם לא יחליפנו ולא ימיר אותו נהי דלראב"י דיליף שאור דאכילה משאור דרא"י חמץ מותר לאחרים היינו מן התורה אכל מדרבנן עכ"פ אסור משום קנסא והכא תניא מותר משמעוהו הוא שאין בו שום איסור אפילו מדרבנן לכך הקדים סברוה הא מני ר' יהודה הוא ואיכא איסורא דאורייתא דרביע על עוברי עזירה וזה הוא נלחץ להחליפו וכיון שמחליפין תו מותר לגמרי ואפי' איסור דרבנן לית ביה. ודוק כי צדור הוא לענ"ד. ע"כ.

ועיין שם עוד בסימן שלאחריו (סימן נו) בשמעת הגאון ר' שמואל לאנדא לחזיר ר' יעקבאק הנ"ל. וז"ל: הן היום האירו מול עבר פני דברין הנאהבים והנעימים ושמתחי בשלומן ובשלום תורתן וטעמתי מנפות דבש אשר נטפו שפתותיו וצרא מוצה אכל להדקיד הדקיד צמ"ש אלמ"ו הגאון וז"ל בספרו זל"ח למס' פסחים דף כ"ט. וראשית דברך אמת שאלמ"ו הגאון וז"ל לא החליט את דבריו מה שכתב מתחלה ומסיק לבסוף דעכ"פ נאסר חמץ שעבר על צ"י לכל ישראל מטעם שנעצדה בו עזירה וק"ו מערלה. אמנם אעפ"כ לא העלית ארוכה צוה והתמיה קיימת על ראש דבריו שלא הזכיר דברי המוס' בסוגיא זו עצמה שהם סותרים דבריו. והתמיה הוא ביותר דאלמ"ו צל"ח שם דף מ"ט ע"ד (בדפי הספר בדפוס הראשון) מציא דברי התוספות הללו וגם סוגיא דחולין בחמץ של עוברי עזירה ע"ש. ואין לא חש לדברי המוס' שמתלת דבריו בסוגיא זו.

גם מה שכתבת ליישב דברי אלמ"ו דאף שראב"י יליף שאור דאכילה משאור דרא"י ומותר חמץ אפילו של אחרים ישראל היינו מן התורה אכל עכ"פ איסור חמץ זה מדרבנן משום קנסא ולכך קאמר בצרייתא דחולין מפני שהם מחליפין שיהיה מותר לגמרי ואפילו איסור דרבנן לית ביה.

אדו"ב אחי לדעתי גם הא ליתא דלפ"ז קשה למאי הוצרך המקשן שם בסוגיא דחולין להקשות ממאי דלמא ר"ש היא דאמר חמץ אחר הפסח דרבנן וכו' מקילינן דרבנן אכל דאורייתא לא מקילינן למה ליה להקדים ולומר דלמא ר"ש היא הלא אפילו אם נניח להך סברוה דהא מני ר"י היא ג"כ קשה קושייתא דלמא כי מקילינן דרבנן ולא דאורייתא דהא גם לר"י ליכא איסור תורה בחמץ של אחרים ישראל לדברי אלמ"ו הגאון וז"ל.

גם בהעתק אשר שלחת לי מדברי כבוד הגאון המפורסם החריף ובקי מו"ה זלמן מרגליות נר"ו אשר צדוהו שכלו ועודם בינתו כתב לקל תמיה זו מדברי אלמ"ו הגאון וז"ל ולחלק יא אם החמץ הוא של אחרים ישראל בשעת אכילה נחפס האיסור חמץ שהיה עליו בשעה שהיה צדוהו מי שהיה עובר עליו על כל יראה ושוב לא פקע האיסור וגמסך אף על מי שקונה מיד עוברי עזירה ולכך צריך בחמץ של ע"ע לטעמא משום שהם מחליפין. אכל צל"ח מיירי שגם בשעת אכילה הוא של אחרים והאריך הגאון מוהר"ר הג"ל לעשות מטעמים לסברתו הזאת בצלפולא חריפתא. אעפ"כ אני אומר להגאון מוהר"ו אהבה דוחקתו ומתוך חיבתו לאלמ"ו הגאון וז"ל לא נפל דבר מחריפותו ובקיאותו למצוא מענה לתוך הדברים. אמנם אעפ"כ לדעתי אינו

א. וע"ע בשו"ת הר נבי (אור"ח א סימן קכז) ושם (אור"ח ב סימן ו) ושו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קמב) ושם (ח"ח סימן קד).

*

גמ'. שם. עיין במהרש"א שהקשה על רש"י דפירש הגמ' האוכל חמץ של הקדש במועד מעל כר' שמעון דחמץ לאחר הפסח מותר, אמאי לא קאמר ר' יוסי הגלילי הוא דק"ל אף בתוך זמנו מותר וכמ"ש בעל המאור, עיי"ש. והקשה עליו בל"ח דא"כ אמאי נקט של הקדש הו' ליה למנקט אפילו בשל חצירו פלוגתא זו אי חייב לשלם או לא.

ובשו"ת מראה יחזקאל (סימן כט) כתב דקשה עוד יותר דמהיכי חיתי נוקי פלוגתייהו כר' יוסי הגלילי ואי משום דנרויח בזה דאמאי אפילו כמ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, זה אינו דלפ"ז על כרחך נטרך לומר דפודין הקדשים להאכילן לכלבים, והוא דלא כהלכתא דהא קי"ל אין פודין, ומשנה שלימה היא בסוף פ"ו דתמורה ור' יוחנן סבירא ליה הלכה כסתם משנה, ולכן ניחא טפי לאוקמה כר' שמעון, ואע"ג דלפ"ז צ"ל דסבירא ליה דבר הגורם לממון כממון דמי ואין קי"ל לאו כממון דמי כדלעיל דף ה' ע"ב זה לק"מ דהא נוכל לומר דהאי תנא קמא ר' שמעון גופיה הוא דסבירא ליה חמץ לאחר זמנו מותר ואיחזיקו סבירא ליה ג"כ דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, משא"כ אי מוקמת לה כר' יוסי הגלילי זה לאו שמעיין ליה דסבירא ליה פודין הקדשים וכו' ומנ"ל דסבירא ליה דלא כהלכתא. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. עיין בקצות החושן (סימן שפו) בשורף חמץ נוקשה של חצירו שמוחר להשהותו, דפשיט הקצוה"ח דפטור המזיק מזה דכאן דהאוכל חמץ של הקדש לא מעל, משום דדבר הגורם לממון לאו כממון דמי, דק"ל כותיה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן מו) שתמה השואל, דמאי ענין זה לדהגול"מ כיון דלקמיה שוי' ממון גס עכשיו שזה ממון, והיה דכאן כבד תמה הפני"ש שם. ומירן על זה השואל שם, דשאני הקדש דאין לו אלא מקומו ושעתו כדילפינן בערכין כ"ד דכל שומת של הקדש אינו אלא שומא נקי' וזכר השתא לא שוי מידו ואע"ג דבהדיוט אמרינן ג"כ אין לו אלא מקומו ושעתו כמס"כ הרא"ש בפ"ק דקידושין האריך לחלק בזה אלא דמ"מ ניהו דממון גמור לא הו' דבר הגורם לממון מיהו הו' והא דרשינן מקרא דערכך ביום ההוא דאין שמי' אלא לפי שעתו היינו משום דהתם מיירי דאיתא בעינא דל"ש ביה דהגול"מ כמס"כ הקצוה"ח על פי המבואר בפסחים ו' דאזכרין קרא דלא ימנא אכל היכא דלכלה דהו' גורם לממון דחייב לר"ש וכל זה בהקדש דהו' גזיה"כ מקרא דערכך ביום ההוא אכל בהדיוט בחמץ נוקשה כספיקו של הקצוה"ח מה ששוא ממון לאחר הפסח הו' ממון גמור.

וע"ז השיב הגאון ר' חיים עוזר: הנה מש"כ מעכ"ת דמקרא דערכין דהויה ערכך ביום ההוא לא ילפינן משום דאיתא בעיניה וז"ה דהגול"מ תמוה דבדאי מאי דשוא לאחר

זמן עדיף מליתא בעיניה דמאי דחלוק איתא בעיניה מליתא בעיניה משום דמי יאמר אס' יליד חיוב משא"כ בליתא בעיניה שנחייב בדאי א"כ בראוי לאחר זמן דבדאי יבא לידו ממון עדיפא טפי והקצוה"ח שם שכתב ג"כ דהו' כאיתא בעיניה תמוה ג"כ כיון דבדאי יבא לידו ממון אחר הזמן גס אס' נימא דבהקדש גזיה"כ דאין להקדש אלא מקומו ושעתו א"כ אפילו לר"ש דס"ל דדהגול"מ כממון דמי לא ימעול גס עיקר הסבירא דאין להקדש אלא מקומו ושעתו נראה דל"ש רק בדבר שיש לו שומא כעת דאין ממתינין אותה לאטלס וכן במרגלית כמבואר בערכין במשנה שם אכל בדבר שאין לו כעת שום שיווי וההכרח להמחין עד שיהא לזה שיווי בדאי דממתינינן ועי' בירושלמי תרומות פ"ה הל' א' ולא כן סבירין מימר אין להקדש אלא מקומו ושעתו א"ר חנינא חיפח שחרב אותו המקום ולא מנא למוכרו אפי' בדמי עניים ועי' בפני משה שם מהו דמינא דלרין למוכרן מיד ואפילו גזול הרבה כו' להכי קתני בדמי תרומה ואשמעינן דבפחות מזה אין מחייבין אותן למוכרן אלא ימחין כו' עכ"פ בדבר שעכשיו אינו שוה כלום כ"ש לגבי פדיון אין להקדש אלא מקומו ושעתו.

אור"ח לא הנטרך מעכ"ת לזון דאין להקדש אלא מקומו ושעתו לגבי האוכל חמץ בפסח דבדאי הא לאו בר פדיון הוא עכשיו דהא אסור בהנאה ואי אפשר לפדותו אלא דמ"מ קושיה הפני"ש במקומה עומדת דניהו דעכשיו לאו בר פדיון הוא מ"מ כיון דלאחר הפסח יש לו פדיון וממילא יש שיווי להקדש זה שראוי לאחר זמן ודין זה דאין להקדש אלא מקומו ושעתו הוה דין לגבי פדיון דהויה ערכך ביום ההוא אכל לגבי דין מעילה כיון דיש לו פדיון לאחר זמן וממילא דיש לזה שיווי ממון מהיכי"ת שלא ימעול. ע"כ. ועיין שם עוד כמה ענינים נאים בסוגיין ומחמת האריכות לא העתקתיו.

ועיין עוד בדבריו בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן מט) ושם (חלק ג סימן א-ב-ג) ושם (סימן ז) מ"ש בסוגיין וכתוס' ד"ה אין פודין.

*

גמ'. מאן יש אומרים אמר רבי יוחנן רבי נחוניא בן הקנה היא וכו'. עיין בשו"ת מי צאר (סימן עא) שהקשה הגאון מהר"ם מינץ לדברי התוס' בקדושין (מ"ג ע"א) שהעלו דמדאגבי' השליח להקדש קני' ומעל המשלח מיד וכו', א"כ הא מדאגבי' מעל וזכר דחמץ אינו חייב עד שאלו וכוין דחייב בקרן כרת אינו פוטר מקרבן וכו'. עיי"ש.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קפז) שכתב ליישב דלא קשה מיד, דמעולם לא כ"כ התוס', אלא דוקא דהמשלח חייב בהגזתה השליח ומשום דה"ל כאילו הוציא. וכתב ששוב מנא כן בחי' ריטב"א בקידושין שם. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן לב) שנכלל שם תשובה הג"ל.

*

גמ'. שם. עיין בל"ח שחידש דלרנזה"ק ליכא חיוב לזאת ידי שמים כלל וגם רחמנא לא חייבה משום ד' רשעיות ולהכי

תוס' ד"ה בדין הוא. עיין כסף משנה (פ"ה מיסודי התורה) בשם או"ח על דברת הרמב"ם דמותר לעשות מלוגמא ורטיא מחמץ בפסח, כיון שיש לו מכה, דדוקא מחמזו של עכו"ם והשאלה לישראל וכו', והוצא במגן אברהם (סי' תס"ו סק"ב), והמ"א רמז לדברי התוס' כאן, וכוונתו למ"ש התוס' להקשות על רש"י בהך דחמזו של עכו"ם מותר באכילה לראש"י, והקשו היכא משכחת לה דאם נתנו לישראל או השאלו הו"ל חמזו של ישראל.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רכג) כותב בזה: נראה לי דלענין כל יראה שפיר כל שנעשה מלוגמא ורטיא קודם הפסח הו"ל כחכרו קודם זמנו שהרי נשתנה לו רמז ובעת שנשתנה הנורה הי' עדיין של עכו"ם דל"ש כל יראה, וא"כ אף שזכה בו הישראל אח"כ מ"מ לא עבר על ב"י כמו בחכרו לפני זמנו דבחמזו של עכו"ם מה נ"מ אם היו קודם זמנו או בזמנו דגם בזמנו שלא בזמנו הוא משא"כ בנותן לו חמץ בעין שפיר הקשו התוס' דהו"ל חמזו של ישראל ועיין בס"י תמ"ב ס"ד וס"ט ודו"ק.

ובזה י"ל דהא דאסרו שלא ילעוס אדם חטין ויתן ע"ג מכחו מיירי אף בחטין של עכו"ם דהא לא נפקד הנורה והו"ל אח"כ של ישראל ועיין מג"ש שם ויש ליישב גם קושיות מהירושלמי ודו"ק ומה"ט התירו לחולה אחד לקחת סמים לרפואה בפסח אף שיש חשש שמא נתערב קצת חמץ דהא באמת כל שלא לקחו הו"ל עדן של עכו"ם והו"ל כחכרו קודם זמנו ואף דמדברנן אסור באכילה עכ"פ זה מותר לחולה שאין בו סכנה ומכ"ש אם יקח הסמים מע"פ על כל היו"ט שודאי מותר וכו'. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת צאר יאחק (חלק י"ד סימן כג) הביא מ"ש בחידושי לפסחים לתוך דברי רש"י, ד"ל דאילו לשיטתו דפסק כר"ל דמשיכה מפורשת מה"מ, א"כ ישראל מנכרי או א"י מישאל אינו קונה במשיכה, לכן אף אם נתן הא"י את החמץ להישאל לא קני הישראל במשיכה משום דס"ל כשיטת הרמב"ן ולכן מיקרי חמץ של א"י, עיי"ש.

*

תוס' שם. בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קלה) כותב: ומה שהעיר ביוצו קו' תוס' פסחים כ"ט על רש"י דהיכי משכחת חמץ של אחרים שלא יהי' שלו דממ"נ אם גול נתחייב באחריותו עפ"מ"ש הקל"ה"ה בס"י שם"ח בשם השט"מ דבגזול ע"מ לשלם אינו חייב באחריות אונסין א"כ לשיטת רש"י דאינו עובר על כל יראה רק אם מחזיק באחריות אונסין א"כ משכחת ל"י כה"ג ולרש"י ולשיטתו א"ש דבריו נכונים ולמ"ש בגל"ח שם גם בישראל משכחת כה"ג וע' בשו"ת בית אפרים או"ח סי' ל"ז מה שמפלפל בדברי הגל"ח ע"ש ובאו"ח כממ"ק. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת הר צבי (או"ח ב סימן לה) נתקשה השואל על דברת התוס' כאן, שכתבו דבגזול מנכרי איכא חיוב

נפטר ע"י כרת דחמץ ממעילה דהקדש, עיי"ש. וע"ע מ"ש בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פט).

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק א אה"ע סימן כ) שכתב בזה: דגם להגל"ח רנצה"ק פוטור ע"י כרת חיוב ממון שהוא חיוב בידי אדם אף לנ"ש וכן נפטר מתשלומי מעילה שהוא לכפרה לפי דרשומא לא חייבה אותו ב' רשעיות שיש בהם אחד מחיובי ב"ד אף לנ"ש אבל לא שיפטור מדין שמים מחיוב כרת שאינו אלא בידי שמים דעל זה לא נאמר כדי רשעתו וכיון דאינו נפטר מכרת ע"י מלקות של לאו אחר א"א להלקותו משום שיש בזה ב' רשעיות, וזה פשוט. עיי"ש.

וע"ע בדברי הגל"ח הנ"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רעג) ובשו"ת הר צבי (או"ח ב סימן נא).

*

גמ'. אף יוד"ב מתחייב בנפשו וכו'. עיין שו"ת פרי השדה (ח"א סימן מב) שכתב ליישב קו' המפרשים, דא"כ אמאי חייבה תורה חמשים כסף לאונס ומפתה, נחוש דלמה נדה היטה כשכא עלי' ונתחייב כרת ופטור מן התשלומין, וספק ממון להקל. עיי"ש.

*

גמ'. קסבר פודין את הקדשים וכו'. עיין שו"ת בית יאחק (י"ד ח"א סימן קמג סק"ה) שכתב דלמ"ד דס"ל פודין את הקדשים להאכילן לכלבים, נחא שיטת הט"ז (סימן קיז) דס"ל דאם נודמן לישראל טריפות מותר לישראל לקנות ולמכור דהו' כמו שלית, עיי"ש. וע"ע בשו"ת אמרי יוסף (ח"ב סימן קצח אות ב).

*

רש"י ד"ה ויליף שאור דאכילתה. עיין בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סימן יא).

*

רש"י ד"ה בע"ע. עיין צחק יעקב שכתב להחיר חמץ שקיבל עליו אחריות שלא ציערו, דמ"מ מותר אחר הפסח משום דלא שייך לקנוס בזה, כיון דגוף החמץ אינו שלו רק של אחרים. אמנם כבר כתבו האחרונים להוכיח משו"ע (סימן תמ"א) כהמגן אברהם דאוסר, וכן כתב ר' עקיבא איגר ז"ל בתשובה (סימן כג) דהוכיח כן מהרמב"ם.

ובשו"ת צאר יאחק (חלק א או"ח סימן ב) כתב דנראה דמוכח כן מרש"י כאן שכתב דאע"ג דקנים ר"ש בחמץ שעבר עליו הפסח דהנ"מ בחמץ הדיוט אבל הא' דהיתרא שה' גבי' לחמץ של גבוי דאמר מר אבל אתה רואה של גבוי אחר הפסח הו' מוזין ל' כו' עכ"ל, אלמא דאי הו' אסור להשהות חמץ של גבוי או הי' נאסר החמץ אף לאחר"פ, ואף דאין החמץ שלו רק של גבוי, עכ"ל הי' נאסר לאחר"פ, בע"כ מוכח דתליא זה בהדדי דאי עבר עליו על כל יראה או ממילא נאסר החמץ לאחר"פ אף דהו' של אחרים, עיי"ש.

*

יחייב מיתה ולכן בלא קס ליה דרצנה מיניה הקשו התוס' שפיר ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב סימן קנח).

*

תוס' ד"ה ר' נחוניא היא. עיין קלו"ח (סימן כח סק"א) מה שהקשה מדברי התוס' כאן, על הסוגיא דכריתות (יג ע"ב). ועיין עוד בנחיצות שם מ"ש בזה.

*

תוס' ד"ה אין פודין. עיין בל"ח בהשמועות לפרק ראשון [ה' ע"ב] ד"ה ואמנם, שכוח, שאם מקדש אשה באיסורי הנאה ממשכך דרך הנאתו. ומידן בזה קושיא הש"ס על הר"ן, וכחז שם, שהמכירה ממשכך דרך הנאתו.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן עד) נשאל על דבריו שם, מדברי התוס' כאן, שהקשו דאכתי נמשל דהא לאחר שנשרף ונעשה אפר מותר בהנאה, ומירלו כיון דכמו שהוא עכשיו לא שוי מידי לא שייכא ביה מעילה והיינו נמי טעמא דכל איסורי הנאה אין מקדשין בהן האשה אע"ג דכל הנשרפין אפרן מותר. ומלשון תוספות אין מקדשין משמע לכחלה ולסברה הנ"ל הא בלא"ה אסור שהרי המקדש נהנה בדרך הנאתו במה שמקדש בו האשה.

וע"ז השיב: ואני אומר וכי יש מקום להסתפק שהמכירה והנתינה לא תמשכך דרך הנאתו והלא עיקר הדבר בלא תאכל בו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה ילפינן מדפרט בנזילה לגר אשר בשעריך תמנה או מכור לנכרי מכלל דבשאר מקומות איסור הנאה במשמע ואסורה המכירה והנתינה ואם הנתינה אסורה מן התורה איך תהיה הנתינה לאשה תמשכך שלא בדרך הנאתו ואטו נתינה לשם קידושין גרע מנתינה במתנה.

ואמנם קושייתו אף שהיה צדי לתרץ באורחא חריפתא קצת לרב אחא בר יעקב דאמר דר"י יליף שאור דאכילה משאור דרביה א"כ חמנו של נכרי מותר בפסח בהנאה ואף דהדר ביה רב אחא הא הך סברוה בחולין דף ד' ע"ב סברי כן כמבואר בצעל המאור שם. וא"כ אם הישראל אומר לנכרי בפסח תן ככר חמץ משלך לאשה והישראל אומר לאשה התקדשי לי בככר זה שהנכרי נותן לך היתא מקודשת דאף דאין שליחות לנכרי הרי היכא שהמקדש אומר להאשה הרי את מקודשת במנה שנתן לך פלוני אין צריך שיהיה שלוחו כמבואר בזה"ע סימן כ"ט סעיף ה' וא"כ מנא איסור הנאה שיש להמקדש אין כאן איסור שחמנו של נכרי מותר בהנאה לר"י אבל תיכף שבא ליד האשה הוי של ישראל ונאסר בהנאה ואינו שוה פרוטה ואם אפרו שוה פרוטה היה יכול לקדש. וכחצו התוספות שאעפ"כ אין מקדשין כיון שעכשיו כמו שהוא אינו שוה כלום. כך הוה יכולנא לשנוי ואמנם אין דרכי לילך בדרך רחוק מפשוטו.

אב"י על קושייתו אני אומר וכי היכן שנינו בכל הש"ס במשנה או ברייתא או במימרא שאין מקדשין באיסורי הנאה עד שכתבו התוס' בפשיטות דהיינו טעמא דכל איסורי הנאה אין

אחריות, והרי מבואר ברש"י סנהדרין דליף משליחות יד ומשואל, וא"כ דון מינה בנכרי דליח ביה דיני שומר גם דין גזלן אין לו.

והשיב: לכאורה יש לעיין בדברי רש"י דתרחי למ"ל למילף משליחות יד ומשואל, אבל הדבר פשוט דמשואל ליכא למילף לגזלן עיין תוס' כתובות (דף נו ע"ב) דמשעבדים עמנם לכל הכתוב בפרשה וא"כ אין ראייה לגזלן, אלא דעיקר ההוכחה היא משליחות יד, דמדגלי קרא דשולח יד נעשה גזלן וחייב באונסין ש"מ דגזלן חייב באונסין, והא דמדמי ליה לשואל אינו אלא טעם לדבר דהיינו טעמא דחייצתו תורה לגנב וגזלן באונסין דהוא כמו הטעם לחיוב אונסין דשואל, אבל לא דעמם החיוב ילפינן משואל, ושוב י"ל עוד דנהי דדין שליחות יד לא שייכא אלא במי שיש לו תורת שומר, אבל אין ילפינן ממילא לדין גזלן בעלמא, דהחידוש בשומר הוא דשולח יד דינו כגזלן אבל גזלן אינו חלוי בדין שומר. ע"כ.

*

תוס' ד"ה מואן יש אומרים. בשו"ת צינן צינן החדשות (סימן קנח) תמה השואל על דברי התוס' בסנהדרין (דף ס"ה ע"ב) ד"ה יאלו עדים, שכתבו, תימה ל"ל וכו' וי"ל דמשכחת לה שהוזנו קודם ג"ד וכו', ח"ל: והנה יש לתמוה על תמיהתם דהא פשטות תמיהתם הוא משום כיון דמקטלי אין לחייבן קרבן משום דקלנ"מ הלא מבואר בשבת (צ"ד) דמיתה אינה פוטרת מקרבן, וכן הסכימו בתוספת פסחים ד"ה מאן יש אומרים רנ"ה.

והשיב: מה שהקשה ממה שמוכח בשבת (ד' צ"ד) ומדברי התוס' פסחים דלענין קרבן עם מיתה לא אמרינן קס ליה דרצנה מיניה, לענ"ד י"ל לו תהא קושיא התוס' מכא קלצ"ס ג"כ לא יקשה שהרי רק לפי פרש"י בשבת שם איירי ממיטה וקרבן ומוכח כן דבקרבן לא אמרינן קלצ"ס אבל לפי הרצ"ס וכן לפירש הר"י שהציאו התוס' בשבת לא איירי ממיטה וקרבן ע"ש וא"כ לא מוכח ג"כ דבמיטה וקרבן לא אמרינן קלצ"ס וא"כ אף שהריצ"א בפסחים שמפרש כפרש"י כנראה מדבריו הוכיח משבת כן מכ"מ אין קושיא על סתם תוספת דסנהדרין די"ל דמפרשי סוגיא דשבת כפי' רש"ס או כפי' ר"י וס"ל דבמיטה וקרבן ג"כ אמרינן קלצ"מ דחיוז קרבן שייך ג"כ לקראו עונש ממונ דלאמרינן בכריתות (ד' כ"ו) סד"א התם ממונא הוא וכו' ע"ש ובמיטה וממונ ודאי לכו"ע אמרינן קלצ"מ אכן באמת בלא"ה לק"מ דקושיא התוס' דסנהדרין שייך גם לפרש"י וריצ"א דהם לא פירשו רק אם מיתה וקרבן הם על שני עצירות בין שהאיסור אחד והמעשים חלוקים כגון שם בשבת שהאחד על האוכלים וא' על הכלי וצין שהמעשה אחד והאיסורים חלוקים כגון בזה שאלו חמץ הקדש בפסח שחיוז האחד על הקדש וא' על חמץ בזה י"ל שעל העצירה האחת נענש מיתה שמכפרו ועל עצירה האחרת מכפר קרבן אבל על עצירה ומעשה אחד שיהיה קרבן ומיתה זה ודאי לא יתכן דאם נענש מיתה הרי כפרה מיתה העצירה והיאך שייך שיציא גם קרבן לכפרה על אותה עצירה עממה ואם יציא הקרבן לכפרה הרי נמכר והיאך

מאִסורי תורה אינו בכללות אלו (של טבל וי"ג) לפי כו'. וכתב הכ"מ צא לתוך למה לא אמר ר' יוחנן ורשב"ל (דהם בעלי מימרא זו דכל איסורים ב"ט חוץ מטבל וי"ג בע"ז ע"ג ע"ב) וחזן מחמץ בפסח שאסור בכל שהוא בכל ענין ונתן טעם כו' עכ"ל הכ"מ. ודברים הללו מרפסין אגריין הלא צהדיא אמרו ר"י ור"ל בפסחים כ"ט ע"ב חמץ בזמנו כ"ט וקאמר הגמ' שם דאולי לטעמייהו דמסכת ע"ז הג"ל שלא הוציאו חמץ מכלל שאר איסורים ואין יקשה הרמב"ם דיאמרו ג"כ חוץ מחמץ. ותיירונו פשיטא שאינו עולה. ואם אמנם דברי הרמב"ם לולא פירש של הכ"מ כדודו במקומו מונח הייתי יכול לתוך דלא קאמי רק לתוך דברי ענמו שהוא פוסק בחמץ כרז ושמואל שם וצמימרא דכל איסורים הג"ל פוסק כר"י ור"ל ואם כן יקשה על דבריו למה לא פרט שם בהלכה ו' גם חוץ מחמץ. זה ר"ל לתוך וכתב דאין דומה לשאר איסורים לכן לא כלל חמץ עמהם אף שדינו שוה. אבל מנאמי און להכ"מ יש לו על מה לסמוך ודברי הרמב"ם בפירוש המשנה צ"ה מע"ז מסייעים לו וגשאר לי מוקשה דברי תרומיהו וז"ל ע"כ השאל.

ובותב הנו"ב: והנה העתקתי כל דבריו אף שהייתי יכול להשיב ולרמוז קושייתו בקיטור. אך עדינה ליה ניח נפשיה אשר זיקש במכתבו שיבואו דבריו לזכרון חוץ חיבורי בדפוס להיות לו לזכרון לדורות. ואף כי הקשה לשאל כי חיבורי כבר הוא מקודר על סדר הש"ע ומתשבות מסומנים בסימנים איש על גלו ואין צלצל הסידור להספיק על המספר. וגם יש כאן חסרון כיס כי הבעלי מלאכה מחשבים העמודים ואינם מוותרים צבאר. אפ"כ דרכי לעשות נחת רוח לכל אחד רצונו בכל מה דאפשר. ועתה נבוא להשיב על דבריו.

הגה קושייתו על הכ"מ היא קושיא עזומה ולכאורה אין מקום להליך כי אם שתקפה על הרצ משנתו בכלן ונעלם ממנו דברי ר"י בפסחים כ"ט הג"ל. ואמנם אנחנו צעוה"י ללץ צעדו לתוך דבריו ואעפ"כ השגתו של מעלתו היא השגה גדולה על הכ"מ. אבל מעלתו בחוקתו גצה עד להשחית וחשב להרוס אל הר האלהים ועל משה בחירו לחשוב סרה שגם מרדניו הגדול הרמב"ם נעלם הסוגיא דפסחים וצוה טעה ודברי הרמב"ם בפירוש המשנה נכונים אף אם נימא שהכ"מ שגה צוה. דהנה כוננו בהשגתו על הרמב"ם שהרמב"ם כתב שם בפירוש המשנה במשנת אלו אסורין כו' וכתב שם בסוף דבריו וחמץ בפסח צלצד בין צמינו וצין שלא צמינו במשהו. ואמנם י"א מכלל דין איסורים שצתורה לפי שהוא צומן קלז ואין איסורו חוזר לעצמו צלצד כשאר כל איסורים שקדם הדיבור צו אכל הוא תלוי צומן וכשעבר צומן סר איסורו ולפיכך לא התנה צו התלמוד כשם שהתנה צי"י וטבל עכ"ל הרמב"ם. ודימה מעלתו שכוונת רצינו צמה שאמר ולפיכך לא התנה צו התלמוד כוונתו על ר"י ור"ל וכפירושו של הכ"מ בהלכות מ"א, אבל אין אנו אחראין לפרש כוונתו כן.

ואמנם מה היא כוונתו לזה אקדים הקדמה קטנה. דהא ודאי דהרמב"ם מפרש דרצא בפסחים דאמר דף למ"ד ע"א חמץ בפסח צין צמינו כו' במשהו כרז היינו כרז ולא מטעמיה דרז דאילו טעמיה דרז הוא משום דקצר כר"י ואילו רצא קוצר

מקדשין צהן אלא ודאי שכינונו על מה שצינו בסוף פ' שני דקידושין במשנה המקדש צערלה כו' אינה מקודשת וא"כ גם לשון המו' אין מקדשין היינו דלא תפסי צה קידושין. ע"כ. עי"ש עוד צוה.

*

תוס'. שם. עיין צשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפ) ושם (חו"מ סימן קג) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שלט) ושם (סימן שמט). וגליוני הש"ס.

דף כט ע"ב

גמ'. אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו **אסור וכו'.** צשו"ת רש"י (סימן קיג) כתוב: מעשה צא לפני ר' מחצית אחת שלאחר שהיתה מוזהפת שמו צו קמח כדי לתקן היין. ושאלתי לר', אם יש צה אסור חמץ בפסח או לא. וענה לי: צומן הפסח אסור ולאחר הפסח מותר.

ודישבתי לו: והלא חמץ שעבר עליו הפסח הוא. והציא ראייה לדבריו מיהא דאמר רב במסכת פסחים פ' כל שעה, אמר רב חמץ צומנו צין צמינו וצין שלא צמינו אסור, שלא צומנו (לאחר הפסח) צמינו אסור שלא צמינו מותר וכו' עד שלא צומנו שלא צמינו אטו מינו לא גזר. ושמואל מחיר טפי דאמר צומנו צמינו אסור שלא צמינו מותר, שלא צומנו צין צמינו צין שלא צמינו מותר (כר' שמעון) דאמר לעיל חמץ לפני צמנו ולאחר צמנו אינו עובר ולא כלום. ור' יוחנן אמר וכו' עד אמר רצא הלבחא חמץ צומנו צין צמינו צין שלא צמינו אסור צמשהו כרז, שלא צומנו צין צמינו וצין שלא צמינו מותר כר"ש. וקפריך מי אמר רצא הכי כו' עד הני מילי צעיניה, אבל ע"י תערוצת מותר. והך חמץ ע"י תערוצת הוא נתעבר ציין, ולהכי מותר אחר פסח.

וגם ין כן אנשים שצוברין את קדרותם וקערותם, ואין רוצין להשתמש צהן לאחר פסח, ועושין כרז דאמר קדרות בפסח ישצרו. ומציאין ראיות לדבריהן דאמר' הלכה כרז צאיסורי [בכורות מ"ט ע"ב; וראה תשו' חוות יאיר סי' צ"ד]. ואין ר' מודה בדבר, דקצר ר' הכא לא אמרינן הלכה כרז, משום דחזינן צהדיא דקמני [ל' ע"א] אמר רצא הלבחא כר' שמעון דאמר חמץ שלא צומנו צין צמינו וצין שלא צמינו מותר. והכי אמר לי מורי, דאמר' הלכה כרז צאיסורי, היינו בדוכתי' דלא חזינן הלכה כמאן. אבל הכא חזינן צהדיא דהלבחא דמתיר ע"י תערוצת. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צשו"ת מהרי"ק החדשים (סימן ג), ושו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא או"ח סימן כב). וע"ע צאריכות צשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן ל). וגליוני הש"ס להגר"י ענגיל.

*

גמ'. שם. צשו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא יו"ד סימן צב) מציא צמיתה השואל, וז"ל: ומה שהקשה על הכ"מ צפט"ו ממ"א ה"ט כתב הרמב"ם חמץ בפסח אע"פ שהוא

דעמו בחמץ וקשה הרי ר"ל כלל כלל כי כל איסורים ולא נקט חוץ מחמץ ולכן הוצרך הרמב"ם לומר מזה אין הוכחה דשאני חמץ שאינו בכלל שאר איסורים.

וידעתי שאכתי יש לדחות דלעולם ר"ל בחמץ כר"י ס"ל שהוא צני"ט והוא באמת מוכח מכלל דאמר כל איסורים כו' והא דלא קאמר בפסחים ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו היינו משום סוף דברי ר"י דאמר שם לאחר זמנו מותר כר"ש והיינו ע"כ מותר לגמרי ואפי' צני"ט שרי וכמו שפירש"י שם דאל"כ מה הפרש בין חוץ זמנו לאח"כ וא"כ אולי ר"ל לא ס"ל לאח"כ כר"ש אלא כר"י או דקצר דר"ש קניס אפי' ע"י תערובות. אלא דכיון דע"כ נריבין אנו לתרץ מה הוא דעמו דר"ל שזו יותר ראוי לאוקמי דר"ל אליבא דהלכתא דקוצר חמץ במשהו והא דלא נקט חוץ מחמץ הוא מטעם דיהיב הרמב"ם שאינו איסורו מנ"ד ע"מ. באופן שעכ"פ כבר אין על הכ"מ כל כך פליאה כמו שחשב מעלתו. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הגאון ר' שלמה קלוגער בספר האלף לך שלמה (חלק א"ח סימן רטו) כתב להסתפק. באם אחר הפסח נמצא בתבשיל שנחשב בפסח משהו חמץ אם נאסרו הכלים להשתמש בהם לשנה הבאה אם יימא דאגלאי מלתא למפרע דבפסח נתבשל בהם משהו ונאסרו כיון נמצא בפסח או יימא דבשר הידיעה אוליין והשתא נודע אה"פ ודינו כדין נמצא קודם פסח והוי בסמ"ך. [ועיין בפסד' מי נדה (דף ק"ד מדפח"ס) מ"ש בזה].

ובותב דלכאורה ה' נראה דכיון דחומרא דמשהו הוי רק מכח לא דדילי מיני' א"כ תימא אם בשעת גוף הידיעה הוי אז החמץ אסור מן החמיר לכן החמירו במשהו כדי שידע חומרו והי' דדילי מיני' אצל אם בזמן הידיעה כבר מותר החמץ ולא שייך לומר כעת דראוי להחמיר להיות דדילי מיני' לכן אינו אסור למפרע במשהו כיון דבשעת איסורו לא נודע לא שייך לומר דנחמיר כדי להיות דדילי מיני' אצל לטעם כרת י"ל דראוי לומר ב' אגלאי מלתא למפרע וכו'.

ולכאורה נראה ראי' לזה מן הגמ' כאן, דקאמר דבחמץ זמנו בין צמיתו בין שלא צמיתו במשהו שלא צמיתו צמיתו במשהו שלא צמיתו בנותן טעם, ומפרש הש"ס דשלא צמיתו צמיתו במשהו כר' יהודה ופרש"י דס"ל אה"פ אסור מן החמיר וקשה מנ"ל דרב ס"ל כר"י בזה דלמא ס"ל כר"ש דחמץ אחר זמנו מותר רק כוונתו כן דזמנו היינו דנודע צמיתו הוי בין צמיתו בין שלא צמיתו במשהו אצל שלא צמיתו היינו דנודע שלא צמיתו דהוי התערבות צמיתו או צמיתו הוי למפרע במשהו דזה דינא לרב כן דס"ל מין צמיתו במשהו לכן נאסרו הכלים למפרע אצל שלא צמיתו דהוי רק מכח חומרא דחמץ דנודע אחר זמנו למפרע לא החמירו במשהו ומנ"ל דס"ל כר"י בחמץ אה"פ אלא ודאי דאין חילוק רק היכי דהחמירו במשהו אמרינן אגלאי מלתא למפרע ונאסר במשהו ובע"כ מיירי דהתערבות נעשה אחר הפסח. ע"כ.

משום חומרא דחמץ אפילו לרבנן דפליגי על ר"י וכדברי התוספות שם דז"ה אמר רבא שאילו היה קוצר הרמב"ם כפירוש רש"י דטעמא דרבא משום דקוצר מין צמיתו כר"י היה הרמב"ם פוסק כר"י והרי הרמב"ם פסק דלא כר"י ובחמץ פסק כרבא מכלל שהרמב"ם מפרש כפירוש התוס' ועיין בדברי הה"מ וכ"מ בפ"א מחמץ הלכה ה' וזה ברור.

ומעתה קשה על רבא הך ברייתא ומייתי בשלהי ע"ז ע"ג ע"ב דתניא כוותיה דר"י ור"ל כל איסורין שבתורה בין צמיתו ובין שלא צמיתו צני"ט חוץ מטבול וי"י למה לא קאמר חוץ מחמץ בפסח דבשלמא לרב ושמואל לא קשיא הך ברייתא משום דאניהו טעמייהו דפסקי כר"י והך ברייתא רבנן והרי יש ברייתא דתניא כוותיה דרב ושמואל אלא שצרייתא היא בודאי אליבא דר"י היא שהרי בכל איסורין שבתורה קאמר שם במשהו צמיתו וא"כ לרבא דקצר חמץ בפסח אפילו לרבנן דפליגי על ר"י מודו שהוא במשהו בזה לא מסתייע מהך ברייתא דתנ"כ דרב ושמואל ותיוצתא איכא לדידיה מהך ברייתא צתנ"כ דר"י ור"ל ואיהו ליכא לתרוצי נפשיה הא מני רבנן היא דהרי הוא אומר דבחמץ גם לרבנן אסור. וא"כ לדידיה קשיא מדוע לא קאמר בצרייתא זו ג"כ חוץ מחמץ כמ"ש חוץ מי"י וטבול ולכן התחכם הרמב"ם לתרץ לפי שחמץ בפסח בלא"ה אינו נכלל בכל איסורים לפי שאיסורו חלו בזמן ולפיכך לא התנה בו התלמוד כו'. וכוונתו על הך ברייתא לתרץ דברי רבא אצל לא על ר"י ור"ל כיון הרמב"ם.

ועכשיו אבוא להליץ גם בעד הכ"מ. והנה ידע מעלתו שגם הוא שגה והיה קצור שהגירסא בפסחים כ"ט ע"ב ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו חמץ צמיתו כו'. ובמחילה מכבוד מעלתו שקר העיד בשם ר"ל כי לא נזכר שם כלל רק ר' יוחנן ולכאורה אמר ר' יוחנן לטעמיה דר"י ור"ל אמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה כו', נמצא דהך מיתרא דכל איסורים שבתורה אמרי תרווייהו אצל הך מיתרא דחמץ צני"ט לא אמר ר"ל כלל רק ר"י לחודיה וא"כ קשה על ר"ל למה אמר חוץ מטבול וי"י ולא אמר ג"כ חוץ מחמץ בפסח וזה בא הרמב"ם לתרץ ואמר דלכן לא אמר ר"ל חוץ מחמץ לפי שאינו בכללות. אלו זהו כוונת הכ"מ ואף שהלשון צני"ט הוא בזה הלשון בא לתרץ למה לא אמרו ר"י ור"ל חוץ מחמץ בפסח איכא למימר דעיקר כוונתו על ר"ל ואגב שיטפיה נקט ר"י ור"ל. באופן ששוב אין כאן כל כך תמיהה על הכ"מ כמו שחשב מעלתו בדעתו.

והנה אכתי יל"ד וגם על ר"ל למה הוצרך הרמב"ם לתרץ והרי איכא למימר דר"ל באמת ס"ל בחמץ בפסח צני"ט דס"ל לר' יוחנן. י"ל שאם לא היה לנו שום תירוצא אחר על ר"ל רק דקוצר גם בזה כר"י דחמץ בפסח צני"ט אם כן מפורש זה בדברי ר"ל שהרי כלל כלל איסורים צני"ט חוץ מי"י וטבול ומדשיירי לחמץ מכלל דקוצר שגם חמץ צני"ט א"כ היא גופא קשיא בפסחים כ"ט ע"ב דקאמר בגמ' ר' יוחנן אמר חמץ צמיתו בין צמיתו כו' צני"ט ה"ל למימר ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו חמץ צמיתו צני"ט ולקיים ר"י ור"ל לטעמייהו ומדאחז ר"י ברישא ושקיה לר"ל משמע שר"ל לא ס"ל בחמץ כן או שלא ידענו

מהרש"ם (חלק ב סימן קר) ושו"ת עוגג יו"ט (סימן ל) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן א) וגליוני הש"ס להגר"י ענגיל.

*

תוס' שם. עיין בל"ח כאן, שכתב דמשמע מתוס' כאן, דגם לענין כל יראה חזי שיעור אסור מן התורה. וראייתו דהנה בגמרא קאמר דפליגי בפלוגתא דר"י הגלילי ורבנן דמאן דסובר מעל פסק כר"י הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה וא"כ חשיב ממון דהואיל וחזי למפרקיה ולהסיקו תחת תבשילו. ומקשי' התוס' אחי' לר"י אמאי מעל הא לא חזי למפרקיה דמיד כשמפרקיה הוא עובר בצ"י דכשפודה אותו הוא שלו, ומודה ר"י דשקל' אי אחי' רואה ומוח מוכיח ר"י דבמשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר עליו, עיי"ש. וא"כ מוכח דאף לענין צ"י אמרינן ח"ש אסור מן התורה דאל"כ לא מקשי' התוס' מיד, דהא שיעור מעילה הוא בשוה פרוטה ושיעור צ"י הוא בכזית. וא"כ מצינו שפיר דחזי למפרק' כגון בשוה פרוטה שהוא פחות מכזית א"כ שפיר מצי למפרק ואינו עובר על צ"י הואיל והוא בכזית אפי"ה מעל בהקדש הואיל והוא שוה פרוטה א"כ לא מקשי' התוס' מיד, אלא ע"כ צ"ל דח"ש אף לענין צ"י אסור מן התורה. ומסיק, דדבר זה שנוי במחלוקת, דלדברי הרמב"ם אפשר שאין אסור כל יראה בפחות מכשיעור, אבל להמסופות כאן גם לענין כל יראה חזי שיעור אסור מן התורה.

אמנם עיין בדגול מרצבה (סימן תמב) שכתב על דברי המגן אברהם שם (סק"י) שכתב, שדעת הרבה פוסקים שאם הנזק שצדקדי העריצה אינו עשוי לחזק אפילו בפחות מכזית חייב לבער. וכתב הפרי חדש (שם סעיף ז, ובסימן חסו סעיף א), שזה בכלל חזי שיעור שאסור מן התורה.

וכתב הדגול מרצבה, והיותר נראה לי שצדק שצינו אסור אכילה אין אסור מן התורה בפחות מכשיעור, אלא רק אסור מדרבנן. וראיה לזה מדברי המוספות שבעות (טז ע"ב) דד"ה מנה הני מילי, וסיים, שאפשר לומר כן גם בדעת המוספות כאן, עיי"ש. וכן כתב עוד צפפרו לל"ח (ברכות מא ע"א) ביתר ביאור. עיי"ש. וע"ע בקצרה בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן יא) בהג"ה מנן המחבר.

ותמידה על דברי הגאון מהר"ש לאנדא בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן צא) שכתב לדחות דברי הפני יהושע במס' ביצה שכתב כדברי הדגול מרצבה דלענין צ"י לא שייך לומר ח"ש אסור מן התורה, דדוקא לענין אכילה איכא הנאה גרונה אף בפחות מכשיעור אבל בלאו דצ"י אי ליכא שיעור שלם לא חשיב כלל והוה כפרורין דנטיל, עיי"ש, וכתב לדחות דבריו מדברי אביו הגל"ח כאן, ואני עומד וממתה, איך לא הזכיר מדברי אביו בדגול מרצבה שם, (שהזכירו הוא בעצמו במהדורת יו"ד סימן יא, כנ"ל), שכתב דאפשר לומר גם בדעת התוס' דכאן, דס"ל דלא שייך ח"ש באיסור הנאה].

ובשו"ת חכם כצי (סימן פו) כתב, שנראה שדוקא באיסורי אכילה אמרינן חזי שיעור אסור מן התורה, משום דגלי לן קרא כל חלב לא תאכלו, אבל בכל שאר איסורי תורה כגון חולט שער אחד בשבת, ומוציא פחות מכשיעור מרשות היחיד

ובהערה שם, כותב: ועיי' צפרש"י דף כ"ט ע"ב צד"ה שלא ציינו מוכח דתחמי ענין כרת ולא צדילי מיני' תרומיהו איתנהו ולכן הוי נראה להקל בכה"ג מיהו מן הש"ס מוכח להיפוך כמ"ש צפניס. ע"כ].

*

גמ'. כל איסורין שבתורה במינו במשהו וכו'. עיין שו"ת הרי"ד (סימן עב) ושו"ת מהרל"ח (סימן פח) ושו"ת מהרי"ק (סימן קנב) ושו"ת שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמג).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חתם סופר (חלק ז סימן סג) ח"ל: ומדי דברי צהאי ענין אודיעהו מה ששאלני חכם אחד על הרשב"א והר"ן ז"ל שמתמהו על הרי"ף דליהו פסק צפרק בתרא דע"ז כרז ושמואל דמין צמינו במשהו משום דאצי ורבה בחמירא דחייטו וחמירא דשערי דרזב ושמואל שייכא, והקשו עליו הא רבא קאמר בהדיא בחולין דף ל"ו [ע"ב] אמרי רבנן בס' מין צמינו דליכא למיקס אטעמא וכו', אלמא דסבר כל איסורין צניט, ושאלני חכם הג"ל, הא הרי"ף כתב בהדיא שם בחולין אהאי דרבא דקאמר מין צמינו דליכא למיקס כגון שמו של גיד יע"ש, ולפי זה לק"מ מהאי דרבא דהתם, דשאני שמו של גיד דמדרבנן הוא וכמו דאמרינן גבי יצר והרשב"א ז"ל כתב בהדיא בחי' גבי שאני יצר כפי' התוס' הואיל ומדרבנן הוא. ע"כ.

*

רש"י ד"ה שלא במינו. עיין בתרומת הדשן (חלק ב סימן קפח).

*

תוס' ד"ה הדר ביה. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן יא) במכתב הגאון ר' ליזר קוין. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן ק אות ה) ושם חלק ד סימן קיד.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קכד) שהציא דברי התוס' וזיין שכן הוא בהמאור ובהרשב"א בתדשויו ובהר"ן חמש שיטות בחולין שם.

ותמזה על דברי התוס', דשם בהסוגיא (חולין ד' ע"א) אמרו רבנן לרבא חזי דמסייע לך וקא שקלא וטריא אליבא דרבא, ורבא ס"ל כאן מפורש דר"י לא יליף שאור דאכילה כו' דאמרינן התם ואזרו לטעמיהו דאחמר האוכל שאור של נכרי שעבר עליו הפסח לדברי ר"י רבא אמר לוקה כו' לא יליף ר"י שאור דאכילה כו', וא"כ איך אפשר לומר דרבא קאי כס"ד דרבא אחא צ"י. וז"ע.

*

תוס' ד"ה רב אשי. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן סא), ושם (סימן צא) ד"ה ואני אומר, דדברי נן המחבר. ושו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קי) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן פח) ושם (סימן קל) ושו"ת

ואז נ"י (ו"ל) הוסיף להקשות על דברי כה"ר, דלא קשה מה שהקשה על השאגת אריה, משום דהוא לשיטתו א"ל שכתב בסיומן עז דהא דמהני בטול בלבד, היינו דוקא לדין דחמץ בפסח אסור בהנאה, אבל לרבי יוסי הגלילי לא מהני בטול, דבאמת ידידה הוא גם בתוך הפסח וצעינן הפקר גמור ככל דבר שהוא שלו והמוס' כאן בפסחים אליבא דריה"ג א"ל, ואין מקום לסברתו, דכוונתם כמו שכתב הר"ן, דסברת הר"ן אינה אליבא דריה"ג. ע"כ.

דף 5 ע"א

גמ'. אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו וכו'. בשו"ת מהרי"ק (סוף סימן קט) כותב: ואשר הקשית על הסמ"ג דמייתי ראייה להלכה כר' שמעון גם בלפני זמנו, מההיא דרבא דאומר בפ' כל שעה ושלל בזמנו בין צמינו בין שלא צמינו מותר.

נראה לע"ד דשפיר מייית, דודאי מדקאמר שלא צמינו לשון הכולל בין לפני זמנו בין לאחר זמנו ש"מ דרצה לגלות לנו דמה שהלכה כר' שמעון הכא ואע"ג דמסתמא הלכה כרבי יהודה לגביה היינו משום דלא מסתברא טעמיה דרבי יהודה כלל ודאי אין סברא לעמוד הלאו דלא תאכל עליו חמץ ודכל מחמתא בשלא צמינו דסבר' דכולהו מיירי בחד גוונא דהיינו תוך זמנו דומיא דההיא דולא יאכל חמץ דע"כ צמו' זמנו וגם קרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מזו' מוכיח דתקיש אכילת חמץ לאכיל' מזה וצבע' שישנו כו' כדקש' ר' שמעון על ר' יהודה צבריית' בפרק כל שעה [דף כא] והיינו דקאמר שלא צמינו מותר פי' דאין סברא לאסור' שלא צמינו כדפי' וממיל' שמעינן דגם לאו דלא תאכל עליו חמץ לא קאי אלא אחוך זמנו וכדפירשתי ונהי דאין מותר דהא אסור מדאורייתא מאך חלק ומשכיתו מכל מקום לאו אין צו ולא אימקש אכילת חמץ לאכילת מזה אלא לענין הלאו כדקאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מזות כלומר אימתי הוא שלא תאכל חמץ בשעה שהוא אוכל מזה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רש"י (סימן קט) לענין הגרסא בחמץ בפסח, אם כחוצ במשהו או לא. וז"ל: והגרסא האמתית שהעמקתי מרבותינו ורבותינו מרבותינו דור אחר דור עד חכמי התלמוד במימרא דרבא כך הוא, אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין צמינו ובין שלא צמינו אסור בשמיהו כרב, שלא צמינו בין צמינו בין שלא צמינו מותר כר' שמעון. וגם בנוסחאות בדוקות לגאונים הקדמונים קדושי עליון כך כתוב כמו שכתבנו, ע"כ. וע"ע שם (סימן קיג).

*

גמ'. שם. עיין גל"ח ד"ה והמג"א, שכתב להשיג על המג"א, וכותב דר' יוחנן ס"ל דר"ש לא קניס כלל, ואפי' חמץ בעין מותר לאחר זמנו.

ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן פט אות ז) תמה השואל ע"ז, דהא ר"י גופיה ס"ל צירושלמי

לרשות הרבים, אין צו איסור תורה כלל, דטעמא דאמרינן (ביומא עד ע"א) משום דחזי לאנטרופי לא מהני לחודיה לאסור חזי שיעור מן התורה. והכי נמי איסור כל יראה אינו אלא בכשיעור. אי נמי אף אם נאמר שכלל האיסורים חזי שיעור אסור מן התורה, זהו דוקא כשעושה מעשה שמחשיבו לאותו חזי שיעור, אבל בחמץ פחות מכאן שמינו צמינו ואינו מצער, ואינו עושה מעשה להחשיבו, לא אמרינן צוה חזי לאנטרופי לאסור מן התורה. עי"ש. וע"ע בשו"ת בנין ליון (סימן יח), ובשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פא אות יד) ושו"ת הר נצי (אר"ח ב סימן צו).

גם השאגת אריה (סימן פא) כתב שאין איסור כל יראה נוהג בפחות מכשיעור, וכדמוכח בצי"ה (ו ע"ב) אהא דתנן בית שמאי אומרים שאור בכית וחמץ בככותבת, ובית הלל אומרים זה חזי בכית, ואמרינן עלה, דלענין אכילה כולי עלמא לא פליגי, דזה חזי בכית, כי פליגי לענין ציעור, וקשה לסברת ר"י בחוספות כאן דאיסור כל יראה הו' לאו היתק' לעשה, אם כן מאי נפקא מינה דבאי' פלוגתא, כיון שלעולם אפילו כשיש צערותו שיעור גדול של חמץ אינו לוקה עליו, ולענין איסור הרי חזי שיעור אסור מן התורה. אלא ודאי שבהפחות מכשיעור אפילו איסור בלבד אין צו. והטעם לזה משום שבאיסור אכילה שייך לומר דחזי לאנטרופי, שאם אכל חזי כזית ושזב אכל חזי כזית בכדי אכילת פרס מאטרף וחייב עליו, נמא' שמה שאכל מתחילה באיסור אכל למפרע, שהרי הוא מאטרף ומשלים לשיעור אכילה. אבל לענין כל יראה אפילו אם ישלים אחר כך לכית חמץ, אין איסור למפרע, אלא עובר עליו מכאן ולהבא לאחר שהשלים לכשיעור. וכיון שאי אפשר לעולם שיצא לידי איסור על שהייה זו של חזי שיעור למפרע, לא שייך לומר חזי לאנטרופי ומותר. עי"ש.

גם בשו"ת צרית יעקב (חלק אר"ח סימן ב) הוכיח מהמסופות (שברעות טז ע"ב) שחזי שיעור מותר בשאר איסורים, ושכן דעת הרמב"ם בהלכות שבת. עי"ש. וכן דעת הרדב"ז בתשובה חלק ה' (סימן ב' אלפים ור"ב). ע"ש. וכן כתב בספר יד שאל וי"ד (סימן רמב), שהעיקר כדברי החכם נצי צוה.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן ט) לענין טלטול פחות מארבע אמות בשבת דאסור מן התורה משום דהוי חזי שיעור. וכבר הארכנו צוה בחידושי שבת.

*

תוס' שם. בשו"ת הר נצי (אר"ח ב סימן מו) הביא מ"ש השואל לתוך שיטת החוס' פסחים, דמ"ה משהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר, הוא מטעם שכתב הר"ן ריש פסחים דלהכי מהני ציטול בלב משום דבלא"ה חמץ אינו שלו, ולכן בגלוי דעת כל שהוא דלא ניחא ליה סג, ומה"ט מהני כשדעתו לבערו תו אינו עובר עליו, עי"ש.

וע"ז כותב: לדעתי יש לדון צוה, דהא צהדיא מבוחר בחוס' דמה"ט אינו עובר, משום דלא יראה ניתק לעשה, ולסברת כה"ר אינו נוגע כלל ללאו הניתק לעשה, דבלאו העשה נמי לא לקי כיון דגלי דעתא דלא ניחא ליה. ועוד, הא טעמא דגלוי דעתא סגי בחמץ, אינו אלא קודם זמן איסורו אבל אח"כ לא מהני אפילו בטול גמור, א"כ ליתא לסברתו. ואחי הרב רבי

(פ"ב הל' ב') הפקיר חמנו צי"ג אסור לאחר הפסח דחייש להערמה.

וע"ז השיב הגו"צ: אומר אני דלא קשיא דאף דלדידי סובר ר"י דר"ש מחיר לגמרי חמץ לאחר זמנו ולא קנים היינו בלא זיטל ולא הפקיר כלל ועבר במזיד על צ"י לא קנים דבזה לא ילפי אחרים להרשיע כמותו אבל בהפקר חייש להערמה וספיר קנים דומיא דמנשל צי"ט במזיד מותר ובהערים אסור כמבואר בצי"ה דף י"ז ע"ב אמר ר"א הערים קאמרת שאני הערמה דאחמירו זה רבנן טפי ממזיד ואף דבתחלה ר"ה צירושלמי לפרש טעמיה דר"י משום זמיה ע"ש. אולי גם זה שייך לקנסו טפי ממזיד גמור. ועיין בסומן חקב"ז במג"א ס"ק כ"ו דאפילו שוגג גמור יש פוסקים לקנסו טפי ממזיד. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת נודע ביהודה שם (סימן פג).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן נו).

*

גמ'. ומי אמר רבא הכי וכו'. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא אור"ח סימן פג) תמה השואל [ה"ה הגאון ר' דוד דייטש] למה לא הקשו כן על ר' יוחנן דאמר לאחר זמנו בין במינו ובין שלא במינו מותר כר"ש, והרי רבי יוחנן עצמו אמר צירושלמי הפקיר חמנו צי"ג אסור אחר הפסח כו'.

והשיב: הנה לענ"ד לק"מ, וגם לתוך מה שהקשה המג"א בסומן תמ"ז ס"ק מ"ד להני פוסקים לאחר הפסח ג"כ צעי ששים א"כ מאי פריך והאמר רבא ר"ש קנסא קנים ומי ס"ד שע"י קנס יהיה חמור מכל איסורי תורה וע"ש.¹⁷ ואני אומר הרי לכאורה קושיית הגמרא תמוה דהיאך היה שום הוה אמינא להמקשה שאין חילוק בין צעייה ובין ע"י תערוכות והרי רבא אמר שלא בזמנו בין במינו ובין שלא במינו מותר מכלל דע"י תערוכות מיירי ואי ס"ד שגם צעייה מותר היה לו לומר שלא בזמנו מותר כר"ש.

ולכן נראה דודאי ידע דרבא מחיר רק ע"י תערוכות רק עיקר קושייתו דרבא מוקי משנתנו דשל ישראל אסור בהנאה כר"ש ור"ש קנסא קנים והיה קשה לו קושיית המג"א וכי משום קנס יהיה חמור מאיסורי תורה שאסורים רק בנכילה ולא בהנאה ומזה היה סבור שר"ש לא רצה לחלק בין חמץ זמנו לאחר זמנו והחמיר מחמת קנס שיאסור באיסורו הקדוש שהיה בחוץ הפסח לכן הקשה דא"כ ראוי להיות באיסורו הקדוש במשהו ומשני דאפ"ה יש חילוק בין צעייה דבזה החמיר בו כמו חוץ הפסח

¹⁷ בהגהות ר"ד דייטש [השואל], כתוב: ג"ב וביותר קשה דלמה לא הקשה במרייתא הובאה בירושלמי מס' ע"א פ"ה הלכה י"א מאימתי חמץ כותים מותרת ר"ש אומר וכו' בכפרים אחר ג' תגרים הרי דר"ש גופי' אסור אחר פסח. וגם מדוע לא הקשה הש"ס ממתניתין לא בדרק בתוך המועד יבדוק אחר המועד וכתבו תוס' דהוא ר' מאיר ור' מאיר ס"ל בירושלמי דלפני זמנו מותר וכ"ש לאחר זמנו וכמ"ל הפ"י אמנם לפמ"ש לקמן סי' פ"ט אות ז' נחא דמסתמא ביטלו והפקירו גרע טפי גם לפמ"ש מ"ד לעיל סי' ס"א בביאור דברי הרמב"ן דלר' שמעון יש לאסור חמץ לאחר זמנו מק"ו דערלה נחא.

לאסור אפילו בהנאה וע"י תערוכות לא החמיר, וכי"ו לרבא אבל לר"י אף דאמר צירושלמי דאסור אחר הפסח היינו צעייה ובנכילה ולא בהנאה ולכן לא הקשה על ר' יוחנן. ע"כ. וע"ע בלל"ח כאן ד"ה והמג"א.

ובשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכד) כתב להגאון ר' דוד דייטש בזה, וז"ל: ע"ד דדק לן בש"ס דפסחים דפריך ארבא דאמר חמץ אחר זמנו בין במינו בין שלא במינו מותר והאמר רבא קנסא קנים ר' שמעון, והקשה מעלתו, מאי ס"ד דר"ש לא קנים הא איתא להדיא בתוספתא רפ"ב דפסחים דר' שמעון אסור לקנות חמץ של כותים אחר הפסח מפני שנחשדו על כל יראה, ומייתי לי צירושלמי פ"ה דע"ז [הי"א] וא"כ ע"כ ר' שמעון קנסא קנים:

הנה כבר הקשה פר"מ כיוצא בזה לרבא הגאון ז"ל כמבואר ונדפס בשמו בס' נודע ביהודה כרך שני סימן פ"ג, ושם הקשה פר"מ דאמאי לא הקשה כן אר' יוחנן דאמר ג"כ [שם כ"ט ע"ב] חמץ אחר הפסח מותר והוא בעצמו אמר צירושלמי [פסחים פ"ב ה"ב] הפקיר חמנו צי"ג אסור אחר הפסח. והנה חירונו של הגאון ז"ל שם לא נלע"ד, במ"ש דעיקור קושיית המקשן היא מדאמר רבא חמץ אסור בהנאה מטעם קנס על זה קשה קושיית מג"א [סי' תמ"ז ס"ק מ"ז] וכי משום קנס יהי' חמור משארי איסורי תורה, אלו דבריו שם, ולא הצנתי זה, דהא הקנס הוא שלא יהיו מעשיו הרעים וע"כ לאסור בהנאה דאל"כ הרי הועילו מעשיו, אבל לאסור תערוכותו ביותר מס' אין בו טעם:

והנ"ל ע"ד ציטוט ב' הקושיות, דודאי לא עלה על דעת אדם מעולם שיהיה המשנה חמץ בפסח במזיד קיל מכל עוברי עבירה במזיד, המנשל בשבת והמעשר בשבת ומטביל כלים בשבת בכולם קנסוהו לכל הפחות שלא יועילוהו מעשיו הרעים, וא"כ אע"ג דמנשל בשבת די לאסור עליו לעולם, ואפילו אם יהיה מותר להאכילו לאחרים, מ"מ כבר הפסיד מעשיו הרעים, אבל המשנה חמץ א"א מבלי שיאסר לו בהנאה אפילו למוכרו או ליתנו לאחרים הבאים מחמתו, דאל"ה הרי הועילו מעשיו הרעים, אך כל זה לו שלא ימכרו ולא יתנו ולא יקבל אדם ממנו, אבל חמנו אינו נאסר, שאם הפקירו והשליכו לחוץ מותר לכולי עלמא כי מ"ט לקנות בזה, וגם אפשר כל זה במזיד אבל בשוגג תלי' בפלוגתא ר"מ ור' יהודה ולישני דש"ס דפ' הניזקין סוגיא דמטמא והמדמעה והמנסך [ג"ג ע"ב]:

מעתה אצרייתא דתוספתא לק"מ דמיירי לקנות מכותים שהשהה במזיד, וגם ר' יוחנן אפשר מיירי בכה"ג, וכן משמע קצת הלשון דקאי אגבירא ולא אחמץ דהא אמר המבטל חמנו אסור אחר פסח, משמע דקאי אגבירא שביטל ולא ציער שהוא נאסר ואין חמנו נאסר, ואי הוה אמר שנחשבל צי"ג ועבר עליו הפסח אסור, אז הוה במשמע שהחמץ נאסר, ומשו"ה לא הקשה הש"ס אדר' יוחנן כלום דשייך שפיר לומר דלאח"כ מותר למי שלא השהה אותו ולא בא מחמת המשנה וא"נ בהשהה בשוגג.

השמרים, ולא גוף הבית שמבשלין בו השמרים, [ומסתמא מוכר גם היורות והכלים] אמנם המכירה הי' אחר שש. וכשמוע צדי המולה אמר כי אין כאן בית מיוחד, כי ראה בספר אחד כי הבת ברשות צדי קודם נישואין, לכן שידך אותה לאיש אחר.

והשיב: הנה זה פשוט שאם היא בת י"ב שנה וששה חדשים אז היא בוגרת ויאלה מרשות אב אם הביאה סימנים מבת י"ב ואם ספק אם הביאה סי' הר"ז ספק מקודשת. אמנם מעכ"מ רנה לדקדק בענין קידושין ולהפקיע אותם יען כי קדשה באיסור הנאה בחמץ שעבר עליו הפסח. והנה הדין מצוה בא"ע סי' כ"ח סעיף כ"א דאם קדשה באיסור דרבנן דאין לה עיקר בתורה ה"ז מקודשת. ולכאורה נראה דחמץ לאחר זמנו דאינו אסור אלא מטעם קנס, כדאמרין כאן, וע' מג"א אור"ח סי' תמ"ז דלדעת הרבה פוסקים לא גזרו על תערובות חמץ אחר זמנו וא"כ סי' אע"ג דכלל איסור דרבנן נר"ך סי' כמו בשמנו של גיד וצמר עוף בחלב וע"כ דאיסורו קיל משאר איסור דרבנן ואפי' בחמץ גופו בשעה חמישית מ"מ נר"ך סי' וזוה א"כ סי' ע"כ דאיסורו קיל טפי. א"כ י"ל דמה"ט גם בקידושין מחמירין שיהא דיני כמו איסור דרבנן שאין לו עיקר מה"ט.

בידיו יש לדחות דה"ט דבעיל מפחות מ"ס דלא קנסין היתרא אטו איסורא כמ"כ התוס' דצ"ק ק' ותו י"ל דגם המתירין דוקא בשיהא בשוגג לא במזיד וכאן לא הי' שוגג בשהייתו א"כ י"ל דדינו כמו שאר איסור דרבנן.

אמנם גם בחמץ דרבנן היכי דליכא תרתי דרבנן מחמירין לענין קידושין והרי דעת כמה פוסקים עיין בפ"ח ושאלת ארי' דאם אחר שש קודם הלילה העמיד את החמץ ברשות הנכרי לא עבר על כל יראה ולא קנסוהו וכאן הרי מוכר גם את הבית ונהי דהחמץ אינו שלו מ"מ הבית והכלים הי' יכול למוכרם וגמלא החמץ מלילה ראשונה ואילן לא עמד ברשותו ולא עבר על כל יראה דאורייתא, יענין בש"א סי' פ"ד.

עוד אני אומר שיש להסתפק אולי הליטרא שמרים הי' מהנעשה חוץ הפסח מן הדגן אשר מוכר להנכרי ונעשה חמץ בחוץ הפסח כי בלי ספק מוכר לו התבואות ג"כ והתבואות אשר לא היו מחומצות אז רק בחוץ הפסח נעשה מהם י"ש ושמרים והם היו צעבר פסח מכורים, ואע"פ שמכר להם כולם ביחד לא אמרין כדי להחיר א"א שמתוך שהמכירה בטל לגבי המחומצות יחבטל ג"כ לגבי שאינם מחומצות כיון דהאי גבירא לאזלי נפשי' מאיסור חמץ נמכין כמ"כ התוס' דצבורות כעין זה. לכן לפענ"ד לא מנאחי מקום להפקיע הקידושין ועכ"ז הו"ל ואלו מקום המעשה רחוק ממני ולא אוכל לידע גוף המעשה ממש לכן אם תמלא מחירין לא אחלוך עליהם. ע"כ.

*

גמ'. הני בי"י בעיניה אב"ע ע"י ידי תערובת לא. בשו"ת האלקן לך שלמה (חלק א"ח סימן רלד) נשאל ע"ד המאלן [=משרת וזרעונים, MALT=]⁷⁷ ששכח למכרו, והי' צבית

אב"ע צמחני' דאמר חמזו של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, הרי קאי לחמץ שאסור בהנאה ולא אגבירא שנאמר בחמזו אלא החמץ נאסר ואסור לכל העולם אפילו להזוכה מההפקר, וגם מדקתני שעבר עליו הפסח משמע אפילו בשוגג כיון שעבר עליו הפסח מ"מ אסור, ורצא מוקי לזה כר' שמעון משום קנס, ש"מ שמשום קנס נאסר החמץ וקנסו החמץ, ואל תתמה, שכן מצינו בכלים שהזניח המלך אחז דבעי למימר שקנסו הכלים עיין מס' ע"ז [נ"ב ע"ב], וא"כ הסבירא נותנת שיהיה ככל איסורי דרבנן שאוסרים תערובתן, ומשו"ה קשה ארצא דאמר אחר זמנו מותר, זה מה שנלע"ד. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרי"ך (ח"א סימן יג), ושו"ת שו"א ומשיב (מהדורה ג ח"א סימן תי) ושדי חמד אסיפת דינים (מ' חו"מ סימן ת ס"ק יד).

*

גמ'. שם. עיין מגן אברהם (סימן תמו) שהקשה על הטור שכו' חמץ שנחערב בפסח או קודם ועבר עליו הפסח בטל בס', הרי דלשיטתו סי' בעינן אף לאחר הפסח, וא"כ מאי פריך הש"ס לרצא דאמר הלכתא חמץ שלא בזמנו מותר כר"ש והא ר"ש קנסא קנים, וכי ס"ד משום קנס יהי' חמור משאר איסורי, דהא רצא כ"ל כל איסורין בס', וה"נ סי' בעינן, עיי"ש. ועיין בתשובות חדשות לרע"א (חו"מ סימן יד) מ"ש ליישב קו'.

*

גמ'. שם. בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמג) ד"ה והנה בחידוש, מציא מ"ש הריטב"א בחידושיו לע"ז (דף עג) דמה דרב ושמואל סבירא ליה במצ"מ במשהו, אינו כמו לר"י דסבירא ליה מצ"מ במשהו מן התורה רק דמדרבנן סבירא ליה לרב ושמואל דהתמירו במצ"מ במשהו, עיי"ש.

ותבואה ע"ז מה דפריך הש"ס כאן, ומי אמר רצא הכי והא ר' שמעון קנסא קנים הו"ל ועבר עליו על צ"י. ומה קושיא הא באיסור דרבנן לא קנים ר"ש כמבואר באור"ח (סימן תמו) לענין חמץ נוקשה דכל שלא עבר על כל יראה מה"ט לא קנים ר' שמעון, ועיין מגן אברהם, ואם כן כאן דהוא מצ"מ דלא אסור רק מדרבנן במשהו ולמה יאסר ר"ש.

ובותב: ומיהו יש לומר דהריטב"א מפרש דרב מחיר צרוב בעלמא וכו', שהוא דעת כל הפוסקים דלא כשיטת הטור סימן תמ"ז ועמ"א שם סעיף קטן מ"ז ואם כן קשה עכ"פ במצבא"מ דלא בטל צרוב ויש איסור תורה ולמה לא יאסר ועל זה משיני דכל שאינו צעני' אף שאין כאן ששים לא קנים ר"ש כמ"ש המג"א שם. ומה ראייה דלא כשיטת הטור. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. בשו"ת ישועות מלכו (חלק אה"ע סימן מא) נשאל באחד שקידש בחולה אחת חיתך אחר הפסח בליטרא שמרים, והשמרים הזה נעשה צביתו ובפסח צבנה שעברה לא מוכר החמץ ולא רצו הרבה מצדי ישראל לקנות ממנו דבין חמץ שעבר עליו הפסח, לכן צבנה הזאת בפסח העבר מוכר את

⁷⁷ עיין שו"ע הרב סימן תמב ס"ט.

דהתרא בלע, ועוד קדירה חולצת ליעצד זהו זה צר ושל צר ליעצד זה חלצ כיון שאינה בת יומא לכתחילה. ע"כ.

וע"ז השיב ר"ת: ואשר שאלת הא דאמרין בפסחים פ' כל שעה אמאי לישניהו אחר הפסח וליעצד זהו שלא במינו וקשיא לך אלמא ס"ל למקשה דכלי נותן טעם לפגם מותר לבשל זו לכתחילה וא"כ מותר לבשל בכלי גויס שאין בני יומא, טעית דהך פירכא משום משהו, ועוד מה צרך דאפילו בנותן טעם ואם כן סובר, אלמלא שינוייא דסיפא סובר כך, וגם בשילהי ע"ז ע"ו ע"א, פריך אי הכי לכתחילה ומשני גזירה משום בת יומא. וכן דרך התלמוד להקשות תמיהות גדולות שהבא לא נזכר בו אמורא, ואפי' נזכר בו אמורא בכמה מקומות ישאל התלמוד דבר אחר ויתר, וכ"ש הכא בדמשהו לפגם.

ובזה שלא חירך הכא כדמתרץ בע"ז משום דגבי חמץ במשהו צעי ועוד ליכא בת יומא אלא יום ראשון של פסח עד חלות² והילכך מתרץ משום מינן.

וב"ב הולכה לא דקדקת כפי שאלתך שהמקשה משום משהו פריך דאי נותן טעם כ"ע מודי דישצרו מדללא פריך ולישניהו עד לאחר הפסח וליעצד זהו בין במינן בין שלא במינן. אלא בליעת קדירה בחמץ חשיב ליה במשהו דחמץ צעיניה לא מבשלי ליה צרוב קדירות ואי נמי סמיך אטעמא דקפילא. ולא דמי ללחל דצדידיה משערין [חולין דף ז"ו ע"ב]³, ולפירכא דקא פריך בשילהי ע"ז אי הכי לכתחילה נמי ששכחת להציא ממנו ראייה לפי פירושך בנותן טעם, אלא הבאת ראייה מקדירות חולצות ומכלי הגויס ולתמוה על השואל לא דמי להאיא כדפרשית², דהתם מוכח דקדירה בנותן טעם דהכי סתמא דתלמודא למאן דאית ליה מין במינו לא בטיל ולמאן דאית ליה בטיל דאכולהו פריך וצין במינו בין שלא במינו. והוה ליה למיפריך מרגניתא דכחל דחולין³ וקדירה דע"ז ודרב מספקא ליה אי נותן טעם לפגם אסור או מותר, למאי דמפרשית שמעתא דפסחים בנותן טעם, ופרכת חספא מכלי גויס וממעשים בכל יום לפי השואל ולפירושך נותן טעם שאינו. ומעשים דידן לפי המשני.

ופירושא דשמעתא הכי איתא אמר רב קדירות בפסח ישצרו ואמאי לישניהו אחר הפסח ונעצד זהו שלא במינו, פי' לא מבשלי אי אמרת קסבר רב טעם לפגם דהיינו קדירה שאינה בת יומא מותר דמצי למיפריך ונשהיהו חד יומא וניעצד זהו בין במינן בין שלא במינן דהוה ליה לשנויי גזרה משום בת יומא כדמשני בשילהי ע"ז, אלא אפילו אם תמצי לומר קבר רב טעם לפגם אסור דהיינו קדירה שאינה בת יומא, נשהיהו לאחר הפסח ונעצד זהו שלא במינן, דהא חמץ בקדירות קים להו דמשהו הוה ולא יהיז טעמא ולישתרי לכתחילה,

ישראל וצבית הנכרי, ובעל החמץ מנדד בעצמו היות כי המאלץ אינו ראוי כלל ומתקלקל.

והשיב: הנה היתר זה מצויר באחרונים, ולדעתי נראה לזרף עוד, כיון דהמאלץ אינו ראוי צעינא רק לעשות ממנו י"ש. ומלשון הש"ס דקאמר כי קנים ר"ש כשהוא צעיני' אבל ע"י תערובות לא קנים, מלשון "כשהוא צעיניה" משמע כל שנשתנה ואינו צעין מותר.

ובזה מדויק לשון הש"ס, דלמ"ל להאריך, והי' די לומר ע"י תערובות לא קנים וממילא נדע דמה דקנים הוה כשהוא שלא ע"י תערובות אך קמ"ל דלא קנים רק צעיני' אבל בנשתנה אף שאינו בתערובות או כשהוא בתערובות אף שהוא צעין בתערובות מותר. ואף אי יומא דגם בנשתנה אסור י"ל היינו דוקא צראו להיות נהנה ממנו כשהוא צעין או אף אם נשתנה אסור דיצואו לנהנות ממנו גם צעינא וחדא גזירה הוה וכשאסרו אסרו צין צעינא צין שנשתנה אבל דבר שאין ראוי רק בנשתנה מודים דמותר.

ועוד יש לזון דהרי גבי חדש דעת כמה דהיוצא ממנו מותר ועיין בפ"י ובחזקוני סה"ח וא"כ בחמץ שעבר עליו הפסח ודאי י"ל דמשקה היוצא ממנו ולא גרע זה מאס הי' בתערובות דבטל צרוב לדעת המג"א והכי מורה פשטא דשמעתא מכ"ש במשקה היוצא ממנו לכן נראה להחיר מאלץ זה בפשיטות אך מ"מ משום חומרא דחמץ יראה לבטלו צרוב או המאלץ או אח"כ הי"ש וכמ"ש בפ"י בתשובה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בגליוני הש"ס להגר"י עגיל, שם הרדב"ז בתשובה, דחמץ שעבר עליו הפסח מותר לבטלו לכתחילה, ודלא כהר"י מיגאש (סימן ר"ה) דאסור לערב לכתחלה חמץ שעבר עליו הפסח.

*

גמ'. אמר רב קדירות בפסח ישברו וכו'. ותוס' ד"ה ל'שהיהו. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן נה) קו' הר"ר יוסף מאורליינוש, ח"ל: ועוד ילמדנו רבינו הא דאמרין בפסחים צפ' כל שעה אמר רב קדירות בפסח ישצרו דרב סבירא ליה כר' יהודה דאמר חמץ לאחר זמנו אסור ומקשה תלמודא ואמאי לישניהו עד לאחר הפסח וליעצד זהו שלא במינו דהא ס"ל חמץ שלא במינו מותר. ותימה לי אלמא דס"ל לבטל התלמוד דכלי שהוא נותן טעם לפגם מותר לבשל זו לכתחילה וא"כ כלי שצילצו בו הגוי היום ישלם זו ישראל למחר לכתחילה וזו קולא גדולה היא זו, ואי משום דלין האיסור צעין, ה"נ אין האיסור צעין. ואי משום דהתרא בלע א"כ קדירות בפסח לשהיהו דלא ליעצד זהו קודם הפסח יום או יומים וליעצד זהו², משום

² שהרי אסור לבטל חמץ מור' שעות ולמעלה בע"פ.

³ כלומר דבקדירה נמי לא ידעין כמה נפיק מניה, אבל בכחל אינו משהו וגם אי אפשר למטעמיה ע"י קפילא.

² דקדירות חמץ במשהו נינהו ואלו התם בע"ז בנותן טעם.

³ כלומר כיון דלדידיה בנותן טעם איירי א"כ היה צריך לשער בדידיה כמו בכחל דלא ידעין כמה נפיק מיניה.

² כלומר בפסח. מכאן נראה דלית ליה להר"ר יוסף האי טעמא דנותן טעם לפגם משהו מיהא איכא דאל"כ לא היה יכול ליעבד בהו בפסחא אליבא דרב, ועיין בטור א"ח סימן תמ"ז ובב"י שם, ועיין בתוס' כאן ד"ה ולישהיהו, ותירוצו של הר"ר יוסף שם דאיכא תרתי לטיבותא נ"ט לפגם ומשהו.

וע"ע בשו"ת מוהרי"ץ החדשות (סימן קמא) ו"ל: מעשה בל לפני בלחוד ששנה צימוקים קודם החג וזמן רב. וזמון החג הוציא מים זרופים, ויהי הוא מוסיק הצמוקים השרויים אחר שהוציא המים הזרופים מלא כמו עשרה או עשרים גרעיני חיטה ושעורה והיו בהם זקועים. שאלו ממני מה יהיה משפט המים זרופים אם נאסרו או לא.

ובתו"ד כותב: ועוד יש להציג ראיה לדברינו דמותר להשהותו עד אחר הפסח, מקדירות בפסח דקיי"ל כשמואל דלא יצברו אלא משהה אותן אחר הפסח, ואמאי נימא הרי החמץ בלוע בקדירה, ואע"ג דהוי קודם הפסח לא נתבטל בם דילמא ליכא ס' התר כנגד בליעתו, ואמאי שרי להניחם והרי עובר בבל יראה. אלא ודאי דבליעת הפליטה לא דמי לתערובת. וכן כתב רש"י ו"ל שם במס' פסחים ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. שם. יש לתמוה למה יצברו והלא יכול למכרם לעכו"ם, עיין חידושי חת"ס שהאר"ך צוה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן לה) שמגדל לומר דלענין טעם שאינו בעין מודה ר"י דבטיל משום דבעינן דומיא דדס השעיר שהוא בעין.

ובשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך (ח"א סימן פט) כתב לתמוה על דבריו, מהגמ' דכאן, דאמר רב קדירות בפסח יצברו ופירש רש"י דהוא משום דמין במינו לא בטיל הרי חזין דגם חמץ שנבלע לפני פסח ביהיר דדופני קדירה לא בטיל במינו לאחר הפסח. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. ידוע קו' הראשונים למה הגריכה התורה שצירה בכלי חרס ומריקה ושטיפה בכלי מתכות, למ"ד לינת לילה פוגמת, הא הוי נותן טעם לפגם, והצליעה אינה אוסרת אשר יבשל בהכלי. עיין תוס' ע"ז (עו ע"א).

ותירין בספר פענא רזא (פ' צו) דנקדשים כתיב למשחה לגדולה, ובעינן דרך שהמליכס אוכלים, בלי שום נתינת טעם אחר, אפילו לפגם.

ובספר לוי חן (פ' צו) כתב, דבצית המקדש היה נס שלא חסרית זכר קודש מעולם, ולא נפגם כלל, ולא היה פוגם הנזר שחור וצישל זו, לכן לא היה תקנה לכלי חרס כי אם שצירה. עיי"ש. ועיין כלי חמדה (פ' צו דף טז) מ"ש עליו. וע"ע בספר דברי דוד להטו"ז (פ' צו) ודברי חנוך (פ' צו אות ה).

ובעיין דברי הלוי חן, כתב בספר אמרי אמת (ליקוטי תורה סימן קלו) דכמו שמצינו בזמן שהומירו לשבת ולא הבאיש ורימה לא היטה זו, כן היה בקדשים כל הלילה שהיה המזוה לאכלו, גם הצליעה לא נפגם כלל. וע"ע פרדס יוסף (פ' צו) שהאר"ך צוה.

*

דאין מצטלין איסור לכתחילה לא שייך אלא בדבר שהאיסור צעירה כגון סאה תרומה במאה אצל צצליעת קדירה דלא יהיז טעמא לא אמרינן דמה לי להחיר אוכלין כשנתערב דדיעבד ומה לי להחיר קדירה שאין לה טהרה אלא שצירה בנתערב זה דדיעבד כיון שלא ילא איסורה אלא ביהיר.⁷⁷

והא דאמרינן קדירה שצישל זה תרומה לא יבשל זה חולין ואם בשל זה בנותן טעם, מכלל דלכתחילה לא מצטלין, התם משום דילמא יהיז טעמא ולא אדעתיה אכל חמץ לא אפשר אלא בלא טעמא דכולהו חמץ בקדירה במשהו. אכל ליעבד זהו צמין לא מצי פריך צמין לאחר זמנו במשהו וטעם לפגם דהיינו קדירה שאינה בת יומא אסור לרב. ומשני גזרה דלמא אחי למעבד זהו צמין ולא מצי לשנויי גזרה משום קדירה בת יומא, דכיון דאסרת ליה כל ימי הפסח לא משכחת בת יומא אלא יום ראשון של פסח עד חלות אם לא באקראי בעלמא. אכל אי סבר רב טעם לפגם מותר דשרית ליה בחוץ ימי הפסח איכא לשנויי הכא כדפרישית לעיל ל"ש יום אחד ל"ש כמה ימים.⁷⁸ ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן רסב) ושו"ת תשנ"ץ (חלק ד טור א סימן יב) צאורן. ושו"ת חתם סופר (או"ח סימן קח) וסם (חלק ז סימן סג-סד) ושו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן קמ) ושו"ת רבי עזריאל (ח"א או"ח סימן סו) ושו"ת מראה יחזקאל (סימן יג-יד) ושו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קנב).

⁷⁷ לפי ראות עין נראין דבריו בכאן דומין קצת לדברי הר"י כאן בתוס' ד"ה לישניהו. אבל באמת רחוקים המה כמזרח למערב. וכונת דבריו כאן לא שנקרא דיעבד כיון שאין לה טהרה אלא שביירה ואין לה תקנה כדברי ר"י שם, אמנם עיקר טעמו משום שלא יצא איסורה אלא ביהיר מאחר שהחמץ שבה אינה אלא משהו ובתערובת, א"כ הרי הוא כמו אוכלין שנתערבו כבר בדיעבד, כיון שהחמץ שבקדירה לעולם לא יצא לאסור כי אם בהיתר שהרי אינו אלא משהו ולא יהיב טעמא. אבל קשה לענ"ד כיון דאליבא דרב איירי ורב ס"ל מין במינו לא בטיל א"כ שפיר יכול המשהו חמץ לצאת באיסור אם יבשלו בקדירה ממינו וכמו שכתב לקמן, א"כ אינו דומה לאוכלין שנתערב כבר בדיעבד ונעשה היתר, וא"כ יהיה אסור לבטלו לכתחילה. וי"ל כיון שאין רגילין להשתמש חמץ כלומר פת הרבה ביחד שלכך החמץ בקדירה אינו אלא משהו, א"כ יהיה בקדירה תמיד מין במינו ודבר אחר דאמרינן סליק. אך קשה א"כ מה משני הש"ס גזירה דילמא אחי למעבד בהו במינו וי"ל כיון שעכ"פ יכול למיעבד בהו במינו בלא דבר אחר אע"פ שאין רגילין בכך א"כ עכ"פ אפשר שיצא איסורה באיסור ולכן גזור. וגם אין לדמות דבריו בכאן עם דברי הר"ר יוסף שהובאו בתוס', שלדעת הר"ר יוסף הטעם משום דהוי תרתי לטיבותא נותן טעם לפגם ומשהו לכך מבטלין לכתחילה ודעתו שם שהסוגיא אי ס"ל לרב נותן טעם לפגם מותר. ובכאן אדרבה לדעתו הסוגיא אי סבירא ליה לרב נותן טעם לפגם אסור ורק מפני זה יהא מותר להשתמש בה לדעת המקשן, מפני שהחמץ הוא משהו ולא יכול לצאת באיסור. ומכאן נראה שהר"ר יוסף הנזכר כאן בתוס' הוא הר"ר יוסף דאורליינש השואל כאן והמתרץ שם.

⁷⁸ כלומר אי סבר רב נותן טעם לפגם מותר א"כ בפסח עצמו נמי אינו אסור אלא מטעם גזרה שאינו בת יומא אטו בת יומא א"כ לא שני יום אחד לא שני כמה ימים דכולהו חדא גזרה וכשגזור לאסור אינו בת יומא אטו בת יומא בפסח גזור כמו כן לאסור אף אחר הפסח אע"פ שאין דינים שוה לרב לענין שלא במינו.

תקנה משום עניים. עוד כתב שם דאין צוה משום בטול מצות עונג דיש לענג השבת במאכלים אחרים. ע"כ.

אמנם החת"ס בהגהותיו שם כתב לחלוק עליו, ח"ל: נ"ב ואין הנדון דומה לראיה, דהתם לא דרש לאסור אלא שאין השאר עליה חובה ומכל מקום אם תרצה תביא גם השאר ומסתמא כן עשו אחר שהולו הקינין, משא"כ אם עבר השבת בלא דגים אינו יכול לתקן, ועוד התם הוא להציל העני מאיסור כרת, אבל הכא העני שאין ידו משגת פטור הוא, מ"מ נכון לתקן ולשבר מלמעות מייקרי השער, אבל ללמוד מזה למק"א נ"ע. ע"כ.

וע"ע בחידושי חת"ס (ספ"ד דגיטין) שם: כיון דחזו דמקרי חזני, הרמז"ם גרס דמתייקרי חזני, שהגויס מייקרים השער, ועתי"ט, ומהו ראוי ברורה למ"ש מג"א סימן רמ"ב בשם "א. ע"כ. ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נו) שנדפס שם מכתב מהגאון ר' לוי קונין ז"ל, ע"ד החת"ס בהגהות לאו"ח הנ"ל. וע"ע שם מה שהשיב החת"ס על דבריו.

ובשו"ת גור אריה יהודה (או"ח סימן ז) מביא שבעת שנתיקרו הדגים צעירו יותר על כפליים, ר"ז חכמי קהילתו לאסור לקנות דגים על כמה שבתות, והציאו ראיה משו"ת נחמ דקד (סימן כח) הנ"ל שם כעין זה.

וע"ז כתב, כי לצו בל עמסה, ולדעתו אין כח בידם לאסור, ואין הנידון דומה להך דהנחמ דקד, כי התם השאלה שהמוכרים מייקרים השער מחמת שרואים שיהודים קונים, ולכאפי מחמת האזי תקנה שלא יקנו כמה שבתות יולו הדגים, אבל בנ"ד שאומרים הדגים שמוכרים הדגים שמתחת הקרירות אין הדגים בנמנא, ומחמת זה הדגים צווקר במקום המוצאים, וגם צוה ההולאה שלהם יתר על השבת לחזור אחר דגים, וא"כ אף אם נתקן במקום הזה שלא יקנו היהודים דגים, לא ברור שיולו הדגים, כיון שאינם בנמנא, והרבה קופצים עליהם, וכיון דלא ידעו אם יועילו חכמים בתקנתן, א"כ צוה כוחו יפה לאסור הדגים למי שיראה לענג את השבת אף בדגים יקרים, עיי"ש עוד.

וע"ע שו"ת בית יהודה (חלק י"ד סימן לב) ע"ד מעשה בקהל א' שראו שהעכו"ם מוכרי דגים מייקרין השער צוית' ובשביל זה עשו רובם הסכמה בחרם שלא יקנה מהם כלל שום יהודי, אם יכול אחד לקנות ע"י עכו"ם אמנעי דהיינו שישלח עכו"ם לקנות לו והעכו"ם מראה כאלו קוני' לעצמו.

והשיב: דבר פשוט דאסור דהא שלוחו הוא וק"ל דשלוחו של אדם כמותו ואע"ג דק"ל דאין שליחו לעכו"ם לחומר א יש שליחות כמו שפסק מרן צ"י צ"ד ר"ס קס"ט גבי רבית כסדרת רש"י דס"ל דיש שליחות לעכו"ם לחומר. ועוד דהכא שאני דויל צהר טעם ההסכמה הוא כדי שיתבטל שער היוקר ואם נמיר לקנות ע"י עכו"ם יעשו כל הקהל כן והמוכרי' לא יחזרו צוה כשימנאו קונים וצפרט אם ירגישו צוה שקונים לצורך הישראלים ועוד דמחזי כחוכא ואיטולולא אומה החרם בעיניהם דלפי סדרתם הוי כאיסור נצילות וטריפות וכשיראו אכילים דגים יוללו באיסורם ויש דבדר חילול השם ומיהו אם מכרו או נתנו לעכו"ם וחזר הישראל וקונה מהם פשיטא דמותר

גמ'. כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא וכו'. עיין בשו"ת שאלת יעבץ (חלק ב סימן צא) שנתקשה השואל, צוה דאמר כי הוו נפקי "שבעה" יומי דפסחא כו', דהא רצ נחמן צביל ה' דנהוג י"ט שני של גלויות, וכל מה שאסור בראשון אסור גם בשני חוץ כו', וא"כ איכא תרי איסורי, חדא, שהיית חמץ בראשון בשמיני ספק שביעי, דמשקנהו הרי הוא שלו, ועוד, איסור קנין צי"ט של דבריהם. ולא מסתבר למימר דאשגרת לישגה הוא, כיון דמן התורה אינו אסור אלא שבעה.

וע"ז השיב הגאון ר"י עמדין: לא דק, דהא הוה מצי למנקט לשון קצר, כי הוו נפקי יומי דפסחא, ולא יותר, והא ודאי דייק בלישניה. ונ"ל הכי פירושו, כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא א"ל פוקי וחזונו כו', כלומר אז הודיע להם ההיתר של חמץ דגוי שעבר עליו הפסח לא שיקנוהו היום אלא לומר שמעתה הותר לכם לקנותו בלינה במוצאי יום טוב וליומא אחרא. אבל מקמי יומא בתראה לא גלה להם קולא זו שמה יוללו צו ויקנוהו במועד. שאז נעשה החמץ שלהם אפילו ייחזרו בראשון של גוי עד שיגא הפסח. נמנאו נכשלים באיסור דאורייתא. משא"כ אחר שיגא י"ט של תורה וגם היום בודאי לא יקנוהו בלא"ה, משום דיום טוב הוא הכל יודעים שאין קונים צו אף דברים המותרים, חו לא חש לה למילתא. אע"ג דלכתי איכא למימר ייחוש דלמא מיימי ליה גוי דורון של חמץ צו ציום, ודוק. והוצרך להודיע כדי שתהא פת מנויה להם לערב. ולא ינטרכו להמתין עד שיעשו עיסה ויאפו לחם אחר שחשכה.

ואי קשיא לתמר משום פת של גויס. הא זוקי לה הרב"י (בי"ד סק"ב) בשאור של גויס. ועם שחמירא בלשון תרגום הוא שאור אבל אינו מוכרח מחמת מ"ש הוא ז"ל שם. ומפירש"י נראה שהוא לחם אפוי אלא אפילו א"ת שהי' נוהג צו איסור בפת של גויס כל השנה שעת הדחק (כי השתא דליכא חמץ בב") שאני ושמה פת פלטר ה'י. ע"כ.

אמנם עיין בגליוני הש"ס שכתב לפרש כפשוטו דשבעה דנקט, לאו דוקא יומי דאורייתא נקט, והכוונה באמת לשמונה, ודוגמתו צ"ב (ר' ע"ב), עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קו) בדברי הראב"ן מ"ש בסוגיין.

*

גמ'. אשור וביני אבנדיכי ואי לא וכו'. עיין בשו"ת נחמ דקד (סימן כח) בנכרים שהיו מייקרים שער הדגים לכבוד שבת, עשו תקנה שלא לקנות דגים לשבת, והציאו ראיה ממס' כריתות (ח ע"א), הוצא בנמנא אברהם (אורח חיים סימן רמב סק"א).

ובכתב המשנה ברורה שם (ס"ב ב) ח"ל: אם מוכרי הדגים מייקרין השער נכון לתקן שלא יקנו דגים אחיה שבתות עד שיעמוד השער על מקומו והנה צוה"ט הביא דלא יעשו תקנה רק אם הוסיפו המקח יתר על שלש מכמו שהיה מקדם. אבל בא"ר ובפמ"ג כתבו דאף פחות משלש יוקר יש לעשות

בו שמן פיסול. וכ' הר"ן, ואע"ג דלית הלכתא כוותיה דר"א, מ"מ אותו אדם לא היה לו להפטיר במקומו של ר"א, עד שישאל את פיו כמה יפטיר. ע"כ. וע"ע בשו"ת הרשב"א (סימן רג). ובפרי חדש (סימן תצו אות יא), ובשו"ת מהר"ק (סימן כב וסימן נט) מה שהאריכו בזה.

*

גמ'. אין לשין את העיסה בחלב וכו'. בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תנר) כותב: שאלת מהו לטות בפסח את העיסה בצצים, ואמרת שראית בספר המנהיג שאסרו.

תשובה: בפסחים במשנה כל שעה נחלקו אם לשין צמי פירות או מקטפים ואחריהם נחלקו גדולי המורים בפסקן של דברי. שהרב אלפסי ז"ל מן המחזיקין צין לקטף צין ללוש. מדאמר ר"ע שצמי היתה אלל רבי אליעזר ורבי יהושע ולשמי להם עיסה ציין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר. ומדברי יהושע בן לוי דאמר להו לבניה יומא קמא לא תלושו לי מכאן ואילך לשו לי. והרבה מן הגאונים אסרו צין בלישה צין בקטוף כמו שתמנא לרב אלפסי ז"ל בהלכותיו. וכן אסרו מגדולי המורים האחרונים וכן אנו נוהגים לאסור. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין חמודי דניאל (ה' בב"ח אות יב), אי מותר למכור פת שנילושה בחלב לגוי, או יש לאסור פן יחזור וימכרו לישראל. ויידד להחיר למכור את הפת לנכרי, משום דהוי פסק ספיקא, שמה לא ימכרו לישראל, ואת"ל שימכרו שמה לא יאכל את הפת עם בשר. עי"ש. וכן פסק הפרי תואר (סימן צו סק"ג), דדיעבד שנאפה הפת בחלב, מותר למכרו לגוי, ולא חיישי' שמה ימכרו לישראל, משום דהוי ס"ס כנ"ל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשצ"ז (חלק ד טור ג סימן לג).

*

גמ'. שם. עיין כרתי ופלתי (סי' צו סק"ג) שכתב בשם זקנו הגאון ז"ל, שהורה פת הרבה שנילוש בחלב, שיחלק הפת לבעלי בתים הרבה, ככר אחד לכל בית, והוי דבר מועט. עי"ש.

אך האחרונים השיגו על הכו"פ בזה, שא"כ היאך אמרו כאן ואם לש כל הפת כולה אסורה, יחלק להרבה בעלי בתים, ולכן הסכימו לאסור. וכמ"ש הפרי מגדים (שפ"ד סק"א) ד"ה ואם.

ובבינת אדם (סימן נא) כתב, שהרב מהר"ש זקן מו"ז דק"ק וילנא הורה כה"ג בשומן שזב תחת הפת בתנור, ונחלקו עליו כל חכמי העיר, ואני אחד מהם, שא"כ למה אסרה רבה, הול"ל שיחלק לבתים. ואחר שהאריך שם, כי לחלק, שאם זו תחת הפת אז אפשר להקל, שלא מצינו שתקנו חז"ל בזה שיהיה אסור דדיעבד, אלל אם לש בחלב כל הפת כולה אסורה, ולא מהני שום תיקון, ולכן אסר רבה בר אהילא לאכול את הפת אפי' במילחא, ולא מהני שום תיקון. עי"ש. וכן פסק בשו"ת כתב

ואין לאסור מטעם זה כיון דאפסקיה אחר וכדמוכח מדין קונס ציתך שאני נכנס צי"ד סי' רי"ו ס"ד יע"ש ובכלל החרס ודאי אפי' בתורת מתנה אסור לקבל דמתנה דינה כמכר והו"ל כקנין ואם עבר א' וקבל פשיטא דישליכנו לכלבים ואע"פי שאותו יחיד היה מוחה בתחילת הסכמת החרס אין לחוש לו דבטלה דעמו אלל הרוב כדאי' צי"ד סי' רכ"ח סל"ד. ע"כ.

ועיין בשו"ת המג"ע (ח"ג סימן מט) דאין להוסיף על מחיר אתרוגים מהודרים, אם זה יוגרם להעלות המחיר של אתרוגים, עי"ש.

ובכ"ב במתנית השקל (סימן תרנו) דאין להוסיף שליש לאתרוג משום הידור מלוא, אם יש לחוש דעי"ז מייקרים השער.

וע"ע בשו"ת חיים ציד להגר"ח פלג' (סימן נא) בדבר לבור שהסכימו שלא לעשות בצגדי נשים מוחצים משום גדר וסייג בראות דוחקא דליצורא כי אין יכולת העניים מספקת ונתנו לו צגד מוחזב במתנה אם מותר ללוש או לא.

ודחישיב: לא מצעייא כשלשון הסכמה הוא שלא לעשות צגדי נשים מוחצים כי צודאי מ"ל עשאו הוא צעמנו או אחרים הרי כל עיקר הקפידא הוא משום דוחקא דליצורא שלא יראו אחרים והיו מוכרחים לעשות ע"כ שלא בטובתם. אלל אפי' היה כתוב בלשון ההכמה שלא לקנות כיון שהטעם הוא משום דוחק הליצור נרא' לאסור אפילו במתנ' וכמ"ש הרב בית יאודה ח"א חיו"ד סימן ל"ב דהסכמ' שעשו צעבור הדגים שהיו מייקרים השער אם מותר לקבל מתנה והשיב ח"ל ובכלל החרס ודאי אפילו בתורת מתנ' אסור לקבל דמתנ' דינה כמכר והו"ל כקנין ואם עבר אחד וקבל פשיטא דישליכנו לכלבים ואע"פי שאותו היחיד היה מוחה בתחיל' בהסכמת החרס אין לחוש לו דבטלה דעמו אלל הרוב כדאי' צי"ד סימן רכ"ח סל"ד עכ"ל הא קמן דאסור גם במתנ' דיל בתר טעמא דהסכמ' נתקנה משום שלא ידחקו העניים ודוחקא דליצורא כי מי שרואה לאשה זו שיוצאת במלבוש מוחזב רואה היא גם כן לאכא בצגדים מוחצים ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתא כי זה עשו כדי למעוטי וכל שלוקח במתנ' ולושב לא תתקיים מעולם, ע"כ. עי"ש עוד.

*

גמ'. אתריה דרב הודה. עיין בש"ס שבת (דף קל) במקומו של ר' אליעזר היו כורמים עזים לעשות פחמים בשבת. ועיין ביצמות (דף יד) ר' אבהו מטלטל שרגא בשבת כריצ"ל, וכי איקלע לאתריה דר' יוחנן לא הוה מטלטל, משום כבודו דר' יוחנן.

וע"ע בשבת (יט ע"ב) ההוא תלמידא דאורי בחרתא דארגז כר"ש, שמתיה רב המנונא, והא כר"ש ספירא לן, אתריה דרב הוה, לא איצעי ליה למיעבד הכי. ע"כ. ועיין מגילה (כה ע"ב) ר' אליעזר אומר אין מפטירין בהודע את ירושלים, ושם (כה ע"ב), תניא מעשה בחדש אחד שהיה קורא למעלה מר"א הודע את ירושלים את תועבותיה, אמר לו ר"א, עד שאתה בודק בתועבות ירושלים, לא ודוקן בתועבות אמך בדקו אחריו ומלאו

סופר (יר"ד סוף סימן סא) שיש לחלק בין זב תחתיו לנילוש בחלב. וכן פ' במוות דעת (חידושים סק"ג).

וע"ע בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן יא), שנשאל אם מותר לבשל את הפת שנילוש בחלב, והשיב לאסור עפ"ד האחרונים הנ"ל, שאסור לחלקו להרבה בעלי צמים, וה"ה שאסור ג"כ גם כשיבשלנו, ולא פקע איסורא מניה, כיון שכבר אסרוהו חז"ל ונעשה נבלה לפי גזרתם.

וע"ע בשו"ת נחם נדב - לובאוויטש (סימן סט). ושו"ת לבושי מרדכי (יר"ד סימן נא).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן נט) בדיון שימוש בחלקיאהאל הנעשה ממי גבינה.

וכותב בשו"ת: בודאי אסור לעשות י"ש מחלב דדינו בחלב, מטעם המבואר כאן, ונפסק בן בש"ע (יר"ד סי' צ"ז), דאין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עזירה וכו', והיינו משום דשמה יאכלנו עם הבשר, וכמו כן יש לחוש בנדר, וכמ"ש בשו"ת נחם נדב (סי' פ') דמהאי טעמא אסור ליתן חלב בהמה ביין להלליל מראיתו, דשמה יסתהו בסעודה עם הבשר, וטפי איכא למיחש ביין מבלחם, דסתם לחם לא משהי ל' אלא לימים, אבל יין משהי ל' לחדשים ושנים חיישין טפי עיי"ש, אלא דבידודו איירי שיש ששים כנגד החלב בהמה, לכן יש מקילין כמבואר בפוסקים, אבל באין ששים לבי"ע אסור, ובנדר"ד עוד גרע דכולו מחלב, ובאלקוהול יש עוד יותר חשש דנותנין אותו בהרבה מינים צבתי תעשיי ממאכלים ומשקים, ויתכן שיתנו אותו גם במה שיש בו שומן מבשר או בשר ויבשלו ביחד דיש משום ביטול ואכילה צב"ח דאורייתא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

רש"י ד"ה **אמר רבא**. בשו"ת משיב דבר (חלק ד' סימן מג) כותב בסוגריים: הנה רש"י כתב, מדפסק רבא הלכתא חמץ בזמנו בין בזמנו ובין שלא בזמנו אסור במשהו, ש"מ דפסק רבא הלכתא דכל איסורין שבתורה בזמנו במשהו ולא שני לן בין חמץ לשארי איסורי אלא זהא מילתא דגזר שלא בזמנו אטו בזמנו והתוס' השיגו ע"ז וכתבו דגם חומר דמינן אינו אלא משום חומר חמץ הוא, ולכאורה מנלי' לרש"י באמת דזה אינו משום חומר, ואין לומר משום דקאמר רב לטעמיה הל"ק שנלחך לכן משום לאחר זמנו דבזמנו במשהו ולשמואל אקטריך לכן משום בזמנו, שהרי לא החמיר בשלא בזמנו, אבל לרבא אפשר דהכל משום חומר.

ולפ"י דברינו דמקום שיש האיסור בעין אלא שנתבטל מגוה"כ אמרינן מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת כדאי' ביבמות (דף פ"ח) א"כ בזמנו אין ג"מ אי משום דלא בדילי מיניה החמירו באיסור כרת ה"נ היה לנו להחמיר באיסור לאו וא"כ אמאי מביעי ליה להגמ' לומר בטעמא דרב דאסר בזמנו במשהו אפילו שלכ"ז משום דלטעמיה קאי לימא משום חומר חמץ דלא בדילי מיניה אסור במשהו אפילו בלאו, משא"כ שלא בזמנו שאינו

בעין ואינו אסור אלא משום גזירה יש ג"מ בין איסור כרת ללאו, אלא ודאי פשיט להגמ' דמשום חומר כרת א"א למיסר בזמנו במשהו אם לא שאסור עפ"י דין, וזהו דעת הרמב"ם עלמא שכחב הטעם דאסור במשהו משום דהוי דבר שיש לו מחירין דכיון דלית ליה כרש"י דרבא אוקר במשהו בכל האיסורים ע"כ הטעם משום דבר שיל"מ, ורש"י ס"ל להיפך דדבר שיל"מ אין כאן שהרי אסור לאחר הפסק כידוע מש"כ הר"ן בזה.

וגם יש ראייה לשיטת רש"י מדר' יוחנן דס"ל שאינו אסור אלא בזמנו ואי מיחשב לדבר שיל"מ מ"ט דר"י והיינו דדייק רש"י (בסוף דף כ"ט ב') צד"ה כר"ס דלאח"כ שרי כו' ולקמן פריך והא אסר ליה ר"ס משום קנסא, ולכאורה אינו מובן, דהגמרא לא פריך אלא על רבא, ומנלן דר"י ס"ל דר"ס קנים דליקשי הכי אבל לדברינו נוחא דע"כ הכי ס"ל לר"י דאלת"ה אמאי לא הוי דבר שיל"מ אלא ודאי משום דלאחר הפסק אסור כ"ז דעת רש"י, והרמב"ם ס"ל טעמא דרבא משום דבר שיל"מ ור' יוחנן לית ליה כלל דבר שיל"מ ויש ראייה לזה בע"ז (דף ע"ג) דמפרש הגמ' לר"י מ"ט דטבל במשהו משום דכתיבתו כך איסורו ולא משום דבר שיל"מ, אבל כ"ז שיטת רש"י ורמב"ם דס"ל דחומר חמץ הוא משום דבכרת ולהכי אין לומר דבזמנו ג"כ משום חומר הוא, דבזמנו ליכא שום ג"מ כלל, אבל התוס' ס"ל דחומר חמץ משום דקאי עליה צב"ח כמ"ש כ' בריש המסכת א"כ שפיר י"ל דדוקא בזמנו דקאי עליה צב"ח החמירו בזמנו אבל שלא בזמנו לא מש"ה הוצרך הגמ' לומר בטעמא דרב אסור אפילו בזמנו במשהו לטעמיה אבל דדרבא י"ל משום חומר. ע"כ.

*

רש"י שם. בשו"ת מהרש"ם (חלק ה' סימן ו), כותב בשו"ת: והנה במ"ש הש"ך (יר"ד ריש סימן צח) בשם ראב"ן דחלב בבשר הוי מב"מ יש לתמוה שלא הביא דברי רש"י בפסחים ל' ריש ע"א ד"ה אמר רבא כו' שכו' להדי' דחלב ובשר הוי מב"מ ובעב"ל ג"כ דמיירי בבשר שמן וע' בש"ג פ"ה דע"ז שהאריך להוכיח בראיות דחלב ובשר הוי מבשאל"מ וע' ברש"י פסחים כ"ג ריש ע"ב צ"ד ד"ה חלבה וד"ה ר"ע וע' ברש"י חולין ק"ט ד"ה וכו' לא מידי כו' במ"ש בין בחלב הדבוק בבשר כו' שדברי רש"י קותר' זא"ז. ויש לי לדון דאי אמרי' מב"מ לא בטיל דאולי' בתר שמא וכמ"ש הש"ך סי' ז"ח סק"ו והוי חלב ובשר מב"מ דגם שומן מיקרי חלב וכמ"ש רש"י חולין מ"ה ע"ב וע' ברש"י ותוס' צבורות י' בזה דחלב בכפרים ג"כ בזה, אבל לדיון דמב"מ תליא בטעמא י"ל דהוי מבשאל"מ. ע"כ.

*

תוס' ד"ה אמר רבא. עיין כספר הישר חלק התשובות (סימן מח) תשו' רבינו תם לרבינו משולם, וז"ל: ועל מה שכתבת ששמעת מפי גדולים שהתרחי חמץ בפסח, בס' רב אחאי כמו כן התיר, ולדברך ולדברי רב שאוקר אם נפל גרגיר חמץ לצור הגדול או לחצית גדולה יאסר. ולא פרושי מאיסורא עשיתי ולהתכוין לבשר טלה ועלה בידי בשר טלה, כי ראיות גדולות יש וכתבתי, אך אינך רואה לטרוח ולהעמיק ולהתיישב בדבר, כי לדברייך אין רוב דברים מותרין בפסח. ועוד שחכמי עירך נשאלו

משהו וגם נטל"פ, אי אסרין אפי"ה דאיכא למימר דאפילו גאונים האוסרים מודים בהכי.

והי"ד זה איתא בהדיא בתוס' פ' כל שעה דקאמר, דאע"ג דאין מבטלין איסור לכתמילה, היכא דהוא לפגם גס משהו מבטלין. ונראה להוכיח קצת דלענין נ"ד אין לחלק, דכחז במרדכי פ' כל שעה בשם ראב"ה, דחטין שנפלו לצור לדברי רבותיו המחייבים נותן טעם לפגם שרי. ולכאורה מוכח התם דמשהו הוא שלא היו החטין ס' נגד מי הבור, ואפי"ה קאמר דדווקא לדברי המחירין נטל"פ שרי, משמע אצל לא לדברי האוסרין. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רעט) כתב: וע"ד קוש"י האחרונים על תוספ' ור"ן וסייעתם בפסחים דף למ"ד אדפריך הש"ס ולשהינהו כו', שהקשו הא אין מבטלין איסור לכתמילה, והא אין מכיין לבטלו.

הגה זה לשוני תרומת הדשן (סי' קצ"א): שאף אם יטחנו החולעים בטוילים בס', ואין זה מבטל איסור לכתמילה כיון דספק הוא אם מתערב שום איסור כלל, וגם אינו מבטל בכיוון עכ"ל, משמע בדאיסור איסור לבטלו לכתמילה לאכלו אף דא"א בענין אחר, וגם אינו מכיין לבטלו, וכן מ"ש מה"ד בסי' קי"ד נראה כן, וא"ש קוש"י תוספ' הנ"ל. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן פד) וכתב"ד כותב: אמנם לדינא נלפע"ד דאין לסמוך בזה רק על ידי שיערב ויבטל ברוב ואף דאין מבטלין אפילו איסור דרבנן לכתמילה הנה כאן מועיל דהרי כל הטעם דאין מבטלין כתבו החוס' בפסחים דף למ"ד דהוא מטעם דאל"כ מה הועילו חכמים בתקנתם הא יוכל להוסיף ולבטל זה ל"ש רק בשאר איסורים אצל כאן בתקנתם היה יכול למכור כדינא וגם מכר רק ששכח לחתום שמו א"כ הרי היה לו תקנה ול"ש לומר מה הועילו בתקנתם ושפיר הועילו בתקנתם וכעין זה מבואר בש"ך יו"ד סי' ל"ט ס"ק מ"ב. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (סימן צה) ושם (סימן רנד) ושם (ח"ב סימן צא) ושם (ח"ג סימן רי). וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן מג) ושם (סימן סג).

*

תוס' שם. עיין בפני יהושע כאן, שהעלה דחמץ קודם זמן איסורו מותר לבטל לכתמילה, אלא דמיירי לענין להשהותו לאחר הפסח, עיי"ש. ועיין בראש יוסף חולין (דף צד) שמתה עליו, דא"כ יהא מותר לבטל בשר בקדירה שבישל בה חלב בדאיכא ס'. עיי"ש.

ובשו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן קיח) ד"ה וגשאר רק, כתב עליו דבחנם חמה עליו, דשאני התם דחלב אסור בבשר. עיי"ש. וע"ע מ"ש בחלק ג (סימן רלד).

*

בכך ע"י אחרים שלא מדעתי והורו כן. ע"כ. וע"ע שם (סימן שפב).

*

תוס' שם. עיין בראש"ן אכן העזר (סימן י) שכתב: שמעתי עתה מחדש שחזר אחד בצרפת מורה שמחץ בפסח בין צמינו בין שלא צמינו בנותן טעם ככל האיסורים שכתורה וכו", וחלילה לנו ולכל הבאים אחריו לשמוע לו כו', עיי"ש באריכות. וע"ע ברוקס (סימן תנא) וראב"ה (ח"ב סימן עד).

ועיין בחינוך (מצוה קיא) דלדעת מפרשים באחד ומאחיס, והוא ככל איסורי הנאה.

וע"ע בשו"ת מן השמים (סימן עא) וז"ל: ועוד שאלתי על חמץ בפסח אם הלכה כדברי הגאון שאוסר במשהו, או אם הלכה כדברי החולקים עליו ואומרים בנותן טעם.

והשיבו: הן אמת חפצתי בטחנות ובסתום חכמה תודיעני, מנאות מנה ומנאות חמץ הרי הם המנאות שניתנו לישראל תחילה וקבלום עליהם באהבה ובחביבה, והחמירו בהם בכלליהם ובפרטיהם, הלא תראה שהחמיר הכתוב בחמץ שלא יראה ולא ימצא מה שאין כן בכל האיסורים שכתורה חוץ מעבודה וזה שכתוב בה לא תביא תועבה אל ביתך. וכל המאריך דקדוקיהם מאריכין לו ימיו ושנותיו. ע"כ.

ובהג"ל עיין בזוהר הקדוש (תצוה קפ"ב ע"א), כתיב אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב תבירה את חג המנאות תשמור, מאי האי לגבי האי, אלא הכי אוקמוה מאן דאכיל חמץ בפסח כמאן דפלג עבודה וזה איהו, וכאמור שלכן החמירה תורה בחמץ לא יראה ולא ימצא כמו בעבודה וזה שאמרה לא תביא תועבה אל ביתך. וע' רע"מ (בא מ"א ע"א) פקודא למיכל מנה בפסח כו' אוקמוה דישאל נפקו בההוא זימנא מרזא דטעוון אחרא.

ועיין בספר נפש החיים (מערכת ח' אות ג') שכתב: דחמץ במשהו כבעבודה וזה דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרס. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה אמר רב. עיין להגאון המהרש"ס דעת תורה (סימן ב סק"ב).

*

תוס' ד"ה לשהינהו. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קבח) וז"ל: שאלה, נותן טעם לפגם בחמץ הפסח, יש לנהוג בו היתר או איסור.

תשובה: יראה דכלל מקום שאין מנהג ידוע שיש להורות דהמקיל לא הפסיד, והמתמיר חזא עליו ברכה. וכעין זה כתב בטור אורח חיים דמהר"ם היה מקיל בזה לאחרים; ולעצמו היה מחמיר, והיה רגיל לומר לשואלים פלוגתא דרבותא היא, ורבים נמנעים מאליהם. וקבלתי שבזו"א ובקרימ"ש היה המנהג מקדם להחמיר ובזינאושט"ט היה המנהג לאסור וגדול אחד נסתפק במקום שנהגו לאסור, היכא דהוא

התנור דמשמע דאין לו תקנה אחרת והא יכול לגבז ולקנחו ולא תהי' זו רטיבות כלל, דלא לא יאסר כל הפת אלא כדי קליפה, וזה ודאי אין סבירא לומר דהפת גופי' מקרי רטיבות קצת, דהא המג"א (שם ס"ק ל"ז) כתב להקל צמחנות הנאפות בתנור שהונחו על הרחת של חמץ, אם הודחה משום דבזעו צכלי סגי בקליפה, אלמא דעיסה לא מקרי' רטיבות קצת, א"כ קשה על המג"א אמאי כל הפת כולה אסורה הא סגי בקליפה, ובדאי אין סבירא לומר דהא דאמרו כל הפת כולה אסורה דקאי רק על כדי קליפה מכל הפת, דהא אמרו בפירוש כל הפת כולה אסורה, אלמא דכפלי לומר (כל כולה) כדי שלא נעשה לומר דלא נאסר אלא כדי קליפה.

וב"כ תקשה דהא דאמרו בפסחים וצחים (שם) דההוא תנורא דטחו בו טחיא אסרה רבא בר אהילאי למיכלי' לריפתא אפילו צמילתא דלמא אחי למיכלי' צכותא, ואף בהוסק התנור אסרה כמבואר שם, ולפי דברי המג"א הנ"ל אמאי אסר כל הפת הא סגי בקליפה, ואין לומר דצמחנות קאי הכא האסור רק על כדי קליפה, א"כ תקשה הא מבואר לקמן בפסחים (דף ל"ו) דכעין תורה שרי לפי' רש"י שם דמעט כעין של שור מותר ללוש בחלב דלא גזרו בה שמה יבוא לאוכלה עם דבר, וכן קיי"ל דמה שנאכל ציום השבת נחשב לדבר מועט, א"כ תקשה איך כתבו החוס' למרץ אליבא דשיטת רש"י דס"ל נחבשלו אסור, דלכן אינו מועיל קינוח והיסק, דהא אכתי תקשה לשיטת רש"י גופא דפי' להא דכעין תורה דדבר מועט לא גזרו א"כ הא בודאי בקליפת כל הפת דלא היו אלא דבר מועט, אמאי אסר רבא בר אהילאי לאוכלה אפילו צמילתא, והא לא נמנא שום חולק בפסחים (שם) על הא דכעין תורה שרי, וע"כ מוכח דרבא בר אהילאי אסר לכל הפת, א"כ תקשה הא בלוע מכלי אינו אסור אלא כנדי קליפה אף בשומן, אלא ע"כ מוכח מזה דדבר שמן שנבלע צכלי אסור להמאכל ככולו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן ג).

דף ז ע"ב

גמ'. וכי מאחר דאיתותב רבא בר אהילאי וכו'. בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן טו אות ד) נתקשה השואל, לפמ"ש"כ החוס' [ע"א] דד"ה דלמא, דשומן של החרס איי' לקנח יפה וע"כ ליה נ"ט בר נ"ט, א"כ אין ראי' מהביריתא רק דהיסק התנור מועיל להסיר הצעין וממילא מותר משום נ"ט בר נ"ט אצל להפליט את הצלוע מהכלי אינו מועיל היסק ושפיר קאמר רב קדירות צפסח ישצרו.

ודשיב: נראה לישב צפשיטות דהא רב ס"ל נ"ט בר נ"ט אסור, וא"כ לדידי' אין לומר דהא דהוסק התנור מיהו שרי משום דהוסק הצעין דגם הצליעה מועיל להסיר וע"כ דההיסק מוציא ומפליט הצלוע ג"כ וא"כ אמאי אמר רב קדירות צפסח ישצרו. ע"כ.

תוס' שם. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קצח), ושו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכט) ואם (יו"ד סימן קמח) ואם (חור"מ סימן כב) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קח) ואם (סימן קכה) ואם (סימן קעד) ושו"ת צאר ילחם (חלק אור"ח סימן יח) ושו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן קיא) וגילווי הש"ס להגר"י עגלי.

*

תוס' ד"ה דילמא אתי למיעבד במינו. בשו"ת רצי עזריאל (ח"א יו"ד סימן קסא) כותב בדברי המוס', וז"ל: מה דדק לי מר על תירוצם מהא דכתבו תוס' לעיל דאין כאן רק איסור משהו ובאשר בקדירה אין משתמשין חמץ לצד כי אם עם מים ותבלין ושאר דברים ואמאי לא אמרינן סלק כדברי רבא (חולין ק' ע"א). ולענד"נ ע"פ מה שכתב הרשב"א בחולין שם ליישב הקושיא שהקשה משם לר' אפרים והציא הרשב"א שם בשם ר"מ (והלשון אינו מובן לי כ"כ אבל הענין ברור) דלא אמרינן סלק כי אם צנפל גם בראשונה לנאיתו מינו דחתיכה הראשונה ג"כ היתה יכולה לנטל האיסור אם הי' כשיעור ואין לפנינו רק חסרון השיעור בזה אמרינן דהרעטז משלים מה שחסר בחתיכה להציטול דהא הרעטז הוא צמחמת ס' וסלק את החתיכה וכו' אבל אם החתיכה מזד עצמו מין צמינו ומשום כך נאסר ולא משום חסרון שיעור לנטל בזה לא שייך לומר סלק ולהני"ל מתורץ קושיתו. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ואפילו. עיין בשו"ת אגודת אוזב (סימן ז).

*

תוס' ד"ה דילמא אתי למיכיליה בכותח. עיין בש"ך יו"ד (סימן קה ס"ק כג) שנתפסק בשומן שנבלע צכלי דאפשר לאוסר צם', ובשו"ת צאר ילחם (חלק יו"ד סימן יא) כתב השואל להטיר ממנה שכתב המג"א (סימן תנא ס"ק ל"ז) דאף שומן לגמרי הצלוע צכלי אינו אסור כולו, ונתפסק איך להתנהג, ובאמת כבר הכריע הנו"צ (בסימן ל') דיש להקל כדעת המג"א עיי"ש.

ועי' השיב: לעד נראה להוכיח להיפך, מהחוס' בפסחים (דף ל') דד"ה דלמא אתא למיכלי' צכותא, שהקשו הא היו נו"ט בר נו"ט ותיצרו ע"פ שיטת רש"י דצביטול אין מועיל נו"ט בר נו"ט, וכן כתבו החוס' צוחים (דף צ"ו) דד"ה ואם טש כל הפת כולה אסורה, דלפמ"ש"כ ר"י חתנו דרש"י בשם רש"י דנחבשלו אסור א"כ הא התם היו ע"י ציטול כו', ועוד תירצו החוס' (שם) דשומן שעל החרס אינו יכול לקנח יפה, אבל צחי' קמא ס"ל דלכן אינו מועיל קינוח משום דנו"ט בר נו"ט אסור ע"י ציטול, ולכן ניחא הא דאם טש כל הפת כולה אסורה עד שסיק התנור, ואי נימא דאף שומן שנבלע צכלי אינו אסור יותר מכדי קליפה, א"כ קשה אמאי אמרו דכל הפת כולה אסורה עד שסיק את התנור אבל קינוח אינו מועיל כמ"ש"כ החוס' וס"פ, הא אין בלוע מכלי פולט בלי רעטז אם נתקנה התנור אף בצלוע שומן, ואף ברטיבות קצת ג"כ לא אסרו אלא כנדי נטילה ולא כולו, ועוד אי נימא דדוקא ברטיבות קצת כל הפת אסורה, אבל ציבש לא נאסר כולו, א"כ אכתי תקשה אמאי קמני עד שיוסק

אבל צדין דרצא דנאסרה למיכלה לריפתא לעולם אפילו צמילחא ואפילו חור והוסק וצוה אין לומר לפי דבכ"ה א"י מידי דופיו ונשאר משהו דא"כ אמאי אסור צמילחא דהא צוה ל"ה דשיל"מ כלל, וגם מטעם אין מצטלין אסור לכתחלה ל"ש צוה כמו שהאריך צוה הפ"ט צו"ד ס' ז"י צמילחא צדי דכיון שאף אם יאכל כחלב לא יצא לידי אסור לא גזרו, וכ"כ המהרי"ט ח"ב ס' י"ח הוצא שם יעושה"ט, וא"כ אין ראי' מהא דהנריכה חורה שצירה דכלי חרס שא"י מידי דופיו רק לפי דנשאר טעם משהו אבל צוה דלאכול צמילחא הא לא איכפת לן טעם משהו וע"כ שפיר אחותב רבא. ע"כ.

*

גמ'. זה הסיקן מבפנים וכו'. עיין בשו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שסח) שנשאל איך להגדיל הענגלישע קעך כי אי אפשר להניח גחלים בהשפה. והשיב דמקור הדברים הוא בש"ס כאן, זה הסיקן בפנים וזה הסיקן מבחוץ. דהיסק שמצוחן אינו מועיל כיון שישתמשו בו בפנים וזה לשון הרב בש"ע והיסק חילון אינו מועיל כלל מן החורה. שהרי האיסור נשתמש ונבלע בפנימיות הכלי. וצריך להפליטו גם כן דרך פנימיות דכלי דכבלטו כך פלטו. ואם כן בהנוריס שהסיקו מפנים ומשתמשין בו חמץ מבחוץ לכאורה אינו מועיל הסיקו שמצפנים להכשירו.

א"ל יש לומר דהיינו דוקא בחרס דכחא מיירי הש"ס. אבל בענגלישע קעך של מתכות כשמתלבן היטב הוא עצמה חשוב אש. וצוה נחלקו הרמב"ם והראש"ד פ"ב מה' שבת ה"ב. וברש"י שבת (דף קל"ד ע"א) גחלת של מתכת לא שייך כיצוי שאינו נעשה פחם. משמע דסבירי ל' כהרמב"ם דחשוב אש. דאם לא כן לא הי' צריך לטעם זה. וע' פסחים (דף ע"ה ע"א) הא בגחלת של עץ הא בגחלת של מתכת דגחלת ש"מ לאו אש (ובע"ב) רצינא אמר כרוך ותני אין לי אלא בנאש ובגחלת. משמע דשוב אין צריך לחלק בין גחלת עץ לגחלת מתכות אלא דגחלת מתכות נמי אש הוא. וכפשטא דבת כהן דפחילה של אבר הי' עושין לה עיין שם. וכדעת הרמב"ם ורש"י. וא"כ אי נחלבן היטב והיא עצמה אש עדיף מאס הי' נותנין עלי' אש מבחוץ.

דן אמת דלשון הרב וצריך להפליטו גם כן דרך פנימיות הכלי. נראה דסבירא ל' דהאש טבעו להמשיך אליו הצליעה מכלי. וכמו שגלי מתכשר בלא מליחה דהאש שואב הדם. וא"כ אינו מועיל מה שהיא עצמה אש דנשאר צו הצליעה. ואפי' יתן עליו אש מתכות ג"כ לא מהני דהיא עצמה גם כן אש ומושך הצליעה אל עצמו. ומאי אולמא דהאי אש מהאי אש וצריך להניח עליו גחלת של עץ דהוא יותר אש.

א"ל הש"ך יו"ד ס' קכ"א פוסק כהרא"ה דשורף במקומו. וא"כ ודאי מהני כשהוא אש בעצמו. גם אף נאמר דמשום פליטה. יש לומר דמכל מקום כשהוא אש ודאי נשרף הצליעה. אולם שמעתי שצדדי הענגלישע קעך אי אפשר שיתלבן אף אם ייחוו עליו גחלים מלמעלה.

ל"ב לדעתי אחרי שיעשו הליצון כמו שאפשר טוב להגדילו בהכשר אצן מלוצין ולסמוך על הפוסקים דהיתירא בלע היו חמץ. או על הפוסקים דהולכין אחר רוב תשמישו. וממילא מהני

עוד תמה השואל שם, ע"ד הגל"ח דאכתי קשה לחי' הראשון שכתוס' דע"י חוס התנור בלעי טפי ודמי לבשול ואסור נ"ט צר נ"ט דאמאי לא מתוך גם לרצא כאן בשל חרס ואינו מועיל היסק והא דתני עד שייסק את התנור בשל מתכת כדמשי לרב.

והשיב: כבר תמיהו צוה ואפ"ל דהא דמשי בקדירה של חרס ישצרו אין הכונה שאינו פולט כלל אלא דפולט ונשאר טעם קלוש וצחמץ ישצרו דהא צחמץ נ"ט צר נ"ט אסור, ועוד דהא רב ס"ל נ"ט צר נ"ט אסור (ויעו' בישוע"י ס' תס"ז סק"ז) שהקשה מ"ט לא משני לרב דהא דהוסק התנור מיהו שרי משום דנשאר טעם קלוש דהיתירא בלע משא"כ בחמץ דשמו עליו ות"י ג"כ דלרב ג"ט בר ג"ט אסור א"כ גם בטעם קלוש דהיתירא בלע אסור, אבל לדין דנ"ט צר נ"ט מותר בשארי איסורים דהיתירא בלע א"כ אין לתרץ דבשל חרס אינו מועיל היסק דמהיכ"ת כיון דההיסק פולט והטעם קלוש שנשאר מותר משום נ"ט צר נ"ט, וע"כ צדין דרצא ב"א דתמיה צה טיחא לדין דנ"ט צר נ"ט מותר אם בשל מתכת מועיל היסק גם בשל חרס מועיל לנשוט טעם קלוש ואף לכתחלה בלעי ע"י חוס התנור כמו ע"י צישול הא משהוסק מיהו לא נשאר רק טעם קלוש ושרי.

עוד נראה לישב הקושי' דלכאורה קשה מאי מקשה לרב הא י"ל דנהי דמהני היסק היינו להפליט מצלוע עד שלא ישאר צו שיעור נ"ט ולהכי בקדירות של חמץ דהוא במשהו לא מהני היסק וז"ל דק' הגמ' מדקתמי עד שייסק התנור ומשיוסק התנור מיהו שרי לאפות הפת ולאכולו עם חלב לא מצעי לשי' הרי"ף דהוי דשיל"מ צפת שאפא עם זלי דאסור לאכלו בכותח (ואף דלפי הגזירה מפני הרגל עבירה אסור גם עם חלב מ"מ י"ל כמש"כ הר"ן בחמץ דכיון דמה"ת מותר לאחר הפסח חשוב דבר שיש לו מתיירין) הא אין מצטלין אסור לכתחלה ואם אסור משהו מיהא איכא ובלע הפת מבשר ע"י היסק משהו בשר איך שרי לאכול עם חלב, ולפ"ז גם לפ"מ דמשי כאן בשל מתכת כאן בשל חרס דהא דאמר רב קדירות צפסא ישצרו הוא בשל חרס והא דבשל חרס אסור משום דהחורה העידה דכלי חרס שא"י מידי דופיו אין ראי' רק דמשהו מיהו איכא.

ויעיין בחי' הרמב"ן בלקוטי פסחים ל' דדצר צרור שכלי חרס ג"כ שאם אדם מדיחו יפה ומקרקר ושוטפו צחמץ ומפליטו יפה לא ישאר צו כדי נ"ט ולהכי מקשה אמאי ישצרו וליעצד צוה שלא צמיים ע"י העגלה ובאסורא בלע אסור משום דאין מצטלין אסור לכתחלה משא"כ בהיתירא בלע יעו"ש, ועי' צ"ק צוזחים ז"ו צשי' הרמב"ם שהצריך שצירה צכ"ח צחטאת דוקא לפי דהוי צמשהו יעו"ש ועי' צפליתי.

וגם די"ל דלהכי צריך שצירה משום דאין מצטלין אסור לכתחלה ואסור להשתמש בכלי שבלע מנוחר דקדשים ואף דאין מצטלין אסור לכתחלה אלא דמ"מ י"ל דצקדשים היו מה"ת משום דהא קדשים אסור צהנאה וצוה נהנה מהצליעה והוספת הציטול וכ"כ החוות דעת צבי' צ"ט ועיין צחולין צ"ח זה היתר הבא מכלל אסור, וקדירות צפסא ישצרו דלרב דחמץ צמשהו כיון דמשהו מיהא איכא ואסור ולהכי לא מהני היסקא

אמנם עיין בשדי חמד (מע' חור"מ סימן ד אות כד), שהביא מחלוקת צוה אם לרבים הגעלה לפסח, כי בן בית האור (סי' לט) כ' דגני בשפשוף בעלמא. ובס' פעלים לחורה קונט' אור לדיקס (סי' ג') כ' רב אחד להחמיר להזכיר הגעלה. כיון שא"צ הולאה מרובה. ולמה יגרע משאר כלי כסף שנוהגים להגעילם. עיי"ש. וע"ע בשו"ת יד יצחק (ח"ג סימן עה) שכתב ג"כ להחמיר.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע ד' סימן יח אות ד) אם יש להחמיר להשתמש רק פעם אחת במקלות העץ שמניחים בהם המזוזות.

וז"ל: הנה בדבר המקלות דען דמניחים בהם המזוזות בתנור שמוסיפים להחמיר ויש שאין משתמשים בכל מקל רק פעם אחת, ודאי ברור ופשוט שמדינא ליכא שום חשש כלל דאם היה חשש לאסור ממש, לא היה שייך לאפות מזוזות כלל דכל העולם כולו אין בכל שנה ושנה מקלות חדשים להמזוזות שאופין כלל ישראל המקיימין מזוזות התורה וכ"ש בא"י שליכא יערות שלא נמצא אף לחלק קטן מקלות חדשים, וגם לא היה שייך לקיים זה לסתם אינשי שאינם עשירים. ומסתבר בפשיטות שממילא אין לחוש לזה אף למעלה ומדת חסידות בעלמא דמשמע כן מהא דפסחים דף ל' ע"ב דא"ל רבינא לר' אשי הני סכיני בפסחא היכי עבדין להו והשיבו ר' אשי לדידי דחתא קא עבדין, והקשה לו רבינא תינה מר דאפשר ליה דלא אפשר מאי והשיבו אנה כעין דחתא קאמינא, ואם היה שייך להחמיר כשאפשר אף שמי שלא אפשר להו לא שייך להו שיחמירו מאי הקשה ליה, אלא הי"ל לשאל ולאו שלא אפשר להו היכי עבדין, דהרי תשובת ר' אשי היתה נכונה בלא קושיא דלכתחלה נריך להחמיר בסקינין למעבד דחתא, אך שהי"ל לשאל מאי עבדי אלו שלא אפשר להו, אלמא דכיון שא"א להחמיר לסתם אינשי דלא אפשר להו גם אלו שאפשר להו אין להחמיר, וכדכרנא לומר כן המג"א בסיומן תנ"א סק"ו.

ואף להפייטן שלקנות חדשים משוזה הא פי' המג"א דה"ק ר' אשי דכיון דכעין דחתא קאמינא למאן דלא אפשר ליה לכן מוטב לקנות חדשים, וכונתו צוה דכיון דמנריך לדינא אף למאן דלא אפשר שיעשה כעין דחתא הרי ודאי מאן דאפשר להו לא יטרחו כל כך ויחא להו יותר לקנות חדשים בעצם אף שלא נוגע כלל לדינא, לכן שייך להחמיר לדידיה גם מנר דינא, ואין צוה מנר הא דהקשה רבינא דאין לחלק בדבר שלא אפשר לכו"ע להחמיר שאף מאן דאפשר להו אין להם להחמיר, ואין צוה חזרה מר' אשי אלא שמתוך צוה גם קושית רבינא עליו ע"ז שמחמיר לקנות חדשים אף שא"א לכו"ע.

ולד"ה וז' דמפרש דבסקינים שמדינא מסיק הגמ' דקמייהו ופרוליהו סגי ברותחין וזה היה ידוע לרבינא ולר' אשי אבל שאל רבינא שצוה יש לבע"נ להחמיר וא"ר אשי שהוא עושה חדשים, וא"ל רבינא ומה יעשה בע"נ שלא אפשר לו והשיב דכעין דחתא יעשו. ולפ"ז לא שייך לפרש שהיא קושיא מרבינא דכיון שרבינא נמי סובר דיש לבע"נ לעשות באופן שיתר טוב

הגעלה ככלי ראשון. וכן אכן מלוצן דפסק הרמ"א דחשוב הגעלה ככלי ראשון. ע"כ.

*

גמ'. **הני סכיני דפסחא היכי עבדין ליהו וכו'.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן א) שהאריך בענין הפיוטים והפייטנים, ושם (אות ז) כותב: מה שכתב הפייט לשבת הגדול "סכיני דאשתמש בהון לארוחין אם אפשר לעשותן חדשין הם משובחין" מבואר צו פי' בגמרא במס' פסחים דף למ"ד ע"ב, צוה דלומר רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא כו', ועיין ט"ו בא"ח סי' תנ"א ס"ק ה' ובמ"א שם סק"ו. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהר"ם מרומנוברג (חלק ד סימן תמא) שכותב: ומה שסיק הפייט קדירות חרס בשבירונם ואח"כ החירו במחילות מעץ לטמנס, וקשיא רישא לסיפא, ל"ק כי כן דרך הפייטנים הוא עשה דברי רב ודברי שמואל, וכן בקרובן של ר"ה כיון שופר פשוט, קול שופר כפוף וכנהה רבות. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאלת שלום (מה"ת סימן קצה), שלדעתו אין כל חשש בשינוי הזרים אשר רבים יעמידו בפיהם ויחבלו בהם מאכלי בשר ומאכלי חלב, כי מלבד שאפשר שהם של זכוכית שאינם בולעים, ואף אח"ל שהם של עצם, הם בודאי ממין עגס קשה ושיעי ולא בלעי כמו כלי זכוכית. וגם המאכלים אשר יאכלו המה מכלי שני, וע"פ רוב אינם חמים כ"כ שיהא היס"ב. ואילת"ה תקשה היאך אוכלים בשינויים הטבעיים מאכלי בשר וחלב. ולא יתנה תורה למלה"ש. אכן, סיים: שקודם הפסח יש להחמיר להגעילם. וכ"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קצ"ד).

ועיין בדרכי תשובה (סימן פט ס"ק יא) שהביא ד' השאלות שלום הני"ל, וכ' שבהיותו בזיוען שאל לרופא מומחה גדול ואומן בעשיית השיניים הני"ל על טיבם, ואמר לו במסל"ת שנעשה ממין שצטבעו אינו בולע כלל כדי שלא יבאו לדי עיפוש מהבולע ועי"ז יתמוח חולאים שונים בגוף האדם. ועכ"ז כ' שהוא מחמיר להיר"ש לעשות שינים לבשר בפ"ע ולחלב בפ"ע, וכ"ש לפסח שנריך לעשות חדשים.

וע"ע בספר חק לישראל להגר"י וועלץ (ח"ב סעיף ט בהגה), אחר שהביא ד' הדרכ"ת הני"ל, מוסיף וכותב, וזה לי ח"י שנה שמעתי שהגה"ק מלוצאווטש היה אז בזיוען אצל רופא מומחה אודות עשיית שינים תחבובת, ועשה לו הרופא שינים של זהב לבשר בפ"ע ולחלב בפ"ע ולפסח בפ"ע. וכותב שם: אבל אחו"ל תינה מר דאפשר ליה וכו', א"ל אנה כעין דחתא קאמינא, להגעילו ע"י עירוי מכ"ר קודם הפסח. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הרצ"ו (ח"א סימן י'), ובהערה שם הביא ג"כ עדות הרופאים שהשיניים הזרים נעשים מחומר שאינו בולע כלל. וכן פסק להקל בשו"ת בית יצחק (יר"ד ח"א סימן מג), וכן פסק להקל בשו"ת מי יהודה (יר"ד סימן לג), ובשו"ת מלמד להועיל (ארי"ח סימן צג) ובשו"ת בית ישראל (סימן פה) ובשו"ת שצט הלוי (ארי"ח סימן קמה).

תקנה. ולענין הלכה נותנים עליהם חומרא של כלי חרס ושל כלי מתכת, ואסורים בהגעלה ככלי חרס, וזריכים טבילה ככלי מתכות. וכן אוסר הסמ"ק להשתמש בכלי זכוכית ישנים בפסח אפילו בהגעלה עכ"ל. וכן החמיר בזה לכתחילה הרא"ה, מטעם שיש לחוש שמא לא יכשירם בהגעלה כראוי, מפני שהוא חס עליהם פן יתפוצצו במים הרותחים. והוצאו דבריו בנימוקי יוסף שנדפס בחידושי הריטב"א (פסחים ל ע"ב).

והנה השלחן ערוך (סי' תנ"א סעיף כ"ו) פסק כדעת רוב הפוסקים שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ואינם זריכים שום הכשר, אלא די להם בשטיפה והדחה.

אמנם בשו"ת תרומת הדשן (סי' קל"ב), העיד שמנהג אשכנז שלא להשתמש בכלי זכוכית ישנים בפסח, משום שזממם שבת (ט"ו ע"א) מדמה אותם לכלי חרס, בענין טומאה. והוא הדין לענין הכשרם. וכן פסק הרמ"א שם (סוף סי' תנ"א).

וראה עוד במנחת יעקב (כלל פ"ה ס"ק י"ב). ובפרי מגדים (י"ד סי' ק"ה במשבצות זהב סק"א). ובשו"ת תשורת שי ח"א (סי' כ"ב). ובשו"ת בית לחם יהודה (חאו"ח סי' יח).

וראייתי להעיר תשומת לב, כי אע"פ שהמנהג שהכלים שעושים להם הגעלה, מיד כשמוציאים אותם מהמים הרותחים, שוטפים אותם בצונן, וכמבואר בתשובת הגאונים שערי תשובה (סי' ר"פ), ובספר מאה שערים לרבי יצחק אבן גיאת ח"ב (עמוד פ"ח), שם רב האל גאון. וכן כתב בשו"ת הראש"ד (סי' ג'), ובספר התרומה (סי' ג'). ובספר הרוקח (סי' רנ"ו). ובתוספות לקמן (צו ע"א). ובפסקי הרא"ש שם. וכן כתב הרמב"ם (בפרק ה' מהל' חמץ ומצה הלכה ב"ג). ובטור ושלחן ערוך (סי' תנ"ב). אולם מבואר בדברי הפוסקים שם, שזהו כעין זכר להכשר כלים של קדשי המזבח, שכתוב בהם: ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים. ומורק בתמין ושוטף בצונן, כמ"ש בזה"ש (צו ע"ב). לכן בכלי זכוכית וכדומה שאי אפשר לעשות כן, כי כשיוציאים מן המים הרותחים, אם יתנם מיד במים זוננים, יש לחוש פן יתפוצצו לרסיסים, כאשר הנסיון הורה, לכן ימתין עד שיטענו ואח"כ ידיחם במים זוננים.

*

גמ'. **הני מאני דקוניא** מזהו **לאישתמושי בהו בפסחא** וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ב'), וכתו"ד כותב: אלא אי קשיא הא קשיא הא דאמרין בפסחים דף כ"ו [כ"ז:] דבעי מיניי מאמימר הני מאני דקוניי מאי לאשתמושי בהו בפסחא א"ל חייגא להו דמידייתא והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם, וקשה מנ"ל ללמוד מדין התור' שאינו יוצא מידי דופנו לעולם דהא אחר שנים עשר חודש אפילו טעם אין בו, ומר רבא להחיר לכתחילה בפסח לאחר י"ב חודש ואיך אמר שאינו יוצא מידי דופנו לעולם.

וקושיא כיוצא בזה הקשו התו' בפסחים דף ו' ע"ב ד"ה התורה העידה וא"ת הלא יוצא מידי דופנו ע"י כשוננו והוכרחו לתקן דזה לא חשיב יוצא מידי דופנו לגמרי אצל קושיאנו לא נתייבשה במירוח זה.

מהגעלה דרותחין ודאי יש למי שאפשר לו לעשות, כשהוא עשיר, יותר טוב אף שבעי בע"נ אינו יכול להחמיר יותר מדינא, וליכא ראייה לפי הט"ו, אצל מ"מ שיך שיסבור כן מסבירא בעלמא, ובפרט שיא לעו על כל יראי ה' שאין בכוון לאפות באופן זה שעושין שלא כדין באיסור החמור טובא, שלכן אין לנו להחמיר יותר ממה שאיתא בש"ע סימן תנ"ט (ס"ד).

ולענין המקלות אין להשתמש בו כשעדיין הוא חס מפעם הראשון שהכניס עליו מלוא אף שהוא חס רק קצת אבל אחר שיטענו לגמרי יש להשתמש בו עוד פעם אחר שינקו אותו מאיזו פירורים דבצק וראו שהוא נקי. ולכן במקומות הקרים יש גם מקום פתוח לחוץ ששם מניחים המקלות אחר שהכניסו לתנור עם מלוא, יעשו קרים בזמן קטן, יקצצו זמן כפי שרואין שאי ברור לכל שנתקרו ויחזרו וישתמשו בהם עוד פעם וכן כל היום, ובא"י שהם כבר ימים חמים שיש לחוש שלא יתקררו מהראוי להחמיר שלא ישתמשו בהם חצי היום שאי ודאי כבר ליכא שום חממות ממה שהכניסוהו בתנור. ואם אחד רוצה לחשוש ביותר כשהיום חם שיך שיחוש עד למחר שעברה הלילה ועל יותר אין מקום לחוש לענ"ד. ואם רואים אדם גדול שמחמיר עוד יותר אין ללמוד ממנו דאף שיש להחזיק שיש לו טעם הוא רק לעצמו וגם אפשר שצלא טעם ממש החמיר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת נ"ץ אליעזר (חלק ד' סימן ו) דרך הגעלה כלי פלעטקין לפסח, עיי"ש באורן.

*

גמ'. שם. צדין הכשר כלי זכוכית בפסח, ישנה מחלוקת בפוסקים, ושלש דעות בדבר, א'. דעת רבינו אברהם בר יצחק אב"ד נרבונו, בספר האשכול חלק ג' (עמוד ק"מ), שהאיל ושינוי באצות דרבי נתן (פרק מ"א הלכה ר'), כלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט, לפיכך די להם בשטיפה והדחה בלבד, ואינם זריכים הכשר ע"י הגעלה במים רותחים. וכן פסק ראב"ה (סימן תס"ד), על פי מה שאמרו בפסחים (עד ע"ב), שאין לב דשיע ולא בלע, ואף כלי זכוכית שהם חלקים למשע, אינם בולעים כלל. וכן כתבו התוספות בצו"ג, שכלי זכוכית אינם בולעים כלל, ואינם זריכים הכשר על ידי הגעלה. וכן כתב האור זרוע ח"ב (סי' רנ"ו) שם רבינו תם. וכן פסק הרשב"א בתשובה (סי' רל"ג). והרא"ש והמאירי והר"ן (פרק כל שעה). ובספר המכנה שם. וכן פסקו המשכ"ן צידן שמועה (דף כ"ח ע"ד). ורבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ב). ועוד ראשונים.

ב'. דעת האור זרוע ח"ב (סי' רנ"ו), שדין כלי זכוכית ככלי חרס שאין להם תקנה כלל אפילו על ידי הגעלה, וכמ"ש בפסחים (ל ע"ב), התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם, כמו שנאמר בפרשת זו וכלי חרס אשר תבשל בו ישר. וזכוכית גם כן שזרייתה מן החול דינה ככלי חרס. ולכן אסור להשתמש בפסח בכלי זכוכית ישנים, ואין הגעלה מועילה להם. וכן פסק הסמ"ג. ורבינו יונה בספר איסור והיתר (כלל ג"ח סי' ג') כתב: כלי זכוכית ספק אם דינם ככלי חרס, הואיל ונעשים מהחול, או אם דינם ככלי מתכות הואיל ואם נשתברו יש להם

אלא ע"כ ברור הדבר דילפינן מדהוררכה המורה שצירה בשביל נותר ולא להגעיל הכלי אלא שאינו יוצא ע"י הגעלה וכסס שהטעם לשבח אינו יוצא א"כ גם הטעם לפגם לעולם עומד בו ואינו יוצא לעולם ע"י הגעלה.

ובן מהא דאמר רב קדינר' בפסח ישצרו ופי' רש"י רב לטעמי' דאמר חמץ אף לאחר זמנו אסור בהנאה כר"י ואית' לי' במשהו וקסבר נ"ט לפגם אסור ופריך ואמאי לישהינהו אחר פסח ולעבד בהו שלא במינן ומשני גזירה דילמא אחי למעבד בהו במינן ואמאי לא פריך לא ישחמש בהו כלל ולשהינהו עד אחר י"ב חודש דע"כ הא דמשני גזירה דילמא אחי למעבד במינן היינו אס' ישחמש בכלי שלא במינן אחי להשתמש אף במינן אבל אס' לא ישחמש לא שייך למגור וליכא למימר דחיישין דילמא אחי לדי תקלה דהא בכלי אסור כ"ע מודו דלא חיישין לתקלה דבגוף האיסור העומד לאכול חיישין אבל בכלי היתר שנאסר לא מצינו בש"ס ובפוסקי' דחיישין לתקלה וכמו קנקני' של גויס דמותר ליישן י"ב חודש ולא חיישין לתקלה דאפשר להניח' במקום המונע ואפשר להזהר ואמאי אמר רב ישצרו לישהינהו עד בחר י"ב חודש. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן א) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן ריו) ושו"ת שרגא בטורה (אור"ח סימן ה אות ד) ובשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן פו).

*

גמ'. והתורה העידה ע"ל בלי חרם וכו'. עיין מג"א ומחזיק השקל (סימן תנא סק"ד) בצריכות.

*

גמ'. **ובי תימא יין נסך דרבנן וכו'.** ידוע מ"ש כמה אחרונים, דאסורין דרבנן הוו אסור גזרא, ולא אסור חפלא, משא"כ אסורי תורה דהוו נמי אסור חפלא.

*

גמ'. **ב"ד תקון רבנן וכו'.** כתב בשו" הראב"ן (ס' כו) וז"ל: בשנת תתק"צ אירע מעשה שהוציא חתני אליקים יין מחצית לכלי קטן ששמה ממנו גוי יין כשר, והיה הכלי נסך, ושאנני אס' היין כשר. ואמרתי לו יודע אתה אס' היה הכלי נגזב, ואמר הן, והתרתיו, ויום שבת היה. לאחר אכילה ישנתי וצא אלי מו"מ בחלום והיה קורא השומים במזרחי יין וחזירי, ואני הייתי מפרש בחלום על הגויס ששומים י"ג ואוכלים בשר חזיר. ובהקליתי הבנתי כי הודיעוני על היין שהוא נסך שלא היה הכלי נגזב, ונסיתי ולקחתי וכו' ולא נגזב, ואסרתי את היין, והתעניתי שני ימים, וגם השומים אותו. עכ"ל. וכן משמע בשו" הראב"ש (כלל יט ס' טז).

וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"צ (ס' לח אות לט) שכ' בשם מהרש"ו, שפעם אחת שטה יין עם מומר ישמעאל שעשה תשובה ולא השלים עדיין תשובתו, והראו במלכו ששטה י"ג, וא"ל האר"י ז"ל שפריך לעשות תשובה כשומה י"ג שהם ע"ג תעניות. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קסב) ד"ה והנה רואה, שז"ל לספר דברי אמת מהגאון זכר דוד ז"ל שהאריך בכלל זה.

*

גמ'. **זה תשמישו ע"ל ידי חמין וכו'.** עיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן כח).

*

גמ'. **ובית חרוסת.** בשו"ת תשנ"ן (חלק א סימן קיא) כותב: ושאלת לפרש לך מהו בית חרוסת, ואמרת שנספר ארחות חיים פי' איגדו"ם בלע"ז.

דע כי דרכן היה לטבל בדברים חריפים כהרדל וכיוצא בו בכל השנה ואותו טבול קורין אותו חרוסת. ולפי שהוא חריף ביותר כמו החרדל דינו כחמין וכמו בית שאור. ומה שפירש אותו בעל ארחות חיים ז"ל איגדו"ם אני חושב כי טעות מנא"ל בנספר וכך ראוי להיות איגדו"ם בריש שכן באותו לשון קורים לדברים החמוצים אגרא"א ואותו טבול לפי שיש בו קצת חמילות כמו השאור קורים אותו איגדו"ם על שם החמילות וכמדותה לי שכן ראיתי שהוא כתוב המכתם או צפי' רצינו יהונתן ז"ל שם ראיתי איגדו"ם בריש וסמ"ך והוא לעו בוסר שקורין אותו אגרא"א לשון חמילות. ע"כ.

*

מתני'. **נכרי שהלזה את ישראל וכו'.** עיין שו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קלט-קמ) שהאריך בסוגיין.

*

גמ'. **בע"ל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה וכו'.** עיין בשו"ת מהרש"א (חלק ה סימן קלה) ושם (חלק ז סימן קלח) ושו"ת מהרי"י ווייל (סימן קט) ושו"ת מהרי"ק (סימן פט) ושו"ת הרא"ש (כלל ג סימן ח) ושם (כלל עט סימן י) ושם (כלל צט סימן ז) ושו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן ט) ושו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קצ) ושו"ת מהר"ם אלשיך (סימן עט) ושו"ת דרכי נועם (חלק י"ד סימן בד) שו"ת נדקה ומשפט (חלק אה"ע סימן ל) ושו"ת מראה יתחקאל (סימן ל).

*

רש"י ד"ה בית שאור. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן צח).

*

רש"י **שם.** בשו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קלה) נשאל ליישב דברי רש"י, שכותב: ופעמים שהוא שוהה שם בלילה, וצרישי' על הרי"ף (דף ט'), כותב שם: ופעמים ששוהה שם כל הלילה, ומשמע דייק כל הלילה, דבזה יהיה כשיעור כבישה, והלא הדין פשוט, שכבש במים שיעורו שיהיה כמבשול הוא ככ"ד שעות, ובדבר חריף כגון צייר או בחומץ השיעור הוא כדי שיתנונו על האור ויתחיל להרתית, אבל לא שיהיה כבש על ידי

שיעור של לינת לילה, והצ"י (באור"ח סימן תנ"א) הביא דברי רש"י אלו, ולא העיר כלום.

והשיב: הנה אף דפפסעות הענין, היה נראה דכיון דהא דמשהה אותו צו, הוכרח רש"י לפרש כן על פי דברי הש"ס שם, בצאני ממוחא, דמשהה צ"י חמירא כצית שאור וכו' דמי, וגם הר"ן פי' כן, אלא דלא כתב ומשהה אותו צלילה, או כל הלילה, וצוה י"ל דרש"י הוסיף חצית צלילה או כל הלילה, משום שכן היה הרגילות, להשהות צו צלילה, עד הבוקר אור, לגמור המלאכה, אבל בצאתו אין צריך צוה שיעור כבישה.

אולם אחרי העיון, מנאחי דאף אם נאמר כוונת רש"י דוקא כל הלילה, כדי שיעור כבוש, לאו יחידאי הוא בשיעור כבוש כזה, דהנה צצ"י (יר"ד סימן צ"ג) כתב בשם הגהת ש"ד, ח"ל המיר ר"י הלבן, בשר שנתבשל בקדירה של חלב, והיה זה חלב כל הלילה וכו', וצטו"ז שם (ס"ק ב'), כתב דדדיוק נקט המדרי כל הלילה, לומר דלא היה כשיעור כבישה, אבל בתשובת חו"י (סימן ק"ד) כתב, ח"ל ואמרתו בלצו, אולי סבירא ליה להר"י הלבן, דגם צלילה אחת הוה ליה כבוש, רק שזה דוחק גדול, אף על פי שיש לומר דמגמרא דאמר בשר בחלב חידוש הוא, דאי תרו ליה כולי יומא שרי, אין ראיה, דיש לומר דסבירא ליה, דמ"ש כולי יומא ר"ל מבוקר עד ערב, מכל מקום לא מצינו לשום פוסק דסבירא ליה חומרא זו, עכ"ל, הרי דהעיר לומר דר"י הלבן יסבור דצלילה אחת ה"ל כבוש, אלא דדחה זאת באומרו, דלא מצינו בשום פוסק כן, וכמו שהקשה כהד"ג על דברי רש"י הנ"ל.

אכן צפרי מגדים שם (שפתי דעת סוף הסימן), הביא בשם הכנה"ג, דכתב בשם הרא"ש, דהריצ"א (דהוא ר"י הלבן הנ"ל) סובר, דכבודו הו' צי"צ שעות, ותרו ליה כולי יומא סובר צי"צ שעות, עיין שם, וכן ראיתי בהגהת שערי דורא (שער ד'), דכתב חו"ל, ואם גמרה כל פליטתה מזיר ומזם, ואחר כך נפלה לתוך היר לפי שעה, שלא נשרה שם יום או לילה אין ידיר לאסור רק כ"ק, שמשום צר אצרהס, מתשובת מהר"ם (סימן קצ"ח שם) בשם ר' יצחק צר אצרהס, אבל זה לשון הרא"ש (בכה"ב סימן מ"ט) דין מליחה בכשא"מ, שיעור כבישה הו' כאלו נתנו על האור כדי להרחיב וכו' עכ"ל, וכן הביא את דברי הגהת ש"ד הנ"ל בתורת חטאת (כלל ר' סימן ט'), ורק במקום שכתב אבל זה לשון הרא"ש, כתוב בתו"ם וכן משמע דעת האשרי וכו', וכבר העירו צוה, וכן הביא זאת ביט"ש (חולין פרק כל הבשר סימן ע"ה), בשם תשו' מהר"ם עיין שם, ועיין עוד בשערי דורא (שער ב' סימן ג', ובשער ד' סימן ח'), ועיין ספר יד יהודה (יר"ד סימן ס"ט ס"ק ס"ד), שהעיר על כנה"ג בשם הרא"ש בשם הריצ"א הנ"ל, דלא מצא כן ברא"ש, עיי"ש, אולם דברי ריב"א אלו מובאים במדרי (פ"ב דביצה סי' תרע"ד), והביאם גם כן צצ"י (יר"ד רס"י ק"ה), עיי"ש, וע"ע צנה"כ (שם סימן צ"ג).

הרי מנאנו צעוה"י עוד אשלי רבצו דאולי צטיטה זו, דשיעור כבוש הו' כדי לינת לילה, היינו צי"צ שעות, ואין חידוש על רש"י, וגם על הצ"י שלא העיר צוה, שהרי הביא שיטה זו בשם ריב"א ציו"ד שם, ואף דרש"י מיידי דבדר שחימוצו קשה, דלהלכה הו' צוה השיעור כבישה, כדי שיתנם על האור ויתחיל

להרחיב, מכל מקום יש לומר לענין חומרת צית שאור, הנריך שיהיה שוהה כל הלילה, שהוא שיעור כבישה, אף שלא בדבר חריך לכ"פ כנ"ל, וגם זולת זאת, פירש רש"י צצ"י, כבוש בחומץ, ומשמע דכי אמרינן כבוש כמבוסל, הני מילי בחומץ וצ"י, דש"מ מזה דל"ל השיעור דבכדי שירחית, ועיין צוה צצ"י (סי' ק"ה), ובש"ך שם (ס"ק ב'), חילק בין חומץ לציר עיין שם. ע"כ.

ועיין שם עוד שכתב, דאח"כ כתב לו הרב השואל לראיה, למה שכתב דיש לומר דרש"י נקט כן, מפני שכן היה הרגילות להשהות עד אור הבוקר לגמור המלאכה, מדברי החוס' צע"ז (דף ע"ו ד"ה בת יומא), שר"ת סובר כי לא היה צריך מעל"ע שיתוהו נוס' לפגם, רק לינת לילה פוגמת, ואומר שם, כי לשון הש"ס קדירה צת יומא, כי לא היה דרך צימים הקדמונים לבשל צלילה כדמשמע (פ"ק דברכות) צומנים שקצבו לק"ש וכו', הרי רואים אנו מזה כי הגמ' שונה בלשון הזה, יען שהעולם נוהגין כך. ע"כ.

וע"ע מ"ש בבח"ק ח' (סימן סו) על דברי השואל, חו"ל: וע"ד מה שהעירות על מש"כ במנחת יצחק (ח"א סי' קל"ה), בדברי רש"י על הרי"ף, דנקט כל הלילה, וכחצת שכן המציאות, הרי כן כתוב במנחת"י שם, דפפסעות זה כוונת רש"י.

ובישי"ב להעיר על הכתוב שם, דאפ"ל דשיטת רש"י דשיעור כבישה צי"צ שעות, שכן ס"ל להפוסקים שהוצאו שם, והעירות דכיון דרש"י ס"ל דאין כבוש אלא בחומץ, אין אפשר להעמיס בשיטתו דס"ל דכבוש צי"צ שעות, הנה כבר כתבתי שם, דעכ"ת רש"י לא ס"ל השיעור דבכדי שירחית, ועי' צוה צצ"י סי' ק"ה, ובש"ך שם (ס"ק ב') חילק בין חומץ לציר עיי"ש, א"כ אם אפ"ל לרש"י דלריך כ"ד שעות בחומץ, כמו כן י"ל דלריך רק צי"צ שעות וק"ל, ומפני דקשיא עתיקא ממדחא לא אאריך צוה.

והנה להלכה למעשה מאן דמיקל בכבוש כ"ד שעות בכבד, בודאי יש לו על מי לסמוך, אבל לא יבשל אותו אחרי הצלי, ונראה דזה כוונת הד"ם שכתב צוה הלשון ולכן בודאי לשיטת הר"ן והרא"ש והרשב"א ור"ת ורש"י מותר בכבד בכבוש עי' צליה כלומר אבל לא יבשל אחרי הצלי, וכ"כ בהגהות חת"ס מהד"צ (הביאו הדרכי תשובה סי' ע"ג ס"ק ל"ג), שכתב, דאף לפר"ם ודעימ' דמקילין בכבד שנשרה מעל"ע היינו לאכלו כן צלוי, אבל אם לאחר שצלה באש ציטלה או טיגנה אח"כ בשומן, אין להחיר, דכיון שנכבשה עם דמה מאן יימר שהצלי פועל אח"כ, וא"כ כשיצלה או טיגנה אח"כ עם שומן, אוסרת ונאסרת עכ"ד. ע"כ.

*

רש"י ד"ה בוי"ע לא פליגי. עיין בתשובות חדשות לרע"א (א"ע סימן יז) ושו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חור"מ סימן ס) ד"ה והנה כן, ושם (סימן קצט). וע"ע צו"ת צנין ציון (סימן קסו) בדברי המהר"ם שיק שם, ומה שהשיב הגאון המחבר עליו. וע"ע צו"ת הר צבי (אור"ח ב' סימן נא אות א).

*

עוד כותב: ועוד אמינא להקשות ממ"נ דהקשיתי עוד על שיטת הרא"ש הג"ל הרי גם לרבא אף דשלהם מכרו מ"מ אינו ברשותם ה"י הנכסים שמושכנים הם לבע"מ, ואין אדם מוכר דבר שאינו ברשותו ואין המכירה חל כלל דמה ביהו כמ"ש רש"י צהדי" בפסחים ריש הסוגי' שם, והמקח א"כ אינו כלום וזריכים לבע"מ ולשלהם לבע"מ.

ותרצתי עפ"י ספיקא של הש"ך רס"י ל"ט דס"ל להרא"ש שעבודא ל"ד, וא"כ מה"מ ברשותו דלוח מקרי וגם שלו כיון דמכול"ה גובה והמכר חל, ורש"י ש"י דאין המכירה חל משום אינו ברשותו היינו לרבא לטעמיה דס"ל שד"א כמ"ש חוס' גיטין (דף ג), ואפי' לאביי נמי בשיעבוד צפי' כנ"ל דלכ"ע שד"א הוא, אבל הרא"ש מייירי בלא שעבוד מפורש וס"ל של"ד, וה"ל שלו וברשותו דלוח מדא"ו ושלם מכרו.

והובח לי בזה המחבר ש"י צפי' ק"ז ס"ד דעת הרא"ש בשם י"א ודעת המחבר כדיעה הראשונה לעיקר כידוע, וה"ע לפי שהצ"י ס"ל להלכה שד"א כמ"ש הש"ך בשמו רס"י ל"ט, לכן ה"ל מוכר דבר שאינו ברשותו ואין המכר חל כלל, אבל קמיינא מיהא קשה, וגם לדעת הב"ח ומרש"ל אליב"י דהרא"ש דס"ל להרא"ש ג"כ שעבודא דא"ו קשה נמי קוש"י צ' הג"ל עכ"ל בקצרה בחידושי, והן עמה לפי ח"י הדרת גאון על קושייתי הראשונה אליב"י דהצ"ח ומרש"ל בכוונת הרא"ש קוש"י חדא מנייהו על דברי הרא"ש ממ"נ כמוכח. ע"כ. עיי"ש עוד בסוגיין.

*

גמ'. ראובן שמכר שדה ל'שמעון באחריות וכו'. בשו"ת הרא"ש (כלל עט סימן י) כותב: ויתומים שמכרו בנכסי אביהם, ויאלו על אביהם בעלי חובות ואין יכולין לגבות הנכסים מיד הלקוחות, אין בעלי חובין יכולים להוציא המעות מיד היתומים, כי נכסיהם מכרו, וקיימא לן כרבא, דאמר בעל חוב מכאן ולהבא גובה, ואין לבעל חוב אלא משעת טריפה, ושלם מכרו. ואפילו דין מו"ק שעבדו של חצירו אין כאן, כי לא קלקלו את גוף הקרקע כלום, אלא ילכו בעלי חובות ויגבו הנכסים, אם יוכלו.

ול"א דמי יתומים שמכרו קרקע המשועבד לבעל חוב, ליתומים שגבו קרקע בחובות אביהם, דאמרינן דבעל חוב חוזר וגובה אותה מהם. דהתם, אע"ג דקיימא לן כרבא, דאמר מכאן ולהבא הוא גובה, לא הו"ו כמו יתומים שקנו נכסים דלא משעבדי לבעל חוב, משום שזה הקרקע שגבו, כשם שהיה משועבד לאביהם, כך היה משועבד לבעל חוב של אביהם, מדדבי נתן, כדאיתא בפרק כל שעה, ולכך בא בעל חוב ונטל שעבדו. אבל יתומים שמכרו קרקע המשועבד לבעל חוב שלהם, מכרו כדפרישתי, והמעות שקבלו לא משעבדו לבעל חוב מעולם. ואעפ"י שצאו המעות ליד היתומים מחמת קרקע המשועבד לבעל חוב, לא אמרינן דמעות יהיו במקום קרקע, לענין טריפה בעל חוב.

ודביא להא דאמר רמי בר חמא, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וחקפן עליו צמלוה, ומת ראובן, ואחא בעל חוב דראובן וקא טריף משמעון, ופיסקו שמעון צווי, דינא הוא

תוס' ד"ה התורה העידה. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן לט) שכותב להשאל: ועל קדירה בת יומא"י הלא ידע אחי שכן פירשתי צהייתו הנה, התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם לצו ביום, שכלי מתכות ומורק ושוטף אבל כלי חרס אינו יכול למרוק ולשטוף, ואם ישנו עד למחר יהיה נותר. לפיכך העידה עליו שיסגר ואין לשל צו גם חטאת דלמחר הו"ו נותר. דע דהא תקנה יש לו אם מחזירה לבעשונות כדאמרינן בנזכים [דף י"ו ע"א], אלא אין זה יציאה דהיינו כעין חדש שמצטלו. ואינו דומה לליצון אסכלא דהתם מקלקל והכא מתקן. ואין מצטלין אסור אין ענין לכאן כרחוק מורח ממערב, דאין מצטלין אסור אבל מצטלין היתר דפגם מותר בנזלה מסרחת הנעשית שחטה כר' שמעון. [ע"ו ס"ז ע"ב] אבל משום בת יומא גזרינן. ע"כ.

דף לא ע"א

גמ'. מוסיף עוד דינר וכו'. עיין שו"ת תשנ"ן (חלק ב סימן קנא).

*

גמ'. כי פליגי דובין מלוה וקדיש מלוה וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סימן כג), ושו"ת הריב"ש (סימן שצו) ושו"ת משפטים ישרים (ח"ב סימן קלו) ושו"ת שאלת דוד (חלק י"ד סימן ז) ד"ה ואף שהר"ה. וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קצט) מ"ש בסוגיין באורח.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קפח) שהקשה לדעת הרא"ש המוצא במחבר (סימן קז ס"ד) יתומים שמכרו וכו' אין חייבים לשלם המעות דאמר' שלהם מכרו דמכאן ולהבא הוא גובה, א"כ למה לא אמרו בגמרא כאן בצוין יתמי לוח פליגי.

ותרירי ע"ז הגאון ר' שלמה קוועטש, דלדעת הב"ח ומהרש"ל אליב"י דהרא"ש דס"ל שעבודא דאורייתא אחי שפיר, ש"י הרא"ש אלו הדין למפרע גובה מכרו שאינו שלהם, אבל אביי לטעמיה הא ס"ל שעבוד' לאו דא"ו כמ"ש חוס' גיטין (דף ג) ד"ה כיון, ודאי א"כ אם מכרו לא מחשב כאלו מכרו שאינו שלהם כיון דשעבודא ל"ד, לכן לא קאמר הכא נ"מ לאביי.

והעיר ע"ז הגאון ר' יהודה אשד: דמ"מ קשיא, דהא רש"י צהדי" פירש כאן לפלוגתא דאביי ורבא כה"ג מייירי ששעבד לו נכסיו צפי' ושעבד צפי' לכ"ע שד"א כמ"ש הש"ך רס"י ל"ט, וא"כ גם לאביי שפיר י"ל הך נ"מ דפליגי צוין יתמי לוח כנ"ל.

¹⁰ לפי הנראה קושיית השואל היתה אי אמרינן לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, א"כ מה זה שאמרינן התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם.

חוב של אצינו שלא מדעת אצינו ודעתנו וע"כ דשייך שעבודא דר"ג וא"כ כדן פרע לז"ח דאציה ולכן כשפרע להיתומים בקרקע חוזר וגובה מהם דא"ל פרעתי לחוב של אציהם ואחם משועבדים לי ואף במטלטלי דיתמו לא משמעדי הרי יש לכם קרקע אציהם וחייבים אחם לשלם אציהם דלפ"ז יקשה דא"כ מוכח משם להיפך דע"כ שייך שעבודא דר"ג אף בחוב מאוחר.

אמנם באמת אחר העיון אין ראיה דהרי רש"י פירש צע"א דלכן חוזר וגובה מהם דא"ל כי היכא דמשמעדינא לאצובין משמעדינא ליה לז"ח דאצובין מדר"ג והו"ל כמו שחייב לו ואני גובה מכם שיעבודא דר' נתן וא"כ אין מקום לכל דברין דכאן ודאי שייך שעבודא דר' נתן דבא צידא וכמ"ש למטה להוכיח מזה דכל דבא צידא בודאי מודים שגם ע"ז קשה דעכ"פ גם דר"ג וא"כ ה"ה בזה ובאמת שגם ע"ז קשה דעכ"פ גם במטלטלי שייך שעבודא דר"ג וז"ל דבמטלטלי ל"ש שיעבודא דר' נתן דלאו צת שעבוד היא ול"ש שעבודא דר"ג אלא שבאמת אכן קי"ל דשיעבודא דר' נתן שייך אף במטלטלי וז"ל דאף דשיעבודא דר' נתן שייך אף במטלטלי היינו מנייה ידידה לא יכול לומר לאו צע"ד ידידי את אצל ציתמי ל"ש זאת וכמ"ש המהרש"א לפי דרכו דכיון שאם היה מוכרם לא היה גובה מהם א"כ לגבי יתומים הוה כאלו מכרם וכ"כ המהרש"א לפי דרכם של החוס' ע"ש וה"ה בזה.

ולפ"ע ד יש לתת טעם בזה דהנה ענין שעבודא דר' נתן לכאורה צ"ב דטעמא מאי אמרה תורה שיהיה משועבד לז"ח של מלוה שלו ולמה לא יוכל לומר לאו צע"ד ידידי את וממני שלוחי לזה אשלים.

אך נראה דבר חדש דהנה אכן קי"ל דזה נהנה וזה לא חסר כופין על מדת קדוש א"כ זה השני נחמייב לשלם ומ"ל שישלם לז"ח שלו או לז"ח של מלוה שלו וזה נהנה מזה שפיר אמרה תורה שזה משועבד לז"ח של מלוה שלו ומוציאין מזה ונותנין לזה וכופין על מדת קדוש.

ובזה נראה דלדקדוק דברי הש"ך צבי" פ"ז ס"ק ה' שהאריך דשעבודא דר"ג אפילו צ"ב לו נכסים לזה ורק צמיעה לו פסידא ל"ש שעבודא דר"ג ולפ"מ"ש הדבר מבואר בטעמו דכל שיש לו פסידא א"כ הו"ל זה חסר א"כ מה לו בכך שזה נהנה זה חסור לו להנות בחסרונם של זה וצב"ג לא חייבה התורה ח"צ מאוחר.

ולפ"ז בשלמא לגבי אציהן שייך שעבודא דר"ג אף במטלטלי דמ"מ מאי אפסדי' והא מחויב לשלם אף מגלימא דעל כתפיה אצל יתומים שהם לא לוו רק שמהויבים לשלם עבור אציהם ממה שירשו מאציהם א"כ כל שמטלטלי דיתמי לא משמעדי לשלם ממנו שוב אין לך פסידא גדולה מזו ול"ש זה נהנה ולא לא חסר דהרי חסרו ולכן מגבי להם קרקע דשזו הו"ל כירשו קרקע מאציהם ושייך שיעבודא דר' נתן, כנלפע"ד. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

*

דאחו בני ראובן ואמרו ליה לשמעון, אכן מטלטלי שבך אצונא גבך, ומטלטלי לבעל חוב לא משמעדי. אלמא, שאלו המעות, שהן דמי הקרקע שמכר לו באחריות, אינו יכול לעכנם בשביל הקרקע. כל שכן בנדון זה, שמכרו את שלהן, שלא נכנסו המעות לשעבוד בעל חוב תחת הקרקע. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"א סימן קסג) על דברת ריא"ז והמרדכי (פרק המניה) בענין שיעבודא דר' נתן, דמחלקין בין אם נחמייב לו מכבר לבין נחמייב לו אח"כ, והובא צבי" ושי"ך (ס' פ"ו ס"ק א'), וע"ז כותב השואל דיש רא"י לשיטה זו דמחלקין דאם הלוה השני נחמייב אח"כ ל"ש שיעבודא דר' נתן, מהא דאמרין כאן, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וחקפן עליו במלוה ומת ראובן ואחא צ"ח דראובן וטריף מיני' דשמעון ופייסי' שמעון צווי דינא הוא דא"ל בני ראובן אכן מטלטלי שבך אצונ גבך ומטלטלי דיתמי לז"ח לא משמעדי וכו', ואח"כ מסיק הש"ס דאמר לה כי היכא דמשמעדינא לאצובין ה"נ משמעדינא נמי לז"ח דאצובין מדר"ג. והקשו בתוס' גבי מטלטלי נמי יומא הכי. וביאר המהרש"א דכוונתם דאף אם לא מגבי להו ארעא רק מטלטלי יומא דלא מקרי מטלטלי דיתמי כלל שהרי משועבדין הו' לי מחייב אצובין בשביל שיעבודא דר' נתן. וע"ז כתב השואל, דכיון דע"כ צ"ח דראובן קדם שעבודו קודם שזקף שמעון המלוה בעד השדה דא"ל"כ היאך גובה מנכסים משועבדים אם כן על גוף החוב שזקף עליו במלוה אין לו לז"ח שעבודא דר"ג דהא נעשה מאוחר לחיובו שיש להצ"ח על ראובן ורק משום מה צא משום הקרקע שמשועבדת לו שפיר יוכלו יתומים לומר אכן מטלטלי שבך אצונ גבך וע"ז יתא' שיעבודא דר"ג ועל גוף הקרקע א"צ אצוננו לשלם לך במטלטלי לא משמעדי, ומיושב קושית החוס'. ע"כ.

וע"ז השיב: הנה לכאורה גוף דברי החוס' והמהרש"א צ"ע דנראה דהם מפרשים דמש"ה כי מגבי להו ארעא חוזר וגובה מהם הוא משום דלוקח מה שפרע בשבילם לז"ח של אציהם וא"י לומר לו מה לנו ולך דפרעת חוב של אצינו שלא מדעתנו ואין חייבים אצוננו לשלם וע"ז חידש הש"ס דיכול לומר אני הייתי מחויב לשלם לז"ח דאצובין מדר"ג א"כ פרעתי חוב של אציהם ומחויבים אחם לי וע"ז הקשו החוס' דא"כ מטלטלי נמי למה לא יאמר להם החזירו לי מה שפרעתי בשביל אציהם והתורה חייבני לשלם והם מחויבים לשלם מנכסי אציהם וע"ז כתבו החוס' דבמטלטלי ל"ש זאת דלאו צת שיעבוד הוא דאם מכרם או משכנם לא יוכל לגבות וא"כ יוכלו יתומים לטעון מה לנו צמה שפרעת חוב אצינו הו"ל כפוער חובו של חזירו שלא מדעתו ואכן מטלטלין שבך אצונ גבך ומטלטלי דיתמי לא משמעדי א"כ אצוננו אין חייבין לשלם בשביל שפרעת חוב אצינו שלא מדעת אצינו ודעתנו, ולפ"ז יש מקום לדברין דאף להס"ד לא היה מחויב לשלם משום שיעבודא דר"ג דהא לא נחמייב בחוב מאוחר לשלם וא"כ הוה כאלו פרע חובם שלא מדעתם אצל לפ"ז אין מקום לדברין דא"כ גם אם יסלק להם בקרקע כל דל"ש שעבודא דר"ג בחוב מאוחר יוכלו הם לטעון מה לנו ולך שפרעת

הדבר פשוט שאינם בכלל. חדא דשטרות לא קרו להו אינשי מטלטלי. ואלו עיטור מה שאמרו בפרק מי שהיה נשוי ראובן שמכר שדה לשמעון וחקפן עליו במלוה. ואחא בעל חוב דראובן וקא טריף לה מיניה. ואמר רמי בר חייא דינא הוא דלימרו ליה בני ראובן אכן מטלטלי שצק אבון גבן ומטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משמעבדי. דהאם לאו דוקא מטלטלין קאמר. אלא משום דאין גובין מן היתומין אלא ממקרקעי. כל מידי דלגבי גובין קרוי מטלטלי ולא שיהא החוב מטלטלי ממש. ועוד שאפילו אמר מטלטלין והחובות צפי' לא קנה. דקי"ל דאין שטרות נקנין אלא בכתיבה ומסירה ושיכתוב לו צפי' הוא וכל שעבודא שבהן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הרי"ש (סימן שצו) שכותב בכו"ד: והיה נמי, דפרק מי שהיה נשוי, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות, וחקפן עליו במלוה, ומת, דמשמע לך, דלהכי נקט, ומת, דאם לא מת, וינא הערער מחיים, הוה אמרינן, ינא זה תחת זה.

דו יהי כדכריך, וזוי חוויינינהו. ומיהו, לאו משום הכי נקיט, ומת, אלא משום, דאם ינא הערער מחיים, אין ליתומים עליו כלום. ולא משום דבמלוה ומלוה אומרים, ינא זה צוה. אלא משום דאפילו, מלוה ומלוה, לא הוי, אלא שאתן מעות שחייב שמעון לראובן, פרעם לבעל חוב של ראובן. דכי היכי דמשעבד ליה, משעבד לבעל חוב דידהי. אכל כשמת ראובן, ואח"כ פרע שמעון, אז לא היה לו לפרעו. דאזתן מעות, מטלטלי דיתמי, יניחו, ולא נשמעבדו לבעל חוב של אביהם. אכל, במלוה ומלוה, אפי' בשוין, דלא אמרינן, זה גובה, וזה גובה, אלא כל אחד עומד בשלו. אם מת אחד מהם, היתומין גובין, ואין מגבין. וכו'. ע"כ.

*

גמ'. אכן מטלטלי שצק אבון גבן וכו'. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתעט) ושם (סימן תתקיד) ושם (חלק ד סימן קנב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קל) בשולי המכתב, ומ"ש עליו בשו"ת בשר יצחק (חלק חו"מ סימן ב), והבאתיו בהגהותי לכתובות (צב ע"א).

*

גמ'. ומטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משמעבדי. עיין שו"ת הרי"ש (סימן תעח).

*

גמ'. יתומים שגבו קרקע בחובות אביהם וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן שלט) וכו"ל השאלה: מנהג ודת הוא צמדינה אחת שכל ישראל שמחזיק במשפט קרקעות של הנכרי לזה שלו הרי הוא כממונו למכור למי שירצה. אכן אם ינא הנכרי קודם שימכרו ויפרע לישראל המלוה כל חיצוה וכל הוצאות שהוציא לישראל על השגת המשפט, נריך הישראל להחזיר לנכרי כל שטרי החוב ושטרי המשפט כך הוא החוק והמנהג. ועמה יש

עוד כותב שם (בסוף הסימן). וכו"ל: אחר זמן רב למדנו בשנת ברי"ת בחורף בלילות ובליל צ' שבט למדנו הסוגיא דנכרי שהלוה לישראל על חמנו, אמר תלמידי הנ"ל מו"ה מענדיל בודק נ"י בזה דאמרו דינא הוא דאחי בני ראובן וא"ל אכן מטלטלי שצק אבון גבן וע"ז הקש' דאמאי לא הקשו התוס' כאן דנימא שעבודא דר"נ והא מחוייבים להם מכח שעבודא דר"נ להק"ד של התוס' דשייך שיעבודא דר' נתן אף במטלטלי ואמאי לא הוכיחו התוס' מזה.

והישיבתי דל"ש שיעבודא דר' נתן דלמה חייב שיעבודא דר' נתן הוא בשביל שחייב למלוה שלו שזקק עליו במלוה והמלוה שלו מחויב לבע"מ ולפ"ז הא הוא זקק עליו במלוה בשביל הקרקע והרי קבל אחריות וא"כ מה שמחויב לבע"מ של ראובן מכח שיעבודא דר' נתן אם כן ממילא גם לעצמו יכול לפרע בעד האחריות ובה"ג ל"ש שיעבודא דר' נתן.

וע"ז אמר תלמידי, ד"ל דכל שזקק עליו במלוה נתחייב לשלם ומה שיש לו בעד קבלת אחריות יגבה מראובן ולא מצע"ח שלו.

וע"ז אמרתי דז"א דהרי אם היה יודע שהקרקע גולה היה זה פטור מלשלם אף שזקק עליו במלוה מטעם דוקיפת המלוה לא היה רק בשביל שקהה קרקע אם כן ה"ה צוה שבע"ח גובה ניהו דלא בטל המקח אכל עיקר חיובו הקרקע וכל שזה קבל אחריות לא נתחייב לשלם כל עוד שלא יפרע אחריותו ועב"פ אם לא יפרע לו בעד אחריותו לא נתחייב זה שישלם לו ולא יגבה אחריותו א"כ לא שייך שיעבודא דר' נתן וכו"ז והבן בדברים כי נכונים הם.

וגם בדברי המהרש"א שהאריך בתוס' לפע"ד לא נהירא דהמענין בסימן פ"ו ינא שיעבודא דר' נתן יד האמצעי מפסיק והו"ל כאלו חייב להראשון ובדברי המהרש"א ז"ע אף לפי שלא העמקתי כעת בעניינים אלו ע"כ דברי מעטים. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (סימן קסה).

*

וע"ע מ"ש שם (ח"ב סימן קב) בד"ה עוד נראה, וכו"ל: וראיתי להמהרש"א בפסחים דף ל"א בתוס' שם שכתב לפרש דברי התוס' דאין הכוונה בשעבודא דר"נ כאלו בעל חוב דאציהם ה' חייב לו אלא דחשבינן כאלו הקרקע כבר היו ביד אציהם כיון דאם מכרה חוזר אציהם וגובה אותה לכך הו"ל כאלו ה' ביד אציהם ע"ש ותמהני דא"כ דנחשב כאלו ה' בידו א"כ אמאי לא יוכל להקדיש המלוה ולזנוי וע"כ דניהו דיש לו שעבוד אכל אינו שלו עד שעת הגבוי ומכאן ולהבא הוא גובה וא"כ שוב ל"ש לומר דהיה כאלו ה' כבר ביד אציהם ומשועבד למלוה שלו ג"כ אכל באמת הכוונה פשוטה דהיה כאלו חייב להמלוה של מלוה שלו דזה הורה שעבודא דר"נ וכאלו הלוה השני הלוה מהמלוה של מלוה שלו וכו"ז כשמש לפע"ד. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תתפה) וכו"ל: ומה ששאלת אם שטרי חוב בכלל מטלטלין דוקא אם לאו.

להסתפק אם צא ישראל לאחר שהחזיק הנכסים במשפט למכור לישראל חצירו כל כוחו וחכותו שיש לו צאות הנכסים, אם יכולה האשה לעכב בהן המכירה מתחמת שיעבוד כחובה כגון בשאר קרקעות של העבד או לאו.

תשובה: יראה דאין יכולה לעכב כי אין דין מקרקעי לנכסים האילו והאילו ועדיין ציד הנכרי לפדות הנכסים ואין ציד הישראל לעכב, וא"כ הרי אילו כשאר חובות והלוואות שיוכל לישא וליתן בהן בכל אשר ירצה, ואין האשה יכולה לעכב בהן. וקצת ראייה מהא דאיתא פ' איזהו נשך [ב"מ ע' ע"ב] דמשני אמרנא דבכורות המקבל כאן ברזל מן הנכרי כו', דכיון דכי אחי נכרי ולא יחייב ליה ישראל וזו תפיש לה לבהמה, ואי לא אשכח לבהמה תפיש ליה לולד, דהוי לה יד נכרי באמצע ופטור מן הבכורה. ומקשים שם התוס' דמ"ש מבהמה ארנונא דמחייבת בבכורה ללישנא קמא דרז פ"ק דפסחים [דף ו' ע"א], היכא דמצי ישראל לסלוקי לנכרי בזוה, ולא אמרינן אי לא יחייב וזו תפוש לבהמה. ומתריצין דהתם עיקר הבהמה של הישראל היא מתחילה אלא שמשועבד היא לארנוניתא, וכיון דמצי לסלוקי ליה בזוה לא ינאח מרשות הישראל. אבל הכא דמתחילה הבהמה של נכרי הייתה, כל זמן שיש לנכרי כח צוה, דאי לא יחייב ליה וזו תפיש לבהמה, לא ינאח מרשות הנכרי דמיקרי יד הנכרי באמצע ע"כ. מהכא שמעינן דכל היכא דגוף הדבר כבר היה של אחד ועדיין ידו עליו שחפשו אע"פ שינאח מרשותו בדין, עדיין הוא בכוחו וידו באמצע.

ואע"ג דהתם לענין צבור יד נכרי באמצע כל דהו פטור מדאיתא התם בחוס', מ"מ נקטינן סברה מהתם דבשביל שהגוף כבר הוא של הנכרי חשבינן לידו באמצע ע"י תרי דאי לא יחייב ליה וזו ואי לא אשכח לבהמה.

והו' דבהמת ארנוניתא דאיכא עליה שיעבוד המלך, דחשיב טפי מוחזק ממה שהמוחזק במשפט דמשמע בתשובת מור"ם במדריכי פ' לא יחפור בדיני מקום, ואפ"ה האילו והגוף של הישראל הוה מצי לסלק ליה חשיב לגמרי לא ינאחה מרשותו, דאי נפיק כל דהו הוה ליה יד נכרי באמצע ופטור.

אמנם נראה שאם החזיק הישראל כ"כ בקרקע הנכרי שהכניס בה פועלים לצנות ולנטוע לעבדה ולשמרה, או שהכניס דיורים צבחים וכו' ג איזה זמן, אע"פ שעדיין ציד הנכרי לפדות מ"מ חשיב הקרקע כגבוי לישראל כל זמן שלא פדאה הנכרי, וכא שיעבוד כחובת האשה עליו. וראייה מהא דפ' כל שעה אמר רבה בר אבא יתומים שגבו קרקע בחובות אביהם צעל חוזר חוזר וגובה אותה מהן, ודייק מיינה התם דע"כ צ"ח למפרע הוא גובה, והוה כאלו נגבה בחיי אביהן, דאי אמרת מכאן ולהבא הוא גובה אמאי גובה צעל חוזר מהן, הא הוה ליה מטלטלי דיתמי דחוב כמטלטלי הוא ולא משתעבדי לצ"ח.

ודישתא נהי נמי למפרע הוא גובה אחתי אמאי גובה צע"ח מהן, הא קי"ל הילכתא בפ' המפקיד [ב"מ לה ע"א] דשומא הדרא לעולם, וא"כ עדיין יד הלווה הראשון על הקרקע לפדותה, ולמה תחשב בקרקע של אבי היתומים האילו, האילו יכולה לנאח מתחת ידו תחשוב עדיין כחוב צעלמה דהו

כמטלטלים. אע"כ כיון שגבה הקרקעות ונכנס בה לעבדה ולשמרה ולהשגיח, אע"פ שעדיין ציד הראשון לפדותה, מ"מ חשיב מקרקעי דשני שהיה צידו. אע"כ דיש לדחות הדין ראייה דלעיל דשומא הדרא לעולם, ואיכא לאוקמי הדין דלמפרע הוא גובה, כגון שהשגיח או שנתמקרה דהו לא הדרא כדאיתא התם באשירי פ' המפקיד, המימרא סתם איתמר דמשמע אם גבו היתומים היום קרקע צעל חוזר חוזר וגובה לאלתר. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שווא"ל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קב) ובשו"ד כותב: והנה אחר שנים רבות שכתבתי זאת יגעתי ומנאחתי בשו"ת תה"ד סי' של"ט שכתב שם דאם החזיק הישראל בקרקע כגון שהחזיק בה פועלים לצנות ולנטוע וכדומה אף שעדיין ציד הגוי לפדות חשבו הקרקע כגבוי לישראל, ומציא ראייה מהא דאמרנו בפסחים דיתומים שגבו קרקע בחובות אביהם דצעל חוזר חוזר וגובה אותן מהם ודייק מיינה כמ"ד למפרע הוא גובה וקשה ניהו דלמפרע הוא גובה הא שומא הדרא ועדין יד הלווה הראשון על הקרקע לפדותה ולמה תחשב בקרקע של אבי היתומים וע"כ כיון שגבה הקרקע ונכנס בה אף שציד הלווה לפדות מ"מ חשיב מקרקעי דשני שהוא צידו, ע"כ, ומהו ראייה ברורה למ"ש הסמ"ע דהמלוה נקרא מוחזק.

ובזה יש לומר הא דמקשה דאי למ"ד מכאן ולהבא הוא גובה אמאי חוזר חוזר וגובה הא הוה כמאן דצוין היתומים נכסי וקשה ניהו דמכאן ולהבא הוא גובה אצל מ"מ משועבד ה' קודם גם הקרקע הלו להבע"ח וא"כ לא מקרי קרקע של היתומים ולפמ"ש יש לומר דבאמת כיון דשומא הדרא א"כ בשלמא למ"ד למפרע הוא גובה א"כ כבר נקנה להאז למפרע ואף דהדרא אח"כ הוה כאלו חוזר והקנתו לו אצל אם אין למפרע שלו רק מכאן ולהבא ניהו דהי' לו שיעבוד ע"ז גם למפרע כה"ג ל"ש לומר דלא מקרי קרקע של היתומים דמכא אביהם צא להם דהרי אם היתה של אביהם היתה חוזרת כל שלא היה רק שיעבוד צעלמה ולא קנין והו"ל קרקע של היתומים וע"ז משני דמשתעבדא להו מדרי"ג וא"כ הוה כאלו כבר קנאו אצו ומשועבד להבע"ח שלו מדרי"ג כאלו קנאו צע"ח ממש ויש להאריך בזה בדברת הסמ"ע והש"ך סי' פ"ה ס"ק וא"ו, והאחרונים האריכו הרבה שם. ע"כ. עיי"ש עוד בזה.

וע"ע בדבריו שם (ח"ג סימן נה) מה שפלפל בדברי התרומת הדשן.

*

גמ'. כי היבא דמשעתעבדנא לאבובון וכו'. עיין שו"ת שווא"ל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קסג) מ"ש בדברי הקצ"ח (סי' פ"ו ס"ק ד') דשעבודא דרי"ג ל"ש בפקדון ומטעם דנכסי שומר לא נשתעבדו רק משעת פשיעה.

*

גמ'. שם. עיין בשטמ"ק (ב"ק מ ע"ב) שהביא שני דיעות ברצון שנתחייב לשמעון והעמיד ערב ושמעון נתחייב ללוי ושייך שעבודא דרי"ג אם יוכל לגבות מהערב של ראובן כיון

דשמעון היה יכול לגבות מהערב כמו כן לוי או דלמא כיון
דהערב אינו משועבד מלד גופו.

ועיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קסג) שלא
מלא בטוש"ע מוזכר מזה. וכותב שם: ולפע"ד נראה
העיקר דגובה מהערב דהרי מה שגובה מהנכסים הוא משום
חורת ערב דנכסי דאינש אינון ערבין ביה והרי גובה מקרקעי
דהבע"ח השני ומ"ל ערב נכסים או שאר ערב מיהו יש לחלק
דכיון דערב הוא אסמכתא אלא דבהאי הגהה דקא מהימן ל'
גמר ומשעבד נפשיה ואם כן האחר שלא מהימן ליה ל"ש דגמר
ומשעבד נפשיה ולפי זה אין ראיה מהנכסים דהרי מבוחר בחו"מ
סי' קכ"ט ס"ג בהג"ה דאם היה להערב מעות של לזה בידו
בשעה שערב נשתעבד בכל ענין ואף לדעת הש"ך שחולק שם אם
היה לו אחרו מעות בעצמו בידו בשעה שערב מועיל וא"כ גם
כאן נכסי דאינש אינון ערבין ביה ודאי ול"ש כלל אסמכתא דהא היה
לו המעות והוא קיבל המעות וא"כ הוא ערב גם לאחר משא"כ
בערב זר י"ל דלא רצה להיות ערב רק לאחרו מלוה ולא לאחר
והראשון נוח לו וגם השני לא נתן מעות בשביל זה והו"ל כערב
שלא בשעת מתן מעות וצ"ע שלא מוכר בטוש"ע והאחרונים מהך
דינא של ערב ראה זה מנאמי בספר גידולי תרומה שער ל"ה
ח"א אות י"א ולזה רמז הכנה"ג בחו"מ סימן פ"ו בהגהת הטור
בשם גד"ת דף ק"ג.

ויגעיני ומנאמי שכונתי למ"ש הגד"ת שם באם אחד אמר
פלוגי ואני ערב כך דהוה ערבא דערבא וע"ז כתב
הגד"ת להסתפק אם יוכל המלוה לתבוע להערב השני כיון שלא
נתערב לו רק להערב אף דשייך שיעבד דר"י מ"מ יוכל לומר
דאינו חייב רק אחר שיפרע ולא קודם ע"ש שהעלה דחלוי
במחלוקת המוצא בטוש"ע סימן קל"א אם הערב יוכל לתבוע
להלוה קודם שפרע עצורו ע"ש ולכאורה ל"ש שעבדא דר"י
בערב כלל מיהו לפמ"ש יש לחלק דבשלמא שם נעשה ערב למלוה
אחר בשביל חוב אחר יוכל לומר דלזה לא נשתעבדתי להיות ערב
אלל כאן נעשה ערב לזה המלוה גופא רק שנעשה ערב להערב
וכן יש לומר להיפך דאף אם נימא דכאן נעשה ערב ושייך
שעבדא דר' נתן היינו כיון דראובן נשתעבד לזה מדר"י כמו כן
נחייב ערב שלו משא"כ שם דהערב לא נחייב למלוה רק לזה
שנעשה ערב עצורו וע"כ צ"ע בזה ובשטה מקובצת נמצא עוד
מחלוקת אם שעבדא דר"י שייך בקרקעות שמכר זה שישתעבד
מדר"י והעלה דגם בזה שייך שעבדא דר"י ע"ש ועיין בשטה
מקובצת בחובות דף י"ט ודף פ"ב ובתוס' שם ושם ע"כ.

*

גמ'. מניין לנזושה בחבירו מנה וכו'. עיין שו"ת הריב"ש
(סימן שנג).

*

גמ'. שם. לכאורה צ"ב מה חידש ר"י הא כל נכסי לזה וכן מה
דמשועבד לו משועבדים למלוה. וכבר האריכו המפרשים
נישוב קו' זו. עיין שו"ת הרשב"א (ח"ב סימן שפט) וקלות החושן
(סימן פו סק"א) ונתיב"מ שם, לבוש מרדכי בחובות (סימן יב)
העמק שאלה (קנ אות יב).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קסג-
קסה) שהאריך דין שעבדא דרבי נתן. וע"ש שו"ת
מהרש"ם (ח"ח סימן רפג).

*

גמ'. שם. עיין מלא הרועים (אות ש סק"ד) דלכאורה קשה,
למ"ד שעבדא לאו דאורייתא היכי משכחת לה שעבדא
דר"י עי"ש.

*

גמ'. שם. עיין מנחת חינוך (מצוה שנ אות יב) דשעבדא דר"י
שייך גם לגבי הקדש, דבע"מ משועבדים להקדש.

*

גמ'. ת"ל ונתן לאשר אשם לו. עיין שו"ת אגרות משה
(חור"מ סימן לא) שדקדק אמאי לא ממעט "לוי" ולא לבעל
חוב, כדממעט בקידושין (טו ע"א). עי"ש.

*

גמ'. תנן נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר
הפסח מותר בהנאה וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות
(ח"א סימן מו) ביאור הסוגיא ושטת הרמב"ם באורן. וע"ש
בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן כג), ושו"ת יהודה יעלה (חלק א
אור"ח סימן קיא) ושו"ת ישועות מלכו (חלק אר"ח סימן לט) ושו"ת
מהרש"ם (חלק ו סימן כה).

*

גמ'. שם. עיין בפני יהושע שכתב דגבי אפותיקי גם לרבא
למפרע הוא גובה, אמנם בחידושי לגיטין (לו ע"א) נראה
דעת החס"ד דגם בכה"ג מכאן ולהבא הוא גובה. ועיין בשו"ת
מהר"י מברונא (סימן רמד וסימן רנז) ומ"ש בשו"ת מהרש"ם
(חלק ג סימן שכז) ושם (חלק ו סימן ריד).

*

גמ'. שם. עיין מ"ש הרמב"ם (בפ"ד מה' חמץ הלכה ה')
בישראל שהרהין חמנו אלל הנכרי ואמר לו אם לא אביא
לך מעכשיו מעות מכאן עד יום פלוני קנה חמץ זה ה"ז החמץ
מותר לאחר הפסח, והוא שיהי' הזמן שקבע לו קודם פסח,
ומבואר שם בהרב המגיד דטעמו משום דהואיל אי בעי פודהו
והי' שלו השתא נמי הוי ממונו ואסור.

ועיין ברא"ש בסוגיין שמתה על הרמב"ם ממה דקאמרי אי
אמרת בשלמא למפרע גובה ניהא משום דאיגלאי מילתא
למפרע דברשות נכרי הוי קיימי, אלמא דלא בעינן דיגיע זמן
קודם פסח. עי"ש. ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן ב ענף
ב) מה שכתב למרן. וע"ש שם (סימן ג).

*

גמ'. שם. בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ד) כותב: ע"ד מה
שהעיר גיסי מעכ"מ בפסחים, דמקשה אל"כ למפרע הוא
גובה אמתו להכי מותר בהנאה, והק' דמ"מ הא הוי באחריות של

לק"מ דהמויק מח"כ או שאכלן פטור מלשלם ואין עליו חיוב בדי אדם.

אולם לפי האמת נראה שאינו כן, דאם בחיוב אחריות שזריך לשלם אי מייגנב ומיתביד חשוב כדדרי, כש"כ היכא שאי מייגניב או מיתביד יהי' שלו למפרע, דכיון שישלם חובו ממילא יהי' החמץ אז שלו חשוב בודאי כשלו, וכן מצינו בקדשים שחייב באחריותו דחשוב כשלו, אע"פ דהתם חיוב האחריות ג"כ לא מנז תשלום הוא בא אלא מנז חיוב הנדר שעליו מעיקרא שאמר הרי עלי ואפ"ה חשוב שלו. אלא דיל' דלהכי אמר בירוש' חיפחר בקדשים שחייב באחריותו כר"ש דיל' דדהגל"מ כממון דמי, אבל לרבנן אע"פ דאיתרבי משום לא ימנא, מ"מ כיון דהאחריות הוא משום הנדר ולא מחמת החמץ לא איתרבי.

ובבאור ד' הרא"ש ש"כ דלרבא ז"ל בהריהו, אפ"ל בזה דקני למפרע במעכשיו וכן לאזי משום למפרע הוא גובה. אע"פ דנכרי משראל קונה במשיכה לר' יוחנן (וכ"כ החוס' דרבא ס"ל כר' יוחנן), עפ"מ ש"כ ר"י הלוי הובא בנימוקי יוסף בקדושין דבמשכון ליכא קנין משיכה כיון שאינו קונה לגופו רק לשעבוד, ויעוי' בקצה"ח סי' ע"ב דכל היכא דליכא משיכה קונה מעות ולפיכך מהני קנין מעות של הלואה. ואע"פ דלרבא מייירי במעכשיו מ"מ כיון דא"ל שעבוד על שאר הנכסים ג"כ דינו כשעבוד וליכא בזה קנין משיכה וקנה במעות, אבל אם נימא שפטרו מאחריות ואין שום אחריות על ישראל ודמי לאפוחיקי מפורש, ואם נאזי המשכון א"ל לשלם ממקום אחר, וכיון שהקנהו מעכשיו אם לא ישלם החוב הוי קנין גמור ולא שעבוד ואיכא בזה"ל קנין משיכה שהרי קונה אותו לחלוטין על תנאי אם לא ישלם, וזהו בנכרי לר' יוחנן דקונה במשיכה אינו קונה במעות וא"כ במאי קנה הנכרי כשלא הרהינו אצלו, וע"כ פי' לרבא דמייירי בהריהו, משא"כ לאזי דס"ל למפרע הוא גובה אף בלא אחריות מ"מ צעת הלואה הוא בא בחזרה שעבוד, ואח"כ כשגבהו לבסוף למפרע הוא גובה, וע"כ שפיר קונה במעות היכא דליכא משיכה (ויעוי' בצ"ח שהעיר קצת מזה באופן אחר).

ומה שהקשה עוד בבוגיין שם דהא דקאמר אבל נכרי משראל לא קנה משכון דחפ"ל דאף אי קנה משכון מ"מ הא לא נפקע רשות הבעלים, וצויתר לשי' החוס' דנשעת הלואה לא קנה רק דחשוב כמנזי בידו וא"כ איך יפקיע קנין הבעלים, יפה העיר. ונראה בפשוטו לפ"מ שמדקדק רש"י במשנה שם ח"ל: ולקמן בגמ' מוקי לה כשהרהינו אצלו כו' איגלאי מילתא למפרע דמשעה שהרהינו אצלו הוי דידי' עכ"ל. וכן בשלשון רש"י ד' ל"א בזה"ל לא קשיא משראל שהלוי פליגי מאן דאסר סבר כיון שהרהינו בע"מ קונה משכון וליכא למימר הכא מכאן ולהבא גובה, מבואר מדרש"י דס"ל כיון דבע"מ קונה משכון למפרע הוא גובה לכו"ע. וע"כ לא פליגי אזי ורבא רק בשעבוד חוב סתם שאינו נקנה למפרע שאינו נכנס לרשותו, אבל במשכון דשלא בשעת הלואה יש לו קנין גמור לקדש בו את האשה גם בשעת הלואה יש לו קנין לענין זה שאם יוגבה יהי' גובה למפרע, וכיון דלמפרע הוא גובה להכי מותר בהנאה אי ה' נכרי קונה המשכון וע"כ אמר דנכרי לא קנה משכון לכו"ע. ויעוי' בט"ז סי' תמ"ג

הישראל, לפי ההו"א שהוא ציד ישראל. והנה על ד' הגמ' לק"מ לפמש"כ הו' והרא"ש דמייירי שהוא בלא אחריות, אלא דד' הרא"ש תמוהים, ש"כ דלרבא דמייירי במעכשיו והרהינו דאם לא הרהינו עובר הישראל מנז האחריות, וקשה מאי נפ"מ בין אזי ורבא דכמו דלאזי בע"כ ז"ל דמייירי בלא אחריות, גם לרבא במעכשיו כן. וכבר תמהו דד' הרא"ש יעוי' בק"נ שם ובחומים סי' ע"ב, ובמקור חיים סי' תמ"א כ' לתוך דלאזי דס"ל למפרע הוא גובה שעבוד כקנין ואין אוסרין החמץ להפסיד השעבוד של נכרי יעוי"ש היטב ש"כ לתוך בחכמה. אולם מד' הרא"ש מבואר בפירושו דלאזי מייירי שאין אחריות לישראל עיי"ש.

ובד' הגמ' גופא ל"ק בלא"ה דאף אם הוא באחריותו מ"מ י"ל לפי המבואר בירושלמי פסחים ומובא בסי' ת"מ דחמץ של נכרי שקבל עליו הישראל אחריות מותר בהנאה לאחיה"פ, וא"כ מנז האחריות לא נאסר בהנאה. וא"ש ג"כ משה"ק הק"נ בזה"ל הרא"ש שם על ד' הגמ' דמקשה בנכרי שהלוי לישראל על חמץ ה"ה עובר, דהא י"ל בפשוטו כיון בלא הרהינו מייירי והחמץ ציד ישראל להכי ד"ה עובר משום קבלת אחריות ונאסר בהנאה לאחיה"פ. אבל לפ"ד הירושלמי א"ש דמנז קבלת אחריות מותר בהנאה לאחיה"פ.

אולם מד' החוס' והרא"ש מבואר דמשכון שאני דכיון שיש לו שעבוד על החמץ או להיפך היכא שהחמץ הוא שלו ומשועבד להנכרי, אף דלמפרע הוא גובה מ"מ גרע מפקדון, דבזה הוה קנס לישראל שאין צידו לפדות המשכון דנאסר בהנאה, משא"כ בפקדון דמחזיר לו בעין וא"ל הש"ל (ויעוי' בחוס' שבועות מ"ד בד"ה שומר בלא דר' יצחק יאסור בהנאה יעו"ש), וגם בלא הרהינו היכא דליכא שעבוד על החמץ גרע מפקדון ולפיכך נדחקו לומר דמייירי בלא אחריות.

ולבבאורה הייתי אומר דע"כ לא מחייב חיוב אחריות בחמץ אלא היכא שהאחריות מחמת החמץ גופא כמו בשומר אי מייגניב ואי מיתביד, משא"כ היכא דהאחריות בא מנז אחר לא משום החמץ, רק שהחמץ הוא גרס לאחריות, דמה שמשלם אם נאזי המשכון הוא משום החוב ולא מנז החמץ, בזה"ל גרס הנאה לא ריבחה תורה. ומש"כ החוס' והרא"ש דמייירי בלא קבלו אחריות כונתם אחריות המשכון מנז שמירה במלוה הישראל על חמץו של נכרי או גם במלוה נכרי על חמץו של ישראל והחמץ ציד ישראל ולא קבל עליו הישראל שמירת החמץ, אבל מה שהישראל מחויב לשלם חובו אם יאזי המשכון אין זה אחריות מחמת תשלומי החמץ. וזהו מתוך קר' המג"אבס"י תמ"א סק"ג עיי"ש. ולפ"ז א"ש מאי דקאמר אר"י למפרע הוא גובה אמתו להכי מותר בהנאה דאע"פ שהוא ציד ישראל מ"מ מה שיתערך לשלם אם יאזי או גם אם יאנס הוא מחמת החוב ולא מחמת החמץ. וזהו יש לתוך ג"כ מה שמקשים לד' הצריכי יוסף דבהפרשת חלה חייב באחריותו מפסחים ד' מ"ו ע"ב דשאני התם דהא אם נאזי חייב באחריות כמו בזה"ל רק משום דלריך לקיים מצות נתינה ולא משום תשלומי החלה וראיתי שהמחברים הרגישו בסקצ"א זו. (ובל"א"ה

ברשותו, ורק צ"ק ס"ו דמיירי שהוא ציד הגזלן שפיר מקשה דיקנה ציאוש משא"כ במשכון ציד הנכרי. אלא דבאמת הא גם משכון הוא אינו ברשותו (וגדולה מזו פירש"י היבא דאקדיש לזה דמצד השעבוד הוא אינו ברשותו) כיון שמושכן להמלוה. אך צוה י"ל למש"כ הגרעק"א לחקור בגזל ולא נחישו הצעלים דשניהם א"י להקדיש לפי שאינו ברשותו דהוא מזד קנין הגזלן (ובאבדיה) הוא ברשותו וכדמוכח ג"כ בב"מ דעובר משום לא תגזול, ומה"ט גם במשכון כיון דמלוה קנה משכון הוא אינו ברשותו ויאוש יאוש. ולפ"ז יתכן לומר כיון דנכרי משראל לא קנה משכון כלל הוא כנפקד ותשוב כיד הצעלים, דאף דא"ס צדידי שמירה מ"מ שומר מיהא הוא ולא מהני היאוש, ולהכי שפיר קאמר דנכרי לא קנה משכון דאלו היה קונה משכון כמו ישראל ממילא הי' זוכה הנכרי והי' נפקע מרשות הצעלים לגמרי כאמור.

ואו"י י"ל קושיתו כיון דע"י המשכון נפטר מהחוב ממילא יש לאותו חמץ שיווי ממון, דהא יש לו צוה גורם לממון וחשוב יש לו צעלים דהא אם יאנס מחויב לשלם להנכרי, ונהי דאין אחריות זה מחייבו צ"י משום דהוי כמקבל אחריות על חמץו של נכרי ציד נכרי כמש"כ המג"א, אבל עכ"פ לענין זה מועיל שיש לו זכות ושיווי דחפץ בקיומו להפטר מחובו, ואין לומר כי מטי עידן איסורי מיאש, דהא ינטרן לו אותו חמץ להפטר מחובו אלא הנכרי ואם יאנס יתחייב לשלם, וע"כ צ"כ צ"כ לא יאמר מרשותו, ונפ"מ לפ"ז היבא דהנכרי פטור מכל אנפי אחריות אף אם יאנס וצ"כ א"י להישראל שום גורם באותו החמץ דמחובו כבר נפטר, צוה שפיר יועיל היאוש שיזכה הנכרי ויהי' החמץ מותר בהנאה לאח"פ אף אם לא אמר מעכשיו, ודבר זה צ"ע. ע"כ.

*

רש"י ד"ה ואיתי מ"ד, צו"ת יודעה יעלה (חלק א או"ח סימן קי) כותב להשאל: ומ"ש לחדש דרבא לטעמיה דוקא ס"ל שעבודא לאו דאורייתא ס"ל החמץ מפיקע מידי שיעבודא לענ"ד מוכח אפכא מקו' רש"י פסחים ל"א ד"ה ואיתי מלוה וכו' שהק' מהא דרבא הקדש וכו' מפיקע וכו' ואם איתא מאי מקשה כלל הרי מבואר בש"ך ח"מ ס' ל"ט ססק"ב ד"ה עוד הציא הריטב"א וכו' דשיעבודא צפי' לכ"ע שעבודא דאורייתא וא"כ דלמא הכא מיירי כה"ג שעבודא צפי' וכדמשמע לשון רש"י צהדיא ד"ה צ"מ וכו' ז"ל ושיעבוד לו נכסיו וכו'.

ועוד אני תמה שכח צ"כ לטעמיה ס"ל דשעבודא לאו דאורייתא, היפוך דברי תוס' גיטין צ' ד"ה כיון שכח צהדיא דרבא ס"ל שעבודא דאורייתא. ע"כ.

*

תוס' ד"ה משתעבדנא, עיין מהרש"א. ועיין מה שהבאנו בגמ' משו"ת שואל ומשיב צוה, וכעת מלאתי עוד צו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ר"ג) שכותב: וצוה מיושב היטב סוגית הש"ס בפסחים דף ל"א דאמרו ש"ה דא"ל כי היבא דמשתעבדנא לכו משתעבדנא לצ"ח דאזכור מדר"י והקשו בתו' דא"כ במטלטלי נמי נימא הכי ולפמ"ש א"ש דבמטלטלי דלא שייך ש"ד דלאו בת שעבודא הם דיכול להבזירם ושזו אין צו רק

שדן במשכון ישראל דעל המפקיד החיוב לצער, ולפמ"ש ידקו דצריי דבאמת הא לא נפקע כח הלוא הממשכן מהחמץ ורק דהכא מיירי שהוצבה המשכון ולמפרע הוא גובה צ"כ לכו"ע. (וקצת יש לחמוה לפ"ז בדהתו"ס שם בד"ה אלא לפמ"ש דמיירי שלא בא לידי גבי' למ"ד אינו עובר ס"ל דלא קני לי' והרי הי' ברשותו חיפ"ל דאף אי קנה לו מ"מ הא לא נפקע החמץ מהבעלים). שזו מלאתי במקור חיים שהרגיש מזה וכו' הריצ"ש צ"י רצ"ו צ"ש הרמב"ן דפסחים מוכח דבמשכון למפרע הוא גובה, ולכא"י יש להעיר לפמ"ש"כ האחרונים צו"ת נוצ"י מהדו"ת ס' ס"ג וצ"ל"ח ס' תמ"ג, ועי' צפרמ"ג דהא דאסור בהנאה לאח"פ היינו דוקא היבא שעבר על צל יראה אבל משום מ"ע דתשציתו גרידא לא קנסו, ולפיכך דן הנוצ"י צ"ת ער"פ ולא נכנס החמץ ברשות היורש דמשום תשציתו לחוד לא קנסו ואם השליך לרה"ר אחר חלות זוכה צו נכרי כיון שכבר יאמר מרשות ישראל לרשות הנכרי לא עשה הכחוב כאלו הן ברשותו דרק בחמץ שלו אלא שגאסר בהנאה ואינו ברשותו עש"ן הכחוב כאלו הן ברשותו, משא"כ אם זוכה הנכרי והוי אינו שלו, יעוי' בספריהם שהאריכו צוה.

ולפ"ז ק"ל במשכון שהרהינו אלא הנכרי כיון דמטי זמן איסורי קמיאשי הצעלים מיני' אף בשעות דרבנן, וכמו דאמר צ"ק ס"ו, וא"כ כיון דמונח ברשות הנכרי הא זוכה הנכרי בחצירו כמ"ש הפוסקים דגם בנכרי חצר קונה משום יד אף דליכא גבי' שליחות, וממילא כיון דהוי של הנכרי ולגבי הישראל אינו שלו לא עבר על צל יראה, ואף חיוב אסור דרבנן להשהותו אין עליו, וגם מ"ע דתשציתו מה"ת לא רמי עליו דמשעה ששית כבר נאסר החמץ זוכה הנכרי וצ"כ הא לא קנסו, א"כ צדין שיהי' מותר החמץ לאחר הפסקה (דמה שאמרו בב"ק שם זה מתיאש וזה אינו רוצה לקנות הוא בישראל דעובר בבל יראה וגם דאי יקנה לא יהי' בידו לומר הרי שלך לפניך, משא"כ בנכרי הא קונה ממילא בשעה שנאסר בהנאה והוי הפקר וזכי לי' חצרו).

ולכא"י הי' מתורן צוה מאי דשני כשהרהינו אלא, והא כשלא אמר מעכשיו לא מהני לרבא לשי' הרא"ש, א"כ עיקר חסר מן הספר דהו"ל לשנויי כשאמר מעכשיו, אבל לפ"ז א"ש דכיון שהרהינו אלא הנכרי ממילא קנה הנכרי ויאל מרשות הישראל לגמרי. אבל לפ"ז קשה על המסקנא דאמר דנכרי שהלוא לישראל על חמץו ד"ה עובר משום דנכרי לא קנה משכון, דנהי דלא קנה בחזרת משכון אבל זוכה בחזרת מליאה כזוכה מן ההפקר דחזרו קונה לו שלא מדעתו ובודאי שאם יבוא הישראל לפדותו ציד הנכרי לעכצו לעצמו, ואי"ל משום דחזרו לא עדיף מידו וכמש"כ בשמ"ק צ"מ כ"ו ובמהרש"ל שם צ"ד תוס' ד"ה דשתיק שפי' דכיון שצ"ל לידו קודם היאוש לא מהני וה"ג בחזרו דהא רבא ס"ל דיאוש שלא מדעת הוי יאוש והכא לרבא קאי דס"ל מכאן ולהבא הוא גובה. ועוד דהא בחמץ הוי כאבדוה הימנו ומכל אדם דמהני היאוש לכו"ע. ולכא"י הי' נראה לישב דהא באמת יאוש ברשותו לא מהני כמ"ש הנתיבות ובחמץ שעש"ן הכחוב כאלו הן ברשותו לא מהני היאוש להפקיע מידי צל יראה, אע"פ דהוי כאבדוה הימנו ומכל אדם, מ"מ הא בחמץ עש"ן הכחוב כאלו הן ברשותו לא מהני היאוש כל זמן שהוא

משום דכופין וכיון דציתומים לא שייך כפייה שוב ל"ש שעבודא דר"נ וזה מכיון בלשון המוס' בחירו'ם וצמח'ם נדחק שם בכוונת המוס' בחירו'ם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' שם. עיין בקצות החושן (סימן פה ס"ק ה) ושם (רי"ש סימן פו). ושו"ת מנחת שלמה (סימן פה) ד"ה אך עדיין נ"ע.

דף לא ע"ב

גמ'. מניין לבע"ל חוב שקונה משכונן וכו'. עיין תשובות הגאונים שערי דקדק (ח"ד ש"ב סימן ח) וז"ל: וטעמא דהא דאמר רב יצחק מנין לבע"ל חוב שקונה משכונן שנאמר ולך תהיה דקדק כו'.

כך ראינו: שאינו קונה אלא משכונן שמשכנו שלא בשעת הלוואה, אבל בשעת הלוואה לא קני. דקאמרין משכנו שלא בשעת הלוואה דכ"ע אית ליה דרבי יצחק ומ"ט אמר ר"י משכנו שלא בשעת הלוואה הוא דקאני דכתיב כי תשה ברעך משאת מאומה כו' וכתיב בחוק תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבד המושה, כי תשה קודם לכן, ובשאתה מבקש למשכנו בחוק תעמוד, כדרך זה שהקונה קנאו דאי נגזב אצד מעותיו, אמר ליה רחמנא אהדר ליה ועביד ליה דקדק דכי דילך הוא וקנימיה, שנאמר השב לו את העבד כבא השמש ולך תהיה דקדק, דהוא מסור בידך וחוץ ליתיה מן קמי הכין קניית ליה למשכונן דהא קיים במקום וחוץ וצדקתיה הוא. אבל בשעת הלוואה דעדיין אינו מסור בידך וחוץ בידך אינו ולית לך עליה חוב דאי בעי יזיף ואי באעי לא יזיף. וזה הוא טעמו של רב יצחק דאמר לא קאני אלא שמשכנו שלא בשעת הלוואה, וכשמשכנו שלא בשעת הלוואה ול"ש הלווה מעות ול"ש הלווה פירות קאני ליה למשכונן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהר"ל דיסקין (בקונטרס מספקות ופסקים אות מ"ב) דקין משכנן לו חפץ שיהא מונח ביד שלישי, אם קונה משכונן.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהר"ם גלגטי (ס"י ב"י) מ"ש בחילוק נחיתת המשכונן בין צעת הלוואה לשלא צעת הלוואה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת צנימין זאב (ס"י תל"ג) אי גר קונה משכונן מישאל.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאל ומשיב (המישאה ס"י ב"ד דף ב') צמה שנסתפק השעה"מ פ"ו מה"ל אישות צמי שהלוה לראובן על לולב ואתרוג אם אמרין דבע"ח קונה משכונן וחשוב כשלו וקרינן ב'י' לכס כמו שעובר צמ"י וחשוב כשלו.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אבני נזר (ח"מ ס"י ל"ה) ע"ד בעל חוב קונה משכונן אי הקנין שלו הוא משום שיכול למכור המשכונן בלי צית דין.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאל ומשיב (קמא ח"ג ס"י קע"ו) ד"ה והנה לכאורה, ע"ד משכונן ציד גבאי דקדק אם קונה הגבאי את המשכונן.

*

גמ'. בגון שהרהינו אצלו וכו'. בשו"ת צמר יצחק (חלק יו"ד סימן כג ענף ג) כתב להעיר בזה דאמרין כאן, דאם ישראל קונה משכונן עובר על כל יראה, הא אמרו בב"ק (דף מ"ט) משכנו של גר ומת דפקע שעבודו, ומבואר בב"מ (ס"י ער"ה סעיף ד') דאף משכונן שלא בשעת הלוואה פקע שעבודו, א"כ קשה כיון דבכל חמץ יש שלש בעלים, א"כ מיד דהישראל נתיאש מבי מטי זמן ואיסורו מיד פקע שעבודו וזכה הא"י בשעה ששית, א"כ הא לא עבר על כל יראה, בשלמא מהא דמבואר דחמץ של ישראל הלווה ברשות אינו יהודי המלוה, אין להקשות, דהא הישראל נתיאש וזכה הא"י, משום דהא חזירו שלא מדעתו הוא רק מדין שליחות ואין שליחות לנכרי וכמ"כ המחנה אפרים (ה' משיכה) ונתיבות (ס"י ר'), אבל במשכונן דאינו רק סילוק שיעבוד, בזה אף דלא נתיבין הלווה לזכותו אפ"ה זכי במחילת המלוה, ואף דהלווה צווח דאינו רוצה לזכות ג"כ זכה כמ"כ המחנה אפרים (ה' זכ"י) מהפקר ס"י י"א) דאינו רק סילוק שעבוד בעלמא ומהני זה אף בא"י, ואף אי ינמא דיאוש לא נפיק מרשות בעלים עד דאמי לרשות זוכה, עכ"ל קשה הא שם כבר בא לרשות זוכה להסבירם בב"מ (ס"י רמ"א) דמחילת משכונן מהני אף שהמשכונן תחת יד המלוה, א"כ אף אי יאוש כמחנה הא כבר בא לזוכה וזכה, ומהאי טעמא אמרו צמת הגר דפקע שעבודו משום דאינו רק שעבודא בעלמא, ועיין צמ"צ (מה"מ ס"י ס"ג) דכתב דאם זכה הנכרי בחמץ אחר תצות דאינו עובר על כל יראה משום דלא אוקי רחמנא ברשותו אלא כ"י דלא זכה בו אחר אבל בזכה בו אחר אינו עובר וע' בב"מ (ס"י ס"ד ס"ק כ"ה).

ובותב: אף לפמ"ש הנתיבות (בס"י ק"ה בהג"ה) דקדק ישראל קונה ביאוש ינחא, אבל כבר כתבתי להוכיח מגיטין (דף ל"ה) ברש"י ד"ה בחזקה כו' דהוא מלך יאוש אפ"ה קונה בחזקה, א"כ מוכח דלא כהנתיבות, ואף דנימא דרש"י לשיטתו חזיל דס"ל דיאוש הוי כהפקר, ובאמת לשיטת המוס' דס"ל דיאוש אינו כהפקר י"ל בזה דגיטין דבחזקה של כבש מלחמה איירי, אף אכתי תקשה לשיטת רש"י, וגם הא בע"ז (דף ע"א) צמ"ד ד"ה פרדשני כו' דכתבו דמליאה ומתנה כ"ע מודי דקנה א"י במשיכה משמע ג"כ קצת דלא כהנתיבות, אף י"ל דלשיטת הסוברין דיאוש צחוב לא מהני כמבואר בב"מ (ס"י קס"ג) צמ"ז שם אחי שפיר, אף גס בזה יש לפקפק משום דיש לחלק דשאני יאוש דחמץ דהוי כמו זוטו של ים ואבד מכל אדם דיל"ל דכה"ג מהני אף בחוב, ולכן עדיין נ"ע.

והבוג"א (ס"י תמ"א סק"ו) כתב דישאל שוה מישאל על משכונן חמץ דכיון דישאל קונה משכונן עובר המלוה

ובותב: נראה דבר פשוט דפטור מן הצבורה דשראל מגוי לא קנה משכון כדכונן דר' מאיר פירק כל שעה.

ואיפשר דאפי' לר' מאיר דקנה אפי' פטור מן הצבורה, דהתם חמך אסור' בהנאה והשיב [ל': וחשיב] לך [כיון דבאחריות] [באחריות] צעלמא הכי נמי בחמך צמאכנו אפי' בשעת הלואתו כיון דכשמאכנו שלא בשעת הלואה קני ליה חשיב אפי' בשעת הלואתו מזוי צידך כדפי' [תוס' ד"ה דרבי], אבל לענין צבורה אפי' משכון שלא בשעת הלואתו אפי' למ"ד דקני נר' דפטור מן הצבורה אפי' לפרש"י [ד"ה קונה משכון] דמפ' התם קנה להחייב צאונסין דמ"מ יד גוי צאמנע חשיב כיון דאין קלוגו [ל': דאין קנוי, או: דאין כולן] לישראל ומזוי גוי לסלק צווי עדיין לא ילא מרשותו של הגוי וצכל דהו חשיב יד גוי צאמנע כדפי' התו' פירק הרצית [צ"מ ע"ב ד"ה אין]

וגרע מזהמת ארנוא [לעיל ו ע"א] דפטור (ואע"ג) [אע"ג] ללא אחא לרשותא דגוי. ואע"ג דלצסקוף לא פדאס הגוי מ"מ קיס לן כרצא דאמר מכאן ולהבא הוא גוצה וכי ילדה אכתי צרשומיה דגוי הוה.

אבל אם משכנ' הפרה צבורת פירעון ע"ד חוכך להחמיר ולהתחייב דשמא קני ליה כה"ג אפי' ישראל מגוי דאיכא מרצבצא דאשיכ' [ל': דמשיכה] קנה לגוי¹² ואפילו לרצו¹³ דפסקי דוקא מעות הכא איכא נמי מעות החוב, ואפי' לגבי ישראל קנו מעות דמי שור צפרה [צ"מ מו ע"ב], ואע"ג דלהרמב"ם [פ"ה דמכירה ה"ד] דוקא דמי שור צפרה ולא דמי חוב נראה דהיינו טעמא דידיה משום דאמ' בקידושין קידש צמלוה כו' וצמכר לא קני כו' [מו ע"א] דאי משום הא לא אירי דהתו' חילק חילוק אחר וסביר צמחילת החוב קנה [צ"מ מו ע"ב ד"ה יש¹⁴]. ואפי' להרמב"ם שמא הא דס' חוב לא קנה היינו משום דבעי משיכה, ולא אוקמייה אדאורייתא כמו בדמי שור, דשמא חשיב ליה שכיח, אבל מודה הוה דחשיב מעות וישראל מגוי מעות קוונת, הרי שקנה צמעותיו. ואע"ג דאיפשר דהגוי

על כל יראה, ולפמ"כ יש לדון בזה דהמלוה אינו עובר, כיון דצכל חמך יש יאוש צעלים וכיון דנחייש המלוה מיד נסתלק שעבודו ואחי לרשות זוכה מיד צעת היאוש וזכה הלוח, ודוקא צסוגיא דשראל שהלוח לא"י י"ל דאינו זוכה ציאוש כצצרת הנחיצות הנ"ל, אבל צישראל דזוכה ציאוש א"כ אינו עובר המלוה על כל יראה דהא זכה צו אחר, ולא מיצעי אי נימא דיאוש כהפקר ודאי יש לדון כן, ואף אי נימא כצצרת הנחיצות דיאוש כמתנה ולא נפיק מרשות צעלים עד דאחי לרשות זוכה, עכ"ז הא צנדון דהמג"א אחי לרשות זוכה דהא גס צמתנה מצואר צח"מ (סי' רמ"א) דאף צמשכון ת"י המלוה אפי' זכי הלוח צמחילה צלא קנין, אף מצואר התם דיש כמה פוסקים דלא ס"ל כן. ע"כ. עיי"ש עוד שהארץ צזה.

*

גמ'. וקמייפ"גי בדרי"י דאמר ר"י מניין לבע"ל חוב שקונה בשכון. יש לדקדק אמאי אינטריך לאתויי הכא הך מימרא דרבי יחזק טפי מצאוקימתא קמיימא צסמוך דמוקי למתמתין צשההניו אצלו ולא מייתי עלה הא דרבי יחזק. עיי' פני יהושע מ"ש צזה.

*

גמ'. צברי מישראל לא קנה. עיי' צשו"ת מהרי"ק (סימן קמה).

ועיי' שו"ת עונג יו"ט (סימן לב) מה שצ' להעיר מדברי הגמרא כאן, על הנוצ"י (מהד"ת סימן ס"ג).

*

גמ'. שם. עיי' צשו"ת הראצ"ד (סימן לא) ותמים דעים (סימן מג), צישראל שנתן משכונו לגוי צצציל חובו למשכונו לישראל, אם מותר לישראל לגבות רצית הואיל וישראל נותן אותו [רצית], ואם יש חילוק צין ידע וצין לא ידע.

תשובה: דע אם קצל ישראל עליו לתת את הרצית אין לצי (נוחה) [נוטה] צזה להחיר לפי שאין הגוי קונה משכונו של ישראל, וזה אינו ליה אלא על המשכון ואין לו על הגוי כלום, ואע"פ שאין שליחות לגוי, ונעשה כמי שהולכו הקוף והכל של ישראל, והנה הגוי מסולק מן האמנע וישראל נוטל משכונו של ישראל ומלוה עליו צרצית ואסור ואפילו לא ידע וכל שכן (לא) אם ידע. ע"כ.

אמנם עיי' צשו"ת הריטב"א (סימן ל) שמתיר, וצטור יו"ד (סי' קסח - קסט) הוצאה מחלוקת צעל העיטור והרא"ש צזה, צצעל העיטור סוצר שאסור אלא אם כן אמר לישראל לגוי צשנתן לו המשכון קנה מעכשיו, והרא"ש סוצר צצכל גווי מותר. ועיי' צ"י שם צשם הרצב"א.

*

גמ'. שם. עיי' צשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קצט) צצצר השאלה, אם לישראל משך פרה מגוי למשכון צעלמא וליהיות צטות צמעותין וכדי לכוף את הגוי לפרוע את החוב, לענין חיוב צבורה.

¹² דעת ר"ת תוס' ב"מ מח, א ד"ה נתנה, תוס' ע"ז עא, א ד"ה רב אשי, רא"ש פ"ב דבבכורות סוף סי' א' ושם בשם בה"ג ורב האי גאון. ¹³ הנה תוס' בע"ז עא, א ד"ה רב אשי מביא בשם רש"י שהלכה כר"ש לקיש שעכ"ם קונה מטלטלין בכסף, וכן במרדכי ב"מ סי' ש"ב ועוד ראשונים אבל אינם מציינים המקור, וגם לא הב"י ביו"ד סי' ש"ך, ובלקט יושר ח"ב מצוין רש"י בבכורות ג, ב ד"ה קנין וכן רשב"ם ב"ב נד, ב ד"ה אסתלק, ולענין שיעת הרמב"ם יש מחלוקת עיי' נחלת שבעה תשובות סי' לו ול"א.

¹⁴ שהנאת מחילת מלוה קנה במכר. וקשה שהרי לתוס' כל מלוה אינו קונה במכר. וכנראה כוונתו כמהר"י ברונא סי' רמ"ה בד"ה ישתררב ובסי' רנח, לשוננו כל זמן שאינו בהדיא דמי ההלואה אלא בסתם מכור לי בחוב שיש לי עליך ר"ל במחילת מלוה כו' הואיל ואין הישראל אומר לגוי מכור לי בחוב שיש לי עליך אלא הגוי הביאם לישראל בפרעון כדי לפטר ממנו ולמחול עליו, מוכח ומופנה דהיינו מחילת מלוה וקנין גמור, ודלא כמהר"ם מינץ סי' ה' ע"ש.

¹⁵ וכן כתב מהר"י ברונא שם ובדומה לזה גם בלחם משנה פ"ה דמכירה ה"ד, אבל מהר"ם מינץ סי' ה' חולק, ועיי' ש"ך יו"ד סי' ש"ך ס"ק ח'.

ומצה הלכה ד' ושדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן ח' אות ט') ומזון איש (סימן קיח).

*

גמ'. אסור בהנאה ואין צריך לומר באכילה וכו'. דקדק הב"ם (אור"ח סימן תמט) מה לורך באריכות הלן, הל"ל בקיטור אסור וידענא אפי' בהנאה ומותר אפי' באכילה. וכתב שם, דש"מ דבעלמא ספק חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה, עיי"ש. אמנם דבריו נר"ץ ישוב מאי טעמא יש להחמיר בספיקא דרבנן. ועיין במידושי חת"ס שהאריך בזה.

*

מתני'. חמין שנפלה עליהן מופלית וכו'. עיין ר"ן. ועיין שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קצו) ושו"ת הר נבי (אור"ח ב סימן נב).

*

מתני'. שם. לא נחבאר כמה שיעור מפולת, דאין סבירא כשיהי' מפולת עפר של ג"ט על ג"ט יהי' כמבוער. ועיין שפת אמת דלשון מפולת משמע מפולת גדול בשטח רב, אלא להגדילה אינו אלא ג"ט ומקום החמץ אינו ידוע ונר"ץ לחפש אחריו.

ועיין שם עוד דבהא דאמרין בגמ' כמה חפישת הכלב ג"ט יש לעיין אי באמת הוא כמבוער אפי' בפחות מזה אלא דבפחות מג"ט חוששין לחפישת הכלב, ולפ"ז אפי' אם המפולת הי' רק ב"ט יכול להוסיף עליו עפר טפח להסיר חשש חפישת הכלב. אך אפשר דכן הוא שיעור המפולת להיות כמבוער דכל שהכלב יכול לחפש אינו כמבוער כלל וממילא אסור להוסיף דהוי כעושה אוצר לכתחילה דאסור תוך ל' לפסח.

*

מתני'. שם. עיין בר"ן שכתב, דהא דאמרין ונר"ץ שיצטל בלבו, איכא למ"ד דלבו לאו דוקא, אלא לומר שא"י להשמיע לאוזניו אצל נר"ץ שיוציא בשפתיו, דדברים שצלב אינן דברים.

אולם המאירי כתב על פירוש זה, ואין לורך בזה שכל דבר שצין אדם למקום רחמנא לצא צעי.

ועיין בצ"י (סימן תלא) שהביא דברי הר"ן, וכ' שהר"י והטור חולקים וס"ל דבלבו דוקא הוא. וכן דעת השבלי הלקט (סימן רז). וע"ע בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן כט-ל).

*

גמ'. כספס אין להם שמירה אלא בקרקע. עיין שו"ת הרמב"ם (סימן תו) תשובת שאלה על ענין כספים אין להם שמירה אלא בקרקע. ועיין עוד שו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד דפוס פראג סימן קעא) ושם (סימן תשכד).

ועיין תרומת הדשן (שו"ת סימן שלג) וז"ל השאלה: ראובן הפקיד אלל שמעון מאתים וזהוים מונחים בצד קטן צייר וחסת, והלך שמעון והלניע בחדרו שהוא כיפת אבנים תחת מטמו

מני לפדות משכונות ואפי' כשמשכנו לשם פרעון ומני לסקלן כשראל בזווי, שמה היינו כמו שומא דהדרא לעולם לדין ומכח ועשית השר והטוב [צ"מ טז ע"ב] ואע"ג דלגמרי הוא שלו כדפי' בתוס' [שם ד"ה זכנה] ושמה ג"כ נהגו צדיניהם להחזיר בעניין זה, אצל מ"מ קני ליה ישראל משעה שמשכנו. ואפי' ימא כיון דמני לפדותו לא נפיק מרשות גוי מ"מ כיון דלא פדאו לבסוף איגלאי מילתא דקני למפרע, ואפי' לרבא, כיון דהוי ברשות ישראל ולא מחוסר גוצינא וצחורת פרעון שקלי הוי כאומר מעכשיו דמהני, ואפי' לקולא כגון גוי שהלוא לישראל על חמנו, ואפי' הגיע הזמן אחר הפסח כדמסיק הרא"ש^{טז}. ע"כ.

*

גמ'. נהי נמי דהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מיישראל לא קני וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אור"ח סימן יט).

*

גמ'. חנות של ישראל ומלאי של ישראל וכו'. עיין ברמב"ן כאן שכתב, שהקנס שקנסו חכמים לאסור בהנאה חמץ שעבר עליו הפסח, לאו דוקא בחופן שעבר עליו צבל יראה, אלא לעולם בין שוגג בין מוזד בין באונס בין ברצון בין לו בין לאחרים, אסור בהנאה. והוכיח כן ממש"ש חנות של גוים ופועלי ישראל נכנסים שם, חמץ הנמצא שם אסור בהנאה, והא ודאי שלא מפני שאנו אומרים שמידי פועלי ישראל נפל בפסח, שהרי לא נחשדו ישראל על כך, אלא שאנו אומרים מידי פועלי ישראל נפל קודם הפסח, ובעל החנות אינו זוכה בו, וכל זמן שלא זכה בו אדם, הוא עומד ברשות הבעלים הראשונים, וכשנמצא בחנות אחר הפסח, הרי הוא של מוצא, ואף על פי שלא עברו עליו כלל צבל יראה, מכל מקום הוא אסור בהנאה לאחר הפסח. וכן מוכח עוד מהגמרא צבא קמא (צ"ח ע"ב) גזל חמץ ועבר עליו הפסח, אומר לו הרי שלך לפניך, אלמלא דאסור הוא בהנאה, אף על פי שלא עבר עליו הנגזל צבל יראה, שהרי לא היה ברשותו לצבור, עיי"ש.

ובן כתב צעל העיטור בהלכות ציעור חמץ (קכ"ה ע"ב) שהחמץ לאחר הפסח נאסר בהנאה בין לו בין לאחרים, והוכיח כן מהגמרא צבא קמא הנ"ל. וכן כתב המאירי לעיל (כ"ח ע"ב), וכן כתב הנימוקי יוסף לעיל (כ"ט ע"א) מהירעב"א בשם הרמב"ן והרא"ה.

וע"ע בזה בפרי חדש (סימן תמ"ח סעיף ג') ושו"ע הרב (שם). ושו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קכד) ושו"ת שו"ת ומשיב (מהדורה תנינא ח"ד סימן י) ואור שמח (פרק א' מהלכות חמץ

^{טז} פ"ב דפסחים סי' י' ולאפוקי מדעת הרמב"ם פ"ד דחמץ ומצה ה"ה שאם הגיע זמן הפרעון אחר פסח אע"פ דלא פדאו ישראל ואיגלי מילתא למפרע של עכו"ם היה, כיון שבפסח היה ביד ישראל לפדותו הרי הוא שלו ואסור. עיין מגיד משנה שם. ואולי גם הרמב"ם מודה כאן לענין בכור דיד גוי כל דהו באמצע כדפירש לעיל.

דעות הגאונים להאדינא אין זריכין כספים שמירה בקרקע. ונראה דאפילו אם לא הייתה כופה אלא מקורה בענין אין לחייבו אם אותו חדר מיוחד לנפקד לשמור בו כל חפציו היקרים לו, ואינו מניח להשתמש בו אלא בני אדם הנאמנים לו, כה"ג חשיב מקום הראוי לשמירה, דהרבה בחים אין להם כיפת אבנים ומסתמא גם המפקיד ידע כך ואדעתא דהכי הפקיד, כמו שכתב לעיל בשם מהרי"ח. ומה שלא סגר הפקדון בחיצונו נראה דלא מיקרי פושע בהכי כלל, דודאי טעמיה טענה דאומר לשמירה מעולה נחבין שהיית במקום שאין האנשים ועבדי השלטון וגנבים נותנין לב שיש שום ממון באתו מקום.

ואשכחן בתלמוד פ' המפקיד כההיא סברא, גבי ההוא גברא דאפקידו גביה זוזי אותביניהו בצרפתי דאורבני, ופרש"י בית קטון עגול כמין כובע עשויין צידי עופות למארב מארצים, ומסיים רש"י דאע"ג דלענין גנבים נטירותא הוא אפילו בלא קבורה שאין גנבים הולכים שם לגנוב שאין ממון מזה שם. הא קמן דאפי' צימיהם דהיו כספים זריכין שמירה בקרקע והיו שכיחי גשואי וטפוחאי, אם נתנו במקום שאין נותנין לב ומשגיחין שיש שם ממון חשיב שמירה, כל שכן האדינא בזמנינו דלא שכיחי כל הני דמהני. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תשצ"ך (חלק ד טור ג סימן כו) ח"ל: ראוין הפקיד כים מעות ציד שמעון והניחו שמעון בארגו וסגר עליו ואח"כ הלך מחוץ לעיר לזכרו והניח ביתו ציד אשתו ובניו וכשחזר מלא שנגנב כים המעות וראוין תובעו למה הנחת המעות בארגו ולא שמרת אותה כדינים שאין שמירה אלא בקרקע. ועוד למה הלכת חוץ לעיר והנחת אותם יורנו מורינו אם שמעון חייב לשלם לראוין או לא כי לדברי האדון אנו מיתלים.

תשובה: אע"ג דתנן בפ' המפקיד, המפקיד מעות אצל חבירו זכרון והפשיטן לאחריו או נעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר כדרך השומרין. ואמר' עלה בגמ' אמר שמואל כספי' אין להם שמירה אלא בקרקע וכו' ואמר רבא ומודה שמואל בכותל והאדינא דאיכא טפוחאי אין להם שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע או בטפח הסמוך לשמי קורה וזריך לעמוקי להו כי היכי דיהיב עלייהו טפח ע"כ. והא דשמואל פסקוה להלכה הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל (פ"ד משאלה ופקדון ה"ד) והרא"ש ז"ל ובעל הטורים ז"ל (חור"ם ס' רצ"א) והרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל וא"כ שמעון פושע הוא שלא טמנס בקרקע אלא נתנס בארגו אע"פ שנעל בפניהם לא מיקרי שומר כראוי כמו שמפורש בדברי הרמב"ם ז"ל ח"ל הכספי' והדינרים אין להם שמירה אלא בקרקע ויתן עליהם טפח עפר או יטמנס בכותל בטפח הסמוך לקורה אצל לא באמצע הכותל שמה יחפרו שם גנבים ויגנבו אפי' נעל עליהם כראוי בחיצה או החביא אותם במקום שאין אדם מכיר או מרגיש בהם הרי זה פושע וחייב לשלם עכ"ל. וכן בדברי שאר המפרשים בפ' שם נתנס בחיצה ונעל בפניהם לא מיקרי שומר כראוי.

אלא שמאמתי מקום פטור לשמעון מדברי פוסקי' ומפרשים שכתבו כי מה שאמרו בגמרא דכספים אין להם שמירה

רחוק מאד מפני המטה עד סמוך לכותל שבאחורי המטה שאין שם הילוך בני אדם לחפש במקום הזה אחר ממון כלל, ויהי לימים אח"כ ברחה תרנגולת אחת של לוי לאותו החדר דרך החלון, וזא לוי וזקש משמעון לפתוח לו כיפתו לחפש התרנגולת וכן עשה שמעון ופתח לו ועמד על הפתח, ולוי נכנס וחפש התרנגולת בכל הזויות גם תחת המטה עד שמצא התרנגולת והלך לו. ושמעון לא שם אל לבו צפעם ההוא שהיה הכד שהזהירים בו תחת המטה, ולזמן מועט אח"כ בא ראוין וחבצ פקדונו, והלך שמעון להביא מתחת המטה ולא מצאה ונכזה וזכר מאז שהניח את לוי לחפש שם התרנגולת, וספר לראוין כל המאורע ואומר לו הנחתים תחת המטה כדי לעשות שמירה מעולה מפני שאין לב האנשים והגנבים לחפש שם אחר הממון אך האמת כשהנחתים את לוי לחפש שם לא נזכרתי בדבר לא ידעתי אם הוא לקחו או אם כבר היה נגנב או נאבד, והשיב ראוין פשעת בשלי שלא סגרת פקדוני בחיצתך וגם צמה שהנחת את לוי לחפש במקום שהיה מונח שם פקדוני, הדין עם מי.

תשובה: יראה דבתחילה יש לנו לבאר אם פשע שמעון צמה שהניחו בכיפתו תחת המטה, אי חשיב כה"ג שמירה כראוי לשומר חנם אם לאו, בפ' המפקיד, אמר כספים אין להן שמירה אלא בקרקע. ומחלק הספר התם לפי הזמן, דזמן דשכיחי גשואי או פרומאי או טפוחאי משתנים השמירה, וכתבו הרמב"ם וסמ"ג וא"ו כל אילו הדינים ממש כדין הנמלא בתלמוד, ולא חלקו כלום בין שהיה מנהג השמירה צימיהם וצין האדינא. וכתבו עוד דאפילו אם נתנו במקום שנוהג לשמור את שלו אם אין המקום ראוי לשמירה לפי מה שהוא הפקדון חייב לשלם שאם יראה לפשוע בשלו אין לו לפשוע בשל חבירו. וכן כתב במדרכי בשם ראבי"ה דאין מועיל לפטור דנתנו במקום שנוהג לשמור את שלו, אא"כ התנה עמו לתתו במקום שיתן את שלו. אצל כתב ראבי"ה דגם לענין כספים וכיוצא בהן הכל תלוי במנהג המקום והזמן האין נוהגין לשמור, כדאמרינן האדינא דשכיחי גשואי והאדינא דשכיחי פרומאי. אלמא דלפי הענין משתנה השמירה ולכן האדינא אם נתנה בכיפת האבנים דמנטרא מנורא ומגנבים אין זריך לטומנס בקרקע ופטור בך.

ובשם ר"ת וספר החכמה כתב במדרכי, דדוקא צימיהם שהיו להם בחים רעועים צדה בעינין שמירה בקרקע אצל לדידן שיש לנו בחים טובים צעיירות לא זריכים. וכעין זה כתב אשירי בשם ר"י הצרללוי שכן קבלה מרביתו דדוקא צימיהם דהיו שכיחי גנבים ורמאים שהיו מחפשים, אצל בזמנינו אם נתנס במקום הראוי לשמירה במקום שנוהג לשמור את שלו די בכך ופטור, והסכים אשירי לזה וכתב שראוי לסמוך על דא. ובהגה"ה באשירי בשם מהרי"ח הוסיף עוד טעם לפטור וכתב אם נתנו בחדר סגור ובחיצה סגורה דפטור אדעתא דהכי קמפקיד עכ"ל. נראה דרואה לומר דכיון דיודע המפקיד שאין הנפקד רגיל לשמור שום דבר כלל כי אם צענין זה מעיקרא אדעתא דהכי קמפקיד.

ומהשתא נראה צנ"ד מה שהניח שמעון הפקדון בכיפתו תחת המטה לא פשע מידי. שהרי בארנו כמה

גמ'. שם. עיין שו"ת בן יהודה (ח"א סי' ס"ט) ע"ד הא דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע אם זהו מהתורה או מדרכין.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרי"ט נהלון (סי' י"ב) דהא דבעי שמירה בקרקע היינו דוקא כשנותנים בפקדון לשמרם אבל אם נותנים לו כדי להעסק בהם ולהרויח דאין צריך שמירה בקרקע.

*

מותני'. האובל תרומת חמין וכו'. עיין בפירוש המשניות להרמב"ם, ומ"ש התוס' יו"ט ע"ד, ותוס' רע"ק. וע"ע בשו"ת עטרת חכמים מ"ש בסוגיין. ובשו"ת מהרי"ץ (אור"ח סימן לט). ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן נב) ושו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קמא).

*

מותני'. וחומש. עיין רא"ש (ב"מ סימן כד) ויש"ש (ב"מ סימן לה) אם חומש נוהג בזמן הזה. ועיין סמ"ע (סימן שסו סק"א) ומנחת חינוך (מצוה קכט) והעמק שאלה (נשא ק"ט).

*

גמ'. אחד האובל ואחד השותה ואחד הכר. משמע דשיעורן שזה, וכ"כ הרמב"ם (פ"י מה"ת ה"ב). וביאר בשפ"א הטעם, כיון דכתיב כי יאכל נהי דשמי בכלל אכילה מ"מ צריך להיות בזמית גם בשמי וסיבה.

וב"ב. בתוספתא דתרומות שהביא הכ"מ שם ועי' מ"ש הכ"מ (פ"ג מה' ברכות ה' י"ב) דכלל איסורין שיעור שמי ברביעית.

*

רש"י ד"ה קונה מושבון. הנה כאן פירש רש"י דבע"מ קונה משכון להחמיש באונסין, וכ"כ רש"י ב"מ (פ"ב ע"א) ד"ה שקונה, אמנם בגיטין (ל"ז ע"א) דד"ה דקני' לוי, מפרש להיות כשומר שכן. וז"ע.

אמנם. עיין מהרש"א קידושין (מ"ד ע"א) ד"ה ודע, שכונת: ודע שגירסת רש"י מהפכות הכא מדהתם, ואין לחוש בכך כי כן דרכו לפרש זה כך וצמק"א שיה פירוש.

ולדוגמא. יש לציין מקומות אחדות כהנה. עיין שבת (צ"א ע"א, קמ"ה ע"א), ולקמן (ל"ג ע"ב), סוטה (ל' סוף ע"א) ד"ה ונותנת, וזכאים (ל"א ע"א) דס"ל לרש"י לאוכל כ"ש מקבל טומאה, וכחצו התוס' שבת (צ"א ע"א) ולקמן (ל"ג ע"ב) דרש"י חזר בו, והוכיחו מפירש"י כריתות (כ"א ע"א), חולין (פ"ב ע"א).

ועיין. בגיטין (ל"ז ע"ב) ד"ה רבא אמר, שפירש"י דלרבא דהלכה כמותו גם לרבנן דשיטת כספים זיה"ו לאורייתא אתקין פרוצול, ולא כהרמב"ם, ואילו במס' ב"ב (כ"ו ע"א) ד"ה פרוצול כתב רש"י והתם מוקמינן לה בשביעית זיה"ו, עיי"ש.

אלא בקרקע [לא אמרו] אלא דורות שלהם דשכיחי גנבים כמו שהוכיחו בגמרא האידנא דשכיחי גשואשי פרומאי טפוחאי, ופירש"י ז"ל גשואשי אנשים מגששים בקרקע בשפודי ברזל להכיר מקום שמחמיו חלל, פרומאי ששוכרים התקרה, טפוחאי שמכים בכותל לידע אם יש שם חלל אבל דורות דלא שכיחי גנבי לא אמרינן דאין להם שמירה אלא בקרקע וז"ל ר"ת ז"ל שמעתתין מיירי דוקא לדידהו שהיו צריכים רעועי בשדה אבל לדידן האידנא א"צ שמירה בקרקע ע"כ. והר"ן ז"ל צמדשו כי וז"ל מלשון משנתינו שאמרה נעל בפניהם שלא כראוי חייב משמע דדוקא משום דנעל שלא כראוי הוא דחייב הא נעל כראוי פטור הילכך שמעינן מיה דלע"ג דאמר שמואל כספים אין להם שמירה אלא בקרקע דוקא להנהיג דרי וצוהנו אחרי דשכיחי גנבי והיה מנהג כל אדם לקבור מעותיו המקובצ' שאינו צריך להם להוצאה והכי מוכח בגמ' אבל מקומות ודורות דלא שכיחי גנבי כולי האי ואין דרך בני אדם לקבור מעותיהם אף הנפקד אינו חייב בכך אלא כל שנעל בפניהם כראוי דיו וכדמוכחא מתני' וה"נ מוכחא הגמ' מדאמרו והאידנא דשכיחי גשואשי ופרומאי וטפוחאי אלמא הכל לפי מקומו ושעתו ולפיכך כגון אנו שכל שנעל בפניהם כראוי כמו שעושה כל אדם בשלו פטור. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

*

גמ'. שם. עיין פרי הארץ (ח"ג ח"מ סי' ד') דצין הפקידו אללו דינרי זהב והניחם צמיצה ונקבזהו עכברים והוציאו כמה דינרים אם מקרי פושע.

ועיין. בשו"ת שי למורא (סי' ט"ו) דצין מי ששלח לחבירו מעות שהיו מזומנים בידו לכשיצא לשם יקחם ויפרע לבעלי, אי כה"ג לא אמרינן כספים אין להם שמירה אלא בקרקע.

וע"ע. שו"ת מהר"ל (ח"מ סי' מ"ב) ושו"ת סמא דחיי (ח"מ סי' ה' דף פ"ט ע"ב) מ"ש דצדרי הפוסקים דמה שאמרו כספים אין להם שמירה אלא בקרקע זהו רק דורות הראשונים. ועיין עוד בספר תקפו של יוסף (ח"ב סי' מ"ג) אי האידנא מי שנעל כספים וכלי זהב צמיצה ולא טמנס בקרקע, מקרי שמר כדרך השומרים ופטור אם נגנבו.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הרד"ס (ח"מ סי' ר') דהך כללא דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע קיים גם לגבי שמירת כספים אחרים בכל זמן ואין מועיל טענה שהנחתים יחד עם ממון שלו וצריך להניחם במקום שמור שמירה מעולה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת לב יהודה (ח"מ סי' צ"ט) דצין מי ששם נדבותיו לתוך קופת ר' מאיר בעל הנס שצדימו ונגנבו מעות הנדבה מתוך הקופה אם מחויב לשלמן.

ועיין. לרור הכסף (ח"מ סי' כ"ט דף צ"ה) אם שמירה בכותל עדיף משמירה בקרקע או להיפך.

*

אם נפטר במה שיתן לו דינרי זהב כמו שהפקיד אלל, או נאמר שנחמיצ מיד דמיהן בשעת הוצאה, וכל הגולנין משלמין כשעת הגולה.

גבי חצימא דחמרא [ב"מ מג], כתב רי"ף ז"ל, היכא דמעיקרא שויא ד', ולבסוף שויא זוזא, בין שמייה, בין חזרא, בין איחזר, משלם ארבעה דמעיקרא, דבחסר ליכא מאן דאמר דמשלם כי השתא, דמן [ב"ק ג' ע"ב] כל הגולנין וכו', והחס נמי, אי צעי למיתב ליה חצימא דחמרא כי האי דגול, מי מיפטר צק, או לא.

תשובה: מי ששלם יד בפקדון דינרי זהב והוציא שוב, חייב לשלם דמים כפי מה ששום בשעת שליחות יד, דכל מידי דשייך ביה יוקרא חולא, מיד כששלם זה יד נעשה עליו גולן. ודאי אי איחזר בעיניה, אמר ליה, הרי שלך לפניך, כמו גול חמץ ועבר עליו הפסח, [אם הוציא, חייב לשלם כמו שהיה שוה בשעת הגולה, ואין יכול ליתן לו חמץ אחר שעבר עליו הפסח], והוי כאלו קנאו בדמים בשעת הגולה. והכי פריך גמרא, על פלוגמא דבית שמאי ובית הלל דהשולח יד בפקדון [ב"מ מ"ג] חנן, בית הלל אומרים, כשעת הוצאה, מאי כשעת הוצאה, אילימא כשעת הוצאה מן העולם, ואי בחסר, מי איכא למ"ד לאו לפי דמים משלם, והא חנן, כל הגולנין משלמין כשעת הגולה. וכן פריך כל שעה, אילימא דמעיקרא ארבעה ולבסוף שויא זוזא, מי איכא למ"ד לאו לפי דמים משלם, והא חנן, כל הגולנין וכו', הילכך נריך לשלם דמים לפי מה שהיו שום בשעת שליחות. ע"כ.

*

גמ'. דלא גרע מגז'ין דתנן ב"ה הגז'ין וכו'. לכאורה לשון "דלא גרע מגז'ין" אינו מדויק, דהא ודאי גרע דכל הגולנין משלמין כשעת הגולה ילפינן מאשר גול, איכא למימר דהיינו משום דגול צמוד ונחמין לקנותו משו"ה מהאי שעתא אוקמא רחמנא דרשותיה, משא"כ הכא באוכל תרומה בשוגג דפשטא דמילתא איירי נמי שנחמין לישראל צביתו חולין שלו בתרומה ואוכלן ואם כן נראה דלא נחמין לקנותו דהימירא ניחא ליה דליקני ואיסורא לא ניחא ליה.

א"ל דאפ"ה כיון דלקושטא דמילתא לאו דוקא בגולן אמרינן הכי אלא אפילו בכל נזקין נמי כיון דאדם מועד לעולם הוה ליה למידק אם כן משעה שאכלו נעשה כגולן עליה אע"ג דכתיב כי יאכל פרט למזיק מ"מ הא הכא הרי נהנה ממנו ולא מיקרי מזיק אם כן הא דקאמר דלא גרע מגז'ין היינו דלא גרע מאוכל חולין של חזירו בשוגג וקסבר שהוא שלו אפ"ה משלם כשעת הגולה. וכן נראה מדקדוק לשון רש"י שכתב דלא גרע מחולין. (פנ"י).

*

גמ'. ב"ה הגז'ין משלמין בשעת הגז'יה. עיין חזון איש (חור"מ סימן טז סק"א) דדין התשלומין אינו ע"פ משקל כסף, אלא כערך המטבע היוצא.

וע"ע בגיטין (ט' ע"ב) ד"ה לא יתנו, ותוס' שם כתבו, דרש"י בעמנו חזר צו לקמן (י"ג ע"א), ועוד עשרות מקומות כהנה.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חור"מ סימן קצא).

*

רש"י ד"ה נריך שיבטל צלבו. עיין מה שהאריך בזה בספר צרית יעקב (סימן טז).

*

רש"י ד"ה בשוגג. דברי רש"י ז"ל, שהוא נגד הגמ' לקמן (לב ע"א). עיין צל"ח כן. וראיתי בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קא) שנתקשה השואל בדברי רש"י במכות (דף י"ג) צד"ה ומע"ש, שהוא נגד הש"ס שם (דף י"ט ע"ב), והשיב לו שיפה הקשה, והציג דברי התוס' יו"ט (פ"ב דפאה ופי"א דשבת מ"ב) דדרך רש"י צרוב המקומות לפרש המשנה לפי הס"ד של הש"ס. וז"ל שם דברי רש"י כן, שהוא נגד הש"ס לקמן, עוד ז"ל לדברי רש"י גדה (ב' ע"א) ד"ה המשמשת בעדים, שהיא נגד הש"ס (דף ה') ובע"כ הכוונה כנ"ל.

ועיין שו"ת רבי עקיבא איגר (סימן רכב אות ח) שהציג מרש"י עירובין (דף מז) שהוא להס"ד דהש"ס ציצמות, ובשו"ת מהרש"ם שם מוסף דמצינו כה"ג ברש"י מ"ק (ט"ו ע"ב) ד"ה ורחינה, שהיא נגד ש"ס יומא (ע"ו ע"ב) ובע"כ דאזיל להס"ד. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן סח) בזה, וצחידושינו לעירובין (שם).

*

תוס' ד"ה א"ל. עיין בשו"ת אבני נזר (חלק חור"מ סימן מט מחודש יא אות ה).

*

תוס' ד"ה בדרכי יצחק. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיג) אמאי נקטו התוס' לעבור "צלא ימצא" דוקא.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חמדת שלמה (אר"ח סימן יב).

דף לב ע"א

גמ'. איבעיא להו כשהוא משלם לפי מדה משלם או לפי דמים משלם וכו'. עיין בשו"ת הרי"ט (סימן שצו).

*

גמ'. ב"ה היכא דמעיקרא שויא ארבעה זוזי וכו'. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל צד סימן ד) וז"ל השאלה: עוד ילמדנו, ראובן שהפקיד ציד שמעון דינרי זהב, ושלם בזה יד, ובשעת הוצאה מן העולם היו שוות ארבעים זהובים, ועמה שוות שלשים,

וע"ע שם (סק"ו) דין מקום שיש מטבעות כסף וזהב, והמטבעות ערכן זה כנגד זה, באזה מטבע מעריכים את הגזילה.

*

גמ'. תנן האוכל תרומת חמין וכו' אי אמרת בשלמא לפי מדה מושלם שפיר וכו'. כבר לנו הפוסקים בדבר השאלה באחד הבא ממדינה רחוקה לחוג את חג הפסח בא"י, אשר השעה שם באר"י אינה שווה עם זו שבארץ מגורו, ורואה למכור חמנו הנמלא בארץ מגוריו, מתי נריך הוא למכור לנכרי, אם אזלינן בחר גברא, או בחר מקום החמץ. ורוב הפוסקים ס"ל דאזלינן בחר גברא, וראייתם מהא דאיתא בש"ס לעיל (ה"ע"א), דילין רבא דחמץ משש שעות ולמעלה אסור מלא תשטט על חמץ דם זבחי, ופריך ואימא כל חד מי ישתט, ומן שחטא אמר רחמנא, ופרש"י לא חלקה התורה לישראל לזה זמן ולזה זמן, והואיל וקבע לו זמן, ואיסורו שיהיה ככל, לכולם זמן אחד קבע, ומוכח דאזלינן בחר מקום הבעלים, דאל"כ אכתי לאותן השוחטים הפסח משכה לזה ולזה וזמנים אחרים לפי המקומות שיש להם החמץ, אלא עכ"ל דאזלינן בחר מקום הבעלים.

אך בשו"ת עונג יו"ט (סימן לה) כתב להוכיח דאזלינן בחר מקום החמץ, ממה דקא פשיט ממנתי' דכאן דקחני האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן וחומש, דלפי מדה משלם, ואם איתא דבחמץ אזלינן בחר מקום הבעלים, אמאי לא משני דמיירי שאכל חמץ ב' של פסח בסוף היום, והבעלים במקום שכבר כלה היום דהוי בן דמים לבעלים, ובמזיד פטור משום האוכל חייב כרת משום חמץ בפסח וקם לי' בדרכה מיני'.

ועיין בשו"ת ארץ נצי (סימן פג) שהביא ראה זו מהגאון בעל חלקת יואב, ודחה אותה, ותלה ענין זה אי איסור חמץ הוה איסור גברא או איסור חפלא.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כה) שכתב על העונג יו"ט הנ"ל דדבריו אלו מרפסין איגרי, דהרי אין לומר דכולו מנתי' משום חמץ, דא"כ לאשמועינן כולו מנתי' בחמץ בפסח באופן הנ"ל, ועכ"ל דמיירי בשגג בחמץ והזיד בתרומה, ופטור משום מיתה בידי שמים דתרומה כרנב"ה (כפ"י רש"י בד"ה כרנב"ה), ואם נאמר דבאמת מיירי בשגג בחמץ, ופטור משום דהזיד בתרומה, א"כ לאשמועינן במזיד דתרומה בעלמא, והא דאשמועינן בחמץ, הוא לומר דחמץ בר דמים (עי' פרש"י שם), ואם מיירי כבאופן הנ"ל, אין כאן רבותא, ואם לומר דאשמועינן הא גופי' דאזלינן בחר בעלים, העיקר חסר מן הספר, כיון דזה העיקר מה דנקט בחמץ, וגם י"ל דא"כ לאשמועינן דפשיטא לי' דאזלינן בחר בעלים, כדמוכח מדברי התנאים (בד"ה ע"א) שם, מהא דלא תשטט על חמץ דם זבחי כנ"ל.

וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (מהדורת אור"ח סימן מז), שהביא ממתכבז "אגם מים", דנשאלה השאלה לענין חמץ בפסח, אם אזלינן בחר הבעלים או החמץ, והגאון האדיר מוה"ר פנחס זימערצוים זלה"ה ראב"ד ק גראסאווארדיין, העיר משו"ת חסד לאברהם (ח"א סימן לה) דנגרר בחר מקום הבעלים, וכן כתבו

הרמב"ם הגאונים מצאניהאלד וקולסרוא' והגר"ש ווה"מ מירושלים עיה"ק, בנוגע לאיסור חמץ ושביחת בהמחו בשבת, ושביחת כלים לב"ש, דאזלינן בכל אלו בחר הבעלים, ואמנם הגאון בלבושי מרדכי פסק בראיותיהם, מ"מ למעשה נראה שם בתשובה, דרך בשביחת בהמה ס"ל להלכה דאזלינן בחר הבהמה, דדבר דחלוי בשביחת גופה, דודאי חלוי בשבת שבמקומה, וראי' משביחת עצדו דכתיב בחד קרא, וגם בזה כתב דאין דעמו מכרעת למעשה, אלא בנוגע לחמץ נראה דקיבל שיטת הגאונים הנ"ל, דאזלינן בחר הבעלים, עיי"ש.

וע"ע במנחת יצחק שם שהאריך בדינים הללו, וכתב דמ"מ למעשה דודאי יש להחמיר לכתחילה לילך גם בחר מקום החמץ.

וע"ע בשו"ת חסד לאברהם (סימן לה) שהוכיח דאזלינן בחר בעל החמץ, עיי"ש. וע"ע בשו"ת ערוגות הבושם בזה.

*

גמ'. שם. הרמב"ם (פ"י מהל' תרומות הל' יא) פסק, דזויר ששגג ושמה יין של תרומה וכו' משלמים את הקרן ולא החומש, והכ"מ שם כתב הטעם, משום דכיון דהיה אסור בזין אף אם היה חולין לאו שמה הוא, עיי"ש.

ועיין בתוס' רע"ק במנתי' (אות ז) שביא בשם גנו הגאון מהר"ש איגר, שהקשה על סברת הכ"מ הנ"ל, דא"כ איך קאמר הש"ס אי אמרת בשלמא לפי מדה משלם משלם שפיר וכו', הא לבדא זו איסור חמץ לא הוי אכילה, ושוגג אמאי משלם חומש. עיי"ש.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חר"מ סימן רמא) שהאריך בדברי הכ"מ הנ"ל, ומביא קו' הגאון ר"ש איגר הנ"ל, וכותב: וי"ל למסקנא שם פ"י רש"י רש"י ע"כ שגג בשניהם מיירי דל"ל הויד בחמץ אמאי משלם לפוטרו כרת דכרנב"ה"ק אחי', אלא בס"ד לפי מדה משלם לא אחי' כרנב"ה"ק שפיר מיירי בהזיד בחמץ, וע"כ אחשביה איהו אכילה, דלא קן ביה משום איסור, לכן משלם חומש גם להכ"מ כנ"ל.

ותירוץ הגאון מהור"ש איגר הנ"ל דסברת ירושלמי הנ"ל נפש אדם חותה בטבל, תליא בפלוגתא דתנאי בכורות (דף ל"ז) עש"ה, ועי' במהרי"ט אלגאזי שם, ובס' אמתחת בנימין על משניות תרומות פ"ו משנה ג'. ע"כ.

עוד כותב שם: ומ"ש מעלתו כת"ר נ"י חילוק בין המאכל עצמו אסור או אי הוי הזמן גורם האיסור, כן הוא בהרי"ט אלגאזי פ"ה דבכורות סי' ס"ד, אלא לחילוק זה עדיין קשיא מפסחים ל"ב הנ"ל הא גם אי לפי מדה משלם איך נישא דמשלם חומש כנ"ל, ואת"ל התם נמי חמץ איסורו רק הזמן גורם, א"כ נזיר נמי הזמן גורם למ"ד יום, אלא די"ל נזירות אפשר נמי נזיר עולם, א"כ עכ"פ לרי' יהודה חמץ לאחר זמנו נמי בלאו, קשיא איך נישא להש"ס בהס"ד, וי"ע. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א' אור"ח סימן קב) כתב לתמוה, הרי גם אי לפי מדה משלם מי נישא, הא לחייב

עלי ויש אחי להאריך בזה על דרך הפלפול אמנם כ"ז אינו שזה לי ע"ד, עכ"ל. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קנא).

*

גמ'. פבר לה בר' נחוניא בן הקנה וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן כד) בהג"ה מבין המחבר.

*

גמ'. אם אמרת בתרומה טמאה בשאר ימות השנה וכו'. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סוף סימן רכג) מביא להקשות בשם אחד מחלמידינו, בזה דאמרו אם אמרת בתרומה טמאה דאית ליה זה היתר הסקה תאמר בתרומת חמץ שאין לו זה שום היתר אכילה [והסקה], דהא התוס' כתבו בעצמם לעיל (דף ה') דלאחר שנעשה אפר וגחלים מותר ומה דלא יסיקו צו תנור וכיריים הוא רק מדבצנו, והרי שיטת רש"י בחולין (דף ד') ובתוס' שם, דכל דאין איסורו רק מדבצנו יש דמים לחמץ בפסח אם יחליפנו, וא"כ שוב יש לו היתר הסקה.

ובורתב ליישב, דהרי כאן דכל זמן שהוא צעין אסור בהנאה, א"כ שוב זה האוכלו אינו מתחייב, דלכשישרוף ונעשה אפר וגחלים כל הקודם בזה, ומה"ט כתב הריטב"א דאסור לקדש צו אשה דלאחר שיערף ונעש' אפר לא מחמת המקדש היא זוכה, ומכ"ש שלא יתחייב האוכל תרומת חמץ, עיי"ש בדבריו להצנת הענין.

*

גמ'. שאם רצה הכהן מריצה לפני כ"ב וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קנא) שהסביר פלוגתת רש"י והר"ן, דלרש"י אין מאכילים חלה טמאה דרחמנא אחשביה, אבל בחול הוה ציעורו באכילת בהמה כדאמרין כאן בתרומת חמץ מריצה לפני כלבו, ור"ן ס"ל דוקא תרומת חמץ מריצה לפני כלבו, אבל תרומה טמאה כל שראוי לאכילת אדם אינו יוצא להצנעה באכילת בהמה. וכתב דפלוגתתם בספרא, דהא בתרומה לא כתיב שום ציעור בתורה, אלא אחז"ל [שבת כ"ה ע"א] כשם שמורה לשרוף את הקדשים מורה לשרוף את התרומה ואמר רחמנא שלך תהא להסיקה תחת תבשילך, נמצא ילפינן ציעורה מקדשים אלא היקל ליהנות ממנה בשעת ציעורה, וסבירא ליה לרש"י דלא ילפינן אלא לצער מן העולם אבל לא דוקא לשרוף, שהרי בזה נמי לא דמי לענין איסור הנאה בשעת ציעור, ומשור"ה פשיטא לחז"ל דתרומת חמץ מריצה לפני כלבו, ולשון כשם שמורה לשרוף וכו' שלך תהא להסיקה וכו' לישראל צעלמא הוא, וכאילו נאמר כשם שמורה לצער הקדשים וכו' ורחמנא אמר שלך תהא ליהנות בשעת ציעורה, וזה שיטת רש"י.

ור"ן ס"ל נמי דודאי באיסור הגורם לתרומה שתיאסר שאינו מטעם קדושה כגון חמץ, לא צעי שיהיה כעין קדשים ממש וסגי להריצה לפני כלבו, אבל איסור טומאה שמחמת קדושתה הוא, בזה ילפינן דומיא דקדשים ממש שריפה דוקא ולא לפני בהמתו, וזה פשוטן של דברין שבין רש"י והר"ן, עיי"ש עוד.

*

תשלומי חומש צעי' אוכל כזית כח"ק דאצא שאל לקמן (נ"ב ע"ב) וכיון דתרומת חמץ לשריפה עומד כמותי מכתת שיעורי' ואין כאן כזית.

בשלא באוכל חמץ כזית לא קשיא איך חייב מלקות משום אוכל חמץ והא מכתת שיעורי', וז"ל, דבהכי חייבי רחמנא והרי נהנה גרונו ומעיו בכזית, אבל זר שאכל תרומת חמץ בשוגג דלא נהנה מאכילת איסור דאלו ידע לא היה אוכלו, כדקיי"ל מה"ט מוכר דברים אסורים באכילה ואכלם הלווקה פטור לשלם למוכר צו"ד סי' קי"ט וכיון דמיכתת שיעוריה משום חמץ אין כאן כזית לחייבו חומש על אכילתו בשוגג התרומה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד א' סימן רח).

*

גמ'. הא מני ר' יוסי הגלילי היא וכו'. עיין בדברי מהר"ש לאנדא בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא א"ח סימן צא).

*

גמ'. שם. הגאון בעל חלקת יואב בקצא דקושייתא (קושיא ה) כותב וז"ל: קשה לי טובא הא האוכל תרומת חמץ בפסח משלם קרן וחומש כיון דלפי מדה משלם, או דאיתא כריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה, והרי כיון דקיי"ל (לעיל ר' ע"ב) דהצדוק צריך שיעטל א"כ אין התרומה של הכהן, ובאוכל תרומת עצמו כתבו התוס' (כתובות דף ל' ע"ב ד"ה זר) דמעבד הקרן לעצמו וכו', ובדואי אין הכהן נאמן לומר לא בטלתי להוציא ממון. ומוכח מזה בדברי הר"ן (ריש פסחים) דצימי המסנה עדיין לא היו מצטלן, רק צימי רב נתקן זה, אבל הרי התוס' ריש פסחים (ב' ע"א ד"ה אור) וכל הפוסקים לא סביר כן, עכ"ל.

והנה כעין קושיא הנ"ל הקשה בספר ים התלמוד (בב"ק דף סו) על מה דאיתא בש"ס שם, איתבי ר"י לרבה גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך, והא כיון דמטי זמן איסורא אייאושי קא מייאש מיניי, ואי ס"ד יאוש כדי קני כו', כי קאמינא אנא זה מתיאש וזה רוצה לקנות האי זה מתיאש וזה אינו רוצה לקנות עכ"ל. ועי"ז הקשה ים התלמוד וז"ל וקשה לי טובא דקאמר הש"ס פסחים (דף ל"ב) תנן האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג משלם קרן חומש ואשם, במזיד פטור מן התשלומין ומדמי עזים. בשלמא אי אמרינן לפי מדה משלם נישא, אלא אי אמרת לפי דמים משלם חמץ בפסח צר דמים הוא. וקשה הא אף אי סבירא לן לפי מדה משלם נמי לא אחי שפיר, דהא יוקשה קושיית הש"ס כאן, הא כיון דמטי זמן איסורא אייאושי קא מייאשו הצעלים מחמץ זה, וכשזה הגביהו לאוכלו קנאו ונעשה החמץ שלו, וכאן הוא מתכוון לקנות דהרי אכלו וקנאו ציאוש לכ"ע כיון שקדם היאוש להגזילה ובהיתרא אחי ליד' כמו באצידה, וא"כ אף אי אמרינן לפי מדה משלם נמי אינו מן המדה לשלם כאן כיון דקנאו בהגביהו לאחר שתיאשו הצעלים. והוא קושיא גדולה

גמ'. שם. עיין שו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שיט).

*

תוס' ד"ה דבר הראוי. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן נט) ד"ה וגם יובן.

דף לב ע"ב

גמ'. בוליהו פבירא ליה. הגר"ם קניבסקי שליט"א נשחט השדה (עמוד קה) כתב להעיר, הא לא קיי"ל כשיטה, כמ"ש תוס' ב"מ (ס"ט ע"א). ומיך דשמא הכא לאו שיטה היא, אלא לפרושי ברייתא אחי.

*

גמ'. אבא שאול אומר עד שיהא בו שוה פרוטה. המהרי"ט אלגאזי בספרו קהלת יעקב (ערך חצי שיעור) ופירושו לה' חלה להרמז"ן (מ"ב ע"ב) ר"ה להוכיח דלאבא שאול כאן מודה ר"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, עיי"ש. ובשו"ת רבי עזריאל (ח"א אר"ח סימן קב) תמה עליו, דלדבריו ק"ת קשה מיומא (ע"ד ע"א) אמאי לא אוקי ר"ל ברייתא דכל חלב כאבא שאול. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיט) ד"ה והן עתה.

*

גמ'. שם. בשו"ת מנחת שלמה (סימן סז) נסתפק בזר שאכל תרומה פחות מפרוטה לאבא שאול כאן דסובר דפטור משום דכתיב ונתן ואין נתינה פחות מפרוטה, דלפי"ז אף אם רק אכל ד' חומשי פרוטה ג"כ יתחייב כיון דכתיב ואש' כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקודש והיינו דלאחר הוספת חומש יה' שיעור נתינה, ומיהו גבי נהנה מן ההקדש משמע שאף אם נהנה ד' חומשי פרוטה לא מעל אע"ג דגם שם כתיב ואת חמישיתו יוסף עליו ונתן אותו לכהן דהיינו שיעור נתינה עם החומש, ומסיק ב"ע.

*

גמ'. ואין נתינה פחות משישה פרוטה. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רמא) דין הנודר ליתן דקה ולא פירש כמה, אם יכול לפטור עצמו בפחות משה פרוטה. וכתב: הכי איתא בגיטין דף י"ב המקדיש ידי עצדו אותו העבד ליה ואוכל ועושה ופורע ומקשי בגמרא עושה ופורע קמא קמא קדיש ליה ומתוך בפחות פחות מפרוטה ופי' רש"י ז"ל עד שלא תנטרף הפרוטה יפרענה דלא חילי הקדש אפחות משה פרוטה והקשו בתוספות ז"ל דמתן בזהב חמש פרוטות הן ליחסי שש דאין הקדש חל על פחות משה פרוטה ומיך ר"י דהכא היינו טעמא דאין דדעתו של מקדיש שיחול על פחות משה פרוטה ע"כ ע"ש נמלא לפי"ז לסדרת רש"י ז"ל כפי הבנת התוספות דס"ל אין הקדש חל על פחות משה פרוטה אין זה הנודר יכול לפטור עצמו בפחות

משה פרוטה וגם לסדרת התוספות ז"ל דהקדש חל על פחות משה פרוטה גם זה הנודר אינו יכול לפטור עצמו בפחות משה פרוטה דהא ס"ל אין דעתו של מקדיש לחול על פחות משה פרוטה וא"כ ה"ה הכא אמרינן ודאי זה בעת שנדר ליתן דקה או שמן למאור לא היה דעתו על פחות משה פרוטה ואין יפטור עצמו עתה בפחות ולא אמרינן הקדש חל פחות מפרוטה אלא היכא דהקדיש פחות מפרוטה להדיא וזה ברור. וכו'.

גם עוד בלא"ה יש לומר דלא מצי מפטר נפשיה בפחות מפרוטה דהא קי"ל גבי גולה בפחות משה פרוטה אע"ג דאיסורא עבד מדין חצי שיעור עכ"ז אינו בתורת השבון ואין צריך להשיב וכן דדין האבידה קי"ל פחות משה פרוטה אינו בתורת השבה הרי אינו חשוב ממון ואין יקיים בו מלות נדרו וזה ברור.

ועיין בפסחים דף ל"ב דס"ל לאבא שאול אמר קרא ונתן ואין נתינה בפחות משה פרוטה וגם רבנן מודי בזה דאין נתינה פחות משה פרוטה ולא פליגי אלא משום דכתיב ואכלת ועיין בתוספות ז"ל שם שהקשו מהא דקי"ל חטה אחת פוטרת את הכרי וכן קונוין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה אע"ג דכתיב ונתן לרעהו וכן גבי גט כתבו על איסורי הנאה כשר אע"ג דכתיב ונתן צידה ומיכרו דיש לחלק בנתינה דקיימא אחשולומין דבעינן שוה פרוטה דהוי כמו השבת גולה ועיין מ"ש התוספות ז"ל במנחות דף ק' ע"א דכ"ה מי בעינן שמה ע"ש. ע"כ.

ובגוף הדבר, עיין בנפנת פענח על הרמב"ם (רפ"ט דמתנות עניים) דאם נותן פחות מפרוטה לא חשיב דקה. עיי"ש.

אמנם בשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים סי' כד בהערה ד"ה חדע) כתב שם בפשיטות דלעולם אם נותן אדם לעני גם פחות משה פרוטה מקיים בזה מלות דקה, ומה שכתב בשו"ע (יו"ד סי' רמט סעיף יד) טוב ליתן "פרוטה" לעני קודם כל תפילה וכו', פרוטה לאו דוקא אלא לעני דטוב לעשות כן הוא דכתב הכי, דאם לא כן למה לא חשב התנא דבר זה בכלל פרוטות, וכה"ג הקשה הט"ו הלכות יין נסך. אכן בהמשך דבריו שם פסק בזה שר"ה לומר דמקיים מלות דקה גם בפחות משו"פ. עיי"ש.

אולם בשו"ת צית יאחק חאו"ח (סימן כא ריש אות ב) כתב, דלפי המצואר בתוס' מנחות דף ס ובתוס' שבת דף כה דאין נתינה בפחות משה פרוטה ודוקא בגט שכתבו על איסורי הנאה מהני מטעם דספר משמע כל דהוא, וממילא לפי"ז גם במנחות דקה לא קיים בפחות משה פרוטה דכתב בזה נתינה. עיי"ש.

וע"ע בענין זה בס' יד אליהו (פסקים סי' מדר), ובס' דרך אמונה (מתנות עניים פ"ז בה"ל סעיף א), ובשד"ח (כללים מער' נ כלל כא) מש"כ בענין נתינה אי הוי בפחות משה פרוטה.

*

גמ'. והוא פרט לאמרינן. עיין שו"ת חוות יאיר (סימן רכד). ועיין עוד בהגהותי למעילה (יט ע"א).

*

בנתינה לכהן, וזה קוטר מה שכתבנו בשם שהקשו עלה דהך חטה אחת פוטרת כל הכרי מקרא דכח "תמן", וי"ע. ע"כ.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא חו"מ סימן א) שהקשה לו השואל קושא זז, וזיין לו שכבר קדמו בזה המשנה למלך.

*

תוס' שם: בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קא) כתב השואל ליישב קוש' המוס' מהא דקונים בכלי אף שאינו שזה פירוטה, אף דכתיב ביה ונתן לרעהו, דשאיני כלי שהוא חשוב למלאכתו, וכמ"ש תוס' בשבועות (ל"ט ע"ב).

וע"ז השיב: יפה העיר מעלתו, וגם אני עני כוונתי בזה לדעתו, וכבר מלא אמרתי כן, והוספתי עוד לתוך גם אידך קוש' מוס' מגט שכתבו על איסור'ה דכשר, ולק"מ מה"ט, דהא ודאי הגט שהוא ממיר האיסור אשת איש הוא חשוב ספר כורטה כמו כלי למלאכתו ורחמנא קרי' ספר כריתות והיינו כי קוש'י רבא בגיטין (כ' ע"א) ודלמא נתינת גט הוא ונתן דקרא, ראוני לומר כל היכא דכתיב בקרא דבר מסויים או כלי או חפץ או עניין מסויים עלה קאי שפיר לשון נתינה אף שאין לו דמים ש"פ מזדיק עליו לשון נתינה אחר שהוא דבר מסויים בשם ידוע חשוב הוא לקראו בשם נתינה מיד ליד כמו בחליפין שלף איש נעלו ונתן וכו' פי' נתינת הנעל, וכן ספר כריתות ונתן בידה נתינת הספר קאמר, משא"כ גבי תשלומי תרומה דקיי"ל לפי דמים משלם, ואח"ל נמי לפי מדה משלם מ"מ עכ"פ ונתן לכהן את הקדש וכו' חליפי מה שאכל קאמר לתשלומים בעי' ודאי ונתן דווקא ש"פ כנ"ל.

והנה באסיפת זקנים צ"מ (דף מ"ו) צד"ה קוין וכו' וקשה דלענין זר שאכל תרומה קאמר אבא שאול וכו' ואין לחלק משום דלגבי גט וגבי נעל לא איירי בנתינת ממון משום דאכתי תקשה לך מתרומה דחטה אחת פוטרת הכרי אע"ג דכתיב תמן לו וכו' עכ"ל האס"י, נראה דנתינת לתוך כסברתו לחלק כנ"ל ודחה מתרומה כנ"ל.

ותוספ' - גם בפסחים ל"ב גם בגיטין כ' - באמת הקשו משלשה מקומות והקדימו הקוש' מתרומה, אולי מה"ט דמזה עיקר הקוש' ביותר הוא.

אב"י באמת נ"ל גם מזה לק"מ מה"ט גופא דז"ל רש"י בקדושין מ"א סוף ע"א ראשית דגן ואפי' כ"ש, כוונתו דהא ודאי כמו לר"ש ס"ל חטה כברייתא בריה ה' חשוב, הי"נ לכ"ע אף דחשיבות בריה ל"ה אלא בריות נשמה, אבל הא מיהא כל גרעין חטה צפ"ע כברייתא מקרי ראשית דגן, וזה שפירש רש"י ראשית דגן אפי' כ"ש ר"ל אפי' חטה אחת וכו', א"כ שפיר קאי תמן לו אותו ראשית דגן המסויים בקרא היינו חטה אחת שנקרא בשם ראשית אפי' כל שהוא, וכמו נעלו ונתן וכו' ספר כריתות ונתן וכו', הי"נ ראשית וכו' תמן לו, משא"כ תשלומי ממון כהן שאכל הזר ע"כ ונתן לכהן שיעור ממון שו"פ צעינן כנ"ל, ונ"ל להעמיס כן בחירוף המוס' בפסחים ל"ב ונ"ל דהכא ודאי צעינן ש"פ הנתינה קיימא אתשלומין וכו' אבל שאר מילי וכו' כוונתם כמ"ש לחלק כנ"ל.

גמ'. **האי תנא מעיקרא אלימא ליה כרת וכו'.** עיין בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג) וז"ל: ההפך אשר בין מיתה וכרת, כי חיוב המיתה, עליו לא על זרעו. ובעונש הכרת, הוא זרעו נכרת. אולם אמרו רבותינו זכרונם לברכה, כי על ענין אחד ועל זרעו חומר המיתה בידי שמים מן הכרת, כי מי שהוא חייב מיתה בידי שמים עולה מות בחלונותיו, ובעלי חיים מקנה קנינו מתים, פרתו רועה באפר והיא מתה, תרגולתו רועה באשפה והיא מתה, וידבק המות בו עד כלותו אותו. ע"כ.

ובגוף הדבר עיין ביצמות (עג ע"א) דאמרין התם, ואיבעית אימא כרת עונש עדיף. וכן אמרו בשבת (כה ע"ב), ואצ"ל קדש חמור שכן עונש כרת. ובחולין (לא ע"א) פריך עון כרת התרת איסור מיתה מיבעיא ופירש רש"י וכרת חמור ממיתה. וע"ע בשער המלך (פ"ד מהל' ביאת מקדש ה"ד) וטורי אבן (מגילה ז).

ועיין שו"ת הרי"ד (סימן צו) וז"ל: ומאי דקשיא ליה למר דיביצמות ובפרק קמא דחולין (ז"ל: פרק ד דף לב, ע"א) אמרין דכרת חמור ממיתה שכן זרעו נכרת, ובסיפרי [פרשת חקת פסקא קכה] מביא אשר יעמא ולא יתחטא ונכרתה, ולהלן הוא אומר [ויקרא טו, לא] ולא ימותו בטומאתם בטמאם את מקדשי אשר צחוכם, ללמדך שהמיתה היא כרת וכרת הוא מיתה.

א"א קשיא דהכי קאמר תנא דספרי, כאן הוא אומר ונכרתה ולא ידענו מה הוא הכרת או שימיו נכרתין או שייכרת ממקומו ויגלה למקום אחר, צ"ע צדור זה הולך ללמוד (מאי) [ממאי] דכתיב התם ולא ימותו בטומאתם דלמלא כרת האמור כאן מיתה הוא שימיו נכרתין, אבל מיהו כרת עדיף ממיתה בלא כרת כגון גבי תרומה דכתיב בה [ויקרא כב, ט] ומתו בו כי יחללוהו, שהכרת הוא מת וגם זרעו נכרת כדילפינן [ביצמות נה ע"א] מעירירים יהיו ומעיררים ימותו, אבל מיתה בידי שמים היכא דלא כתיב בה כרת הוא בלא זרעו, ולא אחא תנא דסיפרי להשוות המיתה לכרת שלא יהא כרת חמור ממנה אלא רצה ללמד על הכרת שהיא מיתה. ע"כ.

ועיין שו"ת תשצ"ן (ח"ג סימן לו) שחולק על סברת הר"ן (פרק בתרא דיומא) שבי' דכמה יחית נצילה חמירי מחילול שבת אחד, והביא התשצ"ן ראייה מיצמות (עג) דאמרין דכרת חמור אע"ג דהנך נפישין סמכי' אהאי טעמא דכרת חמור וכו'. עיי"ש. ועיין גליוני הש"ס (יבמות שם) מה שחמה על זה.

*

תוס' ד"ה ואין נתינה. עיין במשנה למלך (פ"ו מהלכות מ"ע הלכות ז) צד"ה שזר ראיתי וכו', שחמה על סתירת המוס' משבת (דף כה) לכהן, וז"ל: ועיין במ"ש המוס' במס' שבת עלה כ"ה צד"ה תמן לו, וז"ל דא"כ לא לכתוב אלא תמן דאין נתינה פחות משום פירוטה, דמשמע דס"ל דאיכא שעורא

²² ע"ע דכבר דרשין זה בתו"כ אמור פרק ג' סוף פרשתא ד: ונכרתה הנפש ההיא יכול מצד זה לצד זה ת"ל מלפני אני ה' בכל מקום אני, ואולי כי מ"מ שם מיתה לא נזכר שם.

כו' אע"ג דהאי קרא מיירי מאכילת תרומ' בטומאת הגוף ולא מאכילת שוגג משום דבהוא עניינא נאמר למטה דפר' ואיש כי יאכל קודש בשגגה ואכילת תרומה בשוגג קאי. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן סב) למה לי חטא חטא מתרומה להוציא דמעילה באזהרה, ת"ל דלקי משום לא יחל אפי' בהקדים ואכלו אחרים כדאימא בגדה (דף מ"ה). עיי"ש.

ובשו"ת אבני נור (חלק י"ד סימן תלו) הקשה השואל הגאון ר' יעקב לאנדא האדז"ק נאשעלסק. צהא דליף חטא חטא מתרומה מה חטא האמור בתרומה בתלוש מן הקרקע, ופירש"י (מעילה יח ע"ב) דתרומה אינו נוהג אלא בתלוש דכתיב ראשית דגן. והקשה לדעת הרמב"ם דהא דזכורים חייבים עליהם משיראו פני הצית היינו משצאו לירושלים לפני מן החומה. וא"כ משכחת שהפריש זיכורים מאילן העומד בירושלים צמחצב.

*

גמ'. ומינה מזה תרומה בבזית וכו'. עיין שו"ת אבני נור (חלק י"ד סימן שבע אות ב) דל"ע אמאי לא יליף הקדש מינה דלחייב אע"ג דליכא פרוטה.

*

גמ'. שאם נתכוין להתחבם בגזיו חולין ונתחבם בגזיו עולה שמע"ע. עיין ברי"ט אלגאזי (ספ"ג דבכורות) אמתי' שער צבור בעל מוס וכו', שמייתי בשם תוספת חילוניות שהצא הרב כ"י שכתבו, ח"ל: משמע הכא דגיזה מותרת וכו', והקשה ר"י דאמרי' נתכוין לחמם בגזיו חולין ונתחמם בגזיו עולה מעל. וי"ל, דשאני עולה שמקדיש כולה היא וגזיותיה אכל צבור שהקדושה בא מאליה גיזה רחמנא שריה, ע"כ. ובסוף, כתב הרי"ט אלגאזי עליו, ח"ל: ומהחיימא על חוס' חילוניות הנזכר שלא מצאו מקום ראיה דגיזה עולה או שאר קדשי מוצא אסורה, כי אם מההיא דמתכוין לחמם בגזיו חולין ונתחמם בגזיו עולה, ואף גס זאת אין אנו יודעים איה מקום דברים אלו, כי הרבה חפשי במסקנת מעילה ובתוספתא ובהרבה מקומות דשייך להיות שם ולא מצאתי כלל, בהיות שהיו יכולין להצא מסוגרי' זאת דפ' ראשית הגז מוכח מינה דגיזה קדשי מוצא אסורה כו', ע"כ.

ופל"א נשגבה עליו, שלא זכר שר שהוא צריימא כאן לשינוא א'. וכן תמה עליו בשו"ת יתודה יעלה (חלק א י"ד סימן שכו), והוסיף עוד ש"כ עוד הר"י בתוספת קדושין (מ"א ע"א) דד"ה שלא וכו', ומוכח שהוא מעל מדאיו, אכל מחולין (דף קל"ה) רק שקלא וטריא הוא, וי"ל רק מדרבנן אסור, ולק"מ. עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קפב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן יח) ומ"ש שם (סימן ג) ושם (חלק ג סוף סימן נז) ד"ה ולשי' הרמב"ם.

*

ובזה הונח לי אידך קושי' רש"י וחס' פסחים שם ד"ה הווא מצעי' לי לדבר הראוי להיות קדש, דתמוה טובא הא מאת הקדש נפקא, אכל מלשון נתינה לא משמע כלל האי דרשא, אמנם להאמור ניחא דה"ק רבנן כיון דאת הקדש אחי דצעי' דווקא שישלם דבר הראוי להיות קדש, חו שפיר י"ל ונתן לכהן את הקדש דווקא נתינה קאי על פירות מסויימים הראוים להיות קדש דווקא ולא מעות ולא תרומת חמץ בפסח ולא נתינת חמץ בפסח ולא נתינת ממון ש"פ משמע אלא כאידך נתינות הנ"ל וזהו כעין חירץ החוס', אכל עדיפא דאפי' אם צאמת לא ממעטינן מאת הקדש רק מעות לצד נמי א"ש דחו ונתן קאי על את הקדש פירות דווקא אפי' אינו שו"פ דלא משמע חו נתינת ממון וכנ"ל ודו"ק, והא תי' דידי עדיפא מתירוצ פרו"מ נ"י דלדידי' עדיין מתרומה ומגט לא מתורץ, וגם מנעל דחליפין גופי' לא א"ש דהא מיייתי חוס' בשבועות ל"ט שם מירושלמי דשני מחטים כרץ שיהיו שווים שני פרוטות, הרי גלי קרא התם כלים דומיא דכסף אף דכלי הוא חסוד למלאכתו, עכ"ל צעי' שו"פ ודלא כסברת חוץ.

ובזה שכתב פרו"מ נ"י לתרץ קו' חוס' מגט שכתבו על אסוה"נ כשר התם ה"ט לפי דגלי קרא דנתינה צע"כ שמי' נתינה כמו שהק' הרשב"א צחי' גיטין ע"ה צאמת דנילף מיני', כתב מעלתו חרד מתורץ באידך.

הנה דבריו נכונים לתרץ קושי' הרשב"א דמה"ט לא ילפי' מגט דבעלמא נמי נתינה צע"כ שמי' נתינה כנ"ל, אמנם קו' חוס' איפכא הוא דנילף מעלמא דגבי גט נמי צעי' ונתן שיש צו שו"פ כמו לאצא שאלו ורבנן בתשלומי תרומה הא לא מיתרצא בתירוצ דמעלתו נ"י דאף דקרא גלי בגט דצע"כ נמי שמי' נתינה, מ"מ נימא דש"פ מיהת צעינן שיעור נתינה כמו בעלמא כנ"ל ועי' צמ"ל ה' מתנות עניים, שוב מצאתי בתשובת נוב"י מה"ת חלק יו"ד סי' ר"א עמד על דברי חוס' גיטין כ' כמ"ש עשה"ה והנאלי. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ההוא מיבעיא ליה. עיין בתוס' ד"ה ואין נתינה, מה שהצאנו משו"ת יתודה יעלה, בישוב דברי התוס'.

דף לג ע"א

גמ'. גמר חטא חטא מתרומה וכו'. עיין חגיגה (דף י ע"ב) שאני מעילה דילפי' חטא חטא מתרומה. וכתב הטורי אבן שם, להעיר אמ"ש רש"י בקדושין (דף מב ע"ב) כתיב בתרומה באוכל בשוגג ולא ישא עליו חטא, ועי' כתב: ואגב חורפי' לא דק דהאי ולא ישא עליו חטא לאו גבי אכילת תרומה בשוגג כתי' אלא לאוכל תרומה בטומאת הגוף קאי. ומינייה נ"ל צס"פ הנשרפין (סנהדרין דף פ"ג) לכהן טמא שאכל תרומה שהוא צמיחה דכתי' ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו צו כי יחללו. ומ"מ ניחא נמי הא דקאמ' צפ"ה דמעילה, אקשה רחמנ' מעילה לתרומ' פי' מהאי גוש' דחט' חטא מה תרומה

גמ'. תאמר במעילה שאם הושיט ידו ללבי וכו'. עין שו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן רנא).

*

גמ'. אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא תתן לו ולא לאורו. שו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קיא) נשאל לשי' הרמב"ן במנין המזות דס"ל דהפרשה ונתינה הם ב' מזות, ואי' מדמפרישין חלה בטומאה, א"כ איך מפרש רנב"י טעמא דמפריש חמץ תרומה ד"ה אינה קדושה מקרא דתתן לו ולא לאורו, הרי אף דליכא נתינה מ"מ מנ"ל דאינה קדושה מכח מזות הפרשה דלא תליא בנתינה.

והשיב ע"ד פלפול: דכבר כתב האור חדש דגם רנב"י סובר דצעינן שיריה ניכרים דכ"ע סברי דצעי' שיריה ניכרין ומה"ט העושה כל גרנו תרומה אינו כלום ויש להצין א"כ מדוע נד רנב"י מטעמי דר"ה צרי' דר"י.

ובראה דהנה שו"ת מהרי"ט חא"ח סוס"י קנ"ט הקשה דטבל של חמץ הוא שירי' ניכרים לשי' הסוברים דהא דאין מצטלן לכתחלה הוא רק דרבנן ולשי' הכ"מ פ"ו ממעילה גבי פרוטה של הקדש שנפל בכיס דלא בטל משום דבר שיש לו מתירין מה"מ לא בטל א"כ הרי חמץ בטל מה"מ צב' דל"ה דשיל"מ לכמ"פ דחוזר לאיסורו לשנה הבאה משא"כ טבל דהוי דשיל"מ ומה"מ לא בטל וגם אי נימא דאין מצטלן מה"מ י"ל דמ"מ הוא שירי' ניכרים לענין אם יתבטל ממילא מטעם הנ"ל.

ואולם נראה לפמ"ש במק"א לזכר ד' הכ"מ שהם נגד כל הפוסקים דחומרת דשיל"מ רק דרבנן וביארתי (ח"ג סוס"י ס"ח) דדוקא התם בהקדש הוא מה"מ דהא טעמא דשיל"מ עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר וצפנתי סוס"י ז"ט ביאר דכיון דאיסורא בטל להיתר והוי כמאן דליחא לכן ל"ש לומר עד שתאכלנו באיסור ולכן רק מדרבנן לא בטל. ויודע מ"ש הכ"מ סופ"א משא"ה"ט בשם ר"י קורקוס דאי לא בטל למשא שוב ל"ש לומר גם בצמג דאיסורא כמאן דליחא וכה"ג כ' החוס' בצ"ק ק' דבתרומה צריך להרים משום גזל השבט ל"ש לומר קמא בטיל ע"ש.

והנה ש"ש ה"עיר ליישב הא דפרוטה של הקדש דלא בטיל משום דאיכא חלק גבול וממונה לא בטל אצל ז"א דמ"מ איסורא בטל כדאי' בצי"ה ל"ט אצל עכ"פ כיון דחלק ממונה לא בטל שוב ליכא למימר דאיסורא כמאן דליחא ושז' דשיל"מ מה"מ לא בטל.

ובענין ד' צמחן גם להסוברים דהוי דשיל"מ מ"מ הוא רק מדרבנן וכן בשאר מקומות אצל בטל דאיכא צ"י ממונה דכהן כמ"ש הר"ן בנדרים פ"ד ע"ב דהא דטבל אסור משום תרומה שז' וצריך להרימה לכן אינה מתבטלת וע' רש"י יבמות פ"ו ובצ"מ אה"ע סי' קס"ט ס"מ צוה, לכן גם לענין האיסור הוא כמאן דליחא והוי דשיל"מ ומה"מ לא בטל והוי שפיר שירי' ניכרים, אלא דכיון דאימעיט מתתן לו ולא לאורו וליכא צוה ממונה דכהן שז' גם הטבל בטל מדאורייתא ול"ה שירי' ניכרים.

וזדור דקאמר רנב"י דאינה קדושה משום דכתיב תתן לו ולא לאורו וליכא ממון דכהן ואיסורא כמאן דליחא וצטל מדאורייתא גם איסור טבל ושז' לא חלה הקדושה משום דלא הוי שירי' ניכרים. וצ' הטעמים משולצים יחד. ואולם ר"ה י"ל דסובר דכל דשיל"מ רק דרבנן גם בהקדש וכדעת החוס' במעילה אף דאיכא ממון הקדש וכן בממון כהן ולכן גם בלא טעמא דתתן לו ולא לאורו וגם בהחמץ בתלוש לא חלה התרומה משום דלא הוי שירי' ניכרים ודו"ק כי נחמד הוא.

והא דפריך ארנב"י מהא דתסר מטמאה לטהורה תרומתו תרומה היינו משום דעכ"פ אין ראו' שיקיים צוה מזות נתינה לכהן ואיך אמר סתם תרומתו תרומה לגמרי דאל"כ הו"ל למינקט פטר את הכרי דכין חטה א' שפוטרי הכרי ולא קיים מזות נתינה.

ואולם בעיקר קו' התשו' מהרי"א הנ"ל יש לי לדון לפמ"ש החוס' בכורות י"ב צ' ד"ה כיון וכו' דהיכי דא"י להפריש מגופה גם ממק"א א"י להפריש דהוי כמו מחיוב על הפטור ע"ש א"כ איך נימא דלכך יועיל התרומה דהוי שירי' ניכרים משום דמזד איסור טבל לא הועיל בציטל בששים משום דהוי דשיל"מ הרי אי נימא דא"י להפריש ממנה ולא יוכל ג"כ להפריש ממק"א שז' לא יהי' דשיל"מ ויתבטל צאמת מה"מ גם מזד איסור טבל ול"ה שירי' ניכרים גם לענין ציטול ולא חל התרומה כלל וזה תלוי צוה.

ובגוף ד' הרמב"ן הנ"ל עמ"ש צב' מעין החכמה במזות גבול הארץ דף ק"ל ע"ב מ"ש צוה. ע"כ.

*

גמ'. אין תורמין מן הטמא על הטהור וכו'. עין צב' טל תורה להגאון ר' מאיר אריק, שכתב דדוקא בתורם מן הטמא על הטהור הוא דאמרינן דאם לא היתה לו שעה"כ אין תרומתו תרומה, אצל מן הטמא על הטמא שפיר מהני תרומה גם בלא היתה כלל שעה"כ, עיי"ש.

והגרש"ז אויערבאך שו"ת מנחת שלמה (סימן לח) כתב דכוונתו לומר, דאף שאם אחמץ במחזור אין תרומתו תרומה גם בתורם מן החמץ על החמץ כמבואר שם בגמ' מ"מ לענין תרומה טמאה כיון דבשתי תרומות הכתוב מדבר אמרינן דהוי כאילו גילתה תורה דיש גם סוג הפרשה שהיא רק לאורו ולא לו רק אמרינן דכל זה דוקא מן הטמא על הטמא משא"כ מן הטמא על הטהור גם דיעבד אין תרומתו תרומה אם לא היתה להטמא שעה"כ משום דהו"ל כשי מיניס שונים שאין תורמין מזה על זה, הואיל והן שמי הפרשות מסוגים שונים.

ובותב שם: אולם לא הציטתי דהא מ"ש בשתי תרומות הכתוב מדבר יכולים לפרש דמייירי בנטמאה לאחר ההפרשה או בהיתה לה שעת הכושר, ואם רק מסבא הוא דאמרינן דמייירי בכל ענין א"כ כמו דמהני מן הטמא על הטמא נילף נמי לענין אחמץ במחזור וכדומה ולומר דכל שההפרשה היא לאורו ולא לו תורמין רק מינייה וצ"ה ולא מן החמץ על המזה או להיפך.

גמ'. 'שם. בשו"ת הרשב"א (חלק ז סימן ב) נשאל, על הא דאמרין כגון דאחמין במחזור, האין המחזור בא לידי חימוץ, הרי אין לך תצואה שלא נפלו עליה מים במחזור.

והשיב: ההיא שנתבשל לגמרי במחזור ואינה זריכה כלל לנייקה וכל שנתבשל לגמרי במחזור כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים. ע"כ. הביאה הב"י או"ח (סימן תסז) ועיין בשו"ע (שם) ובשו"ת פנות הבית (סימן יח-ט).

אמנם עיין בשו"ת מעיל צדקה (סימן סט) שהשיג על פירוש זה, והביא מחולין (דף קיה) דפירות שיבשו מטמאים טומאת אוכלים, א"כ גם לענין טומאה נטמא בעודן מחזור, ואין קאמר הש"ס התם הו"ל שעת הכושר הכא לא הו"ל שעה"כ, והו"ל התם בדהו"ל שעה"כ. והביא עוד רא"י דא"ל לפרש דמיירי בנטמא אח"כ, ולכן העלה, דהא דאחמין במחזור מיירי גם בעודן לחין אלא שראו שנתבקעו ויכיר שהוחמנו אבל בסתמא אגב מדלייהו לא מחמין כדאמר אביי לקמן, ופסקו כן ה"ר"ה ופ"י, ואף דאין לא קי"ל כאביי לענין דגן תלוש מ"מ בעודו מחזור י"ל דגם רבא מודה לסברת אביי. וכן אחר שתייבש לגמרי י"ל דכל זמן שמחזור ומכוסה בקליפתו אין לחוש לחימוץ, ואח"ל כשנתייבש גרע טפי מ"מ הרי זהו רק ספק אם גם באגב מדלייהו מחמין א"כ בדאיכא עוד ספק שמא לא הי' יבש בעת הגשמים הו"ל ס"ס, ואף שאינו מתהפך י"ל להקל ובפרט די"ל דרבא לא פליג כלל אדאביי ומודה דאגב מדלייהו אינו מחמין אלא דמוסיף לומר דמי פירות אינו מחמין ונ"מ דגם בדך הנחה אינו מחמין וכל שאפשר להשוות המחלוקת נקטינן הכי, והרי מבואר בצ"י בשם הגמ"י בשם ר"י דבמקום מדרון או עפר חימוץ אין לחוש ואף שהצ"י כתב שהוא קולא יתירה ואין לסמוך ע"י היינו צמוגים בעין על הארץ בלא קליפתן משא"כ בעמידתן על הארץ בקליפתן אין לחוש אפי' בודאי נתייבשו לגמרי ואין להחמיר אלא בנתרבו הגשמים יום ולילה עד שהפילו השיבולים לארץ והגשמים מולפים עליהם בחוץ עד דהוי כמונחים כבשים בכלי מלא מים או י"ל לאסור אבל בגשם שאינו חזק כ"כ באורך זמן גדול אין להחמיר כלל ומכ"ש בספק שמא הי' עדיין לחים קצת אין להחמיר אא"כ רואים אותם מחוממים וציקועים ולכן א"צ שימור לכ"ע מעשה שנתבשלו החטים אלא משעת קצירה. עכ"ד.

ועיין בספר יוסף דעת להגאון בעל שואל ומשיב (יו"ד סימן שלא סנה) שכתב ליישב תמיהת המעיל דקדק על הרשב"א. ובעיקר סברת המע"ז הביא מפסקי תוס' מנחות (פר"י אות ר"ו ר"ז ר"ח) שנראה בעליל שיש בהם ט"ס, וגם בפירוד בין הדברים, וכל"ל: תצואה השוכנת על הארץ והמים שופכים עלי' הוה חימוץ במחזור אך רוב שצלים עומדים ואין נופלין על הארץ ואגב מדלייהו נפלו וחמץ הידוע אסור במשהו אבל הכא אזלי בחר רובא או שמא כי קצרוהו בעוד המים על השיבולים מחמיצין במחזור אבל כשקוצרים יבשים אפי' הם לחים ע"י גדולת חוזרים לקדמותם, ולכן יש אנשי מעשה קוצרים לצורך הפסח כשהשמש זורח, עיי"ש, הרי כדעת המעיל דקדק, ובפרט אם הי' יבשים

וגם קשה, דלדבריו מאי פריך הגמ' בפסחים מהא דאם תרם מן הטמא על הטמא תרומתו תרומה, והרי אפשר לומר דשאני טומאה דלהדיא גילתה תורה דמהני נמי הפרשה לאורו ופסיר מהני גם מן הטמא על הטמא משא"כ בחמץ, ובפרט להמחזור להלן דיש סברא לומר דשאני טומאה שרק שם תרומה הוא דקמייתי לה להאסר לכהן באכילה, שהרי חולין טמאים שפיר מותרים באכילה. ולכן נלענ"ד דמסתבר טפי כהשאג"א ושאר גדולי המחברים שלא העלו כלל על דעתם לחלק בין אם אין התרומה ראויה לאכילה מחמת טומאה או מחמת שאר איסורין. ע"כ. וכ"כ בספרו שם (סימן נח).

*

גמ'. 'שם. עיין בשו"ת עונג יו"ט (סימן קיא) ושם (סימן קיד) ושו"ת מנחת שלמה (סימן לט).

*

גמ'. שם. עיין מקור צדק (ח"א סימן לא) שכתב לחקור, באיסור לתרום מן הרעה על היפה, אם הוא דין בעצם ההפרשה, או דהוא משום מלות הנתינה לכהן ליתן מן היפה. עיי"ש.

*

גמ'. 'שם. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן נח) בענין הפרשת תרומות ומעשרות מטבל טמא בזמן הזה, מ"ש בסוגיין באורך.

*

גמ'. היכי דמי כגון דאחמין במחזור וכו'. עיין צ"י (סימן תסז) בשם סמ"ק שכתב בשם רבינו יחיאל דחטים מלומחים חמץ גמור הוא, וגרע מחטים מצוקעים שפקפק הרא"ש (סימן כה) בנמא' בעיסה לומר שאינו חמץ גמור, והביא ראיה מדר"י דאמר שורה בחומץ וחומץ נומתן, אלמא דלאו חמץ גמור הוא, אבל מלומחים אין חולק שזה חמץ גמור.

והגאון הנצי"צ בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן כה) כתב דלמדו כן הראשונים, מדמוקי כאן באחמין במחזור, וא"כ מדתני אינה קדושה מבואר שצדור לא חל עליו שם תרומה, וע"כ מיירי שידוע שהוא חמץ וא"ל לעמוד על הצדור בנתבקעו, אלא א"כ נימא צמחו וקיס להו דא"ל לנמות, אלא א"כ נתרככו ונחמנו. עיי"ש שדן בענין חטים מחוממים. והאם יש לבטלן לכתחילה.

וע"ע בשו"ת דברי חיים (ח"ב או"ח סימן לט) דצין חטים של שמורה שיש בו מלומחים, עד שאין ס' נלגסם. והעלה דאין להחיר ע"י צרירת המלומחים מהם עד שיהיה ס', דמ"מ אין זה בכלל שימור משעת קצירה, כיון שהי' בהם חשש שנשרו צמי הגשמים.

אמנם בשו"ת שם ארי' (בהוספות סימן יא) מבואר להיפוך. דאדרבה בחטים שמורים יש להקל יותר לתלות גם המלומחים מלחות החטים, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן ג).

*

ובמק"א הבאחי מירושלמי פ"ט דתרומות ה"א הלא אמרת שהקדושה של תרומה חלה עליו כשהוא במחזור אבל הש"ס דילן אינו סובר כן. ע"כ.

וע"ע מ"ש בחלק ו' (סימן רמד) שגשאל ע"ד החוס' בקידושין (ס"ב ע"א) ד"ה אין תורמין וכו', שכתבו דטעמא דאין תורמין במחזור משום דכתיב ממנו ולא מן המחזור, והרע"ב בפ"א דתרומות מ"ה כתב דלשון הרמה ל"ש אלא בתלוש, דא"כ בהא דבעי זמנחות (דף ע') שבלת שמרחה בכרי ושחלה אם חל שם תרומה במחזור מיקשי מה מועיל הא דנתמחה בכרי מקודם הא מ"מ א"א להריס כיון דלא שייך הרמה במחזור ובשלמא לשי' רש"י דטעמא משום דגנך נחא דהתם כיון שכבר הגיע לידי דגנך י"ל דמתחייב משא"כ לשי' תוס' והרע"ב קשה.

והשיב: נראה דהא בש"ס דזמנחות שם מפרש להא דלא מנינו תרומה במחזור היינו רק לענין חיוב מיתה וחומש ובאמת שזה סותר לש"ס דפסחים ל"ג דאין תרומה חל במחזור וגם סותר לרש"י ותוס' קידושין ס"ב הני"ל דהא גם לרש"י אינו חל במחזור כלל וכבר תמה בזה בס' יוסף דעת ליו"ד ס' של"ד סנה' ובש"ס שגדפס' בס' יבקש רלון על מדרש שוחר טוב, ובע"כ שהם סוגיות תלויות ולפי סוגי' דזמנחות תרומה חל במחזור ולא ס"ל כטעם החוס' ובמק"א הבאחי ממנה פ"ב דביכורים מ"ד דמפורש דליכא תרומה במחזור כלל אבל בירושלמי פ"ט דתרומות ה"א הלא אמרה שהקדושה של תרומה חל כשהוא מחזור והביא שלם וצירושלמי פ"ו דתרומות ה"א בחוס' בתרומה וע"ש בפנ"מ ואכמ"ל. ע"כ.

*

תוס' ד"ה וביניה. עיין בש"ס צנין ליון (סימן לח) ושו"ת שאילת דוד (חלק י"ד סימן יב) ד"ה עוד צנין זה, ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ע).

*

תוס' שם. עיין אצני מילואים (סימן קעד) שכתב דגנדר כיון דיש מעילה בקוממות ובהזיד במעילה במיתה, אין קידושין תופסין כמו בחייבי כריתות. ועיין בש"ס מהרש"ס (חלק א סימן לד) שכתב שגשאל ע"ד האצני מילואים מדברי החוס' כאן, שכתבו דדוקא באכילה ס"ל לרבי דבמיתה ולא בהגהה.

ובותב. שהשיב עפ"י דברי החוס' סוכה (ל"ה ע"א) ד"ה לפי, ותוס' חולין (קל"ז ע"א) ד"ה אי מה וכו', דדלכא אכילה הנאחו היא אכילתו, עיי"ש.

וע"ע בש"ס מהרש"ס (חלק ז סימן קיא) ד"ה ומה שהעיר, שדומה דברי השואל שהביא מהאצני מילואים הני"ל, וכותב שגשאל ממנו דברי החוס' כאן, ותמיהני דהא כבר העמידו על מכונו, ויישבו בטוב טעם.

*

תוס' ד"ה תתן לו. עיין בש"ס חתם סופר (יו"ד סימן ריט) ד"ה וגם אני. ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן לח) באור.

בשעת קצירה חזיל ל"י כל ההשגש לשי' פסקי חוס', והאריך שם עוד בזה וגם בתשובתו הנדפס עם מדרש תהלים עם פי' יבקש רלון. עיין בש"ס מהרש"ס (חלק ב סימן ד) שהביא כל הני"ל.

*

רש"י ד"ה ר' אומר במיתה. עיין בש"ס שאגת אריה (סימן עו) שכתב, דבמעילה חייב אף בשלכד"א, משום דמעילה ילפינן חטא חטא מתרומה, וכמ"ש רש"י כאן, וכיון דלא כתיב אכילה בגופיה לוקין עליו אף שלכד"א. וכדאמר' לעיל (דף כה) גבי צמר בחלב, אע"ג דילין לה מגו"ש דבשר בשדה טריפה לא תאכלו, דמה"ט לא כ' רחמנא אכילה בגופיה לומר שלוקין עליו אף שלא כד"א. וה"נ גבי מעילה. ודלא כהתוס' לעיל (דף כו) שכתבו דבמעילה אינו חייב שלכד"א. עיי"ש. וכבר האריכו האחרונים בזה.

*

רש"י שם. עיין בש"ס יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שכו) מ"ש בזה. וע"ע בש"ס מהרש"ס (חלק ג סימן קפב).

*

רש"י ד"ה וחכ"א באזהרה. עיין בש"ס משיב דבר (חלק ב סימן עד) ד"ה ואבאר איזה פריטים.

*

רש"י ד"ה שהיתה לו שער הכושר. צנין תרומה במחזור, עיין בקידושין (ס"ב ע"א), אין תורמין מן התלוש על המחזור, ופירש"י, דבמחזור לא חל עליו שם תרומה. ובתוס' שם הקשו, דגם בתלוש קודם מירוח לא היה תרומה, ותי', דבתלוש דדיעבד הוי תרומה, אבל במחזור גם דדיעבד ל"מ, דכתיב ממנו כדדריש בספרי, עיי"ש.

ועיין בש"ס מהרש"ס (חלק א סימן נב) דבאמת דבר זה הוא משנה מפורשת (פ"ב דביכורים מ"ד) ויש ציבורים משא"כ בתרומה וצמער, שהציבורים נקיים במחזור לקרקע וכו', ומפורש דבתרומה אינו כן. עיי"ש עוד.

עוד כותב שם: ובגוף דין תרומה במחזור, מלאחי צירושלמי פ"ט דתרומות ה"א: הלא אמרה, שהקדושה של תרומה חלה עליה כשהוא מחזור והביא שלם וכו'. ואולי ס"ל כאצני, דמתני' קאי רק לענין חיוב מיתה וחומש. ועכ"פ מוכח מהמקומות שהבאתי, דלדידן אין התרומה חל במחזור כלל. אבל בהקדש חל שפיר במחזור, דקרא כתיב כי יקדים שדהו. ובזמנחות (ק"א ע"ב) הוסיף דמי דלא הי"ל שעה"כ, דאקדשינהו במחזור, וליפרקינהו וכו', אך דכיון דכל דין מעילה ילפי' מתרומה, וכיון דבתרומה לא חל במחזור, ה"נ בהקדש ליכא מעילה במחזור. ע"כ.

וע"ע מ"ש בש"ס מהרש"ס (חלק ג סימן קעג) ד"ה ובהיותי בזה, וז"ל בתו"ד: והרי במחזור ל"ש תרומה כלל כדאי' בפסחים ל"ג ורש"י וגם בתוס' קידושין ס"ב ועיין מנחות ע' ע"א כיון דשאל פקע טיבלא וכו' א"כ מנינו תרומה במחזור וכו' ואף דדחה ההוא לענין קרן וחומש מ"מ מש"ס הני"ל מוכח כן

דהכחוב מדבר בכה"ג דלא היה לו שעת הכשר, דלענין מצות נחיתה אין נפ"מ דגם בזהיה לה שעת הכשר דהפרשת חלה, מ"מ מצות נחיתה לא קיים. ולפי"ז היכא דהפריש קודם שנאסר מטעם איסור חמץ ואח"כ החמץ, שפיר אנטריך קרא דחתן דזעינן נחיתה, ומה"ט מכיון שנאסרה בהנאה לאו נחיתה היא ואשמעינן קרא דצמה שהניחה להחמץ, בטל מצות נחיתה דבלי קרא לא הוה ידעינן זה מסבירא. עיי"ש.

דף לג ע"ב

גמ'. יצתה זו שאין שיריה ניכרין. עיין גליון הש"ס להגרעק"א שהקשה שא"כ לא תליי הכל בתרומה אם היא חמץ או לא אלא תליי בשיריים, וכן הקשה הל"מ, והניחו צ"ע.

ועיין בשפת אמת שמירן, שהתרומה תהא ממין שהשיריים ממין זה יהיו ניתרים על ידי ההרמה.

וראיתי להעיר, שקושיית הגרע"א ומירון השפ"א נאמרו בירושלמי, עיי"ש. וע"ע בחידושי חת"ס כאן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' צ"ד אות י"ב). וע"ע בשו"ת בית אפרים (יו"ד סימן עב) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קלד-קלה).

*

גמ'. ענבים שנשמאו דורכין פחות פחות מכביצה וכו'. עיין פנים יפות להפלא"ה (פ' תצוה) שדקדק למה נקט שמן "זית", לשון יחיד ולא כתיב שמן זמית, ומירן דכל השמן וכן זמית שהזיאו ממזרים היה חשש שמא נטמאו ולא היה תקנה אלא לדרוך אותם פחות פחות מכביצה, וכיון דזית הוא חצי ביצה, א"כ אם היו שני זמית ביחד היו כביצה, והי' צריך לכחוש כל זית אחד כדי שלא יהא צו שיעור לטמא טפה ראשונה, והיינו דכתיב שמן "זית" לשון יחיד, שלא יכחוש שני זמית ביחד, עיי"ש.

וע"ע בספר עני חיים עה"ת (ח"ב דף כד ע"ב) שהאריך בדבריו, והעיר דעדיין יש לפלפל בזה, דהא עכ"פ יש חשש שמא נטמאו הזמיתם בהיקט על ידי טומאת זביה, וכמ"ש רש"י כאן בסוגיין, עיי"ש באורך.

וע"ע באגרא דכלה (פ' תצוה) שהביא דברי הפלא"ה והעיר עליו, דנימא טומאה הותרה בציבור, עיי"ש.

*

גמ'. משקין מופקד מופקדי. בשו"ת תפארת נצי (יו"ד סימן יח) נשאל מהא דמבואר בסוגיין דזמית וענבים מופקד פקיד, ולש"י הרמב"ם בהמה מיקרי גידולי קרקע, וא"כ ל"ל בהא דכתובות (ה ע"ב) דאי מופקד פקיד ל"ש מפרק, א"כ הדורך זמית וענבים אמאי חייב.

והשיב: דהיכי דנעשה דבר חדש כגון זמית וענבים, שהי' מתחלה אוכל ואח"כ נעשה משקה, לכו"ע שייך דש

וע"ע שם (אות י) שכותב: וע"ד מה שפלפל מעכ"ת ציטוט קושית הגאון רעק"א ע"ד התוס' פסחים ל"ג שם דחיפ"ל כיון דאסור בהנאה א"י לקרות שם תרומה דשני דברים אינם ברשותו של אדם, לא ידעתי מנ"ל זה היסוד בהפרשת תרומה והא דצירוש' פ"א דתרומות מספק"ל בתורם משל הפקר אי חל התרומה וספיקו דהירוש' נראה דהוא דדין תורם על שאינו שלו אם הוא מנד עכ"ז הצעלים או לפי שאינו שלו ולפי הכ' דלעיל של הפקר יכול להפריש מה"ט גם באיסורי הנאה יכול להפריש ולא דמי להקדש והקנאה והפקר שא"י לפי שאינו ברשותו להקנות ולהזיז מרשותו אלא הפרשת תרומה אין זה אלא תיקון איסור הטבל וחקל הכהן פתח צו מתחילה וכמ"ש התוס' בפסחים ל"ח והר"ן צנדרים פ"ד ובסוכה ל"ה ותוס' יצמות פ"ו ואין זה אלא חלוקת השותפים והשבט ממילא זכה בחלקו איפשר דגם באיסור"י יכול לקרות שם (וביותר לש"י הריטב"א בסוכה דאתרוג של איסור"י הוי לכס וכמו שהאריך בזה הקוצה"ח דהוי שלו ואינו ברשותו ואיפשר דגם נגזל שתרם תרומתו תרומה ויעי' בתוס' קדושין נ"ו ויש לחלק מחלול) וכיון דלפי הכ' דלעיל הפקר יכול להפריש מהני הפרשתו נקטי התוס' טעם המספיק לכו"ע.

עוד נראה ציטוט קו' הגרעק"א לפשט"כ המחזרים דגם צלו ולא לאורו אין איסור טבל כמ"ש התוס' צכורות י"ג גבי שביעית י"ל דבמפרש ממנה על חמץ דאחמץ במחזור הוי כמו מחיוב על הפטור כיון שאינו יכול להפריש בחמץ מינה וזה וזה י"ל דדוקא אם מגזי"כ הוא דלו ולא לאורו הוי כפטור אלא אם נימא דהא דאינו מפרש משום דא"י לקרות שם באיסור"י לפי שאינו שלו וא"כ אין זה פטור דדין הפרשה אלא שאינו שלו וע"כ ה"י יכול להפריש ממנה עליו וצוהר למש"כ הרשב"א צנדרים ל"ו בתורם משלו על של חברו דא"י דעת צעלים דלא צעינן מה אחס לדעתכם רק בתורם משל חבירו והסבר הדברים דבשל חבירו דצעי קריאת שם להקדיש התרומה א"י בשל הפקר כפי פשיטות הירושלמי אלא בתורם משלו על של חבירו לתקן הכרי כיון שאין הצעלים מעכב סגי ולא צעינן בזה שלו וע"י סגי נוחות ויכול להפריש משלו על של הפקר א"כ מהאי טעמא יכול להפריש ממנה על חמץ ולהכי אינטריך התוס' לטעם דחתן דהוי גזי"ה"כ.

אז"ל למשכ"ל להוכיח דגם צלו ולא לאורו טיבול מיהו הוי וגם מדלא גזרי במפרש מטהור על הטמא במזיד דאינו תרומה כמו במפרש מטמא על המטהור במזיד דלא עשה ולא כלום כמ"ש התוס' צימות פ"ט שמא יפריש משלל ה"י לו שעת הכושר ומוכח דטבול מיהו הוי נדחה כל זה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן קכא) שכותב לתרן קושית הגרעק"א, דהגמרא כאן דיליף מקרא דהתרומה לא חל, הנה באמת לא איירי קרא כלל צעינן ההפרשה, דהפסוק רק במצות נחיתה קא עסיק דמצות נחיתה ליכא אלא בכה"ג דיכול לקיים חתן לו אלא לא בשאינה ראויה לאכילה, וזה ידעינן מסבירא דבכה"ג דאינה ראויה למצות נחיתה לאו הפרשה היא, ומכיון דהקרא רק במצות נחיתה קא עסיק, אינו מוכרח כלל לומר

דורקן לפני חתן וכלה במקום רפש וטיט הנמאסים, כיון
לשפיריה קיימי.

ואין למדך ולומר דהרב א"א ז"ל לא אסר בזה אלא היכא
דנשאר לטעם בתוך הטיט, וזה איכא בזיון טפי,
משא"כ בחיטי ופת הנו' אע"ג דזורקן בין העלים ונמאסים, הנה
אח"כ חוזר ולוקחם משם ושורפם, זה אינו, דבאמת איסור בזיון
אוכלים הוא בשעה שזורקן ונמאסים, וזהא מנינו דמוחר לעשות
כן, נמאס, דלית לן בזה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה אובל ומשקה מקבל **טומאה וכו'.** עיין בית
יוסף או"ח (סימן קנח), וז"ל: כתב הרוקם (הל' סעודה
ס' שכן) אוכל פחות מכביצה יטול מספק ולא יצרך. ונראה
שטעמו משום דכיון דפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין
איכא למימר דלא הנריכו בו חכמים נטילה ואיכא למימר דקחם
הנריכו נטילה לאוכל פת ולא חילקו בין פחות מכביצה ליתר
מכביצה הילכך יטול מספק ולא יצרך. ובסימן רפ"ג כתב ונוטלין
ידיהם ומזכרין על נטילת ידיים מפני שצריך לטבול טיבול שני
במרוור אבל על אכילת מנה שהיה יוצא בזכות אין צריך נטילה
דעל פחות מכזית אין צריך נטילה כדאמרינן בסוכה (כו ע"א)
ובצרכות (מח ע"א), ע"כ.

ועיין בהגהות שצקוף ס' בני יעקב שכותב על דברי הרוקם
שזכר הב"י, וז"ל: נ"ב, מרן פשטא הכי, אמנם רש"י פ'
כל שעה דף ל"ג סובר דדוקא לטמא אחרים צעין כביצה אבל
לקבל טומאה לא, וכ"ד רמב"ם פ"ד מטומאת אוכלין, אמנם
התו' פ' כ"ש חלקו עליהם, ורש"י עצמו פ"ד דסוכה גבי
וכשהציאו לר' גדוק לאכול כרך במפה וכו', כתב דפחות מכביצה
א"צ נטילה. אמנם הר"ן חולק עליו ואפשר דמטעם זה כ' הרוקם
שיטול ולא יצרך כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא ודו"ק. גם התו'
סמרו דבריהם בפ"ד דסוכה וחלקו על רש"י כמ"ש הר"ן י"ע"ש.
ע"כ.

ובדברי הרוקם, עיין במג"א (סק"ד) שכותב: נוסחא מוטעית
נודמנה להרצ"י ברוקם, וז"ל דעל פחות מכביצה א"צ
נטילה כדאמרי' בסוכה ובצרכות, וכ"מ מתוכו דהא מנה נמי צעי
כזית וא"כ כל סעוף זה ט"ס הוא וכ"כ בל"ח. ע"כ. וע"ע
בש"ס פועלת לדיק (חלק ב סימן צו) בזה.

*

רש"י ד"ה טמא מת. עיין בש"ס הרי"ד (סימן לד) צענין
שיעור טומאת משקין לטמא אחרים, וז"ל: על דברת
טומאת משקין לטמא אחרים,²² דכתב ר' שלמה ז"ל דצענין
ברביעית²³. ואני כחבתי על דבריו דלא צענין רביעית אלא לפסול

גם אי מיפקד פקיד, ובחובל בחולים הדם נקרא בשם דם ולא
בטל אגב צער, ולכן אי מיפקד פקיד שרי, עיי"ש. ועיין בש"ס
מהרש"ס (חלק ה סימן לה) שהאריך בדבריו.

*

גמ'. **מואן ציית לך וכו'.** עיין שו"ת חוות יאיר (סימן קנב)
שהאריך בזה דמנינו כמה פעמים בדברי חז"ל לשונות
חריפים וקנטורים.

ועיין להגאון ר' אהרן קאמפ"ער ז"ל במשנת ר' אהרן (ב,
ט) שכותב: מנינו לרבי שאמר ללוי שהיה מגדולי הדור
כמדומה שאין לו מוח בקדקדו, וח"ו לחשוב שלא היה צורך בך,
שלא דיברו שיחה בטלה מימיהם, וגם בתלמודו נזהר מאוד שיהא
בלשון קצרה, ואמר כן, שיהא מוכח מתשובתו שנאמרה בלשון
רוגז, ללמוד עוד דין, אמה שואל על דבר זה, אף יותר מזה פשוט
הוא, וזו עצמה תורה היא, האך סברא זו אין לה שום נד קיום
בעולם. ע"כ.

*

גמ'. **ולר' יוחנן רבך.** בש"ס מהר"ם מיינן (ענף א) הביא
רביה מכאן דר' יוחנן לא היה רביה דר"ת, עיי"ש.

*

גמ'. **מדליקין בפת ובשמן של תרומה שנמארת וכו'.**
עיין בפרמ"ג (סימן קצא א"א סק"א) שכותב: יראה לי
פירות האסורין בהנאה כערלה וכלאי הכרס אסור לצוות אותם
להשליכם לפני חתן וכלה לשמוח בהם במקום טיט ורפש אע"ג
דמאות לאו ליהנות ניתנו, ועוד שאין נהנה מגוף הפרי, מ"מ
ציוי איכא ולא משום הפסד אוכלין נגעו בה אלא אסור לצוות
אוכלין לזעט בטובה וכו', ומנהו לשרפן אבל לא לצוותם. ע"כ.

ועיין בש"ס רב פעלים (חלק ג או"ח סימן ט) שכותב עליו:
יש להעיר בפס"ד של הרב א"א הנו' במה שפסק דאסור
להשליך פירות של ערלה לפני חתן וכלה לשמוח בהם במקום
רפש וטיט משום בזיון אוכלים, דאסור לזעט בטובה ומנהו הוא
לשרפם, אבל לא לצוותם, וקשיא לי על סברתו הנו' מן הגמרא
דפסחים דף ל"ג בזה דתניא מדליקין בפת ושמן של תרומה
שנמארת, ומשום שלא יבא לידי תקלה דדילמא אכילה מיניה
קודם שריפה לכן פת זריק ליה בין העצים, ושמן רמי ליה בכלי
מאוס, ואמר גמרא א"ר הונא לא שנו אלא פת, משום דכי
זריק ליה בין העצים מנמיא וחו לא אחי למכליה, אבל חיטי דכי
זריק להו לא מנמיא, חיישינן שמא יבא כהן לידי תקלה לאכול
מהם, ור"י אמר אפילו חיטי, ומפרש רב אשי כגון דשליק להו
אחר שנמארו, ואח"כ זורקן לצין העצים, דלא הן נמאסות ואז לא
אחי למיכל מנייהו, ור"ה חייש בחיטי דילמא אחי למיכל קודם
שליקה ע"ש, וכל זה הוא הלכה פסוקה בהרמב"ם פ' י"צ מה'
תרומה ע"ש, נמאס, אע"ג דהפת זורקו ונמאס, וכן החיטים
נמאסים אחר שליקה, והרי איכא בזיון אוכלים, עכ"ל מותר,
ומוכרח לומר כיון דלשפיריה קיימי מו לית בזה איסור משום בזיון
אוכלים, וא"כ כ"ש בפירות דלא חיישינן בהו לבזיון אוכלים היכא

²² תשובה זו מזכיר המחבר כאן בתוס' רי"ד ד"ה טמא מת, ובשבת
(יד ע"א) ד"ה אוכלין, ובע"ז (לא ע"א).

²³ עיין רש"י לעיל (יו ע"ב) ד"ה אבל לית בהו רביעית, ונזיר (לח
ע"א) ד"ה כל משקין, וע"ז (לב ע"א) ד"ה ומטמא.

ע"א¹¹, ובפרק ט' דכלים [משנה ה] תנן חרקים שנשתמש בהן משקין טמאין ונפלו לאויר התנור והוסק התנור טמא שסוף משקה ללא. הנה משקה היוצא מן החרס שאינו אלא כל שהוא מטמא תנור. ובפרק ט' דנדה [סב ע"ב] מיימי לה ומיחוקמ' אפי' במשקין קלים.

ובשיליהי [פ"י] דכלים [משנה ח] תנן: העליזנה והתחתונה עודפת כל שיש בה משקה טופח טמאה. פירוש שנטמא המשקה באויר האילפס וחוזר ומטמא האילפס בכל שהוא. ובפרק כ"ה דכלים [משנה ח] תנן: היה שותה זכוס שאחוריו טמאים אינו חושש שמא נטמא משקה שצפיו באחוריו הכוס וחזר וטימא את הכוס. קומקום שהוא מרחיב אינו חושש שמא ילאו משקין מתוכו ונגעו לאחוריו וחזרו לתוכו. פירוש קומקום שאחוריו טמאים. הנה משקין צפוי אע"פ שאין בהם רביעית מטמאין את הכוס וכן משקין היוצאין מן הקומקום וחוזרין אע"פ שאין בהן רביעית שלא יתכן שיחזרו שיעור רביעית וא"ה מטמאין את הקומקום. ובפרק ג' דטהרות [משנה ח] תנן: בזק שיש בו נקירת תרנגולין ומשקין טמאין בתוך הבית כו'. אלמא בניקור פיהם שהוא בכל שהוא מטמאין הצבא. וכמה דרייתות שניות על אלו המשניות שהבאנו שמוכיחות דטומאת משקין לטמא אחרים בכל שהוא.

ובתוספתא טבול יום תניא, חומר באוכלין מזמסקין ובמשקין מזאכלין, שהאכלין יש להם ידות ואין צריכין מחשבה לאוכלין, ומטמאין את המשקין לעשותן תחלה. והמשקין מטמאין את (הזב) האוכלין לעשותן שניים, וספיקן לטמא אחרים טמא, ואין להם טהרה מטומאתן מה שאין כן במשקין. חומר במשקין שהמשקין לעולם מטמאין בכל שהן ויש מהן נעשין אז הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים ולטמא אוכלין ומשקים וכלי שטף מאחוריו וכלי חרס מאחוריו מה שאין כן באוכלים. קמני מיהא שהמשקין לעולם מטמאין בכל שהן אלמא לא צעין רביעית אלא לפסול את הגויה.

ובפרק ג' אלו דברים צרכות [גב ע"ב] מוכח בפירוש דמשקין שעל אחורי הכוס שהן בכל שהן מיטמאין מחמת ידים וחוזרין ומטמאין את הכוס. וכן משקין שעל גבי הידים מיטמאין מחמת הכוס וחוזרין ומטמאין את הידים, וכן משקין הנבלעים צמפה מטמאין ומטמאין שולחן ואוכלין, אלמא משקין בכל שהן מטמאין כל דבר ולא צעין רביעית אלא לפסול את הגויה.

ובאי דמיימי' צפרק דס הגדה [נדה נה ע"ב] הא דתניא נמלאת אומר תשעת משקין הן היעה, וליחה סרוחה, והריעי טהורין מכלום. דמעט עינו, ודס מגיפתו, וחלש שצאשה מטמאין טומאת משקין צריעית ומיימי' לה נמי צפרק אמרו לו

את הגויה¹² אכל לטמא אוכלין ומשקין וכלים מטמאין בכל שהן. ומר כתב לי דנדה [נה ע"ב] ובכריתות [יג ע"א] וצ"ו ובשבת מוכיח דטומאה לטמא אחרים היא צריעית, וכמה משניות ובכריתות הן מוכיחין על זה.

אדוני ה' חפשי הרבה ולא מלאמי הדבר כן אלא כמה משניות ובכריתות וגמרות מוכיחות כדברי דטומאת משקין לטמא אוכלין ומשקין היא בכל שהן ולא צעין רביעית אלא לפסול את הגויה. וכבר הוכחתי לפני כבודך דבר זה משתי משניות ולא השבתי עליהם כלום ואם מעט ואוספה לך כהנה וכהנה.

בפרק ח' דכלים [משנה ד] תנן, קדירה שהיא נתונה בתנור השרץ בתנור הקדירה טהורה שאין כלי חרס מטמא כלי. היה זה משקה טופח נטמא וטמאה, הא לך שמשקה טופח צלצל מטמא כלים ולא צעין רביעית. ותנן נמי התם [משנה י] מגע טמא מת שהיו אוכלין ומשקין לתוך פיו הכניס ראשו לאויר תנור טהור טמאהו. פי' שהאדם היה ראשון ולא היה בו כח לטמא כלים אלא טימא את המשקין והמשקין טמאו את התנור ואע"פ שאין במשקין רביעית. וקמני סיפא נמי: היה אוכל דבילה ידיים מסואבות הכניס ידיו לתוך פיו לטול את החרור ר' מאיר מטמא פי' דקצבר ר' מאיר הרוק חשבו כמשקה¹³, והידיים טמאו הרוק והרוק מטמא את הדבילה ואע"פ שהרוק אינו רביעית מטמא את הדבילה בכל שהוא.

ותנן נמי התם [שם משנה יא] האשה שנטף חלב מדדיה ונפל לתוך התנור טמא שהמשקה מטמא לרצון ושלל לרצון. היתה גורפתו והכה קוף ויאל ממנה דס, או שנכית ונתנה אצבעה לתוך פיה נטמא. פי' האשה היא מגע טמא מת וצין חלב הנוטף ממנה וצין דס מגפתה וצין רוקה חשיבי משקה ומטמא תנור בכל שהוא ואיתה להא מתני' צפרק ג' דכריתות [יג

¹¹ זה לשונו בתוס' ר"י ד שבת שם: אע"פ שהאוכל מטמא משקין בכביצה, ומשקה טמא נמי מטמא אוכל בכל שהוא כמו שהוכחתי (בפ"ק) [בפ"ב] דפסחים ובקונטרס התשובות ומכמה ראיות אפי' כיון דטומאת הגויה אינה אלא מדרבנן, אע"פ שטעם הגזירה היא משום דילמא אתי לטומאה דאורייתא אפי' לא רצו חכמים להחמיר בשיעורן כשיעור תורה אלא נתנו שיעור לדבריהם יותר גדול משיעור תורה שאע"פ שהאוכל טמא מטמא משקין בכביצה הגוף אינה נטמא אלא בשני צבים, אע"פ שהמשקה טמא מטמא את האוכל בטפה כל שהוא הגוף אינו מטמא אלא ברביעית, וה"נ אמרו בג' לוגין הפוסלין את המקוה חסר אע"פ שאח"כ הושלם בכשרין שגזרתו הוא דילמא אתי לאלולמי בשאובין ואע"ג דהשלים בשאובין מדאורייתא אפילו בקורטוב א' אסור כדפרישית בהלכות מקוה באר היטב, לא רצו חכמים להשוות שיעורן לשיעור תורה אלא שיעורו בג' לוגין דחשיבי אבל בפחות מיכן לא חשיבי למיפסל ע"כ. וזהו שיטת הריב"א בתוס' לעיל (יד ע"א) ד"ה דאיכא משקין עיי"ש וכ"כ הרמב"ם (פ"ד מהלכות טו"א ה"ב).

¹² כ"פ רש"י עירובין (צט ע"א) ור"ש במשנה כאן דמחלוקת ר"מ ור"י הוא אם הרוק יש לו תורת משקין, והרמב"ם בפי"מ כאן מפרש טעם דר"י משום דהוי כחכשר שלא לרצונו שלא היה רצונו להכניס ידיו לפיו אלא להוציא הצרור ולא ליגע ברוק עיי"ש.

¹³ הר"ש במכשירין (פ"ו מ"ז) מביא ג"כ משנה זו להוכיח דמשקין מטמאין בכ"ש, ומוסיף שם לדייק דאין התנור נטמא אלא מחמת טיפת חלב שעל הדר דחשיב משקה כדאמרינן בכריתות שם (ואולי זה כוונתו שמציין לכריתות), ומתוך הר"ש שם דהתם לתרומה ולקדשים עיי"ש, וכ"כ התוס' חולין (פז ע"ב) ד"ה תנן.

שנתוסף בו שרי טפי. עיי"ש שהניח ז"ע. וכן הקשה המשנה למלך (פ"ב דתרומות). ועיין מ"ש בזה בקובץ על י"ד (אות כ).

*

ועיין בשו"ת יהודה יע"ה (חלק א אר"ח סימן קנט) שחירן השואל, עפ"י מ"ש הרשב"א בתי שבת (דף ק"ו) דלא כרש"י אלא למ"ד חולין טבולין לתרומה לאו כתרומה דמי מותר להדליק טבל טהור, וה"ל חוס' כאן אולי אליבא.

וע"ז כותב הגאון המחבר: במח"כ הרי עדיין קושייתם במקומה עומדת לשיטת רש"י בשבת כ"ו שם ותוס' לטעמים בכ"מ דפשיטא להו מלמא לכ"ע אסור להדליק בטבל טהור. וכן הכ"מ בפ"ו דין ז' מהל' מעשר מייתי דברי רש"י ולא הביא כלל דעת הרשב"א דפליג אף דרמב"ם פסק הלכה חולין טבולין תרומה לאו כתרומה דמי בפ"ו דין י"ג מהל' זכורים ולדידהו קשה קושיית תוס' איך יפרנסו תי' ר"ה דברי דרי"ה בפסחים וז"ע. ע"כ.

ועיין שם עוד שתתבאר השואל על עיקר קושיית המהרש"א והמשנה למלך, דהא ודאי כיון דעיקר מלות חמץ הוא לבלות ולזערו מן העולם משום כל יראה וכו' א"כ הנאמרו בהדיא דשריף ליה לא מקרי הגהה של כלוי כלל לכן שריא.

וע"ז השיב: הנה בהדיא אמר ריה"ג בלשמיא, תמה על עמך הא"ך חמץ בפסח אסבה"נ כל שצעה הרי משמעו דמותר לשהותו ע"מ ליהנות ממנו תוה"פ ואינו עובר על כל יראה וכו' במשהא ודעתו לזערו כמ"ש תוס' פסחים כ"ט ע"ג. ומה גם דמה"מ בציטול בעלמא סגי ואינו עובר על ז"י וכו'. ותוס' פסחים כ"ח ע"ג סוף ד"ה רש"א כתבו וכו' ל"ל לריה"ג אור לי"ד בודקין וכו' היינו מדרבנן. אבל מדאורייתא אינו עובר בז"י אם בטלו ומשהא אותו כדי למוכרו לעכו"ם מעט מעט שהוא הגהה שאינו של כלוי א"כ אם שורפו ונהנה ממנו בשעת זיעורו ה"ל שפיר הגהה של כלוי והקשו שפיר על תי' התוס' כנ"ל. ע"כ.

והגאון מוהר"י אסאד שם כותב לתרין: עפ"י החקירה במשנה למלך שם מקודם, אי הגהה כלוי בטול וגם בתרומה דא' הוא דאסור, או רק מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא. א"כ כ"ל תוס' ס"ל לחלק טבל טמא בדוק הקרא שתי תרומות אחי להכי דרשא גמורה היא דאסור מה"מ בהגהה של כלוי וכהוכחת המ"ל בעמנו מקושיית התוספת דף ל"ג הנ"ל דע"כ ס"ל טבל טמא מדאורייתא אסבה"נ של כלוי והה"נ טבל חמץ להס"ד דתוס' אבל טבל טהור דילפי' מטבל טמא כמ"ש תוס' יצמות ס"ו הוא רק אסמכתא ומדרבנן, וכיון שחירא תוס' דחמץ אינו דומה לטבל טמא אלא לטבל טהור אף דגם טבל טהור אסבה"נ של כלוי היינו רק מדרבנן ותו לק"מ, כנ"ל פשוט.

אב"י אי קשיא הא קשיא לי על עיקר קושיית תוס' לפי דס"ל בקושיא דטבל חמץ דומה לטבל טמא מ"מ מאי קושיא הא בלא"ה קשה לשינוי' דר"ה דר"ה דר"ה דגם בלא החמץ במחזור מיירי א"כ איך חל כלל אסור חמץ על טבל. וז"ל בלחמת אילו אכל טבל חמץ אה"נ דחייב רק משום טבל לצד ולא משום

זכרייתו [יג ע"א] רבי הלל ז"ל, ור"ב ז"ל, ור"י ז"ל, ור"מ ז"ל כולם הביאו ברייתא זו בחבור טהרות שחזירו ואין אחד מהם גורם ברביעית אלא מטמאין טומאת משקין בלבד. ואני איני צריך להדחק לכך אפילו אי גרסתי ברביעית לא קשיא ולא מידי דהא דתני ברביעית לאו לטמויי אוכלין ומשקין קתני לה אלא לפסול את הגויה, ומשום דקתני סיפא רוקו וזובו ומימי רגליו מטמאין טומאה חמורה בכל שהן שהיא אפילו טומאת הגוף מפני שהן אב הטומאה משום הכי נקט ברש"א דדמעת עינו ודם מגפחו וחלב אינן מטמאין הגוף טומאה חמורה אלא טומאה קלה וגם אינן מטמאין בכל שהן אלא ברביעית, אבל לעולם אוכלין ומשקין וכלים מטמאין בכל שהן.

והבי מייתי התם בההוא פירקא דכרייתות לעיל מינה [יג ע"א] כל המשקין מנטרפין לפסול את הגויה בעינן רביעית ולא לשאר טמאות. ומאי דגרסינן בפ"ב דע"ז [ל ע"ב] אמר ר' אסי א"ר יוחנן משום ר' יהודה בן במירא שלשה ימות הן יין נסך אסור בהגהה ומטמא טומאה חמורה בזוית. סתם יינם אסור בהגהה ומטמא טומאת משקין ברביעית התם נמי מאי דקאמר ברביעית לאו לאוכלין ומשקין וכלים הוא דאמר אלא לפסול את הגויה ומשום דאמר ברש"א דיין נסך מטמא טומאה חמורה דהיינו אדם וכלים מן התורה בזוית אמר בסיפא דתנן דסתם יינן אינו מטמא הגוף אלא ברביעית וטומאה קלה מדרבנן כדין כל משקין שניטמאו בשך אבל לעולם לטמא אוכלין ומשקין וגם לטמא כלים מיטמאין בכל שהן ולא בעינן רביעית. ובמסכת שבת לא מנאמרי שום הוכחה לטומאת משקין דלביעי רביעית. ע"כ.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רמט).

*

תוס' ד"ה אמר קרא. עיין במשנה למלך (פ"ב מה' תרומות ה"ד) שנתפסק אם אסור הגהה כילוי הוי מה"מ או מדרבנן, וכ' להוכיח ממ"ש התוס' כאן בהגהה כילוי אסורה מה"מ, עיי"ש.

אמנם צ"ק קהלת יעקב (בדרשותיו שבסוף הספר דף ג ע"ב) דחה ראית המל"מ, וכ' דהתוס' ס"ל כמ"ש הרשב"א בתי לשבת (דף כו) בשם התוס', דטבל טהור מדליקין בו, וזהו שסיימו התוס' לחלק בין טבל טמא, לטבל חמץ, ולאו דוקא של חמץ, אלא ר"ל שאין בו אסור אלא משום חמץ, אבל הוא טהור. עיי"ש. וכ"כ צ"ק אור יקרות בקונט' אחרון (דף י"ג ע"א).

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורא תנינא אר"ח סימן קלד) בד"ה והנה ראיתי, שכתב לתמוה על המל"מ הנ"ל שנתפסק אי הגהה כילוי בטבל אסורה מה"מ, ולא זכר מדברי הרמב"ם (פ"ה מאיסורי מזבח) דמוכת דהוי רק מדרבנן. עיי"ש. וע"ע בשו"ת שמחת יו"ט - אלגאזי (סימן פט).

*

תוס' שם. עיין מהרש"א שכתב דדכרייהם תמוהין, דבלאו אסור חמץ נמי בכל טבל בין טמא בין טהור אין מדליקין, דהגהה של כילוי אסור בטבל, וכי משום אסורא חמץ

תוס' ד"ה לאימת. עיין בשער המלך (פ"ו מהל' ברכות) באורך, ושו"ת שו"ת ונשיב (מהדורה א ח"א סימן קסח) ושו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קמג).

ועיין בשו"ת אפרקסחא דעניא (חלק א סימן כג אות ב) דל"ע בדברי מהרש"א כאן, שכתב דדוחק לאוקמי הא דטמא מת שסחט בדאו', דנראה דאשתמטת' דברי תוס' כריתות (י"ג) ד"ה כיון, דאוקמי הכי. עיי"ש. ונעלם ממנו דברי השער המלך הנ"ל. וע"ע בספר מחנה דן כאן, ובקובץ על י"ד (אות ל).

דף לד ע"א

גמ'. בשליקתא ומאיסתא וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן לה) שמיציא דברי הגמרא כאן ופירש"י ותוס', וכותב: א"כ לפי' רש"י מותר למאס הקמח או דבר אחר ולהשהות אצלו ליתן לבהמתו. והתוס' כתבו, וז"ל: קטא נראה דוקא כשהן כבר מאוסות מותר להשהותם אצל למאס אסור, עכ"ל, אף שכתבו תוס' דלמאס אסור, מ"מ נראה לי מדכתבו קטא נראה לא כתבו כן לפסק דין גמור דהאמת יורה דרכו שסוגית הש"ס מוכחת כפי' רש"י דלי' כפי' תוס' אמאי פליג רב הונא על ר' יוחנן דהא צפת מודה ליה רב הונא דזריק ליה בין העצים ק"ו כאן דכבר נאמא אלא ע"כ כפי' רש"י וטעמא דרב הונא דחייש דילמא אכיל מקמי' דשלקניהו או בשעה ששלקן. ועוד ראייה מהך סוגיא דע"ז דהתיר רבא לטחון חטים ולאפיניהו ולמכור לנכרים ש"מ דצומן מועט לא חיישין לתקלה וא"כ לפי' רש"י מותר למאס ולהשהותו אפילו לזמן מרובה. ע"כ. עיי"ש.

*

גמ'. אבא שאול גב' של בית רבי היה והיו מחמין לו חמין וכו'. בשו"ת הרי"ד (סימן כה) כותב בתו"ד: אודיע לכם רבותי כי אמת שלאחר חרבן עדיין היו נוהגין מן הטומאה, ואני כתבתי קושיא זו בקונטרסי פירק כל שעה, דאמרינן תוס', אמר רבין בר רב אדא אמר ר' ינאי אבא שאול גב' של בית ר' הוה והיו מחמין לו חמין בחיטין של תרומה שנמאח ללוש בזה עיסה בטערה. וקשיא לי היכי מצי רבי למוכל חולין בטערה והלא אחר החרבן היה, וכיון דבטל אפר פרה מי יטהר טמאי מחים שבישראל.

וב"ל לתרץ לפי הדחק דאע"ג דחרב בית המקדש היה להם עדיין אפר פרה שהיה מתחלק לכל המשמרות [כדחתן בפרה פרק ג משנה יא]. ועד שהספיק להם אותו האפר היו נטהרין זו טמאי מחים שבישראל.

ותדע שהיו נוהגין בארץ ישראל לאחר החרבן מטומאת מת דתנן בסוף אהלות [פרק יח משנה ט] מותר קיסרין ומערב קיסרין קצרות, מותר עכו היה ספק וטהרהו חכמים רבי וצית דינו נמנו על קיני וטהרהו. אלמא אפילו צימי רבי שהיה לאחר החרבן היו מדקדקים להזהר מטומאת המת וטהירו את קיני צימיו כשאר ארץ ישראל שלא תהא כארץ העמים.

אבל צבצב שהיא חוזה לארץ זה לא יתכן כלל שיהיו אוכלין חוליהן בטערה שהרי ארץ העמים טמאה כקצרות ומה

חמץ אצל איסור חמץ מחלי' חלי' וכשהפירש ממנו תרומה פקע איסור טבל וכל עלה איסור חמץ וה"ל אין שיריים נכרים ממילא לא חל כלל שם תרומה ונשאר באיסורו הראשון לצד טבל ולא חל עליה שם חמץ כלל א"כ מאי הקשו תוס' כלל הא שיריים נכרים לענין הנאה של כליו והרי גם בעודו טבל טהור מותר הוא בהנאה של כליו דל"ל משום איסור חמץ דינו כטבל טמא דהא אין איסור חמץ חל כלל אף להחמיר וכ"ש להקל וז"ע לבאורה.

וב"ל מלמד דבטל צמיחה ב"ש וחמץ כרת ה"ל חמץ חמור על קל לגבי טבל. עוד זאת אי איסור חמץ ה"ל כמו שנטמא הטבל לאיסור הנאה של כליו בעודו טבל ה"ל ג"כ איסור מוסף חמץ על טבל טהור ולענין אכילה נמי חל דמוסף הוא אסור"נ של כליו לשיטת רש"י חולין דף ק"א דאסור"נ איסור מוסף הוא וא"ש כנ"ל.

וי"ל קשה אחריתי על הא דר"ה דר"ה דר"ה אין שיריים נכרים לרוב הפוסקים דאין מצטנן איסור לכתחלה רק מדרבנן הוא אצל מדאורייתא מצטנן ולשיטת הכ"מ פ"ו מהל' מעילה דשיל"מ מדאורייתא לא בטל. ולדעת הרמב"ם וסיעתא חמץ לא הו' דשיל"מ ומכ"ש לשיטת ר' ירמיה בירושלמי הוצא בתשובת נוב"י תניינא א"ח ס' ק"א דגם לר"ש מדאורייתא אסור לאחר זמנו והכי ס"ל לרמב"ן ע"ש ודאי ה"ל חמץ דבר שאין לו מתירין אצל טבל הא ודאי דשיל"מ כמתני' במסכת חלה הטבל אסור בכ"ש א"כ הא שפיר ה"ל שיריים נכרים דבעודו טבל לא מהני ציה ציטול גם מדאורייתא ואחר שהפירש תרומה מצטנן איסור חמץ ברוב לכתחלה מדאורייתא. ולפ"מ נוב"י תניינא חיו"ד ס' מ"ה דיבש ציבש כ"ע מודים דמדאורייתא אסור לבטל איסור לכתחלה וכן הוכחתי בתשובה א' נוחא גם הא קושי'. ע"כ.

*

וע"ע בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן מו) שכתב ליישב קו' המהרש"א והמל"מ כהנ"ל, וכותב שרידו הגר"נ גרינשפאן מלונדון חיבר על זה קונטרס גדול בשם "קדשי הגבול", והוא כתב להגאון הנ"ל שלפי דעמו הדבר פשוט, שהאיסור הוא רק בהנאה של כליו (ע"י תוס' יבמות ס"ו, ע"ב, ד"ה לא יאכילנה ומנחות ס"ז, ע"ב, ד"ה כדי שתהא בהמתו, וע"י ר"ש תרומות פ"ט מ"ט), אצל הנאה שאינה של כליו מותרת. דאטו תרומה וטבל איסור הנאה הם, ולהכי כהן שסך בשמן של תרומה בן צמו ישראל מתעגל זו, דהכלוי עושה הכהן (כריתות ד' ע"ב). ואף שר"ת הוכיח מכאן שסיבה אינה אלא מדרבנן, מ"מ הרבה ראשונים סוברים שהיא מדאורייתא. ועוד, אי נימא סיבה כשהיה הוה כמו שטומה הישראל זה צודאי אסור. ולכן הדין שצטרפות הכהן מותר ישראל להדליק שמן, עיי"ש במל"מ. ומהשתא, טבל של חמץ שיש עליו מזהו של שריפת חמץ, הו' הכלוי לצורך מזהו שרפה וממילא מותר לישראל להנות. עיי"ש. וע"ע מה שהארץ צוה בספרו שם (חלק ג סימן פו). ועיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן סב).

*

שייך היסח הדעת ע"ש שהוכיח כן משקלים פ"ו ועיין צל"ח ל"ד שכתב כן מכת המשנה דשקלים, ונעלם ממנו שהקושיא והתירוץ מצוהר כן בחוס' חגיגה ה"ל, ולפ"ו גם כאן ניהו דנאסר אצל לא הסיח דעתו בהדיא רק שוחר ועי"ו נאסר עליו לא גרע מנאכד דעיקר היסח הדעת היא כשעושה דבר שניכר שמסיח דעתו ממנו. עיי"ש שהאריך עוד בזה. וע"ע צש"ת הר צ"י (אור"ח ב סימן ט).

*

גמ'. **שם.** כבר הבאנו לעיל (דף טז) הקושיא הידוע בשם הגאון ר' איציקל האמצורגער, מה היה הנס דחנוכה דטמאו כל השמנים, הא למ"ד משקי בית מטבחים דכן, לא נטמאו השמנים דהא הוה בעורה.

וראיתי צש"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן מב) שמירץ עפ"י מה שנחלקו כאן ר"י ור"ל אם היסח הדעת הוא פסול הגוף או פסול טומאה, ולפ"ו י"ל דלמ"ד פסול הגוף, כאן ודאי נפסל בשביל שהסיח דעתו מן השמן בשעה שנכנסו העכו"ם להיכל, וא"כ פסול, ולא שייך כאן משקה בית מטבחים דכן.

ואף דר"י ס"ל פסול טומאה הוא, [ואין פסקינן] כר"י נגד ר"ל, מ"מ כאן ודאי הוה פסול הגוף, כיון שהיה כל כך היסח הדעת שנכנסו העכו"ם להיכל ונמאו ושברו הכל בעוה"ר אין לך היסח הדעת גדול מזה עד שנאמר ונאזו זה פריצים וחללה וא"כ בודאי נפסל. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן א אות ג) ושם (אות ו-ז) ושם (סימן טו) ושם (סימן מ-מא-מב) ושם (סימן מט).

*

גמ'. **איתביה ר"י לרשב"ל** וכו' **לול קטן היה וכו'.** הלא"ה הקשה מאי טעמא לא פריך ממשנה ג' דשקלים פ"ו בשר שנמא בעורה אכרין עולות וחמיכות חטאות צירושלם זבחי שלמים זה הוה תעובר צורמן וינא לביה"ש. והמל"מ כ' שע"ו המשנה סמך הרמב"ם ולא הביא הא דר' יוחנן דהסח הדעת פסול טומאה הוה משום דמיימי הך מתניתין בפי"ט מה' פסוהמ"ק ומוכח דפסול טומאה הוה דאי פסול הגוף למ"ל עיבור צורה, והשתא הך הלא"ה א"כ מ"ט לא מקשה ר"י מינה לר"ל, והניח צ"ע על הרמב"ם. ועיין חת"ס מ"ש בזה.

*

רש"י ותעובר צורתה. עיין צש"ת חת"ס סופר (אור"ח סימן קנה) ושם (יו"ד סימן קיד).

*

תוס' ד"ה טהרו. עיין צש"ת שאלת דוד (חלק יו"ד סימן טו).

*

טהרה יכולין לעשות שם שהם טמאין בטומאה חמורה ורואין להזהר מטומאה קלה¹², ורצ דאשכחן צירושלמי דהוה אכיל חולין בטמאה נ"ל דוקא כשהיה דר צאץ ישראל קודם שירד לצבל אצל לאחר שירד צבל לא היה יכול להזהר. ע"כ.

וע"ע צנכרי יוסף (אור"ח סימן רמב).

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ת אצקת רוכל (סימן ט).

*

גמ'. **שתיילי תרומות שנמאצו ושתלץ וכו'.** עיין צש"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן א). ושו"ת מנחת שלמה (סימן מ).

*

גמ'. **שם.** עיין צחק יעקב (סימן תמג) שכתב דכמו דחילופי חמץ מותרין דאינו תופס את דמיו, ה"נ דגן שנחתמן ועבר עליו הפסח, וחזרו וזרעו, מותרין הגידולין, דחילופין הן, עיי"ש.

אמנם במקור חיים (שם) חולק על זה, ודעתו דאסור. וע"ע שו"ת שאל ומשיב (מהדורה תנינא ח"א סימן ח) בזה.

וע"ע צש"ת חת"ס סופר (אור"ח סימן קד) שנשאל ע"ד חטים הורועים צקרקע יוס או יומים קודם פסח שנוהגים למכרו לגוים בפסח משום חשש חמיון ושכח אחד ולא מכר וגדלה תבואתו ונסתפק עמה אי גדוליו מותרים או לא.

*

גמ'. **בדבר שזרעו בל"ה וכו'.** עיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה רביעאה ח"ג סימן פג).

*

גמ'. **ר"י אומר פסול טומאה הוה.** צש"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמז) נשאל בזה דאמרו לקמן (דף ק"ט) הפסח אחר חלות מטמא את הידים, ואמרו מאן תנא דאחר חלות מטמא את הידים ראצ"ע הוא, והקשה השואל, דאף כר"ע מצי אחיא, רק כיון דעכ"פ מדרבנן אחר חלות אסור שוב פסול משום היסח הדעת, והיסח הדעת פסול טומאה הוא, כדאמרין כאן, וכיון שנאסר לאכול שוב היסח דעתו ממנו, ופסול טומאה איכא.

והשיב שם, דבהשקפה ראשונה אמר, דכיון דצדיעבד אם אכלו אחר חלות כשר, דאסור רק מדרבנן כמ"ש החוס' שם ד"ה אמר, א"כ ל"ש שוב היסח הדעת.

אך שוב כותב, דאף אם נימא דפסול גם צדיעבד, ועיין שו"ת שאגת ארי' (סימן ד) מ"מ נראה דבכה"ג לא שייך פסול היסח הדעת, דהרי החוס' בחגיגה דף כ"א כתבו דצאצד לא שייך היסח הדעת דדוקא אם ידע והסיח דעתו אצל כל שנאצד לא

¹² עיין משנה למלך (פ"ג מהלכות אבל ה"א) שכותב: וזוכרני שראיתי במקום אחד דכשגלו לבבל הוליכו עמהם אפר פרה.

גמ'. 'משום דיתבי בארעא דחשוכא וכו'. יש לציין מ"ש בגמ' בצא מליעא (פה ע"א) דר' זירא הוה יתיב ק' תעניתא דלשכתא מיניה תלמודא דצבלאי, ועיין קידושין (עא ע"ב) אורייתין כשירה צתן לא כשירה.

ועיין חגיגה (י ע"א) על הכתוב (זכריה ח, י) ליואל ולצא אין שלום, ור"י אמר אפי' מש"ס לש"ס, ופרש"י מש"ס ירושלמי לש"ס צבלי, ועיי"ש בתוס' ד"ה אפילו.

ועיין סנהדרין (כג ע"א) במחשבים הוסיפי זה תלמוד צבל, ועיין שם כמה מאמרים נגד חכמי צבל.

ועיין בשו"ת הרמב"ם (סימן תלז) תשובה מר' מימון אבי הרמב"ם, וז"ל: משום דדיירי בארעא דחשוכה אמרי שמעתתא דחשיק, דר' ירמיה לטעמיה דאמר במחשבים הוסיפי כמתי עולם, זה תלמוד צבלי [סנהדרין כ"ד ע"א] וטעמא משום דלא נהירי להון טעמי דמתנייתא בהלכה כמה דנהירי לרבנן דארץ ישראל.

ור' זירא נמי צעי [צבא מליעא פ"ה ע"א] דלשכתא ליה טעמיה דצבלאי משום דלא נהירין ליה צתר דשמע טעמא דמערבאי דמנהגא דעלמא דמדכר איש טפי מאי דגמר ברישא.

מידו לאו בכל הדורות היו כן אלא בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא דהוו להו שמדות כדאיתא בהשוכר את הפועלים [פ"ו ע"ב] ואמרין נמי בפרק אלו טרפות [מ"ו ע"א] ערקו רבה ורב יוסף ור' זירא אמר להו ערוקאי שהיו צורחין מחמת השמדות ואמר להו ר' זירא שעם כל זאת לא ישכחו דברי התורה, ואמרין בפרק המנחות והנפסות [לקמן ק"ג ע"ב] והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תצואה משנה לשנה ואם כך ללוקח תצואה משנה לשנה כל שכן לשמדות שיש בו סכנת נפשות וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אח"כ נהגברה התורה בצבל כ"ש בימי רב אשי דאמרי [גיטין נ"ט ע"א, סנהדרין ל"ו ע"א] מימות ר' ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ע"כ. וע"ע דריטב"א (יבמא נז).

*

גמ'. 'מבדי זריעה נינהו מה לי השיקן וכו'. עיין בשו"ת הרי"ד (סימן קיא).

*

גמ'. 'מי החג שנשמא השיקן ואחר כך הקדישן בהורין וכו'. עיין בתוס' חגיגה (כ"א ע"ב) ד"ה דקטורא, בשם י"מ, דמנגב טעמא משום דהמים חורין ומטמאין ולא סלקא להו השקה משום מעלה דקדש, והקשו התוס' דא"כ לרבא הוה שנים עשר.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קעג) שכתב לתרץ קו' התוס' שם, עפ"י המבואר כאן דמי החג שנשמא כשהקדישן ואח"כ השיקן דאין זריעה להקדש וה"ל אין זריעה לתרומה, וברש"י ד"ה לא שמיע לכו, דעבד מעלה לתרומה דלא ליהני לאכילה אבל מלטמא טהרו דלהא לא עבד מעלה. וזיין להפני יהושע (מכות ד') שציד דלהרמב"ם גס בתרומה אין זריעה לגמרי כמו להקדש, אבל עכ"פ לרש"י אינו כן. וא"כ

תוס' ד"ה פסול הגוף. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סוף סימן קמו) שכתב להקשות אהא דאמרין לקמן (דף נג) דא"ל לדבריכם אף תלויות לא ישרפו שמה יצא אליהו ויטהרם, ותמה דלר"ל שס"ל דהיקסא הדעת הוה פסול הגוף מה מועיל שיצא אליהו ויטהרם, הא מ"מ יפסול.

וכותב דלכאורה רצה לומר, דשאני התם שודאי טמא ה' הלאך משעה שנטמא אסא דעת' כמ"ש רש"י, ואף שיאמר אליהו שלא נטמא אח"כ מ"מ אסא דעת', משא"כ צוה דאינו רק ספק והן תלויות צוה לא אסא דעת'.

וכותב: וצוה ה' מקום ליישב קושיית התוס' כאן שכתבו להקשות מהי מונח במקום המונע, ולפמ"ש שם אינו רק ספק טומאה.

אבל מדהקשו התוס' והניחו בקושיא ש"מ דלא ס"ל כן. ועיין מהרש"א דף צורק הורנא כל דלכתלה פסול הוה היסא הדעת, ע"ש, ואני למעלה לא כתבתי כן אבל במהרש"א מבואר קן מכ"ש צוה דצאמת ל"ש שיצא אליהו וטהר וזפרט בערב פסח דאם לא יצא קודם הביעור יאסר מחמת חמץ בפסח, וא"כ תימה על ר"ל דמה יענה לזה, והיא קושיא עזומה לפע"ד לא ראינו למפרשי הש"ס שיתעוררו צוה.

ולפע"ד נראה לפמ"ש רש"י דף י"ג שם ד"ה טהורות שיכול להאכיל לכלבי כהנים א"כ שוב ל"ש היסא הדעת דעכ"פ ראוי להאכיל לכלבי כהנים וא"ל דא"כ גבי תרומה שנטמא אמאי חשוב היסא הדעת ז"א ד"ל דכל דחזי שהי' האדם נהנה שוב אסור להאכיל לכהמה ועמ"א סי' קע"א משא"כ כאן דלמחר יהי' אסור משום חמץ והולך לאיצוד.

אבל ז"א דאכתי קשה כיון דהסיח דעמו שאינו ראוי לאכילה שנטמאה הוה פסול הגוף.

ובפרט שלפע"ד תלוי מחלוקת ר"י ור"ל צהן דנחלקו ריש החולק ר"ל ור"י אי אמרינן איגלאי מלתא למפרע ע"ש בתוס' שכתבו דכל דא"ל לידע עמידות לא אמרינן לר"ל אגלאי מלתא למפרע וא"כ אין ג"מ צין ספק לודאי וע"כ הדבר תמוה על ר"ל מה יענה להך דתלויות וע"ג. ע"כ.

דף לד ע"ב

גמ'. 'אפילו פיגול טעון עיבור צורה. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כו אות ה).

*

גמ'. 'נמא או שנפסל הבשר וכו'. עיין משנת רבי אהרן (קדשים סוגיות סימן ז אות ג).

*

גמ'. 'בבבאי טפשא. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קנב) דמנד גודל חציצותי' לא"י קרי להו לבני צבל צבלאי טפשא.

*

שהאריך צוה, ומציא מכתבי אציו הגאון הנו"צ מ"ש בדברי רבינו משולם הנ"ל. וע"ע שם (סימן נה) מה שהשיב לו אחיו הגאון מהר"ש צוה, וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן כו אות ה) ושו"ת רצ פעלים (חלק א יו"ד סימן כט) ושו"ת מלמד להועיל (חלק ב יו"ד סימן כה) ושו"ת מראה יחזקאל בהסכמת הגאון בעל ייטב לב.

*

רש"י ד"ה בי החג. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רנד). ושו"ת בית רידב"ו (סימן א) ושם (סימן כג).

דף לה ע"א

גמ'. אמר רב שימי בר אשי אף אנן נמי תנינא וכו'. עיין בחידושי הרי"ם (ריש מס' ברכות) בטעם דחלי ק"ש במשעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, וז"ל: אמנם עיקר נראה לע"ד חנוני ד', עפ"י גמ' פסחים דלא מהני השקה לזריעה להקדש כו', ומייתי עלה ר' שימי ד"א אף אנן נמי תנינא, טבל כו' העריב שמשו אוכל בתרומה כו', בתרומה אין בקדשים לא אחי טהור הוא, אלא מעלה ה"נ מעלה ע"ש, ואין לו שום פ"י ודמיון אהדדי, ע"ש.

וגר"א. דעיקר טהרה דהשקה שמרע בנגיעה למחזור שהוא כלל המים פקע טומאה, זה עצמו טעם הטהרה דהערב שמש, שכל לילה חוזר הדברים אל שרשם ובבוקר השי"ת מחדשם, והוא הטהרה של השקה כנ"ל, ומייתי ספיר כמו דאזני מועיל הערב שמש לקדשים כן השקה וכו', וזה עצמו ענין ק"ש של ערבית בכל לילה להשיב הנפש אל השי"ת וטבילה אליו במסירות נפש, ושפיר חלי לה מתני' דקורין משעה שהכהנים כו' ונטהרו בהערב שמש כנ"ל ומיושב בעזה"י. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קו) נסתפק ספק חדש באשה שטבלה ומנחת דבר חוץ כמו מועט המקפיד דאזני רק מדרבנן וכן כהם דאזני רק מדרבנן אי נימא כיון דמן התורה טבילה טבילה אף שרבנן גזרו צוה הוה ליה רק טומאה דרבנן שרבנן אמרו שטבילה לא הועילה או דלמא כיון דרבנן אמרו שטבילה זו לא מועיל דכיון שיש מיעוט שחולץ או שראתה כהם ובשז ואל תעשה יש לאדם לגזור שלא יועיל הטבילה שז הוה טמאה מן התורה דכל דרבנן אמרו שטמאה מדרבנן שז היא טמאה מן התורה.

ובותב: וכאשר השקפתי ראיתי לפע"ד ראה צורה דכל כה"ג דרבנן גזרו שז הוה טומאה מה"ט ג"כ, מהא דאמרו בפסחים דף ל"ה אף אנן נמי תנינא טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה בתרומה אין בקדשים לא אחי טהור הוא אלא מעלה ה"ג מעלה ולכאורה הוה חימה דהא מעלה משמע דאזני רק מדרבנן והרי באמת צימות דף ע"ז יליף לה מקרא דבקדשים כל שמוסר כפרה אסור לאכול בקדשים מה"ט וכבר תמהו צוה בתוס' על רש"י בפסחים דף י"ט ד"ה אלמא ובכמה מקומות דאין ראה דמעלה אינו רק

בלא"ה תיקשי אחי לא חשיב התם בחגיגה הך מעלה בין הקודש ותרומה. ויש לדחוק עפ"ד תוס' ר"פ חומר בקודש.

אך לפמ"ש התוס' כאן ד"ה ונתן, דבקודש מדאורייתא לא"מ השקה, ניחא. ומה"ט לא הקשו רק לשי' הי"מ דס"ל דחוזר ומטמא המים ואף דליכא רביעית במים הטמאים בלחלויות שע"ג הכלים מ"מ י"ל דס"ל כמ"ש תוס' חולין פ"ז דבתרומה וקדשים גם בפחות מרביעית מטמא ולכן גם לזורך קדשים עשו מעלה. ע"כ.

עוד בותב שם: וזהו חיי צוה עלה בלזי טעם נכון להא דעבד מעלה בקדש דל"מ השקה וטמאין ולא בתרומה, דהנה כל טעם השקה הוא מטעם זריעה דנעשה כמחזור והרי במחזור ל"ש תרומה כלל כדאי' בפסחים ל"ג ורש"י וגם בתוס' קידושין ס"ג ויעיין מנחות ע' ע"א כיון דשחל פקע טבילה וכו' א"כ מצינו תרומה במחזור וכו', ואף דדחה ההוא לענין קרן וחומש מ"מ מש"ס הנ"ל מוכח כן, ובמק"א הבאתי מירושלמי פ"ט דתרומות ה"א דאזני אמת שהקדושה של תרומה חלה עליו כשהוא במחזור אבל הש"ס דילן אינו סובר כן ומוכח במנחות שם דאזני חל ה"נ פקע מה שחל מקודש, ומעמה ל"ש לעשות מעלה שלא יועיל זריעה לתרומה שהרי זריעה שהוא כמחזור מעולם אינו חל וגם פקע קדושת תרומה וכבר כ' הכ"מ פ"א מאה"ט בשם רי"ק דכלהו הוי כמאן דליכא והוי חרעו כלה דמה"ט בטל ובפרט למ"ד טומאת משקין דרבנן הרי מבואר בר"ש פ"ט דתרומות מ"ז דדדרבנן לכ"ע פקע טבילה זריעה וע"ע בר"ש פ"ב דטבול יום מ"ב צוה ואף שהוא טבול הכלי להשתמש בה תרומה בחלוש מ"מ ל"ש להחמיר בשעת זריעה כיון דזריעה ליכא לעולם קדושת תרומה ואם היתה תרומה עצמה היתה נטהרת אבל בהקדש דגם במחזור איכא הקדש כדאיתא במנחות ק"א ע"ב כאן שלא הי"ל שעת הכושר דאקדשינהו במחזור לכן שפיר עבד מעלה שלא יועיל זריעה. ע"כ. עי"ש עוד.

*

גמ'. יתיב רב דימי וכו'. עיין בלז"מ שהציא בשם צו מו"ה ר' יעקבא, ששאלו בענין סמירת דברי המרדכי (סוף פ"ק דשבת) הביאו המג"א (סי' ש"כ ס"ק ה') וכן פסק הרמ"א יו"ד (סימן ק"ב) דדבר המעורב מתחלת צרייתו קיל ובטיל אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין. ונהפוך הוא בדברי המרדכי עצמו חולין סוף פרק הורוע הביא בשם רבינו משולם ופסק כי דבר המעורב מתחלת צרייתו לא שייך בו ציטול כלל.

וענה, ואמר שיש חילוק אם המצטל לא הוכר מעולם בפ"ע הורע כמו לבטל דבר המעורב מתחלת הויתו, לא כן אם המצטל כבר קנה לו הויה לעצמו והמצטל הוא הבא אחריו ונתערב תיכף ליאמו לגדר ההויה אז דין הוא שימצטל ביותר אפילו אם הוא דשיל"מ. ועיין הגהות ויאמר שלום, וז"ל: נ"ב ע' פרמ"ג סי' ס"ט משו"ס ס"ק ל"ה שחילוק ג"כ בזה.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן נה) במכתב הגאון ר' יעקבא, בענין זה, וכותב ששז ילא לאור ספר כרתי ופלת, ומנא שם כק' הנ"ל. ועיין שם עוד

הן, חוץ מן החמשה. וכבר פשט המנהג לבשל האורז וכל מיני קטניות, והדוחן, שהוא הפניני, כאחד מהם. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן מט) שהאריך ללא יאות ליקח מזה משאר חמשת המינים חוץ מחיטין מפני שקרובה להחמץ, ואין אחנו יודע שיעורם, והביא כן בשם המהרש"ם בזהביתו לספר אורחת חיים (סי' תנ"ג), עיי"ש באורך. וכ"כ בתפארת ישראל.

וע"ע ברמ"א (סי' תנ"ג) שכתב בהמנהג ליקח לבתחילה חטים, והיא מההרי"ל, ובלבוש כתב הטעם שהוא המוצח ומוקדם למאכל, והיא צמחית"ל, מנהגים, (בהלכות עסק המצות), וכתב שם הטעם משום דלא מישתמיט שום חנא בלישני' כי אם חיטין לפסח עכ"ל, ובלבוש כתב הטעם משום שהוא המוצח ומוקדם למאכל, והיכא דאין לו חטים כתב צחק יעקב דלכ"ע הולכים בזה אחרי החז"ל, ולא על המוקדם בפסוק אחרי חיטים, ועי' בספר פתחי עולם ומעמדי השלחן הזה, ובספר מהר"ם שיק על המצות (פ' בא) כתב בשם החת"ס דאין ליקח שעורים דקשה לשכחה וצמחה כחצי למען תזכור, עי' ליקוטי מהרי"ם (ה' פסח).

*

מתני'. והכהנים בח"ה ובתרומה וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רב).

*

מתני'. שם. עיין בקונטרס אחרון לספר פאת השלחן על הלכות שבעיות, ובשו"ת הר נצי (אור"ח ב סימן סח).

*

מתני'. שם. יש מקשים, דמשמע מהכא דאפילו ציט לו מזה אחרת מ"מ יכול לנאת אף לבתחילה בתרומה, ותמוה, דהרי אכילת תרומה מזה וחשיבא עבודה כדאיתא בפסחים (דף עב) ואם יוצא י"ח מזה בתרומה, הרי עושה שתי מצות צבת אחת, ואין קיי"ל דאין עושין מצות חזילות חזילות (ברכות דף מט ע"א), ואסור לבתחילה לעשות שתי מצות צבת.

ועיין בשו"ת הר נצי (יוד"ד סימן רנה) מ"ש בישב ק' זו באורך.

אמנם בפשוט יש לתרץ הקו' הנ"ל, עפ"מ"ש בתפארת ישראל (פ"ב דפרה מ"ב) דלא שייך אין עושין מצות חזילות חזילות רק בעושה שני פעולות, כמו במשקין שתי סוטות או לטער שני מזוהרים וכדומה, דכל חדא מזהבית צאפי נפשה, ובעושיין כאחד הוי חזילות חזילות, משא"כ בעושה מזהבית אחת כמקונה אם עולה ג"כ לאחרת מה לי צדק. וכמ"כ בזה, כיון דהוא מקיים המצוה בפעולה אחת, מה לי בזה שנתקיים עוד מצוה ממילא. וכ"כ בשו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות ד).

*

מתני'. אבל לא בטב"ל ולא במעשר ראשון וכו'. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק אור"ח סימן ח) שדן במי שאין לו

דרבנן דהא מצינו לשון מעלה במחוסר כיפורים בקדשים והוא מה"מ.

וביותר תימה דברי רש"י שם שכתב תינה דעבד רבנן מעלה בקדשים אפילו מדאורייתא הרי דבריו סותרין זה את זה בחוץ כדי דיבור, דבתחלה אמר דעבד רבנן מעלה ומקיים אף דאורייתא וגם אין לו הצנה כלל וכבר התפלא בזה הפ"י שם וכמעט דלא מזהבית מענה.

ולפ"מ ש"א"ש דבאמת מה"מ טעור מעליה הוא דהרי מותר לאכול בתרומה בהערב שמש ורק כיון דהתורה אסרו לאכול בקדשים עד שיביא קרבנותיו ועדיין מחוסר כפורים הוא לכך כל שעבד רבנן מעלה מעלה מקרי טמא לקדשים וצריך טבילה שנית לקדשים א"כ לענין קדשים לא עלמה טבילתו עדיין שוב הוה טומאה מה"מ דכל דרבנן אמרו דלא עלמה לו הטבילה ועדיין מקרי טומאה לענין קדשים שוב עשו חז"ל כאלו נשאר עוד בטומאתו לענין שיהיה טומאתו עליו ויהי' לוקה ועושה כרת דעוד נקרא טומאה לענין קדשים.

וז"ש רש"י תינה דעבד רבנן מעלה בקדשים אפילו מדאורייתא והיינו דראיתו הוא עוד חזקה ואליס טפי דל"מ דעבד רבנן מעלה מדרבנן רק שהוסיפו לעשות מעלה אפילו מדאורייתא והיינו שיהי' מדאורייתא טמא כנלפע"ד ברור. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. טב"ל וע"ה אוב"ל במעשר וכו'. עיין שו"ת מהרי"ק (סימן קמד).

*

מתני'. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו'. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן חב), ח"ל: השאלה ה' הלחם הנקרא פניני, מה שמו בלשון העברי, ואם מותר לאכלו בפסח. תשובה: הפניני, דוחן שמו בלשון רז"ל, ומותר לאכלו בפסח, אם אין בו תערובת חמץ אחר, לפי שהוא בעצמו אינו בא לידי חמון, לפי שאינו מחמשת המינין הנזכרים במשנה, במס' פסחים פ' כל שעה שהן מין דגן חטים ושעורים [וכוסמין] ושכולת שועל ושיפון. ואמרין עלה בגמרא הני אין אורז ודוחן לא; כלומר, שאין יוצא בהן ידי חובתו במנה. ואמרין טעמא הוה דאמר קרא לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, דברים הבאים לידי חמון, אדם יוצא בהן ידי חובתו במנה, יצאו אלו שאין באין לידי חמון, אלא לידי סרחון. וכיון שאין באין לידי חמון, מותר לאכלן בפסח, אלא שאין אדם יוצא בהן ידי חובתו במנה בשתי לילות הראשונות. וכבר הסבירו המפרשים ו"ל, שכל המינין, חוץ מחמשת המינין הנזכרים במשנה, הם מותרין גמורים, ואפי' אסורא דרבנן ליכא. שהרי אמרו בפסחים [קיד"ד ע"ב] גבי שני תשליין, כגון סילקא וארוחא, נראה, שהאורז מותר לבטלו לבתחלה, ואע"ג דאמר' גבי מבושל ארמבשל ליה אחמועי מחמע, אלא שאין זה בא לידי חמון לעולם, והאורז והדוחן שוין הם בזה. וכן כל המינין מיני קטניות

שמואל מאירא אלל ה"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר וקשה מאד הדבר להחיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור (עי' פסחים נ ע"ב) ונראה שלא נהגו בו איסור משום חינוך דלא טעו אינשי בזה דחינוקות של בית רבן יודעין אותו דכפירוש אמרינן בגמרא דאינו צא לידי חינוך אלל חמשה מינים בלדד אלל אסרוס משום דדגן מעשה קדרה וקטניות מעשה קדרה גזירה הא אטו הא וגם יש מקומות שעושין פת מקטניות ואחי לאיחלופי בדייקא שהוא מעשה קדרה אלל מיני ירקות דלא דמי לדגן כלל לא אחי לאיחלופי וגם פעמים תבואה מעורבת בהם ואי אפשר לזכרו יפה והחדלל כמו כן יש לאסרו בפסח משום דהוא מידי דמדידגן (עי' נדרים נה ע"א) אף על גב דצמיחה היה מותר מכל מקום עתה יש להחמיר בדורות הללו שאינם בקיאים כל כך באיסור והיתר כדורות הראשונים כדפירש רב סעדיה גאון עכ"ל וגם המדרכי כתב בפרק כל שעה (ס"ח תקפה) כל זה בשם סמ"ק (שם) ולית דחש לזכרים הללו וזלתי האשכנזים. ע"כ.

ובן פסק בשו"ע (שם סיף א') אורו ושאר מיני קטניות אינם באים לידי חינוך, ומותר לעשות מהם חבשיל. אמנם הרמ"א כתב: ויש אוסרים, וכן המנהג באשכנז להחמיר, ואין לשנות. ע"כ. ועיין מהר"ל בהלכות פסח ושו"ת תרומת הדשן (סימן קיג).

ויעיין דהיעב"ץ בספר מור וקציעה (שם) שכותב: מעיד אני על אצא מארי הגאון (החכם צבי) ז"ל, שכמה זער נטער אותו דייק על מנהג האשכנזים להמנע מאכילת אורו וקטניות בפסח, והיה אומר, אי אישר חילי אצטליינה למנהג גרוע הלו, שהוא חומרא דאחי לידי קולא, שיוצא ממנו חורבא ומכשול להכשל באיסור חמץ גמור, כי מתוך שאין אורו ומיני קטניות מזויים להם לאכול ולשבע, נריכים לאפות מנה הרבה מאוד, ואין נוהרים בעיסה דת וכהלכה, ועוד שנמנעים משמחת יום טוב מסיבת חומרא כזו שאין לה טעם ולא ריח, ואשרי שיאחו דייק דרכו ויפנן חומרות אלו אל הסלע. וע"ע בספרו שאלת יעב"ץ (ח"ב סימן קמז).

וע"ע בשו"ת דברי יוסף - אירגאס (סימן מה) שהקשה אמ"ש המהרש"ל צים של שלמה (פרק ח' סימן ד') שאחר שנסתם התלמוד פשוט שאין לנהוג חומרא נגד ההלכה, אלל אם כן ע"י סיבת תקלה שצאה לידו בצירוף שמאכנו שהראשונים ג"כ החמירו על עצמם, והקשה עליו הרי האורו בפסח פשוט היתרו בש"ס, ואע"פ כן נהגו האשכנזים להחמיר, וכמ"ש המדרכי (פסחים פ"ב), עיי"ש.

ויעיין בשו"ת בשמים ראש (סימן שמח) ש' שהנמנעים מאכילת אורו וקטניות בפסח, מנהג זרות הוא, וקרב הדבר שנשתרצב המנהג מעדת הקראים שלא ידעו לחלק בין לחם של מיני דגן ללחם של אורו וקטניות וסברו שהכל מחמץ, וחלילה לאסור בחינם דברים המותרים, והחמירים לאסור עתידים ליתן את הדין, עיי"ש.

וכבר רעשו ע"ז בספרי האחרונים, עיין בספר צית מאיר (ר"ס תנג) שכח ע"ז: וחלילה לא יאלו דברים אלו מפי הרא"ש. ע"כ. גם הגאון מהרש"ס בספר דעת תורה (סימן תנג

רק כזית טבל, אם יש חיזה ענה לנאת ידי חוצתו או לא, עיי"ש באורך מ"ש בסוגיין.

ויעיין שם עוד בסמין שלאחריו (סימן ט) שדן באורך במי שאין לו רק חזי כזית מנה המותרת וחזי כזית מנה של אותן האסורים המבוארים כאן, אם יכול לנאת ידי חוצת מנה או לא.

וע"ע בזה בשו"ת עונג יו"ט (סימן מב), [הבאנו מקצת דבריו לקמן בעמוד ב'].

*

מתני'. חלות התודה ורקיבי גזיר וכו'. עיין בשו"ת פעולת דייק (חלק ב סימן קלה).

*

גמ'. תנא כוסמין מין חיטין וכו'. הנה הרב הגאון רבי שלמה גאנצפריד ז"ל כתב (עי' כללים מבעל הקצשו"ע) כי כוסמין הוא מה שקורין דונקע"ל, ספעל"ץ. וכן משמע מפירש רש"י כאן, שפירש גולצא "איספילטא". וכנראה שזה מה שקורין באנגלית "ספעלט" (SPELT).

אמנם בשו"ת יד חנוך (סימן כב) מביא בשם ספר מסע אבן ספיר, שראה בנסעו בארץ חיון מין אחד אשר לא ראה אותו בשאר ארצות, ונקרא בלשון הגויים שם כוסמ"ן, ותמונתו כחיטים אלל שהוא קטן.

שיפון כתב המלא הרועים שהוא הנקרא אללניו קארע"ן.

שעורים, רגילים לפרשו גערשטי"ן, אלל בשו"ת יד חנוך (סימן כב) מביא שראה בתשובה להגאון רבי דוד לוריא ז"ל, שזה אינו, רק הוא האצער"ר, כי שעורים אמרו בכל מקום שמיחד לסוסים ולרכש, וזהו האצער"ר, אלל גערשטי"ן אין מיוחד כלל לסוסים. ואדרכה שמע אומרים שאכילתו מוקת להם וגורם להם שלשול. ובמסכת תרומות (פרק י' משנה ג') מנינו שהשעורים שואבת משמע מזה שהוא האצער"ר שידוע שיש לו טבע וזו לשאוף ולקלוט מהאזיר הסמוך לו יותר משאר התבואות. וזה דבר חדש.

שבולת שועל, כתב הר"ש גאנצפריד שהוא הנקרא האצער"ר. אלל בשו"ת יד חנוך (שם) כותב, שראה בתשובה להגאון רבי דוד לוריא ז"ל הנ"ל, שכח שקרב לודאי שאינו כן, כי רש"י ז"ל כתב כאן ששבלת שלה עשוי כזנב שועל, ודבר ידוע הוא שהאצער"ר אינו כן שאין לו שבלת כלל, רק כל גרעין גדל בפני עצמו כדומן ושאר זרעונים.

*

גמ'. הני אין אורו ודוחן לא מנה"ב וכו'. הטור (סימן תנג) כתב, יש אוסרים לאכול אורו וכל מיני קטניות בתבשיל, לפי שמיני חיטים מעורבים בהם, וחומרא יתירה היא, ולא נהגו כן. וכח על זה הב"י, וז"ל: גם רבינו ירוחם (נ"ה ח"ג מא) כתב אותם שנהגו שלא לאכול אורו ומיני קטניות מבזבזל בפסח מנהג שטות הוא וזלתי אם הם עושים להחמיר על עצמם ולא ידעתי למה, עכ"ל. ובהגהות מיימוניות פרק ה' (ה"א) כתב בשם סמ"ק (ס"י רכב עמ' רלא הגהות הר"ף אורח יב) על הקטניות כגון פולים ועדשים יש נוהגים איסור לאכלם בפסח וכן ה"ר

סק"ז) השיג על הצמנים ראש בזה, שחלילה לשמוע אליו וכו'. וע"ע בזה בשו"ת זכר יהוסף (סימן קנ"ז).

*

ולענין אם נפלו הקטניות בתוך התבשיל, כתב הרמ"א (שם סעיף ב') שהדבר פשוט שאינם אוסרים התבשיל כדיעבד. וכתב האליה רצה (שם סק"ד), שכל שיש רוב היתר מותר, ואין לר"ך ששים כנגדו. וכן כתב הפרי חדש, והביא סמך לזה ממה שאמרו (בכורות כו ע"א) חלת חוץ לארץ בטלה ברוב. וכ"כ בשו"ע הרב (שם סעיף ה'), שהואיל ומנהג זה אינו אלא חומרא בעלמא, אם יפול מהקטניות בתבשיל בטל ברוב.

וכן כתב החק יעקב (שם סק"ו), שמשלשן הרמ"א מוכח שבטלים ברוב היתר, ואף על פי שאין שם ששים כנגד הקטניות. ואף על פי שבשו"ת תרומת הדשן (סוף סימן קיג) משמע קצת שצריך ששים, ורק אין אוסרים במשהו, כשאר חמץ בפסח שאוסר בכל שהוא, העיקר כדעת הרמ"א, כיון שכלא הכי אין זה מדינא אלא חומרא והרחקה בעלמא, לכן כל שיש רוב היתר בטלים. וכן דעת האחרונים. עיי"ש. וכן פסקו החיי אדם (כלל קכז סימן א') והמשנה ברורה (סימן תג סק"ט).

וע"ע בשו"ת זרע אמת (חלק ג' אר"ח סימן מח) בדבר השאלה אם מותר לאשכנזים שנוהגים איסור באכילת אורז וקטניות בפסח, להתארח בימי הפסח בצית ספרדים, ולאכול מתבשיל שנתבשל בכלים שבישלו בהם אורז וקטניות בפסח, שם שהעלה להחיר, שהואיל ומניעת אכילת אורז וקטניות בפסח אינה אלא מנהג בעלמא שנהגו בו בני אשכנז משום זהירות והרחקה ימירה, ומשום חומרא איסור חמץ, לכן בודאי דלא עדיף מדין חלת חוץ לארץ שנתבשל ברוב (בכורות כו ע"א). וזהו טעמו של הרמ"א שפסק שאין הקטניות אוסרות את התבשיל אלא בטלות ברוב. ואם כן כל שכן פליטת הכלים שלהם שאינה אוסרת התבשיל כלל. וראיה לזה מדין החלב הדבוק לכרם, שהחיר הרמ"א צו"ד (סימן סד סעיף ט') את הכלים, לפיכך אפילו הנוהגים איסור בקטניות בפסח רשאים לכתחלה להתארח אצל הנוהגים היתר ולאכול מתבשילים שנתבשלו בכלים אשר בישלו בהם אורז וקטניות בפסח. ואפילו אם הכלים בני יומם מותר. עיי"ש.

*

גמ'. אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות וכו'. עיין בגל"ח כאן. ומ"ש להחזיק בדבריו בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן פב).

*

גמ'. אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש וכו'. הרמב"ם (בפרק ה' מהל' חו"מ ה"ב) פסק: חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים, לעולם אינם באים לידי חימוץ, ואפילו הניחם כל היום עד שנתפח הצנץ, מותר באכילה, שאין מי פירות מחמיצים, אלא מסריחים. ומי פירות הם יין וחלב ודבש ושמן וזית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בזה

משאר יינות שמנים ומשקים. והוא שלא יתערב בהם מים בעולם, ואם נתערב בהם מים, הרי אלו מחמיצים. ע"כ.

והראב"ד בהשגות כתב על זה: אין זה דבר פשוט ולא הכל מודים בו, שאע"פ שאין מי פירות עושים חמץ גמור לחייב על חימוצו כרת, אצל עכ"פ נוקשה הוא ואסור, ע"כ. **ובתב** על זה הרב המגיד, שאמנם דעת רש"י כך היא, אצל כזר דחו אותו התוספות והעיטור בראיות ברורות. וכן דעת הגאונים שמי פירות אין מחמיצים כלל, ואפילו לכתחלה אין בו שום חשש, וכן נהגו, ועיקר. ע"כ.

ובתב הפרי חדש (סימן תסב) צ"ה ומעשה, שהראב"ד עצמו סובר גם כן להחיר לכתחלה במי פירות כשהם בלי תערובת מים כלל, וכמ"ש בשמו הרשב"א בתשובה (סימן שלג), ולא נחזיקו אלא להעיר שאין זה מוסכם, ונחזיקו לרש"י ז"ל שחולק על זה, ע"כ.

ועיין בשו"ע (סימן תסב סעיף א') מי פירות בלא מים אין מחמיצים כלל, ומותר לאכול בפסח מזה שנילושה במי פירות, ואפילו שהיה כל היום כולו, אצל אינו יוצא בה ידי חובתו בליל פסח מפני שהיא מזה עשירה, ובכמות נאמר לחם עוני. וכתב הרמ"א, שצמדינות אשכנז אין נוהגים ללוש במי פירות, אלא אם כן בשעת הדחק כגון לחולה או לזקן הנצרכים לכך. ע"כ. וכתב ציאוורי הגר"א, שהטעם הוא כדי לחוש לדעת רש"י, וגם שםא נתערב בהם מים. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת פעולת לדיק (חלק ג סימן קלה) כותב: במקומינו זה נהגו לטון¹² חיטי הפסח בעשבים כדי לעשות פת נקיה ולבנה והטעם משום דק"ל מי פירות אין מחמיצין. וכ"כ רמב"ם פ"ה מה' חו"מ דין ב' וז"ל: חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום (תערובת מים) לעולם אין באין לידי חימוץ אלא אפי' הניחן כל היום עד שנתפח הצנץ מותר באכילה שאין מי פירות מחמיצין אלא מסריחים עכ"ל.

וב' המ"מ בגמ' אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייצין על חמוצה כרת ואמרינן טעמא משום דהו"ל מי פירות ומי פירות אין מחמיצין וכתבו רוב המפרשים דלאו דוקא כרת אלא אפי' איסורא ליכא והביאו לזה ראיות. וכ' הראב"ד בהשגות שאין הכל מודים בו דהיינו דאינו חמץ גמור נוקשא מיהת הוא ואסור ודעת רש"י כך הוא. וכבר דחו אותו במו"ז ובעטור בראיות ברורות. וד' הגאונים כך הוא שאין מחמיצין כלל ואפי' לכתחלה אין בו שום חשש וכן נהגו ועיקר עכ"ל.

ובם' מגלל עוז הגי' בדברי רבי' במקום מותר באכילה כתוב אין חייצין על חמוצו כרת (וראיתי בס' מ"ד שכ' שרבי

¹² בהג"ה כתוב: פי' להרטיב וללחלח, וכך היו עושים תולשין עשבים הנקרא חרמ"ל אחרי הצהרים (כשאין עננים) ומשימים שכבה של עשבים בקרקע ומפזרים החטים עליהם ואח"כ שוב משימים שכבה של עשבים ומפזרים עליהם חטין וכן על זה האופן לפי הצורך ומכסים אותם בסמיכות עד שיתרטבו החטים, ואח"כ מוציאים אותם להכניס לטחינה.

לפענ"ד, דמ"ש חוס' דהמחה איכא משום הגהת חמץ, היינו בהמחה בתוך הפסח, שהרי נהנה מגוף החמץ שהמחה אותו, והרי נהנה מחמץ הראוי לאכילה טרם שנמחה, והקשו חוס' על המקשן מה פריך אכילה כתיב צי', דלמא מיירי בהמחה בפסח שחייב משום נהנה. וע"ז מירצו חוס' דבהגהה ליכא כרת, אצל המחה קודם זמנו א"כ אי לא כתיב הנפש הוא אמינא דחמץ מחוי אינו חמץ, ואי משום הנאה, הרי החמץ בעלמא כבר נמחה וצטל ל' מתורת חמץ, והוי כחרצו קודם זמנו שמוחר אחר זמנו משו"ה אנטרין הנפש אפילו אי היה הגהת חמץ בכרת, ומיושב קושית העולם הנ"ל, וממילא יקץ כישן ספקא דמעלתא דלמה בהמחה נוקשה קודם פסח מותר בפסח, מ"מ פשוט כנ"ל כיון דגלי לן קרא דאכילה דחמץ גס שותה בכלל, שוב אין חילוק בין חמץ לחמץ.

וב"ז זה הנרכמי לפי סברתך דהמחה לא מחייב אלא היכי דכתיב הנפש, אצל האמת אינו כן, למסקנא אחיא כל איסורים שבתורה מבנייהו דחמץ חלב וזבלה ושרצים כמבואר בשמעתין דחולין ק"ב, ולא פליגי אלא בחדש דקיל מכל איסורים שבתורה דאין איסורו איסור עולם ואין איסורו איסור הנאה ויש היחר לאיסורו, ועיין פני יהושע בק"א לקידושין בפסקא חדש, וא"כ על כרחך לוקה על חמץ נוקשה שהמחה, ואפילו על משקין היוצאין מהם על ידי זיעה כיון שרף וכדומה. ע"כ.

וע"ע צענין זה בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן י').

*

גמ'. **שם.** בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ז אות ה) כתב לתמוה אהא דמקשה כאן ר"ה צרי' דר"י מהמחה וגמעו, דאם חמץ הוא ענוש כרת אף דאין יוצאין י"ח מזה צוה, והקשה, דהא י"ל דהא דר"ל דדוקא בעת לישא קודם שנחמץ דלית עלה איסור חמץ לחייב כרת, אצל אס כבר נחמנה קודם שנילושה חייב עלי' כרת, והרי אפילו נפסל מאכילת אדם חייב בנחמץ קודם, ומיירי הא דהמחה וגמעו שנחמץ קודם שהמחה, ואז הי' ראוי לזאת ידי חו' מנה, ומסיק ב"ע.

ועיין שם בהג"ה, ששוב מנה קו' זו בשו"ת בית יצחק או"ת.

*

רש"י ד"ה תנינא. עיין משנה למלך (פ"ו מהל' איסורי מזבח ה"ח) מ"ש בדברי רש"י.

ועיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קמב) שכותב בתו"ד: וצוה פרשתי דברי רש"י בפסחים דף ל"ה אף אן נמי תנינא וכתיב רש"י צוה"ל: דעבד רבנן מעלה בקדשים אפילו מדאורייתא, ודבריו משוללים ביאור ועיין מלמ"ל בפ"ו מאיסורי מזבח הלכה ח' שחמה עליו ולפמ"ש א"ש דכל דרבנן עשו מעלה נעשת איסור ועומאה [ועומאה] תורה ועיין פ"ו מתרומות במלמ"ל ופח"י מפאה"ק הי"ד במלמ"ל וא"כ מכ"ש בכה"ג שעי"ז שאמרו שאינו מקרי עבילה נשאר בחוקת טומאתו מה"ש ח"צ מאוד. ע"כ.

*

אברהם הגיד כ' בס' כפאיה' אלעאבדין שאביו רבי' בעצמו חזר ומחק מותר באכילה וכ' ואין חייבין עליו כרת) לומר לאיסורא איכא ע"ש שהצ"ח להקט פו' שהעידו כן על רבי' ז"ל.

ואני צעני ק"ל דהא בגמ' בכמה מקומות נשנה ענין מי פירות ואפ"ה נקיט תלמודא לומר מי פירות הן ומי פירות אין מחמטין מורה דמאי דנקט ר"ל אין חייבין עליו כרת לאו דוקא הוא וכמ"ש המ"מ ז"ל. ועוד קשה דהרי רבי' בעצמו כתב בסמוך לזה בדף ד', ח"ל: מותר לבשל הדגן או הקמח במי פירות וכן צ"ק שלשו במי פירות או בשלו במי פירות או קלהו בשמן במחבת ה"ז מותר שמי פירות אין מחמטין עכ"ל. ובבבלי תלמודא אמרי' אדמבשיל ליה אחמועי מחממע וא"כ למה לא חש רבי' לתקן ולמחוק גס את זה אלא ודאי דבשעתיה קמייחא קאי דאין מי פירות מחמטין כלל ואפ"ה לבתחלה כמו שמוכיח לשונו ז"ל.

וראיתי צפר"ח ס' תס"ו שהצ"ח ל' הירוש' דקאמר מטננא חד אסר וחד שרי מאן דשרי ה"מ צלוקטן אחר ו' שעות מה דטלא פייגא מנהון ע"ש. והנה כמו שנפל מחלוקת בצבלי במי פירות אס מחמטין או לאו כדאי' בפסחים דף מ' אמר אבי' לא ליחרוך איניש (תרחי) שבולי שהדי דהדי דלמא נפיק מהאי ועייל דהא ואחציה רבא מי פירות הן ואין מחמטין וקי"ל כרבא וכדפסקו כל הפו'. וא"כ מאן דשרי צירושלמי לטען ס"ל כרבא וע"פ זה נהגו לטען בעשבים ואין פוגה פה. וכ"פ מרן הש"ע בס' תס"ב דמי פירות אין מחמטין כלל ועיין צפר"ח שהאריך והעלה דדין מי פירות שאין מחמטים מוסכם לכ"ע ואין לחוש כלל ושגס ד' הראב"ד ורש"י כן ע"ש ס' תס"ב. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קעה) ביאור. גם בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ד' סימן צח) האריך בסוגיא זו, עי"ש.

*

גמ'. **המהדור וגמיעו וכו'.** בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן לו) כותב להשו"א: מ"ש בהמחה נוקשה, דלרש"י שהיא כל יראה לוקה מ' עליו, אמת הוא, ואפילו למאן דלא חייב עליו כל יראה^פ, מ"מ כל שמתפרש לשון אכילה בחמץ גמור יתפרש כן גבי נוקשה, כמ"כ חוס' לענין הנאה בפסחים כ"ח ע"ב ד"ה וחד. ועוד כיון שעכ"פ אסור צנהגה צלאו, איכא נמי לאו בהמחה, כמ"ש חוס' חולין ק"כ [ע"א] ד"ה אלא.

א"א שיש לי צוה הררורי דברים, דהעולם מקשים^פ אמה שכתבו חוס' פסחים כ"א ע"ב ד"ה כל מקום, ודף כ"ג ע"ב ד"ה מאי צינייהו, דהרי אי אפשר לחייב כרת על הנהגה מדאנטרין הנפש לרבות השותה, וצ"ע לכאורה.

^פ היא פלוגתת רש"י וחוסי' בפסחים ר"פ ואלו עוברין, לרש"י נוקשה עובר עליו בבל יראה, ולתוס' ליכא בנוקשה בל יראה.

^פ עיין הגהות מל"מ ה' שגות פ"ג ה"א ד"ה אמנם קושטא.

הנה מתחלה אני תמה מי הגיד למעלתו שכונת רש"י משום שלא כדרך הנאה ודלמא גם כונת רש"י דלא דרך אכילה קאכיל אלא דרך שמה וכמו שכתבו תוס' בחולין שם דהוי מצי למימר במנה אכילה כמיז צה. אלא לפי שטיק דברי הת"ח אולי הם מן המחמיהים דמה בכך שמנות לאו ליהנות ניתנו מ"מ כיון דכמיז אכילה צעינן דרך הנאתו.

ובגוף הדין אם צעינן במנות עשה דרך הנאתו צמידי דאכילה כבר נסתפק בזה המשנה למלך בפ"ה מייסודי תורה יעניין שם. ואמנם דבר זה שרואה תורת חיים דאם בלע דבר מאכל מקרי שלא כדרך הנאתו ולפ"ז יאל לנו דין חדש שמומר לבזוע כל איסורי תורה לרפואה אפילו לחולה שאין בו סכנה כמבואר בהרמב"ם פ"ה מייסודי תורה דכל איסורי תורה מתרפאין מהם שלא כדרך הנאתו. מ"מ כבר כתב המשנה למלך דדוקא אם המאכל מזד עצמו הוא שלא כדרך הנאתו שמוערב בו דבר מר או שאכלו הם ביותר אבל אם המאכל מזד עצמו הוא טוב אלא שהוא אוכל אכילה גסה וכיוצא נסתפק שם.

ואמנם אני אומר הרי באיסורין ודאי אינו לוקה אלא כדרך הנאתו ואפ"ה הבולע דבר איסור לוקה. והרי בחולין דף ק"ג ע"ב לא משכחת לרש"י שלוקה משום אמ"ה רק בגרומתא זעירתא שבלעו כולו כאחד ואם יאמר שכיון שהוא קטן דרך לבזוע. אף במנה חמירה קטנה דרך לבזוע. באופן שפשוט אולי שצליעה מקרי דרך הנאתו³⁰, ובמרום שאינו יוצא הטעם משום שאינו טועם טעם מר. ויאל לנו מזה שאסור לבזוע מאיסורי תורה לרפואה במקום דליכא סכנה. וכן הרמב"ם בפ' יו"ד ממ"א הלכה י"א חושב שם כמה אופנים דמקרי שלא כדרך הנאתו ולא חישב בולע. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת זכרון משה (סימן יד).

*

רש"י שם. עיין מנחת חינוך (מצוה י"א אות א).

דף לה ע"ב

גמ'. ומי פירות אין מחמיצין. עיין בשו"ת יכן וצועו (חלק ב סימן כב). ועיין שו"ת אגרות משה (חלק א"ח ד סימן צח) שהאריך צעינן מי פירות אין מחמיצין.

*

³⁰ בהג' הרב מאיר ראבינזאן, כתוב: מוכיח דבליעה מקרי דרך הנאתו מחולין (ק"ג ע"ב). ע"ש וזה היפך ממה שהוכיח הגאון בתשו' היכלי שן (ע"י ל"ה) מסוגיא זו גופא דמדנקט גרומתא זעירתא ומשמע דבליעת שאר דבר הווי שלא כדרך הנאתו, אמנם לפי המבואר חולין (ק"ב ע"ב) אכל צפור טהורה בחי' כו' וכתב הפור"ח דבאמה"ח אפי' שלא כדעה"נ, ומשו"ה אפי' חי' ע"י תוס' פסחים (כ"ד ע"ב) ואו"ח שם ובשבילי דוד (ס"י ס"ב) כ' לישב קו' התו' דפסחים (כ"ד) דבברכי' דלא בעי אכילה בכזית ה"ה שלא כדעה"נ רק הקושיא עכ"פ דאיתא שם נטל צפור שא"ב כזית ר' פוסט וביש בה כזית בשר חייב משום בשר מה"ח והוצרכו התו' לתרץ משום דצפור רכיך ע"ש ועכ"פ ליחא לדברי היכלי שן הנ"ל.

רש"י ד"ה והבהנים בחלה ובתרומה. עיין אמרי צינה (דיני פסח סימן כג) שהביא דברי רש"י כאן שכתב אבל ישראל בתרומה לא משום דיש בו איסור כל מאכל תרומה, והקשה הא מבואר במסכת יומא שצולע תרומה והקיא דכבר נתחלל והור שאלו אח"כ פטור, א"כ כשאכל למקום דל"מ לאהדורי וכבר נהנה גרונו בכזית ונתחלל חל עליו אח"כ איסור חמץ ואמאי אינו יוצא בו ידי מנה. וכתב, דבאיסורי הנאה ייאסר מטעם הנאת מעיו אבל לא דחשיב אכילה. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה אין אדם יוצא בה. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא יו"ד סימן לד) נשאל על מה שפירש"י משום דלאו דרך אכילה קאכיל, למה לא פירש"י משום דלחם עוני כמיז, והאי לאו לחם עוני הוא שהוא הטעם שנאמר בגמרא בחולין (דף ק"ב ע"א).

והשיב: הנה בחולין ג"כ כתבו תוס' שהיה יכול לומר אכילה וכו'. וגם לפי הנראה מדקדוק לשון הגמ' בחולין דלא קאמר לחם אחר רחמנא והאי לאו לחם הוא אלא קאמר לחם עוני וכו' דמשמע מלחם לחוד ליכא למעוטי הממחה וגמעו דגם זה לחם מקרי אלא שאין זה לחם עוניא"כ תליא בפלוגתא דדדף ל"ו ע"א דר"י הגלילי אחר מי קריין עני כו'. להכי פירש"י הטעם הפשוט דאכילה צעינן. ובגמ' בחולין לפי שהקשה אח"כ אלא אם חמץ הוא ענוש כרת ואמאי אכילה כמיז ציה להכי רצה לפרש טעם אחר במנה שלא יהיו דברי הברייתא סתרי רישא לסיפא. וקאמר דרך אח"ל שאפי' תפרש טעם מנה משום לחם עוני ואין לנו הוכחה מצרייתא זו דצעינן אכילה מ"מ מסבירא קשה למה ענוש כרת והרי אכילה כמיז. וידעתי שהוא דוחק קמא. ע"כ.

וע"ע בתשובה של"אחריי (סימן לה) שכותב שוב להרצ השואל הנ"ל, ח"ל: הנה קושיותיו לא עלי תשוב רק על רש"י שפירש בפסחים דף ל"ה ע"א הממחה וגמעו כו' אין אדם יוצא י"ח דלאו דרך אכילה קאכיל ליה, עכ"ל. ופירש מעלתו כונת רש"י דלא הוי כדרך הנאתו והקשה על זה הא במנה לא צעינן דרך הנאתו שהרי בלע מנה יאל, והביא דברי תורת חיים בחולין (דף ק"ד ע"א). והנה בצמח כתב כן תורת חיים ח"ל שם אבל גבי מנה דלא בהנאה תליא מלתא דאפי' לא נהנה ממצה כו', ואמנם דבר זה שרועה התו"ח דאם בלע דבר מאכל מקרי שלא כדרך הנאתו ולפ"ז יצא לנו דין חדש שמותר לבלוע כו' והרי בחולין (דף ק"ג ע"ב) כו' ע"י בספר חמדת משה (ס"י) בהגה"ה אות א' מ"ש שם.

סב

³⁰ בהג' שערי ציון, כתוב: מביא רבינו וז"ל: והנה באמת כתב כן התורת חיים וז"ל שם: אבל גבי מצה דלא בהנאה תליא מלתא דמצות לאו ליהנות נתנו דאפי' בלע מצה דקי"ל דיצא אפי' לא נהנה ממצה כו', ואמנם דבר זה שרועה התו"ח דאם בלע דבר מאכל מקרי שלא כדרך הנאתו ולפ"ז יצא לנו דין חדש שמותר לבלוע כו' והרי בחולין (דף ק"ג ע"ב) כו' ע"י בספר חמדת משה (ס"י) בהגה"ה אות א' מ"ש שם.

ומיקלע ליה אורחים חזי ליה ורצא אמר אמרי' הואיל, ופסקו כל פוסקי הלכות דלזינו לוקה. הרי מצואר דאף לכתחילה אם אפה מי"ט לחול שרי' מטעם הואיל אע"ג דלינן האורחים ומחוסר מעשה. ה"ה התם אם אכלה לכתחילה ג"כ נימא דילא צמיגו דאי צעי מפקיר לנכסיה אעפ"י שמחוסר מעשה.

אבן כד דייקין שפיר נראה דממקום שצאנו הנה מקום להציא ראייה לדברי התוס' דדוקא דיעבד דהא אמרינן התם דלזינו לוקה ומשמע דאיסורא איכא מדרבנן. וטעמא ודאי דלכתחילה אין לנו להסיר בהואיל כיון דמחוסר מעשה חזי צדור הוא לע"ג.

*

גמ'. ביון דאי בעי מפקר וכו'. עיין שו"ת הרדכ"ו (ח"א סימן טז) שחשב ט"ו מיני מגו, חזי אחת מהן.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן ו) ח"ל: ומה שהקשה צה"ל בדרכות מ"ו באלל דמאי מומינן עליו משום דאי צעי מפקיר נכסי', והא בנדרים פ"ד ע"ב פליגי רבנן וס"ל דלא אמרי' מיגו דאי צעי מפקיר נכסי', יעויין בגליון הש"ס על הירושלמי פ"ד דמאי ה"ג ותשו' שאל ומשיב מה"ק ח"ג סי' נ"ג מה שכ' צה"ל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרי"ל (סי' קנח) שנשאל צה"ל דאמרינן כאן, מיגו דאי צעי מפקר נכסיה וחזי ליה, דאמאי לא אמר מיגו דאי צעי נפק לאורחא וחזי ליה, שמאכלין את האכסניא דמאי (כמ"ש התוס' סע"א). והשיב, מאי דקשה לך וכו', מילתא דפסיקא נקט, מילתא דחזי ליה אף בשבת ויו"ט, דהא לא מני נפיק לאורחא בשבת ויו"ט. עיי"ש.

*

גמ'. מאכילין את העניים דמאי וכו'. האחרונים נסתפקו במקום שהחירו חז"ל משום הפסד מרובה, אי מותר לעשיר שלגביו נחשב הדבר רק כהפסד מועט, לתת את הדבר לעני שלגביו נחשב כהפסד מרובה, ודמי לדמאי דקי"ל הכא מאכילין את העניים דמאי.

ועיין שו"ת שאל ומשיב (תנינא ח"ד ס"ס קכח) שנשאל צה"ל, וכי' שני"ל דאף שמצואר מאכילין את העניים דמאי, היינו לתת לעניים רבים, אכל מה שיקרה שאלה לעשיר, ולגבי ידיה הוי כטרפה, אין זה מותר לתת לעני אחד או שנים, שיש חשש לעו שמאכילים טרפות לעניים ח"ו. ועכ"פ צריך להודיעו שאולי אע"פ שהוא עני לא יאכל מה שנחשב כטרפה לעשיר. ע"כ. וכן הסכים שו"ת דברי מרדכי - לוריא (סי' לט).

והזבחי נדק (סי' לה ס"ק בא) כ', עשיר שצא לשאל שאלה ולא הוי לדידיה הפסד מרובה, יוכל המורה להכשיר ולומר לו ליתנה לעני, ומיהו יודיע לעני הענין, משום שאולי אע"פ שהוא עני לא יאכל מה שהוא כטרפה לעשירים. וע' בשאל ומשיב שעשמו לאסור, אך הרב מנחם יוסף (בדיני ריאה

גמ'. שם. עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן כא) ומה שהשיב עליו ציד דוד צבוגין, ומה שהשיב עליו הנו"צ (מהדורה תנינא אר"ח סימן נד). וע"ע מ"ש צה"ל שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קצה) ד"ה והנה מדברי. ועיין שו"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שנ) ושם (סימן תקלא) ושו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ד' סימן צח).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן נז) משא ומתן של הלכה מנן המחבר עם הגאונים שצדורו, אם שומן דגים מחמץ, אם הוא בכלל מי פירות, או אם הוא כמים הואיל ולענין מקור ממשש מים, כמו שפסקין בש"ע יו"ד (סימן ר"א סעי' ל"ג). וע"ע בחתימת הספר המשך המו"מ צה"ל.

*

גמ'. יוצא דמאי וכו'. כתבו התוס', מסופק ר"י אי צעי למי' יוצא דוקא דיעבד אכל לכתחיל' לא כדאמרי' הואיל ומפקיר לנכסיה וחזי ליה מ"מ עדיין לא מפקיר ליה או דילמא יוצאין אף לכתחילה הואיל ושרי לעניים ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות, עכ"ד. ובשו"ת מחנה ישראל (סימן מר) כותב: צענויות לא זכיתי להצין דצריכה דהא מה שייך להסתפק צה"ל ולומר דכיון דלזינו מפקיר עדיין לא יצא צו לכתחילה דהא אמרינן בפ"ב ד"ט דף כ"א צעו מיניה מר' כהנא הני צני צאגא דרמי עלייהו קמחא דבני חילא מהו לאפותה צ"ט א"ל חזינא אי יהבי ליה רפתא לינוקא וכו'. כל חדא וחדא חזיא לינוקא ואי לא אסיר. ומוכר' לומר דהתם מיירי אפי' אי לא יהבינן רפתא לינוקא, דאם איתא דצעי' דוקא שיתנו לו כשהקשו מדברי ר"י בן צבא ואמרו ואמאי הא חזו למיכ' אמאי לא חירצו דהתם לא אכלו כלל ממנו כנראה ממ"ש ושחטנו להם עגל והאכלנום דהיינו שלא אכלו כלל ממנו ומשו"ה אמר לו דאסור אף דחזי למיכל. ומ"ש רב הונא הוא דיהבי' דוקא רפתא לינוקא. אלא ודאי מדלא חירצו כן מוכח דאף דלא אכל אמרינן הואיל וחזי. אלא דיש לדוחה לדחות דהתם מוכרח דמיירי בשנותן דוקא לאכול דאלת"ה הווי תרי מיני מיגו דאי יהבי' רפתא לא קפדי וחזי לינוקא ומגו דחזינא חדא חזו כלהו ותרי מיגו לא אמרינן.

אך כד דייקין שפיר נראה לע"ד ממקום אחר להכריע דבר זה ממ"ש בגמרא בפרק אלו עוזרין [מו, א] על מתני' דכיד מפרישין חלה בטומאה צ"ט דר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה אמרינן בגמ' דטעמיה הוא משום דאמרי' הואיל ואי צעי מתשיל עלה והוי שלו יעו"ש. הרי צבירור דאף דמחוסר מעשה אפי' הכי מטעם הואיל ואי צעי מתשיל עלה אמרינן דעובר עליו. ואם איתא לדברי התוס' למה עובר משום הואיל ואי צעי הא מחוסר מעשה הוא אלא ודאי דליתא. ושמא יש לומר דכיון דחמץ איסורו חמור אמרינן דעובר משום צ"י מטעם הואיל. אמנם לענין שיאכל דמאי צקום עשה אין לנו להסיר לו משום הואיל אף לכתחילה כיון דמחוסר מעשה הוא. אך מה שיש להקשות ע"ד הוא דהא אמרינן שם [מ"ו ע"ב] האופה מי"ט לחול ר"ח אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה, ר"ח אמר לוקה לא אמרינן הואיל

עובר או אינו עובר אלא על סדר, ועיין שם בפני משה ומרה"פ, הרי דהוי בעיא דלא איפשטא.

ומפורש שם טעם הספק, דכיון דאינו מפרש אח"כ תרומה גדולה, לכן י"ל דאינו עובר דאינו בכלל מקדים זה לזה, כיון דפטור לגמרי מהתרומה.

ועי' בירושלמי פ"א דחלה ה"ג דמפורש דהך דינא דהקדימו דוקא במירה ואח"כ הפרש וכו' וע' מל"מ פ"ג דתרומות ה"ג ורי"ט אלגזי ריש ה' חלה אות ה' ואת ב' בזה.

והנה בירושלמי שם מייח, תניין קומי דר"א תרומה אינה מעכבת הציבורים וכו' ומסיק דהיינו במפרש תרומה וצבורים כאחד דלרבנן עובר ולאכא פנימון יחידא אינו עובר ובתוס' תמורה ד' ע"א ד"ה ואיתמר וכו' העלו בפשיטות דבתרם צ"ל ליכא לאו אלא עשה והוא היפוך ד' בירושלמי הנ"ל.

והשו"א שם, הביא בשם סמ"ח (מצוה ע"ב) שהעיר ג"כ בספק הנ"ל, והביא מרש"י שבת (קכ"ז ע"ב) ד"ה שהקדימו וכו' דמפורש דאינו לוקה, והביא סתירה ברש"י לעיל (ע"א) ד"ה קנסא, דמוכח להיפוך, והאריך ליישב ע"ד פלפול, דכאן צ"ה קאי רק לאזי דס"ל אי עזיז מהני, משא"כ לדין דקיי"ל כרבא, והרגיש בעצמו דכאן צ"ה רבא קא"ל דקנסא ונדחק דאליבא דאזי קאי, וזהו דוחק גדול.

ועי' כותב המהרש"ס: ולענ"ד פשוט דכונת רש"י צ"ה אינו משום דעובר דא"כ אמאי כתב על שהקדים וגרס להערים להעביר על ד"ת וכו' הרי הוי עובר ממש אלא ר"ל דנהי דאינו עובר מ"מ עכ"פ לא טוב עשה שגרס לעשות ערמה להעביר על ד"ת שהרי המקדים מעשר לתרומה אחר מירוח עובר בלאו והוא עשה ערמה להפריש מעשר שלא יטויר להפריש כלל ת"ג וגרס להפקיע ד"ת וכעין הא דאיתא בפסחים מ"ח ב' גבי נשי דעבדי קפחא דהוי חומרא דאחי לידי קולא דמפקע מחיז חלה ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. לא צריכא בטב"ל טב"ל מדרבנן שזרעו בעציץ שאיננו נקוב. עיין בחיי אדם (סימן נא סעי' יז) שכתב: אחד מחמשה מיני דגן שגדל בעץ אינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מצרך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ, כדאי' בירושלמי כלאים ספ"ז אלא מצרך עליו בורה מיני מוונות. ומ"מ מצרך עליו ברכת המזון כדאי' בצרכות ריש פ"ג שאלכו באלל טבל דמוקי דגורע בעץ שאינו נקוב ועי' במ"א סי' קס"ח סקט"ו. וי"ל דה"ה דאינו מצרך בורה פרי האדמה דלא נקרא אדמה אלא המחזור כדאי' בחולין בנמ"א קן בראשו של אדם כו' ע"ש ברש"י. ואמנם על פירות האילן ז"ע אם מצרך בורה פרי העץ, אם מקרי פרי וגם אם נקרא עץ, ועיין מה שכתבתי בנ"א סוף הלכות לולב. ע"כ.

ועיין בספר חספת ירושלים שמוכח מסוגיין דמוקי דמיירי בעץ שאינו נקוב, וא"כ הרי מצוה דאף על עץ שאינו נקוב מצרך המוציא, ודלא כה"א.

ענף י"ט, וכן בצופו בשו"ת (דף ע ע"א), הביא בשם הגאון ר' יהושע ליב להחיר, והביא חיזוק לדבריו וכן עיקר. עכ"ד.

*

גמ'. מעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה וכו'. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נד) דבדבר מינוק שגולד אחר השקיעה די שמש, באופן שיש ספק אם הגיע לבה"ש כידוע מחלוקת גאוני קדמאי ובתראי בשיעור ביה"ש, והורה הרב השולח למול את המינוק בעש"ק, משום שקשה לו על הא דמניא בתוספתא דמגילה נולד בה"ש מאחרין ולא מקדימין דאחר שמונה מזה ובתוך שמונה אין זו מזה, מה מועיל הא דאחר ח' מזה עכ"פ עבר במה שאינו מל בזה' על עשה שיש בו דב' כרת, ובמל תוך ח' נהי דלא עשה מזה, עכ"פ יא' כמש"כ הרמ"א (בס"י רס"ב), ואף שהש"ך חולק אבל מתוספתא משמע כרמ"א דתוך ח' ליכא מזה, משמע דינא רק דליכא מזה, וא"כ קשה, והאריך בישוץ הענין עד שהגיע להוראה זו.

ועי' השיב: דבמח"כ לא טוב הורה, דברור הדין דבתוך שמונה אין זה מילה כלל, וכמ"ש הרשב"א בתשובה שהביא הב"י (בס"י רס"ד) דמי שצריך למול הילד לפני זמנו משום סכנה, אין נ"מ אם ימול ישראל או עו"ג, שאין זו מילה אלא אחיבת בשר בעלמא, והכי פסק הרמ"א שם, ומגוף התוספתא משמע הכי דפי' אין זה מזה משמעו שאין זו מזה כלל כמש"כ הב"י יו"ד (סי' רפ"ט) דלשון אין זו מזה כמשמעו דכתבן העושה תפלתו עגולה אין זו מזה, וע' מש"כ בהע"ש (סי' קמ"ה אות ג'), וגם הדעת נותן שכן הוא, שהרי קיי"ל כהירושלמי יבמות פ' הערל, דלפני שמונה לא נקרא ערל כלל ומותר לסוכו בשמן של תרומה, והכי פסק הרמב"ם (פי"א מה' תרומות), וא"כ היאך אפשר לומר דאם מל בתוך שמונה יא' ידי המזוה.

והרי זה כנוטל חלה לפני עריסה שאינו חלה כלל, והכי פירש"י קידושין (ס"ב א') דלהכי תרם במחזור אינו תרומה כלל משום דכתיב ראשית דגן דוקא מידי דמידיגן, הרי דעושה המזוה קודם שנתחייב באותה מזה אינו יוצא זה כלל, ואפילו תוס' שהקשו על פרש"י והציאו מהא דמעשר לפני מירוח הוי מעשר, ומש"ה הוצרכו להביא ראיה אחרת שאינו תרומה, היינו משום דלפני מירוח איכא דרשה דקרא צ"ה (י"ג) דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מת"ג שנאמר והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר, ולא תרומה גדולה מן המעשר, הרי דמעשר מיהא הוי, מש"ה הקשו שפיר א"כ לימא דבמחזור ג"כ הוי תרומה, אבל מצד הקצרה ודאי לפני זמנו אינו מזה כלל, והמל לפני זמנו, לצד שמצרך לצטלה, עוד ביטל מ"ע לעולם, שהרי לא ימול עוד לאחר זמנו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. דדין מקדים מעשר ראשון לתרומה בשבלין קודם שנתמרח הכרי אם עובר בלאו או לא, כתב בשו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן מד) דדבר זה מפורש בירושלמי (פ"ג דתרומות ה"ג) ר"ש בר אבא צעי מעשר ראשון שהקדימו בשבלין

מ"ד כמאן כר"ש דדריש כל א"ה חמץ בפסח נמי ומשני אה"נ והקשו בתוס' דא"כ לר"י דדריש מכל חלב לרבות ח"ש יהי חמץ בפסח כמו היתר מנטרף לאיסור דנדרוש כל וכתבו דלר"י לא יליף מכל רק איסור אכל להחמיצ מלקות לא, ולפ"ו לר"ש דס"ל כל שהוא למכות והיינו כמו לר"י דדריש כל בחלב לענין איסור בח"ש כמו כן דריש ר"ש כל לענין חצי שיעור דיהיה במלקות וא"כ ממילא בחמץ יהיה היתר מנטרף לאיסור וא"כ לפ"ו איסור חמץ קדים דחל בחצי שיעור ומשום טבול אינו לוקה בחצי שיעור על ידי תערובות וא"כ שוב יוכל לנאת ידי חובתו בטבול ואינו אסור משום טבול ומשום חמץ אסור.

ועוד קשה לפענ"ד, דלפמ"ש הריטב"א במכות דף י"ז בטעם דר"ש דכ"ש למכות משום דאחשביה ולפ"ו כאן לא שייך אחשביה ד"ל דלכלול בשביל חובת ידי מנה ולא אחשביה אכילת איסור וא"כ משום כל תאכל חמץ שייך דאם הוא חמץ שוב אחשביה בשביל החמץ דהרי ידי מנה ודאי לא יא' בחמץ וא"כ שוב איסור חמץ קדים דעד הכות לא עבר בשביל הטבול דל"ש אחשביה ורק בכית בא איסור טבול ושוב בא צ"א, והיא קושיא נפלאה.

ולרבינא דמוקי לה לרבנן דינא זה שאין איסורו משום תאכל חמץ בלבד אלא אף משום כל תאכל טבול, קשה לי, לפמ"ש הח"צ ז"ל בתשובה סי' פ"ו דלדידן דחצי שיעור אסור הוא משום דאחשביה ולפ"ו כאן דרנא לנאת ידי מנה לא שייך אחשביה א"כ עד הכות י"ל דלא אחשביה בשביל הטבול רק רנא לנאת ידי חובת מנה וליכא איסורא רק משום כל תאכל חמץ.

ואין לומר דכל שלא אכל כשיעור ליכא עשה דאכילת מנה דבעי כשיעור כמ"ש האחרונים דז"א דכבר ראיתי דברי התוס' ישנים ביומא דף י"ט דאף בחצי שיעור מקיים המ"ע רק דמנאו מן המזבח היא רק בכיות.

אמנם נראה דהנה בירושלמי אמרו בפ"ג דתרומות מודה ר"ל בעתיד להשלים דחייב על חצי שיעור ולפ"ו בעתיד להשלים חייב והרי כל הטעם דחצי שיעור דמותר בטבול משום דל"ש אחשביה ד"ל דאחשביה בשביל המנאו של כית מנה והרי עכ"פ מנאו מן המזבח ודאי איכא שיהל כית וא"כ עכ"פ עתיד להשלים לכשיעור ושוב אסור לרבנן ככ"ש ולר"ש לקי בכ"ש דר"ש ס"ל כר"י רק דר"י ס"ל לענין איסור ור"ש ס"ל גם לענין מכות כן וכמ"ש בספרי יד שאלו סי' רל"ח וא"כ בכ"ג שעתיד להשלים דר"ל מודה ג"כ דאסור בכ"ש וא"כ ממילא לר"ש לקי וא"כ שפיר אין איסור חל על איסור ולרבנן לא יא' משום דאין אסורו משום כל תאכל חמץ בלבד.

ובזה נלפע"ד לישב הא דפרקי הש"ס מידי בלבד כחצי ובגליון הגהות מהגאון ר' עקיבא איגר ז"ל תמה מהר"ש פ"א מטהרות מ"ג וכוונתו דהרי בזה דמזבח בנבלת עוף טמא דאין בו כית צדית הצליעה כתב הר"ש דהטעם משום דכחצי נבלה וטריפה לא יאכל לטמאה דה יא' זה שאיסורו משום כל תאכל טמא וביאר הר"ש דה"ט משום דאין איסור חל על איסור ולמ"ד דאיסור חל על איסור ז"ל יא' זה שאין איסורו משום נבלה בלבד

ובישו"ת אין אליעזר (חלק ט' סימן יב) הביא בשם חכם אחד לחלק, שהגמ' כאן מכוונת לענין ברכת על אכילת מנה אכל הברכה הראשונה היא באמת במ"מ. דברור הדבר ידי מנה יולאין אם זה נקרא רק בשם לחם עווי גם אי אין הברכה ע"ז ברכת המוציא, דהא בגמ' מיעטו אורז ודוחן רק מפני דלא בא לידי חימוץ.

ורבגאון המחבר כותב: ולפי אומר לי דהח"א בעצמו חשב בעת כתבו את דבריו על הגמ' בפסחים ורמו בדבריו שיש אכל לחלק בבג"ל, דכפי שיראה מציין הח"א בדבריו מיד לאחר שמציא הגמ' בברכות לענין מ"ש בזה המג"א בסי' קס"ח ס"ק ט"ו. ולכאורה אין לדברי המג"א שם כל שייכות להנושא שדן עליו הח"א. אך כפי שיראה דן המג"א בדבריו שם בדבר זה אם מה שמיקרי לחם לענין מנה מיקרי לחם גם לענין המוציא, וכתב דבגמ' משמע ק"ת דאם מקרי לחם לענין מנה הוא הדין לענין המוציא וכו', ומבאר שם המחלוקה דההוכחה היא מברכות דף ל"ו וכו', אכל אין הוכחה כ"כ ורק ק"ת משמעות, דיש לדחות דלא מדמהו כ"א לכמות שיעור דאם נקרא שיעור כית לענין מנה ה"ה לענין מוציא וכו'. וכך מבאר גם הפרמ"ג בא"א שם עיי"ש. ואם כן למה הוא שכיוון הח"א ציינו לדברי המג"א שם, דאין לבוא ולהוכיח מההיא דפסחים שכתב לגבי מנאו אכילת מנה, בדומה לההיא דברכות כי מה דמיקרי לחם לענין מנה לא מיקרי עוד לחם לגבי ברכת המוציא. ע"כ.

וע"ע בספר שבילי דוד על או"ח (סימן רד) שכותב לעורר בקצרה על החקירה באם גדל בענין שאינו נקוב, וכתב שלא ראה מי שיעור על כך.

וע"ע בספר פתח הדביר על או"ח (סימן רג סוף סעיף א') ד"ה ומ"ש דעל פירות האילן, שדן בחקירה באם גדלו פירות הארץ בענין שאינו נקוב המונח בארץ אם יברך עליהם בפה"א, והאריך שם בזה, וכתב לסתור דברי החי' אדם, ומאריך להוכיח דברכת המוציא תלוי בצרהמ"ו ומיכן דמוכת מברכות דמברכין ע"ז צרהמ"ו, א"כ יש לברך גם המוציא, וכן ס"ל שם להלכה דמברכין גם על פירות הארץ שגדלו בענין שאינו נקוב בורא פרי האדמה, דכיון דחשיב מחובר ומחייב במעשר מדרבנן שפיר קרינא ביה מן הארץ, עיי"ש. ובשדי חמד (מערכת ב' כלל ק') ושם באסיפת דינים (פאת השדה מערכת ב' סימן ה'). וע"ע בשו"ת מהרי"ל דיעקין (סימן כז) ואגלי טל (מלאכת דש סעיף ד) ושו"ת שבט הלוי (חלק א' סימן רה, בהערות לשו"ע סימן רד).

*

גמ'. יבול יוצא אדם ידי חובתו בטבול שלא נתקן וכו'. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה ח"א סימן טו) ד"ה והנה צמח, כותב: והנה בזה דאמרו בפסחים יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבול שלא נתקן כל דרכי ח"ל לא תאכל עליו חמץ יא' זה שאין אסורו משום כל תאכל חמץ אלא משום כל תאכל טבול ופריך ואסורא דחמץ להיכן אול ומוקי לה כר"ש דס"ל אין איסור חל על איסור, וקשה לפע"ד לפמ"ש רבינו יקיר בתוס' בע"ז דף ס"ז ס"ח דר"ש לא סבירא ליה חצי שיעור על ידי תערובות ולכן אנטרין משרת, ולפ"ו קשה לי טובא דהרי אמרו בפסחים דף

רק משום נבלה ומשום טומאה ולא פרכינן כלל מידי בלבד כחייב וכן פרכינן כן והיא קושיא גדולה.

ו'פ'פ' ש' א"ש דנאמת אין זו קושיא דאף דלא כחייב בלבד כל של נאסר רק משום לאו זה ממילא משמע דמשום לאו אחר אינו אסור אבל כאן דגם הלאו של טבל אינו בא רק בשביל החיוב דמנא א"כ הוה חדא דעיקר דעתיד להשלים הוא בשביל שהיא מנא דמנא וא"כ אין איסורו משום טבל רק משום בל תאכל חמץ ושפיר מקשה מידי בלבד כחייב ודו"ק. וכו'.

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם שכתב דאין יוצאין במנא של טבל והקשו עליו דהא זה דוקא לר"ש אבל לא לרבנן דאין איסור חל על איסור ולפמ"ש י"ל דהרמב"ם ס"ל כחירושו של רבינא ולא חש לקושיא הש"ס דאטו מלבד כחייב דהרי במשנה דטהרות ודאי אחי כמ"ד אהע"א ואפ"ה ממעטין כמ"ש הר"ש ולא חשיב לקושיא אטו מלבד כחייב וקושיא הגאון מוה' עקיבא איגר ז"ל ולא ס"ל כמ"ש והש"ס לא קאמר רק לדחוי' בלבד. ע"כ.

*

גמ' שם. בספר ברוך טעם (דין עשה דוחה ל"ח פ"ד) כתב להעיר אהא דתנינן יכול יוצא אדם בטבל וכו', דאמאי נקט טבל ולא תרומה.

ובותב לתרץ, עפ"ימש"כ חוס' ישנים ציומא (דף פא) והחוס' במנחות (דף פט), דתרומה מתחללת בבליעתו ופקע ממנה איסור תרומה ובהנחת גרונו נפיק לחולין.

והנה חמץ דינו כשאר דחייב על אכילתו אף שאינו ראוי לאכילה, וגם בנפסל מאכילת אדם באיסורו קאי כמבואר בשו"ע אור"ח (סימן תמב סעיף ט) עיין מג"א שם דאף בנפסל מאכילת אדם אע"ג דבשאר איסורי הנאה כל שאינו ראוי לאכילת אדם מותר, שאני חמץ שאפילו אינו ראוי לאכילת אדם ראוי לחמץ זו עיסות אחרות.

ובותב עוד, דכמו"כ יש לחייב בחמץ אף באלו חס ונכוה גרונו דאיסורא דחמץ הוא אף בלי הנאת גרונו, דהא אף כשיפסל מאכילת אדם וליכא הנאת גרון מ"מ חייב ומיקרי אכילה מנא הנאת מעיו במילוי כריסו.

וא"כ באוכל תרומת חמץ, אף דאין איסור חל על איסור, מ"מ בשעת הבליעה דנפקע איסור קדושת התרומה בהנחת הגרון, וא שפיר מצי למיחל איסור חמץ ומתחייב עליו על הנאת מעיו ומילוי כריסו מהחמץ וגם מנא עשה לאכילת מנא יוצא בהנאת מעיו ואין למעט בזה"ג שיש איסור חמץ בהנאת המעיים ומתקיים בפשיטות סמיכות קרא דלא תאכל עליו חמץ וגו', דהא בשעת קיום מנא מנא אס הוא זה חמץ היה חל ל"ח דחמץ מנא מילוי המעיים ומפאת שהיא תרומה אין מעזור דהא כבר נפקעה מקדושתה בהנאת הגרון, ואחי שפיר מה דלא תני בהך ברייתא דאין יוצאין בתרומה, עיי"ש.

*

גמ' שם. עיין ביטעות יעקב (סוף הלכות פסח) מה שחידש נכדו הגאון בזה דאמרו כאן יכול יוצא אדם ידי חובתו

בטבל תלמוד לומר לא תאכלו עליו חמץ וכו' הא מני ר' שמעון דאמר אין איסור חל על איסור. והקשו החוס' סוכה (ל ע"א) דלמה לי היקש דלא תאכל חמץ חיפוק ל"י משום מנא הבאה בעצירה. ועל זה חירץ, דהא דאין עשה דוחה ל"ח שיש בו כרת הוא משום דמציא קרבן על שגגתו ואם כן אף שעושה לקיום המנא ולא הוה מתשבתו רעה אפ"ה כל המעשה ענמו זריך כפרה אבל במיתה צדי שמים דליכא קרבן שפיר העשה דוחה. עיין שם באורך.

אמנם בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן עד) השיג עליו, וכותב דזה טעות וממקומו הוא מוכח, דהרי אמרו ציצתות (דף ה' ע"ב) אשכחן דלמי עשה ודחי ל"ח גרידא ל"ח שיש בו כרת היכי אשכחן דמי דאציטריך עליה למסרי וכי חייבא ניליף ממילה מה למילה שכן נכרתו עליו י"ג צרימות וכו"ח ניליף מפסח מה לפסח שיש עליו כרת והרי פסח ומילה לית בהו חטאת כמבואר רש משכת כרימות ועיין חוס' יצמות דף ח' ע"ב ד"ה אין ואם כן איך שייך למילף פסח ממילה הא יש לומר שאני התם דשפיר דחה העשה דהוי כמו מיתה צדי שמים שאינו מציא על שגגתו חטאת וע"כ דאין נ"מ מזה דאף בדבר שאין בו חטאת לא דחה העשה וזה סמירה גלויה לדבריו.

*

גמ' שם. בספר המקנה על קדושין (לח ע"א) כותב להקשות על קושיא החוס' שם בשם הירושלמי, למא לא אכלו מנא מחדש ויצא עשה דבערב תאכלו מנא וידחה לא תעשה דחדש, וכתב לתמוה, לפי"מ דקיי"ל דאינו יוצא במנא של טבל משום דאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל, משום דאין איסור חל על איסור, א"כ הא לא שייך כאן עשה דוחה ל"ח, דהא אינו יוצא במנא של חדש שאין איסורו משום בל תאכל חמץ, דהא כל התבואות היו אסורין משום חדש. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת עוגג יו"ט (סימן מב) שהביא קושיא זו, ומחדש לומר דמנא עשה דמנא היתה רצון התורה לב' ענינים, הא' שלא יאכל חמץ ובמה שאינו מניח להחמץ הכיח שאוכל פורש ענמו מאיסור חמץ ומקיים לא תאכל חמץ, והב' שיקיים אכילת מנא, וכל דבר שאין איסורו משום בל תאכל חמץ לא קיים לא תאכל חמץ שהרי אס היה מניחו להחמץ ולאוכלו נמי לא היה עובר משום חמץ שאין איסור חל על איסור, אבל מנא עשה שפיר קיים שהרי מנא היא שיש בזה הפת הוא להחמץ, והתנא דתנא אין יוצאין בו משום דבעי לקיומי תרתי בל תאכל חמץ וקום אכול מנא, ובמנא של איסור אין משום בל תאכל חמץ להכי אין יוצאין בו, אבל אין ה"נ דמי שאין לו אלא מנא של איסור דמחויב לאוכלו דאף שאינו יכול לקיים בו בל תאכל חמץ מ"מ מנא אכילת מנא מקיים בו שפיר, ולהכי שפיר מקשה הירושלמי דאמאי לא אכלו חדש יתני עשה ולידחה ל"ח ולמה הניחו מלקיים מ"ע דמנא אף שלא היה צידם לקיים בל ת"ח מ"מ מ"ע דמנא יכולים לקיים, ומדגיש שיוצא לפי"ז דין חדש דמי שאין לו אלא מנא של איסור לאו זריך לאוכלו לקיים מ"ע דמנא.

ובאריך שם לפי"ז לבאר דברי הרמב"ם (בפ"ה מחמץ ומצה ח"ה) שמסמיך על מקרא שני' ושמרתם את המנא

לאיסורא בעלמא עכ"פ א"כ א"א להפריש תרומה מזה א"כ שוב פקע לגמרי איסור טבל וליכא אלא איסור חמץ ואמאי לא יא"א ובשלמא לר"ש דס"ל ציצמות (דף ל"ב ע"ב) דגם איסור ליכא כיון דאחש"א ניחא אכל לדידן קשה.

וביותר תיקשי בהא דפסחים שם דמשני רבינא אפי' תימא רבנן מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ בלבד יא"א זה שאין איסורו משום צ"ת חמץ בלבד אלא אף משום כל תאכל טבל ולפמ"ש קשה דהא כיון שכל איסור חמץ וא"א להפריש ממנה תרומה הויא פטורה ופקע איסור טבל וליכא כלל אלא משום חמץ בלבד ובפרט די"ל דאחש"א כר"י דס"ל דחמץ לאחש"א אסור ג"כ מה"ת ופקע איסור טבל.

וי"ש לדון בזה לפמ"ש הרשב"א ציצמות (דף ל"ג ע"א) דלכ"ע לא אמרי' איסור דוחה איסור כדאמרי' בפג"ה אטו משום דאקדשי' פקע איסור גיד ע"ש א"כ ה"נ י"ל דאין איסור חמץ דוחה איסור טבל שקדם לו.

ובגוף דברי הש"ס דפסחים שם דפריך מידי בלבד כתיב יש להעיר מהא דכתיב פי' ואחמץ לא את אבותיכם וגו' ופירש"י לא את אבותיכם בלבד וי"ל וקדמתי. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן פא) ושו"ת רצי עזריאל (ח"א אר"ח סימן עג) לקח טוב (כלל ב) ומ"ש בזה בגליוני הש"ס כאן, ושו"ת הר צבי (אור"ח ב סימן מח) ושם (סימן עב-עג) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ר' סימן מו) ושו"ת שצט הלוי (חלק י סימן עה).

*

גמ'. **שם.** עיין להגאון האדר"ת בהגהותיו וזה שצא על חדושי הר"ש משאנך על מס' פסחים מכת"י (עמוד רפ) שכתב ליישב דברי הרמב"ם שפסק דאין יולאין במנחה של טבל, הא מוכח כאן דהברייתא אולא רק אליבא דר"ש אכל לתכמים לא נתמעט ממקרא מיוחד דבמנחה של איסור אינו יולא יד"ח.

ותוכן דבריו, דבאמת אין צריך קרא למעט דאין יולאין במנחה של טבל, עפ"ד הרמב"ם (הלכות תרומות פ"ו ה"א) דנזיר ששתה יין של תרומה פטור מחומש, וזה מתאים למה שפסק הרמב"ם סוף פ"א מהל' זרכות דעל כל דבר איסור אין מזכרין עליו לא בתחלה ולא בסוף, ושם כתב הרמב"ם: זה הכלל כל שמזכרין עליו זרכות המזון יולאין בו, וכל שאין מזכרין עליו זרכות אין יולאין בו יד"ח. הרי צעליל שטעם שאין יולאין במנחה של איסור משום שאין מזכרין עליו זרכות, והיינו טעמא דדבר איסור אינו בכלל מאכל וכאוכל עפרא בעלמא דמי, ומזרף לסדרתו גם ההיא דזכורות (דף לג ע"א) דקיי"ל כח"ק דרשב"א דכל איסור דאורייתא אין אכילתו אכילה, ולכן המוכר בשר לחזירו וממלא טריפה המוכר מחזיר הדמים אעפ"י שהלוקח כבר אכל הבשר אינו מנכה לו מה שנהנה מן הבשר, וכל זה מוכיח דאכילת איסור לאו אכילה היא. ותוכן דבריו שכל ארבע ההלכות הנו' העמידן על אחת, דהיינו טעמא דזרכות והיינו טעמא דנזיר ששתה יין של תרומה, והיינו טעמא דמנחה, והיינו טעמא דאין

הדין שאמרו חכמים שצריך אדם לזוהר בדגן שאוכל ממנו בכל ימי הפסח שלא יצוא עליו מים אחר שנקצר עד שלא יהיה בו שום חמץ, ובשאר ימי הפסח הא ליכא חזק לאכול מנא, אלא דמשמע ליה להרמב"ם דקאי גם לענין שאר ימי החג דאם אוכל מחמשת מיני דגן צריך שישמרנה מחמץ, דאע"ג דליכא חיובא לאכול מנא מ"מ כשאוכל דבר שיכול לצוא לידו חמץ מזהר לשמרה שלא יחמץ, וקרא דושמרתם אחת להורות שיש מנחה שכשאוכל דבר הבא לידו חמץ שישמרנו מחמץ. עיי"ש.

ובענין זה כתב הפרמ"ג (סימן תע"א א"א סק"ה) דמנחה שנילושה במי פירות נהי דלא מקיים לחם עוני מ"מ מקיים מ"ע דאכילת מנחה. וע"ע בשו"ת הרי בשמים (מהדור"ג עמ' שסב).

*;

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קלז) ובתו"ד כותב: די"ל דחטים אפילו שנתבקעו אינו אלא עיפוש ולא חמץ דאורייתא, וקצת משמע כן מסוגיא דכאן, דמשמע דלעולם איסור טבל קודם לאיסור חמץ, ואם איתא משכחת חמץ במחזור וטבל אחר שנתמרח והיינו כשנקצר ערב פסח אחר תולת עיי"ש.¹⁰

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קיא) ובתו"ד כותב: ועוד יש לדון בזה לפי המבואר בתוס' בזכורות (דף י"ב ע"ב) בד"ה כיון וכו' דהיינו דלא מנא להפריש תרומה פטורה לגמרי וגם במפריש ממק"א הוי מחויב על הפטור [וע' צירושלמי פ"צ דפסחים הלכה ג' מאחר שאלו מינה עליו אינה תרומה אפי' הימנה למק"א אינה תרומה] ולפ"ו י"ל דע"י איסור חמץ פקע גם איסור טבל ולכ"ע מותר לטמאה, ועפ"י יש לדון בזה דמנחה של טבל דלא יא"א משום דכל שיטנו צבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מנחה וגבי טבל ליכא משום צ"ת חמץ כר"ש דאחש"א והרמב"ם פסק ג"כ דלא יא"א וע"ש בלח"מ דס"ל דל"ה כולל וע' בנח"ע להג' מליטא לסוכה (דף ל') ביאור דבריו, וקשה לי הרי לדידן גם היכי דאחש"א מ"מ איסורא איכא לקצרו צין רשעים גמורים וא"כ כיון שכל איסור חמץ מה"ת

¹⁰ ראו לציין מ"ש החת"ס שם בסוף מכתבו: והיותי חרץ לחדר לימודי כי גרשוני נשים צדקניות המכבדים ל"ש של פסח ע"כ לא יכולתי להאריך ככל הצורך.

וכן מצאתיו כותב במכתב מיום ד' ניסן, בשו"ת חתם סופר (חלק ו' ליקוטים סימן ל') וז"ל: קרת מכתבו הגיעני בימים האלו ימי טלטולא וגבורא דהני נשי דידן חפצים חפצים מזוית לזוית אפי' ספרים אינם מוכנים לי לעיין.

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא אור"ח סימן נו) בתשובה לבן המחבר, שכותב: הנה ביומי דניסן אני טרוד מאוד בטרדות הציבור העמוסים עלי להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשים אשר יעשו בהלכות חג הפסח אשר נפישין מיליה ורבו השואלים זה בא בכדו זה בא בחביתו ונוסף לזה אין לי מקום פנוי ואני מטולטל מחזר לחדר ומזוית לזוית כי מגדירין הכתלים ומכבדין את הבית לכבוד החג. לכן אני בא בקצרה מה שנראה לענ"ד.

אלא מדרבנן לא שייך למעשו מקרא דהרי עיקר הוא מדרבנן ודו"ק. ע"כ.

*

תוס' ד"ה ומי פירות. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן נז) ובשו"ד כותב: ודברי חוס' בפסחים דף ל"ה ע"ב שכתבו זה לשונם והשתא אי ס"ד דר"ל מייירי בלי מים ואפ"ה כרת ליכא אבל מלקות איכא דחמץ נוקשה הוא אמאי אינטריך למימר התם מגבלה במים בלא גיבול מים נמי אינטריך קרא ללא תאפה חמץ דהוה חמץ נוקשה וחמץ נוקשה פסול למנחה כדמשמע התם בריש פירקא דקאמר התם שיאור דר"י לר"י דפסול למנחות כו' עכ"ל. דבריהם תמוהים ולדעתי טעות המעתיק הוא ונריך לומר דר"מ לר"מ פסול למנחות, וכונתם דפסול משום חמץ, והוא מה שאמרו בגמ' דף נ"ג ע"א אי דר"מ לר"מ מדלקי עלה חמץ הוא. וזוהי דבריהם בפסחים מכוונים ממש עם דבריהם במנחות דף נ"ד ע"א שכתבו ואפילו לא הוה אלא חמץ נוקשה חשיב חמץ לענין מנחות כדאמר לעיל מדלקי עלה חמץ הוא. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשער המלך (פ"ד מהל' חר"מ ה"ה) ושו"ת מהרי"א"ן אור"ח סימן מט).

*

בענין מנה עשירה ערעב פסת, עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קעה) וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קנה).

דף לו ע"א

גמ'. האובל נביילא ביוה"ב פטור. עיין שו"ת דוצב מישרים (ח"ג סימן פח) שהוכיח מכאן דאכילת יוה"כ תלוי בהגת גרון כמו בשאר איסורין, עיי"ש. ועיין בשערים המצוינים בהלכה (שבועות כד ע"א) מ"ש בזה.

*

גמ'. מידי בל"בד בתיב. עיין בגליון הש"ס לרעק"א שאין: עיין בהר"ש פ"א דטהרות מ"ג וז"ע, עכ"ל. וכונתו, דבהא דאמרינן שם במשנה דנבלת עוף טמא אינה מטמאה צבית הנלעיה, כתב הר"ש דתניא בפרק גיד הנשה (חולין דף קב), יכול תהא נבלת עוף טמא מטמא בגדים צבית הנלעיה ת"ל נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה, מי שאיסורו משום בל תאכל נבלה, יאכל זה שאיסורו מבל תאכל טמא. כלומר דלא אחי איסור נבלה וחילל איסור טמא, ומאן דאית ליה איסור חל על איסור ידרוש הכי, מי שאיסורו משום בל תאכל נבלה לחודיה, יאכל זה שאיסורו משום בל תאכל נבלה וטמאה, עכ"ל. וז"ע דהא שם מסיק בגמרא מידי בל"בד כתיב, והר"ש כתב דאמרינן מי שאיסורו משום נבלה לבד והרי מסקנת הגמרא כאן סותרת דבריו.

ועיין בשו"ת הר צבי (אור"ח ב סימן עב) שכתב לתרץ דכל חד לפי ענינו, דכאן החדוש דאינו יואל בטבל דבעינן שיהא

המוכר מנכה להלוך מה שנהנה באכילת בשר הטריפה, והכל משום דאכילתאיסור לאו מאכל הוא וכאכל עפר דמיא. עיי"ש. ומ"ש עליו בשו"ת הר צבי (אור"ח ב סימן ט).

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן מה) כותב: מה שפלפל בשוב ד' הרמז"ס שפסק דאין יואלין במנה של טבל, ותמחו מש"ס דפסחים ל"ה דדוקא לר"ש דסובר אין איסור חל על איסור אפי' בטבל לא יאכל משא"כ לדידן, הנה זה כמה שנים פלפלתי בזה הרבה, אבל סנסן אי' שאמרתי בדרך פשוט אכתוב לו.

דבבר הקשו דנלא"ה לא יאכל משום דהוי מהב"ע, ובנל"ח חירץ דמנה בזה"ו דרבנן וגבי מנחה דרבנן גם מהב"ע יאכל, ועי' שאג"א סי' ל"ד שפסק ג"כ כן, והנה לקמן שם קט"ז מביאר דרב ששת סובר דמנה בזה"ו דרבנן, ובפסחים ל"ה שם רב ששת הוא מרא דשמתא, לכן לשי' הוצרך לפרש טעמא משום לר"י שמעון אין איסור חל על איסור, אבל הרמז"ס לשי' בפ"ו ממנה שפסק דמנה בזה"ו דאורייתא, לכן פסק בפ"י דאין יואלין במנה של טבל, והיינו משום דהוי מנחה הבאה בעצירה. ע"כ.

*

ריש"י ד"ה דמאי. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קס). ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן קלה) בדברי מו"ה ר' יעקבזקא, בנו של הגאון המחבר.

*

ריש"י ד"ה טובול מדרבנן. עיין מהרש"א שהעיר, דלעיל ד"ה דמאי, פירש רש"י הטעם משום איסור בל תאכל חמץ וכו', וכאן לא פירש כן, רק משום מנחה הבאה בעצירה. ועיין בשו"ת שאגת אריה (סימן צ).

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן עד) כתב בזה: לפענ"ד נראה דבר חדש דהנה לכאורה צריך ביאור מ"ש רש"י גבי דמאי דנתמעט מקרא מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ הא דמאי רק מדרבנן ואין שייך למעט מקרא.

אך לפי מה שכתבתי בתשובה לחדש דהא דאמרו דמאי דרבנן משום דרוב ע"ה מעשרין הם והחוס' הקשו בצבורות דף כ' ד"ה ואבע"א דאמאי לא נימא סמוך מיעוטא דאין מעשרין לחוקת טבל ואיתרע לה רובא חירזו דאין להחזיק שום אדם ברשע משום מיעוט שאין מעשרין וביאור הדברים דחו"ל תקנו תקנה למועטין שישנן בעולם אבל לכל אדם בפני עצמו אין מחזיקין ברשע.

ולפ"ז זה דוקא קודם שתקנו לעשר אבל לאחר שתקנו שכולם יעשרו ותשדו לכל אחד שהוא רשע שלא עישר שוב אסור הוא מדאורייתא משום סמוך מיעוטא לחוקה והארכתי הרבה בזה ולפ"ו שפיר ממעט מקרא משום לאחר שתקנו שוב מדאורייתא הוא בטבל אם כן זה דוקא בדמאי דשייך חוקת טבל אבל בטבל הטבול מדרבנן כגון עץ שאינו נקוב וכדומה דגוף טבל אינו

משקים, ומ"מ מנ"ל לאסור אף דיעבד כיון דצריית' לא נתמעט בהדיא כמו יין ושמן ודבש.

וע"ז השיב: הנה בזמנא הוא לכאורה תמיהא קיימת, אבל לפום ריטתא הנ"ל דעת הרמב"ם דאי ר' יהושע רק לכתחלה קאמר כמו שאר משקים למה צוה לבני ביתו לא תלוש לי בחלבא הל"ל לא תלוש לי במשקים והכל בכלל אלא ודאי דאחו לאשמעינן דבחלבא אף שלא הוזכר בצרייתא דדבש ויין ושמן אפ"ה אסור אף דיעבד כשאר משקים.

ואין להקשות לפ"י כדקאמר בש"ס התם דף ל"ו ע"א אלא ה"ק יומא קמא לא תלוש לי בדבשא והרי דבש תניא בצרייתא להדיא עם יין ושמן ואפ"ה לא הוזכר ר' יהושע רק דבש לבד הרי דאין זה הוכחא כלל אי משום הא לא תבדא דהא על כרחיך צ"ל דהאי דבש שהוזכר בצרייתא היינו דבש תמרים לדעת הרמב"ם וכן דבש שהוזכר בתורה הוא דבש תמרים דדבש דבורים הו' בכלל שאר מי פירות ומשקים וכ"כ להדיא שם בס"י חס"ב דכ"מ בשם הסמ"ג.

ואע"ג דלענין נדרים מצינו בפי' הנודר מן המבזול דף נ"ג ע"א דהנודר מן הדבש מותר בדבש תמרים דסתם דבש כוונתו אדבש דבורים כמ"ס שם הרא"ש והטור י"ד סי' רס"ו. אלא כריכין לומר דאע"ג דדבש דכתבא בצרייתא ודחני בצרייתא קאי אדבש תמרים כנדר' הולכין אחר לשון בני אדם כוונתו בסתם דבש היינו דבש דבורים וא"כ ר' יהושע שוה לבני ביתו לא תלוש לי בדבש' כוונתו ג"כ כלשון בני אדם היינו דבש דבורים פרט זה יותר משאר מי פירות דאחי לאשמעינן לאסור אף זה דיעבד כמו דקי"ל בזמנא אליבא דהלכת' לדעת הרמב"ם כתי' אצ"א לא תלוש לי בחלבא כל זה היה נ"ל נכון.

אך יש לדחות כל זה ולומר דאין זו ראייה של כלום דהא דפרט ר' יהושע דוקא לא תלוש לי בחלבא משום שהיה דרכם ללוש כן צבינו כולה שחא ולעולם ה"ה שאר מי פירות אלא שדבר בהווה וגם אין לומר דהוכחת הרמב"ם מאיכא דאמרי דארי"י לא תלוש לי בדבשא והתם ודאי אפי' דעבד אסור כדקתני בצרייתא להדיא בדבש א"כ ה"ה לענין חלב אף דיעבד קאמר זה אינו די"ל דמ"מ ר' יהושע רק לכתחלה קאמר אף הדבש דהיינו דבש דבורים וכפי החילוק שכתבתי לעיל.

אבל עיקר נ"ל לתרץ דעת המ"מ אליבא דהרמב"ם דהוכחתו דאסור בחלבא אפילו דיעבד היינו מדמקשה הש"ס שם דר"ע אדר"ע צלישת המנה ציין ושמן ודבש או חלב, וכתב הה"מ שטעמו מדתניא פרט לעיסה שנילושה ציין ושמן ודבש לא נתמעט אלא הנילוש במשקין הללו, וכן הנילוש בחלב שייכר בעובד' דריב"ל, ע"כ. וכתב עוד הצי"ט שם, ועדיין נשאר לדקדק בדברי הרמב"ם דבפ"ה כתב דציוס הראשון אסור ללוש ולקטף אלא צמים בלבד כדי שיהא לחם עוני, והיאך מכשיר צפ"ו צמי פירות חוץ מיין ושמן ודבש וחלב. ואפשר דאין ה"נ דאסור ללוש ולקטף אלא צמים לבד מיהו אם עבר ולש בשאר משקין חוץ מיין ושמן ודבש וחלב יוצא בה. ע"כ.

איסורו משום כל תאכל נבלה לבד והרי מסקנת הגמרא דפסחים סותרת דבריו. שאין בו איסור לאוכלו חמץ, אבל לומר דהפסוק ממעט דבעינן דוקא שלא יהא בו אלא איסור דאכילת חמץ לחוד, אבל אם יש בו איסור שני אינו יוצא אע"ג דיש בו איסור אכילת חמץ, הא מנ"ל, דלמעט שאינו יוצא שזהו חידוש הכתוב, אמרינן דאין לך בו אלא חידוש דאינו ממעט אלא אם אין בו איסור אכילת חמץ, אבל ביש בו איסור חמץ אלא שיש בו עוד איסור, זה לא מוכח מהפסוק, ובלי ראייה אין לנו לומר דטבל מעבד שלא יא, משא"כ בטומאת בית הבליעה דחידוש הוא מה שמטמא וכדאמרינן צוצחים (דף ע"א) דמה שמטמא צבים הבליעה חידוש, אמרינן ג"כ דאין לך בו אלא חידוש ולמעט בחידוש שאינו מטמא אלא באיסור נבלה לחוד, אבל צדים לו איסור שני לא מטמא, דאין לנו הכרח מהפסוק אלא באיסור נבלה אבל ביש לו איסור שני, אין לנו הכרח מהפסוק דגם הוא נתרבה לטומאת בית הבליעה, ולמעט בחידוש עדיף. ע"כ.

*

גמ'. ר"ע מצות מצות ריבה. בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קמג) הקשה השואל בזה דס"ל לר"ע כאן דיוצאין בזמנא מעשר שני הואיל ויש לו היתר ע"י פדיון כשנטמא, והא שיעור מנה בכזית, ואינו טמא. ותי', על פי דברי הפני יהושע לעיל (דף ל"ג) דלמ"ד שני עושה שלשי בחולין גם פחות מכזיתא מקבל טומאה, וא"כ ר"ע לשי' אולי. עיי"ש.

וע"ז כותב המהרש"ם: אם כי דבר חכמה אמר אבל הוא תמוה דהתם הרי גם בלא נטמא יוצאין בו משום דמשכח"ל היתר כשנטמא א"כ ה"נ משכח"ל כשהעיסה יותר מכזיתא ונטמאת דמהני הפדיון ויוצא לחולין ושוב גם באכל רק כזית יוצאין בו וגם אם נילוש פחות מכזיתא הרי לשי' חולין קי"ח אם יטורף כנגיעה עם עוד תחיתות וינטרפו לכזיתא מקב"ט וא"כ אפשר שיהי' טמא ויעיל פדיון. ועיין מ"ש בדעת מורה בפתיחה להל' שחיטה אות ל"ז בסופו. ע"כ.

*

גמ'. פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש. עיין צ"י א"ח (סימן חס"ב) שהביא בשם הרב המגיד שר' על הרמב"ם (פ"ו מה' חר"מ) שפסק, מנה שלשה צמי פירות יא"ח בפסקא, אבל אין לשון ציין ושמן ודבש או חלב, וכתב הה"מ שטעמו מדתניא פרט לעיסה שנילושה ציין ושמן ודבש לא נתמעט אלא הנילוש במשקין הללו, וכן הנילוש בחלב שייכר בעובד' דריב"ל, ע"כ. וכתב עוד הצי"ט שם, ועדיין נשאר לדקדק בדברי הרמב"ם דבפ"ה כתב דציוס הראשון אסור ללוש ולקטף אלא צמים בלבד כדי שיהא לחם עוני, והיאך מכשיר צפ"ו צמי פירות חוץ מיין ושמן ודבש וחלב. ואפשר דאין ה"נ דאסור ללוש ולקטף אלא צמים לבד מיהו אם עבר ולש בשאר משקין חוץ מיין ושמן ודבש וחלב יוצא בה. ע"כ.

ועיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן מה) שנשאל על דברי הצי"ט, מנ"ל להרמב"ם דחלב שאני משאר משקים, הא בש"ס לא נתמעט מקר' רק הנילוש ציין ושמן ודבש, והא דריב"ל דאמר לא תלוש לי בחלבא היינו לכתחלה קאמר כמו בשאר

גמ'. ור"ע האי דקרינן ביה עוני בדשמואל וכו'. בשו"מ תשנ"ז (חלק ב סימן רמו) כותב, על נוסחא הא לחמא עניא, וז"ל: יש קורין העי"ן בפתח והוא טעות, והקריאה היא העי"ן בפתח והמשבצין קריא' זו הוא שחושבין שעניא הוא תרגום של עני והלחם אינו עני אלא הוא לחם עוני ולא חקנו בזה בקריאה העי"ן חטופ' שהי' להם לתרגם לחמה דעניות' אלא עניא העי"ן חטופה אינו לשון כלל ע"כ אם קראת לחמא עניא בא הלשון מכיוון ולחם עני או לחם עוני הכל אחד.

וכן בגמרא בפי' כל שעה ק"ל לר' עקיבא כיון דכתיב עני ולא כתיב עוני אין יואלץ במנה עשירה ור"י הגלילי דס"ל כיון דקרי' עוני דרשינן ביה לשון איניות אסר מנה ממעשר שני משמע דטיפי משתמע מלחם עני לא מנה שאינה עשירה ולא מלחם עוני. ע"כ הנסחא המדוקדקת היא עניא בפתח העי"ן וכמו שאנו אומרים מנה עשירה כך ראו' לומר לחמא עניא. ע"כ.

*

גמ'. לחם שעונין עי"ו דברים הרבה. עיין במנחת חינוך (מצוה כא אות ו) שהקשה על מה שכתב החינוך שמונת סיפור יציאת מצרים נהגה בזכרים ובנקבות, שכיון שהיא מנות עשה שהזמן גרמא למה יהיו הנשים חייבות, ואין לומר שהטעם לפי שאף הן היו באותו הנס, כמו מקרא מגילה וארבעה כוסות, שכבר הוכיחו התוספות שטעם זה אינו אלא מדרבנן. עיי"ש.

ועיין בחי' מהר"ם שיק על תרי"ג מנות (סימן כא) שכתב ליישב, עפי"מ שדרשו כאן על הפסוק לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מנות לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, והיינו שחייבים לומר עליו ההגדה. ומההיקש של פסוק זה למדו חז"ל לקמן (בג ע"ב) שגשים חייבות באכילת מנה, אף על פי שהיא מנות עשה שהזמן גרמא, שכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מנה, והוא הדין לענין סיפור יציאת מצרים יש ללמוד שחייבות מדכתיב לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, דהיינו ההגדה. עיי"ש.

וביבוא בזה כתב בשו"מ דגל ראובן (חלק א' סימן ו), כי בפרשת ראה נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מנות לחם עוני למען תזכור את יום גאוןך מארץ מצרים כל ימי חיך. ואם כן נימא שכל מי שישנו בלא תאכל חמץ ובקום אכול מנה, ישנו במנות למען תזכור את יום גאוןך מארץ מצרים. ומכאן למדנו שגשים חייבות בסיפור יציאת מצרים בליל פסח, ומכל מקום בשאר ימות השנה נשים פטורות מזכירת יציאת מצרים כיון שאינה באותה שעה בלא תעשה בלא תאכל חמץ, ולא שייך בה ההיקש ללמען תזכור. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן נו).

*

גמ'. תשרף מיד. פרש"י דבחנו של מועד קאמר. ותמה הגל"ת, שהרי רש"י פי' לעיל בפ"ק דכופה עליו כלי רק בבטלו, אלא אי לא בטלו ישראלנו אפי' ביו"ט.

גמ'. אושי לי בחלבא וכו'. עיין בבית יוסף אור"ח (סימן תסב) שכתב: ומאמתי כתוב בכל בו, דחלב לא חשיב מי פירות ומחמץ, ותמנהי דהא אמרינן דרבי יהושע בן לוי אמר לבניה מיומא קמא ואילך לושו לי בחלבא ואף על גב דלדאיתבנא על ההוא ליסנא מדתניא אין לשון את הפת חלב מפני הרגל עבירה ושנינן אלא הכי קאמר לושו לי בדובשא מכל מקום לא אידחי ההוא ליסנא משום דחלב מחמץ אלא משום הרגל עבירה דבשר בחלב. ועוד דהא בשר הכי אמרינן ואי בעית אימא לעולם בחלבא וכדאמר רבינא כעין תורא שרי הכי נמי כעין תורא וכיון שכן הא ודאי חלב אינו מחמץ וכן דעת כל הפוסקים. ע"כ.

וע"ע בשו"מ הלכות קטנות (חלק ב סימן ריא) בנידון אם הקום מחמץ. וז"ל: ממה שהביא הב"י גאון"ח סי' תס"ו] בשם ר' ירוחם דמי רגלים מחמיאים ודס אינו מחמץ יש ללמוד דאע"ג דלדידיה חלב אינו מחמץ הקום מחמץ.

אלא דאעיקרא דדינא קשה על דבריו בפי' תס"ב שהקשה על הכלבו שאמר דחלב מחמץ מההיא, דלושו לי בחלבא ואיך משמע מהתם דאינו מחמץ דהא קאמר להו יומא קמא לא תלושו לי בחלבא משום מנה עשירה משם ואילך לושו לי בחלבא ולעולם ע"י שמירה כמו שעושין צמים משום דמחמץ.

ודע דאיתא בגמרא (בבבבב ו' ע"ב) דהחלב בא מן הדם שנחלבן וכמו שכתבו הרופאים וכמו שהחלב מוציא הקום כך מדקיות ותמנית הדם העב יואלץ המי רגלים נמלא דלדאיהון דכולהו דם שיש בכחו החלב והמי חלב והמי רגלים. והדס יש בו הד' חלקים ובעודו דם כתב ר' ירוחם שאינו מחמץ משום דהו"ל כיון שנפל לתוכו מעט מים שמחבטלן כך המי רגלים שהם החלק המימי מן הדם מתבטלן במיעוטו בתוך הדם והדס אינו מחמץ וכשפושרין המים מתוכו מחמיאין אלא בחלב אינו לומר כן שאנו רואין כי מין חלב הוא הקום שהוא החלק המימי הרבה יותר מן הגבינה ואין לומר שמחבטלן בגבינה א"כ מטעם זה י"ל שהחלב מחמץ מיהו אפילו לדברי הב"י הקום מחמץ בלי ספק ואינו ענין לכאן מי חלב כחלב דפי' בתרא דמכשירין. ע"כ. ועיין באר היטב (ס"ס תסו).

*

גמ'. ודהתניא אין לשיין את העיסה וכו'. עיין בנהגותי לעיל (ל ע"א) בזה.

*

במאשין מי ירגיש אס יהי' במנה איה חטא או מחטאיה ולסמוך שיצדקו אח"כ חיישין לשכחה ואנחנו אינן מן הזרזין כמו שמפורש בש"ס הנ"ל ואין לסמוך עלינו בכל דבר זריזות. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובבר נדפס קונטרס מיוחד מהגאון ר' שלמה קלוגער נגד המאשין מזות, בשם "מודעה לבית ישראל", והגאון בעל שאל ומשיב השיב עליו בקונטרס "ציטול מודעה", וידוע הסערה בזה והמחלוקת הגדולה בין חכמי ישראל בזה, ובמקום אחר הארכנו בזה, ואין כאן מקומו.

*

גמ' מקמינה ואילך מזות כהונה. כן פסק הרמב"ם (בפי"ב מהל' מעה"ק חכ"ג) והקשו עליו ממה שכתב הוא עצמו (בפי"ט מהל' ביאת מקדש ה"ה) דמייקה ואילך פסולה עבודה בזה. ועיין רעק"א ומעשה רוקח שם מ"ש בזה. וע"ע ערוך לגר (יבמות לג ע"ב) מלבי"ם (ויקרא אות ק) חזון איש (סימן כה סק"ד) מנחת חינוך (מצוה קטז).

*

גמ' שם. עיין רמב"ן (ויקרא ב, א) ח"ל: אבל מה שאמרו מקמינה ואילך מזות כהונה, כונתם כי מקמינה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מזות כהונה, לא בדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמינה, שהרי בפרשה זו הזכיר ייקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמינה, ולא הזכירה כאן הגשה אל המזבח. נמצא שכל האמורין כאן קודם קמינה כשרין בזה, שהם ייקה וכלילה והבאה. ע"כ.

*

גמ' שם. ייקה וכלילה כשירה בזה, ותנופה והגשה זריז להיות בכהן, ועיין בספר חלקו של יוסף (סימן ב) שכתב לבאר הדבר.

*

רש"י ד"ה אין לשיין. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן כא) לענין מנה עשירה בערב פסח, ח"ל: הנה זה שאין לנו נוהגין לאכול מנה עשירה בפסח הוא מפני שאנו חוששין לדברי רש"י ז"ל שפירש מה דאמר רש"ז מי פירות אין חייבין על חימום כרת, היינו דוקא כרת אין חייבין דחמץ גמור לא היה אבל נוקשה מיהא הוא ואותו חימוץ נוקשה ממחר להחמץ. ולא מצינו ל"י לרש"י ז"ל חזר בדבר זה בכל הפוסקים המפורסמים, וככל ס"ל דמי פירות אין מחמץ כלל. ע"כ. עיין שם שהאריך לפלפל בזה.

וסייב: ולכן אני תמה על רמ"א בסימן תמ"ד סעיף א' בהג"ה שפסק המחבר ב"ד שחל בשבת שיקיים סעודה שלישית במנה עשירה ועל זה כתב רמ"א בדמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מנה עשירה כדלקמן סי' תס"ג יקיים סעודה ג' במיני פירות וכו'. ולדידי יפלא מה ראוי מאי' תס"ג דשם מייירי לאכלס בפסח עצמו וחששו לדעת רש"י אבל כאן דמייירי בע"פ כבר הוכחתי דגם לרש"י מותר.

גמ' בעין תורא. עיין בשו"ת באר שבע (סימן לב) ובגליוני הש"ס להגר"י ענגיל.

*

גמ' מאי שנא ממנחות דתנן כל המנחות וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן עט) ושו"ת חיים שאל (ח"א סימן עא) ושו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן ריח) ושו"ת משיב דבר (חלק א סימן לא).

*

גמ' שם. עיין מלכת שלמה על המשניות (מנחות פ"ה מ"ב), דאינו חובה ללוש בפושרין אלא רשות, והיינו כיון דכהנים זריזין הן ראוי ללוש בפושרין משום מזוה מן המזבח. וכו"כ מהר"י קורקוס (פי"ג מהל' מעשה"ק ה"ד) דמזוה ללוש בפושרין לפי שהסולת מתלנן יותר.

והדחפין חיים בספרו זבח תודה (מנחות נה ע"א), כתב דמזוה ללוש בפושרין, כדי לקיים אח"כ שמירה שלא יחמינו.

*

גמ' שם. עיין מקדש דוד (סימן ח אות א) אס זריז דוקא ללוש במים של קודש, דאי במים של חולין נמצא היו חולין לעזרה, או שמא כשר אף במים חולין, עיי"ש.

*

גמ' שם. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (בהשמשות סימן לב) שנדפס שם מכתב מהגאון רש"ק, נגד המאשין מזות, ואסרו מג' טעמים, וטעמו הב' הוא מגמרא כאן, ח"ל: ועוד שנית הרי אמרינן בפסחים, ושין שאין נילושין בפושרין ופריך הש"ס שם מ"ש ממנחות דתנן כל המנחות נילשות בפושרין ומשתמרין שלא יחמינו ומשיי אס אמרו בזריזין יאמרו באין זריזין וכו'. והנה מוכח להדיא דגם בפושרין אפשר שלא יחמינו רק כיון דבעי שמירה אסור בפושרין ומשמע דהא סתם מנה לא בעי שמירה כ"כ והיינו כיון דעוסקים בהם בידים וכל זמן דעוסקים בהם לא יבא מעצמו לדי חימוץ ולחוש שניחנו אח"כ בלי עסק זה אין לו לחוש דלמ"ל לעשות כן אבל היבא דבעי זריזות טפי ושמירה טפי אין לנו רשאים לסמוך עלינו.

וא"כ ה"נ באס יהי' ע"י מאשין זריז שמירה יתירא חדא כי מי יודע אס עסק המאשין מבטל שלא יחמץ אנו לא מצינו בפוסקים רק בעסק אדם בידים ומי יכול לשער הטבע ואף אס מעכב שלא יחמץ הרי כיון דדרך המאשין לעשות מרובעין וגשאר פירורים כמ"ש רומ"ג הנה לזרף אח"כ הפירורין ודאי אסור כיון דמונחין איזה זמן אחר העסק הרי אחר שנתעסקו בו מיד מחמץ וא"כ זריז לבער הפירורין שלא יתערבו במנה אח"כ זריז שמירה יתירא ולא עדיף זה מללוש בפושרין דאף לאפשר בשמירה אסור למנות ומכ"ש בזה.

וגם זה אנחנו יודעים ששכח שיהי' במזות חטין שלימים או שזורים כי ימים ידברו כי זה חמשים שנה שזיכני ה' שאני מורה הוראה בעירות אין שנה שלא יהי' נמצא שאלות כאלו וא"כ חינו העוזר במשמוש היד מרגיש בו ועושה שאלה משא"כ

חריפים, כדאמרה היונה יהיו מזונותי מרורין כזית, ותמוה דהא להדיא כ' החוס' דרך העץ מר ולא הפרי. עיין דורש לזיון (דרוש יא) מ"ש בזה, ועוד.

והנצי"ב בשו"מ משיב דבר (חלק ב סימן כד) השיב להשאל בזה: מה שהקשה על הש"ך צו"ד (ס"ו צ"ו ס"ק כ') במה שהביא רא"י מהא דיהיו מזונותי מרורים כזית, מתוס' עירובין דף י"ח דקאי על האילן, וע"ע תוס' פסחים (ל"ו א') ד"ה מה מרור, יאמין ידידי כי גם אנכי נפלאתי ע"ז, ומהנראה כעת שבאמת גוף הזית לאו עיקרו של פרי הוא אלא השמן, ול"מ לשיטת ר"י דסובר דזיתים אינם חייבים בתרומה מדאורייתא [אח"כ מנאמי בטו"א ר"ה ט"ו ז' ד"ה מעשר חרובין בשם הרמב"ן יעו"ש], ואפילו לשיטת התוס' צ"מ (פ"ח) ד"ה כי קאמר ר"י דסביר דזיתים הנכבשים חייב ויש לו ראייה מוכרחת ממס' תרומות (פ"א מ"ח) ותורמין שמן על זיתים הנכבשים כו', ואי הו' דרבנן הא אין תורמין מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור, מ"מ דוקא בזית שמן דאגור בהן שמן דראויין לכתוש וללגת מהן שמן.

וראיה ברורה מהירושלמי והביאו הר"ש שם דרבי סבר דחורס לפי השמן שבו, ואפילו רש"ב"ג שם לא אמר אלא אגב השמן גם הזית חייב, אבל זית שאין בו שמן פטור מתרומה דאורייתא, ומקרא מלא דבר הכתוב ארץ זית שמן, ועיין פי' הרמב"ם פ"ק דביכורים מ"ג וגם שם לא מן אלא זית שמן שאינו מן המזבח, אבל שאר זיתים אינן משבעת המינים.

ולפי ההקדמה הזאת אפילו אם נימא דזיתים יש מרירות, מ"מ אהו שפיר דברי התוס' בפסחים דכתבו דבפרי אין בו מרירות, ובמה שיש מרירות באמת פטור מביכורים, דבאמת גם הזית פטור מביכורים דאינו חייב אלא משום השמן שאגור בחוכו, ובו אין כלל מרירות, וכן אנו רואים בחוש דזיתים יש מרירות ואפי' השמן שעושים בלא אומנות מר הוא, ואריך מעשה אומן להוציא טעם מרירות שקלט מן הזית, ובתוספתא דצ"מ פ"ג חגי שלא יבקע את הזית ואת הזית, ופי' בפני משה בירושלמי שם דהחריפות קשה להקדושים, וכן שמעתי מכמה אנשים, וא"כ למה הוצרך הש"ך להביא ראיה מהש"ס, וכי כל הדברים החריפים יש להם רא"י, הלא החיך יטעם, אלא כוונתו דבאמת הזית כמו שהוא ראוי לאכילה, ואין מר כ"כ כמו העץ, רק דאינו מסתפקים לכאורה אם המרירות בעצם אינו חזק כ"כ, או מחמת השומן שבתוכו מחליף החריפות כמו שאנו אוכלים לזון בדבר שמן חמאה או שומן, ומחליש כח החריפות, וכן היו מסתפקים בקישות מרה אם הוא אוכל או לא, כמו שהביא הר"ש בירושלמי צפ"ג דתרומות, וע"י הביא הש"ך ראיה דמצינן עץ הזית מר מאלו, וממילא כיון שאנו רואים דזיתים יש בו מרירות, מסתמא כח העץ בחוכו, ורק השמן שבו מחליש המרירות, אבל הוא בעצם מר מאלו, אם כיוון הש"ך לזאת או לא, אבל הדברים מראים כן דזית חריף הוא כעץ זית, וכן מבואר ברש"י שבת (פ"ד) מהו לפטור את הזיתים בשבת, דזיתים מרים הם, ומחמת הפילות נכנס השמן ונבלע בכל הזית וממתיק אותו. ע"כ.

וע"ע בשדי חמד (אס"ד מד' חריף או"ב).

ובאמת מאד אני תמה על רמ"א דעכ"פ לשום דעה ליכא בנוקשה חשש איסור תורה בערב פסח ולמה חשש בדבר שהוא דרבנן לדעה יחידית היא דעת רש"י נגד רוב פוסקים הקדמונים. ואלמלא שכבר הורה ראש המורים שהוא רמ"א לאיסור אפי' בערב פסח הייתי מחיר מנה עשירה כל היום בע"פ, ועכ"פ אני מורה דעד חלות היום אפילו לרמ"א מותר מנה עשירה. וכן נלע"ד מוכח מדברי המג"א צס"י תמ"ג סוף ס"ק ז' שכתב ואם לא יוכלו לאכול אח"כ יאכלו מנה עשירה או צשר ודגים. ולכאורה דבריו תמוהים דאין יאכלו אח"כ מנה עשירה דהרי בסמ"ח תמ"ד אסר רמ"א לאכול מנה עשירה אפילו לזורך סעודה שלישית בע"פ שחל בשבת ולפי מ"ש נחא דסעודה ג' וזמנה אחר חלות לכן החמיר רמ"א אפילו במנה עשירה. אבל המג"א שכתב שיהיה אח"כ מנה עשירה כוונתו אחר שעה ה' ולצדדים קמתי יאכלו מנה עשירה עד חלות או צשר ודגים אם הוא כבר אחר חלות. לכן נלע"ד סיומא דפסקא דעד חלות מותר צוודאי לאכול מנה עשירה בערב פסח והמורה להחיר כל היום לא הפסיד בזה הוא לזורך קמא אפילו אינו לורך חולה וזקן. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"מ באר יתכן (אור"ח סימן כז) ושו"מ בית אפרים (אור"ח סימן מ) שו"מ בית שלמה (אור"ח סימן עט) שו"מ בית יתכן (אור"ח סימן נט אות א) שו"מ כתב סופר (אור"ח סימן ע) ושם (סימן קו) שו"מ יהודה יעלה (ח"א אור"ח סימן סז) שו"מ מנחת צדק (אור"ח סימן ג) שו"מ קרן לדר (אור"ח סימן קלב) שו"מ תורת חסד (אור"ח סימן לג) שו"מ שאל ומשיב (מהדורה קמא ח"א סימן קעה) ושם (ח"ג סימן ר) ושם (מהדורה תנינא ח"ד סימן קא) שו"מ כנף רננה (אור"ח סימן מה) שו"מ אגרות משה (אור"ח ח"ד סימן צח) שו"מ מהרש"ס (חלק ב סימן רלח).

*

רש"י ד"ה לישנה. עיין במנחת חינוך (מצוה קטז) שהעיר על מ"ש רש"י, ואח"כ פותחין אותן עד שמתחילין לסולתן, וכ"כ בחולין (קל"ב ע"ב) ד"ה הפתחות, דקוחם כתנא דבי ר"י, והוא דלא להלכתא, עיין מנחות (ע"ה ע"ב) וברכות (ל"ט ע"ב) ועיין תוס' מנחות (י"ח ע"ב) ד"ה שריבה, וציומא (מ"ז ע"א) ד"ה חו. וכן העיר בחדושי הרש"ש כאן.

וע"ע בשו"מ קול מבשר (חלק א' סימן עז) שהעיר ג"כ בהג"ל, וכתב עוד לתמוה על מ"ש רש"י דגם מנחת מחבת ומרחשת היה הכל נתינת השמן והזיקה לאחר אפייה, והוא כרבי במנחות (ע"ה), ותמוה דהא גם לרבי עכ"פ נתינת השמן בכלי היה קודם האפייה, כמבואר בגמ', עיי"ש.

*

רש"י ד"ה ציבור שאני. עיין בשו"מ מהרש"ס (חלק א סימן נז) ושם (סימן קלה) ושם (חלק ג סימן ז אות ט) ושם (סימן קכד) ושם (חלק ה סימן מז) ושם (חלק ז סימן קלז).

*

תוס' ד"ה מה מרור. האחרונים תמוה ממ"ש התוס' כאן, על דברי הש"ך (סימן צו ס"ק כ) שכתב דזיתים היו

ולבן כתב החלקת יעקב לנזר, דרש"י ותוס' כ"א יש לו שיטה לעצמו, בענין זה דאינו ראוי דרבנן, בזהו אופן מקרי גם אינו ראוי לדאורייתא.

שיטת רש"י כן הוא - דידוע הקושיא, על הא דמקדש באיסורי הגנה דאינה מקודשת, הא יכול להנות מגוף האיסור הגנה ע"י שיצטל אותו באחרים, ואף דאסור לבטל איסור לבתחילה, זה רק דרבנן, וזוהי הטעם ס"ל לרש"י לחלק, דאע"ג דאינו ראוי מדרבנן מקרי ראוי לדאורייתא, כהאי דסוכה כ"ב הנ"ל דמקרי ראוי לשבועה אע"ג דאסור מדרבנן לעלות, מ"מ היבא דמדאורייתא ג"כ אינו ראוי רק ע"י מעשה וזלי המעשה אינו ראוי אף מדאורייתא, רק ע"י מעשה הוא משתרי, אם המעשה נאסר לעשות אף רק מדרבנן, שוב נקרא אינו ראוי אף מדאורייתא, כמו מע"ש צירושלים דמדאורייתא אסור לאכלו מן לירושלים, רק ע"י מעשה לחלל מותר, א"כ כשאסור החילול אף רק מדרבנן, ממילא כשנאסר בלא חילול, אסור מדאורייתא - ועודא דמילתא, דמיאסר בלי חילול תהיה מאיזה סיבה שתהיה, וכ"ו שלא יתחלל אסור אף מה"ת - ושפיר פירש"י לעיל ו' דבאיסור דרבנן אי לאו טעם דאפקעיניהו, כיון דמה"ת מותר, הו' קדושין כהאי דסוכה הנ"ל - אבל בזהאי דמע"ש צירושלים, כיון דמחילה לקלוט עכ"פ דרבנן, ממילא לא יתעבד החילול, וממילא אסור מדאורייתא, וכן במקדש בזה"ל, אף שאסור לבטל רק דרבנן, מכ"מ כיון דסוכ"ס לא יצטלו, יהיה מאיזה סיבה שתהיה, ממילא נאסר האיסור דאורייתא - וכן בקושי' התוס' לעיל כ"ט, אע"ג דאין פודין רק דרבנן כיון דבלא פדיה אסור מה"ת, מקרי אינו ראוי. אבל בזהאי דסוכה כיון דמה"ת מותר לעלות אף צו"ט, מקרי שפיר ראוי לשבועה אף דמדרבנן אסור לעלות, לא מגרע בזה להיות נקרא אינו ראוי לו' - (וראבתי ז"ע, דברי רש"י ביצה ל"א ב' דמשום איסור דרבנן לא הו' מוקצה, אף דאינו ראוי רק ע"י מעשה, וסוכ"ס אסור מדרבנן, ועי' תוספות שם). [נסתכל וזו הוצא במלא הרועים, מערכת אינה ראוי מדרבנן אי מקרי גם לדאורייתא].

ולזהתום שיטה אחרת בזה - דודאי כל היבא דמדאורייתא ראוי, אע"ג דמדרבנן אינו ראוי מקרי עדיין ראוי, וכסתמא דגמרא סוכה כ"ב, ומשה"כ לענין מע"ש אי מחילה לקלוט רק דרבנן מקרי עדיין ראוי - רק לענין מעילה וקידושין, דהדין דנרץ להיות שוה פרוטה, סברת התוס' היא כמו סברת הר"ן ריש דנרים, דכינוי מדאורייתא, אף לר"ל דס"ל דהם לשון שצדו חכמים, אפה"כ כיון דכל לשון רק הסכמת אנשים, ולא גרע הסכמת רז"ל מהסכמתם - והכ"נ לענין שוה פרוטה, דאם במקום הזה שוה פרוטה, ובמקום אחר אינו שוה פרוטה, אזלינן אחר המקום ואחר הסכמת האנשים, אם הסכימו על הדבר שהוא שו"פ או לא - וא"כ היבא דרז"ל אסרו להנות מהחפץ, לא גרע הסכמתם מהסכמת האנשים כיון דסוכ"ס אסור להנות ממנו, ואינו שוה פרוטה. ומדויק שפיר לשון התוס' כ"ט שם, דכיוון דאמרו רבנן אין פודין לא שוה מידי. והכוונה דהסכמת רז"ל לא גרע מהסכמת האנשים אם יסכימו דלא שוה מידי - אבל לענין שיהיה נקרא ראוי לאכול בכל מושבות, שפיר אמרינן למ"ד

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן ע) שהביא תוספתא (פ"ב דב"מ), ח"ל: קרדוס מבקיע בו את העצים, ובלבד שלא יבקע בו גזון ולא זית, וכתב צ"ח המג"א מפני שהחריפות מקלקל הקרדוס, עיי"ש. וכתב דמהך תוספתא משמע ק"מ דזמים גוף הפרי יש בו חריפות, כדעת הש"ך הנ"ל.

גם הביא שם מהאליה רבה (ס' תמ"ז סק"ג), בשם גדה לדרך, דזית לא הו' דבר חריף. וע' סנהדרין (כ"ד ע"א) שמיריין זל"ז כזית, ובהגהת ר"ב שם. וע' במעשה דריב"ל הנדפס בכלבו, וש"ל. ובסוף מדרש תמורה, שעם אגדת בראשית, ולמה מעני זית לפי שהיו ימיהם מרורים כזית, וזהו כדעת התוספות. ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תליתאה סימן ר) מ"ש בזה.

דף לו ע"ב

גמ'. יבוא יצא אדם ידי חובתו בביכורים וכו' **אף מעשר שני וכו'.** פירש רש"י, אף מע"ש דמשהוצאו לירושלים שוב אינו יכול לחלל ולאכול, כדאמרינן (מכות כ') מחילה לקלוט דרבנן, דמשקלטוהו מחילות שוב אינו נפדה. ובתוס' ד"ה דאמר, דזה דוקא אי מחילה לקלוט דאורייתא, אבל אי מחילה לקלוט רק דרבנן, מקרי ראוי לאכול בכל מושבות כיון דמדאורייתא יכול להוציאו מן לירושלים ולפדותו.

מבואר, דרש"י ס"ל דאינו ראוי מדרבנן מקרי אינו ראוי גם לדאורייתא משה"כ פירש"י אליבא דהלכתא דפסקינן דמחילה לקלוט רק דרבנן, כמבואר ברמב"ם הל' מע"ש פ"ב הלכה ט', והתוס' מצינו בזה, ודחקו לפרש אליבא דמ"ד דמחילה לקלוט דאורייתא.

ועיין בשו"ת חלקת יעקב (א"ח סימן קטו) שהעיר דרש"י סותר דברי עצמו לעיל ו' אי המקדש משש שעות ולמעלה דאי"ח לקידושין, ואע"ג דאחי דרבנן ומפקע לקידושין דאורייתא, דכל דמקדש אדעתא וכו' ואפקעיניהו לקדושין מיניה - ולשיטתו כצ"ח דאינו ראוי מדרבנן מקרי אינו ראוי גם לדאורייתא, ל"ל לטעמא דאפקעיניהו. וגם קשה מפסק מפורש סוכה כ"ב ע"ב בראש האילן או ע"ג גמל כשרה ואין עולין לה צו"ט, ומקרי ראוי לשבועה כיון דמדאורייתא מחוי חזי, ופסקוהו הרמב"ם וטושו"ע כר"מ ולא כר"י בשם דמקרי אינו ראוי לשבועה מחמת איסורא דרבנן.

וגם התוס' סותרים דברי עצמם, לעיל כ"ט א' ד"ה אין פודין ח"ל ומירך ר"י דה"ק אין פודין מדרבנן, ואין לתמוה דמשום חששא דרבנן נפקיע מעילה דאורייתא, דכיון דאמרו רבנן אין פודין לא שוה מידי - מפורש יואל, דאין ראוי דרבנן מקרי אין ראוי גם מדאורייתא, היפך מסברת התוס' כצ"ח.

וגם לרש"י לעיל ו' דפירש משום דאפקעיניהו, וכסתמא דגמרא סוכה הנ"ל דאין ראוי מדרבנן מקרי ראוי לדאורייתא, מה יענו לקושיות התוס' בשם, דמשמע להדיא דמיירי אף בקדושת דמים, דמדאורייתא מותר לפדות לאכילת כלבים, ואפה"כ לא מעל ונקושת התוס' בשם.

דמחילה לקלוט רק דרבנן, עדיין מקרי ראי לאכול בכל מושבות מדאורייתא, וכסתמא דגמרא סוכה כ"ב - ומיושב שפיר.

*

גמ'. מניין למעשר שני שנמא שפודין אותו וכו'.
עיין שו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן סד) שכתב להסתפק בפירות מעשר שני שנמצאו עם מאכלות אסורות, או שנמא במוקד יין של מעשר שני ורבעי יין שאסור בשתיה, או לקח בהמה וחייה בכסף מעשר ונטרפו, מי אמרינן כיון דהני נמי לא חזי לאכילה יש להם פדיון אפילו בירושלים, או אפשר דדוקא אם נטמא מהני פדיון ולא כשהאסור הוא מחמת דבר אחר.

ובותב שם: ולכאורה נראה דכיון שאמרו ואין שאת אלא אכילה משמע דבכל גווני שנאסר מהני פדיון, ומניין נמי במעשר שני שנכנס לירושלם ונטמא בולד הטומאה סובר הגר"א ז"ל בירושלמי פ"ג ממעשר שני הלכה ה' דשפיר מהני פדיון כיון שלמעשה אינו ראי לאכילה וכן נראה מהרמב"ם בפ"ג ממעשר שני ה"ב, ואע"ג דמסתבר שאף אי אמרינן דכל שאינו ראי לאכילה מדרבנן חשיב נמי כאינו ראי מה"מ מ"מ אי אפשר כלל לומר שיש עליו מה"מ שם "טמא", ומוכח מזה שהם סוברים דלא דוקא אם נטמא אלא כל שאינו ראי לאכילה יש לו פדיון, ואף שלפי פירושים אחרים שם בירושלמי אמרינן איפכא שאם נטמא רק בולד הטומאה לא מהני פדיון, נראה דהוא משום דאינהו סברי דאע"פ שאינו ראי מדרבנן מ"מ לגבי דאורייתא עדיין חשיב כראוי ולפיכך אין לו פדיון אבל לא משום טעמא דקפדינן דוקא על טומאה, ועיין גם במנחת מנחם ח"ב שהקשה דצוה"ל יהא מותר לפדות מעשר שני טהור גם בירושלם משום טעמא דלא חזי לאכילה הואיל ואין ציה, ומבואר שסובר דמהני שפיר פדיון אף אם האסור אינו מחמת טומאה אלא מחמת דבר אחר.

אך נראה דמטעם אחר לא מהני פדיון דתנן בפ"ג דמעשר שני מ"ד כדנשינן שנטמא דר' טרפון אומר יתחלקו לעיסות, ומבואר בירושלמי דלפיכך אסור לפדותו משום טעמא דאין מאכל אדם ואין פודין מעשר שני לכלבים, וכו', עיי"ש באור.

*

גמ'. ואין שאת אלא אכילה וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה חג) שכתב: והא דאינו נפדה בירושלם מה"מ במעשר שני, אבל אם נטמא דאינו ראי לאכילה בירושלם נפדה אף בירושלם וילפינן בש"ס מקרא כי לא תוכל שאתו וגו' ושאת היינו אכילה, ומבואר במשניות פ"ג דמעשר שני וברמב"ם פ"ג דאפי' נטמא בטומאה דרבנן ומה"מ טהור מ"מ נפדה אף בירושלם אף דמה"מ אינו נפדה בירושלם, וז"ל כיון דהתורה כתבה אם לא תוכל שאתו היינו לאכול נפדה א"כ אף אם מדרבנן אינו נאכל נפדה כיון דלאו בר אכילה הוא - ולכאורה צוה"ל למה יקבצו [מעשר שני טהור בירושלם] כיון דאין ראי לאכילה שאין שם מוצא יהי' מהני פדיון כמו בנטמא, אך אפשר מהרה יבנה המקדש ויהיו ראויין משא"כ נטמא לא יהיו ראויין בשום פעם. ע"כ.

ועיין שו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן סד) שמביא דבריו, וכותב: ולענ"ד צ"ע דלפי"ו צירקות שמתקלקלן מהר וגם סמוך לשבת אשר אף אם יבנה המוצא מיד לאחר השבת וגם יהי' לנו אפר פרה לא יהיו הירקות ראויין לאכילה אדם וא"כ צוה"ג מה טעם מניחין אותם עד שירקבו ואין פודין אותם על מעות, וגם נלענ"ד דכמו שמפסדינן צוה"ל מעשר שני בזה שפודין לכתחלה שיה מנה על פרוטה ואין מחייבין כלל לפדות בשוין משום מהרה יבנה המקדש, כך גם צריך להיות מותר לפדות מעשר שני טהור בירושלם ולא להתחשב עם זה דאפשר שמהרה יבנה המקדש, ולכאורה יהי' נראה לומר דדוקא דומיא דלא תוכל שאתו שדמי הפדיון נוח יותר להביא לירושלם רק אז מהני פדיון משא"כ אם הפירות כבר בירושלם אלא שאין מוצא ואין שום הדלל בין פירות למים בכגון דא לא מהני פדיון, אך אין זה נכון חדא דמפרק ה' ממעשר שני שהבאנו קודם מבואר שפודין מעשר על כסף סמוך לשעת הביעור אע"ג שמיד מחייבין אותו לאבד את הכסף ולא יוכל כלל להביא אותו לירושלם, וגם פודין מטבע של מעשר על פרוטה אחת ממטבע שניה אע"ג דשקולין יניהו ואין האחד נוח יותר מהשני להביא לירושלם ואפי"ה מהני פדיון, וע"כ שאין אנו רשאים כלל לפרש בעצמנו את הפסוקים כמו שנראה לנו מלד הסבא מפשטות הדברים.

ולכ"נ יותר נלענ"ד לומר דבעינן דומיא דלא תוכל שאתו שהסבא הוא בגוף המעשר משא"כ אם המעשר עצמו טהור כמו שאין מועיל פדיון צוה"ג שכולם טמאי מחים ועד שיעברו ז' ימים הפירות יקריבו והואיל והסבא הוא רק באגשים דפומייהו הוא דכאפי' להו ולא בגוף הפירות, כך גם כשהמניעה מלאכול הוא מחמת שאין מוצא הואיל וצפירות עצמם ליכא כלל שום ריעותא ולכן לא מהני פדיון בירושלם, ואפשר שגם המנ"ח בדבריו שמהרה יבנה המקדש כיון לדבריו דהואיל ואין שום חסרון בגוף המעשר רק בדבר צדדי וגם אין זה חשיב כריחוק מקום הואיל ובכל עת ובכל שעה אפשר שיבנה המקדש.

*

גמ'. מאי טעמא דרבנן דכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וכו'. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א' י"ד סימן שעב) נשאל על דברי הרמב"ם (פ"ג מהל' בבורות ה"ו) שפסק דנפקא לן מ"ושמחת" שאין נאכלים לאונן, הא בש"ס כאן נפקא ליה מדאיתקש למעשר צפ' ראה לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו' ותרומת ידך וכו'.

והשיב: הנה גם על הרע"ב פ"ב מ"ב דבכורים והרמב"ם שם בפ' המשנה שכתבו, ח"ל: ואסורים לאונן במעשר כחייב לא אכלתי באוני ממנו ובבכורים נאמר ושמחת וכו', יש לתמוה כן [אבל הר"ם שם יפה כתב מהיקש אחי].

וב"ל לתרץ דיש לדקדק בפסחים ל"ו שם כי מקשה הש"ס ור"ש נהי דהיקש לית ליה שמחה מיהא מיכתב כחייב בזה דכתיב ושמחת וכו' הכי ה"ל להקשות גם על רבנן היקשא למעשר למה לי ות"ל הא שמחה כחייב בזה וג"ל משום דמתניתין פ"ב דבכורים יש במעשר ובכורים וכו' טעונים הבאת מקום וטעונים וידיו וכו' ואסורים לאונן וכו' משמע שניהם שוים ממש

ע"כ. מוכח מדבריו דאילו אלא לכתחלה, ואף דמש"ס כאן מוכח דהוא לעיכובא דומיא דחלוט, וכ"פ מהר"ם חלאווה צהדיא צסוף הפרק.

ב"מ כ' הציאה"ל (שם) די"ל דהיינו דוקא בגלוסקא גדולה אחד מששה צאיפה כדמיימי צש"ס מהא דדוד והכא לא חייבי צבה"ג רק דהיא רחבה יותר מכפי הרגיל ומחמירין משום לתא דאשישה וכן מוכח הלשון וכ"כ הגר"ז.

איברא דמלשון רש"י צש"ס שכתב גלוסקא גדולה משמע לכאורה דלאו דוקא אחד מששה צאיפה רק אס היא גלוסקא חשובה מחמת גדולתה וכן מוכח כעין זה צערוך שכתב לחס גדול וצמהר"ס חלאווה הנ"ל. וכן מוכח קצת ג"כ מלשון הש"ס דקאמר מאי משמע וכו' אלמא דלא קמיימי לה רק להוכיח דהוא לחס חשוב וכן צרוקח סימן רע"ג כתב סתם אשישה גלוסקא יפה ולא ציאר שיעורו.

עוד כ' הציאה"ל: דע דהרמב"ם ועוד כמה פוסקים לא העתיקו כלל האי דאשישה ולא הציאו רק עיסה שנילושה ציין וחלצו ושמן (ולר"ה גאון הוא פירושו דחלוט כפי שמבואר ברי"ץ גיאות ע"ש) וצ"ל דפירוש אשישה הוא ג"כ עיסה חלוטה ולהכי תני צצרייתא חלוט ואשישה צהדי הדדי וכן מוכח דעת ר"ה גאון מוצא צרי"ץ גיאות הנ"ל צי"ש ולפי"ז אין להחמיר בכל גוויי צדיעצד אפילו הוא לחס גדול מאד.

*

רש"י ד"ה הדראה. עיין צשו"ת פעולת נדיק (חלק ג סימן קצ"ט).

*

תוס' ד"ה אוציא. עיין מהרש"א כאן, דהא דקיי"ל (בכורים פ"א מ"ג) שאין מצאיים צכורים אלא משצעת המינים, וכדילפינן צמנחות (פד ע"ב) צגורה שזה דארץ ארץ, כתיב הכא אשר תצא מארץ, וכתיב החס ארץ חטה ושעורה וכו' מה להלן שצח הארץ, אף כאן שצח הארץ. אף כוסמין ושכולת שועל ושיפון חייבים צהצאת צכורים, שהם בכלל חטה ושעורה, וכדחניא (מנחות ע"א) כוסמין מין חטים, שכולת שועל ושיפון מין שעורים. עיי"ש.

אולם הפני יהושע חולק ע"ד המהרש"א, וכתב, דמאי דפשיטא ליה שאף כוסמין ושכולת שועל ושיפון מיני צכורים נינהו, לרעמי אינו כן, דהא לא אשכחן הכי צשום דוכתא צש"ס וצרמב"ם, והדעת מכרעת דהא דאמרינן כוסמין מין חטים ושכולת שועל ושיפון מין שעורים, היינו דוקא לענין חלה וכלאים, וכן לענין מזה הואיל ואחת לכלל חימוך, משא"כ לענין צכורים צבעין חטים ושעורים ממש שיש צהם שצח הארץ, וכדילפינן צגורה שזה דארץ ארץ וכו'. עיי"ש. וכ"כ הגל"ח שם. וכן צחי מהר"ם שיק על המלות (מצוה צא).

אבל הרש"ש כתב להוכיח שכל חמשת מיני דגן חייבים צכורים, וכצדרי המהרש"א. עיי"ש. וע"ע צזה צשו"ת הר צבי (אר"ח א סימן קח).

*

צאיסור זה דומיא דטעונים הצאת מקום וטעוני וידוי ודאי דשניה' שוים לגמרי גם למלקו' כדס"ל לר"ע הכי צמכות דף י"ז אלו הן הלוקין וכו' האוכל צכורים עד שלא קרא עליהן וכו' אמר רבה צ"צ חנה ארי"ז וז צדרי ר"ע סחימתאה וכו' ה"נ ואסורים לאזון שוים לגמרי אף למלקות כמו צמע"ש דלוקה האוכלו צאנינות כמו שפסק הרמב"ם פ"ג מהל' מעשר שני הלכה ה' מקרא לא אכלתי צבואי וכו' ה"נ צכורים לוקה עליו צאנינות לר"ע וצפסחים שם ר' עקיבא מיירי החס צסוגיא גם כולו סתמי אליבי' דר' עקיבא לכן לא קשי' ליה לש"ס היקשא למה לי למעשר לרבנן דר"ש ות"ל מושמתת וכו' כנ"ל דהוא רק מ"ע ולא שמע' מלקות לאזון צכורים אלא דוקא מהיקשא לא אכלתי צבואי וכו'.

ולפי"ז מצואר דהרמב"ם לטעמיה שפסק כרבנן דר"ע צפ"ג מהל' צכורים הלכה ד' צכורים אין קריאה מעכצ' צהם וה"נ פסק צהל' ו' שם דאזון אין לוקה עליהן ע"כ דלא ס"ל היקשא צכורים למעשר לענין זה אלא ואסורים לאזון לאיסורא לצד הושוו ולא שזה למעשר לגמרי דומי' דטעונים וידוי דמתני' לצדדים קאמר צמעשר אף למלקות וצכורים רק לאיסור לצד והא שפיר נפ"ל מושמתת וכו' וא"צ להיקשא למעשר כנ"ל ועי' רש"י סוכה דף מ"ז ע"ב צכורים טעוני' קרבן מושמתת ילפי' צגז"ש וכן פי' הרמב"ם צמשנה דף פ"ב דרו"ק.

ועוד צפשוט לק"מ דרמב"ם זה דרכו צנ"מ דרשה הפשוט יותר נקט כמ"ש הלח"מ צפ"א מהל' צכורים וציין עלי' המ"ל צפ' ג' מצכורים וכן צכ"מ וצמ"ל פ"ו מתרומות הלכה וגם דרך הש"ס כן צכ"מ כמ"ש החוס' סוכה דף למ"ד ר"פ לולב וכו'.

ומה שהוקשה למעלתו עוד והא הרמב"ם ע"גו צפ"ד מצכורים הלכה י"ג נ"פל מהאי קרא ושמתת בכל הטוב לזמן שמתה וכדמוקי הש"ס צפסחים ל"ו ע"ב הנ"ל הכי לר"ש דמתיר לאזון.

וגם הא מיתרנא שפיר עפ"י דצרינו הנ"ל דדוקא לר"ש דלית ליה היקשא למעשר וס"ל צכורים מותרים לאזון מוקי קרא ושמתת לזמן שמתה לצד אכל לרבנן דר"ש ס"ל היקשא צכורים למעשר לאיסורא לצד ולא גם למלקות וצרבנן דר"ע צמכות י"ז שפיר נקט הרמב"ם דרשה הפשוטה יותר מקרא ושמתת לאיסור אזון ג"כ דתרחי שמעינן מיניה וכמו קרבן דילפינן מיניה גם אכלילת צעלים שלמים צשמתה וגם כן אסורים לאזון הכי נמי לכהן אזון אכלילת צכורים ואקרבן לא פליג ר"ש וש"ס פסחים ל"ו המ"ל נמי לר"ש לגז"ש לקרבן שלמים אחי קרא דשמתה כנ"ל. ע"כ.

*

גב' . שם. עיין צשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן כח).

*

גב' . וצ"א שישדה. צשו"ת מהרי"ו (סימן קצג) כתב: המלות לא יהו רחצים יותר מדאי דהוי כמו אשישה, וכתיב לחס עוני. ע"כ. וכן הוצא צרמ"א (סי' חנד ס"א) צשמו, וז"ל: וטוב לכתחלה שלא לעשות המנה צחצה יותר מדאי, דהוי כאשישה.

תוס' שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קצז) בתשובתו להגה"ק השמח משה, ובגלל חשיבותו נעתיקו כאן במקלט.

הגאון החתם סופר מתחיל במכתבו: לדיק כתמר יפרח כשושנה, צדוד כפתו רעננה, תחל שנה בצרכת קדם מעונה, ולא תשכון עליו עננה, ה"ה הרב הגאון המפורסם כערוגת הצבזבס גן הדסים נ"י ע"ה פ"ה בקש"ת מה"ו משה תמר נ"י אב"ד ור"מ דק"ק אוהעלך יעקב משכנותך ישראל.

בקראי שם תמר וענינו מה שצריך לי עיון מאי דפשיטא לחז"ל דדבש דכתיב בשבתי א"י בשבצת מינים שהוא דבש תמרים [עיין ירושלמי ביכורים פ"ה ה"ג] ולא נתחייבו בזכורים כי אם המינים המפורשים ולא וולנס [כמתני' ביכורים פ"ה מ"ג, ומנחות פ"ד ע"א]. וכבר עוררני רב א' על פי' רש"י דנחמתי קפיעול יו"ד [ל"ו], ולהציא זכורי אדמתיו וזכורי כל פרי כל עץ שפירש"י זכורי כל פרי אילן הם מדברי חכמים, והוא תמוה ולא ידעתי פתר כי אם בעיטור זכורים לר' שמעון משנה יו"ד פ"ג בזכורים ודוחק, על כל פנים מן המורה פשוט וברור שאין בכלל דבש דהאי קרא אלא תמרים. וקשה לי מ"ש מקרא דכל שאור וכל דבש לא תקטירו [ויקרא ז' - י"א] דפירש"י בחומש דכולל כל מיני מתיקה, וכן פסק הרמב"ם בסמיכתו לשונו רפ"ה מאיסורי מזבח, והמשנה למלך הוציא כן מש"ס שבעות י"ז ע"ב, וא"כ לוקין מן המורה על כל מיני מתיקה, ודוחק לומר שאני התם דכתיב וכל דבש דהאי אצטרך לרבות עירובו וחצי שיעור [כמנחות נ"ח ע"א עיי"ש], וא"כ מנ"ל דדבש דזכורים הוא דבש תמרים דוקא.

ולכאורה אי הך דראשון לארץ ושני לארץ בצרכות מ"א ע"ב סברא דאורייתא היא, י"ל מדקדים דבש שהוא שני לארץ שני, לגופן תאנה וכו' ש"מ שהוא דבש תמרים דליקן מיני מתיקה קים להו לרבנן דלא עדיפי מהני, אבל לא נראה לי שיהיה זה סברא דאורייתא כי אם אסמכתא בעלמא, וא"כ נהפוך הוא מדקדים בקרא תאנים ורמונים לדבש נ"ל [ל"ז: י"ג] שארי מיני מתיקה קאמר כגון תפוח וכדומה דגריעי מתאנים ורמונים.

ואולי י"ל מדכתיב מראשית א"כ לוקחין הראשיות שכלל המינים ואין הכי נמי דבש כולל כל מיני מתיקה אך ראשית הדבש הוא דבש תמרים, וסברא כזו מוכרחת בחוס' פסחים ל"ו ע"ב ד"ה אוציא וכו' כמו שהכריח פני יהושע שם, אלא דעכ"פ היה לנו לברך מעין ג' על כל הפירות. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה דאמר. עיין טורי אבן על מסכת מגילה (דף כ ע"ב) מ"ש ליישב קו' החוס'.

דף לז ע"א

גמ'. שכן מצינו בלחם הפנים טפח. עיין בשו"ת תשנ"ך (חלק א סימן קלד) ובתו"ד כותב: ומ"ש במס' זינה [כ"ז ע"ב] ובמס' פסחים שכן מצינו בלחם הפנים עביו טפח כזר

פירש רש"י ו"ל עובי דפנותיו כלומר כי הלחם היה דק צפני ובשפתי דפנותיו היו עושין צעובי טפח אבל לחם שיעור לכלו שיהיה לו עובי זה שזה א"ל כלל.

אב"י נ"ל שהרמב"ם ו"ל פי' מה שהעלו בגמ' קרנות לגוייהו דלחם כייף להו שמאחר שעשו החלה שטוחה ארכ' י' ורחב' ה' היו קופלין ללד הרחב תחלה בארך ו' אצבעות ואותו ו' אצבעו' היו יתר על העשרה טפחים של ארכה והיתה החלה עכשו ארכה עשרה ורחבה חמשה וגבהה ו' אצבעות וחזו סימן י"ה"ו ואח"כ היו קופלין מהאורך ז' טפחים מכאן וז' טפחי' מכאן לדברי ר"מ כדאית' התם ואותם שבע אצבעות שהיו גבוהות קודם הקפילה הם עכשו כפופות ללד פנים כדי שלא יוסיפו בגובה השלחן כדאיתא התם וכדכתיבנא וקריין קרנות בלשון משנ' שהם בולטין כקנן והרמב"ם ו"ל קראם בלשונו עובי לפי שהם ללד פנים ועל אותם קרנות הוא שאמר עביו של לחם שבע אצבעות לא ששהיה כל החלה עביו ו' אצבעות שא"כ יקשה ג"כ על זה מ"ש עביו של לחם הפנים טפח כמו שכתבתי שהם ד' אצבעות אלא ודאי על אותם קרנות הכפופים לפנים אומר הרב ו"ל עביו ו' אצבעות וכשאמרנו בגמ' עביו טפח אמרו זה על עובי דפנות הלחם כדפי' רש"י ו"ל אבל החלה עצמה לא נמנו שיעור חכמי' ולא הרב ו"ל צעביה.

ונראה ראייה שהו דעת רבינו בזה שהוא כ' צה' תמידין ומוספין צפ"ו צענין שמי הלחם ארך כל החלה ו' טפחים ורחבה ד' טפחים וגבהה ד' אצבעו' עכ"ל הנה שזכאן לא כ' עביה כמ"ש בלחם הפני' לפי שהקרנו' של שמי הלחם לא היו כפופין ללד פני' שהרי לא היו קופלין בזה כלל אלא שהיו מגביהין ד' אצבעו' כמו שהיו מגביהין בלחם הפנים ו' ונשארי' כן ונקרא אותו גובה בלשון משנה קרן וקראו הוא גובה והרי זה מפורש והנה למדנו עליו זכות. והסיכותיו מעליו את תלונ' ה"ר לוי ו"ל דכי שבינ' נפיק רבינו משה ו"ל לאנפאי דמתרינ' שמעתי' אליצא דהלכת'. אבל עדין יש תמיהה לכל אחד מהפירושי' למה היו צריכים צשתי הלחם לעשות קרנות שהרי אין לנו קרנו' בלחם הפני' אלא ממדרש בן זומא לחם פנים שיהיו לו פנים ובשתי הלחם דליכא פני' מנא תיתי ושמא איכא במכילתא דרשא אחרימי צשתי הלחם כמו בלחם הפנים או ילפי לה בגזרה שוה דלחם לחם. ע"כ. וע"ע דצבריו שם (חלק ג סימן ע).

וע"ע צפנים יפות עה"ת (פ' אמור).

*

גמ'. שם. עיין רש"י. וידוע מה שדנו הפוסקים אי מותר לשזור בשבת עוגות שכותבים עליהם אותיות ותיבות. וראוי להציא כאן מ"ש היעב"ך בס' מור וקציעה (סימן שמ) שפסק, שעוגות שיש עליהם אותיות ותיבות מגוף העיסה שנעשו בדפוס או בידים אין כאן צית מיוחד לשזרם ולאכלם. והציא ראייה מלחם הפנים שיש לו פנים הרבה, דהיינו צורה ממש ואכלהו בשבת. ע"כ. והניף ידו שנית בשו"ת שאלת יעב"ך (ח"ב סימן קמ) שכותב: ומ"ש החוות יאיר (בס"ס טז) לאסור שצירת העוגות הרשומים באותיות, לא נהירא, והעיקר כדברי צעל כנה"ג, שלא אסר המרדכי אלא באותיות הכתובות על העוגות

זמנות לא כן אם גם זה יבטלו היו כמבטלים מזות לזקה ומעות חטין לפסח.

גב'. כל מנהג ישראל תורה מעולם היו מזות עגולים ולא מרובעים ועתה נעשו המזות מרובעים כי עגולים א"ל מכח הפירושים כאשר כתב ר"מ רק שהמה מרובעים וזה לא יעשה לשנות ממנהג ישראל (ובמכתבי כתבתי טעם נכון למה הם משולשים וז"ל נודע לי אח"כ שכוונתי כמעט האמת רק שכאן נשמט) לכך נלך בעקבות אבותינו ומהם לא מוזו ימין ושמאל, וזכותם יגן עלינו להשיב אותנו אל ארץ אבותינו בזכותם במהרה בימינו. ע"כ.

*

גב'. **הסופגנין והדובשנין וכו' פטורין מן החלה.** עיין בשו"ת הריב"ש (סימן כח) ושו"ת פנים מאירות (ח"א סימן סח).

*

גב'. **שם.** בשו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן ריח) במס' חלה פ"ק [מ"ד] תנן הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין וחלת המשרת והמדומע פטורין מן החלה. פי' רבינו שמשון סופגנין עשויין כספוג. אי נמי ריקין דקין מלשון ריקי מזות תרגום איסקפוגין. וזה אינו מבין כמה יהיו דקין דלפטרו מן החלה. כי לכאורה מיידי בצלילתו עצה דריקין מזות כמיז במאפה תנור ושם הוא בצלילתו עצה. והדובשנין מטוגנין בדבש גם זה אינו מובן, א"כ אז נאפו במשקה בדבש. א"כ ר' יוחנן דמוקי לקמן שעשאו בחמה לא קאי אדובשנין שהן נעשין ע"י משקין. ולפירוש ר"ת דהיכא דתחלתו עיסה אפילו עשאן מתחלה כדי לטוגן חייב למה דובשנין פטורין. ודוחק לומר שדובשנין צלילתן רכה.

ובספרי זוטא תניא מלחם ולא כל לחם פרט למבושל והסופגנין והדובשנין והאיסקריטין וחלת המשרת. ולעיל בתחלת הפרק הביא רבינו שמשון ירושלמי אי כתיב והי' באכלכם לחם הארץ הייתי אומר כל הדברים חייבים בחלה ת"ל מלחם ולא כל לחם. אי מלחם ולא כל לחם אין לי אלא חטים ושעורין בלבד ת"ל ראשית עריסותיכם ריבה הכל.

ובבורנו שמחשיב חטים ושעורין עיקר לחם שבהם נשתבחה הארץ ארץ חטה ושעורה. וכשהוא מרבה מעריסותיכם הכל אינו מרבה הכל אלא מין חטים ושעורים. כדמניא פ' ר' ישמעאל [ע' ע"א] הכוסמין מין חטים ושיבולת שועל ושפון מין שעורין. ולית ליה להאי תנא דרשה דרבי ישמעאל דדרש ג"ש. נאמר לחם בפסח ונאמר לחם בחלה מה לחם האמור בפסח דבר שהוא בא לידי מנה וחמץ אף לחם האמור בחלה דבר שהוא בא לידי מנה וחמץ. ובדקו שאין בא לידי מנה וחמץ אלא חמשת המינין בלבד. ושאר כל הדברים אינם באין לידי מנה וחמץ אלא לידי סרחון. ולר' ישמעאל אינטריך דרשה דמלחם דספרי זוטא למעט מבושל וסופגנין וכו'. ולתנא קמא כולוהו שמעיין מחד מיעוטא דמלחם. ולכ"ע לא מיקרי לחם אלא העשוי מחמשת המינין וגם לא מבושל וסופגנין וכו'. ולכן אין אומר המוציא אלא על המחויב בחלה. הלכך לפר"ת כל דבר שחלתו צלילתו עצה ואפילו במחבת במשקה. וכן דבר שחלתו צלילתו רכה.

דדיו וסממנין, אבל הנעשים בדפוס בגוף העיסה אין בהם איסור מחיקה. ועיין במר וקניעה (סימן שם) שהבאתי לזה רציה ברורה מן המורה. וכן מותר לפתוח אגרת חתומה באותיות וסימן בשבת וי"ט. וכ"כ מהר"ל. ואע"פ שהמג"א (ס' חקית) פירש דברי מהר"ל באופן שאין נורות או אותיות עליו, ליחא, שאין חותם אלא באותיות וסימן. ופשוט דמותר. וכן קבלתי מא"ל הגאון להחית, בשו"ת חכם נבי (ס"ס לט). עי"ש.

הרי שהבין שמ"ש בלחם הפנים שיש לו פנים הרבה, היינו פנים ממשי, ולא משמע כן מרש"י כאן, ועיין במנחות (דף צו) לחם פנים שיהיו לו פנים, ופירש"י, דפנות. ל"א שיהא לו פנינים וזיות והן הן הקרנות. וכן בפרש"י פר' תרומה (כח, כט), הלחם היה עשוי כמין חיבה פרוצה משתי רוחותיה, שולים לו למטה, וקופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים, ולכן קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הצית מזה ומזה. וא"כ אין רציה שהיו ללחם נורות ממש.

וע"ע בזה בדגול מרצבה (סימן שם ס"ג) שכתב בזה, דוודאי שאם יש איסור בשבירת העוגה שכתוב עליה אותיות, יש איסור גם כשיש עליה נורות, וכמ"ש המג"א, וזה אי אפשר, שהרי אמרו יולאים בסריקין המצויים בפסח. והיינו שמוצייר עליהם נורות עופות ודגים וככו"י י"ח בהם צליל יו"ט של פסח. עי"ש עוד.

*

גב'. **אין עושין סריקין המצויירין בפסח וכו'.** עיין לעיל (לו ע"א) שהבאתי מ"ש בשו"ת האלף לך שלמה (בהשמטות סימן לב) לאסור המאשין מזות, מחמת ג' טעמים, עי"ש, וטעמו הג' הוא מגמרא כאן, וז"ל: ועוד זה שלישי, כי הנה זה הו' ש"ס מפורש גבי אין עושין סקרוקין בפסח ופריך יעשה בדפוס ויקיענה ומשני יאמרו כל הסקרוקין אסורין וסרוקי צייתוס מותרין. והנה יש בו מחלוקת הפוסקים ולדינא קי"ל בטוש"ע דכל הסקרוקין אסורין הן של נחתומין הן של כל אדם א"כ היינו ממש דין הש"ס ואם שם כל העש"י הו' ע"י ישראל רק הציור יהי' בדפוס אסור מכח דיאמרו כל הסקרוקין אסורין וסרוקי צייתוס מותרין מכ"ש אם כל העש"י יהי' בדפוס דשייך לומר כן דכל המזות הנעשין שלא ע"י אדם גדול בשנים אסורין והנעשה ע"י מאשין מותרים וחס להזכיר.

עוד כותב: גם אין זה מגדר היושר והמוסר להיות גחל לעניים אשר עיניהם נשואות לזה להיות מן העזר הזה עזר להם להוצאות הפסח המרובים לבני עמנו והנה גדולה מזה אמרינן בפ"ק דמגלה דלכך אין קורין המגלה בשבת אמר ר' יוסף מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגלה ועי"ש בחוס' דאפי' במקום דאין חשש שמא יעביירו אסור טעם הנ"ל הרי דמקרא חובה ומדברי קבלה ובטלוהו בשבת מכח מה דעיניהם נשואות למקרא מגלה ומכ"ש בזה דאין צדק מזוה במאשין דאין לעשותה דעיניהם של עניים נשואות לזה להשתכר על פסח.

וגם כמה צעלי צמים והצינונים ומכ"ש ההדיוטים אין נותנים מעות חטין הנהוג בישראל ושרשו מדברי הראשונים ולכן הם מקיימין בזה במה דעכ"פ נותנים להם להשתכר בעזרם

וע"ז השיב: נהירא שגם אנכי נתקשיתי בזה וגרס לנו מחמת שהסעיף א' והסעיף ב' נראין כשני עניינים ובאמת הענין אחד ומיירי שלא אפאה בתנור ובמחבת והיינו הך דסעי' ב' רק הלשון מחולק.

והנה הדבר ברור דאין חילוק בין מים לשאר משקין. ובמי פירות נחלקו הפוסקים. ובשבעה משקין לכ"ע חייב. וכמבואר בסוף הסימן. והרי דבש הוא משבע משקין. אולם הטעם משום דלילתן רכה וכמו שפירש"י הביאו הב"י והב"ג וכן כתבו התוס' בשם ר"ם במחלוקת ר' יוחנן ור"ל דדוקא בצלילתן רכה פליגי. והרמב"ן חולק באפאן בחמה כיון דעשאן ע"ד לאפותו בחמה. אבל מ"מ אין פטורין משום שהן בדבש.

ובש"ך סק"א כתב וסתם לחם אינו אלא העשוי מלחם ומים וכה"ג עכ"ל. והנה לריך ביאור מלת וכה"ג אם מרבה שאר משקין איך נתמעטו הדובשנין. אולם ביאור דבריו דהעשוי מלחם ומים דרך לעשותן צלילתן עבה. שהמים אין בו טעם ואינו אלא לחצר הקמח. ולמה יתן יותר מהנריך לזה. וכן נראה בחוש שהעשוי במים לשיין. והעשוי בדבש וצוקער בוחשין בקף. וז"ש וסתם עיסה אינו אלא העשוי מקמח ומים שצלילתן עבה וכה"ג שצלילתן עבה. שוב ראינו בלבוש עט"ז להדיא כדבריו וז"ל וסתם לחם העשוי מלחם ומים דרך לעשות צלילתן עבה וכו' לפיכך עיסה שצלילתן רכה וכו'. ואין ספק שדברי הש"ך לקוחין מהלבוש.

ובאמת כשאני לעצמי נ"ל הפירוש שצלילתה רכה פטור משום דחייב חלה איפלו תנאי אם משעת גלגול אם משעת אפי'. ועי' פ"ג דחלה מ"ו בפירוש הרמב"ם. ואין ק"ל כת"ק דמשעת גלגול ולישה. ובשבת (דף קנ"ו ע"א) לא קשיא הא בעבה הא ברכה. ופרש"י ברכה בוחשין דאין זו לישה. וכן פסק הלכה. יע"ש. וע"כ שצלילתן רכה דאין בו לישה כ"ע מודים לרע"ק דמשעת אפי'. וע"כ אם אפאן בתנור חייב. ואלו לטעם הלבוש והש"ך אפי' אפאן א"כ יפטור. ואולי הטעם משום דע"י אפי' נעשה עבה כנראה בחוש.

ודברי הר"ן מסייעים לי שאחר שהביא דברי ר"ם דפי' תחילתה סופגנין צלילתה רכה. והביא דעת הרמב"ן שחולק עליו שאפי' צלילתה עבה חשיב סופגנין כיוון שדעתה לעשותה בחמה. הקשה וכו' אמאי תחילתה סופגנין וסופה עיסה חייב. מ"ש מגלגלה גזר פטור משום שבשעת חובתה הי' פטורה. יע"ש מה שתיקד. ולשיטת הלבוש והש"ך אפי' לר"ם נמי קשה כיון דחשיב גלגול אלא דלא מיקרי לחם. א"כ בשעת חובתה הי' פטורה. אבל לפמ"ש דלא מיקרי גלגול א"כ לא הי' שעת חיוב ודו"ק.

וליישב דעת הלבוש והש"ך נראה עפ"י הש"ס חולין (קל"ז ע"א) בקיטוף פטור מלקט דכתיב קצירך ולא קיטוף. ואמרין שם בדמדי דאורחי' בקיטוף הקיטוף חשיב קצירה. וה"ג בדובשנין הבחישה בקף חשיב גלגול ולישה. ע"כ כתבו הטעם משום דסתם לחם לחם ומים. ושם אין חיוב אלא בצלילתה עבה. ובלא זה לא מיקרי לישה על כן אין לחייב בשום עיסה כי אם בצלילתה עבה.

ונאפה צאילפס בלא משקין חייב בחלה כר' יוחנן. לצד דבר שתחלת צלילתו רכה ואפאן צאילפס על ידי משקה וכו' אי מסופק, כי היכי דלרש"ל יש חילוק בין צאילפס לתנור בלא משקה כמו סופגנין וכיוצא בזה. שאם אפאן בתנור חייבים והצילפס פטורה. כן גם לר' יוחנן ע"י משקה דוקא צאילפס פטורים ואם טגנן בתנור חייבין או שמא המשקה מצטלן מתורת לחם אפי' בתנור, או שמא אפילו לרש"ל סופגנין שאפאן בתנור. ולא קאמר מעשה צאילפס אלא שדרך לאפותן צאילפס. ואם שינה לאפותן בתנור בשביל זה לא יתחייבו. והיה נראה דמדברי יוחנן נשמע לרש"ל. דכי היכי דלר' יוחנן אפייתו בחמה פטרתן גם לרש"ל אפייתו צאילפס תפטור. ומ"מ לפי הסברה היה נראה דלרבי יוחנן שהמשקה גורם פטור אפילו בתנור יפטור.

וא"כ מלייתם שלנו שיש כמה כסוים על הבשר וקורין אותן חובינין שהם מטוגנים בשומן וגם תחמית המוליית' מטוגנים בשומן של הבשר אעפ"י שאופין אותן בתנור יפטור. אבל אינו מבין למה העמיד ר' יוחנן מתניין דהסופגנין שעשאן בחמה. ואמאי לא אוקמי שעשאן במשקין צאילפס, וגם רש"ל דמוקי ברייתא דתני יואלין בסופגנין שעשאן באור. ואין יואלין בסופגנין שעשאן בחמה כשהיה האור מהלך למן הנד. וא"כ למה מחלק בברייתא בין אור לחמה לפלוג הכל באור בין תחמיו למן הנד, וגם לא ידעתי אם נאמר כמו שלענין ברכת המוציא בעינן תוריתא דנהמא פי' תואר לחם ומראיתו. כן נמי לענין מנה שלא יא' אלא בלחם שיש בו תוריתא דנהמא.

ואם כן הוא, אז שמא היינו יכולים לומר הא דפליגי ר' מאיר ור' יוסי יואלין דריקא השרוי ולא במבושל. פי' שרוי אפילו בכלי ראשון רק שלא נתבטל מתוריתא דנהמא. ולא במבושל פי' שנתבטל כל כך עד שאין בו תוריתא דנהמא. אעפ"י שאין ביטול אחר אפיה, מ"מ תוריתא דנהמא בעינן וליכא. ואפשר אע"פ שלא נימוח נשתנה מראיתו ממראה לחם. ולר' מאיר לא בעינן הכא תוריתא דנהמא. ושמא גם לענין המוציא לא בעינן לר' מאיר תוריתא דנהמא, או שמא הוא מחלק בין המוציא למנה.

ולפי זה היינו יכולים לומר דאפילו לר' יוסי כי היכי דאין ביטול אחר בשול מהי'א [שבת קמ"ה ע"ב] דכל שבה בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת. הכי נמי אין ביטול אחר אפייה לענין שבת. וכן לענין חלה שאם ביטל את האפיו חייב בחלה. כי הרבה דוחק אם נאמר לר' יוסי כמו שהביטול מצטל האפייה לענין מנה ושבת כן גם לענין חלה והמבטל פת האפיו יפטור מן החלה. ואם יש לחלק בין מנה ושבת לחלה לא ידעתי. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת אנכי מר (חלק יו"ד סימן תיג) נתקשה אצו הגאון בעל אגודת אזור זצ"ל, בדברי המחבר ביו"ד (ר"ס שכ"ט) שכתב הדובשנין והסופגנין והאיסקריטין פטורין מחלה משמע אפילו נאפה בתנור. והרי בש"ס כאן הסופגנין והדובשנין וכו' פטורין מן החלה וכו' אמר ריש לקיש הללו מעשה צאילפס הן. ור' יוחנן אמר מעשה צאילפס חייבין והללו שעשאן בחמה, ופירש"י והר"ן דאכולהו קאי.

זה. הג"ה: יש לומר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן (ד"ע) ולהחזירה, כי תוכל לבא לידי חימוץ (מהרי"ל).

ובתב המשנה צורה צדיאור הלכה שם, וז"ל: עיין מ"ש במ"ב דאי אינה מחזירה כלל צודאי תחמין עכ"פ שיעור מיל ועיין במג"א סק"א וצ"א וצ"ח וצ"ח וצ"ח ששקלו וטרו צוה והמג"א נוטה לומר דדיעבד אין לאסור כלל בלא קרמו פניה עיי"ש וא"כ ה"ה בחוטין נמשכין ממנה דחד שיעורא הוא כדמבואר בפסחים דף ל"ז ברש"י ד"ה וכן וצ"ח צ"ח הריצ"א וכן בחוס' מנחות ע"ח ובשיטה מקובצת שם ואנו סתמנו דמחמין צודאי וכדעת ר' שמואל מפליי"א המוצא צ"ח ה' פסחים דף נ"ט ובמרדכי דלא מצינו צהדיא מי שחולק עליו ואדרבה מפי' הר"ם שכתב דאי חוטין נמשכין הו"ל ליה צ"ח ואסרי וכו"כ צפי' ר' מנוח להרמב"ם מוכח מזה דאפשר לבא לידי חימוץ וכשאר צ"ח עכ"פ.

ובן פירש"י במנחות דע"ח דאי אין חוטין נמשכין הו"ל ליה אפוי כל דהו וא"כ קודם לזה אינו אפוי כלל וכיון שכן צודאי מחמין שיעור מיל עכ"פ וכבר העיר צוה בעל נוצ"י בסימן פ' וכן מבואר בחוס' מנחות נ"ז ע"ב דמשקל פניה שוב אינו מחמין ונ"מ לענין מזה עיי"ש ובפסקי חוספות וכו"כ בפסקי חוס' מנחות ע"ח וז"ל פירש"י שוב אין חוטין נמשכין שוב אינו מחמין והיינו קרמו פניה בתנור עכ"ל הרי מוכח דקודם לכן שפיר מחמין וכן מלמדי להריצ"א פסחים שם שכתב צ"ח רצו הרא"ה וז"ל כל שפורסה ואין חוטין וכו' וכיון דכן מההיא שעתא שוב אינה צאה לידי חימוץ עכ"ל וכו"כ לקמן בעמוד גבי אפוי שצילו וז"ל שלאחר שנאפה כשיעור מזה שוב אינו מחמין וכו' עיי"ש.

דרי מוכח דקודם לכן בא לידי חימוץ [ולא מצינו כנגד זה רק משמעות הטור שכתב ואם לאו אין יוצאין דמזה רצו המקילין להוכיח דמשום לתא דחמין אין כאן אלא שאין יוצאין זה ידי מלות מזה אצל כבר דחו האחרונים זה דהטור עיקר דינא אחי לאשמעינן דלא מקרי לחם והיינו אפילו שצורה לאכול מיד צודאי לא נתחמנה עדיין דאפילו למה דמחמירין לעיל בסימן תנ"ט בהיתה העיסה חמה ואפי' בפחות משיעור מיל אעפ"כ פשוט דשיעור כל שהוא בעינין עכ"פ וצ"ח אחת לא תחמין וכבר כתבנו שם צוה צ"ח מאמר מרדכי כעין זה אצל צהיה שיעור מיל ואפשר אף בפחות מזה מודה הטור וצ"ח שהחזיר ליקח וכו' ולהחזירה דמשמע אפילו רוצה להחזירה מיד היינו רק לכתחלה ומשום שמה ישהה ויצא לידי חימוץ].

וביין דכן נראה דאפילו בספק אם חוטין נמשכין אין להקל דייעבד אפילו בהפסד מרובה דהוא ספק דאורייתא וכן פסק בשארית יוסף וחי' ובנוגע ציהודה סימן פ'. ע"כ.

*

גמ'. יוצאין במצה הינא וכו' פשיטא הכא ל"חם כתיב והכא ל"חם כתיב וכו'. עיין צ"ח שער אפרים (סימן א) על דבר עוגה שאפאה לנורק לחם משנה ושרף מקצתה אי מקרי לחם שלם כדי לצדע עליה בשבת.

וי"ש להוסיף על דצריהם דהא ילפינן לחם לחם ממנה לפטור חמץ שאינו מחמשת המינים ונפטור נמי הנילוש בשאר משקין דממנה אינו יוצא דהוא מנה עשירה. וז"ל דעיקר חיוב חלה על הקמח שהרי חלה חוצה קרקע והקמח יוצא צו ידי מנה אם ה' גלוש במים. וכיון דא"ל לחיבו רק אם דנין על הקמח לצד והקמח דרך ליטולו עצה דקמח עיסה במים שצילתו עצה. ע"כ אפי' גילוש במשקין שדרכו לבחוש בכך נמי פטור אלא בצלילתו עצה וצלישה ממנו.

בעתה דברי הטוש"ע מסודרים כראוי שמתחילה כתבו דין הדובשנין וכו' דפטורין בשעת חיוב חלה. והיינו בשעת לישה והכא פטורין בשעת בחישה דהוא לישה ידיהו מטעם הלבוש והש"ך. ולא יכלו לתפוס הדין בפתח עיסה שצילתה רכה. דממנ"פ קודם אפי' כיון דלא ה' לישה פשיטא דפטור דלעולם חיוב חלה אינו קודם לישה. ואי לאחר האפי' באמת חייבין ע"כ תפסו הדין דבדובשנין. וזה טעם הצריחא שכתב הדין בדובשנין ובסעיף ב' כתבו הדין שני הנאמר בגמ' דאי דהר אפי' בתנור חייב בחלה. דין זה בכל עיסה שצילתה רכה יהי' גלוש במים או בשאר משקין. וזה אמת ויציב בדברי הפוסקים ז"ל. וכו'.

ופי"ה שם: והנה שלחתי אחרי מוכרי ואופי לעקור לשאלם אימתי לוקחים חלה מלעקור שצוחשין בכך אם קודם אפי' או אח"כ. ואמרו לי שמעולם לא לקחו חלה רק מלעקור שלשין ציד היינו הקטנים ולא הגדולים שצוחשין בכך. ולדעתי הדבר ברור שחייב דזה שצוחשין בכך מיקרי רכה כבש"ס שבת ה"ל. ומהם אין רא' כי אמרו לי שמתחילה גם מאותן שלשין ציד לא ה' לוקחין חלה רק מומן קרוב נהגו ליטול חלה מן הנילוש. ומפורש בדברי ר"ת והתוס' דצלייתה רכה והדר אפי' חייב אף בדובשנין. והזכרתי אותם מכאן ולהבא שיטלו חלה מהנשפך בדבש בצרכה ומהנילוש בציקער בלא צרכה.

ואין לפקפק ולומר דהנשפך חשיב משקה. והנאפה במשקה מבואר בש"ע דפטור בצלילתה רכה. ואף שאל"כ נחייש י"ל כמ"ש הרא"ש לענין הגעלה דהלחלותית נאשר. י"ל כמ"ש הרא"ש לענין הגעלה דהלחלותית נאשר. ולדחוק ולומר דצלילתו רכה דחייב בזה ודאפי' היינו הנילוש ציד עם הרבה מים שלישתו רכה אצל לא הנשפך ונחש בכך. הא לימא דא"כ ה' הדין צילוש עם הרבה מים לא יטול חלה רק אחר אפי' כיון דמעיקרא לאו לחם הוא. ועוד דברמ"א א"ת סימן תנ"א חלוצה צריך ליבון. ופי' המג"א והח"י והר"ב בש"ע דלפעמים נשפך עיסה עלי'. הרי מפורש דאף הנשפך חשיב שלא ע"י משקה. ולא נקרא משקה רק הלף ומשקה בעין תחתיו לא המעורב בעיסה וכשנילוש ציד מיקרי צלילתו עצה אף אם יהי' הרבה מים וצילתו רכה כבש"ס שבת. כל זה נראה ברור. הארכתי לצ"ח זה משום שהאופי לעקור אומרים שנהגין להיפוך. ע"כ. ויש להאריך עוד דין זה, ואכ"מ. [ועיין צ"ח שם שבת הלוי (חלק ט סימן רל)].

*

גמ'. כל שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה. עיין שולחן ערוך אורח חיים (סימן תסא סעיף ג) וז"ל: מנה שנאפת עד שאם פורסין אותה אין חוטין נמשכים ממנה, יוצאים

גמ'. דכ"ל ע"מא מעשה אילפס פטורין וכו'. המוספות כאן וכן הרא"ש (כאן סימן טז) ובהלכות חלה (סימן ב), הביאו שטת רבינו חס, שהיה אומר, דהא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש במעשה אילפס אם חייבים בחלה, היינו דוקא בצלילתו רכה, דלר' יוחנן אפיימו באילפס עושהו לחם וחייב בחלה, וריש לקיש סבר אין עושהו לחם ופטור. אבל דבר שצלילתו עזה כולי עלמא מודו דחייב בחלה, אפילו עשאו אח"כ ע"י משקה, כגון ביטול במים, או טיגון בשמן, כיון שחיוב חלה הוא משעת גלגול העיסה.

ועוד היה אומר ר"ת, דהיכא דמחייבא בחלה מצרך עליה המוציא לאחר הביטול או הטיגון, כיון שהיתה צלילתה עזה, וכדמצינו בצרכות (לו ב) היה עומד ומקריב מנחות בירושלים אומר שהחיינו, נטלה לאוכלה מצרך המוציא. וקא פסיק ותני אלמא דאפי' מנחת מחבת ומרחשת שמטגנים אותה בשמן מצרך עליה המוציא. והוא הדין למבשלת במים שאין סביר לחלק בין מים לשמן. ומכל מקום על האלטרנטיא (פירש הקרבן נתנאל, היינו לאקשין בלשון פולין, כלומר איטריות) היה אומר ר"ת, שאין לצרף עליהן המוציא, שאין בהן מורייתא דנהמא. אבל רבנו שמשון אומר, שאפי' הלש עיסה גמורה ודעתו לנשלה במים או לטגנה בשמן פטורה מן החלה. ובההיא דצרכות (לו ב) לחם העשוי לכותם, שאין אופין אותו בתנור אלא בחמה, פטור מן החלה, שהואיל וגלגל העיסה אדעתא לאפות הלחם בחמה מיפטור, משום שסופו לנטלו מתורת לחם, והא דמתן תחלתה עיסה וסופה סופגין חייבת, היינו בנמלק, אבל אם היתה תחלתה עיסה עזה כדי לעשות ממנה סופגנים פטורה. וההיא דהאכל מנחת שמצרך המוציא, מיירי במנחת מאפה תנור, ולא במנחת מרחשת המטוגנת בשמן בשטלה מתורת לחם. אי"נ בכל המנחות ששמן מועט, והוה כאפיות.

ובירוש' (פ"ק דחלה), ההיא איתתא שילא לר' מונא, כגון אלא דבעינא למעבד אלוותא איטרא, (ראשית ערסותיהם, התרגום ריש אצותכוך, שרצתה לעשות איטרא מן העיסה כגון ספגנים), מהו דנסיכנא מינה ותהא פטורה מן החלה, (כלומר שרצתה לאפות חררה ממקצת העיסה), אמר לה אסור, שמה חמלק לעשות עיסה, כלומר שמה חמלק על כולה לאפותה, או על כדי שיעור חלה.

ופי' הרא"ש, שרצו מהר"ם כשהיו לשין עיסה צציתו כדי לנשלה במים או לטגנה בשמן היה מזה לאפות ממנה מעט ועל ידי כך מתחייבת כל העיסה בחלה, דחיישין שמה חמלק. וגם לא היה אוכל בלא המוציא אחר שנבשלה או נטגנה, (שהיה חושש לסברת ר"ת), וגם לא היה מצרך עליה המוציא (שהיה חושש להר"ש), אלא מצרך המוציא על לחם אחר ואח"כ אוכלה. ע"כ.

והמרדכי (פ"ב דפסחים סימן תקצב) הביא דברי רבו מהר"ם בתשובה שהעלה כמ"ש הרא"ש בשמו. ע"ש. ובספר יראים (סימן קפג) כתב דכדברי רבינו חס.

אב"י הרמב"ן (במס' בכורות הלכות חלה) פירש דכדברי רבינו שמשון הנ"ל. וכן הוצא צהר"ן כאן. ע"ש. וכן העלה

והנה הגאון בשער אפרים שם זיקש לדמותו להיהא דמתן במס' טבול יוס, תרחור פחות מכאצבע וכו', ובש"ת חס נצי (סימן סב) כתב השאל לעורר עליו, ודעתו דאיפכא מיסתברא בנדון זה, שאפי' למ"ד שנקרא חיבור, מ"מ וודאי בזה מודה שאין לו עוד שם חשיבות לחם כי הוא עפרא בעלמא, וודאי הלחם נקרא חסר. ורואה להביא ראיה לסברתו מהא דאמר רבא כאן במנה הינא וכן ללחמי תודה, ופריך פשיטא כו' מ"ד כו' כמאן דפריסא דמי קמ"ל, וז"ל: ובוודאי דזה לא ס"ל לרבא שיהיה ג"כ ס"ד שלא יהא נקרא חיבור לענין טומאה, דא"כ הו"ל לאשמעינן ג"כ לענין חיבור לטומאה, ע"כ. וע"ז כותב החכם נצי: ובקל יש לדחות, דשון הן ונקט חדא וה"ה לאריך, אלא שגדולה מזה נפלאה על דברי כת"ר דאינס ענין לנדון שלפנינו דאטו מי גרע מזה הינא מבצק גמור ומעיסה שלא נאפית כלל שהיא חבור לענין טומאה, והתלמוד מלא מזה, ומה ענין זה ללחמי תודה שזריכין שיהיו אפויין ושלמיין ולכן הוצרך רבא לאגמורין דמנה הינא נמי לחם אפי' ושלם מיקרי לאפוקי לענין חיבור לטומאה דבעודה עיסה נמי הוי חיבור למה תגרע מנה הינא. ע"כ. וכבר הארכנו בזה בחי' על מס' עירובין (פ"א ע"א) ע"ש.

*

גמ'. שם. עין בש"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא א"ח סימן פ) באורך.

דף לו ע"ב

גמ'. איזהו המעיסה ואיזהו החליטה וכו'. בש"ת מלמד להועיל (חלק א סימן קב) כותב: חליטה לשמור מחמוץ דוקא לתת ברותחין מרותחין כלי ראשון אבל לא בעירו עליו רותחין, ע' ח"ס סי' קל"ח ואחרות חיים לסי' תנ"ד אות ד'. ולפ"ז מה שהביא בשדה חמד מערכת חו"מ סי' ו' אות א' בשם חשק שלמה אינו מדויק. איברא דבפסחים ל"ז ע"ב איתא דחליטה היינו מוגלשין ע"ג קמח (ועיי"ש מ"ש התוס' לענין תתאה גבר), וכן ברא"ש פ' כ"ש סי' כ' איתא וז"ל: כי רב שרירא ז"ל אע"פ שחלוט אין בא לידי חימוץ ומוגלשין ע"ג קמח היה החולטות, הרי דרב שרירא סובר דגם לענין חימוץ ומוגלשין ע"ג קמח חולטת והוצא בטור סי' תס"א וכן כי בעל העיטור עשרת הדברות מזה ומורו וכן כי ר' ירוחם נחבי ה' חלק ה' בשם ר' שרירא ז"ל הא' (דלא כח"ס סי' קל"ח דדוקא לענין חלה נאמר) וכבר תמה ע"ז הרש"ש הא' קי"ל תתאה גבר. ונראה לענ"ד דלענין חליטה אין צריך רק שיהא מנמח, כי חלט הוראתו מנמח תרגום למימות הוא לחלוטין. ואף שתתאה גבר מ"מ גם עילאה מנמח. ולפ"ז נ"ל דכס"כ תתאה. ואף שלעניות דעתי גם מוגלשין ע"ג קמח חולט, מ"מ אני מבטל דעתי מפני דעת הח"ס, ובפרט שכן כתב ג"כ ריש סי' תס"ה, אף שלא כי בפירוש דלא מהני אם מטיל רותחין לתוך שעורים וע' סי' ק"ג. ע"כ.

*

איפכא, אם סופה סופגנים אין מצרכים עליה המוציא, ואם סופה עיסה כלומר שנאפית ולא נחשלה ולא נעגנה מצרך עליה המוציא. וכן עיקר. (ע"כ דברי רבינו ירוחם). וכן דעת רבינו יונה. וכן נהגו העולם שלא לבדוק המוציא על הסופגנים וכיו"צ, אע"פ שעושים תחלת עיסתם עזה. וכדעת הר"ש. וכן דעת הרמב"ם והרא"ש. עכ"ד.

ו"ז"ל ב"ש"ע (סימן קסח סעיף יג): אפילו דבר שזלילתו עזה, אם ציטלו או טיגנו אין מצרך עליו המוציא, אפילו יש עליו תוריתא דנהמא, ואפי' נתחייב בחלה, שזרכת המוציא אינה הולכת אלא אחר שעת אפייה. ויש חולקים ואומרים שכל שתחילת העיסה עזה אפי' אם ריככה אח"כ במים ועשאה סופגנים וצלה במים או טיגנה בשמן מצרך עליה המוציא. (הגה, ונהגו להקל בסברא ראשונה). וירא שמים יאז ידי שניהם ולא יאכל אלא ע"י שיצרך תחלה על לחם אחר.

והרמ"א כתב, וכל זה לא מיירי אלא בדאית צה תאזר לחם (לאחר הבישול או הטיגון), אבל אי לית צה תאזר לחם כגון לקאשין, לכ"ע אין מצרכים עליה המוציא ולא צהמ"ו, דלא מקרי לחם, אבל פשטידא מקרי לחם ואין לאוכלה אח"כ בירך תחלה על פת אחר. ע"כ.

וה"מ"ז (בס"ק יט) כתב, שאם קובע סעודה על העיסה שטיגנה או ציטלה (ויש עליה תורת לחם), הדבר תלוי במחלוקת ר"ת והר"ש, ולדעת הר"ש לא יצרך עליה המוציא, ולכן לא יאכל בקביעות אלא בחור הסעודה. וכ"כ עוד (בס"ק ב).

גם המג"א (בס"ק לח) כתב שאם טיגן העיסה בשמן תליא בפלוגתא דר"ת והר"ש אי מהני קביעות סעודה, שלדעת הר"ש כיון שהוא מטוגן, או שהוא מצושל, לאו לחם הוא כלל, ואינו מצרך עליו המוציא. וכ"כ בספר התניא, שכל מעשה קדירה מקמת ודבש או שאר משקים אפילו אם קבע עליו מצרך בורא מיני מזונות. ע"כ.

*

גמ' אמר רבא מאי טעמא דר' יהודה וכו'. עיין בשו"ת מלמד להועיל (חלק ב י"ד סימן קא).

*

תוס' ד"ה ותנא קמא. עיין פני יהושע על מסכת שבת (דף מב ע"א) מ"ש בישוב קו' המוס'.

דף ל"ח ע"א

גמ'. אתרוג של מעשר שני. לכאורה מכאן ראוי דמעשר אינן לאורייתא, דאי לא הוי אלא מדרבנן אין זה ממון גבוה. אמנם השפ"א כ' דאין מכאן ראוי, ד"ל דכעין לאורייתא תקנו. אכן בלא"ה א"צ לזה, דכאן י"ל של מע"ש היינו לקוח בכסף מע"ש שלקח אתרוג לאכול והגיע סוכות ורובה לנאח בו וגם לקנות לכתחילה לנאח בו מותר כיון דאח"כ יכול לאכלו. וע"ע שו"ת שצט הלוי (חלק ג סימן קנד) בזה.

*

בספר המכריע (סימן סג), וכן בפסקיו כאן, וכתב, שסברתו של ר"ת נראית צעירו רחוקה מן הדעת ומופלגת מאד, שכל השערה בש"ס מוכיחה דבעינן שהיה אפוייה בתנור ואז נקראת לחם, אבל אם אפאה בחמה או חלטה ברותחין לכ"ע לא מקריא לחם וכו', ואם לש עיסה על דעת לעשות ממנה סופגין ואסקריטין, אע"פ שהיתה עיסה קשה, פטורה מן החלה, ומשום דבעינן לחם וליכא, והא דתנן תחלתה עיסה וסופה סופגנים חייבת, מיירי בלש אותה על דעת לאפותה בתנור כסתם כל עיסה ואח"כ נמלך ועשאה סופגנים חייבת, לפי שכבר הוקצעה לחלה בעת לישהתה כיון שלדעת אפייה בתנור נעשית וכו'. והא דאמר (ברכות לו ב) שמצרך על המנחה המוציא, היינו במנחה של מאפה תנור, אבל מנחת מנחת ומרחשת שהיו מטוגנות בשמן לא היה מצרך עליהן אלא בורא מיני מזונות. והוסף בפסקיו, הילכך לכולי עלמא (ר' יוחנן וריש לקיש) הני סופגנים ופסחיות וחררות דידן, שאנו מטגנים אותם בשמן במרחשת, לאו לחם איקרו ואין מצרכים עליהם אלא בורא מיני מזונות. ופלוגתיהו באלפס יבש שיש בו כמעשה תנור וכו'. ע"ש. וכן פסק הרא"י (בפ"ב דפסחים). וכ"כ המהר"ם מלאוה.

והרמב"ם (בפ"ו מהל' בכורים הל' יב ויג) כתב, שהעושה עיסה כדי ליצבה בחמה או לבשלה בקדירה, הרי היא פטורה מן החלה, שאין מעשה חמה לחם, צין שלש אותה במים צין צשאר משקים. אבל עיסה שלשה לעשותה מעשה חמה והשלימה לעשותה פת, או שהתחיל לאפותה פת והשלימה לעשות מעשה חמה חייבת.

וכתב הכסף משנה, שדעת רבינו לפרש המשנה כמ"ש הרמב"ן, שהדבר תלוי בדעתו בשעת לישה, שאם היה דעתו לעשותה לחם אז חייבת בגלגול שלה, אע"פ שלבסוף עשאה סופגנים, ואם עשאה על דעת סופגנים אע"פ שהיתה זלילתה קשה פטורה. וכן כתב הרשב"א שכן עיקר, ולאפוקי מפירוש ר"ת. ע"ש. גם המאירי פירש כדברי הר"ש, שהכל תלוי בדעתו בעת גלגול העיסה וכו'. וסיים, זו היא השיטה המבוררת אצלי בדברים אלו. ואף דעת גדולי המחברים נראית כן.

והבית יוסף צו"ד (סימן שכט) כתב, דמ"ש הטור שמסקנת הרא"ש כדברי רבינו שמשון, אע"פ שהרא"ש לא הכריע בפירוש כן, מ"מ כן נראה דעת הרא"ש שהצ"א דברי הר"ש באחרונה והאריך בהם, וכן נראה מהסמ"ג שהסכים לזה. וכן נראה דעת הרמב"ם. וכן הכריע הרשב"א בפסקי חלה שלו. וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן. ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש ואיך רבותא מסכימים לדעת הר"ש הכי נקטינן. וכן פשט המנהג. ע"כ.

ובבית יוסף א"ח (סימן קסח) הביא ג"כ מחלוקת ר"ת ורבינו שמשון, ודברי הר"ן בשם הרמב"ן, וסיים, וכתב רבינו ירוחם, שרבינו שמשון והרמב"ן ס"ל שאפילו דבר שזלילתו עזה אם ציטלו או טיגנו אין מצרך עליו המוציא, ואפילו אם נתחייב בחלה, ואפילו יש עליו תוריתא דנהמא, שאין צרכת המוציא דומה לחלה, דבחלה בחר בגלגול העיסה אוליין, אבל גבי צרכת המוציא הכל הולך אחר שעת אפייה, ובתחלתה עיסה וסופה סופגנים או

גמ'. אתיא להם לחם. עיין חוס'. ומהרש"א סיים דמוס' לא הוכירו מעשר שני משום דלרבנן דר"א מע"ש שלו כו', ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה חנינא אר"ח סימן פא) נשאל, הרי בקידושין דף נ"ד ע"ב קאמר לעולם ר"מ וקסבר מתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו וא"כ מוכח דלר"מ טבל לאו ממון גבוה.

והשיב: לא ידעתי כלל מאי קשיא ליה והרי המוס' כאן קיימי דטבל אימעיט מלכס' וא"כ לשיטת זו אי היינו אומרים כר"מ דממון גבוה הוא גם טבל ממון גבוה חלק המעשר שבו והיה להם לחוס' למרז' ג"כ שיש בו כוית שישאר בו שיעור מנה ומירוח של הרשצ"א לא היה מועיל כלל לענין מעשר שני. ולכן הוצרך מהרש"א לומר דמוק' לה כרבנן דר"מ.

ועוד מעיקרא דדינא פירכא והיכן נזכר שם דר"מ סבר כמי שלא הורמו רק תנא דמשנה דקאמר שניתן במתנה אף שקסבר כר"מ דמעשר ממון גבוה מ"מ משכחת מתנה דסבר האי תנא כמי שלא הורמו אבל ר"מ לא מוכח מדבריו אי סבר כמי שהורמו או לא.

ועוד דכל זה שם בתחלת הסוגיא שרצה לחדות דלא משכחת סתמא כלל כר"י אבל לבסוף דמסיק דליכא סתמא כר"י אלא דעכ"פ הלכה כר"מ הואיל ותנן בביתרמא כוותיה תו לא צריך כלל דסובר כמי שלא הורמו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קלז) ושו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן קצד) ושו"ת רבי עזריאל (ח"א אר"ח סימן עג) ושו"ת הר צבי (אר"ח ב סימן ד) ושו"ת מנחת שלמה (סימן לז) ושם (סימן סא-סב-סג-סד).

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן עד) ד"ה והנה דרך, כותב: בתוס' פסחים דף ל"ח ד"ה אחיא הקשו למה לי למעוטי שלא יא' בטבל משום היקישא תיפוק ליה דבעי שלכם וטבל אינו שלכם ומירך ר"י במנה שאם אכל כ"כ שאם הי' נתון ממנה תרומה או מעשר אכתי נשאר שיעור מנה ואכתי שלו מקרי, ועל זה הקשה הרב הג"ל דכאן יקשה הא הו"ל מנהו הבאה בעצירה ואין לומר ה"א דעשה דוחה ל"ת דזה אינו דמ"מ ממ"נ אם אין לו רק שיעור כוית שוב אינו שלכם מקרי ואם איירי שנשאר בו כשיעור הפרשה אם כן למה ידחה העשה הרי אפשר לקיים שתייהם.

ולפע"ד נראה דיש לומר דמייירי בכה"ג שהי' שני זיתים ואכלו שני אנשים כל אחד כוית ואם כן כל אחד היה יכול לאכול כוית זה שנשאר וכל אחד יוא' בשלו ועוד הניח מקום לכהן בשל תבירו וכאן לא שייך לומר כל שאינו כזה אחר זה אף צבת אחת אינו דזה אינו דכל אחד היה לו מקום לאכול קודם ומקרי שלו דמי מפיק מי שהיה מאחר או מקדים דבלא"ה לענין לכם לא שייך צוה אחר זה דמכלל מקום שלכם הוא מקרי וזה ברור ופשוט. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (בפ"ו מה' חמץ ומצה ה"ז) אין אדם יוא' י"ח באכילת מנה שהיא אסורה לו כגון וכו' או שגולה, ע"כ. וכתב הרב המגיד ז"ל ראינו מי שכתב דצדיעבד יוא' י"ח במנה גולה מדלא כתיב מנחתם, ע"כ. והקשה הרב המופלא בס' מקראי קדש צביאורו על הרמב"ם דבהדיא אמרינן כאן, מה החם שלכם אף כאן משלכם, הרי מוכח דלע"ג דלא כתיב מנחתם הא ילפינן ג"ש מחלה. ומירך הרב ז"ל דביתר הכי אמרי' א"ד שאני חלה דכתיב עריסותיכם תרי זימני שמעינן דלית ליה ג"ש.

ובשו"ת מנחת ישראל (סימן מז) מביא דבריו, וכותב עליו: ואחר המחילה הראויה מקדושת עצמותיו, דבריו תמוהים הרבה, דהא מ"ש בגמרא או דילמא שאני חלה דכתיב עריסותיכם תרי זימני, כונת הש"ס לומר דדוקא חלה ומנה דילפי' מחלה הוא דס"ל לר"מ דבעינן לכם. משא"כ אחריו דלא כתיבי תרי זימני, וכן מוכח מדברי רש"י ז"ל צביאור ומדברי הרא"ש ז"ל. איברא דהרב ז"ל כתב דהגם דמדברי רש"י משמע דלא מספקא ליה רק באחריו ולא במנה. מ"מ היש מי שכתב שהביא הרב המגיד ס"ל דגם במנה מספקא ליה וכדמוכח מלשון הש"ס דקאמר בהנך ולא אמר בהדיא א"ד ז"ל.

ואחר נשי' הרצפה מלמד דהרא"ש ז"ל כתב [ס' י"ח] בלשון הגמ' בהך גמי פליג. וע"כ לומר דשלא דקדוק נקט הגמ' בהנך. עוד זה דאי אפשר לפרש כן בדברי הש"ס. ומן יתן ידעתי מאי מפרש הרב ז"ל בדברי הש"ס במה שאמרו אחי"א לחם לחם כתיב הכא לחם עוני וכתיב החם והיה באכלכם וכו' דבאמת לע"ד כונת ההיקש כן הוא דמנה כתי' לחם ובחלה כתי' לחם (כדרדשי לה בסיפרי [במדבר ט"ו] דמייירי בחלה ומי' למד הרמב"ם ב'ה' בכורים [פ"ח הל' ג'] דאם לא הפריש חלה בעיסה מפרש אף מן הלחם מדכתיב והיה באכלכם וכו' יעו"ש) מה בחלה כתיב עריסותיכם והיינו שלכם ה"ה במנה אמור מעתה כיון דהג"ש היא כן מאי איכפת לן אם בש"ס אח"כ אמרו מדפליג בעיסה בהנך גמי פליג והרואה יראה דהספק אינו אלא באחריו. דהא כיון דבעיסה פליג ה"ה גמי במנה דילפינן מחלה וזה ברור ודברי הרב ז"ל זל"ת. ע"כ.

*

גמ'. שם. הרשצ"א ז"ל בחי' לטובה (דף ל"ה) כתב ע"ז, צירושלמי פסלי בפסח מהאי טעמא מנה גולה. ובגמרא דילן לא איזכרי מהא התם כלל. משום דלא משכחת לה דסברי לה כדאמרינן בפ' אלו נערות דמצי לעס' בפומי' קנינא דלאו בר אהדורי הוא ואין לנגול אלא דמים ותו ליכא בשעת הנחת גרונו ומעיו דעציד מנהו לא משום לכם ולא משום מנהו הבאה בעצירה ולא משכחת לה גמי במנה שאולה דשאלה כה"ג צמידי דלא הדר בעיני' הלוואה היא וממונא של ליה גמור הוא ולכם קרינן ביה ולא משכחת לה אלא בצמ"ש ואליבא דר"מ כיון דברשות הוא אוכל ומשולחן גבוה קא זכי צדין ליכא למימר דקני' בלעיסה דכל היכא דאיתא דגבוה הוא ולרבנן ליכא למידרש לחם לחם משום לכם אבל דרשי' ליה למידי אחריני טובא, עכ"ל הרשצ"א ז"ל.

גמ'. או דלמא אמרינן הואיל ואילו לא קרא ע"יה
שם ואיטמי אית ליה היתר במושבבות. עיין שו"ת
אבני נזר (חלק אר"ח סימן חכו) מה שכתב לפשוט מכאן.

*

תוס' ד"ה אב"ל. עיין בשער המלך (פ"ח מהלכות לולב)
ושו"ת שיבת ציון (סימן טז).

דף ל"ח ע"ב

גמ'. ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם
מצה וכו'. עיין בפרי חדש (סימן תנג) שמביא ראיה דהא
דבעי שימור במצות מצה מעבד אפילו דיעבד, מדמתרין חלות
תורה כו' אין יולאין בהן, ומפרש בגמ' דלמך קרא ושמרתם את
המצות וגו' המשתמרת לשם מצה יתה וזו שאינה משתמרת לשם
מצה אלא לשם זבח, אלמא דהשימור לשמה מעבד אפי' דדיעבד.

ובשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא אר"ח סימן עט) כותב
עליו: לדעתו אין מזה ראיה, וזה לשון רש"י כל שימור
שאתה משמרו שלא תחמין יהי' לשם מצה של מצה, וכונתו שאף
השימור שאתה עושה למצוה לא יהי' לשם דבר אחר וכשעושה
לשם דבר אחר גרע טפי מסתם.

ועוד נלע"ד דאדרבא מהכא מוכח דכל שימור זה הוא רק
מדברין וכדברי הרמב"ם שכתב לפיכך אמרו חכמים כו'
אבל עיקר קרא זה ושמרתם את המצות שישמור שלא יראה זה
סימני חמון דהיינו קרני חגבים או כסופת פנים וכל מר כדאית
ל'. ומנה אמינא לה הוא ממה דקשה לי שאמרו יתה וזו שאינה
משמרת לשם מצה אלא לשם זבח. והדבר תמוה ואטו בשביל
שמירה גם לשם זבח אינו משמרה לשם מצה של פסח. ואני
מקשה בכלן כדרך שהקשו בגמ' דף ל"ו ע"א מידי בלד כתיב.

ולב"נ נלע"ד דעיקר קרא זה שישמור שלא יהי' זה סימני חמון
ועל זה קשה ל"ל ופשיטא שאם רואה זה סימני חמון
שהיא אסורה אלא ודאי דקרא אחי דמה שאתה נזהר זה משום
חמון יהי' רק בשביל שהיא מצה ויאלה וזו שבלא"ה אסורה
בחמון משום זבח. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח) שכותב:
ואגב אמרתי במה שנחקק שם צביאור דברי רבינו צפ"ה
מתחם הלי' ח' ט' לפע"ד הפשוט דמ"ש שרץ שימור מכלל צד
חמץ היינו לפי שצחמץ לא צדילי מיניה ומטעם זה הוסיפה תורה
שעובר על כל יראה וא"כ לכך אף בלא נחזקת אסור ולכך צריך
להזהר לשמור משעה שנקצר דע"כ יש צד חמון ושמה לא זהיר
בו לפי שלא צדילי מיניה כולי שמה.

ובזה נראה לפע"ד הא דאמרו בפסחים דף ל"ח ושמרתם את
המצות המשתמרת לשם מצה יתה וזו שאינה משתמרת
לשם מצה אלא לשם זבח ודייק הפרי"ח צפ"ה תנ"ג דמכאן מוכח
דבעי שימור מן החמורה לשם מצה ע"ש לפע"ד הוא פשוט
דהכוונה הוא ששמירה ששומרין לשם מנחות אינו כ"כ שמירה
דאף אם יפסול קצת יכול להביא אחרת וגם אינו מעבד הזבח אבל

ובשו"ת עונג יו"ט (סימן לט) תמה על הרשב"א, דאכתי
משכחת לה גם לרבין כגון שבלע מצה ולא לעס'
דקי"ל בפסחים (דף קט"ו) דבלע מצה יתה ולא קני' בשינוי וספיר
משכחת לה למנה גזולה ואפילו כשכח המנה בתוך גרונו למקום
דלא מצי לאהדורי מ"מ שינוי לא מיקרי דהמנה לא נשתנה והיו
מצה גזולה.

ובשו"ת שאגת אריה (סי' צ"ד) כתב ג"כ דא"א ללמוד הך
גו"ש דלחם לחם מחלה ולפסול מצה גזולה דהא
בחלה גופא לא אשכחן דגזול פטור מחלה אדרבה דצ"ק (דף
צ"ד) אמר אב"י דראצ"י סובר שינוי במקומו עומד מהא דאמר
הרי שגזול סאה חטין טחנה לשה אפאה והפריש ממנה חלה אין
זה מצרך אלא מנאך הרי דאף למ"ד שינוי אינו קונה דהויא גזול
מעליא אפ"ה יש בו דין חלה רק שאינו יכול לצרך דאם איתא
דליכא חיוב חלה גזול כלל א"כ לא שייך לומר אין זה מצרך אלא
מנאך. א"ו דאיכא הפרשה מעליא אף בעיסה גזולה. וכיון דחייב
בחלה ממילא אי אפשר למעט מצה גזולה מגו"ש דלחם לחם
מחלה שלא יהא טפל חמור מהעיקר, עי"ש בדבריו.

ובראה שכוונתו דגבי חלה איכא חיוב גזול דהיינו שהגבלול
שצד הגזב מחייב בחלה דאע"ג דברשות דנגול קאי
מ"מ כיון שנתגבלל ציד הגזול חייבת בחלה והאוכלה בטעלה חייב
מיתה. וה"ה דגבי תרומה ודאי דמירות שצד גזול נמי מחייב
במעשר ובתרומה. ואע"ג דמהא דתניא (בב"ק ס"ה) הגזב והגזול
שתרמו תרומתן תרומה אין ראיה משום דאיכא למימר דמיידי
שנתמרת ציד הצעלים. מ"מ פשיטא לי' להשא"ר ז"ל דחייב אף
שנתמרת ציד הגזול. ועיין בעונג יו"ט שם שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. בשו"ת דובב מישרים (ח"א במפתחות לחי"ד ס'
א) מביא מס' בית האזר, שמקשה לשיטות האוסרים
אתרוג מורכב מטעם חסר, הרי חסרון הוא כבעל מום, ומוס אינו
פוסל רק במקום גלוי והחסרון מזה היותו מורכב הרי אינו ניכר,
ותי' כיון שניכר ע"י השקיעות והצליטות מנחון חסוד כניכר.
ומעיר ע"ז הגאון צעל דובב מישרים ממש"כ המוס' כאן,
דבאתרוג של טבל לא יתא משום דבעינן שיהא כל האתרוג שלו
והאתרוג של טבל צריך שיתן חלק ממנו לכהן, ולהג"ל תקשה דל
ממנו שצריך ליתן לכהן אכתי לא הוי רק חסר וכיון שאינו ניכר
החסרון, עדיין יבשר והניחו צ"ע, עי"ש.

אמנם בשו"ת צלל החכמה (חלק ד סימן נא) כתב דיש לומר
דשאני אתרוג של טבל דנהי שאין החסרון ניכר, מ"מ
כיון שפסולו הוא לפי שאין כולו שלו שצריך ליתן ממנו חלק לכהן
והרי אם יתן יהי' החסרון ניכר לכן שפיר פוסל בזה החסרון.
דדוקא חסר משום מורכב שאינו צריך להפריש ממנו את שאינו
מינו וישאר הכל ביחד כמו שהוא עתה, נחשב חסרון שאינו ניכר
וכל כיוצ"ב, דהוי כמוס שאינו בגלוי עומד להגלות, משא"כ
כשהפסול משום שצריך להפריש חלק ממנו ואז הרי יהי' חסרונו
ניכר, בהכרח שצדיק לי' כחסרון גלוי וניכר כיון שהוא עומד
להפריש ממנו ומצינו הרבה כיוצא בזה.

*

דל"ב אני לעצמי מאנחי צפירש"י ומוס' ולדעתי כל שלא נשחט עליהם הוצח יולא ידי מזה צין לרצה וצין לרצ יוסף דכיון דחזיון שלא שחט עליהם הוצח ארגלי מלחא למפרע שלא הוחלט מתחלה במחשבתו לחלוטין שיהיה למודה וברי הוא כמו שעשאו למכור בשוק דכל לשוק אימלוכי מימלך אי לא מודצן איפוק צהו אנה. ה"נ בעשאו לעצמו ולצסוף לא שחט עליהם הוצח אמרינן שגם מתחלה אימלוכי אימלך אם אשחוט עליהם יהיו למודה ואם לא אשחוט עליהם איפוק לשם מזה של פסח. וחילוק צין עשאו לעצמו וצין למכור לשוק הכל מיירי בשחט עליהם הוצח דכל לעצמו אמרינן שחיקי הוחלט בדעתו לצוזה וכאשר הוכיח גם סופו על תחילתו ובעשאו למכור אפילו מכרן והקונה שחט עליהם הוצח יולא צהו ידי מזה לפי שהמוכר לא היה יודע בדואי שיזדמן לו קונה ולכן מתחלה אימלוכי אימלך דאיפוק אנה ולכן אף שמכרם יולא צהו כל אדם. זהו הנלע"ד לא כדברי רש"י ומוס'.

זבחה שהוכיחו החוס' שם דף ל"ח ע"א צד"ה חלות תודה דאי הוקדשו חיפוק ל"י דבעינן מנחתם אני תמה עליהם איך גדולי מקרי לצ כרצוניהו בעלי החוס' שכחו דברי עזמס שני מקומות האחד צבי"ה דף כ"א ע"א צד"ה אצל נ"ו כ' והשני צב"ק דף י"ב ע"ב צד"ה ומוס' כו' שכתבו דקדשים קלים דוקא חלק הכהנים אינו ממון שלהם אצל חלק הצעלים הוי ממון צעלים לקדש צו אשה ולכל דבר דוקא לענין שחיתתן צי"ט מייחשב ממון גבוה דעיקר השחיטה הוא בשביל גבוה אצל חלק הצעלים ממון שלהם הוא לכל דבר וא"כ למה לא יוכלו הצעלים לנאח בחלות תודה הרי אין לכהנים אלא ארבע חלות מהם והמומר הוא

כאן יעבור על צ"י ויאלץ חמץ שהוא צכרת א"כ השמירה בעצמותה מעשה כל שהוא לשם מזה ובעין שכתב הנל"ח ונו"צ שם צישוב קושים מהרש"א ע"ש ח"צ ופשוט. ע"כ.

*

גמ'. שם. צש"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פב) תמה הגאון בעל אור חדש, אמ"ש צחיצורו צל"ח לעיל (דף ל"ה ע"א) ד"ה שם א"ק כו', ח"ל מהרש"א כו', ותמה, הלא צריך ושמרתם למעוטי היכא דשמרו לשם תודה ולצסוף לא נשחט הוצח, וקושיית הגמ' שם וחיפוק ליה שאינו נאכל צאנינות ושאינו נאכל בכל מושבות הוא רק לרצ יוסף למה הולך לחלות צמנה הראוי לשצעה היה לו לחלות צמנה הנאכלת צאנינות וצכל מושבות.

והשיב: ואני אומר דודאי לפי ההנחה של רש"י ומוס' שם דעעמיהו של רצה ורצ יוסף שייכים אפילו צלל נשחט הוצח שפיר הקשה מיוצחא עלי. ואמנם אני לא כן עמדי ויראה מעלתו את אשר כתבתי שם צפסחים דף ל"ח ע"ב והוא צחיצורי ד"ה שם וחיפוק ליה מלחם עוני שפירשתי היפך מדברי מעלתו והקושיא רק על רצה ופירושי מוכרח מחמת הקושיא שהקשיתי שם ע"ש.

וגם מלמד הקושיא שם לדעתי אין מקום לפירוש של מעלתו שהקושיא היא רק למה הולך לחלות למעט צשצעת ימים היה לו לחלות צאנינות או צמושבות כי מה היה מריח צוה שהרי היה צריך להציא קרא דתאכל עליו מלות לשם עוני שהוא צפרשת ראה או קרא דכלל מושבותים שהוא צסוף פ' החודש הזה לכם ועדיף ל' קרא הקדוש צפרשת היה צשצעת ימים מלות תאכלו.¹⁰ וכיון שלדעתי אין מקום לפירוש של מעלתו א"כ ודאי הקושיא היא לרצה כאשר פירשתי אני צף ל"ה ע"א. וא"כ קשיא קושיית מעלתו על הגמ' שהרי אינטרין טעמיהו דרצה ורצ יוסף אפילו לא נשחט הוצח.

¹⁰ בהג' הגאון בעל חשק שלמה, כתוב: נ"ב לכאורה צ"ע דהאין משכחת לה דנשחט עליהן הוצח אם קודם ו"ד הא כבר נפסלו בליה ונעשה נותר דהא תודה ולחמה אין נאכלין אלא ליום ולילה ואי בשחט הוצח ב"ד הא אסור להביא תודה ביום ו"ד משום דאין מביאים קדשים לבית הפסול ואולי דרצונו לפרש דמיירי בעבר והקריב ב"ד. ונראה דגם המרדכי שהביא ראה ממשנה זו דאין מן החיוב לאפות מצת מצוה לאחר חצות דוקא מפרש ג"כ דמיירי שנשחט עליהן הוצח וא"כ ע"כ מיירי דנאפה כל הלחם קודם חצות דאם איתא דשלשים חלות של חלות וריקים ורביכה נאפו אחר חצות א"כ ע"כ דגם הוצח נשחט אחר חצות דהא כל זמן שלא קרמו פניה בתנור אסור לשחוט הוצח וא"כ היכי יכול לשחוט עליהן הוצח אחר חצות הא כבר נפסלו עשר חלות של חמץ מחמת אסור חמץ אבל אי נימא דהמרדכי ג"כ מפרש כפירוש רש"י דמיירי שעדיין לא נשחט עליהן הוצח א"כ שפיר ו"ל דנאפו אחר חצות ואפאן על מנת למכור אותם אחר הפסח למי שיצטרך או להקריב קרבן תודה ולא אפה רק החלות מצות וחלות של חמץ יאפה אחר הפסח. וכבר עמדתי על המרדכי צוה בספרי בנין שלמה (ס' כ"ז דף ל"ה) ואמנם אם נאמר דהמרדכי מפרש דמיירי שכבר נשחט עליהם הוצח אתי שפיר הוכחת המרדכי וכמ"ש.

ואמנם גם אם מפרש כן ג"כ יש לדחות הראיה דאפשר דהך מתניתין אתיא כר"ש דחמץ לפני זמנו מותר אפילו באכילה וכדעת בעל המאור ז"ל דאפילו מדרבנן שרי באכילה. ונהי דלכתחילה אסור לאפות חלות חמץ ב"ד משום דאין מביאין קדשים לבית הפסול מ"מ משכחת לה בעבר והביא. ועוד ו"ל דהך מתניתין סבירא לה כר"ש גם בהא דמותר להביא קדשים לבית הפסול וכמו שמוכרז במסכת זבחים (דף ע"ו) ולכן דברי המרדכי לדעתי עדיין צריך עיון ודור"ק.

¹⁰ בהגהות הגאון בעל ברוך טעם, כתוב: נ"ב פשוט דקושיית הגמרא על ברייתא שניה יכול כו' ת"ל שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעה כו' וקשה ל"ל קרא דשבעת ימים למעוטי חלות תודה וריקים נזיר ת"ל דבכל דבר הקדוש אינם יוצאים משום שאינו נאכל באנינות וכן מפרש רש"י בהדיא בד"ה וחיפוק ליה וממילא אף בלא הוקדשו החלות ידעין שאין יוצאים בהם דבעי שימור לשם מצה שראוי לצאת בה וכן מפרשים החוס' בד"ה לחמי תודה והיאך ס"ד דיוצאים בחלות תודה וריקים נזיר דאיצטרין למעט מקרא דשבעת ימים. ועד"ז גם הקושיא ות"ל דאין נאכלות בכל מושבות וצ"ז אר"ל זאת אומרת כו' דמהך ברייתא מוכח שסובר דחלות תודה וריקים נזיר נאכלות בנוב וגבעון ודרש הברייתא לדרשא דקרא שבעת ימים למעט שגם חלות תודה וריקים נזיר שהיו בנוב וגבעון לא יצאו בהם י"ח מצה ואין ענין זה למשנתנו שנשנית בזמן הבית או הלכתא למשיחא שאין יוצאים בהם אליבא דרב יוסף משום שלא היה שימור לצורך מצה הנאכלת לשבעה, ומצינו למימר עוד שלא היה שימור לצורך מצה הנאכלת בכל מושבות ורב יוסף תפס הטעם דמצה הנאכלת לשבעה דמוכרז ראשון בקרא דפ' בא וקרא דבכל מושבותיהם הוא בפ' ראה וקושיית הגמרא דחיפוק ליה כו' אתי שפיר על הברייתא דלמה לי כלל הך קרא למעט דת"ל כו'.

לבעלים. ¹⁰ והנלע"ד כחצמי אחר נשיקת עפרות קודש של קצרות רש"י ומוס' ע"כ.

גמ'. שם. עיין נסו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן קלה) וסו"ת צית רידצ"ו (סימן מב) וסו"ת מכתם ללוד (חלק א"ח סימן כ) וסו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן קכב).

¹⁰ בהגהות הגאון בעל ברוך טעם, כתוב: נ"ב דבריו תמוהים דהא משנה מפורשת פ"ק דחלה מ"ו חלות תורה ורקיני נזיר עשאן לעצמו פטור, ומצה גמרינן בג"ש לחם לחם מחלה דמה שפטור מחלה ממיעוטא דעריסותיכם אין יוצאין בו י"ח מצה. ולפי פ"י ראשון שם בר"ש הטעם דפטור מחלה משום דקדשו חיכך רק קדשי הגבול לא חל עד שחיתת הובח. גם ברמב"ם בפירושו המשניות שם ובפ"ו מה' בכורים מבואר טעם זה והיינו דמערסותיכם ילפינן למעט עריסת הקדש ולזה דייקו כאן בתוס' במה שכתבו דמייירי שלא נשחט עליהם הובח ולא קדשו כלומר שאף לקדושה בעלמא לא קדשו בשעת עשייתו. וכן מדרייך ברש"י במתניתין בזה"ל ואפילו לא שחט הובח עליהן ולא קרא שם עליהן ע"כ. ולפי' תוס' ורש"י הנ"ל צ"ל דמתניתין דחלה מייירי בקרא שם עליהן דעיי"ז חל עכ"פ קדושה רק שאינן נעשות קדושת הגוף כ"א בשחיטת הובח ובמתני' כנא לענין מצה מייירי אף בלא קרא שם ולא חל קדושה כלל. ויעוין בקצה"ח ס' ת"ו ס"ק א' שמקשה על הרמב"ם שמדבריו בפ"ח דנזקי ממון ה"ב נראה שפוסק כריה"ג א"כ למה פסק בפ"ב מגניבה ה"ב דגונב קדשים קלים מבית בעליהן פטור מכפל וד' וה'. ומתוך (ע"ד שכתב הלח"מ שם בהלכות גניבה) דמיתורא דקרא וגונב מבית האיש אתיא ליה למעוטי גם קדשים קלים יעו"ש. ועד"ז צ"ל לדעת הרמב"ם גם לענין פטור חלה בלחמי תורה דאף שסובר להלכה כריה"ג מ"מ ממעט מיתורא דעריסותיכם דמחזק קרא דעריסותיכם דאימעט מיניה עריסת נכרי מצינו למעט גם עריסת הקדש כמו דדרשינן מחזק לך דגבי כל יראה למעט של נכרי ושל גבוה. וכבר הקשו בתוס' פסחים ה' ע"ב ד"ה אבל אתה רואה ובמנחות ס"ז ע"א דל"ל גבי חלה תרי עריסותיכם הא מחזק נמי יש למעט נכרי והקדש. אבל לפמ"ש א"ש דמיתורא דעריסותיכם ממעטין אפילו הקדש שהוא ממון בעלים דהיינו לחמי תורה. וכ"כ צ"ל לפי פ"י השני שובר דאף אי לא קדשי כלל ליכא חיוב חלה וללמוד מעריסותיכם למעט אפי' כה"ג וקשה מנ"ל למעוטי כ"כ א"ו דמיתורא דעריסותיכם תרי זמני הוא דאתי למעט גם בלא הקדשו אלא שעשאו ע"ד שיקדשו אח"כ בשחיטת הובח. ולפי האמור י"ל דב' פירושים שכתב הר"ש מתיל תלי בפלוגתא ריה"ג ורובנן דלריה"ג שסובר דקדשים קלים ממון בעלים צריכים עריסותיכם למעט בהוקדש ונשחט הובח ולרובנן ככה"ג ממעט מעריסותיכם קמא כמו דממעטין מיניה של נכרי ע"כ עריסותיכם תנינא אתי למעט בעשאן לשם לחמי תורה אף שעדיין לא הוקדשו וע"כ הרמב"ם דפוסק הלכה כריה"ג מפרש דהפטור מחלה מעיסת לחמי תורה אינו אלא כשכבר הוקדשו. ולכאורה יש ראייה דגם לריה"ג אין החיוב חלה בעיסת לחמי תורה דאל"כ קשה למה אמרו תניא כוותיה דרב יוסף יכול יוצא אדם י"ח בחלות תורה ורקיני נזיר ת"ל שבעת ימים וגו' ע"כ. הא י"ל דבריייתא מייירי בשכבר נשחט הובח או הוקדשו בפה וסובר האי תנא כריה"ג דקדשים קלים ממון בעלים הוה ופשי' הוה ס"ד שיוצאים י"ח מצה בחלות אלו ולכן ממעט מדכתב שבעת ימים. אבל דברי המשנה דמייירי שעדיין לא הוקדשו החלות ונאכלים בכל מושבות אין טעם שלא לצאת בהם אלא משום שלא נשתמרו לשם מצה ואם באמת נשתמרו גם לשם מצה יוצאים בהם וליכא הוכחה מבריייתא הנ"ל דלא כרבה א"ו דפשיטא להגמרא דאף למ"ד קדשים קלים ממון בעלים מ"מ ממעטין מעריסותיכם דמיתורא לפטור חלת תורה מחלה אם נשחט הובח עליהם או הוקדשו וגם לגבי מצה לא קרינן כו' מצתכם דילפינן מצה מחלה וע"כ מייירי הבריייתא הנ"ל דעדין לא הוקדשו ועכ"ז אין יוצאים כיון דלא הוה השימור לשם מצה הנאכלת לשבעה והוה שפיר כוותיה דרי"א ולא כרבה.

*

גמ'. מצה הנאכלת לשבעה. עיין נסו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן קכז) ושם (חלק ז סימן סה) וסו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן יד).

*

גמ'. ותיפוק ליה דהוה ליה מצה עשירה וכו'. כחז הרב המגיד (פ"ו מהלכות חמץ ומצה הלכה ה), ורליתי מי שכתב שאינו יוצא צמנה הילושה צמי פירות בלזב אלא עם מערובות מים, לפי שאנו לריכין שמור מחמץ וכל שאינו מחמץ אין יוצאין בו ידי מזה, וכבר נמצא שמי פירות לזב אין מחמזין, ודבר נכון הוא. ע"כ.

וע"ז כ' הלח"מ שם, מפשטן של דברים אלו נראה לכאורה דלא מיקרי מזה עשירה אלא צנילושה צמי פירות לזב אצל כשלה צמים לחם עוני מיקרי. ועוד נראה מכאן שאם לשה צמי פירות לזב אינו יוצא משום היקשא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מזאת וזה אינו צא לידי חמץ. ורליתי מי שהקשה על זה צ' קושיות, חדא דהיכי קאמר לר"ע (דף ל"ו) לחם עוני פרט לעיסה שנילושה כו' הא עיסה שנילושה בשמן ויין ודבש מפקינן לה מהיקשא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מזאת ודחק לתוך זה דצרייתא דקאמרה פרט לעיסה שנילושה וכו' ולדוגמא נקטיה אצל כוונת הצרייתא היא לומר פרט לחלוט ולאשישה דקאמר לקמן צאידך צרייתא ולא כיון ר"ע אלא לדחות דברי ר"י הגלילי. עוד הקשה דכשהקשו צגמ' צפ' כל שעה (דף ל"ו) מר"ע לר"ע ותירצו הא ציו"ט ראשון הא ציו"ט שני אמאי דחיק לאוקמי צהכי לאוקמי צחד יומא והא שנילושה צמים ולכן קאמר לשתי דמיקרי לחם עוני והא דקאמרת דלא מקרי לחם עוני הוא דנילושה (במים) [כלי מים]. גם על זה נ"ל לתוך דהגמרא חתך כן משום דאשכח סייעתא דאמר ליה ר"י לצריה כו' כדאמרו שם כו'.

ואבתי קשיא לי קושיא אחרת והיא דצגמ' פ' כל שעה, הקשו על הצרייתא דקאמרה יכול יצא אדם ידי חובתו צחלת חודה ורקיני נזיר וכו' ותיפוק ליה דהוה מזה עשירה והשתא לפי דברי היש מי שכתב דקאמר דמנה עשירה לא מקרי אלא צמי פירות לזב הא חלת חודה ורקיני נזיר נילושים צפושין וכדכתב הרמז"ס פ"ג מה' מעשה הקרצנות וכיון שכן מאי מקשה דהוה מזה עשירה הא כיון דאית צה מים לחם עוני מקרי.

א"כ אני אומר דאין כונת היש מי שכתב אלא לפרש דברי הצרייתא דפליגי ר"י הגלילי ור"ע דר"ע ס"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה וכו' ור"י הגלילי סבר דעיסה שנילושה בשמן יין ודבש דיוא' ועל זה אמר היש מי שכתב דמה שהם חולקים דלר"י יוצא ולר"ע אינו יוצא מטעמא דלחם עוני היינו דאיכא צה מים ולהכי קאמר ר' יוסי יוצא וזהו שכתב שאינו יוצא צמנה שנילושה כלומר לר' יוסי דקאמר יוצא אינו יוצא אלא צמנה שנילושה וכו' נמצא דלדין דאית לן דבשאר פירות יוצא דע"כ לא פליגי אלא בשמן יין ודבש וכדכתב רבינו ז"ל צ"ל שיהיה צה מים ואז יוצא צה שחין צה חמץ ולא שחין צה לחם עוני אצל

בשמן יין ודבש ודאי דשייך בזה לחם עוני אע"ג דאית בזה מים והשתא ניחא הכל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קעה) באורך.

*

גמ'. ברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בסיני. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קצב) וז"ל בתו"ד: מ"מ ז"ע איך היה סדר המשנה של מרע"ה לישראל וכי לא אמר הלכות ברורות ופסקוקות את המעשה אשר יעשון וצ"ב דפסחים ל"ח ע"ב ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני משמע דלא נאמר לו רק בירור ההלכה. ואם לא אמר הקצ"ה למרע"ה רק דעה האמיתית והנכונה והיא שלמד מרע"ה את בני ישראל בקדר המענה רק שאל הקצ"ה שאם יקבעו דורות הבאים ההלכה בהיפוכו גם זה טוב וישר בעיניו לא יתכן שפיר אלו ואלו דא"ת. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חיים ניד (סימן נד) וז"ל השאלה: מי שנתחייב בשטר בצרית אמנה אם עבר על זה אם מיקרי עבדין שעבר על עבדות ואם ברית מיקרי שבויה או לא.

תשובה: עיין להמוס' בצרכות נ"ט ע"א ד"ה ולכן וכו' נאמן בצריתו וקיים בשבועתו וכוונתו הברית יע"ש הרי דשבועה למוד וברית למוד וכ"נ מנוסח שחקנו אנשי כנסת הגדולה בכל יום וכוונתו לנו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה הרי דברית למוד ושבועה למוד וכן הכריח הרב רבי זלמן בקידור תפלה שלו דברית אינו שבועה. וכן נראה להכריח מדברי הר' רבינו בחיי ז"ל ס' נח ע"פ את קשתי נתתי שהכריח שדבורו ומאמרו של הקצ"ה הוי דשבועה וכן משה"ה בכמה מקו' אשר נשבע ה' לאבותיוסם לתת מתנת הארץ לא הוי שבועה בפירוש ואם ברית הוא שבועה הוי מצינו מקרא דבר הכתוב בס' ל"ל ביום ההוא כרת ה' ברית לאמר לזרעך נתתי וכו' הרי מצינו שכרת ה' ברית לתת הארץ ש"מ דברית אינו שבועה וכ"ן מדברי רבינו בחיי ז"ל שם בס' ל"ל ע"פ זה שכ"כ יע"ש. וכן יש לדקדק מסוגי'א דשבועות דבעי למילף שבועה שנשבע הקצ"ה במי המבול דכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח שהוא מדכתיב לאו לאו וכו' ולא הכריח מדכתיב מעבור מי נח עוד על הארץ וכו' וכ"כ הרב נור הקדש ז"ל צ"ל לז"ר פלי"ד סימן ד' ופמ"ד סימן וי"ו יע"ש ועיין עוד להנהי"ק שם צ"ל לז"ר פנ"ו סי' ח"י.

אל"א דה עומד לנגדנו מ"ש בפסחים ל"ח ע"ב ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני ולפי פירש"י ז"ל צ"ל. ולפי פ"י הר"ן בעל הערוך במערכת בית ד"ה ברית כפי פ"י ב' כלו' ודאי ברית בשבועה נשבע לו כי הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני יע"ש.

ובה' הראני בני כי ציחק יקרא נר"ו מ"ש הרב מוהרש"י ז"ל צ"פ"ת במאמר ואין מידי מצינו אין אברהם מצינו וכו'

לאבא לא מוכה ברא שהק' והא בעגל ניולו בזכות אבות ומי' דשאי' חסד דהקצ"ה נשבע לאברהם ושאי' שבועה וכן וכוונתו את בריתי יעקב וברית היינו שבועה ע"ש וכ"כ הר' הנו' במאמר כל מה שישאל אולכין בעוה"ו בזכות מאכלת שכח וז"ל ואע"ג דקי"ל תמה וזות אבות אכל ברית אבות לא תמה והעקידה היתה ברית אבות דכתיב צי נשבעתי והברית הוא שבועה יע"ש הרי דהרב מוהרש"י ז"ל ס"ל דברית הוי שבועה כס' הר"ן ז"ל בעל הערוך ורש"י שם צ"ל כל שעה ל"ח ע"ב ד"ה ברית דפי' ברית שבועה כיע"ש ומאמתי בדבריהם דרובן צדית מדרשא הלא היא ברבא ס' נשא פ"ט דכ"ח ע"ב דאמרי כן וז"ל והשביע אותה הכהן שבועה שהשביעם שקיימו את התורה כמה דמימא הנה דם הברית אשר כרת ה' וכו' ואין ברית אלא שבועה וכו' עוד אמר שם צ"ל אחר זה וז"ל אין ברית אלא שבועה כמ"ד כי שם נשבעו שניהם ויכרתו ברית בצאר שבע וכו' יע"ש הפך מ"ש החו' ורצ"י בחי' ז"ל כנו"ל ועיין בתשו' בעי חיי ז"ל חת"מ ח"ב ס' קי"ט ועיין ריב"ה ז"ל דפרפריראיתו ס' בתקתי ע"פ נוקמת נקם ברית וזהו נקם ברית דהיינו שבועה וכו' ועיין לה' קהלת יעקב אלגאזי אות ק"צ שהביא דברי רש"י הנו' דפ' כל שעה ולא זכר דיש חולקים בזה ה"ה החוס' ורצ"י בחיי ז"ל וזת"ד הי"ו ועיין בס' האגודה בפא"ן סימן ק"ט וז"ל וכן כשאלם אומר לחצרו היה בעל ברית שלי שלא יוכל לחזור בו ע"ש ואי לשון אמונה הוי שבועה עיין בהגמ"י פ"ד דנדרים שכח אמונה אעשה או לא אעשה אע"פ שהן נדרי זירוזין מ"מ צ"ל התרה והרב צ"ל הלל ביו"ד רס"י רז"ל הקש' ממ"ש בצרכות פ' הרואה נ"ה ע"א פ"ק דומים למגדלי חזירים ולמלוה צדית א"ל אימנותא לדידי תרזייהו אסורים וכו' ופירש"י אימנותא לשון שבועה כלומר באמונה שיהיה אסורות לי עכ"ל א"כ משמע מכאן בהדיא דהוי שבועה גמור' דלא כהגמ"י ז"ל וק"ל ועיין בס' מדת"ל דקמ"ג ע"ד. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת ישועות מלכו (חלק יו"ד סימן לט).

*

גמ'. אמר אי מודבן מודבן אי לא מודבן איפוק בהו אנא. עיין בקונטרס מודעה לבית ישראל (עמוד יד) בתשובת הגאון מח"ס אמרי בינה שהקשה הא קי"ל צדיה (דף לח) אין ברירה דלאורייתא, וא"כ היאך יולא בהן, כיון דחליא ברירה. אלא ודאי מוכח מזה דהשימור הוי מדרבנן, וצדכנן יש ברירה.

וע"ע בזה בשדי חמד (מע' חמץ ומצה סי' יג אות יב) צד"ה ואלה הדברים. וע"ע בשו"ת כנף רננה (ארי"ח סימן נא) צד"ה ונראה.

ובגוף הקושיא, עיין בשו"ת ראשי בשמים (ארי"ח סי' כו אות יב) שעמד בזה, ומירך ששימור לשם מצוה אינו מעכב. וע"ע בשו"ת חזון נחום (סימן לב)

ועיין בשו"ת תורת חסד (ארי"ח סימן מג) שעמד ג"כ בקושיא זו, וכי לתרץ עפ"ד הרמב"ן, דבאומר על מנת שלא

ובשז"ת חכם נבי (סימן קיט) כותב: לזכות את הרצים בעיני מנות אכילת מרור ראיתי כי טוב להודיע שהחזרת

השני במשנתו ובלשון חכמים חסא שמנה לחזור עליו כי הוא הראש וראשון השני במשנתו הוא הירק הנקרא בלשון אשכנז סאלאט^ט ובלשון ספרד סאלאט^א ושם העם שלו הוא לעוגה בכל הלשונות ששמעתי בחורגמא ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות והטבע וקורין אותו לאטוגא סאלאט ואין זו שום ספק ופקפוק בעולם ויש לו הסימנים האמורים בגמ' שרף ופניו מכסיפין ותחלתו רך וסופו קשה ותחלתו מתוק וסופו מר כלענה ומפני שצאצאות אשכנז ופולוניא שהן קרות אינו מאי זומן הפסח לא הורגלו לקחתו לחובת מנות מרור או מפני שלא היו צקיאין צטיב פחרון שמות הירקות כאנשי ארצות הקרובות לארץ ישראל ובצל לא ידעו מה הוא ולקחו הקריין שהוא תמכא לפ"ד מקנת חכמים ונפק מיניה חורבא כי הן רצים עתה עם הארץ שאינם אוכלין אפי' כחצי זית מתמת חורפיה ושהוא מוזק באכילתו חי ומצטלים מנות מרור ואף החרדים אל דבר ה' ואוכלים כזית מהקריין מסתכנים זו כי באמת במקום שחזרת שהוא האלטיגא סאלט שכית כמו צערי אמשטרדם והמצורג ושאר ערי אשכנז אף שהוא עודנו קטן מאוד קורא אני על הקריין סכנה ואין זו מנהג וכל אשר נגע אלוקים בלבו יקיים מנהג כתיקנה ויקנה האלטיגא סאלאט לשם מנות מרור אף אם הוא ציוקר. והירק שקורין בהמצורג אינדבין ובאמשטרדם אנדייצי הוא עולשין השני במשנתו וגם זו יוצאין ידי חובת מנות מרור אם אין לאטוגא סאלאט^ט מאי. ע"כ.

ועיין בקונטרס דברי זאת (חלק ד' כ"ז ע"א), בשם הגאון הרידצ"ו, שיש למנוע מללכת ידי חובת מנות מרור בחסא, מפני שאינו מר.

ובשז"ת תירוש ויזהר (סימן קיז) הביא דברי הרידצ"ו, וכתב ליישב מנהגינו שלוקחים החסא למנות מרור, מפני שעכ"פ השורש של החסא מר. ועוד שאחר שזוהי בקרקע נעשה מר. וכן נהג הגה"ק הדברי חיים מנאח ללכת ידי חובת בחסא עיי"ש.

ועיין בחזון איש (סימן קכד) שצריך שישהה החסא בקרקע עד שיתמרר ואז יוצאים בו ידי חובה.

*

ולענין התולעים המצוי בחזרת, עיין במנהגי הגאון בעל חסם סופר (בהל' פסח אות י"ח) שכתב, שהחסם סופר היה רגיל ליטול למנות מרור צליל פסח חזרת שקורין סאלאט, בין לבדכה בין לכריכה. והיו מופקדים על כך בחורים בני חורה לבדוק היטב החזרת על ידי כלי ראיה. ושם (בהלכות ראש השנה אות ה') כתב, שזולת החזרת צליל פסח, והסילקא צליל ראש השנה, לא בא ירק על שלחנו בכל ימות השנה עיי"ש.

וע"ע בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תנינא, בקונט' אחרון סימן נ"ג), שאין צורך לבדוק התולעים על ידי זכוכית מגדלת, שכל מה שלא נראה לעין יפה וצריחה לא אסרה תורה, שהרי הדבר ידוע מה שאומרים אנשי מדע מומחים שאם נסתכל במיקרוסקופ צמים, נראה בהם תולעים רוחשים, ובכל זאת אין

ימחה אבא, מהני אף למאן דליה ליה ברירה, כיון דנתקיים התנאי בשב ואל תעשה. משא"כ בתנאי דקום ועשה. וכ"כ השאגת אריה (סי' צג). וא"כ ה"נ דכל לשון אימלוכי מימלך וכו', ואי לא מודבן נתקיים התנאי בשו"ת, והו"ל משומר לשם מנהג לחוד, ומש"ה יוצא ידי חובת מנהג בהם.

וע"ע בשו"ת עונג יו"ט (או"ח סי' ב) סוף ד"ה ומדע, שעמד בקושיא זו דהוי ברירה, ולא חשיב שימור לשם מנהג.

*

על דברי הפני יהושע שמתיר לגרום טומאה למעשר שני, עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב' י"ד סימן מ).

דף ל"א ע"א

מתני'. ואילו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן נח) דמי שאין לו חזרת, יש מרבותיו [הגהות מיימוני פ"ו דחמץ ומנה אות כ'] דפסקו דהמוקדם במשנתו מוקדם במנהג. והתשב"ץ (סי' צ"ט)^ט כתב ליקח ויירמוט דהיינו מרור דמתניתין. ונראה לי טעמו משום דליכא מאן דלמר בגמרא דהוה מהדר אמריתא דמרייר טפי ודחי ליה ההם בגמרא טעמא דהחזרת עדיפא, משמע אי ליכא חזרת מררייתא קודם.

ואגודה (פסחים סי' ל"ה) כתב דמירעטך, היינו תמכא דמתניתין^ט, ושמא בשביל דלא איתצבר דעולשין קירביל כיון דכתוב בתפילות ליקח קירביל בטיבול ראשון. ונריך להיזהר ליקח הקלה של המירעטך או הירוק שלו ולא השורש כדדייק ר"ת בהם.^ט

ובי שאין לו רק חסא, מפרש בתלמודא (לקמן קט"ו ע"א) דקיימא לן כרב חסדא דמצריך בטיבול ראשון ברישא בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ובטיבול שני אכיל ליה בלא ברכה. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין לקט יושר (חלק א' או"ח עמוד צב ענין ב).

*

מתני'. שם. הטור (סימן תעג) פסק, שעיקר המנהג בחזרת. וכתב על זה הבית יוסף, הרמב"ם השמיט דבר זה שמנהג בחזרת, ואולי שהוא מפרש מנהג גס בחזרת, ואע"פ שהיא מחוקה ואין בה מרירות. אבל הסמ"ק כתב כדברי רבינו הטור. וכתב שטוב לחזר אחר חסא אפילו לקטוהו צדמים יקרים. ע"כ. וכן פסק בשו"ע (סימן תעג סעיף ה'), שעיקר המנהג בחזרת.

^ט עיין אגור סי' תת"ג ובמג"א סי' תע"ג ס"ק ט"ו ובביאור הלכה שם ד"ה יקח לענה.

^ט עיין ד"מ או"ח סי' תע"ג אות ו' מה שהקשה על האגודה, וכונת מהרי"ל לתרץ קושיא זו.

^ט הגהות מיימוני פ"ו דחמץ ומצה אות ל' עיין בט"ז סי' תע"ג ס"ק ה' ובמג"א ס"ק י"ב בשם מהרי"ר סי' קצ"ג.

מרור ואף המרדים אל דבר ה' ואוכלים אפילו כית מן הק"רין הם מסתכנים זו וכו' עו"ש. וגם דרכיה דרכי נועם כתיב ואין זה נועם ועי' חוס' פסחים ל"ט ע"א לכן מי שאין לו סא"לאט בדוק יפה מתשש חולעים שזה הוא מלוא מן המוצחר לאכילת מרור. מפרסם אני דברשה בכל שנת הגדול להודיע לעם שכן יעשו גם למרור וגם לכריכה יאכל גריצענען ק"רין ובתנאי שיהיה מכוסה יפה בכסוי מהודק משעה ששוחקים אותו על הריצ"איינען מעיו"ט כדי שלא יהיה פג ריחו ומריחותו באופן זה ירגיש כל אדם זו חריפות ומריחות אף שחילתו מתוק בפיו כך מלואו כאז"ל ע"ש וימררו וכו' תחלה צפה רך וכו'. וכן אמרנו נוהגים אף שאצותינו לא עשו כן חוצה עלינו לעשות כדין ולא לחוש למנהג הקדמונים בזה הענין. וגם הטיבול בחרוסת שפיר יכולים לעשות עם הגריצענען קרען אס גם אין יכולים להטביל זו יפה בטוב כמו בעלין או הקלם לית לן בה דרך לזכר הוא טיבול בחרוסת. ע"כ.

*

מתני'. שס. כ' הרמ"א בשו"ע או"ח (סימן תעג סעיף ה) בשם האגור, שאם אין לו אחד מאלו הירקות, יקח לענה או שאר ירק מר.

ובתב הש"ג, וז"ל: בגמרא מוכח שאינו יוצא רק באלו השניים במשנה, ומ"ש האגור שיקח לענה נראה שה' מפרש דמרור הוא לענה, ולפ"ז בשאר ירק מר יאכל בלא ברכה ודברי הרב ז"ע, עכ"ל.

והמג"א (סקט"ו) אחר שהביא דבריו, הוא כותב: וז"ל שכיון האמת בזוונת האגור, דהרי האגור כ' כן בשם מהרי"ל וז"ל מהרי"ל בשו"ע מי שאין לו לטוגא י"א דהמוקדם במשנ' מוקדם ללמנוה ושם הארבעה מינין מוזכרים בהג"ה בל"א (כמש"ל) ותשצ"ז כ' ליקח ווירמ"ט בל"א דהיינו מרור דמתני' וטעמא דהא איכא מאן דמהדר אמרינתא לכן אי ליכא חזרת לכ"ע מרינתא עדיפא ואגוד' כ' ליקח מערטי"ך דהיינו תמכא, ושמה בשציל דלא אחזירי דעולשין קירצ"ל בדסידורים כ' ליקח קורצ"ל לטיבול ראשון משמע דלינו יוצא בו ידי חובת מרור ע"כ לשון מהרי"ל ואגודה כ' ג"כ דמרור הוא ווירמ"ט וידוע דלענה הוא ווירמ"ט בל' אשכנז ובמנהגו מהר"ק כ' מקום שאין לטוגא לוקחין לענה שקורין ויר"מלא או שאר דבר שהוא מר, תשצ"ך עכ"ל, א"כ ס"ל דמרור דמתני' כולל לכל הירקות המרים, וכך כתב רש"י בחומש כל עשב מר נקרא מרור. אבל בגמ' לא משמע כן וגם בסוכה דף י"ג איחא דאפי' מרינתא דאגמא אין יוצאין מפני שיש לו שם לוי דלריך שיהא שמו מרור בלא שם לוי וגם בזוונת רש"י נראה לומר שהכל קרוי מרור אבל מ"מ אין יוצאין אלא באותם שנקראים בשעת מתן תורה מרור לכן אין לבדק על שאר ירקות, עכ"ד המג"א.

אמנם המ"ב בציאה"ל מביא דברי המג"א שהוכיח דכוונת האגור דלענה הוא אחד מה' מיני מרור והוא מרור הנזכר בה' מינים באחרונה, וע"ז כותב: ולענ"ד ז"ע שכפי הנראה לענה אינה ראויה לאכילה וכדמשמע מכמה כתובים שמתאר כל דבר רע בלענה כדכתיב שורש פורה ראש ולענה או

מי שיחוש לכן. וכן כתב בספר מאורי אור (חלק קן טהור, דף פ"ח ע"א). וכיוצא בזה כתב בתפארת ישראל על המשניות (עבודה זרה פרק ב' משנה ו'). וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ב' סימן לה) ובשו"ת משנה הלכות (חלק ד' סימן קכט).

ויש לציין עוד מ"ש בכרתי ופלתי (סימן פד ס"ק י"ט) נכון וראוי לכל בעל תורה שלא לאכול סאלאטה מירק חי כי מלויים זו חולעים הרבה, ואע"פ שדנקוהו נשים או אנשים הדיוטות צמחיות, יש לחוש לספק תורה, שמה נשאר בו עדיין חולעים. ומיזם שעמדתי על דעתי לא אכלתי ירק חי. ע"כ.

*

מתני'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קלב) כותב: ואודות מלוא מרור בפסח, אמר נכון הדבר מ"ש החכם נצי [ס' קי"ט] והכי נהגו כל רבותי ז"ל ואנו נוהגים אחריהם, אך רגיל אני לדרוש בשנת הגדול מי שאין לו אנשים מיוחדים מסוימים בעלי יראה הבזוקים ומנקים אותם מרחש חולעים קטנים הנמלאים מאוד מאוד בימי פסח ואינם ניכרים לחלושי ראות, ע"כ מי שאין לו צדיקו מי שידבקו כראוי טוב ליקח התמכא שקורין קרי"ן, ואם הוא נמנה שלישי במשנה, והסאס הוא הראשון ומלוא מן המוצחר, מ"מ חלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק משום קיום עשה דרבנן, דמרור זה"ו דרבנן, ובפרט שאפשר לקיים שניהם ע"י תמכא שקורין קרי"ן, ואם יש רמז בחסא דחס רחמנא עלן, אנו נאמר דתמכא ר"ת תמיד **מספרים כבוד א"ל**.

ועוד צאתי לעוררהו ע"ד שארי ירקות שהמלא מהרי"ל שיהיה כרפס על רמז פר"ך ס' כמ"ש מג"א [ס' תע"ג סק"ד], ומ"ו הגאון מו"ה נתן אדליר טרח ויגע לידע איזה נקרא כרפס הואיל ונפיק מפומא דגבדא רבא מהרי"ל ומלא שנקרא ברוב לשונות אפי"א (ובהגדה אפי"ך), והוא הנקרא בלשון דייטש עליו"ר והוא נאכל כמו שאו"ח מי נטבל בחומץ וכן אנו נוהגין אחריו, ונחמי סמנא מילתא אפי"א ר"ת כמו **א"ל פוע"ל ישיועות אתה**, ע"כ יאכלו עמים וישבעו יהללו ה' דורשיו וחי לבצו לעד. ע"כ.

*

מתני'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קלט) כותב: ע"ד שאלתו במלוא אכילת מרור בלילי הפסח שנהגו בו מעלתו עד עתה על פי מנהג אבותיו ואבות אבותיו בידו ועפ"י המג"א וחי"י בסי' תע"ג לאכול העלין של תמכא הוא הקרין למרור והקלח לכריכה. אבל גריצענען קר"ען מילין זו מעלתו לפי ששעבר ריחו אין זו שום מריחות בפיו כ"א קלח מתוק וגם אין יכול לתפסקו יפה ולטבולו בחרוסת ולנער החרוסת מעליו וכעת מיחה בו הרב מארי' דאתרי' י"י ונפשו היפה אותה לדעת דעתי איך ומה יעשה בימים הבצ"ל.

הגדה ראשון לציין בזה הוא בשו"ע חסם נצי ס' קי"ט על האוכלים קר"ען שהוא תמכא למלוא מרור. הוא קורא עליהם סכנה ואין זה מלוא כי מחמת חורפי' והוא מוזק באכילתו חי. רוב עמי הארץ אינם אוכלים אפילו כחצי זית ומצטלין מלוא

וכדוּבָר כן הרמז"ס, ולכן הביא רביה ממה שעל מרור מצרכין על אכילת מרור אלמלא הוא חיוב לאכילה דאינה צפוחות מכזיב, וצירקוּת דכרפס שמצריך רק צפה"א ואין מוציין עליהם אכילה היינו דאין מצרכין עליהם, אינו חיוב אלא היכרא בעלמא שכלן אין לדמות כרפס למרור ואין להצריך כוית. ולכן כורך שהוא חקנה לחיוב זכר למקדש גם להרא"ש נריך כוית, וכן האפיקומן אף שאין מצרכין עליהם.

ואף להשאג"א שמפרש בהרא"ש שמדינא א"צ לאכול כוית אלא בשציל הצרכה, לא מוזן מש"כ שבוּר הרא"ש דלכוּר א"צ כוית מרור כיון דאין מצרכין על הכורך, דהא ודאי מצרכין על הכורך, דהצרכה על אכילת מנה ועל אכילת מרור הוא גם על הכורך כמפורש בטור שלא יסח עד אחר הכריכה כהלל כדי שבעלה לו צרכת מנה ומרור לכריכה דכיון דלא אתמר הלכתא ועבדין לחומרא כהר"הו ה"י לענין הצרכה צריכין למעבד לשיניהם, וגמלא שאף לשיטת השאג"א להרא"ש מצריך הרא"ש גם בטורף לכוית. אבל בעצם גם להרא"ש הוא מדינא ולא רק בשציל הצרכה כדבארתי. ולכן אין להקל וצריך גם בטורף כוית מרור. אך אם כהר"ה קשה לו אכילת המרור, אם הוא מזד חולי ח"ו יכול להקל אף שהוא חולי שאין צו סכנה, ואם אינו מזד חולי אין להקל. ע"כ.

*

גמ'. מה מרור זה תחלתו רך וסופו קשה וכו'. עיין ירושלמי (הלכה ה') ו"ל: מרור ירק מר ופניו מכסופין, המצוין, והרי חזרת מתוק, והרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק. אמר ר' אושעיא, כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת, מה חזרת תחלתה מתוק וסופה מר, כך עשו המצריים לאצותינו, בתחלה צמיטב הארץ הושב את אבין ואת אחין, ואח"כ וימררו את חייהם.

*

גמ'. ממאי דהאי מרור מין ירק הוא וכו'. צו"ת הר צבי (י"ד סימן סא) כותב שנשאל מרז אחד אם מרה בכלל בני מעיים, לענין זה שאינה מוחזקת בדם.

והשיב להוכיח מההיא דבאן, דפריך ממאי דהאי מרור מין ירק הוא, אימא מרירתא דכופיא, ופרש"י מרה של דג ששמו כן. דלכאורה קשה, מני"ל לרש"י דנתכווין למרה של דג דוקא, ודילמא למרה של בהמה חיה ועוף, ואם נאמר דרש"י ידע דכופיא הוא מין דג, א"כ לא הו"ל לרש"י לומר אלא דכופיא הוא מין דג. ועוד דקשה על הגמרא גופא, אמאי לא מקשה מכל מרה של בהמה חיה ועוף, ולמה דוקא ממרה של דג, אלא ודאי דממרה של בהמה חיה ועוף, אי אפשר להקשות, משום דהיא אסורה מדם המעורב בה, ולכן מפרש רש"י דממרה של דג מקשה, דאין בה איסור דם, ולכאורה עדיין לא מתורץ דהיא יכול למיפרך מכל מרה של בהמה חיה ועוף, ואי משום איסור דם, נימא עשה דוחה ל"ת, ואף דדם הוא איסור כרת ואין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, הא דם האצרים אין בו כרת אלא ל"ת גרידא, והדרא קושיא לדוכתא דנימא עדל"ת. אבל לזה י"ל דמכיון דאיכא

אחריתה מרה כלענה ואין צענין דבר הראוי לאכילת צ"א עכ"פ וכדמבאר בדברי הרי"א והריטב"א וכדמוכח נמי מהש"ס דצענין דבר הניקה מכסף מעשר אם לא דאפשר ראויה היא עכ"פ קנה לאכילה.

אח"כ מנאמי להרשב"ץ בס' יצין שמועה שכחב להדיא דאין יוצאין בלענה מפני שהוא מין אילן ואין צענין ממנו ירקות וכדמתן בהדיא אלו ירקות וכו' וכן מבאר בש"ס דפריך ואימא הרדופני וכו' והוא שלא כדעת מג"א ושלא כדעת ההג"ה דאף אם נימא שיש לו שרף ופניו מכסיפין וכדפירשו במ"צ מ"מ סימנים אלו לא מהני אלא צירק. אם לא דלא כתב הרמ"א לנאת צוה מדינא אלא לזכר בעלמא כשאין לו מחמשת מינים וכעין שכחב גם הגר"ז וצ"ע. עיי"ש.

ובס' ארמות חיים הביא מס' מנחת פחים שכ' דהשיו"ק ירושלמי מגילה פ"ד ה"א ד"ה חד אמר, הביא משם רא' למ"א דלא כרמ"א. ועיין שו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן ה) מ"ס לקיים דברי הרמ"א בג' אנפין.

*

עיין להגרש"ק ז"ל בחכמת שלמה (באר"ח סי' תע"ג) דשרי ליקח גזון למרור, ויוצאין צו י"ת. ועיין שו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן ה) אם ראו לדרוש בפירקא מ"ס הגרש"ק. ואחר אריכות דברים מביא מ"ס הגרש"ק גופיה צו"ת האלף לך שלמה (סי' ש"ב) בפשיטות, דרעטיק של עכשיו אינו בכלל מרור, עיי"ש. ושהגה"ש בעל צהר יהודה ז"ל כ' על הגליון שחזר צו ממ"ס בחכמת שלמה.

*

מתני'. ומצטרפין לכוית. צו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ג' סימן סו) נשאל אם נריך כוית מרור לכורך, והשיב: הנה פשוט שצריך במרור כוית דמפורש כן במתני' דף ל"ט ומצטרפין לכוית, וגם צריך לאוכלו כדאי אכילת פרס כמפורש צדף קי"ד, ולא מוזן כלל נתינת טעם של הרא"ש כפשטות לשונו שהוא מזד הצרכה, דאם אין צורך לכוית יצרכו בלשון אחר דלכל מנה מצרכין כהחיוב, והשאג"א בס' ק' הקשה זה עליו, וגם מנא לו להרא"ש זה דמ"ס מפסח ומנה דצריך מכל אחת כוית, ולא סגי בכוית אחד מכולן לומר שהאכלו צו הוא על כולן ביחד להסובין דלהלל אכל כולן ביחד, ולהרמז"ס צפ"ח מחמץ ומנה ה"ה דהפסח אכל לצדו והמנה עם המרור ביחד לא היה סגי בכוית משניהן, דהא מנה ודאי צעי כוית ממנה לצד, ואף אם נימא דהוא מהקרא דבערב תאכלו מנות שמונה זו ליכא במרור, הא חיקנו רבנן גם במרור שיהיה חיוב מזד עצמו אף בלא פסח כמנה, וא"כ הוא באכילה כמנה שהוא בכוית. ולכן נראה שאין לומר כלל שהרא"ש יסבור דלא צעי כוית באכילת מרור מדינא.

אלא כוונת הרא"ש הוא רק להוכיח לתלוקו צין מרור לירקות דכרפס, אף שחרויהו הם רק מדרבנן דהירקות א"צ לכוית ומרור צריך לכוית, דאף שיש טעם בצבדא משום דכרפס הוא רק להיכרא כדאימא בהגמ"י שם ה"צ מ"מ נריך ראה ע"ז דאולי כיון שמיקנו הוא ממילא גם חיוב אכילה שהוא דוקא בכוית

מכונים זה כנגד זה). והגר"א כתב דגם בטיף אינו אלא לענין דיעצד. ועיין מ"ש בזה הפרישה.

ודע דעל הא דמהפך בידו כ"ו שאוכלין שכתב הרמב"ם לא נמאץ בהדיא מי שחולק, וכתב בציאור הלכה דאפשר לכאורה דבזה כו"ע מודים דמותר אפילו לכתחלה וכמו בכל עיסה דקיי"ל בכל מקום דכ"ו שפוסקין בה אינו מחמץ, ומ"מ נ"ע מדכתב המחבר אין שורין וכו' בשום אופן משמע דגם בזה נהגו להחמיר.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת אמונת שמואל (סימן כז) במי שיש לו חולי בצנטו, ורפואתו הוא שחולטין שעורים או שיבולת שועל ומניחים על בצנטו אם אירע לו חולי זה בפסח אי שרי לו למיעבד רפואה זו או לאו. עיין שם שהאריך. ומסקין: ונראה ברור דאם היה חולי שיש בו סכנה דמותר גם לישראל לעשות חמץ ולרפואתו להדי' דבכל מתרפאין במקום שיש בו סכנה אלא מיהא כמ"ש דאפשר לעשות ע"י גוי עבדין וכמ"ש ואם א"א נראה דירחיק המים היטיב ואח"כ יטיל השעורים לתוכו ואז לא יצאו ליד חמוץ לדון התלמוד כדגרסין שם אין שורין המורסין לתרגולי' אבל חולטין' ופרש"י חולטין' ברותח' שאין מניחי' אותו להחמץ אף דאין נוהגי' לאסור וכמ"ש בצור וש"ע סי' תס"ו מ"מ כל מה שנוכל לעשות בהיתר עבדין וכמ"ש מור"ם ב"ד סי' קנ"ה בסופו ע"ש. גם אם אפשר לחלוט במי פירות ולעשות הרפואה הנ"ל יחלוטו במי פירות ויעשה דק"ל מי פירות אין מחמזין וכ"כ המרדכי פרק כ"ש. ע"כ.

*

מתני'. אב"ש שפה היא בבשרה יבש. היינו שדרכם היה לכווס למרחץ ולהזיע ולשוף הגוף במורסן ובה אין קפידא כיון שהמורסן לא נשרה במים ועל הגוף ג"כ ליכא מים מאליה רק זיעה מחום המרחץ וזיעת אדם אינו מחמץ. רק דאריכה לומר להעביר כל המורסן מעל כל בשרה קודם שמתחן גופה במים בין בחמין בין בצונן ולפי שהנשים אין בקיאות עכשיו בכך לפיכך יש למונעם מלתת מורסן על בשרם אפי' הוא יבש. ואם עברה ושפה אין לשטוף בצונן אחר זה עד זמן מה שידוע שכבר עבר הכל או יספוק עצמו במי פירות תחלה (משנה ברורה סימן תסה ס"ק ז).

*

מתני'. לא ילעום אדם חימין ויניח ע"י מכתו וכו'. עיין מגן אברהם (סימן חסו סעיף א) דמשמע דמותר ללועסן ולצולען דאין מחמזין מיד.

ועיין בתשו' צ"ח החדשות (ס"ו) דלענין ליתן לחולה לאכול ולשתות אפילו חמץ דרבנן, יש להחמיר כשאין סכנה ואם הרפואה בשתיית שר שיעורין או שאר רפואות מחמץ אין לאכול ולשתות רק כשיש סכנה וגם הרפואה ידועה וגם א"א לעשות בהיתר כמו באיסור. עי"ש. והוצאו דבריו בשערי תשובה.

ועיין משנה ברורה (שם סק"א) דאפילו לעסן והניחן ע"ג מכתו קודם שפסח נרץ להסירן כשחמץ עשה ששית

מרה של דג, מו לא שייך עשה דומה ל"ת, דהא אפשר לקיים שניהם במרה של דג. ע"כ. עי"ש עוד.

דף ל"ב ע"ב

גמ'. אב"ש לא כבושין ולא שזוקין וכו'. עיין במגן אברהם (סימן תעג) דאם שרו המרור במים מעת לעת הוי כבוש והוי כמבושל ואין יוצאין בו דנתבטל מרידתו.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן קיא) כותב על דבריו: "כל דה מייירי בשאר מיני ירקות אבל לא בתמכא מה שאנו קורין קרי"ן דעינינו רואות בחוש שאף ששרוי כמה ימים במים עומד בטעמו בחריפתו ומרידתו ואין הנישול השרוי מבטל שם מרור ממנו וכן איתא בצרכות דף ל"ח ע"כ דמשיי שאני התם דבעינא טעם מרור וליכא משמע אי אית להו טעם מרור במילמיהו קיימי וכן בצרייתא צ"ל כל שעה דף ל"ט ע"כ דאין יוצאין לא כבושין ולא שזוקין כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו טעם מרור אין יוצאין בו ולא לחנם נקט האי כללו של דבר אלא לארריי אחי דאף דכבוש בכל מקום י"ל דכולל אפילו במים מ"מ אם אנו רואים דאף שכבושים במים ויש להם טעם מר לא בטיל שם מרור מיני' וא"כ ה"ה בתמכא שקורין קרי"ן שהחוש מעיד על זה שיש לו טעם מר וחריץ כמו בתחילה שפיר יוצאין ולא כתבתי זה אלא שראיתי קצת נוהרים מזה ולא דקו כלל כזה. ע"כ.

עוד כותב: אגב אזכיר מה שכתב הלבו"ש על פי' חזרת שקורין בל"א זערוץ לא מוכח כן בגמרא דמשיי שם חזרת אינטרך ל"י ס"ד הואיל וסופו להקשות ליתבי ל"י רוחא טפי קמ"ל ועינינו רואות אותן שקורין זערוץ אינו נקשה בסופו ועומד בעלים שלו זמן מרובה. ע"כ.

*

מתני'. אין שורין את המורסן לתרגול' וכו'. בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תסה סעיף א) פסק המחבר, אין שורין מורסן לתרגול' "בשום פנים". וכתב המ"ב שם, דר"ל דלא מהני שיהא עומד שם לראות שלא ישהו המורסן במים שיעור מיל דשיעור זה אינו אלא לענין דיעבד אבל לכתחלה אסור להשהות אפילו רגע אחד וכדלעיל סימן תנ"ט ס"ב.

ועיין ביאור הלכה, שהמחבר כתב כן לאפוקי מדעת הרמב"ם בזה. ועיין שם ברמב"ם פ"ה מחו"מ שכתב שלש עזות בזה, אחד, שיאכלין מיד או שיהא עומד שם ויראה שלא ישהה המורסן כשיעור מיל. ב', כתב כל זמן שהעופות יאכלו וינקרו אינו מחמץ אפילו שוהה הדבר טובא. ג', כתב כל זמן שהוא מהפך בידו המורסן אינו מחמץ והעיתור חלק עליו משום דאסור להשהות לכתחלה אפילו בפחות משיעור מיל.

ובריטב"א חלק ג"כ על מה שכתב דכ"ו שמנקרים אינו מחמץ וכתב דזה לא דמי למה דאמר' גשמים שהיו נוטפין טיף נגד טיף דאינו מחמץ (וכונתו דהכא אינו מוכח שבכל משהו חמץ ניקרו התרגולים משא"כ התם דהטיפים היו

ובמה שהקשה עוד לפי שמעריצין אחר כך מים וכו' צהא ודאי איכא למימר דעת המהירין לומר דמאחר דקודם שנטחנו החיטין ה"ל כמו מי פירות ואין צהא איסור ואעפ"י שאחר כך מעריצין זו מים בשעת לשה לית לן צה דכבר נתבטלו הנשוכין בשעת טחינה דקמח ה"ל כמו לח בלא דעת הסמ"ג ושזו אינו חוזר וניעור.

ג הטור המיר בחיטין מטעם אחר וז"ל ונראה שאין לחוש לזה כלל דחששה רחוקה היא זו לומר שתחמוץ חטה קשה במעט רוח שבפי העכבר דאפילו לחימי שרי בגמרא חלא שהחמירו הגאונים לאוסרה ועוד אפילו אם יש צהא נשוכים אינו חלא אחד מאלף ומתבטלין הן כשטוחוין ואין כאן מבטלין איסור לכמהילה שאינו טוחן כדי לבטלה עכ"ל ובמרדכי הארוך בשם ראב"ה דבין חיטין שנפל עליהם דלף כתב ואין כאן משום מבטלין איסור לכמהילה דאכתי לא חל הפסח ע"כ.

ומינה נוכל ללמוד דה"ה בחיטין שנשכו מהן העכברים אין זו משום מבטלין איסור לכמהילה ואם יש ס' מן ההיתר כנגד הנשכים אין צריך לבררם ועיין בתרומת הדשן סי' קי"ד.

ובענין נאמר דכל אלו טעמי' שאמרו להמיר בחיטין אינן שייכין בקמח שאכלו ממנו העכברים דמאחר דהקמח הוא רך ואפשר שלעסו העכברים דאינו דומה לחיטים שנשכו העכברים מנזל אחד ומשאר אחר השאר אצל הקמח הוא דק דק ונתערב ליחות פה העכבר בקמח ונתחמך מיד וג"כ אין שייך כאן שום ציטול שהרי אם נתחמך קצת מן הקמח כבר נחייבש ומתפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכול בפסח אפילו אם נעשה קמח קודם הפסח כמ"ש הר"י א"ז על שק של פסח שנפל לטיט במרדכי בפ' כל שעה ואפילו לדעת המחמירין משום דה"ל מי פירות מ"מ בשעת לשה מעריצין זו מים ואין כאן היתר בציטול כמו בחיטין כדפרש"י ודווקא להשהותה מותר לא שינהל הקמח, כמ"ש הר"י א"ז שם.

אכן יש קצת לחלוק ולומר שיש היתר יותר בקמח מבחיטין משום דבחיטה צמקום שנשך העכבר בשיניו צודאי נדבק שם ליחות הפה אצל בקמח מי יימר דנדבק ליחות הפה בקמח הנשאר ואדרבה הסברה נותנת שהקמח נדבק בליחות הפה שבפי העכברים ונשאר בפיו ולא נפל ממנו לקמח הנשאר ואחזיקי איסור לא מחזיקין לומר שנפל מפי העכבר בשעת אכילה כדחתן במסכת פרה לענין שתייה דכל העופות פסולין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצאת ופירש"י דשאר עופות אינם מוצאות חלא מגביהים פיהם לאחר שלקטו מן המים והמים נופלים מפיהם וכולי וה"ה שאר בהמות וחיות כן דרכן חוץ מן היונה דשמא דווקא לענין שתייה כן דרכן אגב דלולא אצל לא בענין אכילה.

וי"ש להציא ראיה ממ"ש הרוקח בסיומן רפ"ה ומציאו המרדכי בפ' אלו עוזרים דהנותן שעורים לקוסים ומנא ריר בשעורים הנשארים חייב לצערן שמחמין כדחתן לא ילעוס הנה משמע שדווקא במנא ריר אצל צאינו מנא ריר לא מחזיקין איסור שהיה עליהם ריר ואע"פ שמדברי מהר"י וייל במדרשות נראה שמחמיר אף כשאינו מוציא ריר שהרי כתב בסתמא שלא

בע"פ אה"כ כבר נקראה עד שנפסלה מאכילת כלב וכמו שנחבאר בסיומן תמ"ג.

ובתבוי הפוסקים דכל זה בחטים של ישראל אצל חטים של גוי שלעסן הגוי והשאלין לישראל להניחן ע"ג מכתו בפסח ה"ז מותר אם אין האחריות של הרטיה על הישראל דעל רטיה של עכו"ם אינו עובר צב"י ואם אין לגוי חטים יכול הישראל להקנות לו חטים משלו וילעסן הגוי ושזו יקבל הישראל ממנו את הרטיה רק בחזרת שאלה. ואע"פ שחמך אסור בהנאה ואפילו חממו של עכו"ם וכדלעיל בסיומן תמ"ג שאני הכא שהוא נהנה מחמך זה שלא כדרך הנאחז ואין בו איסור רק מד"ס ובמקום חולי ואפילו אין בו סכנה לא גזרו ומ"מ אם יוכל להתרפא כשירכך רטיה זו של חטין ע"י מי פירות אין נכון לעשותה ע"י רוק.

עוד כתב המ"ב (סק"ב) דהא דאסור לעשות כן, היינו רק אם מכתו אין זה סכנה, אצל כשיש צה סכנה מותר אף במקום שיש לאו דב"י אם רק אפשר שרפואה זו תועיל לו ואין בקל לעשות בדרך היתר ואפילו אכילה ושתייה גמורה של חמך נמי מותר לרפואתו כיון שיש בו סכנה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צ"ח הישנות (סימן קטו) צידדון קמח שצחק וצאו העכברים ונשכו בכמה מקומות צחק ונראה לעין שאכלו גם מן הקמח מה דינו של אותו קמח בפסח.

ודשיב: צפ' כל שעה תנן לא ילעוס אדם חיטין ויתן על מכתו בפסח מפני שמחמילות, בסמ"ק סימן רי"ט כתב בהג"ה וז"ל בהרבה מקומות נוהגים לצרור החיטים של פסח מאכילת העכברים ויש רואים להמיר משום דהוי כמו מי פירות. מיהו קשה לדבריהם דהא דתנן לא ילעוס וכו' אלמא לא חשיב לחלוות הפה מי פירות ומסתמא ה"ה לאכילת עכברים דאין להקל בלא ראיה וכו' ועוד דמי פירות משמע דווקא מי פירות קאמר אין מחמין כי אם מים ועוד יש חששא טפי גבי אכילת עכבר לפי שאחר כך מעריצין זו מים בשעת לשה דהא דאין מחמילין היינו דווקא מי פירות לצדן בלא תערובת מים כדפירש ר"ת בפ' כל שעה. ע"כ.

ודגה במ"ש ומסתמא ה"ה לאכילת עכבר דאין להקל בלא ראיה. נראה דאין זה ראיה דאדרבה מסתברא כיון שהזכירו לא ילעוס אדם כו' משמע שאינו אסור חלא בזה הלועז אצל בנשיכת העכברים אין לחוש משום חימוץ דאל"כ לא מצינו שום חיטין שיה' מותרים בפסח שאין לך כל מגורה ומגורה שלא יאכלו ממנו העכברים.

ועוד אפילו תאמר שהליחו' פה מהעכברים הביאו לירי חימוץ בלעוס אדם מ"מ אנו רואים שאין מתבטלים אפילו ע"פ נשיכת אדם כמר עוקב' שכתב שאין מצוקעין דעת שמואל. ואפילו אדם צביוא צה הגמך בגרגיר בשיניו אין צה משום חמך שכיולא צה אינו צה לירי חימוץ בעולם גם מ"ש ועוד מי פירות משמע כו' נראה דאינו הוכחה דאדרבה לרצותא קאמר מי פירות דאפילו בכה"ג אינו מחמין כ"ש בנשיכה בעלמא.

המהירות, ונשאר באמצעיתה קמת, וכששורים אותה במים צאה לידי חימוץ. ע"כ.

אמנם הראב"ן כאן כותב: שמנה אפוייה מותר לבשלה ולשרותה, שאינה צאה לידי חימוץ לאחר שנאפית, ויש שאינם רוצים לשרות המנה במרק כליל הסדר, כי ראו את אבותיהם שעשו כן, ובסבורים שהוא משום שלא תחמיץ, ואינו כן, שלא נהגו להמנע מלשרות המנה במרק אלא כדי שיהיה טעם מנה בפייהם כל לילה הראשון של פסח, (כמ"ש בברכות לח ע"ב), ע"כ.

וע"ע בשאילת יעב"ץ (חלק ב' סימן סה), שהביא בשם מר אביו הגאון החכם נבי שסתר כל נימוקי המחמירים בזה, והעלה שמוחר לשרות המנה בפסח. וכן הורה הגר"א הלכה למעשה לבשל מנה בפסח, ולעשות ממנה כופתאות, כי אפילו אם נחוש שמא נשאר קמת בתוך המנה, כל שהיה בתוך תנור חם אינו מחמיץ, וכן מצויר במעשה רב (אות קפג). וכן נהג להקל גם החתם סופר, וכמו שהעיד בשו"ת מהרש"ג (חלק א' סי' נ"ו).

*

גמ'. ור"ל שח"צו ברותחין. בשו"ת חלקת יעקב (א"ח סימן קנ"ו) דן באחד שלש עיסה לפסח, ועדיין לא נחמנה והניחה כן במקרה באופן שהעיסה חייב נגללה, וכידוע כשנגללה העיסה אינה מחממת, זהו כח הקרירות שהחומר לא נשמה, אם מותר לאפות מזה העיסה מזה בחו"מ, וע"כ אי מותרת עיסה זו אחר פסח.

והשיב: הנה חלוטה דרותחין, משנה ערוכה בפסחים ל"ט ב' דמותר וכבר"ש שם שאין מניחין אותן להחמיץ, ומצינו שהגאונים אסרוהו, ע"י ברא"ש שם סימן כ' ובטור או"ח סי' תס"א בארוכה, ובשו"ע סי' תנ"ד ס"ג ליכא בזה"ל ידיע למיחלט הלכך כל מין חליטה אסור, ולענין זונן נפקא בסימן תנ"ז ס"ג הלש עיסה ציוס טוב של פסח אם שכן וקרא לה שם, יטלנה לצונן וימנענה מלהחמיץ (כ"ז צ' במתני' פסחים מ"ו ע"י חס' שם) ובמג"א שם ס"ק ו' ז"ע אם יש לסמוך ע"ז בזמן הזה, שגם הזוננין שעומדים בצית מעט מחממים - ובחי' חלק עליו, שלא נזכר בהפוסקים חומרא זו. מזה לכאורה נראה, דהתקנה לצוננין עדיפה מחלוטה דרותחין. וידין שאלתו לכאורה עדיף עוד יותר מהטלה לצונן כשהעיסה נגללה. אכן לדינא חזינן בשו"ע דלכתחילה לא סמיכין על העצה דהטלה לצונן, ולא יקרא שם לחלה עד שתאפה, רק דיעבד כשקרא שם חלה יעשה עצה זו דהטלה לצונן, והמג"א חוכך להחמיר אף דיעבד, א"כ בני"ד נמי לכתחילה ודאי לא יסמוך ע"ז ולאפות מנה מעיסה זו בחו"מ, אבל לענין חמץ שעבר עליו הפסח יש להחמיר, כיון דדיעבד אינו מחמיר גם הטלה לצונן, וי"ד עפ"י החוש עדיף יותר - וממילא מותר גם להניח שם עד אחר הפסח כשהיא נגללה ואין עובר בצ"י.

*

גמ'. מבושל אדמבשל ליה מוחמע. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן כה) ובתו"ד כותב: ילא

ישיר מידי בתוך האיצוס נראה שאין זה מן הדין אלא חומרא בעלמא הוא וחירות יחירה על דהיות טוב אצל כפי הדין אין אסור אלא כשמוציא ריר וכ"כ גם הטור והנה נראה דכ"ש הוא שלא להחזיק אסור שנשאר שום ליחות בקמת הנשאר דאנו בסוסים שדרך כן להוציא ריר בשעת אכילה לא מחמירין כ"ש בליחות פה העכברים דמועט הוא כמ"ש הטור.

ו"פ אפילו אם היה המעשה תוך הפסח מותר להשהותו עד אחר הפסח דלא מחמירין אסור מאחר שאינה ידועה שנשאר שום ליחות בקמת הנשאר ואין לתמוה על שכתב לאסור באכילה ולהחמיר בהנאה להשהותו דכבר האריך בזה מהר"א בת"ה סי' קי"ג דדווקא היכא דאיכ' דררא דחמץ לא מפלגינן אסור הנאה מאסור אכילה אצל היכא דליכא דררא דחמץ מפלגינן וה"ה בנדון דידן ליכא דרר' דחמץ דמי יימר שנשתייר בקמת שום ליחות כדכתב'.

ויראה להביא ראיה מדברי רב נטרונאי שהשיב על שאלתו על העושין יין זמזומים ושותין אותן במים פעמים מולאים בזה ב' או ג' חטיין אם מותר לשותוהו אם נעשה קודם הפסח והשיב ודאי אסור לשותוהו בפסח. אבל לזערו אם יודע שנשקט מן החטיין חמץ לתוך מי הזמזומין נריכים אתם לזערו ואם אין ידוע אין נריך לזערו ע"כ.

והנה לפי דעתו שקוצר דחמץ שנצטל קודם הפסח בס' חזר ויעורר וכלו נתרעב בפסח דמי וכדעת הרמב"ם ורשב"א דמשום זה אם יודע שנשקט מן החטיין חמץ לתוך נריך לזערו אעפ"כ החיר להשהותו אם אינו ידועה אע"ג שאסור באכילה אפילו אם אינו ידועה ממילא לדין נמי היכא שאינו ידועה הוא תוך הפסח מותר להשהותו אעפ"י שאסור באכילה והיינו טעמא מאחר דבאכילה אסור כרת איכא אע"פ שאינו ידועה חיישינן שמא יאכל חמץ משא"כ באסור שה"י דאינו אלא לאו מאחר שאינו ידוע לא אחמירו ביה רבנן כולי האי דליכא כאן דרר' דחמץ וכמ"ש מהר"א צענין קטנים דאסור באכילה ומותר להשהותו.

המסקנה דאם נראה לעין שהיה נשאר שום לחלוטית בקמת הנשאר אם נעשה קודם הפסח יש לנהל הקמת ומותר להשהותו ואם הוא תוך הפסח אסור להשהותו דמאחר דנתייבש ומפרך נתרעב ואין מועיל הניחול אצל אם אינו נראה לעין שהיה שם לחלוטית ושמה לא נדבק שום חמץ בקמת או בין אם נעשה תוך הפסח או קודם הפסח מותר לשהותו מאחר שאינה ידועה אצל לאכילה אסור אפילו אינו ידועה ואפי' קודם הפסח מאחר דנתייבש כ"י ומותר להשהותו וא"ש שום ניהול בין קודם הפסח בין בפסח ע"מנו מאחר דליכא דררא דחמץ. ע"כ.

*

גמ'. א"ל דברים שאין באין לידי חימוץ וכו'. ידוע שאצל החסידים נהגו להחמיר שלא לאכול מנה שרירה, ועיין בשו"ע הרב בתשובה שבסוף חלק ה' (סימן ר'), שהוכיח חומרא זו, שנהגים שלא לשרות המנה בפסח, ונתן טעם, שהוא מפני פיזור קמת על גבי המנה, במקום שהקמת והמנה סמוכים זה לזה. וכן יש לחוש למנה שלא נאפית יפה מחמת רוב

קמ"ל רב פפא, פשיטא דצעי טיף טיף, דלנ"ה אלא שהיה שהות בין טיפה לטיפה, כיון דכל היום כולו נפל היו שההיות מנטרפות. ואפשר היינו דעת אחד מהגדולים דלעיל, דמייתי נמי ראייה מהכא אלא שקצר בלשונו.

ואין לומר דהוא גופא אחא רב פפא לאשמועינן דשהיות מנטרפות. דא"כ אמתני' דלילו עוברין [מח ע"ב] דתנא התם שלש נשים עוסקות בצנץ כו', ותנא עלה כל זמן שעוסקות בצנץ אינו בא לידי חימוץ, והא"ה הו' ליה לרב פפא לאסוקיה למילתא דבעינן עסוקים רופין בלי שהייה כדי שלא ינטרפו, ומו' הו' שמעינן הכא ממילא דבעינן טיף טיף דהא טיף טיף עסק מועט הוא. אע"כ צלמא שהיות לא מנטרפות בעסק גמור, ודווקא הכא בעינן טיף להדי טיף בלי שהות, דאי לא הכי הו' השהיות מנטרפות כיון דהטיף טיף בטול מועט הוא, הא קמן דיש לחלק בין עסק גמור לעסק מועט. לכך נראה שהנקור שמנקרין המזות אע"ג דיש למשכן לעסק לעיני זה לצד יחשב שכל זמן שעוסקים בו כך אינו בא לידי חימוץ. וכה"ג כתב הרמב"ם התרנגולים כל זמן שמנקרים במורסן שלש נשים אינו בא לידי חימוץ, ונראה דה"ה בניקור, מ"מ לא חשיב עסק כל כך לנטל השהיות. ע"כ.

*

גמ'. אמרי דבי ר' שילא ותיקא שרי וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן צח) ובתו"ד כותב: והנה ותיקא פרש"י שהוא מאלל קמח ולא כתב שהוא תבשיל מקמח כדכתב שם הרי"ף משמע שמפרש שאינו מתבשל רק עשוי מקמח מעורב במים ומלח או במשחא ומלחא בלון (ואף שבברכות דף ל"ח מצינו בשתייתא שג"כ לא הזכיר שם רש"י שהוא תבשיל אף שבעירובין דף כ"ט ע"ב הוזכר ברש"י שהוא תבשיל וא"כ אין ראיה כ"כ ממה שלא הזכיר שלא איירי בתבשיל מ"מ הכא שפ"י בשול יותר מתחמץ ה"ל להזכיר וכדאזכיר הרי"ף). ולכן כיון שאינו מתחמץ לא נשתנה טעם הקמח צעם ולא טעם המשחא והמליח צעם ורק מחמת שהן מעורבין הוא טועם ממילא טעם שניהם כשאוכל המעורבות והוא כמו אוכל צ' דברים יחד פת וצמר וכדומה שהוא טועם טעם שניהם אף שכל אחד יש בו רק טעמו לצד כיון שלא נתבשלו יחד ונמלא שאין יכיר בכהן ענין החמץ שנעשה בזה גם במשחא ומלחא שהוא שניו בהקמח והמשחא צעם אחרי שאין נרגש זה צעם הקמח והמשחא דטעם האחר שנעשה מזה הוא רק מחמת שטועם שניהם כמו בלא היו מעורבין אלא צהיה נוטל משניהם כל דבר בפני עצמו כפסע אחת ונמלא שגם בתיקא ומשחא ומלחא אינו יכיר ענין החמץ שנעשה ולכן שרי כיון שמ"פ אינם מחמיצין ומתורן גם הא דותיקא לרש"י. ע"כ.

דף ב ע"א

גמ'. אר"ח אמר מר עובקא לא נתבקעו ממש וכו'. עיין בשו"ת הר"ן (סימן נט) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה

לנו מזה דבאיסור דרבנן מחיר הטור החליטה לכתחילה מטעם שהוא דרבנן וא"כ נוכל לסמוך עכ"פ באיסור משהו שהוא ג"כ דרבנן על החליטה דדיעבד, וא"כ אם חטא זו היתה בדבש ונתבשלה בדבש הו' ל"י מבושל ואינו מחמץ, ואף שבגמ' דף ל"ט ע"ב הקשה מבושל אדמבשל ל"י מחמץ מ"מ כל זה במבשל במים אבל כאן שנתבשל בדבש לא שייך מחמץ וכיון שבסוף נתבשל שוב אינו מחמץ.

אלא דקשיא לי א"כ למה הותרך בגמ' לתוך האפיו שבשלו היה לו להשאיר הברייתא כמות שהיא דמבושל היינו שנתבשל במי פירות (ורצינ' להביא מכאן רא' לשיטת רש"י דמי פירות הוה חמץ בוקשה) ואולי דא"כ היינו חלוט וכמ"ש רש"י דליכא לאוקמי דשדי ל"י לרומחין דא"כ היינו חלוט הכי נמי במי פירות כיון שהם ודאי אין מחמיצין והיה בתוכם עד שנתבשל הרי זה חלוט. ע"כ.

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן פ).

*

גמ'. והוא דעביד טיף להדי טיף. עיין בשו"ת מהרי"ל החלשות (סימן נא).

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קב) ו"ל השאלה: הא דקיי"ל דאם שהה הצנץ בלא מתעסקים כשיעור הילוך מיל, חשיבין ליה כחמץ. ואם לא שהה כשיעור הזה בפעם אחת אלא פעמים, ומתעסק ביה צינתיים, וכשינטרפו השהיות בו קודם שיאפה הו' כשיעור מיל, מי אסרינן לנצק משום חמץ כה"ג או לא. (הגה"ה ושיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה, לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום שהוא י"ב שעות, כדאיתא פ' מי שהיה טמא, ע"כ).

תשובה: יראה דלר"ך להחייב בדבר כמו שאבאר. נמצא כתוב על שם אחד מהגדולים דיש לאסור, ור"ל דמתחמץ אין נעשה הכל חמץ במשהו האחרון, אלא מתחמץ על יד על יד, ואין העסק שצין שהייה לשהייה מבטל מה שכבר התחיל להתחמץ. ואחד מהגדולים השיב לי בתשובה, דאין נראה לו להחמיר, והביא ראייה מהא דאיתא פ' כל שעה, דגן שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ. משמע שיש בצירוף השהיות בין טיפה לטיפה כשיעור. וחד מרבותא השיב לי שיש לחלק בדבר, דאם העסק בין שהייה לשהייה עסק גמור הוא, כגון בעיטת הידים בצנץ, וכגון הרידוד שמרדדים את המזות בעץ עגול, כה"ג אין השהיות מנטרפים, דעסק כזה יכול לנטל מה שכבר התחיל להתחמץ. אבל עסק אחר מועט אע"פ שיש בו כח לעכב שלא יתחיל להתחמץ, כל זמן שמתעסקים בו, כדמוכא מקיעוף דאינו עסק גדול, ואפ"ה מעכב החמץ, כדאיתא בהדיא פ' אלו עוברין, אמנם כ"כ אין בו כח לנטל מה שהתחילו כבר להתחמץ, וכן נראה לחלק.

וראייה מהא דאמר רב פפא אההוא דגן שנפל לתוכו דלף, והוא דעביד טיף טיף להדי טיף טיף. ופרש"י שהדלף טורד זה אחר זה, ואין שהות בצינתיים וטרדות הדלף אין מניחו להתחמץ. והשתא אי צלמא סבירא לן דשהיות מנטרפות, מאי

תנינא יר"ד סימן ג) ד"ה ומה שכתב. וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יר"ד א' סימן רג) באור.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשצ"ך (חלק ב סימן קצט) ח"ל השאלה: ראובן ארז תבואה תחת הקרקע וערב הפסח בקר תבואתו ומנאף שרייה במים ולא היה לו שהות למכרה לעכו"ם קודם הפסח והניחה עד לאחר הפסח מהו דין תבואה זו.

והשיב: תבואה שנפל עליה מים יש מחלוק' בגמ' (פסחים מ' ע"א) אי צעינ' נתבקעו ממנו או כל שמיניה על פי הדין ומתבקע' מאליה ולא איפסיקא בהדיא הלכתא כמאן והוי ספיקא ודברצנ' אזלינ' לקולא וחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן כר' שמעון [כ"ח ע"ב], ולפי זה אם לא נתבקעה מותר' לאכלה אחר הפסח. ואם נתבקעה אסור לאכלה ומותר למכרה לעכו"ם דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנסא משום דעבר בצל יראה ובל ימא' [כ"ט ע"א], וזה אין לנו לקנסו דמה היה לו לעשו' אנוס הוא וכבר בטל ובטול' מהני אפילו בחמץ ידוע. ע"כ.

*

גמ'. אין לותתין שעורין בפסח וכו'. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן טז) נשאל על הרא"ה הוצאו דבריו צר"ן פרק כל שעה דשעורים אינן אסורים אלא בנתבקעו משא"כ חטים דאית בהו צירי. והקשה א"כ מה מקשה בדף ל"ו ע"א מ"ש ממנחת העומר דלותתין אותה כו' ולדברי הרא"ה אין כאן קושא דמנחת העומר שעורים היא ולותתין אותה כי סמכו שיראו אם נתבקעו אבל שאר המנחות שהם חטים אין לותתין כי אין הביקוע ראייה בהם ואף אם לא נתבקעו חיישין לחמץ.

והשיב: לא ידעתי מה צעי מן הרא"ה למה לא קשיא ליה מסוגיא דפסחים דף מ' ע"א דקאמר שם בהדיא לחד לישנא דחיטי גריעי משעורים דקאמר לא מביעיא חיטי דאית בהו צירי כו'. וא"כ מאי מקשה בדף ל"ו ממנחת עומר והרי עומר שעורים היה והמה קילי מחיטים. וכתבתי בחידושי לפסחים דסוגיא דלעיל על כרחנו אולא להך לישנא דלקמן דף מ' דחיטי קילי משעורים דשרירי אלא דקשיא אי להך לישנא א"כ ע"כ לותתין חיטין בפסח דהרי חמי צברייא אין לותתין שעורים מכלל דחיטי לותתין. וא"כ קשה מ"ש חיטין דמנחות מחיטין דפסחא ומתהרס"א לקמן דף מ' כתב דשמואל פליג על רבא דקצר מנזה ללחות. ולפי מ"ש דהך סוגיא בדף ל"ו אולא כהך לישנא דחיטי עדיפי דשרירי א"כ הדבר מוכח מצרייתא דלותתין חיטין וקשיא לשמואל מ"ש חיטי דפסחא ממנחות. וכתבתי בחידושי דשאני למסקנא דפסחים דף מ' דלר"ך קצירה לשמה א"כ משעת קצירה כבר דעתו עלייהו למנזה ומזהר בשמירתן לכן מנזה ללחות משא"כ מנחות דמביא קולת מביאו קודם לכן אין מלאכתן מיוחדת למנחות ולכן אין לותתין. והקשיתי על זה דאם כן מאי מקשה מעומר דלותתין והרי העומר צריך קצירה לשמה ולהכי דוחה שבת.

ול"כ נלע"ד דהך סוגיא דף ל"ו אולא כסוגיא דף מ' במסקנא דחיטי גריעי דאית בהו צירי וגם חיטין אין לותתין. והנעת הסוגיא דף ל"ו הוא על זה הדרך דולאי לישא בפוסרין גרע מלחיתה דהרי לא נחלק שום חנא או אמורא להחיר לישא בחמין בפסח ובלחיתה מזינו מחלוקת אמוראי וא"כ לישא בחמין גרע מלחיתה ואם מועיל הוריות במנחות להחיר הלישא בחמין ק"ו שראוי שיועיל להחיר הלחיתה ובה לא היה קשיא ליה מ"ש עומר דלותתין ומ"ש פסח ששנינו בהדיא דאין לותתין שעורים משום דמנחות שאני דכהנים וזריזים. ולכן הקשה מחללת הסוגיא דמילתא נמי לחית ומשני לחיתה לימא במקום זריזין. הקשה ומ"ש מנחת העומר ועיקר הקושא למה אין לותתין שעורים בפסח ומנחת העומר לותתין ואין לומר משום דכהנים וזריזין שהרי לחיתה לימא דכהנים ולא בעורה. ומה דפירש"י ומ"ש שאר מנחות כו' הכונה מ"ש שאר מנחות דאין מועיל בהו זריזות הכהנים ללחיתה הואיל וליתא במקום דזריזין ומ"ש מנחת עומר דאמרינן בה גם בלחיתה וזריזין הן דאי לאו משום זריזין לא היה מועיל מה שהיא שעורים שהרי שנינו אין לותתין שעורים בפסח ומשני צבור שאני. וממילא גם על הרא"ה לא קשיא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קפא).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרי"ך (סימן טו) ע"ד המעשה שהיה, שלחת גוי החטים של ישראל ציר"ט אחרון של פסח בין מנחה למעריב בלתי ידיעת ישראל כמו שנוהגים שלוקחים מעט מן החטים ורוחצים אותם במים היטב ואח"כ מערבים אותם בחוץ החטים שרוצים לטחון ומשפספין היטב עד שיתערבו יפה בכל החטים ותוסר העפרורית הדבוקה בהם ואח"כ נותנין סובין בחוץ החטים ומערבים אותם היטב עד שישאבו הלחות של המים והעפרורית ונשתפקנו אי הוי חמץ שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה אם לאו. והאריך שם להוכיח מסוגיין דחטין אלו מותרין הם אפילו באכילה ולית בהו שום חשש.

*

גמ'. מותר לליתות וכו'. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן עא) ישב לדברי הרמב"ם שפסק (פ"ה דחמץ ומצה) דמותר ללחות החטים למנחת מנזה, ופי"צ דמעשה הקרבנות פסק דאין לותתין המנחות. ונעתיק לשונו מפאת כמה דברים מחודשים היוצא לנו בסוגיין.

וז"ל: גרסינן בפ' כל שעה אמר רבא מותר ללחות וכו', עיין הסוגיא באור. וראיתי להגאון מהר"ר יחזקאל גר"ו בצל"ח הנדפס מחדש על פסחים על מ"ש רבא מותר ללחות דתניא וכו' ואי אפשר לנקיה בלא לחיתה שכי' ח"ל יש לדקדק אחי מנא ליה דמותר לכתחילה והרי יוצאין תניא והיינו דביעבד והיינו דומיא דשעורין דאין לותתין וביעבד אם לא נתבקעו מותרין וגרסא משום דהך ברייתא שרייה דף ל"ו כך יוצאין בפת נקיה ובהדראה ובסריקין המצויין אף על פי שאמרו אין עושין סריקין המצויין וכו' ואי ס"ד דלחיתה אסורה לכתחילה ואין

התר לנקיה אלא דיעבד הו"ל אע"פ שזמרו אין לותחין ואין עושין סריקין וכו' עכ"ל.

יְשׁוּתִיָּה דמר לא גמירנא דחיבת יוצאין משמעותה לכתחילה ודוקא כי קמני יא לא יאזי י"ח הוא דיעבד אבל יוצאין הוא לכתחילה כדמנן הכא בסמוך ואלו ירקות שאדם יוצא י"ח בפסח וכו' ויוצאין זהו בין לחים בין יבשין ודכוותא טובא דלשון יוצא ידי חובתו יוצאין הוא לכתחילה ותו דלדידיה דיוצאין דיעבד משמע אמאי הכא קמני האי לישנא דבהדרגה ונקיה אף לכתחילה וסריקין הא מני לה בהדיא. אמנם יש להעיר ולישב בסגנון זה דהיינו יוצאין לכתחילה משמע ביום מנא ליה לרבא דמותר ללחוח לכתחילה ניימא דדיעבד לתת ועשה מנא ואז יוצאין לכתחילה זה משום דכבר היה מה שלתת דיעבד ומאי ראיה מייית וי"ל דגם בסריקין קמני יוצאין לכתחילה והיינו משום דכבר דיעבד עשאו ושייך יוצאין לכתחילה דאכל לאת לכתחילה ואם איתא דהכי הוא צפת נקיה הו"ל לסיים אעפ"י שאמרו אין לותחין ואין עושין סריקין כמ"ש הרב הנזכר.

ואחר זמן ראיתי להרב פני יהושע נפק דק דוקיין ונחנק וק"ק דהו"ל לשנויי דשניין עיין בדברי קדשו ואתה תחזה. והר"ף כתב ומצעי ליה לאיניש לנטורי חטיי דפסחא מעידן קצירה וכתב הר"ן ודאי דלמנא מן המוצא הכי עדיף טפי ומיהו אפשר דכל דשמר החיטים קודם לשה יא וכו' ע"ש.

ואחזה אנכי להרב פרי חדש סי' תנ"ג שכ' על דברי הר"ן הללו דאע"פ דכן כתב רש"י פ"ק דחולין בההוא עובדא דגינאי נהרא דמתחילת טחינה והרקדה צעי שימור לשם מנא אינו מחזור דקרא דושמרתם ליכא לפירושי אלא חדא מתרתי או לומר דקרא סתמא קאמר ומעידן קצירה צעי נטורי או לומר דמעידנא דנחית לשימור דהיינו מנחית מים דהוי מלישה ואילך דצעי נטירה אבל לומר דצעי שמירה קודם לשה אבל לא מעידן קצירה זו מניין לנו עכ"ל.

ומצאתי בחידושי הר"ן כ"י לפסחים שכ' בסוגיין צמוך דצריי ו"ל רבא הכי קאמר. דודאי שימור מקמי לשה צעי דאי לא קפיד רחמנא אלא אשימור דלישה ושמרתם את המנא למה לי דכיון דרחמנא אמר בערב תאכלו מנא על כרחו יש לו לשמרה כדי שלא יבוא לידי חימוץ אלא ע"כ שימור מקמי לשה צעיין ולא יחא ליה לרבא צמאי דחיינן דילמא התם הוא דצעינא דנחית לשימור לא עבד ליה שימור דהא אפילו אי אמרי' הכי ע"כ לריבי שימור מאותו שימור שהוא משום ספק צמח וכוון שכן מאן פלג לך אלא ודאי שימור מעיקרא צעיין עכ"ל והשתא לזד זה שכ' הר"ן דכל ששמר החיטים קודם לשה יא ה"ט דמדכתב ושמרתם את המנא שמעינן דהוי קודם לשה דאי מלישה ואילך למאי אנטרין הכחוש בערב תאכלו מנא ומוכרח דקרא דושמרתם את המנא אחי לטפויי קודם לשה ומסורת יידינו תפסת מועט תפסת ולכן אמרינן דהוי מתחילת טחינה והרקדה.

וזוהי שיעת רש"י פ"ק דחולין שהביא הרב פרי חדש במ"ש דצמא קא עסיק דכתיב ושמרתם את המנא דמתחיל' טחינה והרקד' וכו' ודייק התם לשון הש"ס דקאמר והוא גברא

דהוה דארי חטיי לפסחא ומשמע דה"י הולך לטוחנס ולא קאמר דהוה דארי חטיי דפסחא דאי הוו נטירי מעידן קצירה עד האידנא נטרינהו והול"ל חטיי דפסחא דכבר היו נכונים ושמורים אלא דהוה חטיי צעלמא ודארי להו לפסחא דמתחלת טחינה ישמרו ואזי הוו חטיי דפסחא ובהכי נמיצבה קושית הרב פרי"ח ונתחווירו דברי רש"י והר"ן כמבואר.

ג רבינו אליעזר ממין בספר יריאם מנא ק"ה כתב ו"ל חטיי דשרירין קי"ל כרבא דאמר מנא ללחוח וכו' ע"ש ובמנא ק"ח כתב ו"ל וזריך שמהא שמורה לשם מנא משעת טחינה דכתיב ושמרתם את המנא צעיין שימור לשם מנא עכ"ל וכאשר ירדוף הקורא אינו מוכן דצמא ק"ה כתב דקי"ל כרבא דאמר מנא ללחוח וצמעתין מוכח בהדיא דלרבא דאמר מנא ללחוח צעי מעידן קצירה ואין צמא ק"ח כתב משעת טחינה. וגר' שדעמו ז"ל דהא דעידן קצירה הוא מנא מן המוצא ומדינא סגי משעת טחינה כדעת רש"י והר"ן דקרא דושמרתם אתה לאוספי על שעת לשה ככל הדברים אשר ראו עיניך. ועין לו ראיה להרב פרי חדש דמסיק דכית מנא שיוא צה י"ח לא נפיק אלא"כ שמור משעת קצירה וכתב וכן דעת הרוקח סימן רע"ב דצעי שימור מתחילתו ועד סופו עכ"ל.

וק"ק דשם ברוקח סי' רע"ב הנו' כתב ו"ל מנא ציה לעשות שימור מן הקציר' לפסח כדאמר רבא להנהו אפוכאי דצעיין שימור מתחילתו ועד סופו עכ"ל הרי שכתב מנא וכו' ומשמע דאינו לעיכובא אלא למנא ומ"ש דצעיין שימור וכו' מוכח דהיינו למנא כמ"ש ברישא ואע"ג דצקינן רס"ג כתב מימרת רבא דאמר להנהו וכו' סתם כבר ביאר דעמו צקינן רע"ב. ואם נפסק לומר דאורי לי מיהת דאין ראיה מרבנו הרקח דהוי לעיכוב' כמ"ש הרב פרי"ח דדעת הרקח כדעמו ז"ל. ושם צקינן רס"ג כתב הרקח דאמר רבא אסור ללחוח חטים ושעורים ע"ש ואע"ג דמבואר בש"ס דרבא הדר הודרני ובתחיל' קאמר הש"ס הדר אמר רבא מותר ללחוח ומסיק דהדר ציה ואמר מנא ללחוח. מ"מ מאחר דשדרו רבא ואתא ממחיתא דהאידנא אסור. אמטו להכי הרקח שפר קדמיה להביא מימרת רבא הראשון' דאע"ג דאיהו הדר ציה אן קי"ל כמימרת ראשון'. וזה פשוט צעיין.

ולא אכחד דמלאכי צם' הפרדס כ"י לרש"י סימן רנ"ז שכתב ו"ל מיצעי ליה לאיניש למנטר הני חטיי וכו' ומתצעי להו לשמין משעת קצירה ולשווייהו צית מוכסה צמקום מוננע דלא ליגע צה מיא וטלא וזהו דרך שמירתן דאמר קרא ושמרתם את המנא מעיקרא צעיין דאמר רבא להנהו דמהפכי וכו' עכ"ל וכן כחז' בספר האורה לרש"י כ"י ומשמע דהוא מדינא ולכאור' דמתלפ' שטמיה דרש"י ממ"ש פ"ק דחולין למ"ש בספר הפרדס ובספר האור'. אם לא שדחוק עצמינו לומר דבספר הפרדס וספר האור' למנא קאמר. אמנם לדינא סבר רש"י דמשעת טחינה כמ"ש פ"ק דחולין. והכי דייקי דברי רש"י צמעתין שכ' לא הדר ציה רבא ממאי דאמר צעיין שימור קודם לשה עכ"ל ומשמע דלא קפיד רבא אלא שיהי' שימור קודם לשה. והא דכפי מנא. ומתוך כך נרא' לישב דברי הרב פרי"ח ממה שהשיג

בדף מ'. אמנם למ"ש מרן זין חטטים זין שעורים י"ל דהכא איכא רבותא בכל חדא וה"פ זין מן החטטים דכיון דלית זהו זירא עיילי מיא אלא אפי' שעורין דלית זהו זירא ושיעי אסור וכמ"ש בש"ס דף מ' וכן איכא רבותא איפכא כמ"ש הרב פר"ח ואין זה ענין לזין זין דעלמא ולא לזו ואכל"ז והדברים פשוטים.

איבז השתא עט לדבר למאי דאתאן עלה. כי בסוגיין מבואר נגלה לכל מראה עיני דבהא דעבי רב פפא לאותוביה לרבא ממימרת שמואל דחטטים של מנחות אין לותמין וקרי להו סלת איכא לאקשווי דלמאי לא לאותוביה בעיקר הדין דשמואל אמר אין לותמין ורבא אמר מותר ללמות. וכבר הרב מהרש"א בחידושי הלכות העיר זהו וכו' דרבא פליג אשמואל ע"ש וכונתו מבוארת דנהי דבעיקר הדין לא מצי לאותוביה לרבא דרבא מצי פליג אשמואל אך פריך עליה דבלא למית' קרי להו סלת הפך מאי דאמר רבא דבלא למיתא אינה נקיה והוי מחלקת במציאות והנה שפתי הגיעו לפרקן פרק שלוח הקן נוהג בארש ארשת שפתי על אודות לשונות הרמב"ם אשר שאלת ובריש כל אחון אציגה נא עמך הגב על הארש במימר קדישין רבנן בתראי קדמו שריס יתנו עדיהם לרבות שינויייהם.

ואבייבה נפלאות למופת דורנו עיר וקדיש הרב מהרש"א בס' מקראי קדש צביאורו לה' פסח סימן תנ"ג דף קע"א ע"א אשר העלה ואשר הביא דברי הרב מהרש"א בחידושי הלכות שהבאתי והשיג עליו דנעלם ממנו דהרמב"ם פ"ב דהלכות מעה"ק פסק כשמואל דאין לותמין המנחות ופ"ה דחמץ פסק כרבא ואייתי מתניתא זידיה דברי הרב הגדול הרדב"ז לישב דברי הרמב"ם ודחאם וכתב דהנכון דשאי הכא דכתיב ושמרתם את המנחות סבר רבא דקרא אתי להמיר ללמות וכו' ומעיקרא הוה ס"ל דקרא למנחה אתא והדר ביה דלהמירו אתא קרא ולא למנחה עכ"ל. ומה שדחה לדברי הרדב"ז. חור וגר' מפי כבוד הרב ז"ל עמנו בס' הנו' דלעיל סוף דף ז"א תריץ יתיב לדברי הרדב"ז ע"ש. והרב שם בס' הנו' בשאלת רשע דף ז' אות י"ט כתב ישב הרדב"ז מדנפשי' והדרך שכ' על מה העבד' וכו' וזה פסק הוא ע"פ חירונו הנו' צביאורו לה' פסח שהבאתי ע"ש. ומאי דמסיק צביאורו לסימן תנ"ג הנו' מריהטא דלישני' הוכח חוכים דכל מילי דמר עבד לתרוי' להרמב"ם.

ול"י ההדיוט נרא' דבזה יתישב גם דברי מהרש"א בחידושי הלכות דכי אמרה הרב מהרש"א היינו צרישא דרבא לא יליף מקרא הם כתב מהרש"א לתרוי' סוגיא דאימור דרבא פליג אשמואל אצל למסקנא דיליף מקרא אפשר דמודה לשמואל ולהכי פסק הרמב"ם כתרומתו ואיצרא דמהרש"א קינר דצדרי. ואולם יש להעיר על חירון הרב הגדול מהרש"א הנו' דכיון דמוכרח בש"ס מדרב פפא דלא אומיב לרבא בעיקר הדין משמואל דרבא יחלוק על שמואל מנ"ל להרמב"ם דלמסקנא רבא מודה לשמואל אימא דכיון דסבר דאתא קרא להמיר למיתא הוא הדין למנחות ובשלמא אי רבא סבר דאתא קרא למנחה ללמות נימא דהכא דהוא מנחה שאני לא כן במנחות ורבא מודה לשמואל אצל אי אתא להמיר נימא ה"ה למנחות ויש ליבש.

עליו הרב מקראי קדש דמאי מוקשה לרש"י אימא דרש"י מיירי בטוחן על ידי מים כמ"ש הרא"ש והטור ולכאור' הוא תימה על הרב פר"ח. ואפשר לדעת הרב פר"ח דסברת רש"י דבעינא שימור משעת טחינ' ואפי' שאינו טוחן על ידי מים. חדא דסתמא קאמר פ"ק דחולין ומו בשמעתין כתב דלא הדר רבא ממ"ש בעינן שימור קודם לשה דמשמע דמדינא בעי שימור משעת טחינה ומשמע דהא מדינא וכפי מנחה ומסתמא קי"ל כותיה דרבא והיינו מ"ש פ"ק דחולין משעת טחינה דהוי קודם לשה. ומו דכי חזינן דהר"ן כך סבר דעבי טחינ' מקמי לשה קרוב לשמוע דהיינו מ"ש רש"י פ"ק דחולין.

עוד ראיתי להרב מופת הדור מהרש"א בס' מקראי קדש דהשיג על הרב פר"ח במ"ש דעיקר ושמרת' לשמור משעת קזיר' וכי היכי דליהוי שימור מעילא אמרין מנחה ללמות וכתב על זה הרב מקראי קדש ואיני רואה טעם דצדרי וכו' ע"ש ואני בעיני אומר כי הרב פר"ח טעם זקנים יקח כי קרוב לדבריו כתב הרמב"ן בס' הלכותות שנדפס מחדש דף י"ג ע"א מהספר. והרוא' יראה דמה שהשיג הרב מהרש"א על הפר"ח ל"ק אלא שכונת הרב מ"ק לומר דאין מופת חותך דלהוי משעת קזיר' לעיכובא. וגם הרמב"ן שם בס' הלכותות כתב דאפשר דקזיר' אינה לעכובא והביא ראיה מדאמרין רבינא מנקטא ליה אמייה בארבי ש"מ שאר רבנן לא הוו זזהרי ע"ש וכן הרא"ש בפסקיו הביא ראיה זו דרבינא ע"ש. והני מילי דהרמב"ן והרא"ש הם סייעמא למה שישבתי בס' הקטן מחזיק ברכה בקונטרס אחרון סימן רנ"א מ"ש רבינו ירוחם דזין סעוד' ג' ע"ש ועיניך תחזיר' משרים.

ודמויותי ראיתי אור להרב קרבן נגהאל שעל דברי רב אחא בשאלות שכתב לא נפיק איניש ידי חובה אלא במנחה דמנטרא מחימוך מן כד נפלא מיא עליוה והביאם הרא"ש כתב וז"ל מן כד נפלא מיא עליוה יש לפרש בדומן רב אחא גאון שהי' סוף האמוראים כמ"ש חוס' בכתובות דף ב' עדיין היו לותמים חטוי לפסחא וכו' והאידינא שדרו ממתיבתא שאין אנו בקיאים בלתי' עכ"ל ותימה עליו שסמך על דברי התוספות בכתובות הנו' והם דברים תמוהים דרב אחא שעשה השאלות לא הי' בסוף אמוראי ולא מרבנן סבוראי אלא בדורות הגאונים וכמ"ש בתשובת רב שרידא גאון הובא' בס' יוחסין והראב"ד בס' הקבלי' וזה פשוט מאד.

וזוה חזיתי להרב פרי חדש שם סימן תנ"ג דין ה' שכ' מרן האידינא אסור ללמות זין חטטים זין שעורים וכו' הפר"ח וז"ל ר"ל לא מבעיא שעורים שממהרין להחמין ואסירי בלתימא מעיקר הדין אלא אפי' חטוי דשרירן ואין ממהרין להחמין שמעיקר הדין שרי ללמות נהגו לאסור' עכ"ל ולפי דבריו הו"ל זו ואז"ל זו דאפי' במשי' ובריתא לא נאמר אלא מדוחק וגם יש מי שכ' דלא נאמר זו ואז"ל זו כי חטוי זין אלא דבהא יש למשקל ולמטרי. גם מ"ש דשעורים מעיקר הדין אסירי בלתי' לכאור' הי' קשה דצורחין שרי וכמ"ש דף ל"ו בעומר שלותמין וקאמר צבור שאני וע"ש בפריש"י אך בזה יש לומר דמ"ש הפר"ח מעיקר הדין כונתו מעיקר דין הגמ' דתניא אין לותמין שעורים

כתב יעחון מיד וכי לש פשוטין אסר שמואל. אבל בפסח דלש צונן מותר ללחות. ומ"ש שם דף ל"ו דילמות ומשני ללחיתה ליתא צוריון היינו דלפי לש פשוטין אסר הלחיתה נעשית ע"י זריון הוא שרי וצוה נחשב הכל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הר"צ (אר"ח ב סימן סג) ע"ד השאלה מאנשי צוכארא, מעיר סמרקאנד, שהממשלה שם לקחה תחת רשותה כל הטונות ואין שום אדם יכול להשיג חטים לטונתם רק מהקמח הנטחן בהטונות, ושם רוחצים החטים סמוך לטונתם, כי במכונת הטחינה יש גזור שמצא מים על החטים כדי לנקותם, ונפסם לשאל הגיע מה יעשו בקמחא דפסחא לאפיית המצות בזה הפסח הבא.

והשיב: הנה מדינא דגמרא מותר ללחות חטים כדמבאר בפסחים (דף ה) ובסנהדרין (דף ה ע"ב) אבל הגאונים אסרו הוצאו דבריהם ברי"ף וברא"ש וברמב"ם ובטושו"ע סימן חג שאין לנו בקיאות בלחיתה, הלכך אין לנו ללחות כלל לא בחטים וכ"ש בשעורים.

ובדין דגן שנפל למים יש חלוקים הרבה, ובלחיתה היינו שרוחצים (במים) קודם הטחינה, הסכימו הפוסקים הר"ף והרמב"ם דאין חלוק בין חטים לשעורים ומדינא דגמרא מותר גדלם נתבקעו, והר"ן בשם הרא"ה ורבינו ירוחם והגה"מ בשם ריב"א ס"ל דבחטים אסור גם גדלם נתבקעו והב"י הכריע כהר"ף והרמב"ם דבחטים מותר מדינא דגמרא גדלם נתבקעו, אלא דמתקנת הגאונים אסרו לחיתה גזירה שמה ישהו ויחמיאו. ובהא דמבאר בשו"ע (סימן חג) דבשעת הדחק מותר ליקח מן השוק, כתב המג"א (ס"ק ח) דבמדינתנו שרגילין לרחוץ החטים ושהין אותם במים אסור ליקח קמח מן השוק דהוי ממש כדגן שנבצע.

ויעיין בשו"ת בית שלמה או"ח (סימן פו) שמעורר דהחק יעקב (ס"ק ח) מציא דברי המג"א דכל מיני הריפות העשויים מתמשש המינים אסור להשהות בבית שמלחליח אותם קודם כתישה, ומוסיף ע"ז החק יעקב דאסורים גם אחר הפסח, ובס"ק יח מחיר להשהות חטים ללחות כיון דמדינא דש"ס מותר לחיתה כל שאינו קרוב להתבקע, ולשון מלחליח משמע דאף בלחות מעט מתמיר, ועכ"ל דהא דמקיל בס"ק יח מיירי שטחנו מיד אחר הלחיתה כמו שכתב הרמב"ם (וכ"כ הגר"ש מלאדי בשו"ע), ואף שלפ"ז לשון החק יעקב (ס"ק ח) תמוה, (וכ"כ) דנראה דצוה שנאמר לו שמיד אחר שנתלחלו במים כותשין אותם הוא סידת החומרא דאסר עבר הפסח אסורין ובאמת נהפוך הוא.

ויעיין בפר"ח ופמ"ג (תסז) דבה' מינים כל שמונחים במים אפילו כמה מעל"ע אין מחמיצין ומותר למוכרו לעכו"ם כ"ז שלא נתבקעו. ולשון הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ה ה"ז): החטים מותר לגלול אותם במים כדי להסיר סובין וטונות אותם מיד כדרך שטונחים הסולת.

וא"ש עיני וזא"ר להרב מהר"צ קוים במגילת ספר כחז דף ק' ע"ד שהציא הקושא על הרמב"ם משם הרב מהר"א הנ"ל וסירך דשאי פסח שהקפיד הכחז ושמרתם את המצות ואי לאו דבצי ללחיתה שימור למאי וכו' ע"ש שהרב' דברים. וק"ק על הרב ז"ל שהרמב"ם פ"ה דחמץ כתב מותר ללחות ולא כתב מצוה ללחות ואין חירך שהקפיד הכחז ושמרתם ואי לאו דבצי ללחיתה וכו' והרי הרמב"ם לא כן דעתו וכיון שאינו מצוה הי"ל לחוש גם במצות דאף דחייב כרת לא ינכסו בס' דאפ"ש דכמה בני אדם אינם מכירין ואין בידם להודרו וכמ"ש הרמב"ם גבי מנחות דכיון דלוחתן בחזק לא ילחית ואין הכל זריון לשמורן וכלל דברי הרמב"ם שאמר ואין הכל זריון לשמורן היינו שלא ידעו להיות זריון. אבל אם הי' מצוה הי' מקום לומר דלא היינו חוששין כל כך ודוק הטב.

וחזוה היות להרב פני יהושע ש" על דברי הרב מהר"ש"א דכ"ש דלמסקנא דרבא אמר מצוה ללחות ליתא דשמואל וכו' דאין כורך לזה דבצי פשוטין שייך ספיר לחלק בין מצוה למנחות מטעמא דזריון וכו' משא"כ לחיתה חשש חימוץ לא חלי צוריון אלא לפי החיטים שיש מתבקעים לאלתר ומש"ה אמר שמואל שאין לוחתין מנחות דאסור לגרום למנחות חימוץ משא"כ לחמץ בפסח מותר דכל אדם יבחין אם נתבקעו ולא שייך זריות וכ"ש למסקנא דמצוה ללחות ובמנח מצוה כ"ש דמסור' לזריון שזריו יודע לשמרה עכ"ל בקצור.

ודבריו קשים חדא דהי"ל להקשות על מהר"ש"א דהרמב"ם פסק תרווייהו כמדובר. ותו מ"ש דבלחית' לא שייך זריון ושמואל מטעם דאסור לגרום למנחות חימוץ נגע בה לפוס ריהטא הוא הפך הש"ס דף ל"ו דחלי לחיתה צוריון וכן הרמב"ם פ"ב דמעה"ק קרי בחלי דלחית' בחזק ואין הכל זריון. גם מ"ש דמנח למנח' מסור' לזריון אינו מחזור וכמעט הוא הפך הש"ס דף ל"ו ודף ל"ו.

הגם הלום ראיתי מה שסירך הרב מהר"ר יחזקאל בשיטתו דלמסקנא דבצי שימור משעת קציר' נזהר בה יפה ושומר' מחימוץ משא"כ מנחות וכו' ע"ש בצאורך. ויש להשיב דהדיא אסרו לחיתה מטעמא דזריון וכמ"ש הרמב"ם ומאי אהני דבצי שימו' מקציר' כיון דלחית' צריכ' זריון ואין הכל זריון ועוד דימנח אסר לא ידע להזהר ולהיות זרי' וכמ"ש. ושם ראיתי שגם הרב נר"ו הקשה על הרב פני יהושע שפסק הרמב"ם שני הדינים ע"ש.

וא"ש אני אחזה לפי קצורי לישב סוגיין ופסקי הרמב"ם הוא דהרמב"ם הוקשה לו כסוגיא הקושא המפורסמת דרב פפא בעא לאותורי' לרבא משמואל דאין לוחתין חטי מנחות וקרי להו סלת והי"ל לאקשויי דרבא אמר מותר ללחות ושמואל אמר אין לוחתין וכמ"ש. ותו קשיא ליה שמואל דקאמר אין לוחתין חטי מנחות מ"ט נקט מילתיה הלכתא למשיחא הו"ל לאשמועינן הך דינא במאי דנהיג האידינא ולו' אין לוחתין חטי דפסחא ולכן סבר הרמב"ם דדוקא במנחות דלש פשוטין וכדתנן כל המנחות ילושות בפשוטין אסר שמואל ללחות משא"כ חטי דפסחא דאין לשין בפשוטין כמ"ש פ' כל שעה דף ל"ו שרי וכדרבא. והרמב"ם

גמ'. שנאמר ושמרתם את המצות וכו'. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן יג) בהג"ה, שכונת: וכבר הקשימי מהא דעירובין שכתב רש"י לזית צדי אסור מה"מ, על מש"כ רש"י ציצה (ר"פ אין צדן) לזית אסור משום דאפשר לזודי מאתמול, וסברת אפשר לעשותו מאתמול אינו רק מדרבנן כמ"ש הר"ן וכל הראשונים, וראיתי צפ"י (ביצה שם) שהעיר בזה.

ולענין ד' נראה לתרץ ד"ל דזה חלוי בפלוגתא אמוראי בפסחים (דף מ') דלמאן דס"ל דצעי דווקא שימור מעת קצירה וקאי ושמרת את המצות על קצירה ג"כ, לפ"ו גם קצירה מותר מה"מ דהא כל מה דנכלל בשמרתם התורה התירה במלכת יו"ט וכמ"ש הפוסקים, אך להנך אמוראי דס"ל דלא צעי שימור מעת הקצירה וכמ"ש התוס' שם להוכיח לזית דיוצא י"ח מזה אף בזה דלא משתמר רק מלישה ואילך, א"כ וודאי דקצירה אסור מה"מ ציו"ט דהא אינו מותר רק במלכות דמן שימור ואילך, ולכן לזית דקיי"ל דלא צעי שימור מעת הקצירה שפיר כתב רש"י בעירובין שם לזית צדי אסור מה"מ דדמי' לקצירה כמ"ש התוס', משא"כ צפ"י המשנה דר"פ אין צדן ליכא לפרושי משום דדמי' לקצירה וגאסר מה"מ, דאכתי תקשה למ"ד דצעי שימור מן קצירה ואילך וקצירה בכלל השימור א"כ לזית גס קצירה מותר מה"מ, וא"כ תקשה עליו ממשנה מפורשת הני"ל דאמאי אסור לזית, מש"ה הוכרח רש"י לפרש המשנה דר"פ אין צדן לזית אסור משום דהי' אפשר לזוד מעי"ט, ומהאי טעמא אסור קצירה מדרבנן לשיטת רש"י הני"ל משום דהוי אפשר לקזור מאתמול, וכמ"ש הרמב"ם (בפ"א מה' יו"ט) ועיין בר"ן ר"פ אין צדן, א"כ חסור קושיית הפ"י מרש"י ארש"י, ולפ"ו יהי' מוכח דרש"י ס"ל דלא צעי שימור משעת קצירה גס על הכוזה לזית י"ח מזה וכשיטת הראשונים דס"ל כן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה קמא ח"ג סימן פז) דמדכתיב "ושמרתם" לכן צריך שיהא וודאי שימור, ולא מהני ספק ורוב, וכ"כ בשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סימן כא).

*

גמ'. שם. ידוע ההקשר אודות המאשין מצות, וחד מטענת האוסרים הוא עפ"י הש"ס כאן, דדרשו ושמרתם את המצות, עשה לה שימור לשם מצוה. וכתב רב אחאי גאון בשאלות (פרשת צו סימן ע"ו) שא"ס לש את העיסה חרש או שוטה או קטן, שאינם חייבים במצות, אע"פ שאפה אותה ישראל שחייב במצות, אין יוצאים ידי חובה במצוה זו. וכן פסק בשו"ת הרשב"א (סימן כו), שמכיון שהמנה שיוצאים בה ידי חובה צליל פסח, צריכה שימור לשם מצוה מן התורה, וכמו שדרשו חז"ל מהמקרא שנאמר ושמרתם את המצות עשה לה שימור לשם מצוה, לפיכך א"ס לשו חרש שוטה וקטן את המנה, אע"פ שישראל גדול ובר דעת עומד על גביהם ואומר לשם מצוה, אין יוצאים במצוה זו ידי חובה. וכן כתב הרשב"א בחידושו לחולין (דף יב ע"א). וכן אפשר בשו"ע (סימן חס).

וב"ש כת"ר דאחרי דרובא דרובא אין שום הפסק ושהיה צין הלחית והטחינה רק על ג' הרחוק אפשר שיקרה אחיז עכ"ז אין לחוש לזה כלל ויכולים לקנות מהקמח הזה לידים, צ"ע בזה דמ"מ לא הוי מצוה שמורה לזאת צלילה ראשונה דהא לא הוי שמור כלל ואף א"ס קמי שמיא גליא דלא הוי חמץ מ"מ שמורה לא הוי. ע"כ.

ועיין שו"ת שערי דעה (ח"א סימן קפא) ושו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן ג).

*

גמ'. חייטין של מנחות אין לזותתין אותם וכו'. עיין מהרש"א. ובשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח) כותב בשו"ד: וזהו אני אומר הא דפרקין הש"ס ראי' דאסור ללחית מהא דאמר שמואל דחייטין של מנחות אין לזותתין אותם וקא קרי ליה סולת והקש' המהרש"א דלמאי לא הקשה בפשיטות דלמאי יהיה במנחות אסור ללחית ובפסח מותר ובאמת שגם לדין קשה דאין קי"ל במנחות דאין לזותתין וזה' חמץ ומנה פסק הרמב"ם דחייטין מותר ללחית וכבר הקשו כן האחרונים.

ולפ"מ ש"א"ש דבאמת לענין מנחות דהפסול הוא בשביל דאינו מנה א"כ לחיתה אסור דעכ"פ נוקשה דר"י שייך בלחיתה וצריך שמירה יפה אצל לענין חמץ דבעינן שלא יהי' חמץ ומחץ ל"ש בלחית' ובפרט בחייטין ולכן לא הקשה רק מדקרי ליה סולת ש"מ דקרי ליה סולת אף בלא לחיתה והוא קאמר דלא משכחת ליה סולת בלי לחיתה וכו'.

אברא דבאמת צ"כ דלמה לא הקשה לו מהא דכתיב בתורה סולת בהרב' מנחות ואין שייך סולת בלי לחיתה ואולי דבזקא בודאי לא קפדינן על הלחיתה דמה"מ לא חיישינן כלל ומה דאמר שמואל אין לזותתין הוא רק מדרבנן דלכל מסור ומסור חז"ל על לחיתה אצל מה"מ לא חיישינן כלל וכו' פ"פ. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. הדר אמר רבא מצוה לזותתין וכו'. בלקט יושר (חלק א א"ח עמוד עב ענין א) כותב: חייטין שירדו עליהם גשמים בשעת מכירה בשוק, א"ס יש מקום בעגלה שיוכלו המים לזוז מהם, או הן מותרין מהן לפסח, הג' במיימוני [פ"ה מה' חמץ ומנה סק"ו]. ועיין במרדכי [פסחים פ"ב ס' תקס"ט] כן דרש בשנת ר"ו.

אב"ל בשנת ר"ח היה חור וזמר מה שכתב המרדכי חטין הבאין לשוק וגשמים מולפין עליהן אין לחוש להם, היינו לרבא דאמר מצוה ללחית. אצל כיון שעכשיו נהגו העם צו אסור ללחית מעתה הוי נמי אסור לקנות חטין שידוע שהגשמים מולפין עליהן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פעולת דנין (חלק ב סימן קלה) ד"ה הרשב"ץ, ושו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קעה) ד"ה והנה בזה, ושו"ת חוט המשולש (חלק ג סימן נב)

*

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן צט) שהציא דברי החת"ס, וכותב דלק"מ, לפימ"ש הרמב"ם (פ"ה מחור"מ ה"ט), וז"ל: לפיכך אמרו חכמים צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח, שלא יבא עליו מים אחר שנקצר עד שלא יהי' צו שום חימוץ וכו' עכ"ל, ועי' בגודע ביהודה מהדו"ת (אור"ח סי' ע"ט), דדייק השואל תיבות אחר שנקצר, ורצה לפרש דהיינו שעת טחינה, דאל"כ הי' לו לומר בשעת קצירה, ורק הנוצ"י דחה דודאי כוונת הרמב"ם פשוט, דבשעת קצירה צעודו מחובר, א"ש שימור וכשנקצר תיכף הוא אחר שנקצר, וכונת הרמב"ם משעת הפיכת כיפי עיי"ש, וכה"ג כתב בס' אלף למטה (סי' תנ"ג סק"ד), משעת קצירה, נראה, דקצירה עצמה א"ש שמירה, רק מקצירה ואילך, וכן משמע בגמ' כאן דרבא אמר להני דמהפכי כיפי, פרש"י העומרין וקושרין העומרים צימות הקציר, הפיכו לשם מנוה, וא"כ משמע דקודם הקצירה א"ש שימור, ונראה הטעם דבשעה שעומדין בקמה, לא שכים חימוץ, דאגב מיליייהו לא מחמצי עמ"ש (בסי' תס"ז) עיי"ש, וא"כ מיושב תמיהת הח"ס, על מה שאנו סומכים על קצירת גוים וישראל ע"ג. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת הראב"ד (סימן קח) כותב: ושימור דמנה משעת הגורן מבי מהפכי כיפי שלא יגע בהם מים, ואם אין לו כך יעשה שימור משעת לישה. ע"כ.

ובשו"ת הראב"ש (כלל יד סימן ה) כתב: וכתב הרי"ף ז"ל, דבעינן שמירה לשם מנה, דכתבי ושמרתם את המנוה. וכן אמר רבא להנהו דמהפכי כיפי הפיכו לשם מנוה, ולא משמע הכי לעיל, בפרק כל שעה, דרבא הוה צעי למימר דשימור דלישה לא הוה שימור, ופרקי ליה ואיתותב וקאמר ואפילו הכי לא הדר ביה, דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי וכו'. כלומר אעפ"י שגדחו דברי רבא, דהוי צעי למימר דשימור דלישה לא הוי שימור, אפילו הכי לא הדר ביה רבא, והיה מחמיר על עצמו לשמור משעת קצירה מנה מנוה.

וגדגו באשכנז וצירפת לשמרן משעת טחינה, לפי שאז מקרבין אותו אל המים. ובשאלות דרב אחא כתב: לא נפיק ידי חובתיה אלא במנה דמינטר לה מחימוץ מן כד נפלי מלא עילויא. ע"כ. וע"ע בשו"ת הריב"ש (סימן תב)

*

גמ'. **מר בריה דרבינא מנקטא וכו'.** עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב' סימן עז) בתשובתו להגאון בעל שדי חמד, ע"ד אכילת מנה שמורה בשבעה ימי הפסח. וז"ל: אמת כי כן נמצא במעשה רב כי הגר"א הי' אומר ומחבב אכילת מנה. ולא נתבאר מאין למד רבינו הגר"א ז"ל. והי' נראה מדאיתא בפסחים דף מ' דאמרי דמר ברי' דרבינא מנקטא ל'י חטיי שמורה בארצי. ואי משום לילי יו"ט לחוד למה לה ארצי אלא הי' מהדר לאכול כל ימי הפסח.

איברא יש לדחות ולומר שא"ל להוכיח מכאן אלא שאם רוצה לאכול לחם בשבעה ימי הפסח מנוה לאכול שמורה דוקא או חובה. וכבר הראיתי בזה בהעמק שאלה סי' ע"א אות ג'

ולפי זה אין יוצאים ידי חובת אכילת מנה בלילה הראשון של פסח במנה מכונה, מפני שמעשה הלישה והעריכה והאפיה, לא נעשה על ידי כח אדם מישראל שמחייב במנוה. והרי זה דומה למעשה של חרש שוטה וקטן שאין בהם דעת ואינם מחייבים במנוה.

ועיין להנצי"ב בספר העמק שאלה (פרשת צו סי' ע"ו), שהציא דברי החמד משה שקוצר שסמט עשיית מנה, לשמה, כמו בקדשים. ורק לכתחילה צריך לומר בפירוש שעושה לשמה, וחלק עליו הנצי"ב, והעלה שסמט עשיית מנה אינה לשם מנוה, ואף דיעבד לא יבא אם לא עשה בפירוש לשמה. ולכן מנה מכונה אינה חשובה יותר מעשיית סמט מנה, ואף שהלוחץ על הכפחור להפעלת המכונה אומר בפירוש לשם מנה מנוה, אין זה מועיל, מפני שאמירתו חלה רק על כח ראשון של המכונה, וכשהיא ממשיכה מחיליו לפעול, נפקק כוחו הראשון, ולא חלה על המשך הפעולה אמירת לשמה. עיי"ש. וע"ע בשו"ת דברי חיים (סימן א) ובשו"ת אמרי אש (סימן א) ובשו"ת ארץ צבי (סימן ה)

אמנם כמה גדולים ק"ל שלחצת הכפחור להפעלת המכונה שנגעית על ידי ישראל שאומר לשמה, נחשבת כאמירת לשמה על כל מה שממשיכה המכונה לפעול עד הפסקת פעולתה, והכל נחשב ככח אדם לשמה. עיין בשו"ת חסד לאברהם (מהדורא תנינא סימן ג). ושו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן טז) ושם (חלק ד סימן קכט) ושו"ת אחיעזר (ח"ג סימן טט) ושו"ת תורת רפאל (סימן עג) ושו"ת ארץ צבי (סימן ה) וחזון איש (אור"ח סימן ו) ושו"ת הר צבי (אור"ח סימן ו).

*

גמ'. **שם.** הרמב"ם (פ"ה מהלכות חור"מ ה"ח) כתב, וז"ל: אין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה, ואינו אלא מדברי סופרים, משום שנא' ושמרתם את המנוה, כלומר וההרו במנה ושמרו אותה מכל זד חימוץ. (ה"ט) לפיכך אמרו חכמים, צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח, שלא יבא עליו מים אחר שנקצר, עד שלא יהיה צו שום חימוץ. ע"כ.

לכאורה משמע מדברי הרמב"ם שהשימור הוא מדרבנן, וכן כתב בשו"ת גודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן עט) וכ"כ החק יעקב (סימן תס סק"ב) דהשימור לשם מנה הוא אסמכתא בעלמא, וכמ"ש הרמב"ם פ"ה מה' חמץ. ע"כ. וכ"כ בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה תנינא ח"א סוף סימן יט).

ועיין צית מאיר (סימן תס) שכתב דלא קאמר הרמב"ם דהוי מדרבנן, אלא על האזהרה יחירה דבעי שימור משעת קצירה, וכמו שסיים אחר שנקצר, אבל עיקר השימור י"ל דהוי מה"ט. ויש להאריך בזה הרבה, ועוד חזון למועד.

*

גמ'. **דאמר דהו דהנהו דמהפכי כיפי וכו'.** עיין בשו"ת חסם סופר (אור"ח סימן קכח) שהקשה על מה שאנו סומכין על קצירת גוים וישראל ע"ג, שכל דבר דבעי לשמה וסתמי' לאו לשמה עומד, לא מהני גוי וישראל ע"ג לרוב הפוסקים, עיי"ש.

חטים מזוקעים שמא נפסלו מלאכול לכלב שהדבר קרוב שאין כאן חמץ אלא עפוש והפסד זהו לשונו ז"ל.

ואע"פ שאנו רואים שאוכלים אותו אלו הישמעאלים בטלה דעתם אצל כל אדם שאפילו הכלבים והעופות מואסים אותו ומה שאינו ראוי לכלבים אינו מאכל אדם כלל כדאמרו צ"ח חלון (פ"א ע"א) גבי הא דאמרו מערבין צפת עדש"י איני והא ההוא דהואי בשני מר שמואל ושדיה לכלבי ולא אכלה והכי מוכח צ"ח אלו עוברין (מ"ה ע"ב) דפת שנפסלה לכלב אינה ראויה לאכול לאדם והאזכלה בטלה דעתו אצל כל אדם.

ואני חושב שאין לזיעת הכותלים דין מים להחמץ ודין מי פירות יש לה שאינם מחמצי' וכן נראה לי במה ששינו צ"ח שני ממסכת מכשירין (מ"א) זיעת הצתים והצורות והשיחין והמערות טהור' זיעת האדם טהורה כלומר שאין לה דין מים להכשיר ממ"ש וכי יותן מים על זרע הרי שהשוו זיעת הצורות לזיעת האדם וזיעת האדם אינה מחמץ' מדתנן (ל"ט ע"ב) אצל שפה היא על צורה יבש ופירשו המפרשים ז"ל דלא חיישינן לזיעה שאין לזיעה דין מי הפה (שאין) [שהן] מחמצינן מדתנן (שם) לא ילעוס אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמצינן ומי הפה ג"כ יש להם דין מים לענין הכשר זרעים דהכי תנן פרק (חמישי) [שש] ממסכת מכשירין (מ"ה) דתולדות המים הוי מי הפה וכיון שמי הפה הם מחמצינן כמו שהם מכשירים א"כ זיעת האדם שאינה מחממת כמו שהיא אינה מכשרת נלמוד שזיעת הצורות כמו שאינה מכשרת כך אינה מחממת. ואע"פ שכל זיעה אינה אלא מחממת רטישת המים כיון שנבלע בכתלים יאל לו מחמת מים לענין הכשר וה"ה לענין חמוץ וא"כ אותם גרעינים הנמצאים בצורה' אין להם דין חמץ וכ"ש לנדון שלפנינו שהחטים שלא הגיע בהם הפסד שהם כשרים למזה של מזהה אם עשו להם שמור כשאר חטים הנאצרים ע"ג קרקע צקקים ואין צייניהם הפרש. ע"כ.

(ובהג"ה כותב: נראה דוקא בשלל נפל מים על דדי המגור' או על פיה אע"פ שפיה סתום בעפר שהרי הרבה פעמים המגור' שואצת ממים שנופלין עליה והצנחא שואצת אותם וזהו נראה שהם מחמצי' שהרי במסכת מכשירין צפרק (שני מ"ב) שנינו הצריכה שצבית והצית מזיע מחממתה אם טמאה זיעת כל הצית שמחממת הצית טמאה ואע"ג דגבי זיעת האדם שנו שם (שם מ"א) שטה מים טמאין והזיע זיעתו טהורה, כן נראה (י').

*

גמ'. שם. עיין בהגהת ד"ת על הרי"ף, שציאר משום דכל ישראל ערבים זה לזה, ומשום שלא יבא תקלה לישראל אחר, עיי"ש, ובספר דעת תורה (סי' נ"ז אות נ"ד), עיי"ש.

*

גמ'. כי היכי דב"א קמי פיסחא. ולפ"ז בע"פ נשעה חמישית צענין שא"א שיכלה קודם פסח אסור למכור לנכרי אפילו מעט דשמא ימכרו לישראל אותו המעט. ומ"מ במקום הפסד מרובה הסכימו כמה אחרונים דכ"ו צתם נכרים

צ"ח ד מחלוקת הראשונים ז"ל דלא כהר"ן. אצל אין ראוי דמזהה לאכול לחם מזהות אף שהוא לא שמענו לצרך בכל ימי הפסח. ומכ"מ מסופקי' אם יש בזה משום צרכה לצטלה כמש"כ בשאלתא דפורים סי' ס"ז אות ג'. וזהו יתיישב טעמא דרז סעדי' גאון לענין צרכה על טבילה בערב יוהכ"פ שהביא הרא"ש וטור אור"ח סי' תר"י. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פעולת נדיק (חלק ב סימן קלה).

דף מ' ע"ב

גמ'. ההוא ארבא דחיטי דטבעא וכו'. צטור (סימן חסו) כתוב, ואין החמץ ניכר וכו'. משמע דאם החמץ ניכר מותר בין כשמוכרו לישראל בין כשמוכרו לעכו"ם דמו ליכא למיחש שיחזור וימכרו לישראל ויאלכלו צפסח דהישראל יכירו. אמנם המ"צ שם (סק"א) כתב דיש מן הפוסקים שמחמירין שמא יטחון העכו"ם וימכרו. אכן למנהגנו שאין לוקחין קמח לפסח מן השוק מנדידים כמה אחרונים דליכא למיחש ובמקום הדחק יש להקל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשצ"ך (חלק א סימן יד) ושו"ת מהר"ם מרונטצרג (חלק ד סימן לג) ותרומת הדשן (חלק א סימן קעח) ושו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן לה) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן כא) ושם (מהדורה תנינא אר"ח סימן סח) ושם (יו"ד סימן קצג) ושו"ת צנין ציון (סימן טו) ושו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן יז אות ב) ושו"ת שאלת דוד (חלק יו"ד סימן יב) ד"ה עתה לאחר, ושו"ת מנחת יצחק (חלק ט סימן נ).

*

גמ'. שם. בשו"ת הר"ן (סימן נט) כותב: ולענין חטים שצנתיכם נראה שמוותר לעשות קודם הפסח אצל לא לאכלו, ולמכרם לגוי נמי שרי שלא אסרו כן אלא צדבר שאין איסורו מוכיח מתוכו, אצל כגון זה שרישומן ניכר ונתפרסם בעירכם מסתברא דשרי. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן כג) נשאל בחטים הנאצרים בצורות אם יש לחוש להם לחמוץ מפני לחות הקרקע אם לא או דומה זה להזהר ארצא דטבעא בחישתא אם לא.

והשיב: תשובה הראשונה ז"ל שאלו בחטים הנמצאים בקרקע הצור' שנחשפשו אם יש להם דין חמץ אם לא והרי"ף ז"ל כ' בהלכותיו צ"ח שש תשובת רבינו האי גאון ז"ל שיש לחוש להם לחמוץ אם נחשקו והרשב"א ז"ל נשאל מזה אם דינו כחמץ שנפלה עליו מפולת שדינו כמזוהר ויהי' מותר בהנא' אחר הפסח ודעתו היתה נטוה להחיר אלא שחשש לדברי רבינו האי גאון ז"ל שהי' אסור אלא שמלא לו היתר ממקום אחר שאין כאן חמץ ידוע דשמא אין שם חטים מזוקעים ואף את"ל שיש שם

וכו'. ולפיכך נראה לנכרים אחר לזניניהו לישראל. ע"כ. וה"ה צעוף דממסמס קועיה דמא. עכ"ד.

ובספר דעת תורה (סי' כג סק"ל) כתב להוכיח דלא כהשואל ומשיב, מד' הרמ"א שם (סי' שז', גזי שחט עוף ושהה צו ואינו יודע אם ניקב הושט, שהמנהג להטריף הכל אפילו לא שהה אלא במיעוט קמא דקנה. ואסור למכרו לעכו"ם כך, אלא ימיתנו ואח"כ ימכרנו לעכו"ם. ומבואר במרדכי והג"א שהוצאו צ"י, דה"ט משום דחיישין דילמא יתפא וימכרנו לישראל. ומוכח מזה דמייירי שעכשיו ניכר החתך, ואפ"ה חיישין שמא ימכרנו לישראל אחר שיתפא. ול"ד להיא (דס"ס נו), דמייירי בניכר לעולם. ודלא כהש"מ. עכ"ד.

*

גמ'. הדר אמר רבא לובינה קבא קבא לישראל וכו'. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קנז) צוה.

*

רש"י ד"ה לב"ה הוא נותן. בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן לד) כתב להשואל: כתבך הגיעני והקשט לשאל כשואל מדעת ובענין, וז"ל: בפסחים דף מ"ם ע"ב דקאמר הש"ס אין מוללין את הקדירות בפסח וכו' וי"א אף נותן את החומץ ואח"כ נותן את הקמח מאן י"א אמר ר"ת ר' יהוד' היא דתמן האלפס והקדרה שהעבירה מרותחין וגו' ר"י אומר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ ופרש"י דכ"ה לכל הוא נותן לכל מיני מאכל הוא נותן בכלי שני חוץ וכו' עכ"ל ובמס' שבת דף מ"ג ע"ב אבעי' ליה ר' יהודא דארישא קאי אכלי ראשון ולקול' או אסיפ' קאי אכלי שני ולחומר' פליג ר"י ומסי' הש"ס ת"ש דתני ר"י אומר לכל האלפס' הוא נותן ומסיק הש"ס דאריש' קאי דקתני בצרי' להדיא וכן פירש"י בעצמו שם ואיך פירש"י כאן בפסחים שלא אליצא דמסקנא דשמעתא זהו חוכן קושייתך.

ובאבות לפוס ריהטא הוא תמי' קיימ' דאף דפשוטו פשטא דמתניתין משמע אסיפא דסמוך ליה קאי ר"י מ"מ ודאי לא נעלם מרש"י מסקנא דשמעתין דשבת וכן הוא בצרייתא להדי' ולא ה"ל לפרש נגד מסקנת הש"ס דנהירין ל"י שצילי דש"ס בכל מקום ובאורו נראה אור וכאשר ירדתי אל העין נ"ל שדברי רש"י ז"ל מדוקדקי' הדק היטב דלכאורה קשה בסוגי' דש"ס זה דאי הא מוללין את הקדירות מיירי בכלי ראשון למה אין מוללין את הקדירות בפסח כיון שהוא רותח דכלי ראשון אפי' לר"י דס"ל כלי ראשון שהוסר מעל האור אינו מבשל מ"מ אפי' בלא חומץ אינו מתחמך דהוי חליטה וחליטה אינו מתחמך לדינא דש"ס כדאי' בפסחים דף ל"ו ועיין בא"ח סימן תנ"ד צ"י שם אלא ודאי דהאי מוללין את הקדירות בכלי שני מיירי ואפ"ה היכא שיש שם חומץ מתבשל ואינו מתחמך ומדמוקי רב חסדא כר"י ע"כ אי ס"ל לרב חסדא דר"י קאי ארישא בכלי ראשון א"כ י"ל דבכלי שני מודה ר"י דאינו מתבשל ע"י חומץ שנתן מקודם ומנ"ל דר"י היא אלא ודאי דר"י ס"ל דר"י גס בכלי שני קאמר שמתבשל ע"י חומץ וספיר אחי' כר"י.

אבל נכרי שידע צו שלא יגע צו רק ישמרו עד אחר הפסח ויחזירו לו כמו שנתבאר בס"י תמ"ח יכול הישראל למכור לו הרבה תבואה חמומה. (מ"ב).

*

גמ'. בגד שאבד בו כלאים וכו'. עיין בשו"ת תשנ"ך (חלק ב סימן ד) ושם (חלק ג סימן שכד).

*

גמ'. שם. הקשו התוס' (ע"ז סה ע"ב) וליצטיל ברובא וכו'. עיי"ש. וכו' ע"ז בהגהת הר"ב רנשבורג שם: אבל התוס' בחולין (צח) בסד"ה ובגמלא, העלו דמן הדין באמת בטל, ורק חומר דתקנתא דרבנן היא. עכ"ל.

ובש"ו"ת שאל האיש (חיד"ד סי' ט) כתב להעיר עליו, כי ז"ל התוס' חולין שם: ונראה דתקנתא צעלמא הוא שעשו חכמים, במקום שאין מכריזין, שלא לקנות מן העכו"ם לכתחלה, אע"פ שרוב טבחי ישראל, וכן במקום שמכריזין והכריזו שלא לקנות משום נכרי, כי היא (דנדה סא:) צגד שאבד צו כלאים לא ימכרנו לנכרי דילמא אחי לזבני לישראל, אע"ג דמן הדין לא הו"ל למיחש דלזלי' בתר רובא. עכ"ל. והבין הר"ב רנשבורג דר"ל דהכלאים בטל ברוב, ולפ"ז הו"ל דבטל ברובא, ולא דלזלי' בתר רובא. אולם לקושטא דמילתא נראה שכוונת התוס' כמ"ש הר"ן והריטב"א שם (צג ע"ב), שחיינו שלא לקנות מן העכו"ם אע"פ שרוב טבחי ישראל, כדי שיוכלו למכור לו הטרפות, שאל"כ הו"ל לחוש שמא ימכרנו לישראל, וכדאשכחן בכלאים. ומה שסיימו אע"ג דמן הדין לא הו"ל למיחש וכו', היינו על קניית הבשר. וכ"נ מדברי הרש"ש. וע"ע בחי' תת"ס צע"ז שם.

*

גמ'. משום דהדר מוזבין לישראל וכו'. כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תנינא ח"א סימן פה) עוף שהיה צוארו מלוכלך בדם, מותר למכרו לגוי, כיון שכעת ניכר הוא. ולא חיישין שמא אח"י יתפא ולא יהיה ניכר וימכרנו לישראל, שכל שלפניו אין מכשול מהיכא תימי להחזיק ריעותא. וכמו שהוא עכשיו דיינין ליה. ולכן לא מצינו שאסרו למכור אלא גזי ספק דרוסה, באופן שיש לחוש שהישראל לא יכירו. אבל כגון נ"ד שניכר האיסור, אין לחוש שמא לא יהיה ניכר. ואף דבשמים מצוקעות חיישין שמא יטחון אותם, היינו כיון שעומדים לטמיה, משא"כ כאן שאינו עומד להתפא. ע"כ.

אז"ל בשו"ת רב פעלים ח"א (חיד"ד סי' ג), צדין עוף שהיה צוארו מלוכלך בדם, כ', שאסור לשלח העוף חי ע"פ השדה, אע"פ שיש צוה ס"ם, שמא לא ניקב הושט, ושמא לא יודנו ויאלכלו ישראל. וכמ"ש בן הרשב"א בתורת הבית הארוך (דף מה ע"א), בספק דרוסה שאסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל. וכן אסור להניחה לנפשה חיה, שמא יודנה ישראל, והוא לא ידע. וכדאמרין גזי צפור מזורע המשוולת דשרי, דאי לא, לא היתה התורה מזהה לשלחה שלא אמרה תורה שלא לתקלה. וגרסי' גמי (חולין ג): ההוא שרקפא דספק דרוסות

ורבינא דשמינתא הכי משמע דהא יש לדקדק מהי חיתי לומר ארישא קאי דמסמחא פליג אסיפא דמתניתין אמאי דסיים התנא ברישא אלא ע"כ דמספקא לי אי ארישא פליג ר"ל ארישא נמי פליג ופליג אכולה צנא דמתני' א"ד אסיפא לחוד פליג אמאי דסיים ואף דבזרייתא נקט ר"י לכל האילפסן היא נותן כו' נקט בכלי ראשון היינו משום רבוחא דהמירא אבל אם נותן חומץ וזיר אפילו בכלי שני נמי מבשל וזה מקובל אל הדעת דהא קי"ל דזיר חסוד כרותח ומבשל כדי קליפה מיד אפילו אם נפל על הזון כמבואר בס"י ק"ה ובס"י ז"א ובס"י ס"ט וי"ל אף דס"ל לרבנן היכי דנפל לתוך המרק דמבטל כח הזיר אבל לר"י י"ל דשוא כלי ראשון וכלי שני דמבשל ע"י כח הזיר וחומץ ולפ"ו דברי רש"י בירוק דאף לפי המסקנא נמי מוכח לר"י דמבשל בכלי שני ע"י חומץ וזיר ואין התבטול מבטל.

ומזה הבאתי רא"י דחומץ שוא לציר ומבשל אם שיה כד שיטתו על האור ויהי רוחא דמדברי ר"י נשמע לרבנן דמשהו כח החומץ וזיר וכי היכי דזיר גורם הביטול בכלי ראשון לר"י ה"ה החומץ וא"כ יפה פסק הב"י דחומץ שוא לציר דלא כש"ך שחלק בס"י ק"ה על הב"י יעויין שם. ע"ב.

ובשו"ת שאילת יעבץ (חלק ב סימן קד) נשאל ג"כ בהג"ל, והשיב: כ"ל צבור פירש"י כאן מוכרח דעל כרחק הכא בכלי שני קמיירי. וס"ל כ"ש נמי מבשל ע"י חומץ דלח"ה אלא בכ"ר איירי תקשי מ"ט דת"ק ד"א דלמר והרואה שיתלול נותן את החומץ חיפוק ליה בלא חומץ נמי אלא ודאי בכ"ש עסקינן. דלע"ג דס"ל לת"ק כ"ש דעלמא אינו מבשל מ"מ מורה דחומץ מבשל אף בכ"ש ולא פליג אר"י אלא במאי דס"ל דחומץ אפי' ע"י תערובת מבשל דדבר שיש בו חומץ קאמר. אהא פליג ת"ק אבל חומץ בעיניה לת"ק נמי מבשל אפי' בכ"ש. ומדת"ק נשמע לר"י דס"ל חומץ מבשל גם בכ"ש אפי' ע"י תערובת ולפ"ו הא דמסקינן התם ארישא קאי ולקולא ה"פ דמקל בכ"ר דעלמא דאינו מבשל לאפוקי מדת"ק דס"ל כ"ר מבשל ומחמיר בחומץ דאליבא דת"ק חומץ אינו מבשל בכ"ש אלא בעיניה דוקא ואליבא דר"י חומץ מבשל בכ"ש אפי' ע"י תערובת ושר הוא.

*

תוס' ד"ה אב"ל. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן יז) ושו"ת מהרי"ל החדשות (סימן לה) ולקט יוסף (חלק א אר"ח עמוד קח ענין ד) ושו"ת טוב עין להחיד"א (סימן יג) ד"ה ומו ק"ק, ושו"ת יוסף אומץ (סימן ו) ד"ה וכדי לבוא, ושו"ת ויקרא אברהם (חלק א"ח סימן יא) ד"ה והן אמת, ושם (חלק י"ד סימן ד) ד"ה והן אמת, ושו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קנט).

*

תוס' ד"ה האילפס. עיין בשו"ת רש"י (סימן עו). ושו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ג סימן ב) ושו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קמח) ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רכט) ושם (חלק ד סימן צג).

*

וא"ל תחמה דאין מוקי רב חסדא כר"י שלא אליבא דהלכתא דהא במסקנ' ר"י ארישא קאי זה אינו קושיא כלל משום דהא מקשה שם ונקמי כר' יוסי ואף שר' יוסי הוא נמי שלא אליבא דהלכתא דהא אמר שמואל בזה"י אין הלכה כר' יוסי משום דגם אין הלכה כר"א ע"ש. ואקוה לאל דכי שכיבנא רש"י ייפוק לוותי דשפיר מרנמי סוגי' דשמעת' אליבא דהלכתא. ע"ב.

גם בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן לט) נשאל בהג"ל, וי"ל: נשאלתי מהתורני הרב המופלא מהר"ר לוי ירושלמי במס' פסחים דף מ' ע"ב רש"י ב"ה ללל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וזיר ופי' רש"י לכל מיני מאכל הוא נותן תבלין בכלי שני וכו' ובמס' שבת במקומו קאמר הש"ס למסקנא דר"י ארישא קאי דמיירי בכלי ראשון.

תשובה: מתחילה צריכין אנו למידק מי הכריחו לרש"י לפי זה דמפרש בפסחים בכלי שני מיירי דילמא בכלי ראשון קאמר הש"ס דנותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ וי"א סבירי להו דאף נותן את החומץ תחילה ואע"ג דחומץ כבד מעורב בתבטול הוא מבשל את הנותן בתוכו וקאמר הש"ס דהאי י"א ר' יהודה היא.

א"ל נראה פשוט וצורר דאי אפשר לאוקמי בכלי ראשון דהא לדינא דש"ס מותר להחליט ברותחין כנוצר בש"ס דף ל"ט ע"ב חלוט שחלטו ברותחין וע"כ נמי הא דקאמר הש"ס לא לימחי אינשי קדירה בקימחא דאיבשונא דילמא לא בשיל שפיר ואחי לידי חימוץ לא בכלי ראשון מיירי דהא חלוט שחלטו ברותחין מותר וק"ו בכלי ראשון דמתאי גבר וכלי ראשון מבשל יותר אליבא דכ"ע מעירוי וכן פי' רש"י בזה"י כשהוא טורפו בקערה היא מחממת ועוד שאין דרך נתינתה לתוך תבטול רוחא ש"מ הא דקאמר לא לימחו אינשי קדירה לאו בכלי ראשון רוחא קאמר אלא בכלי שני ולפ"ו הא דקאמר אין מוללין את הקדירה נמי בכי האי גוונא מיירי שנותן קמח לתוך התבטול להעבו ולא לדבר רוחא מיירי וקאמר רב חסדא ר"י הוא וע"כ הוכרח רש"י לפרש דבכלי שני דדבר שאינו מבשל אפי' אם נותן מתחילה חומץ אינו בטל כח החומץ והזיר וה"ג מותר למלול קדירה צענין זה אבל אם נפרש דר"י ארישא קאי ומיירי בקדירה רוחא כמו שהבין מכת"א א"כ אין רא"י כלל להך י"א דכאן וע"כ הוכרח רש"י לפרש דמיירי בכלי שני.

ודא דקאמר הש"ס בשבת איבעי להו ר"י ארישא קאי ולקולא ר"ל אי ארישא נמי קאי ואיכא נמי קולא דבדרי' דס"ל דכלי ראשון אינו מבשל תבלין אלא שנותן בתוכו חומץ וזיר ולפ"ו ס"ל כי היכי דכלי ראשון אינו מבשל אפי' חומץ גורם הביטול ה"ה בכלי שני אף דאינו מבשל אבל ע"י חומץ וזיר מבשל ולפ"ו ס"ל דאפילו בכלי שני נמי מבשל ע"י חומץ וזיר דמאי שגא כיון דכלי ראשון נמי אינו מבשל תבלין או דלמא אסיפא לחודי' קאי ולחומר' ר"ל חומר' ככל ג' דכלי ראשון מבשל בלא חומץ וכ"ש מבשל ע"י חומץ וזיר לר"י ופשיט' לי' הש"ס דארישא קאי ולעולם דס"ל דרב חסדא דלר"י אפי' בכלי שני נמי מבשל ע"י חומץ וזיר.

תוס' ד"ה רבא. בשו"מ קול מנשר (חלק א' סימן פ) כותב בתור"ד: ובענין קטניות אע"פ שהאשכנזים בכל המקומות קבלו עליהם חומרא זו והפר"ח והגר"א באו"ח ס' תנ"ג כתבו סמך לה מפירוט הערוך המוצא בתוס' פסחים דף מ' ע"ב ד"ה רבא, מ"מ כבר נמנו על זה והחירו בשעת הדחק בדורות האחרונים בימי הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל מבראדי (וגם אם נמצאו מחנגרים לזה קצת גדולים מ"מ רבו המחירים), ואחריו דודר שלפנינו בזמן מלחמת העולם הראשונה ביהודי בגולה זיוניא יסבו על מדוכה זו רבנים מפורסמים ובראשם הגאונים הר' מאיר אריק מצוטאטש והרא"מ שטיינצבערג מבראד והר' יוסף ענגיל מקראקא ז"ל וגם אני הנער נמיתי עמם ואחר המשא ומתן והיכוח החלטנו להחיר בשעת הדחק, אבל יש ליזהר באורח לברר אותו ולבדוק היטב אם לא נמצא בו גרעין של דגן, כיון שהפר"ח החמיר מטעם זה אף להספרדים באורח. ע"כ.

דף מא ע"א

גמ'. ת"ר במים אין לי אלא במים וכו'. עיין בשו"מ גינת ורדים (חלק א"ח כלל ג סימן ז) שהאריך בציאור הסוגיא, וכתב: וקודם שנבאר הסוגיא נקדים קצת בהקדמות חדא דק"ל דכל סתמא דאשכנח צמשה וצרייתא על הרוב הם דברי ר"מ ועוד הסביר נותנת דכל מעשה ראשון שנעש' בדבר מה הוא העיקר יותר מן המעשה השני, ועוד דאסור ל"י קדירה אע"ג דרבי לצדו שנהא מ"מ היא מוסכמת להלכה גם אליבא דרבנן וכן פסקה הרמב"ם פ' ח' מה' קרבן פסח וכחז הרב כ"מ דגם רבנן מודו דל"י קדירה אסור משום דנפקא להו מריצויא דקרא בשל מצויל אלא שמק"ל בלכד הוא דלא הוה מצי לאסור ל"י קדירה.

ובעתה כך היא פירושה של הלכה כד אשכח תלמודא צרייתא סתומה שאוסרת בישול ואח"כ כלאו או כלאו ואח"כ בישול סתמא דמלתא דהיא דברי ר"מ ולכן קפריך ואמר בשלמא בישול ואח"כ כלאו חייב דהא בשליה כלומר כיון שהמעשה הראשון הוא מעשה הבישול פשיטא דרוב טעמו של בשר זה הוא טעם מצויל וא"כ כשמצינו ריבוי הכתוב דקאמר בשל מצויל יש לנו לומר שמלכד המצויל כאורחיה נוסף לרבות את המצויל שאח' כך כלאו כיון שעיקר טעם שבו הוא טעם בישול ולא נלך לרבות גם את הל"י שבישול כיון שרוב טעמו הו' טעם ל"י ועל כ"י הא אמרי' בעלמא תפסת מועט תפסת תפסת מרובה לא תפסת וכפי זה שאין לנו מרבין כלאו ואח"כ בישול תהיה סברתו של ר"מ מוסכמת ועולה כהוגן ולשטתיה אזיל דאיהו אית ליה בענין מנה שיוצאין בריקין המצויל דסבר דכיון שלא נשתנה טעמה הרבה ע"י הבישול דשפיר נפיק בה י"ח אלא שאם נימות הרבה ע"י בישול פשיטא דחלף הלך לו טעם האפיו ולא יש בו זולת טעם בישול.

ואמנם ר"י סובר דאע"ג דלא אישתני רק שינוי מועט דמעבד בין צמנה בין בצשר הפסח וטעמו משום דבעי טעם מנה דאיכרי לחם עוני ואין דרכו של עני לבשל את פחו וכבישול

פורחא דמשיני קצת טעמו נפיק ליה מדין לחם עוני וא"כ ה"ה נמי דגם גבי בשר פסח דהכי הו' שאם כלאו ואח"כ בישול שמשתנה שינוי מועט ואסור ולכן הק' התלמוד דסיפא דצרייתא לא ניתא דאסור כלאו ואח"כ בישול משו' דלמי דלא כר"מ ומתמת דוחק זה מוקי לה רב כהנא להך צרייתא דאע"ג דהויא סתמא דלא כר"מ אלא כר' יוסי ועולא לא נר' לו כן לאוקומי צרייתא סתומה דלא כר"מ ומוקי לה אליבא דאע"ג דר"מ לא קפיד צמנה בשינוי טעם מועט מ"מ בצשר דפסח קפיד אפי' בשינוי מועט משום ריבויא דקרא דבשל מצויל ומשמע ליה דה"ק דכל שיש בו טעם בישול ואפי' מועט מעבד ולית ליה היקשא מפסח למנה לאסור גם בריקין המצויל וא"כ צמנה נוקמה אדינה דסבר דכיון דלא נשתנית שינוי גדול שנימות ע"י הבישול שפיר קרינן בה לחם עוני ובהא פליגי רב כהנא ועולא רב כהנא סובר שדוחק הוא לומר דר"מ לית ליה היקשא לחלק בין מנה לפסח ויותר טוב לאוקומי סתמא דלא כר"מ ועולא סובר דיותר דוחק הוא לומר סתמא דלא כר"מ ולכן מוטב שנאמר דר"מ לית ליה היקשא.

ודשתא לר' יוסי לא צריכא ליה ריבויא דקרא דבשל מצויל ויליף פסח מהיקש' ממנה וריבויא דקרא דבשל מצויל יליף מיניה לרבות ל"י קדירה דאסור וכל כוננו של רב כהנא לא אחא אלא לאפקוי שלא תפרש צרייתא זו דלחית כר' מאיר שלעיקר קושיה התלמוד ששאל ורבנן בשל מצויל למאי מיבעי לא קשה מידי דאשכחנא לאוקומה בל"י קדירה ש"ד ולא קמהדר תלמוד' לאחויי' הויא צרייתא דבישול ואח"כ כלאו אלא לאשכחי מילי טובא דנפקי מריבויא וזה"ל אי לא משכח מסתייא בחדא מלתא ש"ד.

ובכ"ז זה שכתבנו א"ש לשטתו של הרמב"ם שסובר דגם רבנן מודו בל"י קדירה דאסור.

אמנם מדברי התוס' נראה דדברי רבנן לא מודו לאסור בל"י קדירה שכתבו צ"כ כל שעה על הך ענינא וז"ל אמר רב כהנא הא מני ר' יוסי היא חימה דרב כהנא דמוקי לה כר' יוסי האי בשל מצויל מאי עבדי להו דכלאו ואח"כ בישול לא צריך קרא דמסבירא ידעינן דבישול מצטל הצליה כדאמר ר' יוסי גבי מנה וי"ל דרב כהנא סבר דר"י יליף מבשל מצויל דבישול מצטל אפיה עכ"ל וכונתו היא לומר' דלא איפלוג ר' יוסי התם דקאמר דאין יוצאין בריקין שבישול אלא מכח הך דבשל מצויל שצא לרבות ל"י שבישול דמסבירא בעלמא לא ידעי' דבישול מצטל הצליה אי לא דאחינן לן קרא להכי וכפי שטת התוס' דעיקר ילפוטא דר"י היא מהכ' נדחית סברת הר"א ממין דאיהא למימר דשאני מנה משום דיליף לה מפסח ובפסח אי לאו דגלי קרא דבישול לא מצטל צליה לא הוה אמרי' הכי מסבירא בעלמא א"כ בשאר דברים מנלן דבישול יצטל הצלי וכל זה הוא מפני דלחית לן ריבויא דבשל מצויל ולא אשכחנא למילף ביה מידי ולכן ילפי' מיניה הך דכלאו ואח"כ בישול אבל לדידן דאזילנא בשטת הרמב"ם ואשכחנ' למילף מיני' איסורא לל"י קדירה א"כ הדרינא לומר דהתם גבי מנה מסבירא בעלמא הוא דקאמר ר' יוסי דבישול מצטל האפיה והרי"ף והרא"ם כשכתבו דברי רבי יוסי בפכ"מ לא הוסיפו לבאר

ואין להקשות דא"כ למה קמ"ל כפיא אכל לא יתן לקדירה וללפס כשהם רותחין ולא קמ"ל דאסור לסוך צו כשהוא על האש זה לק"מ דרבותא יתירא קמ"ל דאף צאינו על האש מבשל מכ"ש כשהוא על האש ממש וכן פ"י שם הר"ש כפי"ה רע"צ וא"כ מוכח דל"י הוי כבישול צעודו על האש וא"כ ה"ה לענין צ"ח דהוי כבישול ואין לומר דדוקא לענין קביעות מעשר הוי כבישול אכל לשאר דברים לא הוי כבישול אף צעודו על האש ז"א כיון דחזוין דלר"י דאמר לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וז"ל וז"ל ד"י"ל גם צבצב כן כמ"ש צ"ג דשבת ופ"צ דפסחים וא"כ אם לר"י דינא לטעמו מה דהוי ביטול צמעת הוי ביטול צמעתא ומה דלא הוי צמעת ביטול לא הוי צמעתא ביטול ה"ה נמי לרבנן הוי כן לשיטתיהו ולכן נראה מוכח דלעיל דל"י הוי כבישול לענין צ"ח אף היינו דוקא צעודו על האש אף כשהוסר מן האש מוכח ממשנה ומשנה דפסחים ה"ל גבי פסח דלא הוי כבישול וא"כ אין צו אסור תורה רק דרבנן כ"ל נכון וצ"ח.

(ועיין) בטוב טעם ודעת מה"ג ח"א ס"י קפ"ו מ"ש לבאר רא"י זו דלא תקשה דהרי בב"ח הוי גזה"ח למעשרות גם רא"י דצ"ל הוי כבישול מירושלמי פסחים עיי"ש).

*

גמ'. **יוצאין בבריקה השרוי וכו'.** עיין ברי"ף דלא שרינן אלא לזקן או לחולה. וכתב המגן אברהם (סי' חס"א ס"ד) דמשמע להרי"ף כן ממה שכתוב יואל אדם צמח שרי דמשמע דיעצד, עיי"ש.

ועיין צ"ח צ"ח (סימן כט) שנתחבב לפי"ז אם גם צמח מפורת מותר רק דיעצד, ח"ל: אשר נתחבב מ"י שמחמת חסרון שנים אינו יכול ללעוס מזה אם מותר לו לפרסם לפירורין דקים ע"י שידוך צמדוכה ואם יואל צוה ידי חובת מזה מפני שהוקשה לך שלא רצית צמח"ס ופוסקים שהציאו הברייתא דמייתי הגמרא צרכות (דף ל"ז) וצמחמות (דף ע"ה) לקט מכוין כזית ואכלן אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מזה היא אדם יואל צו ידי חובתו צפח שמשם מוכיח בגמרא דפורכן למנחות עד שמחזירן לסלתן מצד המוציא.

הגה כבר הביא הרא"ש שם דברי רבינו יונה דלחם שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא שהוא מפורד דק דק אע"פ שאין בהן כזית ואין בהן חומר לחם מצדן עליו המוציא דאינו יואל מידי לחם וכן פסק הטו"ש ע"א ח"ה (סי' קס"ח) ולכן אין ספק שיואל צמח מפורת גם ידי חובת מזה ומה שלא הביאו הפוסקים הברייתא דיואל אדם צו ידי חובתו צפח י"ל כיון שהציאו לענין צרכת המוציא ממילא משמע מדמקרי לחם לענין המוציא מקרי ג"כ לחם לענין מזה.

א"ל שיש להסתפק אם מותר לכל אדם לכתחלה לפרסם המזה או רק לזקן ולחולה שהרי צפחים אמרינן יואל אדם צמח שרי' וכתב הרי"ף דלא שרינן אלא לזקן או לחולה וצ"י חס"א ס"ק ו' כתב המג"א דמשמע להרי"ף כן ממה שכתוב יואל אדם צמח שרי' דמשמע דיעצד ע"ש וא"כ הכי נמי לענין

כלום על לשון התלמוד אלא נקטי סיריכה דתלמודא דקאמר דבעינן טעם מזה וליכא ומשמעין של דברים הללו דמעניניה דמזה אף ידעין דין זה דכיון דרמנא קרויה לחם עוני וצבישול משמנה טעמו הא לא הוי חו לחם עוני ולא דלריכנא להיקשא למילף מידי דפסח דכח"צ צ"י רבוא דבשל מצושל.

ב"ל העולה שנמצאת שטתו של הר"א ממין יותר מחוורת משטת החוס' ויות' יש לסמוך על שטת הר"א ממין דאיהו דייק ואמרה לענין מעשה יותר משטת החוס' דלא אמרה רק למי' צמחא ושטתו יות' צרורה כלשנא דפרק כ"מ דאחיא כפשוטה ואלו לדברי החוספ' עדין צריכה הרבה למודעי ומודעי דמודעי. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין צ"ח צ"ח יעקב (חלק א סימן סג). ועיין צ"ח צ"ח צ"ח צ"ח (חלק ג' סימן ה) ושו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן קה) מ"ש צביאור הסוגיא צאור.

*

גמ'. **שם.** עיין צ"ח צ"ח האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן קמח) ח"ל: צדין אם צלי אסור צ"ח מן התורה כתבתי צמח"ס לפסחים דף מ"א דזה הוי פלוגתא רש"י והרמב"ם צפירושו דהרמב"ם פ"י דסדין אותו אחר צלייתו והיינו דבע"כ דק"ל דצעת צלייתו אסור דהיינו נמי ביטול אכל רש"י מפרש שם צעת צלייתו ובע"כ דק"ל דלא צלינו בכלל ביטול וה"ה לבשר בחלב דהוי כן והדבר תמוה על האחרונים שלא הרגישו צוה אף צמח"ס משמע דמפרש הרמב"ם צעת צלי ומוכח כפרש"י הג"ל.

והגה נ"ל להביא רא"י ממשנה מפורשת דל"י נחשב כבישול לענין צ"ח ממשניות פ"א מ"ו אע"פ שירד נוטל מן העקל וכו' ונותן לחממה ולתמחוי אכל לא יתן לקדירה וללפס כשהם רותחין ר"י"א לכל הוא נותן חוץ מדבר שיש בו חומץ וז"ל וכו' ופ"י הרע"צ חממה הוא עוגה דקה וכשמוציאין אותה מן התנור רגילין להחליק פני' בשומן וקמ"ל דלא חשיב כמבושל שהאש קובעת למעשר ואסור לאכול ערשי מכל תבואה ופירות וירקות שנחבשו צאור אכל הא"י לא חשיב ביטול עכ"ל א"כ מוכח דדוקא כה"ג לאחר שסלקו מן האור לא הוי ביטול אכל אם סכו אותו צעוד שהוא על האש הוי ביטול מדלא אשמעינן רבותא דאף אם סכו אותו צעודו על האש דלא הוי ביטול ולמה קמ"ל דוקא בסלקו מן האור וא"ל דלא כפי"ה רע"צ רק הכונה צעודו על האור ז"ל דהרי דומיא דתמחוי נקט ותמחוי ודאי הוי לאחר שסלקו מן האור ועוד אי מיירי צעודו על האור הוי לשונו שלא צדקדוק דהוי זה וא"ל זה דמה צעודו על האור לא הוי ביטול מכ"ש בכלי שני דהוי תרתי לריעותא דאינו על האור והוי כלי שני ובע"כ מיירי שאינו על האור לכן הוי בכל צד חד לריעותא דזה הוי כלי ראשון אכל הוא יבש וזה הוי כ"ש אף הוא לא צלה לכן יש צניחה צד רבותא וא"כ מדקמ"ל בסלקויהו מן האור ולא קמ"ל צעודו צאור מוכח דצכה"ג יש צו משום ביטול ואפי' וצ"ל אחד הוא כידוע.

מנה מפוררת דמי בצרייתא אדם יואל צו י"ח צפסח משמע ג"כ מלשון יואל דיעבד דוקא.

א"ל דק"ל היאך נדייק מלשון יואל דדוקא דיעבד קאמר הרי צפסחים (דף ל"ה) תנן אילו דברים שאדם יואל בהן ידי חובת מנה בחטין וכו' וכן תנן שם (דף ל"ט) ואילו ירקות שאדם יואל בהן ידי חובתו צפסח וכו' ובאילו ודאי לכחלה קאמר.

ובאמת לולא דברי המג"א ה' נלענ"ד דגם הרי"ף לא רצה לומר דלא מותר גם לכל אדם לשרות מנה צמים אלא דרצה להורות ענה טובה לזמן ולחולה שאין יכולים לאכול מנה שיש להם תקנה ליא י"ח בהיתר שכן משמע מטור וש"ע שכתבו הצרייתא סתמא שיואלין במנה שריו ואי הו"י ס"ל דהרי"ף לא התיר רק דיעבד למי שאינו יכול לאכול מנה לא הו"י שתקי להשמיענו כן ועכ"פ מדהשמיטו תנאי זה משמע שלא חששו לזה. אמנם לפי דעת המג"א שהרי"ף לא התיר רק לזמן ולחולה וליף כן מדתניא יואלין לשון דיעבד דכ"ר לחלק בין לשון יואלין סתמא ובין לשון אדם יואל ידי חובתו דמשמע טפי שמוחר לכל אדם אפילו לכחלה וא"כ לענין פירורין דנקטה ג"כ הצרייתא לשון אדם יואל צו ידי חובתו צפסח מותר ג"כ לכל אדם ולכן מי שלא יכול לאכול מנה מחמת חסרון שנים טוב יותר לפרר המנה מלשרות אותה מה שלדעת המג"א לא מותר רק דיעבד למי שאינו יכול לאכול בענין אחר. ע"כ.

*

גמ'. המביש בחמי טבריא בשבת וכו'. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן כג) מסתפק השואל בהא דקיי"ל מליח הרי הוא כרוחם דל"א אם הוא דאורייתא או דרבנן וכתב דלענין שבת פשוט אל"ל דמליח הוא כרוחם רק מדרבנן וראייתו מדברי התוס' בחולין דף י"ד ע"א ד"ה וגספין צברייתא שכתבו דמיירי שעבר ומלחו לשון שעבר משמע מויד. ומעתה אי ס"ד שהוא כל"ל מן התורה א"כ איך מותר צו ציום והרי המצבל צמויד עכ"פ צו ציום אסור. ושם כתב והתוס' גופייהו מנ"ל דבר זה וכתב שלמדו זה מדברי רב חסדא צפסחים דף מ"א ע"א המצבל צחמי טבריא צשבת פטור דחולדת אש צעינן. ושם כתב רב חסדא גופיה למד דבר זה מצרייתא פ' הקומץ דף כ"א תמלח אפילו צשבת וקשה קושית המשנה למלך צפי"א מה' שבת הלכה ה' דלמה לי קרא על זה והרי אין עיבוד צאוכלין אלא ודאי משום דמליח הוא כרוחם דל"א והוא אמינא דאף לענין שבת יהי' כמצבל צשבת קמ"ל קרא תמלח אפילו צשבת דחולדת האש צעינן וממילא מתורץ קושית המשנה למלך הנ"ל ע"כ דברי השואל בקיאות.

וע"ז כותב הנו"צ: וכל אלה הדברים מילי דכדי יניחו ואין בהם טעם. ראשית דבריו מליח כרוחם דל"א לענין שבת הוא מדרבנן וא"כ מודה הוא דמדרבנן עכ"פ אסור. וגם מבואר כן דצבריו צשבת שהתוס' למדו זה מדברי רב חסדא שאמר המצבל צחמי טבריא פטור והרי שם עכ"פ אסור מדרבנן לכל פטורי שבת פטור אכל אסור. ועי' צש"ע אורח חיים סימן ש"ח סעיף צ' וצמג"א ס"ק יו"ד וא"כ לדבריו גם המולח צשבת שבת

עכ"פ מצבל צשבת מדרבנן ואין מפרש דברי התוס' שעבר ומלחו היינו צמויד ואכתי מי שרי צו ציום והרי המעשר פירותיו צשבת צמויד לא יאכל וגם צל"ה איך יפרש דברי התוס' שעבר צמויד והרי התוס' כתבו שם צהדיא שאסור למלוח צשבת וא"כ אם עבר צמויד איך יהי' מותר צו ציום ומ"ש ממעשר פירותיו, אם לא שאמר דמיירי דלית ליה מידי אחריתא למיכל. וע"פ החרון שאמרו צציה דף י"ז ע"ב לא צריכא דאית לי' פירי אחריתו, גם מ"ש דרב חסדא יליף לה מתמלח אפי' צשבת דאית קרא למישרי דלא תאמר שאסור משום צישול צשבת וקמ"ל קרא דמותר ומיניה יליף רב חסדא שאין צישול אלא צתולדות האור. דבר זה שגילה הוא דאי מכאן הוא דליף רב חסדא היא גופה קשיא מנ"ל לילין מזה ואטו אם היה צו משום מלאכה דאורייתא מי לא היה מותר והלא קרבן ציצור דוחה שבת וכן פירש"י צהדיא שם צהקומץ דתקריב אפילו צשבת ואפילו צטומאה וכו' דקמ"ל קרא דמליחתו צבודה היא ודאי שבת וטומאה כשאר עבודות יעניין שם צרש"י.²⁶

ומעתה קשה להיפך דמנ"ל לרב חסדא דמצבל צחמי טבריא פטור דמכאן ליכא למילף אלא ודאי דבאמת לאו מהכא יליף רב חסדא ובאלו הכי פשיטא לי' דלא מייחב צשבת אלא צתולדת האור וא"כ ממילא קמה קושית המשנה למלך כחומה למה לי קרא תמלח אפילו צשבת כיון דלית ביה שום איסור לא משום צישול דלא עדיף צחמי טבריא ולא משום עיבוד דאין עיבוד צאוכלין.²⁷

אב"י צאמת חמייה מה צורך ראי' על זה דלא מייחב צשבת משום צישול צרוחם דמליחה והרי צהדיא אמרו צמס' שבת דף ק"ח ע"ב דמותר למלוח ציה צשבת ואף כוון לא אסור שם אלא משום תיקון אכל עכ"פ משום צישול אין צו לא מן התורה ולא מדרבנן אם לא שנימא דשם מיירי שומלחו רק מעט ולא כמליחה לקדירה או שאינו משההו צמליחתו וכדעת המחבר צסימן צ"א סעיף ה' וכל זה דוחק. ומה שאמר שמואל צמס' חולין דף קי"א ע"ב מליח הרי הוא כרוחם דל"א לענין נתינת טעם קאמר דמליח מצליע כדי קליפה כמו צלי אכל לא שיהי' כולוהו ממש.

ומה שפלפל לענין שאר איסורים אם הוא מן התורה כרוחם או רק מדרבנן לא ידעתי צזה שום פירוש דממ"נ אם הוא נותן טעם ממילא הוא מן התורה לדעת הפוסקים דטעם כעיקר הוא מן התורה ואם אינו נותן טעם ואינו מצליע ומפליט איך שייך לאסרו מדרבנן ולומר שחכמים אסרוהו אף שאינו מצליע כלל הוא דוחק. ועוד דא"כ יהי' חמור מציכול דצצישול מהני טעימת קפילא ואם אין צו טעם מותר וצמליח לא יהיה מהני טעימת קפילא שהרי אמה אומר שאינו מצליע ואינו נותן טעם ואפ"ה אסרוהו אמתהה. אלא ודאי צשבת מצליע ונותן טעם

²⁶ בהגהות ר"ד דייטש, כתוב: "נ"ב עיין תוס' מס' שבת דף ג' ד"ה בר דלא חשיב שמואל רק דבר ששנוי במשנה.

²⁷ בהגהות ר' חזקיה פייבל פלוט, בעל להב"ח, כתוב: "אולי משום דבישול מבישול סמינים דבמקדש ילפי' והתם באור היו מבשלים, דלא הי' להם במדבר חמי טבריא.

גמ'. פסח שבשש"ו בחמי טבריא חייב וכו'. עיין בהג' מראה כהן שמתה אף יתכן זה, הלא אם הביא פסח לטבריה נפסל משום יואל, ואם הביא חמי טבר' לירושלים יטענו בדרך, וגם כלי שני הוא ואינו מבטל.

ועיין בספר אגלי טל (מלאכת אופה אות כ"ו סק"ה) שכותב לתוך הק קושיא, דמשכחת לה שהטמין הכל ששאל בו החמי טבר' בדבר המוסף הכל והעלה רמיחות ובעוד שמעלה רמיחות אפשר שדינו כעומד אלל האש ומבשל כל דבר, אך לאחר מיכן חזר האבנ"ז ודן דאם כריכים לצירוף הטמנה בדבר המוסף הכל שאינו אור, אם לא הו"ל זה חזר גורס וכו', עיי"ש.

ועיין מ"ש האדמו"ר מגור במכתבי תורה (סי' פא-פג), שראה להעמיד דברי הברייתא כגון שביטלו צירושלים בחמי טבריה שנשאלו חמין בחור טרמוס. ושם דחה דא"כ לפ"ז ל"ל דהטרמוס דינו ככלי ראשון, ורחוק הוא לומר כן. עיי"ש. וכ"כ בפשיטות בשו"ת אגרות משה (אור"ח סי' צה) שדין טרמוס ככלי שני. וכ"כ בשו"ת צלל החכמה ח"ב (סי' עד).

ועיין בשו"ת זיך אליעזר (חלק ט"ו סימן ו) שדומה לזה כותב השואל לתוך דיתכן ע"י טרמוס, אמנם הגאון המחבר העיר על זה כנ"ל דלגבי טרמוס מתעוררת השאלה אם אמנם דינו ככלי ראשון, לאחרת מוזן דנופלת ההמלצה הזאת, ויעוין בחו"א ז"ל בה' שבת סי' ל"ז אות ל"ב שקוצר באמת דטרמוס דינו כבר ככלי שני עיי"ש, וממילא אי אפשר כבר לתוך לפי"ז דיתכן שהביא ע"י טרמוס, אם לא שנעמיד שהניח הטרמוס במקום הנציעה בדרך שיחשב זה כלי ראשון.

ולעצם הקושיא עיין בספר ברכת ראש עמ"ס נזיר בליקוטי מהר"א שנסוף הספר, שלהכי דקדק רש"י לפרש בזה"ל: חמי טבריה מעיינות רותחין, ונראה צירור שרש"י מכיון לתוך זאת, שלא דוקא כוונת הגמ' מעין טבריא, רק לדגומא, וכוונת הגמ' מעיינות רותחין, ומביא רא"י לזה מהא דבשבת (מ' ע"ב) גבי מבשל בחמי טבריא שבת לא פירש"י בשם מאומה, והיינו מפני דבשם הפשט בחמי טבריא ממש כי מיירי לענין שבת, אך לענין פסח שאין באפשרי חמי טבריא ממש, מפרש רש"י מעיינות רותחין עיי"ש, ובדרך זאת כותב לפרש גם בשו"ת פרי יתחק (ח"א סי' כ') עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אמרי יושר להגר"מ אריק (ח"א סי' כ"ה) שכותב לתוך הקושיא בדרך נפלא דמשכחת לה בגוונא ששחט הפסח וקיבל הדם ואח"כ הוציא מבשר הפסח לטבריא ושם חזר הפסח לירושלים ומורק דמו דלא נפסל בכה"ג משום יואל. עיי"ש.

וע"ע בזה בשו"ת זכר יהוסף (סי' קצ"ג), שו"ת שם אריה (י"ד סימן ל"ב) ושו"ת צית יתחק (חור"מ בדרשות שבסו"ה סדרוש י"א אות י"ח).

*

תוס' ד"ה אב"ל. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קעה) כותב: ובגוף הענין דמלך עשירה נלפע"ד דהטעם הוא דהרי לכתחלה צ"ע טעם מלך ואף דבלע מלך יאל מ"מ היינו אף שלא טעם טעם מלך צפה אצל צעין שהיה טעם מלך

כדי קליפה וא"כ אסור ממילא מן התורה דכלל שארי איסורים חוץ מבשר בחלב לא משגיחין כלל אם הוא ע"י ציטול אלא רק הכל חלוי אם יש בו נתינת טעם או לא. ומה שראה להביא רא"י מדברי הרמב"ם צ"י וי"ן ממ"א הל' י"ז שכתב אין מולחין החלצים וכו' וכזה הד"מ וכן ה"ח בסוף סימן ק"ה דדעת הרמב"ם אם מלח החלצים עם הבשר מותר דדיעבד וממוך כך ראה מעלתו להוכיח דדעת הרמב"ם דמליח הרי הוא כרומח הוא רק מדריבין ולכן יש לחלק בין תחלה לדיעבד.

ואני תמה ולמה לא ראו דברי הרמב"ם צ"ט מהל' מ"א הלכה ל"ה שאסור נמי במליחה אפי' דיעבד וכן בסוף פרק וי"ז בקערה שמלח בה שאסור לאכול בה רוחה לעולם והרי גם שם כבר מלח בה והוי דיעבד. ולומר שהאיל ויכול להשתמש בה צונו לא מקרי דיעבד הוא דוחק ועל כרחך ל"ל או כדברי ה"י צסימן ע' ובסימן ק"פ דבפרק ו' מיירי מקדמות, או כדברי ה"ח בסוף סימן ק"ה דשאני חלב שאין צ"ל אסור מן התורה דדוקא בשרצים ובגבלה גלי רחמנא לאסור צירן יעוין שם. אבל למימר דמליח כרומח הוא דוקא לכתחלה זה לא שמענו. כלל דמלחא מליח כרומח דלמי לענין שמבליע כמו ל"ל הוא דין תורה אבל לא יחשב כמו ל"ל לענין איסור ציטול בשבת או לאסור הפסח שמלחו משום ל"ל מחמת דבר אחר. וזה נדחה גם הסמך שראה להביא מדברי הרמב"ם והאריכות בזה ללא צורך. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הר נבי (אור"ח א סימן קעט) שכותב בתו"ד: וזוהי הרבה שנים שמתהתי בזה דפסחים (דף מא ע"א) א"ר חסדא המבשל בחמי טבריה שבת פטור, דכפשוטו היה נראה דטעמא דפטור מבשל בחמי טבריא הוא משום דגבי שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה ובעינן דומיא דמשכן ובשול דהם מקמתא היה באור, א"כ מאי פריך על הא דקאמר פסח שביטלו בחמי טבריא חייב, מ"ש שבת דלא דחולדות אש בעינן וליכא פסח נמי לאו חולדות אש היא ומה דמיון הוא פסח לשבת. וכשאני לענמי אמרתי בזה דסוף סוף אחר דילפינן ממשכן דלגבי שבת אינו חייב על בשול חמי טבריא, וע"כ ל"ל דסתם בשול אינו באופן זה, מה"ט גופיה נאמר מעתה בכל מקום שנאמר בשול דבדואי דבר הכתוב בזה ובדרך המבשלים היינו באור ובחולדותיו. אבל לפי"ז תמוה דברי הל"ח הנ"ל שמגדד לאסור מליחה בפסח ומחלק בין שבת ליתכא במליחה איסור ציטול משום דבשבת גמרינן ממלאכת המשכן וכו' הרי דמחלק בין פסח לשבת, והדירה קושיא לדוכתא, מאי פריך הכא מ"ש. וכו'. ע"כ. וע"ע בשו"ת זיך אליעזר (חלק ב' סימן כט).

*

²² בהגהות רי"ש נאטהנזאהן, בעל שואל ומשיב, כתוב: עיין חיר"ד ס' מ"ג וקצת סותר עצמו משם לכאן. ועיין בר"ן חולין פ"ק סוגיא דשוחט בשבת שם כתב דמליחה אינו רק איסור דרבנן ולא זכר דברי עצמו דבסוף ע"ז כתב דאסור משום מבשל. ועיין מג"א סי' שכ"א ס"ק ד' ובפר"ח יו"ד סי' ס"ח ס"ק י"ח ובשע"מ הלכות חמץ פ"ח הכ"ד.

אחד. אלא יש שכוון מודים זו שאין לוקין עליו כאותו האמור בסנהדרין בפרק ארבע מיתות גמרא (דף כ"ח) המגפף והמנשק. ויש שולקין עליו כדעת רבה בפרק ראשון של תמורה (דף ז ב) גבי המעלה אצרי בעלי מומין לגבי מוצא. ויש שמתלקן בהן אצרי ורצא בנא ומצושל חג וחרצן ורחים ורצא ואחרים אצרי אמר לוקין ורצא אמר אין לוקין או בחלוק כפי חילוף הגירסאות. והלכה בהן כמי שאומר אין לוקין. ומסתברא לי משום דשינה פלוגתיהו בפלוגתא דתנאי בפ"ק דכריתות (דף ד). דתניא (ויקרא ז) כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לחיב על כל אחד ואחד דברי ר' ישמעאל. וחכמים אומרים אינו חייב אלא אחת. ואמרין עלה נימא בזה קא מיפלגי דרבי ישמעאל סבר לוקין על לאו שבכללות ורבנן סברי אין לוקין על לאו שבכללות. ודחינן לעולם קסבר רבי ישמעאל אין לוקין ושאי הכא דמיתרי ליה קראי. ושקלינן וטרינן התם טובא אי מיתרי קראי או לא כדי שלא נעמיד רבי ישמעאל כמאן דאמר לוקין על לאו שבכללות. ומכל מקום אף לכשתמצא דבלאו שבכללות פליגי קיימא לן כחכמים דרבים נינהו. וכל שכן למאי דמהדרין לאוקומי טעמיה דרבי ישמעאל ציטורי קראי וכלהו סבירי דאין לוקין על לאו שבכללות. ומשמע נמי מהתם במסקנא בלאו בלאו שבכללות פליגי. וכיון שכן אפילו אימ' ליה לרבא לוקין לא קיימא לן כותיה. אלא שעדיין צריכא לי עיון כיון דלא אחיבו בגמרא מיהא ברימא למאן דאמר לוקין. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין פני אהרן (י"ד סי' ז' דף מ') בעובר על לאו שניתק לאזהרת מיתת ב"ד או לאו הניתק לעשה או לאו שבכללות דנפסל לעדות ואף שאין לוקה עליהם דהא דאינו לוקה אינו משום דהוי לאו קל אלא לאו חמור הוא.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן ר).

*

גמ'. רבא אמר אבא זג לוקה שתיים חריצן לוקה שתיים וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן ד).

*

גמ'. אבא צלי מבעוד יום וכו'. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן כו לו) כותב: ונקדים מה דיש לדון דאסור לאכול לקרצן פסח מצע"י, ואף לאוכל בשר חי אסור כמ"ש הרמב"ם ה' ק"פ פ"ח ה"ו לאוכל בשר חי אינו לוקה ובעל מ"ע ועיין בלח"מ שם. והא דאמרו ספ"ב דפסחים דאסור לאכול נא ומצושל אינו רק בשעה שישנו בקום אכול גלי ולא מצע"י. עכ"ו הא אימא צירושלמי פ"ו ה"ב דהציאו שם ברייתא חדא דאף מצע"י חייב ואמרו שם צירושלמי דזה תלוי בפלוגתא אי יש שצירת עגס מצע"י. ועיין שם בקרצן עדה שהקשה על הרמב"ם עפ"י. ומנינו בפסחים (ד' פ"ד) דאצ"י ס"ל שם דת"ק ורבי דשם פליגי אי יש שצירת עגס מצע"י דת"ק ס"ל דיש שצירת עגס מצע"י ובודאי אליבא דאצ"י דס"ל דת"ק ס"ל דיש שצירת עגס מצע"י מסתמא הלכה כותי' דרבים נהה. וע"כ לאצ"י אסור לאכול הפסח מצע"י בכל גווני וכמו דאמרו צירושלמי

כמ"ש הט"ז סי' תס"א ובסי' תע"ה. ולפ"ז כל שהוא עם מ"פ כיון שהרוב במ"פ עכ"פ לא הוה טעם מנה דבעינן שיטעום לחם עוני וזה אינו טעום טעם מנה כ"א מנה מחוצל עם מ"פ וידוע שנשתנה טעם לחם בזה והרי לא בעי נטילת ידים בזה משום דיש בו טעם אחר ואף ברכת המזון לא בעי בזה וע"כ שאינו לחם גמור.

ולפ"ז נלפע"ד כיון דקי"ל דיונא ברכיקה השרוי והיינו שלא נשתנה לגמרי דלכך למצושל לא ינא משום דנשתנה לגמרי א"כ לכך יונא דדיעבד כשיש מים עם מ"פ דלא נשתנה לגמרי טעם הלחם ועיין במ"א סי' תע"א שהציא שכן דעת זקני המהר"ל מפראג ז"ל והוא מטעם שכתבתי דדיעבד יונא בזה.

ובזה מיושב קושיה המ"א שהקשה דא"כ מ"פ הש"ס ותיפוק ל' דהו"ל מנה עשירה והא שם היה עם מים דהרי היה חלת תורה ולפמ"ש א"ש דהרי שם ממעטינן מקרא דפסול בחלת תורה מטעם ושמרתם את המצות או דבעינן חלה הראוי לשבעה ולפ"ז ספיר מקשה הש"ס ות"ל דהו"ל מנה עשירה והיינו כיון דלכתחלה אסור א"כ הוה דאי להיתירא ודאי להיתירא לא כתוב קרא כדאמרו ציצמות דף ע"ז מיהו ז"א דאדרבא זה הוה דאי לאיסורא דהתורה אמרה שאף אם עבר ולא אסור למנה וגם לא עשה לאיסור שהרי באמת לש לחלת תורה אצל גוף דברי המהר"ל מפראג נכונים דהרי דדיעבד יונאין בשרוי.

שוב ראיתי בפסחים דף מ"א בתוס' ד"ה אצל שכתבו דמה דאסור לרי' הוא דהוה מנה עשירה ונהניתי מאד דא"כ מכ"ש מנה עשירה דהיינו מ"פ עם מים דכל דלא נשתנה לגמרי יונאין דדיעבד מיהו י"ל בפשיטות דהרי רבה ממעט משום דאינו משתמר לשם מנה רק לשם זבח ובאמת ל"ז לזה כיון דבעי שימור לשם מנה והרי לא שמרו לשם מנה של מנה דלכתחלה ודאי אסור לשם מנה דהא הו"ל מנה עשירה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה עולא. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן י).

דף מא ע"ב

גמ'. אביי אמר אין לוקין ע"ל לאו שבכללות וכו'. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן קמא) ח"ל: שאלת הא דקיימא לן לאו שבכללות אין לוקין עליו. והלא מחלוקת אצ"י ורבא הוא. אצ"י אמר אין לוקין ורבא אמר לוקין בנא ומצושל חג וחרצן בשליה פרק כל שעה, ובגמ' (פרק ג' מיני' דף ל"ט). והא לא קיימא לן כבאצ"י אלא דיע"ל קג"ס. ואולי נתחלפו הנסחאות וכן נמצאת לרב רבינו משה ז"ל בעיקר התשיעי מספר המצות.

תשובה: בכל הספרים שלנו נשתבשה הגירסא. מקומות ששנו שם בדאצ"י אין לוקין ובדרבא לוקין בפסחים ובבבא מניעא בשליה המקביל ובגמ' בהפך. ויש ספרים כאן וכאן בדאצ"י אין לוקין. אצל הגירסא הנכונה בכוין בדאצ"י לוקין ובדרבא אין לוקין כדברי הרב רבינו משה ז"ל וגם הר"ם צ"ן ז"ל מודה לו. ומכל מקום לכל הגירסאות הלכה כדברי האומר אין לוקין. ומיהו הדברים עתיקים שענין לאו שבכללות בגמרא אין כולו על ד'

שהרשה להדיא לאומרו לכולן לאמר למה לי שמע מינה ללא אחי. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (בפ' חמישי מהלכות ערכין וחרמין דין ר') ח"ל: ומנין שאסור להקדיש תמימין לבדק הבית שנאמר ושור ושה שרוע וקלוט נדבה מעשה אותו וכו' עד שנאמר אותו אותו אמה עושה נדבה ואין אמה עושה תמימים נדבה לבדק הבית ולאו הבא מכלל עשה בעשה הוא. וכתב הכסף משנה ח"ל: ופ"ק דתמורה עלה ז' ואמרין הסם דעובר אף בלא מעשה דכתיב לאמר לא נאמר בדברים ואיני יודע למה השמיטו רבינו, עכ"ל.

ועיין שו"ת פנים מאירות (חלק ב' סימן קלו) שמציא דברי הכ"מ, וכותב: ונפלאמי על גברא דכוותי' אשתמיטתיה סוגי' דפסחים סוף פ' כל שעה דאיתא הסם ת"ר אכל עלי מצעוד יום חייב ופריך אללי אמאי חייב מצעוד יום דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה אין ציוס לא האי לאו הבא מכלל עשה הוא וכל לאו הבא מכלל עשה עשה. אמר רב חסדא הא מני רב יהודה הוא דמניא שור ושה שרוע וקלוט נדבה מעשה אותו וגו' מכאן אמרו המתפסים תמימים לבדק הבית עובר בעשה אין לי אלא בעשה בלא מעשה מנין ת"ל וידבר ה' אל משה לאמר לימד על כל הפרשה כולה שיהי' בלא מעשה דברי ר' יהודה אמר לו רבי לבר קפרא מאי משמע אמר לו דכתיב לאמר לא נאמר בדברים ופסק הרמב"ם גופי' בהל' קרבן פסח בפרק ח' דין ה' ח"ל אכל ממנו כוית עלי מצעוד יום עבר על מצות עשה שנה' ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה ולא ציוס ולא הבא מכלל עשה עשה הוא. וכתב הכ"מ בעצמו שפסק דלא כר"י אלא כת"ק וא"כ יחא נמי דהשמיט הרמב"ם דעובר בלאו במקדיש תמימים משום דלא פסק כר' יהודה זה ברור ופשוט והכ"מ אגב רהיט' רהיט ל' גמר' ידי' אחר כתבתי זאת עיינתי בצרכת הזבח סוף מסכת עירובין, ומנאמי שגם הגאון הצרכת הזבח הרגיש בקושיא זו וק"ל. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קכד) תמה השואל הרה"ג ר' דוד דייטש ז"ל, על דברי הריטב"א [יומא נ"ג ע"א] הביאו שער המלך פ"א מקרבן פסח, דס"ל כל היכא דאיכא לאו מפורש לא צריכה שינה הכחוז לעכב, והקשה א"כ לר' יהודה דס"ל כהן דכל היכא דאיכא לאו הבא מכלל עשה וכתיב נמי לאמור בזהיא פרשה ה"ל לאו אמור, ומשו"ה אמרין התם דאכלו עלי מצעוד יום חייב מלקות, ואי קאי לאו דלאמור אאכלו את הבשר בלילה הזה מכ"ש דקאי אמסתת נפשות דקדמי' טפי לואכלו את הבשר וא"כ לוקין אשוחט שלא למנויו ולהריטב"א הני"ל מעכב, אס כן לר' יהודה למה לי במסתת תכוסו שינה עליו לעכב כמבואר בפסחים ס"א ע"א תיפוק ל' דאיכא לאו ומלקות וקשה להריטב"א הני"ל. ועיין שם מה שהשיב לו החת"ס בזה.

וע"ע שו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן פה) ושם (יו"ד סימן שיט).

דזה תלוי בזה, וזה דקאמר הכא בפסחים ל"ש אלא לאמר וזיקה דבעידנא דחזירק הוי חזי לאכילה. היינו כיון דיהי' חזי לאכילה מצערב כמנאותו א"כ קיים מצות הבאת הפסח ופשוט. ע"כ.

דף מב ע"א

גמ'. שרוע וקלוט. עיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קצ) בתשובה להגאון ר' ישעי' פיק ז"ל, ח"ל: מה שהגיה ברש"י בתמורה ז' ע"א ד"ה שרוע שנשתברה שריץ להיות שנשתרצב וכדאיתא בצבורות מ"ס ע"א. יפה כיון שהרי אמרין שם בתמורה והני בעלי מוס מעיקרא א"כ קאי גם על שרוע ונשתברה אינו מעיקרא.

ובזה שתמה על רש"י בחומש פ' אמור שפי' שרוע שאחד מאבדיו גדול מחבירו דמנ"ל לרש"י שקאי גם על שאר אבדיו. איני תמה והרי כבר קדמו המורחז בקושיא זו שם במקומו.^{טז}

ובזה שתמה על הרמב"ם פ"ז מביאת מקדש הלכה ט' שכתב ומי שנשמטה ירכו והוא שרוע האמור בתורה שהרי בצרייתא שנינו שרוע שנשתרצב ירכו. ידע כי הגירסא בתורת כהנים שרוע שנשמטה ירכו ועיין בקרבן אהרן שם. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן נו) שכותב בתו"ד: ואגב אודיעהו כי נפל ט"ס בלשון רש"י דתמורה ז' ע"א ד"ה שרוע שנשתברה אחד מאבדיו וז"ל שנשתרצב א' מאבדיו וק"ל.

*

גמ'. מאי משמע א"ל דכתיב לאמר וכו'. עיין יומא (ד ע"ב) "לאמר" אמר ר' מוסיא מכאן להאומר דבר לחבירו שהוא צב יאמר. פי' מדכתיב לאמר שריץ ליתן רשות להדיא שיאמר, מכלל דבסתמא הוא צב יאמר. וכתב הגבורת ארי שם: דלית ליה לר' מוסיא הא דר' יהודה דאמר כהן דלאמר ללאו אחי, דהכי נמי איכא למידרש להאי לאמר ללאו משום דכתיב בתריה אדם כי יקריב מנח קרבן לה' מן הצהמה מן הבקר מן האלן תקריבו את קרבנכם, ומהכא נפקא ליה בפרק ג' דזבחים (דף ל"ג) למעלה איברי בהמה טמאה לגבי מוצא דעובר בעשה דטוהרה אין טמאה לא ולא הבא מכלל עשה עשה, והשתא הכא נמי יש לומר לר"י דהאי לאמר אחי לעבור בל"ת למעלה איברי בהמה טמאה על גבי המוצא.

מידו יש לומר דודאי לר"י נמי לאמר משמע ליה בכל מקום ליתן רשות לאומרו אחיא דמסתמא הוא צב יאמר כר' מוסיא ושאיני הכא גבי שרוע וקלוט דלאמר בתחלת הפרשה בחר האי קרא דלאמר דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל הרי

^{טז} הגאון רי"ש נאטהנזאהן כותב בהגהותיו: מ"ש על רש"י בענין שרוע תמהני עליו ועל המורחז שלא זכרו שדברי רש"י מפורשים בש"ס בכורות דף ג' ע"ב. ובחבורי יד שאלו כ"ו הל' בכורות הארכתי בזה.

*

גמ'. תני חדא שופכין במקום מדרון וכו'. כתב בשו"ע או"ח (סימן תט סעיף ד) אם לש אחר זמן איסור חמץ, אלו המים עם שאר המים שרוחצים בהם העריצה לא ישפכם אלא במקום מדרון, כדי שלא יתקבלו במקום אחד ויחמץ.

אמנם קודם זמן איסורו, יש אומרים דשופכין בחצירו אפילו שלא במקום מדרון. ודעת הב"ח והט"ז דאפילו קודם זמן איסור אין לשופכן בחצירו שלא במקום מדרון. (מ"ב סקכ"ח).

ולענין לשפוך אותם ברה"ב, כתב המ"צ (סק"ל) דמותר בכל ענין דמאי איכפת לן שיחמילו אחר כן כיון שכבר הפקירן. אמנם יש אומרים דאפילו ברה"ה אין נכון לכתחלה שלא במקום מדרון דכיון שהוא בזמן איסור חמץ יש לו לדקדק בפרורי גזקו שלא יבא לידי חימוץ.

ובתב המג"א דאין לשפוך אותם על רצפת אבנים דאין נבלעים בקרקע.

ודע דנריך למהר ולשפוך אותן אחר שקיטף בהם או זינן בו ידיו או לאחר הדחת העריצה מפני שהן ממחרות להחמץ. (מ"ב סקל"א).

*

גמ'. דרש ר' מותנה בפפוניא וכו'. לכאורה קשה למאי הלכתא הביא הגמ' האי עובדא. ועיין ב"י (סי' תנ"ה) שפי', דבתוך הפסח ה' הדרשא וקמ"ל דהיכא דלא אפשר לשין גם במים שלא לנו דלא מצינו שאסר להם ללוש והמעט מלאכול, עיי"ש.

ודישפת אחת כתב, דבא ללמד דבפני ע"ה נריכין לפרש ולא לומר בלשון סתום שיכולין לטעות.

ובשו"ת דברי יצ"ב (חלק י"ד סימן יד) כתב, די"ל דבא להשמיענו ישרם ותמימותם של אנשי פפוניא, דכששמעו מפי רב מתנה דבעי מים שלנו שכל הלכות וסדר אפיית המצות אינם לפי שכל האנוש, ענו ואמרו אין לנו אלא דברי חכמים ואנחנו לא נדע מה נעשה ואיזה מים לשאוב, ובאו לחכם כרב מתנה שיתן להם מים שלנו שהם בודאי כשרים לאפייה. ובעוה"ר זה קלקול דורנו שמחשיבים את חכמת האומות יתר מאמיתות תוה"ק ועוזבים מקור מים חיים לחצוב להם בארות נשברות.

*

גמ'. שם. בספה"ק עבודת ישראל (לשבת הגדול) דקדק, למה ליה לרבא לדרוש בלשון שאפשר לטעות. וכתב שם: ונראה לי, שרבא רמו בדברי קדשו שהעולם יהיו מיחדים שם הוי"ה ב"ה בעשיית המצות. שמנה הוא אותיות יה"ה בא"ת ב"ש והוא"ו של השם הוי"ה אין זו. לזה למד רבא להעולם בדברי קדשו שיוכלו למשוך את הוא"ו להמנה ויהיה השם שלם, ולכן דרש בזה הלשון, אין לשין אלא במים שלניו, החיצה שלניו בגימטריא עם הכולל שם נגד"ד יכ"ש, שפירוש של השם הוא נגדי כבוד שמים. והשם זה נגד הוא"ו של שם הוי"ה, שהשם הא'

אב"ג ית"ל הוא כנגד היו"ד, והשני, נגד הו"ה. וזה השם השלישי, כנגד הוא"ו. שהוא"ו היא המשכה שהיא מכוון נגד זה השם שנריך להמשיך עליו עד שיהא כנגדו כבוד שמים. ולזה דרש רבא בזה הלשון, שלניו, לרמוז שנריך להמשיך הוא"ו למנ"ה ויהיה השם שלם. ולזה צערב פסח נריך לעשות המצות לשם מנ"ה, דהיינו גם כן על זה הכוונה כדי להמשיך הוא"ו למנ"ה ויעשה מצוה ויהיה השם שלם כנ"ל. ולמחר אייתו כולי עלמא חציייהו לגביה, רז"ל הכלים הריקים, היינו אותן שלא היו יכולין להמשיך בקדושה הוא"ו למנ"ה, אחר לגבי רבא כדי שישפיע להם מרוב קדושתו כדי שיוכלו גם כן להמשיך הוא"ו למנ"ה, ויהיה השם שלם אמר. ע"כ.

ובספה"ק תפארת שלמה (לשבת הגדול) כתב, להצין הענין הזה נקדים הפסוקים ב' לו (ויקרא ח, לג-לה) ומפתח אוהל מועד לא תלאו שבעת ימים כו' ושמרתם את משמרת ד' כו'. להצין ענין השמירה במשכן לאזו לורך הלא גנבים לא היו שם. אכן ידוע שהכהנים הם המה האינורות השפע להריק ברכה מעולם העליון למטה לכן היו נריכין שימור על דבר זה שלא ילכו להשפעות חוץ רק לזרע ישראל. וזהו בחי' ומעלות הנ"ע אשר מדתו מדת החסד להשפיע למקום הראוי לו. וידוע כי המים רומזים לחסד וזה הרמז בגמ' אשה לא תלוש אלא במים שלנו. פי' החסדים וההשפעות שלנו שאנו יודעים אין להמשיך אותם לכל יגעו בהם זרים. וזאת אייתו כולא עלמא חציייהו. וכנים היו בדבר זה לקבל ממנו השפע. וגם בהמצות מהראוי למשוך ולהשפיע בהם מצד החסד לכן (לעיל לו, א) אין לשין במי פירות רק במים לבד שהם נגד בחי' חסד וז"ש ומפתח אוהל מועד לא תלאו וכו' ושמרתם וכו' היינו שמירת החסדים לבני".

*

גמ'. במיא דביתו אמרי. כתב בשו"ע או"ח (סימן תנה סעיף א), אין לשין אלא במים שלנו, בין שהם מי צורות ומעיינות, בין שהם מי נהרות, ושואבין אותה מצעוד יום (סמוך לבין השמשות), או בין השמשות. ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולה.

ובתב המ"צ (סק"ו) דבשעת הדחק יש להקל ללוש בהם אחר עמוד השחר אע"פ שלא עמדו י"ב שעות.

*

עוד כתב בשו"ע, ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה; ואם הזמן חס ייחסם במרתף שהוא קר. ואם הזמן קר, ייחסם באויר כי המרתף הוא חם. ונריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שחרח השמש, ואפילו ביום המעונן. וכתב הרמ"א: ואם לא הכניסם בהשכמה, אם לא עמדו כל כך עד שהוחמו, אינו מויק. ויותר טוב להעמידם תחת התקרה, שמה ישכח להכניסם בהשכמה.

ואם נעשו פושרין כהוחמו דמי. ופושרין נקרא כשנעשו חממיות הרוק. (מ"ב). ועיין בשע"ת שכתב שכל שנתחמו חממיות קאת אע"פ שאינו חממיות הרוק אין ללוש בהם, ע"ש.

*

ואין לשפוך מים שלנו מכת מת או תקופה הנופלת (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ה). ומכל מקום טוב לכתחלה להשים בהם צרול.

והטעם דשומר מצוה לא ידע דבר רע ולא דוקא במצת מצוה דה"ה בשאר מצות שצריך לפסח ומ"מ אם אפשר לו בקל להשיג מים אחרים שלנו נכון לעשות כן בשאר מצות ומים שהכין למצת מצוה אין נכון לשפכן אף אם אפשר לו בקל להשיג מים אחרים שנראה כמולול במה שכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע [ט"ז] וכ"ז שייך ג"כ לענין תקופה. (מ"ב).

*

ועין צמור וקציעה שצמדיות שלנו שהם בארצות נפוצות שבימי ניסן הוא זמן קר ים להקל עכ"פ במים שלא לנו בדיעבד בשעת הדחק ע"ש, וכתב השע"ת, דנראה שהכל לפי ראות עיני המורה לפי העת והזמן.

*

גמ'. **שב.** צענין שאיצת מים שלנו מן הצר, יש בזה מחלוקת האחרונים, יש מחירין ליקח מים שלנו מצר, ויש אוסרין, ועיין בשו"ת בית שער (א"ח סי' רט"ז) שכתב שלא יאצבו מן הצר (וראסער לייטונג בלע"ז).

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן שסב) כתב, דבזה"ו אשר נהגו בכמה מקומות לשים אצקת קלארין בלע"ז במים יש לחוש שמא האצקה זו מחממת, וכן שמע בשם הגאון הגדול מוה"ר שלום יוסף אלישיב שליט"א, א"כ כהיום אולי בכלל אסור ליקח מים או להוסיף מן הצר שהם מים מהנהר ששימין שם כלארין אלא צריך לשאוב דוקא מן המעיין.

*

גמ'. **שב.** האחרונים פליגי אי מותר לשאוב מים שלנו בכלי נחושת לפי שהנחושת חס בטבעו ומחמם המים, ועיין חק יעקב א"ח סי' תנ"ה סק"י, וצ"ע ס"ס תנ"ו בדע"בד אין לאסור, ובספר הנייר עמוד ע"ד כתב דמותר אפי' לכתחילה, ועיין מג"א סי' תנ"ה סק"ט, ומיהו בשו"ת מוהר"נ כהנא מאוסטרזה (סימן יג) כתב דאם נאצב בכלי נחושת אסור אפי' בדיעבד. ועיין שו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן שסג) דאולי מהאי טעמא נהגו ליקח זכוכית דוקא שלא יבוא לטעות בין נחושת לצרול. ובכלי של פלעסטיק נהגו העולם היתר.

*

גמ'. **שב.** עיין שו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן שסד) אם מותר לאפות מצות קודם עלות השחר עם מים שנשאבו קודם שקע"ה"ת.

*

גמ'. **אשה לא תלוש בחמה וכו'.** כתב בשו"ע אור"ח (סימן תנט סעיף א) אין לשין במקום השמש. וביום המעונן אסור תחת כל אור הרקיע, משום דיומא דעיבא כוליה שמשא. הגה: וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש, שמא יהיה מעונן ולא אדעתיה. [פי' שמא פתאום יבואו

עוד כתב בשו"ע, וכשמוליך המים תחת אור הרקיע, יש לכסותו (ת"ח סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק).

ר"ל כשמוליך צבוקר מן המרתף לבית הלישה כדי שלא יתחממו מהשמש. וכתבו האחרונים דטוב לכסותו גם בעת שמוליך מן הנהר לביתו אף שכבר שקעה חמה כדי שלא יפול לתוכן שום דבר חימוץ ומטעם זה נוהגין לסנן המים בשעת השאיפה בצבד לבן ונקי. (מ"ב).

ואם מוליך המים בכלי זכוכית אין מועיל מה שמכסה במפה מלמעלה כי השמש יוכל לחמם דרך עוצי הזכוכית אא"כ יכסה במפה על הדפנות. (שם).

*

כשה"ל פסקה בחד צבצת, יש לשאוב המים אור י"ג, דהיינו צליל ה' (מרדכי ספ"ק דפסחים).

דבע"ש בין השמשות אין יכולין לשאוב דאין שבת מכין ליו"ט וזיה"ש ספק שבת הוא ומצדד יוס סמוך לבין השמשות ג"כ אין נכון שמא יאחר ויעשה זה זיה"ש, [וה"ה אף האופין צליל יו"ט שני אסורין לשאוב בין השמשות של יו"ט ראשון דאין יו"ט מכין לחצירו וצריכין לשאוב אור ליד], ואם שבת לשאוב צליל ה' יכול לשאוב צע"ש מצדד יוס אפילו צדד היום גדול וכל זה ה"ה לאנשים שאופין הרבה ימים קודם פסק כשאופין ביום א' יזהרו לכתחלה להכין מים צליל ה' בדיעבד צע"ש מצדד יוס. אמנם אם שבת להכין מצדד יוס יכין זיה"ש ע"י עכו"ם ויש שמתירין אפילו ע"י ענמו. (מ"ב).

ועיין בשו"ת בית אפרים (ס' ל"ב) שמי שרואה לאפות ביום א' משום שצוים א' הוא ציתרון הכשר כי השלתן והכלים נקיים ביותר שצמוצאי שבת רוחצין הכל היטב ומגעילין ומלבינים את כלי המעשה וגם העוזרים בלישה וגלגול ואפי' ידיהם מתקדרים ומחליפים כח ע"י ששבתו וגמו ביום שבת זהו צבדד אורך מצוה ויש להקל להחיר לשאוב מים צע"ש אפי' אם כבר הגיעו זמן צה"ש ובסמוך לצה"ש יש להחיר אפי' במקום שאין בזה יחרון הכשר, עיי"ש.

ועיין בבית יהודה (ס' ג"ז) כתב גם כן דמותר לשאוב ע"ש ולהקדים קצת מומן צה"ש וע"ש שאם הניחם תחת אור הרקיע ראשי להכניסם צבוקר מפני החמה ואין זה שלא לצורך וכמכין לחול כיון שראוי היום לשמיה וטוב שישתה מעט ממנו ע"ש.

ועיין בבית יהודה (דף קח) צ"ש מהר"ש צרור שהחיר לשאוב על ידי עכו"ם יוס שבת בין השמשות וכן עשו מעשה, וכתב השע"ת דל"ע בזה.

*

לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות ולא מן הצארות (אשירי ומרדכי); אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הצארות (מהרי"ו).

*

מקשרים היעזב את העיסה, אם מותר לתמוס אותם על ידי אלקטרי עד לפחות הרבה מחמימות הרוק, והשאל העיר מהמבואר סימן תנ"ה ס"ג שיש מחירים בשעת הדחק אפילו כחמימות הרוק וכדאי לסמוך עליהם עכ"פ בכה"ג.

והשיב שם: הנה בפסחים מ"ב ע"א אר"י אשה לא תלוש אלא במים שלנו, וידוע דפליגי ראשונים בטעמא דהא מילתא, דדעת רש"י עפ"י ש"ס ז"ד ע"ב דבימות הגשמים החמה מהלכת בשפולי הרקיע לפיכך העולם זנון ומים רותחין, ומלינין אותם לזנון, וברא"ש בשם הר"א עפ"י הש"ס שם דחמה צלילה תחת הארץ כחכמי או"ה ולפיכך אין להם תקנה אלא שיהיו תלושים צלילה, ולכאורה הנפ"מ צין הטעמים (חזון הנפ"מ שמבואר כבר בפוסקים) במדינות אשר בחצי כדור הארץ התחתון אשר ימי ניסן הם סוף ימי הקיץ וזוהי הדבר להיפך דהחמה מהלכת בגובה של רקיע ולפיכך העולם חם ומעיינות זוגנים כמבואר ז"ד שם, דלטעם רש"י נופל טעם מים שלנו, ולהר"א ברא"ש גם שם שייך הטעם דהחמה צלילה למטה מן הארץ, ולהלכה פשיטא דנחמיר בכ"מ מספק ב' הפירושים, אלא דיש לעיין במדינות הקרים הצפוניים ויש אשר גם בימי ניסן קרים ביותר אם נאמר מעיקר הדין דין מים שלנו בכלל.

וראיתי להגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה סימן תנ"ה כתב וי"ל שכל דקדוק מים שלנו דוקא לדידהו בארץ ישראל וצבל דחביל להו עלמא, משא"כ באלה ארצות הצפוניות דידן שבימי ניסן הוא זמן קר יש להקל עכ"פ דיעבד בשעת הדחק עכ"ל, והעתיקו בחלקו גם בשערי תשובה שם, ותמה אני שלא העיר דלשון כל הפוסקים אשר מפייהם אנו חיים לא משמע כן, דהרי הרמ"א ומג"א וכל הפוסקים הידועים חיו באלו ארצות צפוניות והעתיקו כל חומרות מים שלנו באין יואל מן הכלל, ובמג"א שם ס"ק ה' ב"ד כתב אצל הפשרת שלגים וגשמים לעולם רותחין, והפשרת שלגים עפ"י רובו בימי ניסן הם רק במדינות הצפון ואעפ"י כדוגין כרותחין. [ואגב אעורר על מש"כ המג"א וגשמים לעולם רותחין, דזה מבואר דלא כחשבות הל"ק"ט ל"א סי' ז"ו, שרצה להקל בימי הגשמים שנקלטו צלילה יע"ש ובצאה"ט ס"ק ט"ו]. ואם משום שעת הדחק בלא"ה יש להקל עפ"י המבואר ברמ"א ס"ג להקל במים שלא לנו בשעת הדחק והוא מרבינו ירוחם, ול"ז הקולא דמדינת הצפון.

ופיעמא דהא מילתא עפ"י מש"כ חת"ס אה"ע ח"ב סוס"י קנ"ד, דהנסיין בהכנסת יד אם הם קרים אינו מושייל כלל, ועינינו רואות כי המים הנשאלים מן הבאר הם לפעמים קרים עד להקפיא ככפור ואעפ"י אמרו חז"ל אשה לא תלוש בהם אלא במים שלנו מפני שהמעיינות חמין לכל מר ומר כפירושו כנ"ל, ומדוע לא ניסן זה בהכנסת היד, אלא ע"כ אין המבחן של הכנסת יד אצן הבוחן כי חמימות המים באמצען וגידוי המים מתחממים ונכנס לתוך הקמח ואין זה נרגש בעליון המים ובאמצע שלהם, אלו דברי הח"ס ו"ל, ולפ"ז מן הסתם היה ידוע להם שטבע זה אין חילוק בין מדינה למדינה ויתכן שהמים קרים ביותר וחומם בחוכם.

עניים אצל מותר ללוש בל תחת הרקיע דכשיצואו עניים ותתכס' השמש ירגיש מיד בדבר, מג"א].

ובדינא דיום המעונן, עיין בחידושי מהר"ם חלאווה בשם הרמב"ן דדוקא כשהוא מעונן גמור אצל כשהעננים עוזרים ושצין פעם נגלין ופעם נכסין אין צדק כלום וכן עשה מעשה וכן עיקר, עכ"ל. וכן הביא הפר"ח דברי הרמב"ן אלו בשם מנא כתוב. ועיין בביאור"ל דאפשר דכ"ו מעיקר דינא דש"ס, אולם לפי מנהג שהביא בהג"ה בסמוך, יש ליחזר גם בזה דאפשר דהעננים יתפשטו בחזק ולאו אדעתיה, ושכן משמע מפר"ח.

והנה דעת החק יעקב שכל שאינו מתקרב ללוש במקום השמש ממש רק שהוא קרוב אל השמש אין לחוש, אצל דעת כמה אחרונים להחמיר גם בזה ואין מותר רק במקום הלל.

ומ"ש הרמ"א נגד חלון הפתוח וכו', עיין בחק יעקב דהיכי שהחלון אינו פתוח רק שהשמש מזהיר דרך זכוכית החלונות, שאין להחמיר בזה. אצל כמה אחרונים חולקים עליו בזה, שהחמה מזהיר גם דרך הזכוכית, וכתב המ"ב דכן נהגו לכסות החלונות בסדינין בשעה שהשמש מזהיר.

*

עוד כתב הרמ"א שם, וכן יש ליחזר מלהוליך המזנות לתור תחת הרקיע מגולה; וכן המים או הקמח. ולא יתקרב ללוש אצל התור, מפני חוס התור.

והא דכ' שלא יתקרב ללוש אצל התור, כתב המ"ב דהיינו פי התור, אמנם בצדדים או מאחוריו לית לן זה שאין החוס גדול שם. והאחרונים האריכו בזה ומסקנתם הוא כן דבתור של בית החורף שכשמשקיין בו מתחמם כל החדר אסור ללוש בכל החדר אלא צריך שלא להסיק בו כלל ביום הלילה ואם הסיק אותו יפתח הדלת והחלונות עד שינא החוס לפי אומדן דעתיה ואז ילוש וה"ה בסתם תור רק שאופין בו כל היום ומוציא חוס הרבה בכל הבית ג"כ אסור ללוש בכל אותו בית אא"כ יפתח הדלת והחלונות ומ"מ הכל לפי הענין אם החדר קטן והחוס רב או צדד גדול והחוס מעט.

עוד כתב המ"ב, דדיעבד אם לש נגד פי התור דינו כלש במקום השמש. ודע דיש שנכשלים בזה כגון האופין שיש מהן שצנעה שהמזנות צידם על המקל להורידן לתור ומקרבין אותה לפי התור הם שוהים ומתישצין באיזה מקום להניחה בתור או גרוע יותר מזה שפונים ראשם ומשיחים עם העורכים וצין כך המנה מתחמם מאד כנגד פי התור והוא אסור גמור לפי המבואר כאן וכן עוד יש ליחזר להחליף המקלות שמשימים עליהם המזנות כפעם בפעם דאלו רואין בחוש שמתחממין הרבה מתחת שהיו בתור ומתחת זה נתחמם המנה עוד טרם שמקריבה לפי התור ובעו"ה הרבה נכשלין בזה. ע"כ.

*

גב'. שם. בשו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קמה) נשאל ממדינת זייר, צענין מים שלנו במדינתם, אשר בחודש שמתחילים באפית המזנות המים קרים מאד עד שא"א ללוש בהם שאינם

ועיין במגן אברהם (סקט"ו) דמשמע דצנצ"ר מהני לא צט"ל, אצל צמ"ג וסמ"ק כחצו דצט"ל כדצ"ל.

ולכאורה נראה דמותר לערבן לכחלה דהא אין הטעם משום איסור אלא ששכלא לנו הם חמין וכשתערבו נעשו צונגין וא"כ מותר לנגנן לכחלה, וצ"ע.

אמנם המ"ב נקט לדינא, דאף לכחלה יכול לערב אס רואה שלא יספיק לו המים שלנו. אמנם דוקא אס נחערב המים קודם הלישה ונחבטלו אצל ליתן בעיסה חד צתרי צמים שלנו אסור ואפילו דדיעבד יש לעיין אס עירב צמוד.

ועיין צביאור הלכה דמים חמין או פושרין שנחערבו בצרבה מים צונגין עד שנצטננו, דעת ע"ש וחי"ו וא"ר וכן העתיק הגר"ז להקל, כיון שנחבטלו צונגין. וכן יוסף וצנדי ישע מחמירין בזה, וכן משמע במגן אלה, וכן הפמ"ג מפקפק בזה דלא מצינו ההיתר כ"א צמים שלנו. וע"כ לענין ללוש צהם לכחלה בודאי יש לזהר אכן דדיעבד במקום הפסק מרובה או מניעת שמחת יו"ט יש להקל, כ"כ בצגדי ישע.

*

גמ'. ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את כל הפת. פרש"י, ולא תגביה ידה מן התנור, כלומר תהא עוסקת בצנך כל שעה. והר"ן כ' ע"ז, ולא נהירא, דא"כ היל"ל מן העיסה, לכן נראה שחכמים אסרו עליה שלא תעסוק בדבר אחר כלל, שלא תמשך אחריו, ולא תדקדק בשיעור שהיה של עיסה. אצל לא אסרו עליה לעסוק צנעין התנור צינתיים מפני שהוא נרכו של פת, וצנצ"ד שלא תשהה יותר מכשיעור. לפיכך לא תגביה ידה מן התנור, כלומר שאינה רשאית לעסוק בדברים אחרים אלא בעסקו של תנור. עכ"ל. וכ"נ מלשון הר"ף והרא"ש, שכן, כלומר שלא תתעסק בדבר אחר ותניח העיסה. וכ"כ הרמב"ם (פ"ה מה' חר"מ ה"ב).

וז"ל הר"ם: ולא תגביה ידה מן התנור, כלומר לא תניח הפת מוטל ותתעסק בדבר אחר עד שתגמור את הפת. וי"א לא תגביה ידה מן הפת עד שתדקדקה בתנור. ע"כ. ומצואר דבהא פליגי לפי' הא' (שהוא פ"י הר"ף והרמב"ם והרא"ש), לא נאסר אלא כשתתעסק בדבר אחר שאינו לצורך הפת, דחיישינן שמא תשהה. וכמ"ש הר"ן. אצל לפי' הב' (שהוא פרש"י), אפילו לצורך הפת כגון לפנות התנור וכיו"צ אסור.

אולם הב"ח (ר"ס חנט) כ' ע"ד הר"ן הג"ל, ולפע"ד גם רש"י כך דעתו, ומ"ש שמהא עוסקת בצנך כל שעה, היינו לומר נרכיו של צנך, וצנצ"ד זה לעסוק צינתיים צנעין התנור. והיא דעת הפוסקים. ע"כ.

ועיין להפרי"ח (ס"י חנט ס"ב) שהביא מ"ש רש"י שמהא עוסקת בצנך כל שעה. וכ' שכן ד' הרמב"ם צ"ל. וכ"כ הרא"ש בתשו'. וכ"ד הגאונים. אצל הר"ן כ' שלא תתעסק בדברים אחרים, אלא בעסק התנור. ובאמת שלשון הגמרא נראה טפי לפי' הר"ן. ומ"מ נ"ל עיקר כפצרת הגאונים, דלכחלה אין להניח העיסה בלא עסק אפילו רגע א' היכא דאפשר. והיינו דאמרי' לחם עוני מה עני הוא מקיין ואשמו אופה, אף כאן הוא

והנה הח"ס שם דן בעובדא, שמורה אחד החיר ללוש צמים שלנו שעמדו בחדר סגור וקיר אחד היה כותל התנור ותממהו צ"ג פעמים ציוס, והמורה רצה להחיר מחמת שצנכנסת יד קרים ביותר וגם חלוני החדר הקפידו מקור, ואעפ"כ הח"ס אסר מטעם הנ"ל, ולדברי הח"ס, הא דהקילו הפוסקים עכ"פ לצורך צמים שהותמו פעם אחת ואח"כ ציננס, ולהנ"ל מה מהני ציננס דאין הקרירות רואה כלל, ולדעת הא"ר צמים שלנו שהותמו והדר ציננס, עכ"פ אפשר להקל לצורך, והשתא מי ימר דצונגים הם באמת, וצ"ל דהח"ס החמיר מדין לכחלה עכ"פ, איברא גם המחמירים צחממן וצינן לא כ' טעם הח"ס אלא דכיון דנאסרו פעם אחת שוב לא נחיר אותן.

ואמנם האמת יורה דרכו דגם הח"ס לא החמיר רק משום שחשש שקרירות המים בעובדא דילי' לא עדיף ממרתף המצואר סימן תנ"ה ס"א דצינו בגדר צונג אעפ"י שגראה צונג לפנינו, אצל אס אפשר לזכר ע"י מדידה אמיתית שקרים ביותר גם הח"ס מודה אחרי שכבר היו פעם אחת מים שלנו, שהרי כתב הח"ס שם דאין הקפאת החלונות מצוין רואה לקרירת החדר דכן הדרך בחדרים המזועים מצפנים והי' חושש הח"ס להביל הנכנס לתוך המים וא"כ אס עומדים על המשמר ע"י מודד חוס שהמים אחרי שלנו לעולם לא הגיעו לחוס אפילו קרוב לחמימות המים שלנו הרגילים, א"כ אין חשש ופקפק, אמנם אעפ"כ חלילה לי להקל בזה"ג שכן כ"ת לחמם קצת ע"י אלקטרי כי המכשול בזה קרוב מאד ומי ידעם כזאת לחמם באור לכחלה מים שלנו, אל יהי חלקי עם המתירים.

איברא להעמידם בחדר ממוזג קצת שקוצעים ע"י המודד שאין מזג האויר שבתוך החדר עולה על קרירת מים שלנו סתם, בזה אפשר להקל עפ"י המצואר רש סימן תנ"ה, וגם בזה צריך לדחוק ולומר כי מרתפים שלהם גם צמות הקור הי' האויר דחוס ודחוק וגרם להביל יותר מחמירים שלנו, עכ"פ בזה מטינא שיצא מכשורא. ע"כ.

*

גמ'. ולא בחמי חמה ולא במים וכו'. כתב בשו"ע או"ח (סימן תנה סעיף ג) אין ללוש צמים חמין אפילו לא נחממנו אלא בחמה, ולא צמים הגרופים מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שצמחו פושרים, אפילו כשאין האש תחתיו, ואם עבר ולש צין באלו צין צמים שלא לנו, אסור. ויש חולקין ומחמירין בלש צמים שלא לנו. ויש אומרים דבשוגג מותר, ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם. הגה: ואפילו בלא דחק יש להחיר אס עבר בשוגג ולש צמים שלא לנו.

ובתבו האחרונים דהיינו דוקא אס עבר ולש דדיעבד אצל לכחלה ללוש צהם אסור אפילו אין לו מים אחרים ויאלץ צפסם דברים אחרים אמנם חלילה ראשונה כדי שלא יבטל מ"ע דאורייתא יש להקל ללוש צהם. (מ"ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע (סימן תנה סעיף ד) דמים שלא לנו שנחבטלו חד צתרי צמים שלנו, לשין צהם.

הוא שאסור ללוש בהן עד שילינו שהרי חוס השמש נוגע בהן וצודאי שיש בהן קצת חמימות.

ובערורך ערך גרף כתב שמי דעות במי נהר אפילו לפירושו שפי' מים גרופים שנשאבו בו ביום והכריע הרב ז"ל לאיסור וכן מסתבר וכבר היו קצת מהחלמדים נוהגין קולא בכאן במים שנחמלו צדקה כל הלילה והיו נותנין טעם בזה לפי שלא הכה בהם השמש ביום והרי לנו בתוך הצדקה ומה לי לנו בתוך הצדקה מה לי לנו בתוך הצדקה וגעמתי בהם וטעות הוא בידם שהרי מבטן הארץ ילאו בזחילתם בלילה ומטעמו של רש"י ז"ל יש לאסור ואף מטעם השאיבה שכתב הר"ף ז"ל.

ואף במימי השיחין אסרתי ללוש שהרי המחילות ואפילו המרתפות יש בהם הצל והמים מחממין ושומר נפשו ירחק מהם ויאל לנו מזה שלדברי הכל מי נהרות צריכים לינה ואין צין שני הפירושים בזה כלום אלא לענין עברה ולשה דמסקין דאסור יש צין ב' הפירושים הפרש בזה שלדברי רש"י ז"ל עברה ולש' במים שלא לנו אינו אסור דלא אסקין בגמ' בעברה ולשה דאסור אלא במאי דדרש רבא דאשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמי חמה ולא בחמין ולא במים הגרופין שיש בהם חוס האש לפי פירושו ז"ל.

אב"ל במ"ש רב הונא אשה לא תלוש אלא במים שלנו לא אסקין עלה דאם עברה ולשה דליהו אסור ולפי דברי הר"ף ז"ל שפי' מים הגרופין מים שלא לנו אם עברה ולשה במים שלא לנו הפת אסורה וזהו אלו חוששין להחמיר כדעת הר"ף ז"ל אע"פ שפי' של רש"י ז"ל נר' יותר לכאורה בפי' מים הגרופין כמו שכתבתי אבל ליטנא לא דייק כוונתה שאי' המים גרופין אלא המוליאר הוא הגרוף אלא שגם בזה יש להקל לפי מה שפרש"י ז"ל דהאי עברה ולשה אסור הוא משום קנסא מפני שעברה על דברי חז"ל דדוקא בזמיו הוא דאסור אבל בשוגג מותר כדאמרין בפ' שני ד"ק (ר"ז ע"א) לעבר ואפה מ"ט לשבת אבל אינו נראה כן לדעת הגאונים ז"ל דלאו משום קנסא אסרין ליה אלא משום חשש חימוץ וא"כ צין בשוגג צין בזמיו אסור ואע"ג דאמרין עברה ולשה לא מוכח מהכא דבזמיו הוא דהא אשכחן כי האי ליטנא בשוגג עבר ואפה בפ"ק דשבת (ג' ע"ב) ולא במנה של מנה בלבד נאמרו דברים אלו כדעת קצת מן המפרשים ז"ל אלא אפי' במנ' של כל שבעה נאמרו הדברים שלא מפני שימור מנה בלבד הנריכו לינה אלא מחשש חימוץ ולענין זה אף במנה של כל שבעה יש לחוש. ע"כ.

ועיין בשאלות דר"א גאון ובשאלת שלום (אות ק"ה) שחמה על התשצ"ץ. ועיין בשו"ת בית אפרים (סי' י"ז) מ"ש

בזה.

*

גמ'. שם. בשו"ת רב פעלים (חלק ג אר"ח סימן לג) נשאל צדין שלשה מנות שזרחה עליהם השמש צעת עריכתם ואח"כ נתערבו בשוגג. וז"ל השאלה: צעה"ב עשה מנה לחג המנות קודם החג, ואין מנות אלו שאוכלם בליל פסח בחייו מנה אלא הם מנות שאוכלם בתוך ימי החג הזה, והדרך הוא דאחר הלישה מחמין את הבצק לחמיות קטנות כשיעור צאים גדולים ומניחים

מסיק ואשמו אופה. ופי' ר"ש כדי שלא תחמין העיסה. ומיהו כשהאשה יחידה ואין לה מי שיתעסק עמה, רשאה לעסוק בעניני הפת, אבל לא בענינים אחרים, והיא מימרת רבא בפסחים וכפי' הר"ן הנ"ל. עכ"ל.

*

גמ'. עברה ולשה בזה וכו'. כתב בשו"ת תשצ"ץ (חלק ב סימן פז) וז"ל: שאלת לבאר לך מ"ש בפ' כל שעה, איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור וקיימא לן כרב אשי כי בגמרא לא נתנו טעם לאסור מים שלנו, ובקצת ספרי המהצרים ז"ל מנא לא שנתנו טע' בזה לפי שניסן הוא מכלל ימות הגשמים וצימות הגשמים מי צורות ומעיינות חמין לפי שהחמה מהלכת בשיפולי הרקיע בלילה והמעיינות והצורות והמחילות הם מעלות הצל ולפי' חשו חכמים למי צורות והמעיינות במקום שאין להם נהרות, ונראה לך מזה הטעם שמותר ללוש במימי הנהרות כשנשאבו בו ביום אע"פ שלא לנו ונתקשי' בזה מפני שמנא בקצת חיבורים שאוסרים בפ' ללוש במי הנהרות אם לא לנו ואיך יודע על מי תסמוך על זה או על זה ורצתי לעמוד על דעתי בזה.

תשובה: הטעם שמנא לאסור מים שלא לנו שהוא מפני שהחמה מהלכת בשיפולי הרקיע דברי רש"י ז"ל הם בפירושו בפ' מי שהיה צפסח שני (צ"ד ע"ב) אמרין הכי בגמ' דחמה מהלכת צימות הגשמים בשיפולי הרקיע כלומר שהיא מתאחרת תחת הארץ יותר מימות החמה לפי שהלילות ארוכות וזהו טעם חמימות מימי הצורות במי הגשמים והוא ז"ל פי' מים הגרופים שהם גרופים מן המוליאר והוא כלי נחשת ותלוי על האור בכל שעה ונחשתו עזה ואפילו כשאין שם אור מים שצוליו חמין או פושרין אבל הר"ף ז"ל פי' הגרופים שנשאבו בו ביום ודברי רש"י ז"ל במי' הגרופי' נראי' יותר נכונים שמנינו לשון גריפה בגמלים כירה גרופה וקטומה (שבת ל"ז ע"א) ומוליאר הגרוף (שם מ"א ע"א) ולא מנינו לשון גריפה בשאיבת המים אלא שהמפר' ז"ל פירשהו מלשון נחל קישון גרפס ולפי פירוש משום הכי קרי להו גרופים לומר שטעם איסורן הוא מפני שמתחממין בשעת שאיבתן על ידי תנועתן כדרך המים הנגרי' שנצדין בסלעים שהם מתחממין ומחור ב' פירושים אלו יאל' המחלוקת במימי נהרות אם צריכין לינה אם לאו שלדברי הר"ף ז"ל שאסור מים שנשאבו בו ביום מטעם השאיבה המתחממת בתנועה אין הפרש צין מימי נהרות למימי צורות ומעיינות שצולין יש תנוע' בשאיבתן ומוסיף על מימי צורות יש שבמימי הנהרות תנועה בהגרתן.

ולפי' דברי רש"י ז"ל שפי' טעם מים שלא לנו מפני חמום החמה בצטן הארץ היה אפשר להחיר מימי הנהרות אבל כבר כתבו הראשונים ז"ל שאין זה נכון שהרי מ"מ חוס השמש מכה עליהם כל היום ופשיטא שאסור ללוש בהם ומה שהוצרך רש"י ז"ל לטעם הלוך החמה בשיפולי הרקיע אינו אלא מימי צורות הטמונים בארץ ואין חוס השמש מכה עליהם כלל והיה אפשר להחיר לולי טעם זה שהחמה מהלכת בשיפולי הרקיע והחוס שולט בצטן הארץ אבל במים המגולין לשמש דבר פשוט

דעברה על דברי חכמים וגורו שוגג אטו מויד, א"כ השתא דלא אין לאסור בנ"ד את כל הפת משום קנס אלא יסירו ג' מנות ויאללו בחול קודם פסח עם החמץ ודי להם בקנס זה, ואין טעם לאסור הכל כה"ג ואפילו למאן דמפרש שהאיסור הוא משום חשש חימוץ אפ"ה יש לומר נידון השאלה שאני דלא זרחה השמש על הככר כולו כי אם רק ניזוך קטן ממנה ילא מן הנקב הקטן זרחה על מקום מועט שבככר, ולכן גם לדברי החולקין נראה להחמיר בהיבא שמסיר מן המנות שלשה ככרות, ובפרט בצירוף טעם דבעינן למימר לקמן.

וב"ש השואל לחלק בין לישה לבין חיקון אחר זה אינו דמאי סברה לחלק בזה, וכ"כ הרב שולחן גבוה ז"ל בריש סי' תנ"ט וז"ל, ונראה דלאו דוקא ללוש אלא ה"ה שאר מלאכות נמי כגון לקטף ולערוך ולנקוב המנות נמי אסור וזה פשוט עכ"ל.

וב"ש השואל להחמיר משום יבש ביבש חד בחרי בטיל הנה זה אינו מספיק דהא הכא הם ככרות של בצה"ב ולא בטיל, וכמ"ש מרן ז"ל בי"ד ריש סי' ק"י, ועיין פרי"ח שם בבק"ה, וכ"כ המג"א בא"ח סי' תמ"ו סק"ט מהב"ח ז"ל דכבר חמץ שנעצרה במנה לא בטיל לכ"ע דהוי דבר שבמנין, וכ"כ הפרי"ח סי' תמ"ח בשם בית מועד ככר בצה"ב של חמץ שנעצרה בככרות של מנה אפילו באלף לא בטיל וכולן אסורות באכילה ובהנאה מפני שהוא דבר שבמנין, וכתב הפרי"ח שכן הוא האמת ע"ש, ומה שתרצה להרב ב"ד שחידש חילוק מעצמו לומר דמנות שלנו שעושים אותם קטנים אין להם דין ככר של בצה"ב, אין לסמוך על זה כי הוא הפך כל הנו' דאיידי במנות שלנו. וראיתי להרב חוקת הפסח שהביא מהרב משחא דרבותא במנה שנחתמה ונעצרה במנות קודם פסח דמותרת דע"ג דהמנה חשובה היינו דוקא במנה כשרה, אך עתה שהיא אסורה לפסח אול לה כל חשיבותה, והרי היא כשאר חמץ דעלמא, וכיון שהיא קטנה גרועה מככרות של נחתום ע"ש, והרב ז"ל דחה דבריו מכל הנו', ועוד הוסיף לדחות דבריו ממ"א ע"ש, ולכן אין טעם להחמיר בנ"ד מדיון ביטול יבש ביבש, כיון דאלו הם ככרות של בצה"ב וכאמור.

אמנם יש לעשות בנ"ד ס"ס, והוא ספק הלכה כהרמב"ם ספק הלכה כחולקין ואח"ל הלכה כחולקין לאוסרין שמה הלכה כסברת ב"ד דס"ל כה"ג שהם קטנים חד בחרי בטיל, וס"ס זה הוא מתהפך, והגם דלעיל לא חשנו לסברת ב"ד בזה מ"מ יש לעשות בה ס"ס. והנה ראיתי להגאון משי"ב בסי' תמ"ו סק"ה דכתב וז"ל ומנה חמומה שנעצרה במנות כשרות קודם חמישית י"ל דמותרת ליתן לגוי א' או לישראל לאכול, והשאר הותרו דעדיין הותר הוא וכו' ע"ש. והנה בנ"ד כבר כתבתי לעיל חיקון זה שיאללו ממנה קודם פסח עם החמץ שלש ככרות כנגד אותם שזרח עליהם ניזוך השמש, על כן אני מורה לשואל שכן יעשה אע"פ שהיום הוא ערב פסח הנה יכול להאכיל אותה לקטנים או לתת אותה לגוי ושאר המנות כולם מותרים, ואין פנאי עתה להאריך בדבר זה יותר. ע"כ.

אותם על הכלי ומעצרים עליהם ע"ז א' שקורין שוב"ך לפחות אותם ולעשותם ככרות קטנים דקים, והמתקנים המנות האלה היו יושבים תחת אור הרקיע והיתה מחללת פרוסה למעלה מראשיהם ואחד מאלו היה זורח נזוים מן אור השמש על המנות אלו שהיה מתקנס, כי היתה המחללת נקובה נקב דק ויגא אור השמש מן הנקב זורח על מנה שהיה מתקן ולא הרגיש, ואחר שהרגישו העומדים אחר ברור לו שלא זרח נזוך אור השמש, אלא על שלש מנות דוקא, והעומדים כשהרגישו בדבר תקנו הדבר שהניחו מחללת אחרת על מקום הנקב ונתקן העיין, אך לא הבינו לאסור אותם השלש מנות אלא נאפו ונתעברו עם כל שאר המנות, וזה היה קודם פסח בצרבעה ימים, ות"ח אחד שהיה דבר זה צדיחו צא לשאל ממני בערב פסח על פתגמא דנא, אם נאסרו מעיקרא אותם שלש מנות, דיש לומר דוקא לישה הוא דאין לשין תחת השמש ששהוין בה הרבה, אבל חיקון מנות אלו שהוא נעשה בזמן מועט שאני, ואח"ל דנאסרו, הא קי"ל יבש ביבש חד בחרי בטיל, ואילו השלש מנות נתעברו בשוגג עם מנות הרבה שהם יותר ממאחיים, ואין אדם אחד אוכל את כולם, ושפיר יש לומר דבטיל, ור"ה ממני תשובה לזה בו ציוס.

תשובה: איתא בגמרא דפסחים דף מ"ב, עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור וקי"ל כרב אשי, אך הרמב"ם ז"ל מפרש עברה ולשה מאי קאי על המים שלשה בחמין ולא קאי על לשה בחמה, ולכן פסק עברה ולשה תחת השמש הפת מותרת, וכן פסק מרן ז"ל בש"ע סי' תנ"ט ס"ה, ומשמע אפילו עברה במזיד, וכ"כ הב"ח אפילו לשה במזיד, וה"ר מנוח כתב מ"ש הרמב"ם עברה ולשה היינו בשוגג דאי במזיד היכי ס"ד דהפת מותרת והלא עוברת על דברי חכמים, וזריך למקנסה ע"ש.

אך יש מפרשים הא דעברה ולשה דאמר בגמרא קאי גם אלשה בחמה וכנו' בדברי הרב המגיד ז"ל, וכן הוא דעת הרא"ש, וכן פסקו רי"ו והרשב"א וכמ"ש הב"ח ז"ל, וכן מלאכי בפירוש רבינו חננאל ז"ל על מסכת פסחים דאלכלו קאי, וכן מלאכי בשיטת מהר"ם חלאווה שהיה בזמן הר"ן והריב"ש שכתב מסתברא דאלכלו קאי ע"ש, הרי לך דבר זה פלוגתא בין הראשונים ז"ל, ומרן שקבלנו הוראותיו נמשך אחר סברת הרמב"ם ז"ל.

והנה הגם שנפרש דעת הרמב"ם כמ"ש הר' מנוח דלא הותר אלא בשוגג, הנה נידון השאלה היה בשוגג שלא הרגישו בדבר ואחר שהרגישו חפץ ומיד תקנו הדבר, ואם נבא ללכת אחר סברת הרמב"ם אית לן רבותא דקיימי בשיטה זו דהרמב"ם, והם ראבי"ה והרא"ם ובעל הדברות והר"ש שהביאם בשבולי הלקט ודעת שבולי הלקט ענאם, וכן הוא בספר תניא סי' מ"ה, וגם ספר תורה גבן הוא מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו בשה"ט, ועיין אליה רבא ותק יעקב וחוקת הפסח.

איברא דבנ"ד יש צדדן להחמיר גם לדעת האוסרין דפליגי על הרמב"ם, דהכא לאו כל הפת נעשה בחמה אלא רק ג' מנות ונתעברו עם יותר משני מאות מנות, ולפי סברת רבים וגדולים שכתבו טעמא דמלתא דאסרין במזיד הוא משום קנס

ואלו עוברין

מתני'. ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו'. בספיה"ק תפארת שלמה על מועדים (לשבת הגדול) כתב לרמו במשנתו כל הארבע גליות, וזתוס המזרי רמו לגלות מצרים. כותח הבבלי רמו לגלות צבל, ושכר המדי, רמו לגלות מדי, וחומץ האדומי, לגלות אדום. כי ככה לילה הזאת לעורר רחמים מנג של יציאת מצרים להיות עוברים מעלינו בפסח כל הד' גליות ולהצמיח לנו ישועה בקרוב.

ובעיי"ז כתב בספר שם משמואל (פרשת צו ושבת הגדול שנת תרע"ה), יש להתבונן במה ששבת קודם פסח נקרא שבת הגדול אף שאינו בעשור לחודש. הדנה במשנה אלו עוברין בפסח, כותח הבבלי, שכר המדי, חומץ האדומי, וזתוס המזרי [נראה שזתוס המזרי רומז ליון, שדוע ביוסיפון שיחוס אלכסנדר מוקדון ממצרים ה', ותלמי מלך מצרים מלך יון ה']. הנה נזכרו פה ארבע המלכיות, לרמוז שזמן ציורם מן העולם הוא בפסח, וכן איתא בספר מעשה רוקח. ויש לומר שפרעה מלך מצרים היה לפועל דמיוני לכל ארבע המלכיות כי כל המלכיות נקראות ע"ש מצרים כבמדרש (ויק"ד פ' י"ג) וזודאי כה פרעה ה' כלול מארבעתן, וכמו שמפלתו היתה בפסח, כן כל ארבע המלכיות כולן תבוא מפלתן ויחזערו בפסח.

דף מב ע"ב

גמ'. בשדיו מביאין נסכים מיהודה וכו'. הא דנקט ציהודה, דמשמע ולא בגליל, עיין שפ"א די"ל כדאי בחגיגה (כ"ה ז) דלא היו מביאין נסכים מגליל ולפיכך ה' יינם מתמין. ובעבר הירדן י"ל דהואיל שאינה ארץ ונת חלב ודבש כדאי צביכורים (פ"א מ"י) לא היו מביאין משם נסכים וגם לא ה' יינם טוב כל כך ומתמין.

*

גמ'. מפני שחזקה אינו בא אל"א מן התמיד. לכאורה קשה דנהי דהיין שלהם ה' טוב ואינו מתמין, מ"מ למאי דאמרי' לעיל דע"י שעורין שותתין לחוכו מתמין אכתי יש לחוש דבא מן היין ע"י שעורין. ותירץ השפ"א, דאפ"ל שלא היו רגילין בכך. גם י"ל דאסור לעשות מיין חומץ משום כל תשחית אם לא שנתקלקל קצת או נותתין בו שעורין לעשותו חומץ אבל רוב חומץ אינו אלא מן התמיד.

אבל עדיין קשה דאמאי לא נימא דהדמים מודיעים דמתמא חומץ הנעשה מתמיד הוא יותר צול מן הנעשה מיין, דהא ר"י ס"ל דהדמים מודיעים מהני לאפוקי ממונא כדאי צב"ב (ע"ז ז) כ"ש דמהני לענין אסור. אך למ"ש דנעשה מיין שנתקלקל י"ל דלא שייך בזה הדמים מודיעים.

*

גמ'. וזתוס המצרי תני רבי יוסף תל"תא שערי וכו'. כתב הפני יהושע, דל"ל דאפ"ה אין בו כוית צבדי אכילת

פרס למאן דס"ל דהוי לאורייתא, ואע"ג דבפרק שמונה שרשים [שבת ק"י ע"א] משמע דאין שותין וזתוס המזרי בשבת משמע דלאו לשתיא קאי אלא לרפואה וכ"כ הרמב"ם ז"ל כאן בפירוש המשניות, אפילו הכי ז"ל דחוי נמי לשתיא ולא הוי כחמץ נוקשה, דהא לקמן בצרייתא דר"א קחשיב נמי וזתוס המזרי ומסקינן דר"א נוקשה לית ליה.

דף מג ע"א

גמ'. מאן תנא דחמין דגן גמור וכו'. כתבו המוס', תימא לר"י דפ"ק דחולין כו' והשתא מנלן דהוה חמץ לענין תודה דלמא שאתי חמץ בפסח דרבי' קרא למלקות גרידא. וכן הקשו המוס' במנחות (ב"ג ע"א) ד"ה אלא דר' מאיר כו', ביתר ביאור, ח"ל: דמתמין לא ילפינן דהא לענין פסח נמי לא חשיב חמץ גמור להחשיב כרת ואדרכה נילף מתמין גמור ותרלו דשמא יש שום ייחור בתורה ובמנחות דחמץ נוקשה חשיב חמץ גבייהו, עכ"ל. והאריכו האחרונים בזה.

ובשו"ת צאר יצחק (חלק א"ח סימן כו) כתב לתרץ קושייתם, דבמנחות (מ"ז ע"ב) איתא דמאן דס"ל דמדת יבש נתקדשה ס"ל דאשר תקריבו מרבה לה"פ לחימוץ ומאן דס"ל מדת יבש לא נתקדשה ס"ל דאשר תקריבו מרבה מנחת נסכים לחימוץ ע"ש, וידוע דמנחת נסכים הוי חמץ נוקשה דהוי מי פירות עם מים, ובמנחות (צ"ו ע"ב) איתא דת"ק ס"ל דלישתן ועריכתן בחוץ ור' יהודה ס"ל דכל מעשיהם צנינים ואמרינן בגמ' שם דמאן דס"ל לשתן ועריכתן בחוץ ס"ל דמדת יבש לא נתקדשה, וע"ש בתוס' ד"ה לשתן ועריכתן בחוץ, א"כ ר"י דס"ל דכל מעשיהם צנינים מוכח דס"ל דמדת יבש נתקדשה, וידוע בכולי ש"ס דקתם ת"ק דר"י הוא ר"מ וכמ"ש המוס' בכמוצות (דף ל"ו) ד"ה ואם איתא זו דברי ר"מ ור"י כו'.

חולת זה מצואר בתוספתא דמנחות (דף י"א) להדיא דר"מ ס"ל לשתן ועריכתן בחוץ א"כ ממילא מוכח דר"מ ס"ל דמדת יבש לא נתקדשה, לפ"ז י"ל דהא דפליגי ר"מ ור"י בחמץ נוקשה אי הוי חמץ משום דאזלי לשיטתם, דלר"מ דס"ל מדת יבש לא נתקדשה א"כ ע"כ האי אשר תקריבו קאי על מנחת נסכים וממילא יליף מזה לחמץ בפסח דהא כיון דאחרבי למנחות למלקות והוי כחמץ גמור במנחות א"כ ה"ה גבי חמץ בפסח, אך כרת ליכא דהא נתמעט להדיא צבוגי' דפסחים שם דעל חמץ גמור ענוש כרת כו', אבל לר"י דס"ל דמדת יבש נתקדשה אז ע"כ אחי האי אשר תקריבו על לחם הפנים א"כ אין לו למוד על חמץ נוקשה לכן ס"ל דחמץ נוקשה לא נאסר מה"ת.

ועיין שם מה שכתב לפ"ז לתרץ קושיית המוס' לקמן (עמוד ב') ד"ה מאן שמעת לי' דדריש כל כו'.

*

גמ'. והאובלו בארבעים וכו'. עיין שו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא א"ח סימן כא) אם חמץ נוקשה אסור בע"פ, ואם אסור, מאיזה שעה מתחיל זמן אסורו. עיי"ש שהאר"י צבוגיין.

ועייין שו"ת מראה יחזקאל (סימן יז) שהאריך בסוגיא דחמץ נוקשה. וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן יח אות ו). *

גמ'. **הא גופא אמרת שיעור ישרף וכו'.** הקשה בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח) מה קושיא, דלמא לכך ישרף דחיישין שמא תחמץ ויעבור על ז"י וא"א לאפותו זיו"ט דאסור מדרבנן, וצונן ל"מ כמ"ש המ"א (סי' תמ"ב ס"ק א') לישב דברי הטור, ולכן ישרף.

ומביא שם אחד מתלמידיו שהשיב לו, דהש"ס מקשה דעכ"פ למה ישרף למה לא יתן לכלבו ואף דלין זיעור חמץ אלא שריפה לר"י מ"מ זה אם צריך לבער אבל אם ל"ז לבער כעת רק שמחירא שלא תחמץ שזי יכול ליתן לכלבו.

ובכתב שזו מדוקדק מה דהקשה מסיפא דטוטנו לכלבו אלמא דמותר בהנאה וע"כ דאסור בהנאה, ומזה ראייה דגם לכלבים של הפקר אסור כמבואר סי' תמ"ח ס"ו כהירושלמי דאל"כ אכתי יקשה יתנו לכלבו.

גמ'. **עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה וכו'.** בשו"ת צחק (חלק אר"ח סימן ח ענף ו) הקשה, הא כיון דר"מ ס"ל בע"ז נותן טעם לפגם אסור בכל התורה וילף מגעולי מדין, א"כ לדידי' גע"מ לאו חדוש הוא ומצעי ל"י למילף טעם כעיקר מהתם, ואף לשיטת הבעה"מ כאן, והובא בטור אר"ח (סימן תמ"ב), דשאני כותח דלא הוא אלא לקיוהא בעלמא, מ"מ לר"מ דס"ל טע"ז לפגם אסור בכל התורה א"כ אף היכא שנעשה רק לקיוהא הא לא גרע מנו"ט לפגם.

אך לשיטת הר"י מאורליינוש, דס"ל דמאן דס"ל דילף מגעולי מדין לא הוא רק צעשה ניחא זה, דאף דינמא דיעבור צעשה מ"מ בלאו אינו עובר, ושפיר קאמר רב נחמן דהמשנה דאלו עוברין דס"ל דעובר על עירובו בלאו לא אחי כר"מ, משום דלר"מ הא אינו עובר בלאו, ולשיטת רש"י והר"ם דלא ס"ל סברת הר"י דאורליינוש הנ"ל יש להקשות דאין אמרו דלר"מ אינו לוקה על עירובו, אך יש לומר דר"מ ס"ל דנויר וגעולי מדין הוא שני כחוצים כו' וכמ"ש רש"י בחולין (דף צ"ח). עיי"ש עוד בזה.

גמ'. **איש או אישה כי יעשו מכל חטאת האדם השוה הכתוב איש לאשה וכו'.** עיין להשללה בפנים יפות (נשא ה, ו) אמאי דוקא גבי גול הגר כתבה רחמנא לדין זה. וע"ע כלי חמדה (נשא א, יג, ד).

גמ'. **שם.** עיין יד מלאכי (סימן רז-רח).

גמ'. **שם.** עיין חתן סופר (סימן קל) שהקשה אמאי איצטרריך קרא חיפוק ליה דאם אינה מנווה לא תהא נאמנת באיסורין. עיי"ש.

גמ'. **שם.** עיין פרמ"ג (פת"כ ח"ב אות יד) שכתב לעיין אם נשים מנוות על לאו שאין בו מעשה, דצמקוס שהקשין הכתוב כתיב איש או אשה כי "עשו". *

תוס' ד"ה מאן תנא. עיין לשון למודים (א"ח סי' ט"ו) ושו"ת חיים שאל (חלק ב סימן ה) ד"ה וצוה ניחא.

דף מג ע"ב

גמ'. **סד"א וכו' כ"ל שישנו בקום אכול מצה וכו'.** הקשה הר"י צחוס, איך ס"ד למידרש הכי, אדרבה לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן וכו'. ובשו"ת יהודה יעלה (חלק ב סימן רפא) תמה בנו הרה"ג השואל, לפימ"ש הפמ"ג בא"ח בפתיחה כוללת (ח"א אות י"ד) צד"ה המעלה ומדריגה וכו', דאף דמגו"ש והיקש עושין דהוי' כמפורש, מ"מ אם יש גו"ש או הקינא לחומרא וגם לקולא, אין עושין מהם, דנהי לקולא ולחומרא ילפי' לחומרא, היינו מספק צריך להחמיר, מ"מ מספק אי אפשר לענוש וכו', א"כ אין מקום לתמיכה התוס', דהא הש"ס קאי הכא לענין עושין לרבות נשים מכל אוכל וכו', ונכרת דכפרין עלה הא מדר"י א"ר נפקא השוה הכתוב וכו' לכל עושין וכו'.

וע"ז השיבו אציו, דלדעתו אין מקום כלל לדברי הפמ"ג הנ"ל דהרי לפמ"ש תוס' בשבועות כ' ע"ב כל שישנו בשמירה וכו', ואיפכא ל"ל דלחומרא מקשי', ואם אינא כסברת הפמ"ג הנ"ל רק מספק אמרי' הכי, א"כ אי אפשר לענוש אשה אם עשתה מלאכה בשבת, וזה ודאי אינו, ומתני' הו' פ' במה אשה דף ס"ב לא תלא אשה במחט הנקובה וכו', ואם יתה חייבת חטאת וכו' ובפ' המנזיע דף צ"ב תנן באמת אמרו, האשה החוגרת בסניר בין וכו' חייבת וכו', ואח"ל נמי הפמ"ג בעונש מיתה או מלקות בידי אדם דוקא קאמר, משא"כ עונש כרת, הא ליכא ספיקא קמי שמיא ולכן חייבת חטאת על שגגת כרת בידי שמים, הא אמרי' ריש פ' מי שהחשיך שבת קנ"ד כל שגג בחטאת, חייב על זדונו סקילה, ואף לאיסי בן יהודה שהעלו תוס' בשבת ו' ע"ב צד"ה הא קמ"ל וכו' דחייב חטאת ולא סקילה על א' מהם, התם דוקא, אבל בנשים לא מצינן חילוק בין חטאת לסקילה, וגם צהדי' אמרינן בפשיטות בסנהדרין דף נ"א אמר מר כי חמל יכול אפי' חללה את השבת, חללה את השבת בת סקילה הוא, והיכא ס"ד לדונה בשריפה קלה וכו' ע"ש, הרי דנשים בסקילה על חילול שבת אף דאחי' אזוהרן רק משום דלחומרא מקשינן עושין עלי', וה"ט דלא משום ספק אמרי' הכי לחומרא מקשינן, אלא צהדי' כתבו התוס' צ"ק דף ג' ע"א ד"ה דומי' דרגל וכו' בקושי' ס"ל לתוס' דה"ט משום ספק, והג"מ באיסור' ולא בממונא, אבל מקוגי' דהתם הוכיח הר"ם דמידה הוא בחורה דמקשי' לחומרא ל"ש באיסורא ול"ש בממונא, וכ"כ

אבל הש"ס פריך למ"ד יש אם למקרא למ"ל נפש בחלב ע"ש
א"כ הרי בצבורות (דף ל"ד) מצואר דר"א ור' יהושע דהוא בר
פלוגת דר"א בכל מקום ס"ל יש אם למקרא א"כ לר"א ורבנן
דר"א בפסחים שפיר דרשו מקרא דכי כל וגו' לרבות נשים. אבל
בגוף הסוגיא דחולין קשיא לי דהא ציצמות (דף ה' ע"ב) לא יליף
ממילה ופסח וממנו שכן ישנם לפני הדיבור ואף הוה צעי למילף
חלב מחמץ הרי י"ל דשאני חמץ שיטנו לפני הדיבור. ע"כ. ועיין
בשו"ת אבני ציון להגאון מסענפעטער ז"ל שהאריך ליישב קושיא
זו.

*

גמ'. נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה וכו'.

בשו"ת תשצ"ך (חלק א סימן ג) הקשה השואל מפני מה
חייבה תורה בקרבן פסח ציצת נשים? כאלו נשים. הא לפי הכלל
שצדיקו תהיה פטורה לאמרינן כל מצות עשה שהזמן גרמה נשים
פטורות ממנה אלא אם כן נחציצו מהכלל עצמו שאלו גרמה נשים
מצות לא תעשה צין שהזמן גרמא צין שלא הזמן גרמה אחד
אנשים ואחד נשים חייבים חוץ וכו' אע"ג דפ"ק דצ"ק (ט"ו
ע"א) בזה הברייתא ואמרה מנ"ל איש או אשה כי יעשו מכל
חטאת האדם השוה הכחוש אשה לאיש לכל עונשין שצבורה וכו'
ומ"מ ה"מ בלאו שיש בו מיתת ד"ד או כרת אבל לאו שאין בו
מיתת ד"ד או כרת כגון השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וכגון
לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו' שהם לאו שאין בו מעשה מי
יכריחנו לומר שהנשים בכלל האנשים וכן כל כיוצא בזה כמה לאוין
וכמה עשה יש צבורה שצמקתן נשים חייבות וצמקתן נשים
פטורות מנין להם.

והשיב: הוי יודע דבגמרא פ"ק דקדושין אמרי' הני כללי
דמתני' לא ילפי' מייניהו דאין למדין מן הכללי אפי'
צמקום שנאמר בזה חוץ שהרבה מצות ילאו מכללי' אלו וכלהו
ילפינן להו מקראי צין לחיוב צין לפטור ומ"ע שהזמן גרמא
דנשים פטורות ממנה ילפי' מחפילין מה תפילין מ"ע שהזמן
גרמא ונשים פטורות ממנה אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים
פטורין. ונפקי מהאי כללא מצה ושמתה והקהל דכולהו הוו מ"ע
שהז"ג ונשים חייבין כדאיחא התם ונפקי כלהו מקרא לחיוב או
מהקישא דמקשי' מצה לחמץ צפ' אלו עוברין, וזכור לשמור
לחייבן בקדוש היום כדאי' בצרכות צפ' מי שמחו (כ' ע"ב)
ובפסחים (צ"א ע"ב) ילפינן נמי מקרא דנשים בפסח ראשון חובה
ובשני רשות. ומה שאלי' הטעם למה חייבן בפסח גורת הכחוש
לחייב בקצתן ולפטורין בכלן. מיהו לענין פסח נראה הטעם
מפורש לפי שטעם הפסח על שום שפסח המקום על בתי
אבותינו במצרים בגופו את מצרים ואת בתינו הניל והם היו
באותו הסג ומטעם זה נחציצו במגלה וצמקתה (מגילה ד' ע"א).
א"נ כיון שחייבות במנה משום טעמא דכל שיטנו בכל תאכל חמץ
ישנו בקום אכול מצה מה"ט גופיה נחציצו באכילת פסח דהא
כחיד על מצות ומרורים יאכלוהו וכל שיטנו בקום אכול מצה ישנו
בקום אכול פסח. ובגמרא למדו זה ממ"ש במכסת נפשו' ואפי'
אשה והוא לדעת רבי יהודה ורבי יוסי אבל לדעת רבי שמעון אינן

בפסקי תוס' שם אות ד', וכן באס"ז שם דאפי' לחומרא מוסיף
ממון ולא אמרינן המע"ה מה"ט דמידה הוא בבורה, וע"כ לא
משום ספק אלא בודאי מידה הוא בבורה, וספיר עונשין עליו
נמי מה"ט ודלא כדהפמ"ג, ופשיטא לי שנעלמה מעיניו לפי
שעה דברי תוס' דשבוטות הנ"ל, ובפרטות דברי תוס' דצ"ק
הנ"ל.

ועוד מביא הוכחה לדבריו, דאם איחא דמשום ספק הוא
דנשים בשמירת שבת אמתנה, וה"נ ציו"ט, א"כ למה אין
שורפין קדשים ציו"ט, ומתני' אין מדליקין בשמן שריפה ציו"ט
סתמא ע"י נשים משמע הל"ל עשה ודאי מוסיף מידה ספק לאו
ציו"ט, ועי' תוס' קדושין ל"ד ע"א ד"ה מעקה וכו'.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קפח) שמתנה
השואל בזה דדרשי' כל מחמץ נשים לרבות נשים דלא יליף
מאכילת מצה דכל שיטנו בקום אכול וכו', והא בש"ס (חולין קב
ע"א) דריש לנפש דבחמץ ודס וחלב לרבות שותה וזריכא דאי כתי'
בחמץ נימא דחלב דהותר מכללן קיל, ואי חמץ אינו נוהג בנשים
הרי גם חמץ הותר מכללן, ולמ"ל נפש בחלב.

והשיב: הוא קו' מושכלת וכבר נשאלתי בזה, והשבתי עפמ"ש
רש"י נזיר (דף מ"ד ע"א) דלא חשיב הותר מכללן אלא
היכי דנאסר מתחלה וחזר והותר כמו חלב חיה שמתחלה נכחש
סתם כל חלב לא תאכלו וחזר והותר אבל היכא דמעיקרא לא
נאסר כלל אינו בכלל הותר מכללן וע' ציד מלאכי כלל ה' ס'
קע"ח שביאר בזה דברי התוס' חולין (דף קט"ו ע"ב) ד"ה כלאי
הכרם וכו' ולא תליא אם נאמר כל או לא וכו' להדיא בריטב"א
חולין שם ע"ש וא"כ הרי צל"ח פסחים (דף מ"א) שם הקשה
אמאי לא מייית מקרא דפ' צא דאיתקש השבתה שאור לאכילת
חמץ והשבתה מ"ע שהז"ג ותי' דהוי מקשין לחומרא כקושי'
תוס' בפסחים שם וזוהי ל"ש מירוש' ע"ש אבל למאי דדרש' לפי
הס"ד מקרא דפ' ראה למעט נשים מדאיתקש לאכילת מצה
ממילא דרשי' הכי גם קרא דפ' צא להקל דנשים פטורות
מתשביחו א"כ מעיקרא לא נאסרו נשים כלל באכילת חמץ ולא
מקרי הותר מכללן ולפי פשוטות דברי תוס' חולין דתליא אי
כחיד כל פשיטא דלנ"מ דשפיר אינעריך כל בחמץ דאי ל"ה כחיד
כל בחמץ בודאי לא הוי ידעי' לרבות שותה בחלב דהא חמץ אינו
בכלל הותר מכללן כיון דלא כתי' צ' כל כדברי תוס' חולין הנ"ל
ושפיר הוי סד"א דבחלב דהותר מכללן פטור בהמחהו. אף דלפ"ז
יש להקשות אדרבנן דכל לא דרשי' אלא מדכתיב כי כל דרשי'
לרבות נשים והא גם אי הוה כחיד רק כל הוי ידעינן לרבות נשים
מדאנעריך נפש בחלב לרבות השותה אבל לפמ"ל נוחא.

ודרך פלפול י"ל דהנה בשו"ת מהר"א ז"ר ס' ק"ט נשאל
דמה פריך לא נכחש נפש בחלב הרי בטהרה דין (ד' ד')
יליף דלא תשבל גדי בחלב היינו בקמ"ץ דאי בחלב צירי' למ"ל
לאסור דרך צישול הרי גם בלא צישול אסור ע"ש בתוס' בשם י"מ
והתייחא אם בהמחה אסור בחלב אבל אי לא כחיד נפש בחלב יש
לטעות דבחלב צירי' ומשם נלמוד דבהמחה בחלב שרי לכן
צישול אנעריך לאסור צ"ח ותי' דהתייחא למ"ד יש אם למקרא

גמ'. אין לי אלא חלב תמימין שראוי ליקרב וכו'. עיין גבורת ארי על מסכת יומא (דף עד ע"א).

*

גמ'. כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור וכו'. עיין שו"ת מהרי"ט (חלק א סימן ב).

*

גמ'. שאור בב"ל תקטירו. עיין שו"ת דב"ז (חלק ה סימן פז).

*

תוס' ד"ה פלגא. עיין טורי אבן למסכת חגיגה (דף יז ע"א).

דף מד ע"א

גמ'. לענין חמין בפסח נמי אין הכי נמי וכו'. עיין שו"ת שו"ל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן טו) ד"ה והנה צמח.

*

גמ'. היכי דמי לאו משום דהיתר מצטרף לאיסור וכו'. עיין שו"ת הרא"ש (כלל טז סימן ב).

*

גמ'. הנה לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס וכו'. צספר חוס' יוה"כ הקשה על הרמב"ן שפסק לזירוף שיעור שמ"י הוא צרביעת, מהא דמבואר כאן וכן פסק הרמב"ם (בפ"א מחמץ) דשכר המדי לית צ"י כזית צדי אכילת פרס, הא צמדי דשמי' אין השיעור צדי אכילת פרס.

והגאון מהר"ם שיק בתשובתו הנדפסת בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קנה) כתב לתרץ דל"ק"מ, דמצינו לענין צ' דברים שיעור אכ"פ אחד באוכל איסור מעט מעט, וע"ז סובר הרמב"ם דמשקיף שיעור שה"י צדי שמית רביעית ויותר מזה אינו מנרף ואינו דרך הנאה כמו שכתב הר"י קורקוס, אמנם מצוי עוד שיעור אכ"פ לענין טעם כעיקר טעמו וממשו דמפלגל הש"ס כאן, אי כזית בא"פ דאורי", וכמ"ש חוס' נזיר (ל"ד ע"ב) ד"ה וכוית, וניהו דלפ"י אי צעין כזית צבא"פ דאורייתא מ"מ בתערובת איכ"ל שהוא מדרבנן דהיתר מצטלו מ"מ לכתר דגלי קרא כזית צבא"פ בתערובת דאורייתא והיינו להרמב"ם טעמו וממשו איכ"ל דעדיף מצעין דא"ס הוא צעין ושהיה צנח"ס אין כאן הנאה גרונה כמ"ש הר"י קורקוס ואינו כדרך שמי' אצל כאן שגם היתר קיצל הטעם וטעם כעיקר דאורייתא צטעמו וממשו להרמב"ם ולא ה"י שם דבר צניי צניי שלא ה"י לו טעם האיסור לכך מצטרף תוך אכ"פ כל זמן שלא נצטל, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ה מנזירות דין ה') גזי שרה פחו ציין רביעית דילפי ממשרת דטעם כעיקר כה"ג מה"מ ומצטרף וא"ס לא ה"י אמרינן טעם כעיקר ה"י אכילת היתר צנח"ס מפסק דמשקה אינו מנרף תוך אכ"פ אלא צדי שמית רביעית קמ"ל

חייבות צו שנאמר איש לפי אכלו איש ולא אשה כדאי' בפסחים פ' האשה (צ"א).

ובזה שאמרת שהנשים נתחייבו בפסח מהכלל עצמו שאמרו (קידושין כ"ט ע"א) וכל מל"ת צין שהומן גרמא וכו' הנשים חייבו' אינו כן שהפסח אינו מל"ת. וכבר שנינו בפ"ק דכרימות (ב' ע"א) גבי ל"ו כריתו' והפסח והמילה בעשה. ומה שהוקשה לך על הצריית' שלמדה כן מכלל איש או אשה כי יעשו וגו' שלא היה לנו ללמוד אלא חייבי מיתות צ"ד או כרת. איני יודע למה שהרי בפרשה היא לא הוזכרו חייבי מיתו' וכריתו' ובכל חטאת האדם כל עזירו' שבמורה משתמע שהרי הכתוב כלל כל עזירו' שבמורה צוה ובכלל ים עונש או צדי אדם או צדי שמים. ובגמרא אע"ג דמנרפי קרא לדיני ולמיתו' האמורו' בתורה אצל לעונשין לא משמע להו לצני תלמוד' דהאי קרא מייתי לה כלהו ולא מפקי' מנייהו ולא חד ואפי' לאו שאין צו מעשה שהרי כלן חטא' נינהו. ע"כ.

*

גמ'. שם. התוספות צמגילה (דף ד ע"א) צד"ה שאף, הביאו מה שאמרו חז"ל כאן, נשים חייבות באכילת מנה, שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מנא, כל שישנו צלל תאכל חמץ ישנו צקום ואוכל מנה. והקשו, למה לי ללמוד דבר זה מהיקש, הרי צללו הכי יש לחייב הנשים צמח, מטעם שאף הן היו באותו הנס, ומינרף, שמתעם שאף הן היו באותו הנס אין לחייבן אלא מדרבנן, ולכן הוצרך היקש לחייבן צמח מן המורה. ורבינו יוסף איש ירושלים תירץ, שאלמלא ההיקש הייתי לומד בגורה שזה חמשה עשר חמשה עשר מחג הסוכות, מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות, לפיכך הוצרך ההיקש לחייבן צמח. ע"כ.

והנה המנחת חינוך (מצוה כא אות ו) הקשה על מה שכתב החינוך שמנחת סיפור יציאת מצרים נהגת צוכרים ובנקבות, שציון שהיא מנחת עשה שהומן גרמא למה יהיו הנשים חייבות, ואין לומר שהטעם לפי שאף הן היו באותו הנס, כמו מקרא מגילה וארבעה כוסות, שכבר הוכיחו התוספות (לקמן קח) שטעם זה אינו אלא מדרבנן. וכו'. עיי"ש. אמנם לפי"ד התוספות הנ"ל צסם רבינו יוסף איש ירושלים, שטעם זה הוא מן המורה, שפיר יש לומר שגם החינוך סובר כן.

אמנם מהר"ם שיק צחיצורו על תרי"ג מנא (סימן כא), הביא קושית המנחת חינוך, וכתב ליישב, כי בפרשת ראה (דברים טז, ג) נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מנא לחם עוני, ותו"ל דרשו (לעיל לו ע"א) לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, והיינו שחייבים לומר עליו ההגדה. ומההיקש של פסוק זה למדו חז"ל שגם חייבות באכילת מנה, אף על פי שהיא מנא עשה שהומן גרמא, שכל שישנו צלל תאכל חמץ ישנו צקום אכול מנה, והוא הדין לענין סיפור יציאת מצרים יש ללמוד שחייבות מדכתב לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, דהיינו ההגדה. ע"כ.

*

(אין מחלוקתם) בפחות מכות כבדי אכילת פרס הא כותה הכל מודים שהוא זכרה כשאר אסורי תורה והא ר' אליעזר לא חייב מדרש כל מחמתה, ואמרי ליה רבנן בשביל שיהא רבוי אין מחייבין להן כרת.

והשיב: כותה הבבלי וחצירו תערוכת שיש זו כותה כבדי אכילת פרס הן זה שאמר החלמוד הנח לכותה הבבלי להיות כיה כותה כבדי אכילת פרס מפני שהכותה אין דרך בני אדם לאכול אותו לבדו אלא עם הפת ולכן אעפ"י שיש בעיקר עירובו כותה כבדי אכילת פרס ולפיכך האוכל אותו פטור לדברי רבנן דאי אכיל ליה בעיניה בטלה דעתו אלא כל אדם ואי אכיל ליה על ידי פת וכיוצא בו ומשטר קא שטר ואכיל לא יצא בשיעור שיאכל אותו כותה כבדי אכילת פרס. שהבנת החלמוד ככותה וחצירו לא דוקא הוא אלא זכותה לבדו מאי טעמא דאמרין בגמרא דפרשנן הכא הילכך כותה הבבלי וחצירו תערוכת שיש זה כותה כבדי אכילת פרס וכן לא [פרס הן ולא] אמ' רבנן דזכותה אין זו כותה מהך טעמא ומהכא ראייה למצינן שהתערוכת של כותה הבבלי וחצירו יש זה כותה כבדי אכילת פרס. ע"כ.

*

גמ'. במילה דעתיא אצל כל אדם. עיין בשו"ת הרד"ז (ח"ג סי' תתקצ"ו) ושו"ת רד"ז מכתב יד (חלק ח סימן גג) צביאור דברי הרמב"ם (פ"א מה' חמץ ומצה ה"ו) אצל כותה וכיוצא בו בעיניה לוקה, הא בגמרא כאן אמרין דמאן דאכיל כותה בעיניה בטלה דעתו אלא כל אדם, עיי"ש. ועיין בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן טו), וע"ע בכ"מ שם.

*

גמ'. שתי קופות אחת של חולצין וכו'. עיין שו"ת רד"ז (חלק ח סימן רצד) ושם (סימן רצו) ושו"ת זללאל אשכנזי (סימן א) ושו"ת מהרי"ט (חלק א סימן כה) ושו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל א סימן כה) ושו"ת רב פעלים (חלק א י"ד סימן ל).

*

גמ'. שם. עיין תרומת הדשן (סימן קיד) ח"ל השאלה: נוהגים בכמה מקומות שרוב בני אדם בוררים החיטים לזורק המזות לפסח, אצל לא בדיוק כלל. אך מרקדין אותו היטב ובדקים ובוררים צעיונא בעלמא מידה גדולה בשעה אחת או בשתים. יש טעם למנהג זה או לא.

תשובה: יראה דיש טעם וסעד לדבר למנהג הזה. דכחז בקמ"ק שנהגים בהרבה מקומות לברור החיטים מאותם הנישוכים מאכילת עכברים. וכחז עוד שאם נמצאו חטים בתוך הכרי שזמחו מלחלוות הארץ, שקורין גירמי"ר, שאינם בטלים אפי' נטמן קודם הפסח, כיון שהוא יבש יהיה טעמא בשעת אפייה צערז פסח ששים, צפסח צמשהו ע"כ. ובטור א"ח כתב דשפיר מתבטל קודם הפסח, ולא חשיב מצטל אסור לכחילה, כיון שאינו מכין לבטלו ע"כ. ומהשם נראה אע"ג דאין מדקדקים כ"כ בצרייה, מ"מ מנהג של טעם הוא, דקמכין אסמ"ג דכחז צמלות חלב, דקמח צקמח מתערב יפה, דמיקרי עירוב לח צלח, כמו שהוכיחו בהוכחה גמורה ממס' מנחות. וכן

דמנטרף דטעם כעיקר לענין זה והיינו כרבנן דר"ע, ומיושז שם קו' הלח"מ וכן לענין שכר המדי ואין חילוק אלא צמיר שיעורו צרביעית וצחמץ שיעורו זכיות ולעולם צעין שלא יהי' הפסקת זמן ציניהם, עכ"ד.

וע"ז זה השיב הגאון בעל בנין ליון, ח"ל: הכסף משנה (ה' חמץ פ"א) הביאו גם התוס' י"ט פסחים (פ"ג) כתב דעת הרמב"ם איפכא מזה דצעין בלא תערוכת חייב כרת הצירוף אכילת פרס אצל ע"י תערוכת כבדי אכילת פרס ליכא כרת רק לאו הרי שחמור בהפסק מע"י תערוכת, ומה דחיתי בצפרי ערוך לנר צכריות (דף י"ג) ראיית תוס' י"כ לענין שחייב משקה שדרך הנחתה יותר מכא"פ שהוכיח מהא דכותה הבבלי ושכר המדי דצעין אכ"פ דוקא וכחצתי דשאני התם דע"י תערוכת דקיל.

אכן הקושיא שהקשה התוס' י"כ על הרמב"ם משכר המדי, דשיעור צירופו כבדי אכילת פרס ושכן כתב הרמב"ם, לענ"ד לק"מ שמהגמרא אין ראי' כלל שבגמרא לא הוזכר רק מכותה הבבלי שהוא מידי דאכילה ולא הוזכר שכר המדי כלל רק רש"י הוזכר שם שיעור אכ"פ גם על שכר המדי והרי רש"י י"ל דס"ל כהרצ"ד דבשאר משקים ג"כ הצירוף כבדי אכילת פרס.

ואולם גם מהרמב"ם אין קושיא שנראה שיעטו שחמלק בין המחה החמץ שכתב (ירוש' ה' ח"מ) שחייב כרת וצין שכר המדי דהוא תערוכת חמץ שכתב שם (פ"א ה"ו) דליכא כרת רק לאו ולענין המחה חמץ כתב ה' מאלכות אסורות (פ"ד) השיעור של רביעית ולענין שכר המדי כתב השיעור של אכילת פרס ומה נראה ששיטתו כיון דמרבין מהנפש דכתיב גבי כרת גם חיוב השותה וקחם שחיי' צרביעית ולא שייך שחיי' רק בהמחה לכן אם המחה ושתה כותה חמץ עם כביה מים מקרי שותה חמץ וחייב כרת ומכ"מ צעין שהמחה כותה חמץ כמו שכתבתי במקום אחר וכן הוא צפי' בתוספתא פסחים (פ"א) כשם שהאכילה זכיות כך שחיי' ע"ש אצל כשיש יותר תערוכת מים מרביעית לא נקרא עוד שותה חמץ רק שותה מים בתערוכת חמץ ולא חייב כרת אצל חייב משום לאו דתערוכת חמץ כל שיש כותה כבדי אכ"פ אצל כל היכי שהחיוב משום שותה אסור ולא תערוכת אסור שיעור הצירוף צרביעית.

אכן כבר העלתי בצפרי ע"ל צכריות שם שלפענ"ד גם הרמב"ם ס"ל דדוקא היכי שהשיעור של האסור הוא פחות מרביעית כגון חמץ וחלב ששיעורן זכיות וזה הצירוף צרביעית אצל היכא שהשיעור צרביעית או הצירוף כבדי אכילת פרס גם להרמב"ם ולכן לענין צרכה אחרונה גם להרמב"ם הצירוף כבדי אכ"פ. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן קיב) ח"ל השאלה: אמר ז"ל [רמב"ם ה' חמץ ומצה פ"א ה"ו] אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אצל עירוב חמץ כגון כותה הבבלי ושכר המדי [וכו'] דנ"א בשאכל כותה חמץ בתוך התערוכת [וכו' עד] מכין אותו מכת מרדות. מכלל דבריו ניכר והדבר נראה בתלמוד שאין מחלוקת בין רבנן ור' אליעזר

ענין יש לו עיקר מה"ת, הוא רק שימוש הלשון, שלא הזכר בגמ' צ"ה ד' ז', ולא צ"ר' תרומות, ולא בשום מקום בש"ס וזאת גיטין ס"ה א', [ודעתי כי אי אפשר לא לקבוע כן] אלא כלפי זה שאמרו צ"ה שם דאסור של דבריהם מצטלן לכתחלה, כתבו חוס' שם להוכיח דלא נאמר אלא צמוקה וכיו"צ אבל לא בתרומת פירו', והנה ודאי י"ל דה"ה תרומה בזמן הזה חמירא ממוקף, ואין למידן ד"ס להקל זה מזה בזמן שהנושא של הקולא קיל טפי כגון תרומה צוה"ו ממוקף, ואם מצינו שהקילו חכמים בהגעת כ"ח ג"פ בתרומה צוה"ו, כמובן אי אפשר ללמוד מזה שיהא מותר לצטל אסור לכתחלה בתרומה צוה"ו, דאין הנושאים שזין וכבר אמרו צ"ר' דג' הגעלות מקלשים ולא העמידו חכמים דבריהם צוה, ואמנם כשאנו צאים להחיר הגעלת כ"ח ג"פ בשאר אסור דבריהם אלו תופשים בשר עוף בחלב ליותר חמור מתרומה צוה"ו מפני שיש לפנינו בשר בהמה, ויש מקום לומר דדוקא בתרומה הקילו וכאלו לצ צ"ד מתנה עליהן שלא יוקדש טעם הקלוש הזה ואף שצריך לצרייה, ולענין תרומה צוה"ו צדין ציטול לדעת הר"מ חמירא תרומה מצטרף עוף, דאין לחלק בשציל זמן צוה כי ציטול צידים היא הריסה טפי ואין לחלק בזמנים.

בענין משניות סתמיות, אם אפשר לפרשן דוקא בתרומה דאורייתא בזמן דאורייתא, או להיפוך, לפרשן דוקא צוה"ו, ואשר מצויר פסחים מ"ד א' דסתמא איירי צוה"ו, וכלל אופן מוכח שם דאפשר לאוקמי צוה"ו, וקשה לפ"ו קושיה הר"ן פ"צ דכתובות שמה על הר"מ דהר"ך ז' עדים בתרומה דאורייתא, דסתמא צרייתא ומתני' גם דאורייתא איירי, כוונת הר"ן דכשצאו חז"ל לפרש עיקר צורת המצוה וראשי הפרקים שלה, לא יתכן שיפרשו קולות זה"ו ויניחו מלפרש צורת המצוה של תורה וענין נשיאת כפים תרומה ועבודה צריכים אלו לדעת אם מעלין מזה לזה, ואין מקצלין אותן ליחוס זה, ולא יתכן שיפרשו תרומה דרבנן וישמיטו תרומה דאורייתא, אבל פרטי דינים ע"י מאורעות ראוי לשנות הדין הנהוג למעשה בזמן המשנה.

ובזה מתפרשים דברי הר"ן שכתב דאע"ג דהא דתניא דנאמן מסל"ת הוא דוקא בתרומה דרבנן, מ"מ עיקר העלאת ע"פ ע"א הוא אפילו בתרומה דאורייתא, ולכאורה אינו מובן, הרי מ"מ מוכח דהתנא שנה סתם, ואינו אלא בתרומה דרבנן, ומה קשיא לי' על הר"מ, אלא כוונתו דדין מסל"ת הוא מפרטי המאורעות ואפשר לשנות בתרומה צוה"ו, אבל שרש הדין איך מעלין לאדם לכהונה, ודאי אין מדת חכמים להשמיט ולהורות לנו הדרך בתרומת התורה, והיינו נמי שהזכירה הרמב"ם אף שאין לנו תרומה דאורייתא, ואין צורך למש"כ הדרישה צאה"ע ס' ז'. ע"כ ל"ק של החזון איש וזללה"ה.

והגאון צעל שצט הלוי שליט"א, העיר על דבריו: הנה מש"כ החזון איש בכוונת הר"ן, דדין מסל"ת הוא מפרטי המאורעות, ואפשר לשנות בתרומה צוה"ו, אבל שרש הדין דאין מעלין האדם לכהונה ודאי אין מדת חכמים להשמיט ולהורות לנו הדרך בתרומת התורה וכו' - אצירא פשטות דברי הר"ן לא

משמע פ' אלו עובדים, גבי שתי קופות, והיינו כדברי א"ת. וכלל מנהג פשוט להחיר מה שיתצטל קודם הפסח, ולא אמרינן דחזור ויניעור בפסח. מ"מ צריך לזכור בעיונה בעלמא, כדי לראות שאין צורך הכלי כ"כ הרבה יותר מא' בששים שיתצטל. וגם הצריכה מוכחם שאין מתכוין לצטלה, ולא היו מצטטל אסור לכתחילה.

*

גמ'. הגה לתרומה בזמן הזה דרבנן. עיין שו"ת אדמת קודש (חלק יו"ד סימן כא) ושו"ת עוגת אליהו (סימן טז).

*

גמ'. שם. בשו"ת שצט הלוי (חלק ב סימן ריט) כתב ששאל את החזון איש, על מה שכתב בחזון איש דמאי סימן ט"ו ס"ק י"ו (שבת סימן ל"ט ס"ק ד') דלהרמב"ם פרק ט"ו ממאכל"ס (הובא ג"כ בטור יו"ד סימן צ"ט) דמותר לצטל לכתחלה אסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה כבשר עוף בחלב (לדעת הרמב"ם) ומ"מ תרומה בזמן הזה גם להרמב"ם שהיא רק מדרבנן אין מצטלן לכתחלה, דתרומה בזמן הזה נקרא יש לו עיקר מן התורה, ומסיים בדבריו דודאי אין לך עיקר מה"ת יותר מתרומה צוה"ו, אחו"ד החזון איש.

וע"ז הקשה לו מהמצויר בטור יו"ד סימן קכ"א בשם צעל העיטור והרשצ"א בתו"ה דתרומה צוה"ו מקילים בהגעלה ג"פ אפילו בכלי חרס, אבל לא בשאר אסורים דרבנן (כבשר עוף בחלב וכיו"ב) דתרומה צוה"ו נקרא אין לו עיקר מה"ת ואין ללמוד קולא למק"א, וזה היפך ס' החזון איש דחמירא לי' תרומה צוה"ו משאר אסור דרבנן.

עוד הקשה לו בזה דמצויר כאן הנה לתרומה צוה"ו דרבנן, הרי דסתם משניות דתרומות מתפרשות על תרומה צוה"ו דרבנן, וכאשר ביאר זה ג"כ היטב בחזון איש שם, ומהו דן החזון איש על דין אין מצטלן אסור בתרומה צוה"ו דאע"ג דנשנה במשנתנו דתרומות פ"ה מ"ט מ"מ סתמא בתרומה צוה"ו דרבנן איירי, וקשה ממש"כ הר"ן כתובות כ"ד כאשר נז"נ בדברי הרמב"ם שר' דלתרומה דאורייתא בעינן ז' עדים כ' הר"ן בתו"ד דמתניתין וצרייתא דקתני נאמן להאכילו בתרומה (אפי' בעד א') סתמא בתרומה דאורייתא משמע, הרי דפשיטא לי' להר"ן דסתם סתמית המשניות וצרייתא מתפרשת בתרומה דאורייתא.

וע"ז השיב החזון איש חז"ק: אחדשה"ט וש"ת צאה"ה, יקרתם הגיעני, הדברים הנדפסים אינם עוצרי על ידי בשעת הדפסתם רק המלקט מקדש ומגרס, וליקוט הזה נכתב כלפי אלה שפושט התרומת מעשר בתערובות ושיתצטל צק"א, ואומרים לזכור הרע במיעוטו לסמוך על הרמב"ם שמתיר לצטל לכתחלה אסור של דבריהם וקרי לזכור עוף אסור דבריהם, ואומרים לדעת הר"מ דאין חילוק בין תרומת חז"ל לתרומה צוה"ו, ולזה כתבתי שאין מי שיאמר שיותר לצטל תרומה צוה"ו, והנידון הוא לצטל ממש ולא להסיקף, והניין על השו"ע הכונה דאין צריך להכרעת השו"ע רק בגזית עכו"מ וכיו"צ אבל בתרומה צוה"ו כו"ע מודים.

אך נראה דכל הטעם דק"ל כרצא כחז הש"ך שם דדדבר דלא אזלינן בחר טעם כגון מצ"מ לר"י או תרומה וערלה דנריכין ליותר מס' א"כ כל דלא אזלינן בחר טעמא אזלינן בחר שמא ע"ש בש"ך היטב ולפ"ו זהו לענין דיהי' נריך ק"א בזה שפיר מקרי קמח חיטים וקמח שעורים מצ"מ דבחר שמא אזלינן אכל לענין מה שהקשו התוס' דהא מן החורה בטל מצ"מ ברוב בזה אזלינן בחר טעמא דלכך מצ"מ דלא יהי' טעמא בטל ברוב משא"כ במין בשאינו מינו א"כ לענין זה שפיר חירצו דמייירי בקמח חיטין בקמח שעורים דלא בטל ברוב מן החורה דהא לענין זה אזלינן בחר טעמא וכל דאין טעמא שוה מקרי מצשא"מ וז"ל מאד כשמש.

ומעתה י"ל דשפיר מציא הט"ז ראייה דקמח בקמח מקרי לח בלא דאם נימא דמקרי יבש ביבש שוב יקשה דלמה יהיה נריך ק"א הא במצשא"מ סגי בששים ואל"ל דתרומה נריך ק"א דהא בשאינו מינו סגי בששים ואל"ל דמקרי מין במינו דז"א דכיון דיבש ביבש הוא שוב ל"ש למיזל בחר שמא דכל שעומד בפ"ע פשיטא דניכר ומקרי זה קמח שעורים זה קמח חיטים ואל"כ אינו שוה בשמא ולא בטעמא ופשיטא דא"ש ק"א וכאן משמע מתוס' דאם הי' מקרי מצ"מ הי' נריך ק"א ויקשה למה וע"כ דמתערב יפה עד שאינו ניכר א"כ שוב מקרי מין במינו לענין שלא יבטל מדרבנן בששים כ"א בק"א וא"כ ממילא בשאר איסורים הוה לח בלא ובטל בששים ופשיטא הלשון דשמי קופות משמע דאם לא נימא שאני אומר אז יש לה דין דתרומה דנריך ק"א הארכתי בזה לנחת פיו קודם לישב דברי הט"ז שלא יהי' תמוהין. ועיין שהאריך לפלפל בראיות הט"ז מדברי התוס' כאן.

דף מד ע"ב

גמ'. 'שואם' שררה בו' חייב מכאן אתה דן לבל' התורה בוד'ה. משמע דבכל איסורין שבתורה נמי חייב בטכ"ע, וקשה דהא אין עונשין מן הדין. ומירץ השפ"א לפמ"ש המהרש"א סנהדרין (ס"ד ב) הטעם דאין עונשין מן הדין דכיון דחמור אפשר דעונשו חמור א"כ כנאף ל"ש האי טעמא דאי אפ"ל דהטעם יהי' חמור מן העיקר כיון דעיקר ג"כ לא הוי רק מלקות.

אור"ח לפמ"ש הרשב"א בחולין (צ"ח ב) בשם י"מ דאין לוקין אטכ"ע משום דא"מ מן הדין, ז"ל דהא דקמתי ומכאן אתה דן כו' אינו אלא לאיסור לחוד.

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמב) וז"ל: שאלני עלם משכיל מפה לבוב, בזה דיליף בפסחים ממשנת לטכ"ע ולמה לא דחי דשאני נזיר דחידוש הוא דאף בנדר מחרצן אסור בכלהו כדאמרנו בנדרים דף ג' וכדדחי דלא נוכל למילף מבשר וחלב דחידוש הוא.

והשבתי לו דע"כ לא אמרו דמחידוש לא ילפינן רק היבא דילפינן במה מצינו יש לומר דכל שחידוש הוא לא שייך לילף במה מצינו דש"ה דחידוש הוא ולכך מחמירין בו אכל

משמע כן, אלא ברייתא דר"י אוכל חלות בכתובות כ"ו ע"א כיון דנשנה על עובדא והוראה בימי רבי, שכבר היתה לאחר החורבן שלדעת הרמב"ם רק תרומה דרבנן (ואפילו בימי בית שני) - ודאי מתפרשת כפי המציאות של אז בתרומה בזה"ו דרבנן, אכל משנה סתם או ברייתא אלו מפרשים אותה בסתמא צעיקר דין תרומה שהיא דאורייתא, וא"כ זה לכאורה נגד המפורש פסחים שם, ועוד דדוחק הוא לדון כל הני משניות דתרומות ופסחים שם, כפרטי המאורעות שגשגו בתרומה בזה"ו דרבנן, ורק משנתנו דכתובות וברייתא נדון כיסוד דיני תרומה לסתמו בתרומה דאורייתא דוקא.

*

תוס' ד"ה איתיביה. הט"ז אור"ח (סי' תנ"ג ס"ק ב') כתב, דקמח בקמח מקרי לח בלא, והביא ראייה ממ"ש התוס' כאן, וי"ל דמייירי בקמח חיטין וקמח שעורים שאינו ניכר, וע"ז כתב הט"ז בזה"ל פירוש וע"כ אינו בטל ברוב כיון דהוה מין באינו מינו ממילא משמע אכל במינו בכה"ג שפיר בטל ברוב מן התורה ונריך מדרבנן ששים ככל מצ"מ בלא, עכ"ל. ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רי) תמה השואל בזה, דע"כ ק"ל להט"ז דהא ע"כ מייירי במין בשא"מ דבמינו בטל ברוב אף מדרבנן כיון דהוה יבש ביבש וא"כ למה לי שאני אומר וע"כ דקמח בקמח מקרי לח בלא, וע"ז תמה הפלא ופלא, דהא כאן בתרומה מייירי, ובתרומה הוא במצ"מ בק"א אף ביבש, ואין ראיה הט"ז ראייה.

וע"ז השיב: הנה במחכ"ת אגב שטפ"י רהיט לך כוונת הט"ז וחס לי שיטעה בכך אכל כוונת הט"ז דהי' לו לתוס' לשנויי בקצרה דמייירי בשא"מ דנריך מן התורה ששים ול"ל לאסוקי בקמח בקמח וע"כ דכוונת התוס' להורות דקמח בקמח אי הי' מצ"מ בטל מן התורה ברוב ומדרבנן הי' דהי' נריך ששים בשאר איסורים ובתרומה באמת ק"א ורק דהט"ז מדבר שם מענין קמח בקמח בשאר איסורים לא נחית לזה לדקדק ועיקר דקדוקו הי' רק מלשון התוס' דכתבו דמייירי במין בשא"מ כגון קמח חיטין בקמח שעורים ואי נימא דקמח בקמח מקרי יבש ביבש א"כ ל"ל למנקט קמח בקמח.

בידו זה דחוק דאפשר דלכך הוזכרו התוס' לומר דמייירי בקמח בקמח דאל"כ יקשה הא ניכר והיאך שייך ציטוט וע"כ דמייירי בקמח בקמח שאינו ניכר ועיין תוס' יצמות דף פ"ב אף לפע"ד נראה כוונת הט"ז דהנה באמת נריך להצין הא דכתבו התוס' דמייירי במין בשא"מ כגון קמח חיטים בקמח שעורים והא לרבא דאמר בע"ז דף ס"ו דחמירי דחיטא וחמירי דשערא הוה שמא בשמא ומקרי מצ"מ א"כ גם כאן הו"ל קמחא דחיטא וקמחא דשערא שמא בשמא והו"ל מצ"מ וא"כ אכתי תקשה דהו"ל להיות בטל ברוב [ועיין בתוס' יצמות דף פ"ב ד"ה ר"ן] ואף דאזי תקשה שם ואזי ס"ל דאזלינן בחר טעמא אכל אכתי מה תקשה לרב דימי ולתנא רב דימי כרצא ס"ל דאזלינן בחר שמא ובפרט דאין קי"ל כרצא בזה וכמ"ש הש"ך סי' ז"ח ס"ק וא"ו צו"ד.

גמ'. בשי"ל ליה בשול"י אסור. זש"ע א"ח (סי' קסח סעיף יג) מצואר שדין הטיגון כדין הצינור, דאיתא שם, שאפי' עיקה שזלילתה עצה אס' זישלה או טיגנה אין מצרכים עליה המוציא, ואפילו יש עליה תוריתא דנהמא. וכן הדין לענין חלה, זיו"ד (סי' שכט ס"ג). עיי"ש.

אמנם המהר"ס ש"ך בחולין (קח ע"א), הוצא בפמ"ג יו"ד (סי' פז מש"ז סק"א), ס"ל שטיגון אשר בחמאה לא חשיב צינור לאוסרו מן התורה, אלא מדרבנן. וכ"כ הפמ"ג א"ח (בהנהגת הנשאל באו"ה סדר ב' אות יט). וכ"כ המנחת יעקב (בסולת למנחה סי' עה).

אולם דעת הפרי חדש (יו"ד סי' פז סק"ב) שטיגון בכלל צינור, וכחז שם שאף רש"י מודה לזה, ושלא כהתוס'.

והחיד"א במצב"ר יו"ד (סי' פז ס"ק טו) כתב שהעיקר כהפרי חדש והמטה יוסף שטיגון בכלל צינור. עיי"ש. וע' צם' חקר הלכה (ערך בשר בחלב דל"ה ע"ד). וצערור השלמן (סי' פז סק"י ויא).

וע"ע זש"ר חשב האפוד ח"א (סי' קלה) שהעלה דלגזי שבת הו' טיגון וצינור דבר אחד, ואין צינור אחר טיגון. עיי"ש. אמנם זש"ר שבת שזט הלוי ח"א (סי' יב אות ד) כתב להחמיר בשקדי מרק, אפילו בכלי שני, ולא התיר אלא בכלי שלשי. עיי"ש. וע"ע זש"ר שבת כהלכתה החדש (פרק א' הערה קב) שכתב זש"ר הגר"ז אויערבאך ז"ל להתיר בשקדי מרק ואיטריות המטוגנות בשמן ליחנם בכלי ראשון, דמה לי צינור זמים או זשמן, ושכן כתב בקצוה"ש (סי' קבו בדה"ש אות נד) זש"ר הגר"ז להתיר בפשיטות, ואף שהפמ"ג (מש"ז סק"ז) מסתפק בזה, אין ספקו מוציא מידי ודאי של הגר"ז. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הריב"ש (סימן שמט).

*

גמ'. שם. זש"ר שבת יעקב (חלק א סימן לח) נשאל על מ"ש גיסו צם' אליהו זוטא (סי' תרע"ג ס"ק ב') זחלי חנוכה שהשיג על הגאון שער אפרים והגאון מהר"ג ממין זל"ל, זנר חנוכה אי שרי להדליק מנרות שנעשו מחמאה, שזשלו בקדר' של זש"ר שלא התעוררו דהוי צינור זצ"ח, דלדעת השואל שם אין זה דרך צינור אחר צינור דאסור' חורה זצ"ח, אף דלענין שבת יש צינור אחר צינור ולא מקרי זבשל מה שנתחמם זכאש פחילה ואותו פעם כשזבשל ממנו קלי אסור' וציעורו מן העולם ולא מקרי דרך זשול שאסרו התורה זצ"ח, אלא א"כ שיכול לאכול ע"י צול זזה, והוא נגד חוש שהפחילה יבשל אותו שיהא ראוי לאכול ע"י צינור כו.

וע"ז השיב: מה שיש לו הרהור כדבור דבורא דאית זיה מעשה לסתור זכרי גיסי הרב גר"ו זכפרו א"ז זנר' חנוכה ולשואל כענין זריקן להשיב כהלכה והאריכות בזה אף למותר שמן שזנר חנוכה להאיר עיני פיקסן מה שמשמע מתוך לשונו דלא הו' צינור אחר צינור זצ"ח זה אינו דאף למאן דס"ל לענין אסור שבת אין צינור אחר צינור משום כיון דכזר נתבשל חו' אין זריק

ממשרת ילפינן זק"ו לשאר איסורים ולערלה זשמים וזכה"ג לא שייך לפרוך הך פירכא דחידוש דמ"מ קיל משאר איסורים וז"ע בזה זכפרי הכללים.

*

גמ'. זזיר ששרה פיתו ביין וכו'. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן רי) שהקשה ק' עומה, ח"ל: והנה לכאורה קשה לי טובא, ר"ע דאמר זזיר ששרה פתו ביין ויש בו כדי לזרף כזית חייב, הנה זכאמת שמה היא זכריזעית ורק דמקיש שמה לאכילה וכדאמרנו זנזיר דף ל"ח ע"ב, וקשה לי הרי אמרו זנזיר שם ע"א דר' יוחנן ס"ל דאף זמדי לאכילה המל"א ור"א סובר דוקא זשמה דגלי קרא ולפ"ז ר"ע דנקט זזיר ששרה פתו ביין וע"כ משום דס"ל כר"א דוקא זשמה וא"כ קשה כיון דכל עיקר דסגי זכזית הוא משום דמקיש שמה לאכילה וכמ"ש התוס' דו"ז דענזים קאי על משרת דכתיב זכרישא וא"כ איך אפשר לומר דלא אמרינן המל"א רק זשמה ולא זכאכילה וא"כ איך נקיש לאכילה מה אכילה זכזית אף שמה זכזית הא שיעור אכילה זכזית הוא רק זשיעור אסור כזית וכאן המל"א והיא קושיא גדולה, וז"ע לפענ"ד.

*

גמ'. יליף מבשר בחלב לאו מעמא וכו'. הקשה השפ"א, היכי אפשר למילף מזכ"ח לטכ"ע, דהא י"ל דהוי שלא דרך אכילתו דדרך האוכלין הוא לאכול גוף הדבר ולא הטעם זלזל וא"כ אין רא' מזכ"ח דלא כתי' ז' אכילה, ולפיכך גם שלא כד"א חייב כדאי לעיל (כ"ה), אבל זכ"מ דכתי' אכילה דשרי שלא כד"א אימא דטעמא נמי שרי. גם קשה דמזכ"ח ליכא למילף אלא לאיסור היכא דליכא כזית זכא"פ דהא ליכא שיעור מן האיסור ולא עדיף טעם מן העיקר דאין לוקין זכחות מזכית וא"כ אכתי זריך משרת למלקות זכיון דכתי' וכל משרת וגו' משמע דלוקין בכל ענין, דעת הפוס' דההיתר נהפך להיות אסור, ומסיק זצ"ע.

*

גמ'. דאי תרו ליה כול"י יומא בחלבא שרי וכו'. עיין זש"ר נודע זיהודה (מהדורה קמא יו"ד סימן כו) ד"ה ומעתה שהוכחנו, ושו"ת נודע זיהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן לה) דזכרי זן המחבר.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קכט) שכתב זכמו"ד: רגיל אני לומר מ"ש רש"י (לקמן פסחים ע"ז ע"א, ד"ה כבוש וש"מ) דאין זכוש אלא זכומץ, וקשה עליו מכאן אי תרי ליה כולי יומא זכלזל משמע זכוש מיקרי אי תרי כולי יומא, לק"מ ארש"י דס"ל חתם נמי מטעם חומץ, דזרכו של חלב אי שהה זכר זכוכו זמן מה מתחמץ ונקפה והדר הו' לה זכוש זכומץ מה לי חומץ חלב מה לי חומץ יין ושכר, אלא כל אחד לפי זמנו. ע"כ.

*

ר' ישמעאל. ע"כ. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קו) מ"ש בתשובה להגאון רבי עזריאל הילדסהיימער בזה.

*

גמ'. אלא יליף מוגיעולי נכרים. הקשו בתוס', היכי יליף ר"ע טע"ק בנזיר מוגיעולי עכו"ם, הא נזיר קיל מכל איסור שבתורה. ותירצו בדמדין נמי היו כליהן בלושות מיין והי' אסורין לנזיר.

ובשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן כח) מציא ראייה מדברי התוס' למ"ש הש"ך (סי' קל"ה ס"ק ל"ב) דבכבוס יום שלם הוא כמבוסל ולא מועיל מילוי ועירוי לא בכ"ח ולא בשאר כלים, רק בשאר כלים מועיל הגעלה, עיי"ש. דהנה במ"ש התוס' יש לתמוה, דהא אף בכלי חרס ובמכניס לקיום די במלוי ועירוי לענין יין, ואף אמרה תורה וכל אשר יבא באש תעצירו באש והרי צריך מילוי ועירוי. וגם קשה להגעלה לא מועיל בכלי חרס רק ציין, ושם מילוי ועירוי דוקא הוא, והיא קושיא גדולה.

וע"כ דבכבוס מעל"ע ל"ש מילוי ועירוי ובכ"ח ל"מ כלל וא"כ שפיר כתב תעצירו באש והיינו בכלי מתכות דוקא.

דן אמר דיש לומר דשם הגעילו בשביל דחשו שמה בשלו בו וכ"כ התוס' בנזיר ל"ו בהדיא אבל עכ"פ מוכח דבצינור ל"מ מילוי ועירוי והי"ה לכבוס דהוא כמבוסל.

שוב כותב השואל ומשיב: איברא דגוף הדבר תמוה לפע"ד דאין משכחת לה נזיר כלל והרי הי' נטמאים שם לנפש אדם והצריכן הזאה והרי נזיר שנטמא סותר הכל.

ובידידו יש לומר דעכ"פ צריך להתחיל למנות נזירות חדש וא"כ הי' צריך הגעלה בשביל זה.

אמנם עדיין קשה הא התורה לא אסרה אלא קדרה בת יומא וא"כ לא משכחת לה כלל. אף ו"א דלא אמרינן נטל"פ ציין כמבואר ביו"ד סי' קל"ז ס"א בהגה"ה דלא כהרמב"ן ומטעם שכל מה שמתישן בקנקן משבית טפי. ואני כתבתי בגליון דהדבר מבואר במדרש שיר השירים על פסוק כי טובים דודין מיין מה יין כ"ו שמתישן בקנקן משבתם ודו"ק היטב.

ובאמת ז"ל הא דאמרו דלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא הוא משאר קדירות שהגעילו משאר איסורים דשם ל"ש לשבח כל שאב"י ו"פ. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

*

גמ'. שם. ידוע קושיית העולם, איך ילפינן טעם כעיקר מוגיעולי עכו"ם, דלמא הי' מבשר בחלב דלכ"ע טעם כעיקר דאורייתא. ועיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמג) ד"ה והנה נהדר.

והפ"תי (סי' פ"ז סק"ב) הביא קושיית העולם הנ"ל, ומירץ לפי"מ דאמרינן בחולין דף קט"ו, ר"ל אמר מניין לבצ"ח שאסור דכתיב אל תאכלו ממנו נא ובשל מבוסל, שאין ת"ל מבוסל, מה ת"ל מבוסל, לומר לך יש לך בישול אחר שהוא כוזב, ואין זו בצ"ח, והנה שם בשל מבוסל איירי דוקא בישול ולא זלג,

בישול ולא היו מלאכה כלל מ"מ לענין איסור בשר בחלב דאסור משום טעם כעיקר ודאי בכלל בישול הוא זה שמבשל יחד הבשר בחלב מתחדש והי"ה לענין איסור בישול לבד דבצ"ח דלמא שזה נאסר זה נאסר.

וגדו"ה מוז משמע בש"ס דחולין דף ק"ד ע"ב דאפי' בכלי שני שעולים יחד מקרי בשול לענין בשר בחלב אף שכבר נתבשל שניהם תחלה כל א' לבדו שניהם אסורין מדאורייתא וגדולה מוז מצינו בתוס' כף חולבת בן יומא בתוך קדרה שמבשל בשר אסרינן הכל בהנאה אם הכף בן יומא ואין ס' בבשר נגדו כמבואר ביו"ד סי' ז"ד אף דחלב הצלוע בכף כבר נתבשל וגם הבשר אם איחד דמן התורה אינו נאסר דאין זה דרך בישול ה"ל להחיר בהנאה כמבואר ביו"ד סי' פ"ז דכל בצ"ח שאין נאסר מן התור' מותר בהנאה ועיין עוד בש"ס דחולין דף קט"ו ע"א ובשל מבוסל יש לך בישול אחרת שהיא כוזב ע"ש.

וב"ש חו מנ"ח ולא מקרי מבשל מה שנתחמם בראש מפתילה ואותו פסע כשמבשל ממש קלי אסורא וביעורו מן העולם עכ"ל אנכי לא ידעתי מה חילוק יש דמה לי בשול פתיל או בשול אחר דהא אפי' הממסקה את הדוגם או את החלב או את הזפת היא חולדה דמבשל לענין שבת ועיין ברמב"ם פ"ט מה"ל שבת דין וי"ו. וא"כ כ"ש כאן לענין בשר בחלב דהוי בישול אחר בישול וכיון שזה כבר נתבשל א"כ מיד שנתחמם מקרי יכול לאכול עיי' בישול כוזב והוי דרך בישול שאסר' התורה נמלא קודם שמקלי קלי האסור עושה איסור בישול דהא אפי' חמוס בכלי שני מקרי בשול לענין בשר בחלב לפי דעת הש"ס שכתבנו לעיל. ועוד אף אי נימא דיש לפקפק ולומר דכה"ג לא הוי בישול גמור מ"מ יפה מתמיה גיס' הרב עליהם על שלא התעוררו כלל בחשש איסור זה. ע"כ. וע"ע שו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן ל).

*

גמ'. שם. בחולין (קט"ו ע"ב) ילפינן איסור הנאה בבשר וחלב, מדכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו, ג' פעמים. וידוע הקושיא בשם הגאון מו"ה ר' אברהם ברודא לפי מה דקי"ל דדרך בישול אסרה התורה, מנ"ל דבצ"ח אסור בהנאה דילמא לעולם מותר בהנאה ומג' לא תבשל מורה חד לאכילה וחד אבישול וחד על דרך בישול אסרה תורה ואין לומר דזה כבר נשמע ממשמעות דלא תבשל דהיינו דלא כתיב לא תאכל, דמשום זה אינו דאי הוה כתיב לא תאכל הוה אסרינן גם בהנאה וכונת התורה שהי' בצ"ח מותר בהנאה. וז"ע.

ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימער (יו"ד סימן קנט) כתב ליישב, דיש לומר דאי לא אמרינן דרך בישול אסרה התורה ואין חילוק צין בישול וכבוס ג"כ אין חילוק אם הבישול הוא עיי' אדם או בטבע הבהמה או עיי' חמי טבירא, וא"כ מדתמיהה התורה הכחל והחלב של בהמה טהורה שנשחטה ממילא ידעינן דדרך בישול אסרה התורה דל"כ יאסרו שניהם החלב עיי' הכחל והכחל עיי' כבישת החלב בתוכו ומאן יימר לן דלא נתבשל החלב קודם החליצה. וא"כ אף אי כתיב לא תאכל הוי ידעינן דדרך בישול אסרה התורה ואייתרו הכל לדרשות לתנא דבי

מדרכנן, וזו מיושב (קושיית העולם) דעכ"ח מוכח דקרא איירי אפילו אין זו משום צ"ח, ע"כ דברי הפניני.

*

גמ'. לא אפרה תורה אלא בקדירה בת יומא. פירש רש"י כאן ובע"ז (עו ע"א) שציל בה העכו"ם היום, אבל ציל בה אתמול כבר הפיג בה טעמו בלינת לילה, ושוב כשפולט בתציל אחר אינו אלא לפגם. וכתבו החוס' (בע"ז שם), דמשמע מפירושו דלינת לילה פוגמת, ולא צעין מעת לעת. וכן פירש רבינו חס דלינת לילה פוגמת, כי לא היה הדריך בימים הקדמונים לבשל בלילה, כדמשמע בפ"ק דברכות (ב ב), וזכר לדבר דלינת לילה מקרי עבור זורה, והדברים קל וחומר, אם אוכל כשהוא בעין מעבר זורחו בלילה, כל שכן בליעת איסור בקדרה שנפגמת, ולישנא דבת יומא נמי משמע שציל בה היום, מדלא קאמר לא אפרה תורה אלא קדרת מעת לעת. ודוקא כשעמדה כל הלילה בלא ציטול וכו'. ע"כ.

והמרדכי (פ"ב דע"ז סי' תחלד), הביא לשון רבינו אבי העזרי (ראבי"ה), שכתב, ואין לרין מעת לעת אלא אפילו ציטול בערב בלילה, ועבר על הקדרה לילה שלם, ולמחרתו ציוס בהשכמה ציטול בה כשר מותר, וכן השיב רבינו חס, ולא שנה קדרה של נחושת או קדרה של חרס. ע"כ.

ובאור זרוע (פ"ה דע"ז סי' רס) כתב, וכבר שלח ה"ר יוסף מאורלינג לרבינו חס, יפרש לי אדוני מה היא קדרה שאינה בת יומא וכו', והשיב לו רבינו חס, על קדרה בת יומא פירשו כל רבותינו שלנית הלילה פוגמת ופוסלת טעם התציל שנצלה בקדרה, ונראה לפי פירושו שאם ציל בה ציוס ראשון בערב איסור, וחזר וציל ציוס שני בצוקר, דהוי טעם לפגם וכו'. וכן פירש רש"י בפסחים שאותה בליעה ששהתה בדופן הכלי לילה אחד, הופג טעמה ונתקלקל ותו לא משבחה למאכל שנפלטת בו. ע"כ.

דז"ה המהר"ם חלאה לעיל (ל ב) צד"ה ויורה גדולה, וכלי שאינו בן יומו כל שעבר עליו לילה אחד נקרא כן, ולא צעין מעת לעת, ולאו דוקא לילה אחד אלא כל שעבר עליו עמוד השחר, וגמרינן לה מקדשים, שכל שעבר עליו לילה אחד קרי ליה מעובר זורח, כלומר שנשתנה טעמו ומראיתו, וכן דעת רבינו שמואל ותכמי הארפחים ז"ל. וכן קבלנו בשם הרשב"א. ע"כ.

והר"ש (פ"ח דשביעית מ"ב) כתב על מה שאמרו צירושלמי שם, אין מחייבין אותו לאכול קניצה ירק. פירוש מה שפוסקים מן הירק קרוי קניצה, ולא פת שעיפשה, ולא תציל שנתקלקלה זורח, פירוש שעבר עליו לילה אחד, ויש מכאן ראה לקדרה שאינה בת יומא דלינת לילה פוגמת אע"ג דליכא מעת לעת, דהא חשיב ליה מקולקל ולא חזי לאכילה בלינת לילה. ע"כ.

ובשו"ת מהר"ם מרומנובורג (דפוס פראג סי' קצא) הביא תשובת ר"י, שיש להסתפק אם תחלת הלילה גורם, או סופו, או כולו גורם הפגם והפסק הטעם, ומ"מ אם עמדה כל הלילה בלא ציטול מותר ולא צעין מעת לעת. ע"כ.

דלוי אינו כיוצא בו, בדפסקת ארצא עלי שרי ומאיה, וא"כ אף דלא קיי"ל כר"ל בזה, וילפינן לאסור ציטול צ"ח מקום אחר, מ"מ מסתברא דבהך דינא אי צ"ח שייך בללי לא יחלוקו, וא"כ אם נאמר כנ"ל לק"מ קושיית העולם הנ"ל דהא התורה ציוטה (גבי כלי מדין) אשר לא תצא צמים מעצירו בלש, לכן מה שתשמישו ע"י האור, והא כלי עלי יניחו ולא שייך ביה ציטול בללי כנ"ל, ועכ"ח משום שאר איסורים, עכ"ד.

והנה על מה דס"ל להפלתי דלוי צצ"ח אינו מה"ח, ע"י פ"ח (סי' פ"ז סק"ב) והוצא בפמ"ג וצבאה"ט (סק"א) דס"ל להלכה דלוי בכלל ציטול, ובדברי תשובה (סי' פ"ז סק"ג) הביא בשם החת"ם לחלק בין כחוש לשמן עיי"ש מה שהביא משיטות הפוסקים בזה].

ובחור"ד שם (סי' פ"ז סק"א) כתב על חירון הפלתי הנ"ל דלא דק, דהא יש לחוש שהעכו"ם בללי בה ציטול וצ"ח, ובדאי הטעם שנצלה ע"י בליה "וכדיעה" ויוצא ע"י ציטול ונמצא ציטול אסור מדאורייתא, והוא פשוט

וכתב החור"ד ליישב קושיית העולם בדרך אחר והוא, דממ"נ אם ציטול בה עכו"ם צ"ח, ואין נצלה בה שאר דברים, הא צ"ח לאחר שנאסרו כטעם שאר איסורים דמי, וכ"כ הש"ך (סי' צ"ד סק"ד), ואם החשש הוא דילמא ציטול בה עכו"ם ציטול ואין נצלה בה חלב או איכבא, ג"כ לא א"ש, דהא בסק"מ ע"ז רמי הש"ס דהא דתנן (גבי קדשים לענין נותר) השפוד והאסכלא מגעילין בתמין (ולא בעי ליבון באש) מהא דתני (גבי כלים של עכו"ם) דצעי דוקא ליצון בלש כדכתיב בהדיא בקרא "מעצירו בלש" ומשני הכא היתרא בלש והתם איסורא בלש, ומוכח מקרא סברא זו, דהא בקדשים לא כתב רחמנא רק מריקה ולא חילוק בין דבר הבולע ע"י האש או לא, כמו שחילק בגיעולי מדין, וכתב הרשב"א הביאו הטור (סי' צ"ד) הטעם, דאיקלש הטעם ע"י הגעלה, ואטעם קלוש אין יכול לחול איסור חדש, דומיא דנ"ט צר נ"ט דלוינו יכול לחול עליו איסור חדש של צ"ח, ע"י ברשב"א בתורת הבית, אלמא דהיתרא בלש בהגעלה סגי, וא"כ מבשר לחלב או להיפך הא הוי היתרא בלש, ואיסור חדש של צ"ח אין יכול לחול אטעם קלוש, דאחר הגעלה ליכא רק טעם קלוש כמ"ש הרשב"א ובהגעלה סגי, וקשיא קרא דמעצירו בלש, אע"כ מוכח דטע"כ בכל האיסורים דאורייתא, עכ"ד. ועיין שו"ת דובז מישרים (ח"ב סוס"כ כ"ד).

והפני בסוגיין כתב ליישב קושיית העולם, עפ"י דברי ההתוס' נזיר (ל"ד ע"ב ד"ה מגיעולי), שהקשה הר"י יוסף איש ירושלים מה לגיעולי עכו"ם שכן אין היתר לאיסורו, ותירצו דבכולהו כלי מדין הנריך הכחוש הגעלה, אף לאותן שנצלתו מדין דנאסרו נזירי ישראל להשתמש בהן, דקרא בכולהו כלים כתיב, ואותן כלים שהמדניים צלטו בהן יין הוי אסירי לנזירי ישראל דאכולם אמר רחמנא מעצירו בלש עכ"ל התוס', וכתב הפני" דהנראה כזוונתן דכיון דכלי כסף וכלי זהב אמורין בפרשת גיעולי מדין ובכולהו כתיב כל אשר יצא בלש, משמע להו שאין דרך לבשל בכלי כסף ובכלי זהב אלא יין שנריך ציטול מעט וא"כ עכ"ח שאין הטעם אלא משום איסור נזיר, דקסם יינם אינו אלא

שמחת יו"ט (ס"י יא) והגאון המקרי לז כתבו דלא עבדינן ס"ס נגד פסק מרן, מ"מ צ"ד דהוי הפסד מרובה אף אם יודו דעבדינן ס"ס להקל. וכן החכמת אדם (כלל נה ס"ה) עשה ס"ס כיוצא בזה, והציא שכ"ב המנחת יעקב (כלל נט סק"ט) להמיר במקום הפ"מ. ומיהו המנהג פה עירנו שסדרת ר"ת שלינת לילה פוגמת אין מזרפים אותה לס"ס, שצכמה הוראות ראיתי למר אזי ולה"ה, שהיה נוהג בהוראותיו, ע"פ הוראות מרן וקני הגאון ולה"ה, ולא היו מזרפים סדרת ר"ת לס"ס להקל. וכן מורי הרב בעל זכאי זק"ל כמה פעמים הורה לפני, ולא חשש לסדרת ר"ת לזרפה לס"ס להקל. וכן אני מורה וצא זה כמה שנים לענין הלכה למעשה, אלא"כ יש עוד סניף להקל, ומאחר שהמנהג פה עירנו כך הוא, אין לזוז מן המנהג להקל בזה. ומיהו אפשר שאם השואל עני וגם הוא שעת הדחק שהוא צריך שבת, יש לסמוך לעשות זה לסניף להמיר עם הס"ס הג"ל. עכ"ד.

ובשו"ת רב פעלים ח"צ (חיו"ד ס"י ז) הוציאה תשובת חכמי הישיבה בצגדאד, שנשענו בנידונם על החכמת אדם והמנחת יעקב לזרף סדרת ר"ת שלינת לילה פוגמת לספק נוסף, ולעשות ס"ס להקל, וכמ"ש בצווי זק"ל (ס"י צח ס"ק נט) בשם הרב קהל יהודה. והשיב להם, אשר כתבתם לעשות ס"ס להקל ע"פ סדרת ר"ת דס"ל לינת לילה לצדה פוגמת, הנה מנהגינו פה עירנו בהוראות אסור והיתר שאין עושים מסדרת ר"ת ספק גמור, כי סברא זו חלושה מאוד, ורק תועיל לסניף כפי הענין. וצ"ד מלבד שהספק הזה הוא נגד מרן, גם הספק השני אשר כתבתם לסמוך על דברי הש"ך (ס"י צח ס"ק כא) בדפוסד מרובה יש להקל ולומר דבולע לא נעשה נבלה, הוי נגד סתם מרן, ושני ספקות נגד מרן לא עבדינן, הילכך אפי' דפ"מ אסור. עכ"ד.

ועיין פרי מגדים (ס"י קג מו"ז ס"ק יא) שכתב, נסתפקתי בדיון קדרה בלועה מכזית אסור, ולאחר לינת לילה ביטלו זה בשר, ולא היה ששים ונאסר, ואח"כ נפל הצטר לקדרת היתר ויש זה ששים נגד כזית האיסור, מהו, אי אמרינן כיון שצדין חנו"ג בשאר איסורים הרבה מקילים, וצ"לירוף סדרת ר"ת ורש"י והר"ן דס"ל לינת לילה פוגמת יש להקל בדפוסד מרובה, או לא, ויראה להחמיר. ע"כ.

ובמנחת יעקב (כלל נט סק"ט) בשם זכרון משה, כתב, קדרה חולצת שעבר עליה לילה ולמחר ביטלו בשר ואין יודעים אם ביטלוהו באותה קדרה או בקדרה אחרת, והמיר צ"לירוף ספק הלכה כר"ת דלינת לילה פוגמת, והמנחת"י הסכים עמו במקום הפ"מ. וא"כ ה"ה לענין הודמו שיש להמיר בכלי חרס במקום הפ"מ, וכלי הראוי להעלה יגעיל. ע"כ.

אמנם צערוך השלחן (ס"י קג ס"ק כו) הביא ספק הפמ"ג בדיון קדרה שבלוע זה כזית אסור וכו', וכתב, ולא ידעתי מקום הספק, שצדדי אין סומכים בזה על הספק דלינת לילה, שזהו רק לענין הבלוע בקדרה, ולא לענין האיסור עצמו. ע"ש.

*

גמ'. שם. כתב בטוש"ע צ"ד (ס"י קבב ס"א) צוה"ל: קדרה שאינה בת יומה, ששהתה מעת לעת מעת שנחשבל זה האיסור, הרי היא נוחתת טעם לפגם, ואע"פ כן אסרו חכמים

וה"ל הריטב"א צ"ו (ס"ב) לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומה, פירש רש"י שביטל זה הנכרי היום דלא פגמה, שכל תבטיל שכן לילה אחד נפגם טעמו ועברה צורתו, וכן פירשו כל רבותי ז"ל ראשונים ואחרונים. עכ"ל.

ולשון הרמב"ם (פרק יז מהל' מאכלות אסורות ה"ב), לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומה בלזל הואיל ועדיין לא נפגם השומן שנבלע בקדרה, ומדברי סופרים לא יבטל זה לעולם וכו', ואם ביטל זה מיום שני והלאה התבטיל מותר. עכ"ל. וכתב הלחם משה שם, רבינו סתם דבריו אי צעין מעל"ע, או לינת לילה פוגמת, כמו שפירש רש"י, אבל מטין דבריו יותר לפי רש"י. ע"כ. וכ"כ הערך השלחן יו"ד (ס"י קבב סק"ה) בדעת הרמב"ם. וכ"כ הגאון רבי יהונתן בכתרי ופלתו (ס"י קג סק"ו).

וה"ל המאירי צ"ו (ס"ב) וכתבם שעות נפקה הקדרה מדיון בת יומה, קצת רבנים פירשו מעת לעת, והרבנים המובהקים שבהם פירשו זה שכל שעבר עליה לילה אחד בלא ביטול לאו בת יומה היא, שהרי בכל תבטיל שכן לילה אחד אמרו תעובר צורתו וצא לזית השרפה, הא כל שבטלו זה בלילה צריכה מעת לעת. ע"כ. ומשמע דס"ל כסברא שניה דבלינת לילה אחד נפגם טעמה.

וה"ל האגור (ס"י אלף ורעז): השיב גדול הדור מהר"י מולין ששיעור זמן נותן טעם לפגם הוא לינת לילה אחד כדברי ר"ת, וכן מנהג ארץ אשכנז. אבל מפי מורי לא שמעתי. וסיים האגור שם, והעולם נוהגים מעת לעת. עכ"ל. וע' בשו"ת מהר"ל (ס"ס קנז דף סט ע"ב). ע"ש.

והבית יוסף (ס"ס קג) הביא שיטת רש"י ור"ת והתוס' דלינת לילה פוגמת, וכתב, שכן הוא דעת הר"ן, אבל בהגהות אשרי בשם רש"ס כתב, דבעינן מעת לעת, ושכן נראה מקוים דברי הרא"ש. וכן נראה דעת בעל התרומה.

והשו"ר (ס"י קבא) כ': "ואיזה הוא שאינו בן יומו, פי' רבינו תם שעבר עליו לילה אחד, ור"י פירש שזריך שיהיה מעת לעת. וכן עיקר". וסיים הצי"י והבי הוא סוגיין דעלמא. וכן פסק בש"ע (ס"י צח ס"א, וס"י קג ס"ה, וס"י קבב ס"ב), שאם ביטל זה בתוך מעת לעת משנחשבל זה האיסור, התבטיל אסור, ואם עבר עליה מעת לעת אחר שנחשבל זה האיסור, אינה נקראת בת יומה, ואם ביטל זה, התבטיל מותר, משום דהוי נותן טעם לפגם. ע"כ.

ועיין בשו"ת רב פעלים ח"א (חיו"ד ס"י יד) שנשאל, אודות שמי כפות של בשר, אחת מהן בת יומה, והשניה אינה בת יומה, ובטעות לקחו אחת מהן והגיסו זה חלב רוחם שעל האש, ואין ס' כנגדה, ואינם יודעים אם הכף שהגיסו זה היתה בת יומה, או לא, והשיב, שכבר נודע סדרת ר"ת דס"ל לינת לילה פוגמת, ואע"ג דלא קי"ל הכי, ובעינן כ"ד שעות, וכמו שפסק מרן (בס"י קג ס"ה), מ"מ צ"ל האיצא ספק ספקא, דשמא הגיסו בכף שאינה בת יומה, ושמא הלכה כר"ת שלינת לילה פוגמת, וכבר פשטה הוראה לעשות ספק ספקא אע"פ שספק אחד הוא נגד מרן הש"ע, וכמ"ש הגאון חיד"א במחצ"ר (ס"י מב סק"ג) ובס' יעיר און (מע' ס אות לב). ואף שהמהר"ט אלגאזי בשו"ת

עמיד להתבטל, וכיון שקופו להתבטל דנים אותו כמבטל, ולכן אין לדון משום שאין מבטלים איסור לכתחלה וכו', ולכן גם בקדירה שאינה צ"י אינו אסור אלא משום גזירה אטו צ"י בלבד, ואם יבטל זה במזיד בדיעבד מותר, ע"ש.

*

גמ'. 'ארבי עקיבא נמי משרת להיתר מצטרף לאיסור מבוא אתה דן וכו'. ידוע קושי העולם, דמאי פריך לרבי עקיבא נילף מנייר לכל אסורים שבתורה דהיתר מצטרף לאיסור ופי' רש"י דלר' יוחנן פריך דס"ל בכל התורה דאין היתר מצטרף לאיסור חוץ מצמזר, הא לא נפקא מינה מידי, דלענין איסור הא ס"ל לר' יוחנן חזי שיעור אסור מן התורה ולענין מלקות קי"ל אין עונשין מן הדין. ועיין שו"ת מראה יחזקאל (סימן קסא-קסב) שהאריך בזה.

*

תוס' ד"ה א"ל. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן עג) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן צב).

דף מה ע"א

גמ'. 'משום דהוה נזיר וחטאת שני כתובין הבאין כאחד וכו'. בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן קנג) תמה השואל הגאון ר' אלעזר הלוי הארויטץ ז"ל האצ"ד ווינן (מח"ס שו"ת יד אלעזר), על הר"י בחוס' שבת (דף ע' ע"א) דז"ה ועל כולן וכו' דלא חשבינן ג' כחוצים מדלא כתביניהו או כולהו בלאו או כולהו בעשה, אך יפרנס סוגי' דכאן, דמסיק דה"ט דלא ילפינן דהיתר מצטרף לאיסור בכל הת"כ מנייר משום דנייר וחטאת ה"ל צ' כחוצים הבאים כאחד ואין מלמדים אע"ג דיקדש עשה הוא כדאיתא בוצחים צ"ע ע"ב ומשרת כתיב בלאו לא ששה, וצ"ע.

וע"ז השיב: הנה בצואי לביתי פרסמתי הקו' בשמו לפני הת"ח רבתי בדיעות דפה יחי' ולא מנאז מענה. אבל לענ"ד נ"ל ליישב דהא דהא רבא בפסחים דף צ"ז שם דמשיגיגי אחריתא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש ע"כ לא ס"ל הא דר"א שם יקדש ה"ל עשה צ"ע. וגם לשינויא דר"א התם דיקדש עשה הוא כיון דילפינן מיניה היתר מצטרף לאיסור היינו ע"כ למלקות דאילו לאיסור עשה בעלמא הא חזי שיעור נמי אסור מדאורייתא וזיריף למה לי וכיון דיקדש אחי למלקות דהיתר מצטרף לח"ש איסור להשלימו לשיעור כוית למלקות עליו. ע"כ אזהרת לאו הוא דעל עשה אין לוקין ושפיר משיגיגי בפסחים לר"י ה"ל נייר וחטאת צ"כ הבכ"א דיקדש נמי לאו הוי אלא שנתוסף זה גם איסור עשה משא"כ התם בלאו דשבת ליכא מלקות משום דניתן לאזהרת מיתת צ"ד אין נ"מ בין עשה דשבות ובין ל"ת דלא תבערו. ומ"מ שני קרא בלישניה מלשון עשה ללשון לאו ע"כ להורות הא גופא אחי דלא נידון להו צדין ג' כחוצים הבכ"א אבל נייר וחטאת גם יקדש למלקות אחי כמו וכל משרת ע"כ פירוש הוא לא תאכל ה"ל שפיר צ"כ הבכ"א כנ"ל.

לבטל זה לכתחלה, גזירה משום קדירה בת יומה, בין שהיא בלועה מאיסור ובא לבטל זה היתר, ובין שבלועה מבשר ובא לבטל זה חלב, או להיפך, ע"כ.

וכתב הפרי מגדים יו"ד (שפתי דעת סי' צט סק"ז), נראה לי שהמבטל במזיד בקדירה איסור שאינה בת יומה, המבטל אסור, כדן המבטל איסור לכתחלה שאם עשה במזיד המבטל אסור. אמנם בשו"ת צימין זאב סימן שט, צדין אשה שפסעה ובישלה בקדירה איסור לאחר מעת לעת, נראה שסובר להיתר המבטל בדיעבד. אך לפע"ד נראה שאסור. וצ"ע, ע"כ. (וכן כתב בפשיטות לאסור בפרי מגדים או"ח סי' תנא משי"ז סק"ב). וכן פסק בשו"ת בית שלמה (חיו"ד ס"ס קעה), ע"ש.

אולם בספר תפארת למשה (סימן צד בש"ך ס"ק כב) כתב להיתר, מפני שלא מצינו שקנסו חכמים בזה, הואיל ואינו אלא נותן טעם לפגם, ע"ש.

והערוגות הנוסס צו"ד (סי' צט סק"ג) כתב, שנראה שצדקו דברי הציננים זאב שפסק להיתר, כי בדיעבד אין לאסור מטעם מבטל איסור לכתחלה שבמזיד אסור, הואיל ובקדירה שאינה בת יומה אי אפשר לבוא לידי נתינת טעם כלל, כיון דהוי טעם פגום, ולכן לא אמרו בגמ' (ע"ז עו ע"א) שהטעם שאסור לבטל בקדירה שאינה בת יומה משום מבטל איסור לכתחלה, אלא משום גזירה אטו בת יומה, ומה שאסור במזיד במבטל איסור לכתחלה אע"פ שהאיסור נבטל ונהפך להיתר, מכל מקום חששו לשמא יהיה מעט יותר מהאיסור ויהיה צו כדי נתינת טעם, ויצא לאיסור תורה, שטעם כעיקר דאורייתא. ומה"ט כתבו הרשב"א והר"ן שאם היה כלי שדרכו להשתמש בו בשפע, ובלע איסור מועט שאי אפשר שיצא לידי נתינת טעם, מותר לבטל בו לכתחלה, אפילו כשהוא בן יומה, ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה. וכן פסק בש"ע (סי' צט סעי' ז וסי' קכב סעי' ה). וע' באחרונים שם. והרי גם בקדירה שאינה בת יומה אי אפשר לצא לידי נתינת טעם כלל, ואין מקום לאסור משום מבטל איסור לכתחלה, ורק משום גזירה אטו בת יומה החמירו, ומשום גזירה זו לא מצינו שאסרו מטעם קנס, ואין לדמות גזירות חכמים זו לזו, כמ"ש תוס' חולין (קד א) עכ"ל. ובשו"ת שם אריה (חיו"ד סימן כג) העירו לו על דבריו. עיי"ש.

וביבוא בזה כתב בשו"ת זית רענן ח"א (בדיני דשיל"מ סימן ג אות ב, דף סז ע"ב), שמבואר בש"ס (ע"ז עו ע"א) שלא אסרו קדירה שאינה בת יומה אלא משום גזירה אטו בת יומה, וא"כ בדיעבד אפילו עבר וביטל זה במזיד המבטל מותר, וקשה דהא לדעת הרשב"א גם בנטל"פ משום בטיול אחינן עלה, וא"כ כשיבטל זה במזיד היה לנו לאסרו על המבטל, כמו שנפסק צו"ד סי' טט שהמבטל איסור לכתחלה במזיד אסור למבטל, ולא היה צריך לומר הטעם משום גזירה, שזה מקטין את האיסור לענין דיעבד. וכן יש להקשות על מ"ש הרשב"א בכלי שדרכו להשתמש בו בשפע שמותר לכתחלה להשתמש בו אפילו כשהוא בן יומה, כיון שא"א שיצא לידי נתינת טעם, ואטו יעלה על הדעת שיחירו לבטל משהו צדין. ונראה שעיקר כוונתו דשאני בלוע בכלי שאין אנו דנים על הכלי אלא על המבטל שיבטל בחורב ואו הוא

ולפע"ד נראה כיון דהחזי זית ליכא איסור פסחמ"ק דאף דח"ש אסור מה"מ כיון דאינו רק משום חזי לאטרופי וכל שהוא בתערובות אינו אסור מה"מ כמ"ש הר"ש פ"ג דט"י משנה ג' וזיאתי הטעם דל"ש חזי לאטרופי שהרי אוכל משום ההיתר ולא אחשבה לאסור ולא חזי לאטרופי כיון שכבר נתבטל וכמ"ש הכו"פ סי' ק"ט בשם המהרש"א ולפ"ז עכ"פ איסור ליכא בזה ואף דהוה כחולין עכ"פ בצירוף ההיתר החזי זית קדש מותר לאכלו דעכ"פ אכילה חסובה היא שהרי אוכל ביחד אכילה כזית וכן מלאתי בתוס' שנים ציומא דף ל"ט גבי כל שנגיעו לכפול ע"ש דלא בעי כזית ממש אלא כזית עדיף וחסובה אכילה ע"ש.

ולפ"ז נ"ל ברור דכל שיש עכ"פ חזי זכית פסול רק שלא אסור עכ"פ הרי יש בו היתר ג"כ וצירוף כל שא"ל להפרידו ודאי יש בו מנחה לאכול ושפיר הו"ל עשה גמורה ח"צ כשמש. אצרכא דאם נימא היתר מנטרף לאיסור והיתר מנטרף ונהפך להיות איסור שוב ליכא אף חזי זית היתר א"כ שוב הוה כלו אסור ואיך שייך עשה דקדשים וכן הקשו האחרונים אבל לפמ"ש יקשה ציומא כיון דהפסול בודאי ליכא מנחה והח"ש אסור דשייך חזי לאטרופי דהרי באמת ההיתר נהפך לאיסור ושוב בודאי אסור לאוכלו והיא קושיא נפלאה.

וצ"ל דהקושיא הוא כיון דבאמת יש עשה א"כ למה נימא דהיתר נהפך לאיסור אדרבא ע"י החזי זית קדשים נגיל גם החזי זית השני ונימא דמותר לאכלו כלו.

ובזה יש ליישב מה שהקשו כלם דמ"ש וייתי עשה הא הוה עשה ע"י פשיעה שע"י שנגע נעשה העשה ולמפמ"ש אחי שפיר דאדרבא ע"י מזיל הח"ז הפסול גם כן שוב ראיתי בשעה"מ פ"ג מנדרים שכתב כעין זה ונהניתי. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובשו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן מה) כותב: מה שהאריך לפלפל בסוגיא דפסחים מה"ע ע"א דפרקי לר"ע נילף ממשרת להיתר מנטרף לאיסור לכל האיסורים, ומשני רב אשי משום דנזיר וטעמא שני כתובים הבאים כאחד וא"מ, ולא כריכי דליכתוב בנזיר ותייתי טעמא מנייה, וכבר נודע קושיא הגאון ר"צ מגלוגא דלר"א גופיה זכאים ז"ע ע"כ הא דלא דמי עשה דאכילת קדשים לז"מ דקדשים פסולים משום דהוה עשה ול"מ דכתיב יקדש, א"כ הא אינטרין קרא דיקדש להכי, ורו"מ תירץ עפ"ד מלה"ר ערך עדל"מ דלמאן דלית ליה מתוך סובר דעשה דוחה ל"מ ועשה, א"כ לר' עקיבא דלית ליה מתוך בע"כ דסובר כרבא דאין עדל"מ שצמקדש, דל"מ לז"ל קרא דאין שורפין קדשים ציו"ט, והוא תמוה דהא לרב אשי לשי' הרי טעמא דאין שורפין קדשים ציו"ט הוא באמת משום דאין עשה דוחה ל"מ ועשה ולא יליף מקרא אחרינא. א"כ אליבא דר"א גם לר"ע אין עשה דוחה ל"מ ועשה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא.

והנה בגוף הקו' יעוין גם בשו"ת בשמים ראש סימן רל"ב ושעה"מ פ"ג מנדרים, ואשר אנכי אחזה ליישבו, דהנה בש"ס דחולין ק"ד ע"כ אמר רב אשי מנין לצב"מ שאסור באכילה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שמעבתי לך הרי הוא צבל תאכל וכו', וברש"י דאפי' נעשה ע"י ערו"ס או קטן אסור, ובס'

ועוד התם בשבת כי משני נפ"ל מלא תבערו משני תוס' שפיר כיון דשני זהו קרא מלשון עשה ללשון לאו לא הוי ג' כתובים הבכ"א אלא מוקמינן קרא לדרשה מה חריש רשות וכו' א"כ לתוספת שביעית וכדסיים תוס' בהדיא השתא דאיתר קראי מוקמי' ליה וכו' אבל בפסחים שם אי נימא משרת ויקדש לא הוי צ"כ הבכ"א תקשה א"כ למאי אחי תרתי קראי הא ליכא למידרש מיניה וע"כ לשני כתובים הבכ"א בלא ותל"מ. ע"כ.

ומצאתי בשו"ת עמק הלכה (ביומעל, חלק א סימן נז) שמציא קושיא הנ"ל, בשם הגאון מוואלאזין ז"ל, וכתב שלא ראה למי שיתעורר בזה, והאריך בישבו.

*

גמ'. עד שיבאע בבשר וכו'. כתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רמט).

*

גמ'. יקדש להיות במוה וכו'. ידוע קושיית העולם, איך אמר רב אשי דמשרת ויקדש הוי צ' כתובים הבאים כאחד, הא מסקינן דאילו הוי כתיב יקדש לא הוי מניין למילף נזיר מיני להיתר מנטרף לאיסור, משום דחולין מקדשים לא ילפינן, ורק דהוי מני למיכתב משרת, והוי ילפינן קדשים מיניה בק"ו, דאם חולין הקלים אמרינן בהם המלא"ס קדשים דחמירי לא כ"ש, והשתא לפי מה שאמר רב אשי עלמא בסוגיא דזכאים (צד ע"א), דאי לאו יקדש הוי אחי עשה דאכילת כשירים ודחי ל"מ דפסולים שנבלעו בכשירים, ורק משום דכתיב יקדש הוי עשה ול"מ, ואין עשה דוחה ל"מ ועשה, וא"כ אינטרין יקדש כי היכי דלא נימא עשה דוחה ל"מ, וא"כ תו לא הוי צ"כ הבכ"א, דיקדש לחודיה לא סגי דחולין מקדשים לא ילפינן, ואי הוי כתיב משרת לחודיה, הוי אמרינן בקדשים עדל"מ, ואינטרין יקדש כי היכי דלא נימא עדל"מ, וא"כ הדרא קושיא הש"ס לדוכתא, דנילף ממשרת לכל התורה דהמלא"ס, כע"ד האחרונים, וכבר האריכו בזה בספרים ציטוטים שונים, [והגאון ר' יוסף ענגיל כתב ליישב קו' זו בע' פנים לתורה].

ועייין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן רמט) ח"ל: והנה צמה דמקשה צזכאים שם אמאי תאכל כחמיר שבה וייתי עשה ונדחי ל"מ ומשני רבא דאין עשה דוחה ל"מ שצמקדש ורב אשי משני דיקדש הוא עשה ואין עשה דוחה ל"מ ועשה והקושיא מפורסמת בשם הגאון מוה' צעריש ז"ל מגלוגא דא"כ אין אמרו דנזיר וטעמא שני כתובים הם דטעמא מנזיר מני למילף ול"מ יקדש וקשה הא אינטרין לזה דא"כ הוה עשה דמי ל"מ.

והנראה בזה דהנה האחרונים הקשו אי נימא דצח"ש לא שייך לקיים מנחה וא"כ מ"פ ואמאי וליתי עשה ולדחי ל"מ והרי העשה דאכילת קדשים אינו רק בזית ממש והרי בנפיש היתר ל"ש היתר מנטרף לאיסור כדאמרו בנזיר שם וא"כ לא הוה רק ח"ש והא פשיטא דעל קדשים פסולים לא יתכן העשה דואכלו צפר וא"כ ל"ש כאן עשה.

מיניה אם כן אפילו פחות מכזית נמי דהא קי"ל חצי שיעור אסור מן החורה. ומשום"ה ר"ה לפרש דהאי חייב לבער היינו דחייב מלקות אם לא ציעור, אלא דשדא ביה נרגא, ע"ש באריכות.

והפנ"י כתב דלק"מ, דהא אפילו לשעת התוס' דחששא דילמא אחי למיכל מיניה הא כתבו דמחמירין בחמץ טפי משאר איסורין היינו משום דלא בדיל מיניה וע"כ ז"ל משום דאית ביה נמי כרת דאל"כ תקשי מחדש דלא בדיל מיניה. ואם כן לפי"ז בחצי שיעור דליכא זד איסור כרת ולא מלקות אלא איסור גרידא וכ"ש בזהאי פחות מכזית דלא אשכחן דאיכא אכילה דאין אכילה בפחות מכזית וכ"ש בצנך כזה דאפילו כולי שחא בדיל מיניה שהרי בטל במיעוטו אם כן אין שום קושיא אם נאמר דבכה"ג לא חששו לדלמא אמו למיכל מיניה, ולא דמי לחמץ נוקשה בכשיעור דלא פלוג רבנן.

וב"ש דחצי שפיר לאידך קצרא דמה שהחמירו בחמץ מבשאר אסורין היינו משום שהחמירה תורה בצל יראה ואם כן בפחות מכזית שהחירה תורה בפירוש לענין כל יראה דהא ז"ה מקרא יליף לה חו לא שייך למיגור דבין כזית לפחות מכזית לא טעו אינשי. ע"כ.

גב בספר בגדי שש (סימן תמב) כתב ליישב קושית הט"ו, שהרי מבואר יואל מדברי התוס' והמרדכי והר"ן דה"ט דבדיקת חמץ משום דלא בדילי אינשי מיניה ואית ביה כרת, ותרווייהו צריכי, דאי משום דלא בדילי בלחוד, א"כ אפי' מזיר ובשר בחלב נמי. ואי משום כרת בלבד, א"כ אפילו חלב (בצירי) נמי. הילכך תרווייהו צריכי, ולפי"ז חצי שיעור שאין בו כרת אלא איסורא בעלמא א"כ בדיקה וציעור. עיי"ש.

והגאון מפלאאק בספר מגן האלף (סימן תמב ס"ק יא) הביא קושית הט"ו, וכתב, שלפי מ"ש המרדכי שלא גזרו אלא בחמץ דלא בדילי מניה והוא איסור כרת, בחצי שיעור שאין בו כרת לא גזרו להצריך בדיקה וציעור, אלא דאכתי קשה מדין שני תחאי זמים שאינם במקום אחד, שיש לגזור שיאסוף אותם ויאכל כזית, ונראה דהא ודאי דעיסה אינה ראויה לאכילה רק ע"י צישול ואפיה, וליכא למגזר דילמא אכיל מניה, משום שקודם שיאפנה יזכור שהוא חמץ ויבדל ממנה, ואם משום פירורים של חמץ הא ודאי דממילא בטלי, כדאמרין בפסחים (ו ע"ב). וא"כ לא יוכל מהם, דהא אמרינן פירורים שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד (ברכות נב ע"ב), הרי שאין דרך לאכלן כלל וגמאסין מיד. עכ"ד.

*

מתני'. שם. עיין שפת אמת דמכאן משמע כפי' רש"י וריב"א לעיל צריש פרקין, דאלו עוברין היינו לבער מן העולם, דלפי' ר"ת לבעור מעל השלחן אבל ציעור מן העולם א"ל, אין מובן סמיכות משנה זו למשנת א"ע דלעיל.

וע"ע שפ"א שכח להסתפק אם מצער קצת הצנך ונשאר פחות מכזית אם יואל בזה מצות ציעור, דלכאורה משמע ממחני' דכיון דחל עליו חובת ציעור פ"א שהי' כזית חייב לבער כל הכזית.

ערך לגר למכות י"ח הוכיח משם דגם בנעשה בשוגג איכא הכ' לאו, ובחדושי ח"ס לע"ז ל"צ קוע"צ העלה דבאין החוטא ניכרת ליכא הכ' לאו, אבל מרש"י קוטה כ"ט ע"צ ד"ה הנד השוא שבה וכו' דחמץ בפסח דעבר צב"י איכא משום לא תאכל כ"ת מוכח להפיוך, ובג"ד גבי קדשים שנגעו בפסולה דבעינן שיבלע, הוי ג"כ ניכר, ובדאי אסור ליגע בפסולה עד שיבלע, דהא אין מציאים קדשים לבית הפסול, ואיכא נמי משום כל תשחית, ועי' יור"ד ס' שמ"ט דאפילו בצגדים כשגורם איסור הגהה עובר בצל תשחית, מכ"ש בקדשים שמציאן לפסול ולשריפתן, וא"כ נאסרו משום לא תאכל כל תועבה, ועי' רמב"ם פ"ח מפסחמ"ק ה"ג דבכל קדשים פסולים איכא משום לא תאכל כ"ת ועי' בס' עומר מן בשם בה"ו למנחות י"ח ומ"ש בזה, ובניזיר מ"ח ע"צ פליגי ר"י ור"ע אם עשה דוחה לשני ל"ת, ע"ש גבי כ"ג והוא ניזיר, וע"ש בתוס' ד"ה וכו', ומבואר שם דר"ע קוצר דאינו דוחה, א"כ לר"ע גם בלא העשה דיקדש אין העשה דאכילת קדשים דוחה ל"ת דאיכא גבי קדשים שנפסלו בנגיעה ובליעה, והא דאיתרין ר"א לשנויי דיקדש עשה, היינו לדין דקיי"ל כר"י דעשה דוחה לתרי ל"ת, כמ"ש הפ"י בצניא ח', אבל הכא בפסחים דהסוגיא אליבא דר"ע ולשיטתו, לא איתרין קרא דיקדש להכי שלא תדחה העשה לל"ת וא"ש ודו"ק.

והגה ריו"מ הביא קושית תשו' נפש חי' ושו"מ מהדו"ת ח"ד ס' קמ"ט שהקשו לשי' ריב"א דהעשה דוחה להל"ת אלא דנשאר עשה, א"כ למ"ל קרא להמל"א, הרי גם בחצי שיעור איכא איסור תורה ומה יתרון במה דהמל"א כיון דנשאר רק עשה, ויתרון ע"פ דרכו דלר"ע אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש ושפיר לקי, אבל יש לפקפק דהא כל הלוא דכל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן ל"ת וכו', הוא לאו שבכללות, ורק בנזיר ופיגול לקי, כמ"ש התוס' פסחים כ"ד ע"א ד"ה הא אין לוקין וכו' משום דמפורש בקרא, והרי בנזיר איכא כרת ואין עלי'ת שיש בו כרת, כמ"ש התוס' בנזיר שם, וא"כ בלא"ה לק"מ, וגבי שאר פסולים באמת אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות, וגם בלא"ה דבריו תמוהים דהא דאיתרין יקדש כחטאת לדין המל"א, היינו לרצון דר"ע ולא לר"ע, וא"כ אכתי לרצון הדרא ק' לדוכחה, אך לפמ"ש לק"מ, דנ"מ אם נגע בנזיר דאיכא כרת, ובלילה לא דחי העשה, וגם בלא"ה לק"מ לפמ"ש התוס' שציעית כ"ג דגבי חצי שיעור אינו מושבע ועומד וחל עליו איסור אחר, משא"כ בעשה אין איסור חל על עשה א"כ י"ל דאיתרין להכי הכ' לומר דהמל"א שיהא בו איסור עשה. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת בית שער (חלק אר"ח סימן קסז) באורך.

*

גמ'. א"ל לכתוב רחמנא בניזיר וכו'. עיין שו"ת באר יתחק (חלק יו"ד סימן יג).

*

מתני'. בצק שבסידקי עריבה וכו'. הקשה הט"ו (סימן תמ"ב סק"ח), הניחא לשעת רש"י וסייעתו דריש מכליתין (ב' ע"א) דטעם הבדיקה משום חומרא דכל יראה, אלא לשעת התוס' (שם ד"ה אור) דטעם משום דלמא אחי למיכל

ישעיה (מטראני) אומר, דהא דאמרין שצבית אפי' חלי זית צוית 11 וחלי זית צוית 12 חייב לצער, מפני שפעמים מקבלים ונעשים כזית אחד, אין זה אלא בפירורין של עיסה, אבל פירורין של פת אינם נחשבים לבלום. ואני אומר שאף פירורים של פת מצברים אותם לבחילה כשהם נראים לעין, כדרך שאמרנו בפירורין של עיסה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה ור"ע. כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צ) וז"ל: מה שנתקשית ברש"י ד"ה ור"ע, דמסי' דרבנן דפליגי אר"א בכותח הצבלי ס"ל גיעולי נכרים חידוש הוא, וקשי' לך א"כ לר"מ דאוסר נותן טעם לפגם לית לי' ג"ג חדוש הוא ע"כ לא יחלוק אכותח הצבלי וא"כ מה עלה על דעת ר"נ שם מ"ג ע"א דר"מ מערבות לי' לי' ולרש"י הא א"א דלית לי' מערבות, אלו דברין הקושי' ראוי' לך ולדכוותיך.

והנלפע"ד דהא דפשיטא לרש"י דרבנן דפליגי אר"א ס"ל טעם כעיקר לאו דאורייתא היינו משום דאי ס"ד דהוה דאורייתא בעלמא אפי' לו יהי' מן הדין ק"ו דמשרת ואין לוקי' או אפילו רק בעשה דתעבירו באש מג"נ הוה לי' למלקי אתערבות חמץ מריבו דכל דע"כ לא כ' חוס' מ"ג ע"ב ד"ה מאן שמעת לי' דעירובו אין סבא לרבות אלא משום דבכל המורה טע"כ לאו דאורייתא א"כ אין סבא לרבות אבל אי בעלמא דאורי' נהי' דאין לוקין בעלמא מ"מ אינו נגד הסבא לרבות בחמץ למלקות ואפשר אפי' יהי' רק קיוהא בעלמא כיון דטעם גמור בעלמא דאורי' אינו חוץ מהסבא לרבות אפילו קיוהא ללקות וכיון דלר' יהודה דמני' כוונת' עירובו חמור מנוקשה ורבנן דפליגי אעירובו כ"ש אנוקשה וא"כ לא דרשי כלל כיון דלא אשכחי מידי דמסתבר למידרש' א"כ מוכח מזה דס"ל בעלמא טע"כ לאו דאורי' ומטעם שכ' רש"י דג"ג חידוש הוא.

וא"כ לרב נחמן דאמר לר"מ נוקשה אית לי' דחמיר ותערבות דקיל לית לי' שפיר י"ל דבעלמא טע"כ דאורייתא בעשה דתעבירו מג"נ דלאו חידוש הוא לר"מ ומ"מ הכא לאו ליכא כיון דדריש כל לנוקשה שוב לא מפיק מיני' תערבות דמאן דלא דריש כל אלא היכי דמסתבר טפי לא דריש מיני' אלא המועט האפשר היותר מסתבר משא"כ תנא דמתני' דדריש כל בכל מקום א"כ לתרומי' מפיק מיני' נוקשה ועירובו ומיושב חומר ק' הג"ל.

וביירו דאכתי לא פלטינין מקנא דוחק לכאורה דיהי' סברותיהם הפוכות לגמרי יותר מדאי דלר"נ נוקשה מסתבר טפי אפי' מתערבות לר"מ דטע"כ בעלמא דאורי' אפי' נוקשה מסתבר טפי ולר' יהודה תערבות מסתבר טפי מנוקשה אפילו לרבנן דטע"כ בעלמא לאו דאורי' מיהו לזה י"ל אה"נ לא פליגי ר"נ ור"י אלא אליבא דמאן דס"ל טע"כ דאורי' היינו לר"מ ור"א דנקיט תערובו ונוקשה לא קאמר ומוכח דלית לי' נוקשה כמ"ש חוס' ד"ה ואלו נוקשה נמי ס"ל טע"כ בעלמא דאורי' ומשו"ה ס"ל לר' יהודה דנוקשה קיל ומ"מ מוכח דרבנן דפליגי אתערובו אי ס"ד דטע"כ דאורי' ופליגי אתערבות א"כ כ"ש אנוקשה לר' יהודה ואייתר כל אע"כ ס"ל טע"כ לאו דאורייתא

ובהג"ה כתב די"ל דחליא בפלוגתא דרבנן ור' יוסי בכלאים (פ"ב מ"א) דלר"י דס"ל התם דיבור משום דמחזי כמקיים כלאים כדאי' צ"ב (צ"ד ב) ה"נ נריך לצער הכל מטעם זה.

*

מתני'. שם. בשו"ת הרדב"ז ח"א (סימן תפח) הביא מ"ש ר' יחיאל מפאריש שאין לסמוך על מה שרוחנים בחמץ ומנקרים העריבות של חמץ, מפני שאי אפשר לנקר החמץ לגמרי מהן עד שלא ישאר בהן צין הכל כזית, והכלי מנרפן. וכבר ע"ו, וחומר'א יתירה היא ולא נהגו בה אבותינו ולא אנחנו אחריהם, דהני נשי דידן וזהירי ובקאי ומנקרים היטב העריבות עד שלא ישאר בהן רשע חמץ כלל, ואף הטעם שלו לא נתיישב אצלי כלל, דאם איתא שהכלי מנרפן, היכי חנן בנך שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לצער ואם לאו א"צ לצער, ומאי איריא במקום אחד הרי אפי' בשנים ושלושה מקומות הכלי מנרפן, ויהיה חייב לצער, אלא ודאי שאין הכלי מנרפן אלא"כ היה חוט של בנך ביניהן. עכ"ל.

*

גמ'. איכא דמתני' דהא אסיפא וכו'. עיין חת"ס דיש לעיין בכולי שמעתא, הא הש"ס אמר לעיל בפשיטות פירורין ממילא בטלי וא"כ מה כל הרעש הזה בפחות מכזית, הא ה"ל פירורין, כדמשמע בר"פ אלו דברים דפחות מכזית מיושב' פירורין. שוב תנא בספר אגבול אשר"י בשם קרבן נחנאל בזה.

ותי' החת"ס, דהכא לא בטלי ממילא כיון שעשוין לתועלת הכלי נהי' דה"ל מקום שאין עשוין לחזק דלהוי מעשה עץ. מ"מ לא בטלי נמי ממילא. עיי"ש.

אמנם עיין בדרשות מהר"ל (בדיני אפיית המצות, ובמהר"ל החדש עמוד סה) שכ', שיש לבטל את פירורי העיסה, ואע"ג דבעלמא אמרינן פירורים לא חשיבי ובטלי ממילא אפי' בלי ביטול, שאני הכא דחשיבין שמה לאחר אפייה יכבדו הבית ויתכנסו וראויים להחשב. ומהר"ז רווקיל חילק דהא דאמרין פירורים לא חשיבי ובטלי ממילא היינו פירורי פת, אבל פירורי בנך מאחר שראויים להדבק ביחד חשיבי ולא בטלי. עיי"ש.

וב"ב המג"א (סימן תס סק"ב) על מ"ש בש"ע שם: "הלך בנך אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת הלישה, כל פירורים שיפלו בשעת לישא ועריכה וכו' אני מבטל אותם". וכו' המג"א, דה"ט משום שפירורי בנך מתכבדים ונדבקים יחד, משא"כ פירורי לחם דלא חשיבי ובטלי ממילא. (מהר"ל). ע"כ. וכן הוא במטה משה (סימן תקעט). וכו"כ בשו"ר כנה"ג והא"ר והגר"ז שם.

וע"ע בשו"ת זרע אמת ח"א (ס"ה מה) שכתב, שאפי' למ"ד שיש להחמיר בחצי שיעור לענין שהייה כמו לענין אכילה, זהו דוקא לענין בנך שבסדקי עריבה, משא"כ בפירורים של פת הפחותים משיעור כזית דבטלי ממילא אגב ציתא, כדאיתא בפסחים (ו ב). וכו"כ הפר"ח. עיי"ש. אמנם ראיתי להר"א זצ"ל בפסקיו (פרק אלו עוברין הלכה ב אות ב) שכתב, מר זקני הרב (רבי

מעשה עץ וא"כ ה"ל לאתוי פלוגתא רש"י ור"י דנ"מ בכזית במקום העשוי לחזק שלא במקום לישה אלא משום דמחמרי וכו'.

*

גמ'. שני חצאי זיתים וחוט של בצק וכו'. הקשה בגזרות ארי על מסכת יומא (דף עד ע"א), אהא דמשמע בכולה סוגיין דפחות מכזית אין צריך לצער, לא מביעי לרבי יוחנן דחזי שיעור אסור מן התורה יהא חייב לצער חזי שיעור, אלא אפילו לריש לקיש יהא חייב לצער למאי דשני התם דמודה ריש לקיש שאסור מדרבנן.

ותירין דיש לומר דהיינו טעמא דחזי שיעור אסור למר מן התורה ולמר מדרבנן משום דחזי לאיטרופי אלא דלרבי יוחנן מהני האי טעמא לאסור מן התורה. ולריש לקיש לא מהני אלא לאסור מדרבנן והאי טעמא לא מהני אלא היבא דנשלם שיעורו מנטרף חזי שיעור קמא לצתרא למפרע לכשיעור כגון כל האיסורים ששיעורן בכזית וכן יום הכיפורים ששיעורו בכזית דכשמליים בחר הכי לכשיעור משהו קמא מהני להשלים השיעור כמו משהו בחרא דאלמלא קמא אין כאן שיעורו של איסור בלעדו משום הכי למפרע איסור קאכיל אצל גבי שיעור אפילו אם משלים בחר הכי לשיעור כזית בחדא אין עובר עליו למפרע אלא מכאן ולהבא וכיון דפחות מכזית אי אפשר לבוא לעולם לידי איסור של מפרע ואין צורך לשיעורו בזה אחר זה אלא אם כן כל שיעורו בבת אחת הלכך חזי שיעור מותר דהא לא חזי לאיטרופי בלמפרע. עיי"ש. וכו"כ בספרו שאגת ארי (סוף סימן פא).

ובגוף הדבר דחזי שיעור צל יראה, האריכו האחרונים מאוד, והנה המגן אברהם (סימן תמב סק"י) כתב, שדעת הרבה פוסקים שאם הבצק שבסדקי העריצה אינו עשוי לחזק אפילו בפחות מכזית חייב לצער. וכתב הפרי חדש (שם סעיף ז, ובסימן חסו סעיף א), שזה בכלל חזי שיעור שאסור מן התורה.

אולם הדגול מרדכי (סימן תמב) כתב על דברי המגן אברהם הנ"ל, והיות נראה לי שבדבר שאינו איסור אכילה אין איסור מן התורה בפחות מכשיעור, אלא רק איסור מדרבנן. וראה לזה מדברי התוספות (שבועות טז:) דד"ה מנא הני מילי, וסיים, שאפשר לומר כן גם בדעת התוספות (פסחים כט:) ד"ה רב אשי, ע"ש. וכן כתב עוד בספרו כל"ח (ברכות מא ע"א) ביתר ביאור. ע"ש.

ובצ"ח לעיל (כט ע"ב) כתב שדבר זה שנוי במחלוקת, שלדברי הרמב"ם אפשר שאין איסור צל יראה בפחות מכשיעור, אצל להתוספות שם גם לענין צל יראה חזי שיעור אסור מן התורה. (וכן הוא בקצה בשו"ת גודע ביהודה תניא חלק י"ד סימן יא בהגהת בן המחבר).

ובשו"ת חכם כזי (סימן פו) כתב, שנראה שדוקא באיסורי אכילה אמרינן חזי שיעור אסור מן התורה, משום דגלי לן קרא כל חלב לא תאכלו, אצל כל שאר איסורי תורה כגון חולש שער אחד בשבת, ומוציא פחות מכשיעור מרשות היחיד לרשות הרבים, אין צו איסור תורה כלל, דטעמא דאמרינן (ביומא עד ע"א) משום דחזי לאיטרופי לא מהני לחודיה לאסור חזי

ואה"נ אפשר דרשי' כל אנוקשה דחמיר מתערוב' דלאו דאורי' בעלמא ולא פליגי אדר"א אלא בכזית הבצלי אלא דזה היפך מסקנת הפוסקי' הרמב"ם וש"ע דפסקו להחמיר בתערוב' כסתם משנה דלאו עוזרין ולהקל בנוקשה כסתם משנה דשיאור ישרף ואינהו הא ס"ל טע"כ לאו דאורי' כמבואר בפרק ט"ו ממאכלות אסורות. ע"כ. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן קיט).

דף מה ע"ב

גמ'. כופת שאור שייחודה לישיבה. כתבו החוס' דבראוי לאכילה נמי פליגי, והחמ"ס מבאר דלא ראו לפרש דשמעתין מיירי דוקא בראוי לאכילה, דאדרבא משמע דמיירי מעיפשה שאינו ראוי לאכילה, אלא דבראוי לאכילה נמי איחא להא מילתא, ומייתי ראי' מצית שסיככו בזרעין שטהרו מטומאתן טומאת אוכלי', ש"מ דבראוי לאכילה איירי דאל"ה לא היה מטמאת טומאת אוכלין. ועיין שם מה שכתב ליישב בזה דברי מהרש"ל בצונת סוף דברי החוס'.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חתם סופר (או"ח סימן קד) שנשאל ע"ד חטים הזרועים בקרקע יום או יומים קודם פסח שנהגים למכרו לגוים בפסח משום חשש חימוץ, ושכח אחד ולא מכר וגדלה תבואתו, ונסתפק עתה אי גדוליו מותרים או לא.

ומביא שם דברי הרשב"א בשו"א סי' ע' ובתשו' המיוחסת ומביאו ב"י סי' תס"ו דאין לך אדם מפנה בורו משום דהוה ספק ספקא, ספק אין בהם מומומים ואח"ל יש בהם אינו אלא עיפוש ופסול מאכילת כלב ע"ש, והנה אין קי"ל הקלטה ב' שבות כמ"ש נה"כ סי' רצ"ג, וא"כ אם נזרעו סמוך לפסח ספק אם נמחו ונתחממו ואח"ל נמחו הוא בזודאי עיפוש ופסול מאכילת כלב טפי טובא מחטין בקרקע הצור דהכא דרך זריעה וכליון הוצאו שמה, וקל ותומר מכופת שאור שיחדה לישיבה דל"י שמעון בן אלעזר בטלה מתורת אוכל ומעשה עץ שימש, ואע"ג דאין לא קי"ל הכי אלא צריך לעשות מעשה ולטווח בטיט כמבואר בש"ע סימן תמ"ב סעיף ט', ונהי מנהג יפה הוא שמוכרים לגוים וחכור לטוב, אצל להחמיר גם בגידוליהן דהרי אפילו גדלו באיסור בפסח מ"מ רוב גידוליהן אחר הפסח צהיתר, וגם הוא לא זרע חמץ בזמן איסורו, ובשגם להנ"ל אי נמחו בפסח נתעפשו ג"כ לשעה קלה ונתצבר החמץ, פשיטא שאין להחמיר כלל.

*

גמ'. הא במקום לישה הא ש"א במקום לישה. כ' הרא"ש, שאינו רוצה להאריך בפלוגתא רש"י ור"י, דנשי דידן מחמיר ומצערין הכל. והט"ז תמה דמאי חומרא, הא מדינא צריך לצער הכל דלמא אחא למיכל מיני, והש"ס איירי מדין תורה.

ותירין החת"ס, דבמקום העשוי לחזק לא שייך אחי למיכל מיניה דהא בטלו שם שלא יעלו עוד משם ומשמש

יכבש עונותינו (מיכה ז יט). וכן מדה כפופה (יבמות קז ב), כמו כבושה.

*

גמ'. שם. הקשה הר"ן, דמ"ש מנצילה דכל שאינו ראוי לגר שריא, עיי"ש. והשפ"א כתב דלכאורה יש לחלק בין ציעור לאכילה ולומר דה"ל דגם בחמץ מותר מה"ט באכילה דלא גרע מכל שלל דדרך אכילה כיון דנפסל מאכילת אדם משא"כ לענין כל יראה לא תליא באכילה כי היכי דחייב בצצ"ס וכלאי הכרס גם שלא כדרך, כיון דלא כתיב זהו אכילה ומכ"ש לאיסור דכל יראה דלא תליא בדרך אכילה.

וע"ע מקור חיים (סימן תמב) ושו"ת דברי חיים (יורה דעה חלק א סימן כז) ושו"ת צית שערים (חלק א"ח סימן רז) ושו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קנב).

*

גמ'. שם. דעת הראב"ד דבשאר חייב לצער אפילו אם נתעפש עד שנפסל מאכילת כלב, ולדעת הרמב"ם אין לחלק בזה. ועיין במ"מ וכו"מ שהכריעו להלכה כדעת הרמב"ם, וכן העמיק המ"א (סימן תמב), ועיין בפר"ח והגר"א שהציוו סעד לדברי הראב"ד מתוספתא דבינה פ"א דאיתא שם דשאר נקרא משיפסל לאכילת כלב, והפר"ח הכריע מכאן זה דהלכה כהראב"ד.

אמנם המ"ב צביאור הלכה (סימן תמב סעיף ט) כתב ליישב דעת הרמב"ם דלא תקשה עליו מתוספתא זו, דס"ל להרמב"ם וכל העומדים בשיטתו כמו שכתב הכ"מ שם דאף דחייבה התורה לשאור אף שנפסל מאכילת כלב היינו כשנפסל מחמת חינוכו שנתחמץ כ"כ עד שאינו ראוי לאכילה אף לכלב דמשום זה לא נחשב כעפר [דהיינו כדבר חמץ ששפכו בחיוב דבר חריף ביותר ואינו יכול לאכול מחמת חריפותו דעבור זה לא יצטל ממנו שם אובחן] אצל אדם השאור נתקלקל כ"כ עד שאינו ראוי לכלב מחמת עיפושו שאף אדם לא היה נחמץ כ"כ ג"כ לא היה ראוי לכלב מחמת שנתעפש ונפסד שפיר י"ל דהוה נחשב כעפר וכמו שכתב הרי"ף דלכך אדם נתעפש עד שנפסל מאכילת כלב אינו חייב בציעורו משום דהוה כעפר וע"כ מה לי אדם החמץ נעשה עפר או השאור נעשה עפר. עיי"ש. וע"ע חזון איש (הלכות פסח סימן קטז אות א) בזה.

*

גמ'. שם. עיין חזון איש (דמאי סימן טו אות א).

*

גמ'. אמר ר'יה אביי הא וכן לענין טומאה קתני. הוה"מ ז"ל כתב, דנראה ט"ס הוא, דאזי לא אמר לר"י, דבדקדושין (ע"ב ב) איתא ביום שמת ר"י נולד רבא, ואזי ורבא הוה דרדקי קמי' דרבא, עי' בצרכות (מ"ח א), ומוכח מתוס' מנחות (ל"ד א') ד"ה אמר, דל"ל תרי ר"י הוה.

וב"ב היעצ"ן בהגהותיו, דמילת "ליה" ט"ס.

שיעור מן התורה. והכי נמי איסור כל יראה אינו אלא כשיעור. אי נמי אף אם נאמר שכלל האיסורים חצי שיעור אסור מן התורה, זהו דוקא כשיעור מעשה שמחשיבו לאותו חצי שיעור, אבל בחמץ פחות מכאן שמתחיל צמיחו ואינו מצער, ואינו עושה מעשה להחשיבו, לא אמרינן בזה חצי לאצטרופי לאוסרו מן התורה. עיי"ש.

ובשו"ת צית יעקב (חלק א"ח סימן ב) הוכיח מהתוספות (שבועות טז:) שחצי שיעור מותר בשאר איסורים, ושכן דעת הרמב"ם בהלכות שבת. ע"ש. וכן דעת הרדב"ז במשנה חלק ה' (סימן ב' אלפים ור"ב). וכן הסכים להלכה בספר יד שאל יו"ד (סימן רמב).

וע"ע פני יהושע (ביצה ז:) שנידד ג"כ דבאיסור כל יראה לא שייך חצי שיעור אסור מן התורה. עיי"ש. ועיין בהגהות מהר"ן חיות שם. ובשו"ת פני יהושע (סימן טו). ובפרי מגדים (סימן תמב משבצות זהב סק"ה). ובערך השלחן (סימן תסו סק"א). ועיין עוד בשו"ת בנין חלק א' (סימן יח). ובשו"ת חסד לאברהם תלומים (חלק א"ח סימן כח). ובשו"ת מהרי"א הלוי חלק ב' (סימן טו).

אמנם עיין בשערי דעה חלק א' (סוף סימן ו) שכתב לדחות טעמו של החכם צבי. וע"ע צית מאיר (סימן תמב סעיף ז) ושו"ת שם אריה (חיד"ד סימן סה, בד"ה אמנם).

*

גמ'. אבל בבית חייב לבער מאי טעמא דזימנין דבניש לאו וכו'. נקדנן נתגאל הקשה, מהא דפריך הגמ' לעיל (ו' ב) אהא דהדובק צריך שיבטל אי נימא משום פירורין פירורין ממילא בטלי, והלא יש לחוש וזימנין דמכנשי.

אמנם השפ"א כתב דזה אינו, דא"כ גם אי מוכנשי מה בכך כיון דממילא בטלי מעיקרא ע"י שנעשה אח"כ חית לית לן בה דכבר בטליהו, וע"כ צריכין לחלק כמ"ש המג"א (סי' ת"ס ס"ב) דדוקא פירורי פת ממילא בטלי אצל פירורי צנץ הואיל ויכולין להטריף לעשות מהם פת לא בטלו והבא בפירורי צנץ עסקינן דומיא דעריבה.

*

גמ'. ת"ר הפת שעיפשה וכו'. עיין רמב"ן (שמות טו, י) דמיתב "עפוש" הוא מלשון "עפוש", כמאמר הכתוב (יואל א, יז) עפשו פרודות, והבי"ט מתחלק בפ"א.

ובן מצינו עוד בהרבה מקומות, "נשפת" צרוחק, הוא מלשון "נשבת" צרוחק, מלשון כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ ז), וכן על גפי מרומי קרת (משלי ט ג), על גבי, וכן ורכוש להם יבזור (דניאל יא כד), צור עמים (תהלים סח לא), לשון פזור. וכן בשמות יתליפו אותם, שובך (ש"ב י טז), שופך (דרי"א יט טז).

ובן מצינו (פאה פ"ו מ"א) הצקר לענים הצקר, כמו הפקר, ואמר בן פקועה (חולין סט א) במקום בן פקועה, מפני שנצקעה ומלאו שם בן תשעה חי. וכן הכפישני צאפר (איכה ג טז), הכבישני, מלשון ומלאו את הארץ וכבושה (בראשית א כח),

אמנם עיין בהגהות בעל מלא הרועים בצרכות (מ"ח א') שכתב ח"ל: "עי' בר"י דגרס רבא צ"ח, ור"א לדבריו מפסחים ק"ד ב", ולפ"ו אין כאן ט"ס.

דף מו ע"א

גמ'. וכן להעלות טהרה לעריבה וכו'. בשו"מ חלקת יעקב (יו"ד סימן קה) דן בענין סמימה הנעשה בשינים לזמן, והחזיר בשעת הדחק אם תשאר הסמימה עכ"פ שבעה ימים, ותהי' שקועה בתוך השן אחר שיגרר הרופא מה שלמעלה.

ושם בסמ"ק שלאחריו העיר עליו הגאון בעל קנין תורה ז"ל, מהמבואר בסוגיין, דנזק בסדקי העריצה דחוצץ בפסת, אע"ג דרואה בקיומו לחזק הסדקים, ואפה"כ משום דמוכרח לטעול משום איסור חמץ חוצץ.

וע"ז השיב הרב חלקת יעקב, דז"א, דז"ל רש"י, הואיל ובכוח עובר עליו, ובדפנות איסורו חסוד, דעל כרחו צריך לטעול וחייך, דלא הוי כעריצה ואפילו אינו מקפיד עליו. הרי רש"י קרי לזה אינו מקפיד עליו, רק דחייך משום דעל כרחו צריך לטעול מחמת איסור חמץ וממילא לא הוי כעריצה גם לענין חגיגה. ואדרכה מכאן ר"א להיפך, דהא בשאר ימה"ש לא חייך, ואפילו קרוב לפסח משום דאינו מקפיד ורואה בקיומו, אע"ג דחייך בהגיה ימי הפסח יהיה מוכרח להסירו, אפה"כ כיון דלע"ז אינו מקפיד עליו אינו חוצץ.

ובו"ז צוה לדברי הגאון חלקת יואב (סימן ל') שמציא באמת ראה מגמרא זו דאם בשעת טבילה אינו מקפיד, אף שלאח"כ צריך להסיר לא מקרי חגיגה, ומסיים: ולפע"ד דת"י בשבעה ימים קודם לפסח, דלענין שבת מקרי קש"ק, וכן שער צביהס"ת דבפניו אינו חוצץ ובנשואה חוצץ, אם כן גם פניו דעומדת להינשא גם כן תיחזק, ועכ"מ משום דעכ"פ צריכה ז"י כדון תצעה לינשא ונתפייסה, ובשבעה ימים כבר נקרא אינו מקפדת עכ"ל חלקת יואב.

*

גמ'. ואלנפילת ידיהם. עיין שו"מ זכרון יהודה לבן הרא"ש (סימן כט) ח"ל השאלה: עוד ילמדני מי שצא בדרך ורואה ליטול ידיו לאכול ואין לו כלי ומצא בריכה של מים שאין בה מ' סאה האין יעשה כיון שאין בה מ' סאה אינו סבור שאינו יכול להטביל בה ידיו גם אינו מועיל לו לקנח בצרור או בעפר אלא לתפלה דת"י ארצן בנקיון כפי וכו' או אם יש לו להניח האכילה בצבור זה ואם יש מים לפניו עד כמה צריך להמתין.

תשובה: כאשר כתבת בענין נט"י כן הוא שאינו יכול לקנחם בעפר לאכילה ולא להטביל בפחות ממ' סאה וידוע הוא שיש לו להמתין עד שידוע שיהיה לו מים הלא תראה כמה החמיר בנט"י ר' עקיבא כשהיה חשוב גם כי היה מדת חסידות נלמוד ממנה שיש לאדם לעשות כל יכולתו שלא יאכל בלא נטילה וכמדומה לי מה שאמרו לגבול ולנטילה ארבע מילין שהוא לאכילה.

*

גמ'. שם. בשולחן ערוך אורח חיים (סימן קסג סעיף א) כתב, אם אין מים מצויים לפניו ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל, יטול ידיו במפה ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה (או אוכל ע"י כף).

ואם הוא ספק אם ימצא מים חוץ ד' מילין, כתב המגן אצרהם (סק"א) דיש לסמוך על הרמב"ם שמחיר לאכול במפה אפי' יש לו מים.

והמשנה ברורה שם, מציא בשם הים של שלמה דאזתן שנוטלין ידיהם בלחות העשבים כשאין להם מים עזירה היא בידם שמוזלין בנט"י וגם ברכתם לבטלה היא שאין זה נטילה כל עיקר.

עוד כתב המשנה ברורה: כשהולך בדרך ומשער שלא ימצא מים אף ברחוק יותר מארבעה מילין והוא רואה לאכול אז החירו לו לאכול ע"י כריכת מפה על ידיו אבל אם הוא משער שישג מים חייך אחר ד' מילין מחוייב להמתין עד שיצוא לשם ולאחריו דיש לו טרחא לחזור מדרכו סגי בשיעור מיל כשמשער שלא ימצא בו מים מותר ע"י מפה. וכתבו האחרונים דה"ה אם מסופק שמה לא ימצא מים לפניו בשיעור ד' מילין ולאחריו מיל והוא תאז לאכול מותר ג"כ ע"י מפה ושומרי גנות ופרדסין כשצריכין לילך אחר מים אינם מחוייבין אלא פחות ממיל כמו מלאחריו משום שאינם יכולים לעצור שמירתן. והח"א ושארי אחרונים הסכימו דכל היושב בציבור ג"כ אינו מחוייב לטרוח אחר מים אלא פחות ממיל כמו מלאחריו דרק לפניו בדרך שהולך בלא"ה לשם הצריכהו להמתין עד ד' מילין. ע"כ.

ובביאור הלכה כתב, דמ"ש דאפילו אם הוא מסופק שמה לא ימצא ג"כ שרי, עיין צח"א שכתב דוקא אם הוא רעב הרבה. ובחדושי הריטב"א על פסחים צדק מ"ו משמע דאפי' צודאי שלא ימצא מים ג"כ אין להקל בסתמא רק כשהוא צריך לזה הרבה כגון שהוא חלוש מפני טורח הדרך וכיו"ב.

*

גמ'. שם. עיין ביאור הלכה (סימן קסג) דמסתברא דכשהוא נוסע בגמלא פרחא [כגון על צאה"ן וכיו"ב] אין חושבין לפי אורך הדרך אלא לפי חשבון הזמן של הילוך ד' מילין לאדם בינוני שהוא שיעור ע"צ מינוטי"ן, וכ"ז דוקא כשהוא רעב הרבה.

ובשו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן יט) נשאל אם חיוצ תפלה בצבור נמדד במושג של זמן או מרחק. והשיב: הנה סמימת הפוסקים ס' ז' סט"ז דגם לדידן דאין הולכים צרגל הני ד' מילין נמדדין במרחק לא בזמן ואינו חייב ללכת יותר מד' מילין, ובג"ד צודאי אינו חייב דמבואר בפוסקים שם דציושצ צציתו דינו כלאחריו דאינו חייב רק עד מיל, וכן מבואר שם סט"ו, דוקא אם אינו צריך ללכת יחידי, והיינו משום חשש סכנה, ומכ"ש צדון דין דאיכא באמת חשש סכנה אפילו רחוק דאינו חייב, ומה שצ' כצ' שהנשים הולכות לצדן מי יאמר שהם עושות עפה"ת ובמק"א ה"י מקום לפנים משורת הדין ללכת למנין, אבל

להחשיב אונס אך הוא אונס קטן לגבי מלות הרבה אף באלו שהן רק מדרבנן, ולכן במצוה זו דהצרכי להחפול בצבור הקלו להחשיב זה לאונס כשהוא הלך יותר ממיל. והטעם אולי מכיון שעושה ע"פ מעשה מצוה דתפלה באתה שעה הקלו לפוטרו ממצוה זו דצבור דוקא אף באונס קטן זה דטירחא, ול"ד לשאר מצוה אף דרבנן שלא יעשה כלום בענין המצוה כשיחשול שלכן החמירו שלא יחשבו לאונס אלא הוצאת ממון בסך גדול ולא טירחא אף גדולה, אבל בתפלה שעושה ע"פ מצוה דתפלה הקלו עליו במחשול בשביל טירחא גדולה דהליכה יותר ממיל שלא יטרח לילך לקיים גם תפלה בצבור. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ובמה כדי עבודה וכו'. כחצ בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא י"ד סימן כג) וז"ל: ראיתי קושיא שהקשה אדם קשה כצורל הוא הרב המאור"ג הבקי מוה"ר י"שעי' מזרעקאל. דדברי הרב המגיד פ"ו ממ"א דין י"ד שכתב ומ"ש רבינו ומניחו במלחו כדי הילוך מיל וכו' וגרסה שיש סמך לשיעורו של רבינו ממ"ש גבי עיבוד העור וכמה כדי עבודה כדי הילוך מיל. והקשה הרב הנ"ל שהרי בחולין דף קכ"ב ע"ב אמרו וכמה כדי עיבוד ארבעה מילין וכן הוא בפסחים דף מ"ו ע"א.

והרמב"ם הרב הנ"ל לתמוה על רש"י בגדה דף נ"ה ע"א דד"ה שיעידן וכו' ושיעור עבודה מפורש בצרכות ובפסחים כדי מיל. ודברי רש"י תמוהין במקום ובשיעור, במקום כי בצרכות לא נזכר דבר משיעור עבודה ובשיעור שרש"י כתב מיל ובפסחים דף מ"ו מפורש ד' מילין ע"כ קושיית הרבני הנ"ל בקצרה.

ואנני אומר הקושיא הזו היא סתירה לדברי רש"י שרש"י כתב מיל ובגמ' אמרו ד' מילין. וגם קושי' מיל מנא לי' לרש"י והיכן הוזכר גבי עבודה מיל.

ובתחלה, אומר אני שאין כאן סתירה דבגמ' נתנו השיעור על ההילוך אבל על גוף העיבוד שאם עיבדו ממנו דהיינו ששלח העור צמלח דרך העצמין כמה ישהה צמלח לא נזכר בגמ' לזה שום שיעור ויכול להיות שדי בשיעור מיל, וא"כ כוונת הרב המגיד שכתב שדי עבודה הוא מיל היינו עיבוד ממנו ששלחו להעור דומיא דעיבוד הבשר דמיירי שם ששלחו כמפורש בהרב המגיד וא"כ יכול להיות שגם עור כשמשהה שיעור מיל כבר הוא מעובד וגם כוונת רש"י הוא כן ואין כאן סתירה. רק נשאר קשה מנ"ל שיעור הנ"ל כיון שלא נזכר בגמ' בשום מקום, ואומר אני שעשור זה במקומו הוא מוכרח בגמרא.

והגדה החוס' שם בחולין ד"ה לגבל הקשו למה לא חשיב שלשים רים דפרק לא יחפור דמדת המיל שבעה רים ומחאה. וכתבו דלפירוש ר"ח דפירש לתפלה לעבול לתפלתו נחא דלא חשיב רק ענין טהרה וכו'. והנה לתפלה יש שלשה פירושים. אחד פירש"י להתפלל בעשרה. והשני פירוש הערוך לרחוק ידיו לתפלה. והשלישי פירוש ר"ח לעבול. ולפירוש הערוך ולפירוש ר"ח שפיר חילצו החוס' דלא חשיב רק ענין טהרה דגם רחיצת ידים הוא ענין טהרה. אבל לפירש"י להתפלל בעשרה זה אינו ענין טהרה נשאר קושיית החוס' למה לא חשיב שלשים רים.

נגדון זה כיון דאיכא חשש סכנה אפילו לפנינו משורת הדין לא יעשה, אך ישמחלו מאד שיהיו לכם מנין קצוב כפיר שלכם. ע"כ.

ויש להעיר על הגה"צ בעל שבת הלוי שליט"א, מדברי הציאור הלכה הנ"ל, וראיתי שאמנם נשאל על זה בחלק ט' (סימן לו) וזאת אשר השיב: הנה אם הי' דעת הגה"צ בעל מ"ב כן גם לענין תפלה בצבור, וכן בסי' נ"ב לענין מים לתפלה בודאי הי' מתעורר שם לזה, ולא עוד אלא שבי' באל"ר סי' נ"ב בשם תשובת בית יעקב דלענין מים לתפלה אין חילוק בין הולך ברגל לרוכב ע"ג בהמה אע"פ שפשוט שהרכיב ע"ג בהמה הולך שיעור זה בזמן קצר יותר, לזה אפשר לומר דרק לענין נט"י לסעודה דהוא דברגא דאסור בקום ועשה לאכל בלי נטילת ידים אנו חוששים לזה, משא"כ לענין תפלה בצבור דהוא שז"ה וא"ת וגם אינו בטול לגמרי של המצוה, ומכ"ש בנט"י דסי' נ"ב לענין תפלה הניחו הפוסקים את ההלכה על פשוטה שיעור מרחק ד' מילין, ועוד דעיקר סמיכתו בשבת הלוי שם משום דשם הריחוק הי' נגדר סכנת נפשות ממש וע"ע בשו"ת שו"א ומשיב מהדו"ק ח"ג סוס"י ק"ג, דעתו דלהלכה משעריין כל השיעורים לפי דרך הטבע ולא לפי התחדשות יע"ש לענין זה ממקום קרוב מונה עממה דאינו משער לפי הזמן אלא לפי המרחק בטבע ומשמע שם דכ' זה לכלל גם לשאר מקומות. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ב סימן כז) שנשאל אם ת"ח רשאי להתפלל ביחידות כאשר שרואה ללמוד בזמן מאוחר צלילה ויקשה לפניו לקום להתפלל בצבור. וז"ל: הנה להתפלל בעשרה הוא חיוב מצוה על האדם ולא רק הדור ומעלה בעלמא דהא לפרש"י פסחים דף מ"ו וחולין דף קכ"ב מחוייב לילך עד ד' מילין כשהוא לפניו בהולך דדרך אף שטוב לפניו יותר ללון כאן, וגם מחוייב לחזור לאחריו עד מיל ופסקו כן בש"ע סימן נ' סעיף ט"ו, ומה מובן שעד מיל מחוייב לילך אף כשהוא צדימו ומפורש כן בערוך השולחן סעיף כ' ובמ"ב ס"ק נ"ב. ובעצם היה מתקצר כשהוא צדימו לחייבו גם יותר ממיל דדרך הקלו שלא לחזור לאחריו יותר ממיל מפני האורך שיש לו לצא למקום שהולך לשם, וגם שהוא רק עראי, אבל כשהוא צדימו אין טעם להקל לו ובפרט שהוא לבטל בקציעות. אך לא ידוע איזה שיעור דאין למילף מד' מילין דהולך דדרך לפניו שצריך לילך לשם גם מנ"ל דרכו ואין לו טרחא, רק זה שהיה יותר רוצה ללון בכאן אבל מציתו שהוא לטרות בשביל תפלה בצבור אולי אינו מחוייב לטרות דהליכה דד' מילין, ולכן אולי משום שלא הוזכר שיעור ליושב צדימו אין להחמיר ביותר ממיל שמנינו שיעור זה בהולך דרך לחזור לאחריו כדסבור בעה"ש ובמ"ב.

עכ"פ כיון שחזינו שצריך לטרות הרבה מוכרחין לומר שהוא חיוב מצוה על האדם להתפלל בעשרה, ומה שלא חייבו אף לטרות טובה הוא משום דאף במ"ע דאורייתא איכא שיעורים שלא כבאסורים שכלל אופן אסור דלא נחשב אונס לא בהוצאת ממון ולא בטירחא להמיר האיסורין, דהא כשצריך להוציא הרבה ממון הוא אונס לפוטרו מהעשה, לכן גם טירחא היה שייך

דהבי אמרינן פ' אלו עוצרין ופ' העור והרוטב, דקאמרינן התם אכל לאחוריו אפי' מיל אינו חוזר. וקאמרינן עליה ומינה מיל אינו חוזר הא פחות ממיל חוזר, וכן צפ' אלו טריפות, אכל מקמן אפילו כטרפא דאשא טריפה. וכחז שם במרדכי דפחות מטרפא דאשא כשר אפילו אם הכשר המצוי בצורת הפתח. דלא מפרש תלמודא שיעורא אלא קנה מכאן וקנה מכאן, וקנה על גבה איכא למימר דצמשהו סגי. וכן משמע לשון מהר"ם, דכחז דסיד מחוי כעובי אצבע חזק טפי מחוט הסרבל. משמע דדוקא אענין לחי קאי ולא אצורת הפתח. ע"כ. עיי"ש עוד, ושו"ת פועלת נד"ק (חלק ב סימן ע).

*

במתני' כיצד מפורישין חלה בטומאה ביו"ט. החת"ס בחדושי מביא מה שהקשה לו למדן אחד, יתננה לכהן ויצטלנה קודם שחמץ כדתיא (לעיל ז ע"א) היושב צהמ"ד וכו'. והאריך בפלפול דזה תלי' אי שייך הפקר לישראל ולא לגוי, דהרי כשיפקירה הכהן ע"כ ישמרה שלל יטלנה גוי שהיא תרומה, עי' חו' בגטין פ' השולח מ"ז א' ד"ה אדעתא דנכרי כו' ע"ש. וגם מצי איירי שאין כאן כהן ליטנו לו והצבע"צ לא מצי מצטל ליה שאינו שלו לגמרי והיותו נראה דאין כאן נתינה אם יתננה לכהן שיפקירה ולא י"ח חלה עי' לעיל ל"ב א' תוד"ה דבר הראוי להיות קודש ע"ש ר' יהושע דס"ל לא זהו חמץ כו' אע"ג דלא הוה נתינה אולי וס"ל כר"ש דחמץ אחה"פ מותר ורק משום קנס אסור והשתא אי לא עבר לא קניס כמ"ש רש"י לעיל כ"ט א' ד"ה מעל חייב וה"ל נתינה מעליא שיתנה לכהן אחה"פ והא"ש דס"ד דפליגי בט"ה ממון ולא בהואיל וא"כ מ"ט דר"א דמחיר לאפות צ"ט בלא הואיל והא"ש כיון דט"ה ממון נאסר החמץ גם אחה"פ אפי' לר"ש ויאסר כל העיסה דאין בחלה נתינה וה"ל בבהמה חז"י של נכרי דמותר לשוחטה משום דא"א לכחית בשר בלא שחיטה.

*

והלמדן הג"ל הוא הר"ר אלחנן ז"ל, השואל בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן נה) ששמה, למה לא תני צמחתי תקנתא שיצטל הכהן קודם שיצא לידו חמון דמהני אפילו אחר זמן אסורו ויכפה עליו כלי, ואפשר שאפילו כפיית כלי אין צריך שזהו בכלל חמץ של הקדש דבדילי מני'.

והשיב לו (שם סימן נה) צוה"ל: ועל דבר קשייתו צמשהו פסחים, אי אומר הקשה אדם קשה כבדול, ואני הדל דקאי בהאי מסכת איך אשיב במסכת אחריתי וציתי ריקס אין לחם ואף השמלה בכלל, אכן ידעתי כי לא לגמרא ידידי ולא לסבא ידידי צריך מר, אך מר נ"י עשה זאת לכבדני, גם אני אעשה זאת להשיבו מפני הכבוד כפי אשר תמצא ידי די השיב למר נ"י לפוס ריהטא בצמעט עיון, ואם שגיית אחי תלין.

הגה לפי הנראה יפול קושי' זו גם להפוס' [ד"ה עד] שהקשו ממס' ביצה [י"ז ע"א] דאמרינן דהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא, ומירצו דהכא איירי תחת גחלים, אם כן קשה בכל זאת קשי' לאשמועינן תקנתא דשרי אפילו בקריאת שם בתנור משום שהפת נאפה יפה, ואין לומר דזה כבר אשמועינן בצ"ה,

והנלע"ד לישב דלא חשיב רק מה שיש בהם שיעור ד' מילין ושיעור מיל דהיינו הק' תלתא לגבל ולתפלה ולנט"י דלפניו ד' מילין ולאחוריו פחות ממיל מעט חוזר. ולהכי לא חשיב ר' אצוה עיבוד ואייצו דחשיב גם עיבוד סובר דגם בעיבוד יש שני שיעורים דהילוך היינו ד' מילין אכל עיבוד ממש צמלח שיעורו מיל והרי הוא דומה להק' תלת וחשיב ל' אכל ל' ריס שאין שם שיעור מיל כלל לא חשיב וגם ר"א צוה לא פליג על איצו דשיעור עבודה ממש צמלח שהוא שיעור מיל אלא דסובר דאכתי לא דמי להני תלת ששיעוריהו פחות מעט ממיל ועבודה הוא מיל צמלח ממש ואייצו בהך פורתא שצין מעט פחות ממיל למיל לא דק וחשבינהו כחדא.

ובל' זה אנו מוכרחין לפירוש רש"י אכל לפירוש הערוך ולפירוש ר"ח בלא"ה שפיר תירצו החוס' דלא חשיב רק ענין טהרה.

ומעתה נעמוד על כוונת רש"י צמס' נדה דף נ"ה הנזכר לעיל דפירוש ר"ח לא ניחא לרש"י שהרי מצוה צברות דצטלוה לטבילותא. ורש"י לא ניחא למימר דהך סוגיא דלא כר"י צ"ב וגם לא ניחא ל' לחלק בין ק"ש ודברי תורה לתפלה וגם פירוש ר"ח לא ניחא ל' לרש"י מטעם קושיית החוס' שם בחולין דהא מצוה צברות דף ט"ו ע"א דלייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא ולא גרסינן שם וה"מ לק"ש כמצוה שם צברות דף ט"ו צמוס'. וגם בדברי הרא"ש שם מפורש דגם רש"י לא גרס ל' וכן משמע בחדושי רש"י שם. וא"כ על כרחך צריכין אנו לומר לתפלה כפירוש רש"י להחפצל בעשרה וממילא מוכח דשיעור עיבוד עור צמלח ממש הוא שיעור מיל. וזה שרמז רש"י בנדה ושיעור עבודה מפורש צברות ופסחים כדי מיל כוונתו דצברות מפורש דלא מהדרינן אמיא וגם דצטלוה לטבילה וא"כ על כרחך לתפלה היינו בעשרה וממילא מפורש בפסחים דחשיב הק' ד' ולא חשיב שלשים ריס מוכח דשיעור עבודה צמלח ממש הוא שיעור מיל ויש גם בעיבוד צ' שיעורין שיעור ד' מילין ושיעור מיל דומיא דהק' תלת. זה הנלע"ד לפי שעה לפי חומר הקושיא. ע"כ.

*

גמ'. ומינה מיר' הוא דאינו חוזר וכו'. עיין תרומת הדשן (סימן עד) ח"ל השאלה: מה שנהגין בכל המקומות לעשות הלחיים מסיד מחוי כעובי ולא כלום, ובמרדכי משום מהר"ם משמע דבעי כעובי אצבע.

תשובה: יראה דאין למחות ולבטל מנהג זה שכבר נתפשט בכל המקומות. וכן שמעתי מאחד מהגדולים, שפ"א בא חד מרבותא לניאוש"ט, ורעה לשנות הלחיים שהיו שם מקדם, ולעשות כעובי אצבע על פי המרדכי. ולא רצו המנהיגים שהיו צעיר להניחו לעשות, כדי שלא להוציא לנו על הראשונים, כי יאמרו הכל שחללו שבת בהוצאה והכנסה וטלטול. ונראה דהמדקדק בדברי מור"ם יתבאר לו, דהא דכתב דבעינן כעובי אצבע, מוכח דלא קאי אלא אמצוי שתקטוהו רק בלחי, דהתם צעי שיעור לעובי הלחי. משום דהא דתנן לחיים רוחצם ועוציין כל שהו, מפרש בגמרא (ערוכין יד ע"ב) כמה כל שהו, תני בר חייא אפילו כחוט הסרבל. הא פחות מחוט הסרבל לא מהני.

כהאי גוונא, והיינו מדאורייתא דבעינן דומיא דשביעית יעיין משנה א' פ"ו דפאה, א"כ הכא כד אפקר כהן לחלה טמאה אינו רשאי להפקירה לנכרים, בשלמא ישראל יכול לזכות בה לטובת הנאה למוכרה לכהן אחר (ולר' יהושע דסבירא ל' טובת הנאה אינו ממון אפילו לישראל לא חזי דכיון דלא הוה ממון לא מקרי זכייה), מכל מקום לעכו"ם ע"כ לא ייחסנו לזכות בה אולי יאכלה צעמנו, וכיון שאינו יכול להפקיר לכ"ע לא הוה הפקר.

ומציאתי דבר זה במחלוקת שנוי בירושלמי פ"ו דפאה [ה"א] אי הפקר לישראל ולא לגוי הוה הפקר או לא, ופליגי ר' יוחנן וריש לקיש ויעיין בתוס' גיטין מ"ז ע"א ד"ה אדעתא וכו', משמע דהלכתא כר' יוחנן, מיהו מפירוש הר"ש דפאה משמע שפסק כריש לקיש, אך לר' יהושע בלאו הכי כל זה לימא כנ"ל, שהרי לא הוה הפקר לכל ישראל דטובת הנאה אינו ממון. ע"כ.

*

וע"ע בשו"ת תת"ס (י"ד סוס"י ש"ה) שכותב: ומימי תמהמי על ה"ל"מ דפסחים צמסנה ביזד מפרשין וכו' דכתב לימנה לכהן ויטעל טרם יחמינה, והוא תמוה, הא ביטול היינו הפקר ואי יצוא גוי ויטענה מי שבקינן ל' לטעול חלה אפילו טמאה וז"ע, עכ"ל.

ובספר תקון משה (חלק ג' בהל"מ לפסח אות ה'), הביא דברי הח"ס מה שנתנה על ה"ל"מ, וכו': ולכאורה י"ל דהא כהן לר' אליעזר קאי והוא מתלמידי שמאי דס"ל בפאה פ"ו מ"א הפקר לעניים הפקר, א"כ הה"ד הפקר לישראל ולא לנכרים, ועיין תוס' פסחים דף נ"ז ע"א ד"ה אלף וכו', אמנם זה אינו כיון דא"ל לישראל לזכות בו שמה תחמין לכ"ע לא מהני הפקר.

*

מתני'. שם. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן יג) נשאל איך להמנהג בהחלה, במקום שאין שם תנור לשרפו, אם מחויבים לעשות מדורה בחצרים, או בהרחוב, לשורפו, שהיא דבר קשה, או אולי יש להתיר להשליכם לחציתין עם האשפות העומדים בחוץ, לפני כל בית, שמוציא אותם מחוץ לעיר, ושם לפעמים שורפין, ורוב פעמים משליכין לתוך הים, והחשש משום ציון קודש, ומשום ציטול מצות שריפה, אבל משום תקלה ליכא, דצין האשפות נמאס מלאכלה, (ובכפסחים ל"ג ע"ב), וצ"ס ג"כ אין משום תקלה.

והרב השואל שם הביא רא"י מכאן, דאינו נכון להשליכה לאשפות, והגאון צעהמ"מ כתב לדחות דבריו.

ולד"נא מסיק דצודאי הנורף לשורפם דוקא, אבל במקום שאי אפשר, י"ל דבעת הפרשה יאמר שפחות קצת מכוסות יהי' חלה ודאי, והומתור יהי' חלה, רק אם יצוא ליד שריפה, ויעטפם בנייר ויכניסם לחציתין של אשפות.

*

מתני'. ר"א אומר לא תקרא ל' שם וכו'. כתבו התוס' בשם ריב"א דתרומה טמאה דמותרת בהנאה משולטן

זה אינו דהתם אינו משנה אלף ברייתא, וגם תנא קמא פליג אר' שמעון בן אלעזר ולא כצירא ל' דפת נאפה יפה וכו', וכן קשה לפת"ש בתוס' ד"ה תטיל וכו', שכתבו דכ"ע מודים שמועיל הטלה לזיון, אם כן אמאי אמרו ר' אליעזר ור' יהושע תקנתא אחרייתא, אלף על כרחק צ"ל דכל אחד רוצה לאשמועינן אופן היתר אם אין כהן כהן לתתה לו ואין לו תנור כ"א גחלים (או בתנורים שלנו) ואין מוכן לו מים לזנוי או צוה"ו כמ"ש המג"א ס' תנ"ו סק"ו, וס"ל לר' אליעזר דאין תקנה לאפות אלף בלא קריאת שם, ור' יהושע פליג וס"ל דשרי לקרוא שם, וזהו פשוט ומוכרח.

ותרם אכלה לדבר אודיע למר נ"י כי דברי תוס' הללו קשים להולמם, דפסיקא להו להקשות מהכא אר' שמעון בן אלעזר דממלא אשה כל התנור וא"כ תקרא שם אף קודם שתאפה, דבר זה צ"ע בצ"ה כ"א ע"א תוס' ד"ה עסקה וכו', שכתבו והכריחו דלימא לר' שמעון בן אלעזר אלף כשכל הפת לישראל ויכול לאכול זה כמו זה, וכי"כ בש"ט מקוצצת [שם] וכן פסק בש"ע ס' תק"ו [ס"ו] ובמג"א סקט"ו שם, א"כ קושיית תוס' דהכא מעיקרא לימא, דבשקירה לה שם מקודם ואינו יכול לאכול איזה שירצה וצ"ה ג' ר' שמעון בן אלעזר מודה, (וזה ודאי דוחק לומר כיון דאי בעי מיתשל ויכול לאכול אח"כ איזה שירצה הוה שפיר ברשות ויכול לאכול זה כמו זה) - אם לא נאמר דתוס' דפסחים לא ס"ל לחלק צמה שמתלקין בצ"ה הנ"ל וקושי' תוס' דצ"ה מתרצים כמו שמתרץ הר"ן ו"ל דרב חסדא איירי בעיסה מרובה יותר ממילוי של תנור.

ובזה ניחא ל' מה שקשה מאי טעמא סתמו הטע"ע בסי' תנ"ו ס"ז בענין חלה בטומאה שלא יקרא לה שם עד שתאפה, ולא חלקו דוקא צחת הגחלים אבל בתנור הכל שרי, (ואין לומר משום דבתנורים שלנו הכל אסור, זה אינו דא"כ הוה ל' לחלק בין תנורים שלהם לתנורים שלנו כמו שמהלך לקמן בס' תק"ז ס"ו יע"ש), אלף ע"כ כנ"ל, דבע"כ קי"ל כמירון תוס' צ"ה כשאין יכול לאכול איזה שירצה אינו רשאי לאפות דכפסק להדיא בסי' תק"ו ס"ו ויעיין ס' תקי"ב ס"א בהגה"ה. אחר כותבי מנחת מ"ש בצ"ה ס' תנ"ו ס"ז ונהינתי ע"ש.

ובעיקר קושייתו דמר נ"י יש פקפוק אי יכול הכהן לבטל החלה שצאת לידו קודם שמתחמץ, דהר"ן ריש פסחים כתב הטעם דציטול מהני מטעם הפקר, וכ"כ בטור ס' תל"א, וצ"י בשם הגהות מיימון ס' תל"ד כתב שיאמר ליבטל ולהוי הפקר ומג"א שם סק"ו (ועיין נמי במג"א ס' תל"א סק"ב מ"ש בשם תוס' כשמבטל בלבד ומפקדו וכו' לשון זה לא נמצא בתוס' ושיגרות לישנא דהר"ן נקט'), הנה כיון שכן לכאורה צעין כל דיני הפקר, אף שכבר כתב הר"ן אף ל' יוסי דצירא ל' הפקר כמתנה מכל מקום בגילוי דעתא צעלמא דלא ניחא ל' סגי יע"ש, נ"ל דהיינו דוקא צדינא דרבנן, אבל מה דמעכב מדאורייתא בהפקר דעלמא הוא הדין דמעכב הכא נמי, והנה משמע סתמא דגמרא צ"מ דף למ"ד ע"ב גזי עוצדא דר' ישמעאל צ"י יוסי דהוה אמר לטולי עלמא אפקרינהו להוהא גברא לא אפקרינהו, מקשה הש"ס בפשיטות ומי הוה הפקר

דאין להקשות להסבירים דהמונא חמץ ביי"ט אי לא בטלו יצעירו מיד וא"כ ה"נ יאפה שלא יעבור כל יראה, דשאני החס שכבר החמץ ואיכא עשה דתשציתו וצעידנא דמיעקר ללאו מקיים עשה דתשציתו משא"כ הכא שלא החמץ עדיין לא הוה צעידנא.

*

מתני'. שם. הקשה השער המלך (פ"ג מה' יר"ט ה"ט) על רש"י ותוס' שהקשו יקרא לה שם ואח"כ תאפה מטעם הואיל ואז"מ עלה, ומאי קשיא הא אין נשאלין בשבת ויר"ט אלא לאורך שבת ויר"ט, עיי"ש.

*

מתני'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קסז) הקשה השואל לר"א דס"ל דמפרישין מטהורה על הטמאה, א"כ למה אמרו דלר"א אינו קורא לה שם עד שתאפה, והרי המזוזה הוא להפריש חלה מן העיסה ולמה לא יקיף מעיסה אחרת טהורה, ואף אם אין לו יקח עיסה אחרת ויקיף ויוכל להפריש. עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין בתוס' ד"ה עד שתאפה, וצרא"ש ור"ן, שכתבו, דמותר לאפות חלת ח"ל, משום דמקרי אוכל נפש כיון דחוי ל' ע"י ציטול ברוב, עיי"ש. חזו"ן דאף מה דלא חוי צעיני' למיכל מ"מ כיון דחוי ע"י ציטול ברוב מקרי אוכל נפש ושרי לאפות ציו"ט.

והקשה בשו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן יח ענף א) מהא דבינה (דף כ"א), דאמרו עגל טריפה הואי ואסור לבשל ציו"ט משום לכס ולא לנכרים, הא כמה ראשונים ס"ל דהא דאין מצטלין אסור לכתחלה אינו אלא מדרבנן כמש"כ הש"ך ציו"ד (ס' צ"ט ס"ק ד), ע"כ אף טריפה מקרי אוכל נפש משום דחוי למיכל ע"י ציטול ברוב, ותקשה מפני מה אמרו לכס ולא לנכרי.

ובה"ג הקשה הטו"א באבני מלואים (מגילה דף כ"ט) על הא דלכס ולא לנכרי הא חוי למיכל שלא כדרך אכילתן דמותר מה"מ, וכן לר"ל דס"ל חזי שיעור מותר מה"מ א"כ הא חזי לאורחים לאכול פחות מכשיעור, ותי' דלכס ולא לנכרי אחי היכא שמבשל המאכל של נכרי לאורך נכרי, עיי"ש.

*

מתני'. שם. הרי"ף כתב, דר"א ור' יהושע פליגי אי אמרינן הואיל אי צעי מיתשל או לא, והר"ן תמה מנלי' להרי"ף זה, הא י"ל דלכן לר"א עובר משום דס"ל טובת הנאה ממון. וכן הקשה הגר"א צביאורו ליו"ד (ס' רכ"ז ס"ק ה) דהא הרי"ף גופא פסק בצ"מ דטובת הנאה ממון והכא פסק דאינו עובר על טובת הנאה, ונשארו צ"ע. ועיין בשו"ת באר יצחק (חלק י"ד סימן כג) מה שכתב ליישב.

*

גבזה קזו, ור' החת"ס דדבריו צ"ע מש"ס דסוכה ל"ה א' קוגיא דהיתר אכילה ע"ש, דלריצ"א קשה מ"ש תרומה טמאה ממע"ש בירושלים. וע"ע בתח"ס שם.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן סב) וז"ל: ואי קשיא לך דרבי אליעזר אדרבי אליעזר מחרומה לקדשים דהוא סבר כזית שמאי (ערכין כ"ג ע"א) אין נשאלין על ההקדשות דהקדש טעות הקדש, ובחלה בפסח סבר אי צעי מיתשיל עלה.

לאו קושיא היא דשאני הקדש דבי גיזא דרחמנא יתיב כמו שאמרת ולפיכך סברי צ"ש שאין נשאלין עליו. והיא דעתך שהקשים בשטת בית שמאי ואינה משנה, דבי גיזא דרחמנא הוא כל אימת דלא אחשיל עליה - וחלה ממון בעלים היא דאי צעי יהיב לה לבן כמו כהן לפיכך אי צעי מתשיל אפילו לבית שמאי. ודרבי יהושע אדרבי יהושע נמי לא תקשי דלית ליה הואיל ואי צעי מתשיל אע"ג דסבר נשאלין על ההקדשות דהשתא מיהת לא אחשיל. ע"כ.

ובקושיא זו ראה בתוס' יו"ט כאן, וש"ך (חור"מ ס' רנ"ה) ושו"ת יהודה יעלה (אר"ח סימן קלח).

*

מתני'. שם. הקשה הגאון רעק"א (בספרו דרוש וחדוש) אם נימא דבחזי שיעור ליתא לאיסור דכל יראה, יפרש פחות מכזית, דלענין חלה ילא ולענין כל יראה אינו עובר. עיי"ש. והאריכו האחרונים בזה.

*

מתני'. שם. בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קכז) מביא מה שהקשה אדם קשה כבדל, ה"ה החסיד החרוץ המופלג מו"ה ליר קונין ז"ל מק"ק פרוסטיץ, יע"א, (והובא בס' תשובה מאהבה ח"א סי' קכ"א), הא ר' אליעזר מתלמידי שמאי דס"ל חמץ כזיתות [בינה ז' ע"ב], וצ"כ יה"כ [ע"ט ע"ב] קאמר ששיעורו לבית שמאי הוא יתר מכבינה, וצ"ט של פסח אין אופין שיעור גדול משיעור חלה כמצואר (לקמן מ"ז ע"א), ושיעור הפרשת חלה טמאה אי ממ"מ אפילו בעיסת צעה"צ [חלה פ"ב מ"ו], וכיון שכל העיסה הוא מ"ג בינים א"כ אחד ממ"מ ממנו לא יגיע לשיעור בינה ואינו עובר עליו בצל יראה לבית שמאי, ור' אליעזר דס"ל כזית, ולא משמע דמשום חזי שיעור דכל יראה קאמר, וצ"ע לכאורה. ועיי"ש מה שכתב לתרך. וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (אר"ח סימן קסב) ובשו"ת בית שער (חלק אר"ח סימן עח) מ"ש בק"ו הגאון ר' ליר קונין.

ועיין שדי חמד (כללים מע' הא' אות ת') ובפאת השדה (מע' הא' אות עז) ושו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן שלז).

*

מתני'. שם. משמע אי עבר וקרא לה שם לא תאפה אעפ"י שתחמץ, וכ"כ רש"י לקמן דלולי סברת הואיל הי' אסור משום דלא אחי כל יראה דחוי ל"ת כל מלאכה. ועיין חת"ס

שקריירות כמדה זו שלא צמים תחמק, לכן מציא הירושלמי שפיר ראה דגם כל היום לא יניחו המים זוננים להחמין, דכיון דהוא מצד טבע המים זוננים לא שייך לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה כיון דגם הזמן מועט היה מתחמק בקריירות כזה אך שהמים אין מניחים. לכן גם בזמן מרובה לא יניחו להחמין. ולכן אולי לשון פי' הרמב"ם ופרש"י הוא לא דוקא מצד זינון העיסה סתם אלא מצד המים אף שהוא לא כפשוטו לשונם. ומדויק לפ"י לשון הק"ג שכתב לא כ"ש שהמים זוננים מעכבין את העיסה מלהחמין, שלשון זה משמע שחלי צמים זוננים ולא בקריירות העיסה.

ומצד שהוא נגלד וקשה כאן שכתב כתר"ה ששציל זה לא נשתנה החומר, עיין בפמ"ג יו"ד סימן ס"ט בש"ד סק"ס בשם המנ"י בצשר שהדיחו צמים ונקרש והיה מונח ג' ימים שאוסר כדין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה אף דלא היה כבוש כדמסיק מאחר דאינו לולו, והוצא גם בזה"ט סק"מ והרי כיון שהמים נקדרו גם הצשר נקדר, וצבה"ט כתוב מפורש ונקרש הצשר חיקף עם המים, הרי חזוין שאף שנגלד וקשה כאן נמי משתנה מכפי שהיה לעשות שלא ילא הדם במליחה כמו בצשר שלא נקדר. איברא דבפ"מ סק"ו הביא משו"מ קריית חנה שלא ברור לאסור, ובדרכי תשובה סק"ג הביא משו"מ עמק הלכה להיתר משום דבצשר שנקרש ליכא שינוי אפילו לכמה ימים, אבל הא המנ"י והפמ"ג שהם האחרונים הקודמים ומפורס' ביותר אוסרין והצבה"ט וגליון מהרש"א נמי סוברין לאסור. עכ"פ יש בזה מחלוקת דרבותינו האחרונים, דלהמנ"י והפמ"ג האוסרים שם גם בעיסה גלוזה מקרה נמי אפשר שמשתנה להתחמק, אם נימא דקריירות בעלמא אינו עושה שלא יתחמק כדכתבתי אליבא דהירושלמי.

ול"ב לדינא הוא ספק מצד פשטות לשון פי' הרמב"ם ופרש"י שמשמע שכל קריירות אינו מניח להחמין, ומצד הירושלמי שמשמע שרק מים זוננים אין מניחין להחמין, שראוי מצד זה להחמיר באיסור דאורייתא וכ"ש בחמץ שמחמירין יותר מצד איסור כרת. ואף שאיכא גם ספק הסוברין דדבר שהוא קרוש לא משתנה, הרי דעת האוסרין הם מרובים וגדולים, ואף שבצשר שנשתנה ג' ימים יש מקום להקל משום שהוא רק חומרת הגאונים, אבל בעיסה קרושה שהוא לאיסור חמץ דאורייתא גם לאיסור כל יראה וכ"ש לאיסור אכילה דהוא כרת יש להחמיר. ובאם מאיזה סיבה בשוגג נשמיר בפריזער עיסה שלא הומצא עד אחה"פ שהוא לענין איסור דרבנן אולי יש מקום להיתר כיון דאיכא כעין שתי ספקות לדינא, אבל כיון שליכא בזה הפסד גדול יש להחמיר גם בזה. ע"כ.

דף מז ע"ב

גמ'. לימא בטובת הנאה קמיפ"גי וכו'. עיין שאגת אריה (סימן עז) ומ"ש בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן א אות

(ה).

*

מתני'. תמיל' בצונן. עיין שו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ג סימן נט) דדבר עיקר מנה שהניחה בפריזער ונגלדה העיסה חיקף אם מותר לאפותה בזה"מ. והשיב: לכאורה כיון דמתן בפסחים דף מ"ו בחלה שהפריש ציו"ט והיתה טמאה בן בחירא אומר מטיל צונן, וכחצו התוספות בשם ר"ת דכו"ע מודו דהיכא שאירע שקרא לה שם מטיל צונן ואיפסק בן בש"ע סימן תנ"ו סעיף ב', וא"כ כ"ש בפריזער שיותר קר עד שמגלד ונעשה קשה כאן שלא מחמין, וזה לא שייך חשש המג"א שכתב שאין לסמוך ע"ז בזה"ו שגם הזוננים שעומדין מעט צבית מתחממין, כי בפריזער לעולם הוא קר, ויש לפי זה להיתר גם לאפות.

אבל אולי אינו דומה מקום קר למים זוננים דרך מים זוננים אין מניחין להחמין ולא קריירות בעלמא אף היותר גדול. ועיין בפ' הרמב"ם להמשה דאר"ע תפח תלטוש צונן שכתב א"כ מטיילין הידים צמים זוננים ומזנינין העיסה בהם, משמע מלשון זה דלא המים זוננים אין מניחין להחמין אלא מה שהעיסה מזנונת עי"ו, וכן יש לפרש בכוונת פרש"י שכתב תלטוש ידיה צמים זוננים ותקטפנה ותלטושן שג"כ הוא רק הזינון לבד, שהוא אף בכל אופן ודברים המקררים ולא רק צמים. אבל מזה שהוזכר רק מים אף שיש עוד דברים המקררים כמתכות ואצנים, אולי הוא דוקא דרך מים זוננים אין מניחין להחמין ולא שאר דברים המקררים.

ובן נראה מירושלמי פ"ג סוף ה"ג דרש ר' זכריה כהדא דבן בחירא מתניתא אמרה כן תפח תלטוש צונן שתמיה לכאורה איזה ראה היא מתפח תלטוש צונן שהוא רק לזמן משהו שלש נשים לשין כאחת שאר"ג דאף בנשים שאינן זריזות שהקשה ר"ע, הוא זמן מועט מנשים וזריזות, ומנלן מזה לומר דיועיל אף בכל היום כצנץ חלה שהפריש ציו"ט, ובפרט להירושלמי דמסיק דמיליהון דרבנן פליגי משום דתפח תלטוש צונן ר"ע אמר זה ופליג על ר"א ור' יהושע, עיין בפ"מ וצקה"ע וסברי דאינו מועיל הטלה לצונן, וזהו דלא כתוספות והרא"ש בשם ר"ת שכו"ע מודו לכן בחירא צאם קרא לה שם, ועיין בק"ג שהביא להו ראה מר"ע דתפח תלטוש צונן, וכן הביא הגר"א בסימן תנ"ו דכיון דתפח תלטוש צונן יש לנו לומר דרך לבחלה פליג ר"א עליה מטעם שכתב הרא"ש דאולי לא יזהר יפה בהטלתה לצונן אבל דיעבד מודו לו עיי"ש, מנליה אולי ר"א ור' יהושע לא פליגי על ר"ג ור"ע דתפח תלטוש צונן משום דרך זמן משהו הוא מועיל הזינון, כדחזוין שחמוס מקרב להחמין בזמן פחות, כן הזינון מרחק החימוץ לזמן יותר, אבל אין ראה מר"ג ור"ע שלא יתחמק אפילו לזמן מרובה דכל היום, ואין מציא ר' זכריה ראה מתפח תלטוש צונן לכן בחירא ואף לבחלה יעשו כן. וכן קשה על הגר"א והק"ג שמציאין ראה לבח"פ לדיעבד לדידהו שר"א ור' יהושע לא פליגי אר"ג ור"ע, הא אפשר שעל בן בחירא פליגי כולהו. ולכן אולי צריך לומר דלא הקריירות דהעיסה עושה זה שלא יתחמק דמשאר דברים המקררים אפשר שמתחמין ורק צמים אמרו ר"ג ור"ע תפח תלטוש צונן, שא"כ הוא מצד שטבע מים זוננים שאין מניחין להחמין אף

גמ'. אמרינן הו"א. התח"ס בחידושי מציא מה שפירש (בפ' וידא) הא דאברהם לא הביא לחם, ואח"כ שנטמא הלחם, וקשה וכי הערבי אוכלי חולין בטערה היו. וכמד לישב שזאתו היום יום א' של פסח היה לדעת כמה מדרשים, ולמועד הזה לשנה האחרת נולד יתחק ציוס א' של פסח וכיון שכן היה אסור לאפות להדיא בשביל ערבי' דלכס ולא לגוים רק אם צ"ב אוכלים ממנו מותר לטרוח בשבילם אע"ג דאין מומנים את הגוי צ"ע שמה ירבה בשבילו מ"מ שמה ירבה דרבנן בעלמא הוא, ואותו היום ג' למילה היה ושכית חולה שיש בו סכנה ומותר בלא"ה משום הואיל וה"ל תרי דרבנן והיה מותר לזמן הערבי', אך משנטמא העיסה היה אסור לבני ביתו וממילא נאסר להאכילו להערבי' ג"כ. וכ"כ בחידושי למס' בינה (כא ע"ב).

*

גמ'. שם. בשו"ת רצ פעלים ח"א (חאו"ח סי' יב), הקשה במאי דק"ל הבורר אוכל לאתרי מותר, אבל להניח לאזור חייב, (שבת עד), והלאך יתחייב כשהוא צורר להניח, והא ק"ל כאן האופה מיו"ט לחול פטור, הואיל ומקלעי ליה אורחים. וה"נ הכא נימא הואיל וחזי לטבול לאתרי. וכי לתר, דשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, וכל שעשה מעשה במחשבת אסור, אע"פ שהיה יכול לעשות אותו מעשה עצמו במחשבת היתר, עכ"ל כיון שגמר המעשה במחשבת אסור, אין לו תקנה, וחייב. כי בגמר מעשיו נגמר חיובו. אבל ציוס טוב לית לן האי כללא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, להכי אע"פ שצ"ל כזוונה להניח לחול, אמרינן הואיל ואפשר שיהיה מלאכה זו בהיתר. עכ"ל.

*

גמ'. שם. הקשו בתוס', דאמאי של עכו"ם ושל גבזה אינו עובר ולמה לא נימא הואיל ואי צעי מתשיל. וכתבו דמייירי שבא ליד גזר. והקשה במהרי"ט אלגאזי (ה' בבורוח פ"ב) מהירושלמי (פ"ב דפסחים) אית תנאי תני לא יראה לך אבל אתה רואה של גבזה ואחת תני תני אפילו של גבזה כאן שהקדישו קודם ציעורו כאן שהקדישו לאחר ציעורו א"ר בון צ"ר חייא תפטר בקדשים שהוא חייב באחריותו כר"ש, ולהתוס' הוא מני לשנוי כאן שמסרו ליד גזר וכאן טרם שמסרו וגם כל דמוקין בקדשים שחייב באחריותו וזה ודאי קודם שמסר ליד גזר דאל"כ נפטר וא"כ למה מוקי כר"ש גם לרבנן מותר, והניח בקושיא.

ובישו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן מא) כתב ליישב, דהנה השע"מ הקשה על דברת התוס' דמאי לאתשולי וע"ז כתב דהנה צעירוצין (י') כתבו בתוס' דדבר דנאסר על כל העולם ל"ש הואיל ע"ש ויה"ה בתוס'. אמנם נראה דהנה התוס' כתבו בדף ה' בזה דממעט של אחרים ושל גבזה הא במנחות מנריך תרי קראי וכתבו כיון דאינו שלו ממילא נתמעטו שניהם ולפ"ז הכי מקשו התוס' כיון דעכ"פ בשל גבזה י"ל אי צעי מתשיל יהו דיש סבא לומר כיון דאסור לכל העולם ל"ש הואיל מ"מ עכ"פ מחד קרא לא נוכל למעט אחרים ושל גבזה וע"ז כתבו דמייירי במסר ליד גזר וזה ודאי לא היה שלו וממועט מחד קרא ולפ"ז צירושלמי שם דאינו ממעט רק של

גמ'. האופה מיום טוב לחול' וכו'. אמרינן ציומא (דף כה ע"ב) קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, וקשה מאי גריעותא דעירובי תבשילין יותר משאר מיני דרבנן דקא חשיב ליה, הוה ליה למימר סתמא קיים אברהם אבינו אפילו מיני דרבנן, והכל בכלל ואפילו עירובי תבשילין.

ותירין השאגת ארי' בספרו גבורת ארי שם, עפ"י הא דמצואר כאן, דאמרינן הואיל, והאופה מיום טוב לחול אינו לוקה משום הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חזו ליה ומשום הכי אופין מיום טוב לשבת על ידי עירובי תבשילין ולית ליה טעמא דמדאורייתא נכרי שבת נעשים ציוס טוב וכיון שכן דטעמא דמהני עירובי תבשילין הוא משום דמה"ת אפילו שלא לצורך ציוס טוב ל"ל זה משום הואיל ומקלעי ליה אורחים והוה ליה הכל לצורך יום טוב. מיהו הני אורחים דאמרינן הואיל בשבילן היינו אורחים ישראלים דוקא אבל לא אורחים נכרים דהא אפילו אי מקלעי ליה אסור לטרוח ציוס טוב בשבילן כדאי' התם לכס ולא לנכרים כל שכן דלית ליה הואיל בשבילן.

ודישתא הוה אמינא דצימי אברהם שלא היו עדיין שומרי תורה אלא הוא וצני ביתו לחוד ואפילו הללו דגייירן אברהם ושרה היו נגרדין אחריו ומצני ביתו היו כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן והיינו גרים שגייירו כדאמרינן במ"ר ואם כן לית ליה לגבי ידידיה האי התירא דהואיל ומקלעי ליה אורחים דהא משום אורחים נכרים אינו דוחה יום טוב ומשום הכי הוה אמינא דלא שייך התירא דעירובי תבשילין לאפות מיום טוב לשבת קא משמע לן רב אשי דאפילו הכי קיים אפילו עירובי תבשילין ואפילו לגבי ידידיה נמי מוהני עירובי תבשילין משום דכר"ח סבירא ליה דאף על גב דלא אמרינן הואיל אפילו הכי מהני עירובי תבשילין מטעמא דלורכי שבת נעשים ציוס טוב ורבנן אלרכו הכירא דעירובי תבשילין שלא יאמרו אופין מיום טוב לחול, והאי טעמא דעירובי תבשילין אמרה ר"א להדיא בפרק ב' דבינה (דף י"ט) וכיון דהאי טעמא דעירובי תבשילין לגבי אברהם נמי אהני לפיכך הוה סגי ליה נמי עירובי תבשילין.

עוד יש לומר דאפילו לרבה נמי קא משמע לן רב אשי דאהני עירובי תבשילין לאברהם אבינו דאף על גב דלא שייך למימר לגבי ידידיה הואיל ומקלעי ליה אורחים וכדפירשתי משום דהא דאמרינן הואיל לאו למימרא דהכי קאמר הואיל ואפשר עדיין שיהא באפיה זו צורך יום טוב להבא אי מקלעי ליה אורחים אלא אפילו בדבר שאי אפשר עוד לבא להבא ליד היתר מעכשיו אלא היה אפשר לדבר זה לעשות היום בהיתר על ידי שום ענין לשעבר נמי אמרינן הואיל כדמוכח מהא דפרין התם וא"א דאמר הואיל אחרישה לא לחייב הואיל וחזי לכסויי ביה דס נפור כלומר אילו הוה הכא דס נפור אף על גב דהשתא ליתא אמר הואיל ולפי זה גבי אברהם אבינו נמי היה שייך האי התירא דעירובי תבשילין משום הואיל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מכתם לדוד (חלק אור"ח סימן יט) ד"ה הסוג הב', מ"ש בזה, וע"ע שו"ת מחנה ישראל (סימן

(מד).

*

בלינה א"כ ה"נ י"ל בזה אך ד"ל דהכא כיון דאי מיפסל בלינה דוחה את השבת ויהי אפשר לאפותו בשבת א"כ ל"ה מנחתו בכך כיון דאפשר בכך לאפות בשבת ומצוה במוס' יצמות (ד' ד' רע"א) דבדאפשר בע"א ל"ה מנחתו בכך אך ד"ל דאם עבודה דחוי' בשבת שפיר י"ל דמנחתו בכך וא"א צענין אחר בכדי שלא ידחה שבת וממילא לא יופסל בלינה וע' כה"ג צפי' שבת (ד' כ"א) דאם טומאה דחוי' הולרכו לגס כדי שלא יצא לדיחו ע"ש אבל אם שבת הותרה בעבודה אין מנחתו בכך והמעשין ציומא (ד' מ"ו ע"ב) בסוגיא דתמיד דתחלתו דוחה שבת ולא טומאה לרבא דקוצר שבת הותרה ורבה קוצר דאינו דוחה שבת משום דס"ל דשבת דחוי' ע' תשו' מהרי"א א"ח ס' ע"ט שבהיא כן בשם דברי ר"ש ע"ש ולכן במנחות שם דהסוגיא אליבא דרבא אחר שפיר הקשה אדם קשה כדבול וזוה מיושב מה שדקדק הער"נ סוף פ' יתרו דגבי קושי' לעיל אמר רבה ובקושי' דאיפסל בלינה אמר רבא ולפמ"ש א"ש דלרבה לשיטתו י"ל דמנחתו בכך כקושי' הער"נ כיון דשבת דחוי' ורק רבא לשיטתו הקשה שפיר וזוה מיושבים דברי רמב"ם שפסק דאפיינתו בפנים ודו"ש והוא נגד הש"ס ולפמ"ש נחא דהרמב"ם לשיטתו שפסק דשבת דחוי' כמ"ש הכ"מ פ"ב מה"ש ול"ק ק' הש"ס וא"כ מיושב ק' החו"ס בפסחים דלרבה לשי' י"ל דס"ל תנור מקדש ול"ש לומר הוהיל וא"כ פריך ואי דא"כ מיפסל בלינה ו"א דמנחתו בכך וא"ש.

ד"פ"ז ז"ל דרבא לית ל' הוהיל דאל"כ תיקשי לרבא אמחתי דאין דוחה יו"ט נימא הוהיל וא"כ פריך כיון דלדידי' בע"כ דאין תנור מקדש דאל"כ נפסל בלינה ותצרא מי ששנה זו וכו' וכו"מ כתב ע"פ דרכו להיפוך ורבה לתרץ ק' בה"ז למ"ד כ"ש אין מקדשין שלא מדעת הא משכחל' שיכיון שלא יקדש התנור עד למחר ולא יופסל בלינה ותי' רי"מ משום דא"כ תיקשי ק' חוס' נימא הוהיל וא"כ פריך והוא תמוה דגם בלא"ה תיקשי כן לרבא דפריך אמרת אפיינתו בפנים וכו' ובע"כ דלדידי' מי ששנה זו לא שנה זו וקשי' דכיון דבע"כ אין תנור מקדש אמאי א"ד יו"ט נימא הוהיל וא"כ פריך ובע"כ דרבא ל"ל הוהיל והא דבבב"ה (דף י"ח) הוא ענין אחר דקוצר שאין לחלק בין חזי יום לחזי או בין שבת ליו"ט אבל הוהיל דרבא הוא ענין נבדל מזה להמיר היכי דמשכח"ל היתר כמובן.

עוד כתב ליישב ק' חוס' הנ"ל וגם דקדוק הער"נ הנ"ל דהנה החוס' במנחות (דף מ"ו ע"א) ד"ה ואיזו וכו' כתבו דגבי שומע כבשים על ד' חלות אפי' אפאן צבת א' אין התנור מקדשין כיון דכולן אינם ראויים והביאו רא"י מסוכה (ד' מ"ט ע"ב) וחוס' שם (ד' פ' ע"ב) מצוה דבאינו מכניס דרך עבודה כמנופה והגשה ליכא משום חז"ע' ולכאורה קשה לפ"ז בזה דפריך אמרת אפיינתו בפנים ואין דוחות שבת הא מיפסל בלינה הרי משכחל' שיאפה בתנור יותר משיעור להח"פ ושח"ל ולא יקדש התנור כלל כיון דכולם אינם ראויים וביום שבת יוציא השאר וישארו שיעור להח"פ ושח"ל ויקדש התנור ואח"כ יוציא משם וע' מ"ל"מ פ"ג מפהמ"ק הי"ח (ומש"ש דלא קרשי כלל ע' חוס' מעילה (דף י"ג ע"ב) ד"ה אבל וכו' להיפוך) אך ד"ל דכיון דבדאורייתא אין ברירה אך מכאן ולהבא לבי"ע יש ברירה כמ"ש בתשו' הרשב"א

גובה לצד ל"ש הוהיל אף בלא הגיע ליד גוצר. ועיי"ש מ"ש עוד בדרך הפלפול.

*

גמ'. שם. בשו"ת באר יתחק (חלק יו"ד סימן כח) כותב בתו"ד: ועיין בתוס' ד"ה הוהיל אי בעי מיתשל, שכתבו, דהיכא דחאי לרשות הקדש לא אמרינן הוהיל אי בעי מיתשל, וי"ל דכוונתם משום דלא מצי לשאלו במטא ליד גוצר וכשיטה הנ"ל, אך בתוס' סוטה (דף ר') הקשו למה אינו נשאל עליה' ע"ש, אלמא דס"ל דגם במטא לרשות הקדש איחא בשאלה, ולכן י"ל דכונת התוס' דפסחים היא משום דלא שכיח לשאלו במטא לרשות גוצר, כמ"כ הרא"ש לשיטת ר"א ממין, ובמדיד דלא שכיח לא אמרינן הוהיל כמצוה שם, וע' במל"מ (פרק י"א מהלכות מעשה הקרבנות), ולשיטת התוס' דס"ל דגם במטא לרשות הקדש איחא בשאלה, י"ל דמש"כ התוס' בכריתות (דף י"ג) דאחר שגשחט ליחא בשאלה, היינו משום דאסור למשאל משום חולין בעזרה, ולא ס"ל סברת הטו"א הנ"ל, אבל מנחם הקנין ס"ל דאין חזר להקדש. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת אבני נזר (חלק יו"ד סימן רצ אות ז) כותב בתו"ד: ובמ"ש נמא דעת קדושים, חוס' פסחים שהקשו בזה דלחא רואה של גבזה נימא הוהיל דאי בעי מיתשל עלה. ותירלו שאני התם דכתיב קודם לר' אע"ג דאי בעי מיתשל עלה חשבם הכתוב של גבזה. ועוד תירץ ר"י היכא דלחא הקדש ליד גוצר לא אמרי' הוהיל וכו'. ודבריהם נעלמים מאוד אי ס"ל דמהני שאלה צבא ליד גוצר למה לא נאמר הוהיל. ואי ס"ל דלא מהני שאלה. ה"ל' בפשיטות כשבא ליד גוצר לא מהני שאלה. אך לפי האמור דין אחא ליד גוצר דלא מהני שאלה תלוי בדין הוהיל. שאם לא נאמר בהקדש דין הוהיל. א"כ לא נחבין להקנות להקדש. ושפיר מהני שאלה על הנדבה ראשונה שה' צפה לבר. אך אי אמרי' הוהיל לא יא' במסירה א"כ נחבין להקנות להקדש. וצודאי נחבין להקנות להקדש ולא מהני שאלה כנ"ל. וע"כ לא ה' יכולים לומר בפשיטות דלא מהני שאלה שהרי לתירוצו הראשון דגבי הקדש לא אמרינן הוהיל משום דכתיב צ"י קודש שפיר מהני שאלה. אך כתבו דלא אמרי' הוהיל. דממנ"פ אם תאמר הוהיל נמא שאינו מועיל שאלה כלל כנ"ל. ואי לא אמרינן הוהיל. הא לא אמרינן. וממנ"פ לא אמרינן הוהיל היכא דלחא ליד גוצר ודו"ק היטב.

*

גמ'. שם. דקשו בתוס', בזה דלח"פ ושח"ל אין אפיינתו דוחים יו"ט הא לרבה אית ל' הוהיל ונימא הוהיל וא"כ פריך שהרי בע"כ קוצר דאין תנור מקדש, דאל"כ הא מיפסל בלינה.

ובישו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן יד) כתב לתרץ, דהנה הגאון מליסא בספרו נחלת יעקב הקשה בש"ס דמנחות דפריך כיון דאפיינתו בפנים תנור מקדש הא מיפסל בלינה דהא מצוה בשבועות (דף י') גבי קטרת דמנחתו בכך לא מיפסל

בין הואיל דרב חסדא להאיל דרבא יש ליישב הקושיא שהרי בדברי המוס' ד"ה הדר ביה מבואר דרב לרבא לשיטתו דס"ל דטעם דנאסר טבילה בשבת ויום טוב הוא משום מתקן וטבילה אדם מותר משום דנראה כמיקר הוקשה להש"ס דלפ"ז צוה"כ יאסר והוצרך לתרץ דמותר מטעם הואיל אכל לשאר אמוראי דס"ל דטעם איסור טבילה הוא משום דרבה דגזירה שמה יעבירו או שמה ישהה או שמה יסחוט מה שלא שייך באדם אפילו בלא הואיל א"ש דהותר טבילה צוה"כ שהרי ליכא טעם לאסור צוה"כ יותר משבת וא"כ בלא"ה לק"מ לרב חסדא מהך ברייתא דטובלין צוה"כ שהרי י"ל דרב חסדא ס"ל כחד מהך מירוצים ולא ס"ל כרבא דטעם דאיסור טבילה משום דנראה כמתקן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קמז) צביאור דעת הר"ה דמן התורה יש הבדל בין הואיל לחומרא ולקולא, וזה לא דרך ספק לחומרא אלא דרך ודאי. והאריך עוד ציבור הואיל וכללותיה בכמה מקומות.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רמו) אי אמרינן הואיל לחומרא. וז"ל: סתם הואיל אמרינן להקל כגון הואיל ומקלעי אורחין. מיהו אשכחן פ"ד דתרומות תרומה עולה בא' ומאה ולא אמרינן הואיל ואי בעי מיתשיל עלה משום דאין מנזה בשאלה (גדרים ב"ט) הא לאו הכי אמרינן ואי הוה משאיל עלה הו"ל חומרא דהויא דבר שיש לו מתירין דאפי' באלף ל"ב מיהו לעיל (בסי' מ"ג) כתבתי דלהנחת אותו נראה דלא אמרינן הואיל.

*

גמ'. שם. בשו"ת מראה יחזקאל (סימן לו) תמה השואל אהא דאיתא בסקנהדרין (דף ק"ב ע"ב) צהא דתנן במתני' בעיר הנדחת מכאן אמרו תרומות ירקבו, אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד כהן אכל תרומה ביד ישראל נתנן לכהן שבער אחרת כו', אמאי לא נימא הואיל ואי בעי מיתשיל עלה וכדידיה דמי, כדאמרינן כאן, ואפילו נאמר דרב חסדא דהוא מרא דשמעטא הכא באמת לא ס"ל התם הואיל כו', מ"מ קשה על הרמב"ם דפסק הכא כרב חסדא והתם פסק כר' אליעזר דאית ליה הואיל. עי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (חלק א או"ח סימן פ) כתב: נסתפקתי איך הדין לר"ם אם באמת באו אורחים והוצרך שלא היתה מלאכת איסור, ותליא בפלוגתא דרבא במנחות ס"ד ע"א אי אוליין תמר מחשבתו או בחר מעשיו דאי בחר מחשבתו אוליין הרי עבר במחשבת איסור.

ויראה דהנה בפלוגתא דרבה ור"ם כל המפרשים פירשו דלענין מלקות ממש פליגי (ומהרש"א לקמן ס"ב ע"ב כתב ודוחק לומר דלוקה מדרבנן קאמר, ובאור חדש בתחלת הסוגיא הקשה עליו איך אפשר לומר כן שהוא רק מדרבנן ובצל"ח בביאור

חלק תו"א סי' פ"ג והא דלמפרע אין צריכה הוא רק ספק בדאורייתא להחמיר כמ"ש הש"ס וצ"ש א"ע סי' קל"א ומה"ט דדרבנן יש צריכה א"כ אם יצבור אח"כ מה שהי' ללחא"פ ושהי' ל"ש לחוש שמה יש צריכה ונתקדשו דלמפרע ונפסלו צלינה והא דמנחות (דף מ"ח) שחט צ' כבשים על ד' חלות וכו' היינו משום דאין צריכה למפרע רק מכאן ולהבא אכל הכא דלהחמיר י"ל להיפוך ופריך שפיר אך לפמ"ש המל"מ פ"ב ממע"ה"ק דהא דכ"ש מקדשין שלא מדעת הוא רק מדרבנן א"כ הכא דצ"כ א"ל למ"ד דכ"ש מקדשין שלמ"ד כמ"ש הבה"ז א"כ ראו לומר דאין צריכה למפרע ולהקל דדרבנן ולא יופסלו צלינה (בבב"מ שם צידד דאין נפסל בלינה והוא תמורה מש"ס דהכא) א"כ הדק"ל מה פריך הש"ס.

אב"ל הנה צלינה (דף י') מבואר דרבא סובר ג"כ אליבא דרבא דדאורייתא א"כ וצדכנן י"ב ובעירובין (דף ל"ז ע"א) ומוס' ד"ה מאן האי תנא וכו' מבואר דלרבא הכי דעיקרו מדאורייתא מיתשז לענין צריכה כשל תורה ושם הביאו מלעיל (דף ל"ב) דגם רב ששת ס"ל כן ע"ש ולכן רבא לשיטתו אמר על רב ששת אדם קשה כבדול הקשה קו' כבדול דלשיטתם שפיר קשה דכיון דאפיינן בפנים הא מיתפסל צלינה ואמאי א"ד שבת וא"ל לתרץ דיאפה יותר מכשיעור דהא לחומרא נימא דיש צריכה גם למפרע ונתקדש למפרע צתנור ונפסל צלינה. והנה צלינה שם מבואר דלרבא אליבא דרבא רק מכאן ולהבא יש צריכה ולא למפרע גם דדרבנן א"כ לשיטתו אינו בגדר ספק אלא כוודאי דאין צריכה למפרע א"כ ל"ק קו' הש"ס דשפיר משכח"ל שיאפה צתנור יותר מכשיעור ובשבת יצבור הראוי ללחא"פ ושהת"ל ומכאן ולהבא יש צריכה ויתקדש צתנור ולמפרע אין צריכה גם להקל ולא יופסל צלינה ולכן כל הקושיא רק לרבא ולא לרבא. ומיושב דקדוק הער"י צהא דאמר רבא הכא הקשה אדם קשה כבדול וכו' ולא רבה ומיושב ג"כ קו' המוס' בפסחים הג"ל דלרבא לשי"ל דתנור מקדש ול"ש לומר הואיל וא"כ פריך ואפ"ה אינו נפסל צלינה. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן עו).

*

גמ'. שם. בשו"ת בנין ייון החדשות (סימן פט) תמה השואל, לרב חסדא דאמר לא אמרינן הואיל אמאי כל חייבי טבילות טובלין דכרבן בין צת"ב בין צו"כ.

וע"ל זה השיב: קושיא זו קי"ר מר נ"י וכונתו דע"פ סוגיא דצלינה (דף י"ח) דמיימי ראיא לרבא דאמר מי איכא מידי דבשבת שרי וציוס הכיפורים אסור אלא הואיל ובשבת שרי ציוס הכפורים נמי שרי מהא דתניא דחייבי טבילות צו"כ צוה"כ ע"ש וא"כ לרב חסדא דס"ל בפסחים (דף מ"ו) דלא אמרינן הואיל יקשה מהך ברייתא דתניא דטובלין צוה"כ. אכן בזה י"ל לעני"ד מלבד שאפשר לומר דרב חסדא לית ליה הואיל דוקא בדבר שאסור מן התורה דבזה ס"ל דאין לפטור במקום חיוב כיון דלפעמים מצינו פטור אכל לענין איסור דרבנן גם הוא ס"ל דרבנן השוו מדותיהם וצפרט צענין זה שלא ראו להחמיר ציוס כיפור יותר משבת לענין מלאכה. מכ"מ גם אם נאמר דאין חילוק

תעשה כפירוש התוס'. או שעל ידי זה יוכל לשחוט. שהרי אסור לשחוט ביום טוב אלא אם כן יש לו עפר מוכן. והוי מכשירי אוכל נפש. וצין כך וצין כך דחוי הוא ומיל בחר מחשבתו. יש לומר דעל כן פירש רש"י אחרישה לא לילק. פירוש דמכל מקום אי אפשר להלקותו דיכול לטעון שנתכוין לכך אם יזדמן לו אסור יוכל לשחוט. ולר' חסדא ניחא כיון דעדיין אין לו אסור אסור לעשות מלאכה כיון דמחוסר מעשה. אבל לרבה קשה.

והא דפשיטא להגמרא דלענין מלקות מיירי. דלכאורה איך חייב משום מעילה על החמור שהוא קדשי צדק הציט. הלא הוי זה וזה גורס. דשור שהוא קדשים קלים גם כן גורס. דומיא דחדש יומך דחלי בזה וזה גורס. אף דהתנור כולו איסור. מכל מקום כיון שנשתמש בו בגורס דהיתר גם כן הוי זה וזה גורס. הכי נמי בחרישה שנעשית על ידי שני גורמים. וצריך לומר על פי מה דאמרין בגמרא (דף ל"ו ע"ב) דאף דבמזנות דללו ליהנות ניתנו כגון תלמוד תורה. מכל מקום במקום שנוטלין שטר על המקרא אסור ללמוד בחנם דחשיב הנאה מה שאינו נוטל שטר. והכא נמי כיון שהי' צריך לשכור חמור לחרישה. חשיב הנאה מה שאינו נותן שטר. אך לכאורה זה אינו. דהא אין שכירות משתלמת אלא לבסוף וגם זה יטען ליתן שטר אחר כך להקדש. וצריך לומר דמיירי לענין מלקות דהתראה דקים לר' דברכה מיני' ופטור ממנון ושוב הוה נהנה. ואם כן מוכח דהתראה לענין מלקות מיירי.

ובזה יתיישב פירש"י בקושיות רבה לר' חסדא לדך האין אופין מיום טוב לשבת. ופירש"י אלא ודאי משום הואיל אי מקלעי אורחים חזי כולו ליום טוב. ולכאורה אפילו חזי רק פת אחת ליום טוב. הלא קיימא לן כר' שמעון בן אלעזר דאופה תנור מלא ככרות אף על פי שאין צריך אלא לפת אחת. משום שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא. אף לפי מה שכתבתי ינחא. דמשום שהפת נאפה יפה חשיב רק מכשירין כיון שאינו נהנה מאותו הפת. וכמו שנתברר סימן מ"ד אות ב' ובמכשירין הא לא אמרינן הואיל.

וב"י זה לפלפולא. אך באמת מה שכתבתי לפרש קושיות הש"ס אחרישה לא לחייב. שיטעון שנתכוין לכך הוא דוחק. גם מה שכתבתי דלר' חסדא ניחא דאפילו נתכוין לכך אסור הואיל ומחוסר מעשה. מפורש להיפוך במלחמות דטעמא דר' חסדא רק משום שלא הי' דעתו לכך. ועוד בחוספות מפורש דאפילו במכשירין אמרינן הואיל. שהקשו צטלת כל מלאכת שבת הואיל וחזי לחולה שיש בו סכנה.

ע"י כן נראה דכרוך של דברים דהנה בזה דמנחות אם שמע שטבע חינוך. והעלה מזודה להעלות דגים. והעלה דגים. הא כולי עלמא מודים דחייב. אף אם תאמר זיל בחר מעשיו. ולא פליגי אלא בהעלה דגים וחינוך. ולא שייך בזה הואיל אי מקלעי חינוך במזודה. דחיוז יצדה הוא בשעה שמעלה המזודה מים. דכל זמן שלא העלה המזודה עדיין אין הדגים נזודין. וכאשר באו למזודה כן יכולין לחזור ולגלות משום רק בשעה שמעלה המזודה. דעל כורחין כן הוא שאין הדגים נזודין צדאם למזודה. דאם כן בלאו הכי אין כאן חיוב חטאת שהוא לא דאם. והדגים נזודין

פירש"י ד"ה האופה הניח ג"כ להנחה לענין מלקות) ולפ"י יש להקשות על ר"ח אמאי לוקה אי ס"ל כר"ל דהתראה ספק ל"ש התראה (ואם לא נאמר ע"פ דברי התוס' יבמות פ' ע"א ד"ה נעשה וכו' דמה שיתגלה מעצמו אינו בכלל התראה ספק והכא נמי גילוי מילתא בעלמא הוא) ואם באמת ר"ח כר' יוחנן ס"ל א"כ מנ"ל דפליגי בהואיל דילמא תרוייהו לא ס"ל הואיל ופליגי בהתראה ספק אי שמה התראה והא אף עתה פליגי ואפי' צפונתא דתנאי דמשנתינו אבל אי אמרינן דלר' חסדא אפי' אם באמת באו אורחים לוקה משום דבחר מחשבתו אזלינן ינחא עוד יש להציט רציה מסוגיא דמנחות הג"ל דמדמה שם שחט ב' חטאות של אסור ומנחת הראשונה כחושב צבני מעיים, וזה דהיינו נמנא כחוש צבני מעיים הוה כמו אם באו באמת אורחים אם נדמה לאופה מי"ט לחול כבשרת התוס' בקושיות ולפ"י אי אמרת אם באמת באו אורחים מודה ר"ח וממילא כאן צנמנא כחוש צבני מעיים א"כ קשה איך מדמה זה להעלאת הדג אע"כ דגם אם באו אורחים וממילא גם אם נמנא כחוש חייב אם בחר מחשבתו אזלינן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין באור חדש (לעיל ה') בשם השאג"א, בזה דנהרג מקושש לר"א דכורחין עזים למילה, א"כ נימא הואיל.

*

גמ'. שם. בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תטז) הקשה, דבמנחות ריש פרק ר' ישמעאל (סד ע"א) הפורס מזודה להעלות דגים והעלה דגים וחינוך. רבה אמר חייב זיל בחר מחשבתו. ולחד לישנא אפילו שמע שטבע חינוך. והכא נמי מחשבתו לא הי' לאורחים. וכן בשחט חטאת יצור שלא לצורך. שכבר נשחט אחרת. ואחר כך נמנא הראשונה כחושב צבני מעיים כיון דאיהו לא ידע חייב. והכא נמי מאי שנא.

ובכתב דלכאורה נראה לחלק דשניא אוכל נפש דיום טוב דמלאכה הותרה לגבי' מה שאין כן שבת אצל חולה. וכן חטאת יצור בשבת אף דשבת הותרה. היינו אצל תמידין ומספין שכל שבת מחוייב בזה מה שאין כן חטאת שחובת רגל הוא ולא של שבת ולפי זה לרבה לא אמרינן הואיל במכשירי אוכל נפש כיון דיום טוב דחוי אצלם כמו שכתב הטור סימן תק"ט. והא דפריך לקמן אהבערה לא לחייב הואיל וחזי לר' לזורכו. אף דהבערה רק מכשירין. כמו שנתבאר סימן ת"ח אות ו' יש לומר דלרבה לטעמיה' פריך. דאית לר' אין עירוב והוצאה ליום טוב דכתיב לא חוציאו משא ביום השבת ביום השבת אין ביום טוב לא. ואם כן הכא נמי נימא הכי בהבערה. ועל כורחין ליישב דבהבערה אחי קרא להחיר במקום שאפשר מערב יום טוב שיהי' דינו כגוף אוכל נפש [אבל שלא לצורך אסור] דהוה אמינא דנקרא רק מכשירין. אבל הוצאה אי אפשר שיהי' מותר רק באוכל נפש דקרא למה לי ואם כן שוב נימא הואיל. ולעולם לא אמרינן הואיל לרבה רק באוכל נפש ממש שהותרה.

והא דמקשה לקמן לרבה אחרישה לא לחייב הואיל וחזי לכסוי דם אסור. ועל כורחין לפרש או משום עשה דוחה לא

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יצחק (אורח"י סי' ס"א) שהקשה, לפי המבואר בתוס' כאן, הו"ל אי צני קני לא אמרינן, וצי"ר הגאון מהרש"ק דבריהם בחכמה הו"ל ל"א רק אי אמרינן הו"ל יעבור למפרע כגון הו"ל אי צני מתשל, משל"כ אי צני קני דלא יהי' שלו ולמה יעבור השתא, והקשה הבי"צ דהפקר דיכול לחזור תוך ג' ימים ויהי' שלו למפרע נימא הו"ל ואמאי מהני ציטול, ומסיים דזה קושי' רבתי.

אמנם בשו"ת חלקת יעקב (עניינים שונים סימן ד) כתב דלק"מ דלא גרע מהפקר דמדרבנן בעינן דוקא בפני ג' ואפ"כ לענין חמץ דבלא"כ אינו דרשותו מהני, וה"ל לענין חזרה דהיא ג"כ רק דרבנן לא שייך לענין חמץ והבי"צ הרגיש שם בעצמו.

ובל"א כ"י יש לתרץ על פי ספרת הר"ן נדרים פ"ו ב' ו"ל וי"ל דכיון דמדינא חייל אי לאו דאלמנה רבנן לשעבודי' כי אלמנה הני מילי היכי דקיימא קמי' ולא חייל אכל נתגרשה כאלו חייל מעיקרא דמי כיון דמדינא ראויה לחול, וה"ל כעין זה כיון דחזרה רק דרבנן היא רק כשחזר באמת אכל דינמא מחמת זה הו"ל אי לא אמרינן כיון דאף לאחר חזרה רק דרבנן בעינן חזרה באמת.

*

גמ'. רבה אמר אינו דוקא וכו'. הקשו בתוס', אי אמרינן הו"ל א"כ בטלת כל מלאכת שבת הו"ל וראוי לחולה שיש בו סכנה, ומתיראים כיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הו"ל.

ובחידושי מהר"ם חלאווה כותב לתרץ קו' התוס', וי"ל: וא"ת א"כ אין לך לוקה על מלאכות שבת דאמרינן הו"ל וחזי לחולה שיש בו סכנה, הא לא דמי דשאיני יו"ט דמלאכה בשעתה נעשית שהרי מותר כל היום בהכנת אוכל נפש אלא דלערב איגלאי מילתא למפרע דבאיסור נעשה, אכל בשבת האיסור קיים והיתר מתחדש ובשעת עשיית האיסור עדיין לא מתחדש ההיתר, עכ"ל.

*

ובשו"ת לבושי מרדכי (מהדור"ד סי' רע"ו) נתעורר ע"פ דברי התוס' לחדש דבר חדש באיסורא דאמירה לעכו"ם, דהא משמע מדברי התוס' דחולה שאין בו סכנה שכיח וכן אימתא בתשו' רע"א א"כ האין משכחת איסור אמירה לנכרי כלל דהא צ"ל מפנין מסקינן דחולה שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה לרבו, א"כ תמיד יהי' שייך היתרא דהו"ל א"כ למה אסרו אמירה לנכרי כלל, וז"ל מפני דמ"מ גם בהו"ל איכא עכ"פ איסורא דרבנן ולכן גם באמירה לעכו"ם שצ"ק גזירתא בלא פלוגא, אכל עכ"פ הוה תרמי דרבנן בכל אמירה, ולכן איכא סמיכה לבג"י להדליק ע"י נכרי במקום מזה ושעת הדחק, ויש גם להתיר הדלקת גפרור ע"י עכו"ם צו"ט אפילו באפשר להכין נר מעיו"ט לענין שאין צריך להעמיד נר דלוק או להחזיק אש מצדוד יום כל הלילה, עיי"ש.

איברא צירחון תל תלפיות (שנת תרצ"ח אות ע"ה) כותב בעל משנה שכיר ז"ל להשיב עליו בחזקה, כי בגזירת אמירה

ממילא צדיחם אלא כן בלא למאודה בשעת פריסה ממש כמו שכתבו התוספות שבת (דף יז ע"ב) ד"ה אין. ואם כן בפוסק מאודה ביום מנין יכול לידע זה. אלא ודאי מיירי באופן שכל זמן שהמאודה צמים יכולין לצרות. ובהעלאה הוא נזדה אותם. הרי דהחיוז הוא בשעת העלאה. וכיון שלא הי' אז חינוק במאודה אין כאן הו"ל. ולא דמי להו"ל אי מקלעי ל"י אורחים. דבשעת אפי"י עדיין אפשר באמת שיבואו אורחים. רק שלבסוף לא בלא. רק אם הי' מתכוין לחינוק הי' פטור משום ששעה ברשות. ואנוס הי'. אכל כשלא נתכוין לחינוק חייב.

וע"ז כן סבירא ל"י לרבה דפרס מאודה להעלות דגים והעלה דגים וחינוק זיל בחר מחשבתו דבמחשבתו לא הי' שיעלה חינוק. ואם לא הי' מעלה חינוק הי' חייב כנ"ל. נמצא לפי דעתו הי' שיעשה מעשה שהוא אסור באמת. והיינו דמדמי לה התם לשחט שני חטאות של ציבור. ואין צריך אלא אחת. ונמצא ראשונה כחוסה צני מעיים. דלפי ידיעתו שלא ידע שהו טריפה חשב שיעשה איסור. אכל באופה מיום טוב לחול. הרי ידע שאפשר שיקלעו אורחים. ולמעשה דהחירא ארכיון. ולפי זה ל"י חסדא דלית ל"י הו"ל אף אם בלא אורחים אחר כך ואגלאי שהי' עתידים לבוא אורחים ויאלכו. מכל מקום למאן דאמר זיל בחר מחשבתו חייב. והכין צריחא דהא מילתא. וזה כוונת התוספות מנחות (דף ס"ד ע"א) ד"ה להעלות עיין שם. לאפוקי מספר אחד שלא הבין כוונתם ומהפך ומצלב דבריהם שאין להם שחר.

הגדה דברנו שיטת התוס' דאף בדחוי אמרינן הו"ל, וכשאינו לעצמי הי' נראה לי דלא אמרינן הו"ל רק באוכל נפש דהיתר. דאין מנאות שמחת יום טוב שידחה עצורו עשה ולא תעשה אלא דכך עיקר איסור מלאכת יום טוב דוקא כשאינו לצורך אוכל נפש. ועל כן כשיש שום אופן שיהי' מזה צורך אוכל נפש דיום טוב מותר לרבה. אכל לא בדחוי.

ודישתא ניחא היטב הא דמנחות דלרבה חולין בחר מחשבתו [וניחא ליישב קושיית התוספות הו"ל וחזי לחולה שיש בו סכנה] דלשיטת התוספות צריך לתקן דשאני האופה מיום טוב לחול והאופה יודע דמשכחת לה שיבואו אורחים. והוא דוחק קצת. דאם כן האופה ומבשל מיום טוב לשבת על ידי עירוב תבשילין כיון שאין ההיתר רק משום הו"ל. אין היתר רק אם מעלה בדעתו שראוי לאורחים. ואם כן הי' צריכין להודיע זה להמון. ולא מצינו זה. וכו'. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. הקשה מהרש"ל והגאון רעק"א, דבדברי התוס' כאן שכתבו דכיון שיכול לעשות בלי הו"ל אין לנו לעשות ע"י הו"ל, והקשו דלעולם יכול לעשות בלי הו"ל דבשעת מכל חדא פורתא. ומירצו שלא הטריחוהו חכמים לבטל מכל אחת ואחת, והקשו הם ז"ל דיצטעק רק מחדא וזה הי' חלה על כל הכבדות ע"י צירוף סל. ועיין בשו"ת אבני נזר (חלק יו"ד סימן תיד) בתשובתו להגאון בעל נפש חיה.

*

שזב הוי הותרה שבת אלל פ"ג וצכה"ג שפיר אמרי' הויל, ואמנם למאי דתירו' החוס' דחשיב"ס לא שכיח וצכה"ג ל"א הויל א"כ שזב נשארז כל איסורי שבת במקומן ורק דאנו צאים לומר דמקום פרטיי דשכיחי התם חולים שיב"ס נימא הויל צוה שזב כיון דהוי רק דחוי' שבת אלל פ"ג שזב י"ל דל"א הויל דהשתא הרי אין איסורי שבת מחצטלין לגמרי ובמקומם הם עומדים והוי שפיר רק דחוי' וצכה"ג י"ל דגם החוס' מודו דל"א הויל.

*

ובספר גור אריה להגרא"ל זינן ז"ל, כותב למרן קו' החוס', דלא שייך הויל רק ציו"ט דכתיב בקרא אך אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם, ומשום הויל אמרינן דישבז כמו אוכל נפש, אלל לומר הויל להמיר מלאכת שבת משום דחוי לחולה שיש צו סכנה אין לדמות לדין הויל גבי יו"ט עיי"ש. וכ"כ למרן גם בספר מלא הרושים (ערך כל העמוד לדורך אות ה') דכיון דשבת המלאכה מזד עזמה אסור ל"א הויל עיי"ש.

ודיבוח לזה, וציתר הרחבה, כותב למרן גם הגאון החו"א ז"ל (מועד סי' קכ"ד), והוא דבשלמא ציו"ט י"ל כל שיש אפשרות לצוא לאכילה יו"ט מקרי אשר יאכל לכל נפש ולא חייל עליה שם איסור מלאכה, אף שאם צאנו להכריע את המציאות נכריע מכח רוב שלא יצוא לאכילה וישמיר לחול, שאין היתר אוכל נפש מפני הצורך לאכול והרי מותר לבשל קדירה לאכילה אף שיש לו קדירה אחרת לאכילה וכו', אלל דהיתר פיקוח נפש אינו כן, וכל שיש לו אסור לו לבשל וכו' ולפי"ז שפיר י"ל דלא שייך הויל במקום דההיתר הוא משום דחוי' דכיון דלא יצוא לידי פיקוח נפש על הרוז חייב עלי', עיי"ש באריכות.

*

וב"ב ילקוט הגרשוני על אור"ח ח"ב (דף ג' ע"א) כתב למרן קו' החוס', דשאני גבי יו"ט דקיי"ל מתוך שהותרה מלאכה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. אלל דבעינן צורך קצת. הלא"ה חייב. וכמ"ס החוס' צינה (יב). וס"ל לרבה דהויל ומקלעי אורחים חשיב צורך קצת, ומש"ה פטור. משא"כ בכל מלאכות שבת דלא מהני צוה הויל וחזי לחולה שיב"ס, דאין בעינן שיהיה צורך גמור לחולה שיב"ס הנמצא לפנינו. הלא"ה חייב. עכ"ד. וע"ע בשואל ומשיב תליתאה (ח"א סי' שמג).

*

ובשו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן כח אות י) הביא בשם החוות דעת דבספרו קהלת יעקב (על ה' יו"ט סי' תצ"ח סע' ח') שכתב למרן קושיות החוס', משום דלא אמרינן הויל רק במלאכה יו"ט כמו דאמרינן מתוך שהותרה לצורך ה"ה דהותרה שלא לצורך רק דבעינן צורך היום קצת. ע"כ ה"ה בספק שמא יודמנו אורחים חשוב ג"כ צורך היום קצת משא"כ בשארי מייל לא אמרינן הויל, עיי"ש.

וכתב דיש לסתור סברתו ע"פ הא דפסקים (דף ס"ב) דקאמר הש"ס דרבה דס"ל בצאפה מיו"ט לחול אינו לוקה לא תקשה אדרבה דס"ל שם דערל מקרי לאו בר כפרה ולא ס"ל

לעכו"ם הא בשעה שרזו חו"ל לגדור גדר איסורי שבת ולאסור האמירה הרי ידעו לחולה שאין צו סכנה הותרה האמירה ולא אסרוהו כלל, א"כ אין שייך לומר דמשום הויל דיארע חולה שאב"ס יותר האמירה לעכו"ם א"כ תצטול גזירתם לגמרי ולא העלו מידי, אעב"ח דהכי היתה גזירתם דבלא יש חולה לפניו לא יותר מטעם הויל וזהו גופיה היתה בכלל הגזירה דלא נאמר הויל באמירה לגמרי אף דבדאורייתא אמרינן דאל"כ אין תכלית לגזירתם כלל, ולכן פשוט דיש בגזירת אמירה לעכו"ם כל חוקף איסור דרבנן ול"ה כלל בכלל תרתי דרבנן, דאין נימא דעשאוהו חלושה כתרתי דרבנן. עיי"ש.

*

בספר עטרת חכמים לבעל ברך טעם ז"ל (סי' ד') כותב לצאר שדעת החוס' דמלאכת שבת בחולה שיש צו סכנה הותרה ולא דחוי, ולכן כתבו שיש לומר צו הויל, אלל לשיטת הר"ן צפ"ב דצינה שמאריך לצאר דמלאכת שבת לחולה שיש צו סכנה אינה הותרה רק דחוייה ל"ק בכלל קושיות החוס' ד"ל דלא אמרינן הויל אלל גבי יו"ט דאי מקלעי ל"י אורחים תצטרך למפרע שלא היה שם מלאכה צמה שאפה ציו"ט דלצורך הוי כמו בחול, משא"כ במלאכת שבת דאף שמודמן חולה שיש צו סכנה אינו הותר המלאכה עבורו רק דרך דחיה, וכיון שלא הותרה לא שייך למשרי שלא לצורך חולה כלל מטעם הויל וחזי לכשיהי' חולה, עיי"ש באריכות. ועיין מ"ש צוה גם בשו"ת חמדת שלמה (חאו"ח סי' כ"ב) עיי"ש.

וב"ב לצאר גם בספר המקנה (כלל ל"ט פרט א'), דבשלמא אם יצאו אורחים יהי' הותרה המלאכה ולא נעשה איסור מלאכה כלל אמרי' הויל, אלל בחולה המלאכה נעשה רק סכנת נפשות דוחה, לכן כל זמן שלא נמצא החולה לדחות עשה האיסור ולא אמרינן הויל ע"ש.

ועיין בהגהות המהרש"ם ז"ל, שהעטרת חכמים כוון לדעתו של רצינו תם ז"ל כי כן כותב ספר הישר במס' פסחים סי' ש"צ דדוקא היכא דהותרה שייך הויל אלל דדחוייה לא אמרינן הויל.

ובשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן לו) מביא ג"כ דברי העט"ח חא"ח סי' ד', דלא מצינו למימא הויל כו' רק היכא דהותרה לגמרי כגון אופה ומבשל לצורך אור"ח אלל היכי דהוי רק דחוי' וכהא דשבת לגבי פ"ג דקיי"ל דהוי רק דחוי' ל"א כלל הויל וכדמוכח מדברי ספר הישר לר"ת סי' ש"צ וכדבירינו מבואר בדברי הראב"ד צפ"י לתמיד והביא כמה ראיות לזה.

וכתב המהרש"ם דלכאורה הוא תמוה על החוס', ואולם י"ל דכבר נודע מ"ש האחרונים להוציא מדברי הרמב"ן צתה"א דהא דמצינו לפעמים הותרה ולפעמים דחוי' החילוק הוא דהכי דאי ידעה האיסור יועקר כל האיסור לגמרי בלא שזר צכה"ג הוי הותרה אלל אי רק לצורך שעה נדחה האיסור ומ"מ נשאר וכל במקומו כשימצא מקום לחול צוה אמרי' דהוי רק דחוי' וע' ישוע"י אור"ח ה' צינית סי' כ"צ צוה צבוגי' דחורש ציו"ט, ומעמיה לפ"ו הקשו החוס' שפיר דנימא הויל וחזי לחשיב"ס דהא כיון דנימא כן יהי' מותרין כל מלאכת שבת לגמרי וא"כ

א"כ כל מלאכות דשבת ישתרו משום הואיל וחזי לחולה שיש בו סכנה, וחזי דחשיב"ס לא שכיח כלל וזכא"ג ל"א הואיל ע"ש ומעשה לפי צמרחאאות החמים אשר באים לשם כמה אלפים חולים מקצו ארץ ושכיחי התם טובא חשיב"ס שוב גם ישראל המבשל בשבת אינו עובר מה"ט דבזה שפיר י"ל הואיל וחזי לחשיב"ס כיון דשכיח התם טובא וצפרט המבשל למכירה דודאי אינו עובר מה"ט אך דמ"מ אסור מדרבנן כמ"ש הר"ן בפ"ק דביצה בסוגי' דנולדה בזה אסורה בזה דטעמא דהואיל מהני רק להפקיע איסור דאורייתא. עיי"ש שהאר"ן עוד בזה.

*

גמ'. א"ל מדאורייתא צרכי שבת נעשין בי"ט. פרש"י דקדושה א' היא, ועיין דביצה (ד' א') גבי אושפוזני' דר"א בר אבהו דמייתי ברייתא א' ביה שנולדה בשבת וכו', עיי"ש. ועיין בחידושי חת"ס מ"ש בשם הגאון מו"ה טעבלי שיאר ז"ל אצדק"ק מענק יע"א. וע"ע שמחת יו"ט (ביצה ד' ע"ב).

*

גמ'. שם. לפי הנלמד מדברי הגמרא ורש"י ותוס' יש למאור ד' טעמים אהא דמן התורה שרי, טעם א', משום הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי ליה ביום טוב, ולטעם זה אסור לבשל סמוך לחשיכה דלא חזי ליה בזיממיה, טעם ב', משום דשבת ויום טוב קדושה אחת הן, כך פירש"י (ד"ה מדאורייתא) הא דאמרין בגמרא לרב חסדא מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביום טוב, טעם ג', התוס' (מ"ז ע"א ד"ה ואי) פירשו דאין כוונת הגמרא משום קדושה אחת הן, אלא כיון שהוא צורך למנוח שבת ואם לא יעשה ביום טוב שוב לא יעשה חסדא כמו אוכל נפש דיום טוב. טעם ד', דמן התורה אמרין מתוך שהותרה מלאכה זו לצורך יום טוב הותרה גם שלא לצורך יום טוב כלל, ואף דלא אמרין הכי אלא כשנעשה עכ"פ לצורך יום טוב אלא שהוא שלא לצורך אוכל נפש, מ"מ כתב רש"י דביצה דף י"ב ע"א (ד"ה אלא) דזה אינו אלא מדרבנן, אבל מן התורה שרי מטעם מתוך אף שלא לצורך כלל.

והתוס' דביצה שם (ד"ה ה"ג) חולקין על פירש"י, והקשו עליו מהך סוגיא דהואיל דרב הוכיח דאמרין הואיל דאל"כ איך מהני עירוב תבשילין, ולפירש"י הלא מן התורה שרי מטעם מתוך, וכבר מירצו על זה החתם סופר והגה"ק מקאזניץ ז"ל בספר בית ישראל דרבה לשיטתו דביצה דף י"ב דלית ליה דפלוגתא בית שמאי ובית הלל הוא מטעם מתוך.

*

גמ'. שם. עיין להגה"ט מפאפא ז"ל בשו"ת ויען יוסף (אורח חיים סימן שכב) שכתב דפלוגתא דלכרי שבת אי נעשין ביום טוב, תליא אי ב' כתובים הבאים כאחד מלמדין או אין מלמדין, דהתוס' בקידושין דף ל"ה (ע"א סוף ד"ה אלא) כתבו דב' כתובים הבאים כאחד הוי כמו מיעוטא, א"כ אי ב' כתובים הבאין כאחד אין מלמדין ילפינן מזה דדוקא הני לא שרי ביום טוב מטעם מתוך אבל שאר דבר מלוא שרי מטעם מתוך, אפילו אם אפשר לעשותו למחר או מאתמול, והיינו טעמא דרב חסדא דאמר צרכי שבת נעשין ביום טוב, אבל אי ב' כתובים הבאין כאחד מלמדין,

סברת ר"ח דמקרי בר כפרה הואיל אי צעי מתקן נפשי' משום דהכא מחוסר מעשה והתם לא מחוסר מעשה. ואי נימא כסברת הקהלת יעקב א"כ אינו קשה כלל דרבה על רבה דהא י"ל דדוקא צמלכת יו"ט ס"ל לרבה דאמרין הואיל אבל לא בשחיטת פסח לערלים. אע"כ מוכח דס"ל להש"ס דלא לחלק כן. ושפיר הקשו התוס' וס"ל דמאן דס"ל דאמרין הואיל ס"ל כן בשארי מילי.

*

וע"ע בספר עטרת חכמים (חידו"ס כ"ג) שכותב בשם חתנו הרב ר' מאנש ז"ל שהגביל ביותר דינא דהואיל ואמר דסברא דהואיל לא שייך אלא בגוונא דאומה מלאכה הנעשה עתה הי' לתועלת שלא יטעך לעשותה עוד שנית כשיהי' צריך לו, דכן הוא גבי אופה מיו"ט לחול כשמודמן אורחים אם לא הי' אופה בקודם הי' צריך לאפות אז ועתה כשהקדים האפיה לא יטעך לעשותו אח"כ, וכן בכיסוי דם ציפור, אבל כשהאיסור שעושה כעת לא ימנע ממנו עשיית פעולה זאת שנית כשמודמן לו שעת הצורך בכל כגון דא לא אמרין הואיל, דוכי בשביל הואיל שיוכל להיות שמודמן לו שיטעך אז לעשות פעולה איסור זאת נחיר לו להוסיף לעשותה זמן קודם ואשר אין אז שום תועלת למה שיטעך אח"כ. ועד כדי כך מלאה חן זאת הסברא צעיני הגאון בעל עטרת חכמים עד שכתב לשואל על הקושי' ששאל אותו בכלאים צבגדי כהונה שלא בשעת עבודה דנימא הואיל, שאך למותר להרבות עוד בחירוצי, ומבטל כל החילוקים שעלה על דעתו בעבר ובהוה, כי חילוק זה של חתנו ברור ונאמר בטוטו"ד, עיי"ש, והוצא בשו"ת תיך אליעזר (חלק יא סימן מ).

*

בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן לו) כתב, דבעיקר מ"ה התוס' קשה לפמ"ש מהרש"ן הוצא בש"ך יו"ד רס"ו דבמילה ביום ג' שכיח סכנה לחלל שבת א"כ הא בוצחים ז"א דמילה שכיח ותדיר א"כ הדק"ל נימא הואיל וחזי לחשיב"ס במילה, וז"ע.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן לו) נשאל, במי שישב במרחץ חמין וא"ל לו למאור חמין בש"ך זולת מה שמבשלין קאווע שחורה או טייע צבית טראקטיר [פונדק] עכו"ם בשבת, כי במקום ההוא לא נמצא יהודים שי"ל תנורים שלהם כשרים, ומפני חלישותו וחלוץ נחוץ לו הדבר והעכו"ם הג"ל מבשל הקאווע לצורך האכסנאים שרובם עכו"ם. והרב השואל הביא מהש"ע א"ח שכ"ה דיש ב' דיעות בפת שאפה עכו"ם לעצמו וסיים דבשעה"ד יש להקל ונתשו' שצ"י ח"א סי' י"ב פסק דדוקא בלחם אשר עליו יחי' האדם מיקרי שעה"ד ולא בקאווע ולזה צידד צ"ד דגבי אדם לחוש שאין לו שום חמין ונחוץ לו שמיית הקאווע הוי ג"כ שעה"ד לשתות קאווע י"ל דגם השב"י מודה להקל.

והגאון המחבר האריך בזה, ובתו"ד כותב: עוד יש לי לדון בזה בדבר חדש דהנה התוס' פסחים מ"ו סוע"ב הקשו לרבה דלית ליה הואיל גבי מבשל מיו"ט לחול וקיי"ל כותי

כדי למכור לנכרים, כיון שהשוחט ג"כ אוכל ממנו, והשוחט כוונתו בשביל עצמו.

וברב שם עוד, דהא דמבואר בגמרא היתר שחיטת המסוכנת, דמשום הפסד ממונו גמר צלצו לאכול כוית, ואמאי לא נימא הכי בצריאה שידחוק עצמו לאכול. ומירך דלא מהני שידחוק עצמו, דמשום אכילה גסה לא הותרה ציו"ט מלאכת אוכל נפש, ורק במסוכנת החירו משום הפסד ממונו. עיי"ש.

ובאמת כבר עמד בחקירה זו המוצל מאש ח"צ (ס"י יב), אי הותר ציטול ציו"ט לצורך אכילה גסה. וכי צשו"ת קול אליהו (ס"י מב), לפשוט מכאן להיפך, שהותר לשחוט המסוכנת, שמשום הפסד ממונו גמר לאכול כוית, הרי הותר משום אכילה גסה, ושוב הביא דברי התוס' דתרי גוויי אכילה גסה איכא וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת עונג יו"ט (סימן מז) דדין מסוכנת שמעמידין אותה ואינה עומדת דבעיא פירכוס אם מותר לשחטה ציו"ט.

*

גמ'. שם. צשו"ת בית שערים (חלק א"ח סימן רנד) נשאל באחד שנחלה פתאום ציו"ט של שבועות, ולעת נכנס הרופא לבקרו והגיד כי הוא חולה שאין בו סכנה רק כזה לשחוט בן עוף ולעשות לו מטעמים מן הבשר לא יאכל רק מעט מזער, והיה וויכוח בין תלמידי חכמים, יש שאמר שאסור לשחוט ציו"ט אלא צריך לכזית דוקא כדאמרין כאן גבי מסוכנת וצ"ל כ"א גבי צהמה חזיה של נכרי ותזיה של ישראל א"א לכזית בשר בלא שחיטה ומשמע כזית דוקא. ויש שאמר הלא פסקינן באו"ח סי' ר"י דאפי' על פתוח מכזית צריך לנרץ לפניו משום דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה וכמ"ס תוס' ברכות ט"ל ד"ה צר אלמא דמקרי הנהא בפחות מכזית וצביל הנהא מותר לעשות מלאכה ציו"ט. ועוד הביא דברי תוס' ביצה י"א ע"ב שכתבו שמערימין ואוכלין מעט מתרנגולת כמו הכבד והגסיון מעיד ש"פ אין בכל הכבד כזית. ועוד מבזיה (ו') באפרוח שנוול ציו"ט דפליגי רב ושמואל אי אסרינן משום מוקצה אכל אי לאו משום אסור מוקצה לכ"ע מותר לשחוט ציו"ט אף שאין בכל אפרוח כזית בשר וכשנגדך דהא דשם חזי לאכול הכל ביחד עם העצמות משום דרכיך.

והשיב הגאון המחבר, כי מה שהביא האי מרבנן מהא דא"א לכזית בשר בלא שחיטה היה אפשר לומר לפמ"ש הר"ן בפסחים ל' בטעמיה דחמץ בפסח במשהו משום דהוי דשיל"מ ואף דגם אחת"פ אסור מדרבנן דר"ש קנסא קנים מ"מ לא בא להקל עליו אלא להחמיר עליו ע"ש, ולפי"ז לרשב"ל דח"ש מותר מה"ת אסור מה"ת לשחוט ציו"ט בשביל ח"ש דהא יכול לנחור ע"י נכרי ולאכול ח"ש דאין בו אסור מה"ת וא"כ אף דחכמים אסרו ח"ש מ"מ לא באו להקל רק להחמיר וא"כ משו"ה נקט בגמ' א"א לכזית בשר בלא שחיטה כדי שיהיה ניחא גם לר"ל אכל

ילפינן מהא דשריפת קדשים אין דוחה יום טוב, דמזוה שאפשר לעשותה למחר לא שרי מטעם מתוך כדפרש"י שם, וה"ה אם היה אפשר לעשותה מאתמול, והיינו טעמא דרבה דפליג על רב חסדא וס"ל לרבי שבת אין נעשין ציוס טוב. עיי"ש באריכות.

עוד כתב דפלוגתתן תליא אי מצינו למידרש ק"ו במילה שלא בזמנה, או כדדחי רבא בפרק ר' אליעזר דמילה (שבת דף קל"ב ע"ב), דאי לאו ק"ו הוא הו"ל ג' כתובים הבאים כאחד, משא"כ אי ק"ו הוא לא הוי אלא ב' כתובים, דקרא דמילה אינטיריך לאפוקי מק"ו. אי נמי י"ל דלמאן דאית ליה האי ק"ו אפילו ב' כתובים לא הוי, מטעם האמור לעיל דקרא בצוקר שני אינטיריך דאין שורפין קדשים בלילה, ואף דשמעינן לה מדין שלמים, י"ל מילתא דאמאי דהיקשא טרח וכתב לה קרא.

עוד י"ל לפי זה דפלוגתתן תליא אי אמרינן מילתא דאמאי דהיקשא טרח וכתב לה קרא, דאי אמרינן כן ליכא ב' כתובים הבאים כאחד, וילפינן משריפת קדשים דמזוה שאין זמנה קבוע ציוס טוב אין דוחה יום טוב, ואי לא אמרינן כן א"כ הו"ל ב' כתובים הבאים כאחד, ושמעינן מינה איכא דשאר מזוה אף שאין זמנה ציוס טוב שרי ציוס טוב, מטעם מתוך. וע"ע שם (סימן שלז) ושם (סימן שדמ).

*

גמ'. בהמה המסוכנת לא ישחוט אלא כדי שיכובל וכו'. צשו"ת מהרי"א הלוי (סימן לה) והגאון מצרעואן דעת תורה (פתיחה להל' טריפות אות לט-מ) הביאו בשם מו"ז הרה"ג האדיר ר' שמואל דוד הכהן פר"מ זצ"ל דומ"ץ חוסט שמיא ראה מכאן דמתירין תרי או ג' קולי בהפסד מרובה, דמבואר בר"ן (פ"ק דחולין) דרק משום הפסד ממונו התירו לו לאכול בלא צדיקת הריאה, וא"כ לפימ"ש התבואות שור (סימן כז סק"א) דהא דמותר לאכול קודם שחלא נפשה הוא ג"כ משום הפסד, ומשום פסידא שרי, ובפרט לפימ"ש השער המלך (פ"ו מהל' מאכ"א הי"ב) לשיטת הרמב"ם דבשר באומנא אסור מדרבנן, ז"ל ג"כ דמשום הפסד התירו, עיי"ש, וא"כ הרי להדיא דהקילו ב' או ג' קולי ביחד משום הפסד מרובה, וא"כ ז"ע על מ"ש האחרונים דהיינו דמתירין בשביל הפסד מרובה, אם נודמנו תרי קולי דכלל אחד מתירין רק בהפסד מרובה, אזי אין להתיר גם בהפסד מרובה, עיין ט"ו (סימן צא סק"ב). עיין בזה צשו"ת שרגא בטהרה (סימן כד).

*

גמ'. שם. צשו"ת פרי השדה (ח"ג ס"י לו) נשאל מהגאון ר' וסמן סופר זצ"ל, בהיות שהקצצים צעירו רוצים לשחוט ציו"ט אף שא"צ עוד בשביל ישראל, אלא לצורך הנכרים, אם יש מקום להתיר בזה. ופקפק ע"ז מנז שלא התירו אלא במסוכנת ולא בצריאה, אף שמע שחתמו הגאון התיר בצריאה נמי אם יאכל ממנה כזית. וע"ז השיב הרהמ"ת, שראה בחמד משה שהתיר בצהמה צריאה אם אוכל ממנה, ומבואר מזה שכל שדעתו לאכול ממנה שרי, ואין חילוק אם מעט ואם הרבה יאכל, דהא אי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, ולא איכפת לן כוונת הקצצ בזה שהוא

דפליגין דיבורו שלא אוכל שחטות קיים ומה שאמר ונבילות בטל ואינו חל דיבורו ועיין תוס' רי"ד קידושין דף ג'ו מ"ש לענין כל שאינו בואח"ז אפי' בצ"א אינו, אבל באומר שצוה שלא אוכל ח"ש נבילות כיון דדיבורו קיים לענין ח"ש נבילות עוף חל נמי אח"כ על נבלת בהמה בכולל וכמו שמחלק רש"י בזה שצוה ס' אלף רל"ז הוצא בד"מ חו"מ ס' ל"ד וקמ"ע שם דוקא באשתך ונתה עמי פ"ד לפי שאפשר לסלק חציבה עמי אבל באני זניתי עס אשתך לא פלגינן דיבורו דאם תסלק חציבה זניתי לא נשאר בעדומו שום טעם ע"ש דאין מחלקים הכונה וה"ל דכוותיה ולק"מ. ועיי"ש שהאר"י בזה מאוד.

דף מז ע"א

גמ'. נאכל את השעיה לעשרה ולא אחד עשר וכו'. עיין שו"ת תשצ"ן (חלק ג סימן רפד) ח"ל: צ"ל שמי הלחם שנינו לחם הפנים נאכל לתשעה לעשרה ל"א. פירוש שלחם הפנים אפי"ן לא הית' דוחה שבת ולא י"ט וכשאופין אותו ע"ש נאכל לשבת הבאה לט' ואם חל י"ט ע"ש אופין אותו בחמישי ונאכל לעשרה וכשחל ר"ה בחמישי ובששי כגון שלא באו עדים יום ה' מן המנחה ולמעלה שהיו נוהגין ב' הימים קדש נאפה בד' וגאלו בשבת ל"א ורש"י ז"ל בפירושו בזה הפרק מקש' והלא י"ב הם דהא אין נאכלות עד מוצאי שבת לדחות שבת היו יום הכפורים ומירץ דהא ל"ק דלענין קדשים הל"ל הולך אחר היום שעבר כדא' באותו ואת בנו (פ"ג ע"א) הילכך מיקרי י"א וכ"כ התוס' צ"ל אלו עוברין בשם רבינו ז"ל.

ובפ' אלו עוברין שהביאו משנה זו כ' רש"י ז"ל דאות' שנה יום שבת לאו יום כוס הוא דכשהיו באים עדים מן המנחה ולמעלה היו עושין אלו עוברין ומונים מיום שני כדאמרין (ר"ה ל' ע"ב) שלא היו מקבלין לעדים לקדש זו ביום א"כ באו קודם המנחה וכ"כ רש"י ז"ל שם ולפ"ז אין לנו צריכין למ"ש במסכת מנחות שהל"ל הולך אחר היום וזה יותר קרוב שאין י"ב חל בשבת א"כ באו עדים קודם המנחה ויהי' אותו היום קדש ולמחרתו חול ויאפו אותו ע"ש שאם חאמר כיון שאפו אותו ביום ד' מפני חשש שמא יבואו עדים מן המנחה ולמעלה ויהיו ב' הימים קדש וכיון שבאו קודם המנחה מניחין אותו לשבת אף ע"פ שאפשר לאפות אותו בע"ש כיון שאינו נפסל בלינה לפי שאין התור מקדש כמ"ש במנחות (צ"ה ע"ב) מ"מ אע"פ שאפשר לומר כן אין דרך כבוד של מעלה שיסדרו לחם שנאפה בד' שהי' אפשר לאפות אותו בע"ש וכיוצא בזה אמרו במסכת מנחות (ס"ב ע"א) על תנופת שמי הלחם שהי' אומר ח"ק שנותן שמי הלחם בין יריכות הכבשים לקיים מה שנא' על הלחם ומה שנא' על שמי הכבשים. ואמר רבי והלא לפני מלך צ"ו אין עושין כן וכן ציומא (מ"ז ע"א) אמרו על חפינת הקטורת בין הדדים שהיו אומרים שהי' מסייע בשניו ואמרו שם והלא לפני מלך צ"ו אין עושין כן וכן צענין לליית הפסח שלהבת בלא גחלת כגון דשפייה למנא במשחא אי אחיזי ציה נורא אמרו (פסחים ע"ה ע"ב) והלא לפני מצ"ו אין עושין כן.

לדין דק"ל כר"י דח"ש אסור מה"ת שפיר מותר לשחוט גם בשביל ח"ש.

אמנם זה שיצא מכמה טעמים. חדא כיון דאוכל נפש ציו"ט הותרה ולא הודחה וכמ"ש הר"ן ב"ה י"ו וא"כ אסור ח"ש מקרי אונ"פ מותר מה"ת לשחוט בעצורו ואפי' לר"ל אף לאפשר בהיתר לנחור ע"י נכרי כמבואר ציומא וי"ו דאי טומאה הותרה אפי' אפשר בטעוה"ר עבדינן בטמאים ע"ש. ועוד דבשלמא בנידון דר"ן הנ"ל כיון דהא דאסור אה"פ אינו אלא משום קנסא שפיר לא אמרו להקל שלא יהיה חוטא נשכר ולא דרבה קנסה ליה אבל כאן כיון דמ"מ ח"ש אסור מדרבנן והוא אינו רואה לעבור אסור דרבנן שפיר הוי השחיטה לזורק אונ"ג אי ח"ש מקרי אונ"ג ועיין פמ"ג בפתיחה להלכות יו"ט אות י"ט. ושלישית נ"ל לפמ"ש פמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה שורש ב' דאף לפמ"ש תוס' שצוה דף כ"ב ודף כ"ג ע"ב דאף לר"י דח"ש אסור מה"ת מ"מ חל עליה שצוה דאין אפי' אסור עשה מ"מ באסור דאין זכות אין שצוה חל על ח"ש דגם בח"ש איכא אסור עשה ע"ש בטעמיה דמילתא א"כ מה"ט נמי אפי' לר"ל דח"ש מותר מה"ת מ"מ באסור אינו זכות מודה ר"ל דח"ש אסור מה"ת וא"כ גם לר"ל א"א אפי' לחצי זית בשר בלא שחיטה משום אסור דאין זכות.

א"ל דכבר הקשו עליו מהא דמוקי ר"ל בשצוה כ"ב ממנו שצוה שלא אוכל ואכל נבלות וכו' במפרש ח"ש וכו' והלא אפי' בח"ש אינו חל על נבלה משום דאית' ביה אסור עשה דשאנו זכות, אבל לפענ"ד נראה דלק"מ דהרי ר"ל ס"ל במזר כ"ט אין שחיטה לעוף מה"ת ומ"מ כתבו תוס' בחולין כ' דנחירה בסימנים מיהא בעי ומתה מאיליה אסור משום נבלה וא"כ משכחת לה בנבילות עוף טהור דליכא משום אסור שאינו זכות רק משום אסור נבילה ושפיר חל על ח"ש דמותר מה"ת וכמדומה שכבר נזכר זה באחרונים אלא שהוא דוחק דהאי ואכל נבילות מיירי דוקא בנבילות עוף ולא בנבילות בהמה, ועוד דא"כ אמאי לא קאמר דמשו"ה ר"י לא קאמר כר"ל משום דס"ל יש שחיטה לעוף מה"ת לכן נ"ל דבר חדש דאפי' למ"ד יש שחיטה לעוף מה"ת מ"מ אסור דאין זכות ליכא רק גבי בהמה דזבחת מבקר כחייב אבל בעוף ילפינן שחיטה מה"ת בחולין כ"ח מן כאשר נזוהיך מלמד שנטווה משה בע"פ וכו' ועל רוב אחד בעוף וכו' והיינו רק לסלק אסור אמ"ה או נבלה עיין תוס' שצוה כ"ג ד"ה האוכל אבל עשה דזבחת אין זו וכיון דליכא אסור דאין זכות אין אסור עשה בח"ש ושפיר היה יכול ר"י לומר כר"ל.

ובזה מיושג מה שהקשה פמ"ג שם על דברי ענמו מיו"ד ס' רל"ח ס"ד דשצוה שלא אוכל ח"ש נבלה חלה השצוה ואין חל על אסור עשה דאין זכות. ולפמ"ש א"ש כיון דחל על ח"ש נבלה דעוף דלית ביה משום אסור דאין זכות חל נמי בכולל על ח"ש נבלת בהמה אף דאית' ביה אסור עשה דאין זכות.

ובענינה נ"ל לחדש עוד דאפי' לר"ל נמי חל בכה"ג בכולל דאף דלית ליה כולל באסור הבא ע"י ענמו היינו דוקא לפי מה דקיימא שם סופא במפרש שלא אוכל שחטות ונבילות

לפי שהן מנחה והמנחה נאמר בה קדש קדשים היא כחטאת וכאשם וכבר בארנו בחמישי מוזכרים שהטאת והאשם אין מאחרין אותו למחר רק נאכלים ליום ולילה עד חצות עי"ש, ופשוט שקאי זה אחריוהו שנקט לעיל מזה גם על לה"פ.

איברא דלשון הרע"ב שם משמע דאין אוכלין אותו כליל מוצאי שבת שכתב ואם בשעה שהקטיר שני הבזיכין של לבונה חשב על אחד מן המערכות של לחם לאכלו למחר כלומר שלא בזמנו עי"ש, שמשמע מלשון כלומר שבכאן אין צריך שיהיה המחשבה לפגל למחר דוקא אלא אף בחשב לאכלו כלילה הוא פגול. אבל ודאי א"ל לומר כן כדקשה החי"ט מהא דמפורש בפ"א בבל יו"כ להיות בשבת שמתחלקות בערב והרע"ב עצמו כתב במ"ט שם שנאכל במוצאי שבת והוא רק לאחד עשר משום שבקדשים הלילה הולך אחר יום שעבר. ולכן ברור שהוא טעות ואין מחלוקת בזה דלכו"ע נאכל לה"פ ביום השבת אחר שהסירוהו ונקטרו הבזיכים וכלילה מדאורייתא ומדרבנן רק עד חצות הלילה.

ונמצא שמש"כ רבנו יונה שהיו צריכין לאכול אותו בשבוע שאחר השבת שהסירוהו, לא מובן כלל דמשמע דביום השבת לא היו אוכלין אותו אלא אחר השבת, והא דאדרבה עיקר חיוב האכילה הוא ביום השבת שרק זה נאמר בקרא כדכתב הרמב"ם בפירושו שם כמו שציאר ביום השבת ביום השבת יערכנו, וכונתו לא שמקרא הזה ידעין דין האכילה שקרא זה הוא על דין הסדור על השלמן כדקשה החי"ט, אבל כונתו שציון דלא הוזכר בזה"פ אלא יום השבת הרי בהכרח גם הקרא לאחר זה שנאמר בו מצות האכילה קאי רק על יום השבת דהוזכר בכאן ומה שאוכלין אותו גם כלילה דמוצאי שבת הוא משום דלענין אכילת קדשים הוא גם כלילה בחשיבות יום השבת דהולך אחר יום שעבר וא"כ איך כתב שהיו צריכין לאכול אותו בשבוע שאחר השבת.

ומה שאפשר לפרש בכוונת הר' יונה לע"ד הוא כדאבאר, דהא חזינן דאינו רואה לפרש שהפסול שלא נמצא הוא על טומאה שיותר מזוי דהוא אף קודם שהוכשרו ליקרב. וגם לפ"מ שפרש"י התם וציומא דף כ"א שהוא מטעם שאם נפסלים אין אחרים להציא תחתיהן ששייך זה דוקא רק בפסולין שקודם הקטרת הבזיכין שאחר הקטרתם כבר נעשה מצותם ונשאר רק מצות האכילה שהוא ככל מצות אכילת קדשים ולא היה צוה הנס שלא יפסלו, וא"כ לשיטת החוס' לא נפסלין או ציוצא עיין בתוס' וצחים דף כ' ובמנחות דף ט' ורק אחר הקטרת הבזיכין נפסלין ציוצא שהוא רק לפסול לאכילה, ורק ציוצא הבזיכין היו נפסלין גם להקטרה שזה דבר שלא מזוי כלל דמייקב כשמשלכין הם מקטירין ולא היה שייך להחשיב זה לכעין נס.

ואף לרש"י שקוצר דמשקדשו כלי נפסלין ציוצא וצחים שם ובדף פ"ח ובמנחות דף פ"ז נמי הוא רק משנכדר על השלחן שאין טעם להחשיב לנס מה שלא הוציאו לחוץ קודם שהוצרכו לטקס מעל השלחן דמה"ת יעשו כן לעבור על דין לפני חמיד שנאמר בזה"פ. אף לרש"י ולחוס' היה הנס שלא אירע להם טומאה שזה דבר מזוי שאינה כהן נטמא בעזרה באיזה

וכן שיאפו לחם בד' בשבת ואפשר לאפות אותו בע"ש אין זה כבוד מלכו של עולם וכיוצא בזה לגלג בנה של שלומית וכו' רש"י ז"ל שם דדוקא נקט ב' י"ט של ר"ה דזומן לחם הפנים לא היו שם ב' י"ט של גליות ונר' מדבריו שאם הי' אפשר שהי' ב' י"ט של גליות כמו שאין דוחה י"ט א' כך אינו דוחה י"ט ב'. ולמדנו מדבריו כי מה ששנינו בפרק המילה (קל"ז ע"א) יש נימול לח' ויש נימול לט' ולעשרה ולי"א אם חל ר"ה יום א' ויום ב' לדידהו דמיקלע דה"ה ב' י"ט של גליות אלא דחנא דנקט ב' י"ט של ר"ה תנא דירושלמי הוא דלית להו ב' י"ט של גליות.

ובזמן שמקדשין ע"פ הרא"י מיתניא מתניתין דאלו בזמן הזה לא משכחת לה בשני י"ט של ר"ה דאין תשרי חל יום א' דקי"ל לא אד"ו ראש אלא ודאי בזמן שמקדשין ע"פ הרא"י מיתניא דלית להו ב' י"ט של גליות ומש"ה נקט ב' ימי' של ר"ה וסברא דמתניתין דמנחה דנקט ב' י"ט של ר"ה דדוקא נקט הכא נמי וה"ה לדידן דלית לן ב' י"ט של גליות כי היכי דלא דחייא ספק מיל' י"ט שני של ר"ה ה"ה י"ט ב' של גליות. והרמב"ם ז"ל (פ"א מה' מיל' הט"ו) תפס לשון המשנה כפשוט' שאין ספק מיל' דוחה י"ט ב' של ר"ה אבל י"ט ב' של גליות דוחה וכו"כ בס' המנחות הגדול ונראה כי בלא השגח' כתב כן. וראיתי בס' יורה דיעה (סי' רס"ו) שהרא"ש ז"ל כתב בתשוב' שאינה דוחה י"ט ב' של גליות ולא פירש לנו טעמו ונראה שמטעם זה אמר' הרא"ש ז"ל וראוי לסמוך עליו כ"ש להחמיר ולפי שהוא דבר נוהג תדיר כתבתי זה. ע"כ.

*

גמ' שם. כתב רבינו יונה בצמות (פ"ה מ"ה) שהיו צריכין לאכול הלחם הפנים בשבוע שאחר השבת שהסירוהו, ועיין שו"ת אגרות משה (חלק קדשים וטהרות סימן יא) שהאריך בדברי רבינו יונה, וכונתו: הנה דברי רבנו יונה ודאי מוקשים מאד, דהא דין לחם הפנים שאוכלין אותו ביום השבת שסלקוהו מהשלחן וכליל מוצאי שבת ככל קדשים הנאכלין ליום אחד שהוא ליום ולילה שלאחריו עד שיעלה עמוד השחר מדאורייתא ומדרבנן רק עד חצות כצ"ח ברכות. ומה שכתב הרמב"ם בפירושו בפ"ב דמנחות ולה"פ אינו נאכל אלא ביום השבת בלבד, פשוט שכוונתו גם להלילה של מוצאי שבת וזה נקרא ג"כ ביום השבת בלבד, משום שלקדשים הלילה הולך אחר היום שלפניו כדאימא חולין דף פ"ג.

וגם המשנה אינו קורא אותו יום אחד דתנן במנחות דף ק' לה"ה"פ נאכל לא יותר על אחד עשר שהוא בחלו שני ימים טובים של ר"ה קודם השבת שהקשה רש"י דא"כ נמצא שיו"כ חל בשבת ולא יאכלו אלא לערב מוצאי שבת שהוא יום י"ב, ומידן דלענין אכילת קדשים הלילה הולך אחר היום שעבר הילכך מתקרי י"א. וכן צריך לפרש בכוונת הרמב"ם שבקרא כתיב רק ביום השבת אבל גם הלילה דמוצאי שבת נקרא יום השבת לענין קדשים, וכן הוא במש"כ שם ושתי הלחם נאכלות יום עצרת שכוונתו גם להלילה שמוצאי יום עצרת משום שגם הלילה נקרא לענין קדשים יום עצרת שהולך אחר יום שעבר וכמפורש מייקב שם ברמב"ם שאוכלין גם כלילה שכתב ואין מניחין ממנו למחר

עושים ב' ימים וא"כ גם ב"א ששאר י"ט משכ"ל ב' י"ט אלא בזמן לה"פ לא היה אפשר לעבר שנים בחו"ל דהמקום גורם וקמת ועליה אל המקום כח', ושפיר פרש"י, ונענע לי ראשו. ע"כ.

והזכיר החת"ס ז"ל דבר זה גם במשנה (י"ד סימן רנב) וז"ל: ונהיגה כד הוינא טלי' בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון זל"ה וז"ל ואמרתי לו במה שממה בספרו על פירש"י הנ"ל הא בירושלים אפי' בזה"ו ליכא ב' י"ט של גליות ומאי ארי' בזמן לה"פ דכ', ואמרתי לו מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בח"ל ולא הניחו כמותם ב"א שאלו מעברי' שנים וקובעי' חדשים בח"ל כמבואר בזכרות ס"ג סוף ע"א גבי עובדא דחנני' בן אחי ר"י וכ"כ רמב"ם ספ"א מקדוש החדש ע"ש ואם יהי' רחוקים ע"כ יעשו שם שני ימים מספק ויהיה גם ב"א ב' י"ט של גליות והוי מצי התנא למנקט ב' יום טוב של גליות סתם אלא משום שאי אפשר זה בזמן לחם הפנים דלא לעולם ב"ד הגדול בירושלים קמוך למקדש אבל בזה"ו כבר הי' אפשר שיקרה כן וכאשר היה בימיו ר"ע באמת כמבואר שם בש"ס דזכרות הג"ל, וישרו דברי צעני הגאון ז"ל, ואמר קאלום. ע"כ.

אמנם בשו"ת חכם נצי (סימן קסז) נשאל דצין בני חו"ל העולים לא"י דרך ארעי האין יתנהג בשלש רגלים אם כבני ארץ ישראל או כבני ח"ל.

והשיב דלריכס הם להתנהג צעניי המועדים כא' מבני א"י החושבים ואין זה בכלל חומרי מקום שינא משם לא מבציע בתפלות וזכרות וקריאת ס"ס שאין חומרות בעלם שהרי אם בא להתמיר לצרך ולהתפלל תפלת המועדים בזמן שאינו מועד עזירה היא בידו אלא אפי' במלאכה מותרים הם שאילו היו כל אנשי המקום שינאו משם כאן בקציעותא פשיטא שאסורים היו לעשות יותר מיום אחד משום כל חוסיק שהרי הישן בשמיני בסוכה לוקח וכן בפסח ושזיעות העושה יום א' מועד יותר מהמנחה עובר על ב"מ ולא אמרו נותנין עליו חומרי מקום שינא משם אלא בחומרא שרשאין בני המקום שינא זה משם לנהוג חומרתם במקום הנוהגין קולא אף אם יקבעו דירתם במקום הלו אבל בדבר שאילו באו בני מקום החומרא למקום הקולא וקבעו דירתם בו היו אסורין לנהוג חומרתם בזה לא אמרו ואף דשלחי מתם הזהירו במנהג אבותיהם דילמא גזרו שמדא ואתי לאקלקולי הך קלקלה גופה לא שייכא אלא כשהם במקומם בח"ל אבל בהיותם ב"א לא שייכא וכיון שב"א איסור הוא להוסיף יום א' על המנחה ואין ביד אנשי א"י להוסיף יום א' יותר מהכתוב בחזרה ולהחמיר אף הבאים מח"ל אסורים הם לנהוג שני י"ט של גליות כל זמן שהם ב"א אפי' דרך ארעי כיון שהמקום גורם ואין זה בכלל חומרי מקום שינא משם.

והגאון צעל שואל ומשיב בהגותו שם, העיר עליו בזה"ל: לענין בני ח"ל העולים לא"י אף שהזכרים ראויין למי שאמרם מ"מ הדבר מבואר בשו"ת אבקת רוכל להצ"י סימן כ"ו להיפך ועיין באר"ם סימן תצ"ו במג"א ופר"ם משמע דלא כוותיה ובהשגחה הארנכית ובעת חדשות אני מגיד ממ"ש רש"י

טומאה שאפשר לו שיגע בהלחם או בהצויקין קודם הקטרה והיו נפסלין והיה גם שלא אירע דבר כזה אף שבקרבנות אחרות אירע לפעמים. דהרי יונה סובר שאין לחוש לטומאה דהא טומאה הותרה בצבור ולא היה נעשה גם בצביל זה, ואין להקשות מנס חנוכה שנעשה גם אף שטומאה הותרה בצבור שיש מתריץ להראות חיבתן של ישראל שהוא רק לזמן הנצחון. וגם שם יש מתריץ בענין אחר עיין בצ"ח ס' עת"ר בשם הרא"מ, ולכן מפרש ה"י יונה שהוא לענין שלא נפסל צינא ולינה שהוא אחר הסלוק מעל השלחן ובצביל מנחה אכילתן נמי לא אירע תקלה משום חציבות ביומא שהוא מנחה חדשה ולה"פ הוא מצד הנס הקבוע שהיה חס בשעת הקטרה כדזכיר ה"י יונה כאן שכתב כי ביום השבת יערכנו והיה חס בשעת הקטרה, שכוונתו שלכן נעשה בו גם זה שלא יארע בו תקלה לנומנו ממנחה האכילה. ומכיון שהוסר מעל השלחן כבר מצוי שגם אחד מהכניסים יוציא בשגגה לחוץ מהעזרה.

והנה בכל שבתות השנה אין כ"כ חדש שצריך הפעמים אכולין חיכך אבל בשבת שחל יוה"כ שמתחלקין לערב וזה קורא בשבוע שאחר השבת, שמוצאי שבת נקרא שבוע שאחר השבת משום שהוא התחלת השבוע ומ"מ לא אירע שנפסל לעולם ואף בכל שבת לא אירע לאלו שהניחו את חלקם לאכול לערב שיפסל ובעלם מכיון שסובר שגם בצביל מנחה האכילה נעשה בזה גם היה יכול לומר גם שלא אירע פסול טומאה דאכילתן לא הותרה בטומאה כדאיתא בפסחים דף ע"ו, אבל כדי שלא נטעה לפרש על הקטרה דוקא כפרש"י נקט יוצא ולינה שלא שייך כ"כ שיארע לפסול מהקטרה. זה נראה בדומק לפרש דברי ר' יונה התמוהים. ע"כ.

*

גמ'. **והאחד עשר.** במנחות (ק ע"ב) פרש"י ל"א דהלילה הולך אחר היום ע"ש, והכא בשמעתין פי' ב' פירושי'. וביאר החת"ס, דס"ל דע"כ לרבה דאית ליה הואיל ס"ל דא"י יבואו עדים קודם מנחה לא פריק ללח"פ דאי תימא דפרקין ליה א"כ מ"ט לא נאפה ב"ט הואיל ואי צעי פריק ליה דהשתא שכיחא דפרקין ליה והואיל דשכיחא אמרינן אע"כ לא פריקין ל"י ונאכל ל"ב וע"כ שהלילה הולך אחר היום וה"ל מוצאי יוה"כ י"א אמנם לר"ם דל"ל הואיל אין זה מוכרח ואיכא למימר כשיבואו עדים קודם מנחה פריקין ליה ואפאינן ליה למחר וליכא צ"כ כ"א י' ולא משכחת י"א אלא כשיבואו מן המנחה ולמעלה ואז מונין מיום השני ולכן פרש"י בשמעתין ב' פירושים א' לר"ם והב' לרבה והתם במנחות פי' אלי' דהלכתא דקי"ל כרבה.

*

גמ'. **שני ימים טובים ש"ר ר"ה.** פרש"י, ר"ה דוקא נקט בזמן לה"פ לא משכחת ב' י"ט של גליות, עכ"ל. ובצל"ח תמה, אטו בזה"ו מי איכא בירושלים ב' י"ט של גליות. והחת"ס בחידושיי כותב: ילדות היתה צי והעומי פני בהגאון ז"ל, ואמרתי לו, אלמה לא, הרי מבואר סוף מס' זכרות דכשרוב חכמי ישראל בחו"ל ולא הניחו כמותן ב"א מעברין שנים וקובעים חדשים בחו"ל ואז שולחים שלוחים לא"י וכשלא יגיעו

דאינו דוחה את הכוס אבל דוחה את יו"ט וא"כ מצוה דאף ר"ה דוחה ומצוה דר"ה הו"ל אוכל נפש דשרי וש"מ דאין רשאי להשתנות וע"ה.

ובשז"ת אבני נזר (חלק אר"ח סימן שצה אות כו) כותב בתו"ד: וצוה"ה ה' צריכין לעשות שני ימים טובים של גלויות והרי אפילו בארץ ישראל היכי דלא מטו שלוחין עבדי תרי יומי. ואף שרש"י פסחים בזה דלחם הפנים נאכל לאחד עשר בשביל שני ימים טובים של ראש השנה קודם שבת. ופרש"י דנקט ראש השנה ולא של גלויות דזמן לחם הפנים לא ה' שני ימים טובים של גלויות. אך כוונתו פשוטה דצירושלים לא ה'. ומה שחלה רש"י בזמן לחם הפנים וצ"ל"ח תמה על רש"י בזה. פירש בחתם סופר חלק יורה דעה סימן רנ"ב דזמן שאין בית המקדש משכחת לה שרוב חכמי ישראל בחוץ לארץ ולא הניחו כמותם בארץ ישראל מוקדשין המדשים רחוק מירושלים וה' צריכין לעשות שני ימים ראש השנה [וכתב שם שהצ"ח הודה לו בזה] אבל בזמן המקדש לעולם ה' סנהדרין קרובים לירושלים עד כאן. הנה שרק צירושלים שה' קרוב לבית דין לעולם לא ה' עושין שני ימים. אבל הרחוקים כל שכן בני הגלויות ה' עושין אף בזמן המקדש שני ימים. ע"כ. וע"ה בשו"ת שבת הלוי (חלק א סימן קכט).

*

גמ'. שבות קרוב התירו וכו'. דין חולה שאין בו סכנה מפורש בשו"ע (סי' שכ"ח סעיף י"ז) דמותר לעשות לו מלאכה ע"י גוי, דאמרינה לגוי שבות וצמקום חולי הותר שבות זה, וכתב המג"א בשם הרד"ך, שזה דוקא לצורך השבת עצמו, וכ"כ שאר אחרונים ע"ה, וצמקום רע"ו ס"ק ח' הביא המג"א דין שבות קרובה התירו שבות רחוקה לא התירו, ועין בזה על הגמרא דשבת סוף פרק ט"ו, אך הרב לבושי שרד ז"ל זיין דבר זה על הגמרא דכאן, ועין שו"ת רצ פעלים (אר"ח סימן כו) דהוכחה זו דפסחים עדיפה מהך דשבת, ועין אליה רבא סי' רע"ו סוף ס"ק י' מה שטען על המג"א בזה הוכחה דשבת, אך על הוכחה דפסחים אין טענה, ועין מג"א סי' תקכ"ז ס"ק י"ג, ומ"ה על דבריו הרב חמד משה, ועין מחצית השקל שם. ועין להגאון רבי רפאל מוואלז'ין בשו"ת תורת רפאל (סימן פט).

*

גמ'. מתיב רב מרי שתי הלחם וכו'. בשו"ת עונג יו"ט (סימן מד) כתב לנקדק בלשון הגמרא דקדוק ע"ה, דמעיקרא אמר איתביה לחם הפנים אינן נאכלות כו' והיינו דרבה בעצמו הוא דמותיב לר"ח מלחם הפנים כדמוכח בסוגיא דשם ואח"כ מותיב רב מרי לר"ח משתי הלחם. וקשה דהא במשנה (מנחות ק ע"ב) קתני ברישא הא דשתי הלחם אינו דוחה את השבת והדר תני לחם הפנים. א"כ רבה דמותיב מלחם הפנים מאי טעמא לא מותיב לר"ח משתי הלחם השני? ברישא ושביק רישא ופריך מסיפא.

וכתב לתרץ, עפ"ה"ש במנחות (דף מו) תנא שתי הלחם הבאות בפני עצמן יופו ותעבר צורתן וילאו לבית השריפה. ופריך הש"ס מאי נפשך אי לאכילה אחיין ליכליהו אי

בפסחים מ"ז ד"ה שני ימים דזמן למה"פ לא היו שני ימים טובים של גלויות והדבר תמיה דאף אם היה אז שני יו"ט ש"ג אבל צא"י במקדש ודאי לא היו ועיין צ"ח שהניח בחימה אומם לפע"ד נראה לפמ"ש החו"ס דף י"ד שם דצירושלים שמקובצות מכמה עיירות חייבין לנהוג איסור וכן מצוה צפר"ח או"ח סי' תצ"ו בהדיא וא"כ אם היה אז שני יו"ט של גלויות אף צירושלים היו חייבין לנהוג איסור כיון שיש שם מקוצן מח"ל שנהגין יו"ט שני וזה ברור ולפ"ו לשיטת א"י הח"ץ ז"ל לא שייך לנהוג יו"ט שני צא"י כלל וע"כ דלא כח"ך, ודוק היטב כי היא רחיה נפלאה. ע"כ. ועיין מ"ה בשו"ת תלחתא (ח"א סי' כ"ה). וע"ה בשאלת יעקב"ן (ח"א סי' קס"ה) ומשנת חכמים על הר"מ (סוף ה' ע"ד ד' קנ"ד ע"א) שהעיר על הח"י מסוכה (מ"ד).

אח"כ מנחתא בשו"ת שאל ומשיב (מהדור"ק ח"א סימן קכט) שכותב בזה"ל: והנה הרמב"ם דייק מהך דנקט פרק ר"א דמילה דשני ימים טובים של ר"ה נימול ל"ב ומדלא נקט שני ימים טובים של גלויות ש"מ דיו"ט של גלויות ה' דוחה ע"ה והרא"ש לא כתב כן ועיין בטו"ע יו"ד סי' רס"ו ובחבורי יד שאלו סי' רס"ו מ"ה בזה, ובשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד חולק על הרמב"ם וכתב דכשם דלענין לחם הפנים נקט התנא שני ימים טובים של ר"ה ולכן נקט גם כאן ובאמת שאין רחיה דשם א"ל לנקוט שני ימים טובים של גלויות כמ"ה רש"י בפסחים דף מ"ז דזמן למה"פ לא ה' שני יו"ט של גלויות וא"כ אין רחיה משם.

אמת דדברי רש"י תמוהים שם כמ"ה צ"ל"ח דאף אם ה' משכחת לה שני ימים טובים אבל צירושלים מקום שהיו אופים לחם הפנים ל"ה שני ימים טובים של גלויות והניח בקושיא ובשו"ת חתם סופר סי' רנ"ב האריך ליישב וכתב שאמרו בפני הצ"ח בעצמו ואמר קאלום אבל לאחר כל הקילום הוא דוחק גדול.

אך לפע"ד ה' נראה דבר חדש לפמ"ש החו"ס בפסחים דף י"ד ד"ה שתי צירושלים כיון שמתקבצים שם מכל המקומות מחויבים לנהוג איסור כמו שנהגו באותן המקומות שצאו משם וכ"כ להלכה צפר"ח סי' תס"ח סוף סי' ג' ובסי' תס"ו וא"כ אם ה' אז נוהג שני ימים טובים של גלויות היו צריכים גם צירושלים לנהוג איסור כיון שמתקבצים שם מכל המקומות ולכן כתב רש"י שלא ה' אז שני ימים טובים של גלויות ועכ"פ אין ראיה לתשב"ץ מהך דהתם רחיה וע"ה צ"ל"ח מה שהאריך דאף דאין נפדין כל שראוי למוצא מ"מ היו פודין החלות והיו אופין בע"ה שנית ודלא כאור חדש וכן מצוה צפר"ח תשב"ץ שם באורך ולא הזכיר כלל מדברי החו"ס בפסחים ומנחות שם יעו"ש.

והנה לכאורה קשיא לי בזה דפריך הש"ס ואי אמרת צורכי שבת נעשין ציוס טוב אמאי לא דמו יו"ט וקשה הא ראש השנה יש דעות הגאונים דמתענים כמצוה צטור אורח חיים סי' תקנ"ז ואם כן לא שייך לצורכי שבת נעשין ציוס טוב וכמצוה צמרה"ק הובא במ"א מי שמתענה צרי"ה ע"ה וצ"ל דקושיא הש"ס מהך דאין דוחה יו"ט אך אחתי קשה דרשב"ג דאמר

דקנאו לה' ונחנו לכהן וכיון דקנאו ה' ונחנו לכהן דרשינן ביה לכס ולא לגזוה דכהנים מגזוה קא זכו.

אב"ד גבי לחם הפנים לא מיקרי לגזוה כמו דנדרים ונדבות לא ממעטין מלכס למ"ד נדרים ונדבות קרבין ציו"ט ולהכי אף דידע רבה מדרשא דלכס ולא לגזוה אפי"ה הקשה מלחם הפנים ורב מרי דמוחזי משחי הלחם למ"ד זורכי שבת נעשין ציו"ט דמשמע מזה דלמ"ד הואיל א"ש ע"כ דקובר כרב יוסף דאמר גבי שחי הלחם הבאות בפ"ע לשריפה אחיין ולהכי פריך גס מרישא דמתניתין דהיינו משחי הלחם משום דלמ"ד זורכי שבת אינן נעשין ציו"ט א"ש דאף דאמרין הואיל והכא הא חזיין לאכילה היום. מ"מ כיון דתליין בשחיטת זריקת כבשים ושמה יופסלו בשחיטה וזריקה ולא יהיה הלחם ראוי לאכילה אלא לשריפה מן התורה להכי אינו דוחה יו"ט. אבל למ"ד זורכי שבת נעשין ציו"ט אמאי לא דחי ומשחי משום דמחזי לכס ולא לגזוה.

*

גמ'. שם. הפרי מגדים בקונטרס שושנת העמקים, הקשה, בהא דקי"ל דאין אפיית שחי הלחם דוחים לא את השבת ולא את היו"ט אפילו שכתו ולא אפו מערב יו"ט אסור לאפות ציו"ט כדמשמע מסמימת לשון הר"מ ז"ל בהלכות תמידים ומוסיפין (פרק ח' הלכה ה'), ואמאי נימא עשה ולדחי לעשה דלכס ולא לגזוה. לפי מה שכתבו התוספות ב"ה (דף ר"ב ע"א בד"ה השוחט) גבי נדרים ונדבות דליתא רק עשה דלכס ולא ל"ת דיו"ט, כדאמרין במס' ב"ה (דף כ' ע"ב) ולא אמרינן אהדריה לאיסורא קמא, והרי כבר כתב הרשב"א ז"ל (הביאו המשנה למלך פ"א מהל' נערה בתולה הלכה ה') דעשה דקום ועשה דוחה עשה דשז ואל תעשה.

ובשו"ת יד חנוך (סימן יז) כתב לתוך בהקדם להצין סברת דברי הרשב"א ז"ל דעשה דקום ועשה דוחה עשה דשז ואל תעשה, ויתכן לומר הטעם עפ"מ"ש בשם הגאון רבי יודיל מודרין ז"ל מסיגעט הסבר ענין עשה דוחה לא תעשה אף דלא תעשה חמירא כדאיתא פ"ק דיבמות, הוא עפ"י דברי הירושלמי (הביאו הש"ך ח"מ סי' כ"א ס"ק ג') אונסא כמאן דלא עבד אמרינן אונסא כמאן דעבד לא אמרינן, וא"כ כאן שהוא אנוס על פי הדיבור ועל כרחו הוא מוכרח לעבור על אחת משתייהן או על העשה או על הלא תעשה, לפיכך צברה מורה שיקיים העשה ולגבי הלא תעשה אמרינן אונסא כמאן דלא עבד, אבל אם היה עושה ההיפך ויבטל העשה הרי יפסיד עשיית דאונסא כמאן דעבד לא אמרינן דפח"ח.

והנה כל זה שייך לומר אם אי אפשר לקיים שניהם שוב לא הוי אונס, ולא אמרינן צוה אונסא כמאן דלא עבד.

והשתא יובן שפיר מה שכתב הרשב"א ז"ל דעשה שיש בה קום ועשה דוחה עשה שהוא שז ואל תעשה, והוא מטעם הנזכר עלמז, דלגבי עשה דשז ואל תעשה אמרינן אונסא כמאן דלא עבד, אבל לגבי עשה שיש בו קום ועשה, הרי אונסא כמאן דעבד לא אמרינן, והבן.

לשריפה אחיין לשרפיניהו לאלתר ולמה להו עיבור זורה. אמר רבה לעולם דלאכילה אחיין גזירה שמא יזדמנו להם כבשים לשנה הבאה ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו לחם בלא כבשים עכשיו נמי נאכל. ואינהו לא ידעי דאשתקד לא היו כבשים אינהו שרייא נפשייהו השתא דאיכא כבשים כבשים שרי להו. ורב יוסף אמר לעולם לשריפה אחיין והני טעמא דלא שרפינן מיד משום דאין שורפים קדשים ציו"ט.

ר"פ ז"ל אחי שפיר דלרבה דקובר שחי הלחם הבאות בפני עצמן לאכילה אחיין ליתא האי תיובתא כלל משחי הלחם דהיכא ליתב לרב חסדא דאי אמרת זורכי שבת נעשין ציו"ט אמאי אינו דוחה את היו"ט הא איכא למימר אלא מאי דאין זורכי שבת נעשים ציו"ט והא דאופין מיו"ט לשבת משום הואיל תקשה נמי לישמרי לאפות שחי הלחם ציו"ט דהא חזי ליה ליו"ט ואי משום דלא חזי עד שיטעמו הכבשים ויזרקו הדם וכמ"ש התוס' שם דלא דמי לשלמים דעלמא דשרי ציו"ט. אע"ג דלא הותר לאכול עד אחר זריקת הדם. וכן כל שחיטה דעלמא דלא חזי לאכול עד אחר ביטול ואפי"ה שרי ציו"ט משום דהתם בעצמם לא חזי עד אחר זריקה אמרינן דמסתמא יוגמר היחידן ויותרו לאכילה. אבל בשחי הלחם דהן בעצמן כבר הוכשרו לאכילה ואפי"ה אינם ראויים ותלוים בשחיטת הכבשים להכי לא דחי יו"ט משום דחסרין מעשה דשמה לא יוגמר היחידן ולא יושטעו הכבשים דהיינו שיופסלו צו"ט.

ב"ב לרבה א"א לומר כן דהא סבר דמדאורייתא שריין לאכילה אף שנאצדו הכבשים רק מדרבנן הוא דאסור משום גזירה דשנה הבאה וכיון דחזי מדאורייתא רק מדרבנן לא חזי שפיר אמרינן הואיל ותקשה לרבה ג"כ אמאי שחי הלחם אינן דוחין יו"ט הא חזי לאכילה ואף דלא חזי אלא אחר שחיטת זריקת הכבשים ואפשר יופסלו בשחיטה או בזריקה ולא יהא שהות להביא כבשים אחרים ויהא אסור לאכול הלחם. מ"מ הא זה רק מדרבנן משום גזירה דשנה הבאה אבל מדאורייתא שרי לאכול וכוון דליכא איסור דאורייתא אם יאכלן שוב ליכא איסור דאורייתא בצאפייתן כדאמר' גבי הואיל דכיון דמדאורייתא חזי ליה ליכא איסור דאורייתא במלאכה שעושה ואי משום דאיכא איסור דרבנן בצאפיותו מחמת שיהא אסור לאכול מדרבנן משום גזירה דשנה הבאה. הא שחי הלחם הוי שבות קרובה דמזות היום הוא ובעינן למשרי במקדש ושפיר דוחה יו"ט.

וצ"ל גם לירידה האי שינויא דלהכי אינו דוחה משום דמחזי לכס ולא לגזוה ולהכי לא הקשה רבה מרישא רק מסיפא דלחם הפנים דאינו דוחה יו"ט למ"ד זורכי שבת נעשין ציו"ט. דזה ניחא למ"ד דקובר זורכי שבת אינן נעשין ציו"ט להכי אסור לאפות ציו"ט לה"פ ונאכל לעשרה בשבת הבאה ואף דידע ע"כ מדרשא דלכס ולא לגזוה שהרי מטעם זה לא הקשה לר"ח משחי הלחם. אפי"ה הקשה מלחם הפנים אמאי לא דחי יו"ט דלירדי' ניחא דלא שייך הואיל מיו"ט לשבת אבל לר"ח קשיא והוי קובר רבה דדוקא גבי שחי הלחם שייך לכס ולא לגזוה משום דעיקרו לגזוה כדאמרין שם (דף מה) דמחזי לה' לכהן דקאי אשחי הלחם

גמ'. שם. החת"ס כתב לדקדק מ"ט לא חשיב נמי משום מחמר אחר בהמחמו, וזי"ט שחל להיות בשבת עסקינן נהי דמשום י"ט לא היה לוקה המחמר לשי' הרב"י בס"י תצ"ו.

*

גמ'. שם. הקרני ראם מציא שם קושיית השע"מ (פ"ח מה' מאא"ס סוף ה"ו) שהקשה על ההיא משנה דיש חורש תלם אחד דכ"ד חל איסור יו"ט על שביעית, לפ"מ דמסיק שם דהאי תנא איסור כולל לית ליה א"כ אין איסור יו"ט חל על איסור שביעית.

ובתרין עפמ"ש"כ הרמב"ן דאיסור חרישה אינה אלא דרבנן א"כ י"ל דלפמ"ש"כ רש"י דמייירי בחרישה כדי לכסות את הזרעים. א"כ יתכן דעל יו"ט חייב משום חורש דליתא בשביעית ועל שביעית חייב משום זורע ואין כאן איסור חל על איסור מכין דבחורש כדי לכסות הזרעים איכא תרתא, חורש זורע יחד.

דף מז ע"ב

גמ'. אחרישה לא יצייב הו"א וחזי לביטוי דם צפור. יש לתמוה כיון דחופר גומא וא"ל אלא לעפרה פטור א"כ אם חורש כדי לכסות לאו מלאכה היא ואיך שייך זוה הו"א כיון דבחרשה שהיא לזורק הקרקע דהוי מלאכה ליכא שום הימור. והי' אפ"ל דבעי לאוקמא מתני' אפי' למ"ד דמלאכה שא"ל לגופה חייב עלי' אבל בתוס' פי' בשם רש"י דכל ההימור לתרוש לזורק ביטוי היא משום דא"ל לגופה וע"ז תמהני מה הו"א שייך זוה מאחר דבכה"ג לאו מלאכה היא כלל וצ"ע. (שפ"א).

*

גמ'. שם. בסוף שו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא) נדפס בשם חתן המהצב, "הוא התורני המופלא יינק וחסיד מוהר"ר זלמן צהאלוף הנגיד והגדוד הקצין מוהר"ר מאיר פ"צ מווינא", וז"ל: אבל זוה קשה לי להבין והוא' א"מ ואדמ"ו הרב הגאון פאר ישראל פ"ה ע"ה אשר מצר כל דבר הקשה כאלו נתנה למשה מפי גבורה ותורה היא וללמוד אני צריך, על פירוש הריב"א במסכת חולין דף קמ"א מציא התוס' הריב"א צ"ל אלו עוברין. ובאמת לא מלאכת מקומו. אחרישה לא חייב וכו' והקשה והא' י"ט עשה ול"ת ומיך דנהי דלא דחי מיהו אם עבר על אוחו לאו אינו לוקה דהא דלא דחי היינו משום עשה אבל ללאו כמאן דליתא דעשה דחי לה, וע"ש, ולענ"ד עמוק פירושו ונעלם ממני מעיינות החכמה והיא רחוקה ממני דסוף סוף כיון דאין עשה דוחה ל"ת ועשה אף אם עבר ועשה העשה הוי האי מה"צ ועשה עבירה דאורייתא גבי מצוה דאורייתא וזה לא מועיל לכ"ע והוי מה"צ דלא עשה האי מצוה עשה כלל ואינו מועיל ואז לא דחי אפי' הל"ת כיון דמה"צ אינו מועיל אפילו דיעבד כמו שמצינו כמה פעמים בש"ס ובסוכה וכדומה ושפיר לקי על הלואו כיון דעשה אינו מועיל נגד הלואו כיון דהוי מה"צ ולמה פירש הריב"א היכא דעבר אינו לוקה. ולענ"ד מצוה לתורה. ע"כ.

אמנם זה שייך רק היכא שהוא אנוס ולא אפשר לקיים שניהם, אשר לא כן בצפיית שתי הלחם דאפשר מערב יו"ט, ואפילו שבת הרי קי"ל דשבתה לא הוי אנוס, ושזב לא שייך למימר אנוסא כמאן דלא עבד.

*

גמ'. שאני התם דאמר קרא לכם וגבזה. מבואר מזה דלרבה דאין זרבי שבת נעשין ביום טוב אלא היכא דאיכא למימר הו"א, לא מצריכין על שתי הלחם מיעוטא דלכם ולא לגבזה, ומקשין מזה על הרמב"ם (פרק ח' מהלכות תמידין ומוספין הל' ח') שכתב דאין אפייתן דוחה יום טוב מדכתיב הוא לבדו יעשה לכם, לכם ולא לגבזה, והרי הרמב"ם פסק (בפרק א' מהלכות יום טוב הל' ט"ו) כרבה דאמר הו"א, ולרבה אין זרבי שבת נעשין ביום טוב אלא היכא דאיכא למימר הו"א, ואם כן בשתי הלחם דלא שייך הו"א לא מצריכין על זה מיעוטא דלכם ולא לגבזה.

ובספר בית ישראל מהגה"ק מקאזניץ ז"ל חירך דמיעוטא דלכם ולא לגבזה מצריכין דלא נימא ציה מתוך שהותרה לזורק הותרה שלא לזורק כמבואר בצ"ה דף י"ב ע"א, והגמרא קאי אליבא דרבה לשיטתו בצ"ה שם דלית ליה מתוך, דס"ל דצית שמאי וצית הלל בעירוב והוא"ה פליג, ע"כ דבריו. וכן כתב החתם סופר בדיוטיו.

*

גמ'. לכם ולא לזכרים. עיין בשו"ת שאלת יעבץ (חלק א סימן קעב).

*

גמ'. יש חורש תלם אחד וחייבין עליה משום שמונה לאוין. נתקשו המפרשים למצוא שמונה לאוין, ועל כן פירשו צמלת מוקדשין ד' שיטות, הריב"ן צמכות דף כ"א פירש דאיירי בשור וזמור פטור חמור וחייב משום צ' פעמים לא תעבוד, ובפי' רש"י כאן [ד"ה והן מוקדשין] כתב דשור צבור וחייב משום לא תעבוד וחמור הוא קדשי דק הבית וחייב משום מעילה, והיינו לפי פירוש מהרש"ל בהצגת דברי רש"י, והתוס' [ד"ה ומוקדשין] פירשו דשור קדשי מוצא וחמור חולין דלאו מעילה לא קחשיב רק כלאים חשיב בתרתי כלאי כרם וכלאי זרעים.

ועיין צ"י המשנה להרמב"ם שכתב דשור קדשי מוצא וחמור דק הבית וחשיב נמי כלאים בתרתא, והוא תמוה מאוד דלרבה אחרי רשעי ולדידיה קשה דאיכא תשעה, ועיין בהתוי"ט (מכות פ"ג מ"ט ד"ה והן מוקדשין) שהריגש זוה וכתב דלא חשיב לאו דמעילה משום שאין זו שוה פרוטה כמו"ש תוס', ועיין שו"ת מראה יתקאל (סימן מה) שחמה על דבריו, דוודאי התוס' כתבו שפיר משום דס"ל דאיירי בחמור חולין, ומוקדשין לאו דוקא, אבל לרמב"ם קשה למה ליה לפרושי דחמור הוא קדשי דק הבית כיון דלא קחשיב ליה. ועי"ש שהאריך בפלפול עמוק.

*

וע"ז השיב חותנו הגדול בעל נודע ציהודה, וז"ל: הקושיא שהקשה על דברי החוס' בחולין זריכא נגר וצר נגר דיפרקיניה, כי בודאי לפי הסברה כיון שאין עשה דוחה עשה ממילא לא קיים העשה כלל ונמצא עבר על הלאו שלא במקום מצוה, וראיה לדבר שבמקום שאין הדין נותן שידחה אפילו עבר ועשה לא קיים העשה כלל, הוא ממה שאמרו ביצמות דף כ' ע"ג ואי ס"ד חייבי לאוין מדאורייתא לחלילה רמיא ליבוס לא רמיא אס בעלו אמאי קנו. הרי שאם אין עשה דיבוס דוחה לאו של אלמנה אפילו דיעבד לא קני ולא קיים מצוה יבוס כלל.

ואמנם בסוגיא זו דיצמות הואיל ואני עוסק בה לא איתנה בלא חידוש להציל הרמב"ם והטור מהשגת הרשב"ל שבמחילה מכבודו הרב והעצום דבר סרה נגד הרמב"ם ושו"ה טועה גמור וזה יבואר אחר זה, אבל כעת נלע"ד להליך בעד ריב"א דכאן המרישה אורח המצוה היא ולא ע"ס המצוה כי עסק המצוה היא הכיסוי ואף שעתה עושה מצוה זו בעצירה שעובר עשה דיו"ט וחורש מ"מ לא שייך בזה לנימור שלא קיים המצוה ואינו דומה ליבוס שם ע"ס המצוה שהיא הביאה הוא עצמו העצירה לכהן גדול בחלמנה ולכן אפילו דיעבד לא קנה.

אבל קושייתך מנז מצוה הבא בעצירה קשה שעב"פ עתה שמכסה בשעת חרישה עושה המצוה בעצירה ואינו יוצא ידי המצוה כלל והוי כמו כסוה הרוח אף שפטור מלכסות כ"ז שהוא מכוסה מ"מ מצוה לא עשה כלל, והנראה לפענ"ד כאשר אציע דברי הרמב"ם ודברי מהרש"ל ומה שיש לי להליך בעד הרמב"ם ממילא גם דברי ריב"א אולי יהיו נכונים. וכו'. עיי"ש באורח.

ובש"ו נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן קלה) נדפס תשובה מאת בן המחבר, המאה"ג מו"ה יעקבא ז"ל, וז"ל: בקונטרס האחרון מנ"צ הביא דבר בשם אומרו והוא המנוח מהר"ז ז"ל אשר הקשה על הא דחולין דף קמ"א ע"א חוס' ד"ה לא זריכא הביא דברי ריב"ם זפ' אלו עוזרין לאמרו שם אחרישה לא ליחייב. הקשה הא יו"ט הוי ל"ת ועשה. ותירץ נהי דלא דחי מיהו אס עבר על אותו הלאו אינו לוקה שהרי הלאו הוא נדחה מפני העשה והרי הוא כאילו אינו וגשאר רק עשה לחוד ולכן אינו במלקות ע"ש בדברי החוס' הנ"ל. וע"י הקשה המקשה הנ"ל סוף סוף כיון דאין עשה דוחה ל"ת ועשה אף אס כבר עבר העשה ועשה מצוה הנ"ל מצוה הבאה בעצירה שהרי עכ"פ עשה עצירה דאורייתא ואין המצוה מועילה לכ"ע ואפילו דיעבד אינה מצוה כמו שמצינו כמה פעמים בסוכה וכדומה וכיון דהמצוה לא עלתה לו הרי לא קיים העשה וגשאריו העשה והל"ת יחד במקומם ושפיר לקי אלאו. ודברי הריב"ם אינם מוציאים כלל ומצוה לתרץ. אלו הם תורף לשון השואל ע"ש. ואחא"ו העלה שם כפתור ופרח בדברי הרמב"ם הלכות יבוס ע"ש תורת אמת היתה צפיהו. ועל קושיא הנ"ל אמרתי אענה גם אני חלקי.

והנה פשטות דברי החוס' שילחי חולין זריכים קת ביאור צמה שאמרו והבא משמע דכ"ז דלא עבר ושקלה איכא עשה ול"ת. והנה כפי העולה בהסקפה ראשונה נראה כי החוס'

הוציאו משמעות הזה ממה שאמרו בגמרא עשה ול"ת הוא ואין עשה וכו'. וע"ז יפלא מה זו משמעותא נגד שטות הריב"ם הלא ודאי גם לריב"ם (יש) בשלות הקן וכן דיו"ט יש עכ"פ עשה ול"ת רק שהל"ת נדחית מפני עשה דטהרת מטורע או מפני עשה דכיסוי ואחר שהל"ת נדחית אז נשאר רק העשה לצד אבל עכ"פ יש בהם עשה ול"ת בעולם ושפיר נקט המקשן בלשונו ומו אי משמעותא דהחוס' הוא מלשון המקשה מה הציון הלו לא זריכא הנ"ל להחוס' להקדים דצריהם לציין עשה ול"ת גם הציון הלו מרבה דצריהם ל"ז דעבר ושקלה דלאו עבר וכו' ובחד שיחה סגי לציין ל"ז וכו' כדרך החוס'. ואולם האמת יורה דרכו כי כל משמעות החוס' הוציאו מלשון התרץ הוא אמר ל"ז דעבר ושקלה דלאו עבר חיצת עבר משמעותא הוא שעב"פ חל הלאו ולשיטת ריב"ם אין כאן שום עצירה מפאת הלאו שהוא כבר נדחה מפני העשה ולא עבר עליו וה"ל להתרץ לומר ל"ז דשקלה דלאו ליחא וכו'. וע"ז משני החוס' דל"ל לשיטת ריב"ם דהלאו נדחה רק לענין מלקות אבל עכ"פ באיסורו קאי מאחר שיש צדו עשה לכן שפיר נקט בלשונו דלאו עבירה ודוק. הארכתני קצת בפשטות דברי החוס' להקל על המעיין כמוני כי לכאורה יש מקום לטעות לפוס רהיטא.

ועתה אשובה אראה קושיא השואל הנ"ל אשר עליה אמר מרן אהמ"ו ז"ל כי היא זריכא נגר וצר נגר דלפרקיניה ואנא לאו נגר אנא אבל צר נגר ופרקי ידענא מסבאר דנפשא אשר חנני ה' צידלותי ואמינא מלחא צענין שליח לד"ע ויותר הרחבתי סבאר זו לענין כל מלחא דא"ר לא תעציר. הנה מקום אחי לחלק בין הני דמייתי הגמרא בחולין קט"ו בכל שמעצתי וצין הני דתמורה דף ו' צענין כל מלחא דא"ר לא תעציר. והחילוק הוא בין דבר שנעשה מעשה דליתא בחזרה כמו חסם פי פרה ודש חורש בשור וחמור שחט אותו ואת בנו וכן לא הני דמייתי בחולין אי אפשר למיחד עובדא שהרי שור שחוט לפניך והעצירה כבר נעשית ונגמרה והוא מעוות לא יוכל לתקון וכל הדומה לאלה גם רבא מודה דאי עבד מהני. הגע צענך בשחט בשבת מה יתן ומה יוסיף אס נימא דשחיתתו פסולה עכ"פ כבר חלל השבת שהרי תיקן להוציא מידי אמת"ה וכדומה.

אמנם בכל הני דמייתי הגמרא בתמורה הם דברים דאי אמרינן דלא מהני מהדרינן עובדא ותו אין כאן עצירה ולכן אמר רבא דלא אהנו מעשיו וכאילו מעיקרא לא נעשה דבר. אך במקת הנעשה באיסור יפרד והיה לארבעה ראשים כפי ארבעה חלוקי האיסור אשר נעשה במקת הזה:

א. צ"ק ע' ע"ג מקח הנעשה בשבת והואיל מרשות או קין לי תאנתך כיון שהאיסור כבר נעשה בפועל וצין אס המקח יתקיים או לא יתקיים הרי כבר חלל השבת לכן לכ"ע המקח ראוי להתקיים כי מה יתן ומה יוסיף אס נבטל המקח.

ב. צ"מ ס"ה וכן בתמורה אס מכר צייתר בשביל המתנת מעות או וצין גלימא בארבע וזוי דרביחא הן אס נימא שהמקח בטל אס נימא שיתקיים כשער הזול ויחזור הד' וזוי צין כך וצין כך מו אין כאן איסור רצית לכן גם בזה המקח ראוי להתקיים אי לא שיאמרו גלימא וכו'.

אמנם בהצטיי כי לפי סברתי יאחזי לחלק בדבר חדש כגון גזילת לולב וסוכה וקרבן והדומה לאלה אשר עודם צעין ויש בהם תקנת השנה וצין מנה גזולה או מנה טבל והדומה שכבר אכלה אשר אף אם נימא דלא יא' חובת מנה מ"מ העצירה כבר נעשית באכילתו ולימא בחזרה כי א"א להוציא בלעו מפיו (חייב תשלומין אשר עליו אין לו שייכות עם ענין המצוה) עיין מס' מכות דף ט"ז. ולפ"מ שהעליתי בדכגון דא לא שייך לומר מנה הבאה בעצירה אם כן אין מקום לקושית התוספות סוכה שם דמסקי בחימא מדוע לא אמרו בזמנא טבל משום מהצ"ע וקרא ל"ל ע"ש. ולשטמנו ודאי צריך קרא לשמעיין דאפילו דיעבד לא יא' באכילתו וע"כ לומר דהתוס' בסוכה הג"ל לא ס"ל סברה זו. אמנם אכן בדין בשטות תוספות שלהי חולין אשר שם לא אולי בשטות תוס' דפ' אלו עוברין כפי מה שהוא לפנינו כנ"ל ובחזרו להם דרך לעצמם וכדקיימין בשטותיהו דהכא בחולין נכונים דברי אלה להסיר קושית השואל הג"ל. וכיון שהדברים עולים בטעם לשבח צע"ה יש להם מקום לתרץ כל הי קושיות דמקשי התוס' בסוכה ובדוכתי טובא כנ"ל ודוק. וכו'. וע"ע צש"ת בית שער (חלק א"ח סימן ט) ושו"ת עונג יו"ט (סימן מא).

*

גמ'. הווא"ל וחו"י לכו"פ דם ציפור. פרש"י אי מקלע לי כפורים וחיות טובה. ועיין חת"ס שכ' פי' לפירוש, דודאי אי מקלע לי כפור אמרי' לי זיל ואיתי אפר כירה וצרימא איירי בגבא דאית לי אפר ועפר תחום כל הנורץ לכן כ' אי מקלע לי כ"כ הרבה כפורי' וחיות פי' ויקלע נמי כ"כ אורחים שצטריך לכל הנחי כפורים עד שלא יספיקו לו עפר שומרון ע"כ אומרי' לו חפור שחוט וכסה כמבוא' במס' ביצה דמה"מ אומרים לו חפור שחוט לכ"ע וה"נ ליפטר. וע"ע בחת"ס שכ' ליישב בזה קו' התוס'.

*

גמ'. ובתישבה ביו"ט מי שרי. הקשו התוס', מאי פריך דלדמי עשה דכחי ל"ת דיו"ט, הרי יו"ט עשה ול"ת.

ובשז"ת טוב טעם ודעת להגרס"ק (מהר"ק סוף ס"י מ"א) תמה על דברי התוס', וז"ל: ולא ידעמי מה קשה להו, הרי י"ל דקושייתו לז"ה דס"ל אם אין לו עפר מוכן לא ישחוט, ואם כן הוי כאן גם עשה דשמחת יו"ט, וא"כ חד עשה דוחה עשה דיו"ט ועשה דכחי דוחה הל"ת, וא"ש, עכ"ל.

ועיין צש"ת אפרקסתא דעניא (חלק ב א"ח סימן עט) שהעיר על מ"ש דחד עשה דוחה עשה דיו"ט, הרי אין עשה דוחה עשה. רק דהי' מקום לומר דכוננו ז"ל דתרי עשה דחו ל"ת ועשה. אבל אמאי פשיטא לי' כ"כ דתרי עשה דחו, הרי התוס' יבמות ד"כ ע"כ ד"ה אמר קרא כ' דלא דחו ע"ש וצדין שמועה כלל רכ"ג. אלא בדס' יד מלאכי ס' מ"ט הביא ריטב"א צ"מ פ"ב דס"ל דחו, מ"מ אמאי כ' כ"כ בפשיטות.

אמנם לדעת הפנ"י אחי שפיר, דעשה דוחה עשה דשוא"ת, אלא דהיא דליכא נמי לאו בזה לא דחי. וי"ל דס"ל להרש"ק ז"ל בפשיטות דהיינו דוקא בדליכא רק חד עשה,

ג. כחצות פ"א ע"כ היכא דאמרי רבין לא ליזבן והלך וזצין לרבא דהלכתא כוותיה לגבי אצוי לזר מייע"ל קג"ס לא מהני שהרי כאשר נחטבל המקח חו לא עבר אמרימא דרבין ואין כאן עצירה כלל.

ד. אמנם אם נשבע שלא למכור והלך ומכר יש כאן חלוקי דעות. לדעת התוס' תמורה ו' ע"א ד"ה והשתא מהני כיון שהיא דא האיסור מלבו ע"ש. ודעה זו הביא הרמ"א ב"ד סימן ר"ל בסתם אך לא כן דעת המרדכי ואינן רבנותא הביאם הרמ"א בחו"מ סימן ר"ח אינהו ס"ל כיון שאם נכטל המקח חו עכ"פ אין כאן עצירה עוד לכן המקח בטל. ונוכל למנא איכא בינייהו טובא בין אצוי ורבא ע"ש בתמורה בתוס' הג"ל ורש"י ד"ה שינוי קונה. ועיין ל"ח פסחים דף ע"ג ד"ה שחטו שלא לאוכליו ושם כתב א"א בזה"פ סברה אשר העליתי. והוא אומר דגם בשחיטה אמרינן כל מלתא דא"ר לא תעביד אי עביד מהני לרבא אע"ג שהשור שחוט לפניך. ועיין בל"ח קונטרס אחרון. וכבר העירותי ע"י מוזכרים ס"ט אמנם לענין שליח לד"ע כוונתי לדעת אהמ"ו הגאון זוק"ל והוא בנ"ב קמא חלק אה"ע ס' ע"ה ע"ש. וכו'.

ועתה בסברה זו אמייא גם לענין מנה הבאה בעצירה יש לעמוד על פרשת דרכים למחלוקת האלה. ולכן בפסחים מ"ו ע"כ גבי חורש צ"ט אף אם נימא דלא עלתה לו הכיסוי משום מה"צ מ"מ העצירה כבר נעשית ונחלל יו"ט בחרישתו בשדה ומה יתן ומה יוסף אם ישאר העפר כמו שהוא ואפילו בא לימלך אחר שכבר חרש בשדה אכן אמרינן ליה זיל כסי והעצירה אשר עשה בחרישה כבר נגמרה והוא מעוות לא יוכל לתקון והמנא הוא ענין אחר ועולה למנא וכיון שהמנא מנא חו לא לקי אי אמרינן הואיל. לא כן הוא גבי לולב או סוכה גזולה וכן קרבן אשר כל עוד היות הדבר צעין עליה ידידה רמיא להשיב את הגזילה ואז לא תהיה העצירה למפרע וכ"ז אשר הוא עוד מחזיק הגזילה בידו העצירה נמשכת בפועל לכן הוי מהצ"ע ולא יא'. ובוה נלע"ד תשובה מספקת על קושית הג"ל ודוק.

בעתה אמייא עוד כי לפי מה שהעליתי עולים כהוגן דברי הגמרא שם צ"ל אלו עוברין דמסיק ובתישבה ביו"ט מי שרי. ולכאורה יפלא מאי אולמיה דכתישה מחרישה וכמו שהקשו התוס' ד"ה כתישה ע"ש. וכיון דאנן בשטת הריצ"א דשלהי חולין קיימינן ואיהו ע"כ לא סלקי ליה הני שינויי דמשני התוס' בפסחים כפי שהם לפנינו א"כ מה יענה לקושית התוס' הג"ל ולדידי ניחא דודאי לכתחלה אסור לעשות שום מלאכה ביו"ט לצורך כיסוי משום דיו"ט הוא ל"ת ועשה ולא נדחית. אך שם דמיירי בחרש כבר והעצירה כבר נגמרה ועשה ואז עכ"פ ראוי עפר זה לכסות בו כנ"ל וכיון שמוותר לו לכסות צער זה חו ממילא לא לקי אחרישתו אי אמרינן הואיל אבל הכתישה שעדיין לא נעשה האיסור בפועל לכן באיסורו עומד ביו"ט שהוא עשה ול"ת ואין דחוי בזמנא כיסוי שהוא עשה לצד וספיר מסיק ובתישה ביו"ט מי שרי ודוק. היוא' מדברינו דבאשירה ועיר הנדחת שהעצירה כבר נעשית ונגמרה ואין ענינה בזמנא הנעשה אח"כ בלולב הוא אין זה מהצ"ע כנ"ל ועלה על דעתי לפרש כן כוונת התוס' סוכה למ"ד ע"א ד"ה משום דהוי כו' ע"ש.

מקלקל וכמו דלח חני שלוקה משום צישול החלצ ציו"ט, וע"כ משום דצישול החלצ הוא מקלקל שאקרה באכילה ובהנאה וה"נ גבי צישול הגיד דהא אחיא כמ"ד יש צגידין צנו"ט וכמ"ש רש"י ד"ה לוקה ולדידיה אמרינן פסחים כ"ז דגה"נ מותר בהנאה וכשצשלו בחלב אסור בהנאה והוי מקלקל ואפי' נימא דצ"ח אינו חל על איסור גיד משום איה"נ דלא"ה"נ לא הוי איסור מוסף כמ"ש חוס' חולין ק"א ופיה"נ פ"ג דכריתות מ"מ הא חל ככולל ואסבה"נ וא"כ הוי מקלקל.

*

גמ'. **א"ל אין וכו'.** מצואר מכאן דהכנה לרצה אסור מן התורה אפי' מיום טוב לשבת. כגון שאין צו הנאה ביום טוב שהוא סמוך לחשיכה דליכא למימר הואיל. והאזני נזר (א"ח סימן שצו) כתב לדקדק למה הוצרך לאסור מטעם הכנה תיפוק ל' משום מלאכה. דמהאי טעמא לוקה ל' חסדא דלית ל' הואיל, והוא הדין לדידן סמוך לחשיכה. וכן יש לדקדק דצדרי המג"א סי' תקכ"ז שכתב וא"כ אסור לצלל סמוך לחשיכה. ואף שהחוס' כתב ר"ש צ"ה דצישול לא שייך הכנה וכו'. וקשה מה צ"כ מ"מ יאסור משום מלאכה.

ותירין דמשום מלאכה לא היה אסור לצלל סמוך לחשיכה שלא יגיע לכמאלל בן דרוסאי עד שחשך. דהנה אם יבשל סמוך לחשיכה כזה"ג שיגיע בחול לכמאלל בן דרוסאי נראה דאין צו איסור תורה. דאין חיוב בשבת ויום טוב אלא אם כן עשה המעשה בשבת ותיעשה המלאכה בשבת. כעין ששינוי לענין חיוב חטאת שאין חייבין עד שחטא תחילתן שגגה וסופן שגגה. הוא הדין שאין חייבין אלא אם כן היה תחילתן וסופן בשבת. ואם כן האופה ביום טוב ערב שבת סמוך לחשיכה וקרמו פניה משחשיכה אין לחייבו משום יום טוב שהרי לא ה' סופו ציו"ט. ולא משום שבת יום טוב שהרי לא ה' סופו ציו"ט. ולא משום שבת שלא ה' תחילתן בשבת. ושבת ויום טוב אין מנזרפין לאיסור תורה כיון דיום טוב ושבת שתי קדושות ואף דמדרבנן אסור משום יום טוב שהרי המעשה ביום טוב. כמו הכרובש כבשים בשבת דאסור משום שבת אף שלא נעשה כבוש רק אחר מעט לעת שהוא חול. מכל מקום אסור מדרבנן משום המעשה. מכל מקום כיון דליכא איסור תורה. שוב מותר משום ערוב תצטילין.

*

תוס' ד"ה שדה. עיין חזון איש (אורח חיים, מועד מסכת חגיגה סימן קכט אות ח).

דף מח ע"א

גמ'. מן המאיתים מיותר שתי מאות וכו'. עיין שו"ת חסם סופר (א"ח סימן קפ) שכותב במו"ד: ועוד יותר ה"ל להקשות אצרייתא דמיייתי צפסחים מ"ח ע"א מן המאיתים מיותר ב' מאות שנשמיריו צבור דערלה לא חזיא לנפכים, קשה הא למה לי קרא תיפוק ליה שאין קדושה חלה עליו כלל דלא מיקרי צימו ולא קרבנו, אע"ג דלא הוה רק אסמכתא צעלמא

משא"כ בדאיכא תרי אמרינן דחד עשה דחי העשה דשוא"ת, ושוב הוי עשה ול"ת המתנגדים, ואמרינן עדל"ת, וכזה"ג אפי' החוס' יצמות מודים דמהני תרי עשה.

*

גמ'. **במתונתא.** כתב הרמ"א צו"ע יו"ד (סימן כח סעיף בד), ולכן אין מכסים צעפר למה ממים, כגון מתונתא. וכתב הש"ך שם (סקל"ו), וז"ל: כן הוא בכל הספרים וכן העתיק בס' אפי' רצדרי ומשמע דהיינו מפני שעפר למה אינה מלמחת, וליתא דצ"ס פרק אלו עוברין, איתא בהדיא דרואיה לזריעה ומלמחת וכן הוא ברש"י שם, אעפ"י שהצ"י העתיק לשון רש"י ואינה ראו' לזריעה, פשוט הוא דט"ס הוא והעט"ו העתיק לשון הצ"י ולא הרגיש בטעות אלא הטעם כתב הסמ"ג דצעינן עפר דק ונפרק שראוי למנות כדכתיב אם יוכל איש למנות את עפר הארץ ומציאו צ"י ודרכי משה. ונ"ל דהאי "ולכן" ט"ס הוא וצריך להיות "וכן". ע"כ.

*

גמ'. **המבשיל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואכילו לוקה** **חבוש וכו'.** צו"ת שבות יעקב (חלק א סימן ס) הוכיח מכאן דאין לוקין על צ"ח רק על אכילתו ועל צישולו ולא על ההנאה, מדלא קחשיב כלל ללוקה משום נהנה מצבצר בחלב.

וע"ע בפרי חדש (א"ח סימן תמג) שמסיק דלדעת הרמב"ם אהנאה דצ"ח לא מחייב מלקות.

*

גמ'. שם. צו"ת צאר יתחק (חלק א"ח סימן יח) כתב להקשות, הא יכול מה"מ לצטלו ברוב ואין צו איסור תורה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. דעת הרשב"א שבת (דף ל"ט ע"ב) דלא אמרינן הואיל רק למאן דאית ל' מתוך דמשום הואיל חשיב צורך קצת. ותמיהו מהא דמקשה מצרייתא דמבשל גיד, ואי אמרת הואיל אהצברה לא לחייב הואיל וחזי ל' לצורכו. והא ברייתא היא על כרחך כבית שמאי דלית להו מתוך. ועיין שו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תי אות ה) ועוד.

*

גמ'. שם. הח"ס צחידושו נסתפק למאן דסובר מוקצה מה"מ אם נוהג ציוהכ"פ מה"מ, דכל איסור מוקצה נלמד מדכתיב והכינו את אשר יצאו לסעודת שבת ויו"ט וזה ל"ש ציוהכ"פ.

ובדע"ת למהרש"ם (א"ח סי' תרי"א) כתב, דלמ"ש צאס"ז רפ"ק דצ"ה צ"ס הגהת רש"י דגם למ"ד מוקצה מה"מ דוקא באכילה אבל בטלעול לכו"ע מדרבנן, א"כ אין נ"מ ציוהכ"פ צוה עיי"ש.

*

גמ'. שם. צו"ת צית שערים (חלק א"ח סימן רמ) תמה צו הכב השואל, אמאי לוקה משום צישול ציו"ט, הא הוי

שהוא מנזה הבאה בעצירה שהקצ"ה שוגאה, עכ"ל, והשגחת אריה (סימן צ"ו) תמה על דבריו וכי כעורה זו ששנינו כאן משום שנאמר ממשקה ישראל מן המותר לשראל.

ובנודע ציהודה (מהדורא תניינא אורח חיים סימן קל"ג) בהוספת בנו הגאון מהר"ש (סימן קל"ד ד"ה והנה ראייתו) תמה על תמיהתו הא טעמא דמנזה הבאה בעצירה שכתב הרמב"ם על כרחך לא קאי אלא לערלה וכלאי הכרם דליזה מנזה הבאה בעצירה איכא בטבל וחדש, ועל כרחך הרמב"ם אקרא דממשקה ישראל סמך, אלא דבערלה וכלאי הכרם הוסיף עוד טעם דמנזה הבאה בעצירה, אבל בטבל מאי מנזה הבאה בעצירה איכא, הא איסור הנזה של כילוי בטבל אינו מבוזר אם הוא לאוריייתא, כדבציא המשנה למך בפרק ד' מהלכות תרומות (הי"ד) פלוגמא דזה, דדעת הר"ש (מס' תרומות פ"א מ"ט) דהוא מדרבנן ודעת המוספות (שבת דף כ"ו ע"א ד"ה אין) דהוא מדאורייתא, ומדברי הרמב"ם הללו משמע דהוא מדרבנן, דאם לא כן אמאי פשיטא ליה בערלה וכלאי הכרם יותר מבטבל, וגם בחדש מאי מנזה הבאה בעצירה איכא הא שרי בהנאה, אלו תוכן דבריו.

*

גמ'. ואי אמרת מוקצה דאורייתא מה לי איסור גופו וכו'. הקשה החת"ס, למה לא נחלק ויה"כ יוכיח שאסור באכילה ומוותר להקריב כיון שאין איסור גופו גרם לו. וכתב דיש לחלק שעיקר מנזתו בכך משא"כ מוקצה וכן אמר' במנחות ה'.

עוד כתב: אך בלאה"ג פשיטא שיש לחלק בכך דאכילת איסור מגונה ומאס לגבו' משא"כ מוקצה שהוא אכילת הימור בשעת איסור אינו מגונה כמ"ש תו' גיטין ז' א' ובחולין ה' ב' ולקמן ק"ו ב' וי"ל אה"ג אי הוה כתיב טבל כדציא בקרא הומ"ל דליכא למילף מוקצה מני' מטעם הנ"ל אך בקרא אינו מפורש אלא ממשקה ישראל הראוי לשראל א"כ נימא דממעט אפי' מוקצה אע"כ דלאו דאורי' וליכא למעוטי מני' אלא טבל שהוא דאורי' וה"ק יכול אפי' מוקצה דכל דמיקון דרבנן כעין דאורי' מיקון אמרת שאינו דומה לטבל שאיסור גופו גרמה לו וא"ש. ע"כ.

*

גמ'. חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק וכו'. עיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א' ח"א סימן רב). ועיין שו"ת ויען יוסף להגה"צ מפאפא זצ"ל (אורח חיים סימן שכא) שהאריך בסוגיא דחילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב.

*

גמ'. אלא אפי' הבערה ועיי' עצי אשרה וכו'. עיין תבואות שור (סימן י) שעמד על הרא"ש (בבבלין ח') שבי' דתשמישי ע"ז, אינם אסורי' כ"א מדרבנן, ועי' הקשה מש"ס ערוך כאן, עייל עזי אשירה ואוהרתי מהבא ולא ידבק בידך כו'. ומירך דהבא לכתחילה, אבל דדיעבד אינו אלא מדרבנן. ודבריו

ועיקור דרשא דקרא שהוא ממשקה ישראל קאי לאיסורי אכילה ולא לאיסורי הנזה אבל הך דמן המאחיס דקאי לערלה וכלאי הכרם הוא רק אסמכתא כמבואר, מ"מ קשיא אמאי הסמיכו חז"ל איסור ערלה הכא ומה שייטי' הלא איננו צר הקדש כלל. וכו'.

*

גמ'. שם. עיין משכנות יעקב (חלק י"ד) שהרבה להוכיח בדבדברים פסולים כמו רובע ונרבע וטריפה לא אמרינן רואין אותן כאילו הן עזים, מהא דדרשינן מן המאחיס ממוזר ב' מאות שנשתיירו צבור מכאן לערלה שבטלה במאחיס. ואי נימא דכל הפסולין אמרינן רואין אותן כאילו הן עזים א"כ למה לן לבטולי הערלה לימא רואין את הערלה כאילו היא עזים. אלא ודאי דבערלה לא אמרינן רואין, עד כאן דבריו. ועיין שו"ת עונג יו"ט (סימן צה).

*

גמ'. ממשקה ישראל מן המותר ל'ישראל'. בס' נאות יעקב (ס"י יד) כתב, דהא דאמרו "ממשקה ישראל, מן המותר לשראל", והיינו שכל מה שאסור לשראל פסול לקרבן, אינו דין חדש שלמדנו מייחזקאל, אלא שזה גילוי שכל מה שאסרה תורה באכילה, אסור צין לאכילת אדם וצין לאכילת מזבח, שאכילת מזבח שמה אכילה. אמנם כתב שם, שיש מחלוקת אמוראים בדבר, ויש שסובר שאין זה איסור אכילה למזבח, אלא פסול בקרבן מחמת שאינו ראוי למאכל אדם.

ועי' פ"ז כתב בציאור דברי הגמרא בחולין (צ ע"ב) אמר רב חסדא מי כתיב על כן לא יאכל המזבח, על כן לא יאכלו בני ישראל כתיב, ורב הונא ממשקה ישראל כתיב, שרב חסדא סובר שפסול משום שאינו ראוי לאכילה, ואם כן אינו שייך בגידין ועלמות שבלאו הכי אינם אובל, ורב הונא סובר שאכילת מזבח אסורה, עיי"ש בארכוכה.

*

גמ'. שם. ראיתי קשיא נאה בכלי חמדה (פ' אחרי) איך מותר להקריב קרבנות ציזה"כ, הא אסור מן התורה לאכול, ואין ממשקה ישראל. עיי"ש. ועיין לקמן בסוגיין מ"ש בשם החת"ס.

והפרד"י (תרומה כה, ה) הביא בשם האבני נזר (אורח ח"ב סימן ששח אות יא) דבקרבנות חשיב ממשקה ישראל, דחוי להאכיל לקטן, עיי"ש. ועיין בזה בק' אחרון לספר שעשועי רעיונים (כלל יא) באריכות.

ועיין שו"ת בית שערים (חלק אורח חיים סימן רמו-רמז) אי שייך באיסור דרבנן ממשקה ישראל מן המותר לשראל, עיי"ש מ"ש מכאן.

*

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (בפ"ה מהלכות איסורי מזבח ה"ט), אין מציאין מנחות ונסכים לא מן הטבל ולא מן החדש קודם לעומר ולא מן המדומע ואז"ל מערלה וכלאי הכרם מפני

דף מח ע"ב

גמ'. הני נשי דידן דנהוג ל'מיפא קפיוא וכו'. עיין שו"מ מהרש"ל (סימן נז) שגסאל דדין מלות שנגעו זו בזו בתנור אם יש לאסור אותו מקום שגדבקו זו בזו ולהחיר השאר או לאסור כל אותן ב' מלות הנדבקים או לאסור כל המלות שנאפו עמה בתנור.

והשיב: יראה דאפילו בפסח נ"ל להיתר כי דוקא במנה כפולה יש לנו קבלה לאוסרה משום דק"ל שאין חוס האש יכול ליכנס במקום הכפול ונדבק ממנו אפילו באותה מנה עצמה אבל כה"ג שנושכין זו בזו ושיניהם נוגעין בתנור למטה אז חוס האש שולט למטה שפיר ונאפה כדינו ובמנה כפולה עצמה חידוש הוא ולא נמנע בפוסקים הראשונים והאחרונים אלא שגדולי האחרונים החמירו לנהוג זו איסור וחידוש הוא ואין לך אלא חידוש.

ואף שאין ראיה לדבר מ"מ קצת יש סעד דכה"ג שרי דמסקין בפי"פ אלו עוברין, אמר רב יוסף הני נשי דידן דנהוג למיפא קפיוא קפיוא לפיכא פי"ג לוגין א"ל אבי מאי דעתך לחומר חומר דלתי לדי קולא הוא דקמפקת ליה מידי חלה א"ל דעבדן כר"א דתני ר' אליעזר אומר חרודה ונותן ללס הסל מנרפן ואמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"א א"ל והא איתמר עלה אמר ריב"ל לא שנו אלא ציבורות של צבל שנושכות זו בזו אבל כעבין לא א"ל הא איתמר עלה אמר ר' חנינא אפילו כעבין פי"ר ש' שנושכות זו בזו שהם רחבות ועגולות וכשמדביקין זו אל זו בתנור נושכות זו בזו הילכך חדא היא אבל כעבין קולי"ש שהן קצרים וארוכים ואין נושכין זו בזו לא והשתא מדפריך מהא דאמר כעבין לא כלומר ומסתמא הני נשי דנהוג למיפא קפיוא קפיוא אינו אלא כעבין שהרי מעט עיסה הוא והשתא ליפרך מרישא הא אמר ריב"ל לא שנו אלא בצבורות של צבל שנושכות זו בזו וא"כ איך נהוג למיפא קפיוא קפיוא בפסח דליכא נשיכה ומדפריך מסיפא אבל כעבין לא ש"מ דלא פריך מנשיכה דנשיכה ג"כ שרי בפסח כי לא דמי למנה כפולה ושרי דפי". וכו'. עיי"ש עוד.

*

גמ'. חומר דאיתי לדי קולא הוא דקא מפקע לה בחצ"ה. עיין שו"מ רב פעלים (יו"ד סימן ה) דדין ראובן שיש לו ב' בהמות בשותפות עם הגוי, והם שוים לאפשר לחלקם בחיים, אם חייב ראובן לחלק בחיים כדי שיקיים מצות מתנות, או"ד מצי לומר אינו לא לחלוק ואשאר בשותפות הגוי, אע"ג דבזה תצטל מצות מתנות. עיי"ש מ"ש מכאן.

*

גמ'. שם. האחרונים הקשו בזה דאמרין בצרכות (ל"ה ע"ב) אמר רבה בר חנה א"ר יוחנן משום ר"י בר' אלעאי ב' וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך ערקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות דרך חצירות דרך קרפיות כדי לפוטרו מן המעשר, דא"ר ינאי אין הטבל מתחייב

ש"ע, וכי חילוק מה"מ בין לכתילה לדיעבד. ועיין שו"מ יהודה יעלה (יו"ד סימן כח-כט) בזה.

*

גמ'. שם. עיין בפרי מגדים (סימן שכ"ה א"א סק"ט) שמבאר דזה שהורכה הגמ' לומר, ועוד הא את הוא דאמרת חילוק מלאכות לשבת וכו', הא הרי כבר הוכיחה מקודם דאיסור מוקצה דרבנן דאי אמרת איסור מוקצה דאורייתא מה לי איסור דבר אחר. ומבאר משום דאי מהקושא דאיסור מוקצה דרבנן, י"ל דמ"מ מחייב אהצעה דל"ש הוא מכיון דמדרבנן אסור לבשל צע"י מוקצה וכל שאין ראוי יהיה מדרבנן חו לקי אהצעה, ולכן פריך הגמ' מחילוק מלאכות, עיי"ש.

ובגוף דברי הפרי מגדים אי מה שאינו ראוי מדרבנן מיקרי גם אינו ראוי מה"מ, עיין במשנה למלך (פ"ו מה' תרומות ה"א) שמסתפק בזה, והדברים ארוכים בדברי האחרונים.

*

גמ'. קבא מלוגנאה לפסחא. כתב הרא"ש, אי עבר ולש יותר שרי ומייתי ראיה מלחם הפנים, עיי"ש. והמג"א (סימן תנו סק"ד) דמי, דאם אמרו צורין יאמרו צשאנו זריזין. ועיין פ"ח דמייתי ראיה מוכרחת דסברת אינו זריזין אסור אפי' דדיעבד, עיי"ש. אמנם המגן אברהם סיים: והעולם נוהגין אף לכתחלי להקל ואין כח למחול ביד' ויש מתירין. ועיין חת"ס בחידושו כאן.

והמשנה ברורה (שם סק"ד) כתב: ויש פוסקים שהקילו בעיקר דין זה צימיו ולדעתם לא חששו חכמים בזה רק צימיהם שאדם אחד היה לש ועורך והיו עורכין בידים בלי עמילין של עץ והיה הדבר משתהה הרבה וגם תגוריהם היו קטנים שלא היו יכולים לרדות לחוך התנור הרבה מלות בצי"א והיה משתייר הרבה מלות על הדף בלי עסק ולהכי מנעו חכמים מללוש שיעור גדול בצי"א אבל צימיו שאופין מלות בעזרים רבים וגם תגוריהם גדולים מאד ולשין ועורכין ואופין צוריות גדול אין להחמיר אפילו בלשים במדה גדולה בפעם אחת שבודאי לא יבא לידי חימוך, והעולם נהגו לכתחלה כדעה זו ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מי לסמוך, מ"מ כל ירא שמים יראה להחמיר כדעה הראשונה אף צימיו ובפרט בישוים קטנים שאין להם מתעסקים הרבה בודאי יש ליזהר שלא ללוש יותר מכשיעור המצואר בכאן.

*

בתבו הפוסקים כי קפדין שלא ללוש יותר משיעור זה כשהוא לש עיסות הרבה שאפשר לרפן לחלה אח"כ, אבל אם בא ללוש רק עיסה אחת אין לנמנע כ"כ שמא לא יהיה זו כשיעור וכשיכרך יהיה לטבלה.

*

גמ'. שם. עיין שו"מ מנחת יצחק (חלק ג סימן קמ) בנדון שהיות אם מטערפות לחימוך במלות שנעשות ע"י מכוונה, ועיי"ש שהארץ ציבור סוגיין.

עוד כתב צביה"ל, ודע דאם ניימא דקסח כיסוי מפה מהני לנרף ה"ה אס כפה כלי על המזות מהני ג"כ לנרף אכן לפ"ו הא דא"ר אליעזר אף הרודה ונותן לסל וכו' הוא לאו דוקא דה"ה אס כפה הסל עליהם.

*

גמ'. שם. כתב הרא"ה בס' החינוך (סי' שפ"ה) וז"ל: ושמעתי מפי מורי דדוקא כשנתן הפת מן התנור לכלי שיש בו בית קבול דוקא אבל הניח אותו כשהוא על התנור ע"ג לוח או ע"ג קרקע וזכר דבר שאין לו תוך אע"פ שנמנו אח"כ בסל כבר נפטר מחלה וזהו שאמר הרודה ונותן לסל דדוקא לסל בשעת רדייה מן התנור ואז"ל שהתנור אינו עושה צירוף לחלה, עכ"ל.

ועיין בשו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן רנה) שנשאל צדין מי שלש עיסה פחות משיעור חלה ואח"כ לש עוד עיסה פחות משיעור ואפה שמי העיסות ורדן לתוך סל שאין לו שפה דקי"ל שאין הכלי מנרפן כיון שאין לו תוך, אס אח"כ נתן הפת לכלי שיש לו תוך אס הכלי מנרפן או לא כיון שבשעת רדייה לא צירפן הכלי.

ואחר שהביא דברי החינוך הג"ל, הוא כותב: וקשיא לי אדיוקיה, דכי תנן פ"ב דחלה ר"א אומר אף הרודה ונותן לסל הסל מנרפן היינו לומר דכי נאפו (נשכו) שמי עיסות (העיסות) שאין באתם כשיעור דמנרפין לחלה לרצון ולד' ר"א אפילו בנוגעים העיסות לצד בלא נשיכה מנרפין ה"ה אף ברודה ונותן לסל דסל מנרפן צנגיעה וקי"ל בזה כר"א דס"ל מנרפן צנגיעה לצד וכדכתב רע"ו. א"כ כי קאמר ר"א ברודה ונותן לסל הסל מנרפן בכל גוונא מיירי הן בשעת רדייה הן אח"כ כל שנערפו אחר אפייה באופן שיהיה ואורחא דמלחא נקט שדרך לרדות לתוך סל. ומידושא אשמעינן דאע"ג דכתיב ראשית עריסותיכם חלה תרימו ואשכחן נמי דאף שלא היה בכל א' מהם כשיעור ונתחברו אח"כ דמנרפין ה"ה נמי היכא דאפה שמי עיסות שאין בהן כשיעור ונתנן לסל שיש לו תוך דמנרפן ג"כ דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ דאלמא דזמנין דלא מחייב מעיסה ומחייב בתר הכי דהוי לחם וכדכ' הר"ן בפסח' פ' אלו עוברין אלמא אשכחן דאף שהיה פטור כשהיה עיסה השתא אחייב בתר אפייה. וא"כ שזה דין לחם לדין העיסה דכי היכא דנתחברו שמי העיסות יחד צביה"ל זד ואופן ה"ה נמי לחם היכא דנתקבץ צביה"ל זד ואופן לתוך כלי ה"ה נמי דמחייב.

ובתב ליישצ לר' הרא"ה מהא דתנן פ"ג דחלה הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה וגלגלה הגזר ואח"כ פדאחה פטורה שבשעת חובתה פטורה ע"כ. אלמא דאם בשעה ראשונה היתה פטורה חו לא הדרא לאחייב. וא"כ הוא הדין צ"ד שנמנו לתוך סל שאין לו תוך אע"פ שאח"כ נמנו לסל שיש לו תוך פטור כיון שבשעת חובתו היה פטור פקע מיינה חיובא אלא דכי מעיינת שפיר ליחא דשאני הכא דמעיקרא עדיין לא נתגלגלה ולא היה בה חיוב כלל אבל כאן חיובא אחרי נחדש מקרא באכלכם מלחם לחייב הלחם כעיסה ואס אחת אומר דכיון דנפטרה נפטרה ותשוה דין עיסה ולחם להדי א"כ איך אנו מחייבים אח"כ שמי עיסות שלא היה בהן כשיעור ונאפו ורדן לתוך סל

*

גמ'. הרודה ונותן לא"ל וכו'. בשערי תשובה (אורח חיים סימן תנז) מביא מ"ש בשו"ת בית אפרים (סימן מ"ד) צדין מלות שאופין ואין בכל עיסה שיעור חלה ונתחייבו ע"י צירוף סל ושז בשעת הפרשה לא היו נוגעין יחד רק היו חלוקים לצ' צביים אף ע"פ שלקח מאחד חלה על הכל יש לו לכתחלה להפריש חלה גם מצבור השני בלא צרכה, ע"ש.

ועיין שם מ"ש על דברי מהרש"ל דמנרפן ליטול מזה שלימה לחלה ואין המנהג כן וכמ"ש בח"י ג"כ, ובפרט בחלת ח"ל שפיר דמי אף בפרוסה ע"ש.

ועיין מ"ש שם (בחלק י"ד) ללמד זכות על מה שנוהגים אחר אפיית המזות מחלקים לחלקים ונוטלים כמה נשים כ"א חלה בפ"ע וכן המנהג באפיית החלות של שבת, עיי"ש.

*

גמ'. שם. אס שכת להפריש חלה בעיו"ט וזכר ציו"ט אס לא היה שיעור חלה בכל עיסה ונערפו בכלי ציו"ט דאז בא חיוב החלה ציו"ט דעת כמה אחרונים דמותר להפריש חלה ציו"ט אבל אס נערפו בכלי קודם ציו"ט או שהיה בכל עיסה שיעור חלה שאז בא החיוב חלה קודם ציו"ט אס להפריש חלה ציו"ט אלא אס מיינכר מלותיה של כל עיסה ועיסה בפני עצמה מותר לאכול כל מלותיה של העיסה ולשייר מאחת ממלותיה מעט על סמך שיפריש ממנה בחו"מ מעט לשם חלה וישרפנה אבל אס נתעברו המלות צריך לשייר מכל מנה ומנה מעט ואחר ציו"ט ינרף כל החמיכות בכלי אחד ויקח חלה מן חמיכה אחת (דהיינו שיפריש ממנה מעט) על כולן או שיעשה באופן זה שילוש ויאפה עיסה קטנה פחות משיעור ציו"ט וינרפם עם המלות בסל אחד כדי שיחייב בחלה ואח"כ יכול להפריש מעיסה זו על כולם כיון דחיוב של עיסה זו בא עתה ציו"ט רשאי להפריש ממנה ציו"ט ואפי' לא היה בכל עיסה כשיעור ונערפו כל המלות בכלי אחד קודם ציו"ט ג"כ נכון לעשות תקנה זו. ולכתחלה כל שהזכר קודם לילה יפריש חיקף חלה ולא יניח להפריש ציו"ט. (מ"ב תנז).

*

גמ'. שם. עיין פרמ"ג (סימן תנז) דה"ה דכיסוי מפה מנרפן לחלה, והיינו שיניחם במפה וישם מפה זו ג"כ על המזות מלמעלה ואף שבאמצע קצת מגולות מנרפות הכל כיון שמנרפין מכוסין. והוא נובע מש"ך יו"ד בשם מהר"ל. וסיים הפמ"ג דלפ"ו אס מונח בטבולא ולמעלה במפה לא.

אמנם צביה"ל כתב, דיש לעיין בעיקר הדין דבסמ"ק משמע דקסח כיסוי ג"כ מהני עיי"ש וכן במחצית השקל משמע ג"כ דע"י סתם כיסוי מהני וצ"ע למעשה אכן בכלי שיש לו תוך רק שהמזות בולטין למעלה וזה ודאי נראה דיש להקל ע"י סתם כיסוי אחרי דהסמ"ג מקיל לגמרי.

לספוקי ביה ומוה הדיבור של מהרי"ל נחה תמיהתו של הש"ך על הש"ע דמלשון מהרי"ל נר' דיש חולקים אסדרת יש מי שאומר. ונ"ל דכיון דמחלוקת פו' הוא יפריש ולא יצרך וגם הכהן לא יצרך דמחלוקת פו' חשיב ספק דוק. עכ"ל.

*

גמ'. לא שנו אלא ככרות ש"ב בבב' וכו'. פרש"י, שהן רחבות ועגולות כעין שלנו וכו' אבל כעין קוילי"ש בלע"ז ארוכין וקצרים וכו', עכ"ל. ועיין בשו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן קנז) שהאריך בענין מנהג ישראל תורה לעשות מצות עגולות, ומציא מדברי רש"י כאן, שהעיד להדיא דככרות של צבל הם עשיות כעין מצות שלנו רחבות ועגולות.

*

גמ'. טבלא שאין לה לבזבזין וכו'. עיין ביאור הלכה (סימן תנו סעיף א) שפסק דטבלא שאין לה לבזבז כגון שולחן, ספק הוא, וע"כ כשמזכרים בכלי יזהר שלא ילא שום דבר למעלה מדופני הכלי, ואם ילא צריך לכסותם במפה.

אמנם דיעבד אם לא כיסם ולקח מעלינות חלה על כל הסל, מסתפק הפמ"א אם מהני. ודעת המ"ב, דאין להחמיר דיעבד אחרי דבלא"ה דעת הסמ"ג להקל דאין צריך כיסוי דאורייתא כלי מנרפן כיון שהכלי יש לה חוץ אף מה שיוצא למעלה כמנהג למטה דמיא והוצא דעתו בהגר"א שם עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין חגיגה (כד ע"א) דאורייתא יש לו חוץ מנרפן אין לו חוץ אינו מנרפן. ומשמע דלע"ג דרבי רחמנא קפ' א' לזירוף כלי דעשאו לכל שבצק א', ל"מ אכ"כ יש לו חוץ ונכנס לתוכו אבל אין לו חוץ ומונה על גביו לא מהני לצרף הכל כא'. והקשה הטורי אבן שם, דבש"ס כאן בעי ר"י טבלא שאין לה לבזבז מהו חוץ כלי צעינן והא ליכא א"ד אורי כלי צעינן והא איכא, ועלתה במיקו, ואמאי הא ודאי חוץ כלי צעינן לזירוף, ובזין לו חוץ אינו מנרפן כדאמ' ההם.

אמנם הגאון ר' מאיר שפירא בזהגותיו שם, כותב לתרץ, עפ"י דהסמ"ג (מ"ע קמ"א) שכל דבצלה אפי' גודש מנרפן ולא דמיא למנחות דהא בצלה אפי' אורי צית מנרפן וכירושלמי פסחים פ"ג ה"ג, ומויזבת קושיית הטור"א.

*

גמ'. כל זמן שעופקות בבצק אינו בא יידי חיובין. עיין תרומת הדשן (סימן קכג) וז"ל השאלה: הא דקיי"ל דאם שהה הבצק בלא מתעסקים כשישיר הילוך מיל, חשצין ליה כחמץ. ואם לא שהה כשישיר הזה בפעם אחת אלא פעמים, ומתעסק ביה צינתיים, וכשיטרפו השהיות בו קודם שיאפה הוי כשישיר מיל, מי אסרינן לצקק משום חמוץ כה"ג או לאו. [הגה"ה ושישיר מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה, לפי חשבון מהלך אדם ציוני עשר פרסאות צוים שהוא י"צ שעות, כדאיכא פ' מי שהיה טמא].

שם לו חוץ נימא זהו כיון שנפטר נפטר. אלא ודאי דלא שיהא לחם בדינו לדין עיסה דמשיקרא עיסה והשחא לחם ופניס חדשות בוא לכאן. וא"כ כל היכא דנחנו לחוץ כלי הכלי מנרפן דדיוקו מאמרם וז"ל אף הרודה ונותן לסל אינו מוכרח ד"ל דדקדק לומר אף הרודה להורות לנו דכל עוד שהפת בתור אין התור מנרפן עד שירדם מהתור ויתן לחוץ הסל ואי לאו חידוש זה היה מצי למחני אף האופה ונותן לסל אלא דאי תנא הכי לא (הוה) שמעינן מינה דהתור אין מנרפן דאפשר הוה לפרש דהאי אופה היינו כשאופה ע"ג גחלים בצרך דליכא לספוקי ביה דאינו מנרפן ולא הוה שמעינן אי תור מנרפן אי לא אבל השתא דתנא אף הרודה לשון זה יצדק לומר ברודה הפת מתוך התור דוקא ונותן לחוץ הסל.

והנה שמעינן מזה דהתור אין מנרפן וגם שמעינן מינה דלע"פ שהיתה פטורה בחוץ התור אע"פ כשנתנה לחוץ סל חורה ונתחייבה דקרא כחיצ והיה באכלסם מלחם כיון שהוא לחם שיש בו כשישיר מתחייב וכמו שאין לומר כיון שהיה בתור לחם אפי' ולא נתחייב ה"ג כשנותנו אכ"כ לחוץ הסל שיש לו חוץ לא יתחייב כיון שפטור היה צעת חיובו ר"ל צעת שהיה בו כשישיר בתור ה"ג אין לומר דפטור כיון שבשעה ראשונה נתנו לחוץ סל שלא היה לו חוץ ואכ"כ נתנו לחוץ סל שיש לו חוץ אלא ודאי שאע"פ שהיה פטור כשנתנו לחוץ סל שאין לו חוץ אם נתנו אכ"כ לכלי שיש לו חוץ חייב דהא לחם שיש בו שישיר הוא מכל מקום. וראיה לזה ג"כ מהא דכ' מר"ן הש"ע י"ד סי' שכ"ה וז"ל: ואם נתנם על טבלא שאין לה לבזבז אינם מנרפין ויש מי שאומר שאם מכסה הפת במפה חשוב כמו כלי לנרפן עכ"ל.

הרי לך דלע"פ שהיתה פטורה כשנתנה לחוץ כלי שאין לה לבזבז (לזבז) אם אכ"כ כסה הפת במפה חשוב כמו כלי לנרפן וחדושא רבה אשמעינן דהמפה חשוב כמו כלי לנרפן כאלו נתנו לחוץ כלי שיש לו חוץ ומכ"ש אם נתנו אכ"כ לחוץ כלי ממש שיש לו חוץ דפשיטא דחייב בבלה. וצריך לחקור אמאי מרן הש"ע כ' דין זה ד' ש' מי שאומר ונר' דקשיא ליה למר"ן דחידוש רב כי האי הו"ל לפו' ראשונים לתקן צדק ומפני זה כתבו ד' יש מי שאומר או אפשר דלא נעלם ממנו סדרת הרא"ה ולהיות שבדין זה עלתה הסכמת הטור והסמ"ק לחייב והוי תרי לגבי חד לזה העלה אותו בש"ע לפסק הלכה ורמז לך דיש חולקי' בדין זה ונ"מ דאין יכול כהן להוציא בדין מצעל הבית דמצי אמר ליה אחי ראה שכן הלכה ושקול דמאי חיות לסמוך וכו'.

וראיתי להש"ך שכו' וז"ל: לא ידעתי למה כתבו ד' יש מי שאומר שהרי אין חולק בדבר וגם הטור כתבו סתמא. ומהרי"ל כ' בה' פסח דאם אין לו כלי שמחזיק את כולם יניחנה במפה ויכסה המפה ג"כ עליהם ונק' צירוף הגון עכ"ל. ונ"ע לאחיה עיני הביא סדרת מהרי"ל וז"ל דהביא סדרת מהרי"ל לומר דבדקדוק ד' מר"ן יש מי שאומר משום דליכא מאן דפליג שהרי כ' מהרי"ל דדוקא כי האי שרודה ונותן לחוץ המפה ואכ"כ מכסה הפת באתו מפה הא לא"ה שרדה ונתן לחוץ סל שאין לו חוץ אין כיסוי אכ"כ במפה מועיל לצרף ולזה סיים מהרי"ל ונקרא צירוף הגון כוונתו דכל שלא היה הצירוף באופן כזה איכא

ועדיין לא גמר חימוצו אבל מ"מ היו שפיר דרך אכילתן משו"ה מחייבו רבנן.

*

מתני'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קלז) הקשה השואל להסבירים נוקשה דרבנן, וראייתם מסתם משנה כאן שיאור ישרף והאכלו פטור, הא צפ"ק דחולין כ"ג ע"ב מספקא להש"ס דלמא טעמא דר' יהודה משום ספיקא ספק חמץ גמור ספק מזה וא"כ אסור מספיקא דאורייתא. וניחא ליה להשואל שם, דהך איבעיא איפשטא ר"פ כל המנחות [נ"ג ע"א] דאמר ר' חסדא לא תאפה חמץ אלא שיאור דר' יהודה לר' יהודה וא"כ מוכח דבריה הוא, דאלו ספיקא הוא אינטרך קרא למעוטי ספיקא.

וע"ז השיב החת"ס: ולפע"ד אי קושיא קושיא אין תירוץ עולה יפה, דרב חסדא ע"ד דחיה קאמר, מנ"ל דשינה עליו הכתוב לעכב, דלמא אי לא הוה כחייב לא תאפה חמץ הוה אמרינא שיאור שרי ודלמא שיאור בריה הוא ומשו"ה אינטרין מזה למעוטי אפילו שיאור ולעולם למזה ולא לעכב, ומסיק הש"ס תהיה לעיכובא, ולמסקנא אינטרין תהיה משום מיעוטא דרבוכה ומשום קושיא רבינא, וא"כ הדרינן לספיקא דש"ס דחולין אפשר לר' יהודה מספקא ליה וליכא למיפשט מדרב חסדא מידי דלא ע"ד הברור אמר רק ע"ד דחיה.

אמנם הקושיא לע"ד מעיקרא ליחא, דשיאור דר' יהודה שהוא סדוק שבו מסופק אי חמץ אי מזה, איתו הוא חמץ גמור לדידן וחייב עליו כרת, ושיאור דהכסיו פניו שהוא לר' יהודה מזה גמורה ולר' מאיר איכא ימורא דכל מחממת לחייב מלקות עליו ואין לא קי"ל בזה דרשא כר"מ וא"כ אפילו ספיקא ליכא, רק מתני' סתמא לאסור מדרבנן בעלמא גזירה אטו סדוק דחייב כרת לדידן, ודברי רמב"ן וסיעתו נכונים בלי פקפוק.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן ריח) ושו"ת עונג יו"ט (סימן מב).

*

גמ'. מ"ט דר"מ אין לך ב"ל סדק וכו' במה סדקים מלמטה. ז"ע מה דבעי טעם לדברי ר"מ טפי מדר"י. ועיין שפ"א דאפשר דמשום דחמץ גמור לעולם הסדקין מתערבין זה בזה לא נחא לר' טעמי דר"מ דמחייב כרת כל עוד שאינם מתערבין, וניחא לר' משום דלמטה באמת נתערבו.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קסו) שנשאל דבין נתבקעו החטים אם ר"ל שנתבקע החטה לארכה כנראה מלשון משצנות וזה סימן חס"ו סק"י, או דהכונה שנתבקע עד שהוציא לך וכהא דלמטה המבואר בסימן תנ"א.

ובר"ד כותב: ובגוף דין נתבקעו נ"ל לפי המבואר בפסחים מ"ח סוף ע"ב ורש"י ורע"ב דכל עסקה המחממת דרכה להיות זה סדקין הרבה אם כן ה"ה בחטה אם נראה זה

תשובה: יראה לר"ך להחייב בדבר כמו שאבאר. נמנא כחז על שם אחד מהגדולים דיש לאסור, ור"ל דמסתמא אין נעשה הכל חמץ במשהו האחרון, אלא מתחמץ על יד על יד, ואין העסק שבין שהיה לשהיה מבטל מה שכבר התחיל להתחמץ. ואחד מהגדולים השיב לי בתשובה, דאין נראה לו להחמיר, והביא ראייה מהא דאיתא פ' כל שעה (לט ע"ב), דגן שנפל למוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו צא לידי חימוץ. משמע שיש צירוף השהיות בין טיפה לטיפה כשיעור.

וחד מרבוותא השיב לי שיש לחלק בדבר, דאם העסק בין שהיה לשהיה עסק גמור הוא, כגון בעיטת הידים בצנץ, וכגון הרידוד שמרדדים את המצות בעץ עגול, כה"ג אין השהיות מנטרפים, דעסק כזה יכול לבטל מה שכבר התחיל להתחמץ. אבל עסק אחר מועט אע"פ שיש בו כח לעכב שלא יתחיל להתחמץ, כל זמן שמתעסקים בו, כדמוכח מקיטוף דאינו עסק גדול, ואפ"ה מעכב החמץ, כדאיתא בדינא פ' אלו עוברין, אמנם כ"כ אין בו כח לבטל מה שהתחיל כבר להתחמץ, וכן נראה לחלק. וראייה מהא דאמר רב פפא אההוא דגן שנפל למוכו דלף, והוא דעבד טיף טיף להדי טיף טיף. ופרש"י שהדלף טורד זה אחר זה, ואין שהות בנתיים וטרדות הדלף אין מניחו להתחמץ. והשתא אי בעלמא סבירא לן דשהיות מנטרפות, מאי קמ"ל רב פפא, אי פשיטא דבעי טיף טיף, דאל"ה אלא שהיה שהות בין טיפה לטיפה, כיון דכל היום כולו נפל היו השהיות מנטרפות. ואפשר היינו דעת אחד מהגדולים דלעיל, דמיימי נמי ראייה מהכא אלא שקצר בלשונו.

ואין לומר דהוא גופא אחא רב פפא לאשמועינן דשהיות מנטרפות. דא"כ אמתי' דאילו עוברין דתנא התם שלש נשים עוסקות בצנץ כו', ותנא עלה כל זמן שעוסקות בצנץ אינו צא לידי חימוץ, ואהא הוי ליה לרב פפא לאסוקיה למילתא דבעינן עוסקים רזופין בלי שהיה כדי שלא ינטרף, וכו' הוי שמעינן הכא ממילא דבעינן טיף טיף דהא טיף טיף עסק מועט הוא. אע"כ בעלמא שהיות לא מנטרפות בעסק גמור, ודווקא הכא בעינן טיף להדי טיף בלי שהות, דאי לא הכי הוו השהיות מנטרפות כיון דהטיף טיף בטול מועט הוא, הא קמן דיש לחלק בין עסק גמור לעסק מועט. לכך נראה שהגקור שמנקרין המצות אע"ג דיש לחשבן לעסק לענין זה לצד יחשב שכל זמן שעוסקים בו כך אינו צא לידי חימוץ. וכה"ג כתב הרמב"ם התרגולים כל זמן שמנקרים צמורסן שלשו במים אינו צא לידי חימוץ, ונראה דה"ה צניקור, מ"מ לא חשיב עסק כל כך לבטל השהיות. ע"כ.

*

מתני'. שיאור ישרף והאכלו פטור וכו' וחכמים אומרים זה וזה האוכלו חייב כרת. ז"ע דהא רש"י כתב לעיל (דף מ"ג ע"א) דשיאור אינו ראוי לאכילה הואיל והחמץ קצת ולא גמר, וא"כ אמאי חייב כרת דאפילו מלקות לא לחייב דהא קי"ל דכל איסורין אין לוקין אלא כדרך אכילתן ואפילו חמץ בכלל.

ועיין פני יהושע שכתב דמה שכתב רש"י שאינו ראוי לאכילה היינו שאין ראוי לאכילה גמורה כמו חמץ גמור הואיל

ואז מרדכי ידע, ואז שלח לאסתר, כי שלשה נומות היו י"ג בניסן י"ד ט"ו ע"ש.

וידוע, י"ד שחל בשבת ר"מ אומר מצערין מלפני שבת, וחכמים אומרים מצערין בזמנו. וזהו שנחלקו אסתר ומרדכי, כי אסתר סברה כר"מ, ולכן ביום י"ג ביערה חמץ, ולא ידעה כשומר מלואה, אבל מרדכי חכם לבב דייקא, דס"ל כחכמים, יודע עת הראוי דהיינו ב"ד בשבת ולא מקדם, ולכן מרדכי ידע וכו', כי לא עסק בערב שבת בציפור חמץ וא"ש.

אבל הענין למה חלה הידיעה בעסק ביעור חמץ הנ"ל, הוא, כי יש להבין כמה נחלקו ר"מ וחכמים, הוא, כי אמרו [שבת קיח ע"ב] שבת מכפרת אפילו עושה עבודה זרה כאנוש, ויש בזה סברה, כי שבת בעצמה מכפרת ואין צריך לחשובה עוד, וציטול יצר הרע, או שבת לצדה לא מהני, רק צריך ציטול יצר הרע וחשובה בלילה. וידוע כי ביעור חמץ מורה על חשובה, וביעור חמץ ושאר עשייה יצר הרע מקרבו לבערו ברוח נשבר ונדכה. וזהו דס"ל לר"מ מצערין מלפני שבת אין צריך ביעור חמץ, כי שבת מצטלת כח יפה"ר. אמנם חכמים ס"ל דשבת צריכה ציטול יפה"ר וחשובה, ולכן מצערין הכל בזמנו.

*

מתני'. ר"א בר צדוק אומר תרומה מלפני השבת. כהנו הרי"ף והרא"ש ז"ל דק"ל כר"א ב"ר גדוק דקאי כר"א איש ברתומא דלעיל בפרק קמא (י"ג ע"א) שכן הלכה כמותו, וכבר האריך הרי"ן ז"ל בפרק קמא בישוה שיטת הרי"ף, והב"י באו"ח (סימן תמ"ד סק"א) תמה על לשון הרי"ן שכתב דעיקר כוונת הרי"ף היינו לענין תרומה ואין דרך הרי"ף להביא בפסקיו דבר שאין נוהג בזמן הזה, ע"ש באריכות.

ועיין פ"י שכתב דלא ידע מאי קשיא ליה להב"י דודאי נפקא מיניה בזמן הזה לענין חלה שכתב הרי"ף ז"ל לעיל (מ"ו ע"א) אמתני' דכ"ז מפרישין חלה בטומאה בדחלת ח"ל האידנא יבצין לכהן קטן, וא"כ שפיר אינטריך לאשמעינן דבערב פסח שחל להיות בשבת ואשחייא חלה מערב שבת דליכא כהן קטן צריך לבער בערב שבת ולא אמרינן שימחין מלבערו שמה ימלא כהן קטן או גדול שטבל לקרי' ואם לא ימלא יוכל לבערו למחר להשליכו לאיבוד, מש"ה כתב הרי"ף דאפ"ה צריך לבער מערב שבת והיינו כר"א ב"ר גדוק דקאי כר"א איש ברתומא.

*

מתני'. וימול את בנו. עיין ביאור הלכה (סימן תמד סעיף ז) דה"ה אם הולך למול בן חצירו אם האב אינו יכול בעצמו שהרי החיוב הוא אז על כל ישראל וכן ברמב"ם פ"ג לא מוכר כלל הולך למול אלא לעשות מלואה, עיי"ש.

ועיין משנה ברורה (סקכ"ג) דלשעודת ברית מילה משמע דלא מיקרי מלואה לענין זה לבטל מלואת ביעור.

*

מתני'. פסודת אירוסין. האחרונים תמהו שהרי בשו"ע סימן רמ"ט מצוה שאסור לעשות פסודת אירוסין בערב שבת וה"ה בעי"ט, ונדחקו הרבה בזה. וצביאור הלכה

סדק שלא כהרגל או שמתרחצ הסדק שכלל חטא יותר מכדרכה ה"ו בכלל נמצקה וה"ה בלמח בראשה. וצאמת דברא"ש מצוה דגם בנמצקה הוא רק קרוב להתחמץ ולא חמץ גמור אליבא דשמואל ואולי בלמחו מודה דהוי חמץ גמור. ע"כ.

דף מט ע"א

מתני'. ארבעה עשר שחל להיות בשבת מצערין את הכל מלפני שבת דברי ר"מ וחכמים אומרים בזמנו. כתב בעל המאור, דר"מ לטעמיה דס"ל כר"י דאין ביעור חמץ אלא שריפה וכיון דאי אפשר לשורפו בשבת משו"ה מצערין מלפני שבת ושורפו כמלואו וחכמים לטעמייהו להשבתו בכל דבר משו"ה מצערין בזמנו בשבת, עיי"ש.

אמנם הפנ"י כתב, דלשיטת הפוסקים והמפרשים לא משמע כן לא מצעיא לשיטת המוס' דלעיל בכמה דוכתי דעיקר פלוגתא דר"י ורבנן דוקא לאחר זמן איסורא א"כ לא שייך לומר כן. אלא אפילו לשיטת רש"י שמופרש לעיל בכמה דוכתי להיפך אפ"ה נראה דר"י גופא לא קאמר אלא כשמצער בערב פסח ממש שחל בחול משא"כ כשחל בשבת דאי אפשר לשורפו ר"י גופא מודה דמשביתו בכל דבר שיכול לבער כדאשכחן בזמנא חמץ ביו"ט ע"מ שכופה עליו כלי אם אין יכול לבערו צענין אחר כמ"ש כל הפוסקים אפילו אותן שסוברים כר"י. וא"כ לפי"ז לא שייך פלוגתא דמתניתין דר"מ וחכמים בהאי טעמא שכתב בעל המאור ז"ל. וע"ע בשו"ת צית שערים (או"ח סימן ריא).

*

מתני'. יום. עיין בשערי תשובה (סימן תמד סעיף א) לענין מי ששכח להפריש חלה מן הפת של חמץ בע"ש זו, דדעת המ"א לקמן (בסימן תקי"ו סק"ח) דלמות הפת אין לו תקנה לאכול, והוא הביא בשם תשובת פמ"א להלך, עיי"ש. ועיין בביאור הלכה שכתבנו מלא בפרק בגדי ישע (בסימן תקי"ו) ובנתיב חיים שם ובחדושי רע"א וכולם מסכימים שצמקוס הדחק יכול להפריש אפילו בשבת בחלת חו"ל והחלה יתן לכהן קטן פחות מבן ט' שנים או לגדול שטבל לקרי'.

*

מתני'. יום. עיין יערוה דבש (ח"ב דרוש טו) מ"ש לפרש ע"ד דרוש. ושם (דרוש יז) חזר עליו בשביל דבר שנחחדש בו, ח"ל: הוצא צילקוט מגילה [ח"ב רמז תתרי"ט] כי יום י"ג אדר שקבע המן להרוג יהודים ונהפך כו', היה בשלישי בשבת ע"ש. ולפי זה היה ט"ו אדר זה' בשבת, וניסן, כי אדר הסמוך לניסן חסר, בו. וידוע בירושלמי [מגילה פ"א ה"ח] כי אותה שנה הייתה מעוברת, והיתה הגזירה על אדר שני, ולכן כשמעברה השנה קורין המגילה באדר שני. וא"כ לפי זה, לפי מה דאמרו [עירובין ט ע"ב] בשנה מעוברת יש בין פסח לפסח ה' ימים, אם תחשוב למפרע אימת חל ניסן העבר כשגזר המן גזירה זו ונכנסה אסתר לבקש על עמה, חל ביום א', שהוא ה' ימים בין א' ליו"ד. ולפי זה חל ערב פסח בשבת, ולפי מ"ש המדרש כאשר דרשתי כמה פעמים הייתה גזירת המן ביו"ג בניסן,

מתני'. וְלִשְׁבוּת שְׁבִיתַת הַרְשׁוּת. עיין תוס', ומה שכתבו תוס' "לשמוע צבית אורביו" ציאר החת"ם כוונתם, ללא מיירי כלל בעירוב אלא שהולך לשמוע צי"ט צבית אורביו וזה נקרא לשבות שציתת הרשות כמו דאמריין ששבת צבית וצמס' סוכה מעשה צר"א ששבת בגליל העליון, והיינו שהיה שם י"ט של סוכות וה"ג דכוותיה, ודלא כמהר"ם לוצלין.

*

גמ'. ב"ל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח וכו' בגין מאי וכו'. הקשה השפ"א, אמאי לא נימא כפשוטו, מסעודת רשות ממש. וכזה דאפשר ללא ס"ל לאסור סעודת רשות משום דע"כ נר"ך הוא לאכול ומשום שאוכלין הרבה בני אדם אין איסור יותר אלא בסעודה של מצוה ואינה מצוה כדמסיק שאין המצוה כראוי גרע טפי מיהו מדמייתי בזה הכי ת"ח שמרבה סעודתו ככ"מ משמע כפשוטו דכל סעודת רשות אסור ולפ"ז צ"ל דכגון לאו דוקא רק דבא לומר דכגון זו נמי לא מיקרי סעודה של מצוה.

[וב"ב מדברי המאירי כאן, ומדברי הרמב"ם באבות (פ"ד מ"ו).] אך מהא דא"י בחולין (נ"ה ז) דרב לא אכל מסעודת רשות משמע כמ"ס הכ"מ (פ"ה מה' דעות ה"ז) לפרש דברי הרמב"ם שם דאין ראוי לת"ח לאכול בסעודת רשות רק מדרך המוסר אבל איסור ליכא אלא בהני דאמרי' הכא בגמ' ע"ש ולמאי דפי' רש"י בחולין שם דהא דרב ל"א בטה"ר מיירי צבת ת"ח לע"ה משמע דבסעודת רשות דעלמא אין להחמיר כלל אבל דבריו צ"ע דא"כ מאי רבותא דרב דצכה"ג כל ת"ח אין רשאי ליהנות ממנה].

*

גמ'. בת כהן ל"ישראל ובת ת"ח ל"ע"ה. עיין חת"ס דמכאן רחיה למ"ש הכ"מ (רפ"ה מה' דעות) דצבת ע"ה לע"ה כיון ששנים הם, סעודת מצוה היא, דאלת"ה היא צבת כהן לישראל ה"ד אי צישראל ת"ח הא מותר צבת כהן כדמסיק בשמעתין ע"כ צישראל ע"ה קאמר א"כ האי כהן ה"ד אי צבת"ח מאי ארי' שהוא כהן חיפוק דה"ל צבת ת"ח לע"ה אע"כ צבת ע"ה וטעמא משום שהוא כהן לישראל הא לא"ה ה"ל סעידה שת"ח רשאי להנות מע"ה שיהא צבת ע"ה לע"ה ודברי הרמב"ם שם שכ' צבת ת"ח לת"ח ה"ל סעודה שת"ח רשאי להנות צריכין ייסוב קצת.

*

גמ'. שם. עיין צשו"ע אכן העזר (סימן ב' סעיף ח'), עם הארץ לא ישא כהנה, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה, שמתות היא או הוא צמהרה, או תקלה תבא עליהם. אבל תלמיד חכם שנושא כהנה הרי דבר זה נאה ומשובח, תורה וכהונה צמקום אחד.

ועיין במדרכי (ס' תר"ד) שכתב, נשאל לרבינו מאיר היאך אנו אוכלים בשבועות צבת כהן לישראל או צבת ת"ח לע"ה וכו', והשיב דשמא על כן נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחיה וכו', עיי"ש.

(סימן תמד סעיף ז) כתב ללא קשה, דשאני הכא בערב פסח, ולא מיבעיא אם הסעודה היתה סמוך לנחות וכדמשמע לכאורה ממה דאמר אם יכול לצער ולחזור למנוחו וזמן הביעור הוא קודם נחות א"כ ע"כ כל הסעודה הוא בלא פת שהרי חמץ אסור ומנה ג"כ אסור ואז ומיירי רק בנשתה בעלמא שאינו אסור ואדרבה הרבה חמרא מיגרר וכדאיתא בגמרא ואפילו נימא דהסעודה היה צבוקר ומשום סעודתו יוכרה לצער חמץ קודם הזמן ג"כ לא קשה דכיון דע"כ יוכרה להפסיק מסעודתו בסוף ד' בשביל איסור חמץ אין זה בכלל סעודה גדולה שאסרו בע"ש ויו"ט ומשום שלא יכנס לשבת בשאינו תאב לאכול דבדאי יתאב לאכול בערב כיון שמוכרח להפסיק בשעה ד' ושאינו צביל ע"ש ויו"ט דחיישינן שמשך הסעודה זמן רב.

*

מתני'. ואם לאו מבטלו ב"ב. כתב מג"א (ס' תמ"ד) דאם מזכר לאח"י איסורו שא"י לבטל יחזור ויבער דעשה דתשביחו עדיף שכל שעתא עובר. ובאבן עזר שם, השיג דלא יחזור דעשה דפסק עדיף דיש בו כרת, עיי"ש. ועיין ב"ב"ח שח"ח אחד הקשה על אה"ע הא שוחט פסח על החמץ עובר ב"ב"ח כדתנן (לקמן ס"א). ותיירצו צנו הרב ר"ש דקרא ללא תשחט מיירי דצליכא שהות אבל צליכא שהות עשה דפסח דוחה ל"ת ללא תשחט. וכזה הל"ח דז"א דל"ש צדבר זה עצמו לומר עדל"ת, עיי"ש.

ועיין צשו"ת צית שערס (או"ח סימן קנד) שתמה הרב השואל, מגמ' לקמן (פ"ה) דקאמר ומה אני מקיים ועם לא תשצרו צו צעם שאין צו מוח אבל צעם שיש צו מוח שובר ואוכל ואל תתמה שהרי יצא עשה וידחה על ל"ת וכו' הרי דאעפ"י שהוא צותו דבר עצמו שייך עדל"ת.

וע"ז השיב, דכונת הל"ח הוא דל"ש עדל"ת היכי שעצירת ל"ת הוא רק צקיום המ"ע כמו בשוחט פסח על החמץ דבשוחט ד"א על החמץ אין כאן ל"ת רק צמקיים מצוה שחיתת פסח על החמץ הוא ל"ת והאיך תאמר דעשה דשחיתת פסח דוחה ל"ת ללא תשחט וכו' הרי אדרבה זהו הל"ת שלא לקיים מ"ע דשחיתת פסח באופן זה אבל שם צפסחים אינו עובר ל"ת דשצירת ע"כ צקיום מ"ע דאכילת מוח שהרי אפי' אינו אוכל המוח או צעם שאין צו מוח נמי עובר ל"ת דשצירה וגם בשעת אכילה כצו ע"כ על ל"ת דשצירה ועי' תוס' שם דלא הוי בעידנא ופסקי תוס' זכחים ל"ז תי' זה ע"ש שפיר שייך עדל"ת ואין לו ענין כלל לדברי הל"ח. וע"ע צשו"ת חלק לוי (ס' קס"ז).

*

מתני'. וזמן הנהדר. עיין ציאר הלכה (סימן תמד סעיף ז) דה"ה אם אינו נוגע כלל לפק"י רק היוק ממון ג"כ סגי צצטול אם חושש שאדכי והכי שיעסוק צצטול יטעוף הנהר רכושו או רכוש ישראל אחר. עוד כתב, דאפשר דאפילו ציכול לחזור ולהציל ג"כ אקילו זה רצון לסמוך צצטול צכגון זה.

*

והנה הרב השואל בשו"ת מהר"ם שיק שם, הזכיר טעם נוסף להקל, מפני שאין כהנים מיוחסים בזמן הזה, כמו שכתב המגן אברהם (סימן רא ס"ק כד). וכדצרי כחצ בשו"ת אבני דקק שם, ונסמיע ממה שכתב המהרש"ד (חלק אבן העזר סימן רלה) לסמוך על דברי הרי"ש (בסימן צד) שכהני זמנינו אינם כהנים ודאי, שהרי אין להם כתב היחס, אלא כהני חזקה בלבד, ונפקא מינה לספק שצויה דרבנן לכהן וכו'. עיי"ש.

גב' בשו"ת נחמא דקק מליצאווטש (חלק אבן העזר סוף סימן יא) כתב, שאף על פי שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, מכל מקום כיון שכהנים שזמנינו אינם בחזקת כהנים גמורים המיוחסים, ולכן אין אוכלים בתרומה לאורייתא, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כ' הלכה א'), לכן אין לחוש לאסור לתלמיד חכם בזמן הזה לישא בת כהן, משום שמא אינו תלמיד חכם כראוי. ודי לו בידיעת מוסכת אחת, וליקר טעם שכתב כיוצא בזה התרומה הדשן (סימן רי), שכיון דדשו בו רבים שומר פתאים ה'. ע"ש. וע"ע בספר בן יהודה כהן.

אמנם עיין להמהר"ץ חיות בקונטרס מנחת קנאות (דף ט' ע"ב) שסברת האומרים שהכהנים זמנינו אינם כהנים ודאי, אינה ראויה אפילו לסניף בעלמא, וישתקע הדבר ולא יאמר. וכן דעת הבנין ליון (סימן קבח).

*

גב' שם. עיין בשו"ת נקמת הגדולה אורח חיים (סימן קבח הגהות בית יוסף אות לא), על מה שכתב הרמ"א שאסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה, שהשתמש בכהונה מעל, וכתב על זה, ומטעם זה רבים מעמי הארץ מזהים שלא לישא כהנת, וכמו שאמרו חז"ל בת כהן לעם הארץ או קוצרה או קוצרתו או מציאתו לדי עניות. והחסד לאלפים (שם אות כא) הוסיף עליו, שאפילו אם הוא תלמיד חכם צריך לחוש שמא אינו כדאי הוא להדבק בזרעו של אהרן, אלא אם כן אינו מואל אחרת כמותה. שהיא אשת חיל בת תלמיד חכם ואחיה תלמידי חכמים וכו'. עיי"ש.

*

גב' שם. לענין כהן שרוצה לישא בת ישראל, הנה ז"ל רש"י ביצמות (דף פד ע"ב) ד"ה מאי כשרה כשרה לכהונה, דקיימא לן כהן כל זמן שמואל לישא בת כהן לא ישא בת ישראל, כדאמרינן בפסחים סעודה הרשות בת ישראל לכהן. ע"כ. וזו לשון הריטב"א שם: ואם תאמר וכי אין בת ישראל כשרה לכהונה, כבר פירש רש"י דיינו כשרה מן המזבח, כדאמרינן בפסחים סעודה הרשות בת ישראל לכהן.

אמנם לפנינו לא מזכר אלא בת כהן לישראל. וכן העיר הגאון רבי ישעיה פיק באומר השכחה (סימן ב') על פירוש רש"י הנ"ל, שלא שמענו מדברי הפוסקים שכהן לא ישא בת ישראל. עיי"ש.

ועיין בשו"ת סבא קדישא (חלק ב' חלק אבן העזר סימן יא) שנשאל בזה, והעיר מדברי רש"י והריטב"א, וכתב שכן מוכח מהמעשה בכתובות (סב ע"ב), וסיים, שנראה שמי שלבו

ובניירות שמשון (סי' תר"ע) כתב, אבל דברי תימה הם לעשות מרשות מלוה בשביל השיר והשבת, ועוד ששם פי' רשות עצירה, עיי"ש.

ובשו"ת חות יאיר (סימן ע') האריך לבאר מה הן סעודות מלוה, וכתב, שסעודת נישואין אפילו של בת תלמיד חכם לעם הארץ נחשבת סעודה מלוה, כי אין לנו בזמן הזה דין עם הארץ שדיברו בו חכמים בזה, כמו שאין לנו דין עם הארץ שנאמרו בו ששה דברים. ע"כ.

וב"ב הגאון רבי שלמה קלוגער בשו"ת טוב טעם ודעת תלימאה חלק א' (סימן רסג אות ד'), שאין נראה לאסור לישא בת כהן, שנש"ס לא אסרו אלא רק צבת כהן לעם הארץ, ובזמן הזה אין מי שנקרא בשם עם הארץ. ע"כ.

*

בשו"ת אבני דקק (חלק אבן העזר סימן ה') כתב שיש בזה שלש מדרגות, שאם הוא תלמיד חכם ממש יש לו להתאמץ לדבוק בזרעו של אהרן, ובדין הוא שיטול שכרו ויתעשר, כיון שהוא שבת לאהרן. ואם הוא עם הארץ שנאמרו בו ששה דברים (לקמן עמוד ב'), אסור לו לישא בת כהן, שגנאי הוא לאהרן שזה נדבק בזרעו, וסופו לבוא לידי מיתה או עוני. אבל אם הוא ציוני, שאינו תלמיד חכם ממש ולא עם הארץ גמור, אין בזה לא שבת ולא גנאי לאהרן, ובה אף שאינו צריך לדרוך לישא כהנת, מכל מקום אם נודמנה לפניו בת כהן ודאי שרשאי ליקחנה. וראיה ברורה לזה דהא קיימא לן אין דין תלמיד חכם בזמן הזה, כמו שכתב הרמ"א ביורה דעה (סימן רמג סעיף ד'), ואם כן אם אין כהן נושא תשאר עגונה כל ימיה, ועוד הלא עינינו הרוחות שאין מי שיקפיד על כך, וכל בחור משראל לוקח מן הצאצא בידו בין שהיא בת כהן בין שהיא בת ישראל, אלא ודאי שאין קפידא בזה. וכן כתב הפתחי תשובה אבן העזר (סימן ב') בשם החות יאיר (סימן ע'), שאין דין עם הארץ בזמן הזה וכו'. עכ"ד.

ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אבן העזר סימן ר') נשאל, לפי מה שפסקו הטור והשלחן ערוך (באבן העזר סימן ב') שעם הארץ לא ישא כהנת, ותלמיד חכם שנושא כהנת הרי זה נאה ומשובח, מה הדין בזמנינו, כיון שכתב הרמ"א ביורה דעה (סימן רמג סעיף ב') שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, ובפרט בחור הלומד שעדיין לא הגיע למדרגת תלמיד חכם אם רשאי לישא כהנת, והשיב, שהדבר פשוט שאף על פי שכתב הרמ"א שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, מכל מקום אינו נכלל בכלל עם הארץ. וגדולה מזו כתב השבות יעקב חלק א' (סימן קמד'), שאף שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, מכל מקום הוא בכלל צורבא מרבנן, שהוא בחור חריץ כמו שפירש רש"י תענית (ד ע"א). ואפילו להצרכי יוסף חשן משפט (סימן טו) שחולק על השבות יעקב, מכל מקום כיון שאינו בכלל עם הארץ אין שום איסור עליו לישא כהנת. ועל כל פנים הדבר ברור שבחור מופלג וירא שמים יוכל לישא כהנת ויעלה ויוווג יפה ויתבדר. שהרי אפילו כהן עם הארץ רשאי לישא כהנת, וכל שכן תלמיד חכם ישראל בזמן הזה דעדיף מכהן עם הארץ, כמבואר בש"ך יורה דעה (סימן רנא). עכ"ד.

*

אל תחלל את בתך להזנות ר"ע אומר זה המשאף צמו בזוגת, וע"ע יצמות ס"ב ע"ב. וזפרטו כשאותו ע"ה מכיר צמומה ואפ"ה מוכן לישראל אותה ממך שהוא מחשיב את ת"ת, או שרואה לידבק בזרעו של אהרן, ככה"ג ליכא איסורא כלל.

*

גמ'. במתניתא תנא קוברא בו' או מביאתו ל"די עניות. ביאר החת"ס, משום דלאו"ל נאמרה ברית צמלח ונאמרה ברית ציפורים כו' לכן כל המזרע צמחנת כהונה שנאמר בהם ברית מלח עולם היא נילול מיסורים ומעונו וכן העוסק בחורה שנאמרה ברית צמורה כמבואר פ"ק דברכות וכן כתיב עושר וכבוד צמחלה אצל ע"ה שנושא כהנת טלדקי למפטר נפשיה ממתנות כהונה כמ"ש תו' צמחתינ ברב כהנא שאכל צציל אשתו וגם תורה אין לו א"כ צא לידי עניות או שארי יסורין.

*

גמ'. אי לא נסיבנא כהנתא וכו'. כתבו התוס' (נדרס לקמן בעמוד ב'), שפדיון הבן ניתן אף לנקבות, והוסיפו לומר שאפילו הצעל לוקח צצילה, דומיא דזרוע ולחיים. וצ"ק דקידושין (דף ח') נסתפקו בזה, והרא"ש (בסוף בבבא דרובא) הסכים לדעת הרמב"ם (פ"א הלכות ביכורים ה"י) דניתן רק לזכר כהונה, ודחה דברי התוספות. וכ"כ הרשב"א צמחנה (סי' תתל"ו).

*

גמ'. כל הנהגה מסעודת הרשות וכו'. עיין מהר"ל בסקר נתיבות עולם (נתיב התורה פרק ג) שכתב צוה"ל: צאו לצאת גנות התלמיד חכם כאשר אין לו הנהגה הראויה לתלמיד חכם, שראוי שיהיה לו הרחקה מן הנאות הגוף שזה ראוי אל האדם שהוא שכלי כמו שהוא תלמיד חכם. וציאור זה, כי כאשר הוא נהנה מסעודות הרשות שרודף אחר הנאות הגוף, כי סעודת מזון אין הסעודה עניין גופני שהרי מזון יש צוה, וכאשר הסעודה להנאתו נמשך אחר הגוף לכך הוא ראוי לגלות. כי האדם דבק בעליונים וצציל שיש לו דביקות לשם אינו זו ואינו גולה ממקומו, וחזור זה הוא על ידי השכל כי צלל השכל אין לאדם חבור לעליונים כלל, וכאשר התלמיד חכם מרצה סעודתו בסעודת הרשות שדבר זה הוא נטיה אל החמרי או יוסר ממנו החבור והדביקות אשר לאדם בעליונים כאשר הוא שכלי, ולפיכך אמר כי אדם כזה אין לו דביקות למעלה ולכן אמר כי לצסוק גולה ודבר זה עוד רמזו חכמים צמדש (ב"ד פ' ל"ו) לא גלו עשרת השבטים רק צציל היין שנאמר ויתגל צתוך אהלו וגו' והוא דבר זה צענמו וכמו שפירש רש"י זכרנו לצרכה צפירוש החומש.

*

גמ'. לא גלאי בדגאיי אינשי. פרש"י שגלה ע"י מעשה שהרג את המסור, והחת"ס כתב להטעים הדבר, דלא יחא ליה לאהרן צהא אע"ג שצדין הרגו שהרי רוצח צשוגג גולה עד מות הכהן הגדול מפני שהיה לו להחפול שלא יארע כזה צימיו אע"ג ששניהם היו חייבים זה מיתה זה גלות והאלקים

נוקפו ראוי לו לחוש לזה, לכן כהן לא ישר אלא כהנת. עיי"ש. ועיין עוד בסקר אפריון שלמה (בקונטרס מזבח אבנים סימן ז', דף כב ע"ב).

*

גמ'. שם. צשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן יא) נשאל צהא דקפדי דכהנת לא תנשא לישראל, אם יש צו מורע כהן מהו. והשיב: היה מקום לומר דמי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר (ברכות נ"א). וי"ל דמלא מין את מינו. מיהו מההיא דר' (כתובות ס"ב:) לא משמע הכי דאיעסק ליה לצריה צדר' חייל ולא עלה יפה שזה היה מן האצ מדוד וזה מן האס. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (חלק ב סימן ה, מילואים) אם חוצה על כהן להדר לישראל כהנת.

*

גמ'. שם. עיין צשו"ת זקן אהרן (סוף סימן לב), שהקשה צמה שאמרו סעודה שאינה של מזון כגון צת תלמיד חכם לעס הארץ, והרי אמרו לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישר צת תלמיד חכם, ובעל כרחך שלכל אדם אמרו כן ואפילו הוא עס הארץ, ונ"ע.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אפרקסחא דעניא (חלק ג אה"ע סימן רסב) שנשאל צדבר הקצלה שיש ציד צני משפחת הה"ק ר"ר ליצער הגדול מצרדיטשוב ז"ל שלא להשתדך עס כהן. והנראה אינה צכת. ואחד מנכדיו מציאה. וכפי שקבל הוא טעמו, כי המשפחה מורע דוד המלך ע"ה צחי' מלכא, ואין לערב כהונה ומלכות. עיי"ש שהארץ צוה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת דברי יצ"ב (חלק אה"ע סימן ו) שנסתפק אם האיסור צבת כהן לישראל שייך גם צאופן שקשה לה למזון ויוזג, כגון שהיא צעלת מוס ומצוגרת. וכן אם הכוונה דוקא לעס הארץ גמור כגון זה שמוחר לנוחרו ציום הכפורים שחל צצבת, משא"כ צעס הארץ הגון שאינו חוטא צמרד וצמעל אלא שאציו לא למדו תורה או שנצצה לצין העכו"ם. וכמו כן יש להסתפק צע"ה שהצטיט לקבל עליו עול תורה ומצוות, או צע"ה שמוקיר תורה ומוכן לישראל צעלת מוס מחמת שהיא צת תלמיד חכם, האס ככה"ג שפיר דמי.

גמ'. יל"ע על מי חל האיסור צוה, עליו או עליה או על שניהם. ובהמשך לשון הש"ס, או קוברת או קוברתו או מביאתו ל"די עניות, משמע שלפעמים הוא נענש ולפעמים היא נענשת.

ובדברי שצוצתו כותב, דהכל הולך אחר הכוונה, דעיקר האיסור כשאפשר לה למזון ת"ת וממחרת להינשא לע"ה משום ממון וכיו"צ, אצל צמצוגרת שהיא כעורה או צעלת מוס וכדו' אין עליה חיוב ליצב עד שחלצין ראשה, ועיין פסחים ק"ג ע"א צתך צגרה שחרר עצדך ותן לה, וצסנהדרין ע"ו ע"א

אנה לידו כחצי מ"מ לא נאה לכה"ג שיעלה כך צימיו א"כ ה"נ לא הוה ניחא ליה לאהרן שיארע ע"י זרעו דבר כזה.

*

גמ'. ב"ר ת"ח המרבה סעודתו בב"ר מקום וכו'. עיין שו"ת מהר"י מזרנונא (סימן קב).

*

גמ'. שם. פירש מהר"ל בספר נתיבות עולם (נתיב התורה פרק ג), כי התלמיד חכם צמה שהוא תלמיד חכם שצריך שלא יהיה נמשך אחר התאוה, ודבר זה שהוא רבוי הסעודה בכל מקום ענין גופני, ודבר זה התלמיד חכם מחריב ציתו ר"ל מחריב ציתו ומקום מעלתו אשר יש לתלמיד חכם כי ציתו ומקומו הוא עם העליונים, ובודאי דבר זה שהוא מרבה סעודה בכל מקום הוא חורבן ציתו, דהיינו מקום מעלתו ומדרגתו אשר הוא דבק בעליונים כאשר הוא יולא ממקום מדרגתו השכלית, וכך הוא מחריב את ציתו ממש ומייחס את צניו ומאלמן את אשתו עד שציתו חרב, כי אשתו הוא ציתו וצניו הם בצית שלו וכאשר מחריב ציתו כל אלו הם חריבים לגמרי שהם ציתו.

ודע עוד להבין דברים אלו, כי ראוי לו דבר זה ביותר, כי כאשר הוא מרבה סעודתו בכל מקום וממשך אחר הגוף הנה הוא מבטל השכל והוא נעדר, והשכל נקרא איש לגוף ובטלוק השכל נעשה הגוף כמו אשה אלמנה שמת בעלה, וכמו שהתלמיד חכם זה כאשר מרבה סעודתו בכל מקום נחשב כאלו השכל אינו ונשאר הגוף שנחשב אשה לשכל כמו אשה אלמנה, לכן נעשה לו גם כן דבר זה ממש שמאלמן את אשתו. וידוע כי השכל הוא אב לכל כחות הנפש והוא מנהיג אותם כמו האב שמגדל את הבנים, וכאשר מסולק מן האדם השכל נעשו כל כחות הנפש כמו יתומים שאין להם אב, ולפיכך אמר כמו שמייתם את כחות שלו עד שהם בלא אב הוא השכל עד שינאץ הגוף שהוא כמו אשה בלא מושל הוא השכל שמושל על הגוף וכחות הנפש בלא מנהיג, וכנגד זה מאלמן את אשתו ומיייתם גוליו ממש גם כן.

ואמור תלמודו משתכח, צעזור שהוא נוטה אל החמרי בודאי משתכח ממנו התורה. ומחלוקת רבות באות עליו, דבר זה מפני כי כאשר יוסר ממקום מדרגתו ומעלתו אז באים עליו מחלוקות הרבה, כי כל אדם יש לו מדרגה ומקום בפני עצמו ואין אחד נוגע בדבר שהוא מוכן לחצירו רק כל אחד ואחד עומד במדרגתו ובמעלתו ואז אין מחלוקת עליו, וכאשר הוא יולא ממקום מדרגתו ומעלתו אז מחלוקות רבות באות עליו, כי כל אחד מתנגד אליו הפך כאשר היה במקומו ובמעלתו שהיה עומד בשלו ואין אדם נוגע צמה שהוא שייך לחצירו כמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ג) אין לך דבר שאין לו מקום וכמו שצאנו במקומו, רק כאשר הוא יולא ממקום מדרגתו ואינו במקומו אז מתחדשים עליו מחלוקות, והבן הדברים כי כולם נאמרו בחכמה העליונה. ומחלל שם שמים, כי דבר זה אינו שפלות התורה.

ומבדיל שם רבו, שאומרים אליו היה רבו כמו שראוי לתלמיד חכם לא היה יולא תלמיד כזה ממנו, כמו שאמרו

במסכת ברכות (י"ז ע"א) אלופינו מסובלים שלא ינא ממנו תלמיד רע, כי התלמיד והרב יש להם חצור וצירוף יחד כמו שיתבאר. ודע כי השכל כאשר יולא חוץ ממקד השכלי, דבר זה עצמו נחשב יציאה מן המקד אל אשר יש לו קשור וחצור עמו כמו רבו וגם השם יתצרך אשר ראוי שיהיה התלמיד חכם דבק בו, ולכן אמר ומחלל שם שמים ושם רבו והבן זה. וגורם שם רע לו ולצניו עד סוף כל הדורות, כי החטא הזה אשר הוא צעל אינו כמו חטא צממשה שהוא לזמן רק השכל אינו תחת הזמן, לכן אין לדבר זה זמן מוגבל, ולכן החטא גורם לו שם רע עד סוף כל הדורות בלי הפסק.

ואמור מאי היא אמר אבינו, פירוש הפחיתות אשר יש בו שהוא מתבזה בשפלות שהוא מחמם התנור, כמו שעושים השכורים כאשר נריך להם מחממים התנור צעמם לנרסם ודבר זה שפלות ופחיתות אליו. ורבה אומר בר מרקד בי כוזבי, שהדבר הזה ציון יותר מה שהוא מתבזה בדברי שחוק והמול כמו שהוא דרך השכורים. רב פפא אמר בר מלחך פינכי, ר"ל רודף אחר תאוות מורה על חסרונו אשר הוא חסר תמיד ונפשו לא צבע עד שהוא מלחך פינכי, ודבר זה יותר פחיתות שהוא חסר. ורש שמעיה אמר בר מך רבע שהוא נמשל כבהמות נדמה שרובץ וישן בכל מקום וצוה נמשל כבהמה. וכל דבר ודבר מאלו ארבעה דברים פחיתות בפני עצמו, הראשון הוא שפלות וכמו שהתבאר, השני שהוא בעל תמלוצץ אשר הוא המדה הגרועה, השלישי שהוא נראה אשר נפשו חסרה לתאוה והוא עוד יותר גרוע, הרביעי שהוא נמשל כבהמה צממשה רובץ ושוכב בכל מקום אשר ינאץ. והבן הדברים האלו כי כל אלו דברים שייכים לתלמיד חכם הרודף אחר תאוות הגופניות, עכלה"ק.

*

גמ'. שאם בות או גוללה. פירש החת"ס, אי ה' חי ה' מגדלו לתורה לעולם אעפ"י שנשא בת ע"ה אבל אי ימות ויגלה ע"כ נריך זכות אבותיו לסייע שיהי' ת"ח או יאמר בהפך דאמרו בנדרים ת"ח אין צנייהם ת"ח מפני שמצוים לע"ה לכן אמר שעכ"פ אם מת או גולה שמייתה וגלות מכפרת מה שקרא להם ע"ה וצויה אותם או יהי' צניו ת"ח משא"כ כשישא בת ע"ה אפי' מת או גולה יהיו צניו ע"ה.

*

גמ'. אעפ"י ימבור אדם ב"ר מזה שיש לו וכו'. עיין להחיד"א בצרכי יוסף אבן העזר (סימן ב' סק"ב), שנראה שאפילו לדעת האומרים שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה, מכל מקום לענין זה שישא בת תלמיד חכם שפיר נוהג גם בזמן הזה, שאף על פי שתלמידי החכמים צומניו אינם דומים לדורות הראשונים, הרי גם צעלי הבתים שצדוריו אין דמיונם עולה יפה לאשר היו לפנינו בישראל. וחזר הדין שמצוה מן המצוות להדבק בתלמידי חכמים וכו'. עיי"ש.

וע"ע להחיד"א בצרכי יוסף חשן משפט (סימן טו סק"ג) בשם גדול אחד, שדברי הרמ"א שאין דין תלמיד חכם בזמן הזה הוא רק לענין הוצאת ממון מן המוחזק לקונסו בליטרא זהב, וכיוצא בזה, אבל לגבי שאר ענינים כגון להפך בזכותו של תלמיד

גמ'. **שהן שקין וגשוותיהן שרין.** ביאר החת"ס, שהעם הארץ מוצלל בכמה דברים מתחת, משא"כ אשת ע"ה מאשת חצר שאינה מוצללת אלא בזה שאשת חצר כל כבודה בת מלך פנימה והיא פעם בחוץ פעם ברחובות וצבית לא ישכנו רגליה, עיין מ"ש מהרש"א ח"א (לקמן ר"פ מקום שנהגו). ועיין מ"ש חוס' (לעיל כ"ד ב') ד"ה צירעה כו', שהשקן היא בהמה טמאה גדולה שיש בה כמה ס' טומאה וניכרת לעין כל משא"כ שרץ אינו ניכר אלא מחוץ שירואה ונעונו ע"ש ברש"י וחוס'. לכן קורא לע"ה "שקן" ולאשמו "שרץ".

אמנם כמו א"א להחליט עלי' שם טומאה ח"ו, כי כמה פעמים נפקא מינה ציין דמעלי ומכ"ש אם תנשא לת"ח אלא מ"מ בהמה היא, לא יהי' אלא בהמה טהורה, הלא ארור שוכב עם כל בהמה אפי' טהורה.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה (חלק א סימן ח) שנשאל אם מותר להתחת עם אלה הנחשדים עפ"י מעשים תועבי' שמאמיני' בכלב הפגר התוגר שבתי צבי מודת וברשע ערץ יעקוב [יעקב פראנק] העקוב תועב' ה' גם שניהם הם ותלמידיהם לא יחלו ימייהם.

וזאת אשר השיב: אתה תלמידי ואוהבי אש קדשה צי ולצי בוער בקרבי מאד חרה אפי' וחמתי בערה כך עד אשר לא אוכל לדבר במתק שפתים כי מר לי מר, מה זו שאילה, אמרו ז"ל במס' פסחים, על ע"ה שהן שקן וגשוותיהן שרץ ועל צנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה נלע"ד כינו את ע"ה זכר שקן שהוא לשון תועב ומגואל אשר גם בעבודת אילנים נאמר שקן תשקלנו וגו' ואשמו כשרץ הוא בעבור שמרחיש ומתנוועע תמיד בכל עת, כן אשת ע"ה השקט לא חוכל, ומ"ש על צנותיהם ארור שוכב עם כל בהמה ר"ל כמו שאין חילוק בין בהמה גדולה או קטנה ועיין במס' סנהדרין דף נ"ד ע"ב ובהרמב"ם פ"א מהל' אסורי ביאה הלכ' ט"ז כי בכל בהמה לא חתן שכנתך כחיז ואפילו ציוס לידתה ואם הוא גדול שניהם נסקלי' ובלא התראה במזיד עונש כרת והוא בכלל ארור שכולל נדוי חרם שמתא, והסכימו כל הפוסקים דר"ל דברו בע"ה שאינו מדקדק בצנאות ואפילו אינו עושה להכעיס ומ"ש הטור בזה"ע ס' ב' לא בכל ע"ה מיירי אלא צמי שהוא חשיד לעבור להכעיס כבר פ"י הב"ח ר"ל שהוא חשוד אף במה שהכל יודעים שהוא חשוד ולא לאפוקי בעבור למיבאצון קאמר אלא אפילו למיבאצון קרי פה להכעיס מאחר שידוע שזו מנזה וזו עבירה ועובר עליהן במזיד ואעפ"י דאינו לא רע לשמים ולא רע לבזירות קוראים עליו הם שקן כו' מאחר שהוא חשוד שאינו מדקדק בצנאות במזיד וחשדין לי בעובר להכעיס והטור אחי לאפוקי אם עובר מנזה מחמת טעות שאינו צקי עיין שם ועיין בשולחן ערוך שם סעיף ו' בהגהות רמ"א ובאחרונים.

וא"ל ישיא לנך לאחר עוונה היא באזה וקטנה היא שלא הגיעה לשנים ותאמנה אותה ותורה לה דרך ישרה כי כבר בארנו אפילו ציוס לידתה הבא עליה מה דינו ועוד זהו מעות אשר לא חוכל לחקון כי בעון אביה חוללה ומטאת אמה אל תמח כי משקן

חכם, ולהחזיר לו אצדה בטעונו עין, וכדומה, גם הרמ"א מודה שיש דין תלמיד חכם בזמן הזה. ומרן החיד"א הסכים לזה, והוסיף, שאנו שהולכים אחר פסקי מרן, אין לנו אורך בחילוק הג"ל, כי מרן פסק להלכה בשלחן ערוך את כל הדינים השייכים לתלמיד חכם כפי שנאמרו בתלמוד. ושכן כתב המהרי"ט בתשובה (סימן מז).

דף מט ע"ב

גמ'. **בת גדולי הדור.** עיין ישמח משה (פרשת פנחס דף פ ע"ב) בהג"ה, מ"ש בזה.

*

גמ'. **ישא בת גבאי צדקה.** עיין בגל"ח דבר נאה ומתקבל. ועיין חת"ס ס' סמוכין לדברי החוס', דנהי' דכוכבים מזהירים טפי מ"מ אין האור משלהם, כ"א מה שמקבלי' מהחמה אבל הרקיע אינו מזהיר כ"כ אבל אורו משל עצמו ומאיר לנו היום. וה"ק גבאי צדקה אינו כ"כ כמלמדי תנוקות מ"מ הוא מחלק לאחרים וצחו רגילה לפזר לעני' כאשמו של חנן הנחב' בתענית כ"ג ב' משא"כ בת מלמדי תנוקות שרגילות להנות מכבוד התורה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן פו) בענין אם משולח למוסד בשכר נכלל בכלל גבאי צדקה. ואחר אריכות דברים דעמו שם, דמה שהציאו הפוסקים (ביו"ד סי' רנ"ו) מש"כ בס' יד אליהו "שגובה צדקה אשר מקבל משכורת אינו בכלל הג"ל וכו', זה מיירי בגובה אשר הקהל בעיר משלם לו שכר עבור גביית ההתחייבות במה כבר קצבו הקהל, משא"כ המשולח הנווד באלה מסעי מעיר לעיר, ומבלי שליחותו לא היו התרומות, וגם על השכר שמקבל המשולח הלאו א"א שיעשה בלי שכר כמוצן, י"ל דשפיר הו' בכלל עושי מנזה.

*

גמ'. **ולא ישא בת עם הארץ וכו'.** הגאון רבי יאשיה פינטו בפירושו הרי"ף על העין יעקב, הקשה ממה שאמרו בכחוצות (ק"א ע"ב) אמר רבי אלעזר, עמי הארץ אינם חיים לעתיד לבוא, שנאמר מתים כל יחיו, אמר ליה רבי יוחנן, לא ינחא למרייהו דאמרת להו הכי, אמר ליה רבי מנאחי להם תקנה מן התורה, ואחם הדברים בזה' אלקיכם חיים כולכם היום, וכי אפשר לו לאדם שידבק בשיכניה, אלא זה המשיא כמו לתלמיד חכם, ומהנה תלמיד חכם מנכסיו וכו'. ואילו כאן שנינו בצרייתא ולא ישא בת עם הארץ שהם שקן וגשוותיהם שרץ, וכו', וצריך לומר שהצרייתא כאן מדברת בעם הארץ שאינו שומר מצוות וגמילות חסדים, ואינו מחזיק ידי לומדי התורה וכו'. אבל עם הארץ שמחזיק צדי לומדי התורה ומשיא כמו לתלמיד חכם ומהנה מנכסיו כדי שיעסקו בתורה, עליו נאמר בכל החכמה בכל הכסף (כמו שאמרו בפסחים גג ע"ב), ולאחיו עם הארץ יש לו ישיא בת תלמיד חכם. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בטעם הדבר כתב מהר"ל בספר נחיצות עולם (נחבי החורה פרק טו), כי אכילת הבשר הוא שעושה את הבשר עד שאינו נמנא, שהרי אוכל אותו עד שאין מציאות לו, ודבר זה מורה כי במדריגת האדם לא נמנא הצעל חי. ודבר זה בודאי כי במדריגת השכלי אין נמנא החמרי שהוא הבהמה, ולכן מותר לתלמיד חכם לאכול בשר ולעשות הבהמה עד שאינה נמנאת, כי במדריגת השכל אין מציאות לבהמה החמרית ולכן אוכל אותה. אבל עם הארץ אין לו מדריגה זאת לומר כי במדריגת עם הארץ לא נמנא הצעל חי שהרי אין אל עם הארץ השכל האלהי, ולפיכך עם הארץ אסור לאכול בשר. ודבר זה הוא הטעם שלא הותר הבשר לאדם הראשון, שהיה נקרא על שם האדמה החמרית ולא היה האדם במדריגה זאת שלא יהיה נמנא במדריגתו הצעל חי כיון שנקרא אדם על שם אדמה. ואף כי אדם הראשון היה חכם על כל, מפני כי אדם היה ראשון לכל אדם ובכחו כל אדם יש לו מדריגת האדם בלבד אשר האדם אינו שכלי לגמרי, אבל נח נקרא איש אדמה שהוא צעל ואדון לאדמה החמרית ולכן במדריגתו לא נמנא הצעל חי ואילו הותר אכילת בשר.

*

גמ'. **שם.** עיין משך חכמה (במדבר יא, ד) דבכל הזמנים יש כח החייוני והזומת, אבל כח המתאווה אין בהם, לצד בהאי ולכן ע"ה אסור לאכול בשר, כיון שיציגר כח המתאווה, ואין זו תורה להתאפק על תאוותיו, וכמו שאמרו (קדושין ל:) בראתי יצר הרע בראתי תורה תצלין.

*

גמ'. **שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף.** קשה דמתחיל בבהמה ומסיים בבהמה ועוף. ותו דא"כ דגים נמי. ותיירך החת"ם, משום דכל הני דבעי שחיטה צריכין תיקון וע"ה א"א לו לתקן שום מין אדרבא מקלקל לכן אסור לאוכלם.

והנה שחיטה צ' סימנים בושט וקנה הוא תיקון כפול א' במעשים נגד הושט והשני דצדור התורה וזכרה והוא הקנה והנה כל מי שקבל התורה גם שהוא ע"ה מ"מ מלאים מנות כרמון ויכול לתקן חלק המעשיי אבל לא חלק הדבור לכן אסור לו לאכול בשר בהמה דוקא שהכשירה צ' סימנין. אבל עוף יוכשר בקי' א' ומייתי מקרא מי שאינו עוסק בתורה כלל היינו אפי' בחלק המעשיי שבה לא יאכל אפי' עוף.

*

גמ'. **עם הארץ מותר לנזרו ביום הכיפורים.** פירשו רבינו אלפסי והגאונים ז"ל כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה מאורסה, וכתב הריטב"א ז"ל, רץ לאו דוקא דאם כן אפי' חכם אלא שעמיתו מציאו לידי כך, והנכון שדיצרו חכמים לשון הבאי וגוונא וזהו שאמרו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת, אבל ודאי ההורגו שלא כדין נהרג עליו, וגראין דברים דכל אלו הגוונות בעם הארץ שאינו אפי' במנות ודקן ארץ או אפשר במי שלא קרא ושנה בלבד אע"פ שעוסק במצוות כי לא עם הארץ חסיד, וכדי לזרז בני אדם לתורה מגוונין על עם הארץ בכל זה. עכ"ד הריטב"א.

ואשר נשרפה והוא ע"ד שאמר הנביא היהפך כושי עורו ונמר חכמים ודמיו גם אחס תכולו להיטיב ומעלה פקח עיניך וראה א"כ הוא צע"ה שאינם מדקדקי' במצוות מכ"ש במאמיו כלצי צישי שבחי צבי שצור ורע ומר יעקב מינאי אשר המה כופרים בה' ותורתו ועושים כל המועצות אשר שנה ה' מעשים לא יעשו צימי האמורי והכנעני אז בצרץ עליה ועל מאמיו האל' נאמר לא תתחנן צם בתך לא תתן לצנו וצחו לא תקח לבנך כי יסיר את בנך מאחרי וגומר.

והנה מורינו הגאון האמתי גר"ו בספרו זל"ת על מס' פסחי' שם כי על מה דאמרו ז"ל על צוניהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה כי אמרו כל היד מרבה לצדוק בנשים משוחדת לפי שהנשים מטמאים בנהם בפנים ככחן ולכן צריכה דיקה אבל צנות ע"ה המולולת בצדיקה אינם מרגישים בטומאת נדתן עד שהדם יולא לחוץ והנה בהמה אין לה פרוודור המעכב הדם ולכן מולולת בצדיקה בפנים ואמר עליהן ארור שוכב עם כל בהמה עיין עוד שם דברים של טעם ודעת תורה. מכ"ש כח הרשעה הלזו כלן צועלי נדות כידוע תקוניהם קלקליהם כמבואר בשברי לוחות וזיתר חזורים אשר חזר הגאון מוה' יעצ"ץ זללה"ה (חי' ה') צבקות שרשע אחד מכת הרשעה הזאת תפח עצמותיו גלה לפני מאחד שבא על אשת איש כשהיתה נדה בבהל' תצא נשמתו ובאסכרה תחי' מיתתו), צניהם וצוניהם פגומים בטומאת נדות מעריסתן לא תאמר להם, ואע"ג דקיימ"ל משפחה שנתערב בה פסול כיון שנטמעה נטמעה ואין מגלין אלא לנזעין ועיין אה"ע סי' צ' ועיין תוספות י"ט סוף מס' עדיות היינו במקום שאסורי' לצוא בקהל ה' אבל כח הרשעים האלה שמים רקצ יכולין לעשות תשובה כהוגן עפ"י התנאים שהסכימו עליהם גאוני הדור כמבואר בקונטרס חו"א דרבנן ואז מותרים להתחתן עמהם ועיין צ"ש אה"ע סי' צ' ס"ק י"ט, ועוד משפחה שנתערב בה פסול אינו מסית ומדיח אבל להתחתן עם אחד או אחת מאלה המורדים והפושעים הוא בכלל הנותן מזרעו למולך וגורם שבניו ובני בניו יאלו לתרבות הרעה כי המה מסיחים ומדיחים בחלקלקת לשונם וארשם ארס נחש ולחישתן לחישת שרץ מעופף על בניו אשר יולדו להם. וכו'. עיי"ש עוד זקוקין דנורא נגד כח הטמאה ש"ץ ימ"ש.

*

גמ'. **עם הארץ אסור לאכול בשר.** פירש הריטב"א, כי אינו יודע לשחוט ולמלות ולנקר כראוי.

וע"ע בספר שולחן של ארבע (שער השני) וישמח משה (פרשת בראשית דף יג ע"א) ושם (פ' נח דף לא ע"א) מ"ש בטעם הדבר.

*

גמ'. **שם.** צעל הטורים (דברים יב, כז) כתב לפרש בזה הסמיכות "והבשר תאכל" ואח"כ "שמר ושמעת", לומר שעם הארץ אסור לאכול בשר.

*

ולכך מציא כאן אמר ר"ע כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי ת"מ וכו', אדם כזה צודאי אינו מכלל הנבראים כלל, שכל הנבראים אף הצ"ח נבראו לצורך האדם וצוה יש להם חבור אל האדם שהוא שלימות הנבראה, אבל האדם כמו זה אין לו זירוף וחבור אל דבר שהוא עיקר הנבראה ומפני כך הוא גרע מהם. ולפיכך כל צ"ח טעון זרכה, כאשר שוטטין אותו לצורך האדם א"כ הצ"ח נברא לצורך האדם ועל זה ראו לצדק, אבל ע"ה אשר הוא שוגג ת"מ אין לו חבור אל ת"מ שהוא הנבראה בשלימות ואל הנבראה הזאת ראו שיתחבר הכל.

ועוד יש לך לדעת אמיתת הפירוש הזה, מה שאמרו כי ע"ה מותר לנוחרו צ"ה שחל להיות בשבת. דבר זה הוא מנד שאין בו תורה, ולכן מותר לנוחרו, אבל מנד שכל אדם אף אם אינו בעל תורה הוא צבח להיות בו תורה, שכל שעה אפשר שיקבל התורה, ומפני שהוא צבח על זה הוא כמו שאר אדם שיש בו תורה. וכמו התינוק אף שאינו יודע דבר, מ"מ מנד הכח אשר הוא מוכן לתורה או שהוא מוכן להתחבר אל החכמים, הוא יוצא ממשפט ע"ה, וכיון שהוא צבח להיות ת"מ לא יאמר שהוא מותר לנוחרו. אבל מ"מ המשפט בצמתתו שמוחר לנוחרו הוא מנד שהוא ע"ה, ובא ללמדך גנות וגנאי ע"ה, שמנד שהוא ע"ה מותר לנוחרו צ"ה שחל להיות בשבת, וזהו הפירוש הברור בדבר זה. כי ר"ל כמה גדול גנות וגנאי ע"ה, כי מנד שהוא ע"ה היה מותר לנוחרו, רק מנד שכל אדם הוא צבח להיות ת"מ, שהרי אמרו (מגילה ר', ב') יגעתי ולא מצאתי אל תאמין ולכן כל אדם הוא צבח על זה, ומנד שהוא צבח על זה הוא כמו ת"מ לענין זה שלא ירע לו אחר שהוא צבח על זה.

וב"ב מזה יש לדעת גודל פחיתותו, מה שאין שלימותו רק צבח ואין לו דבר בפועל, ואם מת ולא יצא שכלו אל הפעל, נמצא כי למפרע היה מותר לנוחרו צ"ה, וזה גנות וגנאי ולא היה משפטו כמו שאר אדם רק מפני שהיה צבחו להיות ת"מ. ור"ל אמר שצ"ה אסור לאכול בשר, וטעם דבר זה תדע מה שאסר לאדם הראשון לאכול בשר עד שצא נח והותר לו הבשר. מפני כי אדם על שם האדמה, והוא צפרט נברא מן האדמה, וכן כל עשרה דורות עד נח היו מתיחסים אל האדמה, עד שצא נח ונקרא איש האדמה ר"ל שהיה גובר על האדמה והיה לו מדריגה נבדלת. ודבר זה ידוע, כי החמרי אין לו מציאות כלל אלא המדריגה הנבדלת ונחשז כאלו אינו, כיון שזה חמרי וזה נבדל מן החמרי. ולכן לא הותר לאדם הראשון הבשר, כי האכילה שהוא מורה שאין מציאותו נחשז אצלו ולכן הוא אוכלו.

ואע"ג שהיה אדם הראשון מלא חכמה, מצד כי היה נוטה גופו אל האדמה לא היה ראוי לאכול בשר, עד שצא נח שהיה איש האדמה ולא היה נוטה אל האדמה מצד גופו, והותר לו בשר צ"ח שהוא חמרי. כי כבר אמרנו כי אין מציאות כלל אל החמרי אלא הנבדל והוא אוכל אותו עד שאין לו מציאות. ולפיכך עם הארץ שהוא חמרי אסור לו לאכול בשר, שאין ראוי לאכול בשר רק מי שהוא נבדל מן החמרי, ואין לדברים שהם בעלי חומר מציאות אלא דבר שהוא נבדל ודבר צרור אמת אין ספק בפי' הזה.

ובספר חסידים (סימן חרפו) כתב: עם הארץ מותר לקורו כדג, ומגזו, כגון רשע שדקף אחר חצירו להרגו ציוס הכפורים שחל להיות בשבת, אל יאמר אדם איך אחלל שבת ויה"כ, או ע"ה שצא להלשין למנך, לאצד שוגאי ישראל כמעשה קמנא וצר קמנא. ע"כ.

ובגוף דברי הר"ף, כבר תמנהו עליו הר"ן והרא"ש, דא"כ ת"מ נמי. ועיין שפ"א שחירך, דאפשר דכל רודף אין רשאי להמיתו מיד דעביד אינש דגוים ולא עביד רק כשרואין שמתחיל לעשות המעשה וכל זמן שיש עוד שהות להמתין ממתיין לו, אבל בע"ה ודאי דיעשה כמו שאומר שהוא צרשות לבו לכן הורגין אותו מיד. ע"כ. ועיין זה פי' המאירי.

*

והחת"ם כתב לפרש ע"ד הל"י, דהנה הגזום הזה בהריגת ע"ה הוא מפני ששוגג חכמים ורוצה להרגם וה"ל רודף, ואמרי' לקמן אלמלא צריכים אנו להם למו"מ הי' הורגים אותנו, וא"כ עתה שצריכים אותנו למו"מ לא הי' הורגים אותנו ואסור לנו להורגם ג"כ. אך צ"ה"כ עיקר תפלתו של כה"ג הי' שלא יטרכו עמך ישראל וז"ל ומכ"ש כשחל בשבת ששמירת שבת גורם לכפר עונות ובשגם שזכות השבת מעשיר כמבואר במס' שבת וא"כ קרוב בתקובל תפלתו שלא יטרכו וז"ל וא"כ אם לא נטערך להם למו"מ דעתם להרוג את הת"מ לכן מותר לנוחרו דה"ל רודף.

*

גמ'. שם. מהר"ל מפראג בספרו צאר הגולה (באר השביעי) כתב לצאר דברי הגמרא כאן לפי דרכו, וז"ל: יש לך לדעת כי דברי חכמים נאמרים בצמת ובצדק. ואם כי כבר הרב הגדול על כל גדולי האחרונים רב אלפס ז"ל, נתן טעם בדברים אלו כמו שמבואר במקומו ע"ש. אמנם יש לך לדעת, כי דבר זה יוצן על אמיתתו, כאשר תדע כי אין הדברים האלו אמורים רק בצאות בני אדם הנבדלים מן התורה מכל וכל ואין להם שיתוף וחיבור אל התורה, והם מן אותם עמי הארץ שאמר עליהם ר"ע שאומרים מי יתן לי ת"מ ואנשכנו כחמור, הם שנבדלים לגמרי מן התורה והם נחשזו כבהמות נדמו. אבל אותם שיש להם חיבור וזירוף אל ת"מ, נחשזים כמשפט ת"מ, כי המחובר לדבר הרי הוא כמוהו. וזה כי האדם נקרא בשם אדם שצביל נפש המדברת שבו, כדכתיב (בראשית ב') ויהי האדם לנפש חיה ותרגם אוניקלום והיה אנשא לרוח ממללא. ובודאי גם על גופו הוא שם אדם, מפני שכל האברים מתחברים אל נפש מדברת ועל כולם יקרא שם אדם. וכך כאשר האדם יש לו חבור אל השכל הוא הת"מ, כאשר יש לו חבור אליו נכנס בגדר עמו. ולכן אמרו (כחובות ק"א, ב') לאהבה את ה' אלוקיך וגו' ולדבקה בו וכי אפשר להדבק בשכינה והלא אם אוכלת הוא אלא הדבק בת"מ כאלו דבק בשכינה. ודבר זה מפני כי הת"מ יש לו דביקות בשכינה שצביל שיש בתלמיד חכם שכל אלוקי, ולפיכך הדבק בת"מ שיש לו דביקות בשכינה יש גם לו דביקות בשכינה אף כי אינו ת"מ כלל, ודבר זה יתבאר בסמוך. ואינו מדבר רק מי שהוא שוגג ת"מ ומרחיק עצמו מהם, צוה מדבר לא צענין אחר.

בן חכם שומע ומצין כי אין זה אלא הפחדה להפך את לב אחיו לטוב לו כל הימים, ואורח ישרים סלולה היא זאת מחכמיו ו"ל כי אשרי אדם מפחד תמיד את תלמידיו לקרנם לחורו. ע"כ.

*

גמ'. אמור לשוחטו. דלקמן אמר' מה ארי דורס ואוכל גם הוא מכה וצועל ואינו מפייס וכן דרכו עם כל אדם עם כל שנאחו מושך תועלת עצמו והיינו כארי שדורס ואוכל ואינו ממחין עד שימות לכן ראוי להורגו על זה האופן ג"כ והיינו שאמרנו לקורעו כדג שאז הוא נבלה מחיים עד שלא ימות ולכן אמרו אמור לשוחטו דלא אעפ"י שמפרנס הרי הוא כמת דבשחיטה תליא מילתא משא"כ בנחירה דבמיחה תליא מילתא כמבואר במס' חולין. (ח"ס).

*

גמ'. ע"ה אסור להתלוות עמו כו' ע"ה חייז לא חס וכו'. פי' רש"י ללמוד תורה ולחיות. ולכאורה קשה, דא"כ אין חשש על חיי חצירו שיהרגנו אלא שימנענו מללמוד. ומירך השפ"א, דכיון שהניח הע"ה ד"מ ולא חס על חיי עבדו מאותו לבו כן אם יתגבר עליו התאוה להרוג לזה ג"כ לא ימנע.

*

גמ'. מותר לקורעו כדג וכו' ומגבז. להורות שאעפ"י שנגשל בכמה עבירות מ"מ חיוז מיתתו בל ע"י שאינו נכנע בפני הס"ח ומתגאה עליו ולכן נקרא כ"דג", ר"ת דל גאה, ומגבז ע"ד וצניח לך גב שהוא גובה וגאון. (ח"ס).

*

גמ'. שם. בספר בן יהודע כתב: ודע כי אחד אפיקורוס שהתרים במאמרים אלו נחה דעמו במ"ש על מאמר מותר להרגו שהוא לשון גומא ר"ל ראוי להיות לו כך אם היה מותר לנו, אך בדברי רש"י שאמר לקרע כדג ובדברי רש"י שאמר ומגבז לא נחה דעמו, ואמרתי בס"ד פשט נכון וזה דרש"י מייירי בחולה שמת בחליו ודרך הרופאים לקרוע צטן החולה אחר שמת כדי לידע סיבת מחלתו ומה ענינו, על כן ודאי צמת ישראל לא ניתן להם רשות בכך משום ניוול ובויון, ועל זה אמר רש"י דעם הארץ שמת מותר לקרעו כדג מראשו ועד רגלו כדי להתלמד זו דבר בחכמת הרפואה ולא חיישין לביון ידיה, דיהיה לו כפרה צדק. והוסף רש"י לומר שרי לקרעו מגבז אע"ג דהוי ניוול טפי כשקורעו מגבז, ודברים אלו היו נמצאים בדורות הראשונים דמנינו צנמ' תלמידיו רבי עקיבא שלקן זוהה אחת ומלאו זה ר"צ אצריס, נמצא גם בזמן התנאים היו עוסקים בחכמת הניתוח לדעת ולראות באצריס הפנימיים, ולא ראו לעשות ניוול אלא רק לזונה. כי באמת חכמת הניתוח וחכמת הרפואה הייתה נמצאת אצל ישראל ג"כ מומן קדמון, ואל"א להשיג חכמות אלו על צורין אא"כ יעשו קריעה בגוף האדם שכבר מת, וזה כי איירי הכא ולא נפלתם ולא רחוקה כונה מן המאמר הזה, ובכך הודה אותו אפיקורוס ונסתם פיו, עכ"ל.

*

ובבר' אמרנו כי דבר זה ל"ה אשר אמרנו למעלה, באשר הוא שוגא ח"ח ואין לו צירוף כלל אל ח"ח. ומה שאמר שאסור להתלוות עמו, פי' כי ע"ה אינו דבק בחיים, כי מי שדבק בחיים לא יבא ממנו מיתה, שאילו היה לו הכנה אל החיים היה בא לכלל תורה שהוא החיים, ומאחר שאינו מוכן אל חיי עצמו כל שכן שאינו מוכן שיהיה חס על חיי אחרים, לכן אסור להתלוות עמו.

ובזה' שאמר ר' שמואל בר נחמני ע"ה מותר לקרעו כדג ומגבז. ביאור זה, כי ע"ה אין לו דין חיים כלל ואין לו אף משפט בהמה שהרי הבהמה עומדת לשחיטה, ואף כי מותר לאבד הבהמה כמו שירצה, מ"מ אין לו משפט המיתה רק מנא בחינה אחת דהיינו מנא הסימנין שהם קרובים אל המיתה ולכן שחיטתה הוא בסימנין שלה, וזה יורה כי בודאי שחיטתה הוא מנא בחינה מיוחדת וזה גורם מיתה והפסק אל הכל. אבל ע"ה מותר לקרעו מגבז, כי הגב הוא עיקר היסוד והחוקק שלו, ואף מנא הגב ראוי אליו ההפסק עד כי אין צו בחינה של מה לחיים. וכל זה ללמוד אותנו שאין נחשב עצם ע"ה לכלום, שאילו היה נחשב עצמו כלום לא היה ראוי לקרעו מגבז לנטול עצמו, אף אם היה מותר לשחטו ומגיע לו מיתה מנא מה, מ"מ לא היה הצטול בדבר עצמו. אבל כיון שמוותר לקרעו כדג ומגבז, אין זה רק בשביל כי שם ציטול והפסק עצמו מפני שהגב הוא עיקר יסוד צ"ח שעליו נסמך הלכ ומנא זה שייך אליו ציטול הרי אין עצם ע"ה נחשב כלל.

ור"ע אמר כשהייתי ע"ה, אמרתי מי יתן לי ח"ח ואנשכנו כחמור כו'. וביאור זה כי החמרי מתנגד לח"ח, עד כי מנא החמרי אין מציאות כלל אל דבר הצלתי חמרי, ולכן היה אומר מי יתן לי ח"ח ואנשכנו כחמור לשבר העצם והוא ציטול גמור מנא עצמו ולא ישאר דבר, כי החמרי מפסיד ומצטל לדבר הנבדל צטול והפסק גמור לא התנגדות צמה.

וא"ל דברים הם אמיתיים נאמנים בלי ספק, ובררנו לך כי כל דבריהם במשפט אמת לא העבירו משפט הנמצאים, רק נתנו לכל אחד ואחד חקו ומשפט הראוי לו, לא נשאו פנים לשום צריה, רק כי קצרה שכל האדם לעמוד על דבריהם ויתן החסרון בדבריהם, ואין הדבר כך כלל, ואי אפשר לבאר כל הדברים רק בארנו לך מקצת לבחינה ולעדות על כל דבריהם. עכ"ל. וע"ה מה שהאריך בספרו נתיבות עולם (ח"א נתיב התורה פרק טו).

*

ובספר הצרית (חלק ב מאמר י"ב בדרך הקודש פרק ה) כתב: עוד יש אמרי יושר לחז"ל והמה דרך הפחדה אשר שם פחדו פחד, כמו מה שאמרנו, עם הארץ מותר לנותרו ציוס הכפורים שחל להיות צבצב, וצאמת גם בחול אסור וכי ח"ח שהרג איש יהודי עם הארץ אינו חייב מיתה, חלילה לך לחשוד לצעל המאמר שכוון לזה כפשוטו, אמנם לא כוון זה רק לספר בגנותו של ע"ה ולהפחיד כל אדם המצטל את התורה ואוהב את הצטלה, כאדם שיש לו שני צנים אחד חכם ואחד שאינו יודע בתורה להיותו פורע מוסר ויושב צטל ויארמ האב לזה עם הארץ אני אקריעך כדג ומגבז, ולהיותו ע"ה חושש כי דברי אציו דברים כמשמעם ומדבריו פחד לבו מאד ולשני לא היה פחד כי להיותו

מכרנו ולא השיאנו לך, ואם שיטל מלאי לביסך הלא אכל את כספנו ולזה אמרו חלק ונחלה צבית אצינו כי בשמים אלו יהי מעלת ע"ה או ע"י הנחלה שהוא שמיא כמו לת"ח ויחלוק נחלה עם בני כמ"ש מרש"א על פסוק חסון ישועות, או מטיל מלאי ויחלוק חלק כחלק עם תורתו כשמעון אחי עזרי, והם אמרו היש לנו חלק או נחלה לא זה ולא זה.

אז יאמר אלמלא אנו צריכים להם למו"מ פי' עי"ז הם מתנחמים מגדול הקנאה שיאמרו שיהי להם חלק בתורתנו ע"ד לצעי רחמי אתכלי על עלי.

*

גמ'. כל העוסק בתורה לפני ע"ה בא"ז בוע"ל ארוסתו בפניו. עיין להנצי"ב בהעמק דבר (ויקרא יח, ה) דאינו מייירי בלימוד מקרא ומשנה, אלא בחוקר ומעיין, ולשון בא על ארוסתו משמע הכי, שצא צדדרי התורה שראוי להוליד מדוש הלכה, משא"כ לימוד למד אינו אלא כמו רואה ומסתכל בארוסתו.

*

גמ'. שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה אל תקרי מורשה אל"א מאורסה. ציאר המשך חכמה (דברים לג, ד) עפ"י מה דאמרו לקמן (דף פז), והיה ציוס ההוא נאום ד' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי אמר ר' יוחנן ככלה צבית חמיה ולא ככלה צבית אביה, והפירוש עפ"י מה דאמרו ציבמות דף מ"ג סע"ב בשלמא נשואין בלא סעודה איכא שמחה אלא אירוסין בלא סעודה מי איכא שמחה, והוא שבזמן הבית היו ישראל ככלה צבית אביה, לכן היה השמחה האלדית ע"י סעודה, הוא השפעות חמירות ועניינים גשמיים אשר בצבת כולם חלה השמחה הרוחנית על הנפש ונעשה הנפש חפשי מן עבודת החומר והיא מקושרת לקונו יתברך, וכמו שאמרו במ"ק דף ט' דהיו מחנכים בהמ"ק והיו דוחין ויהי"פ משום דשמחה בלא סעודה ליכא, עיי"ש, אבל לעתיד יהיה השמחה בד' בעצמותו יתעלה, וכמו שאמרו (סוף העניי) עמיד הקצ"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו, שישיגו שמחה מעצמות השגת אלדו יתברך שנאמר נגילה ונשמחה בישועתו כביכול במה שנושע הוא בעצמו, וכמו שאמרו בירושלמי פ"ד דסוכה (ה"ג) לכה ליסועתה לנו לכה דייקא, ובפרט לעוה"צ שאין אכילה ושחיה כו' (ברכות יז), וזה ככלה צבית חמיה שהשמחה בהחזקת ובלא סעודה איכא שמחה.

והנה אמרו בירושלמי פרק יש נוחלין (ב"ב ח-ב) כל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא הוא התיבון והא כתיב תורה צוה לנו משה מורשה אמרין כל כמה דלא לעי לית דיהא סגין מניה מכיון דליהו לעי משכח טובא הנה הכוונה כמו שאמרו בפסחים פ"ו (סח סע"ב) מעיקרא כי עמיד איגס אדעתא דנפשי עמיד, דעושה כן בשביל להסביר או להפטרס או כיו"ב, וכל כמה שאינו מייגע עצמו בשלמות התורה לאמיתה לשון דיהא, כי אינו נחלה אליו עמקי חכמה וסתריה ואו הוא לשון ארוסה שאין שמחה בלא סעודה הוא הנחת החומר והטבע, אבל אם אדם מייגע על דברי תורה לשמה ואז נעשה כמעין המתגבר וזוכה

גמ'. כשהייתי עם הארץ. עיין בשער הגלולים (הקדמה לו) שהאריך לצאר ענין רבי עקיבא שהיה עם הארץ ואח"כ נעשה ת"ח.

*

גמ'. מי יתן לי ת"ח ואנשכנו בחמור. ציאר החת"ם, דע"ה שוגא לת"ח בכל מעלליו ולא יכול לו בעסק תורתו שע"כ הוא גדול ממנו ע"כ כל ישעו ללמוד בנו תורה או להשיא בתו לת"ח ויהי אח"כ שנה ופירש וע"י בנו וחתנו ירע לת"ח בתלמודו ג"כ כנהוג. והנה ע"ה צחינת כלב ע"ד פרנסני כעורב וככלב ות"ח חמור גרם פי' כחמור בעל עצמות לסבול עול תורה וזה הי' הלצת ר"ע מי יתן לי ת"ח פי' שיהי בנו או חתנו ת"ח ועי"ז אנשכנו לת"ח הלזה כחמור. ואמרו לו אמור ככלב שהרי אז היית צבחי כלב ואמר שרונה לשבור עמם להרע לו בתורתו חמור גרם בעל עצמות.

ועיין בילקוט הגרשוני שכתב כעין דברי החת"ם באופן אחר קצת.

*

גמ'. שם. עיין כתובות (סב ע"ב) דר"ע קודם שנעשה ת"ח, הוא נגיע ומעלה, והקשו המוס' שם, מש"ס להדיא כאן, דאמר ר"ע כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, משמע דלא היה מעלה. ותירצו, דאיכא למימר דהכא לאו משום שהיה שוגא תלמידי חכמים אלא משום שהי' סבור שמתגאין על עמי הארץ מפני תורתן והיו תלמידי חכמים שונאים אותם, וגם משום שלא היו מניחין אותם ליגע בהם כדאמרין (חגיגה דף יח:) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים אבל מכל מקום שומר מצוות היה.

*

גמ'. כל המשיא בתו לעם הארץ בא"ז בופתה וכו'. כתב בשו"ת נודע ביהודה מה"ר (חאה"ע ס"ס עט.) ח"ל: ומתייני על רוב העולם, שלתת בתם לע"ה הוא פשוט אצלם להיתר, ואין מי שחושש להמנע מזה, נגד דחו"ל שאמרו שהוא כאילו כופתה ומניחה לפני הארץ. ולהתחתן עם זורבא מרבנן, אלא ששם החתן כשם חמיו, הם שואלים ע"ז. ולא תהא תורה שלמה שלנו כזוואה בעלמא. ע"כ.

*

גמ'. אל"מא אנו צריכים להם וכו'. כתב החת"ם ז"ל, הלשון צריך תיקון, והכוונה ע"י שאנו צריכים לעסקי עה"ז הם מרוויחים על ידינו והיינו דקאמר לבן ליעקב נחשתי ויברכני ה' בגלגל פי' לכן אל תירא שארע לך כיון שאני מרויח ע"י, והיינו דקאמר יעקב אח"כ לנשיו לא נתנו ה' להרע עמדי וספר להם איך הראוהו בחלום עמודים העולים וגו' הכונה שכיון שלבן אינו מרויח כלום ע"י יעקב אח"כ יש לחוש שיהרגנו.

והם השיבו בחכמה, הלא נכריות נחשבו לו כי מכרנו ויאכל גם אכל את כספינו, כי אחו"ל מנא"ל להם תרופה במה שמיא בתו לת"ח ומטיל מלאי לביסם והיינו דאמרו מה תועלת נצפה מאצינו אם שהשיא בנותיו לת"ח הלא נכריות נחשבו לו כי

כתב הריטצ"א, דבעיני עם הארץ יש דינים חלוקים, כי יש עם הארץ שאינו במקרא ובמשנה אבל בדרך ארץ ובמנהג איתיה, וזהו לשון ע"ה דרך כלל, והוא פסול לעדות לכתחילה אלא משום איבה, וכשאינו במנהג הוא פסול בדיעבד, ובדאי שסמך של אלו אינן מעשרין פירותיהם ולא אוכלין חוליהם בטהרה, ויש בני אדם שאין נוהגים (באמיתות) [בחזירות] בדברים האלו ואע"פ שידעין חורה ושוין וקוראין נקראין עמי הארץ, וכאזנה שאמרו (ברסמ"א) אחיה עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו, ע"כ.

ובשולחן ערוך חושן משפט (סימן לז סעיף י) כתוב: מי שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם. לפיכך אין מוסרים עדות לעם הארץ, ואין מקבלים ממנו עדות, אלא אם כן הוחזק שעוסק במצוות ובגמילות חסדים ונוהג בדרכי הישרים ויש בו דרך ארץ, אף על פי שהוא עם הארץ ואינו לא במקרא ולא במשנה. נמצאת אומר, כל ת"מ בחזקת כשר, עד שיפסל. וכל עם הארץ בחזקת שהוא פסול, עד שיחזק שהוא דרכי הישרים. וכל מי שמקבל עדות ע"ה קודם שהיה לו חזקה זו, או קודם שיבואו עדים ויעידו שהוא נוהג במצוות ובדרך ארץ, הרי זה הדיוט, ועמיד ליתן את הדין, שהרי מאזד ממונן של ישראל על פי רשעים.

*

גמ'. **עד כמה הן מוזמנין וכו'.** בשולחן ערוך אורח חיים (סימן קפד סעיף ו) פסק, שיעור אכילה לצדק עליה ברכת המזון, בכזית.

ובתבו האחרונים דהיינו מדרבנן אבל מדאורייתא אינו חייב לצדק בהמ"ז כ"א כשאלו דוקא שיעור שציעה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. ושיעור שציעה משמע מספר החיטין [בפרשת עקב] דאינו שזה בכל אדם אלא כ"א יודע שציעתו ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לצד גם זה נחשב שציעה. מ"כ.

ועיין ביאור הלכה שהארץ צוה, ובסו"ד כתב, דאף לשיטת רוב הפוסקים דבעינן שציעה ממנו מ"מ בחולה או זקן או שכבר אכל מקודם והוא שבע ע"י כזית או בכזית לכו"ע מחויב מן התורה לצדק כיון דמ"מ הוא שבע [רדב"ז חלק שני סימן ב' אלפים רכ"ד] ומוצא בשערי תשובה סימן קצ"ו].

והנה הפמ"ג כתב דמסתברא לו דבעינן שציעה מפת לצד ואז הוא חייב מן התורה, וכתב הביאה"ל, ונ"ל פשוט דאין כוננו צמי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטא דמטורף שכן הוא דרך אכילה [עיין ברכות מ"א מיסב ואוכל בלפתן] אלא בשאכל שארי דברים בפני עצמן והנה מלשון רדב"ז הנ"ל משמע לכאורה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שציעתו ע"י אכילת כזית פת מהני לחיוב מן התורה דאי מיירי שאכל מקודם ג"כ פת פשיטא דחייב אף יש לדחות דמיירי שאכל פת מקודם לזה ובירך בהמ"ז ומ"מ הוא חייב עתה מן התורה לצדק כיון שעכ"פ הוא שבע ממנו דיוני ודומיא דזקן או חולה (וגם בלא"ה אפשר לומר דלא נוכל לפוטרו מן התורה ע"י ברכת המזון שבירך מתחלה דאז הלא פטור היה מן התורה). ע"כ.

*

להבין אמיתת התורה, אז היא בגדר נשואה דשמת בעצמות התורה בלא הנחת החומר כלל, וזה אל תקרי מורשה [לשון דיהא כמו"ש צירושלמן] אלא מאורסה, כשעבד אדעתא דנפשיה להנאות טבעו או לאזנה מטרה וזה אז היא אינה אלא באמתיות רק דיהא.

*

גמ'. **גדול'ה שנאה ששונאים ע"ה וכו'.** פירש החת"ס ז"ל, משום שנאת חנם יותר שנאה גדולה היא משנאה חלו' צדק, וידוע מ"ש הרמב"ם באגרת תימן שנאת האומות עלינו מקנאת קבלת התורה וא"כ ע"ה שעמדו על הר סיני שנאתם על חנם ומ"מ יש בהם יותר טעם מנשותיהם שהי' יכולה להנשא לת"מ אם רצת ומי עכב צידה לכן שנאתה גדולה ושנה ופירש יותר מכולם דמי הכריחו לפרוש ושנאתו על מגן.

ומביא החת"ס מה ששמע ממורו הגאון מה' מענדלי לילג ז"ל רב צה"מ דק"ק פפד"מ, דשנה ופירש יותר מהם, משום שהגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, והאי שנאה הי' לו יאה"ר גדול ונשאר לו אחר שפירש ג"כ, ודפח"מ. וכתב דיש לפרש כן בטעם זה ע"ה ששונא יותר מגוי וכן נשומיהם.

*

גמ'. **שם.** **ז"ע** מהא דאמרו חז"ל באבות (פרק ג משנה יג) כל שאין רוח הצריות נוחה אין רוח המקום נוחה הימנו, האם נאמר שצביל שאין רוח עמי הארצות נוחה מהם, גם כן אין רוח המקום נוחה מהם.

וראיתי במרכבת המשנה לר"י אלשקר שחירץ, שלא יקראו "הצריות" כי אם עם ה', והם צעלי חכמה ומעשה. אמנם מי שאין בו לא חכמה ולא מעשה, הוא נמשל כבהמות נדמו, והוא גולם בלא אורה.

*

גמ'. **שם.** עיין להגר"י ענגיל בלקח טוב (כלל ו אות ב), שכתב לצאר הענין, כי יש פחיתות דבק בטבע בחומר האדם כינוהו חכ"ל בשם יאה"ר והפחיתות היא הוא הפיכי אל התורה וע"כ ע"י הלימוד תורה מפאת היות התורה הפיכית אל הפחיתות היא הנה הפחיתות היא מתבטלת ומסתלקת כאומרים ז"ל צראתי יאה"ר צראתי לו תורה תכלין וע"כ עמי הארץ הצלתי לומדים תורה ודבק בהם איפוא הפחיתות הוא המתנגד אל התורה לכן הם שונאים בטבעם לתלמידי חכמים לומד התורה, וע"כ אמרו כי מי ששנה ופירש הוא יותר מכולם והוא שונא לת"מ עוד יותר ממנו ששונא אותו העם הארץ שלא שנה מעולם וזה צעבור שהגרעון פועל יותר לפי גודל המעלה וע"כ זה שכבר שנה וקיבל מעלת התורה הנה צפרישותו ממנה ודבק בו אז איפוא הפחיתות היא המתנגדת אל התורה הנה הפחיתות האות פועלת בו ביותר והיא עצומה בו ביותר וע"כ הוא יותר שונא הת"מ ממי שלא שנה כלל.

*

גמ'. **ת"ר** ששה דברים נאמרו בעמי הארץ אין מוסרין להן עדות ואין מקבלין ממנו עדות כו'.

באכילה היינו כששצב ממנו, משא"כ בשמיית רביעית נהי דהוי שיעור שביעה, היינו כששורה רביעית צבת אחת, אבל כששורה יותר מכשיעור דקים להו לחז"ל דשהייה כו מפסקת, הרי לא שצב, ע"כ אני אומר שאם שורה רביעית מלומממת כשהייה מרובה צלמית פטור מצרכה אחרונה מה"ט, אבל כששורה גלוסית מלאה שיש בה רביעיות הרבה צלפון שמרגיש צעמנו שביעת שמה, מאותה שמה, עד שלא ירצה לשחות עוד מחמת שביעתו, אז נ"ל צרור שכפי סדרת הפמ"ג הנ"ל ראוי ונכון לצרר צרכה אחרונה. וזוהי כוונת אה"י החת"ס ז"ל שהיה פשוט צעיניו לצרר צרכה אחרונה, שמסתמא צעין טובה נתן כדי שביעה, ולכן אמר לצרר ע"ז צרכה אחרונה. עכ"ד.

דף נ' ע"א

גמ'. מזה איסורו בבזית וכו'. בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן מט) נשאל: אי שיעור אכילת קדשים בזית או סגי בכל שהוא.

והשיב: הנה כמדומה בלאו דקדשים פסולים פגול נותר וטמא לא קמבעיא לי דשיעורא בזית כמבואר בדוכתי טובא, צרכות (מ"ט ע"ב) מה איסורו בזית [אף] חזרת בזית, פסחים (פ"ה ע"א) ושלמי מנ' שם, מאן דמנני כזית כאיסורו, ובסוגיא דזבחים (ל' ע"ב) כזית וכזית חנן, ושם (ע"ח ע"א) גבי הפגול והנותר והטמא שצלקן, וכן מוכח בפ' גיד הנשה [פ"ט ע"ג] לענין קדשים חל על ג"ה, וכל זה מבואר שאיסור אכילת קדשים פסולים הוא בשיעור כזית, וא"כ ממילא מוכח שגם מזאת עשה של אכילת הכשרים הוא בזית כדמוכח מסוגי' דיקדש זבחים (צ"ד ע"ב) דאי סלקא דעתך דיוצא במזאת עשה דאכילה בכ"ש א"כ לא אחי עשה ודחי לא תעשה דזבית פסולים, ומ"ש אם פסולה תפסל ה"ל [נ"ל: ר"ל] וצריך לאוכלה בפחות פחות מכזית ומאי פריך הש"ס התם אע"כ אינו יוצא י"ח בפחות מכזית והוא פשוט לפע"ד. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

*

גמ'. חל"ש ואיתנגיד כי הדר וכו'. במס' שמחות (ריש פרק ח) איתא, יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד ג' ימים ואין חוששין משום דרכי האמורי, מעשה שפקדו אחד וחיה עשרים ותמשה שנים ואח"כ מת, ומעשה באחד שהוליד ה' בנים ואח"כ מת. עיי"ש. וטעמא דפוקדין על המתים בג' ימים אלו ס"ל להיעצ"ך משום דחיישינן שמא קם ונתעורר לתחיה אחרי שמת, כמבואר בש"ס כאן, וכמ"ש בהגהותיו במס' שמחות (שם) ח"ל: מעשה שפקדו וכו' נ"ב מצינו בתלמוד, בר"י בריה דרבי"ל דאיתנגיד, ומהרי"ל אירע לו ג"כ כזה בחדרו, וחיה אח"כ ל' שנה כמזכר בסוף ליקוטיו. עכ"ד. עיי"ש.

אמנם מדברי המחבר צו"ד (סי' שצד סעיף ג) משמע דהחשש הוא שמה עדיין הוא חי ולא מת כלל, ולא שמה קם לתחיה, שהרי כתב שם: יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים שלשה ימים שמה עדיין הוא חי. עיי"ש. משמע דהחשש הוא שמה לא מת כלל.

גמ'. רבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה וכו'. כתבו המוס' (ברכות מט ע"ב), דלענין שמה יש להחמיר ולצרר עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו וכו'. והקשה הרעק"א בגליון הש"ס שם, איך שייך להחמיר ולצרר, הא בצרכה ספיקא להקל, וז"ע.

והנה מהרש"א לקמן (קב) כתב, דלהכי חשיב כחא דהיתרא מה שאינו מצרך, אע"ג דבעלמא קי"ל צרכות אין מעכבות, משום דדוקא בצרכה המזאת אמרינן הכי, אבל בצרכות הנהנין שאסור לאכול בלא צרכה וכאילו מעל הוא קולא מה שאינו מצרך. עיי"ש.

וב"כ בצנן העוזר (סי' ריד) לדעת ר"י צמוס' צרכות (יב) שצפתה צממא וסיים בשיכרא דהויא בעיא דלא אפשרא אוליין לחומרא וצריך לחזור ולצרר פעם אחרת, שטעמו של ר"י לפי שאסור ליהנות מהעו"ז בלא צרכה לכן אסור ליהנות עד שיחזור ויצרך צרכה גמורה. ע"ש. וב"כ הפני יהושע שם.

ועייין לרעק"א בזה"ש שם שהסביר טעמו של ר"י עפ"ד מהמהרש"א הנ"ל דמש"ה לא אמרינן ספק צרכות להקל. ושור' בצנן העוזר. עיי"ש.

ועייין בשו"ת שצט סופר (תאור"ח סי' א) שהציא דברי מהמהרש"א הנ"ל, והציא גם מה שהק' המג"א (סי' רט סק"ג) ע"ד ר"י צמוס' (ברכות יב) דהא קי"ל ספק צרכות להקל. וכתב שלפ"ד מהרש"א ינחא. ושכן מוכח צמוס' (ברכות מט) שיש להחמיר בשמה לצרך אפי' בפחות משיעור מלא לוגמיו. וע"כ דצרכה הנהנין שאינו משום שאסור ליהנות בל"ב, אבל צרכי המזאת מודה ר"י דצב"ל. ע"כ. וב"כ בהגהות הגר"י בצרך צרכות שם. וע"ע בספרי שדה נופים (ברכות שם).

*

גמ'. ושבועת זו שתירה. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סי' ד) שכן, היום שמתי אל לבי מה שהעיד הגאון הנדיק אצ"ד דק"ק קוודיין שוכה לקבל פני קדוש אה"י החת"ס, בהיכלו, וכיצדוהו בקאווה חס כנהוג, ומנע עצמו מלשחות עד שיתקרב כדי שיוכל לצרך צרכה אחרונה כמבואר כן באחרונים, וכשראה כן אה"י החת"ס אמר לו שאין לחוש לזה שמצרכים צרכה אחרונה על הקאווה. ויען שכפי הנראה דעת רוב האחרונים שלא לצרך, ובהיות שלא מנאחי שום גילוי לזה בשום מקום מספרי קודש של אה"י החת"ס, ולא בתשובותיו המלאים כל טוב, אמרתי אולי אזכה להצין דעת קדושים וכו'.

ובתו"ד כתב לתת טעם לסברת זקינו החתם סופר לצרך על הקאווה צנ"ר, לפמ"ש הפמ"ג (סי' רי), שאם אכל פת כדי שביעה שפיר מנטרף לצהמ", אפי' שהיה יותר מכדי אכילת פרס, וחייב לצרך צהמ"ז מה"מ, ורק אם אכל כזית או אינו מנטרף אם שהה יותר מכא"פ, א"כ הואיל ואין קי"ל כר"מ כאן דאמר ושבעת זו שמה, וכתב המג"א (סי' קצ סק"ד) דמש"ה צעינן שישתה כדי שביעה דהיינו רביעית, וכמ"ש בס' ר"י. ע"כ. א"כ בשמיית רביעית א"י כדי צירוף כלל כיון דנפקא לן מדכתיב ושבעת, ודוקא בזית או בצבינה מאוכלים דליכא שביעה אינם מנטרפים אלא בכא"פ. אלא דאחתי יש לחלק ולומר דהא דחייב

ואפילו מיעוטא דמיעוטא לא הוה כמו חווי המעגל שישן שצעים שנה ועי' אגרת בקורת מעשים ומקראים נפלאים חוץ להיקש הטבעי ואינו נכנס בגדר חוששין למיעוט וכו'.

ואולם אח"כ (בד"ה רבוה יובנו) כתב החת"ס דאמנא דהיעצ"ץ העיר על הפרישה דהא אף בזכרון היו זורקין עפר על המת ואח"כ ימות מזה, אולם י"ל דלעולם דברי חכמים קיימים בזמן' שמחות ע"פ הירושלמי (סופ"ב דסנהדרין) דאמרין בראשונה היו קוצרין אותו במהמורות פירוש דלפנים בישראל היו נוהגים ללקט את העצמות ועל כן קברו בתחילה את המת סמוך למיתה במהמורות עד שיתעכל הבשר ושוב לקטו את העצמות וקברו אותן במקומן, ומשמע שהיה הקבר עראי צעלמא ובאמת שם היה אפשר לקום אחרי נפלו [כי לא כיסוהו צעפר] ומה מיידי בזמן' שמחות, ומשכחלו המהמורות כבר בימי האמוראים שזירושלמי שוב לא שייך שיקום מקברו וא"כ גם אסור לבקר הקבר משום דרכי האמורי כיון שאין צוה טעם וסיבה לבקר, וכל שאין צו סיבה לעשותו יש צו משום דרכי האמורי. עכ"ד.

דלפי החת"ס מצואר שפיר מדוע אין לנו פוקדין היום הקברים כיון שזה היה דוקא בזמן קדם שהיו קוצרים בקבר עראי להעביר לקבר קבע, ואז בקבר עראי יכל לקום כיון שעדיין לא כיסוהו צעפר. וגם עולה מדבריו דס"ל דכל החשש הוא שמה לא מת, אבל לא שמה אחר שמת ממש יקום לתחיה.

ובין הראוי לזיין צוה גם את דברי רבינו החיד"א ז"ל בשו"ת חיים שאל ח"צ (סי' כה אות ב) שכתב שם: ואשר שאלת איך קוצרין בתוך כ"ד שעות ויתכן שעדיין הוא חי כמו שאירע אחיה פעמים, דע דקיי"ל לא חיישין למיעוט ואפילו ר' מאיר [דחייש למיעוטא] למיעוטא דמיעוטא לא חייש. וכאשר יש סימנים מובהקים שמת הוא רעה חולה להלינו צלילה לפי הזוה"ק שהוא צרה גדולה לגוף ונפש שמתדבקים רוחות רעות וזה רע לו ורע לאחרים כל שיש הסמנים מצוה לקוברו. ואם אחד בזמן רבצות יארע שהוא חי אין עלינו סרך איסור וכך נגזר עליו, ומעין דוגמא כתב הרב מהרש"א ז"ל דמי שהרג ועמיד למיסק מיניה זרעא מעליא הקצ"ה עושה שלא ימצא עדים ולא יתירגו לרועה ויאל לאור זרע קודש ממנו, וה"ה צנידין דידן י"ל להיפך שאם יטעו בסימנים [לומר שהוא מת] כך גזירתו יתבצר ולא יש איסור כלל כל שעשו ע"פ התורה וגם שלא לגרום רעה לו ולנפשו. עכ"ד.

וע"ע צס' גשר החיים להגרי"מ טוקאניסקי (ח"א ס"ו פ' ז הערה 1) שאחר שדיבר שם מענין איסור הלנת המת דהוא איסור חמור וכו' ויש לקוברו מיד כמה שאפשר סמוך למיתתו, כתב ע"ז: וצנוגה לחשש "מיתה מדומה" אין לחוש כיום כשהדבר מסור לחזרי הח"ק והם כבר בקיאים בהסימנים, ומלכד הסימנים הדקוקים והידועים לרופאים יש להם גם הסימן המובהק מפתיחת האצורים הסתומים ע"י הצדיקה והטרה הפנימית, והחשש ההוא היה מלפנים כשהדבר היה מסור לא לחזרים קבועים מומחים אלא לההמון שלא ידעו להבחין בין מת למדומה. עכ"ד.

וראיתי בשו"ת עטרת פז (ח"ג בהערות לאה"ע סימן ט הערה ב) שהעיר, דגם מעובדא שהציא היעצ"ץ דהוה עס מהרי"ל כמוכר בסוף ליקוטיו, משמע שלא מת ממש אלא היה זה עילוף, דכן מובא בליקוטיו (אות פו) צוה"ל: פעם אחת איתנגיד מהרי"י סג"ל ע"ה בק"ק דמגנלא, שקורין היפריט (כעין שבץ או שטף דם מוחי שגרם לשיחוק זמני - המגיה שם) ומנאחוהו כן שוכב בחדר לימודו. ושכב כן יותר משלשה ימים שלא אכל ולא שתה מאומה ולא היה מוזז שום אבר מכל גופו [כאלו היה מת]. והיו הרופאים מנסין אותו בתחיבת מחט לכל השטח גופו, ולא הרגיש עקיצת מחט רק באצבע אחד מן רגליו הרגיש ועדיין היה רוח צמיריו. והיתה לעקה גדולה ועצר בכל הציבור אנשים ונשים וטף, וכל אשר שמעו יאחזמו רעד. וגזרו להחשנות כל יום צ"ה עד הימים הנוראים ולומר סליחות ככל תענית ציבור, ויהי בחדש תמוז או אב. וכאשר חזר הרב לצורו נשאר צדיחו עד שהצריח. וכשהלך אח"כ לצ"ה ומלא הציבור מתענין ומשלימין התענית שקבלו החזיק להם טובה. ואח"כ חי יותר משלשים שנה ולא שמעתי שהגיד לשום אדם מה היה לו. ואני המלקט בחר לקוטי עד היום כשאני שומע אומרים הפזמון "רועה ישראל" המסיים "מי יקום יעקב כי קטן הוא", אני זוכר אותו המעשה שהייתי גם שם נער במגנלא. עכ"ד. ועולה מזה, דלעולם מהרי"ל לא היה מת ממש אלא עילוף קשה היה לו.

ואולם עיין בפרישה בטור (שם אות ד) שכתב לבאר גבי עובדא דהגמ' דמס' שמחות שהזכיר זאת גם הטור גבי אותו אדם דאמרין שחי עשרים וחמש שנים והוליד חמשה בנים ואח"כ מת [הטור עשה את צ' המעשיות למעשה אחד ע"ש בטור ובהגות נחלת יעקב בזמן' שמחות שם. עיי"ש], דיש לומר דלהכי אמר ואח"כ מת דלא תימא דילמא לזה נעשה נס וחי לעולם [אחרי שמת], מה שאין כן אחריני דמתים לבסוף דאין צריכין לפקדן משום דלמא הוא חי. ע"ש. ומשמע בפשיטות דס"ל דהענין הוא שמה נחשורר וקם לחיים אחרי שמת ממש.

ובי"ב מאי דאין לנו חוששין לזה היום לעשות כן לפקוד ג' ימים על המתים, עי' בפרישה (שם אות ג) שכתב דכל זה היה דוקא בימיהם שהיו מניחין המת בזכרון והיה אפשר לגלות את המת ולראות אותו. ע"ש. וכ"כ הש"ך בשו"ע יו"ד (שם סק"ב), והצאר היטב (שם סק"א).

ועיין בשו"ת חתם סופר חיו"ד (סי' שלח) שהציא דהיעצ"ץ דהא את דברי הפרישה צוה בזמן' כ' דכל זה היה דוקא בעבר כשהיו קוצרין בזכרים, דהיי מצואר בהרמב"ם (פ"ה מהל' אבל) שגם בזכרון היו משליכין עליו עפר, וא"כ לפ"ז צע"ג מה יועיל לפקוד על הקבר הלא המתעלף ומניחין אותו בכרך ועפר על גביו גם אם אחר זה תשוב רוחו אליו מעילוף ראשון הלא ימות בקברו אם אין אדם עומד שם ועוסק עימו ברפואות וכדומה מיד, והיה לנו לתקן שיעמדו שומרים ג' ימים שם וכשירגשו בקבר שום נדנוד ותנועה יצואו לקיועו אבל עתה שהניחוהו צדיה הקצרות מה יועיל לבקר פעם ביום וצ"ג, אבל האמת יורה דרכו כי זהו מקרה צעלמא ממקריים הרחוקים אחד לאלף שנים שיקום אחרי נפלו וציעול נשימתו וימסור לבקאים

ירושלים וכו', וכמו שהחמ"ס שם שזה דוחק מ"מ חינו הא שעתיד הקצ"ה להוסיף על ירושלים אצל הך דאור יקרות אין לו שייכות כלל. ועיין בס' נגזרת המן דדחיק טובא.

והחמ"ס כתב לזכר, דהא דהקילו רבנן שאין לרדף לחזור אם עבר אופים ולא העמידו דבריהם משום טרחתו והלא חמץ קיל טפי כמ"ש חו' במתניתין ואפ"ה כשהולך לדבר הרשות חוזר אפ"ו כמה והכא דחמיר הקילו י"ל משום דק"ל שעתיד הקצ"ה להוסיף על ירושלים וכבר נתקדש החו' במקלט שהרי כבר הראהו לנציג בפועל ממש כשעמד המלאך ומדדו לכן הכל הוא מקום קדש וראוי לשרוף בו קדשים נהי דלענין דאורייתא לא מהני דבעי' קידוש בשר וטודה מ"מ די בסברא זו שלא להטריח בדרבנן אך כ"ז בכדי שהסוס רץ ומילי היינו ו' שעות מעלות השחר עד חצי היום ויותר מזה במה שהסוס ממנה לרוץ אצל כשהרחיק יותר ה"ל לחזור לכן מקדים לומר שאור יקרות שבעה"ז יהיה קפוי לכה"כ והיינו שהחמ"ס תהיה גדולה הרבה יותר כמבואר.

וידוע דע"ז יהיו הימים ארוכים עד שיהיה יום א' עולה לכמה חדשים לא וחסכו שמהיה החמה שבעת"ה שהוא שמ"ג פעמים כהחמה שלנו כדמתרגס המתרגס ע"פ כלל השמש בגבורתו ויהיה היום שמ"ג פעמים כיום שלנו עכשיו ויהיה עד חלות היום זמן ארוך מאוד וכל מה שהסוס רץ עכשיו באותו זמן יהיה היום המוס' על ירושלים לכן הקדים לומר אור יקרות שאור יקר בעה"ז הוא כשהחמה באמצע רקיע בחצי היום יהיה קפוי לכה"כ שזהו עמוד השחר אז כלעיל ריש מחילתין ושפיר שייך הכא ללא הטריחיהו לחזור ואם יהיה רחוק מירושלים כ"כ זהו מהנמנע שזהו מהלך רב מאוד ודוחק שלא יזכיר עצמו שיש לו בשר קדש עד שהרחיק כ"כ זמן רב.

*

גמ'. ע"ז בשורות טובות **אומר וכו'.** עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן קצט) אמאי נקט שמעות טובות ובשורות לשון רבים. דמשמעיו דאפי' באו לו הרבה צבת א' או בזה אחר זה סגי בצרכה אחת. עיי"ש. ועי' באה"ט (אר"ח ר"ס רכ"ב) ועקרי הד"ט (ח"א ר"ס י').

*

גמ'. **לע"ז בתיב.** עיין צירושלמי יומא (פ"ג ה"ד) דדריש מזה שהיה מתעלם מהם, וכל השומעו נשכח ממנו טרם לאתו מביהמ"ק.

*

גמ'. **שם.** עיין קידושין (ע"א ע"א) משרבו הפריצים היו מוסרים אותו ללנועים שבהונה וכו', ועיין מהרש"א (שם) שכותב: ומכאן מודעה רבא ומחאה לאותם דרשנים הדורשים בדרים בסוד השם ברוך הוא ובפירושו כמנה צירופים, ויש שם תלמידים שאינם הגונים להצין הדברים על צוריהן, ואם הם דברים נסתרים שלא נמסרו להם מפי חכם מקובל, הרי הם דברים בדויים מלבם, וכעושים תורה פלסתר, והם בכלל מגלים פנים בחורה שלא כהלכה, וראוי למחות בידם, ואי אפשר חילי

גמ'. **ע"ז הפוך ראיתי וכו'.** עיין נטע שורק (פ' ברכה), והוצא צילקוט הגרשוני באריכות.

*

גמ'. **אשרי מי שבא לבאן ותלמודו בידו.** עיין מהרש"א בנא בתרא (י"ע"ב) שפירש, כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רשם, הוא הלימוד הבא מחכמת יד, ועל כן נקראו החכמים "סופרים", וזהו שדקדקו לומר ותלמודו "בידו".

*

גמ'. **הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתו.** עיין שו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן קכא) אי מומר שנהרג על היותו יהודי הוא בכלל קדה"ש.

*

גמ'. **עתידי הקב"ה להוסיף על ירושלים.** כתב החמ"ס, לא ידעתי המועלת מזה כיון שההוספה היא מא"י ולא מחו"ל א"כ מה יועיל אם העיר גדולה או לא ואם שיהיה מקום יותר פנוי לאוכלי קדשים, בלא"ה לא אמר אדם מעולם צר לי המקום. ואולי מ"מ למראית עינים הוד והדר וכבוד היא יותר למשכן מלך שמהי עיר גדולה לאלקים.

וזה פי' הפסוק ברבות הטובה רבו אוכלי ומה יתרון לבעלי כ"א ראות עיניו פי' ברבות הטובה היא ירושלים ההר הטוב והלבנון אין בו תועלת כ"א רבו אוכלי אוכלי קדשים ומה יתרון בכ"ז לבעלי כ"א ראות עיניו.

*

גמ'. **שהסוס רץ ומציץ.** הכוונה בזה ביאר החמ"ס, שהוא על דרך משל ומליצה, דכתיב ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, דהנה בעה"ז כשם שהצדיק מאיר לו ולשכניו סביביו ה"נ איך לרשע ולשכניו והוא כאילן וכו' וכו' וכו' וכו' כל סביבם שלא תורה החמה שם אך הצדיק הולך ואור ואורו מתגבר כ"כ עד נכון היום שיהיה כמו השמש בחצי השמים שכל המלל מלל תחתיו ולא סביביו כן יהיה אור הצדיקים שולט בכל העולם ולא חיוק החוטא כ"א לעצמו והיינו דכתיב לא יאמרו עוד האבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה האוכל בוסר תקהינה שיניו. עוד יהי' החוטא העושה כל איניו חוטא בהחלט ח"ו כ"א לשעה קלה ותחור בו מיד ויהי' כלילו של עוף שהוא עובר וצילו עובר והנה כינה בעל העצירה בסוס כמ"ש במק"א על פ' לא בגבורת הסוס יתפץ וכינה הצדיק צירושלם יראה שלם ועמיד הקצ"ה להוסיף על יר"ש עד שיהיה הסוס רץ ומציל עושה צילו תחתיו ולא על צידו כי האוכל בוסר תקהינה שיניו וגם זה במרוצה כלל עובר. ועד"ז בעצמו אמרו שכל ציזה שיבחו עד שיהיה כ"כ במדרגה סוס רץ ומציל יהיה הכל קודש לה' כי יראה לבח לעצמם כדי שלא חיוק להם די זהו וכן עשה דהע"ה שהקדיש כל הבמה לבמה"ק אצל משיחו בזה המדרגה העליונה לא יהיו יראים מיהו"ר ולא יטערו להקדיש כי יושבים לפני ה' יהיה ולמכסה עמיק.

*

גמ'. **אור יקרות וקפאון.** מדקדקים המפרשים, לאמה אורן מיימי הנהי קראי הכא. ורש"י כ' אידי דאירי משערי

אבטליניה. עיי"ש. ועיין עוד במהרש"א מהדורא בתרא לשנת (ק"ט ע"ב), ובשו"ת מהרל"צ"ח (סימן ח' וע"ה). ע"ש.

ועיין להרמ"א יורה דעה (סימן רמ"ו סעיף ד'), שאין לאדם לטייל בצדק"ס, דהיינו לעסוק בקבלה, אלא רק לאחד שמילא כרסו בשר ויין, כלומר שלמד ש"ס ופוסקים. וכתב הגר"א שם, שכן האמת, ומקורו מחגיגה, שאין מוסרים סתרי תורה וכו'. ע"ש.

וראה עוד להרמ"א בספר תורת העולה (חלק ג' פרק ד') שכתב, ולא ראיתי מימי דבור זה איש מקובל יודע הדבר על צוריו מנצח הקבלה האמתית, ורבים מהמון העם כל אחד קופץ ללמוד בתורת הקבלה אשר היא תאורה לעינים, כגון הזוהר והרקנטי וספר שערי אורה, אף על פי שדבריהם סתומים ואינם מובנים על פי האמת מאחר שאין לנו מקובל מפי מקובל, ולא עוד אלא שאפילו בעלי בתים שאינם יודעים צין ימינם לשמאלם, ובחשכה יתהלכו, שאינם יודעים לפרש סדרה או פרשה עם פירוש רש"י קופצים ללמוד קבלה, וכל זה הוא מפני שהדור יתום ואסתרא בלגינא קיש קיש קריא. ועל זה ידיו כל הדווים. ומה גם שיש שאחר שראה זה מעט מתפאר זה ודורש דברים דבדרי הקבלה, ועמיד הוא ליתן את הדין. עכ"ד.

וכיוצא בזה כתב המהרש"א בחגיגה (י"ג ע"א) שחכמת הקבלה נוגעת למעלה ממעשה מרכבה, וראוי להסמירה יותר ולא לגלותה, ויש למחות ציד הדורשים בחכמה זו דברים. עיי"ש.

ועיין בספר חיי אדם (כלל י' סימן י"ב): שאין לאדם ללמוד בחכמת הקבלה אלא אם כן מילא כרסו בגמרא ובפוסקים, והוא ירא שמים גדול, ויושב תמיד ועוסק בתורה, אבל בלא זה אסור לו ללמוד קבלה, וכבר הזהיר על זה מאד המהרש"א ז"ל. ע"ב.

ובן כתב הגר"א בפירושו למשלי (פרק כ"א פסוק י"ז), שלא יתכן שאדם שלא למד ככל הנוצר בש"ס ופוסקים, ואינינו בקי בדינים, שילך בגדולות ובנפלאות ממנו ללמוד סודות התורה. ע"ש. ועיין בשו"ת נודע ביהודה קמא (חלק יורה דעה סימן צ"ג). ע"ש.

וע"ע בשו"ת רב פעלים חלק ג' (בבונטרס סוד ישרים סימן י"ג), שכאשר היה הגאון רבי יוסף חיים עדיין רך בשנים, בגיל כ"ה שנים, ועלה בדעתו להתחיל ללמוד סדר הכוונות בתפלה ובצרכות, כתב אליו הגאון המקובל רבי אליהו מני ז"ל למונעו מלימוד זה, והביא מה שכתב בספר פרי הארץ בשם הראשונים, שעל האדם להיות שמח בחלקו גם בעניינים הרוחניים, בתורה ועבודת ה', ולא לזאת חוץ מגדרו ללכת בגדולות ונפלאות ממנו, וכן נאמר רד העד בעם פן יתרוס אל ה' לראות ונפל ממנו רב. וכן כתב הגאון בעל המניא, שהרואה להיכנס לפניו ממדרגתו הראויה לו מרוב חשקו, ואין אמאנו מתרווה במה שיועד בהלכה, הרי זה דומה ליושב בתוך הנהר וזווח שהוא אמא למים, שזדאף שלא לכבוד יתחש לו. ע"ב.

*

ובענין לימוד תורת הקבלה, עיין בהקדמת הרמב"ן לפירושו על התורה שכתב: ואני הנני מציא דברים נאמנים, והיא הנומנת, ענה הוגנת, לכל המסתכל בספרי זה, לבל יסבור סברה ואל יתשוב מחשבות להצין דבר מכל הרמזים אשר אני כותב בספרי התורה, כי אני מודיעו נאמנה שלא יושגו דברי ולא יוצנו כלל וזלתי מפי חכם מקובל לאחון מקבל מצין. והסביר בהם איולת, מחשבה מועלת, רבת הנוקים ומונעת התועלת, ואל יאמין בשוא נמנה כי לא תבואהו בספרותיו כי אם רעה. ע"כ.

ובן כתב בשו"ת הרמ"א (סימן ז') בתשובה למהרש"ל: ויותר ממה שאבחר מלימוד הפילוסופיה אבחר מלעסוק בקבלה להצין מעצמי דבריהם (ולא מפי חכם בקבלה), כי יש לחוש ביותר שלא יטעה בדבריהם. וכמו שכתב הרמב"ן בהקדמתו (הנ"ל). ע"כ. וראה עוד בשו"ת חות יאיר (סימן ר"י). ובספר שומר חמונים (ויכוח א' סימן נ"ה). ובשו"ת דברי יוסף אירגאס (סימן כ"ה).

והחיד"א בספר שם הגדולים (מערכת גדולים ערך רבי יצחק לוריא, ובמערכת ספרים ערך עמק המלך, עץ החיים, קבלה), הזהיר מאוד שלא ללמוד בספרי קבלה אלא אף ורק בכתבי האר"י, בספר עץ חיים ושמונה שערים שכתב מהרש"א ז"ל, וממנו אין לסור ימין ושמאל, ושאל ללמוד אלא מפי חכם מקובל מפורסם אשר דבריו נאמנו מאוד, ושאינו מעיין בשום ספר קבלה, כי אם בכתבי האר"י ז"ל, ושכן העיד על עצמו הגאון המקובל רבי משה זכות, שהיה נוהר מאוד שלא לעיין בשום ספר מספרי הקבלה אלא בתורת האר"י ז"ל. ע"ש. וראה עוד בשו"ת חיים שאל חלק ב' (סימן י' אות ג'), ובספרו שירי דרכה אורח חיים (סימן תצ"ג). ע"ש.

והגאון המקובל רבינו שלום שרעבי (הרש"ש), כתב בזה בתשובה לחכמי המערב, עדי בשמים וסאדי צמורמים כל כל עסקי ולימודי בקבלה אינו אלא רק בדברי האר"י ז"ל ותלמידיו מהרש"א ז"ל, ובלעדם אין לי שום עסק כלל בשום ספר מספרי המקובלים האחרים, ופעם אחת עיינתי בעל כרחי באחד מספרי קבלה וראיתי מה שכתב בענין עבודת ה', וכמעט קרעתי בגדי בראותי דברים אשר לא כן על ה', ה' הטוב יכפר בעד. וכבר אימי כמה מהנזק שיאל ממה שכתבו שאר המקובלים שקדמו, כי רבים חללים הפילו, בחילול כבוד ה' וכבוד התורה, שכל דבריהם אינם מיוסדים על האמת, ומהם יאלו אצות ותולדות להריסת הדת ח"ו, ה' יכפר. עכ"ד. והוצא בספר דעת ומצוה (סוף פתיחה ראשונה דף ד' סוף ע"ד). ע"ש. וכן כתב הגאון רבי אברהם פלאג"י בספר וימהר אברהם (מערכת קבלה אות ג'). וכן כתב בכף החיים (סימן קנ"ה ס"ק י"ב). ע"ש.

מקום שנהגו

מתני'. מקום שנהגו לעשות מלאכה וכו' מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. פס"י כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ציבור חמלו ושחיתת הפסח ומיקון מנה. והקשה הרב המגיד (פ"ח מהל' יו"ט הלכה י"ח) דא"כ ערב

באכילה לכן לא בטלה התקנה בצטול הטעם משא"כ אסור מלאכה נודע שהוא משום קרבן שהרי בכל השנה כשמקריבים קרבן אסור במלאכה ביומי א"כ בצטול הטעם יתבטל התקנה.

*

מתני'. נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וכו'. במסכת ביצה (ד' ע"ב) מצואר, שאע"פ שזומן הזה אין לנו מקדשים את החודש על פי הראיה, אלא על פי חשבון הלוח, וזוהי גם בני חור"ל בקיאים בקציעות החדשים, כמו בני ארץ ישראל, מכל מקום חייבים בני חור"ל להמשיך לנהוג שני ימים טובים של גלויות, על כל הכרוך בהם, ולהזהר במנהג אבותיהם, גזירה שמה יסתכל מהם סוד העיצור ויקצו המועד שלא בזמנו, ויצונו להכשל באכילת חמץ בפסח. והנה בשו"ת חכם נבי (סימן קס"ז), העלה, שלפי זה העולים מחור"ל לארץ ישראל, אע"פ שדעתם לחזור, די להם לעשות יום טוב אחד כל ימי שהותם בא"י, ואפילו לענין עשיית מלאכה, ואין זה בכלל מה ששינו, שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, ומכל שכן לענין תפלות וקידוש וזכרת המזון שעליהם לנהוג כבני א"י, ולא גזרו חכמים על בני חור"ל לעשות שני ימים טובים של גלויות אלא כשהם עדיין דרים במקומם, אבל כשעלו לא"י, אסור להם להוסיף על יום טוב אחד, משום אסור כל תוסף, על פי המצואר במסכת ראש השנה (דף כ"ח ע"ב). עיי"ש.

אולם בשו"ת גאוני מורה ומערב (ס' ל"ט), מצואר, שגם בני חור"ל שעלו לא"י ודעתם לחזור חוץ י"ב חודש, חייבים לשמור שני ימים טובים של גלויות. וכן בשו"ת אבן עזר (ס' ב"י) העיד, שפשוט המנהג מימי קדם, ובפני גאוני עולם, שבני חור"ל העולים לא"י ודעתם לחזור, עושים שני ימים טובים של גלויות כמנהג בני חור"ל, ככל חקיו ומשפטיו שבחור"ל, ולא עוד אלא שנאספים מנינים רבים של העולים צפרהסיה ומתפללים ביום השני תפילת יום טוב וקוראים בספר תורה כמנהגם שבחור"ל, ואין פוגה פה. ושכן עיקר להלכה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת נכרז מכסף (ס' ח) ושו"ת הלכות קטנות (ס' ד), והעיד"ל צדכ"י יוסף (ס' תצ"ו אות ד').

אמנם הרב יחיאל מיכל טוקאניסקי בספר עיר הקודש והמקדש (חלק ג' ס' רס"א), כתב, שהגאון רבי שמואל סלאנט היה חושש לסכנת החכם נבי הנ"ל, והיה מורה להחמיר כחומרות בני חור"ל, וכחומרות בני א"י. וראה עוד בשו"ת ומשיב תליתא (חלק ב' ס' כ"ח), שגם כן מנצד כדעת החכם נבי, עיי"ש. וע"ע בהגהות לקמן (נא ע"א) עוד צענינים הללו.

דף נ' ע"ב

מתני'. וא"ל ישנה אדם מפני המחלוקת. בשו"ת מהרשד"ם (חידו"ד ס"ס קצג) כתב, שכל מה שחששו ואמרו אל ישנה אדם מפני המחלוקת, אינו אלא במנהג שאין בו שום אסור מלד הדין, אבל במקום דליכא אסורא, מי שרואה להחמיר תע"צ. ועי"ל שלא אמרו אל ישנה אדם מפני המחלוקת, אלא בהולך ממקום למקום, ואפי' דעמו להשתקע שם, משום

סוכות נמי טרוד בעשיית סוכה^ה, ומשו"ה מפרש כמ"ש החוס' בשם הירושלמי דטעמא משום הקרבת הפסח.

אמנם הפני יהושע כתב, דאי משום הא לא איריא, דנראה דרש"י צעמנו נזהר מזה וכתב לשון דשמא ישכח וזה לא שיך אלא לענין ציעור חמץ שאינו אלא לשעה קלה וכן בשחיטת הפסח דיש בני אדם שנמנין על פסחין של אחרים וזה לשעה עומדת, וכן בתקון מזה לנורך הלילה ומשום הכי בכל הני איכא למיחש שאם יהא טרוד במלאכה גמורה יצא לידי שכחה משא"כ בעשיית סוכה היא ג"כ מלאכה גמורה ואדרבא דרכו להחמיק בהן צימים שבין יוה"כ לסוכות כדאיתא במדרש ולקחתם לכם ובפוסקים משו"ה ליכא למיחש שמה ישכח וכיוצא בזה כתב בעל חו"ט ע"ש.

והחתם סופר ז"ל כתב לתרץ קו' המ"מ, דיש לחלק, דערב פסח עיקר זמן שמחה צ"ט ראשון ולא שיך לומר שישמח צ"ט אחרון ולא בראשון א"כ אם יהיה מותר נמי בעשיית מלאכה יתבטל מפסח וציעור חמץ ואפיוות מזה משא"כ בסוכות דעיקר שמחה צ"ט אחרון שהוא ג"כ רגל וכבר עברו ימי הדין כמצואר בתו' ע"ז ה' ב' ח"ל וי"מ דבהנך ד' פרקים טעמא רבה אית בהו י"ט האחרון של חג לפי שהוא זמן צפ"ע וחלוק משלפניו תקנו להרבות בצעודה משא"כ צו' של פסח וגם הקרבנות שצמימי היה בשביל ישראל וכל החג היה מקריבים נגד האומות וע"פ לפי שהוא יום גאולה ויציאה לחירות עכ"ל לענינינו נמנא שבע"פ טרודים בל"ה צ"ע בשמחת י"ט אם גם מלאכה יעשה צו יתבטל מתקוני מלות משא"כ ע"ס שאינו טרוד בשמחת י"ט לא יתבטל מתקוני מלות אע"פ שמוחר בעשיית מלאכה.

*

מתני'. שם. החוס' והרי"ף והרא"ש והרמב"ן ורוב הפוסקים, גם בזה"י איתא להך מנהגא, אע"ג דליכא קרבן, דלא כהר"ה, דהרי ק"ל דבר שנאסר בזמן אע"ג דבטל הטעם לא בטל התקנה. ומייתי ראי' מלקמן (ק"ח א') ר"ש הוה יתיב בתעני' כל מעלי יומא דפסחא וצו למימר משום פסחא וס"ל כריצ"ב דמנפרא זמני' ע"ש אע"פ שכבר חרב הבית צימיו.

אמנם החת"ס ז"ל העיר דרא"י זו אינה מכרעת, לפמ"ש המג"א ס' ט' סק"ז בשם ת' הרא"ש דדוקא כשהטעם אינו ידוע לכל אז אמרי' כשצטל הטעם לא בטלה התקנה משא"כ בטעם ידוע וא"כ בשלמא לאסור אכילה מנפרא זה הטעם אינו ידוע שהרי אפי' לריצ"ב דס"ל פסח מנפרא זמני' מ"מ לעולם לא אירע ששחטו פסח בנפרא אלא כיון דדיעבד כשר מנפרא אסור באכילה לפי אותה ה"א א"כ אין טעם זה ידוע שמשום פסח הוא וגם כי אינו נמנא בשום קרבן שיהיה יום הקרבנו אסור

^ה ועיין בפר"ח ס' תס"ח שמייתי ראייה מס"פ או"ב דאין משחיטין את הטבח בע"ט ראשון של חג, וכ' חוס' משום דטרוד בד' מינים ואין פנאי לשמוח, ש"מ שטרדת ד' מינים מרובה מטרדת ערב פסח.

עוד כתב המ"ב, דכיוצא כלי הוא בכלל מלאכה גמורה ואסור. ולכונת עכו"ם מותר בכל גווני ליתן אחר חלות.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ע (סי' תס"ח ס"ב) דמותר לכחוש ספרים לעצמו דרך לימודו. ועיין מ"ב (סק"ט), דכיון שדרך לימודו ולעצמו הוא כותב, אינה נראית כמלאכה גמורה שצדאי אינו מחכוין לכתיבה גמורה והגונה והוי כמיקון בעלמא שהחירו לצורך המועד. ולאחרים אפילו בחנם אסור בזה.

*

גמ'. **העושה מלאכה בערבי שבתות וכו'.** הנה לענין פרקמטיא כתב המ"א (סימן רנא סק"א) דאינו בכלל מלאכה, ושאר האחרונים (הר"ם ותו"ש ור"מ) חלקו ע"ז בראיה, ועיין בפמ"ג שחייך דכונת המ"א היינו דאין צריך להחמיר בזה לכ"ע ממנה גדולה, אבל לענין מנחה קטנה דינו כמו שאר מלאכה וכמו שכתב בעצמו בסק"ד שמה שאמר הגמרא דתקיעה שניה היתה לבטל העיר ותנויותיה היינו בזמן מנחה קטנה וכן משמע במהר"ש דלענין סגירת החנויות שזה הזמן כמו לענין שאר מלאכות אך הקיל שם לענין פרקמטיא בצינעא, עיי"ש. ועיין בציאור הלכה שם, דהעולם נהגו להקל לענין סגירת החנויות וגרסה שקומכין על דברי הט"ז דלית צו איסורא בכל גווני.

*

גמ'. **שם.** כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן רנא סעיף ב), ויש לאדם למעט קצת בלמודו בע"ש, כדי שיכין זכרי שבת. ועיין במגן אברהם (סק"ו), דלכן אין קובעין ישיבה בקונסטנטינא בע"ש. ובסדר היום כתוב, אם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה או שלומד עם רבים אל יבטלנו ולימוד הישיבה מקרי דבר שאין לו קצבה שרגילין לפלפל אם לא פירש"י על הסדרא שרי ואם לא ימצא אח"כ לקנות איז לא יקבע הלימוד בצקר ואם לא ימצא לקנות אחר התפלה איז יקנה ואח"כ יתפלל שזו מנהג עוברה וגם היא דאורייתא ובלבד שיקרא ק"ש קודם, ואם הציבור מתפללין לא יפרוש מהם ואם הכין ביום ה' יוכל ללמוד כדרכו, ע"כ.

*

גמ'. **העושה מלאכה וכו' ובמוצאי שבת ובמוצאי יו"ט וכו' אינו רואה סימן ברכה לעולם.** פרש"י במוצאי שבת משום כבוד שבת שמוסיפין מחול על הקודש, ובתוס' אור"י דאיתא בירושלמי הכי, הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא באפוקי שבתא לא מנהגא, עד דחיתפני סידרא מנהגא, פי' עד שישלים התפלה מנהג כשר ובהא איירי גמי הכא, עיי"ש. ו**הה"לכה** בטור (סי' רצ"ט) העתיק דברי הירושלמי בלי חולק, אך במג"א (סק"ט) הביא מאבדוריה, ומיהו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל מוצ"ש, ועיין בערוה"ש שם סעיף כ"ב. ובגמ"ז חיים בהגהתו על המג"א ציין להירושלמי, ובאמת גם באבדוריה הביא הירושלמי אלא שמ"מ נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל מוצ"ש עיי"ש. ובאחרות חיים בהלכות הבדלה אות ל"א הביא דברי הירושלמי, ואח"כ מהר"ף שנהגו העולם

דמ"מ בני העיר מקפידים כשרואים אותו נוהג היפך מנהגם. אבל בן עיר שרואה להחמיר על עצמו באיזה דבר, אין בני העיר מקפידים עליו בזה שמחמיר על עצמו היפך מנהגם להקל. עיי"ש.

*

גמ'. **הכא שמותי נמי משמתינן ליה.** עיין ט"ז (סימן תסח סעיף א) בשם רש"ל ומורח"י, דהא דאמרו בגמ' אינו רואה ק"י ברכה לעולם, היינו באותו דבר דוקא, ופי' "לעולם" היינו אף אם יש לו איזה ריוח מזו, יהיה לו כנגדו הפסד ממקום אחר.

ושם (סק"ב) מציא בשם מהרש"ל, דהמנהג הוא להסתפר אחר חלות ע"י עכו"ם אבל לא ע"י ישראל וכן קבלתי, עכ"ל. וכי במהרי"ל אפי' ליתול צפרנים אסור בע"פ אחר חלות.

ושם איסור מלאכה בע"פ, איתא בירושלמי, משום דכל יחיד שמציא קרבן הוי אותו יום לו ל"ט ואסור במלאכה ובע"פ אחר חלות חייבי בשחיטת פסח, ועיין בט"ז שאף שאין לנו קרבן פסח האיסור במקומו עומד.

ועיין ביאור הלכה שכתב דלפי טעם זה אם חל פסח בע"ש מותר במלאכה מעיקר הדין עד המנחה כיון דשחיטת הפסח הוא למחר בשבת, וכמו שכתב המהרי"ל. אמנם רש"י פירש עוד טעם כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח בייעור חמנו וכו' ומיקון מנהג לזכור הלילה וכו', ולפי טעם זה אפי' כשחל פסח בע"ש ג"כ יש ליזהר שלא לעשות מלאכה מחלות שהרי טרוד בביעור חמץ ומיקון המנהג לזכור מחר אלא דרוב הפוסקים מופסין טעם הירושלמי וא"כ אפשר דאין להחמיר.

*

גמ'. **שם.** אם מותר לעשות מלאכה אחר חלות ע"י עכו"ם, בשולחן ערוך (סימן תסח סעיף א) מציא שתי דעות בזה, והרמ"א כתב דהמנהג הוא להחמיר. ולענין להסתפר ע"י עכו"ם אחר חלות הסכימו הרבה אחרונים להקל אף שמטה ראשו ללד המספר ומסייע קצת אבל ע"י ישראל אסור אפילו בחנם משום דהיא מלאכה גמורה. ונטילת צפרנים אם שכן ליתול אותן קודם חלות יש להקל אפילו ע"י עצמו או ע"י אחר בחנם, עיין במשנה ברורה.

*

גמ'. **שם.** עיין מגן אברהם (סימן תסח סק"ג) דכל מה דשרי בחול המועד, כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש צו לזכור המועד וכיו"צ משאר דברים המותרים בחולו של מועד כ"ש שמותרים בע"פ אחר חלות. ועיין במ"ב דמנו כן כל אותן שהחירו לספר ולכנס בחולו של מועד כגון הבא ממדינת הים והיוצא מצית האסורין מותרין ג"כ בע"פ אחר חלות.

וע"ע במשנה ברורה (סק"ו) שמציא בשם האחרונים דפועל שאין לו מה יאכל מותר לעשות מלאכה להשתכר.

והחתם סופר חירץ, דהא עיקר טעמא שהקפידו שלא לעשות מלאכה בע"ש שיהי' פנוי לעשות לאורך שבת, ושפל וגשכר דלעיל שאינו עושה מלאכת עבודה חמיר וגם בע"ש אינו עושה מחמת שפלות מ"מ עושה הוא זכרי כעודת שבת, וא"ש דנשכר, אבל הני נשי לא עבדין צמעלי שבתא זכרי שבת ג"כ דהרי משום מפנקותא הוא ואינם מכינים שום דבר לשבת והיינו אע"ג דלא עבדין עבדתא צמעלי שבתא מה שהיה ראוי לעשות באותו היום, מ"מ שפל וגשכר קרינא דנשי דאיהן בכלל עשה טוב שלא לשמה מ"מ סור מרע הווי' שלא לשמה מיהת ויש גם כזה קצת שכר.

*

גמ'. **סדין עשתה ותמכור.** ומסיים ומשחק ליום אחרון, הוא ע"ש יום אחרון בשבוע שבו אינה עושה מלאכה וע"י זריזותה בכל השבוע ניכר ששחקה ליום אחרון לשמה הוא לאפוקי נשי דמחזיא ע"כ יהיה גדול מעל שמים חסדה. וכחז מהרש"א ששכרו הוא מה שעל השמים והיינו שחוכה לנשים ת"ח וזהו ותורת חסד על לשונה שהוא חסד מעל שמים ושלא תאמר שבע"ש היא מתעללת ואינה עושה כלום אפי' זכרי צית לשבת לכן מסיים בשבתא זופי' הליכות ציתה ולחם עלנות לא תאכל. (חת"ס).

*

גמ'. **לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אע"פ שלא** **לשמה וכו'.** עיין תוס', דהא דאמרו נח לו שלא נברא מיירי באופן שלומד על מנת לקנטר את חבריו ורבותיו. ועיין להש"ך יורה דעה (סימן רמ"ו ס"ק י"ט), שהביא דברי התוספות להלכה.

ועיין רמב"ם (פרק י' מהלכות תשובה הלכה ד') שכתב, וז"ל: אמרו חכמים הראשונים, שמה תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאקרא רבי, או בשביל שאקבל שכר בעולם הבא, תלמוד לומר לאהבה את ה', כל מה שאדם עושים לא תעשו אלא מאהבה ה', וכן אמרו חכמים (עבודה זרה י"ט ע"א) במצותיו חפץ מאוד, ולא בשכר מצותיו, וכן היו גדולי החכמים מצוים, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

ישם (בהלכה ה') כותב: כל העוסק בחורה כדי לקבל שכר בעולם הבא או כדי שלא תצא עליו פורענות, הרי זה עוסק שלא לשמה, ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בחורה אפילו שלא לשמה שמחוך שלא לשמה צא לשמה, לפיכך כשמלמדים את הקטנים ואת כלל עמי הארץ מלמדים אותם לעבוד את ה' מיראה וכדי לקבל שכר לעולם הבא, עד שמרבה ומגדל דעתם עליהם ויתחכמו חכמה יתירה, ואז מגלים להם רז זה לעבוד את ה' מאהבה. ע"כ.

ולבאורה מדבריו משמע שלא הותר לעסוק בחורה שלא לשמה כשעושה בשביל עושר או תארי כבוד, ורק

שלא לעשות שום מלאכה צמול"ש, והביא כן בא"ר ס"ק כ"ג מהכלבו והמשב"ץ (ס"ו פ"ח), שנהגו העולם שלא לעשות מלאכה כל ליל מול"ש, וכן בחוספת שבת העתיק דברי האבודרהם.

ובארהות חיים כתב בטעם המנהג, לפי שזריך אדם להראות את עצמו כאילו מטעור על השבת שהלכה וכאילו זריך חיזוק ואין בו כח לעשות מלאכה, ולפיכך זריך לקדר שולחנו צמול"ש וכו' עיי"ש.

ועיין בשו"ת דברי יציב (חלק א"ח סימן קלו) מ"ש ע"ד המנהג שנשים לא יעשו מלאכה צמול"ש, לפי המכילתא הובא בטור ושו"ע סי' פ"ו, שיראה אדם בכל שבת כאילו מלאכתו עשויה ואין לך עונג גדול מזה עיי"ש, ולזה אין עושות מלאכה צמול"ש שלא יהא נראה כאילו ממחיתו בקוצר רוח ללאת השבת לעשות מלאכתם, ושביתה זו צמול"ש הוי כעין מיגדר מילתא, שלא יחשבו מזה שבת יסבו בעונג כאילו מלאכתם עשויה.

עוד כתב בטעם הדבר, שנהגו כן משום גדר שלא יבואו להזין לאורך מלאכתן מצע"י, ויבואו לידי חילול שבת. וביותר י"ל, למה דמצינו בשבת ל"ה ע"ב, דאמר רבא אהון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדשימשא בריש דיקלא אדליקו, ובשו"ע הרב סי' רס"א במכתב שגדפס עה"ג, להזהר בזה בשבת דלכל מסורה וכו' יהיה נוהר בנפשו ולהזהיר לבני ביתו זו אשתו דבזרים האלה וכו' עיי"ש. וי"ל שחששו ג"כ בנשים שאין הולכות לבדכנס, ואין יודעות לשער עד דמיתפני סידרא, שלא יבואו ח"ו לעשות מלאכה מצע"י.

ולבועשה כתב, שהקפידא בזה רק עד חלות הלילה, וכמ"ש בשע"ת סי' ש' בשם הרמ"ז שקדושת שבת נמשך עד חלות, עיי"ש. וכן הביא בשם הארומות חיים, ד"א כי עד חלות לילה דוקא אסור בעשיית מלאכה, וכן נראה מהירושלמי דכתב ספרא דלא למכתב אפוקי שבתא עד פלגא לילתא משום דיהוי סימנא דברכתא, עיי"ש.

*

גמ'. **יש זריז וגשכר.** פי' ע"י זריזותו נשכר כי צמה שהוא זריז ועובד כל השבוע ניכר דלשמה לא עבד צמעלי שבתא, משא"כ אי לא הוי זריז לא הוי ניכר דעבד לשמה. וזהו פי' הפ' ששת ימים תעשה מלאכה, ועי"ז יהי' ניכר כי יום השביעי שבת לה' אלקיך לשמו כי אם לא תעשה מלאכה בששת ימים תהיה השביתה בשבת משום מפנקותא. (חת"ס).

*

גמ'. **אמר רבא הני נשי דבחווא וכו'.** קצת קשה, דמה חידש רבא הא ברייתא קאמרה דהדיא ית שפל וגשכר דלא עבד נמי צמעלי שבתא. וכן דקדק הל"ח וחס"ס. ומירץ הגאון ר' יאשיהו פינעו בחידושיו לעין יעקב, דהברייתא לא קמיירי אלא דאינו עוסק במלאכתו מחמת עלנות, בזה אימא דגשכר דכיון דאינו מכיון לשם דבר אחר, אבל הני נשי מחזיא מלכד דאינם עושים לשמה מכונים נמי לשם תפנוקי. עיי"ש. וכן חירץ בזרע יתחק.

כשעושה מיראה שלא תצוא עליו פורענות או שצביל שכן בעולם הזה מותר.

ובן מוצא בחידושי הריטב"א ליומא (ע"ב ע"ב) שכתב, שאם עושה להתגדל נעשית לו סם המות, ומה שאמרו שלעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, זהו רק כשעושה מיראת העונש. ע"כ.

אמנם בפירוש המשניות להרמב"ם (ריש פרק חלק) מוצא כחירוף המוספות, וכן כתב החיד"א בפתח עינים (סוטה כב), ובצרכי יוסף יורה דעה (סימן רמ"ו אות י"ב) ובספרו ברית עולם (סימן רפ"ט).

ויש להעיר ממ"ש בתוספות חגיגה (ט"ו ע"א) בשם הירושלמי, גבי אלישע בן אבויא, שלפי שלא נתכוין אצלו לשם שמים צעם שהפרישו לתלמוד תורה לא נתקיימה זו. והרי מותר לתלמוד לתטות כבוד או עושר.

*

גמ'. שם. עיין מ"ש הגאון רבי חיים מוואלאזין בספר נפש החיים (שער ג' פרק ג'), שבאמת כמעט הדבר בלתי אפשרי שתיכף בתחילת לימודו של אדם יגיע למדרגת לשמה כראוי, והעסק בתורה שלא לשמה הוא מדרגה שמתוך כך יוכל להגיע למדרגת לשמה, ולכן גם הוא אהוב לפני השם יתברך, כמו שבלתי אפשרי לעלות מן הקרקע לעלייה אם לא דרך מדרגות הסולם, ולכן אמרו בפסחים (ג' ע"ב) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, ומה שאמרו לעולם, ר"ל בקביעות, דהיינו שבתחילת הלימוד אינו מחוייב רק שילמוד בקביעות ובהתמדה יומם ולילה, ואפילו אם לפעמים יפול במחשבתו בדאי איזו פניה ענמית לשום גאולה וכבוד וכיוצא בזה, עם כל זה אל ישים לב להתפרות ממנה צעבור זה ח"ו, אלא אדרבה יתחוק מאוד בעסק התורה, והיה לבו נכון וצטום שדואי שיצא מתוך כך למדרגת לשמה.

ובי שימלאנו לבו לצוות ולהשפיל ח"ו את העוסק בתורה שלא לשמה, לא ינקה רע, ועמיד ליתן את הדין, ונחשב כאפיקורוס שאין לו חלק לעולם הבא, כי על ידי כך הוא מרפה את ידיו מעסק התורה, ולא יגיע לעולם למדרגת תלמיד חכם גמור העוסק בתורה לשמה, והרי הוא כמחלל ה' והשפיל והוריד את יקר תפארת התורה הקדושה לארץ יגיענה עד עפר. אלא אדרבה נריך להויר ולכבד ולרומם את כל העוסק בתורה ה' אפילו שלא לשמה כדי שיאחז נדיק דרכו ולא יתפרה מלימוד התורה ויוכל להגיע למדרגת לשמה.

ולא עוד אלא שאפילו מי שעסק בתורה כל ימיו שלא לשמה עד זקנה ושיבה, גם כן חייבים לנהוג זו כבוד, שכיון שעסק בתורה ה' בהתמדה, אין ספק שלפעמים יהיה כוונתו גם לשמה, כמו שהבטיחו חז"ל שמחוך שלא לשמה בא לשמה, שאין הפירוש דוקא שאחר כך יעסוק בה תמיד כל ימיו רק לשמה, אלא הפירוש שכל פעם שלומד בקביעות במשך כמה שעות רגופות אף שצריך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עם כל זאת אי אפשר כלל שלא תכנס בלבו באמנע לימודו על כל פנים במשך זמן מועט

כוונה רצויה לשמה, ולכן כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה, נתקדש ונטהר על ידי אותו המועט שכיון זו לשמה. עכ"ד.

וז"ה דלא כמ"ש הגאון בעל שו"א ומשיב בספר דברי שאל (מגילה י"ח ע"א) שהעוסק בתורה שלא לשמה בכל ימי חייו, ולא הגיע למדרגת לשמה, נוח לו שלא נברא. עיי"ש. דלפי האמור לא יתכן שלא חשב אף פעם לשמה.

ועיין עוד להגאון בעל אבני נזר בהקדמתו לספרו אגלי טל, שהעלה שאף העוסק בתורה שלא לשמה, עושה מזה צעם, ובזכות המצוה שעושה שלא לשמה זכה לעשותה לשמה. עיי"ש.

ומה שכתב הגאון רבי חיים מוואלאזין שעל ידי שנכנסה בלבו במשך זמן מועט כוונה רצויה לשמה, כל מה שלמד מתחלה שלא לשמה נתקדש ונטהר למפרע על ידי אותו לימוד המועט שכיון זו לשמה, כיוצא בזה כתב ההפלא"ה (בפתחא זעירא אות כ'), שעל ידי לימודו לשמה באחרונה הרי הוא מחיה את כל הלימוד הקודם שהיה שלא לשמה, שהוא כגוף בלי נשמה וכו'. עיי"ש.

ובן כתב בשו"ת שערי ציון (חלק ג' דף צ"ג ע"ב) בשם הגאון רבי רפאל מהאמבורג, שהעוסק בתורה שלא לשמה ואחר כך עסק בתורה גם כן לשמה, אז הלימוד לשמה מטנה ומקדש ומעלה גם את הלימוד שלא לשמה.

וע"ע להגאון הנצי"צ בשו"ת משיב דבר (אורח סי' מ"ד) שכתב, שאפילו אם באמת לומד תורה כדי להתייר, אין בזה עבירה ח"ו, אלא שאינו מקבל שכר רוחני, דהוי בכלל כי גדול עד שמים חסדך, ולא יותר, (פסחים ג' ע"ב). ומכל מקום אינו נענש על כך, וכמ"ש במיר (כ"ג ע"א) באוכל פסח לשום אכילה גסה, נהי דלא עבד מצוה מן המובחר פסח מיהא קעביד. וה"נ נהי דלא עבד מצוה תלמוד תורה מן המובחר, מ"מ מצוה ת"ת הוא מקיים. ולא עוד אלא שנראה שתלמוד תורה שלא לשמה, ומילי דתסקידותא לשמה, מצוה ת"ת שלא לשמה עדיפא, כדמובח בערכין (ט"ו ע"ב) הג"ל גבי ענוה לשמה נגד תוכחה וכו'. ומה שרגילים העולם לפרש מתוך שלא לשמה בא לשמה, ר"ל שצסוק ללמוד תורה לשמה, ולפי זה יוצא שאם כל לימודו יהיה שלא לשמה אינו עולה לרצון לפני הקב"ה, אבל בסנהדרין (ק"ה ע"ב) אמרו על זה, שצסכר מ"צ קרבנות שהקריב בלק וזה ויאלה ממנו רות, הרי למדנו שהפירוש בא לשמה היינו שיזכה שיאל ממנו דור שיעשה לשמה. עיי"ש.

ועיין עוד בפירוש הגר"א (משלי פרק ט"ו פסוק ט"ז) ובשו"ת בית נפתלי (סימן ס"ה אות ר').

ועיין בספר יסוד העבודה, להגאון מהר"א מסלאנים ז"ל, בפרקים הראשונים של הספר שהאריך למעניתו להחמיר בזה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. שו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פרק ד' הלכה ג') כתב, ומה שאמרו חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמחוך שלא לשמה בא לשמה, והיינו אפילו כשלומד

שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם, שאף שכבר הותר לכחוש משום עת לעשות לה', הרי נפקא מינה שלא הותר אלא כשכותב לשם שמים, ועדיין יש איסור על הכותבם לשם כבוד, אלא ודאי שלאחר שהותר הדבר משום עת לעשות לה', חזר להיות כעצם מצות תלמוד תורה, שאמרו חז"ל, לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ולכן השמיטו דין זה בכלל ע"כ.

ובזה כתב גם הגאון משימלי ז"ל בצאצא שלמה על הראשון (סימן מ"ב דף ל"א ע"ב).

וע"ע להגאון רבי אברהם פלאג' בספר פדה את אברהם (מערכת ס' אות ד') שהעיר על דברי החתם סופר, שאדרבה מצוה להדפיס חיבוריו בחייו, כדי שלא ילכו לאיבוד, כמו שקרה להרבה מחברים. וכל אחד קיבל חלקו מסיני, כמו שאמרו בחולין (ד' ע"א) מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, אלא שהעיקר שיהיה לשם שמים שיהיה תורה לשמה וכו'. עיי"ש. וע"ע בשו"ט פ"י יתכן (חלק ה' בהקדמה) ומ"ש הר"מ שטערנבוך בהקדמת מועדים וחמנים (חלק א).

*

גמ'. **שם.** בספר חסידים (סימן תתקמ"ד) איתא, אם חושב אדם ללמוד תורה לשמה, כיצד, יחשוב בלבו כל מה שאלמוד אקיים. וכן כתב הכסף משנה (הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה י"ז) ד"ה ופירוש. עיי"ש.

ובן כתב צמדש שמואל (אבות פרק ב' משנה ב') ד"ה וכל תורה שאין עמה מלאכה, הכוונה שעל האדם ללמוד תורה כדי לשמור ולעשות, שיעקר לימוד התורה לשמה הוא כדי לדעת דיני המצוות ולקיימם, שאין עם הארץ חסיד. ומעשה המצוות יקרא מלאכה, וזה שאמר כל תורה שאין עמה מלאכה, כלומר שאם שכשולמד אותה אין כוונתו לקיים, אלא כוונתו להקרא רבי או חכם, איש כזה תורתו סופה בטלה, לפי שהיתה שלא לשמה, ולא עוד אלא שגוררת עון, לפי שקודם שלמדה היה חוטא בשוגג, ועתה החטא נעשה עון דהיינו מויד. ע"כ.

ובן כתב הגאון רבי חיים פלאג' בסוף ספר זכירה לחיים חלק ב' צ' במפתחות (דף מ"ד סוף ע"ב), שלימוד תורה לשמה היינו על מנת לקיים. עיי"ש.

אולם החתם סופר בחידושו לנדרים (פ"א ע"א) כתב, פירוש תורה לשמה, ולא אמרו לשם שמים, שאם אין כוונתו בלימוד אלא שידע ההלכה לקיים המצוות, אין זה עדיף מקיום המצוה עצמה, דבעידנא דלא עסיק בה לא מגדל ולא מללא. אך העיקר צמנות עסק התורה, הוא מצוה בפני עצמה להגות בתורה יומם ולילה ולעמול בתורה תמיד בעומק העיון, ולא לצד לקיים המצוה בצעה שצריך לעשותה, אלא דרוש וקבל שכר, שבתורה עצמה יש נחת רוח להשי"ת, וזהו עוסק לשמה של התורה, ולא לכוונה אחרת. והיא המגינה ומצילה. עיי"ש. וכן כתב עוד בספרו תורת משה (בפרשת צו) ד"ה זאת התורה לעולה למנוחה. [ובחידושי החתם סופר פסחים (נ"ג ע"ב) ד"ה כי

כדי להשיג עושר וכבוד, וזה רק כשמקיים המצוה שלומד, אלא שאינו מכויין לשם שמים, אבל אם אינו מקיים המצוה, נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יאלץ לאור העולם (כמבואר בירושלמי פרק קמא דשבת סוף הלכה ב'). ועליו נאמר ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חקי. ותורתו נעשית לו סם המות. ויש אומרים שאף על פי כן לעולם יעסוק בתורה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה, ללמוד על מנת לשמור ולעשות ולקיים המצוות, שהמאור שבה מחזירו למוטב. וכן אמרו חכמי הקבלה, שכל לימוד תורה ומצוות שעושה אדם רשע, אף על פי שמוסיף כח לפי שעה בקליפות מכל מקום כשיחזור בתשובה לאחר מכן אפילו בגלגול אחר, כמו שכתוב כי לא ידח ממנו נדח, אז מוציא מהקליפה כל התורה והמצוות וחוזרים לקדושה. ולכן לעולם אין לו להימנע מלעסוק בתורה. ע"כ.

וגדולה מזה כתב האוה"מ"ק בספר ראשון לניין (דף ק"ב ע"ב) שבתחלת לימודו של אדם מותר ללמוד שלא לשמה אפילו על מנת לקנטר ולהתהיר, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, והמאור שבתורה יחזירו למוטב, אבל לאחר שלמד ונתחכם אם ילמוד להתהיר או לקנטר נוח לו שלא נברא, שלימודו טמא וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין להחיד"א צפתה עינים תענית (ד' ע"א), ובשנת (ס"ג ע"א) בשם מהר"ש פרימו, שמה שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה, וזה כשעוסק בתורה בזירוף המצוות, אבל עוסק בתורה בלצד שלא לשמה נוח לו שלא נברא. ועיין בספרו פי דוד (פרשת בשלח אות י"ג), ובספרו דברים אחרים (דף כ"א ע"ב).

*

גמ'. **שם.** עיין בצרכות (כ"ח ע"א) כל הרואה להכנס לבית המדרש יכנס, וכתב בשו"ט יד אליהו - לוצלין (סימן מ"ח דף נ"ו ע"ב), דהיינו משום דסבירא ליה לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך וכו', ורבן גמליאל שהיה אומר כל תלמיד שאין תוכו כבודו אל יכנס לבית המדרש, לא סבירא ליה הכי. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ט חתם סופר (או"ח סימן רח) שהמחבר ספר ומעבר צמחשבתו לגדל שמו ולנחול כבוד, הרי הוא עובר על איסור מן התורה, כמו שאמרו בגיטין (דף ס' ע"ב) דברים שכתב אי אתה רשאי לאומנם בעל פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם, שנאמר כי על פי הדברים האלה, ורק משום עת לעשות לה' הפרו תורתך הותרה הכתיבה, ואם אינו עושה לשם ה' הרי האיסור במקומו עומד, וגם יש בו משום מה שאמרו באבות פרק א' נגד שמה אבד שמייה, ורצונה בו כל האלה. ע"כ.

ועיין בשו"ט אפרקסמא דעניא (סימן ב') שכתב לתמוה על דברי החתם סופר, שאילו היה כדבריו א"כ היה להם להרמז"ס ולהמחזר בשלחן ערוך להביא להלכה הדין שדברים

זכותו כל כך שלא בלעד שזכה לעצמו אלא שמזכה גם לאחרים עמו. ועיי"ש מ"ש לצד צוה.

*

גמ'. המצפה לשיכר אשתו וכו'. עיין ילקוט הגרשוני מה שהביא בשם בעל עין הדבולה.

*

גמ'. בשלמא שכוך מתורגמנין מישום דמיוחזי בשכוך שבת. הטור או"ח (סימן תקפ"ה) הביא דברי רבינו יחיאל, שחמה על מנהג המוקעים בראש השנה וכן החזנים ב"ה שמקבלים שכר, שיש לאסור משום שכר שבת. אולם המרדכי בכתובות (דף ס"ד ע"א), אחר שהביא מה שחשש רבינו ברוך לאסור לחזנים לקבל שכר על תפילת שבת וימים טובים, קדין שומר המינוק בשבת, שוב הביא דברי רבינו שמואל שהחזיר מכיון שהשכר הוא לקיום מצוה להתפלל בצבור. וכן כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג ס"ח תתס"ז). גם בשו"ת מהר"י מזרונא (ס"י קי"ד) העיד שרבו מהר"ל עשה מעשה רב בעצמו, ושכר חזן להתפלל בשבת, מהטעם שכתב רבינו שמואל, שלזכור מצוה יש להחזיר, וכן הסכים רבינו יעקב ווייל.

והבית יוסף (סימן תקפ"ה) הביא סיוע להיתרו של רבינו שמואל, מהגמרא דכאן, שכר מתורגמנים אין בו סימן ברכה, דמחזי כשכר שבת. פירוש: שדרכם היה לשכור מתורגמנים לשבת ויום טוב כדי להשמיע הדרשה לרבים, ומשמע רק שאין בו סימן ברכה אבל איסור אין בדבר, שאם לא כן היאך היו עושים מעשה להחזיר לשכור מתורגמנים לשבת ויום טוב, אלא ודאי שכל לזכור מצוה לא אסור חכמים.

ועיין להגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת וזכרת בחיים (סימן פ"ט), ובספרו האלף לך שלמה (ס"קל"ב), שכל שעושים לזכור מצוה אין לחוש לשכר שבת ויו"ט. וכן פסק השואל ומשיב חמיטאה (סימן כ"ד), וכן העלה בשו"ת הרי בשמים (תניינא סימן א'). ובשו"ת פקודת אלעזר (סימן כ"ט). וע"ע בשואל ומשיב חמיטאה (ס"ל"ג). ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"ג (ס"כא). ובדברי המהרש"ם בספר דעת תורה או"ח (סימן ש"ו סעיף ד').

אמנם דעת הפרי חדש (בסימן תקפ"ה) לאסור צוה כמו שכתב המחבר בס' שו, וכן הסכים המטה יהודה שם.

*

ועיין שפת אמת בסוגיין, שכתב דלכן לא היו באמת שכר שבת, משום דמתרגמין גם בחול היו מתרגמין אלא דרוב עס באין בשבת לשמוע וגם מקטמא תשלומי הציבור להמתרגמין הם הבאין בשבת לשמוע הדרשה כי התלמידים השומעין גם בחול הם אין נותנין שכר לכן ליכא איסורא, כיון שלוקחין שכר גם עבור מה שמתרגמין בחול ושכר שבת בהצלחה שרי, אלא דמחזי כשכר שבת, כיון שמקבלין השכר מאותם שאינם שומעין בחול.

אבן העט"ו באו"ח (סימן תקפ"ה) פ"י להיפוך דכיון דלוקחין השכר רק עבור שבת שרי טפי, עיי"ש.

*

בזל החכמה בלל הכסף, כתב, שענין העוסק לשמה, שמכיון לכונן מתשבותיו וליישר דעותיו לה'.

ועיין בספר דברי מנחם על או"ח (סימן מ"ז הגהות הטור אות ג') שכתב, שהעוסק בתורה לשמה, היינו לשמה של תורה, כלומר לשם הוראה, להורות את חקי האלקים וכמו שכתב בספר כלי יקר (ביהושע א') על הפסוק לא ימוש ספר התורה הזה מפיק, שלשון תורה הוא לשון הוראה, שלא יאמר אדם אהגה בתורה ודי לי בך, אלא צריך ללמוד על מנת להורות הלכה למעשה. וזהו שמדברים אשר קדשנו במצותיו וזונו על דברי תורה, דהיינו להורות הלכה למעשה לרבים וכו'.

ועיין מה שכתבו הגאון רבי ישראל סאלאנטער בספר אור ישראל (פרק ל"א), והגאון רבי חיים מוואלאזין בספר רוח חיים (אבות פרק ג' משנה י"ז).

והגאון בעל אבני נזר, בהקדמת ספרו אגלי טל, כתב, הנה שמעתי קולת בני אדם טועים מדרך השכל, בענין לימוד התורה, ואומרים כי הלימוד ש"ס ופוסקים ומחשבים חידושים ושמה ומתענג בלימודו, אין זה לימוד תורה לשמה כל כך, כמו שאם היה לומד בפשטות שאין לו מהלימוד שום תענוג, והוא רק לשם מצוה, אבל המתענג מלימודו הרי מתענג בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת שזהו טעות גמור, ואדרבה זהו עיקר מלות לימוד התורה להיות שם ושמה ומתענג בלימודו, שאז דברי תורה נבלעים בדמו, ונעשה דבוק בתורה הקדושה. (וכן אנו אומרים בברכת קריאת שמע של ערבית, ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך ובמצותיך וחקותיך לעולם ועד). וכן אמרו בזהר הקדוש שיצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של מצוה, והיצר הרע להיפך. ורק הלימוד שלא לשם מצוה הלימוד אלא לתענוג בלבד, נחשב לומר שלא לשמה, שעל זה אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בענין מצוה שלא לשמה, יש לציין לדברי הרמ"א (יורה דעה סימן רמ"ט סעיף י"ג), שהמתפלל במצות הנדקה שעושה, לא דיו שאינו מקבל שכר אלא שמענישים אותו על כך. ומקור דבריו מהב"י (סימן רמ"ז) בשם הסמ"ג, והביא ראיה מצבא בחרת (י' ע"ב) נענה רבן גמליאל ואמר, נדקה תרומם גוי, אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת, שאין העכו"ם עושים אלא להמיהר, וכל הממיהר נופל בגיהנם. עיי"ש.

וכן כתב מהרש"ו בשערי קדושה, הוצא בך החיים (סימן תקס"ה ס"ק ל"ב), שהמפרסם מעשיו לזכריות לא די שאינו מקבל שכר אלא שידון בגיהנם. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין ערוך לנר (סוף מסכת כרייתות) דאף דאמרו רז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה וכו', דהיינו משום תשלום שכר, כמו שפרשו התוס' (ברכות י"א חעני' ז א), מ"מ יש חילוק רב בין העוסק לשמה לעוסק שלא לשמה דהעוסק שלא לשמה די להפקיע את עצמו ולזכות בשביל עצמו אבל אין בו זכות להשפיע לזולתו אבל העוסק לשמה גדול

גמ'. יתומים נמי לא בני מדינה נינהו. עיין שו"ת הריב"ש (סימן תסח).

*

גמ'. כבר קיבלו אבותיכם עליהם וכו'. עיין כנה"ג ציו"ד (סי' ריד הגה"ט אות מז), בשם הרצ משא מלך (בתורת המנהגות חקירה ד), שדוקא במנהג שנהגו בני העיר בכלל לעשות גדר וסייג לתורה חייבים הבנים לנהוג כן, משא"כ ביחידים שקבלו על עצמם חומרא ונהגו זה אין בניהם חייבים לנהוג באותו מנהג. ושכ"כ בתשו' כ"י למהר"א קפסאלי. ובתשו' מהרי"מ ט. עכת"ד. וכ"כ הפר"מ א"ח (סי' תצו מנהגי אר"ה אות ז).

וע"ע בשו"ת חות יאיר (סי' קכו) ובשו"ת דבר משה ח"א (יו"ד סי' לג) ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד ס"ס רטו) ובשו"ת הר המור (סי' יא).

*

גמ'. שם. כתב המג"א (סי' תקנא סק"ז) וז"ל: ובמקום שנהגו איסור בכל משא ומתן (לגמרי) לר"ח התרה. ע' ציו"ד סי' רי"ד. אבל במקום שנהגו למעט כל משא ומתן, לא מהני התרה, כיון שיש פוסקים דס"ל הכי, כבר קבלו אבותיהם כדעת ההיא. ובסי' תקנ"ד משמע שממעטין בכל משא ומתן. ע"כ.

ועיין בשו"ת דבר משה (חיו"ד סי' לב) דסברת המג"א צוה אינה מוסכמת, כי בשו"ע יו"ד (סי' ריד) סתם המוצר תחלה להקל, וזו"ד: שאם נהגו איסור דדברים שהם מותרים ויודעים שהם מותרים, הוי כאלו קבלו נגדר וזריזים התרה, ויפתחו בחרטה על שנהגו כן לשם נדר. אבל הנוהגים איסור דדברים המותרים מחמת שקוצרים שהם אסורים, לא הוי כקיצול נגדר ומותרים לגמרי. ויש מי שאומר, שאם טועה ונהג איסור דדבר המותר, נשאל ומתירין לו בשלשה כעין התרת נדרים. ואם יודע שהוא מותר ונהג צו איסור אין מתירין לו כלל, דהוי כאסורים שאסרתם תורה שאין להם היתר לעולם. עיי"ש. וע"ע במחלית השקל שם.

*

גמ'. שם. בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' מ) כ', דדוקא בדברים המותרים לכ"ע ונהגו בהם איסור הוי כנדר שיש לו התרה. אבל בדבר שיש צו מחלוקת, ובמקום אחד נהגו כדברי האסורים, לא מהני התרה. שהרי לא קבלו עליהם איסור מחודש כדי שיראה כנדר, כיון שהוא דבר האסור ועומד לדעת הסוצרים קן.

ועיין פר"מ (סי' תצו מנהגי אר"ה אות ב), שהביא דברי מהרשד"ם והסכים לזה, אלא"כ נתמנה להם רצ מובהק שנראה לו להקל בדבר, שאז יוכל להורות להקל בדבר שאין לך אלא שופט שצמיך. וסיים, ודין זה יתכן בדורינו לחד דברא או לתרי דברא. עכת"ד.

וע"ע בכנה"ג (סי' ריד הגה"ט אות יא) שכן הסכים הרצ משא מלך (תורת המנהגות סי' א). וכן הסכים רבו מהרי"ט

בתשו' כת"י. ע"ש. וע"ע בשו"ת הלק"ט ח"א (סי' קג). ובשו"ת נוצ"י מה"מ (חיו"ד ס"ס סו).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת דברי יוסף (אירגאס, ר"ס מה) בתנאי החמישי, שלא נחשב מנהג אלא באופן שלא ימשך ממנו שום דבר קלוקל ואיסור, או הפסד מצוה, הלא"ה אין עליו תורת מנהג כלל, ויכולים לבטלו בלי התרה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת דברי חיים (יורה דעה חלק א סימן מח) נשאל בדבר שאנשי עיר אחד מקובלים איש מפי איש שיש להם חרס מיימים קדמונים שלא לקנות ישראל אדמת נכר ואחר כך נר להם המקום וחזרו והתירו לדור שם אך באופן שלא יחזיקו להם שום מחיות מציגה וכעת מקצתם רוצים להחיר להם גם זה.

ובתב שם דהדבר פשוט שגזירת בית דין אין לו תקנה בשאלה ורק המה עצמם יכולים לבטל על פי רוב הקהל או טובי העיר ויחיד אינו יכול למחות לא בתחלת הטלת הגזירה ולא בהתרת הגזירה ובטל דברי היחיד כמבואר בהריב"ש [סי' קע"ח ותס"ז] והרשב"א [ח"ג סי' תי"ז] ומשפט החרס להרמב"ן ולכן דבר פשוט שנגידון דין לא מהני רק מה שהבית דין עם רוב הקהל יסכימו לבטל הגזירה.

ואחר שהאר"י בסוגיית הגמרא בבלי וירושלמי כאן, מסיק להלכה כך [א'] אם המנהג היה לאחיה מגדר מילתא לאחיה דבר פריעות שהיה שכיח שם אין בית דין צעולם יכול לבטלו ואם בטל הטעם תליא בשיעור הרמב"ם והראב"ד ז"ל [הל' ממרים פ"ב הל' ב'].

ב' אם לא הוי המנהג רק משום סכנת היהודים, בודאי אם רואים החששא עדיין אסור לבטל ואם נבטל החששא מותר לבטל כמבואר בהריב"ש ז"ל.

ג' אם נעשה רק צביל עיני ממון בודאי גם שיש בתקנה זו קצת [תועלת] לדבר מצוה ראשית לבטל והתרה לא צריכא מתרי טעמי חדא דאינו מקרי מנהג של מצוה וכנ"ל ב' דתקנה לא צריך התרה רק בראון הצבור תליא גם שנהגו בתקנה זו כיון דמנהג לא היה רק מחמת התקנה וכיון שנתבטל התקנה בטל המנהג וראיה ברורה לזה יתבאר אי"ה לפנינו שנית דלא מקרי דבר מצוה רק מצוה מעצמה לא מה שיש צו גם תועלת לקצת מצוה כמבואר בהדיא בירושלמי.

*

גמ'. דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור וכו'. בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן צח) כתב בשם ר' יהודה הכהן, דהרגיל שלא לאכול בשר צימי בין המזרים, ורואה לחזור צו מחמת שאינו צריא, לר"ח שיעשה התרה בפני שלשה אנשים, כמו שאמרו כאן דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אחא ראשי להמירם בפניהם שנאמר לא יחל דברו. ע"כ. והוצאה תשובה זו במרדכי (פסחים פרק ד'). ובספר משב"ץ (סי' תקס"ד). וכן פסק בשלחן ערוך יורה דעה (סי' רי"ד סיף א') עיי"ש.

ועשיו רואין ערומים זה את זה, נותנין עין איש באחי' למש"ו, עכ"ל, ואמאי צריך לעטמא, הלא משמיע לנו, דלא גזרינן אטו בעל אחותו, כמו שגזרו אנשי כבול לקמן, וי"ל דס"ל, דלא שייך למתייבם היתר צמה שלא גזרינן, דמניין לנו לגזור גזירה מעצמנו, אם לא שנמנע דבדרי התנאים, ומאנשי כבול אין ראה שהחמירו על עצמם, והוא מנהג שאינו חשוב, וגם לא היו צעלי תורה כו', על כן מפרש רש"י, דלא חימא לאסור משום הרהור מש"ו, ודו"ק, עכ"ל. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן סב) מ"ש בזה.

*

גמ'. יושבין ע"פ פספלי נכרים בשבת ואינן יושבין ע"פ פספלי נכרים בשבת בעכו. בשו"ת שאלת יעבץ

(חלק א סימן קסו) נשאל אם יש איזה שמן איסור בהליכה על הצערש מקום קיצון הסותרים, ביום שבת קודש, בלי שום עסק ודיבור של חול רק לטיול או לשמוע חדשות וקורות המתרגשות. כי לכאורה אין רמז ורמזיה להחמיר בכך. ואף משום מנהג שגבר נמנעו מלילך לשם אין הכרח להחליט איסורו כי י"ל משום ביטול העסקים ומו"מ ביש"ק. אינם הולכים לשם כי רוב ההולכים לשם לצורך עסקיהם הולכים. ומחמת זה אין לאסור ההליכ' למטיילים בלבד.

והשיב: אודות ההליכה על הצערש לטיול בעלמא. היכא דנהוג לאסור נהוג, ושפיר עבדי ויש להם על מה שיסמוכו כי תלמוד ערוך הוא בדידיו פרק מקום שנהגו, יושבין על ספסלי עכו"ם בשבת. ואין יושבין על ספסליהם בעכו כו'. הרי לפניך דבר זה מצויר בגמרא. שהוא מנהג טוב וישר וטעמא דמיחוי כמקם וממכר. כדמפרשין התם. והיינו הך ממש דס"ג הן הן אנטבאות העשויות לשיבת הסותרים במקום קיצוץ. שמדברים שם מעיין מו"מ וסחורות דוגמת (בערש) שצמדינות הללו דבר אחד הוא. והטעם אחד למנוע ההליכ' והשיצ' שם אפי' יושב וזעל מ"מ אסור משום מראית העין. אידי דמיחוי כמו"מ. ואע"ג דבאמרא דלא נהוג לא מחיין בזה. מיהא היכא דנהוג יאות עזדין והו"ל דברים המותרין ואחרים נהגו בזה איסור. שאין אתה רשאי להחמיר בפניהן. ומאן דעבר אמנהגא שרי למקרייה עברייןא דקעבר אל"ת דד"ק אל תטוש תורת אמן. אבל לקנות בממון על זה אינו רואה אם לא שהשע' צריכה לכך משום מגדר מילתא. ודאי שכן כח ב"ד יפה. וכו'. עיי"ש עוד. וע"ע בצרכי יוסף (אורח חיים סימן שו ס"ק א).

*

גמ'. אלא רוחצין ב"ש לא וכו'. הא דלא קאמר שמה יבואו למשכב זכור כפרש"י, עיין חת"ס דמזה משמע כהר"ן לעיל, דכל מנהג שאינו מיוסד על איסור אחר לאו כלום הוא ע"ד משל אם ינהיגו שלא לעשות מלאכה כלל בע"ש וי"ט שיהיה פנוי לצרכי שבת אעפ"י שהסבירא נכונה שראוי שיהיה אדם פנוי לצרכי שבת מ"מ אין ממש באותו מנהג אבל בע"פ שמחזות ואילך יש צו איסור מדברנן מיהת יכול להנהיג איסור קודם חלות גזירה אטו אחר חלות וה"נ דכוותיה חששא דמשכב

אולם בספר מטה יהודה (סי' תקנ"א סעיף י') כתב, שכל זה באופן שרונה לחזור בו לגמרי מחמת שאינו צריך עכשיו, וחושש שאפילו כשיצירא אח"כ שמה תחזור לו אותה חולשה, אבל אם אירע לו חולי או חולשה בימים אלה ואינו יכול לנהוג החומרא שלא לאכול בשר, וצדעתו שאח"כ כשיחזור לאיתנו ויהיה צריך יחזור למנהגו, אין צריך התרה. עכ"ל. וכן כתב חילוק זה הגאון בעל נודע ביהודה, בדגול מרצבה (יורה דעה סי' רי"ד). וכן כתב בשו"ת חתן סופר (סי' ג'). עיי"ש.

ובן פסק בשו"ת מהר"ש ענגיל (חלק ד' סי' ב') וכן העלה הגאון בעל שו"ת ומשיב ביד שאל (סי' רי"ד). וראה עוד בשו"ת מהר"ם שיק (חידו"ד סי' שס"ז), ובשו"ת מהר"ץ דושינסקיא (סי' פ"ז).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תשצ"ך (חלק ב סימן מו) ו"ל: ובענין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאין אדם רשאי להחמיר בפניהם כדאי' בפ' אלו נדרים, ובפ' מקום שנהגו, לא בכל הדברים נאמר אלא בדברים שיועדים שהוא מותר ונהגו בהם איסור משום חומרא ומשום גדר וסייג כעובדא דיהודא והלא שרחנו שניהם כאחד כבבול ולעזה עליהם מדינה לפי שנהגו בו איסור משום סייג כדי שלא יבא לרחוק עם אביו שהוא אסור מן הדין אבל אם טועים שסוברים שאסור מה שהוא מותר מתירין להם ומודיעין אותם שהדבר מותר הוא וטעות הוא בידם מנהג האיסור שנהגו בו והכי מוכח בפ' בתרא דערוצין (ק"א ע"ב) דתנן התם איסור נהגו בו והתירוהו להם כ"כ בתוס' והכי נמי מוכח בפ' דחולין (ו' ע"ב) שהתיר ר' בית שאן שהיו נוהגין בו איסור ואפשר דדוקא בבני תורה אבל כותאי ובע"ה דמדמו מילתא למילתא אינו רשאי להחמיר בפניהם אבל נוהג צניעה תוך ביתו ואפי' דירתו קבועה שם ואין כאן משום נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם וכ"כ המפרשים ז"ל. ע"כ.

דף נא ע"א

גמ'. אי רובן אורזי אבלי וכו'. עיין חת"ס שכתב לדקדק, לאיזה נורף יהיה טעמא שלא יאכל זר בפניהם משום שלא תשתכח תורת חלה, תיפוק ליה משום דאי אתה רשאי להחמיר בפניהם, עיי"ש מ"ש בזה.

*

והתניא רוחצין שני אחין באחד. פי' רש"י, ואין כאן שום פריצות דנימא מתוך שמצוין יחד נותנין עין איש באחי' למשכב זכור. אמנם התוספות רי"ד כתב, דאינו נראה, דהא לקמן שרי כל הרחוקין לרחוץ יחד ואוסר הקרוצין ואי טעמא משום חשש משכב זכור הוא כ"ש שיאסור הרחוקין, א"ו טעמ' הוא כדבעינן למימר לקמן משום דאחי' להרהורי ומקום שנהגו שלא לרחוץ שני אחים כאחד לא נעבור משכב זכור אלא דאחי' לאחולפי צבאל אחותו דאיכ' הרהורא.

ועיין למהרש"ל בחכמת שלמה שכתב ליישב, מה דפירש"י, ואין כאן משום פריצות, דנימא מתוך שמצוין יחד,

בחמי טבריא, כמ"ש רש"י שם מקודם, בזה דר"י בר אבדימי, פ"א נכנסתי אחרי רבי לבית המרחץ עיי"ש, וכן שם (בדף קמ"ז ע"ב) דרבי ור"ש ה' רוחל'ין צמעיין עיי"ש, ומ"מ כתבו החוס' דהותר דוקא לאחד מתלמידיו לרחוץ עמו משום דרבו צריך לו, והא דקאמר היינו, ר"ל כל אחד ואחד, וגם אלל ר"מ גרסינן תלמידו, ולא תלמידיו עיי"ש, ואם ה' ס"ל להחוס', דבנהר (וא"ב הה"ד במעיין) ובחמי טבריא, שמכסה ערותו צמים מותר, לא היו צריכין החוס', לכל הדוחק שם, דהרי דכמו דהיתרא דמכנסים, מועיל גם לענין רבו, הא דמכסה צמים, דהוי כמו מכנסים, ה' צריך להועיל ג"כ לענין רבו כ"ל, אלל ע"כ החוס' לא ס"ל ההיתרא דמים, ומשום דכ"פ המים מרודדים, וכשקס הוא מגולה, וגם בשעת הפשטות והלשכת הצגדים, וציריה ועליה מהמרחץ, אינו מכוסה, אלל מ"מ יש צבדי ללמד זכות, שהעולם קומכים על זה, אמנם הירא דבר ד' ירחק מזה.

*

ובשו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן ערב) נשאל ג"כ צדין איסור רחיצה עם אביו, מהו הדין באחד שיש לו אב זקן בן פ"ה שנה, והוא משותק חלקי מוגבל צרגל אחת, וצריך פעם בשבוע לרחיצה באמצעי, ובנו עוזר לו, כי האב חושש מאד מהחלקה באמצעי היותו מוגבל, והציא ממש"כ בקיטור בשצט הלוי (ח"י סי' ר"ב) דאפילו אביו צריך לו אסור.

אמנם לדינא הנ"ל הוא כותב: הנה אמת נכון שכן כתבתי כי זה פשטות ההלכה דעם הכל רוחץ חוץ עם אביו וכו' ור' יהודה מתיר מפני כבוד אביו, וקטימת כל הראשנים דהלכה כח"ק דגם צריך לו אסור, וכאשר סתם הרמ"א בזה"ע סי' כ"ג וכדמוכח ברמז"ס פ"א ה"ו מאיסורי ביאה מדכ' באביו סתם לאיסור ובצור כ' בדמקום לורך מותר.

והטעם לכאורה פשוט דבאביו טעם האיסור משום הרהור כמש"כ רש"י ושאר ראשנים, וא"כ גם במקום כבוד ולורך אין איסור הרהור נדמה מפני זה.

ובאמת י"ל דזוה פליגי ת"ק ור' יהודה דת"ק ס"ל מפני איסור הרהור וע"כ גם במקום לורך אסור, ור' יהודה ס"ל מפני מורא וכבוד האב אסור, וע"כ במקום לורך זה כבודו, וכאשר העיר כז' מהמאירי שז' בטעם האיסור מפני מורא אב וע"כ נכון מה שפסק המאירי דלורך מותר.

איברא במקרה של כבודו שאב חולה זקן מופלג יש חשש החלקה באמצעי שהוא צגדר ספק סכנה פשיטא לי דמותר, דאין כאן אצוריהו דג"ע להחמיר, וגם מש"כ כז' שהבן עצמו מלושז נכון עיין או"ח"פ סי' כ"ג ס"ק כ"ג - ז בשם ס' שמע אברהם, וכיון שמשתדל שלא להסתכל אין חשש וגם מנזה איכא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ב סימן קמז) אם יכול אדם לטהר את אביו וחמיו הנפטרים. והרב השואל אמר שהמנהג שלא להניחו לטהר וכזה שהוא מדין שאסור לרחוץ עם חמיו מטעם הרהור, אסור גם לטהרו לאחר מיתה.

זכור לא מזינו שחששו חכמים להכי אלל גזירה אטו בעל אחותו הוה חששא מעלי' ומהני מנהגא.

*

גמ'. עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וכו'. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד סימן סב) שהאריך בענין האין לקחו העולם ההיתר לרחוץ עם אביו וחמיו ורבו וכו'. ובשו"ד מציא הערה גדולה בשם הגאון מוהר"י יונגרייז הי"ד דומ"ץ דק"ק פרעשאץ י"ו, דצדרי הרמז"ס (פכ"א מה' א"ב ה"טז) דשינה צוה מלשון הצרייתא כאן, דנקט האיסור על התלמיד, שלא ירחץ עם רבו, ואם רבו צריך לו מותר, והרמז"ס נקט האיסור על הרב, דלא יכנס עם תלמידו, ואם צריך לתלמידו מותר, וגם מאי שנא דהאריך לכתוב ספא דצרייתא (בהל' איסורי ביאה), ולא (בהל' ת"ח), ושקיל וטרי בטעם האיסור של הרב, עיי"ש.

וביים המנחת יצחק, וצדכר למנזא זכות למנהג העולם, שאין מזהרים בכל זה, אפילו עם אביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו, שאיסורם מפורש בש"ס, כמדומה לי, שאחרי שהרבינו מאיר שהציא המרדכי והאגודה (בפסחים שם), והרמ"א דצדרי משה ובשו"ע (יו"ד ראה"ע) שם, ואחריהם הפת"ש ושאר אחרונים, חפשו ולא מצאו היתר, רק אליבא האגודה והרמ"א שם, צמכסים ערותו, א"כ כל ההיתרים צוה, לא ימלטו, ממה שכתב הר"מ שם, דמניין לנו לחלק בצבצת הכרס.

אמנם שפיר הציא צירחון בית וועד לחכמים שהוצא דצדרי הרה"ג מפרעשאץ ז"ל שם, מפירוש מהר"ם תלואוה, שכתב, על הא דעם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו, פי' משום הרהור, וכתבו בחוס' דה"מ צמרחת יבש שמגולין, אלל צנהר או בחמי טבריא שמכוסין צמים מותר, וכן עמא דבר עכ"ל, והוא ה' צומן הראשונים, צומן הר"ן והרשב"א, דליתא בהסכמות שעל הספר שם, ולכאורה דצדרי מסתבדים, שזה כעין ההיתר של המכנסים, דליתא באגודה שם שהציאו בהרמ"א שם, ושפיר כתב ע"י צבול"ח שם, דאף שבתוס' שלפנינו ליתא זה, מ"מ בודאי ה' לפנינו כתי' שכתב כן, וצדצדיו מיושז מנהג של העולם, מתמיהת הפת"ש (באה"ע שם), עכ"פ למה שנהגו היתר צמרחת של מים עכ"ד.

והנה צנוגע לחוס', לענ"ד נראה להוכיח להיפך מחוס' שלפנינו, דהרי באגודה (פסחים) שם, איתא בזה"ל, תנא עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וכו' תנא תלמיד לא ירחץ עם רבו וכו', אכן עתה דמכסין הערוה נהגו לרחוץ יחד עכ"ל, וכן איתא ברמ"א (יו"ד רמ"ב סעי' ט"ז) שם, על מה דליתא בשו"ע שם, ולא יכנס עמו (עם רבו) למרחץ, אלל צריך לו, ע"י כתב הרמ"א, וכ"ז לא מיירי אלל במקום שהולכים עירומי ערוה צמרחת, אלל במקום שהולכים צמכנסים מותר, (אגודה פ' מקום שנהגו), וכן המנהג פשוט ליכנס עם רבו ואביו וכו', והכל הוא מטעם דעכשיו הולכים צמכנסים, עכ"ל, הרי אף דצדצו הטעם משום דרך ארץ, מ"מ מתירים צמכנסים, ממילא ה"ד אם מכוסה צמים, להמהר"ם תלואוה הנ"ל, ואם נאמר דתוס' ס"ל כהמהר"ם תלואוה, א"כ הרי מעשה בתלמידו של ר"מ, שנכנס אחרי' לבית המרחץ שם (שבת מ' ע"ב), שה' בשצת, ע"כ ה'

גמ'. הני מילי היבא דאין דעתו לחזור וכו'. כתבו הרא"ש והר"ן, שמוכח מש"ס כאן ומש"ס חולין (יח ע"ב) בהא דאכל ר' זירא מוגרמת דרב ושמואל, שיש לילך אחר מנהג המקום שעמו להשתקע שם, בין לקולא בין לחומרא, ולפיכך אכל ר' זירא מוגרמת דרב ושמואל בעלותו לא"י, מכיון שלא היה דעתו לחזור לצבל, הילכך לא נהג חומרי המקום שיאל משם. וכן דעת התוס'.

ובן פסק ראבי"ה ח"צ (סי' תצו) שאם אין דעתו לחזור נוהג כמנהג המקום שהלך לשם אף להקל, כר' זירא שאכל מוגרמת דרב ושמואל. וכ"כ הר"ז בעל המאור. וכ"כ המאירי כאן ובחולין, ובספרו מגן אבות (סי' כ עמוד צט). וכ"כ הנמוקי יוסף בשם הריטב"א. וכ"כ מהר"ם המעליני בס' המאורות. וכן דעת הרשב"ץ בס' יצין שמועה (מאמר חמץ, דל"ב ע"ד). וכן כתב בארמאות חיים (הל' ע"פ אות ב). ע"ש. וכן פסק בשו"ת הריב"ש (סימן מד וסימן שצט).

והרמב"ם (פ"ח מה' יו"ט ה"ב) כתב, ח"ל: ההולך ממקום שעושים (מלאכה בערב פסח) למקום שאין עושים לא יעשה צייסוב מפני המחלוקת, אכל עושה הוא במדבר, וההולך ממקום שאין עושים למקום שעושים לא יעשה, ונותנים עליו חומרי מקום שיאל משם וחומרי מקום שהלך לשם. ואעפ"כ לא יתראה צפניהם שהוא צטל מפני האיסור, לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. וכן מי שעמו לחזור למקומו נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר, והוא שלא יתראה צפני אנשי המקום שהוא צו מפני המחלוקת. עכ"ל.

ולבאורה ממ"ש בספיקא: וכן מי שעמו לחזור למקומו, מוכח דצרישא מיירי באין דעתו לחזור, ואפ"ה כתב שנותנים עליו חומרי מקום שיאל משם. וכן נראה מדברי ה"ה שם דרישא באין דעתו לחזור מיירי.

וב"כ בשו"ת מהרשד"ם (חאו"ח סי' טו) שלדעת הרמב"ם אפילו אין דעתו לחזור לא פקע ממנו חומרת המקום שיאל ממנו לעולם. ע"ש. אלא הקשה מההיא דר' זירא דאכל מוגרמת דרב ושמואל מפני שלא היה דעתו לחזור.

וביותר יש להקשות על הש"ע (סי' תסח ס"ד) שפסק להלכה כלשון הרמב"ם הנ"ל, (ובבית יוסף שם הביא להלכה

דברי הרא"ש והר"ן הנ"ל שאם אין דעתו לחזור נוהג כמקומו אף להקל) וצ"ל ערוך יו"ד (סי' ריד ס"ב) פסק ע"פ הריב"ש: שאף צדדים שהיו אסורים בהם צעירים מפני מנהגם, ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, הותרו בהם, אם אין דעתם לחזור. ע"כ.

ובבר עמד בזה הש"ך ציו"ד שם, שהרי המחבר בש"ע א"ח סימן תסח העתיק לשון הרמב"ם, שנתנה מדבריו שאפילו אין דעתו לחזור נותנים עליו חומרי מקום שיאל משם. וכתב, ואפשר שדעת המחבר לחלק, בין אין דעתו לחזור, ומ"מ אין דעתו להשתקע צעיר שהלך לשם, רק במקום אחר, ובהן גוונא מיירי בש"ע א"ח, ובין כשדעתו להשתקע במקום שהלך לשם, ובהכי איירי הכא. וז"ע. ע"כ.

וע"ז העיר הגאון המחבר, שיש קצת ראייה לסברה זו מפני"צ דשמחות שנקט לדין זה שם שהקשה צנחלם יעקב מאי ענינא דהך מלחא להבא, ומש"כ שהוא משום דנקט לעיל מזה הא דאבא שאול בן צענית שנה לקברו תחת מרגלותיו של אביו מייתי הך מלחא, לא מוצן השייכות, ולכן אולי הוא לאסור לרחוץ את אביו וחמיו גם לאחר מיתה כמו שאסור ליכנס עמו צמרצן צחיי, משום שגם לאח"מ שייך אף הרהור זה כמו שאסור לאיש לכוין ולקשר לאשה שאינה שם לעיל. ומה שנקט גם דין רבו שאסור צמרצן שאינו משום הרהור אלא משום כבודו כדאיתא ברש"י פסחים, הוא משום דגם לאחר מותו חייב כבודו. אכל אף שהיה משמע כן אין זה הכרח כיון דלא נקט זה צפירוש כהא שנקט צא"ש לאשה צפירוש צמחה, ומסבירא אין הכרח דאין לדמות זה לרחייה צאציו וחמיו כשהן חיים כיון דאין בזה חשש גדול להרהור, דאם היה חשש גדול לא היה ר' יהודה מחיר משום כבוד אביו לשמשו דמנות כבוד לא ידחה האיסור דהרהור מקרא דונשמרת ושמציא לידי איסור חמור דהנזלת זרע לצטלה, אלא שהוא חשש רחוק שזה אולי ליכא צמת כלל, וכ"ש כשהוא טרוד צעירו.

אמנם שוב מציא מעובדא דר' צנחא צצ"ד דף נ"ח דאמר אברהם ליעול מידע ידיע דירא צהאי עלמא ליכא ופרש"י דאין כאן חוצפה דאגנינא צאנפיה צנפיה דשרה עי"ש ויקשה לכאורה הא ר' צנחא היה צעור"י שישנו היצר והא אסור לעשות עניני חבה מאיש לאשתו צפני אחרים שלא יצאו האחרים לידי הרהור כדכתב הג"י שם ופסק כן הרמ"א צאה"ע סימן כ"א סעיף ה', וא"כ מה לנו שבהאי עלמא ליכא היצר כיון שבעולם זה דנמנא ר' צנחא איכא היצר יש לאוסרו, ואף שיש לזה כוונה גדולה וקדושה למעלה מהשגתנו מ"מ הא ראה זה גם כפשוטו שכן דמנו לו, וא"כ ראייה שלאחר המיתה אף באופן שנראין כחיים ליכא יצרא מצד זה אף לאנשים החיים ואינו מציא לידי הרהור מדברים שאין בהם חשש גדול להרהור כהא דרק עניני חבה, לכן גם לטורא את אביו וחמיו נמי אולי אין בזה משום הרהור דכיון דלדידהו ליכא יצרא ליכא גם להם מאחר דאינו ענין להרהור ממש. אכל אולי ר' צנחא כשהיה צמעתא דאצרהם זכה שנעשה גם הוא צמדרגת אותו העלמא דקשטו דליכא ציה היצר וליכא ראייה לדידן.

ובמצא שיש פנים לכאן ופנים לכאן מעצם הדין, ולכן אין לזוז מהמנהג שבאותו מקום. ועל נכד לטוהרת זקנו לא שייך טעם זה שלא מצינו שגכד יהיה אסור לרחוץ עם זקנו צמרצן וא"כ פשוט שמתר, ומ"מ אם המנהג הוא שאין מניחין גם להנכדים לטוהר את זקנם אין לשנות מהמנהג. אכל יש חלוק צלא ידוע המנהג שבאציו וחמיו מן הראוי להחמיר ובנכדים יש להקל. אכל יש מקומות שאין מניחין לכל יוצאי חלציו מלעסוק בהמת ואף לא לזומו מטעם שאולי לא היה המת נקי מעון זרע לצטלה ח"ו שאז הוא רע להמת ע"פ ספרי הקצלה, אכל צמקומות שהצנים מליים את אציהם ואין חוששין לזה גם צטוהרה אין לחוש אלא מטעם הראשון דלא שייך צנכדים, אכל מ"מ אין לשנות מהמנהג. ע"כ.

המקום שיצא משם כעובדא דר' זירא, וכשיטת הרא"ש ושאר מפרשים. וזהו מתישבות כל הסוגיות. וזה כפחור ופרח צדעת הרצ ו"ל. ע"כ.

ובתבו המפרשים שזהו כוונת המגן אברהם (סי' תסח סק"ט) שכ' בפירוש ד' הש"ע, דברישא נמי מיירי בשדעמו לחזור, אבל אם אין דעמו לחזור נוהג אפילו כקולי מקום שהלך לשם. כדרי' זירא דאכל מוגרמת דרב ושמואל. וכ"ה בש"ע יו"ד ס"ס ריד. ודברי הש"ך שם ז"ע. ע"כ. והסך יעקב שם השיג על המג"א שפירש ד' הרמב"ם והפוסקים בזה, שהרי ממה שסיים הרמב"ם אה"כ: וכן מי שדעמו לחזור, מכלל דברישא מיירי בשאין דעמו לחזור, והכי ק"ל להמחבר בש"ע א"ח שהעמיק לשון הרמב"ם ממש. ולכן תמה בצדק הש"ך ממ"ש בש"ע יו"ד (ס"ס ריד) שאם אין דעמו לחזור נוהג כמקום שהלך לשם אף להקל, וכד' הרא"ש והר"ן והריב"ש. אלא דמ"מ לענין דינא הסכים הש"ך שם להקל כהרא"ש והר"ן. וכן דעת האחרונים. עכ"ד.

אמנם לפי האמור י"ל דהמג"א ס"ל כפירוש המהריק"ש והמהרש"א הג"ל דכולה מילתא דהרמב"ם והש"ע בשדעמו לחזור. וכדמוכח מדברי הצ"י (סי' תסח) שהביא להלכה דברי הרא"ש והר"ן. ולא העיר כלל דהרמב"ם חולק ע"ז, ובש"ע פסק כלשון הרמב"ם, אלא דמ"מ דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וזהו שפסק ג"כ באו"ח (סי' תקעד ס"א) ההולך ממקום שמתענים למקום שאין מתענים: ודעמו לחזור לר"ך להתענות כל תעניות שקבלו עליהם. ע"כ. הא אם אין דעמו לחזור אינו מתענה.

ובן צו"ת אצקת רובל (סי' ריב) פסק, שההולכים לעיר אחרת להשחקע נוהגים צעניי טרפיות כמקום שהלכו לשם אף להקל. והוכיח כן מדברי הרא"ש (ר"פ מקום שנהגו). ע"ש. ולא הזכיר כלל מדברי הרמב"ם, אלא דהרמב"ם בשדעמו לחזור מיירי, וכד' האחרונים הג"ל.

וב"כ בצאר הגולה, דמ"ש בש"ע אה"כ: וכן מי שדעמו לחזור הוא כלל לכל העניינים. (דלאו דוקא לענין איסור מלאכה בע"פ, אלא בכל המנהגים אם דעתו לחזור נוהג במקומו) וכ"כ העולת שבת (סק"ד) שדברי המחבר בשדעמו לחזור מיירי, הלא"ה שרי אף להקל, כדרי' זירא דאכל מוגרמת דרב ושמואל. ע"כ. וכ"כ המחצית השקל. וע"ש צו"ת הלק"ט ח"א (ס"ס ד).

אמנם המחבר מרדכי (סק"ב) והגהר שלום (סוף סק"ג), דחו ד' המג"א וקיימו סברת הש"ך צפי' דברי הרמב"ם והמחבר, ונסמיעו מד' הפר"ח. וכן צו"ת מטה יוסף ח"צ (חיור"ד ס"א) עמד בדברי הרמב"ם הג"ל, והקשה על המג"א שפירש דהכל צדעמו לחזור מיירי וכו', והוצא ג"כ בס' מטה אשר (דקל"ז ע"א).

אמנם בש"ע הרצ (סי' תסח ס"ב) פסק שכל שדעמו להשחקע שם נפקעו ממנו חומרי המקום שיצא משם ועושה מלאכה צפריסא. ע"ש. וכן פסק המשנה צרורה (ס"ק כב), ופירש שכל הסעיף מיירי בשדעמו לחזור, ומ"ש אה"כ וכן מי שדעמו לחזור, הכוונה דל"ד ההולך ממקום שעושים מלאכה למקום שאין עושים, אלא ה"ה בכל המנהגים, אבל כשדעמו

והנה כעין החילוק הג"ל מצינו בס' המכתם כאן: דכי אמרינן (בפסחים) דהיכא דדעמו לחזור עושה כמקום שיצא משם צין לחומרא צין לקולא, ה"מ בשדעמו לחזור מיד. וכי אמרינן נמי (בחו"ל) דהיכא דאין דעמו לחזור עושה כמקום שהלך לשם צין לקולא צין לחומרא, ה"מ בשאין דעמו לחזור שם לעולם לדירה, אבל בשאין דעמו לחזור מיד אלא לאחר זמן נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם כיון שדעמו לחזור שם, אבל לא קולי כיון שאין דעמו לחזור מיד שם. וכן נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם כיון שמתהיה שם ואין דעמו לחזור מיד וכו'. ע"כ.

וב"ב צו"ת הרצ"ו ח"ד (סי' עג) בשם הכל בו. אבל הפר"ח (סי' תסח ס"ד) כ' לרחות סברא זו מהלכה. ע"ש. וע' בס' נהר שלום (שם סק"ג).

והפר"ח שם פירש ד' הרמב"ם כפשטם, ושאין ספק שמקור דבריו מהסוגיא דכאן דכי אחא רבנ"ה אכל דאיתרא, ופרכינן, ולית ליה לרבנ"ה נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, ומשני דה"מ בשאין דעמו לחזור ואפ"ה קתני נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וכו'. אלא דקשה טובא מהיכא דר' זירא דאכל מוגרמת דרב ושמואל משום שאין דעמו לחזור. ואולי ס"ל להרמב"ם דהני תרי סוגיין מתחלפות, וסמך אסוגיא דפסחים משום דסוגיא בדוכתה עדיפא וכו'. ואינו מחזור. וז"ע.

ומהריק"ש בהגהותיו בס' ערך לחם (סי' תסח ס"ד) כ', שדברי הרמב"ם (ברישא) מיירי צתתם שאינו יודע אם יחזור או לא, ללא מליט אחרת דכשדעמו לחזור מיירי, מדמסיים אה"כ: וכן מי שדעמו לחזור, ואי בשאין דעמו לחזור מיירי, כשהולך למקום שאין עושין למה לא יאסר ציישוב מן הדין, א"ו צתתם מיירי. והכי דייק לשון הרמב"ם שלא הזכיר בתחלה אם דעמו לחזור או לא, ובהכי יחא דלעולם מוקמינן ליה אחוקתיה קמייתא. ואפשר עוד דה"ק, וכן מי שדעמו לחזור, זה שדברנו בו, יש לו דין זה כשעושה ציינעא שנוהג כאנשי מקומו, ודין ראשון הוא צפרהסיא, והשתא קאמר לענין לעשות ציינעא, וכולה בשדעמו לחזור. וזה נכון. ע"כ.

ובס' מקראי קודש (דף קצז ע"א), הביא מ"ש הפר"ח הג"ל, וכתב, ואין פירושו מחזור בד' הרמב"ם וכו', אלא ג"ל שהכל צדעמו לחזור מיירי, ורישא מיירי במלאכה, וס"ל כהתוס' (לקמן נב) ד"ה ציישוב לא עבדינן, דאפילו ציינעא אית לה קלא, ומש"ה אסר ציישוב והחיר במדבר. [וע' צו"ת המצ"ט ח"ג סימן קמט שמתיר ציינעא. אבל צו"ת מהרש"ם חאו"ח סי' טו ובצו"ת משפט צדק ח"צ סי' מט, ובצו"ת הרצ"ו ח"ד סי' עג, והאחרונים סי' תא, העלו לדינא להחמיר גם ציינעא]. וזהו שנתן הרמב"ם טעם לזה: מפני המחלוקת, הלא"ה שרי. וכשהולך ממקום שאין עושים, לא יעשה מן הדין. כיון שדעמו לחזור ולא יתראה שצטל מחמת האיסור מפני המחלוקת. ומ"ש אה"כ וכן מי שדעמו לחזור וכו', אף דברישא נמי מיירי בשדעמו לחזור, היינו משום דברישא אסר ציישוב בכל גוונא, כאמור, חדית לן השתא דמתכחם לה שהותר ציינעא אף ציישוב, דהיינו באכילה, כעובדא דרבנ"ה. אבל אם אין דעמו לחזור פקעי חומרות

להשתקע במקום השני לעולם א"ל להחמיר כמנהג המקום שיא' משם, אלא יכול להתנהג כקולי המקום שהלך לשם. וכן מוכח מד' המחבר ר"ס תקע"ד (הג"ל). ע"כ. וצאה"ל כ' להסביר שאף שנראה שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת זוה, מ"מ לדינא כתב הש"ך דנקטינן להקל כהחוס' והרא"ש, וכמ"ש המחבר בסי' תקע"ד, וצו"ד ס"ס ריד, ושלכן הסביר במשנ"צ כוונת הסעיף כהמג"א וסיעתו, משום דעכ"פ להלכה נקיטי כוונתה גס הש"ך והח"י. ע"כ.

וע"ע בשו"ת גנת ורדים (חיד"ד כלל ג סי' ה), שהעלה ג"כ, שצ"ש אין דעתו לחזור מותר לו להקל כקולי המקום שנשתקע שם, וכה"ה דר' זירא שאכל מוגרמת דרב ושמואל צ"י, אלמא דאפילו בדבר שיש בו זד איסור תורה מותר לו להקל. והמחמיר זוה אינו אלא מן הממתייין, ומעשה בורות הוא, כי מי לנו גדול בחסידות כר' זירא, שהיה מחסידיו צל (חולין קכב סע"א), ואפ"ה אכל מוגרמת דרב ושמואל צ"י, ומוכח שאין במניעה זו זד חסידות כלל. עכ"ל. והסכים עמו הרב מט"ע יוסף ח"צ (חיד"ד סי' א). והוצא להלכה בס' מטה אשר (דף קלח ע"א).

*

גמ'. שם. בשלחן ערוך (סימן תצ"ו סעיף ג') איפסק: בני ארץ ישראל שצאו לחו"ל, אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני ביישוב, אפילו דעמס לחזור. ובשו"ת אצקת רוכל (סימן כ"ו) נשאל הצ"י אודות היוצא מארץ ישראל לחו"ל ודעתו לחזור, האם מתפלל כבני ארץ ישראל, והשיב, שהדבר פשוט ומצוה שכל שדעתו לחזור אנו רואים אותו כאילו הוא עדיין במקום שיא' משם לכל דבר, ואפילו להקל, וצ"ל שיעשה צניעה מפני המחלוקת, וכמצוה בהרא"ש והר"ן. ע"כ.

ובישו"ת הרדב"ז ח"ד (סימן ע"ג) מצוה, שכל שדעתו לחזור מיד, כגון שצא לחו"ל למכור סחורה או לקנות סחורה משם נוהג כאנשי מקומו אפילו להקל, וצ"ל שיעשה צניעה מפני המחלוקת. אבל הצא לחו"ל לעשות משא ומתן של פרקמטיא ולהרויח, או שצא ללמוד תורה, אף על פי שלא עקר דירתו מארץ ישראל, נקרא דעתו לחזור לאחר זמן, שנוהג חומרי מקום שיא' משם וחומרי מקום שהלך לשם. אבל אם עקר דירתו וצא עם אשתו ובניו, אף על פי שדעתו לחזור ולהתיישב בארץ ישראל, כיון שתיישב בחו"ל, הרי הוא כבני חו"ל לכל דבר, שאם לא כן, כולנו דעתנו לחזור ולדור בארץ ישראל, שעל הטעם הזה אנו סומכים לדור במצרים, אף על פי שהתורה אמרה לא תוסיפון לשב צדק הזה עוד, אלא שכיון שאין אנו יורדים להשתקע, אלא לגור, וכאשר תמצא ידיו נלך לארץ ישראל, אין אנו עוזרים וכו', ע"י"ש.

ובן הוצא להלכה בהגהות מהריק"ש וצנעט הגדולה (סימן תצ"ו). וכן המגן אברהם (סימן תצ"ו סק"ד) הביא להלכה מה שכתב הרדב"ז, שכל שעקר דירתו עם אשתו מארץ ישראל לחו"ל, אף על פי שדעתו לחזור דינו כמי שאין דעתו לחזור. וכן פסקו האליה רבה (שם סק"ו), והשלחן גבזה (סימן תס"ח מחודש ד')

והשלחן ערוך הרב (סימן תצ"ו סק"י), והח"י אדם (כלל ק"ג סימן ד').

*

והנה הרדב"ז שם כתב לצד, דהיינו דוקא לענין אכילה, כמו המעשה ברבה דר' זירא שצא מארץ ישראל לצל ודעתו לחזור, ואכל שם חלב דאיתרא צניעה, אבל בעשיית מלאכה אסור ביום טוב שני אפילו צניעה אף על פי שדעתו לחזור מיד ע"כ. (וכן כתב הרדב"ז חלק ד' סימן רנ"ח).

אבל מדברי הצ"י בשו"ת אצקת רוכל (סימן כ"ו) נראה שלא אסרו בעשיית מלאכה ביום טוב שני אלא בפרהסיא, אבל צניעה מותר. וכן כתב בשו"ת המצי"ט חלק ג' (סימן קמ"ט). וכן פסק הטורי זהב (סימן תצ"ו סק"ב). ועיין בשו"ת מהרשד"ם (חלק אורח חיים סימן ט"ו).

אבל הפרי חדש (סוף סימן תצ"ו) צד"ה כתב דצ"ו, כתב שאף על פי שלדעת הרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים מותר במלאכה צניעה, כמו באכילה, ראוי לחוש להחמיר במנהג כזה שפשוט איסורו בכל תפלות הגולה. (וכן כתבו הרד"ה והמאירי באן) וכן כתב מהריק"ש להחמיר. וכן כתבו המגן אברהם והאליה רבה והשו"ע הרב, והמטה יהודה והשלחן גבזה, ושלמי צבור (דף רל"ג ע"ד). וכן כתב החיד"א בצרכי יוסף (סימן תצ"ו סק"ג). ועיין עוד בספרו טוב עין (סימן י"ד) שצ"ד כן אף צדעת האצקת רוכל הנ"ל.

*

והענין חפלה, כיון שדעתו לחזור מתפלל שמונה עשרה כמנהג ארץ ישראל, וכן לענין המלבוש ילבש בגדי יום טוב אף ביום טוב אחרון שהוא חול גמור לגביו. הרדב"ז שם. וכן כתב בשו"ת אצקת רוכל (סימן כ"ו). וכן כתבו המגן אברהם והאליה רבה.

וה"ל הפרי חדש (סוף סימן תצ"ו): ואני כשהלכתי למצרים ודעתי לחזור לארץ ישראל, השכמתי ביום טוב שני בצוקר, והנחתי תפילין צניעה, וקראתי בהם קריאת שמע, משום מאמר חו"ל (ברכות י"ד ע"ב) כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. ואחר כך הלכתי לבית הכנסת והתפללתי חפלה שמונה עשרה, שכיון שהתפלל בלחש הרי זה כמו צניעה, ואף על פי שיש בה קצת אריכות יותר מתפלת יום טוב, אין בכך כלום, אלא שכאשר קמו מקצת העם סמוך לחתימת אמת ויציב, קמתי והתחלתי מיד להתפלל קודם שיחלילו הם, מפני שהאריכות שבתפלה אחר שמסיימים הכל יש בה היכר יותר מההתחלה. ומלבושי יום טוב לבשתי, משום דהוי מילתא דפרהסיא ע"כ.

*

ואם חל יום טוב שני בערב שבת, מותר לצל מיום טוב שני לשבת בלי הנחת עירובי תשלין. הרדב"ז שם. וכן כתב בשו"ת משפטי דק (סימן מ"ד).

*

ח"ל, שאין לו אלא מקומו ושעתו, וכל שכן לענין יום טוב שני של גלויות שחלילה לזלזל בו, עיי"ש. וראה עוד במכתבי האדמו"ר מגור (סימן ל"ג-ל"ד), שכן נחזרר לו להלכה על פי דברי המהריט"ץ הנ"ל.

*

עיינ בשו"ת חיים שאל (סימן ג"ה) שכתב, אודות תלמיד חכם שיצא מארץ ישראל לחו"ל לחלות פני נדיבי עמנו לחמוכו ולקעדו, והשאיר את אשתו בארץ ישראל, אך מכיון שלא נפקד ממנה בזו"ק, נשא אשה שניה בחו"ל, ודעתו לחזור. והעלה שצריך לעשות יום טוב שני של גלויות לכל דבר, ואף על פי שהרדב"ז כתב שאם עקר דירתו ואשתו וצניו לחו"ל, אפילו דעתו לחזור נוהג כבני חו"ל לכל דבר, משמע שאם לא עקר דירתו עושה כבני ארץ ישראל, נראה שזהו מעיקר הדין, אולם לפי מה שכתב הגאון רבי ישראל בנימין, הובא במוצא אדמה (סימן חס"ח) מצוה יוצא, שהמנהג הוא שכל זמן ששני ביות נמצאים עמו בחו"ל, עושים כבני חו"ל לכל דבר, דשמו יחזור וישתקע בחו"ל. והוא הדין בנידון שלנו, עכ"ל.

*

גמ'. 'שב. בשו"ת גנת ורדים (חיד"ד כלל ג סי' ה) כ', על דברת אחריו בני אשכנז שמתגוררים עתה בקרבנו פה מזרים, אם חייבים לנהוג בימי הפסח כחומרת בני מקומם, א"ד פקע חיוצייא ומייהר ומנו להקל כבני הספרדים. ואחר שהוכיח מד' הרא"ש והר"ן דבשאר דעתו לחזור נוהג במקום שהלך לשם אף להקל, כתב וז"ל, והשתא ב"ד שורת הדין נותנת שבני אשכנז המתגוררים אצלנו יש לתת להם קולת מקומנו כיון שנשתקעו בו, ואע"פ שהם סחופים ודחופים ולא מצאו מנוח, ונכספים הם לטוב כנשר למקומם, מ"מ כיון שאין לאל ידם לעשות כן נחשבים כבני המקום שדרים בו. וכל זה אינו ענין אלא ליושבי חו"ל, אבל בירושלים ח"ו שיש להם ב"ד לצד ידועים לקהלה צ"ע חייבים לנהוג כמנהג מקומם, והבא מחו"ל לירושלים לאו כל כמיניה לומר שלא יחשב מבני קהלו שכיון שיש ב"ד קבוע בירושלים הנהגים כחומרת מקומו על כרחו הוא נגרר אחריהם. ודוקא בירושלים שיש שם ב"ד קבוע לאשכנזים, אצל בעאר ערי ישראל אינם נגררים אחר ירושלים, כי אפילו ב"ד גדול כרב ושמאל לא חשו לו בני מחוצא והחירו מוגרמת, ואמרו נהרא נהרא ופשטיה וכו'. ולכן האשכנזים שבמזרים אף שנהגו בחומרות שלהם בחג הפסח, יש להקל להם מעתה שלא יחשבו למה שנהגו עד היום להחמיר, דהוי מנהג בטעות, ולא שייך בזה סייג וגדר, כיון שאין כאן אפילו משנת חסידים והחמיר אינו אלא מן המתמיהים. ע"כ.

ובם' מטה אשר (דקל יט ע"ב), סיימו מדברי הרדב"ז 'נחשו' ח"ד (סי' עג) שאף שהאשכנזים הדרים במזרים נהגו מקודם כחומרותיהם, אע"כ יכולים לחזור בהם, משום שהוא מנהג בטעות, שהיו חושבים שהם חייבים לנהוג מן הדין כמנהג שצבירים. ושכ"כ בשו"ת מטה יוסף ח"ב (חיד"ד סי' א). ע"ש.

והגאון ר' בנימין מרדכי נבון ז"ל (מחבר ספר בני בנימין), בתשובה כמ"י והיא לו נדפסה בקובץ סיני (טבת תש"ט

אמנם הפרי חדש (סימן חס"ח סעיף ד') סוף ד"ה וראיתי, כתב לחלוק על דברי הרדב"ז, שאין חילוק בין דעתו לחזור מיד או דעתו לחזור לאחר זמן, שצבולס נוהג כמנהג מקומו הראשון אף להקל, ובלבד צניעה מפני המחלוקת. וסיים, ומיהו מודה אני שהעוקר דירתו ואשתו וצניו יוצא לחו"ל לישא וליתן ולהריות, אף על פי שדעתו לחזור דינו כמי שאין דעתו לחזור, דסתמא דמילתא כיון שעקר עם אנשי ביתו, כל שמוצא פרנסתו מרווחת בחו"ל אינו זו משם, וזוילת אם עקס להצריחם ממגיפה וכיוצא בזה, שאז צריך הדבר שכל אופן נקרא דעתו לחזור, ע"כ.

ועיינ בערוך השלחן (סימן תצ"ו סעיף ה'), שאחר שהביא דברי הרדב"ז שאם עקר דירתו ואשתו וצניו, אף על פי שדעתו לחזור במשך הזמן דינם כאין דעתם לחזור, שמכיון שצא הוא וצניו לחו"ל מקרי דירה קבועה שלהם בחו"ל. וסיים, וכן יראה לי שאפילו צא לחו"ל לבדו, אם אין דעתו לחזור אלא עד אחר שנה, מקרי אין דעתו לחזור, ע"כ.

*

ועיינ בשו"ת שרידי אש חלק ב' (סימן קס"א), שכתב בשם שו"ת אבני נזר, שמי ששהה במקום החדש י"צ חודש, צריך לנהוג כמנהג המקום ההוא. וסייעו מתשובת הגאונים שהוצאה באור הגאונים, שכתבו דין זה אף לגבי יום טוב שני של גלויות, עיי"ש.

*

כתב בשו"ת מהריט"ץ (סימן ג"ב), שהנראה שאדם שנשא אשה בארץ ישראל, ויצא לחו"ל ונשא אשה שניה, וקובע דירתו לימים ימימה, שנה עם אשה זו, ושנה עם האשה האחרת, מכיון שדירתו בקביעות, שנה כאן ושנה שם, או אינו קבוע בשחיה, אין לך אלא מקומו ושעתו לענין המועדות, ומועדי ה' אשר באו לו בהיותו עם האשה שבחו"ל דיינין ליה כאנשי חו"ל, ומועדי ה' אשר יצאו לו עם האשה שבארץ ישראל דיינין ליה כאנשי ארץ ישראל, כיון שהדבר קבוע בלתי שינוי, ע"כ.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת משפטי נדק (סימן מ"ד), שאם עושה דירת שני המקומות קבע, ויושב עם אשתו שבחו"ל ששה חודשים ועם אשתו שבארץ ישראל ששה חודשים, בזמן שדר בחו"ל נוהג יום טוב שני של גלויות כבני חו"ל, ובזמן שדר בארץ ישראל עושה כבני ארץ ישראל. ואם עושה עיקר דירתו בחו"ל, נוהג כבני חו"ל לעולם, עיי"ש.

ועיינ עוד בשו"ת זקן אהרן וואלקין חלק ב' (סימן כ"ו), בתשובה להאדמו"ר מגור, שנשאל להלכה ולמעשה בני שקובע דירתו ששה חודשים בארץ ישראל וששה חודשים בחו"ל, אם נאמר שדירת ארץ ישראל נחשבת קבע יותר מחו"ל, ואחר שפלפל בזה העלה להלכה ולמעשה על פי דברי המגן אברהם בשם הרדב"ז, שכל שעוקר עם אשתו מארץ ישראל לחו"ל, אפילו דעתו לחזור נחשב כאין דעתו לחזור, שלכן כל שצא עם אשתו לחו"ל, אף על פי שיש לו דירה בארץ ישראל ודעתו לחזור אליה לארץ ישראל, אף על פי כן בעודו בחו"ל מחוייב להתנהג כבני

הבעל והוא מדאורייתא, שלכן אימא בקידושין דף ל' שאשה אין סיפק בידה לקיים מצות כבוד אב ואם מפני שרשות אחרים עליה שלכאורה תמורה טובא הא שעבוד מלאכה דאשה לבעלה הוא רק מדרבנן ואין אמר זה על הקרא דנאמר איש, ועיין בחו"י כחצות דף ל"ט שדחו בזה פי' ר"י שהוית מזה דאין סיפק בידה שנישואין מו"אין מרשות אב הא מדרבנן הוא, אלא צריך לומר משום דאף שמן התורה ליכא דין שעבוד מלאכה על האשה מ"מ איכא דין על האשה שמהיה אצל בעלה שזה עיקר נישואין וא"כ אין סיפק בידה ליתן אצל אביה להשקותו ולהעשות כל עניי כבוד. ומה שכתב בש"ע יו"ד ס' ר"מ סעי' י"ז שהאשה אין בידה לעשות שהיא משועבדת לבעלה צריך לפרש שאין הכוונה דמשועבדת למלאכה דהא אף מדאורייתא היתה פטורה אלא שמשועבדת לבעלה להיות צדיק וכלשון הקרא ואם בית אישה נדרה ובגירושין נאמר ושלחם מציתו ובפרשת כבודים קורא אותה ולציתך כמפורש בגיטין דף מ"ו והוא משום דהיא צריכה להיות צדיקת דבעל.

ו"ב בהנישואין אין לך הולכת ממקום למקום גדול מזו. והוא אדעתא שלא לחזור בהכרח שאין יכולה אף לחזור בה ואם במחשבה בעלמא שלא לחזור נעשה דיני המקום שצא לשם כ"ש באשה שניסת שהוא במעשה שאין בידה לחזור שיש לה להיות דיני המקום שהלכה לשם. ולכן אם יש חלוקי מנהגים בין בית אביה לבית בעלה יש לה לנהוג כמנהג בית בעלה בין לקולא בין לחומרא. ע"כ. ע"ש עוד.

*

ג'ב'. **שם.** עיין שו"ת אגרות משה (חלק א"ח ד סימן קה) ו"ל: ודבר להניח תפילין בחוה"מ שצ"י שעיקר הישוב מתחלה היה מהספרדים וממדינות הערבים שעושין ברוב דברים כהרמב"ם ובעיקר כהב"י לא הניחו תפילין בחוה"מ, ואלו שצאו מיוראפ לא"י היו הראשונים תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט ואנשי חב"ד שג"כ לא מניחין תפילין בחוה"מ ממילא נעשה מנהג דא"י שלא להניח תפילין בחוה"מ, ש"כ מניין שכבר אחת תושב א"י אתה רשאי לנהוג מהיום כמנהג א"י אף שהוא מדיני דאורייתא, דהא גם על חלב דאיתרא כשאין דעמו לחזור עושה כמנהג המקום שנתישב בו אדעתא שלא לחזור בין לקולא בין לחומרא דבפסחים דף נ"א ע"א הוא לחומרא ובחולין דף י"ח ע"ב צמוגרמת דנמי איסור מדאורייתא הוא לקולא. אצל מ"מ אם אתה רוצה להניח תפילין מספק ג"כ אתה רשאי כי אפשר שעתה שכבר באו הרבה מיוראפ יש גם שמניחין תפילין ואין מקום קבוע כעת, ויש הרבה מרביתיו הראשונים דליכא איסור להניח תפילין אף לאלו שאין מניחין, אצל אם אתה רוצה להניח תפילין הוא דוקא בלנעצ צדיק וכלל דרכה כי גם במקומנו רוב ח"ת אף שהניחו תפילין הניחו בלא דרכה מאחר דמחלוקת הגאונים היא ספק ברכות להקל. ע"כ.

*

ג'ב'. **שם.** עיין שו"ת אגרות משה (חלק אה"ע א סימן נט) שנשאל דבין אשה אחת שניסת ממקום שנוהגות הנשים לגלגל שערותיהן לאחד ממקום שאין נוהגות לגלגל והבעל מקפיד

עמוד רט), כתב ו"ל: שאע"פ שיש לבני גלות אשכנז פעה"ק ירושלים ח"ו בית דין קבוע בפ"ע, וקהלה קבועה בפ"ע, חייבים לעשות כאלו כמנהג בני עדות הספרדים, וראה לזה ממ"ש בשו"ת מהרשד"ם (חיו"ד סי' מב), דבשלמא אילו באו שם קהל אחר צבת אחת ינחא וכו', אמנם עתה שצאו שם מעט מעט מאן לימא לן שמומרים לשנות ממנהג המקום. וא"כ גם בנ"ד דינא הכי, שאף שבזמן הרב גנת ורדים היה להם קהל בפ"ע וצ"ד בפ"ע, הרי אח"כ מרוב החצות ועלילות הגוים ברחו כולם ולא נשאר עד אחד מבני אשכנז, ואפילו כשהיה בא אחד להשתטח על קברי הצדיקים היה בא בהחצא ובאישון לילה מפני רשעת הגוים. ויותר ממאה שנה עברו שלא דרכה רגל אשכנזי פעה"ק ירושלים, עד שמקורב בא הרב המופלא ר' מענדל אשכנזי מתלמידי הגר"א מוילנא ו"ל, והוא היה הראשון שצא לדור פעה"ק ואחריו באו מעט מעט עד שנעשו לקהל גדול, ה' עליהם יחיו, ואעפ"כ כי יהיה להם דבר למשפט באים לפני דיני העיר הספרדים, אלא שזה שנתיים ימים שרצתה המחלוקת בעוה"ר, והושיבו צ"ד מעדת האשכנזים, וא"כ מאן לימא לן דבכה"ג מותרים לשנות ממנהגי הספרדים שפוסקים עפ"ד מרן ו"ל. וכמ"ש מהרשד"ם הנ"ל. ע"כ.

*

ג'ב'. **שם.** עיין שו"ת מהרי"ק (סימן מו-מד).

*

ג'ב'. **שם.** עיין שו"ת אגרות משה (חלק א"ח א סימן קנח) דבין איש ואשה שהם ממדינות חלוקות אין ינהגו במנהגים החלוקים. ו"ל: הנה איש ואשה שהם ממדינות חלוקות אשר כל מדינה יש לה מנהגים חלוקים נגד מדינה האחרת להחמיר ולהקל וינשאו זה לזו בנזא יארכו שהמנהגים עדיין חלוקים מדין שני בתי דינים בעיר אחת, אין יתנהגו אם יאחר כל אחד במנהג מדינתו או שהיו שניהם שום להחמיר כחומרות שתי המדינות או האשה צריכה להתנהג כמנהג הבעל או הבעל כמנהג האשה.

הנבון לע"ד דהאשה צריכה להתנהג כמנהג הבעל בין לחומרא בין לקולא. דהא דין מנהג בזהלך ממקום למקום כשאין דעמו לחזור למקומו הראשון נוהג כמנהג המקום שצא לשם בין לקולא בין לחומרא כמפורש ביו"ד סי' רי"ד. והוא מגמ' דחולין דף י"ח דמסיק רב אשי דר' זירא שאכל כשליק לא"י מוגרמת דרב ושמואל משום דר"ו אין דעמו לחזור הוה. ולהמג"א בסי' תס"ח סק"ט סובר שגם הרמב"ם סובר כן. אך אף להש"ך יו"ד שם סק"ח שלהרמב"ם אף באין דעמו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם מסיק שהלכה הוא כהר"ש והר"ן פסחים דף נ"א שצאין דעמו לחזור נוהג גם להקל כמקום שצא לשם וכן פסק גם החק יעקב בסק"ט. וכן פסק במ"ב סק"ק י"ט ועי"ש בצאור הלכה.

והנה באשה לאחר נישואה שנחשבת בכל מקום נכנסה לרשות הבעל, הוא משום שמקומה להיות אצל הבעל מדאורייתא שזהו עיקר הנישואין שנמסרה להבעל להיות צדיקת כדאיתא כחצות דף מ"ח והוא מטעם דדין נשואה הוא שמהיה צדיקת

דבר הקדושות אם מותרים לענות כמנהג ספרד או שגלך גם הקדושות לענות כמנהג אשכנז.

ובתו"ד כותב: ולפי מה שפרשנו טעמא דרצא לפי דברי הרמב"ם מצוה ג"כ הפלוגתא דצין אצ"י ורצא צהא דתנן ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ומפרש אצ"י דארישא קאי אהולך ממקום שעושין למקום שאין עושין רצא אמר לעולם אסיפא קאי אהולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, וה"ק אין בזה שינוי מחלוקת, מאי קאמר, הוראה אומר מלאכה אסורה מימר אמרי כמה בטלני איכא בשוקא, הדבר מצוה דלרצא היכא דלא אפשר בלא מחלוקת מחויב לעשות עמהם ולאצ"י אסור משום שותפות עליו חומרי המקום שיוצא משם, ולפי מה שצאנו אזלי לטעמייהו דלאצ"י דעיקר האזהרה דל"ת הוא משום שמי תורות וזה דוקא באיסורא אבל במנהגא ליכא אזהרה ואין חוששין בזה מפני שינוי המחלוקת ובשמי עיריות ג"כ לא חיישין לזה, לכך גבי אדם אחד שהולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, ויש עליו אזהרה דדברי קבלה דאל תטוש תורת אמן דמשום זה נותנין עליו החומרי מקום שיצא משם אסור לעשות עמהן דהאזהרה דלא תתגודדו לא שייך גבי' דהא דאין עושה הוא משום המנהג שיצא משם ולא שייך שמי תורות דאין מורה הוראה, אבל רצא לטעמיה דעיקר האזהרה דל"ת הוא במנהגא ומחשש מחלוקת וא"כ יש עליו מפני החשש מחלוקת האזהרה דלא תתגודדו ואמי אזהרה זו דמדראורייתא ודמי האזהרה דד"ק דאל תטוש וכו' לכך דוקא היכא דליכא שינוי מחלוקת כגון במלאכה אסור לעשות, אבל היכא דא"א בלא מחלוקת מחויב לנהוג כמקום שהלך לשם.

אב"ל הרא"ש בפסחים שם (בס"ד ד') כתב דטעמא דרצא משום דגדול השלום ולא הביא אזהרה דל"ת, מצוה דמפרש הא דרצא שלא כמ"כ אלא רצא קאי ג"כ בסוגיא דרשב"ל דהאזהרה דלא תתגודדו בהוראה דוקא מיירי ומשום שמי תורות. ותדע דהרא"ש ס"ל הכי שהרי ביצמות שם (בס"ט ט') מקשה לרצא אמאי בני כפרים קורין צ"א צ"ב והא הוי כצ"ד בעיר אחת פלגא מורין כן ופלגא מורין כן ויישז שם בשני מירואים ע"ש ולדעת הרמב"ם והחינוך מעיקרא לא קשה דבזה לא שייך החשש דשינוי מחלוקת, דעיקר תקנת חכמים הכי הוי וכמו שנתבאר, אלא ע"כ הרא"ש לא ס"ל כמ"ש ומש"ה כתב נמי בפסחים דעיקר הטעם הוא משום גדול השלום.

נמצא לדברינו דפסק הרמ"א (סי' תצ"ג) אולי צדעת הרמב"ם והחינוך דגם במנהגא היכא שיש חשש שינוי מחלוקת יש משום ל"ת ולא כדעת הרא"ש.

ואין לומר דהרא"ש בפסחים שכתב משום דגדול השלום ולא משום ל"ת היינו משום דכיון דיש מקום שנוהגים להחמיר הרי הוא צ"ד ויחיד הצא משם למקום שמקלין ה"ז כשני צ"ד בעיר א' ולרצא צה"ג אין בזה משום ל"ת, ולסברא זו הסכימו שני גברי דרבני. הא' צו"ת מעיל דקה שם שבא לפרש הא דאמר רבא והא צ"ש וצ"ה כשני צ"ד בעיר אחת דמי, ולא שני צ"ד ממש ותמוה דצ"ש וצ"ה הוי שני צ"ד ממש, אלא משום דאצ"י ס"ל דלא עשו צ"ש כדבריהם אלא בעיר דכולה מדצ"ש,

שלא תגלה. עיי"ש מ"ש מכאן. וע"ע דבריו שם (חלק אה"ע ד סימן ק).

דף נא ע"ב

גמ'. ונתן לי ואמר לי בני בפני אבול ושללא בפני לא תאכל וכו'. כתב הפני יהושע, נראה דטעמא דר"ש בר' יוסי נמי לא היה רוצה שיקמכו אחרים על הוראתו לדורות כמ"ש התוספות צד"ה אני ראיתי דר"ש צבר' יוסי גופא היה נוהג כן, וא"כ לפי"ז אחי שפיר הא דקאמר בפני אבול משום דע"י כך לא יקבעו הלכה לדורות דאפשר דמה שאכל בפניו היינו משום שלא ישנה מפני המחלוקת אפילו לקולא, משא"כ אם יאכל רבי יוחנן צד"א שלא בפניו יש לחוש שיקבעו התלמידים אחריו הלכה לדורות. והשתא אחי שפיר דקאמר ופליגא דידה אדרידה והיינו בהך סברא גופא.

*

גמ'. כל הספיחין אסורין וכו'. כתב צו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן קעג), כל הספיחים אסורים חוץ מספיחי כרוב, פי' בקונטרס אסורים אחר הביעור, וכרוב אין לו ביעור ששרשו קיים כל החורף ואינו כלה לחיה שבשדה. והקשה ר"י א"כ למה לי קרא דלא נאסוף תיפוק ליה מולצהמתך. ושמא מה שפי' הקוג' לאחר הביעור דספחים. כי ספחים הגדלים בשביעית מתבואה שנקצרה בששית וחצו מהם ונפלו לתוך השדה וחזרו ואמחו בשביעית ומחמת שאין תבואות בשדות שלא נזרעו ממחרים הספיחים לכולם לחיה שבשדה וביעורם בשביעית. ולא נפקא לן מקרא דולצהמתך דההוא קרא איירי בשמינית אלא מולא נאסוף שפירשו לא נאסוף לקיום לצערם בשביעית כשכלה לחיה שבשדה. ומשמע לרבי עקיבא דקאי לא נאסוף על לא נזרע מידי דבר זריעה דהיינו ספחים. ולרבנן קאי לא נאסוף על תבואת הכרם וכיוצא בו. ומה שאינו גוזר כי אם בספיחי כרוב ולא בלוק שוטה והנדנא דהנהו לא דמו לזרעים. ומאי דפרך פ"ק דמנחות (ה' ב') אמנתא העומר שכן מתרת חדש ומשני בשביעית כר' עקיבא דאמר ספחים אסורים. כי בפסח של שביעית כבר כלו כל ספחיה שכבר עבר זמן ביעורם והוצרך לבערם ולהפקירן ומחמת מיעוטן כבר נאכלו. ובוה יתיישב פי' הקונטרס. ע"כ.

*

גמ'. אמר אביי ארישא רבא אמר לעולם אסיפא וכו'. עיין שפת אמת דפליגי לדינא, דלאצ"י מכא המחלוקת אין מתירין לו חומרי מקום שיצא ממנו, ולרצא מתירין לו, ולהכי צריך התנא לומר דאין בזה מפני מחלוקת.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת משיב דבר (חלק א סימן יז) בתשובה לאנשי עדת יעליסאאוטעגראד, בענין תפלות שבני אשכנז מתגוררים בארצות האלו שע"פ רובם מתפללים בנוסח ספרד ואף שבצחי נכסיות מתפללים קרוב לאשכנז, מ"מ אנו שמתפללים בציהמ"ד של ספרדים אין להתנהג עם נוסח התפלה, וגם על

שאר דברים, ע"כ. וכוונתם, דמדקמבע"ל במדבר מאי, מוכח דבעיר אפי' צנינא אסור, וקשה הרי לעיל (ג"א א) בעובדא דרצב"ח משמע דצנינא אפי' בעיר מותר, להכי כ' דלא אפשר למלאכה צנינא כמו שאר דברים. ועיין במהרש"א מ"ש.

אמנם החת"ס כתב דלולי דבריהם היה נ"ל לחלק בין הך דר"ס לדרצב"ח דלעיל, דרצב"ח דעמו לחזור הוה לכן לא חל עליו חומרי מקום שהלך לשם כלל רק בפרהסיא מפני המחלוקת אבל צנינא מותר משא"כ ר"ס לא היה דעמו לחזור אך מ"מ לא היה דעמו לקבוע באותה העיר ג"כ וא"כ כשהוא בעד מתאכסן בחוכה הרי הוא כאנשי העיר ליומו להחמיר בכל חומרותיהן דקולי מקום שיא משם לא תגן עליו שהרי אין דעמו לחזור לשם ולכן אפי' צנינא לא יעשה משא"כ במדבר יעשה כיון שאינו בעיר מה"מ מחול עליו חומרת עיר שאין דעמו לקבוע בה ואינו שם עתה, כנ"ל נכון לדינא. וזהו דעת הרמב"ם ספ"ח מה' י"ט דצצבא דרישא כ' דנומנין עליו חומרי מקום שהלך לשם אך במדבר יעשה וצצבא דסיפא כ' ואם דעמו לחזור מ"מ לא יעשה בפרהסיא אבל צנינא יעשה משמע מני' דברשא מיירי באין דעמו לחזור ומ"מ במדבר אין נומנין עליו חומרי מקום שהלך ובפר"ח הרבה לתמוה על פסק זה ולפמ"ש ברשא מיירי באין דעמו לחזור לעירו וגם לא לקבוע במקום שהוא שם לכן לא יעשה אלא במדבר ובסיפא איירי בדעמו לחזור לכן בעיר עזמה יעשה צנינא מיהת, עכ"ד החת"ס.

ובשו"ת כלל החכמה (חלק א סימן נו) כתב לדון, בדיון בן א"י הנוסע לארצות"צ ודעמו לקבוע דירתו שם, ודרכך נקיעתו עוגנת ספינתו בזמל מרשי"ל אשר בצרפת, איזה ימים לפני חג השבועות. והוא עומד לרדת מן הספינה ולהשאר בעיר על ימי החג וצדעתו להפליג משם אחר החג להמשיך דרכו לארצות"צ, אם בהיותו בעיר מרשי"ל יתחייב לנהוג יו"ט צ' ש"ג לכל פרטיו, כגון להתפלל של יו"ט בכל תפלות היום, ולא להיטח תפילין אפי' צנינא וכל הדומה לה, כדיון בן א"י שהגיע לישב חו"ל ואין דעמו לחזור. וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' תצ"ד סעי' ג'). או דילמא כיון שלא הגיע עדיין למקום שצדעתו להשתקע שם, לא נחשב כהגיע לישב חו"ל אלא הוה כאילו הוא עדיין באמצע הדרך שהרי ימשיך דרכו משם לארצות"צ וכל דין בן א"י עליו, ומתפלל של חול בכל תפלות היום שהוא יו"ט צ' ש"ג לצני חו"ל ומניח תפילין צנינא אלא שבעיר אסור בעצת מלאכה ושאר דברים להיותו במקום ישוב חו"ל. ומציא מדברי החת"ס הג"ל לפשוט שאלתו.

אמנם מדכ' הח"ס שה"ה כאנשי העיר ליומו להחמיר בכל חומרותיהן, מוכח, אבל לא להקל כקולותיהן. וכן ממש"כ אח"כ דקולי מקום שיא משם לא תגינו עליו, מוכח אבל חומרי מקום שיא משם נוהגין בו כי מעיקר הדין עדיין דינו כבן א"י. וזה נראה מוכרח גם ממה שאמר ר' ספרא ביישוב לא עזיבנא מפני שינוי המחלוקת, משמע דמשיקרי הדין גם בישוב מותר כי עדיין דינו כבן א"י, אלא שמפני שינוי המחלוקת לא יטהר מנהג המקום שהלך לשם. וזה ניחא לענין שלא יקבל כמנהג מקומו ואפי' צנינא, כיון שאין דעמו לחזור. וכו'.

והחם ליכא משום לא תחגודדו, אבל יחיד שהלך מעיר של צ"ש לעיר של צ"ה אסור לעשות כדבריו משום ל"ת, ורצא ס"ל דאפי' צכה"ג מותר לעשות כדבריו, ומשום דהוי כשני צ"ד. והצ' הגאון בעל טורי אבן במגילה שם שצא לישב הא דתנן בן עיר שהלך לכרך וכן כרך שהלך לעיר אם דעמו לחזור למקומו יקרא כאנשי מקומו והרי יש בזה משום ל"ת, ומיישב לרצא משום דהוי כשני צ"ד בעיר אחת שהרי צא ממקום שקורין הכי, ולרצא צכה"ג ליכא משום ל"ת, ונשאר בקושיא לאצ"י, דלדידיה הא אף שני צ"ד בעיר אחת איכא משום ל"ת. וכו'.

*

גמ'. אין בזה משום שינוי מחלוקת. והכי דקמני ואל ישנה מפני המחלוקות, שנותנים עליו חומרי מקום שיא משם, א"ל לשנות זה הדין מפני המחלוקות, כי אין כאן מחלוקות דכמה בטלני איכא בשוק, עיין חת"ס.

והנה הרא"ש וכן חוס' לקמן הוכיחו מכאן דמשום מחלוקת יכול להקל ג"כ, וכתב החת"ס, דבזה ניחא מה שהיה קשה לו, מה ראה ר"ח דמוקי ברייתא בכותא וצמנהג שאינו חשוב דלמא מיירי בשדעתו לחזור ולפניהם לא יתיר אבל צנינא יתיר וצמו שפי' הר"ן משנתנו ג"כ. אבל לפי הג"ל א"ש דה"ל לאשמועינן רבותא טפי דאפי' דברים האסורים לו ואחרים נהגו בהם היתר אל יאסרם בפניהם דיכול להקל מפני המחלוקות כנ"ל אע"כ צמנהג שאינו חשוב איירי שאינו יכול להקל על עיקור הדין חלילה דוקא כשהנהגו להחמיר על דין תורה אבל ח"ו לשמוע להקל וכיון דצמנהג שאינו חשוב איירי א"כ ע"כ בכותא שנו דבת"ח יתירם לפניהם.

*

גמ'. כגון אנן ידידינן בקביעא דירחא וכו'. עיין חוס' בשם ר"ת, דהיה דר במקום ששלוש צית דין היו מגיעין והלך לשבות בעיר שאינם מגיעין ועושין שני ימים, על כן שאל וכו' במדבר מאי וכו'. ותמה המהרש"א דאם היה דר במקום ששלוש מגיעין והלך למקום שאין מגיעין אם היה לו שהות אחר ששמע לילך לשם, אם כן היו השלוש ג"כ יכולים להגיע שם ולמה עשו שני ימים, ועיין בפני יהושע מה שכתב על קושית המהרש"א.

והמנחת חינוך (מצוה שא) כתב לתמוה על שני המאורות הגדולים הללו, הלא דברי ר"ת מבוארים בחוס' סוכה (מ"ג ע"א) ד"ה לא ידעין וכו', דהמעשה כך היה, דהוא היה דר במקום שגם שלוש תשרי מגיעין ולא היו עושין אלא יום אחד, והמקום שהלך לא היו יכולין שלוש תשרי להגיע ושלוחי ניסן היו מגיעין לשם ומ"מ עזדו ניסן תרי יומא אף דידעו כמו הוא, כיון שהוא שמע גם הם היו יכולים לשמוע רק שלוש תשרי לא היו מגיעין, על כן שאל מהו לעשות מלאכה וכו', ודברי החוס' עניים במקומם ועשירים במקום אחר, וז"ע על הגאונים הנ"ל.

דף נב ע"א

גמ'. ביישוב לא עבידנא. כתבו החוס', שאפי' צנינא ואפי' דעמו לחזור אסור דלא אפשר למלאכה צנינא כמו

בעש"ט הק' זי"ע, איך יז לנהוג ציו"ט שני שם, כי יש בחצורה זו כרגיל בני חו"ל הבאים ממקומות שונות, וגם לענין סדרי חפלה וכו'.

והרב השואל כתב דיש להסתפק, אם מעוצבו נחשב ישוב ישראל היות שאין דרים שם כלל ישראלים, א"כ י"ל דדינו כישוב עכו"ם וכחזק לתחום המצואר צא"ח סי' תל"ו ובסי' תס"ח, דאם דעתו לחזור לא"י לא חל חומרא המקום שהלך לשם ע"ש במג"א.

וע"ז השיב הגאון המהמר שליט"א, דפשוט מאד דאסור גמור יש בזה לעשות מלאכה לאלו החצורות הבאים מא"י ציו"ט שני, לא מציעא בנ"ד דאיכא בחצורות אלו רבים מבני חו"ל שאסור לזלזל בפניהם וגם איכא טעם המחלוקת, וכיון דבגירסא דידן ובפוסקים מצואר טעם בישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת זה שייך גם כה"ג, אלא גם אם לא היו שם בני חו"ל נדון כזה שיבאו רבים כה"ג ליצור גדול וישבו אפילו דרך עראי בישוב גוי בחו"ל אין לך פרסום ופרהסיא גדול מזה אם יעשו ויחללו יוט"ב, ובפרט כהיום שע"י טלפון ותקשורת הכל ידוע למקומות הסמוכים והרחוקים שיש שם ישובים יהודים אסור לזלזל בזה.

ואין לנו ללמוד מעוצבא דר' ספרא שהי' יחיד, ועדין לא הגיע לישוב בני"א, ואפילו יגיע יחיד (או אולי יחידים) לישוב גוי אין יוצא מזה פגם וחלוץ לקדושת יוט"ט שני, משא"כ בנ"ד דאיכא חלחא לחומרא, חדא רבים מאד כנ"ל, שנית הפרסום של זמנינו, שלישית דאיכא גם בני חו"ל אחס.

*

גמ'. רב נתן בר אסיה אצל רבו. עיין מנחת חינוך (מצוה שא) שהקשה, לדעת הר"מ דהקציעות היתה אף בימי אבי ורבא, מש"ס כאן דרב נתן בר אסיה אצל מבי רב לפומבדיהא ביום טוב שני של עצרת, ושמתיה רב יוסף, אמר ליה אבי וכו', הרי דהמעשה הזה היה בעוד רב יוסף קיים ואבי היה תלמידו והיה בתחילת ימיו, ובפרט לדברי הגאון מוהר"ר זלמן שהיה הראייה אף אחר פטירת רבא, א"כ כיון שהיו מקדשין על פי הראייה מאי סליק אדעתיה דרב נתן בר אסיה לזלזל ביום טוב שני כי היה יום טוב ראשון ושני שוים מפני הספק.

ותירין דרב נתן בר אסיה היה דר במקום ששלושי ניסן מגיעין ולא שלוחי תשרי ועצרת תלוי בניסן א"כ היה יודע הקציעות, אך תקנות ר' יוחנן היו בדמקום שאין שלוחי תשרי מגיעין לעשות בניסן ובעצרת ג"כ תרי יומי משום גזירה כמבואר בר"מ פ"ג מקידוש החודש ה"י"ב דעצרת לריכס ג"כ להיות שני ימים, עכ"פ ידע והיה אלו רק דרבנן מגזירת ר' יוחנן על כן זלזל ביום שני. ובגון זה אמרינן לעיל [נ"א ע"ב] אמר ליה רב ספרא לרבי אבא כגון אהן דידעינן בקציעא דירחא, וכחזק החוס' שם ד"ה כגון וכו', שהיה במקום ששלושי בית דין מגיעין וכו'.

שוב כתב המנחת חינוך, דלכאורה קשה, לפי מה שכתב דמעשה דרב נתן בר אסיה היה ביום טוב שני של עצרת דמדרבנן ולא מספק, א"כ לישנא בחרא דנגדיה רב יוסף, אמר

נמצא בנ"ד כיון שאין דעתו לקבוע דירתו בעיר מרשי"ל אם כי אין דעתו לחזור לא"י, נהוג בלשנא בכל חומרי מקום שינא משם ומניח תפילין ומתפלל של חול בכל חפלות של יוט"ט ב' ש"ג אמנם בלשנא ולא בפרהסיא, כדין בן א"י שינא לחו"ל ואין דעתו להשתקע שם.

אמנם שוב מציעא משו"מ נבחר מכסף להגאון מהר"י פינטו ז"ל (בעל פי' הרי"ף על העין יעקב) חאו"ח (סי' ח') שנשאל בבני חו"ל הבאים לדור בירושלים ת"ו ובאים דרך עיר עזה שעושים יוט"ט יום א' ופגע בהם עצרת, אם לריכס לעשות ב' ימים כמקום שינאו משם עד אשר יגיעו לירושלים מחוץ חפסם או יעשו יום א' בלבד בבני עזה כיון שעשו הרגל בה, והשיב מהא דאר"א ביישוב אסור במדבר מותר. וע"כ כיון שהגיעו לעיר מושב עזה שעושים יוט"ט א' גם הם עושים כן כיון שאין דעתם לחזור עוד לחו"ל עכ"ל. הרי אף של"ה בדעתם לקבוע דירתם בעזה אלא בירושלים מ"מ כיון שלא הי' דעתם לחזור לחו"ל יש עליהם כל דין עיר עזה ולדי"ה ה"ה בנ"ד ולהיפך כיון שהגיע לעיר מרשי"ל אף שאין דעתו לקבוע דירתו שם מ"מ כיון שאין דעתו לחזור לא"י יש לו לעשות ב' יוט"ט ש"ג כדרך שעושים בעיר מרשי"ל כי נעשה כגון עיר ליומו לכל דבר לקוליהון ולחומריהון.

ואחר אריכות גדול מסיים שם, דכיון דאיכא פלוגתא דרבותא בזה מסתבר שיהיה יוט"ט ב' ש"ג לכל פרטיו כאילו הגיע למקום שדעתו להשתקע שם, בדכל ספק בענין זה יש להורות לנהוג יוט"ט ב' ש"ג.

*

גמ'. ביישוב אסור במדבר מותר. הנה צדין המצואר בשו"ע חו"מ (סי' תצ"ו סעי' ג') בבן א"י שבא לחו"ל דכל שלא הגיע עדיין לישוב (ר"ל תחום ישוב) חו"ל מותר בעשיית מלאכה אפי' אין דעתו לחזור, ואם דעתו לחזור אפי' הגיע כבר לישוב חו"ל אלא שינא אח"כ חוץ לתחום מותר בעשיית מלאכה, עיי"ש, יש להסתפק אם גם בנמצאים שם באותה שעה אנשים מבני חו"ל (שערבו ערובי תחומין או סתם עברניים) מותר לעשות מלאכה בפניהם או לא הותר חוץ לתחום אלא כשאין רואין.

ובשו"ת צלל החכמה (חלק א סימן סא) כתב לפשוט ספק זו מש"ס דכאן, דהנה יש לחקור מאי טעמא הציירו חוץ לתחום, אי משום דכל חוץ לתחום אינו שייך לאותה העיר וממילא שזה שבא לשם אינו חייב להשגיח על מנהג בני העיר כי אינו נגרר אחריהם מאחר והוא נמצא חוץ לתחומה של העיר, וא"כ פשיטא דאפי' רואים אותו עושה מלאכה שם ג"כ מותר, או דילמא הנוטע בזה משום דחוץ לתחום לא שכיח אינשי ולא גזרו ב' רבנן, וא"כ י"ל דבפני רואים בני חו"ל אה"נ דאסור, וי"ל ג"כ דאפי' להאי טעמא כיון שמעיקרא לא גזרו שוב גם אם נמצאים שם בני חו"ל אינו אסור. עיי"ש מ"ש בזה באורך.

*

גמ'. שם. בשו"ת שצט הלוי (חלק ט סימן קכד) נשאל אודות חצרות חסדי ברכלב שנוסעים לחג שבעות לאומן על ציון רבם הקדוש זל"ה, וכן אודות חצרות הנוסעים על ציון

גמ'. א"ל עדיפא עבדי ליה וכו'. עיין שו"ת רד"מ מכתב יד (חלק ח סימן קצג) וז"ל: שאלת ממני אודיעך דעתי, על מה שאמרו העובר על דברי חכמים חייב נדוי, ובמקומות אחרים אמרו מכין אותו מכות מרדות, מה בין זה לזה.

תשובה: אם תזכור תמיד שלשה שרשים אשר אני מוסר לך נתבאר לך הענין אשר שאלת. א כי שמתא חמירא מנגידא, וכן היה הסכמת התלמוד (מרו"ק י"ז ע"א) והפוסקים (עיין רמב"ם הלכ' ת"ת פ"ז ה"א) וטעמא רבה איכא שזה עונש לגוף וזה עונש לנפש. ב כי לעולם לא עבדינן תרתי למאן דעבר אדרבנן, אלא או נגידא או שמתא. ג כי הדבר מסור לבית דין לפי העון ולפי האיש העובר ולפי הזמן, ובלבד שיהיה לב הדיין לשמים לא להתגדל ולא להתנקס, וזרעא מרבנן דטבא ליה עבדינן ליה, ואי איכא חילול השם בדבר לא חיישינן לכבודו דאין ענה ואין תבונה ואין חכמה לנגד ה'. ע"כ.

ועיין בזה בר"ן בסוגיין, ד"ה ואיכא למידק, ומאירי (עמוד קפ"ח), וע"ע במג"א (סימן תצ"ו ס"ק א'), וש"ך יו"ד (סימן של"ד ס"ק ע').

*

גמ'. מילתא אחריתי קאמר ר' יהודה וכו'. כתב בשו"ת האלף לך שלמה (אור"ח סימן צו), נסתפקתי באחד שי"א ממקומו למקום אחר אדעת' לחזור ואח"כ נתחדש איזה תקנה שם בדבר איסור וכדומה אחר יליאמו ונתוודע לו במקומו השני אם מחויב לקיים שם תקנה זו או לא, אם שייך בזה חומרי מקום שי"א משם כיון שלא נתחדש התקנה עד אחר יליאמו או גם הוא צריך לקיים ובפרט אם נעשה שם תקנה לאיסור שם כל הגזירות של נכרים בין שיהי' נעשה בין מה שכבר נעשה או כדומה שאסרו שם שחיטת פלוני בין מה שכבר שחט בין מה שישחוט ואחד ה' במקום אחר ודבר הנאסר צידו שם והוא הוציאו בהיתר משם אם נאסר עליו הדבר הזה בתורת חומרי מקום שי"א משם או לא.

ולבאורה יש לפשוט מפסחים נ"ב אר"ש בר"ר מלחא אחריתי קאמר ר"י וה"ק או ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמה שכלו במקומו וכו' אלא איפוך דחייב לבער וכו' ולפ"ו בודאי הלכתא כה"ק דאינו חייב לבער ולא שייך בזה חומרי מקום שי"א משם כיון שהולכים בהיתר א"כ יש ללמוד ק"ו מה התם דעיקר החיוב חל עליו מתחלה דאף בשעה שי"א כבר ידע ונתחייב דאם יכלו במקומו שיאסור לו אף שלו ואעפ"כ כיון דלא כלו ממש בשעת יליאמו לא חל עליו חומרי מקום שי"א משם ואף לל"ק שם דרבנן ס"ל חייב לבער היינו כיון דעכ"פ עיקר החיוב כבר חל עליו מתחלה אבל בתקנה שנתחדש אחר יליאמו ולא חל עליו מתחלה כלל אז כשי"א לכ"ע אינו חייב בחומרי מקום שי"א משם ובפרט כיון דר"ש גופו חזר והוכרח לפרש איפוך דרבנן לקולא מוכח דאף בכה"ג לא שייך חומרי מקום שי"א משם מכ"ש בנדון דידן.

ואף דמשני שם הש"ס שניוא אחריתא מ"מ בגוף הדין לא חזינן דפליגי עליו לדינא ואף אם פליגי דוקא כה"ג שעיקר החיוב חל כבר לכשיכלה אבל כה"ג שלא חל כלל עד שי"א ל"ש

ליה אצ"י ולשמתיה מר דהא רב ושמואל אמרי מנדין על שני ימים טובים של גלויות והוא חמור מנגדא, ואמר ליה רב יוסף הני מילי אינש דעלמא אבל זורעא מרבנן דטבא ליה עבדיה ליה וכו'. ומאי מיייתי רביה מרב ושמואל דהם אומרים מנדין על שני ימים טובים של גלויות היינו אם הם בספק, א"כ כל אחד הוא דאורייתא בספק על כן מנדין. וכן נראה מצוהר להדיא, דלכאורה תמוה לשונם של רב ושמואל דמאי אמרי מנדין על שני ימים טובים והו' להו למימר מנדין על יו"ט שני, אבל על יו"ט ראשון מלקי לקי מלקות דאורייתא ולמה השו' שני ימים בשוה, אלא על כרחך דהם היו בזמן הראייה ושני הימים בספק ואין לוקין מלקות דאורייתא על כן אמרו מנדין על שניהם, אבל מאי רביה מספק דאורייתא לגזירה דר' יוחנן דהוא רק עבר אדרבנן ורב ושמואל מיירי בספיקא דאורייתא. ואפילו לשיטת הר"מ פ"י"ח מאיסורי ביאה הי"ו ופ"ט מטומאת מת הי"ב דספיקא דאורייתא לקולא מן התורה רק אסור מדרבנן, מ"מ שני ימים טובים גם הר"מ מודה דספיקא דאורייתא לחומרא כי הו' כמו חמירה משתי חמירות, ועיין ר"מ פ"ו מתלמוד תורה הי"ד שכתב דמנדין על יום טוב שני של גלויות אע"פ שהוא מנהג, ועיין לחם משנה שם דהר"מ השמיענו אף שהוא קיל מדברי סופרים והוא רק מנהג, א"כ מאי רביה מיייתי מרב ושמואל, וז"ע. עי"ש שהאר"ך עוד בזה.

*

גמ'. שמתיה רב יוסף וכו'. כתב בשולחן ערוך (אור"ח סימן תצו סעיף א'), בגלויות שעושין שני ימים טובים מספק, כל מה שאסור בראשון אסור בשני והיו מנדין למי שזולזל בו, ואם הוא זורעא דרבנן, לא היו מחמירין לנדומו אלא היו מלקין אותו.

ועיין במ"ב דאפילו זולזל בו בדבר שהוא משום שבות או בתחומים דרבנן נמי מנדין אותו.

ובתבו האחרונים דאפילו חיללו ע"י עכו"ם נמי הוא בנידוי דכל מה שאסור בראשון אסור בשני.

ונתבאר בפוסקים דיו"ט שני חמור בזה מיו"ט ראשון דציו"ט ראשון אין מנדין רק בעבר על איסור דאורייתא אבל על שבות דרבנן אין מנדין רק מלקין אותו מכת מרדות משא"כ ציו"ט שני והטעם משום דיו"ט שני כל עיקרו אינו אלא מדרבנן א"כ כי עבר בו על איזה דבר שהוא הרי הוא כעוקר את כולו ולהכי החמירו עליו משא"כ ציו"ט ראשון שאינו עוקרו בזה שעבר על שבות שהרי באיסור דאורייתא שבו לא עקרו ויש פוסקים חולקים בזה ולדידהו אין חילוק כלל בין יו"ט א' לשני והדבר תלוי רק לפי ראות עיני הדיינים בזה שרואין לפי הענין אם להקל עליו במלקות או להחמיר עליו בנידוי רק שהרשות בידיהם אפילו לנדומו. (מ"ב).

ועיין מג"א (סק"א) דאם עשה הדבר ע"פ הוראת חכם שטעה אין לנדומו שהרי שוגג הוא.

ועיין בתשובת מהר"י הלוי (סי' י"א) בנידון חכם שהתיר להפליג בספינה ציו"ט ב' ש"ג אם מנדין אותו כדין המזולזל.

*

כה"ג חומרי מקום שיא משם דלמעט בפלוגתא עדיף בכל דוכתא כידוע כנלפענ"ד.

וְלִבְאֻרָהּ יש לדחות רא"י זו דיש לחלק דשם מיירי לענין פירות דהנה זה ודאי דהאדם עצמו מותר לאכול מפירות מקום שלא כלו דבזה לא שייך חומרי מקום שיא משם דפירות אותו מקום לא נאסר וכיון שכן אף פירות שלו מה זכך דהוא דעתו לחזור ונחשב בני מקום הראשון הפירות אין עתידין לחזור כיון דבא לאוכלם כאן א"כ שוב מאותן שאוכל כאן לא יחזרו עוד ושוב הם נעשו כפירות אותו מקום שלא כלו ולכן מותר לו לאכול דהם כפירות אותו מקום ממנו ובה"ש חומרי מקום שיא משם ומוה נלמוד דכ"ד שאסרו דבר אחד של מקומם וה"י ציד איש מאנשי המקום דבר זה בעיר אחרת מקודם שנעשה תקנה זו מותר לו לאכול שם דהדבר המאכל נעשה של מקום השני ולא נחשב של הראשון ובהיתר אוכלו אבל אם הוי התקנה על האדם שהוא לא יעשה דבר פלוני כגון מלאכה בע"פ קודם חלותו או כדומה אז כיון דהאדם דעתו לחזור א"כ נחשב הוא של מקום הראשון וכל עליו התקנה עכ"פ ואסור לו לעשות זה וז"ב ונכון לדינא.

*

גמ'. שם. בשו"ת צלל ההכמה (חלק א סימן לו) עמד על המחקר, דבין נכרי בן חור"ל שצא להתגייר בא"י והשאיר ביתו רכושו וכל קנינו בחור"ל כי דעתו לחזור לשם, מה דינו לענין יו"ט ב' ש"ג בעודו בא"י, מי נימא כיון שדעתו לחזור חור"ל כבן חור"ל בא"י ודעתו לחזור ששעוה יו"ט ב' ש"ג, או דילמא כיון שבהיותו בחור"ל נכרי ה"י ועתה הוא שנעשה ישראל בר חיובא, על כן כל זמן שלא ישוב לחור"ל דינו כבן א"י ויו"ט ב' ש"ג חול הוא גב".

ובכתב לפשוט, דהנה יש לדון בהך דינא דכל שדעתו לחזור נותנין עליו חומרות מקום שיא משם, אם זה דוקא לענין חומרות שחלו עליו כבר בעודו במקום מגורו הראשון, דבזה אמרי' דכיון שכבר חלו עליו לא נפקעו ממנו ע"י שיא משם, אחרי שדעתו עדיין לשוב לשם. אבל כל שלא חלה עליו עדיין חובת חומרא זו במקום שיא משם, אז כעת, אף שאילו ה"י נשאר במקומו היתה חלה עליו, מ"מ כיון שבשעה שחומרא זו היתה ראוי' לחול עליו, הוא נמצא במקום שאין נוהגים באותה חומרא, לא תחול עליו חומרא זו עד שישוב למקומו, או דילמא לא שגא.

ואמור להעיר מהא דאיתא כאן, דלמאי דאפכינן במסקנא לאקומתא דר' שיא ברי' דר"א, ס"ל לח"ק צמולין פירות שביעית ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו שאינו חייב לבער ולר"י חייב לבער, ועפרש"י שם ד"ה אלא איפוך כו' אינו חייב לבער דאין כאן חומרא מקום שיא משם שכשהוא יאסר עדיין לא נאסר. ר' יהודה אומר יש כאן זלוול מקומו דאמרי' ל"י בני מקומו הראשון לא והבא לך מהיכא דאייתינהו ממקום שהבאתם ותמצא שכבר כלו עכ"ל. הרי מפורש לדעת הח"ק, דאין כאן לא חומרת ולא זלוול מקום שיא משם, רק אם כבר חלה עליו אותה חומרא לפני שיא משם, ופשיטא

דקיי"ל כח"ק לגבי ר"י. ואף דר"א ורבינא מפרשי בגמ' שם מתני' באופן אחר, מסתבר דלדינא לא פליגי, רק לפי שלר' שיא ברדר"א נריכים אזו להוסיף על מתני' וכדקאמר "מלתא אחרייתא קאמר ר"י" ועפרש"י, לזה מפרשים ר"א ורבינא מתני' בלי חוספת וכדקאמר אב"י "לעולם כדקתני" ועיי' תוס' שם ד"ה אב"י כו' אלא לפי שאקומתא דאב"י נדחתה ע"כ מתרצי ר"א ורבינא מתני' ג"כ "כדקתני", אבל להלכה גם תירוצא דר' שיא ברדר"א א"ש.

וביותר לפי"מ שבי' הגל"ח (ד"ה אלא אמר ר"א כו') דקושיא ר"א אטו אגבא דחמרא קלטינהו היא קושי' גם לאקומתא דרשבדר"א, דגם צמולין פירות שביעית ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו א"א לחייב צביעור כיון שבשעה שהיו שם עדיין לא כלו ובשעה שכלו הם כבר אינם שם ע"ש. מוכח דלר"א דקיי"ל כותי', לכו"ע א"א שתחול עליו חומרת מקום שיא משם אם בשעה שיא משם עדיין לא חלה עליו חומרה הישא במקומו. עיי"ש עוד.

ומסיק לדינא, דנכרי בן חור"ל שהתגייר בא"י, אם כי דעתו לחזור לחור"ל, מ"מ כל זמן שלא חזר לשם והוא נמצא עדיין בא"י, כל דיני בן א"י עליו, ואינו עושה אלא יו"ט א' בלבד ומותר אפי' בשעית מלאכה צו"ט שני ש"ג, ומכש"כ שמצדיל מוציאו"ט א' ומתפלל של חול בכל התפלות של אסרו חג (או חוד"מ) שהוא יו"ט ב' ש"ג לבני חור"ל.

*

תוס' ד"ה במקום שביא. צמירוז הב' כתבו, וז"ל, ועוד אומר ר"י דלא שייך מחלוקת, אלא בדבר שחלוי' בגוף האדם, אבל בפירות, לא שייך מחלוקת, דאמרינן ממקו' שכלו באו, עכ"ל, וצ"ע דלפ"ז אמאי ממקו' שלא כלו למקו' שכלו, לת"ק חייב לבער, מטעם שנותנין עליו חומרי מקו' שהלך לשם, ומדברי הש"ס משמע דשייך מחלוקת, רק לר"י לא שייך מחלוקת עיי"ש,ה, וציותר לשיטת הר"ן דמתני' מיירי דעתו לחזור, ואינו אסור משום חומרי מקו' שהלך לשם, רק משום מחלוקת, אמאי שייך מחלוקת, יאמרו דהפירות באו ממקו' שלא כלו. ועיין בשו"ת אבני נזר (אורח"י תכ"ד אות ט"ו) שהעיר בזה.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן קכב) כתב ליישב, עפי"מ דצ"ל דס"ל להתוס' לחלק בין אדם לפירות, דאף דבפירות לא שייך מחלוקת, דיאמרו דבאו ממקו' שכלו, מ"מ באיש שצא ממקו' אחר ודעתו לחזור, לא יאמרו שדעתו לחזור, דאלי"כ לא שייך מחלוקת בשום פעם, ובזה נראה לפי מה שביאר האבני נזר שם, דגבי פירות שביעית, אין הפירוש חומרי מקו' שהלך לשם ושיא משם, על אדם היוצא, דא"כ לייתי באדם ההולך למקו' אחר, דאסור לאכול שם מפירות, אם כלו במקומו, וגם לא בפירות לבד, דא"כ צמולין פירות שביעית, ממקו' שכלו למקו' שלא כלו, אמאי חייב לבער, הא אין דעתו להחזיר את הפירות למקומו, וצ"ל דלעולם חשבינן הפירות במקו' שבעליו שם, וכדאמרינן בהמה והכלים כרגלי הבעלים, וע"כ כיון שדעתו לחזור, הרי הוא עדיין בכלל אנשי עירו, אף הפירות חשבינן להו כאלו היו שם עכ"ד, - וזה דלא כפירוש רש"י (ד"ה

שיטת הרמב"ן ז"ל בפירוש החומש (פ' בהר) דכל ענין הציבור אסמכתא בעלמא נינהו.

ובתב דיש ליישב דאפ"ה מקשה שפיר והא אפיקתיה דאפילו לענין אסמכתא נמי שייך לאקשויי שפיר כיון שהם שני ענינים שונים דבהך אסמכתא דשלש ארצות משמע דפשטא דקרא בארץ לענין גידול התבואה איירי שלא כלה מאותו ארץ ובהך אסמכתא דרשב"א משמע דהאי בארץ לענין מקום הציבור איירי, ומכל שכן דאחי שפיר טפי לפי מה שכתבתי לעיל דעיקר מנות ציבור מן התורה היינו לאחר שכלה לגמרי דהיינו בפסח ועצרת והך מתניתין דשלש ארצות היינו אסמכתא בעלמא משא"כ לענין מקום הציבור שנריך לזערן במקומן דוקא בארץ ישראל שפיר מצינן למימר דדרשא גמורה הוא. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן צג) שהאריך בשיטת הרמב"ן.

*

גמ'. רב פפא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ הוה בהדיה וכו'. הקשו תוס' מהא דתנן פ"ו דשביעית דאין מוציאין פירות שביעית מא"י לחו"ל. ותי' בתי' קמא דהתם מיירי לאכילה ור"ס אפיק לסחורה. ועוד תי' דמיירי צדיעצד שהוציא כנר.

ועיין בפאת השולחן (ס"ה ה' בב"י ס"ק נ"ו) שכ' דתי' קמא אינו עיקר מחמת ש"ס הנ"ל דאסור גם בשאר שני שבוע להוציא פירות א"י לחו"ל לסחורה.

אמנם בחזו"א (שביעית סימן י"ג ס"ק ד') כתב, דט"ס הוא בדברי התוס', וכוונתם לפרש שלא אסרו חכמים אלא ע"מ למכור ובמוכר מעט דמות לו למכור, מכ"מ להוליך לחו"ל לשם סחורה אסור וא"כ עובדא דרב ספרא מיירי דאפיק לנפשי' צמה דלריך לו למונו לדרך.

ועיין בשו"ת שצט הלוי (חלק ב סימן קח) שכתב לחדש, דלפי המנצב של היום לא שייך כלל אסור זה להוצאות פירות לחו"ל דהטעם הוא משום חיי נפש דיושבי א"י שיהיו מדי דמאכל בזול ולא יתיקרו ע"י שמוציאין מהם לחו"ל, אבל זזה"ו דאין מה שמוציאין לחו"ל מהתבואות של א"י ר"ל שגם אחרי שמוציאין לחו"ל נשאר די והותר ליושבי א"י ואדרבה אילו הי' הכל כאן היו מאכדים ומכלים חלק ממנו כדרך שעושים בהרבה מדינות ככה"ג ודאי לא גזרו, ועוד דהרבה שטחים שזרעים כדי להוציא היבול לחו"ל ואילו לא היו יכולים להוציא לא היו זורעים כלל ככה"ג לא שייך גזרתם.

*

גמ'. דדייק וגמר שמעתא. עיין שו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א סימן קלז).

דף נג ע"א

גמ'. שיעורו בפרץ האבן וכו'. עיין בהגהותי לזכרות (לו ע"ב) שהארכתי בענין פירות שלא נגמרו ונאכלין ע"י הדחק לענין זכרה.

*

ולית', דמוכח מדבריו, דאף בעל מקו' שלנו, אם הציא פירות ממקו' שלא כלו מותרין, - אמנם פשיטא דכמו כן, אם בא למקו' שלנו, אסור לאכול מפירות המקו', אף שדעתו לחזור למקו' שלא כלו, ואף לא יהי' מהני אם יציאם עמו למקו' דלא כלו, וכמבואר שם (אורח כ"ב), הרי ש"מ מזה, דצנוגע להפירות של מקו' שלנו, שהציאם עמו למקו' שלא כלו, אף אם יהי' אין דעתו לחזור, ואף אם יהי' מאותו המקו' מקודם, נריך ציבור, ולא תליא בחדס כלל, וממילא ליכא מחלוקת, אבל בפירות ממקו' שלא כלו למקו' שלנו, אם הי' איש אין דעתו לחזור, נריכס ציבור, וא"כ הרי תלוי בחדס ג"כ, וזוהי יש לשמש שיאמרו שאין דעתו לחזור, ושייך מחלוקת.

דף נב ע"ב

גמ'. עד שיכילה האחרון שבה. עיין תוס', וחזון איש (שביעית סימן ג אות ט).

*

גמ'. בלה לחיה מן השדה. עיין כלי יקר (ויקרא כה, ג) שכתב לזכר, כי כל זמן שחיה אוכלת, או בזכות הנדקה יהיה גם לזנהמת, אבל אם תחזיק זה כבעל הציט לזלתי נחון לחיה בשדה, או תכלה הפרטה מן הכיס שגם לך לא יהיה.

*

גמ'. וגמירי דאין חי' שביהודה גדילה ע"ל פירות שבגדי' פ"י רש"י שאינה מתרחקת כל כך ללאת וכו'. ותמה השפ"א, דמ"מ החי' שהיא צסוף גליל הסמוכה לתחלת יהודה למה לא תכנס. ולכן כתב דיותר נראה שהיא דבר טבע שאותה חי' הרגילה בפירות מקום זה אינה ניזונית מפירות שבמקום אחר כיהודה וגליל.

ובירושלמי שביעית (פ"ט ה"ב) איתא דאין החי' שבה גדילה בעמק כו' ע"ש דמייתי עובדא דטביא דשלחין לארעא רחיקא וחזרו לאחריהן, משמע נמי שהוא דבר טבעי שאינם יוצאין למקומות שאינם רגילין בהם.

ועיין חזון איש (שביעית סימן ג אות לב) שהרגיש בזה.

*

וגמירי. עיין שו"ת חוות יאיר (סימן קצב) שהאריך בכ"מ שהוצא בש"ס "גמירי", ומביא מה שפירש רש"י כאן, מסורת מאבותינו, והעיר על הרמב"ם (פ"ו דשמיטה) שלא זכר בו. ומכאן ראי' לדעת הרמב"ם דס"ל ג"כ גמירי אינו הל"מ.

וע"ע צקהלת יעקב מדות חכמים (אות ס"ד) דאיכא הכי והכי. ועי' צשדי חמד (מערכת ג' סימן מ"ז) באריכות.

*

גמ'. רשב"א אומר יחזור למקומן ויתבערו משום שנאמר בארצך הא אפיקתיה כו'. פירש"י הא אפיקתיה למעוטי דאין סומכין בני יהודה על של גליל, עכ"ל. ועיין פני יהושע שכתב דלכאורה מוכח מכאן דהך דרשא דשלש ארצות דרשא גמורה היא ולא אסמכתא בעלמא דלענין אסמכתא לא שייך לאקשויי הא אפיקתא, וא"כ תיקשי סוגיא דהכא על

אלא ממקומו הוא למד שהיא ארץ נחלי מים, ואעפ"כ אינה כל כך רחבה.

ולברי אומר לי שלפי פשטי הדברים בתלמוד אין לזוז בזה מפירש"י וכן נראה בפשיטות מתוך פי' הר"ש והרא"ש רפ"ב דפאה וכמ"ש שם בלח"ש ובפ"ה דיומא מ"ה. ועוד מלאנו רב מאיר עיינו בספק זה ומכריע ג"כ כפירש"י. הלא הוא התנא המקובל אונקלוס הגר שתרנג נחל איתן נחל ציר. הרי ביאר היטב שזה הנחל הוא ארץ צורה קרקע בתולה שלא נעבדה. וזה ממש כדברי התלמוד במס' נדה דלעיל. והוא המקבל הפירוש האמיתי מתו"ל ואין כאן ספק מעתה שהוא ודאי כדאי לסמוך עליו. ועכ"פ יש זכר לדבר גם לשטת הרמב"ם מעניינה דקרא. מדכתיב ירחו את ידיה וגומר בנחל. דשמע מינה קצת במקום שמים מזויים איירי. ואפשר דהיינו נמי אשר לא זרע שאינו זרע מחמת סמיכותו למים, לפי שכשהמים גדלים באין ושוטפין הזרע. והוא שאמרו סימן לנחל קנים שכן הוא בשפת הים וגדומי ודוק.

ומכאן נראה קיצור זכרון המין האנושי אפי' במשוכבחים ובמסוללים שבו. שהרי מוקף גדולה פרשת הרמב"ם נודעת לכל בר דעת שלא הניח דבר קטן וגדול מכל הנמצא בש"ס מלבד מה שאסף משאר ספרי הקודש כי כציר מלאה ידו המוקף (וכבר היה זה) ז"ל בחייו קובל על השבח והודיע צערו לרבים כנראה באגרותיו ושני המלכים מהרי"ק ז"ל המפורסם מאלד, ויכר מתוך ספרו עולם בקיאותו הנפלאה. וא"מ הגאון ז"ל הנה כל חכמי דורו יעידו יגידו שהי' אוצר בלום לתורה לא הניח למקרא ומשנה ותלמוד דבר גדול וקטן שלא הי' רגיל על לשונו כמעט שגור צפוי בע"פ. ונעלם מהם זכר כולם לצרכה לפי שעה כחוב מלא ותלמוד ערוך, מה יעשו אזוי קיר אכן יתמי דיתמי כאצבע בקירא לשכחה. ואין זה דבר חדש כי אין זכרון (לפעמים) לראשונים אף שהיו מכללאכים כחכמי התלמוד רז"ל הקדושים דאשכנח בגמרא לישנא דאשמיטיה ואף כי בחכמי דור ודור שקמו אחריהם, הנה הספרים מלאים מאלה, מ"מ כבוד החכם המובהק במקומו עומד ומשמש, והשכחה כרוכה בעקבות כל החיים המהלכים תחת השמש, השי"ת בחסדו יעזרונו שלא נשכח פקודיו כי בם נחיה אנחנו ואלאזינו ותורתו מפיו לא ימוש. ע"כ.

ועיין ערוך לנר על מסכת נדה (ח ע"ב).

*

גמ'. **שם.** ידוע קושית הר"ש מקינון בסוף ספר הכריתות (סי' קצ"ט) דיאסר כל העולם כולו בחרישה וחריעה דילמא נחל איתן הוא, וא"ל דאזלינן בחר רובא דהא הו"ל קבוע.

ידוע בשם הגאון מהר"ם ז"ל, למד, דע"כ ל"א קבוע כמע"מ אלא כשאיסור הוא ודאי משא"כ בנחל איתן אם העגלה טריפה היא אין כאן נחל איתן כלל, וא"כ ל"ה נחל איתן אלא משום דאזלינן בחר רובא, דהעגלה כשרה הוא כבסוגיא דרוב (חולין י"א), וכיון דכל עיקרו ל"ה קבוע אלא מכא רוב איך נאמר שיהא כמע"מ לגרוע כח הרוב, ודפח"מ.

*

גמ'. **סימן להרים מוליין וכו'.** פירש החת"ס ז"ל בדרך רמז, דהרים קאי על הרשעים, והו' "סימן להרים" לרשעים, "מוליין", היינו דברים, שמצינו לתטא. "סימן לעמקים" - לנדיקים, "דקלים", לדיק כחמר יפרח. "סימן לנחלים" - צחי מדרשות, (עפ"מ"ש בברכות ט"ז א' אהלים לנחלים כו' ועפרש"י), "קנים" - חכמים הרבה, (עיין פ' הוראה, ברכות נ"ד ב' קנה בחלום יצפה לחכמה כו'). "סימן לשפלה" - העללים, (עיין ריש פרקין, יש שפל כו'), "שקמים" - צלל פירות, שאינו עושה פירות.

*

גמ'. **סימן לנחלים קנים.** עיין רמב"ם (פרק ט' מהל' רוצח הלכה ב') שפי' על "נחל איתן", שהוא נחל השוטף בחזקה, ובשו"ת חכם נבי (סימן לב) נשאל על זה מהא דמניא כאן, סימן לנחלים קנים נפקא מינה לנחל איתן, משמע ברור דנחל איתן אינו נהר רק מקום קשה, וכפירש"י דנהר אינו ארץ צריך סימן ודוגמת שפלה ועמקים, ותמה ממנהרי"ק בשו"ת (סימן קנח) שהסכים עם פירש"י שלא הביא ראה זו.

והשיב: לדידי אין מכאן ראייה לפירש"י ואפשר מקצת סיוע לדברי הרמב"ם ז"ל דהא אמרי' בסדר תעניות מה קנה זה עומד במקום מים וקרא כתיב כאשר יגור הקנה במים ש"מ דאורחיה דקנה במקום מים וכן הוא אומר והאזינתו נהרות דללו ותרכו יאורי מזור קנה וסוף קמלו ופירש"י קנה וסוף שהיו גדלים שם מרוב מימיהם קמלו כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתבשרים ונופלים הרי מבואר שדרך הקנים לגדל במים דוקא וכן בתורה ותשם בסוף על שפת היאור וסוף וקנה שניהם דומים זל"ז ודרכם לגדל על המים וזה ברור. ע"כ.

ובגו הגאון ר' יעקב עמדין זל"ל בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן כד) תמה על אצוי הגאון ז"ל בתשובה הג"ל, ח"ל: על דבר זה צער גדול הי' לי גם מאז בהיות עדיין מר אבא ז"ל בחיים חייתי, ולא זכיתי לשאול כי גבה טורא ציט וציני, הוגליתי מפתורא דהבא והושלכתי אל ארץ אחרת צעוני, ולא יכולתי להודיעו לערי אשר צעני יפלא מאד גם על המנהרי"ק גם על כל העוסקים בפירוש נחל איתן, ואדמהדר אקראי ודחיק נפשיה לסיועי מנייהו לפירש"י, ליסיעייה להרמב"ם ז"ל דברור טפי דיגיד עליו רעו. אך אמנם מד אחר תגדל תמיהתי על כל החולקים על פירש"י. דכמ"כ אשתמיט להו תלמוד ערוך דפ"ק דנדה (ח' ע"ב) בתולת קרקע למאי נפקא מינה לנחל איתן. אומא הרי זו בתולת קרקע, הא קמן בהדיא בתלמודין מוכרח פירש"י, ואפ"ה לא קשיא מידי מקרא דעמוס הג"ל, דודאי מלת נחל שם משותף הוא ומשמש שני הוראות. הא' צעד נחלי מים, והב' הוראת בקעה ועמק כמו ויחפרו עבדי יתכן בנחל, (ובטעם שיתוף זה, עפ"מ"ש בס"ד במהדורת לח"ש רפ"ו דשביעית), ותסבול כמו כן הסמיכות למלת איתן בשני הדרכים, על כן דעתי נוטה קצת לפשרה ר"ל שדברי שניהם אמם, שהדברים ג"כ מראים במקומן כדברי שניהם, מדכתיב במקום אשר לא יעבד בו, על כרחך במקום הראוי לזריעה משתעי, ויאל נחל השוטף שאינו ראוי לכך, ומ"מ צריך שמהא נערפת בצקעה הסמוכה למים, דכתיב וערפו שם את העגלה בנחל, דהך בנחל יתירא הוא, דהא כבר כתיב שם.

גמ'. אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין וכו'.
עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קצז) בתשובה להגה"ק
בעל ישמח משה, וז"ל: לדיק כחמר יפרח כשוסנה, צעוד כפחו
רעננה, תחל שנה בצרכת קדם מעונה, ולא תשכון עליו עננה,
ה"ה הרב הגאון המפורסם כערוגת הבושם גן הדסים נ"י ע"ה
פ"ה כקש"ת מהר"י מושה תבאר נ"י אצ"ד ור"מ דק"ק
אודהע"ך יעקב משכנות ישראל.

בקראי שם תמר וענינו מה שצריך לי עיון מאי דפשיטא לחז"ל
דדש דכתיב בשבחי א"י בשבעת מינים שהוא דש
תמרים, ולא נתחייבו בצבורים כי אם המינים המפורשים ולא
זולתם. וכבר עוררני רב א' על פי' רש"י דנחמי קפיטול יו"ד
[ל"ו], ולהביא בכורי אדמתיו ובכורי כל פרי כל עץ שפירש"י
בכורי כל פרי אילן הם מדברי חכמים, והוא תמוה ולא ידעתי
פטר כי אם צעטור בכורים לר' שמעון משנה יו"ד פ"ג דבכורים
ודוחק, על כל פנים מן המורה פשוט וזרזר שאין בכלל דש
דהאי קרא אלא תמרים. וקשה לי מ"ש מקרא דכל שאור וכל דש
לא תקטירו [ויקרא ז' - י"א] דפירש"י בחומש דכולל כל מיני
מחיקה, וכן פסק הרמב"ם בסמיכת לשון רפ"ה מאיסורי מוצה,
והמשנה למלך הוציא כן מש"ס שבעות י"ז ע"ב, וא"כ לוקין מן
המורה על כל מיני מחיקה, ודוחק לומר שאני התם דכתיב וכל
דש דהיה אנטריך לרבות עירובו ואני שיעור [כמנחות נ"ח
ע"א עיי"ש], וא"כ מגיל דדש בכורים הוא דש תמרים דוקא.

ולבאורה אי הך דראשון לארץ ושני לארץ בצרכות מ"א ע"ב
סברא דאורייתא היא, י"ל מדקדים דש שהוא שני
לארץ שני, לגופן תאנה וכו' ש"מ שהוא דש תמרים דאינן מיני
מחיקה קים להו לרבנן דלא עדיפי מהני, אבל לא נראה לי שיהיה
זה סברא דאורייתא כי אם אסמכתא בעלמא, וא"כ נהפוך הוא
מדקדים בקרא תאנים ורמונים לדש גיל [ז"ל: י"ל] שארי מיני
מחיקה קאמר כגון תפוח וכדומה דגריעי מתאנים ורמונים.
ואולי י"ל מדכתיב מראשית א"כ לוקחין הראשיות שבכל המינים
ואין הכי נמי דש כולל כל מיני מחיקה אך ראשית הדש הוא
דש תמרים, וסברא כו מוכרחת בתוס' פסחים ל"ו ע"ב ד"ה
אזינא וכו' כמו שהכריח פני יהושע שם, אלא דע"פ היה לנו
לברך מעין ג' על כל הפירות.

ולמהותיק הדבר רמז מראשית תמן תמ"ר א"ש דוכר
ונוקצא, ראשון לארץ עליונה חטה ושעורה אישים
עליונים וראשון לארץ התחתונה זית שמן הטוב ושני לו דש
תמר ונוקצא, אלא שלא הזכיר אלא התוך דש ולא הקליפה משום
דעשוי' להשתנות, כשהיא שפטה אם ישראל נעשה במקום תומר
דברה העוקצת הנ"ל ולא יאה יוהרא לגשי כאמרה לא תהי'
תפארתך ועיין מס' מגלה י"ד ע"ב. ויש לי צער בסידור האר"י
בציעור חמץ בגירסת סדורים בכתב אשר לפני, שם נאמר שאור
שחמזו קשה מנוקצא שיעורו בכותבת תמר ונוקצא משא"כ חמץ
שיעורו בכזית (ואותן שדפרוס לא ראינו), הנה שנה משנתו בכזית
שמאי [בזיה ז' ע"א] ובשצוב דשאור בכזית וחמץ בכותבת.
והנלע"ד ליישב, דחזין לבית שמאי ס"ל דקשיותו של שאור יש
בכזית ממנו חמץ קשה השקול נגד כותבת חמץ, וא"כ למאי

דקיי"ל בכזית הלל זה זה בכזית, נמצא ממילא שאור כחמר ונוקצא
וחמץ כזית דכורא כנלע"ד, והנה מראשית חכמת שלמה ילא
מתוך דש דעה בזיה שכל, ואם יש לפר"מ דברים מתוקים אל
ימנע טוב. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

מתני'. מקום שנהגו למוכר בהמה דקה לנכרים וכו'.
עיין בשו"ת הרא"ש (כלל נה סימן י) באורך.

*

מתני'. אין מוכרין דלהם בהמה גסה וכו'. עיין בהגהותיו
לע"ז (יד ע"ב) שזיינתי לשו"ת נאח דק (סימן לה) אי
מוחר למכור בהמה גסה לעכו"ם בשביל שיצא עליה אחריו
לציבור, עיי"ש.

*

מתני'. מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים וכו'.
עיין פרי מגדים (סימן תע"ג מ"ז סק"ד) שאפילו אם
הבשר מבושל, כל שהוצא לשלחן וזכר לפסח, אין לאכולו בליל פסח,
אלא אם ירצה יאכלנו למחר.

אולם הב"ח (שם) כתב, שאם הוא מבושל יש לאוכלו בתוך
הסעודה אחר הכריכה, ושכן פסק מהרש"ל.

*

מתני'. שם. אם מותר לאכול בשר הורוע שהוא צלי בסעודת
הבוקר של יום הפסח, יש בזה מחלוקת באחרונים,
בשו"ת בית יהודה (חלק אורח חיים סימן נ"א) כתב שאיסור אכילת
צלי בפסח הוא בין בלילה בין ביום, ושכן קיבל ממורו הגאון בעל
פרי דציק, עיי"ש. וכ"כ בספר חסדי דוד על התוספתא (פרק ב'
דביצה). וכן פסק בצנ אש חי (פרשת צו אות ל').

אמנם אנו נוהגין כמ"ש המגן אברהם (סימן תע"ג סק"ח),
שאם שכה ללכות הורוע בערב פסח, מותר ללכותו בליל
פסח ולאכול למחרת ביום טוב של פסח, עיי"ש. וכן פסק
החיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק ב' סימן ל"ח אות פ"ט).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מהר"י ווייל (סימן קצג) שכותב
בתו"ד: ונ"ל דדגים גלויים מותרין כיון דאין במיני
שחיטה כדמשמע בא"י. ע"כ. ועיין בגליוני הש"ס מה שהעיר על
דבריו.

*

גמ'. מיתבי אמר ר' יוסי תודום איש רומי הנדריג
את בנו רומי לאכול וכו'. בשו"ת שנות יעקב (חלק ב'
סימן יד) נשאל על הא דכתב המ"א (סי' חס"ט ס"ק ב') וז"ל: כתב
הב"ח, מדפריך בגמרא מגדי מקולס יע"ש ומאי פריך דלמא גדי
מקולס אפי' צדיעזד אסור אלא ודאי ש"מ דאם אמר בשר זה
לפסח אפילו צדיעזד אסור לאכלו וכו'. והט"ז כתב דמותר
צדיעזד, וכ"כ הש"ך, ונ"ע דהא הב"ח מציא ראייה שאין עליה
חשונה וכו', והגאון המחבר בספרו חק יעקב הסכים על ידו
בקושיא זו וטרח להציל הט"ז והש"ך מידי קושיא זו, וע"ז כותב

גמ'. **הנהיג את בני רומי.** מלשון זה משמע שהנהיג וקבע זה למנוח זכר לפסח, ועיין חת"ס דאינו דומה למשנתינו מקום שנהגו לאכול זלי דהיינו שנהגו בו היתר ולא אסרוהו, אבל חודס הנהיג קבע זה למנהג של א' יאכל כן זכר לפסח, והנה ס"ד דהש"ס דזה הוא כמו אמר כיון שהמנהג קבוע עפ"י גדול העיר לשם כך, ועיין שם מה שכתב לתוך בזה קו' החוס' על רש"י.

דף נג ע"ב

גמ'. **מקולא אין שאין מקולא לא.** הקשה הב"ח בהלכות פסח (ס"ה חס"ט) מאי קושיא, דלמא במקולא אסור לאכול אפילו דדיעבד משא"כ באינו מקולא אע"ג דלכתחלה אסור אפ"ה דדיעבד שרי, ורואה להוכיח מזה דלקושטא דמלתא אפילו שאר בשר נמי לרב אסור אפילו דדיעבד. וכו"כ המג"א (ס"ה חס"ט סק"ב) שהיא ראייה שאין עליה תשובה, ומשום"ה יש לאסור אף דדיעבד.

אמנם הפני יהושע כתב, דלא יתכן לומר כן דאכתי הקושיא במקומה עומדת מנא ליה להמקשה לאקשויי בפשיטות כיון דלשון אסור דקאמר רב לא משמע אלא לענין לכתחלה משא"כ לענין דיעבד ודאי טעמא רבה איכא לחלק בין מקולא לשאינו מקולא דבמקולא איכא חששא טפי.

ובעיקר קושית הב"ח כתב הפני"י, דלא קשיא מידי, דמהאי טעמא גופא דלא אסיק המקשה אדעתיה דבמקולא לא שגא אמר לא שגא לא אמר ובשאינו מקולא פ"י אין כו' והיינו ע"כ משום דס"ד השתא דעיקר איסורא דמקולא היינו נמי כיון דאורחא דמילתא לומר בשעת עשייה שהוא לצורך פסח א"כ כשאוכל אח"כ במקולא נראה כאוכל קדשים בחוץ א"כ אי ס"ד דלעולם איכא איסורא לומר בשר זה לפסח א"כ אפילו במקולא לא שייך להחמיר ולאסור דדיעבד כיון דלא אמר בשר זה לפסח, ועל זה משני הש"ס דבמקולא אע"ג דלא אמר אפ"ה אסור דדיעבד.

*

ועיין עוד בחידושי חתם סופר, אמאי לא הביא מש"ס דבינה (כב ע"ב) דשל בית ר"ג ה"י אוכלי גדי מקולאים וחכמים אוסרים.

*

גמ'. **מתקין לה ר"ש בשלמא לבואן דתני לה בר"י נירחא וכו'.** עיין בשו"ת חתם סופר (ארי"ח סימן קלט) [ונדפסה בשומר ציון הנאמן, מחברת צ"ה שנת תר"י י"ז אדר] אודות נער אחד שהיה לו טלה חלב צעדרו ואמר לדודו זה קרבן פסח שלי, וכשנודע להרב השואל זאת הרעיש העולם על זה, והתנצל הנער שלא ידע מאומה מענין הקדש ולא אמרו אלא ע"ד הימול ושחוק ושיחת הנערים כאלו.

והגאון החת"ס כותב בזה: בפסחים נ"ג ע"ב מסיק ש"ס דלר' שמעון דס"ל שלא התנדב כדרך המתנדבים ליכא

השואל: לפע"ד אין מקום להוכיחא זו, דהמעין שם בסוגיא הגמרא, שם פריך על המימרא דאסור לומר בשר זה לפסח מהא דתודוס איש רומי הנהיג בני רומי לאכול גדי מקולא כלילי פסחים וכולי מקולא אין שאינו מקולא לא וכו' וא"כ מאי מקשה הב"ח דלא איכא דמקולא אסור דדיעבד וכשר לכתחילה ה"ל לחלק כן בגמרא וזה פלאי הא תודוס הנהיג כן לכתחלה וא"כ אפי' לא נאסר הבשר רק לכתחלה מ"מ קשה קושיא זו מקולא אין שאינו מקולא לא והא גס אינו מקולא נאסר לכתחלה ושם הנהיג לכתחילה וא"כ אין לתרץ כן ואין הוכחה הב"ח כלום ונדקו דברי הט"ו והש"ך.

וע"ז השיב: כתב מכ"ת להשיג על דברי הב"ח במה שפסק לאסור אף בהנאה דדיעבד אם אומר בשר זה לפסח מסוגיא דפסחים בגדי מקולא דמעיקרא אין ראייה כלל מהאי סוגיא וכו' הנה שותא ידידיה לא ידעתי דודאי אלו היה מותיב הש"ס הא מיוצא מהאי דתודוס עכ"מ יפה היה אומר אלא באמת המעין שם בש"ס יראה דעיקר הקושיא מחכמים שגלחו לתודוס אלמלא תודוס את גורמי עליך נדוי ש"מ דאף חכמים דאמרי מקולא אין אבל שאינו מקולא לא ואי אמרת דאינו מקולא דאוסר ר' יהודה היינו רק לכתחלה א"כ מאי מקשה הש"ס מדברי חכמים דלמא להכי קאמר הש"ס גדי מקולא להראות דמשו' הכי גלחו לו חכמים לתודוס שחייב נידוי לפי שהמיר לכתחלה מה שעל פי הדין אסור אף דדיעבד משא"כ בבשר דאסור רק לכתחלה לא היה גלחו לו לנדות כיון שדיעבד מותר אלא ודאי דר' יהודה אוסר אף דדיעבד א"כ הוכחה דברי הב"ח נכונים בלי פקפוק אם לא שזריכין לסתור דבריו כמו שכתבתי בספרי חק יעקב ודו"ק כן נראה לי. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין ציו"ד (סימן קמא ס"ד) דברבים ליכא חשדא, ועיין בשו"ת חתם סופר (ארי"ח סימן ס) שחמה דא"כ אמאי גלחו ליה, אלמלא תודוס אתה גורמי עליך נידוי משום דמחזי כקדשים בחוץ, הא ליכא אלא חשדא מפני הרואים והתם רבים הוה כל בני רומי וברבים ליכא חשדא.

וכותב שם דע"כ צריכין לומר, דהכי אמרינן ברבים ליכא חשדא היינו בדבר השייך לרבים כגון ההוא דפ' כל הנלמים [ע"ז מ"ג ע"ב] דהיה צי כנישתא דהוה בה אנדרטא ועיילו בה אצוה דשמואל ולוי משום דברבים ליכא חשדא, אבל דבר שאינו משתתף לרבים אפילו אלף יחידים איכא חשדא לכל א' בפני עכ"מ והיינו הך גדי מקולא דבני רומי. עיי"ש.

[ועיין] שם עוד שחמה אהך דברבים ליכא חשדא, מש"ס סוכה (ב"ג ע"ב) פירש"י ד"ה כאומר מודים מודים וכו', עיי"ש, והתם רבים הוה. ומסיק צ"ע.

וע"ע דברי החת"ס הנ"ל, בשו"ת כתב סופר (י"ד סימן פד) ובשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן נו) ד"ה ועפ"ז י"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן יח).

*

וראיתי בתו"ט שם דרמז"ס מפרש פלוגתא דסוף שקלים במילי אחרניתא דמיירי שהקדים (בדק) [לצדק] הבית בכורים קדשי, הקדישם הוא לצדק הבית ע"ש, וא"כ לרמז"ס לא מזניו פלוגתא בזה, א"כ מסתמא דזה"י הוא כדרך המתנדבים דקיי"ל כר' יוחנן דמקריבים אעפ"י שאין בית, ופלוגתא דפסחים בהקדיש לדמיו וכשיטת רש"י, וא"ש הכל צעורה".

וה"פ זה שאמר טלה זה שיהיה קרבן פסח לכולי עלמא קדוש, לרמז"ס אפילו ר' שמעון מודה ולהתוס' תלוי בפלוגתא רבנן ור"ש סוף שקלים והלכה כרבנן. ע"כ.

ועיין שם עוד שדן אי נאמן במה שאמר דהיה כוונתו לשטות והיתול. עיי"ש. וכבר האריכו בזה בספרי אחרונים.

*

גמ'. איבעיא להו תודום איש רומי גברא רבה הוה או בעל אגרופין הוה וכו'. לכאורה מאי נפקא מינה אי גברא רבה הוה או בעל אגרופין הוה. וביאר התוס', דאי גברא רבה הוה, ש"מ דגברא רבה לא מנדינן ולא מלקי' ל' ג"ב, ודלא כלעיל נ"א א' דמימי אנגידא, אכל אי בעל אגרופין הוה לא מוכח מידי.

*

גמ'. שם. עיין בשו"מ משיב דבר (חלק ג סימן יד) שביאר ההבדל שבין שכר הרוחני של תורה לשכר של מצוות. וז"ל: אימא בפסחים בזה דאיבעי להו תודום איש רומי גברא רבא הו או בעל אגרופין וקפשיט מדתניא את זו דרש תודום איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לכבשן האש למדו ק"ו מנפרדים כו'. ר' יוסי בר אבין אמר מטיל מלאי לנים של ת"ח הו דאר"י כל המטיל מלאי לנים של ת"ח וזכה ויושב בשיבה ש"מ שנא' כי צלל החכמה צלל הכסף. וקשה לי הא כמו שמוכח דלאו בעל אגרופין הו מדדנא, ה"נ יש להוכיח שלא הי' עשיר בעלמא ונדיב. דמה לעשיר הדיוט לדרוש צריכים אלא ודאי אדם גדול הו.

א"ל מתחלה יש להבין מה העלה ר"י במה שאמר כל המטיל מלאי כו'. הלא משנתנו היא במכות פ"א דמנו דמסייע לעוברי עזירה מקבל עונש של עוברי עזירה כך מדה טובה של מסייע לעושי מצוה כעושה מצוה.

א"ל צ"ל שאין דמיון שכר מצוה לשכר תורה. ואם שאין לנו מושג בתענוגי עוה"ב מ"מ יש לנו להמשיל לשכר המלוכה למי שזוכה לשכר. ויש שני מיני זכויות אחד מי שעושה איזה חיקון במדינה שראה המלך לאשרו במתנה כראות עיני המלך באיזה אות הכבוד לכדורו. והשני מי שמתכשר במלתמה הרבה ה"ו המלך מרימו למעלת שרי הצבא. ואין שני הזכויות שוין. דזכות הראשון הכל יכולין לקבל אותו אות הכבוד וא"צ להוסיף השתדלות שיהא יכול לקבל שכרו. משא"כ זכות השני אין כל אדם יכול לקבלו. שהרי שר הצבא נדרש להיות מלומד וצעל ענה ומצוה ובאסיפת שרי הצבא להתיישב באיזה ענין נחוץ וכל אחד מחוה דעתו לפני המלך. ומי שהוא באמת אדם פשוט ואם יעלה לגרם מעלת שר הצבא. ובאסיפת השרים הוא יושב ודומם הלא

למישח בזמן הזה למאכיל קדשים בחוץ, וכבז בחק יעקב סי' תס"ט [סק"ח] דמשו"ה לא מיימי רמז"ס הך דינא דבשר זה לפסח משום דרמז"ס פסק כר' שמעון דהרי עלי מנחה מן השעורים שלא התנדב בדרך המתנדבים והה"נ דזה"י, אלו דברי חק יעקב ונכון הוא. אלא שהרי בסוף ה' מעה"ק פסק רמז"ס כר' יוחנן [זכמים ק"ו ע"ב] דהשוטט ומעלה בחוץ קדשים דזה"י חייב דלאוי לבוא בפנים דקדושה ראשונה דעורא קידשה לעמיד לבוא, ועיין מג"א סוף ה' ט"ז [סי' תקס"א סק"ב], נמלא לרמז"ס המקדיש בזמן הזה לא הו שלא בדרך המתנדבים. וז"ל דמפרש סוגיא דפסחים כפי' רש"י דלא חיישין שהקדישה מחיים דא"כ כר' שמעון נמי אחי שהרי התנדב בדרך המתנדבים [נ"ל]: שהרי התנדב בדרך המתנדבים אלא ס"ל כפי' רש"י דלא חיישין אלא למאי דאימא לפנינו דעכשיו הקדיש לצדק הבית וזה שלא בדרך המתנדבים] אכל קדושת הגוף הו בדרך המתנדבים, ותוס' לטעמי' דס"ל בזכמים נ"ט ע"א [ד"ה עד] דר' יוחנן לענין העלאת קטורת מיירי ולא לענין קדשים (צריכים) [הלכיים] מוצא ע"ש, וא"כ לרמז"ס עכ"פ באומר דהדיא בהמה בחייה שמקדישים לשמים למוצא הו שפיר בדרך המתנדבים.

וה"פ שיטת תוס' צ"ע, דהמעין צעיקור פלוגתא דר' יוסי ור"ש בזה, יראה דר' יוסי ס"ל דאע"ג דתפוס נמי לשון אחרון היכא דאפשר לקיים שניהם עולה ושלמים, מ"מ היכא דאי אפשר לקיים שניהם כגון מנחה מן השעורים אי נמא דמעיקרא להכי איחכוון הרי הוציא דבריו לצטלה, אמרינן כוונתו תחלה היה על מנחה סתם ונתחייב במנחת חטין ומיהדר צעי למיהדר, ולא מצי למיהדר אפי' תוכ"ד דאמירה לגבזה כמסירה להדיוט ובמסירה להדיוט לא מצי הדר אפילו תוך כדי דיבור כמ"ש צ"ש רס"י ל"ח, זו היא סברת ר' יוסי כמ"ש תוס' מנחות פ"א ע"ב [ד"ה תודה], אכל ר' שמעון ס"ל טפי מר' יוסי, כשאמר מנחה מן השעורים תפס לשון אחרון ומיד לכך נחכוון והוציא דבריו לצטלה, ובהא פליגי, אכל לכ"ע אם לא התנדב בדרך המתנדבים אין כאן נדר כלל, אלא לר' יוסי מפרשין דבריו שהתנדב בדרך המתנדבים, וא"כ צ"ע להתוס' דחששא הוא שהקדישו מחיים למוצא ולא הוה בדרך המתנדבים א"כ גם כר' יוסי לא אחי, אכל לרש"י א"ש דלא עשה מעשה מעולם לצטלה ומסתמא הקדיש לדמי פסח.

ובתקשיתי בזה הרבה עד שחפשתי ומנאחי כעין זה בספר זכור שור צמס' פסחים, ותיירן דלרצנן מפרשין בכוונתו שהקדישה להקריבה לכשיבנה המקדש במהרה בימינו ע"ש. ודבריו תמוהים ביותר, א"כ מנא לן דר' שמעון פליג ולא סבירא ליה דבזה"י הו בדרך המתנדבים לכשיבנה המקדש.

שבת וראיתי לר' שמעון צמח"י שלחי מס' שקלים דהאומר ביכורים קודש אין קודש, וע"ש צירושלמי, ולכאורה משום דס"ל דלא התנדב בדרך המתנדבים, נמלא א"ש בשמעתינן דפסחים, ויש להסביר צמ"ס דהוה סלקא דעתך אמינא מדר"ש ס"ל כר' יוסי ר' יוסי נמי ס"ל כר' שמעון, דהא ר' יוסי מודה בשלא בדרך המתנדבים ממש, ומסיק דלא ר' יוסי ס"ל כר"ש, אלא כרבנן דמתני' דשקלים דבזה"י הו שפיר בדרך המתנדבים,

ליראה השם ולא הצו ככל לזכר להייו דאמרין כאן, מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו את עצמן לכבשן האש פירוש ולא השתחוו לאלם והרי לאו עבודה זרה היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רוצין טועין וסבורים שהיתה עבודה זרה היה קידוש השם כמה שעשו. עיי"ש. וע"ע צם' יפה קול על שיר השירים רבה (פרשה ז סימן יג).

וע"ע להפמ"ג צם' תיבת גומא (פ' וישב) שהעיר בהא דיוסף שידע שאחיו היו שונאים אותו ואעפ"כ סיקן בנפשו ללכת אליהם כדי לקיים מצות כיבוד אב, (וכמ"ש בב"ר (פד, יג) ואמר לו הנני, דברים אלה היה נזכר יעקב ומעיו מתחמכים, יודע היית שאחיו שונאים אותך ואתה אומר לי הנני) ועבר על מ"ע ול"ת כמ"ש הרמב"ם (פי"א מה' רוצח ושמידת נפש ה"ד) שהמסקן נפש עובר בל"ת שנה' ולא תשים דמים בנתיקך, ובעשה שנה' השמר לך ושמור נפשך מאד.

ור"י כמ"ש הנמק"י שגם בשאר מצות אם אדם גדול הוא רשאי למסור עצמו אם היו מולוים בדורו באותה מצוה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקונט' אחרון (סימן קמד) שהציא המחלוקת אם רשאי להחמיר על עצמו כשהדין יעבור ואל יהרג, והעיר לכתאורה כיון שרשאי לעבור, היאך יוכל להחמיר וליהרג על קידוש ה', ויל לאידך גיסא דעכו"ם מצווה על שפיות דמים, ואין הישראל רשאי להכשילו משום לפני עור. (כמו שאסרו להורשע אבר מן החי לבן נח). ומהיהא דחנניה מישאל ועזריה אין ראיה, משום דמלכא לא אורח ארעא למקטל בידים, רק למוסרם לקוסטינר וכדמפרשי קראי, ונמנא שאף אחד אינו עובר על שפ"ד, דלגבי המלך אמרין אין שליח לדבר עבירה, ואין שליחות לעכו"ם, וקוסטינר אינו מצווה על קידוש ה', ואם ימרה פי המלך יומת. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן קעא).

*

גמ'. שם. הקשו התוס' על פי' רש"י, הא צפרהסיא הוה, עיי"ש. ועיין מהרש"א שצ' דק' התוס' לק"מ, דלאו צפרהסיא הוה, שלא היו שם עשרה מישראל בללם שהעמיד נצודנצר בצקעת דורא, וכדאמרין בסנהדרין (ע"ה ע"א) גבי נעמן שכיון שלא היו שם עשרה מישראל צבית רמון לא חשיב צפרהסיא, כדכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל. וס"ל לתדוס איש רומי כדדריש ר' ישמעאל בסנהדרין (עד) מניין שאם אומרים לאדם מישראל שיעבוד ע"ו שיעבוד ואל יהרג שנאמר וחי בהם וכו'. ומיהו האי ק"ו פריכא הוא, שהפירדעים נהי דלא נטווו על קידוש ה', מ"מ קידשו ה' כיון שלא נטווו ג"כ על וחי בהם ולא שימות בהם, אבל חנניה מישאל ועזריה אע"פ שננטווו על קידוש ה' צפרהסיא, מ"מ הכא צנינא שלא היו מצווים על קידוש ה' לא היה להם למסור עצמן כיון שננטווו על וחי בהם. עיי"ש.

וראיתי להעיר צעיקר דברי התוס' ומהרש"א אם היה צפרהסיא צמעה דחנניה מישאל ועזריה, מדברי

ישבע קלון מכבוד. וא"כ אין יכול לקבל שכרו ולהתענג עליו אלא מה עושה המלך בצינו. מתחלה נותן אותו האיש למקום למוד בני שרי הצבא עד שהוא מתכשר לכך. ואם שמכ"מ אין מדרגתו גבוה כשאר שרי הצבא מכ"מ יכול לשבת בשבת מתכונני עם השירים וגם הוא יחווה דבר מצער.

בך מעיין זה הדל שכר מצות משכר תורה. דשכר מצות הוא כעין זכות איש מדיני. וכל ישראל יכולין לקבלו. משא"כ שכר תורה הוא יושב בישיבה של מעלה ומי שאינו ראוי לכך אינו אפשר לקבל זה העונג הרחוק. ומה הקצ"ה עושה מאגיל עליו עוד בחייו איזה כח למוד. עד שלא ישבע קלון בהיותו לאחר מותו יושב בישיבה של מעלה. וכ"ו העלה ר"י דהמטיל מלאי לבים של ת"ח זוכה ויושב בישיבה ש"מ כו'.

בעתה תדוס האף שלא היה אדם גדול בתורה מכ"מ האגיל לו הקצ"ה בחייו דבר מצער לדרוש ק"ו מצפרדעים. כדי שלא יהא צום בישיבה של מעלה צעוה"כ. וכ"ו צארנו בהרחצ דבר (בס' במדבר כ"א) עה"פ צאר חפרוה שרים כרוה נדיצי עם במחוקק במשענותם. ולא עוד אלא אפילו לאחר שהעלה ר' יוחנן דהמטיל מלאי לבים של ת"ח זוכה ויושב כו'. מכ"מ אינו דומה למסייע לעושי מצוה. דשם תנן שיהא שכרו כעושה מצוה דומה למסייע לעוברי עבירה שהעד השלישי מסייע לעדים הראשונים ועונשם שוה. ומה למדנו במכש"כ שכר מסייע לעושי מצוה שיהא שכרו שוה לעושה מצוה. משא"כ מסייע לת"ח שילמדו אע"ג שזוכה ויושב בישיבה של מעלה מכ"מ אינו שוה לת"ח עצמו כמו שאמר ר' יוחנן עצמו בצרכות (דף ל"ד ע"ב) כל הנביאים לא נתנצחו אלא למשיא בתו לת"ח ולעושה פרקמטיא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו. אבל לת"ח עצמן עין לא ראתה וגו'. והדעת נותן ע"ז שהמסובין ויושצין עם המלך לא ישיבתו של זה דומה לישיבתו של זה. ע"כ.

*

גמ'. ת"ש עוד זו דרש רבו'. לכאורה מבינת עוד" משמע שדרש מתחילה דרשה אחרת, ואם כן קשה מדוע לא מיימי ראי' ממה שדרש בראשונה. ועיין בכת"ס מ"ש בזה.

*

גמ'. מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן ע"י קדושת השם וכו'. עיין צבית יוסף (יר"ד סימן קנז) שכתב על דברי הטור שם, דעל שאר עבירות צנינא אם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי. דכן הוא בסמ"ק (ס"ג) וצדברי הר"ן בפרק כמה טומנין, וכ"כ הרא"ש בפרק אין מעמידין (ס"ט ט), והביא ראיה מהירושלמי (סנהדרין פ"ג סוף ה"ה) וכ"כ רבינו ירוחם (ני"ח ח"ג קס"ה ע"ד) אלא שכתב דהיינו כשהגוי מתכוין להעבירו אבל להנאתו נקרא חובל בעצמו. ודלא כהרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ה מהלכות יסודי התורה (ה"ד) שהוא מתחייב בנפשו.

ובותב שם דמהגמוקין יוסף בסקו פרק בן סורר ומורה (יח). משמע כדברי הרמב"ם ז"ל, ומכל מקום כתב שאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בפק רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם

שם ע"ז על הא דקאמר שם מה ראו חנניה משאל ועורי שמסרו עמנו לתוך כבשן האש נשאו ק"ו בעצמם ופ"ה מה ראו שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהם וקשה דהא צפרהסי' הוי דלכ"ע מחויב למסור עצמו ומפר"ת וכו' ור"י מפרש מה ראו שלא צרחו שהרי קודם המעשה היו יכולין לצרוח כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק ג' היו צאותה עלה עכ"ל וכ"כ הר"ן ע"ש הרי להדיא דאפילו היו יכולין להמלט על נפשם אין לצרוח ומחויבים למסור נפשם על קידוש השם מק"ו דלפרדעים.

ואין ראייה לסתור מדניאל שצרח היינו דקאמר הש"ס טעמא שג' היה צאותו עלה וכדאיתא שם וכו' מאת ה' הייתה זאת שחל דניאל ויצרח להמלט על נפשו ואף לר"ת שמירץ חירץ אחר על קושיית החוספת מ"מ אינו מוכרח שחולק על ר"י לדינא דאין לצרוח.

איברא כד מעיין ספיר תראה שכל זה אינו דודאי האין דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם מצוה צב"ט כז"ל כזכר דוכחא דעדיף וה"ל אפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם כי עירוקן מסייע וכדמצינו ברש"י ור"א בשבת דף ל"ג שצרחו והטמינו במערה וכדאמרין צ"מ שצרח רבה בר אבהו אגב שמדא ומוקנים אצבונן כדאיתא במדרש ויצרח משה ויצרח יעקב ויצרח דוד וכן אמרינן יתרו שצרח וכו' צניו וכו' וכן בסנהדרין דף י"ד ברבי יהודה בן צבא שאמר להם בני רזו יע"ש וכדי לתרץ דעת ר"י בלא"ה צריכין לנו לפרש דבריו דלפי פירושו מה ק"ו הוא זה דשאני צפרדעים שגור עליהם ע"פ גזירת השם שיצאו באש משא"כ חנניה מישראל ועוריה שלא נטונו על כך כיון שאפשר להם לצרוח אלא צ"ל דס"ל לר"י שגם חנניה מישראל ועוריה נטונו על כך כדאי' בסו"ט דף י"ד ע"כ שיצאה בת קול אחת הללית תמר ושני בניה מן האור חיך שאני מליל שלשה צניק מן האור מאן נינהו חנניה מישראל ועוריה לכן לא צרחו להמלט על נפשם ואין למידן מהם למקום אחר דודאי גדול הלכות נפשות אם יכולין לצרוח אצל מ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו ולמסור נפשו לקדש השם ברבי' שממנו ילמדו אחר' לעשות זכור לטוב ודאי לא מקרי מאכזר עצמו לדעת וכדאית' צפ"ק דע"ז דף י"ח גבי רבי חנינא בן תרדיון יע"ש ועיין צ"ד סימ' קנ"ו. ע"כ.

אמנם עיין צפרי חדש (הל' יסודות פ"ה ה"ג) שכו', ויש לדקדק חנניה מישראל ועוריה למה מסרו עמנו למיתה בשלמא למ"ד שהללם היה ע"ו נחא, אלא לר"ת שהיה אנדטי, וגם אם נאמר שצמקוס שאינו מחויב ליהרג ה"ו מתחייב בנפשו, א"כ קשה, שאין מסרו עצמם למיתה. וי"ל שלגדולי הדור כמותם דאיכא קידוש ה' טובא לכ"ע שרי למימסר נפשיהו. ותדע שהרי היו יכולים לצרוח כדאיתא במדרש חיות שאמר להם יחזקאל חצי כמעט רגע עד יעצור זעם, והם חשבו שצריכונם לקדש ה', שהכל יאמרו הדין ללמא כל אומיא סגדין ליה בר מישאל. וכ"כ החוס' בשם ר"י שהיו יכולים לצרוח והם לא צרחו לקדש ה'. וסיים הפר"ח: ופשיטא דמי שיכול לצרוח ואינו צורח לכ"ע הוי מתחייב בנפשו, אלא דחנניה מישראל ועוריה שאני כדכתיבנא. ע"כ.

המדרש (שה"ש רבה ז, יג) צפוק ואת קומתך דמתה לתמר, וי"ל: על דעת רבנן עבדו ישראל ע"ז בימי נבוכדנצר, על דעת ר' שמעון לא עבדו ע"ז. לרבנן, כינא, נבוכדנצר העמיד כלם והפריש עשרים ושלשה מכל אומה, ועשרים ושלשה מישראל, לר' שמעון כינא, לא הפריש נבוכדנצר אלא שלשה מכל אומה, ושלשה מישראל, וחנניה מישראל ועוריה היו השלשה מישראל, עמדו ומיחו על עצמם ולא עבדו ע"ז. ע"כ. מצוה דלרבנן הוי צפרהסיא, מכיון שהיו עשרים ושלשה מישראל.

ועיין בסנהדרין (דף צג) בשעה שיצאו חנניה מישראל ועוריה מכבשן האש באו אה"ע וטפתו לישראל ע"פ וא"ל יש לכם אלוה כזה ואחם משתחוים לאלם.

ואין לומר דלא חשיב צפרהסיא, כיון שהשתחויו לאלם, והו"ל מומרים לע"ז שדינם כעכו"ם, זה אינו, שהרי לא עשו זאת אלא לפנים, שהיו יראים פן יהרגו, וכמ"ש במגילה (יב), ודינם כישראל לכל דבר, וכמבואר בתשובת הרשב"א שהוציאה צבית יוסף יו"ד (סי' קיט), וכתשו' הריב"ש (סי' ד' וסי' קצא). עיי"ש.

ואפי' לר"ש היו רק שלשה, כיון שהיו נציגי ישראל, והדבר מפורסם לכל שהיו צאותו מעמד חשיב צפרהסיא, וכדאמרין בסנהדרין (עד ע"ב) והא אסתר צפרהסיא הוה, וכמו שהוכיח צ"ח הרשב"ץ ח"א (סי' קנח). ובשו"ת מהרי"ק (סי' קס). וכוה העיר בשו"ת בני יהודה (ח"ב רי"ד ע"א) ע"ד המהרש"א.

*

והחת"ם כתב, דאולי י"ל דלא היה דין צפרהסיא, דידוע שישראל טענו אז המודעה רבה לאוריינתא, ונידונו כצ"ג, ולא הוה עשרה "מישראל" שם.

עוד כתב לפרש לפי דרך זה, כי תודוס תמה "מה ראו", שהרי היו יכולים לטעון מודעה רבה ולא יטרכו למסור נפשם דצ"ג אינו מצווה על ק"ה כמבואר סו"פ בן סורר ומורה ומה ראו על ככה להחמיר על עצמם אע"ג דצ"ג אינו מצווה נמי על וחי בהם הא משמע שם מהתור' דמסבא חלונה הוא ובישראל נמי לא נכתב אלא משום דנטונו בג' עבירות על ק"ה הוצרך למכתב שלא יילף כל התורה מנייהו וא"כ צ"ג אמרינן מסבא חלונה שלא ימסור נפשו והוא בכלל אך דמכס לנפשותיהם אדרוש דיליף מניה ממית עצמו ובהדיא אמרינן במדרש אך דמכס יכול אפי' כחנני' מו"ע ח"ל אך הרי ממש כמ"ש ומסיק דיליף ק"ו מצפרדעי' שלא נטונו מעולם מכ"ש הם שנטונו איך יעשו טנדקי לטעון מודעה להיות ללא נטונו. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן קו) נשאל על עיר אחת שגזרו עליהם גזירה להעברת דת שמחויבים להרוג ואל יעבור ומקצתם יכולין לצרוח אי מחויבין לצרוח כדי להציל נפשם דלא יאה כמאכזר עצמם לדעת או ינמא דאל יפרשו מן הציבור שמחויב' למסור נפשם על קדוש השם.

ודשיב: הנה לכאורה נראה פשוט דאין להם לצרוח וראיה צרורה לזה מסוגיא דש"ס דפסחים דף נ"ג וחוספת

הרי לדעת הפרי חדש, אם מחמירים על ענמם ואינם צורחים הו' כמאזד ענמו לדעת.

ולא לכה דעת הגני"צ בהעמק שאלה (פר' וארא שאילתא מב אות ב) שהעיקר כהשבות יעקב ודלא כהפרי חדש, עיי"ש.

ועי"ע בפתח עינים כאן, מ"ש על דברי השבות יעקב.

והנה מה שהקשה השבות יעקב, דמאי ק"ו הוא, הרי האפרדעים נגזר עליהם מאת ה' שיצאו באש, משא"כ חנניה מישאל ועזריה שלא נטווו על כך. עיין בס' לוי' חן (פר' וארא) שכתב דלא נגזרה גזירה על אפרדעים מסויימים וידועים שהם יצאו באש, אלא נגזר באופן כללי, ועלו וצאו צביתך וצחדר משכבך ועל מטמך וצבית עבדיך וצמטמך וצמטמך וצמטמך. וכל אחת מהאפרדעים תוכל לצחור לה מקום הנראה לעיניה, ותמלט נפשה מהאש, ותדחה מזוה וז על חצרותיה, ועם כל זה קפצו לתוך האש לקדש שמו יצחק, וא"כ קל וחומר אמת ויציב הוא.

ועיין שם שנסתייע ממ"ש כיו"צ הרמב"ם בשמנה פרכים (פרק ח) שאע"פ שגזרה היתה מהקצ"ה כי גר יהיה ורעך וכו', ענש את המזריים ששעבדו בישראל, לפי שלא גזר על איש ידוע, וכל מי שהיה רוצה להמנע מלשעבדם הרשות בידו, וא"כ צמצירתם שעבדו בישראל, ולא ע"פ גזרת הקצ"ה. וה"נ לענין זה שלא גזר הקצ"ה אלא על קתנם, וכל אחת היתה יכולה להציל עצמה ולומר שחצרותיה יקיימוה בדידה. עיי"ש. והוצא בילקוט הגרשוני כאן].

*

גמ'. נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים וכו'. מהרש"א בח"א הקשה, דאיכא למפרך מה לאפרדעים שכן אינן מזוים על דמי בהם. ותי"כ איז מניין בק"ו, עיי"ש.

והחת"ם כתב להפליא עוד אהך ק"ו, דמה להם לאפרדעים בק"ה, הלא השי"ת נתן בטבעם שלא צרונם שיכנסו לתנור. ויותר טוב היה ללמוד מראש נורים אלה"ה שלא נטווה ומסר נפשו לכבשן ממש, וגם הוא הי' יכול להמלט כמ"ש כל המפרשים.

ותירץ החת"ם דו"ל קושיא אחת מתורגמת בחצרתה, דמאברהם לא מצי ללמוד דלמא באמת לא שפיר עבד גם הוא דהרי היה יכול להמלט, אבל האפרדעים ע"כ לא לחנם עשה הקצ"ה זה הנס שהאפרדעים שטבען ממים ילכו אל תנור אש ע"כ לרמו לפרעה שהוא רוצה לעקור אומה שאינה הושלך לאש דומי' דאתון של בלעם שנטתה ג' פעמים לרמו שרואה לעקור אומה שמקיימת מצות ג' רגלים ה"נ דכוותי' וא"כ מזה מוכח ששפיר עבד אברהם אע"ה ויש ללמוד ק"ו ממנו שעדיין לא נטווה ומנפשו ולבו עשה כל המעשי' והוכשרו צעני השי"ת ק"ו לדידן. ואע"ג דהש"ס קאמר ק"ו מצפרדעים הוא מדרכ חכמים לדבר בקיצור רמו ותדה.

*

גמ'. מטייל מלאי לבים ש"ה ת"ח היה וכו'. עיין בשבת (סג ע"א) א"ר אבא אמר ר' שמעון בן לקיש גדול המלוה יותר מן העושה לזקה ומטייל בכים יותר מכולן, ופירש"י, ומטיל לכים מעות ומלאי להשתכר בהן למחית שכר, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בחק יעקב (ס"ח חצו), שיש ללמוד מכאן שאף למי שראוי לנדומו מותר לשאת לו פנים אם הוא מטיל מלאי לכים ת"ח וכו"ו. וכע"ז כתב בפרשת דרכים (סוף דרוש ב"ד).

אמנם החיד"א בצרכי יוסף (סימן חצו סק"ג) כתב, דאין ללמוד מכאן לעלמא, דדוקא באה דגדי מקולם דר"ג שרי, כמ"ש בצ"ה דף כ"ג, אמטו להכי יש להקל בהני גווי, אבל בעלמא דליכא שום סמך, אף גברא רבא אין נושאין לו פנים ומנדין אותו בנגעא. אמנם שוב כתב דמסתברא דאין חילוק וכדברי הרב חק יעקב.

*

גמ'. שם. החת"ם ז"ל כתב לפרש בזה פסוקי תהלים (פא, יד) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע וגו' ויהי עתם לעולם ויאכיליהו מחלב חטה ומנור דבש אשביעך. כי קל הוא להיות העם ניווין בזכות שמטילים מלאי דה"ל מדה במדה ושורת הדין כן הוא וכן קל הוא שיפתחו מעיינות החכמה ויתעורר לבות הת"ח לעבודת ה' בזכות עוסקם בתורה יוס ויליה כי כן היא המדה אבל שיוון הת"ח בזכות עסק התורה זהו חלק עובר בעומד וקשה לעשות זה וכן לפתוח לב הע"ה בעבודת ה' בזכות מטיל מלאי הוא מן ההפכים ג"כ ולכן קשה מאד להדוך שוגאנו תחתם כי יקופחו הרבה מזכותינו ע"י פועלים ההפכים האלו.

אמנם אי היו הת"ח ג"כ מטילי מלאי והע"ה עתה הי' לומדי תורה ג"כ עם עסקם במו"מ הי' כל אי' יונק משלו בקלות והיינו צוים עולמינו ומחריצין עולמי שוגאנו. ולזה אמר לו עמי שומע לי הם המכוני' רק עמי העוסקים במו"מ היו שומעי' לי ג"כ היינו עסק התורה וישראל הת"ח המכונים ישראל בדרכו יהלכו הוא עסק מו"מ באמונה, (ע"ד שפי"א אם בחוקותי תלכו ופסוק חשבתי דרכו) אזי כמעט אויביהם אכניע כנ"ל ויהי עתם לעולם עת הגאולה הי' לעולם כי שמעו בקולי.

ואמר ע"ד הרמז ויאכיליהו מחלב חטה פ"י שהי' מאכילם חטה פרינסתם מחלב בזכות הטלת מלאי כל חלב לה' חלב ר"ת חיים למחזיקים בה בזכות אותו החלב הי' אוכלי חטה ומנור דבש אשביעך בזכות עסק התורה שהיא לנו לאור מעוז ע"י תו' ריש מגילה יצביענו דבש ר"ת דעה בינה שכל.

*

גמ'. ב"ה המטייל מלאי לבים וכו' כי בצ"ה החכמה בצ"ה הכסף. עיין באור החיים הק' (פרשת כי תשא) בפסוק זה יתנו כל העובר על הפקודים מחזית השקל בשקל הקודש, שכתב, שישכר וחזולו, וכן שמעון אחי עזריה, וכן שאר נדיבי עמינו אשר יתנון כספם לעמלי תורה, כי בצ"ה החכמה בצ"ה הכסף. זה

בעליה, דכיון שאומרים תורה מפיו שפתותיו דוצבות בקצר כאילו עודנו בחיים. עיי"ש. ודפח"ת.

דרי לנו מדברי הגאון ר' צבי חריף ז"ל דרך על ת"ח העוסק בתורה אמרו שפתותיו דוצבות אבל לא על המחזיק ידי לומדי תורה. ועיין בהגהותיו ליצמות (צו ע"ב) שהבאתי מהגאון רבי יצחק אלחנן בפתח השער של הנחל יצחק ח"א (אות ח' ואות יח), שכתב, שכשם שהחכם שאומרים שמועה בשמו שפתותיו דוצבות בקצר, דכתיב דוצב שפתי ישנים, ואמרו בירושלמי שקלים שנהנה כשומה יין קונדיטון, כך גם המחזיק בלומדי התורה מעלתו יתירה בזה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תשצ"ך (חלק א סימן קמד) שכותב בתו"ד: ולענין מהנה לת"ח מנכסיו ג"כ רבו המקומות אשר ספרו בשבחה של מזהו זו, דחנ"י ב' בתרא דכתובות, ואיש בא מצעל שלישה ויציא לאיש האלקי' לתם בכורי' וכי אלישע אורב בכורי' היה אלא לומר לך כל המציא דורון לת"ח כאלו מקריב בכורים.

ואמרו עוד צ' בא לו כהן גדול (ע"א ע"א) הרוצה לנסך יין ע"ג המזבח ימלא גרונו של ת"ח יין. השוו מהנה הנאה לת"ח למקריב קרבנו'.

ועוד אמרו צ' דברכו' (י' ע"ב) כל המכניס ת"ח לתוך ביתו ומאכליו ומשקהו ומהנהו מנכסיו כאלו מקריב תמידין.

ועוד אמרו צ' בתרא דברכו' (ס"ג ע"ב) בכבוד אכסניא של ת"ח כמה דרשו' רבי יוסף דן ק"ו מיתור שלא קירב את משה אלא לכבוד עצמו גרס לו ולורעו הכבוד הזה המארת ת"ח ומהנהו מנכסיו עכ"ל, ור' נחמיה למד ממנזרי ואדומי שקרבו ישראל להנארתם אמר הכתוב עליהם לא תחטב אדומי לא תחטב מנזרי המארת ת"ח ומהנהו מנכסיו עכ"ל ור"ח בנו של ר"י הגלילי למדה מעובד אדום הגמי שבצביל כיבוד וריבון שעשה לפני הארון כתיב ויבצר ה' את בית עובד אדום וגו' המארת ת"ח ומהנהו מנכסיו עכ"ל.

ואמרו צ' כיצד מצרכין (מ"ב ע"א) אמר אביי אף אנו נאמר חיקף לת"ח ברכה במעשה ידי שגא' נחשתי ויבצרכני ה' בגלגל. ואי בעית אימא מהבא ויבצר ה' את בית המנזרי בגלגל יוסף.

ולענין שקלא וטרי' אמרו צ' דחולין (י' ע"ב) וצ' הנוקין (ס"א ע"ב) התם נמי מוריא ואמרה צ' צ' רב ליכול חמימא ואנא קרירא.

ובפ' גיד הנשה (צ"ב ע"א) אמרו אמר ר"ל אומה זו כגפן נמשלה וזמור' שלה אלו בעלי בחים אשכול' שבה אלו ת"ח עלין שבה אלו עמי הארץ קנוקוני' שבה אלו ריקנים שבישראל והיינו דשלחו מתם יצעון רחמי אתכלי' על עלי' דאלמלא עלייא לא מתקיימין אתכלי'.

ובפ' אלו עוצרין (מ"ט ע"ב) אמרו על ע"ה אלמלא אנו צריכים להם היו הורגים אותנו.

יתנו מחזית השקל "צסקל הקודש", כמאמר חז"ל (בבכורות ה ע"א) מנה של קודש כפול היה ממנה של חול, ושקל הקודש כפול מהשקל של חול, כדי להודיע שהמחזיק בתלמיד חכם יכול בעד מחזית כספו, שכרו משלם, וגם לא ינוכה כלל ממחזית החלק של העוסק בתורה, שאם כן נמצא שכל אחד מהם יכול מחזית השכר בלצד, ולא כן הוא, כי שקל הקודש כפול היה, וציד כל אחד נשאר שקל שלם. עיי"ש.

גם ההפלאה בהקדמתו (פתחא זעירא אות מג) כותב: יש שחושבים שעל ידי החזקתם בתלמיד חכם, הם קונים ממנו חלק מתורתו, כדרך שאר משא ומתן, אולם חלילה מחשוב כן, וכי ימכור ת"ח אפי' שעה אחת מחיי עוה"ב, אשר היא יפה מכל חיי עוה"ב, וכל שכן שעה אחת בתורה שהיא חשובה מכל חיי עוה"ב, וכן אמרו חז"ל על הפסוק אורח חיים פן תפלה, שלא תהיה נושא ונותן בתורה ובמדות, אלא הענין הוא שכל אחד מהם מקבל שכרו משלם, משל למי שמדליק נר מנר שאין מחסור לאורו, כן המחזיק בת"ח נוטל שכרו מאת השי"ת, ואינו נוגע ח"ו בחלקו של הת"ח, ולכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה, וממנה אחרים במקומו שיעסקו בתורה והוא יפרנסם, אין בזה גריעות ח"ו לת"ח לומר שהם מוכרים תורתם שבציל פרנסה של העוה"ב, ויכולים בני חצורה העוסקים בתורה לעשות כן, כי בעה"צ אוכל משלו, והם אוכלים משלהם, ואין בזה פתיחות שכר לת"ח, וזה שאמר שמה וצולון בצאתך וכו', שכל אחד ישמה בשלו, ואין אחד נוטל משל חבירו מאומה.

אמנם דדרשות מהר"ש מולכו, בהקדמת המו"ל, כותב, שהגאון רבי משה גלאנטי היה מנטער ואומר, אי ואצוי לתלמידי חכמים שבזמן הזה הנהיגים מעמי הארץ לפרנסתם, שנמצא שבעת שפטרנים מן העוה"ב מאומה אין בידם, לפי שמחזית שכרם נוטלות נשותיהם, (כמ"ש בסוטה כא ע"א דפלגן בהדיההו), ומחזית הנשאר לוקח המחזיק בידם, ותם לריק כחם.

ועיין להחיד"א במדבר קדמות (מ"ב מ' אות לו) שכותב ע"ז: אולם איני מנאחי בספרי המפרשים, שהקצ"ה נותן מאוצרו הטוב לאשת תלמיד חכם שכר שיעור החי מוכות תורתו, ולא ינוכה מן הת"ח מאומה, וכן הדין במחזיק בדי הת"ח, ובכן יעלוו חסידים בכבוד התורה וכו'. ע"כ. וכ"כ עוד מרן החיד"א בספרו ראש דוד (פרשת קדושים) דד"ה אכל ראיתי, ע"פ דברי מהר"ש פרימו, שהחזי שנוטלת אשת חזר אין נגרע מחלקו של הת"ח וכו'.

*

גמ'. שם. עיין בספר ילקוט אליעזר (תהלים סא) שמציא בשם הגאון ר' צבי חריף ז"ל מח"ס טיב גיטין, לפרש הפסוק (קהלת ז, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף, ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה, כי באמת המחזיק לומדי תורה יקבל ג"כ שכר התורה כלומדיה, כמ"ש חז"ל עמיד הקצ"ה לעשות חופה לבעלי מצות, אלא בני תורה צ"ע, וז"ש אותן שהם בצל הכסף וכו' ג"כ להיות בצל החכמה, אבל צ"ז יש יתרון דעת, כלומר יש יתרון לת"ח (העוסק בחוקי דעת) מן כסף המחזיק, כי החכמה תחיה

רע עין ואתה רואה ויש לך וגו' הודיעו שאינו נמנע מלקבל סעודה מבני אדם מפני שיש גנאי בדבר אלא או מפני שאינו רואה לדחוק על מי שרואה ואין לו או מפני איסור לאו ואל תלחם את לחם רע עין וגו' מי שיש לו ואינו רואה. אבל מי שיש לו ורואה אינו נמנע מלקעוד אלא ולא חשש לשום דבר נמנע שאחר כוונת הלז הדברים אמורים והחכם עיניו בראשו לראות אם יש לו כבוד בזה או גנות בפני עמי הארץ. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

ורבינו ירוחם בם' תולדות אדם ותווה (נתיב שני סוף חלק רביעי) כתב ח"ל: העוסק בצורה קודם שיעסק יכול להתנות שיעסקו חבירו בצמורה ויטול חלק מלימודו כמו יששכר וזבולון, אבל אחר שעסק כבר ונותן לו חלק בשביל ממון אינו כלום כדכתיב אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' וזה ענין הלל ושנא דכתיב צטוטה, ומסתברא שהעוסק אצל שכבר בטל חלקו, כך כתבו המפרשים עכ"ל, והוצא דבריו צ"י (יד"ד סי' רמ"ו) וצ"ד"ה שם (תחי' הסימן) והוצא לפסק הלכה שם ברמ"א (סעי' א') עיי"ש.

וצ"ל מש"כ ברמ"א שם, ויחלוק עמו בשכר הוא לאו דווקא שזה בשוה, כדמוכח מדברי הרבינו ירוחם הנ"ל, וכמ"ש בתשובת חיים שאל (ח"ב סי' ל"ח אות מ"ד).

ועיין בעץ יוסף על העין יעקב, ח"ל: ותוכן הפי' הוא דוודאי מי שמחזיק ידי לומדי תורה, כדי שיוכלו הלומדים ללמוד תורה, וזה המחזיק יד לו שכר תורה ולא צו יצוה, לו, אבל אם איזה ת"א אשר למד כבר וצא אצלו איזה עשיר לומר לו שיהלך יחד כמו הלל ושנא שאמר לי לבסוף אחרי אשר כבר למד הלל תא נערבז וליפלו, ע"ז נאמר אם יתן איש את כל הון ביתו צו יצוה לו עכ"ל, וכ"כ צ"י עין יעקב שם, וסיים דכן משמע בם' יוחסין (י"ט ע"א) עיי"ש, ולזה כיוון הרי"ו הנ"ל.

*

והחיד"א ז"ל בם' ראש דוד פ' משפטים (דף נ"ט) כתב לפרש מה דכתיב אם שכיר הוא צא בשכרו רומז לחכם שגשכר מן עשיר אחד שעשו שותפות על דרך יששכר וזבולון לא תימא שחזי שכרו שלוקח העשיר נגרע מן החכם, לא כן כי אורז ה' מלא כל טוב לתת לאיש העשיר דכריזו חזי שכר הלימוד ולחכם כפרי מעלליו ישיב לו בשלימות וזהו צא בשכרו משלם, כמו שהארכנו צ"י קדושים צ"ד עכ"ד.

אמנם שם (בפ' קדושים) נטה קצת מזה והלך בדרך אחרת בחקרו שם (דף פ"א) ח"ל: הנה מקום לחקור גבר חכם ללא מצא לפרנס עצמו ועל כן הולך להשתתף בפריטי העשיר כיששכר וזבולון ונמא כי אין לו צמה שלומד כי אם החזי והחזי לנדיז המחזיק בידו והחכם הנה אשה לקראחו באשמו אמרו דפלגא בזהדי היכי לדינו להאי דינא, אי האשה לוקחת החזי והעשיר החזי והוא נאשר ריקס, ואם תמנא לומר לא מן השם הוא זה דעיקר תורה זו החכם בחכמתו יוס ולילה וטרח ועסק בה, ואין יתכן דבעל תורה מבחן והעשיר ואשמו יציגו אותו כלי ריק וכו', אבל ראיתי להרב מהר"ש פרימו ז"ל שם דבמוך דבריו

ובפ' הספינה (ע"ה ע"א) אמרו עשן בצופה למה כל מי שעינו צרה בת"ח עיניו מתמלאו עשן.

ובפ' אין עומדין (ל"ד ע"ב) אמרו כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לת"ח ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמם עין לא ראתה אלהים וזלמן.

ובפרק חלק (צ"ב ע"א) אמרו ר"א אומר כל מי שאינו מהנה תלמידי חכמים אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאוכלו על כן לא יחיל טובו ואין שריד אלא תלמידי חכמים שנאמר וצרידים אשר ה' קורא.

ובהרוא פירקא (ק"ב ע"ב) אמר רב נחמן אחאז שקול היה ואחקיף עליה רב יוסף מדכתיב רק לא היה כאחאז וגו' ומהדרינן אלא אחאז ותנן בממונו היה מתוך שנהנו תלמידי חכמי' מנכסיו כפרו לו ממנא.

וסיים בשו"ת התשצ"ך שם: מכל אלו המקומות נראה כי המהנה לת"ח יש לו זכות גדולה. וגם החכמים אין גנאי להם לקבל מהם הנאה אלא מיהו אם ראו החכמים למונע עצמם שלא לקבל הנאה משום אדם יש בזה צד חסידות. ויש בזה צד שאין ראוי למונע עצמם מזה והכל לפי הענין ושיהיו כל מעשיהם לשם שמים.

ואמרו צ"ק דברכו' (י' ע"ב) אמר רבא הרוצה ליהנו' יהנה כאלישע פי' שאם קבל הנאה מבני אדם אין בזה איסור כלל שהרי אלישע קבל הנאה מהשונמים והרואה שלא ליהנו' אל יהנה כשמואל הרמתי פי' שאם נמנע מלקבל הנאה אין בזה משום גסות הרוח ויוהר' שהרי מצינו שמואל שלא קבל הנאה שכל מקום שהיה הולך היה ביטו עמו.

ואמרו צ"י אלו טרפו' (מ"ד ע"ב) וצמגילה פ' בני העיר (כ"ח ע"א) רבי אלעזר כי הו' משדרי לי' מצי נשיאה מידי לא שקיל כי הו' מומיני ליה לא הו' אילז אמר לא קא בעי מר דאחי דכתיב ושונא מתנו' יחיה רבי זירא כי משדרי ליה לא שקיל כי הו' מומיני ליה אילז אמר איתקורי הוא דמתיקרו צי ע"כ. הרי שר' זירא כיון שהיה יודע שצבית הנשיא היו רואים להתכבד צו היה הולך לשם ולא היה חושש למקרא דכתיב ושונא מתנו' יחיה.

דומה למ"ש בכתוב' פרק אלמנה מוגנת (צ"ד ע"א) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד שנאמר למס מרעהו חסד רב נחמן בר רב יוחנן אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנא' ויראת שדי יעוזב.

ובפ' בתרא דכתובות אמרינן והא רבא דשאל מדבי רב מריון ולא משאל לכו רבא לאחשזביניהו הוא דבעי.

ומי לנו גדול בחסידות מרבי פנחס בן יאיר שאמרו עליו שמימיו לא בצע על פרוסה שאינה שלו ומיוס שעמד על דעתו לא נהנה מסעודת אביו כדאית' צ"ק דחולין (ד' ע"ב) ואפ"ה אמרינן החם שמע ר' נפק לאפיה אמר ר'נוך שחשעוד אצלי ואמר לו הן וכשראה שר' נבזה פניו על שרצה לקעוד אצלו אמר לו כמדומה אתה שמודר הנאה מישראל אני ישראל קדושים הם יש רואה ואין לו ויש שיש לו ואינו רואה וכת' אל תלחם את לחם

וע"ע בזה בשו"מ מנחת יצחק (חלק ד' סימן ק) ששאל שם מה"ח עני שדבן אחד הציע לו שיתן לו כדי פרנסתו וחלוק עמו בשכר לימודו כי ששכר וזולון וכשמעון אחי עזריה, אך דא עקא שהדבן הנ"ל הוא מחלל שבת ר"ל, אם שרי לעשות עמו עסק כנ"ל, וכמו כן יש איזה כוללים שנתייסקו על יסוד יששכר וזולון אם מותר לקבל מנדיב שהוא ע"י מחללי שבת על יסוד הנ"ל. עיי"ש שהאר"י צוה, וסיים דליתו נכון לעשות כן.

ועיי"ן שו"מ מנחת יצחק (חלק ד' סימן פז) בענין השותפות של יששכר וזולון ומה דינו בימינו.

וז"ה לשון השאלה: ביוררים על השותפות בין זולון ויששכר, א', האם השותפות היתה רק בין זולון ויששכר, או גם בין שני השבטים.

ב' אם ידוע מתי הופסקה השותפות ומי תמך אז בלומדי תורה שיוכלו להתקיים.

ג' יש להניח כי שני השבטים ניהלו חיים עצמאיים, כל אחד חי ממנו שהרויח ויש לזכר אך היתה נזירת הגבייה מצני שצט זולון: (א) כאו"א עשה לעצמו חשבון הרוויח ומרצונו הביא בתאריכים שנקבעו את חלקו לקופת השותפות. (ב) ועדה מיוחדת התעסקה בכך, גבייה לפי הערכה או לפי פנקסו של זולון. אם אחד לא רצה לתת חלקו האם כופין אותו על כך, או מפסיד חלקו בשותפות ואין מכריחין אותו.

ד' אם אחד לא הצליח במסחרו ולא היה לו ממנה להפריש, האם הפסיד חלקו או זכה בו בזכות בני שבטו.

ה' מי היה הממונה על ביצוע חלוקת התמיכות לשבט יששכר ובאילו זמנים היתה החלוקה, לפי זמנים קבועים מראש או לפי מצב הקופה.

ו' האם נקבעה התמיכה לפי גלגולת או לפי משפחה. (ב) אם גם חילקו תמיכות לאיכרועים מיוחדים (הכנסת כלה, הוצאות ברית מילה, רפואה ואישפוז וכו').

ז' מאיזה גיל חלה החובה על בני שבט יששכר למלא חלקו בשותפות וכמה שעות בכל יומה היו הלימודים חובה ובשעות הנותרות יכול לעשות בהן כרצונו.

ח' בן שבט יששכר שלא הצליח בלימודים או שלא רצה ללמוד, האם גם לו היה חלק בשותפות.

ט' האם גבי בני השבט יששכר התעסקו במסחר ובמלאכה באילו שעות היום.

י' בזמננו אם ראובן עושה שותפות עם שמעון להחזיקו למען יוכל ללמוד תורה, וזא לוי ותומך גם הוא בשמעון בלי תנאי של שותפות האם גם לוי מקבל חלק בלימודים של שמעון ובמקרה כזה יוכל ראובן להתנגד לקבלת שותף נוסף לחלקו או שמא רק מחלקו של שמעון הוא נוטל ומכיון שראובן לא הפסיד אינו יכול להתנגד.

י"א תומכי לומדי תורה בלי הסכם שותפות מראש, האם הם מקבלים שכר של שותף או מזה בלבד קא עבד.

לדרכו היה מהלך וכתב מסכתו דהאזי שנוטלת אשת חבר אינו נגרע מחלקו כי הוא אדעתיה ידידי עבד ולא התנו על כך רק שהקצ"ה בחסדו הוא נותן לה האזי מצעלה מאתו יתצדק, משא"כ העשיר שהתנו על כך. אלו דבריו ז"ל וכו' עכ"ל, הרי שכלל החליט דחלק הנדיב נגרע מהמ"ח ורק חלק אשתו לא נגרע עיי"ש.

והנה כמו"כ יש הרבה בספרים שדנו בזה אבל הכל מודים שהוא ענין שרות חכמים נוחה הימנו לעשות כן.

ועיי"ן בקובץ אגרות של החו"א ז"ל (סי' מ"ז) שעשה נוסח שטר הסכם בין יששכר וזולון על משך שנה אחת, וכתב שם בזה"ל וכל לימודו בעזרת תמיכתו הנ"ל חלק כחלק הלומד והמחזיק וכמובן המבואר ברמ"א (חלק יו"ד סי' רמ"ד ס"א) בהג"ה, עיי"ש, ועי' עוד שם (סי' מ"ו ורמ"ח) מזה.

אמנם בתשובת מהר"ם אלשקר (סי' ק"א) העתיק תשובת רבינו האי גאון ז"ל, שכנראה שאינו מחלק בין קודם לאחר המעשה דאין לעשות כן דכתב בזה"ל: שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכן התענית הזה יהיה לפלוני מתנה, וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני וקנו קנין על זה וכו' וכן מי שנתן לאדם זהב על מנת שיקרא בתורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו'. תשובה: כך ראינו כי דברים אלו דברי הכל שאין לסמוך עליהם ואין יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה והלא הכחוז אומר נדקת הנדק עליו תהיה כשם שאין אדם נתפס בעון וזולתו כך אין אדם זוכה בזכות וזולתו, היתשוב אדם שמתן שכר של מנאות דבר שישאורו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו לזה אילו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותן לזה ולא זה מקבלו מזה וכן הוא מתן שכר ובכבוד ויקר שנותנין לו לנדיק על מעשיו הטובים וכו', אבל ודאי מי שנותנין שכר למלמד ללמוד מה שהן צריכים למלמדין יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר ופעמים אין לו שכר וכו', כן המסעד מקיימי מנאות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם, וביותר מי שעוזר עסוקין בתורה ובמנאות להפנות לביתם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא, ומי שמשא עצמו לקנות שכר חזירו דמים או במתנה לבו הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חזירו וכן כתיב אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בזה יצחו לו עכ"ל, והמהר"ם אלשקר סיים ע"ז: וכל דבריו דברי קבלה הן ואין להוסיף ולא לגרוע עכ"ל.

וא"כ בין מתוך דברי השאלה להרצונו האי ז"ל ובין מדברי תשובתו דצריהם צדור מללם, שכל מה שכתב קובץ והולך בין אם קונה קודם המעשה או לאחר המעשה, אין לעשות כן מכל הטעמים שכתב שם, ובהא דשמעון אחי עזריה ור"י דבי נשיאה נראה דלא ס"ל כפי' רש"י ז"ל ושאר מפרשים דהיה תנאי צנייהם לחלק, אלא היה להם שכר על החוקת התורה לפי פעולתם, ועל כל תנאי בין קודם המעשה ובין לאחר המעשה נאמר אם יתן איש את כל ביתו באהבה בזה יצחו לו כנ"ל. ועי' דברי יואל (פ' ירחי).

מכל חיי עוה"צ. וכל כך אהבו את התורה עד שלא בקשו גם שכרה בשלימות בעוה"צ. רק להתענג על ה' במלחמתה של תורה. והלל ושנא. כשומר שנא להלל נערוז ונפלוג היו ג"כ כדי שיהא הלל עוסק בתורה דעתא זילתא. אבל הלל היה שקדיתו כ"כ עד שלא היה עניו הגדול מפרע אותו מתורתו, כדאיתא במס' יומא (דף ל"ה), מש"ה לא נתרצה, משא"כ שמעון ויוחנן הנ"ל ידעו בעצמם כי אם יהיו בדאגת הפרנסה יפריע אותם מלימודם, וכדא"י בעירובין (דף ס"ה) דאמר ר' אביי ור' אבהו דא"י היה להם טרדה קלה לא היו שונים כ"כ. מש"ה נתרצו לוותר על עוגג רוחני בעוה"צ כדי שיתעסקו בתורה בשקידה ואשרי חלקם. משא"כ למכור עוגג רוחני עבור עוגג גשמי. אין זה אלא מדור המתאוננים כאמור. כל זה דברנו על מתשבותיו ועסקיו של אותו האיש המוכר. ועתה נבוא לגוף השאלה אם יש בזה איזה ממשות בקנין או לא. ומתחלה נות לי לבאר הבדל בין שכן הרוחני של תורה לשכן של מצות. ואח"כ נבוא לענין שאנו מדברים וכו'.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קנא) באחד שמכר לחבירו העצירות שלו, עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר מעשה רב (בשאלות סימן ג) שכתב, שאלו לבינו האזן רבי חיים מוואלווין ז"ל, על אודות קבלת פרס בשביל לימודו, ולחלק שכן לימודו עם המחזיק, כיששכר וזולו, שאפשר שיהיה נראה שלומד תורה בשביל פרנסתו ולא לשם שמים. והשיב, שאדרכה אם עינו צרה לתת חלק משכר לימודו בעוה"צ לאחר, מראה בזה שכל מגמתו כדי לקבל השכר לעצמו בלבד, אלא צריך שתהיה מטרתו ומגמתו לעשות רצון הצורא יתברך בלבד, ויאמר מני ומניה יתקלם עילאה. והרי אם יקבל שכן מהמחזיק לצורך לימודו יוכל ללמוד כל היום, ובכך יהיה נחת רוח להקצ"ה מלימוד תורה ביום שלם, ולא מחצי יום, וצריך שיהיה הכל שווה בעיניו אם הוא עובד את ה', או אחר ג"כ עובד את ה', רק שיוכל לעשות נחת רוח לפני השי"ת. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד ד' סימן לו) שהאריך מאוד בענין עסק ישכר וזולו, ושם (באות א) כתב לבאר, ששותפות ישכר וזולו אינה מעניין דקדה כלל, וז"ל: הנה עניין ישכר וזולו הנוכר ברש"י ברש זכאים, וצפי' החומש צ"י וחי' (מ"ט, ג' שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ומצא מוזן לשבת יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים) וצ"י ברכה (ל"ג, ג') שמח זבולון ויששכר באהליך, זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים זבולון ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה, הוא צרור ופשוט שאינו ממנוות דקדה. דכי ח"ו שצט ישכר היו עניים, והא גס לצט ישכר היה חלק צא"י ולקח נחלה כמו זולו וכל השבטים. ומפורש ביהושע (י"ט, כ"ג) נחלת ישכר שיהא בגורל הרביעי. וצ"ע בפירוש החומש בצרכת

י"ב. האם עדיף לעשות שותפות ולספק ליששכר כל צרכיו או תמיכת לומדי תורה רבים בסכום זה עדיף טפי.

י"ג. אם זולו רואה שיששכר אינו ממלא חובתו בלימודים, האם רשאי הוא לבטל את השותפות גם בלי הסכמתו של יששכר. (ב) אם יכול לבטל השותפות גם בלי נימוק.

י"ד. מה נקרא היום כל צרכיו של יששכר, האם בכלל זה גם המותרות והאידנא סעודות גדולות שמשותפים בהן רבים בזמננו (חתונות תנאים, ברית מילה וכדומה). ועיי"ש מה שהאריך לפשוט שאלות הללו.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת משיב דבר (חלק ג סימן יד) באחד שה"י נודע לאדם גדול מאחיו, שמכר חצי זכויותיו ומצותיו בסך גדול עשרים ושנים אלף רובל. לאיש עשיר הולך בתומו וחסד במצותיו מאד. וקיבל המוכר מחצית הכסף ועד שגילם מחצית השני הלך לחסד גדול ושלל בחלוס והשיבו לו כי אותו המוכר אינו מצוין למעלה כ"כ ואינו אלא כא' מישראל. ואחר ששמע אותו עשיר כה דיקא לחזור בו ותבע מעות שנתן. והמוכר תובע חציו השני. והגיעו לשאל הדין עם מי, וגם אם עיקר הקנין הוא דבר שיש בו ממש.

ובריש דבריו כותב: ראשית דבר, המוכר הראה לדעת כי אינו אדם הגון במכרו שכן הרוחני צבצע כסף. כמדתו של עשו שמכר את בכורה שלו. וצוה אותו הכתוב וכתוב ויצו עשו את הבכורה. ולא משום שמכר במחיר ניד עדשים. שהרי פי' הרשצ"ס שמכר לו בכסף שויו. אלא שקיים הקנין במאכל עדשים. ומ"מ קרא אותו הכתוב ויצו. דמי שדעתו יפה ומשכיל על דבר מצוין כי אין לרוחני ערך כלל למכור בכל הון שבעולם, ומכ"ש ליקח צבצע כסף עבור חלק עוה"צ. והרי בתענית (דף כ"ה) איתא דרשב"ד בענין הגדול נתנו לו איזה דבר מחלקו בעוה"צ והשתדל להחזיר. ובש"ר (פנ"ב) איתא בזה כי הרעשה אשת רשב"ד ע"י הרבה. ומכ"ש למכור בשאט נפש כבוד אלהים להתענג על ה' בעוה"צ עבור עוגג הגוף בעוה"צ. הרי זה דומה למי שכבד אותו המלך באות הכבוד והוא מכרו לאחר. הרי בזה בזה כבוד המלך וראוי לענוש. כך המוכר עוגג רוחני של עולם הבא עבור תענוג גשמי עליו הכתוב וזוהו בספר במדבר בשעה שהמתאוננים בקשו שער וזכרו את התענוג שהיה להם במצרים בגשמיים. ולא הרגישו בעוגג הרוחני שהיה להם במדבר בגלי' שכניה. ואמר ה' עד אשר יא' מאפכם והיה לכם לרוא יען כי מאפכם את ה' אשר בקרבכם. ותכרו לפניו לאמר למה זה יאלנו ממצרים. משמעו שמאפכם עוגג הרוחני במה שה' בקרבכם היותכם במדבר. מה שרמזים היו מזה במצרים, ואח"כ אומרים למה זה יאלנו ממצרים. ואותו התרעומת חלה על אותו איש שמאס בעוגג עוה"צ ומכרו בעוגג גשמי צבצע כסף, ודאי ראוי לענוש, ואין בו מדה של אדם המעלה.

י"א. תקשה מהא דאיתא בקוטה (דף כ"א) דשמעון אחי עזרי' ויוחנן דבי נשיאה מכרו חצי שכן למודם בתורה עבור שהיו מפרנסים. שאני התם שמכרו כדי שיהיו יכולים לעסוק בתורה. וכבר שנינו באבות יפה שעה אחת בתורה ומעש"ט בעוה"צ יותר

שנעורין. ומה"ט דהכא באתמ נהגין להדליק נרות ארוכות בליל יוה"כ.

*

תוס' ד"ה מזה ראו. עיין מהרש"א שיש לגמגם צפי' ר"י, דמדינאל ליכא ראייה, דשאיני דניאל דשצקו ליה לצרות, כדאמר' בנהדרין (צג), נבוכדנצר אמר ניזיל דניאל מהכא דלא לימא קלי לאלהיה צנורא, ודניאל נמי צרר דלא לקיים ציה פסילי אלהיהם תשרפון צאש, משא"כ חנניה מישאל ועזריה. עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין צו"מ צני יהודה (ח"ב ר"ד ע"א) שהעיר ע"ד ר"ת מההיא דמגילה (יב ע"ב) מפני מה נחמייצו כליה לפי שהשתחוו לזלם, ואם איתא דאנדרטי הוה לא היו מתחייבים כליה. עיי"ש.

וי"ש להעיר על דבריו מדברי החוס' בעצמו צע"ו (ג ע"א) שסיימו, ועוד ראייה דאנדרטי הוה ממגילה (יב ע"א) מפני מה נחמייצו כליה לפי שהשתחוו לזלם וכו', הם לא עשו אלא לפנים וכו', ואם ע"י ממש היה להם למסור עצמן על קידוש ה'. הרי דר"ת עצמו מציא ראייה מההיא דמגילה, שאלמלא שאנדרטי היה לא היו ניזולים בדרך נס בטעם זה שלא עשו אלא לפנים.

*

תוס' שם. עיין צס' יערות צצש (ח"א דף כ"ב ע"ב) שצ' לייצצ קר' החוס', ע"פ מ"ש צע"ז (יח ע"א) גבי ר' חנניה בן חרדיון, שא"ל אף איתא פתח פיך ותכנס בך האש (להקל יסוריו), א"ל מוטב שיטלנה מי שנחמה ואל יחבל בעצמו. וכו' החוס', אומר ר"ת דהיכא שיראים פן יעצורום עכו"ם ע"י יסורין שלא יוכלו לעמוד בהן אז מזהה לחבל בעצמו, כההיא דגיטין (נז ע"ב) צילדים שנשצו לקלון והטילו עצמן לים.

והנה אמר' במדרש, אף את דמכס לנפשומיכס אדרוש, יכול כחנניה מישאל ועזריה. ת"ל אף. ונראה שגם חנניה מישאל ועזריה היו יראים פן ייסרו אותם ויעצורום על דת, כדאמר' בכתובות (לג ע"ב) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחי לללמא, ובההוא פחדא הוו יתצי, כי היו מזרע המלוכה ומפונקים מנוער, ולכן כשהגיעו סמוך לכבשן האש לא המתו שישליכו אותם לתוכו, אלא מיהרו והשליכו עצמן לכבשן האש כדי להפטר מידי נבוכדנצר לצל יתעולל צהם בהכאות ויסורין, ולא עשו כר"ח בן חרדיון הנ"ל, וכן מוכח בצפוקי דניאל שהאנשים שצאו להשליכן לאש נשרפו מחוס הכבשן, ועכ"ז השליכו הם עצמם לכבשן האש לקידוש ה', וזהו מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמן, ולא המתו עד שישליכו אותם, מש"ה קאמר שלמדו ק"ו וכו'. עיי"ש בצדקיו.

דף נד ע"א

גמ'. מברכין ע"ל האור. איתא צירושלמי (פרק ח' דברכות הלכה ה), היה נר מונח במוך פנס או במוך אספקלריא, אינו מצריך עד שיראה את השלבה וישתמש לאורה.

משה צניו איתא על הקרא כי שפע ימים יינקו (ל"ג י"ט) שכתב שהוא על שניה, דפי' דיינקו בלשון צניו הוא ישכר וצולון ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ועל הקרא דשפוני טמוני חול (שם) פרש"י טרית וחלון וזכרית לצנה היואלים מן הים ומן החול וצחלקו של ישכר וצולון היה. ואף שצגמרות שאצלינו ליכא זה צגמ' דמגילה (ר' ע"א, אמר וצולון לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לאחיי נתת להם שדות ורכמים ולי נתת הרים וגבעות וכו') אמר לו כולן צריכין לך על ידי חלון שנאמר ושפני טמוני חול, משמע שלרש"י היתה גירסא כזו. ואולי גם לרש"י לא היתה גירסתו צגמ' אלא וצולון, אצל מכיון שכמו טמוני חול, ואם רק צחלקו של וצולון היה זה הרי לא מציון שצחלקו של וצולון היו מקומות של חול, שלכן סובר רש"י שמוכרחין לומר דזה קאי על חלקו של ישכר - שצחול נמצא וזכרית לצנה והיה נמצא רק צחלקו של ישכר. שהרי רש"י בעצמו מסיק על מה שכתב וצחלקו של ישכר וצולון היה, כמו שאמרנו צמס' מגילה רק מה שנאמר שם על וצולון. עכ"פ מפורש צקראי שגם שצטו של ישכר לא היו עניים שצולון הוצרך לפרנסן מדין צדקה.

וא"כ הוא כמתנת איש עשיר לחברו העשיר מנח רעות וכדומה, שלא שייך זה למצוות צדקה, ואין על זה ממילא שכן שנאמר בתורה עבור מצוות צדקה. ואולי יש גם על זה שכן עבור עניין השלום והאבה שגורם זה צנייהם. ואם הוא לת"ח איכא צוה משום כבוד התורה ואחייקוריה הוא דמחייקך הנותן לו, כהא דאיתא בקידושין דף ו' ע"א שאשה מתקדשת צוה שנתנה מתנה לאדם חסוד צההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה. וכו'.

עוד כותב שם: אלא הנכון צוה דעניין ישכר וצולון לא היה כלל עניין צדקה, ולא היה יכול וצולון ליתן לו כלום מסך הצדקה שהיה צריך ליתן, אלא שהיה זה עניין שותפות ממש. שצולון נתן לישכר כל שכן הפועלים בהשדות וכל מה שהיה צריך ישכר להשלים צמלאכות דגברי. וגם כיון שהגברי לא הלכו מצתייה ומציה"מ הרי לא יכלו גם הנשים לילך לשדות, דהרי צריכות לשמש צעליהן וצניהן אף כשהם גדולים צמלאכות דאפיה וציסול וכדומה, וגם להציא מה שצריך לקנות. וכל זה היה חושב וצולון, כל מה שהוציא על חלק ישכר, ומה שנחמת, וכן מה שהרוויח אחר ניכוי ההוצאות אצל וצולון צמסחריו בהאניות, והיו חולקין צין שניהם כפשטות הלשון. ע"כ. עיי"ש בצריכות גדול.

*

מתני'. ובמבואות האפלים. עיין צו"מ נודע ציהודה (מהדורה תניא או"ח סימן צו) צהג"ה לבן המחבר.

*

גמ'. תנא בין שאמרו אהדליק בו' אדבר אחד נתכוונו. מכאן הקשה הפרי"ח (סי' תר"י) על מ"ש הרא"ש ציומא, דהנהוגין להדליק מצרכין ג"כ משום שלום בית, א"כ למה הוצרכו לטעם זה, תיפוק לי' דמשום שלום בית מדליקין ומצרכין.

ועיין שפ"א שכתב ד"ל, דמהאי טעמא דהכא נראה דמדליקין כל הילנה ממש, אצל מצות שלום בית היא דוקא כ"ז

וגתן טעם לכך משום שאין זה אש המאיר אלא מחמת מחוממת המאירה. עיי"ש.

ועי' נש"ת מהרש"ג (חלק ב' סימן קז) ובס' מאורי האש (דף צד) להגאון רש"י אויערבאך ז"ל, שכחנו שלא לזכור על העלעקטרי במ"ה.

ועיין עוד בשו"ת בית ישראל (סימן נב) שכתב, שאע"פ שהיה נ"ל להלכה שאפשר לזכור צורא מאורי האש על אור העלעקטרי, מ"מ למעשה פוק חזי מאי עמא דבר, כי לא ראינו מי שנהג לזכור במ"ה על אור העלעקטרי, והבאתי דבריו בהגהותי לזכרות (נב ע"ב). עיי"ש. וע"ע בשו"ת ת"ך אליעזר (חלק א סימן כ פרק יג).

*

גמ'. כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים וכו'. לכאורה לפ"י נראה דצ' עניינם הם, דזכרת האש צמוצ"ש היא על הצריאה שאז נצרא וכעין זכרת הנהנין, אבל זכרת האור צמוצאי יוה"כ היא על השציתה, והיא מענין הצדלה. וכתב השפ"א דלכאורה לפ"י היו צריכין להדר בכל מוצאי ש"ק ג"כ על נר ששבת, שהיה הצרכה גם על השציתה. וגם נ"מ בזה צה דקיר"ל דאם לא הצדיל מוצאי שבת מצדיל והולך עד יום ד' ועל האש אם לא צירך צמוצ"ש שוב אינו מצרך כמצואר בגמ' לקמן (ק"ו) דכיון דהצרכה היא רק על זמן הצריאה א"כ עבר הזמן, אבל אם ימצא נר ששבת גם למחרתו י"ל דמצרך כיון דהוא מעין הצדלה.

ומביא מהמג"א (סי' תרכ"ד ס"ק ו') שצ' דצו"כ שחל בשבת נמי אין מצרכין אלא על נר ששבת, והעיר עליו שטעמו אינו מובן. אמנם לפי הנ"ל ה' נכון מטעם שהיה הצרכה גם על השציתה, רק דלפ"י בכל שבת נימא הכי, וצ"ע.

אכן המעיין צמג"א (סי' רצ"ח ס"ק ב') יראה דטעם אחר איכא צו"כ לזכור על האור להורות שנאסר להצדיר אור שהוא קדוש יותר משאר יו"ט, עיי"ש, ומשו"ה צריכין אור ששבת, משא"כ בשבת דא"ל היכר.

*

גמ'. עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות. עיין למהר"ל צספר דרך חיים (פרק ה משנה ו) שצירא, דאין הצריאה מה שנצרא עשרה דברים צין השמשות צריאה ממש, אלא שגור הצריאה צין השמשות, שאין נראה כי האיל של יצחק היה חי מששת ימי בראשית עד אצרהם, רק שגור על צריאתו וזהו צריאתו.

*

גמ'. באר. פרש"י דהיינו צארה של מרים, והוא הסלע שיצא ממנו מים על ידי משה ואהרן ועגול היה כמו צברה ומתגלגל עמהם בכל מקום שהולכים, עכ"ל. ומהר"ל צספר דרך חיים (פרק ה משנה ו) כתב, שאין נראה שכונת רש"י ז"ל שהסלע היה הולך ומתגלגל עמהם, דאם כן למה לא נזכר הנס שהסלע נתן מים בתלוש מן הקרקע שכיון שהוא מתגלגל עמהם היה תלוש ולא אמר (במשנה שם) רק פי הצאר.

וכתב צספר ארמות חיים (הלכות הבדלה אות י', דף סח ע"ב), שלפיקר אינו ראוי לזכור צורא מאורי האש על נר שבת עששים, עד שיוציא משם את הנר כדי שיהיה רואה את השלהבת. וכן דעת הבית יוסף (סוף סימן רצח).

והנה לכאורה קשה שהרי מצואר צברכות (כה ע"ב), ערוה צעששים (וזכוכית) אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, משום שנאמר ולא יראה צך ערות דבר, והרי נראית היא. ומשמע שראיה דרך עששים דינה כראיה גמורה, ואם כן גם לעיין בזכרת צורא מאורי האש העששים אינה מפסקת, שהרי רואה הוא דרכה את השלהבת וגם משתמש לאורה.

ותירין המשנה צרורה צציראור הלכה (סוף סימן רצח) על פי מה שאמרו כאן שהטעם שמצרכים צורא מאורי האש בהדלה של מוצאי שבת, לפי שאז היתה תחלת יצירת האש על ידי אדם הראשון, שהציא שמי אצנים והקישן זו צו וצא מהן האור. וכן אמרו צירושלמי (פרק ח' דברכות הלכה ה'): אמר רבי לוי, צאותה שעה וימן הקדוש צרוך הוא לאדם הראשון שמי רעפים והקישן זו צו וצא מהן האור. לכן אנו צריכים לעשות דוגמת האש שנוצר על ידי אדם הראשון שהיה אור גלוי ממש ללא הפסק וזוכית וכוציא צה. ע"כ.

ובן פסק להלכה צספר צן איש חי (שנה שניה, פרשת ויצא אות יד'), שאין לזכור צורא מאורי האש על האור של מנורת נפט עד שיוסיר את הזוכית המכסה את השלהבת, כדי שהיה השלהבת גלויה ונראית לעין כל.

ובן פסק בשו"ת קרית חנה דוד (חלק אורח חיים סימן מט'), שאין לזכור על נר שמכוסה בזוכית שיש בזה חשש צצרה לצטלה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת מחזה אצרהם (ח"א סימן מא) שנשאל, אם אפשר לזכור להדליק נר של שבת, או צורא מאורי האש, על מנורת גאז, והשיב, שכבר העלה בשו"ת בית יצחק (חלק א' מורה דעה, סימן קב אות ה) שיכול לזכור גם על מנורת עלעקטרי, וגם על מנורת גאז. ע"כ.

ובשו"ת נחלת שמעון (סימן טו) העיד שהגאון רבי חיים סאלאציטשיק, מצריסק, היה עושה מעשה רצ לזכור צורא מאורי האש על עלעקטרי, כדי להוציא מלב הטועים החושצים לומר שעלעקטרי אינו צכלל איסור הצערת אש בשבת. עיי"ש.

גם צספר אשל אצרהם על חולין (בקונטרס פירות גינוסר סימן כא) כתב, ששמע שהגאון רבי חיים עוזר גראדזינסקי היה מהדר לזכור צורא מאורי האש על אור עלעקטרי, כדי להורות וללמד לעם שהעלעקטרי הוא אש גמור לחייב עליו משום הצערה בשבת. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הר צבי (חלק ב' סימן קיד) שהציא שהגאון רבי יוסף רוזין צעל צפנת פענח היה רגיל להורות לזכור צורא מאורי האש על אור העלעקטרי, שהרי אש הוא, והוא ז"ל חלק עליו ופסק שאין לזכור על העלעקטרי צורא מאורי האש,

גמ'. וקשט. כבר ביארנו חכמי יון, שהקשט הוא ענין טבעי, כי כשהניצוץ של השמש הוא מכה בדברים לחים ספיריים, כמו המים ואזני השוהם, נעשה מאותו ניצוץ כדמות גווי הקשט שהם ירוק ואדום, ואין יכולת ביד לצב לעשות כעין אותם גווים ונעשה כלורת קשת, לפי שמהארץ שהיא כעין כדור, עולים אדים מתחת רחיפת השמש והם עולים כדוריים ומתקשרים כעין מחודד שקורין ההנדסיים מחודד האלפטונה. וכשהאדים עזים וחשוכים אינו נעשה קשת, שאינו מקבל הניצוץ. וכשיש בו מעט לחות הוא מקבל לניצוץ ומכה בו ונעשה הקשט כתמונת אותו עמוד, והוא מתחיל מלמעלה כנגד השמש ומכה עד למטה מהארץ מקום שהניצוץ מגיע שם, על כן לעולם הם רגלי הקשת כנגד השמש. וכבר זכרו זה ר"ל בפרק אין דורשין [חגיגה טו א], ונתנו בו טעם אחר על דל המדרש. ואחר שהוא טבע, מה היה זה האות שנתן השם לנת, האות היה, שהשם יתברך ברא עין לקבל הניצוץ כדי שיכור הדבר לקיים שצוה ששצב לנח שלא יהיה עוד המבול לשחת כל בשר. ואעפ"י כי אחר היות צם עין, הוא בטבע להיות בו הקשת, אצל העין יהיה דרך אות, וזהו שנאמר, 'וזהו צעני עין וגראתה הקשת צעני' (בראשית ט יד), אמר שהעין יהיה צרנון האל, והקשת יראה מעצמו. ולא מנינו בששת ימי בראשית דוגמא לזה, על כן אמר שנברא בין השמשות כי אז נבראו העננים וגורו עליהם שיקבלו אות הקשת. (תשב"ץ במגן אבות פ"ה מ"ט).

*

גמ'. ודלחות. עיין להנצי"צ בהעמק דבר (פ' ואתחנן) דלכך כתיב (שם ט, ט) לחות "האזנים", זה"א הידיעה, להורות שהיו מתחלת הבריאה אצני לחות, כמבואר הכא.

*

גמ'. פי האתון. עדיין לא נבראת האתון, אצל נגזר עליה שמתדבר עס בלעם. וכן כתב האבן עזרא ז"ל (במדבר כב, כח). (תשב"ץ במגן אבות פ"ה מ"ט).

*

גמ'. והשמייר. היא תולעת ארוכה. ובו בנה שלמה המלך ע"ה הצית, כמו שזכר בפרק מי שחזו, והיה מניחו על האבן ונבקעת, שנאמר 'ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בציט בהצנותו' [מלכים א ו ז]. וכן היה רשם בו אצני החושן, והאזנים נבקעו פתוחי חותם ונשאלו שלמות כתאנים המצוקעות, כמו שזכר בסוטה [מח צ] בפרק אחרון. (תשב"ץ במגן אבות פ"ה מ"ט).

*

גמ'. ר' יהודה אומר אף הצבת וכו'. באבות (פרק ה משנה ח) מובא דעת ר' יהודה כענין מוסבס, אף שכלן בגמרא דחאה. ובמרכבת המשנה לר"י אלא שקר לאבות שם, כתב לבאר, שצא להורות שכל הדברים הטבעיים אשר נבראו אחרי הבריאה, דוגמת ההרכבות של האילנות, אשר כפי הגרסה הם צריה חדשה, ודוגמת ענה אשר מלא את הימים במדבר (בראשית לו, כד), וחולתם מהדברים הטבעיים אשר נמצאו רצים מהם

ולכך כתב לפרש, כי בכ"מ שהיו הולכים הצאר עולה ונובע מים ונברא אל הצאר הזה פה שיאלו המים בכל מקום שהולכין, ולכך קאמר פי הצאר שנתן הש"י אל הצאר בכ"מ שהיו חונין פה ויאלו מים.

ומה שפי' רש"י שהיה עגול ככברה היינו דאמרי במדרש (במד"ר פ"ט) ונשקפה על פני הישימון שנגזזה צימה של טבירה והעומד על הישימון מביט ורואה כמו כברה צים והיא הצאר עכ"ל רש"י בפרשת חוקת מן המדרש וכברה הוא עגול.

גמ'. כתב ומכתב. מהר"ל בספר דרך חיים (פרק ה משנה ו) כתב לתמוה על רש"י כאן, שפירש, כתב זה חקיקת צורתן והמכתב זה החרט שכתב בו חקיקת הלוותות כהיה דמסכת קדושין (כ"א, ב') מנין לרבות הסול והסיר והמכתב. דהרי כתובים באצבע אלהים כתיב, ואם כן לאו צעט כתובין.

ולכך כתב לפרש, דכתב הוא צורת האות והמכתב הוא קבלת הכתיבה והכתב הוא צפני עצמו. ואין להקשות דהא בלא קבלת הכתיבה אין דבר כלל ומה שייך בריאה בדבר שאין בו ממש, ואין זה קשיא שגור הקצ"ה בערב שבת האות שיהיה צורתו כך וכך ועדיין לא היה מקבל הנורה עד שגור על קבלת הכתב, דאין הבריאה מה שנברא עשרה דברים בין השמשות בריאה ממש אלא שגור הבריאה בין השמשות, שאין נראה כי האל של יתחק היה חי מששת ימי בראשית עד אברהם, רק שגור על בריאתו וזהו בריאתו, וכך גור האותיות כפי מה שהן וגור גם כן קבלת הכתב כמו לדעת ר' נחמיה האור והפרד דקאמר בגמרא שנברא בין השמשות של ערב שבת ובגמרא מוקי לה דעלו במחשבה בערב שבת ועל זה נאמר שנברא בערב שבת בין השמשות, וכך הבריאה מן הכתב היינו צורת הכתב גור הש"י בערב שבת בין השמשות והמכתב הוא קבלת החקיקה.

ומדל"א אמר הלוותות והכתב, נראה דלא איירי הכתב והמכתב בלוותות בלבד רק בכל כתב ובכל מכתב שנבראו בין השמשות, כמו אור ופרד שאמר ר' נחמיה דאיירי בכל אור ופרד, והנה כל כתב ומכתב נברא בערב שבת בין השמשות.

ומה שהוצרך לברוא הכתב והמכתב בערב שבת בין השמשות מפני כתב הלוותות וספר תורה, שאין ראוי שיהיו נכתבים אלו דברים ע"י דברים שהם מסדר האדם, ולפיכך צריך לומר שהם פועל הש"י ואין דומה דבר זה לדברים הטבעיים שנבראו בששת ימי בראשית ולפיכך אנו אומרים שצריכתן בערב שבת בין השמשות שראוי לדברים שאינם טבעיים לגמרי. ולזה לומר שגור הש"י הכתב וקבלת הכתב וסדר אותו וכאשר יאל לפועל הנה זהו שנברא בערב שבת בין השמשות.

*

גמ'. והבון. זה מהנסיים הגדולים היה, לריביון בכל יום ולתדירותו ארבעים שנה ולהיותו במקום חורב ובתוהו יליל ישימון ימנאחו בארץ מדבר, ותרגס אונקלוס, ספק צרכיהו. (תשב"ץ במגן אבות פ"ה מ"ט).

*

באות אחת בתורה מכאן אר"י צבתא צבתא וכו' וקמייחא צריה היות וע"כ נצבתא צבתא כרש"י הג"ל וקדושה גדולה כאלשיך הג"ל וא"ל להחלש צבותיות קדושים של תורה ולכן לא מזכר בריאותה בתורה.

*

גמ'. אף האור והפרד. פי' רש"י, דאין כל חדש חתם השמש, ופרד ראשון נצבא מן הארץ. ותמה השפ"א, דא"כ כל מיני כלאים ג"כ י"ל אין כל חדש דהא הצריחה הי' למיניה ולא של כלאים, ובאמת נראה דאין זה חדש כיון שעיקר הדבר נצבא רק שהאדם מרכיב ומערב ד' נצבים זה היא בכל מיני תבשילין ופעולת בני אדם. ולכן כתב השפ"א, כי לולי פי' רש"י י"ל דפרד דומיא דאור שניתן אז בטבע שע"י חיבור ד' אלו יצא מין פרד.

*

גמ'. שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם וכו'. בספר אורחות לדיקים (שער התשובה) כתב לנבאר למה אלו שבעה דוקא נבראו קודם בריאת העולם, וז"ל: דע לך, שעיקר בריאת העולם הוא בשביל האדם, כי אין צורך בעולם המחמון אלא באדם, והוא מושל בכל העולם המחמון: בבהמות, וחיות, ועופות, ודגים, ושרצים. ומאחר שעיקר הבריאה בשביל האדם, אם כן הוצרך להקדים התורה שהיא קיום העולם, דכתיב (ירמיה לג כה) אם לא בריית יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת.

וביזיון שהקדים התורה, הוצרך כמו כן להקדים התשובה, כי כיון שיש בתורה עשה ולא תעשה ועונשים המפורשים בתורה, הוצרך על כל פנים להקדים התשובה, שאם יחטא אדם שיהיה לו זמן לשוב, שאם לא כן, לא היה העולם קיים דור אחד, כי אדם אין לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז ב), ומיד כשהדור חוטא ראוי הוא לכלותו ולהשמידו. ולכן נכתב מעשה קדוש בתורה, להודיע לחוטאים שהם ראויים להיות כלים, הם וכל אשר להם, וגם הארץ היתה ראויה להסתפק כמו קדוש, אלא שהקדוש צריך הוא הקדים תשובה ומממין דור אחר דור וכיון שהקדים תורה ותשובה, הוצרך להקדים כמו כן גן עדן וגיהנם וכסא הכבוד, שהם מקומות לשלם לאיש כמעשיו. וכיון שהקדים כל אלו, הוצרך להקדים צית המקדש ושמו של משיח, כי בימים ההמה תמלא הארץ דעה ולא יהיה יצר הרע בצני אדם, וכולם גדולים וקטנים ידעו השם, יתעלה, ידיעה גדולה, ואז ידעו כולם שעיקר בריאת העולם בשביל עבודת הבורא, יתעלה. לכן הקדים אלו השבעה לעולם. "ועלו מושיעים בזה לזיון" (עובדיה א כא), "וצא לזיון גואל ולשצי פשע ביעקב" (ישעיה נט ב), אמר וכן יהי רצון. ע"כ.

*

גמ'. כסא הכבוד. בשו"ת תשנ"ן (חלק ג סימן נג) נשאל אמש"ס הרמז"ס ז"ל בחלק הראשון מספר מורה הנבוכים (בפרק ט) וז"ל: כי אחת הי' לעולם תשנ"ן כסאך לדור ודור הוא מורה שהכסא הוא דבר בלתי נפרד ממנו כי הוא מורה על

בסיפרי הפלוסופים. והנה בנאן בא להודיענו, שכל אלו הענינים לא נעשו כי אם צרכון אלהי, ובני אדם הוציאו לפועל מה שהיה בכת, וזהו והצבת צבתא עשויה. כלומר המלקחים אשר הוא כפי הנראה ראש לדברים המלאכותיים, נעשו צרכון אלהי, וזהו צבתא עשויה. כמו שאומרים כל מעשה בראשית ללציונם נצברא (ראש השנה יא ע"א), ר"ל בחפזם, ולשון תרגום די הוה צבי (דניאל ה, יט). והנה הצבת הראשונה מלשון מלקחיה (שמות כה, לח), שתרגום וצבתא. והעניינה לשון רצון, והוא לשון תרגום, ולשון נופל על הלשון. ומה שלקח הצבת יותר מהדברים הטבעיים, מפני שהכל מעיד שאי אפשר שתעשה שום מלאכה וולתה, נמצא שהיא ראש לדברים הטבעיים, וז"ל מה שהיה הוא שהיה (קהלת א, ט). ואולי רמז שהכל נעשו בצבת התורה, אשר היא המלקחיים הראשונים, דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם (משלי ד, ב). וכפי זה יצא צטוב מה שהזכירו צעלי הקבלה הא' והעמידו תלמידים הרבה. ואפשר שיהיו מכוונים כנגד עשרת הדברות, ודוק ותשכח.

*

גמ'. שם. בתוספתא (ספ"ק דחגיגה) מובא מאמר תמוה מאוד, וזה תוארה: היתר נדרים פורחים באויר וכו' הלכות שבת ותמיגות ומעילות כהררים התלויים בשערה מקרא מועט והלכות מרובות אין להם על מה שיסמכו, מכאן היה ר"י אומר צבתא צבתא מתעצבת קמייחא מאי היות הא לאו צריה הות. וז"ב.

וראיתי בשו"ת צית שערים (חלק א"ח סימן קפד) שכתב לפרש, דהנה צבתא הוא דבר חידוש שגופי תורה כשבת ותמיגות ומעילות אינם רק מקרא מועט ומהראוי היה להאריך בהם ולבארם יפה בקרא מרובה. אבל כבר האיר עיינינו בזה חמ"ס בספרו תורת משה פרשת חיי שרה על מה שאחז"ל יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בניס כי מוה"ק היתה כתובה לפניו צמיוס בצבותיות קדושים והקב"ה צירפם ועשה מהם ס"ת פי' רמז"ן בהקדמת בראשית ולכן תורתן של בניס והמלות שהענין בעצמותו קדוש רס ונשא וגבה מאוד די לו במלבוש קטן אות אחד מאותיות הקדושים בס"ת אבל שיחתן של עבדי אבות שאין הענין קדוש כ"כ הליצו בצבותיות קדושים הרבה כדי להעלותם בקדושה ע"ש וא"כ שפיר גופי תורה הם מקרא מועט.

ובמצאתי און לזה דעיי' בספר מגן אבות לרש"י צבות פ"ה משנה ו' שכתב וי"א אף צבת צבתא עשויה שלא מחמת קבלה אמרו כן אלא ראייה נתן לדבריו שהרי הצבת צבתא עשויה והראשונה מי עשה בודאי מאליה נעשית צי"ש וא"א צשעה ימי בראשית שלא מזכר בריאותה ואח"כ א"א א"כ ברואה היה צי"ש ביהש"מ וכו' ע"ש.

ואכתבי קשה אמאי לא מזכר בריאות ביהש"מ בתורה ולפי הג"ל א"ש למ"ש אלשיך הקדוש ב"י וירא בפסוק והנה איל אחר כי כל מה שנצבא ביהש"מ שהוא סמוך לשבת חלה עליהם קדושה הגדולה מקדושת שבת והיו רס ונשא מכל יצורי עולם ע"ש באריכות ולכן לא היו צריכים להחלש כלל בצבותיות התורה ולהכי לא מזכר בריאותה בתורה. ולפי"ז נדרש כמין חומר דלפי שאמר הי' שבת וכו' מקרא מועט דלפי גודל קדושתו די לו

מהיכן נצראו והביא שלג שחתם כסא הכבוד למה לא ישאל כסא הכבוד מהיכן נצרא. ואחר שקידר ממיהותיו על ר' אליעזר מדע' החכמים חשב הרב ז"ל שמה ר' אליעזר ראה שכסא הכבוד לא נצרא כלל ויסקונו על פשטי הכתובים שלא זכרו בו צריאה בשום מקום כי אם במזמור ה' בשמים הכין כסאו כי לשון הכנה זו חורה על צריאה כמו מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוונתו ידיר. וזה המזמור אינו מכריח כלום כי יסבול הפי' כי הוא תואר לעצמו יתברך כמו שכתב בפירוש כסא בחלק הא'.

אמנם הנחתם בו כתוב ואם יפרשו ר' אליעזר על כסא הכבוד יתן לו הנחתו. הנחתו לא יורה על הקדמו' כמו שכתב צ" שחאר זה ואם על כל פנים יתן הקדמות כמו הנחתו הנה הוא תואר לעצמו כמו שכתב צ" כסא כי ח"ו שיאמין ר' אליעזר קדמון השמים כדע' ארס"ט וטאל"ס אחר היותו נחמי. ואם הוא תואר לעצמו איך יתהווה דבר מתאר. וזה פירש לשון הרב ז"ל מספק על רבי אליעזר על כוונתו ואין סתירה בדברי הרב ז"ל כלל.

ובמה הכרח היה בלמוד לכחז סתירה צ" פסוק זה כי להודיע שהכסא הוא מורה על עצמותו כבר הביא לזה דמיון מפסוק כי יד על כס יא ולא היה צורך לר"ז לזהזכיר פסוק זה דמיון לזה ויכתוב סותרו במקום אחר. גם אם כוונת הרב ז"ל בפירוש הפסוק הוא לומר כי השמים קדומים מה עומק יש בזה צ" הפסוק שינטרך להעלימו תחלה ואח"כ לפרשו. והמפרש הזה לא הבין כוונ' הרב ז"ל בסתירה החמישי' ולא כוונתו בפסוק הזה והאמ' הוא מה שכתב. ע"כ.

*

גמ'. **ובית המקדש.** עיין ישמח משה (פרשת בראשית דף טז ע"ב) שכתב ליישב עפ"י קושיית המורחבי בריש פרשת ויקהל (שמות לה ב) דמהיכי יתמי יהיה הוה אמינא דמלאכת המשכן ידחה שבת שתנטרך המורה לאסור. די"ל דמקדש הוא מו' דברים שקדמו לעולם, והיינו במחשבה, ואם כן יש בו גם כן קדושת המחשבה, לכך הו' סלקא דעתך אמינא דבנינו דוחה שבת, קא משמע לן דלא. עיי"ש באריכות.

*

גמ'. **מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת וכו'.** איתא בצראשית רבא (ד, ד), שאלה מערונה אחת את רבי יוסי אמרה לו למה אין כתיב בשני כי טוב, אמר לה אעפ"כ חזר וכללו כולו בקוץ, שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, אמרה ליה משל ששה בני אדם באין אלך ואת נותן לכל או"א מנה ולאחד אין את נותן מנה, ואת חוזר ונותן לכולם מנה אחד, לא נמא' ביד כל אחד מנה ושמות, וביד אחד שמות, אחתמהא, חזר ואמר לה כההוא דאמר ר' שמואל בר נחמן לפי שלא נגמרה מלאכת המים, לפיכך כתיב בשלישי צ' פעמים כי טוב, אחת למלאכת המים ואחת למלאכת היום, ע"כ. ועיין בחדושי הגל"ח וחת"ס, מ"ש בציאור המאמר.

*

גדולתו ועצמותו שאינה דבר יוצא מעצמו, וצ"ט מהחלק השני הביא אותו פסוק וגור עליו לדעת החכמים כי הוא מן הנצראים. ומה שאמר כסאך לדור ודור אינו אלא להורו' על הנצח ו', ושאל השואל אם היא סתירה בדבריו מאיזה ימין מהסתירו' היא ואם החמישי' או השביעי'.

ודשיב: דע כי במקום הזה נטה אכן כספי צ" שחצר לספר המורה וזה לשונו שכתב על לשון הרב ז"ל וכבר ביאר ואמר אחת ה' לעולם חשב כסאך לדור ודור. רנה בכאן להניח ג"כ כסאך ענמן ית' לפי שהשוא' אותו לו ית' ונלחמותו וזה מופלג באומרו לדור ודור ואם יונה על השמים ה"ו כדעת ארס"טו נקדמות. ולהעירנו יפרשו על השמים פ"ט מהחלק השני. וכאלו הראה לנו כי האחרון יותר מדויקת כראוי ככל חלוק שנמצא מנד הסבה החמישי' וחזר זה עכ"ל הנוטה הזה.

ואני אומר תאלמנה שפתי שקר הדוברו' על דקים עמק בגאווה ובו כי הוא טועה ותולה דברו טעותו שהעולם הוא קדמון כדעת ארס"טו ודברי הרב נכונים הם אין בהם נפתל ועקש. ואני אפרש בדבריו שהוא תמה על ר' אליעזר הגדול שהוא מבקש חמר לשמים וחמר לארץ נתהוו מהם ואמר הרב ז"ל שאם דעמו שא"ס שיתהוו דבר מלא דבר א"כ איך תפול השאלה באור לבושו ובשלג שחתם כסא הכבוד מהיכן נצראו ואם יהיה להם חמר נצראו ממנו תפול השאלה אותו חומר מהיכן נצרא ועל כל פנים יגיע הדבר לחמר אחד ולא תפול עליו השאלה אותו חמר מהיכן נצרא להמנע ההשתלשלו' לאין תכלי' ואחר שיגיע הדבר לאותו חומר שלא תפול עליו השאלה לא ימנע מאחד משני דברים או שאותו חמר הוא נצרא מלא דבר או הוא קדום ואם יאמין שנצרא מלא דבר למה בקש חמר לשמים ולארץ נצראו ממנו ומה נמנעות שלא יהיו הם נצראים ראשונים מלא דבר כמו אותו חמר שנצראו ממנו. ואם יאמין שאותו חמר שלא תפול עליו השאלה מהיכן נצרא הוא קדמון א"כ אינו על דעת תורתנו ויהיה על דעת אפ"טון שהאמין הצריאה על דרך זה אע"פ שאינה על דרך ארס"טו וטאל"ס מ"מ אינה ג"כ על דעת הנגלה מתורתנו ואין לנו כח להוציאו מנגלהו כמו שפי' הרב ז"ל בפירקים הקודמים לו זאת היא תמיהת הרמב"ם ז"ל על דברי ר' אליעזר הגדול.

ודרמב"ן ז"ל תיקן דברי ר' אליעזר שהוא מאמין חידוש העולם מהאפס המוחלט אבל יאמין עס זה כי החמר הראשון הנצרא הוא יותר דק מהשמים והארץ ואחר שנצרא אותו חמר או אותם חמרים מהאפס המוחלט נצראו השמים והארץ מהם. אמנם הרמב"ם ז"ל נאחר בתמיהתו על רבי אליעזר הגדול ואמר שדע' החכמים היא שכסא הכבוד נצרא אלא שאמרוהו על פנים זרים רמז בזה למה שאמרו בפסחים (ג"ד ע"א) ובנדרים ז' דברים נצראו קודם שנצרא העולם וא' מהם כסא הכבוד. וזרות זה המאמר שכסא הכבוד הוא חלק מהעולם הזה ואין יהיה נצרא עולם קודם עולם.

אב"י הרב ז"ל לא נתכוון בכאן מפרש המאמר הזה אלא לנמור ממנו שכסא הכבוד נצרא לפי דעתם ז"ל. וכוונ' הרב בזה הוא להוסיף חימה על דברי ר' אליעזר המבקש לשמים ולארץ

נמצא לפי זה יש לפנינו ד' דרכים, או הוא רק לזכר שנצרכה האור צמואי שבת, או שהוא צרכת הנהנין. והנפקא מינה דאם הוא לזכר שנצרכה, ראוי לצרף תיכף כשרואה, מה שאין כן אם הוא צרכת הנהנין, אין לצרף רק על כל פנים באם שיוכל ליהנות, דלא יש שייכות להצרכה לצרף על כל השבוע כנ"ל, ולהכריע תולה בזה אם נימא דכחני הוא מציאות או העדר, דאם הוא מציאות אם כן לא נצרכה כלל צמואי שבת, דהא בכה הוא מקודם לכך אלא שצמואי שבת הוציאו לפועל, ואם נימא דהוי העדר, אם כן יתכן לומר שהוא לזכר שנצרכה ומצרכין תיכף. ואם כן אם נימא דהוי מציאות, על כרחך דהוי צרכת הנהנין ואין מצרכין עד שיאיתו לאורו.

והנה שני פירושים יש בצפוק ואת יהודה וגו', א' מדרש אגדה (תנחומא ויגש ס' י"א) ששלח אותו להכין לו בית תלמוד שמשם תלך הוראה, ואם כן הכנה הנ"ל שמשם תלך הוראה קרוי להורות, שמע מינה דכחני הוי מציאות, ואם כן לא נצרכה האור צמואי שבת, ועל כרחך דצרכת הנהנין היא ואין מצרכין עד שיאיתו לאורו. ועוד פירוש אחר יש בצפוק הנ"ל, מ"ש המלקט צמורש"א על התורה דלזה שלח את יהודה ולא את בנימין, על פי מ"ש בספר פנחס ר"א פירוש הכתוב (בראשית מה כג) ולאציו שלח באת עשרה תמורים וגו', לפני כל אחד נושא תמור אחד, אבל את בנימין לא שלח יוסף עמם, ולכן נענש יהודה שלא הביאו לאציו, ולזה נתחכם יעקב לשלוח ליהודה, ובדאי גם בנימין יאל עמו לקרוא אציו כאשר יבשר ליוסף, והוי כמעמידו לאציו, עד כאן.

והנה דעת יהודה צריך לומר דצבור דכיון דשמרו מן הפגעים והוא בחיים חיותו ויכול לבא לפניו, כבר קיים אציאנו אליך, והיינו שכחני הוי כמציאות, אבל מדעיקב שלח ליהודה, שמע מינה דכחני לא הוי מציאות, אם כן לפי זה נצרכה האור צמואי שבת, ועל כן תקנו הצרכה, ואם כן ראוי לצרף תיכף. וזה דברי המדרש הנ"ל ואת יהודה וגו', ילמדנו רבינו וכו', דהיינו דזה תולה בפירושא דהאי קרא כנ"ל.

ובקדים עוד, דהא יש להקשות ממוצאי יום הכיפורים דגם כן מצרכין על הגר, התינה להכל בו, אלא להלבוש קשה והבן, אך עיין בלבוש סימן רנ"ח ובסימן תרנ"ד שכתב הטעם צמואי יום הכיפורים, לפי שכל היום אסור ועכשיו מותר, ומפרש דבריו בסימן רנ"ח דהיינו שמצרכין שהצדיל יום זה משאר ימים בדבר זה, עיין שם. ולפי זה יש לו שייכות להצדלה, ואם כן יש לומר גם כן כמ"ש. אך קשה דאם כן בכל עניי מלאכות יבצר, ולמה דוקא על הצדלה. והנ"ל משום דהצדלה ראשונה שנגזרו היה באור, שנאמר ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, לכך מצרכין על האור גם כן שהיה צרכת הצדלה וכו'. ולפי זה מסתבר שפיר לומר דבעינן יאיתו לאורו, דומיא דהתם וירא אלהים את האור כי טוב, ואחר כך ויבדל והבן. וזה דברי המדרש כך שנו חכמים, והיה פירושא דהאי קרא איך שיהיה כך שנו חכמים וכו', ומניין אתה למד מהקצ"ה וכנ"ל. עכ"ד היש"מ.

*

גמ'. ואור דידידה בשני בשבת. כתב הרמז"ן בשער הגמול (ד"ה והפרישו רבותינו), וז"ל: והפרישו רבותינו ז"ל בין האש שצונוס הזה ובין האש היא צהפרש גדול לדקות אותו האש, אמרו בפסחים, אור דידן איברי צמואי שבת ואור דגיהנס איברי צנני, ואין ספק אחרי המימרה הזו שהם רוצים להעלות האש היא ולעשותה דקה מן הדקה, עד שייחשו אותה להצרכות ציוס שני והוא היום שהם מייחדין צבראשית רבה וצמדרשים לצריאת המלאכים. וידוע הוא בכל מעשה צראשית, כי הנצרכים צראשון דקים וקרוצים לסיצה הראשונה וליסוד המוקדם יותר מן הנצרכים צנני, וכן השני מן השלישי, כאשר תראה אפילו בפשט הכתוב, ואין ספק לשום אדם צונוס כי האש הזו שצונוס הזה אינה שורפת צנפס, ואפילו האור העולמי הנחפס אין האש מכלה אותו ולא שורפת אותו, ולא שמעתי לאחד מן המאמינים או מן הכופרים, בין גם המחשבה או דק ועמוק בצברא, אין אחד מהם שיאמין צהשך החסיד שנשרפה נפשו ואצדה באש וגמולו כלה וילך, אלא שהאש היא שצגיהנס שנאמין צה שהיא שורפת הנפשות, אינה כמו אש העולם הזה כלל, לא האש שמשמשתנין צה צגמלת ושלבתה, ולא האש היסודית אשר צגלגל האש, אע"פ שהוא גוף דק מאוד והוא מתחצרת צגופי הנצרכים עם השתלשלות היסודות, אלא דקה מזו היא אע"פ שהיא מענינה כמו שאצברא. וכו'.

*

גמ'. ואור דידן במחשבה ע"ה ליבראות בערב שבת וכו'. איחא בתנחומא (ויגש ס' י"א) ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה (בראשית מו כח), ילמדנו רבינו הרואה את הנר צמואי שבת מאיתם מצרכין, כך שנו חכמים אין מצרכין על הנר עד שיאיתו לאורו, ומניין אתה למד מהקצ"ה שנאמר (בראשית א ד) וירא אלוקים את האור כי טוב, אחר כך כתב ויבדל אלוקים בין האור ובין החשך, עד כאן. והוא פלא, דמה ענינו להאי קרא ואת יהודה. ועוד קשה היאך מוכח הצרכה מקרא דויבדל וגו'.

והישמח משה (פרשת ויגש) כתב צה דבר נכון, דהנה צלבוש או"ת (ס' רצ"ח) כתב דהצרכה על הנר צמואי שבת, הוא רק לזכר שנצרכה האור צמואי שבת, ר"ל ציוס הראשון שנאמר וירא אלוקים יהי אור. וכתב עליו האליהו זוטא וזה אינו, דהאי אור יום הוא, רק הטעם הוא לפי שזימן הקצ"ה צמואי שבת לאדם הראשון שני רעפים והקישן זה צה וירא מהן אש, ואיהו גופיה כתב כן בסימן תרנ"ד. וכתב עוד הלבוש דאין לומר דהוי כמו צרכת הנהנין, דאם כן בכל יום היה לו לצרף, עד כאן. וכתב האליהו רבה הא צבראמת אין מצרכין בכל יום, היינו לפי שאין הגוף נהנה, והא דמצרכין על השמש יוצר אור, היינו משום שמתחדש כל יום, כן כתבו התוספת (שם פסחים נ"ג ע"ב ד"ה אין). ובסם הכל צו כתב דהוי צרכת הנהנין, רק משום דהנחתו תמידית לאפות ולבשל ולהאיר ולחום, הוי בצרכת התורה שאין לו הפסק, רק שבת מפסיק שאו אסור ליהנות אללו, ואם כן יוצאין בצרכה של מוצאי שבת כל השבוע, עכ"ל.

גמ'. שני דברים עלו במחשבה ליבראות וכו'. עיין למחר"ל בספר באר הגולה (הבאר השני) שהאריך בזה.

*

גמ'. והביא שני אבנים ומחנן זו בזו וכו'. בפרקי דר' אליעזר (פ"ב) איתא, דבין השמשות של שבת היה אדם הראשון יושב ומרהר בלבו ואומר או לי שמא יבא הנחש שהטעה אותי בערב שבת נשתלם לו עמוד של אש להאיר לו ולשמור מכל רע ראה אדם לעמוד של אש ושמח בלבו ואמר עכשיו אני יודע שהמקום עמי ופשט ידיו לאור האש ודרך בורא מאורי האש, עכ"ל.

ועוד איתא שם, ששכרתיק ידיו מהאש אמר אדם עכשיו אני יודע שנבדל יום הקדש מיום החול שאין לבער אש בשבת אמר ברוך המבדיל בין קדש לחול, עכ"ל.

*

גמ'. פרד בימי ענה היה. עיין (בראשית לו, כד) דענה בן זבעון הוא חמיו של עשו. ועיין רמב"ן שם.

*

גמ'. מלמד שבא צבעון על אמו וכו'. עיין פסקי התוס', וז"ל: "בן אשתו אינו קורא אותו בנו, בן בנו קורא אותו בנו". ועיין שו"ת שבות יעקב (חלק א סימן קסט) ע"ד מעשה שהיה באחד שהיה מוטל על ערש דוי וזה מחמת מיתה ליתן כל ספריו לבנו ולא היה לו בן כי אם בן חורגו, וכן הבן ומת מתוך חליו זו, ועתה ממוקם הבן חורגו עם בן הבן אחדת הספרים מי הם יקח הספרים, ילמדינו רבינו הדין עם מי כי לכאורה ראוי לזדד לזכות הבן חורגו שהוא לורבא מדרבנן.

והשיב שם, כי ודאי כוונתו אבן הבן, ולא אבן חורגו דלא מקרי כלל בנו, והוא אחר ממש. ובסו"ד כותב: וכדי שלא להזיז חלק בלי ראייה כלל אעתיק לך לשון התוספת שכתב כן בפשיטתו בפסחים פ' מקום שנהגו דף נ"ד ע"א ד"ה אלה בני שעיר החורי וכו' ועוד לא מנינו בכל המורה ששקרא לבן אשתו בנו ע"כ וע"ש בפסקי תוספת' שכתבו וז"ל בן אשתו אינו קורא אותו בנו בן בנו קורא אותו בנו עכ"ל, וכ"כ מהרש"א ב"ב"א אף קט"ו ע"כ בפשיטות. הרי להדיא דכוונתו אבן בנו ולא בן חורגו. ומוצטט אני בזה"ל לורבא מדרבנן שאם ת"ח הגון הוא ויראה תשובה זו שכתבתי שהוא עמלו לא יראה ליהנות ממנה שאינו שלו ולא יתן זכים עינו בשל אחרים. ע"כ.

וע"ע שו"ת חיים שאל (חלק א סימן מא) שנשאל בזה דכתוב בש"ע (סימן רמ"ז דין ג') שביד מרע שאמר נכסי לבני לשון רבים ולא הו"ל אלא בן אחד וזנות הכל לבן לבדו וכו' יש מי שאומר דאי לית לי ברר אלא בר ברר ודאי אבר ברר קאמר. ונשאל היכא דלית לי ברר ולא בר ברר אמנם גידל יתום בתוך ביתו מי אמרינן דשפיר בריה מיקרי ועליה הוא דאמר נכסי לבני דהמגדל יתום כאלו ילדו, או"ד דוקא בבר בריה הוא דאמרינן דעליה אמר נכסי לבני ולא ביתום שגדל.

ובתו"ד כותב: ברם עדין צריכין לנו למודעי' היכא שאין לו זרע וגידל יתום בתוך ביתו ויש לו בן אשתו ואמר

נכסי לבני בלשון יחיד מי הוא הזוכה אם בן אשתו או היתום שגדלו. ויראה דאם בן אשתו לא נתגדל בביתו היתום שנתגדל בביתו הוא הזוכה שנקרא בנו כדאמרין אמנם בן אשתו כתבו התוספות פ' מקום שנהגו דף נ"ד ע"א דלא מנינו בכל המורה שיקרא בן אשתו בנו וכן כתוב בפסקי תוספות שם וא"כ זה האומר נכסי לבני על היתום שנתגדל בביתו קאמר ולא על בן אשתו דלא מקרי בנו.

ובן יש להביא ראיה מתשובת מהר"ם שהבאתי מראש מקדמי אר"ש דעל בן אשתו לא אשכח פתרי דמקרי בנו אלא מצד שנתגדל בתוך ביתו דמקרי בנו ומוכח דאם לא נתגדל בתוך ביתו לא מקרי בנו וכדברי התוס' הנו' וא"כ בנ"ד דבן אשתו לא נתגדל בתוך ביתו לא קאמר עליה אלא על היתום שגדלו דמקרי בנו.

ואולם אחתי צריך לברר אם בן אשתו והיתום נתגדלו בתוך ביתו ואמר נכסי לבני לשון יחיד מי הוא הזוכה. ואפשר להביא ראיה מדברי התוספות פרק מקום שנהגו הנו' וז"ל מלמד שצא זבעון על אמו תימא דפרק יש נוטלין דף קט"ו מוכח מהאי קרא דבני בניס כבנים וא"כ מנ"ל שצא על אמו ועוד לא מנינו בכל המורה שיקראו לבן אשתו בנו והכא אמר דלהכי קרי ליה בנו שנולד מאשתו וז"ל דקרי ליה בנו לפי שהיה בן בנו כדאמרנו ביש נוטלין והכא דייק שצא על אמו מדלא כתיב איה שהיה כמו כן בן זבעון ולא כתיב אלא ענה לחודיה ש"מ לפי שהיה נמי בן אשתו של שעיר כתיבה קרא הכא עם שאר בני שעיר עכ"ל למדנו מדבריהם דאף דמה שנקרא בנו היינו משום שהיה בן בנו מ"מ לפי שהיה זה בן אשתו כתיב קרא עם שאר בני שעיר ולא כתיב איה ג"כ אלמא אע"ג דאיה וענה תרוייהו בני בניס כתב ענה לחוד הואיל והיה בן אשתו נמצא דהיותו בן אשתו יש לו עדיפות על בן בנו אחר.

ודין מנינה בנ"ד דיתום ובן אשתו נתגדלו שניהם בביתו דאע"ג דזה וזה מקרו בניס הואיל שגדלם בן אשתו אית ליה עדיפות מהאחר טפי וכשאמר נכסי לבני לשון יחיד על בן אשתו שגדלו קאמר ולא על היתום שגדלו דבן אשתו אית ליה תרתי שגדלו והוא בן אשתו.

וייש לדחות דלעולם לא יש שום עדיפות כלל לבן אשתו שגדלו על יתום אחר שגדלו והיה שני דכתב קרא בבני שעיר ענה ולא איה ללמדנו שצא זבעון על אמו. א"נ שאני התם דהעולם היו סוברים שהוא בן שעיר כי כל העם רואים דאשתו ילדו וכמ"ש הרב מהרש"ל בחכמת שלמה לפירוש דברי התוספות' הנזכר ע"ש. ומ"ש הרב מהרש"א בחדושי הלכות בכתב דף קט"ו דאימא דשעיר צא על כלתו ע"ש כן מנאמי בתוספות פסחים כ"י משם רבינו פרך.

ונראה דדין זה תלוי לחקור הטעם זה המנוה עם מי היתה דעתו קרובה לרף אהבה אם עם בן אשתו או יתום שגדלו ואין לדין אלא מה שעיניו רואות. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

וע"ע בשו"ת תחם סופר (אה"ע א סימן עו) ושו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן כט אות יא).

מאלד, וגם חסרון הוא בצטחון שזריכים להאמין שציד הקצ"ה לשנות, וכמ"ש חז"ל (ברכות נ"ד ע"א, ס' ע"א) היתה אשמו מעוברת ואמר יהי רצון שחלד אשמי וזכר הרי זה תפלת שא, ומחלק הני מילי לאחר מ' אצל קודם מ' יום יבקש רחמים שיהא זכר, ועיין בתוס' סנהדרין כ"ג ד"ה ארבעים.

ודעת הגאון המחבר שליט"א, דיש לקיים תמים תהי' עם ה' אלקיך ולא להלך אחר העמידות, ומה תועלת יש בידיעות כאלו, ואדרבה כמה פעמים יזיק בעיני שלום בית וכיוצא בו וח"ו יוכל להביא אפי' לידי שפ"ד שיצרו להפיל הולד ובפרט באנשים קלי דעת, כי באמת זה הוא המטרה שלהם שרונים לראות אם הולד יהי' צרי ולפי רגונם, ואם יש לו איזה מחלואות או שיהי' טומטום או כיוצא בו ח"ו, ואפי' בין זכר ונקבה יש חלושי דעת, ובפרט לפמ"ש ז"ל א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי למי שצניו וזכרים ואי לו למי שצניו נקבות, ולפעמים מחמת בושא שהאם לא תוכל לסבול אז יעשו הפלה ח"ו, ולפעמים יזיק להולד והאם יחדיו וזהו חוץ מפ"ה היפ"ה, דהוא לא עלה לו על דעתו ח"ו על ההפלה, אצל צעונה צימים האלו נשתנו העמים.

וגדולה מזו כתב רבינו יהודה בר יקר רבו של הרמב"ן ז"ל בפ"ה התפילות והזכרות, שאם נולד בן צריך לזכר שהחיינו ועל הנקבה לא יצרך דיין האמת, אפילו שאמרו ז"ל או לו למי שצניו נקבות ע"ש, ובגמ' אמרי' רבינו הקדוש נולד לו נכדה נקבה, ואמר לו רבינו הקדוש לבנו רבי' בזה לעולם, והשיבו לו תנחומין של הכל נחמך אציק, והנה השתמש בלשון תנחומין כניחוח אכלים ח"ו ויכול ח"ו ויכול לבא לידי שפ"ד וכיוצא בו, ואם לא ידעו ולא יבינו אז כשיצא לאור העולם יעשה הקצ"ה כרגונו מי יחיה ומי ימות, וזה מלבד ממה שאבותינו האמינו בזה, בלי תחבולות.

איברא דבעיקר המדרש איכא עיקולי ופשוטי, שהרי חשב שם שצעה דברים המכוסים מצניא' והראשונה היא יום המיתה, ויום המיתה גופא מצינו שבקש דהמע"ה לדעת, כמ"ש (שבת ל' ע"א) אמר דוד לפני הקצ"ה רבש"ע הודיעני ד' קני ומדת ימי מה היא אדעה מה חדל אני וכו', אמר לו גזירה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בור"ד, ומדת ימי מה היא גזירה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימי של אדם וכו' ע"ש. הרי שהיה גזירה שלא ידע יום מותו ושלא רצו לגלות לו, אצל אס הי' לו היכולת לזכר מעצמו אולי הי' מותר רק שלא הודיעהו מן השמים, וגם בדיוק לשון המדרש ואין אדם יודע מה צעירה של אשה, כי אפשר שפי' שרק אדם אחר אינו יודע, אצל האשה צענהא אפשר שידעת, וכעין מה שמפרש ואין אדם יודע מה בלבו של חצירו, דמי הפי' שאין אדם אחר יודע מה שבלבו של חצירו אצל האדם צענהו יודע מה שבלבו, ובפרט לפ"מ דמבואר בחז"ל (נדה ל"א) והוצא ברש"י אשה כי תוריע וילדה זכר, דתלוי במי שמוריע תחילה ואפשר שצעת מעשה הרגישה שהיתה מורעת תחילה, וכעין שאמרו גזירה כחן שהיא יודעת ולא האיש, או כפי מה שאמר ר' יוסי (שבת ק"ח ע"ב) חמש צעילות צעלתי ונטעתי חמשה ארוזים בישראל ומאן אינון וכו' ע"ש ובגמ' מוקים

גמ'. **אף** מוקדו של אהרן שקדיה ופרחיה. פי' תוספות רי"ד, שנבראו ועמדו בתוך המטה ולא ילאו עד אותה שעה.

*

גמ'. **ויש** אומרים אף המזיקין. אמרו במדרש בראשית רבה (פרשה ז פסקה ה ד"ה ויאמר אלהים), כי אחר שברא אדם וחוה, נתעסק צריאחם, וכשברא רוחותיהן קדש היום ולא הספיק לברוא להם גופות, ונשארו רוחות בלא גוף, ללמדך דרך ארץ, שהעוסק במלאכתו וקדש היום יניחנה ולא יגמור אותה.

דף נד ע"ב

גמ'. בגדו של אדם הראשון. פרש"י שהיה חקוקים עליו כל מיני חי' ועופות. והעיר החת"ס מש"ס חולין (ס' ב') וכי משה רבינו קניג או בליסטרי היה מכאן תשובה לאומרי' אין תורה מן השמים, והשתא מה ראה הוא זה הלא מבגדו של אדה"ר נתפרסמו כל מיני חיות בעולם.

ותירין החת"ס, דהאומרים אין תורה מן השמים הם כופרים בחדוש העולם ג"כ ואינם מאמינים שהיה אדה"ר בעולם כלל.

*

גמ'. **שבעה דברים מוכוסים מבני אדם וכו'.** בבראשית רבה (סה, יב) חשוב ג"כ, הא דאין אדם יודע מה צעירה של אשה. חז"ל שם: תני שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואלו הן, יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ואין אדם יודע כמה הוא משחק, ואין אדם יודע מה בלבו של חצירו, ואין אדם יודע מה צעירה של אשה, ומלכות הרשעה אימתי נופלת, יום המיתה מנין, דכתיב (קהלת ט) כי גם לא ידע האדם את עתו, יום הנחמה מנין, דכתיב (ישעיה ס) אני ה' צנתה אחישנה, ואין אדם יודע מה צעומקו של דין, שנאמר (דברים א) כי המשפט לאלהים הוא, ואין אדם יודע כמה הוא משחק, דכתיב (קהלת ג) מתת אלהים הוא, ואין אדם יודע מה בלבו של חצירו, דכתיב (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב, ואין אדם יודע מה צעירה של אשה, דכתיב (קהלת יא) כעצמים בצטן המלאה, ומלכות הרשעה אימתי נופלת, דכתיב (ישעיה סג) כי יום נקם בלבי.

וביפ"ת שם מבאר דהכל הוא לעוצת האדם, חז"ל ואם ידע מה צטון האשה או תטעור האב והאם צימי הריגה, אם תתעבר בוולד שלא כרגונם, וגם אם ידעו מראש כי היא הרה ללדת זכר אשר זה חפצם אז תקטן השמחה בלדתה ולא יהיה גמול על החבלי לידה, ועוד נוכל לנמא טעמים נכונים מדוע כסה הקצ"ה את כל אלה מבני האדם עכ"ל.

ועיין צש"ת משנה הלכות (חלק טו סימן קיח) שנשאל כמה שעכשו נהוג בין נשים מעוברות ללכת לרופא, וצודקים ע"י מכשיר (אלטרא-סאונד בלע"ז) ובו מצררים אס העובר הוא זכר או נקבה, ואפשר לידע זאת בהחדשים האמנעים כגון לאחר י"ד שזועות, אם יש צד היתר לצד זה, כי לכאורה הוא דבר זר

גמ'. ועומק הדין. עיין להסידר"א במחזיק ברכה (ס' תקעא סק"א) בשם הראשית חכמה, שזעוה"ב מדקדקים יותר ממה שיחשוב האדם דעתו. עיי"ש.

*

גמ'. ואין אדם יודע מזה בלבד של חבירו. עיין בשו"ת צ"ח אליעזר (חלק ב סימן נו) שמציא ראה מכאן שאין להסתמך על תולדות דיקה במכונת אמת.

*

גמ'. ועל המות שישתכח מן הלב. עיין למחר"ל בגור אריה (פ' וישב, לו, לה) דודאי על המות נגזרה גזירה שישתכח הימנו, אבל אין זמן קבוע ומוגבל לזה, ויש מי שיטרו תקיף עליו ואינו מקבל תנחומין לזמן ארוך.

ובזה מיישב למה לא הביא יעקב מאמר שלא היה יכול לקבל תנחומין על יוסף, כי בודאי חי הוא, דיעקב חשב כי לכך אינו מקבל תנחומין שיטרו תקיף עליו. (וכתב שם, דבאמת לא יתכן דבר זה, שיהיה ביעקב שהוא צדיק גמור מדה גרועה כזאת להיות יצור תקיף עליו שלא לקבל תנחומין, ולא תנח דעתו עליו).

*

מתני'. מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין וכו'. בתרומת הדשן (חלק א' סי' קנ"ג) צידדו אי שרי לחלוצ הפרות ושאר בהמות בטי' באב, או לריץ לעשותו ע"י נכרים, כתב יראה דלכאורה משמע דשרי, דהא בחוה"מ דאיכא איסור בעשיית מלאכה לר"ת ור"י מדרבנן, ולמקצת הגאונים מדאורייתא, אפי"ה היתר פשוט דחולצין הבהמות בעצמן, וא"כ כ"ש בתשעה באב דאינו אלא מנהג, כדתנן פ' מקום שנהגו מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב כו', ותנן נמי מקום שנהגו לעשות ב"ד כו', משמע קצת דדין אחד הוא למלאכת תשעה באב, וי"ד קיל טפי מחוה"מ, כדאיכא הכס.

אמנם נראה דיש לחלק, דבחוה"מ איסור מלאכה משום שציתה הוא, שרו רבנן כל מלאכת הדייט ושאינו של טורח, וכן מה שהוא לצורך שמחת המועד, אבל מניעת מלאכה בתשעה באב משום עניו הוא, כדאיכא פ' בתרא דתענית רש"ג אומר לעולם יעשה אדם עניו כח"ח כדי שיתענה, ופירש"י שם (לפנינו ליחא, ועיין בפרש"י על הרי"ף (י' ע"ב) כתב דנוי היא להם, ואולי ז"ל שם דעניו הוא להם), כדי שיתענה כלומר עניו הוא להם שיהיו בטלים מהמלאכה.

ולפי טעם זה י"ל דכל מלאכה צין של טורח או לאו, וגם מלאכת הדייט אם יש בה שיהיו קצת שמחשעש בה, אין לעשותה בתשעה באב מפני שע"כ מתבטל מעניו, לאפוקי הדלקת הנרות או לקשור או להטיר שאין בה שיהיו ודאי פשוט להטיר בתשעה באב, וכן מלאכות שהטירו חכמים לשמחת המועד ודאי אין לעשותם בתשעה באב, כדפסקו הגאונים דאסור לאכל לעשות בימי אכלו מלאכה שהטירו חכמים לצורך שמחת מועד, ואיכא למימר דה"ה תשעה באב.

ובמרדכי בסוף מס' תענית כתב בשם ראז"ה, דהאידנא נהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב, כר' עקיבא

לה בעלמי ושנתי, ועיין בעירובין דף ק' ע"ב הרו"ה לעשות כל בניו זכרים יצעול ושנה, וכן יכולנו לעשות כל בני זכרים, וא"כ אכלו אין זה מכוסה כלל, ועוד מה שאמר חז"ל שהי' מקום שילדו רק זכרים ולצטוף נקבה אחת, וא"כ ידעו שבעצורה של אשה היא רק בן, ולכן ע"כ ז"ל דהאי מכוסה הוא ע"פ רוב אבל יש מציאות שידעו.

*

גמ'. שם. מהר"ל בספר נחם ישראל (פרק יח) כתב לבאר ענין זה, כי יום המיתה הוא בודאי חוץ לגבול, שלא יתחבר עמו בגבול דבר, שהוא העדר לו, והעדר בודאי חוץ ממנו, ואינו בגבולו. ולפיכך דבר זה מכוסה מן האדם. וכן יום הנחמה, ודבר זה גם כן אין בו ידיעה, כי הנחמה חוץ מן האדם. שכאשר הגיע לו זרה, אין ידוע לו זמן שהיה מתנחם אחר הזרה שהגיע לו. כי הנחמה לאדם הוא כאילו היה מגיע לו העדר, ויחזור ויקבל הויה אחר כך, ואין דבר זה ידוע לו מה שחוזר ונזמן לו הויה, כי הוייתו חוץ ממנו.

ועומק הדין הוא גם כן מכוסה ממנו. כי הדין מושכל מחויב, כי שאר דברים שהם אפשרים, כיון שאינם מחויבים, אינם שכל גמור. ולפיכך מה שאמר כאן 'ועומק הדין', רואה לומר הדין המחויב, מפני שהוא מחויב ומוכרח הוא מכוסה מן בני אדם, במה שהאדם גשמי, ושכלו אינו שכל גמור, לא יוכל לעמוד על השכל המחויב, שהוא הדין. ואילו היה ידוע עומק הדין, היה האדם שכלי לגמרי, כי זהו אמתות השכל, ולפיכך השכל המחויב הוא נגדל ממנו, שאי אפשר לדעת עומקו. ואין דבר שהוא מחויב רק הסבה הראשונה, שהיא מחויבת ומוכרחת, ובודאי אין לעמוד עליה כלל.

ואין אדם ידוע במה משתכח. שזה גם כן חוץ מן האדם, כי פרנסתו הוא חוץ ממדריגות האדם, כי הפרנסה של אדם היא למעלה מסדר העולם. לכך אינו ידוע במה משתכח. ואף אם האדם חושב כי בדבר הזה בודאי ישתכח, אין זה בודאי, כי אי אפשר לדעת זה.

ואין האדם ידוע מלכות בית דוד כשתחזור. וגם דבר זה חוץ לגבול וגדר האדם. ותראה כאשר נבנה בית שני, וחזר להם הבית, לא חזר להם מלכות בית דוד. ודבר זה לריץ טעם נפלא מאוד, כי למה לא חזר להם מלכות בית דוד גם כן. וזהו למעלה מלכות בית דוד, שלא היה כדאי להיות מלכות בית דוד זורח עד לעתיד. ולפיכך אין אדם ידוע מתי תחזור מלכות בית דוד. ואם לא היה בית דוד כל כך צמעה, לא היה אפשר במלכות בית דוד לבטל מלכות רביעית. ולפיכך בהכרח לריץ אחת לומר שמלכות בית דוד מעלתו צמעה שאין ידיעת האדם תופס שם.

וכן מלכות רביעית מתי תפול. שכבר בארנו לך למעלה כי נפילת המלכות הזה אין ידיעה בו מפני גודל ממשלת המלכות. ולפיכך אין אדם ידוע מתי תפול. ולפיכך ראה אותה יעקב עולה ואינה יורדת. ע"כ.

*

ש"כ" הרמב"ם פרק ג' מהלכות תעניות (הלכה ג'), וכן כתב הטור (סי' תקצ"ה) דמפסקין מצעוד יום כמו ציום הכפורים, וכן כתב בספר נדה לדרך (מאמר ה' כלל א' פרק ו'), וכן כתב בספר אורחות חיים (הל' תענית אות י"ג).

אמנם הר"ף (תענית) כתב דתליא קצלתו, שכתב (דף ג' עמוד ב' מדפי הר"ף) על הא דהציא מגאון דאע"פ שפוסק מצעוד יום חוזר ואוכל עד שיצא השמש, ועל זה הוסיף הר"ף דלדידיה מסתבר דהני מילי היכא דלא קבלה עליה לתענית, אבל היכא דקבלה עליה לתענית אימסר ליה למיכל ולמשתי עיי"ש.

ובא הכתוב השלישית, הוא הרמב"ן במלחמות ה' (שם על הר"ף, וכן הוא בספרו תורת האדם, דף ס"ה) דלא שייך ענין תוספות עינוי והפסקה אלא ציום הכפורים, ואפילו קבלה עליה לא שייך הפסק מצעוד יום, עיי"ש שהקשה מהא דכאן דאין תוספות לתענית ליצור עיי"ש, וכן הביאו הרמב"ם (תענית שם), והסכים עמו עיי"ש, וכן הוא דעת הראש"ד, ודעת רבינו חננאל שם, וכן הוא שטת הסמ"ג (דף רמ"ט: עשין דרבנן ג').

ובשולחן ערוך (סי' תקצ"ה) כתב, דמפסקין צאלו לאכול מצעוד יום, ועיי"ש בזמן אברהם (סי' ב') דגם הטור שכתב "כמו ציום הכיפורים" לאו דוקא, דציום כיפור נריך להוסיף מעט משא"כ כאן, וצין השמשות אסור גם כאן. וכן פסקו הפרי מגדים (אשל אברהם סי' ב'), וכן החיים (שם סי' י"ד) ובמשנה ברורה (שם סי' ק'), דעת תורה (שם סי' ב') וע"ע בלמח דק בפסקי דינים (בדפוס חדש דף כ"ח) עיי"ש.

והנה מלשון הרמב"ם בהלכותיו משמע דס"ל כהר"ף, וכ"כ שם הרב המגיד (שם) לדעת הרמב"ם כדברי הר"ף, ולהלכה נקט המ"מ כדעת הרמב"ן שאין לו תוספות. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות סוף מסכת תענית דצין תשעה באב כתב להדיא דמוסיפים בה מחול על הקודש, וע"ע בזה.

ועיין בשו"ת הרדב"ז (חלק לשונות הרמב"ם חלק ה' סי' ק"ד אלף תצ"ז) צו"ל, על הא דשאלת ממני יד נפש אם יש תוספת לט', באב, לפי ששמעת לאחד מן החכמים דרש בריב"ז כי לדעת הרמב"ם ז"ל יש תוספות לט' באב כמו שיש ליום הכפורים, ולמד אותו מיתור לשונו של הרב ז"ל שאמר ט' באב לילו כיומו ואין אוכלין אלא מצעוד יום וצין השמשות שלו אסור כיום הכפורים, ומדמשה ליה ליום הכפורים משמע דאית ליה תוספות.

תשובה, לא תאזהר לו ולא תשמע אליו, שאין בכל הראשונים מי שהוא בקי בלשון הרב יותר מצעל מגיד משנה לפי שנתן אל לבו לפרש דבריו ועבר על כלו והיה קדור לפניו כשלחן ערוך, וכש"כ אף יתמי דימתי שנחלוק עליו בכוונת הרב ז"ל, והוא ז"ל כתב חז"ל, ושם נתבאר שצין השמשות שלו אסור, ואע"ג דספיקא דרבנן הוא בבי האי ספיקא אזלינן לחומרא כדאיתא התם, ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שאין לט' באב תוספת מצעוד יום כמו שיש ליום הכפורים, שאם היה לו תוספת לא היה נריך לומר שצין השמשות שלו אסור שהרי תוספות מצעוד יום ודבר ברור הוא עכ"ל.

דאמר כל העושה בתשעה באב כאילו עושה ציוה"כ, אמנם מאד תמהתי על הני מילי דראצ"ה, דבכל הספרים שנמצאו בידינו לא מיירי רבי עקיבא במידי דמלאכה, אלא קאמר כל האוכל ושותה בתשעה באב כו', דרשב"ג קאמר התם כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם, ובלשון זה כתב רב אלפס ואשירי בחבוריהם.

ועוד תמהתי על הא דלעיל דקאמר יעשה עצמו כח"ח כדי שימנה, פי' עניו הוא להם שהם בטלים ממלאכה, ומטעם זה חלקנו צין מלאכה דחול המועד וצין מלאכה דט' באב, דפ"ק דתענית (י"ב ע"ב) פריך, בשלמא כוליה תענוג הוא ולכן אסירי בתענית ליצור שגורים על הגשמים, אלא מלאכה אמאי אסירי נער הוא לו, אלמא דבטילת מלאכה אדרבה תענוג הוא לו ולא עניו, ע"כ עיי"ש עוד.

*

מתני'. שם. עיין מטה יהודה (סימן תקנד) דכיוס מנהג כל ישראל בכל מקום שלא לעשות מלאכה. ועיין ביאור הלכה (שם) דכוונתו הוא רק עד חלות.

*

מתני'. שם. כתב בשו"ת מהר"ם מברנא (סימן טז), שריב"א המיר בט"ז לעשות ע"י גוים כיון שאין בו איסור אלא במקום שנהגו, נהי נמי שאנו במקום שנהגו שלא לעשות, ע"י אחרים מותר, שלא נחמיר כמו בצלל שאסור ע"י אחרים. **ולכתוב** בתשעה באב ז"ע אם מלאכה היא. ואמר ה"ר יעקב דר"י הגיה ס"ת שלו בט"ז והגיה זו הסופר טעויות.

*

גמ'. אין תענית ציבור בבב"א אלא תשעה באב בלבד. הטעם לזה הביא ברא"ש (תענית, סימן ט') בשם הראצ"ה, לפי שאין שם נשיא שכן איתא בירושלמי (תענית שם הלכה א'), אמר ר' יוסי הדא דתימא אלו תעניות דאין עדיין ליתגא תעניתא דלית איתא עממא, ע"כ. ובקרבן נחנאל פירש דהטעם הוא משום דליכא לקיים הקרא (ויאל ב' ט"ז) ילא חתן מחדרו, דדרשין על הנשיא, וכמו כן אין מחוייבים לקיים הקרא דיואל (א') קדשו זוס קראו ענרה, דדרשין (תענית י"ב), מה ענרת אסור במלאכה כמו ציום הכיפורים, וה"ה בשאר חמשה עינויים כחומר תענית דיום הכיפורים. ולטעם זה נמא דהכ"ד ברכות מתפללין אף בצלל דעל זה לא היה הנביא.

ובר"ן כתב הטעם, כיון דלית נשיא שיש בכוונת לגזור על ישראל תענית הוי כתעניתא יחיד, ועל פי דרכו טרח לתרץ על מה שמתפללין בגולה כ"ד ברכות עיי"ש, ולהניל נחא. וע"ע מנחת חינוך (מצוה רפד אות כד).

אבל בהגהות אשר"י כתב מא"י, דשבעה עשר בתמוז וזו גליה וכיו"צ ויחיד שקבל עליו תענית סתם מותר ברחיבה, וכן הוא המנהג שרוחצין צאלו התעניות, ע"כ. ועיין בשולחן ערוך אור"ח סי' תק"ן (ס"ב) ובמשנה ברורה שם (סי' י').

*

גמ'. אוכלין ושותין מבעוד יום. בתו"ט (תענית יב ע"ב) פירש דהוא ענין הפסקה כמו שעושים צום כיפור, והציא

(חלק א' סי' ב' אלפים ק"ו) דיש לקרב דעת הרמב"ם ו"ל לדעת שאר פוסקים ולא לעשותו חולק עליהם, עכ"ל. וכן הוא בספר זכרון יוסף להגאון רבי יו"ט ידיד הלוי (ח"א סי' כ') עיי"ש, ואכמ"ל.

*

גמ'. **שם.** עיין בגזרות ארי (תענית יב ע"ב) דמשום הכי לר' יוחנן צטווגין בין השמשות שלהם אסור, ולא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, דאם כן ניקל נמי צטווגין השמשות דמונא תענית, והוי תרי קולא דסמרי אהדדי, עיי"ש שהאריך צראיות.

אמנם צרש"ש הקשה עליו מהא דעירובין (ל"ב ע"ב), דרבי ס"ל שכל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, וכן לשמואל שם דצריא ליה בין השמשות שלהם ושל ט"ו מותר, וגם אשמיטתיה מה שכתב המרדכי במכילתין (סי' תרל"א), וכן הצ"ח (בס"ת חק"ב) צ"ש הג"מ, דלכאילן ע"מא אסור בין השמשות דאפוקי יומא מספיקא לא נפיק מאיסורא, ועיין במגן אברהם סי' שמ"ב.

אכן מצינו סעד לדברי הגזרות ארי, בספר ישועות יעקב (ריש סי' חק"ב) שכתב דצרי, דהיכא דהוי תרי קולא דסמרי אהדדי אזלינן לחומרא עיי"ש.

*

גמ'. **עוברות ומניקות מתענות ומשלימות.** ואם יש להמניקה ילד חולה ומסוכן ואינו רוצה לינק כ"א ממנה ואם מתענה סכנה הוא להילד אינה מתענה אפילו צויהכ"פ. (בה"ט בסימן תר"ח בשם תשובת דבר שמואל).

ועיין שו"ת שאל ושאל (חלק ה' אור"ח סימן צט) ושו"ת דברי יציב (חלק אור"ח סימן רלא) שהאריך בדין עוברות ומניקות בג' תעניות.

*

גמ'. **מלאכה תנינא.** הקשה החת"ס, לפי מה שהעלה המג"א לאסור מלאכה צלי ט"ו צ"ב במקום שנהגו שלא לעשות, משא"כ בת"צ דלילה שלו מותר דאין אסירה אלא ציוס, א"כ נימא ט"ו אינו כת"צ למלאכה דט"ו לילו אסור במקום שנהגו משא"כ ת"צ, וצ"ע.

*

גמ'. **ולואי שיתפלא אדם והואך כל היום בולו.** עיין בהשגות הראש"ד (ספ"א מה' חפלה) שז', דר' יוחנן שאמר ולואי שיתפלא אדם כל היום כולו, לא אמר כן אלא בתפלת י"ח שהיא תפלת רחמים ונקשה, אבל תפלת שבת ויום טוב שאינה אלא הודאות לא אמר ר' יוחנן, ואם יודה ויחזור ויודה זכרה לזעלה היא, וכן צרכות יוצר וצרכות דערכות וזכרת המנוח וזכרת הפירות והדומה להן. עכ"ל.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת הרא"ש (כלל ד סימן יט) וז"ל: ונראה לך, שיש לגעור באותן המגזינים קולן צ"ח ואומרים עם החזן תפלת י"ח וקדושה. ואף לרבי יוחנן, דאמר ולואי שיתפלא

הרי אמה רואה שצ"על מגיד משנה אומר שהוא צרור ולא הזכיר חולק, וזה הדורש עשה את רצונו חולק, "אבל זו רעה חולה ראיתי צרוב הלומדים צפסק צירושלים, כי אם ימנא איה לזון מיותר צלשון הרב אינו חושש לומר שהוא חולק, וכל הראשונים היו משתדלים לעולם להשלים הסברות כדי שלא יהיו הפוסקים חלוקים, ואלה החכמים יצ"ו צדווק כל דהו עושים מחלוקת בין הפוסקים ואפילו לחדש מחלוקת וכל המרבה צוה וכיוצא בו הרי זה משוכם". ומי יתן יודיענו זה הפוסק, עיקר ט' צאצ הוא מדרבנן ולא די לנו שהממירו צפסק דרבנן אלא שהוא צא להוסיף עליו את המוספות.

ו"ל הטור (אור"ח) סימן תקי"ג, וכן כתב הר"ף צ"ש גאון לענין תענית ליצור שפוסק מצדד יום אע"פ צפסק חזר ואוכל עד בין השמשות, ומסתברא הג"מ דלא קבלה עליה לתענית אבל קבלה עליה אחרת למיכל ולמשחי, וכתב הרמב"ן דלא שייך קבלה אלא ציוס הכפורים שצריך להוסיף עליו מצדד יום, אבל צאצ תעניות אפילו ט' צאצ צטין השמשות שלו אסור אם נפסק ונמלך דבר פשוט הוא שחזר ואוכל ע"כ. ואין נראה לחלק דודאי קבלה אסור בכל תענית שצריך להפסיק בו מצדד יום עכ"ל. הרי כל הני רבנן לא חלקו אלא אם קבלה מועיל או לא והיכא דאכל והפסיק, אבל לענין המוספות כ"ע מודו לדברי הרמב"ן ו"ל ולדברי הגאון שאמר אוכל עד בין השמשות.

ב"ל דמילתא, לא ראיתי בכל הספרים אשר לפני שיהיה מוספות לט' צאצ, ולפי דעת זה הפוסק למה הזכיר בין השמשות, וגם הרב לא היה לו להזכיר בין השמשות וכן היה ראוי שיכתוב, ואין אוכלין עד שחשך לפי שצריך להוסיף ציוס הכפורים, ומדכתב וצין השמשות שלו אסור משמע דוקא בין השמשות אבל מוספות אין לנו, ומה שכתב ציוס הכפורים, כדי לתרץ דכיון דהוי ספק מדרבנן היה לנו להקל, כתב ו"ל שרצו להחמיר צוה בין השמשות ולעשות ציוס הכפורים דהוי ספיקא דאורייתא אבל לא להשוותו לענין מוספות, וזה פשוט אפילו למתחילים.

והרי יודע, שאע"פ שכתב הרב צפירוש המשיניות ומוסיפין מחול על הקדש, אין הכוונה שצריך מוספות כיו"כ אלא שיאכל מצדד יום ולא צין השמשות, וזה מה שכתב צפסק וצין השמשות שלו אסור, ואפילו תראה לומר דמוספות ממש קאמר, הרי חזר בו צפסק ולא אסר אלא צין השמשות, ומ"מ דעתי הוא שאינו חולק דכתיבנא.

ו"ל צעל מגיד משנה (פ"ג), ואע"פ שמדברי רבינו נראה שיש לתעניות אלו מוספת שהרי כתב למעלה צסמוך כמו שעושין צאס כפור, דברי הרמב"ן נראין עיקר, לא יהיו חמורים אלו מט' צאצ שיתצאר צפ"ה שאין לו מוספות כמו שאצאר שם ע"כ. והרב צעצמו דקדק וכתב גבי תענית אוכלים ושותים מצדד יום כמו שעושים צאס כפור, וגבי ט' צאצ כתב ואין אוכלין צין השמשות, ודברים פשוטים לא היו כדאי להטריח עליהם הקולנוס אלא מפני שטעו צה אחרים עכ"ל.

ובמה שכתב הרד"ו דיש לקרב דעת הרמב"ם ו"ל לדעת שאר פוסקים ולא לעשותו חולק עליהם, כ"כ גם צמקוס אחר

אסור בדברי תורה ות"ס מותר, דאין זה מדין תענית אלא משום אצילות, ולא מני האין בין אלא מה דחלוק הדין תענית דת"ס לשאר ת"ס, ולא קשה קושית התוס'.

*

גמ'. למימרא דרשב"ג וכו' ורבנן סברי חיישינן ליוהרא. עיין יש"ש (ב"ק פ"ז סימן מא) דמי שחמיר בפני רבים בדבר שמותר, ואיכא למיחש ליוהרא, מבזין אותו, ואם יודע שעושה לשם שמים אין מבזין אותו, ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל, אפילו עושה לשם שמים מבזין אותו, עיי"ש. ועיין יד מלאכי (סימן שכד) וצרכי יוסף (או"ח סימן לב).

*

גמ'. המנכש בשלישה עשר ונעקרה בידו וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קצא) וז"ל השאלה: יש שנים נמאלו בזמנינו שהשלג והקרח שוהה על פני הארץ סמוך לימי פסח, ואי אפשר אפי' למיעוטיה דעובדי אדמה לזרוע השעורים ושבולת שועל קודם יום הניח העומר, יש לחוש בצוהה שנה שלא לאכול אותם וזעים ושלג לשמות השכר שעושין מהן משום אסור חדש או לאו.

תשובה: יראה דכזה"ג כל ירא שמים יחוש לעצמו, אבל למחות צהמון העם לאו שפיר דמי, וכן מלאכי שהעמיק אחד מהגדולים מתשובת הרא"ש וז"ל: מה שטמין שכן סמכין ארובה שזרעו קודם לעומר, ועוד דאיכא שעורים של אשתקד, ושנה זו נחמי על לבי כי מיעוטא דמעוטא לא יכלו לזרוע קודם לעומר ולא אסרתי דמוטב שיהו שוגגים ולא יהו מוידים, וכן ראיתי כזה"ג רבים נוהגים אסור אבל לא הורו הלכה למעשה ע"כ. ואע"ג דאשירי מפרש וכן רב אלפס וסמ"ג פסקו, דחדש דלאורייתא בזמן הזה, ואפ"ה כתב אשירי דאין להורות לאסור, וזא"ו הגדול ראיתי דכתב דמדברין היא, אכן נדחק מאד ליישב לפי שהעולם אין נוהרין בדבר.

וגר"א דהיכא דאיתרמי שנה כה"ג, שהשלג והקרח כה"ג הוה עד סמוך לימי פסח, דעבי שזרעו כדי שישרש קודם יום הניח היינו ג' ימים, דמוכח כהדיא פ' מקום שנהגו, גבי הא דתניא המנכש בשלשה עשר כו', וגם אם הוא כה"ג שכל הסביבות שממש מציאים תצוהה הוי השלג והקרח כמו במדינה זו, וכמו שהמדינה רוב שתיים שכן, שאז קשה להפרישם, כזה"ג אין להורות לאסור דמוטב יהיו שוגגין כו', כי לא ישמעו כלל הואיל ורוב השמיה אינם עושים אלא משעורים וכיוצא בהם שזרעו סמוך ליום הניח. אבל אם רוב שתיים המדינה יין ואינם צריכין לשעורים ולשבולת שועל רק לפעמים למאכל, ובשאר תצוהה שאינה מה' המינים אין חדש נוהגים זו, ולכן לית דוחק לציבורא צמדי להפרישם מאסור חדש היכא דליכא אלא חדא ספיקא שמה של אשתקד שמה של שנה זו, מזה למחות צהמון העם ולהורות להם לאסור. דספק ספיקא אין כאן דנימא ספק של אשתקד ואח"ל של שנה זו שמה תצוהה זו מן המיעוט שזרעו קודם יום הניח, ומופלג מיום הניח דכיון דמיעוטא הוה לא עבדינן מיניה ספק ספיקא, דמיעוטא לגבי רובא כמאן דליחא, כדאיחא

אדם כל היום, הני מילי ספק התפלל ספק לא התפלל. אבל היכא דהתפלל כבר, אסור להתפלל שנית. והחזון מתפלל להוציא את מי שאינו צדיק, והקהל יש להם לשמוח ולכוין לצרכת החזון, ולומר אמן. ע"כ.

דף נה ע"א

גמ'. תנא קולא קולא קתני. בתוס' הקשו, דכלא ר"א נמי היה צריך לומר קולי קולי קתני דהא בת"ס אינו אסור כי אם צמחין אבל צונן מותר אפילו כל גופו, ואילו בת"ס אסור כל גופו אפילו צונן, וא"כ שוב תקשי מאי דאמרין אין בין ת"ס ות"ס אלא אסור מלאכה.

ובחידושי מרן רמ"ז הלוי (הלכות תעניות) כתב ליישב, דהנה בת"ס יש שני דינים דין תענית ודין אצילות, כדאיחא בתענית (דף ל' ע"א) כל מצוות הנוהגות באצל נוהגות בת"ס, הרי דבת"ס יש דין אצילות, ואסור רחיה בת"ס הוא משני דינים משום אצילות ומשום תענית, כדמשמע בתענית (דף י"ג ע"א) כל שהוא משום אצל כגון ת"ס ואצל אסור בין צמחין בין צונן כל שהוא משום תענוג כגון ת"ס צמחין אסור צונן מותר, משמע שהאסור רחיה בת"ס הו' משום אצילות, וכן נמי בתענית (דף ל' ע"א) כל מצוות הנוהגות באצל נוהגות בת"ס אסור באצילה ובשתייה ובסניכה ובנעילת הסנדל וכו', וברש"י גרס אצילה ושתייה, והרא"ש והרי"ף לא גרסי אצילה משום דאין זה מדין אצילות כי אם מדין תענית, ומשמע דאסור רחיה הו' משום אצילות, וכן נראה מתענית (שם) כל שהוא משום ת"ס אסור לאכול גסר ואסור לשמות יין ואסור לרחוק, ועיין ברש"י דמפרש דקאי על סעודה המפסקת, וכן פירש הרמב"ן ואע"ג דלכל הדינין כגון נעילת הסנדל לא חל עדיין דיני ת"ס, אבל לאסור רחיה כבר חל עליו, וטעמא ע"כ משום דין אצילות דאי משום תענית הא בסעודה המפסקת לא חל עדיין התענית דהא מותר עדיין באצילה, וע"כ דהאסור רחיה בת"ס הוא משום אצילות, וגם אסור הרחיה משום התענית דאילו באצילות האסור עד שירחוק כל גופו, ובת"ס אסור אפי' להושיט אצבעו צמים ועל כרחק דהאסור הוא משום דין התענית, וזהו חידושו של ר"א דבת"ס אסור להושיט אצבעו צמים, וצוה"כ צע"כ מדין התענית הוא דצדין התענית הו' ת"ס צוה"כ, דהא צוה"כ אין דין אצילות וכל האסור הוא משום התענית, ובהתענית ת"ס צוה"כ.

וע"ז זה פריך הגמרא אין בין ת"ס לת"ס אלא שזה אסור בעשיית מלאכה, וזה מותר במלאכה, ומשמע דהדין תענית בת"ס הו' כמו שאר ת"ס, וא"כ האסור רחיה בת"ס היה צריך להיות כמו שאר ת"ס ודוקא פניו ידיו ורגליו אבל אצבעו לא דהתענית דת"ס הו' כהתענית לצור ולא צוה"כ, ועל זה משני קולי קולי קתני, אבל הא דת"ס אסור כל גופו צונן זהו מדין אצילות דאסור כל גופו צונן, ובת"ס נמי איכא אצילות ולא מדין התענית, ולא שייך למיפרך למה לא קתני החילוק בין ת"ס לת"ס דלא מני אלא הדברים החלוקים צדין תענית שלהם, אבל הא דבת"ס אסור משום אצילות לא מני כי היכי דלא חשיב דבת"ס

זריעה לנטיעה, וסיים וזוהי נראה שאין כל הזרעים וכל התבואות שזין ואין כל המקומות שזין ולכא"פ מידי ספיקא לא נפקא. עיי"ש.

ואולי השואל שם הוה באמת המהר"ם שיק.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן מג).

*

גמ' שם. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פד) כתב להעיר על דברי הרמב"ם (פ"ט ממעשר שני הלכה י') שכתב כיצד הנוטע בט"ו באב כו', וזהלכה י"א אבל הנוטע ב"ו באב כו'. ולכאורה יפלא הרי חד מקצת יום ככולו ודאי אמרינן בהשרשה כדאמר רבינא כאן, וא"כ גם הנוטע ב"ו באב הרי יש כאן עם אותו יום מ"ד יום דהיינו ט"ו הנשאר מן אב שהוא מלא וכ"ט מאלול הרי מ"ד יום אחד מקצת יום ודאי אמרינן וגמלא יום אחרון מן י"ד ימי הקליטה נשלם כ"ט אב וגמלא יום אחרון מן אב וכ"ט ימי אלול וכלו שלשים יום לפני ר"ה אף דלא אמרינן יום י"ד עולה לכאן ולכאן. והרמב"ם שהצריך שיטע ט"ו אב מכלל דבעי לקליטה י"ד ימים שלמים מעל"ע והוא נגד דברי רבינא שאמר חד מקצת יום אמרינן בהשרשה.

ותירין: ונראה דע"כ לא שייך לומר מקצת יום ככולו אלא במקום שדברו חז"ל בלשון ימים ולר' יהודה דאמר שלשה לקליטה באמת סגי שיטע כ"ו אב אמרינן יום כ"ו מקצת ככולו ובכ"ט כלו ימי הקליטה ונשאר יום אחרון מן אב וכ"ט ימי אלול וכלו שלשים יום לפני ר"ה. אבל ר' יוסי לא אמר ארבעה עשר יום אלא שתי שבתות והא דלא אמרינן מקצת שבת כבודה ולכן בעינן שתי שבתות תמימות דהיינו י"ד יום מעל"ע ולא כלתה הקליטה עד סוף ארבעה עשר מעל"ע ולכן הצריך הרמב"ם שיטע ט"ו אב. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (סימן נא אות ה) שהעיר כקו' הנו"ב, וכותב שכן הרגיש החזון איש (ס' י"ז אות כ"ט), וכתב שכוונתם היא דוקא כשהנטיעה נגמרת עם היום, אבל באמצע היום שפיר שרי.

והגר"ש"ז אויערבאך כותב ע"ד: אמנם ראיתי שגזו"י תנינא או"ח פ"ד העלה משום קושיא זו כלל חדש דכיון שדברו חכמים בזה בלשון של שבתות לכן בעינן דוקא תמימות ולא אמרינן מקצת היום ככולו. אף ראיתי שבסוף הלכות ערלה כתב הרא"ש שמוחר לנטוע בט"ו באב, ועי"ש דברי תמורות, ואריכים לומר ודאי דטעמא דידיה הוא משום דחד מקצת היום ככולו אמרינן, ועיין בפירושי משנה קמא דמסכת ר"ה, עיי"ש.

*

גמ' והאיכא ארביסר וחמיסר ומקצת שיתפר. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ג סימן נג) נתקשה השואל, הא עצמו של יום מותר וליכא אפילו מקצת ט"ו, וע"כ כיון דליל ט"ו איכא שוב הוה מקצת לילה ככולו.

בהדיא בחס' בשמעתא דפתח פתוח פ"ק דכתובות [דף ט ע"א ד"ה ואצט"א]. ע"כ.

וע"ע בנקודות הכסף (סימן רצ"ג) שהקשה על התה"ד שהתיר תבואה שזרעה ג' ימים קודם לעומר מסוגיא דכאן, והקשה הנה"כ שהרי סוגיא דכאן הוא לר' יהודה ואין קי"ל כר' יוסי דסבר שתי שבתות. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פד) שהביא מהגאון ר"י קראטשין לדמות קושיית הנה"כ, דע"כ לא נחלקו על ר' יהודה אלא בנטיעה אבל בזריעה לא מנינו שנחלקו.

וע"ז השיב הנו"ב: אומר אני דלאו מלתא היא ולא מנינו בזה חילוק בין זריעה לנטיעה. ממ"נ אני אומר דהא ליחא שאם אתה קורא למנכש ונעקרה בידו דמייירי שם ר' יהודה בפסחים נטיעה א"כ לא מנינו בשום מקום שום שיעור לזריעה ואין יליף מיניה התה"ד ששעורו ג' ימים. ואריך לומר דעכ"פ לא גרע זריעה מנטיעה וא"כ דלא מנינו לר' יהודה שדבר כלל מזריעה א"כ בין לר' יהודה ובין לר' יוסי זריעה כנטיעה. ואם נימא דנטיעה זו דפסחים כיון שהיא תבואה הרי היא כזריעה והב' ביה ר' יהודה שיעור שלשה ימים ואמרינן שבה לא נחלקו ר' יוסי ור' אלעזר שלא מנינו שנחלקו בזה ודי לומר שנחלקו באילנות שמנינו שנחלקו בו. אם כן קשה הלא אין דרך הרמב"ם להשמיט שום דין המפורש בש"ס ולמה לא הביא הרמב"ם דין זה בפ' יו"ד ממ"א שכתב כל תבואה שהשרישה כו' ולמה לא כתב שזמנו הוא מה שזרע ב"ג בניסן כמפורש בגמרא בפסחים. בשלמא אם זריעה ונטיעה דין אחד להם אם כן סמך הרמב"ם עצמו על מה שמבואר בדבריו בהלכות מעשר שני ונטע רבעי ובהלכות שמיטה שגם דברי ר' יוסי בערלה ובשביעית נאמרו וכאן במאכלות אסורות כתב סתם תבואה שהשרישה. ולכן שפיר תמה הש"ך בנה"כ על בעל תה"ד. ע"כ.

וראה עוד בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן ק) שכותב בזה: וע"ד תה"ד דמיייתי ש"כ ריש ה"ל חדש וזנה"כ תמה עליו אמרתי דר"י ורצנן שלו לא פליגי אלא בשבז אינו קולטת דלר"י בשתי שבתות שוב אינה קולטת אבל לא יחלוק אדם שגם בג' ימים קולטת אלא שאין אנו בטוחים שלא קלטה אחר ג' ימים שעדיין קולטת ד' שבתות וע"כ בערלה דאורי"י בעי ד' שבתות אבל חדש למ"ד בזה"ל דרצנן נוכל להתיר מכה ספיקא ולמ"ד נמי דאורי"י נוכל לנרץ לספק ספיקא למ"ד ס"ס בדשיל"מ. ע"כ.

עוד כותב החת"ס שם בקיום התשובה: ויפה כתבת מפ' הרא"ש פ"ב דכלאים אות ה' ותל"מ. ע"כ.

ובכדי להבין דברי החת"ס בזה, עיין בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רצ"ב) שכתב רא"י ברורה לדברי התה"ד (סימן קצא) מדברי הרא"ש (בפיה"מ פ"ב דכלאים מג') דליחא יתחין לה עד שיתליע, ואיחא צירושלמי עד כמה מתלעת עד שיהא בארץ ג' ימים במקום הטעין ולא במקום הגריד, ופי' הרא"ש שם בפירושו דבארץ לח מתפשטין הימנו שרשים דקים אדומים כחולעת ולכן כשמפכין מתים השרשים, וכן נראה הדבר מוכרח שם לפרש המשנה, דאל"כ למה מהני היפוך, וע"כ דיש חילוק בין

ובנא אמינא לה לנסבא וזו ממה שאמרו במס' ר"ה דף ע"ז ע"כ
 אי הכי שלשים ואחד צעי קסבר יום שלשים עולה לכאן
 ולכאן. ויש לתמוה על לשון קסבר והיכן מצינו חולק בזה וסתם
 הוה ליה לשנויי יום שלשים עולה לכאן ולכאן. ולכן נלע"ד דכי
 היכי דנוכל לומר יום שלשים עולה לכאן ולכאן צריכין אנו לומר
 לענין קליטה מקצת יום שלשים ככולו שישאר מקצת היום להיות
 חשוב שנה דאי לא אמרינן מקצת יום ככולו א"כ לא נגמר
 הקליטה עד פנות יום שלשים וכיון שכבר פנה היום כבר הוא
 ראש השנה וא"כ צריכין לומר לר"מ לענין קליטה תרי מקצת יום
 ככולו שהרי יום ראשון ג"כ אינו אלא מקצת דאטו מיירי שנטע
 בתחלת ב"ש של ליל כניסת יום ראשון וזה פשוט. והרי לר'
 יהודה לא אמרינן לענין קליטה והשרשה תרי מקצת יום ככולו
 כדמוקי רבינא בפרק מקום שנהגו לכן אמר קא סבר יום שלשים
 כו' דר"מ הוא דסבר הכי אצל לר' יהודה שלשה לקליטה ושלשים
 להיות חשוב שנה אין יום שלשי עולה לכאן ולכאן ולהכי קאמר
 רב נחמן אמר רבה בר אבא למ"ד שלשה כר"ך שלשה ושלשים
 ולא סגי בשנים ושלשים ויום שלשי עולה לכאן ולכאן כי היכי
 דלר"מ יום שלשים עולה לכאן ולכאן. ומנ"ל לרב נחמן דאיכא
 שום חולק על ר"מ בזה.

ולפי מ"ש נחא דחזיון לר' יהודה דסבר בקליטה תרי מקצת
 יום ככולו לא אמרינן וגם אליבא דר' יוסי דאמר שמי
 שבתות חזינא לרבינו הגדול צפ"ט ממעשר שני הלכה ט' וזה
 לשונו: נמצאת למד שהנוטע מ"ד יום קודם ר"ה עלתה לו שנה
 עכ"ל. הרי לפי שפסקו כר' יוסי צעי מ"ד יום ולמה לא סגי
 במ"ג יום מ"ד יעלה לכאן ולכאן אלא ודאי לפי דלא אמרינן
 בסוף ימי הקליטה מקצת יום ככולו ואינו נקלט עד סוף היום
 שוב אי אפשר שיעלה יום זה למספר שלשים יום בשנה. וכן צפ"ג
 משמיטה ויובל בסוף הפרק ג"כ כתב הרמב"ם נמצאת אומר כו'
 במ"ד יום יקיים הרי דצעי מ"ד ולא אמרינן שיום מ"ד יעלה
 לכאן ולכאן וכנ"ל.

ובמירא יא לא לנו לענין חדש שהזרע צערב פסק כיון שיום ג'
 הוא יום הנק' ולא נגמר הקליטה עד סוף היום נשאר
 באיסור חדש ואי אפשר לאותו יום שיעלה לקליטה ולהתיר משום
 חדש. ע"כ.

*

גמ'. עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קצ) דבעלמא
 אפי' תרי מקצת היום ככלו גמי אמרי' ודוקא בהשרשה לא
 אמרינן, עיי"ש באורן.

דף נה ע"ב

גמ'. **בספרין ובכבסין** בחו"ל ש"ל מועד. לענין אם מותר
 לרחוץ בחו"מ, עיין במרדכי (ריש מ"ק) שו"י, הורה ר"י
 שמוחר לרחוץ בחו"מ, כי דרך לרחוץ בכל יום, ואינו דומה
 למיקון כפרים שאסור לתקנס במועד, שמפני שהיה מנוול צימים
 הראשונים של מועד אסור לתקנס צימים אחרונים של מועד, וגם
 תגלת אסורה בחו"מ מפני שהיה מנוול בראש המועד, אצל

וע"ז השיב: עיין בחיבורי יד שאל ס' רצ"ג ס"ק ה'. ובאמת
 לפמ"ש רש"י עם זמן הקרבתו לא קשיא. אצל באמת
 דברי רש"י תמוהין דלאחר החורבן ע"ס היום מחיר. וע"ש
 בחיבורי שהרגשתי בזה להיפך. וע' צירושלמי שהקשה קושיתו.
 ע"כ.

*

גמ'. **חד מקצת היום ככולו אמרינן** וכו'. בשו"ת נודע
 ציהודה (מהדורה תנינא א"ח סימן פד) מציא חידושו של
 הרב מו"ה יוסף קראטשין צדין חדש בזה"ל, שרצה לומר דלפי
 פסק התרומת הדשן דסגי בג' ימים קודם לעומר, אפילו מורע
 בערב פסח ג"כ מותר דיש כאן מקצת יום ערב פסח ויו"ט
 ראשון של פסח ויום הנק', ואף שאמרו כאן דבהשרשה חד מקצת
 יום ככולו אמרינן תרי מקצת יום ככולו לא אמרינן היינו בזמן
 המקדש שהיה העומר מתיר וליכא מיז' הנק' רק מקצת דהיינו
 עד שקרב העומר אצל אחר החורבן דק"ל יום הנק' כולו אסור מן
 התורה א"כ הרי יש כאן יום ט"ו כולו.

וע"ז כתב הנו"ב: הנה אפריון נמטיה להרב מו"ה יוסף על
 זה כי סברא ישרה דבר וטעמא דמסתבר אצל אעפ"כ
 אינוי מסכים לזה לדינא שהרי שם בפסחים אמר ר' יהודה
 המנכס צ"ג ודייקן מזה חכמי התלמוד צ"ג אין צ"ד לא כו'
 ומסיק רבינא הטעם משום דתרי מקצת היום ככולו בהפרשה לא
 אמרינן ואין נימא דכל זה בזמן המקדש א"כ ר' יהודה שהיה
 אחר החורבן אמר המנכס צ"ג ולמה לא דבר על זמנו והוה ליה
 למימר המנכס צ"ד אלא ודאי שסברת הרב מוהר"י ליתא ואין
 חילוק בין זמן הבית לזמננו בזה. ואמינא בזה תרי ותלתא טעמי
 למה סברתו ליתא.

חדא אמינא שכשם שאמר ר' יוחנן בן זכאי שיהא יום הנק' כולו
 אסור משום מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא
 אכלנו כו' דרב נחמן בר יצחק הוא דאמר דרש והתקין אצל סתם
 גמרא משני שהוא רק משום שמא יבנה המקדש. ועיין במס'
 סוכה דף מ"א ומס' ר"ה דף ל' ובמס' מנחות דף ס"ח ובמס'
 ביצה דף ה' ע"ב ביצה אסורה מטעם זה מהרה יבנה המקדש
 עיין שם. ה"ג אני אומר שאף לפי סברתו של מעלתו שבזמננו לא
 שייך תרי מקצת היום ככולו אעפ"כ מה שזרעין בערב פסח
 אסור משום מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו
 מה שזרע בערב פסח עכשיו גמי יכול כו'. הא חדא.

ועוד אמינא בזה טעמא דלר' יהודה דדרש התם בזמננו עד
 ע"ס היום עד ע"זומו של יום ועד בכלל לדידה לא סוף
 היום הוא המתיר רק כל ע"ס היום כולו הוא המתיר כשם שלרב
 ושמואל האיר המזרח מתיר כן לר' יהודה ע"ס היום מתיר וכל
 ע"ס היום בכלל וא"כ הנזרע בער"פ כיון שאין אתה אומר בששה
 עשר מקצת היום ככולו והרי לא נגמר הקליטה עד סוף היום
 וסוף היום לאחד אינו מתיר.

ועוד אמינא שדברי הרב הנ"ל מתחלתן טעות הם כיון דלא
 אמרינן ביום ששה עשר מקצת היום ככולו א"כ לא נגמר
 הקליטה עד כלות יום ששה עשר ומי יתיר אחר שפנה היום.

וע"ע צילקוט הגרשוני (שם ס"ס חקנא) שכתב, בשם הרה"ג רש"ז וויגער, ראב"ד דקריפטש, במכתבו אליו, שיש להוכיח לאסור משיחת הנעלים בחוה"מ, ממ"ש בקיטור של"ה לאסור משיחת מנעלים בערב פסח אחר חלות, וא"כ כ"ש בחוה"מ שאסור. וע"י גוי אולי יש להקל. ע"כ.

אמנם ראיתי להעיר על דבריו לפי"ד הפוסקים שסוברים דחוה"מ קיל טפי מע"פ אחר חלות, וכמ"ש החיד"א במחזיק ברכה (סימן תסח סק"ב) וז"ל: וכן מי שכותב ספרים לעצמו, מלאכי כתוב בקונט' ישן נושן כת"י מחידושי דינים לרבנן קשישאי, מעה"ק ירושלים שנת ה'רס"ט, שאף לכתוב ספר דרך לימודו אסור בערב פסח אחר חלות, כי ראוי להחמיר בו יותר מחולו של מועד. הרב מהר"י מטרייל. ע"כ. והמקל כדברי מרן לא הפסיד. עכ"ל המחזיק ברכה. וא"כ אין ללמוד להחמיר בחוה"מ, מע"פ אחר חלות שחמור ממנו.

ובן פסק הרמב"ם (פ"ח מה' יו"ט הי"ח) וז"ל: יום י"ד אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כחוש"מ, והוא קל מחוש"מ, ואינו אסור אלא מחזי היום ולמעלה שהוא זמן שחיטה. ע"כ. וי"כ המג"א (סי' תסח) וכל האחרונים דע"פ אחר חלות קל מחוה"מ.

וע"ע בשו"ת לצוסי מרדכי - תליתאה (האר"ח סי' י אות ב), שכ', שכיון שאסור לתקן ע"י אומן המנעלים שנתקלקלו קצת בחוה"מ דלא חשיב דבר האבד, כ"ש שאסור למשוש הנעלים בזיוקסען, וכן אני נוהג שאני מניח לעשות הוויקסען בחוה"מ. עיי"ש.

אמנם צ"ל פקודת אלעזר (סי' תקלד) כתב להחמיר למשוש הנעלים בחוה"מ מפני האבק שעולה עליהם, וכ"ש כשיש גשמים שמתקלקל לחצותן ברפש וטיט, ודמי למטפחות הידים שאין לאסור כדי שלא יכנס מנוול למועד. וכן נוהגים לסייד הבית בחוה"מ לכבוד יו"ט האחרון כדי לנחמנו בליצון, הגם שסיידו אותו מעיו"ט, משום שהוא מעשה ידינו, ודבר שאין בו טורח. עיי"ש.

ובן פסק בשו"ת חלק לוי (אר"ח סי' קפב) להחמיר למשוש המנעלים, משום דהוי זורק המועד, ולא גורמין שמה יכנס מנוול דדמי למטפחות הידים, וגם כיון שהדרך הוא שאין לאדם אלא מנעל אחד, ליכא חשש דמראית העין, כמו שהזריכו גבי חלוק שאיזורו מוכיח עליו. ואפשר שאפי' יש לו הרבה מותר, דדמי למטפחות הידים, שהחירו אפי' ציש לו הרבה מפני שמתלכלכים. וכן ה"ה בנעלים.

וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (אר"ח סימן קיג אות י) שכתב וז"ל: כתב מו"ח בשם הגאון ר' אגשיל שטרן, אב"ד המבורג, שהגאון ר' וואלף המבורג (מח"ס שער הזקנים ושמלת בנימין), החמיר להעביר שיחור שקורין וויקסען על המנעלים בחוה"מ, ואין בו משום נוצע ולא משום איסור אחר, ואפילו ע"י ישראל מותר. ע"כ.

וע"ע בשו"ת יגל יעקב (אר"ח סי' כה) שהעלה ג"כ לדינא שאין שום איסור למשוש הנעלים בחוה"מ, אלא שאגלס

רחיפה מותרת. ואין להביא ראיה לאסור ממה שאמרו (ר"ה טז ע"ב) חייב אדם לטהר עצמו ברגל, כי לא על רחיפה נאמר אלא על טומאה וכו'. וראיה מספ"ק דע"ז (כא ע"ב) בחוה"מ לדין נמי שרי, אלא שמוותר לרחוץ בחוה"מ. ע"כ.

וע"ע בשו"ת בית דוד (סימן שה) שהביא ג"כ ראיה להחמיר הרחיפה בחוה"מ, מהב"י (ס"ס תקמד) בשם שו"ת הרשב"א.

*

גמ'. **שכן עו"י רגלים מתקנין מנעליהן בחו"ל ש"ל מועד.** עיין בשו"ת הראב"ד (סימן רכט), וז"ל: מותר לאדם לתקן [מנעליו במועד], וכי אמרינן דמכיון לעשות מלאכתו במועד קנסין ליה [מועד קטן יז ע"ב], הני מילי בדבר האבד דלא הוי זורק יום טוב, אבל זה זורק יום טוב הוא. ע"כ.

ובישו"ת הרשב"א (חלק ז סימן רצד) כתב: לתקן מנעליו בחולו של מועד אסור אבל לקנות חדשים מותר ואפילו לומר לגוי לתקנם אסור דכל שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה. ומלאכי לראב"ד ז"ל שאמר בתשובה לתקן וכי אמרינן דמכיון לעשות מלאכתו במועד קנסין ליה הני מילי בדבר האבד דלא הוי זורק יום טוב אבל זה זורק יו"ט הוא. מיהו בפרק מקום שנהגו אמרו שכן עולי רגלים מתקנין מנעליהם במועד פירוש לפי שלא היו יכולין לתקן אותם קודם המועד משמע הא לאחרים אסור. ע"כ.

וע"ע צ"י אור"ח (סי' תקמ"א) שכ"כ בשם התשב"ץ וכתב דד"מ שלא מלא שם מאומה מזה, ופלא כי הרי כן הוצא בתשב"ץ קטן (סי' קס"ה).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הריב"ש (סימן רכו).

*

גמ'. **שם.** אם מותר לנחמנו הנעלים בחול המועד, עיין בשבילי דוד (סימן תקלד), שכתב: להחמיר המנעלים נלע"ד פשוט שדינו ככיצוס, ואם אין לו רק מנעל אחד משמע שמוחר כמו בחלוק אחד, וליכא משום מראית עין, שכשאין לו מנעלים אחרים הוא משחירן בעודן ברגל, או עומד יתק וכולל, א"כ הוא ידוע לכל. ורק ע"י אדם אחר יש לעיין אם מותר להשחירו, כיון שהרבה צ"א אין להם אלא זוג אחד של נעלים. ע"כ.

ועיין צילקוט הגרשוני (שו"ע אר"ח שם) שהביא דברי השבילי דוד, והוסף: ומיהו ע"י גוי נלע"ד שמוחר, כמו כלי פשתן, שמוחר לבגדן ע"י גוי, כיון שמתלכלכים תמיד. וכמ"ש בעקרי הד"ט. ע"כ.

י' בהג' רמ"ל, כתב: זה דלא כהש"ע בסי' תקמ"א וע"ש בסי' תקל"ח במג"א וט"ז מ"ש בדין העושה דבר שאינו אבד ושם בסי' מחב"ר האריך הרבה בענין זה אי קנסין לבנו של המכור לעשות מלאכתו במועד ובביאור דברי הש"ע בזה ומשם תמצא לבאר דברי רבינו.

ובע"ד להביא ראיה לסברא קמייתא דנחלת שבעה מגמ' פסחי דף נ"ה ע"ב דקרי לבינה דמפסדא הפסד מרוב'. ולפ"ז אף אם לא היתה יותר אלא כבינה, הוי הפסד מרובה אלא דנקט להחמיר ביותר מעט מבינה משום דאפשר לספוקי בלישנא דגמ' דנקט ציעי בלי רבים. ע"כ.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן יז) בכמה נחשב הפסד מרובה. וז"ל: ובדבר מה נחשב הפסד, ודאי כבר ראה כתר"ה בפ"ת סי' ל"א סק"ב ובצאה"ט סי' ל"ה סק"ד. וראיית הנחלת שבעה מפסחים דף נ"ה שאף היזק קטן דבינים הוי הפסד מרובה מוכרחת דלעומת זה מצינו בב"ב דף קי"ז דמערב תרומה בחולין הוא הפסד מועט אף שבכחצות דף נ"ח משמע שהוא קרוב למחצה דהא בלא טירחא צריך ליתן לה כפלים בתרומה וא"כ אף בטירחא ודאי שהוא קרוב לזה אלא אין לדמות כל המקומות.

והנה בש"ד יו"ד סי' רמ"ב בקצור הנהגות הוראת או"ה אות ג' משמע שאם מפסיד קצת מקרן הוא הפסד מרובה שאלו שפסיד כל הריחו כיון שאין מפסיד בקרן לא מיקרי הפסד מרובה משמע שאם מפסיד מקרן אף מקצת הוא הפסד מרובה וכונתו צריך לומר משום שמצטרף לזה גם הפסד הריחו דא"כ ודאי אין סברא שהפסד קצת יחשב הפסד מרובה. ולפלא שלא הביאו הג"ש והפ"ת דברי הש"ך.

עכ"פ חזינן שאין להחמיר בחשיבות הפסד והעיקר לע"ד בזה לפי האדם והזמן. ובדאי זה שלא ירוח איזה ימים למחיתו באיש עני יס ג"כ להחשיב הפסד גדול כי יפסיד בהולאתו. ובפרט אם יש מקום וארנוניות עליו ועיין בסנהדרין דף כ"ו שהחירו לזרוע בשביעית דרבנן משום ארנונה לפי' א' דמוס' אף זה רק אם אין מוכן לו בהמה אחרת לשחוט דאם יש לו בהמה אחרת שיכול לשחטה ולהרויח בה אין לחשוב בטול הימים. ולכן תלוי זה רק לפי ראות עיני המורה אבל אין להחמיר בזה מאחר שלהש"ך אף בהפסד קצת מקרן הוא הפסד מרובה. ע"כ.

*

מתני'. אנשי יריחו. עיין סנהדרין (ק"ג ע"א) דהא דהחרימו את יריחו, כדכתיב והיתה העיר חרם לה' וכו'. והנה דין קדושת יריחו בזמן הזה ואי מותר לבנותה. הנה בספר משך חכמה להגאון בעל אור שמח ז"ל (פ' ראה) העלה, דבעיר הנדחת שכתוב לא תבנה עוד, אף אם תבנה ותחבר עוד לא תבנה גם אחר זה, אבל יריחו מכיון שנבנית שוב אם תחבר מותר לבנותה, עיי"ש.

ועפ"ז מיישבים בפשטות מה שמצינו לאחר מיכן במקרא ובתלמוד שבתקופות שונות ישבו ביריחו רבים ושלמים מבני ישראל, הן צימי בית ראשון והן צימי בית שני וגם לרבות לאחר החורבן בתקופת התלמוד וכן הלאה. ולדוגמא עיין מלכים ב', ב' מבני הנביאים אשר בירחו (עמ"ש בזה בספר חמדת ישראל ח"א בקר' נר מצוה מצוה כ"ג עיי"ש) וכן דבברי הימים ב', כ"ח בראשי אפרים שהחזיקו בשביה והביאו בני יהודה יריחו עיר התמרים אלא אחיהם. וכמו"כ במשנה בפסחים פ"ד מ"ח ובגמ' שם מסופר על ששה דברים שעשו אנשי יריחו. וכאן מסופר

בית נהגו ע"פ רבותיו להחמיר לעשות כן ע"י גוי דוקא. ומיהו מדינא אין שום איסור בזה, והנה להם לישראל עיי"ש.

וע"ע בס' שמירת שבת כהלכתה (עמוד רע"ח).

*

גמ'. לא שנו אלא תוך שלשה למודרה וכו'. עיין ב"י יו"ד (ס"ח סו) שהביא מהשגלי הלקט בשם הגאונים, וז"ל: כמה ישהו הבינים תחת התרנגולת ויאסרו באכילה משום שיקון, עד ג' ימים מותרים, מכאן ואילך אסורים. ע"כ. וע"ז כתב הב"י: ואין לדבר זה שורש בגמרא, וגם לא ראיה לשום פוסק שכתב כן. אדרבה רש"י (חולין כד ע"ב) כ' שאע"פ ששעה עליהם התרנגולת ימים רבים מותרים. ע"כ.

והפרי חדש שם (ס"ק יג) כתב ע"ז: ואנו מלאנו שרש ועיקר בש"ס פסחים, תרנגולת שצרכה מחזירין אותה. אר"ה לא שנו אלא תוך שלשה למרדה, ואחר שלשה לישיבתה דפסדא לה ציעי לגמרי, אבל לאחר שלשה למרדה, ותוך שלשה לישיבתה דאכתי לא פסקי ציעי לגמרי לא מהדרינו. ופרש"י, שאחר שלשה אינן ראויים לאכילה. ע"ש. ולכן העיקר כדברי הגאונים והכי נקטינן. ע"כ.

אמנם בפלתי (ס"ק ד) כתב, שבאמת הגאונים מיידי צביצים דלא ספני מארעא אלא של זכר. ובהכי מיידי הגמ' כאן, והב"י שהשיג על השה"ל היינו כספנה מארעא. עיי"ש.

ובן דחה המנחת יעקב בסולת למנחה (כלל סב דין ו) ראית הפירוש, ש"ל דכאן מיידי צביצים של זכר דפסקי לגמרי לאחר ג', משא"כ צביצים ספנה מארעא דמזה איירי השה"ל. אלא שהב"י מתיר בכל ענין. וכ"כ המחזיק ברכה (ס"י סו סק"ח). וע"ע בשו"ת שאילת שמואל (חיד"ד ס"י סו) שכתב.

*

גמ'. להפסד מרובה חיששו וכו'. בלקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד יב ענין ב) כתב: להפסד מרובה חששו כמו אחר ג' ימים דפסקי ציעי לגמרי אבל תוך ג' שראויים לנפש יפה חשיב הפסד מועט. ע"כ.

*

גמ'. שם. בגדר הפסד מרובה, עיין בשו"ת פעולת לדיק (חלק ב סימן רכח) שהביא דברי הרמ"א ציו"ד (סימן סט ס"ב) שכתב: ואם נמלת חתיכה בלא הדחה עם שאר חתיכות שאר חתיכות מותרות והיא אסורה. ע"כ. וע"ז כתב: הנה הרב אזיל בפסק זה לפי המנהג ש' צריש הג"ה זו דאין מועיל לחזור ולהדיחה ולמלחה וכדעת היש אוסרין ש' מרן הש"ע וזלמי בהפסד מרובה כמ"ש צריש הגה"ה.

ומכאן משמע דקרי לחתיכה שלא הודחה הפסד מועט וזה סותר למה שהביא הזכר היטב בס' ל"ה נחלת שבעה דהפסד מועט הוא כד של תרנגולת או של יונה וכל מה שהוא יותר מזה הפסד מרובה יע"ש. עוד כ' שם ומי שלבו נוקפו ורואה להיות מן המחמירי' כל מה שהוא הפסד הקרן קצת יותר משמות הוי הפסד מרובה שהרי צפחות משמות הוי מחילה ע"ש.

אצבו היו בזמנו, וגם בנהרדעא מקומו של שמואל רבו הא אמרו, ולא שייך שיפלוג עליהו ר' יהודה. וא"כ למה הוצרך רש"י לפרש בר"מ שפליג על ר' יהודה, לא רק במעשה דאנשי יריחו במה שלא נהגו ככל המקומות, אלא שיפלוג על ר' יהודה למעשה לדידן.

ולכך מסתבר שהוא ט"ס וצריך לגרוס בין אחד לצורך, כדאיחא בן בתוס' מנחות דף ע"א ע"א ד"ה ובורכין, בסופו, שכתבו ויש מי שאומר שלא היו מפסיקין בין אחד לצורך, ומסתבר שהוא פירוש של רש"י. וגם אולי אין צורך להגיה, דהא אין כוונת רש"י שכלא הפסקה יש להשמיט איזה אות, או שלא להפסיק במקום שצריך להפסיק מחד הטעמים. אלא דכאן באחד צריך להפסיק בסוף פסוק ראשון, כמו לפרשה אחרת, דהוא ענין אחר, ככוונת מרע"ה בכתיבתו ע"י הקצ"ה, ע"י הארכת האחד לקבלת מלכות שמים, בגמירת אמירת פסוק זה לכל אחד ואחד שקורא, לואהבט שהוא נושא דיינים איך להתנהג ולעשות כל ימיו דאחר קריאתו. וממילא כיון שנכתב אדעתא דכל קורא יפסיק כאן, לא שייך להשתנות אף לאחר שתיקנו לומר כאן בשכמל"ו, שהוא מעין פסוק ראשון. דאינו לנזוהא על הנהגתו ועשייתו לכל ימיו דאחר קריאתו, אלא לקבלת מלכות שמים שעושה בקריאתו. שהוא מצרך על שזכה לקבל עול מלכותו בשמחה וצברכה לשם כבוד מלכותו, וגמי צריך להפסיק אחריו, דהרי הוא ממילא אופן הקריאה שאמרה תורה. ולכן דברי מהרש"א ב"א אינו נכון בטוהנת רש"י.

וגם איכא במהרש"א שם טעות, דכתב דלגירסא שניה שהיו אומרים בשכמל"ו, אין לנו לומר כלל היפוך האמת והדין, והא מפורש ברש"י פ"י שהיו אומרים אותו בקול רם. ואף שמשמע שלא היה זה בגירסתו, הרי היה מוכרח שחבר איזה דבר בלשון רש"י יותר ממה שמוזן ממדרש פ"ב דברכות ו"ע.

אב"י פלא שאחר שכתבתי זאת חיפשתי בפרשים, וראיתי בציאור הלכה סימן ס"א סעיף י"ג, שהביא ג"כ הראיות מהיה קורא בתורה אם כיוון לבו ילא כראיית הגאון מטשעצין, וגם הביא ראיתי מר' יהודה דפסחים, והביא הא דמהרש"א בפשיטות שלרש"י לר"מ אין לומר בשכמל"ו. ולא הרגיש שדברי מהרש"א אליבא דרש"י לא נכון כלל, מדברור שליכא מאן מתנאי ואמוראי דפליגי ע"ו שצריך לומר בשכמל"ו, וכדאיחא צירושלמי בפשיטות, וכמנהג כל ישראל גם בזמן התנאים בלא חולק. ומסתבר שכן קראו ק"ש גם בזמן מתן תורה, אף שאינו מן התורה, כהרבה דברים מדברנן שהיו עושין בן גס צימי מרע"ה. וכן פשוט לע"ד שמוכרחין לומר בשכמל"ו, והתמידי שיהיה צדין פסוק ראשון כמפורש בש"ע ריש סימן ס"ו לענין שלא יפסיק בו כלל, אם לא מפני חשש שמא יהרגו, כמו בפסוק ראשון. וסובר הלבוש שש"ס לענין חומרת פסוק ראשון שהוא לכוונה. וכן פסק המג"א (סימן ס"א ס"ק י"א). ולענין חזרה, הנוכח כערוך השלחן סימן ס"א סעיף ו' עיי"ש, שקודם שהתחיל ואהבט צריך לחזור ולומר בכוונה, אבל אחר שהתחיל ואהבט אין להחזירו בחיוב, ואם חזר לראש עדיף. אבל לאומרו במקום אחר לא שייך. ותמוה מה

באנשי יריחו שקוצרין צרצון חכמים וכו', וצירושלמי פ"ד דפסחים ה"א כתיב: עשרים וארבעה אלף עמוד מירושלים וחצי עמוד מיריחו אף יריחו היתה יכולה להוציא עמוד שלם אלא בשביל לחלוק כבוד לירושלים היתה מוציאה חצי עמוד. ועיין עוד בצרכות ד' ל"ו ע"א סוטה מ"ח ע"ב וסנהדרין ד' י"א ע"א ע"ש, וכן בעוד כמה וכמה מקומות בחז"ל נזכר בפשטות מישוב יהודי שהיה קיים ציריחו ובשום מקום לא נזכר אפילו ברמז שזוהרו מיהת שלא להספיק על בנינה. אולם לפי"ד הגאון בעל משך חכמה מתחייב הכל בפשיטות.

*

מתני' . ובורכין את שמע . עיין שו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ה' סימן ה אות ג) אם אמירת צורך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מעכבת בקריאת שמע, וז"ל: מש"כ בתר"ה בשם הגאון מטשעצין וז"ל שאמירת צורך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינו מעכב בק"ש, וא"כ כ"ש כשאמר ולא נחשוין. וראייתו ממתני' דרפ"ב דף י"ג ע"א, היה קורא בתורה אם כיוון לבו ילא, אף שבקרא ליכא בשכמל"ו. וראייה זו אינה מוכרחת, דהא אפשר לומר דאיירי באמר אחר פסוק שמע ישראל שקרא בתורה בשכמל"ו. והי"ל להביא ממתני' דפסחים דף ג"ה ע"ב, שלא מיחו באנשי יריחו שהיו בורכין את שמע, שלר' יהודה צרייחא שם דף ג"ו ע"א הוא שלא היו אומרים בשכמל"ו. ואם היה מעכב בקיום מצות ק"ש הרי היה להם למחות. אף אולי משום שרצא לא פ"י בן צמחני, ואפילו רב יהודה האמורא לא פ"י בן אלא כר"מ, שלכן ליכא ראייה משם שאין למחות. אבל עכ"פ מדר' יהודה הא איכא ראייה, דהוא הא סובר שלא היו אומרים בשכמל"ו ואומר נמי שלא מיחו הרי משמע שסובר ר' יהודה שאינו מעכב, ומדר' יהודה נשמע גם לכו"ע דאינו מעכב מצוות ק"ש.

ועיין ברש"י שכתב על דברי ר"מ, ולא היו מפסיקין בין אחד לואהבט. וכתב מהרש"א ב"א שלרש"י משמע שלר"מ אין לומר כלל בשכמל"ו, ומה שכל ישראל אומרים הוא מחמת שהלכה כר' יהודה. אבל בגמ' לא משמע שאיכא בזה פלוגתא בין התנאים איך שנעשה אכן בדברים שכל ישראל עושין שני פעמים בכל יום, שהוא דבר תמוה מחלוקת כוה, ונצטרך לומר שלא ידעין איך קראו תנאים הראשונים וכל ישראל ק"ש. וגם בלשון ואין מ"ט אמרינן ליה, ולא אמר ור' יהודה מ"ט סובר דאמרינן ליה, נצטרך לפרש שקאי זה על זמן גדול שהתחילו לנהוג כר' יהודה. וכן לשון אמרי רבנן היכי נעבדי, היה זה רבנן דאחר זמן, או שבצר היה תקנה זו, דהא ר' יהודה אומר שכל ישראל אמרו זה ורק אנשי יריחו לא אמרו, שנמצא שר"מ היה פליג על כל ישראל, שהרי א"א לטעות בדבר שכל ישראל עושין פעמיים בכל יום. ומג"ל לרש"י דבר תמוה וזר כזה בלא שום הכרח ובלא שום משמעות. והרי שייך לפרש ולא היו מפסיקין בין אחד לצורך, שג"כ ודאי צריך להפסיק. וכדמוכרח לפרש בן לעיל מזה בזה דבר יהודה האמורא אמר ג"כ בלשון ר"מ ולא היו מפסיקין, שהוא לא היו מפסיקין בין אחד לצורך, דהא צימי ר' יהודה האמורא ודאי כבר אמרו בשכמל"ו, דר' יאחק ודבי ר' אחי ור'

ויכתב נח את הדברים האלה על ספר ויחנהו לשם צנו הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשונו. ותראה דעת הרפואה בארץ בכל הגוים אשר בחנו את ספרי הרפואות בחכמי הודו וחכמי מנרים, כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עני הרפואות והנשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם וזרעיהם לרפא, ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי מקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מנרים החלו לאחר ולנחש במזרות ובכוכבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור בן כשד לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלפיוס אחד מחכמי מקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתקים, וילכו הלך בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת עדן למצוא מקלט עני החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ. ויהי צבואם אל המקום ההוא וימצאו את עני המרפא ועני עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם. ויצרקה עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביצי הצרקה ולא נמלט מהם איש, ותעזב הרפואה מן הרופאים ותשבת חכמת הרופאים שש מאות ושלושים שנה עד מלוך ארתחששחא המלך. בימיו קם איש נבון וחכמי ומלומד דעת ספרי הרפואות ומצין לכל דבר ושמו איפוקרט המקדוני ושאר חכמי הגוים אסף היהודי ודיסקרדיוס הצעלמי וגליינוס הכפחורי וחכמים הרבה מאד ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הזה. ע"כ.

*

גמ'. וברכין את שמע. עיין צביאור הלכה (סימן סא ס"ג) שכתב להכריע בהש"ת שאם לא אמר בשכמל"ו א"ש לחזור, מדאמר ר"י שאנשי יריחו לא אמרו בשכמל"ו ולא מיחו בידם חכמים, ואם איתא שהוא לעיכובא ואף בדיעבד לא ילאו היה להם למחות בידם. עיי"ש.

*

גמ'. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם וכו'. בשו"ת תשצ"ץ (חלק ב סימן רלו) נשאל אהא דידוע דיש בק"ש שיתין אמונתא, ושאל השואל היכן הם שתינ אמונתא בק"ש.

והשיב, כי רגילין היו לכפול ברוך שם כבוד מלכותו ואז הם ששים חיצות.

ובתב דנראה הטעם שהיו כופלין אותו לפי שלא אמרו משה אלא יעקב אבינו, וכיון שלא אמרו משה אולי יזלזלו בו על כן היו רגילין לכפלו כדי לחצבו.

ובותב עוד: ולפי שהוא קלום שהיו מקלסין מלאכי השרת להקצ"ה ושמע זה יעקב אבינו בעלותו במראה הנצואה צסולם ושמה גם הם היו כופלין אותו על כן אנו אומרי' אותו בלחש כדי שלא יתקנאו צנו מלאכי השרת אבל צויה"כ הרי אנו כמלאכי השרת על כן אומרים אותו צקול רס בהרבה מקומו' צאותו יוס. ע"כ. עיי"ש. וע"ע בשו"ת צין אליעזר (חלק ב' סימן א פרק ב).

*

צצביאור הלכה צסופו, כחצ שיאמר צמקום צנוכר, שלא שייך כלל צמקום אחר, וא"כ יהיה זה הפסק. ע"כ.

דף נו ע"א

גמ'. גירר עצמות אביו. בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן רכו) העיר אמאי עציד הכי, דלמא עשה תשובה, כדמצינו דהמקדש האשה ע"מ שהוא צדיק, אפי' הוא רשע גמור, דלמא הרהר תשובה צלצו.

ותירין דדוקא צתנאי ע"מ שאהי' צדיק, דאז איכא רגלים לדבר, כמ"ס הצ"ש סקצ"ב, ובשו"ת רדב"ו (ח"א סימן קמ) משא"כ סתמא.

אי נמי, דדוקא התם משום חומר אשת איש חיישינן לזה.

וע"ע צדצריו (חלק ג סימן נ אות ב) שהעיר כהנ"ל, ושם חי' עוד, ד"ל דשאני התם דלדוק צמניות לא חיישי' דלמא הדר דכל צאי' לא ישובון, ועיין ע"ז (דף י"ז).

*

גמ'. גנז ספר רפואות. עיין צספר תשצ"ץ קטן (סימן תמה) שכותב דהספר רפואות שגנו חזקיהו צא להם דכשהיה נח צתיבה היו עמו שדין רוחין ולילין והיו מוזיקין אותו עד שנעשו רובם חולים וגם מפני ריח רע, עד שצא מלאך אחד ולקח אחד מצני נח והציא אותו לגן עדן ולמד אותו כל רפואות צבעולם, ואותם רפואות כתבו צספר וזהו נקרא ספר רפואות, עיי"ש.

וע"ע צאוצר המדרשים (ערך נח) וז"ל: זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח צלוצר ההר מהרי אררט אחרי המצול. כי צימים ההמה וצעת ההיא החלו רוחות הממזרים להתגרות צצני נח להשטות ולהטעות ולחצל ולהכות צחלאים וצמכאוצים וצכל מיני מדוה הממיתים ומשחיתים את צני אדם. אז צאו כל צני נח וצניהם יחדו ויסקרו את נגעייהם לנח אציהם ויגידו לו על אדות המכאוצים הנראים צצניהם. ויצעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעייהם יתענו צכל מיני תחלואים ומדוים, אז קידש נח את צניו ואת צני ציתו וציתו יחדו ויגש אל המוצח ויעל עולות ויתפלל אל האלקים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא"ל לבלה את רוחות הממזרים מתחת השמים צלצמי השחית עוד צצני האדם. ויעש המלאך בן ויכלאם אל צית המשפט אך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות צם צמרשעים לנגע ולענות צהם צכל מיני מדוה ותחלואים ולנגע מכאוצים. ואת רפואות נגעי צני אדם וכל מיני רפואות הגיד המלאך לרפא צעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהגיד לו את עצי הרפואות עם כל דשאיהם וירקיהם ועשציהם ועיקריהם וזרעיהם למה צצראו וללמדו כל צברי רפואתם למפרא ולחיים.

גמ'. **שם.** ראיתי פעם בדרך נחות, כמדומה בשם הגאון בעל לחמי תודה, בנו של ההפלא"ה, דלכן אומרים בשבמל"ו ציוה"כ בקול רם, דבגמ' כאן מצאנו, דלכן אומרים אותו בקול רם משום תרעומת המינין, ובמקום שאין מינין אומרים אותו בלחש, ולכן בכל השנה שאין המינין באין לבית הכנסת, ליכא למיחש למידי, אצל ציוה"כ שכולם באים להתפלל איכא תרעומת המינין, ע"כ נוהגין לאומרו בקול רם. ודפח"ת.

*

גמ'. ומתירין גמזיות של הקדש וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב' י"ד סימן יח).

*

גמ'. **שם.** עיין תוס' מנחות (ע"א ע"ב) ועיין במועדים וחמנים (ח"ו סימן ריג) מ"ש הגאון מצריסק ו"ל צביאור דברי התוס', ומ"ש הגאון המחבר בדבריו.

*

רש"י ד"ה רב אחא. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן סה).

דף נו ע"ב

תוס' ד"ה מוצאוקת. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן ז) בארוך.

וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן קטז) ושם (חלק ו סימן קלד אות י').

דף נו ע"א

גמ'. בן בודהיי נתן פיאח לירק ובא אביו ומצאן לעניינים וכו'. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן של) ו"ל השאלה: פסק בש"מ ח"מ (סי' י"ד סעי' ד') שאם רואה הדיין שבעל דין חושדו שנוטה הדין כנגדו שצריך להודיעו מאיזה טעם דנו אפילו אם לא שאל, ושורש דין זה הוא בגמרא דמליעא דף ס"ט בהנהו תרי כותאי דעבוד עסקא וכו' וא"ר פפא כהאי גוונא ודאי צריך לאודעי משום והייתם נקיים מה' ומישראל ע"ש.

והנה נסתפקנו כל כה"ג שצריך להודיע משום והייתם נקיים אם צריך להודיע מיד צעת שפוסק הדין או"ד אפילו אם יודיענו אחר יום או יומיים לית לן בה דמהיח דר"פ ליכא להוכיח כלום דהא ר"פ לא א"ל חייב צעת שפסק לו הדין אלא א"ל הטעם אחר שהקשה עליו ד"ל דר"פ לא זכר מה שפסק להיפך בשנה שעברה ואחר שזה הזכירו והקשה לו מפס"ד שלו הקדום אז הודיעו הטעם ואפשר דאם היה ר"פ זוכר הענין הקדום מאליו לא היה ממחין עד שיקשה לו זה אלא היה אומר לו מאליו הטעם כשאמר לו מאן פליג לך היה אומר לו ג"כ וא"ת אשתקד למה אמרתי כך הנה הטעם הוא כו"כ. על כן רצינו לידע אם יש חיוב לומר הטעם חייב ומיד או לאו.

גמ'. אמרי רבנן הריב נעביד וכו'. בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן ט) כתב דבר נכון מאוד, ליישב הטעם שנתקן הקדש בלשון ארמית, שהצילו התוס' בצרכות (ג' ע"א) ד"ה וענין, שאומרים העולם הטעם לפי שחפלה נאה ושצח גדול הוא ע"כ נתקן בלשון תרגום שלא יצינו המלאכים ויתקנאו בנו, ודחו התוס' טעם זה שהרי כמה חפלות יפות שהם בלשון עברי, עיי"ש.

והוא ז"ל כתב ליישב דברי העולם, דהנה בטור ה' יוה"כ (סימן תריט) כתב הטעם דציו"כ אומרים אותו בקול רם משום שכל השנה אומרים אותו בלחש משום שמרע"ה גנבה ממלאכים, וכדאי' במד' פ' ואכתתן אצל ציו"כ גם ישראל דומים למלאכים וליכא חשש קנאה וקטרוג.

והנה בתרגום ירושלמי (פ' ויחי) צפ' ויקרא יעקב וגו' איחא מאמר זה בלשון תרגום, שהיא לשון ירושלמי, צוה"ל: עני יעקב אצינו ואמר יהא שמי' רבא מברך לעלמי עלמין. הרי דיהא שמייה רבא וכו' היא הפירוש של בשבמל"ו בלשון תרגום.

ולפ"ז נדקו דברי העולם, דאם נאמרנהו בלשון עברי יהי האמירה בשבמל"ו, וע"ז דוקא יש קנאה מהמלאכים לפי שגנבהו מהם ולתקנו שיהי' אומרים בחשאי לא ינחא למארייהו דלימא הכא דהחיוב לומר בק"ר וכמ"ש רז"ל כל העונה אמן בכל כמו וכו', ולפי' ר"י שבתוס' שבת קי"ט מהפסיקתא דיש לענות בק"ר וכמ"ש בש"ע או"ח סי' נ"ו ואף לפרש"י שם דהיינו בכל כוננו מ"מ מודה דאין לענות איש"ר בלחש כיון שהוא דבר שבקדושה דבצי' עשרה א"א אותו בלחש. עכ"ד. וסיים: והיא קרוב לאמת בצוה"י.

*

גמ'. נאמריה לא אמרו משה. עיין בל"ח שחמה ואטו אין לנו שצחים מה שאנו אומרים שלא אמרו משה, וכמה פיוטים שאנו אומרים שחזרו הפייטנים, ולא יהיה יעקב אצינו כאחד מהפייטנים שניחוש מלומר השבח ששיבח סבא קדישא ישראל סבא עבור שלא אמרו משה.

ותירין. דנראה דעיקר הקפידא הוא משום ההפסק בין שמע ל"ואהבת", צוה דוקא יש קפידא בדבר שלא אמרו משה.

ובותב שם, דמזה הטעם לימד זכות על קצת קהלות הנוהגים כשמתענים בערב ר"ח אחר חפלת יום כיפור קטן אומרים שמע ישראל וגו', בשבמל"ו הכל בקול רם, וקצת קרו עליהם תגר, והוא ז"ל לימד עליהם זכות כיון שאין אומרים רק פסוק ראשון, דהיינו שמע, ולא "ואהבת", אין קפידא שאין כאן הפסק באמצע דברי משה, עיי"ש.

*

גמ'. התקינו שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינין. עיין בשו"ת טוב עין להסיד"א (סימן

י'.

*

ואף שאין צוה משום חליצה, ע"פ מ"ש הרמ"א (סי' תרנ"א) צדין נטילת לולב ומימינו שמן הדיון אין צו משום חליצה כיון שאין כל היד מכוסה בהן, מ"מ יפה נהגו להסיק. מטעם יוסף סימן צ. וכח ע"ז הד"ט, והנה מאי דמשמע מדבריו שיש דין חליצה צוה, לא ידעתי מה דמות יערוך לעבודה ועבדי כהונה ולולב, דהתם יש לחוש לחליצה בין בשרו או ידו לכלי שרת או ללולב ומימינו, אבל בג"כ שאינו נוטל דבר בידו לאיזה דבר יחזוהו הרצועות בינו לבין אצבעותיו, ולא דמי לחליצה שאמרו ביששכר איש כפר ברקאי, דשאני התם דשייך ביה איסור חליצה, וגהי דאחשק נ"כ לעבודה, מ"מ לגבי חליצה חסרה המניחות לפי שאין דבר שרץ שיגע בבשרו בשעת נ"כ עד שיהיה מקום לחוש לחליצה וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** הפתחי תשובה (יורה דעה סימן רע"א ס"ק יט) הביא דברי הרב יוסף בשם מהר"ם פרוצנינ"ל בתשובה כ"י סי' ל"ג שאין לכתוב ס"ת ואף לתייג התגין בבתי ידים, אף שראשי אצבעות הבתי ידים חתומים, בשגם הקור גדול, כי אינו כבוד לס"ת, עיי"ש. (וכי' במעשה רוקח פ"צ מהל' ס"ת ה"ח בשם הרמ"פ ע"ש) ואע"פ שאין ראייה לדבר וכו' לדבר עובדא דיששכר איש כפר ברקאי ס"פ מקום שנהגו דקרי ליה התם מחלל קדשי שמים דהוה כרין ידיה בשיראי ועבד עבודה ופירש"י וחליצה פוסלת כו' ועוד דבזיון הוא, עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת נצי תפארת להדרכי תשובה (סימן עח) מ"ש ליישב סמירת דברי רש"י, דבכריתות (כ"ה ע"ב) פרש"י כדי שלא ילכלך את ידי, וכאן פירש משום חליצה, עיי"ש. וע"ע שו"ת נטע שורק (או"ח סימן ו).

*

גמ'. **שם.** כתבו התוס', פי' בקונטרס, וחליצה פסולה בקדשים דכתיב ולקח הכהן צעינן שתהא לקיחה בעצמו של כהן, וא"ת והא גבי לולב לא אמרינן הכי בפרק לולב הגזול רבא אמר לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה.

ובשו"ת פנים מאירות (תלך ז סימן נח) כתב ליישב, וז"ל: ולי נראה דאין כאן קוש"י אליבא דרבא דהא רבא ס"ל בזבחים דף י"ט ובעירובין דף ק"ב דשלא במקום בגדים בגד שלש על שלש הוא יותר בגדים וא"כ ה"י מחלל קדשים דיתיר בגדים עבודתו פסולה ורש"י דנקט חליצה מילתא דפסיקתא נקט אליבא דר"ע דלישנא קמא אליבא דר"י דשלא במקום בגדים אפילו בגד גדול לא הוה יתיר בגדים ומודו דפסול משום חליצה אבל אליבא דרבא אף בלא טעמא דחליצה מ"מ עבודתו פסולה משום יתיר בגדי' והתוס' צבוקה דחקו בפירוש"י וע"ש. ולפי שפרשתי יחא הכל בס"ד והרמב"ם פסק בפ"י מהלכות כלי המקדש כלישנא אחרינא דאפילו לר"י שלש על שלש שלא במקום בגדים הוה יתיר בגדים.

וי"ש נ"מ מזה דלכאורה איכא למידק דלפי' רש"י מטעם חליצה דכתיב ולקח הכהן וכו' הא קי"ל דכל מקום דכתיב כהונה

ואת"ל דחייב לומר הטעם חזק ומיד הנה אם נודמן הדבר שהשדא תהיה מצוררת מאלוה אחר יום או אחר איהו שעות שיחזר הדבר אלל בע"ד ותחבטל השדא מאלוה אי חיישין להשדא של זמן מועט ויחייבי הדיון לומר הטעם כדי להגלל מהשדא של זמן מועט או"ד מאחר שאח"כ הדבר יחזר מאלוה ולא ישאר שום חשד כו"ע אין מחוייב הדיון להודיע בשביל זמן מועט ולא אמרו חייב אדם להגלל עצמו מן השדא אלא היכא דהדבר לא יחזר אח"כ מאלוה והנה ספק זה שייך בצמח עניינים ולא בלבד בדבר זה של הדיון ובע"ד.

תשובה: אפילו היכא שהדבר סופו להחזר אחר שעה מאלוה ומעצמו ולא ישאר שום חשד עכ"ז בשביל זמן מועט זה ג"כ צריך להודיע להגלל עצמו מן השדא משום והייתם נקיים וראיה לזה מצרייתא ערוכה בגמרא בפסחים ת"ר בן ברוהין נתן פאה לירק צא אצוי ומנאס לעניים שהיו טוענים ירק ועומדים על פתח הגינה אל' בני השליכו מעליהם ואני נותן לכם כפליים במעושר לא מפני שעניי צרה אלא מפני שאמרו חכמים אין נותנים פאה לירק למה ליה למימר לאו לא מפני שעניי צרה כי היכי דלא לימרי דחויי קא מדחי לן ופירש"י ז"ל למה ליה למימר לאו וכו' הא קא יתיב לון כפליים ומחזא חזו דלא עין צרה היא דלא לימרו דחויי מדחי לן ולא יתן לנו כלום דמה לו ליתול זה ויתלן פי שניים לפיכך הוורך לפרש להם טעמו של דבר ע"ש.

הרי בשביל שלא יחשדו אותו שהוא משקר עליהם הוורך לפרש להם הטעם חזק ומיד ואע"ג דדבר זה עתיד לזרר אח"כ כאשר יתן להם במעושר אפ"ה חש על חשד של זמן מועט כזה וא"כ ה"ה בנדון השאלה אע"פ שעמיד להחזר הדבר מאלוה אחר שעה אחת ולא ישאר חשד אפ"ה צריך להודיע הטעם ולהוסיף השד חזק. ע"כ.

*

גמ'. **יששכר איש כפר ברקאי.** עיין בסדר הדורות (סדר תנאים ואמוראים אות י' בסופו) דהיה גלגול אדוני צוק, עיי"ש.

ובשו"ת דברי יציב (חלק אה"ע סימן ק) ראיתי שכתב דלכן היה נקרא "יששכר", דאיתא במדרש רבה (נח פל"ז ס"ו) הראשונים על ידי שהיו משתמשין ברוח הקודש היו מוסיפין לשם המאורע, עיי"ש, ולכן ברוה"ק היה נקרא יששכר, "יש שכר", לרמוז דיש שכר ועושה, והוא שקל למטרפסיה.

*

גמ'. **דהוה כריך ידיה בשיראי וכו'.** עיין במג"א (סוף סימן ז"א) בשם הב"ח, שלא להתפלל בבתי ידים כדרך עובדי דרכים, ובז"ח עצמו כתב הלשון: ומקצתן לזבשין בתי ידים שקורין הענטעקס ועומדין בתפלה, ומהר"י יעקב פולק ז"ל קרא עליהם המקרא הזה אל תבואו רגל גאווה ויד רשעים אל תנידי. ועיין פחד יצחק (מערכת ת') והוצא בעקרי הד"ט (סי' ה אות יז).

וע"ע בעקרי הד"ט (סי' ה אות יח) שכתב, כהן הנושא כפיו, ראוי להסיר כריכות התפלין אשר באצבע האמה,

אינו אלא ימין וא"כ לא חטא אלא ימין, וא"כ איך נתגלגל הדבר שנחתכו שתי ידי.

ואפשר שזה כוונת רש"י במה דפי' ועוד בזיון הוא אבל לדבריו ינחא כיון דחילול קדשי שמים ה' מטעם יתור בגדים וזה שייך בין צימין ובין בשמאל ולכן נתגלגל הדבר שנקלצו שתי ידי ובהקדמת ספרי פנים מאירות כתבתי כיון אמת למאמר זה ע"ש. אחר זה שמעתי שבספר בשר שבע הקשה קוש"י זו ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קמ) כתב הרב השואל לדון בדבר חדש, נגיעת עכו"ם ציין בסודר שכך צידו אי אסור או לא כיון דקיי"ל לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, וכן להיפך אם יש להקל אם עכו"ם הדורך יין וכורך סודר סביב המקל שדורך בו אי הוה צ' כוחות ולא גזרו או לא. ועיי"ש מ"ש מכאן.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תורה לשמה (סימן כו) האם מותר לש"ץ הקורא בתורה לאחוז הס"ת צידו עם צתי ידיים שלו בלצד. וז"ל השאלה: צימי הקור נהגין לנכוש צתי ידיים אם מותר לש"ץ הקורא בתורה לאחוז הס"ת בעת קריאתו בלתי מטפחת ולסמוך על צתי ידיים אלו שצוה שהם עולים במקום מטפחת או לאו.

תשובה: מטפחת לחוד וצתי ידיים לחוד ומיקון המטפחת הוא בצביל כבוד הס"ת אך אם יאחז הס"ת צתי ידיים בזה מגרעות נתן ודמי להך דיששכר איש כפר ברקאי דהוה כריך ידיה בשיראי ועבד עבודה. וכן זה שהוא אחוז הס"ת צתי ידיים אינו כבוד לס"ת וכן אם יכרוך המטפחת על ידו ויאחז צס"ת נמי אין זה כבוד לס"ת ואסור למעבד כן ורק מה שהוא כורך המטפחת על ס"ת עצמו ואחוז בו זה הוי כבוד לס"ת וצורר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קמח) אם מותר למוול צתי ידיים משום נקיין, והשואל הביא מש"ס דכאן, ושם (א"ח ג) כותב: איברא דבני"ד אף דמזות מילה היא כעין קרבן ובאמור, וממילא שייך צ"י גם כן טעמא האמור בפסחים נ"י דיששכר איש כפר ברקאי דכרך ידי' בשיראי דהוי בזיון קדשים, עכ"ל יש לבעל דין לחלוק, בדשם ה' עושה לכבוד עצמו, וכמבואר בחוס' סוכה ל"ז א' ד"ה דשעינא וז"ל אע"ג דכריך ידי' בשיראי, לכבוד עצמו ה' עושה שלא יתלכלכו ידיו בדם האזרים ומצוה קדשי שמים קרי ל'י התם, אבל דרך כבוד לא, ובגמרא דסוכה מ"ב א' ה"מ דרך כבוד אבל דרך בזיון לא, ואזוי ל'י הראי' שמציא כח"ה בני"ד, וכן הבית יתח' יו"ד ח"ב סימן צ"ח שמציא מגמרא זו ראי' לאסור מצינה שלא בפה, כיון דאין עושה כן מחמת כבוד של עצמו שלא יתלכלך וכדומה, רק משום נקיין שלא יזיק להתינוק ליחות פה או זיעת ידיו, וכחששת רופאים.

אכן דל טעמא דדין פשו לן טעמים רבים ושגגים שלא לשנות אף מצינה בפה, וכדנפסק לן מרזנים גאונים ומוזהקים המבוארים בקונטרס מצינה בשד"ח, מכל שכן בני"ד בעיקר מזות מילה דחיתוך ופריעה. מצינה היא רק חלק מהמזוה, וגם בצינה בפה חששא דרופאים מוכן קצת יותר, מפני ריח הפה, ובאמת בכמה צתי חולים, כשצריכין לעשות צס"ת ברית מילה, אינם מניחין לעשות מצינה בפה רק במכונה, ועי"ז נפרץ קצת שכמה מוהלים עושין המצינה רק במכונה, בכל זאת החדדים לדבר ד' וזמורתו מדקדקים שמהיה המצינה רק בפה, ואינם מתחשבים עם החששות של הרופאים אפילו אם יהי' בהם קורטצ' של אמת, וכמאמר חז"ל גיטין נ"ז ב' כי עליך הורגנו כל היום זו מילה. ובפרט דעובדא דמילתא, כמבואר במהר"ם שיק או"ח סימן קנ"ב וז"ל דמי שאומר דמצינה בפה היא סכנה או מו"ק לוולד, הוא אומר שקר מוחלט והמפורסם אינו צריך ראייה, ואני מוהל זה יותר מארבעים שנה, ומי"ל לא ה' שום מקרה או שום חולה על ידי זה, ועי"ז יכולין להעיד כל המוהלים שצדורתינו, ומהמוהלים שהיו לפנינו, שמעולם לא ה' שום וכו', וכבר העידו על זה גם גדולי חכמים ופרופסאריין, והאריך בשם. וכו'.

א"כ כש"כ לענין חיתוך ופריעה שהן עיקר המזוה, שאין לשנות לחתוך צתי ידיים ולפרוע ע"י כלי, דבזה אין שום שימא' דשימא' של חשש סכנה כשמנקיין הידים ופזורים מקודם, כמו שנוהגים המוהלים כעת לעשות כן, בדברים שונים המסוגלים לזה.

ודברתי עם רופא מומחה ואמר לי, אף שבנחת גדול צבטן, רח"ל, וכדומה, נוהגין הרופאים כעת לעשות צתי ידיים פלסטיים מפני הנקיין, אבל בנחת קטן באצרי אדם בחוץ, לערך כמו חיתוך ופריעה של מילה, עושין גם הרופאים צתי ידיים, באופן שאין בזה שום חששא של סכנה, וממילא מי שמל צתי ידיים, קרוב לומר דהעיקר אצלו שאינו רואה ללכלך את ידיו בדם מילה, ומקרי מצוה קדשי שמים, זה מזות מילה הדומה לקרבן וכנ"ל. ועי' חולין פ"א א' שלא יכסנו ברגל שלא יהיו מזות בזיות עליו, ונפסק כן בשו"ע, עי' סימן כ"ח סעיף ו'.

ועי' במג"א סוף ס"י צ"א צס"ת שלא להתפלל צתי ידיים כדרך עובדי דרכים, וצ"ח עצמו הלשון, ומקאת' לוצצין צתי ידיים שקורין הענטעקס ועומדין בתפלה, ומהר"י יעקב פולק ז"ל קרא עליהם המקרא הזה אל תבואנו בגל גאזה ויד רשעים אל תינדני, ואם כן מילה הדומה לקרבן ג"כ כתפלה שהיא במקום קרבן.

ובצ"ב צתי ידיים צשעת המילה, נלפע"ד, דיש לאסור גם מטעם מצינה, וכו'. ע"כ.

*

גמ'. שם. בספר ביכורי חיים הקשה על הא דפרש"י דחצינה פוסלת בקדשים דבעינן ולקח הכהן שיקח בעצמו, תפ"ל משום יתור בגדים, ואפי' שלא במקום בגדים בבגד חשוב אסור.

ותירין משום בשו"ת משיב דבר (יו"ד סי' צ"ט) מציא דיעה דבגדי חול אין אסור דיתור בגדים או עפ"י הירושלמי

בזיון דטעם א' כיון שהלכלוך הוא שלא בהמנוה, מ"מ אולי טעם ב' נמי סגי להחשיב כבזיון, אף שהוא טעם קלוש דמ"ט יחשדוהו בזה שהשיג בקלות ענה שלא יתלכלכו ידיו שהיה נמנע מלעשות אם לא היו לו הבתי ידיים, אבל מ"מ כיון שקצת נראה כן להרואין נחשב זה בזיון שאסור, כסדרת כתר"ה.

וגם כיון שאין שום חיוב וגם לא מעלה ומדת חסידות שהוא בעצמו יקיים מצות שחיטה אף מהבשר שאוכל הוא עצמו ויכול ליתן לאחר לשחוט ואין בזה משום מנוה בו יותר מבשלוהו, אפשר אין בזה שימנע מלשחוט אף בשביל ללכוך שום גריעותא וחסרון, וממילא אין להחשיב זה לבזיון. ול"ד לקדשים שאף אם עובד שלא במשמרתו הוא בזיון, לא רק בשביל טעם א' ששייך בכל אופן, אלא גם בשביל טעם ב' דלעולם יש לכהן להיות חביבה לו העבודה במקום אם אך יימחו לו לעבוד וכשימנע מלעבוד בשביל ללכוך הידים הוא בזיון, וכדאיתא בתוס' יומא דף י"ב שאמר לן המלך לא דיין ששמש שעה אחת לפני מי שאמר והיה העולם, הרי דשמוש לפני המקום יש להיות להכהן חביב מאד, ובשביל זה הוצרכו לתקן פייסות, וגם הקנס למשמרת בלגה בסוף סוכה להאומרים דמשמרתו שוהה לבא לא היה משום חטא השהיה אלא כדפרש"י שמוה מוכחא מלתא שאין העבודה חביבה עליה, ולכן אף שלא במשמרתו כשהניחוהו לעבוד אם עבד בשיראי כדי שלא ילכלך את ידיו הרי נראה שהיה נמנע אם לא היו לו השיראי לכרוך ידיו שנמצא שאינה חביבה עליו שזהו בזיון, דלכן ישכר איש כפר ברקאי שעובד בכל עת שרואה משום שהיה כ"ג שנמצא שלא היה מחוייב נמי כשכרך ידיו בשיראי היה זה בזיון כיון שאינה חביבה עליו ללכלך ידיו בשבילה, אבל בשחיטה חולין כיון שאין עליו לא חיוב ואף לא מעלה ומדת חסידות לשחוט בעצמו, אולי אין זה בזיון אף אם היה נמנע בשביל ללכוך הידים. ונמצא שהוא רק קצת ספק לאסור שלכן אם יש לו צורך כמפני צנה וכדומה אין לאסור לו, אבל בלא צורך יש להחמיר.

אב"י נראה דבבתי ידיים עדים יש לאסור משום דקשה לעשות מלאכה בהם ויש לחוש דלא ידע אם דרס במשהו, וכן אם שהה משהו מד קושי המלאכה בהם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

ועיין שם בדבר אם מותר לברוק הריאה בבתי ידיים, שדעמו דאסור, דכיון שצריך להרגיש סירכא וכל שינוי, ברור שלא מרגישין כל כך אף בבתי ידיים הדקים ביותר, כי בשר האדם הוא המרגיש בטבע שנכרז בו כח המרגיש, וכיון שהוא מכוסה ודאי אינו מרגיש בטוב שהרי מפסיק דבר שאין בו כח המרגיש.

ויסיים: אך אם היו האמצעות מתחלתם ועד סופם מגולים ורק כף היד מכוסה אפשר אינו מגרע ההרגשה, אבל אם רק מיעוט מגולה ואף אם רובן מגולה, הוא מגרע ההרגשה כיון שעוד דבר מלוש עליהם ובהרבה פעמים אין עובדין כראוי ואין מתנועעים היטב בשביל זה שודאי מונע ההרגשה ויש לאסור. וטוב להחמיר שאף על כף היד לא יהיה לבוש בבתי ידיים בשעה שצודק. ע"כ.

*

דסוף עירוצין דרך צדבר שהוא כעין בגדי כהונה כמלפנת וכדומה שייך יתור בגדים, ולפ"ו בשיראים אין קפידא. עיי"ש. וע"ע שו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קמח) בשולי המכתב מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ז סימן טו) באיסור בדיקת הריאה בבתי ידיים דקים, ובענין לשחוט בבתי ידיים.

ובתו"ד כותב: וצדבר לשחוט בבתי ידיים שהאריך כתר"ה ומסיק לאיסור מזה שהוא בזיון להסוברים דשחיטה היא מנוה, מהא דחזוין בעובדא דישכר איש כפר ברקאי שכריך ידיה בשיראי ועבד עבודה לבדד איסור חזינה שפוסלת בקדשים היה גם איסור בזיון כדפרש"י בפסחים דף נ"ו, הנה דבר זה צריך בצור דהא שיטת רש"י בסוכה דף מ"ב שצריך ידיו בסודר יכול ליעול הלולב לרצא אף לכתחלה דלא נחשב זה דרך בזיון אלא דרך כבוד, ובהא דישכר איש כפר ברקאי פירשו התוס' בדף ל"ז דהיה זה דרך בזיון דלכבוד עצמו היה עושה שלא יתלכלכו ידיו בדם האצברים ומצוה קדשי שמים קרי ליה התם עיי"ש, וא"כ אפשר בשחיטה נמי אינו דרך בזיון משום שאף אם כוונתו יהיה שלא יתלכלכו ידיו בדם השחיטה נמי אין זה בהמנוה דיציאת הדם אינו מהמנוה דשחיטה דשחוט ולא יא' דם נמי כשרה כמפורש בחולין דף ל"ג לכן רשאי לבקש ענה שלא יתלכלך בדם שלא שייך להמנוה, ול"ד לדם האצברים שמקטירים על המזבח שצריך להקטיר האצברים כמו שהם עם הדם שעליהם ולכן אין רשאי לבקש ענה שלא יתלכלכו ידיו בעשיית המנוה דהוא בהמנוה גופיה. ומזה עשיית המנוה דשחיטה גופה בבתי ידיים הא אין להחשיב זה לדרך בזיון כמו שאינו דרך בזיון במצות לולב, ואף התוס' שפליגי על רש"י ופסלי ליעול לולב ביד הכרוך בסודר הוא משום חזינה שזה לא שייך בשחיטה. וכ"ש אם כוונתו אינו מזה ללכוך הידים אלא בשביל צנה וכדומה שאין להחשיב זה לבזיון.

ונמצא שלא כל מנוה הוא בזיון לעשות בבתי ידיים, אלא כשהוא מנוה שנגיעתו בחפץ המנוה מלכלך ידיו ולבש בשביל זה בתי ידיים לבסותם כדי שלא יתלכלכו ידיו שהוא בזיון להמנוה משני טעמים, חדא דלריך האדם לעשות בשמחה ובאהבה שיחבד בלכלוך ידיו בשביל המנוה ולא לבקש תחבולות שלא יתלכלך, ועוד שהוא כמאס ח"ו בהמנוה בשביל הלכלוך ואלמלי לא היה לו ענה זו לא היה עושה שזהו בזיון. ולכן מנוה שלא שייך זה כגון לולב שלא יאמרו שבשביל שאינו רוצה ליגע בהמנוה מזה חזיה ללכוך ומיאות ח"ו, אלא יבינו שבשביל חזיה טעם אחר הוא לובש הבתי ידיים אין בזה בזיון, ואם ליכא חזינה ונחשב לקיחה רשאי, וכ"ש אם מה שלבש הבתי ידיים היה מזה היראה והכבוד מהמנוה כהא שאיכא כן בספרי קדש שאסור ליגע בידים אם ירא כן גם ממנוה אף שאין בה קדושה, הוא אדרבה עוד כבוד להמנוה.

אב"י מ"מ להטעם שכבתי יש אולי לאסור בשחיטה אף שיציאת הדם אינו מהמנוה דכיון דבכל שחיטה איכא הוצאת דם, הרי נמי נראה שהיה נמנע מלעשות המנוה אם לא היה לו ענה שלא יתלכלכו ידיו שזהו בזיון דטעם הב', ואף שלא שייך

אם באמת זה עשה כזונה מכוונת לנאם ידי חוצה כגון שהיה אדם חופס לולב ומצדד וזא זה וסמך ידי על ידו בנטיילתו ונעונו אי מצי אח"כ ליעול הלולב בעצמו ולצדד.

תשובה: ודאי אין זה חשיב נטיילה כלל דודאי יד של זה האוחז בלולב ומיניו היו חציה בין הלולב ובין ידו של זה הב' כי הן אחת דק"ל מין במינו אינו חוץ היינו דוקא דחד גופא וכמו שהיה דמקריב קדשים ואמורים בחוץ דחייב ולא חשיב בשר הזבח חציה משום דאמר רב מין במינו אינו חוץ וכמו בזבחים דף ק"י ע"א ופסקה הרמב"ם ז"ל להלכה בהלכות מעשה הקרבנות פרק י"ט ע"ש אצל בחרי גופי אע"ג דהא יד אדם והאי יד אדם חוץ וכן אמרנו להדיא בגמרא דמנחות דף ז"ד גבי תנופה דשותפין דלא מצי למינף כולהו כהדי הדדי משום חציה דידו של זה חוץ מין יד חצירו ובין הקרבן ולכן אחד מינף על ידי כולן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשה הקרבנות פרק ט' וכן איתא להדיא עוד בגמרא דזבחים דף כ"ד ע"א ואי אשמעינן בהמה דלאו מינף דאדם הוא אצל חצירו דאדם הוא אימא לא צריכה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות זבחים מקדש פרק ה' אם היה דבר חוץ בינו ובין הקרקע כגון שעמד על גבי כלים או על בהמה או על רגלי חצירו פסל ע"ש.

וא"כ השתא ה"ה הכא צנידון השאלה דלא חשיב זה הב' האחר נטל לולב כלל משום דחולצת ידי של ראשון בין ידי של זה ובין הלולב ולכן פסק בש"ע א"ח סי' ז"א ס"ד צנידון חפלה בכיסוי הראש דהנחת יד האדם עצמו על ראשו לא חשיבה כסוי אצל הנחת יד אדם אחר חשיבה כסוי ע"ש ולכן ה"ו נטל אח"כ ומצדד. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בצית יוסף (אורח חיים סימן תרנא) וז"ל: מנאמי כחוב בשם ספר אגודה דפרק מקום שנהגו אכל הדבר החוץ בין הלולב ובין היד ולכן מסירין ציטות וחפילין מן היד ונשים טבעותיהן אצל נראה לי דמשום הכי אין צריכים להסירן דדוקא היכא דכריך כוליה ידיה. ע"כ. ועיין בגליוני הש"ס להגר"י עניגל מ"ש בזה.

*

גמ'. שמכבד את עצמו ומוחלץ קדשי שמים. בשו"ת מערכי לז להגר"ל צירלסאן (עמוד תע"ז) כתב דאשר לענות אמן וקדושה וברכו אחר מי שמשמע קולו דרך הרדיו, שמסתמא לא נעשה לשם שמים אלא להשמיע קולו הנעים, והוא בצחינת מה שאמרו כאן שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים, ובסנהדרין (דף קא ע"א) אמרו, הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר, התורה חוגרת שק עליו ואומרת לפי הקדוש ברוך הוא, רצונו של עולם עשאוני צניק ככור שמנגנים בו לנים כו'. לפיכך פיגול הוא ולא ירצה לעבודת ה' ואין לענות אחריו אמן וקדושה וברכו. עיי"ש. וכבר האריכו בזה האחרונים, ואכ"מ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אר"ח סימן א) ובהג' שער טוב שם.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סימן רז), שיש להקפיד שלא יהא דבר חוץ בין טבעת הקידושין לידה, כי מה שנהגו לקדש בטבעת מצוה צחיקוני זוהר (ריש תיקון ה), וכ"כ הרמ"א בהגה (ר"ס כז), ויש בזה מעין קשר של הקצ"ה עם כנסת ישראל, וכמ"ש בזוהר פר' פינחס (דף רל ע"ב), וזהו ענין אמירת פסוק וארשתיך לי לעולם בעת כריכת רצועת חפלין של יד על האצבע, ובחפלין צריך להיות על היד ממש בלי שום חציה, ולכן גם בקידושין שהם מעין קדושת כלל ישראל, צ"ל בלי שום חציה. וגם י"ל שהקידושין מזהו רבה הם, וכשיש דבר חוץ הוא ביוון למנוה, כמ"ש כאן על יששכר איש כפר ברקאי שנענש על שכר ידי בשראלי. ולכן מנהג ישראל שלא לקדש בטבעת על בית יד שלה מורה הוא, ואין לשנות. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת פרי השדה (ח"א סימן צג). ובשו"ת שאילת שלום (מה"ת סימן קכד).

ובן העלה צם' נהר מזרים (קפ"ג ע"ב), שיש להזהר להסיר בתי הידים של החתן והכלה בעת נתינת טבעת הקידושין מידו לידה, שהרי מזהו קידושין היא מ"ע, ולצית בתי ידים באותה שעה הוא כציון למנוה, כמ"ש כאן, ובפרט ע"פ הקבלה שיש סוד רם ונשא בנתינת טבעת הקידושין באצבע הכלה, ולכן המנהג פשוט להזהיר להסיר בתי הידים, ומנהג ישראל מורה הוא, וזר זה מקיף למנהגם.

ובם' כרס שלמה בשו"ת שצוקה"ס (סימן פו) כתב, שיש להקפיד שלא יהא דבר חוץ בין טבעת הקידושין לידה, כמ"ש הרמ"א בזה"ע (סי' קלט סי"ד) שלכתחלה אין לגרש ע"י שיתן הגט לחור חזרה או מלבושה אלא לחור ידה ממש, ואתקיש הויה ליצירה. ולכן אם הכלה לובשת בתי ידים צריכה להסירם קודם הקידושין. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת פני יצחק (ח"ב סימן יא) שפקפק על חומרת הכרס שלמה, אך סיים: ומ"מ כבר הורה זקן, ויש לחוש לדבריו לכתחלה. ע"ש. וע"ע בשו"ת שמחה לאיש (אר"ח ס"ס ד).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קפא) אם יד אדם חשיב חציה לגבי לולב. וז"ל: שאלה, חינוק אחד נטל לולב ומיניו בחג לקיים מצוה נענוע והיה אדם עומד אצלו ונחירא פן יפול הלולב מיד החינוק לכן הניח ידיו על ידיו של חינוק האוחז הלולב ואחריו מכאן ומכאן כדי לחזקם שלא יפלו מיד החינוק ואח"כ עשה החינוק נטיילה לולב ונענוע כראוי בעוד ידיו של גדול על ידיו של חינוק אך זה הגדול האוחז עדיין לא צריך על הלולב ונסתפקו אי מצי זה הגדול אח"כ לצדד על הלולב כאשר יעלנו הוא בעצמו או"ד פרחא ברכה מניה דחשיב זה כאילו כבר נטלו מאחר שידיו סומכות על ידיו של חינוק שחופס הלולב מאי אי אמרינן מאחר דידיו של חינוק חוץ מין ידי של זה ובין הלולב ומיניו לא חשיב נטיילה כלל ומצי לצדד או"ד כיון דהאי יד אדם והאי יד אדם היו מין במינו ואינו חוץ וכן יש להסתפק נמי

גמ'. ויבנם יוחנן בן גרבאי תלמידו של פנקאי וכו'. בשו"ת תשצ"ן (חלק ג סימן לו) ראה השואל לומר, כי מ"ש בירושלמי (יומא פ"א ה"ד) שהנס שלא אירע קרי לכ"ג לא היה אלא במקדש ראשון, היינו טעמא דלכ"ה אף אפשר שיעשה נס למי שאינו הגון כגון רוב כהני בית שני.

וע"ז השיב: חלילה לומר כן, שאם היו הכהנים רשעי מאריכי כרעתם ה' אפשר לומר כן, אבל כבר אמרו בפ"ק דיומא (ט' ע"א) כי לא הוציא כל א' שנתו ובשנה אחת ביום א' בשנה אם לא אירע קרי עם כל אותן השמירות שאמרו בגמ' אין הדבר פלא עד שנייחס אותו לנס והנס ה' ראי לנדיקים המאריכי ימים כשמעון הנדיק מ' שנה ויוחנן כ"ג קודם שנעש' דקוין כדאיתא בפ' ת"ה (כ"ט ע"א) פ' שנה ור"א בן חרסו י"א שנה וגם קודם שמעון הנדיק יהושע הכהן הגדול ובנו יהוקים ובנו אלישיב ששמשו בימי דריש הפרסי כמ"ש בס' עזרא והיו ל"ד שנים כמ"ש בפ"ק דע"ז (ט' ע"א) וכן שמעי בנו של שמעון הנדיק כמ"ש בסוף מנחות (ק"ט ע"ב) ו' בני קמחית בפ' הוציאו לו את הכף (מ"ד ע"א) ור' ישמעאל בן אלישע ז"ל בראשון מזכרות (ד' ע"א) וכן ריב"ז בסוף בית שני שנראה בספרי ובתוס' פ' שהי' כ"ג ויוחנן בן גרבאי ופנקאי רבו כמ"ש במקום שנהגו, שהיו נדיקים והאריכו ימים בזה ה' נר' הנס.

ואף ישמעאל בן פאבי שמנו אותו עם אותן בעלי זרועות של בית צייתוס ושל בית חנין ושל בית קתרוס ואמרו שהיו בעלי אגרופין כבר מנו אותן עם הנדיקים בפ"ק דיומא (ט' ע"א) וכן בפ' מקום שנהגו אמרו כי היה כשר וכ"כ רש"י ז"ל שם וכן באחרון מסוטה (מ"ט ע"א) וכן (בפ"ק) [בפ"ג] דיומא (ל"ה ע"ב) וכן בתוספת' דפרה גר' שהי' גדול בחור' וכן בסנהדרין וגם במשנה (פרה פ"ג מ"ה) נזכר עם משה ועזרא ושמעון הנדיק ויוחנן כ"ג ואליהו בן הקוף ותנחאל המצרי וגראה שכולם היו נדיקים וראוין לנס.

ואף אותן שהזכירו בכלל המתמנים בשביל הממון נדיקים גמורי' היו שהרי בפ' הבע"ט (ס"א ע"א) אמרו על יהושע בן גמלא קטירתא חזינא הכא ופרש"י ז"ל קשר של רשעי מפני שנינו נתמנה כ"ג ולא שנינו מנוה ואמרו בגמ' תרקבא דדינרי עיילא מרתא בת צייתוס לינאי מלכא לאוקומי יהושע בן גמלא בכהני רבדבי ואפי' הכי הזכירוהו ולשבח בפ' לא יחפור (כ"א ע"א) בהם וזכר אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח' תורה מישראל וכן בפ' א"ל הממונה (ל"ז ע"א) הזכירוהו לשבח שעש' גורלות של זהב ואמרו עליו ועל בן קטין שהי' כ"ג וזכר נדיק לזכרה וא"כ ראוי לנס היה אע"פ שהי' מהפלהדרין.

הא למדת אע"פ שאמרו עליו בגמ' צלית וירושלמית ושנות רשעים תקלונה לאו רשעים ממש אלא שלא היו מתמני' כהן בן כהן ככהני בית ראשון. וכן אמרו בירוש' אבל כשתסלק זה מהם נדיקים גמורים הן והיו ראויין לנס שלא היו זכאים של ישראל ביה"כ וזכר רשעים חועזה אבל תפלתם בבית קדשי הקדשים הית' תפלת ישרים ראונו ואם נמצא א' מהם דקוין כבר נגף ביומו ונכנס אחר תחיתו כמ"ש בתלמוד בבלי וירוש'.

ובבבבא מקומות ביומא (ס"ט ע"א) בכהני בית ד' אמרו מפני כבודו של כ"ג והיו אומרים לו אפי' הסגן אישי כ"ג (שם ל"ט ע"א) וכן העוש' שליחו' באותו יום אומרים לו כשמלאו שוק אישי כ"ג עשינו שליחותך וזה כדי לכבדו בפני העם ואף באותן פלהדרין שהרי היו אומרים לו אישי כ"ג שמה לא למדת וכל ישראל היו מליין אותו כשיזכר מן המקדש וא"כ ראויין היו לנס ואם היו מתמנים מפני ממון ושונאין זה את זה עון זה עון כולל היה לכל ישראל בבית שני ואין אדם נדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ע"כ. עיי"ש.

*

גמ'. ויבנם יוחנן בן גרבאי וכו'. עיין בספק עמק הלכה הל' פסח (סימן קבו)

*

רש"י ד"ה אין בותנין. עיין בשו"ת באר יתחק (חלק יו"ד סימן כג ענף ב).

דף נו ע"ב

גמ'. אי גדיא יאי יסב ל'תמידא. מבואר מכאן דעו כשר לתמיד. ועיין מה שכתב בזה הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א בשית השדה (עמוד קצה).

*

גמ'. יהיב שוחד ופסקיה לשבא"ל. עיין בשו"ת חסם סופר (חלק ו ליקוטים סימן יד) אי מותר לתת שוחד לשופט עכו"ם, וז"ל: נמצא דלית דין ולית דיין להחיר לתת שוחד לארמאי להטו' לו משפט ח"ו, מלבד עולה דהנותן עצמו שרוצה לעשות עול עם שכנגדו ומוזה לא עסקינן, אך אכן עסקי' בזה דעבר על לפני עיור שמכשיל השופט הזה שמקבלו וגורם לו לעוות משפט צדק שחייב מיתה ע"ז ואפי' יתנהו לאחר כגון לאוהבו של השופט וכדומה שיתן לזה בחריקא להטות לו משפט ג"כ עובר על לפני עיור. ע"כ.

שוב כותב: אך לפעמים הישראל יודע צעמו שהדין עמו ועוד לפעמים ורוב פעמים שכנגדו מודה וידוע ומבורר שחייב לו אלא שמחוסר גוצינא וקשה להוציא חוצו מיד הלוא והשופט מתרשל ומתעצל ומרחם על הארמאי שהוא צעל דתו וסובר שעשה מצוה בזה שלא לנגוש הארמאי עבור ישראל אע"פ שהדין עמו בזה מותר ליתן שוחד להשופט לעשות משפט צדק. ולא מיעבי' דאין הישראל עובר על לפני עיור אדרבה מצוה קעביד דלולי שוחד שלו הי' השופט מטה משפטו של ישראל והי' עובר

להם שיעור מוגבל ותפשו שעה לשיעור זה. כדאשכחן בכה"ג שחפס התלמוד שיעור שעה בלא טעמא, צפ"ק דפסחים [יב ע"ג] יהצו ליה רבנן שעה אחת ללקט עזים, אע"ג דיש לוקט ברביעית שעה ויש לרין יותר משעה, מ"מ תפשו חכמים שיעורה בשעה לפי שהוא חלק מזכור צעיתותי לילה ויום, וכן נוכל לומר בנ"ד.

אמנם נראה לרווחא דמילתא להציא סמך לנ"ד מן התלמוד, מהא דאמרין בפסחים פרק תמיד נשחט, דצ"פ שחל להיות בע"ש, דאיכא אליית הפסח בלא דחיית שבת ומוקמינן לה כדיניה בשש, פ"י שעה אחת ומחצה הקדימו התמיד כדי שיהא שהות ללכות הפסח מצדו יום, אלמא אפילו גוף שלם כמו הפסח קגי בשעה אחת לליתמו. ולכן סוברים העולם שאין לך חתיכה גדולה ועצה שלא יהא די בשעה אחת לליתמו, מ"מ ש' דגוף שלם דפסח ושיעור מליחה נמי יותר מהיהא שיעור דלליה. אכן נראה בשעת הדחק כגון לכבוד שבת ולכבוד אורחים יש לסמוך אדברי הרמב"ם דכתב בפסח דשיעור מליחה היא כמהלך מיל דהיינו חלק שלישית שעה פחות חלק ל' מן השעה, כמו שהוכחו ממלהלך אדם ציוני עשר פרסאות ציוס ציוני שהוא י"ב שעות. ומרדכי כתב נמי בשם ראב"ה דמנא בשם רש"י, דשיעור מליחה היינו מיל, וכתב דלא נהירא ליה שיעור לליה משום דלליה תליא בגודל האש. ע"כ.

ובגוף דברי התה"ד, עיין בשו"ת ספר יהושע (פר"כ סימן כט) ושו"ת כתב סופר (יר"ד סימן לז) שו"ת מהר"ם שיק (יר"ד סימן צ). ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן סד). וע"ע בפסקא הנאה.

*

גמ'. שם. התבואות שור צחידושי ככור שור כסוגין תמה בזה דאמרו כן דשעה ללית הפסח, ומוה למד התה"ד [מוצא בפסקא הקודם] הוצא צ"י יו"ד ה' מליחה שהוא כשיעור לליה הוא שעה, דהרי חזין דלליית הפסח דהיינו גוף שלם הוא כשיעור שעה, וע"ז הקשה דהא ל"צ שעה דהא יכול לשלשל לתור עם חשיכה. עיי"ש. וכן הקשה הכרתי ופלתי (סימן סט).

ועיין בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) שישב קו', דהנה אימא בשבת (דף קו) בזה דאמרו משלשין את הפסח לתוך התנור עם חשיכה, מאי טעמא משום דבני חצורה זריזים הם, ובאמת צעירוצין (דף ק"א) ר"י אמר כן אבל אצ"י ס"ל שם דכהנים זריזין אמרינן בני חצורה זריזים הם ולא אמרינן רק דשבות דמקדש אף דמדינה התייר.

וא"כ א"ש, דהא לאצ"י הטעם משום דשבות התייר במקדש והרי שיטת הכ"מ פ"ח מכה"מ דאף דשבות דחי כל דאפשר לעשות בלי שבות לא דחי ולפ"ז כיון דאפשר להקדים שעה שלא יטכר לדחות השבות מקדמינן ומה דאמרו משלשין הוא כשאיכא שלא ללו מקודם דחיין.

עוד תירץ: דאף אם נימא דבני חצורה זריזין הם הא ודאי עכ"פ מיעוט ים דאינם זריזים כ"כ ורק דעפ"י הרוב בני

על ז' מנות שלו ועכשיו ניזול מזה בשותד כזה וכיוצא בו מייר בש"ע ח"מ ס' קע"ו קע"ח ומכ"ש בש"ס גיטין כ"ח ע"ב צ ישראל היוצא ליהרג צדיניהם דודאי אין שום אופן שבעולם שיתחייב ישראל הריגה צדיניהם בלי עדים והתראה וצ"ד של ישראל מומחים של כ"ג וא"כ כל הריגתם הוא שלא מדין תורה ומוחר ליתן שותד להליל נפשו.

וישכר איש כפר צרקאי ס"פ מקום שנהגו ההוא לישראל יהיב שותדא ומלכא ומלכותא ישראל הוה וטנו מכהנים גדולים של בית שני מייתי ראי' אשר נאמר עליהם במס' יומא דף ט' ע"א מה שנאמר שם ועוד דהתם לא נתחייב צדין סנהדרין אלא המלך ממלכי הורדוס פסק עליו כן בלי דת ודין כי אפי' ממשפטי המלך לא ה' חייב כי אנשי הורדוס לא ה' להם דין מלך ע"פ דברי תה"ק. ע"כ. עיי"ש עוד.

ובמקו"א הארכתי צענין זה, והצאתי דברי החוות יאיר הירועים מ"ש צענין שותד לגוי.

*

מה שנדפס כאן בגמרא סדר עשיית קרבן פסח. עיין בלל"ח מה שהעיר ע"ז איזה הארות.

תמיד נשחט

דף נח ע"א

מתני'. בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וכו'. עיין בלקט יושר (חלק א אר"ח עמוד עח ענין ב) תלמידו של התרה"ד, שהציא בשם רבו התרה"ד שאמר שמנא להשכים לבית הכנסת בע"פ. וראיה מתמיד שהיה מקריב צע"פ שעה אחת קודם זמנו, ותפלתו היא במקום התמיד. ובפרט כשהל צע"ש צריך להקדים לב"ה. [ואכלו קודם שעה ה', וצימים הארוכים אין קפידא למהר כ"כ]. ע"כ. עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין בלל"ח למה נקט "ערבי" פסחים, לשון רבים.

*

גמ'. ח" ערב פסח להיות ערב שבת דאיכא נמי צליתו וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קסז) בזה דמרגלא בפומיה דאיש, שצריך הבשר לשהות במלח שעה אחת, אי יש שום סמך או ראייה על זה.

ובותב: יראה דאין צריך כל כך סמך או ראייה לשיעור זה. דיל' שנהגו העולם כדברי א"ז ושערי דור"א דכתבו דשיעור מליחה כשיעור לליית אותה חתיכה עצמה לפי גדלה ועוציה, והואיל ואין שיעור זה שיה בכל החתיכות קצבו העולם

^ט תימה דהא כאן בתמיד של בין הערבים עסקינן והפסח קרב אחריו משא"כ בתמיד של שחר.

משחשך נמי א"צ לטעם שצורך הדיוט הוא אלא משום שהצליה בעצמה אינה מצוה ואין שייך לומר שחביבה בשעתה).

ולפי מה שכתבתי תחל דהנזכר לטעם זה לר"א שאם היה נזכר גבוה היינו למדין לדידיה מעומר ושמי הלחם שמכשירין דוחין שבת וא"כ ה"נ ידחה נלייתו שבת ולכן כתב שצורך הדיוט הוא דלכן אף לר"א אין דוחה דאיכא למיפך מה לעומר ושמי הלחם שכן צורך גבוה זה צרור לעד"ע. ע"כ.

דף נח ע"ב

רש"י ד"ה בשני בשבת. עיין מנחות (דף מ"ט ע"ב) והא איכא פסא דתלמא, ורש"י גרס הא איכא פסא דחד בשבתא. וכתב בשו"מ שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סוף סימן קכט) דרש"י לשיטתו כאן דגם בזמן שמקדשין עפ"י הראיה היו נוהרים שלא יחול ר"ה בחד"ו ופסח בצד"ו, וא"כ ל"ש למינקט דר"ה בחד בשבתא דלא אר"ו ראש ועכ"פ ל"ש היא וע"כ נקט בחד בשבתא, אבל התוס' בערכין (דף י"ג) גרסו כגירסא דילן וגם במנחות ה' אית דגרסי מציאין שמי הגירסאות דלנהו לשיטת הך דפסחים שם דבזמן שקדשו עפ"י הראיה היה יכול לחול בחד בשבתא ר"ה. ע"כ.

וע"ע בשו"מ תשצ"ז (ח"א סימן קלה) שהציא כמה ראיות שהיה יכול לחול כל זמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה, ובשו"מ שואל ומשיב (שם) העיר לע"ע עליו דלא הרגיש מכאן.

*

רש"י שם. עיין בשו"מ תחם סופר (חלק ו ליקוטים סימן צט).

*

תוס' ד"ה באילו. עיין בשו"מ תחם סופר (אור"ח סימן פה).

*

תוס' ד"ה העולה. עיין בשו"מ בשר ילמך (חלק אור"ח סימן כ) ע"ד השאלה, במי שאיחר לבא לבה"נ בימים שיש בהם קרבן מוסף ומאז ניצור מתפללין מוסף והוא לא התפלל עדיין שחרית, אם יתפלל מוסף עם הניצור ואח"כ יתפלל שחרית ביחידות.

ובותב: לכאורה נראה כיון דקיי"ל תפלות נגד תמידין תקנו, א"כ כיון דתמיד של שחר היה קרב בראשונה ואין לך דבר שיהא קרב קודם לו, לכן אפשר דאסור לו להתפלל מוסף קודם שהתפלל שחרית.

אכן לדינא נראה לומר דיכול להתפלל מוסף עם הניצור אף שלא התפלל שחרית, משום דהא מוצאין במנחות (דף מ"ט) דהא דאין לך דבר קרב קודם תמיד של שחר אין זה אלא למנהו בעלמא, וכמש"כ התוס' כאן, ויומא (דף כ"ט) בד"ה אלא אפילו כו', ובעירובין (דף ב') בד"ה שלמים כו', וכמו שהעלה המל"מ (בפ"א מה' תמידין ומוספין) וכמבואר בירושלמי (רפ"ב דיומא), ולכן כיון דצדיעצד כשר אם הקריב התמיד אחר קרבן מוסף, ע"כ

חצורה וזריזים הם ולא גזרו ולפי"ז כבר נודע מ"ש הקדמונים דחקנה עושין אף לצורך מיעוט דהרי על כל העולם יש במוסם מיעוט דאינם זריזים ולכן הקדימו שעה כדי שיספיק לכל העולם אבל אם קרה שבני חצורה אחת או שמים שלא עלו מקודם מותרים ואוליין בחר רוב וז"צ.

ועיין כרמי ופלתי (סי' ס"ט) שהקשה ג"כ קושית המצ"ש וכתב גם כן דלכתחלה לא התירו לשלשל וקצבו שעה אחת וכ"כ בצל"ח פסחים שם אבל זה דחוק ולפמ"ש הדבר מוצא בנעמו. ע"כ.

עוד בותב: והנה מזה מוכח דלצ"ח א"צ מליחה דאל"כ הי' צריך יותר משעה למלוה הפסח דשיעור מליחה הוא כשיעור נלייה ואף אם ינמא דלצ"ח א"צ כ"כ מליחה אבל עכ"פ צריך איזה זמן למליחה וע"כ דלצ"ח א"צ מליחה מיהו יש לומר דלצ"ח לא צריך שעה לנלייתו רק שם דלא מלחו הפסח ובצל"ח ריש כיצד צולין רצה לאסור שימלחו הפסח דמליחה הרי הוא כצ"ח והרי הו"ל צ"ח ממחמת דבר אחר וכל שלא מלחו צריך נלייה הרבה שיהי' ראוי לאכילה אבל שאר נלייה שנמלח קודם ונמרחק הבשר הרבה על ידי המליחה שוב ל"צ לשהות כל כך כשיעור שעה ולפי"ז שוב אין לו ראי' להתה"ד.

ובל"א ה' אין ראייה משם די"ל דלאו נליית הפסח לצד ה' צריך שעה רק החגיגה הבא עמו בחד בחדל זה ודאי לא דחו שבת והי' צריך שעה מיהו עכ"פ מוכח דנליית הפסח והחגיגה שהיו יכול להיות בבת אחת הי' שעה אחת.

ובזה יש ליישב קושית המצ"ש והכו"פ הנ"ל משום דחגיגה לא הי' בני חצורה ומי שהיה רוצה היה אוכל דחגיגת י"ד אינו חובה וכדאמרו בפסחים דף ע' וא"כ שוב לא שייך בני חצורה וזריזים הם ולא הי' רשאי לשלשל עם חשיכה ודו"ק היטב.

שוב ראיתי בספר ישועת יעקב ציו"ד סי' ס"ט הקשה ג"כ על התה"ד דהא צריך שמי שעות לצ"ח ולמליחה והאריך בזה ובמחמת"ה הא לצ"ח לא צ"ח מליחה ומ"ש התוס' ריש כיצד צולין דהי' צולין הב"מ היינו צ"מ דוקא משום כדא עליו בשרא אבל שאר פסח ודאי לא צריך מליחה וגם בזה פסקת הצ"ח דאסור למלחו דמליח הרי הוא כרומח דלצ"ח וע"כ דלא מלחו כל כך שיהי' רומח כל כך רק כדי שתפליט דם כדא שהוא מרובה אבל לא כ"כ רומח. ע"כ.

*

רש"י ד"ה צליית פסח. עיין בשו"מ אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קיט) ובשו"מ בותב: וזוהי יש ליישב קצת מה שתמוה טובה ברש"י פסחים דף נ"ח שכתב נליית פסח אינו דוחה שבת מפני שצורך הדיוט הוא ויכול ללנות מצעוד יום, איזה טעם הוא זה שצורך הדיוט הוא הא כל מנהו שזמנה קצוב דוחה שבת אף שהוא צורך הדיוט כמו מילה, ומחמת שיכול ללנותו מצע"י אין דוחה אף צורך גבוה כמו הקטרת אימורין שאין דוחין שבת ויו"ט וא"כ למה הוצרך לזה שצורך הדיוט הוא (ואף בע"פ שחל בשבת שיש חלוק בין הקטרת אימורין שדוחה שבת מחמת שחביבה מצוה בשעתה וצלייתו אינה דוחה שבת מחמת שאפשר

שנאמר בו תמיד דהיינו מנורה יהי' ממוצח העולה כמבואר יומא מ"ה ע"ב, הא לדעת הרמב"ם כולם נאמר בהן תמיד ולצעי כולם הדלקה ממוצח העולה, והניח ב"ע.

ובתב לתוך כ"ו, דודאי אין הרמב"ם חולק על משמעות הפסוק (שמות כ"ו) יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר, או (שמות ל"ד) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים, דמשמעו ברור דעיקר מלכות הדלקה מערב עד בקר, אלא דהרמב"ם מפרש בבקר בבקר בהטיו את הנרות, על נר שהוא דולק ואינו דולק יפה שמטיו כדי שיהיה צאינו הראשון דהיינו הדלקתו כאלו שהוא חולה ומרפאים אותו שיחזור לבריאותו כמש"כ בלחם משנה פ"ג מתמידין ה"ב יע"ש, ולעולם לא נטווינו להדליק נרות גם בבקר אלא להמשיך הדלקתן של ערב.

והרי הרמב"ם כתב שם ונר שמנאו שלא כזה מתקנו, הרי די בתקון, ואי קס"ד דיש כאן מלכות הדלקה ה' מחויב לכבות ולחזור ולהדליק כמו שעושה באמת בערב אס עדין דולקין, הרי דברור דאין כאן מלכות הדלקה, וע"כ גם להרמב"ם אין מחניך המנורה אלא בשבעה נרות' בין הערבים כמבואר מנחות מ"ט ע"א והיינו דהדלקת שחרית אינה בגדר הדלקה כלל, וחנוך המנורה היא הדלקה, ולשון המשנה תמיד ל' ע"ב משמע כהרמב"ם דאיכא גם הדלקה שחרית אלא כנ"ל, וכבר ראינו מי שדקדק כן מלשון המשנה.

והגע עמך צבור שאין להם שמן אלא כשיעור הדלקת לילה עד בקר, ואם ידליקו בזה ביום אין בידם להדליק בלילה א"כ, נראה דבזה פשיטא דגם להרמב"ם לא ידליקו ביום, ובטול הדלקת יום הוא בטול חלק ודין מחלקי ודיני מלכות הדלקה והדלקה מערב עד בקר הוא דין המלכות גופא שמעבד את המלכות, וע"כ לעולם קרא לא משתעי רק מהדלקת ערב, ובזה א"ש קרא דדברי הימים לצער בערב בערב, וקושיא בעל ערוגת הצבאם ה"ל ממילא אולא דלהרמב"ם באמת נריך אש של מזבח לכל הנרות, אלא דבמה שמדליק נר מערבי ממוצח, ואח"כ שאר הנרות מנר מערבי בזה עצמו נתקיים בהם אש תמיד כיון דמקור האש הזה ממקום שנאמר בו תמיד, והא דעושה זה ע"י מערבי דוקא משום דמצינו בו רמז בקרא להיות הוא ראש הנרות דממנו מתחיל וכו' מסיים, ודו"ק.

*

גמ' שם. עיין מקדש דוד (ח"ב סימן כא) שכן דדברי רש"י ותוס' (מנחות פט) שכתבו דומן הדלקת המנורה משקיעת החמה, ובגזרות ארי יומא ט"ו פקפק על דבריהם, מהא דמוכח כאן בסוגיין דומן הדלקה מבעוד יום ממש, עכ"פ המוכח דכשרה מבעוד יום וכשרה כל הלילה כאמרם ז"ל אין לך עבודה כשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד.

ובישו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קצו) כתב דכן מוכח עוד משעטת רש"י מנחות (ק' ע"א) כל הקרב ביום קדוש ביום כל הקרב בלילה קדוש בלילה, וכתב רש"י והוצא בתוס' תמורה י"ד ע"א דקרב בלילה וקדוש בלילה היינו שמן למנורה וכו"ה דרבינו גרשום שם, עכ"פ היא עבודה לילה, ובאמת מזה לכאורה משמע דהיא רק עבודה לילה, וז"ל דרך עשייתה היתה

בתפלה דאמריננהו רבין אקרבנות לא תקנו נגדן רק מה שצדיעבד מעבד בקרבנות. עיי"ש באריכות.

וע"ע בזה בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן סח).

דף נט ע"א

גמ'. יאחר דבר וכו'. עיין ב"מ. ועיין מנחת חינוך (מצוה ה). ועיין אבי עזרי (פ"א מהל' קרבן פסח) מה שכתב עליו.

*

גמ'. מערב ועד בוקר. ידוע דעת הרמב"ם (פ"ג מהל' חמדין ה"ב) דמלכות הדלקת המנורה היה ב' פעמים ביום, אחת שחרית ואחת בין הערבים, עיי"ש. ועיין ברע"ב (פ"ג דחמדין מ"ט) מ"ש בדעת הרמב"ם, וסיים שם, שהיא פליאה נשגבה, ולא שמעתי ולא ראיתי לאחד מרבותינו שסובר כן. ע"כ. אמנם ראה בפרד"י (תרומה) שהביא מזה"ק (פ' בהעלותך) שמפורש כדעת הרמב"ם. ועיין בהגהותי למנחות (פח ע"ב) שהבאתי כן בשם שו"ת פועל נדיק, ועיין שם שהוסף עוד בזה. [ועיין בשו"ת אור המאיר להר"מ שפירא (סימן לא) שמביא כמה דוגמאות ששיטת הרמב"ם תואמים עם דברי הוזה"ק].

אך הרשב"א (ח"א סימן מט) ושם (סימן שט) סובר, דההדלקה היתה רק בערב, עיי"ש. ועיין באוה"ח"ק (פ' בהעלותך) שכתב, ולא מצינו הדלקה אלא בערב, ע"כ. וע"ע בשפת אמת (יומא יד) שמביא ראיה לדעת הרמב"ם.

והנה בשיטת הרמב"ם ה"ל שמדליקין המנורה בבקר ג"כ, עיין בס' אור שמח שהקשה ממקרא מפורש בדברי הימים ב' י"ג, ומנורת זהב ונרתיה לצער בערב בערב וגו', והיינו מדכ' רישא דקרא ומקטרים לה' עולות בבקר בבקר ובערב בערב, וכאשר מדבר מנורה מדבר בערב דוקא מכלל דאין הדלקה בבקר כשיטת רוב הראשונים.

ובתריץ עפ"י שיטת הרמב"ם עצמו דנר מערבי צריכים להדליק ממוצח העולה, ונר מערבי ה' דולק עד הערב כמו בזמן שמעון הנדיק ולא ה' נריך להדליק מן המוצח רק בערב בערב. ומשום זה אע"ג דהדלקה כשרה בור כחב (במדבר ח') דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותך וגו' (ועיין תר"י יומא דף כ"ד ע"ב) משום דנריך להדליקו מאש המוצח וכי קס"ד זר קרב למוצח.

ובישו"ת שצט הלוי (חלק א סימן קצח) כתב דקשה מאוד להכניס כוונה זו בפסוק דברי הימים דלא משמע כן דידבר מהדלקת נר מערבי ממוצח דוקא אלא מדבר מהדלקה רגילה של כל נרות המנורה, ומשמע דוקא בערב בערב.

ובתב לתוך קושיא ה"ל, בהקדם מה שהקשה בתשובת ערוגת הצבאם א"ח ס' ר"ד ל' הרמב"ם ה"ל דהדלקה בבקר כמו בערב, א"כ תמיד דכחב צמנורה לא קאי דוקא על נר מערבי דהא כל הנרות צריכים שיהיו דולקים בקר וערב א"כ מנ"ל לחז"ל ופסקה הרמב"ם שם ה' י"ג דדוקא נר מערבי מאש מוצח העולה והיינו מאש תמיד חוקד וגו' (ויקרא ו') אש

ש"ס אפשר לו צ"תו יתפלל מנחה תחלה, וגם צ"תו לכתחלה עושים כן. עכ"ל.

אמנם ע"ן צ"תו נ"ר יעקב (ס' קלו) שהאריך למענינו צוה, וכתב דמ"ש הצרכי צ"ס מהר"ש א"ה צ"תו דבעינן שיהיה דומיא דמנחה צ"תו שיהי' דמליקין אחר התמיד של צ"ן הערבים, אין זה מוכרח, וכמ"ש הפני יהושע שבת (כא), לפקפק בטעמו של הר"ן ש"י שאסור להשתמש לאורה דומיא דמנחה דצ"תו, דא"כ אמאי דחיק הש"ס לומר דה"ט דר"ה שאסר להדליק צ"תו ופחילות שאסורים צ"תו משום דצ"תו זקוק לה, לימא משום דצ"תו דומיא דמנחה דצ"תו, א"ו דפשיט"ל להש"ס שאין לחוש לעשות דמיון למנחה שא"כ היל"ל דוקא שמן זית כשר ולא שאר שמנים וכו'. וסיים, ואף דלדינא מי אנכי להרהר אחר דברי הצרכי והפמ"ג, מ"מ מאחר שרוב העולם נוהגים להדליק נ"ח קודם מנחה צ"תו, או משום שחשו פן ע"י קדימת חפלת המנחה תדחק השעה ולא יהיה זמן אח"כ להדליק נ"ח, או משום שא"ל להתפלל מנחה בצ"תו קודם הדלקת נ"ח, ולכן אמרתי ליישב מנהגם של ישראל שאין להרהר אחריהם. עכ"ל.

*

גמ'. ש"ס. ע"ן גבורת ארי על מסכת יומא (טו ע"א) שכתב, דהאי דבר אחר לאו לאפלוגי אדרשא קמיימא דתן לה מדתה אלא דהא דתן לה מדתה מפשטיה דקרא דמערב עד צוקר נפקא והא דאין לך עבודה שכשירה מדרשא דאוחו נפקא ליה.

ועוד דהא משמע דכולי עלמא מודו דהאי דרשא אין לך עבודה כשירה דמסקין ואצא שאלו אמר לך שאני הכא דכתיב אוחו. אלא האי דבר אחר הכי פירוש, ועוד דבר אחר יש ללמוד מהאי מערב עד צוקר ומדסקין ליה אוחו דרשין אוחו מערב עד צוקר ולא דבר אחר ותרתי שמע מינה חד מפשטא וחד מדסקין ליה אוחו.

*

גמ'. ש"ס. ע"ן תוס' ישינא (יומא טו ע"א) שכתבו: צ"תו צ"תו פריך והרי איברים ופדרים שכשירים כל הלילה ומשני לה. וצ"תו תמיד נשחט איכא מאן דאמר דלא מיירי אלא מעבודת פנים כגון קטורת אבל פסח מאוחר אחר נרות ולדידיה אפשר לומר הכא נמי איברים ופדרים. עכ"ל.

ובתב הגבורת ארי ש"ס: הנה מה שכתבו צ"תו פריך ליתא ש"ס בגמרא להאי פירכא כלל אלא דצ"תו דמנחה מייתי לה והקשו ש"ס מהקטרת איברים ותרומת הדשן ותרילו ש"ס דלא דמי דהקטרת איברים מתחלת מצוד יום דאמרין צ"תו ר' ישמעאל (דף ע"ג) דחזיבא מנחה צ"תו ותרומת הדשן לא מתחלת משקיעת החמה ודצ"תו סתומים.

ונראה שכוונתם דהי קאמר אין לך עבודה שכשירה צ"תו צ"תו זמן שמערב עד צוקר אלא זו צ"תו שהולכת ודולקת כל הלילה מתחילתה עד סופה אבל הקטרת איברים מתחלת מצוד יום ותרומת הדשן אין מתחלתה מתחילת הלילה שהוא משעת שקיעת החמה מכל מקום ק"ל הא תרומת הדשן נמי כשירה כל

מצעו"י אבל חלות קדושת המנחה לענין מנחת הדלקתה רק מתחילת הלילה, וצ"ע צוה.

*

גמ'. מערב ועד בקר תן לך מדתה שתהא דולקת וכו'. הפרי"ח (הל' חנוכה) הקשה על הרא"ס, ש"י למדן קו' הצ"י למה קצבו ח' ימים, הלא הנס לא היה רק לח' ימים כי ליום א' היה להם שמן, ותי' הרא"ס, שחילקו השמן לח' ימים, וע"ז הקשה הפרי"ח הא קי"ל מערב עד צוקר תן לה מדתה, ומי המיר להם לחלק השמן, והרי אין סומכים על הנס. עיי"ש.

והדחת"ס צ"תו משה (פ' וישב) צ"תו דפסיקתא, כתב למדן שלא היה ש"ס צ"תו לזמן לחיוב השמן אלא טבול שבע פחילות צ"תו ונמנוס על שבעה שפודין, ואם חלה הפחילה יתנו פחילה אחרת צ"תו, ונעשה נס והפחילות הראשונות דלקו כל הלילה, וכן בכל לילה עד ח' לילות. עיי"ש.

*

גמ'. אין לך עבודה שכשירה מערב עד בקר וכו'. הנה צ"תו חיים (הל' חנוכה סי' יז) וכתב צו (ס' מד), כתבו: והמנהג להדליק נ"ח צ"תו צ"תו חפלת מנחה לתפלת ערבים, וצ"תו מדליקין קודם חפלת המנחה, לפני שיתפללו הקהל. וכו"כ האבודרהם (דף נד ע"ג). ומהר"מ המעלי צ"תו המאורות (שבת, עמוד עג). וכו"כ צ"תו מהרש"ל (ס' פה).

והרמ"א דרכי משה (ס' תרעא אות ה) הביא דברי הכל צו ורד"א ה"ל, ושכ"כ מהר"ל, וסיים ע"ז: ואין אנו נוהגים כן, אלא אף צ"תו מדליקין (בבב"ב) צ"תו מנחה למעריב. וצ"תו (ס' תרעא ס"ז), כ' צוה"ל: ונוהגים להדליק צ"תו צ"תו מנחה למעריב, ויש נוהגים להדליק צ"תו קודם מנחה (כל בו ורד"א). עכ"ל. וע' צ"תו ושא"ר אחרונים ש"ס.

ובס' מירות שמשון (ס' תרעא) כ' ע"ד הרמ"א, דוקא צ"תו מדליקין נ"ח צ"תו קודם מנחה, אבל יחיד צ"תו אסור להדליק קודם מנחה. ושכן מוכח למעין צ"תו דין זה, צ"תו, וכל צו, ודרכי משה. עכ"ל.

והמפרשים כתבו, דה"ט לפי שחפלת המנחה נתקנה כנגד תמיד של צ"ן הערבים. (ברכות כו: ורמב"ם פ"א מהי תפלה ה"ה). והדלקת נרות חנוכה זכר לנס שנעשה צ"תו צ"תו המקדש, והדלקת המנחה של צ"תו צ"תו להיות אחר הקרבת התמיד של צ"ן הערבים. וכדלפינן מדכתיב יערוך אוחו אהרן מערב עד צוקר שאין לך עבודה אחרת שכשירה (אחריה) מערב עד צוקר. לפיכך הדלקת נ"ח צ"תו להיות אחר חפלת המנחה.

ובכ"ב הגאון מהר"ש א"ה צ"תו צ"תו דבר שמואל צ"תו, והוצא צ"תו יוסף (ס' תרע"ס"ב), שאף צ"תו צ"תו להתפלל מנחה תחלה ואח"כ דליקין נ"ח צ"תו. עכ"ל.

ועיין להפרי מגדים (א"א סי' תרע"ס"י) ש"י, ע' מ"א, ומשמע שצ"תו צ"תו יתפלל מנחה תחלה ואח"כ דליקין נ"ח, שאם מתפלל מנחה אח"כ הו"ל תרתי דסמרי, וצ"תו צ"תו שאני דאינו אלא משום פרסומי ניסא לרבים. וצ"ע קצת צוה. ויראה

ומידהו הרש"א ז"ל בפרק אלו נערות דף מ' כתב גבי עשה דמזרי כיון דאינו עשה גמור אלא לאו הבא מכלל עשה הוא לא עדיף מלאו גמור ונדחה מפני עשה וכן עשה דבעולה לכה"ג לא הוי עשה גמור משום שהוא לאו הבא מכלל עשה ונדחה מפני עשה ע"ש ודבריו נכונים יסוד מההיא דפרק תמיד נשחט וכבר ראיתי לרב אחד שנתעורר עליו בזה ועיין להרמב"ן מזהו י"א בהשגותיו על הר"מ ז"ל צענין מזה עשה דחשב בכלל ללאו הבא מכלל עשה ע"ש.

ועב"פ לענין השאלה הנ"ל נראה דחשיב הלאו הבא מכלל עשה כדיון עשה ממש להתכפר כדיון עשה מאחר דאפיק קרא ללאו בעשה ע"כ.

*

גמ'. אמר ר"ח הבא בחטאת העוף עסקינן וכו'. בשו"ת חתם סופר (חלק ו' ליקוטים סימן סג) נתקשה השואל דמשמע דלר"ח לית ליה שנויי דמעלה ומלינה בראשו של מונח, אם כן תקשי ליה קו' החוס' ביה"ע (ה' ע"א) ד"ה ונתקלקלו וכו', דמ"ש היכי דלא אפשר שאני פי' המהרש"א דהכונה מעלה ומלינה זה הא לית ליה לרב חסדא וע"כ כתי' ב' של חוס' דאמי עשה דרביס ודמי עשה דהשלמה, וקשה במנחות (מ"ט ע"א) ס"ל לרב חסדא דעשה דהשלמה היא לעכב ולא רק למנוח כמו שס"ל לאביי תוס' ומצואר שם בחוס' באריכות דאי הוא לעכב א"כ הקרבן הקריב אחריו הוא פסול לא שייך דחיי' כיון שהוא פסול ע"ש א"כ לא שייך לר"ח דעשה דרביס דמי וא"כ מה יענה על קו' חוס' הנ"ל.

ודשיב: יש לומר דלעולם ר"ח ס"ל נמי מעלה ומלינה ואית ליה כתי' א' של חוס' ביה"ע שם והא דלא משני הכי בפסחי' היינו משום דלעצמי' דס"ל עשה דהשלמה לעכב ולא שיש דחיי' א"כ ה' קשה ליה גם לת"ק דר"י בן ברוקה במחוסר כפורים צערב פסח מ"ט דוחה עשה דהשלמה וא"ל משום אחי עשה שיש צו כרת ודמי עשה דאין צו כרת הא לדידי' לא שייך דחיי' וס"ל דבהא לא שייך מעלה ומלינה כיון שהוא ע"פ ולילה שלו י"ט הוא ה"ל איברי חול צי"ט לא ס"ל דמהני בזה מעלה ומלינה ומשום הוצרך לשנויי שנויי' אחרניא כל לעולם בעלמא ס"ל מעלה ומלינה ומיושב קו' חוס' ביה"ע הנ"ל ודברי אלו נכונים עיון ביזמא מ"ז ע"א ע"ש היטב ודעת לנכון וק"ל. ע"כ.

*

גמ'. מעשה ומלינה בראשו של מונח וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה ז'), ונמנעים וזמנים (ח"ז סימן ריד) שהאריך בזה.

*

גמ'. זה בנה אב לב"ה חטאות שיהיו קודמות לב"ה עולות וכו'. עיין מרומי שדה (הוריות יג ע"א) מהו הדין בחטאת ועולה של שני אנשים או שמקריבים אותם שני כהנים. וע"ע חזון איש (מנחות סימן לג סק"ב).

*

הלילה דהיינו משקיעת החמה כדאמרין לקמן (דף כ') כל הלילה והרים. גם מה שכתבו דהקטרת איברים מתחלת מצעד יום קשה הא נרות נמי תחילת הדלקתן מצעד יום דהא מצודות יום הוא והאי מערב היינו מכי ינטו כללי ערב כמו ערב דכתב רחמנא גבי פסח ותמיד. ונראה לי דהכי פירושו אין לך עצודה שהיא כשירה מערב עד בוקר לא פחות ולא יותר אלא זו בלבד דתרומת הדשן אף על גב דכשירה כל הלילה מכל מקום אינה כשירה מצעד יום מכי ינטו כללי ערב כמותה נמצאת פחות והקטר חלבים אף על גב דכשירים כל הלילה ומצעד יום נמי מכל מקום הא כשירים כל היום נמי אפילו קודם שינטו כללי ערב נמצאת יותר הילכך לא מצי קרא דלחות בזה למטעיניה ולא ממעט אלא דומיא דדיה לא פחות ולא יותר. ואפשר שהחוס' נמי כוונתו לזה אלא שיש קצת טעות סופר וחסרון בדבריהם. מכל מקום גם זה אינו נוח לי דאם כן האין ממעט בשמעתין קטורת מהאי אותו וצפרק תמיד נשחט פסח שלא יאחרוהו לנרות. ע"כ.

*

גמ'. יבא עשה דפסח ישיש בו ברת וידחה עשה דהשלמה וכו'. בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן רכ) כתב: א"ת למה יקטיר וידחה והלא אין הקטרה דכפרתן מועלת לו כלום, דכיון דמזרק הדם ואי אפשר להקטר האימורין משום עשה דהשלמה הא כשנמא או נאכדו מותר לאכול פסחו. ושמא רב חסדא סבירא ליה דהיכא דיש למנוח אימורין אפילו בשמיטה עובר משום עשה דהשלמה ולכן אין תקנה בהעלאת והלנה. ולכן מוקי לה דוקא בחטאת העוף. ור' פפא לית ליה הכן סברא. הא כל הלילה ילין והאמר עליה השלם כל הקרבנות. ולא מצי למימר שגם איברי התמיד לא הקטיר עד הלילה. דעליה השלם משמע קודם שיחליל בתמיד של צין הערבים נריך להשלים ואפילו קודם שחטטו. הכא צי"ד שחל להיות בשבת עסקינן. וא"כ מהכא שמעינן שפסח דוחה שבת ומה נריך ג"ש דמועדו לקמן ריש פ' אלו דברים. ע"כ.

*

גמ'. מאי אולביה דהאי עשה מהאי עשה. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קנא) אי לאו הבא מכלל עשה נחשב עשה גמור לענין כפרה. וז"ל השאלה: כמה דקי"ל לאו הבא מכלל עשה עשה אי חשיב עשה גמור כשאר עשין ומתכפר בעולה הבאה על עשה או"ד לא חשיב עשה גמור ואינו מתכפר בעולה. וגם לענין זמן הזה יש נפקותא בהאי ספיקא דהא קי"ל בארבע חלוקי כפרה דאם עבר על עשה ועשה תשובה מוחלין לו מיד אף בלאוין תשובה תולה ויום הכפורים מכפר וא"כ לאו הבא מכלל עשה אם יש לו דין עשה ה"ו מתכפר בתשובה מיד קודם יוה"כ.

תשובה: נראה דלאו הבא מכלל עשה יש לו דין עשה כי כן מצוה בפרק תמיד נשחט גבי עשה דהשלמה דאינו נדחה מפני עשה דאכילת קדשים כדיון עשה שאינו נדחה מפני עשה ואע"ג דעשה דהשלמה הוא לאו הבא מכלל עשה ע"ש. ועיין עוד להתוספות ז"ל בפרק כיצד דף ק' ע"ב דד"ה מסתברא דמוכח נמי מדבריהם דלאו הבא מכלל עשה חשיב עשה גמור דלא דמי ליה עשה דיבוס ע"ש.

האשה ז' ע"צ גבי שוחטין וחורקין על מחוסר כפורים כו' פ"י רש"י מחוסר כפורים זו חצה ומזרע ויולדת וכו' ע"ש וקושטא הכי הו' וכמ"ש הרמב"ם בפ"צ דה' ק"פ יע"ש. ודיניהם דין שמזיזים מעות של הקנינים שלהם ומוסרי' ליד ז"ד של כהנים ונותנים אותם לתוך השופרות ומשמסרו קניניהן ליד ז"ד יכולים לאכול לקדשי' לערב סמוכים אחזקה דאין ז"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו מעו' שבשופרו' כדלמרינן בפ' האשה דמקשה הגמרה מ"כ ניהוש דילמא פשע ומסיק דמסרוהו לז"ד וכדרי"ש דלמר חזקה כו' וכן פסקו הרמב"ם וז"ל פ"א דה' מחוסרי כפרה ופ"ו מה' קרבן פסח ס"ד יע"ש.

והנה גם מדברי הגמרא דהכא פ' האשה מוכח בהדיא כמ"ש החוס' התם צפרק תמיד נשחט לעיל דשוחטין עליו את הפסח קודם שיקריב קרבנותיו של מ"כ דהכי קאמר כגון דמסרוהו לז"ד וכיון שמסרוהו לז"ד שוחטין עליו ולא חיישין דילמא פשע הרי מזרר דשוחטין את הפסח קודם וא"כ אנכי לא ידעתי מה חידשו לנו החו' וז"ל התם באומרים דמייירי ששוחטין עליו הפסח קוד' שידחו עשה דהשלמה כו' ויש ליישב דבריהם.

אכן תמיהא לי מלתא לדברי הרמב"ם וז"ל בפ"ו מה' ק"פ ס"ד שכתב דהא דמחוסר כפורים שוחטין עליהם ומקריבים קרבנותיהם בין קודם שחיתת הפסח בין לאחר שחיתת הפסח כו' דאין כתב דמקריבים קרבנותיהם קודם שחיתת הפסח כו' והא תקשי לן קושית החוס' דצדינא דמעקר עשה דהשלמה כו' והנה מהחוס' וז"ל אין כאן חימה לדברי הרמב"ם וז"ל דוכל ליישב סברתו כתי' שני של החוס' דכיון דעשה דפסח חמור לא צעין צדינא כו' אבל לפי סוגיית הש"ס דפ' האשה מן התימא דהא מהתם דשוחטין את הפסח קודם מדקא משני דמסרינהו לז"ד כו'.

והנה דאין כאן חימה לדברי הרמב"ם וז"ל ודבריו באו צ"ח היטב והוא כי הנה הוא וז"ל סיים בלשונו הא דאין שוחטין עליו עד שמסרו קרבנותיהם ציד ז"ד. א"כ הרי לך הדבר תלוי במסירת המעות שימסרו ציד ז"ד. וכיון שמסרו המעות ציד ז"ד אזי כבר נתחייבו ציד ז"ד לזרז לכהנים שיהיו מקריבים קרבנותיהם בין קודם שחיתת הפסח בין לאחר שחיתת הפסח. וקודם שחיתת הפסח יכולים להקריב קרבנותיהם דכיון שכבר המעות ליד ז"ד הביאום הם ילאו י"ח ומחוייבים הכהנים להקריב קרבנותיהם ולית לן זה מקושיית החוס' דצדינא כו' דתי' בתרא של החוס' דעשה דפסח חמיר. גם לאחר שחיתת הפסח התם ודאי פשיטא דיכולים להקריב קרבנותיהם והיינו אף למירוצא קמא של החוס' ומה שתי' הש"ס צפרק האשה דמסרינהו לז"ד כו' לאו לעבוצא דוקא קאמר אלא כונת הש"ס לומר דהכל תלוי במסירת המעות ציד ז"ד דכיון שמסרו לז"ד יכולים לשחוט באיזה זמן שיהיה בין קודם הקרבת הקרבנו' שלהם בין לאחריהם.

והדרן למאי דלחינא עלה הרי הוא מזויר דמחוסר כפורים כיון שמסר מעותיו ליד ז"ד כבר ילא י"ח קרבנותיו וכל החיוז על הצ"ד ועל הכהנים להקריב אותם והרמב"ם אולי בשטת החוס' וז"ל דפרקא קמא דשבת ודפרק כל מערבין דס"ל

גמ'. שם. עיין מגן אברהם (אור"ח סימן א סק"ח) הטעם שבאמירת פרשת הקרבנות מקדימים עולה לחטאת. וע"ע שו"ת שצ יעקב (אור"ח סימן ב) לב חיים (ח"א אור"ח סימן ז) מגן גבורים (סימן א סק"ז) ואלוהי החיים שם, בנין שלמה (סימן א). וע"ע בשו"ת ר"י מפחנא (רבו של המג"א) הנדפס מחדש, מ"ש על המגן אברהם צוה.

*

גמ'. שם. בספר הקדוש קדושת לוי (פ' בהעלותך) הביא בשם ראבי"ה ז"ל טעם נכון מפני מה על כל החטאים מזיזים בתחלה החטאת ואח"כ העולה, ובחטא ע"ז תחלה העולה ואח"כ החטאת, משום דלמרינן בגמ' ר"ה פירקליט נכנס דורון אחריה, וקשה הלא העולם ג"כ מכפר על המחשבה כידוע, אך בכל העצירות אין הקצ"ה מנרץ מחשבה למעשה, ואין צריך כפרה, אבל בע"ז מחשבה מאטרא למעשה וצריך כפרה (קידושין לט ע"ב), לזאת בע"ז העולה תחלה, שמכפר על המחשבה שקודמת למעשה, עיי"ש עוד צוה.

*

רש"י ד"ה ומוחוור ביפורים. עיין בשו"ת מכתם לרוד (אור"ח סימן ח) ובתו"ד הביא דברי רש"י כאן, וכתב: הנה היראה יראה מפ' רש"י וז"ל דמוקי לה בששכח ולא הביא קרבנו קודם התמיד של ז"ה וא"כ פירושו הוא הפך דברי החוס' וז"ל דשבת ודפרק כל מערבין שכתבו דבהא דתמיד נשחט לא פשע ולכן לא הו' דומה להביא דהצדיק פת בתנור דהתם פשע שהצדיק כו' והתם גבי הדצ' בשוגג עסקין בגמרא דקאמר אלא בשוגג ולמאן התייר לאחריים ועלה מתקין וכו' אומרים לו לאדם חטא בש"ח כו'. הרי דהתם בהצדיק אפי' שהוא בשוגג קרי ליה פושע וכמ"ש החו' בפ' התם צפרק כל מערבין דגבי הצדיק הו' פושע דלמא שחט אבל גבי כל הני לא פשע ולא מידי כו' ע"כ. א"כ לפי פירושו וז"ל שלעולם הם לא פשעו כלל ועולם שהביאו קרבנותיהם קודם.

והנה החוס' וז"ל כתבו הכא צפרק תמיד נשחט וז"ל צד"ה אחי עשה דפסח ודחי עשה דהשלמה כו' הקשה ריב"א הא צדינא דמיעקר העשה דהשלמה לא מקיים עשה דאכילת פסח כו' ומירץ דמייירי דישחטו הפסח עליו קודם שיקריבו קרבנותיו כו' הילכך כשמקריב כפרתו מקיים עשה דפסח דאז ראוי לאכול את הפסח ואם לא היה יכול להקריב קרבנותיו לא יהיה ראוי לאכול לערב בפסח והפסח היה פסול כו' עכ"ל הנה כונת החוס' מזוירת שהפסח שוחטין על המחוסר כפורים קודם הקרבת קרבנותיו שחייב בהם ובכן נחזי אין צדין ארבעה מחוסרי כפרה אלו הם זו ומזרע נשחט וז"ל מחוסר כפורים כגון מזרע או זו ששחט כו' וכתב הרב מהרש"א דלכ' נקט רש"י זו ומזרע ולא נקט זוה ויולדת משום דבאשה איכא פלוגת' אי מחייבא צקרבן פסח כו' יע"ש.

ויע"ד לא ירדתי לכונתו וז"ל דהא פלוגתא דרבי יאודה ורבי יוסי ור' שמעון היא ואין קי"ל כר' יוסי דשוחטין עליה צפי עזמה בראשון ובשני ועוד דהא רש"י וז"ל עצמו לקמן בפ'

אלא לריב"ז מאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה. והא תוס' ב' הקרבן דמחוסר כפורים ע"י פשיעה דשכח ולא הביא כפרתו מקודם התמיד וכפ"י רש"י. ואפ"ה אם לא הי' אלא ל"ה הי' ב' העשה ודחי ל"ה אף דב' העשה ע"י פשיעה עכשיו. אלא משום מאי אולמא האי עשה מהאי עשה אחינן עלה. וכן בעשה שיש בו כרת אמרו דדחי לעשה שאין בו כרת אף דהי' יכול להתקיים הקרבן דמחוסר כפורים דהיתר שלא ע"י דחיי' דהיינו מקודם התמיד. ועיין במג"א סימן ק"ח ס"ק י"א ובס"י תקכ"ז מג"א ס"ק ו'. ע"כ.

ועי"ז כותב לתוך קושיות השאגת ארי' (סי' ל"ג) על הרמב"ם דעשה דקום ועשה דחי לעשה דשז ואל תעשה מהך דפסחים דפריך מאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה הא עשה דהשלמה הי' בשז ואל תעשה. ומיין ע"פ דברי המוס' דעירובין (דף ק) דהיכא דב' ע"י פשיעה אין עשה דוחה ל"ה. א"כ ה"ה הכא דב' ע"י פשיעה דשכח ולא הביא כפרתו מקודם התמיד וכפ"י רש"י דבזה אין דוחה ל"ה וה"ה לעשה דשז ואל תעשה. ויש להעמיס זה בלשון דאמרו מאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה אף דהוי בדוחה.

עכ"פ מוכח מסוגיא זו דבעשה התמורה דוחה לעשה הקלה ממנה אף דעכשיו ב' ע"י פשיעה והי' יכול לקיים מקודם בלא דחיי'. א"כ ה"ה לעשה דעבודה דחמירא משבת דהא דוחה עבודה לשבת אף דהוי שבת בעשה ול"ה שבת א"כ עבודה חמורה. ע"כ ודחי דוחה לשבת אף היכא דב' ע"י פשיעה עכשיו. ולפ"ז י"ל דאף לשיטת המוס' דעירובין דכתבו דעשה אינו דוחה לל"ה היכא דב' ע"י פשיעה. מ"מ בעשה חמורה שאני כדמוכח מהא דפסחים הנ"ל. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

רש"י ד"ה בשאר ימות השנה. דעת רש"י כאן דגם בארילת בעלים איכא עשה דאבילת קדשים, ומכאן העיר בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן עו) על הנל"ח צ"ה (דף יט) שמסופק בזה. וכן העיר בספרו שם (חלק ז סימן קמג).

ובעת ראיתי שכבר העיר בזה במנחת חינוך (מצוה קב) שנעלם ממנו דברי רש"י כאן, עיי"ש.

*

רש"י ד"ה הבא. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן לג).

*

תוס' ד"ה יאודר. עיין מהר"ם לוזלין כאן, שמציא קו' העולם, דא"כ למה לי לעיל קרא שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר, תיפוק ליה משום דתדיר קודם. ומיין ד"ל דהא דאמרינן בכל מקום דתדיר קודם מהכא ילפינן מתמיד של שחר דהוא קודם לכל הקרבנות. עיי"ש.

ומכבר תמהי על המהר"ם בזה הפלא ופלא, הלא להדיא אמרינן בש"ס וזחים ריש פרק כל התדיר (פט ע"א) דילפינן מקרא דבעולת הצוקר אשר לעולת התמיד, דתדיר ושאניו תדיר תדיר קודם, ואין כותב דילפינן ליה מהך קרא דוערך עליה העולה.

דמחוסר כפורים לא פשע ולא מידי והם הביאו המעות קודם תמיד של צין הערבים ודלא כמ"ש רש"י בפרק תמיד נשחט ששכח כו' ונמנא שהוא פשע אלא לעולם הם לא פשעו כלל כס' המוספ' וזה מדוקדק בדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו דה' ק"פ שכתב מחוסרי כפורים שחל יום הצאת קרבנותיהם צ"ד כו' ולא הזכיר פשיעה כלל אם כן איפה כיון שהמ"כ לא פשע והביא את המעות ליד צ"ד מחוייבים הכהנים להקריב את קרבנותיהם ואם לא יקריבו את קרבנותיה' אם כבר נשחט את הפסח נמנאו הם גרמא להביא את הפסח ליד פיסול כמ"ש המוס' ז"ל ואם עדיין לא נשחט הפסח הם גרמא שלא יקריבו זה המחו' כפורים קרבן פסח דמועדו א"כ כל כי האי ודאי מקרי הטמא ב' על ידו כהיהא דב' לגבי ע"ה גבי מעש' דאמיר' ליה טמא בשביל שיזכה חצרך שלא יבא לו טמא על ידך ואתה הוא הגורם. ע"כ.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן ל).

*

רש"י שם. עיין מהרש"א. ועיין בשו"ת רבי עקיבא ליגר (סימן רטו) שהביא בנו השואל להקשות בשם חכם אחד על דברי המהרש"א במ"ש להקשות דלוקי ב'ז או ביולדת דליכא אשם ולא תקשי ליה נמי הא איכא עולה, דהא פשיטא דביולדת לא מעכבא אשם הקריבה עולתה מקודם, וע"ז הקשה דלא הוצרך המהרש"א להקדמה, דלו יהא דגם ביולדת מעכבא הא יש לאוקמי ביולדת ענייה דמציאה רק עופות, עכ"ל.

והשיב: לא דקדק השואל היטב דדוקא בחטאת העוף דליכא אלא דמה, בזה ליכא עשה דהשלמה אבל בעולת העוף דכולה כליא הי' הכל בכלל הקטרה, ובאמת מה דהקשה מהרש"א דלוקי ב'ז הכוונה ג"כ על אופן זה דלוקי בקרבה עולתה, ומ"ש ולא תקשי ל' נמי והא איכא עולה, זה קאי גם על מזורע דאיכא עולת העוף, ויש בו משום עשה דהשלמה, וע"ז כתב דהא פשיטא דביולדת לא מעכבא היינו צין ביולדת צין ב'ז, וברור. ע"כ.

עוד כותב שם: אח"כ ראיתי בלל"ח פסחים שנדפס מחדש ליישב קושיות מהרש"א דביולדת לא מיירי מדקמני בלשון זכר מציא כפרתו, ובזו ליכא לאוקמי, ד"ל הא דבעוף מדרבנן אסור ובעי דוקא שיהי' מחוסר כפרה, היינו היכי דאיכא גביה ג"כ עולת דמה דגורנין אטו דמה, אבל ב'ז דליכא רק עוף ליכא איסורא כלל אפילו מדרבנן.

ובמחכ"ת שגג בזה למאד, דהא מ"מ ב'ז איכא גביה עולת עוף דיש בו משום הקטרה וכנ"ל, ושייך ביה ג"כ אטו עולה דהדיה. ע"כ.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א א"ח סימן טו אות טז) שהביא דברי רש"י, וז"ל: וכן מוכח מהא דפסחים דפסח ומחוסר כפורים דערב פסח מציאים קרבנם אחר התמיד של צין הערבים. ופי' רש"י שם דמחוסר כפורים ששכח ולא הביא כפרתו קודם לתמיד יכול להביא אחריו. ואמרו בגמ' שם בשלמא למ"ק יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה שאין בו כרת.

וכש אפשר לקיים שניהם בזמנת לא דחי הכ מזה מזה אחרת, ועיין בחו"מ ס' רס"ו ס"ק י"ד.

וע"ע בזה בסימן שלאחריו (סימן ט) ושם (סימן קעד) וסימן שלאחריו (סימן קעה) והרואה יראה כי כנפלה דבריו הרבה בזה].

*

תוס' שם עיין שזועות (ל ע"ב), רב יומר הוה ידע סהדוהא למר וזוטר, אחא לקמיה דאמימר אוהצניהו לכולהו, א"ל רב אשי, והאמר עולא מחלוקת צבעלי דינין אכל עדים דברי הכל בעמידה, א"ל האי עשה (ועמדו שני האנשים), והאי עשה (את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח), עשה דכבוד תורה עדיף.

ועיין בחידושי הרש"ש (שם) שכתב: עשה דכבוד תורה עדיף, בם' מנחת אהרן סנהדרין (דף יט) מציא ראייה מנחן למ"ש הסמ"ע (ס"י יז סק"ה) דעשה דועמדו שני האנשים אינו אלא אסמכתא בעלמא, דאי הוה עשה גמור לא היה נדחה מפני עשה דכבוד תורה, כיון שיכול למחול על כבודו, וכדאמרין בכתובות (מ ע"א) אי אמרה לא צעניא מי איחא לעשה כלל. ולי יש לדחות שכשם ש' התוס' (פסחים נט) שעשה החמור שדוחה לעשה הקל לא צעין צעידנא, וגם התם בא ע"י פשיעה שלא הקריב כפרתו קודם התמיד של צין הערבים, ובכה"ג אין עשה דוחה ל"ת, כמ"ש התוס' בעירובין (ק) הוא הדין נמי שחגיגה זה שלא יוכל למחול לא צעין. ע"כ.

וביו"ב כ' בשער המשפט (סימן יז סק"א), שאין להקשות דאמאי אמרינן עשה דכבוד תורה עדיף, הא ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול, א"כ אפשר לו למחול על כבודו ולקיים עשה דעמידה, וכמ"ש בכתובות (מ ע"א) אי אמרה לא צעניא וכו', ופירשו דכפינן לה שלא תרצה כדי שלא תדחה הלאו. ש"ל דעשה דכת"ר עדיף טפי דלא כפינן ליה למחול על כבודו אפי' בשביל מזה אחרת. עיי"ש.

אולם הטורי אבן מגילה (דף כה), עמד ג"כ על הסוגיא דשזועות הנ"ל, דאמאי עשה דכבוד תורה עדיף, והרי יכול למחול על כבודו, וכדאמרין בכתובות (מ ע"א) כי אמרה לא צעניא וכו', ופי' התוס' דכיון דאי אמרה לא צעניא ליחא לעשה כלל, אפי' אמרה צעניא ליה לא חשיב עשה לדחות, דלא דמי למילה צרעת וכלאים צריית. וכתב עוד הטו"א שם, דלא מצעיא לפי' ריב"א בתוס' כאן, דהא דאמרין אחי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה שאין בו כרת, דמייירי דוקא צענין דצעידנא דמעיקר עשה דהשלמה מקיים לעשה דפסח אלמא שאין כח בעשה החמור לדחות עשה הקל אלא בכה"ג דעשה דוחה ל"ת, דתקשה כנ"ל, אלא אף לפי' ר"י בתוס' שם דעשה חמור דוחה עשה הקל אף שלא צעידנא, אלמא גדול כח עשה חמור הדוחה לעשה הקל יותר מעשה הדוחה ל"ת, וא"כ י"ל דה"ג עשה דכת"ר דעדיף מעשה דעמידה, אע"ג דאיתיה במחילה, אע"ג דבכה"ג אין עשה דוחה ל"ת, הא ליחא, דהא מוכח בחולין (קמא) שאין עשה החמור דוחה עשה ול"ת הקל, דדרשינן שלא תשלח, אפי' לדבר מזה, לטעם המזרע ופריך ל"ל קרא הא אין עשה דטערת מזרע דוחה עשה ול"ת דשלות הקן,

ועיין רש"י ברכות (נא ע"ב) וז"ל: תדיר קודם, נפקא לן במסכת זבחים מהאי קרא דכתיב במוספין מלמד עולת הצקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה, מלמד משמע לאחר שהקריבם התמיד תקריבו המוספין, וקא דרשינן אשר לעולת התמיד קרא יחירה, למילף דבשביל שהיא תמיד הקדימה הכתוב, ומכאן אחא למד לכל התמידין. ע"כ.

וב"ב בהוריות (יב ע"ב) למה לי למכתב אשר לעולת התמיד, אלא לכל דמדיחא בכל מקום היא קדמה דזה בנה אב דבכל מקום תדיר קודם דמשמע אשר לעולת התמיד שהיתה כבר. ע"כ. ונע"ג על המהר"ם בזה.

*

תוס' ד"ה אתי עשה. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קטו) ושו"ת חכם נבי (סימן קנא) ושו"ת רבי עקיבא איגר (סימן יג) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן לה) ושם (סימן רכב) בהג"ה מנן המחבר, ושו"ת האלף לך שלמה (א"ח סימן קצא) ושם (אבה"ע סימן ז) ומש"כ בשו"ת טוב טעם ודעת - תליחא (ח"ב סימן רמה). וע"כ בשו"ת רבי עזריאל (ח"א שונות סימן יג) ערך עשה ול"ת ושם (סימן כה). ושו"ת הר נבי (א"ח ב סימן לא).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת כתב סופר (א"ח סימן עג אות ב) ובטורי אבן (ר"ה לב ע"ב) סוף ד"ה מ"ט שופר וכו', דמשכחת לה צעידנא במעשה דר"א, כגון שהתנה שלא יחול שחרורו עד שיתחילו דבר שנקדשה. וע"כ בשו"ת משיב דברים (א"ח סימן קטז) ובס' עמודי אש (סימן כ אות לא).

*

תוס' שם. עיין מה שהקשה החוות דעת בספרו נחלת יעקב (פ' ראה) דלמה אמרינן דהעוסק במזוה פטור אף ממזות נדקה, הא נדקה יש שני לאוין ג"כ, וא"כ למה ידחה עשה זו - שעוסק בה - העשה והל"ת דנדקה.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהר"ר א ח"ב סימן ח) שתי' לפימ"ד בסוכה דאף עשה דפסח דיש בו כרת חמור מל"ת גרידא, ובתוס' כאן אמרו דעשה שיש בו כרת דחי עשה ול"צ צעידנא ואלו לדחות הל"ת כריך שיהי' צעידנא, אלמא דעשה שיש בו כרת חמור מאד וכיון דעוסק במזוה פטור אף מעשה דפסח חמור דהוה בכרת, ה"ה דדוחה העשה דנדקה אף שיש בו לאו ג"כ. ע"כ.

[עוד תי' שם, דכיון דהל"ת דנדקה הוא ג"כ נלמח מפני שיש חיוצ נדקה אמרה התורה ולא תאמץ ולא תקפוצ מאחריך האציון וכל שעוסק במזוה פטור ממילה הוא פטור ממזות נדקה והמסתעף מזה ועיקר הל"ת מסתעף מזה ולא יהא הטפל חמור מן העיקר.

עוד תי', דכיון דדבר שא"מ ולא אפשר ולא קא מכיון לכ"ע שרי א"כ כאן שא"א לעשות המזוה כיון דעוסק במזוה האחרת ולא מתכוין לצטל הל"ת א"כ פשיטא דלא עבר על הל"ת

אוחלים ובעלים מתכפרים, אף נשי הכהנים ככלל, עיי"ש. ונדפס שם תשובת הגאון מהר"ש סופר שהשיב ע"ז. עיי"ש.

ועיין מהר"ם שיק על תרי"ג מלות (מצוה קב). וע"ע שו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות לו).

*

גמ'. רב כהנא רמי בתיב לא ילין חלב חגי וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב' במפתחות לסימן קיח - דף ז ע"א) שהביא קו' מנכדו הרה"ג ר' אברהם יקירי, צהא דמנחות (דף ע"ב ע"א) דלר"ש צא וראה כמה חציבה מלוא בשעתה שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה ולא הי' ממתין להם עד שחמשך אלמלא דדחיין שבת משום חציבה מלוא בשעתה, וע"ז הקשה מהא דכאן דרמי ר"כ כתיב לא ילין חלב חגי עד בקר וכו' הא כל הלילה ילין והכתיב והקטיר עליו חלבי השלמים עלי' השלם כל הקרבנות כולם ומשני כשנחתו מקרבנות שזרק דמן קודם חמיד ולא הפסיקו להקריב דכיון דנראה להקריב קודם לכן על חמיד של שחר הוא נשלים, וא"כ היכי דייק ר"ש דחציבה מלוא בשעתה דאל"כ הו"ל להקריבם משחמשך הרי אם לא יהי' רשאים להקריבם בשבת לא יוכלו להקריבם משחמשך משום דעליה השלם כיון שלא הי' ראויים להקריבם בשבת, וסיים: והוא קושיא מושכלת.

וע"ז השיב: דמ"מ תיקשי על החמיד עצמו מדוע יקריבוהו בשבת הרי יכול להקריבו משחמשך וע"ש ברש"י וגם לפמ"ש צל"ח פסחים שם בישוב דברי רמב"ם י"ל קושיא הנ"ל ע"ש ותבין. ע"כ.

*

גמ'. בתיב לא ילין לבקר זבח חג הפסח. עיין משנה למלך (פ"א מה' ק"פ ה"ו) שהוכיח בראיות ברורות דהגירסא הנכונה היא גירסת הסמ"ג: כתיב לא ילין חלב חגי עד בוקר, משום דהך קרא צלגת אימורין הוא דכתיב. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין תוס' יומא (דף מו) ד"ה אבל, דהא דלין עולת חול קריבה בשבת הוא רק בתחלת הלילה אבל בסוף הלילה הואיל וניתן לדחות לזורך מערבה דיומא מותר להעלות גם אברי עולת חול, ועפ"ז מקשים, א"כ מאי פריך הש"ס כאן כתיב לא ילין לבקר זבח חג הפסח לבקר הוא דלא ילין הא כל הלילה כולה ילין והא חלבי חול אינן קריבין צו"ט, ודלמא כל הלילה ילין להקריבם בסוף לילה דיתן צלג"ה לדחות ואסרה תורה שלא ילין עד בוקר. עכ"ק.

ובשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן פב) כתב ליישב, עפ"י הירושלמי (פ"ב דשבת סוף הלכה ה') דבהקטרה יש גם איסור מבשל, רק כבר כתב שם דלא קשה על ש"ס דילן ביצמות דבאמת ה"ל מקלקל אך משום הצערה הוא חייב דקיי"ל מקלקל בהצעה חייב משא"כ משום איסור מבשל הוא פטור משום מקלקל, אך זה קשה לכאורה על מ"ש החוס' דבסוף לילה הואיל וניתן לדחות וכו' מעלה גם אברי ע"ח הרי עושה צוה עוד איסור דמבשל שלא הותר עוד לזורך עבודת היום.

ודחי דמיירי שכבר עבר ולקח האם על הצנים, שעל הל"ת כבר עבר, ונשאר לו לקיים עשה דשלת תשלח, סד"א ליחי עשה חמור של שלום ביתו של המצורע שאסור בתשמיש המטה ולדחי עשה דשלות הקן, שהרי שם שמים שנכתב בקדושה נמחה על המים לעשות שלום בין איש לאשתו, קמ"ל. אלמא דאי הוה עשה ול"ת בשלות הקן אפי' עשה חמור אינו דוחה לעשה ול"ת, ואפ"ה עשה ול"ת דאנוסה דאיתנהו במחילה נדחין אפי' מפני ל"ת לחוד, כשאינה ראויה לצא בקהל וכו'.

אל"א ה"ט דעשה דכבוד תורה עדיף כמ"ש הראב"ד והוצא בשו"ת הריב"ש (סי' רכ), שאע"פ שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, היינו צמידי דלית ביה ציון, כגון לעמוד מפניו וכו"ב, אבל על ציונו אינו יכול למחול, וה"נ לא ניתן הדבר למחילה, שציון הוא לת"ח לעמוד בפני צ"ד, ואינו יכול למחול, ולפיכך עשה דכבוד תורה עדיף. עיי"ש. וכו"ב כתב בשאגת אריה החדשות (סימן יב).

וע"ע בשו"ת פרי יצחק (ח"א סימן נב) צוה.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת צאר יצחק (חלק אה"ע סימן א ענף א).

דף נט ע"ב

גמ'. ואכלו אותם אשר כבר בדם מלמד שהכהנים אוכלים וכו'. עיין בשו"ת מילי דאצות (ח"ג אה"ע סי' ו) בתשובת הגאון החתם סופר, ונדפס בשו"ת חתם סופר קוצן תשובות סימן סה], ח"ל בתו"ד: הנה מעלתו עיין בפסחים נ"ט ז, אבל לא בקרא ואכלו אותם אשר כבר בדם צפרשת תזוה [כ"ט ל"ג], אותו [קרא] כתיב בצעלים בשלמים, שאכילת צעלים את השלמים יתכפרו, וחז"ל למדו מזה לכהנים האוכלים חטאת שאכילתם יכפר ג"כ על הצעלים כשם שהצעלים מכפרים על עזמן באכילתם, ומ"מ לא על כפרת האכילה נכתובתי כלל, כי האכילה אפילו בחטאת אינו מעבד כפרת חלב שאכל, כי עיקר רצוי וכפרה בדם בכל הקרבנות, וכתיב [ויקרא י"ז י"א] כי הדם הוא צנפש יכפר, וכל הקרבנות מרצים, ולפי שמעלתו נחלה בש"ס דזבחים [כ"ט ע"א], ושמה אולא הש"ס כאלו אם אוכל אח"ז נתעורר למפרע כפרתו, אמרתי שצורת הש"ס דהר"י שצדס תלוי ועומד עד אחר שנאכל כהלכה, ולא הי' כונתו שאם לא נאכל לא יכפר, אלא [תלוי] עד אחר שלא נעשה צו אכילה שלא כהוגן, אבל אם אכל שלא כהוגן לא נגמר רצוי הדם לפי הסבא שצ"ד דזבחים, אע"ז דאמת אינו כן אלא קרא מיירי ממפגל צד' עבודות ולא באוכל נותר, מכל מקום מה שכתב מעלתו להביא ראיה משם לפי אותה הסוגיא אמרתי שאינו דומה, התם הכפרה תלוי ועומד, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יודע להבין דברי חכמים מכ"ש דברי איש כמוני. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רצי עזריאל (ח"א שונות סימן לא) שהגאון המחבר רצה לחדש דהא דאמרין שהכהנים

דהשלמה דמעלהו לראש המזבח משום שד"א גרס לו כמ"ש רי"מ בעלמו.

וגם מ"ש דאם יופסל הפסח למפרע הוי עשה זכרת י"ל דהוא חנוס בזמן משום מלכות המורה כמ"ש התוס' בשבת (דף ד') ויקריב פסח שני דגם אם פשע הכהן ולא הקריבם הצעלים פטורים שהרי הוא הקריב במועדו ועוד דא"כ ממילא נשמע דחלבי שבת קרבין ציו"ט שהרי ע"ז יופסל הקרבן למפרע וחילול שבת בהקרבנות שיש בו איסור סקילה וחמור מכרת וזדלתי דוחה יו"ט ובפרט דכיון דקרבנות אלו שמקריבין בשבת הרי דוחים שבת ומכ"ש דדוחין יו"ט וכיון דאם ילינו ויופסלו למפרע ולא יהי' להם כל הקרבנות והוי כלא הקריבו התמיד ומוספין בזדלתי דוחין יו"ט ולמ"ל קרא ואי יומא דמ"מ השתא אינו מקיים המלצה ואינו דוחה הל"מ ועשה א"כ גם בפסח כן הוא לכן אין קיום לדבריו ואני הארכתי בסוגיא זו בפלפול עזום ואין עת האספ.

ואני הקשיתי באמת איך ס"ד דר"ע שיופסל הקרבן למפרע א"כ למ"ל קרא דעולת שבת בשבתו דעולת שבת קרב ציו"ט הרי ממילא נשמע דאל"כ יופסלו התמיד ומוספין למפרע ויחולל שבת למפרע. ע"כ.

*

תוס' ד"ה עשאוהו. עיין בשו"ת זכר יצחק (חלק אר"ח סימן יג ענף ח) ושו"ת עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן סב אות יד).

*

תוס' ד"ה יבול. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כט).

*

תוס' ד"ה ויא. עיין בשו"ת הר לבי (אר"ח ב סימן כח) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן קכג) ושם (חלק ט' סימן סה).

*

תוס' שם. בשו"ת קול מצטר (חלק א' סימן פב) הביא ממורו הגאון ר' יעקבלי מ'הרימלוב, מח"ס כוכב מיעקב, ליישב קו' התוס', וז"ל: עוד נלענ"ד לתרץ בטוב טעם קושית התוס' הנ"ל בפסחים דלר"ע ל"ל קרא דחלבי שבת קריבין ציו"ט טיפוק ל"י מקרא דלא ילין, דלכאורה קשה אהא דמקשה הא כל הלילה ילין הא אין חלבי חול קרבין ציו"ט דדילמא מיירי במשלה זה האור ובכה"ג כתבו התוס' ציומא ובכמה דוכתי דחלבי חול קרבין ציו"ט.

ואולם באמת ניחא דהנה גמ' מנחות דף כ"ו איתא כאן לקלוט כאן להחיר ומבואר שם דבמשלה זו האור במיעוטו קלטו המזבח ולא נפסל עוד בלינה א"כ ע"כ לא מיירי קרא דלא ילין במשלה זו האור דא"כ הוי ל"י לחמו של מזבח ויכול להלינו עד הבקר.

וליישב זה כתב דלכאורה קשה דהא עולת חול בשבת, הרי יוכלו להקריב האזרים הנותרים ע"י שנים דשנים שעשאוהו פטורין, (ועי' שו"ת עטרת חכמים אר"ח סי' ד' מ"ש למה לא יהיה הדין שהבערת האש במקדש והנחת האברים על המזבח יהיה נעשה רק ע"י שני כהנים יחד), ומדוע פשיטא להש"ס בכ"מ דאיברי חול א"א להקטירן בשבת ויום טוב בשום אופן.

ובתב, דמזה ראינו למה שהעלה צ"ח מעין הסכמה על המנחות דלא פטרינן שנים שעשאוהו אלא במלכה דלרביה להיות מלכה חשובה משום מלכות מחשבת אבל במלכה שלא הקפידה בה תורה על מלכות מחשבת כמו חצורה למ"ד מקלקל בחצורה חייב גם שנים שעשאוהו חייבין דכ"א עשה מלכה אף שלא נגמרה ע"י ולא חיקנה הא גם מקלקל חייב עכ"ד, א"כ גם בהצטרה כיון דמקלקל בהצטרה חייב אין מקום בזה לפטור שנים שעשאוהו ולהכי אברי חול אין קרבין ציו"ט ושבת.

ולפי"ז נכונים דברי התוס' דבסוף לילה שהותר איסור הצטרה אף דיש גם איסור מבשל הרי לענין מבשל דלרבינן מלכה חשובה שפיר יש לעשותו ע"י שני כהנים שיעלוהו על האש והיו פטורים, וא"ש.

ולפי"ז שפיר מקשינן בש"ס הא כל הלילה ילין וכו' דאף דאיסור הצטרה יש לו היתר בסוף לילה איכא עוד איסור מבשל ואי דעשאוהו שנים אכתי מה יענה ר"מ דס"ל שנים שעשאוהו חייבין איך יפרנס מקרא מפורש דלא ילין כנ"ל, וסרה מהר קושית התוס' כאן, שהקשו דר"ע ילמוד מקרא דלא ילין דעו"ש קריבה ציו"ט כיון דצ"כ מיתוקמא קרא בערב פסח שחל בשבת, דהרי ר"ע באמת סובר כהלכתא דשנים שעשאוהו פטורין א"כ אינו מוכרח לאוקמי קרא דל"י צ"כ שחל בשבת רק בפשוט להעלות האזרים בסוף לילה וכהתוס' יומא הנ"ל והבין.

ובתורין גם מה שמקשין למה לא הוכיחו בני בתירא מהאי קרא דמוקמינן ל"י צ"כ שחל בשבת דפסח קריבה בשבת, דלביא דהלכתא דשנים שעשאוהו פטורין ליכא שום הוכחה כלל. עיי"ש.

*

גמ' ויא עולת חול בשבת וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קיח) במשנתו להגאון בעל חזון נחום, דבדר הקושית דהא דלמרינן כאן הא כל הלילה ילין והכתיב וכו' ולא עולת חול ציו"ט, דלכא"ו קשה למ"ד אין ליה מועלת בראש המזבח, הא י"ל דקרא קמ"ל דלא ילין למטה אלא יעלהו לראש המזבח ולא יופסל.

ותירין הגאון בעל חזון נחום הנ"ל, דכיון דאין מזבח מקדש אלא בזמנו כדאי' ציומא (דף כ"ט), וא"כ כיון דאין ביום קדוש ביום וכו' כדאי' ציומא (דף כ"ט), וא"כ כיון דאין עו"מ קרב ציו"ט לא יתקדש במזבח דלאו זמנו הוא. ע"כ.

וע"ז כתב המהרש"ס: אם כי דברי חכמה הם בכ"ז יש לפקפק בדברי דהא במשלה בהן האור קרב ציו"ט כמ"ש התוס' שבת (ד' כ') א"כ מקרי יו"ט זמנו כמו דגבי עשה

דף ס ע"א

גמ'. ת"ש הפסח ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וכו'. עיין בשו"ת שנת הלוי (ח"ו סימן נא) מה שכתב באריכות בסוגיא זו.

*

גמ'. והיינו בעי דרב פפא. יש בזה כמה פירושים, (א) שיטת רש"י, דהיינו צעיר דר' פפא מה שהקשה בזבחים (י' ע"א) דילמא הא קמ"ל דמחשבין מעבודה לעבודה.

(ב) שיטת הריב"א בחוס', דהיינו צעיר דר"פ ר"ל שאינו יכול לפושטה מן המשנה דגורס לעיל צעיר ר"פ, והספק נשאר בלי פשיטות.

(ג) שיטת הרשב"א בחוס', דמה דצעיר ר"פ בעובדה אחת מן או צב' עבודות הק' צ' עובדות היינו כגון ששטח לשמו ע"מ לזרוק שלא לשמו.

(ד) פ' הר"ח בשמעתי והיינו צעיר דר"פ דר"ל הא איפשטא. ובפ' הרשב"א פליגי מהרש"ל ומהרש"א, דדעת המהרש"ל דר"ל דגס צב' עבודות כה"ג דמחשב מעבודה לעבודה קא מצעיר ליה לר"פ אי מודה ר"מ בכה"ג, ומהרש"א דעמו דמעבודה לעבודה בפשיטות נחשב כב' עבודות ומודה בזה ר"מ והספק רק בעובדה אחת ממנו.

וע"ע בשו"ת שנת הלוי (שם) בזה, והוסיף לאמר, דהא דמחשבין מעבודה לעבודה יש ספק ידוע אם הפסול על השחיטה או על הזריקה, דמלשון רש"י בשמעתי ד"ה לעולם, משמע דפסול שחיטה הוא, ואילו לשון הרמב"ם (פס"י מפסחמ"ק ה"י) יראה צירור דפסול בזריקה, שהרי כתב וזאת המחשבה שחשב בשעת שחיטה כאילו חשבה בשעת זריקה ולפיכך פסולה. ובירושלמי ישנם צ' לשונות בזה, עיי"ש שביאר עפ"י דעת המהרש"ל.

*

רש"י ד"ה שלא. עיין בחוס' שהקשו על רש"י, דא"כ מאי אריא שלא לאוכליו אפי' סתמא נמי פסול, וכ' דמייירי שיש נמי מניס אחרים, פ"י ושחט לחלק חולה וזקן שבתורה.

ועיין במרומי שדה להנצי"ב, שכ' דדעת רש"י לפי שיטתו לקמן (צא ע"א) במשנה ואפי' חבורה של מאה שאינם יכולים לאכול כזית, ופרש"י כזית צין כולם, וכוננו דדעת רש"י דהא אם יכולים לאכול כזית צין כולם יחד, אע"פ שמדין אכילת ק"פ אינו יוצא רק בזבחים, מ"מ לענין שיהיה פסח כשר אין צריך אלא שיהא נאכל כזית אחד אפי' צירוף, ומ"מ לענין זה נקרא שלא לאוכליו, ומיושב קו' החוס', ר"ל דבסתם כה"ג לא היה נפסל, אלא דפסול מטעם שכיון שלא לאוכליו.

וע"ע בשו"ת שנת הלוי (חלק א סימן קנט) מה שכתב לפסל בדבריו, ומה שכתב הוא בישב דברי רש"י.

אולם אחי קשה לפי מה דאיתא בכריתות דף י"ד דהיכא דפלגא דאבר מחית על המזבח ופלגא דאברא לא פקע פיגולו רק מפלגא דמחית על המזבח א"כ לענין פסול לינה ה"נ הוא כן וכן מובאר במל"מ, א"כ קשה דלמא מייירי קרא דלא ילין דהעלה רק פלגא ע"ג מזבח ומשלה צו האור וא"כ שפיר אסור להלינו עד הבוקר משום הק' פלגא דמחית דאברא אכל להקריב ציו"ט שפיר אפילו לדעת הירושלמי דבהקטרה איכא אסור מבשל דהנה קי"ל דבהמה חזי' של עכו"ם וחזי' של ישראל מותר לשחטה ציו"ט משום דא"ל למיפלגה והנה בפסחים דף פ"ד ע"ב איתא דשצירת אליה איכא צינייהו דלמ"ד כשר הא נמי כשר א"כ י"ל דמייירי באליה דא"ל למיפלגה משום ל"ת דשצירת ענש וכבר נודע מדברי המג"א בס' תק"ו דאפילו היכא דא"ל למיפלגה מחמת אסור מותר לאפות ציו"ט עיי"ש א"כ ה"נ מותר להקריב את כל האליה ציו"ט כיון דא"ל למיפלגה, והיא קושיא נפלאה.

והנראה, לענ"ד לתוך דהנה החוס' בזבחים דף מ"ב ד"ה הקומץ חידשו לן דבקומץ אם העלה פלגא ע"ג מזבח פקע פיגולו מכל הקומץ כיון דקומץ שחט פסול א"כ משך פלגא דמזבח לאידך פלגא דמנח אברא דהא בזה תליא משא"כ באבר דלא תליי' וצ"ו לכך לא משך פלגא דמזבח לאידך פלגא דמנח אברא עיי"ש.

והנה בזבחים ק"ח איכא פלוגתא דתנאי דמר סבר מוקטרי פנים שחטו והעלה בחוץ פטור משום דלא חשיב הקטרה בפנים אבר שחט ולכן אינו חייב עליו בחוץ ומר סבר מהדרין פוקעין וא"כ חשיב הקטרה בפנים אבר שחט ולכן חייב עליו בחוץ ועיין בתוספות שם ד"ה אכל.

ולפ"י זה י"ל דלמאן דאמר מוקטרי פנים שחטו והעלה בחוץ פטור ולא חשיב הקטרה בפנים אבר שחט א"כ משך פלגא דמזבח לאידך פלגא דמנח אברא אפילו באברים אע"ג דהקטרה לא מעבדא מ"מ כיון דבחסר אבר לא חשיב הקטרה כלל א"כ הוי בקומץ דכולו חדא אזכרה הוא כיון דהא בזה תליא והא דאמרינן בכריתות דאם העלה פלגא ע"ג מזבח לא פקע פיגולו מכל האבר הוא דוקא למ"ד דמוקטרי פנים שחטו והעלו בחוץ חייב דחשיב הקטרה בחזי' אבר, ולפ"י לדידן דקי"ל דמוקטרי פנים שחטו והעלו בחוץ פטור שפיר מקשה הגמרא הא כל הלילה ילין דליכא למימר דמייירי בהעלה פלגא ע"ג מזבח דלדידן דקי"ל דמוקטרי פנים שחטו והעלו בחוץ פטור דלא חשיב הקטרה חזי' אבר א"כ פקע פיגולו מכל האבר וה"נ נעשה כולו לחמו של מזבח דלא יפסל בלינה.

ולפ"י מ"מ מותר קושיא החוס' (שהקשו לר"ע למה ל"י קרא יחירא דחלבי שבת קרבין ביו"ט חיפוק ל"י מקרא דלא ילין) כמין חומר, דהא ר"ע ס"ל בזבחים דף ק"ו דמוקטרי פנים שחטו והעלו בחוץ חייב א"כ לדרי' אם העלה פלגא ע"ג מזבח לא נעשה כולו לחמו של מזבח דלא תלי' הא בזה ולא חשיב חדא הקטרה וא"כ שפיר מיתוקם קרא דלא ילין בהעלה פלגא דאלי' ע"ג מזבח וכמו שכתבתי. ודוק היטב כי הוא ענין נפלא. ע"כ.

תוס' ד"ה אי בשתי. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן ריד).

דף פ ע"ב

גמ'. נמנין ומושבין ידיהן וכו'. עיין בית פנחס עמ"ס תמורה (ח"ב ק"ו שגיאות מי ביין אות יא).

*

גמ'. איבעיא להו פסח ששחטו בשאר ימות השנה וכו'. עיין בל"ח שהקשה, דהא יש הפרש בין פסח ובין שלמים, דפסח לא צ"ל סמיכה ושלמים צ"ל סמיכה, ואם לא סמך א"כ מאי אמר דלמא שאני היכא דלא אמר מהיכא דאמר, דהא סתמא לאוכליו קאי, ומאי ראיא מסתמא דלאוכליו, דאין שום הוכחה לסתמא דלשמו, שהסמיכה מוכיח, עיי"ש.

ועיין בקרני ראש (קאוונער) שתי, די"ל דמסמיכה אין ראיא, די"ל דמירי בקרבן נשים, דאין קומכות, וכמ"ד נשים בראשון חובה.

*

גמ'. שאני היכא דאמר וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן נה).

*

גמ'. אם אמרת בשינוי קודש שכן פסולו בגופו וכו'. עיין בשו"ת צהר יתחק (חלק א"ח סימן ט ענף ב) ד"ה וכדי שלא.

דף פא ע"א

גמ'. תאמר בשינוי בע"ים וכו' ואינו בצבור בביחיד. ראייתו להקשות אהא דאיתא כאן ששינוי בעלים אינו נצבור, הרי קרבן העלם דבר של צבור ובע"י, שמציאין לכל שבת, כר"י ור"ש צהוריות, דקיי"ל דשבת איקרי קהל, הוא קרבן צבור, כדאי' ביומא (דף ג), וברמז"ם (פי"ב מה' שגגות), ואפשר לשנות צו משבת לשבת. וע"ג.

*

מתני'. למנויו ושל"א למנויו. בשו"ת צהר יתחק (חלק א"ח סימן ל) כתב לדון די"ל דאם שחטו הפסח על חצי עזב וחצי בן חורין דהקרבן כשר, ואף דחצי עזב הוא שלא למנויו דאינו יכול למנות את צד עזבות שבו על פסחו, עכ"ז כיון דחצי צ"ח הוא מנויו א"כ הוא למנויו ושל"א למנויו דקיי"ל דכשר כמבואר כאן.

אבן כותב דלכאורה י"ל דז"א רק בשחיטה, אבל צוריקה הא פסק הרמז"ם דמקצת ערלים ג"כ פסלי ביה דהוא עיקר הקרבן א"כ ה"ה צנ"ד במחשבת זריקה הוא מקצת שלא למנויו ופוסל.

וב"מ י"ל דהא שלא למנויו אינו פוסל רק בשחיטה [כמש"כ החוס' כסוגיין ד"ה ואיתקש אוכליו למנויו ע"ש], ובשחיטה אין פוסל מקצתו, ושינוי בעלים אין כאן, כי צלמית יש לו בעלים דאף חצי עזב וחצי צ"ח יש לו קנין דהא ציוס של עזמו לעזמו כמבואר בגיטין (ד' מ"ב), וע' בתוס' שם ד"ה יוס של רבו כו', ואיסור אכילה בפסח דשל"א למנויו הוא באיסור עשה לפי אכלו תכוסו על השם כמבואר ברש"י (ס"פ איהו מקומן) ובכ"מ (פ"ט מה' קרבן פסח), ומבואר לעיל (דף נ"ט) דלחצי עשה דפסח שיש צו כרת וחצי עשה דהשלמה שאין צו כרת, א"כ נראה דה"ה צנ"ד חצי עשה דיש צו כרת צנ"ד חצי חרות דהא יקיים העשה דאכילת פסח דהוי מנויו בכשרות כראוי וחצי ל"ת דיעבור חצי עזב על איסור אכילה דשל"א למנויו דאין צו איסור כרת, וכש"כ לשטת הרמז"ם גופא דס"ל דכל לאו הבא מכלל עשה דשוא"מ נדחה מפני עשה דקוס ועשה והוצא שיטתו בשאגת ארי' (ס"י ל"ג), וכ"כ הפ"י בכמוצות (דף מ') בתוס' ד"ה יומי עשה כו', והמל"מ (ה' נערה בתולה פ"א ה' ה') בשם הרשב"א בחידושו.

אמנם עדיין י"ל, דהא העשה יקיים החצי חרות, וחצי עזבות הלא יעבור על איסור עשה ולא יקיים העשה כלל, א"כ אפשר דהוי בכלל ובי אומרים חטא כדי שיזכה חברו.

אבן כותב שם להוכיח דאף כה"ג אמרינן דלחצי עשה דחצי חרות לדחות איסור של חצי עזבות כיון דהוי עכ"פ גוף א'. עיין שם באורך.

*

גמ'. ת"ל במכסת תכוסו הכתוב שנה עליו לעבב וכו'. בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קכד) נשאל מהגאון ר' דוד דייטש, על דברי הרשב"א (יומא נ"ג ע"א) הציאו השער המלך (פ"א מקרבן פסח), דס"ל כל היכא דאיכא לאו מפורש לא צריכה שינה הכתוב לעבב, והקשה הגאון הנ"ל, א"כ לר' יהודה דס"ל ס"פ כל שעה (מ"ב ע"א) דכל היכא דאיכא לאו הבא מכלל עשה וכתיב נמי לאמור דהיא פרשה ה"ל לאו אמור ומשור"ה אמרינן התם דאכלו עלי מצעד יוס חייב מלקות, ואי קאי לאו דלאמור אואכלו את הבשר צלילה הוא מצ"ש דקאי אמכסת נפשות דקדמי' טפי אואכלו את הבשר וא"כ לוקין אשוחט שלא למנויו ולהרביצ' ה"ל מעבב, אם כן לר' יהודה למה לי במכסת תכוסו שינה עליו לעבב, חיפוק לר' דאיכא לאו ומלקות. עכ"ק.

והשיב הדחת"ם: ואני אומר מהכא חילי דהרשב"א וסייעתא לו, דהרי התם בדף ק"א הנ"ל רבי אומר לשון סורסי היא זו וכו', וס"ל לרבי דאין שלא למנויו פוסל אלא בשחיטה עיין פי' רש"י, והוכיחו בתוס' דע"כ לרבי נמי איכא עכובא מדדחיק הש"ס לאוקמי רב כר' נתן ולא מוקמי' לר' כרבי יע"ש, וקשה היא גופי' קשי' מנ"ל לרבי עכובא הא אינטרין תכוסו לשון סורסי לשון שחיטה, ועוד מנ"ל להש"ס דרבי מפרש לת"ק יומא דפליג ורב ס"ל כוותי', אע"כ כהרשב"א, ורבי הא מפרש דברי ר' יהודה לעיל ס"פ כל שעה א"ל רבי לבר קפרא מאי משמע וכו', וא"כ רבי לשיטתו לא צ"ל קרא לעיכובא מוקי קרא ללשון סורסי, ומה הטעם בעצמו לא הוה מצי למימר רב מוקי תכוסו

זהו ללא מנינה לא מחריב זה וכמ"ש הר"ן פ"ד דר"ה כה"ג גבי שופר דמתעסק כיון שהוא מכוון למנוח אותה כונה מעבדת מנוח אחרת דומיא דהא דזבחים דמנינה מחריב. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה וישנו. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רטז) אי יש כפרה למתים, ועיין למ"ש בחיבורו משפט שלום (סוף סימן ריב) ושם הביא מהוריות (ו' ע"א) דהא דראוי' כפרה זו לכפר על יצ"מ דאי מהני לחיים מהני למתים, ושם כתב דלמסקנת הש"ס שם אינו כן.

וציין לעיין בלשון התוס' כאן, שכתבו: ומת לאו צר כפרה גמורה הוא וכו', עכ"ל, משמע דמכפר קצת אלא שאינו

כפרה גמורה.

עוד כותב זה: והעיקר נראה דתפלה עם נדקה שזורדין בעדס מהני טפי. ועיין תנחומא (פ' האזינו) בשם פסיקתא דכשפוסקין נדקה בשבילם מויליין אותו כחזן מן הקשה, ועיין ב"ק (ק' ע"ב) כסף מכפר מחנה וכו', ועיין ספר צית האזר (כלל פו) מ"ש בזה.

*

תוס' ד"ה ואיתקש. עיין בשו"ת בנין זיון החלשות (סימן קסא).

*

תוס' ד"ה שחמו. עיין בחידושי הגר"ח (פ"ב מה' ק"פ ה"ו).

דף פא ע"ב

גמ'. דנין דבר שלא הותר מכללו. עיין רש"י דפיגול לא הותר מכללו, וז"ע מתוס' יומא (דף ז) שכתבו דמחשבת נותר הותר מנחת נסכים וכלל הנהו דאין לו מחירין, כדאי בזבחים (דף מג).

ותירין הגאון ר' מאיר אריק דבג' טל חורה, דרש"י כתב וזמן לא הותר לשום קרבן לאכלן וטומאה הותר מכללה בפסח הבא בטומאה, והיינו לאכול, וכל הנהו דחשיב בזבחים (שם) הרי אינו נאכלין, ואף דר"ש סבור שם בלוג שמן של מזורע דל"ש פיגול אף דשיריה נאכלין, הא ר"מ שם פלגי עליו, ואחיא ברייתא דהכא כר"מ, עיי"ש.

*

גמ'. מומאי דב"ל ער"ל בול"ה משמעי וכו'. עיין סוטה (ה' ע"א) א"ר נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטור דכתיב ביה (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב. ועיין בכורות (ג' ע"א). ועיין ב"מ (א"ח סימן שפ סק"א) ושם (סימן תקפב סק"ג) מ"ש לישב נוסח התפלה מלך על כל העולם כולו. ועיין בש"ס הוריות (ג' ע"ב) אע"ג דכלל התורה רוצו ככולו הכא דכתיב כל עדת אפי' הן מאה וכו'. עיי"ש.

ללשון סורסי ולית ליה עיכוב בזמנו, משום דגם רב מפרש ס"פ כל שעה דברי ר' יהודה כדאמרין שם כי רב אמרי לאו אמור וממילא ה"ל עיכובא ומוכחין דברי הריטב"א. ע"כ. עיי"ש עוד בזה.

*

גמ'. לשון סורסי. עיין רש"י סוטה (מט ע"ב) ח"ל: לשון סורסי, קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואומות העולם קורין אותו לינג"א שוריי"א. ע"כ.

וע"ע בבבא קמא (פג ע"א) לשון סורסי למה אלא או לשון הקודש או לשון יוני, וברש"י שם: הוא לשון נח, וסורסי לשון נלעג הוא. ע"כ.

ועיין בבראשית רבה (עד, מז) ויקרא לו לבן יגר שהדומא, אמר ר' שמואל בר נחמן, אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שבמורה ונביאים ובכתובים הקב"ה חלק לו כבוד, במורה יגר שהדומא, נביאים כדנה תאמרין להון (ירמיה י"א), בכתובים דכ' וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב ד). ע"כ. וכן הוא בירושלמי סוטה (פרק ז ה"ב), ובתוס' בב"ק שם.

וע"ע בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קצח) שכתב לדקדק, למה לה להביא ראי' מהך כדנה תימרינן, הלא מנינו כמה חיצות נביאי' וכתובים שהן ארמית, כמו זער שם ארקא ומיבת יקר וכיוצא בהן עד כי חדל לספור, וכן במורה כמה חיצות וזלת יגר שהדומא.

ותירין. כי רק בשמי חיצות שייך חלוקת כבוד ולא בחיצה אחת. עיין שם באורך חליפות מכתבים בין המחבר להגאון ר' מנחם בכרך.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן ט) שהקשה מדברי המדרש רבה והירושלמי הנ"ל, דמשמע דלשון ארמי יש בו קדושה, אהא דאיתא בס' גליא רויא דבשביל שהביא יעקב אבינו ע"ה לשון ארמי במורה, לכן קראו יגר שהדומא ויעקב קראו גלגל, לכן ירדו אבותינו למצרים, [ועפ"י פ' הרבי ר' העשיל ז"ל הפסוק "ארמי אויב אבי ירד ממצרימה וגו'", ר"ל, בשביל לשון "ארמי"].

עוד העיר שם ממ"ש ז"ל בסוטה (דף לג) ושבת (דף יב) דאין מלאכי השרת מוקקים ללשון ארמי, וברא"ש ברכות כתב, דדוקא לשון ארמי דלשון זה מגונה בעיניהם יותר משאר לשונות, מזה משמע דאדרבה לשון ארמי גרע יותר.

והביא שם שכן הק' בזהר (פ' לך) ב' אחר הדברים האלה, דאי מאיס איהו למלאכי עילאה אמאי תרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל בזהי לשון. ומי דמה"ט תרגומו כן דלא יהא למלאכים קנאה בזהי ישראל.

עוד כותב שם להקשות אמ"ש בס' גליא רויא הנ"ל, דהרי יש כמה חיצות במורה שהמה על שם לשון אחר, כמו "לטטפת", ופרש"י טעם בכתפי שמים וכו', וכהנה.

ותירין. ד"ל דאדרבה בשביל שלשון ארמי קרוב לקדושה גרע יותר ע"ד שאמרו רז"ל רפ"ק דזבחים מינה מחריב

ובותב שם הרעק"א, שיש לפשוט מסוגיא דכאן, דאמרינן הואיל דאי בעי מתקן נפשי, ולכאורה יקשה, בערב פסח שחל בשבת איך שייך הואיל, הא גם אם יעבור האיסור וימול, מ"מ יהי' הדין דלא מהני ונריך להטיף דם ברית ואסור לאכול בפסח, כדאיתא בימות (דף ע"א ע"א), וכי יומא דפלוגתא דרבה ור"ח לא מיירי גם ככה"ג, אע"כ דעבד מהני.

ואף דיש לדחות קצת דלמא ר"ח ס"ל מנקלל בחבורה חייב, וא"כ אין העצירה דחבורה תליא במילה דוקא, או דר"ח סבר כאביי דבכ"מ אמרינן א"ע מהני, מ"מ נראה לעיקר לדינא דבמל שלא בזמנו בשבת דמהני וא"ל להטיף דם ברית דדמי שפיר לשוחט בשבת דגם המילה אף אם נדון דלא מהני ונריך להטיף דם ברית מ"מ לא הוי מנקלל כיון דעשה קצת מן המזוה, דעיי' אינו מחוסר חיקון כ"כ למה שהי' מקודס, דעתה חסר רק הטפת דם ברית מקרי מתקן. עיי"ש עוד בארוך.

*

גמ'. **שב.** עיין בתוס' ישינים יומא (דף סג).

*

גמ'. **שב.** עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן מט) שנסתפק השואל במי שמתו אחיו מחמת מילה ר"ל, ולא מלו אותו, ונתגדל, ואמר יעבור עלי מה, איני רוצה לישאר ערל, האם ראוי, הלא הוא סכ"ג, וחי בהם כתיב, והשואל מציא ראייה מגמ' כאן שאם רוצה ראוי, דהא אמרינן דאי בעי מתקן נפשי, ולעיל (סא ע"ב) ברש"י ד"ה בני חבורה, פירש, דמיירי בערב שמתו אחיו מחמת מילה, עיי"ש.

והשיב: הנה מציאות כזה דיהי' עפ"י דין פטור למול כל ימיו, קשה למנוח, דהרי הרמב"ם (ספ"א מה' מילה) והטור והש"ע (ס"ו רס"ג ס"ב) פסקו להלכה, דאף במתו אחיו מחמת מילה ממתנין לו עד שימגדל ויתחזק כמו, ואז מלין אותו, ועי' בנזי"ת (חיו"ד סי' קס"ה), וא"כ לא משכחת ערל שמתו אחיו מחמת מילה, אלא אם מתו מחמת מילה בגדלותם, ועוד יותר, י"ל לפ"ו, דאף אם מתו אחיו מחמת מילה בגדלותם, מ"מ ימתו עוד יותר וימול, וכמ"ש בזה בת' חת"ם (חיו"ד סי' רמ"ה) עיי"ש, אולם יש נפ"מ לדינא, באופן שאם רוצה למול עצמו, בעוד שעדיין לא עבר זמן הסכנה, דצוה ראיית כח"ה נודקת מאד, דאף ככה"ג מותר למול עצמו אם רוצה, דהמשמעות בפסחים שם לפי פ"י רש"י, דמיירי באופן דעדיין פטור למול עצמו מזד הדין, ומ"מ אמר דאי בעי מתקן נפשי.

אמנם ראיתי בת' חת"ם שם, דכתב בתוך דבריו ח"ל, ונ"ל אפילו להפוסקים דס"ל אם רוצה אדם למסור נפשו על מזוה קלה הרשות בידו וקדוש יאמר לו עטו"ו וש"ך יו"ד (רס"י קנ"ז) וכו' ע"ל, הרי דתלה זאת בפלוגתא הג"ל, ולמאן דס"ל דאין ראוי למסור עצמו על מזוה קלה, גם כאן אינו ראוי למול עצמו, וע"ע בזה בס' כלי חמדה (פ' תצא אות ה') ויוקשה לפי"ו מדברי הש"ס בפסחים הג"ל.

אמנם י"ל דהמה ס"ל דהש"ס בפסחים מיירי באמת בזמנא לערלות, ועי' בימות (ע"א ע"א) דתוס' ישינים בשם ר"ת,

ועייין בדבריו עמ"ס שבת (דף י"ז ע"ב) על מתינ' אין שורין דיו וכו', שהבאנו דברי הגר"י ענגיל בס' גליוני הש"ס שהציא מ"ש בתוספתא שבש"א שבת ימים תעבור ועשית כל מלאכתך ששהא כל מלאכתך גמורה מע"ש ובה"א שבת ימים תעשה מלאכה עושה עתה כל ששה, ע"כ. וכתב ד"ל דב"ש דרשי חציבת כל דמשמע כולי' ששהא כל מלאכה גמורה וצ"ה ס"ל דכל כל דהו משמע, והיינו שאם האדם עשה רק ההתחלה בע"ש כגון נתינת מים לדיו או אף שהדבר נגמר כולו בשבת שרי. ועיין פסחים (ס"א ע"ב) בקרא דוכל ערל אי כולי' משמע או כל דהו.

וישם הבאנו דברי הישמת משה (פ' ירשב) בשם הגר"ר העשיל ו"ל על הגמרא כל המתגאה מרבה חמה, דהנה פליגי בתועבת ה' כל גבה לב אם כל כולו משמע אבל מעט שפיר דמי, או כל דהוא משמע ולא מינה ולא מקצתה, והנה נאמר ולא יעיר כל חמתו וא"כ המתגאה לפי שטתו דמותר לו לאדם להתגאה א"ע בדרך גאוה קצת דכל כל משמע אבל מקצת שרי, ממילא מרבה חמה דלפי פירושו דחציבת כל כולו משמע א"כ ולא יעיר כל חמתו נמי כולו משמע, ועיי"ש מה שפי' בזה דברי רש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו ורגזו של יוסף. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה ער"ה. מ"ש רש"י שאין קרנן נאכל לערלים ילפינן בימות וכו', עיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל, שלא נמא' כן בימות שם, וכתב דלפי זכרוננו לא נמא' לימוד ע"ז בזבוליה הש"ס, ורק בירושלמי יבמות (פרק הערל ה"א) נדבר מזה, דאמר דאין ללמוד קדשים מפסח לענין זה במה מצינו, דמה לפסח דחמור שכיז' צו איסור שצירת עגס, ועיין שם דמסיק דילפינן ליה בג"ש, עיי"ש עוד.

ועייין ברמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק י' הלכה ט) וז"ל: והטומטום אסור לאכול בקדשים לפי שהוא ספק ערל. וברמב"ם (הלכות חגיגה פרק ב' הלכה ד) כותב: כל החייב בראייה חייב בחגיגה וכל הפטור מן הראייה פטור מן החגיגה, וכולן חייבין בשמחה, חוץ מחרש שוטה וקטן וערל וטמא, חרש שוטה וקטן מפני שאינן בני חיוב הרי הן פטורין מכל מזוה האמורות בחורה, וערל וטמא מפני שאינן אוכלים בקדשים ואינן ראויין לביאה.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ב' סימן לג) ונעלם ממנו דברי רש"י כאן.

*

תוס' ד"ה דלמא. עיין בשו"ת מהר"ם לובלין (סימן סה) ובאור שמח (פ"ד מה' שחיטה).

דף כב ע"א

גמ'. **הואיל דאי בעי מתקן נפשיה.** בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קעד) נסתפק השואל במל בשבת שלא בזמנו, אם אמרינן ציה דעבד לא מהני, והוי כאלו נחתך העור מעצמו או ע"י נכרי דנריך להטיף דם ברית, או לא.

אדרבה דס"ל שם דערל מקרי לאו בר כפרה ולא ס"ל סברת ר"ח דמקרי בר כפרה הואיל אי זעי מתקן נפשי משום דהכא מחוסר מעשה והתם לא מחוסר מעשה. ואי נימא כסברת הקהל יעקב א"כ אינו קשה כלל דרבה על רבה דהא י"ל דדוקא במלכת יו"ט ס"ל לרבה דאמרינן הואיל אכל לא בשמיטת פסח לערלים. אע"כ מוכח דס"ל להש"ס דלא לחלק כן.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סימן יב) ושו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן קח).

*

גמ'. אלא בשומאת בשר וכו'. עיין בשו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן לה).

*

תוס' ד"ה האי מחוסר מעשה. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן סט) ושו"ת משיב דבר (חלק א סימן ח) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן לב).

*

תוס' ד"ה כי לית ליה. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רסג) ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן טו אורח ג) ועמק יהושע (סימן ה) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן א אורח ג). וע"ע בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן מג) ושם (סימן רמו).

*

תוס' שם. עיין בתוס' חולין (י ע"ב) ד"ה אלא, שכתבו ג"כ, דמדאור לא שייך לחלק בין לחומר בין לקולא.

*

תוס' ד"ה ערף. עיין בקספר המצות להרס"ג בהג' הגרי"פ (ח"א עשה מז דף רח ע"א).

דף כב ע"ב

גמ'. השוחט אחרים לשם פסח בזמנו וכו'. עיין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן א, דף א ע"ב).

*

גמ'. שם. בהגהות מפנה איתן (זבחים יא) מקשה, דלכאורה קשה לפסול משום ששחט האחרים אחר התמיד, [דהא זמן שמיטת פסח הוא אחר הקרבת תמיד של בין הערביים], ומציין לדברי התוס' ציומא ד' כ"ט ומנחות ד' מ"ט, והיינו שמאיריכים שם לבאר דאף שאסור מ"מ לא מייפסל, עיי"ש.

ובישו"ת יץ אליעזר (חלק ד' סימן כט פרק ב) כתבו לאמר, דבבא לא נרבינן ליה, משום דפלוגתתם של ר"א ור' יהושע הוא לאו דדוקא באופן ששחטו אחרים לשם פסח אחר הקרבת התמיד של בין הערביים, אלא שפלוגתתם הוא אף בשחטו אחרים לפני הקרבת התמיד, וצ"ע רק שיהא כבר אחר צלות, דא הוא כבר זמנו של פסח, דהא צעזר ושחט הפסח לפני

כתבו, דערל ר"ל משומר לערלות, ומוכח מדבריו שם דפליג על פי' רש"י זכ"מ, דערל שמתו אחיו מחמת מילה עיי"ש, וא"כ גם ערל דפסח בכלל, וגם י"ל דהא חלי' עי' תוס' פסחים (כ"ה ע"ב, ד"ה ערל) וצ"ע שם, וגם לפי' רש"י י"ל דדוקא בקרא דכל ערל לא יאכל זו, הנריך לומר דמיירי במתו אחיו מחמת מילה, ומשום דבמומר לערלות ל"צ קרא, דהוי בכלל בן נכר שנתכרו מעשיו לאציו שצמחים, וממילא ה"ה לתרומה דלפינן זה מזה, עיי"ש בתוס', וגם בפסחים (ס"א) שם, הנריך רש"י לפרש כן על הא דאיתא שם יכול יפסול בני חצורה הבאין עמו, דאם נמנו עליו מולין וערלין שמתו אחיו מחמת מילה וכו', עיי"ש, משום דאם לא כן והוא מומר לערלות, בודאי נודע שהוא עברין א"א שימנו עמו מולין, אכל במתו אחיו מחמת מילה שהתנהגותו כשאר יהודים הכשרים, אפשר דלא ידעו שהוא ערל, אכל להמסקנא דשיתכפרו בו ערלים דקאמר, שאין מנויין עליו קאמר וכדפי' רש"י שם, שזו י"ל דהיינו ערל דעלמא, וע"כ קאמר שפיר אי זעי מתקן נפשי, וכן ראיתי באחרונים.

וישו"ר' חידושי הרשב"א (ביבמות שם) דפי' בשם ר"ת ז"ל, ערל, שלא מל מחמת פחד מיתה שראה אחרים שמתו מחמת מילה, אי נמי שמת אחד מאחיו מחמת מילה, והרי זה כמו אונס, אלא שמסכים שפי' רש"י נראה עיקר עיי"ש, ועל הא דאיתא שם (ס"ה), והא ערל וכו' התם פומייהו דכאיב להו, כתב, כלומר דעומדים הן לאכול לכשיצראו, ובמתו אחיו מחמת מילה לכשיחזקו ויבלע בו דמו, עיי"ש, וצ"ע קצת, כיון דס"ל כפי' רש"י, א"כ לפי"ז יש ראייה מפסחים (ס"ב) שם, דאם זעי מתקן נפשי, א"כ לא הי' צ"ל מטעם דעומד ליתקן כשיצריא ויתחזק, הלא אם רוצה מתקן נפשי' כעת, וצפי' רש"י צ"ע שם (ס"ו), כתב דזה"ל עומדים ליתקן ולאכול וכו', וי"ל הכוונה עומדים ליתקן אף כעת אם רוצה, אכל ברשב"א איתא כנ"ל, ולפי"מ"ש י"ל דאין ראוי מפסחים שם כנ"ל, ומה שכתב החת"ס שם, דאף למ"ד דמותר למסור נפשו, הרי קרוב שימות מחמת חזקה שמתו אחיו מחמת מילה, וא"כ האיש הזה או ערל או מת ואין קרינן לו אוכל בתרומה מחי יאכל בחייו עיי"ש, צ"ע, דאף אם ימות, אכל עפי"י רוב לא ימות בצלותו רגע שמתו אותו, וא"כ מן המילה עד המיתה, הוי בכלל אוכל, ואין שיהי', עכ"פ לדינא מוכח מהחת"ס, דחלי' בפלוגתא הפוסקים דיו"ד (סי' קנ"ז) כנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. הכא מחוסר מעשה התם דלא מחוסר מעשה. עיין בקספר קהלת יעקב להחיות דעת הל' יו"ט (סימן תצ"ח סעיף ח) שכתב לתרץ קושיות התוס' לעיל (דף מז) ד"ה רבה כו' דא"כ בטלת כל מלכת שבת כו', משום דלא אמרינן הואיל רק במלכת יו"ט כמו דאמרינן מתוך שהותרה לזורך ה"ה דהותרה שלא לזורך רק דבעינן לזורך היום קצת. ע"כ ה"ה בקספ' שמא יודמנו אורחים חשוב ג"כ לזורך היום קצת משא"כ בשארי מילי לא אמרינן הואיל, עיי"ש.

והגאון ר' יצחק אלהן בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן כח אות י) כתב למסור סברתו ע"פ הא דקאמר הש"ס כאן דרבה דס"ל באופה מיו"ט לחול אינו לוקה לא תקשה

ימים ושנים וישנה באוהל וילון לפני ואמרה הלכה לפני בחורים מופלגים כך קצתמי מאצותי בכתב וצע"פ.

ובע"ז איתא בספר סביון ר' פסחיה מרגנשצור, כי לראש הישיבה בבאגדאד, ר' שמואל הלוי, אך בת אמה, והיא בקיאה במקרא ובתלמוד, ומלמדת לבחורים, והיא סגורה בזנין דרך חלון אחד, והתלמידים מבחוץ ואינם רואים אותה.

הרבנית אדל בת הג"ר משה ר' מענדליש מקראקא, כתבה קיצור ספר יוסיפין, ונדפס בשנת ת"ל.

וע"ע במקור ברוך (פרק מו) עוד מענין זה, והוסיף עוד שאחותה של הגאון האדר"ת היתה נושאת ונותנת בדבר הלכה, ומחזה דעת בחקירה ובפברה.

ומזכיר שם, כי פעם אחת נדפס בק' יגדיל חורה, חקירה אם חל אחד מימי התענית בה"ב בפסח שני, אם מותר להתענות בו, יען כי מבואר בגמרא חולין (קכט ע"ב) ובמגילת תענית פסחא זעירא דלא להתענאה ביה, ומקרו אם קבלת תענית בה"ב דוחה מעלת היום.

והאשה הנ"ל אחותה של האדר"ת שמעה מדבר חקירה זו, ותאמר, פליאה דעת ממני על עיקר החקירה, הן בודאי לא חמיר פסח שני מפסח ראשון, לענין איסור תענית בו, מפני הקרבת הפסח, ובכל זאת ידוע כי בערב פסח הוא תענית בכורים, אלא וודאי איסור התענית בו מוסב על זמן אכילת הפסח כליל השייך לט"ו בו, והכי נמי בפסח שני הוא האיסור מלהתענות בו מוסב על ליל השייך לט"ו באייר, זמן אכילת הפסח לטמאים ולמי שהיה בדרך רחוקה, אבל לא על יום י"ד. ונדפסו הדברים משמה באחת החוברות יגדיל חורה הנזכר.

גמ'. שם. הרמב"ם (סוף פ"א מתלמוד תורה) כתב: אשה שלמדה תורה יש לה שגר אבל אינו כשגר האיש מפני שלא נטויות וכו', ואעפ"י שיש לה שגר כיוון חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונות להתלמד אלא מוילדות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות בד"א בתורה שבעל פה אבל תורה שכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות. וכבר נדפס משנה פלוגתא דבן עזאי ור' אליעזר ופסק כרבי אליעזר.

ובשו"ת טוב עין להחיד"א (סימן ד) תמה הרי אין הלכה כרבי אליעזר דשמותי הוא, וקפסיק ומני דאין הלכה כרבי אליעזר אפילו לגדל תלמידו.

ותו דאמרו בעירובין (דף ג) דברוריא בטשה בההוא תלמידא ודרשה פסוק. וכאן אמרו דברוריא גמרא תלת מאה שמעתא ציומא דסימא מתלת מאה רבואתא ואם הלכה כרבי אליעזר איך רבי חנניא בן תרדיון אציה ותלת מאה רבואתא מלמדיה עברו יחדיו והיו מלמדין אותה תורה שבעל פה.

ותירין: והיהו מקום לומר דחדא מתרעא חזירתה דבתחילה סבדי דאין הלכה כרבי אליעזר והיו מלמדין תורה שבעל פה לבנות ואחיא מכללא בדוריא. אמנם ממה שאירע לבדוריא פ"ק דע"ו הסכימו דהלכה כר' אליעזר.

הקרבת תמיד של בין הערביים נמי הפסח כשר, מכיון שהוא כזר מיהא אחר חלות, כמבואר במשנה לעיל (ס"א ע"א) וברמב"ם (פ"א מה' קרבן פסח ה"ד) עיי"ש, והיינו משום דמיקרי זמנו מכיון שהוא כזר אחר חלות, וא"כ באחר חלות אף שעדיין לא הקריבו התמיד של בין הערביים, פליגי בזה נמי ר"א ור' יהושע, דר"א פוסק, ור' יהושע מכשיר, ולכן שפיר מכשיר ר"י בכה"ג, מכיון שעדיין הא לא הקריבו תמיד של בין הערביים, והחידוש הוא שכשר אף שכבר היו אחר חלות שאז כבר מיקרי זמנו של פסח.

ובן הרמב"ם (בפס"ו מה' פסולי המוקדשין ה"ב) תלי עיקר דין זה בלאחר חלות, וכונן אפילו שחטן אחר חלות הרי אלו כשרים ולא עלו לזעלים לשם חובה, הרי שמדייק לכתוב אחר חלות והיינו דלכל שחטן מיהא קודם הקרבת תמיד של בין הערביים, ובשחטן אחר הקרבת התמיד אז איכא בזה כבר שאלה אחרת, וזוה לא מיירי בכאן, וכן פלוגתאם של ר"א ור"י לא מיירי בזין זה, ומיושב בפשוטו, וזוה היה אפשר ליישב גם קושיאם של החוס' שם ציומא מההיא דפסחים ד' ס"ג ע"א אך אכמ"ל בזה, ועיין מה שהאריך בזין זה של הקרבת קרבנות אחר תמיד של בין הערביים במשנה למלך בפ"א מה' תמידין ומוספין הלכה ג', עיי"ש.

*

גמ'. ומה ברוריה דביתדו דר"מ ברתיה דר"ח בן תרדיון דתניא תלת מאה שמעתתא וכו'. עיין בשו"ת מהר"ל (סימן קצט).

ועיין בתוספתא דלילס (פ"א הלכה ו) קלוטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין, וברוריא אומרת שומטה מן הפסח זה ותולה בחבור בשבת כשנאמרו דברים לפני ר' יהודה אמר יפה אמרה ברוריא.

והנני לציין מכמה נשים מצוינות וחכמות שה"ל יד ושם בתלמוד, עיין ירושלמי חגיגה (פ"ב ה"א) שנתתיו של אלישע בן אציה, נאחו בדבריהן הממוכמות את רבי יהודה הנשיא, עד שזכה לדבריהן והודה להן.

איתא בספר שזלי הלקט (ח"ב נ"ז) כשהלה רש"י היתה בתו חותמת דברי הלכה ושו"ת בשמו, באמרו: תש כוחי אולת ידי מלמשוך בשבט סופר, ולכן בתי קראתי.

בתוס' ברכות (מה ע"ב) כתבו, כי בנותיו של רבי אברהם מאורלייניש היו נהוגות לזכר ברכת המזון בזימון.

ר' שמואל מפליזא מביא דינים מחותנו רבי אברהם בשם חותנתו, עיין אור זרוע (ח"ב נט).

בלקבו יושר (ח"ב לב) איתא שהאשה רעדל, כלחו של מהר"י איסרלין, שקדה על החורה כאחד הגברים.

עיין לעיל (דף ג ע"ב) שהבאנו משו"ת תשנ"ץ (חלק ג סימן עח) בשם הרבנית אשת הרב ר' יוסף בר' יוחנן אבי הרב ר' מתתי' זקנו של הרב ר' יוחנן.

בשו"ת מהרש"ל (סימן כט) כתוב: זאת ועוד אחרת אותה הרבנית מרת מרים הנ"ל נ"ע תפסה ישיבה כמה

גרמא עכ"ז יכולה לקיים מצות סוכה ולולב ושופר ולפי סברת ר"ת יכולה לבקר ג"כ על מ"ע שהז"ג וא"כ ה"ה הכא אע"ג דמצות הקדיש הוא מיוחד לזכרים עכ"ז אם תרצה האשה לומר קדיש מה בכך.

תשובה: לא אריך למעבד הכי ונריך למחות בידה יען כי איכא בזה חשש תקלה דהשתא ילמדו בזה שתאמר קדיש גם בתפלה שהוא קדיש דחויצא ותפטור את האנשים השומעין ואין ראיה ממ"ע שהז"ג כסוכה ולולב דהתם ליכא למיחש לעשות כזה יען שגם האנשים מקיים כל אחד סוכה לעצמו ולולב לעצמו ואפילו בשופר דאית ביה ענין שאחד חוקע ומוציא את חבירו אין לחוש פן יטעו לעשות כך שהאשה תחוקע ומוציא אחרים יען כי באמת אין רואין שהאשה חוקעת לעצמה אלא היא שומעת בלבד והתם בשמעה ליכא דין צירוף שנאמר שיטעו בזה שרואין אותה מאטרפת עם האנשים בשמיעה לחשוב שהיא שייכה במצוה הזאת ומוציא אחרים ג"כ אבל הכא גבי קדיש דנריך צירוף הנה הרוצה אותה אומרת קדיש חושב שהיא משלמת לעשרה ג"כ ומאטרפת עמהם וא"כ יחשוב דהיא שייכה בקדיש וממילא מוציאה האנשים גם בחיוב קדיש דתפלה. גם יש לחוש הואיל והיא רוצה לומר קדיש בעבור אביה תכנס לפנים ממחיצתה ותאמר קדיש של תפלה ג"כ לכן נריך למחות בידה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר גלגולי נשמות (אות ב) וז"ל: ברוריה גלגול בת שבע, והיתה מלמדת לשלמה ומוהירתו, היא ברוריה דהוי מקרי לתלמידים, ונתפתתה לתלמיד אחד, אותו התלמיד היה נפש אוריה בעלה הראשון, והיה זה שייכות מעט, והיא היתה סיבת מותו אף, ועמה הוא סיבת מיתתה, כי לכן בזה למחוקה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה אי אפשר לברר. עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"א אור"ח סימן קס אות ט) ביאור דברי רש"י.

*

תוס' ד"ה פסולו בגופו. עיין מהרש"א. ועיין בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן קסא) שנשאל על קו' המהרש"א שהקשה על מש"כ החוס' דשינוי בעלים מקרי אי אפשר לברר איסורו, דא"כ לא ינלץ למנויו ושלל למנויו מלאוכליו ושלל לאוכליו, וע"ז תמה השואל, שהחוס' לא כתבו כן רק לענין שינוי בעלים דשאר קרבנות, אבל למנויו ושלל למנויו מקרי אפשר לברר איסורו לשני פירושים של רש"י. וכן תמה הקרני ראש.

וע"ז השיב: דודאי לא נתחלף למהרש"א שלל למנויו עם שינוי בעלים שהרי החוס' לעיל (דף ס"א) ד"ה ואיתקש חלקו בפ"י ביניהם, והמהרש"א עצמו האריך שם בפ"י דבריהם רק שהקשה להמהרש"א שמה שכתבו החוס' דשינוי בעלים מקרי אי אפשר לברר זה עצמו יהי פירא ג"כ לענין שלל למנויו ושלל למנויו מלאוכליו ושלל לאוכליו שמה שרש"י מפרש בפירושו הראשון דלאוכליו וש"ל מקרי אפשר לברר חלק אוכליו לזד זה וחלק חולה וזקן לזד אחר לא שייך לענין למנויו וש"ל דאין צורך

ואולם אין בזה כדי שציעה דמי הגד להרמב"ם זה ודילמא אין הלכה כר' אליעזר כדאמרן בעלמא וממה שאירע פעם אחת לברוריה אין לנו לגזור מדעתנו ולקצוע הלכה כל שלא מצינו זה ברז"ל. ומו הני חילוקי מתורה שכתב לתורה שבע"פ מהיכא גמר להו הרמב"ם. ומו תורה שכתב לכתחילה אמאי לא.

וגראה דסבר הרמב"ם דרבי יהושע דתנן דאמר רוצה אשה בקצ ותפלות סבר דאפילו תורה שכתב. אך רבי אליעזר דאמר מלמדה תפלות לא אמר אלא על תורה שבעל פה. והנה רש"י פירש מלמדה תפלות שנכנס ערמה בקרבה ועושה דברי זנות בהנע והרמב"ם לא רצה לפרש כן דאם איתא אין למדו לברוריה תלת מאה רבנן ואביה ר' חנניא בן מרדיון יודע. ולכן פירש הרמב"ם דפירוש דברי תפלות היינו שאינה מכוונת ללמוד אלא מוציאה דברי תורה לדברי הבאי. וצברוריה שהכירו זה שהיתה כוננת ללמוד בכל לבה וגדל שכלה לכך למדוה. אמנם כפי פירוש רש"י קשה דהוא דבר שאינו ניכר ואין למדוה. וסבר הרמב"ם דרבי יהושע צא להוסיף אף תורה שכתב כדאמרן.

אמנם מכה הא דתנן סוף קדושין לא תלמד אשה סופרים והיינו משום אזהרון דינוקין ואי איכא איסורא גם בתורה שכתב לא מיירי תנא בעבדא איסורא. לכן סבר הרמב"ם דהא דתורה שכתב היינו לכתחילה. אבל דיעבד שריוחא הוא ואינו כמלמדה תפלות. ופסק כר' יהושע דהלכה כמותו וכסתם משנה דקדושין דק"ל הלכה כסתם משנה וצרות מצינתו פרישהו ותריניהו.

וראיתי בפסקי הרב המאירי לטובה הנדפסים עתה מחדש דפירש ברורה אשה בקצ ותפלות פירוש מחודש ויפה. אך לא פירש הא דתורה שכתב וכו' שכתב הרמב"ם כי ארתיא להביא סברת הרמב"ם ע"ש. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת יוסף אומן (סימן סז).

אמנם בספר משרת משה על הרמב"ם כותב להשיג על דברי החיד"א, דחכמים לא נתנו דבריהם לשיעורין, וגם בענין כוונתה אף לא בקיאין והדבר מסור ללב והאלם יראה לעינים, וגם סופה של ברוריה הוכיח על תחילתה, ולכן העלה שם לעיקר כמ"ש החיד"א בתחילה, דמראש היו מלמדין אבל ממה שאירע לברוריה הסכימו דהלכה כר"א.

וע"ע בספר יפה ללב (ח"ג בקי אחרון ליד"ד סימן רמו אות ג) ושו"ת יהודה יעלה (יד"ד סימן מח).

*

וע"ע בשו"ת תורה לשמה (סימן כז) אם מותר לאשה לומר קדיש. וז"ל: שאלה, אחד לא היה לו בן כי אם בת אחת גדולה וזוהי קודם פטירתו שיצואו ח"י בני אדם וילמדו צדיקו וזהו ומשניות כל י"צ חודש צימים וצילות ואחר הלימוד תעמוד בתו ותאמר קדיש כי היא היתה למדנית ויודעת ללמוד תנ"ך. ורצינו לדעת אם צריכים לקיים צוואתו בזה או אדרבה נריך למחות בידה אם תאמר קדיש כי דבר זה נראה אללנו דבר חדש ולכן אמרנו שלא לעשות כך בלתי הוראת חכם ויש מי שאמר שאין בזה שום מיוחד דהא האשה שהיא פטורה ממצות עשה שהזמן

שחיתה, ודבר זה תלוי בשני תירוטים בש"ס ע"ו כ"ג א' דפריך ומי איכא למ"ד אשה לא מהאל והא דכתיב ותיקח נפורה נור ומשני דעבדה ע"י אחר ואצט"א איחי אחתלא ואחי משה ואגמרא, א"כ לתירוך הא' אשה פסולה גם להתחיל משום דישנה למילה מתחש"ס, ולתירוך ב' דאשה מותרת להתחיל משום דאין למילה אלא צוק. ולמול בשבת נמי תלוי בזה דאי ישנה למילה מתחילתה ועד סוף מותר למול בשני מוהלים כיון דשניהם עושים מצוה ואי אין למילה אלא לצוק א"כ הא' עושה חצורה בשבת בלא מצוה מילה ואף דהוי מקלקל מ"מ הוי התחלה למיקון גזר שאל"א למול בלא התחלה והמצוה אינו מקיים עד לצוק והוי חלול שבת בלא קיום מצוה והראשון אסור.

וע"ז השיב דלא יצדק לדינא, דהא מפורש להדי' למאן דאוסר בשני מוהלים היינו שיהי' א' מוהל וא' פורע ואפה"כ אסור כמבואר באריכות בתשו' רמ"א סי' ע"ו מהאי דמנחות ס"ו גבי ר"י ור' חנינא אמרו דבר אחד דמשמע שם להדיא דלמעט בגזר עדיף אף ששניהם עושים מצוה, א"כ מה מהני לן דישנה למילה מתחש"ס ועושה בתחילה ג"כ מצוה, הא עיקר האיסור למאן דאוסר משום דלמעט בגזר עדיף כהאי דמנחות, ולא עדיף התחלת המצוה אף כשישנה למילה מתחש"ס ממי שעשה כל החיתוך בלא הפריעה ואפה"כ אסור לדידי'.

*

גמ'. המתכוין לומר תרומה וכו' או שאיני נכנס לבית זה ואמר וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן קח-קט) ושו"ת תשב"ץ (חלק ב סימן קמא) ושו"ת מהר"י בי רב (סימן ג) ושו"ת מהר"י בן לב (חלק ד סימן ח) ושו"ת צינמין זאב (סימן מג).

*

מתני'. השוחט את הפסח על החמין עובר בל"ת וכו' **רבי שמעון** אומר הפסח בארבעה עשר לשמו **חייב וכו'.** הקשה הרמ"ז מפני מה תנא קמא קאמר "עובר", ורבי שמעון אומר "חייב".

ובספר ייטב פנים (ח"ב דף צה אות טו) תירץ על פי מ"ש רבי שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא חמץ לשוחט וכו', או לאחד מצני חצורה. ופירש רש"י דאם יש לאחד חמץ כולן עוזרין. והמס' (ע"ב ד"ה או) כתבו אומר ר"י דלא מחייב בעל החמץ אלא השוחט דלא תשחט אחר רחמנא, ועוד איך יתחייב בעל החמץ הא לאו שאין בו מעשה הוא.

נראה מדבריהם דבעל החמץ אינו עובר כלל, דלא אזהר רחמנא רק על השוחט. אבל מדברי רש"י נראה דכולן עוזרים, אבל אינו לוקה רק השוחט דזולתו אינו עושה מעשה, וקיימא לן לאו שאין בו מעשה אינו לוקה.

ותבואה שם על מ"ש המהרש"א להלן, ח"ל: ומיהו לשיטת רש"י דכולן עוזרין וחיובין עיין שם. הרי רש"י לא כתב אלא עוזרין ומנלן דחיובין, אפשר רש"י מודה דאין חיובין דלאו שאין בו מעשה הוא וכמ"ש תוס', ולפי זה שפיר קאמר תנא קמא עובר, שהרי לא אמר השוחט וכו' הרי זה עובר, אלא השוחט

חלק שלא למנויו שאין להם חלק כלל בפסח זה והפסול הוא ע"י מתעבה בלבד ודמי זה לשינוי בעלים משא"כ בלאוכליו וש"ל דהחולה חוקן יש להם חלק בפסח זה שהרי נמנו עליו, אכן לפי שני של רש"י צדק מר נ"י בדבריו שלמנויו וש"ל מקרי אפשר לזכר איסורו אבל י"ל דקושים המהרש"א היא לפי הראשון של רש"י. ע"כ.

עוד תבואה שם השואל על ח"י המהרש"א, דאין היקש למחנה לא שייך רק שנלמוד כל הפרטים שהם במלמד אבל לא שנלמוד זה מזה וזה מזה.

ודשיב: צדק בזה שכן הוא ענין אין היקש וגו"ש למחנה כרוז המקומות, אכן בכריחות (דף כ"ב) דקאמר ור"ע סבר אין היקש למחנה ע"ש מוכח דגם לענין ללמוד זה מזה וז"מ אמרינן אין היקש למחנה, הן אמת שרש"י שם מחק הגרסא מהך טעמא שאין זה ענין אין היקש למחנה אבל כתבתי בספרי ערוך לנר שם ליישב הגרסא הישנה שבעל הליכות עולם וכן הקרבן אהרן צ"ג מדות כתבו בפשיטות שגם ללמוד זה מזה וזה מזה הוא בכלל אין היקש למחנה. ואמנם בשו"ת חות יאיר (סי' ר"ג) הקשה עליהם מדברי רש"י הנ"ל אכן בספר יד מלאכי הביא בעל הגה"ה שם ראיה מגמרא דצ"ב (דף ק"ב) שללמוד זה מזה וז"מ ג"כ הוא בכלל אין היקש למחנה וכן כתבו גם החוספ' בזויר (דף מ"ח) ע"ש ולכן יש למהרש"א על מי לסמוך, וכיון דלפי מה דכתבתי על פי דברי מר נ"י שלא ק' קושים המהרש"א רק לפי הראשון של רש"י א"כ שייך יסודו דע"פ שיטה זו נאמר אין היקש למחנה כהנך שיטות דס"ל כן וע"פ דברי רש"י בכריחות שלא שייך ח"י המהרש"א באמת יהי' מוכח כפירושו השני באפשר לזכר. ע"כ.

ובענין זה של אין היקש למחנה, כבר הארכנו לעיל (דף כח ע"ב) בדברי הנו"ב, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה ערלים. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן שי) ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כו אות יב) ושם (חלק ג סימן נא).

דף סג ע"א

גמ'. אינה לשיחיתיה אלא בסוף. עיין שו"ת בן פורת להגר"י ענגיל (סימן ד אות א) מ"ש ביסוד המחלוקת אי ישנה לשיחיתיה מתחילה ועד סוף.

*

גמ'. שם. עיין כלי חמדה (במדבר צ, א) שהקשה א"כ איך שרי ללבוש בגדי כהונה בתחילת שחיטה. עיי"ש.

*

גמ'. ישנה לשיחיתיה מתחלה ועד סוף. בשו"ת חלקת יעקב (אור"ח סימן קיב) מביא דהפלוגמא ציו"ד (סוס"י רס"ו) אי מותר למול בשבת בשני מוהלים, תלוי במחלוקת אי אמרינן נמי לגבי מילה ישנה למילה מתחילה ועד סוף, כמו גבי

מתני'. שם. עיין בשו"ת שגת אריה (סימן ע"ז) ושו"ת פני יהושע (ח"א סימן יג) [שניין הגרעק"א] אי מהני לבטל החמץ שלא יעבור על לא תשחט, כמו דמהני שלא יעבור על כל יראה.

*

מתני'. שם. עיין באבן העזר (ארו"ח סימן תמ"ד) שכתב בזה דהולך לשחוט את פסחו וזכור שיש לו חמץ בחמץ ביתו דאפי' לא ביטל אם אין שהיה לחזור א"צ לחזור, דאחי עשה דקרנן פסח ודחי ל"ת דלא תשחט על חמץ דם זבחי.

ועיין גל"ח כאן שחמה עליו, דל"ש בזה עשה דוחה לא תעשה, כיון דהתורה אמרה לא תשחט על חמץ וכו', א"כ הלאו באותו דבר בעצמו.

ועיין בהג' רעק"א (אות יג) שמראה פנים לדברי האבן העזר, דאף שהלאו הוא באותו דבר בעצמו אמרינן נמי עשה דוחה ל"ת כל שא"ל לקיים באופן אחר העשה.

וע"ע בשו"ת שבת הלוי (ח"א ארו"ח סימן ג) מ"ש בדברי האבן העזר.

*

מתני'. שם. עיין בגל"ח שהעלה, דפסח שלא בזמנו וכו' לאו בעלים לחוד קיימו בלא ילין, אלא כל מי שרואה בשר קדשים מונח סמוך לסוף זמן אכילתו חייב לאוכלו שלא יאחר נותר, ע"כ.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן נא) נשאל על דברי הגל"ח, דאף אם נדחק לומר שמזה על כל אדם מישראל, להגיל את הבעלים מל"ת של כל ילין, אמנם חייב שמוטל על כל א' לאוכלו מנ"ל. ועיין שם שהערה את מקורו טהור.

*

מתני'. שם. הרמב"ם כ' השוחט את הפסח על כזית חמץ, וז"ע מנ"ל דשיעורו בכזית נהי דאין אכילה פחות מכזית אבל לענין לא תשחט על חמץ מנלן.

ועיין שפת אמת שכתב דהיא בכלל השבח חמץ דשיעורו בכזית כדפליגי ב"ש וז"ה בריש ב"ה ע"ש דמקשינן ביעור לאכילה וס"ל לרמב"ם דשחיטה על החמץ בכלל השבח שאור היא.

*

רש"י ד"ה חייב. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא ארו"ח סימן כ) דדבר זה אם עובר בע"פ משש ולמעלה בצי" הוא פלוגתא דר"י ור"ש, ועיין בגל"ח כאן שכתב שזה נכון דברי רש"י כאן, דמשמע דתוך המועד הוא דעובר בצי", היינו משום דכאן קאי אליבא דר"ש. וכן כתב השואל בתשובה שם (מהדורה תנינא ארו"ח סימן צ).

*

רש"י שם. עיין גל"ח, שכתב דהא דלא פירש"י ברישא קן, יוצן לפי מה שנתבאר במקום אחר דגם משש שעות ולמעלה עובר בצי" מ"מ מלקות ליכא דלאו שאין בו מעשה הוא

הפסח על החמץ עובר, ס"ל האי עובר קאי על השוחט ועל מי שיש לו החמץ ועל כולו, ולכך לא מצי למיתני חייב דמלצד השוחט אינו חייב אלא עובר, ומשום הכי נקט עובר, וממילא נדע דהשוחט חייב מלקות דהוא עושה מעשה, אבל רבי שמעון דקאמר בסיפא דמילתא וצמועד שלא לשמו חייב, ושאר כל הזוחים צין לשמן צין שלא לשמן חייב, דהתם ודאי אינו עובר רק השוחט שיש לו חמץ, דבדבר הנאכל לכל אדם לא שייך ביה חצורה וכמבואר בגל"ח, ואיהו עשה מעשה ודאי חייב מלקות וחולתו אינו עובר כלל, משום הכי נקט חייב ודומיא דהכא ברישא דנקט הפסח ציי"ד לשמו חייב, איירי נמי בשוחט שיש לו חמץ או לאחד מבני חצורה אף דכולו עוברין, אבל חייב דקתני היינו השוחט דוקא דומיא דסיפא, ומשום הכי נקט רבי שמעון חייב.

אבל זה נוחא לשיטת רש"י דכולו עוברין, אבל לשיטת חספות דאינו עובר אלא השוחט, אם כן הדרא קושיא לדוכמיה ניתני ברישא נמי חייב כמו לדברי שמעון.

ע"כ כן נראה בד"א דרישא תני עובר, דממילא ידעינן דחייב מלקות וליכא למיטעי מדיד, מה שאין כן רבי שמעון אי הוי אמר עובר, הוה אמיתא דדוקא עובר ולא חייב מטעם שאבא, לזה צריך לומר חייב, והוא למה דקאמר רבי שמעון צן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא לשוחט או לאחד מבני חצורה חמץ, מבואר דאם יש לאחד מבני החצורה חמץ, השוחט חייב מלקות לכולי עלמא. ולהלן (פסחים דף פ"ט ע"א) תנן במתניתין נמנין ומושכין את ידיהן עד שישחט, רבי שמעון אומר עד שירוק את הדם. ולפי זה קשה בשמאל לתנא קמא דאינו יכול למשוך רק עד שעת שחיטה, הוה ליה התראת וודאי ולוקה, אבל לרבי שמעון לטעמיה שיוכל למשוך אחר שחיטה, הוה ליה התראת ספק דשמה אורח שיש לו החמץ ימשוך ידו ממנו קודם שירוק ואינו לוקה וכדאמר ריש לקיש להלן, והכי קיימא לן דהתראת ספק לא שייך התראה, ושזר ראה שהרגיש בזה חתן המחצר בסוף הגל"ח, עיין שם.

אבל באמת לא קשה מידי מטעם שכתבו חוס' במכות (דף ט"ו ע"ב ד"ה ועבר) דמזיר שהיה שותה לוקה, ולא הוי התראת ספק דשמה ישאל על נזירותו, דיש לנו לומר דלעולם יעמוד כמו שהוא עתה ולא ישאל, וכן כתבו בגיטין ריש פרק השולח (גיטין דף ל"ג ע"א ד"ה ואפקעינהו), וכמו כן כאן אוקמינן אחזקה שלא ימשוך ידו אלא יעמוד בו כמו עתה שנמנה עליו ולכך לוקה, וזה ברור. ומה נשמע ונצין לתנא קמא דאין מושכין אלא עד שישחט נקט עובר, וממילא ידעינן דלוקה, אבל לרבי שמעון אי הוי נקט עובר, הוי מצינו למיטעי דהשוחט אינו לוקה באין לו אלא לאחד מבני החצורה חמץ, דהתראת ספק הוא דשמה בעל החמץ ימשוך, ולזה מפרש דחייב דלא חיישינן לזה מטעם הגל"ח, ואגב דנקט ברישא חייב נקט נמי בסיפא צמועד חייב, אף דהתם לא תליא בחצורה רק בשוחט דליכא למיטעי. עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין בארוך בשו"ת הר נבי (ארו"ח ב סימן לב) ושם (סימן נב). ושו"ת שבת הלוי (ח"א ארו"ח סימן ג).

*

כשר ולענין איסור בלא"ה אסור במועד משום ז"י הוכרח רש"י לפרש שלוקה על לאו זה כפני ענמו מלבד לאו דז"י. וכו'.

עוד כותב א"תריץ דברי רש"י, ח"ל: דבאמת הכל הקשו על הרמב"ם שפסק מלקות על ז"י והא הוא לאו הנימק לעשה. ורבים מתרצים דז"י הוא לאו שקדמו עשה וגם הנאח ישראל כתב כן. ואמנם לפי מה שביארת דעובר על ז"י בע"פ מחצות ולמעלה א"כ אין העשה נוהג קודם ללאו ושפיר הוא לאו הנימק לעשה. ומעתה זכינו לדון כיון שזה שעובר על ז"י בע"פ הוא פלוגתא דר"י ור"ש א"כ גם זה הוא פלוגתא דר"י ור"ש ולר"י ז"י ניתק לעשה ולר"ש ז"י אינו ניתק לעשה רק קדמו עשה וא"כ בדברי ר"י לא פירש"י מלבד לאו דז"י דלר"י ליכא מלקות כלל על לאו דז"י ואינו לוקה רק משום לא משתט ודברי ר"ש פירש"י שלוקה גם על ז"י. ע"כ.

וע"ע מ"ש הגו"צ שם (סימן עה) ובהג"ה ממח"ס חשק שלמה שם.

*

תוס' ד"ה רבי מאיר. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ד אה"ע ב סימן ט). ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן בד). והג' טל תורה להגר"מ אריק.

*

תוס' ד"ה המתכווין. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ג) עובדא נעבר אחד שקידש בתולה בדרך שחוק, וכחז לדון די"ל דכיון דכל מידי דקדושין להקדש מדמינן, ובהקדש אמרינן דהמתכוין לומר תרומה ואומר מעשר עולה ואומר שלמים לא אחר כלום, כמו כן בקידושין.

ובותב שם: ואין לומר בשלמא התם טעה בפיו שלא ראה לומר תרומה ושלמים אבל היכא שהוציא בפיו מה שגמר בלבו ולא טעה בדיבורו ואף שמתכוונות לכו לא הי' לשם קדושין הוי דברים שזלזול ולא הוי דברים, וכן משמע מדברי החוספות כאן, שכתבו אפילו אי דברים שזלזול לא הוי דברים גבי ההוא דזבין לניכסי' אדעתא למיסק לא"י ובעידנא דזבין לא אמר התם אינו טוע' בדיבורו אבל הכא דברים שזלזול הם ומה שהוציא בשפתיו אינו כלום לפי שטעה בדיבורו.

אך מ"מ איכא למידק, דלפי פ"י החוספו' מאי פריך המקשה על הא דמוקי הש"ס לר"מ מיירי שגומר בלבו לערלים ולמולין והוציא בפיו לערלים ולא הספיק לומר למולין עד שגמרה שחיטה בערלים ובהא פלגי דר"מ סבר לא בעינן פיו ולבו שוין ורבנן סברי בעינן פיו ולבו שוין ופריך הש"ס וקסבר ר"מ לא בעינן פיו ולבו שוין ורמינא המתכוין לומר תרומה כו' ולפי פ"י החוספו' מאי קשיא דילמא התם טעה בדיבורו ולכך לא אמר כלום אבל הכא לא טעה בדיבורו דלערלים נתכוון מחילה אלא שציקש גם לומר ולמולין והי' בלבו לא לערלים לצד וכיון דלא טעה בדיבורו הוי דברים שזלזול ולא הוי דברים, בודאי לפי הגירס' שלנו דקאמר הכא במאי עסקינן כגון שגמר בלבו לתרווייהו צין למולין צין לערלים והוציא בפיו לערלים ולא הספיק לומר למולין עד שגמר שחיטתו ולפ"י י"ל שנתכוון מחילה למולין

כמ"ש הרמב"ם דלא מייחייב כי אם בקנה חמץ או החמיצו אבל על מה שיש צידו מקודש וזמן איסורו הוה לאו שאין בו מעשה, ואם כן משכחת ברישא צין בדברי ר"י שאמר אף התמיד וצין בדברי ר"ש הפסח ב"ד שהיה צידו חמץ מקודש וזמן איסורו שמשום ז"י אינו לוקה ומשום לא משתט לוקה. אבל בסיפא דקתני שלא לשמו חייב ודייק מיניה בסוף הסוגיא הא סתמא פטור ומוקי ליה בהיו בעליו טמאי מת בע"פ.

והנה מבין ריסי עיניו של רש"י ניכר דלא ס"ל מ"ש התוס' במשנתנו בשם התוספתא שהפסח כשר רק ס"ל לרש"י שהוא פסול. וראיה מדברי רש"י לקמן (ע"ב) דז"ה המקטיר את החלב כו' אם לא היה לאחד מבני החבורה בשעת שחיטה כו'. והנה קשה מי הכריחו לרש"י לזה. א"ו ס"ל לרש"י שאם היה בשעת שחיטה כבר נפסל הפסח ושזב אין המקטיר חייב שהרי לא הקטיר אלא אימורים פסולים, ולפ"ז דפסח פסול אפילו בדיעבד א"כ אם מיירי סיפא הפסח במועד שלא לשמו חייב בזה לו חמץ מקודש וזמן איסורו א"כ מי דחקו להגמירא למימר שהיו טמאי מת אפילו היו טהורים לא משכחת שילאו ידי הקרבת פסח במועדו כיון שהיה להם חמץ ממילא סתמא לשמו קאי. א"ו מדמוקי שהיו טמאי מת מכלל דמיירי במשנה גם בקנה חמץ בפסח וא"כ הוה לאו שיש בו מעשה ולכן פירש"י בזה לא דז"י דגם על ז"י לוקה. ע"י"ש.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן צ) שהביא דבריו הנ"ל, והוסיף שם, דיש להשיב על זה דכיון דלר"ש אינו עובר בז"י בע"פ א"כ משכחת לדדי' בתוך המועד שיהי' ז"י לאו שאין בו מעשה ואעפ"כ ילא ידי חובת קרבן פסח כגון שקנה חמץ בע"פ אחר שחיטת חריקת דם הפסח.

עוד כותב שם א"תריץ הקושיא הנ"ל, ח"ל: וכעת נראה לענ"ד עוד לתרץ דלפי מה שביארת שם שחיטתו אומר ריב"א קושיא המהרש"א על מה שכתבו התוס' במשנה אומר ריב"א שהפסח כשר דהא לא שניה עליו הכחז לעכב. והקשה המהרש"א שהרי שניה עליו הכחז לא חוצה וגם לא משתט וגו'. וכתבתי בחידושי שיש עוד להפליא למה לא הביא ריב"א לימוד מלא שהביא הירושלמי שהפסח כשר מדכתיב וזבח. וגראה דחדא מיתרצת בחזירתה. דבאמת עיקר ראייה של הירושלמי הוא מדכתיב וזחי ציו"ד דמשמע שעדיין הוא וזחי דזבח גם קרבן פסול נקרא וזח אבל וזחי אינו נקרא כי אם וזח כשר.

ולפ"ז לר"ש אין כאן הוכחה דהרי הוא דרש וזחי וזחי וזח וזחי, ועיין בסוף הסוגיא. וא"כ לדיד' צריך לכתוב וזחי ואין כאן הוכחה שהפסח כשר אלא דלר"ש אין צריך לימוד שהוא כשר דמאי חתי יופסל שהרי לא שניה עליו לעכב דאף דכתיבי תרי קראי כמו שהקשה מהרש"א מ"מ לר"ש תרווייהו צריכי למדרש וזח וזחי ולרבנן אף דשניה עליו מ"מ וזחי הוי"ד מיותר לדידו ונשאר לימוד הירושלמי וא"כ ריב"א לר"ש קאי והירושלמי לרבנן. ומעתה לר"י הוי"ד אינו מיותר דאיהו דריש וזחי המיוחד דהיינו תמיד ותרי קראי כתיבי ושינה עליו הכחז לעכב וא"כ אפילו בדיעבד פסול. ומעתה לר"י א"ש שום נפקותא למלקות כי הנפקותא הוא לענין פסול הקרבן אבל לר"ש שהקרבן

ואלו מותרין נדר בחרס ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים שרי ואמאי הא דברים שכלב יניחו ומירך דכי אמרינן דברים שכלב אינן דברי' ה"מ היכא שמה שכלב קוטר דבורו כי הא דשמעתין אכל האי דהתם אינו אלא מפרש כו' עכ"ל א"כ צדוק דידן נמי שאינו אלא מפרש שלשחוק ולהיחול נחכוון וגם הענין מוכח מזה ענינו מהנערי' ששחקו ואמרו מו"ט וחזרו לשחוק בלגזים שלשחוק נחכוון. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ש מ"ש בחלק ג (סימן ד).

*

תוס' שם. צו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כד) כתב השואל להעיר בדברי החוס' כאן, ובדברי הרשב"א והר"ן בקידושין (דף ג), שהקשו במתני' דנחכוון לומר תרומה ואמר מעשר לא אמר כלום דהא דברים שכלב אינם דברים, וע"ז העיר, דהא שאני תרומה דניטלת במחשבה וגלי קרא צהו דדברים שכלב דברים ולהכי אף שקוטר מה שאמר בפיו הוא דברים ולא אמר כלום.

והשיב: יפה תמה, ובפשוטו הי' נראה דס"ל להחוס' בפשיטות דלא מצינו דגלי רחמנא דמחשבה בחרומה מהני רק היכא שאינו קוטר למה שאמר בפיו, אבל לקטור מה שאמר בפיו דהר דניא דדברים שכלב אינם דברים.

או"ם יש להאליס קושיא מדברי החוס' פסחים שם דד"ה ר"מ שכתב דאי נימא דפיגול במחשבה ובמחשבה תלי' מילתא בשלא הספיק לומר למולים אמאי פסול לר"מ הא גמר בלבו נמי לומר למולים וכונתם דאע"פ דפיגול איתנהו במחשבה הא מיירי שהוציא בפיו וכיון דפיגול במחשבה ובמחשבה תלי' מילתא כמו דמהני מחשבתו לפסול מהני מחשבתו להכשיר, ואע"ג דמחשבה להכשיר לא גלי קרא דהא סתמא לשמן וי"ל דמחשבה להכשיר לקטור מה שמפגל בפיו הוא דברים שכלב, מ"מ ס"ל להחוס' דאין לחלק, וכיון דמחשבה מילתא מהני לקטור מה שאמר בפיו ואע"פ שאמר לערלים כיון דנחכוון למולים ולערלים מהני ולא הוא דברים שכלב, א"כ מאי הקשו בחרומה והקדש הא שם מהני מחשבה לתרום והוא דברים שכלב דברים ודהחוס' ס' סתרי אהדדי, ועי' פרמ"ג ס' תמ"ח באשל אברהם ס"ק ח' ודבריו שם מגומגמים.

[ואין] לומר דהחוס' ס' דד"ה ר"מ קאי לפי תירוצו החוס' דד"ה המכחין דבטועה דברים שכלב דברים דהא דבטועה לא אמר כלום לפי שאין פיו ולבו שוים והא הכא קאי לפי הס"ד דלר"מ לא צעין פיו ולבו שוים וטעות פיגול הוא פיגול ממילא דאף אי מחשבה מילתא לא מהני לקטור מה שאמר בפיו כמו בחרומה והקדש].

אם לא נחלק דמחשבה למולים וערלים אינו קוטר לגמרי מה שהוציא בפיו לערלים ולא הספיק לומר למולים, אבל מדברי הש"ס דמדמה וקרי לה אין בפיו ולבו שוים נראה דזה חשוב קוטר. ע"כ. ועיין שם עוד בארוך.

*

תוס' ד"ה השוחט. עיין צו"ת מהרי"ט (חלק א סימן טו). ומ"ש בקפרי יעקב פנים (ח"ב דף צו אות טז) בארוך.

ואח"כ לערלין וטעה בדיבורו ואמר ערלים תחילה וציקש לומר למולין דמקצת ערלה לא פסלה אלא שלא הספיק ולכך שפיר מדמה לתרומ' ואמר מעשר דס"ל לר"מ דלא אמר כלום.

אב"י האמת יורה דרכו שלא דווקא נקט הש"ס מולין תחילה וכן משמע מפ"י רש"י ד"ה הכא במ"ע דקתני הקדים ערלים למולין פסול כגון שגמר בלבו להוציא מולין אחר ערלין ולומר לערלי' ולמולי' עכ"ל וכן משמע פשיטו' הש"ס מדגאדו מהאי אוקמתא ומשני אביי באוקמת' אחריתא ואי ס"ד דיש חילוק בין שטע' בדבורו בין לא טעה א"כ לוקמי להא דתני בקיפא הקדים ערלי' למולין פסול לר"מ היכ' שלא טעה בדיבורו שנחכוון תחילה לומר לערלי' ולמולין אלא שלא הספיק לגמור למולין עד שנגמרה השחיטה ולכך פסול דכנה"ג דברים שכלב לא היו דברים.

א"א ע"כ דדווקא התם בדעיקר זבינה היה פיו ולבו שוין אלא שהי' בלבו להטיל תנאי המבטלו בזה אמרינן דברים שכלב לא היו דברים וכמו דאמרינן בקדושין דף ג' ע"א המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוי' מקודשת ואסקינן דטעמ' משום דדברים שכלב לא היו דברים משום דע"כ דאף לפ"ד דאם היתה כהנת הי' מתכוון לקדושין גמורין ואף שהי' בלבו באם שהי' לוי' לא תהי' קדושין הוא דברים שכלב וכן גבי מכר אדעת' דליסק לא"י דעמידנא דזבין לא פריש ולפ"ד דאם הי' עולה לא"י היה מכירה גמורה בזה אמרינן דאף שאמר שהי' בלבו באם שלא יסיק לא"י לא תהי' מכירה מ"מ הוא דברים שכלב אבל היכא שבגוף הקידושין אמר שלשחוק ולהיחול נחכוון ומעולם לא נחכוון לשם קדושין לא היו קדושין.

ובן משמע מדברי החוספות ריש השולח אע"פ שנאמן לומר כך היה בלבו מ"מ כיון שבאותו שעה שהי' כך אחר שליח לא נודעה דעתו לא לשליח ולא לאשה ולא לב"ד שרואה לבטל הגט הוא דברים שכלב ואע"ג דבעלמא גבי ההוא דזבין אדעתא למיסק לא"י צדין הוא דלא היו דברים כיון שלא חשש לפרש רואה שיתקיים הדבר בכל ענין אבל כאן עושה כל מה שיכול לעשות מ"מ עשאום כדברים שכלב וכיון שקצת דומה לדברי' שכלב לא חשיב עקירת דבר מן התורה עכ"ל.

וא"כ צדין ערלים ומולין דפירש כל מה שהי' יכול לפרש אלא שלא הספיק לפרש למולין עד שנגמרה השחיטה ולכך לא חשיב כאלו שחט לערלים לבד. וצדוק דידן נמי שהיה אומר שכונתו לא הי' אלא דרך חופפה ולהתל צה והוציא מפיו מה שראה להתל צה ולא היו קדושין דבעינן פיו ולבו שוין ובפרט כאן שיש גילוי מילתא שלשחוק נחכוון כמו שאמר הנער והעידו על זה שראה לעשות לבטלות אחריו ושחק בלגזו' מיד וכחצו החוס' צפ' האיש מקדש דיש דברים שאפילו גילוי מילתא לא צעי כגון ההוא דהכותב כל נכסי' לאחריו וכו', וכן הקשה הר"ן פ"ב דקדושין בשם ר"ת קושיא החוספ' דפסחי' ומירך ג"כ כמו שחיראו החוספ' והקשה שם ממעשה דר"ע שהיה נשבע ומבטל בלבו וכן נודרים לאחרים ולהרגין ומבטל בלבו אע"ג דדברים שכלב אינן דברים משום אונסא שרי והיינו טעמא לפי שהענין מוכיח מזה ענינו שהוא מערים וכן הקשה עוד שם מדתנן צפ'

דמקום אכילת פסח זוה, וגם הא האיסור אינו תולה באכילת פסח רק בשמיטתו אף אם רזינו לצער החמץ אחר שמיטתו עובר בלא תוצא. ע"כ.

יעוד כותב: ומ"ש מעב"ת דצירושלמי איתא להדיא דר"א אפילו נתון עמו צירושלים דמשמע דבעי שיהיה החמץ צירושלי. באמת מלתא דמתיא למאד, דמה שייכות ירושלים לזה.

והנלע"ד צפירוש הירושלמי, די"ל דהדין דאם החמץ שלו הוא במדה"י וסגר ביתו דממילא א"א לו לחזור לביתו עד אחר פסח, ועב"פ אם גם יאז מציתו קודם ל' יום דהדין דא"ל לצער, וכבש הר"ן הטעם דעשאוהו כמפולת, א"כ י"ל דמדאורייתא אפילו ביטול ל"ז כמו במפולת לרש"י ורר"ן. ואף דהירושלמי ס"ל דדודאי חמץ אפילו מר"ה צריך לצער. י"ל דזהו מדרבנן כיון דעושה כן במכוון בידים, אבל מדאורייתא י"ל דא"ל השבחה, וזוה י"ל דאינו עובר על לא תוצא, כיון דאינו מנזוה כלל בהשבתו, א"כ י"ל מה"ט לא נקט הירושלמי אעפ"י שאין עמו בעוזה, דהיה במשמע אפילו החמץ במדה"י לזה נקט דהחמץ בסמוך לו ותפס שם העיר ירושלים וה"ה לעיר אחרת, דזהו ממילא נדע דאין חילוק בין ירושלים לעיר אחרת. ואחי למעט רק אם החמץ במדה"י.

ומ"ש מעב"ת לתמוה בענין זה, דצירושלמי איתא דר"ל אמר עד שיהיה לשוחט והוא מצני חבורה, ובסוגי' דילן אמר ר"ל או לשוחט או לא מצני חבורה, ואע"ג דמצני כזה סוגיות מתחלפות, היינו צ"ל אמוראים דמתלפי זה לזה. לא באמורא אחד. והכא בסוגי' ר"י ור"ל דתרווייהו ס"ל דלא לשוחט או לצני חבורה.

במח"ב אשתמיט ליה דברי תוס' כתובות (דף ק"ב ע"א ד"ה אליבא) בסוף דבריהם. ע"כ.

וע"ע שו"ת דברי יציר (חלק אר"ה סימן רב) בזה.

*

גמ'. בע"ל בסמוך קמפי"ג וכו'. עיין מ"ש הגה"ק ר' נדוק כהן מלובלין בספר שיחת מלאכי השרת (ליקוטים ד"ה ונראה). וע"ע בשו"ת חכם נבי (סימן קסח) בענין על בסמוך, וגלוינו הש"ס להגר"י ענגיל, ושו"ת עונג יו"ט (סימן כד).

*

גמ'. בית פאגי. הרמב"ם צפירוש המשניות (מנחות עח ע"ב) גורס "בית גגי", ושם אופין המנחות, והא מלשון פת צג המלך.

אמנם עיין מנחות (סג ע"א) בשטמ"ק (אות כו) דהוא מלשון שכולט חוץ לחומה, כמו פגי חאנה. ועיין תפארת ישראל מנחות שם (אות כא).

*

גמ'. בהתראת ספק קמפי"ג וכו'. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן סב). ושו"ת שארית אריה (סימן עז) ועמק יהושע (סימן ה).

*

ושו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ה אות ג) ד"ה ודע דמש"ל. והג' טל תורה להגר"מ אריק.

*

תוס' שם. ידועים דברי הנודע ציהודה (מהדורה קמא אבה"ע סימן פ) שצ"ח צאריכות שאם אין שליח לדבר עזירה, ממילא אין שליחות, ובטל המעשה, כיון שנעשה בלי שליחות המשלח אין כאן שלוחו של אדם כמותו.

ועיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן קיב אות ה) שר"ה השואל להציא ראייה שאין השליחות בטל אף בדבר עזירה ממ"ש תוס' כאן, שהפסח כשר שלא שנה עליו הכתוב לעכב, ואמרין בגמרא והוא שיהא לשוחט או לאחד מצני החבורה, ובשמיטת פסח דודאי בעינן שליחות ואמאי יהיה פסח כשר והא אין שלד"ע.

וע"ז השיב הנו"ב: לא ידעתי מאי קשיא ליה ממ"נ אם החמץ לשוחט אין כאן שלד"ע הוא עצמו העובר והוא עצמו השוחט ואם החמץ לצני החבורה הא אין צני החבורה עוברין כלל כמבואר שם בתוס' וגם אטו שלוחו לשוחט על החמץ הוא רק שליח לשוחט והיה יכול להמתין מלשוחט עד שיעבר החמץ ואם הקדים לשוחט בעוד החמץ קיים הוא עשה העזירה בלא שליחות המשלח ולזה לא שלחו המשלח וכמו שכתבתי בחיבורי נ"ב (קמא) אה"ע" ס' פ' אות כ"ב. ע"כ.

ועיין בהגהות ר"ד דייטש, שכותב: נ"ב, גם י"ל דשאני התם דגלי קרא דמי כתיב לא תשחט על חמץ כדאיתא בפסחים דף ס"ג והוא כמו מעילה וטעמה, והא דלא קאמר הש"ס דהוא צ' כתובים (ואחד חמץ) [הבאים כאחד] דא"כ תפסנו הא דבעי במס' פסחים דף ס"ג ע"ב אין לשוחט ויש לאחד מצני חבורה. ע"כ.

דף סג ע"ב

גמ'. אע"פ שאין עמו בעזרה. עיין בגליוני הש"ס, ח"ל: ע"י ר"ש פ"א דכלים, ונע"ג. וכוונתו דנראה שמה דלר' יוחנן בעי שיהיה החמץ לפניו מחומת ירושלים, וכן שם ברא"ש בכלים. אבל באמת כן הוא להדיא צירושלמי כאן בפסחים פ"ה ה"ד [דף ל"ו ע"א], ר"י אמר אפילו נתון עמו צירושלים רש"ל אמר עד שיהא נתון עמו בעזרה עיי"ש.

ובישו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קצו) ראה השואל לומר דלק"מ, די"ל דתלי בזה, דלהרמב"ם דגזי תורה חוץ לחומת בית פאגי. היינו חוץ ממקום שאופים שם מנחות פשיטא דאין שייכות בזה לחמץ, אבל לרש"י ור"ש דחוץ לחומת בית פאגי, היינו חוץ לחומת ירושלים דבעי שיהיה הלחם במקום הכשר לאכילה, הכי נמי גזי חמץ בעי שיהיה החמץ במקום הכשר לאכילת הפסח.

וע"ז השיב: לענ"ד לא קרצ זה אל זה, דבמורה דבא לקדש הלחם ולהמירו בזה שייך דזהו רק במקום הכשירו דלחם. אבל לא אם הם במקום דמפסלי ציואל, אבל גזי פסח מאי שייכות

הנ"ל בכוונת תירוך התוס' שם ודוק. ובאמת תמיה לי על התוס' שם למה הקשו קושייתם על שצוה שאוכל כו' ולא הוקשה להם קושיא זו על נותר דלא יהיה התרחת ספק אי עומד לעולם כמו שהוא עכשיו. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הרמב"ם (ה' ק"פ פ"א) כתב: ואחד השוחט ואחד הזורק וכו', וכעת הלחם משנה, ח"ל: וא"ת והא פסק רבינו ה' סנהדרין דהתרת ס' לא שמה התראה, וזגמ' תמיד נשחט משמע דהך הוי התרת ספק וכו'. ור"ל דמעיקרא דהיה סבר דפלוג' בהתרת ספק הוה אמר הכי אבל לפי האמת דלא פליגי בהכי מיירי דידעינן דהמות' ידע דהיינו שאומר בפירוש אפי"כ אני עושה, דאלת"ה תקשי ליה בגמרא לפי המסקנא למה לי לר' יוחנן טעמא אחרינא לימא טעמא משום התרת ס' אלא ודאי דידעינן דאיירי דהמות' ידע דזדאי ובהכי נמי איירי רבינו ולא חש להאריך דסמך עמ"ש זה' סנהדרין דהתרת ס' לא שמה התראה. ע"כ.

ורבי'. מקשים, דהרמב"ם פסק איפכא (פט"ז דסנהדרין) דהתרת ספק שמה התראה, דפסק כר' יוחנן נגד ר"ל, ומאי מקשה ומאי מתרן.

והפרי. חדש כתב, ח"ל: כ' הלח"מ וכו', ופירוש דבריו דרבינו פסק בהלכות סנהדרין פ"ז דהתרת ס' שמה התראה, וכ' שם הכ"מ דדוקא בלאו המפורש, ולכן ק"ל מחלוקת הזורק שאינו לאו המפורש בתורה, ע"כ.

ועיין בשו"ת חיים שא"ל (ח"ב סימן מט אות א) שהביא דבריו, וכוח ענין: והרב ז"ל אמרה לשמעת' פשוט' לפניה ודרך פירוש אמרה למילתי, וכגון דא נריכא רבה, דדברי הרב לח"מ מדעתי כי קש' דהא דמייתי מרן בהלכות סנהדרין דדוקא בלאו המפורש לא מפני עצמו אמר' אלא שכ"כ הר"מ בפ' זה' שצוה פ"ה ומאחר שכן לא הי"ל להזכיר הלח"מ זה פעמים ה' סנהדרין דאדרבא כאשר ידוף הקורא זה' סנהדרין הוה סבר לה דסתם התרת ס' חייב וכבר מרן שם בכ"מ נחקש' דהא דכ' זה' שצוה מנא לי' ולפחות הי"ל להזכיר דברי מרן בכ"מ והיותר ק' מה שסיים דסמך עמ"ש זה' סנהדרין.

ור"ן הן לו יהי דכו' הלח"מ כמ"ש הפר"ח מה הכרח דאלת"ה תקשי לי' בגמרא לפי המסקנא למה לי לר"י טעמא אחרינא לימא דטעמא משום התרת ס' דהני מיילי דמר לא יכונו דר"י לא יביז טעמא ואם כיוון על התלמוד דמוקי לה דפליגי ר"י ור"ל אי על בסמוך ס"ס מוכרח ר"י צותן טעם דעל בסמוך לא צעין דאף דהתרת ס' לדידה חייב אי על בסמוך אין כאן שוחט על חמץ כיון דהוא חוץ לעזרה ואמאי חייב ולהכי מוכרח לומר כיון דע"ל ע"ל בסמוך לא צעין חייב ומה יוכיח הוכיח.

ואפשר דט"ס יש בדברי הרב לח"מ וז"ל זה' שצוה במקום סנהדרין וכונתו עמ"ש דהתרת ס' בלאו שאינו מפורש פטור וכדברי הפר"ח דהזורק קשימיה שאינו מפורש וע"ז מקש' דמהך סוגיא דמוקי להך פלוג' דר"י ור"ל בהתרת

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא א"ר ח"ט) במכתבו להגאון ר' וואלף באסקאווין, שדעתו שם, דלא די שלהרמב"ם עובר בצל יראה מחלות ולמעלה אלא אפילו לוקה על צ"י מחלות ולמעלה, ומציא רחיה ממ"ש (פ"ה מהל' סנהדרין) בגמרא קס"ח לאוין שלוקין עליהם ואין בהם לא כרת ולא מיתה בידי שמים, שם בסומן ז"י ז"ח ז"ט, וזה לשונו: האוכל תערובת חמץ בפסח האוכל חמץ אחר חלות המקיים חמץ ברשותו וכגון שחייב עסמו. הנה מדכת סתם המקיים חמץ ברשותו ולא כתב המקיים חמץ ברשותו בפסח מכלל דקאי אדלעיל מיניה האוכל חמץ אחר חלות וא"כ הרי מפורש בדבריו שלוקה על צ"י מחלות ולמעלה.

אמנם הגאון ר' וואלף באסקאווין הנ"ל, כתב להשיב על דבריו, דאין ראייה, שהרי התרת ספק היא שמה ציטלו קודם שהחמינו, ואף להרמב"ם שמה התראה היינו בלאו המפורש בתורה כמבואר בדבריו (פ"ה מהל' שבועות) וכיון דאף לפי מה שחידש שעובר בצ"י בע"פ מ"מ היינו רק מג"ש א"כ לא מהני התרת ספק.

וע"ז השיב הגו"ב: ואני תמה אם זה נקרא אכלו התרת ספק אף ילקה אפילו בתוך הפסח בזה, וע"כ לא פליגי ר"י ור"ש בהתרת ספק אלא בזה שהספק מתברר אח"כ כגון שוחט פסח על החמץ ואינו עמו בצורה בפסחים דף ס"ג ע"ב שצעת התראה הוא ספק שמה כבר כלה ונתצער אבל אח"כ רואים שעדיין צעין או כגון נותר עד בוקר שצעת התראה ספק שמה יאכלנו קודם עלות השחר אבל אח"כ מתברר שהותרו וזה פליגי תנאי ואמוראי. אבל ספק זה שהמציא מעלתו שמה ציטלו דבר זה לא יתברר לעולם דמי יודע דברים שבלב ואם הוא עצמו יודה אח"כ שלא ציטלו וכי על דבורו ילקה. אלא ודאי שאין זה חשש כלל שאנו רואים שהוא מחמינו בידיים אף נימא שהפקירו ולמה יעשה דבר בטל בזה שאינו שלו ועוד שמתרים בו וקיצל התראה ולא השיב שציטלו אין זה ספק כלל. ע"כ.

ועיין שם בהג"ה מרן המחבר, שכותב: עיין תוס' גיטין דף ל"ג ע"א ד"ה ואפקעינהו כו' דכתבו דמעמידין כל דבר אחזקהו כמו שהוא עכשיו. ובדאי אין סברא לחלק בין חזקה מעכשיו לעמיד להיות וצין חזקה מעבר לעכשיו ולפ"ז גם הכא ליכא התרת ספק דמעמידין על חזקה ראשונה שלא ציטלו. ואין זה דומה לנותר דמיחשב התרת ספק שמה יאכלנו קודם עלות השחר ולא אמרינן שישאר אחזקה כמו שהוא עתה. זה אינו דגבי נותר גוף ההתראה היא שמתרים בו לקיים המצוה שהוא חייב בשעת התראה לאכול הקדשים קודם עלות השחר הוי התרת ספק שמה יציית לעדים המתרים בו ויקיים המצוה ויאכל ולא שייך לומר בזה חזקה שלא יאכל אדרבה כל זמן שיש שהות לאכול החזקה היא שיקיים המצוה ויאכל דהא עומד לאכילה. אבל הכא במחמץ אינם מתרים בו שציטלו אלא שלא להחמינו וכן בא"א אינם מתרים זה בעסק הגט אלא שלא חזנה תחת בעלה. וכן בנזיר אינם מתרים בו שישאל על נזירותו אלא שלא ישעה יין ותיכף כששומה איכא חזקה שישאר כמו שהוא. ועיין בתוס' במס' מכות דף ט"ו ע"ב ד"ה ועבר היום כו' שיש להעמיד סברתי

ולחכי הקש' הפר"ח על דברי התוס' דפסחים ודוק כי קרית. שוב הראו לי ספר נחמד נדפס מחדש זה שמו שער המלך להרב הכולל כמהר"י צילמוגני ומידי עוזרי ראחה עיני דהשיג על הרב פר"ח ועל הר' מש"ל ולי ההדיוט נרא' דהדין עם הרב פר"ח ודוק בדבריו וזמה שרמזו צעיותו וצסוגית תמורה. ע"כ.

*

גמ'. **שבועה שאובל ככר זו היום.** עיין חתם סופר (שבועות כא ע"א) אמאי נקט "היום".

*

גמ'. **דהיה ליה התראת ספק וכו'.** עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תשיג) ח"ל: שאלת ראובן ושמעון נתחייבו ללוי כן וכך לזמן ידוע בתנאי שאם לא יפרעו לו באותו זמן שיהיו בנדוי. ועבר הזמן ולא פרעו אם הם בנדוי עד שיפרעו אם לאו. ואם תמני לומר שהם בנדוי אם האריך להם המלוה אם הם בנדוי אם לאו. ואם תמני לומר שאינם פטורין אם לא היה להם מה לפרוע לזמן הנזכר אם נפטרו מן הנדוי אם לא. ואם תמני לומר שהם פטורים אם אחר שעבר הזמן הריחו ויש להם עתה מה לפרוע אם חזרו לנדוי עד שיפרעו או לאו. ואם היו להם מה לפרוע לזמן הנזכר ועבר הזמן ולא פרעו אם החירו להם הנידוי שלשה אם הם מותרים לגמרי. או אם יכולין המלוין לעכב על ידם עד שיפרעו.

תשובה: מי שנשבע לפרוע עד יום פלוני ועבר אותו יום ולא פרע אפילו פרע למחרתו כבר עבר על שבעתו. כמי שנשבע שיאכל ככר זו היום ולא אכל אפילו אכלו למחרתו. כבר עבר על שבעתו אחר עזור היום הזה שכבר עבר על שבעתו בטוי. ואף על פי ששנינו דאין לוקין משום דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה. או משום דהוה ליה התראת ספק כדאיתא בשמעתא קמייא צפרק קמא דשבעות.

ובן הדין צמנדה עצמו אם לא יפרע עד זמן פלוני. כי אחר עזור אותו יום חל עליו נדוי ואפילו פרע בלילה שלאחריו. ומי שהוא מחוייב נדוי אם לא לא יפרע אינו נפטר מידי נדוי אלא צפרעון ציומו או בהיתירא. אם יאסר כן מלך ושרים ואפילו פטרו המלוה צעמנו מכל מקום אם עבר יומו נידוי נדוי. ואם אין ללוה שום דבר לפרוע או לעשות ממנו שומא לצעל חובו לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות אנוס הוא ואנוס רחמנא פטריה. ואף על פי שיריח מחר וחייב לפרוע אין כאן נידוי אחר שעבר הזמן הקצוב. ואם היה לו שום דבר לשלם לצעל חובו וחל עליו נדוי יש לו להחיר נדויו בשלשה. ובהכי יותר לו. והיתר זה יכול לעשות אפילו שלא מדעת המלוה. שאין הנדוי לא מעלה ולא מוריד בכפיית פרעון החוב אחר שעבר הזמן. כמו שאמרנו אין להתעכר מחמת רצון המלוה ופריעת החוב ההוא שאין לו עסק בזה כלל. ולפיכך מתירין אותו אפילו שלא בראונו אלא שצריך להודיעו כדי שלא יחשדנו המלוה כעובר על הנדוי. וכדגרסינן בירושלמי בנדוהו צפניו ואמר מפני חשד. ע"כ.

*

ס' חורק בהדיהו מוכרת דפלוגתיהו אף בלאו שאינו מפורש והר"מ שפסק כר"י הו"ל לפסוק לגמרי כר"י בכל דאפי' לאו שאינו מפורש התראת ס' חייב.

ובמצא דכונת הלח"מ להקשות תרתי חדא מה שפ' כאן הר"מ דלפי הסוגיא מוכח דהוא התראת ס' וזה הפך מ"ש בה' שבעות. ומו דעמ"ש ה' שבעות ק' מסוגיא זו דכפי מ"ש שם מוכח דסבר דר"י לא חייב בהתראת ס' אלא בלאו המפורש דודאי סבר דהוה סברא ר"י דאלת"ה הו"ל לפסוק כר"י וסוגיין הויה מיוצתיה דפלוג' אף בלאו שאינו מפורש בזורק. וע"ז תירך דהוה לס"ד דר"י כי מחייב אפי' בלאו שאינו מפורש דברישא דלא אשכח לאוקמה אלא בכה"ג ודאי כך עלתה על דעתו אבל למסקנא דמוקי לה בעל בסמוך אית לן למימר דר"י כי מחייב בלאו מפורש דוקא והכא בדידה דאלת"ה תיקשי לר"ל למה פטר מטעם דה' חוץ לעזר' וכתיב על חמך דמשמע דמ"ה מפטר ת"ל דהוה התראת ס' ומדחלי טעמ' בעל ש"מ דאל"ה חייב אף שהוא התראת ס' והא ליתא לר"ל אלא מוכרת ידיד ומעת' א"ש הסוגיא ומ"ש פ"ה דשבעות ופ"ו דסנהדרין וכפ"ז צריך להגיה ג"כ במ"ש הלח"מ ר"י וז"ל ר"ל.

אלא דקש' ע"ז כי פריך הש"ס הא איפליגו חדא זימנא בהתראת ס' מאי פריך זימנא דחידשו הכא בהתראת ס' בלאו שאינו מפורש דלר"י חייב דאי מהתם הו"א דדוקא מפורש. ואפשר דלא מני למימר הכי דא"כ ליפלוג בזה ולא בשבעות ואין להקשות להלח"מ ברישא דמוקי לה בהתראת ס' ת"ל משום על בסמוך ד"ל דעדיפא מינה קפריך הא איפליגו חדא זימנא. אמנם מה שהכריח הלח"מ הוא למאי דמסיק א"י אפי' בהתראת ס' הוא ס' כולל ומ"ה נקטיה אבל על בסמוך הוא פרטי ועל ס' כולל ליכא לאקשויי זימנא ס' פרטי וק"ל.

ורש"י פירש צסוגיא דהשוחט והזורק וכל אחד מבני חבורה כולן עוזרין. ופשט דבריו נרא' הפך מה שפירש הרא"ם פ' תשא על מ"ש שם רש"י אזהר' לשוחט ולזורק ולא מבני חבורה ע"ש. ודברי רש"י צפירשו על המור' וצפירשו על הסוגיא מוכחי דלא כהרא"ם. וכן מהרש"א צסוגיא בחר"ה הבין הדברים כפשטן. וטעם דאי מבני חבור' שידע שם חמך והשוחט שלוחו עובר. אך דלר"י דקי"ל כוותיה לאו שאין בו מעש' אין לוקין ודאי אינו לוקה אך עובר.

וב"ש הרב מש"ל דמהירושלמי נרא' דאי לאו זבחי הו"א פסול ובמנחות פריך רבינא דאימא אינה נפסקת ומנריך קרא. אפשר דרבינא ס"ל דמילתא דאמר רחמנא לא תעבד אי עבד מהני ומש"ה פריך דאי לא מאי פריך. והירושלמי קאי לבשרת מ"ד לא מהני וכדמוכח מהמוס' פ"ק דתמור' וכ"כ הרב פרי חדש צמים חיים בהגהותיו לה' כבור'.

והנה הרב פר"ח שם בהגהות מס' פסחים כ' על התוס' דפסחים דף ס"ג וליתא דקי"ל לא מהני. ונרא' דכונתו דשם כתבו התוס' דלא שנה לעכב וזה כמ"ד מהני דאי לאידך כל דכתיב לאו ליכא למימר למנו' בעלמא והיהא דשנה לעכב נ"ל לפוס ריהטא דהו דוקא בעשין כדמוכח צסוגית תמור' והו למי"ד מהני וכן מוכח מדברי הרב חידושי הלכות על דברי ריב"א

תוס' שם. עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א י"ד סימן קפח) שחי' השואל קו' החוס', ע"פ מ"ש רש"י חולין (פ"ג) בג' פרקים נרץ המוכר להודיע דכתיב לא תשחטו קרי צ"י לא תשחטו, וגם בפסח דכ" לא תשחט קרי צ"י לא תשחט על חמץ גם א' מצני חצורה מנזרה שלא ישחט, וא"ש קו' הראשונה.

וקו' הב'. הא אכלו הוה לאו שאין צו מעשה, זו קו' הש"ס במכות, ויש לתרץ כר"א במסיע, וא"כ המשחט עובר על הלאו דהא כתוב לא תשחט, ויזיר לאו זה במעשה וצלי מעשה ולה"ה אף אין צ"מ למעשה יחשב, וא"כ שפיר לוקה אף לר"י דהלאו שא"כ מעשה יחשב לשיטתו למעשה הואיל ויזיר גם במעשה. ע"כ.

וע"ז השיב: מפרש"י לא תשחט לענ"ד עוד ליכא ראייה דהתם הוא רק חיוב אכל מג"ל לאו, אכל לענ"ד בפשיטות י"ל כיון דשוחט, ש"א כמוהו הוה כמו שאני שוחט. ואף שאין שליח לדבר עזירה, הא שוגג הוא ואינו יודע שיש לזון חצורה חמץ והשחיטה עצמה איננה עזירה ולפ"י מיושב ג"כ לר"י. אכן מה שכתב כצ"מ משום שזיר מעשה אם ישחוט לא הצנתי דהא שנים אסורים בשחיטת קדשים דמזבחהו כתוב כמבואר בסוגי חולין. ע"כ.

דף סד ע"א

גמ'. קרי ביה זבח וזבחי. לכאורה דברי הגמרא תמוהין, דהא לא מצינו בכל המקרא סימן הרצים למדבר צדו בשני יודיין, רק צדד יו"ד, ופס"ח לפניה, כמו "צני" "עצדי" "זבחי" "ילדי", וכדומה, רק בגמרא מצינו לפעמים "צניי" "עצדיי" בשני יודיין לסימן הרצים, מחמת חסרון הנקוד כדי שדע לקרות האות שלפני היו"ד - צפת"ה, ולא בחזיריק, "צני" "עצדי" כמו ליחיד. ועיין בשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן ג) שעמד בזה, ומציא מה שכתב המדקדק ר' וואלף היידנהיים, בספרו מודע לצניה (פ' ירגש), וז"ל: כדר כתבתי במק"א כי עיקר משקל השנים הוא **אֵי צִי גִי צָוּק**, והעד שזהו הסקירה המ"ם מן "ידיס" "רגליס" ודומיהם ישארו **יָדִי רָגְלִי צָרְפִי צִוִּי** נראים צָוּק, אלא שהזכירו להטיל בהם אות מ"ם צָוּק שלא יתערב בהם היו"ד שהיא לתקון השם, עם היו"ד שהיא לכינוי המדבר, ורק במקום אחד מלאנו שהניחו התיבה על מתכונתה, ואמרו על כל אצילי ידי (יחזקאל י"ג י"ח) במקום ידיס, וגלמוד הסתום מן המפורש, ולכן כל המשקלים האלה מנוגנים מלעיל צפתה שהוא סוף תנועות התיבה ואין החזיריק כ"א לסימן שהיו"ד מפיך ואינו נעלם, וכן היה דרך הסופרים הקדמונים לרשום נקודת מפיך מתחת לאות כמו **גָּזָה גָּזָה** ודומיהם, גם כתבו **יָדִי רָגְלִי צָרְפִי צִוִּי** נקודה תחת היו"ד, לסימן מפיך יו"ד, וכ"כ מלאנו ברוב מקראות כתובי יד הישנים. ע"כ. ומעתה תאורנה עיינו בדרשת חז"ל זבח וזבחי. עיי"ש.

*

גמ'. מעמא דשלא לישמו הא סתמא פמור וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב סימן ט).

גמ'. שם. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רלא) דצין מי עשה עצמו טרפה והתרו בו אם צ"ד ממימין אותו. דהא חז"ל דרשו (ב"ק צ"א:): ואף את דמכס לנפשותיכם אדרוש לרבות הממית את עצמו, ואיכא למ"ד (חולין מ"ב) טריפה אינה חיה.

וכתב דלפי מה שהוכיח דמחלוקת זה אי טריפה חיה או לא, הוא על הרוב, דלמ"ד רוב טרפות חיות, ולמ"ד רוב מתות ומיעוט חיות, א"כ י"ל דכיון דאין הולכין בנפשות אחר הרוב (סנהדרין ס"ט), אפשר דהויא לה התראת ספק, דלר"ל לא שמה התראה ולר"י יוחנן שמה התראה. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין כלי חמדה (פ' חרומה) שמציא ראייה לשיטת הרמב"ם דבתמורה לא מהני חזרה בתוך כדי דיבור, דאי נימא דמהני, איך משכחת מלקות בתמורה, הא הוי התראה ספק, דלמא יחזור צו תוך כדי דיבור, עיי"ש.

*

רש"י ד"ה המקטיר. כבר תמחו המפרשים, למה פירש רש"י שיש לו לכהן המקטיר חמץ הא אפילו יש חמץ לאחד מצני חצורה בשעת הקטרה נמי עובר בלאו כמבואר בגמרא. ועיין בל"ח.

ועיין בשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן טו) שמירץ דלעיל (דף ג"ט ע"ב) רמי ל"י רב ספרא לרבא כתיב לא ילין לבוקר וזה חג הפסח, לבוקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין והכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ציו"ט. א"ל וכו' הכא צ"ד שחל להיות בשבת עסקינן דחלצי שבת קרבין ציו"ט וכו', א"ל שצקי לקרא דהוא דחיק ומוקיים אנפשי, וכתב המל"מ (פ"א מה' ק"פ ה"ז) דהגירסא הנכונה היא גירסת הסמ"ג: כתיב לא ילין חלב חגי עד צוקר משום דהך קרא בהלגת אימורין הוא דכתיב. וכיון דמהך קרא ילפינן דכהן המקטיר את החלב עובר בל"ת הואיל וישנו בכלל הלגת אימורין ופרש"י הואיל וישנו בהלגת אימורין דכתיב זהו נמי לא ילין חלב חגי, והך קרא הא אמרינן דמייירי צ"ד שחל בשבת דצ"ט לפי גירסת הסמ"ג והמל"מ, והרי בשבת אי אפשר לבער החמץ דאפילו ציו"ט אסור כמ"ש באו"ח סי' תמ"ו וכ"כ בשבת, אך אכתי אפשר לקיים שניהם שאם יש לו לכהן המקטיר חמץ יקטיר כהן אחר שאין לו חמץ, ואם הקטיר הכהן שיש לו חמץ עובר בל"ת, וזה טעמו של רש"י שפירש שיש חמץ לכהן המקטיר, אבל אם היה חמץ לאחד מצני חצורה וכיון דמייירי צ"ד שחל בשבת אי אפשר לבער החמץ ואין שום תקנה רק שלא להקטיר את האימורין כלל וזכא"ה גוונא הרי אמרינן דאחי עשה דפסח ודחי ל"ת דלא תשחט על חמץ במקום שא"א לקיים שניהם כדעת אבן העזר ורעק"א, וממילא אין הכהן המקטיר עובר בל"ת, וא"ש פירש"י הנ"ל. עיי"ש. וכ"כ שם (סימן יז).

*

תוס' ד"ה או. עיין בשו"ת בנין ליון (סימן נט).

*

*

מתני'. כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת. עיין בשו"ת הרמ"א (סימן עו) בענין אם מותרים ב' מוהלים למוט מיוק אחד בשבת, כגון א' יעשה החמיר והשני הפריעה.

וכותב להחיר, וכתו"ד מציא ראייה מקרבן חמיר ומוסקין של שבת, דלא משתמיט שום חנא דלא היה מעשהו בשבת כמו מעשהו בחול. וכן לענין פסק אמרינן כאן כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, שהיה נשחט ונפשט כמו בחול. והיו הרבה כהנים וישראלים מתעסקין בו ומחללין שבת, אף על פי שהיה אפשר בכנה אחד.

ואין לחלק בין מילה לעבודה, דהא פרק ר' אליעזר דמילה [שבת קלב סוף ע"א] צעי למילף דמילה תדחה שבת מעבודה דדחיא שבת בק"ו מנרעת, שנדחה מפני מילה ודוחה עבודה שמע מינה דמילה חמירה. ואף על גב דלא קאי האי קל וחומר התם היינו משום פרכא אחרינא, אבל הא לא פריך דעבודה מותרת בשבת בשנים מה שאין כן במילה. ואף על גב דיש לדחות ולומר דס"ל לבעל ב"י דאין אסור אלא מדרבנן, ואם כן לא שייך למפרך ממנו לענין קל וחומר דאורייתא, מכל מקום נראה דאין לחלק בין מילה לעבודה דתרווייהו דוחין שבת. ואף על גב דיש לחלק בין עבודה למילה, דגבי עבודה לא רצו לשנות הסדר שחול מה שאין כן גבי מילה דלחד הוא מל על הרוב וכמו שיכתבאר לקמן, מכל מקום האוסר עלינו נריך להביא ראייה כדי לחלק בזה. ע"כ.

אמנם המהרש"ל ציס של שלמה ציצמות חולק על זה וס"ל דמוהל שאינו פורע צענמו בשבת חייב כרת.

וע"ע בשו"ת שאגת אריה (סימן נט) שחולק על הרמ"א בזה, ומסיק לאיסור, עיי"ש באורך. ובשו"ת בנין ליון (סימן פט).

*

מתני'. שהבהנים היו מדיחים את העזרה ש"א ברצון חכמים. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה')

סימן עה) ע"ד בית הכסא שנתסם (לא הצניעות בעומק) שנפל איזה דבר קשה, או איזה נייר עזה וכו', ונחול לוקחין פונטשער שהיא כמו חצי עגול של כדור עם בית יד של עץ, ודוחקין על המים, ומכאן לתוך המים, יורד הדבר שעכב יציאת המים וכו', אם מותר לעשות כן בשבת ויו"ט, דאין לו ציה"כ אחרת, וזפרט עם ילדים קטנים, ויכול להיות ג' ימים רגופים של שבת ושני ימים יו"ט.

והשיב, לדעתו זה רק כמו פתיחת הנקב הנסמס בצרור וכי"ז, וכגונא דא"י כאן, מדיחין את העזרה שלא צרצון חכמים, ופי' רש"י, שאמת המים מהלכת בעזרה, וכשהן רוצין להדיח העזרה, פוקקין את נקב יציאתה, ומים פושטין והולכין על גדותיה, ומדיחין את כל העזרה, שנרפה של שיש היתה כולה, ואח"כ פותחין הנקב והמים יוצאין וכו' עיי"ש, ובודאי נקב מה הנסמס לעכב יציאת המים, נסמס היטב בצרור, ומ"מ מותר להוציאה בשבת, וכה"ג איתא (בסי' שיי"ד סעי' ב' ג' וד') גבי חציות,

דמותר להוציא הצרור, אפילו במקדח, ולהכות בצרור אחרת עיי"ש, וכמו כן אותו המסאכה נעשה לזה לפתוח הסמימה. עיי"ש שהעלה להחיר. וע"ע מש"כ בזה, בשו"ת מנחת יצחק (חלק ו' סימן כט) ושם (חלק ד' סימן יט).

וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קלח) ושם (סימן קפו) שו"ת באר משה (חלק א' סימן כט) ושם (חלק ג' סימן ע) שו"ת משנה הלכות (חלק ו' סימן פא-פג).

*

תוס' ד"ה קראו. מ"ש המוס' דדוקא בשעת הקרבת קרבן א"א שירה בלא יין אבל בלא שעת הקרבת אומרים שירה בלא יין, עיין בנל"ת, דדוקא בשיר שהי' הלוים אומרים, אבל בשאר שירים לכ"ע שרי לומר בלא יין. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ה' סימן ח) ושם (חלק ח' סימן רט).

דף סד ע"ב

גמ'. מספקא לן אי בבת אחת אי בזה אחר זה וכו'. בס' קול אליהו חקר במאי דקי"ל (סימן מט) לענין לירוף עשרה דבעינן רוב בני אדם מעשרה שעדיין לא ילאו י"ח, ואמאי הא אמרינן כאן, מספקא לן אי צבת אחת אי בזה אחר זה הלכך בחמשינ סגי דעיילי ל' ועבדי ונפקי עשרה ועיילי עשרה, אלמ' שמעי' דאע"ג דבעינן ל' בכל כת אפי"ה סגי בשליש מבני אדם מן החדש על הישן, וא"כ צרוף עשרה לכל דבר שצקדושה הול"ל דע"י ד' בני אדם מן החדש סגי ומסגי דהא איכא טפי משליש עשרה.

ועיין בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לה אות ו) שגשאל דעתו בזה, והשיב: הנה הרב הנו' עלה במחשבה לפניו ואיהו מפרק לה, וז"ל: ואפשר לומר דדוק' התם הקלו משום דאיתו שליש הוא דבר חשוב בעלמ' דהוי חשוב לכל דבר שצקדוש' וכו' מה שא"כ לעשר' דלא אשכחן בעלמ' דד' הוא דבר חשוב וכו' ואין זה מספיק דאפי" ג' הוי מניין חשוב לזמן וכ"ש דד' הוי דבר חשוב. עכ"ל.

ולפי דבריו אי הוה קאמר הסגנון זה דדוק' התם הקלו משום דעשר' חשוב בעלמ' להזכיר ה' משא"כ לענין עשרה דארבע לא סליק להזכיר ה'. חו לא קשיא מג' דזמון. אמנם אין לנו צריכין לזה. דלשעיקר' לא שמא מחיל ולא קרב זה אל זה. דהתם כתבו ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ומהו למדנו דנשחט ב' בני אדם קהל ועד' וישראל ומשוי' דמסק' לן אי צבת אחת או בזה אחר זה בעינן ג' כחות מל' בני אדם וכן סגי דעיילי תלתין ועבדי עיילי עשר' ונפקי עשר' וכו' והשת' כי עיילי עשר' ונפקי עשר' לנ"ד א' שהוא בזה אחר זה הא עבדי כחקנו דלא צעי אלא עשר' בכל כת. אך לנ"ד דבעי ל' צבת אחת האיכ' ל' הוי עשר' דעיילי ועשרים דכבר עבוד והם שם ותסגי בזה כיון דלנ"ד דהוי בזה אחר זה עבדי המזוה במאמר. וגם לאידך פירוש' דצבת אחת צעי קהל עדת ישראל קמאי עבוד מזוה כחקי' והוי שני כחות חסגי עשר' במעמד ד' הראשוני. ומשום מהני דלנ"ד

דפירוש הכתוב צ"אז עושים כמזותן. משא"כ בדבר שבמנין עשר' דארבע לא חשיבי והדברי' פשוטי' ומצורא'י. ע"כ

*

עוד כותב שם: ומה שמחקר עוד דקי"ל לענין פורס על שמע אפילו על יחיד וכפ"ז למאי דקי"ל שוחטין הפסח על היחיד תסגי בל"ב ואמאי בעי ג', ע"ש באורק. נרא' דאין כאן חקיר' דכשפורס על שמע בשביל יחיד לא אהני אלא שיכול לומר זכרו וכו' אבל ודאי אינו חשוב כמתפלל בזכור אלא הוא יחיד המתפלל אלא דעבדי ליה תקנת' בשביל קדיש וזכרו וכו' דלא יפסיד. וא"כ בשחיטת קרבן פסח בעינן דיעשו מלוא חקת' בשלימות ולהכי בעי ג'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בספר קרבן חגיגה (סימן יח).

*

גמ'. עיילי עשרה ונפקי עשרה וכו'. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא או"ח סימן טו) נשאל על דבר השאלה על המנהג שהנהיגו בקהלה אחת, שמחמת שנתבטלו ההשכמות הולכים כולם לצה"כ להתפלל, והם שם גם בשעת קריאת התורה ותפלת מוסף, ואחר גמר התפלה פורשים איזה יחידים שהיו כבר שם בשעת קריאת התורה וקוראים פעם שנית באותו צית הכנסת על אותו הצימה שקראו הראשונים. והשואל קיהה בדבר מחמת דברי המג"א בסוף סימן ס"ט בשם המשפטי שמואל שאם הוציאו הראשונים ס"ת וקראו זה אין לשניים להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות זה.

וע"ז השיב הגו"ב: אהובי ידידי בדבר שאין לו שורש לא בגמרא ולא בפוסקים הראשונים אין מקום לפלפל בו בראיות תלמודיות. ובגוף דין זה שכתב מהר"י מינץ [סימן טו] שלא יעמוד החזן במקום שעמד הראשון שהוא כמו גנאי לראשונים הוא דבר חדש ומה גנאי הוא זה וכל יציבור חייבים להתפלל והפסח נשחט בשלש כמות ולפעמים נשארו מהראשונים כדאמרין בפסחים עיילי עשרה ונפקי עשרה וכו'.

ואמנם הדבר יא' מפי מהר"י מינץ והרמ"א הציאו זריזין אנו לכוף אזנינו לשמוע אבל הצו דלא לסיף. והמג"א שהעתיק בשם משפטי שמואל קי'ר בהעתקתו. והמשפטי שמואל לא כתב זה לדינא אבל כתבו ליישז המנהג שהיה שם מנהג שלא להוציא ספר תורה פעם אחרת והשואל שהיה ג"כ גדול הדור שהוא הנזכר בשאלה הקודמת שם כתב שלא מלא שום סמך למנהג. והמשפטי שמואל השיב לו שגם הוא לא שמע טעם למנהג אלא שאעפ"כ אין לרחות שום מנהג ולרציה קצת יש לחוש להוציא ס"ת מפני הנכנסין ויוצאין שיאמרו כי מלא פגם בס"ת הראשון וכו' ועוד כתב טעם אחר שמפני שאלו פשעו ולא באו בשעת התפלה חשיבא הוצאה שלא לצורך וכו'. כל זה אני אומר לתת טעם למנהג הזה שנהגו עד כאן לשון המשפטי שמואל. הרי שהוא עצמו ראה חולשת הטעמים הללו ולכן סיים שהוא כותב כ"ו רק לתת טעם למנהג אבל במקום שאין מנהג לחדש מנהג זה למחות מלקרות שנית אינו נכון.

וב"ז אני כותב לרווחא דמילתא אבל באתא אין זה דומה כלל להא דמהר"י מינץ ולא להא דמשפטי שמואל כי הם דבריו במקרה שאירע שלא התפללו עם הציבור וכן צהאי דמשפטי שמואל שאיתרו זמן תפלת מנהג בשבת וצוה שייך לפגם שיאמרו שהראשונים לא התפללו כהוגן או שיאמרו שהספר הראשון לא היה הגון אבל בדבר שהוא מנהג קבוע תמיד להתפלל כח אחת ואח"כ כח שניה לא שייך פגם שהם רואין שכן מנהגם תמיד ואין כאן שום חשש פגם. וכן אני נוהג צבית הכנסת של צחורים שבציתי שכל שבת שחרית יש לי מנין הצאים להשכמה ואמננו מתפללים שחרית ושז צאים הצחורים וכל השייך להם ומתפללים שנית ואני מניח החזן השני במקום שעמד הראשון כי לא שייך צוה פגם כלל. ע"כ. עי"ש עוד.

וע"ע צוה בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רנח אות ט) שנתחפך השואל במה שהונח בס' חיי אדם (כלל ל"א) ב"ע אס' איזו יחידים נשארו שלא שמעו קריאת התורה עם הציבור אם מותר לקרות שנית בשבילם.

דו"ט: הנה במג"א סס"י ס"ט כ' צ' תשו' משפטי שמואל אס' הוציאו תחילה ס"ת וקראו זה אין לשניים להוציא ס"ת פעם אחרת ולקרות זה ע"ש, ובתשו' נב"י מניינא חא"ח ס' ט"ו ציאר בצרכה דלא דינא הוא אלא ליישז המנהג כ"כ המשפטי שמואל, אבל מדינא במקום שאין מנהג א"ש למחות מלקרות שנית ע"ה, אמנם כ"ו ציצור אחר ואין הראשונים שקראו כבר עמהם או שהראשונים אינם מקפידים, משא"כ אם צריך לראשונים להשלים המנין בפעם שנית והם מקפידים וטורח להם לשהות כ"כ עם האחרונים עד שיקראו בס"ת, לענ"ד הרבה חששו משום טרחא לציבורא, והרבים יכולים למחות על היחידים מלקרות שנית בס"ת בשבילם, אבל אם אין הראשונים מקפידים על טרחת שהיית מותר כנ"ל. ע"כ.

וע"ע צוה בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קעה).

*

גמ'. אביי אמר ננע"ז תנן רבא אמר ננע"ז תנן וכו'. עיין בצבא קמא (צא ע"ב) אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקצצי, מיתבי, כמה יהא צוית ולא יקצא, רובע, שאני זיתים דחשיבי. א"ר חנינא לא שכיב שיבתה צרי אלא משום דקץ תאינתא בלא זמנה, אמר רבינא ואם היה מעולה צדמים מותר, (שדמי קורותיו יקרים לבנין יותר משבח פירותיו. רש"י). שמואל אייתי ליה אריסיה חמרי, טעים צוה טעמא דחמרא, א"ל מאי הא, א"ל ציני גופני קיימי, א"ל מכתשי בחמרא כולי הא, למחר אייתי לי מקורייהו. רב חסדא חזי תאלי (דקלים) ציני גופני, א"ל לאריסיה עקרינהו, גופני קני דקלי דיקלי לא קני גופני. ע"כ.

ועיין בשו"ת שאלת יעצ"ח ח"א (ס' עו) שיא' לדון, שאפילו במעולה צדמים או בצריך למקומו דשרי מעיקר הדין לקון, מ"מ אסור משום סכנה, שהקשה צהא דאר"ח לא שכיב שבתה צרי אלא דקץ תאנה בלא זמנה, דהא ודאי דשבתה ח"ח הוה, וח"ו לומר שעבר על לאו דאורייתא, וכ"מ מדאר"ח לא שכיב וכו' אלא משום דקץ, מוכח דחסידי גדול היה, ולא נמלא צו שום עון אחר, כי בחטאו מת, מפני שהקצ"ה מדקדק עם חסידיו

הותר רק משום הקטרת אימורין כמש"כ התוספ' (ר"פ אילו דברים) ג"כ לא יהי' מותר צור בשבת כיון שהוא לא יכול להקטיר, והרי לקמן (דף ס"ה) פריך אטו הוא גופא מקטיר להו ופ"י רש"י דכהנים לא היו מפשיטים וכו' ע"ש הרי דפשיטא להגמרא דורים היו מפשיטים גם בשבת ומ"ש הפשט משחיטה דתרווייהו משום עצודה אחרת שאסורה צור אע"כ דליכא למ"ד דיש איסור ורות בשחיטה בשבת. עיי"ש.

*

גמ'. דילמא הוא נייד פורתא. הנה הרמז"ס (בפ"א מה' קרבן פסח הי"ד) כותב הך דנחנו לחצירו וכו' בשבתא, ועיין שם בלח"מ שמקשה דכיון דפסק רבינו ז"ל בפ"א מה' פסולי המוקדשין דהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה א"כ אמאי לא כתב כאן דנייד פורתא, ומתוך דמקן אמ"ש שם ובודאי דהכא איירי דנייד עיי"ש.

ועיין בשו"ת ז"ץ אליעזר (חלק ד' סימן כט פרק כט) שכתב דקושא מעיקרא ליתא. דהרמז"ס לא היו מצי להזכיר וניידי פורתא, משום דמהיכן הו ידע בודאות דהיה נייד פורתא, ובגמ' משניין הכי רק כשאנחנו רואים לפשוט מזה דהולכה שלא ברגל שמה הולכה. ע"ז משני דילמא הו נייד פורתא, ושלכא למיפשט משם. אבל מאין אטו יודעין באמת בודאות דהו נייד, ולכן שפיר לא מזכיר הרמז"ס דנייד פורתא, ודבאמת לא היה יודע זאת בודאות, ולהקשות על הרמז"ס דהו"ל לפרש שאין דנקטינן דהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה ליכא להקשות מכאן משום דילמא הו נייד פורתא, זה בודאי אינו. מפני שהרמז"ס בספרו הי"ד אינו בא בחור פרשן ומבאר, כי אם בחור פוסק, ודי בזה כשמוזכר המסקנה של הגמ' דבכאן לא משמיענו המשנה דין של הולכה שלא ברגל, כי אם דבר אחר, וז"פ.

ובד' דייקין בדברי הרמז"ס אנו רואים שבאמת מרמז בכאן דלא נוכל למידק מזה דהולכה שלא ברגל שמה הולכה, משום דהא על החירוק דילמא דנייד פורתא פריכין עלה בגמ'. ומאי קמ"ל. דמאי אשמעינן מתניתין דאיכפל למיתני קדר הולכתן אי לא הא אחי לאשמעינן (לשון רש"י) ומשנינן הא קמ"ל ברוב עם הדרת מלך, שהיו עסוקין כולן בעבודה (לשון רש"י) עיי"ש, והרי הרמז"ס בכאן כשמשמיענו קדר הולכתן מבאר בהדיא שמשמיענו הברוב עם הדרת מלך. וכותב כדי שיתעסקו רבים במזוה. ומפרש דזהו החידוש שהשמיעה לנו המשנה בזה דאיכפל למיתני קדר הולכתן. וא"כ הרי זהו כחירוק הגמ' דבאמת לאו שמה הולכה. וכאן קמ"ל דברוב עם הדרת מלך, וכן הרמז"ס צפיהמ"ש על המשנה כותב בהדיא דהא דהמשנה משמיענו קדר הולכתן ואמר נתנו לחצירו וחצירו להצירו להודיעך כי כל מה שחובל לעשות מזוה באנשים רבים הרי זה משוזה ברוב עם הדרת מלך, והיינו משום דגם הרמז"ס פוסק דהולכה שלא ברגל לאו שמה הולכה, ורק לכחוז וניידי פורתא זה לא היה יכול, דלא היה יודע זאת בודאות. וכנ"ל, ולכן כותב בשבתא. וכדקתני במתניתין בשבתא, ומיושב בפשוטו קושיה הלח"מ.

*

כחוט השערה. ולכן נ"ל דמייירי שהיה מעולה צדמים או שזריץ למקומו היה שמוחר לקוח מדינא, אך אין זה משנה חסידים, ולפי שחסידי היה נאסף בלא זמנו, אע"ג דלכל אדם שרי. א"כ לכ"ע נמי איכא סכנתא, והא דאמר"י אם היה מעולה צדמים מותר, היינו שאין צוה משום לא תשחית, אבל לעולם יש צוה סכנה, כההיא דתנן פ' אלו טרפות מותרת משום טרפות ואסורה משום סכנה. ובהכי ניחא מ"ש (בב"ב כו) אהא לא קיינא וכו'. עיי"ש.

ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת - תליתאה (ח"ב סימן ח), שהביא קו' היעב"ז, דאמאי הוצרך להציא דברי ר' חנינא אחר שהביא דברי רב, וכתב לתרץ, דהנה כאן פליגי אביי ורבא, אביי אמר ננעלו תנן דסמכינן אניסא, ורבא אמר נועלינן תנן דלא סמכינן אניסא, ולכן אם לא היה מביא הא דר"מ, היה משמע מדברי רב דהו איסור לבד, וא"כ א"א להקל בכל ענין, ולכן הביא הא דר"מ דה"ט משום סכנה, א"כ נהי דרב אמר אסור, והיינו דס"ל כמ"ד נועלינן תנן דלא סמכינן אניסא, אבל מר אי ניח"ל וס"ל כמ"ד ננעלו תנן דסמכינן אניסא ולא ס"ל כרב ליקון. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין ירושלמי (פ"א דיומא ה"ד) דמחלק בין מקדש ראשון לשני, ועיין בשו"ת תשצ"ז (ח"ג סימן לו).

ובשו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן קג) זיין למ"ש רש"י בשבת (קכד ע"א) ד"ה משום אעפוש וכו'.

וברשב"ם צ"צ (ק"ט ע"ב) מבאר דלדיקים סומכים על הנס, וכן נראה מדברי הרמז"ן עה"ת (פ' משפטים)

ועיין בט"ז יו"ד (סימן שלו סק"א) מ"ש בזה.

ועי"ע בספר שער יוסף (ק"ז ע"ב), ובס' דברים אחדים (בקונט' אחרורי תרע"א ק"פ ע"ב). ועיין בגליוני הש"ס מה שזיין

הרבה בזה.

*

גמ'. שם. עיין בעיין יעקב, שגם אביי מודה דבעלמא אסור לסמוך על הנס, ושאיני רבים ובמקום מזהו ובמקדש דשכיחי נסים, וכדאמר"י עשרה נסים נעשו במקדש. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין מקראי קודש (גו ע"א) שכתב, שאין להקשות לאביי מאמת כליא עורב דלא סמכינן אניסא, דשאיני הכא שמנות הפסח להשחט בג' כחות, ובודאי לא יגרום השי"ת תקלה, מש"ה סמכינן אניסא, משא"כ גזי כליא עורב וכיו"ב.

*

גמ'. שחמ"י ישראל וקב"ל הבהן וכו' היא גופא קמ"ל וכו'. בשו"ת בנין ליון (סימן פט) כתב להביא ראיה מכאן דקרבן לצור מותר לשחוט גם ע"י זר בשבת, דהא מפרשין בגמרא דקמ"ל שחיטה צור כשרה, ועלה קמני במתניתין כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ואי ס"ד דבשבת שוחט הכהן דוקא היאך קמני כך מעשהו בשבת אחר שיש שינוי רב לענין שחיטה דבשבת לא שחט ישראל אלא כהן.

ועוד אי ס"ד דשחיטה בשבת אינה צור כיון דשחיטה משום זריקה והוא לא יכול לזרוק א"כ ההפשט בשבת שלא

להיכל במזרח פגע ברישא או עזורי דרעא אטוטפתא, וכן בכל מקום דאמרינן אין מעצירין על המזות, כבולס מיירי שהמזוה מוזמנת לעשותה חיקף ואינה מחוסרת שום פעולה של איזה הכנה כל שהיא, לכן הדין הוא דאסור להניחה ומזוה שצאה לידך אל תחמינה. משא"כ זוה שפוצר בדרך הליכתו ע"פ ציהכ"ג, שעדיין אין המקום מוכשר לו להתפלל שם וכן הוא מחוסר כניסה לתוך ציהכ"ג פנימה, יש לדון דאין חיוב עליו להכנס, וכל זמן שלא נכנס פנימה לא קרינן ביה שהוא מעציר על המזוה, שהרי עדיין אין המזוה מוזמנת לפניו, ומחוסר כניסה כמחוסר מעשה דמי.

שוב מלחמי בשדי חמד (מערכת א אות קג) מביא בשם זרע יעקב כע"ז, שכחז דלא אמרינן אין מעצירין על המזות אלא בדבר המוכן ומתוקן שאין צריך שום חיקון מחדש וכו', אבל בדבר שצריך הכנה ותיקון, כל שלא הוכן עדיין ליכא משום אין מעצירין על המזות, עכ"ל. ולפ"ז יש לדון דכל שמחוסר כניסה אין זה מן המוכן, אבל כשכבר נכנס לתוך ציהכ"ג פנימה, עדיין יש לדון ולאסור לעבור מציחכ"ג לציחכ"ג אחר.

אך כפי המבואר בתוס' מנחות (דף סד ע"ב) משמע, דאף בכה"ג לית כאן איסורא דאין מעצירין על המזות, דבמה שהקשו שם על הא דאסורין קרא דשפיכת שיריים הוא על יסוד מערב, ותפ"ל דאין מעצירין על המזות, תרצו בזה"ל: דלא אמרינן אין מעצירין על המזות אלא כששתי מזות לפניו כגון דישון מוצה ומנוחה או כגון מזות קרנות שאין ידוע מהיכן יתחיל, וכן בהך דשמעתי שנוטל מן הקרוב, אבל לקבוע מקום לשפיכת שיריים לא קבוע מה"ט אי לא דגלי קרא להדיא, עכ"ל התוס'. וכן חילוקי התוס' בכמה דוכתי ציומא וצומגילה.

וזו תמוה, שהרי בקצירת העומר מן הקרוב הרי המזוה אחת היא, ומ"מ אמרינן דאין מעצירין על המזות, ובשיטה מקובצת הנדפס על גליון הש"ס, דפוס ווילנא, תמה כן על דבריהם אלו.

וראיית כספר הנכבד טהרת הקדש שהיה כמאה שנה בטרם נדפס השיטה מקובצת הנו', ביאר בטוב טעם את דברי התוס' וז"ל: פ"י בדאחד משני אלו מקרי מעציר (על המצות) או במקום שבהכרח יוצרך שיעשה גם השניה. אבל לדעה הראשונה דהוי כלא התפלל כלל, צריך מעציר על המזוה ממש, כגון הך דהכא שמניח מזות עומר שיש במקום הקרוב וצידו ליעלו והוא עובר ממנו, משא"כ בקציעות מקום אשפיכת שיריים ליכא לא הא ולא הא, דהא אין צריך ליטון רק במקום אחד וגם אין מקום המזוה ממש שהוא צריך רק הדס שצידו הוא המזוה והיסוד אינו אלא המקום שהוא צריך לעשות בואותו מקום את המזוה, עכ"ל. הרי מבואר דיש חילוק בין קצירת העומר לשפיכת שיריים. ועוד, כשנענין נמצא דמזות תפלה וציהכ"ג הוא מעין שפיכת שיריים ויסוד, כי מזות תפלה הוא שפיכת הגפש וציהכ"ג הוא במקום היסוד ועיקר המזוה הוא התפלה וציהכ"ג אינו אלא המקום של עשיית המזוה, לא נאמר בזה כלל האי דינא דאין מעצירין על המזות, ושפיר סתם המג"א דבשתי

גמ'. ברוב עם הדרת מולך. האחרונים הביאו ראיה מר"ה (לא ע"ב) דוריון מקדימין עדיף מצרוב עם, ועיין להמהרש"ם בלחכות חיים (סימן תכ"ד סק"י), שהוכיח מהתם שיותר כדאי להקדים ולצרך ברכת הלזנה ביחיד, מלהשהותה בכדי לצרך בצבור. עיי"ש.

אולם בשו"ת מקור חיים (סימן ג) כ', זה בשלשים שנה ששמעתי ללמד זכות על המנהג פה שמאחרים מזות ברית מילה עד אחר חצות היום כדי שיבאו הקרואים. שאף שמבטל מזות זריון מקדימין למזות, מ"מ מרווח בזה מזות צרב עם הדרת מלך. ואפשר ששניהם שקולים הם. דהא ודאי הא דוריון מקדימין למזות אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. דאטו מאברהם ניקו ויגמר דהוה זריו טפי. ולפיכך שקולים הם. ואל תשינוי מהסוגיא דר"ה (לב ע"ב) שםפורש להדיא דזריות עדיפא מצרוב עם. דשאני התם דמזות רוב עם הויה ספק, שמי יודע אם במוסף ירבו אנשים בציהכ"ג, וציעול הוריות ודאי, ואין ספק דוחה ודאי. משא"כ גבי מילה שניהם ודאים. עיי"ש.

וע"ע להשדי חמד (מע' ז כלל ג) שהביא דברי האחרונים דוריון מקדימין דחי להא דצרוב עם הדרת מלך. וסיים, וזר לי על מנהג איזה אנשים במקומות אלו, שמאחרים המילה עד קרוב לחצי היום, וזימנין אשתיה עד אחר חצות, עד שיתקבצו המזומנים. ואין להם ע"מ שיסמכו כדי שחמשה המזוה צרוב עם, דהא מוכח מהש"ס דהא דוריון מקדימין למזות עדיף מההיא דצרוב עם. וכנ"ל. והוריו הר"ז משוּבָּה. ע"כ.

*

גמ'. אין מעבירין ע"ל המצות. עיין שו"ת הר נבי (א"ח א סימן ג) ע"ד השאלה בשני בתי כנסיות צעיר אחת, אי אריך לעבור על פני ציהכ"ג הקרוב וללכת להתפלל בצית הכנסת השני הרחוק, אם יש בזה איסור משום דאין מעצירין על המזות. והרב השואל מסיק דדוקא בדאיכא תרתי, קציעות מקום צרמקה וגם בשביל שבר פסיעות רשאי לעבור על הציהכ"ג שהוא פוגע בדרך הליכתו.

וע"ז השיב: לכאורה יש להעיר מדברי הגמרא בצרכות (דף ח ע"ב) אסור לו לאדם לעבור אחרי ציהכ"ג בשעה שהציבור מתפללים אמר אב"י ולא אמרן וכו' אלא דליכא בי כנישתא אחרייתא אבל אי איכא בי כנישתא אחרייתא לית לן ביה, וכן פסק בשו"ע (סימן צ), דהיכא דיש ציהכ"ג שני רשאי ומותר לו לעבור על פני ציהכ"ג. ואם נאמר דיש בכה"ג איסורא דאין מעצירין על המזות, כיצד סתמו דמותר לו לעבור. וכן הם דברי המג"א (סימן צ), דבשתי בתי כנסיות ילך לרחוקה, וכן סתמו אחרים להלכה, גדולי המורים הגרש"ז וז"ל בשו"ע שלו, ובספר חיי אדם. וכל כי האי הו"ל לפרש ולחלק בין זה שעובר דרך ציהכ"ג הקרוב או לא, אבל סמימת דבריהם יורה להדיא שלא תחלוץ בדבר זה כלל.

ובצד הסברה רגיתי לומר, דעיקר הדין דאין מעצירין על המזות לא נאמר, אלא בכה"ג שהמזוה כבר מוזמנת לפניו וקרובה היא אליו לעשותה בלי שום פעולה מוקדמת, כמו שפיכת שיריים ליסוד מערב או דישון מוצה הפנימי כדי עייל

לא, רבי יוחנן לטעמיה דאמר שבר פסיעות יש. נמצא שלדעת רב עדיף להתפלל צבית כנסת הקרוב יותר, וטעמו משום שאין מעבירין על המזוזה, ולרבי יוחנן אע"פ שמעביר על המזוזה כיון שיש שבר פסיעות שפיר דמי. ובמנחות איכא חרי טעמי שמזוזה להביא מן הקרוב, אי משום כרמל, אי משום אין מעבירין על המזוזה. ורב ס"ל דהיינו טעמא משום אין מעבירין על המזוזה, ורבי יוחנן סובר דהיינו טעמא משום כרמל, ולא ס"ל הטעם דאין מעבירין על המזוזה, דאדרבה שבר פסיעות עדיף. וקיימא לן (ביצה ד ע"א) רב ורבי יוחנן, הלכה כרבי יוחנן. אלא שלפי זה קשה על הרמב"ם והרע"ב שכתבו דהיינו טעמא משום אין מעבירין על המזוזה, והרי לרבי יוחנן שהלכה כמותו הטעם הוא משום כרמל וכו'. ע"כ.

ובספר גזע ישי (מערכת א אות כז) כתב להשיג על הארעא דישאראל, והעלה שלא כדברי המגן אברהם (סימן צ ס"ק כב) שיש ללכת לבית הכנסת הרחוק משום שבר פסיעות, כי מהגמרא כאן מוכח דאיכא צבית משום אין מעבירין על המזוזה. (והגמרא דבבא מציעא קז ע"א מירי שיש רק בית כנסת אחד במקום רחוק). והגמרא דסוטה אינה אלא לגבי אשה שפטורה לבוא לבית הכנסת, אבל באיש שחייב לבוא לבית הכנסת, אמרינן אין מעבירין על המזוזה, ונריך להכנס לבית הכנסת הקרוב יותר. עכ"ד.

וע"ע בשו"ת שמו משה (חלק א"ח סימן ז) שנשאל על המנהג שנהגו לעבור דרך בית הכנסת האיסטנצוליס אשר בעיר העתיקה בירושלים ת"ו, להכנס להתפלל צבית הכנסת הגדול על שם רבן יוחנן בן זכאי, אם אין זוהי משום אין מעבירין על המזוזה, ואחר שהאריך למעניתו העלה ככתב דהיתרא שאין לחוש לזה כלל, וצפרטו כשיש לו מקום קבוע צבית הכנסת ריב"ז, ונעתייע מדברי מרן החד"א בצרכי יוסף (סימן כה סק"א). והוסיף שחפלה צבית הכנסת אינה דרך חיוז גמור אלא למזוזה מן המזוזה, ונחשב הדבר כהכשר מזוזה, וזוהי לא שייך הדין שאין מעבירין על המזוזה, ושכן כתב הגאון רבי יהודה נגאר בספר אהלי יהודה [ועיין עוד בשו"ת זרע יעקב בן נאיים (סימן א), ובשו"ת דברי מלביאל חלק א' (סימן יג)]. עכ"ד.

*

גמ'. שם. בשו"ת זכור לאברהם (חלק א"ח סימן י'), חשב להוכיח מהגמרא (סוטה כב), כשיטת המפרשים בתוספות (מגילה ו: ו) ובכמה מקומות, שבמזוזה אחת לא שייך לומר אין מעבירין על המזוזה, ורק צבית מזוזה שנוזמנו לידו אין לו להעביר על מזוזה הקרובה אליו. ושם דחה זאת על פי הגמרא כאן ה"ל, שאף במזוזה אחת של קצירת העומר אמרו שיש צוה משום אין מעבירין על המזוזה. ולכן העמיד המעשה שבגמרא (סוטה כב ע"א) באופן שלא היתה צריכה לעבור על פתח בית הכנסת הקרוב, אבל אילו היתה צריכה לעבור שם, היה אסור לה לעבור הלאה משום שבר פסיעות. עיי"ש. וכיוצא בזה כתב בספר מנחת טהורה (על מנחות דף פה ע"א).

ועיין בצרכי יוסף (סימן כה סק"ג) שפירש כוונת התוספות יומא, שלא באו לומר שבמזוזה אחת בלבד אין הדין של אין מעבירין על המזוזה, אלא כל כוונתם אינה אלא למעט דלא

צמי כנסיות הולך להרחוק בלי שום חילוק ואע"פ שעובר דרך ציה"י הקרוב.

וע"ע שם דברי הזרע יעקב דכלל דאין מעבירין הוא דוקא כשהמזוזה מוכנת לפניו בלי שום חסרון הכנה. ונריך עיון מההיא דמנחות (דף סד ע"ב), דתנן מזוזה העומר להביא מן הקרוב, ומפרש בגמ' בחד תירוץ, דהיינו משום דאין מעבירין על המזוזה. והרי מתנינן סתמא תנן דלעולם מזוזה מן הקרוב, ומי לא עסקינן כגון שמנד לפון קרוב ומנד מזוזה העיר רחוק וכשיוצא מהעיר עדיין מחוסר הליכה אל המקום הקצירה, ומ"מ מזוזה בקרוב. או כגון שיש לפניו פרשת דרכים, אחת ארוכה ואחת קצרה ושניהם מגיעים למקום הקצירה ועדיין אין המזוזה מוכנת לפניו,

ולבאורה יש לדקדק, מאי נפק"מ בין הני תרי תירוצי דגמרא אי משום כרמל ואין מעבירין ותרתי למ"ל, ובעלמא פריך בגמרא מאי צינייהו. עוד קשה, דלמ"ל טעמא דאין מעבירין ותפ"ל משום כרמל. ועוד להפוסקים דאין מעבירין אינו אלא דרבנן, למ"ל טעמא דרבנן להוסיף על דאורייתא.

והיה נראה לומר דנ"מ, דטעמא דאין מעבירין אינו אלא צבית"ג שהוא עובר דרך הקצר הקרוב, אבל כשיש לפניו שתי דרכים זה פונה לכאן וזה פונה לכאן לא שייך אין מעבירין, קמ"ל מתקריב. ואי מתקריב לחוד, סד"א אם אירע מקרה בהזדמנות שהוא נמצא במקום סמוך לירושלם והולך לקצירת העומר, דאי משום אין מעבירין ס"ד דיקצור מה שפוגע בחלה, אבל משום כרמל מחויב לקצור מהסמוך לירושלם דוקא, אף שעכשיו זה רחוק ממנו ועובר על הקציר שהוא קרוב לו, ולפ"ז יהא מוכח כהזרע יעקב. אבל מלשון רש"י שאומר שכשיוצא מירושלם לבקש עומר אותה שמוצא נוטל, הלשון נוטל משמע כהזרע יעקב, דאין מעבירין אינו אלא כשמוכן לפניו, דאל"כ למ"ל לרש"י לפרש אותה שהוא מוצא ראשון נוטל, ותפ"ל דאע"פ שעדיין לא נמצא לפניו הוא מחויב ללכת לקציר הקרוב. וגם יש לעיין מה שרש"י אומר שכשיוצא מירושלם, ולמ"ל להזכיר שהוא יוצא מירושלם, אלא ודאי דדוקא מירושלם נוטל הקציר הקרוב, אבל אם יוצא ממקום אחר מחויב ליטול מהרחוק ממנו אלא שהוא קרוב לירושלם, ועיין. ע"כ.

ובעיקר השאלה הנ"ל, צמי שיש לו בית כנסת בשכונתו, האם רשאי ללכת להתפלל צבית כנסת המרוחקת משכונתו, או יש צוה אסור משום אין מעבירין על המזוזה, הארכתי בזה בהגהות לסוטה (כב ע"א) עיי"ש.

*

וע"ע בספר שני אליהו (דרוש כד לשבת תשובה דף צא ע"א), ובספר ארעא דישאראל (מערכת א' אות ב), שהביא קושיא על הגמרא בסוטה (כב ע"א) למדנו שבר פסיעות מאלמנה, והא קיימא לן כאן מזוזה להביא מן הקרוב, ופירשו הרמב"ם והרע"ב משום שאין מעבירין על המזוזה. וכתב לתוך, שהנה צעיקר דין זה, מניינו מחלוקת בצבא מצינא (קז ע"א) על הפסוק ברוך אתה צעיר, רב אמר שיהיה ציתק סמוך לבית הכנסת, ורבי יוחנן אמר שיהיה צית הכסא סמוך לשלחן, אבל צית הכנסת סמוך לביתו

מהני האי טעמא דאין מעבירין על המזות לקבוע מקום מקוים, אבל בלא קביעות מקום, כגון הבאת עומר, לעולם שייך הדין דאין מעבירין על המזות. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מכתם לרוד פארדו (חלק יו"ד סימן מז), אודות רב ומורה נדק לעדתו בעיר אחת, ושלחו מתם מעיר גדולה יותר שמקבלים אותו עליהם לרב ומורה נדק, ואנשי קהלתו באים בחזקה מחמת טענה שאין מעבירין על המזות, והשיב, שלפי מה שכתבו התוספות יומא (לג ע"א) שלא שייך הדין שאין מעבירין על המזות אלא היכא דעביד תרוייהו, ולענין קדימה, כגון תפילין של יד ושל ראש, אבל היכא דלא עביד אלא מזוה אחת לא שייך לומר אין מעבירין על המזות, ומשום הכי אינטריק קרא למילף (בבבחים נא ע"א), הא דקיי"ל שייך הדם היה שופך על יסוד מערבי, מדכתיב אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד, ולא נפקא ליה מההיא דאין מעבירין על המזות, וכי נפיק פגע ציה ברישא, משום דהכא לא עביד אלא מזוה אחת. לפי זה כאן הכל מזוה אחת להורות לבני ישראל את החוקים ואת התורות, הילכך מקודש עדיף, שהעיר השניה יותר גדולה וכו'. ואף על פי שהתוספות מגילה (דף י:ו) חירצו באופן אחר, דאי לאו קרא הוה אמינא דלכתחילה הוא דאין מעבירין על המזות הא דיעבד שפיר דמי וכו'. מכל מקום אין בדין הוכחנו במקום אחר שדברי התוספות מגילה גנויים על סברת ר' אלעזר ב"ר יוסי דהתם, ואינם עיקר להלכה אלא כסברת רשב"ג דפליג עליה, ולדידיה כל דלא עביד אלא מזוה חדא לא שייך דין אין מעבירין על המזות.

ועיין שם שהוסף עוד, שאפילו אם הייתה העיר השניה שוה בגודלה לראשונה, לא שייך בזה הדין של אין מעבירין על המזות, שלא אמרו כן אלא כשמניח המזוה הראשונה מידו שלא לעשותה כלל, אבל אם נתעסק כבר זמן רב במזוה הראשונה שבאה לידו וקיימה פעמים רבות, וכעת בא לעשות מזוה אחרת שנודמנה לידו, לכל הדעות שפיר דמי, שאין כאן בזיון למזוה הראשונה שכבר עסק בה זמן רב. וסיים (בדף קכג ע"ב), ומעשים בכל יום שכמה וכמה רבנים גדולים יושבי על מדין אשר עמם עוז ומושיה שיושבים ומרביצים תורה בעיר אחת, ושם הולכים אל מקום אחר הישר בעיניהם לכהן פאר ולהרביץ תורה, ואין פוגה פה כנגדם משום אין מעבירין על המזות, משום שאדרבה הכי עדיף טפי לבני תורה דמתחדרן שמעתייהו בעלמא, ולהעמיד תלמידים הרבה, ומי יודע איזה יכשר הזה או זה או שניהם כאחד טובים. עכ"ד.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הר נבי (או"ח א סימן סט) וז"ל: ע"ד מנהגם ציוני דניסן מראש חדש והלאה, שקוראים בס"ת יומו של הנשיא השייך לאותו יום דבר יום ציומו. והיו נוהגים על יסוד מנהגו של הגאון ר"ח מלאנו, שביום קריאת התורה אינם מחזירים את הס"ת למקומו עד שקוראים בס"ת גם הפרשה של הנשיא השייך לאותו היום, וכן נוהגים רוב התקנים שצירושלם. והנה, זה כשנתיים באו אנשים אחדים, ודורשים לנהוג כמנהג חו"ל, שאחרי קריאת התורה מחזקת היום יחזירו את הס"ת

למקומו, ויגמרו התפלה, ואחרי גמר התפלה יחזרו ויזילו את הס"ת מחדש לקרוא את פרשת הנשיא, מפני שכן היה מנהגם בחו"ל, ורואים לכופ את מנהגי ציה"נ הנו' שיטנו את מנהגם שכבר נהגו זה שלשים ושמנה שנים. ולואת מסתפק ושאל, שורת הדין היכן נוטה, אם לשנות מנהג או שינהגו כמנהגם עד עכשו.

ולדעתי הדין פשוט שאין לשנות מנהגם מאז ועד היום. ובפרט שהוא ע"פ מנהגו של הגאון רבי חיים מלאנו זי"ל, ובפרט שכן הוא מנהג עתיק צירושלם, שרוב בתי הכנסיות שנהגין לקרות פרשת הנשיא בס"ת, קוראים קודם גמר התפלה, ואין ירושלם כפופה למנהג חו"ל בדבר שנהגו מעולם דלא כמנהג חו"ל.

וייש להוסיף עוד, אחרי שהס"ת מוכנה לקריאה בטרם החזירה, יש בזה משום אין מעבירין על המזות, וכע"ז דאמרינן במנחות (דף סד ע"ב) דמזות העומר להביא מן הקרוב, ובגמרא איתא הטעם משום דאין מעבירין על המזות. וכע"ז ציומא (דף לג) ובכמה דוכתי, ומכש"כ להחזיר את הס"ת בשעה שהם צריכין לקרות בה. ע"כ.

דף פה ע"א

גמ'. תנא היא נקראת בת עצמית וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ט (חלק א סימן צד), וז"ל: ועל תפילת המנחה שאתם נוהגים להתפלל סמוך לשקיעה ומתפללים מנחה וערבית יחד כל הקהל וערער עליכם חכם אחד.

בראיה דלא אריך למעבד כהאי גוונא דהא אב"י לייט עלה דילמא פשע וכל הקודם הרי זה משובח כשם שאמרו זריזין מקדימין למזות שנאמר וישכם אברהם בבקר וכשם שחפלת השחר אף על פי שזמנה עד ארבע שעות אין להתעצל בה אף תפלת המנחה מכי מטי תשעה שעות ומחלה אין להתעכב.

ושנינו בפרק תמיד נשחט יתה כח ראשונה נכנסה כח שניה וכולי נכנסת כח שלישית במתינתא תנא היא נקראת כח עולנית ופריקין בגמרא והא לא סגי' בלאו הכי שהרי מזות הפסח בשלש כתות שנאמר קהל ועדה ישראל ומשני אפילו הכי איבעי להו לזרוזי נפשייהו כדתינא רבי אומר א"א לעולם בלא בסק ובלא בורסי אשרי מי שאומנותו בסק או למי שאומנותו בורסי.

ועוד מאחר ששינוי בפרק קמא דשבת לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיחפלו ולא יכנס למרחץ וכולי ואפילו סמוך למנחה גדולה חשו שלא תשבר הזוג ושלא יתעלף כל שכן שאסור לבזבז לכתחילה עם דמדומי חמה שמא תטרף לו השעה.

ובר מן דין מדברי הרמב"ם ז"ל יראה דאין להתפלל לכתחילה מפלג המנחה ולמעלה כיון דפלוגתא דרבי יהודה ורבנן הוא ואמרינן דעבד כר' יהודה עבד וכו' ולר"י זמן ערבית הוא ולא זמן מנחה. ע"כ.

*

בית הבחירה) כתב שצות במקדש ליכא משום דכהנים זריזים הם, ולפ"ז זהו במקדש דעפ"י רוב המתעסקים בעבודה וכמעט כולם הם כהנים דשמיטה דכשר בזה משום דלאו עבודה הוא ואפ"ה לא הניחו הכהנים כדאיתא בתוס' קידושין דף ע"ו ע"כ ד"ה אין, וא"כ שייך דכהנים זריזים הן אבל צמדיה דנמסר לזרים שאינם זריזים וע"ה א"כ שוב שייך שצות אף דשייך למקדש, דכל דבר שאין הכהנים או צ"ח עושים שוב לא שייך דזריזים הם.

ועיין שם שכתב לתמוה, דצפ"א מק"פ (הלכה ט"ו) כתב שרואין את העזרה בשבת שצות שאין איסור שצות במקדש אפילו מה שא"ל לעבודה, וצ"ע זו מניין לו, ולא עוד אלא ששינה לשון ששנו חכמים במשנה דבמשנה אמרו שהכהנים מדיחים שלא בראון חכמים, ומפרש בגמ' שלא בראון ר"ל רק בראון רבנן דפליגי על ר"ל, וזה נכון דכהנים שייך דזריזים הם אבל הרמב"ם דלא כתב רק שרואין, ולא ביאר הכהנים, ואם כן צ"ע.

ובתב דכפי הנראה הרמב"ם סבירא ל' דלא גזרו על שצות במקדש כלל, וכדאמרו שאין טומאת ידים במקדש ולא גזרו על שצות כלל במקדש, אבל צ"ע מניין לו זאת, והרמב"ם כתב איסור שצות במקדש היתר הוא, וצ"ע מניין לו זאת, וגם בהלכה י"ח כתב סתם שמוותר לחתוך היצלת אפילו בכלי אם היתה יציאה שאין שצות במקדש כלל, וצ"ע דזה הוה שצות במקדש צמדיה.

ובפי הנראה הרמב"ם דחה זאת, ואף שצות במקדש צמדיה נמי החירו וזה שכוון הרמב"ם ואמר דאין שצות במקדש כלל, והיינו דלא גזרו כלל ע"ז ולכן כתב למעלה בהלכה ט"ו דהיתר הוא וכמ"ש. עיי"ש.

עוד בותב: אמנם מה דדחי דברי ר"נ דאמר שצות שא"ל לא החירו הוא תמוה, ועיין גל"ח מ"ש צוה. ולפע"ד נראה דהנה צאמת מה דאמר דהוה שצות דא"ל הוא תימה דהא הוה ציון דהוה מלא דם וכמ"ש הגל"ח אבל צאמת הא אמרו בפסחים דף ס"ה דשצת הוא לבני אהרן שילכו עד ארצותיהם בדם ומש"ה פוקקין את העזרה וא"כ עכ"פ לא הוה ציון מה שלא הרחיבו העזרה אבל לפ"ז צ"כ דאכתי זהו לבני אהרן שהיו עובדים עבודה אבל שאר אנשים שהיו בעזרה וצפרט ציו"ט שהיו מחויבים בראיה להם ה' ציון וה' צורך להדיח. וצוה נ"ל שלכן השמיט רבינו שהכהנים הדיחו ולענין הכהנים צאמת היו שצות שא"ל אבל לאחרים שפיר הדיחו. ע"כ.

*

גמ'. **בהנים** זריזין הן. עיין צכספ משנה (בפ"ח מה' בית הבחירה) שכתב דלכן אין שצות במקדש משום דכהנים זריזים הן, ועיין צש"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) שכתב לחלק דדוקא היכא דהגזירה הוא אטו איסור תורה צוה שייך לומר דאין שצות במקדש, אבל במקום שחכמים אסרו דדמי למלאכת תורה דהוה מתקן מדרבנן והוה צוה וסותר מדרבנן, מה מועיל דכהנים זריזים הם, דהא מ"מ גוף מלאכה זו אסרו חז"ל.

גמ'. **אשרי מי שבניו זכרים** אוי לו מי שבניו נקבות. מקשים, דלכאורה הול"ל אשרי מי שילדיו זכרים או לו מי שילדיו נקבות, דהא בני משמעותו זכרים.

ושמעי פעם, כמדומה שם ספר בן יהודע להגרי"ת, דהכוונה צוה לפימ"ש חז"ל דיחזק היה צו נשמת נקיבה, לכן לא היה יכול להוליד, ובעת העקידה נתחלפה לו נשמתו ונכנס צו נשמה דדכורא, ולכן הוליד אח"כ.

וזה שאמרו חז"ל, אשרי מי שבניו זכרים היינו שבני הזכרים, יש להם נשמה דדכורא, ואוי לו למי שבניו נקבות, היינו שיש להם נשמה דנקיבה, דאז חסר להם כח ההולדה.

ומפי מגידים **אומרים** דהכוונה צוה, להוציא מלצם של המתחדשים שהזכרים מייפס עצמם כנקיבות, ועושים כטבעי הצמולות. חז"ש אוי לו מי שבניו נקבות, היינו שהזכרים מתנהגים כנקבות.

*

גמ'. **שלא ברצון ר' אליעזר** וכו'. עיין צש"ת הר צבי (ט"ל הרים חורש סימן ג) צענין הדחת רפס שעל הרפסה ע"י שפיכת מים אם יש צוה איסור דאורייתא.

דלכאורה היה נראה לרוב צמקוס שיש שם הרבה עפר בודאי נעשה מחובר, וא"כ כשמסירה יש צוה חשש צוה (דהנזיל גבשושית בבית חייב משום בונה), ואין להחזיר אמירה לנכרי אפילו ציו"ט שני.

אמנם אולי יש לדון דכיון דמסירם ע"י שפיכת מים הוי כעין גרמא דהעפר אינו נתלש חזק אלא ע"י שהיה כשהה חדא או אפשר דהוי כלאחר יד. עיי"ש.

ובהג"ה שם כתב, דלכאורה יש להביא ראיה מהא דכאן דהכהנים היו מדיחים את העזרה שלא בראון חכמים, ומבואר כאן דלרבי אליעזר הוה איסור דאורייתא משום אשווי גומות ולא אמרינן דהוי גרמא, ועיין צש"ת (סימן של"ז סעיף ג') אין סכין ולא מדיחים אפילו הוא מרואף, וצמשה צרורה (ס"ק טו) שכתב: שהיו פוקקים סילון ופומחים נקב וכו' ואפילו למאן דשרי כיבוד בשבת דשא"ה דכיון שהוא רוצה ליפות את הקרקע לסוך אותה או להדיחה חיישינן שמא יראה גומות וישכח להשוותם צמתכוין וגזרינן מרואף אטו שאינ מרואף, ולכאורה משמע דמתכוין הוה איסור דאורייתא (דאל"ה הוה גזירה לגזירה) ולא אמרינן דהוי גרמא.

ואולי יש לחלק דכאן המים שוטפים את הדם ומדיחים את הבית לאלתר ומיד, משא"כ צנידון הנ"ל שצריך שהיה כדי לרכך את הרפס והרפס מסתלק לאחר זמן.

וע"ע צש"ת הר צבי שם (ט"ל הרים צד סימן ב) צהג"ה שם.

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ת חתם סופר (חלק ז סימן טז)

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) צענין הא דאמרו שצות במקדש צמדיה היתרו צמדיה לא היתרו, וכותב דהטעם פשוט, דהרי הכ"מ (פ"ח מהל'

בו להדיא אמרינן צו צחים שריך לקבל כל דם הפר הראוי לזריקה.

עוד השיב לו: דמה שחידש לומר דלשיטת רש"י יש איסור לזרוק שירים שצנאור בהמה. לא כן אנכי עמדי. דאיסור הקטרת שירים היינו השירים השייכים אל מה שעלה לאישים. והרי בלחם הפנים ושחי הלחם שעובר עליהם משום בל תקטירו משום שהלבושה והכצנים מחירין את הלחם אף שלא עלה מגופן כלום למזבח רק משום שמחירין אותם וא"כ שוב א"צ להוסיף איסור צמה שצנאור ואינו מחיר ועיין במנחות (נ"ז ע"ב) ברש"י וד"ק. וע"כ צניחין צמתן אחת שהנותן אחת מחיר השירים ליסוד הוא קשיא להחיות. ויחיה לזו כיון שהנשפך ליסוד ג"כ למזבח לית בזה משום בל תקטירו אבל שירים שצנאור בהמה לא ס"ד לאסור כלל. ובאמת שאין לי ראיה ברורה בזה בעת. ואולי יש לכ"ג אחיה ראיה ברורה בזה לכאן או לכאן יוצאה אלינו ונדעה אותה. ע"כ.

והוא ז"ל כתב ליישב קו' המהרש"א, ח"ל: ואשר אחזה ליישב בזה. דהנה נבאר לר"ג דלמך (זבחים פ"ג ע"א) דם פסול שעלה ע"ג מזבח לא ירד דם שלא נתקבל בכלי ועלה מאי. וגרסה דלא ירדו. וראי' לזה מקמציס שלא קדשו בכלי ירדו דפירש"י הטעם (ריש פרק המזבח מקדש) משום שלא הוצרכו לחלק גבוה דלע"ג דקידשו המנחה כולה בכלי אין זה חלק גבוה ברור שאין המנחה קריבה כולה ובקמציס בלי מתן כלי אין זה מזבזר למזבח. ובש"ס רואה לדמות לזה אימורי קדשים קלים לפני זריקת דמים. והיינו משום דאין מועיל בזה לפני זריקה ס"ד דלא חשיב חלק גבוה עד לאחר זריקה. אבל קדשי קדשים אף שאין ראויין למזבח עד לאחר זריקה מ"מ חשיב מזבזר למזבח. ודווקא קמציס שהיא סולת המנחה שאינה כולה לגבוה ובקמציס אינו מזבזר. וא"כ דם הנשפך שהדם נבדל מן הבשר בעצמותו לא ירדו לר"ג ממילא אף לידן דק"ל כר' יהושע דירדו מ"מ אם זרקו על המזבח לא יקנחנו כמ"ש התוס' (פ"ז ע"ב סד"ה כלי שרת). וכן משמע לי מהא (שם פ"ד ע"א) דזרקו פסולין את דמו לא ירדו ואם איתא דדם שזרקו בפסול יקנחנו אלמלא דלא קלטו המזבח א"כ לאו זריקה היא וליהוי כנשפך דמה דירדו אלא ודאי זריקה בפסול שם זריקה עלה.

העולה מזה דדם שנשפך מזבזר בהמה אם זרקו שם זריקה עלה דלא יקנחנו. נמלא דבשעה שזבא דם מערובת מדם כשר ודם הנשפך למזבח נעשה גם דם הפסול עולין וחוזר וניעור.

ולבאורה יש להקשות על זה דנהי דבשעה שזבא למזבח חוזר הדם להכשירו מ"מ בשעת זריקת הכהן קודם שזבא למזבח ה"י בטל והרי מעשה עבודת הכהן כמאן ליתא וכאילו זבא מאלי' למזבח. אף לא קשיא. דהתוס' בע"ז (נ"ה. סד"ה ירד לבזר) בשם הרשב"ם דנכרי הדיוך בגמ' ומכאן דריכתו יורד לבזר מה שצבזר אסור משום כמו דמכא הנכרי יורד לבזר והשאר מותר שאינו נאסר במגע הנכרי שאינו יין עד שירד לבזר עי"ש הטב. הנה דמה שצבזר חשיב כמו של גוי אף דבשעת מעשה הגוי עדיין לא ה"י יין. ה"נ חשיבא עבודת הכהן בדם כשר כיון שזבא למזבח

ובזה מיישב שם דברי רש"י במנחות (דף צ"ז) שכתב דלע"ג דאין שבות במקדש מ"מ הא טלטול לאו משום שבות אלא משום דמחוי כזונה וסותר, וקשה טובא כיון דזונה וסותר גמור לא הוה רק דמחוי כזונה וסותר, וא"כ גם זה אינו רק דרבנן, ולמה יהי אסור במקדש דליו ג"כ רק שבות, וע"ג. אמנם ע"פ הנ"ל יחיה דבשלמא אם משום טלטול הוא דאסור, וטלטול משום הוצאה הוא דגזרו כמבואר בשבט דף קכ"ג, שייך לומר דאין שבות במקדש דכהנים וזרים הם, אבל אם הטעם דמחוי כמו זונה וסותר, א"כ הוה זונה וסותר מדבריהם, א"כ מה שייך כהנים וזרים הם, וגם אם מחוי כזונה וסותר הוה גזירה שהוא יחשבו שכשם שמותר לבנות ולספור בזה כמו כן הותר זונה וסותר במקום אחר, א"כ פשיטא דל"מ מה שהחירו לכהנים דזריזים הם, דהא איכא למיחש לזר הרואה שיחיר לעצמו צנין וסמירה במקום אחר, עי"ש.

וע"ע שם מה שהעיר בגוף דברי הכסף משנה. ועיין בדבריו עוד בשאל ומושיב (מהדורה א ח"ב סימן סא) ד"ה וזנה מיושב.

*

רש"י ד"ה אחד זה. עיין בשו"ת צאר יתחק (חלק א"ח סימן יג ענף א). ושו"ת נץ אליעזר (חלק ב' סימן ג פרק א-ב).

*

תוס' ד"ה שמוא. עיין מהרש"א שחמה אמ"ש התוס' דלא מקשה מדם הראוי להתקבל ונשפך דעולין אין מצטלין זה את זה אפילו לרבנן, ותמה דא"כ דם פסול הוא, ואמאי קרי ליה עולין, והניח צ"ע.

והגאון ר' יעקבלי מהרימלוב, מח"ס כוכב מיעקב, [הו"ד בשו"ת אבני נזר (חלק חרי"מ סימן עה)] חירך, עפ"י שיטת רש"י וצחים (דף עו) דהזרק מותרת לוג שמתן עובר בכל שממנו לאישים הוא צבל תקטירו וכתבו בזה דהניחין צמתן אחת שנחשבו צמתן ארבע ר"א אומר יתנו צמתן ארבע ולא עבר על הניחין צמתן אחת משום כל שממנו לאישים משום דהשירים נשפכין ליסוד והוא ג"כ למזבח. ועפ"י העלה הגאון הנ"ל דשירי דם שצנאור בהמה הואיל ואין נשפכין ליסוד לכולי עלמא אם זרק ממנו לאחר זריקה למזבח עובר צבל תקטירו. ואם כן שירי דם אלו אין מצטלין דם הראוי לזריקה כמו שירים שאין מצטלין את הקומץ דליף הש"ס דנאמרה הקטרה בקומץ ונאמרה הקטרה בשירים מה הקטרה הנאמרה בקומץ אינו מצטל קומץ את הקומץ ה"ג הקטרה האמורה בשירים אינו מצטל את הקומץ. וה"נ בזה נאמרה הקטרה בעולין המצטלין את העולין ונאמרה הקטרה בשירי דם אלו אין מצטלין את העולין. וע"כ דם הראוי להתקבל היינו שצנאור בהמה שזרקו ממנו ושירים נשפכו שאין דרך להתקבל כל הדם והוא צבל תקטירו ואינו מצטל דם. עכ"פ.

והגאון בעל אבני נזר שם, כתב לו, דמ"ש שאין דרך לקבל כל הדם, באמת המהרש"א תחילה רצה לומר כן ושזבזר חוזר

שחיטה וכסוי, שאם יצרך קודם שיכנס לשם יש לחוש שמא ימלך הקצב ולא ישחוט.

והשיב, דאם אין שם אלא לכלוך דם אין מעכבין את הברכה כלל, דהא אמרי' כאן בשעת שחיטת הפסח היו פוקקין את העזרה לפי ששבת הוא לפני ששבת שילכו בדם עד ארכובותיהם, ואעפ"כ לא היו נמנעין בעזרה מלומר דבר שבקדושה שהרי היו קוראין את ההלל בשעת שחיטת הפסח והיו מזכרין על השחיטה. עיי"ש.

*

גמ'. **שם**. עיין בשו"ת בנימין זאב (סימן קנא) על אודות הנשים שמלאכתן לזבוע משי וידיהן לזבועות מאותו זבוע באותו היום שזריכה לטבול טבילת מזהר אי הוי להון ההוא לזביעה שהוא לה שידיהן לזבועות חליצה, וכל דבר שחוצץ בינה לבין המים לא עלמה לה טבילה, או נאמר כיון שמלאכתן הוא בכך ולא קפדי אינו חוצץ.

ובותב שם, דנראה לזבוע זה אינו חוצץ, כיון שאין ממשו של אותו זבוע על ידיה אלא מראיתו, וכ"ש שאין מקפידות בשביל שמלאכתן בכך, דהא אינו זבוע זה אלא בידיים ולא בכל הגוף ולכן אינן מקפידות דמעט הוא ואינו חוצץ.

ומביא שם מהא דכאן, שבת הוא לפני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהן בדם ופרקינן והא דם הוי חליצה, ופרקינן לא הוא ולא הוי חליצה, משמע אפילו בבשר היבא דהוא לא אינו חוצץ. עיין שם עוד. ומ"ש שם (סימן קנד).

*

גמ'. **שם**. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן סט) העיר על מה שפסק בש"ע יו"ד הל' גדה (סימן קצח סעיף יז) בהג"ה, והוא מדברי רבינו ירוחם הובא בב"י שם, וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכת בדם אינו חוצץ שרוב בני אומנת זו אין מקפידין. וכבז לתמוה, מהא דאיתא כאן ובוצחים (לה ע"א) שבת הוא לפני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם, ומקשה הש"ס והא קהי חליצה ומשני לא הוא ואינו חוצץ, משמע דאי יבש הוא אף שאומנתם בכך ושבת הוא להם מכל מקום מקפידין על זה וחוצצין. ודוחק לומר כיון דלריך הכהן לעמוד רגלו על הרצפה בלי חליצה וכיון שהולך עד ארכובותיו בדם הוי כרובו שאינו מקפיד עליו ולא גזרו משום רובו המקפיד דזה לא הוי רובו ממש וגם אפשר ללא גזרו שבות במקדש כה"ג. (ועפ"י י"ש ליישב ג"כ מה שמקשה הסמ"ג על הא דרם הלח חוצץ, מסוף פ' כל הפסולין דלח אינו חוצץ במקדש עיין בכ"מ פ"ב דמקורארות).

ורו דהא להדיא איתא בסוף פ' דם חטאת דף ל"ח ע"ב אמר רבא פשיטא לי דם על בגדו חוצץ ואם טבח הוא אינו חוצץ ופרש"י ואם טבח הוא שאינו מקפיד בדם שעל בגדו אינו חוצץ וכ"כ הרמב"ם פ"ג מה' מקוואות דטבח שנמלא דם על בגדו דוקא אינו חוצץ משמע דעל בשרו דודאי חוצץ.

וצ"ל דלא דמי למי שאומנתו זבוע וכה"ג ידידיו לזבועות דאינו חוצץ משום דלא מאיס כל כך משא"כ בהני דמאיסי ועל בשרם מקפידים אף שאומנתו בכך מ"מ בשעה שאין עוסקין בה

חזור וניעור ונעשה דם כשר אף שזשעת זריקה עדיין לא הי' דם כשר.

אך עוד יש לפקפק לפמ"ש הר"ן בנדרים (ג"ב ע"א) דעולין אין מבטלין זא"ז הוא משום מין במינו אלא דר' יהודה אזיל בתר גוף הדבר ורבען אזיל בתר זא"ז. ובפרק גיד הנשה (ק' ע"א) צהא דחמיכה של נבילה שנגעה בחמיכה חמיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החמיכות כולן מפני שהם מינה ומקשה הש"ס ת"ל דחמיכה גופה אוסרת כז"ש ומשני שקדם וסילקה. והקשה הר"ן למה לי חני' תיפוק לי' דטעם שנגבל בחמיכה אוסר כל החמיכות משום מב"מ. ותיירן הר"ן דלא אמר ר"י מב"מ לא בטל במקום שטעם אחר של היתר מעורב בו. ולכאורה בכל מב"מ לאחר שנתערב טעם אחר של היתר מעורב בו. וז"ל דבתר תחילת התערבות אוליןן והכא דבתחילת התערבות לא הי' הדם פסול עולם ולא הי' מב"מ רק אח"כ בשעה שצא אל המזבח ואז כבר מין אחר מעורב בו וזכי הא לא חשיב מין במינו לפי דברי ר"ן הנ"ל. מיהו המעיין בסוגיא וצחוק' שם יראה דהא דהר"ן לאו דברי הכל ורבינו אפרים ע"כ לית לי' הא דהר"ן. וא"כ יש לומר דהתוס' דפסחים אזיל בשעת רבינו אפרים. ע"כ.

*

תוס'. **שם**. עיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן גג).

דף סה ע"ב

גמ'. **למה פוקקין את העזרה וכו'.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק ח"מ ב' סימן סא אות ד) טעם להשמטת הרמב"ם הא דפוקקין העזרה בערב פסח, דז"ל דהרמב"ם סובר שאינה מזוה, ואם קשה לכהנים לילך לאיטבי לא היו עושין, ולכן השמיט זה הרמב"ם.

*

גמ'. **שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם.** עיין בצמ' תמיד (בכ ע"ב) וזרגלים לא היו מדשנין אותו מפני שהוא נוי למזבח, וברש"י שם, מפני שהוא נוי למזבח כשיש עליו דשן הרבה, כדאמרינן בעלמא שבת הוא לפני אהרן שמהלכין עד ארכובותיהם בדם כך שבת כשיש עליו דשן הרבה ונראה שלא עומד המזבח בטל.

*

גמ'. **שם**. עיין לעיל (בעמוד א) מ"ש בשאל ומשיב.

*

גמ'. **שם**. עיין שפת אמת (ובחים לה ע"א) אמאי שבת הוא הוא לפני אהרן דוקא, הא עזרה כולה מליאה דם ואיכא נמי ישראל שם. עיי"ש.

*

גמ'. **שם**. בשו"ת תשנ"ך (חלק ב סימן מג) נשאל: במקולין המטופין מלוכלכין זולת לכלוך דם מה יעשו בצרכת

עליו שצח הו' לו, ואינו חליפה לענין נטילה, לפי' י"ל גם כאן כיון שנתכוין לערב המזות אינו מקפיד ול"ה חליפה.

וע"ז השיב הגאון ר' עזריאל: על דגול מרצבה ליכא שום קושי דכפירוש קאמר אחר שנתיבשה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בחידושי חתם סופר פרק לולב הגזול (דף לו), ח"ל: והנה אחריו המנומר או נקלף ונעשה כמנומר בשנים ושלשה מקומות דמשמע דפסול משום הדר אפי' בשארי יומי להפוסלים הדר כל ז', מ"מ נ"ל דרוב פעמים ע"י משמוש היד ורוב הנענועים נולדו בו נימורים נימורים וגם נקלף קצת מקומות מהעור העליון הקליפה החיצונה ונעשה מקומות כמנומר ומי ידוע אם הוא ממראה האחריו וכן משמע לעיל ל"ה ע"כ פרש"י ד"ה מפני שמפסידה קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ע"ש, וא"א שיהי' כל פעם מראה אחריו באותן הכתמים והבהרות שנולדו מזיעת הידים נ"ל דהוה הדר כיון שצאו ע"י מזותו זהו הודו והדרו. וקצת רא"י לזה מפסחים ס"ה ע"כ שצח הוא לזרעו של אהרן שילכו עד ארכובותיהם צדס ע"ש וזודאי בעלמא כיולא צוה הוה הקרצוה נא לפתחך והכא זהו הדרו, וה"נ דכוותי' כנלע"ד דרוב פעמים בחולו של מועד כבר נעשה כעין מנומר ממשמוש היד ומ"מ כשר, וכעין גרדומי' דאחו משירי מזוה וכעין מיס משירי טהרה. ע"כ.

וע"ע צוה צס' מנחת פחים על או"ח שמקשה על החתם סופר הנ"ל, צמה שר"ל שכשר כעין גרדומין דאחו משירי מזוה, דקסות א"ע צוה ממ"ש במקור"א, דבתשבותיו בחי"ד (סימן רנו) ד"ה ומה שהקשה, ס"ל דבשופר ולולב לא מכשירין גרדומין, עיי"ש, ונשאר צ"ע.

וע"ע צש"ח התעוררות תשובה (ח"ד סימן ס) שהציא דברי החת"ס, ומוסף לאמר, שאכן גם לפי"ד החת"ס צריכים להזהר מיהת שלא לקרב הלולב אל האחריו בעוד לחלוות מים עליו כדי לקיים דברי הפ"ח שהמזוה הוא לחבר האחריו עם הלולב לנטילתו, כי ע"י שנעשה האחריו לח מהמים שעל הלולב נולדים בו מזה מראות שונות שפוסלים אותו אח"כ משום הדר, דדברי החת"ס אמורים דוקא אם צאו דברים אלה ע"י קיום המזוה, אבל אם צא מחמת שנגע האחריו בלחלוח המים שבלולב זה אינו שייך למזוה כלל, עיי"ש.

וע"ע שו"ת נפש חיה (אר"ח סימן ד) שהציא לדברי החת"ס לענין אחריו ארץ ישראל, דכוח שם, דאחריוגים הבאים מארץ הקדושה לפעמים יתקלקלו ע"י משמוש היד בהם, ורבים אומרים זה רא"י שהוא אחריו אמיתי ואינו מורכב כמאמרם ז"ל שלאחריו קשה משמוש היד. וכדי שלא לחוש לשינוי המראה והבהרות שנעשה עי"ה, מעתיק מה שהראה לו רב גדול אחד מ"ש ע"י החת"ס ומחזיק ל"י טיבוחא על כך, עיי"ש.

וע"ע צש"ח זכר יהוסף (אר"ח סימן רכו) צוה.

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ע יו"ד (סימן כח סעיף יד) שחט עוף או חיה ושחט עליה בהמה, פטור מלכסות, דהיי חליפה לענין

מקפידין וכ"ש על דם שצצשו כי הדם נפשו של אדם קנה בה וכן משמעות הרא"ש פ' המנוקט והרשב"א ב"ה הוצא צ"י ל"ד ס' קצ"ח דדוקא צצדו לא הוה חליפה בטענה.

ואף שהרא"ש בפכ"ה כתב ח"ל ותנא נמי רצב על צש"ח חוץ ואם מוכר רצב הוא אינו חוץ עכ"ל האי על צש"ח ט"ס הוא וז"ל על צגדו וכדאימא להדיא צש"ס ככל הספרים שצדינו וכן הוא בתשובת הרמב"ן ס' קצ"ד אלא שזלשון השואל אינו מעתיק הלשון שפיר ושם כ' צסס ממני' דמקוואות ושם לא תני כלל האי ממני' ע"ש.

והמ"א צ"ה ס' קס"א ס"ק ז' לפי שנמשך אחר לשון הרא"ש פכ"ה שהוצא צ"י שם כתב שם ח"ל ואם הוא טבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו מציעא צפ"א דוצחי' ולא עיין צש"ס גופא דהתם לא קאמר רק צנמאל צצגדו (ואף אם תרצה לדחוק ולומר דרעתייהו דגופו ובגדו שרים אף שהוא נגד משמעות הסוגי' ורוב הפוסקים שכתבתי מ"מ סוגיא זו דפסחים ודובחים בהא דשבח הוא לבני אהרן לא משמע כן).

גם מ"ש עוד המ"א שם ח"ל ולא איפשטא ונ"ל דבטבילת נדה אזלינן לחומרא עכ"ל וזה אינו כיון דמיעוט שאינו מקפיד עליו חוץ מטעם גזירה אטו רובו המקפיד עליו צדרצנן אזלינן לקולא עיין צש"כ צ"ד ס' קצ"ח ס"ק י"ג. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין צש"ח הלכות קטנות (חלק א סימן כ) צדצר מוהל שנתבשר דם המילה צידיו כיצד יעול ידיו לאכילה.

וז"ל: גרסינן צוצחים [ל"ה ע"א] שצח הוא לצני אהרן שיהיו מהלכים ארכובותיהם צדס ה"נ י"ל שצח הוא למוהל שיהיו ידיו צצועות צדס מילה ואידי דחציב אינו מקפיד עליו ואינו חוץ. ע"כ.

אמנם צש"ח שבות יעקב (חלק א סימן סט) תמה עליו, איך נעלם ממנו סוגיא דש"ס כאן, דגם צצני אהרן הוה חליפה אם הוא יבש, ועיין צרמב"ם פ"ה מה' ציאת מקדש וצטור וצ"י צ"ד ס' קצ"ח מצוהר דכל דהו חליפה לענין טבילה הוה ג"כ חליפה גבי כהנים דשויים הם, ומסיק צ"ע.

וע"ע יעיר אהרן (אות ח' סימן כה) ועקרי הד"ט (אר"ח סימן ט' אות מב).

אמנם צש"ח רבי עזריאל (ח"א או"ח סימן צב) כתב לתרץ התמיהה של השבות יעקב על ההלק"ט, ד"ל שהוא מפרש דברי הש"ס, מדקאמר "לח" הוא, ולא קאמר "צלח", פירוש, דסם לעולם לח הוא ולא נתיבש ככל וכל. עיי"ש.

וע"ע צדגול מרצבה (סימן תקפד) שתמה אהא דמצוהר שם, דאם יש מילה צר"ה יש למול קודם תקי"ש, ולא יעביר דם חליפה מעל שפתיו כדי לערב המזות, ותמה, דהא כיון דנתייבש הדם הוה חליפה כו'.

ועיין צש"ח רבי עזריאל שם (ח"א או"ח סימן צב) צדצרי הגאון ר' אהרן שמואל אסאד, צנו של הגאון מהרי"א, שכתב לתרץ לפימ"ש צה"ל קטנות (שם) דמוהל אם נתיבש הדם

ביו"ד סי' קצ"ח סק"א שכותב מפורש דנ"ל צדור דאם הסכנה אינה אלא בשעת טבילה ואח"כ עובר הסכנה חוץ.

והי"ל ידי מדברי הגמ' בזבחים, שאומרת הגמ' שבה הוא לבני אהרן שיהלכו עד ארכובותיהם בדם, ושאלת והא דם הוא חליצה, ומשני לא הוא ולא הוא חליצה, ועיין ב"י בטור יו"ד סי' קצ"ח שמיצא להוכיח מזה דלא אינו חוץ אף בשבט, אמנם בשו"מ במהדו"מ הנ"ל דוחה ראיה זאת וכותב ח"ל: וגם נראה לפע"ד כיון דכל עיקר מה דדם הנסוך חוץ מטעם שדרך בני אדם להקפיד בזה, וא"כ כיון שבה הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם א"כ אינם מקפידים ושפיר לא אינו חוץ ודוקא יבש שיש חליצה מזה עצמו שאינו עומד על הרפפה ברגל ממש, אבל בזה שאינו חליצה מזה עצמו רק משום שמקפידים ע"ז א"כ כל שבה לבני אהרן אין קפידא ע"כ.

והרי השבח לבני אהרן הוא רק בשעת העבודה, שאז יש דין החליצה, דשלא בשעת העבודה אין שום שבה לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם, כמובן. ובכל זאת מפרש השו"מ בכוונת הגמ' שהטעם שאינו חוץ הוא משום השבח, א"כ ה"ה ומכ"ש כל שאינה מקפדת משום סכנה, אף שאין זה כי אם בשעת הטבילה, בכל זאת היא כמיעוטא שאינו מקפיד ואינו חוץ.

ובדבריהם כאלה שפיר יש לסמוך על נאמנות הרופאים וכמו"ש בשו"מ שם דיש לסמוך ע"ז מכ"ש במדי דרנן ובפרט צדור פרוץ כזה, עיי"ש.

*

גמ'. י"ח הוא ואינו חוצץ. המשנה למלך (פ"ב מעבודת יוה"כ) כתב, דמה שהוצרך הכ"ג להסתפג ביוה"כ הוא גם מדינא, שכן חנן זה במתני' משום דלא גרעי מים מרות, דבעי רבא בזבחים (דף יט) על צדור צעיין וליכא.

ועיין להחיד"א בצרכי יוסף (סימן כז סק"א) דדבריו ז"ע, דהא מצואר בגמ' כאן דדם אינו חוץ בין רפפה לרגלי הכהנים משום דלחין אין חוצץ, ובע"כ שרות גרע ממים.

ובתב, לתוך, דהתם בזבחים דבעי רבא ברות לאו מטעם חליצה אחי עליה, אלא משום דכתיב על צדור, ואף כל מידי דלא חיץ בעלמא חיץ הכא. מדע דאל"כ מאי בעי ברות, הא אפי' דם לא חיץ כיון דלא הוא, א"ו דכיון דהכא כתיב על צדור ז"ל על צדור דוקא. וכ"כ בס' יעיר און (מע' ח אות כה).

וע"ע בדברי המשנה למלך הנ"ל, בשו"מ שמן המור (יו"ד סוף סימן ז), ושו"מ עמודי אור (סימן לד) וקהלת יעקב (במענה לשון אות רנה) ושו"מ קרן לרוד (סוף סימן י) טוב עין (סימן יח אות טז) ישרי לב (דף ע"א) ושו"מ חצלת השרון (אור"ח סימן מא) ושו"מ טוב טעם ודעת (סימן רמה) ושו"מ מהרש"ם (חלק ד סימן כח) ושו"מ אגרות משה (חלק יו"ד ב' סימן פו).

*

גמ'. זו הולכת אברים לכתב. עיין רמב"ן (ויקרא א, ה) ח"ל: ושחט והקריבו הכהנים, מקבלה ואילך מזה כהונה, לימד על השחיטה שכשרה צור. והקריבו, זו קבלה, ומשמעה לשון הולכה, למדנו שמתיהן צבני אהרן, לשון רש"י.

כסוי הדם, ונ"צ דהא מצואר כאן דלא אינו חוץ, וא"כ ה"נ בשחט דם בזהמה על דם חיה ועוף נימא דאין חליצה בזה.

עיין בס' שרשי הים (ח"א קל"א ע"ב) שעמד בזה, וכתב שאפשר שזהו טעם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שהשמיטו דין זה. ושכבר עמד בפרי חזאר (סימן כח ס"ק יט) על השמטת הראשונים בזה.

*

גמ'. שם. עיין שו"מ אין אליעזר (חלק ד' סימן ט) שנשאל ע"ד אשה שהרופא קידר לה גיבס על אצבע שקיבל שבר, וא"א להוריד את הגיבס למשך כמה חדשים, אם האשה הזאת יכולה להטער לבעלה במשך הזמן הזה שטושטת את הגיבס.

והנהגה לכאורה הרי דין פסוק הוא ביו"ד סי' קצ"ח סעי' י' דרטיה שעל המכה חוצלת, וה"ה בגיבס דמאי שנא. אבל מלמדי בשו"מ דברי חיים מלמדי חיו"ד ח"צ (סי' ס"ה) שנשאל על אודות אשה אשר רטיה על מכתה וקליעת מעט שצרה שעלתה לה עפ"י ציווי הרופאים וכמעט סכנה הוא לה להסירה ממנה אפי' מעט שעה, והשיב שמוותרת האשה לטבול ולא היא חליצה וחומר איתרה החמיר הס"ט כיון דהוי מיעוטא שאינו מקפיד ולענין רטייה מפורש בדהיא דרטי' שאינו מקפיד עליו אינו חוץ וכן בטבילה החמירו, אך בזה הוא דבר שאינה מסירה בשום פעם וכמעט סכנה הוא לה בודאי לא היא חליצה, ויעוין בח"ס קצ"א בחיו"ד וזכרון יוסף שהקילו מטעם זה, ולכן אם אפשר נקל להסיר הרטייה בלא חשש כאז בודאי תסירה, ואם חוששת לסכנה וכאז גדול ח"ו סגי שמתים היטב במקום הרטייה במים חמים מה דאפשר וכן במקום קליעת שער ותטבול ולא היא חליצה כלל עכ"ל.

ובן ראיתי בספר טהרת ישראל (סי' קצ"ח סעי' ד') שעל יסוד דברי הדברי חיים הנ"ל ועוד גדולי הפוסקים שמינין שם, פוסק לדחות רטיות שהמציאו הרופאים שצריך להיות מוגת ע"ג ג' או ד' חדשים ואח"כ נופלין מעלמאן אבל בתוך הזמן א"א להסירן כי אם בקריעת העור עמה ויהיה לה זער גדול והאשה אמרה שכבר הורגלה ברטיה זו ואינה מקפדת כלל, המיקל, בחוששת לסכנה מעט וכאז גדול, שאינה חוצלת, לא הפסיד, רק שמתים היטב במקום הרטייה במים חמים מה דאפשר, אין לערער עליו, וגדול כח הטהרה לבעלה עיי"ש.

דיון מכל זה שה"ה צנידוננו בשאלת הגיבס, שאם אי אפשר בשום אופן להסיר בתוך הזמן המיועד את הגיבס אם לא בגרימת כאז גדול וסכנה מעט לאחר, אפשר להחיר לאשה להטער לבעלה גם בלעדי הסרת הגיבס דהוי מיעוטא שאינה מקפדת עליו כלל שאינו חוץ. וכו'.

ואח"כ כותב: ואילו דמסתפינא הוה אמינא דאף במקרה שאי הקפידה הוא רק בשעת הטבילה, ושלא בשעת הטבילה מקפדת להסיר, אבל מכיון שטעם אי הקפידה בשעת הטבילה הוא משום סכנה, שיש סכנה בצדור אם תסיר, ג"כ יש להחיר לטבול, ואע"פ שזה במקרה גמורה לדברי המחמית השקל

ד"ה עד, שכתבו, דלכך שם אף לר"י דיוחי מעיקרא לא הוה דיוחי דצידו לתקן, משמע הא בנפגס המוצח דפסול אף שצידו לתקן ולפי זה גם שם לא חזי כל דנראה ונדחה, עיי"ש.

וע"ז השיב, דבאמת מכמה מקומות בש"ס משמע דכל שצידו מקרי חוזר ונראה, וע' בוצחיס דף ל"ד ע"ב וכתוב' שם ד"ה כל ובסוכה ל"ג ובתוספות שם, וע"כ לא כתבו התוס' רק לר"י דס"ל דגם דיוחי מעיקרא הוה דיוחי ואם כן ממילא נראה ונדחה דחמירי בכ"מ מדיוחי מעיקרא כדאמרן בסוכה ל"ג ולכך לדידיה ל"מ אף דהוה צידו אבל לדידן דס"ל דדיוחי מעיקרו לא הוה דיוחי ממילא בנראה ונדחה לא הוה דיוחי כל שצידו, עיי"ש.

ועיין שם עוד שהעיר דגוף ספיקו של הל"ח הוא ירושלמי מפורש בפרקין (הלכה ג') הגע עצמן שולדה לו יצלת הרי אינו ראוי לחטאה בע"ש ומשני מין יצלת ראוי לחטאה מע"ש, הרי מפורש דבכה"ג לא דחי שבת, ומהסימא שנעלם מהגאון הל"ח ירושלמי מפורש כאן.

וע"ע מה שכתב שם (מהדורה א ח"ג סימן צז) צוה.

*

מתני'. ר' אלעזר אמר דוחין ידוע קו' הגאון ר' דוד דייטש (עיין בספר אוהל דוד) [מוצא בשו"ת חתם סופר חלק א סימן קכד] לפימ"ש התוס' לעיל (דף ג' ע"ב) ד"ה מאליה, דמי שאין לו קרקע פטור מפסח כשם שפטור מן הראי', א"כ מ"ט דמכשירי פסח דוחים שבת לר' אלעזר, הא מבואר בשבת (דף קלא) דמודה ר' אלעזר צליצית לטוליה ומזוזה לפתחו שאינו דוחה שבת והטעם משום הואיל וצידו להפקירן, א"כ הכי נמי הואיל וצידו להפקיר הקרקע ויהיה פטור מפסח וממילא לא דחי שבת. ועיין לעיל (דף ג' ע"ב) שהארכנו צוה.

*

מתני'. אמר ר' א ר"א ועליה אני דן ומה אם שחיטה וכו'.

עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ג סוף סימן ב) שהציא מה שפירש רש"י, הזאה שבות משום דמחוי כמתקן גזר. ומה שפירש רש"י לקמן (סו ע"א) הצא לי מועד לאלו, שיהיה זמן קצוב להם כמה שקצוב לשחיטה הילכך כיון דלא קביע לי זימנא ומצי למעבד מאתמול לא דחי והזאה נמי לאו מגופו דפסח הוא ולא כחייב צי' מועד, עכ"ל, וכתב שזה דוחק, דהא אף דלא כתב צי' מועד כיון דלא אפשר מאתמול א"כ נילף מקי"ו משחיטה שידחה. וגם מה שפ"י רש"י, הזאה שבות דמחוי דמתקן גזר, צ"ע, דהא בדף ס"ט ע"א מסיק הש"ס דהטעם משום גזירה שמה יטלנו ויעברנו ד' אמות ברה"ה והא דמחוי כמתקן איתא צי' שני דביה דף י"ח ע"א דטעמא דלא מטבילין כלי בשבת מפרש רבה גזירה שמה יטלנו ויעברנו ד' אמות ברה"ה ור' צידי מפרש גזירה שמה ישהא ורצא אמר שנראה שמתקן כלי ודמי' לתקנות מלאכה וגזר עלה מדרבנן, ובסוגיא דלקמן רבא גופא מפרש טעם אחר דהא פריך שם והואה מ"ט לא דחי שבת מכדי טילטול בעלמא הוא מדחי שבת משום פסח אמר רבה גזירה שמה יטלנו ויעברנו ד' אמות ברה"ה ולר"א נעבייה דהא אמר ר"א מכשירי מזהו דוחה שבת ומסיק רבא אלא אמר רבא קסבר ר"א שושטין

ואיננו נכון, אלא מדרש רבותינו (תורת כהנים פרשה ד ד) והקריבו זו קבלת הדם, שאין לשון והקריבו קריבת הדם למוצח שהיא ההולכה, אבל הוא לשון קרבן, שיעשו מן הדם קרבן, והוא לקבלו ולזרקו על המוצח, כי הזכיר בצעל הקרבן הצאה וסמיכה ושחיטה, ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד, אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא צבהן כשר ובכלי שרת, וכל שכן הולכה וזריקה. ועוד, שהולכת האברים לכבש פסולה צור, שכן דרשו, והקריב הכהן את הכל והקטיר המוצחה (פסוק יג), זו הולכת אברים לכבש, אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן צביהונו. ע"כ. וע"ע העמק דבר שם מ"ש להוכיח כפירש"י.

*

גמ'. שם. הגר"י מזריסק בחידושי מנחות (י ע"א) כתב לדקדק, דמדנקט לכבש ולא למוצח, ש"מ דמן הכבש כבר אינו עבודה הולכה, אלא תחילת עבודה הקטרה. עיי"ש. ועיין מנחת אברהם (ח"ג עמוד יח) צוה.

*

גמ'. אימא להקטירן. עיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל, כוונת הגמ' צוה.

*

גמ'. כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו וכו' טייעות. עיין הג' היעב"ץ, דקמ"ל צוה, שכן נאה לעשות מפני חיוב מזה להקל בכבוד עצמו.

*

גמ'. אמר רב עי"יש. עיין גיטין (מה ע"א) ושם (עו ע"ב) צבא מליעא (סח ע"ב) ושם (צו ע"א) צבא צתרא (קלג ע"ב).

אלו דברים

מתני'. הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבולתו אין דוחין את השבת. עיין בשו"ת הרי"ד

(סימן מר) ושם (סימן פח-פט).

*

מתני'. וחתיכת יבולתו. הטעם דאסור לפי שאפשר לעשות מערב שבת, ועיין בצ"ח שנסתפק אם נולד יצלת בשבת שכבר הפריש לפסח אם מותר לחטאה, ששם לא שייך הטעם של ר"ע דאפשר לעשותו מע"ש, שהרי לא נולד רק היום.

ובתב. דאסור, והציא ראה דל"כ מה רמי הש"ס לקמן (דף סח) המשנה עם משנה דעירובין דתנן דחותכים יצלת במקדש דמה קושי' דנוקי משנה דעירובין בנולד לו בשבת. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) שנשאל על ראיית הל"ח, דמה ראה, הא לא מצי לאוקמא צדק, דאם כן הוה ליה נראה ונדחה, ובנראה ונדחה הוה דיוחי אף שצידו לחתוך היצלת. והצי' ראה מדברי התוס' בוצחיס (דף נ"ט)

מתני'. שם. מצואר בגמ' לקמן (סט ע"א), דהואה אסור בשבת משום שמא יעצירונו. ועיין בחוס' רי"ד, שצ"ח דהיינו שמא יעצירונו המוח, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קצא) דדברי בן המצבר, דלכאורה יש להצין, הא אין שבות במקדש. אך זה אינו, דהא כל הטעם דאין שבות במקדש כתב הכסף משנה משום דכהנים וזרין הם, ועיין רמב"ם (פ"ב משופר) ואם כן כאן דהגזירה הוא שמא יעצירונו המוח, והוא אינו זרין, שפיר גזרו.

*

רש"י ד"ה והקמירן. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה חגיגה אור"ח סימן פו) מה שהביא מבנו הגאון ר' שמואל, ושו"ת בני ליון (סימן קפא)

*

רש"י ד"ה הואה. עיין במתני' דדברי הפנים מאירות, ועיין בשו"ת חסם סופר (חלק ז סימן ו) במכתבו של הגאון ר' ליזר קונין, שכח לתרץ הקו' הנ"ל, אמר שפירש רש"י דהואה שבות היא דמחזי כמתקן גברא, דהא תלמודא מסיק טעמא אחרתא, כדמסיק רבא לקמן [ס"ט ע"א] שמא יעצירנה ד' אמות ברשות הרבים.

ותירין. דהא דמסיק רבא שמא יעצירנה היינו אליב' דר' אליעזר דסבר טעה דדבר מלוא ועבד מלוא חייב כדמוכח לקמן (ע"ב ע"א), מה שאין כן במתני' אליב' דר' עקיבא ור' יהושע דסביר דטעה דדבר מלוא ועבד מלוא פטור, אם כן ליכא למיגזר שמא יעצירנה. עיי"ש.

ועיין שם (סימן ח) דדברי הגאון החת"ס, וז"ל: ומה שכח יישוב על דברי רש"י ריש פרק אלו דברים בפסחים, שכח טעם הואה שבות משום חיקון גברא, ובגמרא מצואר שם הטעם משום גזירה דרבה שמא יעצירונו, הן אמת שמה שכח מר ר"י לא עיינינו בו כלל, מכל מקום לא אמנע בו מלהודיע מה שהעלינו ת"ל פסח העבר, ע"ד חידוד ופלפול.

דהנה ללאורה מצואר בכל הש"ס [ר"ה] (כ"ט ע"ב), סוכה (מ"ג ע"א), מגילה (ד' ע"ב) גזירה דרבה דשופר לולב ומגילה הנהו שלשה מצומדים ולא יתפרדו, ולא הזכיר בשום מקום היינו טעמא דהואה. הנה גם צביה [י"ח ע"א] גבי טבילת כליס אמר רבא למילתיה ולא הזכיריהו בשום מקום, עיין בש"ע א"ח סי' שכ"ג [סעיף ז'] שקי"ל דלא כותי' יע"ש, אלא ע"כ היינו טעמא שחירונו כבאן דוחק גדול, כקושיה חוס' שם [ס"ט ע"א ד"ה שמה] שהרי נושא מי חטאת יטמא ויחזור ויטמא המים, וחירונו דחוק מאוד, דכילי האי ודאי לא גריין שמא ישאם ככלי אבנים ויעצירונו ד' אמות ברשות הרבים. לכן נראה יותר ופשוט טעמו של רש"י ז"ל משום חיקון גברא, רק שהש"ס קאי לר' אליעזר חסם, ולשיטתו ע"כ לא ס"ל חיקון גברא, לכן הוצרכנו לרבה, מה שאין כן לדידן חיקון גברא עדיפא לן.

דהנה עיין בשבת דף קל"ז [ע"א] מפיק הש"ס לר' אליעזר מכשירי מילה שדושה שבת מצויס, ואח"כ באותו עמוד

וזרקין על טמא שרץ והוא הדין לטמא מת שצביעי שלו הואה למאי לאכילה אכילה פסחים לא מעכבי הרי דרבה גופא לא רצה לפרש כמו שאמר הטעם צביה דמחזי כמתקן מנה.

וברות שם: אלא נראה צורר דהטעם דמחזי כמתקן אין זו סרך שיבא למלאכה דאורייתא אלא דמחזי כמתקן מנה ואסור מדרבנן כמו מוקפה וכבר כתב הב"י בא"ח סי' ש"ח דאסור חכמים לטלטל מקצת הדברים ונגעו באיסור זה אם הזהירו הנביאים שלא יהיה הילוכך של שבת כהילוכך של חול ק"ו שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול של חול ועי' בלבוש סי' ש"ח ולפ"ו בודאי היכי דליכא מלוא שפיר גזרו חכמים או במקום דיחוי מלוא לא אסרו רבנן וכן פריך גבי לולב ריש פ' לולב וערבה מכדי לולב טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת אמר רבא גזירה שמא יעצירונו וכתבו החוס' אע"ג דחזי למלוא שייך צי' איסור מוקפה לטלטל ועל איסור מוקפה פריך שפיר ולידחי משום מלוא וכן פריך הכי מכדי הואה טלטול בעלמא הוא לידחי משום פסח דמשום דיחוי מלוא לא היה לרבנן לגזור איסור ותו לא שייך מירוח דמחזי כמתקן מנה ומירוח רבא דחשש שיעצירונו ד' אמות צ"ה ויבא לאיסור דאורייתא ולכן גזרו רבנן בשב ואל תעשה כמו גבי לולב.

ולפי זה יתישב ג"כ דברי ר"ע במתניתין דאמר רבי הבא לי מועד לאלו כמועד לשמיטה כלל אמר ר"ע שכלל זה אין לו חיבור ושייכות למחילת דבריו דהא מחילת דבריו אינו מלאכה אלא שבות, אך לדבריו ניחא דהא ר"ע אית' לי' בריש פרק מי שהיה טמא דאין שומטין וזרקין על טמא שרץ ואי היה סבר ר"ע במכשירי מלוא דוחין שבת הי' ראוי שידחה הואה שבת בשביל מלוא פסח, ובזה ניחא דהואה שבות הוא משום דרבה שמא יעצירונו וכשהשיב לו ר"ע רבי הבא לי מועד לאלו כמועד לשמיטה וא"כ הרכבתו והבאתו אינו דוחה שבת שאינם זמנים קבוע והואה גורמין משום דרבה וכת' נעברה דהא מכשירי מלוא דוחה שבת ולכן אמר כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר לעשותו מע"ש אינו דוחה שבת ושפיר גורמין שמא יעצירונו ד' אמות צ"ה וזה היה יכול לעשות מע"ש. וזה פשוט וברור ואמת לאמתו של תורה. ע"כ.

*

מתני'. הואה תוביח וכו'. עיין עירובין (קג ע"א) בהא דמוקי הש"ס דהרכבתו דלא כר"נ והבאתו ממוח לתחום כר"ע דאמר תחומין דאורייתא, ודחי הש"ס מהא דאמר ר"א אלו שהן משום שבות לא ידחו את השבת, הרי דקרי להו שבות. ולפי"ז תמה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) היאך אמר ר' עקיבא הואה תוביח שאעפ"י שהן משום מלוא והן משום שבות, והא תחומין לדידי' הוא מן המורה.

וברות דלואי דוקא גבי ר"א דאמר על כולם שהן משום שבות שפיר קשיא לי' להש"ס דהא כולם הן מן המורה אבל גבי ר"ע דס"ל הבאתו ממוח לתחום הוא תורה ושא"כ דברים כגון הרכבתו ויבולת הן רק שבות ושפיר קאמר דאלו שהן משום שבות דעכ"פ יש בהם שנים שהן רק שבות ואפ"ה אין דוחין. עיי"ש.

*

דף סו ע"א

גמ'. שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת וכו'.
 בירושלמי חממו האין נתעלמה מבני בתירא הלכה זו,
 והלא ח"א בכל שמי שביעיות שנים שלא יבא פסח באחד בשבת,
 והיאך שכחו זה. ואמרו שם כדי שיעלה הלל לגדולה גרמו להם
 מן השמים שיסכחו מה שראו בעיניהם. עיין שם. וע"ע בשו"ת
 תשכ"ך (חלק א סימן קלו) להיות בשבת.

וע"ע בשו"ת מהרי"ל (סימן קנח) שכתב דע"כ ז"ל דהואיל
 והיו מקדשין על פי הראייה, לא היה חל אלסל ע"פ
 יום מתענין.

תשובה: יראה דמתענין ביום חמישי שלפני השבת, וכן ראיתי
 בימי חורפי בספר רוקח. וכן שמעתי אחד מרבותא
 רצה להוכיח דלא מתענין כלל, מהא דמייתי מרדכי פ' מקום
 שנהגו דפליגי אמוראי בירושלמי איתא דרבי לא אכל בערב פסח.
 חד סבר משום דזכרוא הוא, וחד סבר דהוה מתענה משום
 דאיסטינס הוא. והשחא אי סבירא לן דלמ"ד משום זכרוא
 מתענין דריכין להחטות אף כשחל בשבת לפני השבת, א"כ אמאי
 פליגי אמוראי משום מאי התענה רבי, תפשוט להו מהיכא דחל
 בשבת אם התענה ביום שלפניו, דודאי בשבת אין מתענין, א"כ
 ודאי משום זכרוא התענה בכל שנה. דאי משום איסטינס מה
 היה מועיל לו התענית שלפני ע"פ, שלא יהא איסטינס מלאכול
 מנה ליל פסח באכילת תאווה, ואם לא התענה רבי לפני השבת,
 תפשוט איפכא דע"כ לאו משום זכרוא התענה בכל שנה. אע"כ
 גם למ"ד משום זכרוא סבירא דאין מתענין כלל, כשחל ע"פ
 בשבת וחו ליכא למיפשט מיד.

וגר"א לדחות, דאיכא למימר דלא ידעי אמוראי היאך עבד
 בשבת, ואין זה דוחק דכה"ג אשכחן פ' אלו דברים,
 בבני בתירה שהיו נשיאים ונתעלמה מהן כשחל ע"פ בשבת, אם
 קרבן פסח דוחה שבת או לאו, והיאך שכחו מה עשו בשנים
 הראשונים. אע"כ בשנים מרובות לא חל להם ע"פ בשבת,
 ונשתכח מהן הדבר דע"כ לאו משום זכרוא התענה בכל שנה. אע"כ
 לומר מילתא דייחידאי דנשתכח גם בימיו לא חל כ"כ בשנים
 מרובות. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סוף סימן עט)
 שכתב: וזדירושי אמרתי מה שהזמין אאע"ה המלאכים
 שנדמו לו כערכים צ"ט של פסח, משום יוס ג' למילת כל בני
 ביתו היה והעברה ובישול ושחיטה שכיחי דלרבי למסוכנים
 והותרו לו אותן מלאכות. וגם מה שמקשים אבני בתירה ששכחו
 ולא ידעו אי פסח דוחה שבת הלא פסח גלגל היה בשבת כמבואר
 בסדר עולם דמייתי רא"ש פרק ערבי פסחים (ס' י"ג).

וי"ד [דמכות] ר"פ הערל [ע"א ע"ב] כל ישראל מלו צ"א
 יסן שה' ביום ד' ולכמה פוסקים ג' ימי מילה חשבינן

מפיק ר' יוחנן לרבנן גם כן מילה גופא מבזים ע"ש, ואם כן
 הדרא קושיא לר' אליעזר מכשירין מנ"ל כיון דמילה גופא מבזים
 נפקא, יענין שם בחוס' ד"ה תניא כוותי וכו'.

ו"י נראה דלכ"מ, דהנה לעיל [שבת] ק"ו ע"א איתא דלר'
 שמעון מקלקל בחצורה חייב דהרי אי אפשר לחצורה בלי
 קלקול, ואי משום דלר' דלמו, זה אינו דהוי מלאכה שאינה
 זריכה לגופה, אלא ע"כ מקלקל בחצורה [חייב], ור' יהודה
 לשיטתו דס"ל מלאכה שא"ל לגופה חייב במקלקל בחצורה פטור
 דאשכחן תיקון דלר' דלמו, ומסיק הש"ס טעמא דר' שמעון
 מדאיטריך למישרי מילה ור' יהודה ס"ל מילה תיקון הוא,
 ופירש"י שם ד"ה מה לי, דהוי תיקון גברא יע"ש, ואם כן ר'
 שמעון ע"כ לא ס"ל הך סברא דמיקרי תיקון גברא תיקון
 מעליא, ואם כן יש לומר דהא פליגי, רבנן ס"ל ביום איטריך
 לגופא דמילה ידחה שבת אף דהוי תיקון גברא, מה שאין כן ר'
 אליעזר ס"ל כר' שמעון דהא, דלא הוי תיקון גברא תיקון מעליא,
 וס"ל כר' יהודה מקלקל בחצורה פטור, אם כן ביום למה לי,
 למילה גופא לא איטריך [אלא] ע"כ למכשירין.

ואיין להקשות מנ"ל לר' אליעזר דאחי אמכשירין, דלמא להורות
 שאף מקלקל יהא חייב בחצורה, זה אינו דר' אליעזר אית
 ל' לימודים בכל המזות, שמכשיריהן דוחה שבת, רק דאי אפשר
 לן למילף מילה מינייהו, דאיכא למיפרך מה להגן שכן אם עבר
 זמנו בטלה יע"ש, אם כן עדיף טפי להשוות מילה לכל המזות
 מלחייב מקלקל בחצורה, מה שאין כן ר' שמעון לשיטתו מבואר
 שם דס"ל כר' עקיבא רבו במכשירין שאפשר לעשות יע"ש [ק"ל
 ע"ב], ובסוף מסכת עירובין [ק"ג ע"א] גבי קושרין ימא
 במקדש אכל לא במדינה אם כן אייתר ל' ביום למקלקלין, ואם כן
 ממילא אחי שפיר, דלר' אליעזר ע"כ לא הוי הזאה משום מיחוי
 כמתקן, וזריכא לשמא יעבירו. ע"כ.

ובישו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"א סימן ק"א) כתב
 לתרץ דברי רש"י, דבאמת מתקן לא שייך רק היכא
 שהתיקון בא מיד ולא כשצא לאחר כך, וכמ"ש המרכבה המשנה
 בהלכות שבת פכ"ג, ולפי זה בפסח דהתיקון אינו בא מיד רק
 שיוכל לאכול אחר כך בליל פסח לא מקרי תיקון, והוצרך לטעם
 גזירה שמא יעבירו, אבל בשאר הזאות כמו בהזאה של תרומה
 דיוכל לאכול מיד שפיר אסור משום מתקן.

ובעתה רש"י קאי כאן בכל הזאות דהוא שבות וצ"א משום
 מתקן דל"ש שמא יעבירו כמ"ש הר"ן, אבל לענין
 פסח שייך שמא יעבירו ולא שייך מתקן, ולפ"ז שוב שפיר גזרו
 בהזאה דהרי בכל שבות השנה אסור משום מתקן ובפסח שוב
 גזרו משום שמא יעבירו, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח ב' סימן פז).

*

תוס' ד"ה א"ו דברים. עיין בשער המלך (פ"א מה' ק"פ
 הי"ד) ושו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן

(רמז).

גמ'. אדם אחד יש שע"ה מבב"ל והל"ל הבבלי שמו וכו'. עיין בספר שיחת מלאכי השרת (ליקוטים בדרוש לסיום ש"ס משנה) שכתב ליישב מה שדקדק בדורש לזיון מה ענין הסיפור אדם אחד שעלה מצבל לכאן כדנראה שזה שייכות לענין.

ובתב צביאור הענין, וז"ל: דהנה האור חדש מציא קושיא העולם לנאורה יש להוכיח דפסח דוחה שבת מפסח מדבר דאמרינן בשבת [דף פ"ז ב'] עשר עטרות נטל אותו יום ראשון למעשה בראשית ומדרשא חודש ניסן באחד בשבת ערב פסח בשבת ועשו פסח. ומירך לפי מה שכתבו התוס' קידושין [דף ל"ז ב'] ד"ה הואיל דלמאן דאמר כל מקום שנאמר ציאה אינו אלא לאחר ירושה ושיבה בפסח דנאמר נמי ציאה לא היו צריכים לעשות במדבר אלא על פי הדבור ע"י שם א"כ יש לומר דלא יליפין כדאמרינן כהאי גווגא בחולין [דף ה' א'] צאה דשחיתת מומר ע"י שם דממה דעל פי הדבור לא יליפין ע"כ.

א"ל אס נאמר כאידך מאן דאמר בקדושין שם דכתבו התוס' שם דלצי"ז היו צריכים לעשות פסח ולא הי' על פי הדבור הדרא קושיא לדוכחי. אך הא מוכרח כמאן דאמר דלא צריכים על פי הדין דאי לאו הכי למה לא עשו במדבר כמו שכתבו התוס' שם. אך התוס' שם מרזו עוד כאידך מאן דאמר משום דהיו ערלים. אמנם התוס' ביצמות [דף ע"א ב] ד"ה מ"ט כתבו ששם מגילת סתרים דרבינו נסים בדמדבר מלו ולא פרעו. וא"כ למאן דאמר התם דלא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אלא ליהושע א"כ במדבר דלא נטווו עדיין על הפריעה אע"ג דנהגו כן כמו לאברהם אבינו פרע [בדכחצו התוס']. מיהו למה שכתבו התוס' שם דהללמ"ס הוא ויהושע אסמכה אקרא יש לעיין מ"מ לא מקרו ערלים בשביל זה. ועי' שם ביצמות בתוס' ד"ה מאי טעמא צמה שכתבו כיון דלא פרעו כאלו לא מלו דאי לאו הכי האיך מדייקין דערל מקבל הזאה ע"י שם. ולמה שכתבתי אין זו רא"י להגמרא מדקדק אז בימי יהושע דכבר נטווו על הפריעה שפיר הוו בלאו הכי ערלים אבל במדבר דלא נטווו לא. ולפי זה להך מאן דאמר לא היו ערלים וא"כ הדרא קושיא לדוכחא למה לא עשו פסח ומוכח כמאן דאמר דלא היו צריכים.

והנה התוס' יצמות שם הקשו כיון דהיו ערלים ואסורים בשלמים מה אכלו דבשר תאוו נאסר ובקדשים אסורים. והנה תירוצם כיון דלערלים דלא אפשר הותר בשר תאוו לא נראה כן מדצריהם ריש חולין [דף ז' ב'] כמו שכתבתי בריש קונטרס חידושי ליו"ד. גם הקשה הגאון מהר"ר צירוף כהנא. מפיוורא עליהם מדברי התוס' דחולין [י"א א'] ע"י שם והוצא קושייתו בצור חדש [פ' חוקת] ובקול יהודא. ולכן נשאר קושייתם ומוכרח לומר כנ"ל דלא היו ערלים והיו מותרים בשלמים ומוכח ממילא נמי כמאן דאמר דלא צריכים על פי דין רק על פי דבור.

אך הנה זהו לר' ישמאל צפ"ק דחולין [י"א א'] אבל ר' עקיבא שם סבר בשר תאוו לא איחסר כלל אין קושיא דשפיר הערלים אכלו בשר תאוו. והנה בריש חולין [דף ז' ב'] הקשו התוס' לר' מאיר דאין טוב נודר ומשלים האיך אכלו ישראל שלמים במדבר דבבשר תאוו נאסרו. ויש לדקדק מאי קושיא אימר ר' מאיר סבר כר' עקיבא דבשר תאוו לא איחסר ויעי' מה שכתבתי

מעת לעת, ועיין מג"א ס' של"א סק"ט, וא"כ אותו שבת היו כל ישראל מסוככים בשלישי למילה והותר שחיטה והצטורה, ואין רא"י מאותו פסח לשארי ע"פ שחל בשבת.

אמנם מה שמקשים על תשצ"ץ איך מלו ישראל שלא בזמנם ציוס ד', היה אפשר לומר כיון שהיה אז ערב פסח בשבת שניתן לדחות בלא"ה לפסח לא חיישין כל כך, אלא לפ"י הדר מוכרח דפסח דוחה שבת וקושי' א' ממנ"פ מיקשי, וזה הדין שכחו בני בחירה שנקמפקו בדיון התשצ"ץ. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (סימן קכד).

*

גמ'. שם. עיין במנחת חינוך (מצוה ה אות ד) ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן פא אות ד) בתשו' להגאון ר' מאיר אריק. וע"ע צשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן לח) בצאורך.

*

גמ'. שם. ידוע קו' המפרשים, הא בשבת (דף פז) צברייתא דעשר עטרות, מבוחר שהיה ר"ח ניסן בשנה השנית ציוס א', א"כ ע"כ חל אז י"ד בשבת, וכתיב ויעשו בני ישראל את הפסח בצרבעה עשר, א"כ מוכח דפסח דוחה שבת, ומאי מספקא להו לבני בחירה. עיין אור חדש כאן, ולעיל (ג ע"ב) וקהלת יעקב, פענח רזא (פרשת שמיי) דורש לזיון (דרוש ג) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פא אות ג).

וע"ע צשו"ת בצר יצחק (חלק א"ח סימן יד ענף ב) שכתב לתרץ, דבאמת יש לדון בכל קרבנות צבור, כמו תמיד דדוחה שבת בשחיטה והקטרה, וילף זה מגוה"כ דעולת שבת בשבתו על עולת התמיד, וכן בפסחים (דף ע"ה) יליף מאלה חעשו צמועדיכס, ובמנחות (דף ע"ב) יליף מן תקריב דאף בשבת, ואף אלו לא נכתב זה ג"כ היינו דנין להחיר לשחוט בשבת ע"י שנים דהא הלכה כרבנן דס"ל בחולין (דף ל') דשנים שוחטים וזה א' והיכא דשנים עושים אין כאן איסור תורה, והא דאנטריך למילף מן קראי דתמיד דכל קרבנות צבור דוחה שבת היינו להחיר ביחודי משום דשנים לא אינטריך קראי כלל.

א"כ י"ל דלכן מספקא לבני בחירה שפיר אס פסח דוחה שבת, משום די"ל דהא דכתיב ויעשו בני ישראל את הפסח צמועדו היינו שיעשו בשנים, משא"כ עכשו שמתנו חז"ל לאסור אף ע"י מלאכת שנים דהא שנים שעשו פטורין אבל אסורין יכול להיות לאסור לשחוט את הפסח צו"ל, ולומר הא אין שבות במקדש כבר נתבאר בשם התוס' סוף עירובין דלאו בכל שבותים אמרו זה, וכמו דחזוין צאה דאין צנין בהמ"ק דוחה יו"ט דאין יכולין לבנות ע"י שנים משום דשבות כזה גורו אף במקדש כנ"ל, ולכן נסתפקו שפיר עד שצא להם הלל הזקן וילף מן גו"ש דמועדו מועדו מתמיד דמה תמיד דוחה שבת מגוה"כ דעולת שבת בשבתו על עולת התמיד דילפינן דאף ביחוד דוחה שבת משום דהא בשנים לא אינטריך קראי, א"כ ה"ה בקרבן פסח דהחירו צו אף לשחוט בשבת. עי"ש.

*

דחפנך לא ישוו זה כדדריש [בפ"ק דמו"ק] דחייא הוא הדין נמי מעשה דרבנן דמי אלא למאן דאמר מעשה גדול א"כ חייב מעשה דאורייתא אלא מצות דרבנן מאי טעמא. רק נראה לי כמו שאיתא ביצמות דיש כח ציד חכמים לעקור בשב ואל תעשה. אך הא הכא מפורש בתורה ולהט"ו הג"ל אי אפשר לעקור. וצריך לומר דבאמת מאן דאמר מעשה גדול לית לי דהט"ו.

והנה הבכור שור הקשה בחידושי לחולק [דף קל"ז ב'] אהך דעלה הלל [ועוד תנאים] מבבל לארץ ישראל והא אמר ר' יהודה בשיליה כחצות בעולה מבבל לארץ ישראל עובר בשעה ותיקן דהלכו לקיים מצות התלויה בארץ דלא אחי עשה דדברי קבלה דבבבל יוצאו ודמי מצות דאורייתא עי' שם. והקשה עליו בדורש לניון הא ישיבת הארץ תמיד מנחה והרמב"ן מנחה בכלל התרי"ג וא"כ תמיד רשאי לעלות לארץ ישראל. ולי קשה עוד אמאי מיתא ר' יהודה ב"ר זירא בשיליה כחצות שם לעלות לארץ ישראל ר' זירא ג"כ (רצה) לקיים מצות.

ול"נ נראה לענ"ד נכון דהא קיימא לן מותר ללכת מארץ ישראל לחוץ לארץ ללמוד תורה וא"כ כ"ש מבבל לארץ ישראל. וידוע דאז בעת החורבן החרש והמסגר אלף היו בבבל וכל בני תורה היו שם. אמנם אח"כ אמרינן [בפ"ק דגיטין] בבל כארץ ישראל לגיטין מבי אחא רב לבבל ופירש"י וקבע ישיבות במקודש לא היו בני תורה ולא היו בקיאים לשמה עי' שם. ולפי זה אחי שפיר דקרא דבבבל יוצאו ושמה יהיו היינו אז דה"י שם כל התורה וכן ר' יהודה צימי אמוראים תלמידי' דרב שפיר מיתא ב"ר זירא. אבל צימי התנאים דעיקר תורה בארץ ישראל שפיר היו רשאים לעלות ואף דהלל ה"י נשיא וראש הרי אמרו מתלמודיו יותר מכולם.

אמנם זהו למאן דאמר תלמוד גדול שפיר אף דבלאו הכי משום קיום שאר מצות אין רשאי לעלות משום תורה רשאי. אבל למ"ד מעשה גדול הא ישיבת ארץ ישראל מנחה ואפי' הכי אין רשאי כ"ש משום תלמוד דארץ ישראל. ולפי זה הלל דעלה מבבל ע"כ סבור תלמוד גדול וא"כ ע"כ לית לי דהט"ו מכת קושיא הג"ל וא"כ מו ליתא לדרי' עקיבא דשפיר יש לומר חיישינן למיעוטא מדרבנן כנ"ל וא"כ בהכרח בשר תאזא איתסר כנ"ל וא"כ קשה קושיית התוס' דיצמות מה אכלו וצריך לומר דלא היו ערלים וא"כ למה לא עשו פסח במדבר וצריך לומר דלא היו צריכים וא"כ פסח ראשון על פי הדבור ואין למדין הימנו. ולפי זה אחי שפיר דלצני במירה ה"י להם הוכחה דפסח דוחה שבת מפסח מדבר רק דלא ידעו אזלי ה"י על פי הדבור ולא ידעו זה צבירור. [וצוה מדויק הכפל שכחו ולא ידעו שדקדקו המהצרים. דלפי הנזכר נכון שכחו עיקר הדין דודאי אירע כמה פעמים ולא ידעו הוכחה הג"ל אם היא נכונה] ולזה אמרו אדם אחד שעלה מבבל הוא ידע דאין הוכחה הג"ל הוכחה ולכן ישאלו אותו. ע"כ.

*

גמ'. והיה דורש כ"ל היום כולו בהלכות הפסח. עיין בספר משיב דק להגה"ק ר' דוד הכהן, שדפס שם דרוש לבר מצוה שאמר הגה"ק הג"ל ציוס מלאות לו י"ג למנות, ושם (אות ב) כתב לאמר, דציוס הבר מצוה עת לדרוש צב

בחידושי ליו"ד שם. וכעת נראה דהנה יש להבין לר' עקיבא לאזהר נורח המירה התורה בשר תאזא. ועי' ברש"י פירש כר"א בן עזרי' דלמדה תורה דרך ארץ. וכבר כתבתי במקום אחר דמהספרי משמע דר' עקיבא לית לי כר"א בן עזרי'. אכן נראה לר' עקיבא קרא לגופי' אנטריך דהנה התוס' חולין [י"ב א'] כתבו מבשר תאזא לא פריך גמרא אף הותר לר' מאיר דלמא במקום נקב שחט דלא חייש ר' מאיר למיעוטא אלא מדרבנן. והנה בתפארת ישראל (להנאות ר"י יונתן על הלכות נדה) הוכיח דלר' עקיבא דאמר [בפ"ק דמכות] דלא ה"י נהרג אדם וכתבו תוס' חולין [י"א ב'] דחייש למיעוט ואי מדרבנן זה שייך להחמיר ולא הכא דהא כתיב ובערת הרע מקרבך עי' שם. וא"כ לר' עקיבא קשה מבשר תאזא דהמירה תורה. וצריך לומר לר' עקיבא דסבירא שכתב בשו"ת פני ארי' דנקבות הושט היא מיעוטא עי' שם. וא"כ שפיר צריך קרא לר' עקיבא לשיטתו להמיר בשר תאזא. וא"כ זהו לר' עקיבא לטעמי'. אבל ר' מאיר לשיטתו דהוא רק מדרבנן א"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לי קרא דבשר תאזא להמיר ומוכרח דסבר כר' ישמאל דמתחלה נאסר בשר תאזא ושפיר הקשו התוס'.

והנה טעם פלוגתא ר' מאיר ור' עקיבא בענין חייש למיעוטא הג"ל. נראה דר' מאיר לא אמר כר' עקיבא לדהמרצ"ס דספיקא דאורייתא מן התורה להקל א"כ אף ס"ד דחיישינן למיעוטא מדאורייתא. רק דר' עקיבא צריך לומר דסבר כהרשב"א ור' מאיר סבר כהרמב"ם [ועיין במהצרים ר"י ג"כ לומר דפלוגתא ר' מאיר ורבנן תליא בדרמב"ם והרשב"א. ולפי ענ"ד כמו שכתבתי] ור' עקיבא לא אמר כר' מאיר ומי דחקו לאמר דמיעוטא דמיעוטא. נראה דמהצרים [ויע' מה שכתבתי בחידושי ליו"ד שם] הקשו לפי מה שכתב הט"ו צו"ד [סי' קי"ו] דדבר המפורש בתורה להיתר אין כח ציד חכמים לאוסרו א"כ אין חש חכמים למיעוטא מאי דמפורש בתורה היתר בשר תאזא. ותיצלו דבאמת ר' מאיר לית לי דהט"ו [ואנן קיימא לן כחכמים]. ולפי"ז יש לומר היינו טעמא דר' עקיבא דסבירא לי דהט"ו ולכן לית לי דר' מאיר.

והנה יש להבין להט"ו הא קיימא לן ביצמות [דף ז' א'] דיש כח ציד החכמים לעקור דברי תורה בשב ואל תעשה וכ"ש רק מאי דמפורש בתורה להיתר. וצריך לומר להט"ו דשאני שאין הדבר מפורש בתורה רק נלמד מאזהר דרשא או מכלל וכתבו יש כח כמו שכתב צבאר יעקב [סמ"ק קי"ז] דמודה הט"ו בזה אבל מאי דמפורש בתורה שפיר אין להם כח.

והנה לדידי הוה קשיא בזה דוהגית יום ולילה למאן דאמר במנחות [דף ט"ז ב'] חוצה דלא ימוס כפסטיה ואפי' הכי קיי"ל שאפי' מצות דרבנן צלעדי תפלה דחיי שעה אפי' מי שחורטו אומנתו מבטל תלמוד תורה לעשות מצוה שאי אפשר לעשותה לאחרים והנה תינה למאן דאמר [בספ"ק דקידושין] תלמוד גדול ממעשה שפיר יש לומר על דרך שאמרו [בפ"ק דיצמות] כל לא תעשה נמי חמור מעשה ואפי' הכי דמי לה הכי נמי לא תעשה שיש זה כרת דמי עי' שם והכי נמי דכותי' אף מעשה דאורייתא חמור תלמוד תורה מיני' ואפי' הכי גלי קרא

עניינים, מענינא דפרשה ומענינא דבר מצוה, ויש לחקור איזה קודם.

וכתב לפשוט מגמרא דכאן, דאמרין דבני צמירה שכוה ולא ידעו אם פסח דוחה שבת אם לאו עד שבת הלל ולמד ק"ו שידחה שבת והי' דורש כל אותו היום בהלכות פסח, ודקדקו המפרשים, למאי נ"מ אמר שהי' דורש כל אותו היום בהלכות פסח.

ויש לומר בזה, דהנה האו"ם הביא להקשות צמאי דקאמר שכוה ולא ידעו למה כפל הלשונות הל"ל שכוה לחוד או לא ידעו לחוד, ומירץ דהעולם מקשים דהרי אחת בשבת [דף פ"ו ע"ב] עשר עטירות נטל אותו היום ראשון למעשה בראשית כ' נמצא דהי' אז ערב פסח בשבת ואפ"ה כמיז ויעשו את הפסח במועדו הרי שעשו את הפסח בשבת וע"כ דפסח דוחה שבת ומה מספקא להו לבני צמירה כלל, רק שאין זה קושיא ד"ל דבני צמירה לא ידעו כלל האי צריכתא דהי' יום ראשון למעשה בראשית ויהי' חל ע"פ בשבת [ולדעת הראשונים ע"פ הראי' אי אפשר לידע כלל מה שהי' ע"פ החשבונות כמו עכשיו ודלא כהמחש"א בפסחים (ע"א ד"ה לילי לשיטת התוס' שם ג"ח ב' ד"ה כאילו) שכתב דאף בזמן שהי' מחשבים ע"פ הראי' הי' כל הכללים כמו עכשיו כגון לא אד"ו רא"ש ע"ש] ולכן קאמר שכוה הא דאם פסח דוחה שבת ולא ידעו הצריכתא דעשר עטירות נטל אותו היום ראשון למעשה בראשית עכ"ל ז"ל ע"ש.

והנה יש להסתפק למאי דקיי"ל בפסחים [דף ו' ע"א] דשואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום וקיי"ל בסוף מס' מגילה משה תיקן להם לישראל שיהי' שואלים ודורשים בענייניו של יום הלכות פסח בפסח עצרת בעצרת חג צהג, ורש"י פירש בחומש ויקהל משה את בני ישראל שהי' מקהיל קהילות ודורש להם הלכות שבת בשבת הרי דצריך לדרוש הלכות שבת בשבת ג"כ וא"כ יש להסתפק בשבחות שבאות בל' יום שקודם הפסח אם ידרוש בהלכות שבת או בהלכות פסח, וגרסה לפשוט דבפסחים [דף ו' ע"א] יליף להא דשואלים ודורשים בהל' פסח קודם לפסח ל' יום מהא דמשה עומד בפסח ראשון ומוהיר על פסח שני בשעה ששאלו הטומאים מה יעשו, והרי אותו ע"פ שבת הי' וכמ"ש בשבת עשר עטירות נטל אותו היום ואפ"ה הי' דורש בהל' פסח מוכרח דאף דבשבת נצרך לדרוש בענינא דיומא ג"כ אפ"ה הלכות פסח עדיף.

אך לכאורה קשה הא צמחות קיי"ל ר"פ כל התדיר דכל התדיר מחזירו קודם לחזירו וא"כ הכא הרי הלכות שבת תדיר נגד הל' פסח ולמה דרש משה בהלכות פסח, וגרסה לפמ"ש הנודע ביהודא [מ"ק חא"ט סי' כ"א] דמקרא מגילה וקידוש הלבנה מקרא מגילה קודם אף דקידוש לבנה תדיר מ"מ מקרא מגילה חמור טפי דקידוש לבנה דרבנן ומקרא מגילה דברי קבלה, וא"כ הרי כחצו התוס' ע"ז [דף ה' ע"א] שזה שהיו דורשים ל' יום קודם הי' מחמת הקרבן וא"כ הוה מ"ע שיש בו כרת וחמור טובא כדאמר בפ"ק דיצמות ולכן יש להקדימו אף שהלכות שבת תדיר ואחי שפיר:

ומעתה אחי שפיר, קו' הנ"ל, אהא דדרש כל היום כולו שבת להוכיח להם שאף שהי' בשבת דרש כל היום כולו ולא דחי ל' הל' שבת, משום דגם ע"פ מלרין הי' בשבת ואעפ"כ הי' משה מוהיר על פסח שני דאף בשבת הל' פסח עדיף, א"כ מוכח דפסח דוחה שבת שהרי אז הי' ע"פ בשבת כנ"ל.

ויסיים שם: עכ"פ נמצאו למידים דאף תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם מ"מ אם אחד חמור מחזירו החמור קודם אף נגד התדיר.

הנה אף דענינא דפרשה תדיר יותר מזר מצוה קודם דבר מצוה יש בו כללות כל המצוות משא"כ ענינא דפרשה אין בו אלא המצוות לאותה פרשה וא"כ חמור קודם אף נגד התדיר, והשייך לזר מצוה קודם נגד השייך לפרשה ולו משפט הקדומה. ע"כ. ועיין שם מה שדרש דרש דרוש ארוך וגומד מאוד.

*

גמ'. **למחר מי שפסחו בלילה וכו'.** עיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קיד) ד"ה ואשר מצואר.

*

גמ'. **אם אין נביאים הן בני נביאים הן.** צלקט יוסר (חלק ב' יו"ד עמוד צא ענין א) כותב: פ"א הוי אשה חשוכה שהניחה חיים לכל ישראל בט"ו צאדק הראשון ולא אמר לה צידוק הדין. מ"מ העם יושבים ג' ישיבות אצל בית החיים וג' ישיבות צחקר ציהכנ"ס ואחת ציהכנ"ס החיצונה. וחכמי שאלו אחד מן הגדולים הוי מסופק אם צריך ליטב צהו"מ. ואמר אותו גדול נחזי האין נהוג הנשים והנשים יצאו ואח"כ יצאו אנשים. ואמר סמך מן הגמ' שיש לסמוך על הנשים בכה"ג. כמדומה לי אם אינן נביאים מ"מ בני נביאים. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין צבית יוסף (יו"ד סימן קצו) דאם נמצא בפוסקים הלשון הנח לישראל אם אין נביאים וכו', אז הכוונה שגם לבעל נפש מותר לו לעשות כן, ואם כחוב הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגין וכו', אז יש לו לבעל נפש להחמיר, עיי"ש.

*

רש"י ד"ה **הבא לי מועד.** עיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן ד).

*

תוס' ד"ה תוחב. עיין בשו"ת משוזה מאהבה (ח"א סימן יט) ושו"ת בנין ציון התחדשות (סימן צה) ושם (סימן קטו) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן כח-כט)

*

תוס' שם. עיין מהרש"א דמחמיר ל"ש אלא צרה"ר ולא ככרמלית. וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן סו) ושם (חלק ב סימן ע) ושו"ת הר צבי (אר"ח א סימן קמו).

וע"ע לקמן (עמוד ב) בתוס' ד"ה הנח, מה שהבאנו שם שו"ת שואל ומשיב.

*

תוס' שם. צענין כלי שרת בשמיטה, עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"א סימן לא) ושם (סימן רד) ושו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות וז) - באור.

*

תוס' שם. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) כתב להעיר על ק' המוס', שהקשו דהא צעי כלי שרת, דהא אמרו בשבועות (דף ט"ו) דכלים שעשה משה משיחון מקדשן מכאן ואילך עבודתן מחנכתן ופירש"י דהמחלת עבודתן מחנכתן לקדושה, וא"כ מה מקש' דלא נתקדשו הסביינים הא עבודתן מחנכתן וכן קי"ל כמ"ש הרמב"ם פ"א מכלי המקדש הלכה כ"א.

ובתב: ולכאורה רציני לומר דע"כ לא אמרינן דעבודתן מחנכתן רק בעבודה שהוא דוקא בכהנים שייך לומר שעבודת כהנים מחנכתן לקדושה שהוא מכלל הקדושה אבל שמיטה דלאו עבודה הוא וכשרה צורים וא"כ ל"ש לומר דעבודתן מקדשן וצ"ע בזה אבל העיקר נראה בזה דזה דוקא בכ"ש שהוא מהמקדש ל"ש שום קדושה רק עבודתו מחנכתו אבל הסבין לשמיטה הפסח שח"כ הוא שלו בזה ל"ש לומר דעבודתו מחנכתו וצריך קידוש בפה כנלפע"ד וצ"ע בזה. ע"כ. ועיין שם עוד מ"ש בדברי המוס', ולקמן (דף ע' ע"א) מ"ש בזה.

*

תוס' ד"ה מזה לתמיד. בשו"ת חכם כצי (סימן קנב) כתב על דברי המוס', ח"ל: ומימא לי דהא אמרינן בזבחים בפרק כל התדיר צ"א מילה לגבי פסח כי תדיר דמיא וא"כ איכא למיפוך מה להלך השוה שבהן שכן תדיר ואפי' ללישנא קמא דאמר מאי תדירה במלות מלכד שהוא דחוק והעיקר כלישנא בתרא עוד אין ספק שתדיר לכל הפחות הוא כמנאי וא"כ ללישנא קמא נמי איכא למיפוך מה להלך השוה שבהן שכן מנאי ואף דבא קאמר המס מנאי קאמר' תדיר קמבע' לן מנאי לא קמבע' לן היינו לענין מקודש ותדיר או מקודש ומנאי דמקודש פשיטא לן דעדיף ממנאי אבל אין ספק דמנאי חומרא הוא כדאימא במס' י"ט כ' גבי סמיכה וא"כ פרכינן לה דיינא דמה הלך, וצ"ע.

ויש להעיר, דבתרומת הדשן (חלק א סימן רסו) כבר הרגיש בזה, ופלא דהצ"ח לא ראהו.

וע"ע בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה שתייתאי סימן נד) מה שחמה על הח"ס, וע"ע שו"ת גבעת שאל (סימן נב) ולימודי ד' (לימוד קסא) וטוהרת הקודש על זבחים (דף צא) ושו"ת עמוד אש (אר"ח סימן לא ענף ב) כלילת המנוחה (אות ה) הגהות מהרש"ס לאו"ח (סו"ס תרצג) ושו"ת מהרש"ס (ח"א סימן י).

דף סו ע"ב

גמ'. והא קעביד עבודה בקדשים, כה"ל וכו'. עיין בסקר אוהב ישראל (פרשת וירא) שהביא בשם דודו הרב

הגאון הגדול מו"ה זללא, שכתב ליישב עפ"י דברי הגמרא כאן, הפסוקים שם צ"ע עקידה, ויאמר יחזק אל אברהם גו' ואיה השה גו' אלהים יראה גו', דצריך להבין מהו המירוח על קושייתו של יחזק, עכ"ל היה לו ליקח שם מצינו. גם קשה למה לא הוקשה ליחזק צעת לכחם מצינו חקף כשלא ראה השה עמם.

אמנם לפי"ד הגמרא כאן א"ש, דיש לומר דכוונת יחזק שלא שאל על השה לעולה היכן הוא מעת צאתם מצינו חקף, מחמת שמתחלה סבר דעתו שהוא צעמו יהיה העולה, וכך היה רצונו צאתם ותמינם להיות נקרב ע"ג המזבח לעולה לרצון לפני השי"ת, אך אח"כ כשראה יחזק ששם אביו עליו עצי העולה להיות נושאם על כתפו, אז הבין והכריע דעתו ושכלו שא"א שיהא הוא צעמו הקרבן עולה, מאחר שהוא עושה עבודה זו שנושא את עצי העולה, והא אסור לעבוד עבודה בקדשים כקושיית הגמרא, לזה שאלו אז ואיה השה לעולה.

ואביו השיבו כתרומה של הגמרא, היינו כהלל. ר"ל שאינו מקדישו עד שמביאו לעזרה, כדי שלא יבוא לידי מעילה. וזהו אלהים יראה לו השה, כשיראה שאקריב שם לעולה ואם לאו, בני, ושם אקדישך, ונמצא לעת עמה אין שם קדושת מוצח עליך. עי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרמ"ע מפלנו (סימן סח).

*

גמ'. שם. עיין כמנות אור (פ' ויצא). וע"ע שם (פ' ויקרא) שכתב לפרש הכתוב וזכר תמים יקריבנו אל פתח אוהל מועד לרצונו לפני ה', ואימא במדרש יקריבנו - יקדישנו, דהכוונה וזכר תמים יקריבנו, והיינו יקדישנו, דוקא כשכבר בא אל פתח אוהל מועד, וזה לרצונו לפני ה', כי באלה חפץ ה', שלא יבא לידי מעילה. עי"ש.

*

גמ'. פסח בשבת היכי מצי מקדיש ליה וכו'. ראיתי להעיר, לפי"מ שהעלה בשו"ת ר' עקיבא איגר (סימן קנט) דמותר להקנות מע"ש שיחול הקנין בשבת, א"כ הלא יכול להקדיש בערב שבת על מנת שיחול ההקדש בשבת. וע"ע בשו"ת הרי בשמים (מהד"ת סימן קפח) נפש חיה (סימן שלו אות ג) ושם (סימן תמד אות ב).

ובעת ראיתי בשו"ת הר צבי (אר"ח א סימן קכז) שכתב בזה, דלכאורה נראה דאם יקדישוהו בע"ש ע"מ שיחול ההקדש בשבת, יש לדון דלמ"ד גול"מ כממון דמי, גם מעכשיו יש להקדש דזכות בגוף הבהמה, ובענין הא דאמרינן לעיל (דף כט ע"ב), גזי אוכל חמץ של הקדש במועד מעל משום גול"מ כמ"ד, ועיין נדרים (דף ל ע"א) וצר"ן שם, דבמקדיש לאחר ל' גם מעכשיו ל"מ הדר ביה, משום דאמירה לגבוה כמסירתו להדיוט, נמצא דמעכשיו עד שעת חלות הקדשו למחר חולין והקדש מעורבין ביה משום דגופו צאמת חולין ומלך גול"מ יש גם להקדש חלק בו.

ובזה כתב דדברי המוס' המוס' ד"ה מציאה, וז"ל: וזה נפתחו לי שער בינה דדברי המוס' שהקשו ד"ה מציאה, דאין הביא חולין לעזרה והא חולין בעזרה אסור וצריא שיתקפה ממהי דל"ד לכל הני דמציאין המוס' דשם באמת מציא על הספק ויהיו באמת גם אח"כ חולין אצל כאן הא יהי אח"כ קרבן פסח רק דמציאו לעזרה חולין כדי שלא ימעול ומנ"ל דכסה"ג שייך חולין לעזרה ונתקשתי מאוד בזה ומנא אתי במל"מ פ"ג משמיטה שהרגיש בזה כללית יד.

ולפ"מ ש"א"ש, דהכי קא קשיא להו כיון דאסור להביא חולין לעזרה רק דכאן דעמו שיהיה אח"כ קרבן ושוב נתקדש במחשבה לבד ויחולין למעול בזה ודו"ק היטב.

ובזה יש ליישב קושיה המהרש"א בזה דלמה תוהו דניהו דהקדש לכ"ש אצל הוא שלו ל"ש גזירה שמא יכתוב וכמ"ש למעלה דאינו מוסיף מרשות לרשות. ע"כ.

*

גמ'. ה"מ בחובות שאין קבוע להן זמן אבל בחובות שקבוע להן זמן מקדישין. עיין בתמורה (דף י') ובימוא (דף ג') דחגיגה כיון דאין זמנה קבוע אינו דוחה, וע"כ ז"ע אמאי מותר לאדם להקדיש פסחו בשבת ומגיגתו צו"ט משום דהו קרבנות שקבוע להם זמן, הא אין זמנו קבוע על ענין חגיגה.

ועיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) די"ל דטומאה הוא דלא דמי, הא אסור דרבנן להקדיש כומנו קבוע חשנין להו.

*

גמ'. והלא מוחמר. עיין בשבת (קנ"ב) והלא מחמיר, ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה, והקשה הר"ן דלמה לא אמר משום שציתת בהמתו, וכן הקשה הר"ן צ"ע"ו (דף טז) דאמרו ג"כ משום מחמיר ולא משום שציתת בהמתו. וכן יש להקשות בזה דכאן, והלא מחמיר, ולא אמרו משום שציתת בהמתו.

ועיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סד) שכתב לתרץ עפ"י דברי הפני יהושע (ריש פרק במה בהמה) דמזד הולאה ל"ש שציתת בהמתו, רק בחרישה וזריעה, וא"כ א"ש, דבהולאה גרידא אף דבר שהוא למשו אינו מצווה על שציתתה והיא רק אסור דרבנן משא"כ במחמיר שהוא משום מלאכה ואסור מה"ת. עיי"ש.

וע"ע מש"כ שם (ח"ב סימן ע) ד"ה ומדי דברי, ושו"ת משיב דבר (חלק א סימן כג)

*

גמ'. שם. עיין בהג' הגאון ר"פ פערלא על ספר המצוות לרס"ג (מצוה לד דף קצ"ב), שמתפלל בענין אסור מחמר בבהמה שאינה שלו, ומציא ראייה מההיא דכאן, דע"כ ליכא אסור מחמר בבהמה שאינה שלו, דלכ"כ קשה מאי פריך והלא מחמיר, והרי אפשר דמחלפי אהדדי, דכ"א נתן פסחו

והנה עיין רש"י (ריב"ן) מכות (דף כב ע"א), בטעמא דמנהיג בשופסא"מ לוקה משום דיש לו חורת חולין ומורת קדשים הוא עצמו כלאים וחייבין עליו אפילו מנהיגו בפני עצמו, עכ"ל. וכן מוכרס סבא זו במוס' (בכורות דף לג ע"א, ד"ה חד לכדר"י).

ולפ"מ ז, לר"ש דאית ליה גול"מ כמ"ד, א"א לאוקמי שהקדישו ע"מ שיחול ההקדש בשבת, דא"כ הדר קושיא לדוכחיה, והא קא עביד עבודה בקדשים, ועכ"פ נוסף לזה גם אסור כלאים כמו שופסא"מ, נראה לן לשנויי גם אליבא דר"ש, כמוש"כ המוס' (חולין דף קא ע"א), דמסתמא ר"ש לא פליג ארבותי.

ויש לגמגם קצת, דאכתי יכול להקדיש דכשיצאו לעזרה אז יחול ההקדש לא שיקדישו ע"מ שיחול למחר ממילא, וכיון דמחוסר מעשה ואינו מוכרח שיחול ההקדש, דהא צידו שלא להכנס לעזרה ונאמר דאין זה בכלל גול"מ, אצל לפי"ז לא מהא ראייה מכאן לדינו של רע"א היכי דחל ממילא בשבת, די"ל שאי הכא דעושה מעשה צידים בשבת שיחול ההקדש, וגרע מאידך דינא דמסתפק אם מותר לעשות התנאי בשבת שיחול למפרע ולאוקמי שהקדיש ע"מ שיחול בשעה מיוחדת, ממילא א"א כנ"ל. ובפשוטו י"ל דהגמ' עדיף ליה לשנויי מה שהוא אליבא דאמת ודינא, קמ"ל דבחובות שקבוע להם זמן מותר להקדיש בשבת. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן מט אות ד).

*

גמ'. שם. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סג) כתב להעיר מאי מקשה והא תנן אין מקדישין, הרי כל הטעם דאין מקדישין כתב הרמב"ם (פכ"ג מה' שבת הלכה י"ד) דאסור משום מקח וממכר, וא"כ הפסח שכולו לבעלים מאי מקח וממכר שייך בזה.

ועוד קשה, דכל הטעם דמקח וממכר היא משום גזירה שמא יכתוב, והרי במדי דחור בעינא ל"ש שמא יכתוב כדאמרו בריש השולל גבי שאלה דהדרא בעינא ואינו לזמן מרובה ל"ש חשש שמא יכתוב, וה"ה בפסח מה שייך שמא יכתוב.

ותירין, דל"ל כיון דנמנין אנשים רבים על הפסח שייך משום מקח וממכר בזה.

*

גמ'. שם. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן סג) כתב להעיר, לפמ"ש הט"ז צו"ח (סימן שו ס"ק ב) דלא חשב מקודם השבת להקדיש שוב מותר לפרסם בשבת, א"כ מה מקשה והא אין מקדישין והא י"ל דכבר חשב להקדיש מקודם שבת.

ותירין, דנראה דהרי בקדשים קיי"ל דנדיב לב עולות יהי ההקדש אף שלא הוציא בשפתיו, וא"כ שוב היו יכולין למעול והו"ל עבודה בקדשים, וע"כ דלא הקדיש רק בעת האות.

להתנהג צוה, שיהיה לו גדלות רק כדי לשכח חכמתו שמקדם שהוא צריך לשכח כנ"ל, ואף על פי כן יהיה עניו בצאתו.

*

גמ'. כל אדם שכוּעס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו וכו'. עיין בספר יערוט דנש (חלק ראשון דרוש יז) שכתב כי השר המשכח נקרא רי"ב, ולכאמר צננת [קמו ע"צ] צר' אלעזר כד שכתב תלמודו, אמר השרש היה לצס, כי שר המשכח נקרא רי"ב, ולכן היו הטעות והשכחה באותיות רי"ב. והטעם, כי אין ריב וקטט ומלחמה צעולם אשר לא סגי בלא"ה צלי כעס, וחז"ל אמרו כל הכועס חכמתו משתכחת, ולכן שר המשכח הוא ריב.

ובותב שם, דלכך משה רבינו שהיה שר המורה וארגו כל החכמות ולא יצויר צו שכחה, ולכן לא היה יכול לערוך מלחמה, כי אי אפשר למלחמה צלי ריב, ולכן אמר ליהושע [שמות י"ז, ט] לא והלחם בעמלק, כי הוא לא היה בעל ריב כלל, ולכן כאשר התרעמו ישראל על יהושע שהיה בגדר השכחה, ושר השכחה הנקרא ריב מנא אכלו מקום לחול, ויען לו ה' שיערדין במלחמה ויבחינו כי לא סגי בלא ריב וכעס אויב, וא"כ לא יתכן צו שלא תהיה צו שכחה, ולכן הזהירה תורה גבי עמלק [דברים כ"ה, יז-יט] וזכור אל משכח, והוא הטעם כי מלחמה עם עמלק מדור לדור, וא"כ במקום מלחמה וריב יש שכחה כנ"ל, ולכן הזהיר בתוספת אומץ לכל ישכח, ולכתוב זכרון בספר מה שלא בא בשאר דברים, כי ענין זה עלול לשכחה, עי"ש.

*

גמ'. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ממשחה דכתיב וכו'. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סוף סימן כט) שכתב מכאן אהא דאחיה צעירובין (דף ס"ג) כל המורה הלכה לפני רבו מורידין אותו מגדולתו, שנאמר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא, אע"ג דאמר להו לאחי אבא צוה ואוחיו לא צוה אפילו הכי איענש וכו', משמע מזה דלא שפיר עבדי, והא לפי דברי הגמרא כאן נעלם הלכה זו ממשחה, וא"כ היכי קאמר דהורה הלכה בפני רבו, הא ה' הוכרח לומר מפני ששכחה משה. ו**ותירין**, דמ"מ ה' לו להזכיר למשה רבינו צינו לצינו ולא ה' לו לומר לאנשי הצבא בלתי ידיעת משה ולכן נענש, ומוכח מכאן דאפילו נשכחה הלכה מרצו אסור להורות כמו גבי משה ואפ"ה איענש אלעזר.

ופייב: ואחר כתבי זאת כמה שנים מצאתי בספר תורת חיים צפ' ש נוחלין כדברי ציפוש קושיא הנ"ל ושמתחי כעל כל הון שהימי צר מזול צוה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה בלאחר יד. עיין בשו"ת שאילת דוד (חלק אר"ח סימן ד) שכתב אהא דכתב רש"י דלהכי מקרי שבות בלאחר יד משום שאין דרך להוציא משא על צהמה דקה, וכן משמע לכאורה בירושלמי צפ' מקום שנהגו שאומר דלהכי מותר למכור צהמה דקה שצהמה דקה אין צה חיוצ טפלת, וקשה מאוד, האחד, דהא צב"ק (דף ג' ע"ב) יליף דצהמתך דגבי שבת

לחצירו להוליכו וחצירו נתן לו, דנמנא דלא עברו על אסור מחמר דהו"ל צהמתו של חצירו ואין אסור מחמר אלא בשלו, א"ו אפילו בשל חצירו נוהג אסור מחמר, עי"ש. וע"ע מש"כ צוה בשו"ת הר צבי (אר"ח א סימן קמה).

*

גמ'. שם. עיין מנחת פחים (סימן רסו) מ"ש לענין מחמר בשל אחרים.

ובשו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות לט) העיר לו, דיס ראי' צרורה דאף בשל אחרים שייך אסור מחמר, מהא דאמרין כאן והלא מחמר, מחמר בלאחר יד, מחמר בלאחר יד נמי נהי דאסורא דא' ליכא אסורא דרבנן מיהא איכא, היינו דקא צעי מיינה דבר שיש לו היתר מן התורה ודבר שבות עומד לפניו לעברו בלאחר יד במקום מזה מאי. והשתא אי נימא דצהמתו של אחר ל"ש מחמר ה' להם להחליף ולהליך כל אחד צהמת חצירו דליכא משום מחמר.

גם עיין בשו"ת יומא (דף סז) ד"ה חולק לשון של זהרית, שכתב, דהוי מחמר בלאחר יד בשעיר, מצואר ג"כ דגם צהמת אחרים הוי מחמר, ועיין שאגת ארי' (סימן ע).

*

גמ'. מחמר בלאחר יד. עיין בשו"ת שאילת דוד (חלק אר"ח סימן ד).

*

גמ'. כל המתירה אם חכם הוא חכמתו מסתלקת דימנו. עיין בסנהדרין סימן לגסות הרוח וכו' עניות דתורה. ובחדושי אגדות להמהר"ל שם (עמוד קמו) פירש, כי מדת הגאון היא רחוקה מן השכל, לכן אמרו כאן כל המתירה אם חכם הוא חכמתו מסתלקת הימנו. ולכן סימן לגסות רוח עניות של תורה, שהתורה לא תמנא רק בשפלי רוח, עי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בספר דובר נדק להגה"ק ר' נדוק הכהן, (גר מצוה מצות עשה א') ד"ה ובכיסו.

*

גמ'. שם. עיין בספר ליקוטי מוהר"ן (מהדורא קמא סימן רמו), ח"ל: לפעמים צריך האדם שיהיה לו גדלות, כמה שכתוב (דברי הימים ב' י"ז) ויגבה לבו בדרכי ה'. והוא מועיל כמו תענית, כי כשצריך לצוא להשגה ולעלות לאיזה מדרגה, אזי צריך לשכח את חכמתו שמקדם. וכמו שזכרנו (בבא מציעא פה) שרבי זירא התענה כדי לשכח תלמוד צבלי, כי היה צריך לצוא להשגה יותר גדולה שהיא תורת ארץ ישראל, והגדלות מועיל כמו התענית הנ"ל, כי על ידי הגדלות שוכח גם כן את חכמתו, כמו שאמרו רבותינו וז"ל כל המתגאה חכמתו מסתלקת ממנו, אך צריך לזה חכמה יתרה, כי צודאי גדלות הוא אסור גדול מאד, ואם יתגאה בצאתו, צודאי חכמתו תסתלק ממנו לגמרי, ולא יצא להשגה, ויהיה נעשה שוטה ממש, אך צריך לזה אמונת יתרה, איך

שוב ראיתי להמרהש"א כיוון לזה, ומ"ש בפרק המואל תפילין בעירובין, היא טעות, דשם לא נמצא, וז"ל פ' מי שהשחיק, וכיון לש"ס הג"ל, וכן הגהתי במהרש"א שלי. ע"כ.

ובעת ראיתי בשו"ת הר זבי (או"ח ב סימן כו) שהביא דברי המהרש"א הג"ל, שכתב דין משמע בפרק המואל תפילין, ותמה ע"ז כיצד מוכח שם כן, וכוננו: ואולי כוונתו לפרק מי שהשחיק דכל שהוא חייב חטאת חייב צדקה, וז"ע. ע"כ. וכה לכוון לדברי השואל ומשיב.

דף מז ע"א

גמ'. וביין ומצורעין ובויעי נדות מניין וכו'. עיין בהג' הגר"פ פעלרל לפסד המנות לרס"ג (ח"א דף רמה ע"ב).

*

גמ'. מצורע שנכנס לפנים מוחיצתו פטור וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם (סימן יא) שנשאל במ"ש אביו הרמב"ם בספר המנות מזה שלשים ואחת, ממנות עשה, לחייב שלוח כל הטמאים מן מחנה שבינה, ולא עשה הבדל בין זכר ובין מלורע, ולא הבדיל בין טמא מת ובין יתר הטמאים, וכן במזה השבעה ושבעים מן הלא חעשה, לא הבדיל בין טומאה וטומאה, רק כתב שכל הטמאים מזהרים מלכנס אל העזרה, דכתיב (במדבר ה' ג') ולא יטמאו את מחניהם, ובמזה ע"ת כתב שכל הטמאים מזהרים לכנס אל הר הבית, אשר הוא מחנה ליה, דכתיב (דברים כ"ג י"א) לא יבא אל תוך המחנה בצעל קרי. והא מדברי חז"ל כאן, נחבאר כי מחיצת מלורע אינה מחיצת זכר ובעל קרי, ומחיצת זכר ובעל קרי אינה מחיצת טמא מת, כי המלורע משתלח חוץ למחנה ישראל, וכאשר נכנס למחנה ישראל עובר בלאו בלצד לקברת רבי יהודה ולוקה מדין תורה, ולקברת רבי שמעון עובר בלאו ועשה, וכי הזכר משתלח ממחנה ליה, ואם נכנס עובר, ולא טמא מת. גם אמרו, שטמא מת מותר במחנה ליה ולא טמא מת בלצד אלא אפילו מת עצמו, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו, וכבר עשו טמא שרץ דבוק לטמא מת מאמרו וכל טמא נפש וסמכו הזכר והבעל קרי מאמרו וכל זכר.

וע"ז השיב: אין כונת ספר המנות לפרש חלקי הדינים, אך להורות כללי המנות, וידוע כי מי שנחייב שלוחו ממחנה ישראל או ליה כבר נחייב שלוחו מהעזרה, וכבר זכר בדריהם ז"ל המורה על מה שזכרו ז"ל בספר המנות מזה כי העשה והלא חעשה שרשו דבוק בעזרה, ואשר יתחייב מדברי התלמוד אשר הבאת איני חושב כי נעלמו ממנו, כי כבר בנה הדין עליהם בפרק השלישי מהלכות ביאת מקדש בספר עבודה, ושם ביאר, כי טמא מת והמת עצמו מותר במחנה ליה כאשר זכרו, ואין בספר המנות מה שיסמור הדברים האלו.

אך מה שאמר [בז"ל ע"ת] כי כל טמא מזהר מלכנס למחנה ליה, איפשר שיהיה זאת הסבירה, ר"ל היות טמא מת מותר במחנה ליה, חשך ז"ל צעת אשר חזר ספר המנות, כי היא סבירה נדחית, ואחר כך בחזרו החזרו נחבאר לו אמיתתה, והדין

הוא אף צמיה ועוף ומכש"כ בהמה דקה וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מה"ש ה"א דאסור להוציא משא בשבת על בהמה חיה ועוף וכן כל הפרק דבהמה בהמה יוצאת קחשיב שם אף בהמה דקה ואם ה"י כל ההוצאה צדקה דקה הוצאה כלאחר יד אין סבירה דלגזור עליה.

אף שכתב דבהוצאה כלאחר יד גזרו אף על בהמתו זה דוקא במקום שיכול להיות הוצאה גמורה גזרו אף בהוצאה כלאחר יד אבל אם אין באפשרות להיות הוצאה גמורה צדקה דקה לדעת רש"י אין סבירה שיגזרו על הוצאה כלל.

והעיקר נראה דאף צדקה דקה יש הוצאה שהוא כדרך הוצאה רק הוצאת הסבין החשוב צדמה או בין קרינה זה ה"י שלא כדרך הוצאה ועכ"ז אומר הירושלמי דצדמה דקה אין עושין בה מלאכה שיש בה חיוב חטאת ר"ל שלא שבת שיעשו ע"י מלאכה ואינה עומדת לכך לכן לא גזרו בה מכירה דגוי משום שאלה ושכירות דמילתא דל"ש הוא. עיי"ש.

*

רש"י שם. הגר"מ אריק בהג' טל תורה, תמה דהא שביית בהמתו היא אף צמיה ועוף, אף שאין דרכה לשאת משוי. ומסיק ב"ע.

*

רש"י ד"ה שיש לו דיתר. עיין בשו"ת הרי"ש (סוף סימן שפז). וע"ע הג' טל תורה להגר"מ אריק.

*

תוס' ד"ה והא קא עביר. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קלג) שהעיר על המנחת חינוך (מצוה תפד) שלא הביא דברי הירושלמי. וכן בשו"ת חתם סופר (סימן שה) לא הזכירו.

וע"ע מ"ש בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן יד) ד"ה ובעיקר קושי'.

*

תוס' שם. עיין מ"ש הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס באריכות.

*

תוס' ד"ה מביאה. עיין מ"ש בגמרא שם שו"ת שאל ומשיב.

*

תוס' ד"ה הנח. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן סד) כותב: והנה התוס' פסחים, הקשו, והא כל שאפשר לעשות מאתמול אסור אף שבות, וכתבו דשביית בהמתו קיל משבות עצמו, ועיין מהרש"א מ"ש דרש"י לא ס"ל כן.

ובאד תמהני דאמאי לא הביאו הך דאמרו בשבת (דף קנ"ד) דכל שצאדם שבות צדקה לא גזור, וא"כ אין מקום לקושיית התוס', ואף התוס' לא הביאו בלשון זה, וז"ע.

הוא כמו שצארו בחזור [ה' ציאת מקדש פ"ג ה"ד], או שהיה מאמרו בספר המצות כל טמא מפני שרוב הטמאים מוחזרים מלכנס למחנה ליה, ואף כי הפירוש הזה אינו מסכים לדקדוק לשונו ז"ל, אמנם הוא מסכים לדברי חכמים, כי המה יאמרו על הרוב כל, ועל כן יאמרו ז"ל [קדושין ל"ד ע"א] אין למדין מן הכללות, ואפילו במקום שנאמר בהן חוץ. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בהג' הגר"פ פערלא לספר המצות לרס"ג (ח"א דף תה ע"ב).

*

גמ'. ת"ל ולא יטמאו את מחניהם וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ז).

*

גמ'. ר"ש אומר אינו צריך וכו'. עיין בספרי (פ' נשא) וישלחו מן המחנה וכו' ללמד שאין עושין מן הדין, ול"ע דהרי סתם ספרי ר"ש, וכאן הוצא מימרא דר"ש היפוך דברי ספרי הללו.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קלט) צוה.

*

גמ'. ויאמר זה וא"ל יאמר מצורע וכו'. בשו"ת בנין יצון המדשות (סימן ק) נשאל דלמא משום הכי אינטריך מצורע להורות שלא יקוץ נרעתו ויעבוד, עיין צוה בשבת (קל"ב ע"א) ובדברי רש"י שם ד"ה ומה נרעת.

וע"ז השיב: לא ידעתי היאך יטריך קרא לזה דלא יקוץ נרעתו ויעבוד, דמהיכי תיתי לומר כן דלא שייך דה"ל דעשה דעבודה דוחה ל"ת דהשמר בנגע נרעת כיון דלא הוי בעידנא כדאמרינן שבת (קל"ב ע"ב).

ועוד אי מצריך קרא להכי היאך נשמע כן ממנה דכתיב וישלחו מן המחנה כל כרוע שהרי אם נקץ צהרתו לא נקרא כרוע ואין צריך לשלחו מן המחנה. ע"כ.

*

גמ'. אומר קרא טמא וכו' טמא לרבות טמא שריץ וכו'. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קלד) רצה השואל להוכיח דקטן אף שאינו מטמא בקרי היינו לטמא אחרים אבל הוא עצמו נטמא בקרי טומאת גופו, דאל"כ מה קמצעיל להש"ס בזה (לו ע"ב) ראה ראשונה של זו קטן אם מטמא במגע, ואי ס"ד שאין חילוק בין טומאת גופו למגעו א"כ צריך זו היא ג"כ לענין טומאת גופו ותפשט דמטמא, דאי ס"ד דאינו מטמא א"כ לא משכחת זו קטן צעל ראה אחת, ומג"ל לרי שמעון כאן דז משתלח חוץ לשתי מחנות דיאמר טמא שרץ ואל יאמר זו וכו', והרי איכא למפרך מה לטמא שרץ שכן מטמא באונס. ומה דמשני הגמרא (ע"ב) כה"ג זו נמי מטמא באונס כדרכ הוגה כו' קשה דלמא קרא אינטריך לשילוח זו קטן צעל ג' ראיות וצוה לא שייך דכה"ג נמי מטמא באונס דהרי קטן אינו מטמא ראה ראשונה כלל.

וע"ז השיב: אין כאן הוכחה כלל דאכתי מוכח ממחנה שניה דאלת"ה למה לי כל זו לרבות צעל קרי והרי צעל קרי אחי בק"ו מטמא שרץ שאין טומאה יוצא מגופו טעון שילוח ק"ו צעל קרי וצעל קרי ודאי מטמא באונס. והגמרא דיליף מוז דקאמר לא יאמר זו ולא קאמר לא יאמר צעל קרי משום שלא להאריך ולהקדים ולומר דכל זו לרבות צעל קרי ושם הסוגיא כבר אליבא דאמת דכבר איפשט האציעא בזה דראיה ראשונה של זו קטן מטמא אבל שצעל האציעא יפשוט מר' שמעון אי אפשר דהרי יש לדחות דהוכחה מחנה שני מדאינטריך כל זו לרבות צעל קרי וכנ"ל. ע"כ.

דף סז ע"ב

גמ'. איידי דכתיב כל זב כתיב נמי כל צרוע. עיין צית האורז להגר"י ענגיל (מע"א כלל קמז) ערך איידי.

*

גמ'. ר"א אומר יבול דחוק זבין ומצורעין וכו'. עיין בספר גבורת ארי על מסכת תענית (כא ע"ב) והצאחיו בהגהותיו למנחות (צה ע"ב).

*

גמ'. זב וכו' זב לרבות בע"א קרי מסייע ליה לר' יוחנן וכו'. עיין ברמב"ם (פ"ג מהלכות ביאת המקדש ה"ג) ח"ל: ומשלחין זבין וחזות נדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית, מפני שהן מטמאין המשכב והמושב אפילו מתחת האבן מה שאין המת מטמא. ובמשנה למלך שם העיר, על שלא הוזכר ברמב"ם גס צעל קרי שמשתלח חוץ לז' מחנות, כמ"ש כאן.

ותירין בס' דרך הקדש (ו ע"א), שסמך הרמב"ם על מ"ש בהל' בית הבחירה (פ"ח ה"ז), אירע קרי לאחד מהן, הולך במסיבה שמתח הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו. והוא מהש"ס (תמיד כז ע"ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צית רידצ"ז (סימן לח) שנשאל על מה שאנו מתפללים אלל כותל המערבי, דלדעת השואל אסור לנו לעמוד במקום הזה, כי הכותל הזה הוא כותל העזרה, ולא כותל של הר הבית כפי שאומרים העולם. וכ"כ בשו"ת הרדצ"ו (ח"ב סימן תרצא). ואסור מן התורה לצועל קרי וללדע וליוולד לגשת שם, כי הכניסה לשם היא בתוך שטח הר הבית, ושנינו (בפ"ק דבבלי מ"ח) הר הבית מקודש ממנו, שאין זבים וחזות נדות ויולדות נכנסים לשם. וכאן דרשינן מוכל זו לרבות צעל קרי, שמשתלח חוץ לשתי מחנות.

אמנם הגאון הרידצ"ו, כתב שם שקשה לו להכריע צוה, כי חכמים אחרים חולקים ואומרים שהוא כותל הר הבית, אך איך אפשר שגדולי עולם קדושים וטהורים שדומים למלאכי השרת לא חששו לעמוד במקום הזה וכו'. לכן כתב שם, שיש לנו

תוס' ד"ה שכן עושה. עיין בספר הישר (חלק החשובות סימן נא) בשאלת הר"ר משה מפוטנזא, וז"ל: מפרקיה דמר שמיע לי דמזורע אינו עושה משכב ומושב לטמא אדם וכלים אלא לטומאה קלה לטמא אוכלין ומשקין, וג"כ פירש רבינו [שלמה]. בריש גמרא דאלו דברים צפסחים, ולא הבנתי שגם רבי' שלמה חזר צו במשכ' יומא פרק א' [ו ע"ב רש"י ד"ה לטמא, ועיי"ש בחוס' ד"ה שמתמא] עלה דההיא דקמני אלא שחמור ממנו צועל נדה שמתמא משכב ומושב צטומאה קלה לטמא אוכלין ומשקין, שכן פירש לא לטמא אדם וכלים כשאר כל עושי משכב ומושב כגון צו וזה ונדה ומזורע שמושבים אצ הטומאה לטמא אדם וכלים. ואע"פ שאין סדר למשנת רבינו ופירושו, על כורחך הך (דברייחא) [דבתיירא], ואם לא איפא אלמא חנן צפ' אחרון דנדה [ס"ט ע"ב] הוצ וזהו והנדה והיולדת והמזורעת שמתו מטמאין במשא וכו' ומסקנא ומאי משא אכן מסמא. ומסקמא ממרכב אחרבאי דתינא צת"כ מניין לשער מרכבות זו על גב זו ואפילו על גב אכן מסמא ת"ל וכל המרכב, ואילו מרכב טומאה חמורה הוא דלית ליה [כלומר חמורה ממשכב ומושב, כלים פ"א מ"ג]. ועוד קמני פ' א' דכלים [מ"ד] למעלה מן הוצה מזורע שהוא מטמא צביאה, וא"כ אדרבה וזה חמורה שכן עושה משכב ומושב לטמא אדם וכלים.

ועד עתה כוונתו ושמועתו^{טז} מפי רבינו דהא דקאמר תלמודא דצו חמור ממזורע שכן עושה משכב ומושב ומטמא כלי חרס דהיסק מה שאין כן במזורע דימי ספרו קאמר צין תגלח ראשונה וטבילתה לתגלחת שנייה וטבילתה. והשתא ניחא שפיר דמשחתי דימי ספרו של צו וימי ספרו של מזורע, דכותה קא ממעט דלילו צוצ כל ז' של ספירה עושה משכב ומושב עד שיטבול בשביעי ואפילו בשביעי תלוי עד הערב, אבל מזורע ציוס ראשון שנתרפא וטבל אינו עושה משכב, כ"ג בכמה מקומות צת"כ (כי ביום ראשון מטמא משכב ומושב).

ועוד שהרי יגיד עליו רעו דקאמר וכלי חרס דהיסק משא"כ במזורע דלילו מטמא אלא צבאיר, ואין כי חנן מזורע מטמא כלי חרס צבאיר ולא דהיסק דימי ספרו חנן, דחנן בתחילת כלים [פ"א מ"א] אבות הטומאות וכו' ומזורע דימי ספרו הרי אלו מטמאין אדם וכלים במגע וכלי חרס צבאיר ואין מטמאין במשא, הא צימי גמרו קודם טבילה ראשונה מטמא במשא.

ועוד דחנן בהדיא פרק אחרון דמסכת זבים [פ"ה מ"ו] הנוגע צוצ וצוצה וצנדה ויולדת ובמזורע במשכב ומושב וכו' אחד הנוגע ואחד המסיט. ואחד הנושא ואחד הנישא קמני מזורע וקמני נישא ש"מ מזורע מטמא בהסיטו, וע"כ צימי גמרו קאמר.

ועוד זאת ששינו צפ' אחרון דנגעים [פ"ד מ"ג] נמצא ג' טהרות במזורע וג' טהרות ביולדת^{טז}. וכלי חרס על

לסמוך ע"ד חז"ל, הנח להם לישראל אם אינם נביאים צני נביאים הם.

עוד כותב שם, שמלבד זה אפילו אם האמת כד' הרדב"ו, שהכותל הוא כותל העזרה י"ל שמכיון שידוע שאחר החורבן השליכו הגוים אשפתות ועפר וזרורות במקום המקדש וירושלים, עד שנשתנה שטח הקרקע, כי צהיות ירושלים על חלה וההיכל על יסודותיו, ההולך מירושלים לצהמ"ק היה הולך ועולה מלמטה למעלה, כדכתיב וקמת ועלת (וכמ"ש בקידושין סט). ואילו צוה"ז הדבר להיפך שההולך מירושלים לצהמ"ק משפע יורד מלמעלה למטה, וידוע ג"כ שכאשר חופרים בקרקע נמצאים כ"פ צחים למטה, וא"כ העפר שנשפך במקום המקדש, הוא עפר שעתיד לפנותו, כי הקצ"ה תקיף הוא יצנה ציתו בקרוב, ואז יפנו כל אשפה וצבל ועפר וזרורות, והיום אם צבולו תשמעו, וע"כ אינו צטל, כמ"ש בצורה (ג ע"ב). והעומדים ע"ג העפר הזה הרי הם כעומדים על גגין ועליות שלא נתקדשו, שהעפר מפסיק ציים לצין הקרקע, ולכן אנו מותרים ללכת אפילו במקום החיל. ורק על הר הקודש עזמו אסור לכנסו, ולדעת הרמב"ם ים צו איסור כרת, משום ששם מקום ההיכל, ואמרינן לקמן (דף פו) מהיכל ניקוס וניחאי שאני היכל וכו' הכל ככתב מיד ה', ופרש"י שההיכל נתקדשו עליומיו מגזרת הקצ"ה, עיי"ש. ולכן אע"פ שקרקע ההיכל מכוסה אסור להכנס שם. עיי"ש בדבריו. ומ"ש עליו צשו"ת הר צבי (י"ד דף ער ע"ב).

ובגוף הדבר כבר העיר הגה"ק ר' דוד הכהן מלוצבין צשו"ת תפארת צבי (י"ד סימן כז אות יב), שכתב, שאין לחשוש שהכותל המערבי אינו אלא חומת העזרה, שא"כ יאסרו כל צעלי קרי ונדות לילך סמוך לכותל והרי אינם נזהרים צוה כלל שהכל הולכים להחפץ שם ועומדים סמוך ממש לכותל. עיי"ש.

וע"ע מ"ש הגאון ר' ראובן ועליג בענינים צם' לפלגות ראובן ח"ו צראש הספר (עמוד יג והלאה).

וע"ע צשו"ת אצני נור (י"ד סימן חג) שכתב צפשיטות שהכותל המערבי שלנו אינו כותל העזרה כלל, אלא חומת הר הצית. וכ"כ צם' תצואות הארץ (עמוד שמג), שכותל מערבי דנא הוא כותל הר הצית. וע"ע צשו"ת צנין ציון (ח"א סוף סימן ב).

*

גב'. שם. עיין צשו"ת תורה לשמה (סימן כ) אם עשו מרתף תחת ההיכל של צהכנ"ס אם יש לו דין קדושת צהכנ"ס. ואציא אי"ה דבריו לקמן (פו ע"א).

*

רש"י ד"ה זב. עיין בספר יריאים (סימן שכה).

*

תוס' ד"ה ואסור בתשמיש. עיין צשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא י"ד סימן קלב).

*

^{טז} אולי צ"ל: כוונתי קודם לשמועתי מפי רבינו, ורוצה לומר שעד עתה קודם ששמע ר' משה שגם ר"ת מסכים עם רש"י היה כונתו לפרש דברי הש"ס שם באופן זה.
^{טז} אלמא דכי הדרי נינהו.

משכב ומושב יורה^פ, ואם אני כיורה נא מלא ספרי, רבינו לנדקה מורה. ע"כ.

וע"ז השיב רבינו תם: ואשר שמעת משמי דמלורע מטמא משכב ומושב לטמא אובלין ומשקין והקשית מהאי דשילאי נדה [ס"ט ע"ב] על האי פירושא דהזב והזבה והמלורע מטמאין באבן מסמא, האי כדנייה והאי כדנייה ונקרי נמי מטמא באבן מסמא אבל לא במיתה וכדנייה.^פ

ואישר כתב רבינו שלמה זיומא "ומלורע", אגב חורפיה לא עיין זה ומי מכאן מלורע.

והדיא למסכת זבין [פ"ה מ"ו, דקאמר שם אחד הנוגע ואחד המסיט אחד הנושא ואחד הנישא] אשאר, אי נמי נושא מדרס הוא כדאיתא ברוב מקומות דקרי לנושא מדרס וכל שאר משניות דאית בהו משכב ומושב כדנייה.

והדיא דמיתית ראייה חמור ממנו מלורע שמתמא בציהא, ואמרת אדרבה זב חמור שמתמא משכב ומושב לטמא אדם, מה בכך אם טומאתו של זה מטמאה יותר משל זה, אכתי איכא חומרות בזב שאין במלורע שהיטו של זב אין לו חזר [בבלי חרס], וזה דינה כע"ז [שבת דף פ"ב ע"א], ואתה זאת לומר שמלורע צימי גמרו מטמא בהיטט והא ליתא. ועוד שז טעון ביאת מים חיים אבל לא מלורע.

ובראותי פי' רבינו שלמה שהקשה בפ' אלו דברים שמתחתי לקראת דבריו, אלא שהוא הקשה ממשנת ת"כ שמתוכה אתה טועה ואני הקשתי מתוך הלכה אחרונה של נדה. ואשר תרלת שמלורע מטמא משכב ומושב לטמא אדם וכלים צימי גמרו, ומה שמוקשה חומרא דזב שכן עושה משכב ומושב ומטמא כלי חרס בהיטט ומה שאין כן במלורע וזה מלורע צימי ספרו, טעית טעות גדולה. חדא שאתה סבור שלא העלינו על לב, והא מלורע צימי ספרו כטעור דמי, וצימי ספרו דמטמא אדם איבעי לן בהשוחטין [ב"ב דף ט' ע"ב], ועוד שאינו מטמא בציהא ומותר ליכנס אפי' במחנה ליה, דהא קרא כתוב ואחר יבא אל המחנה [ויקרא י"ד, ח'], ומתניחין היא טבל ועלה מותר בציהא ומותר ליכנס לפנים מן החומה ומחנה ליה בכלל נמי, דהכי חנן והרי הוא מטמא כשרן [נגעים פ"ד מ"ב], ולמה לא נחת לב.

וע"ז מה שתלמוד מפרש הברייתא נאמר זב ואל יאמר מלורע ואני אומר שמלורע אסור ליכנס לשתי מחנות ומפרש התלמוד מאי חומרא דמלורע מוז שכן טעון פריעה ופרימה ויש זו אסור שמיש למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה לר' יוסי בר יהודה במועד קטן [ו' ע"ב] כדאית ליה [אף צימי חלוטו ולר' יהודה כדאית ליה צימי ספרו דוקא] ומש"כ בזב שאין זו אסור

תשמיש בשום צד דלגבי חומרא כ"ש הוא דחומרא צימי ספרו חמורה, ופריך אדרבה זב חמור שכן עושה משכב ומושב לטמא אדם מה שאין כן מלורע צימי חלוטו. ואם זאת לפרש צימי ספרו אבל צימי חלוטו מטמא א"כ מאי פירכא כדדיינין חומרא דמלורע ללא מחנות היינו במלורע מוחלט שלא נתרפא, ובהיה לא חמור זב מניה כדכריך דצימי ספרו מודינא לך שאינו משתלח ולא באנו לדון לתם לו מחנה שלישי אלא במלורע צימי חלוטו. תמה אני עליך איך אתה שונה אותה כי אפילו להוציא צפה אי אפשר דקולי מלורע צימי ספרו נפשי טובא.

וע"ז אשר כתבת דהשתא אחי ספיר דמדמי ספירה לספירה נ"ל דהאי דמגילה גרמה לך שלא ליתן לב מה עיין זב לספירת מלורע [הדבר סתום, ואולי רומז בזה על האי שקרא ר' משה במכתבו לעיל את עצמו "נא מלא ספרי" שהוא מגילה דף כ"ח ע"ב, וע"ז כיון ר"ת לומר שהך גרמה לך לומר דברים שהם מחוסרי הצנה] שראית הו' לאחר שלש ראיות וספירתן שווין שהרי לא טבל וספירתו חדא היא. וספירת מלורע של טבל וגילח והביא כפרים טעור לגמרי מבזה וממשכב ומפריעה ומשילוח מחנות והרי הוא כשרן.

כ"ל"א דמילתא מחומרי דמלורע יכול להקשות צין דחליטה צין דספירה דכל שכן הוא, אבל מקולי מלורע דספירה אינו יכול להקשות דהא אינו טעון שילוח וכי מרבינן שילוח שלישי למוחלט מרבינן. ע"כ.

דף פה ע"א

גמ'. ויצא א"ל מחוץ למחנה זו מחנה שכינה וכו'. עיין ברמז"ן (דברים כג, יא).

*

גמ'. ויעבור ע"יו בעשה ו"ל"ת. עיין להגרי"פ פערלא בהג' לספר המצות לרס"ג (ח"א דף טו ע"א).

*

גמ'. עתידין צדיקים שיחיו המתים שנאמר עוד ישובו זקנים וכו'. עיין באגרא דכלה (פרשת בא) שדקדק למה נלמד הדבר בגזירה שוה דייקא.

ותירין. כי מדת גזירה שוה בתורה שזעל פה הוא מכון נגד מדת רחום שצי"ג מדות, והנה חיקנו אנשי כנסת הגדולה (תפלת י"ח) מכלכל חיים בחס"ד, מחיה מתים ברחמים רבים, נראה שחייית המתים מתהווה ברחמים רבים, על כן כשהצדיקים ירלו להחיות המתים, ילמדו גזירה שוה ויעוררו מדת רחום. עיין שם, וזה נחמד.

*

גמ'. לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח וכו'. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן צח אות א).

*

אולי רוצה בזה להקדים את פני המשיב בתוס' כאן דהא דנקט נושא לא קאי אמצורע אלא אשאר.

^פ כלומר כמו שהך דקאמר דכלי חרס אינו מטמא בהיטט על ימי ספרו של מצורע קאמר הך דמצורע אינו מטמא משכב ומושב נמי על ימי ספרו קאי.

^פ כלומר שהוציא שם במתניתין רק את הנכרי שמת מן הכלל, אבל נכרי חי הוא בכלל הנוכרים שם במשנה, ואף שדינו משונה שאינו אלא מדרבנן.

(א"ח סימן א) ד"ה עוד נריך, ושו"ת מרפא לנפש (ח"א סימן יב אות ט) ושו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קסד).

*

גמ'. **שב.** עיין שו"ת גינת ורדים (חלק י"ד כלל ו סימן י) ו"ל השאלה: מנהג עמי מזרם לעשות מצות פדיון הבכור מיד בלי ל' ואחד, ואין ממתינין עד למחרתו ושמעתי שיש מקומות שמאחרים לעשות המצוה עד למחר עד נכון היום ונחמי אל לבי לתור איזה מנהג משניהן עדיף.

ובתו"ד כותב: שוב ראיתי דברי פי חכם חן הרב כמה"ר חיים נר"ו שהאריך למעניו במסקנא דידן ואין מדרש בלא חדוש והביא ראיה נכונה שאין לאחר את המצוה מכיון שהגיע זמנה לדמרינן במס' מנחות בשלהי פרקי רבי ישמעאל דף ע"ב ע"א בוא וראה כמה חציבה מצוה בשעתה וכתבה הרמב"ם בריש פרק ד' מהלכות מעשה הקרבנות שאומרים ואזכרים משתדלים להקריבם ביום משום חציבה מצוה בשעתה שאע"פ שכשרים צלילה דוחין את השבת בזמנם ואין מאחרים אותם למוצאי שבת ואם כן בנ"ד כיון דמטא זמן הפדיון מיד בתחלת ליל ל"א אין ראוי להחמיק את המצוה ולדחותה עד היום וראוי להשתדל ולעשותה צלילה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שב.** עיין שו"ת שבות יעקב (חלק א סימן לד) ו"ל השאלה: בחג הסוכות בשעת ההלל הביאו לאחד אחריו ולולב עם שאר מינים והיה ע"פ הדין כשר לנאח צו ולא ראה לנאח בה כי רוצה להמתין שעה או שמים שיביאו לו אחריו מהודר ויותר נאה אי שפיר דמי למיעבד הכי או נימא דזרזין מקדימין למצוה עדיף. עיי"ש באורך.

*

גמ'. **שב.** כתב הכרתי ופלתי (סי' כח סק"א), דהא דפרכי' צביה (ח): שיבא עשה דכסוי וידחה ל"ת דיו"ט, אע"פ שאפשר לקיים שניהם ע"י שיקבל הדם בכלי ויכסה צלילה וכו'. וז"ל שבודאי עיקר מצות כסוי לכסות חיקף כשלא הדם מהנשחט ולא יאחר, ואם יאחר ממנו ביטול מצות כסוי. ולכן ס"ד שידחה ל"ת לקיים המצוה על צוריה, וכיו"צ אמרי' אר"ש צא וראה כמה חציבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלצים ואזכרים כשרים כל הלילה, ואינו ממתינ' עד שתחשך ודוהה שבת. עכ"ל.

אך החיד"א במחז"ר (סי' כח סק"א) כ', דמ"ש הכו"פ שאם יאחר ביטול מצות כסוי, לא דייק. וכמ"ש הכו"פ אח"כ שלא קיים על צוריה וכו'. והעיקר דחציבה מצוה בשעתה, אבל אם לא עשה בשעתה, קיים מצוה כהלכתה. ועוד אני אומר שאף אם לא כסה מיד, וכסה אחר זמן מועט, אכתי מקרי מצוה בשעתה, אלא שאינו בכלל זרזין מקדימין למצוה. ע"כ.

ובס' מסגרת השלמן (שם) כ', שהדין עם החיד"א בזה. אך מ"ש שאם כסה אחר זמן מועט וכו', ז"ע להגביל זמן מועט. ע"כ.

ועיין פתח תשובה (סק"ב) בשם שו"ת זכרון יצחק (סי' קא), שעיקר מצות כסוי לכסות חיקף אחר שמיעה. ע"ש.

גמ'. בתחילה מה שאני מביא אני מביא והדר מה שמחצתי ואני ארפא. שמעתי מהמגיד הנפלא ר' שצתי יודעלוויטש ז"ל, שפירש על דרך הלצה, דהיינו דכתיב אז ימלא שמח פינו, דקשה שמח מה צבי הכא, הול"ל שמחה וששון, ולא שמח ואחוק. אמנם הדבר נכון, כי בתחילה"מ יעמדו בדרך שמחה, אם האז היה אצרך כגון שמונה עשר כשמת, והבן האריך ימים כגון חשעים, יעמדו שניהם כמעמד שמחה, ויהיה לחוק ושחוק פשוטו כמשמעו, הבן הוא זקן מופלג וזקנו מגודל עם משענה על דוד, והאז בן י"ח בלי חתימת זקן.

*

גמ'. מה שאני מביא אני מביא וכו'. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קנז) ו"ל: ואולם במה שהוכיחו הפוסקים משם דס' עשוין להשתנות אחר מיתה, יש לי לדון דודאי על פי רוב אין עשוין להשתנות אלא דמכל מקום לפעמים מוזמן שמשנתו והתם ר"ע לשיטתו דחייש למיעוטא מדאורייתא כדאיתא בש"ס סוף"ק דמכות. ולכן א"ל הר' טעמא כיון דלדידיה המיעוט משוי ליה כספק שקול מדאורייתא. משא"כ לדידן יש לומר דאין לחוש לכך דאף דחיישין גם למיעוט באיסור א"א היינו במיעוט המצוי כהא דמיס שאין להם סוף (וע' בשו"ת א"צ הג"ל שפקפק עפ"י בראיית חוס' ב"מ ב"ב) (מהא דמשאל"ס) משא"כ בזה י"ל שהוא מיעוט שאינו מצוי.

וגם בלא"ה יש לומר דאין ראיה משם דגם לפמ"ש התוס' בשם ר"ת דהתם צרי' דגומות מיירי מכל מקום יש לומר דכיון דעל ידי מיתה מתכוין כדאיתא בש"ס דסוכה (כ"ג) גבי עשיית דופן מבהמה לכן הכיוון גורם שיהיו גומות משא"כ בשאר סימנים.

ויש לדון עפ"י צנ"ד לענין עיקוס אצבע היד למאי דאיתא בחולין (ל"ח) דפשטה ידה אינו אלא יציאת הנפש בלבד. ובמד"ר קהלת בפסוק כאשר יא מצטן אמו תני בשם ר"מ כשאדם צא לעולם ידיו קפוצות וכו' וכשהוא נפטר מן העולם ידיו הן פשוטות וכו' ע"ש מאמר מוסרי א"כ יש לומר דמה"ט מתפשט גם עיקוס קצת בעת יציאת הנפש.

ויש להביא קצת ראיה להיפוך מש"ס דפסחים (ס"ח סוף ע"א) וסנהדרין (צ"א ב') בתחלה מה שאני מביא אני מביא והדר מה שמחצתי אני ארפא ופירש"י שדרכך שהן מתים חוגרים וכו' כך הן חיים בזמן ואחר כך מתרפאין.

ועיין במהרש"א סנהדרין צח"א שם בזה דבחיגר ניכר הנס ביותר וגראה מזה שאין חיגר מתפשט במיתתו. וע"ע צצ"ר פ' יוגש בפסוק ואת יהודה שלח וכו'. אבל יש לחלק בין עיקוס גמור ובין עיקוס קצת דנד"ד וכמ"ל להוכיח כן אבל חקתי מהמתעסקים בקבורת מתים ואמרו שאין מוזמן התפשטות אבר שיש בו אצו עיקוס. ע"כ.

דף פה ע"ב

גמ'. בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה וכו'. עיין שו"ת בנין זיון החדשות (סימן קכד) ושו"ת שאלת דוד

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חיים שאל (חלק א סימן לא) שגשאל בדין תינוק כבוד חולה שלא נימול והגיע זמן הפדיון ועדיין הוא חולה שהמילה מתעכבת אחרי זמן עד שיצירא, אחרי מהן יקדים, בדיון דמנות מילה היא המצוה ראשונה הבאה עליו ועדיין לא נתקיימה גם פדיון משהינן ליה עד שיצירא ואז יהא נימול ונפדה, או דלמא דהפדיון זימניה הוא ולא משהינן ליה.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרי"ק (סימן ט) וז"ל: על אשר הנהיגו הלועזים בכל מקומות מושבותיהם שבשבת בראשית אחד מן הקהל מתנדב מעות לזרוק מאור בית הכנסת כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה וגם נהגו שאם יש שם כהן שהוא קונה אותה מצוה או מוחל על כבודו ויוצא מצוה ועמה אירע שלא רצה הכהן לקנות המצוה בשום דבר וגם לא לנאת ולא עוד אלא שלא רצה ללכת לבית הכנסת אחרת אשר שם לא היו נוהגים המנהג הזה והיו הקהל מאותו ב"ה מתרצים שיהיה הוא קורא ראשון כדינו ולזה הסכימו בני קהלם להכריחו שלא יכנס בב"ה שלהם ששם היו נוהגים אותו המנהג הזה הנו' כדי שלא יתבטל כבוד התורה ומנהג אבותיהם אשר בידם וכן עשו והכריחוהו ע"י שלטון העיר, ע"כ תוכן השאלה.

ובריש' דבריו כותב: לעד נראה שאפי' היה אותו כהן חכם כשמעון בן עוזי וחזיריו מ"מ הפריז על מדותיו וזכילא רבא כייל דאין לנו לשנות המנהגות שנהגו אבותינו הקדמונים חסידים ואנשי מעשה ועל כיוצא בזה אמרו ז"ל הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם וכ"ש במנהג הזה שהוא כבוד התורה ועלויה דפשיטא שהיא מתעלה כשקופצים לקרות קריאת פתיחתה בדמים אין לך חציב התורה גדול מזה גם מתוך כך שמן למאור מצוי יותר בדירות וכן נהגו בכל קהילות הקודש בנרפת ואשכנז לעשות כיוצא בזה בשמחת התורה ואלו ואלו לשם שמם נמכונו אלא שאלו עושים בזה שמשיימים התורה ואלו ציוס שמתחילים התורה ויש בזה מה שאין בזה ונהרא נהרא ופשיטא. וכו'.

ואחר אריכות דברים מסיים: וגם יש במנהג כבוד התורה והכשר מצוה להמציא שמן למאור ומצינו בזה מקומות שר"ל מחזיקין ידי עושי מצוה בכל עז ומשתדלים היו להרגילו בזה וכן ראוי לעשות לכל ירא שמים והולך בעקבותיהם כמו שמצינו גבי עדי החדש כדתנן בפרק אין מבירין (דף כ"ג) חזר גדולה הימה צירושלים ובית יעקב הימה נקראת וכו'. סעודות גדולות היו עושים שם להם כדי שיהיו רגילים לזה. וגם התקין ר"ג הזקן שיהיו מהלכים אלפים אמה לכל רוח כמו ששינוי שם. ואע"ג דמן הדין לא היו יכולים להלך אלא ד' אמות לפי שבאו מחוץ לתחום כדפירש שם רש"י הרי שהיו עושים להם סעודות ודוחים שבת כדי לחזק את ידם במצוה ולהרגילים בזה.

ואמרינן נמי בגמרא עלה דבית יעקב תנן ולא בית יוץ דא"כ אתה מכשילן לעמיד לזה ולא תימא דשאני התם משום דהוי מצוה השייכ' לכל ישראל שהרי שנינו בפרק בתרא דצבורים (פ"ג מ"ג) גבי מציאים ציבורים הגוזרים היו יוצאים

לקראתם לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים וכל בעלי אומניות שצירושלים היו עומדים לפנייהם ושואלים בשלומם אחינו אנשי מקום פלוני בואכם לשלום עכ"ל המשנה.

ועלה דהך סיפא כל בעלי אומניות עומדים לפנייהם כו', גרסינן בפי' אלו טריפות, א"ר יוחנן מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים א"ר יוסי בר אבין זא וראה כמה חציבה מצוה בשעתה שהרי מפניהם עומדים מפני ת"ח אין עומדים ולא היא התם כדי שלא יהיו מכשילן לעמיד לזה. הרי לך שגדול חציב מצוה כדי להרגילה יותר מת"ח וכל שכן שהוא גדול מכבוד הכהן כאשר הוכחתי למעלה.

ואם צימים הראשונים שהיו כמלאכים חששו כדי שלא להכשילן לעמיד לזה ועל כן הגדילו כבודם יותר מכבוד ת"ח שהוא גדול מכבוד כהן כ"ש וכ"ש בזמן הזה שאנו כחמורים ולא כחמורו דר' פנחס בן יאיר שיש לחוש שלא להכשילן לעמיד לזה ואפי' נגד כבוד הכהן כדפי' ומאורף כל הלין טעמי דלעיל נלע"ד שלא עשו ק"ק בולגיי"א שלא בהגון ובפרט כאשר היה יכול ללכת בב"ה אחרת והיה יכול לקיים שניהם כבוד הכהן ומנהג המקום אשר שניהם כאחד הם טובים ואיזה הוא דאפסיד אנפשיה בזה שלא רצה ללכת שם ככל אשר פירשתי למעלה דכגון זה היה מדת קדום וכופין עלה. ע"כ.

*

גמ'. שהרי הקטור חלבים ואברים ופדרים כשרים כ"ל הלא"ה וכו'. עיין בשו"ת חכם נצי (סוף סימן קסו) וז"ל: כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' תמורה ד"ו) מצוה להקטר זבילה בין בחול בין בשבת וכו' ואם קטרוהו ציוס כשר, וזהו היפך סוגיא ערוכה ושלמה זבילה פרי"י, וכבר הניח דבר זה בצ"ע בס' לח"מ, ובס' בזה"י האריך הרבה מאוד בדברים שבדאי לא עלו על דעת ר"מ.

אבל האמת הצרור צעני דעת ר"מ הוא דס"ל דהך שינוי דאיתמרו בגמ' שינוי דחיקי ניהור ולא סמכין עלייהו ולא אכל הך שקלא וטריא וכדאמרין בעלמא ואנן אשינויא ניקוס וניסמוך והיא דרך רחבה וסלולה שכבשוה הגאונים והרי"ף והרמב"ם בהרבה מקומות ואנו אין לנו אלא ככל הך סתמי משנתנו, ויהיו כל דברי חכמים קיימים, ואף דנקטר ציוס כשר מ"מ עיקר מצוה זבילה, ובהיה דפסחים דאמר ר"ש זא וראה כמה חציבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואברים וכו', ואע"ג דהתם כזר דחתה שחיטה את השבת מ"מ הכא כל עיקר מצוה לכתחילה הוא זביל שבת שהוא זמנו ולכן בדין הוא שמדחה שבת אף אם נקטר ציוס כשר.

שוב מלאכי צירוש' ספ"ק דר"ה רש"ל צעי קזירת העומר מהו שמדחה את השבת ציוס ופשיטא התם דלח. וז"ל צרור שעל זה הירושלמי סמך הרמב"ם ז"ל כמנהגו לסמוך על הירוש' במקום שאין הדבר צרור מאוד בתלמודין ובהכי אחיין פשטי משנתנו כמשמען. ע"כ.

*

מקיים חזיו לה' וחזיו לכס נרין לקיים כולו לה', דבא מודה ר' יהושע לר"א, עיי"ש. ועיין גליוני הש"ס שמהם עליו, וזיין לשו"ת מהר"י ברוגא (סימן כב).

*

גמ'. חלקהו חציו לאבי"ה ושתייה וכו'. עיין בליקוטי מוהר"ן (אות קמד) שפירש מאמרם (קה"ר א) אין אדם מת וחזי תאוותו בידו, כי אלל הנדיק אין חלוק בין החיים וצין לאחר מיתה, כי גם לאחר מיתה הוא עובד את השם יתברך. ואין זה החלוק. אלא אלל זה האדם שנמשך אחר תאוות אכילה ושמה כל ימיו, ולאחר מיתה אין אוכל ושמה, זה נקרא מת, והמיתה נכרת אללו.

והנה יש ימים שהמורה אכילה ושמה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל 'חזיו לה' וחזיו לכס'. והנדיק, אפלו בזאת החזי הוא כובש את יצרו, ואוחז את תאוותו בידו.

וזיהו "חזי תאוותו בידו", אפלו זאת החזי שהותר לו, אפילו בזה הוא אוחז תאוותו בידו. בודאי זה אין ממ, אלא תמיד חי, אפלו לאחר מיתה. ואין חלוק אללו בין מיתה לחיים, כי תמיד הוא עובד השם. עיי"ש.

*

גמ'. שם. באגרא דכלה (פרשת ואתחנן) מציא מה שראה בכחצי קודש להחסידי האלקי מהר"ם פירוש הפסוק השמרו לכ"ס פן יפתה לבצכם (דברים יא, טז). דר"ל שהנחת העולם - הנקרא "לכס" - אפילו בהיתר, צריכים לשמירה רבה, כי פן יפתה לבצכם.

*

גמ'. שם. בספר ייטב פנים (ח"א דף רט ע"א) כתב לפרש על דרך נחות הפסוק וציום השמיני עזרת תהיה לכס, עפ"י דאיתא בגמרא כאן, וכן איפסק בשו"ע או"ח (סימן תקכ"ט ס"א) מנות יום טוב לחלקו חזיו לה' לבית המדרש, וחזיו לכס לאכילה ושמה. ובהג"ה, מאחרין לבא לבית הכנסת וממהרין ללאת משום שמחת יום טוב, ועיין שם במגן אברהם.

אמנם בשמיני עזרת ושמחת תורה מנהג הנדיקים וחסידיים להאריך בתפלה ובהקפות, ויש שעושין הקפות כחזות הלילה, ומאריכים בהם ואוכלים הסעודה קודם אור הבוקר, וממילא מאחרין ציום לבא להתפלל ומתפללין עד סמוך לערב, ואז אוכלים סעודת היום, אם כן מאחרין זמן של אכילה ושמה הנקרא לכס.

וזיה שאמרה התורה, ציום השמיני עזרת תהיה לכס, כלומר שהמירה התורה ציום השמיני שיהיה עבור חצינת לכס, היינו לעבור זמן של אכילה יותר ממשאר ימים טובים. כל מלאכת עבודה לא תעשו, כי אם והקרבנות עולה וגו' כמשמעו, וכן בתפלה שהוא במקום קרבן, כדכתיב ושלמה פרים שפתינו, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קלא) ושו"ת באר יצחק (חלק אר"ח סימן יד ענף ג) ד"ה אכן בשמיטה, ושו"ת עין יצחק (חלק א אה"ע סימן פ אות ז) וקונטרס גבורות שמונים להגר"י ענגיל (אות לב) ומ"ש כאן בגליוני הש"ס.

*

גמ'. ורמינהו חותכין יב"ת במקדש וכו'. עיין לעיל (סה ע"ב) שהבאנו ספיקת הגל"ת, אם נולד יצלת בשבת שכבר הפריש לפסח אם מותר לחתכה, שבה לא שייך הטעם של ר"ע דאפשר לעשותו מע"ש, שהרי לא נולד רק היום.

ובתב, דאסור, והציא ראייה דאל"כ מה רמי הש"ס כאן המשנה עם משנה דעירובין דמתן דחומכים יצלת במקדש דמה קושי' דנוקי משנה דעירובין בנוול לו בשבת. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) שנשאל על ראיית הגל"ת, דמה ראייה, הא לא מצי לאוקמא צדק, דאם כן הוה ליה נראה ונדחה, ובנראה הוה דיחוי אף שצידו לחתוך היצלת. והצי' ראייה מדברי המוס' בוצחים (דף ג"ט) ד"ה עד, שכתבו, דלכך שם אף לר"י דיחוי מעיקרא לא הוה דיחוי צידו לחתוך, משמע הא בנפגם המוצא דפסול אף שצידו לחתוך ולפי זה גם לא חזי כל דנראה ונדחה, עיי"ש.

וע"ז השיב, דבאמת מנחה מקומות בש"ס משמע דכל שצידו מקרי חוזר ונראה, וע' בוצחים דף ג"ד ע"ב ובתוס' שם ד"ה כל ובסוכה ל"ג ובתוספות שם, וע"כ לא כתבו התוס' רק לר"י דס"ל דגם דיחוי מעיקרא הוה דיחוי ואם כן ממילא נראה ונדחה דחמיר בכ"מ מדיחוי מעיקרא כדאמרן בסוכה ל"ג ולכן לדידיה ל"מ אף דהוה צידו אלל לדידן דס"ל דדיחוי מעיקרו לא הוה דיחוי ממילא בנראה ונדחה לא הוה דיחוי כל שצידו. עיי"ש.

ועיין שם עוד שהעיר דגוף ספיקו של הגל"ת הוא ירושלמי מפורש בפרקין (הלכה ג') הגע עצמך שולדה לו יצלת הרי אינו ראוי לחתכה בע"ש ומשני מין יצלת ראוי לחתכה מע"ש, הרי מפורש דבכה"ג לא דחי שבת, ומהמיתה שנעלם מהאגוז הגל"ת ירושלמי מפורש כאן.

וע"ע מה שכתב שם (מהדורה א ח"ג סימן צד) בזה.

*

גמ'. ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושוותה וכו'. ידוע מ"ש החת"ס פעם בעת בואו ציו"ט מבהכ"נ לצימו לאכול סעודת יו"ט, הנה כבר קיימנו ה"לכס", וכעת הנה נקיים ה"לה".

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן צד) ושו"ת רבי עקיבא איגר (סימן א) ושו"ת תחם סופר (אר"ח סימן קמח)

*

גמ'. שם. במהרי"ו (נט ע"א) כתב דהמתענה צר"ה צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות כיון דהאי גברא אינו

לה' וחזיו' לכס' אמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכס' דכמיז וקראת לשבת עונג, ע"כ.

ומדקאמר הכל מודים משמע דר"א מודה לר"י בשבת דחלקהו חזיו' לה' וחזיו' לכס' דאלת"ה למאן מודה דפרוץ תלמודא צממה דוכתי.

ובך' הם דברי הסמ"ג [דף כ"ז] וז"ל אמר רבא הכל מודים בעשרת ושבת דחזיו' לה' וחזיו' לכס' ע"כ. אלמא חזיו' בקדושה בעינן ועל סמך זה כתבו הפוסקים דעד ו' שעות יכולין להאריך בתפילה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צ"י (סימן רפח) שהציא בשם הירושלמי דלא ניתנו שבתות וי"ט אלא לאכילה ושתייה, ור' זכריה אמר לעסוק בתורה, וקאמר דלא פליגי דלת"ח שעוסקים בתורה בכל ימות השבוע יאכלו וישתו בשבת, ולאזמס שאין עוסקים בדברי תורה בכל ימות השבוע לא ניתן להם השבת אלא לעסוק בתורה. עי"ש ובש"ע שם.

*

גמ'. מר בריה דרבינא כולא שתא הוה יתיב בתעניתא וכו'. עיין בש"ע או"ח (סימן רפח) לענין תענית בשבת, ובצ"י שם, הציא בשם הגהות מיימוניות צ"ח מהלכות תענית (אות ב): אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת זכר הוא לו מפני שינוי וסת, ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן שמעתי על רבי יהודה החסיד שהיה עושה כן, וכן אמרינן בפסחים, מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא זכר מעשרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי אכל בלא כהאי גוונא אסור. ע"כ.

[וע"ע שם שםציא בשם האגור (סי' חב) בשם שצלי הלקט (סי' צג) דאיתא בהגדה שמנאו תלמידיו לרבי עקיבא שהיה בוכה בשבת ואמר זהו עונג לי יש מוכיחין מכאן שאדם שמוקד לו אכילתו דאז עונג לו שלא לאכול וכמעט שהוא אסור לאכול דהא מנער ליה צממה שאוכל. ע"כ.

ובתב' הכל זו (סימן נ"ח) דאפשר לומר דדוקא להתענות מחמת עסקיו או מחמת יאוש שמחת יום טוב הוא שאסור אכל המתענה מחמת תשובה וחסידות תעניתו לו תענוג ומותר ומכל מקום אין ראוי לאדם להרגיל על זה ולא תמצא מי שמופלא בחסידות שמתענה בשבתות וימים טובים, עי"ש. וע"ע צנו"כ שם].

וע"ע צש"ח תשצ"ן (ח"ג סימן רצח) שכתב ג"כ בפשיטות דכוונת הגמ' כאן, דמר בריה דרבינא כל שתא צ"ס זכר מהני יומא ואפי' בשבת, דאי לאו הוה אמרינן בפירוש וזכר משבתא, עי"ש.

אמנם בספר כסא אליהו על או"ח (שם) וכן בספרו ארעא דישראל (ערך תענית) משיג על דברי התשצ"ן, וכותב: ואני אומר דחס' ליה לזרעא קדישא לעבור על דברי תורה בכל שבתות השנה, ע"כ. ומפרש משום כך בפשיטות דהמכוון לזכר מימא דשבתא.

גמ'. הכ"ל מודים בעצרת דבעינן נמי ללכס' וכו' הכ"ל מודים בשבת דבעינן נמי ללכס'. צש"ח גינת ורדים (חלק א"ח כלל ב סימן כג) כתב דלפי המבואר כאן, ששבתות וצ"ט חייב אדם לעסוק בתורה מחצית היום, לכן כשתיקנו לקרות בשבת וצ"ט, נתנו רשות להוסיף עולין לקרות בתורה נוספין על העולין לחובת היום כרונס ולא נתנו קצבה לדבר, ואפי' יעלו אלף שפיר דמי, כי קדוש היום לעסק התורה, וכיון שהוא משום עסק התורה, משמע ודאי דכל מה שירצו להוסיף עולים א"כ רצוי עסק התורה ואפי' שיקראו צממה שכבר קראו אחרים, עי"ש בארוך.

*

גמ'. שם. עיין צש"ח שבות יעקב (חלק ג סימן קלה) וצ"ח מנחת אלעזר (ח"ד סימן מה).

וע"ע צש"ח רב פעלים (חלק ג או"ח סימן כב) אי עונג שבת הוא דאורייתא או הוא דרבנן, עי"ש בארוך.

*

גמ'. שם. בספר הק' דגל מחנה אפרים (פרשת בחקותי) כתב לפרש על דרך מאמרם (אבות פ"ג משנה כ"א) אם אין קמח אין תורה וכו'. נמצא כשיש תורה יש קמח היינו פרנסה, וזהו שאמרו, הכל מודים בעצרת דבעינן לכס' והיינו כיון שקבלו התורה וכשיש תורה בעינן לכס', עי"ש.

*

גמ'. שם. צמגילה (דף כג) מבואר דבשבת ממנהרים לצא וממנהרים ללאת, וכתב הטור (ריש סימן רפח) וימנהר ללאת קודם ו' שעות וכו', ועיין ברמ"א (שם) שכתב: ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לצא לבהכ"נ מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר צבקר (במדבר כח, ד) ואכל שבת נאמר וציום השבת (במדבר כח, ט) דמשמע איחור (מודכי פרק כ"ב). ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כ"מ לפי מנהגו, ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו מלמד אם לא אמר לאל אשר שבת וכו' מחזירין אותו. ויש להאריך ולהנעים בזמירות ואין למחות צמאריך בהם, אע"פ שהמוחה מכיון משום ציטול תורה (א"ח). ומ"מ בשבת וי"ט לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם שעה ששית כדלקמן סי' רפ"ח. ע"כ.

ועיין צמנן אברהם (שם) שכותב על זה, וז"ל: ואין למחות וכו', אע"ג דאמרינן צמגילה בשבת ממנהרין ללאת, כשיצא קודם ו' שעות מיקרי מהר, ע"כ.

ועיין צש"ח נדקה ומשפט (או"ח סימן ד) שכתב הטעם שמותר להאריך בתפילה בשבת עד חצות היום, וז"ל: וטעמא דמילתא מה שיכולין להאריך עד חצות, נראה לע"ד שהוא ממה דגרסינן בפסחים צפרק ואלו דברים, דאמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכס' תניא ר"א אומר אין לו לאדם צ"ט אלא לאכול ולשתות או יושב ושונה ר"י אומר חלקהו חזיו' לאכילה ושתייה וחזיו' לצ"ה אמר ר"י ושיניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר עשרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עשרת היתה לכם ר"א סבר או כולו לה' או כולו לכס' ור"י אמר חלקהו חזיו'

גמ'. **שם.** עיין בתענית (כב ע"ב) רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא ינטרך לצריות ואין הצריות מרחמים עליו, והיינו שמא ינטרך לצריות שאין בו כח להתענות ולהתפרנס מיגיעו. (עיין בר"ן ח ע"ב סוד"ה גמ' ויחיד). ועיין צבית יוסף (או"ח סימן תקעו) שכתב דלא קשה ממנו צריה דרבינא שהיה מתענה כל השנה, ורש לקיש דגם תלת מאה זומין כדאיתא בירושלמי (פ"ב סוף ה"ב), כיון דלא היו צריכין למעשה ידיהם, והיו יכולים להתענות ולסגף עצמם. עיי"ש.

*

גמ'. **לבר מעצרתא ופוריא וכו'.** צו"ת מהרש"ל (סימן מח) כתב לפשוט מכאן דאם שכת על הניסים בסעודת פורים לרין לחזור. דכיון דמצינו דר"ל החמירו בו לישב בתענית יותר משבועות וימים טובים דשרי בתענית חלום, וכמו דלמרינן כאן דמר צריה דרבינא הוה יחיד כלא שכת בתעניתא דר מעצרתא ומעלי יומי דכיפורי יומי דפוריא, א"כ סברא הוא דלא גרע מסעודות שבת דלא סגי בלא פת, כמו שכתב הרא"ש בפרק ג' שאכלו בסעודת י"ט דמחויב לאכול פת משום שמחה משום חלקיהו כו' וחזי לאכילה ועיקר אכילה הוא לחם ומ"ה מחזירין צי"ט ציעלה ויצא בצרכת המזון, כ"ש בסעודת פורים שנקבע למשמה ושמחה דבעינן סעודה קבועה שבת ומחזירין עליה. עיי"ש.

ובגוף הדין עיין במגן אברהם (סימן תרצ"ה סק"ט) שהציא דברי מהרש"ל, וכתב על זה, ואריך עיון שלא יהיה צרכה המזון עדיף מתפלה שחובה היא, ואף על פי כן אם שכת על הנסים אין מחזירין אותו, וכל שכן בצרכת המזון. ועל כל פנים אם אכל סעודה אחת ביום שוב אין מחזירין אותו, שהרי רשאי שלא לאכול יותר. וכיוצא בזה כתב צבית יוסף (סימן קפח) בשם התוספות (ברכות מט ע"ב סוף ד"ה א'), שאם אכל סעודה נוספת על חיובו בשבת ושכת לומר רצה והליתנו בצרכת המזון אינו חוזר. ואף על פי שרש"ל רוצה אחרת עמו, מה שכתבתי נ"ל עיקר להלכה, כי מן הדין היה נראה לי שלעולם אינו חוזר בצרכת המזון בפורים, כי לא מצינו שיהיה חייב לאכול פת בפורים, ויכול לפטור עצמו בשאר מיני מטעמים. לפיכך צידדו זה שכבר אכל, פשוט שאין להחזירו, ויש לחוש לספק ברכה לצטלה. ע"כ. וע"ע צו"ת תרומת הדשן (סימן לח).

ועיין להיעצ"ז בספר מור וקציעה (סוף סימן תרצ"ה) שכתב לדחות מ"ש המגן אברהם דלא מצינו שחייב לאכול פת בסעודת פורים, שדבר זה אי אפשר לקבל כלל, שהאיל ונאמר ימי משתה ושמחה, ואריך סעודה קבועה, לא סגי בלא פת, שכלום יש סעודה בלא לחם, וזה פשוט מאד עד שאין צורך לראיה וקיוע כלל, והאריך בזה, וסיים, שאם שכת לומר על הנסים מחזירין אותו, אלא אם כן סעד כבר פעם אחת, עיי"ש.

וע"ע צו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן שמ), שהציא דברי המגן אברהם, שלא מצינו חיוב פת בפורים, ותמה עליו ממ"ש הרא"ש (ברכות מ"ט ע"א) בשם רבינו יהודה, שחיוב פת ביום טוב משום שמחה, ואם כן הרי גם בפורים נאמר לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואפשר שהמגן אברהם סובר שלא

אכן דבריו נ"ע, דהא צב"ג דמתענה כוליה שכת ליכא איסורא כלל, כי אדרבה התענית הוא עונג והאכילה הוא צער, וכנ"ל צב"ג מ"מ שמיא הצ"י, שנקט כן בפשיטות, וכן השיב עליו בספר לצ חיים (ח"ב סוף סימן קנא) וצו בספר יפה ללז על או"ח (ח"ב סימן רפח), מצלי להציא דברי אציו הנ"ל.

אולם באמת מצינו לכמה מהראשונים שעמדו ג"כ על מדוכה זאת איך שהיה מר צריה דרבינא צייס גם בשבועות, ומוקמי לה משום כך בכמה אוקימתות, ומהם גם כמ"ש בספר קסא אליהו דהכוונה לצר משבועות.

דהנה הרי"ף וכן הרשב"א צב"ג צב"ג (ח"ד סימן רסב) מפרשי דתענית חלום קאמר. והכי מפרש לה השבלי לקט השלם (ענין רעה) בשם הרב ר' אליעזר ז"ל שהכוונה שאם היה מודמן לו תענית חלום בכל ימות השנה היה מתענה וזלתי אלו אכל בלא חלום לא היה מתענה בשבועות וימים טובים, עיי"ש.

והבאירי כאן מפרש דנראין הדברים שמר צריה דרבינא היה דרכו לקבל עליו תענית כולל בשבועה וצנדר והתענית חל ככולל אף לשבועות וימים טובים, ואף עזרת פורים ותשיעי של תשרי בכלל זה אלא שהוא היה פורטס לרוב צריה השמחה שבהם. אבל כל שלא בדרך קבלה כל שבת ויום טוב אסור להתענות בזה לא לישב ולשנות ולא לשום סבה בעולם אפילו תענית שבדרך מקרה וכל שכן לכונן לקבוע בזה תענית, עיי"ש.

וע"ע בספר סדר היום (בסדר ר"ח אלוה) שמחיר למי ששצ צב"ג וקיצל עליו להתענות ימים אחדים והיו בזה שבועות ויו"ט, וכותב דיש להציא ראיא אע"פ שאינה צריכה ממנו צריה דרבינא דהוה כל שכת יחיד בתעניתא דר ממעצרתא ופוריא וכו', נראה שלא היה חושש על שום יום של ימות השנה כ"א על אלו מן הטעם שאמר שם בגמ' אבל כל שאר הימים לא ה"י חושש לכבודם ולשמחתם שכונתו היתה לשמים, עיי"ש.

אמנם הש"ה (ריש מסכת ראש השנה עמוד הדין) משיג בזה על הסדר היום, וכותב, שאין נראה צעיינו להסכים עם דבריו להתענות בשבועות ויו"ט, וגם הראיה ממנו צריה דרבינא אינה ראייה מוכרחת לפי מה שפירשו דקאי אתענית חלום, וצודאי מר צריה דרבינא חלילה לא הוה חוטא שנאמר שהתענה בשבועות ויו"ט מפני חטאיו חלילה, עיי"ש. וע"ע צו"ת מהרי"ל החדשות (סימן קא).

וע"ע בספר גרש ריחים על מס' גיטין (נו ע"א) בזה דאיתא שם שר' דקוק התענה מ' שני, וז"ל: כי אכיל מידי איתחזאי מאזרחי, קשה איך אפשר בתוך ארבעים שנה שלא אכל בשבת ויו"ט וסוכות ופסח כזית פת, ולקמן (ע"ב) משמע שלא היה יכול לסבול שום מאכל, ואפי' למפרשים גבי מר צריה דרבינא, דיתב כוליה שכת בתעניתא דר מיומי דמעצרתא ומעלי יומא דכפורי, עכ"פ איכא ימים שלא התענה, גם ודאי קיים מלות מנה וסוכה, ע"כ.

*

עליה בגזירה חמורה שלא תאכל שום דבר עודף על מה שרגילה בו בכל יום. ע"כ.

וע"ע מזה בהג' חכמת שלמה להמרהש"ק (אור"ח סימן תרד) ושו"ת כתב סופר (אור"ח סימן קיב).

וע"ע בזה בשו"ת תורה לשמה (סימן קסב) אם נשים חייבות במ"ע של אכילה בעיוהכ"פ. וז"ל התשובה: כיון שהנשים חייבות בעינוי יום הכפורים ולא עוד אלא דחייבין מן המורה גם בתוספת של יוה"כ וכמו בגמרא דקובה דף כ"ח ע"ב דלגטרין קרא ה"א דהאזרח לרבות הנשים בחיוב התוספת להתענות מצעוד יום ע"ש א"כ להכי גם באכילה דערב יוה"כ חייבין דומיא דשבת דחייבות בקידוש ואכילה והבדלה משום דחייבות בשמירה ואע"ג דהתם איכא היקש דזכור ושמור לומר כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה הנה הכא נמי מצינו לרז"ל שחלו תענית דיוה"כ באכילה דערב יוה"כ שאמרו כל האוכל בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי. ופירש רבינו הגדול האר"י ז"ל כונת חז"ל בזה לומר שרצו האכילה של עיוה"כ גורם חיקון התענית בעשירי כי התענית של עשירי חלוי ברצו אכילה של תשיעי ויציר בספר הכונות קוד הענין ע"ש.

והנה רש"י ז"ל פירש כל האוכל ושותה וכו' והכי משמע קרא ועינתם בתשיעי כלומר התקן עצמן בתשיעי שמוכל להתענות בעשירי וכו' הנה דבר ה' צפיהו אמת שכיון לסוד הנו' בדברי רבינו האר"י ז"ל שאכילה של התשיעי גורם חיקון התענית בעשירי אך הטור ז"ל דאזיל בתר פשט הענין המתקן הטעם משום שלא יזיק התענית וכמ"ש שהוא מאהבת השי"ת שלא יזיק להם התענית ע"ש אבל אנו שידענו דברי רבינו האר"י ז"ל הנו' אז נאמר הטעם כמ"ש רבינו האר"י ז"ל והשתא להכי גם הנשים חייבות באכילה דערב יוה"כ כיון דחייבים הם בתענית ועושים החיקון בתענית ציוה"כ כמו האנשים וגם לפי פשט הדברים בטעם שכתב הטור ז"ל שזינו השי"ת בזה כדי שלא יזיק התענית ג"כ מוכרח אתה לומר מאחר שהנשים חייבות בתענית אז ג"כ חייבין באכילה דערב יוה"כ. והנה מרן מהריק"א ז"ל בכסף משנה בפ"ג מהלכות נדרים נסתפק אם היך דרשא דכל האוכל בתשיעי היא מן התורה או אסמכתא בעלמא ע"ש והנה אי אמרינן שהיא אסמכתא בעלמא הו"ל מלות עשה דרבנן שהו"ג וצוה רש"י ז"ל ודעמיה ס"ל דלא אמרינן נשים פטורות במ"ע שהו"ג כי אם במלות דאורייתא אבל במלות דרבנן חייבין אפילו שהו"ג ועיין רש"י ברכות דף כ' ע"ב אך התוספות ז"ל פליגי על רש"י ז"ל בזה. ע"כ. וכעת ראיתי ברש"י לטובה (כח ע"ב) שכתב: ואני מסתפק אם נשים חייבות במלות אכילה עיוה"כ, כיון דאינה אלא בעשה מן ועינתם בתשיעי, או הואיל והוציאה הכתוב בלשון עינוי, כל דאיתיה בעינוי איתיה באכילה. ובפרט לפ"מ שהסביר הרא"ש טעם מלותה, בפ' יוה"כ סי' כב. ע"כ. וכבר הקדימו בזה הגרעק"א.

וע"ע בזה בס' לימודי ה' (לימוד גט) ושו"ת פתחי שערים (אור"ח סימן יא) ותורה תמימה (פרשת אמור) ושו"ת חסד לאברהם (אור"ח סימן סה).

*

כדברי הרא"ש, אלא חיוב פת ציוס טוב למדנו משבת, והאיל ויוס טוב נקרא שבת, וכיון דיוס טוב לא קבלו עליהו, אם כן אין צריך פת, אלא מצד מנהג, ולכן אם שבת ולא אמר על הנסים בצרכת המזון אין מחזירים אותו, עיי"ש.

ועיין מ"ש חתנו בשו"ת שאלת יעקב (סימן סג אות ב') להעיר על דברי חמיו בזה, שהרי בתוספות (ברכות מ"ט ע"ב) הביאו גם כן דברי רבינו יהודה, ולא הזכירו בדבריו שחיוב פת ציוס טוב משום שבת, רק לכבוד יום טוב, וזהו כדברי הרמב"ם (פרק ל' מהלכות שבת) שצטטת חייב בכבוד ועונג. וכתב בפרק ו' מהלכות יום טוב, שדין יום טוב כדיון שבת וכו'. ולפ"ד תר"י המנוצח במגן אברהם (סי' קפ"ח) חיוב אכילה פת בשבת ויוס טוב משום שאין קידוש אלא במקום סעודה. מה שאין כן בפורים דלא שייך זה כלל, עיי"ש.

וע"ע בזה בשו"ת בית שערים (אור"ח סימן שעג) ושם (סימן שעח) ושו"ת שבת הלוי (ח"א סימן רה בהערותיו לסימן תרצה) וכבר קדמו המהר"ם שיק הני"ל. וע"ע בשו"ת פני מצינ (אור"ח סוף סימן רלז) והעמק שאלה פרשת ויקהל (סימן ס"ז אות א').

*

גמ'. עצרת יום שניתנה בו תורה. עיין גליוני הש"ס בשם הרוקח (סימן רצה). ומ"ש הגרי"פ פערלא בהג' לספר המלות לרס"ג (ח"ב דף קעב ע"א).

*

גמ'. רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי די עגלא תלתא וכו'. עיין העמק שאלה (פ' אמור סימן קז אות ד).

*

גמ'. אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא. עיין קידושין (לג ע"א) אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא, כן ציין בגליוני הש"ס.

*

גמ'. כל האוכל ושותה בתשיעה בו וכו'. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן טז) שנתפק אי נשים חייבות לאכול בערב יוה"כ, דאפשר הן פטורות כמו מכל מ"ע שהזמן גרמא, [ועיי' בכ"מ פ"ג מהלכות נדרים דמסתפק אם היך דרשא דכל האוכל ושותה בתשיעי כו' דרשה גמורה, או הוא אסמכתא בעלמא, וצין כך וכן הוא זמן גרמא], או לא, כיון דקרא מפיך לה בלשון בתשיעה לחודש בערב וכו', ולומר דהוי כאלו התענה תשיעי ועשירי ממילא, כל שמחוייב בתענית עשירי מחוייב לקיים ועינתם כו' לאכול בתשיעי.

ובדאי להעתיק מה שכתב שם להשואל: על אודות צחו החולנית שכל אוכל מוזק לה וכמה שצועות כל מחיתה מסמי תרופה, ד' ירחם עליה ישלח דברו וירפאה, אם חייבת לאכול בערב יוה"כ. חלילה וחלילה לה לאכול, ולאשר כתב רי"מ שהיא מלומדה וגם חרידה לדבר אלקים ובקושי תשמע לו, עזתי ליקח שמש או שני שמשים להגיד לה שצא אגרתא ממני לגזור

גמ'. **שם.** האחרונים חקרו אם יש מנהג לאכול גם צילי עויה"כ, או המנהג הוא דוקא ציום, עיין מגן אברהם (סימן תרד) שאין מנהג באכילת ליל עויה"כ.

ועיין להחיד"א בצדרי יוסף (סימן תרד סק"ב), כ' לדייק ממ"ש הרמ"א שמרביץ בסליחות צערב יוה"כ"פ, שזה מורה שהלילה אינו יו"ט, אך למקום שאין מרביץ בסליחות, גם הלילה יו"ט.

וע"ע בספר מועד לכל חי (סימן טז אות יד) שאין מנהג לאכול צילי עויה"כ. ושו"ת התעוררות תשובה (סימן קעט) ושו"ת היכלי שן (סימן לט).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק א סימן כו) דצין מי שנשבע שלא לאכול בשר ושלא לשחות יין צערב יום הכפורים מהו.

וז"ל: לדידי חזי לי דאין איסור להתענות צערב יו"כ אדרבה מכלל עשרת ימי תשובה הוא ויש ממירים להתענות אפילו ברה"ק ובשבת בנתיים כ"ש עויה"כ אלא שבגליל היו נוהגים להרבות בו שמחה (חולין פ"ג) והשוו אותו לעינוי כדאמרין כל האוכל ושותה בעויה"כ כאלו התענה תשיעי ועשירי. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ג' סימן צ) שדן בדבר אחד שאסור לו לנזם ואם יעשו לו זריקת איזה רפואה ע"י תחיבת מחט בגופו ויכול לנזם, אם מחויב לעשות כן.

והשיב, שפשוט שאינו מחויב לעשות זה, דהא חזינן שלאכול בעויה"כ הולך לקרא דדריש חייא בר רב מדיפתי, אף שהטעם לזה פרש"י ציומא (פא ע"ב) ממשמעות הקרא דנקט לה בלשון ועינתם בתשעה, כלומר התקן עצמך בתשעה שחורב להתענות בעשרה, ומשמע שמעצמנו לא היינו מחייבין לאכול בעויה"כ בשביל זה. וגם משמע שהוא רק טעם להמנהג ואין זה עיקר הדין, ואף כשליכא טעם הזה הוא חיוב לאכול בעויה"כ עיין בתשובת רעק"א סימן ט"ו שמסתפק בנשים דאפשר הן פטורות כמו כל מ"ע שהזמן גרמא ואף להלד שחייבות הוא מטעם דכיון דקרא מפיק לה בלשון בתשעה לחדש צערב הוא כהיקש תשיעי לעשירי, ללמד שגם הנשים חייבות, וכן איחא בחכמת שלמה סימן תר"ד עיי"ש, ואם היה עיקר החיוב להכין עצמו שיוכל להתענות הרי לא שייך להסתפק כלל בנשים ואין נזקק להיקש, ואין שייך לחייב כשליכא טעם זה כמו בעובדא דאיירי רעק"א שאוכלין היו מוזקין לה וכל מחייתיה היה מקמי תרופה. אלמא דלא אמרינן דנאמרה מנהג ממש להכין עצמו להתענות אף אחר שנאמרה הקרא לחיוב אכילה, אלא שהוא חיוב מנהג חדש לאכול ולשתות בעויה"כ מלד עצמו ככל מנהג התורה אף בלא הטעמים, וממילא לא שייך לחייב ליקח מיני סמים וכ"ש בדרך זריקה לתוך בשרו וגידיו ע"י תחיבת מחט שלא שייך לחייבו.

ועיין בפסחים דף ס"ט שחיוב לתקן עצמו לשחיטת הפסח הוא רק משש שעות ולמעלה שכבר רמי חיובא דפסח עליה, ומטעם זה אפשר ליכא חיוב ממש עליה להכין להתענות קודם

גמ'. **שם.** בשו"ת כתב סופר (סוף סימן קיב), נסתפק במי שאינו מתענה בעויה"כ, מחמת חולי הנופל שזמנו בא בעויה"כ, אם מחויב לאכול בעויה"כ, או דילמא כיון שא"א להתענות בעשירי ליכא מנהג לגבי ידיה לאכול בתשיעי, וכחך, שאע"פ שכן נראה מדברי רש"י והטור, מ"מ קשה לקמון ע"ז למדרש טעמא דקרא להקל, כיון שדעת הרמב"ם דהוי מה"ת. ולא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה. אבל באשה כה"ג יש להקל, דהא הוי מ"ע שה"ג, ואי משום טעמא כדי להתענות, כיון דליכא האי טעמא בחולה, א"ל לאכול. עיי"ש.

אולם הגאון הנ"ל צ"ב נס' העמק שאלה פרשת חזת הצרכה (שאילתא קסד אות יב), כתב, שאין אכילת תשיעי תשובה למנהג הא"כ מתענה בעשירי, שהרי אסמכיה קרא לתענית עשירי. וזוה מיושג מזה שאין מברכים ע"א אכילת עיוה"כ, שאפשר שיארע אונס שלא יסלים תעניתו, וגמלא צרכה בצטלה. עיי"ש.

וב"ב. בשו"ת קרן לדוד (סימן סא אות ט), שגרמה פשוט, דמי שלא התענה בעויה"כ, לא קיים מנהג באכילת עויה"כ.

וע"ע בשדי חמד פאת השדה (מנ' ברכות סימן ג) ד"ה דרשת, שהביא ליישב מה שאין מצרכים על אכילת עויה"כ, וכן על אכילת שבתות וימים טובים מפני שאין היכר בעשיית המנהג שהיא לשם מנהג.

*

גמ'. **שם.** ראיתי דבר חדש שביצולי לקט (סימן שז) שמתבאר שם כוונת הגמ' דהענינו הוא, שאוכל ושותה כל היום וזריך להפסיק באכילתו מבעוד יום, ומ"ש כאלו מתענה תשיעי ועשירי אין הכוונה משום תוספת חול על הקודש, רק פירוש משום שמפסיק אכילתו מבעוד יום בעוד שהוא יום תשיעי עד שלא יכנס עשירי, ואותה שעה קלה תשובה לו כמעט שלא, עיי"ש. וע"ע להגר"פ פערלא בהג' לספר המנהג לרס"ג (ח"א דף רלג ע"א) מ"ש בזה.

*

גמ'. **שם.** השפת אמת יומא (פא ע"ב) כתב שהטעם למנהג אכילה ושתיה צערב יום הכפורים, מפני שעל ידי אכילה ושתיה יהיה שמח וטוב לב, ומיושב בדעתו. כמו שכתוב, ויאלל בועו וישת ויטע לבו. ואמרו בצנא בתרא (י"ב ע"ב) אמר ר' אבדימי דמן חיפה, קודם שיאכל אדם וישתה יש לו שתי לבבות, כלומר, שאינו מסכים לדעה שלימה, לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד. [ובמדרש בראשית רבה (פרשה מ"ח סי' י"א): וסעדו לבכם, וסעדו לבכם אין כתיב כאן, אלא וסעדו לבכם, דהא אמרת שאין יצר הרע שולט במלאכים]. לפיכך ציוותה התורה שיאכל וישתה צערב יום הכפורים כדי שיתפייס עם חזירו קודם יום הכפורים. וכמו ששינו לקמן (פ"ה ע"ב) עצירות שצין אדם לחזירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חזירו. ע"כ.

*

פירוש לתקן נפשו ולהעלותה לקשרה באור א"ס ב"ה, כי ע"י המורה רוח אייתי רוח לקשרה ולדבקה באור א"ס ב"ה, ואח"כ עוסק במורה לשמה לשם המורה עצמה, להעלותה לרום המעלה, ולהגדיל המורה ולהאדירה, ואם לא הי' עבד אדעתי' דנפשי' מחילה לא הי' יכול לעסוק במורה לשמה. וזוה יוצן מה שפעמים אמרו שהמורה"ק נקראת 'מאורסה' כמאחול"ל (סנהדרין ג"ט) תורה זוה לנו משה "מורשה" על חיקרי מורשה אלא מאורסה, והעוסק בה נקרא 'מחן', ופעמים אמרו להיפך ביום מחנותו זה מ"ת שהמורה"ק הוא החתן, וההוגים בה היא הכלה. אך הענין הוא דשניהם אחת, דכשהוא לומד לתקון הנפש לקדש ולטהר ולזכך אצביו ע"י לימוד אורייתא וכהנ"ל, המורה"ק הוא החתן המשפיע, ונפש האלקי היא המקבלת ההשפעה בצחינת כלל, וכשהוא לומד לשמה לשם המורה להשפיע לה תענוג ונח"ר, הוא צהיפך, שהלומד הוא החתן המשפיע וממשיך אור א"ס במורה, והמורה הקדושה היא המקבלת ונקראת מאורסה, עיי"ש.

ובספר הנחמד נחלת יואל (בחידידושי אגדות למס' פסחים, עמוד תעד) כתב לפרש בזה כפילות הלשון חדאי נפשאי, כי לפי דברי הרב יואל לנו, שמחתייל לומד אדם אדעתיה דנפשיה, דהיינו לתקן נפשו לקדשו, ולטהר אצביו ע"י לימוד המורה, ואחר שניתקן נפשו, אזי לומד תורה לשמה, דהיינו לשם המורה עצמה, להעלותה ברום המעלה, ולהגדיל המורה ולהאדירה. יוצן מאמר רב ששת הג"ל, כי אמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי, שתי פעמים, אחד בצביל לימוד המורה הק' לתיקון נפשו, והשניה בצביל לימוד המורה לשם המורה עצמה, והיינו אחר שכבר ניתקן נפשו, דאז לומר להגדיל המורה ולהאדירה.

*

ומה שנשען על הדלת דוקא, ביאר בספר נחלת יואל (שם) על פי דברי הקדושת לוי (פרשת שמות), וז"ל: והנה הדדיק העובד את השי"ת לרץ שידע בכל יום וכל פעם שמשיג אחיה השגה, שיש עוד השגה מדריגה למעלה מזה שאינו משיגה אותה עדיין, ושאיין השגה זו שמשיג בתכלית השלימות, שידע בכל פעם שאינו משיג, וכשיצא גם להשגה זו ידע שיש עוד השגה לפני ולפנים, ודבר זה אין לו סוף, שכל מה שמשיג ידע שעדיין אינו בשלימות, והמדריגה שלמעלה מזה לרץ להשיגה ואינו משיג אותה עדיין, וידע תמיד שאינו בשלימות ומה חסר לו, וכמאמר אליהו ז"ל צמיקונים ולית ידיע צכך כלל, וזהו הוא המוצחם בעבודת השי"ת, היודע תמיד שאינו עדיין בשלימות ומתאחר ומשתוקק לעלות במדריגה למעלה מזה.

ובזה מפרש הקדושת לוי מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיח, יט) פתחו לי שערי דק אצוה צם אודה יי-ה זה השער לה' דדיקים יצאו צו, שציקש דוד המלך ע"ה תמיד, פתחו לי שערי דק, שידע תמיד מה שלמעלה ממדריגתו שאינו משיג עדיין, וציקש תמיד פתחו לי שערי דק, שיצוה ג"כ להשגה זו, וכשעבד השי"ת גם בהשגה זו, ידע גם כן מה שחסר לו וציקש ג"כ על זה, ועל זה אמר זה השער לה' דדיקים יצאו צו, שמי שידע תמיד שעדיין אינו משיג ואינו עובד השי"ת בשלימות, שיש עדיין השגה למעלה מזה שאינו משיג עד סוף, זה השער לה'

יוה"כ שעדיין לא רמי חיובא עליה, ולכן רק מחיוב מזה ב"פ הוא האכילה דבעי"כ ורק שהכנה להפעמים הוא טעם בעלמא שאינו מעיקר המזה. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קלה) אם איתא שום לתא דמנהא לאכול סעודה המפסקת ערב ט"ב.

ודשיב: הביא הצ"י (בסי' תקנ"ב) ירושלמי (ר"י בר אלעאי) רב מן דהוא אכול כל זכריה הוה צבע פיסתיה אקטמא כלומר היה מטביל פת בצפר ואומר זו סעודת ט"ב לקיים מ"ש ויגרם בחגך שני וכתבו הרמב"ן וה"מ וכו' משמע דאכיל קצת מנהא להקדים סעודה מרה של אכלות וצין תנור וכיירם דרך הצראה שעושין לאכל ועוד דאיקרי מועד ויהפכו הקצרה ליי"ט וכשם שנותנין אפר מקלה על הראש זכר לאכל ובמקומה לשום לאכלי ציון פאר חתת אפר (תענית ט"ז) כך כיון שא"ל לאכול בט"ב יש לאכול בדיקסמו מאלל אכלים מה שהיה ראוי לעשות בט"ב עצמו אם לא היה מפני התענית ותחתיה תעמוד סעודה של ליתן העתידה בזמן גאולתינו במהרה צימיו אכ"ר.

ויש להביא סמך מדאמרינן כל האוכל ושותה בתשעי מעה"כ כאלו התענה ט' וי' שהכנה הנעשית לדבר גדול תחשב גם הוא לזדקה. לפיכך ליום אדיר וטורא כיוה"כ צריך לקבול בשמחה רבה מה שהיה ראוי שתעשה צעם היום כי יום כפורים הוא ואין לנו שמחה גדולה כמו היותנו נקיים בפני ד' ולפיכך כשהשלימו בית המקדש ומוצח כפרה אכלו ושמתו ביה"כ כי כבר נתכפרו בצנינו ובהקריב עליו (מור"ק ט) וכן ביה"כ שירד מרע"ה [עם] המורה ודאי שלא התענו כי מי הגיד להם ולא ירד קודם לפי שצו ביום א"ל הקצרה סלחתי כדברך וא"כ הני עניוין כנגד מי, וכן גבי תשעה באב שהוא יום ענות אדם נפשו ולהתאצל על חורבן בית מקדשו וא"ל להתקיים בלא שיאכל האדם ואם לא היו גזרין תענית בט"ב האכילה צו היה ראוי לאכול תמורין וכיון שצריך להתענות צו ואין היכולת לקבול בלא אכילה ראוי הוא שיעשה כמו שהיה ראוי לעשות בט"ב עצמו והו"ל כאלו התאצל ח' וט'. ע"כ.

*

גמ'. רב ששת ב"ל תליתין יומין מוהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיברא דדשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי. עיין מהרש"ל שכתב לפרש כפל הלשון, לפי שיש בזה ג' נפשות, שהם הטבעיות וחיותיות ושלכיות, כמ"ש הרמב"ם בשמנה פרקים, וזו הנפש הטבעית אין לה עסק במורה, רק אלו נפשות שנים החיותיות והשלכיות, ועליהם אמר בצפל, חדאי נפשאי לך קראי בנפש החיותיות, ולך תנאי במעלה יתירה בנפש השלכיות.

ובסידור הרב(בדרוש לחתונה) כתב לפרש הא דרז ששת כל תלתי יומין מהדר ל' תלמודי' ואמר חדאי נפשאי וכו', והא דאמרינן לקמן, מעיקרא כי עבד איניש אדעתי' דנפשי' קעציר, כי בתחילת עסק הלימוד הוא אדעתי' דנפשי',

תוס' שם. צו"ת רבי עזריאל (ח"א שו"ת סימן כו) כתב השואל ליישב קו' המוס' בזה"ד, מכשירי פסח מני"ל לר"א דדחו שבת הא גבי מילה איהו מלך ד' קרלי ומהני ליכא למילף, ועוד אי ילפי מהני אמאי אינטרין צמועדו אפי' בשבת גבי פסח כדאמר ר"א. וכחצ לתרץ ע"פ קו' הגאון מו"ה דוד דייטש [שהבאנו לעיל דף ג ע"ב] שהקשה לפמ"ש החו' ריש פסחים דמי שאל קרקע פטור מפסח כשם שהוא פטור מראיה, א"כ מ"ט מכשירי פסח דוחים שבת לר"א נימא הואיל וצידו להפקיר נכסיו ולא יתחייב כלל בפסח לא דחו שבת כמ"ש פ' ראד"מ צ"י"ת ומוזהו הואיל וצידו להפקיר לא דחו שבת לר"א.

ובתב לתרץ קו' המוס' וקו' הגאון הנ"ל חדא ממורתא בחצרתה, דלכא' קשה קו' הגאון הנ"ל אפי' לרבנן דר"א דקברי מכשירים לא דחו אכל הכל מודים שחיטת הפסח דחו מ"ט דמי נימא הואיל וצידו להפקיר הו' כמו מכשירין דמ"ט מכשירים לא דחו שבת אליבא דרבנן משום שאפשר לעשותן מע"ש, מכש"כ כה"ג שעדיין אפשר לסלק עצמן מן החיוב, אמנם זה אינו דהא אית לן קרא צמועדו דדחי שבת, ע"כ לא הקשה הגאון הנ"ל אלא אליבא דר"א לענין מכשירים, והנה חינוך דגלי לן קרא צמועדו, אבל לולא מקרא כתוב אפי' שחיטת הפסח לא הוה דחי שבת משום הואיל וצידו וכו' כקו' הגאון הנ"ל, והשתא דאית לן קרא גבי פסח דלא נימא האי סברא צידו להפקירן ואעפ"כ דחי שבת סבר ר"א מסבירא דה"ה במכשירי פסח דלא גרעי משחיטת דג"כ ה' החו' הנ"ל דבאמת א"א למילף פסח ממילה ואיך משום האי קו' הג' הואיל וצידו לסלק החיוב הילכך אינטרין צמועדו ומה"ט גופא מכשירי פסח דחו שבת דגבי פסח לא שנת שחיטה ולא שנת מכשירים דגם השחיטה צידו לסלק כאמור ומתו' קו' המוס'. ע"כ דברי הרב השואל.

וע"ז השיב: נכון מאוד וראוי למי שאמרת.

ואחר אריכות בקו' הגאון ר' דוד דייטש, כותב: אכן באמת פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל כלל להסביר לי דברי חוס' הנ"ל דהאריך חלקו דכל השנויים בשבת נעשה מיד המצוה, ובפרט דממלא א' דומה ממש לפסח דהיינו קצירת העומר שנקצר בלילה ועדיין צריכים להקריבה וא"א זה בלילה צדו צוואו ואדרבה למ"ד אכילת פסחים לא מעבא עיקר המצוה השחיטה וזל"ע.

וגם קושיאם ה' דאי למדת משם ל"ל דצמועדו לענ"ד יש ליישב דבאמת מקרא צמועדו הוא הותרה ולא דחיה בלכד כמצואר ציומא מ"ו ע"ב ובשאר משמע דאינו רק דחיה. ע"כ.

*

תוס' שם. הגאון האדר"ת תמה ע"ד המוס', שהקשו מני"ל לר"א דמכשירי פסח דוחין שבת, וכ"ת דגמר מסוכה וכו' איכא למיפך מה להנך שכן בשעת דחייתו מיד יכול לקיים מצותן אבל פסח אינו נאכל אלא בלילה וכו', וע"ז תמה דהא לר"א גופי' צעין סוכה הראוי' לכל שצעה ואין עושין סוכה בחוה"מ א"כ צריך שיעשה הסוכה קודם יו"ט וכיון דליף מקרא

נדיקים, וזהו דרך הנדיקים האמיתיים, שכל מה שעובדים השם יתברך וכל השגה שמשיגים, יודעים שעדיין צריכין להשיג מה שלמעלה מזה, עכ"ל.ק.

ובדבריהם האמורים אפשר לומר, כי רב שבת בכל פעם כשחזר תלמידו, השיג תמיד יותר ויותר, וידע מה שלמעלה ממדריגתו שאינו משיג עדיין, וציקש שיבא גם כן להשגה זו, וכשצא גם להשגה זו, ידע גם כן מה שחסר לו, וציקש שידע מה שלמעלה ממדריגתו שאינו משיג עדיין, והתפלל זה השער לה' נדיקים יבואו זו, כמו כן רב שבת נשען על פתחו, היינו השער, לרמוז בזה אשר אף אחר שנתעלה על ידי תלמודו והגיע להשגה גדולה טפי בזהמורה הקדושה, עדיין הוא עומד אלא פתח השער, ועוד יש השגה למעלה מזה שאינו משיג עד אין סוף.

*

גמ'. איני והא"ר א"עזר אי"מלא תורה לא נתקיימו שמות וארץ וכו'. עיין צו"ת מהרש"ם (י"ד סימן רד) שפסק דלימוד חינוקות של בית רבן עדיף מתלמוד תורה של ת"ח גדולים. וכן כתב צו"ת משפטי שמואל (סימן סה) וז"ל: ולע"ד מזה לימוד חינוקות הוא יותר חשוב מהרב המורה הוראות ואפי' שילמד תלמידים גדולים, ואע"ג דאמרינן על מלמדי חינוקות ומלדיקי הרבים ככוכבים, ורבנן מאי ואזהבו כלאת השמש בגבורתו היינו לענין שכר אבל קיום העולם ושכר הנותנים ומחזיקים עדיפא וכדאמרי' בפ' כ"כ ידי ודין וכו' ואמר אינו דומה מי שלא טעם טעם חטא וכו', ע"כ.

אמנם צו"ת חיים ציד (סימן סד) דברר הרב השואל כתב להעיר על דבריו, דאין חירותו מחזור, כי לענין שיהיה קיום העולם ושכר המחזיקים עדיף טפי לימוד החינוקות מי גילה לו ר' זה, אחרי שאמרנו דרפ"ק דאבות על ג' דברים העולם עומד על התורה וכו', ואמרנו דפר"א שהוא על מקרא דאם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי וסתם תורה על תורה שלומדים הגדולים קא', כדמשמע בזה"ל הכא דגם בלימוד תורה מהגדולים מתקיים העולם. עיין שם עוד שהאריך שגם לענין שכר בודא כי המחזיק ציד לומדי תורה גדול שכרו יותר מן המחזיק בלימוד חינוקות של בית רבן. עיין שם באורך. ומ"ש הגאון המחבר על דבריו.

*

גמ'. מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשיה קא עביד. עיין צו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן עז)

*

תוס' ד"ה ומה שחיטה. עיין צו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קכח) ושם (סימן ריא). ומ"ש הגרי"פ פערלא בזה"ל לפרש המלות לרס"ג (ח"א דף ריב ע"ב) ושם (דף ריד ע"ב) ושו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קכ).

*

עוד כותב למרן, דמילה דיכול להיות בכל שנת א"כ כ"ש מדחי וא"כ גם בע"פ שחל בשנת לא תקנו, אבל הוא' לאי' דוחה שנת אף בע"פ שחל בשנת אינו דוחה.

הן אמת דזה גופא קשה דלמה לא תדח' הוא' בכל שנת דהא לא שייך הגזירה דבשאר שבתות דעלמא לא טרידי, וא"ל דבאמת דחי דהא בגמרא כאן אמרו דהוא' של תרומה אגמרי', ושם לא שייך הטורדא דפסח. עיי"ש באורן.

*

גמ'. **שם.** עיין רש"י לעיל (סה ע"ב) צמתני' שפירש דהוא' שבות היא דמחזי כמתקן גבירא, ומקשים, הא תלמודא כאן מסיק הטעם שמה יעבירנה ד' אמות ברשות הרבים. ועיין שם שהארכנו בזה.

*

גמ'. **שם.** המפרשים דקדקו, דבכמה מקומות בש"ס מצינו הך דרבה גזירה שמה יטלנה וכו', ומסיים והיינו טעמא דשופר ולולב ומגילה, ואמאי לא קתני הוא' בהדיהו, עיין בגל"ח לעיל (סה ע"ב) ובשו"ת בית יעקב, ושו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קיא) ד"ה והנה שח' לי.

*

גמ'. **שם.** עיין בתוס' ר"ד, שצ"ח, דהיינו שמה יעבירו המזה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קצא) בדברי בן המצור, דלכאורה יש להבין, הא אין שבות במקדש. אך זה אינו, דהא כל הטעם דאין שבות במקדש כתב הכסף משנה משום דכהנים וזרין הם, ועיין רמב"ם (פ"ב משופר) ואם כן כאן דהגזירה הוא שמה יעבירו המזה, והוא אינו זרין, שפיר גזרו. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קג).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תשנ"ך (חלק ב סימן קצד) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פ-פא) ושו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן כה).

*

גמ'. **ערא' שלא** מ"ל ענוש ברת דברי ר"א והא הכא וכו'. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) ושו"ת עין יצחק (חלק א יו"ד סימן כה אות ח) ושו"ת הר ל"ב (יו"ד סימן ריג) ושם (אור"ח ב סימן נז-נח גט) ושו"ת מרפא לנפש (סימן מד אות כא).

*

גמ'. **אמר רבה** קסבר ר"א אין שוחטין וזורקין ע"ל **טמא שרץ** וכו'. עיין בשו"ת עונג יו"ט (סימן יג) מה שהאריך בסוגיין.

*

רש"י ד"ה ענוש ברת. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קיז) באורן. וע"ע מ"ש שם (חלק אור"ח ג' סימן צ) ד"ה אך אף.

*

שדחה שנת בע"כ שדחה בשעה שאינו ראוי לקיים מצות סוכה וא"כ ה"ה בפסח דוחה שנת.

והגאון מצרעוןן בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן סה), השיב לו בזה: הנה עוררני חכם אחד דמשכחת ליה בנפלה הסוכה שנתה קודם יו"ט דגם ר"א מודה שנתה בחולו של מועד כדאי' בסוכה (ד' כ"ז) שם וקמ"ל דדוחה שנת כה"ג כיון דיכול לקיים המצוה מיד בשעת דחי'.

ויש להוסיף עוד דמשכח"ל בגר שנתגייר צינחיס וקטן שנתגדל צינחיס דמרבח להו ר"א מכל האורח אבל שינויא דחיקא לא משנינא וגרואה למאי דאיתא בסוכה (ד' מ"ג ע"א) ור"א ביום ולא בלילה מנ"ל נפק"ל מסיפא דקרא ושמתחם וגו' שבעת ימים ימים ולא לילות וכו' וסוכה גופא מנ"ל דת"ר בסוכות תשבו שבעת ימים ואפי' לילות וכו' ע"ש וא"כ מוכח דאי לא גז"ש הוו ממעט לילות א"כ בקרא דחג הסוכות תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה הראוי' לשבעה שוב י"ל דלא בעינן ראוי' לשבעה מעל"ע וסגי הראוי' לשבעת ימים בלא לילות ואימעט רק שאין עושין בשש"מ אבל מ"מ מהני סוכה הנעשית בליל א' ושפיר קמ"ל קרא דדוחה שנת כה"ג בחל יום א' בשבת. ע"כ. עיין שם עוד בזה.

דף סט ע"א

גמ'. **אי הכי** משחט נמי לא נשחט שמה ימצא זבח פסול וכו'. בשו"ת מהרש"ם ענגיל (ח"ה סימן ו אות ט) מציא קו' מהרהרה"ל ר' יחזקאל האדמו"ר מאסטרלאווע, דלכאורה מאי קאי, שמה ימצא זבח פסול, הא י"ל דגזילו בתר רובא, ורוב בהמות כשרות, ועכ"ל כשיטת הריב"ש דתרי חזקות עדיפי מרובא, והכא יש ב' חזקות חזקת אינו ציחה וחזקת חיוז של פסח, עיין שם מה שכתב בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין מ"ש בצכור שור עמ"ס יומא (פה ע"ב).

*

גמ'. **אמר רבה** גזירה שמה יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברה"ר. עיין בר"ן (ריש פרק ד' דר"ה) שהקשה, למה לא גזרו גבי מילה שמה יעבירו, וכתב כיון דכ"ע לא טרידי שוב יזכירהו האחר. וע"ז הקשה דאם כן אמאי אמרינן הכא גבי הוא' לאינו דוחה שנת משום גזירה שמה יעבירו, הא כ"ע לא טרידי, וכתב, דכו"ע טרידי בפסח ענאמו. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קיא) ששאל אותו אחד מתלמידיו, דלפי"ד הרי"ן נמצא דאם חל מילה בערב פסח שחל להיות בשבת, לא יהיה דוחה, וזה לא מצינו.

ובותב דרנה להשיב דמילה מצוה צדקה ואז לא טרידי כל כך בפסח דהא אין זמנו להקריב אף, מה שא"כ כהוא' דשייך כל היום ושפיר גזרו, ומילה מצוה צדקה כדיליף מאברהם דרזין מקדימין למצות וע' פסחים דף ד'.

ותירין ד"ל דרבא ה"ק, אי לא הוה גזרין שמה יעצירנו א"כ היה צידו להוות ולאכול בערב וראוי לצילה ואז אינו צריכין להוות כי ממילא אם יזה ויעצירנו מחלל שבת דהואה למאי, משו"ה גזרו על הזאה, ומאחר שגזרו ואסרוהו נמצא טמא מת צו' שלו אינו ראוי לצילה, וממילא לא יכלו לעשות פסח ביום ההוא, ולשון דאמר רבא קסבר שוחטין וזורקין על טמא מת צו' שלו היינו בחול אבל בשבת אי אפשר אחר גזירת חכמים. עיי"ש.

*

גמ'. **אביילת פסחים לא מעכבי.** עיין בספר המנות לרס"ג עשה מזו מת מטעם זהג' הגרי"פ פערלא (ח"א דף ריד ע"א).

*

גמ'. **שלא לאוכלו לחולה ולזקן וכו'.** עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן מג אות ב) ומרפא לנפש (ח"ב סימן סד אות א).

*

גמ'. **ואי אשמעינן מילה התם הוא וכו' דליכא כרת.** צ"ע הא במילה איכא ג"כ כרת, ועיין רש"י מ"ש, ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן עד) כתב, דמכאן ראינו לשיטת הרמב"ם (פ"א מה' מילה ה"ב) דס"ל דניהו דמצטל מלות עשה בכל יום שאינו מל, אבל כרת ליכא עד שימות בלא מילה.

וציין שם לדברי רש"י בשבת (דף קל"ג ע"א) שפירש צניין אחר ממה שפירש כאן, והוא כשיטת הראב"ד, וסותר עצמו ממקום למקום, ומסיק בצריך עיון.

וע"ע בשו"ת קול מצטר (חלק א' סימן יז) שחמה כן על דברי רש"י, ולא ראה שכבר קדמו בשו"ת שואל ומשיב שם.

וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א יו"ד סימן כה אות ח) ושו"ת הר צבי (יו"ד סימן ריג).

*

גמ'. **שם.** עיין בספר המנות לרס"ג עשה זו זהג' הגרי"פ פערלא (ח"א דף רמו ע"ב).

*

מתני'. **אימתי מביא חגיגה עמו וכו'.** עיין בצל"ח כאן, שנסתפק אם עשו פסח בטומאה שהיו הצבור כולם טמאי מת שחל שציעי שלהם בערב פסח, למ"ד אין שוחטין וזורקין על טמא מת שציעי שלו בצבור עבדו בטומאה, אם מציאין עמו חגיגה, ומסיק, דבחל שציעי בערב פסח מביא חגיגה כיון דיכול לאכול בטהרה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הר צבי (אר"ח ב סימן צא אות ב) שנתקשה השואל בדבריו, דהא גמרא מפורשת טומאה דאי כוליה ציבורא טמאין לא מדינן עלייהו אלא עבדי בטומאה ואוכלין בטומאה בלי טבילה והואה דהותרה ציבור ולא מהדרין אטרהרה כלל ואין נאכלת החגיגה, משמע בהדיא, דגם בשביל החגיגה לא מצריכין להטהר כלל.

וע"ז כותב למרן, דלא קשה מידי, דהרי כל עיקר יסוד שיטת הצל"ח הוא דחגיגה לא אחיקש לפסח וכדאמר ר"א ש"מ חגיגת י"ד לאו חובה היא, ונמצא דחגיגת י"ד אינה אלא דרבנן,

תוס' ד"ה דתרומה. עיין בטל חורה להגר"מ אריק, מ"ש בכוונת המוס'.

*

תוס' ד"ה שמה יעבירנה. עיין בצל"ח שהקשה, הא לזורק הזאה אינו מטמא.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן לט) שחירן, לפי"ד האשכול ה' חנוכה ופורים (סימן ז), שהקשה בזה דגזרו שמה יעצירנו, דהא קי"ל בטעה בדבר מלוא ועשה מלוא פטור, ומי כתי' הא', משום דכיון דלא בקיאי בקציעא דירחא איכא ספיקא שמה אינו יו"ט והוי טעה בד"מ ולא עשה מלוא. עוד חירן, דהחשש הוא שמה לאחר שתקע יחזור לציתו עם השופר ויעצירנו ד"א ברה"ר, וכיון דכבר נפיק י"מ המלוא לא מיקרי טרוד, וגם לא עשה מלוא בחורמו.

וא"כ לפי"ז א"ש, דהרי בזהא לא שייך מי' זה, שהרי במקדש היו יודעים קציעא דירחא, ובפרט בזהא של ע"פ, ובעכ"ל כתי' הב' דהחשש הוא שמה יעצירנו המזה אחר שכבר הזה על הטמא, א"כ לא הוי לזורק הזאה ומטמא, ולזה הקשו דכיון שיטמא המים זהר מלהעצירם. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה קמן. עיין בית האזנר (מע' א-ו כלל כו דף מד ע"א) מה שכתב בטעמא דר"ע דלא מחלק.

*

תוס' ד"ה שוחטין. בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח סימן רמז) כתב ליישב קו' החוס', לשיטת המשנה למלך דמלוא יוצאין בשלא כדרך אכילתו, א"כ שפיר היה הו"א דטמא יתחייב בפסח ואכלנו שלכד"א, ובדאי לענין אסור אכילת קדשים בטומאה לא יתחייב דשם כתיב ואיש אשר יאכל קודש וטומאחו עליו, ומשמע כדרך אכילתו, והמלוא מקיים ומיעטה התורה דטמא פטור מפסח אף דאפשר שיאכל, וע"כ נשמע או דלא יוצא מנה בשלכד"א, או עכ"פ כבשרת הגר"נ טריציטט בדבר דבעי למשה לגדולה אינו יוצא בשלכד"א, עיי"ש עוד מ"ש בישוץ קו' החוס'.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן סה).

דף סט ע"ב

גמ'. **הזאה למאי וכו'.** הסמ"ג (עשין רכ"ד) חידש דמשה רבינו ע"ה גזר על הזאה, ומשום שצשנה השניית ללאתם מארץ מצרים היה ערב פסח בשבת לפי חשבון עשרה עטרות בשבת (פז ע"ב), לכך לא יכלו להוות על הטמאים ביומו, עיי"ש.

ובישו"ת חתם סופר (או"ח סוף סימן קמא) בשו"ת להגאון ר' צללאל ר"צ, כתב בדברי הסמ"ג אריכים יישוב מדברי רבא אליבא דר"א כאן, הזאה למאי וכו'.

התם דמאיס] אליבא דר"א, וכיון שאסור ליכנס, אם כן חיובו כטמא לשלם ולמול עד הלילה.

והשתא אחי שפיר דמסבא אית לן לומר דלא לידיחי מילת הערל שבת משום מכשירי פסח, כיון דלא ברירא לן שיעשה הפסח, כיון שאם מל עצמו ואינו רואה ליכנס אינו חייב, דדוקא כל זמן שהוא ערל ואסור ליכנס מחוייב למול, מה שאין כן לאחר שכל דרך רחוקה לטהור מיקרי וכקושיא תוס' הנ"ל, ואם כן אינו דוחה שבת, מה שאין כן בזהוה מקשה הש"ס שפיר [ס"ט ע"א] ונעבדי, כיון דאף לאחר שהזו עליו אסור ליכנס משום טבול יום, אם כן עדיין מצוה שילוח עליו, וזריך לשלוח פסחו, ושפיר ידחה הוזה שבת, והו פשוט וברור.

ואודיעו שקשה לי מסוגי' זו אפסק הרמב"ם [ה' קרבן פסח פ"ו ה"ב] שאין שוחטין חורקין על טבול יום של טמא מת, אף למאן דאמר שוחטין חורקין על טמא שרץ, [וקשה] אם כן לאו מקשה הש"ס מידי ונעבדי, כיון שאין שוחטין חורקין על טבול יום של טמא מת, ובטמא מת איירי מדבעי הוזה. ע"כ.

וע"ז השיב הגאון ר' לייזר קובניץ: הנה מחלת דבריו וראשית אמרו ליישב מה שהניח המהרש"א ב"ע צ"ע בזה דנקט רש"י יחיד נמי אמרינן ל' בחול קום מהול, ולפע"ד דברי מהרש"א נכונים, וקושטא דמילתא לדברי תוס' דף ז"ד בד"ה ואין דרך רחוקה, דבריהם תמוהים לפי שיטת ר"י כמ"ש דף פ' [ע"א] ד"ה משלחין, דכיון דטעמא דאין דרך רחוקה לטמא, דחיובו על ידי שליח הוא, ואם כן אפילו יטהר והרי הוא טבול יום אכתי לא נפיק מידי חיובו, וכמו שהעיר בזה רוס מעלתו במכתבו הרמה, וכמו כן מוכח לעיל דף ז"ג ע"ב מתוס' ד"ה קאמרת יע"ש, דאי לאו כן הדרא קושיא לדוכתי על עולא מטבול יום, אמנם בערל בודאי ליחא חיובו על ידי שליח ולא כמו שכתב רוס מעלתו, דהא אליבא דר"א קיימינן, ולדידי' מותר לכנס לעזרה.

ובזה שכתב רוס מעלתו דמודה ר"א דמאיס, תמהני. דר' עקיבא הוא דסבר הכי כמו שכתבו תוס' בחגיגה דף ד' [ע"ב סד"ה דמרבא] וסוגיא דהתם מוכח הכי, וכמו כן כתבו תוס' לעיל דף ס"ב [ע"א] בפשיטות ד"ה ערל, ואפילו לדברי תוס' ביצמות דף ע"ב [ע"ב ד"ה התם] לשינויי קמיימא, מכל מקום מודה לענין פסח דלא העמידו דבריהם במקום כרת, דהא לר"א בודאי ליחא אלא מדברי סופרים, והא דאין דרך רחוקה לערל, משום דלאו משום ריחוק איפטר ל' רחמנא, אלא משום דלא מזי למיכל לאורחא וכמו שכתב רש"י בשמעתין [ז"ג סע"ב ד"ה לדידי', ואם כן ערל שלא מל, דכיון דחיובו בפסח צ"ע שהוא מאסקופת העזרה ולפנים או מאסקופה ולחוץ, אף יעלה על הדעת שלא ימול בשבת דאכתי כל זמן שלא מל רמיא חיובא עלי', ולא ידעתי מה ראה על ככה רוס מעלתו בזה שכתב דמסבא אית לן למימר דלא לידיחי כיון דלא ברירא לן שיעשה אחר כן הפסח שמה לא יכנסו אחר כן לעזרה, ולפע"ד איפכא מסתברא, דכיון דהשתא חיובו עליו ותייב כרת אם לא מל, בודאי בחר השתא אלינן ואינו חכם לראות את הכולד אחר כן, והו ברור

והך סוגיא דמחלק צ"ע עליות דרמיא חיובא עליה צ"ע הוזה דלא רמיא חיובא עליה לפי דין התורה מיירי ושפיר אמרינן טומאה דאי כוליה כצורא טמאין לא מדינן עלייהו אלא עבדי בטומאה ולא שייך להקשות דעכ"פ הו"ל למיהדר אטורה בשביל החגיגה דהרי זה אינו מן התורה, אבל לאחר שתקנו ורמו חיובא להציא חגיגה, אה"נ דלאחר הקרבת הפסח בטומאה אם יטהרו מחויבים להציא חגיגה, ואולי ג"כ נאמר דמחויבים מדרבנן ויטהר כדי לקיים מצוה חגיגה. וזולת זה הך חילוקא דנאמר בגמרא לענין שבת נאמר דבשבת ליכא חיובא דהוזה ולכן אינו דוחה שבת לר"א, א"כ בודאי לא שייך דליטהר משום החגיגה דבשבת ליכא חגיגה. עיי"ש.

*

מתני'. ונאכלת ימינו ימים ולי"ה אחד. עיין בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן פה).

*

רש"י ד"ה וכל שביחיד. עיין בשו"ת תתם סופר (חלק ז סימן ה) בשם"ל להגאון ר' ליזר קובניץ, ח"ל: עסקנו בכלל שבוט 11 בפסחים דף ס"ט ע"ב, כתב רש"י, ח"ל: יחיד נמי אמרינן ל' בחול, קום מהול, ע"כ, והניח המהרש"א ב"ע צ"ע למה דוקא בחול ע"ש. ונראה, הנה לקמן דף ז"ד ע"ב תוס' ד"ה ואין דרך רחוקה לטמא וכו' יע"ש מה שהניחו בתימה.²⁹

ול"י נראה, כיון שחייבה התורה לעשות הפסח לטהורים וגם לטמאים וערלים, כמו שכתב רש"י לעיל [ז"ג סוף ע"ב] למאן דאמר שוחטין חורקין על טמא שרץ, דמוכח כן מדכתיב דוקא טמא לנפש, משמע שארי טמאים מחוייבים, וכן מבואר בגמרא לעיל [ד"ד ע"א], והנה כי כן הנהו ב' חיובים לא דמי אהדדי, על טהורים מוטל החיוב דוקא כשהוא בחוץ העזרה ולא מאסקופה ולחוץ, כדילפינן [שם] ריחוק מקום ממעשר, ובטמא ע"כ החיוב אף אם הוא חוץ לעזרה שחייבו התורה לשלוח קרבנותיו, דאי לאו הכי אף יאיייר בו חיוב בעזרה, כיון שאסור לכנוס, ואם כן אי עבר ולא שילח חייב כרת, ואם כן מה (הקשה) [שהקשה] תוס' הנ"ל שאם יטהר יהא פטור, זה אינו, שאז עדיין הוא טבול יום ואסור ליכנס, וכל זמן שאסור ליכנס הרי הוא במצוה שילוח.³⁰ שוב מלאתי בתוס' דף פ' ממש כדברי, ד"ה משלחין כתבו [ואין] נראה לר"י וכו' ע"ש.

והנה בערל אף דלר"א קיימינן דלא מרבה ערל כטמא בכל מקום, כמבואר ביצמות ריש פרק הערל, ובחגיגה דף ד' ע"ב יע"ש ובתוס' ד"ה דמרבא וכו' יע"ש, מכל מקום לענין כניסה לעזרה מודה משום דמאיס, ועיין ביצמות דף ע"ב ע"ג, ואפשר דאצ"י דמתרין הכא בפסחים ז"ד ע"ב דרך רחוקה לטהור, כרבה ס"ל [ביצמות (ע"ב ע"ב) דאליבא] אמרו שם שאני

²⁹ למה כשהוא עומד חוץ לעזרה והוא ערל או טמא חייב בפסח ואם ימול ויטהר יפטור.

³⁰ תירוצו אתי שפיר על קושיית התוס' מטמא, אך קושייתם מערל עדיין לא נתיישב.

ימים ולילה אחד, שכשהוא אומר ביום הראשון לבקר, הרי בקר שני אמור. ורש"י ע"ז ע"ז כחז זה בסדר ראה אנכי.

אבל זכאן סבר הרב כדברי בן תימא, דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא בזה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה, ואינה נאכלת אלא עלי עד חצות, ואינה נאכלת אלא בלילה. אבל לדברי בן תימא אינה בזה בריבויין הללו, אלא שהיא כפסח לכל דבר, ואינה בזה אלא מן האין וזכר וכן שנה, מדכתיב ולא ילין לבקר וזה חג הפסח וכו' כדאימא התם.

אבל כחז הרב זה מצרייתא השנויה בפרט כהנים (פרק יב א) דקתני ובשר וזה חודת שלמים ביום קרבנו יאכל, הרי זה בא ללמד על הנאכלין ליום אחד שהיו נאכלין ליום אחד, אין לי אלא חודה, ומניין לרבות הלחם, תלמוד לומר לומר קרבנו, ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות, תלמוד לומר ובשר, ומניין לרבות חטאות ואשמות, תלמוד לומר וזה, ומניין לרבות שלמי מזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח, תלמוד לומר שלמים, זו היא הצרייתא הזו. ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא בזה עם הפסח. ע"כ.

*

גמ'. ת"ש הלי"ה הזה בול"ז צ"ל ואמר ר"ח זו דברי בן תימא. עיין העמק שאלה פ' תל"א (סימן קנד אות ב).

*

גמ'. סכין שנמצא בארבעה עשר שוחט בה מיד וכו'. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן יח) תמה השואל בזה דכחז הרא"ש לקמן פרק ערבי פסחים (אות כה), וז"ל: והר"ר יעקב מאורלייגש והר"ר יהודה מקורביל ז"ל היו אומרים דלר"ך שני תבשילין דכשחל י"ד להיות בשבת מביאין החגיגה מע"ש ואינה נפסקת בלילה במוצאי שבת, דאמרינן אוקי לילות בדי ימים והו"י להו שני לילות ויום אחד כנגד שני ימים ולילה אחת, ולקמן אמרינן גבי פסחא ס"ד אמינא נוקי לילות לבהדי ימים אי לאו מיעוטא ולגבי חגיגה דליכא מיעוטא אמאי לא נימא הכי, והא דתניא פ' אלו דברים אימתי בא עם הפסח בזמן שבת שחול, לא קשיא דבחול בא עם הפסח אבל בשבת אינו בא עם הפסח, אבל בא בע"ש, ע"כ.

ותבואה השואל ע"ז תמיהא גדולה מסוגיא דכאן, דקאמר הש"ס ת"ש סכין שנמצא ב"ד שוחט בה מיד ב"ג שונה ומטביל קופץ צין צוה וצין צוה שונה ומטביל מני אלימא רבנן מ"ש סכין דמבטיל דחויא לפסח קופץ נמי הא חויא לחגיגה אלא לאו דבן תימא היא ש"מ י"ש זה משום שצירת ע"ס לא לעולם רבנן וכגון שבת בשבת, ופרש"י שבת ערב פסח בשבת דאין חגיגה בזה עמה הלכך לא צריכא בעלים ב"ד, עכ"ל, ואם אימא לדעת הר"י מאורלייגש ור"י מקורביל אכתי צריכא להם הקופץ למוצאי שבת לשצירת עצמות של החגיגה, אלא דאינו מביא כל החגיגה כשחל י"ד בשבת לפי שאינו נאכל רק בלילה אחת דלא דעת גדולים אלו ואיך לא הרגישו בסוגיא זו. עכ"ד השואל.

וע"ז השיב: הנה בני אס חסם לצר ישמח לצי גס אני שהרגש' בתמיהא קיימת על גדולי ראשונים ולהוציחן חלק אי

לפענ"ד, ובפרט לפי מה שכתבתי לעיל דערל מותר לכוון לעורה, ולפי זה דברי המהרש"א נכונים וברורים בטעמם.

ומסוף דבריו ניכר קושי' על פסק הרמב"ם שאין שוחטין חורקין על טבול יום של טמא מת אס כן מאי מקשה התלמודא לר"א ונעבדי, הנה כבר העירו בעל לח"מ [שם סוף ה"ו] ובעל תו"ט [ד"ה הו"ה] דדוגמתו על גופא דצרייתא במה שהשיב ר' עקיבא הו"ה דטמא מת חוכיח שחל שביעי שלו בשבת ובערב פסח, ושניהם לדבר אחד נחכונו ומירא, דהך ערב פסח לאו דוקא אלא ב"ג אייר, ולפי דצרייה הקשה התלמודא שפיר. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חלקת יואב (ח"א סימן יא) מה שכתב בכוונת רש"י.

*

רש"י ד"ה ובמועצו. עיין שו"ת שצט הלוי (ח"ט סימן קבא).

*

תוס' ד"ה אבי"ת. עיין בספר המצות לרס"ג עשה מזו מה מט בזה' הגר"פ פערלא (ח"א דף רטו ע"א).

*

תוס' ד"ה האי מידחא. עיין בספר המצות לרס"ג עשה מזו מה מט בזה' הגר"פ פערלא (ח"א דף ריד ע"ב). ואור שמח (פ"ב מה' ק"פ ה"ה).

דף ע ע"א

גמ'. חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיחא פסח נאכל ע"ה השבע. עיין בשו"ת צעלי התוספות (סימן ד) ששאל רבי קלונימוס איש רומי את רבי יצחק סגן לויא, ביאור דברי בעל הגדה, שהחכם שואל מה העדות והחקים והמשפטים וכו', ומה זה תשובה ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח.

והשיב: שהחכם שואל כיון דהפסח בזמן הזה נאכל בלילה ראשונה עיקר וחגיגה טפל, א"כ מפני מה אנו אוכלין החגיגה בראשונה צריעבון ואח"כ אנו אוכלין הפסח על השבע, וע"ז אומר: ואף אתה אמור לו, לפי שאין פותחין את הפה במה יפטירו בשפה אחר הפסח לאכול כלום, ו"אפיקומן" בלשון יון "כלום". עיי"ש.

*

גמ'. בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח וכו'. עיין ברש"י (ויקרא ז, טו) על הפסוק, ובשר וזה חודת שלמים, וז"ל: יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם ואילו מזיר וחגיגת ארבעה עשר שהיו נאכלין ליום ולילה.

וע"ז כתב הרמב"ן שם: ואין זה נכון, שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים, וכן שנינו במסכת פסחים [ע"ה ע"ב] אשר תזבח בערב ביום הראשון [דברים טו, ד], בחגיגת ארבעה עשר הכחז מדבר שנאכלת לשני

גמ'. ישם. צו"מ שואל ומשיב (מהרהר א ח"ב סימן קצט) נאסל, הא המוס' הקשו לעיל (דף ס"ו ע"א) צד"ה תוחב, והא צעי כלי שרת, וכמזו, להקדישום, וכמז המהרש"א דמייירי בהקדישום מערב שבת, דל"כ אסור להקדיש בשבת, עיי"ש,

וע"ע בשו"ת שצט הלוי (ח"א סימן קנח) שהאר"י צביאור המחלוקת זוה, וע"ע מש"כ שם (ח"ט סימן קכא).

דף ע ע"ב

גמ'. דמית נשיא. עיין צ"י יו"ד (סימן שעד).

*

גמ'. שם. עיין רש"י, שכתב, ומזהו לכל ישראל להמסק. זו וצער המלך (פ"ג ממע"ק ח"א) הביא בשם הגאון מהר"י אשכנזי להקשות לפמ"ש במשנה למלך (פ"ו מאבל) דש"ר לא נטמאו לדוד במיתתו משום דאף דיש לדוד דין נשיא והכל חייבין לטמאות מ"מ כיון דיתבטלו עי"ז ממונת ראייה וחגיגת בשמחה משום הכי לא נטמאו, עיי"ש, ועי"ז הקשה דא"כ היאך נטמאו כל ישראל צי"ד לנשיא, והא יתבטלו עי"ז ממונת חגיגה וראיה.

ובתב השער המלך, דיש לומר דשאני ההם שכבר נתחייבו צבקר במונת ראייה ושמחה שהרי דוד מת בעצרת ולכן לא נתבטלו, אבל כאן דמייירי שמת צי"ד קודם מות דעדיין לא נתחייבו צבקה וראיה וחגיגה ושלמי שמחה ולכן שרי, עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) שהתפלל למה לא הזכירו המלמ"ל והשעה"מ ש"ס מפורש בסוכה (דף כ"ה) דפר"ק הש"ס והעוסק במונה מהכא נפקא מההם נפקא דכתיב ויהי אנשים אשר היו טמאים וכו' אלא טמאי מת מזה שחל שציעי שלהן להיות צערב פסח וכו', צריכא דאי אשמעינן ההם משום דלא מטי זמן חיובא דפסח אבל הכא דמטי זמן ק"ש אימא לא ואי אשמעינן הכא משום דליכא כרת אבל ההם דאיכא כרת אימא לא, עיי"ש, ולפ"ז לענין ראייה וחגיגה ושמחה דליכא כרת היו יכולין לדחות אף בהגיע הזמן, וא"כ קשה למה הקריבו ממחרת וכיון דפסח בא בטומאה וליכא כרת שוב שפיר במית נשיא צי"ד אף לאחר מות היו יכולין לטמאות.

ובתב עי"ז: אך נראה דהדבר נכון דבשלמא שם שהיו טמאי מת מזה דאורייתא וספיר דמי אף במטי זמני' אבל בנשיא דרק מדרבנן עשהו כמת מזה פשיטא דלא דמי כל שהגיע כבר החיוב דשמחה וחגיגה ודוקא במית צי"ד דכל שלא הגיע הזמן יש כח ציד חו"ל לעקור בשב ואל תעשה וכעין זה כתב הריטב"א דלכך פסק לא דמי שבות דהואה דאכתי לא מטי זמן חיובא. ע"כ.

ובגוף הקושיא מהך דמית נשיא צי"ד, כותב: נראה לפע"ד שיש לומר כיון דטמאי מתים מותרים לעשות הפסח בטומאה דחויא צביאור וא"כ שוב מותרין לכנס לעזרה בשביל הקרבן פסח וא"כ שוב מותרין להקריב חגיגה ושמחה דאשתרי טומאה לענין פסח הותרה נמי לענין חגיגה ושמחה וכדאמר מגו דאשתרי לזרעתו הותר לקריי.

ואין לומר, דזה בפעם אחת שיש עליו שני טומאות וכאן ניהו שדושה בשביל ק"פ אבל איך הותר לו לכנס צי"ט ולהקריב הקרבנות, דזה אינו, דהא טומאה דחויא צביאור וכל

ובתב לתרץ, לפי מה שגראה מדברי הרמב"ם (פי"ג מאה"ט) עיקר הטעם דשוחט זה מיד דכיון דאינו רק מעלה בעלמא כל שהוא לצורך עבודה כגון פסח צי"ד דא"א להטביל דגבי הערב שמש לא אחררו רבנן, לזה אמר דא"כ חגיגה נמי כל לצורך לחגיגה ובאופן שיבא במיעוט שוב לא גזרו.

ובתב שם: וזוה מיושב היטב הא דמשני כגון שבה בשבת, והקשו לדעת הר"י מקורביל [עיין באות הקדום בשבות יעקב] כבר הובא מע"ש, ולפמ"ש א"ש, כיון דעכ"פ כעת בשבת א"ל לזה שוב גזרו ועשו מעלה וא"כ שוב חיישין בחגיגה דאין לו חוקת טהרה צביאור דלמלא לא יבא במוטע וגם צי"ג כל דיש לו תקנה להעריב שמש פשיטא דגזרו וכמ"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קעט) כתב דמה שצריך לשבירת עצמות לחגיגה, הוא בשביל עצמות שיש בהם מוח שלא לעבור על נותר, עיין לקמן (דף פ"ג).

*

גמ'. לא לעולם כרבנן ובגוף שבא בשבת. עיין בגל"ח שטמה, אמאי מוקי כרבנן הרי גם אי כבן תימא היא י"ל דלעולם אין זה משום שבירת עצם, ואף דדמי שבת היינו שחיטה וחריקה אבל אין לשבור עצם בשבת לצורך הלילה כיון דנאכל רק בלילה כפסח ואין שבת מכין ליו"ט, עיי"ש.

ועיין מ"ש הגאון מברעזאן ז"ל בגילוי דעת בפתיחה להל' טריפות (אות מד) לתרץ, לפימ"ד בחולין (יא ע"א) דדייק מפסח דאזלינן בחר רוב דכתיב ועם לא תשבור זו, ודלמא ניקב קרום של מוח, וצ"ע דאזלינן בחר רוב. ולקמן (דף פה) מצאנו דהיינו דליכא איסור שבירת עצם חייב לשבור העצם משום עשה דאכילתו.

וא"כ לכן תימא דחגיגת י"ד חובה אי נימא דאין זה איסור שבירת עצם שוב כיון דדוחה שבת חייב גם לשבור עצם של מוח ולדבוק המוח בשבת דשמיא ניקב קרום של מוח, ואף דאזלינן בחר רוב הרי איכא לצרורי, מאי אחרת הא הוי טרחא ואין צריך לצרר, זה אינו, דכיון דאין זו משום שבירת עצם הרי מחויב לשבור העצם ולאכול המוח בלילה וכיון דסופו לשבור העצם בלילה ולהוציא המוח הרי יחויב לעיין אם אין זו נקב כיון דליכא טורח, כיון דבלא"ה חייב לשבור העצם ולהוציא המוח ושמא ימצא נקב בקרום של מוח, ולא יהיה אפשר להביא חגיגה אחרת וכיון דבלא"ה יטרח בשבירתו והואלחו שוב חייב בשבת לשבור ולדקו ולכן לא הו"ל דחייב כבן תימא ובחל בשבת, ומיושב קו' הגל"ח, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה לאו חובה היא. עיין בספר המנות לרס"ג בהג' רי"פ (ח"א דף רטז ע"ב) שהאר"י אי החיוב של אכילת פסח על השופע הוא חיובא מזד עצמו, או רק משום גזירה דשבירת עצם, ונפק"מ בזמן הזה דליכא פסח רק מנה, ולא שייך טעמא דשבירת עצם, עיי"ש באורך.

נאמרין, כן הנשיא אינו כשר לנשיאות עד שיהיו אציו ואמו מישראל, כי כן אמרו בגמרא פרק מנחות חלילה [יצמות קצ א].

ועוד הקשה, שבדאי שמעיה ואבטליון הם עצמם היו גויים ונתגיירו, וכן מוכיח בשבת [יד א], שאמר הלל, מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה, שחייב אדם לומר בלשון רבו [זכרות מז א] והנוסחא המדויקת היא מלא אי"ן באל"ף, וזהו שאמר שחייב אדם לומר בלשון רבו, כי כן היה לשון רבו שמעיה שקבל ממנו, כי לא היה יכול לומר הין לפי שהיה גר, והגויים אינם יכולין לומר ה"א ולא ח"מ ולא עי"ן ולא כ"ף רפה, כמו שהוא מפורסם מהנכרים, ובמקום הין היה אומר אי. והלל היה אומר בלשון רבו, ומזה היה נראה כי הוא היה גוי ונתגייר.

ובן נראה ממה ששינוי בעדיות [פ"ה מ"ו] והציאות בפרק מי שמתו [זכרות יט א], שאמרו על אותה שפחה שהשקוה שמעיה ואבטליון, דוגמא השקוה, כלומר גיורת כיוצא בהן. על כן יש לתמוה איך מנוחו נשיא.

ותיריני: ושם כיון שלא היה בישראל כמוהו בקבלה, הוא היה ראוי יותר מכולן. כי לא פסלה תורה גרים אלא שיש כיוצא בהם בישראל, אבל אם אין כיוצא בהן בישראל, הם קודמין.

ובן בפסחים בפרק אלו דברים, אמר להם הלל לבני בחירא, מי גרם לכם שאלעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלותו שהיתה בכם שלא שמשכם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, שאעפ"י שהם היו נשיאים, כשנאלצו יותר גדול מהם נסתלקו מהנשיאות ומנוחו עליהם. ובראשון מע"ז [עבודה זרה ג א], וכן בסנהדרין [נט א] פרק ארבע מיתות, ובפרק שור שנגמא ארבעה וחמשה אמרו [בבא קמא לח א], אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ואפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, וכל שכן גר זדק שהוא קודם אם אין בישראל כמוהו. ואמרו בהוריות פרק אחרון [יג א], יקרה היא מפנינים, יקרה היא מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ד' סימן כו) שגשאל אם מותר למנות גר לראש ישיבה ומשגיח. ור"ה השאל להוכיח משמעיה ואבטליון דמותר.

וע"ז השיב: הנה חוץ ממה שלא ברור לנו בדיוק יחוסם של גדולים אלו, אם לא היתה אהם מישראל, לא שייך לדינא להוכיח מהם שהרי הם היו הכי גדולים בתקופתם והיו שגשגלה הקבלה, ומי יודע אם לא היה מין הוראת שעה, וכעין שהיה בדבורה הנביאה שהיתה שופטת (צ"ח תוס' ב"ק ט"ו ע"א ד"ה אשר, דדבורה היו מקבלין אותה עליהם משום שכינה, וביבמות מ"ה ע"ב ד"ה מי לא טבלה, דעל פי הדיבור שאני) ומה שייך להתדמות להם.

אב"י למעשה יש לדעת, שהמאווה של והצבתם את הגר (דברים עקב י"ט) מחייבת אותנו לקרוב ולהקל בכל עניינים אלו. ולפיכך אחר יסוד גדול נראה, שאין להחשיב משרות אלו בתקופתו כענין של מעשה שררה, דעיקר תפקידו של ישיבה הוא ללמד לתלמידים כשהם רוצים. ומה שיש כח להמנהלים והראשי הישיבה על התלמידים לסלקם או שלא לקבל אותם לכתחילה

שנחמה בשביל ק"פ שוב מותרין להקריב בטומאה גם אח"כ דג"כ הוה כט"ז ואף אם נימא דלא הותר לעלות לעזרה ולראות מ"מ כל דכבר הם בעזרה שוב לא יהי עליהם חיוב על מה שלא הלכו לציית כל דנכנסו בהיתר והשהי' ג"כ הוא בהיתר וא"כ יכלו לשהות עד למחרת ויקריבו הקרבנות וז"ע בזה.

דן אמת דלכאורה חגיגה הוה קרבן ציבור ומהראוי לדחות רק דאמרו בתמורה יו"ד וצינא דף ג' דחגיגה כיון דאין זמנה קבוע אינו דוחה וז"ע דהרי אמרו בפסחים מ"ו דמותר לאדם להקדיש פסחו בשבת וחגיגתו ביו"ט משום דהוה קרבנות שקבוע להם זמן ואמאי הא אין זמנו קבוע על ענין חגיגה ומיהו אינו קושיא דטומאה הוא דלא דחי הא איסור דרבנן להקדיש כזמנו קבוע שחייבין להו ועכ"פ נראה לפע"ד ברור דככה"ג שנטמא כבר ונדחה לק"פ שוב נדחה ג"כ לענין חגיגה ור"ה וז"ע בזה. ע"כ.

*

גמ'. פכין דחד ספיקא מטיבילי לא וכו'. עיין בשו"ת עין ילמך (חלק ב אה"ע סימן מט אות י) ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן צב) ושם (חלק ו סימן קלה) ושם (חלק ז סימן רא)

*

גמ'. תניא יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו והד"ץ וישב לו בדרום וכו'. עיין בשו"ת שאלת יעבץ (חלק א סימן קכו). ובשו"ת חיים שאל (ח"א סימן פד).

*

גמ'. שם. בשו"ת חיים שאל (ח"א סוף סימן פד) מה שכתב בסדר הדורות דנראה שהיה לדוקי, וע"ז כותב: ואני אומר דהרב קדר הדורות עמו הסליחה, דאף על גב דלא טוב עשה להבדל מהמחממים לא בשביל זה נתנה רשות לו ח"ו לדוקי ה' ושרי ליה מריה. והרא"י הוא מהש"ס דשאל מ"ט דבן דורתאי בשם רב, ואע"ג דרב אשי אמר עלה ואנן טעמא דפרושים וכו', מ"מ לרב דשאל והשיב בטעמו אמאי לא שאל מאי אהניא ליה שהפליג למקום רחוק שלא יתחייב בק"פ והלא זה אין מועיל לו להרחיק נדוד וחייב להשתדל באופן שיוכל לעשות הפסח אלמא דכזה סדר רב והש"ס דכיוון לדיון דפטור מפסח. ע"כ. עיי"ש.

*

גמ'. תמחני ע"י גדולי הדור שמעיה ואבטליון וכו'. עיין מגן אבות להרשב"ץ על אבות (פרק א משנה י) שחממה, איך נתמנו להיות נשיא ואב צית דין, הא היו גירי זדק, ואמרו בגמרא [קדושין עו ב], יצמות מה צן כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך, ואעפ"י שאמרו בקדושין [שס] ובפרק החולין [שס] שאם אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה, וזה לענין שאר שררות, אבל לענין נשיאות שהוא דומה למלך, שהרי שניהם הם בכלל אשר נשיא יחטא [ויקרא ד כג], כמו שהוא מוכיח במסכת הוריות [י א] בפרק כהן משיח, היה נראה כי כמו שהגר פסול למלכות אפילו אמו מישראל, ולזה נעשו חכמי ישראל כשהתניפו לאגריפס ואמרו לו אחינו אתה, מפני שהיתה אמו מישראל כמו שהוא מוזכר במסכת סוטה [מא א] פרק אלו

ותמדהו המפרשים, דהלא זה היא דרשת בן דורתאי דליף מינה דחגיגה דוחה שבת, ורב אשי הלא קאמר אןן טעמא דפרושים ניקון ונפרוש, ואין מיימי הרמז"ס להך דרשא.

ותו דמשמע בש"ס דמאן דדריש הכי סבר דחגיגה דחיא שבת, והלא הרמז"ס פסק (פ"א דחגיגה) דלא דחיא שבת.

ובישות חיים שאל (ח"ב סימן מב אות כח) מציא שכבר תמה בן צעך החיים בלשונות (דף ר') ובמקראי קדש (דף קל"ב) על הרמז"ס. ומירן, דהשתא דאית לן קרא דוחותם שבעת ימים לחגיגה דלא דחיא שבת, דרשינן להאי קרא בחגיגה י"ד, ע"י"ש.

והרחיד"א גופיה שם, כתב ליישב, דלכאורה ז"ע, לפי מאי דכתב במקום אחר [עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן עח) שזיינתי לקמן בגמרא] דהרמז"ס לא סבר כי האי דרשא דוחותם, אלא טעמא דלא דחיא שבת משום דיש לה משלומין, א"כ קשיא.

ובותב: ונראה לדעת רבינו דהגם דרב אשי לא צחר דדרשה זו מ"מ כיון דחוינן דהכי דרשי כמה תנאי להך דרשא צמכילת' פרשה ד' ובספרי ופסיקת' פ' ראה הכי נקיטין למדרש כי האי גוונא.

ותו דמודעת זו דרבינו הכי אורחיה דלא קפיד אדרשות. (וכן כתבו הר" לר"מ ורובן בתראי בכמה דוכתי כידוע).

ומה שפסק דאינה דוחה שבת נראה דלר"מ דהא דסבר בן דורתאי דחיא שבת חגיגה י"ד היינו כי אמרינן דחגיגה י"ד חובה אמנם לדעת הרמז"ס דפסק בצמוך דחגיגה י"ד רשות אין סברא דחיא שבת.

ולשיבת מהרש"א הנו' ק"ק דאף דאית לן קרא דוחות' לחגיגה ט"ו ואף דאית לן סברא דחגיגות שוות מ"מ הך היקשא מפיק מהך סברא ואדרב' להכי אתא קרא וחותם כי היכי דלא ינמא מסברא דחגיגה ט"ו שיה לחגיגה י"ד דכל החגיגות שוות ובחגיגה י"ד דחיא שבת וה"נ חגיגה ט"ו ונמנא דאף דאית לן קרא דוחותם אין הכרח לדחות הקס וחצתה פסח לחגיגה. ובס' מלכי בקדש האריך בזה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת ציון חיים (סימן פה) בישוב דברי הרמז"ס.

*

גמ'. שם. עיין בספר ערבי נחל (דרוש ד' לשה"ג) שציאר פלוגתא בן דורתאי וחכמים, דחכמים סבירא ליה דהא דפסק דוחה שבת היינו מגזירה שוה דמועדו ולכן ליכא למילף חגיגה מניה דהיקשא משום דדבר הלמד בגזירה שוה אינו חוזר ומלמד בהיקש, וכן דורתאי סבירא ליה דמשמעות מועדו הוא דדוחה שבת, ולכן ילפינן חגיגה דהיקשא, עיין שם בארוך.

*

גמ'. שם. עיין בלל"ח (סוף מסכתין) מה שכתב בישוב דעת הרמז"ס שפסק בדרך על הפסח לא פטר של זבח, דס"ל להרמז"ס דקוגיא דהתם אולא לרב כאן דס"ל דקרא וחצתה פסח

וכדומה, אין זה אלא כמו שררה של צעה"ב על פועליו, שאין זה מעין מינוי לשררה כלל. ולפי זה משרות אלו אינם אלא כמילוי תפקיד וכעניין של עסק. וכו'.

ובדבר מה שהערת אם יש איסור גם על הגר עזמו לקבל שררה, לכאורה נראה שאין כאן איסור כלל, גם בשררה ממשי. ובאמת כמו שנכדי הנ"ל הזכיר אפשר דזה מה שקרה בימי שמעיה ואבטליון ובדבורה וכו', שמעמדם מחמת גדלותם היו הנשיא והאב"ד והשופט ולא הוצרך למנותם, וז"ע בזה. עכ"ד.

*

גמ'. שם. עיין מגן אבות (פרק א משנה י') שכתב לתמוה, למה קראוהו "אבטליון" לשון ביטול, ואעפ"י שיש שמות שאין אנוהו מצינים מאי זה מוצא הם כגון, אנטוניוס ונחאי וכוונא בזה, אפשר שהיו מלשון יון, אבל אבטליון הוא לשון ביטול, והוא גנאי לכנות כן גר דקם שהיה אב בית דין של ישראל.

ובותב: ונראה שפירוש זה השם הוא, אב קטנים, כי הקטנים נקראים טליי בלשון תלמוד, כד הוו מטליין טליי, וטליית' בפרק הספינה [בבא בתרא לא זא ז], ליחו טליי וטליית' בפרק חרש [יצמות קיד א], ובראשון ממגילה [ה ז], כד הוינא טלייא, וכן במדרש קהלת [רבה פרשה ג ד"ה ד"א עת] טליי ילדים, טליי שטיי, קטנים שוטים. וכן במדרש חזית [שיה"ר פרשה ח ג ד"ה רבנן פטרי] ובראשון מסנהדרין נלחו טלייא, וכן בפרק ואלו נאמרין [סוטה לג א] וירושלמי דיבמות [פי"ב הל"ו יב, ד] היא טלייא והוא סיד ר"ל קטנים כמו הטללים שהם קטני הכבשים. ותרגום ירושלמי [בבראשית לג יג] הילדים הרכים, טליין טלייא חטין.

ולפי שהוא אב בית דין קראוהו אבטליון, כלומר אבי קטנים. שכן אמרו בפרק השולח [לו א] ובפרק שור שנגח ארבעה וחמשה, [בבא קמא לו א] רבן גמליאל וצית דינו, אציהם של יתומים הוא.

ובן אפוטרופוס, בלשון רומי, הוא אבי קטנים, פוס בלשונם, הוא קטנים, "פאטיר", הוא אב. וכן אמרו [ב"ר וילנא, פרשה ג י ד"ה ויתן את], וישמני לאב [בראשית מה ח], פטרונו. אם כן אפוטרופוס, ר"ל, אבי קטנים. וכן הוא פירוש אבטליון, אבי קטנים לפי שהיה אב"ד. ע"כ.

*

גמ'. מ"ט דבן דורתאי דכתב וזבחת פסח ל'ה' אלהיך וכו'. הרמז"ס (פ"י מהלכות קרבן פסח ה"ב) כתב:

כשמקריבין את הפסח בראשון מקריבין עמו שלמים ציז' מן הבקר או מן הלאך, גדולים או קטנים, זכרים או נקבות ככל זבחי השלמים, וזו היא הנקראת חגיגת ארבעה עשר ועל זה נאמר בתורה וחצתה פסח לה' אלהיך זאך ובקר, אימתי מציאין עמו חגיגה זו בזמן שהוא צא בחול ובטורה ובמועט, אבל אם חל יום ארבעה עשר להיות בשבת או שצא הפסח בטומאה או שהיו הפסחים מרובים אין מציאין עמו חגיגה, ואין מקריבין אלא הפסחים בלבד.

החוספ' לעיל (דף מ') דלפעמים אנו קומכים על ספרים חזונים ומנחין גמרא שלנו הרי עכ"פ ברוב פעמים הולכין אחרנו אחר גמרא שלנו.

אב"י תמתי שמעכ"ת נ"י כתב שכדברי הרמ"א מבוחר במסכת סופרים ולענ"ד משם רא"י להיפך דו"ל מסכת סופרים בפסח בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר צ"ט מקרא קדש הזה ביום חג המזלות הזה ובחמ"מ חג פלוני הזה בשביעי אומר ביום שביעי העשרת ואין מזכיר בו חג לפי שאינו חג בפני עצמו עכ"ל הרי שאיירי משביעי של פסח ונותן טעם לפי שאינו חג בפני עצמו והיינו כמו דאמרין בסוכה (דף מ"ה) דלכך אין אומרים זמן בו של פסח לפי שאינו רגל בפני עצמו ולכן לא שייך לקרותו חג עשרת שאינו חג לעצמו אלא עשרת של חג המזלות ולפ"ז שמיני עשרת דאמרין (שם) שאומרים בו זמן לפי שהוא רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, צריך להזכיר בו ג"כ חג לפי הטעם עצמו של מסכת סופרים שלא להזכיר חג בשביעי של פסח כיון דאינו חג בפני עצמו א"כ שמיני עשרת שהוא רגל בפני עצמו צריך לקרותו ג"כ חג. ע"כ.

*

גמ'. פעמים שאי אתה מוצא אלא ששה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן פז). ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רה).

*

גמ'. אמר אביי אבין תכל"א וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קנב) על דבר הקטורים והזוללים שמיני בש"ס, וכבר הבאנו דבריו במס' עירובין (כה ע"ב).

*

רש"י ד"ה וישב לו בדרום. עיין ברש"ש שהעיר על דברי רש"י, דל"ע, אי משום פסח צט"ו מיל סגי, עיין לקמן (צ"ג ע"ב), ואי משום מזות רא"י לא מנינו שדרך רחוקה תפטרנו, עיין מל"מ (ריש ה' ק"פ), עיי"ש.

אמנם בספר בני יהודה - עיי"אש (ח"ב כ"ח ע"ב) בשם הג"ר נסים הכהן ז"ל, ובהגהות חשק שלמה בגיטין (ד ע"ב). כתבו באמת דמכאן ראיה דהדר בחו"ל פטור מראיה, וכמ"ש החוס' לעיל (ג ע"ב) ד"ה מאל"י, וכבר תמה במל"מ (שם) דהיכא רמיזא דמי שדר בחו"ל פטור מראיה. וכתב דע"כ צ"ל דישב מאשקלון לדרום, דהוי כחול, כדאימא במתני' דגיטין (ד ע"ב), וע"כ פטור לעלות לרגל, וא"ש דברי החוס', עיי"ש.

וע"ע צ"כ זכור לאברהם (קמ"ז ע"ב). ובס' ימי שלמה (צ"ז ע"ב) ובשו"ת שאלת יעצ"ך (ח"א סימן קכו) ושו"ת חיים שאל (ח"א סימן פד) ובשו"ת יוסף אומץ (סימן ו).

שוב ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (חלק ר' סימן מט) שכתב ג"כ כהנ"ל, ולא הביא מדברי האחרונים שכבר קדמו בזה. וע"ע לעיל (ג ע"ב) שהארכנו בזה.

*

לה' אלוקיך אֵלֶּן וצָקָר, קֵאֵי אַחֲגִיגָה, וְיִזְדַּק מִיָּהֵט שֶׁסָּפַח אַחֲגִיגָה, מִשּׁוּם מִנְרַפִּינָן לֹהֶ סָבְרָא דוֹרִיקָה וּשְׁפִיכָה, עֵי"ש. וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רמט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן פה).

*

גמ'. מניין למותר הפסח שקרב שלמים וכו'. עיין בספר תורת הקודש (ח"ג סימן ח) אם בהך שלמים יכול ללאת יד"ת נדרו כשנדר שלמים, עיי"ש.

*

גמ'. ורבנן מאי טעמא לא דחי שבת וכו'. עיין בשו"ת אבני נזר (ח"מ סימן קנח) שמביא שם מדברי אביו, שרצה לחדש, דהא דמקשה הגמ' דלדחי חגיגה שבת, השאלה רק על יום ראשון, משום דשאר הימים רק תשלומין, ע"כ מקשה דלדחי שבת בראשון דהוא עיקר זמנו, אבל יום שני ודאי לא דחי שבת כיון דאינו רק תשלומין ואפשר לעשות למחר בתשלומין ועוד דהא ה"י אפשר לעשות מאתמול.

ומבואר זה הקשה על תירוצו הש"ס מוחגותם שבעה שמונה הו, דאדרבא אם נאמר דראשון דוחה שבת לעולם יהי שבעה, דיום שמיני לא ידחה כיון דהוי רק תשלומין ואפשר למיעבד מאתמול. ועיין שם מה שכתב לדחות דבריו. וע"ע בסיומן שלאחריו (סימן קנז) מה שהשיב לו אביו על דבריו.

*

גמ'. וחגותם אותו חג ד'ה' שבעת ימים בשנה, שבעה שמונה הו וכו'. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן עח) בענין הילפותא דחגיגה אינו דוחה שבת, באורכו. וע"ע בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן כח)

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בנין ליון (סימן מב) וז"ל השואל: הנה זה שנים רבים אשר תמתי על האחרונים שהשיגו על רמ"א ב"ח (ס' תרס"ח) שכתב שאין לומר חג בשמיני עשרת והט"ו מאריך שמה כדי לסתור דבריו, ובאמת דברי רמ"א מבוחרים במסכת סופרים פרק י"ט ה' ג' בשביעי אומר ביום שביעי עשרת הזה ואינו מזכיר בו חג לפי שאינו חג בפני עצמו עכ"ל, ולא ראיתי לאחד מהאחרונים שהביא זה ובאמת רוב עולם מזכירים חג בשעה"ל, וראוי לפרסם זה כי כבר דברי הרמ"א מבוחרים במסכת סופרים, ע"כ.

וע"ע זה השיב: בספרי צכורי יעקב (ס' תרס"ח) הבאתי ראיות מגמרא דילן דשמיני עשרת נקרא חג, ובפרט הראיה ממה דאמרין בפסחים, וחגותם אותו חג לדי' שבעת ימים בשנה שבעה שמונה הו אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה את השבת, דמוכח מזה דשמיני עשרת הוא בכלל חג לדי' שבעת ימים, ואשר מנאמי אח"כ ג"כ בשם שמואל חדשה היא רא"י מוכרעת לענ"ד נגד הרמ"א, ולכן גם אם ה"י מוכח ממסכת סופרים דשמיני עשרת לא אקרי חג מכ"מ ע"כ אזלינן אחר ש"ס דילן, שאף שכתבו

חובה או שאר תעניות חובה מי לא נפיק אלא לנעורי קביל עליה
הכא נמי לא שגא.

ודמייא נמי להא דתנן ישראל יוצאין ידי חובת שמחה בנדרים
ובנדבות אלמא אע"ג דבעי לאתויי שלמי נדר או נדבה
אפ"ה נפיק בזה ידי שמחה אלמא לא אמרינן כיון דאי לא נדר
בעי אתויי שלמי שמחה ברגל לא ליפוק ידי נדרו ולא דמיא להאי
(גזיר טו.) דהריני גזיר (וגזיר) לכשיהיה לי בן וכו' דמיימי ליה
מהר"מ בשמחות (סי' קנו) דהתם חרי נדרי נינהו. ע"כ.

וע"ע בשו"ת רצ פעלים (חלק א אר"ח סימן כט) ע"ד
השאלה, מי שהתענה תענית חלוס ברי"ח שחל להיות
בשבת, אם צריך להתענות שני ימים אחר שבת, בשביל שהתענה
בשמי קדושות, או סגי ליה ביום אחד, וה"ה אם חל יו"ט בשבת
והתענה בו.

והשיב: מרן ז"ל צ"י סי' תקס"ח הביא דברי מהרי"ל, בלשון
שנדרה לילך על קברי הצדיקים שבמקום פלוני,
ועיכבה ימים רבים ואח"כ שכרוה לילך שם, דמהני לה, שכן
הנודר להתענות סכום ימים רגופים ומיקלע בהון תענית חובה,
דנפיק בזה י"ח, ודמיא להא דתנן בחגיגה דף ז', ישראל יוצאין
י"ח שמחה בנדרים ונדבות, ולא דמי להא דגזיר דף י"ג, הריני
גזיר וכו' לכשיהיה לי בן וכו' דמיימי לה מהר"מ בשמחות דהתם
חרי נדרי נינהו ע"ש, ודין זה פסקו מרן בש"ע סי' תקס"ח
סעיף י"א, וכ"פ מור"ם ביו"ד סי' ר"י, ועיין עוד למור"ם בסי'
רל"ט סעיף י"ד, ועיין מג"א סי' תקס"ח ס"ק כ"ב מ"ש בזה,
יש כאן מקום לפלפל במה שיש להקשות ממקום למקום, וגם
במהרי"ל מדידה למדידה אשר כתב בתשובה אחרת, ואין עתה
פנאי להאריך בזה.

וב"ב תדע דאין להוכיח לנ"ד מדין התענית דסי' תקס"ח
הנו', דהתם שאני, דהחיוז הוא משום נדר שנדר
להתענות, ולכן יועיל להשלים נדרו גם בתענית שהוא מחוייב בו
בלא"ה, אבל בנ"ד החיוז של התענית הוא משום כפרה לכפר על
אשר עבד איסורא שחלל יום קדוש להתענות בו, ולכן כל היכא
דחלל שמי קדושות שהם קדושת שבת וקדושת ר"ח, או של שבת
ויו"ט צריך לו שמי כפרות כדין עושה עבירה דחייב עליה קרבן,
דאם עשה שמים צריך להקריב שמים, ולא סגי ליה בחד קרבן.

והרב משאת צימין סי' נ"ג נשאל בהתענה ת"ח בשבת
ולמחרתו כוס י"ז בתמוז, דאם עולה לו או לאו, וכתב
דאינו עולה, משום דטעמא דצריך למיתב תענית לתעניתיה הוא
משום כפרה על שזיטל עוגג שבת, ותענית י"ז בתמוז אינו מכפר
על עוגג שבת, שהרי תענית זה הוא חוב עליו בלא"ה, וא"א
לקרבן שיכפר על שמי חטאות רק כשאוכל שני יומי חלב בהעלם
אחד, אבל בשמי העלמות לא, ובהעלם אחד נמי היינו דוקא
כשאוכל חלב וחלב, אבל חלב ודבש, או קוצר וטווח, אפילו בהעלם
אחד מביא שמי חטאות, וכ"ש בנ"ד שהן כשני חטאות ושמי
העלמות, דא"א שיכתפר לו בתענית אחד. ע"כ. עיי"ש עוד.

ועיין בשו"ת בית יהודה (חלק אר"ח סימן יט) צדין מי
שרגיל לקרות מסכת שבת בכל יום שבת ואח"כ נדר
לקרות י"ח פרקי משנה על הסדר בכל יום, ואירע לו שלימוד

תוס' ד"ה שלמים. עיין בספר בנין אריאל (חלק בית חלמוד דף
כח ע"ב).

דף ע"א ע"א

גמ'. הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא
אלא מן החולין. עיין שו"ת מהרי"ל (סימן נו) אם אדם
יוצא מלכות ממנה לאציונים כמה שנותן להם מעות של מעשר. מי
אמרינן כיון דהמעשר בלאו הכי שייכא להם לא יצא דהא נותן
להם משלהם, או דלמא עיקר תקנה כדי לשמחן, אם כן יצא
לאציונים כי אינם מקפידין אם נותן להם מעשר אם לאו, רק
שהם שמחים וטובת הנאה של מעשר הוא של בעלים, וכשנותן
לה העני ולא לאחר אז הוי [ליה] שמחה.

ובותב: ענייני דעמי נטוה דלא נפיק במעות מעשר כיון
דתקנתא דרבנן [היא] הוי דבר שבחובה, ונמנא זה
פורע [חובו] ממעשרו ואין לו בו אלא טובת הנאה, ויש מרבותיו
דפסקו דאינו ממון, למ"ד ממון, מ"מ הוי דבר שבחובה וכל דבר
שבחובה אינו בא אלא מן החולין.

ואע"ג דרבנן בתראי הרי"א אופנהיים שרי להאכילו לאציו בזמן
הזה כמו שכתבתי לך כבר, התם היינו טעמא דלא
קפדינן אלטוטא דתבא מאירה למי שמאכיל את אציו כו', וטעמא
משום (גנאי) [דגנאי] הוא לאציו וכה"ג דהוי דרבנן (לא) וליכא
גנאי ואין כאן חובה אלא שיהא לאציו מזונות והרי אית ליה, אבל
הכא דעיקר תקנה וחיובה עלי' רמיא לא נפיק אלא מדידיה.
והמדקדק ותם על שלו יכול ליתן משלו שמי פרוטות, או לסמוך
על מעות פורים (לאפוש) [ולאפושין] להו מן המעשר. ע"כ. וכן
פסק המג"א (סי' תרצ"ד ס"ק א'), ועיין מטה משה (סי' תתר"ט).

ועיין ש"ה (במסכת מגילה עמוד הצדקה דף ר"ס ע"א)
שכותב: כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין,
וכמבואר בחגיגה. וכן נראה לי לענין פורים שנהגים לתת זכר
למחצית השקל, וכל שכן שההוצאה על משלוח מנות ומתנות
לאציונים לא יוציא ממעות מעשר אלא מן המעות שלו. ע"כ.

ובן כתבו הכנסת הגדולה והמגן אברהם (בסי' תרצ"ד), לענין
מתנות לאציונים.

ובן העלה בשו"ת צית דינו של שלמה (חיו"ד סי' א'), דף ג'
ע"א, שצין במתנות לאציונים וצין בתרומת זכר למחצית
השקל, אין לתת אלא מן החולין, ולא ממעות מעשר.

*

גמ'. שם. עיין חגיגה (ז ע"ב) דישראל יוצאין ידי חובתן
בנדרים וכו'. ועיין צ"י (אורח חיים סימן תסח) וז"ל:
כתב מהרי"ל בתשובה (סי' קיח) על אשה שנדרה לילך על קברי
הצדיקים שבמקום פלוני ועכבה ימים רבים ואח"כ אירע ששכרוה
לילך שם, ופסק דדי בהליכה זו דכיון דלא נדרה להוציא מעות
דמיא לנודר לקנות צית בצדק ישראל דאין מחייבין אותו עד
שימנא הראוי לו דלדעתא דהכי נדר (ב"ק פ.). הכא נמי לא שגא.
וכן הנודר להתענות סכום ימים רגופים ומיקלע ליה בהון תענית

דבקרריאה נמי הו' ז' סוגי קריאו' א' מחמת נדרו וא' מחמת השבת וא' משום גוף הקריאה דהוא ענין א' ה"ג במתנות ומעשר ענין הנתינה אחת היא וכן בקרבנות הו' שני סוגי קרבנו' א' מחמת חובה וא' מחמת נדרו וגוף ההקדשה א' הוא אצל מטעם אחר י' לו' דלא דמיין להדדי דשאי חובת הממון מחובת הגוף דכלל הנך דמתנו' וקרבנו' דהו' מידי דממון דהחיוז חל על נכסיו וממון משמעבד לאותו דבר שחובתו ולא ממון גבוה כגון מעשר אצל החיוז שחל על גופו דהיינו ענין הקריאה יכול לפטור עצמו אף במה שהוא מחויב כבר דחיוז ממון לחוד וחיוז הגוף לחוד. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן תיב) דין מי שגפטר אציו ואמו בשנה אחת סמוכים זה לזה אם עולה הקדיש לשניהם, או"ד נריך לשכור אחד שיאמר קדיש בשביל אחד מהם כי קדיש שלו עולה בשביל אחד ולא לשנים, וכן הספק הזה יפול גם בעד הנר שהמנהג להדליק נר בעד נפש הנפטר כל י"ב חודש אם ידליק נר א' לשניהם או"ד נריך ד' נרות.

ובותב: ע"ד השאלה אם יועיל הקדיש לשניהם ביחד אין לפשוט ד"ו ממ"ש בגמרא דערוצין דף מ' ע"א דזכרון ר"ה עולה לראש חודש ג"כ ועי' רש"י ד"ה קשיא ע"ש ונלמוד מכאן כמו שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן גם הכא קדיש אחד עולה לאציו ולאמו דיד הדוחה נטויה לדחות ראייה זו ואין צורך לפרש.

אמנם יש להציג ראייה ממתניתין דחגיגה דף ז' מ"ש ישראל יוצאין י"ח חגיגה בנדרים ונדבות וצממא דחגיגה ע"ש הרי מה שהיה חייב בשאר ימות השנה נדרים ונדבות בהם ע"מס יוצא ידי חובת חגיגה שעולין לו לכאן ולכאן וה"ה דעולה הקדיש לאציו ולאמו.

ובן כתב בשלטי הגבורים בשבועות בפרק שבועות שמים בתרא מי שקבל עליו להחנות ארבעים יום רזופים ואירע בהם מתעניות שחייבו חכמים או מי שהתענה בשבת תענית חלוס דנריך למיתב תענית לתעניתיה ואירע שיום הבא אחר שבת הוא יום תענית בל"ה ז"ע אי מהני אותו התענית בשביל התענית שיש לו להתענות או לא הואיל ומתענה בל"ה וכתב וגרסה לי דמהני ולא נריך תענית אחר והציג ראייה ממ"ש חוספות ז"ל בנזיר דמי שיש עליו ד' נזירות אם האחד מובלע בשל חצרו מנין אחד עולה לשניהם ואעפ"י שבל"ה היה לו לננות אותם הימים בשביל נזירות אחד וה"ה הכא דעולה לו אע"ג דבל"ה היה מתענה מהיה אם לא היו מובלעים ממנו בתוך נדרו נראה דלא סלקא ליה ע"ש.

ובן כתב מהר"י סג"ל ז"ל בשבועה סי' קכ"ו והציגו מרן מהריק"א ז"ל בצית יוסף סי' תקס"ח דהנודר להתענות ימים רזופים אם מקלע ליה בהון תענית חובה עולה לו לכאן ולכאן וכן פסק בש"ע בא"ח וגם ציו"ד סוף סי' רל"ט ועי' מור"ם ז"ל סי' רי"ז ע"ש א"כ השא"מ מכל הנ"ל י' ש' ללמוד לנידון השאלה דהקדיש עולה לאציו ולאמו. עיי"ש עוד בארוך.

י"ח פרקי' צא לו ללמוד ציום שבת צכ"ד פרקים של שבת, אם עולים לו לכאן ולכאן או לא.

ומביא מחכם אחד לפשוט זה הספק ממנה שהעלה מהר"י סג"ל ז"ל דאין אדם יוצא ידי חובתו מתנות לאציונים ממשות מעשר דתקנתא דרבנן הו' דבר שחובתו וקי"ל דדבר שחובתו אינו צא אלא מן החולין ה"ג בנדר הקריאה אינו פורע חובו מחיוז שיש עליו ע"כ.

ועי' ז' כותב: מחללה נענין צכ"ד צדיו של מהר"י סג"ל והוא דצפ"ק דחגיגה תנינא עולות צמועד צאות מן החולין ומסיק התם צדין ציי"ט צין צמועד צינן צאות אלא מן החולין משום דהו' דבר שחובתו וכל דבר שחובתו אינו צא אלא מן החולין וילין לה התם מדכתיב מסת נדבת ידך דהאי מסת לישנא דחולין הוא וא"כ מכאן נלמוד לכל דבר שחובתו כגון מתנות לאציונים דאינו צא אלא מן החולין דהא סתמא קאמר כל דבר שחובתו ואין לומר דלדמדי' מתנות לדבר שחובתו ולידמינהו להך (עיין בספ"ק דהכ"ט מעשר שני) סיפא דמתני' דהתם דתנן ישראל יוצאין י"ח שמחת שלמי החג בנדרים ונדבות וצממא דחגיגה ע"ש אלמא דלע"ג דשלמי שמחה צהג הו' דבר שחובתו ואף על פי כן הם צאין מנדרים ונדבות ומעשר ה"ג ינמא צמתנות לאציונים הא ליתא דהתם צאני דגלי קרא כדאיתא התם ושמחת צהגין לרבות כל מיני שמחו' לשמחה והיכא דגלי גלי אצל מקרא דמסת נדבת ידך ילפי' לכל דבר שחובתו דאינו צא אלא מן החולין וכדמוכח מהתוס' ד"ה אמאי דבר שחובתו כו' שהקשה צמתני' דמגילה דתנינן אין צין נדרים לנדבות כו' ליתינני ששהנדר' אינן צאין אלא מן החולין דה"ל חובה ונדבות אף ממעשר כו' אלמא דכל נדרים וחובות אינן צאות אלא מן החולין ודלא כמהר"ם שהעמיד קושיא על מהר"י סג"ל מהך דשלמי שמחה דליתא וגם מ"ש שם יוצאין י"ח חגיגה נר' פשוט דהוא ט"ס דהא איתא התם בצוגיא דגם חגיגה אינה צאה אלא מן החולין דהויא דבר שחובתו וצ"ה דקאמרי התם דצאה מן המעשר הא מוקמי לה התם צטופל.

בידו אי קשיא על מהר"י סג"ל הא קשיא מדאמרינן התם מאי שנה חגיגת יום טוב א' של פסח ואמר רב אשי הא קמ"ל חגי' ט"ו אין חגיגת י"ד לא ופרש"י דחגי' י"ד צאה אף מן המעשר וקאמר בש"ס אלמא קסבר חגיגת י"ד לאו דאורייתא ע"כ מהכא משמע דכל מידי דלא הו' מדאורייתא א"צ להציג מן החולין והה"ג לפי' מתנות לאציונים דלא הו' חובה אלא מדרבנן ליתו נמי ממעשר ועיין בהרמב"ם ז"ל צפ"ב מהל' קרבן חגיגה דלפי מ"ש שם דחגיגת י"ד רשות יחודך דהא דקאמרי' דחגיגת י"ד לאו דאורייתא ר"ל והוויא רשות אף מדרבנן אצל צדבר שהוא חובה מדרבנן הו' כחובה דאורי' דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ועיין בהגהת ש"ע לנ"י ר"ס רמ"ט ושם צטורי זהב והש"ך ז"ל. ומעתה כיון דהוכחנו דהוראת מהר"י סג"ל היא אמת ויציב א"כ שפיר ילין מנה מהר"ם נר"ו ללימוד הפרקים דאינה עולה לו הקריאה לכאן ולכאן ונריך לחזור צ"פ או יוסף י"ח פרקים ומה שחזר ודחה דשאי התם דהו' שני סוגי מעות מעות מעשר ומתנות לאציונים אצל גצי קריאת הפרקים הקריאה אחת היא ועולה לו לכאן ולכאן ע"כ אינו יודע טעם צחילוק הזה

כדפי' הרע"ז שם ודוחק לומר דהא מ"מ בעידן דלכל מקיים מ"ע דבערב תאכלו מזון ו"א דהא עיקר ילפותא מקרא וזבחא לר' אלןקין פסח מה פסח מזרים אינו זא אלא מן החולין והכא נמי מקיים זיה מזנות אכילה.

והשיב: לענ"ד הכלל דכל דבר שזבחה אינו זא אלא מן החולין לא שייך רק בחיוב קרבן לגבוה אבל לא במה שהטיל הכתוב עליו לאכול דבענין זה לא מצינו בשום מקום והרי אמרינן בחגיגה (דף ד') ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וכו' והכניס בחטאות ואשמות יע"ש ואף שחייב מן המורה לאכול שלמי שמחה לא אמרינן דדבר שזבחה אינו זא אלא מן החולין כדאמרינן שם לענין שלמי חגיגה אע"כ דרך במה שחייב להקריב לגבוה שייך זה אבל לא בחיוב אכילה מזונה וגם ע"פ הטעם נראה כן שהרי מה שדבר שזבחה א"כ אלא מן החולין ילפינן מןזבח פסח וזה גבי קרבן כמיב. ע"כ.

*

גמ'. והיית אך שמח ארבות צילי י"ט האחרון צשמחה. בשו"מ מהרי"ל החדשות (סימן סד) כותב: והוא דלרבות לילי האחרון לשמחה, מפ' רבותי ז"ל בפסחים ובסוכה כדלי קרא דהיית אך שמח מיותר הוא לדבר כמיב ושמת, ואי לאו אך הייתי מרבה ג"כ יום האחרון ויטערך שלמי שמחה, קמ"ל אך למעט היום, ולא כרבה [אולי ז"ל: ריבה] אלא לילה של יום האחרון וה' פריך מהר"א ע"ש. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בספר המזנות לרס"ג בהג' הגר"פ פערלא (ח"א דף רנה ע"א) אי ברה"כ ויה"כ חייבין בשמחה.

*

גמ'. שם. עיין מה שכתב מרן החתם סופר בדרושיו לחג הסוכות (תקפ"א לפ"ק), וז"ל: והיית אך שמח אמרו חז"ל, לרבות לילי יו"ט אחרת לשמחה או אינו אלא יו"ט הראשון כשהוא אומר אך חלק, עיי"ש. הנה אחי הקרא לרבות ליל יו"ט האחרת ולמעט ליל יו"ט הראשון.

וי"ש ליתן טעם לדבר עפ"מ דאיתא ברמ"ע (מאמר חקור דין חלק ב' סוף פרק כ"ז ע"ש) שלשון חג מורה על חוגה ועיגול הסובב על איזה מרכז כמו שאר ימים טובים שכולם סובבים על נקודת שמיני עזרת אבל שמיני איזה גופא הנקודה קדושה העליונה מכל הקדושות אפילו מקדושות יו"ט ולא שייך לקרואו חג, ובאמת עיקר קדושתו הוא היפוך של יו"ט דכ"פ הוא ע"י עינוי נפש וקדושת שמיני ע"י שמחה, וזה נקרא מה יפית ומה נעמת אהבת בתענוגים, כי אהבת השם ע"י עינוי כמו יו"ט למטה ממדריגת אהבת שמיני עזרת שהוא ע"י שמחה, ויום השמיני הוא בעצמו כמו יו"ט לכן שווין בקרבן מוסף כמו יו"ט ואפ"ה קדושתו יותר מיו"ט ע"י שמחה חדושת דמלכא עם ישראל, לכן שאר יו"ט שקדושתן עומד על איזה דבר מזונה שחיתת קרבן פסח, שפי הלחם בעזרת, שופר ברה"ה, ענוי נפש ביו"ט, ונטילת לולב בחג, ועיקר מזונת אינו אלא ציוס גם שמחתן אינה אלא ציוס, אבל קדושת שמיני שאינו אלא ע"י

ויסיים: והשתא לפ"י יש לומר בנידון השאלה הגם דיועיל הקדיש לאציו ולאמו עכ"ז מאחר שהוא מחוייב לעשות נחת רוח שלם לאציו וגם לאמו בחוץ י"ז חודש בקדיש נמנא אינו עושה בעצור כל אחד מזונה שלימה וה"ז דומה כמו הפרש שיש בין אדם העושה ס"מ כולו משלו ובין העושה ס"מ בשותפות עם אחר וכן הדבר הזה שנמנא אינו ואמו הם שותפים בקדיש. והנה חילוק זה הצ' שחילקנו בין הך דפורים לשאר נידונים הוא חילוק יותר נכון ועיקר מחילוק הא' שכתבנו יען כי הירושלמי לא דוקא בסעודת פורים נקיט כן אלא קאמר כן גם על סעודת ר"ח היכא דחל בשבת שעושין סעודת ר"ח באחד בשבת והתם ליכא לחלק כחילוק הא' שכתבנו אלא יש לחלק חילוק הצ' והוא העיקר והשתא לפי חילוק זה אחי שפיר גם הך דנשואין במועד דלא עבדי משום דאין מערבין שמחה בשמחה והיינו משום דאנחנו חייבין למועד לעשות לו שמחה שלימה ואם יערב שמחה בשמחה הרי אינו פורע חובו בשלם לכל או"א דאי אולת בחר בעלי החוב שהם המועד והנשואין לא פרע לכל או"א פרעון שלם בפ"ע.

וע"ז כן לפ"י יש לרדן בנידון השאלה דיטכור אדם לומר קדיש בעצור אחד מהם.

אך אחרי הישוב נראה דלאו שפיר למעבד הכי ויותר טוב לומר הוא בעצמו קדיש בעצור שניהם ויהיה להם הקדיש בשותפות ולא יאמר קדיש בשביל אחד וישכיר אדם בשביל אחד יען דאם יעשה כן נמנא הוא מוולל בכבוד אחד מהם כי בודאי לב"ע קדיש ידיה עדיף ובודאי כל אחד מהם רואה בקדיש ידיה וא"כ אם יאמר הוא קדיש בשביל אציו וישכור אחד בשביל אמו מאי חזית שיאמר בשביל אציו ולא יאמר בשביל אמו והלא הוא חייב בכבוד שניהם בהשוואה כי אעפ"י שצחיים אציו קודם לאמו עכ"ז אחר פטירתם שווים הם אצלו וא"כ השתא מה יעשה הבן על כן טוב שהוא יאמר קדיש בשביל שניהם ואם ירצה לשכור אדם אחד שיאמר גם זה קדיש בשביל שניהם הרשות בידו אך אין מחייבין אותו בזה אבל בענין הנר שנוהגין להדליק בצית הכנסת ודאי צריך שידליק נר לכל או"א בפ"ע כי דבר זה אפשר לתקנו בך ולא יעשה נר אחד בשותפות לשניהם ורק אם הוא דל ואין ידו משגת ומוכרח להדליק נר אחד לשניהם יעשה כן דאינו מחייב לחזור על הפתחים בשביל להדליק נר למנוחתם ודברינו אלה במי שאין ידו משגת לכבדם בנר לכל או"א בפ"ע. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"מ בנין ציון החדשות (סימן קלז) שנתקשה השואל בדברי התו"ט פסחים (פ"ב מ"ה) ד"ה ולא במעשר כו' משום דאיכא תנא דפליג וסובר דאפי' בירושלים אינו יוצא במזנה מעשר שני והאי תנא הוא ריה"ג ותנא דידן מזנה מזנה ריבה, וקשה בין לריה"ג דס"ל דאינו יוצא ממיעוטא דלחם עוני ובין לר"ע דמרבה ליה ממזנות דהא משנה שלימה במנחות (פ"א משנה ו') דדבר שזבחה אינו זא אלא מן החולין ויליף ליה מדכתיב וזבח פסח לר' אלןקין גאון ובקר להקיש לפסח כל דבר שזבחה וא"כ לריה"ג למה לי למעוטי מלחם עוני וכן לר"ע איך יוצא במנה של מ"ש דהלא דשכ"ה אינו זא אלא מה"ח וכן במס' מ"ש (פ"א מ"ז) אין מציאין קיני וזבים כו' מהאי טעמא הוא

לעשות מלאכה, גם כלילה אסור, ועיין פסחים ז' ע"ב וכתוס' ד"ה היכן וכו' וק"ל. ע"כ.

א"לם בשו"מ כנף רננה (א"ח סימן ז) הביא דברי החת"ם, וכתב ע"ז, ולדעתי נראה דודאי שכלילה מותר במלאכה, וכדמוכח במגילה (ה ע"ב) וכו', והיה דירושלמי י"ל משום דס"ל שאם כיון לכו היינו לנאח י"ח, דמנחות נריכות כוונה, ומבואר במג"א (ס"ו ס) בשם הרדב"ז, דדוקא מנחות דאורייתא נריכות כוונה, אבל מנחות דרבנן א"ל כוונה, ומבואר באחרונים שמנחות מקרא מגילה של יום פורים מן התורה, ושל לילה מדרבנן, וא"כ ע"כ מתני' מיירי במקרא מגילה של יום. עיי"ש. זה כדברי הישועות יעקב הג"ל.

*

גמ'. **הא זמנין סגיאין דלא מושבחת לה אלא שבעה וכו'.** עיין מהרש"א, שהקשה, אמאי לא קאמר הכא דשמנה אימיה ברוב שנים דומיא דלמך ז' אימיה ברוב שנים, ועוד יש להקשות, כיון דבשבת אין שמחה לפניו ואין שם נמי זביחה בשעת שמחה אמאי עדיף ליה מליל ראשון דממעטין ליה מאך משום דאין שמחה לפניו ואין זביחה בשעת שמחה, ע"כ.

ועיין בשו"מ חכם נבי (סימן קנח) שכותב עליו: ושגגה היא, דכל מידי דאפשר לו להיות בפחות הא חשיב ליה החם במתני' לולב וערבה ששה ושבעה החליל חמשה וששה אבל הלל ושמחה לעולם שמנה וכן סוכה וניסוך המים שבעה דקחשיב החם היינו לעולם שבעה ו"ח ופשוט שם במשנה וממילא נפלה הקו' השנייה דודאי שמחה לעולם היא שמנה לפום מתניתין.

ועל המשנה גופה ל"ק למא באמת חייב בשמחה ביום א' שחל להיות בשבת מאי שנא מלילי י"ט הראשון דודאי קל לחלק ביניהם. ע"כ.

ועיין בגליוני הש"ס כאן, מש"כ בציאור דבריו.

*

גמ'. **חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין וכו'.** עיין במנחות (צט ע"ב) חל להיות בערב שבת שעיר של יום הכפורים נאכל לערב, והבבליים אוכלין אותו כשהוא חי, מפני שדעתן יפה. ועיין בשו"מ תשצ"ן (חלק א סימן קלו) שגשאל: היאך היו אוכלים שעיר יוה"כ שמה היו אוכלים אותו נא. וכי יש לך אדם שאוכל בשר חי בלתי מבושל או כלוי.

והשיב: באמת שדבר זה הוא שיאכלו בשר חי אינו רחוק, ומפני זה אמרו במשנה הבבליים אוכלי אותו חי מפני שדעתם יפה, ובפסחים אמרו משמחו בשעירי רגלים, כלומר לאכלו חי בשבת הרגל, ובכל דבר שאכלתו מאוסה אומרים כן, כמו ששינו בחולין צפ' בהמה המקשה (ע"ז ע"א) השוחט את הבהמה ומנא זה שלח נפש היפה תאכלנה, ואמרי' בגמ' צפ' אלו טרפות (ס"ד ע"ב) צ"ע המזוהרות נפש היפה תאכלם ואמרי' צפ' אין מעמידין (כ"ט ע"ב) גזי קיבת עולה והוא החלב הקרוש בחור עור הקיבה כל כהן שדעמו יפה שורפה חיה פ"י שורפה בש"ן שמה אותה קרוז ללשון ערבי בחלוק פ"א צ"ח, ופרש"י ז"ל דעמו יפה שאינו קץ בה מפני מיאוס וצפ' חלק (ק' ע"ב)

שמחת האדם שמתענג על ה' וחדותו יתכרך ואינו עומד על מנוה מיוחדת ע"כ גם לילה אחרת לשמחה.

ויש במקרא זה של אף שמח רמז גדול של עולם קדוש שמיי כנ"ל, עפ"י דאיתא בכתבי האר"ז וכו' ויעקב נסע סוכה לקיים מנחת סוכה, וע"י קיום מנחת סוכה נחצטל כוחו של הס"מ לגמרי ואין לו כח להשטין כלל ביום אחרון של חג שהוא ג"כ יום הדין, נמצא שגם אחר יוה"כ עדיין עומד הס"מ נגד ישראל ונקרא שטן עד אחר סוכות אז נחצטל כוחו לגמרי ביום אחרון של חג שמחה חדושה דמלכא בשמחת ישראל ממילא נמשך התגברות יו"ד על שטן לבטלו ועולה שס"ט, לכן כתיב אף שמח גימטרי' שס"ט לכך הוא קדוש יותר מיוה"כ ולא ע"י שום עסק מנוה רק אף שמח ע"י שמחה לכבוד שמו הגדול וכו'. ע"כ. עיי"ש עוד יותר באריכות. וע"ע בשו"מ חתם סופר (אה"ע א סימן קכב) ד"ה אלא שטעם.

*

גמ'. **או אינו אלא ילידי יו"ט הראשון וכו'.** עיין בשו"מ יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חר"מ סימן קלד).

*

גמ'. **מרבבה אני ילידי יו"ט האחרון שיש שמחה לפניו וכו'.** עיין בס' ישועות יעקב (סימן תרצ סק"ו) שכתב, שאפי' למ"ד פורים אסור בעשיית מלאכה, היינו דוקא ביום, אבל כלילה לכ"ע מותר בעשיית מלאכה, שהרי אמרו במגילה (ד ע"ב) סעודת פורים שעשה כלילה לא יא' י"ח שנא' ימי משתה ושמחה. והא דתנן (מגילה יז) היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לכו יא', וצ"ע למידק מינה דירוש' דפורים מותר בעשיית מלאכה, ולא מוקי לה כלילה שמוחר במלאכה, י"ל משום שמקרא מגילה של לילה אינו מדברי קבלה אלא מדרבנן, והרי כ' המג"א (ס"ו ס) בשם הרדב"ז, דמנחות דרבנן א"ל כוונה, ומתני' קמיי דדוקא אם כיון לכו יא', אלמא דביום מיירי. עיי"ש.

א"לם הטורי אכן בחי' למגילה (ד ע"ב) גד"ה סעודת פורים, כתב, דלמ"ד פורים אסור בעשיית מלאכה גם כלילה אסור במלאכה, והוכיח כן מהירוש' הנ"ל דלא מוקי לה כלילה. עיי"ש.

ועיין בשו"מ חתם סופר (א"ח סי' קצח) שכתב מ"ש בגליון השו"ע, ח"ל: ועוד נ"ל דאפילו אי י"ט קבילו עלייהו היינו ביום אבל כלילה לא דהא ימי משתה ושמחה וי"ט כתיב וממעטין לילה ממשחה ושמחה וה"ה מ"ט, וא"כ הך דהיה כותבה מצי איירי כלילה וכן היה דורשה ודברי הירושלמי ז"ע לפע"ד, ע"כ ממה שכתב בגליון שו"ע.

וע"ז הוסף: ועמה מלאמי שהצה נפשי שכבר נחשורר בזה הגאון בטורי אכן להוכיח מזה הירושלמי דאי הוה קבלו עלייהו יום טוב הוה אסור גם כלילה, וראי' דאסור בהספד ותענית לכ"ע, ולא דמי למשתה ושמחה משום דכעין יו"ט דאורייתא חיקון דממעטין ליל י"ט הראשון ממנחת שמחה הואיל ואין שמחה לפניו, וכוונתו על ש"ס דפסחים ע"א ע"א, ודפח"ת, ונפק"מ לדינא לפ"ז גם עכשיו שאנו נוהגים שלא

אמר' כל ימי עני רעים זה אסטינים וטוב לב משתה תמיד זה מי שדעתו יפה לפי שיש בני אדם שאוכלי' כל דבר ואין להם אנינות הדעת ולא אסטינסות משום דבר והם הנקרא' דעתם יפה או נפש יפה ולשון בני אדם הוא לקרות למי שאוכל כל דבר כלשון הזה וכיוצא בו.

ובידיהו זהו כשאומרים דעת יפה או נפש יפה, אבל כשאומרים פה היפה ר"ל שאינה אוכלת אלא דברים יפים וטובים כדמוכח בפ' תולין (ק"מ ע"ב) גבי פרה ולפי שאכילת בשר חי הוא ענין מילואם אמרו בגמ' (מנחות ק' ע"א) חנא לא בצליים היו אלא אלכסנדריים ומתוך ששונאים הצבליים קורין אותם על שמם ופירש' ז"ל מתוך ששונאים ישראל את הצבליים קורין את האלכסנדריים שעושין מדת רעצנות ע"ש הצבליים עכ"ל. ובפ' בכל מערבין (כ"ט ע"ב) אמר' בשר חי כדי לאכול ממנו בשר עלי ופירשו התם משום דהמי פרסאי אכלי מנייה טבעקי טבעקי בלא נהמא ולפי שיש בני אדם אוכלים בשר חי אמר' בפ' מפנין (קכ"ח ע"א) בשר צין חי צין מליח מותר לטלטלו וטעמ' דמילתא דחוי לאומנא פ"י לאכלו כן ואמר' בפ' דשחיטת חולין (ט"ו ע"ב) השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומנא וגבי בהמה מסוכנת אמר' בפ' אין לדין (כ"ה ע"א) ר"ע אומר אם יכול לאכול כזית חי מצי טביחמה. הרי פירשתי לך מכמה מקומות שאין כל כך רחוק לאכול בשר חי אע"פ שהוא דבר מאוס. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א יו"ד סימן קכז) דעת השולל דבשר חי הוא שלא כדרך אכילתו, וע"ז כותב: זה אינו אלא כדרך אכילתו מקרי. וכבר הוכחתי כן בשו"ת א' זה רבות בשנים, והבאתי כמה ראיות לזה ואחת מהנה הוא במשנה ערוכה במנחות דף צ"ט שער יוה"כ וכו' הצבליים אוכלין אותו כשהוא חי וכו', ועוד במס' פסחים דף ע"א פליגי אי יש שמחה בבשר חי בשערי הרגלים, ע"כ דלכ"ע הוי מיהת כדרך אכילה, ועוד בס"פ כל שעה לשיטת רש"י לקי על חי משום עלי אש וכו', ועוד הרבה ראיות. ע"כ. עיי"ש בארוך. ומ"ש שם (סימן קכ). וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן פח)

*

גמ'. **שם.** עיין ביערות דבש (ח"ב דרוש ט') שהקשה אמה לאמר רב צמגילה (דף ט"ז) ויעצור מרדכי שהעביר יוס ראשון של פסח בבעיות, למה נקט עבירה זו דוקא, והלא ה"י עבירה גדולה מזה שצטלו מ"ע של אכילת מנה. ובשו"ת בנין ציון החדשות (סימן קכא) ראה השולל ליישב קו', דהנה המשנה למלך (בפרק ה' מה' יסודי החוריה) נסתפק אם אכל מנה או בשאר מ"ע דרחמנא אמר תאכל שלא כדרך הנחתן אם יוצא, עיי"ש, והשולל שם, ראה להביא רא' מהא דכאן דשעירים חי נאכלין ושמחה בחי ליכא, דיוצאין בשלא כדרך אכילתו, דאי נימא דאין יוצאין במ"ע שלא כדרך אכילה דלא חשיב אכילה, א"כ יותר הל"ל ואכילה בחי ליכא, אלא ודאי דמ"ע דאכילה איכא בחי רק שמחה ליכא, וא"כ י"ל דאכלו כזית מנה שלא כדרך אכילה דלענין איסור מותר ומנה יוצא, לכן אמר רב שהעביר יוס ראשון של פסח בבעיות שהוא מנה לאכול משום שמחה ושמחה בשלא כדרך אכילה ליכא.

ואפי' לפמ"ש השאגת אריה (סימן עו) שענינו דיה"כ אסור שלא כדרך אכילה היינו משום דלא כתיב צ"י אכילה אלא הכא דכתיב אל תאכלו וכל היכא דכתיב אכילה מותר שלא כד"א. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן נא) שכתב להביא ראיה דבמליחה לקדירה ליכא משום בישול כלל בשבת, מהא דמנחות (צ"ט ע"ב) שער של יוה"כ נאכל לערב כשחל יו"כ בע"ש והצבליים אוכלין אותו כשהוא חי, ופירש"י דכהנים אוכלין אותו חי כשחל יו"כ בע"ש, והנה הר"ן בפ"ק דחולין בסוגיא דהשוחט בשבת הוכיח מש"ס דמנחות (דף כ"א) דמתנת כהונה שוכחה מורה לכהנים לריבים ג"כ מלח שאף הם בכלל על כל קרבן מקריב מלח, וכ"ה ברש"י נדרים (דף י"ח) ואף שדעת הרשב"א במשה"כ (בית ג' ש"ג) ורא"ש (פ"ב דפסחים סי' כ"ג) להפוך מ"מ תיקשי לשי' רש"י ורא"ה ור"ן הנ"ל, איך יפרנסו מתני' הנ"ל שאוכלין אותו חי, הרי בקדשים צריך מליחה ואיך ימלחוהו בשבת.

ובן קשה כאן בגמ', משמחו בשערי הרגלים וכו' חי נאכלין ופירש"י דאין לליתו דוחה שבת, וקשה, מה יעשו במליחה.

א"ל ע"כ צ"ל דמליחה אסור רק מדרבנן, ואין שבות במקדש כמ"ש החו"מ"ט שם ליישב ד' רמב"ם דס"ל דבשר באומנא אסור, ותי' ג"כ כמ"ש, ואי נימא דאיכא איסור מורה במליחה הדרא קושיא לדוכתא, וגם אי נימא דליכא אלא בישול דרבנן תיקשי לפמ"ש בזה"ש עירובין ל"ה להוכיח דבדאיכא צ' שבותים גזרו גם במקדש וכ"ה בשו"ת רע"א סי' קנ"ט, א"כ הדק"ל, ובע"כ דליכא משום בישול כלל.

א"ל כתב שם, ד"ל דאין ראיה, דאולי מצות מליחת בשר קדשים ה"י רק למלות ולאכול מיד, כמו בהקדמתו ע"ג מוצת, ולא ה"י עוד שיעור מליחה להתבשל, א"כ אין רא'.

וע"ע במרפא לנפש (ח"ג סימן לה אות א).

*

גמ'. **משמחו בכסות נקיה ויין ישן.** עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן סה).

*

גמ'. **אמר רבא רב יוסף הכי קא קשיא ליה וכו'.** עיין בהג' הגריעצ"ן, שהעיר, דהא אסור לקרות רבו בשמו אפילו שלא בפניו, ואפילו במומו כדאיכא צו"ד (סימן רמב), ומסיק ב"ע.

*

גמ'. **דתניא לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון וכו'.** עיין רש"י ויקרא (ז, טו) על הפסוק ובשר זבח מותר שלמים, וז"ל: יש כאן רבויין הרבה, לרבות חטאת ואשם ואלי מזיר וחגיגת ארבעה עשר שהיו נאכלין ליום ולילה. ע"כ.

עצמו, הגם שמהרש"א ז"ל ר"פ לולב וערבה מנאמי שהרגי בקושי"ז וז' על פירש"י זו והניח בקושי"ז, והנה אחר עיוני לפי קט שכלי נ"ל דלק"מ דבסוכה פירש"י כן לפי הקוגי' דהתם דקאי אליבא דאמת דמהאי טעמא מרבינן לילי יום טוב אחרון משום דיש שמחה לפניו משא"כ לילי י"ט ראשון דאין שמחה לפניו וקשה לי אימא איפכא מרבה אני לילי י"ט ראשון שיש שמחה לאחריו משא"כ לילי י"ט אחרון לכך הוזכר רש"י לתוך ולפרש דיש צי"ט אחרון ג"כ שמחה לאחריו משום דיש ג"כ שמחה ביום כיון שק"ו הוא אם מרבינן לילי י"ט אחרון שהוא טפל ק"ו היום שהוא עיקר ומסתבר טפי לרבות ליל אחרון שיש בו שמחה לפניו ולאחריו משא"כ בליל א' שאין בו אלא שמחה לאחריו ולא לפניו.

במשא"כ שם בפסחים פירש"י ז"ל לפי הס"ד בסוגיא דלכך לאו מרבינן לילי י"ט הראשון לפי שאין לו צמח שימחה אצל משום טעם דאין שמחה לפניו לא משום דיש לו כנגדו שמחה לאחריו מש"ה פירש"י שם צי"ט אחרון ליכא שמחה לאחריו כלל אצל צמח לפי מסקנא דש"ס דהא לא מרבינן י"ט ראשון הוא מטעם דאין שמחה לפניו ולא מטעם דאין לו צמח שימחה ע"כ ז"ל כפירש"י בסוכה וצוה מותר ג"כ מה שמקשים תוס' שם בפסחים ד"ה לילי י"ט האחרון פירש"י ז"ל דווקא אצל יום השמיני לא וקשה לרבי"א דהא תנן ההלל והשמחה שמונה וכו' ועוד דמאי פריך לקמן וכו' ע"ש אך לפי מה שכתבתי לק"מ דרש"י לא פי' כן רק לפי הס"ד של לימא מסייע ליה אצל לפי האמת כל זה אינו חוץ נ"ל ברור בכונת רש"י ז"ל ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת יוסף אומץ (סימן לו) ח"ל: שאלת ממני ידידי כי שמעת מאן דרמי מירמא דברי רש"י אהדידי שהוא ז"ל כתב בפסחים ריש דף ע"א דיוס אחרון של חג אינו חייב בשמחה דשבעת ימים כתיב. ובסוכה דף מ"ח ע"א כתב דיוס אחרון חייב בשמחה מק"ו כי תאווה נפשך למען דעת הנמצא כזה בספרן של גדדיקים שהקשו על רש"י קושא זו.

וזאת אשיב אל לבי ואור עיני גם זו של כת הקודמין היא כי הרב בני חיי בלקוטים הביא קושא זו בשם אחד חכם השלם מהר"א אשכנזי. ואני בעיני זה שנים רבות שעמדתי על זה ומירצתי וכבר נדפס בקוף קונטרסים שמחת הרגל רות במאמרי סוכה אשר בקוף ע"ש. ועתה ראינו אשר מקדם קדמתי בזה ונהייתה בקפר חידושי הלכות להרב מהרש"א ז"ל בסוכה ריש פרק לולב וערבה.

הגם הלום עתה צא לידי באקראי שו"ת שבות יעקב ח"ג שנדפס מקרוב שבעה שנים אחר שנדפס קונטרסים שמחת הרגל. ושם אני מוצא להרב ז"ל סימן ל"ג שנשאל הרב לשונות אלו דרש"י ז"ל ותירך כמו שחירצתי אני בעיני בשמחת הרגל וכיוצא לדעת עליון וקדוש. ואני הדל הרחבתי הדבר יותר כאשר עיניך תחזינה משרים.

איבוי השתא נסבר לצי לתוך בגגון אחר ממה שחירצתי זאת לפנים בשמחת הרגל שהוא חירון הרב הנו' והוא כי לפנים הארץ יקדתי דרש"י פירש בפסחים לסלקא דעתין. ובסוכה למסקנא ועתה אני אומר דטפי מעלי לומר דבפסחים פירש רש"י כן משום דקאי גזיה דעולא דסבר דבעינן וציהא בשעת שמחה

והרמב"ן שם תמה עליו מגמ' כאן, ח"ל: ואין זה נכון, שהגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים, וכן שנינו במסכת פסחים, אשר חוצה בערב ביום הראשון, בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד, שכשהוא אומר ביום הראשון לבקר, הרי בקר שני אמור. ורש"י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי.

אבל בנאן סבר הרב כדברי בן תימא [לעיל (ע"ע"א)] דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא צאה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה, ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות, ואינה נאכלת אלא צלילה. אבל לדברי בן תימא אינה צאה צריביון הללו, אלא שהיא כפסח לכל דבר, ואינה צאה אלא מן האלן וזכר וכן שנה, מדכתיב ולא ילין לבקר וזה חג הפסח וכו' כדאימא התם.

אבל כתב הרב זה מצרייתא השנויה בתורת כהנים [פרק יב א] דקתני ובשר וצח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל, הרי זה צא ללמד על הנאכלין ליום אחד שיהיו נאכלין ליום אחד, אין לי אלא תודה, ומניין לרבות הלחם, תלמוד לומר קרבנו, ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות, תלמוד לומר ובשר, ומניין לרבות חטאות ואשמות, תלמוד לומר וצח, ומניין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח, תלמוד לומר שלמיו, זו היא הצרייתא הו'. ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא צאה עם הפסח.

ובן מנאמי במסכת פסחים בפרק מי שהיה [ל"ו ע"ב] שפירש בשני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח, וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר, חו' שמעתי. וסמך הרב בנאן על שמועתו. ואין הדבר כן, אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח, כגון תמורתו ופסח שנכתפרו צעליו בזה, דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן, אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים.

ובן שנינו בתורת כהנים בזהה צרייתא גופה, דקתני סופה [הל' י] וממחרת, הרי זה צא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים, אין לי אלא שלמים, מניין לרבות את החגיגה שצאה בזמנה וכו', ארבה את החגיגה שצאה בזמנה, מניין לחגיגה הצאה עם הפסח וכו'. ע"כ.

*

רש"י ד"ה לרבות. עיין מהרש"א בסוכה (מה ע"א) שמחה דדברי רש"י סתרי אהדידי, דכאן פירש רש"י, לרבות לילי י"ט האחרון ואין שמחה אלא באכילת שלמים וי"ט האחרון גופי' לא דהא תרי פעמים שבעת ימים כתיב אצל שמיני לא, ובסוכה (דף מ"ח ע"א) במתניתין ההלל והשמחה שמונה, וקאמר הש"ס מה"מ דת"ר והיית אך שמח לרבות לילי אחרון י"ט של חג לשמחה, פירש"י, דאתרבי לילי י"ט אחרון שהוא טפל ק"ו היום שהוא עיקר ושאר הלילות לא צריכי קרא דימים אפי' לילות, עיי"ש, וז"ל. עיין בל"ח כאן, מ"ש בזה, ובערוך לנר סוכה שם.

ועיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן לג) שכותב שכן הקשה לו חכם אחד, וע"ז השיב: הנה צמח לכאורה נראה הדבר תמוה בעיני מאד על רש"י מאור הגולה שיסמור דברי

דהשיג על מהרש"א כן ע"ש בסמ"ח קנ"ח וצאמת שהיא מתיאה קיימת על הרב מהרש"א ז"ל. ועוד אני צעני מוסיק דהרב מהרש"א גופיה בחידושי הלכות ריש פרק לולב וערבה כתב בתוך דבריו וז"ל והשאל שפיר תקשי להו כשחל שמיני זמ"ש דליכא שמחה כלל בח' לא צלילה ולא ציוס והו"ל למתני נמי השמחה ח' וז' כדקמני צאריך צבי וכו' ע"ש. עיניך הרואות דהרב ז"ל גופיה כתב דהול"ל השמחה ח' וז' כדקמני צאריך צבי. ועיין צירושלמי ובקרבן העדה ע"ש.

ואחד מאוהבינו דקדק בצרייתא דלרבות לילי י"ט אחרון הגו' דאמאי אטריך תסגי לכחז והיית שמח והייתי מרבה לילי י"ט אחרון ולא ראשון שאין שמחה לפניו. ואפשר דאי לא כתיב אך הייתי מרבה שניהם לילי י"ט ראשון ואחרון דהסביר לא אלימא כ"כ לאפוקי לילי י"ט ראשון להכי אטריך אך והשאל דאית לן מיעוטא אהניא סברת אוריאל לילי י"ט ראשון שיש שמחה וכו'. א"נ שהייתי מרבה יום אחרון דדמי לשבעת ימים דכתיבי אך עתה דכתיב ריבוי ומיעוט צענין דליהווי בסגנון אחד וקדים המיעוט להוציא לילי י"ט הראשון הקודמת וריבוי לרבות לילי י"ט האחרון ודוק כי קארתי. ע"כ.

*

רש"י ד"ה או אינו. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קצ).

*

תוס' ד"ה לאו. עיין מש"כ בזה בהעמק שאלה פ' חיי (סימן טו אר"ח ט).

*

תוס' ד"ה לרבות. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קצ) כתב דדברי תוס' תמוהים מלהבין, וזיין מ"ש בהגהות מו"ה וז"ל, וז"ל: דברים הללו תמוהים לא ידעתי להם מקום בשום מקום, וז"ע. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן סה).

דף ע"ב

מתני'. הפסח שישחמו ש"א לישמו וכו'. עיין אריכות בסוגיא זו בספר קרבן חגיגה (סימן עח). ובגוף עיין טעה בדבר מזה עיין רמב"ן עה"ת ויקרא (ה, ז). כן זיין בגליוני הש"ס.

*

מתני'. תאמר בפסח שאין לו קצבה. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע א' סימן קנז) ושם (חלק חו"מ א' סימן פג).

*

מתני'. ר"מ אומר אף השוחט ש"ש אימורי ציבור פטור. עיין בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קה) ד"ה נקטין דשפיר.

*

ודעת רש"י דעולא סבר דיום אחרון אינו חייב בשמחה והיה טעמו דתקשי לעולא מהאי צרייתא דקמני טעמא מרבה אני ליל אחרון שיש שמחה לפניו ומוציא ליל ראשון שאין שמחה לפניו ולעולא דבעי וצויה בשעת שמחה למה ליה האי טעמא תפוק לי דאין לו צמה לשמוח דבעי"ט אינו זוכה דבעיין וצויה בשעת שמחה. אלא מוכרח דעולא סבר דהיא גופא קאמר בצרייתא שאין שמחה לפניו ורצונו דאין לו צמה לשמוח דבעיין וצויה בשעת שמחה. וסבר עולא דעל כרחק לפרש בצרייתא הכי משום דהוא סבר דיום אחרון אינו חייב בשמחה דשבעת ימים כתיב ולפי זה מאי דקאמר מרבה ליל אחרון דיש שמחה לפניו ואימא איפכא מרבה אני ליל ראשון דיש שמחה לאחריו ומוציא אני ליל אחרון דאין שמחה לאחריו אלא ודאי מוכרח איתא לומר דמאי דקמני בצרייתא שאין שמחה לפניו הכונה דאין לו צמה לשמוח דבעיין שמחה בשעת וצויה. ומש"ה פירש רש"י דיום אחרון אינו חייב בשמחה לדעת עולא דקאי צויה.

אמנם לקושטא דמילתא השתא דאחא רצין ואמר משום רבי אלעזר הפך עולא דלא צענין וצויה בשעת שמחה וקי"ל כותיה א"כ כונת בצרייתא כפסטה דאין שמחה לפניו דבעי"ט ליכא שמחה אצל לא משום דאין לו צמה לשמוח דמאי שחט בעי"ט ולשמוח צלילה. ומאחר שכן מוכרח דיום אחרון איכא שמחה מק"ו דליל אחרון דאחרני. דאי לא תימא הכי מאי קאמר מרבה אני ליל אחרון דיש שמחה לפניו וכו' ואימא איפכא מרבה אני ליל ראשון דיש שמחה לאחריו ומוציא ליל אחרון דאין שמחה לאחריו אלא ודאי מוכרח דיום אחרון איכא שמחה. ורש"י ז"ל בסוכה פירש לפי האמת דלא צענין וצויה בשעת שמחה.

ודע דבספרי פרשת ראה שנינו והיית אך שמח לרבות לילי י"ט ראשון לשמחה יכול שאני מרבה אף י"ט אחרון לשמחה ח"ל אך. ואפשר דהוא ט"ס וז"ל בצרייתא דצבלי בפסחים וסוכה דאמר לרבות ליל י"ט האחרון ולהוציא לילי י"ט הראשון. וכן צירושלמי פרק לולב וערבה בנסחת הדפוס כמו נסחת הספרי לרבות לילי י"ט הראשון וכתב הרב קרבן העדה דגרסיין כחלמודין. אלא דצירושלמי ודאי דגרסיין כצבלי דצירושלמי עזמו בחגיגה גרים כצבלי כמ"ש הרב הגו'. ובפסיקתא פרשת ראה כתוב לרבות לילי י"ט אחרון כצבלי ע"ש.

והנה בסוגית פסחים הלזו מחזיב רבא אדעולא מדתן ההלל והשמחה שמנה ואי אמרת צענין וצויה בשעת שמחה זמנין קגיאין דלא משכחת לה שבעה כגון שחל י"ט ראשון להיות בשבת וכו' וכתב הרב מהרש"א בחידושי הלכות ק"ק אמאי לא קאמר הכא דשמנה אימיה ברוב השנים וכו' ע"ש. וכד הוינא טליא שמעתי מהחכם השלם רב ועזום כמנה"ר חיים פייפאני וזה"ה שהקשה על הרב מהרש"א דמאי דמתן ההלל והשמחה שמנה אין לתרץ ברוב השנים דהא קמני לולב וערבה ששה ושבעה ההלל והשמחה שמנה וכו' לולב ז' כינז י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת לולב ז' ושאר כל הימים ששה. ומצואר דמאי דקמני ההלל והשמחה שמנה הוא בכל השנים דאי לא לחמי ההלל והשמחה שמנה ושבעה על דרך מאי דפתח לולב וערבה ששה ושבעה. ואחר זמן רב ראייתי להגאון מהר"ר צבי אשכנזי וזה"ה

ומביא עוד משו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סימן סח) שהביא השואל מהא דכאן, והוא הוכיח מיבמות (דף צא) דגם באנוסה דמאי הו"ל למיעבד ואפילו הכי חייבת בקרבן וגם עשה על פי בית דין חייב היחיד קרבן. עיי"ש שמסקין כדעת הדומ"ץ מחוסקט.

*

מתני'. **שם.** עיין בתוס' רי"ד שבת (דף קלו), שכתב בשם ריב"ס, דחובל בין בטרפה בין בנן ח' פטור משום שבת, וכחצו, ואינו נ"ל, דטרפה חי הוא, ואינו דומה לנן ח'.

ובשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן לג) העיר עליו ממשנה מפורשת כאן, שפטור ונמנא טרפה בטרפה פטור משום אונס, ואם כדברי הריב"ס הא בלא זה פטור בטרפה.

וכן תמה עליו, מהך דבינה (דף לד) דדרסה או שטרפה בכותל מהו לשחטה צו"ט דחיישינן שמא טריפה הוא, אלמא דגם בטרפה חייב משום נטילת נשמה.

ועיין במנחת חנוך במוסקר השבת (אות כט), שכ"ג דההורג טריפה בשבת פטור, ותמוה. וע"ע בזה בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן סא).

*

מתני'. **שם.** עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן נז) ד"ה ב' וצנוגע לסבתא.

*

תוס' ד"ה ל'ימד. עיין בשו"ת שאלת יעקב (חלק א סימן קעב).

*

תוס' ד"ה ב'. עיין בס' יד מלאכי (כללי התוס' אות כו), שכותב: כלל מקדמונים, שכל מקום שכותבים התוס' חימא, ואינו מתרחך ואינו כותב בסוף דבריו וז"ע, לפעמים התי' ברור, כ"כ הכנה"ג בכללי הפוסקים (כלל כ"א) בשם פליטת בית יוסף, ואני מנאמי גם להרב בני יעקב (דף קס"ז ע"א) כתב כן, עכ"ד.

ובזה י"ל כוונת התוס' כאן, שלא כתבו חי' וגם ולא וז"ע, משום שהתי' פשוט, דרבא לשיטתו דפסק כראש"ע, ומש"כ הש"ס דבקר שני אע"ג דכתיב סתמא היינו אליבא דר"ע, והש"ס כאן אזיל אליבא דרבא דס"ל כראש"ע, וע"כ אמר שפיר דכל היכא דכתב בקר סתמא בקר ראשון. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן קב) בזה.

דף עב ע"א

גמ'. **עקירה במעות היא עקירה וכו'.** עיין שו"ת אחיעזר (חלק ב' יו"ד סימן ד) שהאריך בזה.

*

מתני'. **שחטו ונמצא בע"ל מום חייב וכו'.** עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן מא) בלחוד שאל על עוף ואח"כ מלאו בו אחד מי"ט טריפות, אם נריך כפרה או לא. והשיב, דאין נריך כפרה, והביא רא' מתוספות צביה (דף כ"ה ע"ב) דד"ה אורח ארעא, עיין שם.

ועיין בספרו שם (ח"ג סימן יט) שהביא פסקו זה, וכותב, ששוב מנא שהוא משנה שלימה כאן, שחטו ונמנא בעל מום חייב שחטו ונמנא טריפה בטרפה פטור מחטאת, משום דהוי אונס, הרי בפירוש אי מנא טריפה בטרפה פטור מקרבן חטאת משום דהוי אונס, א"כ ה"ה לענין אכילה דפטור, ואין נריך כפרה, דאונס רחמנא פטריה. וסיים: וזה ראייה ברורה שאין להשיב עליה. ע"כ.

*

מתני'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קפ) שנשאל מכ"ז הרב הגאון האדיר מו"ה שמואל דוד הכהן פר"מ ז"ל, דומ"ץ דק"ק חוסט, בדבר השאלה, באשה שלא היה לה ווסת קבוע, ובג' חדשים לעצורה אירע שבזקק אחר תשמיש שבליילה, נמנא על כתומה שלה כמה כחמים, ולא נודע אם היו גם מקודם, והשאלה בזה אם האשה צריכה כפרה או לא, דצו"ד (סימן קפה סעף ד) בהג"ה מצואר, שאם שמשה שלא בשעת ווסתה ומנאה אחר התשמיש דם וכו', אינם צריכים כפרה משום דלא הוה ליה להעלות על הדעת, וככה י"ל דצו"ד לא הוה ליה לאסקוץ אדעתיה שמתרה דם צימי עיבורה, ע"כ השאלה.

והגאון הדומ"ץ מחוסקט, הביא משו"ת מאיר נחזים (סימן עג) ולבושי שרד להל' נדה (סימן קפג) שפסקו דא"ש כפרה כיון דאין חיוב לבדוק כחמים. וגם הביא בשם עני לבונה (סימן קפה ס"ד) בשם אשל אברהם, ושו"ת דברי חיים ח"א יו"ד (סימן כח) שהקילו בכעין זה.

אמנם בספר מי נדה בקו"א (מהדו"ק סימן קפה) חולק על המאיר נחזים, דכיון שהיתה יכולה לבדוק ולא בדקה הויא שוגגת ולא אונס, והביא ראיה מהא דיבמות (פז ע"ב) דנשאת ע"פ עדים ונא בעלה דחייבת בקרבן.

והדומ"ץ מחוסקט, כתב דאין ראיתו ראיה, דשאני התם דעדי נשים א"ש דרישה ותקירה, ומצואר בראש"ד, ומכל מקום הטעם משום דדייקא ומינסבא, ואם כן מה"ט חייבת משום דהו"ל לדקדק. עכ"ד. ועיין ביתר אריכות בשו"ת שרגא בטברה (יו"ד סימן לא).

ועיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קפ) מה שהשיב לו בזה, ובתו"ד כותב, דבמי נדה (שם) הביא עוד ראיה מממני' כאן, שחטו ונמנא מום וגם בטרפה בגלוי חייב, הרי מוכח דכיון דהיה יכול לבדוק הוי שוגג ולא אונס.

וע"ל ראיה זו השיב המהרש"ס, דש' לומר, דהתם כיון דמדינא נריך ביקור מכל מום ואם היה מזקרו היה רואה טרפות שבגלוי לכן הוי בכלל שוגג. ועיין שם שמביא ראיה מפורשת לדעתו.

ודוחק לומר שהוא מקצרת עמלו דהא לא אמר ע"ו יראה לי כדרכו בדבר שאומר מקצרת עמלו.

אב"ל להנ"ל פליגי בזה ר' יצחק בר יוסף עם שמואל ור"ז ואב"י ורבא פסקו כשמואל ור"ז שאין לסמוך על חזרת ארבעין זימנין. וא"כ סברי דלעולם יש לחוש לשכחה ולכן ממילא כיון שאסור לשכוח מקרא דפן יסורו מוכרח מהא דשמואל ור"ז ואב"י ורבא דלריך ללמוד עד יום מותו מטעם שכתב הרמב"ם דכל זמן שלא יעסוק בלמוד הוא שוכח. עיי"ש.

*

גמ'. **שב.** עיין צריצו צחי על שמות (כד) שהביא מ"ש במדרש בזה וראה שכל מעשה בראשית נברא בששה ימים והמורה נחמה לסוף מ' יום, אשרי מי שנותן מעשה ששה ונוטל מעשה מ'. וז"ל: ויראה לי במספר הזה כי מן הידוע כי השיג משה בחכמת התורה תכלית ההשגה אשר המין האנושי יכול להשיג, אבל אי אפשר לו אל המין האנושי לבא אל תכלית אותה ההשגה בפחות מן הזמן הזה, ועל כן הוצרך להמעיט שם ללמוד התורה מ' יום ומ' לילה. ומה הורגלו רז"ל לומר תנא מניה ארבעין זמנין ודמיה ליה כמאן דמנחא בביסמיה. ע"כ.

וצ"ב על שלא הביא מ"ש להדיא בתענית (ה ע"א) דריש לקיש הוה מסדר מתנייה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן. וזע"ק.

*

גמ'. **א"ר** יהושע דשני ליה וכו'. עיין מהרש"ל שהקשה מנ"ל להש"ס דר"י שני ל', דילמא הא דקתני רישא בעוקר הוא הדין דבטועה נמי חייב אלא דלא משכחא לי בטועה משום דעקירה בטעות לא הוה עקירה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת אבני נזר (חלק ח"מ סימן קנז) מ"ש לאב"י לתוך קו' המהרש"ל בציוותו כבר שיתפר, וז"ל: דהנה כבר נתקשיתי בקושיית הש"ס דאלימא בטועה וכו' למאן דאמר בפרק רבי ישמעאל (מנחות ס"ד) דשחט חטאת יציור אחר שכבר נשחטה אחרת ונמצאת ראשונה כחושב צבני מעיין דחייב משום דאוליין בתר מחשבתו והכא נמי איהו לוצח אחר נבכוון. ונראה לי דהנה צריך להבין למה דקיי"ל בפסחים (מ"ו ע"ב) כרצה דאמר הואיל ואמרין שם אחרישה לא לייחייז הואיל וחזי לכסוי דס' פזור הרי דאפי' לא נבכוון למזוה פטור. ובתוס' שם במנחות כתבו אהא דנבכוון להעלות דגים ולא אמרינן הואיל ופטור אפיניוק פטור אדגים דלידת דגים גופא לא חזיא בשבת. ונראה שכוונתו ליישב קושיא הנ"ל. אלא שבחטאת יציור נשאת הקושיא במקומה דאמאי חייב [נימא הואיל וחטאת יציור גופא חזיא בשבת אם הראשונה כחושא].

ונראה לפי מה שכתב הרי"ד בספר המכריע (בחי"ד סי' ה') דאפי' חתך העור וגם חצי קנה לא נחשב מום לגבי קדשים והוכיח כן מהש"ס. ולפי"ז למה דקיי"ל במכשירין שאפשר לעשותן מערב שבת לא דחי שבת א"כ יהא אסור לחתוך העור גם חצי הקנה הראשון בשבת דהא כתב הר"ם בפירוש המשניות (בפ"א דחולין) גבי השוחט בשבת דמי חתך העור חילל שבת

גמ'. במאי עסקינן איילימא בטועה וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן קיא) ושם (חלק ח סימן יד) ושו"ת פרי השדה (ח"ב סימן צג).

*

גמ'. **תנא מנייה ארבעין זימנין ודמי ליה במאן דמנחא בביסמיה.** עיין ציצמות (דף סד) שאמרו אב"י ורבא על ר' יצחק בר יוסף שהוא לאו בר סמכא, וז"ע דהא חזינן בגמרא כאן ובכתובות (דף נ) שר' יצחק בר' יוסף תנא ארבעין זימני, וחזר על תלמודו כ"כ, וא"כ אמאי לא רצו לסמוך עליו. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד א' סימן קמא) מ"ש בזה.

וע"ע במהר"ם שף בכתובות שם, שמפרש "ודמי כמאן דמנחא בביסמיה", שלא סמך על הארבעין זימנין אלא דעמו למשמע בכל שעה.

אמנם באגרות משה כתב לפרש "ודמי כמאן דמנחא בביסמיה" בדרך אחר, והוא, שסמך ר' יצחק בר יוסף על זה שתנא ארבעין זימנין שזכור תמיד שלא יטריך שוב לחזור על תלמודו, משא"כ ר' אבין היה תמיד חוזר על תלמודו שזה יותר עדיף מללמוד פעם אחת אפילו ארבעין זימנין.

וכותב שם, דלפ"ו ניחא, מה שרק בר' יצחק בר יוסף איתא לשון "ודמי כמאן דמנחא בביסמיה", ולא בשמואל בכתובות (דף כ"ב) ולא בר' זירא ברכות (דף כ"ח). דמשמע חדוש, דהוא שפליגי בזה האמוראים, דר' יצחק בר יוסף סובר שיכולין לסמוך ע"ו שתנא ארבעין זימנין שלא ישכח, ושמואל ור' זירא סברי דאין לסמוך וצריך לחזור תמיד.

ובוצע זה להא דהשוכח דבר אחד ממשנתו שאמר ר' דוסתאי בר ינאי משום ר"מ באבות פ"ג מ"ח שמעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו ובמנחות דף ז"ט אמר ר"ל שצובר בלאו ורבינא אמר שצובר בשני לאוין ור"ג בר יצחק אמר שצובר בשלשה לאוין ובמחמת אונסו ותקפה עליו משנתו איכא התם שפטור מהלאוין ואינו מתחייב בנפשו ועיין צ"י ר' יונה באבות שהוא בכל אונס ופשוט שגם רש"י לא פליג ע"ו אף שפי' באבות מפני שחמורה עליו וזהו גם כוונתו במנחות שכתב שלא יכול להעמיד גירסא שהוא מפני חומרת הענין, דהא אונס רחמנא פטריה וגם במנחות נאמר תרוייהו לפטור במחמת אונסו ובתקפה עליו משנתו והוא רבותא דגם מחמת חומר הענין לא עבר אף שאולי אינו אונס גמור דהי"ל להצבון עוד יותר ויותר ולהשיג רצ וחצר עד שידע היטב ולא יצא לשכח ע"י זה קמ"ל מהקרא דממעט מרק שג"ו נחשב אונס לזה אבל ודאי גם בכל אונס לא עבר.

ולבין בתנא ארבעין זימנין סובר ר' יצחק בר יוסף שנחשב אונס ולשמואל ור"ז לא נחשב אונס משום דלא הי"ל לסמוך ע"ו אלא לחזור תמיד.

ולפי זה יש מקור למש"כ הרמב"ם בפ"א מת"ת ה"י דחייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבדך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בלמוד הוא שוכח, ולא כתבו נו"כ מקור לזה

ונעשה מומר וכיון דלא חשיב מוס א"כ לא הו' בכלל שחיטה ולא הו' רק מכשירין. ועוד דאפי' המלוה גופא אס' אפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה שבת כדמוכח מקצירת העומר במס' מנחות. ואריך לומר דכיון דכולה חדא מעשה דשחיטה היא דמי לזיין שאין מעכבין את המילה דכל זמן שלא פירש חוזר עליהן אף שצחול אין נריך לחתכן כלל.

ובמצא לפי"ו שאף בחטאת ליצור דומה לדגים ומינוק שהדגים מותרין אגב החינוק ומ"מ כיון דאינהו גופייהו לא חזי בשבת לא אמרינן דהו' הואיל כיון דמלך עמנו אינן ראויין בשבת ומייב חטאת. וכל זה לדידן אבל לרבי אליעזר דס"ל דמכשירין שאפשר לעשותן מערב שבת דוחין את השבת ומתניחין בין לר"א בין לר"י קאי והרי ר"א הביא ראיה מזה בסיפא ולדידי' חזי קנה והעור גופא דחי ושפיר אמרינן ד' הואיל כי היכא דאמרינן הואיל וחזי לכסוי דס' ליפור והכי נמי חזו לפסח ואף שהוא לא כיון ושפיר בטועה פטור לר"א אבל ר"י דס"ל דריש פרקין דמכשירין אינן דוחין [וא"כ לית לי' הואיל וא"כ לר"י גם בטועה חייב משום מחשבתו וכו'] ואפילו הכי לא תני לי' אלא בגוונא דתני ר"א דהיינו בעוקר ע"כ דשני לי' בין עוקר לטועה. ע"כ.

וע"ע בזה בסמין שלחחיו (סימן קנח) שהסוף בזה, וז"ל: החירוק שכתבתי בענין טעה בדבר מצוה הוא ענה נפלאה. והשגתך לא נחמורה לי. ופירוש זיל בתר מחשבתו היינו דכיון שלא נחכוון למצוה לא ניתנה שבת לידחות אללו. אך קצת חסרון בדבר כי היסוד הוא על פי' המשניות (פ"ק דחולין) כי החילול שבת בתחילת שחיטה ומוס' חולין (כ"ט ע"ב ד"ה בגון) חלוקים בדבר וקשה לפרש דברי חוס' מנחות בדברי רמב"ם אלו. והפירוש במוס' [הוא בס' צרוך טעם] דיש חילוק בין אופה מיו"ט לחול דאפי' גופי' חזי' ליו"ט בין פריסת מצודה דנהי שאס' ה' נחכוון לחינוק ג"כ היו מותרין גם הדגים דאי אפשר לזה בלא זה וצנידה אחת הא נזודים השתא שלא נחכוון אסורה ידית הדגים ועל זה הקשימי מחטאת ליצור ומירצתי עפ"י הרמב"ם וזה דוחק גדול דאס' כן החוס' סותרים דברי עצמם בחולין (כ"ט ע"ב).

אך בחידושי פירשתי דברי חוס' באופן אחר דבאופה מיו"ט לחול הוא עצמו יודע שאפשר שידמונו לו אורחים אבל בחטאת ליצור שחש שראשונה כשרה היתה חשש שאי אפשר לבוא לידי מצוה שידחה שבת וכן במצודה שמלאכת הידיה בעת שמעלה המצודה מן המים דקודם לכן אפשר לדגים שיצרחו ובשעה שמעלה המצודה והוא חשש שאין חינוק במצודה ולפי דעמו אין באפשרי שיצוא ליד הלנת נפשות משא"כ באפי' באמת באפשרי שיצוא עוד אורחים והוא יודע כן. על כן אין להעמיק זה מאחר שהיסוד בטל.⁷² ע"כ. וע"ע בסמין שלחחיו (סימן קנט).

*

*

גמ'. מי שהיו לו שני תינוקות וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמה) ד"ה ודע אי, ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן כב).

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (חלק ב סימן רנא) נתקשה לשיטת החוס' שלהי חולין דאע"ג דאין עשה דוחה לא מעשה ועשה מ"מ הל"ת נידחים ולא נשארה אלא עשה, והעלה השואל דלפ"ו המל בשבת מילה שלא בזמנה אינו עובר בלאו דלא מעשה כל מלאכה אלא עשה דשבתין לר"ב אשי שבת (קל"ג ע"א) וא"כ איך יפרנס סוג' זו דשני תינוקו' ושבת ומל של ערב שבת בשבת, דכיון דליכא כרת במזיד ממילא ליכא חטאת בשוגג.

ובותב החת"ס: יכילנא לשנוי' לי' דעיקור תירושו של רב אשי לא קאי אמילה שלא בזמנה אלא הש"ס מיימי ליה בצירוף סניף האמוראים אשגירת רהיטא דש"ס וכמ"ש חוס' גם לר"ב בשבת כ"ה ע"א סוף הדבור אבל מורה רב אשי לדרשא דלכדו ולא מילה שלא בזמנו ומיושב נמי קוש' חוס' לר"ב דאע"ג דאית ליה י"ט עשה ול"ת גבי כיסוי צי"ט מ"מ איצטרך לבדו לחייבו אפי' בל"ת די"ט וה"ה ומכ"ש בשבת לחייבו בלאו וכו'.

כ"ז זה כתבתי לפוס פשיטותי' דאי ליכא לאו דשבת חו' ליכא כרת ונראה דפשיט' לו כן למעלתו ממתני' ריש כריחות דליכ' אלא פסח ומילה שהם עשה ואיכא כרת וס"ל למעלתו אי מדלית לאו דשבת ועבר עשה דשבתין לא מחייב כרת ולדעמי זה ליתא שהרי מצות עשה שצנדה ושצמקדש חייב' עליו כרת כמצואר דהוריו' ומיימי ליה רפ"צ דשזועו' אע"כ כללא דרפ"ק דכריחות הוא שלא מצינו כרת על מצוה שאינה אלא עשה רק פסח ומילה אבל באיך כולהי אית דהו' לאוין ואז מחייב אפילו אעשיין שבהם וזה צרור לפע"ד.

ובופ"ג אי' הקשני הרי מילה נמי בלאו דכתיב ושמתם את ברייתו וה"ל לאו דכמקשה ש"ס כה"ג ממש צעירובין צ"ו ע"א ובמוס' ד"ה השמר יע"ש וא"כ איך אמר חוץ ממילה והשבתי דכל פ' מילה לא מיירי מגדול אלא מזהיר על האב למול בניו ועל האדון למול עבדו ועל זה ליכא כרת ועל זה כתיב שמירה דקרא' אך בסוף הפרשה כתיב ועל זכר אשר לא ימול ונכרתה זה הפסוק לבדו מיירי מגדול ואהא לא כתיב שמירה ושם נאמר כרת ואין זה סותר למ"ש לעיל דהכא אין כרת במקום לאו כלל כי הלאו דשמירה הוא במקום שאין כרת משא"כ נדה ומקדש ושבת דעיקור כרת על הלאו ושז' אפי' ליכא לאו מ"מ לא פקע כרת מיני' ואין להאריך. ע"כ.

*

גמ'. והתניא רבי חייא [מאב"ל ערב]. עיין רש"י שפי' "שם מקום". אמנם בספר סימני הש"ס מציא בשם ספר משפחת סופרים (פ' יא) שז"ל: "מאיר ערב", והוא סימן שר' "מאיר" אמר הלכה זו שלא נחלקו ר"א ור"י על שהיו לו שני תינוקות אחד למול "ערב" שבת וכו'.

⁷² הרב השואל פנה להאבני נזר אם אפשר להכניס את הדברים בספר אגודת אוזב, שהתקינו לדפוס באותו זמן.

וא"כ לחייב נמי בצועל יצמחו נדה דליכא מנזה בציאה דאפשר לקיומיה למנות יצום בכניסה לחוד אלא ודאי דלא מקיימא מנזה יצום בכניסה לחוד בלא ביהא ומש"ה מפטר בצועל יצמחו נדה דקא עבד מנזה ביהא ביהא.

ובותב שם עזר: ומש"ה פסק הרא"ש והטור דהיצמה לכתחלה לא תחייבם בעת נדמה שעבר היצם וצא עליה קנאה דלא מקניא היצמה אלא בציאה דאם איתא דבכניסה לחוד קניא אמאי כתבו הרא"ש והטור וש"ע בס"ד קס"ד דאם יצמה כשהיא נדה וצא עליה קנאה בכניסה לחוד, וכבר הוכחנו מסוגיא דפסחים כן דקצר תלמודא הכי מדפטר בצועל יצמחו נדה ויהיב טעמא משום דמנזה קא עבד ביהא בעילה והיא מנזה יצום, מוכח דהדיא דליכא מנזה יצום בלא ביהא אף בכנסה ב' ברכות וקדושין וכמנזה ויחוד. וזו ראיה שאין עליה משוזה. ע"כ.

ועיין בהג"ה שם, שמציא בשם חכם אחד שכתב להעיר ע"ז, וז"ל: לאו ראייה היא כלל, דליכא למימר דכל היכא דראויה לבילה אין ביילה מעכבת זו ואשמו היא לכל דבר, ולהכי בההיא דהיא נדה כיון דלא חזיא לביילה לא מקיים המנזה בכניסה ולהכי כי בעל אחתי עסקו במנזה וזה פשוט דאין להוכיח מסוגיא זו אף להיכא דחזיא לביילה, ומדבריו מוכח דרובה ללמוד לכל דלא מהני כניסה מסוגיא זו והא ליחא, ודו"ק היטב. ע"כ.

וע"ז כותב בהג"ה שם: אמנם לפענ"ד אין זה השגה מתרי טעמי, חדא דבזכרוננו כי בילדותי זה יותר מארבעים שנה ראיתי להגאון האדיר ר' שלמה קלוגר וז"ל שצאחד מספריו כתב להכריח דלא אמרינן דכל דבר שאינו ראוי לביילה מעכבת זו אלא דוקא היכא דמעצמותו אינו ראוי לביילה כמו בההיא דמנחות דשישים ואחד אינן נבללין, אבל כל היכא דמעצמותו ראוי לביילה ורק דמחמת איסורא דרביעי עליה הוא דאינו ראוי לביילה לא אמרינן באופן זה דביילה מעכבת זו והדברים בעצמותן נכונים מאוד, וכו', וא"כ אם בכניסה ויחוד לנד הוא מהני ביצמה משום דראוי לביילה גם בכניסה ויחוד נדה ג"כ הוא מהני, דכל שהעיקר הוא מחמת איסורא, לא דיינין ביה לומר דאינו ראוי לביילה וביילה מעכבת זו ודו"ק.

שוב ראיתי עתה בשדי חמד בחלק הכללים מערכת הכף סוף כלל ל"ו דהציא כן משם ס' מנחת משה דכתב כן משם הגאון מהר"ש קלוגר בס' קנאת סופרים סי' ק"ל דכתב כן מפורש דכל שאינו ראוי לביילה מחמת איסור לא אמרינן ביה דכל שאינו ראוי לביילה בילה מעכבת, ושמתחית מאד כי זכרוננו מזה יותר מארבעים שנה לא כיז לי וברוך מחזיר אבידה הוא הגאון הנדיק שדי חמד דהאיר עיני כל רבני וחכמי הגולה בספריו הקדושים והחביצים מאוד, ושם בשדי חמד ראיתי דכתב כן גם משם הרב הגאון הצי"ח והגאון שאגת אריה, וכתב גם משם הרב שער אשר דייחם ספרא זו גם להרב הט"ו ע"כ, וא"כ לפי"ז גם הכא בציאת יצם אם באמת אם היה ראוי לביילה הוא מהני בכניסה ויחוד לנד, גם בנדה הוא מהני ואין כאן השגה כלל. וכו'.

עוד מטעם אחר נלפענ"ד דאין כאן השגה עפ"י מה שכתב הרב המגיה, דמשנל"ב פ"ג מה' בבורים משם הכנה"ג דכתב משם מהרד"ך דלא אמרינן כלל זה דכל הראוי לביילה וכו'.

ולכך נריך ליתן כאן סימן, משום דלקמן (ע"ב) אמר ר' יהודה לא נחלקו ר"א ור"י על שאין ראויין שחייב וכו', לכך הנריך ליתן כאן סימן שדבר זה אמר ר' מאיר. עי"ש.

*

תוס' ד"ה לרבי יהושע. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן נד).

דף עב ע"ב

גמ'. ושאור כל הזבחים ששחטן לשום פסח וכו'. עיין בשו"ת חלקת יואב (סימן ז) בטענה ושחט פסח בשבת ונמנא שזהבמה חולין, אמאי לא יפטור מטעם מתעסק.

ותירין. דאין זה קושיא כלל, כיון דאין האיסור בשחיטת גוף החולין רק מטעם ששחטן בשבת, א"כ הו"ו רק כטעה וסבר שמלאכה זו מותרת, ובאמת היא אסורה, ודוקא בתלום וממזכר ור"י ור"ז דשוגג הוא שלא ידע אם הוא מלאכה או לא והם שני שמות, משא"כ בשחט חולין בשבת דהמלאכה הוא בין בחולין בין בפסח רק שזו אסורה המורה וזו המירה לא מקרי מתעסק, עי"ש.

*

גמ'. א"ר ר' זירא לרב ביבי והאמר ר"י מודה היה ר"מ בבעלי מומין וכו'. עיין אריכות בל"ח, ובתו"ד כותב לדש, דאם מלו מוך ח' כשיגיע יום ח' נתקיימה המנזה, דאף קודם זמנו לא נתקיים המנזה, אבל אם מלו מוך ח' כשיגיע יום ח' נתקיימת מנזה זו, עי"ש.

*

גמ'. נתחלף לו שפור של נותר וכו'. עיין בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן קה).

*

גמ'. אשתו נדה בע"ז חייב יבמתו נדה בע"ז פטור. בשו"ת נדקא ומשפט (חלק אה"ע סימן נא) נשאל ביצמה שנפלה לפני היצם, והיצם קידש אותה ועשה ז' ברכות ונכנסה, ובאותו הלילה שכנסה היתה נדה ולא נגע בה אפי' באצבע קטנה, ובאותו הלילה חלה את חוליו, ונפטר מאותו חולי ולא נטערה מנדת טוואתה ולא קרב אליה כלל, אי אחתי זיקת יצום עליה כיון שלא בעלה, או דילמא כיון שכנסה שמעון בקדושין וכמנזה ו' ברכות פקע זיקת יצום מעליה ומותרת לזר בלי חליטה ויצום.

והאריך שם בזה, ובתו"ד כתב שיש להציא ראייה ברורה בכניסה לחוד לא מהניא בלא בעילה, מהא דאמרינן כאן, ר"י אמר אשמו נדה בעל חייב, יצמחו נדה בעל פטור, וכו', ור"י מ"ש יצמחו דקא עבד מנזה אשמו נמי קא עבד מנזה, ומשני באשמו מעוברת, והא איכא מנזה עונה, ומשני בקסמוך לווסתה וכו'. ופירש"י, יצמחו קא עבד מנזה מנזה יצום בציאה ראשונה קאמר, ע"כ, ואם איתא דביצמה בכניסה לחוד בלא ביהא קיים מנזה יצום א"כ אמאי קאמר יצמחו נדה בעל פטור דקא עבד מנזה והא בלא בעילה נמי קיים מנזה יצום בכניסה לחוד,

מהבצ"ע, דלכאורה קשה למ"ד טעה בצ"מ ועשה מצוה חייב משמע בצווגא דפסחים ע"כ הנ"ל דה"ל יצמות נדה בעל חייב לדידיה וקשה לי איך יכול איסור נדה לחול כלל על איסור אשת אח. אמנם הא דבורכא דבמקום מצוה יבוס הוא ליכא איסור אשת אח. וספיר חל עלי' איסור נדה. וא"כ חו ליכא למימר כלל הכא מצוה הבצ"ע וליכא מצוה דאדרבא כל העצירה מחמת המצוה היא צאה דאי לאו מצוה לא חל איסור נדה כלל, ואם כן שפיר קאמר טעמא דפטור לר' יוחנן משום טעה בדבר מצוה ועשה מצוה.

ועוד י"ל כיון דכל עיקר מצוה יבוס בעצירה הוא דאשת אח בכרת אלא דמצותו בכך וכמו שהעלו חוס' יצמות דף ג' ע"ב סוף ד"ה ל"ת ש"צ כרת. וא"כ הואיל ואשתרי אשתרי וליכא משום מהבצ"ע ואי לאו קרא דעליה אפילו אחות אשתו ה"א דמתיבצמת מה"ט כדמסקי הש"ס ביצמות דף ו' ע"ב וכיון דנדה ליכא למילף מאחות אשה מהני טעמי שכתבו חוס' והר"א ש ריש יצמות בד"ה ואחות כו' נקטינן סברא זו לאמת הואיל ואשתרי אשתרי אלא דלכתחלה ודאי אסור ליבמה בעת נדומה כיון דאפשר להמתין עד שחטטהר אבל אם עבר ובעל שפיר פטור וליכא בזה משום מצוה הבצ"ע לכו"ע. ע"כ.

אמנם סייס: אבל הא קשיא עדיין לפי"ז מאי פריך הש"ס התם לר' יוחנן אשתו נמי עזד מצוה הא כיון דל"ל באשתו כיון דאשתרי כו' הול"ל מהבצ"ע לר' יוחנן לטעמי' וע' חוס' בחולין דף ק"ט ע"ב ד"ה נדה כו' אשת אח יבמה כו', ובתשובה אחרת הארכתי. לכן נ"ל הא בשוגג מיירי טעה בדבר מצוה כו' לחייבו חטאת ובשוגג ליחא לדין מצוה הבצ"ע בט"ו א"ת ומהר"ט אלגאזי כנ"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קצו) ושם (חלק ב אה"ע חר"מ סימן קטז) ד"ה ועוד אחת.

*

גמ'. **והאיכא שמחת עונה.** עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן רלח) ד"ה ועוד, מאי טעמא לא נקט "מצוה עונה.

אולם צביה (ה ע"ב) באמת איחא הלשון למצוה עונה.

ובעת ראיתי בספר המצוה לרס"ג בהג' רי"פ (ח"א דף רפ"ג ע"א) שכתב דמכאן ראי' לה"ש הסמ"ק (סימן רפה) שמונה שם עשה אחרת למצוה עונה (לבר מ"ע דרענוחה לא יגרע) מקרא דושמח את אשתו אשר לקח, עיי"ש, וכתב דמדפריך מ"ש שמחת" עונה, משמע כדברי הסמ"ק דהכוונה למצוה דושמח את אשתו אשר לקח, עיין שם שהאריך עוד בזה, ובדברי רבינו חננאל כאן.

*

גמ'. **חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה.** עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רנו) וי"ל: שאלה, יולדת שטובלת לאחר מ' יום של זכר או פ' של נקיבה או בתוך הזמנים האילו, והוא בענין זה שהיתה יכולה לטבול קודם ז' או ח' ימים

אלא דוקא במקום דהוחר בתלמוד ע"ש, ועי' גם בס' אור לי בס' קכ"ח ד' ק"ט ובהשמועות שם דף קמ"ו דכתב משם הורע אמר דגם הוא כתב כן מדנפשיה, ושכן כתב גם הגאון זמח זדק וגם בשדי חמד ס' נ"ג כתב משם הבכורי יעקב דכתב דכן הוא דעת הרמז"ס וכן הוא דעת גם הגאון מהרד"ף בס' מכתם לדוד וע"ש דהאריך קצת בזה ומסיק וי"ל ומילי דסברא יניהו דכל דהדין מצוהר בש"ס יכולין הפוסקים להסביר הטעם עפ"י הכלל הנו' אבל לא להמציא דין עפ"י הכלל הנו' ע"ש, וא"כ גם הכא אחרי דמצוהר בש"ס דביצמתו נדה לא מקיים המצוה בכניסה יחוד לצד אין לנו לתדש ולומר דזה דוקא בנדה מפני דאין ראוי לצילה אצל יצמתו טהורה מהני אף בכניסה יחוד לצד דאטו אן דידין נחפש ונאמר, דביצמתו טהורה לא לריך צילה ובכניסה יחוד לצד סגי לקיים המצוה, כיון דראוי לצילה ודבר זה לא נזכר בתלמוד.

ועיין בשו"ת בנין ליוון החדשות (סימן קב) שכתב דברים דומים לזה דכתב וי"ל: דאטו נאמר דכל מי שראוי לטול לולב אין הנטיילה מעכבת בו כיון דראוי לטול לולב וכו', עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חוט המשולש (חלק א סימן יג) ושו"ת בצר ליחא (חלק אה"ע סימן ג) ושו"ת מהרש"ס (חלק ב סוף סימן קס אות בא) ושם (חלק ד סימן צה) ד"ה ומה ששאל, ושם (חלק ו סימן קצ) ד"ה אבל כתר"ה.

*

גמ'. **שם.** עיין בקו' קצא דקשייתא להגאון בעל חלקת יואב (סימן צד) שהקשה לשיטת החוס' יצמות (כ' ע"ב) ד"ה אטו, דמצוה יבוס היא רק בעררה וגמר צילה אינו מצוה כלל, א"כ איך יפרנסו דברי הש"ס כאן דיצמתו נדה בעל פטור מטעם דטעה בדבר מצוה, הא בזמנא צילה אין כאן מצוה כלל, שכבר עברה משעת העררה, עיי"ש, ומ"ש בהג' שם בחלקת יואב הנדמ"ח.

*

גמ'. **מ"ש יבמתו דקא עביר מצוה וכו'.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א א"ח סימן קצו) תמה השואל, הא ר' יוחנן ס"ל דמצוה מצוה הוצאה בעצרה לאו מצוה הוא כלל, וא"כ איך מפרש הש"ס טעמא דר' יוחנן ביצמתו דבעל דפטור משום דקא עביר מצוה, הרי מצוה הבצ"ע היא.

וכתב לתרן, עפ"י דברי החוס' ריש פ"ג דסוכה, בלולב דאשירה ועיר הנדחת, לפי שאין המצוה צאה מחמת העצירה לית ציה משום מצוה הבצ"ע, וא"כ יצמתו נדה בעל נמי הכי אין מצוה צאה מחמת העצירה.

ואפילו להגירסא שהציאו חוס' שם דלא ס"ל סברא זו לחלק, כ"ה דעת הרמז"ס פ"ה מאיסורי מוצח הלכה ט' [והשאלת אריה ס' ז"ט תמה עליו מסבירת חוס' הנ"ל ובמח"כ נעלם ממנו דברי הרמז"ס בפ"ה המשנה רפ"ג דסוכה שה' גורס בגמרא בלולב של אשירה וע"ה"נ פסולים משום מהבצ"ע כגירס' הנ"ל בחוס'], אבל צכה"ג שאנו דינן עליו לכ"ע ליכא משום

וע"ז כותב הנו"כ: ואני אומר ודאי שהוא מן התורה ואעפ"כ וסמות דרבנן. ואומר אני אף שנחלקו תנאים ואמוראים אם וסמות דאורייתא או דרבנן אין טעם פלוגתאם דלמ"ד וסמות דרבנן או מן התורה לא אמרינן חוקה אורח זמנו צא ועיקר חוקה זו תהי' לדידי' רק מדרבנן א"ו גם לדידי' חוקה זו היא ככל החוקות שצ"ס וחוקה מן התורה היא כדאמרינן בפ"ק דחולין אלא דנגד חוקה זו היא חוקת האשה שבחוקת טהרה עומדת ולכן מן התורה אוקמינן חוקה להדי חוקה וזהו טעם המ"ד וסמות דרבנן.

והנה כבר נודע אוקמינן דרבנן במסכת גיטין דף כ"ח ע"ב לשמא מת לא חיישין ולשמא ימות חיישין ופי' רש"י דשמא מת הוא נגד החוקה אבל שמא ימות לא מרעינן החוקה בהכי. ופירוש הדברים דאדם יש לו חוקת חיים כמו שהי' חי עד עתה עדיין חי הוא אבל אין לאדם חוקה שלא ימות שהרי ודאי ימות פעם אחת ולכן בכל שעה חיישין שצרגע זה ימות וכאשר כבר עברה השעה שוב לא חיישין שמא כבר מת. וזה פשוט.

ומעתה גם גבי אשה דכל אשה יש לה חוקת טהרה שהרי עכשיו היא טהורה ולא חיישין שמא כבר נטמאה בטומאת נדה שזה נגד החוקה אבל אין להאשה חוקה שלא תראה נדה אחר שעה שאין זוהי חוקה שהרי בפעם אחת עמידה לראות נדה שהרי לא תהיה טהורה לעולם ולכן אימא למיחש בכל שעה שמא תראה. ולכן וסמות לענין לאסור לשמש סמוך לוסתה הוא לכ"ע מן התורה, לפי שאמרינן חוקה אורח זמנו יצוא וליכא למימר העמד נגד חוקה זו חוקת טהרה אשה שהרי זוהי דחיישין שמא תראה לא מרעינן עדיין חוקת טהרה והוא ממש כמו שמא ימות וא"כ ליכא חוקה הסותר לחוקת אורח זמנו צא ולכן אסורה מן התורה וקרא דוהזרתם את בני ישראל דרשה גמורה היא, אבל אם כבר עבר וסמה למימר וסמות דאורייתא לטמאה לשעבר לומר שראתה בשעת הוסת נגד זה יש חוקת טהרה הסותר לזה. לכן סברי כמה תנאי ופסקינן כן להלכתא דוסמות דרבנן. ע"כ. עיי"ש עוד. ובשו"מ שיבת ציון (סימן מא).

*

גמ'. וא"ל **כרבי יהושע דתירומה וכו'.** עיין בשו"מ צאר יתחק (חלק א"ח סימן כה) וז"ל: וז"ע בפסחים דשקלו וטרו שם אליבא דר' יוחנן גבי טעה בדבר מזה, ומסקי' אלא כר"י דתירומה, ודחי דתירומה בע"פ דזמנו צהול, א"נ שאני תירומה דאיקרי עבודה, וקשה, דאף צחי' הא' דלא הוי ס"ל להא דאכילת תירומה איקרי עבודה כדס"ל להש"ס דילן ציצמות וצירושלמי (בפ"ה דתירומות), הא מצואר צירושלמי שם דריו"ח בשם ר' ינאי יליף מן וצאת אל הכהן, ואמרו שם דהאי דעמי' דריו"ח אף בקדשי הגבול כנ"ל, א"כ אין רא' כלל מהא דהיה אוכל בתירומה דר"י פטור ולמה לו לאוקמי בתירומה בע"פ, הא י"ל דאף דאכילת תירומה לא אקרי עבודה מ"מ הא דר"י פטור משום דאזיל לשיטתו דיליף מן וצאת אל הכהן א"כ אף בקדשי הגבול כן, ומאני צעירוצין (דף ס"ו) בתוס' ד"ה מערב אפילו שכרו כו' שהקשו מריו"ח דש"ס דילן על ריו"ח דירושלמי ע"ש,

מזד הנקיים אלא שצרכונה ממתנת לפי שאין לה כח הרבה עדיין, יכולה לטבול כה"ג בשבת אע"פ שאפשר לה לטבול קודם או לאו. **תשובה:** יראה דלפי משמעות התלמוד אין שום קפידא בדבר. דמסקינן פ"ק דבינה [דף יח ע"א] דאדם טמא מותר לטבול בשבת משום דנראה כמיקר ואפי' בימות הגשמים שרי, וכן כ' הרמב"ם בהדיא. אך צ"ו ראיתי ומשמע שם דלא שרינן לטבול בשבת אלא משום דטבילה בזמנה מנאה, וה"נ מוכח בהדיא במדרכי בשלהי מסכת נידה. וי"ד לאו טבילה בזמנה היא שהרי אפשר לה מלתמול. אבל היכא דלא אפשר לה כבר או ע"י אונס י"ל דאפילו לר"ת דפסק דלא קי"ל דטבילה בזמנה מנאה, מ"מ שרי לאשה לטבול משום מנאת קיום עונה ואפילו שלא בשעת עונה חשיבה מנאה שהאיש משמח את אשתו בתשמיש כדאיתא בהדיא פ' אילו דברים בצמ' פסחים.

ובמובח טבילה מסכת יומא [דף פח ע"א] דאפי' אי לא טבילה בזמנה מנאה יכול לטבול צויה"כ כדי להתפלל בנקיות תפילת נעילה. הא קמן דלגורן מנאה שרי היכא דלא אפשר כבר. ומו נראה דהא דקאמר תלמודא דאדם מותר לטבול בשבת משום דמיקר ליחא לדידן, דהא מנהג פשוט בכל מקום דאסור לרחוץ כל גופו בשבת אפי' במקוואות מאיה טעם שהוא, ואע"ג דמשמע בכל דוכתא בתלמוד דשרי. וז"ע בתוס' דפ' כירה על זה. וא"כ מוכח מילתא דלשם טבילה קנחית צמים ונראה כמתקן, כמו שאסור לטבול כלים בשבת מהאי טעמא ולפי זה אין להחזיר לטבול טבילה ראשונה שאחר הלידה בשבת. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בלקט יושר (חלק א א"ח עמוד מו ענין א) כתב: מנאה לשמח אשתו, ואפילו היא מעוברת מנאה לשמחה, פי' שלא בשעת עונה, אבל עונה שייך נמי במעוברת. והיכי שאינה מעוברת הכל מנאה משום פריה ורביה, כן משמע בפסחים בסוף פ' אלו דברים.

ואומר לי מי שאין לו כח לקיים שתי עונות בשבוע אחת, צליל טבילה וצליל שבת אח"כ, יתקיים של ליל טבילתה משום דאין לדחות המנאה, אע"פ שנשים שלנו אינן טובלות בזמנן. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"מ יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן רלב) ושו"מ אחיעזר (חלק ג סימן פג) ושו"מ אגרות משה (חלק א"ח א' סימן קנה) ושם (חלק אה"ע ג' סימן כח).

*

גמ'. **סמוך לזוהרתה.** עיין בשו"מ נודע ציהודה (מהדורה קמא יו"ד סימן נה) שכתב לחדש דבר נפלא, דלכאורה צ"ע להנך דסברי וסמות דרבנן, הא איכא אזהרה דוהזרתם וגו', דילפינן מינה אזהרה לבני ישראל שיפרשו עונה סמוך לוסתן, עיין רש"י כאן, והרי עיקר הוסת דרבנן, ואיך הוהירה התורה עליו.

והראב"ד צאמת רזה לומר שזה אסמכתא וכן כתבו הר"ן והרשב"א הוצא צ"י סי' קפ"ד. אמנם התוס' ציצמות דף ס"ב כתבו דסמוך לוסתן דאורייתא וכן שטתה לשון הרמב"ם בפ"ד מא"ב הלכה י"ב משמע שהוא מן התורה.

שהכחן מקיים מצות עשה כשמקבל החמשה סלעים, לא מקרי עבודה.

וְלִבָּן דעמו שם דכהן שקיבל פדיון צבורים מכמה אנשים, ואח"כ נודע שהוא בן גרושה, דלר"ך להחזיר דמי הפדיון. וכמ"ש האו"מ (סימן לח) במשנה (פ"ק דמכות) דמעדיין אנו שהוא בן גרושה וכו', דלר"ך להחזיר צנודע שהוא חלל. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קפב) ושם (חלק ב אה"ע חו"מ סימן עה) ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן עו) ושם (סימן קט) ושו"ת עדות ציהוסף (סוף סימן יג) וצ"ת האור (מע' א כלל קסג) ושו"ת חלקת יואב סוף חלק חו"מ צדיני אונס (ענף א).

וע"ע בית האור שם (מע' א כלל קסז) דמוכח מכאן דגם אכילת עבד ואשת כהן מזה.

*

גמ'. **שם.** ידוע הקושיא, אהא דתנן לעיל (לה ע"א) דהכהנים יוצאים ידי חובת מזה בחלה ובתרומה, דמשמע דאפילו ביש לו מזה אחרת מ"מ יכול לזאת אף לכתחילה בתרומה, הרי מבואר כאן דאכילת תרומה מזה ומשיבא עבודה, ואם יואב י"ח מזה בתרומה, הרי עושה שתי מצות צבת אחת, ואין קי"ל דאין עושין מצות חבילות חבילות כדאיתא בצרכות (בט ע"א), ואסור לכתחילה לעשות שתי מצות צב"א. וצ"ע.

*

גמ'. **שם.** עיין רמב"ם (סוף הלכות תרומות) שכתב: כל האוכל תרומה מצד צרכת אותו מאכל, ואח"כ מצד אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וזונו לאכול תרומה, וכך קבלנו וראינו אותן מצדכין אפי' בחלת חוץ לארץ, שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה, שנאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם, ע"כ. וכזה הכ"מ ע"ו, מאחר שאכילת תרומה מזה פשיטא שיצדק עלי'.

ועיין ברדב"ז שם, שהעתיק דברי הגמ' כאן, ותרומה היכי איקרי עבודה דתניא מעשה צר"ט וכו' עבודה מתנה אתן את כהונתכם עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודה צית המקדש. והכי דריש מתנות כהונה שנתייב לכהן הן כעבודה, ואין אכילת תרומה מ"ע כאכילת קדשים, לפיכך אמאי מצד עלי' אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וזונו לאכול תרומה, וי"ל וזונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים שהדבר ידוע שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה, וא"כ היכן נזה אלא ודאי כך הוא שזה שתי' התרומה מותרת להם, כנ"ל, עכ"ל הרדב"ז בפירושו שם.

*

גמ'. **היה** עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה וכו'. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק א סימן נט) דאם נחצר שהוא מומר לדבר אחד, דהוי השמא מומר לכה"ת, שז' גס למפרע הכל אסור כדין מומר. ואף דמבואר כאן דגם צנמא בן גרושה

ודוחק לומר דריו"ח משום ר' ינאי אמר זה ולי' לא ס"ל, דהא בירושלמי אמר על דעת' דר' יוחנן.

אכן מנינו בירושלמי סוגיות ומימרות הפוכות מהש"ס שלנו וכ"כ המוס' (כתובו"ק ק"ב) סד"ה אליבא דנן ננס שאין להקשות מריו"ח דש"ס דילן על ריו"ח בירושלמי דבכמה דוכתין פליג אגמ' שלנו, וכן מבואר במראה הפנים בירושלמי צב"מ (פ"א ה"ד) צד"ה שמואל אמר דאקני כו', וע"ל (סי' ח' ענף ג'). ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר המצות לרס"ג צב"ג רי"פ (ח"ב דף שיו ע"א)

*

גמ'. **שאני** תרומה דאיקרי עבודה וכו'. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן עה) בשולי המכתב, וז"ל: ואגב אודיעו שזההיא דפסחים הנ"ל קשה לי דמה משני א"נ שאני תרומה דאקרי עבודה וכו' דמ"מ יקשה ממאי דאיתא במתני' דתרומות שם דקתני ברישא האשה שהיתה אוכלת בתרומה וכו' וא"ל מת צעלך וכו' וכן העבד וכו' וכזה דהם זרים גמורים פשיטא דעבודתם פסולה, ונלע"ג.

וההכרח לדחוק דהך צבא צודאי צריך לאוקמי בערב פסח דזמנו צהול, ומה דקאמר א"נ וכו' היינו לאורוי דהך צבא דבן גרושה מיירי אף בעלמא ומשום דנקרא בני עזירה, והמקשן דפריך מהך דבן גרושה ולא פריך מרישא דאשה ועבד, י"ל דהיה צריך להאריך להביא כל המשנה עד סיום ור"י מכשיר, לזה נקט הסיפא לחודא, ועדיין צ"ע. ע"כ.

אמנם בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן כה) כתב דלא קשה מידי, וז"ל: ולפענ"ד אינו קשה, דהא איתא בכריתות (דף ד', והוא מפ"ו דתרומות) צת כהן שניסת לאחר מן הפסולים משלמת קרן וחומש דברי ר"מ וכו"א אינה משלמת את החומש, וטעמא דרבנן מבואר שם משום דלא הוי זר מעיקרא, ולכן אמרו שם דה"ה סך שמן המשחה לכהנים או למלכים פטור משום שכבר היה עליהם שמן המשחה פ"א בהיתר, ואף דקודם שנתמנה למלך וכו"ג היה אסור למשות, עכ"ז כיון דאחר שנתמנה היה עליו בהיתר לכן לא מקרי זר מעיקרא, וכן אמרו ביצמות (דף ס"ט) דבעינן זר מעיקרא, א"כ ה"ה יש לומר באשה שאמרו לה מת צעלך וכן העבד שא"ל שחרך רבך כו' דר"י פוטר שם משום דהא כבר אכלו פ"א בהיתר, לכן לא מקרי זרים מעיקרא להתחייב, ועיקר קושית הש"ס בפסחים (שם) לא הוי מרישא אלא מהא שנודע שהוא צ"ג וצ"ח דלא אכל מעולם בהיתר ואפ"ה פוטר, וע"ז מתוך הגמרא שפיר דאכילת תרומה אקרי עבודה, ומיושבת קושית הגאון הנ"ל ע"כ. וע"ע מ"ש צוה צב"מ עין יצחק (חלק ב אה"ע סימן נא ענף א אות ו).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת צאר יצחק (חלק יו"ד סימן כה) דדעתו צרור דדוקא אכילת תרומה מקרי עבודה, משום דמקיים הכהן מצות עשה דאכילת תרומה, אבל בפדיון הבן דלא מנינו

והגרי"ח חקר בענין זה ששגגו בו רבים בדבר שכמעט כל הפוסקים שוים שגם ריצוע הבצים של תפלין הוא מעכב, מכח הלכה למשה מסיני, ונמצא שמצוה גדולה זו לא עלתה בידם, וגם זירכו ברכות לבטלה מדי יום ביומו במשך כמה שנים. ונחה דעתו דעת עליון ע"פ דברי השבלי הלקט שסמך סמיכה בכל כמו במה שראינו שר' חייא הגדול הניח תפלין שהיו פסולים לדעת חז"ל מכח הלכה למשה מסיני וכו'. עיי"ש.

ועיין עוד בשו"ת מחזה אברהם (ח"א סי' ה'), וס' חזון נחום (סי' ז') ושו"ת משב האפוד ח"ב (סי' נד) וע"ע להגאון רבי מנשה קליין שליט"א בשו"ת משנה הלכות ח"ה (סוף סימן א).

*

גמ'. מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לביהמ"ד וכו'. מוכח מכאן להכנה כשקיבל תרומה חייב לאכלו מיד, דהרי ר' טרפון ביטל עבור זה משיעורין כסדרן. ועיין בשו"ת מהר"ש נגיל (ח"ג סימן פא) דהו"ו גם בעצירה אם אינו אוכלו מיד. וע"ע בקו' עטרת זקנים הנספח לשו"ת מהר"ש נגיל חלק ו (עמ' ו).

*

תוס' ד"ה באשתו נדה. עיין בשו"ת בשר יחזק (חלק אה"ע סימן ג ענף ב), וז"ל: אלמנא לפמ"ש הרמב"ם (פ"ב מה' שגבות) דלכן צבא על אשתו נדה חייב טהא משום דה"ו לו לשואלה, וכתב הלח"מ שם דס"ל להרמב"ם כמסקנת הגמ' (פסחים דף ע"ב) דבאשתו לא צווי וביצמתו צווי, אלמא דעיקר הטעם דחייב היינו משום דה"ו לשואלה ובלא"ה ה"ו פטור משום דמקרי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה משום דבאשתו נדה שייך ג"כ מצות פו"ר, ואף דהתוס' (שם) ד"ה באשתו נמי כו' כתבו דבאשתו נדה ליכא מצוה, עכ"ל הרמב"ם לא ס"ל כן, ע"ש בלח"מ.

ובאמת פשטות הגמ' בפסחים (שם) מוכח כמ"כ הלח"מ, דהא איתא שם איכא דאמרי כמ"כ בההיא דמחייב דלא עשה מצוה, משמע דבאשתו נדה מקרי עשה מצוה, ואף דמצות עונה ליכא בה, עכ"ל מצות פו"ר שייכא בה באינה מעוברת, ומצוה הבאה בעבירה לא שייכא בה לפמ"ש"כ הש"א (סי' צ"ט) דמצוה הבאה בעבירה לא הו"י רק דרצון, ומה"ש שפיר נחשבה בדיעבד למצוה, וביצמתו בלא"ה י"ל דשאני, דהא אף צבא בע"כ על יצמתו קנה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה פמוך. עיין בשו"ת חסם סופר (יר"ד סימן קנה) ושו"ת רצ פעלים (חלק ג יר"ד סימן יד)

*

תוס' שם. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן פד) נשאל במ"ש התוס' וסמוך לוסתה דאורייתא, דהרי מרא דמימרא הוא ר' יוחנן, והרי בנדה (ט"ז ע"א) ד"ה אפילו הגיע כו', כתבו התוס', דיש לדקדק דסובר ר"י דוסתות דרצון.

ובן חלוצה עבודתו כשרה למפרע דכתיב ופועל ידיו תרצה, היינו רק בנמצא פסול של כהונה, משא"כ בנודע שה"ו מומר.

ועיין גליוני הש"ס לקידושין (סו ע"ב) בשם שו"ת חוות יאיר (סימן קיג) דמ"מ כריך להחזיר מעות פדיון כבור, אם נתנו לו, והזכורים לריבין פדיון מחדש.

*

גמ'. דכתיב ברך ה' חילו וכו'. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן עה) ושו"ת בשר יחזק (חלק אר"ח סימן כה).

*

גמ'. שם. עיין בספר דעת קדושים (סי' לט סעיף ט) שכתב, תפלין שנמצאו פסולים למפרע, כגון חסרים אות וכיוצא בזה שאין לתלות שעכשיו נעשה, יש לומר דשייך בזה כעין מה שאמרו חז"ל, בכהן שעבד עבודה צבית המקדש ונודע אחר כך שהיה חלל עבודתו כשרה, שנאמר בך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, אפילו חולין שבו תרצה. וא"כ לומר ברוך שם על כל ברכה שאמר קודם שנודע כי גם הברכות ראויות. ע"כ.

ועיין בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קיז) שכתב בענין זה, שהואיל ולקח התפלין מן המומחה, ולא פשע כלל בצדיקתם, אף שנמצאו התפלין פסולים למפרע, ובכוחותיו לבטלה, בכה"ג לא הקפידה תורה, מדע שהרי מעשים בכל יום בספרי תורה שקראו בהם שנים רבות, ואח"כ בא מגיה בקי נפלא ומוצא בהם כמה טעויות שהיו בספרי התורה מעיקרן, וכי נאמר שכל אלו שקראו וזיכרו עליו, לא יאלו ידי חוביה וזיכרו ברכות לבטלה, אלא ודאי לכאורה שכיון שהסופר בדק עד מקום שידו מגעת ועשה כמקומו חז"ל, והוחזקו בספרי תורה כשרים אין לפקפק יותר בזה, וה"כ כיון שהתפלין יאלו מתחת ידי סופר מומחה, לא זו שלא עבר על איסור ברכה לבטלה, דהכא אפי' למ"ד שאיסור ברכה לבטלה הו"י מדאורייתא, כיון שכונתו ראויה לזרך על המצוה לכו"ע ליכא דבחי משום ברכה לבטלה, אלא אף ידי המצוה גופא נחשב כאילו קיימה עד עתה כיון שלא פשע כלל, ולא דמי למאי דאמרינן אונסא כלא עביד דמי, שכאן לענין קיום מצוה אמרינן שכל שנאנס ולא עשה כאילו עשה. עכ"ל. וע"ע מ"ש בדברי הדעת קדושים הנ"ל. ועיין שו"ת רצ פעלים ח"ד (חא"ח סי' ב). וע"ע בספרו בן איש חיל (בקונטרס שני אליהו דף כב ע"א).

וע"ע להגרי"ח שם שכתב לדון אודות מה שאירע בעיר בגדאד, בימי מר זקנו הגאון ר' משה חיים, שכל אנשי העיר היו מניחים תפלין שהיו נראים לעיני כל רואה שאינם מרובעות כלל, מבלי שום אורח לזדקן במחוגה ובכלי המדה, עד שצא חכם אחד מתושבי דמשק ושמו רבי יהודה אשכנזי, שהיה אומן ובקי בעשיית תפלין כדת, והודיע שיש לאל ידו ללמד את האומנים העוסקים במלאכת שמים שיכולו לעשות תפלין מרובעות כהלכה, ואז הכריז הגאון ז"ל בכל בתי הכנסת שכל התפלין שלהם פסולים, ומעתה לא יזכרו עליהן, שהיא ברכה לבטלה, וכל אנשי העיר למקטון ועד גדול קיימו וקבלו עליהם גורמת של הרב, והאומן הנ"ל ישב עם האומנים יומם ולילה עד שלימדם עשיית תפלין מרובעות כדת וכדין.

ותירין משום דחובל גופא לא מחייב משום מפרק אלא כשצריך לדם ליתן לכלבו דאל"כ הוה מקלקל, וא"כ בשוחט נהי דלענין נטילת נשמה מקרי מתקן שמוציאו מידי אבר מן החי אבל לענין איסור מפרק דהיינו הולאת הדם ודאי לא שייך בשוחט דהו"ל מקלקל ומלאכה שאינה צריכה לגופא שאינו צריך לדם. עיי"ש. וכעת מנאמי בספר דמעת אפרים להגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל (עמוד ח) צוה.

*

גמ'. **שם.** עיין רש"י (חולין מ ע"א) דמשום מקלקל לא מיפטר בשבת, שהרי מתקנה הוא אלא בני נח שאבר מן החי אסור להם. ובשולח"ת יהודה יעלה (ארו"ח סימן קצו) הקשה בן המצבר, הא מהרי"ט הקשה בשוחט בשבת למה שחיתמו כשירה הא כ"מ דא"ר ל"ת א"ע ל"מ. ומי' ה"מ א"א דל"מ לא עבד אי'. אבל הכ' גם אי' ל"מ מעשיו מ"מ מחלל שבת הוא כו'. וקשה דחוס' בשבת ק"ו הקשה הא כל שוחט בשבת מקלקל הוא ומי' דמתקן מאמ"ה. והקשה לר"י בחובל וצריך דם לכלבו מקלקל הוא כו' ומי' לפי שאין החיקון צוה באותו שעה רק אחר כך שנעשה החבורה כבר אבל בשוחט בשבת הקלקול והחיקון באי' צב"א כו', לפי"ז קו' מהרי"ט צמ"ע למה שחיתמו כשירה הא כ"מ דא"ר ל"ת א"ע ל"מ. ול"ל דמ"מ מחלל שבת הוא ז"א הא א"א דל"מ לאו מחלל שבת הוא דהא מקלקל הוא ול"ל שמתקן מאמ"ה לז"ג הא א"א דל"מ בשעה שמתחיל לשחוט הוי מפרכסת ואסור לז"ג דהא דמפרכסת שרי לז"ג היינו מ' מא"מ דלישראל שרי אבל בשוחט בשבת א"א דל"מ והוא אסור לישראל. וה"ה לז"ג מטעם אמ"ה בשעה שמפרכס והוא מקלקל. והחיקון לא צוה רק אח"כ ואינו מתקן הוא כמו בחובל וצריך דם לכלבו, וצ"ע.

וכתב לתרץ, דהא במסוכנת בודאי החיקון הוא מיד דהא אפילו צע"י הוי מתקן עי' חולין ס' רק אם הצהמה צריכה דא ל"ה חיקון צע"י רק בשבת משום מלאכת מחשבת וז"ל החיקון מיד. אמנם רבא ס"ל א"ע ל"מ. אבל היכא דמשכחת דמהני או ל"א א"ע ל"מ וכו' בתוס' תמורה דף ע"ב ד"ה רבא גבי צורס דלא גרע מאלו נפל צו מוס מעצמו כו' והיינו כיון דמשכחת לדין דמהני אז תו ליכא כללא דרבא דל"מ וכו"צ עש"ה. וה"נ כיון דעכ"פ במסוכנת מהני כיון דאף א"א דל"ע. מ"מ נעשה החיקון דהיתר מתה ול"ה ראי לאכילה כלל דל"ה מקלקל בשחיטה כלל. ממילא תו ליכא האי כללא ומהני תמיד אפילו צהמה צריכה.

עיי"ף דכיון שהמיתה ותוס' הפרכוס אשר יתירה לז"ג משום אמ"ה יצו' מכת שחיתמו לאח"י אף אם לא יעשה עוד דבר אחר לקרב מיתתה. ס"ס חייב הוא בשחיטה על נטילת נשמה הדין שהוא חיקון לז"ג כיון דודאי צריך תנא צהמה מאמ"ה לז"ג אחר שחיתמו. ואף דעתה כ"ז שמפרכס' אסורה עדיין מ"מ הוא מתקן דע"י מעשה השחיטה תהיה ממילא מותרת לאחר שחיתמו ויתוס' הפרכוס מידי דהוה אשולה דג מן הים דאמרינן בשבת ק"ו כיון שיש צו כסלע חייב והטעם כמ"ש הר"מ פי"א משחיטה משום שעוד שא"י לחיות. אלא אעפ"י שהמיתה צוה רק לאח"י מ"מ כיון שצוה מכת מעשיהו הראשון

וע"ז השיב: לא קשה, שלא כתבו רק שוקמות דרבנן, דמלאווייתא הוא רק ספק שמה ראיה, ולכן אחי ספק טבילה ומוציא מידי ספק ראיה, משא"כ מאן דסובר וסוחם דאורייתא, הוה ודאי ראיה.

ותדע שכן הוא שהרי משמעות דברי התוס' שם בנדה דעכ"פ רבה בר בר חנה ור' יוחנן מודה להך אזהרה לבני ישראל שיפרשו סמוך לוסמן. ועיין בחיצורי נו"צ סימן נ"ה דף כ"ו ע"א וע"ב ע"כ.

דף עג ע"א

גמ'. **שחטו שלא לאובליו וכו'.** עיין במהרש"א מה שהקשה, וכותב: ויש ליישב דברי שא דאירי בעוקר הקרבן מפסק לשלמים, ודאי דתיקן דפסול שלמים הוא ולא מחייב אונת דידה כמו אונת דפסק וכו'. ע"כ.

ועיין בשולח"ת חכם צבי (סימן קנט) שכותב עליו: אישתמיטתיה משנה שלמה דפ"ק דמעילה, דאין חייבין משום נותר על קרבן פסול, ע"כ.

וע"ע בלל"ח כאן מה שהאריך צוה, ובספרו שולח"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא י"ד סימן ט) ושם (מהדורה תנינא ארו"ח סימן קלה) ושם (מהדורה תנינא אה"ע סימן קבט) ד"ה (ד) בהיתר, ושולח"ת יהודה יעלה (חלק א ארו"ח סימן נה) ושם (סימן קפז).

*

גמ'. **לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור וכו'.** עיין בשולח"ת מהרש"ס (חלק ו סימן מ).

*

גמ'. **תיקן להוציאו מידי נבילה וכו'.** עיין בהג' הגר"פ לספר המצות לרס"ג (ח"ג מילואים סימן ח דף רג ע"ב) מ"ש צוה.

*

גמ'. **הא בגלוי חייב וכו'.** הגאון צעל כוכב מיעקב הקשה, מאי פריך הש"ס, הא בזבחים (דף קד) בשחט ונמלא טריפה בסת, העור מותר, ובטריפות שגלוי, העור יוצא לשריפה, א"כ י"ל דבגלוי שפיר סובר המשנה דפטור משום דליכא חיקון, ורק בסת היה ס"ד דחייב משום דיש חיקון לגבי העור, ולכן השמיטנו המשנה דגם בסת פטור מטעם אונס, עכ"ק. ועיין בשולח"ת מהר"ש (ח"ה סימן ו) מ"ש צוה.

*

גמ'. **השוחט חטאת בשבת בחוץ וכו'.** עיין פני יהושע על מסכת ביצה (יב ע"א) שהקשה לפי שיטת הרמב"ם ז"ל שכתב בהלכות שבת [פ"ח ה"ז] דחובל שייך משום מפרק, א"כ לפי"ז שייך בשחיטה שני מיני איסורין אחד משום נטילת נשמה ואחד משום מפרק, וא"כ קשה אמאי לא מחייבין שוחט משום מפרק, וימא דחייב ארבע חטאות.

בטל ברוב משום דהוי ברירה ואלו שארי איסורין קיי"ל דבטלים ברוב, ואף בתקריבות מצויר ברמב"ם (פ"ו ה' עכ"ח) דדוקא לורה וכה"ג דהוי דבר חשוב ודבר במנין אינו בטל וכמש"כ רש"י בע"ז (דף ע"ד) על משנה דאלו אוסרין בכל שבו, אך הר"ם כתב שם על משנה זו דבע"ז לא בעינן דבר שצמנין ומשום חומרת ע"ז החמירו אף באינו חשוב ע"ש, אכן כל הפוסקים לא הסכימו לשיטתו, ועיין בפרמ"ג לאו"ח (סי' תמ"ה ס"ק ה') שתמה על המג"א שכתב שם דבע"ז אינו בטל אף כ"ש, הא בע"ז ג"כ בטל אם אינו דבר חשוב ע"ש, א"כ לפ"ז לכן חייב חטאת משום דתקן להוציא מן אבר מן החי גבי ישראל לענין אם יתערב הך איסור ברוב היתר דאם ה' איסור אבר מן החי לא היה בטל ברוב אבל עכשיו להוציא מן אבר מן החי אם יתערב ברוב יבטל.

ואין לומר דזה לא מקרי תקון שיחייב חטאת משום שבת, דהא זה לא הוי בידו לערבו ברוב היתר דהא אין מבטלין איסור לכתחלה וכמש"כ התוס' בנזכרים (דף ל"ד ע"ב) ד"ה כל שבידו כו' דאיסור לא מקרי בידו, רק דהתקון יהי' אם יודמן סיבה דיבטול ברוב היתר, א"כ אפשר דכה"ג לא מקרי תיקון, דז"ל דהא מוכח מהא דכאן, גבי שחטו שלא לאכליו דמה תקן דתקן אם עלו לא ירדו, אלמא דמנינו דאף במה דאסור לן לעשות זה כמו התם דהא אסור מה"מ להעלות פסול שלא לאכליו ע"ג המזבח, ואפ"ה קאמרי דזה מקרי תיקון משום עלו לא ירדו, אלמא כיון דהוי תיקון לענין אם יודמן איזה סיבה שאז יהיה תועלת מהפעולה שלו שעשה עמה מקרי זה תקון, א"כ ה"ה יש לומר דהוי תיקון במה שמוציא מן אבר מן החי לענין אם יודמן איזה סיבה שיתערב ברוב היתר שאז אותה הפעולה שעושה עכשיו ששוחטה תועיל שחולל להבטול ברוב. עיי"ש.

ובסוף דבריו הביא מצנו מו"ה חיים ארי', שאמר דאין מקום כלל לעיקר קושיית הכרו"פ הנ"ל, דהא הכ"מ כתב (בפ"ט מה' מלכים ה' י"ד) דדוקא נקט הרמב"ם דאין נהרג עליו אבל איסורא איכא כיון דלא אימעט מקרא עכ"ל, וכיון דיש איסור עכ"פ לז"ג ג"כ, א"כ הוי תיקון גמור אף גבי ז"ג, עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן מה) נסתפק אם אפשר לומר בקדשים שנשחטו בפנים בפסול שחיקן להוציא מידי אבר מן החי לז"ג, שהרי לישראל בלא"ה אסור, והא דקאמר הש"ס בתחלה שאם עלו לא ירדו היינו דבעי למאן תיקון גם לישראל, או דנימא בקדשים שנשחטו בפנים לא שייך זה.

ובתב שם, שחלו הך ספיקא ממה שנטווינו שערל אסור בכל הקדשים ואפילו בתרומה כמצויר ביצמות ר"פ הערל [ע' ע"א], ואם כן אפשר שלא תיקן בזה לאבר מן החי לז"ג נח שחיקן שנשחט בפנים אסור להו בלא"ה לאכול ממנו ואפילו גוי מהול כערל דמי כמצויר במשנה נדרים ל"א ע"ב ומוצא בע"ז כ"ז ע"א וביצמות ע"א ע"א, או דלמא דאף שאנחנו מוזהרים מבלי לתת לו וגם ערל ישראל מוזהר לאכול קדשים מ"מ הגוי אינו מוזהר על זה כלל ואם יצוה לידו ויאכלנו לאו איסורא

מבלי שינטרך עוד לעשות מעשה אחר נקרא הוא הממית וחייב עלי'. משא"כ בחובל ונריך דם לכלבו שהחיקון לא בזה רק אחר שיקבל הדם ויתנו לכלבו שהוא מעשה אחר ובשעת חבלה מקלבל הוא ואין לחייבו עמה על מעשה החבלה אם אח"כ יתן הדם לכלבו כיון דאין מוכרח צוהאי שיעשה כן שיתן לכלבו אבל בשחיטה א"א לחזור עוד שלא חטאת וממילא יתום הפרכוס ע"י שחיטתו שפי' דחייב על מעשה שחיטתו ע"י שמתירו לז"ג כשחטאתו ושפי' כ' מהרי"ט דאף אי נימא דל"מ שחיטה בשבת להחירו אף לישראל בכ"ז הוא מחלל שבת ועי' תוס' מנחות דף נ"ו ד"ה מעש' שבת וא"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין כרתי ופלתי (סי' ס"ב ס"ק ד') שהקשה על הרמב"ם (סוף ה' מלכים) דז"ג אינו חייב על אבר מן החי של העוף, מהא דתנן השוחט חטאת בשבת בחזק חייב ג' חטאות, ופרש"י דתקן להוציא מידי אבר מן החי לז"ג, ולקמן (עמוד ב) הוכיח הגמ' דמדלגא קתני וזה, דמייירי בחטאת העוף, ולשיטת הרמב"ם דס"ל דבעוף ליכא אזהרה כלל לז"ג, א"כ קשה מאי תיקון.

ותי' הכרו"פ דהרמב"ם יפרש דתקן לאמה"ח לישראל, דאלו משום אמה"ח חייב אף על משהו בשר צנירוף גידין ועצמות אבל עכשיו דתקן לאמה"ח א"כ בעי כזית בשר. עיי"ש.

וע"ז הקשה האו"ח, דהא מצויר ברמב"ם (בפרק י"א ה' מ"א) דעל תקריבות לוקה על כל שהוא מה"מ. ועיין שו"ת צאר יתקן (חלק א"ח סימן יט) בזה.

*

גמ'. **שמוציאו מידי אבר מן החי.** עיין בשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן ב) ושם (חלק ו ליקוטים סימן ק).

*

גמ'. **שם.** עיין כרתי ופלתי (סימן ס"ב ס"ק ד') שהקשה על הרמב"ם (סוף ה' מלכים) שפסק דז"ג אינו חייב על אבר מן החי של העוף, ממ"ש כאן, למ"ד מקלבל בחבורה פטור, הא תנן השוחט חטאת בשבת בחזק חייב ג' חטאות, ומשני, דתיקון להוציא מידי אבר מן החי, ופרש"י שאם אכלו ז"ג אינו חייב, ובחולין (דף מ') הוכיח הגמ' דמדלגא קתני וזה דמייירי בחטאת העוף, ולשיטת הרמב"ם דס"ל דבעוף ליכא אזהרה כלל לז"ג, א"כ קשה מאי תיקון.

ותירין. דהרמב"ם יפרש הגמ' דתיקן לאבר מן החי לישראל, דאלו משום אבר מן החי חייב אף על משהו בשר צנירוף גידין ועצמות אבל עכשיו דתקן לאבר מן החי א"כ בעי כזית בשר. עיי"ש.

ועיין באור חדש שהקשה הא מצויר ברמב"ם (בפרק י"א ה' מ"א) דעל תקריבות לוקה על כל שהוא מה"מ. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יר"ד סימן ע) מ"ש בזה.

וע"ע בשו"ת באר יצחק (חלק א"ח סימן יט) מ"ש לתרץ דברי הרמב"ם הנ"ל, דהא קיי"ל דאבר מן החי אינו

החי לצ"ג, וגם לא במשהו בשר גידין ועצמות, שהרי בלל"ה נהרג על פחות משה פרוטה, ואנו מוזהרים מצלי לתת לו אפילו כחצי שיעור שאסור מן המורה והוא גזילה לדידיה וחייב.

אבל בלל"ה הכי שגה מר נ"י כנאן שגגה גדולה, דמשהו בשר גידין ועצמות לא הוה תיקון לצ"ג, שלא ניתנו להם השיעורים וכל שיעוריהן בכ"ש, וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים הל' יו"ד, והכרחי כחז כן שפיר על ישראל.

והנה הא דכחצתי דגוי האוכל קדשים חייב משום גזילה, זה שיין דוקא בקדשים כשרים שניתנה לישראל לאכלה, אם כל הגוי חייב שגול את ישראל, אף שהבעלים נותנים לו במתנה לאו דידהו הוא כמו בחורה שניתנה לנו למורשה אף שישאל לומד עמו חייב משום גזילה¹⁰ אבל קדשים פסולים שאסורים לכל העולם אין הגוי חייב משום גזילה והוא כאילו אוכל בשר בחלב ושרי דברים האסורים. דוקא במה שניתן לנו ולא להם שיין גזילה, והוא מצוה דזר ששט שמיטתו כשרה לא תיקון משום אמ"ה, אבל השוטט חטאת בחזן בשבת דאסור לישראל חייב משום שתיקן אבר מן החי.

וב"ש דתיקן להוציא מידי נזילה, הדין עמו כדמשמע שם מתוס' בפסחים, אבל לא יכולתי להכניס ראשי בין דבריהם שאינם מוציאים לי, שהייתי אומר דוקא גבי טרפה דקיי"ל אינה חיה שיין לומר תיקן להוציא מידי נזילה שהרי עומדת להתגבל כל שעה, משא"כ בזהמה כשירה מה תיקן, אלו לא שחטה היטה נשאת בחיים חיותה, והייתי רוצה לומר דס"ל להתוס' דהש"ס הקשה כן למ"ד מקלקל בחצורה פטור והיינו ר' יודא [שבת ק"ו ע"א], ומשמע בחולין נ"ו ע"ב דס"ל לר' יודא טריפה יולדת ומשבת ומכש"כ דחיה וכ"כ תוס' ע"ז וי"ו ע"א [ד"ה אלא למ"ד], וא"כ הא דקאמר להוציא מידי נזילה לאו מטעם הנ"ל וספיר הקשו. ע"כ.

וע"ז השיב הגאון ר' משה יהודה הנ"ל: מ"ש מתחלה דבני נח חייבין משום גול - מתחלה עליו אבל ראשי שחזר בסוף דבריו, אך כחז דזר ששט שמיטתו כשירה ואם כן לא שיין תיקון אבר מן החי כיון דבכשרים איירי, ולא הועיל כלום דזר ששט תיקן לישראל להוציא מידי אבר מן החי, ועוד אנכי כוונתי

קעציד. ואין רא' מפ"ק דפסחים ג' ע"ב מההוא דאלל משופרי שופרי, אפשר ללוא משום פסח קטלי להו אלא משום שהעניא. עיי"ש.

ועיין שם בסימן שלאחריו, דנצרי הגאון ר' משה יהודה יעמנין, שכתב על ספיקת החת"ס בזה, חו"ל: מאין לו להמציא שהנכרי מלואו על אכילת קדשים והוסיק על השבט מלואו, ובש"ס סנהדרין [ג"ח ע"ב] דקאמר גוי ששבת וכו' פריך ולחשבו בזהדי ז' מלות ומשני קום ועשה לא קחשיב, והכא שב ואל תעשה הוא שמזהר הוא מלאכול קדשים, אם איתא דמלואו לחשבו. אבל הדבר כן הוא, שאנחנו מלואים שלא לתת לו ממנו אלא לשורפו, והשתא חזר הדבר למקומו דתיקן להוציא מידי אבר מן החי. - ועוד שהרי תיקן להוציא מידי נזילה. ועיין בחזן פסחים [ד"ה תיקן] שהוכחו מדלא משני התם בשוטט קדשים בחזן האי שינויא ש"מ דמקריבות ע"א מטמא מדאורייתא, אבל הכא ודאי אין להם טומאה וכ"ש הוא מקדשים בחזן - ועוד תיקן באמ"ה דחמיר וחייב במשהו בשר גידין ועצמות, וקדשים צעי' כוית, וכבר תמה הכרחי [רס"י ס"ב] על רש"י שם בזה ומתוך הרמב"ם בזה, חזן אם נאמר דר' יוסי ס"ל כר"ש דכ"ש למכות וכדברי הכרחי שם, ומי יתניי שדע שאין בכל הש"ס סמירה לזה. ע"כ.

וע"ז השיב החת"ס: במה שדחה כלומר יד ספק הראשון דשיין תיקון אבר מן החי, אם נדבריו כן הוא דין הגיין לי כי על זה אני דן שיהי תיקון כמצוה, אבל מידי דפשיטא לי למר איצט"י לי טובא, ואף שלא נעלם ממני מצלי להוסיף להם מלות (האף שיש לי בזה פלפול עצום כמוס באוצרתי בע"ד דף ה' ע"ב בתוס' ד"ה מנין וכו' ושם אפשר לומר שנצטוו להקריב ולא לאכול מהם ולא קחשיב בהדי ד' מצות, ואפשר שמשמע זה לא הקריבו שלמים בני נח כמבואר בובחים קט"ז ע"ב משום שא"א להם לאכול ממנו), אבל הכא בלל"ה נראה לי כיון שאינו דין שיאכל ממנו ערל, אם יאכל הגוי ממנו חייב משום גזל, ואם יתנוהו הבעלים לו במתנה לא עשו ולא כלום, ומצוה בפסחים פ"ט ע"ב המוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום, רק דהתם איירי מחיים, דלאחר שמיטה וחריקה דשלמים מותר להזמין לכל מי שירצה, וזה היה דרכם בקדש להזמין קרואים מקרא קדש כמעשה שמואל הנביא ציוס מושחו לשאול [ש"א ט' י"ג], אבל זהו זכו הבעלים משולחן גבוה כמצוה צביה [כ"א ע"א], משא"כ כשנפסלו או כשרים ולתתם לערל, לזה לא זכו מעולם והוא לגבי נכרי גזילה.

ודב"י למה שאמר סנהדרין נ"ט ריש ע"א גוי שעוסק בחורה חייב מיתה לנו מורשה ולא להם ולא קחשיב בזהדי ז' מלות משום דכתיב מורשה מיגול קא גזיל והוא בכלל גזל. והרמב"ם פסק כן בפ"י מהל' מלכים הל' ט' רק ש' שאינו נהרג רק חייב מיתה צדי שמים, ויעיין בלח"מ יראה שהתוס' פליגי וס"ל דנהרג, ואפשר שמהאי טעמא קטלו להווא ארמאה דסליק ואכיל פסחים צירושלים¹¹ וא"כ לא תיקן כלל באבר מן

ושיטתו, שאין האיסור על ב"ג שלא יאכל קדשים רק שהישראל אסור ליתן קדשים לב"ג, אבל בפסח כתיב כל בן נכר לא יאכל בו, ולא נאמר לא יאכל לבן נכר, והוא דלא חשבין גבי שבט מצות היינו מפני שאינה רק פעם א' בשנה בשעת הפסח ובזמן שהפסח נהוג ע"ש, וכ"כ המנחת חינוך במצוה י"ד לשי' הסמ"ג (דלא כהרמב"ם והחינוך) דהלאו הוא על האוכל ולא על המאכיל והוא דלא חשיב בו מצות הוא כנ"ל.

וכ' שם, דלדעת רש"י במס' ב"ק דף י"ב ע"ב דקדשים קלים אח"ש אפי' חלק הבעלים הוה ג"כ ממון גבוה רק משלחן גבוה קצבו לאכילה אבל לקדש בו האשה אינו שלו, א"כ נראה דאם עכו"ם אוכל קדשים קלים שלמים או פסח עובר ג"כ על גזל וחייב מיתה. ועל כן קטלי' לההוא עכו"ם מחמת שעבר על הגזל אפי' בפמ"ש, וסיים שהוא דבר נחמד ואמיתי, וכל זה העיר גם החת"ס פה.

¹⁰ עי' בטורי אבן במס' חגיגה דף י"ג ע"א ד"ה א"מ, האריך בזה ומסיק דאם ישראל לומד עמו ליכא משום גזל עיי"ש.

¹¹ בהג"ה שם, כתב, שגם הצ"ח כאן האריך בזה דלמה לא משני תיכף גם בשחטו שלא לאוכליו שתיקן להוציא מידי אבמ"ה,

גם כן למאי דמוקי בשמיטת פרו של כהן גדול והוה קדשים פסולים.

ועוד כתב, ששגיתי בזה דכתבתי במשהו בשר, אני לא שגיתי, אבל הוא שנה בהצגת דברי במחילת כבודו, שכוונתי בזה שתיקן לישראל להוציא מידי אבר מן החי דעכשיו אף שהם קדשים פסולים מ"מ אינו חייב אלא על כוית. ע"כ.

וע"ז השיב שוב החת"ם: לא עלה על דעתי שמר נ"י יחזיק בדעת הכרתי [רס"י ס"ב] נגד רש"י אשר מפיו אנו חיינ ועליו אנחנו דנין, שפירש בפסחים ע"ג להוציא מידי אבר מן החי לפני נח ולא לישראל, והיינו טעמא כיון שלישראל אסור בלאו הכי אפילו בצי"ע שיעור מן התורה אם כן לא תיקון כלל, ולשיטת רש"י ו"ל לא נקרא תיקון כי אם שימירנו או יקרננו או יטהרנו ובלאו הכי לא. ודרך הכרתי כיון לדעתו אבל לא בדעת רש"י, רק אמרתי שמר נ"י מציא רא"י ממנו לבן נח ועל זה שפיר כתבתי וספיר תמהתי עליו ועודני מחזיק בזה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בל"ח כאן דמדלא משני בפסח תיקן להוציא מידי אבר מן החי משום דכל בן נכר לא יאכל בו, מה שאין כן בשאר קדשים משני שפיר דתיקון מידי אבר מן החי לבן נח, כמ"ש רש"י כאן, מבואר שדעת רש"י דשאר קדשים מומר אוכל בהם, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קלה) ושם (חלק ד סימן קטז).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קסה) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קצו) בהג"ה מנן המחבר, ושם (חלק א יו"ד סימן יג) ושם (סימן קכז) ושם (סימן רג) ושו"ת בנין ליון החדשות (סימן קכט) וטעם המלך (פ"ה מהל' אישות ה"א) ושו"ת עונג יו"ט (סימן כא) ושם (סימן כד) ושו"ת עדות ביהוסף (סימן יג) ושו"ת מהר"ם (ח"ה סימן ו) ומרפא לנפש (ח"ג סימן יב אות ב).

*

גמ'. **שם.** עיין במנחת מיון (מצוה יד ומצוה קכז) לענין בן נח שאכל תרומה, דגם דאינו בתורת מעילה חייב משום גזל, וכמ"ש התוס' בכתובות (ל ע"ב) ד"ה זר שאכל תרומה, דחייב מעילה הוא משום גזל הקדש, ומה לי גזל הדיוט ומה לי גזל גבוה.

וי"ש מקשים עליו מסוגיא דכאן, דפריך השוחט בשבת בחון לעכ"ו"ם מאי תיקן, ומשני תיקן להוציא מידי אבר מן החי, ופירש"י מידי אמ"ה לב"ג, ולפ"ד המנ"ח קשה, הא גם לב"ג לא תיקן שעדיין אסור בו משום הקדש, שהרי אעפ"י שגשחט בחון עכ"ז עדיין הקדש הוא ונוהג בו אסור הקדש וכמבואר ברש"י קדושין דף נ"ו ע"ב ד"ה מה שלי בשלך אסור, עיי"ש. עיין בזה בשו"ת קול מבשר (חלק א סימן א).

*

גמ'. **אשם שניתק לרעה וכו'.** עיין שו"ת חתם סופר (חלק ז סימן יב).

*

גמ'. **דגור לאחר כפרה אמו לפני כפרה.** עיין בשו"ת חתם לצי (סימן מה).

*

תוס' ד"ה תיקן. עיין בספר נחלת יעקב להחוו"ד, שכתב דלא שייך לומר דהוי מתקן להוציא מטומאת צית הצליעה משום דגם מחמת תקרובת ג"כ מטמאה צצית הצליעה כמ"ש הרמב"ם (בפ"ג מה' שארי אבות הטומאה) דנבלת בהמה מטמאה צצית הצליעה משום משא, עיי"ש.

ובשו"ת בשר יחזק (חלק אור"ח סימן יט) תמה עליו, דהא איתא בגמ' (דף מ"ב) דרבא ס"ל דמקום נבלת עוף טהור הוי טומאת צית הסתרים לטמא במשא ואז"י מוכיח התם מצרייתא דבלוע הוי ואינו מטמא במשא, והקשו התוס' התם בד"ה יתה זו כו' דאין יפלוג רבא ע"ז הצרייתא ותי' דמשכחת צצית הצליעה רחב כ"כ שלא יסיט נבלה שתחב לו חצירו עכ"ל, לכן אכתי משכחת מתקן להוציא מן טומאת צית הצליעה רחבה דאלו לא שחטה והיתה מתה הית' מטמא אף צצית הצליעה רחבה, עיי"ש מש"כ בזה.

*

תוס' ד"ה שחמו. עיין בשו"ת מהר"ם ענגיל (ח"ו סימן קז אות ג).

דף עג ע"ב

גמ'. **בעלי חיים אינם נדחים.** עיין כתנות אור (פ' נצבים) שהקשה איך מועיל תשובה, הא האדם קודם שחטא, הוי נראה, ואח"כ כשחטא, נעשה נדחה מהקדשה, וקיי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, וא"כ לא יועיל לו תשובה. ועיין עיר דוד (סימן רנה) וספר דת ודין (פ' ויקרא).

ובספר ארץ חמדה (פ' נצבים) מציא לתוך, דבאדם אמרינן דאף דנדחה מ"מ חוזר ונראה, ואע"ג דגבי קרבן קיי"ל דבעלי חיים נידחין, מ"מ דוקא גבי בהמה אמרינן הכי, משום דסוף בהמה לשחיטה, אבל האדם אע"ג דעומד למיתה, מ"מ יחזור ויחיה בתחיית המתים, וקיי"ל דאינס אינם חוזרים לעפרן, ומשום הכי דבעלי חיים כזה אינם נדחים, עיי"ש.

ובגוף הדבר אמרתי ליישב עפ"י הנ"ל מדרש פליאה, מי יחיה משמואל אל "משמואל", ה"ד וסלחת לעוני כי רב הוא. כי שמואל ס"ל דבעלי חיים נידחים, [עיין מלא הרועים], אבל רב ס"ל כאן בסוגיין דבעלי חיים אינם נדחים, וז"ל המדרש, מי יחיה "משמואל", דהא איהו ס"ל דבעלי חיים נידחים, וא"כ כשיעבור אדם על אחת ממנחות ה', ידון למיתה, כי לא יהי ליה תשובה, כי נראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה. לזה אמר המדרש, ה"ד וסלחת לעוני כי "רב" הוא, דפסקינן כרב דבעלי חיים אינם נידחין, וספיר יסלח הקב"ה לעון עמו צית ישראל.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יצחק (סוף חלק ח"מ (דרוש ז-ח) ושם (דרוש כו) שהאריך מאוד בסוגיא דבעלי חיים נידחים. וע"ע בשו"ת ר' יוסף נחמיה (סימן לג אות ט-יא). וע"ע בהגהות לזכאים (יב ע"א) מ"ש בזה.

*

גמ'. דא"ת"ה נטמאו בעלים מאי איכא למימר וכו'. עיין העמק שאלה (פ' נח סימן ו אות ה).

*

רש"י ד"ה ב' שפסולו. עיין בהג' ר"פ לספר המזות לרס"ג (ח"א דף ששה ע"א) שכתב דמה דנקט רש"י נותר, לדוגמא דעלמא אגב גררא דשאר פסולים נקטיה, שהרי בותר גופיה שכבר עברה זמורה ע"כ לא שייך לומר שאינו צריך להמתין, דעל מה יש לו עוד להמתין, ודוקא בפסולים אחרים דקא חשיב הוא דשייכא המתנה עד שיעבור זמנתו ותחול עליהן חובת שריפה משום נותר, עיי"ש.

*

רש"י ד"ה אם יש שדות ביום. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן כח).

*

רש"י ד"ה א"א אומר ר"פ. כתב מהרש"א: הלשון מגומגם קצת, דודאי בהכי איירי דשחטיה לשם פסח, שהרי לא נודע עדיין שמשכו בעלים. ע"כ.

ובישו"ת חכם כ"ז (סימן קס) כתב עליו: חוץ מכבודו נראה שלא עמד על כוננו רש"י והסוגיא, דודאי עד הכא איירינן בשוחט קמח ולא הזכיר לא פסח ולא שלמים וכדומה שנינו אף מי שלא היה צלצו לשם א' מכל אלו כשר וכל הפלפול של הסוגיא עד השתא היא בשוחט קמח ומספקא לן אם הוא פסח פסול או שלמים פסולין ואין צורך כלל לומר שהזכיר בפירוש פסח אבל ר"פ חדית לן דמיירי באומר בפירוש לשם פסח והרי זה בשוחט שלמים לשם פסח ולעולם בשוחט קמח שלמים ניהו. ע"כ.

תמיד נשחט

דף עד ע"א

מתני'. ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו וכו'. עיין בתוס' ר"ז, שכותב: ואין זה כלי מחמת האש וסוחרים הצנים [כ"ז: הצני מעיים, וכן מועתק בשו"ת בית יצחק (יר"ד סימן קד אות ד) עיי"ש] ונללן מחמת הבשר, והו"ל כלי מחמת ד"א, שאין לומר גבי בשר כלי מחמת ד"א, שא"כ אין לדבר סוף שזד החיטון ממחר ציטולו קודם זד הפנימי, וגאמר שזד הפנימי הוא נללה מחמת ד"א, או זד הסמוך לו שיותר ממחר ציטולו קודם מן הזד שאינו סמוך, וגאמר שזד המרוחק

הוא כלי מחמת דבר אחר. א"ו אין לומר גבי בשר כלי מחמת ד"א, אלא בשוגג בשפוד של מחמת או בתרס של תנור והרוטב כשנופל על התרס נאסר הרוטב, ובשחור על הפסח נאסר הפסח מחמת שנבלע בו הרוטב שהוא אסור, ולא מפני שחור ונללה הפסח מחמת הרוטב. ע"כ.

וע"ע בשו"ת בית יצחק (שם) שכתב דדברי התוס' רי"ד נכונים דוקא לדברי התוס' לקמן (עו ע"א) ד"ה שכלמא, שכתבו, ונראה דהא דקאמר ומטוי פסח ארוטב קאי, אבל לגירסת ר"ת ורש"י חזינן דמה שנללה הפסח מחמת רוטב הוא כלי מחמת ד"א, דלא כתוס' רי"ד, עיי"ש.

*

מתני'. מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח וכו'. כ"ז הלא מלואו צו יותר מנשלוחו.

וראיתי מוצא בשם ספר וידבר משה בקונטרס הלכה למשה (פסח אות יד) שהביא בלמח ראייה מכאן דלא אמרינן מלואו צו יותר מנשלוחו במכשירי מלואו.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת משצ"ץ (חלק א סימן קלו) ד"ה הרביעית.

*

גמ'. זה חם מקצתו חם כולו וכו'. אי אמרינן באוכל חם מקצתו חם כולו, עיין בשו"ת בית יצחק (סימן קד אות ח), ו"ל: ודבר הדין מנר של חלב אם נגע בקדירה או באוכל קר צדד שאינו דולק, הנה כבר כתבתי דל"א באוכל חם מקצתו חם כולו, ואף דל"א חסר בתחת מאכל אסור לקדירה שצריך ס' אף נגד מה שחוק הקדירה, אין טעמו משום חם מקצתו חם כולו, רק הואיל דתחתיה גבר מוציא מכל המאכל אף ממנה שחוק לקדירה, וגראה דגם חו"ד אין כוונתו משום ח"מ חם כולו, רק מטעם שכתב אר"ה, ולכאורה לפימ"ש החו"ד (ס"ו ק"ה סק"ד) דדבר המתלצן באור אפילו אם התחלה כוון מתבשל, ובפמ"ג (ס"ו צ"ד בשפ"ד סק"ג) הניח הדבר צ"ע, וע' צר"ן ובס"י כ"ז דאלל האש ל"א תחלה גבר, א"כ נר דולק דהוי כאש מבשל אף תחלה כוון, אך כבר כתבתי דבגוף אחד ל"א תחלה גבר ע"כ אף אם זד הדולק והוא רחוק מהקדירה ונגע צדד השני מהנר לא נאסר כיון שהזד זה קר ל"א חם מקצתו חם כולו ולא תחלה גבר וכו', עיי"ש.

אמנם בספר נדרי זריזין להגרש"ק (ח"ב בקונטרס יוסיף דעת סימן לג) [ונכתב המשוזה לק"ק זילאוני להרצ החר"ק מו' יצחק שמעלקס נ"ה, ונראה דכוונתו להגאון הצ"ח ז"ל בתשו' למש"כ (בס"י ק"ה) שכתב בפסח המשוזה, ו"ל: מימי חורפי נתוכחתי בדברי ש"צ החו"ד וכו'] כתב בחו"ד: ע"ד נדון שאלתו בנר של חלב שדולק ונגע צדד השני שאינו דולק על כלי או על מאכל אם אסור או לא וכו', דהנה אף אם נימא כדעת החו"ד שהביא רי"מ דבאוכל אמרינן חם מקצתו חם כולו היינו אם רק החם למטה דהוי תחלה או במונח בשוה וכו', ע"כ, הרי

דנקט בפשיטות כדברי החו"ד דבאכול אמרינן ג"כ חס מקאמו חס כולו.

וע"ע בספר יד מרדכי (סימן ח) ע"ד צית אפיה למנות, שהמנות המתגלגלות מחוצרות עם המנות הנאפות בתנור, ורק אחר יציאתן מן התנור המנות נפרדות לחטיבות מיוחדות, ודעתו לאסור את ההשתמשות במכונה הנ"ל, מפני התקרבות המנות לפי התנור, כמבואר בשו"ע (סימן חנט סעיף א), ועוד שיין צוה חס מקאמו חס כולו כמבואר בפמ"ג (יר"ד סימן צד סק"א) וחוו"ד (סימן קה סק"ט), והוצא שם מכמה גדולי התורה שהסכימו לאסור מטעמים הנ"ל. וע"ע בשו"ת חזון נחום צוה. ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן גג) האריך צוה.

*

גמ'. **האי מוליייתא שריא וכו'.** עיין בשו"ת הריצ"ש (סימן קסה-קסו) ושו"ת תשצ"ן (חלק א סימן סט) ושו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן יא).

*

גמ'. **כיון דאיכא בית השחיטה דמחלחל וכו'.** עיין בשו"ת הראב"ד (סימן צג).

*

תוס' ד"ה נחתך. עיין באור חדש שכתב לדמות ראית המוס', שהקשו צוה דלקמן (פח ע"ב) צחמשה שנתערבו עורות פסחיהן יאלו לצית השרפה וכו', ניימי כל חד ווייתי אי דידי צע"מ וכו', ליהוי שלמים וכו', והא חזה ושוק דאסורים לורים א"א לללותן עם הפסח ונריך לחתכן, ול"ה מקולם, ומריך האור חדש, שהכהן יאכל כולו והור יאכל הכבד שפולגות ואינה צולעת.

ועיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן נט) שנתקשה השואל צדבריו, דהא ממעט באכילתן, דשלמים נאכלים לורים, משא"כ הכא, וכמ"ש כה"ג בתוס' יומא (כ"ט) צוה דלקמן (צ"ח), צפסח שנתערב צכור אס חצורת כהנים יאכלו וכו', דהא דפריך והא אין מציאין קדשים לצית הפסול, היינו דממעט באכילתן דמותר פסח נאכל לורים ואוכלו ככור שאינו נאכל אלא לכהנים, וה"ג צוה הרי ע"י חזה ושוק נאסר הפסח מלאכול לורים מלבד הכבד, והוי ממעט באכילתן.

וע"ז השיב: הנה הגם לאסור ממעט באכילתן הוא מה"ת, כדמוכח מדברי הראב"ד פ"ד מתמורה, וצתו"ט פ"ז דתמורה מ"ג, שכתב דטעמא דאין משנים מקדושה קלה לתמורה משום דממעט באכילת קדשים, וללא כשה"מ פ"ג מק"פ, ורו"מ כתב מהראב"ד הל' צית הצחירה ולא נמצא שם, והגם דמבואר בסקף משנה פ"ו מפה"מ דדוקא צכולו ולא צמקאמו, אכל כזר ציאר צלל"ח פסחים י"ג דדוקא צמקאט שהוא מיעוט מהקרבן ולא צרובו, וע"ע צלל"ח צילה י"ט וצתשו' ח"ס יר"ד ס' קי"ד צאמנע התשו' מ"ש צוה, אך צי"ד הרי מצ"מ צטל צרוב מה"ת, ורק מדרבנן אסור, א"כ פשיטא דממעט באכילתו

רק מדרבנן, ואין לנו לצטל מק"פ עזור איסור דרבנן כדאי לקמן (צ"ב ע"א), וא"כ לק"מ. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין צמנחת חינוך (צמחה ו אות ג).

*

תוס' ד"ה האי מוליייתא. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק יר"ד א' סימן כב).

*

תוס' ד"ה כבולעו. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן צה) שהעיר דמדברי החוס' כאן, מוכח שלא כדברי הט"ו (יר"ד סימן קיז) דצהיתר המפורש צמורה אין ציד חו"ל לאסור, עי"ש עוד צוה. וע"ע מ"ש שם (חלק ח סימן קלג).

*

תוס' שם. הצל"ח נסתפק, אס מותר למלות הפסח קודם צלייתו, דכיון דקיי"ל מלית כרותה דללי, א"כ הוי צלי מחמת דבר אחר. וע"ע בשו"ת שם אריה צהוספות שצוסף הספר (סימן ד) מש"כ צוה.

דף עד ע"ב

גמ'. **הלב קורעו ומוציא את דמו וכו'.** עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קעה) ע"ד השאלה צדין נמלח עוף עם הלצ הדצוק ונמלח הלצ מצחון מצביד אס יש לסמוך עמ"ש צחי' יעצ"ן צסס הג' רא"צ להמיר צחצי עוף דודאי יש צו ס' נגד דס הכנוס צלצ.

*

גמ'. **שאני לב דשיע.** עיין בשו"ת תרומת הדשן (סימן קלב) שהציא צסס הסמ"ג שנהגו שלא להשתמש צכלי זכוכית ישנים צפסח, משום דצצצט (דף טז) דממה להו לכלי חרס. ושכ"כ המרדכי צפ"צ דע"ז צסס ר' יואל. וסיים התה"ד: ואע"פ שהראב"ה ממיר שם משום דכלי זכוכית שיע הוא ולא צלע, כדאמרינן צפסחים גצי לב, נראה דלא סמכינן עלה. דהא כתב ר"ת דההוא שינויא דשאני לב דשיע דיחויא צעלמא הוא, ואינו נשאר צמסקנא. וכן המנהג צארניות אלו ודלא כראב"ה. ע"כ.

אמנם צאמת לאו מילתא דפסיקתא היא לכ"ע דהאי שינויא לייתה לפוס מסקנא דהש"ס. דהרמב"ס (בפ"ד מהמ"א ה"ו) פסק שאס צישל הלצ ולא קרעו להוציא דמו קורעו לאחר צישולו ומותר. וכ' ה"ה שם דה"ט משום דלצ שיע ולא צלע. וכ"כ הרשב"א. וכ"ה דעת רש"י צחולין (קט ע"א), ועיין בתוס' שם. וכ"כ המחזירי (חולין קי) צסס רוב הפוסקים. וכן דעת הרמב"ן צמלחמות (פ' כל הבשר).

אמנם בשו"ע (סימן תנא) איפסק דדוקא לצלי שרי דצולעו כך פולטו משא"כ צצישול. וכדעת ר"ת. וכ"ה ד' הראב"ד דהשגות. ומ"מ כתב הפר"ח שם דלצלי נמי צלא הטעם

דשע ולא בלע היה מקום לאסור משום דהוי דם בעין וזהו ליה שיעותיה להכי. וכ"ה בתורת חטאת (כלל כו דין ב).

וע"ע בזה בשו"ת שאלת יע"צ (סימן סז) ושו"ת טוב טעם ודעת (תליחתא ח"ב סימן כה) ושו"ת מהר"ם שיק (יר"ד סימן קמא) ושו"ת חנניה דנעמיס (חלק ד' סימן ו') שו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן פו) שו"ת ל"ך אליעזר (חלק ט' סימן כו) שו"ת מהר"י שטיין (סימן פח) שו"ת שבט הלוי (יר"ד סימן מג). ואכ"מ.

*

גמ'. אומצא בייעי ומיזקרי פליגי בה רב אחא ורבינא וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק ב פסקים וכתבים סימן קיא) אמאי לא אמר בקיטור הלכה כדברי המקיל.

וע"ז כותב: דיש לומר דמשו"ה מפרש דכל דוכתא דרב אחא לחומרא ורבינא לקולא, נ"מ למירמי ידיה אדידיה, כהיא דשילהי מס' שבת [קמ ע"א] דפליגי במוקפה מחמת מיאוס, דרב אחא אוסר ורבינא שרי, אי אשכחן שום דוכתא דוכתא דקצר לחד מיניהו איפכא, כדאשכחן כמה אמוראי דאירי בעניי דמוקפה קשיא ידיה אדידי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת חוות יאיר (סימן צד) ד"ה רב אחא, וז"ל: רב אחא ורבינא בכל התורה רבינא לקולא וכו', בפסקים וכתבים קי"א תמה על אריכות לשון זה דהל"ל בקצרה בכל התורה הלכה כמקל. ועוד ל"ע, מ"ט דש"ס דלא זכר בפירוש מי ס"ל כך ומי כך במקומו, ומאני בכה"ג בכמה אמוראים כגון רב ושמואל דב"ב ז"א ע"א וגם גבי תנאים בפלוגתא דר"י ור"מ במכות י"א ע"א ושם ע"ב רב אחי ור' יצחק נפחא.

וי"ל דאזתן אמוראי דבימי רב אשי ידעו שנחלקו יחד בדבר ולא ידעו בירור דעת כ"א, וגם זה פלא בפלוגתא דרב אחא ורבינא דבכל ענין שנחלקו לא כיון המחמיר להלכה וגם תמיה קצת בכמה כללים שפסקי הלכות, ומ"ש ב"ה"ע דל"ה ע"ב דהיינו כשאין אחרים חולקים עמהם לא הבנתי ולא מנאחי.

וב"ל הנ"ל הוא גמ' דחולין ז"ג ע"ב ופסחים ע"ד ע"ב. וז"ע מס' ע"ז ל"ג ע"ב ויבמות ל"ט ע"ב. ע"כ.

*

גמ'. ח"ל מותמדה. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן כה) בנידון חריף, וז"ל: הא שפיטא דלא מיקרי חריף אלא שאינו נאכל מחמת חריפות כמו שהוא אם לא באזה תקון או תערוכות, כדאמרינן בפסחים ע"ו ובחולין כ"מ לענין מילחא, וכן מש"כ בשו"ע יו"ד ז"ו פירות חמוצים מיירי בכה"ג, ומ"מ חולק האו"ה הובא בט"ו, כי לא כל מה שאינו נאכל נחליט דחריף הוא, ואף דמדברי המשבצות זהב (ס"ט) משמע דהטעם משום דנאכל, הנראה לי דצוה לא נחלקו מעולם.

ומה שנחלקו הט"ו והבית הלל בצארש"ט, תליא צפי' הש"ס האי חלא דמתמאה כו', ופי' הרי"ף בחולין פ' גיד הנשה, וכן משמע מרש"י ד"ה דמתמאה, דחלש מעיקרו, אבל מדברי רש"י ד"ה לקי והא דפרי משמע דהיה חזק ונחלש ונשאר בו כח, ונחלקו בזה, הט"ו סבר דה"ה חומץ חלש מעיקרו, רק משום דיש בו כח להחמץ אם יעמוד עוד, דאי לא לא גרע מחלא

דחליט צי', וכן דייק לשון הט"ו שכי' אפילו אינו מחומץ הרבה עדיין, ע"כ משמע דאם יעמוד יחמץ יותר, והצ"ה סבר דדוקא מי שהיה חריף מעיקרו ונחלש כדלעיל, אבל דבר שהוא בטעמו חריף קצת עד שנאכל כמו שהוא, לכל הדיעות לא מיקרי חריף. ויש ליישב גם דברי הפרמ"ג צפ"ח בזה האופן, אבל אם בטעמו חזק שא"י כ"ש רק ממילא נחלש מיקרי חריף והיינו חלא דמתמאה וה"ה אם נחלש עפ"י תערוכות.

ומנא אמרינא לה דכתב בש"ע יו"ד (קכ"ב ס"ג) תבשיל שרובו חומץ כו' והנה ציומא (פ"א ב') הלכה כרבי דחומץ מוזג משיב את הנפש, וכן כתב הרא"ש בכילד מצריין (ס"י כ"ג) דבמוזג קצת משיב את הנפש, ומ"מ הוי חריף, אלמא דהתערוכות אין מוילא את כחו, וכן לנ"ד אם הויחם בטעם ראוי לאכילה כ"ש לא מיקרי חריף לכו"ע, אבל אם השמן מחלישו שפיר מיקרי חריף כתבשיל שרובו חומץ והא לא קשה על הט"ו מהא דיומא שם הא דבטיבתא כו' וצ"ש ד"ה שריא, ולא משום גיעולי עו"ה דנט"ל ע"כ. חזין דכ"ו שאינו חריף כ"כ לא מיקרי חריף עד שיתבטש שאני תמס דמיירי לענין מחליא ליה לשבח דלרוב הפוסקים בעי דוקא חלמית, אבל לענין קליפה צנון, דאפילו צנון נמי בעי קליפה אפילו בכה"ג מיקרי חריף ועדיין כ"ע. ע"כ.

דף עה ע"א

גמ'. תנור שהסיקו וגרפו וצ"ה בו את הפסח וכו'. עיין בשו"ת הר הכרמל (סימן ה) שקדרה או קערה שעמדה על האור עד שהחומה הרבה שהיז סוללת בה והושם בה דבר לאסור בלא משקה, מ"מ אין דיו כנבלע ע"י האור ממש ובהגעלה סגי, דאל"כ בקדירות של מתכות וכיוצא בה אם אירע אזהה קלקלה שנאסר המאכל והקדירה מנריכין לקדירה הגעלה, אעפ"י שרוב פעמים שופכים המרק מהבשר והקדירה עדיין רותחת שהיז סוללת בה מחמת חמימות האור ואעפ"כ אין מנריכין ליצון, אע"כ כיון שאחר שפיכת המרק מנריכין אותה מן האש, מה שהיא רותחת בעממה ששלט מכח האור, אין זה עושה פעולת האש ממש להנריכה ליצון וכו'.

ובותב שם, דיש ללמוד ענין זה אם תולדות האור כאור ממש או לא, מגמרא כאן תנור שהסיקו וגרפו ונלה בו את הפסח אין זה צ"ל אש וכו', ותלוי בשני התירושים דאי אמרינן גלי רחמנא צ"ל אש שני פעמים וילפינן מיניה, א"כ י"ל דגם כאן דכתיב לכל דבר אשר יצוא באש, היינו כח האש ממש אבל תולדות האור לא, ולהך תירוצא דאמר אי לא גלי רחמנא הוה אמרינא אלא קפיד רחמנא, ואפילו גרפו צ"ל אש הוא, ופרש"י חוס התנור תולדות אש הוא ואם תתן בו בגד נשרף ונעשה פסח ואש, א"כ כאן תלוי בשני התירושים דאם נימא דילפינן נמי, א"כ ה"נ דכתיב כל דבר אשר יצוא באש, היינו דוקא מה שנתחמם בו באור ממש, אבל מה שקבל מתולדות האור כגון תנור שגרפו לא.

וזדוה שהכתוב מדבר ברוה"ק בעד רבי, כאלו רבי עצמו אומר הדברים, "רחש לבי דבר טוב", אני רוצה לעשות דבר טוב, "אומר אני", (בדרכו של רבי לומר בדבריו לשון זה) "מעשי למלך", היינו מה שאני רוצה לעשות כדיכול הוא עבור המלך העליון ית', "לשוני" היינו מה שצריך להאמר בלשון דברים שבע"פ, אני רוצה לתקן שהיה נכתב ב"עט סופר מהיר". וע"כ נאמרו במקרא זה תיבות "אומר אני" יען הכתוב מדבר ברוה"ק בעד רבי, וזה היה דרכו לומר דבריו בלשון אומר אני. (ולך נא ראה, "לבי דבר טוב" ס"ת "רבי"). עיין שם בדבריו הנחמדים.

ואני אמרתי במקום אחר, לולא דמסתפינא הייתי אומר דלכן מצינו דוקא אלל רבי הלשון "אומר אני", כי מעולם תמתי, הלא רבי סידר המשניות, וא"כ איך יתכן שיכתוב על עצמו "רבי אומר", שגם שרבי היה מגדולי ענוה בדורו, כמ"ש בסוטה שם משמת רבי בטלה ענוה. ואמרת, כי באמת רבי לא אמר רק "אומר אני", ואח"כ הוסיפו על זה "רבי אומר", שנדע מי אומר, אבל רבי מעיקרא לא כתב רק "אומר אני". ומיושב הכל על נכון, ולדעתי הדברים אמיתיים.

*

גמ'. ונעביד לה חמי האור וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן נד) ע"ד שו"ת שנתפסו מפקולת ביטול י"ש שהם מים חמים ולפעמים הם רוחצים, וכבר רבים שמו ומתו, אם יש לחוש בכתם אותם שורים לנחמרו בני מעים מרחיח המים.

והשיב: לא מלאחי בשום מקום נחמרו בני מעים אלא ע"י האש כלשון המשנה אלו טרפות בעוף נפל לאור ונחמרו בני מעים מדתנן נפלה לאור ולא חנן סתם נחמרו בני מעים. ע"כ. עיי"ש בדבריו.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א י"ד סימן עה) שתמה על החת"ס בזה, מדברי הגמרא כאן, דאף דכתיב באש חשרף, מ"מ פריך הש"ס ונעדיד להו חמי האור מים רוחצים, ומשי ואהבת לרעך כמוך צדור לו מיתה יפה, הרי מפורש דבשתי המים רוחצים מתקיים מצות שריפה, ומקרי נחמרו בני מעים. עיי"ש שמציא עוד ראיות דלא כדברי החת"ס.

ומביא שם, שאח"כ הוציע הדברים לפני גדולי הדור, והגאון מו"ה מאיר א"ש אב"ד ור"מ דק"ק אוגוואר, מח"ס אמרי אש, השיב לו בזה, אבל לא השיב לו על הערתו מסוגיא דכאן.

שוב מציא מה שכתב לו הגאון מו"ה יחזקאל בנעט אב"ד ור"מ דק' נייטרא, ח"ל: ועל ד"ת אשר בא הד"ג נ"י על הוראת הגאון בעל חת"ס זקוק"ל בענין בהמות המתפטמות מפסולת י"ש ושכר בעודן חמין אין לחוש משום נחמרו בני מעים ולא מצינו זה אלא באש נפלה לאור. והד"ג נ"י הקשה הלא דין שריפה נעשה באש רוחחת וכמה דינים כיצא וכי כן משמע מפ"י משניות לרמב"ם.

נ"ל גזר רבא אמר מלתא, ובצרתו הוא דוקא בכל ענינים הג"ל הרוחת בא להדי' אל תוך בני מעים ודאי נחמרו

ולכאורה משמעות לשון הש"ס לקמן (דף עו) דקאמר וקמטוי פסח מחמימותא דחרס ורחמנא אמר עלי אש ולא עלי מחמת ד"א, משמע כחירוק קמא וכו'.

ומביק שלפי"ז יש ליעין בשפוד או מחבת וכיוצא שהותמה באור הרצה והיא רוחחת שהיד סולדת בו והושם בו בשר או איסור אחר בעין בלא משקה, אם בעי ליבון או הגעלה, כיון שאין הצליעה בתוכו ע"י האור ממש רק מחמת תולדות האור לבד וכו', עיי"ש. [הובא בשערי תשובה או"ח סימן תנא ס"ק כז.]. וע"ע בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"א סימן קמו) ושו"ת הר כ"י (י"ד סימן קי) בזה.

*

גמ'. שם. עיין בנכנסת הגדולה יו"ד (סימן עו בהג' הבי"א אות כה) ובספרו שו"ת בעי חיי (י"ד סימן קיז) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מחזה אברהם (ח"א סימן מא).

*

גמ'. א"ל גלי רחמנא התם וילפינן מינה. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ג סימן ז) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קצב)

*

גמ'. רבי אומר אומר אני וכו'. כבר הבאנו במקו"א דברי הגר"י ענגיל בספרו בית האור (מע' א כלל לג) שכותב שכן היה דרכו של רבי לומר דבריו בלשון "אומר אני", ומציא שם חבילות מימרות של רבי המתחילות בלשון "אומר אני". ולא נמצא כזה לשון אחד משאר החכמים, וזאת במקום אחד בתוספתא (פסחים פ"ח).

וכותב שם הגר"י ענגיל, דנראה דלכך היה רבי רגיל לומר "אומר אני", לפי שהוא דרך ענוה, ורבי היה עמוד הענוה, כסוטה (מט ע"א) והוריות (יד ע"א), והכוונה שאינו אומר את הדין והדבר דרך החלט, רק אומר אותו ביחוס אל עצמו שלו נראה כך, וכדרך שרגילין היום לכתוב מליצת "נלענ"ד", כן הוא ג"כ מעין ענין זה הלשון "אומר אני", והיינו שאני נראה לי כך, אבל אינו מחליט שכן הוא. עיין שם עוד שהאריך בזה.

והנני להציא כאן סגסן אחד מה שכתב שם בענין זה, והוא דבר יקר ונחמד, כי כמו שלא נמצא לשון אחד מן החכמים בלשון "אומר אני" רק לרבי, כמו כן בכל המקרא לא נמצא תיבות "אומר אני" וזאת פעם אחת בתהילים (מה) רחש לבי דבר טוב "אומר אני" מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר. ויוצן הדבר, כי כבר כתב הראב"ע צ"ח תהלים כי ספר תהלים נכתב ברוה"ק על ענינים עתידיים, ע"כ י"ל דמקרא זה רומז ברוה"ק על רבי וחיבור המשנה שלו, דבאמת דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב, ורבי חיבר המשנה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, עיין תמורה (יד ע"ב).

ועיין במגדול עוז (ח"ב ערך בהמות אות טז) שכתב דגם לרשע אסור לשנאותו בלג, אלא שהיו מעשיו שנואים בעיניו ויראה לו פנים וזעפות כל זמן שלא שב, וכן כתב בפירושו המשניות להרמב"ם (סנהדרין פ"י יסוד יג), אמנם מש"ס לקמן (ק"ג ע"ב) מוכח להפוך.

*

גמ'. אמר ליה הכי השתא התם כתיב באש והדר תשרף וכו'. עיין בשו"ת ויקרא אברהם (או"ח סימן כז).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חסם סופר (או"ח סימן קד) שדעתו דאף אי נימא אין ביעור חמץ אלא שריפה, מ"מ שריפה לאו דוקא, אלא שהכוונה שיעשה אפר, וכתב להוכיח כן מדברי רש"י והרע"ב (סוף תמורה) דפירושו בכל הנשרפים לא יקברו, משום דחיישי' שמא ימלאום אדם ויהנה מהם, וא"כ צ"ל לדבריהם, דשריפה לאו דוקא, אלא שיעשה אפר, וכל שיתמקמן וכלה מן העולם נתקיים מלותו, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן רח) שהעיר על דברי החת"ס, מגמרא דכאן, דנהי דסברא גדולה הסביר לנו, כיון דמכלה אותו עד שנעשה עפר, מה לי ע"י אש או ע"י ד"א, מ"מ זהדי כבשי דרחמנא ל"ל, הרי אמרי' כאן, דכל מקום דכתיב באש ישרף, צענין דוקא שריפה, דדבר הבא מן האש, ואסור לשרוף באבר מעיקרו, וכ"ש בקצורה, עיי"ש. ושו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן ג).

*

תוס' ד"ה וגרפו. עיין בשו"ת פני יהושע (ח"א או"ח סימן יא) ושו"ת באר יצחק (חלק יו"ד סימן לא ענף ה) ד"ה וכן לבשל, ושו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן נא)

דף עה ע"ב

גמ'. השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין בן וכו'. עיין בבית האוצר להגר"י ענגיל (מע' א כלל קלא) שדן, אי מצינו איסור מפאת סכרה, דהיינו שהסכרה נותנת שאין לעשות כן, ולכן יוחשב כאיסור תורה. והביא מש"ס דכאן, דמוכח דשייך איסור מסכרה ונחשב כמו איסור תורה.

והביא שם מ"ש רש"י עה"ת (ויקרא ו, ד) ופשט את בגדיו, אין זו חובה אלא דרך ארץ, שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד, בגדים שצ"ל בהן קדירה לרבו אל ימוזג בהן כוס לרבו. וע"ז כותב הרמב"ן: לא ידעמי מנין אמר הרב שאינו חובה וכו'. וזכר"ס חייך, ח"ל: ושמה הרב ימאן זה שהוא סובר שאין שום מצוה לחובה כשיהיה על יד הכבוד בלגלג בדרך מוסר העבד לרבו, ע"כ. והעיר הגר"י ענגיל, דהא כאן בגמרא מוכח דגם מפאת זה היה איסור של חובה, מדאמר דלא צעי קרא, עיי"ש.

וציין עוד כעין בגמרא כאן, ליומא (מו עא) ושבת (עד ע"ב) ומנחות (סב ע"א).

*

הב"מ ומתים חייק ומיד צבאו לתוך הבני מעים. ורואה לזה כי זהו צרור לו מיתה יפה ואם לא ימותו חייק ומיד אין זה מיתה יפה היה להם להניח גחלת על ראשו וימות אלא ודאי באבר רותח ימות חייק וא"כ אם יבוא רותח לתוך צ"מ עד אשר יחמרו צ"מ ימות מיד וזהו ליכא למיחש לחמרות צ"מ בשחית רותחין אלא דוקא צנפלה לאור איכא למיחש לנחמרו צ"מ והא דלא מת העוף מיד היינו משום דלא באו צהדי' לתוך הצ"מ אלא דרך הצד מן העוף. ורואה דלא חיישין צנפלה לנפלה לאור משום שאם נחמרו צ"מ היתה נשרפת במקומה אבל צעוף דלין נדו עצה אינו נשרפת במקומה ואעפ"כ חיישי' לנחמרו צ"מ אבל באו להדיא לתוך הצ"מ ודאי היתה מתה מיד. וכו'. והאמת אגיד מדבריו של רבינו הגאון זצוק"ל ניכר שלא היה בקי בפטימותו בהמות צבית יי"ש מעולם אינם שוחים מאותו כלי שנחשב צו יי"ש או שכן כ"א ע"י צינור שופכים לכלי אחר ומשם שוחים והרי הוא כלי שני. ומה יש להסתפק לנחמרו צ"מ הלא כ"ש רק מצליע ומפליט ואינו אוסר כ"א צינורף אגב דוחקא דסכינא וכן הוא מוסקס ואף גס הרמ"א אינו מחמיר בכלי שני אלא לכמהילה אוסר לטבול בשבת צ"ש אבל צדיעוד לא ומכ"ש דלין לחוש מכלי שני לנחמרות צ"מ וכו'. ע"כ.

וע"ז כותב הגר"א אסאד: וממורץ היטב לפ"ז סוגי' פסחים, דהתם אילו בת כהן שותה חמי האור ששופכים לתוך פיה מן הכלי ראשון רותח' קאמר ודאי מבשל הוא וחומרת הצ"מ. וכו'. עיי"ש.

עוד כותב שם לתרץ: ועוד נ"ל לחלק התם בשריפת בת כהן שצ"ב פותחין את פיה ושופכים לתוכה הפחילה של אבר ויורד וכן החמי אור מים רותחים להס"ד צודאי שורף וחומרת את הצ"מ להדיא צלי מעבד ומונע אבל שותה מעצמו מים רותחים הצעל חי מרגיש צפה אם רותחים הם כ"כ ששורפים ודאי מיד מניחים אותם מלשחותם ופולטין גם מה שצפיהם בחורה ומעט מוזהר מה שצולעים מהם כבר נתגלגל תחילה צפה הצע"ת ומו ה"ל צפה כלי שני אפילו אם מתוך כ"ר שחתה בלא עריו כלל ואינו מזיק ושורף כלל שוב צירידמו לתוך הצ"מ, וזהו כעין סכרת הגאון דאונגוואר נ"י הנ"ל אבל עדיפא מיניה וגם כעין סכרת הגאון דנייטרא נ"י הנ"ל הוא זה ועדיפא מיניה ונכון הוא.

*

גמ'. אמר קרא ואהבת לרעך כמוך וכו'. עיין שו"ת מחנה חיים (ח"ב או"ח סימן כג) דמנחה זו קאי דוקא שלא לצער הגוף של חצירו, אבל בעיני הנפש לא נאמר זה, כי הולך אדם לבית עולמו ושם אין זה רעו, עיי"ש.

*

גמ'. ברור לו מיתה יפה. עיין בקצ זהב (דף ד) שהקשה אהא דצרור לו מיתה יפה, הא רשע מצוה לשנאותו, וליכא ואהבת לרעך כמוך. ועיין בספרו מנחת סולת על החינוך (ח"א דף קנז ע"ב) שהביא משטמ"ק כתובות (לו), דאפילו רשע בכלל ריע, ומכא שפעשה צו דין, והוכיח ממדרש שוח"ט תהלים (עט, ד) דהי חסידים, עיי"ש.

וצנחם (דף פ"ח) דאין מציאין מנחות ונסכים מן המדומע משום דבעי מן המותר לשרא, וכפי רש"י שם בד"ה ומנחות ונסכים דאף שמוטר לכהנים דבעי מן המותר לכל ישראל, ועיין בחוס' שם ד"ה מהמדומע כו'.

ולבן כמו שזקרבן בעי מן המותר לשרא ה"ה באכילת קדשי בעי מן המותר כו', דהא זקרבן ומנחות ונסכים שיש בו אכילת מוצח ואכילת אדם הקפידה החורה דיהא מן המותר לשרא דהא בנסכים ליכא רק אכילת מוצח לצד ואפ"ה הקפידה החורה, א"כ ה"ה אכילת אדם בקדשים וודאי זעינן מן המותר לשרא דהא איתקש אכילת מוצח לאכילת אדם כדאיתא בצנחם (דף כ"ח ודף ל"א) וצנחם סוגיות, וכמו דעל אכילת מוצח בעי דיהא מן המותר לשרא ה"ה דבאכילת אדם בקדשים בעי כן, ולכן כמו דאין מציאין מנחות ונסכים מן המדומע דבעי שיהא מותר לכל ישראל ה"ה דמהאי טעמא אס נבלע תרומה בפסח דאסור לאכול הקדשים דהא לא הוי מן המותר לשרא. עיין שם, וזה חידוש גדול דגם באכילת ישראל צריך להיות מן המותר לשרא. וכן הוכיח שם ממקורו.

*

מתני' שם. עיין בשו"ת צאר יצחק (חלק יו"ד סימן יא) ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן עד) ושם (חלק ד סימן צ) ושם (חלק ח סימן רעט).

*

תוס' ד"ה יחול. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן רד).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק יו"ד סימן קנא) שכי' דמ"ש צו"ד (סימן צא סעיף ד) אכל חלב רותח שנפל על בשר זנון וכו' קולף הבשר, אף דכחצו סתם קולף הבשר, אין דינן שוה, דבאם הוי הבשר רותח והחלב זנון מדינא בעי קליפה כיון דהוי החם דבר גוש אז אינו מתקרר חייב וצוה אף דתתאח גבר מ"מ אדמיקר ל' בלע ובעי קליפה, אכל אס הוי החם דבר צלוץ והזנון דבר גוש אז לא זעינן כלל מדינא קליפה כיון דהוי החם צלוץ כיון שזא אכל הזנון ותתא גבר נעשה קר חייב ואין צו כח להצליע אף כדי קליפה, ומה שאף צוה זעינן קליפה וכמשמעות לשון הש"ס לעיל דקאמר שם בצרייתא דבשר רותח וכו' חס לתוך רותח קולף משמע דבכל ענין חס לתוך זנון קולף בין אם החם הבשר או החלב היינו רק מדרבנן מכה גורה דגורין חלב רותח אטו בשר רותח דאס בחלב רותח יהי מותר לגמרי יימא להיפוך ג"כ ולכן הצריכו בכל ענין קליפה אכל מדינא יש חילוק צינייהו וטעם הדבר דכמו דיש חילוק בין דבר גוש דהוי לעולם בכ"ר אף אם הונח בכ"ס מוכח דדבר גוש אינו מתקרר ולכן ע"י דבר אחר כמו דבר לח א"כ ה"ג צוה דדבדר גוש אף אם תתאח גבר אינו מתקרר חייב רק אדמיקר ל' בלע כדי קליפה אכל דבר לח מתקרר חייב ורק מכה חומרא הוי הקליפה וי"מ לענין ספק אס קלפיהו אז בצער חס הוי ספק דאורייתא או אף אי יימא כיון דאינו מצטל הוי בכל ענין ספק דרבנן צנ"ח

מתני' נגע בחרפו של תנור יקלף את מקומו וכו'. בשו"ת האלף לך שלמה (חלק יו"ד סימן קסז) הביא מה שהקשה בילדותו, א"כ כל פסח האין מותר, הרי הצד שצפנים נוגע בהשפוד שצמח חלל הפסח, והוי כלי מחמת ד"א.

ותירין שם, דדוקא חרפו של תנור שהוא תחלה ואח"כ נגע צו הפסח הוי כלי מחמת ד"א, אכל מה דהוי השפוד צמח הפסח, הרי בשעה שהוא השפוד חייב נוגע צו הפסח והוי כאלו האש הולך מיד על הפסח דרך השפוד, ולא נחשב מחמת ד"א. עיי"ש.

ואח"כ כותב: והנה הראי' מפסחים אצאר יותר דהן אמת דבש"ס קאמר דשפוד של מחכות לא משום דחס מקצתו חס כולו והוי כלי מחמת ד"א אף קשה אטו בלא"ה דחס מקצתו אטו לא הוה השפוד צמח הפסח זה ודאי הוה יחידש דגם בשל עץ השפוד חס מאד גם מה שצמח הבשר בפנים וא"כ למ"ל לומר מכה חס מקצתו וגם בשל עץ למה לא יותסר הרי הוי טעם דחס מקצתו חס כולו. אף לפי דברנו יומתק מאד דבפנים כיון דבשעה שהוא נוגע בפסח הוי מקושר ולא הוי כלי מחמת ד"א רק כהולך מיד אל הפסח אכל בשל מחכות כיון דחס מקצתו חס כולו א"כ זה שחצוב צמח חס תחלה קודם שנגיע להפסח והוי חס הוא תחלה קודם שנוגע בפסח ולא הוי מקושר לכך הוי כלי מחמת ד"א.

ובסיום דבריו כותב: שוב נזכרתי שהקשיא שלי לא הוי משפוד, רק ממה דאמרינן בש"ס דאין נמנין על מוח שבעצמות מכה אסור שצירה, ופריך הש"ס דלית עשה ולדמי ל"ת, ומה פריך הרי המוח שבעצמות הוי כלי מחמת ד"א דאין רואין פני האש רק דרך העצם, וא"כ נטוה המוח מכה העצם והוי כלי מחמת ד"א.

והגדתי זה להגאון המפורסם מו"ה זלמן מרגליות ז"ל, ואמר שאין לו מזור, ולפי הנ"ל יהי א"ש, כיון דמקושר הוא לא הוי כלי מחמת ד"א. ע"כ.

*

מתני' נטף מרובבו ע"י הסו"ת וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן קעו).

*

מתני' סכו בשמן תרומה וכו' ואם צלי הוא יקלף את החיצון. לכאורה צ"ב אמאי לא יימא דנית עשה של אכילת הפסח, וידעה הל"ת של אכילת תרומה לזר, כדמקשה בצנחם (דף צו) על יקדש להיות כמזהו, דנית עשה לדחות ל"ת, ומי רצא דאין עשה דוחה ל"ת שצמקדש, ורצ אשי חירך דיקדש ה"ל עשה ול"ת כו', א"כ בתרומה טהורה לזר דליכא אלא לאו לחוד, וגם הא אין זה לאו דצמקדש דהא יקדש לא קאי רק על קדשים פסולי א"כ תקשה נימי עשה לדחות ל"ת. כן הקשה בשו"ת צאר יצחק (חלק או"ח סימן ט ע"ב) עיי"ש שהאריך עוד בקושיא זו.

ובותב שם לתוך, דכיון דקיי"ל בקרבן דצריך להיות ממקשה ישראל מן המותר לשרא, כדאיתא במנחות (דף ר')

והשיב: הנה כזה יוקשה לנו א"כ פלוגתא דרב חנן בר אבא ור' יוסי משמיה דריב"ל בחולין דף ז"ח בכל איסורים שבתורה אם בששים או במאה ונחוי א"כ ע"י קפילא. בשלמא לשטת רש"י שם דמיירי אפילו לא יהיז טעמא שפיר אלא לשטת החוס' דהיכא דלא יהיז טעמא ליכא איסור א"כ נחוי א"כ, ועוד דלשטת רש"י גם פלוגתא דרב ושמואל נחא דעד ששים ומאה לא משגיחא בטעמא ופליגי אם עילאה גבר או תתאה.

אמנם אני אומר דאין זה צודאי שדבר הנותן טעם שתמיד יתן טעם והרואה שאם נפלה חתיכה דאיסור לקדירה אחרת חוזרת ואוסרת כדבראשונה והטעם דאולי לא פלט כלום בראשונה הרי אפילו בקדירה רותחת שעל האש אין זה צרור שמפליט ולחומרא חיישין שפולט במקום שיכול לפלוט.

ומעתה נחוי א"כ על מה תסוב הקושיא אם בגוף הפלוגתא דרב ושמואל דלמא לנו לפלפל אחיז גבר, יגזור אחיז שירצה נחוי א"כ אם נתן טעם, זה אינו בגדר קושיא דהרי משכחת לה בזמן זמניו או בזמן בשאינו מינו דאיסורא וליכא קפילא, וסבו בשמן של תרומה שם בפרק כיצד לזילין מיירי דליכא צאומה חזורה שום כהן ולא משכחת טעימה בזהיתר. ואם הקשה שנעמוד על הבחינה ונקח מין בשאינו מינו דהיתרא ואחד חס ואחד זונן ונחוי אם עילאה גבר או תתאה ע"י הטעם שנעטם שבלע חד מחזירו. אבל אין בחינה זו מופת חותך שהרי כתבתי שאף במקום שאפשר לפלוט ואפילו בכלי ראשון שעל האש אין הכרח שצודאי פלט ולפעמים אינו פולט. וכזה אני אומר דמה דפליגי אמוראי הנ"ל בכל איסורין שבתורה אם בששים או במאה וכל אחד אסמכיה ארורע בשילה דמזד החוש אין לעמוד על המצתן בזה וכיוצא בזה מתורץ פלוגתא דשמואל ור' יוחנן בכבוש אם הוא כמבושל ובמליח אם הוא כרוחם וכל כיוצא בזה וק"ל. ע"כ.

וע"ע בזה בכרתי ופלתי (סימן צא סק"ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן סב) ושו"ת דרכי נועם (חלק א"ח סימן ה) שו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ג סימן ט).

*

גמ'. ושמוא"ל אמר תתאה גבר. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן רסד) וז"ל: כתב עוד מר דקשיא ליה מדאמר שמואל בפרק כיצד לזילין דצין חס לתוך זונן צין זונן לתוך חס תתאה גבר. ואי תתאה חס כולו אסור דמחמם לעילאה ומיזבלע בלע ואי זונן מזגן לעילא. ומכל מקום אדמיקר ליה מזבלע בלע וקליפה מיהא זעי, וכדאיתא התם. אבל חס לתוך חס כולן אסורין. וקשיא הא דמנן בוצחים [דף זא] ריקק שנגע בריקק וחתיכה בחתיכה לא כל הריקק ולא כל החתיכה אסורין [ז"ל: אלא] אינו אסור אלא מקום שבלע. ופריך מר דהיא דפרק כיצד לזילין בשזה על גב זה והא דריקק בשזה בזה על זה.

ואני אומר דאפשר כדכתב מר. אלא שאני תמה מאי שגא זה על גב זה ומאי שגא זה בזה זה, ואי משום דוחקא אם כן

מ"מ נ"מ לעינן שאר איסורין ממש או בדבר גוש חס הוא ספק איסור תורה אבל בדבר לא הוא רק דרבנן ואפשר להקל בספק. **והביא** ראה לדבריו מדברי החוס' כאן, שכתבו דלעיל גבי חרס לא גזרו ביקלוף את מקומו סג, והמהרש"א תמה על דבריהם דהרי לעיל כתבו דה"ה חס דלדמיקר מבשל כ"כ א"כ ה"י נחבשל הרוטב כ"כ ונבלע בפסח, וכתב לתוך דהוא דבר לא לא זעי קליפה, כמ"ש הר"ת לקמן. ויפה תמה עליו בזה הכו"פ בס"י ז"ל דהכא שאני דהקליפה הוא כאן גוף האיסור עיי"ש.

אך כדי ליישב תמיו זו ה"י נראה מוכח כנ"ל דברישא דנגגע בחרסו של תנור דהפסח עצמו הוא גוש ועב שפיר מדינא אמרינן אדמיקר ל"י בלע וזעי קליפה ולכן בפסח אסור אבל הכא גבי רוטב דהוי דבר כלול או מדינא אף באיסור לא זעי קליפה רק מנה חומרא וגזרה והכא בקדשים דהוי חומרא דאחיז לדי קולא דאסור להציא קדשים לצית הפסול לכן שפיר אוקמוהו אדינא ובפרט דבפסח לא שייך גזרה דבני חזורה זריזין הם כדאמרינן במס' שבת לכן ברוטב אף כ"כ אינו מבשל ושפיר כתבו דלא גרסינן יקלוף.

אך הנה לכאורה ה"י אפשר להוכיח דאין סברא לחלק בינייהו דאל"כ מה הקשו החוס' למה מביא הש"ס אידך ברייתא דבשר רוחא ומוה הוכיח ר"ת דקמ"ל דבחלב לא זעינן קליפה ומנ"ל כן דלמא קמ"ל דאף באם הוי החלב רוחא דהוי דבר לא זעינן קליפה מכח גזרה כנ"ל דמביריתא ראשונה ה"י אפשר לפרש באיסור רוחא גוש ומוה ה"י מוכח דס"ל להחוס' דלענין קליפה אין סברא לחלק צין גוש ללול אך נראה דאין רא"י מהא דבשלמא אם ה"י בצרייתא עצמה מפורש דחס לתוך זונן קולף ה"י מוכח מדלא מחלק צין גוש ללול דכל ענין זעי קליפה אבל כיון דבצרייתא מפורש דחס לתוך זונן מדיח רק דהש"ס מגי' דלתני קולף א"כ כיון דמגי' יכול להיות דמגי' עוד דחס גוש לתוך זונן קולף וחס לא כו' מדיח כעין דאמרינן בש"ס בכמה דוכתא לאו חסורי מחסרת לה כו' (ועוד יותר בלא"ה ליכא רא"י דהמעייץ בתוס' ד"ה תניא אידך מוכח שם דר"ת מפרש דחס לתוך צונן מיירי רק בבשר רוחא ולא בחלב רוחא שהרי כתבו שם מדלא אשמעינן גבי חלב כו' א"כ מוכח דחס מפרשי חס לתוך צונן הוי רק בבשר רוחא א"כ שפיר הקשו ודוק).

רק דהש"ס לפי האמת דס"ל דאף ברומח לח קולף מכח גזרה הנ"ל לכן מוקי לה דקציור דחס לתוך זונן קולף אבל מביריתא גופא לא מוכח כלל דל"ל כנ"ל א"כ לחנם הציא הש"ס ברייתא זו דממנה אין ללמוד שום דין וא"כ ס"ל להש"ס כן מז"ע הו"ל לפרש כן מסברא ומהצרייתא עצמה לא מוכח כלל לכן שפיר הוצרך ר"ת לומר דקמ"ל דחלב מותר בלי קליפה ולדינא שפיר יש לחלק כן ואחי שפיר. ע"כ.

דף ע"א

גמ'. רב אמר עילאה גבר וכו'. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא יו"ד סימן כח) נשאל מאי פליגי רב ושמואל אי עילאה גבר או תתאה גבר, נימא יעמנה קפילא.

גמ'. מל"ח הרי הוא כרותח וכו'. עיין בשו"ת הרמ"א (סימן כח).

*

גמ'. כבוש הרי הוא כבוש. דעת רש"י בכל מקום דכבוש אינו אלא בחומץ אבל בלא חומץ אינו כבוש. וע"ע רש"י לעיל (לט ע"א) ד"ה כבושין, [וכן דעת המאירי שם, וע"ע בפתח עינים (ברכות לח ע"ב) בשם חס' ישנים, ובערך השלחן (סימן קה סק"ג)]. ועיין במרדכי (ביצה סימן חרעד) [הוצא צ"י יו"ד (ריש סימן קה)] מה שהקשה עליו, וע"ע בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן נו) ובספרו מנחת יעקב (כלל ג ס"ק ד) מה שכתב בשוב קושייתו.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קכט) שכותב בשו"ד: ורגיל אני לומר מ"ש רש"י, דאין כבוש אלא בחומץ, וקשה עליו מפסחים [מ"ד ע"ב] אי תרי ליה כולי יומא בחלזל משמע כבוש מיקרי אי תרי כולי יומא. לק"מ ארש"י דס"ל התם נמי מטעם חומץ, דלדרכו של חלזל אי שהה דבר בחוץ זמן מה מתחמץ ונקפה והדר הוי לה כבוש בחומץ מה לי חומץ חלז מה לי חומץ יין ושכר, אלא כל אחד לפי זמנו. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צו).

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן רה) ישוּב נכון לדעת רש"י.

*

גמ'. ההוא בר גוזלא דנפץ אכדא וכו'. עיין שו"ת משב"ץ (חלק א סימן מה) ח"ל: ומה ששאלת מהו "כמך" ש"י הרמב"ם ז"ל בהלכו מאכלות אסורות, נראה שהוא כותב וכן הוא נקרא בלשון תלמוד דאמר' ב' כל הנשר, ההוא בר יונה דנפל לכדא דכמך וצ"ל אין מעמידין (ל"ה ע"ב) אי דבעי ליה לכמכא והוא נעשה מפח ומחלז ומלח כדאי' ב' אלו עוצרין (מ"ג ע"א) ולפ"ז הוא אסור בפסח משום חמץ ואסור לאוכלו עם בשר משום בשר בחלב והוא מקמח את העינים מפני המלח כמ"ש ב' אלו עוצרין (מ"ב ע"א). ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת תרומת הדשן (סימן קנט) ושו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן מא).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת הר נבי (יו"ד סימן פה) דדין בשר עוף מצול שנשפך עליו חלב קר. ח"ל: נשאלת, בקדירה של חלב שעמדה במדף העליון שבמקרה, ומתחמיה הימה מוגחת מחיכת עוף קר מצול, וע"י תזוזה נשפך חלב לתוך הכלי שבשר העוף מוגת.

הגה בשו"ע יו"ד (סימן צא סעיף ז) כתב המחבר: כלי רותח שנפל למליח אפילו נאכל ממחת מלחו בעי קליפה ואם יש בו בקעים או שהוא מחוץ בתכלין והוא כלי רותח כולו אסור, והרמ"א כתב: וי"א דאפילו הם כוונים דינא הכי וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה, עכ"ל. ועיי"ש בש"ץ (ס"ק כה), משום

בשר שחוטט שנמלחה עם בשר נבלה כעובדא דרב מרי בר רחל דאסר ליה לרבא דמשמע דכולה אסר ולא כדי קליפה בלבד, דכל דאינו אסור אלא כדי קליפה בדיקא אמרי ליה. ואם כן הוה ליה לשיטתה הכי קיימי אי זה על זה או זה בזה.

ו"י נראה דהיה דמס חטאת מחיכה דומיא דרביק מחיכה שאין בה שומן. דכל שאינו שומן אפילו כלי אינו מפעפע. וכדאמרין בפרק גיד הנשה [זו ע"ז] ההוא כחוש הוה ולפיכך קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רי"ד כאן דבכלי לא אמרינן תתאה גזר. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן לא).

*

גמ'. דמרתח לא לסולת וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן סא).

*

גמ'. בשלמא א"ר דאמר עילאה גבר אממו אלהי וכו'. בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן נו) הוכיח מכאן דלא כדעת החס' בע"ז (דף ל"ה ע"ב) גבי סוגיא דשמן, דאמר שמואל זליפתן של כלים טמאים אוסרתן, וכתבו החס' שם, ח"ל: זליפתן, פ"ה פליטתן, ונראה שאותה פליטה בזה מכה השמן שהריקן מכלי אסור דאמר' לקמן או מולגן במי זחיס, ע"כ, הרי דדעת החס' דשמן זית מפליט ומצליע בזונן אפי' מכלי הקשה, מכל שכן בדבר מאכל הרך. וכ"כ בפסקי חס' שם פ' אין מעמידין (ס"י ע"ד), ח"ל: שמן זית עז וחרף ומפליט כמו רותחין ואפי' זונן, ע"כ.

וע"ז כתב בשבות יעקב שם: אף שאין אני כדאי לחלוק על בעלי החס' מ"מ דצריהם בזה תמוהים ויתנו ראיות עידיהן ויזדקו, דהא להדיא איחא במתני' פ' כיצד זולין, סבו בשמן של תרומה אם חי הוא ידחתו ואם כלי הוא יקלף את החזון, וש"ס שם מקשה אם כלי הוא יקלף בשלמא לרב דאמר עילאה גבר אממו להכי סגי ליה בקליפה משום דעילאה זונן הוא אלא שמואל דאמר תתאי גבר כיון דחס הוא מצליע בלע אמאי סגי ליה בקליפה, ע"כ, הרי מצוה דחס שמן זית זונן אף כששני חס ושלל כדעת החס' ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שאני סיכה דמשוהו בעלמא הוא דעבידא. בשו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן צ) נשאל בשלל שמשחו עם ציפה, ואחר שכבר נאפה מלאו במה שנשאר מהציפה טיפת דם, מה דינו של הכלי.

וכתב דמגמרא כאן מוכח דאין צריך כדי נטילה רק סגי בקליפה, דהא מצוה דסכו בשמן של תרומה יקלף, ומסיק משום דסיכה משהו בעלמא וסגי בקליפה. כמו כן הכא, דאינו רק סיכה בעלמא, ועיין שם שמחלק בין סיכה לטיחה, ומה שתמה על הפרמ"ג, ושכן מלא אח"כ בהג' הגרש"ק, עיי"ש.

*

מהר"י מינץ (סימן טו), שו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן קה) שו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן לג אות ב)

*

גמ'. עבד לוי עובדא בי ריש גלותא וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קמח) שהמיר לאחד שזדמן לו טריפה לזלזול ולמוכרו לגוי בצלי ומבושל, וראייתו מש"ס כאן. וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן רח).

*

גמ'. לא מפני תערובת גופין. ז"ע דהא בגמרא לקמן (פה ע"א) איבעי' להו יוצא גזרו וכו', ומסקינן ביוצא דפסח לא גזרו מ"ט בני חצורה ורזין הן, והתוס' שם מפרש דגבי בני חצורה שייך למגור טפי שמא יתחב מלגבי כהנים דהא מלמא לא שייך לגבי פסח אבל צמידי דשייך לפסח כגון יוצא ורזין בני חצורה יותר מכהנים, ולפ"ז הא תערובת גופין שייך לפסח והאיך משכחת תערובת גופין. כן תמה השואל בשו"ת צנין ציון החדשות (סימן קכ).

וע"ז השיב: י"ל דודאי שייך טעות גם אלל זריזות דבני חצורה ולכן תקנו שלא יצלו ז"פ כאחד ורק לענין דלא גזרו טומאה היוצא מהני טעם זה דבני חצורה ורזין הן כיון דגזירה זו גופא היא משום זרזו שישמרו שלא להוציא על זה קאמר שפיר דלזרזם לא כריך דורזין הם ואם אעפ"כ יוצאו ליד טעות ויוציאו הרי גם זרזו דגזירת טומאה לא מהני ולכן ממה נפשך לא הוצרכו לגזור טומאה.

ובלא זה יש לומר עוד עפ"י מה שכתב הגל"ח שם והוכיח כן מדברי הרמב"ם דרך לענין פסול יוצא דכליל ט"ו אמרינן הסביר דורזין הן דכל"ה נזהרים דאם יוצא נפסל ונעשה נותר ומטמא ידיים אבל לעולם בני חצורה לא זריזים יותר משאר בני אדם ולכן פסק הרמב"ם דפסח שניא חוץ לחומה מטמא את הידים ע"ש ולפ"ז פשיטא דלק"מ מתערבות גופים דשייך גזירה זו גם דבני חצורה אלא שמירוק זה לא שייך לשיטת התוס' דא"כ לא הקשו מידי כמו שבי' באמת הגל"ח לתוך קושיא התוס' ע"פ שיטת הרמב"ם אבל מה שכתבתי בראשונה שייך גם לשיטת התוס' ע"כ.

*

גמ'. בגין שצ"ל בשתי קדירות וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה ז אות ה).

*

גמ'. כתנאי הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה וכו'. בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן מט) כתב להעיר לשיטת החוות דעת (סימן קה סק"ב) דבתרומה לכו"ע לא אמרינן טעם כעיקר דאורייתא, משום דגבי תרומה לא אמרינן משקים היוצא מהם כמותם, א"כ נימא דשאני תרומה כיון דטעם כעיקר לאו דאורייתא, מכש"כ דריח אינו אוסר דלא עדיף מטעמא, עיי"ש מ"ש בזה.

*

דכיון דנללה או נאפה או נחשבל, אע"ג דזונן הוא רכיך וזולע ומשמע מדברי הפוסקים דאין חילוק בין נמלח קצת שנאכל מלחו ובין לא נמלח כלל לעולם בצלי זונן נמי דינא הכי, וכן מסיק מהרש"ל בספרו עכ"ל. ולעיל (בס"ק כא) הביא הש"ך מחלוקת הפוסקים בענין זה והניח דברי רמ"א אלו בצ"ע אם יש להקל, כיון דהרבה פוסקים סוברים כן אפילו בזה.

ובראה שזדמן שלפנינו יש לזדד להימח, שהרי בשר עוף בחלב אינו אלא מדרבנן, ובפרט שכלל ביטול גם בשר בהמה אינו אלא מדרבנן. איברא שהפוסקים המחמירים מחמירים גם בעוף, שהרי כל מחלוקת הפוסקים בענין זה תלויה בפירוש דברי הגמרא, בההוא בר גזולא דנפל לכוחא שהוא בשר עוף, מ"מ לריגא שאנו מחמירים משום ספיא דדינא, יש להקל בבשר עוף שהוא מדרבנן ולסמוך על הפוסקים המחמירים, ובפרט שיש כאן תרי דרבנן, דגם בשר בהמה בלא ביטול אינו אלא מדרבנן, ויעו"ש בדברי הט"ז (ס"ק יב), ששם מבואר שגם הרש"ל אינו מחמיר אלא בזמלח קצת, ולכן אמרתי להדיח היטב את העוף ולאכול את העוף בעודו קר ולא לבשלו, כי הביטול עצמו הוא איסור ויש קצת ספק שמא נשאר טעם חלב בפילי ואין עושין ספק לכתחילה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה תנן. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן קסא), ח"ל: במ"ש הט"ז בפי' ס"ק כ"ז ולפענ"ד תמוה דכל שנוגע בקדירה וכו', ולדעתי הי' נראה כדעת הש"ך בס"ק ל"ו שכתב כיון דהקדירה עומד במקומו חשיב תחלה, אכן מוכח להדיא בפסחים ע"ז [צ"ל: ע"ן] בתוד"ה מן שאין להם דין נוגעים זה בזה כדעת הט"ז וכן שלא כדעת הש"ך דמה שצמקומו חשיב תמיד תחלה שהרי כתבו שם דנקט סתם נגע ולא פי' אם נגע למעלה או למטה עיי"ש משמע כדעת הסוברים דגם בזה יש חילוק באיזה מקום נגע אם הוא למעלה או למטה אף שהתור עומד במקומו אין לו דין תחלה תמיד רק לפי מה שהי' הנפילה.

ובן משמע מסוף לשונם שכתבו דמכאן פריך שפיר מדנקט נטף מרוטבו על החרס משמע למעלה משמע דלולי לשון זה אף בנטף משכחת לה שיהי' הרוטב תחלה וחרסו של תור עלאה אף דהוי במקומו, לכך נראה דהלכה כדעה זו. ע"כ. ונכפלו דבריו בזה (בטעות) שם (סימן שלב).

*

תוס' ד"ה תניא אידך. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן קיד) והעמק שאלה מטות (סימן קלז אות ח).

דף עו ע"ב

גמ'. מאי טעמא ריחא בעלמא הוא וכו'. עיין בשו"ת ההשג"א (חלק א סימן תק) ושם (סימן תתמט), ושו"ת מהרי"ל (סימן קפו), תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן עו), שו"ת מהרי"ק (סימן קלג) לקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד ד ענין ג), שו"ת

גמ'. שם. עיין שו"ת תורה לשמה (סימן ריא) דדין הניח פת חמה על חצית יין נסך מה דינה.

תשובה: אם היא פת חטים מותרת דאינה שואבת ואם היא פת שעורים אסורה לשואבת וזולעת ונמצא בלוע זה יין נסך וראיה לזה ממ"ש בפ"ג דמכשירין הרודה פת חמה ונתנה על פי חצית של יין רבי מאיר מטמא רבי יהודה מטהר רבי יוסי מטהר בשל חטים ומטמא בשל שעורים פי' הרודה פת חמה שנלושה במי פירות ולא הוכשרה לקבל טומאה רבי יוסי מטהר בשל חטים דלא שאיז ומטמא בשל שעורים דשאיז ועל כן הוכשר הלחם לקבל טומאה מחמת היין שנבלע בו וכו' ברע"ז ז"ל שם והלכה כרבי יוסי וכן פסקו כל הפוסקים וכן פסק הרמב"ם ז"ל דה' טומאת אוכלים פרק י"ד הלכה ז' ע"ש ועיין במשנה דתרומות פרק י"ד ובגמרא דע"ז דף ס"ו ע"ש וא"כ ה"ה הכא בנידון השאלה דיש לחלק בין חטים לשעורים.

ודע דדין בשר בחלב זהא דאין מניחים כלי שיש בו כוחה אלל כלי שיש בו מלח כחז הרמב"ם ז"ל הטעם מפני שהמלח שואב מהכמכא ואח"כ נותנים אותו בבשר אך רש"י ז"ל ודעמיה לא ק"ל האי טעמא אלא ק"ל משום חששה שמה יפול מהכמכא למלח והנה השתא לפי סדרת הרמב"ם ז"ל יש לומר אם הניח פת שעורים חמה על כלי שיש בו כוחה דאסור לאכול אותו פת בבשר משום דשאיז ונבלע בו החלב ואע"פ שזכור לו שלא נתלכך כלל והיה נקי פי' הכלי היטב עכ"ז טעמו להיות שואב משא"כ בפת חטים ואפשר לומר דגם רש"י ז"ל ודעמיה יודו בזה והן אמת דדין זה של הפת נאמר ביין אך הנה הרואה יראה שגם הכוחה יש לו ריח חזק ומאחר שטבע השעורין לשאוב אפשר דבלע וכו' לסדרת הרמב"ם ז"ל דיש לומר לא גרע מן המלח ועדיין נר"ך להתיישב בזה ועכ"פ יש לחוש בזה. ע"כ.

*

גמ'. ההוא ביניתא דאיטווא וכו' משום דקשיא לריחא וידבר אחר. עיין בים של שלמה פרק גיד הנשה (סימן טו) שכתב, דמללא הציא הרמב"ם הך דינא דמר בר רב אשי דביניתא דאטוי בהדי בשרא אסור למכלי אפי' צמילתא משום סכנתא, ש"מ דהוא ברוב בקיאתו בטבעיות וצרפואות ידע דצריחא אינו מוסיף, והש"ס מיייר שנטוה עם בשר ממש, עיי"ש.

ועיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קא) שחמה עליו, דמ"מ הו"ל להרמב"ם להביא עכ"פ דאסור לללות דגים עם בשר ממש, והרי הוא השמיט הכל.

והדחת"ם כתב שם לתוך דהרמב"ם השמיט, דס"ל דביניתא הוא דג ידוע שנקרא כן, והוא שאסור לאכול עם בשר משום סכנתא ולא דגים אחרים, וכה"ג כ' תוס' ספ"ק דמ"ק גבי כוור, ואותו ביניתא אינו מצי בינינו, ומש"ה השמיטו הרמב"ם.

ובותב שם, דמ"מ נ"ל דוחק, דעכ"פ לא יסך זכר המין ההוא ממקומו במדינתו, והי' לו לרמב"ם להביאו לאנשי מדינתו.

ולכ"ן ממשיך לומר, דיותר נראה דלפי עולם חכמתו ידע והבין שנשנתו הטבעי"י בענין זה, וכמ"ש תוס' ספ"ק דמ"ק הנ"ל, ועוד להם כיוצא בזה ביומא ע"ז ע"ז ד"ה משום שיבתי, ובפ' א"ט מ"ו ע"א ד"ה כל הני, ובע"ז כ"ז ע"ז ד"ה פרה, וע"ש מ"ש תוס' בנכור' ר"פ הלוקח, ובגמ"א ס' קע"ג סק"ו כ' ג"כ דאפשר דנשנתו הטבעי"י, ומייתי ראיות אחרות, וכו', אלא משום דחזוין לרמב"ם דרז גוברי' צרפואות וטבעיות שהשמיט הנ"ל ע"כ ניסה בחקירתו ונמצא שנשנתו הטבעי"י בזה.

ובשיירי כנסת הגדולה בא"ח ראיתי שכתב, מ"ש הרב"י צ"ד לאסור דגים עם חלב כמצוא' בא"ח שזוהו עליו הא בחלב ליכא קפידא כלל וכ' שכותבו כך כמ"ש בא"ח שזכר עם דגים מסוכן על פי רופאים הכא נמי עם חלב מסוכן על פי רופאים שאמרו כן, ולפענ"ד זה אינו אמת ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים. עיין שם בכת"ם בצורף.

וע"ע בשו"ת באר שבע (סימן לח), שכ', שלפמ"ש הר"י"ף והרמב"ם שהדגים שאללן עם בשר אסור לאכלן בחלב, משמע דבפני עולם שרי, ולא חיישין משום סכנה, וה"ט משום דסבירא להו דאף למר בר רב אשי שאסר משום סכנה, לא חיישין להכי אלא בבלל ולא בשאר אריות, וכמ"ש בצראשית רבה (פרשה ה סימן ח), ובספרי פר' עקב (פי"א יא), אינו דומה דג העולה מעכו לדג העולה מאספמיא, אלא שטבע הדגים משתנה לפי טבע הים שבאותה מדינה.

ועוד י"ל שהיה מקורת בידי הר"י"ף והרמב"ם וסיעתם דמר בר רב אשי לא אמר שיש סכנה זו בכל מיני דגים, רק בזמן אחד בלבד. וכן קבלתי אני מרבנן קשישאי שבאשכנז. ומשום דקים להו להפוסקים הנ"ל שאין אותו מין דג מצי בינינו כלל, ולכן פסקו שהדגים עומן מותר לאכלן בלא חלב. וכ"ה דעת רש"י שהביא הטור (סי' צח), שדגים שנחבשלו עם בשר אסורין לאכלן בחלב, הא בעולם מותרים. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין פרי תואר (סימן קטז סק"ד) שכ', שאם לא רחץ ידיו בין דגים לבשר, ולקח הבשר בידו, היכא דלא שיך קליפה כגון שהיה מחוי הרבה, ומן הסתם יהיה שיעור לבטל אותו המועט שנדבק בידו, אין לאסור דביעבד, דכל דבטיל לא נשאר שם טעם כל עיקר. וראיה לזה ממ"ש כאן גבי צניתא דאטוויא בהדי בישראל, וממה שלא אסר רבא לאכלה בפ"ע ולא חייש לדבר אחר ככה"ג דלא הוי אלא ריחא בעלמא, נראה דכל כה"ג לא עביד דבר אחר, וכיון דמוכת מדברי רבא דלא חיישין כה"ג לד"א, אע"פ שחששו לאיסור צנ"ח, הגם דפליג עליה מר בר רב אשי, לא אשכחן דפליג עליה אלא להשוות חששת דבר אחר לאיסורא, אבל לא לחוש ביותר. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בחולין (דף צז) כילכית צאילפס הוה, אמו ושייליה לרי' יוחנן, וא"ל לטעמיה קפילא ארמאה. ופרש"י, כלכית שקך דגים טמאים. צאילפס, של בשר. ע"כ. וכ' הרש"ש שם ע"ז, לכאורה ראייה מזה לדברי האו"ה שהביא הט"ז (סי'

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אבני דקד (י"ד סימן מט) שכתב, שדג שנחבשל עם בשר, אסור באכילה מן החורה, בעשה ולא תעשה, וכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכתיב ולא תשים דמים בציתך, הרי שלזיתת החורה להשמר מכל דבר שמביא לידי נזק, וה"נ בזה שקשה לזרעה הוא אסור חורה. ע"כ.

וע"ע מ"ש הפרי מגדים (סימן צו ש"ד סק"ג) שאם ללו בשר עם דגים בתנור אחד, וחזין שזב שומן מהבשר, אסורים הדגים מספק, דשמה זב תחת הדגים, וספקא דאורייתא לחומרא. אבל אם הוא ודאי שזב, ולא זב תחת הדגים, אע"פ שמעפפע בכל התנור מ"מ בפליטת כלים אין סכנה בדגים. ע"כ. הרי שאסור מה"ת.

*

גמ'. **שם.** עיין ב"י צ"ד (סימן פז) צד"ה דגים וחגבים מותר לאוכלם בחלב, וז"ל: ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, כמו שנתבאר באורח חיים סימן קעג. ע"כ. והרמ"א דדרכי משה (אורח ד) כתב על זה: ולא ראיתי מימי מזהרים בזה, וגם באורח חיים (סימן קעג) לא כתב אלא שלא לאכול דגים בבשר משום סכנה. וכן כתב הש"ך (שם סק"ה), וכתב, שכן מוכח מגמ' כאן בההיא בינימא דאיטוייא בדי זישרא, ואסרה רבא מפרזיקיא לאוכלה בכותם, אלמא דסתם דגים מותר לאוכלם בכותם, וכן כתב הפרי חדש (שם סוף סק"ו).

וה"פ ז"ש (סק"ג) כתב, שהוא טעות סופר בבית יוסף, ואריך לומר שאין לאכול דגים עם בשר, שכן הוא באורח חיים סימן קעג. וכן כתב המגן אברהם (ריש סימן קעג). ועיין מ"ש החיד"א במחזיק ברכה (סימן פז סק"ד) בזה.

וע"ע בשו"ת חינוך בית יהודה (סימן סא) שכתב: מנאמי כתוב בשם מהר"ם מקראקא, על מה שכתב הבית יוסף שאסור לאכול דגים בחלב, וכתבו האחרונים שהוא טעות סופר ואריך לומר דגים בבשר, אבל בחלב מותר. אבל הוא מקיים הגירסא שלפנינו שאסור לבשל דגים בחלב משום סכנה, שאמר אלל חכמי הרופאים ואמרו שדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול, מה שאין כן דגים המבושלים בחלב יש בהם סכנה חולי, כי טבע הדגים שמקריים מאד, וכן החלב רע ומוזיק לגוף וכו' כידוע לרופאים, וחמירא סכנתא מאיסורא. ע"כ.

ובן כתב בספר בית לחם יהודה (סימן פז סק"ד), שרופאים מומחים אמרו שיש סכנה באכילת דגים עם חלב. וכן הכנסת הגדולה צ"ד (סימן פז, הגהות בית יוסף אורח יט) כתב בשם השארית יהודה, ששמע מפי הרופאים שגם באכילת דגים בחלב יש סכנה לזרעה.

וע"ע בספר פחד יצחק (מערכת ב' דף סט ע"ב) שכתב: כל ימי גדלתי בין החכמים וחקני הרפואה ולא מנאמי סעד למה שכתב הרב שארית יהודה בשם הרופאים שיש סכנה באכילת דגים בחלב, ואף שיש באמת סכנה חולי גדול וכדו מאד עד מות למי ששותה חלב ממש ואחר כך דגים, או לאוכל דגים תחלה ואחר כך שותה חלב, אבל האוכל דגים בתמאה או בגזינה לא מנאמי בזה שום סכנה. ומכל מקום כיון שהדבר יא מפי המלך

קטו) דבשר בדגים בטל בס', וללא כהט"ו שם. אבל י"ל דליכא סכנה אלא בדג טהור. ואדרבה יש להוכיח איפכא מדברי הר"ן (ע"ז מ) גבי ליר ששטטטט בן כלבית (שהציר מותר באכילה), פי' ר"ח שהוא דג טהור, והיה דפרק גיד הנשה (צד) כלבית באילפס היינו דג טמא. ע"ש. ואמאי לא מוקי לה בטהור ומשום סכנתא, אלא ע"כ דס"ל דסכנה לא בטל בס'. ע"כ.

ובבר קדמו בזה בשו"ת טוב טעם ודעת (תליחאה ח"ב סימן י), ש' הראיה הוזה מחולין, דאף בסכנה יש ביטול בס', ודחה דדג טמא אין בו סכנה.

וע"ע בזה בשו"ת שמלת בנימין (קמו ע"א), שנשאל על זה, והרב השואל הביא ראייה מההיא דחולין כלבית באילפס הוה, אלמא דאף בסכנה בטל בס', וללא כהט"ו. והגאון מהר"א זינג דחה בדג טמא לא שייך סכנה. וכ' ע"ו, שהוא דוחק לחלק בזה בין דג טמא לטהור. ולכן כ' ליישב דברי הט"ו, דהנה טעמא לא בטיל אפי' יש ס', אלא דרוב פעמים כשיש ס' פוסק הטעם, ולכן מותר בעלמא כשאין סכנה, ואע"ג דאפשר למטעם לקפילא כיון דלא הוה רק מדריבין בס' סגי. אבל בסכנה דחמירא לא סמכין על ס', דלילמא אכתי איכא טעמא, וכפרש"י חולין (צח), אבל כל היכא דטעמים ליה קפילא ויודע שפסק הטעם בודאי, גם דדבר שיש בו סכנה מותר. עיי"ש. וע"ע בשו"ת בנין זיון החדשות, ושו"ת שאילת שלום (מה"ת סימן קסה) ושם (סימן ערב). ושו"ת פרי יצחק (ח"ב סימן כה) ושו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן ג), ושו"ת דברי מלכיל (ח"ב סימן נג) ושו"ת דובז מישרים (ח"ג סימן לט) ושו"ת אמרי דוד (סימן קצד).

ובדברי הפ"ו הנ"ל אי בטר"ב בס', ע"ע ביטעות יעקב (סימן קטו סק"ג) ש' שאין להתיר בס', משום דהיתר בהיתר לא בטיל. ומ"מ בא מעשה לידו והתיר במקום מזה, ש"ל שומר מזה לא ידע דבר רע. וכבר האריכו האחרונים בזה, עיין בשו"ת נפנת פענח (סימן רסד) ושו"ת בית שלמה (ח"ב מיר"ד ס"ס ריח) שו"ת עולת יצחק (סימן קמו). שו"ת מהר"ך חיות (סימן נב).

ואם מותר לערבו לבתחילה, עיין בשו"ת עין יצחק (א"ח סימן כד אורח ב), שכתב: זה צרור דבסכנתא היכא דבטל דמותר לערבו לבתחלה. ורק באיסור אמרו אין מבטלין איסור לבתחלה. וכ"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סוף סימן פג). וע"ע בפתחי תשובה (סימן קטו סק"ג) ושו"ת הרמ"ך (חיד"ד סימן כב) ושו"ת ארץ נבי - תאומים (י"ד סימן לג).

אמנם דעת המהרש"ק בשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ג סימן י) דאסור לבטלו לבתחלה, וכן כתב בשו"ת אבני דקד (י"ד סימן מט) לאסור להסיק ולבטלו בששים, משום שסכנה ג"כ הוה בכלל איסורי תורה, ואין מבטלין איסור לבתחלה. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן רפח), שהביא בשם שו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה ח"א סימן כח), שאידך להקל בזה להרבות עליו ולבטלו, והוא ז"ל העלה שכיון שדעת הט"ו וכמה אחרונים להחמיר גם כשיש ס', וס"ל דבסכנה לא מהני ס', אף שפשטה ההוראה להיפך, מ"מ לבתחלה מיהא אין לבטל בס'. עיי"ש.

*

החורה לצור שנטמא קרבנו קרב אין זה מכלל הבטחותיה שלא יפסלו בטומאת ציבור, אבל שיטמאו הן בעצמם הצבור טהורים ויהיו באין בטומאה לא שמענו.

וע"ז השיב: דכל זה טעות דמתני' כאן בטומאת עצמן אימא ולא בטומאת צבור, דאלו בטומאת צבור היו אוכלין פסח הבא בטומאת צבור בגופן שהי' נאכל, דהכי אמרי' בגמ' אי צבור אמאי אין הבשר נאכל בטומא' שאין לחלק בין הקרבה לאכ"י אלא מפני רצוי ניץ והניץ אינו מרצה בטומאת הגוף כדמוכח בגמ' וכמו שאפרש, וכיון שקרבין בטומאת הגוף לזכור ה"ה נאכלין א"כ מתני' לאו בטומאת הגוף לזכור אימא והכי מוכחא סוגי' דגמרי' דעל הדין מתני' ומש"ה אוקימנא במסקנא דשמעתא דמתני' דלא כר"י דס"ל כר' יהושע דבעי' תרמי ולא ס"ל כר"א דאמר דס' אע"פ שאין בשר וס"ל דאין הניץ מרצה על אכילות וכיון דס"ל דאין הניץ מרצה על אכילות מש"ה אין לאוכלן בטומא' וס"ל כר' יהושע דבעי' תרמי דס' ובשר א"כ מתני' דלא כר"י שהרי כיון שאין נאכלי' בטומא' לפי שאין הניץ מרצה אכילות היאך היו קרבין בטומא' והרי ר"י ס"ל דבעי' תרמי כר' יהושע דס' ובשר וכיון שאין שם בשר שהרי אין נאכלין בטומא' לפי שאין הניץ מרצה אכילות אלא עולין היאך היו קרבין בטומא' והא ר"י בעי תרמי כר' יהושע ומש"ה אסיקנא דמתני' לא כר"י. ע"כ. ועיין שם עוד שהאריך להוכיח כנ"ל דמתני' כאן לאו בטומאת צבור עסקין אלא בטומאת עצמן.

*

במתני'. שם. דעת הערוך לנר בשו"ת ציין (סימן קפא) שאין הכוונה שקרבין לצבור הבא בטומאה אינו נאכל כלל, רק שאינם נאכלים בטומאה, דהא מדקאמר התנא ואין נאכלין בטומאה ולא סתם ואין נאכלין משמע שרק בטומאה אינם נאכלים אבל בטהרה נאכלים.

וברותב שם, שאף שהכהן טמא, מ"מ שפיר משכחת שיהי' הקרבן נקרב בטומאה ואעפ"כ נאכל בטהרה, שהרי הנגיעה בקרבן ע"י העובד ל"ז רק בשחיטה והפשט ונתוח להולאת האימורים הנקדרים, והרי שחיטה וכן הפשט ונתוח כשרים בזרים ובכהנים צעלי מומין, ולפ"ז שפיר משכחת שאין כאן כהן טהור בכל המשמרות ושחט הזר או כהן צעל מום שהם טהורים את החטאת או זבחי שלמי צבור וקבל הכהן הטמא את הדם במזרק צלי שנגע בקרבן ואפילו יש חבור בקלות הדם בין לזר הבזהמה ובין הדם שבמזרק עם כל זה לא נטמא החטאת בכך דאמרין טהרות (פ' ד') הנזוק אינו חבור לטומאה וכ"פ גם הרמב"ם ה' טומאת אוכלין (פ' ד') ואח"כ עשה הזר הטהור הפשט ונתוח והוליא האימורים ונתנם לכהן הטמא שהקטירם ואפילו ליתן האימורים במינים עד שיבא הכהן המקטיר להקטירם כשר צור כדאמרין בפסחים (דף ס"ה) ע"ש, וא"כ עשה הכהן הטמא כל העבודות דהיינו קבלת הולכת וזריקת הדם והקטרת האימורים כדינו מצלי שנגע בחטאת ונשאר טהור. עיי"ש. וכן דעת הגאון ר' חיים עוזר בשו"ת אחיעזר.

ובזה יישב בשו"ת ציין הקושיא המובא במפרשי הים בצ"ק (דף קי"א) ונקראת קושיא חזקה ונוראה, והיא

הוא מרן הבית יוסף, מנעתי מתוך ביח אכילת דגים עם גבינה או עם חמאה. עיי"ש.

ובשו"ת בית דוד (יו"ד סימן לג) כתב, שנראה לו שטעמו של הב"י, משום שכשם שבבשר ודגים יש סכנת נרעם, שהבשר מן הבהמה שנבראת ביצשה, והדגים שנבראו בים, מערובתם מציאה לידי סכנה, כך החלב שיוצא מגוף הבהמה הרי הוא כבשר הבהמה עצמה, וטעמו נרעם עם הדגים מציאה גם כן לידי סכנת נרעם. והיה דכאן בזה הדין דאיתויא בזה דישראל, הא מסיק עלה דמר בר רב אשי אסור לאוכלה אפילו במילתא, כלומר אפילו שלא נללה הדג עם בשר אלא ללאו במלת אסור לאוכלה בכותא, ונקט במילתא שאין דרך ללכותו בלא מלת, וכמו שפירש רש"י בכיוצא בזה בפסחים (דף ל' וכו'). עיי"ש.

וע"ע ברבינו חיי (פרשת משפטים) על הפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו, שכתב, שדעת הרופאים שטעמו של דגים נרעם בגבינה.

ועיין בערוך השלחן (סימן פז אות טו) שכתב, שרק באכילת דגים בגבינה יש לחוש לזכרי רבינו חיי בשם הרופאים, אבל באכילת דגים בחלב המנוהג פשוט אכלם להחיר. עיי"ש. וכן כתב ציד אפרים (סימן פז), שברוב מדינות אשכנז לא נהגו להקפיד באכילת דגים בחלב. וכן בפתחי תשובה כתב, שבזמן הזה שכל העולם נוהגים היתר לבשל דגים בחלב, משרא שרי, ושומר פתאים ה'.

ולענין חמאה עם דגים, רבו האחרונים המקילים בזה, וכמו שכתב בשו"ת חינוך בית יהודה הנ"ל, בשם הגאון מהר"ם מקראקא, שחכמי הרופאים אומרים שבדגים המטווגים בחמאה אין לחוש משום סכנה. וכן כתב בספר בית לחם יהודה (סימן פז סק"ד) בשם רופאים מומחים, גם בשו"ת אדני פז (סימן מב) כתב, שלענין דגים בחמאה שהכל נוהגים להחיר אין בזה שום חשש כלל. וכן כתב הפרי מגדים א"ח (באשל אברהם סימן קעג סק"א).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תורת חסד (אבה"ע סימן ה אות ה) שסכנת בשר ודגים יחדו, היא סכנה סגולית, ואינה סכנה טבעית. וכ"כ הגה"ק ר' דוד הכהן מלוצלין בשו"ת תפארת צבי (ח"א דף לד ע"ב) שמעולם לא היתה בזה סכנה טבעית, ומה שאמרו דקשה לנרעם, אינו ר"ל שזהו ע"פ הטבע, אלא הוא משום רוח רעה, ולכן השמיטו הרמב"ם כדרכו צעניי רוח רעה, כעין מה שקורא הרמב"ם בדין קטלנית שהוא על זד הניחוש, עיי"ש.

אמנם דעת הגרש"ק בשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ג סימן קצח) שבשר ודגים יחדיו תשיבא סכנה טבעית, עיי"ש.

*

במתני'. חמשה דברים באין בטומאה ואין נאכלין בטומאה וכו'. בשו"ת תשצ"ץ (חלק ג סימן לז) ראה השואל לומר, שמה שצינו כאן שהעומר ושתי הלחם ולחם הפנים הן באין בטומאה, היינו רק בטומאת צבור או רובו, ומאחר שמן

דיהי' מחמת זלי מחמת ד"ה, א"כ אין ענין לאסור צ' פסחים מזד ריחא, דהלא בלא"ה צריך להיות מזהר בזה שלא יגעו בדפנות התנור, וממילא יזהר גם בזה שלא יגעו בפסח אחר, ולפי"ו ייחא דגם לרש"י והרי"ף לא אסר לוי ריחא לכתחילה כ"א בשאר איסורים, דשייך הך גזירה שיצוא להחיר גם כשיגעו זה בזה, משא"כ צ' פסחים דל"ש הך גזירה, גם לשיטתם מותר לכתחלה, ושפיר מקשה הגמ' מצרייתא דאין צולין דאוסר גם צ' פסחים, ועכ"ח הטעם כרז משום דריחא מילתא היא, עיי"ש. וע"ע צו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן ג) מה שהוסף על דבריו. וע"ע צו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב דף מג ע"ב ודף מד ע"ב) ושם (ח"ד דף קמו ע"ב) וספר מרפא לנפש (ח"ד סימן מ).

*

רש"י שם. עיין צל"ח ד"ה חלל כו', שכותב: ונראה דהרי"ף אינו סובר כפירוש דעובדא הוי שכבר נללה, אבל לדעת הרי"ף עובדא הוי שהחיר לנלותו לכתחלה בת"א וכו'. עיי"ש.

ובשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן עג) נשאל על זה, הלא הרי"ף עצמו כתב בפרק גיד הנשה, וללוי לא קשיא חלל דיעבד דהא לוי שגלה קאמר ולא קאמר שזולין. [וכן הקשה הברוך טעם בזההוסיף לנל"ח].

וע"ז השיב: דע שדברי נכונים. ומתחלה אני תמה עליך איך עלה בדעתך שגולם ממני דברי הרי"ף הלא שם בדבור הקודם המתחיל ויתכן קושיא הרב כו'. הבאתי דעת הרי"ף כו' ורמזתי שם וכתבתי ולקמן יתבאר דעתנו בפירוש דברי הרי"ף הרי שצאותו פעם בכתבי זה היו דברי הרי"ף ידועים לי.

ועוד אני תמה עליך וכי אפשר לזוז מפירושי שלדברי הרי"ף הללו לוי מחיר לכתחלה אם מחמת קושייתו שם מעובדא דבי ריש גלותא דהרי לדברי הרי"ף דיעבדא אף לרב היה מותר בשא"מ.

ומלבד קושיא זו הלא לדברי הרי"ף הללו מה דאמר רב ריחא מילתא היינו שיש עכ"פ משהו ואזיל לטעמיה דמב"מ אסר במשהו א"כ לוי קאמר אפילו בשר שחוטט כחוש כו' מותר מטעמא ריחא לאו מילתא היא היינו ע"כ דאפילו משהו ליכא דאל"כ חלל שטעם ההיתר משום דסובר מין במינו בטל א"כ אין פלוגתאיהו כלל אם ריחא מילתא דלתירויהו יש בריחא משהו חלל דפליגי בפלוגתא דר"י ורבנן אם מין במינו בטל ולא שייך לומר מ"ט ריחא לאו מילתא היא הא ודאי מדאמר לאו מילתא היינו שאפילו משהו ליכא וא"כ מהי תימיה יהיה אסור לכתחלה.

ואמנם זה אפשר לדחות שאסור מפני תערובות גופים. אמנם ההוכחה מן קושיית צל"ח היא הוכחה גמורה. ואמנם דברי הרי"ף שם צ"ג ג"ה למה לא עיינת צל"ח שלי שם בד"ה שם לרב לימא כו' וזה לשוני שם. ולכן לענ"ד דלא אחי הרי"ף לומר דרב רק במב"מ סבר כו' ע"ש. ושורש דברי שם שהרי"ף עצמו אינו סובר דרב לשיטתו ולדידיה הכל נכון ולוי מחיר דיעבד. ולא שהרי"ף הוכיח זה מדברי לוי דאמר שגלחו ולא אמר צולין שהרי אפשר לדחות דכיון דרב קאמר שגלחו שאסר אפילו דיעבד קאמר לוי ג"כ שגלחו וכן כתבו תוס'. אבל כונת הרי"ף שלא מצינו ללוי שמחיר לכתחלה שהרי לא קאמר

על מה דאמרינן שם, אימא לבעלי מומין טהורין שבאותו משמר, וז"ע דהרי ע"כ איירי שאין כאן כהן טהור כלל וא"כ הקרבן נעשה בטומאה והא קיי"ל דקרבן צבור הבא בטומאה אינו נאכל, וא"כ אין אמרינן דעבודתה דהיינו האכילה לבעלי מומין הרי לא נאכל כלל, וסיים: ונע"ג וליה נגר וצר נגר דיפרקיניה. עיי"ש. וע"ע בזה צו"ת בית שלמה, ושו"ת בית יצחק.

*

מתני'. הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה וכו'. עיין צו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו אות לד). וע"ע צו"ת אגרות משה (חלק חו"מ א' סימן קח).

*

גמ'. קמ"ל כיון דאית ליה תשלומין ב"ל שבעה וכו'. עיין בארוך צו"ת חסם סופר (חלק ז סימן כח) מ"ש במחלוקת רש"י ותוס' כאן. וע"ע צו"ת חיים שאל (ח"א סימן עח).

*

רש"י ד"ה עבד עובדא. מדברי רש"י שדייק וכחז עבד עובדא שגללו וכו', משמע דיעבד דוקא, וכן דעת הרי"ף, ועיין בתוס' שהקשו א"כ מאי פריך מצרייתא דאין צולין ללוי, והלא אין צולין לכתחילה קאמר, אבל דיעבד הוי שרי כליו. ועיין מהרש"א, שכתב, דלפי"ד התוס' צ"ל דנקט דיעבד משום רבותא דרב אסר אפילו דיעבד, עיי"ש.

ומרן רביה"ק מפאטמאר זצ"ל נספר דברי יואל על סוגיות הש"ס (סוגיא דריחא מילתא אות ג') כתב להקשות על זה, הא כללוא הוא דכחא דהיתרא עדיף.

וכתב לתרן, עפי"ד הנל"ח הנודעים (בריש מס' ביצה) דזה דוקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן אדרבה כחא דאיסורא עדיף, ולפי מה שהעירו המפרשים לומר דריחא אפילו לרב לא הוי חלל איסור דרבנן עיין חת"ס (ע"ז ס"ו ע"ב) ופלתי (ס' ק"ח), א"כ א"ש, כיון דאין צו רק איסור דרבנן כחא דאיסורא עדיף, עיי"ש.

וכתב שם (אות ב') ליישב שיטת רש"י והרי"ף, דמאי פריך מצרייתא דאין צולין כיון דאף לוי מודה לכתחילה אסור, דהנה יש להבין דלמה באמת אסור ללוי לכתחילה כיון דסובר ריחא לאו מילתא הוא, אך אפ"ל מטעם דאין מצטלין איסור לכתחילה, דגם לוי מודה דמשהו עכ"פ איכא כמבואר ברי"ף, אמנם לשיטת הרשב"א והוצא צו"ד (ס' צ"ט סע"ד), דהיכא דא"א לצוא ללוי נותן טעם אין איסור לצטל לכתחילה, א"כ בריחא דללוי א"א לצוא ללוי איסור שאסור דיעבד, הול"ל דמותר לצטל לכתחילה, אך גם בשו"ע שם יש חולקים דאסור לכתחילה דגורין שמה פעם אחד לא יבשל הרבה ויצוא ללוי נו"ט, וכמו"כ אפ"ל הטעם דאסור לכתחילה דגורין אם נחיר לללות לכתחילה באופן שיצוא ריח מזה, שמה פעם אחת יגעו וצ"ו, וכ"ו ייחא בשאר איסורים, משא"כ צ' פסחים אם יגעו זה בזה בלא"ה יש איסור משום דהוי זלי מחמת ד"ה, דגדולה מזו אמרו דהרובט של פסח מרחם לטולת והדר מרחם קולת לרובטצ והו"ל רובטצ זלי מחמת ד"ה, מכש"כ כשיגעו צ' פסחים וצ"ו

לזרז חתונה. וכן מנאמי זא"ח בסי' תי"ז, ו"ל: שהנשים בטלות ממלאכתן, עיי"ש. וחזרני ברי"ח אכל יותר מבשאר ימי החול תבטל אחד, כגון דגים או פירות, משום דרי"ח אקרי נמי מועד. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת תשנ"ך (חלק א סימן קנז) שנשאל אם חל ראש השנה באחד בשבת אם נאמר ותודיענו, שיש לגמגם בדבר מפני שיש בנוסח הברכה הזכרת מועדים. ועיי"ש שכתב להביא מכאן דר"ה מועד הוא, דהא ר"ח הוא, ור"ח איקרי מועד. עיי"ש.

ועיין בשו"ת שאגת אריה (סימן קא) שהקשה על השיטות דמנזה להתענות ברי"ה, דהא ר"ח הוא ואקרי מועד. עיי"ש.

*

גמ'. קרא עלי מועד לשבוע בחורי. עיין יערות דבש (ח"ב דף לג) שהעיר, דמשמע מכאן דאי לא היו מעבר החודש לא היה נחרצ הדין, דלא היה זמן מסוגל לזה אלא בת"כ, וא"כ ז"ע אמאי עיבר הקב"ה החודש להחריב הדיהמ"ק. עיי"ש. ועיין עיני שמואל (שבוועות י) שחיר, דזה היה לטובת ישראל, דעי"ז שפק חמתו על עמים ועל ארצות, ולא על ישראל ח"ו. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חכם נבי (סימן פט) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן ר) ושם (סימן רג).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן יט) נשאל באחד ששבת ברי"ח במוסף וסיים מקדש ישראל והומנים, וכל התפלת מוסף התפלת דרי"ח, אי יאל. **והשיב** די"ל דדעידעב יאל, כיון דאמרינן דרי"ח איקרי מועד. ועיי"ש שהאריך בזה אי ר"ח איקרי מועד.

*

גמ'. **במועדו ואפילו בשבת.** עיין בשו"ת באר יתחק (חלק אר"ח סימן יד ענף ג) שכתב להקשות אמאי קרענות צבור דחי שבת, הא כיון דקרענות שבת לא הותרה רק דחוי שבת אלא קרענות, א"כ אמאי לא ישחוט ע"י שנים, כדי להקל האיסור. עיין שם באורך. ומה שהאריך בזה בשו"ת עין יתחק (חלק א אר"ח סימן טו).

*

גמ'. **במועדו ואפילו בשבת במועדו ואפילו בטומאה.** עיין להמלצ"ס עה"ת (פ' בהעלותך) על פסוק זה, שדייק איך יליף תרווייהו מחד קרא.

*

גמ'. **ואי כתב רחמנא פסח פסח שהוא ענוש ברת וכו'.** עיין בספר המנחות לרס"ג בהג' הגרי"פ פערלא (ח"א דף רמו ע"ב).

*

זולין וא"כ מהי יחסי לומר שמתיר אפילו לבתחלה ולמימר דרבא מפרזיקא דאסרה למכיל בכוחא פליג על לוי וממילא כיון דרב זריך לדחוקי בצרייתא בחסורי מחסרה הלכה כלוי. ושם אמר הר"ף דאפילו אם דייקת למימר כו' והיינו שמוכל לתרץ הצרייתא בלא חסורי מחסרה ורב דוקא בזמן צמינו אסר כו' אפי"ה אין הלכה כרב, ולהך אם דייקת אז באמת זריכין לנו לומר דלוי מתיר אפי"ה לבתחלה מתמת הך דריש גלותא שהוכחא אצל לא שזה באמת דעת הר"ף. ומעתה כל דברי נכונים. ע"כ.

*

רש"י ד"ה **אמר לך רב.** עיין בפרי תואר יו"ד (סימן קח).

*

תוס' ד"ה אסרה. עיין בספר הישר חלק התשובות (סימן עז אות ח), ו"ל: על צר צמור עם הפת פסקתי דאסור, דהא ריחא מילתא יאל. ודווקא צמור שלהם כעין חצית שלנו שהיו מדבקין פת צדופני הצמור, אצל הצמור שלנו מיקרי פורני. ומתחמת המצבת צמור שלהם דמי. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין מהרש"א ומהרש"ל שנדחקו בדברי התוס'. ועיין בשו"ת שאלת יעבץ (חלק ב סימן קפז) שכתב דדבר פשוט הוא שקרה כאן ט"ס קל, וז"ל: "שש לה ריח", שחי מלות, (וטעה המעתיק וכו' להרחיק, כסבור שהיא מלה אחת), ואולי שלש מלות היו כחוצות לפניו בתיכפות דחוקות זו לזו ומשכן למלה אחת, וכך ז"ל: "שש לה ריח חזק", (וקרוב הדבר, אגב שטפיה עשה מהן תיבת להרחיק).

והבי פירוש, לא מצעיא לאפות פשטידא דלית לן צה, כיון דהפשטידא רגילה להיות מכוסה היטב היא לא כקדרה מכוסה דלד"ה ליה צה משום ריחא, וכמו כעין שחי קדרות דשמעתין דלית צה משום חערות טעמים אלא אפי"ה פלאדוני"ש שאין להם כסוי מעיסה עליהם (כמו הפשטידא הממולאה בשר ומכוסה היטב בעסה עבה שטוחה עליה מלמעל'. וגם מלמט' עשוי לה עסה כעין קדרה מסביב והמלוי בתוכה מונח כמו בקופסא. משא"כ פלאדונש שעושים גוף אחד גולש בשומן ועשוי עוגה פשוטה) באופן שאין לה ריח ודאי העולה ממנה אל הפת שאין דבר מפסיקו מונעו (כמו בפשטידא שהכסוי עומד בפניו ומחזיקו בתוכו. שאינו יכול להתפשט ולצאת החוצה) אפי"ה אין נראה שהיא אסור, לפי שיש אייר מרובה צמור, ומתפשט בכל הריח, ואין צו כח לגרום נתינת טעם צפת, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה ה"ג וכו'. דברי התוס' ז"ע, דהא ציבור לא עבדו בשמי גס היכא דלא עבד צבור בראשון. וע"ע בשו"ת אבני נזר (חלק ח"א סימן קנח). וספר המנחות לרס"ג בהג' ר"פ (חלק א דף רמו ע"ב) ושם (חלק ג דף לח ע"א).

דף עז ע"א

גמ'. **דר"ח איקרי מועד.** כתב זקנת יושר (חלק א אר"ח עמוד סח ענין ג), ואסור לנשים לתפור בגדים ברי"ח אפילו

גמ'. דליכא תנא דשמעת ליה דאמר טומאה הותרה בציבור אל"א רבי יהודה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן פו) ושו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן טו) ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן לו).

*

גמ'. שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן עט) תמה השואל על מ"ש המג"א והמחצית השקל (סימן שכח סק"ט) דהר"ש ס"ל טומאה הותרה בציבור כו', וע"ז תמה הא כהן בגמרא אמרינן דכ"ע טומאה דחווה, וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מציאת מקדש כו'.

וע"ז השיב: אהווי ידידי מה זו תמיה האכ"ר ר' יהודה בפסחים שם דס"ל הותרה, עד שהקשה חוס' באמת בד"ה ולא כו' הרי ר"י ור"ש הלכה כר"י. ועוד הא איכא ר' יהושע וחסם ממני' שם בפסחים דמסיק הש"ס ריש דף ע"ח לפי' רש"י דס"ל טומאה הותרה בציבור. ועיין במהרש"א ציומא דף ו' דד"ה ודע וכו'. ע"כ. ועיי"ש עוד.

*

גמ'. אמר לו ר"ש כה"ג ביוה"כ יוכיח וכו' הנח ליום הכיפורים שטומאה הותרה בציבור. עיין בשו"ת שיבת ציון (סימן יד).

*

גמ'. שם. ידוע מה שמקשים על הרמב"ם שכתב (פ"ד ה' ביאת המקדש ה' ח) דאין הציץ מרצה אלא בזמן שהוא על מנחו כו', והא לפי המצואר כהן, דר"ש הקשה לר"י מהא דכה"ג ציוה"כ, ומי' ל"י ר"י דהנח לטומאה דהותרה בציבור, א"כ לפי מאי דפסק הרמב"ם (פ"ד מהל' ביאת מקדש ה"טו) לטומאה דחויי בציבור, א"כ הוי תרתי דסתרי. עיין בכסף משנה שם.

וע"ע צאור חדש כהן ד"ה הנח לטומאה שהותרה בציבור, שכתב לתוך סתירת הרמב"ם ע"פ סברא שכתבו החוס' ציומא (דף ד') דמאי פריך ר"ש כה"ג ציוה"כ יוכיח דלמא היכא דליכא ציץ דחויי טומאה כמו בטומאת גזרי דאין הציץ מרצה ואפ"ה דחויי, ומי' החוס' דלמא אינו מציא אחרת. ושי' הרמב"ם דכמו לטומאה דחויי ה"ה שבת דחויי וע"כ ס"ל להרמב"ם דאין מציא אחרת דמה לי אם יהי' טומאה דחויי או יוה"כ דחויי וכו', עיי"ש.

וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן טו) מה שהאריך בישו"ב דצרי הרמב"ם, ולבסוף הביא דברי האור חדש הנ"ל, וכותב עליו, דעדיין לא תי' היטב, דהא אמרו צפי' בש"ס דר"ש אמר לו יו"כ ככה"ג יוכיח. ואם אימתא דכדרי' אין מקום כלל לקושיות ר"ש. ולכן לא תי' היטב לדברי הרמב"ם התמוהים מאד מחמת סתירת הש"ס הנ"ל להדיא דגם למירוצו ישאר התמי' הנ"ל. וגם קשה לדבריו דכתב דהרמב"ם יסבור כקושיות החוס' דמה הקשה ר"ש הא י"ל דהוי כמו טומאת גזרי דאין הציץ מרצה. ולא הרגיש כלל דהא הרמב"ם פסק להדיא דה' ציאת מקדש דאף בטומאת ציבור טומאת הגוף ג"כ הציץ מרצה כנ"ל. א"כ נסתר עיקר יסוד החוס' שהכריחו לקושא וזו.

גמ'. סבריה דלכילי עלמא טומאה דחווה היא בציבור ובעי' ציץ לרצות וכו'. עיין בחוס' יומא (ד' ע"ב) ד"ה מכלל, שהקשו מה מיימי ר"ש רא"י מיום הכפורים, דלמא שאני יוה"כ דא"ל ציץ, ע"כ טומאה דחווה הוא בציבור אף בלי ציץ. ועיין בשו"ת בשמים ראש בהקדמת הגאון בעל כסא דהרסנא שם, בסוגיא לטומאה דחווה, שכתב לתמוה על החוס' מש"ס ערוך כהן, דאמרינן דכ"ע טומאה דחווה היא בציבור ובעי ציץ לרצוי, הרי דתנאי מתדבק הוא, דאם טומאה דחווה הוא בעי ציץ לרצוי, עיי"ש.

אמנם בשו"ת שו"ל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן ז) כתב לתמוה על תמיהתו, דאמת דהש"ס הוכיח כן מדברי ר"ש ור"י שבה היה הפלול שצ"ן ר"ש לר"י, אבל החוס' הקשו על ר"ש גופא דמנ"ל זאת להניח יסוד לטומאה דחוייה בעי ציץ, דלמא כל דא"ל ציץ טומאה דוחה אף בלי ציץ, עיי"ש.

*

גמ'. ציץ בין שישנו על מצחו וכו'. עיין שו"ת תשנ"ץ (חלק ג סימן לו) ושו"ת שאגת אריה (סימן לח) ושו"ת ר' יוסף נחמיה (סימן לו אות ד).

*

גמ'. שם. עיין חידושי ר"י הלוי (הל' פרה אדומה) שכתב, בדפנה אדומה אין דין רצוי ציץ, לטומאה הפוסלת בפרה אינו משום פסול טומאה ככל הקדשים, אלא דין מיוחד בכל מעשה הפרה, שאינו שייך לדין חטאת שבה, וממילא לא שייך בה רצוי ציץ, שנאמר בה "על עון הקדשים". עיי"ש.

*

גמ'. שם. בשו"ת בית הלוי (ח"א סימן ג) מסתפק להך מ"ד (ביומא ד') דס"ל דאינו מרצה רק עודו על מנחו, אי בעינן ג"כ שיהיה לבוש כל הבגדים שלו, או סגי כשלושב רק הציץ לחודא. וכותב דלפי הסברא נראה דבעינן שיהא לבוש כל הבגדים. עיי"ש עוד. וע"ע בזה בקשר ושב הכהן (ריש ערכין) ושו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כב אות ד).

גמ'. שם. מש"ס מנחות (כה ע"א) משמע, דציץ מרצה דוקא על טומאת מת שהותרה בציבור ולא על שאר טומאות, אמנם עיין מנחת ברוך (סימן קו) שהאריך להוכיח שציץ מרצה על כל הטומאות.

*

גמ'. שם. עיין מקדש דוד (סימן כ אות ג) שחקר אם מהני רצוי ציץ בצמה קטנה, ד"ל דכיון דליכא בגדי כהונה, ליכא רצוי ציץ, או אפשר דהציץ שהיה בצמה גדולה מהני לכל הטומאות שנקרבנות, ואף לאותן של צמת יחיד, עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כב) שחקר אם הציץ שצראש כהן המשות מלחמה ג"כ מרצה.

*

וע"ע בזה בשו"ת אבני נזר (חור"מ סימן ז).

*

גמ'. ודכו"ע אין הציץ מרצה ע"ל אכילות וכו'. עיין בשו"ת תשנ"ז (חלק ג סימן לו).

*

גמ'. ר"א אומר הציץ מרצה על אכילות וכו'. עיין בשו"ת אביעזר (חלק ב יו"ד סימן מא-מב) באורך.

*

גמ'. ועשית עולותיך הבשר והדם ר"י אומר אם אין דם אין בשר וכו'. עיין בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן פ).

*

גמ'. אם אין דם אין בשר וכו'. עיין מרומי שדה (לקמן עה ע"ב) שו"ת משיב דבר (ח"ב סימן צה) חזון איש (קדשים קמא סימן כו סק"ד) משנת רבי אהרן (קדשים סוגיות סימן ז אות ג) ושו"ת בנין ליון החדשות (סימן פ) וחוצרת דגל התורה (תרפ"א, ב סימן קר). וע"ע שו"ת אביעזר (חלק ב יו"ד סימן מב).

*

רש"י ד"ה שאינו ע"ל מצחו. עיין בגליון הש"ס לרע"ק, שחמה וכי צריך ראייה לזה, הלא מפורש בכחב דלפני ולפנים עובד רק בד' בגדים אלא דבר"ה אמרינן טעמא לקרא, עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומושיב (מהדורה א ח"ב סוף סימן ז) שכתב ליישב בפשיטות, דהנה בשאר כל ימות השנה הכה"ג לובש שמונה ד' של כהן הדיוט וד' בגדי זהב וזויה"כ לובש ד' בגדי לבן וא"כ אין ראי' מה דכתיב צוה"כ ד' ד"ל דחשיב מה דמשנה מבגדי זהב ללבן אבל גם הד' של בגדי זהב לובש כדי שיהיו בח' בגדים ולכן הוצרך רש"י לומר לאינו לובש בגדי זהב כלל.

ובזה מדוקדק מה דאמרו מפני מה אין כה"ג לובש בגדי זהב ולא אמר מפני מה אמרה תורה כדאמרו בכמה מקומות ועיין ר"ה (ט"ז ע"א), משום דבחורה אינו מצוה רק ש"פ טעם זה אינו לובש בגדי זהב. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה סלקא. עיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן שלד).

*

תוס' ד"ה דלא. בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן קסג) נשאל על הר"י שהקשה אהא דמשמע דלמ"ד טומאה דחוי' צריך ריזוי ציץ, שהרי טומאת גזרה דחוי' אף שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, וע"י תמה השואל, דאיך לא ראה דברי רש"י וקנו שפירש הטעם דאיך הציץ מרצה על טומאת הגוף כיון דרחמנא דחיי' ליחיד א"כ אין מנ' עליו אבל בצבור ש"פ המנ' נשאל

מציאין קרבן בטומאה באמת למ"ד דחוי' אין זה רק ע"י ריזוי ציץ, ושכן כתב צפ"ה הרמב"ם.

וע"ז השיב: כבר אמרו חז"ל דברי תורה עניים במקום א' ועשירים במ"א, וכן צענין זה שיטת הר"י מבוחרת במנחות (דף ט"ו) דשם אמרינן ת"ש ר"י אומר אפילו שצט א' טומא וכל השבטים טהורים יעשו בטומאה לפי שאין קרבנות צבור נחלקין והכא מאי הציץ מרצה איכא ופירשו התוס' דהא אין הציץ מרצה על טומאת הגוף מדדרישין שם (דף כ"ה) עון הקדשים הוא נושא ולא עון המקדישים ומה דאמרינן בביבד לולין טומאה דחוי' צעי ציץ לרזוי היינו טומאת בשר אבל לטומאת הגוף דלא מהני ציץ אפילו בלא ציץ ע"ש הרי מבוחר דטומאת הגוף היכי דלכור מקריבין בטומאה אין זה ע"י ריזוי ציץ שהרי על עון המקדישין אין ציץ מרצה.

וז"ה שהוקשה לר"י שאף שסוגיות הגמרא דפסחים היא לענין טומאת בשר (ולא כמש"כ מר נ"י דהסוגיא איירי בטומאת גזרה) מכ"מ איך פשיטא להגמרא דהיכי דטומאת בשר או מנחה דחוי' צריך ריזוי ציץ שהרי גם בטומאת גזרה כשהצבור עושין בטומאה אין זה ע"י ריזוי ציץ כיון שהציץ לא נושא עון המקדישים.

וגם שיטת רש"י כן מבוחר דדבריו ציומא (דף ז') ד"ה צין בצבור שכתב ומה צין יחיד לצבור שהיחיד אין טומאת הגוף נדחה אצלו שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף ושל צבור נדחת טומאת הגוף אצלו ולא ע"י ציץ עכ"ל וזוהי מבוחר שמה שכתב בפסחים דרחמנא דחיי' ליחיד זה צעמנו הוא מפני שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף כמש"כ צפ"ה ציומא וצריך טעם זה דלא מרצה אפילו הקריב שוגג בטומאה אבל עכ"פ מבוחר דעמו ג"כ דדחיית טומאת הגוף בצבור אינה ע"י ציץ וכדאמרינן בגמרא דמנחות (דף ט"ו) הנ"ל.

וע"פ הדברים האלה לא על הר"י יש לתמו' כי אם על הרמב"ם שכתב דטומאת הגוף דחוי' בצבור צריך ריזוי ציץ שזה נגד הגמרא דמנחות הנזכרת.

והנה שם (דף כ"ה) ד"ה עון הקסו' התוס' אמה דאמרינן דעל עון המקדישים אין הציץ מרצה שהרי צפ"ק ציומא (דף ז') אמרינן דמרצה על הכהנים העושים בטומאה והניחו בקושיא ולפ"ז ה' אפשר לומר דיש סוגיות חלוקות ופסק הרמב"ם כסוגיא ציומא.

אב"י באמת דברי התוס' בזה צ"ע דלא ידעתי צעניי באיזה מקום ציומא אמרינן כן דמרצה ציץ על הכהנים העושים בטומאה וממילא גם להרמב"ם לא ידעתי ראי' משם. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת צשמים ראש בהקדמת הגאון זעל כסא דהרסנא שם, כתב ליישב קושיית התוס', דלמ"ד טומאה דחוי' צריך ריזוי ציץ, שהרי טומאת גזרה דחוי' אף שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, וע"י תמה השואל, דאיך לא ראה דברי רש"י וקנו שפירש הטעם דאיך הציץ מרצה על טומאת הגוף כיון דרחמנא דחיי' ליחיד א"כ אין מנ' עליו אבל בצבור ש"פ המנ' נשאל

דף עז ע"ב

גמ'. נטמא שיריה וכו'. עיין בספר גור אריה יהודה – זעמבא (קונטרס שו"ת סימן ג אות לו).

*

גמ'. נטמא בשר או שנפסל וכו'. עיין משנת רבי אהרן (קדשים סוגיות סימן ז אות ג).

*

תוס' ד"ה שאין בשר. עיין בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן קפט) בשולי המכתב, שחמה במ"ש החוס' כי היכי דלית ביה מעילה וכו', דהא בעולה מועלים אף לאחר זריקה, ומפורש בן במחני' דמעילה, ומסיק בצ"ע. וכן חמה הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כאן, ופלא שלא הביא דברי הגר"א, וכן הקשה השפ"א חמת והרש"ש.

וע"ע מש"כ בזה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה ח"ג סימן עט).

*

תוס' שם. עיין בבית האור (מע' ב כלל ב) שכ' ליישב קו' החוס', דהנה בחגיגה (ו ע"א) פליגי ב"ש וב"ה ב' אכילות וכליל הי מיניהו עדיף, וא"כ י"ל דר"א ור"י בזה לטעמיהו אולי, דר"א שמומי מתלמידי ב"ש ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, ושיטתו חמדי שיעת ב"ש, ולכן ס"ל בזה כב"ש דלא חשבינן ב' אכילות למעלה כלל על "כליל", רק "כליל" עדיף בהחלט מב' אכילות, ולכן שפיר לא חשיב ליה הך חומרא דב' אכילות, ור' יהושע דהוא מתלמידי ב"ה לכן ס"ל כב"ה שם דגם ב' אכילות הוי מעלה ולכן שפירמנריך ב' קראי בעולה ושלמים דלא ילפינן חד מחבדיה מפאת היות לכ"א מעלה לזה מפאת כליל ולזה מפאת היות ב' אכילות, עיי"ש עוד.

דף עח ע"א

גמ'. ר"א אומר הציץ מרצה על אכילות וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן מא-מב) בצורך.

*

גמ'. אחד זה ואחד זה מוזין עליו כל שבעה וכו'. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן פו).

דף עח ע"ב

מתני'. נטמא הבשר וחצ"ב קיים וכו'. עיין בשפ"א חמת שיש להסתפק אם נשאר כוית בשר שלא נטמא, אם כולם יוצאין בפסק זה, כיון דכל אחד ואחד ראוי לאכול אותו כוית, או נימא כיון דכולן שותפין נמנא דאין לכל אחד ואחד רק משהו, ואין זורקין, עיי"ש.

*

נדחה ואין ציבור נדחין, ולפ"ו מאן דיליף מצמועדו הוה כמו בשבת דהותרה, ואף דציומא מ"ו ע"ב משמע דטומאה דחווה הוה אף למאן דיליף מצמועדו נקל לדחות, ומאן דסבר דחווה יליף מאיש נדחה ושם רק דחוי', ומעתה מאן דיליף מצמועדו שם לא כתיב לא טומאת בשר ולא טומאת גברי, וכל ענין דחי, אבל אם יליף מאיש נדחה שם הי' טומאת גברי וטומאת בשר מגברי לא נוכל למילף כדאמרו בחולין ק"א דטומאת בשר חמיר דלית ליי טהרה במקוה א"כ לריך לציץ דמרגה וא"כ לריך לציץ עמו דכהן טמא מטמא בשר בחצת הקדש. עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן ז) שהאריך בדבריו, וכתב: והנה באמת מה שהקשה על עצמו מיומא מ"ו יפה הקשה וכן מנאמי בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ל"ז שדייק מזה דשבת הותרה וטומאה דחווה ע"ש, ואף שבתשובה הארכתי לענין פקוח נפש ומילה ואפס קנה הזכרתי צ"ש סי' רס"ו, אבל זה מפורש בש"ס ואינו נקל לדחות כמו שחשב בעל כסא דהרסנא.

גם גוף בנינו חמור דלמאן דיליף מצמועדו הותרה והרי בפסחים ע"ו דמפרש מצמועדו ותיקף אמר הש"ס ע"ו דכ"ע טומאה דחווה היא ומקשה על המשנה דלא כר"י והא למאן דיליף מצמועדו הותרה, ותימה עליו שבעודו עסוק בסוגיא הלז לא נתעורר בזה.

וגם חמור דהרי החוס' ציומא דף ו' ע"ב ד"ה אמר כתבו דבפסק אף למ"ד הותרה מ"מ מהדרינן אטהורים והרי למ"ד הותרה יליף מצמועדו והוה כמו שבת דהותרה לגמרי.

וגם לפמ"ש החוס' מנחות ט"ו ד"ה ר"י דפסק דיש בו אכילה לא הותר א"כ יקשה הא דיליף מצמועדו, ועשו"ת נו"ב מהד"ב חא"ת סי' פ"ו ומ"ש על הגליון בזה.

גם מ"ש דחצת הקודש מכשיר אף דדעת הרמב"ם פ"י מט"א דאינו רק מדרבנן זה דוקא בבשר דהוא פסק דמטבחיא אבל באלים דהי' מקריב מנחה ומנחה לריך שמן א"כ הי' השמן מכשיר וז"ע. ע"כ. עיין שם עוד שהאריך בזה.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א או"ח סימן טו אות יב).

*

תוס' ד"ה אויר קטן. בשו"ת חכם נבי (סימן קנ) חמה על דברי החוס', דאישתמיט להו תלמוד ערוך בוצחים (סב ע"ב) שאל ר"ש ב"י ב"ל את ר"י אומר היה רשב"י אויר יש בין כבש למזבח וכו' דליקה הוא זורק הסם משום דלא איפשר, פ"י וא"כ ל"ל קרא אע"כ קרא אחא לאשמועינן דיש אויר כדפירש"י רב פפא אמר כי דם מה דס אויר קרקע מפסיקו אף בשר אויר קרקע מפסיקו הרי דלשתי הלשונות גוה"כ הוא שיהא אויר קרקע מפסיקו, וז"ע.

וע"ע בשקל הקודש על שקלים (פ"ח ה"ד) ד"ה ולדעמי.

ואף לתוס' שכתבו שם דאף לר' נתן דוחה איסור אנינות דרבנן אפשר שהוא משום דסבירי דעכ"פ יש יותר קפידא דאכילת פסחים מכלל קדשים מאחר דחלוי דה הכשר הקרבן אף לר' נתן דבעינן גזר ראו לאכילה, או מחמת דמוטלת עליו מנחת האכילה יותר מעל אחריי דהא אינו נאכל אלא למנויו לא העמידו דבריהם ודחיא אנינות דרבנן אף שאכילת שאר קדשים אין דוחין אצל עכ"פ לר' נתן גם לדידהו אפשר הוא רק חיוב העשה לאכילה כמו בשאר קדשים ולכן אף לכתחלה יוצאין כל ישראל בפסח אחד לדידהו כדחוכים מזה האור דחש. וזה שאיתא בתוס' דף ע"ח ד"ה ולר' נתן דדוקא דיעצד הוא רק מדרבנן ועיין בתוס' דף פ' ד"ה מרק.

ובמעט שמוכרח לפרש כן דהא צ"ל איירי שהחסרון הוא בגזר שאלו לר' נתן מעבבא אף שמ"מ לא מעבבא משום דמיחוי חוי ויכול לתקן ענמו א"כ מה הוצרך לומר לא מעבבא ועוד אף לרבנן נימא כן וליכא למימר דהא"ל דהא ליטנא דאכילת פסחים לא מעבבא אמרינן רק לר' נתן. אלא ודאי שהכוונה היא דלא מעבבא כלל דאין צוה יותר חיוב מכל אכילת קדשים, וצוה תליא גם מחלוקת ר' נתן ורבנן דרבנן סבירי שיש חיוב אכילת כוית מבשר הפסח לכל אחד ביחוד ומעטס זה בעינן גזר דחוי לאכילה ולכן הפסח בעינן שיהיה ראוי לאכילה ור' נתן סובר שהוא ככל אכילת קדשים רק שהקפידה תורה בפסח בגוה"כ שיהיה גזר דחוי לאכילה ולכן לא ילפינן מזה שיהיה גם הפסח ראוי לאכילה. וכן סובר ר"א אצל אס היה מעבבא היה דוחה איסור הזאה כדבארמא. ע"כ. ועיי"ש עוד שהאריך צוה, ובסימן שלאחריו (סימן קב).

*

גמ'. רבי נתן אומר מניין שב"י ישראל יוצאין בפסח אחד וכו'. בקידושין (מא ע"ב) איתא ר' יונתן, כמו שניין הגר"י פיק, וט"ס שם, וז"ל: רבי נתן כדאיתא כאן.

וע"ע בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן מז) ד"ה הנה צהא, שכותב צמ"ד: והנה מדי דברי צבוגיא דקידושין שם זכור אכור מה דאמרו שם דלר' יונתן דס"ל שכל ישראל יוצאין בפסח אחד מדכחיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל ופירש"י אף שאין כוית לכל אחד ועיין תוס' שם ד"ה ולמא, ובראשית ההשקפה תמהיה דהא ר"ג היא דס"ל כן בפסחים, ואין לא קי"ל כן דעכ"פ צריך שיהיה ראוי לאכול כוית, וגם תמוה צאמת בפסחים יליף כן ר"ג מקרא זה, ודחי הש"ס דאי ממשיכי הי חזו להני, וא"כ היכי דייק מר' יונתן דס"ל דא"ס לאכול כוית. שוב ראיתי בצהבות הגאון מהר"פ שהגיה גם כאן ר' נתן, וט"ס ר' יונתן וזה דעמי שכן נראה דל"מ שום תנא דס"ל כן רק ר"ג. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת בית יצחק (י"ד ח"א סימן קכא) צ"ס האריה דבי עילא, כיון דכתב משכו וקחו לכם, האין יוצאין בפסח אחד, כיון דלא מטי שוה פרוטה לכל אחד. ועיין שערי תורה (ח"ד סימן ד).

*

מתני'. ובמוקדשים אינו כן אלא אע"פ שנטמא הבשר והחלב קיים וכו'. עיין בשו"ת חוט המשולש (חלק ב סימן ו).

*

גמ'. אכילת פסחים לא מעבבא וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים לר' אברהם בן הרמב"ם (סימן ה) באורן, ואור זרוע (ח"ב סימן רכה). וע"ע בפסח המנחת לרס"ג צה"ג רי"פ (ח"א דף ריב ע"ב) וצית האולר (מצ"א כלל קלד אות י) ושו"ת חלקת יואב הנדמ"מ (או"ח סימן כד) צה"ג שם.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק או"ח א' סימן קיח), ובצמ"ד כותב, דע"כ צ"ל דלר"א אכילת פסחים לא מעבבא כלל, דאין צוה חיוב עשה מיוחדת כמו מזה אלא רק דין אכילה של שאר אכילת קדשים שלא מוטל החיוב על כל אדם בעצמו.

ובע"כ צ"ל כן דל"כ מאחר שאסרו הזאה ולא יוכל לאכול הפסח אף מותר לו להציא הפסח ולעקור מ"ע צידים הא אס לא יציא יקיים מנחת פסח שני ועמה לא יוכל לקיים כי יפטר צוה שהציא עמה. אלא ודאי שסובר שאין על האדם חיוב כלל רק אס יוכל יתחייב לאכול כמו בכל אכילת קדשים ולכן מאחר שיוכל להקריב אף שלא יוכל לאכול אין קפידא ולכן אין דוחה שבת.

ובותב שם, ששז מנא כן צ"ל אור חדש בצבוגיא, שמפרש שסובר כן ר' נתן, ומוכיח מהא דיליף מקרא שכל ישראל יוצאין בפסח אחד אף שלא יהיה כוית לכל אחד, ומיירך, דאי ממשיכי נדחה והקרא איירי אף לכתחלה, עיי"ש.

וע"ע בסימן שלאחריו, שמהה הרב השואל ע"מ שכתב שלר"א דאכילת פסחים לא מעבבא אין בפסח חיוב עשה מיוחדת לאכול כמו צמנא אלא כמו שאר אכילת קדשים, וכתב השואל שלא שמענו זה.

וע"ז השיב: הנה עיין בצבחים דף ק' צמת אחר ששחטו וזרקו עליו שאין דוחה מנחת אכילת פסחים איסור אנינות לילה דרבנן רק למ"ד אכילת פסחים מעבבא לפי הקונטרס שהוצא בתוס' שם משום דאין עליו יותר חיוב מכל אכילת קדשים. ואף שלגירסת ה"ק שם בגליון ליכא פירוש זה מ"מ בתוס' שלפנינו וכן בשט"מ גרים כן בתוס', הרי שמענו דבר זה מגדולי הראשונים ואדרבה ר' אדא צר מתנה היה סובר דלכו"ע הוא רק ככל הקדשים דהא לא יסבור כר' נתן, וגם א"כ מ"ט לא אמר מעבבא מרבנן דר' נתן אלא ודאי דסובר דאף לרבנן אין העכז אלא להכשיר הפסח דהקפידה תורה שיהיה ראוי לאכילה כמו שאף לר' נתן יש קפידא בהכשר הפסח שיהיה גזר ראו לאכילה ולרבנן יש קפידא נמי שיהיה הפסח ראוי לאכילה אצל אס אחר כך אירע פסול צבעלים שהפסח כבר הוכשר אין חיוב האכילה יותר מכל קדשים ולכן הקשה מאי דהוה הוה לכו"ע, אף רבינא מירך והוכיח רק מרבה צ"ר הוגא שיש חיוב אכילה יותר לכה"פ למ"ד שמעבבא. ולכן אף לר"א יש לומר כן ואין כאן שום תימה.

גמ'. דילמא שאני התם דאי ממשכי הני חזי ליהני וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן מו) שהאריך ע"ד השאלה, בקהילה אחת ששוכרים עכו"ם על כל השנה שדליק בכל יום ש"ק באשמורת הצוקר בהציהמ"ד הרבה נרות, וכמה אנשים מתאספים שמה ואומרי' תהלים וכדומה, וקמו אלו אנשים ומפקפקים בדבר, שהרי מבואר באו"ח (סימן רעו) דבגד שהגוף נהנה, אפי' בקנץ אסור, ובפרט שהגד של ישראל. והרב השואל צידד להקל בזה, וזוהי להם להדליק לאמפ' א' מע"ש, וכיון שיש נר א' הכשר שזו מותר להשתמש גם בגרות שמדליק העכו"ם. ועוד דכיון דהעכו"ם מסיק התמור ומדליק נר א' לזורך הסקה וזה הוא לזורך עצמו וכמ"ש בה"ג הט"ז סוס"י רע"ו בשפחה המדלקת לזורך הדחת כלים וא"כ שזו מותר ללמוד אלא.

ודעת המהרש"ם שם להקל בדברי השואל, וכותב, דכיון דלכל א' בפ"ע ראוי לו להשתמש לאור הנר שהדליק העכו"ם לזרכו, אף לדכולס בחד איתו ראוי, מ"מ הוא לגבי כל א' הנחת שאר הנרות רק תוספת הנאה בעלמא, וכדאשכחן בשבת (צ"ג ע"א) גבי זו שהי' רוכב ע"ג בהמה וד' טליות תחת רגלי בהמה דהטליות טהורות מפני שיכולה לעמוד על ג' ופירש"י ח"ל הלבך כל א' וא' הו"ל רביעי ואינו אלא מסייע וא"כ ממש דכל שזה יכול וזה יכול קרי מסייע, עיי"ש, הרי מבואר דאע"ג דא"א שתעמוד בלעדי כל רגלי מ"מ לגבי כל א' אמרי' דמיקרי רק מסייע, וה"נ י"ל בג"ד.

והביא שם בה"ג בש"ס כאן דאמרינן דילמא שאני התם דאי מימשכו הני חזי להני ואי מימשכו הני חזי להני, ואע"ג דלכולס יחד לא אפשר מ"מ מיקרי עכ"פ ראוי לאכילה, דהי מני' מפקית, וה"נ בזה הרי אפשר לכל א' להתקרב בפ"ע לגבי הנר וללמוד לאורו, ושזוהי שאלה הנרות רק סיוע ותוספת הנאה לגבי כל א'.

ובותב שם, דאין להביא סתירה מדברי רש"י בסוכה (כ"ז) בזה דדייק דסוכה שאולה כשר מהא דכל ישראל יוצאי' בסוכה א' והא ליכא שזה פרוטה לכל א', דז"א, דמ"מ ליכא לכל א' לחלקו ש"פ כיון דכולס שותפים בו.

ומביא שם בה"ג בש"ס דמנחות (ג' ע"ב) גבי כ"ג שהקריב מחנה חציתין שחרית ומנח' אחר תחתיו דמביא עשרון שלם וחוצהו מחנה קרב ומחנה אכז נמלאו ב' חלאים אוצדין וצ' חלאים קרבי' ותני תעוצר אורמו ויאלו לשריפה ופריך בשלמא ראשון חזי להקריב אכל שני למ"ל עיבור אורה מעיקרא לאיבוד קאתי ומשני כיון דבעידנא דפלגו אי בעי האי מקריב וא"כ האי מקריב שניהם מיחזו חזי. ובה"ג מצינו גם בש"ס דבכורות (ג' ע"ב) גבי מנין הראוי דאם יאלו ד' בפתח זה וד' בפתח זה ונשמעו ששה דהוי מנין הראוי לכל א' דחזי להכא וחזי להכא ופוטרי עיי"ש.

ובי"ב: ואם כי הוא רק דוגמה בעלמא מ"מ הבאחים להראות כי לא נפלתה היא סברא זו, ובפרט מהש"ס דשבת ופסחים יש דמיון נכון לנד"ד. ע"כ. עיי"ש באורן, ומ"ש בחידושינו לשבת (צג ע"א) בזה.

*

גמ'. וד' נתן איש לפי אכילו למי לי וכו'. עיין ים התלמוד לז"ק (ע"ז ע"א).

*

גמ'. שחטו לאוכליו וזרקו דמו שלא לאוכליו הפסח עצמו כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו. הרמב"ם (פ"ב מה' ק"פ) כתב, שחט לאוכליו על מנת לזרוק דמו שלא לאוכליו, הפסח כשר ואינו עולה לשם חובה. וכתב הכסף משנה, דרייתא דפסחים ע"ת.

והוא תמורה, דהרי בהדיא אמרינן כאן דאדם יוצא ידי חובתו בפסח.

ועיין בשו"ת ישועות מלכו (לקוטי שו"ת סימן כא) שכתב, דנראה שהרמב"ם גורס שלא כרש"י.

אלא דקשה דא"כ היכא מצי למימר ר"נ הוא, הא לר"נ דאכילת פסחים לא מעכבי למה לא יצא ידי חובתו, הן אחת לפמש"כ החוס' יש לקיים גירסת הר"מ ו"ל דדוחק, אף מירושלמי פריך א"ד מוכח להדי' דיצא ידי חובתו, דקאמר התם בשחטו לזרוק דמו שלא לשם אוכליו נעשה כאלו שחט לשמו ושלא לשמו, והרי בשחט לשמו ושלא לשמו עולה לשם חובה, וזוהי נראה כג' רש"י, וז"ע שלא הרגישו בזה.

גם צ"ע, לדעת הר"מ ו"ל דלריך להביא פסח אחר, אם הפסח הראשון נאכל עלי וצליה, או דילמא דין שלמים יש לו כמו בכל מותר פסח, וז"ע. עיי"ש. וע"ע במאירי כאן שזיין לדברי הרמב"ם.

*

גמ'. ורבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן היא וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן טו אות ג) ושם (חלק ג סימן מג אות ג).

דף עט ע"א

גמ'. בחצי זית בשר ובחצי זית חלב אין זורק את הדם. עיין בהגהותי למנחות (ט ע"א) שהבאתי בשם משמר הלוי (סימן קנה) שהקשה לריו"ח דס"ל חצי שיעור אסור מן המורה, אפילו נשמתי רק חצי זית, מ"מ ליהוי הדם ממיר לחצי שיעור, עיי"ש.

*

מותני. נטמא קדש או רובו או שהיו הכהנים טמאים וכו'. עיין בשו"ת יוסף אומן (סימן ו) תשובת חתנו הגאון ר' אברהם פאדוה, שמביא חקירה אחת שנתעוררו בעלי תריסין צ"ת המדרש בטר חגא דפסחא, והיא זאת, אם יואל אלוה ברחמינו וישלח לנו משיחנו צימים האלו וזומן הזה צין פסח ראשון לשני, מהו שנתחייב להקריב את הפסח בשני. ואת"ל חייבים אם יהיה חילוק צין אנשים לנשים.

(סימן קלה) ושו"ת חכם לבי (סימן פז) ושו"ת נודע ציהודה (מהדורה תניא או"ח סימן פו) מה שהביא בשם בנו מהר"ש.

*

גמ'. אבל נטמא הסכין בטומאת יריג וכו'. עיין מה שכתבנו בעירובין (דף קד) בשם שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קעה) שהביא קושיא בשם הגאון רבי חיים כהן אבד"ק לנצב, על רש"י שם שפירש שהמכניס כלים טמאים למקדש חייב כרת, וע"י הקשה הא ש"ס מפורש כאן דנטמא הסכין בטומאת שרץ דבשר הוא דנטמא לגבול לא מטמא וכו' מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו, הרי מצואר שאינו רק בלאו מחמת הבשר שנטמא, אבל לא מחמת הכניסה למקדש.

וע"ז כותב השו"מ: הנה לכאורה עד שהוא מתמה על רש"י יתמה על הרמב"ם והראב"ד (פ"ג מביאת מקדש הט"ז-י"ד), שכתבו, שהמכניס כלים טמאים למקדש אינו חייב כרת אף בטמא הכלי טומאת מלח, וכאן מצואר דאם נטמא הסכין טומאת מלח דכרת הוא דמתעבד. והר"ש פ"ק דאהלות נרגש בזה, וכתב דכאן קאי אליבא דר"מ דנחלק בזויר וסבר דלא תהא טומאה זו קלה מן השרץ, עיי"ש, וא"כ חייב כרת.

אמנם לפ"ז שוב אני מקשה יותר על שיטת רש"י, דהרי התו"כ פ"ד דנדה מקשה על רש"י דנדה שם וכתב דכיון דאחרים ס"ל דגם כבוס בגדים ונשא עונו הוא דכרת ע"ש וכיון דסכין שנטמא במלח אחיז כר"מ א"כ ממילא לדידיה גס דנטמא בשרץ הוא דכרת, ונע"ג, דבזה קשה על הרמב"ם והראב"ד ג"כ דלר"מ דנשא עונו קאי גס על כבוס בגדים שהוא דכרת שוב מה נ"מ בין טמא מלח ובין טומאת בשר.

אך לפע"ד ה"י נראה דבאמת מה שמכניסים הטומאה למקדש זה בודאי לא שייך לחיובא דהא הטומאה דחיה בציבור רק דבאמת עיקר הדחייה הוא רק בטמא מלח אבל הטמאים אחרים אינם דוחים ולכך דוקא כשנטמא בטומאת מלח דלא הטומאה דחיה וכל שכבר נדחה שוב לא אכפת לו אבל כל שנטמא בשרץ ניהו דלענין זה נדחה הטומאה אף שהוא שרץ דע"כ טומאה נדחה בציבור אבל מ"מ לענין אכילה מוטב שיעשה בטהורים ו"ז ודו"ק ול"ק על כל השטות בזה. ע"כ.

וע"ע בגל"ח כאן ד"ה אלא שנטמא, ושו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן יט) וספר גבורת ארי על יומא (דף ו

ע"ב).

*

גמ'. מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ז סימן קמג).

*

גמ'. בטומאת הגוף דכרת קא מיתעבד. עיין בזויר (סא ע"א) דנכרי ועבד אינו מקבל טומאה, מטעם דכל שיש לו נחלה יש לו טומאה, עיי"ש. ועיין בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן טז בשולי המכתב) שמתנה ע"ז מסוגיא דכאן, דאם אימא דעבדים אינם מקבלים טומאה לישטמו עבדים, דכתבו מוס' קידושין דמומחין לשטמו, עיי"ש.

ואם נחלק בין יושבי הארץ לעולי גולה שיעלו אחר ביאת הגאול מל' כנפות הארץ.

ואם נחלק בין גדולים לקטנים דהיינו שהיו קטנים בפסח ראשון ויגיעו לגדלות בפסח שני.

עוד זאת חקרו, אם הקב"ה יחיה מתים בזמן הזה ביציאת משיחנו מהו דינם בפסח ז' אם יש לחלק ביניהם לבין החיים שהיו חיים עדנה.

ואת"ל לפיטורה בכולהו. עוד יש לחקור אם ירצו להקריב פסח שני בנדבה אם יהיו רשאים.

עוד יש לחקור באת"ל שנהיה חייבים אם איזה יחיד יזיד ולא יקריבנו מהו דינם בפסח שני אם יהיו בהכרת או לאו.

גם יש לתת לב אם הגרים שיחוספו עלינו יתחייבו ככל עדת ישראל או לאו.

זאת ועוד אחרת נריך לעיין אם יצא מלך המשיח קמוץ לפסח שני באופן שלא יוכל להזות עלינו ג' ו' עד ההוא יומא מהו שנוכל ליטתר בהזאה וטבילה אחת הואיל ולא אפשר להזות בג' אם מ"ש הכותב ג' ו' הוא דוקא היכא דאפשר אבל בכה"ג אימא דסלקא לה בהזאה וטבילה אחת הואיל ובעוה"ר עברו כמה וכמה ימי טו' טפי משבעה.

ואת"ל לא סלקא. עוד יש לדעת אם נוכל להקריבו בטומאה ח"ע"ג דבעלמא פסח שני אינו נעשה אלא בטהרה דילמא הכא דלא אפשר שאני.

עוד יש לחקור אם יאירע שלא יושלם בנין המוצא כי אם ציוס י"ד אחר חלות באופן שלא יהיה שהות להקריב תמיד של שחר מהו שיתחנך המוצא בתמיד של בין הערבים כדי לזכות את ישראל לעשות הפסח שהוא מצות עשה שיש בו כרת. עיין שם שהאר"י טובא בזה.

ובזה שנוגע לעניינו, מה שכותב, דמהסוגיא כאן למדנו דלכור אין נדחין לפסח שני, אלא עבדי בטומאה, וכן פסק הרמב"ם דהדיא (בפ"ז מהל' ק"ב), ו"ל: רבים שהיו טמאי מתים בפסח, אי אם היו מיעוט הקהל הרי אלו נדחין לפסח שני, אבל אם היו רוב הקהל וכו' אין נדחין אלא יקריבו כולן הפסח בטומאה וכו', עיי"ש, הרי דאין לכור נדחין לפסח ז' אלא עושין בראשון בטומאה.

אמנם מה דלריכנא לדעת, הוא זאת, אם כבר נדחו לשני אי עבדי או לא, ומסיק שם אחר ראיות ברורות, דבגוונא דגן שלא עבדי בראשון מפאת שיעבוד הגלות, חייבין בפסח שני, עיי"ש בארוך.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת שבת הלוי (ח"א סימן קנו-קנד) מה שכתב בסוגיין באריכות. וע"ע גליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. הרי שהיו ישראל טמאין ובהנים ובאי שרת טהורין וכו'. עיין בשו"ת תשנ"ך (חלק ג סימן לז) ושם

אמנם צעיקר הדבר כבר האריך בקהלת יעקב - אלגאזי (אורח ג) להוכיח דעבד מקבל טומאה, וכן כתב המפרש (סוף נידר), כן ציין צ"צ סס.

*

גמ'. טומאה דחוויה היא בצבור. עיין שו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן טו) שהאריך בדברי רש"י.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן לח) שהאריך בסוגיא לטומאה הותרה ציבור או דחוויה.

*

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (ריש פ"ב מה' שבת), ח"ל: דחוויה היא שבת אצל סכנה נפשות כאשר כל המצות. ע"כ. וכתב הכסף משנה שם, דכי היכי דאפליגו ב"ש"ס אם הטומאה דחוויה היא צבור או הותרה, ה"נ אפליגו בשבת לגבי חולה שצ"ס אם דחוויה היא או הותרה, וק"ל לטומאה דחוויה היא צבור, וכמ"ס רבינו (פ"ד מה' ביאת מקדש), וה"נ הכא. וכ"כ הרשב"א והר"ן דהשבת דחוויה היא אצל חולה, ולא הותרה היתר גמור. ע"כ. וכבר פלפלו האחרונים הרבה ציטוד זה דהא דשבת דחוויה או הותרה תליא בטומאה הותרה ציבור או דחוויה. עיין מ"ש בזה בשו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן טו) בצורך. וע"ע ביבואל משה (מאמר ישוב א"י אות קטז) מ"ש בזה.

וע"ע בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן חרפט) ח"ל: שאלת עוד שאודיע לך דעמי צמה שנשאל הראב"ד ו"ל ונסתפק בו הרמב"ן ו"ל. בחולה שיש בו סכנה שמוחר לשחוט לו בשבת. אם יש שם נבלה מי נאמר כיון שיש שם נבלה לא נשחוט לו. או מתירין לשחוט ולא נאכלנו לו נבלה. ואני כבר נשאלתי על זה והשבתי ואמרתי שאכתוב לך.

תשובה: שמעתי מאחד מגדולי הרבנים שהעיד משם הרב רבי מאיר מרונטובורק. שהורה להחיר לשחוט אפילו במקום שיש שם נבלה להאכילו. אלא שהטעם שאמרו לי משמו חלוש מאד על כן איני כותבו לך. והוא הרב שהגיד לי כן דעתו. וטעמו משום דאם אין שוחטין לו יבא לידי סכנה שימנע מלאכול הנבלה וימות. ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחוויה או נאמר שבת הותרה אצל חולה. אם נאמר שבת הותרה אצל חולה שוחטין לו שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה. ושוחטין לחולה בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו. וכדרך שאמרו בטומאה למאן דאמר טומאה הותרה ציבור שאם נטמא הכוס אפילו יש שם כוס אחר נותן לטהור אפילו מן הכוס שנטמא. אבל למ"ד דחוויה היא מאכלין לו הנבילה שהוא צריך לאכול ואין אנו עוזרין לשחוט לו. שצמקום שיש לו צער לאכול לא נעבדו אנו ולא נדחה את השבת. וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחוויה היא ולא הותרה. מכל מקום כל שאין שם נבילה אמרינן לגוי לשחוט כיון שהיא דחוויה אכלו. ומדע לך שהרי שנינו בצרייתא אין עושין דברים הללו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל. ע"כ. ויש אריכות גדול בזה ואכ"מ.

*

גמ'. שם. ידוע מ"ש בשו"ת הרשב"א הוצא צ"י (אור"ח סימן שכח) וכן צ"מ (פ"ב דהל' שבת ה"א) דשבת דחוויה אצל פקוח נפש, דליפתינן מדקיי"ל טומאה דחוויה. עיי"ש. ותמה בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן פה) וא"ס (סימן קמה) מה ראה לדמות שבת לטומאה, וכי בחדא מחתא מחתיניהו, דילמא טומאה דחוויה ושבת הותרה ומה ענין עבודה לפיקוח נפש, דילמא לענין א' מהם הוא דחוי' ולאידך הותרה, וש"ס ערוך הוא צסוגיין לחלק לענין עבודה בין שבת דהותרה ובין טומאה דדחוויה. ולע"ג. וע"ע בליקוטי הערות שם. וגליוני הש"ס ציומא (מו ע"ב).

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן עט) מ"ש בקור' זו, ח"ל: עוד העלה לפני מה שאין מעלתו על הגליון ש"ע שלו בצ"ע על המ"מ פ"ב מהלכות שבת שכ' אי שבת דחוויה או הותרה תליא צדין אי טומאה דחוי' או הותרה כו' והוא כנגד סוגי' דיומא מ"ו ע"ב יעו"ש וז"ע.

הבה ידידי לא המ"מ כתב כן אלא הכ"מ כתב כן ח"ל רפ"ב מהל' שבת דחוי' ה"י שבת כו' ובפסחים ע"ז איפליגי תנאים בטומאה אם דחוי' ציבור כו' ומשמע בגמרא דהלכה כמ"ד דחוויה היא וכ"פ רבינו צ"פ מציאת מקדש ומשמע דכי היכא דפליגי בטומאה ה"נ איפליגו בשבת לגבי חולה אם הוא דחוי' או הותרה וקיי"ל כמ"ד דחוויה, וכ"כ הרשב"א והר"ן דשבת דחוויה היא אצל חולה ולא הותרה עכ"ל. וגם בספר הב"י ס' שכ"ח כתב כן והראה מקום על הר"ן שהוא צ"ב דבינה גבי ממלאה אשה קדירה צער כו' והרשב"א הוא בתשובה ס' חרפ"ט מסכימי' שניהם דחוויה היא ולא הותרה ולא כמ"ס מעלתו על הגליון מג"ה שלו בקיאות זה דהר"ן ורשב"א פ"ב דבינה פליגי בזה. ובמחשכ"מ ז"א ולא דק.

אמנם קושייתו מסוגיא דיומא הנ"ל דף מ"ו ראיתי כן שהריגס בס' דברי ר"ש דף ס"ב ע"ב וע"ד מס' סנהדרין י"ב ותי' דרבא פליג התם ציומא מ"ו על ר"ח ואמר דוחה את הטומאה ולא את השבת דקופו כחילתו איהו מני' ס"ל שבת ג"כ דחוויה. אבל א"ז מוכרח דשפיר י"ל בזה לא פליג רבא וס"ל נמי בשבת הותרה כו'.

ולע"ב ד גם בלא סוגי' דיומא דברי הכ"מ תמוהים אדיליף דשבת דחוויה לגבי פ"ג כמו טומאה דחוויה לגבי קרבנות ציבור טפי ה"ל למילף משבת גופיה לענין קרבנות ציבור דחוויה היא הה"נ לענין פקוח נפש וכן הק' ותמה בזה הגאון בצפר דברי ר"ש שם וז"ע.

לבן נ"ל דודאי היתר המפורש בתורה ומצוות בן שבת והוא קרבנות ציבור אינו השבת דחוויה אלא הותרה. וכן א"ל מחלליה מות יומת. וציוס השבת שני כבשים כו' בדיבור א' נאמרו וכתיב עולת שבת בשבתו כו', אבל מאי דאחי' מדרשא דקרא ואינו מפורש ממש בתורה כמו צמועדו אפילו בטומאה בזה פליגי תנאי אי טומאה דחוויה או הותרה ציבור וא"ש סוגיא דיומא מ"ו ע"ב גבי קרבנות שבת הותרה ציבור לכ"ע. אבל טומאה דחוי' ה"י ציבור. וא"כ גבי פ"ג דאין מפורש בתורה לדחות שבת ולא אחי' מסבירא אלא מילפוטא דקראי טובא ודשמואל עדיפי מכולהו מוחי בהם ולא שימות בהם ציומא דף

גמ' מ"ש הגאון למחן הנה גם אני זכיתי צוה בשכר הימים על קושיות המעיין חכמה וגם הרב השולח הקשה כאן זאת למה שחטת קדשים דוחה יו"ט והא קי"ל דשנים שומטים וצוה אחד ושנים שעשו אין חייבים בשבת ואני אמרתי הא שבת הותרה אלל קרבנות כדאמרו ציומא דף מ"ו וכחצתי צוה דהרי ציומא דף נ' מצואר דלענין קרבנות אמרין דדוחה והבאתי דברי המשב"ץ הנ"ל שכת' דלאו דוקא דוחה רק שהותרה א"כ אין מקום לקושית המעיין חכמה הנ"ל.

אמנם הא צמועדו מרבה שבת וטומאה וא"כ למה צטומאה אינו רק דחויא ובקרבנות הוא הותרה וע"ז כתבתי עפ"י דעת הרמב"ן הנ"ל דקרבנו' דא"א בשבת בלתי לעשות מלאכה שוב הוי הותרה והלאו לא נאמר על זה כעין טומאה מזהה אלל צטומאה אינו רק מקרה א"כ לא הוי רק דחי' וזכיתי לכוון לדעת הגאון והארכתי צוה. ע"כ. עיי"ש עוד. ובשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן לה). וע"ע צוה בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו אות לא)

*

גמ'. שם. בשו"ת צאר יצחק (סימן יד ענף ג) כתב להקשות, בקרבנות נכור דדחי שבת, הא כיון דקרבנות שבת לא הותרה רק דחוי' שבת אלל קרבנות, א"כ אמאי לא יסחוט ע"י שנים כדי להקל האיסור. עיי"ש מה שהארין צוה. וע"ע דצדריו בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו).

*

גמ'. שם. ידוע קו' האחרונים על הרמב"ם שפסק (פ"ד ה') ביאת המקדש ה' ח' דאין הלץ מרצה אלל בזמן שהוא על מנחו כו', והא לפי המבואר ציומא (מו ע"ב), דר"ש הקשה לר"י מהא דכה"ג ציוה"כ, ותי' ל"י ר"י דהנה לטומאה דהותרה בציצור, א"כ לפי מאי דפסק הרמב"ם (פ"ד מהל' ביאת מקדש ה"ט) דטומאה דחוי' בציצור, א"כ הוי תרתי דסתרי. עיין בנסק משנה שם.

*

גמ'. הרי שהיו ישראל' מוחצה בטהורין ומוחצה בטמאין וכו'. עיין מה שהארין צוה הגאון ר' ירוחם פישל פערלא צהג' לספר המצות לרס"ג (ח"א דף רמו ע"ב). וע"ע מרפא לנפש (ח"ד סימן ה).

*

תוס' ד"ה א"א. עיין בשו"ת יוסף אומן (סימן ו) בתשובת חתנו הגאון ר' אברהם פארו, שכתב למחן קו' החוס', דבסיפא אשמועינן חידושא מאי דלא משתמע מרישא, והיינו דמרישא לא משתמע אלל שעושין הפסח צטומאה וכגון שהם טמאים, מ"מ עיקר עשיית האיסור אינו אלל בשעת הפסח דהיינו שמקריב הפסח צטומאה, אלל הכא בסיפא קודם עשיית המצוה עבד איסורא דמטמא לגבירא ועבר אדאורייתא קודם השחיטה דהיינו מיד שאלו הסקין צידו דאסור לכהן לטמאות את עצמו כאשר פסק הרמב"ם צפ"ג מהלכות אלל, עיי"ש, נמצא

פ"ה לכן לא תלי' ליה הכ"מ אי דחויא או הותרה שבת אלל חולה צדין הקרבנות ציצור בשבת משום דהס' לכ"ע הותרה כנ"ל אלל תלי' ל"י צדין הטומאה דדמי' ליה דתרווייהו מדרשא דקראי אחיין ופליגי ביה אי דחויא שבת או הותרה וקיי"ל דחויא טומאה ציצור וכן שבת אלל חולה ולק"מ.

ובאמת הא דהכ"מ דהרשב"א הוא צמשו' ס' תרפ"ט תלי' ליה הכי שבת אלל חולה אי דחויא או הותרה צדין טומאה ציצור אי הותרה או דחוי' יע"ש א"כ לא על הכ"מ תלויות דמעלתו נ"י מסוגי' דיומא מ"ו וגם הרגשתינו הא דלא תלי' ליה צדין שבת גופיה אלל קרבן ציצור אלל גם על הרשב"א ק' כנ"ל, אלל אמיתן של הדברים כך הס' כמ"ש דחדא מחורן באידך כנ"ל, ועיין גל"ח בפסחים ריש דף ע"ז העיר אדרש' צמועדו אפי' שבת אפסח דווקא קאי דאילו בתמיד מפורש כן בתורה ע"ש.

אבל הצ"ח צבי' שכ"ח כתב צטעמא דהרא"ש שלהי יומא צס' רבו מהר"מ ח"ל וטעמו דס"ל כמ"ד בפסחים ע"ז ציומא וי"ו דטומאה הותרה בציצור והה"ד דשבת הותרה בציצור והותרה אלל סכנת נפשות כו' יע"ש. ועל הצ"ח דהשווה להדדי טומאה ושבת גם בקרבנות וליק' ליה חולה מקרבנות שבת גופי' כי קוש' הנ"ל באתת ודאי צע"ג מסוגיא דיומא דף מ"ו הנ"ל.

שוב ראיתי צמשו' חתם סופר חיו"ד סס"י של"ח ובחלק א"ח ס' פ"ה תמה כן על הכ"מ צצ"ע והאתת כמס"ל למחן.

שוב מנאמתי צספר לית חן עה"ת פרשת אחרי הקשה על הצ"י מסוגי' דיומא דף מ"ו קוש'. והוצא גם צסוף ספר משו' שמש נדקה בהשמות וגם צספר משב"ץ ע"ש. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן יד) ד"ה ובעיקר קוש'.

ובדברי הגאון ר' יהודה אסאד, כן כתב בשו"ת בית יצחק (י"ד חא סימן פה אות ח).

ובשו"ת עטרת חכמים (אר"ח סימן ד) כתב טעמא רבא לחלק צין פקוח נפש לקרבנות, עפ"י דברי הרמב"ן צספר תולדות אדם, דכל היכא שאי אפשר להמנא צלי שידחה שבת כמו תמידין ומוספין דשבת, שהמנא אגודה תמיד בחילול שבת, אי אמרין דהותרה שבת לגבייהו, משא"כ טומאה אינה אלל דחויא צצור דהא טומאה אינה אלל דבר הבא צמקרה, ע"כ הגם שהתורה אמרה שנקשר גם צטומאה מ"מ אינה אלל דחויא אלל לא הותרה, וה"נ פקוח נפש שאינו צא אלל צמקרה לא התורה שבת לגביה אלל הודחה לצד. עיי"ש. וע"ע מ"ש בשו"ת ר' יוסף נחמיה (סימן קצט) צוה.

ובשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן עז) כתב להמ"ל עטרת חכמים הנ"ל, ח"ל: צמה שהקשה הרב השואל על דברת הכ"מ צס' הרשב"א דשבת דחויא אלל פקוח נפש כמו טומאה דדחויא וע"ז הקשה מיומא דף מ"ו דאמרו שבת הותרה טומאה דחויא וע"ז כת' הוא דבר מושכל עפ"ד הרמב"ן צת"ה לענין טומאות מת מצוה. והנה תמהני על הגאון צסבר נודע כי היא צקי צכל הספרים ובפרט בשו"ת הראשונים הרי המשב"ץ ח"ג ס' ל"ט הרגיש צוה יע"ש.

גמ'. **שם.** עיין שו"ת חתם סופר (או"ח סימן רח) בשבועה למהר"ן חיות, ח"ל: בדף ו' ע"ד, במ"ש רמז"ס [ה'] מעשה הקרבנות פ"ב הט"ו] דמוכות נשיאים הוראת שעה היתה וזממ' מ"ק ט' ע"א יליפין מזה ק"ו ואלכו (יום) [צוים] הכיפורים.

י"ד ברמז"ס לא הוזכר הוראת שעה אלא על אופן הקרבנות שאין כיוולא בהן לדורות כגון קטורת וכפירש"י בשיר השירים [ה' א'] בפסוק אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי, ואי נמי קאי אגוף קרבן יחיד בשבת דהוה הוראת שעה, י"ל דס"ל שבת אחד לא איקרי קהל וכמ"ש מג"א ס' רי"ח ססק"ג יע"ש וש"ס קאי למ"ד שבת א' איקרי קהל, ומאי דקאמר קרבן יחיד, ר"ל נגד כל י"ב שבטים נקרא זה קרבן יחיד, אבל לענין דחייב שבת אין כאן הוראת שעה ושפיר יליף מיני' ק"ו.

וביבוי חורפי אמרתי ליישב בזה מדרש רבה [נשא פ"ד - ז'] וטעות טבח והכן אתה שמרת שבת עד שלא ניתן, חיים בן נחן מקריב בשבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים דהנה מ"ש שמר יוסף שבת עד שלא ניתן, יש לפרש דלבושיו לא שמרו החז"ל בחוץ לארץ כמ"ש רמז"ן [בראשית כ"ו ה'], ולכל הפחות שבת לא שמרו בחוץ לארץ דגוי ששבת חייב מיתה [סנהדרין נ"ט ע"ב], ויוסף הוא התחיל לשמור שבת אפילו בחוץ לארץ. והנה כתב פרשת דרכים דאין ליחיד לקבל עליו תורה, ואבות שאני כיוון דרבים אמו מיניה כרבים דמו כדאמרין פ"ק דע"י, וא"כ יוסף שקיבל על עצמו שמירת החז"ל ואפילו שבת בחוץ לארץ, נריך לומר סבירא ל' שבת אחד איקרי קהל וה"ל רבים אמו מיניה וכרבים, וא"כ כיוון שכיון להלכה שבת אחד איקרי קהל על כן בן דוקא יקריב קרבן נשיאים בשבת. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן קלו) בשבועה להשאל שם, ח"ל: אתה פסקת כר' יהודה במה שאמר שאין קרבן צבור חלוק לפי זה אם שבת אחד טמא וכלם טהורים יעשה בטומאה זהו דעתו דפ"י בגמרא והרמז"ס ז"ל פסק עד שיהיו רוב צבור טמאים זהו פשטן של דברים וכל האמוראים הכי סבירא להו והיאך תשוה ר' יהודה שאומר שאפילו שבת אחד טמא וכלן טהורים יעשה בטומאה עם האומרים דוקא רוב או מחצה על מחצה אם מחצה למחצה כרוב אלו דברים הם בדוים וא"כ בקש רחמים על עצמה שעמית עמך גאון לומר ואנן סבירא לן דלהלכה כר' יהודה דסבירא ליה אין קרבן צבור חלוק אפי' במיעוט טמאים לחלוק על רב וגאון אציהן של ישראל בדברי תורה ואתה מתהפך בזה מאל אל כד אין דברך הראשונים כמו האחרונים. ע"כ.

*

גמ'. **איתמר** היו ישראל מחצה טהורין ומחצה בטמאין וכו'. בשו"ת שאגת אריה (סימן סה) דן אי מקיימין מ"ע של שמחה דיו"ט דוקא בבשר שלמים או אף בשאר מיני שמחות. ובתו"ד מציא ראייה מסוגיין דאף בשאר מיני שמחות נמי יוצאים המ"ע של שמחה, עיי"ש.

לפ"ז דבסיפא אשמועינן רבותא דאפילו דעבד איסורא דאורייתא קודם עשיית המנוה מלי עבד.

ועפ"י האמור ידוקדק מאי דנקט הש"ס "סכין" דוקא, דמאחר דבבבבבבב לא הזכיר אלא כלי שרת דרך כלל מאן דמקיה להש"ס לאוקמה בבבבבב דוקא וטפי הו"ל למיינקט המורק וכיוצא דנריך כהן דוקא, משא"כ שחיטה דכשרה בזה אלא ודאי משה"ה נקט בבבבבב למאי דכתי'.

*

תוס' ד"ה בטומאת. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן סז) וספר המנוה לרס"ג בזה' הגריפ"פ (ח"א דף סב ע"א).

*

תוס' שם. מ"ש התוס' דישחוט בבבבבב ארוכה וכו', עיין בשו"ת בית יצחק (י"ד ח"א סימן ו אות יא) דלכתי קשה, דמ"מ חייב על הסכין, דמכנים כלי טמא במקדש, עיי"ש.

דף ע"ב

גמ'. **ר"א בן מתיא אומר אין היחיד מכריע את הציבור בטומאה וכו'.** בשו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן קב) נשאל על מה שאמרו בבבבבב בבבבבב לא חוכל לצוות את הפסח, אלעזר בן מתיא אומר לפי שמצינו שהצבור עושין את הפסח בטומא' בזמן שרובן טמאים יכול יהא יחיד "מכריע את הערלה", ת"ל לא חוכל לצוות את הפסח. ח"ל השואל: הכרעה לטומאה ידועה דאחד מכריע אם היה יותר על מחצה אחד כלן עושין פסח בטומאה, אבל הכרעה ערלה עד שזריך הכחוב למעטה לא הצנחי. ואם פירשו שהערל אע"פ שהוא כטמא אינו מכריע היה לומר יכול יהא ערל מכריע את הטומאה ועוד לא נריך לקרא דהא אינו מכריע אלא טמא מת ומ"מ כבודך יבאר לי באר היטב. ע"כ.

וע"ז השיב: מה שהוקשה לך לשון ספרי יכול יהא יחיד מכריע את הערלה. יפה הקשית לפי הנסחא אשר מצאת אבל היא משוש' ובבבבבבב שלנו כתוב מכריע את העולם, ובגמ' פסחים פ' כ"ז הביאה בזה הלשון אלעזר בן מתיא אומר אין היחיד מכריע את הצבור לטומאה. ש' לא חוכל לצוות את הפסח ומה שנו' בבבבבבב מכריע את העולם אמרי' בגמ' מכריע את הצבור אלא שלשון הבבבבבב הוא דרך גומא. כלומר אין אפשר שיחיד מכריע את העולם אם הוא מחצה על מחצה. והכוונ' היא על הצבור הוא קהל ישראל העושין את הפסח. ע"כ. וע"ע מ"ש בזה הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כאן.

דף פ ע"א

גמ'. **אפילו שבט אחד טמא וכו'.** עיין שו"ת תשצ"ך (חלק ג סימן לו).

*

ואמנם עיקר הדבר דסובר ר"י אין ק"צ חלוק דקאמר במנחות שם שלמוד ערוך הוא צפיו של ר"י פירש הרמב"ם שם בפירוש המשנה שהיה קבלה אלו ואינו סומך אותו לכחז גם לא מנא אותו בהיקש ע"ש, הרי שפירש הרמב"ם שלא בהיקש השכל מנא אותו רק קבלה מרבותיו צלי טעם ועכ"פ מן התורה הוא וקיבלו ר' יהודה איש מפי איש.

והנה כל זה במסקנא דמנחות שטעמא של ר"י בנטמאת אחת מן החלות או אחד מן הקדרים הוא משום שאין קרבן ציבור חלוק ואי אפשר להכשיר אחד ולפסול השני והיינו אם אין קרבן ציבור חלוק שאינו ראוי להיות חלוק. אבל בתחלת הסוגיא שם שהקשה במאי פליגי אי הוי ס"ד דאין ק"צ חלוק דקאמר ר"י במשנתנו היינו שאין ראוי להיות חלוק א"כ כבר חזינו טעמא דר"י ומה צריך לפרש במאי פליגי אלא ודאי שהיה סובר שהיינו שאינו חייב להיות חלוק ואם כן אין זה טעם למשנתנו. והקשה למסקנא באמת האי לפי שאין קרבן ציבור חלוק לפי שאין הניך מרנא מציעא ליה. ועכ"פ מתחלה ודאי שלא היה סובר כך אלא היה סובר שאינו חייב להיות חלוק ואם כן לפי זה בפסח דקאמר שאין ק"צ חלוק היינו ג"כ שאם ירצו יעשו בטומאה וכפירוש רש"י בפסחים שם בתחלת ד"ה יעשו ואם כן שפיר הקשו התוס' דלענין שרשאין לעשות בטומאה לא היה צריך להטעם שאין ק"צ חלוק שהרי ר"י סובר טומאה הותרה בציבור ואינו צריך לאהדורי אטירה. והוכיחו לתרץ דשאני פסח כיון שיש בו אכילה והציא ראיא מסוגיא דיומא דף ז' ע"א דקאמר ר"ג מודיעא היבא דאיבא שירים לאכילה.

ואף שבאמת אין זה ראיא דשם במנחת העומר מייירי שאם בא בטומאה אין השירים נאכלים כלל דחמשה דברים באים בטומאה ואין נאכלים ולכן מהדרינן אטירה וכן פירש"י שם להדיא דמהדרינן אטירה שיהיה שירים נאכלים אבל פסח שנאכל בטומאה למה נחלוק בין הקרבה לאכילה כי היכי דבזה הותר גם בזה הותר. אמנם מחמת דוחק הקושיא הוכרחו התוס' לומר דגם בפסח מחלקין.

ובל זה לפי תחלת הסוגיא אבל למסקנא דלמוד ערוך הוא שאין קרבן צבור חלוק וזה טעמא בשני סדרים שם במשנה אם כן מכלל שפירושו שאינו ראוי להיות חלוק וקושיא התוס' בלא"ה לא קשיא ואז למ"ד טומאה הותרה גם בפסח אמרינן כן וסוגיא בסנהדרין הוא למסקנא. ע"כ.

וע"ע בהגהות ר"ש נאטהוהאן, שכותב: מ"ש לישב דברי התוס' מנחות דף ט"ז ע"י תוס' זכאים דף ט"ז ע"ב בד"ה ומה. וצדדו לשבת תשובה הארמתי לישב דברי התוס' ועי' בשו"ת תשצ"ן ח"ג סי' ל"ז וסי' קל"ה קל"ו. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א"ב סימן ה). וע"ע אגרות משה (א"ח ח"א קדשים סימן ה). ושו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קנו אות ב) שהאריך בדברי הגו"ב.

*

גמ'. ויטמאנו במת. עיין בספר המצות לרס"ג בהג' הגר"פ (ח"א דף רנא ע"א, ודף רנג ע"א).

*

ועייין בספר דרכי תשובה (סימן פט ס"ק יט) שכתב, שאף שהשאלת אריה העלה שיואלים ידי מנות שמחה ביום טוב ככל שאר מיני שמחות, ואין צורך דוקא באכילת בשר, אך הגאון הקדוש צעל דברי חיים מנאנו, אמר, שאין דברי השאלת אריה מוכרחים, אלא צריך לזכור ביום טוב בשר בהמה בדוקא, כדי לקיים מצות שמחת יום טוב. וכ"כ בשו"ת דבר משה (חלק א' אר"ח סימן מז). וע"ע בספר ניומוקי אורח חיים (סימן תקכט) ושו"ת מנחת ברוך (סימן צד) ושו"ת תורת רפאל (סימן צב) ושו"ת אבני נזק (אר"ח סימן עד) ושו"ת שאלת שמואל (סימן כח). ולקמן (דף קט) נאריך א"ה בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת ושז הכהן (סימן צד), בית האור (מע' א כלל בג). וע"ע בשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן סג) מ"ש בסוגיין באורך.

*

גמ'. אלא ה"ק אי איבא תנא דסבר ל"ה כתנא קמא וכו'. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן פו) נשאל מהגאון ר' ליב איגר מהלברשטאט, על מה שכתבו התוספות במנחות (דף ט"ז ע"א) בד"ה ר"י אומר, דר"י איצטרך ליה טעמא דאין קרבן ציבור חלוק בפסח אף דס"ל טומאה הותרה בציבור משום דפסח יש בו אכילה. משמע מדבריהם שאף בפסח דנאכל בטומאה מ"מ לא אמרינן בזה הותרה בציבור רק דחויא, והרי בסנהדרין (דף י"ב) מסיק בגמרא דלר"י אם עברו מפני הטומאה אינה מעוברת שלא לזכור עברו דטומאה הותרה בציבור, הרי דס"ל גם בפסח הותרה בציבור. עכ"ק.

וע"ז השיב הגו"ב: הנה לכאורה קושיא גדולה היא זו וראויה היא לו. ואמנם עכ"פ אמינא זה טעמא. דלכאורה גוף דברי תוס' שם במנחות תמוהים דהא ודאי אף דאית ליה לר"י טומאה הותרה בציבור היינו שא"ל לאהדורי אטירה אבל אם רוצים לעשות בטירה מהי תימי לומר שיעשה דוקא בטומאה, אבל מטעם שאין קרבן ציבור חלוק מוכרחים לעשות בטומאה אפילו הטהורים כיון שצבט אחד שהוא טמא עושה בטומאה. וכן מפורש בפסחים דף פ' ע"א דלר"י מוכרחים כלם לעשות בטומאה ולא שהרשות בידם דקאמר שם אי איבא תנא דסבר לה כתי"ק דאמר פלגא ופלגא לא עבד כולו בטומאה וסבר לה כר"י דאין קרבן ציבור חלוק כו'. הרי דאין קרבן ציבור חלוק היינו שאסור לחלוק, וכן פירש"י שם בד"ה אלא ה"ק.

ודבריו רש"י שם לפני זה בד"ה יעשו בטומאה, אף טהורים אם ירצו, אצלי תמוהים וסותרים דברי עזמנו שאת"ז בד"ה אלא ה"ק. וגם רש"י שפירש הטעם משום שגנאי הדבר ומוה לקח המהרש"א דאין זה דין תורה, ג"כ תמוהים אצלי וסותרים סוגיא דמנחות הנ"ל. דמשום טעם זה סובר ר"י שניהם יאלו לבית השריפה. ואמנם גם טעמו של רש"י דגנאי הדבר שמהרים אלו מאלו ומוכחא להדיא ג"כ תמוהים אצלי דכל זה לא שייך בסוגיא דמנחות.

הטבילה קודם הזאה כשר אף לילה כמ"ש הר"ש שם, אבל זה קשה וז"ע. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורא תנינא ח"ג סימן פט).

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן קטז) שמתה השואל על דברי הל"ח הנ"ל, דאינה אסורה הזאה שלישי, דעדיין לא הויא זה תיקון גברא עד הזאה שביעית, מסוגיא דיומא (ג ע"א) דמסקינן דכהן השורף את הפרה מפרשינן ד' בשבת כי היכי דמתרמי רביעי שלו בשבת, ולפי דברי הל"ח הא הזאה שלישי מותרת בשבת. עכ"ק.

וע"ז השיב בנו הגאון מהר"ש לאמנא, ח"ל: ידוע להוי כי חיכך כאשר יא לאור ספר ל"ח הקשה זה אחד מחלמדי אאמ"ו הגאון נ"י, וזה שהשיב לו כפי שנכתב בכתבי אאמ"ו הגאון נ"י, ח"ל שם: הנה סבור היית שמציאה מלאה להשיב סמירה גדולה וטעית מאד, ואטו כהן השורף את הפרה יכולים להיות עליו בשבת הלא אפי' אם לא הי' שבות בהזאה הלא על השורף את הפרה א"ל להיות כי אם ע"י תינוקות יושבים על לתות שע"ג שורים, כמבואר במשנה ד' פ"ג דפרה וצרמז"ס בפ"ב מהלכות פרה ה' ז', וכל זה אי אפשר בשבת משום משתמש בצעלי חיים. ומה שאמרו שם במס' יומא הזאה שבות היא משום כה"ג צוה"כ אמרו כן אבל בכהן השורף את הפרה בלא"ה אי אפשר בשבת משום משתמש בצעלי חיים. ע"כ לשון אאמ"ו הגאון נ"י בתשובתו לתלמידו.

(ועיין במג"א ריש סי' רס"ט ועיין ברמב"ם פ"ב מהל' פרה שהתינוקות בעצמם היו מוזין עליו ולא הי' אפשר ע"י אחר והיו צריכין לחזור ולשוב לעזרה בכל יום ע"ג דלתות שע"ג בהמות לזרוק עליו ודוק). ע"כ. וע"ע בשו"ת מהרי"ך (ח"א סימן כז).

וע"ע בשו"ת צית יתחק (אור"ח סימן צג אות ד) מה שחירן לקו' השואל בנו"צ הנ"ל, ועוד שם (סימן מה אות ה). וע"ע שם בקו' מנחת אהרן (סימן א אות ו).

ובעיקר דברי הל"ח, כבר העיר הצרוך טעם בהגהותיו, מדברי הרמב"ם צפיה"מ (ר"פ אלו דברים) דמבואר להדיא דאף הזאה ג' אסורה בשבת. וע"ע בשו"ת אוהל משה (אור"ח סימן ו) מה שמתה על הל"ח. וראה בשו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן לה) ושם (חלק ז סימן קלט) דעת תורה בפתיחה לה' שחיטה (אות ג).

*

גמ'. וב' דיבא דלא חזי בראשון וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה פח), וספר אפיקי ים (סימן א אות ט).

*

גמ'. מאן ציית דעקר סיכיה וכו'. עיין בשו"ת עין יתחק (חלק א יו"ד סימן כג).

*

גמ'. אין תשלומין לפסח הבא בטומאה וכו'. עיין בספר המזו"ת לרס"ג בהג' הגרי"פ (ח"א דף רמה ע"א וע"ב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן פא) שכתב להעיר דאי נימא דהא אסור לאדם לטמא עצמו ברגל הוא מן התורה, א"כ מאי פריך ויטמאנו בנות, הא אסור לטמאות ברגל, וערצ פסח כשמגיע זמן שחיטת הפסח חשוב כרגל, כמ"ש הל"ח לעיל (דף ג), בשלמא אי נימא דהא דאסור לטמאות הוי רק מדרבנן, י"ל דבדרבנן אומרים ליחיד חטא כדי שיזכו הרבים, אבל אי הוי אסור מה"ט תיקשו. עיין שם שהאריך בזה.

*

גמ'. במת נמי אפשר דעביד בשביעי. עיין בל"ח כאן שכתב לדחש, דח"ל לא אסרו ההזאה צו"ט, לפי שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, ואסרו הזאה רק בשבת.

ועיין בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קיא) שמתה על דבריו, דהרי אמרו צעירובין (דף ס"ו) הויה שבות ואמירה לעכו"ם שבות מה הזאה שבות ואינו דוחה שבת אף אמירה לעכו"ם שבות ואינו דוחה שבת, ואם אימא הא הזאה אינו נוהג צו"ט, וא"כ גם אמירה לעכו"ם שבות לא יהיה שייך ציוס טוב, והרי אף בחול המועד כל דבר שאסור לעשות אף על ידי עכו"ם אסור כדאמרו צמ"ק דף י"ב ובש"ע אור"ח סימן תקמ"ג.

עוד תמה בשו"ת שו"א ומשיב, מתוס' מגילה (כ' ע"א) ד"ה ולא טובלין ולא מוזין, שהקשו בזה דאמרו הוצו והוצה וטמא מת טבילתו ציוס, וע"כ ציוס שלאחר הזאה, דאי קודם הזאה היאך מותר לטבול צוה"כ אי משום דטבילה בזמנה מזוהה הא הזאה הוה שבות והיאך יכול לעשות, ונדחקו מאד, ולפי דברי הל"ח דציוס טוב לא גזרו על הזאה מטעם שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, והרי צוה"כ גם כן חייב עצמו לטהר כמו ברגל כמ"ש הרא"ש סוף יומא, ואף דבשו"ת שאגת אריה (סימן סז) חולק על זה אבל מכל מקום הרא"ש כתב כן, ולדעת רבינו סעדיא גאון חייב לנרץ על הטבילה ציוס הכיפורים, ואם כן משכחת לה לטבול ולהזות צוה"כ דטבילה בזמנה מזוהה.

עוד בותב הצ"ח א'חדש, דאף דהזאה שבות היא ואינה דוחה שבת היינו הזאה שביעי, אבל הזאה שלישי אינו אסורה בשבת, דעדיין לא הויא זה תיקון גברא עד הזאה שביעית, עיי"ש באורכ.

וע"ז כותב בשו"ת שו"א ומשיב שם: צמ"ש דהזאה שלישי ל"ש מתקן, דעדיין חסר השביעי, ועדיין אינו מתוקן, דאמת כי מצינו כעין זה בכמה מקומות דכל שאין התיקון בא חיכך לא מקרי תיקון וכ"כ במרכבת המשנה ליישב דברי רבינו בזה, אבל כאן כל דבר שתלוי בימים משעה שהתחיל התיקון מקרי מתקן. ע"כ.

עוד כותב לדחות דבריו לפי דברי התוס' מגילה הנ"ל, ח"ל: וגם מה שחידש הל"ח שם דהזאה בשלשי כל שאינו מתקן מותר להיות בשבת, אם כן לפמ"ש ר"ת דשני טבילות ית, קודם הזאה ולאחר הזאה, והכ"מ צפיה"מ מפרה הציא בשם הר"ש שכתב ג"כ כר"ת, וביאר שם דצין בהזיית שלישי צין בהזיית שביעי טעון טבילה קודם, ולפי"ז בהזאה שביעי משכחת לה דיחא ציוס הכיפורים דאינו אסור משום מתקן. מהיו ית לדחות דהא

שמעינן מהכא בהדיא, דאף דכבר הודחו לשני דאפילו הכי אין עושין בשני.

ובן פסק הרמב"ם דין זה, וכן נשמע עוד מדבריו ז"ל ממאי דקאמר בראשון וכו' וצ"ל לא יעשו וכו' ואין מחלה עושה פסח ב' ומשמע דאפילו אם כבר נדחו לשני לא יעשו בשני, וכן נראה מן הש"ס וכ"כ רש"י בהדיא דקאמר כיון דהווי רוצה לא עבדי, ופסטי לא עבדי משמע בהדיא דר"ל אף אם כבר נידחו לא עבדי נמצא לפי זה דצ"ד דנידחו לז' הווי צבור וצבור לא עבדי צב', כן נראה לכאורה.

אמנם שוב כותב: כד דייקין פורתא האמת יורה דרכו דאין הדבר כן והיינו דאע"ג דאמרין דאין ציבור נדחין לז' לא אמרין אלא כד אידחו מכא טומאת מת אבל אי אידחו מכא טעמא אחרינא ודאי עבדי, והראיה לזה שהרי אי הווי טמאי זיבה בראשון ודאי עושין בשני וכמו שנראה מבוחר מלשון רש"י ז"ל ס"ז ע"א ד"ה אלא לעולם יע"ש וכן נראה בהדיא מלשון הרמב"ם צפ"ו מה' ק"פ ח"ל רבים שהיו טמאי מת בפסח ראשון אם היו מיעוט הקהל הרי אלו נידחין וכו' אבל אם היו רוב הקהל וכו' אינן נידחין אלא יקריבו וכו' שנאמר וכו' יחידים נידחים ואין צבור נדחה ודבר זה בטומאת המת וכו' ע"כ, הרי דקאמר בהדיא דהא דאין ציבור נידחין היינו בטומאת מת דוקא, משמע בהדיא דצבאר טומאות ודאי נידחין. ע"כ. עיין שם באורך.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר המצות לרס"ג בהג' הגר"פ (ח"א דף רמז ע"א).

*

מתני'. **הפסח שנזרק דמו וכו'.** עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו אות יא) ושם (אות כ-כא).

*

גמ'. **על הדם ועל הבשר.** עיין מ"ש בזה בשער המלך (פ"ד מה' ביאת מקדש ה"ז וה"ח) ועיין שו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן טו אות לה).

*

גמ'. **לא אמרו טומאת התהום אלא לזמן בלבד.** כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות קרבן פסח ה"א): מי שנטמא בזמן והוחה עליו שליש ושציעי ושציעי שלו נטמא בקרבן התהום ולא ידע ועשה פסח בחוקת שהוא טהור ואחר כך נודע לו שהוא טמא בטומאת התהום אינו חייב בפסח שני, שכיון שנטל בשציעי פסקה טומאה הראשונה, אבל אם נטמא בטומאת התהום בשני לטומאתו ולא ידע עד ששעה הפסקה, הרי זה חייב בפסח שני שחוקת הטמא טמא עד שיהיה טהור ודאי שרגלים לדבר. ע"כ. והקשו עליו, דהא בגמרא כאן מצויר דלא הותרה טומאת התהום אלא למת בלבד. ועיין בשו"ת דברי חיים להגה"ק מצאנא (אר"ח סימן כח) מ"ש בזה.

*

רש"י ד"ה **יעשו בטומאה.** עיין בדברי הנו"צ שהבאנו בגמ' מה שמחה על דברי רש"י, וע"ע בתפוזות שור במידושי בכור שור כאן, יד דוד בסוגיין.

וע"ע בפסח הציט (אות נו) שתיך, דוודאי העיקר אם ירלו אבל אין מחוייבין לעשות בטומאה, רק אעפ"כ אם אסור לעשות בטומאה א"כ יהא הקרבן חלוק שזריכין לזיהר, אבל אם רשאיין לעשות בטומאה וא"כ אין צריך לזיהר ואף אם ירלו לעשות בטומאה מי יעכב על דין, עי"ש.

*

תוס' ד"ה מושלחין. עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן ה).

*

תוס' ד"ה אתה. עיין בשו"ת שיבת ציון (סימן טז) ד"ה ובאמת תמיה, ושו"ת משיב דבר (חלק ב סימן ה) ד"ה ואי מסבירא, ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קו) ושם (חלק ו סימן מז) ושם (חלק ז סימן צד) ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח סימן קעח) ושו"ת יד סופר (סימן ל) שו"ת מקדשי השם (ח"א סימן פז בהג' דבר צבי אות א).

*

תוס' שם. **במ"ש התוס' פסחים דהא קי"ל דערל וטמא משלחין קרבנותיהם,** יש להקשות, דהא החגיגה בעי סמיכה, כמ"ש הרמב"ם (פ"א מחגיגה ה"ט) ואם כן אי אפשר על ידי שליח, וכ"כ התוס' בגיטין (דף כ"ח) דדוקא אם אי אפשר בתקנה אחרת וא"ל להמתין הוא דמביאים ע"י שליח, ואם כן כאן שיוכל לשלחו לדרך רחוקה שפיר א"ל לטמאו דלמא מדה מחגיגתו, ופסק יציא בשני, וע"ג. ודוחק לומר דכוונתם שיטמאו לסומא שצנייהם, דסומא אין צריך סמיכה, דזה אינו, דמה נעשה אם לא ימצא שם סומא, וצ"ע. כן תמה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן עז).

*

תוס' שם. **מדברי התוס' כאן מצויר דאיקור דרבנן מיקרי ראוי מן התורה,** ועיין בית האוצר להגר"י ענגיל (מע' א כלל קלד) שהאריך בזה.

דף פ' ע"ב

גמ'. **היו שלישייתן זבין ושלישייתן ויהורין וכו'.** הנה צהא לזכור אין נדחין לפסח שני אלא עבדי בטומאה, יש לחקור, אם כבר נדחו לשני אי עבדי או לא.

ועיין לעיל (עט ע"א) שהבאנו דברי חתן החיד"א בשו"ת יוסף אומן (סימן ו) שהאריך בזה, וכותב שם, דלכאורה מסוגיא דהכא נראה שלא יעשו, דגרסינן היו שלישייתן זבים ושלישייתן טהורים ושלישייתן ט"מ אמ"ר מני בר פטיש אותם ט"מ אינם עושין לא את הראשון ולא את הב' ראשון לא עבדי דהווי מיעוטא צב' לא עבדי הואיל וכו' ורובא לא מדחו לפסח ב', ע"כ. הרי

דף פא ע"ב

גמ'. ומי דיינינן ק"ו מדהלכה וכו'. עיין בשו"ת חוות יאיר סימן קל"ב (ארת יט) ושם (ארת נב).

*

גמ'. שם. עיין רש"י בשבת (קלב ע"א) שכתב הטעם דאין דנין קל וחומר מהלכה, משום דלא ניתנה תורה שבעל פה לידרש בשלש עשרה מדות. וע"ע בספר מדות אהרן (דף ו' ע"ב) ובשו"ת חוות יאיר (סימן קצב אות עד).

ועיין בל"ח כאן, שכתב, שזה שנים רבות שנחקקה על פרש"י הנ"ל, מגמ' כאן, דמשמע דגו"ש דנין מהלכה, כדמשני רבא דיליף מועדו מועדו, ולרש"י הנ"ל הא כל י"ג מדות אין דנין מהלכה.

ובתב ליישב, דהא דאין דנין י"ג מדות מהלכה, היינו אם אין דנין אלא דבר זה, אבל כאן דגו"ש דמועדו ילפינן מינה גוף הדין שהתמיד דוחה טומאה, וכן ילפינן דפסח דוחה שבת, כיון דילפינן דבר המפורש ככתוב, ילפינן נמי אף דבר שהוא הלכה. עיי"ש.

ועיין ברש"ש כאן שהביא דברי הל"ח, וכ' ליישב בזה הסוגיא דמכות (דף יא), גבי ס"ת שפתרו בפשתן, דפליגי בה ר' יהודה ור' מאיר, חד אמר כשר וחד אמר פסול. מ"ט דמ"ד פסול, דכתיב למען תהיה תורת ה' צפיה, ואתקש כל התורה לתפלין, מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרין בגידין, אף כל לתופרין בגידין. ואידך כי אתקש למותר צפיה, להלכותיו לא אתקש. וקשה, דהא היקש וגורר שוה שוין, ואין ללמוד היקש מהלכה. ולפי האמור נישא, שכיון שכבר הוקש למותר צפיה, אין היקש למחצה, וילפינן אף מהלכה. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת אמרי אש (א"ח סימן מט).

וע"ע בספר מחנה ראובן כאן, ובשו"ת נודע בשערים (א"ח סימן ב) ושו"ת צאר ילחק (חלק י"ד סימן כא) ושו"ת מחזה אברהם (ח"א סימן קנא) וסדר משנה (ה' שביחת עשור עמוד ס). וע"ע בספר גופי הלכות (סימן יג) וספר לימודי ה' (לימוד טו). וע"ע בפסקא הבאה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן צח) דאף דנין ק"ו מהלכה, מ"מ דיינינן גו"ש מהלכה, ח"ל שם: נשאלמי איך קאמר הש"ס בקידושין (דף ל"ד ע"ב) דמנה והקהל לא היו שני כתובים דאי כתב רחמנא מנה ולא כתב הקהל ה"א יליף ט"ו ט"ו מחג הסוכות. וקשה הא אסקינן בסוכה דף כ"א ע"כ דסוכה הלכה למשה מסיני דנשים פטורות וקרא דהאזרח אחי לרבות את הגרים, ורש"י פי' בשבת (דף קל"ב ע"א) דאין דנין ק"ו מהלכה דלא ניתנה התורה שבעל פה לדרוש ב"ג מדות, הרי ג"ש בכלל וא"כ אין דנין ג"ש מהלכה וא"כ איך היה אפשר לילף מנה מסוכה בג"ש הלוא סוכה הילכתא הוא דע"כ האזרח לרבות כמו גבי י"כ.

גמ'. שם. עיין בספר ראש המזבח (ובחים כג ע"א) שכתב לפרש תיבת "צלצד" שנראה לכאורה כמיותרת.

*

תוס' ד"ה נזרק דמו. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן מג) ושו"ת אגרות משה (חלק א"ח א' סימן קיש-כ) ושו"ת חלקת יואל (א"ח סימן כד) בהג' שם.

*

תוס' שם. עיין מהרש"א, ומ"ש עליו בשער המלך (פ"ד מהל' ביאת מקדש ח"ו).

דף פא ע"א

גמ'. רבי יוחי אומר זב בע"ל שתי ראיות וכו'. עיין בשו"ת צית ילחק (י"ד ח"ב סימן אות ו) ושו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן רג) ושם (חלק ח סימן קעד).

*

רש"י ד"ה אי נמי. עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא י"ד סימן מו) ד"ה והנה הרמב"ן, שכתב: ועכ"פ יש לנרף גם דעת רש"י שסובר בפסחים, דספירת לילה מקרי ספירה ואף שהתוס' הקשו על רש"י וגם הרמב"ם צ"ו מא"צ פסק דלא מקרי ספירה מ"מ עכ"פ לענין זה יש לנרף דעת רש"י לשאר קולות דלעיל.

ובן כותב בתשובתו הנדפסת בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן פא) [ונדפס בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא קונטרס אחרון סימן פא)], ח"ל: וגם יש לגבז לזה דעת רש"י אף שהיא סברה דחוי' לגמרי ולא נוכרה בשאר הפוסקים מ"מ במקום שאנו מקילין בל"ה לחיזוק בעלמא נדבר גם מסברת רש"י דסובר דספירת לילה עולה ולמ"ד מקצת היום ככולו לא בעינן עלות השחר. ע"כ.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק י"ד ג' סימן מה) ושם (סימן נט).

*

תוס' ד"ה קסבר. בשו"ת חכם כ"ז (סימן קלד) כותב בתור"ד: ודבר ברור הוא לגביל וצקי דדרכי התלמוד, שאין לנו לחדש ולבדות מלכנו מחלוקת בין תנאים ואמוראים כ"א במקום ובענין שהם חולקים בדוא' לא זולת, וזה אחד מעיקרי יסודי התלמוד. ע"כ.

וע"ע בתוס' מו"ק (דף י' ד"ה ה"ג, ונדה (דף ח) ד"ה מאן. וש"ך חו"מ (סימן מו ס"ק פו) וכתבת שלמה להמהרש"ל ביבמות (דף כח).

*

תוס' ד"ה אי נמי. עיין בשו"ת צית ילחק (א"ח סימן צג אות א) שו"ת צית שערים (א"ח סימן רלד) ושו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן סה).

וע"ע צבית האורז שס, שמציא בשם ספר צאר יעקב (יו"ד סימן קי) שכתב דהרמז"ס דס"ל ספד"א מה"מ לקולא ס"ל דדין ק"ו מהלכה.

*

גמ'. ובי ימות מת עלי במחזורת עלי. עיין רש"י צנדה (סח ע"ב) ד"ה אהל מעליא בעינן, וז"ל: אין נזיר מטמא אלא צאהל מת ודאי כדכתיב (במדבר ו) וכי ימות מת עליו במחזורת עליו, כדאמר בכיד לולין. ע"כ.

ועיין צש"מ אחיעזר (חלק א אה"ע סימן לד אות א) שכתב לתמוה ע"ז, דהא כאן מיירי בטומאת התהום, ואפילו צודאי אינו מגלה אם נודע לאחר מכאן, ולפי המסקנא טומאת התהום מהלכה ולא מקרא.

ובותב: ונראה בכוונת רש"י, דסמך על דרשת הספרי צפ' נשא דעליו להוציא את הספק, שהי' צדין מה במקום שלא עשה צו אונס כרצון עשה ספק צודאי כו', ומבואר שם דלאו בטומאת התהום קמיידי דצקצר התהום גם ודאי טהור, ול"ש הק"ו מטובה אלא דממעט ס"ט צרה"י מקרא דוכי ימות מת עליו דאפילו מספק אינו מגלה ואינו סותר הקודמים ומפרש רש"י סככות ופרעות אפילו צרה"י מ"מ אינו סותר מן המורה ורצנן גזור צו לסמור אותו יום ומדין מורה הי' עולה ג"כ וזהו לריו"ח דס"ל דאין הנזיר מגלה עליו דאע"פ דריו"ח ס"ל דסככות ופרעות ד"ת וכמבואר בירוש' נזיר פ"ז דסככות ופרעות מורה הן אצל תרומה ואין הנזיר מגלה עליו דאצל תרומה הוא טומאה ודאית אצל לענין נזיר נתמעט דאפילו ספק לא הוא ולהכי אינו סותר ועולה מן המורה ורק מדרבנן החמירו, אלא דלפרש"י יקשה משנתינו צנזיר נ"ט צנזיר ספק טמא דהא ספק ט"מ נתמעט מוכי ימות מת עליו, ונראה דדוקא בסככות ופרעות דספק אם יש טומאת מת כלל אצל צב' נזירים שזקקה טומאה צנייהם צודאי יש שם טומאה וא' מהם נטמא צודאי יש לו דין ספק טמא, ואפשר דלאו דוקא צב' נזירים רק בכל מקום שיש טומאת מת ודאית ורק ספק נגע צוה ס"ט צרה"י ספקיו טמא גם לגבי נזיר וסותר הנזירות ורק בסככות ופרעות דהוי ספק אם יש שם טומאה כלל אף צרה"י נתמעט מוכי ימות מת עליו להוציא את הספק דדוקא במחזורת עליו. ע"כ.

*

גמ'. אי זהו טומאת התהום כל' שלא הכיר בה אחד בסוף העולם וכו'. עיין צש"מ מורה לשמה (סימן שפ) אי אליהו הנביא זכור לנוצ כשהוא צא ויורד בעוה"ז, ומתלבש בגוף, ולומד עם החכמים, והולך וצא עמהם כשאר אדם, אם יש לו דין מלאך גמור צעת שהוא בעוה"ז ומתלבש בגוף, או דלמא יש לו דין נביא, ונפקא מינה אם חייב להתפלל, וכן בשאר מצות בהיותו בעוה"ז, ואם יטורף למיין קדיש וקדושה.

וע"ז כותב בתשובה: גם בהיותו מלובש בגוף בעוה"ז ויושב עם החכמים וצא עמהם צדמות אדם ממש, עכ"ז הוא חשוב מלאך ויש לו דין מלאך גמור בכל העניינים, ואינו נכלל עם בני אדם.

תשובה: דבר זה כבר כתבתי בגליון הש"ס שלי שלא דוקא דהא בפסחים דף פ"א צעי למילף טומאת התהום דהותרה צתמיד ק"ו מפסח ופריך ומי דנין ק"ו מהלכה ומסיק אלא אמר צא יליף מועדו מועדו מפסח ופריך ומי דנין ק"ו מהלכה ומסיק אלא אמר צא כו' ופי' רש"י צד"ה טומאת התהום גופא היכי כתיבי ומשני דרב יוסף צבר אפשות' הך מסקנא דלקמן דטומאת התהום גמירי גמירא לה ומשום הכי פרישין לעיל ומי דיינין ק"ו מהלכה עכ"ל.

הרי להדי' דק"ו לא דיינין אצל ג"ש דיינין וכן מוכח מתוס' דקדושין דף י"ז ד"ה ויליף ריקס ריקס מעולת ראי' וא"ת בעולת ראי' גופא מנ"ל דצכל שהוא נילף מצבור ותהא הי' סלעים וי"ל דשמא הלכה למשה מסיני הוא כו' ולפ"ז מאי פריך הש"ס ויליף ג"ש ריקס מעולת ראי' הא עולת ראי' הוי הלכת' ואין למידין ג"ש אלא ע"כ דוקא ק"ו לא ילפינן הא ג"ש ילפינן אף מהלכה.

ובזה אמרתי לישב ליתן טעם לשבח כל הלכה למשה מסיני למה לא נכתב צדה' צתורה אלא טעמא דאפשר דהייתי לומד איזה ק"ו ולכן לא נכתב צדה' כדי שלא ללמוד ק"ו. ע"כ. וזה דלא כמ"ש צל"ח כאן, עיי"ש, ושו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן קלד אות ח).

וע"ע צש"מ צית יתחק (יו"ד ח"א סימן פג אות ג) ושם (אבה"ע ח"ב סימן נח אות יג).

*

גמ'. שם. עיין צהג' מרדכי (שלהי קידושין) דכמו דאין דניס ק"ו מהלכה כן אין דניס מתקנתא, וכ"כ צש"מ מהר"ס מינץ (סימן קט).

ועיין צש"מ מהרש"ס (חלק ד סימן ט) דזה דוקא היכי צדאנו ללמוד עיקר התקנה, אצל אם צבר תקנו רק דמסופקים צאזו פרט, נראה דשפיר יש ללמוד ומ"ו. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין צבית האורז (מע' הא' כלל פח) אי דנין מה מצינו מהלכה.

*

גמ'. שם. עיין צש"מ יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיט) אי דנין היקש מהלכה. ועיין לקמן (דף פב ע"ב) שהצאנו צצרינו.

*

גמ'. שם. עיין מ"ש הפרמ"ג צכפר גינת ורדים (כלל לג) ומ"ש עליו צבית האורז (מע' א כלל פט).

*

גמ'. שם. עיין צפירוש הגר"א (פ"ג דידים מ"ב), שהוכיח דר' יהושע סובר דדניס ק"ו מהלכה, וכדעת ר"ע. ועיין בהגהות משנת רצ לנזיר (פ"ז מ"ד) מ"ש צוה. ושו"ת מהרש"ס (חלק ו סימן לט). וע"ע צבית האורז (מע' א כלל צ) מה שכתב לתמוה על הגר"א מש"ס דכאן, ושבת (קלב ע"א).

ואילי כ"כ לר' יהודה דס"ל מנות להנות ניתנו אבל האמת אין כאן לב ד"ד מתנה כלל. ועוד נ"ל דגם לר' יהודה לא זריכים לב ד"ד מתנה אלא משום דהרי עשו כן לתקנת קדשים ומששו שהזיקנים לא ישרפו הנותר ועל הצ"ד לשרפו ומאין להם עני חולין אם לא מתרומת הלשכה זה מה שג"ל בזה.

וקשה הא עכ"פ עברו על לא תעשון כן, וע"כ מפני שלא הי' דרך השחמה לית לן בזה. ע"כ. וכע"ז כתב בשו"ת חתם סופר שם (סימן רע"א). וע"ע בספר בית פנחס עמ"ס תמורה ח"ב (דף ק"א ע"א) שחמה על החמ"ס, דהא כאן מיירי שחם על עמים שלו והתירו לו לשרוף מעצי המערכה, וזכ"ה ג' ל"ש כלל לומר שהתירו לעבור בל"ת משום מזה לשרוף הנותר, עיי"ש.

*

גמ'. **בדי לביישן.** בשו"ת מקדשי השם (ח"א סימן מו) נדפס מהגאון זעל ישועות מלכו, והביא שם מ"ש הגאון ר' משה ישראל פערלמאן, להעיר מקוטה (ל"ב ע"ב) שלא לבייש עוברי עזירה. וכתב לחלק דלולי י"ל שהוא רק לזרוזי נפשיה שיהיו מעטה, וכדלקמן (פב ע"ב) אר"י כדי לביישן, ופרש"י שלא מהירו מלטמא, והרי העבודה של מחסר, היה מוטלת עליהן, והיה להן לזהר. וע"ז יצ"ן הגאון מקוטנא, כי כן מצוה צרמז"ס בזה' דעות (פ"ו) וזה' תשובה (פ"ג ה"ד) דלזכור זיכור מותר לבייש, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה נטמא. עיין בספר בית האזר להגריי ענגיל (מע' א כלל כט) שביאר מ"ש התוס' דאפי' למ"ד דל"ל צפ"ק דשבעות לב ד"ד מתנה עליהן, ה"מ בקרבנות דקדשי קדושת הגוף אבל בקדושת דמים כו"ע מודו דאמרין לב ד"ד מתנה וכו', וכתב דטעמא דמ"ד דל"א לב ד"ד מתנה וכו', הוא ע"פ דברי המקור חיים (סימן תמח ביאורים סק"ט) דאומדנא לאו תנאה הוא אלא שיעורא הוא בגוף הדבר, וכיון דהוא רק אומדנא ע"כ ס"ל דאומדנא חשיב שיעור, ושיור הא לא מהני בהקדש, משום דאמרין פשטה קדושה בכולה, וע"כ בקדושת דמים דאמרין בערכין (ד ע"ב) דבקדושת דמים לא אמרין פשטה קדושה בכולה, לכן בקדושת דמים שפיר לכו"ע אמרין לב ד"ד מתנה וכו', עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין בספר בית פנחס עמ"ס תמורה ח"א בקו' שגיאות מי ציין (אות יח).

דף פב ע"א

גמ'. **ראש המעמד היה מעמיד את הטמאין על שער המזרח וכו'.** עיין בשו"ת חכם נבי (סימן צא). וע"ע שו"ת מים עמוקים למהרש"ם (סימן ע) וטורי אבן חגיגה (דף ה) דקא מייתי לה לידי חשדא, ופחמי שיערים צחידושי על ברכות (דף ג) ושבת (דף כג), וספר זכרון אלעזר על מס' שקלים, ושו"ת

וראיה לזה ממ"ש בגמרא דפסחים דף פ"א ע"ב ברייתא ערוכה שם אחיה טומאת המהום כל שלא הכיר זה אחד בסוף העולם הכיר זה אחד בסוף העולם אין זה טומאת המהום, והיא הלכה פסוקה להלכה בהרמז"ס ה' נזירות ע"ש, והנה אליהו הנביא זכור לטוב ודאי הוא מכיר בזה, ואם נחשב בכלל בני אדם להיותו מלוכש בגוף, א"כ בהיותו צעור"י ליכא טומאת המהום, דהא איכא חד דמכיר בזה, אלא ודאי גם בהיותו מלוכש צעור"י יש לו דין מלאך גמור, ולכן אין ידיעתו והכרתו בזה מעכבת דאינו בכלל בני אדם. ע"כ.

*

גמ'. **לא תימא נודע לו לאחר זריקה הוא דמריצה וכו'.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק ח"מ א' סימן קח). ומה שהאריך בזה הגר"ם על הרמז"ס (פ"ד מה' ביאת מקדש ה"ו).

*

מתני'. **נטמא ש"ם או רובו וכו'.** עיין שו"ת מרפא לנפש (ח"ב סימן יז אות כד) ואם (סימן מב אות א).

*

מתני'. **הציקנין שורפין אותו לפני הבירה וכו'.** בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רסז) מביא ראיה מכאן דמחיקת השם אינו אסור כל שאינו להשחמה רק לזכור חיקון.

ו"ז: הנה בגוף הדין דמחיקת השם דנפקא לן מלא תעשון כן לה' אלוקים, הדעת נותן שאינו אסור אלא על דבר השחמה אבל לזכור חיקון לא איכפת לן, דהו לא עבר על לא תעשון כן, דהא אואבדתם את שמם קאמר לא תעשון כן, והרי אנו רואים המצב של צע"י הקדש לוקה משום ואשיריהם תשרפון לא תעשון כן, כמצוה במכות כ"ב ע"א.

והנה מצינו בפסחים פ"א ע"ב הציקני' שורפים אותו לפני הבירה מעצי המערכה וע"ש בתוס' ד"ה נטמא רובו כו' וקשה הא עכ"פ עברו על לא תעשון כן, וע"כ מפני שלא היה דרך השחמה לית לן בזה. ע"כ.

אמנם שוב כתב לדחות ראיה זו, דל"ל הא דהתירו לציקנים לשרוף בשר קדש צע"י הקדש, משום דאחי עשה דושרפת הנותר ודחי לא תעש' דלא תעשון כן, והוה צעידנא, מה שאין כן בחיקון השם לא הוה צעידניה. עיי"ש עוד בזה.

ויע' בסיומן שלאחרי, שכותב שהמעתיק השמיט מהתשובה הג"ל דיבור שלם, וכך נ"ל: והנה מצינו בפסחים פ"א ע"ב הציקנים הי' שורפים מעצי המערכה, ויעיין שם בתוס' ד"ה טמא רובו וכו', שנדחקו בטעם משום לב ד"ד מתנה ודוחק שלא מזכר זה בש"ס וצרמז"ס, ועוד הא האכסני' הי' מתציישי' לשורפו לפני הבירה שלא יאמרו יציקנים הם או טמא כלו והי' ראוי' להחיר להם לשרוף בחצר מעצי המערכה ואי משום טעם הש"ס שם דלמא פיישי ונהנה מעצי הקדש יתנה לב ד"ד גם על מה דפיישי וציקלור הי' להם לפרש משום דמנות עשה הוא לשרוף נותר וטמא ומנות לאו ליהנות ניתנו כמו בשופר של עולה ושלמים ברה"ה כ"ח ע"א.

דף פב ע"ב

גמ'. כל פסולו בקדש וכו' גמרא גמירי לה. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קצב) שמונה והולך כל ההלכות הנזכר בש"ס דגמירין לה הלכה למשה מסיני, ושם (אות לו) כותב: פסולי מוקדשין בשריפה גמר גמירא לה, פסחים פ"ב ע"ב. ובמיימוני פסולי המוקדשין פ"ט לא משמע כן וכמ"ש בסמוך. ע"כ.

*

גמ'. שם. בספר יריעות שלמה (סימן כט) להגאון ר' שלמה זלמן זוללמאן, הניח צ"ע טובא דברי חוס' לעיל (דף כב) במ"ש דהא איחשק לקדשים עובר שהוציא ידו דכל שצדקש פסול בשריפה, ותמה ע"ז הא מצוהר כאן שדינו בשריפה הלכה למשה מסיני הוא, והא אין דנין מהלכה אפילו היקש. עיי"ש.

ועיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיט) בתשובה להגאון הנ"ל, שהביא הקו"ה הנ"ל, וכותב: לענ"ד שלא בדקדוק כתב מעלתו נ"י בפשטות וכל י"ג מידות הן ק"ו והן היקש לא ילפי מהלכה כמצוהר. ובמח"כ ז"א, דו"ל רש"י שבת קל"ב ע"א שלא ניתנה תורה שצ"פ לדרוש צ"ג מדות, עכ"ל, ועיין תשובת יד אלי' סי' מ"ט. והנה מידת היקש לא מנה ברייתא דר' ישמעאל בזה"י י"ג מדות, וכתב הר"ש בספר כריתות חלק בתי מדות ב' אות י"ב דה"ט משום דה"ל כמאן דכתיב לגמרי בזה"י דצ"כ הקישן הכתוב ועדיף מ"ג מדות, וא"כ לכ"ע דנין היקש מהלכה. ואפי' לפמ"ש הר"ש עוד שם אות י"ד דהא דלא תשיב היקש משום דדמי לדבר הלמד מעניינו וכו' דחשיב בזה"י י"ג מדות ולפ"ז גם היקש אין דנין מהלכה וכו' מ"מ האי קרא ובשר בשרה וכו' כולל שניהם דהי מינייהו מפקת לכ"ע עדיף מהיקש ודין מהלכה ועיין בבאר יעקב בכללי הסוגיא כלל י"ג מזה. ועוד כתב באס"ו ב"ק דף כ"ה דר"ע ס"ל דנין מהלכה גם ק"ו וכן העלה הגאון באר יעקב שם כלל י"ב מדעתו ולא ראה שצ"כ באס"ו הנ"ל א"כ ייחא ליה לש"ס טפי למנקט דרשה לדאורי כדי לתרץ אליב"ד דכ"ע וגם לר"ע ולק"מ תמיהת פרו"מ נ"י.

ועוד נ"ל עדיפא דדוקא שריפה הוא הלממ"ס ככל פסולי בקדש אבל ודאי גם אם לאו הלממ"ס היא בקצורה דינו אצל מ"מ אסבה"י נינהו משום דלא פקע קדושתן דמחיים, ועיין לשון רש"י בכריתות כ"ג ע"א בזה"י דהא בנסה דמועלין בנותר כיון דאם עלה לא ירד ה"ל חזי לגבזה ואסבה"י, וה"ל בפסול יוצא אסבה"י מה"ט דמ"ש. וכן בפסחים פ"ב ע"ב מסיק אף דהלממ"ס הוא דכל שפסולו בקדש בשריפה מ"מ נטמא נריך קרא דה"ל כיון דגם בחולין מופסל אימא חסגי ליה בקצורה פירש רש"י לגומה מן העין שלא יאכלו כלבים. הרי דגם זולת הלממ"ס דבשריפה מכ"מ קצורה מיהת צ"ע דאסבה"י. ובהדי' לשון החו' בפסחים כ"ב הנ"ל הוא דהוי אמרינן בהגהה מדאחשק לקדשים דאסבה"י וכו' ולכן אינעריך אותו לכל איסורים. ואח"ל למ"ד פודין את הקדשים להאכילן לכלבים אי לאו הלממ"ס דדינו בשריפה א"כ קצורה ג"כ אלא מותר בהגהה

דברי יעקב להגאון מקיטוב (סימן ג) ושו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן סח) ושו"ת זכר יהוסף (אר"ח סימן פה).

*

גמ'. רבא אמר מפני החשד וכו'. בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן ס) כתב להוכיח דאף דברבים לא שייך חשדא, היינו רק בדבר שכולם עושים ביחד, אבל במה שעושה כל א' בפ"ע אף שהרבה עושים כן אפ"ה שייך חשדא. והביא ראיה מהא דלעיל (גג ע"א) דתודוס איש רומי בגדיים מקולסים, עיי"ש, הבאנו דבריו לעיל (גג ע"א). אמנם בשו"ת כתב סופר (יד"ד סימן פד) כתב לדחות, דהתם אין הטעם משום מראית עין, רק דיסקרו דקדשים בחוץ מותרים, וכותב שלא מנא שם ראיה יותר לחילוק החת"ס, רק שכתב דהבו דלא לוסף עלה.

אכן בשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן פח) כתב דיש ללמוד דבר זה מש"ס דכאן דרבא אמר מפני החשד וכו', ולכאורה הא כיון שהיו הרבה טמאים, הרי ברבים ל"ש חשדא, ועכ"פ הו"ל דאיכא צינייהו בזה"י דאיכא הרבה טמאין, וצ"כ דצכה"ג שכל א' בפ"ע הוא חשד שמתעלז מלצא לעבודה גם בזה"י איכא חשדא. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה הפסח שנצטבא. עיין בספר המצות לרס"ג בזה"י הגר"פ (ח"א דף ששה ע"א) שכתב דמשמע מרש"י כאן דס"ל דמה דאמרינן כל שפסולו בגופו ישרף מיד, לא חיובא קאמרינן, אלא שמותר לשרפן מיד ואינו חייב להמתין להם עד שתעבור צורתן. עיי"ש עוד באורך.

*

תוס' ד"ה בשלמא. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן כו).

*

תוס' שם. עיין בספר המצות לרס"ג בזה"י הגר"פ פערלא (ח"א דף שסד ע"א) שכתב דאי אזהרת לא תותירו כוללת גם זבח פסול תליא במחלוקת הר"י והרשב"א כאן, דלפי' הרשב"א דפי' דמאי דמזריכין קראי לפסולי המוקדשין שהן בשריפה היינו רק לענין שישרפו מיד, אבל אחר עיבור צורה לא נריך קרא, משום דכלא"ה טענין שריפה משום דה"ל נותר, א"כ מצוהר דס"ל דגם זבח פסול בכלל אזהרת לא תותירו, דכיון דה"ל בכלל נותר להטעינן שריפה לאחר עיבור צורה ממילא ישן נמי בכלל הלאו דלא תותירו, אלא דאי לאו דשמעינן מקרא או מהילכתא דנשרפין מיד, הו"ל דבקצורה או בציעור אחר מן העולם נמי סגי להו ציומן, משום דשריפה בנותר לא אשכחן בקרא אלא למחרתו בצוקר.

אב"י לפי' הר"י, דמפרש דעיקר חיובא דשריפה הוא דאחינן למילף מקרא או מהילכתא ואפי' אחר עיבור צורה, לא הוה שמעינן דין שריפה לקדשים פסולים מנותר, משום דנותר אינו אלא הראוי לאכילה ולא נאסר אלא משום שניתותר, מצוהר דס"ל דזבח פסול אינו בכלל נותר ולא בכלל אזהרת לא תותירו, עיי"ש.

וכבר הניח כן ג"כ צ"ע, השער המלך (פי"ט מה' פסולי המוקדשין ה"א), עיי"ש.

ועיין בה' מנפה איתן כאן, שכתב דלק"מ, דבשנת קיימו המוס', אליבא דמ"ד, דילף תרומה טמאה מקודש, אבל רנצ"י יליף שם, שריפה בתרומה טמאה מקרא דכתיב גבי תרומה, תמן לו ולא לאורו, מכלל דבת אורו היא, וכ"פ רש"י בסוכה (דף לה), ואליב"י מה שהקשו המוס' כאן, וח"א השיב, דז"א, אלא לומר דמוותרת בהנאה, בשעת ציעורה, אבל דבשי' שריפה דוקא מנ"ל, וי"ל עפ"מ"ש המוס' לעיל (כא ע"א), דדוקא אי צעי' שריפה, יש לו היתר הנאה בשעת שריפה, אבל אי צעי' קצורה, א"א ליהנות בשעת ציעורו, דאפילו אפר אסור, וא"כ כיון שהחירה החורה להנות בת"ט בשעת שריפה, ש"מ דהיא מן הנשרפין, ולא מן הנקברין, עיי"ש. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן יג).

ובשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לא אות י) כתב ליישצ קו' הגרע"א, וז"ל: ואולי יש לומר שהמוקשות בפסחים חפסו בפשיטות דמקרא דלך תהא להסקה שפיר ילפינן דת"ט בשריפה, כמו שחפס הגרע"א בדעת רש"י והרע"ב. ועי' בתו"ט תמורה, שכתב ג"כ דמכלל הני דרשות דדרשין בשבת כ"ה שמעינן דתרומה טמאה בשרפה. ורש"י והמוס' בשבת שסוברים שהוא מדרבנן מפרשים כקושיא הגרע"א הנ"ל דקרא אחי רק להיתר הנאה, כמו שכתבתי שאינו מן הנקברין, אבל לא שהוא מן הנשרפין. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בספר המנחות לרס"ג בהג' הגר"פ (ח"א דף שסה ע"ב). ומועדים וזמנים (ח"א סימן קעד).

דף פג ע"א

גמ'. דם ובשר חדא מילתא היא. הגר"י עגלי' בספרו צית האור (מע' הא כלל קנב) כתב בעטם הדבר, דכיון דהדם הוא המחיר של הבשר, על כן הפועל והמחפעל יש להם חיבור זה עם זה, צמה שזה פועל, וזה מקבל ממנו הפעולה. ועיין תוס' צ"ה (לט ע"א) ד"ה משום, דמים ומלח בעיסה חשיבי מין אחד הואיל ומיקון העיסה צא ע"י המים ומלח, עיי"ש, וע"כ ה"נ כיון דהדם הוא המחיר של הבשר, וגמלא תיקון הבשר צא ע"י הדם, לכן ג"כ דם ובשר חדא מילתא הוא, וכמו דמים ומלח בעיסה חשיבי מפאת זה מין צמינו.

ועיין שם שמציא עוד דמיון יותר קרוב לקצרה זאת מש"ס צ"ק (ע"ח ע"ב), ועפ"י"ו כתב צכוונת רש"י כאן, שכ', וה"ל פסולו בגופו כאלו נטמא בשר עצמו, דכיון דהדם הוא המחיר של הבשר הו"ל כגוף אחד ושפיר חשבו פסול הדם לגבי בשר פסולו בגופו, עיי"ש. וע"ע מש"כ בצית האור שם (מע' הב' כלל יא) ובגליוני הש"ס כאן.

*

היינו ע"י פדיון דוקא וגם עכ"פ למ"ד אין פודין וכו' מדא"י בתוס' פסחים כ"ט שפיר חירנו תוס' אליבא דה"א היקשא לאסר"נ אחי וזריך לילפותא אוחו כנ"ל. וכ"כ תוס' עוד בפסחים כ"ד ע"ב צ"ה אמרת דהיקש זה ובשר בשדה לקדשים שילאו וכו' אחי גם לאסר"נ מלמד שדינו בשריפה דהא צ"ח מהנקברים הוא לכ"ע. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צית יצחק (יר"ד ח"א סימן פג אות ה), ושו"ת שאגת אריה החדשות בקו' הגהות אשר לבנו הגאון ר' אשר, (דף עא ע"א) ושו"ת אחיעזר (חלק ג סימן נד) ד"ה אולם פשיטא, וספר המנחות לרס"ג בהג' הגר"פ (ח"א דף שסה ע"א). וע"ע בספר משך חכמה (פ' צו).

*

גמ'. אבל נטמא וכו' אימא לא תיבעי שריפה ותיסגי ליה בקבורה קמ"ל. משמע מכאן, דקצורה צ"א מילתא טפי משרפה, ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יר"ד סימן מה) בתשו' חותמו הגאון ר' אלי' אליעזר, שהאריך בזה.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן לט) מ"ש דצריז.

*

גמ'. זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד בדם ובבעלים וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יר"ד סימן

כח אות ז).

*

רש"י ד"ה כי האי גוונא. עיין שו"ת חצלת השרון (ח"א אור"ח סימן מה) ושם (יר"ד סימן ס).

*

תוס' ד"ה אבל. מצואר מרשצ"א כאן שיש לימוד מיוחד על תרומה טמאה שמהיה בשריפה, ולא ילפי מקדשים.

ועיין בהג' הברוך טעם על שו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן צו) שכתב דלפי דברי רשצ"א אלו, דשריפת תרומה לא נלמד מקדשים רק אחיא מלימוד צפ"ע שמנאות בשריפה, י"ל דתרומה נשרף גם בלילה, משא"כ לשיטת התוס' דמנאות שריפה לא אחיא אלא מקדשים, אם כן מדאורייתא כשם שילפינן מנאות השריפה כך ילפינן שלא תהיה בלילה כמו בקדשים. עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת רצי עקיבא איגר (סימן קכט) בשולי המכתב, שחמה על דברי המוס', וז"ל: איני מצין כעת דברי המוס' פסחים (דף פ"ב ע"ב) ד"ה אבל נטמא וכו' בקו"ח מתרומה, ותמיהני, הא ליכא קרא בתרומה טמאה דבשריפה, עיין שבת (דף כ"ד ע"א) בתוס' דכתבו אי דהוי דרבנן, אי משום דאקרי קודש, ואם כן כל זמן דלא ידעינן דקודש שנטמא בשריפה, גם תרומה טמאה לא ידעינן, ונע"ג. ע"כ.

רש"י ד"ה ונשדינהו. עיין בספר המצות לרס"ג בהג' רי"פ פערלא (ח"א דף שסד ע"א).

דף פג ע"ב

גמ'. ב"ה הגידין בשר וכו'. בשו"ת משפטים ישרים (ח"א סימן צח) כתב להעיר, דכאן משמע שהגיד הנשה בשר הוא ונאכל, ובמסכת חולין (פט ע"ב) אמרו דעך הוא.

ובותב דאולי י"ל שמה דאמרו עך הוא, פירוש, שאינו נותן טעם, אבל הוא עצמו ראוי לאכילה. עיי"ש. ועיין בגליוני הש"ס שהעיר עליו מלעיל (כב ע"א).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"ח סימן קיב) מ"ש בסוגיין באריכות.

*

גמ'. אלא פשיטא גידי צואר וכו' אלא אי אמרת לאו בשר נינהו ל"ל שריפה. בשו"ת שאל ומשיב

(מהדורה א ח"ג סימן קעב) נשאל צוה, הא כיון דנללה שלם עם כל הפסח א"כ קבלה טעם מהפסח ונעשה נותר, ולכך צריך שריפה.

וע"ז השיב: הנה באמת כעין זה כתבו הקדמונים בטעם דכלי חרס טעון שצירה משום דקבלה טעם אף שהוא פגום, אבל באמת יש לדחות דשם עכ"פ קבל טעם והטעם הי' בעת ההוא ראוי לאכילה ולהנאה אבל בגידין כיון דקשין הם ואינם ראויים לאכילה מה אכפת לן בטעם שקבלו, וכבר כתב רש"י ע"א ד"ה נשדינהו דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה ונותר וכאן כיון דהגידין אינם ראוי לאכילה ניהו דכלעי אסור בכ"ז לא הצריך הכתוב שריפה.

אברא דלפ"ז צ"כ צהא דקאמר הש"ס האי דהיתרא ניכלי ודאיסורי נשדי' ול"ל שריפה, וקשה כיון דס"ל דיש בגידין בנו"ט כדאמרו בפסחים דף כ"א וחולין ק"א דלר"י אמרינן דיש בגידין בנותן טעם ואותן גידין ראויים לאכילה שוב צריך שריפה שצביל הטעם שקבלו מהפסח.

אך נראה דהדבר נכון דהרי באמת צהא דכת' רבינו פ"י מק"פ הי"א דהיו מוציין אח"כ הגיד הנשה, והראב"ד תמה עליו וכתב הכ"מ כיון דאין בגידין בנו"ט לא החמירו לזלותו עם הפסח ולהסירו אח"כ ע"ש א"כ זה דוקא למ"ד דאין בגידין בנו"ט אבל למאן דס"ל דיש בגידין בנו"ט שוב יקשה דהיה צריך למשדינהו קודם הנלייה וא"כ ספיר פריך למה לי שריפה דהא ע"כ מיירי דשדינהו מקודם וע"ז משני דמיירי בהוכרו ולבסוף נתערבו ונטל בששים, ואף דגיד הנשה הוה צריה צ"ל דבפסח לא החמירו דדרבנן דהא דצריה אינה בטילה לא הוה רק מדרבנן.

ובזה י"ל הא דאמר הוכרו, ועיין רש"י דהוא לאו דוקא, ולפמ"ש יש לומר דאם לא היו ניכרים וכיון דלא ניכרו א"כ היה תחלת ציאתו לעולם בנערותו ול"ש ביטול כמ"ש המרדכי לכך משני דמיירי בהוכרו ולבסוף נתערבו דאו מועיל ביטול ח"צ ודו"ק.

מתני'. ה"ז להיות בשבת ישרפו בי"ז. עיין במוס' יו"ט שהקשה, שזו משנה שאינה צריכה, שאם אסור ציו"ט, כ"ש שאסור בשבת. עיי"ש.

ועיין צנורן טעם דין עדל"ת (פרק ד) שמירך, דקאי למ"ד הצערה ללאו ילאת ואין אסור הצערה בשבת ויו"ט, ורק ציו"ט אסור מטעם מוקצה דשו"י חכמים למלאכה גמורה, ובשבת דלית בה אסור מוקצה הו"ו ס"ד דלמ"ד עשה ודחי ללאו דהצערה, ולכן הוצרכה המנהג לומר שאסור אף בשבת. עיי"ש. וע"ע בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לב).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת בית יצחק (חור"מ חלק הדרשות סימן א) מ"ש באריכות בסוגיין.

וע"ע שער המלך (פי"ט מה' פסולי המוקדשין ח"ה).

*

גמ'. עצמות קדשים ששמשו נותר וכו'. עיין בשו"ת שצט הלוי (ח"ח סימן קיא) מ"ש בסוגיין באריכות.

*

גמ'. והשובר בטמא. עיין בשו"ת בית יצחק (יור"ד ח"א סימן קמז אות ה) ושם (ח"ב סימן מג אות י) ושם (סימן קמז אות יג) ושם (סימן קמח אות י). וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן יח).

*

גמ'. הני עצמות היכי דמי איצימא דלית בהו מוח למה בשריפה נשדינהו וכו'. עיין בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן לג אות ה) ד"ה ומה שיש, שצמ"ד כתב להעיר, הא העצמות בלעו מן הפסח בשעת זלי' ונעשה הבלוע נותר, וא"כ דלמא משו"ה צריך שריפה משום הבלוע של העצמות. וכתוב: ואולי כוונת הש"ס דהא אפשר בהגלה, ונע"ק. ע"כ.

וע"ע בשו"ת דברי יוסף (סימן ו) להגאון רבי יוסף קאנוויץ, שאליה מופנה התשובה הנ"ל של הגאון ר' חיים עוזר, ונדפס שם תשובת הגר"ע הנ"ל במילואו, עיי"ש.

ואני תמה על הגאון ר' חיים עוזר, איך נעלם ממנו כי הדבר כבר נפתח בגדולים, כי בספר אור זרוע הגדול (ע"ז סימן רצז) הביא באמת ראיה מכאן דעצמות לא בלעי, דאל"ה דלמא משו"ה צ"ע שריפה מחמת שיש בהם בלוע מנוותר, עיי"ש, ובהג' טל תורה כאן.

וע"ע בשו"ת הרי בשמים (ח"א סימן קטז) צוה, ושו"ת שצט הלוי (ח"ח סימן קיב).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חצלת השרון (אור"ח סימן כו).

*

גמ'. רב זביר אמר הכא במאי עסקינן וכו'. עיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן יד) בשולי המכתב.

*

ולא להטריח המעיין בכדי. א"כ הלא הכן אוקמתא דג"ה היא הנותנת כן. ואיברא כמדומי ששצבת שזה דבר מוחלט שא"א לשרוף הגידין והחוטין המנוקדין עד דלהו נותר ולא היא הא חנן בהדיא ז"ה כל שפסולו בגופו שרף מיד ואפי' בדם ובצנלים ס"ל לריב"ז ג"כ שרף מיד לפי שא"ל אוכלין וכל זה בפסולו מחמת ד"א אבל בפסול שלא הי"ל שעת הכושר ליכא דסליק אדעתיה לשהיי לאתויי לידי נותר זה פשוט בקוגיא דתלמודא ובזרז מאלד ועשי"ע ח"א (סי"א) א"כ קמה אלומת הכרחיות ראיתי לדר"מ גם נבזה, הפוך זה ותשכח מרגימתא טבא. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בסוף ספר שו"ת עונג יו"ט בחדושי אחי הממזר (אות ב).

*

גמ'. **שמונו מותר וישראל קדושים הם ונזהגין בו איסור.** עיין בשו"ת חתם סופר (חלק ז סימן סג) בדברי הגאון ר' לוי קונין, שכתב דלכך קאמר תלמודא "ישראל קדושים הם", משום דכל מילי דתקנו חז"ל סמכו על מלת וקדשתם וגו', וכדתנן יצמות (דף כ' ע"א) איסור מלוא איסור קדושה, עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן צב). ומועדים ומונים (ח"ג סימן רב).

*

גמ'. **שם.** מצינו לשון כזה "ישראל קדושים", בשבת (פו ע"א) כתובות (סה ע"ב) נדה (יז ע"א) ישראל קדושים הן ואין משמשין מטותיהן ביום, ועיין חולין (ז ע"ב) ישראל קדושים הן, יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה.

*

גמ'. **שם.** יש מציאין ראייה מכאן למ"ש "מנהג מצטל הלכה", דהא מן התורה חייבין לאלול כדי שלא לעבור על לא תוסיפו, וע"י שנהגו שלא לאכול הרי עוברים על הל"ת בשב ואל תעשה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת הרי"ם (סימן מד) ח"ל: תחלה בא בתוך האגרת, כי יש אנשים לומדי תורה שלא לשמה, ויחייבו בעדת אל לאסור את המותר, ויאמרו כן פשט המנהג. ולהחזיר את האסור ביד רמה, כי כן כתוב בתורה, על פי התורה וכו' ואפילו מוידים. עד כאן. וזה אומר לך, כי יש דברים מותרין מן הדין, וישראל נהגו בהן אסור מעצמן, שלא בתקנת חכמים, לגדר ולהתקדש במותר להם. ובמנהג כזה, אסור לעבור עליו כגופי תורה כשמו של גיד הנשה, שאמרו חכמים ז"ל, שמו של גיד מותר, וישראל קדושים נהגו בו אסור. וכן, בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם כחרדל, יושבות עליה שבעה נקיים (ברכות לא). ויש מנהג, שנהגו בו במקות מקומות, ולא נהגו כן במקומות אחרים.

ועכ"פ מכאן ראייה למ"ש הכ"מ בדברצנן הותר בפסח ולכן שומנו של גיד דאינו רק מדרצנן והיינו משום דמנזה שיהי' שלם כל הפסח ולכן לא הקפידו על מה שהוא דרצנן, וכעין זה כתבו החוס' ריש כ"ד פולין לענין מה שהיו מולחין כדא' עליו בשאר בפסח אבל אח"כ פשיטא דהיו מוילחין וכן כתבנו בגליון הרמב"ם שלי ראייה מהך דשומנו של גיד וראיתי שהציאו אחרונים בשם ראש יוסף שהקשה מכאן על הרמב"ם ונדחק דבעת הנלייה כלו כולו יחד ואח"כ בשעת אכילה שרפו וא"י מה דוחק יש בזה הא האמת הוא כן וכמ"ש הכ"מ בהדיא דמשום דמנזה להיות שלם לכך לא הקפידו בזה וז"ל ובתשובה אחרת הארכתי לזכר זאת ואכ"מ.

ובגוף קושיית מעלתו נראה דבלא"ה ל"ק דהא עלי אינו אסור רק כדי נטילה ופשיטא דזה לא בעי שריפה דחצי זית לא היה צריך שריפה כמבואר בפסחים דף מ"ט ומכ"ש בלע כדי קליפה או כדי נטילה וז"ל וגם למה צריך שריפה בכלה הא סגי בכדי נטילה. ע"כ.

*

גמ'. **לא נצרכא אלא לגיד הנשה.** עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן צו) ושו"ת ברית יעקב (סימן ד).

וע"ע בספר נחל איתן (פ"ח מה' איסורי ביאה) מה שהציא ראייה מכאן לדעת הרמב"ם דספד"א מה"ת לקולא.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאלת יעבץ (חלק ב סימן יח), ח"ל: אודות מה שנתקשה לך בספרי לח"ש שהייתי מסייע שיש בו ממש לדעת הרמב"ם ז"ל שאין מנקרין את הפסח. מממתינן העצמות והגידין כו'. וכתבת ע"ד בזה"ל וק"ל דהא אוקימתא דגמ' שם בגיד הנשה וספוקי מספקא הי מנייהו. וא"כ א"א לשרפו עד דלהו נותר. וממילא ליכא הוכח' ודאיירי דווקא בג"ה וק"ל עכ"ד.

הנה ידידי תלמידי אגב ריהטך לא סלקא לך מסקנ' סוגיא. דשינויא דר"ח אליבא דר"י ופשיטא ליה לר"י דשל ימין. ובתערבו איירי מתני' ואפשר שנתערבזה זה קריית ספוקי מספקא ואחלף לך בלשון המקשן אבל באמת חילי ידי מהבא מדאוקי לה תלמודא בג"ה וכו"י ותקשי לך אמאי שהייה לג"ה עד י"ט אחר אכיל' שנתערבו אז הו"ל לחלו מיד בשעת הפשטו ותקינו מעי"ט. ולשדייה באופן שלא יתערב. וגם חזרו החיטין וגם שומנו של גיד את הכל ייקרו קודם י"ט. כדס"ל לראב"ד דהא לא חזו לאכיל'. כדמסקין תלמודא בההו תלתא שניי. ואי איתא לראב"ד דהא קאשרי ליה לפסח כולו כשנגלו עמו ולא סגי דלא צו ייקרו מעיקרא אחתי קשיא דאסורא נשדייה. ואידך אסורי דמדבדיהם נשרפיהו מיד ולא שייכא כלל שרפתם ב"י. ומתני' מילתא פסיקא נקטה הגידין כו'. כאלו הוא דבר מוכרח ולא סגי בלא"ה והא אדרב' אי אפשר לז' לידי כך להשהותן עד י"ז שהרי אי אפשר להניחם בקרבן פסח לדעת הראב"ד ומאי פסקא וכל זה רמזו בלשוני הקצר שכתבתי לח"ש דה"מ בגמרא, ודוק, כדרכי בלשוני המחכים למעמיק צו ישמע חכם ויוסף לקח

גמ'. אמר קרא לא תותירו ממנו עד בוקר והגותר
ממנו עד בוקר וכו'. עיין באבני מלואים ח"צ בתשובות
הנספחות (סימן כב), ומ"ש עליו בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א
ח"א סימן רו) ד"ה ורלתי לדו".

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן צט).

*

רש"י ד"ה אי אמרת. עיין בשער המלך (פ"ח מה' מאכלות
אסורות ה"ו").

דף פד ע"א

גמ'. ר"א אמר שבתון דיו"ט עשה הוא וכו'. בגלוי
הש"ס הקשה, הא כלל שבתון נמי איכא עשה ול"ת
לפמ"ש היראים (סימן קי), וז"ל: לזה הקצ"ה שיסמרו ישראל כל
חוק ו' ימי הפסח באיסור חמץ ומלאכה וכל האמור בהן, דכתיב
ושמרת את החקה הזאת למודעה מימים ימימה, כלל בזה
המקרא כל חוק ו' ימים, ואעפ"י שהזכיר וזוהי במקום אחר
הוסף לך הכתוב עשה בכלל, ע"כ. וא"כ הרי יש כאן ל"ת
דמלאכה ועשה דשמרת. עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן ה).

*

מתני'. וראשי כנפים והפחושים. עיין בתרומת הדשן
(פסקים וכתבים סימן רמד) ושו"ת מהרי"ל החדשות
(סימן קכח).

*

גמ'. וגידין הרכין נידונין כבשר. עיין בצל"ח כאן,
ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא יו"ד סימן כז) תמה
השואל על הכ"מ (פ"ח מהלכות שחיטה הלכה י"ב) שרואה לפרש
שכל הגידין סופן להקשות, והקשה מסוגיא דכאן דתניין גידין
הרכין נדונין כבשר. ואף שלפי דברי הרמב"ם כל סוגיא זו לענין
אם יש בו משום שצירת העצם, מ"מ א"כ מאי אותציה ריש לקיש
לר' יוחנן הני אין גידין שסופן להקשות לא כו', הרי לענין שצירת
העצם אפילו סופן להקשות אין בהם משום שצירת העצם. עכ"ק.

וע"ז השיב: דע לך שמסוגיא זו לקח הרמב"ם דין שלו
דמשנתנו לענין שצירת העצם מיירי, וכך היא הנזה של
הסוגיא דריש לקיש דלא אסיק אדעתיה תשובת ר"י דהני מ"ט
משום דמתאכלו בשור הגדול בשלקא הנך נמי כו' וא"כ תני הני
והה"ד הני אכל ריש לקיש דלא אסיק זה אדעתיה והיה סובר
משנתנו דוקא הני קתני א"כ ע"כ משנתנו לא מיירי לענין שצירת
העצם דא"כ אפילו גידין נמי כמפורש בצרייתא המחמך בגידין
אין בו משום שצירת העצם אלא ע"כ משנתנו לענין נמנין עליהן
מיירי. אכל אחר שזכינו לתשובת ר"י הני משום כו' א"כ אין
מקום לחלק בין הני לגידין וכיון דהדר ביה ר"י לגבי ריש לקיש

ובזה, כל שצני המקום שנהגו בו איסור, ידעו שהדבר מותר מן
הדין, אלא שרצו להחמיר על עצמן לעשות סייג לחומרה,
צני המקום ההוא, שנהגו בו איסור, אסורין לנהוג בו היתר,
משום, אלא טעם חרות אמך. וכן נמי מחלוקת בין החכמים, זה
אסר וזה מחיר, והמקום ההוא נהגו כדברי האוסר, כההיא
דפרקא קמא דחולין (יח), דמוגרמתא, דרב ושמואל. ואם אם
הלך אחד מהם ממקום שנהגו בו איסור למקו' שנוהגין בו היתר,
חייב לנהוג כחומרי מקום שיא משם, כל שדעתו לחזור למקומו.
וזה היא שנינו (פסחים ג), מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי
פסחים, עושין, מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. ההולך
ממקום שעושין למקום שאין עושין, או ממקום שאין עושין
למקום שעושין, נוהגין עליו חומרי מקום שהלך לשם וחומרי
מקום שיא משם, ואל ישנה אדם מפני המחלוקת. וזהו, כשדעתו
לחזור למקומו, אכל אם קבע דירתו למקום ההיתר, נוהג כמקום
שקבע שם דירתו. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ואמאי ניתי עשה וידחי ל"ת. עיין בשו"ת נודע
ביהודה (מהדורה תניא אה"ע סימן קמא) ושו"ת שואל
ומשיב (מהדורה תליתאה ח"א סימן שסה) ושו"ת באר יתחק (חלק
או"ח סימן ח) ומרפא לנפש (ח"ג סימן טז אות ד) ושם (ח"ד סימן
טז).

*

גמ'. שם. הנה הקושיא כאן מציין אסיפא דחל ט"ו בשבת,
ומקשין העולם אמאי לא פריך כן ארישא דישרפו בט"ו
אמאי לא ידחה יו"ט, ועיין צל"ח.

ובשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן קמט) כתב לתרץ, דהנה
הרשב"א בשבת (כ"ד) הקשה למ"ל קרא דאין שריפת
קדשים דוחה יו"ט, הא בלא"ה אפשר לקיים שניהם בהיתר
למחר, ותי' דאין מעבירין על המזות, וע"כ ברשב"א בזה (ח')
שציאר כן להדיא.

ולכאורה הרי גם זה בכלל מהמוצתר שלא יטריך לדחות לא
תעשה ומוטב להמתין למחר וכמ"ש הח"ס, וז"ל
דשמא ימות. והמניח בחל בשבת דלריך להמתין ב' ימים דהוי
בכלל זמן מרובה אכל צו"ט דימתין רק עד מחר וליכא חשש
דשמא ימות הוי בכלל אפשר לקיים בהיתר ולא אחי עשה ודחי
ללא תעשה.

ולכן לא פריך ארישא דינמא עשה דוחה לא תעשה, דהא אפשר
להמתין למחר ויקיים העשה מהמוצתר שלא יטרכו
לדחות ל"ת והוא רק זמן מועט, אכל בסיפא דחל ט"ו בשבת
דבשבת ודאי דאין העשה דוחה לא תעשה שיש בו סקילה, וכל
הקושיא רק על יו"ט כמ"ש רש"י להדיא, ולכן בחל ט"ו בשבת
פריך שפיר דישרפו בט"ו שהוא יו"ט משום עדל"ת דאי אפשר
להמתין עד אחר שבת דשמא ימות. עיי"ש. וע"כ מש"כ שם
(חלק ח סימן רכב).

*

ואיסורא דאורייתא ואת אמרת מאי ליחוש להו אשמיק ואסיקו בגמרא התם טעמא דאשמיק משום דר' יוחנן דר' זיה לגביה דר"ש בן לקיש, עיי"ש.

והנה הרמב"ם (פ"ח מהלכות שחיטה) פסק גידים הרכים אינם חשובים כבשר, ועיין בכ"מ ובצית יוסף יו"ד סי' נ"ה מ"ש בזה, וכן פסק הטור ז"ל סי' נ"ה גידים שסופן להקשות אינם מזילים כבשר, וכן פסק בש"ע ע"ש, הרי לך הלכה ברורה אע"ג דעתה הגידים רכים הם והרי הם כבשר עכ"ז מאחר דקופס להקשות לא אזלינן בזה השתא אלא אזלינן בזה הסוף, וא"כ השתא ה"ה הכא כיון דאתרוג זה א"א לו לעמוד על שיעורו וסופו להיות חסר כי עתה הוא שלם צנמצום ומוכרח שיכמוס ויתחסר הא ודאי דאין יוצאין בו גם עתה י"ח דאזלינן בזה הסוף ולא בזה השתא. עיי"ש. וכן הציא בשו"ת אבני חפץ (סימן כד) מסוגיא דכאן, לפשוט השאלה הנ"ל, וכבר האריכו הפוסקים בדיון זה, ואכ"מ.

והנה להציא מה שכותב עוד שם בסוגיין, ח"ל: דע כי כיוצא בענין זה דגידים מזינו נמי בדיון הסוכה וכו' בגמרא דסוכה דף י"ג ע"ב אר"א אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן י"ח בפסח פוסלין בסוכה משום איור מ"ט כיון דלכי יבשי פרכי ופלי כמאן דליתנהו דמי ועיין רש"י ז"ל וכתב הר"ן ז"ל דמהכא שמעינן דכל דבר העשוי להחייב בשבט שצעה עד שתהא חממו מרובה מזילתו אף מעכשיו הוא פסול ע"ש וכ"כ בצית יוסף א"ח סי' תרכ"ט וכ"כ בש"ע הרמ"א ז"ל ע"ש וראיתי בספר הלבוש ז"ל שם דיהיב טעמא בזה דפסול מעכשיו משום דגורו בו חכמים שלא יבא לידי ביטול מצות סוכה שמא לא יוכל לעשות אחת תוך הסב ויבטל מצות סוכה ע"ש וכפי מה שכתבנו מדיון הגידים מוכח דלאו משום גזרה הוא אלא מדינא הוי דאזלינן בזה הסוף דכיון דקופן להחייבש וליפול מעתה כליתנהו דמי. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צית יתכן (י"ד ח"א סימן קכד אות יב) ושו"ת שבת הלוי (ח"ה סימן נח אות ג).

*

גמ'. שם. עיין בספר צית פנחס עמ"ס תמורה (ח"ב דף מח ע"ב) שכתב דמחלוקת ר"ז ור"ה אם המיר זה קודם שנמנו אם הוי קרבן שותפין למפרע, תליא במחלוקת ר"ז ור"ל כאן, עיי"ש.

*

גמ'. עור הראש של עגל הרק מהו שיטמא וכו'. עיין שו"ת הצ"ח (סימן קנז) ומה שיישצ בשו"ת מקום שמואל (סימן כח).

*

גמ'. דרמא לך הא לא חש לקמחיה. בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קפב) כתב דלכך נקראת הלימוד "גריסא", דהוא מלשון טומן גריסים, וגריסא נקרא כשלומד צעיון דוקא,

וסובר דאין נמנין על הגידין שסופן להקשות. ומ"מ מסבירא זו דהני מ"ט כו' לא הדר ביה וכיון שאין נמנין על הגידין שסופן להקשות ע"כ דגם בראשי כנפים וסחוסים אין נמנין וא"כ ע"כ לענין שצירת העגס מיירי והני הוא דאין בזה משום שצירת העגס אצל עצמות רכים שאילו אין נאכלין בשור הגדול בשלקא יש בזה משום שצירת העגס. ולפ"ז קשיא למה השמיט הרמב"ם שגידין הרכין שאין סופן להקשות כלל אפילו נמנין עליהם כמפורש בצרייתא שהציא סיעתא לברא ומסיים בה וגידין הרכין נידונין כבשר אלא ע"כ דליכא שום גידין רכין שיהיה כן לעולם וכולם סופן להקשות ונידונין כבשר דקמני היינו שהמחתך הוא כמחתך כבשר שאין בו משום שצירת עגס וכולהו גידין רכין נינהו בגדי וטלה וסוף שמתקשין ולכן המחתך בגידין אין בו משום שצירת העגס לפי שכולם רכין נינהו ואף דלענין נמנין עליהן אזלינן בזה סופן אצל לענין שצירת עגס לא אזלינן בזה סוף משום דלא שייך שצירה בדבר הרך עתה.

וב"י זה כתבתי לקיים האי נמי שכתב הכ"מ. אצל אני לעצמי מסכים לפירוש ראשון שכתב הכ"מ משלמא דפשיטא הוא והוא גופא הטעם שלא הציא הרמב"ם צפירוש מק"פ שגידין הרכין אפילו נמנין עליהן. וטעמא דידעי על כרחך גידין הרכין נידונין כבשר דקמני בצרייתא היינו שנמנין עליהן דאי לענין שצירת עגס א"כ נידונין כבשר הוא מיותר שהרי מתחלת בצרייתא הוא כל הנאכל בשור כו' יאכל בגדי הרך צלי ומה הן ראשי כנפים והסחוסים וא"כ היה לו לסיים וגידין הרכין ואז הכל אלמעלה קאי שיאכל בגדי הרך צלי ומה זה שסיים נידונין כבשר אלא ודאי וגידין הרכין אלמעלה קאי והוא דין צפני עצמו שצאלו שלמעלה קאמר שיאכל בגדי היינו שהרשות צידו לאכלו ואין בו חשש שצירת עגס וגידין הרכין קאמר שנידונין כבשר ממש ואפילו נמנין עליהן ורש לקיש דאזכיה לר' יוחנן דעתו היה להוכיח ממשנתנו הני אין כו' היינו שאפילו חייבים עליהן משום שצירת עגס וק"ו שאין נמנין עליהן ומה ששנינו צרייתא ע"כ שם המחתך בגידין היה סבר ריש לקיש דמיירי באתון שאין סופן להקשות. ואולי בצרייתא דגידין הרכין נידונין כבשר לא שמיע ליה לריש לקיש. מדע שהרי גם רבה שאמר על משנתנו דרישא וספא תנאי היא ג"כ לא שמיע ליה בצרייתא זו וכמו שאמר שם תנאי כוותיה דרבא. וגם זאת אני תמה על מרן הכ"מ מי הכריחו אפילו לפי האי נמי שלא לומר שכל גידין סופן להקשות ודי היה באמרו שכל גידין הרגל סופן להקשות אצל בשאר הגוף יש גידין הרכין לעולם. ע"כ.

*

גמ'. גידין שסופן להקשות וכו'. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קפג) בענין אתרוג שיש בו שיעור מצומצם, וברור שצמחך הסב יחסר מן השיעור, אם אפשר לנאת בו י"ח.

ובביא שם מסוגיא דכאן, וגמרא דחולין (עו ע"ב) בענין הטורפיות לגרף הגידין לבשר הנהו גידין רכין דאמי לקמיה דרבא [דהו מטרפי לבשר וחופין רוב העגס הנשצר] אמר רבא למאי נחוש להו חדא דאריי גידין שסופן להקשות נמנין עליהם בפסח וכו' א"ל רב פפא לרבא ר"ש בן לקיש

לוקה, היינו רק אם יכול לעשות העשה, דהכי אמר רחמנא לא מעצור הלאו הזה, ואם עצרת עשה זאת, וזהו תיקון של הלאו, אבל אם העשה היא מאליה מתקיימת, והוא א"ל לו לקיימה אחר הלאו, אלא מתוך שמה שעבד לא מהני, נמצא אינו מקיים העשה אחר הלאו אלא העשה שקיים קודם שעבר על הלאו נשארת בקיומה, אין זה יתקן לעשה, אלא דהוא בכלל לאו שקדמו עשה. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה ולא מיליה. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן פה) מה שכתב דבריו ר"ח שכתב: "וע"מ מ"ש שם (סימן קמח) ושם (חלק ו' ליקוטים סימן פו) ושם (סימן פט) ושו"ת בית שערים (אור"ח סימן רנו) ושם (סימן רנט)

*

תוס' ד"ה הא הדר. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קו) והג' ומפתחות שם. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן ה) ושו"ת נ"ץ אליעזר (חלק ב' סימן ח) מרפא לנפש (ח"ד סימן סז).

דף פד ע"ב

גמ'. אלא שבירת עצם מבעוד יום איכא בינייהו וכו'. עיין בספר המנוחות לרס"ג בהג' הגרי"פ פערלא (ח"ב דף שט ע"ב). ושו"ת מהרש"ם ענגיל (ח"א סימן סז).

*

גמ'. שם. עיין בגליוני הש"ס לענין אם פסח נאכל בחוס' יו"ט.

*

גמ'. ואין נמנין ע"ל מוח שבקולית. בשו"ת אבני נזר (חור"מ סימן נט) הביא קו' הגאון בעל חלקת יואב, בהא דאין נמנין על מוח שבקולית משום איסור שבירת עגס, הלא יכול לבטל בשמי קוליות חולין ויוכל לבזרם, ומצוות פסח יקיים באכילתן אף שמעורבין חד בתרי. ורא"י מהא דמקשה הש"ס גבי חמשה שנתערבו עורות פסחיהן ונמצא מוס בחד דפטורין מלעשות פסח שני, ומקשה בגמ' (פ"ח ע"ב) ונייתי פסחים ונייתי הרי אף שבעלים צריב לענין שיאכלו כולם אפי' שלא למנויו ומ"מ יוצא בהם ידי פסח.

וע"ז חירן הגאון בעל אבני נזר, דכיון דהוקשו שירים לקומץ (מנחות כ"ג ע"ב), שאין שירים מבטלין את הקומץ, ה"ה וכ"ש שאין שירים מבטלין שירים מבח גזירה שזה זו.

וע"ל זה הקשה החלקת יואב ממנתי דוחים (צ"ז ע"א) ציטל קדשי קדשים וקדשים קלים אין איסור אלא בנותן טעם. הרי דשירים מבטלין את שירים וכן צורע בשלה כהאי גוונא.

וע"ז השיב הגאון האבני נזר: אכני במקומי עומד דאין שירים מבטלים שירים. אך זה כשהם בני הקטרה דהא מגזירה שיהי הקטרה הקטרה יליף לה. אבל כשמצטל וצטל טעם היוצא

ח"ס לו דרמי לך האי לא חס לקמחיה, כלומר שלא למד בעיון היטב. וכמ"ש בתהלים גרסה נפשי לתאבה. עיי"ש.

אמנם ראיתי בספר אחד שכתב לדחות דבריו, דאדרבה סתם גירסא היינו לימוד בפשטות מבלי להעמיק העיון. וכמ"ש בע"ז (דף יט) לעולם ליגרס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר, שג"ל גרסה נפשי לתאבה, גרסה כתיב ולא טחנה. ופרש"י, גרסה לשון גרש כרמל, שאינו טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקים חטה לשנים או לארבע לזרך מאלל. גרסה נפשי לתאבה, מרוב תאוותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אע"פ שאני טוחנה הדק ליכנס בעומקה. ועיין בשבת (דף סג) ליגרס איניש והדר ליסבר. ובסוכה (כח ע"ב) הא במגרס הא בעיוני. ובתענית (י ע"ב) הא למיגרס הא לעיוני. ובמגילה (יח ע"ב) תפלני ומחוות נכתבות שלא מן הכתב מ"ט מייגרס גריסן. ובשבת (כא ע"ב) נ"מ לגירסא דינקותא. וכולהו ענין גירסא בלי עיון מעמיק בספרא.

*

מתני'. השובר את העצם בפסח השהור לוקה וכו'. ידוע קו' הגאון ר' אברהם ברודא, מנ"ל דהקרא דועטם לא תשברו צו לאזהרה אחת, דלמא אחת למימר דאין צריך לשובר, דקד"ל שחייב לשובר, שמה יקבץ קרוס של מות, וכדאיתא בחולין (יא ע"ב) קמ"ל דאין צריך לשובר דאוליין בתר רוצא, ומנ"ל דקרא למלקות אחת. וכבר האריכו האחרונים בזה. ועיין בשער המלך (פ"י מה' ק"פ ח"א) בזה. ולאן קדשים עמ"ס זבחים (סו ע"א). וע"ע בשו"ת בית שערים (אור"ח סימן קמו) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן עג) ושו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קעג)

*

גמ'. ועצם לא תשברו בו בו בכשר ולא בפסול וכו'. עיין בשו"ת בית יצחק (יר"ד ח"א סימן קמו אות ה) ושם (ח"ב סימן מג אות י) ושם (סימן קמו אות יג) ושם (סימן קמח אות י). **וע"ע** בשו"ת מנחת אליעזר (ח"ג סימן יח).

*

רש"י ד"ה ולא מיליה. בספר דבר אברהם (ח"ב סימן כה אות ב) תמה על מ"ש רש"י כגון גר שנתגייר, דאטו למעוטי מילת גר שאינה דוחה יו"ט צריך קרא, והרי לאו מצוה היא אלא הכשר שיצא עי"ז לדת ישראל, ומהיכא תיתי שתדחה לל"ת דיו"ט.

ובינים: והיא תמימה עזומה ואע"ג. וכאשר הנעמי הקושיא לפני דו"ז הגאון מהר"צ ציסקא נ"י, אצד"ק טרעקטינא, כתב אלי שפירסמה לרבינים ומופלגים וכולם לא מצאו מענה. ע"כ.

*

רש"י ד"ה בא הכתוב. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אה"ע סימן קכט) ד"ה ועדיין יש מקום, כתב דמדברי רש"י כאן, מוכח דהא דאמרין בלאו הניתק לעשה דאינו

שיפקע, הלא קיי"ל דבר שא"מ מותר. עיי"ש שכתב דאזיי לשטמיה, עיי"ש.

אמנם עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן י) להגרש"ז אויערבאך ד"ה אולם אין, שמציא גמריין, וע"ז כותב: דלכאורה קשה הרי לאו פסיק רישא הוא שיפקע במקום אחר, וגם אינו מתכוין לכך, ומ"ט אסור. וז"ל משום דכיון שרואה עכ"פ בפתיחת העלם הרי זה חשיב כמתכוין. עיי"ש שהאר"ך דד"ן זה.

*

גמ'. רבא אמר מישום הפסד קדשים וכו'. הגאון בעל חלקת יואז נתקשה בזה, דהלא סופו לאיצוד הוא, ומאי שנא מתרומה דכסופו לאיצוד מותר לשורפה אף דאסור מדאורייתא לשורפה, מכל מקום כסופו לאיצוד שרי. הו"ד בשו"ת אבני נזר (חור"מ סימן עד).

ובותב בשו"ת אבני נזר שם: בדרון של דברים דתרומה חמור לטמאותה מלשורפה. שהרי בחוס' נסתפקו דאפשר לשורפה מה"ת מותר ודווקא לטמאותה אסור מה"ת. והינו לאיסור לטמא תרומה אפילו אינו מפסידה על ידי הטומאה כמבואר בחוס' חולין (ע"ב ע"א) דאי טומאה בלועה ה' מטמא ה' אסור לטמא תרומה בעוד הטומאה צמעי משום דאסור לטמאה. הנה דאף שאין התרומה נפסדת כלל והיא מתעכלת צמעי בטומאה בהיתר ועיין פרק י' דתרומות משנה ז' מכל מקום הטומאה אסורה. ועל כן ס"ל לר' יוסי דאף דסופה לאיצוד אסור אצל להפסיד אין איסור כסופו להפסד. אצל בקדשים נהפוך הוא טומאה קלה משריפה.

תדע דהא בקסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים דמותר לעשות מפסול טמא ומשום דהולך לאיצוד. ואילו פסולו דדם וצבעים טעון עיבוד זורה מדאורייתא ואינו יכול לשורפה קודם אף שהולך לאיצוד. והיינו משום דשריפה איכא לאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם. ואפי' בעני הקדש יש צריפתן לאו דלא תעשון כל שכן בקדושת הגוף. ולאו דלא תעשון אף צמה שהולך לאיצוד כמפורש במס' ע"ז (י"ג ע"ב) בקדשים בזמן הזה ולשווא גיסטרא אמר קרא לא תעשון. ולהטיל מוס מפורש שם שאינו רק מדרבנן משום דלא חזי לא לגופי' ולא לדמי'. ובעל מוס כמו טומאה כדאיחא ריש פרק י"ב דמנחות (ק"א ע"א) ועל כן אסור לשרוף קדשים אף במקום שהולך לאיצוד אף דלטמא שרי. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע צפיקא דהאש מ"ש השואל ומשיב צה.

*

גמ'. שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קצב) נשאל בזה דאמר רבא כאן דלכך אין נימנין על מוח שצוקלית משום הפסד קדשים דקא מפסיד ל' בידים דלמא אכיל נורא ממוח ידידיה, וע"ז הקשה דהא אמרו לעיל (דף ט"ו) ובכמה מקומות דר"י ס"ל דכל דאזיל לאיצוד מותר לטמאות ביד כיון דכלא"ה אזיל לאיצוד, וא"כ כאן דבדואי יהי' נותר אח"כ וינטרך לשרפו שוב מה אכפת לן בהפסד קדשים, וגם שם הוא מן החורה דכתיב משמרת תרומתי.

מקדשי קדשים ברוב מים דטעם כעיקר לא שייך לענין הקטרה שוב בטל בשמים בצירוף הקדשים קלים. והנה יש לומר דבציטולם לבד נפקי מהקטרה.

ולכאורה י"ל בפשיטות משום דאיצרים שאלאן והעלם אין בהם משום לריח ניחוח (מנחות כ"א ע"א). אך זה אינו דנהי דאין בהם משום לריח ניחוח מ"מ שם הקטרה עליו. והרי צממת יחיד ה' כשר אפי' איצרים שאלאן כדמתן בסוף זבחים (ק"ג ע"א) דאין ריח ניחוח צממת ופירש"י לענין איצרים שאלאן. ואע"ג דגבי איסור הקטרת עמים כתיב ואל המוצה לא יעלו לריח ניחוח. ה' נחלקו (זבחים ע"ז ע"ב) רבנן ור"א דר"א סובר אל המוצה לא יעלו לריח ניחוח אבל אחת מעלה לשם עמים ורבנן סוברים אותם היא דלריח ניחוח אי אחת מעלה וכו' אבל שירים אפי' לשם עמים אסור וה"ה דאסור אפי' ללאם והעלם. אך ה' דללאם והעלם דלמעוט רק מריח ניחוח ולכאורה קשה בזה דכמתן הרא"ש ב"ב (פ"ו ס"ט י') והר"ן והריב"ש בזה דיין מצויל פסול לנסכים דהטעם משום דכתיב וזבח ונסכים ודרשין בצבורות (י"ז ע"א) מה זבח שלא נשתנה אף נסכים שלא נשתנו ומצויל נשתנה. וא"כ כ"ש דשינוי דציטול פוסל בזבח עצמו דלא יהי' טפל חמור מן העיקר. ואם כן כשנלאם דנשתנו יהיו פסולים להקטרה. אך לק"מ שהרי גם כשמקטרים חיים על גבי מזבח יצלו מחילה קודם שיתעכלו וכיון שסופם להיות צהם שינוי זה אף כשהי' צהם השינוי קודם שהעלם אינו פוסל וכוהאי גוונא ציבמות (ס' ע"א) גבי צעולת עצמו דכהן גדול הואיל וסופה להיות צעולה תחתיו. אך כשנצטל ברובו דציטול שינוי אחר משינוי דל' שאינו בכל קרבן הוא פסול גמור להקטרה. ועל כן אינו עובר בשירים כהאי גוונא בלאו דלא תקטירו ומצטלי שירים לשירים.

ודברים אלו להעמיד היסוד דאין שירים מצטלים השירים דכן הסביר מקו"ח שדורשין הגו"ש לענין שלא יצטלו שירים את הקומץ אף דזה עולים וזה שירים כ"ש כששניהם שירים שדורשין גו"ש זו.

אך עיקר קושיית בנייתי חמשה זבחים ונייתי שיתצטל הפסח בזה' אחרים לק"מ. דציטול לא שייך רק אם התערובת גרם הספק. אבל בג"ד אם ה' אחד לבד עושה פסח ומתנה אם פסח אם שלמים ג"כ ה' הספק ומשום שהאחרים ג"כ עשו פסח יתצטל זה בזה אמתמה. ואף שנמצא באחרונים (בפרמ"ג שער התערובות) בג' בהמות שצאחת ה' חסר בכבד כוית במקום מרה וצאחת במקום הטרפס וצאחת במקום הכליות ומתערבו הותרו. היינו משום שאם היינו יודעין הדיון ה' ספק מחמת התערובת וממני"פ איך שהוא הדיון יש ספק מחמת תערובת וצטל. משא"כ נדיון דידן. וי' הי' שאם יש לאחד שלש בהמות צאחת חסר במקום מרה וכו' ולא נתערבו דכולן אסורות אף שידוע לו שרק אחת אסורה ואינו יודע איזה כן ממש בג"ד. ע"כ.

*

גמ'. אביי אמר מישום פקע. עיין בשו"ת חלקת יואז (ח"א אור"ח סימן ז) דלאו' קשה טובה, דהא ע"כ לא הו' פסיק רישא, דל"כ לא הו' פליג רבא, וכן שאינו פסיק רישא מה בכך

שוב ראיתי ברמב"ם פ"י מק"פ ה"י שהביא הך דגידין הרכין דאין נמנין עליהן ואח"כ הביא הך דאין נמנין על קולית ובאמת שהרמב"ם לא ביאר הטעם ומסתמא פסק כרצא משום הפסד קדשים ולפע"ד לפמ"ש הך דינא מישך שי"ך צהך דגידין הרכין, וכבר נודע דזה דרכו של רבינו שמה שמקדים הלכה להלכה בזה מורה טעם הדין ואף מאן דלא דריש סמוכין בכל התורה צמנה דריש ודו"ק היטב.

ובפשיטות לק"מ דשם מיירי צאם אי אפשר שיזיל ותיקף סופה שתרד לחולין ותעמא לכך אמרינן כיון שסופה לאיצוד מותר הוא לטמאות צידים דמה אכפת לן דהתרומה ממילא תיזל לאיצוד והחולין יפסדו מוטב שלא נפסיד עכ"פ החולין ועיין פסחים דף כ' וצמנחות ג"ח אבל כאן כעת הם קדשים כשרים רק דסופה להיות נותר וא"כ כל שזכית הם קדשים כשרים אסור לשרפן ולהפסידן דקדשים כשרים אסור להפסיד ומה צריך דסופו לאחר הלילה להיות נותר אבל כעת הם כשרים ושאיני התם דהתרומה תפסד תיכף ותלך לאיצוד רק שעוד יוסף טומאה לחולין א"כ למה לא יטמאנה ביד כדי להזיל החולין שאינה עושה שום דבר להתרומה שממילא היא הולכת לאיצוד תיכף ומיד וז"ל מאד. ע"כ.

עוד כותב שם בתו"ד: אך בגוף קושית מעלתו כבר כתבתי כמה דברים וכעת נראה דבאמת ז"צ היאך מותר לטמאות צידים והיינו משום הפסד חולין הא נהנה מהתרומה ותרומה אסור בהנאה אך הדבר נכון דתרומה אינו אסור רק הנאה של כילוי וכאן בלא"ה תיזל לאיצוד והוא נהנה מה שלא יאסור החולין זה לא מקרי הנאה כילוי ושרי. ולפ"ז זהו דתרומה אבל כאן הא קדשים אסורים בהנאה ואף קדשים קלים מועלים בהם מן התורה ורק דהתורה החירה לאכילה ומשלחן גבוה קא זכו וגם הצעלים בשלהם וכמ"ש המלמ"ל הי"א ממעלה"ק ובתשובה בארתי זאת בארוך, ולפע"ד אותו המום שצפנים העצם שאסור לשברו ואינו צר אכילה שוב נשאר בקדושתו ואסור להנות המנו וא"כ היאך יפסיד קדשים כדי להזיל המותר דהרי הוא נהנה עי"ז ואסור להנות מקדשים פסולים ומה צריך דלצ"ה יחי' נותר אבל מ"מ אסור בהנאה וז"ל.

דן אמת דבלא"ה ז"צ מה שיך הפסד קדשים הא הו"ל דבר שאינו מתכוין דהוא אינו מתכוין רק לשרוף עצם ואף דהוא פסיק רישא דלא אפשר בלתי זה מ"מ גס פ"ר דלא ניחא ליה שרי וז"ל כמ"ש הרא"ש דגם פ"ר דלא ניחא ליה מותר בשאר איסורים ועיין מ"א סי' ש"ך ס"ק כ' ולפ"ז הא נודע דברי הר"ן דלענין הנאה פ"ר דלא ניחא ליה שרי וא"כ לענין הנאה שוב מותר פ"ר דלא ניחא ליה ושז ל"ש הפסד קדשים.

ובזה נראה דלכך לא חש אצ"י להפסד קדשים דהוא פ"ר דלא ניחא ליה וי"ל דרבא דחש להפסד קדשים הוא דעכ"פ אסור למנות על המום דלמא יכניס עצמו באיסור והרי כיון דלא"ה בלא גומרתא והוא כמו ניחא ליה דהא צריך להמום שצפנים וזהו י"ל דגם לאצ"י לא שיך לומר דמקרי אפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא דכל ההיתר הוא דהוא פ"ר דלא ניחא ליה והוא אינו

וע"ז השיב: והנה באמת שאלה גדולה שאל אך לפע"ד הי' נראה כיון דבאמת השרוף בעצמות אין צו משום שצירת עצם א"כ יהיו דיש חשש שמא יפסיד קדשים מ"מ כל דאם הי' שרף היה יכול לאכול המום שז ל"ש לומר דאזיל לאיצוד דהא אינו אזיל לאיצוד לגמרי וכיון דבאמת יכול לשרוף עצמות ויאכל ואף דא"י משום הפסד קדשים מ"מ אטו דבר צרור הוא רק דאסור משום ספק אבל כיון דלאו עבר ושרף אינו עובר בלאו פשטא דלא מקרי הולך לאיצוד צידים.

וע"ד הפלפול אמרתי בזה דהנה גידין שסופן להקשות ר"ל אמר דאין נמנין עליהן משום דבתר צסוף אזלינן וכדאמר ר"ל צדק פ"ד שם ולפ"ז לכך אין נמנין על מום שצקולית דממ"נ הרי איכא משום הפסד קדשים ולא נימא דסופו אזיל לאיצוד וז"א דהא כל עיקר דסופו לאיצוד לפי שסופו להיות נותר א"כ לא גרע מגידין שסופן להקשות דאין נמנין עליהם ועיין בתוס' ד"ה הואיל מ"ש בשם רש"א דכל שסופו להקשות באתו גדי צודאי אזלינן בתר צסוף לר"ל וא"כ כאן כל דא"י להוציא הנותר הו"ל גידין שסופן להקשות דאין נמנין עליהן כיון דאינו ראי לאכילה.

וא"כ שאני התם דמנד עצמו אינו ראי לאכילה אבל כאן בעצם ראי לאכילה רק דאריא דאסורא רביע עלה דו"א דסוף סוף א"י לנמות כל דאינו עומד לאכילה ועל מה ימנה כיון דא"ה באכילה.

וגם נראה כיון דכל עיקר שאינו שיך הפסד קדשים ויהי' יכול לשרוף הוא משום דל"ש הפסד קדשים כיון דבלא"ה אינו לאיצוד משום שא"י להוציאו והרי כל שאתה מתיר לשרוף שז אינו הולך לאיצוד ושז שיך הפסד קדשים והוא מתהפך כחומר חותם וע"כ לא אמר ר"י דיטמאנה ציד רק שם דמעצמו אינו לאיצוד וכאן כל עיקר דאזיל לאיצוד הוא משום שאינו עומד לאכילה וכל שאתה מתיר לשרוף שז עומד לאכילה ושז שיך הפסד קדשים וא"כ שז מוטב שלא יעשה איסור צידים.

ודבה לכאורה ז"צ היאך שרי לשרפו ציו"ט הא הוא ליה הצערה שלא לצורך. אך זה אינו דהא הוא ליה הצערה לצורך המום שיוכל לאכול ואין לומר דמ"מ הצערה של העצם עצמו אסור דו"א דאדריצא בעצם לצד א"י לשריפה ורק להמום צריך והו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה.

אך נראה כיון דיש חשש שמא ישרף המום עצמו שז צודאי אסור לשרוף ציו"ט דזה ודאי אסור ציו"ט ולפ"ז מה מועיל מה שסופו לאיצוד דכיון שצודאי נותר א"כ א"י לשרפו ציו"ט דמתנן העצמות והגידין שנותרו ישרפו למוציא יו"ט א"כ שז אסור לשרפו ציו"ט דהו"ל הצערה שלא לצורך וכל דהתורה מעטה דנותר אין שורפין ציו"ט שז אהדרי' לאיסורא קאמר ואסור.

אמנם מ"ש משום דאזלינן בתר צסוף ודאי נכון יותר ולפע"ד אף לר"י דאמר דבתר השתא אזלינן מ"מ כאן צודאי ממנ"פ אסור דאי בתר כעת אולת שז אסור משום הפסד קדשים ואי בתר צסוף אולת שז אסור משום דהוא כגידין שסופן להקשות.

מתכוין שישרוף רק להליל המותר של המוח אבל כל דיכול העשה לדחות לא מקרי אפשר לקיים שניהם ודו"ק היטב.

ולכאורה יש לתלות הדבר בהך דנחלקו אב"י ורבא בדף כ"ה אי אפשר ולא קמכוין דאב"י ס"ל דמותר בשביל דאי אפשר ולא קמכוין ורבא ס"ל דאסור ולפ"ו בגומרתא דא"א ולא קמכוין לכך שרי אב"י ורבא חוסר וזיה מיושב היטב הקושיא הנ"ל דאם נימא דכל דאפשר ע"י גומרתא לא דחי א"כ שוב הוה אפשר ולא קמכוין דאסור וא"כ שוב שייך למוש על הפסד קדשים המועט ג"כ ודו"ק.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת צית שלמה (חור"מ סימן קלה). וספר צית האולר (מע' הא' כלל מא אות כג), ועיין שם שהסביר מחלוקת אב"י ורבא כאן, עיין שם דברים נפלאים.

*

גמ'. **אלא באבר שאין ע"יו כזית בשר איכא בינייהו.** עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ט סימן קע). ושו"ת שצט הלוי (ח"ח סימן קיא).

*

רש"י ד"ה האי פסול הוא. עיין בשו"ת צית שערים (אר"ח סימן קפב) שו"ת חב"ללל השרון (אר"ח סימן טז) ושם (סימן מב) וצית האולר (מע' הא' כלל א - ד יב ע"א) ושם (כלל קבז) ושם (כלל קצז)

*

רש"י ואין נימונין. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן שעח).

*

רש"י ד"ה אביי אמר. עיין בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטנער (סימן קבח אות ו).

*

רש"י ד"ה ורבא. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ז סימן צו).

דף פה ע"א

גמ'. **וא"ל תתמה שהרי יבא עשה וידחה ל"ת.** לכאורה צ"ב דה"ל בכתובות (מ ע"א) אמרו דאי אמרה לא צעניא מי אימת לעשה כלל, ופירש הרשב"א בתשובה (סימן יח) דכל דאפשר למעקר אף שלא עקר כעקר דמי, עיי"ש, וא"כ ה"ה כאן, כיון דאכילת פסחים לא מעכבא, הוה כאמרה לא צעניא, וליכא לעשה כלל.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהרורה א ח"ג סימן צה) שכ' לתוך, דניהו דאכילת פסחים לא מעכבא, אבל עכ"פ ראוי לאכילה צענין, ואם עשה לא ידחה שוב אינו ראוי כלל לאכילה ומעכב. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן צו) שכתב להוכיח מכאן, שמלות עשה דואכלו את הנשר צלילה הוה קאי על כל דבר הפסח, ולא על כזית ממנו, שאל"כ הרי בלא המוח יש הרבה בשר. ועיין במנחת חינוך (מצוה קלד) מה שכתב לדחות דבריו.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת צית שערים (אר"ח סימן קנד) ושו"ת פרי השדה (ח"ג סימן נח).

*

גמ'. **כשהוא אומר ועצם לא ישבור בו בפסח שני וכו' הוי אומר וכו'.** ידוע קו' העולם, א"כ מה הוכיח הת"ק לעיל (ו ע"א) דשואלין ודורשין ל' יום קודם הפסח מדמשה עומד בפסח ראשון ומוהיר על פסח שני, הא המוס' שם הקשו, הא ע"י שאילתן הוזקק להשיב להם, ומירצו, דהו"ל למימר רק אל תעשו פסח ומו' לא. והא לפי המבואר כאן דלמא משו"ה אמר להם להם ה' פסח שני, כדי שידעו דאחד ע"ש צו מוח ואחד ע"ש שאין צו מוח אסור לשבור, ומנ"ל דשואלין ודורשין ל' יום, וכבר האריכו בזה הרבה. עיין אור חדש שם, ושו"ת אבני דקק (אר"ח סימן מט) ושו"ת צית שערים (אר"ח סימן קמז) ושו"ת קרן לדוד (אר"ח סימן קיג) ושו"ת כוכב מיעקב (סימן קיב).

*

גמ'. **הפיגול והנותר והטמא מטמאין את הידים וכו'.** עיין בספר צית פנחס עמ"ס תמורה (ח"ב קו' שגיאות מי יבין אות יז) ושם (סימן ד) בצריכות.

*

גמ'. **מאן דמתני כזית כאיבורו וכו'.** עיין בשו"ת חסם סופר (אר"ח סימן מט) אי שיעור אכילת קדשים בכזית או סגי בכל שהוא. וכוחז דילפינן ליה מאיסור אכילת קדשים פסולים דמבואר בש"ס כאן ובכ"ד דהוא בשיעור כזית, וכנה גס מלות עשה של אכילת הכשרים הוא בכזית. עיין שם באורך.

ועיין שם עוד, דאע"ג דליכא מנזה גמורה באכילת פחות מכזית מ"מ איכא מנזה לקבל מתנות כהונה אפילו שיהי' פחות מכזית, אלא הואיל ושאינו מנזה גמורה משכו הנועשים את ידיהם.

וע"ע בעיקר דין זה בשו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות לו) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן לט).

*

גמ'. **בגז שצ"א בשתי קדירות וכו'.** עיין מנחת חינוך (מצוה ז אות ה).

*

גמ'. **טומאת סתרים היא וטומאת סתרים לא מטמא.** עיין בשו"ת חסם כזי (סימן סב).

*

קרא מילתא דאתי' צה לדי תקלה וכו', והרי חשש פקע הוא רק מדרבנן, אבל כונת רש"י הוא כסדרת הרשב"א הנ"ל.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטאנער (סימן ט אות ט) שהשואל שם רוצה להוכיח מדברי רש"י כאן, דס"ל לרש"י דאין ספק עשה דוחה לספק ל"ת, והגאון המהמר פלפל שם בדבריו, עיי"ש, ועוד שם (סימן פא אות ט).

*

רש"י ד"ה הרי זה בל"ת. עיין בגליון הש"ס לרעק"א, וכה"ג הקשה בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קיט).

*

תוס' ד"ה בשדווא. מ"ש התוס' דלרצא דאסור משום הפסד קדשים א"ש, ר"ל, דלא ציינו דאין רק משום פקע ואינו רק גזירה דרבנן א"כ מ"מ מה"ת אפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא.

ועיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קצג) שנשאל ע"ז, הרי התוס' בוצחים (דף צ"ז) ד"ה ואחד, כתבו ג"כ דלרצא א"ש ואפילו לא ציינו דאמר משום פקע לאו משום דלא ס"ל דאפשר לגומרתא בלא שריפת מוח אלא קסבר דמשום הפסד קדשים מועט כזה לא חשו, ולכאורה משמע דבעי לתרוצי גם לא ציינו, והיא תימנה גדולה דכל שאין חשש משום הפסד קדשים שוב אפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא.

וע"ז השיב: דבאמת אין כוונת התוס' לישב אליצא דאצי רק אליצא דרצא לצד, אבל הוצרכו התוס' לבאר דלא תקשי מהא דאמרו דא"א בלי הפסד קדשים דא"כ למה הוצרך אצי לתרץ משום פקע מ"ל משום הפסד קדשים דהוא בודאי, ודוחק לומר דיחלקו רבא ואצי במציאות אם אפשר בלי שריפת קדשים או לא וע"כ כתב דבאמת גם אצי מודה דא"א בלי שריפת מוח רק דהוא הפסד מועט ולא חשו לזה דעכ"פ נזיל הרוב ולכן הוצרך לחוש משום פקע אבל לעולם דא"א בלי שריפת קצת קדשים. ע"כ.

עוד ברתב: ומה שרצה מעלתו לחדש וגם אני אמרתי חיבק בהשקפה ראשונה דאם נימא דאמי עשה ודמי ל"ת לא אזיל לאיבוד אבל אם נימא דאפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא שוב בודאי אזיל לאיבוד ולכן לא חש אצי להפסד קדשים וא"כ עכ"פ ל"ש לומר דיקיים שניהם ע"י גומרתא דהא אזיל לאיבוד דז"א דאם נימא דהעשה דוחה ל"ת דלא תשברו שוב שייך הפסד קדשים דהא לא אזיל לאיבוד דהא אם אינו אפשר בשריפת גומרתא שוב העשה דוחה ל"ת, ובאמת שדבר חכמה אמר, אבל אי אפשר להעמיסו בדברי התוס', גם יקשה על רבא גופא ומחוררתא כמ"ש. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת צאר יתחק (חלק אר"ח סימן כח) ד"ה אמנם עוד, ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן יח אות ו)

גמ'. ודברינו דאמר חיבורי אובליין לאו חיבור הוא וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן מז) שדן בדבר השאלה צמי שנטברה לו עוגת של שבת לכמה שברים אי מותר לתופרו בכמה קיסמים לקיים לצנוע על שמי ככרות בשבת. ומציא בשו"ת שער אפרים (סימן א) מ"ש מכאן. עיי"ש. וע"ע בזה במרפא לנפש (ח"ב סימן מז) ובספר לבוש מרדכי עמ"ס זבחים (סימן ז).

*

גמ'. מאי טעמא בני חבורה זריזין הן וכו'. עיין מה שכתבנו לעיל (עו ע"ב) בגמ' לא מפני תערובת גופין. וז"ל: צ"ע דהא בגמרא לקמן (פה ע"א) איבעי' להו יוצא גזרו וכו', ומסקינן ביוצא דפסח לא גזרו מ"ט בני חבורה זריזין הן, והתוס' שם מפרש דגבי בני חבורה שייך למגור טפי שמא יחתה מלגבי כהנים דהא מילתא לא שייך לגבי פסח אבל במידי דשייך לפסח כגון יוצא זריזין בני חבורה יותר מכהנים, ולפ"ז הא תערובת גופין שייך לפסח והאיך משכחת תערובת גופין. כן תמה השואל בשו"ת בני ציון החדשות (סימן קב).

וע"ז השיב: י"ל דודאי שייך טעות גם אצל זריזות דבני חבורה ולכן תקנו שלא ילכו צ"פ כאחד ורק לענין דלא גזרו טומאה איצטא מהני טעם זה דבני חבורה זריזין הן כיון דגזירה זו גופא היא משום זרז שישמרו שלא להוציא על זה קאמר שפיר דלזרז לא צריך דזריזין הם ואם אעפ"כ יצאו ליד טעות ויוציאו הרי גם זרז דגזירת טומאה לא מהני ולכן ממה נפשך לא הוצרכו לגזור טומאה.

ובל"א זה יש לומר עוד עפ"י מה שכתב הנ"ל שם והוכיח כן מדברי הרמב"ם דרך לענין פסול יוצא דליל ט"ו אמרינן הסגרא דזריזין הן דבלא"ה נוהרים דאם יוצא נפסל ונעשה נותר ומטמא ידיים אבל לעולם בני חבורה לא זריזים יותר משאר בני אדם ולכן פסק הרמב"ם דפסח שילא חוץ לחומה מטמא את הידים ע"ש ולפ"ז פשיטא דלכ"מ מתערובת גופים דשייך גזירה זו גם בבני חבורה אלא שחידוש זה לא שייך לשיטת התוס' דא"כ לא הקשו מידי כמו שבי' באמת הנ"ל לתרץ קושיית התוס' ע"פ שיטת הרמב"ם אבל מה שכתבתי בראשונה שייך גם לשיטת התוס'. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) ומה שכתבנו בעירובין (קב ע"א). וע"ע בספר בית פנחס עמ"ס תמורה (ח"ב ק' שגיאות מי יבין אות י) ושם (אות יז).

*

רש"י ד"ה ומה אנכי מקיים. עיין רשב"א חולין (צה ע"ב) דהא דזרזו בשלה חידוש הוא, שכתב, דאף דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק מדרבנן, מ"מ חידוש הוא בזרזו בשלה שזתה התורה לעשות כן, וגנאי הוא שיהי מזה לצטל לכתחילה, אף שהוא רק איסור דרבנן, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן נו) שהציא דברי הרשב"א, וכתב דכה"ג מבואר ברש"י כאן, דלא מנריך

ושו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן ד אות י) שו"ת שם משמעון (סימן יב).

*

תוס' שם. בשו"ת צית שערים (אור"ח סימן קמז) כתב למרן קו' החוס' תיפוק ליה דלא דחי משום דלא הו' צעידנא, לפמ"ש המגן אברהם (סימן תמו) בשם השיבולי לקט, דבמזוה דרבים לא צע' צעידנא, וא"כ לק"מ דפסח נמי מזוה דרבים. וע"ע מ"ש בזה שם (סוף סימן קמט) ושם (סימן קג)

*

תוס' שם. בשו"ת שואל ומשיב (מהרורה א ח"ג סימן קעג) כתב ליישב קו' החוס', דהנה השעה"מ (פ"י מק"פ ח"א) הקשה בשם הגאון מוהר"א ברודא ז"ל [עין לעיל פד ע"א מ"ש בזה] דמנ"ל דועט לא תשצרו צו לאזהרה אחי דלמא אחי להורות דא"ל לשצור דה"א דנריך לשצור כדאמרו בחולין י"א דשמא ניבך קרום של מוח קמ"ל. והנה האלן קדשים צוצחים כתב דא"ל קרא דמה"ת דנריך לשצור דהא אפשר ע"י גומרתא אכל ז"א דהא להס"ד שם דליף מפסח דאולינן בחר רוצא לא הוה ידעינן דיכול לשרוף ע"י גומרתא וכ"כ השעה"מ שם, אלא שהוסף דלפי המסקנא בלא"ה ל"ק דהא יליף מקרא אחרינא דאולינן בחר רוצא.

ואני אומר דגם לפי המסקנא קשה דהא פירש"י לפי המסקנא דהלכה למשה מסיני הוא דאולינן בחר רוצא וא"כ עטם לא תשצרו צו דפסח ראשון דהיה קודם שנאמרה בסיני הלכה ודאי ה"א דנריך לשצור דלא אולינן בחר רוצא וכעין דאמרו צוצחים דף ס"ו ג' ולא יבטלו ולא יבדיל ע"ש וכתוס'.

ואני הקשיתי עוד דנ"ל דעטם לא תשצרו צו א"ל לשצור קאמר דה"א דנריך לשצור צעטם שיש צו מוח והיינו משום דעשה דוחה ל"ת אמנם י"ל דז"א דהרי הקרא סתמא כתיב ועטם לא תשצרו צו והיינו אף צעטם שאין צו מוח ושם לא הוה עשה דחיי ומה"ת דנריך לשצור ולפ"ז י"ל דהכי קאמר הש"ס דה"א דעטם לא תשצרו צו היינו צעטם שאין צו מוח והיינו דא"ל לשצור משום דה"א דנריך לשצור שאז לא ה"י עוד הל"מ וממילא צעטם שיש צו מוח נריך לשצור דעשה דחי ל"ת וא"ל דסתמא כתיב הא גם צעטם שאין צו מוח הו"א דנריך לשצור וא"כ אף דקרא סתמא כתיב אף ציש צו מוח בזה העשה דחי הל"ת דא"ל דלא הוה צעידנא וגם אפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא דז"א דבאמת י"ל דאנו רק שלילה וא"כ א"ל קאמר וממילא אם רוצה שוב מותר וצודאי דעשה דוחה הל"ת וא"ל דא"כ למה לי כלל דעשה דוחה ל"ת דהא אינו ל"ת כלל רק רשות ואי צע' שצור דז"א דבאמת כל דאפשר ע"י גומרתא שוב לא הוה ס"ד דנריך לשצור דהא אפשר למצדק ע"י גומרתא וא"כ שוב הוה ל"ת גמור אכל צעשה דוחה ל"ת דאם נימא דאנו דוחה משום דלא הוה צעידנא וגם אפשר לקיים שניהם ע"י גומרתא א"כ שוב לא יהי' ל"ת דע"כ צ"ל כתיובתם של החוס' דמשום הפסד קדשים אסור ושזב א"א ע"י גומרתא וא"כ י"ל דאנו רק שלילה וא"כ ממנ"פ מותר צעטם שיש צו מוח דאם נימא דל"ש הפסד קדשים וכאזני שוב

העשה דוחה ל"ת ואם נימא דאפשר ע"י גומרתא לא אמרינן משום הפסד קדשים שוב י"ל דליכא אסור רק שלילה ודו"ק.

ובזה מיושב מה דנדחקו כל המפרשים דהחוס' מקשים שני קושיות ולא תירצו רק אחת אכל מצעידנא לא תירצו. ולפמ"ש א"ש דאם לא אפשר ע"י גומרתא שוב מותר לגמרי ול"כ כלל דעשה ידחה הל"ת ד"ל דאנו רק רשות.

ובזה מיושב היטב הקושא הנ"ל דלפמ"ש החוס' דלאזני ג"כ ס"ל דלא אפשר בגומרתא רק דלא חש להפסד קדשים מועט שוב יקשה דמה"ת ידחה עשה הל"ת דאפשר לקיים ע"י גומרתא ולפמ"ש א"ש דבאמת הכי קאי דברי הש"ס ד"ל דבאמת אינו רק שלילה דה"א דנריך לשצור דא"ל דמה"ת שישצור והא אפשר בגומרתא דז"א דבאמת יש הפסד קדשים והו"א דהי' נריך לשצור והחורה חסה על הפסד קדשים מועט ג"כ וא"כ אינו רק שלילה ושזב צעטם שיש צו מוח עשה דחי ל"ת וא"ל דא"כ לא הוה עשה כלל דז"א דלאזני דלא חשה החורה להפסד מועט א"כ אפשר ע"י גומרתא ושזב אסור לשצור וא"כ אינו רק שלילה.

וייש להמתיק הדבר יותר דבאמת יש ליישב קושית הגאון מורא"ב ז"ל דא"ל לומר דהוא שלילה דהא הקרא סתמא כתיב ומיירי גם צעטם שיש צו מוח ואי ס"ד דאנו רק רשות הא צעטם שיש צו מוח פשיטא דמחויב ואף אפשר דהחורה אמרה שלא תשצרו צו ואף דהוא רק רשות הא מסתבר דהי' מחויב לשצור כדי לקיים המזוה וע"ז אמרו בש"ס דעטם לא תשצרו צו הוא רק צעטם שאין צו מוח ולא צעטם שיש צו מוח והיינו דבאמת אינו רק רשות וא"ל דקרא סתמא כתיב דז"א דע"כ צעטם שאין צו מוח הוא דעצם שיש צו מוח הא באמת שייך העשה דוחה ל"ת וכיון דעכ"פ ה"י מקום לומר דעשה דוחה ל"ת שוב י"ל דעכ"פ החורה לא איירי בזה ח"ש ואל תתמה שהרי יבא עשה ולדחי ל"ת ניהו דתאמר דלא הוה צעידנא או דאפשר לקיים שניהם מה"ת לומר דהקרא סתמא כתיב והא באמת י"ל דהקרא לא אסר כלל ושזב לא הוה רק רשות ח"כ ודו"ק היטב. ע"כ.

עוד כותב: עוד יש לי לומר בכוונת הש"ס דמה אני מקיים ועטם לא תשצרו צו צעטם שאין צו מוח אכל צעטם שיש צו מוח לא והיינו עפמ"ש הקדמונים צמ"ש רש"י בצרכות כ' דלכך לא ילפינן ממת מזוה דהותרה צמת מזוה והקשו החוס' הא בכל עשה דוחה ל"ת לא אמרינן דהותרה וכתבו דשם כל דנימא צמת מזוה דחי טומאה א"כ שוב לא משכחת הל"ת של טומאה צמת מזוה ושאינו כל ל"ת דאף דהעשה דוחה אכל משכחת להל"ת בלי העשה משא"כ בזה וא"כ גם כאן אם נימא דעטם לא תשצרו צו לא קאי על מוח דצוה העשה דיאכלו דחי שוב ל"ש ל"ת צעטם שיש צו מוח וא"כ הותרה לגמרי ול"כ צעידנא, ומיושב קושית החוס'.

אברא ד"ל דלפי מה דאמרו ציומא דף ו' לל"ק דכל דאיכא טמאים וטהורים בזה צית אכ דכ"ע לא פליגי דטהורים עבדי והיינו אף לר"י דטומאה הותרה מ"מ כל שאפשר ע"י טהורים מהיות טוב אל תקרי רע א"כ י"ל דכל דאפשר לקיים שניהם עושין ואין דוחים אף דהותרה וא"כ כל שהקרא

הצית מן הצפר כו' וכן אל יוציא איש ממקומו כו' בשבת בלשון יחיד כתיב לשלול שנים שהוציאו כני"ל.

אבל לפי נסתר קושיה הש"ס בפסחים פ"ה מטומאת פרים הנשרפים הראשונים מטמאים צגדים כו' אע"ג דלא נח וכתיב הוצאה גבי' והוציא הפר כו' ולפמ"ש לק"מ. דודאי שאני דין טומאה כמו דלא בעינן הוצאה ביחיד דוקא ה"נ לא בעינן ביה הנחה וטומאה מאיסור לא ילפינן וע"כ מוכח דמשמעות לשון הוצאה שהיה מלאכה גמורה בעי' הנחה גביה נפ"ל בכ"מ שם הוצאה הכי בעי'. אבל הא דשנים שהוציאו פטורים דוקא בחייבי חטאת דרשינן כן מקרא בעשותה או מנפש או מאחת כמו שכתב תוס' כאן ד"ה בעשותה אבל באיסור לאו לבד כמו בהוצאה גופי' בשר הפסח מחבורה כו' או בשר פרים הנשרפים לטמאם אף ע"י שנים גמי שם הוצאה עליו בעקירה והנחה וחיצי המניח כמ"ש תוס' כאן סוף ד"ה שניהם כו' ומכ"ש בשאר איסורי לאוין שאינם הוצאה כמו שצירת ועם בפסח גם שנים ששצרו ועם בפסח חייבים. חדא דמתי תמי לפטור הא קראי בעשותה או נפש או אחת בחייבי חטאת כתיב וכלשון רש"י הני"ל. ועוד הא קרא גופיה הכי כתיב בלשון רבים ועם לא תשצרו כו' אפילו שנים ביחד משמע גמי לא.

והבי מוכח להדיא בש"ס ריש חולין י"א דנפ"ל בכ"מ דאולינן צ"ר משצירת ועם בפסח ודילמא ניקב קרום של מוח או נפקס חוט השדרה כו' ואם אחתה הא שפיר י"ל דדקינן ליה ע"י שנים שצרים ביחד העם בצ"א. אע"כ דלא תשצרו גם ע"י שנים חייבי תורה.

ועפ"י ז' נ"ל לתרץ קושיה הבה"ז שהביא השעה"מ בסוף הלי' ק"פ מנ"ל ללקות שצור ועם בפסח הא י"ל לא תשצרו אינו אזהרה אלא פירש אין צריך לשצור ועם כדי לבדוק קאמר קרא לפי דהלך אחר הרוב כדילפינן מזה רובא דה"א בעינן בדיקה וכדפריך כה"ג הש"ס בצומח ד'. ולענ"ד לק"מ דא"כ ודאי ה"ל קרא בלשון יחיד ועם לא תשצרו כו' כמו לא תוציא מן הצפר חוצה רישא דקרא. ומדשני קרא בסיפ' מיוחד לרבים לא תוציא כו' ועם לא תשצרו כו'. ע"כ פירש אזהר' הוא ומניעה דומיא דרישא לא תוציא כו' וקמ"ל קרא אפילו שנים בצ"א חייבים הם בשצירה כני"ל. איצטב בפשוט טפי לימא לקושא זו כלל דהא אימקשו בחד קרא לא תוציא כו' לא תשצרו כו'. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמז) שכותב דפסול דהיקח הדעת, הוא רק כשעושה דבר שניכר שמסיח דעתו ממנו, אבל אם לא הסיח דעתו בהדיא רק שנתר ועי"ז נאסר עליו לא גרע מנאצד, ומביא ראיה לזה מהא דכאן המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה טהור ואסור וקאמר מאי לאו טהור ואסור דיוצא מחבורה לחבורה, הרי בהדיא דאף שנאסר משום יוצא ופסולו מן המורה אפ"ה אינו טמא משום היסח הדעת, וע"כ משום דלא הסיח דעתו בפירוש מזה.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת ישועות מלכו (חלק אר"ח סימן נב).

*

דעם לא תשצרו כו' אחי אף גיש צו מוח דאף דהותרה הא אפשר לקיים שניהם וא"כ כיון שהקרא מיירי גם גיש צו מוח שוב ל"ש לומר דהותרה ושפיר הקשו תוס' דלא היה בעידנא כיון דאפשר לקיים ע"י גומרתא וע"י תירלו תוס' דלרצא דשייך הפסד קדשים וא"כ שוב שייך דהותרה דניהו דמהיות טוב אל תקרי רע היינו כשאפשר אבל כאן שייך הפסד קדשים.

ובזה מיושב מה שהקשה הבה"מ בזההמיוז על הש"ס דרצא לא אמר רק דחייש דלמא אכיל נורא אבל אינו ודאי ולפמ"ש א"ש דכל דיש חשש שמא יפסיד קדשים שוב יש לומר דהותרה ממנו והקרא לא מיירי כלל בעצם שיש צו מוח.

ובזה מיושב היטב מה שהקשו תוס' שני קושיות ולא תיראו אלא חדא וגם דברי תוס' בזה"מ הני"ל לאציי היאך שייך עשה דוחה ל"ת ולפמ"ש א"ש דכל דשייך הפסד קדשים שוב הותרה לגמרי ודו"ק.

עוד יש ל"י לומר דבר חדש דמה דאמרו ואל תחמה שהרי יצא עשה וידחה ל"ת היינו עפמ"ש השעה"מ צפ"א מק"פ לתמוה על הריטב"א שכתב דהא דאמרו שניה עליו הכתוב לעכב בקדשים הוא דוקא במקום דליכא לאו אבל כל דאיכא לאו ל"י לעכב והוא חמה עליו ממנחות דף נ"ד דאמרו בהדיא דבעי קרא לעכב ע"ש ולפ"ז שפיר אמרו דאי לא כתיב בפסח שני הו"א דעשה דוחה ל"ת ואף דאפשר לקיים שניהם מ"מ כיון דבעינן שניה עליו הכתוב ואי לא אע"ג דעבר בלאו אבל אינו מעכב א"כ פשיטא דעכ"פ הל"ת לא אלים כ"כ כל שלא שניה עליו וא"כ שוב ה"א דעשה דוחה דאכילת בשר מעכב אם ראוי לאכילה ועיין פסחים ע"ח דהכתוב שניה עליו לעכב ולכן אצטרך קרא דפסח שני שיהי' שניה עליו לעכב. ע"כ. עיי"ש עוד.

דף פה ע"ב

גמ'. המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה וכו'. עיין בשו"ת דבר שמואל (סימן יד).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן עג) מביא מ"ש בחידושי על מס' שבת (דף ג') וז"ל: גמרא, שניהם פטורים והא אהעבדות מלאכה מצוייהו. תניא רבי אומר מעם הארץ בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה יחיד ועשה אותה חייב שנים ועשו אותה פטורים, ובגמרא דפסחים דף פ"ה ריש ע"ב א"ר אמי המוציא בשר הפסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיהיה הוצאה כתיב ביה כשבת מה שבת עד דעביד עקירה והנחה ה"נ עד כו' ופירש רש"י וז"ל דעד שיהיה לא נגמרה מלאכה. וגזי שבת וכל חייבי חטאת כתיב בעשותה בעושה את כולה ולא בעושה מקצתה, והאי גמי אע"ג דלאו בר חטאת הוא הוצאה כי תסם בעינן, עכ"ל רש"י, נראה דדוקא הוצאה הוצאה יליף או בגו"ש או צננין אז דכל שם הוצאה שוים בעי'. ומינה דה"נ שנים שהוציאו בשר הפסח מחבורה לחבורה זה עוקר וזה מניח שניהם פטורים מה"ט גופי' הוצאה כתיב ביה כשבת בעשותה יחיד ועשה אותה ולא שנים. וה"נ ולא תוציא מן

גמ'. בנגררין. עיין בשו"ת בית שער (א"ח סוף סימן קל).

*

מתני'. החלוניות ועובי החומה בלפנים. עיין מנחת חינוך (מצוה שסב) מה שהקשה צוה.

*

גמ'. אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת וכו'. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן צו) וז"ל: שאלת על מה שמכחו בכל גלילותיו שהיא שלית לצור עומד בחיצה שהיא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה ויש לה מחיצות גבוהות. ומוציא את הרצים בחפילה ועוין אחריו קדיש וכל דבר שבקדושה. ואי משום דרצי יהושע בן לוי דלמיר אין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאציהם שבשמים. לא נאמר דברי רבי יהושע אלא בשיש עשרה במקום שלית לצור וכדעת הראב"ד וז"ל.

תשובה: כל מה שאמרנו בפרק כל גגות (דף צ"ג) בקטנה שנפרצה במלואה לגדולה לא אמרו אלא בבתי מוחלקים לפי שזה צפני עצמו לתשמישו וזה צפני עצמו לתשמישו. ואפילו הכי כל שנפרצה הקטנה במלואה לגדולה אנו רואין כאלו הקטנה פתחה של גדולה ורגלי הגדולה בקטנה. וכל שלא נפרצה במלואה זו צפני עצמה עומדת לתשמישיה וזו צפני עצמה. אבל החיצה עם היותה גבוהה ורחבה ובעלת מחיצות לא לתשמיש צפני עצמה עומדת אלא לתשמיש בית הכנסת ורגלי בית הכנסת בחיצה. ואפילו לרצ דלית ליה דרצי יהושע בן לוי אינה מפסקת. והוא לה חציצה שמיניחין בה ספר תורה שאפילו היא גבוהה כמה אינה מפסקת. וכדאמרין בסקטרה פרק אלו נאמרין פשיטא אריכי באפי גוי לא מפסקי חיצה נמי לא מפסקא. מחיצה מאי, ח"ש דלמיר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאציהם שבשמים. אלא מחיצה גבוהה יותר מקומת אדם דומיא דאריכי באפי גואף קאמר.

ואפילו גדולה שאינה נטלת ומפסקת צפני הטומאה כהיהא חיבותא דאנחות קמיה מיתא באינדונא. דהכא חיצה סתם קאמר ואפילו הכי פשיטא להו דלא מפסקא ומשום דתשמיש בית הכנסת הוא. וחיצה זו ששליט לצור עומד לתשמיש בית הכנסת עושין אותה גבוהה כדי להשמייע הצור ומכלל בית הכנסת היא. ומפני זה הרי הוא כאילו הוא בתוך הצור. ולפיכך עוין אחריו אפילו אותן שבערות בין בעזרת אנשים בין בעזרת נשים.

ובפרק החליל (דף נ"א ב) תניא רבי מאיר מי שלא ראה דידוילטטין של אלכסנדריא של מררים לא ראה בכבודן של ישראל וכו'. עד וצימה גדולה של עץ צויה באמצע וחון הכנסת עומד עליה והסודרין בידו. כיון שהגיע לענות אמר הלה מניף בסודרין והן עוין אמן. וסתמא חון הכנסת ושליט לצור היו עומדין שם כדי שיהו הצור שבציבותיו שומעין קולו כעין חיצה שלנו. אלא שהוצרכו להנפת הסודרין מחמת הרחוקין וכעין שעושין עכשיו. וכן פרש"י וז"ל שם צימה של עץ כעין אלמנצרא שלנו.

עוד אני אומר שאפשר לומר שכל שרואין אלו את אלו כאילו הן צבית אחד דמי ומנטרפין. ודומיא דזימון של ברכת זימון דתנן (ברכות פ"ו דף נ"ב) שמי מצורות שהיו צבית אחד זימון שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מנטרפין לזימון. ולא חיתא דוקא צבית ממש דבית אחד היינו צירה אחת. וכמו שאמרנו דקרו לצירה ציט. וכן מצית לבית האמור בפסחים דהיינו מצירה דהיינו אחרת. ומפנה לפנה ממקום אחד למקום אחר שצירה דהיינו מאיגרא לארעא.

ועוד דצירושלמי פירשו כן בצירור. דגרסינן התם רבי יונה ורבי אבא בר כהנא בשם רבי זעירא לשיני נצרכא. אמר רבי יהן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן. אילין ציט נשיא מה את עבד לון כבית אחד או כשני בתיים. ימיר אס היה דרכן לעבור אלו על אלו מומינן ואס לאו אין מומינן. רבי צרכי מוקים לאמוריה על תרעא מניעה דבי מדרשא והוא מומינן על אילין ועל אילין. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בתוספות שהכוונה לומר שאם שומע קדושה ואמן יהא שמייה רבה מהצור, עונה עמהם, ואין המחיצה מפסקת למונעו מלענות עם הצור.

ועיין בבית יוסף אורח חיים (סימן נה) שכתב בשם רבינו הגדול רבי יצחק אבובז בשם הירושלמי, שאם יש טינפת או עבודה זרה מפסקת בינו לבין הצור לא יענה עמהם.

וז"ל השלחן ערוך (סימן נה סעיף ב) היו עשרה אנשים במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עומד עמהם יכול לענות, ויש אומרים שצריך שלא יהיה מפסיק דבר שאינו נקי או עבודה זרה. ע"כ.

ועיין להגה"ש ממונקאטש בשו"ת מנחת אלעזר חלק ב' (סימן עב), שחשב מתחילה לומר שדעת ה"ש אומרים היא שלא כהדעה הראשונה שהוצאה בכתם, ואם כן הלכה כסתם, ושוב העיר מדברי הפרי מגדים בכללי הוראת אסור והיתר, בחתילת יורה דעה, שבכונן זה אין דעת ה"ש אומרים לחלוק אלא לפרש דעה ראשונה, ואם כן הלכה היא. ועל פי זה דן שהשומע ברכה מחזירו דרך הטלפון, לא יענה אחריו אמן, משום שמסתמא ישנה טינפת או עבודה זרה מפסקת בין חזירו לבינו.

אז"ל דעת הגאון מוויילנא במעשה רב (סימן מז), שצבית לבית השומע קדיש וקדושה ואמן יכול לענות עם הצור, אפילו כשיש צימחיס הפסק של טינפת או עבודה זרה, כיון שאינו רואה. וכן מתבאר בשו"ת שער שלמה (סימן קה). וכן העלה הגאון ממונקאטש שם בסוף דבריו, לגבי השומע ברכת חזירו דרך טלפון.

ועיין בשו"ת פני מציץ (חלק אורח חיים סימן קג) שפקפק בזה על פי ההלכה הנ"ל (סימן נה) שאם יש טינפת מפסקת אין לענות אמן, אלא שסיים שמכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על הדעה הראשונה שצולחן ערוך להקל. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב חלק א' (סימן נט). וראה עוד בשו"ת שערי

עורב אמר' בגמ' הכל בכתב וכו' הילכך לפי שנחלק במחילה בין בית לעליה לא ירד מקדושת ההיכל אבל ב"ה מנ"ל שחופס את אורו כנגדו עד לרקיע שחאסר עליה שעל גביה. ועוד, דקדושת ב"ה למטה מקדושת ההיכל הוא שהרי קדושת הר הבית למטה מקדושת העזרה ומן בשלי ברכות לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובנעלו ובאבק שעל רגליו ורקיקה מק"ו וגם בהיכל הגי מילי שנו ולא נאסר אלא כל מה שאדם מקפיד בחזירו א"כ מסמייה שדמהו לקדושת עזרה ולא לקדושת ההיכל. ע"כ. ועיין בשו"ת מהר"ן חיות (סימן כה) ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד סימן מח) ושו"ת שבת הלוי (ח"ה סימן כא) ושם (ח"ו סימן יח).

וע"ע מ"ש עוד בזה לקמן תוס' ד"ה החלונות.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרצא) שאסור להכנס בזמנה"ז גם לעליות הצנויות סביב לבית המקדש ובולטות לתוך אור המקדש, ואע"ג דגגין ועליות לא נתקדשו, ה"מ באותן שנזנו צעת שהיה ציהמ"ק קיים, אבל גגין ועליות שנזנו עתה סביב למקדש, שמה בחזק אור עזרה הן, ומידי ספק לא נפקא. עיי"ש.

וע"ע בחידושי הראב"ד לתמיד (ל ע"ב), אהא דאמרין בסוטה (מא ע"ב) לגבי הצימה של פרשת הקהל, שהיה יושב עליה המלך וקורא, והא אין שיצה בעזרה אלא למלכי ב"ד לבד, ומשי בעזרת נשים. וקשה, דהא ע"ג הצימה הו"ל כגגין ועליות שלא נתקדשו, ומיין הראב"ד, שאפילו את"ל דהצימה הוי בגין קבע, מ"מ הגג שלה קדוש כשאר קדושת העזרה, שאפילו לרז דגגין ועליות לא נתקדשו, ה"מ אותן שהיו בשעה שנתקדשה העזרה, אבל מכאן ואילך כל מה שנעשה באור העזרה שום דבר הכל קדוש, דלאו כל כמיניה להפקיע הקדושה ע"י בנינו, שהאור נתקדש עד רוס הרקיע. עיי"ש. וצמנחת חינוך (מצוה שסב).

ובזה הוכיחו האחרונים שאסור לנסוע בהעליקאפטער מעל שטח המקדש והעזרה, כיון שהאור נתקדש עד רוס הרקיע. וע"כ כספר בית האור (מע' הא' כלל כב אות כז).

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת חצלת השרון (ח"א אר"ח סימן י) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן לה).

*

רש"י ד"ה מחבורה לחבורה. עיין צמנחת חינוך (מצוה טז) שנתפסק אי דוקא מוציא מחבורה לחבורה חיוב, או רק מוציא מחבורתו. וע"כ שו"ת כנף רננה (אר"ח סימן נב).

*

רש"י ד"ה והלוא. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ח סימן כד).

*

תוס' ד"ה בנגררין. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן א).

*

תוס' ד"ה וכן לתפלה. עיין בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן תקל) וז"ל: ושאלת אדם היושב צדו

דעה (סימן ב), ובשו"ת ל"ח הדש (סימן א), ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (סימן קכה). וע"כ בשערי המצוינים בהלכה (עמוד פא).

ועיין להגאון ר' יהודה ליב זירלסון בשו"ת מערכי לב (עמוד תצו) שאסר לענות אמן וקדושה וברכו אחר מי שמשמיע קולו דרך הראדיו, שמסתמא לא נעשה לשם שמים אלא להשמיע קולו הנעים, והוא צמנחת מה שאמרו בפסחים (נז ע"א) שמכבד את עצמו ומחלל קדשי שמים, ובסנהדרין (דף קא ע"א) אמרו, הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר, התורה חוגרת שק עליו ואומרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבנו של עולם עשאוני בנך ככנור שמנגנים בו לנים כו'. לפיכך פיגול הוא ולא יראה לעבודת ה' ואין לענות אחריו אמן וקדושה וברכו. ע"כ.

*

גמ'. **הא גופא קשיא אמרת מן האגף ולפנים כלפנים וכו'.** עיין בע"ז (דף כ"ח) מהיכן מכה של חלל, וקאמר רבי חמי מן השפה ולפנים, ויש לחקור אי שפה עצמה נידונית כלפנים או כלחוך. ונפקא מינה דאי נידונית כלחוך נמצא שגם חלל השפה שהן הפנים מלגאו אינו נקרא מכת חלל ואין מחללין עליו את השבת, ואי דיינין ליה כלפנים מחללין עליו.

ועיין בשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק אר"ח סימן ה) דמכאן יש להוכיח דשפה וכל החלל דיינין ליה כלחוך, מדקא דייק הש"ס דקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא, וקאמר הא גופא קשיא אמרת מן האגף ולפנים כלפנים הא אגף עצמו כלחוך אימא סיפא וכו', ש"מ הכא נמי כיון דר' חמי דייק בלישניה לומר מן השפה ולפנים, ש"מ דשפה גופיה הוי כלחוך. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חקרי לב (אר"ח ח"א סימן כז) ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן סא) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן י).

*

גמ'. **גגין ועליות לא נתקדשו וכו'.** ה"ז (אר"ח סימן קנא) מציא צס המרדכי בפרק קמא דשבת (סימן רכה) צס רבינו מאיר, שכותב: איני יודע איסור גמור להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו. מיהו יש לזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם, ומהר"ק כתב צסימן קס"א צס המרדכי ושמה דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרין בפרק כיצ' לולין, דמקדש מעט שלנו יש לנהוג צו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל. ע"כ. וכן פסק שם (סעיף יב) להלכה.

ועיין בשו"ת מהר"ט (חלק ב י"ד סימן ד) שתמה ע"ז, וז"ל: מה ראה מהר"ם לדמותו לעליות ההיכל, חדא, דעליות ההיכל שאני שהכל נקרא היכל כדתן ההיכל מאה אמה על מאה על רוס מאה ובמקרא שצדרי הימים כתיב והתזה מאה ועשרים וקחשיב עשרים אמה של יסוד וכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אלמא שיעור גובהו של היכל צרות הקדש נמסר שיהיה מאה אמה והכל נקרא היכל ואילו לא הייתה שם עליה היה כל הגובה הזה קדושה אחד ואפי' לענין אמה כליה

הקדימו בקושייתן דהא ההקדש הזה לא נתקדש מאליו דיהא בוקע כל עוביו ואין רשות ציד צ"ד לקדש דנימא דנתקדש מאליו כל העובי אלא הקידוש הוא אך ע"י ההיקף ע"י שיר ותודות ואור"מ ומלך ונציא וכו' וכיון דההיקף הוא מקדש לא נתקדש אלא מה שבתוך ההיקף וכיון שכן ממילא כיון דמשמע מהחם דההיקף היה מצפנים א"כ האיך נתקדש עובי החומה שלגד חוץ שהוא חוץ מן ההיקף דהא אפילו אם ירצו צ"ד לקדשו אינן יכולין לקדש אלא בהיקף כיון שלא הייתה ההיקף בתוך האיך נתקדש ע"י מתרנין דמ"מ היה תלוי בצ"ד ויכולת ציד צ"ד לקדש ע"י ההיקף שצפנים כל העובי אפילו שלגד חוץ.

הרי מתוס' ז"ל זה גופי' מוכח דצדצד דנתקדש בלא היקף אלא קידוש בעלמא נתקדש כל העובי א"כ לפ"ז צנ"ד בודאי דנתקדש כל הכותל שכנגד חוץ עוביו של ההיכל של ארון הקודש, אך להעמיד המשוררים מן הצדדים שכותל למעלה מן אה"ק מן הצדדין אבל שזה עם אה"ק אסור אך למעלה ומן הצדדין מותר דשם שלא במקומו אינו קדוש ושם צמס' ערכין דהשם כחוב מלמעלה ע"ג הקורה ולא משוקע בקורה ע"כ לא נתקדש אלא במקומו כל עוביו ולא מן הצדדין שלא במקומו משא"כ כאן דחקוק קדושת ההיכל דאה"ק בתוך עובי הכותל כל המקום של עובי הכותל שהוא לאה"ק נתקדש. ע"כ.

וישוב מציא צמס' תשו' הרמב"ם ז"ל צם' פאר הדור שכתב ג"כ דעל עלי' של אה"ק שכנגד אה"ק אסור להניח כלי חשמישו.

וע"ע בזה בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן נו) ושו"ת בית שלמה (או"ח סימן כא) ושו"ת מנחת שלמה (סימן צא אות יד).

דף פו ע"א

גמ'. מדיבאל ניקום וניתבי אינש שאני היבאל דבתיב וכו'. עיין בשו"ת בית ריד"ז (סימן לח) וכבר הבאנו דבריו לעיל (סז ע"ב).

*

גמ'. שם. צמסך חכמה (שמות כו, יד) כותב די"ל מקור לדין זה דגגין ועליות לא נתקדשו לצד מגגו של היכל, דהא משכן אקרי מקדש, ומצינו צמסך שמקום האוהל מועד היה מכוסה ציריעות ארגמן ועזים, שזה נגד ההיכל, והחצר כולו - שזה נגד העזרה - היה מחילות לצד בלא חקרה וגג, לכן צמסך לא נתקדשו, שזה אינו מעיקר ההקדש, עיי"ש.

*

גמ'. הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחוץ וכו'. עיין שו"ת פנים מאירות (חלק א סימן עד) שנשאל צדין חדר הפתוח לבית שיש צו ס"ת או ספרים, אם מותר לשמש צמטיה בחדר ההוא.

ובסו"ד כותב: ועתה נשזרה אל הנדון שלפנינו אי נימא הטעם דאסור לשמש צמס' שיש צו ספרים או ס"ת משום לא יראה בך ערות דבר א"כ אם הספרי' עומדי' נגד הפתח ורואי'

ושומע קדושה וזכרו ויהא שמה רבא אם יכול לענות עמהם. ודאי יכול לענות עמהם דקיי"ל כריצ"ל דאמר אפי' מחניה של צדל אינה מפסקת צין ישראל לאציהם שצמסים ופר"י דהיינו לענין זה שיכול לענות אפי' מחוץ לצ"הכנ כל דבר שצקדושה. תדע דהא צפ' יצ"ד אמר מן האגף ולפנים כלפנים מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה ופליגא דריצ"ל והקשה ר"י אי לענין צירוף פליגי רב וריצ"ל א"כ קשה סתמא דתלמודא צפ' כל גגות [צ"ע צ"ב] גבי צבור בקטנה ויחיד בגדולה משמע דאין מנטרפי' וא"כ הו' סתמא דתלמודא דלא כריצ"ל ואן קיי"ל כותי' צפ' אלו נאמרין [ל"ח ע"ב] דמייתי ראי' גבי מחניה וכו' ואי לנאח ידי חובתו לענין העובר אחורי צ"הכנ ושמע קול הלל וקול מגילה צהא ודאי לא הו' פליג רב דברייתא הוא ס"פ ראוהו צ"ד [כ"ו ע"ב] אם כיון לכו יא' ומדלא מותבי' מינה ומשני רב תנא הוא ופליג ש"מ דלא פליג עלי' אלא לענין דבר שצקדושה צריך עשרה פליגי רב וריצ"ל וקיי"ל כריצ"ל כדפרשמי. ע"כ.

*

תוס' ד"ה החצונות. עיין בשו"ת בית ריד"ז (סימן לו) ע"ד השאלה צהכנ"ס אחד שעשו חקיקה בכותל המזרח למעלה מן ארון הקודש מקום מיוחד לעמידת רגלי המשוררים, ונשאל אם קדושת ארון הקודש הו' גם למעלה או לא.

ועיין שם שדן אם מהני תנאי צארון הקודש לעמוד עליו, וכותב דלכאורה יש להציא ראי' מתוס' כאן דעל גבי ארון הקודש לא נתקדש, דהא תוס' כתבו צחירוט', דתלי צדעת צ"ד ויכולין צ"ד לקדש אף עובי החומה שלגד חוץ, א"כ לכאורה משמע מזה דאם צ"ד לא הו' מקדשין לא הייתה מקדשת אלא לפנים ולא עובי החומה שלגד חוץ, וא"כ הכא דלא רצו לקדש את עובי החומה של ע"ג ארון הקודש, א"כ לא הו' קדוש למעלה צקדושת ארון הקודש.

אמנם שוב דחה זאת, דאדרבה מהתוס' מוכח דבאמת נתקדש כל עובי החומה, דהנה גרסינן צמס' ערכין (דף ר' ע"א) אמר רב יהודא אמר רב עכו"ם שהפריש תרומה מכריו צודקין אותו כו' מיתבי עכו"ם שהתנדב קורה ושם כתוב עליו צודקין אותו אם אמר צדעת ישראל הפרשתיה יגור וישתמש צמותר ואם לאו טעון גזירה חיישינן שמא צלצו לשמים טעמא דשם כתוב עלי' כו' והא קמ"ל אע"ג דשם כתוב עליה יגור וישתמש צמותר דשם שלא צמקומו לא קדים ע"כ. ופרש"י ז"ל כלומר אינו קדוש אלא מקום השם ואותה חתיכה חייגין והשאר יצנה צהכנ"ס כי אמר צדעת ישראל הפרשתיה עכ"ל ז"ל. וצחוס' ז"ל ד"ה יגור משמע ע"י שיחתוך הקורה ולא יהנה מאותו חתיכה שכנגד השם צצמקומו מיהא קדוש השם יש ליזהר כצכותצין ס"ת או תפילין וגררו צמקום השם שאין לכתוב צמקומו עכ"ל ז"ל.

הרי מפורש דאותה חתיכה שכנגד השם קדוש דנתקדש כל עובי הקורה שכנגד השם, ואף דהתוס' ז"ל מקשים צהא דעובי החלונות כלפנים אמאי קדוש לפיכך הקדימו צדצריהם הסוגיא דצצושות דמשמע מהחם דלפנים הו' מהלכין משום דאל"כ לא קשה למה נתקדשו עובי החומה לחוץ דהא צאמת קי"ל גבי קורה דנתקדש השם צמקומו כל עובי הקורה ע"כ

גדר סגי בגזרה עשרה ורוחב כל שהוא א"כ ה"נ דנעשית לשם מחילה הוי כמחיל' ואין למדין בענין המחיל' ואין לנו אלא מה שאמרו חכמי' דפעמים מנינו שאין מחילה יו"ד מחלק רשות אלא דווקא' אם מגיעות לתקרה כמו שאיתא ב"ר"ם לענין עירוב צסי' ש"ע וכן הביא צ"י ב"ר"ם צסי' נ"ה צס"ם סמ"ק ה' ששירון בטרקלין אם יש ביניהם מחילות המגיעו' לתקרה צריך עירוב לכל אחד ואחד אין מגיעות לתקרה עירוב אחד לכולן מכאן יש לסמוך לענין השלמת יו"ד לתפילה דלא הוו הפסקה אותן מחילות העומדי' סביב לצימא אע"פ שהן גבוה' יו"ד הרי להדי' דהני הוי כמו רשות אחד ולענין מחילה יו"ד לס"מ לא בעינן מגיעות לתקרה וכן לענין עמידה צפני ס"מ כתב רמ"א צ"ד ס' רמ"צ אם הס"מ על הצימא אין הצבור צריכין לעמוד והט"ו כתב שמהאי טעמא אפילו אם הארון פתוח אין חיוצ בדבר ולי נראה' להחמיר היכא שרואין הס"מ ועכ"פ אותן העומדי' על הצימא אסורי' לישב דלא כאותן שמקלין. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צסו"מ נודע ציהודה (מהדורה תנינא אר"ח סימן קכד) בתשובה להגאון ר' ישעי' פיק זצ"ל. ושו"מ חצלת השרון (ח"א אר"ח סימן י').

*

גמ'. מוחילות לא נתקדשו וכו'. עיין צסו"מ תורה לשמה (סימן כ) אם עשו מרתף תחת ההיכל של בהכניס' אם יש לו דין קדושת בהכניס'. וז"ל השאלה: בית הכנסת ישנה שהתפללו בה שנים הרבה ואח"כ עשו בה מרתף שחפרו בקרקע שלה חפירה גדולה ועמוקה תחת ההיכל ובנו כותלים סביב החפירה ועשו עליהם כיפה של אבנים שנעשה גג הכיפה הוא קרקע ההיכל ופתח המרתף עשו אותו מבחוץ בחצר העמוד אחר כותל ההיכל והבה"כ ואין הפתח פתוח בחוץ בה"כ. אם יש לזה המרתף דין קדושה של בה"כ או לאו.

תשובה: אמרינן בפסחים דף פ"ו ע"א א"ר מחילות לא נתקדשו וקאמר בגמרא היינו דוקא אם הם פתוחים להר הבית אבל הפתוחות לעזרה נתקדשו ע"ש והנה כל זה איירי שהם בנו המחילות קודם שנתקדש מקום המקדש ולהכי אותם שפתחיהם לחוץ לא נתקדשו אבל בנידון השאלה הנו' שהמחילות נעשו אחר שנתקדשה הבה"כ נראה דיש להם קדושת בה"כ ואע"פ שעשו הפתח לחוץ יען כי לכאורה נראה שצעת שנתקדשה בה"כ נתקדשה הקרקע שלה עד התהום וא"כ צמה תפקע קדושת מקום החלל הזה שהיתה בו בראשונה משא"כ אם היה זה המרתף שהוא כעין מחילות הנו' עשוי קודם שנתקדשה בה"כ אה"נ לא נתקדש בקדושת בה"כ כי קדושת בה"כ בקרקע נמשכת עד סוף עובי הכיפה של המרתף ולא בחלל שמתחתיה.

בידיו. מנאמי בגמרא דוברים דף כ"ד ע"א צעי רבי אמי נעקרה האבן ועמד במקומה מהו מאי קא מצעיל ליה כי קדיש דוד רכפה עליונה קדיש אר"ד עד לארעיה דתהומא קדיש ומציעי ליה כל העזרה כולה לעולם פשיטה ליה דעד ארעיה דתהומא קדיש והכי קמצעיל ליה דרך שירות בך או אין דרך שירות בך תיקו ע"כ ע"ש והנה לפ"ז יש לומר הא דאמר

המטה אבל אם אינם רואי' המטה ה' מותר וצאמנת שראיתי שכתב הטעם זה ספר בית שמואל צ"ה אבל לא ידעתי אם טעמא דסמך' הוא דלפי האי טעמא אם היו האיש ואש' מכוס' בסדיני' ה' מותר מידי דהוי אערוה גופה אם נכסית שאין העין רואה אותה הוי ממניך קדוש ולא מנינו היתר זה צטוס פוסק והי' נראה לומר הטעם דבית שיש בו ס"מ או ספרים הוא קדוש ואסור לעשות צבית זה דבר שהוא ציון לכתבי קודש ולכן לא מהני גבי ס"מ שום כסוי אלא צריך לעשות מחילה יו"ד ואם יש לו בית אחר צריך להוציאו חוץ לבית ולפי האי טעמא אסור לשמש מיטתו בחדר הפתוח לאותו בית שיש ס"מ או ספרים וראי' שכתב הרוקח ס' ש"כ"ד אין נופלים אלא לפני ס"מ ופי' דכתבי צמלחמת העי' ויפול על פניו לפני ארון ה' ולמד מהר"ל אפילו אם חצר פתוח לצ"ה"כ א"כ אפילו בחצר הפתוח לצ"ה שפיר אמרינן דהוי כמו לפני ארון ה' א"כ ה"נ צנדון דידן דהוי כמו לפני ארון וספרים ואסור לשמש שם.

ועוד דהוי כמו לשכות הצניעות בחול ופתוחות לקודש דמוכן קודש וא"כ ה"נ כיון שפתוחי' לחוץ מקו' קדוש צריך לנהוג קדושה וראיתי צבי' ר"ע מצרנטור' צפ"ג דמעשר שני שפירש מוכן קודש לשחיטת קדשים קלים ולאכילת ק"ק ולהחמיר עליהם משום טומאה.

ובבבדו הגדול במקומו מונח וכאן לא דק דבהדי' אמרינן צוצח' דף נ"ו ע"א אף דפתוחו' נגד הפתח אין שוחטין ואין חייבים שם משום טומאה משום דלא קדוש' אבל אוכלין שם ק"ק דגזיר' הכתוב הוא דכתבי צח' אוהל מועד יאכלוה תמורה ריבית חצירות הרבה אלא אכילה אחת ולכאורה נראה ראי' מכאן איפ' דכתבי לפני אוהל מועד ופי' רש"י צדף נ"ה ע"כ דלפי דווקא ומעטינן ינדי צדד' כמו לשכות ואפילו מוכן קודש פסולות לשחיטה ש"מ אף דפתוחות לחוץ לא קרינן לפני אוהל מועד אלא אם הפתח של הלשכה מכיון נגד פתח אהל מותר לשחוט נגד הפתח ושאר מקום הלשכה אינה קרוי' לפני אהל מועד א"כ ה"נ אף דחדר פתוח לבית שיש בו ארון וס"מ לא קרינן לפני וה"ה שאין לומר' תחננו אף שהפתח פתוח אך מ"מ צנדון דידן דאף דאין מוכן קודש מדאורייתא מ"מ הא אמרינן התם קדישי מדרבנן ופי' רש"י מנות חכמים היא שלא יכנסו להם בטומאה אבל זרות וקרנן ליכא.

א"כ צנדון דידן נמי כיון דבית שיש בו ספרים וס"מ קדוש ראי' לנהוג מדרבנן קדושה בחדר שפתוח לחוץ ועיי' בתוספו' דיומא דף כ"ה ע"א ד"ה אין ישיבה בעזרה דאסור' לישב בלשכר' הצננוי' בחול ופתוחו' לקודש ואם עושה ויולין לפני הפתח הוי שפיר סתימה ואף דלגבי פתח ההיכל ה' דינו כפתוח ואף דבעינן שחיטת שלמים דווקא בזמן שהפתח פתוח מ"מ הוי ויולין כמו פתח פתוח דנעשה לשם כך כשהפתח יהי' פתוח שלי' יסתכלו בהיכל וכן כתבו שם התוספות אבל הכא דנעשה בשביל מחילה שפיר הוי סתימה ומחילה תלוי בדעת אדם.

וראי' לזה ממשנה ח' פ"ב דכלאי' ולקטל גזוה י' ורוחב ארבע' כתב הרב בתוספו' י"ט אשמועינן דאפילו סלע בעינן ארבע רוחב הואיל ולא נעשה לשם גדר דאי נעשה לשם

גמ'. בשלמא ההלכות משכחת לה דשויין לקרקע עזרה. משמע דהש"ס מפרש חלוטות היינו שצחומת עזרה, וז"ע דברש"י במשנה מפרש על חלוטות שצחומת ירושלים. כן העיר הגר"מ אריק צה"ל על תורה כאן.

*

גמ'. על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל וכו'. בשו"ת צרכת אברהם לר' אברהם צנו של הרמב"ם (סימן ח) תמה השואל על הא דפסק הרמב"ם (בפ"ט הלכות קרבן פסח) להפסח אינו נאכל אלא בחצורה אחת, כר' שמעון, וחזר ואמר למטה שאסור לאוכל לאכול בשתי חצורות, כר' יהודה, וקשיא אמאי קא פסיק חדא כר' שמעון וחדא כר' יהודה, מכמה אנפי, חדא, דהא מתניתין כולה כר' יהודה היא דתנן שמי חצורות שהיו אוכלות צבית אחד אילו הופכין פניהם הילך ואוכלין וכולי אלמא פסח אחד נאכל בשתי חצורות והדר תני כשהשמש עומד למוזא אלמא אין הפסח נאכל בשני מקומות ואמרי מתניתין מני ר' יהודה היא דתניא וכולי וליכא למימר דמתניתין דקתני שמי חצורות וכולי בשני פסחים ותנא דמתניתין סבר ליה כותיה בחדא ופליג עליה בחדא סבר ליה כותיה דאין פסח נאכל בשני מקומות ופליג עליה בשתי חצורות ולא אשמעינן מתניתין אלא שאסור שיהא נראין כמעורבין תדע דלא אפשר לפרושי הכי דהא בחד עממא פליגי ר' יהודה ור' שמעון מר סבר יש אם למקרא ומר סבר יש אם למסורת ותרין קראי דילפי מניהו כולי עלמא לא פליגי דחד להחירא וחד לאיסורא על הבתים אשר יאכלו להחירא צבית אחד יאכל לאיסורא מיהו ר' יהודה רמי קרא דהחירא אשמי חצורות ורמי קרא דאיסורא אשמי מקומות וסבר יש אם למקרא ור' שמעון רמי דאיסורא אשמי חצורות ודהחירא אשמי מקומות דקסבר יש אם למסורת או חילוף לפי דעת המפרשין ואי סלקא דעתא דאיכא תנא דסבירא ליה בחדא לאיסורא קרא דהחירא אמאי רמי ליה והואיל וקראי יניהו ליכא למימר אלא אי כר' יהודה כקוליה וכחומריה אי כר' שמעון כקוליה וכחומריה ומשנתנו דקתני אילו הופכין פניהם וכולי בפסח אחד ולהחירא וכולהו ר' יהודה ועוד הא קימא לן דר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה ומפורש בירושלמי נמי שאפילו ר' שמעון מודה שחלקים קודם אכילה דאמר ר' אלעא ור' יוסי צר אלעזר צסם ר' הושעיה הכל מודים בתחלה שהן נחלקין ובסוף אינן נחלקין מה פליגי בשהיו יושבין ואוכלין ובקעה עליהן קורה וכד צענין למפסק בגמרא דילן היכא דנפרשה מחנה ונסתלקה מחנה לא פסקי אלא לדברי האומר ולדברי האומר מכלל דליכא סבירא אחריתא והכרעה שלישית ואפילו הכי אודא רבינו ז"ל לטעמיה וקא פסיק שאם נפרשה מחנה או נפרשה צין אכל וצין לא אכל לאיסורא ואע"ג דאית צה תמיהא אחריתי דהא רב אשי מצעיא ליה סלוק מחיה או עשית מחיה מי הואי כשני מקומות או לא. ועוד קשיא לי בראיה שהביא על פירושא דפריש לה למתניתין בשני פסחים ושצריך לעשות הקף לחצורה שני מן הבשר חוזה ואמר ז"ל שמפי השמועה למדו שצריך ליתן חוזה במקום אכילתו והא לא ילפינן מנייה אלא למוציא מחצורה לחצורה דתניא לא תוציא מן הבית מן

בפסחים מחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו והפתוחות לעזרה נתקדשו צריך לומר שדוד קודם שקידש עשה המחילות וכל אותם שעשאם פתוחות לפניו קידש אותם עד שהומא דארעא וכל אותם שעשאם פתוחים לחוץ לא קדש אלא שטח העליון לצד אצל מתחת הכיפה ולמטה לא קדש דהא כל הבית הוא עשוי מחילות כיפין ע"ג כיפין וכיפה כנגד האוטם ואי אמרת שהמחילות נעשו אחר שקדש דוד קשה דהא הכא אמרינן בפירוש דקדיש עד התהום ואם נעשו המחילות אח"כ אפילו שעשו פתחיהן לחוץ צמה פתקע קדושתם אחר שכבר נתקדשה הקרקע עד התהום וזה פשוט.

וב"ב שמעינן מהכא לנ"ד דקדושה צתם אינה עד התהום דהכי דיין לישנא דגמרא שדוד קדש בפירוש עד תהומא דארעא ולא אמר כיון דקדשה העזרה נתקדשה ממילא עד התהום ועל כן צנ"ד יש לומר אפילו שעשו המרתף אחר שכבר נתקדש המקום בקדושת צה"כ אין המרתף קדוש יען כי אין קדושת צה"כ מעיקרא נמשכת עד התהום.

בירידה עדיין לא צרייר לי מילתא להוציא דין לקולא מהאי דיוקא הנו' דדייקין מדברי הגמרא ומה גס דלפ"ו יוצא דין מחודש דאם צה"כ חרבה ונסתר כל הצנין שלה ולא נשאר כי אם רק קרקע צה"כ דקי"ל דקדושה היא גס בחרבה וצריך לנהוג צה קדושת צה"כ הנה י"ל לפ"ו דאם חפרו והסירו עפר מכל שטח הקרקע של צה"כ דהיינו עומק ג' טפחים ויותר והוליו כל אותו העפר למקום אחר חו' לא נשאר קדושה צאותה קרקע כיון דלא קדשה עד תהומא דארעא ואותו השטח שהיו עומדים עליו צה"כ כולו הלך לו והוסר משם וזו קרקע חדשה היא שלא הגיעה קדושת צה"כ אליה וצאמת דין זה חידוש הוא ולא נמצא צסום פוסק ומן הסתם נראה דגם בכהאי גוונא אסור לכן הגם דעודני מסתפק בדבר זה שלא הוצרך אצלי עדיין מ"מ אזלינן לחומרא צנ"ד ויש לנהוג במרתף הנו' דין קדושה כמו צה"כ.

*

גמ'. שם. עיין מועדים וזמנים (ח"ה סימן שג).

*

גמ'. בגין דל"ו אין אוכלין שם וכו'. עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן לד) ח"ל: שאלת עוד בפרק שני, בגין הללו אין שוחטין שם קדשי הקדשים ואין אוכלין שם קדשים קלים. ותמיהא אפילו למאן דאמר בגין ועליות לא נתקדשו מי גרעי משאר העיר שגאכלין צה קדשים קלים.

תשובה: איברא לפי גירסא שנומנה לך שאלה גדולה שאלת אלא שצאמת טעות סופר יש בספרך. וכך היא הגירסא אין שוחטין שם קדשים קלים ואין אוכלין שם קדשי קדשים. ואין צריך לפנינו ע"כ.

*

גמ'. ב' אמות היה בשושן הבירה וכו'. עיין בשו"ת משצ"ן (חלק א סימן יז).

*

ואלו הילך תעשה לאלו הקף ואלו הקף באוכלין ודקא קשיא לך שנים שהיו אוכלין או אחד היכי עבדי הקף התשובה יוכלו למעבד הקף בכלים וכי אין הקף נעשה אלא באוכלין בלעד עד דקשיא לך היכי עבדי הקף הא לא קשיא מידי ויכולם איכא תירוק. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן ז) ושו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן קמה אות ג) ושו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לח) וספר בית האו"ר (מע' הא' כלל קפג אות יג) ושם (כלל קפח) וספר דבר צבי (אות ...).

*

רש"י ד"ה אין מפטירין. עיין רש"ם לקמן (ק"ט ע"ב). אמנם המוס' זכאים (ע"ה ע"ב) ד"ה בכור, כתבו דלא אמרינן למשה לא גדולה אלא במתנות כהונה לבד.

*

רש"י שם. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן ט) שכתב דגם אי נימא כשיטת הפוסקים דבמנה יא' שלא כדרך אכילתו, מ"מ בפסח לא יא' לפמ"ש רש"י כאן בדפסח כתיב למשה כדרך שמלכים אוכלים, וציומא (דף יד) מוכח דמעבד דיעבד, א"כ פשיטא דלא יא' שלכד"א, דעכ"פ אינו כדרך שהמלכים אוכלים. עיי"ש. וע"ש שם (חלק ד סימן נח) ושם (חלק ח סימן רצג).

*

רש"י ד"ה כי אמרה. עיין בשער המלך (פ"ז מהל' בית הבחירה ה"ו).

דף פו ע"ב

גמ'. **יש אב' למקרא.** עיין דעת זקנים ומעלי התוספות (סוף פרשת ויחי) ח"ל: פקוד יפקוד אלהים אתכם, כלומר כמנין פקוד, דהיינו ק"ץ חסר מתשצון ארבע מאות שנות הגלות של מלכים, יפקוד כמו ולא נפקד ממנו איש. וקשה הרי בפסוק כחצו פקד בלי ו'. ויש לומר יש אם למקרא. ע"כ.

*

גמ'. **בע"ה שם אני.** עיין בשו"ת מהרש"ם (סימן קמד)

*

גמ'. **כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא.** עיין מהרש"א ב"א, דהכי פירוש, כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה, שהוא מקרי בכל דבר בעה"ב שלך, משא"כ כשיאמר לך "א", אין זה מקרי אמירת בעה"ב שלך כלל, כיון שאמר לך "א".

וע"ע בשו"ת שו"א ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קיז) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן רכה).

*

גמ'. **שם.** עיין צ"ח (סימן קע) שפירש, כל שירות שיאמר לו בעה"ב שיעשה בתוך ביתו יעשה, חוץ מלא, כלומר, אם

הבשר חוזה אין לי אלא מצית מחצורה לחצורה מנין ח"ל מן הבשר חוזה מן חוזה לאכילתו כלומר לא תרמי חוזה אצית דהא כח' לא חוזה מן הבית ולא כח' ולא חוזה מן הבשר מן הבית חוזה אלא דמיייתי ובשר דסמוך ליה ושמע מינה שהמוציא ממקום אכילתו עובר ולעולם הא' מן דקאמרי אינו עשה למקום אכילתו חוץ ועוד שנים שהיו אוכלין או אחד היכי עבדי הקף, ויכולם לא מנאחי תירוק ושמא זכות אבות גרמת לו לפרוק לנו, אי נמי חכמה יתירה שאני. ע"כ לשון השו"א.

וע"ז השיב: ואנא לא מחכמה דאית צי, אבל זכות אבות גרמה להן לתקן דבריהם ולא הניחו פתחון פה עליהם, כבר תקן אבא מארי ז"ל הספר שלו בכתב ידו כך: כל אוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחצורה אחת והספרים שלכם לא הוגהו יפה ולפי זה התקון הדברים כולן הולכים על שורה אחת כר' יהודה דדוקא דמתניתין כותיה והלכתא כותיה לענין הלכה של שתי חצורות מתוקמא ואפילו על זה התקון שאמר בו כל אוכל מן הפסח וכולי שכן אז"ל שתי חצורות שנפרצה מחציה מציניהן אינן אוכלין וכך אמרינן בגמרא היו יושבין ונסתלקה מחציה מציניהן לדברי האומר אין האוכל אוכל בשני מקומות לא אכלי ושאמר ז"ל אח"כ וכן אם היתה חצורה אחת ונעשת מחציה ציניהן אינן אוכלין עד שתסתלק המחציה אין משמע הדברים אלא בשהיו בני אותה החצורה אוכלין ונעשת המחציה ציניהן וכדאמרינן בגמרא היו יושבין ונפרצה וכולי לדברי האומר פסח נאכל בשתי חצורות אי לא אוכל אכלי ואי אוכל לא אכלי אבל זה שאמר ז"ל שאין הפסח נאכל בשתי חצורות ודאי אהך סברא קמא אבל להאי סברא בתרא שתקן הספר עליו דהיא דוקא לא מתוקם כלל ומכל מקום ראוי לפי זה הפסק האחרון ומתוקן להיות נוסח ההלכה כך וכן אם היתה חצורה אחת והסתלקה לאלל ואח"כ נעשת מחציה ציניהן אינן אוכלין עד שתסתלק המחציה שאין נעקרין מחצורה לחצורה וכבר פרשתי זה וכיוצא בו בכלל הענינים שפרשתי אותם בספר הצאור לעקרין החצור שאני מתעסק בחצורו ושמעתי לענין סלוק מחציה ועשיית מחציה דעלמ בגמרא בחיקן לית בה תמיה כלל דחיקן דאסורא לחומרא ולפיכך פסק ז"ל לחומרא שעשיית מחציה וסילוק מחציה בשני מקומות ולענין זריץ לעשות הקף חוץ לחצורה פשוט הוא דמה לשון דיקת להאי מן חוזה לאכילתו ולא יעשה לחצורה פנים וחוזה אלא בדבר המבדיל בינה ובין חצרתה שאי אפשר שחפרד חצורה מחצורה ויהיה מקומה מקום אלא בהקף וכיוצא בו ועוד הא אמרינן בגמ' על הא דתנן שתי חצורות שהיו אוכלות בצית אחד וכולי היו יושבין ונפרצה מחציה ציניהן היו יושבין ונסתלקה מחציה מציניהן וכולי וממילא שמעינן דאמרינן מן הוא שזריך להיות בין חצורה וחצורה מה דפסיק ציניהן מחציה וכיוצא בה ושאורו דאמרינן מן חוזה הוא בדבר שיעשה בו לחצורה פנים וחוזה ולא יהיה זה אלא במחציה וכיוצא בה ואי קשיא לך אם כן אמאי זריצי להפוך את פניהם אלו מאלו והא נפרדו במחציה התשובה שזה ההקף אינו במחצית ציין וכיוצא בה אלא אפילו במחצית כלים כגון כרים וכסתות ומאי דדמי להו אי נמי הקף באוכלין ענין ולפיכך עבדינן להו היכר יתר באלו הופכין את פניהם הילך ואלו הופכין וכולי ולא עוד אלא מיהא שמעינן דלריצין לעשות הקף שהפיכת פני אלו הילך

ואמר כך אם אציו עודנו אומר לא כי אלא אמת תאכל זה אז יקבל ממנו ויעשה רצונו של אציו כי כבוד אדם הוא רצונו.

והנה אציו ראה ליה שבכהאי גוונא שרי לקרב מעט והוא ממנה דאיתא בגמרא דקטנה דף מ"ט רב הונא אשכח מומרתא דחינוניתא שקלא כרכה בסודריה אמת רבה בריה א"ל מורחיתא ריחא דחינוניתא א"ל בני טהרה יש כך יהבה ניהליה אדהכי אמת אצא בריה שקלה יהבה ניהליה א"ל רב הונא בני שמחת את לבי והקית את שני ופי' רש"י ז"ל שמחת את לבי בטרתך והקית את שני שהראיתני שאתה נתן על צנך יותר מעלי שנטלת ממני ונתת לו ע"ש והנה אם באמת כשהאב נתן דבר לצן כהאי גוונא שאין הצן יכול לקרב כלל מפני הכבוד איך אומר לו שהקפה שיניו צמה שהראו שאתה צנו יותר שנטלה ממנו ונתנה לצנו והלא הוא בעל כרחו צריך לטול אותה ממנו מאחר שהוא הושיטה ונתנה לו ואין יכול לקרב וא"כ צמה הראה שאתה צנו יותר אלא ודאי כל כהאי גוונא יכול לקרב מעט דהיינו פעם אחת להראות שהוא חפץ בהנאת אציו שיאמר לאציו אני חפץ ואוהב שאתה תאכל אותה ולכן מאחר שרבה נטלה חיבק ולא סירב ונתנה לצנו בזה היה מתקדק עליו אציו לומר שהראה בזה אהבתו על צנו יותר מעליו.

ובזה שכתבתי שקירוב מעט הוא פעם אחת כן מצינו צדין הש"ץ צש"ע סי' נ"ג סעיף ט"ז מי שאינו ש"ץ קצוה צריך לקרב מעט קודם שירד לפני התיבה ולא יותר מדי אלא פעם ראשונה מקרב וכשיאמר לו פעם שניה מכין עצמו כמי שרוצה לעמוד וצפפס שליטת יעמוד ע"ש וכן הכא צידון השאלה בפעם ראשונה יקרב ויאמר לאציו שאני חפץ שאתה תאכל אותו ואם יחזור אציו ויאמר לו לא כי אלא אמת תקבל ותאכל אז יקבלנו מידו והכל לפי הענין כי החכם יתקול הדבר במאוזני השכל לעשות דבר שמראה בו אהבה וכבוד לאציו. ע"כ.

*

גמ'. השותה בוכו בבת אחת הרי זה גרגרן וכו'. עיין במשנה ברורה (סימן רי שער הציון אות יא) שמיישצ צוה קושי' הלחם משנה (פ"ב מה' שביחת עשור ה"ד) על הרמז"ס (פי"ד מה' מאכלות אסורות), שפסק, שמה מעט וחזר ושמה, אם יש מתחילת השתי' ראשונה, עד סוף שתי' אחרונה, כדי שתיית רביעית, מנטרפין לכשיעור וכו', וקשה, דהא כיון דפסק, עבר השיעור דהשתי' רביעית.

וע"ז חירן המשנה ברורה, דמיידי צכה"ג, שלא הפסיק יותר משיעור, דרך שתיית בני אדם, שאינו שותה צבת אחת, כ"א בשתי פעמים, שהוא מדת דרך ארץ. וסיים: וכד תעיין, הוא (הלח"מ) חירן ג"כ מעין זה, עיי"ש.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן צד אות ח) שכתב דדבריו צ"ע, דהרי זה לשון הרמז"ס שם, וכן השוטה רביעית של סתם י"ט מעט מעט, או שהמחה את החמץ בפסח או את החלב, וגמעו מעט מעט, או ששמה מן הדם מעט מעט וכו' עיי"ש, הרי זה הלשון משמע, שהפסיק יותר מפעם א', וכמ"ש הרמז"ס שם (בה' שביחת עשור) צוה"ל, שמה מעט וחזר ושמה וחזר ושמה וכו' עיי"ש, הרי דייק וחזר ושמה וחזר ושמה,

יאמר לו שישרת אותו ביציאה חוץ לבית כגון לשלחו לשוק אין צריך לשרתו בכך, כי אין זה כבודו לילך לשווקים. וכן העתיק המ"א שם. ועיין שם עוד ביאור.

*

גמ'. שם. ידוע מ"ש השל"ה (מס' ר"ה קיט) דהכלל הוא שאין לך דבר שלא יתוקן בתשובה, ומה שפירשו צוהר (ח"א דף ס"ב ע"א; רי"ט ע"ב) שאינו תלוי בתשובה, הוא שתשובתו קשה, ואף זה מכלל קושי התשובה, שמראין לו שאינו תלוי בתשובה, ואין לך דבר שעומד בפני התשובה (ירושלמי פאה פ"א ה"א), ואף אם שמעת 'שוכו צנים שוכים חוץ מפלוגי' כענין אלישע אחר, אל תחוש, שהרי אלישע אחר סוף סוף נתקבל (חגיגה טו ח"א), אפילו שלא שצ. כל שכן אם היה שצ, שהיה מועיל לו יותר ויותר, אלא שסגרור דלתי התשובה בפניו, והיה צריך להפציר עד שיפתח הפתח. וזהו מה שאמרנו ז"ל, כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מנא. בעל הבית דהיינו הקדוש ברוך הוא, כל מה שיאמר לך עשה מהמאווה עשה, חוץ מנא, שאם יאמר לך, לא מציתי ואל תכנס כענין אלישע אחר, אל תשמע לו, אלא תכנס בתשובה, כי זה חשקו של בעל הבית, אלא שמטעה אותו.

וע"ע בשו"ת מהרי"ט (חלק ב אר"ח סימן ח) וישמח משה (ח"ב קמה ע"ב). וע"ע בספר דקתה הצדיק להגה"ק ר' דודק (אות מו). ומ"ש בדברי יואל (שמות עמ' ט).

*

גמ'. ואין מפרשין גרגרין. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רעה) אם מותר לקרב לאב, וח"ל השאלה: צעה"צ אחד שהציאו לו כוס יין לשמות או פרי אחד לאכול, ואותה עשה נכנס צנו אללו וכאשר ראהו אציו הושיט לו את הכוס לשמותו או את הפרי לאכול, אם הצן יכול לקרב מעט שלא לקבל מפני שרוצה שאציו יאכל ויהנה מן הפרי ההוא, או דלמא אע"פ שהוא מקרב צשציל שחפץ בהנאת אציו עכ"ז מאחר שאציו הושיטו לו אסור לקרב כלל אלא צריך חיבק ומיד לקבלו ולאכול.

תשובה: פשיטא הוא שאם האב נתן כוס לצנו לשמות או איזה פרי לאכול שצריך חיבק ומיד לקבלו ולא לקרב כלל, דהא מצינו בגמרא דפסחים צרב הונא דיהבו ליה כסא וקצליה צרב זמנא ולא סרב עד שיפצירו צו, ושאלו אותו אמאי עביד הכי ואמר להם דמסרצין לקטן ואין מסרצין לגדול, ע"ש, וכ"ש הכא דכבוד אב הוא דאורייתא דאין לקרב כלל.

אך נידון השאלה הנו' הוא שאני מהא מפני שהכוס הזה הוצא תחילה לאציו לשמותו ורק עתה שראה האב את צנו לפניו הגה צאהבתו לו רצה ליתן אותו לו והצן מסרב צשציל שרוצה בהנאת אציו שיהיה הוא נהנה מזה הנה ודאי הא שניה טובה דיש לומר שרי ליה לקרב מעט מפני שהסירוב הזה הוא מוכיח על אהבתו לאציו והנה אהבת הצן לאציו זהו כבודו אך נראה ודאי שלא יסרב הרבה אלא מעט דהיינו פעם אחת צכדי שיראה לאציו וגם להיושבים שהוא חפץ ושמה בהנאת אציו ששיצ לאציו ויאמר צפירוש אני רוצה ושמה שאתה תאכל או תשתה זה ואחר שסרב

דבעוה"ז אין להקצ"ה דין נישואין עם ישראל, אלא אירוסין בלבד, ורק בעוה"ז יהיה לו דין נישואין עמו. עיי"ש.

אמנם מצוהר כמנהג מדרשים דגם בעוה"ז יש לנו דין נישואין עם הקצ"ה, עיין במדרש (במדבר רבה פרשה יב ס"ס י) בפ"י וקדשתם היום ומחר, שהוא לשון קידושין. ובפסיקתא רבתי (פסקא ויהי ביום כלות משה) כלת כתיב, משל למלך שקידש את בתו ועשה לה קידושין גדולים וכו', כך כשבא הקצ"ה לתת התורה לישראל עשה פומבי גדול דוגמת קידושין, שנא' וקדשתם היום ומחר, ושלטה בהן עין הרע ונשתברו הלוחות, עד שעשו המשכן וכו'. ע"כ. וכן בשמות רבה (פמ"ג ס"א) אמרו בטעם שצירת הלוחות, שמוטב שחדון בפניה ולא באשת איש, נמצא שנתינת הלוחות לישראל הם בגדר קידושין בין הקצ"ה לישראל.

ובאבות מצונו עוד במדרש שמשמע כש"ס כאן, עיין בשמו"ר (ס"פ ט"ו) ח"ל: החדש הזה לכם, משל למלך שקידש אשה ונתן לה מתנות מועטות, כיון שצד ללוקחה כותב לה מתנות רבות כבעל, כך בעוה"ז אירוסין היו, ולא מסר להם אלא הלבנה, אבל לימות המשיח יהיו נישואין, ובאותה שעה מוסר להם הכל שנא' והמשכילים יזהירו כוהר הרקיע וכו'. ע"כ.

ובעיקר הדבר מ"ש המהרש"א שישאל בעוה"ז נחשבים כארוסה להקצ"ה, ובעוה"ז נחשבים כנשואה, וסייעתיו מהמדרש (ש"ר פט"ו). כעת ראינו כיצ"ב במהרש"א בח"א (תענית טז) שכ' ג"כ כאמור, והרש"ש סייעו מהמדרש ש"ר פט"ו הנ"ל.

*

גמ'. שם. יש לזיין למ"ש בשו"ר נקטת הגדולה (סימן רסח סק"ב), ח"ל: מנהגינו לומר בתפלת ערבית של שבת, וינוחו זה, ובשחרית וינוחו זה, ובמנחה וינוחו זה, ונראה לי הטעם שכליל שבת היא ככלה צבית אביה, לכן אומרים וינוחו זה, ובשחרית היא ככלה צבית חמיה, שעיקר השמחה צבית החתן, לכן אומרים וינוחו זה. ובמנחה וינוחו זה, שלאחר מכן שניהם עיקר. ע"כ. (וכן כתב המגן אברהם שם סק"ג).

*

גמ'. אחות לנו קטנה ושדים אין לה אר"י זו עי"ם וכו'. עיין דברי יואל (פ' לך עמ' רסא).

*

גמ'. ורבא אמר אני חומה וכו'. עיין שו"ת חתם סופר (חלק ו' ליקוטים סימן ט) ע"ד השאלה, יחידי קבולה נדיבי עם אלקי אברהם נדבו כך ששה אלפי' זהב ומסרם לזכור יפה יפה לבנות מהם חומת אבנים לבית עולמין, ואמנם אח"כ לא ניתן להם רשיון מההגמון לבנות כ"א גדר עץ, ועי"ן נשתתיר חזי מסך הנ"ל שלא עלה על הבנין, והיחידים המתנדבים בעם הנ"ל רואים שיחזרו להם המותר ולחלק בנייהם אי שפיר דמי למיעבד להם או לא.

ואחר אריכות הוא כותב: וכיון שהעלינו שהקרן קיימת לצורך שמירת הממסדים ממילא גם השכר והריווח שיעלה מהמעו' ג"כ יהיה לצורך זה ולפי הנראה בצורך הימים יעלה

היינו יותר מהפסק פ"א, (רק משם לק"מ, דמלא לוגמיו, הרי פחות מרביעית, וכמ"ש בלח"מ שם, אבל בנוגע לסדר השתי' מעט מעט, בא זה וגילה על זה, וזה שוב ל"ה מה' דרך ארץ, ואדרבה, הרי זה מגסי הרוח, כמו דאיתא בגמ'.

וכותב שם, שכונת הלח"מ בתירוצו מפורש היטב, בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן פה), דדרך העולם לשמות רביעית דדרך ציוני, לא צמחיות, ולא צמחיות מרובה, וזה שמה חזי רביעית צמחיות גדול, ופסק, ושהה צמחיות, ואח"כ שמה המותר, קמ"ל כיון דלא שהה מדרך שתייתו, יותר מכדי שתיית רביעית, מאטרפין, כיון דדרך שתייתו הוא דרך ציוני עיי"ש, וזה שייך אף על הפסק יותר מפ"א, באופן שצין כולם ציחד עם ההפקקות, ל"ה יותר מכדי שתיית רביעית דרך ציוני, אלא שהלח"מ סיים על תירוצו הנ"ל, ודווקא, וכפי הנראה מהמהר"ם שיק החזיק בישומו הנ"ל, עיי"ש.

וע"ע בזה במרפא לנפש (ח"ב סימן נא אות ג).

*

גמ'. הרי זה גרגרין. הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס כתב, דמיצת גרגרין נגור מן גרין, ועיקר מיצת גרגרין היינו השופך מן הכוס לגרנו. אולם צפיה"מ להרמז"ס טהרות (פ"ז מ"ט) כתב כוונה אחרת צמיצת גרגרין.

*

תוס' ד"ה אין מוסריבין. עיין מגן אברהם (סימן קע סק"י) ופרמ"ג וצרכי יוסף שם.

דף פז ע"א

האשה

מתני'. עבד של שני שותפין לא יאכל משה' שניהן וכו'. עיין בשו"ת אבני נזר (חו"מ סימן צה) בשם' בן המנצח, שמיא' צם אביו הגאון המנצח שציאר דין זה דאין עבד אוכל פסח רק מפסח שהמנהו רבו עליו, דלכאורה הוא פלא, כי אין אכילתו מפסח של אחר נגד עבדות רבו כלל.

ופירש' משום דאכילת פסח מורה צמח שאוכל משלחן גבוה והזמין לשלחן גבוה [כי אין הפסח נאכל אלא למנוחין] שהוא עבד ה', וע"כ מונוותיו משלחן השי"ת ולא עבדי מארים. וא"כ אם עבד אוכל מפסח של עזמו הרי זה מורה שמונוותיו משלחן ה' שלא בצמחיות רבו והעדות שקר שהרי מונוותיו משל רבו ומונוותיו משלחן ה' ע"כ באין לו בצמחיות רבו ע"כ אינו אוכל רק מפסח שהמנהו רבו שזה יורה שמונוותיו באין לו משלחן ה' בצמחיות רבו. עיי"ש.

*

גמ'. ויהיה ביום ההוא נאום ה' וכו' כב"ה בבית חמיה וכו'. עיין להמהרש"א בח"א לכתובות (עא ע"ב),

ומינה דעכ"פ צוקן ופרוזה לא אמרי' רוב בעילות ולא דוקא זקן בשנים אלא זקן ת"מ שאינו מזוי כתרנגול. ע"כ.

ועיין בשו"מ עין יצחק (חלק א אה"ע סימן ו אות ח) שכתב מדעתי' דנפשי' כדברי החת"ס, אמנם אחתי תקשה בזה דאביצעי' לרב עמרם בסוטה (דף כ"ז) היתה פרוזה ביותר מהו כו' כי חיצעי' לך אליצא דמ"ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה מאי כיון ידיע בה נטורי מנטר לה או דילמא כו'. וקשה דה"ל למיפשט זה מהך דר' יוחנן דכאן, והא ר' יוחנן ס"ל בגדה (ל"א ע"ב) דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה, ואפ"ה אמר דה"ל ספק שלו ספק של אחרים ומוכח דפרוזה ביותר לא דיינין להך רובא.

ועיין שם (אות ט) שהביא מ"ש המהרש"א בחדושי אגדות כאן, דהושע חשב דבניו הוא כדאמרינן רוב בעילות אחר הבעל וא"ל הקצ"ה וזנין זנונים הם ואין אמה יודע אם שלך הן, ר"ל שאין אמה יודע צודאי אם שלך הם דיש לחוש למיעוט בעילות מאחרים.

ובותב להסביר עפ"מ"ש בספרו באר יצחק (יד"ד סימן טז ענף ד) שהביא לדברי השמ"ק לז"מ (דף ד) שכתב דהא דהולכין בחר הרוב אינו אלא ספק מגז"כ דגזירה התורה דלד הספק דהרוב נוטה לו כן יקום ועכ"ז אינו אלא ספק כו', עיי"ש. ולפ"ז שפיר אמרו כאן דנזין זנונים ואין אמה יודע צודאי אם שלך הם או של אחרים, וכפי' רש"י ספק שלך ספק של אחרים. משום דאף דהרוב מזכיר לנו לדינא דהם כשרים מ"מ שם ספק עליהם.

עוד כותב שם, דיש לומר, דמיון דה"ל הקצ"ה דבניו יהי ילדי זנונים ופי' רש"י שיהיה ספק שלך ספק של אחרים. א"כ מסתמא ה' באופן דלא הו' מזי הושע למינטרה דהרבה סיבות ושלוחין למקום וצודאי נחקים דיבורו של הש"מ, וע"כ אין מקום לקושיות המהרש"א. עיי"ש.

וע"ע בהגהות מהר"ן חיות בסוטה (דף כז), שהביא דברי המהרש"ל הנ"ל, והקשה עליו דלא מזינו שום חילוק בפוסקים דצוקן אשתני דינא ואין חולים רוב בעילות צבעל. ועיין נודע ביהודה (קמא אה"ע סימן טט) שאפילו חולה שיש בו סכנה חולין שנחשבה מצעלה, ואפילו לא הולידה בנים עד כה. עיי"ש. ואין נחשד דין זה דצוקן לא אמרינן רוב בעילות הלך אחר הבעל. אלא ע"כ ז"ל משום שהיתה פרוזה ביותר. עיי"ש. [ועיין בשו"מ חתם סופר שם, שהתשובה ההוא מופנה להגר"ן חיות, וכותב עליו שם שנעלם ממנו ש"ס דכאן, ודברי המהרש"ל, ואני תמה מפני מה אינו מוזכר שכן עוררו הגאון החת"ס בפי' דברי המהרש"ל].

וע"ע בזה בשו"מ שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קצב) ושו"מ דברי מלכאל (ח"ה סימן קנו) ושו"מ יד סופר (סימן ל).

דף פז ע"ב

גמ'. לא הג"ה הקב"ה את ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. ידוע מ"ש האור החיים הק', דגרים

שכר הרבה ויתרבה עד צלי תכלית גלל כן אמרתי לקולי ישמעו ואם לפני פר"מ הדבר הגון איננו יהיה אלקים עמו ועמהם מפירות הקרן סך ג' אלפים שנשחירו יספיקו למדן נורבא מרבנן אחד אשר תורמו אומנתו דוקא ולא לחלקן לחלקים קטנים כדרכן במדינה זו שלא יהיה בו כדי נתינה אך יתנו כל הפירות לאיש אחד מופלא בתורה דוקא ויהיה למודו לתועלת נשמת כל הקצרים צב"הק וגם יאמר בכל ער"מ הזכרת לנשמתם בכלל.

ואע"פי שאין לי ראייה לדבר זכר מיהו איכא דגרסי' פ"ק דצ"צ ז' ע"ב ר' יהודה נשיאה רמי ארבנן פירש"י בנין החומות העיר ומסוק שם דלאו שפיר עבד דרבנן לא בעי נטירותא דכתיב אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"מ הרי שהתורה נקרא חומה והוי שפיר שמירה להמתים וניחא לכו בזהמי וגם להחיים יהיה לשם ולתהלה ולתפארת שיתגדל ת"מ א' בקבלתם מהספקתם והפירות הללו הם קרן קיימת לעוה"ב ואם קרני הוד כקדן פרה דרבי גלדי' כפירוש בעל תוס' חדשים ריש מס' פאה ואמנם בתנאי יתנו שזהו רק כל זמן שלא ינטרכו חומה ולא יותן להם רשות לבנות חומות בנין כי הקרן לעולם קיימת לחומת בנין והפירור' יאכלו ענוים וישבעו יחי לבצכם לעד. ע"כ.

*

גמ'. בנותינו כוזיות אלא בתולות ישראל וכו'. עיין דברי יואל (פ' בא עמ' שיז).

*

גמ'. בפרק אחד נתנבאו ד' נביאים וכו'. עיין אהבת ליון (דרוש ט).

*

גמ'. וילדי זנונים. ברש"י, בנים זנונים ספק שלך ספק של אחרים. עיין בחכמת שלמה להמהרש"ל, שהעיר אע"פ שרוב בעילות אחר הבעל, מ"מ הכא שהיה זקן ואינו מיושב מה שאמר מה אעשה ל"זקן" הוה, עיי"ש.

ועיין צפרי מגדים בפתיחה כוללת (חלק ה אות כה) דהיינו טעמא דמהרש"ל, לפי דוקן אינו צועל אלא ציאה א' או שתיים, וליכא רובא. עיי"ש.

אמנם בשו"מ חתם סופר (אר"ה סימן רח) כתב בדברי המהרש"ל, דרובה לומר זקן וגם פרוזה, אבל בחדא מיניהו צודאי לא, עיי"ש.

וע"ע מ"ש שם (אה"ע א סימן יג), וז"ל: והנה אע"ג דכ' צ"ש ס' ד' ס"ק כ"ו לצה"ג וכמה פוסקי' אפי' פרוזה ביותר מ"מ רוב בעילות אחר הבעל י"ל דינא להם כן ממ"ש מהרש"ל צ"כ חכמת שלמה בפסתי' ר"פ האשה שאמר הקצ"ה להושע בנין ספק שלך ספק של אחרים אע"ג דרוב בעילות אחר הבעל מ"מ משו"ה דקדק ש"ס שאמר הקצ"ה מה אעשה לזקן הוה דוקא הואיל והי' זקן ע"ש מזה י"א לצה"ג ורמז"ם דהרי חתם סופר צ"כ דבלי' שהכל דשין צה כדבילה ואפ"ה אי לאו דוקן הוה לא הוה אמר הקצ"ה שהבנין ספיקות ש"מ אפי' בגומר צה דבלי' רוב בעילות אחר הבעל כנלע"ד

בחרן. וספר רב טוב (פ' אמור) עה"כ והכהן הגדול מאחיו אשר יונק על ראשו.

*

גמ'. שם. לכהו' מ"ש צימנות (מד ע"ב) קשים גרים לישראל כספחת, קומר לזה. עיין ציערות דש (חלק ראשון דרוש ח) מ"ש בזה בשם המפרשים.

*

גמ'. צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות. עיין מ"ש מרן ציואל משה (מאמר שלש שבועות (סימן יח) וס' (סימן קיא) וס' (מאמר ישוב א"י סימן קי). וכתובותיו (סימן ה אות ב) וס' (סימן פו אות טז). וע"ע דדברי יואל (פ' לך עמ' שלב עמ' שלה) וס' (פ' ויצא עמ' עא) וס' (פ' וישלח עמ' קסו עמ' קפג) וס' (פ' ויחי עמ' תצח) וס' (פ' בשלח עמ' חכו).

*

גמ'. דא"ל ההוא מינא לר' חנינא וכו'. עיין מ"ש מרן ציואל משה (מאמר ישוב א"י סימן קמא).

*

גמ'. מפני ששגרן לבית אמן. עיין בגליוני הש"ס בשם עוללות אפרים עפ"מ"ש בנסהדרין (לח ע"ב) אלה"ר ראשו מא"י וגופו מצבל, הראש הוא העיקר באלס דבחר רישא גופא אזל, ע"כ א"י מתייחס לאדה"ר שמשם ראשו, וצבל מתייחס לחזה שנקחה כולה אחת מלעשותיו, נמלא דגם ראשה מצבל, וזהו ששיגרן לבית אמן, היינו חזה, שהיא היתה אס כל חי.

*

גמ'. שלשה חזרו למטעתן וכו' כפף מצרים. עיין כספר דקת הדניק להגה"ק ר' דוד הכהן (אות רמט).

דף פח ע"א

גמ'. בל"י צערוהו אמר מ"א צנא וכו'. מה נעמו דברי הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל בס' חכמת המורה (פ' לך לך, דף רצ"ג), ציאלר המדרש עה"פ (בראשית י"ד י"א) ויקחו את כל רכוש קדוש ועמורה וילכו, חד אמר זו הכותבת, דהיינו שצדקס היו אנשים רעים, ומשום הכי נתנו תמרים לאורחים כדי שיטערו על ידי זה, ולכן לקחו המלכים את הכותבת דהיינו התמרים להראות שצבילה נעשו עיי"ש.

*

גמ'. לא כאברהם שכתוב בו הר וכו'. עיין בשו"ת ר"א גורדון (סימן יב) והעמק שאלה לך (יב, יז) ומ"ש מרן ז"ע דדברי יואל (פ' בא עמ' רצו).

*

גמ'. ש"מ יש ברירה וכו'. הרמז"ס (פ"ה מהל' ק"פ ה"ז) פסק דקטן שנמגל צין שני הפסחים אס שחטו עליו בראשון פטור מלעשות פסח שני, והקשה עליו הכסף משנה, אטו

היינו ליקוטי הניצויות. והנה אס לא חטאו ולא היו גולים, האך היו מלקטים הניצויות. רק הענין הוא, דאס לא היו חוטאים היה כח נפשם צריא אולם, והיה בכחם למשוך דרך ארצם הכולל כל העולם, וכל העולם יונק ממנה כל ירך וכל נחם טוב, רק כיון שהחלש כחם ואין לאל ידם למשוך מרחוק, על כן הוצרכו לגלות למקום הניצויות וללקטן, עכ"ד.

ועיין גישמת משה (פ' בחוקתי) שפירש בזה הכתוב וצבל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ, דאס זכו היה מתפרש הפסוק וצבל ארץ אחזתכם, דהיינו כמשמעו צבל ארץ ישראל גאולה תתנו לארץ, דהיינו לעולם שארץ ישראל הוא הכולל, ומכל מקום יתנו גאולה לענפים, עד שמכל ארץ ישראל יוכלו ליתן גאולה לכל העולם. ומ"ש גאולה תתנו לארץ, שכל דבר שאינו על קוטב נקודת צריאתה, הרי היא גולה ממקומה ומדריגתה, כמו שכתב הרמז"ס בשימוץ שם מקום, כמו מחלוקת בקומה עומדת (שבת ט"ז ע"ב), וכמו הנה מקום אחי (שמות לג כא), וצרון כבוד ה' ממקומו (יחזקאל ג יב), והבן. והנה השצה אל קוטבה, הוא הגאולה. והנה מצואר צמדרש שמואל (אבות פ"ו מ"א) כל מה שצבא הקצ"ה בעולמו וכו', ואומר (שמות טו יח) ה' ימלוך לעולם ועד, עיין שם מ"ש. ועל הנקודה זו נקרא ארץ קנין כמצואר שם צמשה, מלוא הארץ קנינין (תהלים קד כד), ר"ל כמו קנין דלא שדי אינש זוזי צכדי (כתובות ל"ו ע"ב), והוא ודאי לאחיה תכלית, והבן. והיינו גאולה תתנו לארץ די"קא. עכ"ב.

וע"ע מ"ש מרן ציואל משה (מאמר ישוב א"י סימן קי) ודדברי יואל (פ' לך עמ' רמג) וס' (פ' תולדות עמ' תקסח) וס' (ויצא עמ' י) וס' (וישב עמ' רעו) וס' (יתרו עמ' כה) וס' (נשא עמ' קמא).

*

גמ'. שם. בקדושת לוי (פרשת ויחי) פירש בזה הכתוב גור אריה יהודה וגו' מטרף בני עליה, דמ"ש כדי שיחוספו עליהם גרים, היינו צכדי להעלות נצויות. וזהו פירוש שהיה הגלות צמנרים כדי להעלות נצויות וכשיצא הגאול צ"צ אז יכלו כל הנצויות וכן היה צימי שלמה ע"ה ואז לא יקצלו גרים כי אז יה' עליות לכל הנצויות. וזהו רמז בפסוק גור אריה יהודה מורה על דוד כפי' רש"י, מטרף בני עליה מורה על שלמה, וזהו מטרף בני כי טרף מורה על נצויות הנופלים בני עליה זהו צימי שלמה שאז יהיה עליות לכל הנצויות לכך אין מקצלים גרים לימות המשיח ולא צימי שלמה שאז יהיה עליות לכל הנצויות וזהו הרמז גור אריה יהודה כל ישראל מכונים בשם יהודה. עיי"ש.

וע"ע מ"ש (בפרשת האזינו) עה"פ וכתוב משה את דברי השיר הזאת על ספר עד תומם, דלהכי נקרא דברי משה שאמר צפ' האזינו "שירה", שרומם על שמחה, הגם שנאמר צו ישראל יהי' צגלות אעפ"כ הגלות גופא הוא שמחה שיטלו ישראל נצויות הקדוש' מאתם ואז צכלות מאתם הקדוש' ממילא יכלו וזהו וכתוב משה את דברי השירה הזאת שנקרא שירה שמורה על השמח' הגם שנאמר צו גלות לזה אמר עד תומם פי' שהגלות גורם להאומות כליה כי ישראל מעלין מחוסס נצויות הקדושה. וע"ע צערבי נחל (פ' לך) עה"כ ואת הנפש אשר עשו

וע"ע צ"ח ראשית זכורים (ג"ט ע"א) ושו"ת דגל ראובן (ח"ב סימן כד) ואור שמח (פ"ה מהל' ק"פ ה"ז) וחידישי רבינו חיים הלוי (שם).

*

גמ'. ת"ר שיה לביית מלמד וכו'. עיין שו"ת דברי חיים (ח"א אור"ח סימן כו). וע"ע מרפא לנפש (ח"ג סימן נ אות א) מועדים ומננים (ח"ח סימן רלו).

וע"ע צאור החיים הק' על הפסוק איש לפי אכלו תכסו על השה, ודברי יואל (פ' בא עמ' רנט).

*

גמ'. מי שחציו עבד וחציו בן חורין. הירושלמי זריש חגיגה ממעט עבדים מהראיה מקרא דלפני האדון ה', וכן דעת רש"י (ערכין ב ע"ב). וצירושלמי פ"ג דזרכות אהך מתני' דנשים ועבדים פטורים מק"ש ומן התפילין. פריך נשים מני"ל דכתיב ולמדתם את בניכם ולא צויתם. עבדים מני"ל דכתיב שמע ישראל ה' אחד מי שאין לו אלה אדון א'.

ועיין משנה למלך (בפ"י מהלכות מלכים) שכתב ליישב דברי רש"י (ערכין ב' ע"ב) שכתב דהא דעבד כנעני שאינו משוחרר פטור מראיה, הוא משום דממעטין ליה מקרא דאל פני האדון ה', דלכאורה הוא נגד הסוגיא בחגיגה (ב ע"א) דפריך מכדי כל מנחה כו' דגמרי' לה לה מאשה, ומשני רבינו דלא נזכרא אלא לחצי עבד וחצי צ"ח. הרי להיפוך מדברי רש"י.

ובתב הוא ז"ל דהא רבינא מיירי למשנה ראשונה, אבל לפי המסקנא דר"פ דמתני' דמרבין להכל חייבין צראה אפי' חצי עבד וחצי צ"ח והיינו כמשנה אחרונה דהוי כמשוחרר וחייב בכל המנחות. א"כ ע"כ קרא דאל פני האדון אחי לעבד גמור. ולא תקשי הא עבדים גמרי' בגו"ש דלה לה. משום ד"ל עפ"י מ"ש החוס' צ"ח הירושלמי דעבד חייב צפריה ורביה אע"ג דנשים פטורות מפ"י וה"ל למיפטר עבדים נמי בגו"ש דלה לה. וע"כ צ"ל דלה לה לא אחי לפוטרו משאר מנחות שהאשה פטורה מהם אלא לחייבו עכ"פ כל מה שהאשה חייבת. ונסתייע שם מדברי החוס' ר"פ החובל שכתבו בגו"ש דלה לה לא אחי לגורעו מאיש ולעשותו כאשה, עיי"ש. ועיין צקונטרס אחרון לטורי אבן על מסכת חגיגה (ב ע"א) צוה.

והשפת אמת (ערכין שם) כתב דדברי רש"י שם, ח"ל: ותמוה דהא להאי דרשא אפי' חצי עבד פטור ונהי דלמשנה אחרונה שפיר חייב הואיל וכופין אותו לשחרר אין לו רק אדון א' כדלקמן אבל עכ"פ עבד גמור למה לי דרשא דאדון א' בלא"ה עבד כאשה ופטור צראה. ואפשר לומר בדוחק דגם למאן דפליג ארבינא דחצי עבד חייב אפי' למשנה ראשונה מ"מ שפיר דורש האדון למעט עבד גמור דמאד דדינו כאשה י"ל דהכא דכתי' וזכרך למעט נקבה ומאד דזמן גרמא לא נפטרה דהוי כמו בהקבל דנשי' חייבו' להכי נריך וזכרך א"כ י"ל דדוקא נקבה ממעט דלית לה זכרות אבל עבד שפיר הוי בכלל וזכרך דפרט לפי' הוזהר וזכרך פי' הנימול א"כ גם עבד נימול להכי נריך למעטו מן האדון.

קטן צ"ח ופטורה הוא ולמה פטור בשחטו עליו צראה, ומתוך צ"ח הר"י קורקוס כיון דרמנא רבי' לקטן ששחטו עליו וממניס עליו נפטר הוא צ"ח מן השני.

ועיין צו"ת משיב דבר (חלק א סימן יח) שכתב דתירון זה נסתר ממנה מקומות, דהרי מפורש ברמב"ם ד"מס ששחטו עליו אפוטרוקים יאכל מאיזה שירצה, ובש"ס כאן מקשה ע"ז ש"מ דיש צריה לומר דהוצרך הדבר שהי' רואה בפסח זה, ומשני ר"ז שה לביית אבות מ"מ, ופי' החוס', משום דשה לביית אבות לאו דאורייתא ומה"ת אין הקטנים צריכין להמנות עם בני חבורה, וכן מפורש צ"ח נדרים (דף לו) ד"ה אר"ז ו"ל ושה לביית אבות לאו דאורייתא דמה"ת אין הקטנים צריכים להמנות עם בני חבורה אלא אוכלין ממנו אע"פ שלא נמנה עליו, אלא דהדיא דמה"ת אין הקטנים נמנים, ונשאר הקושיא על הרמב"ם האין פטור קטן שהגדיל בין שני פסחים מלעשות פסח שני אע"כ דקטן שאני משארי בני פטורי, דבשלמא עבד שעשה מנחה עשה שו"ג ונשחחרר, דודאי מחויב לעשות בחיובו, דעבד אין שום מנחה עליו צ"ח שו"ג וכיון דעשה בעת שהוא פטור הוי כמו שלא עבד כלל, אבל קטן אף דפטור הוא מ"מ יש עליו מנחה מחמת חינוך להכי כיון דיש עליו מנחה בשעת עשיה פטור אף לאחר שנחגל. והוי סברה הרמב"ם נמי דפטור מלעשות פסח שני דגם גבי פסח כתבו החוס' בפירוש צפסחים שם ד"ה שה דאיכא חינוך מנחה דאל"כ האין אוכל בפסח שלא למנויו עיי"ש.

תדע דע"כ צריכין לומר כן דאל"כ האין מותר לאכול בפסח קטן שנחגל צו"ט ראשון של פסח למ"ד שה לביית אבות לאו דאורייתא. וכבר הקשו החוס' צפסחים שם אבל קטן האין ספיין ליה איסור שלא למנויו, ופירשו החוס' משום מנחה חינוך אבל היכא דבשעת אכילה הוא גדול ולא שייך גביה מנחה חינוך, ולרוב הפוסקים כיון דנעשה גדול צו"ט הוי בחלת הלילה בן י"ג וי"א עיין אור"ח וצמג"א (סי' נג ס"ק יג) וצו"ת (סי' לה) וכיון דנחשב לגדול לא שייך גביה חינוך, ובשעת המנחה היה קטן דשה לצ"ל לאו דאורייתא, והאין מצי אכיל שלא למנויו וגם למירון הר"ן שם בנדרים (דף לו) דמשום הכי כל קטן אוכל אף דהוי שלא למנויו משום דלאו בני הכי הם מותרים ואין איסור שלא למנויו אלא צראה למנונו. וא"כ אפ"ל כיון דבשעת המנחה לאו צר המנחה הוא לא הוי נאכל שלא למנויו אפי' עתה בגדלותו. אבל אחר העיון קשה כיון דעיקר מינויו הוא על האכילה ועתה הוא גדול הוי צר המנחה מעיקרא והמינוי שלו היה בקטנותו והו"ל שלא למנויו, ואסור לאכול, ובאמת לא מצינו צ"ח מקום שיהא אסור, אע"כ נריך לומר דמינוי שלו מצע"י אף דהוי בקטנותו מהני לאכול פסח, ודוקא להוציא אחרים י"ח אינו יכול שהוא מטעם זכיה ושלוחות, מש"ה לא מצי למעבד שליח למי שאינו צר חיובא אבל לעצמו יואל י"ח. עיי"ש עוד.

וע"ע צמנחת חינוך (מצוה ה אות ב) שהעיר ג"כ על הכ"מ, דהא שה לביית אבות לאו דאורייתא. ולכן הניח צ"ח גם על הרמב"ם שפסק שאם עשה צראה פטור, דהא דמי לשוטה שאכל מנחה בעת שטותו דלא יא' כמ"ס צ"ח (דף כח). עיי"ש.

*

גמ'. באן במשנה ראשונה באן במשנה אחרונה וכו'. בשו"מ רדב"ז (חלק ה סימן עט) נשאל על מה שכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות חגיגה) וז"ל, מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין פטור מפני נד עבדות שבו, והשיג עליו הראב"ד דלא כהלכתא דהיא כמשנה ראשונה, וקשיא איך פסק הרמב"ם כמשנה ראשונה.

והשיב: תנן ריש חגיגה הכל חייבין בראיה ואמרין בגמ' הכל לאחוי מאי לאחוי מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין. ותנן חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררים ואמרין עלה בגמרא אמר רבינא לא נזכרה אלא למי שחזיו עבד וחזיו בן חורין דיקא נמי דקתני נשים ועבדים וכו' וא"כ מתניתין קשיא מדידה אדידה דרישא קתני הכל לאחוי מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין וסיפא ממעט ליה כדמתרין רבינא ומשני תלמודא לא קשיא כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה דתנן מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עמלו יום אחד דברי ז"ה אמרו להם ז"ש תקנתם את רבו ואת עמלו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול בת חורין אינו יכול ליצטל והלא לא נצרה העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהוה בראה לשבת יצרה אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב לו שטר על חזי דמיו וחזרו ז"ה להורות כז"ש.

ודעתו של רש"י והראב"ד ז"ל דקיימא דמתני' דתנן חוץ מעבדים [שאינן] משוחררי' ודייק מינה רבינא מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין פטור מן הראיה היינו כמשנה ראשונה קודם שחזרו ז"ה להורות כדברי ז"ש ולפיכך פטור מן הראיה ונשנית קודם שחזרו ז"ה להורות כז"ש. אבל אחר שחזרו לדברי ז"ש נשנית רישא דמתני' דתנן הכל חייבין בראיה לאחוי מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין.

ואיברא דקשיא שיטה זו טובא חדא דתני רבי רישא דמתני' לפי משנה אחרונה וסיפא לפי משנה ראשונה. ותו כיון שעדיין לא שחררו רבו אמאי יתחייב בראיה ורש"י הרגיש קושיא זו וכתב והוה ליה כאלו שחררו כבר וחייב ע"כ. וקשיא לי כיון שעדיין לא הגיע גט שחרור לידו ומדינא פטור לא נמצא מציא חולין לעורה וא"כ צא ונאמר שכל אותם שאמרו רז"ל כופין את רבו לכתוב לו גט שחרור יהיה מחוייב בכל המצות שישראל חייבין בהם ויהיה מותר בזה ישראל כיון דחשבינן ליה כאלו שחררו.

ובתוך דוחקים אלו קוצר רבינו ז"ל דרישא דמתני' דהכל חייבין אחיה לפי משנה ראשונה קודם שחזרו ז"ה להורות לז"ש ולפיכך חייב בראיה דכיון שעובד לרבו יום אחד ולעמלו יום אחד חשבינן ליה כחלוק ממש יום שהוא עובד לעמלו חייב במצות ראה כי אין לרבו רשות עליו באתו יום וקרינן ביה שפיר אל פני האדון שאין לו אלא אדון אחד. וסיפא דמתניתין דקתני חוץ מעבדים משוחררים ודייק מינה רבינא למעוטי מי שחזיו עבד וחזיו בן חורין אחיה למשנה אחרונה דחזרו ז"ה להורות לז"ש ופטור מן הראיה שכיון שאין לו יום ידוע לעבד

את עמלו הרי כל חלקיו מעורבין זה בזה ויש לו אדון אחר כיון שעדיין מעוכב גט שחרור והשתא ניחא כיון שהיו שוין הכל חייבין וכו' משנה ראשונה לא זזה ממקומה אבל אם זו משנה אחרונה לא ידעמי בראשונה איך היו שוין דהא לא שייך למתני חוץ אי לא תנן ברישא הכל חייבין בראיה ועלו דברי רבינו כהוגן. ע"כ.

*

גמ'. מי שחזיו עבד וחזיו ב"ח וכו' באן במשנה ראשונה באן במשנה אחרונה. הרמב"ם פסק (פ"ב מהל' ק"פ הי"א) דלא יאכל משל רבו ומשל עמלו, ודלא כפי' רש"י, וכבר תמחו עליו הראב"ד ושאר נוסח.

ועיין בשו"מ בזה ינאח להגאון מקאונא (חלק אר"ח סימן ל) שכתב לתוך דבריו: דיש לדון אם שחטו הפסח על חזי עבד וחזי ז"ח דהקרבן כשר, ואף דחזי עבד הוי שלא למנויו דאינו יכול למנות את נד עבדות שבו על פסחו, עכ"ז כיון דחזי ז"ח הוי מנויו א"כ הוי למנויו ושלל למנויו, דקיי"ל דכשר כמבואר לעיל (דף ס"א), אכן לכאורה י"ל דז"א רק בשחיטה, אבל בזריקה הא פסק הרמב"ם דמקצת ערלים ג"כ פסלי ביה דהוא עיקר הקרבן א"כ ה"ה בנ"ד במחשבת זריקה הוי מקצת שלא למנויו ופוסל, ומ"מ י"ל דהא שלא למנויו אינו פוסל רק בשחיטה [כמש"כ התוס' לעיל (ס"א ע"א) ד"ה ואיתקש אוכליו למנויו ע"ש], ובשחיטה אין פוסל מקצתו, ושינוי בעלים אין כאן, כי באמת יש לו בעלים דאף חזי עבד וחזי ז"ח יש לו קנין דהא ביום של עמלו לעמלו כמבואר בגיטין (ד' מ"ב), וע' בתוס' שם ד"ה יום של רבו כו', ואיסור אכילה בפסח דשלל למנויו הוי באיסור עשה לפי אכלו תכוסו על השם כמבואר ברש"י (ס"פ איזהו מקומן) ובכ"מ (פ"ט מה' קרבן פסח), ומבואר לעיל (דף ג"ט) דאחי עשה דפסח שיש בו כרת דחיי עשה דהשלמה שאין בו כרת, א"כ נראה דה"ה בנ"ד אחי עשה דיש בו כרת בנד חזי חרות דהא יקיים העשה דאכילת פסח דהוי מנויו בכשרות כראוי דחיי ל"ת דיעבור חזי עבד על איסור אכילה דשלל למנויו דאין בו איסור כרת, וכש"כ לשיטת הרמב"ם גופא דס"ל דכל לאו הבא מכלל עשה דשוא"מ נדחה מפני עשה דקום ועשה והוצא שיטתו בשאגת ארי' (סי' ל"ג), וכ"כ הפ"י בכתובות (דף מ') בתוס' ד"ה נימי עשה כו', והמל"מ (ה' נערה בתולה פ"א ה' ה') בשם הרשב"א בחדושי.

ועדיין י"ל דהא העשה יקיים החזי חרות, וחזי עבדות הלא יעבור על איסור עשה ולא יקיים העשה כלל, א"כ אפשר דהוי בכלל וכי אומרים חטא כדי שיזכה חזרו, אמנם יש להוכיח דאף כה"ג אמרינן דאחי עשה דחזי חרות לדחות איסור של חזי עבדות כיון דהוי עכ"פ גוף א', והוא דמצינו בנ"ד (דף י"ב) שהקשו התוס' על מה דאמרו כופין רבו וא"ת לימי עשה דפז"ר ולדחי ל"ת דלא יהי' קדש כו', וכבר ידעת מש"כ שאם ישא שפחה לא יקיים העשה דפז"ר משום שהולד מתייחס אחריו, א"כ ע"כ כוונת התוס' היא שישא ז"ח דלא יקיים החזי ז"ח העשה דפז"ר, ואף דחזי עבדות לא יקיים העשה כלל ויעבור על

דב"ץ להסביר זה ביתר ביאור משום דהא מה שקנה עבד קנה רבו ואף בהקנה לו ע"מ שאין לרבו רשות בו לא מהני חלא בהתנה כל מה שמתנה תעשה, וכמש"כ הר"ג בנדרים (ד' פ"ח) שאינו זוכה בנכסים עד שיתן לפיו ובאותה שעה אין יכול לזכות האדון והעבד עכ"ל הר"ג, א"כ ז"א שייך רק בגוף הק"פ,

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא אה"ע סימן לא) שנשאל על דבריו בזה, דהרי מהרש"א בגיטין כתב דאין רבו יכול למסור לעבדו שפחה כנענית של איש זר רק שפחה שלו ממש, וכיון שכן אכתי קשה דלמא מיירי שאין לרבו שפחה כנענית.

וע"ז השיב: ומה אעשה מאור עייניו המהרש"א שהוא לנו למאירת עינים בכל הש"ס, בדבר זה חשך השמש בזהרים כי כהו עיניו הבדולח ולא ראה משנה ערוכה במסכת תמורה כ"ט ע"א האומר הילך טלה זה ותלין שפחתך אלל עבדי וכו' ובגמרא דף ל' ע"א מקשים האומר לחבירו הילך טלה וכו' והא שפחה לעבד משרי שרי, הרי כאן מפורש ששפחה של זה מותרת לעבדו של זה, וע"כ לתרץ דברי המהרש"א לריבין אנו לומר שלא דקדק בלשונו שם במסכת גיטין אבל כוונתו רצויה ולכאן שאין שפחה כנענית מותרת לע"כ כי אם ברשות רבו שרבו נותן לו רשות ליקח שפחה זו אבל אין חילוק בין שפחה של רבו ובין שפחה של אדון אחר ושפיר ממוכר שם בזה הקושיא שהקשה המהרש"א על התוס' שם דוק ותשכח. וממילא קושייתו מה שהקשה עלי בטילה. ע"כ.

וע"ע שם, שכותב שזו להשאל הנ"ל: אגרת הזה הכינותי ואשתתי עד היום והגיעני מכתבו מחדש. ואני תמה שמטרים ביותר ועדיין לא קראתי מכתבו רק זה ראיתי שכח שביאת ע"ע בשפחה של אדון אחר היא אסורה רק שאינה נחשבת כדיעבד ביאת זנות. וד"ו אינו כדאי להשיב שהרי בפירוש אמרו שם בתמורה שפחה לעבד משרי שריא גם מה שכח עד שכוף להרצ שישחרר השפחה ככופ לרבו של העבד עברי שיתן רשות לעבדו לבוא על השפחה. אני תמה ואטו העבד מי יתירה והלא הפסד גדול הוא לו ופוק חזי דברי הרמב"ם בפרק י"ב מא"כ ה"ו' שכתב שביאת ישראל על ארמית יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו שאין הורע נחשד זרעו ע"ש ברמב"ם. והפסד זה יש לע"ע בביאתו על השפחה אף שהיא מותרת לו מ"מ מפסיד זרעו ואפי' בחליה בת חורין א"כ אין הורע מתייחס אחריו מחמת חלק השפחות ולמה יתירה העבד. וגם אדוניו אינו יכול לכופו כי אם בשפחתו כדי שיהיה מוליד לו עבדים וזה עבדות עבד עברי שעובד בלילה אבל על שפחה אחרת אינו יכול לכופו ובזה ג"כ יש לפרש כוונת המהרש"א שם בגיטין. ע"כ.

וע"ע מ"ש בזה בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן כו).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יר"ד סימן רלח) שו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן צח) שו"ת קול מנשר (חלק א' סימן כה) ואור שמח (פ"ו מהל' חמץ ה"ז).

דף פח ע"ב

גמ'. והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה וכו'. עיין שו"ת בנין ליון

מהרש"ם (חלק ג סימן קג) ושם (חלק ה סימן ח) חידושי הגר"מ הלוי (פ"ה מה' ק"פ ה"ז) שו"ת מתת ידו (מהדור"ת אור"ח סימן ט) שו"ת אחיעזר (חלק ג סימן פא אות כו) שו"ת לין הקדש (ח"א סימן יט) שו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן יח אות ח) שו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ב' סימן יא) שו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן מא) ושם (חלק ד' סימן כח-כט) מרפא לנפש (ח"א סימן לד אות יא) ושם סימן סז אות ג) ושם (ח"ב סימן סג אות ה) ושם (ח"ד סימן מד) מועדים וזמנים (ח"ג סימן רלז)

*

תוס' שם. עיין בספר יד דוד שהביא דברי המשנה למלך (סוף הל' מ"א) שמפקפק ד' התוס', וכתב לפרש כוונתו שאין מותר לתת לו איסור לאוריינתו בשביל חינוך. ובתוס' ר"ה (דף לג) נראה דדוקא באיסור דרבנן מותר לתנוכו וכו'. עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהר"ם שיק (אור"ח סימן קעג) שהסיר להוציא בשבת הספרים לבהכ"נ ע"י קטן, וראה מהתוס' דכאן.

ועיין בשו"ת ערוגת הבושם (אור"ח סוף סימן עא) שפקפק עליו משום דיש לחוש דלמא אחי למיכרך. עיי"ש.

*

תוס' שם. בשו"ת הר צבי (יר"ד סימן רלד) נשאל אי מותר לכתוב "בעו"ה" ע"ג טבלה גדולה שבבית הספר [=בלעק בארד] שרושמים עליה תיבות ואח"כ מוחקין אותה, כדי לחנך את הילדים שיש לכתוב בעו"ה, דלכאורה אין זה דרך כבוד למוחק התיבות בעו"ה.

והשיב: הנה מנ"ד הדין אין כאן איסור מחיקה, ואף שאפשר שמנ"ד ההידור אין למוחק את המלים בעו"ה מ"מ יש כאן משום חינוך, ובתוס' פסחים (דף פח) מבואר שכלפי מנ"ד חינוך נדחה אפילו איסור לאוריינתא.

אבל יש לחלק, דהתם האיסור נעשה ע"י הקטן שמחנכין אותו עיי"ז אבל כאן המחיקה עושה המורה ומי יאמר שהוא יעבור איסור וטעם בשביל החינוך, גם ההיא דפסחים העבירה היא האכילה, והאכילה עצמה היא החינוך למנוה, ואכילה זו היא עכשיו איסור תהא מנוה לשגיגה, ויהא בכלל מגו, ומחנכים אותו עכשיו באכילת פסחים שיהא רגיל בו לשגיגה, ולכן משום חינוך היתיר אף שיש איסור בדבר להאכיל לקטן גידים דבר איסור, משא"כ בנ"ד שהעבירה היא המחיקה, והמחיקה גם לכשיגדיל לא תהא מנוה. עיי"ש עוד.

*

תוס' ד"ה לישא. עיין בל"מ כאן במ"ש התוס' שימכור עצמו בע"ע, דלכאורה דברי התוס' תמוהים, דאטו כדידיה תליא מלתא ואולי לא ימצא מי שירצה לקנותו וכל הקונה ע"ע כקונה אדון לעצמו. וכתב לפרש דברי התוס', שהכונה שימכור עצמו לרבו הזה שהוא עמה חזיו עבד לו ורבו ודאי יקנהו כדי שלא יטעך לשחררו ולעבור על עשה לעולם בזה שעבדו. עיי"ש.

ועל זה השיב: הנה מעכ"ת נ"י ראה לחדש בזה צ' דברים נגד התוספ' והראשונים (ולא ידעתי למה ערבם) ראה לומר שמנות לשבת יורה אינה על העבד כי אם על האדון או על הצ"ד ועוד ראה לומר שמנות לשבת יורה אינה באשה כמו מנות פו"ר שאינה נוהג בה והציא ראיות לזה, אכן לענ"ד במצוקשו הראשון אין הדין עמו כי לא בלבד שמדברי הירושלמי נראה שהעבד בעצמו מנ"ו כמו שהעיר בעצמו אלא מן המשנה עצמה מוכח כן דקאמרי ב"ש לז"ה תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם וכו' והודו ב"ה לז"ש ואי ס"ד דרך האדון מנ"ו על פו"ר ושבת דעבד ולא הוא היאך שייך ואת עצמו לא תקנתם הרי גם מנות שבת היא תקנת רבו או תקנת צ"ד והכי הל"ל תקנתם עבודת רבו ולא תקנתם מנות רבו אע"כ מוכח דהעבד עצמו מנ"ו ומה שהקשה וכי דבר הנציא לעבדים והלא לישראל דבר אני תמה והלא בעבד של ישראל שכל אייריין שחייב בכל המנות כשיראה חון ממ"ע שהזמן גרמא וא"כ למה לא יהי גם בכלל מנות לשבת יורה.

והנה אם העבד מנ"ו על פו"ר בזה יש צ' שיטות בתוס' דבמגילה (דף ב') כתבו דמנ"ו ובגטין (דף מ"ב) כתבו בשם הריב"ם דלא מנ"ו ובספרי ערוך לגר ציממות (דף ס"ב) כתבתי קצת רא"י שעבד אינו מנ"ו דעפ"י מיושב קושית התוס' שם גם תמהתי שם דאין אפשר דמנ"ו עבד על פו"ר כיון דאינו יכול לקיים שהרי אין זרעו מיוחס אחריו משא"כ בשבת דלא בעינן מיוחס אחריו כמש"כ התוספ' שם אבל מנות שבת ודאי איכא גם על העבד כמו שאר מנות שבתורה ולכן ל"ק ג"כ מה שהקשה מעכ"ת נ"י וכי העבד ברשותו הוא והלא רשות האדון עליו דז"ל דודאי אין רשות האדון עליו לטעול ממנו. ע"כ. עיי"ש עוד שהאריך בזה.

*

גמ'. שם. עיין דברי יואל (פ' אמור) שהאריך לומר, דהך קרא דלא תוהו בראה וגו', לא קאי רק על יהודים שומרי תורה ומצוות, אבל בלא"ה נוח יותר שלא יולדו, עיי"ש.

*

גמ'. כופין את רבו וכו'. עיין תפארת למשה (יו"ד סימן רסז) דאף אם העבד הוא סריס חמה דאינו מוליד, מ"מ כופין את רבו לשחררו, עיי"ש.

ועיין שו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן ו) שכותב בתו"ד: והאריך הרב מזרחי שראוי להתאמץ ולהתיר דאף שאין כאן מנות פו"ר דלאו בר אולווי הוא מ"מ מנות לשבת יורה ג"כ מצוה רבה היא ודומה עשה דשחרור חני עבד וחלי בן חורין וכן בהאי גזרא שבת מיהו איכא.

והנה במה שחשך הרב מזרחי לשבת יורה שייך גם במי שאינו ראוי להוליד, זה טעות וכי נייס ושכיב הרב אמר להא מילתא ואף שהרב רב גובריה מ"מ בזה טעה, וגרס לו טעות זה שראה בדברי התוס' שאף היכא דלא שייך עשה דפ"ו מ"מ לשבת יורה שייך אפילו במקום שאינו מקיים עשה דפ"ו עיין בדבריהם בגיטין דף מ"א ע"א ב"ה לישא שפחה א"י

(סימן קכג) שהשואל שם הרב מו"ה עקיבא לעהרען, כתב בענין מנות לשבת יורה, (שלא כדברי החוס' וכמה מגדולי הראשונים ז"ל), שמנוה זו אינה חיוב מוטל על העבד עצמו ולא על האשה הן שפחה הן בת חורין כי אם דוקא על האדון או על הצ"ד מוטל להשתדל שהי' העבד נשוי כדי שיקיימו הם בזה מנות שבת וכל זה דוקא בשביל העבד אבל בשביל האשה לאו חיובא רמיא מנ"ו זו כלל וכלל לא על עצמה ולא על אחר ומה שמוטל על העבד ולא על האשה זהו פשוט שכמו שמנות פו"ר לא נאמרה אלא על הזכרים כן גם דברי הקבלה באו רק על הזכרים לבד ולא על הנקבות וצאה מנ"ו זו עלינו לקיים בכל הכפויים תחתנו כמו העבדים.

ובזה יתורנו בזה כמה קושיות (א') וכי מקרא זו של לא תוהו בראה לעבדים נאמר הלא לישראל דבר הנציא בשם ד'. (ב') אם כדברי התוספ' והראשונים ז"ל לא לשתמיט תנא וליחמי בפירוש האשה חייבת במנות שבת. (ג') אדרבא מנינו פלוגתא במתניתין אם האשה חייבת בפו"ר ואם לא ולמה לא אמרו חכמים דר' יוחנן בן זרוקא שהגם שהאשה אינה חייבת במנות פו"ר עכ"פ מנות שבת גם על האשה נאמרה. (ד') במעשה דרב הונא דאיתא בגטין (דף מ"ג) ראה בש"ס להוכיח כדברי ריב"ז וא"כ מוכח דלדברי חכמים בודאי אינה מחוייבת לא על מנות פו"ר ולא על שבת. (ה') אם דברי הקבלה דלא תוהו בראה מוטלים על העבד א"כ קשיא על מתניתין דקאמר יבטל והלא לא נברא העולם אלא לפו"ר הכי הל"ל יבטל והלא העבד חייב במנות שבת שנאמר לא תוהו בראה וכו'. (ו') מדוע לא אמרה המשנה שד עברי שבו חייב במנות פו"ר ואם נתקן על זה כמו שתרצו הראשונים שהוא אונס א"כ לענין מנות שבת ג"כ אונס הוא ופטריה רחמנא. (ז') הקושיא שכבר הרגישו התוספ' בעצמם בגטין (מ"א ע"ב) סוף ד"ה לא תוהו אחרי הוכיחו ההוכחה שגם בשפחה שייך שבת דא"כ למה כפינן בנתי" שפחה ותצ"ח דוקא בנהגו בה מנהג הפקר ואף שתרצו קושיא זו הלא נראה לעין ששנויא דמיקא הוא. (ח') שבת (דף ג' ע"ב) הקשה הרשב"א בדברי רב ביצי ממי שחזיו עבד וחזיו צ"ח שכופין את רבו ומה שמתקן ידוע. (גם בתוספ' הקשו קושיא זו ותרצו באופן אחר) אכן על תרצו ק' מנמרא דגטין הנ"ל שרצה הנמרא להוכיח ממעשה דרב הונא כדברי ר"י בן זרוקא ותי' ריב"ז לא מנהג הפקר נהגו בה ולדברי הרשב"א לא הי' קשה ולא מיד. (ט') וכי מנאנו שיש רשות לעבד לקחת לו שפחה מדעת עצמו או לכבשה אדרבא מוכנע הוא לרבו ולהיות מרצוה עם מה שיעבד בענינו לתת לו וא"כ אין תהי' מנות שבת חלה על העבד אם אינו ברשות עצמו וידיו אסורות מלקיימה כרצונו ותפלו. (י') אם יאמנו דברי מיושב בזה ג"כ מש"כ באה"ע (ס' ט' ס' ב') דהאיש מותר ליקח אחרת אם מתו שתי נשיו כי שומר מנ"ו לא ידע דבר רע לא כן האשה שאינה עושה מנ"ו בזה אבל אם נאמר שעכ"פ האשה חייבת במנות שבת יח' קשה על דין זה דגם האשה בכלל שומר מנ"ו דשבת. והגם שמדברי הירושלמי דמ"ק הובאו בתוספ' חגיגה (ב' ע"ב) משמע שהמנ"ו היא על העבד אפשר שזה לאו דוקא שגם אם המנ"ו היא על האדון מכ"מ העבדים הם בכלל המחוייבים במנות פו"ר. ע"כ דברי השואל.

וצפרק אלו טרפות [חולין נו א] וצפרק במה אשה [שבת סג ב]. וצפרק האומר בקדושין [סו ב] וצראשון מוצאים [יג א], אמר רבי טרפון לרבי עקיבא, הפורש ממך כפורש מחיי, שהודה לדבריו, וכן בספרי [צעהלותך פסקא עה ד"ה הכהנים].

והגוללם הוא הפך זה, שהוא מחזיק בדבריו ואפילו הם טעות ויודע בעצמו שטעה, כדי שלא יאמרו עליו שטועה היה, ועל כן אמר התנא, וחלופיהן בגולם. כלומר, חילוף הדברים שהם נחכס, הם בגולם. ע"כ.

וע"ע בדבריו שם (פרק ה משנה יט) כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים, וז"ל: הפירוש, לפי שבמשניות הראשונות פירש מה שיש בין החסיד והרשע, סמך להם צאלו המשניות מה שיש בין מה שהוא לשם שמים ושאינו לשם שמים, ומה שהוא מתקיים ושאינו מתקיים, ומה בין המוכה את הרבים לאשר הוא מחטיא אותם. ואין ספק, כי המחלוקת המתקיימת היא רעה, שהרי אמרו נוטריקון: מכה, חרון, לקוי, כלייה. כמו שנזכר בילמדנו.

ומה שאמר שאם היא לשם שמים שסופה להתקיים, פירש רבינו משה ז"ל, שהדברים יתקיימו לפי שציון שהמחלוקת היא לשם שמים, אינו מתכוין לסתור דברי חזרו אלא לדעת האמת והקצ"ה מסכים על ידם שיתקיימו הדברים. ואינו יודע, לפי פירוש, מה בין מחלוקת הלל ושמאי, למחלוקת קרח ועדתו, כי כאן וכאן דברי האמת הם מתקיימים, שהרי התורה נתקיימה שהיה חולק עליה קרח, ודברי שמאי נתבטלו, שאין צית שמאי במקום צית הלל משנה, כמו שנזכר בראש יצמות [ט א] ובמקומות אחרים [ברכות לו ב].

ואם נפרש הקיום לאנשי המחלוקת, יצא הדבר כפשוטו, שהרי הלל ושמאי נתקיימו, וקרח ועדתו אבדו.

ואפשר לפרש, סופה להתקיים, שידור זה לזה שאין מתכווין לנצח זה את זה אלא להעמיד הדבר על צוריו, וכשיתקיימו ראיות האחד יתבטלו דברי האחר, וכמו ששינוי, חזרו צית הלל להורות כצית שמאי, צפרק השולח, וחזר רבי עקיבא להיות שונה כצן עזאי, בבעיית [כו א] פרק אחרון.

ואפשר לפרש שדברי שניהם יתקיימו, האוסר והמתיר, לפי שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם [ערכין יג ב], אחד מציא ראייה לדבריו מהתורה, ועל זה נאמר, כולם נתנו מרועה אחד, כמו שמוזכר בראשון מחגיגה [ג ב]. ולפי זה אמרו בראשון מיצמות [יד ב], במחלוקת צית שמאי וצית הלל צצרת הצת אם היא מותרת, שצית שמאי עשו כדבריהם, ואעפ"י שהיו צניהם ממזרים לפי שהוא מחייבי כרייתות לדברי צית הלל, לא נמנעו מלעשות כדבריהם, והיו מודעי לצית הלל ופרשו מנייהו, ללמדך שהיה צניהם אהבה ושלוש, לקיים מה שנאמר, 'והאמת והשלוש אהבו' [זכריה ח יז] כמו שנזכר שם. ע"כ.

*

מתני'. האומר לעבדו צא וישחוט וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה ה אות ז) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סוף סימן קסח). וע"ע בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן קמח)

וכתבו התוס' וא"ת אפילו יכול לישא שפחה הא אינו מקיים פ"ו צכן כדמוכח צפ' הצע"י דקאמר הכל מודים בעצד שאין לו חיים ו"ל דאם היה יכול לקיים שבת כל דהו משום מלות פ"ו לא הוי כפינן לרבו כו' ע"ש כדבריהם. ומהו ראה הרב הג"ל שאם היה מותר לו ליקח שפחה היה מקיים שבת אף שאינו מקיים פ"ו. ואמנם זה שגגה דשם עכ"פ מוליד ומרבה ישובו של עולם ואף שאינו מקיים פ"ו שאין היחוס נקרא אחריו מכל מקום מקיים שבת ששבו העולם מתרבה אצל אף יעלה על הדעת שמי שאינו מוליד כלל שיהיה שייך צו לשבת יצרה זה לא יתקבל על הדעת, והדבר מפורש להפוך דלפילו בנושא זקנה או עקרה ליכא שבת. וזה לשון הרמב"ן במלחמות צפ' הצע"י אין להקשות על רבינו כו' אלא לומר שאסור לאדם לעמוד בלא אשה אע"פ שאינו חייב צפ"ו ולעולם מוכר הוא ס"ת אפי' לישא אשה דלאו צת צנים ואע"ג דליכא שבת כו' ע"ש. הרי מפורש בדבריו דלישא אשה דלאו צת צנים ליכא שבת. והנה הוצאו דברי הרמב"ן הג"ל בחלקת מחוקק סימן א' ס"ק יו"ד ולכן דבר זה שגגה היא. ואמנם אעפ"כ מנזה לחזור אחר היתר כדי שלא יעמוד בלא אשה יצוא תמיד לידי ההרור עצירה. ע"כ.

*

גמ'. וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש. עיין מגן אבות להתשצ"ץ על אבות (פרק ה משנה י) צמתני שצעה דברים בגולם ושצעה צחכס, שכותב צתו"ד: וכן החכס, מודה על האמת. פירש רבינו משה ז"ל [ד"ה ולא יטעון], שאפילו יש צידו טענות ויכול להתעקש להעמיד דבריו, יודה על האמת. וכמו שאמרו בגמרא צפרק נערה שנחתתה [כתובות מצ ב], יכילנא לשנויי הכ, מיהו שנויא דחיקא לא צעניא לשנויי.

ודבר זה למדנו ממה רבינו ע"ה, כשלקחו אהרן ואמר לו, אם שמעת בקדשי שעה, נקל בקדשי דורות, מיד וישמע משה ויטב צעניו, הודה ולא צוש, כמו שנזכר בוצחים [קא א] פרק טבול יום, לא צוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי. וכן אמרו באבות דרבי נתן [נו"צ פ"מ ד"ה ומודה על האמת].

ובן אמר הקצ"ה, 'כן צנות ללפחד דוצרות' [צמדצר כו ז], 'כן מטה צני יוסף דוצרים' [שם לו ה]. וכן הקצ"ה הודה ואמר, 'סלחתי כדצריך' [שם יד כ]. וכן אמר משה, 'עמדו ואשמעה' [צמדצר ט ח], ולא צוש לומר לא שמעתי.

ובפרק השולח שנינו, חזרו צית הלל להורות כצית שמאי. וכן צפרק האשה שלום [יצמות קטו ב], חזרו צית הלל להורות כצית שמאי. ובחשיעי ממסכת כלים [פ"ט מ"ב] וברביעי ממסכת אהלות [פ"ה מ"ג] ובעדיות [פ"א משנה יב], מנו ארבעה דברים שחזרו צית הלל להורות כצית שמאי, ויש אחרים שלא מנו שם אלא שהם צכללם. וכן באחרון מתענית [כו א], חזר רבי עקיבא להיות שונה כדברי צן עזאי. וצפרק השוחט [חולין א], הודה רבי עקיבא לרבי ישצב. וצפרק העור והרוטב [חולין קכח א], חזר רבי עקיבא להיות שונה כדברי רבי יהודה, אעפ"י שהיה תלמידו. וצוצחים [צב ב] פרק דס חטא, אמר רבא דברים שאמרי צפניהם טעות הם צדי. וכן צפרק יש נוחלין [צ"ב קכו א] וצפרק מיוקת [גדה סח א] וצפרק מצוי [ערוצין קד א]

מ"ש בסוגיין באורכ. ושו"ת צית יתחק (י"ד ח"א סימן קכה-קכו-קכז) דדרוש לשבת הגדול.

*

מתני'. שם. עיין בספר כפי אהרן (ח"א אר"ח סימן ט) שהציא בשם ספר מטה אהרן (דף רכו) שכתב להוכיח מכאן שהעבד יכול להיות שליח להקדש, ודלא כדעת מהרי"ט. והכפי אהרן שם דחה ראיות, שאני הכא דפסקו אינו לריך הקדשה אלא שחיטה, עיי"ש. וע"ע בשדי חמד (מע' ה כלל צג). וע"ע מ"ש בזה בצית פנחס עמ"ס תמורה (דף לד ע"א - מדפ"ס).

*

מתני'. שם. עיין בתבואות שור (סימן א) שהציא ראיה מכאן דעבד כנעני בר זביחה הוא, ודלא כהטו"ז (שם סק"ב) שכ' דאיידי בעבד משוחרר, עיי"ש.

*

מתני'. שכח מה אמר לו רבו. עיין שו"ת צית יתחק (י"ד ח"ב סימן קמד אות ב).

*

מתני'. שכח רבו מה אמר לו וכו'. עיין בקהלת יעקב למהריט"א (דף עט) שנסתפק באתרוג של ערלה או של תרומה טמאה, שנתערב באתרוג כשר, אם יא' כשיטול שניהם בזה אחר זה, דממ"נ יוצא בכשר שבהם, דאע"פ שלא ידע באיזה מהם יוצא מ"מ לית לן זה, דקמי שמיא גליא מי הוא הכשר והראוי לאכילה, או דלמא שאני הכא, דעיקר הפיסול הוא משום דנעינן ראוי לאכילה וליכא, וא"כ כיון דמן התורה אסור לאכול שניהם מספק דהא הוקצע איסורא, ובהוקצע לכ"ע ספיקא דאורייתא אסור דבר תורה בשניהם לא קרינן לכס הראוי לאכילה. ועיין שם שפשיט להך דינא מסוגיא דכאן, שכח רבו מה א"ל שניהם יא'ו לבית השרפה ופטורים מלעשות פסח שני, ובגמ' אמר אביי לא שנו אלא ששכח קודם זריקה, דבעידנא דאזרוק דס' הוא חזי לאכילה, אבל קודם זריקה חייבים בפסח שני. ואם איתא דאמרינן קמי שמיא קליא, אמאי חייבין בפסח שני כששכח קודם זריקה. הלא אחד מהשנים ראוי הוא לאכילה וכו'. א"ו דלא אמרינן קמי שמיא גליא, והואיל ואיקצע איסורא ואסור מה"ט חשיב אינו ראוי לאכילה. וה"נ לא קרינן ציה לכס.

וע"ע בחקרי לב (י"ד ח"א סימן צו) שדחה ראיות, דשאני הכא גבי אכילה פסחים דאע"ג דלא מעכבא, מ"מ יש מנות עשה באכילתו, משה"כ כל שאינו ראוי לאכילה מספק חשיב שלא למנויו. משא"כ באתרוג דלא בעינן אלא שיהיה ראוי לאכילה אבל אין שום מנחה באכילתו. משה"כ איכא למימר דכל דקמי שמיא גליא שראוי לאכילה קרינן ציה לכס. וע"ע בזה בשו"ת רב פעלים (חלק א אר"ח סימן לה).

*

מתני'. ופטורין מלעשות פסח שני. עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א שונות סימן כה).

*

גמ'. והתניא אין נמנין ע"י שני פסחים כאחד וכו'. בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן קמט) הציא בשם הגאון ר' אשר זאלנמאן, נכד בעל שאגת ארי', שהגאון רבי שלמה קלוגר הגיע לפניו ספק אחד, במי שעושה שליח שיקדש או יגרש, והשליח נתן קדושין וגירושין באופן שהיה כשר ע"פ ד"ת רק דרבנן פסלוהו, אם חשוב שינוי בשליחות.

והביא מהרש"ק ראיה מהא דפריך כאן והתניא אין נמנין על שני פסחים כאחד, והרי כאן אינו רק דרבנן, דאין ברירה אינו רק דרבנן, ואם כן מן התורה היה מועיל השליחות, וע"כ דכל שמדרבנן לא מועיל, הוה שינוי בשליחות.

וע"ז השיב הגאון ר' אשר הנ"ל, דזה לא חשיב שינוי בשליחות, רק כמוסיף על השליחות, שהרי שחט בזה אחר זה, ואם כן אכל הראשון ודאי לא בטל השליחות רק שמוסיף על דבריו, וכדאמרו בכמוצות (דף צ"ח ע"ב) גבי זבן לי ליתכא ואזל חזן כורא. ועיין שם בשו"ת שאל ומשיב שמפלפל בדבריו הרבה.

*

גמ'. אנו לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני וכו'. עיין בשער המלך (פ"ה מהל' עירובין) וע"ע בשו"ת חצלת השרון (ח"א י"ד סוף סימן פו). מרפא לנפש (ח"ב סימן ו אות ט).

*

גמ'. חמישה שנתערבו עורות פסחיהן זה בזה וכו'. עיין בשו"ת חכם כצי (סימן כג) ושו"ת משיב דבר (חלק ב סימן מד) וספר צית האור (מע' ב כלל יח אות י).

*

גמ'. שם. עיין בספר קהלת יעקב - אלגאזי (מע' ס סוף אות רלב) שהקשה לסברת האומרים דחמיכה חיה לא מקרי חמיכה הראוי להתכבד, מהבחינת דכאן, דתניא חמשה שנתערבו עורות פסחיהם זה בזה, וגמזאת יצלת באחד מהם, כולם יוצאים לבית השרפה, ופטורים מלעשות פסח שני. ואמר אביי לא שנו אלא שנתערבו לאחר זריקה, דבעידנא דאיזדריק דס' היו חזי לאכילה, אבל נתערבו לפני זריקה חייבין לעשות פסח שני. ואם איתא דחמיכה חיה לא חשיבא חמיכה הראויה להתכבד, אפילו אם נתערבו קודם זריקה יהיו פטורים מלעשות פסח שני, ואמאי תניא כולן יוצאים לבית השרפה, הא הו"ל יבש ציבש דחד בחדי בטיל. ובשלמא למ"ד כבש שלם לא חשיב חמיכה הראוי להתכבד, לק"מ, דהני מילי בחולין, אבל בקרבן פסח שיעקר מנחות להציא בדרך גלייתו כשהוא שלם לפני האורחים בני חבורה, זהו כבודו, וחשיב חמיכה הראוי להתכבד. אבל לסברת האומרים דחמיכה חיה לא מקרי חמיכה הראוי להתכבד קשה. עיי"ש.

והחות דעת (סימן קא) הקשה מכאן גם למ"ד כבש שלם לא מקרי חמיכה הראוי להתכבד, דא"כ יבטל הפסח שהוא בעל מום ברוב תמימים, ויהיו כולם מותרים באכילה, ואף זריקת הדם היא שפיר לאכילה כשר וליפטרו מפסח שני אפילו נתערבו קודם זריקה. א"ו דהוה חמיכה הראוי להתכבד. עיי"ש.

ועיין בשו"ת תורת חסד (אר"ח סימן מז) שדחה דברי החוות דעת, דהא דין חמיכה הראוי להתכבד אינו אלא מדרבנן.

מזוּשַׁלַּת ל"מ חתיכה הראוי להחבד, או כבש גדול ל"מ חתיכה הראוי להחבד, מאי איכא למימר. א"י דהכא לא שייך ציטול כיון דכל פסח יש לו צעלים בפני עצמו, א"כ חשיב כספק שקול וכו'.

ובידיהו אחר היישוב נראה ש"ל דכל ציטול חד בתרי הוא ע"י תערובת איסור בהיתר ואין היכר ציניהם, משא"כ הכא שכל חצורה מכירה את פסחה ואין התערובת אלא בעורות שנמצא יבולת בא' מהן וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. נמצא פסח נאכל שלל צמנויו. עיין בספר המנחות לרס"ג בהג' ר"פ פערלא (ח"ב דף קצד ע"ב) ושם (דף קצו ע"א).

*

רש"י ד"ה במלך ומלכה. עיין בשו"ת דברי חיים (ח"א אבה"ע סימן צד ענף ג).

*

רש"י ד"ה בתקנתא דרביה. עיין מהר"ם שטעמ נפל בפסחים וי"ל: כדמפרש לקמן, ומו לא, ור"ל מה שמסיק לקמן בשמעתי משום מתנות וכו', דהא האי טעמא דממעט באכילה וכו' לא שייך הכא דהעבד סבר שרבו יודע מה אמר לו ויאלץ האחד בחורת פסח והאחד בחורה שלמים. עיי"ש.

ועיין בשו"ת חכם נבי (סימן קנא) שכותב: נשאלתי לפרש ל' רש"י בפסחים פ' האשה ד"ה בתקנתא דרביה, שאין לו תקנה אחרת דהא לא מצי למימר גדי שלו וטלה שלמים כדמפרש לקמן שממעט באכילתו דקאכיל לתרווייהו באתו הלילה משום ספק פסח וחד מינייהו שלמי' הוא עכ"ל, ונתקשו צו הרבה עד שמהר"ם מלוצלין מחקו בספרו, ובדואי קושייתם היא דהא כשיצא הרב צלילה ע"כ היא יודע איזה מהם אמר וא"כ יאכל השני לשני ימים ולילה כדין שלמים, ואם באה לחוש שיסבך גם הרב כשיצא צלילה גם תנאי זה אינו כלום כי שניהם יאכלו לבינת השרפה ואדרבא זה התנאי גרוע הוא כי א"א לאכול כלל משום אחד מהם כדי שלא יהא הפסח נאכל שלא למנויו ובתנאי השלמים עכ"פ נאכלים שניהם כל זמן אכילת הפסח מיהא, זהו מה שראוי לעורר בדברי רש"י.

ובי"ל ברור דכיון דקיי"ל שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אי יפה כח אכילת יום הראשון באכילת יום צ' וכשם שאסור לשחוט שלמים בתנאי חודה משום דממעט באכילת יום שני ה"ה והוא הטעם באכילת יום ראשון שהוא יום זבחון שאסור להתנות עליו בתנאי שהוא אסור וממעטו באכילת יום זבחון דמאי שנא והכא הרב לא יבא עד הלילה שהיא זמן אכילת הפסח שאינו נאכל אלא צלילה ועד שיצא הרב ויברר איזה הוא שלמים א"א לאכול אותו שהוא שלמים שהרי אינו ידוע לנו ויכל אחד יש לחוש שהוא הפסח עד שיצא הרב ונמצא ממעט אכילת שלמים מיום ראשון שהוא יום זבחון. ולפי"ד הרמב"ן בפירושו הוא העיקר כדכ' קרא ציום זבחון יאכל וממחרת והנותר יאכל שאם יותר דיעבד יאכל ציום של אחריו אכל עיקר מזונו ליאכל ציום זבחון וכאן אתה מפסידו עיקר מזון אכילתו שהוא ציום זבחון.

ובסוגיא דכאן מוכח דהפסח שנתערב אינו ראוי מה"ט לאכילה וכו'. וכונן שם, שעיקר הקושיא בטעות יסודה, ולא ניתן ד"ו להיאמר כלל, שהרי באמת אין כאן שום היתר שיצטל האיסור, שהרי לכל אחד ואחד לא חזי אלא הפסח שלו, ושאר כל הפסחים אסורים לו משום דהוה שלא למנויו, ולא שייך ציטול בכה"ג. עיי"ש. וע"ע בס' יד המלך (פ"ח מה' מאכלות אסורות הי"א).

ובירד אברהם (סימן קא) העיר ע"ד החות דעת, ש"ל דמה שעולה לגבוה חשוב ולא בטל, וכיון שאסור להקטיר את האימורין של כל החמשה פסחים אינם ראויים לאכילת בשר מה"ט, דכל כמה דלא מתקטרי אימורין לא מתאכיל בשר (לעיל נט ע"ב) וגרע מנטמאו אימורין, כיון דהכא בטל מה"ט, והפיסול להקדשה אינו אלא מדרבנן כמ"ש תוס' ציומא (דף סד). עיי"ש.

וע"ע בשו"ת עונג יוס טוב (א"ח סימן ד) צדין חוטין שנטוו שלא לשם מזון צליית שנתערבו ברוב חוטין שנטוו לשם מזון, אם כשרים לצליית. והשיב, ד"ל דלא מהני ציטול אלא בדבר איסור שנתערב בהיתר, שנתחלק מעליו שם איסור, אבל דבר שפיסולו מפני שמוחקר מעשה כגון מזנה שלא נאפית לשמה, שנתערבה במזון האפיוות לשמן לא מהני ללאח זה י"ח, דמשום שנתבטל לא ישיג מעלת המבטל.

ובזה י"ש שם קושיית החות דעת הנ"ל, אמאי לא אולין בחר רובא, דמדאורי' חד בתרי ציטול. אמנם להנ"ל ניחא דלא מהני ציטול אלא לצטל כח האיסור שבו, אבל לא ששיג המבטל כח המבטל, ולהכי ל"מ ציטול בזה להשיג עליו שם קרבן כשר, שכיון שצטל המום פסול לפסח כל התערובת אסורה באכילה, דהא לא נעשה בזה הכשר קרבן וכו'. עיי"ש. וכבר קדמו בזה הגאון רבי עקיבא איגר בתשובה, הנדפסת בס' שער שמעון (בסו"ה דף כ"ט ע"ב).

וע"ע בקו' החוות דעת מ"ש הגאון מצרעוהו דעת תורה (סימן לא אות יג-יד-טו) ומ"ש בשו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן סט) ושם (חלק ו סימן ז) ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ב סימן מו), ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קפב) ושו"ת הרי בשמים (קמא סימן יז) ושו"ת עין יצחק (חלק א ארי"ח סימן כו אות לו-לז-לח) ושם (חלק א י"ד סימן יד אות כט-ל) ושם (חלק א אה"ע סימן פ אות טו) שו"ת רבי עזריאל (ח"א י"ד סימן קסג) שו"ת שו"ל ומשיב (מהדורה ד ח"ג סימן קמד) שו"ת רב פעלים (חלק א י"ד סימן כג) שו"ת אחיעזר (חלק ב י"ד סימן טו) שו"ת בית אפרים (י"ד סימן לג) שו"ת גליה מסכת (דף פ ע"ב) שו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן סט) שו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטנער (סימן קמא אות ז) שו"ת בית הלוי (ח"ב סימן לו) מועדים וזמנים (ח"ו סימן רכז) ושם (סימן רלז).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חקרי לב (ח"א מיד"ד סימן צה) שחקר בזה דק"ל יבש ציבש חד בתרי ציטול, אם היינו דוקא כשצ' חתיכות היתר של אדם אחד, או אפילו כשהם של צ' בני אדם, וכזה שיש להציא ראייה מכאן, חמשה שנתערבו עורות פסחיהם וכו', וקשה, לדיבטלו בריבא, וכ"ת דהוה חתיכה הראוי להחבד, התינה למי שאומר כך, אבל למ"ד דחתיכה חיה שאינה

מקו"ו ולא איכפת לן אי לא מיתאכיל בשר האידינא אלא למונאי י"ט. דלמ"ד נדרים ונדבות קריבין. אפי' עולות שכולן כליל. כ"ש אי איכא נמי בשר לאכילה. אע"ג דאינו נאכל עכשיו. מ"מ אי אפשר לקרבן בלי שמיטה וזריקה והקטרה. אבל אכילה לא מעכבא זה ברור והצטווה. ע"כ.

וע"ז תמה שז' השואל, וכוננו: הנה ששנו כמנא של רב כאשר הגיענו כתבו כו' ומאחר שהרשנו להציא אליו כל דבר הקשה גם אנחנו על משמרתנו לעמוד ונשוב לראשונות הנה על מה שכתב אדונינו מ"ו דמותר הפסח אינו נאכל אלא בזילה וכ"ה בחוספות ורש"י ואל יטעה אחכס הלשון דנאכל ליום ולילה וכו' עכ"ל. ידענו דלשנא דנאכל ליום ולילה פירושו כמו שכתב. אך יש לנו לדון על דבריו שכתב דמותר הפסח אינו נאכל אלא בזילה. וכי לא לשמיע שום תנא או שום אי מהפוסקים מלהשמיעו חידוש גדול כזה דמותר הפסח לא יהא נאכל אלא בזילה כפסח. דהא בשאר דברים מנינו דאין דינו שזה לפסח בסמיכה ונסכים ותנופת חוה ושוק אלא כשלמים. ועוד הלא במסכת זבחים דף ל"ו ע"א אינטרך קרא דעל חודת זבח שלמי דמותר הפסח נאכל ליום ולילה ואי מפסח ילפינן ל"ל קרא. ודוחק לומר דאי לאו קרא דעל חודת לא הוי ילפינן מפסח אלא הוי אמרינן דיהא נאכל לשני ימים ולילה כמו שלמים. וכדמרינן מאס כשז לענין סמיכה ותנופה דשוי לשלמים לכן אינטרך קרא דינך דיהא נאכל ליום ולילה ולעולם דינו כפסח דאינו נאכל אלא בזילה, דדוחק הוא כיון דילפינן מחודה לכולה מילתא ילפינן.

וגם מה שכתב למ"ד נדרים ונדבות קריבין ב"ט אפי' עולה קרבה ב"ט הלא במסכת ביצה דף י"ט ע"א משמע בגמרא דאפי' לר"ש ב' אלעזר אליבא דר"ש וצ"ה דסבר נדרים ונדבות קריבין ב"ט צריך להיות זו קצת צורך הדיוט הא עולה שכולה כליל לא קרבה וכן משמע בחוספות דף כ' ע"ב דצ"ה במאי קמיפלגי דמר סבר וכו' וא"כ הדרא קושיא לדוכתה אי מותר הפסח אינו נאכל אלא בזילה מה צריך לשנויי למ"ד אין קריבין הא אפי' למ"ד קריבין, מותר הפסח אינו קרב, ואין ראה מהני תנאי דסברי לכו ולא לנכרי ולא לכלבים דלצורך גצוה מותר כדמוכח מתוספות בביצה דף כ' ע"ב דצ"ה לכו ולא לנכרים דמנא סברי אפי' נדרים ונדבות אין קריבין ב"ט ולהצין דבריו אנו צריכים. ע"כ דברי השואל.

וע"ז השיב: הא דקשיא לכו אמאי דכתיבנא מעיקרא דלמ"ד נדרים ונדבות קריבין. אף עולה קרב מהיה דרשב"א כו' לא צהרימו דצין ההיא סוגיא (י"ט) צין מ"ש תוס' (ב) אליבא דמ"ד נדרים ונדבות אין קריבין איתמר, ואנא כי קאמינא אליבא דמ"ד קריבין וכמדת אבא שאול דלא דריש לכו ולא לגצוה וכרשב"ג דקאי כוותיה שיליה אילו עוברין. הוא דאמר. ואפי' אח"ל דאין כך דעת החו'. שפרת מילתא למימרא לתרוי סוגיא וליחזי דעתא. אבל אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא. ס"ד היא דמסייעא לן. חדשו שאפי' להחוי' ואף למ"ד נדרים ונדבות אין קריבין לד"ה ממשוטא דלכו וקסבר דמימעטי אפי' לגצוה. היינו דווקא בדלית ביה צורך לגמרי. משא"כ בצורך קצת. ואז"ל צורך גצוה עם צורך הדיוט. עיין ביצה (י"ב ע"א) דאף למאן דלית ליה

והדיינו דנקיט רש"י דקאכיל תרוייהו באתו הלילה ר"ל ולא ציוס זכחו והא דנקיט מיעוט אכילתו ולקמן יש עוד טעמים חדא מייניה וקמייחא נקיט.

אלא שיש לי לדקדק עוד האין אפשר להתנות בשלמי' אחר תמיד של צין הערבי' שהוא זמן הקרבת הפסח דבשלמא בסוגיא דלקמן דאמר אמאי פטורין מלעשות פסח שני פריך שפיר אף דיקריב אחר תמיד של צין הערבי' מוטב שיבא עשה ש"צ כרת שהוא הקרבת הפסח וידחה עשה דהשלמה שא"צ כרת כדאמרין לעיל בפ' תמיד נשחט"י אבל הכא כיון דאפשר לו בתקנה דע"מ שאין לרבו רשות זו אסור להתנות בשלמים.

וי"ל דהיינו דקאמר שאין לו תקנה אחרת רצונו שאף אם לא ימנא מי שירצה להקנות לו ע"מ שאין לרבו רשות זו ואז נדחה עשה דהשלמה מפני עשה דפסח אפי"ה אין להתנות בשלמים משום שממעט באכילתו כדאמרין לקמן.

ועיין בשו"ת שאילת יעביץ (חלק א סימן קעב) שנשאל על דברי אביו הנ"ל, מהאי דאמרין לקמן ונייתי מותר הפסח ונתי, ולפירושו מאי מקשה ונייתי מותר ונתי, דלמא באמת היה מותר הפסח וקא ממעט באכילת יום זכחו. ואי אפשר להמלט מקושיא זו אלא כשנאמר שהפסח שני נאכל אף ציוס או מותר הפסח אינו נאכל אלא בזילה, ושניהם אינם אמתיות כי פסח שני אינו נאכל אלא בזילה כדמוכח לקמן במתני' אין צין פסח ראשון לפסח שני וכו'. וגם מותר הפסח נאכל ציוס ובזילה כדמוכח לקמן דף ל"ח ע"א ת"ר המפריש פסחו ומת עד קסבר אין נדרים ונדבות קריבין ב"ט. ואי אמרת דמותר הפסח אינו נאכל אלא בזילה, אפי' למ"ד נדרים ונדבות קריבין. מותר הפסח אינו קרב. דהוה ליה מכין מ"ט לחול. דהא אינו נאכל אלא בזילה אלא לאו ש"מ דנאכל אף ציוס. ממילא לפ"ז הקושיא במקומה עומדת. ע"כ דברי השואל.

וע"ז השיב: הנה לכאורה הקושיא חזקה. אך על מה זה מהרתם למנא. כי צמעת עיון וכולו לידע תשובתכם בצדה. כי בודאי מותר פסח דינו כפסח לכל מילי דאינו נאכל אלא בזילה כפסח (וכך הוא בחוספות ורש"י) ולא יטעה אחכס הלשון דנאכל ליום ולילה, שהרי כינא זו אמרו כאן בגופו של פסח שהוא נאכל ליום ולילה. ואין פירושו כי אם עד סוף יום ולילה לומר שאינו נעשה נותר קודם זה. אמנם בהתחלת זמן אכילה לא קמיירי. דתרוייהו ר"ל צין פסח וצין שלמים הבאים ממוטרו שוין, שאין נאכלין קודם הלילה כמפורש זה פשוט. ואעפ"כ לא יקשה לכו ההיא דאמרין יציאו שלמים ל"ו לט"ו לא משום דאין נדרים ונדבות קריבין ב"ט. דודאי למ"ד קריבין ב"ט. משרי שרי ולית זה משום מכין מ"ט לחול, אע"ג דאין הבשר נאכל לצעלים אלא בזילה כי פסח. מ"מ האכילא שמיטה וזריקה דאית בהו צורך גצוה. ואימורין דמתקטרי ציוס ואין משהין אותן עד הלילה (עמ"ש בריש ספרי לח"ש בס"ד) שלא להחמיץ מזותן. ולמאן דשרי נדרים ונדבות כל הני שרי. משום דכתיב לה' כל דלה'. ולכו למעוטי לנכרי ולכלבים. אבל צורך גצוה פשיטא דשרי טפי

¹⁸ עיין בתוס' מנחות (דף מ"ט ע"ב).

גמ'. שם. עיין מאיר נתיב (ח"ב פ' מצורע).

*

גמ'. שם. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ג סוף סימן ט).

*

גמ'. דמותר הפסח נאכל ליום ויללה אחד. עיין מ"ש לעיל (פח ע"ב) בשם השאלת יעב"ץ. וע"ע שער המלך (פ"ו מהל' פסוהמ"ק הי"ח).

*

גמ'. אלא משום סמיכה וכו'. עיין שער המלך (פ"ג מהל' מעה"ק הי"ג).

*

גמ'. אלא משום מתנות וכו'. עיין קרבן חגיגה (סימן ל) ושער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט).

*

גמ'. אימר דקא אמרינן דאי עבד לכתחלה נמי. עיין שאגת אריה (סימן לא). ושו"ת חצלת השנין (ח"א י"ד סימן סב).

*

מתני'. האומר לבניו הריני שוחט את הפסח וכו'. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל יג סימן ב) שדעת הטוענים שם, שאין אדם גומר ומקנה, אלא למי שידוע בו ובכסו ידוע ולא זולת.

והרא"ש שם הוכיח דאין כן, והביא כמה ראיות להשקטן דקנין מועיל לדבר שעתיד לעשות, אעפ"י שלא ידע המקנה מי הוא שזוכה. כדחנן ב"ב (דף קב) האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר נטל מנה, ואם נקבה מאתים, ילדה נקבה נטלת מאתים. ומיירי שאמר כן בעודה מעוברת, דהא פריך בגמרא למ"ד, המוכה לעובר לא קנה, אלמא דמועיל הקנין אעפ"י שלא ידע המקנה בשעת הקנין למי שהקנה, או לזכר, או לנקבה.

גם מביא מסוגיא דכאן, דחנן האומר לבניו הריני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכס ראשון לירושלים, כיון שהכניס ראשון ראשו וריצו לירושלים, זכה בחלקו, ומוכה אחיו עמו. אלמא, לא בעינן שידע המוכה למי שהוא מוכה בשעת המעשה, דהרי בשעת שחיטת הפסח עדיין לא נכנס הראשון. אלמא, שמועיל הזכר לכשיכנס, אע"ג דמוקי לה החס דלורון קאמר. ומיירי כששחט על כס, היינו דוקא למאן דלית ליה ברירה, אבל למאן דלית ליה ברירה, מוקי למתניתין אעפ"י שלא נכנסו בשעת שחיטה, אלמא, דמהני זכוי האז אע"פ שלא ידע למי הוא מוכה.

גם מביא מהא דמצינו בשאול, שאמר, והיה האיש אשר יכנו, יעשרנו המלך עושר גדול, ומצינו שנתייב שאול לדוד אותו ממון, שהרי בסנהדרין, פרק כה"ג (י"ט ע"ב), מצינו שקדש דוד את בת שאול באותו ממון שנתייב לו שאול. ואפילו למ"ד החס דלא הוה קידושין, היינו משום דקצר, המקדש במלוה אינה מקודשת, ומיהו מלוה קא מחשיב הממון שנתייב לו, ואי לא

הואיל. אפי' לצ"ש דווקא אעולת נדבה לוקה. אבל לא אשלמי נדבה. אבל לצ"ה ליכא אלא עשה. והיינו לפוס מאי דס"ד דההוא חנא דלית להו הואיל משא"כ למסקנא דלית להו הואיל. אפי' לכתחלה נמי, ואע"ג דבעו לזכר קצת. היינו מדרבנן. דמן התורה ודאי שרי בכל גוונא. והאיכא ודאי לזכר עובא לזכר גבוה האידנא נמי שלא יהא שולחנו ריקן. ולזכר קצת שאמרו אע"פ שאינו לזכר היום. אלא לזכר י"ט ממס ליכא קפידא רק שלא יהא לצטלה לגמרי. וזוהי שטת הרי"ף והר"מ ורש"י וכל גדולי עמודי ההוראה, וכן היא מסקנת התוס'.

אכן זו שהקשטם לדעת ולדון על שכתבתי דמותר הפסח אינו נאכל אלא בלילה היאך לא נשתמיט כו' מלהשמיטנו חידוש גדול כזה. אשתמיט לכו דברי התו' פא"ד (ע"א ע"ב) שרמזתי לכס בתחיל' ותצינו שכן היא דעת רש"י בודאי. וכמש"ל בס"ד. ע"כ. ועיין שם עוד.

וע"ע באור חדש ול"ח כאן, ושער המלך (פ"ג מק"פ) וזכרון אלעזר (שקלים פ"ד ה"ג) ויד דוד לעיל (דף נ"ט) ושמן ראש (אור"ח סימן פג ויר"ד סימן ו) ומידושי ארי' דבי עילאי על מנחות (מ"ה - ע"ז ע"ב ד"ה והנה) ושו"ת שאל ומשיב (מהדורא שתייתי סימן ח).

*

תוס' ד"ה בופין. עיין בספר המזות לרס"ג בהג' ר"פ פערלא (ח"א דף תיא ע"ב).

דף פט ע"א

גמ'. ונייתי מותר הפסח ונימא אי ידידי וכו'. בשער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט) הקשה הא אכתי ממעט באכילת מוח שבעצמות שיש בהן מוח, דבמותר הפסח קי"ל דשוכין ומוציא המוח ואוכל, ואילו בפסח דע"ס לא תשכרו בו שורפן, וא"כ הא זהו מיעוט ברור, עיי"ש. וכן תמה בספר מכתב לדוד (דף ד ע"א), הוצא בגליוני הש"ס כאן. וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן מא-מב).

*

גמ'. שם. בשער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט) הקשה, מאי פריך ונייתי מותר הפסח, הא נמי הו"ל ממעט באכילתו, דקרבן פסח אינו נאכל אלא בלילה, ואפילו בפסח שני, ואילו מותר הפסח נאכל ליום ולילה, ביום הקרבנו ובלילה, וא"כ הו"ל ממעט באכילתו וכו'.

וצריך לומר, דס"ל לתלמודא דמשום זמן מועט כי האי לא חשיבא ממעט באכילתו, כיון דשחיטתו אינה אלא אחר חלות, ובידו להשהות הקרבן ולהקריבו לעת ערב כדי שלא ימעט באכילתו. עיין שם עוד.

*

גמ'. שם. הקשו המפרשים, הא שלמים צעי נסכים ופסח לא צעי נסכים, עיין בשער המלך (פ"ג מהל' מעה"ק הי"ג) מ"ש צה.

*

ואינו קורא וקאמר הטעם דר"מ צאלין אחד וכן רצנן בשני אילנות ספוקי מספקא להו אי קנה קרקע או לא, ופריך בגמרא ודילמא צבורים יניחו וצעו קריה קריה לא מעבכת, ולא והא אמר ר' זירא כל הראוי לצילה אין צילה מעבכת זו ושאנו ראוי לצילה צילה מעבכת זו, דעמיד להו כריצ"ח. הרי מצואר דעכוז מטעם ספק נמי משוי ליה כאינו ראוי, וכן הוכיחו התוס' צוצחים (דף עה) ומנחות (דף סב) דמעוכב מטעם ספק חשוב כאינו ראוי. והכא נמי כיון דהוי ספק פסח וא"ל ליתן צוריקה וכו' ישמעאל דס"ל צוריקה בכלל שפיכה ואין שפיכה בכלל צוריקה אם שלמים הן, וא"כ מטעם ספק פסח אי אפשר לעשות צוריקה, וכיון דאינו ראוי לצוריקה שוב צוריקה מעבכת זו הלכך א"ל להציא על תנאי.

וּלְפ"ז היינו דקאמר הש"ס, אימור דאמר דיעבד לכחלה נמי, ר"ל, דכיון דלכחלה שלמים צריכין צוריקה וא"ל לזרוק מספק דלילמא פסח הוא שוב צוריקה מעבכת אף דיעבד. ואע"ג דלמאי דמשני בתחלה משום סמיכה ע"כ צאנו ראוי לסמיכה נמי לא מעבכ וכש"כ בספק, שהרי הערל והטמא משלחין קרבנותיהן אע"ג דודאי אינם ראויים לסמיכה, וכמש"כ תוס' מנחות (דף סב) והטעם משום דגלי ציה קרא דאינו מעבכ שיהיה ראוי לסמיכה וה"ה להאי טעמא דאילו פסח מתנה אחת ושלמים שתי מתנות שהן ד' דאף צאנו ראוי לא מעבכ, כדמוכח צוצחים (דף פ) וכש"כ דמשום טעמא דנותר דלא שייך עיכובא כלל, מ"מ כיון דצנא"ה לא קמו הני טעמי מחמת פירכא אחריתי לא חש לה הגמרא.

ובדברי נמי ינחא הא דמסיק הגמ' אימור דקא אמר דיעבד אהאי שינויא, דאלו פסח צשפיכה ולא חסיק הכי אשינויא קמאי דאילו פסח לא צעי סמיכה ואלו פסח מתנה אחת, משום דאכתי חיקשי דכיון דלא מעבכ דיעבד סמיכה ומתן ד' יכנס לידי ספק כרת. משא"כ הא דצוריקה שנתן צשפיכה דמעבכ גם דיעבד צאנו ראוי לצילה א"ש דאין לו תקנה לעבור על הלכתחלה, עיי"ש. וע"ע בשו"ת הר צבי (א"ח ב סימן נג).

*

תוס' שם. עיין שער המלך (פ"ו מהל' פסחה"ק הי"ח) ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן מט אות י). וע"ע בשו"ת באר יתחק (חלק יו"ד סימן ט) וכסא דהרסנא (סימן קיג) שו"ת הרי צשמים (ח"א סימן לח) ושו"ת מהר"ם צריסק (ח"ב סוף סימן צו).

דף פט ע"ב

גמ'. בני חבורה שהיה ידיו של אחד מהן יפות וכו'. עיין בחידושי חתם סופר לעיל (ד ע"א) שכתב לפרש הא דאיתא התם, אכיה ימא אסנא צרותא, ופרש"י הסנה נחשד לצרוש. וז"ל: לפע"ד הכונה בזה דהנה צרכת יעקב לזבול לחוף ימים ישכון והוא לחוף אנוני ים לפרשו מעין צרכתו של משה שמח וזבול צנאחין ויששכר צאהליך שהי' וזבול עוסק בפרגמטי' ונוטל חלק מתורתו של יששכר כשמעון אחי עזרי' נמצא שהי' יואל ושב צעולם ונחשד לו כאלו יושב צאהלה של חורה וידוע כי העיין והתורה מכונה כמה פעמי' בשם ים לעומקו וע"כ אמר

חייב מדינא, אף מלוה לא הוי. ואע"ג דבשעה שזכה שאלו זה הממון למי שיכה את הפלסתי לא ידע שעמיד דוד להכותו, ואפילו הכי קנה דוד. עיי"ש. וע"ע גליוני הש"ס כאן.

*

מתני'. לעולם נמנין עליו וכו'. עיין שער המלך (פ"ב מהל' ק"פ הי"ד).

*

מתני'. שם. השאגת אריה (סימן צו) חקר אי צאכילת מזוה ס"ל נמי ר"ש דכ"ש הוה אכילה, או במזוה מודה ר"ש דלר"ך להיות כזית, ומסיק דבמזוה מודה ר"ש דלר"ך לאכול כזית.

ועיין בספר קהלת יעקב תוס' דרצנן (סימן קלו) שכ' להוכיח מכאן דלר"ש צעי כזית למזוה, דהא משמע דר"ש מודה למאי דתנן לעולם נמנין עליו עד שיהא צו כזית לכל אחד, עיי"ש.

וע"ע שו"ת פני מנחם (א"ח סימן קט) ויד סופר (סימן מג).

*

מתני'. נמנין ומושכין את ידיהן וכו'. עיין בית פנחס עמ"ס תמורה (ח"ב קר' שגיאות מי יבין אות יא).

*

תוס' ד"ה האי. מתוס' כאן מוכח דס"ל דמקיימים מזוה נתינה חזה ושוק שלמים לכהן קטן, ועיין בתוס' יצמות (דף צ"ט) דמיימי מס"פ לולב הגזול (דף מ"ב) דקטן היודע לישא כפיו חולקין לו תרומה, ומ"מ משגריין לו לאכול.

אמנם צ"ע דהא בקידושין (דף נ"ג) דרשי אש כאחיו, למעוטי קטן דאין חולק בקדשים, הרי דקטן מיעטי' קרא דהדיא מחלוקת קדשים קלים וחזה ושוק, וצ"ע על התוס'. כן תמה בשו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן שנו).

וע"ע צפרי חדש (סימן סא) וקצות החושן (סימן רמג) ושו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רצב).

*

תוס' ד"ה דאילו פסח. עיין בשער המלך (פ"ג מהל' מעה"ק הי"ג) צאורן. וע"ע כסא דהרסנא (סימן קכה)

*

תוס' ד"ה הני מילי. עיין בשאגת אריה (סימן לא) שכתב על דברי התוס', דדברי חימה הן, דלאו דוקא ה' שנחשדו עורות פסחיהן דה"ה שנים שנחשדו ודאי דינא הכי, אלא דרך התנאים כן כמו ה' מצורות של ה' (לקמן דף צח), ולקמן, תניא ולא עוד אלא פירשו חמשה ועשו סיבולת.

ועיין בשאגת אריה שם, שכתב דנ"ל דה"ט דאע"ג דכל הנימנין צוריקה שנתן צשפיכה יא הני מילי בראוי לצילה ליתן צוריקה, אצל צאנו ראוי ליתן צוריקה אם נתן צשפיכה לא יא, ומחמת ספק נמי אע"ג דאש קמי שמיא גליא שהוא שלמים ראוי לצוריקה, מ"מ השמא מטעם ספק אינו ראוי חשיב כדאמריין צפרק הספינה גבי הקונה אילן אחד או שני אילנות לרצנן מציא

וע"ע בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן כט) שו"ת פנים מאירות (ח"ב סימן קכט) ומשנה למלך (פט"ז ממע"ק ופ"ח מלולב ה"א) שו"ת שמן רוקח (ח"א סימן כג) שו"ת בית שמואל אחרון (בקר"א סימן ה) שו"ת תפארת צבי (סימן כח) שו"ת שו"ת שאל ומשיב (מהדורה ג ח"ג סימן לג) שו"ת מהר"י עניל (סימן עד) שו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן מז) שו"ת תורה לשמה (סימן שנד) שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן ט).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב סימן קנד) ושם (חלק ז סימן מז) ושו"ת משיב דבר (חלק ב סימן נז) ושו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן כה אות ט) שו"ת בית שערים (או"ח סימן שדמ) ושם (סימן שנ) ושם (סימן שנז).

*

רש"י ד"ה המוכר עולתו. עיין קלות הסוּסן (סימן חו) ושו"ת בית רידצ"ו (סימן טו) ד"ה והנה ראיתי בקצת"ם.

דף צ ע"א

גמ'. **מעות שבידו חולין.** עיין צית האולר (מע' הא' כלל כט).

*

גמ'. **נתן ל"ה מוקדשין באתננה וכו'.** עיין בשו"ת הרשב"ש (סימן קמג) שגשאל אודות מומרת מופקרת שחרמה מפה לספר תורה אם מקבלין ממנה, והשיב, שמשום אמת אין לאסור, שהרי אין איסור אמתן שייך אלא בקדשי מוצת, והוא שנתן לה טלה באתננה, אבל אם נתן לה מעות מותר. ולענין אם מקבלין מידה להקדש אף בדבר שאינו אמתן, הרי היא כנכריה ואין מקבלין דבר כזה להקדש מידי נכרים, כדאיחא בערכין (ו א) ובצ"ב (י ב), ומ"מ צענין זה כבר הורה אדוני אבי מורנו הרשב"ץ כמה פעמים להחזיר, משום דחיישינן לאיצת המומרים. עכ"ל.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן ט) וז"ל השאלה: הא דא"י צ"ע א"ח ס' קנ"ג סעי' כ"א בהגהות רמ"א וז"ל אסור לעשות מאתן זונה או מחיר כלל דבר של מזהו צ"ב או ס"ת ודוקא מאתן עמנו וכו' עכ"ל נסתפק לי אם נכתב ס"ת על הקלפים שבאו מדברים המגוים אלו אם אף דיעבד הס"ת פסולה או נימא אסור דקאמר היינו רק לכתחלה אבל לא דיעבד.

תשובה: הנה לכאורה ה"י נראה פשוט דאף דיעבד אסור, דהא יסוד ומקור הדין הוא מרי"ו בספר אדם וחוה נתיב כ"ב חלק א' ושם נאמר אמתן זונה אסרה תורה להציאו בית ה' לקרבן וה"ה בזמן הזה לעשות ממנו שום דבר לבית הכנסת כגון ס"ת או דקד הבית או לדבר מזהו עכ"ל הרי דמדמה לקרבן ובקרבן אפי' דיעבד אסור ופסול הקרבן כמבואר פשוט צ"ס דתמורה פ"ז פ' כל האסורין לגבי מוצת ע"ש וכן מבואר

שזולין ישכון לחוף ימים והוא לחוף אגיות שאעפ"י שישוּט באגיות עד צידון מ"מ יחשב לו כאלו לא זו ממקומו ושוכן על חוף ים החכמה והוא לחוף ימים ישכון אעפ"י שהוא לחוף אגיות ועד"ז נותנים לו חלקן כח"ם ממש.

ועד"ז פ"י אמ"ו הגאון אב"ד דק"ק פפד"מ צעה"מ ס' הפלאה פ"י הש"ס לקמן ע"ד מוסר, בני חצורה שה"י ידיו של א' מהם יפות יכולים לומר לו טול חלקך ואל, פ"י שה"י ידיו יפות למו"מ אומרים לו טול חלקך בתורתנו ממש ואל לקסורה, ודפח"ס.

וא"כ יאמר לע"ה ת"ח אמה והוא אכיף ימא אסנא צרותא פ"י ע"ה המתחבר עם הלמדן והוא אכיף ששוכן אחוף הים כנ"ל גם הסנה לצרוש יחשב שהע"ה כח"ם יחשב. ע"כ.

*

גמ'. **ר"פ ור"ה בריה דר"י עריבו ריפתא וכו'.** עיין בשו"ת כנסת יחזקאל (סימן פד).

*

גמ'. **הממנה אחרים על פסחו מעות שבידו חולין.** הר"ש משאנן צפירושו לת"כ (פ' ויקרא ה) כתב דמוכח מגמ' כאן דפסח יכול למכרו. עיי"ש.

אמנם הגר"פ פערלא צה"ג לספר המצות לרס"ג (ח"א דף שנט ע"ב) תמה עליו, דאדרבה איפכא מוכח מכאן, דדוקא למנות אחרים עמו על פסחו הוא דאמרינן דיכול, ומשום שעל מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן, אבל למכרו כולו פשיטא דלא שייך האי טעמא, דודאי לא הקדיש פסחו אלא כדי לזאת בו ידי חובתו ולא ע"מ למכרו לאחרים, עיי"ש.

*

גמ'. **והמוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא בל"ם וכו'.** עיין בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן קיג) ע"ד השאלה, ראובן קנה אתרוג הדור צדמים יקרים, ובא שמעון ואיצדו ממנו קודם או תוך ימי החג, אי צריך לשלם לו כל דמי האתרוג מה שנתן בעדו, או די מה שמשלם דמי אתרוג שאינו מהודר כל כך.

והשיב, דאין צריך לשלם לו כי אם דמי אתרוג שאינו הדור שיואל צה י"ח מלות אתרוג, וראייתו מפ' מרובה (דף עח) דהאומר הרי עלי עולה והפריש שור ובא אחר וגנבו פטר גנב נפשיה כצנש.

ועיין בשו"ת חכם צבי (סימן קב) שחמה עליו דאין ראיה משם, דהתם אין לה דמים דאינה צת מכירה, כמבואר כאן המוכר עולתו ושלמיו לא עשה ולא כלום, וכיון דאינה צת דמים כלל א"א לחייבו מטעם שיווי העולה, אלא מטעם שהוא חייב לזאת ידי חובתו שקיבל עליו להקריב עולה, וכיון שאין כאן חורת דמים אלא החיוב שעליו להקריב עולה להכי פטר גנב נפשיה כצנש, אבל באתרוג הדור דמים לו, ויכול למוכרו אף שעליו דמיו הוא מחמת הדור מזהו אין בכך כלום. עיי"ש. ובשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק ח"מ סימן סד).

המחזיקין סוף סוף הו' נשתמש בו הדיוט דצדירים המכוערים. ואם כי בשה"ס ס' הנ"ל הקשיתי שם מן המשנה דיפה שנתנו לספר וכו' מ"מ שאני ושאני כיפה דליתו נעשה לדבר עברה משא"כ מראה השפיגעל וצפרט מנכריות ודאי הו' תשמישו לדבר מגונה וצפרט דניכר דבא ממגונה כמ"ש ר"מ.

וראי' דלמה לא רצה משרע"ה לקבל המראות הנזכרות הרי הו' שינוי מעשה שה' מראה וכעת עשו ממנו כיור והו' שינוי מעשה והרי אמרינן דבאתנן זונה ומחיר כלל לדעת ז"ה וקיי"ל כן, דהם ולא שינויהם, א"כ מותר אתנן זונה אם נשתנה ולמה לא רצה משה רבינו לקבלם ואין לומר דהו' שינוי החזיר דודאי יהי' בידם לעשות באופן שלא יהי' אפשר לחזור למראה ודוחק לומר דהמדרש יסבור כז"ש דאוסר שינויהן אף הטעם דבשינוי מאתנן זונה ומחיר כלל אין הדבר ניכר אם קמה זה נעשה מאתנן זונה ומחיר כלל וכיון דאין הדבר ניכר מגופו לכך נהי' דהאתנן ומחיר כלל גופו אסור אף דליתו ניכר מ"מ בנשתנה מותר אבל במראות הנזכרות דניכר שבה ממראה אף בהיותו כיור יהי' ניכר שבה ממראה וצפרט דבלא"ה אין דרך לעשות כיור מדברים כאלו אם לא שהגשים התנדבו וא"כ כיון דניכר שבה מדבר מאוס אף שינוי לא מהני אף דשינוי מעשה מהני בכל מקום ונחשך כדבר אחר מ"מ כיון דעכ"פ ניכר שבה מכא מאוס לא מהני א"כ ה"נ נהי' דאין זה גופו המראה כיון דעכ"פ ניכר שבה מדבר מאוס אסור לגבוה. ע"כ.

*

גמ'. רבה ורבי זירא חד אמר בעצים לצלייתו כו"ע **לא פליגי וכו'.** הרמז"ס (סוף פ"ד מהל' ק"פ) כתב, הממנה אחרים על פסחו כו' הרי המעות חולין שעל מנת כן הקדישו כו', ע"ז של צליית הפסח כפסח וכן מנה ומרור הואיל והם מכשירי פסח הרי הם כפסח ואם לקח ממעות הפסח ממי שמנה אותן עמו כדי למנותן עמו במנה ומרור או להיות לו חלק בעצים שזולה בהם הרי המעות חולין.

ובתב הכסף משנה, כרזי דפליגי אמוראי אליציה וצפלוגתא דרבה ור' זירא פסק כמאן דמחמיר, עכ"ל.

ועיין בשו"ת חכם צבי (סימן קיג) שחמה עליו, כי הכסף משנה הציין דהרמז"ס מפרש לפלוגתא דרבה ור' זירא כפירש"י דלרזי אסור לקנות צדמים שהוא לוקח מן הממחנים על פסחו כי אם ע"ז ומנה ומרור ולא חלוק וטלית ולכן כ' דפסק כמאן דמחמיר, והוא תמוה מאד, שהרי הרמז"ס כ' ואם לקח ממעות הפסח כו' ולדברי הכ"מ היה לו לומר ואינו לוקח ממעות הפסח אלא ע"ז או מנה ומרור.

ועוד מה זה ש' הרמז"ס ואם לקח כו' כדי למנותן עמו במנה ומרור או להיות לו חלק בעצים דלדברי הכ"מ אין לו טעם.

ועוד מה זה שמסיים הרמז"ס הרי זה המעות חולין דמשמע חולין לכל דבר. ואף שהתוס' ו"ל ד"ה כי פליגי במנה ומרור כתבו דכוונת הצרייתא באומרה המעות חולין ר"ל לענין

ברמז"ס פ"ה מה' איסורי מוצה וא"כ ה"ה לענין ס"ת ודק הבית ודבר מזה דמדמי להו וכן מצוא' צפ"ג דע"ו ד' מ"ו ע"א ע"ש.

ורא' דנקט לשון אסור' דמשמ' רק לכתחלה יש איסור י"ל דאחי לומר דמחיק משעת עשייה יש איסור ולעולם אף דיעבד אסור.

אכן כאשר ירדתי אל העיון נ"ל דאין לפסול הס"ת דדיעבד ולאבד שמות הקדושים שבו ולגנוז דממה נפשך אם נעשה המחיר או האתנן קודם שעבדו העורות לקדושת הס"ת א"כ בעיבוד העורות לשם ס"ת קנאו בשינוי כדאי' בש"ס דתמורה דף ל' נתן לה חטים ועשאן סולת וזים ועשאן שמן הרי אלו כשרים דהלכה כז"ה דמחירין וכ"פ הרמז"ס פ"ד מה' איסורי מוצה דין ט"ו ע"ש ואם כבר עיבדן לשם ס"ת ואח"כ ניתן באתנן או במחיר כלל פשיטא דאין איסור כיון דקיי"ל בא"ה ס' מ"ב דהומנה כו' ע"י מעשה כקדושת ס"ת מילתא היא ואסור לשנותם לדברים אחרים ש"מ דחל קדושה עליו וכבר אמרינן בתמורה, נתן לה מקודשין הרי אלו מותרים דכתיב לכל נדר להוציא את הנדור וכן פסק הרמז"ס שם אף דמגינים שם בא"ה ס' מ"ב פסקו ק"ת דדין זה דהומנה מ"מ נראה עיקר כמ"ש.

ורא' דכתב רמ"א בא"ע ס' קנ"ד דכותבין הגט על מה שמעבד לס"ת י"ל דגט הא נמי מזה בתורה והוא לימוד מש"ה מותר לכתוב ועיין צ"ת שמואל שחירץ בענין אחר. ובר מן כל דין הא אמרינן שם בתמורה במתני' דאין איסור אתנן ומחיר חל אלא על דבר הראוי ליקרב ע"ג מוצה וכ"פ הרמז"ס שם.

ואע"ג דקאמר שם בש"ס צ"ת ה' אלהיך להביא את הריקועים דהיינו אם נתן לה והב לא יעשה מהן ריקועים למוצה וכ"פ הרמז"ס ספ"ד מה' איסורי מוצה אפשר דקרא וזו אסמכתא בעלמא הוא ואינו אסור רק לכתחלה ואף אם נאמר דהתם אף דדיעבד אסור היינו משום דאפשר להסיר הריקועים ולעשות אחרים משא"כ בצ"ת שכבר נכתב כהלכתה אין לגנוז אותה ואזכרות שבה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת האלף לך שלמה (חלק אר"ח סימן עב) שנשאל דדין אחד שקנה רעהם [מסגרת] של עץ משפיעגעל, ונתן אותו לבהכ"נ להעמידו לארון הקודש, והרב השואל מיחה בו, כיון דבא משפיעגעל הנעשה לדברים המכוערים, כמ"ש במד"ר גתומא פ' ויקהל ורש"י מביא דלא רצה משרע"ה לקבל מראות הנזכרות, ויש צפי' התוס' על חומש דמשמע מדבריהם דאין לחלק בין אם האשה עמה נותנת כן או אחרים קנו ממנה ונתנו אותה לבהכ"כ וכו'.

וע"ז השיב: הנה מ"ש ראי' מן התוס' הוא למותר דכן מפורש בס' קמ"ו בהגהה דאין לעשות מפות מדברים ישינים שנשתמש בהם הדיוט ומוכח מזה דאין הדבר תלי' בצעלים רק בגוף הדבר כיון דנשתמש בו הדיוט אסור להיות ממנו מפה וה"ה שאר תשמיש לבהכ"נ וצפרט מה דהו' לכבוד התורה והיעבד אשר דיבר ר"מ מה לי גוף השפיגעל מה לי דבר

צעד העצים ע"כ יאלו המעות לחולין דלא שייך כלל למימר האין הקדש חל על הקדש שהרי אין העצים הקדש אבל צעד מנה ומרור כיון דאכילה אחרייתא היא ס"ל לרבנן דאילו רשאי ליתן ממעות מותר הפסח ור' ס"ל דאפי' צעד מנה ומרור רשאי ליתן דמי מותר הפסח וממילא המעות חולין לכל דבר ציד צעל המנה ומרור ופליגי נמי בממנה אחרים על פסחו דלרבנן אין המעות שצידו חולין ולרבי המעות שצידו חולין ולמ"ד בחרא ס"ל דלא פליגי אלא ליקח בו חלוק אבל במנה ומרור לכ"ע מותר להתנות עליו ממותר דמי הפסח.

ובדאי לישנא פסק הרמב"ם ז"ל לקולא אי משום דלמעוטי מחלוקת שפיר טפי ואי משום דללישנא קמא רבי הכי ס"ל וכיון דע"כ פסקנו כרבי צהך דבפסח משייר איניש מדאוקי ר' אושעיא סתם ממתינן כוותיה וכן אביי אוקי סתם ברייתא כוותיה פסקי' נמי צהך דמנה ומרור כוותי' שהרי רבי תלינאו הא צהא שך הוא שונה שאם אין לו ממנה אחר עמו והמעות שצידו חולין כנראה שצא לתת טעם למה הוא היה אומר שמנה ומרור מותר לקנותן מדמי מותר הפסח כיון דס"ל דבמעו' משייר איני' כדי שיהיו חולין ציד הממנה אותו על פסחו הה"ד דמשייר כדי לקנות בהן מנה ומרור וזה הנלע"ד ברור דעמ' הרמב"ם ז"ל ופי' נכון הוא מאוד כי צו ימישצו כל הקו' שהקשינו לפירש"י דוק ותשכח. וראיתי אח"כ בספר לח"מ שנתעורר במקלח דדברי הרמב"ם אבל לא סליק ליה שמעתתא צהך מילתא והנלע"ד כתבתי. ע"כ.

*

גמ'. כי פליגי במצה ומרור רבנן סברי הא אכילה אחרייתא היא וכו'. דעת הרמב"ם, כי אכילת מנה היא מנהו בפני עצמה, אבל אכילת מרור אינה מנהו בפני עצמה, אבל היא טפילה לאכילת הפסח ודבוקה בו. ועיין בשו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם (סימן ו) שנתקשה בזה השואל הרבה, וצ"ד כותב: וכבר מלאנו להם מאמר מפורש יורה על השואת המנה במרור והמרור במנה, וזה אמרם בפרק האשה, כי פליגי במנה ומרור, רבנן סברי הא אכילה אחרייתא היא, ור' סבר כיון דהכשרו דפסח נינהו כפסח דמי, והנה מאמר רבנן אכילה אחרייתא היא ברור כי שתייהן מצות עומדות לעצמן בהשלמתם לפסח, ואמרם כיון דהכשרו דפסח נינהו, ר"ל אף היות שתייהן אכילה אחרייתא הכשרו דפסח נינהו וכפסח דמי. ע"כ.

וע"ז זה השיב: אמנם המאמר המורה על השואת מנה ומרור הוא נדוק, כי שניהם שוים להיוחס אכילה אחרייתא, ולא יתחייב מהיות שניהם אכילה אחרייתא שיהיו נפרדים במנין בשום פנים. הלא תמצאנו במוספין אכילת תפוח ואכילת שלמים ושתייהן מנה אחת, אף כי הן שתי אכילות מחולפות צדינס בלי ספק. ולא תמנה אכילת מנה בלי חמשה עשר מנהו בפני עצמה משום שהיא אכילה אחרייתא, אבל צעבור שצא בה כתוב מיוחד כאשר הקדמנו. וכבר נתבאר ראויותיו ז"ל ואמיתת סברתו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בספר המצות לרס"ג בהג' ר"פ פערלא (ח"א דף רבא ע"א).

מנה ומרור א"א להעמיס זה בלשון הרמב"ם ז"ל שהוא פוסק ומדבר בלשון מצואר.

ועוד שתיבות הללו והרי המעות חולין יתרים לגמרי שהרי כבר יצא דין המעות שא"א ליקח בהם אלא מנה ומרור ומה ריבה באומרו הרי המעות חולין שהרי אינם חולין אלא למנה ומרור וגם צדין שלפני זה כ' הממנה אחרים על פסחו ועל חגיגתו הרי המעות חולין שע"כ מן הקדשו ישראל את פסחיהם וסתם דבר זה חולין לכל דבר משמע. ועוד אמאי פלגינאו בחרתי צדי.

לכן בותב החב"צ: הנלע"ד ברור דס"ל להרמב"ם ז"ל דאף דאמר' צדין הקודש דהמפריש מעות לפסחו והותרו יצא בהם שלמים אם לקח מהמותר עצים ללגית הפסח או מנה ומרור פקעה קדושת המעות ההם ויאלו לחולין כדרך המעות שנתן צעד חלקו בגוף הפסח שכבר יצא צצא הקודמת שאלו לחולין שע"כ מן הקדשו כו' ה"ה באותו סך מעות שנתן צעד עצים ומנה ומרור שגם הם יאלו לחולין ואין בהם קדושת דמי מותר פסח.

וע"כ הרמב"ם ז"ל אינו מפרש כפירש"י דפלוגתא דרבה ור' זירא היא בלוקח מן המתמנים על הפסח משום דקשיא ליה טובא חדא דהאין אפשר לפרש דברי רבי שאומר המעות חולין דאילו אלא לענין לקנות בהם עצים ומנה ומרור והרי חולין לכל דבר משמע ועוד קושיית התוס' שז' דלהך לישנא נריך לומר דההיא דאתנן אחיא כר' יוסי הגלילי ולא כרבי והאין פליגי דמי אמורא אר' אושעיא שהוא תנא דברייתא והרי אביי לא מלאו לבו לחלוק שאמר אי לאו דאוקמיה רבי אושעיא כו' ואת"ל שחולק עליו הו"ל לבעל התלמוד למימר דר' אושעיא ואביי סבירא להן כמ"ד אפי' ליקח בו חלוק כו'.

וגם זה חיי' על הכ"מ דלפי הבנתו דדברי הרמב"ם הו"ל להרמב"ם לפסו' כמ"ד אפי' חלוק כיון דר' אושעיא ואביי דרבים וגדולים נינהו סבירא להו כוותיה וגם מ"ש התוס' דנריך לומר דהא דתניא בברייתא דלעיל ומעות שצידו חולין ראונו לומר דווקא לענין מנה ומרור וזהו דוחק שא"א לסובלו.

לכך פירוש הרמב"ם ז"ל דרבה ור' זירא לא פליגי כלל אי אליב' דרבי שרי ליקח חלוק או טלית במעות שהוא לוקח מן המתמנים על פסחו דודאי שרי דחולין לגמרי משמע וכן לשון שאם אין לו ממנה אחר עמו על פסחו כו' משמע שאין לו לאחיה נורך מצרכיו ולא למנה ומרור דווקא באופן דרבי ס"ל בפירוש דהמעות שחלק מהמתמנים על פסחו חולין הם לכל צרכיו אלא בפלוגתיהו דרבה ור' זירא היא אי רבנן פליגי עליה דרבי בחדא או בחרתי דמ"ד במנה ומרור פליגי סבירא ליה דבחרתי פליגי חדא בממנה עמו אחרים על המנה ומרור אם המעות יאלו לחולין שהרי הם קדושים בקדושת מותר הפסח ולרבנן לא יאלו לחולין שלא ניתנו מעות פסח אלא לפסח או לעצים שהן נורך הפסח ואף דס"ל לרבנן דהמעות שנתן צעד חלקו בפסח שהוא כבר קדוש לא יאלו לחולין מטעם דאין הקדש חל על הקדש הא מיהא המעות שנתן צעד חלקו בעצים ודאי יאלו לחולין שהרי העצים אינם קדושים וכיון שאתה מתיר לתת מותר דמי הפסח

שדה

פסחים צ ע"ב

צופים

תרפט

*

גמ'. שם. עיין צית האולר (מע' הא' כלל א אות טו) ושם (כלל קמח).

*

גמ'. ורבי סבר החיה עצמך משה. הגר"מ אריק זהג' טל תורה כאן, הקשה, לפימ"ש הרמב"ם בטעם דאין לוקחין מלבושים ממעות מעשר שני, דכתיב לא נתתי ממנו למת, והיינו דברים שאין מחיין הגוף דרק מאכל מחיה הגוף, א"כ הכא דדרשינן החיה עצמן היינו לקנות זכרי מאכל ומגלן להחיר לקנות חלוק, ולשון רש"י ד"ה ולא, משמע דמותר ליקח אף סחורה, וז"ע דמגלן זה, הא בגמ' מצוה חלוק וטלית שעכ"פ הגוף נהנה מהם, אבל סחורה מנ"ל.

*

תוס' ד"ה החיה. עיין שו"ת דברי חיים (ח"א אור"ח סימן כט).

דף צ ע"ב

גמ'. בגין דמסרינהו ל"ב דובו'. עיין שו"ת דברי חיים (ח"א אבה"ע סימן ו).

*

גמ'. ולרב מדאורייתא מיהזי חזי וכו'. עיין שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן א אות ד).

*

גמ'. מי לא עסקינן שחל שביעי שאלו להיות בערב הפסח וכו'. עיין שו"ת עונג יו"ט (סימן יג).

*

גמ'. טמאי מת מצוה היו וכו'. עיין שער המלך (פ"ו מהל' ק"פ ה"ב).

*

גמ'. שם. שו"ת שם אריה (יו"ד סימן סד) כתב לחדש, דהא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה היינו כששניהם מצוה שצין אדם למקום, אבל העוסק במצוה שצין אדם למקום וצאה לידו מצוה שצין אדם לחצירו אינו נפטור מהמצוה שצאה לידו.

ובותב שם: ומשכיל אחד שאל אותי שא"כ לפי דברי מי שעוסק במצוה שצין אדם לחצירו לא יפטור ממצוה ה', והרי מצוה צבורה, דהאנשים שהיו עמאים לנפש אדם היו עוסקים במצוה מצוה, דהוי גמ"מ, ממצוה שצין אדם לחצירו, ואיך היו פטורים ממצוה פסח שהיא מצוה ה'. והשכחתי לו שזה טעות דמי שעוסק במצוה שצין אדם לחצירו מקיים גם מצוה ה', וממילא כיון שעוסק במצוה ה' נפטור ממצוה ה', אבל העוסק במצוה ה' אינו נפטור ממצוה שצין אדם לחצירו. ע"כ.

*

גמ'. וב שראה שתי ראיות וכו'. עיין שו"ת חננלל השרון (ח"א יו"ד סימן עז).

*

גמ'. שוחטין וזורקין על זמא שריץ. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן סה) ושו"ת אסיפת גלוניס (דף כ ע"ב). וע"ע מועדים וחמנים (ח"ג סימן רל).

*

רש"י ד"ה מחוסרי כפרה. עיין שו"ת מכתם לדוד (חלק אור"ח סימן ח) ד"ה וצכן הנלע"ד, ומ"ש לעיל (דף נט ע"א).

*

תוס' ד"ה מחוסר. עיין בצית האולר (מע' הא' כלל קלד אות א) דמוכח מתוס', כאן, דאסור מדרבנן מיקרי ראו מן התורה. עיין שם שהאריך בפרט זה מכמה מקומות

*

תוס' ד"ה עד שיבטלו. עיין שו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן ע) וז"ל: וע"ד כוונת תוס' בפסחים דף ט' שכתב מעלתו בכוונתם לחלק בין היכא דאפשר להיות כן או דהחוש מעיד היפוך סברת צריה ע"כ. ק"ל מצינה ל"ח ע"ו דמסקינן בתחומים דרבנן יש צריה אף בהמה מותרת, והרי בהמה ינקי תחומים מהדדי דכל אבר ואבר יונק משל חצירו ואין כאן לצרור, וכמ"ש רש"י דף ל"ו צד"ה לעולם. וה"נ י"ל דלאורייתא יש צריה למ"ד, וז"ע. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בדבר קו' הריצ"א, הא אין צריה והרי נתערבו שני קניין, עיין בהגהות הגאון מהר"א לנדא שנתעורר דהא ר"י ק"ל דיש צריה, כדאמרו בעירובין (דף ל"ז). ולפי המסקנא דמירי בהתנו ואין הקניין מתפרשים אלא לדעת כהן א"ש, ואין מקום לקושיה תוס'.

ועיין שו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סוף סימן קפב) בזה.

*

תוס' שם. עיין בתוס' סוטה (יח ע"א) ד"ה חזר וחלקו וכו', דמצוה שם דגם צמעות שנתערבו שייך דין צריה, והציאו מהא דיומא (דף נה), וצ"ש ריב"א שמתה מהתוספתא, וצמעות שנים יומא (שם) הציאו דבר זה באריכות, והוכיח הריצ"א דהתם מירי בהתנו. וכפי הנראה, הריצ"א שצבאן לשיטתו אצל. כן העיר שו"ת מהרש"ם (חלק א סימן י אות טו). וע"ע מ"ש בזה שם (סימן ב) ושם (חלק ג סימן קלב) ושם (חלק ה סימן ב) ושם (חלק ז סימן נו)

*

תוס' ד"ה שחל. עיין שו"ת תחם סופר (אור"ח סימן קמא) ובנין אריאל (פ' בהעלותך).

דף צא ע"א

מתני'. חוץ מן המפקח בגלל. עיין שו"ת ר"י מפוזנא (סימן קטז).

*

יש לו, ואינו רוצה לשלם, צ"ד חובשין אותו והיו מכין אותו עד שתלם נפשו וכופין אותו לשלם.

ובתומים שם (ס"ק ס"ג) כותב: צ"ד חובשין אותו, ובתשובת רשב"א חולק, ועיין במדושי גרשוני שמביא ראיה מרש"י פסחים דף ז"א ד"ה בית אסורין של ישראל, דפי' שם כגון לכופו להוציא אשה או לשלם ממון וכו', הרי דאף בזמן הבית היו חובשין אנשים אלמים לחבוס אותן עד שישלמו, וכן כתב הרא"ש ורי"ף במ"ק מניין דעבדין הרדפה היינו מקום נד שא"י לברות, והרי הכל לפי עיני צ"ד, וזומנו פשוט המנהג שחובשין ללוה כשאין לו לשלם ואין מוחה, ואולי הכל בחזקת שמצרימים נכסים, וא"ע כי אין להם על מי שיסמכו. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת מהרש"ם (חלק ח"מ סימן שצ) ויס של שלמה ב"ק פרק החובל (סימן סה) ושו"ת חיים ביד (סימן צג) ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן צו) ושם (חלק ח סימן רנג).

וע"ע בשו"ת שחי הלחם (סימן ט), שכתב ג"כ להוכיח מדברי רש"י כאן, שיש רשות לאסור למי שחייב ממון ואינו משלם. אבל שוב כותב: אבל הא לאו מילתא היא למעבד די דינא, ואפשר ליישב דברי רש"י וז"ל דהיינו בזמנו שבה לידו באסור, או דיש לו צמא לשלם ואינו רוצה לשלם, דאז ודאי יש רשות ביד צ"ד לכופו כפי הנראה להם עד שישלם, אבל באופן שהוא חוב שחייב כדרך הקוחרים שמאמינים זה את זה, ובאמת אין לו לשלם, מחמת ההזיקות שולדו במשא ומתן, לא נשמע ולא נראה כפיה זו בדיני ישראל של בית הסוהר, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הרא"ש (כלל ד סימן יא) כי מנהג פשוט בכל תפוצת גלות ישראל, מי שחייב ממון לקהל, חובשים אותו בבית הסוהר, ואין מביאין אותו בפני צ"ד, אלא טובי העיר דנין אותו כפי מנהגם. ואינו יוצא משם עד שיפרע, או עד שיתן ערב, או עד שישתבעד עכמו בשטר, ואין כאן טענת אונס ואין מועיל מסירת המודעה, כי כן דין המס. ע"כ. וע"ע גליוני הש"ס כאן.

וע"ע בשו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן כב), שכותב: הכל יודעים שצ"ח שאין לו מה לפרוע וטועד לכל שכן הוא, אסור לנערו ואפי' לעצור לפניו שדינו בשני דינין, כ"ש לאסור לנגשו דקעבר בלאו דלא יגוש, ולהוליכו לע"ג היא חופס עזירה, אעפ"י שדין כדנינו דקעבר משום לפנייה ולא לפני גוים, ולאסורו ולחובשו עזירה אחרת, וכבר כתב ר"י וראוי לעטות במעיל קנאה על המסתוללים בעם להגיש מעטומותיהם לפני אויבינו פלילים ולאסור ולחבוס, וכדומה שלא הוצרך השואל לשאול אלא לפי שראה מעשים הנעשים בעיר להוליך בהודאות והלואות לפני השופט, וזה ודאי לא הותר אלא בחוב ברור ויש לו ואינו רוצה לפרוע וזה עליו בעקיפין להעביר המועד, בזה מלאנו היתר למנהג ומיעדד איננו דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה, אעפ"י שלא אמרו כן במידי דמחוסר גזייןא, מ"מ כיון דפריעת צ"ח מזוה, ומניא צד"א במאות לא תעשה אבל צ"ח כגון סוכה ואינו עושה וכו' מכין אותו עד שתלם נפשו, וכיון שאין לנו עכשו צ"ד מכין וחובש, עבד איהו דינא לנפשיה כ"ש דקעבר לאו דלא תעשוק את רעך, ואמרנו [צ"ח ע"ג ע"צ] מנין שאם ראינו שאינו נוהג כשורה אחרת רשאי לשעבדו ח"ל ובאחיכס וכו',

גמ'. לא שנו אלא בית האסורין דעכו"ם וכו'. עיין בשו"ת בצר יחזק (חלק אה"ע סימן א) שהאריך בענין חזקה אם מהני להבא, ושם (ענף ד) מביא מהא דכאן, דצ"ד של ישראל שומטין עליו הפסח צפ"ע משום שארית ישראל וגו', ולא חיישין שמא לא יוצאו אותו מבית האסורין לערב ולא יהי' יכול לאכול הפסח, א"כ מביא כעת קדשים ליד פסול, וזהו ג"כ חשש בלהבא, וע"כ מוכח דחזקה כשרות מהני אף בחשש בלהבא, משום דהוי חזקה המבשרת לנו טובה, דהוי חזקה אלימתא.

ועפ"ז מיישב שם שיטת ר"מ דס"ל דחזקה מהני ג"כ להבא, דקשה מירושלמי דפסחים דחששו שמא ישחרנו האדון אלמא דחזקה לא מהני להבא, משום ד"ל דירושלמי אזיל לשיטתו, דהא מבואר בירושלמי והובא במוס' כאן, דאף בבית האסורין צ"ד של ישראל חיישין לחזרה ואין שומטין עליו הפסח צפ"ע, ואף דיש כאן קצרה דשארית ישראל וגו' אפ"ה חיישין לחזרה, משום דס"ל לירושלמי דחזקה לא מהני להבא, לכן חשש הירושלמי שמא ישחרנו להבא, אבל ש"ס דילן דס"ל צ"ד של ישראל שומטין עליו צפ"ע משום דסומכין על חזקה כשרות אף להבא אפשר דה"ה שארי חזקות ג"כ מהני להבא ולא מחלקינן ביניהן. עיי"ש. וע"ע מ"ש בשו"ת עין יחזק (חלק א אה"ע סימן מב אות יג) ושם (חלק ב אה"ע סימן מו אות כד) ושם (אות מה) ושם (סימן נא אות טו) ושם (סימן נז אות ט) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן צה) ושם (חלק ה סימן לו) ושם (חלק ו סימן כד) ושם (חלק ז סימן קג). וע"ע שו"ת מקדשי השם (ח"ב סימן א אות ג).

*

גמ'. מנין שאין שוחטין את הפסח על היחיד וכו'. עיין עליו חיים מועדים (דרוש לשה"ג דף קיח ודף קלה).

*

גמ'. מנין לזובח את פסחו בבמת יחיד וכו'. עיין משך חכמה (פ' דאה) שמידש דאף הקרבן פסח פסול, עיי"ש.

*

גמ'. מנין לזובח את פסחו בבמת יחיד וכו'. עיין משך חכמה (פ' דאה) שמידש דאף הקרבן פסח פסול, עיי"ש. ועיין מקור ברין (ח"ב סימן יח).

*

גמ'. אשה בראשון שוחטין עליה בפני עצמה וכו'. עיין בקונטרס חוג הארץ למהר"י אלגזי (אות ג) שמוכח מכאן שאם יהיה צבית י' שנים שנתקצו שם לשמוע מקרא מגילה מהבצל הבית, שפיר מקרי בעשרה וקורא להן מקרא מגילה בצרכות. דהא מפורש יוצא מסוגיין דאע"ג דאין שומטין הפסח על היחיד, מ"מ כל שהן חצורת נשים לא הוו יחיד ושוחטים, והכא נמי פרסומי ניכא בעשרה מהן סגי שפיר. עיי"ש. ובשו"ת איך אליעזר (חלק י"ג סימן עג).

*

רש"י ד"ה בית האסורין. עיין בשו"ע חו"מ (סימן צו סעיף טז) בדין מי שאין לו לשלם, וכתב הרמ"א שם, דאם

איסור מטומא' או שום חיוב או פטור דהא צמתני' ילפינן שחיי לעשות פסח שני ולא חשבינן לה להספק דלמא מיית' חולין בעורה אלא ודאי דחשבינן ליה למת ודאי וילפינן מטומאה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן צח) מ"ש בזה. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אה"ע סימן לא) שהאריך לדחות ראיות הט"ז שם. וע"ע בשו"ת חכם כזי (סימן ג) וחדושי כבוד שור עמ"ס מו"ק (כ ע"א) ושו"ת בית אפרים (אבה"ע סימן ל) שו"ת שאגת אריה החדשות (דף יג ע"א) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן יד) שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"א סימן נח) ושו"ת (מהדורה ח"א סוף סימן ת) שו"ת בית יצחק (אבה"ע ח"א סימן סה אות יד) ושו"ת (סימן סט אות ג) שו"ת רשמי שאלה (יו"ד סימן לוט) שו"ת ברית יעקב (סימן טז) שו"ת עוגג יוס טוב (סימן קסד) שם שמעתתא (שמעתתא ג פ"ח) שו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ט אות ב) ושו"ת (אות ד-ה-ו-ז-ח-ט) שו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן לד) ושו"ת (חלק ב סימן סד) ושו"ת (חלק ה סימן י)

וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שמא) שכוח בכו"ד: ואל תשיבני ממ"ש חוס' פסחים ז"א ע"א ד"ה שהי' טמא מתחלתו וכו' דכל הטומאות כשעת מציאתן עכ"ל משמע דאולי' בטר חזקה דהשתא אפי' להציא חולין לעזרה היינו לעשות פסח שני וכן הבין כוונתם בט"ז לי"ד סימן שצ"ז סק"ב ע"ש ובאמת כל דבריו תמוהים מאוד וחלילה לסמוך עליהם כלל וכבר הארכתי בזה בתכלית האריכות במקום אחר וכבר כ' מזה בס' חכם כזי ובתשו' נצ"י ויש לי דדבריהם פלפול ארוך והכלל כי א"א לפרש דברי חוס' דפסחים הנ"ל כפשוטן דא"כ הוא נגד סוגי' קמייתא דמס' נדה דהא דכל הטומאות כשעת מציאתן היינו משום חומרא דקדשי' ולא לדינא.

וע"כ ז"ל כוונת חוס' פסחים הנ"ל בחדד משני פנים או דינמא דעכ"פ משום חומרא דקדשים אסור לעשות פסח מדרבנן מיהא וממילא הרי הוא נדחה לפסח שני דאיסורא דרבנן דרביע עלי' לא גרע מחבוס צבית האיסורים דעושה פסח שני, או דינמא דכיון דכבר נפל עליו גל ה"ל כמו בוגרת לפנינו ציומא דמשלים שית שרגילות הוא למוט ע"י גל וה"ל גיל לבא ומשו"ה כ' החוס' דכל הטומאות בכה"ג הם כשעת מציאתן לא זולת. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (יו"ד סימן כ).

וע"ע פתלתי בקו' הספיקות (סעיף טז). ושו"ת דברי חיים (ח"א אור"ח סימן כח).

*

תוס' ד"ה לא שנו. עיין בשו"ת קול מנשר (חלק א' סימן עא) שהוכיח שם בתו"ד מ"ש במקור' דהך פלוגתא דבבלי וירושלמי תליא בפירושא דכל מה דליהא לא מני עבד וכו', דאם קאי על השליח כמ"ש בנז"כ מה"ת חא"ע (סימן עז) ובדורש לזיון (דרוש יג) שוחטין עליו גם בפני עצמו, ואם קאי על המשלח ושחיטת פסח צני שלוחות כדאמרינן ברפ"ב דקדושין אין שוחטין עליו בפני עצמו אף אם צלילה ילא מצית האסורים כיון שבשעת שחיטה לא מני עבד, רק בחבורת אחרים שוחטין עליו כיון דאית ליה שותפות בגויה לאדם השוחט לא צעין דין שלוחות כדאיתא בקדושין (דף מ"ב ע"א).

ומשום לפניהם ולא לפני גוים ליתא, שאין שם שום דין אלא שוכפין אותו לפרוע דהוא כחותה ששנינו [גיטין פ"ח ע"ב] ובגוים חובשים אותו ואומרים לו עשה מה ששראל אומרים לך, מכאן נחפשת המנהג הרע הזה שאין צנו יכולת להעמיד משפטי התורה על תלן, אבל מי שידוע שאין לו ונוגשו או שמוליכו לערכאות עבירה הוא צידו, וכל מי שיש ספק צידו חייב לעזרו ולשבר מלחמות עול, ואם לא ציית צריך לנדומו, כדין מאן דעבר אדרכנן כ"ש אלאורייתא. ע"כ.

*

רש"י שם. בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ג סימן פא) תמה הגאון האדיר ר' יוסף ענגיל על דברי רש"י, ממ"נ היכי מיירי, אי צ"ש לו לשלם ומשלם פשיטא, ואי אינו משלם אמאי מוציאין אותו, ואי צאין לו לשלם, אמאי חובשין אותו, הרי אסור לו להמלוה להיות נושא בו.

והגר"ש ענגיל כותב בכוונת רש"י, דמיירי צמי שיש לו חוב אצל אחר מכה שנתן לו שוחד, והוא חייב לאחרים, דבשעת הדין דבלא תבעו ליכא חיוב להחזירו, כמפורש בכו"מ (סימן ט), או צמי שיש לו חוב אצל אחר מכה שנתן לו ריבית והוא חייב לאחרים, דאז לשי' הסמ"ע בריבית גם בלא תבעו חייב לשלם, אבל לשי' הב"ח והט"ז בכו"מ (סימן ט) וביו"ד (סימן קסא) גם בריבית ליכא חיוב בלא תבעו, וא"כ זה כוונת רש"י דהכא מיירי שלא רצה לתבעו כדי שלא יוכל הבע"ח שלו לגבות כשי' הט"ז דבלא תבעו ליכא חיוב, וממילא ל"ש שדר"ג, ועי"ז חובשין אותו הב"ח כדי לתבעו הריבית שיוכל הבע"ח שלו לגבות חובו ותבעו וכו', עיי"ש בדבריו.

*

רש"י ד"ה ואפי"ו חבורה של מואה. עיין בנספח המצות לרס"ג בזה' רי"פ פעלרס (ח"א דף פט ע"א).

*

רש"י שם. בזה' מלא הרועים כאן, הקשה דמשמע מרש"י דסגי בצמית אחד לכולם, והרי צריך כוית לכל אחד ואחד, עיי"ש. ומ"ש בשפת אמת והנצי"ב במרומי שדה.

*

תוס' ד"ה שהיה מואה. דעת הר"י מינן בתשובה (סימן צה) דמי ששמע שמת לו מתו, ואינו יודע אם הוא תוך ל' או לאחר ל', חייב להתאבל מטעם דהעמידו בחזקת חי, עיי"ש דבריו באריכות.

והט"ז ביו"ד (סי' שצו ס"ק ב) השיג עליו, וז"ל: ולע"ד לא נראה כן מכה ראיות ברורות, ראשונה דאמרינן במשנה בפסחים פ' האשה דף ז"א האון והמפקח את הגל מעל אדם ואינו יודע אם הוא חי או מת שוחטין עליו הפסח מפני שעודנו בחזקת טהרה וכו' חוץ מן המפקח את הגל ונמצא המת תחתיו וכו', וכחצו החו' תימא לר"י מפקח הגל נמי חי היה כשהתחיל לפקח וי"ל כיון שמצא מת אית לן למימר שמתחלתו היה מת שכל הטומאות כשעת מציאתן עכ"ל חוס'פ'. הרי לפיכך דלא אמרינן אוקמינן בחזקת חי והשתא הוא דמת. ואין לומר דלא ילפינן

דף צא ע"ב

גמ'. **אשה בראשון שוחטין עליה בפני עצמה וכו'.**
 עיין אור שמח (פ"ב מהל' ק"פ ה"ד) ושם (פ"ה ה"ז).

*

גמ'. **ר"י סבר במכסת נפשות ואפילו נשים וכו'.**
 בשו"ת תשנ"ץ (חלק א סימן ג) נשאל מפני מה חייבה תורה בקרבן פסח לנשים כנשים, הא הוי מלות עשה שהזמן גרמא.

והשיב: הוי יודע דנגמרא פ"ק דקדושין (ל"ד ע"א) אמרי' הני כללי דמתני' לא ילפי' מיניהו דאין למדין מן הכללי אפי' במקום שנאמר בהם חוץ שהרבה מלות ילאו מכללי' אלו וכלהו ילפינן להו מקראי בין לחיוב בין לפטור ומ"ע שהזמן גרמא דנשים פטורות ממנה ילפי' מתפילין מה תפילין מ"ע שהזמן גרמא ושם פטורות ממנה אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות. ונפקי מהאי כללא מזה ושמתה והקהל דכולהו הוו מ"ע שהז"ג ושם חייבו' כדאימא' התם ונפקי כלהו מקרא' לחיובא או מהיקשא דמקשא' מזה לחמץ צפ' אלו עוצרין (מ"ג ע"ב) וחכור לשמור לחייבין בקדוש היום כדאי' בצרכות צפ' מי שמתו (כ' ע"ב), ובפסחים ילפינן גמי מקרא' דנשים בפסח ראשון חובה ובשני רשות.

ומה ששאלת הטעם למה חייבין בפסח גזרת הכתוב לחייב בקטן ולפטורין בכלן. מיהו לענין פסח נראה הטעם מפורש לפי שטעם הפסח על שום שפסח המקום על צחי אבותינו במצרים בנגפו את מצרים ואת צחינו הציל והם היו באותו הנס ומטעם זה נתחייבו במגלה ובחטונה (מגילה ד' ע"א). א"כ כיון שחייבות במנה משום טעמא דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מנה מה"ט גופיה נתחייבו באכילת פסח דהא כתיב על מלות ומרורים יאכלוהו וכל שישנו בקום אכול מנה ישנו בקום אכול פסח. ובגמרא למדו זה ממ"ש במכסת נפשו' ואפי' אשה והוא לדעת רבי יהודה ורבי יוסי אצל לדעת רבי שמעון אינן חייבות זו שנאמר איש לפי אכלו איש ולא אשה כדאי' בפסחים פ' האשה. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת יהודה יעלה (חלק א או"ח סימן קז) תמה אמאי אינטרין לן היקשא דנשים חייבות במנה כמו שישנם בכל תאכל חמץ, תיפוק ליה דחייבות בפסח, ועל מלות ומרורים יאכלוהו כתיב. ואי ד"ל דבאמת נפ"ל מהאי היקשא איפכא, כיון דגלי קרא דהיקשא מנה לחמץ לחייב נשים, שוב אימתקש גם פסח למנה מקרא' על מלות ומרורים יאכלוהו. הא לש"ס דכאן דר' יהודה נפ"ל נשים בראשון חובה מקרא' במכסת נפשות, אכתי יקשה למה לי היקשא דכל שישנו וכו', תיפוק ליה מהיקשא דמנה לפסח. עיי"ש באורן.

*

גמ'. **חמאוי ישא האיש ההוא איש אין אשה לא.**
 בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן קב) חולק על הפרי חדש

(סימן תרצה) דדעתו דאין אשה חייבת במשלוח מנות, דאיש כתיב ולא אשה, וע"ז תמה עליו, אטו כל היכא דכתיב איש להוילא את האשה. והכתיב ואסף איש טהור ולא מפקינן מיניה אשה, אדרבה מכשרינן באשה, רק אמרינן איש להוילא את הקטן, ודכוותה אשכחן טובא דלא ממעטינן מאיש אלא קטן דלאו איש הוא, אצל אשה לא ממעטינן מאיש. עיי"ש.

ודבריו ז"ע, דהא להדיא מיטע הגמרא כאן ממה דכתיב חמאוי ישא האיש ההוא, איש אין אשה לא. וכן נשאל בשו"ת שאילת יעבץ (חלק ב סימן סח) עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת רבי עזריאל (ח"א שונוט סימן יד).

*

גמ'. **למעוטי קמן מכרת.** עיין שו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סימן כו).

*

גמ'. **איש זוכה ואין קמן זוכה.** עיין רש"י שפי' משום דאינו נעשה שליח. וז"ע לאותן הסוברים דקודם מתן תורה היה להם דין בני נח, א"כ אף בגדול לא היה שייך שליחות, דלא מהני שליחות צ"ל.

ועיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קי) ד"ה והנה בהא, שעמד בזה, ותיקן, דכיון דהיו מולידים היו צמורת שליחות, דהרי כל הטעם דעכו"ם אינו צר שליחות הוא מדכתיב אחם גם אחם מה אחם בני צריה אף שלוחם בני צריה, ועיין ב"מ דף ע"א ועיין בגיטין דף כ"ג שפירש רש"י מהולידם וצאו בצריה מלות, ולפ"ז הרי עכ"פ מולידים היו, והמורה לא קבלו עדיין, וכיון שעכ"פ נטונו במלות פסח מזה ומרור א"כ שוב היו יכולים לעשות שליחות דמקרי בני צריה. עיי"ש.

*

גמ'. **אשה בראשון חובה ובשני רשות וכו'.** עיין בשו"ת צית יתחק (או"ח סימן יב) בשולי המכסת.

*

גמ'. **פסח מצה ומרור בראשון חובה וכו'.** עיין נספח המלות לרס"ג בזה' רי"פ פעלרא (ח"א דף ריט ע"ב) שתמה מכאן על הרמב"ם דס"ל דמרור בלא אכילת הפסח אין בו שום מנה.

*

רש"י ד"ה איש. עיין שו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטנער (סימן פד אות ד).

*

רש"י ד"ה הואיל. הפרי מגדים (סימן תרכה מ"ז סק"א) עמד על מ"ש רש"י דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עושין שבתורה וכו', דהרי מצוה לעיל (מג ע"ב) דהא דנשים אסורות באכילת חמץ ילפינן מן כי כל אוכל חמץ ונכרתה. דאל"ה הוי פטרינן להו מהיקשא דכל שאינו בקום אכול מנה וכו', ואין

מ"ש צוה בספרו שו"ת ציון החדשות (סימן קצו). וע"ע בהגהותיו לזכרות (טז ע"ב).

*

גמ'. וגבי פסח לא העמידו דבריהם במקום כרת. עיין הג' הגרי"פ פעלרא לזכרות המזות לרס"ג (ח"ג דף לו ע"א).

*

גמ'. גבי קדשים העמידו דבריהם במקום עשה. עיין גליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. לא נחלקו ב"ש וב"ש על ערל ישראל שמובל ואובל את פסחו לערב וכו'. בשו"ת רדב"ז (חלק ג סימן תטו) נשאל על האנוסים שולדו להם זנים וזני זנים בהיותם אנוסים, ועמה באים לדת ישראל ומלין אם צריכין טבילה או לא, ואח"ל צריכין אם מעכבת או לא.

והביא שם רבינו שמהם, דכל צעלי תשובה צריכין טבילה, מיהו אין הטבילה מעכבת, אלא מיד כשהרהר תשובה הרי הוא לדיק גמור, אלא שצריך לער עצמו. ע"כ. וע"ז כותב הרדב"ז: והדבר ברור כי רבינו שמהם איירי ישראל שעבר עזירה ועשה תשובה ואפ"ה הצריכו טבילה לכתחלה, וה"ה צמי שאנסוהו או ילא מן דת יהדות וחזרו לדתו וכיון שהוא מהול אין הטבילה מעכבת. אבל מי שולד בהיותו אנוס והרי הוא ערל לכאורה נראה לצריך טבילה והטבילה מעכבת זו דהא אמרין כל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר, ועמה נכנס לזרית ולא נהג כלל בדת ישראל, ומגען ציון פוסל כיון שהוא עובד עזות כוכבים. ע"כ.

ולענין אי מעכבא כותב: אבל כי דייקת זה שפיר תשכח דלא מעכבא זהו טבילה כמו שא"ל להודיעם קצת מלות קלות ותומורות שכבר קבלום אבותיהם מהר סיני עליהם ועל זרעם, כך ג"כ כבר טבלו אבותיהם ונכנסו לזרית במילה וטבילה ואותה טבילה עלתה לכל הצאים אחריהם. שכן מצינו לכל הנולדים במדבר שחזרו ומל אותם יהושע ולא מצינו שהצריכו טבילה. וא"ת בשלמא התם אנוסים הוו דלא נשבע רוח פשוית כדאיתא בגמ' בערל שמתו אחיו מחמת מילה שהוא כשר לכל דבר וה"ל באנוסים ממש ניחא דלא מעכבא זהו טבילה אבל צני המומרי והמומרים לדעת או צני האנוסים שהיה צידם לצוא לדת ישראל ולא צאו שהרי הם עומדים במומרות לדעת לעולם אימא לך דמעכבת זהו טבילה. ותו דהוו מומרים לכל החורה ותו דמשמע דהנולדים במדבר טבלו שהרי כולם היו טמאי מת שאביהם מתו במדבר וכיון שטבלו לטומאתם עלתה להם לערלתן.

ותו דמשמע שהדיא בפסחים פ' האשה דערל ישראל צריך טבילה דתנן התם גר שנתגייר בערב פסח וכו' על מה נחלקו וכו', הרי לך דערל ישראל צריך טבילה, ואע"ג דאיכא למימר דלכתחלה ומדברין בעלמא מ"מ צנ"ד דילמא מעכבא מטעמי דאמרין.

כתב רש"י הטעם משום דהשוה הכתוב אשה לאיש, דהא מהך לא הוי ילפינן לאסור נשים באכילת חמץ כמבואר בגמ' שם. עיי"ש. וכן הקשה המהרש"א לעיל (מג ע"ב)

וע"ע צוה בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן מט) ובשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן עט אות ג).

*

תוס' ד"ה שמא ידקדקו. עיין מ"ש הגר"י פיק בגליון הגמ' דאינו יודע המקור למ"ש התוס' דגרים מדקדקים זה יותר משרא.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא אר"ח סוף סימן צד) שנשאל שם מהגר"י פיק הנ"ל על דברי התוס' כאן, והשיבו: ומ"ש במכתבו סימן יו"ד מ"ש התוס' בפסחים דף ז"א צד"ה שמה ידקדקו וכו' כל מילה שהחזיקו זה גרים וכותים הרבה מדקדקים זה וכו'. וכתב מעלתו לא ידעתי מקומו היכן מוכר דבר זה בגרים ובכמה מקומות בש"ס מצינו זה בכותים ורצה מעלתו להגיה שם בתוס'. לענ"ד א"ל להגיה וכוונת התוס' בגרים שמדקדקים הרבה הוא למ"ש התוס' במס' קידושין דף ע"א ע"א בסוף ד"ה קשים גרים שכתבו והר' אברהם גר פי' לפי שהגרים בקיאים במזות ומדקדקים בהם קשים הם לישראל. ע"כ.

דף צב ע"א

מתני'. גר שנתגייר בע"פ וכו'. מכאן מציאין ראה שמתר למול מילה שלא בזמנה בחוק ג' ימים לפני יו"ט, אע"פ שצטרכו ע"ז לחלל יו"ט. ועיין בשו"ת זכרון יוסף (יו"ד סימן כד) ועוד. ואכ"מ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת דבר אברהם (סימן יט) מאי טעמא נקט "גר" ולא "גירור". עיין שם מה שמציא שם הגאון חיים בן ציון קליבנסקי.

*

מתני'. שם. עיין שו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן ח) ד"ה והנה צמג"א.

*

גמ'. אנינות דליה דרבנן. עיין בשו"ת הראב"ד (סימן ריג).

*

גמ'. שם. בערוך לנר יצמות (דף ע) נסתפק אם אנינות נוהג בשבת ויום טוב לענין אכילת והקרבת קדשים, ופשוטו ממה דאמרין כאן, דאין טובל ואוכל פסחו לערב מטעם דאנינות לילה דרבנן, ותיפוק ל' דבשעת אכילת הפסח י"ט הוא, אע"כ דצ"ט נוהג אנינות. עיי"ש. וכבר העיר צוה במשנה למלך (פ"ג מהל' אבל). ועיין בשער המלך (פ"ג מהל' מעה"ק הי"ג). וע"ע

גמ'. **מצורע שחל שמיני ש"ו בערב הפסח וכו'.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן חק"ב) אם טומאת קרי חלה על טמא מת, והשאלה הוא, כי בהיות עתה צו"ל הכל הם טמאי מחסם שהיא טומאה חמורה, האם חל על האדם טומאת קרי שהיא טומאה קל. וכדאמרינן במנחות (כד ע"א) בצעיית רצח בענין שצב ליה טומאה, ומצואר שם דלכ"ע טומאה קלה לא חיילה על טומאה חמורה צו"ל משום דאמרינן שצב ליה טומאה, עיי"ש.

ובתשובתו שם הביא מש"ס דכאן, מזורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי צו ביום וטבל אמרו חכמים אעפ"י שאין טבול יום נכנס זה נכנס מוטב שיבא עשה שיש צו כרת, וידחה עשה שאין צו כרת וכו' ואמר עולא מה טעם הואיל והותר לזרעמו הותר לקריו, עיי"ש, וקשה איך תחול מעיקרא עליו טומאת קרי, כיון דשצב ליה טומאה חמורה מכח הזרעה.

אמנם זה אינו קושיא לפי שיטת הר"ש ו"ל שהציאו התוספות במנחות דצ"ה כי נגע צו הזב וכו' בקוף הדיבור דס"ל ללא שייך שצב ליה טומאה בטומאה הבאה מעצמו וכן כתבו התוספות בחולין דף ע"ב עמוד ב' דצ"ה אלא וכו', וז"ל: והרב ר"ש אומר דשצב ליה טומאה לא שייך בדבר שהטומאה באה מגופו וחייל שפיר אפילו קל על חמור. וא"כ לא קשיא מידי.

ומסיק: הנה כי כן ודאי לכ"ע טומאת קרי חייל גם על אדם שהוא ט"מ ולכ"ע מהנייא טבילה לסלק טומאת קרי ממנו אפילו צו"ל שא"א לטהר עצמו מט"מ וכן עמא דבר לטהר עצמו בטבילה מטומאת קרי. ע"כ.

*

גמ'. **מוטב יבוא עשה שיש בו כרת וכו'.** עיין שו"ת הרשב"א (חלק א סימן תב).

*

גמ'. **טבול יום לא יכנס במחנה לזויה.** צענין האיסור לכנס בכל הר הבית, עיין בספר כפתור ופרח (פ"ו), שהציא ש"ס דכאן, טבול יום אל יכנס למחנה לזויה, וכותב: א"כ אין לנו, לקרב מפתח הר הבית ולפנים, כי משם והלאה מחנה לזויה וכו', אם כן היום שאנחנו בחטאנו מצחוץ נוכל להתקרב לענין תפילה והשתחויה עד אותם הכותלים, וכן עמא דבר, באים עד אותם הכותלים ומתפללים וכו', וכבר ביקש מד' יתברך שלמה בחפלתו, שתקובל תפילת המקום ההוא. ע"כ.

והנה מ"ש דמזד ההלכה אסור להתקרב רק עד הכותלים, היינו דס"ל כרש"י כאן, דחזר החדשה, היינו הר הבית, והרמב"ם ס"ל כמ"ש התוס', דחזר חדשה, היינו עזרת נשים.

ויש לציין מ"ש הרמ"ע (סי' כ"ה) על צעל כפתור ופרח, וז"ל: והזהר צו, שאדם גדול הוא וכו', מ"מ כל דבריו גבי ציאת מקדש, הם באמת כפתור ופרח. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן א) על דבר הפרצה הנוראה, שעלה על דעת ח"א, להחיר הכניסה להר הבית, אחרי טבילה וצחילת נעלים.

וי"ל דהא כתב עלה ריב"א ז"ל תימא שלא מנינו בשום מקום טבילה לישראל שחל אפי' מדרבנן עכ"ל. ונריך לתרץ לדעתו ז"ל דה"ק אצל בערל ישראל שנטמא בעודו ערל שהאז מקבל טומאה חמון טבילתו בע"פ לז"ה ימול ויטבול בע"פ וטבילה לאו משום מילה הוא אלא משום טומאה נמנא לפי שטה זו בערל ישראל א"ל טבילה אפי' מדרבנן וערל עובד כוכבים נריך טבילה מן התורה וצני המומרים נריכין טבילה מדרבנן אצל אינה מעבדת בהם דהוי מלחא מליעמא. ואם הם אנוסים דינן כערל ישראל דמה לי אונס שמתו אחיו מחמת מילה ומה לי אונס אחר. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **ערל הזאה ואיזומל וכו'.** עיין שו"ת שאגת אריה (סימן ד). ושער המלך (פ"ט מהל' ק"פ ה"ט). וע"ע בהג' טל תורה שהקשה כק' השער המלך שם. **ועיין** שו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן י).

*

גמ'. **אונס ומצורע ובית הפרס וכו'.** עיין בתוס' עירובין (דף כו) מה שהקשה מסוגיא דכאן, ומ"ש צוה בשו"ת אחיעזר (חלק א אה"ע סימן א). וע"ע מ"ש צוה שם (חלק ג סימן מג אות ה).

*

גמ'. **מצורע מאי היא דתניא וכו'.** עיין בשו"ת רבי עקיבא חגיג (סימן יג) ובחור"ד כותב: ובאמת לכאורה היה קשה לי כזה בפסחים (דף צ"ב) ערל איזומל וכו', מזורע דתניא, וקשה הא ר"י דחידוש דד"ת אפי' עשה אין צו, דצפשוטו היינו מפרשים להצרייחא דהוי עשה ממש, ועי' תוס' יצמות (דף ז) ד"ה ר"י ר"ל באמת דהך צרייחא ס"ל דהוי עשה ממש אלא דר"י פליג עלה, א"כ דעשה דכרת דוחה לעשה לטבול יום, א"כ אין חשדינן בפסחים מזורע ללא העמידו דצריהם, הא אף אם העמידו דצריהם והוי באמת עשה דאורייתא נדחי' מפני עשה דכרת.

וב"ל לומר דוקא אם הוא דאורייתא צעשה מקרא דכבוא השמש יבא אל המחנה הוי רק עשה גרידא ונדחית מפני עשה דכרת, אצל אם הוי דרבנן ולא איירי הקרא מזה משמע דרבנן אמרו דמעובד הערב שמש הוי טמא כמו קודם הטבילה לענין מחנה לזויה וכן הוא הלשון שחדשו טבול יום לא יכנס במחנה לזויה דמשמע בלשון לאו ככל טמאים, וממילא אם העמידו דצריהם והוי כטומאה דקודם טבילה יש צו עשה ול"ת הוא נדחית מפני כרת, עי' תוס' חולין (דף ע"ה) ד"ה מנין, אע"כ ללא העמידו דצריהם, ע"כ.

ובהשמות, כותב: גם לשיטת תוס' זכחים (דף ל"ג ע"ב) דעשה דפסח דחמיר דוחה ללא תעשה ועשה,

עדיין יקשה סוגיא דפסחים דאף אלו לא העמידו דצריהם והוי כמו עשה ול"ת נדחית מפני פסח. ע"כ.

*

*

רש"י ד"ה **מוחלוקת בערף נכרי**. עיין בשו"ת דבר שמואל (סימן ריח) שפי' מ"ש רש"י אי אמרת נגזר לא מייתי לעולם פסח וכולי האי לא גזרו, וז"ל: נראה דדעתו מזהיר דטעמא לא גזרו רבנן על ערל שיתעבב שמונה ימים אחר שנתגייר קודם עשיית הפסח שמה לשנה הזאת יטמא טומאת זיבה ויאמר אשתקד וכו', כשם שגזרו על טומאת מת, היינו משום דבגזירת טומאת מת לא יגרע מהקריב קרבן הפסח כי אם באותה שנה ראשונה שנתגייר קודם ספירת ז' לטומאה והיית וטבילה, אבל כל שאר השנים אחרי טהרתו יעשה פסחו ככל ישראל אבל אי אחו רבנן למיגזר ח' ימים משום טומאת זיבה וא"ל לגר לתקן קלקלתו זו לעולם, כיון דלא מצי לאחייי כפרה משום איסור חולין בעזרה, נמצא כל שני חייו נגרע ענשו ממנוה זו משום גזירה שמה יטמא טומאת זיבה אחר שנתגייר ומבלתי הביא קרבן טהרתו הממיר לאכול בקדשים יקריב פסחו ויאכלנו באמרו אשתקד כשנתגיירתי והייתי טמא זו מוזמן היות עשיתי פסחי מבלי הקריב קרבן כפרתי, וכולי האי לא גזרו רבנן עליו לבטלו תמיד ממנוה זו החמורה של תורה ולא עשו חיזוק לדבריהם כ"כ במקום כרת. ע"כ.

*

תוס' ד"ה **אבא ערף ישראל**. עיין בדברי הרדב"ז שהבאתי בגמ' לא נחלקו ב"ש וכו'.

*

תוס' שם. ה"ל"ח כתב ליישב קושיית המוס', דצ"ש גזרו לשמא יגע בשך לשנה הזאת. עיי"ש.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא יו"ד סימן קסו) שהקשה לו השואל על דבריו בזה, דהרי ר' אלעזר ס"ל ביצמות (דף מו) דטבול ולא מל גר, ור"א הוא מתלמידי ב"ש, ובירושלמי מרמי דברי ר"א אדברי ב"ש.

וע"ז השיב: הנה מה שהשכחי לך פה אל פה גם ממני יא' מלבי אבל כעת עיינתי ואין כאן קושיא. ואני כתבתי שמה שאמרו ב"ש טבול ואוכל כו' ע"כ אין כוונתן על טבילת הגירות כיון שאמרו שנתגייר א"כ כבר הוא גר ואין צורך שוב להזכיר טבילת הגירות. והנה דברי נכונים בזה שממ"נ אם ב"ש סברי בזה כהלכה וכחכמים שם ביצמות שאינו גר עד שימול ויטבול א"כ כיון שנתגייר ע"כ כבר טבול. ואם ב"ש סברי כר"א שם פשיטא קשה ל"ל הטבילה כלל שהרי ר"א סובר שגר די לו טבילה לחוד כאבות שמלו ולא טבלו. ולכן כתבתי בחיבורי שלב"ש הטבילה היא רק משום גזירה שיגע לעמיד בשך ויאמר אשתקד מי לא אכלתי כו' וגזירה זו שייכה לכל השיטות. שאם ב"ש סברי כהלכה שגר צריך שיהיה איכא למיגזר שיגע בין טבילות הגירות למילה וכמ"ש בחיבורי. ואם סובר כר"א ומשום גירות אין צריך טבילה כלל הצריכוהו טבילה לקדשים משום גזירה לעמיד שיגע בשך ויאמר אשתקד מי לא אכלתי בלא טבילה. וזה נכון וצדור. ע"כ.

*

וע"ע בהגהותי לעיל (סו ע"ב) שהבאתי מ"ש בשו"ת בית רידב"ז (סימן לח) שנשאל על מה שאנו מתפללים אצל כותל המערבי, לדעת השואל אסור לנו לעמוד במקום הזה, כי הכותל הזה הוא כותל העזרה, ולא כותל של הר הבית כפי שאומרים העולם. וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תרצא). ואסור מן התורה לבעל קרי ולגדה ולילדת לגשת שם, כי הכניסה לשם היא בתוך שטח הר הבית, ושנינו (בפ"ק דכלים מ"ח) הר הבית מקודש ממנו, שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם. ולעיל (סו) דרשין מוכל זו לרבות בעל קרי, שמשמלת חוץ לשתי מחנות.

אמנם הגאון הרידב"ז, כתב שם שקשה לו להכריע בזה, כי חכמים אמרים חולקים ואומרים שהוא כותל הר הבית, אך איך אפשר שגדולי עולם קדושים וטהורים שדומים למלאכי השרת לא חששו לעמוד במקום הזה וכו'. לכן כתב שם, שיש לנו לסמוך על ד"חז"ל, הנה להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

עוד כתב שם, שמלכד זה אפילו אם האמת כד' הרדב"ז, שהכותל הוא כותל העזרה י"ל שמכיון שידוע שאחר החורבן השליכו הגוים אשפות ופפר וזרורות במקום המקדש וצירושלים, עד שנשתנה שטח הקרקע, כי בהיות ירושלים על תלה וההיכל על יסודותיו, ההולך מירושלים לזהמ"ק היה הולך ועולה מלמטה למעלה, כדכתיב וקמת ועלת (ובמ"ש בקידושין טו). ואילו בזה"ז הדבר להיפך שההולך מירושלים לזהמ"ק משפיע ויורד מלמעלה למטה, וידוע ג"כ שכאשר חופרים בקרקע נמצאים כ"פ בתים למטה, וא"כ העפר שנשפך במקום המקדש, הוא עפר שעתיד לפנותו, כי הקצ"ה תיקף הוא יבנה ביתו בקרוב, ואז יפנו כל אשפה וזבל ועפר וזרורות, והיום אם בקולו תשמעו, וע"כ אינו בטל, כמ"ש בסוכה (ג ע"ב). והעומדים ע"ג העפר הזה הרי הם כעומדים על גגין ועליות שלא נתקדשו, שהעפר מפקסין בינם לבין הקרקע, ולכן אנו מותרים ללכת אפילו במקום החיל. ורק על הר הקודש ענמו אסור לכונו, ולדעת הרמב"ם יש בו איסור כרת, משום ששם מקום ההיכל, ואמריין לקמן (דף פו) מהיכל ניקוס וניתיב שאני היכל וכו' הכל בכתב מיד ה', ופרש"י שההיכל נתקדשו עליותיו מגזרת הקצ"ה, עיי"ש. ולכן אע"פ שקרקע ההיכל מכוסה אסור להכנס שם. עיי"ש בדבריו. ומ"ש עליו בשו"ת הר צבי (יו"ד דף ער ע"ב).

ובגוף הדבר כבר העיר הגה"ק ר' לודק הכהן מלוצלין בשו"ת תפארת צבי (יו"ד סימן כו אות יב), שכתב, שאין לחשוש שהכותל המערבי אינו אלא חומת העזרה, שא"כ יאסרו כל בעלי קרי ונדות לילך סמוך לכותל והרי אינם נזהרים בזה כלל שהכל הולכים להתפלל שם ועומדים סמוך ממש לכותל. עיי"ש.

וע"ע מ"ש הגאון ר' ראובן זעליג בענגיס בס' לפלגות ראובן ח"ו בראש הספר (עמוד יג והלאה).

וע"ע בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן תנ) שכתב בפשיטות שהכותל המערבי שלנו אינו כותל העזרה כלל, אלא חומת הר הבית. וכ"כ בס' תבואות הארץ (עמוד שמג), שכותל מערבי דגא הוא כותל הר הבית. וע"ע בשו"ת בנין ציון (ח"א סוף סימן ב).

ובמה שפירש לך ר"י דזודקין לעושי פסח ואין זודקין לאוכלי תרומה הוא ע"י ניפוח ודכרז יהודה וכדמפרש בחגיגה ובפסחים, וכיזד הוא זודק דקיפא מיירי לאחר שהלך שם בלא ניפוח [כ"ה שיטת חוספות זכורות שם ור"ש אהלות שם], אלא הדברים דומין למעיל פילא בקופא דמחטא ואין להם מעמד בשום פנים דכיזד הוא זודק בפירוש מוכיח שזא לפרש בדיקה דקתני ברישא דכל כיזד לפרושי מאי דאמר לעיל קאמי, ומו דהוה ליה למיתני בפירוש ואם הילך כיזד הוא זודק השתא דלא תני ואם הילך משמע דאבדיקה דלעיל קאי.^מ

ועוד שהניפוח מצינו שהוא בכל מקום בלא פסח שהרי לגבי עירוב צעינן שניחנו במקום שיכול לטעול משם ואם לאו לא קנה עירוב ואם שם אותו צבית הפרס אמרינן [עירובין כו ב] דהוי עירוב משום האי טעמא דאמרינן מנפח אדם צבית הפרס והולך אלמא יכול הכהן ללכת שם ע"י ניפוח וליטעול ויהי אמרינן דלא הותר הניפוח אלא לעושי פסח [במסופות זכורות שם מתרן דבעירוב מנפח וטמא].

אלא ודאי הדברים מלוכנים כשמלה שעל ידי ניפוח יכול להלך שם אפילו לדבר הרשות דטומאת צבית הפרס מדרבנן וסמכין אנפוח, ובדיקה דעושי פסח לא נאמרה אלא למהלך בלא ניפוח. ומאי דאמרינן בפרק מי שמתו צבין עמו צטומאה [צטומאה], ובפרק עד כמה מטמאהו בתרומהו, ובפרק לפי אידיהן [ע"ז יג, א]: אם היה כהן מיטמא צבית הקדשות ומוקמינן להו צבית הפרס דרבנן הכל הם מתפרשים בלא ניפוח ובלא דישה ולא כאשר כתב ע"י ניפוח או ע"י דישה שאם ינדש אין שם טומאה כבר, ועל ידי ניפוח נמי יכול ללכת בכל דבר או [ז"ל: אלא, או: א"י - אלא ודאין] בלא ניפוח ולא דישה הם. ודיקא נמי דקתני מיטמא ומטמאהו, וקתני נמי [ע"ז שם] דומיא דארץ העמים שאין מועיל שם לא ניפוח ולא דישה, וטעמא דמילתא משום דצבית הפרס אינו טמא אלא מדרבנן אבל מדאורייתא אין לנו להחזיק טומאה מאה אמה סביב הקצר משום חששא ע"ש כשעורה ומתוך כך לא החמירו עליו אלא בכל מקום שיש נדוד מזה החירו לכהן ליטמאה או צעבור להזיל ממנו החירו לו לכהן להטמא בין בארץ העמים דטומאה אינה מן החורה ובין צבית הפרס ולא החמירו חכמים באיסור זה מדבריהם. אבל מיהו כשהחירו לו ליטמאה לא שיאכל שם פסח וקדשים עד שיטהר אלא איסור לאו דטומאה החירו לו.

ואין ללמוד מצבית הפרס לעירוב ואע"פ שהוא מדרבנן שלא כל דברי חכמים שוים יש מקום שהחמירו בדבריהם ויש מקום שלא החמירו שלא כל הגזירות שוות וכדאמרינן בסוף פרק האשה, וכיון שהעירוב אינו נדחה גבי הבאת איזמל דמילה דיש בה כרת היאך ידחה אלל עשה גרידא דצרכת כהנים כל שכן שיש שם כמה תקנות לקיים המצוה כאשר כתב להם. ע"כ.

תוס' שם בגלויי הש"ס זיין לקרנן חגיגה (סימן ז וסימן טו) ושם (סימן כה) שכתב דטבילה דכאן משום חיוב טהרת עצמו ברגל, וצריך לומר דבעודו ערל לא מהני ליה טבילה. וכתב שזה ראה למ"ש במקו"א, דיש חשש חלינה מפאת הערלה. ועיי"ש עוד.

דף צב ע"ב

גמ'. מנפח בית הפרס וכו'. עיין שו"ת הרי"ד (סימן מר) ביאור מנפח אדם צבית הפרס, וז"ל: על מנפח אדם צבית הפרס והולך, דמחו ליה מאה עוכלי בעוכלא, מה עצמו דברי ריב"ז שכתב א"י ושמחתי בהם כמואל שלל רב והן הן הדברים הכתובים אחי צמגילת סתרי שכתבתי על פתרון רש"י.

וזהו תורף דברי: פי' המורה, והך בדיקה לעושי פסח הוא דאיסתראי כו' עד סופא דכתב צבית בפרק מי שמתו במהדורא מניינא. וזו הכרזא נראת לי נכוחה וכן מתפרשת אותה השיטה שבשליהי פרק האשה, וזה מה שמציא בפרק מי שמתו [ובפרק] בכל מערבין [עירובין ל, ב] ובפרק עד כמה, מנפח אדם צבית הפרס והולך, וצבית הפרס שנידש טהור כולן הם מדברים לכל אדם שרשאיין ללכת שם על ידי ניפוח, ואם הודש טהור לגמרי ואינו צריך ניפוח ולאו אעושי פסח קיימי אלא אף לתרומה וקדשים הן טהורין [כ"ה שיטת רבינו חס מוצא במסופות זכורות שם ד"ה היכי אילי, ובמסופות ר"י החסיד זכרות שם ד"ה דאמר רב יהודה, ושיטה זו מציא גם הר"ש אהלות פ"ח, מ"ג - ו עיי"ש].

ובך פירש ריב"ז מ"ן על מאי דמתן בפרק בתרא דאהלות [אהלות פ"ח, מ"ב]: שלשה צבית הפרס הן החורש את הקצר כו', ומתן נמי [שם, מ"ה]: כיזד מטהרין צבית הפרס כו', ומתן נמי [שם מ"ו]: המהלך צבית הפרס כו', וכתב: ובגמרא גרסינן צבית הפרס שנידש טהור. פירוש שנידש כגון דרך כבושה שאין ניזון משם עפר מרוב דישת רגלי בני אדם, ועוד אמרינן מנפח אדם צבית הפרס והולך. מנפח זה צבית הפרס הראשון [כלומר שנשנה במשנה ב שם היינו שדה שנחרש] מטהר בשלשה פנים מן המשנה ואחד מדברי התלמוד, ובלא טהרה ממהלך בג' פנים מן המשנה ואחד מן התלמוד. מטהר בג' פנים מן המשנה דמתן כיזד מטהרין צבית הפרס כו' הרי נוטל א', או נותן ב', או רוצפו באצנים הרי ג', ואחד מן התלמוד הוא מה שאמרנו צבית הפרס שנידש טהור. וממהלך בג' פנים אצנים, אדם, ובהמה שכתן יפה, ואחד מן התלמוד מנפח אדם צבית הפרס והולך כו'. ובכל [ז"ל: בכל דבר, וכ"ה לשונו להלן, ופירושו בין לפסח ובין לתרומה וקדשים כמו שאמר לעיל] יכול ללכת שם צוה הדרך לנפח ולילך, או על אצנים שאינם ניסוטים, או על אדם ובהמה שכתן יפה אלא צבית הפרס עומד צטומאחו ע"כ דבריו.

ואותה הבדיקה המפורשת במשנה היא בודאי לאחד שהולך צבית הפרס בלא ניפוח דלגבי פסח החירו לסמוך בבדיקה זו ולגבי תרומה לא החירו ולומר היא פלוגמא דב"ש וב"ה.

^מ הר"ש שם נדחק בזה ור"ל הא דתנן הכא כיזד הוא בודק הכי קאמר כיזד הוא בודק שיועיל אף לתרומה, אבל בדיקה דתנן הכא דמועלת לפסח ולא לתרומה אינה מפורשת במשנתנו ואחר רב יהודה ועולא לפרושה, אמנם מהמשך דברי הר"ש משמע דנראה לו דוחק פירוש זה ומפרש כפירוש ר"י שמביא הרי"ד.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א"ח סימן ששה).

מי שהיה

מתני'. מי שהיה טמא או בדרך רחוקה וכו'. הרמב"ם בפירוש המשניות, כתב: כשהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון ולא עשה השני, אינו חייב כרת לפי שנפטר מפסח ראשון שנאמר בו כרת, ובשגג או נאנס בפסח ראשון כו' חייב כרת כו', כי לשון התורה כל מי כו' ולא עשה פסח כלל חייב כרת כו', וזה ענין אמרם בבבלי אלו פטורין ואלו חייבין. ע"כ.

וב"ב בספר היד (פ"ה מהל' ק"פ ה"ב) וז"ל: כיצד מי ששגג או נאנס ולא הקריב בראשון אם הזיד ולא הקריב בשני חייב כרת, ואם שגג או נאנס אף בשני פטור, הזיד ולא הקריב בראשון הרי זה חייב כרת, ואם לא הקריב בשני אף על פי ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ה' צמועדו והיה מויד, אבל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון, אע"פ שהזיד בשני אינו חייב כרת, שכבר נפטר בפסח ראשון מן הכרת. ע"כ. ועיין שם בראב"ד.

וידוע מה שמתנהו עליו, שקותר דברי הגמ' לקמן, דאמרו שגג ונאנס בני כרת נינהו, בתמיה, אלא לאו אמוד ואופן קאי, ואי כדברי הרמב"ם, הו' ודאי בני כרת נינהו אי לא עבדי פסח שני. ועוד תמהו עליו, דככולה סוגי' משמע דטמא ושהי' בדרך רחוקה ושוגג ונאנס חד דינא אית להו, ולהרמב"ם נחלק הלכותיהן.

ובשו"ת חכם נצי תוספות חדשים (סימן נט) כותב ליישב דברי הרמב"ם, וז"ל: וגראה דק' להרמב"ם קו' התוס' [לקמן ג"ג ע"א] ד"ה אלא למה נאמר בדרך רחוקה, דלר"י דאמר כל שאין יכול לננס בשעת אכילה דרך רחוקה דכתב רחמנא ל"ל, ומי' בשם הרשב"א דס"ל כר' נתן לא ניחא ל' להרמב"ם, ועוד הקושי' הכתובה במקצת פרש"י סוף ע"ב, והוא הוא שכ' התוס' סוף ד"ה דאי צעי למיעבד אמאי לא דייק ר"י אמתני' דקתני למה נאמר כו' שאילו פטורין כו' ולקמן דקתני בצרייתא ה' עומד חוץ למודיעים ויכול להכניס בקוסי' יכול יהא חייב כו' ה' עומד לפניו מן המודיעים ואינו יכול ליכנס מפני גמלים וקרנות יכול לא יהא חייב כו' ופרש"י ז"ל שאין זה אונס שהי' לו לשמט ולילך יחידי לא ס"ל ל' להרמב"ם דמלתא דפשיטא הוא שאין אונס בני ביתו אונס לפוטרו מן הכרת וכפליגי ד"ס ורחב"ע נמי נקט שגג בראשון ואמאי שבקי לדרך רחוקה או טמא דכתב בקרא ונקט שגג.

לכך פ"י הרמב"ם דטמא ודרך רחוקה אישנתו דיניהו משאר שגגים ואונסים דבהך אפי' לא עשה השני פטורים אפי' צמוד דרחמנא פטרי' אבל שאר אונסים ושוגגים בראשון אם הזידו בשני חייבים כרת על השני והיינו כרת דא' חייב כרת על הראשון אם הזיד בו אף שעשה את השני וכן חייב כרת על השני אף ששגג או נאנס בא' לאפוקי טמא ושהי' בדרך רחוקה בראשון דאם הזידו בשני פטורין ולכן בפלוגתיהו נקט שוגג ושצקינהו

לטמא ושהי' בדרך רחוקה ולהכי לא דייק ר"י סברתו מדקתני שאלו פטורין מן הכרת דס"ל דהך פטורין אפסח שני קאי דאף אם הזידו בו פטורין דרחמנ' פטרי' ואליצ' דר' ודקאמר רב אשי מתני' נמי דייקא היינו אלצ' דר' נתן ורחב"ע ור"א הרמב"ם לפסוק כר' דקיי"ל כר' מחזירו ואף דר"י ורחב"ע פליגי עלי' דהא כיון דלא מחד טעמא הוא כיחידים דמי ועוד דקתם הך צרייתא דאינו יכול לננס מפני גמלים וקרנות משמע ל' דהוא עצמו אינו יכול לננס מפני גמלים וקרנות דאנוס גמור הוא אלא שאינו בדרך רחוקה וחייב דקאמר היינו אם לא עשה את השני וכו'.

והא דדייק בגמ' מצרייתא דקתני למה נאמר בדרך רחוקה לפוטרו מן הכרת כמ"ד הורא' משום דקתני לה בלשון יחיד לפוטרו מן הכרת דקאי אדרך רחוקה לחוד ואמאי כר"י ורחב"ע דאי כרבי בלשון רבים ה"ל למיתני' כי מתני'.

וראי' י צ"פ מה' ק"פ שהראב"ד השיג על הרמב"ם בין צמה שפסק כרת בין צמה שחלק בין האונסים והכ"מ הביא דברי הר"א בהרמב"ם שכ' לתרץ אמאי פסק כר' אבל לא נחית ליישב התמיה הגדולה שחלק עלי' את השוין והכ"מ חוץ מכבודו לא כיפי תלי לה בהעתיקו דברי הרמב"ם שצפי' המשנה ולא הוסיף אלא תמה, והנה יישבנו דברי הרב ז"ל בריוות. ע"כ.

וע"ע בספר ברכת הובח (סוף מס' מנחות) מ"ש ליישב דברי הרמב"ם, ועיין בל"ח כחן שכתב להטעמים דבריו.

וע"ע בל"ח שם מ"ש איהו לדידיה ליישב דעת הרמב"ם. וע"ע בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא אר"ח סימן פט) בתשו' להגאון ר' דוד דייטש, שנתקשה בדבריו כאן, שכתב ליישב דברי הרמב"ם לפי קו' התוס' לקמן [ג"ג ע"א] ד"ה אלא, דהא להרמב"ם קושי' התוס' בטילה, שהתוס' הקשו למ"ד כל שאינו יכול לננס בשעת אכילה דרך רחוקה דכתב רחמנא למה לי פשיטא דפטור דהא לא חזי. ולהרמב"ם אצטריך למכתביה דאי לאו דכתביה רחמנא ה' חייב כרת אם הזיד בשני כמו שאר אונסים.

וע"ז השיב: דע אהובי תלמידי כי החילוק שמחלק הרמב"ם בין טמא ודרך רחוקה לשוגג או נאנס טעמא רבה איבא בדבר ולא כגזירת הכתוב בלי טעם. והטעם הוא שטמא ודרך רחוקה לא חל עליו חובת הפסח בראשון כלל שהרי חייב הוא גבירא דלא חזי כל היום שטמא אי אפשר שיטעור היום כלל ואפי' טמא מת בשציעי שלו לדעת רבינו לא מהני ל' הואה וטבילה היום לעשות הפסח, ודרך רחוקה הרי הוא רחוק ט"ו מיל וא"א לבוא כל זמן שחיטה. ובאמת אם לא ה' רחוק כל כך אלא שעכבוהו בהמות או חלה ברגליו אינו בכלל דרך רחוקה רק אנוס כמבואר בדברי רבינו בהלכה ט'. והוא לדידן דפסקין כר"ש דלא הורא. ולדעת ר"י דהורא' מ"מ אם ה' רחוק שאינו יכול לננס כל שעת אכילה הוא חייב ואינו ראי' לפסח כלל בראשון ולכן כיון שלא חל עליהם חייב פסח ראשון לית בהו כרת אפילו הזידו בשני. אבל שגג או נאנס ראי' הוא חייב לפסח שהרי אם יעלה על זכרוננו חייב לעשות. וכמו כן אם נאנס גבירא צר חיובא הוא צו ביום אם יסור האונס ממנו ואף שעכ"פ נשאר בשגגתו ואונסו כל

אם הוא מחויב להשענות, והביא מגמ' דכאן, וכוונת דמיו שהוא פטור מפסח שני להחוס' דהוא תשלומין דראשון. ה"נ בקטן שהגדיל בעשירי באב דהוא תשלומין מיום אחמול שהיה חשעה באב, וכיון דאחמול היה עדיין קטן הרי הוא פטור. אמנם לזכרון מסיק דלא דמי לכאן, דהא היה ידוע לחז"ל שידמין ח"צ גם בשבת, ותיקנו שיתענו בעשירי, וחדא תקנה הוא ולא הוי בחורה תשלומין, עיי"ש. וע"כ אריכות בהלכות הללו, בקו' "קטן שנתגדל" הנספח לס' באר בשדה.

*

גמ'. רבי סבר שני רגל בפני עצמו וכו'. הרמב"ם בספר המצות (מ"ע נ"ז) מנה פסח שני למזבח בפני עצמו, כדעת רבי כאן, ועיין בשו"ת מעשה נסים (סימן ז) לר"א בן הרמב"ם, שחמה השאל בזה, דא"כ ראוי יתחייבו בפסח שני כל המחויב בפסח ראשון מן מצות עשה ומן מצות ל"ת, אמנם הרמב"ם לא יפריד בזמין מצות פסח שני כ"א שמים, והמה לא ישאירו, ועלם לא ישברו בו, והיה ראוי שיפריד אכילת מצה, כמו שהיה נפרדת בפסח ראשון, ושאר המצות הדבוקים בו.

ועוד תמה, כי מדברי רבי שני רגל בפני עצמו, לא נראה ללמוד ממנו כי מצותו אחרת מראשון, כי כמו שאין הכרח מסבבת ר' אושעיה (חגיגה ט' ע"א) האומר בשבועת ימי החג שכולם תשלומין זה לזה אע"כ דלא חזי בראשון חזי בשני, כי המה שבע מצות, כן אין הכרח לשטת רבי כי יהיה שני מצוה בפני עצמו, כי סבבת רבי בפסח היא סבבת ר' אושעיה בשבועת ימי החג. כי הנפקא מינה מסבבתו לגר שנתגייר בין שני פסחים וקטן שהגדיל בין שני פסחים לר' חייבין בשני ר' נתן אומר כל הזקוק לראשון זקוק לשני וכל שאינו זקוק לראשון אינו זקוק לשני וכו' יוצא ממחלוקת ר' אושעיה ור' יוחנן, ר' יוחנן אומר כולם תשלומין לראשון, ור' אושעיה אמר כולם תשלומין זה לזה, מאי דיניהו אמר ר' יורא חגר ביום ראשון ונתפשט בשני איכא דיניהו, ר' יוחנן אמר תשלומין לראשון, דחזי בראשון חזי בשני דלא חזי בראשון לא חזי בשני, ור' אושעיה אמר תשלומין זה לזה, אע"כ דלא חזי בראשון חזי בשני, ואם נכריים מזה, כי מצות פסח שני הוא אחרת מפסח ראשון, נכריים מדברי ר' אושעיה, כי שבועת ימי החג שבע מצות לענין חגיגה. וכו'. עיי"ש בתשובתו באריכות. ומ"ש עליו בהג' הגרי"פ פלערא לספר המצות לרס"ג (ח"א דף רמג ע"א).

*

גמ'. שם. בשו"ת הרדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן נד) נשאל במה שכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהל' ק"פ ה"ב), הויד ולא הקריב בראשון הרי זה מקריב בשני, ואם לא הקריב בשני אעפ"י ששגג הרי זה חייב כרת שהרי לא הקריב קרבן ה' צמועדו והיה מזיד. וקשה שהרי הוא ז"ל פסק שם (ה"א) כרבי כאן דאמר שאין השני תשלומין לראשון אלא רגל בפני עצמו, ואם כן אפילו בשני יהיה חייב שכיון שהויד בראשון שוב אין לו תשלומין וחייב, וכי חימא הכי נמי, לישנא לא משמע הכי דקאמר הויד בראשון הרי זה מקריב בשני, משמע שנתקן הכרת על ידי שמקריב בשני, וכן משמע נמי מדקאמר ואם לא הקריב בשני אעפ"י ששגג הרי

היום ואינו חייב כרת תיכף מ"מ כיון שחל עליו החיוב אם הויד בשני חייב כרת.

זהו טעמו של רבינו שחילק בין טמא ודך רחוקה לשוגג ואונס אבל לחלק בין טמא ובין דרך רחוקה שהוא רחוק שאינו יכול לכוון כל שעת אכילה אין שום הוה אמינא. וממילא אי הוה כתיב חד מינייהו וידעינן ד' שאינו ח"כ על השני אפילו הויד בו ידעינן גם באידך דילפי' מיניה ופסיר קיימא קושיית החוס' למאי הלכתא כחז רחמנא דרך רחוקה. וע"כ נריך לבוא למירון של הרשב"א כמ"ש בחיבורי בפנים וכתיבי תרוייהו טמא ודך רחוקה חד לפוטרו מכרת וחד דאף דלא חזי בראשון חזי בשני הכל כמו שכתבתי בפנים. ע"כ. וע"כ מ"ש הגאון ר' דוד דייטש ליישב דברי הרמב"ם בהגהותיו על זל"ח כאן. ומ"ש בהג' הגרי"פ פלערא לספר המצות לרס"ג (ח"א דף רמא-רמב-רמג) בארוך.

*

גמ'. איתמר היה בדרך רחוקה ושחמו וכו'. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן יז) שער המלך (פ"ו מהל' ק"פ ה"ב) ושו"ת מהרש"ם (חלק א סימן יד) ד"ה ונדבר מ"ש הדר"ג. ושו"ת בית שערים (א"ח סימן קכג).

*

גמ'. אלא לאו אמוזיד ואונס. בשו"ת בית יצחק (א"ח סימן יח אות א) כתב להביא ראיה מכאן דשכחה לא הוי פשיעה, מדלא משני בשכחה דהוי פשיעה וחייב כרת, ע"כ דשכחה ל"ה פשיעה, עיי"ש.

דף צג ע"א

גמ'. אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכו'. עיין בשער המלך (פ"ו מהל' ק"פ ה"ב) ושו"ת פנים מאירות (ח"ג סימן ב) ושו"ת אקופת גאונים (דף כא ע"א). ושו"ת חתם סופר (א"ח סוף סימן קמא).

*

גמ'. אלו שעושיין את השני וכו'. עיין בשו"ת יוסף אומן (סימן ו).

*

גמ'. אישה בשני מי מחייבא וכו'. עיין בשו"ת כחז סופר (יו"ד סימן קסט).

*

גמ'. ת"ר חייב כרת על הראשון וכו'. עיין שו"ת מהר"ם די גיטון (סימן סד). ושער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט).

*

גמ'. וכן קטן שהגדיל בן שני פסחים וכו'. עיין בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סימן קל) בקטן שהגדיל בעשירי באב בשנה שחל ח"צ בשבת ונדמה על יוס ראשון שהוא עשירי באב,

אבל זהויד בראשון והקריב בשני לרבי ור' חנינא פטור לר' נתן חייב, וממלא פוסק מילתא מניעתא וכמרתא חנא, הויד בראשון והקריב בשני פטור כרבי ור' חנינא, הויד בראשון ושגג בשני חייב כרבי ור' נתן, וכן דקדקתי מדברי רש"י ז"ל [ד"ה משלומין], שלא הזכיר הויד בראשון חייב כרת עליו ואפילו עשה את השני, אלא בדברי ר' נתן ולא בדברי רבי.

ב"ל דמילתא דבין בסקר המזות בין בסקר לעולם כרבי פסיק, אלא שכשחזיר ספר המזות חסם פשטא דסוגיא דמשמע דלרבי נמי הויד בראשון והקריב בשני חייב כר' נתן, וכשנא לפסוק הפסק ראה כי אין זו סברא כלל לומר שאם לא הקריב בראשון אעפ"י שיקריב בשני שיהיה חייב, ולהכי פירש בדברי רבי דמודה דאע"ג דאין שני משלומין לראשון לענין שהיה מזוה בשני עממה, ולענין גר שנתגייר או קטן שהגדיל בין שני הפסחים דלרבי חייב ולר' נתן פטור, אבל לענין שאין מתקן כלל לא סבר לה כרבי נתן, אלא מתקן הוא היכא דהקריב בשני, אבל אם לא הקריב בשני אע"ג שיהיה שוגג אין כאן תקון וחייב.

ו"ל ענין השגת הראב"ד ז"ל, נ"ל דלא קשיא כולי האי, דשגא ושגא, דבשלמא מי שהיה טמא או בדרך רחוקה לא חל עליו חובת קרבן פסח כלל, ומשום הכי אפילו הויד בשני פטור שכבר נפטור בפסח ראשון מהכרת, והכי חנן מי שהיה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה את הראשון ועשה את השני, שגג או נאנס ולא עשה את הראשון יעשה את השני, אם כן למה נאמר טמא או בדרך רחוקה שאלו פטורין מהכרת ואלו חייבים בהכרת עד כאן. אבל מי ששגג או נאנס חל עליו חובת קרבן פסח, ולפיכך אם לא עשה את השני חייב כרת, וכן נראה מדברי הרב בפירוש המשניות וז"ל, כשהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון ולא עשה את השני אינו חייב כרת, לפי שנפטור מפסח ראשון שנאמר בו כרת ונדחה לפסח שני שלא נאמר בו כרת, ובשגג או נאנס בפסח ראשון ולא עשה את השני חייב כרת כלשון התורה, כל מי שלא היה טמא או בדרך רחוקה ולא עשה פסח כלל חייב כרת, והוא אומרו יתצרך והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וכו', וזה הענין אומרים בכאן אלו פטורים מן הכרת ואלו חייבים. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן סה) ושו"ת בית שערים (או"ח סימן קפה) ושם (סימן שסט) והג' הגרי"פ פעלרל לספר המזות לרס"ג (ח"א דף רלט-רמ).

*

רש"י ד"ה תשלומין דראשון. עיין בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן ד אות ד) שהוכיח מרש"י כאן, דמ"ש בזבחים (קו ע"ב) שאני פסח דיש לו תקנה, היינו דהמזות עשה יש לה תקנה, אבל לא הכרת גופיה, ודלא כהנאן קדשים, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה ר"ע. עיין שו"ת עונג יום טוב (סימן יג).

*

זה חייב כרת, משמע שאם הקריב מיהת אינו חייב כרת אעפ"י שהיה מויד בראשון.

וע"ז השיב: קושטא דמילתא הוא דפסק כר' מאיר דהוי רגל בשני עממו ולכן מנה פסח שני מזוה בשני עממה, וכן כתב הוא ז"ל בספר המזות [מנחה נ"ז] דהלכה כרבי ככולא מילתא, ושם העלה שאם הויד בראשון אעפ"י שהקריב בשני חייב כרת כאשר כתבת, וזה לשוני, וכן אם הויד בראשון והקריב בשני חייב לרבי, לפי שאין לדעתו משלומין לראשון והלכה בזה כלו כרבי ע"כ. והרי זה הלשון הוא הפך ממש ממה שנראה מלשון הפסק, דגרסינן בפסחים פרק מי שהיה טמא תנו רבנן חייב כרת על הראשון וחייב כרת על השני בדברי רבי, וכתב עלה רש"י ז"ל [ד"ה] חייב, כרת יש על זה ועל זה, ובחד גבירא לא משכחת לה דתרי קטלי בחד גבירא ליכא ע"כ. משמע דאי הוי שייך הוה מחייבין ליה תרתא, הילכך אם הויד בראשון אע"ג דיקריב בשני לקיים מצות פסח שני מכל מקום לא מיפטר מכרת מקמא, ר' נתן אומר חייב כרת על הראשון ופטור על השני, ר' חנינא בן עקביא אומר אף [על] הראשון אינו חייב כרת אלא אם כן לא עשה את השני, ושמינין מניה לר' נתן אפילו עשה את השני חייב כרת, והכי משמע נמי מדאמרין עלה דגמרא במאי קמיפלגי רבי סבר שני רגל בשני עממו, ור' נתן סבר שני משלומי הראשון תקוני לראשון לא מתקן ליה, וכתב עלה רש"י ז"ל ומיהו תקוני לראשון מכרת אם הויד בראשון לא מתקן ליה, הילכך חייב כרת עלה ראשון ואפילו עשה את השני, ור' חנינא בן עקביא סובר שני תקנת הראשון, וכתב עלה רש"י ז"ל דאפילו הויד בראשון השני פוטרו מן הכרת ע"כ, משמע מהכא דלרבי ור' נתן לית ליה תקנתא בשני כלל.

וא"ת והא מסקינן בגמרא הויד בזה וזוה דברי הכל חייב, שגג בזה וזוה דברי הכל פטור, הויד בראשון ושגג בשני לרבי ור' נתן מחייב, לר' חנינא בן עקביא פטור, ואם איתא עדיפא מניה הוה מצי למימר הויד בראשון אעפ"י שעשה את השני מחייב, אלא משמע דלא מחייבי רבי ור' נתן אלא משום דשגג בשני ולא הקריב כלל, הא לא קשיא דהוה מצי למימר הכי אלא להודיעך כוחו דר' חנינא דאפילו כשלא הקריב כלל בשני כיון שהיה שוגג פטור דאית ליה דשני תקנתא דראשון, לפיכך העלה הרב ז"ל בספר המזות לפוס פשטא דסוגיא דהויד בראשון אעפ"י שהקריב בשני חייב, אבל בפסק חזר בו וכתב, הויד בראשון הרי זה מקריב בשני, משום דכיון דק"ל כר' מאיר [כרבין] ור' נתן, הוה ליה לתלמודא לאשמועינן רבותא אליבא דהלכתא ולימא הויד בראשון אעפ"י שהקריב בשני חייב משום ראשון, אלא מדנקט תלמודא הויד בראשון ושגג בשני לרבי ולר' נתן מחייבי משמע דוקא כה"ג חייב לתרווייהו, אבל הויד בראשון והקריב בשני פטור, ולא שפסק כר' חנינא בן עקביא, דאם כן הויד בראשון אע"ג דשגג בשני הוה ליה למפטריה דהכי סבירא ליה לר' חנינא, אלא ככולא מילתא פסק כרבי, אלא דסבירא ליה דרבי נמי מודה דאע"ג דהוי רגל בשני עממו מכל מקום לתקון הראשון נטוה לענין שאם הקריב בשני מפטר מן הכרת, אבל אם לא הקריב בשני אפילו שהיה שוגג חייב, וזוה רבי ור' נתן שוין,

ובותב: ונלע"ד ליתן טעם לשבח דלפי' לכתוב ר"ע מידרש שפיר, דבגמ' אמר עולא מן המודיעין לירושלים ט"ו מילין, ומשום הכי עבדין הניקוד על הה"א, שהנקודה היא יו"ד, ועם הה"א עממה הרי ט"ו, לרמוז ששיעורו ט"ו מילין.

וניחא לר"ע טפי מלר"י, דאילו לר"י אי לפי' הר"צ שפי' דהניקוד לרמוז ה' אמות חוץ לעזרה טפי הוה עדיף ה' רבתי, ואי לפי' הירו' שהציא התי"ט איש רחוק ואין דרך רחוקה, א"כ שכוונת הכתוב לחסר הה"א טפי היל"ל ה"א זעירא, דומיא דכ' ד"ולבכמה" דדרש"י ולבמה, אמנם לר"ע הדרשה פשוט' בניקוד לרמוז יו"ד ה"א.

עוד כותב שם: ואע"ג דלכאורה הא מלתא לא קיימא במסקנא דגמ' דהא אחותב עולא מהבדריית' דקתני דמע"ה עד הנך החמה ד' מילין ומש"ה עד זאת הכבדים נמי ד' מילין אשתכח דפשו להו תלמין ותרין א"כ לפי' המסקנא משמע דמן המודיעי' לירושלים י"ו מילין שיעור מהלך פלגיה דיומא ודלא כעולא, וכבר ראיתי להמפרשים ז"ל שהק' כן על הרמב"ם והר"צ דפירשו דלא כמסק' דגמ'.

ואמנם כבר עמדנו על זה צענויותן בחדושינו על המש' ומירצנו דלעולם אפי' לפי' המסקנא לא אחותב עולא אלא במאי דקאמר דמע"ה עד הנך ה' מילין כו' פשו להו תלמין דהא אחותב כחם הבדרייתא ובודאי פשו להו ל"פ אצל במאי דקאמר דמן המודיעים לירו' ט"ו מילין דהא לא אחותב כלל ולעולם קושטא הכי ולא שייך מחלוקת במציאות דניתי חבל המדה וממדוד.

מיהו טעמא מאי אמרי רבנן הך שיעורא כדי שישים לדרך פעמיו מיד דהנך החמה ויגיע ליכנס בתוך הבאים בתחילת שעה שביעית בעזרה אם כן מהלך פלגא דיומא הוא חמשה עשר מילין הרי אינו יכול להגיע בתחילת שעת שמיטה אלא בשערי ירוש' ושם לא נעשה עבודת הפסח דאטו מקדש אחורי תרע' דקרת' לידו' הוא וכ"ש לפי' מה שפירש"י דר"ע שיתחיל לילך בתחלת שעה ז' ויגיע סמוך לשקיעת החמה לשערי ירוש' דעדיין זמן שמיטה והלא משיכנס צפת' שערי ירו' עד שיגיע לעזר' כבר שקעה חמה ועבר זמנו ובטל קרבנו אצל כפי' המסקנא' ייחא טפי דמהלך פלגא דיומא י"ו מילין נמצא כשמיטה לשער העיר אכתי נשאר לו זמן שיעור מיל לילך עד העזר' ולעבוד עבודתו. והא"כ דמשיקרא הזה מצי' תלמודא לאקשו' הכי לעולא דלא הועילו ח' בתקנתם אלא דעדיפא מינא פריך איך שיהיה למסקנא ייחא טפי.

ודקדקתי כל זה מלשון הזהב דרבינו רש"י ז"ל בד"ה ת"ש כו' ומיוצאת דרבא ודעולא דאמרי שלשי' מיל ע"ש דמשמע דוקא דהא תיובת' אצל במ"ש מן המודיעי' לירוש' ט"ו מיל דהא לא אחותב. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין מועדים וזמנים (ח"ג סימן רלט) דהג"ה שם, שמציא בשם חכם אחד דבר חידוש ופלא, שבזמן הזה אולי יש ליהרר שלא להיות בערב פסח צירושלים או סמוך לה

תוס' ד"ה אלא. בשו"ת בית שערים (א"ח סימן שסט) כתב לחקור אם הא דחייב כרת אם לא עשה פסח הוא דוקא אם היה טהור כל זמן עשיית דהיינו צ"ד אחר חלות והויד ולא עשה, אצל אם טימא עצמו במזיד בטומאה רשות בע"פ אחר חלות אינו מחייב כרת, אף שע"ז מבטל במזיד מלות פסח, דהמורה לא אמרה אלא והאיש אשר הוא טהור וגו' וחדל לעשות פסח ונכרתה, אצל לא אמרה שאינו ראוי לטמאות עצמו כדי לפטור מעשיית פסח, או דלמא אפילו אם טימא עצמו במזיד מחייב כרת משום שביטל מלות פסח צדיים.

ובותב, דלכאורה נראה מדברי התוס' כאן, שכתבו ואין לומר דס"ד שחייב וכו', הרי מבואר מדברייהם דרק קד"א דליחייב, אצל דאמת וקושטא דמילתא שאינו מחויב על שטי' מה עצמו, עיין שם שהאר"ך צוה.

דף צג ע"ב

מתני'. איזו היא דרך רחוקה וכו'. עיין בשו"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן שח).

*

מתני'. איזו היא דרך רחוקה וכו' לפיכך נקוד ע"ה' וכו'. עיין רש"י (בהעלותך ט. י) עה"פ או בדרך רחוקה, וז"ל: נקוד עליו, לומר לא שרחוקה ודאי, אלא שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שמיטה. ע"כ.

והרמב"ן שם תמה עליו: למה תפס לו שיטת רבי אליעזר, והנכון לתפוס בשיטתו של רבי עקיבא, מן המודיעים ולחוץ, וכן דעת האמוראים בגמרא דאמר עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת שמיטה. והוא פשוטו של מקרא, כי העומד בתחילת בין הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בעת השמיטה דרך רחוקה היא לו ופטור. ויתכן שטעם הנקודה, שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה ממנו, ולכן חזר ואמר (בפסוק יג) ובדרך לא היה, ולא הזכיר "רחוקה".

וצוה הכתוב לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה לעשות השני, והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה הראשון ואפילו במזיד שחייב לעשות השני כדברי רבותינו. ולא הזכיר הכתוב אלא לומר שיעשו השני ברשות, ולמנוע הטמא מלעשות הראשון, אצל מי שהיה בדרך פטור מן הראשון ועושה השני, ואם רצה לזאת בראשון וזוהי ושפטו עליו הוראה, דקיימא לן מיחס הוא דחם רחמנא עליה ואי עבד תבא עליו ברכה. ויתכן שלכך הזכיר הכתוב "רחוקה", כי בדרך הקרובה צידו לעשות השני או הראשון, שישפטו ויורקו עליו ויצא ויחלל לערב. ע"כ.

*

מתני'. שם. בשו"ת מכתם לדוד (חלק יו"ד סימן לט) כתב לדקדק, אמאי נהגינן בס"ת לידן לכחוב נקודה זו דרחוקה, והלא ניקוד לא אחיני אלא למאן דאית ליה מאסקופת העזרה ולחוץ, אצל לדידן דקי"ל כר"ע דקאמר מן המודיעי' ולחוץ, א"כ לדידיה נימא דלית ליה נקוד כלל אפי' למאן.

אזי יהיה דין דרך רחוקה משונה ממה שקבעה המשנה, על פי צי"ד הגדול שיהיה אז א"י צירופים חוצ"ב. ע"כ. ודבריו תמוהין מש"ס כאן דלמדין להדיא היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בקוסים ופרדים יכול יהא חייב וכו'. שוב ראיתי שכן כתב הוא בעצמו שם, וז"ל: עתה הדרנא די מפני שזכרתי בגמרא פסחים דף כד ע"א ת"ר היה עומד וכו'. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** כבר חקרו האחרונים בזה דקיי"ל צי"ד (סימן שעה ס"ח), מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שצא למקום שמת שם המת, אם היה במקום קרוב, שהוא מהלך י' פרסאות, שאפשר שיצא ביום אחד, מונה עמהם. עיי"ש. היאך הדין בזה"ו שנתחדשו מקלות הברזל, ויכולים לצא ממקום רחוק מאד ביום אחד, אם חשבו במקום קרוב, או לא.

עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קג) שכונת: הנה אף שבהיום יש נחיצות ברזל ויכולים ליסע הרבה פרסאות ביום מ"מ לא מיקרי מהלך יום אחד, כמ"ש בחצורי יד שאלו עודנו כח"י בסימן שעה"ש שם דאין משערין רק כמה שהוא ע"פ דרכי הטבע לא ע"פ תחבולות שנתחדשו בזמנינו, דאל"כ ישמחו דרכי התורה מדי יום ביום כי בכל זמן וזמן יסבו בלכתן, כבר נתחדש ענין "לופט באלאן", וע' מכוח דף ה' מהו דחימא יחוש לגמלא פרחא קמ"ל, ואף לפמ"ש התוס' יצמות קט"ו בשם הר' מנחם כל שלא נודע הדבר אנו משערין ריחוק וקרוי כמה שהוא ע"פ טבע, והארכתי בדברי הש"ס פסחים דף צ"ד לענין קרבן פסח מן המודיעים לפני, יעו"ש, וכעת מלאתי בשו"ת נקוד בשם חכמת שלמה הנספח להר המור להגאון מהר"ם בעט סימן ג' [ז"ל: י"ג] העלה להלכה כן ועי"ש. ע"כ. וע"ע בזה בשו"ת רצ פעלים (חלק ב י"ד סימן מ) ושם (חלק ג יו"ד סימן כד).

וע"ע בשו"ת מקור חיים (סימן כ) שהביא דברי השואל ומשיב, וכתב ע"ז שלא נראה כן, ומציא ראיה ממש"ש כאן, היה חוץ למודיעים ויכול ליכנס בקוסים ופרדים יכול יהא חייב, ת"ל וצדק לא היה, והוא היה צדק. אלמא אי לא קרא דצדק לא היה, הו"א שיהיה חייב כרת אם יכול ליכנס בקוסים ופרדים, דחשיב מקום קרוב כיון שיוכל לצא, אלא דגלי קרא וצדק לא היה שפטור מכא גז"כ. משא"כ במקום אחר דלא גלי רחמנא. וכתב עוד, דמה שנתחדש בזה"ו הוא ע"פ דרך הטבע, ולא שייך בזה שנוי צדיני התורה.

ובן כתב בשו"ת זכרון יהודה (או"ח סימן מב), להוכיח מסוגיין, שאם ע"י איזה אופן יוכל לצא במהירות ביום א', חשבו מקום קרוב לענין אלוות. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת שערי דעה (ח"ב סימן צד) ושו"ת מהר"ם (חלק ה סימן יב). וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן סז). וכן פסק בערוך השלחן (סימן שעה סע"ף יז), שנראה שעכשיו שנתרבו מקלות הברזל שנוסעים במהירות רבה מקרי מקום קרוב, כל שצרכו לצא ביום אחד במסע"ב, דו"ל בחר טעמא, וכמדומני שכן מורין עתה הלכה למעשה להקל. ע"כ.

בשיעור הליכה דט"ו מילין, וטעמו, שהרמב"ם (פ"ה מהל' ק"פ ה"ב) מחדש דטמא ודרך רחוקה דוקא פטורין לגמרי מעיקר החיוב דקרבן פסח, ואפילו הידו בשני און עליהו חיוב כרת, אצל באונס אחר, בעצם חייב רק הוא אונס, ולכן אם היד בשני חייב כרת, עיי"ש. וא"כ בזמנינו הלא בעצם כל אחד חייב בקרבן פסח, שטומאה דחיה ציצור, ומקריבין אע"פ שאין בית, רק אנוסים אנו שאין לנו מזבח ובגדי כהונה, אצל אין פטור בעצם, משא"כ חוץ לירושלים וחו"ל בקרבן פסח הם בדרך רחוקה ופטורין בעצם מגוף החיוב, ולכן הפטור דהני עדיף, ואף דפשיטא דשרי גס בערב פסח לגור שם, מ"מ אין להציא עצמו לפטור אונס לכתחילה לצא לירושלים לערב פסח דוקא. אמנם הגר"מ שטערנבוך, כתב ע"ז דאין צדבריו ממש, דהא דאסור להציא עצמו לאונס היינו מפני שגרוע במקום שיכול לקיים מצוה בפועל, אצל במקום שצלאו הכי אין מקיימין מצוה בפועל, אין גריעותא בפטור אונס לגבי אחרים שפטורין ושרי לכתחילה. עיי"ש.

*

גמ'. **אמר עולא** מן המודיעים לירושלים וכו'. עיין בשו"ת הנ"ח (סימן קכו).

*

גמ'. **כמה מהלך אדם ביום וכו'.** עיין שו"ת תתס סופר (או"ח סימן פ).

*

גמ'. **לדידך קשיא ולר"י קשיא.** עיין גליון הש"ס לרעק"א, שזין כעין זה בעירובין (מט ע"ב) ויומא (מו ע"א) ובצ"צ (קכד ע"ב) [ועיין גליון הש"ס להגר"י ענגיל וכנראה היה לו גירסא אחרת], ואני מוסיף לש"ס מו"ק (ב ע"ב).

*

רש"י ד"ה חמשה עשר. עיין מנחת חינוך (מצוה שפ).

*

רש"י ד"ה לאורתא. עיין רש"י מנחת (ב ע"ב) שדס נפסל בשקיעת החמה, היינו צלילה. ובשו"ת שאגת אריה (סימן יז) העיר מרש"י כאן, דסבירא ליה שדס נפסל בשקיעת החמה ממש. עיי"ש. וע"ע בשו"ת תורת חסד (סימן טו).

*

תוס' ד"ה רב יהודה. עיין בשו"ת בית יצחק (ח"א סימן קכד אות ז) מ"ש בדברי התוס' באריכות, וע"ע שם (יו"ד ח"א סימן נד אות ב). וע"ע שו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן א אות ה).

דף צד ע"א

גמ'. **ת"ר היה עומד חוץ למודיעים וכו'.** עיין בתפארת ישראל סוף פרקין בהלכתא גבירתא (משנה א-ב) שכונת: וכשנזכה לעשות הפסח א"י בזמנינו, שהמציאו התחבולה להלך במהירות על ידי שצלי ברזל, אייענצבאהן, ויהיה שם אייענצבאהן,

סופר (א"ח סימן פ) וע"ע צש"ת מלמד להעיל (חלק א א"ח סימן ל).

*

גמ'. ויעולם אחד משישים בגן וכו'. צש"ת רצ פעלים (חלק ב א"ח סימן א) נשאל אהא דמשמע בספר נהר שלום להרש"ש דגן עדן הוא ציבשה תחת קו המשווה, וע"ז תמה השואל, מהא דאמר רבא, עוה"ז הוא אחד מששים בגן, והגן הוא אחד מששים בעדן, וא"כ אם כל עוה"ז הוא אחד מששים מגודל הגן, איך יצויר שיהיה הגן בתוך עוה"ז, ולא עוד אלא אם הגן שהוא גדול ששים פעמים על שיעור עוה"ז הוא עצמו אחד מששים בעדן, איך יצויר שיהיה העדן בתוך עוה"ז, דהא קרא כתיב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, נמצא גם עדן עומד בעוה"ז.

ועיין שם שהאריך בענין גן עדן, ובתמ"ד כותב: ואשר נתקשיתם במאמר הגמרא דפסחים דף ז"ד, שאמרו העולם אחד מששים בגן, והגן אחד מששים מעדן איך יצויר לפ"ז להיות הגן והעדן המה בתוך עוה"ז, דע כי בצה"ק בן יהודע כתבתי שם בפסחים וז"ל, הנה כפי המתבאר מספר הקדוש עץ חיים לרבינו האר"י ז"ל בשער ציור העולמות, משמע שיש ג"ע תחתון על פני הארץ הלזו ממש, ואין בדברים אלו לשון משל ומידה, ולפ"ז הדבר יפלא כיון דעוה"ז אחד מששים בגן היכן עומדת הגן בעוה"ז, ואמרתי בודאי בנס הוא עומד, ואינו תופס מקום בעוה"ז, וכאשר מצינו ציטת קדשי הקדשים הארון אינו מן המדה, וכן כרובים אינם מן המדה, שאין תופסין מקום אלא בנס עומדין, וכן הגן התחתון בנס עומד, ע"כ לשוני שם. ודבר זה אמת הוא ומוכרח כיון דחומר הארץ של ג"ע הוא חומר זך מאד, ודאי ראוי להיות עומד בנס טפי מן ארון וכרובים, דגופם הוא חומר ממשי המצוי אצלו ורק קדושה חופפת עליהם, וכ"ש גן ועדן שהם חומר זך מאד וקדושה גדולה ועצומה מרחפת עליהם, דאין לוקחים מקום מן הארץ שלנו, אלא בנס עומדים.

ודע כי לעיקר הקושא הזאת הייתי יכול לתרץ בשופי, דהא דקאמר אחד מששים בגן ואחד מששים בעדן, לאו לענין כמות קאמר האי שיעורא, אלא איירי באיכות הרוחניות והקדושה שבהם, וכן אומרו אחד מששים בגיהנם, ג"כ איירי על איכות, דהינו הרוחניות שבה, אמנם באמת זה שפרשתי בנס הוא עומד קושטא הכי הוא, דאינו תופס מקום וכן גיהנם נמי אינו תופס מקום ובנס עומד.

והנה בע"כ צריכין אנו לומר, דג"ע הוא גדול מאד מאד, מפני ששם כל נפשות הצדיקים מן אדה"ר עד סוף כל הדורות, מתלכדים בגופים זכים, ויש להם מלבושים ג"כ זכים שאינם מסוג חומר זה המצוי אצלו, ולכן אין צריכים גופים שלהם למזון ומים, אלא הם קיימים ע"י ריח טוב של ג"ע, ושפע המזון הרוחני היורד להם מלמעלה דרך מקום אחד אשר פירשו רבינו בעץ חיים שם, דדרך אותו מקום עולין למעלה, והשפע יורד להם מלמעלה למטה, ושם כל צדיק נותנין לו מדור כפי כבודו, אך אין דרים שם אלא הנפשות, אצל רוחות ונשמות יש להם מקום אחד

אולם צש"ת האלף לך שלמה (חלק י"ד סימן שט) כותב: ע"ד שאלתו אשיבהו בקצרה. הנה זה ודאי דקדושה ורחוקה הנאמר באצלות ר"ל תלוי רק ביכול לילך ברגלי לא בקוסים ופרדים וש"ס מפורש הוא בפסחים דף ז"ד ת"ר הרי שה"י חוץ למודיעים וה"י יכול לצוא בקוסים ופרדים יכול יהא חייב ת"ל ובדרך לא ה"י והרי ה"י בדרך ופרש"י דחוק למודיעים דרך רחוקה הוא הרי מפורש אף ביכול לצוא בקוסים נחשז רחוקה ואפשר דמכאן סמכו חז"ל תקנתם דהנה שם אמרין יכול ה"י לפנינו מן המודיעים ואינו יכול לצוא מפני קרונות ת"ל ובדרך לא ה"י הרי לא ה"י בדרך עיי"ש א"כ מוכח דעד עשרה פרסאות ברגלי לא נחשז בדרך אצל יותר מזה נחשז בדרך ולכן ע"ז סמכו לחלק בזה ח"צ וכו'. ע"כ. וכ"כ בספרו שו"ת טוב טעם ודעת (תליחאה ח"ב סימן רטז).

וב"ב צש"ת חסד לאברהם (י"ד סימן כ) וכ"כ צש"ת חכמת שלמה (סימן יג) ושו"ת דברי מליכאל (ח"ב סימן צט)

וע"ע צש"ת מהר"ם שיק (י"ד סימן שסא) אודות מה שנחשז שצנסינה במסלת הברזל מפראג להאליטש יכולים להגיע ציוס אחד, אם נחשז מקום קרוב לענין אצלות, וכתב, ושמעתי מפי מרן הגאון החת"ס שגדול אחד מחכמי פראג, וכמדומני שהוא הגאון מהר"ם פישלס הורה להקל בכיו"צ, והנודע ביהודה אמר על זה כבר הורה זקן, ומרן החת"ס אמר שמה יכולים ללמוד במכל שכן למסלת הברזל בדורינו, אלא דחזיתיה לדעתיה שאמר בן בדרך חידוש, ולא להלכה ולמעשה, וכבר כ' צש"ת חת"ס (סי' שא) שכל שלא אמר להלכה ולמעשה אין סומכים עליו, וכמ"ש בצ"צ (קל ע"ב), וכיו"צ אמרו לי תלמידי מרן החת"ס בשמו. ויש לדון בזה מההוא דפסחים וכו', ואף כאן שיש שהולכים ברגל מחוסר אמצעים צינונית וכו', ואף כאן שיש שהולכים ברגל מחוסר אמצעים כספיים, ויש בעגלה וקריון, ויש במסלת הברזל. לזאת ראוי לתפוס הליכה אמצעית דהיינו ע"י עגלה וקריון, ועכ"פ אם יש עוד סבא להקל יש לזרץ קולה זו. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין צש"ת צית יעקב (סימן לה) שעמד בדין נט"י שחזר עד מיל, אם יש לחלק בזה בין רוכב על סוס להולך ברגלי, וכתב לפשוט מההיא דכאן, שאף שיכול ליכנס בקוסים חשיב דרך רחוקה. ועיין שם שהאריך דאין לדחות דשאני התם דגלי קרא, ובדרך לא היה, הא בעלמא לא. עיי"ש.

אמנם צישועות יעקב (א"ח סימן רמט סק"א) הביא דברי הציט יעקב, ודחה, דשאני התם דגלי קרא. עיי"ש. וע"ע צש"ת צית שלמה (ח"ב מיד"ד ס"ס רבא) בצה"ה מבן המחבר. ושו"ת עטרת שלמה (י"ד סימן לג) ושו"ת דברי יוסף (סימן לה) וס' פתח הדביר (ח"ג דף שיג ע"ב) שדי חמד (מע' ברכות סימן ב אות טו).

*

גמ'. משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מיילין. עיין צש"ת מהר"ק (סימן קעג). ושו"ת חתם

ולא הקדמנו לך כל זה, אלא שדע, שאומרים חמה בראש כל אדם לא כווננו בו, [שהשמש תהיה בנקודת] הקדקוד בדיוק, הואיל וזה לא יהיה אלא ביום אחד בשנה לצד במקומות מיוחדים או בשני ימים בשנה במקומות מיוחדים ג"כ. ולא כווננו בזה, אלא שהשמש היא בתכלית גובהה שבאותו היום ושהיא קרובה אל נקודת הקדקוד ונגד פניו ומולו בדיוק, כמו שבארתי לך, ושאינה נוטה לצד שמאל האדם ולא לצד ימינו, אלא [מכוונת] מול ראשו. ולדעת באיזה מקומות תעמוד השמש בנקודת הקדקוד ובאיזה מקומות לא תעמוד ובאיזה מקומות תעמוד יום אחד לצד ובאיזה מקומות תעמוד שני ימים, הוא דבר התלוי בחכמת התכונה ולא בענין זאת ההלכה, ושם יתבארו סבות זה [הענין]. ע"כ.

דף צד ע"ב

גמ'. בן בנו של נמרוד הרשע. בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן סח) תמה השואל על הדין, שכותב על הרב חסד לאברהם "מר זקני", הרי היה זקן וקנו.

וע"ז כותב: זאת אשיב ידידי ואור עיני, לא מחכמה שאלת על זה, וכבר ידעת מ"ש מור"ם בתשובתו למהרש"ל שהשיגו בדקדוק הלשון אלו דקדוקי עניות. על כן אני אומר לך אלא יפות גופי הלכות המוקפות דיבורי תוספות במימר קדישין בעלי אסופות בחון בהם וחקור בהם והיו לטוטפות. ואולם חשקתיך ואוהב זאת היתה לי הן מוי ההשג אשיב ולא אחריך בפטופטו דברים רק אסלקך מיד.

הלא תראה הרב הגדול מהר"ש בן הרש"ץ כותב אדוני זקני על הרמב"ן בכמה תשובות ומהם סימן ט'. והוא ששי להרמב"ן מזה האם כמבואר בתשובותיו סי' ר"א. ופוק חזי ספרן של דיקים רבני גאונים אשכנזי שזמנינו מר כותב אדוני זקני על הרב הלבוש ומר כותב על הרב צ"ח, ומר כותב על הרב ת"ט וכיוצא, וכמה דורות עברו.

ודורי אמרו בנויר דף כ"ג רות בת בנו של עגלון וכתבו התוספות שם וביצמות סוף דף מ"ח דלאו דוקא בת בנו דהרבה דורות היתה אחר עגלון וכ"כ הרא"ש בתוספותיו שם ביצמות והציאו הרב באר שבע בתוספותיו פ"ק דהוריות.

גם רש"י ז"ל בפסחים דף ז"ד ריש ע"ג כתב בן בנו לאו דוקא אלא מורעו, ע"ש.

וראיתי להאגון מהר"ר אריה נר"ו אב"ד דק"ק מיץ בספרו טורי אבן הנדפס מחדש שכ' שם בחגיג' על דברי התוספו' ח"ל ולי לא יתכן זה דקורא אותו על שם מעשיו בן בנו ולגבי אחשורוש אמר אחיו וכן גילו וכו' אלמא אחיו וכן גילו הוא דקרוי על שם מעשיו אבל בן בנו לא שייך לקרוא אלא א"כ הוא מורעו ורש"י פ"ט דפסחים פירש בן בנו לאו דוקא אלא מורעו ואפשר דמורעו הי' מן האם וכו' עכ"ל וק"ק דהו"ל לאחיי דהתוספות עצמם בזה בן בנו דחגיג' פירשו דהוא מורעו ביצמות סוף דף מ"ח ע"ש והיינו כפירוש רש"י שהציא וכ"כ הרב באר שבע פ"ק דהוריות.

למעלה ברקיע, ושם בג"ע התחתון אשר יתלכשו הנפשות בגופים בדיוקנא דהוה להו בזהאי עלמא, גם לנשים מלבושים זכים כמלבושים דהאי עלמא, הנה הם לומדים שם תורה בפנימיות הסוד, אשר אנחנו לא נוכל להשיגו בזהאי עלמא, והנה בודאי הנדיקים והחכמים הנולדים מן אדה"ר עד סוף כל הדורות, הם רצים כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, ואריך להם מקום גדול כפי שיעור שארז"ל, דהגן הוא ששים פעמים על שיעור עוה"ז. ע"כ. עיי"ש עוד.

וע"ע בספר ערבי נחל פ' ויחי (דרוש ב').

*

גמ'. חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם. בשו"ת הרמב"ם (סימן קלד) נשאל במ"ש חז"ל לעיל (יב ע"ב) בחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב שית יומא בי קרנאחא, האם זה בדיק ובחורף כחשד, וכן אומרים כאן, חמה בראש כל אדם, האם זה בדיק ובחורף.

והשיב: זה בכל זמן ובכל מקום. וזה שכל השעות, שמוכרים החכמים בכל התלמוד, הן שעות זמניות, ר"ל שכל זמן יש י"ב שעות בלילה וי"ב שעות ביום, יהיה [אורח] היום אשר יהיה. אם יהיה ארוך, תהא כל שעה משעותיו ארוכה בהתאם לו, ואם יהא קצר, תהא השעה קצרה. ואלו השעות הן אשר קוראים המוכנים השעה הזמנית וקוראים אותן גם כן השעה הנטויה.

ואחרי [שבארתי] זה העיקר [אני אומר] אם תשים פניך לצד דרום בדיוק והמזרח לשמאלך והמערב לימינך, אז תראה השמש בתחלת היום נמוכה וקרובה לארץ למראית העין, וככל שתעבור שעה מן היום, השמש מתרוממת מן הארץ, והיא לצד שמאלך, עד סוף השעה הששית ואז תראה השמש נגד פניך בדיוק מול עיניך. והיו מה שקוראים בי קרנאחא. וכשתלם השעה השביעית, תראה השמש יורדת לצד ימינך והיא תשפל ומרד, עד אשר תשקע. וזה בכל יום, בדיק ובחורף. אבל כשתהיה השמש בי קרנאחא והוא בחצי היום והוא בתכלית גובהה באותו היום, תראה אותה נגד פניך, אך תהיה רחוקה מנקודת הקדקוד בעת המרחק ונוטה לצד דרום, ובעת הקרן תהיה קרובה לנקודת הקדקוד וסרה מן הדרום. ותכלית ריחוקה מנקודת הקדקוד היא ביום תקופת טבת ותכלית קירובה היא ביום תקופת תמוז.

כל זה באלה האקלימים, ר"ל ממקנת [האקלים] השלישי עד סוף השביעי, וקירובה וריחוקה משתנה כפי המקומות, [במקומות] מעוטי הרוחב לא תמרחק [השמש] מנקודת קדקוד אנשיהם כמו שתמרחק מן [המקום] בעל הרוחב הרב יותר. וכפי רוחב המקומות אפשר שתהיה השמש בחצי היום בנקודת הקדקוד בדיוק ולא יוכל האדם לראות גרם השמש במחצית היום באותו המקום ובאותו היום, עד אשר יהפוך ראשו אל השמים בתכלית מה שאפשר, עד אשר יהיה כמי שמתפרקד על הארץ, ואז יראה גרם [השמש]. וזה דבר שאינו אפשרי בשום מקום בארץ בכל כולה ולא בארץ סוריא, ולא בארצות המערב הידועות ולא בארץ מזרים, אבל זה אפשר בארץ תימן וכוש ובכלל מן אסוואן בואר לצד דרום.

לשחוק על מה שקבעו חז"ל (סנהדרין מב) בקדוש לצנה ששים ושמיים לעשות רצון קונם.

אב"ד עמדותי עמם בזיכות במקלות רבים ממכניהם, ותודה לאל כי נחתים, כי שאלתם אם כן הוא, מה הוא ענין כישוף להוריד שפע מכובד ע"י צורות ולחשים והקטרות, כיון שהם אבנים דוממים ואין בהם תבונה, וכלי שעה העשוי להתנענע, היועיל כל הלחשים והקטרות שלא ילך במרוצה או במתנות, וזכרתי להם מכל ספריהם שכן היה ענין כישוף להוריד שפע כח"ל, ואם הם חומרים מה יועיל כישוף, וע"כ יודו או שהם בעצמם משכילים, או שבעלי נפש משכילים מנהיגים הכוכבים, ועפ"י ילאו ויצאו, וזהו מה שרצו לומר או שהם בעצמם שכלים או שבעלי שכלים מנהיגים אותם, אבל לפי הנחת פלסופי והגיון כל מה שיכולים למעט ביצורים אין לנו להרבות בלי הכרת, א"כ כיון שאנו ז"ל בע"כ שיש כאן להנהיג נפש שכלי, למה נוסף אותם ולומר שיש לכוכב מנהיג, נימא שהוא גופא בעל שכל ומדע, וכן נאות לצרף אשר הוא החכמה עצמה, שלא יצא כדור עבור מקשי כזה ק"ע פעמים כדור ארצי בלי שכל ותבונה וחומר בעלמא, ויותר טוב שהוא משכיל, ויפה קבעו חז"ל ששים ושמיים לרצון קונם, והודו כלם לדברי תורה לאל, וכן הסרימו להדפיסו צפראג, וכל לשון אשר קם נגדי למשפט צפילוסופי הרשיעו. ע"כ.

ובותב שם עוד: ואולי גם לנעם זה כתב האר"י ז"ל, בשעת תפלה להביט צעד החלון לפרקים נגד השמים, כי זהו מורה ומעורר יראה וחסד לעשות רצון ה' בכל עו.

אמנם התוכנים ופילוסופים הקשו, דא"כ כפי התנועה כן תרצה השלימות, וא"כ כל כוכבים יש להם שני תנועות כפי הסכמות כל חכמי תבונה, וכמ"ש הרמב"ם, וכן המהרש"א הביאו כמה פעמים, [ע"י בסנהדרין ד' ע"ג ד"ה שוקעת] כי בתנועה יומית מסבבים כל יום ממזרח למערב, כאשר עין ראתה ותעידה שהחמה זורחת במזרח ושוקעת במערב, וסובבת תחת כפות רגליו צד השני כל הלילה עד בוקר אור, חוזרת וזורחת במזרח ושוקעת במערב, וזו תנועה יומית, והיא תנועה הכרחית, כי הגלגל היומי מסבב אותן כל יום תנועה אחת סביב לכדור ארצי במעט לעת.

אמנם תנועה שניה יש לכוכבים צפ"ע, והוא ממערב למזרח, וזהו לאו כל הכוכבים שוים, הלכנה הולכת במהירות ומסבבת העולם עד שצ"י ימים מסבבת עולם, החמה בשק"ה ימים, שאר כוכבים ביותר זמן, עד שגלגל השמיני, הוא המזלות, מנינו בכל ע' שנה מעלה אחת בעלמא, וצוה נתקשו, אם כן שסביבות ותנועות העולם מוליד שלימות, הלכנה, שהיא מסבבת י"ב פעמים בשנה, יהיה זה יותר שלימות מהחמה, וכן החמה יותר מכוכבים שגזוהים ממנה, וכן כולם יותר מגלגל י"ב מזלות להיותם מסבבים העולם כצ"ה אלפים שנה, וזהו נגד המוסכס ומושלל, כי כל שיותר הכוכב גבוה, יותר שלם במושללותו ושלימותו בכל אופן, ואם נאמר שהשלימות הנקנית בתנועה אינה בתנועה זו, רק בתנועה ההולכים כולם יום ביום ע"י תנועת גלגל יומי, ואם כן כל הכוכבים שוים זה כזה, ויקשה אם כן תנועה זו

וגדולה מו מנינו דאחמך צי מדרשא פ' וישלח דאמר רבי הקדוש על יעקב אבינו וקני דאמרו שם דרבינו אמר לרבי אפס כחז מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס א"ל רבי מפני מה את מביא על כבודך א"ל מה אנו טב מסבי לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב ופירש במ"ן וכי טוב אני מוקני יעקב ע"ש. הנה כי כן לא יקשה בעיניך על דברתי בכל מקום אשר אזכיר דבריו של גדול הרב חס"ל ז"ל, מר זקני הרב חס"ל שמענה ואמה דע לך. ע"כ.

*

גמ'. שהמוריד את כל העולם כולו ע"י במלכותו. ועיין רש"י (בראשית י, ט) על הפסוק הוא היה גבור יד לפני ה', שפירש, דד דעתן של בריות צפיו ומטען למרוד במקום. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות פנים ויודע רצונו ומתכוין למרוד צו יאמר זה כנמרוד.

אמנם האבן עזרא שם פירש היפך הענין על דרך פשוט, כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן. ופירש "לפני ה'" שהיה בונה מוצבות ומעלה את החיות לעולה לפני השם.

והרמב"ן חולק עליו, וכותב: ואין דבריו נראין, והנה הוא מזהיר רשע, כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה. והנכון בעיני, כי הוא החל להיות מושל בגבורתו על האנשים, והוא המולך תחלה, כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך, וגבר תחלה על אנשי צבא עד שמלך עליהם, ואחר כך יא' אל אשור ועשה כרצונו והגדיל, וזנה שם ערים צורות בתקפו ובגבורתו, וזהו שאמר ומהי ראשית ממלכתו צבא וארץ ואחד וכלנה. ע"כ.

*

גמ'. חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומזלות חוזרין וכו'. עיין בספר צאר הגולה להמהר"ל (באר הששי) שהאריך הרבה בזה.

*

גמ'. שם. עיין להגאון ר"ר יונתן בספר יערות דבש (ח"א דרוש ד) צביאור דברי הגמ', אחרי שהאריך לצאר כי תנועת הכוכבים כולם בסיבובם היא לקנות שלימות, והיא עצודת ה' להם, כמו שיש לנו עצודה בשעות מלות ה' לקנות שלימות לנפשנו, כן הם קונים שלימות בנפשם השכלית בתנועותם וסבובם הילך והילך.

ובותב שם: וזהו שכל טעם התנועה היא להשיג שלימות, כי הם בעלי נפש ושכל, נסתרה קושיית קופערניקוס וסייעתו, שהקשו איך השמש וכל כוכבי שמים ירוצו כדי להאיר הכדור הארצי החומרי והקטן. ואינו, כי מרובתם לקנות שלימות נפשם ושפעת אלוהי, כי זוהי מלותם ועצודתם, ובאמת הנוצרים אחרונים חושבים שאין כל כוכבים בעלי מדע ונפש כלל, ואין להם נפש שכלי המנהיג אותם, רק המה כדורים מקשים חומרים כמו כדור ארצי, וכפי אשר שם צם הטבע היוצר בראשית לילך להתנענע סביב סביב תמיד הם מתמידים בטבעם, ולזאת ראו

נכזבו צם ראשונים ואחרונים ע"ד למוד תורה ודע מה שחשיב לאפיקורוס.

וכבר כתבו החכמים מקובל אלם שרצו הקדוש היה צק בכל חכמה, והוא הכריע ואמר שגוראים דברי [חכמי] אומות העולם מדברי חכמי ישראל צעין חמה שמלכת ציום למטה מהרקיע, וצילנה למטה מהקרקע. כדאיתא בפסחים פרק מי שהיה טמא.

ישמואל ירחינאה אמר נהירין לי שצילי דשמיא כשצילי דנהרדעא צר מכוכבא דשצט דלא ידענא, כדאיתא בהרואה [צרכות נ"ח ע"א], וליכא למימר דצקיאותם היתה צתכונת הגלגלים והיינו תקופות ומולות דאמרין צצנת פרק כל גדול [ע"ה ע"א] כל מי שאינו מחשב צתקופות ומולות עליו נאמר את פועל ה' לא הציטו ומעשה ידיו לא ראו, דהא כוכבא דשצט מחכמת התולדת הוא והם הנקראים כוכבים צעלי הונצות וכוכבים מדלגים, כמו שמצואר צאותם השמים.

וגם כן היה רופא טבעי כמו צצא צפרק השוכר [צ"מ פ"ה ע"ב] שמואל ירחינאה אציא דרצי הוה חש ליה רצי צעיניה א"ל אמלי לך קמא לא יכילנא, אשטר לך משטר לא יכילנא וכו' עד אמר ליה אנא חוינא צצפריה דאדם הראשון וכתוב ציה שמואל ירחינאה חכים ליקרי רצי לא ליקרי ואסותיה דרצי על ידיה תהא, ועל כרצק למד חכמת הטבע שאי אפשר להיות רופא אם לא ידע זאת החכמה.

ורב פפא גם כן רופא מוצהק היה כדאמרין צראש השנה פרק קמא [י"ז ע"א], רצ הונא צריה דרצי יהושע חלש על לגציה רצ פפא חוא דחליש ליה עלמא, א"ל לצצחו ליה זוחא [צ"ל: זוחא] לסוף איתפח וכו'.

ורבי חנינא רופא מוצהק הוה כדאמרין פ"ק דחולין [ו' ע"ב] א"ר חנינא מעולם לא שאלני אדם על מכת פרדה לצנה וציה.

ובמה חכמים היו רופאים וצקיאים צתכמת הטבע, היעלה על הדעת להרהר אחריהם, ואין ספק מי שמצוה החכמה מצוה לומדיה, והמה חכמים מחוכמים שוכני עפר, ואעפ"י שיש צדצרי הפלוסופים צדור סרה צעיני ההשגחה, וקצת מהם יגיעו עוד צשרשי התורה, לא מפני זה יגונה מי שלמד צדריהם, כי אין ענייניהם תלויים צאמונה אלא צמופת, וצמופתיהם [צ"ל: ומופתיהם] המה מופתי ראיה צצקל חיש ידחה אותם ולא יטעה אחריהם מי שמלא כרסו לחם התורה לחם אצירים אכל, כי גם הרצה מהם יחלקו על הדצרים מהם, וכל מי שנחן לו השם עינים לראות וחלק לו צצניה, יראה צעיניו וצלצבו צצין שאם [שכל] האדם קצר מהשיג מה שלמעלה ממנו ושאין דרך למופת על זה, והקצלה האמיתית תכריע לצטל סצרה גרועה שיעלה צדצרי המתפלספים, ועל כיונא [צ] נאמר לא תהא תורה ממימה שלנו כשיחה צטלה שלהם [כצ"צ קט"ו ע"ב], וכל חרד צדצרי ה' יצחר מדצריהם המועיל והמסכים לאמונתנו על דרך חוכו אכל קליפתו זרק כר' מאיר [חגיגה ט"ו ע"ב] וישתמש מהם לרקחות ולטצחות. ע"כ. עיי"ש עוד באורך.

*

הפכיית שהלכו ממערב למזרח מה טציה, ומה טעם יש לתנועה זו, כיון שאין צה לקנין שלימות כלל, והנחה זו קיימת שכל התנועה לקנין שלימות והשגות השפעת אלהות, וצדכו צתנועה זו וצכל הנ"ל חכמים רצים, וצדכו צה סצרות דקות רחוקות מהסצרה, אכל חכמים אלו לא ידעו מאור תורת אלהינו, ולכן נפלו צמצות השאלות.

ישמעון בני ודעו צעיני תנועה זו צעלם שיש כאן שתי תנועות הפכיות צכוכב, אחת ממערב למזרח ואחת ממזרח למערב, גם כן נצדכו כל צעלי תכוות, איך אפשרי שיש כוכב אחד, וצפעם אחד שתי תנועות הפכיות, וכל מה שצדכו צו קשה הצנה.

אבל האמת מה שאמרו צפסחים חכמי ישראל אומרים כוכב הוא חוזר וגלגל קצוע, וחכמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר וכוכב קצוע. והודו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם, וכעת רצו גויס צעלי צעלי תכויה שאמרו שלא דצין עשו חכמי ישראל צחורתם. והחכם הכולל יוסף שלמה רופא מקנדיה צספרו גצורת השם כתב, שאלו צדריהם צנויה על קצלה מפי צציאים, ואין יחזור להוראת הגויס צצנויה הכל על פי מושכל וסצרה שיש צה מהטעות וכצ.

ואני אומר צרוך צצחר צהם וצמשנתם, כי אילו רצו לחזור מדצריהם, חדא למה הוצרכו צדריהם לצטלה, והסלקא דעתך למה לי דקתני, ועוד הו לי למימר וחזרו מדצריהם ולא והודו. אכל דעו כי שניהם אמת, כי הכוכב צתוך הגלגל והגלגלים חוזרים מעת לעת כל כדור ארצי ע"פ גלגל יומי, והכוכב שהוא צתוך הגלגל מקיף עמו ממילא ממזרח למערב כל העולם מעת לעת, אכל הכוכב צעלמו חוזר צתוך הגלגל שהוא קצוע צו תנועה עצמית ממערב למזרח וסוצב והלך צתנועתו, הצצנה כ"ז ימים כל עולם, והחמה שס"ה ימים, וכן שאר כוכבים, וא"כ יתכנו צ' תנועות, כי תנועת הגלגל הוא יומי ותנועת הכוכב צגלגולו הוא כפי שאמרו לכל כוכב, לחמה שס"ה וכדומה, וצזה יתכנו צדרי חכמי ישראל וצדרי אומות העולם, כי הן צדכו צכוכב צתנועתו, והן צדכו צתנועה יומית יום ציומו, וצזה הגלגל חוזר ולא הכוכב, ולכן אמרו והודו חכמי ישראל לאומות העולם, ולא אמרו וחזרו, כי הודו מלשון הודיה וצצת, כמו הודו לה' כי טוב, וצזה שהודו, שצדכו צצניה אחת אמת, ואין צה מהטעות וכצ, כי צצניה אחת אמת צפסחים. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. אמר רבי ונראין דברייהן מדברינן וכו'. עיין צש"מ רצ"ו מכתב די [חלק ח סימן קצא] צעיני חכמת הפילסופיא, ומונה והולך כמה גאונים וחכמים הראשונים שנתעסקו צתכמה זו: כרצבו סעדיה גאון ורצבו האי גאון והחכמים הצאים אחריהם ו' גצירול ורצי יהודה [הלוי] ור' אצריהם ו' עורא והרמז"ם, וחכמי כל דור ודור שצנו מגדל לתלפיות תל פיות לסכור פי דצרי עתק נגד תורתנו הקדושה, והרמז"ם חצרי כ"ד הקדמות לאמת מציאות הש"ת, וחכמי האומות העתיקים ופרשו אותם ונשתצחו צהם, והציא מופתים על סמרי התורה ושרשיה, והסיר מצוכות רצות מלצ האנשים

כיון דהטעם דיאחור פסח ראשון הוא משום שנאמר בערב צבין הערבים ובתמיד לא כחיד רק צבין הערבים, וזה לא שייך לענין פסח שני, דשם ג"כ לא נאמר רק צבין הערבים, וכחצו, דמה שלא חשיב ליה במה שצבין פסח ראשון לפסח שני אין ראוי, שהרי שיר ג"כ כרת למ"ד דחייב כרת על הראשון ולא על השני, ושיר ג"כ נשים למ"ד נשים בראשון חוצה וצבין רשות, עיי"ש. [ועיין בשו"ת בנין ציון (סימן ל) שחמה אחאי הולכין תוס' להני שויר, ולא נקטין מה שהוא לכ"ע, דהיינו שלש כחות דליתא בשני, וכן בקור, וכן הא דראשון בא בטומאה ולא השני].

והרמב"ם (סוף ה' ק"פ) חשב החילוקים שצבין פסח ראשון לפסח שני, כל יראה, ושאיין נשחט על החמץ, ושאיין מוציאין חוץ לחצורה, ושטעוין הלל באכילתו, ושמיציין עמו חגיגה, ושכח בטומאה, דכל הייזס בראשון לבד. ולא חשב הרמב"ם הך דג' כחות, וגם החילוק של נשים ה"ל לחשוב אחר שפסק נשים בשני רשות (שם פ"ה), וז"ע למה השמיט. כן חמה בשו"ת בנין ציון שס.

ול"פ י"ז צבין ראשון לשני, א' כל יראה, ב' אין נשחט על החמץ, ג' טעוין בקור, ד' טעוין ג' כחות, ה' מציין עמו חגיגה, ו' אין מוציאין חוץ לחצורה, ז' בא בטומאה, ח' חייב כרת [למ"ד דכרת בראשון ולא בשני], ט' חייב נשים [למ"ד נשים בשני רשות], י' ספיקת תוס' אם בא פסח שני קודם התמיד.

ועיין בשו"ת בנין ציון שס, שכתב דכלל החילוקים מפורש הטעם בגמרא, אכן מה שקחשיב בתוספתא שגם ג' כחות אינם בשני, לזה ליכא טעם לא בגמרא ולא בראשונים ולא באחרונים, כי מ"ש ג' כחות משאר מצות של עשיית פסח, וא"ל שמפני שהמקריצים פסח שני מועטין לא הולכין לכך, ד"א, שהרי גם בפסח ראשון אפילו לא היו רק חמשים המקריצים הולכין להתחלק לג' כחות, כדאמרין לעיל (דף ס"ד).

ובותב: אולי י"ל כיון דמה שמצות שצבין נזהרים גם בפסח שני ילפיין מכלל חקת הפסח יעשו אותו ואמרין במנחות (דף י"ט) דכל מקום שנאמר חקת אינה אלא לעבד ולכן לא ילפיין לפסח שני רק מצות שצבין שמעבדין בפסח ראשון, אבל ג' כחות אינן מעבדות בפסח ראשון כמו שפסק הרמב"ם ה' ק"פ (פ' א') וע"ש הטעם בכס"מ ועל כן ל"ז בפסח שני אפילו לכתחילה. ואף שקריאת ההלל ג"כ אינו מעבד מכ"מ צריך בהקדמה דשיר לורך עבודה הוא. ע"כ.

*

מתני'. שם. הנה מה ששוין פסח ראשון ופסח שני, המה: א' הלל בעשייה, ב' נאכל כלי על מצות ומרורים, ג' דוחין את השבת. ובתוספתא הוסיף: ד' שה תמים וזכר צן שנה, ה' איסור אכילת נא ומבושל, ו' טעוין לינה. והרמב"ם הוסיף: ז' נאכלין צבית אחד, ח' אין מוותרין מה, ט' אין שוברים צבן את העלם.

ועיין בשו"ת בנין ציון (סימן ל) שהוסיף עוד: י' אינן נקרבין עד אחר מצות, יא' נשחטין שלא לשמן או שלא לשם בעלים פסולים, יב' אין שוחטין על היחיד לכתחילה, יג' אינן

גמ'. שם. עיין לחם משנה (פ"ה מהל' שבת) שהעיר על מ"ש ר"ת שאחר שקיעה ראשונה החמה מהלכת על פני כל עובי הרקיע. והשקיעה השניה היא אחר שהלך השמש כל עובי הרקיע וחזר אחרי הכיפה. שהרי אמרו בגמרא כאלו שצדצו זה נאחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל, והיא סברה בדוקה, וחכמי ישראל עצמן חזרו וקצצו דינים ע"פ סברת חכמי אוה"ע, שאמרו צלינת המים בפסח שהמים צלילה מתחממים, מפני שהשמש הולך למטה מן הארץ, ולכן לא ישאבו המים צלילה. וא"כ איך קבע ר"ת ז"ל סברה זו אחר שנדחתה. וז"ע. ע"כ. וזהו חמה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן צו).

אמנם לפי"מ שהביא הגרע"א בגליון הש"ס כאן, מהשטה מקובצת כתובות (יג ע"ב) בשם ר"ת, דמ"ש רבי וגרצין דברייהם מדברינו, לא נאחו חכמי אוה"ע את חכמי ישראל אלא בנאחן בטענות. אבל האמת הוא כחכמי ישראל. לא קשיא מידי. וע"ע בשו"ת הרדב"ז (סימן רפב) ושו"ת תורת רפאל (ה' שבת סימן ו) וספר אבן שלמה להגרש"י והגרע"א על הראב"ן (סימן ב דף ג) ושו"ת ארץ נבי (סימן פו).

וע"ע להגאון ר' צדוק הכהן מלוצלין בשו"ת תפארת צבי (ח"א י"ד סימן ה אות ד) ששפך סוללה על דברי המהר"ם אלשקר הג"ל, שהרהיב עוז לומר שרבינו חס שכח מה שאמרו כאן, שחכמי ישראל הודו לחכמי אוה"ע, וחלילה לומר כן על מאורס של ישראל, וכבר כ' בתוס' הרא"ש (כתובות יג ע"ב) בשם ר"ת, שרק בטענות צלצד נאחו, אבל האמת כדעת חכמי ישראל, וכמו שקצצו אנשי כנסת הגדולה בתפלה וצוקע חלוי רקיע ומוציא חמה ממקומה וכו', והוצא גם בשטה מקובצת שס. וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. שביום מעינות צוננין ובי"ה רותחין. עיין לעיל (מב ע"א) לענין מים שלנו, וצ"י באו"מ (סימן תנה) האריך בזה, ועיין בשו"ע וז"כ שס. וע"ע בשו"ת תשצ"ן (חלק ב סימן פז).

*

גמ'. דרך רחוקה לטהור ואין דרך רחוקה לטמא. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קיז-ק"ח).

*

גמ'. כמאן אזלא הא דאמר ר"י וכו'. עיין מועדים וחמנים (ח"ג סימן רלט) בציאור הסוגיא.

*

תוס' ד"ה מעושים. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן ר"ט).

דף צה ע"א

מתני'. מה בין פסח הראשון לשני וכו'. תוס' הביאו בשם התוספתא עוד חילוק, שהראשון נשחט בג' כחות ולא השני, וכן שהראשון טעוין בקור ולא השני, וכחצו דחמי ושיר. **והתוס'** ציומא (דף כ"ט) ד"ה אלא, מסופקים אם פסח שני נקרב כמו פסח ראשון אחר תמיד של צבין הערבים,

נאכלין אלא למגוין, (יד) אינן נאכלין אלא בלילה, (טו) נתנין מתנה אחד, (טז) אין בהן סמיכה ותנופת חוה ושוק ונסכים כשלמים.

עוד כותב שם: דזה פשוט שכל מה שהי' בפסח ראשון משום זכר לגאולה ולא הי' בגוף הפסח לא הי' בפסח שני, ולכן לא הי' לא ספור יציאת מצרים, ולא ד' כוסות, ולא הסבה, שכל זה לא נוגע לפסח. ע"כ.

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת בנין ציון (סימן ל) שדן אם צריך בפסח שני טבול בחרוסת, וכותב: לכאורה תלי בפלוגתא שבין ח"ק ורבי אלעזר ב"ר ר' דוד לקמן (דף ק"ד), דלת"ק שאין חרוסת מנ' רק משום קפא ודאי נוהג גם בשני דמ"ש לענין קפא ראשון משני, אבל לראב"ז דס"ל מנ' זכר לתפוח וזכר לטיט אין זה חיוב רק בפסח ראשון.

אמנם נ"ל דודאי גם ראב"ז לא פליג אמציאות שמועיל חרוסת לקפא רק דס"ל דאפילו לא יקפיד אקפא או אם יכול להסיר קפא ע"י דבר אחר מכ"מ יש חיוב בחרוסת ולכן אפילו לראב"ז דפסק הרמב"ם כוותי' מכ"מ יש טבול בחרוסת גם בפסח שני.

ובכ"ז יש חילוק בין פסח ראשון לפסח שני לענין חרוסת לשיטת הרמב"ם ה' חו"מ (פ' ח') שגם המנה טבול בחרוסת ע"ש שזה ודאי לא הי' בפסח שני כיון שהטבול הוא אז רק משום קפא וזה לא שייך רק במרור. ע"כ.

*

מתני'. שם. בשו"ת בנין ציון (סימן ל) כתב לחקור אם צריך לפרש בפסח שני טעם "פסח מנה ומרור" כמ"ש ר"ג לקמן (דף קט"ז) שצריך לפרש טעם פסח ומנה ומרור, דלפי מה שכתבו ההוס' שם ילפינן כן מדכתיב ואמרתם וזה פסח הוא, פי' באמירה שצ"ל פסח זה שאנו אוכלין ואחפש מנה ומרור לפסח עכ"ל, ולפי' הוא זה מנהו שצנפנו או עכ"פ על גופו של פסח שנוהג גם בשני.

ובמקום: ולכן לולא דברי הראשונים הי' נלעג"ד שמה שאמר ר"ג לא יא' י"ח לא לענין אכילת פסח מנה ומרור קאמר אלא לענין מנחת ספור יציאת מצרים דכבר הקשו הפוסקים מה ענין מנחת ע' של ספור יציאת מצרים בליל פסח כיון דבכל לילה חיוב להזכיר יצ"מ כדרשת זן זומא דפסקינן כוותי' ותראו דבכל לילה די בזכירה לחוד אבל בליל פסח צריך להרבות לספר והנה למעלה אין לזה שיעור ולכן אמרו רז"ל כל המרבה לספר ביו"מ ה"ו משובח אבל הרי צריך שיעור למטה כמה יספר ויהי יוצא י"ח מנחת ספור יציאת מצרים.

ובענין דלמה בא ר"ג ומפרש ב' דברים האחד שהמועט להיות יוצא הוא לפרש טעמי פסח מנה ומרור כדדרשינן מוהגדת לנבן וגו' בעבור זה עשה ד' לי בעבור זה לא נאמר אלא בשמירה על פסח מנה ומרור וגם מפורשים טעמים של ג' דברים הללו בג' פסוקים שזוהי התורה לספר לבנים טעם פסח בפסוק ואמרתם וזה פסח הוא וטעם מנה בפסוק ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו וגו' שהוא שלא הספיק צדקם להחמיץ

וטעם מרור בפסוק ואמרת לנבן עבדים היינו לפרעה במצרים, ועוד שנית נשמע מדברי ר"ג שאפילו ספר כל הלילה מציאות מצרים ולא פירש טעמים הללו לא יא' י"ח סיפור י"ח, ולכן נאמרו דברי ר"ג במתניתן אחר מתחיל בגנות ומסיים בשבח וכו' להודיענו שגם זה מדבר מענין מנחת הגדה ופי' זה נכון לענ"ד. ולפי"ז לא שייך זה רק בפסח ראשון ולא בפסח שני.

*

מתני'. ודוחין את השבת. עיין שו"ת צ"ח שער (אור"ח סימן שיז אות י"א) ושם (סימן קפב).

*

גמ'. ת"ר ככל חוקת הפסח יעשו אותו במצוה שבגופו וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן ז) [שזינתי לעיל (צג ע"א)] באורך.

*

גמ'. בפרטיה מאי קא ממעט ליה לא יראה ולא ימצא וכו'. הרמב"ם (פ"א מהל' חו"מ ה"ג) פסק, אינו לוקה על לאו לא יראה ולא ימצא אלא"כ קנה חמץ בפסח או חימזו כדי שיעשה מעשה. וידוע מה שמקשים על הרמב"ם, הא מפורש בגמ' כאן, דלאו דצ"י הוי ניתק לעשה, וא"כ איך פסק הרמב"ם דאם עשה מעשה דלוקה משום כל יראה, הא אכתי הוי ניתק לעשה, עיי"ש.

וידוע מ"ש בשו"ת דבר שמואל (סימן לח) דמיירי כגון שחל שביעי של פסח בשבת, וקנה צו ציוס מן הנכרי, שא"א לקיים צו מנחת עשה דשריפה. עיי"ש. וע"ד בדבריו שם (סימן שטו). ועיין במל"מ שם מ"ש עליו.

ועיין בשו"ת חכם נבי (סימן מב) שכותב: בעוצרי דרך וינליה הקשה לי הרב החסיד מהר"ר שמואל אברהם זלה"ה [הוא הגאון בעל דבר שמואל הנ"ל] במ"ש הרמב"ם ו"ל המשהה את החמץ אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא"כ קנה החמץ בפסח הא אם קנהו לוקה והרי אמרינן בפסחים דף ז"ה ע"א דל"י ול"י אינו לוקה דהו"ל לאו שניתק לעשה.

ואחרי העיון נלע"ד דל"ק שהרי הרמב"ם פסק בפט"ו מה' סנהדרין דכל ל"ח שניתק לעשה אם לא קיים העשה שבו הרי זה לוקה והכא נמי לוקה בלא קיים עשה של ההשגחה בחוץ ימי הפסח והשהה עד לאחר הפסח ואף שעמה לאחר"פ הוא משביתו אין זה מוציא מידי מלקות של לא יראה לך חמץ שהוא בפסח דוקא ומה יתן ומה יוסיף מעשה השרפה וההשגחה שהוא עושה אחר הפסח בזמן שהוא מותר אפי' באכילת חמץ אין דרך זו מציאתו לידי קיום העשה של ההשגחה (כדי לפטור מן המלקות של ל"י ול"י שהוא חייב) שהוא אינו אלא בזמן איסור אכילת חמץ וז"ל בעיני.

וראיתי ברש"י וז"ל בגמ' כ' וז"ל לא יראה ואם נראה תשביטוהו לעולם הוא צעמוד והשבת כל ימות המועד עכ"ל והן הן הדברים שאמרנו.

המקדש טמא לוקה. משום דלא הוי לאו הניחך לעשה. שקדמו העשה, והקשו וא"ת דילמא שאני הכס דאיכא תרי לאוי לא יטמאו את מחניהם ולא יטמאו את מקדשי ולא אחי חד עשה ועקר תרי לאוי דהכי משנינן בתמורה. ומירנו דלא דמי דשאני גבי תמורה דתרי לאוין סמוכין להדדי, אבל הכא אינן סמוכין. אם אימת דלא קדמו עשה הו"ל ניתק עכ"ל. ומדבריהם למדנו תשובה ברורה לנ"ד ג"כ. דודאי שפיר קאמר תלמודא דלא יראה הו"ל לאו שניתק לעשה. אע"ג דהוה להו תרתי לאוי, לא מהני. כיון דלא סמיכי והוא ברור.

איברא אכתי פש גבאי מאי דאיכא מו למידק בזה. דעדיין קשה על הגמרא הנו' היכי קרי ליה לאו שניתק לעשה לפום מאי דקיי"ל כר"י וכפסק הרמב"ם דלא מיקרי לאו הניחך אלא בביטול עשה שבו. אי הכי בזה נמי קיי"ל כוותיה במאי דס"ל כל לאו שקדמו עשה לוקין עליו אע"ג דניתק לעשה. כמו בזה אל המקדש טמא כדאימת הכס בגמרא הנזכר, וזה אין להסתייע כמו כן ממ"ש החוס' שם דקדמו לאו דוקא. אלא היכא דשייך העשה קודם הלאו. דמשו"ה גולה שפיר חשיבא לאו הניחך לעשה. אע"ג דקרא דוהשיב את הגולה קדים. משום דלא מצי לקיומי לעשה אלא בזה דעקר ללאו. ונתבססו דברי אמה"ג, הא ליאת דודאי הכא בנ"ד שפיר מיקרי עשה קודם ללאו. ולא דמיא אלא ללאו דוישלחו מן המחנה דשפיר מצי לקיומי לעשה עד שלא יעבור. והכא נמי מלווה הוא להשצימו קודם שיעבור עליו. דהא ראשון דמעיקרא משמע. וליחייב כמו בזה למקדש טמא.

ובמיושב כמו כן עפ"ד החוספת בטוב טעם, וי"ל דבא אל המקדש שאני דהוי לאו שיש בו מעשה. אבל הכא בנ"ד מקמי השבתתה. לאו שאין בו מעשה הוא. ולא מהני ליה שקדמו עשה. מאי אמרת במחמץ בפסח בידים. ליחייב אפילו לא ביטול עדיין (לאפוקי מדעת א"מ הגאון ז"ל) זה אינו ודאי מטעם החוספות דלא הוי שקדמו עשה. אלא בשייך העשה קודם הלאו. משא"כ במחמץ ועושה מעשה, דודאי הלאו קדים מקמי דניתק לעשה. על כרחך הו"ל ניתק לעשה. ולא מצינו לחיוביה אלא לאחר שביטול עשה שבו לגמרי. דהיינו לאחר המועד, וכמ"ש א"מ הגאון ז"ל והם דברים ברורים ראויים אליו. איברא אי קשיא לי הא קשיא לי לעיקרא דדינא. דחשיב ליה הר"מ מחמץ כעושה בידים. מנא ליה הא. ומסתבר דלא הוי אלא גרמא, שאפי' נתן בו שאור. מ"מ אינו מחמץ מיד. והו"ל כסוף חמה לבוא סוף זנה לבוא. דילמא במחמץ העסה צין ידיו איירי. דכה"ג ודאי החימום שבידיו מחמץ והרי זה עושה מעשה בידים ממש. ועדיף מכפחו בחמה. ע"כ.

ועיין בשער המדף (פ"א מהל' חור"מ ה"ג) שהביא בשם ספר מקראי קודש (דף פד ע"א) דס"ל להרמב"ם דלא הוי להנל"ע, דלא אחי חד עשה ומנתק תרי לאוי, כדאמרין ברש תמורה, ואף לפמ"ש חוס' במכות (ט"ו ע"א) ד"ה תנינא, דבעינן תרי לאוי סמוכי להדדי, ה"נ איכא תרי לאוי סמוכים לא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ צ"ב, ואיסור חמץ ואיסור שאור חד הוא. וע"ע שם מ"ש בזה באריכות.

וא"ל יקשה צענין אמרם בגמרא דהאי אינו לוקה דהוה ליה לאו שניתק לעשה, דרזנס אינו לוקה ככל שאר ל"ת שהוא לוקה עליו תומ"י בעובדו עליו לאפוקי האי דלא לקי תומ"י אלא מיתלי תלי וקאי אם יקיים העשה שבו נפטור מן המלקות ואם לאו אז בשלא קיים לקי ולא עתה בעובדו על הלאו.

ולאחר זמן נדפסו תשובות הרב ז"ל וראיתי בסי' ל"ח נדפסה קושא זו וכתב ז"ל שציקש להלמה כגון שחל שביעי של פסח בשבת וקנה צו ציום מן הנכרי שא"ל לקיים צו מצות שרפה, עכ"ל ז"ל. והם תמוהים מאוד צעניי שהרי הרמב"ם ז"ל פסק בפ' ג' ד"ה שהשבתת חמץ בכל דבר כחמצי דס"ל מפרר חורה לרות או מטיל לים וא"כ א"א כלל לחייבו משום שאינו יכול לשרוף בשבת שהרי יכול הוא לפרר ולירות לרות או להטיל לים ומה שכתבתי הוא נכון וברור ונסתלקה תמיהת הרב ז"ל על הראב"ד והה"מ ושאר המפרשים שלא הרגישו בדבר כי ברור ופשוט היה צענייה ונלע"ד כתבתי. ע"כ.

ועיין בחזון איש (אור"ח סימן קיח אות ח) שהביא דברי חכם נצי, וכתב: ואמנם אם זו כונת הרמב"ם לא היה סותמו, ובפרק י"ט מה' סנהדרין ה"ד שמנה את הלאוין שלוקין עליהן מנה בכל לאו הנל"ע שלא קיים את העשה, במתנות עניים כתב ולא נתן לעניים, בנטול אם על הבנים כתב ולא שלח, באונס ומוציא ש"ר שגרש כתב ולא החזיר, ובמשהה חמץ התנה שחימומו ולא התנה שלא השצימו. ע"כ.

ובשו"ת שאילת יעביץ (חלק א סימן טז) כתב: בתשו' אבא מארי הגאון ז"ל סי' מ"ב הקשה בשם הרב החסיד מהר"ש אבוהב ז"ל על מ"ש הר"מ במחמץ עיסתו בפסח דלוקה. ואמאי הא אמרינן דלא יראה ולא ימנא הוי ליה לאו שניתק לעשה ואין לוקין עליו. עיין שם מה שחירץ א"מ ז"ל שהוא האמת דברור בלי ספק בדעת הר"מ ז"ל. אלא שיש לדקדק דלכאור' בלא"ה קשה טפי אגמרא הנ"ל היכי איכא למימר דהו"ל לא תעשה שניתק לעשה דאין לוקין עליו, הא אמרינן בפ"ק דתמורה דלא אחי חד עשה. ועקר תרי לאוי. ואין לומר דחד לאו הוא כיון דלא לקי עליהו אלא חדא אפי' בעושה מעשה כדעת הר"מ. שמע מנה דחד לאו הוא. ואי משום הא אכתי לא ינחא. דהא לא יתלפניו ולא ימיר אותו נמי דכוותיה הוא ודוק. ותו הך לאוי עדיפי דכל חד ממעט דבר אחר. דלא יראה אחי לגלוי ולא ימנא לטמון כדאי פ"ק דפסחים. ואם תאמר אדרבה מהך טעמא גריעי הני תרי לאוי, מלאוין דתמורה דלא מיעקרי מקמי חד עשה. משום דדמו להדדי, משא"כ הך תרי לאוי דידן דחמץ, דכל חד לחודיה ולגופיה קאח, ושפיר ליעקריה עשה. וניחא דקרי ליה תלמודא לאו הניחך לעשה. איברא אכתי לא ינחא לי דקאת משמע דלעולם עובר על צל יראה צין בגלוי צין בטמון דוק בהרב' מקומות צש"ס ופוסקים ותשכח. ועוד מניין לנו לחלק צכך דמשו"ה לא מיקרו תרי לאוי, מכל מקום מיהת תרווייהו לאחורי אחד עינא קאח, דהיינו שהיית חמץ. ולכן אינו רשאי לומר כן מסבבת הכרס.

אב"ל באתת לק"מ שכבר עמדו התו' על כיוצא בזה ואנהרינהו לעינין במס' מכות (ט"ו ע"א) דאימת הכס תנינא הבא אל

א"ל לפי זה יקשה להאריך אמרי' פ"ק דפסחים שמע מיני חלת וכו' שמע מיני אין ציבור חמץ וכו' ללמא דוקא אם אימי' דתשציתו מיירי ביום טוב וזה היינו אומרים דהוא בשריפה מק"ו דנותר דליכא בזה סופו להקל, דהא בלא"ה מוכרח להשציתו מעולם שלא יעבור על כל יראה. אבל לפי האמת דתשציתו היינו מערב יום טוב, יש לומר דמודה רע"ק דאינו בשריפה דליכא ק"ו דהוא סופו להקל דיהא יושב וצטל עד שחמשך. ע"כ.

והגאון מבריסק בחידושי הגר"ח ע"ל הרמב"ם, כתב ליישב דברי הרמב"ם, דהקדס קושית הגרע"א על הטור שכתב דלרבנן דקצרי השצתתו בכל דבר אפרו אסור כדין כל הנקברין, והא התוספות בסוף תמורה כתבו הטעם משום דנשרפין איכא מנא בשריפתו וע"כ הו' נעשה מנא ואפרו מותר משא"כ נקברין דליכא שום מנא בקבורתו ורק משום תקלה ולא הו' נעשה מנא, וא"כ בחמץ דגם אם השצתתו בכל דבר הלא איכא מנא דתשציתו א"כ לכו"פ אפרו מותר.

והע"ה הוא ביישוב הקושא, דלא דמי המנא של תשציתו דהשצתתו בכל דבר למנא שריפה, דמנא תשציתו בשארי השצתתו הו' עיקר המנא שלא יהא להבעלים חמץ, משא"כ אם מנא בשריפה הו' מנא בחפצא של החמץ שכל זו דין שריפה, ולענין היתר דנעשה מנא צעין דוקא שיהא נעשה מנא בהחפצא אז יתיר החפץ, ולא כשהבעלים קיימו מנא שאין להם חמץ יהא יתיר בזה החפצא ואמי שפיר דברי הטור.

ועפ"ז מיושבים דברי הרמב"ם דלוקין על לאו דכל יראה וכל ימא, דהטעם דלא נחשב לאו הניחק לעשה משום דס"ל דהך תשציתו עיקרו הוא איסור עשה שלא יהא לו חמץ והו' כמו כל הדברים האסורין בעשה ול"ת דלא הו' ניתק לעשה, וא"כ לא שייך זאת אלא אם נימא דהשצתתו בכל דבר דלא עיקר הקרא דתשציתו הוא שלא יהא להם חמץ כנ"ל, משא"כ אם נימא דמנא בשריפה א"כ הו' מנא הנעשית בגוף החפץ ולא פשיטא דהו' ניתק לעשה כמו שריפת נותר. ולפי"ו ניחא דעת הרמב"ם, דסוגית הגמרא כן הא קיימא אליבא דר' יהודה וכמבואר בסוגיא שם, ולר' יהודה דס"ל דחמץ מנא בשריפה פשיטא דהו' ניתק לעשה, משא"כ הרמב"ם דפסק בפ"ג מה' חמץ ומנא דהשצתתו בכל דבר וא"כ ליכא צהך דתשציתו רק איסור עשה לחוד שלא יהא להם חמץ, ע"כ שפיר פסק דלא הו' ניתק לעשה ולוקין עליו. עיי"ש. וע"כ בשו"ת קול מבשר (חלק א' סימן טז) מה שהאריך לתמוה על דבריו.

וע"ע בזה באור חדש בפתיחה (אות יא) ושו"ת הר הכרמל (א"ח סימן יא) ושו"ת שאגת אריה (סימן עז-עח וסימן פב) שושנת העמקים (כלל ח) ושו"ת בר ליואי (מ"ק א"ח סימן יז) ושו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קפב) ושו"ת חתם סופר (א"ח סימן קח) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א' א"ח סימן קלה) ושו"ת דברי חיים (א"ח סימן יא) ושו"ת בית אפרים (אה"ע סימן קכא) ושו"ת ספר יהושע (סימן יג) שו"ת שואל ומשיב (מהדורה א' ח"ב סימן קבו) תפארת יוסף (א"ח סימן כג) ומתנה יהודה (ח"א סימן ח) מהר"ם שיק על המנא (מצוה ט) שו"ת אבני נזר (א"ח סימן שכ)

ויע"ע בטעם המלך שם, שחמה עליו, דאין שני לאוין דכל יראה וכל ימא כמובנים, עיי"ש בצריכות, ודבריו שם דומין במקום למ"ש הגר"ש לאנדא בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניא א"ח סימן צא), עיי"ש, וכבר כתב הגר"ש לאנדא בריש דבריו שם, ח"ל: אמר שמואל בן הגאון המחבר ו"ל צהאי עניינא דרשמי פה צבה"כ מייזל בשצת הגדול שנת תקנ"א לפ"ק, בסוגיא דקיימו ולא קיימו צמס' מכות דף ט"ו כאשר מפורסם לכל צאי שער עירנו שהי' באסיפת כל הלומדים וצני הישיבה הש"י (ונדפס קצת מזה בצל"ח למס' ביצה). ואעפ"כ איש אחד שלח צו יד להתלבש עמנו צמה שהי' צמה השגתו לחפוס. לואת אמרתי הנה פה מקום אחי לפרסם הדברים. ע"כ.

וז"ה זמן לא כביר נדפס הגהות הגר"ש לאנדא על ספר שער המלך בירחון כרס שלמה (ק"פ), ושם כתב הגר"ש לאנדא בזה"ל: ידוע בשער צת רבים, וכל צאי שער עירנו יודעים שצדורש שצת הגדול שדרשמי צנתת תקנ"א, דרשמי אח כל זה צרבים, וגם הוא היה אז אצל הדרשה, וצא אח"כ לציתי ושאל ממנו לכפול לו הדברים, ואין חלף כולי האי לכחוצ הדברים משמו, הכי קרא שמו טעם המלך, גנבא גניב וטעמו טעם. ע"כ. עיין שם עוד].

ויע"ע בתשובות חדשות לרע"א (א"ח סימן יא) מ"ש ביישוב דברי הרמב"ם אלו, עפמי"ש הריטב"א צחי' למכות (דף ט"ו ע"א) ד"ה ותינא צהא אל המקדש טמא, דר"י ור"פ ס"ל דטעמא דלוקי' בלאו דטומאת מקדש משום דאין העשה צא לתקן למפרע עזירת הלאו, אלא שאמרה בן התורה כדי שלא יוסף טומאה על טומאתו עיי"ש. ואם בן הכי נמי לענין לאו דכל יראה דהעשה תשציתו אמרה תורה כדי שלא יעבור גם להצא צבל יראה, וצבה"ג לא הו' ניתק לעשה דלא צא לתקן על למפרע, אלא על להצא, ודוקא צנותר וכדומה דאחר שצבר והותר שצ אינו עובר כלום והעשה צא לתקן רק למפרע.

וכותב שם: צה אמרתי דאפשר דיש לקיים הגירסא שלפנינו בפסחים דף צ"ה דהו' ניתק לעשה, אלא דהצרייחא דשם אחי' כר"י דאין ציבור חמץ אלא שריפה, וא"כ אי אפשר לומר דהעשה צא לתקן על להצא, דאם בן מאי ארי' דבשריפה, גם אם מפרר חורה לרות פשיטא דאינו עובר תו על כל יראה כיון דמושצת מהעולם, אלא ע"כ דטעון שריפה לתקן על העבר משום הכי הו' ניתק לעשה, אבל למה דפסקי' כרבנן דמפרר חורה לרות יש לומר דהעשה צא לתקן על להצא ולא על לשעבר.

ובזה אמרתי דהרמב"ם להוכיח שיטתו דאינו עובר צבל יראה עד שחמשך ולא מנא היום, דאל"כ קשה בסוגיא דפסחים כ"ז אמרו לו רבנן לר"י לא מנא עניס לשרפו יהא יושב וצטל, והא אף צלא ימא עניס יצטרך עכ"פ להשציתו מהעולם צע"א שלא יעבור כל רגע ורגע על כל יראה, אלא דלא קיימים צה העשה דתשציתו, ואם בן לא הו' סופו להקל דהא יצטרך להשציתו מהעולם, אלא ע"כ דליכא צל יראה עד שחמשך ואם בן יהא יושב וצטל עד שחמשך כיון דליכא צל יראה והעשה אין צידו לקיימו כיון דלא מנא עניס וכו'.

ואמנם לפי מ"ש נחא. דכיון שגם שאור זה הוא בכלל הגז"ש א"כ ילפינן גז"ש כי היכי דשאור האמור צלל יראה הוא נוהג כל שצעת הימים כן שאור האמור צעשה דמשציתו נוהג כל שצעת ימים ושפיר הוא ניתק לעשה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** לכאורה קשה דהוי ליה לאו הכולל יותר מעשה לגבי נשים, עיין בגליוני הש"ס צוה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן מ אות י).

*

תוס' ד"ה לא תוציא מן הבית. עיין שו"ת דבר שמואל (סימן יד).

דף צה ע"ב

גמ'. **אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן וכו'.** עיין ביאור הגר"א (אר"ח סימן כב ס"א). וע"ע מועדים וזמנים (ח"ג סימן רכז) צענין הלל בשחיטת הפסח.

*

גמ'. **שבת אין טומאה לא וכו'.** צשו"ת יוסף אומן להחיד"א (סימן ו) דן חטן המחבר, אם יואל אלוה ברחמיו וישלם לנו משיחנו בין פסח ראשון לשני, מהו שנמחייב להקריב את הפסח בשני. ומונה והולך כמה ספיקות צענין זה, ולצסוף כתב להסתפק, אם נוכל להקריבו בטומאה, אע"ג דצעלמא פסח שני אינו נעשה אלא צטהרה, דילמא הכא דלא אפשר שאני.

וע"ז כותב: מו פש גבן אם נוכל להקריבו בטומאה או לאו, ואם יהיה חילוק בין פסח צ' זה לשאר פסחים שניים דצעלמא דהתם ודאי לא אהו בטומאה. איתא בפסחים דף ז"ג והוצא ציומא דף י"א ונאכל עלי וכו' שבת אין טומאה לא מתני' דלא כר"י דתניא דוחה את השבת ואין דוחה את הטומאה ר"ל אף את הטומאה מ"ט דת"ק מפני הטומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה ע"כ שמעינן מהכא דסדר ת"ק דאין דוחה את הטומאה וכסדרת מתני' וכיון דס' מתני' היא ודאי דהכי נקיטינן ואינו צא בטומאה כלל אלא מוטב ידחה ולא יעשה בטומאה.

ובן פסק הרמז"ס פ"י מהלכות קרבן פסח וז"ל מה בין פסח א' וכו' ואיפשר שיצא בטומאה כגון שנטמא קהל או רובו כמו שצארו אצל פ"צ חו"מ וכו' ואינו צא בטומאה וכו'. ע"כ הרי דאין הצ' צא בטומאה כלל מדכחז צראשון אפשר שיצא וצב' אינו צא בטומאה כלל סתם משמע דלא משכחת לה צסום אופן שיצא בטומאה ואפילו אירע שרוב קהל הם הצאים לעשות פ"צ וכמו שנתבאר לעיל אפילו הכי לא אמי בטומאה ומוטב יעקר קרבן פסח צאונה שנה ואל יצא בטומאה ואפי' בטומאת מת. וכן דייק הרמז"ס למנקט כגון שנטמא קהל או רובו והלא זה כבר השמיענו לעיל אמנם הוא לאשמועינן דצב' אפילו הוא רוב קהל או כולו ידחה ולא יעשה בטומאה וכן ראיתי שכתב ה"ה מהר"י

ולשון לדיק (סימן ב אות ד) ושו"ת יד יוסף (סימן פה) ושו"ת חסד לאברהם, אמרי צינה (הל' פסח סימן ג) שו"ת קרן לדוד (סימן קטו) שו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן טז אות ח) ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ד סימן ב) ושם (ח"ז סימן קסא) והג' הגר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף רכא-רכב-רכג-רכד) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ט סימן נב) מועדים וזמנים (ח"ז סימן קסז).

*

גמ'. **שם.** עיין צשו"ת נודע ציהורה (מהדורה קמא אר"ח סימן ב) וצתו"ד כותב: וצוה אמי שפיר מה שארו"ל בפסחים דף ז"ה ע"א דכל יראה הוא לאו הניתק לעשה דהשצתה היא מ"ע. ולכאורה יפלא דהיכן מצינו בכל המורה עשה דהשצתה כי אם צהך קרא דלך ציום הראשון תשציתו, והרי הרי קרא לאו צפסח כתיב כי אם צערצ פסח דמפי השמועה למדו דהאי יוס הראשון ע"פ הוא לכל מר דכאית ליה למר מאך חלק ולמר הראשון דמעיקרא משמע ולמר מדאסור להצטיר צי"ע. ועכ"פ לכולהו תנאי ואמוראי הך קרא צי"ד כתיב, אצל צפסח עצמו לא מצינו כלל צמורה שיהיה מזהו להשצית חמץ. ו"א"כ מני"ל כלל עשה צפסח ודלמא גזירת הכחוז הוא שישציתו דוקא קודם הפסח ואם עבר היום ולא השציתו שוב הוי מעוות לא יוכל לתקון. ואף צצוודאי מחוייב לצטרו שצכל רגע עובר צצל יראה מ"מ העשה כצ צטלה ואי אפשר לקיימה. ולא ראיתי מי שהרגיש צצדכ זה.⁵

⁵ בהג' מהר"ב רשנבורג, כתב: נ"ב ולענ"ד פשוט דהך סיפא דקרא דמיום הראשון עד יום השביעי דכתיב בהך קרא דאך ביום הראשון תשבייתו דודאי קאי על עשה זו דהשבתא ג"כ ור"ל דאך ביום הראשון דהיינו בעה"פ וגם מיום הראשון עד יום השביעי ועד בכלל ג"כ תשבייתו וא"כ הרי מפורש שם בתורה דבפסח עצמו ג"כ מצות השבתה נוהגת בו מן התורה ואכמ"ל.

⁶ בהג' הברוך טעם, כתב: נ"ב באמת מדברי הרמב"ם באיזה מקומות בהלכות חו"מ נראה שדעתו כן דמ"ע דתשבייתו לא נאמרה רק על י"ד והביעור אח"כ היינו ביו"ט הוא משום אזהרת ב"י ולכן לא מייחשב ב"י לניתק לעשה ומחוייב מלקות בקנה. ולפי הגי' בגמ' דהוי ניתק לעשה צ"ל דסברין שהתחלת חיוב השבתה ב"י נאמרה בפירוש וק"י בכל הפסח ולא ממעט הלשון אך ביום הראשון שהצריכה התורה לצוות על השבתה שתהיה מיד בזמן התחלת איסור חמץ אף שעדיין אין אזהרת ב"י ולא כרת על האכילה שאינם רק מהתחלת יום הראשון וזמנה ממילא נשמע מק"י ומכ"ש שיש חיוב השבתה גם אח"כ ולא פקעה כל ז' שהוא עיקרו של זמן האיסור ובאזהרת ב"י. וסברת המחבר שילפינן בג"ש שיהיה אזהרת ב"י גם ב"י דמרפסא איגרא. בקרא כתיב שבעת ימים וגילוף בג"ש שיהיה אזהרת השלילה עוד יום נוסף ע"ז. ודברי הרמב"ם שכתב הקונה חמץ בפסח כו' מורים שסובר שאין הלאו דב"י ב"י. ולפי"ד המחבר היה לו להרמב"ם בלא שם בפסח שני אחר שכתב מ"ע להשביית כו' שמפי השמועה למדו שיש גם אזהרת לאו דב"י ב"י דמ"ע דתשבייתו זמנה משש שעות עד הלילה ואם לא השביית אלא סמוך ללילה קיים מ"ע זו. וכן מורה פשטות לשון הרמב"ם במגן מ"ע מצוה היה לו ובהניחן פ' בא. ואם ילפינן בגז"ש לענין ב"י שהרי אזהרת ב"י משש ולמעלה ומעט רגע שיששה יעבור בב"י וכן בכל שעה ושעה ועל מ"ע דתשבייתו אינו עובר אלא בלילה.

קורקוס צפי' על הר"מ בכ"י פ"ו מהלכות קרבן פסח שאפילו רבים ט"מ אינם דוחים את הפסח ב'.

ואיברא ללכאורה יש לשים לב מנ"ל להר"מ דאפילו רוב יציור אינו דוחה את הטומאה דאיברא מלשון ההוא איכא למשמע להפך דקאמר מפני הטומאה דחיתיו יחזור ויעשה בטומאה הרי דנקט לשון יחיד ועוד מדקאמר דכל טעמא דח"ק היינו משום דמפני הטומאה וכו' א"כ למאן דאידחי מפני האונס יעשה בטומאה הואיל ולא נדחה אלא מפני האונס ולא מפני הטומאה והיכי פסיק ותני לעולם לא אחי מפני הטומאה ל"ש נדחה מפני האונס ל"ש נדחה מפני הטומאה וא"כ ג"ו לא היה לו להשמיענו לדין רבים דלא אחי בטומאה ואפילו ברבים דהא רבים כתבו ש"א שידחו אלא מפני האונס דמפני הטומאה אינם נדחים וא"כ רבים הבאים לעשות פ"ב גם בטומאה מנו עבדי ליה כיון דלא שייך הך טעמא דמפני הטומאה דחיתיו וכן נראה מדברי התוס' דיומא דף נ"ה (נ"ל: נ"א) בד"ה דוחה את השבת יע"ש בדאמת נראה בזה דא"כ הכין יע"ש.

ואגב דאחא לידן הדיא דיומא נימא ביה מלתא צמאי דכ' רש"י שם ח"ל מי דחי טומאה איכא למ"ד לקמן בשמעתין דלא דחי וכו' ע"כ. והנה ההרגש פשוט וכי מורה מקום רש"י לנו ומאי אחא לאשמעינן ונ"ל דכיון רש"י לתוך הרגש אחד שצ"ס דמאי פריך מי דחי טומאה אימא אה"נ דדחי דהא איכא למ"ד דדחי ואיכא למ"ד דלא דחי וא"כ הדבר שקול הוא ומאי פריך ולזה כיון רש"י לתוך דכונת הש"ס להקשות כיון דאיכא למ"ד ואיכא למ"ד א"כ נימא דלא כמ"ד דלא דחי והיינו מאי דפריך הש"ס מי דחי טומאה.

ובחזור לעניינינו דמנ"ל להר"מ דאף טומאת יציור אין דוחה אפילו דמחמת אונס אידחו לב' והנלע"ד דהרמב"ם ו"ל נפקא ליה הכי ממאי דאיתא תו התם צ"ס ת"ר פסח ראשון דוחה וכו' פ"א דוחה את הטומאה פ"ב דוחה את הטומאה דוחה את הטומאה כמאן כר"י ולר"י טעון לינה וכו' תרי תנאי וכו' ע"כ מכאן נלמד דלרבנן בין טומאת רבים וכו"ש טומאת יחיד אין דוחה פ"ב אלא נדחה לגמרי דאל"כ אלא דלרבנן אפילו צ"ב דוחה צ"ב א"כ קשה כי קאמר הכא צ"ס כמאן אמאי אוקמה כר"י וביחיד לוקמה כרבנן ובצ"ב וס' רבנן דפ"ב דוחה טומאה צנטמא קהל או רובו ולישגא דברייתא ניחא טפי לרבנן כפי זה דקתני פ"א דוחה וכו' פ"ב דחי וכו' קתני פ"ב דומיא דפ"א מה פ"א צנטמא צבור אף פ"ב צנטמא צבור דאלו לר"י צ"ל הא כדאיתא והא כדאיתא שהרי א' אין דוחה אלא צ"ב אלא אלא הב' אפילו ביחיד דוחה אלא ודאי מדלא אוקמה כרבנן ואוקמה כר"י ודאי דלפי' רבים אין דוחה את הטומאה לרבנן וא"כ פשיטא שמכאן הוציא הרמב"ם דין זה.

העולה מן האמור דלהרמב"ם צ"ב אפילו טומאת רבים אין הפסח דוחה אותה ואין עושין פסח כלל ולסברת התוס' ו"ל התם ציומא משמע דקברי דדוחה. ולענין דינא נראה דק"ל בהרמב"ם ואע"ג דכלל כ"ל לן הרב יד מלאכי משם הרב י"א דכל היכא דפליגי התוס' והרמב"ם ז"ל צמר רובא והם הם התו' ו"ל כי רבים ניהו ומה גם שהיו מופלגים ממנו מ"מ נ"ל

דק"ל בהרמב"ם והיה טעמו חדא מחרי אי משום דאיפשר לפרש דברי התוס' בדוחק לכוונם עם דעת הרמב"ם ואי משום דאיכא למ"ד דהתו' דיומא אינם מרבוטונו בעלי התוס' ו"ל וכמדומה ששמעתי שהתו' דיומא הם מוהר"ם מרוטנבורק ו"ל כ"כ הרב י"מ משם הר"י"א בכלל י"ח וכן הביא עוד משם הרב המופלא מר חמא"י גאון נר"ו צספרו הצהיר שער יוסף שהביא משם מהרי"מ ט"ו וכו"כ הרב לחם שמים וכן הכנה"ג יע"ש וכיון שכן ודאי דלא שייך הני טעמי דרבים ומופלגים הכא ובדאי דק"ל בהרמב"ם דפ"ב אינו צא בטומאה ואפילו בצ"ב אלא נידחין לגמרי נמלאת למד לנ"ד דאין פסח ב' צא בטומאה אלא נדחה לגמרי. ע"כ.

*

גמ'. ר' יהודה אומר אף דוחה את הטומאה וכו'. עיין בשו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ב סוף סימן ה) דר"י לשיטתו, דהוא ס"ל (יומא ז ע"א) דטומאה הותרה בצ"ב, וא"כ לד"ה אף ביחיד נדחה לפסח שני, היינו דלדידי' לא הותר ליחיד ולריך לחזור אחר טהרה ולכן נדחה, אבל אם לא אפשר יציא בטומאה, אבל לת"ק דס"ל טומאה דחוייה, וא"כ ממילא ביחיד אף לא נדחה, וא"כ לריך לצוא צפ"ש צטהרה דוקא. עיי"ש.

*

גמ'. שנאמר ופנית בבקר והלכת לאחריך וכו'. הגאון ר' מאיר שמחה צמשן חכמה (פ' דאה) כתב לדקדק, אמאי לא כתיב מצות לינה בשום פרשה ובשום מקום רק כאן.

ותירין. כי התוס' ד"ה טעון, נחקשו, הא מחויב צלינה משום שלמי שמחה, ותירנו שישמח בשלמי חצירו, אבל איך יכתוב והלכת לאחריך, הלא אסור לו לילך מירושלים שמחויב לאכול שלמי שמחה, וכדאמר בגמ' צ"ה (ו ע"ב) לענין אשה וכו' ותיפוק ליה דהא איתא בשמחה, לכן רק הכא שאמר קרא לא מוכל לזכות הפסח צאחד שערך אשר ה' אלהיך נותן לך, והא הוי שחוט חוק, ופירשו ר"ל צוצחים (דף קיד) דצחיתר צמות הכתוב מדבר צגלגל ונוצ וגזעון, ואפ"ה עובר צל"ת אם שחוט שם הפסח. וזה שאמר כי אם אל המקום אשר יצח ה', היינו צמת ציצור, שם תוצח הפסח וכו', וצשלח ואכלת צמקום אשר יצח ה', ופנית צצוקר וכו', ושם צאחד שערך תשחט שלמי שמחה, ושמתח צצחין וכו'. וסיים: ותראה כי הוא ענין אמתי צס"ד.

*

מתני'. הפסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבין וזבות נדות ויוולדות וכו'. עיין צל"ח מה שהקשה, ועיין צזה צשו"ת צית יצחק (יר"ד ח"א סימן כג אות יב).

*

מתני'. שם. צ"ע לרבא דס"ל צוצחים (לב ע"ב) דטמאי מתים ונעשו צצין, מתוך שהותרו לטומאתם הותרו לזיבתן, איך יפרש המשנה דכאן, דפסח הבא בטומאה לא יאכלו צצין וצבות, נימא כיון דאשחרי אשחרי. עיין צשו"ת טוב טעם ודעת (ח"ב הל' מילה סימן ק) מ"ש צזה.

*

וייש לתוך, ללכאורה קשה עוד, אמאי לא מקשה בקיור אי אמרת דפסח דורות לא צעי ציקור ליחשב נמי במתני, כמו שמקשה בכל הסוגיא לקמן אי הכי נמי והיינו דא"כ ליחשבי במתני, ולמה ליה להביא הא דבן בג בג.

אלא ללכאורה זה אינו קשה, דצירושלמי בסוגיא זו איתא פלוגתא בין תרי אמוראי, חד אמר דקין ותכלולין פוסלין צו (פירוש מומין פוסלין בפסח מצרים), וחד אמר אין דקין ותכלולין פוסלין צו. ואם כן איכא למימר דהשתא אולא הך סוגיא למאן דאמר אין דקין ותכלולין פוסלין צו, דבן בג בג על כרחך כוונתי סבירא ליה כאשר נבאר בס"ד, ואם כן לא קשה ליחשבי במתניתין, דתנא ושייר ושייר נמי דקין ותכלולין.

אבל צאמת זה אינו דצירושלמי מקשה עליו והא כחצי תמים, ומשני ההוא למחוסר אבר, דסקלקא דעתך דאמינא כיון דאין ממנו למצוח אפילו כקרבן צבי נח לא יחשב ואפילו מחוסר אבר מותר לכן כחצי תמים, עיי"ש. ולכאורה עדיין קשה תמים למה לי, ואין לומר כיון דאין ממנו למצוח הוא אמינא דאפילו מחוסר אבר כשר, זה אינו, דאם כן למה לי ציקור, אלא שזה אינו דהוא אמינא דצאמת אינו טעון ציקור, והא דכחצי למשמרת קאי אפסח דורות וזה למעוטי פסח שני, כל זה צאמת, אבל צהיה אמינא דלא ידעינן בצפסא שני דריך לומר דקין ותכלולין פוסלין וקוש"י במקומה עומדת.

וייש לתוך כך, דהנה לעיל דף ז"ה ע"א תוס' ד"ה מה, הקשו אמאי לא קתני ציקור גבי החילוקים שבין פסח ראשון לשני, ותירו דמלתא דאיתא נמי בתמיד לא קחשיב וציקור איתא נמי בתמיד, ע"כ, עיי"ש. ואם כן הכי נמי ינימא דלא קשה ליחשבי במתני, כיון דידע הא דבן בג בג דתמיד צעי ציקור אם כן יש לומר כחציון תוס' הנ"ל. אלא דלפי זה קשה מאי טעמא קחשיב מקח, וצריך לומר דתמיד לא צעי מקח. וקשה הרי אית לן גזירה שוה דלמשמרת ומשמרת משמע נמי מקח, ועל כרחך תמיד צעי מקח ומאי טעמא קחשיב במתני, ועל כרחך צריכין לומר דזה דכחצי גבי מקח ממשע תמיד, ואם כן לא קשה מידי קושיתינו הנ"ל וצריך להביא הא דבן בג בג.

ב"ל זה לשיטת רש"י דסבירא ליה דלמשמרת משמע מקח ומשמע ציקור, אבל לשיטת תוס' קשה ללכאורה כל קושיתינו הנ"ל, דתוס' סבירא להו דלמשמרת לא משמע אלא ציקור לחוד רק כיון דלא צעי ציקור ממילא לא צעי מקח, אם כן קושיתו במקומה עומדת.

וצריך לומר דהתוס' סבירא להו דהגזירה שוה היא ממועדו מועדו, ואם כן לאו דוקא ציקור ילפינן אלא הוא הדין כל מילי דפיסקא איתא בתמיד, וצריך זה גבי מקח למעוטי, והדין נותן כך, כיון דאית לן למילף בלאו הכי גזירה שוה במועדו לענין שבת וטומאה דלעיל ריש פרק אלו דברים עיי"ש [ס"ו ע"א], אם כן ממילא אית לן למילף נמי הך גזירה שוה לכל מילי, דאין גזירה שוה למחצה, וכן בג בג דלא יליף הך גזירה שוה אפשר דסבירא ליה כר' אליעזר לעיל פרק אלו דברים דפליג אר' עקיבא ולא יליף הך גזירה שוה עיי"ש וצתוס' דף ס"ו ע"א] ד"ה מה

גמ'. או דילמא מאי דאישתרי אישתרי מאי דלא אישתרי לא אישתרי. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן פט) ד"ה והנה אפשר לשב, מ"ש צענין הואיל ואישתרי אישתרי. וע"ע שו"ת רצ פעלים (חלק א אר"ח סימן ו) ושם (סימן יח).

*

גמ'. ת"ל וישלחו מן המחנה וכו'. עיין שער המלך (פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ח).

*

רש"י ד"ה לא תשחט. עיין שו"ת שצט הלוי (ח"ח סימן קח אות א) ושם (סימן קי אות א).

*

רש"י ד"ה דוחה את השבת. עיין בשער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט) ושו"ת אבני נזר (חלק חו"מ סימן קנו) והג' הגרי"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף רמד ע"ב).

*

רש"י ד"ה טעון לינה. עיין צה"ג טל תורה להגר"מ אריק, שכתב שמ"ש רש"י "עולת ראיה הנאכל" הוא צודאי ט"ס, ונ"ל: "שלמי שמחה" כי עולת ראיה אינו נאכל. ואני עומד ומשתאה על גדול שכמותו איך לא הרגיש שהמדפים חיבר שני דיבורי רש"י, ולחנם הגיה ברש"י ללא צורך.

*

רש"י שם. עיין צה"ג הגרי"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף רי ע"א).

דף צו ע"א

גמ'. אימורי פסח מצרים היכא אקטרינהו וכו'. עיין משך חכמה פ' צא (יב, ה) וגליוני הש"ס כאן.

*

מתני'. מה בין פסח מצרים לפסח דורות וכו'. עיין בשו"ת תחם סופר (חלק ז סימן לא) מ"ש בסוגיאין, ח"ל: הרמב"ם בפירוש המשניות שלו צמט' ערכין דף י"ג ע"א], אמתניתין אין פותחין וכו', פירש שם ח"ל, ולמדנו זה [שהתמיד צריך שיהיה מוכן קודם שחיתמו ארבעה ימים] מפסח מצרים, שהיתה משיכתו צעשור ושחיתמו צי"ד, לפי שנאמר בפסח במועדו [במדבר ט' צ'] וגאמר בתמיד תשמרו להקריב לי במועדו [שם כ"ח ט' ע"כ, עיי"ש. והנה נוכיח שיטת הרמב"ם דגזירה שוה היא ממועדו, צין לשיטת רש"י צין לשיטת תוס'. ללכאורה קשה כאן לפרש"י [צ"ו ע"א ד"ה דכוחיה] שפירש דלמשמרת משמע ציקור ומשמע מקח, אם כן אמאי מביא הש"ס הא דבן בג בג, ולא מקשה בקיור אי הוה דלמשמרת ממשע פסח א"כ ממילא ממועד נמי ממקח והוה דגבי מקח למה לי, (דבהא לא פליגי המקשן והתורצן אי משמרת משמע ביקור ומקח או לא).

מועדו, כתבו צפירוש דחגיא היא, עיי"ש, ואם כן יש לומר דבן בג בג לא סבירא ליה כר' עקיבא בהך.

וילפי זה יש לתרץ נמי הא דקאמר בגמרא לקמן אלא הוה למה לי לכדר' אלעזר בן עזרי' ור' עקיבא, ולכאורה מתניתין על כרחך לא אחיא כר' אלעזר בן עזריא, דתנן במתניתין ונאכל בלילה אחת, ולר' אלעזר בן עזריא לקמן דף ק"כ ע"ב הפסח אינו נאכל אלא עד חלות, ובמתניתין משמע דנאכל כל הלילה. והשאלה אחי שפיר דבן בג בג על כרחך לא סבירא ליה כר' עקיבא כנ"ל, אף דאפשר דבהא מלתא סבירא ליה כוותי', טפי עדיף לומר דהך ברייתא לא אחיא כלל כר' עקיבא וסבירא ליה כר' אלעזר בן עזריא, אבל משנתינו שפיר אחיא כר' עקיבא דאנן קיימא לן גזירה שוה דבמועדו כנ"ל, ושפיר כתב הרמב"ם לשיטת התוס' ודו"ק, מיהו גם לשיטת רש"י מוכח כן. ע"כ.

*

מתני' פסח מצרים מקחו מבע"שור. הגאון ר' מאיר שמחה במשך חכמה פ' בהעלותך (ט, ב) כתב דלכן כתב ויעשו בני ישראל את הפסח "במועדו", מלא, לרמוז להא דאמרו אין פסח דורות מקחו מצעשור, רק בארבעה עשר, "מועד" מלא.

*

גמ' בן בג בג. עיין מגן אבות להש"ש על אבות (פרק ה משנה כו) על המשנה שמוצא שם מימרא בשם בן בג בג וכן הא הא, שכתב שלא מצינו אלו התנאים בשום מקום, אלא בן בג בג צצא קמא [כו ב] פרק המניח, וצערנין (יג ע"ב) וצפרק ככל מערנין (ערוכין כו ב) וצפרק התכלת (מנחות מט), וצפסחים כאן, וצכורות [יב א] פרק ראשון. והיה שמו יוחנן בן בג בג, כמו שזכר בראשון מקדושין [י ב].

*

גמ' מה אה"ן טעון ביקור ד' ימים וכו'. עיין בשו"ת חסם סופר (חלק ו ליקוטים סימן טו), וז"ל: ועוד צדק לן מר על דברת משנה למנח' (פ"ג מא"י מזבח) שרואה להכריח דאפי' בידעי' שכלו לו חדשיו מ"מ מחוסר זמן הקרבה עד יום השמיני מקו' חוס' ערכין (י"א ע"ב) ד"ה שנתו וכו', דלא הוה מקשה חוס' מיד, והדרת גאווה הוקשה לו עכ"פ תיקשי קו' חוס' דהא בעי ביקור ד' ימים מן התורה כמבואר פסחים ז"ו ע"א.

וילפענ"ד אי לאו גז"ש מפסח לא הי' צריך ביקור כלל דקיי"ל היכי דליכא חוקה מתנגדת לא בעי לצרורי וסמכי' ארובא שאין בעלי מומין יעיי' מג"א סי' תל"ו סק"ד וצפ"ק דע"ז ה' ע"ב דאמרי אנן שכיחי גבן מומין וכו' היינו צפרוס הרגלים דכל ישראל צריכים בהמות הרבה אבל תמיד בכל יום מרובא פריש ולא בעי ביקור אלא מגז"ש ועין אין גז"ש למחאה ילפי' נמי משך זמן ביקור ד' ימים ואי לאו דהוה כתיב צעשור לחדש הוה הוה ילפי' נמי מקחו מצעשור ועכ"פ ילפי' נמי ביקור ומשך זמן ד' ימים כמו פסח וכל זה הואיל וכתב שנתו אבל אי הוה כתיב שנה וגז"ש שנה מתשרי אין לנו לטעל הגז"ש שנה מתשרי ולומר בשנתו קאמר משום גז"ש דתשמרו דס"ל אהני

גז"ש דתשמרו למנות ביקור אבל לא ד' ימים, וא"ש דברי מ"ל הנ"ל. ע"כ.

*

גמ' שם. עיין משך חכמה (פ' ויקרא) דמשמע מתורת כהנים (בג) דביקור בתמיד אינו מעכב דיעבד. וע"ע צספר משמרת אלעזר להגאון ר' שאול בראך חלק תשועה בישראל (אורח סה-טו).

*

גמ' שם. המפרשים מקשים על הרמב"ם שהשמיט דין זה דפסח טעון ביקור ד' ימים, דהא בגמ' כאן מפורש דבעי ביקור. עיין במנחת חינוך (מצוה ה אות א) שהניח צ"ע. וע"ע מ"ש בזה במרכת המשנה, ושו"ת מהר"ם שיק (אור"ח סימן קלא) ובספרו על תרי"ג מלות (מצוה ה) וספר פרי אדר (אור"ח סימן טו).

ועיין צספר ניר לדוד (ריש הל' ק"פ) שהביא בשם הגאון ר' איסר זלמן בלוצר, ראה לשיטת הרמב"ם שאין חובת ביקור בקרבן פסח, מהא דיתחק אצינו שלא לעשו להביא לו יד, ומבואר בחז"ל דשני גדיי עזים לפסח וחגיגה, וכן מפורש בתרגום יונתן (בג, א) וקרא ית עשו צריה בארציסר בניסן ואמר ליה, צרי הא לילא דין עלאין משכחין מארי עלמא, עיי"ש, והרי עשו בא ללוד רק עכשיו, וא"כ חסר ביקור, וע"כ בפסח לא צריך ביקור אלא בפסח מזריס לנד. עיי"ש. וע"ע צמועדים וחמיס (ח"ג סימן ר"מ, בהג"ה) מ"ש בזה.

וע"ע שם מ"ש דאפילו צעינן בפסח דורות ביקור, שאני החיוב ביקור דתמידין מפסח, צענא יקודס, עיי"ש.

*

גמ' שם. אי יום הביקור ויום השמיטה צללס, עיין רש"י ערכין (י"ג ע"ב) ד"ה ארבעה, שהביא בשם הי"א דיוס הביקור ויום השמיטה צללס, ורש"י דחאס, שהרי דין הביקור נלמד מפסח מזריס שמקחו מצעשור, ואין יום ארבעה עשר צללס. ועיין ברגמ"ה שם, כתב דמקלח יום הרביעי ככולו.

*

גמ' שם. האחרונים נסתפקו, אם הביקור צריך להיות אחר שהקדישו לקרבן, או שיכולים לבקרו אף קודם הקדשו.

ועיין טורי אבן מגילה (כט ע"ב) שמדייק משבועות (י ע"ב) ורש"י ד"ה תמידים, שהביקור צריך להיות דוקא אחר ההקדש, אמנם מגמ' דכאן מוכח שמועיל אף קודם ההקדש, וכן מוכח משבת (קמח ע"א). וע"ע בזה בשו"ת תורת חסד (אור"ח סימן כג).

*

גמ' אלא ההוא הוה למועוטי פסח שני. עיין בשו"ת פני מצינ (אור"ח סימן קו) שתמה על החת"ס שכתב בתשובה (יו"ד סימן רלב) "כה למצ"י יו"ד אייר יוס ביקור פסח שני", דהא להדיא מבואר כאן בגמ' דפסח שני אין צריך ביקור. וכן תמה בעל ילקוט הגרשוני בתל תלפיות (חרוב מכתב ו אות כט) ובספר

מסתברא ערלות הוה ל' לרציו שכן מעשי"ם כרות"ם דצד"ר העצ"ד, ולכאורה מילת זכריו ועצדיו דנקט"י קשה, אי אמרינן לאונן אסור בתרומה ועל מותר בתרומה, אף מילת זכריו ועצדיו אינו מעבד בפסח דהרי כמיצ ומלחה אותו אז יאכל בו, זו אינו אוכל אכל אוכל בפסח דורות.⁶⁵

ואין לומר כמירון הש"ס זו אינו אוכל אכל בתרומה, וזה אינו, כיון דערל מותר בתרומה אם כן למה לי קרא אמילת זכריו ועצדיו הלא אמרינן לקמן מי איכא מידי דערלת דגופיה לא מעבדא וערלת דאחרינא מעבדא, וא"כ קשה כנ"ל.

אלא לכאורה ל' אליעזר לא קשה כל כך דהרי כתבו חוס' שם ביצמות ד"ה אי מה [וכו' מילת], דל' אליעזר מזכריו פריך, ורש"י פירש שם ד"ה ומילת] דמילת זכרים אחיא מאז יקרב לעשותו ולא כמיצ שם זו, (אף שלכאורה ריהטא דסוגיא דפסחים לא משמע הכי דנקט זכריו ועבדיו), אכל לר"ע [לר"פ] דאמרינן שם דף ע"א [ע"א] נמי כי האי סוגיא, ושם דדוקא נקט עצדיו כמשמע דציבור חוס' הג"ל, קשה, וצפרט למאי דכתבו למעלה דסוגיא דפסחים אחיא כותי' כנ"ל, וז"ע. ע"כ.

*

גמ'. **בו מילת זכריו ועבדיו מעבדת וכו'.** עיין ברמב"ם

(פ"ה מהל' ק"פ ה"ה) וז"ל: כשם שמילת עגמו מעבדו מלעשות פסח כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עצדיו צין גדולים צין קטנים מעבדת אותו, שנאמר המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, ואם שחט קודם שימול אותם הפסח פסול, וכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעבדו, ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים. והראש"ד שם משיג עליו, וכתב: א"א בחוספתא דפסחים דצדכים שצין פסח מזרים לפסח דורות. ע"כ. והיינו שלדורות לא מעבד טבילת אמהות. [ועיין גליוני הש"ס כאן, שהביא מתוספתא (פ"ה) דגם טבילת שפחותיו מעבדת באכילת פסח, ואני תמה עליו שלא הביא מדברי הרמב"ם הג"ל].

ובבר תמחו על הרמב"ם, דהא צקרא כמיצ וכל עצד איש מקנת כסף ומלחה אותו אז יאכל בו, אלמא דמילה הוא דמעבד, ומנלן לחדש בשפחה שטבילה מעבדת בה, הלא זהו הלכה מיוחדת דערל דוקא.

ותירין הגר"ח מזריסק, דהנה מפורש בגמרא ע"ז (כו ע"א) שגוי אפילו מהול נקרא ערל, והטורח מן הערלים אסור צמולי עכו"ם, ומופת מזה דגויות הוא מציאות ערלות, ואף דהוא מהול מ"מ ערל הוא משום גויותו, וערלות מעבדת באכילת פסחים, לכן פסק הרמב"ם דטבילת אמהותיו מעבדת, שכל זמן שהיא נכרית דין ערל עליה, ומדין ערל הוא דמעבדתו, וע"כ חייב להטבילה, שאז היא ישראלית, ובאשה ישראלית אמרינן כמאן דמהילא דמיה, דשורש העיבוד באשה גם כן מנד ערל, שכלל היא

אמרי יואל (בפתיחה). וע"ע צו"ת יד יתחק (ח"ב סימן רמה) מ"ש ליישב דברי החתם סופר, ועיין צו"ת דעת סופר (א"ח סימן פ) מה שחמה עליו. וע"ע מ"ש בזה בספר מנחת סולת (מצוה ה) ותל תלפיות (תרגו מחברת מ מכתב י אות ס) שם הגאון ר' אהרן דוד רובינשטיין, וכעת נדפס בספרו פרי אדר (א"ח סימן סו), ומ"ש שם שם הגאון ר' שמעון סופר (מכתב יא אות סה). וע"ע צוילקט יוסף (שנה ב קו' כג סימן רמ) וא"ס (קו' יט סימן רא) וצו"ת משיב שלום (סוף סימן רסד).

וע"ע בספר אור פני יהושע להגאון מגאלנטא (סימן ט) שכתב ליישב דברי החת"ס עפ"י דברי הגאון"ק ר' שלום מצעלו וז"ע שאמר לדקדק על דברי צעל ההגדה זכר למקדש כהלל וכו', לקיים מ"ש על מצות ומרורים יאכלוהו, דהרי פסוק זה נאמר בפסח שני, דבפסח ראשון כמיצ ומלחה על מרורים יאכלוהו, ולמה שצין קרא ונקיט קרא דכמיצ בפסח שני.

ואמר בנו מרן מהר"י לייש, דהאי לקיים מה שנאמר על וכו', הוא לשון בקשה, והכוונה דיען שעתה אין לנו קרבן פסח בפועל, וע"פ הנו מחכים לשיעור הש"ת כי קרובה לבוא ויבנה עוד מקדשו עד זמן פסח שני ונקריב הפסח שני, ולכן אנו אומרים לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו הפסוק שנאמר בפסח שני.

ובשאלמו הדברים הג"ל לפני הגאון מוה"ר יוסף שאל נאטאנזאהן ז"ל אצד"ק לצוב, אמר לתמוה ע"ז דהרי ציבור אין עושין פסח שני. והשיב הגאון"ק מצעלו, דמפורש בירושלמי בפרק מי שהיה (ה"א) דאיתא התם ניתן לישראל לצנות צית הצחירה, ר' יהודה אומר ציבור עושין פסח שני, עיי"ש, מזה משמע דכשיבנה ציהמ"ק ציימים שצין פסח ראשון לפסח שני, אזי יציאו כל הציבור פסח שני, עכ"ד.

ומעתה י"ל דהא דאמרינן למיעוטי פסח שני מציבור היינו דוקא בזמן שציהמ"ק היה קיים, ואין ציבור נדחין לפסח שני ולא היו לפסח שני רק מעט קרבנות אז אין צריך ציקור ד' ימים, דקרבנות מועטים יש שהות לצקין ציום י"ד, אכל כשיבנה ציהמ"ק לפני פסח שני, וכל ישראל מציאין פסח שני צוודאי צייכין לציקור ד' ימים קודם דע"ז אין שהות ציום א'.

ומעתה י"ל דרצינו החת"ס התכוין לציקור פסח שני בזה האופן שצינה ציהמ"ק צב"א.

*

גמ'. **בו אינו אוכל אכל הוא אוכל במצה ומרור.** עיין צו"ת צית יתחק (י"ד ח"ב סימן צא אות א).

*

גמ'. **דאי כתב רחמנא ערף משום דמאים וכו'.** עיין צו"ת אגרות משה (חלק א"ח ב' סימן לג).

*

גמ'. **אלא מעתה ומלחה אותו אז יאכל בו וכו'.** עיין צו"ת חתם סופר (חלק ז סימן לא) וז"ל: קשה מהך דהכא אלא דאמרינן ביצמות ר"פ הערל דף ע' ע"צ ומה דאית

⁶⁵ ארבעים שנה אחר שכתב החת"ס קושיא זו, מעלה שוב את הקושיא והאריך בביאור כל הענין, בחידושו בסוגי' דר"פ הערל [ניסן תקפ"ג] שנדפסו בחי' סוגיות (חת"ס חמש שיטות ירושלים תשכ"ח) סי' ג', עיי"ש ע' מ"ז ד"ה ובימי, כתב: ובימי חורפי הקשיתי אמאי דקאמר וכו'.

וע"ע מ"ש בח"צ בקו' שגילות מי יצין (אות יא) שהציא דברי האור חדש הנ"ל, וכחז עליו דבמחכ"ת טעה בחרתו, חדא, דהא אכן קיי"ל שזוטין את הפסח על היחיד, כמ"ש הרמב"ם (פ"ב מהל' ק"פ ה"ב), ועוד, נעלם ממנו ירושלמי (פ"ח) דפליגי בזה ר"ז ור"ה, דר"ה סובר כשנמנו עליו אח"כ היו למפרע קרבן שותפין, דאין עושה תמורה, ור"ז סובר דכ"ז שלא נמנו עליו היו רק קרבן יחיד ועושה תמורה, עיי"ש. ומ"ש עוד שם (סימן ד) ושם (סימן י אות ד) בזה.

*

גמ'. ר' זירא אמר קודם חצות ולאחר חצות שנינו. עיין בשו"ת שאלת אריה (סימן יז). ושער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד).

*

גמ'. כשב לרבות את הפסח לאליה וכו'. עיין שו"ת פנים מאירות ח"א בהקדמתו.

*

גמ'. שם. פרש"י במנחות (פג ע"ב) דקס"ד דפסח לא יקריב אלי' דבעינן פסח שלם קמ"ל, והוא בחו"כ ויקרא כפי' דשלמי כבש. ועיין להגאון המלצ"ס, שז' דיש הבדל בין "כבש" ל"כשב", דכבש שזא מזד למרו דמכבסין אותו (והכי איתא דמיון לשון כבש כבס כובס בילקוט שמעוני פ' פנחס בשם המדרש), ולא מפורש בו אלי', משא"כ כשב ששם כשב יבא בו מזד חוץ גופו והוא מזד אליהו, וכשב בויקרא ג' שם שזא בשניו לשון, זא ללמד על מקום אחר כפסח דכ' זי' כבשים לא כבשים דאעפ"כ זריץ שיהי' האליה קרבה. עיי"ש.

ועיין שו"ת שצט הלוי (חלק ח סימן רלו) צעניני סוגי הכבשים שיטתם עם אליה וכלי אליה, ועמד השואל ושאל צעניני הסוג אם הם סוג אחד או שני סוגים, ומציא בשם הגר"מ פיינשטיין ז"ל בתשובת אגרות משה אור"ח ח"ד סי' קכ"ג כי שינוי שהוא מששת ימי בראשית יש להחשיב לשני מינים, משא"כ אם השינויים הם רק מסבות מאחרות יותר כגון שינוי מקומות.

וע"ז השיב: הנה לא ראיתי הדברים צפנים אבל כל התקירה בזה לא הנתי כ"כ, דכיון דאין בתורה אלא ג' מיני בהמה טהורים דהיינו כבשים ועזים וזקק, ואנו רואים במין כבש זה כל סימני כבשים בגדולן ובזמנם וכו' א"כ בודאי שייכים יותר לסוג הכבש וגם אולי הוא צרש מדברי הא קיי"ל יו"ד סי' רצ"ז ס"ז דמדברי יושבי א"י כלאים זה בזה וכבר מפורסם הוא דמיני מדבר שכל מין נשתנו הרבה ממין יושבי ועכ"ז אין זה סבה לתת להם דין מין אחר והיינו משום דמקום ואקלים גדולן וכיו"צ הגורם השינויים, וכיו"צ בכל הני מיני כבשים.

אבל מה דמסופק לי הוא צעניני קדשים במקום דאיכא חיוב הקרבת כבש כגון בתמידין שכל יום אם כשרים הני כבשים כיון דחסר דין הקרבת האליה דמחויב כבשים גם בשלמים וכו' וכמבואר פ' ויקרא ג'.

ועיין חו"ס מנחות פ"ז ע"א ד"ה שגובה הציא ממ"ר פ' תולדות כבשים של תמיד היו כ"כ גבוהים שאוכלים ע"ג

כמהילא במה שמכניסה ליהדות בטבילה, וא"כ דברי הרמב"ם מאירים, דהא אין חובת מילה מעבד לקרבן פסח, אלא דין ערל הוא דמעבד, וע"כ שייך זה גם בשהה, עיי"ש. וע"ע במועדים וזמנים (ח"ד סימן רכח) מ"ש בזה.

*

גמ'. שם. עיין שער המלך (פ"ט מהל' ק"פ ה"ט).

*

רש"י ד"ה בן נבר. עיין בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן לח).

*

תוס' ד"ה אבל. עיין מהרש"א שהעיר על קו' התוס', דלקמ"מ, דהא דאי לא כתיב רק בפסח שני הו"א דעשה ידמה ל"ת, רק בשביל דכתיב בפסח ראשון ובשני אמרו דאינו דומה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קעג) ד"ה ובה מיושב, שחי' קו' המהרש"א, דהכי הקשו התוס', דבאמת לא שייך עשה דומה ל"ת, דאינו צעידנה, וגם אפשר לקיים שניהם, רק דהו"א דאינו רק רשות ושלילה, וזה בפסח ראשון, דהי' עוד במצרים טרם שידענו הל"מ דאוליין בחר רובא, אבל בפסח שני דכבר הי' הל"מ, וא"כ לענין חיוב צעירה לא שייך דאוליין בחר רובא, ושזב ע"כ הוא ל"ת, וא"ל דאנטריך דה"א דקרא אחי לשלילה, דה"א דזריץ צעירה משום ידיחה עשה ל"ת, דז"א, דבאמת לא הוה צעידנה ואפשר לקיים שניהם, וגם הקרא סתמא כתיב, גם צענס שאין בו מוח ושם ע"כ לאיסור קאתי, דא"ל דהקרא אחי רק לעצם שיש בו מוח דא"ל לשזור וצענס שאין בו מוח לא מיירי דא"כ יהיה הפוך המושכל, דצענס שאין בו מוח אין לאיסור כלל וצענס שיש בו מוח אמרה התורה דהיא רשות דזה א"א, רק להיפך שייך לומר. עיי"ש באורך.

דף צו ע"ב

מתני'. א"ר יהושע שמעתי שתמורת פסח קריבה וכו'. עיין רמב"ן עה"ת (ויקרא ז, טו).

*

מתני'. שם. עיין גליוני הש"ס שמונה והולך כמה דוגמאות כע"ז.

*

מתני'. שם. עיין אור חדש כהן, שהקשה מהא דאמרו בתמורה (יג ע"א) הניצור והשותפין אין עושין תמורה, וא"כ איך פסח עושה תמורה, הא קיי"ל אין שותפין הפסח על היחיד, וא"כ הו' קרבן השותפין, ואיך יכול לעשות תמורה, הא אין קרבן שותפות עושה תמורה.

ותירין. דמשכחת לה דטרם שמנו עליו אחרים עשה תמורה, דאכתי הו' קרבן יחיד, עיי"ש. וע"ע בבית פנחס עמ"ס תמורה ח"א (יג ע"א) מ"ש בזה.

ועיין בשו"ת הר צבי (אור"ח ב סימן לב) שמי' קו' התוס' ישנים, ומציא דך דגיטין (דף נה) העיר ר' יוחנן בן גדגדא על חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת פליגי עולא ורז יהודה, דעולא ס"ל דבר חורה בין נודעה ובין לא נודעה אינה מכפרת, מ"ט יאוש כדי לא קני ורז יהודה ס"ל ד"ת מכפרת, ומפרשים התוס' דפליגי אי מיפסל להקרבה משום מהב"ע ורז יהודה לא חייש למהב"ע.

ועי"ז כותב שם, די"ל דתמורה אי כשרה לפסח חליא בפלוגמא זו, דלרז יהודה דלא חייש בקרבן למהב"ע, תמורה כשרה לפסח, ולעולא פסול, וי"ל דסוגיא דיומא דמשמע דאין יואלין בתמורה בפסח אולא אליבא דעולא דחייש למהב"ע ופסול, והתוס' כאן וצוחים דכתבו בשם רש"י דכשר תמורה לפסח, אולא אליבא דרז יהודה דלא מיפסל מטעם מהב"ע. עיי"ש.

ועי"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קלג) בשם חותמו הגאון ר' פנחס צימטצוים ראב"ד גראסווארדיין, ליישב קו' התוס' ישנים, דלכאורה קשה, האין התמורה קריבה הא יש לחוש שמא ישאל על עיקר ההקדש, והי' התמורה חולין שנשחטו בעורה, והאין מספיקא קמעיל חולין בעורה, עי' בתוס' גיטין (כ"ח ע"ב) ובט"ג שם, ובפרט הכא יש לחוש, שדודאי ישאל על עיקר ההקדש, מכא העונש של התמורה, כדי שלא ילקה כמ"ש הטו"ז (ביד"ס סי' שכ"ג) וצנה"כ שם, ועי"כ ז"ל דאוקמא אחוקא, דכמו שלא שאל עד עכשיו לא ישאל אח"כ, משא"כ כשחל ע"פ בשבת, א"י להקריב התמורה בשבת, דחיישין שמא ישאל אח"כ על עיקר ק"פ, ומתעקר נמי התמורה, כדי שלא ילקה על התמורה, וגמלא הכהנים חללו שבת בעצודתה, והכא ל"ש אוקמא אחוקא, דהא בשבת לא יכול לישאל, ומיושב קושי' התו"י.

ובהג"ה שם כתב המנחת יצחק בשוב קושי' התו"י: עיי"מ שהקשו התוס' (בחולין י"א), דאמאי לא ילפינן רוב מכל הקרבנות שדוחין שבת, וניחוש דלמא טריפה הוא ומחלל שבת, ותי' דאיכא למימר, דמספק נמי אמר רחמנא דלדחי שבת מנזת קרבן, כמו שבפסוק נפש, אמרינן (בספ"ק דחובות דף ט"ה), דלא הלכו בו אחר הרוז עכ"ד, ופירשו המפרשים דברי התוס', דטעמם דמשום דקרבנות צאים לכפר על הנפש הוא דומיא דפק"ג, דמספק דוחה שבת, והגם דיש להעיר מדברי רש"י ותוס' (בתמורה ב' ע"ב), דכתבו דעולה ושלמים אינם צאים לכפרה, וא"כ עדיין קשה מכל עולות תמיד דדוחים שבת וכן מק"פ דהוא שלמים, ודוחה שבת, וניחוש דלמא טריפה נינהו.

רק בלמא ז"ע על דברי רש"י, דהרי מבוזר בדברי חז"ל, דגם עולה צא לכפר על ההורז הלז, ובפרט אינו יוהכ"פ דהוי עולות, ומבוזר בקרא (בפרשת אחרי ט"ז, כ"ד), וכפר בעדו ובעד העם, וא"כ ש"מ דצאים לכפרה, ומ"מ אימא (ביומא נ"א), דאילו של אהרן עושה תמורה, וקרבה על גבי המזבח, וא"כ שוב קשה לדברי רש"י, דהרי אין אדם מתכפר בדבר עבירה, כדאימא שם.

ובתעוררתי מו"מ אחד לחלק, דקוקא בחטאת ואשם, דאינם צאים אלא לכפרה על חטא, ובלתי חטא א"א להציא חטאת ואשם, שייך שפיר אין אדם מתכפר בדבר עבירה,

ארום וכשהיו מרכיבים אותם ע"ג גמלים רגלי הכבשים נגררין לאחר ע"כ ברור שזה שינוי בגידול כבשים סתם ואעפ"כ כשרים למהדרין, ומ"מ אינו דומה דשם השינוי רק בגדלות לא באברים משא"כ כאן דחסר אליה.

ובבשנה בתורות מ' ע"צ וגמ' קי"ל בטלה דהיינו כבש דאם חסר מהזנב (אליה) שמים הרי זה מום שלש אינו מום ופסקה הרמב"ם בהל' איסורי מוצא, מיהו התם חסר מהרגיל, אבל ספק שלנו אם היו כל הכבשים כן בא"י ולא נראו חסר מחמת מום מה דינו. ע"כ.

וישוב הציא דברי המלצ"ם הנ"ל, וכותב: ולפ"ז יתכן דדרך כולי האי ואולי דכבשים עכ"פ איכא סוג ציניהם שאין להם אלי' כלל, משא"כ כבשים, מכ"מ כולם מין אחד ממם, ולענין הקרבת אימורים בקדשים הקפידה תורה בזולת על ההקרבה, ואם חסר האליה י"ל דהו"ל מין אחר לענין קדשים דוקא.

אב"ל בעלמא בחולין הכא יראה לענ"ד דמין אחד הם הן לענין כלאים, הן לענין זמרים כיון דודאי לא ממין חיות טהורות הם, ואולי לא ראייה כל הנוגע בזה בספרי חז"ל, מ"מ דעת עני כמוני כן. ע"כ.

*

תוס' ד"ה קודם. עיין בשער המלך (פ"ד מהל' ק"פ) שהקשה על מ"ש התוס' דבהמה של שני שותפין לא מקרי דחוי צידים כיון דדרך הקדש דחי לה, מאי שנא ממפריש נקבה לפסחו דמקרי דחיה צידים, אף שדרך הקדש דחי לה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמו) שכתב ליישב, דהנה בלמא נריך להבין גוף ענין הפיסול בדחוי בקדשים, דלמא יפסול. וכותב שם, דהפסול הוא בשביל היסח הדעת. עיין שם שהאריך בזה.

וא"כ א"ש דברי התוס', דשאני הכא דכל דאקדיש תניה אין שייך היסח הדעת, אדרבא הא דרך הקדש צא לה ולא מפסל משום היסח הדעת, אבל בהפריש נקיבה לפסחו כיון דאין קודש חל על הנקבה להיות פסח אם כן שייך היסח הדעת ידיע שלא תהי' קדושה והוא דחוי צידים. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה קמ"א. הנה במ"ש התוס' בשם רש"י שתמורת פסח ראייה לפסח, עיין בזה"ש (לז ע"ב) תוס' ד"ה שמעתי, שכתבו: וי"ע אם יכול להקריב התמורה לשם פסח.

ועיין בתוס' ישנים יומא (נ ע"ב) ד"ה ודוחה, שהקשה מהא דאמרינן שם חומר בזה בתמורה וחומר בתמורה מוצא, חומר בזה שהוצא נוהג ביחיד כנצבזר ודוחה את השבת ואם הטומאה ועושה תמורה משא"כ בתמורה, ואם אימא דתמורת פסח קרב לשם פסח הרי משכח"ל נמי בתמורה שמהא דוחה שבת וטומאה, ושם בדף נא ע"א מקשה דלוקמי הך זבח דהך צרימא בפסח, וא"כ איך תני משא"כ בתמורה, ומוכח מכאן דתמורת הפסח לא קרב לשם פסח אלא לשם שלמים.

הרי זה יקרב שלמים, וכן אם המיר צוה הנמנע אחר שחיטה הרי תמורה זו תקרב שלמים, אבל אם מנא קודם שחיטת זה שהפריש, הואיל וזה הנמנע ראו להקריבו פסח וראוי להקריבו שלמים כמו שציארנו, אם המיר צוה הנמנע, בין קודם שחיטת המופרש תחתיו בין אחר שחיטה, אין תמורתו קריבה אלא תרעה עד שיפול צה מוס ויצא צדמיה שלמים. ע"כ.

והשיגור הראב"ד, ממשנה מפורשת כאן, דירעה עד שיתאזב ויצא צדמיו שלמים. עיי"ש. וכבר האריכו צוה האחרונים הרבה. עיין בשו"ת חכם נצי (סימן מה). וע"ע בשער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ו).

*

מתני'. המפריש נקיבה לפסחו וכו' ירעה עד שיפתאב וכו'. עיין לחם משנה (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד) שחמה על הרמז"ס שם, דצנמ' לקמן (צח ע"א) אמרינן דמתני' כאן דקמני ירעה, ש"מ דע"ח נדחין ודחוי מעיקרא הוי דחוי, ופי' רש"י דהיינו מדלא קמני שהוא עצמו יקרב שלמים כדן מותר הפסח, עיי"ש, וא"כ קשה, כיון שהרמז"ס פסק (פט"ו מהל' מעה"ק ה"ד) דבע"ח אינן נדחין, איך פסק דירעה עד שיפול צה מוס. עיי"ש. וע"ע בשו"ת חכם נצי (סימן מה), וכבר האריכו צוה האחרונים הרבה.

וע"ע מה שהאריך בסוגיא זו בסוף ספר בנין אריאל בדברי בן המצבר (לחג המצות).

*

תוס' ד"ה הפריש. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קצג) נתקשה השואל צה דכתבו תוס' דגמירי דבכה"ג רועה, מהא דאמרו בתמורה (דף כד) אליבא דרבנן, השתא המפריש לאבוד אמרי רבנן דלאו כאבוד דמי לאחרייתו בעי, ודלמא הא קמ"ל דה"ל דלא נתקדשה כלל ולא צריך רעי' ותנא לחולין כקושית תוס'.

וע"ז השיב: לפע"ד לא קשיא, דיש לומר דהכי פריך דלא מסתבר דלרבנן יהי' הלכה למשה מסיני דרועה, דהא צמפריש לאבוד גופא לאו כאבוד דמי ואיך אפשר דיהי' כ"כ הל"מ דאף באתריות יהי' רועה זה לא מסתבר כלל.

אמנם אי קשיא הא קשיא דהרי הרמז"ס כתב דבהל"מ לא שייך מחלוקת ועשו"ת חות יאיר ס' קצ"ב שהאריך צוה, וגם תוס' יצמות דף ע"ח כתבו כן, וכיון דמוקי הש"ס דהך דר' אושעיא אחיא אליבא דרבי, והרי לא קי"ל כרבי באבוד ומכ"ש באתריות, וא"כ איך שייך הל"מ הא לרבנן דרבי והכי קי"ל לא הוה הל"מ, וצ"ע צוה.

והנה תוס' במנחות דף פ' הקשו בזה דר' אושעיא האין ירעה הא אין צריה ולי"ד להך דאומר לקדשו ארבעים מתוך שמונים דשם הוה צריה דכפרשת לעיל וכוונתם לדף ע"ח ב' ד"ה לקדשים וגם שם לא צררו דצריהם אבל המהרש"א בעירובין דף נון צריר הדברים דשם צריר ארבעים מתוך שמונים ע"ש וע' ז"ק שם ואינו לפני כעת ועכ"פ כאן ודאי קשה דאין צריה.

על התמורה, דכלתי הטעם אין להציא הקרבן חטאת והאשם, ובצבילי הטעם שייך אין אדם מתכפר בתמורה דצא בעצירה, אבל בעולה, אף דמכפר על הרהור הלז וכדומה, מ"מ אף אם יודע בעצמו שלא חטא אף בהרהור, יכול להציא קרבן עולה, ואך אם באמת חטא יש לו כפרה ג"כ צוה, וא"כ בתמורה אף דאינו מכפר, שפיר יכול להקריב, דאף כלתי הטעם יכול להקריב, והחילוק נכון, ויש להמציא כוונה זו בדברי רש"י, וממילא אף בשלמים, נוכל לומר דמכפר באמת, וכמבואר בדברי חזו"ל, דע"כ נקרא שלמים, שעושים של' בין ישראל לאזניו שבשמים, שפיר ניתן לכפרה, וכמבואר בדברי רש"י צהדיא (חולין י"ב ד"ה פסח), וז"ל ואכלו אותם אשר כופר בהם, מלמד שהכפרשה תלוי' אף באכילה עכ"ל, ושייך שפיר דברי תוס' דהוי כמו פק"ג, בכל הקרבנות דדוחים שבת, דבאים לכפר על הנפש החוטאת.

ובזה י"ל, דהתינו בקרבן עצמו, אבל התמורה צודאי אינו צאה לכפרה, דאין אדם מתכפר בדבר עצירה, כדאיתא בתמורה שם, שוב אינו שייך לומר צוה דהוי כמו פק"ג, וע"כ אינו דוחה שבת, דניחוש דלמא טריפה וכמ"ש תוס' הנ"ל, ומיושב קושי' תוס'.

ואי דכ"י להו"א דלא קים לן עוד, דלולין בחר רובא, אבל אחר שהוכיח הש"ס דלולין בחר רובא, שפיר נוכל לומר דקריבה בשבת, דלא חיישין דלמא טריפה, דלולין בחר רובא, מ"מ י"ל, דהרי הש"ס (ביומא שם) סובב להוכיח בעי' ר"א, לדברי האומר פ' יוהכ"פ קרבן יחיד עושה תמורה, או אינו עושה תמורה וכו', והיינו לר' מאיר דס"ל כן כדאיתא שם, ובעי להוכיח מצרייתא דחומר צוה מצבתמורה וכו', והיינו דאחי' כר"מ, ודחי רב ששת לא צבילו של אהרן, וע"ז פריך אדמוקים לה צבילו של אהרן, לוקמא בפסח וכו', והיינו דנאמר דבאמת אחי' כר"מ, והרי ר"מ ס"ל דחיישין למיעוטא, ולכמה פוסקים ס"ל כן אף מדאורייתא לר"מ, ולפי"ז יש לחלק בין קרבן עצמו לתמורה, אבל לא יהי' ראוי, דס"ל לר"מ דפר יוהכ"פ עושה תמורה. ע"כ.

דף צו ע"א

גמ'. והרי אבודה בשעת הפרשה לרבנן דלרעה **אזלא** וכו' והא כ"ל אבודה לרבי מתה וכו'. עיין שער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד) שהקשה לשיטת רש"י לעיל (צו ע"ב) והרמז"ס, דמתני' דפסק שנתא אחיא כמ"ד צבלי חיים נדחין, אמאי לא משני דשמואל ס"ל כר"ש דאמר בע"ח אינן נדחין, ואפילו נמנע קודם תלות קרב שלמים, אלא ע"כ משמע כדעת תוס', דמתני' אחיא ככו"ע ומטעמא דדחיא צידים, עיי"ש.

דף צו ע"ב

מתני'. הפסח שנמצא קודם שחיטת הפסח וכו'. כתב הרמז"ס (פ"ד מהל' ק"פ ה"א), מי שאבד פסחו ומנא אחר שהפריש פסח אחר והרי שניהן עומדין יקריב אי זה מהן שרצה לשם פסח והשני יקרב שלמים, מנא אחר ששחט פסחו

תוס' ד"ה אלא שמואל. עיין מהרש"א, ומ"ש עליו השער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד).

*

תוס' ד"ה ויביא בדמיה. עיין שער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד) שתמה הלא צהדיא אמרינן בתמורה (כ ע"א) ר"ש אומר לעולתו עושה תמורה, לפסחו ולאשמו אין עושה תמורה, שאין לך דבר שעושה תמורה אלא הרועה להסתאב, עיי"ש, הרי לאפילו צפסא ס"ל לר"ש דחמכר שלא צמוס, וסיים: וז"ע, ויש ליישב דבריהם ו"ל צדוק.

דף צח ע"א

מתני'. המפריש פסחו ומת וכו'. עיין שער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ד).

*

גמ'. אמר רבא לעולם דמית קודם חצות וכו'. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קפ).

*

מתני'. נתערב בבכורות וכו'. עיין שער המלך (פ"ג מהל' ק"פ ה"ט).

*

רש"י ד"ה אלא. עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ט סימן קסא).

*

רש"י ד"ה ור"ש אומר. עיין רש"ש שז"ל ויקרב פסח לשם פסח, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה ש"ב. עיין שער המלך (פ"ד מהל' ק"פ ה"ה) ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן פא).

דף צח ע"ב

גמ'. אשם שנתערב בשלמים וכו'. עיין שו"ת חכם נצי (סימן כג).

*

גמ'. אין מביאין קדשים לבית הפסול. הרמ"א (בס"י נ"א ובס"י תר"ד) פסק כפי שהוצא צמנהגים, שאין אומרים מומר למועד צערב יוה"כ דלא אין מביאין קרבנות הנאכלים שלא להביא קדשים לבית הפסול כיון שנתמעט זמן אכילתן.

אבן קשה ממנו דאמרינן כריתות (דף כ"ה) אמרו על צבא בן בוגטא שהיה מתנדב אשם חלוי בכל יום חוץ מאחר יום הכפורים יום אחד א"כ למה אמר יום א' הרי גם צערב יוה"כ לא היה יכול להביא שלא להביא קדשים לבית הפסול ודוחק לומר דהוי ס"ל כר"ש דמותר להביא קדשים לבית פ.

והנני מוסיף דאף למ"ד יש ברירה כה"ג ל"ש ברירה דהא מתחלה לא אמר שאיזה מהם שירצה יקריב ורק צסתם אמר שמהן לאחריות כה"ג אין ברירה אף למאן דאית ליי ברירה וע' בקוה"ח ס' ס"א ובאבני מלואים ס' מ"א.

אמנם לפע"ד י"ל דבר חדש דכאן ל"ש ענין ברירה דהרי צמולה צדעת אחרים ל"ש ענין ברירה וכאן הרי כתבו התוס' בקדושין דף כ"ג ב' דכל דשלוחי דרחמנא הן יכול להקריב שלא מדעת בעלים ומכ"ש לידן דאפשיטא דשלוחי דרחמנא הן ולפ"ו כאן שאמר שמהן לאחריות וא"כ רצה שיהי אחת מהן לאחריות וא"כ חלה צדעת הכהן איזה מהן שירצה יקריב ואיזה מהן שירצה יהי לאחריות ובכה"ג ל"ש ענין ברירה כנלפע"ד דבר חדש.

ואף דהש"ם צערוצין דף ל"ז הקשו על ר' יוסי משמי נשים שלקחו את קיניהן והכהן משנן היינו להס"ד חלה הוא ידעו מהך דרב חסדא דס"ל דאין הקינין מתפרשות אלא צדיעת בעלים או צעשית כהן והוא ס"ד דאין הכהן יכול לשנות מדעת בעלים א"כ לא יוכל הכהן להקריב שלא מדעת בעליהן אצל להמסקנא דהכהן יוכל לשנות שוב ל"ק כלל דהוי חולה צדעת אחרים ול"ש ענין ברירה וז"צ כשמש ראה זה דבר חדש.

ובזה י"ל מה דהקשו התוס' בפסחים דאם לא נאצדו שוב ל"ש אחריות כלל לכאורה לא קשה כלל דהא כשתלה צדעת הכהן ויכול להקריב שלא מדעת בעלים א"כ חל הקדושה על שניהם דהא על כל אחד חל הקדושה והי יכול הכהן להקריב א"כ חל ההקדש אף שלא נאצד אמנם ז"א דכיון דהוא לא הקדיש רק אם יאצדו אצל כל שלא נאצדו שוב לא יוכל להקריב שלא מדעת בעלים וא"כ שוב לא חל הקדושה רק על אחת מהם ול"ש ענין ברירה דהא לא חל הקדושה כלל רק על אחד ושבו יוכל לצרר איזה שירצה יקריב וכל דל"ז שיתקדש למפרע ל"ש ענין ברירה כמ"ש הר"ש פ"ז דצדיעות וע' קוה"ח שם שהאר"ץ בזה וע"ז תרלו דהכי גמירי דתרהע.

ובזה מיושב היטב קושייתו דשפיר מקשה לרבנן דס"ל דאינו מפריש לאיצוד ולאו כאיצוד דמי שוב יקשה למה יהי רועה והא אין ברירה ואי דעת מקדיש הא אף מפריש לאיצוד לאו כאיצוד דמי ומכ"ש בזה כל שלא נאצד למה יצטרך להקדיש השני שיהי ירעה וע"ז שפיר קאמר לרבי דמפריש לאיצוד נמי כאצוד דמי וחל הקדושה א"כ כה"ג שהקדיש צאחריות עכ"פ ירעה ול"ש ענין ברירה וכמ"ש ודו"ק היטב כי הוא חריף. ע"כ.

*

תוס' שם. הגאון ר"מ אריק כה"ג טל תורה, העיר אמ"ש התוס' דכל כה"ג גמירי לה דרועה, מכריתות (כד ע"א) וכיון דגלי דעתיה דלבו נוקפו גמר ומקדיש, משמע משם, דקצבא היא ולא מהלכה גמירי לה, ועיין תוס' שם, ורש"ש תמורה (דף כב).

*

תוס' שם. עיין שו"ת חלקת יואב (אבה"ע סימן לז).

*

היה יכול להציא וממילא ממועט כמו שבת ויו"ט ולא קאמר רק חוץ אחר יוהכ"פ יום אחד שהוא יום שהיה יכול להציא. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת אבני נזר (חלק א"ח סימן תנט אות יח) בתשובה להגאון בעל חלקת יואב, וז"ל: מה שהקשה בזה דפסק רמ"א דאין אומרים מומור לתודה בערב יום הכיפורים. והתבואה שור הוסיף דכל הקרבנות הנאכלין אין מציאין בערב יוהכ"פ. והקשה כדודו מהא דשבויות (דף ח' ע"א) דמקשה הש"ס בר קרבן הוא. ומשני דלחידע ל' סמוך לשקיעת החמה עיוהכ"פ. ולהתבואה השור הנ"ל אפילו לחידע ל' אחמול סמוך לשקיעת החמה הא אי אפשר להציא החטאת בערב יום הכיפורים. תמיהני דהא שם קאי אליבא דר' שמעון עיין שם. ואיזה סבירא ל' בפרק ח' דזבחים וצפרק ג' דמעשר שני מציאין קדשים לבית הפסול.

ובזה שכתב עוד דלמה יחסד מציאו לבית הפסול הא גם ביום הכיפורים יכול להאכילו לקטני וכרי כהונה. ליתא דמכל מקום חשיב ממעט באכילה ומציאו לבית הפסול בזה שאין גדולים יכולים לאכלו. כמו דאיתא בפרק ג' דמעשר שני דאסור ליקח תרומה בכסף מעשר שני דמעט באכילה אף דלית זי' משום נותר וכל שכן צנידון דידן. ועוד דאסור להאכיל קדשים לקטנים ביום הכיפורים דילמא אחי למיסר כדאיתא בעירובין לענין כוס של ברכה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מהרש"ם (חלק ד סימן נח) מ"ש להציא מכאן.

*

מתני'. **חבורה שאבד פסחה וכו'.** עיין בשו"ת רש"י (סימן רא) וז"ל: ששאלת על אשה שעשתה שליח לקבל את גיטתו ונתעלל השליח בשליחותו, ועשתה שליח אחר וקיבל זה השליח האחר גט שאינו הגון. וכששמע הראשון נתחזק בשליחותו והלך אלל הבעל ונותן לו גט כשר. דעמי נטע שלא בטלה שליחותו [של ראשון] בשביל שליחותו של שני, שלא מצינו בכל מקום שליח בטל בגילויא גטה [דעתא בגיטא] ואינה כמבטלת בפנינו. ונחלקו זה רבי יוחנן ורש"י לקיש דתנן [קדושין נ"ט ע"ג], וכן היא שנתנה רשות לשליח לקדשה והלכה ונתקדשה, אם שלה קדמה קדושה קדושין ואם של שניה קדמה קדושה קדושין. ואיתמר לא קדשה עממה וחורה זה מהו. ר' יוחנן אמר חורה, דאחי דבור ומבטל דבור ור"ל אמר אינה חורה, לא אחי דבור ומבטל דבור. ואיתמר ר"ל מדתנן פ' השולח, השולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששילח אחריו שליח וא"ל גט שנתייך בטרל הוא, הרי זה בטל, טעמא דבטלה אצל גילויא דעתא לא אשכחן דמבטל. ועוד מדקתני אם מהשגיג גט לידה אינו יכול לבטלו, והוינן זה פשיטא ומשנינן לא זריכא דמהדר עליוה [מעיקרא] לציטוליה, מהו דתימא כאלו בטליה מעיקרא דמי קמ"ל. ועוד דאזיי ורבא פליגי בגילויא דעתא בגיטא והלכה כדאזיי

ועיין שו"ת צנין ליון החדשות (סימן נט) שכתב, כי צימי חורפי בשנת תקע"ח היה לו בזה פלפול להציא רחיה לדעת רמ"א נגד מה שהציא המג"א (בס"י נ"א) בשם הכנה"ג דש נוהגין לאומרו דגם בערב יוה"כ שייך הטעם כמו דאמרין לענין ערב פסח בפסחים (דף י"ג ע"ב) שאין מקריבין תודה ושלמים בערב"פ דמעט באכילתן.

ואין לחלק בין ע"פ לעיוהכ"כ משום דבע"פ הקדשים נפסלין קודם שיצאו ליד נותר שהרי החלות הן חמץ לאחר שש שעות קודם הקרבנות או אחר הקרבנות אצל בעיהכ"פ אינן נאסרין רק שהוא אינו יכול לאכלן בזמנו ובה אינו שייך דאין מציאין קדשים לבית"פ דא"כ דהקריבו תודה ושלמים בעיוהכ"כ תקשה ממתינן דזבחים (דף ע"ה ע"ב) אשם שנתערב בשלמים וכו' א"ל אין מציאין קדשים לבית"פ וכתב רש"י שממעט בזמן אכילת שלמים ומציא ליד נותר אלא ירעו עד שיסתאצו וכן פסק הרמב"ם (פ"ו מה' פסולי המוקדשין) והשתא בלא רעיה איכא ג"כ תקנה דיקריבם בעיוהכ"כ דגם אם לא יאכלם עד הלילה הא הוא לא הציאם לבית הפסול ועד מוצאי יוה"כ בין שהוא אשם בין אם הוא שלמים נפסל ונעשה נותר אע"כ מוכח דגם בעיוהכ"כ אין מקריבין קרבן חוץ מקריבני חובת היום או שאר עולות דלא שייך בזה מציאין לבית הפסול דלא מנא"ל כן רק באכילה דאפשר שלא יהיה לו אוכלין הרבה ויצא ליד נותר אצל באימורין הא יכול לתתן בבת אחת ע"ג מוצא או שיכול להעלותן גם בליל שבת ויוה"כ על גבי מוצא בלא הקטרה רק בהלנה כדאמרין בפסחים (דף נ"ט ע"א) מעלה ומלינן בראשו של מוצא ולכן לא הוזכר בשום מקום דאין מקריבין קרבן בע"פ שמה יציא אימורין ליד פסול אם לא יקטירם עד הלילה דיפסלו בלינה משום דעולת חול אינו קרב בשבת.

ואין להשיב ע"ז ממה שכתב הרמב"ם (פ"י מה' מעשה הקרבנו' וכן פ"ו מה' פסולי המוקדשין) כשם שאין ממעטין בזמן אכילה כך אין ממעטין במקום אכילה ובאכילתן ע"ש בכס"מ שהוליא כן מהמחשבה דזבחים.

ולפי"ז אשם שנתערב בשלמים ע"כ ממעט זמן האכילה דצפירוש נמא"ל כזה בזמנאות (דף פ' ע"ב) תנא ר' חייא תודה שנתערבה בתמורתה ומתה חזירתה אין לה תקנה וכו' ליתא בהמה ולחם וכו' ולימא אם הך דקמייתא תודה הא לחמה והא תיהיו שלמים א"ל משום דקממעט באכילה דשלמים והיינו ע"כ זמן אכילה כמו שפי' רש"י שם דאי אכיל לה בתורת תודה שמה נשתייר ממנה למחר נמא"ל מציא קדשים לבית הפסול קודם זמנו דשמה שלמים היא. והשתא למה אמר ר' חייא דאין לו תקנה הא יש תקנה להקריב באופן זה בעיוהכ"כ אע"כ דאין מקריבין קרבנות בעיוהכ"כ חוץ מחובת היום.

אכן הקושיא למה לא אמר בזכריות שם גם חוץ מעיוהכ"כ שלא להציא קדשים לבית"פ י"ל דהרי בלא"ה הא דקאמר היה מתנדב אשם תלוי בכל יום הוא לאו דוקא דבשבת ויו"ט לא היה יכול להציא וכשיציא ביום א' הוא מכפר על ספק עזירות של שני הימים וא"כ ע"כ הפירוש דכלל יום הוא באותן ימים שהיה יכול להציא וע"כ אין חימה שלא הוליא גם עיוהכ"כ שהוא יום שלא

על השתיקה, למי שאינו שייך באותו הדבר ממי שהוא בעל אותה מלאכה. כי אמר גם אויל מחריש, שרצה לומר במלת גם, שאפי' האויל כשיתריש וישחוק מדברי הבאי שהם עסקי דבריו ביחוד יחשב לחכם, ואין צריך לומר לחכם מחריש מדברי בטלה אלא שאין זה מענין החכם וטבעו.

ואם כן יש כל כך צורך והכרח בשתיקה זו, כי לא בלצד תזדקק בדברים הפחותים והרעים, אלא אפי' בדברים הטובים והמעולים תחזות כפי מה שיגרוס העת והזמן. והוא מה שאמר דוד ע"ה נאלמתי דומיה החשיתי מטוב, מלאמי כל כך תועלת בשתיקה עד שנדבקתי בה בדרך כלל לכל הדברים ונשתחחתי ונאלמתי. לא מצעיא מלדבר במילי דעלמא הרעים אשר להם דומיה תהלה מטבעם, אלא גם החשיתי מטוב, ממה שהוא טוב וגאות כפי מה שיטערך. ונמשך על ידי השתיקה זו שכאזי נעכר, הכאז והצער והצרה הצאה אלי לסבת הדבור, הוא נעכר כלה ואבד שאני נזול ממנה בעבור השתיקה. מה שהוא להפך כשאני מרגיל לשוני לדבר, כי אני גורם רעה לעצמי ולזולתי. וזהו חס לבי בקרבי בהגיגי תבער אש, כשאני מדבר בלשוני, כי ממנה תוצאות הקטטות והמריצות בערה בה אש המלחמה מנפש ועד בשר תכלה, וכל רעות שבעולם באות בקיצתה. עכ"ד ודפח"מ.

והגאון מהרי"א עניניו בהקדמתו לספר אבני מילואים לרבו הגאון ז"ל, כתב לפרש באופן אחר, הדנה הדבר שצריך האיש הבריא לעשות לקיום בריאותו על טבעו, כ"ש שצריך האיש החלש לעשותו לקנות לו בריאות מה כי הוא ללע נכון ושמירתו נחוצה, אמנם בהראות הפעולה ההיא הוא להיפך, כי אם הועילה הפעולה ההיא לחסרי כח להקנות להם עוז ותענומות, ק"ו שהסבה ההיא צעזעה תועיל לגבורי כח לקיים בריאותם, וע"ז הדרך אמר התנא להיות רבוי דברים נזק מפורסם והסם היפה היא השתיקה ששומר בריאות הנפש ושלמותה, והחכמים הם בריאי הנפש כמ"ש פי דיקי מקור חיים, ואם הם צריכים לסם זה קל וחומר לטפשים שהם חלושי הנפש ועלולים לכל פגע בשלחם רסן לשונם חפשי כמ"ש פי כסיל מחמה לו וכדומה, כ"ש וכ"ש שהם צריכים לסמא דשתיקותא, וראיה מדברי שלהמעה"י שהעיד על התרואות הפעולה מזה הסם בחלושי הנפש שגם האויל בהתנהגו מנהג זה להיות מחריש חכם יחשב, ואם זה מועיל להקנות תואר החכמה לחסרים ממנה, הנה אכ"ל שזה הענין צעזעמו מחזק תואר החכמה אצל החכמים בעצם, ותחלת המאמר מדבר בענין הצורך ונחיצה אל השתיקה וסוף המאמר מביא ראיה מן התרואות הפעולה.

*

ובספר קול הרמ"ז כותב: קשה חדא דכיון דמקרא מלא הוא דאויל מחריש חכם יחשב, מאי מכאן אמרו. ועוד דאמרו קל וחומר לטפשים והפסוק אמר גם אויל, דר"ל לא מצעיא חכם אלא אפילו אויל. ובעל עין יעקב לא הביא ברייתא זו במאמרי תלמוד בבלי אלא בשל הירושלמי, ושם לא אמר מכאן אמרו חכמים, ולכן פי' זו מה שתרצה דדבריו. וגם הרב בעל בינה לעמים עשה כך ולכן פירש גם מה שפירש, ע"ע. וצין למר

דאמר לאו מילתא היא, וכ"ש [הכא] לדיכא גילוי דעתא לבטולי אצל [אלא] לזהדורי בתר גירושין וכל הקודם קודם. ואנן סהדי דכל היכא דמתגרש נחא לה שהרי כמה ימים חורה אחר גירושין. **ועוד** דתנן בפסחים, תצורה שאבד פסחה ואמרו לא ובקש ושחוט עלינו, והלך ומצאו שחוט, והם לקחו ושחטו, אם שלו נשחט ראשון, הוא אוכל משלו והם אוכלין עמו ושלחן יא' לבית השריפה. אלמא היכא דשלו נשחט ראשון אעפ"י שקדמה לקיחתו לשחיטתו קתני הם אוכלין עמו ושלחן יא' לבית השריפה. אלמא אעפ"י שמחזירין לעשות שליחותן על ידי עצמן, לא בטלה שליחות מן השליח. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן תקפ"ט).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת מהרי"ק (סימן עו).

*

ריש"י ד"ה ושלחן יצא. עיין מהרש"א, שכותב: בשנשחטו כאחד נמי איכא למימר האי טעמא דא"ל לזמנא ושמא שלו נשחט ראשון. ע"כ. ועיין בית האור (מע' הא' כלל קצו).

*

ריש"י ד"ה ופטורין. עיין בדעת תורה (סימן יו ס"ק יט) ומ"ש בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן יד) ושם (סימן לד) ושם (חלק ז סימן קנא).

*

תוס' ד"ה ופטורין. עיין מהרש"א. וע"ע מ"ש בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן יח אות ט) באורך.

דף צט ע"א

גמ'. יפה שתיקה לחכמים וכו'. בירושלמי איתא, תני רבי חייא יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים וגם שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, אין צ"ל חכם מחריש. והרגיש מוהרר"י בן חביז זלה"ה, דמאמרו תחלה ק"ו לטפשים יראה שהוא מצוה וצדק יותר בטפשים מבחכמים, ומאמרו בסוף ואכ"ל חכם מחריש משמע שהוא יותר מצוה וצדק מבחכמים.

ובספר בינה לעמים (חלק ב דרוש א לשתיקה) כתב לפרש, עפ"י המצוה שאין דבורי כל האנשים שוים בנושאים, כי כל אחד ידבר בזה שמחשבו ענין פרטי מיוחד אליו לפי מלאכתו, שהחכם ידבר בעניני חכמה ודעת, והטפש ההמוני ידבר במילי דעלמא ודברי הבאי. ואין ספק שיותר ידק דבורו מי שהוא בעל מלאכה אותו הדבור מוולתו, שאינו מענינו ולא נטה מטבעו אליו. ועמה א"ר חייא כי אפילו החכמים המדברים תמיד בדברי חכמה, תהיה אצלם השתיקה יפה מאד שישחקו מלדבר בדברי חכמתם, כפי הזמן והסבה המתחייבת כן, עם היות החכמה היא מלאכתם הפרטית, וכ"ש לטפשים, שתאות להם השתיקה מדבר חכמה שאין להם מצוה בה. וכן תמצא ממש לשלמה ע"ה ששמר סדר זה עצמו ללמוד קל וחומר

וצין למר לא פירשוהו לפי הענין, ועיין מ"ש הרב בעל יפה מראה.

ונראה לי דמייתי קרא לעשות הקל וחומר, דאי לא קרא מאי רבותייהו דחכמים יותר מהטפשים לגבי ענין מחניטין דלא אמר ולא אמרו, אלא דמקרא משמע דאחיל מחריש חכם יחשב, וקרא דליסגי ליה דלא יחשב כאחיל למה יעלה למעלת חכם. אלא הענין מובן בדמיתותין, שהרי השותק ולא אמר כלום הוא חכמה אפילו לחכמים, שבוה יש תקנה לשני הפסחים, וקל וחומר לטפשים, שמלכד הממון יש להם עוד תועלת גדול שנחשבים לחכמים. וזהו ענין הפסוק שיש מציאות לאחיל להחשב חכם בזה שישותק ולא יאמר כלום, שאחיל הוא שתק מפני שלא היה יודע הדין מהו כשאומרים זה לזה והרואה יחשיבנו לחכם, באופן שמ"ש הקל וחומר לטפשים הוא בענין כגון זה, ששתיקה זו היא חכמה ויש תועלת ממון גם כן שאי יש לטפש שתי ההנאות, מה שאין כן לחכם כי אין לו אלא דמיון, שהרי ניכר לחכם (על ידי דבורו). וז"ש הפסוק, לא מצעית החכם המחריש שודאי ידעו שעשו בחכמה, אלא גם אפילו האחיל שיש לו לומר ששותק מפני סכלו גם הוא יחשב לחכם, ולכן קל וחומר שיותר יפה לטפש השתיקה.

[הג"ה] ונראה לי ליתן טעם לשבח ודבר רמז חיצה לדברי הגאון הרמ"ז בזה שלא הביא הש"ס חיצה "גם", דמורה לא מצעית אס חכם מחריש, אלא עיקר כוונת הגמרא לומר מכאן אמרו על קל וחומר לטפשים דמריח תרין, חד דממון נשמע מכאן ולחד דחכם יחשב צריך להביא ראיה מקרא אחיל מחריש וגו'. ולעד"נ שרש"י ז"ל שמר את הדבר שהקשה הגאון צפירוש, מכאן אמרו, מפני דבר כזה אמרו וכו', ר"ל בפסוק גם אחיל מחריש וכו', משמע לא מצעית חכם והלא מדבורו של אדם ניכר אס חכם הוא או טפש, ובשביל כן נקראו החכמים סופרים שמספרים כבוד אל, וראשי המדברים בכל מקום, וכבוד חכמים יתחלו זו בעלי הגדה. ונראה דקושיא זו היה באמת קשה לבעלי הש"ס, וכאן מצאו מנוח לקושיאם ואמרו מכאן וכפי"ר ש"י, מפני דבר כזה אמרו יפה שתיקה לחכמים, שגם בשתיקה בואת מראה חכמה, ויפה אמר שלמה גם אחיל וגו', לא מצעית חכם שמראה חכמה וכפי"ר הגאון הג"ל. ועל דרך זה יש לומר סימן יפה מה שאמרו רז"ל, מלה בסלע ושתיקותא בתרין, דר"ל דהכי הו"ל למימר, מלה בסלע ושתיקותא בסלעין, או מלה בחד ושתיקותא בתרין, ולפירוש הג"ל ניחא דהכי פירוש, מלה ר"ל החכם אשר לו נאה הדיבור משתכר רק בסלע דמי הפסח, והבסיל אשר לו נאה השתיקה משתכר בתרין, בסלע וגם חכם יחשב. או יש לומר דתלמידי חכמים נקראים סלעים טיגרין על שם שמגינים על דורס כסלעים, שנאמר כי מראש נורים וגו', ולהם לצד יפה הדיבור אבל השתיקה יפה לטפשים בכל זמן ולפעמים גם כן לחכמים, וז"ש מלה רק בסלע, היינו רק לתלמידי חכמים ולא לטפשים, אבל השתיקה לתרין, דגם לחכמים עמים לטובה לשמות].

*

גמ'. אפילו תימא ר"י כיון דאמר ר"י אין שוחטין את הפסח על היחיד וכו'. עיין כסף משנה (פ"ו מהל' ק"פ ה"ב) שכתב, דאף לרבי יוסף דשוחטין הפסח על היחיד, מ"מ לכתחילה משתדלין שלא ישחוט את הפסח על היחיד, כמ"ש הרמב"ם שם. ובספר בית פנחס עמ"ס תמורה בקו' שגילות מי יצין (ח"ב אות י) העיר עליו ממ"ש כאן, דאס כדברי הג"מ דל"י יוסף נמי הוה מזה שישתדל שלא יהיה נשחט על היחיד, א"כ אפי' אס אמרינן דשוחטין את הפסח על היחיד, נמי י"ל דמעיקרא לאמנויי אחרינא בדיהא קאן, וכאחד מצני חבורה דמי, כיון דמ"מ הוה מזה לכתחילה לשחוט על צני חבורה. עיי"ש.

*

רש"י ד"ה ואם. עיין שו"ת מהרש"ס (חלק ט סימן לג).

דף צט ע"ב

ערבי פסחים

מתני'. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם וכו'. בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן לט אות ב) נתקשה השואל על המשנה שבת (ט ע"ב) לא ישב אדם וכו' ולא לאכול וכו' סמוך למנחה, דהא במתני' כאן משמע דדוקא בע"פ אסור לאכול סמוך למנחה, או משום פסח וסמוך למנחה גדולה, או משום מזה וסמוך למנחה קטנה, וכדמוכח לקמן (קז ע"ב), אבל משום החשש שמא לא יתפלל מנחה לא חיישינן.

וע"ז השיב, דהתי' פשוט, דהא דליבעיא לן לקמן (קז ע"ב) אי מנחה גדולה או מנחה קטנה תליא באוקימתא דסוגיא דשבת שם, דהיינו, אי נימא דהכא הכוונה מנחה גדולה ובלא תפלה, ע"כ יהיה המשנה דשבת מנחה קטנה, והכא החשש משום פיסחא, והתם החשש משום תפלה ודוקא סמוך למנחה קטנה, אבל סמוך למנחה גדולה מותר לאכול, ואי נימא דהכא במנחה קטנה, ע"כ אפי' כמ"ש החו"ס, דהכא אפילו כבר התפלל מנחה אפי' אסור משום הטעם דמנחה, ובשאר ימים אסור דוקא אס לא התפלל עוד. עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין להחיד"א במחזיק ברכה (אור"ח סימן תקנב) שכתב, שאף שלמדו מקרא דשחיה בכלל אכילה (שבועות כב ע"ב), ואמרינן התם דאף בלשון צני אדם הוא כן, מ"מ מצינו דשני חכמים בלי המשנה אכילה, ואין שחיה בכלל, כמ"ש כאן ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם, ובשבת (ט ע"ב) לא ישב אדם לפני הספר, ולא לאכול, ובכל זה אכילה דוקא ולא שחיה, ופשיטא דבע"ש ועי"ט ובע"פ, ובכל יום סמוך למנחה, יכול לשחות, עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין פרי מגדים (סימן תעא מ"ז סק"א) דאף פחות מכאן אסור לאכול. וכ"כ בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן קר). וע"ע בשו"ת עמק הלכה (אור"ח סימן קלה).

*

מתני'. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ ה"ז) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יא' עתה משיעבוד מצרים וכו', לפיכך כשקועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשמות והוא מייסב בדרך חירות. ע"כ. והגאון מצריסק בחידושי הגרי"ז (שם) כתב דמבואר מדברי הרמב"ם אלו, דמנחת הסיבה בליל פסח יסודה מפני שחייב אדם להראות עצמו כאלו יא' ממצרים, ולכן נוהג הלילה בדרך חירות, וקבעו הא' מנחה בזמן שמקיים מנחת מצה וד' כוסות, אבל לא שייך כלל לגוף המנחה דמנחה וד' כוסות, ולכן לש' הרמב"ם נראה דיוצאין מנחת מצה וד' כוסות בלי הסיבה, רק חיסר המנחה דחירות, עיי"ש בדבריו. וע"ע במועדים וזמנים (ח"ג סימן רנז) בזה. ומ"ש שם (ח"ז סימן קפד).

*

מתני'. שם. עיין בשו"ת צ"ח החדשות (סימן ה) שהאריך בדין אבל תוך י"ב חודש אם יכול להסב בפסח. ועיין באחרונים בזה.

*

מתני'. שם. אי קטנים מחויבים בהסיבה, עיין במועדים וזמנים (ח"ג סימן רנז) שלא מנח הדין מבואר, אמנם לפי"מ דמבואר דמנחת חינוך היינו שהאב חייב לחנכו שיתרגל במנחת, י"ל דחייב, עיי"ש.

*

מתני'. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין וכו'. הפרמ"ג (סימן תעט) נסתפק: אם הי' לו כוס גדול מחזיק כמה רביעיות ושמה ממנו ד' פעמים על הסדר הגדה אם יא' ידי ד' כוסות או לאו, לפי שבצ"ח טע"ז ס"ח שהאן בלא סדר הגדה לא יא', והוא פי' הרש"ז"ס פסחים ק"ח ב', ורש"י פירש ארבעתן לתוך כוס א', והקשה הרש"ז"ס דלא חשיב אלא כוס אחד, ויש לפרש כוונתו מ"ט דשמואל דילא, והר"ן פי' פשיטא ולא צריך למימר דלא יא', וא"כ לרש"י נאמר דאשמעינן אע"פ שפוסק הרבה בין שתי לשתי ואומר הגדה למר יא' ולמר לא יא', ועמ"ש בטע"ז במ"א אות י"א, וא"כ אם יש לו כוס מחזיק הרבה רביעיות ישמה בכל פעם רביעית על סדר הגדה, ומיהו לא יצרך צ"פ פרי הגפן, כי שמא לא יא', וצרכות אין מעכבות, ועפר"ח כאן, ואפשר זה הי' פירש"י ז"ל עכ"ל. ועיין בציאור הלכה שם, שחולק עליו, ודעתו דאינו יוצא.

וע"ע בשו"ת זכרון יהודה (ח"א סימן קמב) שנסתפק מעצמו בספיקת הפמ"ג, ורק בסוף התשובה הראו לו שכבר נסתפק בזה הפמ"ג, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן מו אות א).

*

מתני'. שם. אי מנחה לחזור על הפסחים לד' כוסות, עיין במועדים וזמנים (ח"ז סימן קעח).

*

מתני'. שם. אם אין יין כשר לד' כוסות זולת סתם יינס, אי מנחה ליקח ד' כוסות מתם יינס, ולומר בזה עשה דוחה ל"ת. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קס) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן כג).

*

גמ'. לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן נו) בדבר השאלה: כשחל פורים ביום ו' איך נוהגים בסעודת פורים, אם אנו אוכלים סעודה גדולה ומאריכי' על השולחן כשאר ימי חול או אנו מקלקלי' סעודת ליל שבת ואדם חייב לאכול כשהוא תאוה, ואם ממתיני' עד הלילה אז עבר זמן הסעודה. ואם תחייבנו הסעודה מצד יום ויגמור בלילה, זה אינו רשאי לכתחלה מפני הקידוש, דדווקא דיעבד אם משך סעודתו בערב שבת עד הלילה פורס מפה ומקדש. ואם תאמר דזה מיקרי דיעבד כיון דלא אפשר צענין אחר ניח' ואם יתפלל ערבי ויעשה קידוש בעוד היום גדול ויתחיל בסעודה מצד יום, אין נראה לסעודת פורים ביום כ"א לכבוד שבת. ואם יתחיל בעוד היום גדול ויפסיק ויעשה קידוש ויגמור סעודתו ואז יצרך ברכת המזון זה אינו, אלא מפני הסם הדעת והפסק תפלה.

וע"ז השיב: סעודת פורים ביום ו' מתחילין בהיתר קודם סמוך למנחה [קודם ט' שעות דהוא סמוך למנחה], דקיימא לן בדברי הכל שרי, ואפילו לבה"ג דפסק כרבי יהודה בע"ש להתחיל היינו סמוך למנחה, אבל קודם ט' שעות אפילו לרבי יהודה שרי כדקתני ושון שמתחילין ומעשה עבדו וכו', ורבי יהודה היה שם, ופירש במרדכי, ושון שמתחילין קודם ט' שעות אפילו [שיועד שא"ל לגמור סעודתו קודם ט'] לא יגמרו עד אחר ט' שעות, דאם לא כן פשיטא. וצריך ליישב מאי רבותיה דאגריפס (לפרש) [לפרשצ"ס] ואין להאריך בזה.

וע"ע צ"צ ושו"ע או"ח (סימן תרצה ס"ב) והג' יד אפרים שם על הגליון. וע"ע מ"ש המהרי"ל לקמן (סימן צד) בנוגע לסעודה שלישית בעיו"ט שחל להיות בשבת.

וע"ע בשו"ת צית שערים (אר"ח סימן קפט) צענין סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת.

*

גמ'. התם בערבי שבתות וימים טובים וכו'. עיין בזה' מנחה איתן שכתב הטעם דערב פסח חמור, משום דסעודת שבת יש לה תשלומין למחר, משא"כ מנחת מצה החיוב בלילה דוקא

*

רש"י ד"ה לא יאכל. עיין שו"ת יד סופר (סימן ז בהג"ה אות ג).

*

רשב"ם ד"ה ערבי. מ"ש ד"סמוך" היינו חצי שעה, עיין בגליוני הש"ס ד"ע אם זה כלל בכל מקום דאיתא

"סמוך" דהיינו חצי שעה. עיי"ש שהביא איה מקומות דלא משמע כן.

*

תוס' ד"ה לא יאכל. הבעל המאור כתב, כי מ"ש בירושלמי שכל האוכל מזה בע"פ כאלו בא על ארוסתו צדית חמיו, הני מילי משש שעות ולמעלה, משעה שנאסר באכילת חמץ, דדמי לארוסה, אבל עד שש שעות מותר. וכ"כ הנימוקי יוסף (ר"פ מקום שנהגו) בשם הריטב"א, שמוותר לאכול מזה צ"ד עד ד' שעות, ומשם ואילך מתחיל זמן אירוקי המזה וכו'. וכן כתב הרא"ש (פ"ג סימן ד') שלא אסרו אלא מזמן אסור חמץ ואילך.

אולם הרמב"ן במלחמות (סוף פ"ג) כתב להוכיח מהירוש' שכל היום אסור לאכול מזה, שמכיון שביעור חמץ נעשה בלילה נעשה לו המזה כארוסה צדית חמיו.

ולענין לאכול מצה בליל י"ד, הנה בארחות חיים (הלכות חמץ ומצה אות קי"ד) מביא בשם יש אומרים, לאסור אכילת מזה אף בליל י"ד. אבל בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סימן רס) כתב שדעת הרי"ף והרמב"ן שכל היום אסור מעמוד השחר עד לזאת הכוכבים.

וב"ב הה"מ (סוף פ"ו מהל' חמץ ומצה) אמ"ש הרמב"ם, שאסרו חכמים לאכול מזה בערב פסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. וע"ז כתב הה"מ, דס"ל להרמב"ם שאסור אכילתה כל היום. ומ"מ נראה שבלי י"ד מותר, כיון שיש היכר במניעת אכילת מזה במשך כל היום. וכן פסק החק יעקב והאליה רצה (סימן תעא) להחיר אכילת מזה בליל י"ד, ודלא כדמשמע מהמג"א להחמיר גם בליל י"ד. וכ"פ להקל בש"ע התניא, והחיי אדם.

אמנם בשו"ת רצ פעלים (ח"ג אור"ח סימן כז) סובר להחמיר כדי המג"א, וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קנה).

*

תוס' שם. בשו"ת הרי"ש (סימן חב) נשאל אם מותר לאכול בערב פסח מזה שאינה שמורה משעת קצירה, והשיב, שדברי הירושלמי המוצא בחוס' שאסור לאכול מזה בע"פ, הם גם במזה שאינה שמורה משעת קצירה, שהרי בכל יוצאים י"ח בפסח, ואע"פ שאמרו לעיל (דף ב) שימור דלישה לא הוי שמור, היינו לבתחלה, אבל בשעת הדחק אפי' אם לקח קמח מן השוק יוצא בו ידי חובתו, משום דלא מחזיקין איסורא, וכ"ש בלקח חטה מן השוק וכו', ומכיון שצרכים אדם יוצא ידי חובתו בדיעבד ראויים ליאסר משום אירוסין דמזה, וזהו שאמרו בירוש', רבי לא אכיל לא חמץ ולא מזה וכו', ונראה שהיה מתענה, ממה שאמרו שם שהיה כזור וכו', וא"כ נראה שכל מזה אסור. ומיהו מזה עשירה מותר, שהרי אינה ראויה לזאת זה י"ח בפסח, ואין זה משום אירוסין דמזה, שהרי מזה זו אינה כארוסתו, כיון שאינה ראויה להנשא אליו בליל פסח שזה לזאת זה י"ח. וכ"כ התוספות, והעידו שכן נהג ר"ת. עכ"ל.

ועיין מהרש"א, שכותב: וי"ל דאירי במזה עשירה, שאינו אסור אלא במזה הראויה לזאת, וכו', והוא הדין דמצי לאוקמא בצנקות של גוים שאינו יוצא בהן י"ח, וכמ"ש החוס' לקמן, ויש לחלק דמזה עשירה לאו טעם מנת מזה היא, ושרי, משא"כ בצנקות של גוים שטעם מזה היא. ע"כ.

ודבריו צ"כ מדברי הרי"ש הנ"ל, שכתב, שכל שאין יוצאים בה בליל פסח מותר לאוכלה בע"פ, ושאני מזה שאינה שמורה משעת קצירה שיוצאים בה י"ח בדיעבד ובשעת הדחק, אלמא דלא אולין בחר טעמא דמזה, ולפ"ז בצנקות של גוים שאין יוצאים בהם י"ח, מותר לאוכלם בע"פ.

ובל"א דבריו צ"ע מהא דאמרין לעיל (פסחים מ ע"א) צנקות של נכרים ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כית מזה באחרונה. וע"ע בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן מו אות ג).

*

תוס' שם. כתב הרמ"א (סימן תעא ס"א) מזה שנאפית כתקנה ואח"כ נתפירה ונלושה בשמן ויין אינה נקראת מזה עשירה ואסורה לאוכלה בע"פ. וכתב על זה החק יעקב (סק"י), דה"ט משום שיוצאים בה י"ח בליל פסח, שאינה נקראת מזה עשירה, ומיהו אם נתבשלה המזה נתבאר לעיל בש"ע סי' תסא שאין יוצאים בה י"ח בליל פסח, וא"כ מותר לאוכלה בע"פ. וכן הסכמת האחרונים. ע"כ.

אמנם בשו"ת בית דוד (אור"ח סימן רמז) העלה לאסור אכילת מזה מבושלת בערב פסח. והוכיח כן ממש"ש הטור (סימן תעא) דקודם שעה עשירית יכול לאכול פת, ומיהו הפת שיאכל חמץ, הרי הוא אסור מתחלת שעה חמישית ומעלה, מזה, הרי אמרו בירושלמי כל האוכל מזה בערב פסח כאלו בועל ארוסתו צדית חמיו, הילכך לא משכחת פת שיוכל לאכול עד שעה עשירית אלא מזה עשירה, שלא אסרו בירושלמי אלא מזה שיוצאים בה ידי חובה בליל פסח. ואם איתא הא משכחת לה במזה מבושלת, אלא ודאי שאני מזה מבושלת שבין שקודם ביטולה חל עליה איסור אכילת בע"פ כיון שהיתה אז ראויה לזאת זה י"ח, משום הכי גם לאחר שנתבשלה לא פקע איסור ממנה, וכמ"ש כיו"צ בע"ז (כט ע"ב) אלו דברים של גוים אסורים, היין, והחומץ של גוים שהיה מתחלתו יין, ובגמרא, פשיטא אטו משום דאחמין פקע ליה איסוריה, אר"א הא קמ"ל חומץ שלנו ביד עבו"ס א"צ חותם בתוך חותם וכו'. וה"נ פריך כה"ג התם גבי יין מבושל של גוים, פשיטא אטו משום דאיכשיל פקע ליה איסוריה, וה"נ בנ"ד.

ובבב"ב כתב לרחות דברי החק יעקב הנ"ל, שגם בנידון הרמ"א אין יוצאים בה י"ח בליל פסח, שהרי אין לך מזה עשירה מו, אלא ה"ט משום שמכיון שחל עליה שם איסור כשנלושה במים בלבד ונאפית, מש"ה חו לא פקע איסורה, וממילא ה"ה במבושלת.

ותמנה ע"ו הרעק"א, דמשמע מדברי המג"א שנתמנה שנתמנה כמות שהיא יש להחמיר ואין לאוכלה בע"פ, וז"ע, שהרי אף אם לא נתפררה נהי שיש לזכר עליה המוציא, הרי עכ"פ אין יוצאים זה י"ח כיון שנתמנה, דאין טעם מזה בעיני וליכא, וא"כ יהא מותר לאוכלה בע"פ.

ועיין ב"ק חידושי הגר"י עמ"ס פסחים (נ"ו ע"ב), שבי' לתרין קו' הגרעק"א שנתמנה בלדד אין להחמיר בע"פ, שזכר חל עליה שם מנה הראיה לזאת זה, וזו לא פקע שם מנה ממנה לאחר ביטולה, כיון שגם עתה מנה היא, אלא שאין יוצאים זה י"ח משום דבעינן טעם מנה וליכא, כמבואר בזכרות (לח ע"ב), ומש"ה אסורה באכילה בע"פ כל זמן שלא פקע ממנה שם לחם. אבל בנתפררה ונתמנה, שאז אין עליה חורת לחם כלל, ומזכר עליה רק בזכרת בורא מיני מזונות, מותרת באכילה בע"פ, שהרי פקע ממנה חורת לחם. ואף שמדברי החק יעקב לא משמע כן, מ"מ דעת המג"א שפיר י"ל כמש"כ ע"ב.

וע"ע בהג' חכמת שלמה להגר"ש קלוגער שם, שכוח: ונראה דמה שהחיר המג"א לאכול מנה שנתמנה, היינו רק אם נתפררה בפחות מכזית, שאז כיון שהביטול מבטלה מחמת לחם. וכזית ג"כ אין זה, לפיכך אין יוצאים זה י"ח בליל פסח לכו"ע, ולכן מותר לאוכלה בע"פ, אבל אם יש בפירורין כזית, שאז א"א שיהיה עליה חורת לחם, אפשר שיוצאים י"ח במנה כזו, ולכן אין ראיה לאכול המנה שנתמנה כל היום. כן ג"ל נכון. ע"ב.

וב"ב עוד בשו"ת האלף לך שלמה (אור"ח סימן שכב), וז"ל: המהרש"א ז"ל ערבי פסחים צמור"ה לא יאכל וא"ת ומהו לא יאכל וכו' והקשה הוא דלמה לא תרצו בצדקות של נכרים ותי' כיון דעכ"פ יש בו טעם מנה אסור לאכלו מצדד יוס, והנה לפ"ו הי' נראה דגם מנה מצושלת אסורה בע"פ דאף דאין יוצאין זה בפסח לאו דאין זה טעם מנה רק מכא דע"י הביטול אזיל ל"י חורמא דנהמא ואין עליו חורת לחם אף מ"מ טעם מנה יש בו ולכך הוי כמו צדקות של נכרים דאסור לאכלן מצדדיו וכן מוכח מדברי החוס' גופא מדלא תרצו דהכונה שלא יאכל מנה מצושלת בע"פ דאף מצושלת אסור כל היום ולא כמ"ש האחרונים להחיר במנה מצושלת ועיין בצפרי בגדי יו"ט בש"ס דף י"ט כתבנו שם כסדרת המהרש"א דאף שיש בו טעם מנה כל שאין יוצאין זה מותר בע"פ ומיושב קו' הגל"ח שם וכתבנו דתליא צ"י טעמים אם אסור מנה ביום הוי מכת לתאבון או מכת ברכה. ע"ב.

*

תוס' שם, בשו"ת משיבת נפש להגאון מפלאנץ (אור"ח סוף סימן ד) כתב דמ"ש הרמ"א (סימן תעא) דמנה שנאפית כחקנה ואח"כ נתפררה ונילושה בשמן ויין אינה נקראת מנה עשירה ואסורה לאוכלה בע"פ, לאו מטעם שיוצאים זה בלילה הא', דהא לא מקרי לחם היכא דליכא חורמא דנהמא, ואפילו נאפית אח"כ עכ"פ מנה עשירה היא, דמה בכך שהיתה מנה מתחילה, הא מ"מ לאו לחם עווי הוא, וגם מנה שרייה ומצושלת מעיקרא לחם היתה, ואפ"ה בטל שם לחם ממנה, וכ"ש שצטל

ועיין בשו"ת יוסף אומץ (סימן עט) ושו"ת נשמת חיים (אור"ח סימן ט) ושו"ת מחנה דוד (אהל סט) מ"ש לדחות דברי הבית דוד. וע"ע בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד סימן יא).

וע"ע בשו"ע התניא (סימן תעא ס"ח וס"ט), שפסק, מנה שנאפית כחקנה ונתפררה במים ונתמנה אע"פ שהפרוסות קיימות שמזכר עליהם המוציא ובהמ"ז מותר לאוכלה בע"פ, כיון שאין יוצאים י"ח בליל פסח במנה מצושלת. ואם חזר ולש אותן ביין ושמן, ולא טגנו, ולא בשלן, יש להסתפק אם נקראת מנה עשירה, כי י"ל שכיון שכבר נאפית בעווי אע"פ שאח"כ נתעשרה עדיין אינו קורא זה לחם עווי, שצשעה שנעשית לחם שהוא צשעת אפ"ה היתה בעווי, או שמא כיון שחזר ולש אותה ביין ושמן נשמית ממה שהיתה ונעשית מנה עשירה, לפיכך יש להחמיר שלא לאוכלה בע"פ כי שמא אינה מנה עשירה, וכן אין לזאת זה י"ח בליל פסח, כי שמא מנה עשירה היא. ע"ב.

ועיין במשנה ברורה בשער האין (סימן תמד סק"א) שבי' שאף שהתניא והחיי אדם ס"ל שאפשר לקיים מצות סעודה שלישית בשבת שחל בע"פ במנה מצושלת, מ"מ צביאור הגר"א מזכיר שלדעת הרמב"ם צ"י המשנה כאן אסור לאכול מנה עשירה בע"פ כל היום, וה"ה למנה מצושלת, ומשמע שם שדעתו נוטה לזה.

וב"ב בשו"ת יהודה יעלה (יו"ד סוף סימן ה) שלענין אכילת מנה מצושלת בסעודה שלישית בשבת ע"פ, אינו אומר לא אסור ולא היתר, ודרש ברבים שיאכלו בשר ודגים ופירות לזאת י"ח סעודה שלישית. ושהגאון אלף המגן אסר אכילת מנה עשירה בע"פ וה"ה למנה מצושלת.

וע"ע ברמ"א (ריש סימן תמד) שכתב, שצמדינות אשכנז שאין נוהגים לאכול מנה עשירה בפסח, כמ"ש לקמן סי' תס"ב, יקיים סעודה שלישית בפירות או בצמר ודגים. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא אור"ח סוף סימן כא) תמה ע"י, דמה ענין זה למ"ש בסי' תס"ב דמייירי בפסח עצמו, אבל כאן דמייירי בע"פ הרי גם לרש"י מותר, ואלמלא שהרמ"א אסר הייתי מתיר מנה עשירה כל היום בע"פ, ועכ"פ אינו מורה שעד חלות היום גם להרמ"א מנה עשירה מותרת.

אולם הערוך השולחן (סימן תמד סק"ה) כתב ע"ד המג"א, ונראה שאין הכוונה לומר שלפי המנהג אין לאכול מנה עשירה גם בע"פ, שאין שום טעם בזה, אלא הכוונה שמכיון שאין מנהג בני אשכנז לאכול מנה עשירה בפסח, ממילא אין מכינים מנה עשירה רק על סעודה שלישית, שאין דרך בני"א לטרוח על מאכל קטן כזה. ומיהו גם אללנו יכולים לעשות סעודה שלישית במנה מצושלת. והרבה נוהגים לעשות כן. ע"ב. וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קנה) בלורן. וע"ע במועדים וזמנים (ח"ב סימן רמא). וע"ע בפיסקא שלאחריו.

*

תוס' שם, עיין מג"א (סימן תעא סק"ה) שבי' בשם מהרי"ל, שאם נתפררה ונתמנה מותר לאוכלה בע"פ, משום דהוי מעשה קדרה ונימוח.

ממנה שם עוני, ורק לחומר א' כ' דמ"מ שם מנה נקרא עליה, אבל לענין ברכה אינו מזכיר רק במ"מ.

ואפשר ליישב סברת הרמ"א, שכיון שהטעם שאסור לאכול מנה בע"פ כדי שיהיה טעם מנה תאכל עליו, ולכן מנה עשירה מותרת משום שאין זה שום טעם לחם עוני, משא"כ באפיונה שנתפררה ויילושה ציין ושמך או בדבש כיון שלא נתבטלה לא נשתנה טעם מנה שבה, וכיון שיש זה טעם מנה אסור לאכלה בע"פ, אבל לענין במ"מ כיון שפת כסנין היא פשיטא שגם על זו מזכירין במ"מ, מדע דלא חלי טעם אסור אכילה מנה בע"פ דדין ברכת במ"מ, דהא מנה שנתפררה ויילושה היינו ממש חביא שאין בפירורין כוית, ואינו מזכיר אלא במ"מ, ואפ"ה ל' הרמ"א אסור לאוכלה בע"פ, א"ו דלא תליא בהכי כלל. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת אבני נזר (אר"ח סימן שפ) נשאל על מ"ש המהרש"א כאן, דמנה שאינה משומרת אסור לאוכלה בער"פ, דא"כ יהי אסור לאכול לחם הפנים בער"פ שחל להיות בשבת, ולא משמע כן ממתני' דמנחות דתנן יוהכ"פ שחל להיות בשבת החלות מתחלקות בערב, ולא אמר בשבת ער"פ הדין כן.

והשיב, דשאני לחם הפנים דכדאי משום חביבה מנה בשעתה לאכול מצד יוס, עיי"ש.

וכן כתב הגאון ר' מאיר שמחה בספר משך חכמה פ' אמור (כד, ח), שהעיר ג"כ על המהרש"א מלחם הפנים, וכתב ליישב כנ"ל. עיי"ש.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהר"י וויל (סימן קצג) שמביא דברי הירושלמי שהאובל מנה בערב פסח כאלו בועל ארוסתו צבית חמיו, וכוונתו, דקודם שהותר לו מנה צבי ו' ברכות, כמו דצבי ו' ברכות בארוסתו. ומונה והולך הו' ברכות: (א) בורא פרי הגפן, (ב) קידוש, [שהחיינו לא קחשיב דאומרו אפילו בשוק, וברכה דטיבול ראשון לא קחשיב דחייבא לדרדקי]. (ג) אשר גאלנו, (ד) בורא פרי האדמה, (ה) על נטילת ידים, (ו) המוילא לחם, (ז) אכילת מנה. עיי"ש.

ועיין בספר תניא רבתי שחושב הו' ברכות באופן אחר, והם: (א) יין, (ב) קידוש, (ג) זמן, (ד) בורא פרי האדמה על טיבול ראשון, (ה) אשר גאלנו ובורא פרי הגפן על כוס שני, (ו) המוילא, (ז) על אכילת מנה. עיי"ש.

והגאון ר' יוסף ענגיל בגליוני הש"ס, מונה ו' ברכות אחרות, כי דעתו דאין לחשוב כלל ברכות צפה"ג דקידוש ודכוס שני, שהרי גם אם אין לו כוס אוכל מנה ומקדש על הפת, ואין אלו ברכות מחירות למנה, וכן ברכת צפה"א דטיבול ראשון אין לחשוב, דאי לית ליה ירקות לטיבול ראשון אין שם ברכה זאת, ועכ"ז הרי שפיר אוכל מנה. וע"כ דעתו דיש לחשוב חשבון ו' ברכות על דרך זה: (א) ברכת קידוש, (ב) זמן, (ג) המוילא, (ד) על אכילת מנה, (ה-ו) אשר גאלנו תחילה וסוף, (ז) מה שסדו בהגדה לומר "ברוך המקום" דמקום הוא שמו של הקב"ה, עיי"ש בארוך.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת שו"ת שו"ת שו"ת (מהדורה א' ח"א סימן קעה) מ"ש בארוך בענין מנה בערב פסח.

*

תוס' שם. בשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן לו) כתב שצננת תשמ"א שחל ערב פסח בשבת, נתפרסם בעיתונים להחיר לאכול מנה שגאפו שלא לשם מנה בערב פסח, ונשלח לו קונטרס מרב גדול אשר צירר בדבר היתר הנ"ל, וסיים בזה"ל: וזה גם תקנה לכל משפחה בע"פ שחל בשבת, שיוכלו לעגב את השבת כראוי בלחם משנה, מבלי לחשוש שמא הילדים מפזרים פרוי חמץ בכל הבית, ולאכול את סעודת שבת בכלים של פסח וכו'. ע"כ. וגדולי התורה נאווו ככרוביא היתכן להחיר אסור מפורש בירושלמי וברמב"ם וש"ע וכל הפוסקים שהחמירו מאד בזה, והאריך שם לצאר האסור בזה, עיי"ש.

*

תוס' ד"ה פמוד. עיין העמק שאלה (פ' צו אות ה).

*

תוס' ד"ה עד שתחשך. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלז) ח"ל השאלה: בע"פ כשיצא מזה"ל בערבית עדיין יום הוא, שרי לקדש על הכוס ולהתחיל הקדר מצד יוס או לאו.

תשובה: יראה דלא שרי למיעבד הכי, דהתוס' ומרדכי ואשירי ריש ע"פ כתבו בשם הר"י דאורליי"ש, דאין מנה מנה ומרור אלא בלילה ממש. וא"כ אע"ג דקודם שיסיים ההגדה ויגיע לאכול מנה ומרור יהיה לילה ממש, מ"מ כוס של קידוש שהוא אחד מד' כוסות גם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבדינא כדי שישאלו התיוקות, וכ"ש האגדה עצמה צבי נמי דליהוי בשעת שראוי לאכול מנה ומרור, דכל הני אמונות מנה ומרור שייכי, וגמרינן ודרשינן והגדת לבנך כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מנה ומרור מונחים לפניך. ר"ל בשעה שראוי לאכול מנה ומרור, דהא מצד יוס נמי היה יכול להניח לפניו. וא"כ ע"כ אין לומר ההגדה קודם הלילה ממש, והשינוי נמי אין כאן דרך כדי שישאל הבן ויגיד לו האב. וקידוש נמי הואיל וכוסו בכלל ד' כוסות מן הרמזים בלשון גאולה במנה שהיא זכר לחירות, א"כ כולו צריכין שיהא לילה ממש. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין שו"ת יד סופר (סימן נז) בהג"ה אות ב, ושו"ת חלקת יואב קו' קצ"א דקושיותא (סימן פו).

*

תוס' ד"ה לא יפחתו. עיין ברכות (דף כד) מחלוקת רש"י ותוס', אי אשמו בכלל בני ציתו, דלרש"י אשמו בכלל בני ציתו, והתוס' כ' דלא נהירא דלא אשמן דאשמו מקריא בני ציתו. עיי"ש. וע"ע במכתב לחזקיהו (שם).

וע"ע בריטב"א לעיל (דף נד) שכתב, דמדאמרין רבי חזר וסודרן על הכוס להוילא בניו ובני ציתו, שמעינן דנשים חייבות בהבדלה, בדודאי אשמו בכלל בני ציתו בכל מקום. ע"כ.

דף ק ע"א

גמ'. הלכה בר' יהודה בע"פ והלכה בר' יוסי בע"ש וכו'. בשו"ת מהרי"ל (סימן צד) נשאל: ערב יום טוב שחל להיות בשבת, היכי דשבת ולא עבד סעודה ג' עד אחר מנחה [קטנה] אם מותר או מזה לעשות' שבת או אם צריך לעשות' במיני תרגומי' בלא פת. והיה דעמי נוטה לעשותה שבת, אף על גב דהא דלמרינן הלכה כרבי יוסי בערב שבת, היינו דווקא היכא שהתחיל שלא יפסיק ולאחריה אסור, שמה הנ"מ ע"ש או ערב י"ט שחל בחול, אבל ערב יום טוב שחל בשבת יבא עשה דחוב שלם סעודות, למאן דמחייב שבת, וידח' סברא דלתיאבון שהיא דרבנן, דאי הו' דלדוריימא הו' ליה להפסיק אפילו אם התחיל כמו בערב פסח. ע"כ לשון השואל.

וע"ז השיב: ומה שנסתפקת אם יש לעשות ג' סעודות שבת בעי"ט אחר מנחה קטנה, וכחצת דג' סעודות לידחי תיאבון דרבנן, דע דג' סעודות נמי דרבנן וקראי דג' היום [שבת קיז ע"ב] אסמכתא, וראיה מדפסק ר"ת [מרדכי שבת ס' שז'] דגשים חייבות בג' סעודות שאף הן היו באותו הנס, והך סברא לא מהני אלא למזה דרבנן, כגון מגילה ומנוכה וד' כוסות, דאל"כ מזה וסוכה נמי יתקף מהאי טעמא דכפי' החוס' [מגילה ד ע"א ד"ה שאף. פסחים קח ע"ב ד"ה היו.

וכתבת דהלכה כרבי יוסי בע"ש היינו דווק' שלא יפסיק אבל אחתה אסור, הא נמי ליתא אלא לדברי הלכות גדולות [עיין חוס' ד"ה אין], אבל רובא דרבנןא פסקי דמותר להתחיל בע"ש ועי"ט [רי"ף כאן, ר"י ורמב"ן ברא"ש] כדפסק רשב"ם [ד"ה אמר לו רשב"ג], אלא המרדכי מיישב ה"ג ומסיק דלהכי ראי' דלהכי ראי' להתמיר שלא להתחיל.

והיבא דאשתלי כמו שכתב ולא עבד ג' סעודות קודם מנחה קטנה, כדאי הם יתר רבותי' לקמון עליהם בשעת הדחק ולעשות השתא שבת ולאכול מעט כוית מלמיעבד במיני תרגומא²², דמיני תרגומא היינו מעשה קדירה כדמוכח מחוספת' [ברכות פ"ד ה"ד] ודלא כרשב"ם [קז ע"ב ד"ה תרגומא] דפי' פירות ובשר בלא לחם, או לקמון על השורטוב"ל דקודם חלות, וכל זה החירו ע"י הדחק בערב פסח שחל בשבת, אבל שאר עי"ט נראה דפת עדיף. ועוד רגילין להמתין הרבה במו"ש ל"ט אחר חשיך קודם שיאכלו ויקדשו, כי אינו מוכן כל דבר, מה שאינו כן בליל פסח שצריך למהר בשביל החינוקות והאפיקומן. ע"כ.

הגה מדברי המהרי"ל משמע שבערב פסח אין לעשות סעודה שלישית בפירות אלא במעשה קדירה, אבל עיין ספר מהרי"ל בסוף ה' שבת הגדול. ועיין גם בה' שבת שם. ועיין בהגהות מנהגי ר"א טירנא מנהג שבת אות נ' שכתב סעודה שלישית יולא במיני תרגומא דהיינו מעשה קדירה ולא פירות ודוקא בערב פסח כתב רשב"ם בפירות ובשר, תשובת מהרי"ל. ונראה דכוונתו לתשובה זו אבל ז"ע לישב הסתירה ביניהם. ועיין

בלקט יושר חדא עמוד נ"ו הנהגת מהר"א, וכן בשו"ת מהרי"ו סוף ס' קג. ולהלכה עיין רמ"א אור"ח ס' רנא עקיף ה ותמד עקיף ג, וביאור הגר"א, משנה בדורה ושער הגיון שם.

*

תוס' ד"ה רבי יוסי. בשו"ת עין יצחק (חלק א אור"ח סימן יב אות ח) כתב להוכיח מתוס' כאן דס"ל דאין יוצאין קידוש במקום סעודה ציין או במיני תרגומא, דהא כתבו, וא"ת כיון דגומר כל הסעודה ומבדך ברכת המזון וא"ל לעשות סעודה לשם שבת א"כ איך יעשה קידוש בלא סעודה הלא אין קידוש אלא במקום סעודה, ות"י דחשוב קידוש במקום סעודה וכו' דאומה סעודה עולה לסעודת שבת כו'. ואי יומא דיוצא ציין משום סעודה דקידוש א"כ אין מקום לקושיאם כלל דהא י"ל דשבתה כוס יין בשלימות כשיעור רביעית ואז יהי' יולא משום קידוש במקום סעודה כמו שפסק הרמ"א שם. ואף לפמש"כ המג"א בס"ק י"ב בשם הלבוש והצ"ח דצעי לשמות עוד כוס אחר לשם סעודה. עכ"ל הא י"ל דאחר שגמר סעודתו ומקדש ישתה עוד כוס יין או יאכל מיני תרגומא מחמשת המינים ויהי' יולא משום סעודה. אע"כ מוכח דס"ל להחוס' דאין יולא משום מקום סעודה דקידוש רק שבת. וכן הקשה המרדכי קושא זו שם בפ' ע"פ ומכת קושא זו הוכיחו דין מחודש דסעודה שאכל מתחילה עולה לו לסעודת שבת. א"כ מוכח מהמרדכי והחוס' דלא ס"ל כהטור ושו"ע ומג"א. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה אין מופסקין. בדברי הבה"ג עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן עו) שהעתיק שם מחי' על הטור אור"ח (סימן רמט), וז"ל: יש כאן ג' שיטות, א' שיטת הרמב"ם [ה'] שבת פ"ל ה"ד דהלכה ממש כר' יוסי דמותר להתחיל בכל ע"ש וי"ט כפשטא דהסוגיא ומ"מ קביעות סעודה אסור והכי קיי"ל. ואפשר שזהו יולא לו משיטת ה"ג דס"ל אסור להתחיל היינו בקביעות סעודה, ועלה אמר ר' יוסי אם התחיל לא יפסיק. (ובעת מצאתי כן בביאורי מהר"א וילנא ד"ל בס' רמ"ט [סק"ד] וסי' תבכ"ט [סק"ד]).

ב', היא שיטת ה"ג לפי המוצן הפשוט שאוסר להתחיל כלל דלא קיי"ל כר' יוסי בהתחלה, והרבה דברים נאמרו זו. ולפע"ד לומר עוד דס"ל דר' יהודה ור' יוסי לטעמייהו פליגי, והוא עפ"י מ"ש מג"א [ס' תע"א סק"ד] דכשמסקל ידו מלאכול ומבדך נסתמה האסטומכא ונפסקה תאומ המאכל, והוא כעין מ"ש חוס' ר"פ ע"פ [לעיל ז"ט ע"ב ד"ה סמוך], והשתא י"ל ר' יהודה לטעמי' דס"ל מפסיקין לשבחות דבעינן דחיתי סעודתא ליקרא דשבתא א"כ אין מתחילין דכיון שע"כ יבדך בהמ"ו ויפסיק וממילא יתחיל האסטומכא ולא יאכל לתיאבון, ואמנם ר' יוסי לטעמי' דס"ל אין מפסיקין לשבחות ולא חיישא לסעודתא ליקרא דשבתא וא"כ מתחילין ובלבד שיאכל והולך עד שתחשך דוקא בסעודה א' באופן שלא יתחיל האסטומכא ויש כאן אכילה לתיאבון, ומשום דקדק ר' יוסי אוכל והולך עד שתחשך לומר דוקא עד שתחשך ולא כמוצן הפשוט שאומר כן לרבנןא בעלמא. כך הי' סברת ה"ג דעת ר' יוסי, וס"ל לה"ג

²² כלומר מלמיעבד במיני תרגומא או לסמוך.

מ"מ עשו כן כדי שלא לחדש זמן אחר וכדי להשוות תקנתם וגזירתם והכי אשכחן טובי, אלא אי אמרת דזמן איסור משום חפלה הוא מנחה גדולה ואכילה לחיאצון הוא מנחה קטנה ומיירי בשבזר התפלל א"כ קשה כנ"ל, אע"כ נ"ל דלמאן דס"ל כמ"ד בפ"ק דשבת דבכל יום אסור סמוך למנחה גדולה משום חפלה לדדי' אסור נמי בכל ע"ש משום חיאצון סמוך למנחה גדולה דכך קבעו זמן אחד שיה לחפלה ולאכילת חיאצון ונפקא מיני' היכא שקורין לבהכ"ג, ומנאי דע"פ דס"ל להדיא מט' ומחלה ומעלה לית להו כמחני' דפ"ק דשבת וס"ל למהרי"ל כהן סתם משנה עפ"י אוקמתא דהני אמוראי שם, ולפ"י מאי דמצעיר לן דע"פ סמוך למנחה גדולה משום פסחא דר"ך [לומר] לכ"ע דע"פ לא שייך מנחה גדולה לענין חיאצון וקיל מעי"ט דעלמא מטעם שבי' מג"א סי' תרל"ט סק"צ כנ"ל. ע"כ.

דף ק ע"ב

גמ'. שאין מביאין את השולחן אלא אם בן קידוש וכו'. כתב הטור או"ח (סימן רע"א), וכשנשכח לכול יהיה לו מפה פרוסה על הלחם, דמניא אין מביאים את השולחן אלא"כ קידוש ואם הביא פורס מפה ומקדש, אע"פ שר"ך שיערוך שלחנו מצע"י ודאי דר"ך שיהיה ערוך ומסודר במקום אחר, ומ"מ אין מביאין אותו לפניו אלא עד אחר הקידוש כדי שיהא ניכר שצא לכבוד שבת, הילכך אם הביאווהו קודם הקידוש פורס עליו מפה כאילו אינו כאן ומקדש ומסיר המפה. וכתבו התוספות (שבת קיט ע"ב) דדוקא צימיהם שהיו להם שלחנות קטנים כל אחד שלחנו לפניו ולא היה עליהם טורח להפסיק ולהביא השולחן אחר הקידוש, אבל לדין ששלחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש ולהפסיק בין קידוש לסעודה נוהגין להביאם לכתחלה קודם הקידוש ולפרוס מפה ולקדש.

ובירושלמי קאמר שלא יראה הפת בושמו, פירוש שהוא מוקדש בפסוק והיה ראוי להקדימו בצרכה, ומקדימין בצרכה היין.

ואני שמעתי טעם לעשות זכר למן שהיה מונח כמו בקופסא טל למעלה וטל למטה וזכר לזה נותנין מפה תחת הפת ואחרת על גביו. ע"כ. וע"פ חוס' כאן ד"ה שאין, וצ"י וכו"כ שם.

וע"ע בשו"ת צעלי התוספות (נספח א סימן טו) וז"ל: שמעתי ממורי חמי שר"ך אדם לפרוס המפה צליל שבת על הלחם שלא יראה אותו כלום מיקדש על היין. ורבי' מפ' ערבי פסחים דאמ' החם ושין שאין מביאין את השולחן אלא א"כ קידוש, ואם הביא פורס מפה ומקדש. ומפר' רש"זים דמיתי סעודתא דשבתא ביקרא בשבתא.

והר"ר משה גרשני פי' משום דאמ' פ' כיצד מצרכין [צרכות מ"א ע"א] הביאו לפניו צ' מינים, כל המוקדש בפסוק מוקדש בצרכה. והלחם מוקדש ליין, דכתי' ארץ חטה ושעורה גפן וכו', ובשבת אינו יכול לצרך חמילה על הלחם משום זוכריהו

דלמאי דקיי"ל כשמואל דפורס מפה ומקדש ור"ך לצרך ג"כ צרכת המוציא מטעם שבי' הר"ש שם דהרי נאסר לו מלאכול קודם קידוש וכדפסקין בש"ע צס"י זה [צס"י רע"א סעיף ו'] ה"ל ממש כסילק ידיו מלאכול ונסתם האקטומכא וממילא דאין הלכה כר' יוסי בהתחלה דאיהו נמי לא אמר אלא משום דאינו צריך להפסיק, זה מה שג"ל בדעת בה"ג.

שלישית, היא דעת הר"ן ר"פ ערבי פסחים דאסור בע"פ לאכול ממנחה גדולה ומעלה משום דהוה איבעיא דלא איפשטא.

וצ"ע דהא שפיר איפשטא בפ' ע"פ ק"ו ע"ב, וי"ל דס"ל להר"ן לפמ"ש חוס' שם ואחי לאמונעי מפסח ואפילו אחר שיעשה הפסח אסור משום שלא ימחר לעשות הפסח כדי לאכול ויעשה פסח שלא כראוי עכ"ל, א"כ י"ל היינו משום שאסור לאכול עכ"פ ממנחה קטנה ואילך משום מזה לחיאצון וממילא אין לו פנאי אלא מחמת עד מנחה קטנה שהוא זמן קצר ומשום כן ימחר לעשות הפסח שלא כראוי כדי שיבא לאכול קודם מנחה קטנה וא"כ שפיר היינו רבותא דאגריפס, דסד"א ט' לאגריפס כשש שעות לדין דמי ומוחר לו לאכול דע"י"ט במנחה קטנה דלית ביה משום לחיאצון וממילא מותר נמי משום פסחא דאיהו לא ימחר כיון דיש לו שעות הרבה, קמ"ל אפ"ה לא יאכל ולעולם סמוך למנחה גדולה תנן כנ"ל.

ובי"ש מג"א בשם מהרי"ל סי' תקכ"ט [סק"צ] דס"ל בכל עי"ט אסור ממנחה גדולה ומעלה הוא תמוה, גם מ"ש מג"א סי' תרל"ט סק"צ דערב סוכות גרע מערב פסח משום שיכול לאכול פת משא"כ ע"פ דליכא אלא מזה עשירה תמוה הוא, א"כ מאי פריך הש"ס ר"פ ע"פ מאי ארי' ע"פ אפילו ערב שבתות וי"ט נמי הא ע"פ אינטרפא ל"י אע"ג דאינו אוכל אלא מזה עשירה מ"מ לא יאכל עד שתחשך וכו'.²⁵

ולעשות קאת סמוכים לשיטת מהרי"ל דבכל ע"ש וי"ט אסור ממנחה גדולה ומעלה כדמתי' בחי' גפ"ת בפ' ע"פ הנ"ל, וזה לשוני שם, סמוך למנחה, למ"ד בפ"ק דשבת [ט'] ע"ב] סמוך למנחה גדולה לא יאכל קודם שיחפלו, ע"כ סמוך למנחה קטנה קאמר דסמוך למנחה גדולה חיפוק ליה משום חפלה כקושי' חוס', ואין לומר בשהתפלל דהא סמוך למנחה גדולה עדיין לא הגיע זמן חפלה, א"י לעולם סמוך למנחה גדולה ובמקום שקורין לחפלה ואפ"ה משום פסח דאיסור דאורייתא לא סמיכין אקריאה ועיין סי' רל"ב מג"א סק"ד ורל"ה מג"א סק"ד וסי' תפ"ט סק"א.

ותי' זה מוכרח קאת דאלת"ה קשה מה ראו חכמים לקבוע זמן איסור אכילה משום חיאצון בזמן מנחה הלא לא כל עתים שוות דבצק יש ממנה עד זמן אכילת הלילה ששה שעות ובחורף רק ג' שעות, בשלמא למ"ד סמוך למנחה קטנה י"ל כיון דזמן זה בלאו הכי אסור משום חפלה בכל השבוע הניחו זמן זה לע"ש וי"ט לאסור אפילו בהתפלל ומשום חיאצון, אעפ"י שאינם שוות

²⁵ כן הקשה הבק יעקב סימן תע"א סק"א, ועיין בשו"ת כתב סופר או"ח סימן קיח שהביא שם ישוב לקי' זו בשם אביו החת"ס.

ובותב, דלכאורה יש להציא ראייה מהא דאמרין כאן, ולרצ למה לקדושי צבימיה כדי להוציא צניו וצני צימו, דלכאורה מאי קושיא, נימא משום דלא נחזיון ללאת ורואה לעשות בעצמו קדוש משום דמזוה צו יותר מבשלוחו, אלא ע"כ דלא אמרין כן בקידוש.

אזלם אי מהא לא אריא, דכד נעיינ לא על השומעים הקושיא אלא על המקדשים צביה"כ בעצמם פריך, וס"ד שמקדשים צבית משום דלא נחזיון ללאת צמה שהם עצמם מקדשים.

ובזה מיושב דפריך בלשון למ"ל לקדושי צבימיה דלכאורה עדיפא הו"ל למיפוך דכיד מקדש שנית הא הוי צרכה לצטלה שהרי כבר יא' ידי קדוש, אלא דס"ד שמקדשים צבית משום דלא נחזיון, ולכן פריך דלמה לא נחזיון ללאת יד"ח ולא ינטרכו לקדש צבית שנית, ומתוך כדי להוציא צניו וצני צימו.

ועיין ברוקח (סימן ריח) שכתב: ואעפ"י שש"ץ מווציא מזוה מן המוצא שיהא היחיד מתפלל בעצמו וכו'. עיי"ש.

וע"ע מ"ש בשו"ת הר"י (אור"ח ב סימן קכא אות ד) ושם (סימן קכב).

*

גמ'. שם. עיין בספר מגיד תעלומה עמ"ס צרכות (עמוד רפ) להגה"ק בעל בני יששכר, שכתב להקשות, לפמ"ש בה"ג והוצא בפרש"י (ברכות מח) שהאכל כית פת שאינו חייב צרכה המזון אלא מדרבנן אינו יכול להוציא י"ח בהמ"ז מי שאכל ושבע שחייב בהמ"ז מן התורה, א"כ האין האיש שכבר התפלל ערצית ליל שבת ויא' י"ח קידוש מן התורה, איך יוכל להוציא את האשה שלא התפללה ידי חובת קידוש היום, הרי הוא אינו חייב לקדש על הכוס אלא מדרבנן, והיא מחויבת מן התורה.

ובותב לתוך ע"פ מ"ש הפרי מגדים בפתיחתו לחקור, במזוה שמן התורה די לעשותה באופן קל, וחז"ל הוסיפו בה חומרא, אם יא' י"ח מה"ת כשעשה באופן קל, או נאמר שיש כח בידי חז"ל להפקיע מזוה, והו"ל כאלו לא עשה מזוה כלל. ולפ"ז אחי שפיר צנ"ד, שהרי גם האיש לא קיים עדיין מזוה קידוש כלל עד שיקדש על הכוס כתיקון חז"ל. ע"כ. וע"ע בספרו דרך פקודיך (מ"ע ל"א). וע"ע בשו"ת רבי עקיבא איגר (סימן ז).

ובעיקר הדבר כבר העיר בדגול מרצבה (סימן רעא) ח"ל: ואמנם מה שאני מסתפק אפילו באיש המקדש ומוציא אשתו וצ"ב אם הנשים לא התפללו ערצית, והאיש כבר התפלל ערצית, וא"כ האיש אינו מחויב מן התורה והנשים שלא התפללו חייבות מן התורה, א"כ איך יוצאין בשמיעתן מן האיש ואף שכל הצרכות אף שלא מוציא היינו מטעם ערבות שכל ישראל ערבים זה לזה, והרי כתב הרא"ש (ברכות דף כ ע"ב) שהאשה אינה בכלל ערבות לכך אינה מוציאה אלא למי שחויבו מדרבנן, ואני מסתפק אם האשה דאינה בכלל ערבות דהיינו שהיא אינה עריבה צעד אחרים אצל האנשים שקצלו ערבות נחשבו גם צעד הנשים כו' או דילמא כשם שהנשים לא נכנסו בכלל ערבות כך לא קצלו האנשים ערבות שציל נשים. ע"כ. וע"ע בהג' רעק"א שם,

על היין, על כן יפרוס מפה עליו [שלא] יראו אותו, והוי ריפתא כמאן דלימיה. מפי מורי חמי. ע"כ.

ועתה מנאמי בשו"ת באר עשק (סימן כז) שנשאל מאי טעמא הוא מקפיד לכסות הלחם בשעת צרכה המזון, והשיב שיש ד' טעמים בדבר, וחד מנהון עפ"י הטעם הירושלמי דלעיל דלהכי מכסין הלחם קודם קידוש כדי שלא יראה הפת בושמו, וא"כ הדברים ק"ו, מה אם קודם סעודה שעדיין לא נהנו מן הפת והיו יכולים לקצוץ סעודה על היין חששו לבושם הפת, לאחר הסעודה שכבר נהנו ממנו ועשו אותו עיקר, וצו קצוץ סעודתן וודאי שיבשו ויכלם, כי הוא מוקדם בפסוק. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת יפה נוף (סימן יז).

*

גמ'. אותם בני אדם שקדשו בבית הכנסת וכו'. עיין בשו"ת שז יעקב (אור"ח סימן יד) שרצה להוכיח נגד הר"ן דס"ל דקידוש צביה"כ תקנה קצוהה היא בכל מקום, מלשון הש"ס כאן "אותם בני אדם שקדשו צבית הכנסת", דמשמע דאיכא דוכחא דלא מקדשים צביה"כ, דלא נתפשטה התקנה בכל מקום. עיי"ש.

אמנם בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קמג) דחה ראיותיו, דאי כדבריו הוי ליה למימר אותם צביה"כ שמקדשים בהם ולא אותם בני אדם שמקדשים צביה"כ. אבל האמת יורה דרכו, דפשטה התקנה בכל מקום ורק היו בני אדם שראו להוציא צניו צימם ידי חובתם ולרצ לא הוי מצי לאפקוי י"ח מפני שכבר שמעו צביה"כ אע"ג דצרכת המזוה אע"ג שילא מוציא, מ"מ לכחלה לא שפיר דמי למיעבד הכי בלא אונס והכרח, ע"כ היו מכוונים שלא ללאת צביה"כ והם אנשים שלא קדשו צביה"כ, אך אותם שאין להם צניו צימם והם מכוונים ללאת ידי חובתם צביה"כ והם אותם שקדשו צביה"כ ועליהם פליגי רב ושמאל ולעולם פשטה התקנה בכל מקום, והא דרזו תוס' לומר צוה"ז דליכא אורחים צביה"כ הוי צרכה לצטלה, לא משום דס"ל דהתקנה לא הוי קצוהה מתחלה, אלא אע"ג דהוי קצוהה מתחלה לא דמי לחזרת ש"ץ התפלה דמייתי ר"ן, משום דהתם אין צרכה לצטלה דהלואי שיחלל כל היום, משא"כ בצרכה דקידוש, ומ"מ הרי כמו שכתבתי שיחזקו שלא ללאת. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה שאין. עיין העמק שאלה (פ' יתרו סימן נד אות ט).

*

תוס' ד"ה ידי קידוש. עיין מחצית השקל (אור"ח סימן קסד סק"י"ט).

דף קא ע"א

גמ'. אלא לרב למה ליה לקדושי בביתיה וכו'. בשו"ת הר"י (אור"ח א סימן קסד אות ב) נשאל אי עדיף יותר שיקדש בעצמו מללאת ע"י אחר, וכעין מזוה צו יותר מבשלוחו.

ישועות יעקב (א"ח סימן קפו) ושו"ת מהר"ם שיק (א"ח סימן לח).

וע"ע בספר בית יצחק על מס' מגילה שעמד על מדוכה זו, ודעתו שם דמאיש לאשה יש דין ערבות, עיי"ש באורח. וע"ע בשו"ת הר נבי (א"ח ב סימן קכב) שנתפסק עפ"י ספק הנ"ל, מי שכבר יצא ידי חובת קריאת המגילה, אי יכול אח"כ לקרות שנית כדי להוציא אשמו וזנותיו שזביתו. עיי"ש שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן נד-נדח) בזה, וכבר האריך בזה בשו"ת מהר"ם ענגיל (ח"ג סימן מה).

וב"ב הגאון מהרש"ם צגליז דעת על יו"ד (סי' נז ס"ק נד). וע"ע בשו"ת ערוגת הבוסם (סי' סא). ורז פעלים ח"א (חא"ח סי' י). ואפרקסמא דעניא (סי' מ אורח ב).

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן נט) ע"ד השאלה, באיש ובני ביתו שהתפללו תפילת ערבית של שבת בערב שבת, ובתוסס של הבני בית היתה נערה אחת, אשר נעשה בת י"ב שנים ויום אחד ביום ש"ק, ונולד הספק, אם האיש יכול להוציא גם את הנערה בקידוש היום.

ובמקום הספק, היא עפ"י ספיקו של הדגול מרצבה הנ"ל, לדעת הרא"ש דאשה אינה בכלל ערבות, וי"ל דגם האיש לא נתערב בשביל הנשים, לפי"ז אם האיש כבר התפלל ערבית, ויאלץ כבר ידי חיוב קידוש היום דא"ו, לא יכול להוציא אשה שלא התפללה עוד, שיש עלי' עוד חיוב דא"ו, עיי"ש, ובגדון דידן האיש כבר התפלל ערבית של שבת, ואף שהי' מצעוד יום, מ"מ מותר להתפלל ערבית של שבת מצעוד, כמבואר בש"ע (א"ח סי' רס"ז), ויאלץ י"ח קידוש מדא"ו, עיי' במג"א (ס"ק א'), ואף דגם הנערה התפללה ערבית, וא"כ לכאורה גם עלי' אינה אלא חיוב דרבנן, אבל י"ל עפ"י"מ דאיתא בש"ע (שם סי' נ"ג סעי' י), דקטן שנעשה בר מזהו כליל שבת, אין יכול להתפלל ערבית מצעוד יום לפני החיבה, דאז עדיין אינו בן י"ג שנים, וא"כ כמו כן הכא, דנעשה שהתפללה ערבית מצעוד יום, עדיין לא היתה בת חיוב, ושוב כלילה חל עלי' חיוב דא"ו, דחייב בתפילת הלילה נעשית בת מזהו, אף שלא עבר עלי' כל היום, יום ח' קריין בה, וכדאיתא במג"א (שם ס"ק י"ג), ובש"ך (ח"מ סי' ל"ה) לענין איש, ואף באשה היא הדין, כדאיתא במל"מ (פ"ב מ"ה אישות), ואף שלא ידעין אם הביאה ב' שערות, אמרינן מסתמא הביאה אף לקולא, ועיי' (שם א"ח סי' נ"ה סעי' ה'), וכ"ש דחיישין לחומרא, ואף דחזינן דאין לה, חיישין באיסור דא"ו שמה נשרו כדאיתא (שם סי' חרט"ו) ובצ"י שם באריכות. עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא. עיי' ברא"ש שם רבינו יונה, שאף אם אין שם אורחים לא הוי זכרה לנטלה לקדש צהכ"ו, דהא דאמרינן אין קידוש אלא במקום סעודה, היינו מדרבנן, ואסמכוה רבנן אקראי וקראת לשבת עונג, ועיקר הקידוש מה"ט הוא, כדמצינן זכור את יום השבת לקדשו, וזכרוה על היין בכניסתו, הילכך כיון שיש בני אדם שאינם יודעים לקדש נהגו לקדש צהכ"ו כדי שיאלו ידי קידוש מן התורה.

אמנם הרא"ש כתב להקשות על דברי רבינו יונה, דא"כ מאי קאמר לשמואל למה לי לקדושי צבי כנישתא, נימא להוציא מי שאינו יודע לקדש צביתו. עיי"ש. וע"ע במנחת חינוך (סוף מצוה לא) מ"ש בזה.

בדברי הרא"ש אם דין קידוש במקום סעודה מן התורה, עיי' בשו"ת אמרי יושר (ח"א סוף סימן רב) וע"ע בשו"ת ר' יוסף מ'סלובאן (סימן ז).

*

גמ'. שם. עיי' בשו"ת הרי"ש (סימן שצא).

*

גמ'. שם. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק ד סימן רעח), וז"ל: שאלת הא דאמרינן, ושמואל, ל"ל לקדושי צבי כנישתא, לאפוקי אורחין ידי חובתן, דאכלי ושתי צבי כנישתא. וקשיא לן עלה דהא דקי"ל, דאין אוכלין צבתי כנסיות, ואין שותין בהם. ואפילו צבתי כנסיות שצבצל נמי, דהא אמרינן דאין נוהגין בהם קלות ראש, ואין לך קלות ראש גדולה מזו. אלא דאכלי צבתי הסמוך לצהכ"ו קאמר, וא"כ היכי נפקי ידי קידוש, דהא מבית לבית. ושמעתי שיש מפרשים מבית לבית היינו מרשות זו, לרשות אחרת, ומפנה לפנה, מקיטון לטורקלין, ומארעא לאיגרא, ומבית לעליה, ואע"פ שיש ארוצה פתוחה ביניהן. וה"ר יצחק בן גיא אומר וי"ל כתב ולקדש צבתי ולגלות לחצר לקעוד שם, אם רואה מקומו הראשון, מותר. ולפי זה אפשר דאורחין יוצאים ידי חובתן, כשרואין ממקום סעודתן בית הכנסת שמקדשין בו, ונעשה צבתי אחד. ואין דעתי נוחה באלו הענינים.

תשובה: הפי' שכתבת, כך מקובל צדינו. גם דברי הרב רבי יצחק וי"ל, נוחים הן, ואינו יודע למה אחת דוחה אותן, כי זה נראה לי אחת מן הגמרא. גם יש לפרש שאוכלין צהכ"ס ממש, וכן היא כתובה אצלי. והטעם, לפי שצבתי כנסיות שצבצל תנאי הוא כן, שאם האורח אנשי העיר להאכיל שם עניים, או להשכירם שם, מותר. וכן לעשות בהם זכרי הרבים, לפי שעה, חוץ מחשבונו שאינם של מזהו, שהוא חול גמור. וכ"ש אם האורח לך, לזורך צהכ"ס עצמו. כהיה דמר בי רב אשי, דעיי' לפוריייה התם, עלה דתקון שופכי. כדאיתא בפ"ק דצבא בתרא [דף ג.]. וכן חכמים ותלמידיהם, מותר להשתמש בהן, ולאכול בהן, והוא שהאורח לך, שהמקום דחוק להן. ואפי' צבתי מדרשות דחומין טפי מבתי כנסיות, מותרין הם לתשמיש ח"ת, ולאכול בהם, ולישן בהם. ודוקא לחכמים ותלמידיהם, אבל איניש אחרת לא.

וגרפינן צירושלמי, במס' מגילה ר' אמי מפקד לספרייה אין אחא לגביכון איניש מלוכלך בדאורייתא, תהון מקבלין ליה, ולחמריה, ולמניה. פי' מלוכלך, משות. יבטח כי יגיש ירדן אל פיהו, אפילו לכולך פה אין בו.

ובזה שכתב הרב וי"ל, לא יקדש צבתי זה ויאכל צבתי אחר, אבל אם קדש צבתי זה, אוכל צבתי שניה. וקשיא לך, דהא אמרינן דאפילו מפנה לפנה צריך לקדש, הדין עמך. אלא שאפשר

בש"ע או"ח (סימן קנא ס"א) בתי כנסיות וצתי מדרשות, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שמוק והחול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושומים בהם. אמנם בסעיף ד שם, כתב המחבר ללורך בזה"כ, מותר לאכול ולשת' בחור, ומטעם זה ישינים בליל יום הכפורים בזה"כ, ואפילו ללורך מזה אחרת, כגון כשנקצצים לעבר השנה בזה"כ, מותר לאכול שם. ועיין במג"א שם (ס"ק ה) בשם הסמ"ק, דקעדות מזה מותר. ואולי הקעודה שלישית נחשבת כקעודה מזה.

ובותב בש"ע הר"ב, דמדברי המגן אברהם שם ליכא ראייה, דהא המג"א שם מקיים, ו"ל: ופי' בזה"ה כגון עזור שנה אין זה קלות ראש, פי' דאין עולין זה אלא בפת וקטניות בלבד. וכוונת המג"א היא משום ששקעדות פת וקטניות אין זה חשש שכרות, ולאפוקי קעודה מזה שיש זה חשש של שכרות אסור (עיי"ש בפמ"ג). ובקעודה שבת בודאי יש חשש שכרות (עיי"ש שער הציון ס"ק יד).

איברא, שצפ"ר או"ח (ס"ס כה) מצוה דגם קעודת שבת נחשבת כקעודת מזה ומותר לאכול בזה"כ, והביא ירושלמי פסחים (פרק א, ה"א) דליתא שם (לפי גירסא אחת), בתי כנסיות וצתי מדרשות מהו שיהיו כריכים בדיקה, מה כריכא ליה, שכן מכניסין לשם בשבתות וצריחי חדשים.

אולם בחוס' כאן ד"ה דאכלו, מוכח דקעודת שבת לא נחשבת כקעודת מזה לענין שיהא מותר לאכול בזה"כ, שהקשו בזה דמקדשים בזה"כ לאורחים, הרי אסור לאכול בזה"כ, ותיירו דלאו דוקא כי כנישתא אלא חדרים שהיו סמוכים לזה"כ וכו', והר"ן חיד' דאפשר דאורחים מותרים, שמתות הרבים היא שאוכלים שם מקופה של דקה של בני העיר, ומדלא חירו בפשטות דקעודת שבת היא קעודת מזה. משמע דקעודת שבת לא נחשבת כקעודת מזה לענין שיהא מותר לאכול בזה"כ, וכנ"ל. עיי"ש עוד.

אמנם עיין צפ"ר שו"ת עין יצחק (או"ח סימן יב אות יא) שמעורר דבגמ' שלנו הגירסא לאפוקי אורחים דאכלו ושמו וגו' בצינישתא, אלא האלפס גרס לאפוקי אורחים דאכלו ושמו, ולא גרס וגו', ועפ"י כתב שם, דלדברי האלפסי יש למחך קושית החוס' מהא דאין אוכלין ושומין בזה"כ, משום דהא החוס' כתבו שם דקעודת מזה היא אוכלין בזה"כ כמו קידוש החדש וכו', א"כ י"ל דקעודת שבת היא ג"כ בכלל קעודת מזה ומותר לאכול בזה"כ, וי"ל דהך דאכלי ושמו מיירי רק באכילת שבת דאכלו האורחים בזה"כ, ועיין בהר"ן שם, ושיקר קושית החוס' יהי' מן הא דאמרו שם דשמו וגו' בצינישתא דהא אין ישינים שם, אלא לגירסת הרי"ף נחא משום דלא גריס וגו'. עיי"ש.

דרי דדעתו להחיר אכילת קעודת שבת בזה"כ בזה"ה דזה קעודת מזה, ופירש כן גם עפ"י דברי החוס' שהביאו בעצמם לפני כן דברי הירושלמי דאכילה ושיחה של מזה מותר, ושיקר קושיתם היתה מהא דגנו. וכן העיר בשו"ת צ"ח אליעזר (חלק י"ד סימן כו), עיי"ש עוד.

לומר שזוית שאמר הרב ז"ל, אינה פנה שהוכחה בגמ', אלא בזוית הצית עצמו קאמר, וזה דחוק מאוד.

ואפשר שהרב ז"ל, פסק דמפנה לפנה אינו צריך לחזור ולקדש, וסמך לו על מה שהשוו רב ושמואל במקדש בבית הכנסת, ידי יין לא יאכל, אע"פ שחלקו בקידוש. דאלמא שינוי מקום לגבי יין, חמור משינוי מקום לגבי קידוש, שאינו שינוי מקום לגבי יין. כ"ש דלא הוא שינוי מקום לגבי קידוש. ואילו גבי יין, אמרו יחיד רב אידי ב"ר אבין, דר"ח וקאמר, משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך, לא אמרן אלא מצית לביא אכל מפנה לפנה, לא. א"ל רב אידי בר אבין במתניתא כ' כוומין. וסבר הרב, דכ"ש לגבי קדוש דלא הוא שינוי מקום. ואע"ג דשמואל מקדש, אפי' מארעא לאגרא, לא קי"ל כוומיה, דלא אודו ליה. דאין קידוש אלא במקום קעודה, ובמקום קעודה חשיב כל שהוא באותו בית מפנה לפנה, ומארעא לאגרא. על זה נראה ל, שסמך הרב ז"ל, וקריב הוא. אכל זה שלא כדברי הרב אלפסי ז"ל, ושאר הגאונים ז"ל, דלענין ברכה דוקא הוא מפנה לפנה, אינו שנוי. אכל בענין קידוש, דבעי' דוקא במקום קעודה, אינו קריי מקום קעודה, עד שיהא במקום שרואה אותו מקום שקידש שם. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מן השמים (סימן כה), ו"ל: ועוד נסתפקו על המקדשין בבית הכנסת, כי יש מקומות שנהגו שלא לקדש ושלא להבדיל בעבור שאין אורחים שם, ושאליהם אם הדין עמהם וטוב למנוע המקדשים, או אם טוב לקדש ולהבדיל כמנהג רוב המקומות.

ודשיבו: אע"פ שאין קידוש אלא במקום קעודה מזה לקדש ולהבדיל בבית הכנסת, משום כרוב עם הדרת מלך, ועוד נרות חנוכה מדליקין בבית הכנסת אע"פ שכל אחד ואחד מדליק בציטו, ועוד כי יש אנשים שאינם יודעים לקדש ולהבדיל וכששומעים בבית הכנסת נותנים אל לבם ולומדים ומקדשים בציטתם. ע"כ.

וע"ע בטור או"ח (סימן רסט) שכתב, אי אישר חילי אצטלינהו, אמנם בצי" כתב שם דאחר תקנו לקדש מפני האורחים שוב היא תקנה קבועה גם כשאין אורחים כמו שתקנו החזרת הש"ך להוציא שאינם בקיאים ותקנה קבועה היא גם כשכולם בקיאים.

וע"ע באו"ח (ח"א סימן תשנב אות ט) שכתב כי תקנת התנאים והאמוראים לקדש בע"ש ועי"ט בזה"כ לא נתקן בשביל האורחים אלא לקידוש היום בציטתם. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת משכנות יעקב (סימן צו) ושו"ת מהר"ם שיק (ידיד סימן עד) ושו"ת צית היוצר (סימן ב) ושו"ת תורת רפאל (סימן י) ושו"ת אגודת איוז (סימן א) ושו"ת התעוררות תשובה (חלק ב' סימן צ).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הר"ב (או"ח א סימן עג) אם מותר להנהיג אכילת קעודה שלישית בבית הכנסת, דהא מצוה

דק - לציאויטש (אוי"ח סימן לו) ובש"ת וזכרת בחיים (סימן פב) ובש"ת רב פעלים (ח"ג סימן כב).

*

גמ'. **שם.** בש"ת אגרות משה (חלק ח"מ א' סימן לט) תמה על מ"ש הרעק"א (סימן תריח) ללהקוצרים דקידוש במקום סעודה הוא לאורייחא יש לומר דחולה צו"כ הנריך לאכול חייב לקדש, דהא הטעם לנריך קידוש במקום סעודה הוא משום קרא דוקראת לשבת עונג, כמפורש ברש"ם ומוס' ור"א"ש, או כטעם שני של הרש"ם דסבירא היא מדאיכא קידוש על היין מסתמא על היין שזשעת סעודה הוקצב, ושני הטעמים לא שייכי בשבת שחל צו"כ ולכן כדור שאין צו דין דקידוש במקום סעודה לא מדאורייתא ולא מדרבנן ויזא ממילא דקידוש דתפלה, וא"כ ז"ע דברי רעק"א.

*

גמ'. **שם.** עיין בש"ת הר צבי (אוי"ח א סימן קסג) ע"ד השאלה במי שקדש ואכל, ואחרי אכילתו הקיא כל מה שאכל קודם שצריך על מזונו, אם יצא ידי קדוש, כיון דאין קידוש אלא במקום סעודה.

והשיב: הנה המקור של קדוש במקום סעודה כתב הרש"ם בפסחים שהוא מן הכחוש וקראת לשבת עונג, במקום עונג שהוא הסעודה שם חתא הקריאה של קידוש, ולענין סעודה שבת ויו"ט מצוה צבת"ס (אוי"ח סימן צו) שאם אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל וכו' אין יוצא בזה סעודה שבת משום דכתיב זהו עונג ואין כאן עונג, ולפי"ז יש לדון גם באלו שיעור שלם והקיא שלא יצא בזה דאפשר שזה לא נקרא עונג וממילא דלא נחשב קדוש במקום סעודה, אלא כשהוא שבע בשעת הקדוש ורק אז הוא קדוש במקום עונג.

וקצת יש להציא ראייה שעיקר קדוש במקום סעודה הוא שיהא שבע בשעת הקדוש, מהא שכתב המחבר (סימן רעא סעיף ו) אם גמר סעודתו וקדש היום קודם שיצרך ברהמ"ו, יצרך בהמ"ו על כוס ראשון ואח"כ יאמר קדוש היום וכו', וכתב שם הרמ"א, ויש מחלוקת אם צריך לאכול מעט אחר קדוש, דהיינו שיש אומרים דמכיון שאכל מתחילה הוא קדוש במקום סעודה ושוב א"צ לאכול אף שהסעודה היתה של חול, נחשבת לקדוש במקום סעודה, הרי שלי"א אלו, עיקר קדוש במקום סעודה הוא, שיהא שבע בשעת הקדוש, וכל שהוא שבע בשעת הקדוש, נחשב הקדוש במקום עונג, אף שהאכילה היתה בחול, וזוהי יש ללמוד קצת גם לאידך גיסא שאם הוא לא שבע כגון שהקיא אעפ"י שאכל לא נקרא קדוש במקום עונג, ואין כאן קדוש במקום סעודה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הנה אך עתה יצא לאור קונטרס אור ישראל (שבת חשנ"ט ק"י יד) וראיתי שם במדור שפתי ישינים מכח מהגאון ר' משה ציק ז"ל, שנשאל איך הדין במי שקידש על היין במקום סעודה, ונמצא אח"כ שאכל מאכלות אסורות בסעודתו, האם יצא ידי קדוש במקום סעודה. וזה הערה חדשה, לא ראיתי

וע"ע בסמ"ג (עשין כ"ט), שכותב: מקדשים צבית הכנסת להוציא את האורחים ידי חובתם כשאוכלים שם צבית הכנסת, ואע"פ שאמרו שאין אוכלים צבית הכנסת, סעודת מזוה מותרת שם, וכמו שמבאר צירושלמי פסחים. ע"כ.

וב"ב בספר המנהיג (בהלכות שבת אות י"ג), שאע"פ שאמרו צבית כנסיות אין אוכלים ושותים בהם, סעודת שבת שהיא סעודת מזוה מותר לאכול בהם. וראיה לדבר ממה שאמרו צירושלמי (פסחים פרק א' הלכה א'), שצבית כנסיות צריכים צדיקה שכן אוכלים שם בשבתות ובראשי חודשים. וכן אמרו צירושלמי סנהדרין שהיו אוכלים שם בקידוש החודש מפני שהיא סעודת מזוה. ור' יוחנן היה מלקט פירורים משיירי סעודתם ואוכלם לחיובו מזוה. ולמדנו מכאן שמותר לאכול סעודת מזוה צבית הכנסת, ומנהג אבותיהם צדיקה. ע"כ.

וע"ע בש"ת שו"א ומשיב (מהדורא שתיחא סימן ג) שכתב להחמיר שאין לעשות סעודת מילה צבית הכנסת. וע"ע מ"ש שם (מהדורא חמישיאה סימן סג).

והמשנה ברורה (סימן קנא ס"ק ב) כתב, שהנהיגים להקל לעשות סעודת סיום מסכתא צביה"ג, מפני שהוא מקום מרווח, אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו.

וע"ע בשדי תמד (מערכת בית הכנסת אות ז), ובש"ת אגרות משה (ח"א אר"ח סימן מה).

וע"ע בש"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קיח) על דבר השאלה שנתעוררה אחר החורבן הנורא בעיירות איירופא, שרובא דרובא מאחז"ב, לא חזרו לביתם, ועל כן הרבה צבית כנסיות וצבית מדרשות עמדו שוממים בלא מתפללים, ויש חשש שאם יניחו אותם ריקים, הממשלה יקחו אותם בע"כ, להשתמש שמה לזרעם, ונשאל, אם יכולים לעשות שם צבית יומיים, להחזיק שם יתומים, שנשארו אחרי הגזירה. עיי"ש באורך. וע"ע בש"ת שרידי אש (חלק ב סימן יב).

*

גמ'. **שם.** עיין בש"ת חדות יעקב (ח"ב סימן נד) וש"ת לין אליעזר (חלק י"ב סימן נד).

*

גמ'. **אין קידוש אלא במקום סעודה.** לפימ"ש הרש"ם והתוס' דהא דאין קידוש אלא במקום סעודה, ילפינן לה מדכתיב וקראת לשבת עונג, במקום שקראת לשבת שם יהי עונג. וכ"כ הרי"ף והרא"ש ועוד, ז"ל דלינהי אלא מזוה דרבנן, דהא הרמב"ם (בפ"ל מה' שבת), כתב: ד' דברים נאמרו בשבת, ב' מן התורה, וב' מד"ס, והן מפורשות על ידי הגזיאס, שבתורה זכור ושמו, ושנתפרשו ע"י הגזיאס כבוד ועונג, שגא' וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוזב, ע"כ, הרי למדנו מדבריו, שמזוה עונג אינה אלא מד"ס.

אולם דעת הרש"ב צביתא (סימן קכז), וצבית' ליצמות (דף צג) דעונג שבת הוא מה"ם, וילפינן לה מדכתיב למען תלמד ליראה את ה' כל הימים. עיי"ש. וע"ע בזה בש"ת נחם

אבל עכ"פ איכא ראיא שלא היה מחוייב בשביל שעשה קידוש באיגרא לאכול באיגרא אפילו כוית דמכיון שבשעה שקידש היה הקידוש כדין אף שאח"כ כשנמנך לאכול בארעא הרי נמנא שלא ינא בזה לא נחשב ברכה לבטלה ואינו מחוייב אף להטריח באכילה קנת במקום שקידש, וא"כ כ"ש שלא שייך להחשיב מה שאכל חצי זית בשעה שהיה דעתו לאכול שיעור סעודה שהיה רשאי לאכול ולומר שאכל באיסור, ולחייבו מחמת זה לאכול אף כשיש לו חוזה טירחא וכדומה, דאם לא חששו לזה לאיסור ברכה לבטלה כ"ש שאין לחוש לזה לאיסור אכילת ח"ש באיסור דרבנן דאכילה בלא קידוש. ואם נימא כפירוש א' הא ליכא כלל איסור לאכול אחר שקידש כדין אפילו פירות, רק שאם לא יאכל כוית יתחייב לקדש עוד הפעם.

והענין שני הפירושים נראה יותר כפירוש ראשון, דלא מסתבר להתיר לגרום אף אח"כ שהיה ברכה לבטלה, ואף אם לא יהיה איסור ברכה לבטלה נמי לא היה לו לשמואל לעשות כן בשביל איסור ברכה שאינה צריכה דמנינו ביומא דף ע' שאסור אף באופן שלא היה ברכה לבטלה, והתירו בשביל זה אף לקרא תורה שבכתב פרשה ובעשור בעל פה אף שהוא איסור דאורייתא, וכ"ש שאין להתיר לגרום ברכה שאינה צריכה בשביל חוזה טירחא. לכן נראה כפירוש ראשון, והיה ראייה ממילא דבמקום שאינו חושב לאכול סעודתו, אבל הוא צריך לאכול פירות וכדומה יהיה מותר לקדש אף שלא מנינו דין זה. וכ"ש כשלא יהיה לו אלא פירות שודאי אסור להתענות יטבך לקדש כשיש לו יין או משקין. וראיה לזה ממה שאיתא בסומן רפ"ט סעיף ב' דבאין לו משקין לקדש אוכל בלא קידוש, ואיירי שם דאין לו פת כדאיתא במג"א סק"ד דכשאיחא פת הא מקדשין על הפת, ומ"מ דוקא אם אין לו שום משקה נאמר דאוכל בלא קידוש, משמע דבאיכא משקין צריך לקדש, וכן הוא גם בקידוש הלילה דאם יש לו יין ואף רק משקין ואין לו פת אלא פירות צריך לקדש. והיה מש"כ המג"א אם מצפה שיביאו לו יתמין עד חלות, הוא רק מצפה שיביאו לו יין ומשקין ואין צורך לנפות גם להצאת פת דאף כשלא יביאו פת צריך לקדש, וגם יכול לקדש אף לכתחלה ואין צורך לנפות על פת. ובמ"צ סתם הדברים אבל עכ"פ הוא כמפורש לדינא דכתבתי. ע"כ. וע"ע מ"ש בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן סג) באריכות.

*

גמ'. **טעמיהו מדידי דילמא אדאזליתו וכו'.** עיין בשו"ת לחם שערים (סימן יד).

*

גמ'. **שם.** דעת התוס' והרא"ש, ד"טעמיהו מדידי", היינו טעמיהו לחם, כדאיתא בשבועות (כב ע"ב) כדאמר אינשי ניטעו מדיד ואלו ואלו ושמו.

ועיין בטור (סימן רעג) שם, בשם הגאונים, דהא דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה, א"ש שיגמור שם כל סעודתו, אלא אפי' אכל דבר מועט או שמה כוס יין שחייב עליו ברכה ינא ידי קידוש, וגומר סעודתו במקום אחר. ודוקא לחם או יין, אבל פירות לא. וכן פסקין בשו"ע (שם ס"ה).

מי שיעיר בזה. ומסיק שם דלענין עכ"פ חיוב סעודה שבת לא ינא לדעת הרמב"ם, אבל לענין קידוש במקום סעודה ינא. וע"ע בשו"ת כתב סופר (אור"ח סימן עא).

*

גמ'. **וימנין סגי' הוה קאימנא קמיה דשמואל' ונחית מאיגרא לארעא וכו'.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק יר"ד ב' סימן קסג) בדבר אחד שינא ידי קידוש מאחר אם מותר לאכול פחות מכזית, אם לא היה לו יותר, או שהיה לו וחשב שלא יאכל יותר.

והשיב: הנה אין זה מקום סעודה לגביה ולא ינא ידי קידוש כלל ואסור. אבל מה שיש להסתפק הוא אם יש לו כוית ויותר וגם חשב לאכול כשיעור שינא ידי קידוש ואכל רק חצי שיעור ונמנך שלא לאכול יותר כאן אם יש לחייבו שיאכל עד כוית, משום דבז"ז ימנא שאכל חצי זית בלא קידוש, או שכיון שבשעה שאכל היה מותר לאכול לא שייך להתחשב איסור ואין עליו חיוב לאכול.

והנכון לע"ד שאין עליו חיוב לאכול אם נמנך שלא לאכול כאן מאיזה טעם. דהנה בפסחים דף ק"א א"ר ענן בר תחליפא ימנין סגי' הוה קאימנא קמיה דשמואל ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש, שלכאורה הרי נמנא שברך בראשונה באיגרא ברכת הקידוש לבטלה, וגם שמה היין קודם קידוש שאסור, ולשון ימנין סגי' משמע שאף בלא אונס עשה כן כשנמנך לאכול אח"כ בארעא, דלא מסתבר שכל פעם מוזמנין הסגי' אירע אונס שלא היה יכול לאכול אפילו כוית, דבשלמא בזה דר"ה דאיתעקרא שרגא שנמי קשה שהי"ל לאכול לכה"פ כוית בלא נר כדי שלא יהיה ברכה לבטלה אפשר דהיה קודם הנטיילה ולא היה יכול למנא המים ליטול ידי כשכבה הנר, אבל זהו דבר שלא מניו כלל ולא שייך לומר שהיה זה וכיוצא בזה הרבה פעמים. ועיין בל"ח שעמד בזה ומה שפירש דחוק ולא נכון כלל כדבארתי בחדושי. אבל צריך לפרש דאין קידוש אלא במקום סעודה שאמר שמואל אינו שאסור לקדש, אלא שאף שקידש לא ינא לומר שיותר לא יטבך לקדש, אלא דבשעה שיאכל סעודתו יטבך לקדש עוד הפעם משום דהסעודה לא נפטרה בקידוש שעשה שלא במקום סעודה אף שהיה רשאי לקדש.

אבל הא צריך לידע אף היה מותר לקדש במקום שלא יאכל אחר שיטבך לקדש אח"כ במקום סעודה. ויש לפרש דמה שקידש היה משום שבאיגרא היה רואה לאכול פירות וכדומה שגם אלו אסור לאכול קודם קידוש אף שלא נחשבו סעודה, ונפרש שמותר בכל אופן ולא נטבך לומר דאיירי בנמנך וכדמשמע קנת כן דלא נאמר כלל על מה נחית מאיגרא לארעא לא שהיה אונס וגם לא שנמנך. אבל זה אפשר לפרש רק להר"ן שם דאף מאיגרא לארעא אינו מועיל אף בזה דעתו בשעת קידוש לאכול בארעא, דלחוס' דף ק' שסביר דבדעתו לאכול בארעא חשיב במקום סעודה אם היה דעתו בשעת קידוש שיאכל בארעא, לא היה צריך לקדש עוד הפעם, ומוכרחין לאוקמי שהיה דעתו לאכול באיגרא ואח"כ נמנך לאכול בארעא, ואין ראייה לפ"ז שמותר לכתחלה לקדש בשביל שצריך לאכול פירות וכדומה.

וכתב מרדכי פ' הישן בשם רא"ם, דמי שאין בקי ישער האער, שאם היה יואל מצינו בשביל זכר יואל בזה חשיב זכר ומיפטר זה ממנו סוכה. והרי הוכחנו לעיל דמשום כיצור הנר אורחיה דמילתא ללא מדינה לדירה, וא"כ חשיב זכר.

וראו משמע הם צערי פסחים ללא אורחיה למיכל בלא נר, דקאמר טעימו מידי דילמא אדאזילתא מתעקר לכו שרגא. וכ"כ החוספות וכן האשירי שם, דלמא הקפיד על הקידוש ולא הקפיד על הסעודה, משום דיכולים היו לקיים ג' הסעודות למחר. אלמא סבירא לכו ללא אורחיה הוא לאכול בלא נר. דאל"כ מאי קשה לכו מן הסעודה יכולין היו לאכול בלא נר, והכי מפרש שם בגמ'. ונראה דיתכן נמי דמרדכי מודה, דיש זכר לאכול בלא נר, מ"מ נפיק ידי ג' סעודות. אבל ידי קדוש לא נפיק, אלא במקום הנר. כך סבר מרדכי בהדיא ודלא כרשב"ם ותוס' ואשירי שם, דכולהו לא מפרשים כדמפרש מרדכי. ופ' צמא מדליקין [שבת כה ע"ג] פירש"י נמי, דאין סעודה חובה בלא נר. ומייתי ראיה מפ"ב דיומא [דף פב ע"א] וכן בשמעתא קמייתא דברכות [ג' ע"ג] תנינא, משעה שהעני אוכל פתו במלת. ופירש"י שהעני אין לו נר לסעוד, ולכן אוכל קודם שמתשך. אלמא אפילו עני קפיד. מכל הני מוכח דיש קפידא טובא לאכול סעודה קצב בלא נר.

והגהת נמי דאפי' יש לחצירו נר בסוכתו, אין אומרים לזה לך הבא סעודתך לסוכת חצירך ואכול שם לאור הנר, דהא נמי חשיב זכר משום דאין ערב לאדם אלא בשלו. והכי איתא במרדכי ובהגה"ה במיימון מן הירושלמי. ואע"ג דאין מפנין במועד מחצר לחצר, מחצר חצירו לחצר שלו מפנין, אפילו מן היפה לביעור, משום דאין יפה לאדם אלא בשלו. אפס יש לחלק בראיה אם אפשר לו צלי טורח גמור לצא לסוכת חצירו ולאכול שם אין לו להקל. ע"כ. וכ"כ בחלק ב' (פסקים וכתבים סימן קנח) ולקט יושר (חלק א אר"ח עמוד לו ענין א).

*

גמ'. ב' מילי דמור הוה עבד ברב וכו'. כתב בשו"ת תחם סופר (קובץ תשובות סימן לד) ו"ל: גם ראיתי בקונטרסו שהקשה מהא דכל מילי דמר עבד כרב, לפע"ד היינו רב לגבי שמואל, דומיא דהנך תלת מחירין מבגד וכו'.

*

גמ'. גורר אדם מטה כסא וספסל וכו'. האחרונים הסירו להוציל עגלה של חינוך בראש חודש כ"ט או בשבת במקום שיש עירוב, ואף שהמגן אברהם (ריש סימן שלז) כתב בשם הרוקח לאסור גרירת מטה וספסל גדולים, מ"מ זהו דוקא בגריה, אבל לא בעגלה שהיא כובשת. כמבואר בצינה (כג ע"ב) שאפילו לרבי יהודה שסובר דבר שאינו מתכוין אסור, מותר לגרור עגלה על גבי קרקע, מפני שהיא כובשת, ופירש"י, חרין הנראה בהלכה לא על ידי חפירה הוא, אלא היא כובשת ודורסת הקרקע ונידוש תחתיה, ונעשה מקום הילוכה נמוך, אבל אינה מזיזה עפר ממקומו. עיין בשו"ת קרן לדוד (סימן צו), ובשו"ת תחלת השרון (אורח חיים סוף סימן א), ובשו"ת פני מצינ (אורח חיים סימן עא).

אמנם הרי"א (הלכה ט) כתב, שאם אוכל מיני מגדים אחר הקידוש, חשיב שפיר קידוש במקום סעודה, לפי שכל סעודה שבת חשובה היא, ואפי' סעודת ערבי נחשבת בשבת כסעודת קצב.

ועיין בספר שלחן גבוה (סימן תעג ס"ק כז) שהביא דברי הרי"א, וכתב: ומכאן סמך למנהג שמקדשים בחצר בהכ"נ, ואוכלים צינים מזומקות ושומים שבת, ואח"כ הולכים לצינים ואוכלים כל זכרם על סמך קידוש זה, ויש להם על מה שיסמוכו. ע"כ. וע"ע בשו"ת עין יצחק (אר"ח סימן יב) מ"ש לחוק סבת הרי"א.

אך הגהת ורדים (כלל ג סימן יב) כתב לפקפק ע"ד הרי"א, דלאו לכל מילי אמרינן דסעודת ערבי נחשבת כשבת קצב, אלא לענין מעשר. וע"ע בשער המלך (פ"ז מהלכות סוכה ה"ז) ובטעם המלך שם. ובשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן יד).

ובידידו באכילת מיני תרגימא של חמשת המינים יואל ידי חובת קידוש במקום סעודה לכו"ע, וכמ"ש המג"א והא"ר (סימן רעג), שהרי אפילו בשמיית רביעית יין יואל, וכל שכן בחמשת מיני דגן דחשיבי טפי לסעודת שבת מכוס יין. וכן פסק בשו"ע התניא.

והגהת ורדים (כלל ג סימן יב) ראה לדיוק מתחלת לשון הגאונים והטוש"ע, שדוקא להם, אבל פת כסנין לא, ושם כתב, שמכיון שהגאונים הקלו בשמיית כוס יין יש לנו לומר מסבירא דפת כסנין לא גרע מכוס יין.

וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן יב) באחד שהורה בצרית מילה שהי' צבה"נ צו"ט ב', והי' מצרך המוהל צרכת כוס של צרכת המילה על שבת, והורה המורה שיטתה המוהל עוד כוס של שבת ויהיה יואל קידוש במקום סעודה. ותלוקו עליו כל לומדי עירו דהא מבואר במג"א סי' רע"ג ס"ק י"א דאינו יואל בפירות משום קידוש במקום סעודה רק במיני תרגימא דחשיבי טפי עכ"פ לסעודת שבת יותר מן יין. והביא בשם הש"ג דאף בפירות יואל והכריע דלא כדצרינו. ולפ"ז ה"ה בשבת אינו יואל. והמורה כתב לפרש טעמו דכיון דחזינן דכתבו הפוסקים דשבת דידן עוזרים עליו בפסח על כל יראה מה"ת ויש בו כוונת צדדי אכילת פרס, אלמא דגם שבת הוא סעיד כמו יין רק הא דמצרכין עליו שהכל הוא מהטעם שכתבו תוס' דאינו עשוי לסעוד אבל באמת גם שבת סעיד. עיי"ש באורח בזה ובדברי הש"ג הנ"ל. וע"ע בשו"ת בית שער (אר"ח סימן צו) ושו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן עג).

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן צג) ו"ל השאלה: צליל שבת בחג הסוכות כבו לו הנרות, ויש לו נר צדיתו, שרי לנאח מן הסוכה לאכול צדיתו במקום הנר או לאו.

תשובה: יראה דהדעת נוטה דשרי. והכי משמע פ' ער"פ, דקאמר תחם רב הוה קדש וצוי למיטעם מידי, אתעקר ליה שרגא. עיילי ליה למנאי לציט גנוא דרבה דריה, והוא שרגא. אלמא רגילתא הוא לנאח מדינה לדירה בשביל הנר.

כאן ראוי ללא כהגאונים, דאיכא למימר דלא כתבו כן משום דבשמיית כוס לא ליפקי ידי קידוש, אלא משום דלא נפקי ידי סעודה אלא בפת, אבל אפשר דמודו לדברי הגאונים דלענין קידוש במקום סעודה שפיר מיקרי במקום סעודה ששוחה כוס יין שחייב עליו ברכה, עיי"ש.

ובישו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן מו) חתמה השואל על דברי הב"י, דהרי החוס' אח"י ד"ה ובקידושא, כתבו: ומה שלא היה מקפיד על סעודת שבת שלא לאכול בלא נר היינו משום שיוכלו לעשות למחר שלש סעודות או שמה יוכלו לאכול במקום שיש נר ואין יין, עכ"ל, הרי מצוה דהדיא דלא הקפיד אי לא יאכלו עכשיו סעודה, וא"כ הא דאמר טעימו מידי דהיינו לחם, אין לומר משום שיא"ו ג"כ סעודת שבת, כמו שמפרש הב"י וכו', וביותר יש להקשות דלפי מש"כ הב"י א"כ מה דהקשו החוס' למה לא הקפיד על סעודת שבת, הרי בודאי הקפיד דאי משום קידוש במקום סעודה מספיק ג"כ כוס יין וכו'.

וע"ז השיב דלכ"מ, דהנה אף דכלשון טעימו מידי, משמע גם פת, וכמו שהוכיחו החוס' מפ"ז דשבוטות, אבל מדיוק לשון רבה במסקנתו ובקידושא דהכא לא נפקיתו, ולא סיים ג"כ ולא תוכלו לאכול סעודת שבת, מוכח דאי מש"ה ה"י להם ענה אחרת וכמ"ש החוס', אבל מ"מ כיון שכדי ללאת י"ח קידוש צריכים לטעום מידי, שפיר י"ל דדברי החוס' לכן כתבו דכלל טעימי הוי פת, שלא יטערכו לענה של לעשות למחר ג' סעודות, דהוי רק דיעבד, או לטרוח לאכול במקום אחר במקום שיש נר, אבל וזאת זה שפיר הוי קידוש במקום סעודה גם בכוס יין. עיי"ש.

*

תוס' שם עיין שער המלך (פ"ר מהל' סוכה ה"ז).

*

תוס' ד"ה ובקידושא עיין בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קעא), ח"ל: שאלה, מי שאין לו יין לקדש בליל שבת וממתיין שיהיה לו למחר מהו. תשובה: מסתברא דשאיני עיולי שבתא מאפוקי דאינו דצין שיתענה ליל שבת ואפי' יהא דבט טות [לקמן דף קן] איכא טובא דאמרי דמשום חומרא, ועיין תוס' פסחים גבי מתעקרא לכו שרגא. ע"כ.

*

תוס' שם עיין שו"ת בית שער (או"ח סימן קפט).

*

תוס' ד"ה והלכה כר"ש בגרירה עיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא או"ח סימן כ) ד"ה ורלאמי בתוס', ושו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן ז) ד"ה וזוה נראה.

*

תוס' ד"ה שנינו יין עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל א סימן מר) ח"ל: על דברת ברכת הטוב והמטיב שמזכרין על ריבוי יינות ראוי לזכר אס בכל ענין שיהיה שיהיו שומין מזכרין ברכה זו א"ד שאין מזכרין אותה רק דשהם אוכלין

וע"ע בשו"ת פני מציץ (חלק או"ח סימן עא) דצין נסיעה על אופניים בשבת, שכן גם כן משום עשיית חריץ, וכחצ, שראה באחרונים שהחירו הוצלת עגלה של קטן בשבת, מפני שאינו מתכוין לעשות חריץ, ואם תמצא לומר דהוי פסיק רישיה, לפי מה שכתב המגן אברהם ריש סימן שלו, יש לומר דפסיק רישיה דדרבנן מותר, כמו שכתב המגן אברהם (סימן רג ס"ק מא), וכאן הוי מדרבנן שהוא חופר כלאחר יד. ע"כ.

אמנם בשו"ת מים חיים למהר"י משאש (סימן קכח) אסר רכיבה על אופניים בשבת מכמה טעמים, ומהם, מטעם עשיית חריץ, שבגדולים יש לאסור משום פסיק רישיה. וכדבריו כתב בשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר (או"ח סימן מט).

ובעיקר הדבר היה מקום לאסור משום גזירה שמה יפול הגלגל של העגלה, ויחזירו למקומו, ויתקע, ויתחייב משום מתקן כלי. וכמו שכתב כיוצא בזה בשלחן ערוך (סימן שיג סעיף ו), מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת. וכן העיר הרב השואל בשו"ת קרן לדוד (סימן צו). והשיב, שיש לדון לפי מה שכתב הכל בו בשם הראב"ד שכל דבר שאין דרך להקפיד אם יתנועע בחור החור מותר. ומכל שכן לפי מה שכתב הסמ"ג שדוקא דבר שצריך אומנות אסור, ואם כן כאן שאינו מקפיד על נעונו, ואינו צריך אומן, לא חשיב מתקן, ואפילו אם תמצא לומר שגם בזה יש חיוב משום בונה, מכל מקום מצוה במגן אברהם (סימן שיג ס"ק יב), שמוחר לטלטל כלים אלו ואין לאסור אלא במנורה שדרכה להתפרק על ידי נפילה. וכאן מהיכא חיתי לאסור להוליך העגלה שמה תתפרק. ופשוט שאין לאסור משום גזירה, שמה יתקן כלי, כמו שגזר צדיקה (לו ע"ב), שאין לנו לצדות גזירות מדעתינו. ע"כ.

ובן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סימן כה) ובהשמטות שבראש הספר, דענין רכיבה על אופניים בשבת, שאין לגזור שמה יתקן הגלגל וכו', שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, וכמו שכתבו הפוסקים. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (חלק ב' סימן יג).

וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (עמוד קסג) שהעיר דכל ההיתר בעגלה של חינוק הוא דוקא כשמוציא את העגלה בקו ישר, שבה אין עשיית החריץ בגדר פסיק רישיה, אבל כשהוא מפנה את העגלה לצדדים כפעם בפעם, אפשר שיש לאסור משום פסיק רישיה, כשגורר אותה לצדדים.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן קיד) ע"ד אשה נכת רגלים אם מותרת ללכת בחוץ ע"י עגלה בשבת.

*

גמ' בחומרי דרב והוה עבד בקו"י דרב לא הוה עבד עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חו"מ סימן רטו) בהג"ה לכן המהדר.

*

תוס' ד"ה טעימו עיין צ"י או"ח (סימן רעג) שהביא שם דברי הגאונים דא"ש פת כדי שיהי קידוש במקום סעודה, אלא בשמיית עוד כוס יא י"ח קידוש במקום סעודה, וכ"פ בש"ע שם (סעי' ה'), וכחצ הצית יוסף דאין מדברי החוס'

אכילה ש"ד שאם הם שותין בדרך אקראי דינו לומר שזרכת היין שזרכו תחלה תפסור כל יין שיצאו להם אח"כ מאותו מין אצל אם יש שינוי יין זריכין לזכך צפה"ג על היין המשונה דה"ל כמין אחר והוי כנמלך.

ודכותה י"ל לענין זרכת הטוב והמטיב כיון שלא נקבעה אלא על הנאת ריבוי יין אין לזכך זרכת זו רק כשנקבעו לשמות יין לא בדרך אקראי דכשהם שותין בקביעות או נראים הנאת ריבוי יין אצל כששותין באקראי בעלמא אין ראוי לזכך זרכת זו כיון שאין הנאת ריבוי יין ניכרת וכיון דמעיקרא לא נקבעו לשמות הרי כל יין דמיתו קמיהו קמא קמא בטיל ואין הנאתו ניכרת ומינה ילפינן לדין השמש שאין לו לזכך זרכת הטוב והמטיב לפי ששתיתו היא בדרך אקראי בעלמא ותלויה בדעת אחרים וכל זה כתבנו להסכים דברי הטור אצל הגר"א יראה שקשה לפרש כן בדברי רש"י ששפחיו צורר מללו ואם איתא דזאת הייתה כונתו היה לו לפרש צהדיא לכן הנכון לומר שכונתו היא כאשר כתבנו דכשיהיה שם שינוי יין אם היו שותין בלא סעודה מזכרין צפה"ג ודכות' לענין זרכת הטוב והמטיב שאין מזכרין אותה רק כשיהיו שותים בסעודה דבלא סעוד אין הנאת ריבוי יין ניכר' ואין בה שמחה יתירה.

ולענין מעשה לענין זרכת צפה"ג כשהיה שם שינוי יין בלא סעודה לא מעיילנ' נפשין והדבר צריך תלמוד אכן לענין זרכת הטוב והמטיב כיון שדברי רש"י מטיים הרבה דקפדינן שיהיה שם סעודה אין לנו להקל למעבד עובדא לזכך על רבוי יין בלא סעודה בין שיש שם חשש זרכת לצטלה ושז ואל תעשה עדיף טפי. ע"כ.

דף קא ע"ב

גמ'. לא שנו אלא מבית אבית אב"א מפניה לפניה לא. האליה רבה (סוף סימן פד) הביא מ"ש האגודה, ו"ל: הרוצה לשמות צבית המרחץ יצרך צבית החילון על מנת לשמות צבית הפנימי. וכן מוכח בפרק ערבי פסחים, מפנה לפנה שרי. וכתב ע"ז הא"ר, דמשמע דצבית אחר אסור לזכך ע"מ לשמות במרחץ, ועיין סימן קעמ. ע"כ.

והובא במאמר מרדכי (סימן פד סק"ג), וכותב: ותמהני דהא הלכה פסוקה (בסימן רז) שאין לזכך על אוכל או משקה עד שיצאוהו לפניו, ואם צריך צריך לחזור ולזכך. ושם י"ל דשאי הכא שהמים צידו בחוץ ואין דעתו לשחותם אלא בפנים, ודוחק. א"נ י"ל שיש במרחץ מים הראויים לשמיה, ודמי למ"ש (בס"ר) צהיה עומד על אמת המים. ומ"מ קשה דהליכה מצית החילון לפנימי הוי הפסקה דהא אפי' התחיל לשמות בחילון ונכנס בפנימי צריך לחזור ולזכך, דקד"ל צבי' קעמ. וכ"ש כשהפסיק בין זרכת לתחלת שמיה. אך מלאמי בא"ר שכתב דין זה בשם האגודה, וסיים, דהוי כמפנה לפנה. וזוהי מחורץ מה שהקשינו. ומ"מ צ"ע דמנ"ל לומר דהוי כמפנה לפנה, והרי ממ"ש צבי' קעמ משמע ק"מ איפכא עמש"כ שם. ומיפשיטי באגודה צבי' מי שמחו וצפי' ערבי פסחים ולא מלאמי. ואולי הוא

בסעודה לכיון שהם עסוקין בסעודה ויש הנאה מרובה ותענוג בסעודה לכן כשיהיה צלוחה סעודה ריבוי יינות אז תהיה הנאת ריבוי יינות הנאה יתירה ושמחה גדולה ולכן כדאי הוא לזכך הטוב והמטיב אצל כששותים בלא סעודה אין הנאת ריבוי ניכרת ואין לה שבת כ"כ ואינה כדאי לזכך הטוב והמטיב ואח"ל דאפי' בלא סעוד מזכרין אותה דלמא צעינן מיהא קביעות בשמחה היין דאם הם שותין דרך אקראי אין לזכך זרכת זו א"ד דלעולם מזכרין על ריבוי יינות אפי' שיהיה בדרך אקראי.

איברא שדברי הפוסקים בזה בלא סתומי' ק"מ אצל הטור הוסי' ביאור שכתב צ"ס קע"ה ו"ל היו מסובין לשמות בלא אכילה א' מזכך לכולם ע"כ פי' שכיון שצית הצליעה פנוי שאינם עסוקים בסעודה ש"ד שאחד מזכך לכולם זרכת הטוב והמטיב הרי הדבר פשוט לדברי הטור שמזכרין זרכת זו אפילו שאינם עסוקין בסעודה ונראה שמק"מ על דברי החוס' שכתבו צבי' ערבי פסחים דף ק"א סוף ע"א ו"ל וצריך לזכך הטוב והמטיב בין בשעת סעודה בין שלא בשעת סעודה ע"כ ומדחוינא שלא כתב הטור שיש צדין זה שום מחלוק' כמנהגו שכותב המחלוקות משמע דס"ל שדין זה מוסכם ואין צו מחלוקת ונפסטה חדא מבעיין ויש להחייב בזה שגראה שרש"י חולק בזה דדרש' בפרק הרוואה סוף דף נ"ט שינוי יין אין צריך לזכך ואמר רב יוסף בר אבא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין א"ס לזכך אצל אומר הטוב והמטיב ע"כ, ופרש"י שינוי יין שמה יין בסעודה והציאו לו יין אחר טוב מן הראשון א"ס לזכך בורא פרי הגפן ע"כ ויש לדקדק למה הוסיף לפרש ששתיית יין זה היה בסעודה לימא בסתמא שמה יין והציאו לו יין אחר טוב כו' דכזה"ג דהאי ליטנא היה הדין שזה בין שישתה בחוץ הסעודה בין שישתה שלא בחוץ הסעודה ומדהוסיף לכתוב בסעודה משמע דקפידא הוי דדוקא בששתיה בסעודה אז הוא דאין מזכרין צפה"ג על שינוי יין והטעם איכא למימר שכיון שהם מסובין בסעודה דעתם לשמות יין הרבה ולכן אפי' כשיהיה שם שינוי יין א"ס לזכך צפה"ג שנפטר בזרכת ראשונה אצל כששותין בלא סעודה וצא לפנייה שינוי יין הו"ל כמין אחר וצריך לזכך זרכת זה"ג דהוי כנמלך ועיין צבי' ר"ה דין ו' בספר מגינים כמה מחלוקות וסבירות יש צדין צריך על הפרי והציאו לו עוד ממנו או ממין אחר ודכותה לענין זרכת הטוב והמטיב אית לן למימר דאין מזכרין אותה רק כשיהיו מסובין בסעודה דזרכת שינוי יינות וזרכת הטוב והמטיב תרוייהו צהדיא סוגיא אולי וצדדא מחתא מחתינהו תלמודא ומה שיש בזרכת שינוי יין יש ג"כ בזכר' הטוב והמטיב והטעם דכתיבנא דכשיש שם סעודה אז אגב הנאת הסעודה כי רבה היא יש הנאה ושמחה יתירה צריכי יינות וראוי לזכך זרכת הטוב והמטיב אצל כשאין שם סעודה אין הנאת רבוי יין כדאי לזכך הטוב והמטיב כמ"ש לעיל. נקטינן דלצרי רש"י אין לזכך זרכת זו רק כשיהיה שם סעודה והשתא קשה על הטור איך לא חש להזכיר דברי רש"י.

ובראיה לתוך שהטור סובר שדברי רש"י לאו למימרא דבעי' שיהיה שם סעודה ממש רק כונתו היא דליהוי שם מיהא כעין סעודה כגון שיצאו לשמות בדרך קצב אפילו שאין שם

(ב"ש ועיין מ"ש לקמן וכו', כוונתו דשם הקשה על התוס', ובוהו יהיה מיושב).

וע"ע צפני יהושע ברכות שס, וח"י הגרע"א על שו"ע או"ח (סימן רט), ושו"ת צית ילחק (או"ח סימן לה אות יא), ושו"ת כתב סופר (או"ח סימן סג) וס' עמודי אש (סימן ב אות ב) ושדי חמד כללים (מע' ב כלל פא) ושו"ת שצט סופר (או"ח סימן א) ושו"ת יד סופר (סוף סימן כד) ושו"ת שרגא בטהרה (סימן ה אות ג) ושו"ת מנחת שלמה (סימן יח אות ח).

*

רשב"ם שם. צו"ת צית שערים (או"ח סימן קעח) נשאל על דברי הרשב"ם, לפמ"ש הל"ח (ריש ביצה) דבאסור דרבנן כח דאסורא עדיף, משום דספיקא דרבנן לקולא, א"כ הכי נמי ספק ברכות להקל, וא"כ כח דאסור עדיף. עיי"ש מ"ש לתוך צפני אופנים.

*

תוס' ד"ה תניא בוותיה דר"ח. עיין שער המלך (פ"ד מהל' ברכות ה"ד).

דף קב ע"ב

גמ' שאין עושין מצות חבילות חבילות. צו"ת מהרש"ם (חלק ו סימן ז) נשאל אם יכולין ללכת בבערות יו"ט לבערות סוּס, אם יש צו חשש אין עושים מצוות חבילות חבילות.

והשיב: יעוין בתוס' ברכות ל"ט ע"ד ד"ה הכל מודים וכו', דבבבבב של נהנין אין נקראים חבילות חבילות, דהא בקידוש מצרכים קידוש וברכת היין וכו' ע"ש, וכן אמר שראיתי בארעא דרבנן (מער' א' אות ב') שהוכיח מפסחים ק"צ דדוקא היכי דברכת מצוה גורמת להמוציא שרי, משא"כ בעלמא, אבל גם בלא"ה אין חשש כיון שהוא רק מתכוין במעשה א' לקיים צ' מצוות, וכמו דבבבב קיים מצוה והגית צו שהם צ' מצוות יחד. ע"כ. וע"ע בזה צו"ת לחם שלמה (או"ח סימן קד).

*

גמ'. שם. בספר קהלת יעקב (תוספת דרבנן אות אלף) העיר על מה דאיתא בירושלמי (סוף תרומות) דבי ר' ינאי אמרי מדליקין שמן שריפה בחנוכה, מהא דאיתא כהן דאין עושין מצוה חבילות חבילות, והרי התם (בשבת כ"ה) אמר רב כשם שמוציא לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף את התרומה שנטמאה, והאין שרינן להדליק בשמן שריפה בחנוכה והרי אין עושין מצוה חבילות חבילות.

ותירין ד"ל דכל דאין מחילתן וסיומן צבת אחת אין צוה משום חבילות חבילות והיינו טעמא דלא חשו בה"ל משום חבילות חבילות, דחנוכה הדלקה עושה מצוה וכבהא אין זקוק לה, לא כן מצוות שריפת שמן של תרומה שריף המשך זמן עד שישרף וכבהא זקוק לו לא חשו צוה משום אין עושין מצוה חבילות חבילות.

במקום אחר. וע' צו"ד (ס' יט ס"א בהגה) צ"ס האגודה, גצי ברכת השמיטה, ש"י ענין דומה לזה. ע"כ.

וב"ש שלא מלא מקורו טהור של האגודה, הנה דברי האגודה הוא (בפ"ק דשבת סימן ו), עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת אגודת אוזב (סימן ב).

*

גמ'. בד"א שהניחו שם זקן או חוליה וכו'. עיין צו"ת פעולת לדיק (חלק ב סוף סימן ל), וז"ל: והואיל ואמרינא להכי ראיתי להעריך על לשון הברייתא דחברים שהיו יושבין, דנקט שם אס הניחו זקן או חוליה, דאמאי לא נקט אס הניחו מקצתן כלשון הש"ע. דיש לומר דהיא היא, וארצא דמלחא נקט לשון זקן או חוליה דמחמת חלשות עזורים הם צבית ואינם יכולים ללכת. אלא שהרב מהריק"ש כ' דנקט ל' זקן או חוליה לאשמעין חדושה דאע"פ שאינם אוכלים עמם, והיינו דלא נקט הרמב"ם מקצתן כמ"ש הש"ע יע"ש. ושוב ראיתי צ"מ ה' ברכות פ"ד שכתב דכדרי, ושיני הדינים אמת.

*

תוס' ד"ה א"א. עיין צו"ת אגרות משה (חלק או"ח א' סימן ק) באורך.

דף קב ע"א

רשב"ם ד"ה להודיעך. עיין מהרש"ל שכתב על דברי הרשב"ם שכתב דכח דאסורא עדיף, וז"ל: ואני אומר אדרבה הכא הוא כח דהיתרא שמייל לברך עוד, ולא חיישין לברכה לבטלה להיות עובר משום לא תשא, לאפוקי דרבנן דמחמירי שלא לברך כי הברכות אינן מעכבות, ודו"ק. ע"כ.

וע"ז כתב מהרש"א: ואני אומר דלא שייך הברכות אינן מעכבות אלא בברכת המנוחה. אבל בברכת הנהגה כי הכא אסור לאכול בלא ברכה דכאילו מעל, ולהכי הוה קולא דלא יברך ברבנן. ע"כ.

וע"ע בזה בקרני ראש וז"ל כהן. ושו"ת חתם סופר (או"ח סימן נה) ושם (אה"ע ב סימן קנא).

וע"ע בגליון הש"ס לרע"ק ברכות (יב ע"א) תוס' ד"ה לא, שכתבו, ור"י היה אומר לחומרא, דלריך לברך פעם אחרת. וע"ז כתב הגרע"א: ולא שייך הכא לומר ספק ברכות לקולא, [ובמג"א סימן ר"ט ס"ק ג'] הקשה כן דכבר כתב הרש"א בפסחים ק"צ ע"א, צפ"י רשב"ם ד"ה להודיעך כח, דלא שייך כן אלא בברכת המנוחה, דהברכות אינן מעכבות, אבל בברכת הנהגה אסור לאכול בלא ברכה. ע"ש, ולא הוי כהן חשש ברכה לבטלה, דאם לא יברך יהא אסור לו לשפות. אח"ז ראיתי באבן העזר (סימן י"ד) שצ"כ מסבירא דנפשיה ולא הביא דברי הרש"א, ועיין מ"ש לקמן (מ"ט ע"ב) בתוס' ד"ה ר"מ. ע"כ.

עוד כתב, דאפשר דלא חשו לאין עושין מצות חצילות חצילות אלא היבא דתרווייהו דא' או דרבנן לא בחד דא' וחד דרבנן ומצות שריפה בשמן שריפה היא דא', משא"כ חנוכה היא רק דרבנן. עיי"ש. וע"ע בשדי חמד (מע' חנוכה אור ג) ותפארת ישראל (פ"ב דשבת מ"ב) ושו"ת אמרי דוד (סימן מב).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת הר"י ק"ק (י"ד סימן קצח) על דבר השאלה במי שיש לו יא"ץ על אביו ואמו ביום אחד אם צריך להדליק שתי נרות, או שגר אחד עולה לשניהם. ואם מדליק נר אחד לשניהם אם יש בזה משום אין עושין מצות חצילות חצילות.

ובתורה: לכאורה, י"ל דלא שייך בזה אין עושין מצות חצילות חצילות, משום דכבוד אב ואם מצוה אחת היא ולא שייך בזה חצילות, וכעין זה דאמרין בפסחים (דף קב ע"ב) דהבדלה וקידוש חדא מילתא ואין בזה משום מצות חצילות. וכו"ה מצות כבוד אב ואם נמי חדא מצוה היא ואין כאן בית מיוחד. ולעומת זאת י"ל דהרי האב והאם הם ב' גופים ואם מכבדים בנ"א אפשר שזה דומה להא דאין משקין שתי סטות כאחת, ואין מטהרים שני מזרעים ואין עורפין שתי עגלות כאחת אע"ג דמין מצוה אחת היא. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

ובסיק: אולם להלכה נראה שיכול להדליק נר אחד לשניהם ואין בזה משום מצות חצילות. וראה לזה ממנו שכתב הרמ"א בהלכות יום הכפורים (סימן תרי סעיף ד) בשם הכלבו, ונהגים שכל איש גדול או קטן עושין לו נר, גם נר נשמה לאביו ואמו שמתו. ויעוין שם באלוה רבה שכתב שמשלשן זה משמע דקניי' נר אחד, והטעם שאין צידודן זה משום מצות חצילות, ולא דמי לשתי סטות ולשני מזרעים וכו' יתבאר עפ"י דברי התשב"ץ (ח"ב, שאלה מב) לענין מילת שני מינוקות בבת אחת, וז"ל: ולא תקשי לך האין מלין שני מינוקות כאחד והא' אין עושין מצות חצילות חצילות. לא אמרינן הכי אלא במצוות חלוקות כברכת המזון ואבדלתא דמזכרינן אכסא חדא וכדאמרין בפרק ערבי פסחים, ולא דמי נמי לשני מזרעין דאין מטהרין אותם כאחת ולשני עצדים דאין רוצין אותם כאחת, ולשתי עגלות דאין עורפין אותן כאחת, וכן שתי סטות דאין משקין אותן כאחת, וכל הנ"ל טעמא בגמרא בפרק המקנא, משום דאין עושין מצות חצילות חצילות, דהתם הוא כל אחת מצוה בפני עצמה לכל אחד ואחד, ואפילו שני מינוקות דשני בני אדם לא דמי להני, משום דהקן מצוות רמו עלייהו דנ"ד לבני אדם חלוקין. אבל מילה דרמיא על אב ואם וכל חד וחד מייחיד למימחל בריה לא הו' מצוות חצילות חצילות אם יוצאים בצרכה אחת ודמי לשותט בהמות הרבה שיוצאים בצרכה אחת, עכ"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בספר קריית ארבע (ליקוטים דף קס ע"ב) שכתב, נסתפקו במעשה שהיה שסיימו שתי מסכתות ביחד, האם אפשר לעשות סעודה אחת לשניהם, או שמא יש בזה משום אין עושין מצות חצילות חצילות. והארי"י שכתבורה פשט מהגמ' דפסחים הבדלה וקידוש חדא מילתא היא, וליכא בזה משום אין עושין מצות חצילות חצילות.

וע"ע בס' תכלת מרדכי עה"ת (פ' מקץ ולחנוכה אור ה') מ"ש בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת מהר"י הלוי לאחי הט"ז (סימן ח). ועיין עליו חיים (מועדים חנוכה דף צח ע"ב) מ"ש בסוגיין.

*

גמ'. **שם.** בספר ארעא דרבנן (מע' הא' אור ב) עמד על מ"ש הרמב"ם (פ"ב מהל' נדרים) שרשאי הבעל להפך נדרי שתי נשיו כאחד, וכן האב יכול להפך לשתי בנותיו כאחת, והרי אין עושין מצות חצילות חצילות.

ועיין בהג' עפרא דארעא שם, שחירך, דלא אסור לעשות מצות חצילות אלא במצוה חיובית, דלא סגי דלא עבד לה, אבל הפרה הרי רשאי הוא שלא להפך, עיי"ש. וע"ע להחיד"א בספר יעיר און (מע' א אור ב).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קצ), וז"ל השאלה: ביום פורים בא ראובן לקיים מצות מתנות לאביונים ומלא ב' עניים באו לפניו והיה לו מטבע של כסף שיש בו שיעור מתנות לאביונים לשניהם, אי סגי לתת המטבע ביד א' מהם ואמר שיקבל אותו לשם מצות מתנות לאביונים חצי בשבילו וחצי בשבילו חזירו העומד עמו שחלקו אותו ביניהם, או דלמא צריך ששניהם יפשטו ידיהם ויקבלו המטבע ההוא מידו ביחד.

תשובה: קי"ל אין עושין מצות חצילות וכו', ולכן אע"פ שיפשטו ידיהם שניהם ביחד ויקבלו המטבע ההוא, לא אריך למעבד כן לקיים ב' המצות ביחד במטבע אחד אלא יחליף המטבע ההוא אלל השלחני במטבעות קטנים ויתן לזה בפ"ע ולזה בפ"ע. ע"כ.

ובן כתב שם (סימן שנט) וז"ל: ראובן ששכר פועלים ליום אחד ולעת ערב כאשר בא לפרוע שכרם לא היה לו מעות כסף כדי לפרוע לכל אור"א בפ"ע וחשב שכירות כולם יחד ראה עולה שכר כולם והזהר אחד והיה קשה עליו הטרחה לילך אלל השלחני להחליף לו הזהב במטבעות קטנים של כסף ונתן לפועלים דינר הזהב וא"ל שהם ילכו אלל השלחני להחליף אותו ולחלקו ביניהם ונתן להם גם השכר של השלחני המחליף כדי שלא יפסידו כלום. ונסתפקו אם יכולים הפועלים לקרב בזה הדבר באמרם אין אנהנו ממויינים לנרות בזה לאחר אחר השלחני להחליף וצריך שהוא יטרח ויביא להם מטבעות קטנים לתת לכל אור"א שכרו בידי.

תשובה: ודאי יכולים לקרב, ועוד אפילו אם ירצו בזה הדבר לא אריך למעבד כן משום דקי"ל אין עושין מצות

גמ'. **שם.** צו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל ג סימן כה) נשאל אם מותר לקרות לאור הנר צמוציא שבת קודם שיצרך צרכת מאורי האש, או אסור ליהנות מאור הנר קודם שיצרך עליו, וזריך לצרך צרכת מאורי האש קודם שילמוד.

ומביא מ"ש בתוספתא דברכות (שלהי פ"ה) ו"ל: מאימתי מצרך עליה משתחשך לא צריך משתחשך יצרך כל הלילה לא צריך כל הלילה לא יצרך מעתה, ע"כ, שמעינן מהכא, דכל מה דמקדמינן צרכת הנר משתחשך עדיף טפי לפי שמשתחשך מממשמת מיד וצאה הנגה הנר, וא"כ כשמתחלת הנגה אור הנר ראוי לצרך צרכה זו מיד, והוא כעין צרך נהנין, וכשם שאין נהנים בלא צרכה כך אין ראוי ליהנות מאור הנר בלא צרכה.

ומה שאמרו אין מצרכין על הנר עד שיאורו לאורו לאו למימרא שיהנה תחלה ואח"כ יצרך אלא ה"פ שיהיה אור הנר כך כל מאיר ומבהיק וסמוך לו עד שיכיר צין מטבע למטבע ואם כן כשיצא להתקרב סמוך לנר להבחין צין מטבע למטבע יש לו לצרך בתחלה צרכה זו. וכן עמא דבר, שבתחלה מצרכין ואח"כ מסתכלין בצפרנים ובשירטוטי הידים.

ובותב שם, דבהכי ניחא מה שאמרו כאן, תניא הנכנס לביתו צמוציא שבת וכו', ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשלשלם כולם לאחריו, ואפי' דתימא דגם צרכת הנר מאחר אותה לאחר צרכת המזון לית הכא שנהנה מן האור, שהרי האוכל לאור הנר אינו מתקרב לאור הנר עד שמכיר צין מטבע למטבע, וכשגומ' סעודתו ומצדיל הוא מתקרב לאור הנר והנחתו מרובה ואין טעון לצרך צרכת מאורי האש. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. **שם.** עיין זרע יחזק על משניות (פ"ח דברכות מ"ה).

*

גמ' ויע' הבשמים. מצינו כמה טעמים להרחת בשמים צמוציא. בחוס' צ"ה (לג ע"ב) ד"ה כי, מצואר שני טעמים, חדא, משום איבוד הנשמה היחירה. כמ"ש החוס' כאן. ועוד, משום אש של גיהנום שמסכרית, כי בשבת אין אש של גיהנום שולטת, וצמוציא"ק מתחיל לשרוף ולהסרית.

עוד טעם הוצא צטור (אור"ח סימן רצז) להשיב הנפש הכואבת מיציאת השבת. [ואין זה טעם של החוס', כי החוס' מייירי מהכאז על איבוד הנשמה היחירה, וצוה הכאז על יציאת השבת].

טעם אחר אימא צרציו צחיי (פ' וישראל) על הפסוק ויהי ציוס השלישי צהיוסם כואצים, צציום השלישי למילה המחלה מתגברת וכן ציוס השלישי ללידה המיונק חולה ואדם הראשון נוצר ציוס ו', וציוס א' היה יום שלישי ללידתו והרית בשמים מתמתת תלשומה.

ובספר המטעמים אימא, שהנשמה היחירה שעוזבת את האדם צמוציא אינה יכולה לקבול את ריח העולם הזה המעופש, ולכן נותנים לה להרית בשמים.

וע"ע צו"ת ועין אצרהס (אור"ח סימן ג) שבתה ע"ד, דהא ל"ש צוה אין עושין מצות חצילות משום דלא היו שתי פעולות. וע"ע בתפארת ישראל (פ"ב דשבת מ"ב).

וע"ע צו"ת קול מבשר (חלק ב' סימן כח אות ד) שפירק ק' הגאון ר' מאיר אריק, אהא דתנן (פרה יב, ב) מוין על האדם ועל הכלים אפילו הן מאה, וכן הא דיו"ד (סימן כה) דמותר לכסות כמה עופות ביחד, והא אין עושין מצות חצילות חצילות.

ותירין עפ"י הנ"ל, דלא שייך אין עושין מצות חצילות רק בעושה שני פעולות כמו צמשיקן שתי סוטות או לטור שני מזורעים וכדומה דכל חדא מצוה בצפי נפשה ובעושין כאחד היו חצילות חצילות, משא"כ בעושה מצוה אחת כתקונה אם עולה ג"כ לאחזרת מה לי בכך. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין צו"ת אגרות משה (חלק אור"ח א' סימן קפט) מ"ש צדין אין עושין מצות חצילות חצילות, ושם (חלק אור"ח ב' סימן טו) ושם (חלק אה"ע ד' סימן פט). וע"ע מ"ש לעיל (לה ע"א).

וע"ע צו"ת כתב סופר (אור"ח סימן קלט) שעמד אהא דאמרין צמגילה (דף ז) שלא ליה קיימת צו רציו משלוח מנות ומתנות לאציונים, וכתב צטורי אצן דמשמע דיואל ידי שניהם, והקשה הוא ו"ל האין קיים שניהם הא אין עושין מצות חצילות חצילות. עיי"ש. וע"ע צו"ת בית שערים (אור"ח סימן שפ) ועוד שם (סוף סימן ג) ושדי חמד (מע' א כלל לט) ופאת השדה (מע' א כלל צה).

ובב"ש צו"ת כתב סופר שם, דבשני מצוות דרבנן לא שייך אין עושין מצות חצילות חצילות, עיין צו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סימן מד).

וע"ע צו"ת צין אליעזר (חלק י"ג סימן נב) אם אפשר לנאח בשבת ידי מצות קידוש היום כבוס שמצרכין על צרכת מילה, אם אין צוה משום אין מצות חצילות חצילות, עיין שם באור, ועוד שם (חלק י"ד סימן ו) ושם (סימן צז).

וע"ע צצט מוסר (פרק כג) וחי אדם (כלל סח סעיף ג).

*

גמ'. **הנכנס לביתו במוציא שבת מברך ע' היין וכו'.** עיין צו"ת חתם סופר (אור"ח סימן כא) צתשו' לחמיו הגאון ר' עקיבא איגר, ו"ל: מ"ש מו"ח הג' נ"י דנכנס לביתו צמ"ש, כבר התפלל ואל ידי חובתו דאורייתא צהצלה צבתפלה, כבר כתבתי צמ"א דבתפלה הוא כמכונים להדיא שלא לנאח י"ח כדי שיהי קידוש צמקוס סעודה על היין דאורייתא וכאלו לב חכמים מתנים ע"ז. ע"כ. וע"ע צליקוטי הערות שם מ"ש צוה, ואין לשו"ת מהר"ם שיק (אור"ח דף קצ ע"ב) צצברי הג"ר יעקב פראגער, וספר מנוחת אשר (ח"ב בשר"ח שבסוף הספר סימן ה).

*

*

גמ'. ואם אין לו אלא כוס אחד וכו'. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן רצו ע"ף ג) אם אין לו אלא כוס אחד ואינו מנפה שיהיה לו למחר, מוטב שיאכל קודם שיבדיל ונ"מ צריך שיתפלל תחלה ויאמר הבדלה בחוץ הדעת ואעפ"כ כשיגיע למחר כוס חייב להבדיל כדין. מ"ב, ויברך עליו דהמ"ז ואח"כ יבדיל עליו, ממנה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דהמ"ז טעונה כוס. ולדברי האומרים דאיה טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל. ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית צממא, וכבר היה מוזהר כדיון ששם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתייה, שאל"כ לדי' מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט ומוסיף עליו להשלימו לרביעית, ומבדיל עליו דהמ"ז.

ועיין מ"ב, דאם מנפה שיהיה לו למחר עוד כוס יבדיל עכשיו על כוס זה ובאכילה ימתין עד למחר כדי שיברך על הכוס למ"ד דהמ"ז טעונה כוס, מיהו המ"א בריש ס' קפ"ב חולק ע"ז דבשביל כוס דהמ"ז שלא יהיה לו אינו מחויב למנוע עצמו מלאכול.

*

תוס' ד"ה שאין. בשו"מ אגרות משה (חלק אה"ע א' סימן צה) נשאל, צליל הסדר של פסח כשאוכלין בעשרה עם החתן והכלה אין לנהוג בזה? ברכות.

והשיב: לולא דמסתפינא הייתי מכריע שיאמר ה' ברכות של יסודאין על כוס של ברכת המזון דקסובר כן הריעב"ץ הוצא בפי' מה"ע ס' ס"ב ס"ק י"ח, כיון דרצנו משולש בחוס' פסחים דף ק"ב סובר שלעולם א"צ ד' כוסות וכן כתב המחבר שם סעי' ט', לכן בפסח שאין להוסיף על הכוסות יש לעשות כמותם.

דמו"ב הד"מ באו"מ ס' תע"ג אות ד' בשם המנהגים דיברך דהמ"ז על כוס שלו ו' ברכות על כוס של חתן, תמוה לכאורה דמסתבר דהכוסות של כל המסובין הם כוס של ברכה ולא רק כוס של המבדיל הוא הכוס שנתקן להמנזה שאמרינן דף ק"י בפסחים דכל אחד יתקן למילתיה והכוסות של השומעין הם רק לשתייה בעלמא דלא מסתבר זה כלל. ולכן כמו שאין לומר ו' ברכות על כוס המבדיל משום שאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד כ"כ אין לומר לכאורה על כוס של החתן דהוא ג"כ כוס של ברכה וכן אין לומר על כוס אחר מהמסובין דהנציא הפ"מ שם בשם ס' זכור לאברהם. (ופשוט שגם להד"מ יכולין לברך על כוס אחר של המסובין לא רק על של החתן ומש"כ דעל של החתן הוא משום דנוהגין שהחתן שותה מכוס של הד' ברכות וכיון שבליל פסח כל אחד שותה את כוסו לכן כתב שיברכו על כוס החתן כדי שישתה ממנו. ומהפ"מ משמע דפליגי ולע"ד לא פליגי אלא כדבארתה).

אב"ר מ"מ כיון שהד"מ שהוא הרמ"א שעליו סומכין כל מדינותינו ברוב דבריו סובר שיאמרו ה' ברכות על כוס של החתן יש לעשות כדבריו. ובני הר"ר דוד שליט"א אמר טעם נכון שכיון שמדין כוס לברכה היה סגי גם צליל פסח בכוס של

המבדיל לצדו ורק מ"ד שצריך לומר אחיה דבר של מנזה גם על הכוס שכל אחד שותה צליל הפסח, יכול החתן להחשיב כוסו לא למנזה ברהמ"ז אלא למנזה ה' ברכות דאין הכרח שיאמרו עליו מנזה דמהסדר אלא רק שיאמרו עליו אחיה דבר מנזה ולכן יתחשב כוס של החתן לא לכוס של מנזה ברהמ"ז אלא לכוס ו' ברכות ובכוס של ברה"מ יוצא בשל המבדיל כמו בשאר ימים.

והנה מש"כ הפ"מ בשם הריעב"ץ דיכול כשירצה לברך ו' ברכות על כוס אחר ולהניחו לכוס רביעי לכאורה אינו מובן מה תיקן דעדין יהיו שתי קדושות על כוס אחד ו' ברכות והלל.

אך בזה יפה אמר בני הר"ר דוד שליט"א דחלוי זה במחלוקת רש"י ורשב"ם עם התוס' בפסחים דף ק"ב שעל מה שאמר בגמ' שם והא יו"ט ראשון דאית ליה ואמר אב"י יקונה ופירשו רש"י ורשב"ם דהוא משום דאפילו עני שציראל לא יפתחו לו מארבע כוסות וא"כ הקשה דהיה לו לעשות הבדלה על כוס שני והתוס' הקשו דהא כל ד' כוסות צריכי כל חד למילתיה פי' וא"כ גם על כוס של הגדה וגאל ישראל יהיו שתי קדושות כמו על כוס הקידוש, ונמצא שלרש"י ורשב"ם אין הכוס של הגדה וגאל ישראל דין שלא יאמרו עליו עוד קדושה. וא"כ יסבור הריעב"ץ שגם על כוס רביעי לא יהיה דין זה.

והיטעם רצה חתני הרה"ג ר' אליהו משה שיקגאל שליט"א לומר דכיון שעיקר הכוס לא בא בשביל הגדה והצרכה דגאל ישראל וההלל אלא משום דצריך לשמות ד' כוסות דרך חירות, אך שכיון שיש כוס תקנו שיאמרו עליו דבר מנזה כלשון הגמ' דף ק"י שדחה רבא דאין רבייה דהמ"ז טעונה כוס משום דארבע כסי תקנו דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מנזה ופי' רשב"ם כלומר ראוי שיעשה בו מנזה אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כאן אין הכוס בא בשביל דהמ"ז עיי"ש, לכן אין בזה הדין דלא יאמרו שתי קדושות על כוס אחד דנאמר זה רק כשעיקר הכוס בא בשביל הקדושה שאומר עליו. אבל א"כ אין זה נכון לדינא דהתוס' הא פליגי וסבירי דגם על כוס של הגדה וגאל ישראל אין לומר שתי קדושות וא"כ גם על כוס רביעי דהוא על של הלל אין לומר שתי קדושות.

ואף רש"י ורשב"ם אפשר לא פליגי אלא בכוס של הגדה וגאל ישראל מעטם דראיתי לאחד מן הראשונים שכתב שהגדה שהוא ספור דברים ואף בשביל הצרכה דגאל ישראל לא היה צריך לכוס אלא בשביל השירה דמקמא ההלל דלכן כתב דחולקין את ההלל. וא"כ היה אפשר לעשות ההבדלה על כוס השני ולומר הגדה וגאל ישראל בלא כוס והשני פרקס דהלל לא יאמר אז אלא על כוס רביעי יאמר כל ההלל. וזה יש לפרש אליבא דרש"י בקושיה הגמ' אבל בכוס רביעי אפשר יודו גם רש"י ורשב"ם שאין לומר עליו עוד קדושה. ולכן לא נכון כלל לומר ו' ברכות על כוס רביעי אלא יותר טוב למעשה לעשות כהד"מ או כהריעב"ץ כדלעיל.

ובני הר"ר דוד שליט"א הקשה על שיטה זו דסובר שיאמר ו' ברכות על כוס אחר ולהניחו לכוס רביעי שהרי צריך לברך בפיה"ג על השלישי ולשמוחו וא"כ יהיה הפסח בין ה' ברכות

יכול לקשר עצמו בו אצל יו"ט ור"ח הוא התעוררות התחמון יכול אדם לקשר עצמו בו לעולם אפי' לאחר יו"ט. וזהו הרמז שלאחר יו"ט הוא אסרו חג ואחר שבת אין עושין שום אסרו שבת כי ביו"ט יכול האדם להתקשר עצמו בזה הבחינה מחמת שיו"ט הוא התעוררות התחמון וזהו שאחר יו"ט הוא אסרו חג להתקשר עצמו בזה הבחינה.

ובזה מתורץ קושיה התוספות שאין מצרכין אחר יו"ט ואין מצרכין במוצאי שבת שחל ביו"ט על הבשמים כי ביום טוב יש נשמה יתירה ולכך אין מצרכין במוצאי שבת שחל להיות ביו"ט ומה שאין מצרכין במוצאי יו"ט עצמו על הבשמים משום שהבחינה שיש לאדם ביו"ט שהוא ע"י התעוררות התחמון יכול אדם לקשר עצמו בו ולכך אין צריך לברך על הבשמים במוצאי יו"ט אצל שבת הוא התעוררות העליון ומכיון שיצא שבת מסתלק התעוררות העליון וא"ל לאדם לקשר עצמו בו אם לא בשבת הבא שמגיע התעוררות עליון מחדש ולכן במוצאי שבת מצרכין על הבשמים כי באמת בשבת בא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררות העליון וצו"ט בא הנשמה יתירה לאדם מחמת התעוררות התחמון ונמצא בין כך ובין כך יש לאדם נשמה יתירה ביו"ט לכך אין מצרכין במוצאי שבת שחל ביו"ט על הבשמים ואין מצרכין במוצאי יום טוב. ע"כ.

*

ותוס' שם. עיין בשו"ת בעלי התוספות (סימן י), ח"ל: שאלו את ר"ת מהו לברך על הבשמים ביו"ט שחל במוצאי שבת.

דבר זה מותר ולא מצינו בו איסור בתלמוד. ואי משום יקנה"ו חסר ב', אין מציאים ממנו ראיה, וכן נוהגין במציאתא. אצל הורה רבי' שמואל הלוי, במוצאי יום הכיפורים, ובמוצאי ימים טובים כשמבדילין אין מצרכין על הבשמים אלא במוצאי שבת בלבד, מפני נשמה יתירה שבאדם בשבת, ולמוצאי שבת נאבדה, וכשמריח בשמים מועיל לו למשיב נפש. אצל ביום הכיפורים ליכא יתור נשמה כלל.

ורבנו שלמה אמר בשם ה"ר יעקב ב"ר יקר, כל יום השבת שובת אור של גיהנם ולא מקריה, ומיד למוצאי שבת חוזר ושורף ומקריה, ולכן מריח בשמים. אצל ביום הכיפורים לא מצינו ששובת וכ"ש ביו"ט.

ואם חל תענית במוצאי שבת, כגון ט' באב, אין מבדילין עד אחר התענית, ואין מצרכין על האש במוצאי תענית שאין מצרכין על האור אלא במוצאי שבת. ע"כ.

וע"ע בשו"ת רבינו גרשום מאור הגולה (סימן יב).

ובשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרכ) נשאל, למה לא תקנו לברך על הבשמים משבת ליום טוב.

והשיב: סתמא דמלתא ראייה מה שכתב הר"ן ו"ל ריש פרק ערבי פסחים ונתן זה ב' טעמים ולא נחשבה דעתך באחד מהן ומה אני שאבא אחר דברי הרב ו"ל, אצל על כל פנים צריך אני להודיעך דעתי הדבר ברור שאין נפש יתירה ביום טוב ולכן לא תקנו ברכה על הבשמים במוצאי יום טוב וכמידי שבת וינפש משמע שאין נפש יתירה אלא בשבת ובשלמא יקנה"ו כולוה

להכוס אך אולי ליכא קפידא בזה, וע"ק. ע"כ. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סימן יח).

*

ותוס' ד"ה רב אמר. עיין בספר קדושת לוי (דרוש לפסח) שיישב שם קו' המוס' כאן, למה אין מצרכין במוצאי יו"ט על הבשמים.

וזה"ל: כי הכלל בר"ח הבחינה מה שכל העולמות ממליכים על עצמם את הצורה ברוך הוא ובפסח הבחינה מאהבת הצורה מה שהצוראים יש להם אהבת הצורה ב"ה ובראש השנה הבחינה מה שכל העולמות יש להם יראה ופחד מהצורה ב"ה ובשבעות וסוכות בחינה אחרת שהצוראים עושים מעשים נאים בכדי שהצורה ב"ה כביכול יהיה לו תענוג מעולמו (ע' תקו"ז תקכ"א).

ובאמת כל השנה כשאדם מעורר אהבת הצורה אז יש לו הבחינה ופועל בעולמות העליונים כפי מה שפועלים בעולמות עליונים בפסח בבחינתו באהבת הצורה וכן בשאר כל בחינה ובחינה מעורר העולמות עליונים כפי מה שפועלים באותם ימים עצמם אצל לעשות אותו יום כפי הבחינה שיש לו דהיינו באם שיש לו אהבת הצורה בשאר ימים יעשה פסח זה א"ל מחמת שצרכין בעולם עשיה שיהיו כל ישראל בבחינה זו אצל בעולמות עליונים אפשר לפעול כפי הבחינה שיש לו אצל להביא המצות במעשה לעשות יו"ט גם כן זה א"ל עד שיהיו כל ישראל בבחינה זו. אצל אברהם אבינו ה' אחד שה' עובד את הצורה ב"ה ומעורר המדות כמאמר הפסוק (יחזקאל לג, כד) אחד ה' אברהם נמצא אברהם אבינו היה אפשר לו לעשות לו יו"ט בכל יום שה' מעורר חייה מדה ממודות ה"ל שהוא ה' אחד לעורר המדות וכן ה' אפשר לו לעשות שני יו"ט ביום א' דהיינו כשה' לו אהבת הצורה אז ה' אפשר לו לעשות פסח וכן כשה' לו באותו יום עצמו יראה ה' אז אותו יום הוא יו"ט כפי הבחינה אשר התעורר כן ה' אותו יום אצלו כיון שפעל בעולמות עליונים ובמעשה היה גם כן יכול להביא כיון שהוא ה' אחד אז בעולם נמצא לאברהם ה' אפשר להיות יו"ט ופסח ביום אחד. וכן מצוה בירושלמי (ע"י ירד' ר"פ מקום שנבחר) שכל אחד ביום שהביא קרבן ה' לו יו"ט מחמת שבקרבן ה' מעורר אותו הבחינה וה' יכול להביא אותו בחינה אפילו בעשיה לעשות יו"ט.

ובזה יוצא הקושיא הנ"ל מה שמקשה תוספות, והנה נבוא לבאר קודם על מה שבשבת אין מציאין חטאת וצ"ח וצו"ט מציאין חטאת כמאמר שערי חטאת לכפר בעדס כי הנה אמרו חז"ל (לקמן קי"ב) שבת קביע' וקיימא ר"ח ויו"ט ישראל מקדשי להו כי בשבת הוא התעוררות העליון. אצל יו"ט ור"ח הוא התעוררות התחמון צעת שישאל יש להם התעוררות התחמון לקדש החדש הן ביום הכ"ט הן ביום הלמ"ד בו ביום מקדשין החדש והיו"ט וכפי מה שיראו לחכמי הדור לפי הבחינה לקדש היום באותו בחינה כדי לקדש יו"ט באותו יום הראוי לאותו בחי' המכוונת עליו ובאמת התעוררות התחמון יכול האדם לקשר עצמו בזה הבחינה לעולם דהיינו או בחינת אהבה או בחינת הירא' או בחי' התענוג אצל שבת הוא התעוררות העליון ואינו

קסדר הבדלה כל זה אליבא דר"מ, משא"כ לר"י לעולם נריך לצרך על המזון תחילה שלא להפסיק ולשנות מקסדר הבדלה.

*

גמ'. אבל ר"י אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה וכו'. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן סו) אודות אחד שעשה נרכיו ועל ידי ושכח לצרך אשר יצר והתחיל תיכף לאכול תמרים ואכל שיעור וכאשר בא לצרך ברכה אחרונה נזכר שלא צריך עדיין אשר יצר איזה ברכה יצרך קודם.

ובתב: לכאורה נראה לצרך ברכה על העץ קודם יען כי כמה רבנותא ס"ל ברכה מעין שלוש היא מן המורה והם הרמב"ם והרא"ש והרשב"א ורבינו יונה ז"ל וכן דעת צה"ג הביאו הטור ז"ל אך הקמ"ג ז"ל ס"ל דהוי מדרבנן.

מיהו: אחר הישוב נראה דזה אינו אלא נריך לצרך אשר יצר קודם ואף על גב דהוי דרבנן משום שהוא נחייב בה בתחילה ואין מעבירין על המזון ור"א לזה ממ"ש בגמרא דפסחים דף ק"ג ע"א אכל רבי יהודה אמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחילה ופרש"י ז"ל כיון דגמר סעודתו בזהו אמתייב ברישא ואין מעבירים על המזון עכ"ל ע"ש נמצא לפ"ז אם נר בשמים אמתייב ברישא הווי קדמי מטעמא דאין מעבירים על המזון ואע"ג דברכת המזון דאורייתא ונר בשמים דרבנן.

גם עוד עיין בגמרא דמ"ק דף ח' ודבדרי רש"י ז"ל שם דאין מעבירים על המזון אפילו על קלה מפני תמורה ע"ש גם מוכח מן החוספות ז"ל בימא דף ל"ג צד"ה אין מעבירים וכו' דהא דאין מעבירים דוחה את התדיר דהרי שם הקשו למה לי קרא וכו' דהא יסוד דרומי הוא תדיר ועכ"ז הקשו למה לי קרא וכו' תיפוק לי דאין מעבירים על המזון ע"ש ולכן יש להורות בנידון השאלה דיצרך אשר יצר ברישא ומה גם עוד דאיכא טעמא אחריתא והוא דאיכא דס"ל אשר יצר הוי תדיר. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (סימן רח) לענין אשר יצר וברכת כיסוי הדם מי קודם, ושם (סימן רמו) לענין מילה ופדיון הבן, איזה מהן קודם.

*

גמ'. נהגו העם כב"ה אליבא דרבי יהודה. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן רצו סעיף א) סדר הבדלה, יין, בשמים, נר, הבדלה, וסימנך יצ"ה.

וצריך: ליזהר שלא יהא הכוס פגום. [היינו שאם שפה אחד מן היין מתחלה נפגם להבדלה וכמו לענין קידוש. ועיין באחרונים בסימן קפ"ג שאם הכוס צעזעמו פגום אין להקפיד עליו אם אין לו אחר. מ"ב].

ובתב: הרמ"א, ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים ציט: הנה אל ישועמי וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היטה אורה וגו', לסימן טוב.

ובשעת: הבדלה יתנו עיניהם בכוס וצנר. [היינו המצדיל וגם השומעים העונים אמין כדי שלא יסיוו דעתם. מג"ח].

יחא אכל על הבשמים אם יצרך משמע שיש לו עגמת נפש ביום טוב וקרא כתיב ושמתם בחגך ולא יהיה עזב במועד וכל שכן בכניסתו הילכך לא חקנו לצרך על הבשמים כדי שיהיה שמת דאין ראוי שיהיה לו עגמת נפש שצריך להרית בשמים כי שמת יוס טוב מסלק ממנו עגמת נפשו אף על פי שאין לו עתה נפש יחירה יש לו שמת יוס טוב במקומה ואחא תצחר ולא אי. ע"כ.

דף קג ע"א

גמ'. צ"ש אומרים נר ומזון בשמים והבדלה. פירש רש"י, היכא דאין לו אלא כוס אחד. וכן פירש רש"י בצרכות (נא ע"ב) מי שאין לו אלא כוס אחד צמוצי שבת מניחו עד לאחר המזון וסודר עליו נר ומזון בשמים והבדלה עכ"ל. ועיין פנ"י (ברכות סז) דרש"י מוכרח לפרש כן דאם לא כן מה ענין ברכת המזון לסדר הבדלה והיכא משכחת לה שהרי צמוצי שבת אסור לו לאכול קודם שידלי ועל כרחך דהא ברכת המזון היינו על הסעודה שאכל סמוך למוציא שבת וא"כ היה לו לצרך ברכת המזון ולהתפלל ערבית ואח"כ יצדיל על הכוס שכך הוא סדר הבדלה אלא על כרחך דהך פלוגתא דצ"ש וב"ה איירי במי שאין לו אלא כוס אחד וא"כ אם יצרך ברכת המזון מיד נריך לצרך על הכוס ולשתותו וא"כ לא יהיה לו כוס להבדלה.

ומה: שהקשה מהרש"א ז"ל (סז) על זה דלצ"ש ברכת המזון אין טענה כוס נראה דלא קשיא מידי דהתם איירי לענין שאם רוצה לשתות אותו כוס קודם ברכת המזון לאחר הסעודה כדאיכא לעיל צפרק כיצד מצרכין [מ"ב ע"ב] שהיו מביאין להם יין אחר המזון מש"ה רש"י אף שלא יהיה לו כוס לברכת המזון דכדיעבד דמי ואין היין מעכב הברכה משא"כ הכא צמתני דלא איירי צענין זה אלא בכוס של ברכת המזון לחוד איירי שאין לו אלא כוס אחד ואם כן בכה"ג כו"ע מודו שצריך לצרך על הכוס של יין למזנה מן המוצחק, כן נראה לי בצבונת רש"י.

ולפ"ז: נתגלה לנו היטב טעמו של ר"מ שמקדים נר למזון ולצ"ה בשמים נמי קודם למזון ולא מנחא שום מפרש שיפרש טעמא של ר"מ בזה דלמה יפסיק במזון צאמצע סדר הצרכות השייכים להבדלה וכדקאמר רבי יהודה צצרייתא צקמוך, ולמאי דפרישית אחי שפיר דכיון דעיקר סדר הבדלה מצרך על היין צרישא ואם כן סובר ר"מ דלא שייך לצרך צורא פרי הגפן קודם ברכת המזון דהוי כחובא וטולולא (ואם יצרך צורא פרי הגפן לאחר ברכת המזון א"כ מיחזי שסם זה של ברכת המזון הוא ולא להבדלה כיון שעושה כדרך שארי ברכת המזון) ומש"ה מצריך צ"ש שצריך על הנר לאחר היין כדרך כל סדר הבדלה כדי שיהא ניכר דברכת היין שייך להבדלה ואח"כ מצרך ברכת המזון שיהא ניכר ג"כ שמצרך על הכוס וצבתי יחא ליה טפי ממה שיאמר בשמים אחר נר וקמוך ברכת המזון להבדלה אי משום דהוי הפסק טובא בין הסעודה לנטילה שלאחריה לברכת המזון או משום שאין להסמיק ברכת המזון להבדלה דא"כ נראה צעילי שהכוס עולה לו לברכת המזון ולהבדלה שניהם כאחד וקי"ל דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד, וב"ה סצרי דאפ"ה טוב יותר להסמיק נר לבשמים

גמ'. דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בפעודתא וכו'. דעת הר"ק, כמ"ש החוט', דכלל פסח מזבח בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס, דכיון דכל חד וחד מוזה באנפי נפשיה, צריכין לזרוכי אכל כסא וכסא. והציא ראה ממה דאמרינן כאן, דרב ברונא ורב חננאל, תלמידי דרב, אמרי, מצי אמר רב לן ונצרך, דאסור למשחי, משום דמשחי וזרוכי בהדי לא איפשר. הכי נמי, כיון דלא איפשר למיקרי ולמשחי בהדי הדדי, צריך לחזור ולנצרך, בטר דגמיר הגדה והלילה, בורא פרי הגפן.

ובן ס"ל רב גערונאי גאון ורב עמרם גאון ורבינו שריה גאון ורבינו אלי גאון, הוצאו דצריהם בקספא מאה שערים לרבינו יצחק אבן גיאת (עמוד צ"ט), ובשו"ת הגאונים שערי תשובה (סימן קא), וכן פסק הרמב"ם (פרק ח' מהל' חור"מ ה"ה וז"ל).

אמנם בשו"ת הרא"ש (כלל יד סימן ה) הציא דברי הר"ק הנ"ל וכותב עליו: ולא נהירא לך, מה שכתב משום דכל חד וחד מוזה באנפי נפשיה, צריך לנצרך בורא פרי הגפן אכל כוס וכוס, לפי שהמוזה אינה מוקקת ברכה, כל כמה דליכא היסח הדעת. כדחזינן לעיל, דרב אשי צריך אכסא קמא ותו לא צריך, אלמא, אע"ג דברכת המזון טעונה כוס, כיון דליכא היסח הדעת, לא צעי לזרוכי אכל כסא וכסא. ואע"ג דלית הלכתא כרב אשי, היינו מטעמא אחרינא, משום דברכת המזון חשיב הפסק ואיכא היסח הדעת, אכל לפוס סבא דידיה, דברכת המזון לא הוי הפסק, ליכא מאן דפליג עליה בהאי סבא. דברכת המזון, אעפ"י שטעונה כוס למוזה, אינה מוקקת ברכה, לנצרתה, דליכא הפסק והיסח הדעת. וכן תפילין, שמי מוזה הן ואינן מעכבות זו את זו ומצרך ברכה אחת על שניהן, ואפילו מאן דמצרך שמים, מכל מקום ברכה ראשונה עולה גם לשל ראש, דאלו לא היה מניח אלא של ראש, היה מצרך שמים.

ומה שהציא מהב לן ונצריך, דהוי הפסק, דמשמא וזרוכי בהדי לא איפשר, לאו ראה, דשאני ברכת המזון, דהוי היסח דעת וסילוק על מה שאכל ושמה, הילכך צריך לנצרך לכתחלה, אם רוצה לאכול ולשמות. אכל קריאת ההלל וההגדה, לא הוי הפסק, מידי דהוה אאדם שעמד להתפלל באמצע הסעודה, דאפילו הגיע זמן המנחה ואין שהוא ציוס לגמור סעודתו ולהתפלל, שחייב להפסיק ואי אפשר לו לאכול עד שיתפלל, אפילו הכי לא הוי הפסקה. כדאמרינן [לעיל דף קא] גבי עקרו רגליהן לילך לבית הכנסת, דמיירי בכל ענין, אפילו אין שהוא ציוס, דחייב להפסיק ואפילו הכי לא הוי הפסק. וכל שכן צין כוס ראשון לשני, דאם רצה לשמות, דלא הוי היסח הדעת. וכן צין שלישי לרביעי, אע"ג דאסור לשמות, כיון שהכוס לפניו ודעתו לשמות, לא הוי הלל הפסק והיסח דעת. הילכך, נראה דצין לנצרך אלא על כוס ראשון ושלישי, וברכה אחרונה אין לנצרך כי אם על כוס רביעי, וכן מנאנאי כחז בשר ה"ר יונה ז"ל, וכן ראוי לעשות. דהממעט בצרכות אין מפסיד, דברכות אינן מעכבות, אכל המרצה מפסיד, דהוי ברכה לנצלה. ע"כ.

ובדברי הרא"ש, כן דעת בעל המאור ורבינו יונה והטור, שיש לנצרך בורא פרי הגפן על כוס הראשון של הקידוש,

ובזה הגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שקיים צפה"ג, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע. [והאחרונים הסכימו דלא ישפוך בשעת ברכה כלל אלא בשעה שמוזג ישפכו מלא על כל גדומו שישפך על הארץ וגם זה יש למעט בחלק הנשפך משום הפסד משקין. מ"ב].

גם שופכין מן הכוס לאחר הדלה ומכנין בו הנר ורוחאים בו עיניו, משום חביבו המוזה.

וכתב המ"ב, דשמית הכוס תהיה ציטצה דאין שומין מעומד לכתחלה.

נהגו הנשים שלא לשמות מכוס הדלה. מ"א.

כוס של הדלה רגיל המבדיל לשמותו כולו ואינו משקה ממנו בני ביתו [מ"א]. וכתב המ"ב, דנראה שטעם כדי שיוכל לנצרך ברכה אחרונה דכשישמה רק מלא לוגמיו יש ספק ברכה אחרונה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרד"ך (סוף סימן ה).

*

גמ'. שם. בקספא יצין שמועה (מאמר חמץ) כותב: נראה לי סידור ברכות אלו שהוא על נכון, שמצרכים על היין תחלה, לפי שהוא על שימוש חוש הטעם שהוא יותר גשמי ועב משאר החושים, שאין משיגים אותו אלא בפגישת המוחש.

ואחריו, חוש הריח, שהוא יותר דק ממנו, כי ממקום רחוק יריח.

ואחריו חוש הראות שהוא יותר דק, והוא מושג שעד לשמים יגיע, כהשגת הכוכבים.

וההבדלה היא חכמה להבדיל צין הקודש וצין החול, ועל כן קצוה צחון הדעת, ומתוך שהיא חכמה קצוה בצרכת חכמה (ברכות לג ע"א).

והישוב הוא יותר דק מכל החושים, שהוא משיג בשכלו את המלאכים וכו'.

ובך החושים מקודרים מלמטה למעלה, הלשון הטועם תחתון, והחוטם שהוא מריח, למעלה ממנו, והעיניים לראות למעלה ממנו, והמוח המשכיל למעלה מכולם. ע"כ.

*

גמ'. רב יעקב בר אבא איק"ע לבי רבא וכו'. עיין בשו"ת צין אליעזר (חלק י"ב סימן א) מ"ש בצוגיא זו באורך, צידון שאלתו, בחולה שהוצרך לפי פקודת הרופא לשמות ציוס הכפורים לכל הפחות פחות משיעור רביעית בכל מעט יותר מכדי שיעור אכילת פרס, אם צריך לחזור לנצרך לפניה לפני כל שמה ושמה, או דילמא שהצרכה על השמה הראשונה בצקר פוטרת כל השמות בצמשן היום.

*

גמ'. **שם.** עיין משנה ברורה (סימן קעט) דעת כמה פוסקים דמים אחרונים דומה להב לן ונכרך, ודי כשיכרך המוציא על מה שירצה לאכול, אך הצי"ח והמ"א כתבו דלכתחלה יש ליהרר בזה.

ובביאור הלכה שם כתב, דכאשר נתזון בודאי אין להקל בזה לכתחלה דמצינו לכמה גדולי הראשונים שמחמירין בזה והוא דעת רש"י ורשב"ם ואו"י והביא כן בשם רבו והרמב"ם וראב"ד [הוצא ברשב"א] ורשב"א ורבינו יונה ויב"כ הגר"א בדעתו שהוא סובר בהצ"י דלא כמ"ש הט"ז דגם הוא מודה בדגטילה שיהי שרי וכן מרשב"א שכתב הטעם משום דכבר הכין עצמו לזהמ"ו משמע ג"כ דאין מועיל נטילה שנית והר"א ציאלורו להר"ף בצרכות ג"כ כתב דאסור אפילו אם ירצה לצרך המוציא משום דכיון שנטל ידיו לצרכה הא קציל עליה לצרכי בהמ"ו ואף בזהב ונכרך כמה מהם החמירו לאכול אף בצרכה משום דהכין עצמו לזהמ"ו ונסתלק מהסעודה אבל רבו המקילין בזה [רי"ף ור"ם ורש"י בחולין המירו בצרכה וגם החוסקות ור"ש וסייעתיהו הג"ל ולר"י ור"ן מותר באכילה אף בלי צרכה] אבל עכ"פ בנטל ידיו בודאי יש להחמיר וכן הוא מסקנת הגר"א ציאלורו ע"ש שכתב שצריך בהמ"ו דוקא בנט"י.

*

גמ'. **כי מטא לאבדוי קם שמעיה וכו'.** עיין במדרכי כאן, ומה שהקשה עליו המגן אברהם (סימן רצח סק"ד).

*

גמ'. **המבדיל בין קודש לחול זה הוא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא.** בשבת (דף קנא) אמרין המבדיל בין קדש לחול ואפרכין סלמין. ופרש"י, המבדיל בין קדש לחול להיכרא בעלמא ללוות את המלך, ועבדין צורכין ואח"כ אנו מצרכין על הכוס. ע"כ. וכתב על זה הרשב"א, נראה שהוא ז"ל מפרש לה לזו בלא שם כלל וכו'. ובלעד שהבדיל בתפלה. אבל הר"ף פירשה בשם.

ובשו"ת פעולת נדיק (חלק ג סימן קנג), כתב ע"ז: ונראה שהוא ז"ל מפרשה ג"כ בכוס וכבר נתן בר אמי דתרגמה קמיה דרב דוקא בין הגמות. וז"ל כן ממ"ש בפסחים פ' ע"פ דרב אשי ורב כהנא אית להו דאז"ל אלא הבדלה אי כהבדלתו של ר' יהודה הנשיא דאלמא זאת ההבדלה הבדלה גמורה היא ובכוס. דאי לא דלמא כי היכי דלא צריכא (תלחא) עד דמבדיל על הכוס וכדברי רש"י מסכתא דאם (איתא דרב) אשי אחא לאשמועינן דעד דמבדיל על הכוס לא עבדינן צרכין הול"ל כי הוינן כי רב כהנא אמרי' הבדלה על הכוס ואפרכין סלמין עכ"ל.

ועוד נלע"ד דרש"י דייק אחא קאמר ואפרכין סלמין פשיטא אם הוא הבדלה על הכוס שמותר לעשות מלאכה ולא צריך להשמיענו אלא ודאי דמיירי בהבדלה בפה ולא בשם דבשם הבדלה מעליא הוא דוק. ע"כ.

*

ואין צריך לצרך בורה פרי הגפן על כוס שני, שנפטר בצרכת בורה פרי הגפן שאמר בכוס הקידוש, ואין ההגדה מפקת בין הכוסות. וכן יש לצרך בורה פרי הגפן על כוס שלישי של צרכת המזון, מאחר שצרכת המזון נחשבת לסילוק והיסתה הדעת, כמבואר בטור ושו"ע (סימן קצ), ואין צריך לצרך על כוס רביעי שגומר עליו את ההלל, שאין ההלל נחשב להפסק בין הכוס השלישי לרביעי.

ודעת הרמ"א (סימן תעד) כדעת רוב הגאונים, שיש לצרך בורה פרי הגפן על כל כוס וכוס.

*

תוס' ד"ה ודהלכתא. עיין בשו"ת חכם נצי (סימן קלד) ושו"ת שיבת ציון (סימן כ) והג' מלא הרועים כאן.

*

תוס' ד"ה לא הוי. עיין בשו"ת בית דינו של שלמה (אור"ח סימן ד).

*

תוס' ד"ה אנא דעבדי. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל א סימן מח) ושו"ת ויקרא אברהם (אור"ח סימן יד).

דף קג ע"ב

גמ'. **הב לן וניברייך.** הערוך השלמן (סימן קצב ס"ב) כתב, דמכאן המקור למה שנוהגין העולם לומר קודם צרכת הזימון "רבותי מיר וועלין צענטשיין".

אמנם המגן אברהם (שם) הערה מקורו טהור בורה הקדוש (פ' בלק) שכל דבר שצדקושה צריך הזמנה בפה.

*

גמ'. **כיון דאמריתו הב לן וניברייך איתפרא לכו למושתא.** עיין שולחן ערוך אורח חיים (סימן קעט סעיף א) גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים, אינו יכול לאכול ולא לשמות, עד שיצרך בהמ"ו, ואם אמר: הב לן ונכרך, הוי היסת הדעת ואסור לו לשמות אלא א"כ יצרך עליו תחלה, ואכילה דינה כשמה להרא"ש, אבל להר"ר יונה והר"ן אכילה שאני, שאע"פ שסילק ידו מלאכול ואפילו סלקו השלמן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לצרך פעם אחרת, שכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילה.

וכתב המגן אברהם דדוקא לאכול אינו יכול, אבל להפסיק בדבור מותר.

אמנם המשנה ברורה כתב, דה"ה שיש ליהרר לכתחלה שלא יפסיק בדבור אפילו מעט דתיכף לנטילה צרכה [ומהאי טעמא יש ליהרר שלא לשהות שהיה מרובה אחר הנטילה וכו"ש שלא לעסוק באיזה עסק] אך אם צריך להפסיק בדבור נחוץ או בדיעבד אם הפסיק יטול ידיו שנית כדי להיות תיכף לנטילת מים אחרונים בצרכה.

*

אלו ולהשיבני דבר ואפשר שיש לתרץ על קושיא זאת דכוס של ברכה אינו אלא גמירת ביהמ"ו וזה לא גולה אצל כל ד' ברכות היא הגזילה עצמה ודו"ק. ע"כ. וע"ע בצרכי יוסף (אור"ח סימן חלד סק"ה).

דף קד ע"א

גמ'. המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה פסוק ל'חתימתו וכו'. עיין בשו"ת הר"י (אור"ח א סימן קסט) והואיל שדבריו נוגעים להצגת הסוגיא אעתיקו בשלימות, ז"ל: אמרין בפסחים אמר רבי יהודה אמר שמואל המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה פסוק לחתימתו, אר"א א"ר אבשיא הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף על שבע, אריב"ל המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בבורה. הנה זה מימם נסתפקתי בזה דקפיד בזכירת הבדלות שיהיה במספר מקיים או שלש או שבע, שלא יוסיף ולא יגרע וגם בעיני שזכיר מעין החתימה, אי הבדלה שמעין החתימה צריכה להיות לצד ממנינא, או שאין קפידא בדבר, ואפשר שתהא גם ממנינא. ולפ"ר היא נראה לי כמילתא דפשיטא דאי סליק ליה ממנינא במעין החתימה למה לא נאמר להבדלה בחתימת עולה לכאן ולכאן, ובשמים עלתה לו להשלמת מנין הבדלות ולהזכרת מעין החתימה. אולם שטחיות לשון הסוגיא לא משמע כן, מדפריך שם אי הכי צין יום השביעי לשיה"מ נמי מעין חתימה הוא צר חדא וליכא שבע, ופרש"י דקאמר וחותם בסדר בראשית והואיל ליה צין יום השביעי לשבת ימי המעשה מעין חתימה וצרי להו משבע, ע"כ. הנה דקדוק לשון רש"י מדגיש דמכיון דהו"ל מעין חתימה צרי להו משבע דשבו לא סליק למנינא, וכן התוס' דמקשים ה"נ הו"מ למיפריך הא לא כתיבא, דניכר דהם מפרשים קושית הגמרא בצרי להו חדא דהו"מ מטעם דכל מעין חתימה לא מנטרף למנין.

ובמהדרש"א תמה על דברי תוס' הללו, ח"ל: לא הבנתי בדריהם כיון דקושטא הוא דמעין חתימה הוא לא תקשי ליה הא לא כתיבא דמעין חתימה היא ולא ממנינא היא כו' ולהכי לא פריך ליה אלא כיון דמעין חתימה ולא ממנינא היא דלא כתיבא הא צר לה חדא, עכ"ל. הנה מתוך דבריו נראה דמעין חתימה אינו מעכבו מלצרפו למנין, שהרי הוא אומר להדיא דקושית הגמרא מעין חתימה הוא ולאו ממנינא משום דלא כתיבא, משמע דאי הוה כתיבה לא היה להקשות בצרי חדא משום דמעין חתימה הוא.

אמנם עיקר תמיהת המהרש"א לא מובן לי, דהא מתמה על התוס' ואומר דלא היה יכול למיפריך הא לא כתיבא משום דזכירה זו של צין שבת לשיה"מ לשם מעין חתימה אומרה, והרי גם לפי מהרש"א עצמו מאי דפריך הגמרא מעין חתימה הוא, פירושו דלא למנינא סליק משום דלא כתיבא, א"כ סוף סוף מה דמקשה הא צר חדא היינו משום דלא כתיבא, א"כ שפיר מקשים התוס' דהו"מ למיפריך הא לא כתיבא דכשם שהוא מקשה עכשיו דמעין חתימה הוא ולא למנינא משום דלא כתיבא, א"כ

תוס' ד"ה רב אשי. מ"מ"ש התוס', "וצירושלמי נמי קאמר דאם התחיל לטעוד בע"ש מצעוד יום אין צריך בקדוש לצרך צפה"ג, משמע דכל מלוא הטעונה כוס א"צ לצרך צפה"ג היכי דלא הוה הפסק", משמע דברכת בורא פרי הגפן אינו מגוף הקידוש. וע"ע בזה בשו"ת הר"י (אור"ח א סימן קנו).

וע"ע בשו"ת מנחת שלמה (סימן יח אות ד) ושם (אות ו) ושם (אות י').

*

תוס' ד"ה ואלא היא. בשו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן קפא) תמה השואל על מירוך בחרא דתוס' דפעמים מצרכין ברכת המזון בלא כוס, דהיא תמוה, דהא בפירוש קא"ל כוס של ברכה אחת שותה, בשלמא אי קאמר ליה ביהמ"ו אחת מצרכין שפיר, אלא כוס קאמר, ומאי שייך המירוך הזה גביה. ובאמת בחולין פ"ד לא מיימי התוס' אלא מירוך קמא וכו' לא.

וע"ז השיב: לענ"ד לא דייקת כהוגן בדריהם, דזה צודאי שהיה ברכת המזון עם כוס כדמוכח מלשון כוס של ברכה אלא דבכרת התוס' היא כאן דפעמים מצרכין בלא כוס דהיינו כיון דאפשר לצרך בלא כוס לא מחייב בעשרה וזוה"מ,

ולענ"ד כיון בזה לדברי ט"ו א"ח רע"ג ס"ק ג' דהנה קי"ל דאברכות הנהנין לא מחייב בעשרה וזוה"מ כמבואר בר' ירוחם משרים נתיב ל"א סוף חלק ד', וז"ל: וכן בכוס של ברכה מ' וזוה"מ כי נצרך אינה מן המצבון וכו' ובזר פרי הגפן כמו כן ברכת הנהנין. ולכאורה אין זה ברכת הנהנין כמו קידוש כמבואר בסימן ה"ל, אלא דיש לעיין לפי דברי ט"ו הנ"ל דהוה דווקא כמו קידוש ואכילת מנה דמחוייב מצד עצמו ואפשר דהכא ג"כ הוה בכלל ברכת הנהנין בזה חדא דאינו מחוייב אלא משום שאכל ואי לא אכל אינו מחוייב ואף אם נאמר דאעפ"כ הא דמי לכיסוי דג"כ משום ששחט אעפ"כ כיון שלפעמים אין צריכין לאותו כוס אם אין לו בכלל ברכת הנהנין הוא.

אחר שכתבתי זה עיינתי בח"מ שפ"צ וראיתי שהש"ך שם ס"ק ג' הקשה כעין קושיתך אבל הקשה כן לפי מירוך א' והוא על דברי התוס' בחולין וממה שלא הקשה ג"כ אחירון ב' (שבוודאי לא נעלם ממנו באותו שעה דברי התוס' בפסחים), ולכאורה הקושיא היא יותר עלומה על דריהם שם תראה שגם הוא פירש דריהם כמו שכתבתי גם הציא שם דברי ר' ירוחם הנ"ל. וקשה לי על דבריו שמירך שם דהוא לא חייב אלא במלות דאורייתא והיינו בג' ברכות חוץ מנובז ומטיב שהוא דרצנן ועל ברכת פרי הגפן, וקי"ל א"כ היאך מחייב על ברכת פה"ג הא גם היא דרצנן ועיין בצ"י בטא"ח קפ"ב ד"ה אבל דעת הרמב"ם ח"ל: ולפי דריהם וכו' היינו למלוא מן המוצנח ע"ש, ואף אם יש לזדד ולומר דרבי דחה דאורייתא היאך מצי לדחוי ממנו והיה הצדוקי יכול לטעון קים לי.

גם מוכרחים אנו לומר דאפי' בכוס של ברכה פטור דאל"כ אותו מאן דאמר דס"ל דמצרכין על כסא דברכתא היא נגד הכת קול דכוס של ברכה שוה מ' וזוה"מ. תמחול לעיין בדברי

ולכן אין להוסיף ואין לגרוע, ומוכח דסברת התוס' דכל דבר שהצריכו מניין כנגד איזה דבר בעינן שיהיה המניין מוכיח מחוכו הרמז שהוא מכיוון כנגד המניין הזה, דמה"ט אין להוסיף על המניין, דכשהוא מוסיף במניין הרי הוא מטשטש את הרמז המכוון נגד מנין מזומנא דוקא, לפי"ז שפיר יתכן דכל שהוא מעין חתימה ג"כ הדין נותן שלא יעלה למנין, דמכיון שהוא צריך להזכירו לשם מעין חתימה הרי שוב לא יכיר שהוא אומר לשם מנין ודינו כמו מוסיף על המנין שצטל זכרונו של המנין. ומה"ט גם מה שהוא מזכיר לשם מעין חתימה אינו עולה למנין הבדלות, דאין זכרון אחד עולה לכאן ולכאן דאינו יכיר שהוא לשם מנין והו"ל כמו מי שמוסיף על המנין.

א"ל יסוד זה דתוס' דפסחים דכל שנאמר בו מנין והמנין מכיוון כנגד איזה דבר עליו אין להוסיף מפני שכל המוסיף על המנין גורע בהרמז שהמנין מרמז עליו, כנראה שהרא"ש לא ס"ל להאי כללא, דבהא דתנן (ר"ה דף לב ע"א) אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות, כתב הרא"ש (בפ"ד סימן ג) דלענין תוספות כדי שלא יוסיף על עשרה מלכיות לענין זה לא נחלקו דאין פוחתין מעשרה אבל אם בא להוסיף הרשות צידו. וכתב עוד ויש מקשים כיון שמפרש בגמרא כנגד מי הני עשרה פסוקים אלמא דוקא יניחו וכשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפים עליהן וכתב ר' אבי"ה ז"ל דאין לחוש לזה, דהא שבעה שקורין בשבת וששה ביום הכפורים דמפרש במגילה כנגד מה תקנוס, ואפ"ה חני אין פוחתין מהן אבל מוסיפים עליהן ה"נ לא שגא, ואע"ג דהכא לא תנא אבל מוסיפין עליהן כי התם, מ"מ חזינן דאין קפידא בתוספת אעפ"י שמפרש בגמרא כנגד מה נתקן, וה"ה גמי הכא, עכ"ל הרא"ש.

וא"באורה יקשה על הרא"ש מסוגיא דפסחים הנו' דפריך והאמר לא תלתא אמר ולא שבע אמר, דמשמע דמנין ג' פג כמו אם מוסיף עליו מלרמז על שבעת, ובהוכחת התוס' מההיא דמנחות (דף לט ע"א) דכל שהמנין הוא כנגד איזה דבר אין להוסיף עליו, אבל באמת לא קשה על הרא"ש דשפיר הוכחתו מההיא דמגילה שאין לזמנא במנין, ואפילו נתקן כנגד מה אין קפידא בתוספת דהיינו דכל שלא אמרו בהדיא שלא להוסיף אנו מעצמנו לא נאמר דיש קפידא שלא להוסיף, וממילא דלא קשה מההיא דמנחות (דף לט ע"א) דשא"ל שצפירוש אמרו שלא להוסיף והיכי דתניא תניא, משא"כ היכי שלא אמרו בהדיא שאל יוסיף יתכן שאין התוספת מעכב את המנין וממילא דשוב אין קצרה דכל לשם מעין חתימה מעכב את המנין ומה שהוכיחו התוס' (פסחים קד ע"א) דמדפריך ומר לא תלתא אמר דמשמע דתוספת מעכב המנין של שלש, י"ל דהרא"ש יפרש קושיא הגמרא כמו הרשב"ם דלאו משום תוספת על המנין נגעו זה ומשום צטול הרמז וכן הביא הרמ"א להלכה בשו"ע (סימן רסג סעיף א) כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, וא"כ מסתבר דגם כה"ג שזכיר לשם מעין החתימה אין זה כפוחת מן המנין וזה דלא כסברת הרא"ש דלעיל, וכלא"ה הרי רא"י ורמב"ם ותוס' נראה דשיטתם דלא ס"ל דכל מעין חתימה אינו עולה למנין. וקצת יש להפליא דברמב"ם וצטור ושו"ע לא זכרו

מה לו להזכיר כאן מעין חתימה הא יכול להקשות דהא לא כתיבא וא"כ צרי חדא.

וה"ל ראיתי בהגה' רא"ש שם דמתוך קושיא התוס' וז"ל: דקדוש והבדלה הם שמות נרדפים ומשמעות אחת להם לשון פרישה והבדלה עיין רא"י פ' קדושים, ולשון קדש נמא לרוב במקרא על שבת והוא כמו דכתיב ביה הבדלה, ועיין רא"ש (סימן יא) דחשיב את יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת להבדלה, וע"כ מטעמא דאמרן, ע"כ. העולה מתוך הסברו זה של הרא"ש, דמה שמזכירין צין יום השביעי לשיה"מ הנהו מההבדלות האמורות בתורה, ונמצינו למדין דמאי דפריך צין יום השביעי לשיה"מ מעין חתימה הוה וכו', ע"כ דסוד הקושיא הוא דכל דמעין חתימה אין לזרפו למנין ונמא דצרי חדא וזה קשה דמנ"ל יסוד זה ולהקשות כ"כ בפשיטות דמעין חתימה מעכבתו ושאין עולה למנין הבדלות, וכי ס"ד דיש צוה משום אין עושין מנחת חבילות חבילות.

וא"באורה נראה לדע"ג דסברת הרא"ש דקשה מאד וראויה למי שאומרה דודאי דבשון הקדש נכלל ג"כ משמעות של הבדלה, מ"מ יתכן דריב"ל באמרו צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בתורה, לעצם לשון הבדלה קא מייכוין ולא לחיבה שמשמעותה הבדלה, וכן נראה לי מדקדוק לשון רא"י בד"ה האמורות בתורה דרא"י מוסיף ע"ז ואומר כמו הנך דלקמן, דלכאורה קשה מאי צרי רא"י בזה וכי לדוגמא אנו צריכים עד שנבין הפירוש של האמורות בתורה, אלא ע"כ דרא"י אחא לאפוקי מפירוש רא"ש, דלאו משמעות של הבדלה קאמר ריב"ל אלא על עצם לשון הבדלה ממש ולא סגי בתיבה שיש בה משמעות של הבדלה, אלא הבדלה להדיא בעינן.

ובן מוכיח לשון רא"י ד"ה וצין כהנים ללוים, שכתב הבדלה בשבת לא כתיבא דמעין חתימה קא חשיב לקמן ולא ממנינא ע"כ. ואי ס"ד כסברת הרא"ש דכל מעין חתימה אינה ממנין הבדלות, א"כ כיצד מוכיח רא"י דמדאינה עולה למנין דע"כ אינה כתיבה, הא י"ל דבאמת כתיבה היא, אלא דמשום דהויא מעין חתימה לאו ממנינא היא, אלא ודאי דמעין חתימה אינה סותרת מנינא ושפיר מוכיח רא"י דע"כ לא כתיבא היא. ולפי"ז מכאן סחירה למה שכתבתי לעיל שרא"י בד"ה הסמוך נראה דמעין חתימה מעכב שלא יצטרף למנין. ועכ"ל דגם רא"י לקמן לאו אמתין חתימה קא סמיך לומר דלא הוי ממנינא, אלא כלומר דמעין חתימה היא ולא כתיבא ורק מטעם דלא כתיבא צרי להו חדא וכמשמעות רא"י כאן וכמו שנתבאר.

ואחרי כל מה שמתהי בדברי הגהת הרא"ש דס"ל דלעלות למנין הבדלות וגם לשם מעין חתימה וזה תרתי דסתרי שאינם עולים צ"ה, התדוננתי דאפשר לקיים סברתו בהקדס דברי התוס' שם (דף קד, ריש ע"א, ד"ה ובר לא תלתא אמר), דכל עין רואה דהוקשה להם בזה דקפריך והאמר לא תלתא אמר ולא שבע אמר דמאי קושיא אם אמר ארבעה, והרי ר"א לא אמר אלא שלא יפחות משלש והרי יש כאן תלתא מתוך ארבעה ומנ"ל דלא יוסיף, ולוה מתרצים התוס' דמסתמא מכיון דהצריכו להזכיר הבדלות במנין, ע"כ בעינן שיהיה מנין המכוון כנגד איזה דבר

והנה הרמזים (פ"ב מה' ע"ד ה"ב) כ' וז"ל, ספרים רבים חזרו עובדי ע"ז בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטה, וזו הקצ"ה שלא לקרות באתון ספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפי' להסתכל בדמות הנורה אסור, שנא' אל תפנו אל האלילים. וכ' הכ"מ, שמקור דברי רבינו בשבת (קמט) ודיוקנא עממה אף בחול אסור להסתכל בה כו'. וא"ת אי כפי' רבינו דדיוקנאות של ע"ז מיירי מאי בעי הש"ס מאי תלמודא, הא פשטיה דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים. ונ"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם ולא לאסור להסתכל בצורה אחת. ולהכי בעי מאי משמע, ומהדר ליה דדרשי' אל תפנו אל מדעתיכם דהיינו בהסתכל אל הע"ז. ע"כ.

והסב"ג (לאיו"ד) כ', אל תפנו אל האלילים, שלא לפנות אחר ע"ז, ואמרינן בשבת (קמט) ונורה עממה אסור להסתכל בה שנא' לא תפנו אלה. ע"כ. וכיו"ב כ' בס' יראים (סי' סה). ובס' החינוך (סי' ריג). ע"ש.

ג הרמזין צפי' על הנורה (ר"פ קדושים) כ', ואמר אל תפנו אל האלילים כו' שלא יפנה לבו צלילים להאמין שיהיה זהם מועלת וכו', וכך ארו"ל דיוקנות עממן אסור להסתכל בהן משום שנא' אל תפנו אלה, הכניסו אפי' ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בעינים כלל. עכ"ל.

וב"ב רבינו ירוחם (ני"ז ח"ה דקנ"ט רע"ב) ואסור להסתכל בצורות משום אל תפנו אלה, וכ' המפרשים דדוקא כשהנורה עשויה לע"ז אפי' לא עזרה עדיין אבל לנוי מותר, כדאמרי' בן של קדושים כו' מכלל דלאחרים מותר. וכ"כ הרא"ש. ע"כ.

וז"ל האגודה (ס"פ כל הצלמים) אפי' בצורתא דזוחא לא מסתכל, וא"ת הא מה"ת הוא כדיליף צפ' שואל מאל תפנו אלה, וי"ל דהיא מיירי בדיוקנא של ע"ז. ע"כ.

ועייין בשו"ת הרד"ק ח"ד (סי' קז) שצ', ואסור להסתכל בצורות חיות, כדאי' צפ' שואל (קמט) וברש"י והר"ן שם. ואע"פ שהתוס' שם כתבו דמיירי בעשאו לשם ע"ז ועדיין לא עזרה, הרי רש"י והר"ן חלוקים, וכל פוסקי הלכות כתבוהו בסתם, ומשמע דכלל גוונא איירי, וכן דקין, דכיון דטעמא הוי משום אל תפנו אל מדעתיכם מה לי נורה ע"ז מה לי אחרת, וההיא דבנן של קדושים, י"ל דהיינו רבותא ידידה דאפי' בצורתא דזוחא דרגילי בה ודשו בה, ולא הוו מפני דעמיהו בהכי, אפ"ה לא הוה מסתכלי בעת"ד.

ועייין להחיד"א בשו"ת ברכה יו"ד (סי' קמב סק"ג), שהביא דברי הרד"ק, ותפס עליו שכמה ראשונים ס"ל כהתוס' שבת. עיי"ש.

אמנם החיד"א סיים שם, שהירא דבר ה' יחוש לד' התוס' כאן ורש"י והערון והר"ן והרד"ק דאסרי בכל נורה אפי' לנוי. ויש לקצר בזה דמוטב שיהו שוגגים וכו'. ע"כ.

וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ה סי' לט) שנשאל אם מותר לילך לקאמעדיא לראות חיות משונות, בהיות כי

הני תלתא הלכתא דאדלחא דנריך שלא יפחות משלש ולא יוסיק על שבע, ונריך שיאמר מעין הצלות האמורות בחורה ונריך שיאמר מעין החתימה קמון לחתימתו ודבר ההשמטה הזאת ז"ע. ולפ"ר היה נראה דמכיון דהר"ף נקט להלכה כהצלתו של רבי יהודה הנשיא דלא אמר אלא חדא המבדיל בין קדש לחול ותו לא ורק דמ"מ נהגו לומר שלש אפשר דהשתא כל הני תלתא הילכתא נעשו להלכתא בלא טעמא ושזב אינם לעיכובא ועדיין ז"ע אלא שאכמ"ל. ע"כ.

*

גמ'. מאן ניהו בנן ש"ל קדושים רבי מנחם וכו'. עיין בש"ס מועד קטן (כה ע"ב) דרבי מנחם דרבי סימא, כאשר מת, אישתעו צלמנייא והוו למחללייא. ופירש רש"י שם, דרבי מנחם - בנן של קדושים, שלא נסתכל אף בצורה של זוחא, כדאמרינן בערבי פסחים. והוו למחללייא - כמו שהחלוקה במעגל ובמחלליים, שבה מטחין טיט הכותל. ע"כ.

*

גמ'. שם. איתא בשבת (קמט) ת"ר כתב המהלך תחת הנורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת. (גורה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. רש"י) ודיוקנא עממה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנא' אל תפנו אל האלילים. מאי גמרא, אר"ה אל תפנו אל מדעתיכם. ופרש"י, דהיינו כגון בני אדם המניירים בכותל חיות משונות, או דיוקנאות של בני"א כגון מלחמת דוד וגלית וכו' וכו' וזו נורת חיה פלונית וכו'. אל תפנו אל מדעתיכם, אל אשר אתם עושים מדעת לבצכם וחלל שלכם, אלילים לשון חללים. ע"כ.

ועי"ז כתבו התוס' בע"ז (ג ע"א), וא"ת מה מדת חסידות הוא דלא מסתכל בצורתא דזוחא, הא אמרי' צפ' שואל (קמט) ודיוקנא עממה אף בחול אסור להסתכל בה משום אל תפנו אל האלילים. ושם בצורתא דזוחא שרגיל לראותה תדיר לא שייכא הפנאה. עיי"ש. מוכח מד' התוס' שהוא איסור ממש מן הדין.

ובערורך (ערך פז) הביא לשון הגמ' הנ"ל, ופי', שבזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנים אל מדעתיכם. עכ"ל. וכ"כ הר"ן. גם המאירי שבת שם כ', דה"ט משום שהם דברים המושכים לבו של אדם, ומפנים אותו לבטלה, ומקירים אותו מעבודת צורא. ע"כ. ומוכח מכל הני רבותא שכל נורות חיות אסור להסתכל אפי' לא נעשו לע"ז.

אבל התוס' שבת שם כ', דהיינו בעשאו לשם ע"ז, אבל לנוי מותר. וכדמשמע מבנן של קדושים דלא הוה מסתכל בצורתא דזוחא, מכלל דאחרניי הוו מסתכלי. ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם דמיירי בעשאו לשם ע"ז אפי' עדיין לא עזרה. עיי"ש.

ועייין בשו"ת לבושי מרדכי תליתא (חאו"ה סי' בט) שכתבו, שהתוס' בע"ז, נשנו באחרונה וחזרו בהם ממ"ש בשבת. עיי"ש.

אמנם האליה רבה באו"ת (סי' שז ס"ק לט) כ', שהעיקר להלכה כד' התוס' שבת (קמט) שלא אסור להסתכל אלא בצורת ע"ז. ושכ"כ הרא"ש ורי"ו ואגודה. וכ"פ הש"ך. והתוס' ע"ז (ג) שאסרו גם לנוי, יחידא נגד שאר פו' הנ"ל. עכ"ד.

ולכן אינו רואה שום איסור בהמסחר בהם ובהחזקתם בתוך שאר סטעמפס של שאר מדינות.

וי"ש עוד טעם גדול בסטעמפס שהרי נעשו באופן שמצוין את הצורות דמלכלין אותן בהפסגט שרושמן עליו בחותם לפוסלו מלהדקו עוד הפעם וגם שמליכין אותם באשפות אחר שנוטלין משם את המכתבים, ואת שאינו נוהג בו משום אלוה אין לאסור כדאיתא בע"ז דף מ"ד לענין שמונת לרחוק במרחק של אפרודיטי וכ"כ אין לאסור להסתכל מטעם זה. ע"כ.

*

גמ'. **במי מבאין בין הים לחרבה.** ידוע המקירה אי ר' יהושע בן לוי הוא תנא או אמורא. הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות מנאז כלל התנאים, כי נזכר בסוף המשניות אמר ר' יהושע בן לוי עמיד הקב"ה להנחיל לכל דקין ודקין וכו', וגם נזכר בפרק שנו חכמים, והוא ברייתא. אמנם רש"י במס' נדה כתב שהוא אמורא.

ובריש ספר לב שלם הביא בשם הרב מהר"א נחום, להקשות על רש"י מהא דפריך כאן לריב"ל, ומשני סמי מכאן בין הים לחרבה, ולא משני לריב"ל תנא הוא ופליג. וז"ע. ומסיק, לדעת רש"י ז"ל תרי ריב"ל הו, חד תנא וחד אמורא. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יוסף אומן (סימן מו) שהאריך בדבריו, ולבסוף כותב: ומאי דקשימיה למו"ה מהר"א נחום ז"ל הנו' סוגיית פסחים דף ק"ד דמאי פריך על ריב"ל מצרייתא והו"ל לשני תנא הוא ופליג, ומסיק וז"ע. עוד יש להעיר דלפי המקשן דסבר דריב"ל לאו תנא ואיכא לאותוצי עליה מצרייתא. מאי משני סמי מכאן בין הים לחרבה. לפי דעמו הו"ל חיובתא ולא למחוק הצרייתא בעבור מימרא דריב"ל. ומאי קסבר התרנן. והמקשן קבל תשובתו ושחיק ליה. אמנם אפשר לומר דלא פריך על ריב"ל מצרייתא דריב"ל בריש גלי אמר פליג ולא נעלם מהמקשן דיש לריב"ל כח כחנא ולא חייש לצרייתא. אמנם מה שהקשה המקשן הוא על מנהגו שאנו נוהגים לומר הצדלה כריב"ל וזו היא שקשה דהגם דריב"ל עצמו פליג עם תנא אכן לא קי"ל כוותיה היכא דפליג עם תנא אלא קי"ל כחנא ולא כריב"ל וזה כונת המקשן. ומשני סמי מכאן בין הים לחרבה כונתו דכיון דהוקצעה הלכה בכל ישראל לומר כריב"ל מוכרח דקמאי קים להו דליכא תנא דפליג עליה וסמי מכאן בין הים וכו'.

ובעין דוגמא פירש הריטב"א בחידושי שבעו' על דף ל"ו במאי דפריך תרתי למה לי ובשיטה מקובצת בינה על דף ז' דפריך פשיטא על אמורא שדן דין שצא לפניו ואינו מובן ופירשו דקאי על מסדר הש"ס ע"ש. וגם אנו בענינתו פירשנו באיזה מקום בש"ס כעין זה. וכיוצא בזה יש לפרש בסוגיית פסחים כאמור ודוק. ע"כ.

*

גמ'. **רב אמר מקדש ישראל ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול.** עיין בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן יח) בדיני הצדלה, ובתו"ד כותב: ובפרק ערבי פסחים סדר רב שחומתין בהצדלה כל מוצאי שבת מקדש ישראל, וטעמיה דכיון

אנשים תמימי דרך ההולכים בצורת ה' אומרים שלא די שאין איסור בדבר אלא אפי' מזה נמי איכא כדי לזכר דר' משנה הצריית. והש"י, שהדבר מפורש לאסור בכמה דוכתי. ומהם הביא הה"א לשבח (קמט) כתב המהלך תחת הזורה וכו' עד אל תפטו אל מדעתיכם. וסיים עלה: וא"כ ק"ו שיש בזה איסור דאורייתא של לא תפטו אל האלילים. עכ"ד. ובמקו"א הארכנו בזה.

*

גמ'. **שם.** עיין דברשות חת"ס (ח"א דף קג) שכתב, שמאז בספרים שחקיקת צורה על המטבעות נתחזק ע"י מלך אחד בערך כמו ב' מאות שנה אחר בנין בית ראשון, אבל מקודם לזה לא היה שום צורה במטבע, עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין שו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן סט) אם מותר לקטור בסטעמפס של המדינות שיש סטעמפס שמזיז עליהן שמי וערבז וכומרים.

וז"ל: ומה ששאל מע"כ בחדא שמסחרו הוא למכור סטעמפס לאלו האוהבים לקבל סטעמפס מכל המדינות ויש מדינות שמזיזים על הסטעמפס כומרים ושמי וערבז שלהם אם מותר לו לקטור בזה. הנה לע"ד אין לאסור דהם רק כהצורות שעל המטבעות שכתבו החוס' והרא"ש בשבת דף קמ"ט ד"ה ודיוקני שמונת כדמשמע מר' מנחם דר' סימאי שקרו ליה בנן של קדושים משום דלא הוי מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחרוני הוי מסתכלי וכתבו הטעם משום דרך צויה לשם עבודת גלולים אמר שאסור להסתכל בה אבל כשנעשה לשם נוי מותר עיי"ש. וטעם זה שייך אף בצורות שעל הסטעמפס שלא נעשו אלא לנוי ולסימן כמו על המטבע.

ועיין בתוס' ע"ז דף נ' בזה"ה ה"ג שכתבו טעם אחר בהיתר ההסתכלות במטבע דכיון שגביל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפגאה ופשוט שאין כוונתם כשכבר הורגל לראות דא"כ יקשה איך הורגלו מתחלה לראות בצורת המטבע וגם איך מותר במטבע חדשה שלא מזינו חלוק בזה וגם איך מותר עני שלא מזוי אצלו מטבעות. אלא הפירוש הוא דמחמת שנעשה לראות בה תדיר לא כדרך שאר ע"ז שנעשה רק להסתכל בה צעת שרזיים לעובדה, לא שייך הפגאה בהסתכלות כיון דידוע לכל שההסתכלות בה הוא בשביל עיני המטבע. וא"כ גם הסטעמפס הוא ממש כן דנעשו לראות בה תדיר לצורך שיש לעשות בהסטעמפס שהוא לדבקם במכתבים וכדומה. עכ"פ באתו הטעם שמתחין להסתכל במטבעות ישנו גם בסטעמפס.

וגם לא צרור לי שיהיה בכלל איסור להסתכל בשמי ערב שלהם דיותר נוטה שליכא איסור כיון שאינו הע"ז עצמה שעובדין לה רק איזה חק עכו"ם להחזיק סימן זה לעבוד הע"ז בזה שלא מזינו בזה"ה שיהיה אסור בהסתכלות ורק מזה הרחקה מן הכיעור יש להחמיר בנעשו לעבודתם כחך שלהם ולא במטבעות וסטעמפס שאין אף להחמיר. וזירות כומרים אם יש שם, הוא כמו צורות מלכים ושאר אנשים שאין עובדין לצורות הכומרים.

אליבא דמאן דצעי מעין חמימה סמוך לפתיחה, הלכך, מסתברא לומר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הצדלת צא"י המבדיל בין קודש לקודש. ומה צריך להוסיף ולכפול את יום השביעי מששת ימי המעשה ואריכות שוטים נ"ל.

וע"ז השיב רבינו תם: ועל שצאת לשנות מנהג רבותינו שלא לומר את יום השביעי מששת ימי המעשה קדשה. מי ישמע לך לסתור מנהג תורה, דמה שאמר למעלה את יום השביעי מששת ימי המעשה^צ, סדר הצדלות הוא מונה ולא דבר למעלה צי"ט אלא בין קודש לחול, אבל באחרונה שהזכיר בין קדושת שבת לקדושת י"ט ואת יום השביעי מששת ימי המעשה דבתריה היינו פירשו דקדושת י"ט אית ביה מעשה אוכל נפש, ומעשה דגבי חול לעיל מלאכת עבודה ומעשה דסיפא מלאכת אוכל נפש ודבר האבד דחול המועד, ופירוש דקדושת י"ט איתא^צ. כך יש לפרש קודם שמשנה מנהג אבות.

ועוד נראה לפרש להזכיר שבת הצדלות תיקנו כאן: קודש לחול, אור לחושב, ישראל לעמים, יום השביעי לששת ימי המעשה, בין קדושת שבת לקדושת י"ט הצדלת [ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת] פירוש באוכל נפש [צי"ט] ודבר האבד בחול המועד שאחר הי"ט, הצדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושת פירוש בקדושת ישראל כהנים ולוים ובקדושת י"ט הרי ז'. ומשום חבת היום תקנו שבת ולאפוקי מפלוגתא, כדאמרין והמוסיף לא יוסיף על שבת ומעין חמימה הו' ונפלאה עליך אחר שמוחק אני כך שאתה בקי בחדרי תורה וצאת לסתור מנהג קדמונים. ע"כ.

ועיין במחזור ויטרי הלכות פסח (סימן צד). וע"ע בספר העיטור (ח"ב עשרת הדברים דף נג ע"ב), שדעתו כדעת רבינו אפרים.

*

תוס' ד"ה וזמר. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן עה), ח"ל: והנה צאה דאמרין בש"ס שם לא יפחות משלשה ולא יוסיף על ז' כתבו תוס' משום דנתקן נגד דבר מה כמו בחוליות שבצינורות לא יפחות מו' ולא יוסיף על י"ג. ול"ע מהא דתנן ר"פ הקורא עומד [מגילה כ"א ע"א] שצאת קורין ז' לא יפחות אבל מוסיפין והוא נגד ז' רואי פני המלך [שם כ"ג ע"א], ומה הוכיח הרא"ש שלהי ר"ה [פ"ד ס"ג] דמותר להוסיף על פסוקי מלכות א"ע שנתקן נגד עשרה מאמרות כי אין הפסד

דנפקא לה קדושת שבת לא חסך אדעתין דפקעא לה קדושתיהו דשרא, ואצ"י לייט עלה דלא נימא שמתחדש תוספת קדושה לשרא צינורות השבת, חלילה לזולתי במחשבתנו שבת כוליה האי.

וחתימות ההצדלה משבת לי"ט שהיא המבדיל בין קדש לקדש נ"ל מקרא, דכתיב והצדילה הפרכה לכס בין הקדש ובין קדש הקדשים. וזו אחת מו' הצדלות האמורות בתורה, והכך: ויהי מבדיל בין מים למים, הצדיל את שבת הלוי, ויצדל אהרן, ועוד ג' מעין המאורע שהן בין אור לחשך ובין ישראל לעמים ובין שבת לחול, לפיכך לא יפחות מג' ולא יוסיף על ז' שאין עוד הצדלות בתורה, ואם צא להוסיף על ג' ה"ה שלא יפחות מו', דכיון דגלי דעתיה דלא סגי ליה להזכיר ההצדלות שהן מעין המאורע בלבד אף הוא לא יזול במקצת שאר ההצדלות, והיינו דקא מתמהינן על רבא דלא תלם אמר ולא ז' אמר עד דפריך דתלם הוא דאמר אלא שהוסיף מעין חמימה סמוך לחתימה.

ובמוצאי שבת לי"ט לא סגי לן דלא נוסף על ג'. דהא בעינן החם המבדיל בין קדש לקדש וסדר הצדלות של כל השנה הרי ד', לפיכך לא נפחות מו' כדברי ר"ת, אלא שיש לנו לפרש הנוסח השגור בפי כל ישראל שהוא מכוון לכל שבת הצדלות שזכרנו, וכיון שאין אנו פותחים בה מעין חמימה [ואפילו לדין שלא [ס"ל] כמאן דצעי מעין פתיחה סמוך לחתימה, כל היכא דאפשר ניחא שמהא פתיחה מעין חמימה] ידק לפרש בין קדש לחול דרישא שהוכנה בין מים עליונים למים תחתונים, והדר בין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה הרי ד', וההצדלה בין קדש לקדש כוללת ג' דברים בין שבת לי"ט שזה קדש חוה קדש קדשים ובין כהן ללוי ובין לוי לישראל כפיר"ת בסוף הנוסחא, ושפיר הוא מעין חמימה סמוך לחתימה כדאמרין כיון ששלשתן הם בכלל ההצדלה בין קדש לקדש, אבל מ"מ אין צורך לכפול ולומר ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הצדלת וקדשת, אלא כך הנוסח הממוקם ומקובל: צא"י אמ"ה המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה ובין קדושת שבת לקדושת י"ט הרי ה' כלן בתר המבדיל דרישא גרידי והדר אמר והצדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושת פירוש הצדלת ליום וקדשת כהנים, וחזית צא"י המבדיל בין קדש לקדש, הרי דבר זה נפתח בגדולים ונסתמים בקטנים והוא דרך נכון וצורר. ע"כ. וע"ע צבית האור (מצ' הא' כלל א' אות כ).

*

תוס' ד"ה בעי. שאלת רבינו אפרים לרבינו ר"ת מדפס באריכות בספר הישר (חלק התשובות סימן סו), ח"ל רבינו אפרים: ועל מנהג המדינות אני חולק ועליך להצחין, סדר הצדלה צי"ט שחל להיות צמ"ש נוהגין בכל אלו המקומות להצדיל: בין קדושת שבת לקדושת י"ט הצדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הצדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושת צא"י המבדיל בין קודש לקודש. ונפלאה מאוד על זה דאין זה לא מעין פתיחה סמוך לחתימה ולא מעין חמימה סמוך לפתיחה. ומה שהזקקנו לומר בין קדושת שבת לקדושת י"ט הצדלת היינו

^צ רבינו תם בא בראשונה ליישב קושיא שלא הוזכרה לעיל בשאלת ר' אפרים, והקושיא היא דמה שזכר שני פעמים בהבדלת מוצאי שבת שחל להיות בי"ט את השביעי מששת ימי המעשה? וע"ז תירץ רבינו תם ששניהם צריכין, כי בראשונה כונתו על בין קודש לחול ובאחרונה בין קדושת שבת וקדושת י"ט, ואף שבשניהם נאמר ימי המעשה בראשונה הכונה על מלאכת עבודה דחול ובאחרונה הכונה על מלאכת אוכל נפש דיום טוב ודבר האבד דחו"ה, שבוה הי"ט עם יומי דחול המועד גם כן ששת ימי המעשה נקראים מול שבת, אע"ג שעליהם קדושת י"ט איתא.

^צ ועפ"ז יובנו גם כן דברי התוס' כאן, ותסור תלות המהרש"א.

^צ כלומר שעליהם קדושת י"ט איתא ומ"מ הם ששת ימי המעשה לגבי שבת שאסור בו אוכל נפש ודבר האבד.

ס"ב ע"א ובחגיגה ה' ע"ב). [ומסיק: אלא הנכון כמו שכתב רבינו חס, שמכיון שזרכת אלהי נשמה היא זרכת הודאה אינה זריכה לפתוח בצריך].

אמנם בשו"ת הרא"ש (כלל ד סימן א) כתב הטעם דאינה פותחת בצריך, מפני שהיא סמוכה לאשר יר, ולפיכך לא יפסיק ביניהם. [ו"ל: ובצריך לא יפסיק בין זרכת אשר יר לאלהי נשמה, כי היא סמוכה לה ולכן אינה פותחת בצריך].

וע"ע בתוס' זכרות (מו ע"א ד"ה כל, שכתבו דאינה סמוכה לאשר יצר ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא זריכה ההודאה, וכמ"ש התוס' כאן. וע"ע תוס' ברכות (יד ע"א) סוף ד"ה ימים, ושו"ת מהרי"ל החדשות (סימן א) ושו"ת יפה נוף (סימן לט).

*

תוס' ד"ה חוץ. כתב בשו"ת מהרי"ל (סימן טז), ו"ל: זכרתי מה שהגדתי לי על אותו שאמר לענות אמן אחר זרכת שלפני הפטרה, טעה בזה שכתבו רבותינו שאין לענות אמן אחר שכל דבריו אמת וצדק, כי הכל זרכת אחת ומסיימת הנאמן בכל דבריו. ומה שיש שם הפסק לפני "נאמן אתה" הוא שהיו רגילים לומר שם שבת, כדאיתא במסכת סופרים [פרק י"ג הלכה י']. וצ"ל צדק לצדק נתחלף לו. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן כה) ו"ל: וכן לצדק על הלל אינו מצריך כלל אפי' בתחלה, אע"ג דמסקנת מהר"ם [הגהות מיימוני חמץ ומלה פ"ח אות ה'] לצדק ז' פעמים, וכתב אגודה [סימן פ] שכן נהגו, מ"מ מסקנת התוס' אינו כן. ע"כ. וע"ע צטור (אור"ח סימן תעג) ובגדלי ישע על המרדכי (אות לד).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת ויקרא אברהם (אור"ח סימן ב) ושו"ת שאל ומשיב (מהדורה א ח"ג סימן קנו).

*

תוס' שם. עיין מהרש"א זכ"ה זכ"ה ולא הוה הפסוקים הפסק וכו', שהקשה אמאי זרכת שאחר הפטרה פותחת בצריך. ומסיק צ"ע.

עיין בס' ארחות חיים (דף מא ע"ב) ש' להקשות כן בשם הרא"ה, ועיין בחי' הרא"ה זכרות (דף מו) ש' ליישב, שאין זרכת אחרונה של הפטרה סמוכה לזרכת שלפניה, שאין זכרות האחרונות זרכת על קריאת הפטרה, אלא זכרות של שבת והודאה. עיי"ש.

*

תוס' שם. מצוה בתוספות, שזרכת צריך שאמר היא זרכת שנתקנה לפני פסוקי הומיות, ושבתה היא זרכת שלאחריהם, ושלכן אסור להפסיק ביניהם בדיבור, וכן כתבו הר"ף והרא"ש זכרות (ריש פרק אין עומדין). וכן פסקו הטור והשלחן ערוך (בסימן נא סעיף ד). וכתב בשלחן ערוך הרצ (סימן

זהבספה, ומה למד מהרי"ל להוסיף על ז' נרות אע"פ שהם נגד זכור ושמור ופסקו רמ"א א"ח ס' רס"ג וז"ע לכאורה.

והנ"ל ע"ד בזה דודאי בסדר הבדלות לולי חיקון חו"ל [חסר כאן, וז"ל: לא היו מוסיף סדר הבדלות כלל, וכן צ"ע לולי חיקון חו"ל] מהיכי חיתי לעשות חוליות כלל, ואפילו היו עושים שלש גדיל מ"מ חוליות לא היו עושים והם אמרו והם אמרו ואין לשנות, משא"כ בהדלקת נר שבת דמנחה להרבות זכרות כדכתיב [ישע"י כ"ד, ט"ו] באורים כדו ה' ואמרו במדרש [ילקוט שם] בפגסם, ואין יצואו חו"ל ויאסרו להוסיף על ז' נרות משום רמז ידיהו, וכן בקריאת התורה בשבת שאין צו בטול מלאכה לעם היו יכולים לקרות כל היום ולהזמין גברי טובא הלא צימיהם לא היה תוספת זרכת שאינה זריכה כי הראשון מצריך [לפניו, והאחרון] לאחריו ואין יצואו חכמים לאסור שלא יקרא יותר משבעה משום רמז ידיהו, ע"כ די להם שלא יפתחו אבל המוסיף שפיר קא מוסיף, וכן בפסוקי דר"ה דמלכות שהוא בתוך התפלה וספור שבתיו של מקום אין לתת קצצה להוסיף בשבתים כי הכל מענין התפלה ע"כ אמרו לא יפחות אבל מותר להוסיף, וא"כ צידדון דידן נמי נאמר דוקא בזרכת הבדלה דקדקו לומר והאמר לא ג' אמר ולא ז' אמר אבל בתפלה לית לן מספר לסדור שבתים וכל המוסיף מוסיפים לו. ע"כ. ועיי"ש עוד. ובפתח הדביר (סימן רסג סק"א) ושו"ת אפרקסמא דעניא (סימן קצה).

וע"ע בגליוני הש"ס כאן, שכותב: עיין מה שהארכתי ב"ש זכרות דנמחמא"י אי ההוספה היו עקירה. ע"כ.

דף קד ע"ב

גמ' א"ל רברבנותיה דמר וכו'. עיין בשו"ת מהר"י צרונא (סימן קלט) דמכאן משמע דאז יכול לומר לבנו "מר".

*

תוס' ד"ה כל הברכות. עיין בשו"ת הרא"ש ד (סימן מד) ו"ל: למה אין זרכת אלהי הנשמה פותחת בצריך והלא מטעם ארוך הוא ואינה סמוכה.

תשובה: כל זרכת שאין לה קצת אין זה מלכות כגון זרכת זימון פ' נצרך שאכלנו, וכגון זרכת הדרך ותפלה קצרה, שאין כל דרך ראוי לתפלה זו אלא אם כן הולך פרסה, ותפלה קצרה אינה אלא במקום סכנה, וכן זרכת זו אינה אלא בשעת קצת.

ועוד יש לומר מפני שצריך קודם השינה [זרכת המפיל] עשאה בזרכת הלל שהזכרה שמצריך לאחריו אינה פותחת [בצריך] מפני שסמוכה לזרכת שלפניו. ע"כ.

ובן כתב האבודרהם (יד ע"א) בשם הרא"ש ד, ומוסיף בשמו: ושינה אינה הפסקה מפני שאינה מעשה.

אמנם תמה שם על דבריו, שהרי אי אפשר שלא יצטרך לקיים מצות עונה, ולריך שישיט עמה, (כמו שאמרו בברכות

אסור. ולא דמי להבדלה, דאמרין דבי רב אשי לא קפדי אמיא, דשאי אפוקי יומא מעילוי יומא, דשבת קובעת, ואסור ליהנות בכל מיני הנאות של אכילה ושמייה עד שיקדש. והכי אמרין בפרק ערבי פסחים, סבור מנייה כשם שקובעת לקידושא, כך קובעת להבדלה. אמר ליה רב נחמן, הכי אמר רב, להבדלה אינה קובעת, ואין צריך להפסיק אס התחילו לאכול, אכל לשמייה דשכרא וחמרא, מפסיקין, אכל לא בשמייה מיס. ומשמע, אכל שבת, דחמירא, מפסיקין אס התחילו לאכול, וצריך לפרוש מפה ולקדש, גם אסור לשמות מיס. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן רכו) בשם' להאזין בעל חקל יצחק מספינקא.

וע"ע בספרו דעת תורה (סימן רעא סעיף ד) וכן בקונטרסו אהבת שלום הנספח לספר מנחת שבת (אות יא) שנשאל באשה שהדליקה נרות שבת בצרכה מצעוד יום, ואח"כ נמאה למים מאד קודם חשיכה, אס מותרת לשמות מיס, והשיב כיון דאיסור שמייה מיס קודם קידוש משום דשבת קובעת כמו לענין מעשר כג"ל, אי"כ תלוי בפלוגתא אס ביה"ש קובע למעשר, ולשיטת בעל המאור וש"ג בסוגיין דוקא אלא הכוכבים קובע למעשר, ולא ביה"ש, ולהר"ף והר"ן גם בין השמשות ותוספת שבת קובע, וגם להכ"מ שהביא המג"א שם (סי' רע"א סק"י), מותר לטעום קודם קידוש קודם שהחשיך, רק אס אמר בואו ונקדש אסור, ובפרט קודם ביה"ש, וכן לדברי הצ"ח ושל"ה ומהר"ל מפראג שצמג"א (סי' רס"ד סק"א) ופר"ח (סי' תע"ב), מלות עוגג רק בלילה. והנה הא דשבת קובעת הוא משום דכתיב וקראת לשבת עוגג כדאיפת צביה (ל"ה ע"ב), אי"כ אינה קובעת עד לילה, ומותר לשמות מיס קודם קידוש, וגם יש להוכיח כן מתוס' כחצות (מ"ד ע"א) ד"ה דמסר, דבחוספת יו"ט ליכא שמחה, אי"כ גם בחוספת שבת ליכא משום עוגג, ולכן יש להקל במקום נער, אס אינו יכול לקדש, עיי"ש.

ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן יח) נשאל, באשה שהדליקה נרות שבת קודש ומיכא אח"כ נזכרה שצריכה לקחת איזה כדור לרפואה, אס מותרת לשמות קצת מיס או גם שאר משקין בלי לעשות קידוש, או צריכה לעשות קידוש מקודם, היות וכבר קבלה שבת בהלקחת הנרות. עיי"ש שהאריך בזה.

ובמיק: דאס שומה רק מעט כדי להצליע הכדור, ול"ה לה שום הנאה באופן דא"ל לצרך, ואיירי עוד קודם בין השמשות, ולא התפללה עוד ערצית, שפיר יש להקל.

*

ולענין אס מותר לטעום קודם קידוש של יו"ט, הנה השער המלך (פ"ה מהל' מעשר) כ', דהואיל ושבת קובעת למעשר נפקא לן צביה (לד ע"ב) מדכתיב וקראת לשבת עוגג, י"ל מה"ט נמי יו"ט קובע למעשר, דיו"ט נמי מקרי שבת. וכ"כ הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז), שכסם שמונה לכבד את השבת ולענגו, כך כל ימים טובים, שנאמר לקדש ה' מכוזב. ע"כ. ושם הביא השעה"מ ד' המאירי שכ' בהדיא דיו"ט אינו קובע למעשר. וע"ע בפתיח תשובה יו"ד (סי' שלא סק"א)

קבד סעיף ח), שלכן אסור להפסיק בפסוקי דזמרה לאמירת ברוך הוא וברוך שמו, הואיל ואין חיוב לאומרו מתקנת חכמים ואינו אלא מנהג. וכן כתבו בצאר היטב (סימן סו סק"ט), ובשו"ת זכור ליתחק (סימן ז).

ובשו"ת הרשב"א חלק א' (סימן חסט) כתב, נהגו בארצותינו לומר פיוטים לכבוד חתן ומילה קודם ברוך שאמר ולאחריו, ובין יוצר ואהבת עולם, ובין אהבת עולם לקריאת שמע. והרמב"ם כתב שאין ראוי לעשות כן. וכן נראה לי בדוא. אלא שמנהג זה פשוט ברוכ המקומות והנה להם לשראל. ע"כ.

*

תוס' שם כתבו תוס', דצרכת ישמח שבסוף פסוקי דזמרה אינה פותחת בצרון, לפי שמוכה לצרון שאמר. ולכן יש לומר שלא לספר צביהם, ואע"פ שיש הפסק הרבה בפסד"ו מ"מ לא מפסקי. וא"ת צרכה אחרונה למי שקורא בתורה אמאי צריכה לפתוח בצרון, הא סמוכה לצריכתה לצרכה ראשונה. וי"ל לפי שהיו רגילים שלא היו מצרכים רק הראשון צרכה ראשונה והאחרון צרכה אחרונה, ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון. ואח"כ שתיקנו לכא"ל שוב לא וזה ממקומה. עכ"ל.

ועייין בשו"ת לבושי מרדכי מה"ח (חא"ח סי' טז) שנשאל דבין מי שהיה מתפלל עם הצבור, וכשסיים לומר שירת הים, הספיק השליח צבור לסיים צרכת ישמח, והפסיק כדי לענות קדש וצבור, ולאחר שענה ברוך ה' המצורך לעולם ועד שבת והתחיל יוצר עם הש"ס, וזכר באמצע יוצר שעדיין לא אמר צרכת ישמח, האם יוכל להפסיק לצרכת ישמח באמצע יוצר או כשסיים בא"י יוצר המאורות, או הפסיד אמירת צרכת ישמח לגמרי. והשיב שג"ל שאין להפסיק לומר ישמח גם בבין הפרקים, כגון לאחר בא"י יוצר המאורות, לפמ"ש תוס' כאן שבצרכת ישמח אינה פותחת בצרון לפי שהיא צרכה הסמוכה לצריכתה, היא צרכת ברוך שאמר, פסד"ו לא הו הפסק, שעליהם נתקנו, דמה"ט נמי אמת ויציב אינה פותחת בצרון שממוכה לאהבת עולם, וק"ש לא הו הפסק, כיון שעליו נתקנו. וכ"כ הר"ף דמה"ט אין לאשטעווי צביהם. וכל זה כשאומר ישמח אחר פסד"ו שע"ד כן נתקנה, משא"כ אחר ב' יוצר המאורות דהו הפסק בין פסד"ו לישמח, ונמצא עובר על מ"ש שצרכה ארוכה פותחת בצרון, ואס באמת יפתח בצרון הו"ל משנה ממשע שקבעו חז"ל וכו'. וע' בתוס' שם לענין צרכת התורה שאין לשנות ממנה שתיקנו בעיקר התקנה. עכ"ד.

דף קה ע"א

גמ'. רב חנניא בר שלמיא ותלמידיו דרב וכו'. עיין גל"ח כאן, ומ"ש בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן פא) ושו"ת שולח ונשיב (מהדורא רביעאה ח"ב סימן רא).

*

גמ'. הכי אמר רב לקידוש קובעת וכו'. כתב בשו"ת הרא"ש (כלל בה סימן ב), ח"ל: וששאלת אס מותר לשמות מיס בלילי שבתות ובלילי ימים טובים קודם שיקדש. דע, שהוא

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת בשמים ראש (סימן שעח), ח"ל: והא דאמרין אסור לאדס שטעום קודם שיכדיל, מסתברא לי דהיינו בשיעור רביעי, כמו השריי בתענית טועם, אלא שיש לומר הואיל ונקיט גמרא "כלום", דלגמרי אסור. ע"כ.

*

גמ'. **מי שלא קידש בערב שבת מוקדש והולך בל היום בואו.** עיין בטור (או"ח סימן רעא) פלוגתא רב עמרם גאון והרמב"ם, והטור החליט כהרמב"ם דאפילו הויד ולא קידש כליל שבת מקדש כל היום, וכ"פ בש"ע שם (סעיף ח'). וכתב ה"ח הטעם, משום שאינו רק לתשלומין שנחלק בין שוגג למוזיד אלא כל יומי זמני הוא.

ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן יז) שנחמורר השואל [הוא הגאון בעל מהר"ם שיק] מהא דגבי הדבלה (סימן רצט סעיף ו) פסק דוקא שבת ולא הדביל משמע ולא הויד, [והיינו דהדבלה בודאי אינו אלא לתשלומין וכמ"ש ב"ח שם סי' רע"א הנ"ל], וקשה, אם יש לחלק בין קידוש להדבלה בזה, איך פשיט הש"ס כאן קידוש מהדבלה, וא"כ מנ"ל שוב לחלק ביניהם.

וע"ז השיב: אבאר בעזה"י סברת ה"ח לחלק בין קידוש להדבלה ולסלק קושייתך מפרק ע"פ, והוא בשלמא קידוש אע"ג דלכאורה זכור בכניסתו משמע מ"מ כיון דהקדושה מוספת והולכת וכבוד יום עדיף מכבוד לילה והיה ראוי לקדש ביום על חוספת קדושתו, ונהי אי קדיש בכניסתו סגי לכל מה שמוסיף והולך מ"מ מדרבנן חיקנו עכ"פ קדושה רבא לתוספת קדושת היום, ויש מאנשי מעשה מדקדקים לבדן על הכוס גם בקעורה ג' משום חוספת קדושה, ונהי דלא חייבוה תורה בכל אלו מ"מ מי שלא קידש כלילה ומקדש ביום אינו רק תשלומין כי על שינוי קדושה הנכנסת עתה ג"כ מצדן.

ב"ל זה בקדושת היום משא"כ בהדבלה דלא שייך אלא ברגע פרידת שבת מהחול ועל אותה רגע מצדן ושוב כל ימי החול שוים ואם מצדיל אח"כ אינו כמו פורע חובו שהרי חייב לבדן בזמנו ואינו אלא תשלומין ע"כ בזהו ולא הבדיל אין לו תשלומין [אין לתשלומין] וממילא לק"מ מפרק ע"פ, דבעל האיצטא היה מסופק אי אפילו יש תשלומין לקידוש משום דלא עלה על דעמו שיהי' תוספת קדושה וחיוז היום בעצמו ועיקור זכור בכניסתו והיה מסופק אי עבר זמנו אם יש לו תשלומין, ופשיט מהדבלה לכלל הפחות לא גרע מהדבלה, אבל לבתר דמייתי דכבוד יום עדיף עד דמסיק דמי שאין לו אלא כוס א' היה ראוי להניח ליום לקדש עליו אלא חציבה מזוה בשעתה, ונ"ל קצת כעין מ"ש רדב"ז בשת"י (ח"ד סימן אלף יג) וח"פ [סי' ק"ן] דלורחי עדיף מלעשות מזוה מן המוצא וה"ג אע"ג דכבוד יום עדיף מ"מ חציבה מזוה בשעתה לקדש כלילה ולורחי עדיף, מ"מ לפי המסקנא אין הקידוש ביום רק תשלומים אלא חובת עצמו ואפילו הויד חייב.

ואפשר דר"ע גאון נמי לא פליג אלא בקידוש על היין ובמקום סעודה כיון שמתפלל א"כ הרי מקדש ביום וכלילה וקידוש על היין ובמקום סעודה אסמכתא דרבנן ולא חיקנו אלא בכניסתו והשאר לתשלומין. ומ"מ כבר כתבתי אני

שהביא דברי השעה"מ, וכי, שכן מלא כל"ה וצפני יהושע שר' דיו"ט אינו קובע למעשר. וא"כ לפי"ז מותר לטעום קודם הקידוש של ליל יו"ט, הואיל ואין יו"ט קובע למעשר.

וע"ע בשו"ת יד אליהו - ראלגאלער (פסקים סימן יח אות ב), ח"ל: קודם קידוש יו"ט אין איסור אכילה בזמן השמשות. עיין פסחים (קה) כשם שהשבת קובעת למעשר וכו'. וכיון שלענין יו"ט אינה קובעת למעשר, א"כ לא חשיבא כ"כ אכילה ידידה לאקצועי מספק. וע' בהרא"ש בזה. ובפרט דקידוש ידידה דרבנן. ע"כ.

וע"ע מ"ש המהרש"ם בס' אורחות חיים (סימן רעא סק"ג), ונדפס בדעת תורה שם, שכתב כהנ"ל בדיון יו"ט אם אסור לטעום קודם הקידוש, לפני מ"ש הרא"ש דחליא בדיון קביעות למעשר, ולפמ"ש הפנ"י והנ"ל (ביצה לה) דדוקא שבת קובעת ולא יו"ט, וכ"ה במאירי, היה נראה שמוחר. אבל שוב הביא שו"ת הרא"ש (כלל כה אות ב) הנ"ל, שכתב: ושאלת אם מותר לשמות מים כלילי שבתות וכלילי יו"ט קודם שיקדש. דע שהוא אסור. ול"ד להדבלה דאמרין רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמנא. דשאני אפוקי יומא מעילוי יומא, דשבת קובעת ואסור ליהנות בכל מיני הנאות של אכילה ושתייה עד שיקדש. ע"כ. הרי מפורש דיו"ט שזה לשבת בזה. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** הישועות יעקב (סימן רצו סק"ב) הביא ראיה מכאן, כדעת המחבר דנשים חייבות בהדבלה. דהא הבי' (ר"ס רצט) הביא דברי בעל העיטור, דס"ל דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה פורס מפה ומצדיל. ושכן פי' הר"ק והסמ"ג. והרא"ש מחיר גם בודאי חשיכה. ומהריק"ו הסכים להרי"ק והסמ"ג. ע"כ. וקשה דא"כ כיון שעדיין לא חשכה חיפוק ליה משום ק"ש שבדאי אינו יואל י"ח ק"ש קודם זאה"כ. וא"כ בלא"ה אינו רשאי לאכול קודם הדבלה בתוך חצי שעה שהקודם זמן ק"ש. ובשלמא להסוברים דאפי' בודאי חשכה מיירי, י"ל דמיירי שקרא ק"ש, אבל אי נימא דבספק חשכה מיירי ת"ל משום ק"ש שעדיין לא יואל י"ח. אמנם אי נימא דנשים חייבות בהדבלה ניחא, דנ"מ לענין נשים שפטורות מק"ש. וזה ראיה נפלאה. עיי"ש. וכבר האריכו הפוסקים הרבה בדיון זה, ואכ"מ.

*

גמ'. **ב"ל הטועם בל"ח קודם שיבדיל וכו'.** כבר כתבו הפוסקים, שחולה שאוכל בתשעה בל"ח נדחה, לריכס להבדיל הדבלה על הכוס לפני אכילתו, שהרי אסור לאכול שום דבר עד שיכדיל על הכוס. עיין בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא חמישאה סימן לט) ושו"ת עמק המלך (סימן כג) וע"ע בשו"ת קנין תורה (חלק א' סימן קיח אות ב).

ועיין להמיר"א בצרכי יוסף (סימן תקנו סק"ג) שהחולה המצדיל על הכוס יכול להוציא את בני ביתו ידי חובתם בהדבלה זו, אף על פי שהם מתענים, ואינם אוכלים עד הערב. וע"ע בשדי חמד (מערכת בין המצרים סימן ב' אות ה').

*

אין רגילין לעסוק בתורה בין שמי התפלות משום חסם שמת [וכו'] כל בתי מדרשות בטלין [מיו"ק כ"ז ע"ב], אך אינו אסור אלא מנהג הוא לזכרון פטירתו, אלא שקורין מס' אבות וגומרין אותן חמשה פרקים כל מנחת שבת¹², אבל אכילה ושחיה לא חיקנו הקדמונים ומנהגם תורה היא, שלא הכל נכתב בתלמוד, שהרי כמה דברים קבלה בדינו כגון עיבור ותיקון תפלות וזרכות ודברים הרבה למנהג זניעות ופרישות. ואפילו לא היה קבלה בדינו היה לפרוש לכל יראי השם כ"ש [שלא] להנהיג במקום שלא נהגו. ודברים כאלו ע"פ מדרשים ותלמוד ירושלמי כי האי דשרך דמשערין באלף, וכי האי דאין מגלין דינו ליחיד, ואע"ג דטעו זה לפרושה על יחיד הנשאל, ולא היא דעל המלמד לחברו לטעון קאמר כדאמר ר' יהושע בן לוי, אל תעש עמך כעורכי הדיינים שלא לגלות דינו ליחיד ומשני ידע זה [שהיא] כשירה.

ומנהג שלא נהגו לפרוש אינו ראייה, ואי משום ג' סעודות יכול באספרמקי ומגדי. גם נראה כי נחקנה סעודה שלישית בצהריים סמוך למנחה ואפילו לרב חידקא בתחלת המנחה [שבת קי"ז ע"ב] כדמציא ערביה מדיחין לאכול בזה שחרית, שחרית מדיחין לאכול בזה בצהריים, בצהריים מדיחין לאכול בזה במנחה, מן המנחה ולמעלה אין מדיחין. ופסקו דסעודה קטנה מותר לאכול במנחה גדולה. ואיכא שהוה טובא בין אכילה למנחה קטנה. ואע"ג דאמרין פורס מפנה ומבדיל, אקראי בעלמא.

ובקשה מכס אל תעשו מלכותו אגודות אגודות כי מימי ר' שלמה אלו שותים וצדירים שאין בהם ממש אל תקדיחו את מקומו ואטו אכן קטלי קני באגמא אכן שלא לחוש לכבוד זקננו. אל נא אחי תרעו. ואל הנדיר ר' מרדכי אהובי ראש המדברים אני מזהירו, כאשר חפץ בחייו וצאצאיו, שלא יקל קולות שלא נהגו עד עתה כי בדבר הזה יטיל בינינו [מדיינים כבדית] ארמון. ואם ישמע לקול אזהריו, יהי חן המקום על יושביו, ושלוש לו מכל סביביו, ושומע לי יסכון בטח ושאין מפחד, ומה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, והיה הלור אחד ושמו אחד. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת מן השמים (סימן לט) ו"ל: ועוד שאלתי על האוכלים בין תפלת המנחה לערבית אם יש עבירה כאשר הורה רבינו יעקב ז"ל אם לאו.

והשיבו: ואכלתם אכול ושבעו והללם את שם ה' אלהיכם אשר עשה עמכם להפילא [יואל ב, כו], והראיה יום הכפורים ותשעה באב ושאר התעניות.

ובמדומה לי כי ראיות שאר התעניות [נמצא כחוב על הגליון: ולי נראה שהכוונה על תעניות של מטר שאוכלין מצעוד יום] מהא דאמרין בתעניות ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפלה, ואי אפשר לומר שיתפלל ענגו בתפלת ערבית אם יש לו לאכול אחר תפלתו אלא וודאי בהאי קאי באוכלים אחר תפלת המנחה ומאחרין תפלת ערבית עד אחר אכילתן ומתפללין ענגו בתפלתן,

במקום אחר כיון שחיקנו חז"ל קידוש על היין במקום סעודה א"כ כל מי שידע שיש לו יין וסעודה מכיון עגמו שלא ללאת ידי חובתו בתפלה וכשמכין שלא ללאת לכ"ע אינו יואל ידי חובת מלוא ושוב הוא קידוש על היין דאורייתא ואין כאן מקומו. ע"כ. עיי"ש עוד.

וע"ע בזה בשו"ת מהר"ם שיק (יר"ד סימן שמא) ובספרו על תרי"ג מלות (מצוה לא) שמצואר ק' הנ"ל באריכות. וע"ע בדברי המהר"ם שיק (אר"ח סימן שלה), ובליקוטי הערות על שו"ת חסם סופר שס. וע"ע בשו"ת משכנות יעקב (אר"ח סימן פב) ומרפא לנפש (ח"ג סימן ט).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת ר' יוסף מסלוצק (סימן ז).

*

גמ'. כבוד יום וכבוד לילה וכו'. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן סב).

*

רשב"ם ד"ה כשם שקובעת למעשר. עיין משנה למנח (פ"ה מה' מעשר הכ"ג) שרואה לומר דפירות שאינם חייבים במעשר אלא מדרבנן מותר לעשרן בשבת, וכן פירות שלא גמרו מלאתן והשבת קובעתן, ומסמייע מהגמ' בצינה (לו ע"א).

ועיין בשו"ת יצן אליעזר (חלק א' סימן יג) שמביא ראייה מפורשת דלא כהמל"מ מדברי הרשב"ם כאן, שכותב: דאין אוכלין בשבת אפי' עראי מתבואה שלא נגמרה מלאתה למעשר אלא"כ עישר מערב שבת. הרי בהדיא שאף בלא נגמרו מלאתן נמי מוכרחין לעשר בערב שבת ואם לא עישר בע"ש אין תקנה לאוכלו, שהרי מדגיש וכותב אלא"כ עישר מערב שבת, ומשמע שאכל בשבת לא.

*

רשב"ם ד"ה דאי לא קמני. עיין מרפא לנפש (ח"ג סימן ח אורח ז).

*

תוס' ד"ה והג"מ. בספר הישר חלק התשובות (סימן מה) נדפס תשובת רבינו חס לרבינו משולם במילואו, ו"ל: עוד זאת אדרוש לבני מלאים יאמך כי יתחמך לבדי [על] חופרי גומץ ופורצי גדר לאכול בין תפלת המנחה לתפלת ערבית ומפיקים מגן צגאיה, והלא לא כן עשו אבותינו. ויש ללמוד מצרייתות וממדרש אגדה דאמרין החס השותה מים בין השמשות גוזל את החיים ואת המתים, ומעשה אירע בלוחי וצא מעשה לידי סכנה וכן שמעתי מאבא מורי נ"ע. ויש מדרשים שכתוב בזה מעיין, ואיתא להא ואיתא להא. ובקושי התירו ערב יה"כ לאכול סמוך לתפלת ערבית ומיקני וידוי קודם שיאכל וישתה משום שכרות גם בנ"י באב שחל להיות בשבת ונדהה התירו בקושי.

וראיינו שכתב רב שר שלום גאון מתא מחסיא שתקנו לומר ידוק הדין על שם שנפטר מרע"ה בצוהה שעה. וגם

¹² מכאן נראה שהיה המנהג בימיו לומר כל חמשה פרקים בכל שבת ושבת.

דף קה ע"ב

גמ'. הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך ע"י היין וכו' ואם אין לו אלא כוס אחד וכו'. (שולחן אר"ח סימן כה) נשאל אם מותר לקרות לאור הנר במוצאי שבת קודם שיצרך ברכת מאורי האש, או אסור ליהנות מאור הנר קודם שיצרך עליו, ונריך לבדך ברכת מאורי האש קודם שלמוד.

ומביא מ"ש בתוספתא דברכות (שלהי פ"ה) וז"ל: מאימתי מברך עליה משתחשך לא צריך משתחשך יצרך כל הלילה לא צריך כל הלילה לא יצרך מעשה, ע"כ, שמעינן מהכא, דכל מה דמקדמין ברכת הנר משתחשך עדיף טפי לפי משתחשך ממשמש מיד וצאה הנגה הנר, וא"כ כשמתחלת הנגה אור הנר ראוי לבדך ברכה זו מיד, והוא כעין ברכ' נהנין, וכשם שאין נהנים בלא ברכה כך אין ראוי ליהנות מאור הנר בלא ברכה.

ומה, שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאחור לאורו לאו למימרא שיהנה תחלה ואח"כ יצרך אלא ה"פ שיהיה אור הנר כך כל מאיר ומבהיק וסומך לו עד שיכיר בין מטבע למטבע ואם כן כשיצא להתקרב סומך לנר להבחין בין מטבע למטבע יש לו לבדך בתחלה ברכה זו. וכן עמא דבר, שבתחלה מברכין ואח"כ מתכלין בצפרנים ובשיטותידיים.

ובותב שם, דבכ"י נחא מה שאמרו כאן, תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת וכו', ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ומשגשג כולם לאחריו, ואפי' דחימא דגם ברכת הנר מאחר אותה לאחר ברכת המזון לית הכא שנהנה מן האור, שהרי האוכל לאור הנר אינו מתקרב לאור הנר עד שמכיר בין מטבע למטבע, וכשגומ' סעודתו ומצדיל הוא מתקרב לאור הנר והנאחו מרובה ואין טעון לבדך ברכת מאורי האש. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. שם. עיין זרע יצחק על משניות (פ"ח דברכות מ"ה).

*

גמ'. שאני אין בין עיולי יומא לאפוקי יומא וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן ס) וז"ל השאלה: כשמברכין ספירה, כליל שבת או כליל יום טוב בצה"ל, מברכין וסופרין קודם הקידוש שמקדש ש"ע על היין או לאחריו.

תשובה: יראה דמברכין וסופרין לאחר הקידוש. ואע"ג דנהגו צמ"ש וי"ט לבדך ולספור קודם הבדלה, התם היינו טעמא משום דאפוקי יומא מאחרין ליה, כדאמרין בפ' ע"פ. ולהכי נמי כתב צמנהגים, דמדליקים נר חנוכה צ"ה קודם הבדלה כדי לאחרי אפוקי יומא. ולכן מה"ט גופיה סופרים אחר הקידוש, כדי להקדים עיולה יומא, כדאיתא התם פ' ע"פ אפוקי יומא מאחרין ליה עיולי יומא מקדימין ליה. ואע"ג דמילתא דפשיטא היא כמו שביארתי, מ"מ כתבתי משום דחזין דלא נהגו הכי. ע"כ.

ושז לא יאכלו ולא ישחו ונמצא שמוחר לאכול בין תפלת מנחה לתפלת מעריב. ע"כ.

וע"ע בשבלי הלקט (ענין שבת סימן קכז) שהביא מדרש אגדה השווה מים בין השמשות כאלו גזל את מתיו וכו'. ורבינו תם ז"ל השיב להר"ר משולם ז"ל על אותם שנהגו צרפת לאכול בין מנחה למעריב כו' ובקושי גדול החירו לאכול ערב יום הכפורים סמוך לתפלה כו' גם תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת כו' כך השיב רבינו תם ז"ל, ובשאלות חלוס אשר שאל הנדיק ר' יעקב ממרוש ז"ל השיבו ואכלתם כו' וראיה לדבר יוה"כ"פ וט' באב ושאר תעניות. ע"כ.

ובישו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן י) כתב: השיב ר"ת על אותם שנהגו לאכול בין תפלת המנחה לתפלת ערבית דאיקסורא עבדי דאמר צירושלמי מעשה בא' ששתה בין מנחה למעריב וצא מלאך המות והרגו מפני שהממים שותי' ונמצא גזל את הממים ואמר במדרש שותה מים בין מנחה למעריב בשבת גזל את קרוביו הממים ואמר במדרש שהם שותי' ממעיין א' בשבת וכתיב שפעם אחת אירע מעשה בלומיר וצא ליד סכנה ובקושי גדול החירו בערב יוה"כ שתקנו וידוי קודם שיאכל וישתה משום שכרות וגם בנ"י באב שחל להיות בשבת בקושי החירו. ע"כ.

וע"ע באור זרוע (ח"ב סימן פט) שכתב, ששאל למורו הר"ר שמחה ז"ל הלכה למעשה, והשיב שלא לאכול הואיל ור"ת אוקרס. ותשו' זו היא ג"כ בשו"ת הרשב"א (סימן אלף קיט). וע"ע בשו"ע אור"ח (סימן רצא ס"ב).

*

תוס' שם. עיין במרדכי כאן, שכתב: לכך אומרים נדקתך במנחה בשבת לנדק הדין מפני הנשמות שחורים לדינם במוצאי שבת, אבל כשהל ראש חדש במוצאי שבת אין אומרים אותו דנשמות אין חורין לדינם, כדאיתא בפסיקתא אמר רבי אפטוריקי אור של גיהנם שובת בשבת ובראש חדש ודריש ליה מדכתבי ויאלו וראו צפגרי האנשים וגו' וסמך ליה והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וגו', וכן כשהל יום טוב במוצאי שבת אין אומרים אותו אע"ג שחורות לדינם ביו"ט כמו שפירש במסכת ביצה (לג ע"ב) מ"מ אין לאומרו מפני כבוד יום טוב כדי שלא לפרסם הדבר שחורות לדינם ביום טוב, וכן אומר סדר קדושה במוצ"ש לפי שמלאך הממונה על הנשמות אומר להן במוצאי שבת שלמו ישראל [סדרן] חזרו נשמות לדיניהם. ע"כ.

וראיתי מקשים לפי"ו, א"כ מדוע אומרים סדר קדושה במוצ"ש כשהל ראש חדש במוצאי שבת, הא כשם שאין אומרים או נדקתך במנחה בשבת מפני שהנשמות אין חורין לדינם במוצאי שבת זה, כך אין לומר מפני זה גם סדר קדושה במוצ"ש, דהא הטעם שאומרים אותו הוא ג"כ בגלל הנשמות שחורים או לדינם וכמו"ש המרדכי, ובמוצ"ש זה שחל בו ראש חודש הא אין חורים לדינם, וא"כ אין לומר גם הסדר קדושה. וז"ע.

גמ'. 'המברך צריך שיטעום וכו'. עיין שו"ת פעולת נדיק (חלק ג סימן סו) דפירושו שתייה ממש או אכילה.

*

רשב"ם ד"ה עיולי. עיין שו"ת פני מנין (או"ח סימן כה) החילוק בין חציבה מלוא בשעתה לזריזין מקדימין.

*

תוס' ד"ה שמע מינה ברכה טעונה כוס. יש להסתפק אי צריך ברכת המזון על הכוס ואח"כ לא צריך צורא פרי הגפן, והעמיד הכוס ולא טעמו, אי זה חשיב ברכת המזון על הכוס.

ועיין בשו"ת הר נבי (או"ח א סימן קסד) שהביא בשם חכם אחד, ראה לזה מתוס' כאן, שהקשו לר"ג דכל ז' מינים טעונים ברהמ"ז וברהמ"ז טעון כוס, א"כ לא יפטר לעולם, וא"כ מזה מוכח דאם יעמוד ולא ישתה אין זה ברכה על הכוס. עיי"ש.

*

תוס' ד"ה וש"מ כוס של ברכה. בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סימן יב) תמה השואל על קו' החוס', שהקשו, דלמא לית כוס אחר לחלקיה. ועי"ן הקשה השואל לפי מה שכתבו החוס' לקמן ד"ה שמע מינה טעמו פגמו, דיכול לשפוך לתוך ידו, אם כן לא מקשה תוס' הכא מידי. ומה שכתבו תוס' דצריך לשמות מכוס שיש בו שיעורא, לא שייך הכא לפי הסלקא דעתך דכוס של ברכה אין צריך שיעור.

ועי"ן השיב: ואמינא אלא, בשנבין במה שדקדק רש"י וכחז שמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור, דאי לא צריך שיעור לחלקיה לתרי, עכ"ל, וטעות סופר הוא ברש"י, וצריך לומר כוס של ברכת המזון, מכל מקום צריך לדקדק מאי דוחקי' לרש"י דמפרש כוס של ברכת המזון דוקא, ולא בסתם כוס של ברכה יהי קדוש או הבדלה. ועל כרחק צריך לומר דרש"י לטעמי' דסבירא לי' קדוש על היין דאורייתא, כמבואר בדבריו במס' מיר ריש דף ד' ע"א יע"ש, ואם כן פשיטא שהוא ברביעית ככל שיעורי תורה, אף על גב דבמיר ל"ח ע"א חשיב עשר רביעיות הן ולא קחשיב נמי רביעית לקידוש, זה אינו, דהוה בכלל ד' כוסות לפסח דחשיב התם, ולהכי לא חשיב נמי כוס ברכת המזון למסקנא דבעי שיעורא והרי התם מחשב נמי מילין דרבנן, אלא על כרחק הוה בכלל ד' כוסות, וכן הבדלה הוה בכלל כשחל במולאי שבת.

ובן צריך לומר בתוס' עבודה זרה למ"ד ע"ז סוף ד"ה ומטמא וכו', שהקשו, מאי טעמא לא קחשיב נמי רביעית דסתם יינם, ואי משום דלא חשיב מילי דרבנן, זה אינו, דהא קחשיב פסול גוים, וקשה מאי טעמא לא מייתי ראי' מארבע כוסות דרבנן דחשיב דקדמי לפסול גוים, אלא על כרחק צריך לומר דסבירא לי' דעיקר משום קידוש נקט, וגיה דלהתוס' שם קדוש על היין אינו דאורייתא, מכל מקום יש לו אסמכתא מדכתבי [הושע י"ד ח'] וכו' כיון לבנון, כמו שכתבו תוס' פסחים ק"ו ע"א [ד"ה וזכרנו], מה שאין כן ברביעית דסתם יינם, לכן מייתי לי' מפסול גוים שגם לו אין אסמכתא ואפילו הכי מייתי לי' התם.

ובהגדה"ה שם כתב: אמנם כשחל יו"ט האחרון של פסח במו"ש, כגון שחל פסח ביום א', דאז אומר על הכוס ביו"ט אחרון יקנה"ו, ומקדשין ומבדלין בפעם אחת, א"כ יש לספור קודם שמברכין על הכוס בצה"כ, דיש לאחר ההבדלה היותר שנוכל. וא"ל דאדרבה דיש להקדים הקידוש של יו"ט ולכן יספרו לאח"כ. דרשב"ם פי' פרק ע"פ דלכך קי"ל כרצא יקנה"ו משום דאי מבדיל עליו ברש"א מיחוי עליו קדושת שבת כמשיי אלמא זהו עיקר הטעם ולא מטע' הקדמת הקדוש ולכן לענין ספירה נמי אזלינן בתר האי טעמא, ומו' דלדין יו"ט שני אינו אלא מנהג אבותינו בדינו ולא עדיף קידוש ידיה מהבדלת שבת. ע"כ. וכבר האריכו הפוסקים בזה, ואכ"מ.

*

גמ'. 'אפוקי יומא מואחרינן ליה כי היכי דלא לייהוי עין במונא. הנה ידוע מחלוקת הט"ז והמג"א (סימן קפח) אם להזכיר יעלה ויצא בברכת המזון במולאי שבת שחל בו ר"ח, וגמטא סעודה שלישית עד הלילה. דעת הט"ז לאומרו, ודעת המג"א שלא לומר יעלה ויצא, כיון דהוי כתרתי דסתרי אהדדי, אם לא כשאוכל פת בלילה. וכבר האריכו האחרונים בזה.

ועיין בשו"ת הרי בשמים (ח"ב סוף סימן יב) שכתב להעיר מכאן בנידון השאלה הנ"ל, דמהאי טעמא אין להזכיר יעלה ויצא בברכת המזון, דא"כ עושהו חול ומיחוי השבת כמשא.

*

גמ'. 'שם. עיין שו"ת בית שערים (סימן שסו).

*

גמ'. 'וש"מ ברכה טעונה כוס. בשו"ת מהרש"ל (סימן כג) נשאל: כוס של ברכת המזון אם אין לו שכר אם יכול לצרך על משקים אחרים הגרועים ממנו.

ודשיב: יראה דאם אין לו שכר חמר מדינה שיכול לצרך אפילו על משקה הגרוע אף שכתבו המחברין שכוס של ברכת המזון צריכה יין או חמר מדינה היינו לענין יוצא ידי חובתו, דאמרינן ברכת המזון טעונה כוס וכן הילכתא אפי' ביחיד ולענין זה לא יא' ידי חובתו אבל בני אדם הנמנאים רובן שאין שותין שכר אלא לצרכה ואין מצרכין על הכוס וא"כ עכשיו שאין להם שכר כגון ע"י הדחק מוטב שיזכרו על משקין אחרים שקורין קוואש או בורשט שרוב שתיית הביטונים הוא שיכול לצרך עליו שמוטב הוא ממנו שאינו מצרך לגמרי על הכוס ואינו משום ברכה לבעלה דכיון שצריך ברכת המזון אסור לשמות בלא ברכה וראייה מפסחים [ק"ג ע"ב] דאמרינן שם שאפי' על ברכת המזון אין לצרך א"ל משום הפסק כיון שאמר הו' ונצרך אסור למשתה, א"כ ה"ה נדון דידן ואין לומר שהוא פוגם בראותו הכוס הצרכה שלמעלה והוא בזוי מלוא מאחר שפסקו רז"ל שבשעת הדחק אפי' על כוס פגום יכול לצרך עליו אף שאין לך פגימה למעלה גדולה מזו ומ"מ אסור להורות כן בפני ההמון שלא ירגילו בזה יעשו מנהג זה אפי' שלא בשעת הדחק. ע"כ.

*

ובזה"מ תרי מילי נינהו משא"כ הדבילה ובהמ"ו, וקשי' ל'י' מש"ס דפרק ע"פ ק"ו דאמרין ש"מ תמינה וכו' ש"מ אומרים צ' קדושות על כוס אחד, הא הדבילה ובהמ"ו לא מחשבין צ' קדושות להרמז"ס.

זו אינה נריכה לפני דמנינו למימר דה"נ קאמר ש"מ אומרים צ' קדושות כגון אלו על כוס אחד, וכמו שזכרנו לפרש גם לרשב"ס ש"מ אומרים צ' קדושות דהיינו צאין לו אלא כוס אחד ה"נ ינא צ' קדושות כאלו. מיהו שינוי דחיקא לא משנינא לך, קושטא אמניא דה"פ כוונת ה"ה, דבהמ"ו על סעודת חול וקידוש הוי תרי מילי משום דבהמ"ו היא סילוק סעודת חול וקידוש הוא הכנסת שבת, והוא הדין והוא הטעם צברייתא דהדבילה הוא סילוק שבת ובהמ"ו הוא על סעודה שהתחיל בה בחול ותרי מילי נינהו ואמר שפיר ש"מ אומרים צ' קדושות היכא דלא אפשר, ורמז"ס מיירי מסעודה שהתחיל בשבת והוא בהמ"ו סילוק סעודת שבת והדבילה הוא ג"כ סילוק שבת, זהו שס"ל לרמז"ס דהוה כעין קדושה אחת, וראי' לרמז"ס בזה ממה שהקשו חוס' ק"צ ע"ב [ד"ה מיתבין] דה"ל להש"ס להקשות במתני' דנר ומוזון בשמים והדבילה, והא"ש דהתם מיירי במוזון דמבעוד יום והוה שפיר קדושה אחת משא"כ צברייתא דנכנס לביתו, ואפשר דהתוס' נמי לא הקשו אלא לשיטת ר"נ ז"ל [שבתוס' שם ד"ה מניח] דנכנס לביתו נמי במתחיל מבע"י מיירי אבל לקושטא דמלחא אפשר דמודו ל'י' לרמז"ס.

ודע' דשיטת ר' ניסים לא רחוקה ולא נפלאה לומר דהא הך צרייתא בלא"ה אחיא כר' יהודה ואיהו ס"ל ר"פ תפלת השחר מפלג המנחה מתפלל ערבית, ומסקינן שם כ"ז ע"ב דהלכתא מתפללים של מוצאי שבת בשבת ואומרים הדבילה על הכוס, והשתא ס"ל לר' [ניסים] דמ"מ אם יראה אז לאכול קודם הדבילה על הכוס רשות בידו כיון שעדיין לא חשכה, והשתא הנכנס לביתו במ"ש ר"ל מבע"י אחר שכבר התפלל של מ"ש קרו ל'י' מ"ש שהציבור עשאוהו כבר ליל מ"ש והיה לו להבדיל על הכוס ג"כ מ"מ אם אין לו אלא כוס אחד סועד תחלה (דכיון) [כיון] שהוא עדיין יום, ואין לפקפק א"כ הו"ל למפלט מהך צרייתא דל'י של מ"ש בשבת, י"ל דזה אינו מבואר להדיא צברייתא דמיירי מבע"י אלא משום הנך מימרות דאסור לטעום קודם שיבדיל דחיקין ומפרשין לצרייתא הכי אבל מברייתא לא מוכח מידי משו"ה לא הוי מצי למפלט מידי ולמימר נמי ש"מ תשעה. ע"ב.

*

גמ'. ת"ר זכור את יום השבת לקדשו וזכרהו ע"י היין וכו'. עיין בשו"ע או"ח (סימן ערב ס"ט) במקום שאין יין מצי, י"א שמקדשים על השכר ושאר משקים חוץ מן המים, וי"א שאין מקדשין. ולהרא"ש, צלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובצקר יותר טוב לקדש על השכר, שיבדך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יבדך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי. ודברי טעם הם. וכחז הרמ"א, וכן המנהג פשוט בדברי הרא"ש.

ובי"ן דפשיטא דכוס יין לקידוש הוא ברביעית כנ"ל, הוא הדין להדבילה, אף על גב דהדבילה לכולי עלמא לאו דאורייתא ואינו אלא מתקנת חז"ל כדאמרנו בצרכות ל"ג ע"א בתחלה קצוה בתפילה העשירו קצוה על הכוס וכו', הרי מבואר דהדבילה דרבנן, ואף על גב דמבואר בהרמז"ס ריש פרק כ"ט מה"ל שבת דהדבילה נמי דאורייתא, היינו שיבדיל, אבל לא על הכוס, בשלמא קדוש [בשי כוס] דנפקא מוכור [ודרשין זכרהו על היין] וילפא מוכרו כיון לבנון, מה שאין כן הדבילה דלאו מוכור נפקא, ועיין הרב המגיד שם, אם כן לכולי עלמא לא צ"ע כוס מן התורה, ואף על פי שרש"י צנויר הני"ל כתב אהא דקאמר התם ואבדלמא. ע"כ מה שמלא המעתיק מדברי החת"ס בזה, והסיוס חסר.

ועיין בס' שער יוסף (עמוד ריט) בהערה, שכתב להסביר ההמשך, ח"ל: מ"ש מרש"י וכו' שרש"י הביא שם מחז"ל זכור וכו' קדשהו על היין קאי גם על יציאתו, נ"ב לעי' בזה"ה ומגדל עוז הני"ל. ועיין ברמז"ס שם ה"ו ובה"ל מירות פ"ו דקידוש על היין רק מד"ס. וכנראה לענ"ד אולי רצה הח"ס להמשיך, דהדבילה אם כי הוא דרבנן דומיא דקידוש הוא דהדבילה וקידוש חדא מילתא כש"ס לעיל ק"צ ע"ב, ודאמרין וס"מ כוס של ברכה נריך שיעור היינו ברכת המזון, שברכת המזון על הכוס הוא רק דרבנן, וא"כ מיושב קושיא הרב מדרשוני, והתוס' שפיר הקשו איך מוכח דכוס של ברכת המזון צ"ע שיעור הלא א"א לחלק הכוס שהבדיל עליו לפי שאין לו כוס אחד, מה תאמר ישפוך על ידו, הלא נריך לשמות מכוס שיש לו שיעור, ואם תאמר הלא בס"ד ס"ל דאין נריך שיעור, הוא רק לגבי כוס של ברכת המזון, אבל לא של הדבילה וא"כ נריך לשמות מהכוס וא"א לשפוך על ידו. ע"ב.

*

תוס' ד"ה שמע מינה טעמו פגמו. עיין בשערי תשובה (או"ח סימן קפב) שהביא בשם השכות יעקב, דהשומה מכוס ע"י קנה חלול, מן הדין אין הכוס פגום.

וראיתי בשו"ת מהרש"ס (חלק ה סימן י) שכתב שיש להוכיח מתוס' כאן דלא כדבריו, דאי כדבריו הרי יש ענה שישתה מכוס שי"צ רביעית ע"י קנה חלול.

אמנם מנ"ד שם, דאולי י"ל דאין זה חיוב מזה, כיון דל"ה דרך שתייה, וי"ל דלא יא' יד"ח כוס, ובפרט לפמ"ש הט"ז ומג"א (סימן קל) דמזה לגמיע גמיעות גסות, ועיין סוכה (דף מט).

וזה חידוש גדול, דכל דבר הנריך כוס, לא יא' יד"ח בשתייה על ידי שפופרת.

דף קו ע"א

גמ'. וש"מ אומר ב' קדושות ע"י כוס אחד. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן עה), ח"ל: מ"ש אפסק הרמז"ס פכ"ט מה' שבת [היי"צ] דהאכל בשבת וחשכה עליו אומר הדבילה וברכת המזון על כוס אחד, וכו' ה"ה דס"ל דוקא קידוש

במקום שהוא חמר מדינה, ממ"ש צנזר (דף מד) חומר ציין מצטומאה, שהצומאה הותרה מכללה במת מצוה, והיין לא הותר מכללו. והקשה רש"י, דהא יין גמי הותר מכללו בקידוש והצדלה. ומירך דהאי לא חשיב הותר מכללו, שייך קידוש לא נאסר מעולם בקידוש והצדלה. ולכא"ו אינו מוצן למה צטומאה חשיב הותר מכללה, שנאסר והותר לצורך מת מצוה, ולגבי יין קידוש לא אמרי' הכי. אמנם פשט הדברים דלגבי צטומאה משכח"ל שיהיה נזיר ולא יטמא למתים, באופן שלא יזדמן לו מת מצוה כ"ז נזירותו. אבל הקידוש שהוא חיוב תמידי וא"ל לנזיר מצלעדי שבתות, א"כ בחלת נזירותו לא היתה כוונתו על יין קידוש. ואם אימא דרשאי לקדש על הפת או על השכר, אלא שכתב אירע שאין לו פת ושכר, א"כ חשבו הותר מכללו, שאם יזדמן שאין לו פת ושכר יקדש על היין. כמו כשזדמן מת מצוה שא"ל קוצרים. אלא ודאי שאין לקדש על פת או שכר. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן ט) שהאריך בזה דתנן הכא זכרהו על היין, אי מה"ת נריך דוקא על היין או לא.

*

גמ'. **שם.** עיין בכף החיים (סימן ערב סוף סק"ג) שכותב דאם אין לו צלילה לא יין ולא פת נראה שיותר טוב לקדש על שאר משקין, אם הם חמר מדינה, ממה שיתבטל ממנו קידוש לגמרי. ע"כ.

וראיתי לתמוה עליו, דהא אין קידוש אלא במקום סעודה, וא"כ אכתי הו"ל ברכה לבטלה. ולא ילא י"ח קידוש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת דברי יואל (סימן טו) שעוררו השואל על שאינו כותב התאריך בהמכתבים, כי לדעת השואל, בכתיבה יום א' או ב' מקיימין מצוה "זכירת יום השבת", ובכתיבת הפרשה מקיים "תורה מן השמים", ובפרט השנה "מעידין על צריאת שמים וארץ". עיין שם מה שהאריך בזה מרן בזה, ומ"ש מסוגיין.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן א) בדיון מי שהרופאים פקדו עליו שלא לשמות יין כלל, האריך ינהג בטוס של קידוש והצדלה וברכת המזון, אם כשר הדבר לטעום מעט וליתן השאר לחינוך וכדו'. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין מרפא לנפש (ח"א סימן נט אות ו) מ"ש בספיקת הפרמ"ג בקידוש על הפת ואחר גמר הקידוש קודם שאכל הביאו לו יין, אם יבצר צפה"ג, כיון דכך היא עיקר המצוה לקדש על היין או לא, עיי"ש. וע"ע במרפא לנפש (ח"א סימן ח) שהאריך בסוגיין.

*

וכבר דברו בספרי הפוסקים אי מותר לקדש ולהצדיל על קאווע או על טיי, עיין בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן ט), וז"ל: ומה שנשאל אם מקדשין על הקאווי, לא מחכמה, שאין לקדש אלא על חמר מדינה דמרווי ומשכר דומיא דיין. ע"כ.

וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (מה"ת אור"ח סימן נא), שכתב, שמכיון שאין שתיית הקאווע או התה דומה לשתיית היין, ששתייתם אומדן לחלב או להטעמים, אין לקדש עליו קידושא רבה. ודמי לחלב שאין מצדילין עליו, הואיל ולא חשיב חמר מדינה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת נטע שורק (אור"ח סימן י) שכתב בפשיטות שאין להצדיל על החלב, דלא חשיב חמר מדינה. וזה דלא כמ"ש האד"ר בקונט' עובר אורח שבסו"ס ארצות חיים (סימן רצו) שאולי יש להחמיר להצדיל על החלב. והרבה נוהגים כן. ועיין שע"ת. וז"ע למעשה. אולם שמעתי בשם גאוני רבים מהדור שלפנינו, שהורו להצדיל על כוס טיי מחוק או כוס קאווע מחוק. ואחד מגאוני הדור קיים כל ימיו כוס של ברכה ככוס קאווע. ונראה דס"ל דחמר מדינה נקרא כל שהוא עשוי לבידוד אורחים וכיו"ב. וכמו שכ"ה בקאווע וטיי, משא"כ חלב. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שם משמעון (אור"ח סימן יד) שנשאל ג"כ אם אפשר לקדש ולהצדיל על טיי או קאווע, במדינות שהיין ביוקר מאוד. והעלה להחמיר בזה עפ"ד הלק"ט דבעינן מידי דמרווי ומשכר. והביא עוד דברי הברכ"י שאסר להצדיל על חלב. והא דמוכח בכרייתות (יג ע"ב) דחלב משכר, י"ל שנשתנו הטעמים וכו'. ולכן החלב של עכשיו שאנו רואים שאינו מרוי ומשכר, אינו ראוי לקדש ולהצדיל עליו כמו על קאווע וטיי. ומ"ש בקונט' עובר אורח שמעט גאוני רבים הורו להקל בזה, הנה אם השמועה מכוונת, באמת י"ל דהיינו דוקא בטיי שנתנו בתוכו יין שרף הרבה הנקרא רוס, כנהוג ביניהם. ובכנה"ג ודאי דהוי כחמר מדינה. אבל בטיי בעלמא וכן בקאווע ודאי שאין לקדש או להצדיל עליו כיון שאינו מרוי ומשכר. עיי"ש.

וע"ע בס' מנחת שבת (סימן צו אות ט) שהעלה ג"כ שאין להצדיל על קאווע או טיי, דכנה"ג לא חשיב חמר מדינה. והביא דברי הלק"ט הנ"ל דבעינן מידי דמרווי ומשכר. וכ' עוד שם, שאין להאמין למה שאומרים על גדול אחד שנהג להצדיל על טיי. וכ"כ בס' קלות השלחן (ח"א סימן צו בדה"ש סק"ז).

וע"ע בשו"ת שאילת משה (אור"ח סימן ד) שנשאל על מיץ ארנאש דזשום ועפל דזשום וכדומה, אם דינם כחמר מדינה ומותר לקדש ולהצדיל עליהם או לא. והשיב, שיש להחמיר לקדש ולהצדיל עליהם, מפני שהרבה בתי משקאות מחזיקים אותם למשקה כמו יין ממש, במדינות הללו, מפני שהיין ביוקר, ולכן רגילים לשמות משקאות אלו במקום יין. עיי"ש. ודבריו תמוהין.

וע"ע בשו"ת דרכי שלום (סימן כא) שאין לצרף בהמ"ז על כוס סאדע, דלא חשיב חמר מדינה.

ועיין בישועות יעקב (סימן ערב סק"א), שכ', שיש להצדיל רחיה ברורה שאין לקדש על הפת ולא על השכר אף

גמ'. שם. עיין בשו"ת מקדשי השם (ח"ב סימן נז בהג' ד"צ אר"ב) שכותב דא"ל טעם קידוש משום זכריהו על היין, או יוצאין אף אם הסעודה קודם קידוש, משא"כ אם הטעם משום וקראת לשבת עונג, כדלעיל (קא ע"א) אזי אין יוצאין.

*

גמ'. אין יי אלא ביום בלילה מניין וכו'. עיין במשנה למלך (פ"ח ממתנות עניים) ש"כ בשם הרשב"א (ח"ג סימן נב), שכל לשון נכללו הלילות בכלל הימים, הילכך מי שנדר לתת פרוטה בכל יום, נותן בין ביום בין בלילה. עיי"ש.

ועיין בספר עושה שלום (דף מו ע"א) שכתב להקשות ע"ד המל"מ בשם הרשב"א ממ"ש כאן, וזכור את יום, אין לי אלא ביום בלילה מניין, ואם איתא לדברי הרשב"א מאי בעי קרא ללילה, וסיים: וכעת לא זכיתי להבין דבריו. ע"כ.

*

גמ'. רב אשי איקדע' למחוזא אמרו ליה וכו'. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן צט) על דבר השאלה באחד הצא מעיר שאין מצרכין ברו"ח ברכת ההלל, ובמקרה נעשה ש"ץ ביום ר"ח בעיר שמצרכין על ההלל, וצריך על ההלל כמנהג העיר, וחכם אחד גער בו כי צריך לבטלה, ולא הו"א הצבור י"ח מצרכת ההלל.

ובתו"ד מציא מגמ' כאן להוכיח דלא היה צרכתו לבטלה, וז"ל: אמנם כי דייקנין פורתא יש להציא ראייה דלא היה צרכתו לבטלה ומאי לאפוקי רבים ידי חובתן מהא דאמרינן פ' ערבי פסחים דף ק"ו ע"א רב אשי חקלט למחוזא אמרו ליה לקדש מר קדושא רבה הו"א חזר מאי ניהו קדושא רבה אמר מכדי כל הצרכות כלן בורא פרי הגפן אמרי ברישא אמר צפה"ג ואגיד ציה חזייה לההוא סבא דגחין ושתי קרי אנפשיה החכם עיניו בראשו, ופירשו רש"ב"ס ח"ל ואגיד ציה האריך צו לדעת אם יסרהצ אחד מהם לשמות ובתוך כך יבין דפה"ג רגילים לומר ותו לא שאל"כ היה אומר להם קדוש גדול של לילה כמנהגם עכ"ל וכן כתב הר"ן ע"ש.

למדנו דלע"ג דרב אשי ביום שבת לא היה נוהג לומר קדוש גדול של לילה ומסתמא הכי נהיגי באתריה דרב אשי אפילו הכי אם במחוזא היו אומרים גם ביום קדוש של לילה היה אומר להם כמנהגם ולא סגי דלא הוה מצטל מנהגם אלא שהיה אומר גם הוא כמנהגם והיה מוציאן ידי חובת ברכת קדוש גדול של יום שהיו נוהגים. ומינה לנ"ד דלע"ג דאיש זה מאריך ישראל שאין מצרכין על ההלל ברו"ח ודעתו לחזור למקומו וכשמחפלי ברו"ל לעצמו אינו מצרך כמנהגו. עתה שנעשה ש"ץ ביום ר"ח יכול לצרך ברכת ההלל ברו"ח ומוציא הרבים י"ח שנהגו במקומם לצרך. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"ע מ"ש בספרו שם הגדולים (ח"ב דף צב) ובשו"ת טוב עין (סימן ז).

וע"ע בשו"ת הר צבי (אר"ח א סימן לח) אם ספרדי יכול לצרך על מצות תפילין על תפלין של ראש כדי להוציא ולפטור לאשכנזי, והשואל מוכיח מהא דכאן דאמרינן, אמר צפה"ג ואגיד ציה, חזי לההוא סבא דגחין ושתי, קרי אנפשיה החכם עיניו

והגאון המחזר כותב ע"ד: הנה דבין זה נשאל בספר חיים שאל (סימן צט) צמי שלא נהג לצרך על הלל ברו"ח ובא באחרת דנהגו לצרך אי יכול להוציא את הרצים בצרכה זו שלדידיה אינה צרכה. ומוכיח מההיא דפסחים דלעיל דשרי ויכול להוציא את הרצים אף בצרכה שהוא אסור לצרכה וכדברי כח"ר. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דבשון רש"י שלפנינו: שאם לא כן היה אומר לו לקדש קידוש גדול של לילה כמנהגם, היה אפשר לפרש דעל ההוא סבא קאי, ושעור דברי רש"י כך הוה, דרב אשי האריך, כלומר שהפסיק בשהיה אחר צרכת פרי הגפן, ורצה להבחין בזה ולראות אם יסרב אחד מהם לשמות, יבין דרק צרכת פרי הגפן אומרים ותו לא, ואם לא כן היה אומר לו אחד מהשומעים לקדש קידוש גדול. וא"כ אין הכרח דר"א היה מצרך בעצמו, ורק כפי הנוסחה שבר"ן היה אומר להם קידוש גדול, משמע שהוא היה מקדש להם. והב"ח מגיה גם ברוש"י היה אומר להם. והנה, אם היינו מזרפים הגהת הב"ח למה שהוזכר ברוש"י שלפנינו לקדש קידוש גדול ונאמר דנ"ל: היה אומר להם לקדש קידוש גדול, הוה משמע דהיה אומר לרבים שהם יקדשו קידוש גדול ולא הוא.

ועיין בהגהות הגאון הרא"מ הורו"ח בש"ס ווילנא, שכתב ע"ד הגמרא: ז"ע, דאיך היה מצרך להם מה שלדעתו הוא צרכה לבטלה, ואולי סבור שלא קדשו בלילה וצוה לישראל מאי ניהו קידושא רבא, עכ"ל. הנה לפי דבריו פשיטא ליה דמאן דסבר שאין לצרך צרכה זו שצו אינו יכול להוציא למי שנוהג לצרך. ע"כ. וע"ע מ"ש בספרו שם (סימן קנב).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת זכתי דקד (חלק א"ח סימן כז) שעמד על מנהג העולם בקידוש של שבת שאחר שיטעום המקדש נותן הכוס לכל בני הבית וכל א' וא' טועם ממנו מעט. דהא זה היפך הדין, דכבר כתב בשו"ע (אר"ח סימן קע סעיף טז) לא ישתה מהכוס ויתן לחבירו מפני סכנת נפשות, והט"ז בסק"ח הפליג בה הרבה, וא"כ היאך נהגו הפך הדין. עיי"ש שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (חלק ב' סימן קמו).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק יד"ג סימן צו אות ח) בדבר אחד שנוהג לומר ברכת יראו עינינו בכל מעריב של חול ובמוצאי שבת אינו אומר, מהו הדין אם הוא במקום שנוהגין לומר, אם צריך ג"כ לומר כמו הקהל.

ודשיב: אם היה זה אלו שנוהגין שלא לומר כלל צרכה זו שלא הוזכרה בגמ' כהרבה שסוברין כן יש לו לעשות באופן שלא ירגישו ואם הוא באופן שאי אפשר כגון שהוא עובר לפני המזיזה צריך לומר כמפורש כה"ג בפסחים דף ק"ו ע"א בר' אשי בקידושא רבה שאגיד ציה בצרכת צפה"ג, ופרש"ס שאם לא כן

וקשה לשמות יותר מפני חריפותו לכן שיעורו גם לענין קידוש בקר. וכן הועד לפניו בשם הרה"ק מלוזלין ז"ל. ומסיק: וכדאי הם לסמוך עליהם בקידוש היום ודוקא ביין ושכר צעי' שיעור כוס.

וע"ע מ"ש בזה בשו"ת אבני חפץ (ס"ס פה) ובשו"ת קרן לדוד (אר"ח סימן פז) וספר ראשי בשמים (סימן שנב). וע"ע בארחות חיים (סימן רעב סק"ו) שכתב, ששמע שהגה"ק דברי חיים מלאנו נהג להקל לקדש על יי"ש ושתה ממנו רק מעט מזער. עיי"ש. וע"ע בשו"ת נטע שורק (אר"ח סימן י) וש בשו"ת אפרקסמא דעניא (סימן עה אות ב).

אכן הגאון ממנוקאטש בם' נימוקי אור"ח (סימן רעב) כתב, שאמנם הרבה חסידים ראו לסמוך על המעשה רב של הדברי חיים, אולם העידו לפניו ת"ח וזקנים שידעו ציור כי מקודם היה אחד מקדש בפניו על היין, ואח"כ לקח כוס יי"ש וצירך שהכל וטעם מעט. ועשה כן מטעם הכמוס עמו, וגם אולי הי"ל קשה לשמות יין אליבא דריקנא וכו'. והעלה שם, שצמדינות שמאי שם יין אין שום היתר לקדש על יי"ש אף קידושא רבה. עיי"ש.

*

גמ'. מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל ודו"ץ בכל השבת כולו וכו'. עיין בשו"ת יפה נוף (סימן ג) דין מי ששכח להתפלל ולהבדיל במוצ"ש מחמת שכרות, איך יעשה ציוס המחרת עם התפלה והבדלה.

*

גמ'. שם. הנה בשו"ע לא נזכר הדין צמי שלא הבדיל במוצאי יום טוב, והאחרונים האריכו בזה.

הנה דעת מהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה (ח"ב סימן כח) שמי שלא הבדיל במוצאי יום טוב, מבדיל והולך כל השבת, כדמוכח מהש"ך חו"מ (ס"ס מג) בשם רבינו חננאל ששטר שכתוב בו זמן הפרעון אחר הרגל, הוי ט"ו יום אחר הרגל, ולמדו כן מזמן עולי רגלים שגבול החזרה לביתם עד שיגיע האחרון שצוה להגיד פרת, שהוא ט"ו יום. אלא דמסתברא דלענין הבדלה אין לאחר הזמן כל כך, שכל שבת זמן הבדלה של מוצ"ש שאחר הרגל, אין עוד שייכות להבדלת מוצאי יו"ט. הילכך אם היה מוצאי יו"ט צליל שני ושכח ולא הבדיל, נמשך זמן ההבדלה עד ליל שני וכו', וכוונתו: וכן הוריתי הלכה למעשה. ע"כ. וכ"כ בקצרה בספרו מטה יהודה (סימן רצט סק"א). ע"ש.

והדריד"א במחזיק ברכה (סימן תצא) הביא דבריו הג"ל, וכותב עליו: וכבר כתבתי בצרכי יוסף שאין ראיתו מכרעת, ואחר זמן שמעתי ג"כ מאחד מגדולי דורינו שאין דעתו נוחה מזה, ולא שמיע ליה הוראת המהר"י עייאש הנו', ושאין לסמוך עליו למעשה. ע"כ. וע"ע בשו"ת בנין שלמה בתיקונים והוספות (סימן יח).

ועיין בספר משאח דרצותא ח"א (סימן תרא) שכותב: נשאלתי צמי ששכח ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, אם דינו כדין מי ששכח להבדיל במוצ"ש שיכול להבדיל עד שלשה ימים,

היה אומר להם קידוש לילה כמנהגן וכ"ש כגאון שהרבה סוברים לדריך לומר ברכה זו.

אבל זה שבכל מעריב אומר רק במוצ"ש אינו אומר אין מנהג זה כולם להחשיב מנהג משום שאין לזה שום מקור מרביתנו למנהג והוא רק מנהגים שהנהיגו איזה אנשים מעצמן שלכן ודאי אם הוא במקום שאומרים יש לו לומר כהקהל אף באופן שלא ירגישו. ע"כ.

*

גמ'. ליקדש יין מר קידושא רבה וכו'. עיין רמב"ן יתרו (ב, ד).

וע"ע בר"ן ומגיד משנה (...) שכתבו דלכן נקראת "קידושא רבה", שהוא כעין שקורין לעור סגי נהור, הכי נמי הואיל והוא רק מדרבנן משום כבוד שבת.

והדחתן סופר על הגדה, כתב בזה, עפ"ד הרה"ק ר' חיים וויטאל ז"ל שפירש הילקוט מחלליה מות יומת - צלילה, כל העושה מלאכה ציוס השבת - ציוס, ופירש מהר"ו ז"ל, דידוע דקדושת יום השבת עדיף מקדושת הלילה, וע"כ כתב האר"י ל' דיוס שבת צריך טבילה לקבל גודל הקדושה, והנה כל שקדושתה יותר גדולה א"א כ"כ לחללה, וע"כ יום השבת א"א לחללה, אבל צליל שבת שקדושתה פחותה שייך זה חילול, וע"כ מחלליה מות יומת, קאי אליל שבת, עכ"ד מהר"ו. ועפ"י מפרש החתן סופר הטעם דקידוש ציוס ההוא רק מדרבנן הואיל וקדושתה כ"כ רמה, שאינה צריכה לקידוש דין, וזהו שרמזו בשם "קידושא רבה", דלהכי הוה רק מדרבנן הואיל וקדושתה צעם רבה מאוד. עיי"ש. וע"ע מ"ש בזה הגאון מפריימאן ז"ל בספרו מרפא לנפש על אור"ח (ח"ג סימן ט אות ד).

*

גמ'. שם. מ"ש הר"ן ד"זוטר שיעוריה", יש שרצו לומר דהיינו שאין צריך שיעור כוס בקידוש של שחרית, כן הביא בשו"ת מהר"ס (חלק א סימן קעה) וכותב ע"ז: הדבר פשוט אצלי דכונת הר"ן דהקידוש עצמו וזוטר שיעוריה, דצלילה מצרכין בפיה"ג וברכת קידוש, מה שאין כן ציוס זוטר שיעור הברכה. דאי כונת הר"ן לענין שיעור הכוס אם כן הו"ל לפרש כמה שיעורו ציוס. וגם מנ"ל להר"ן ד"ז צלא רחיה מהש"ס. [וגם הוא נגד דברי טוש"ע (סי' רע"א סי"א) ושע"ת סי' רפ"ט].

ויענין גוף הדין אי צריך שיעור כוס בקידוש של שחרית, הביא שם מה שהעיד לפניו ת"ח זקן שהיה בעצמו במעמד בפני הגה"ק אבד"ק ראפשיץ ז"ל שזוה לתלמידיו לקדש ציוס על יי"ש על גלוזית קטן כדרך שחיימו, וא"צ שיעור כוס, והגם שהיה לפניו יין על השלחן אמר שמכדהו ציי"ש כדי להורות הלכה לתלמידים. וכן הועד לפניו בשם הגאון החסיד אבד"ק קאמינקא ז"ל שנהג כן תמיד והיינו עפ"ד הט"ז סי' ק"צ ומשום שכך דרך שחיימו ושציעת גרונו. וע' צצ"י א"ח סי' רע"א בשם ראצ"ה שקבלה צידו דסגי בקידוש בקימעה שיעור גרונו וסביב לוגמו אלא שחלקו עליו. וכיון דשחיימו י"ש נתפשט מאוד והוי חמר מדינה לשמות כמעט בפני כל סעודה גלוזית קטן

ספיקא דדינא, שלדברי החולקים בענין גיטין, אפשר שגם לענין הדלת מוצאי יו"ט חולקים, וא"כ הוי ספיקא דדינא, אלא שמכיון שיש מגדולי הראשונים סקוצרים שגם הדלת יו"ט לאורייתא, וכמ"ש בשטת מקוצנא (ביצה ד ב), ומידי ספק ברכה לא יאנו, לכן יש לו להבדיל בתפלה ראשונה ולומר אתה חוננתנו בברכה רביעית. ע"כ. ועיין בשו"ת רצי צלאל רשצורג, שהוצאה תשובה זו שם בסימן ה.

והגאון המחזר סיים, שיבדיל על כוס יין בלי שם ומלכות ויברך צפה"ג וישתה.

ועיין להגאון רעק"א בחי' לאו"ת (סימן רצט ס"ו) שהביא חוכן דברי הרבנים שבספר לשון חכמים הנ"ל, וכתב, ולפע"ד עדיין יש לומר שמכל מקום יש תשלומין להבדלת מוצאי יו"ט, ביום ראשון שאחר יום טוב, שהרי לדעת הר"ף וסיעתו שאינו מבדיל לתשלומין אלא ביום ראשון בלבד, היינו טעמא משום שהיום הולך אחר הלילה, וממילא הוא הדין ביו"ט שי"ל כן, ואפי' למ"ד שהתשלומין של הדלת מוצ"ש עד סוף יום שלישי, וזה לא שייך ביו"ט, מ"מ אף לדבריהם קיים היסוד שלענין יום ראשון א"י לטעם דבתר שבתא, אלא מטעם שהיום הולך אחר הלילה, ויש ראייה לזה וכו'. ומעתה נראה לדינא שאם שכת להבדיל במוצאי יו"ט יכול להשלים למחרתו. אלא שעומד קצת לנגדי מ"ש בה"ג דהא דק"ל טעם מבדיל הני מיילי בליי מוצ"ש, אבל אם לא הבדיל במוצ"ש, כיון שטעם אינו מבדיל, ואם איתא דהיום הוא אחד עם הלילה של מוצ"ש, מהיכא תיתי לחלק בזה בין אס טעם או לא. ע"כ.

וע"ע בדברי הגאון בעל בית אפרים בחידושים וציאורים בתלכות אונן (אורח כד) שפסק, מי שהיה אונן ולא הבדיל במוצאי יו"ט, יבדיל ביום, אחר הקבורה, ואם עבר היום אין לו תשלומין, וכן הדין בנאנס ולא הבדיל במוצאי יו"ט. והסביר בחידושים וציאורים שם, שאע"פ שהצרכי יוסף הביא בשם הרב בית יהודה עייאש שיש תשלומין להבדלת יו"ט בכל השבוע, וכתב שאין ראייתו מכרעת, וכן במחז"ר כתב בשם גדול אחד שאין לסמוך ע"י למעשה, ומשמע דס"ל שלא יבדיל עוד כלל, ומשום דס"ל דדוקא לענין שבת שייך לומר ששלשה ימים שאחר השבת גרירי בתריה, משא"כ לגבי יו"ט, וע' בחו"מ (ס"ס מג) ובש"ך שם וכו', מ"מ לפי גירסת הר"ף והגאונים אם לא הבדיל במוצ"ש אינו מבדיל אלא כל היום כולו בלבד, נראה שאין חילוק בין דין הדלת מוצ"ש להבדלת מוצאי יו"ט, דתרווייהו מקרי אחר שבת ואחר יו"ט.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן צב) וז"ל: עוד שאלת מ"ט דשמיטתא שלא הוצאה בפוסקים איך הדין אם לא הבדיל במוצאי יום טוב עד איתמי יש לו זמן. הנה בש"ע סי' רצ"ט סי' מציא צ' דעות במ"ש מבדיל עד סוף יום ג' לגירס' חו' ורא"ש במס' פסחים ק"ו וק"ו. וי"א כל יום ראשון ולא יותר ומצואר בגמרא הטעם ג' ימים משום דג' ימים אחר שבת נקרא ע"ש שבת העבר לענין גיטין. א"כ ביום טוב דליחא לה"ט לכ"ע פשיטא דמבדיל כל היום כולו ולא יותר כמו אם לא קידש מקדש כל היום כולו בין בשבת בין ביום טוב. ע"כ.

ומסתברא שאינו יכול להבדיל כלל, לפי שאף שאלו שכת להבדיל בשלש רגלים היה יכול להבדיל ביום, לפי שהוא אסרו חג, שיש לו שייכות לרגל, אבל בראש השנה אינו יכול להבדיל, לפי שר"ה אינו נקרא חג, והפסוק אמר אסרו חג דוקא מי שנקרא חג, אבל ר"ה ויוה"כ"פ אינם נקראים חג. ועוד לפי שהוא יום תענית דאם גדליה ואם יבדיל אינו יכול לשתות וכו'.

וע"ע בשו"ת זרע אמת (ח"ג סימן נא) שכי, שאע"פ שבגמ' השוו ענין הדלת של מוצ"ש לענין גיטין, שהאומר אחר השבת היינו שלשה ימים אחר השבת, מ"מ אין לזה שום שייכות לענין הדלת מוצאי יו"ט, דשאני הדלת מוצ"ש שכן תקנו חכמים משום שקדושת השבת נמשכת שלשה ימים אחר השבת כנגד נר"ן וכמ"ש המקובלים, משא"כ הדלת מוצאי יו"ט שהיא להבדיל בין קודש לחול, וחזון הדלת כבר עבר חלק הלך לו, והוי בצחינת עבר זמנו בטל קרבנו, הוי כקורא פסוק שלא בזמנו ומצרך ברכה שאינה זריכה, ולא מציעא לדעת רוב הפוסקים דס"ל שהדלת מוצ"ש נמשך זמנה עד סוף יום שלישי, שבדאי אין זה ענין להבדלת יו"ט שאין הנושאים שוים, אלא אפילו לדעת הר"ף וסיעתו דס"ל שאינו מבדיל אלא יום ראשון בלבד, עם כל זה אין לנו ללמוד משבת שקדושתו חמורה ליו"ט וכו', ואמנם בשו"ת בית יהודה ח"ב (ס"ח כח) העלה שמבדיל והולך כל השבוע, ושכן הורה הלכה למעשה, אולם אחר המחילה נראה שאין מקום לדבריו, ומלאכי און לי בדברי יוסף וכן במחזיק ברכה שדחה דברי הרב הנ"ל, שאין לסמוך עליו למעשה, ואולי נחזון למה שכתבנו, ולכן אני במקומי עומד שאם שכת להבדיל במוצאי יו"ט אין לו תשלומין כלל. ע"כ.

וע"ע בספר לשון חכמים (בסוף הספר דף מז ע"ב) שכתב, כי דוקא בהבדלת מוצ"ש מצינו שנמשך זמנה עד סוף יום שלישי, אבל בהבדלת יו"ט לא מצינו שנמשך זמנה יותר מלילה אחד, אף מכיון שלא נמצא מפורש בן בפוסקים, שלח דבריו לגדולי חכמי פראג, והשיב לו הגאון רבי שמואל ליב קוידר (בעל שו"ת עולת שמואל), שממ"ש המחבר (בסימן רצט) שלענין הדלת שבת יש תשלומין עד סוף יום ג', ואילו בש"ע (בסימן תצא) לגבי הדלת מוצאי יו"ט לא כתב תשלומין כל עיקר, שמע מינה כמו שכתב בח"ר שאין תשלומין להבדלת מוצאי יו"ט, ואף שבגמ' השוו דין המשך זמן הדלת מוצ"ש לענין גיטין וכו', מ"מ ראייתו להרמז"ס צפ"ט מה' גירושין שלא הביא זמן לאחר יו"ט, ומסתמא נראה שדעתו שמכיון דמסיק הש"ס (גיטין עז ע"א) דלית הלכתא כרבי, הילכך אין זמן כל עיקר לאחר החג, וכ"כ הכסף משנה שם, והש"ך חו"מ (ס"י מג סוף ס"ק מז). ולכן גם בש"ע אה"ע (ס"י קמד) שהביא דין לאחר השבת, לא הביא דין דלאחר המועד כל עיקר, והיינו משום שחפס כדעת הרמז"ס בזה, אף שהבית שמואל זיין ע"ד הר"ן שהביא מחלוקת הפוסקים בזה, וכיון שבעלי הש"ע לא הביאו תשלומין להבדלת מוצאי יו"ט, וטעמם ונימוקם עמם, בודאי שכוונים דברי מעב"ת שאין תשלומין להבדלה של יו"ט.

והגאון רצי צלאל רשצורג בתשובתו שם (דף מז ע"א) השיב להרב המחבר, שאחר העיון הדק היטב נראה דהוי

אב"י, ציוא' מן הישוב למדבר ציוס רביעי ויוס חמישי וערב שבת אסור, לפי ששנש' ימים אלו מחיחס' לשבת הבאה, ונקראים קמי שבתא, כדליתא בסוף פרק מי שאלחו, וכן בהלכו'. וא"כ נראה כנכנס בכוונה למקור' הסכנה, כדי שיהלל צו את השבת.

ואע"פ שהר"ף ז"ל, והר"ם ז"ל, פירשו הצרייתא זו בדרך אחרת, כמ"ש למעלה, מ"מ הדין דין אמת, וכן הסכים מורי הרב רבי' נסים ז"ל בפרוש ההלכות שלו. גם מה שנהגו עתה להפליג בספינה אפי' בערב שבת, הוא ע"ד פירוש זה. כי אין לאסור, מאחר שהספינה היא של ישמעאלים, ומלחיה וחובליה ישמעאלים, ואין הישראלים המפליגין בה עושין לעולם מלאכה בשב', כי אם המלחים ישמעאלי'. וגם הם אינם עושין בשביל ישראלים שבה, שהם המעוט, אלא בשביל הישמעאלים ההם שהם הרוב. וכדאמרין (שבת קכג) במסיבה שרובה כותים, והדליק כותי את הנר, שמותר לישראל שבה להשתמש לאורה. ואם כפירש הר"ף ז"ל, והר"ם ז"ל, שפירשוהו מפני עונג שבת, בכל ענין היה אסור להפליג בספינה בפחו' משלש' ימים קודם השבת. ומ"מ צין מפני עונג השבת, כפירש הר"ף ז"ל, צין מפני חלול שבת לפקוח נפש, כפירש בעל המאור ז"ל, אינו אסור להפליג בספינה בפחות משלשה ימים, אלא לדבר הרשות, אבל לדבר מזהו מפליגין. דזההיא דאין מפליגין וכולי, מסיק, ד"א דבר הרשות, אבל לדבר מזהו מפליגין וליואלין בשיירא במדברות, ג"כ כפי דרך הר"ז הלוי, לדבר מזהו יואלין, אפי' בפחות מג' ימים קודם השבת, אבל לדבר הרשות, אסור. והוא מה שגרסא לי בשתי השאלות ששאלת. ע"כ. וע"ע בשו"ת תשצ"ץ (חלק א סימן כא).

*

תוס' ד"ה זוכרהו ע"ה דיין. עיין מ"ש בשו"ת חוות יאיר (סימן י) ושו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סימן יב) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן פב) ושם (יר"ד סימן שנא) ומנחת חינוך (מצוה לא) וגילויי הש"ס כאן.

*

תוס' שם. עיין בלל"ח ברכות (נא ע"ב) ח"ל: שהיין גורם לקדושה שתאמר וכו', הא ודאי שקידוש היום הוא דבר תורה, אמנם מה שאין קידוש אלא על היין נסתפקו התוס' בפסחים ד' ק"ו ע"א ד"ה זכרהו וכו' אם הוא דבר תורה, ושיטת רוב הפוסקים שאינו דבר תורה, וא"כ מי שהוא במדבר ואין לו שום כוס ולא פת הא ודאי שעכ"פ מוטל עליו חובת הקידוש של תורה ומחויב לקדש בלי כוס, וא"כ איך קאמרי ב"ה שהיין גורם לקדושה שתאמר והרי אפילו אם ליכא יין צריכה הקדושה שתאמר וכו' אמנם ידי חובת קידוש דאורייתא כבר יא' בתפלה של ערבית וכו'. ע"כ. ועיי"ש בחידושו הנפלא שמהדש עפ"י צנשים שאין דרכם להתפלל ערבית ומקדשות לעצמם. עיי"ש.

*

תוס' שם. מ"ש התוס' דויכולו לא ניתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו, ומה שרגילין לומר ויכולו אחר

וב"ב בשו"ת יד אליהו (כתבים, ערך הבדלה, דף לג ע"א) שיש תשלומין להבדלת מוצאי יו"ט במשך כל יום המחרת עד הערב. וב"ב המהרש"ס בספר דעת תורה (סימן רצט) בשם ספר יוסף אומן בסופו, שאם לא הבדיל במוצאי יוה"כ בגלל אנינות, יכול להבדיל למחרת יוה"כ"פ, ולא יותר. ע"כ. וכן פסק היעצ"ץ בסידורו שיש תשלומין להבדלת יו"ט עכ"פ ציוס המחרת. וכן פסק בשו"ת עמק המלך (סימן כד). וע"ע בשדי חמד (באסיפת דינים מערכת ה' אות טו) ומנחת חינוך (סוף מצוה לא) ושו"ת מעשה אברהם (אר"ח סימן מז) ושו"ת ויקרא אברהם (חלק א"ח סימן יט).

*

גמ' ארבע וחמשה ומועדי יומא וכו'. עיין בספר אבודרהם (סדר נטילת פריים) שזוהר לטוב הנפרנים מיום רביעי ואילן, והטעם מפני שעד יום רביעי הוא משבוע שעבר ומיום רביעי והלאה הוא משבוע הבא, כמו שאמרו כאן, ויהא התקן לכבוד שבת.

*

גמ' שם. עיין שו"ת הריב"ש (סימן י) ח"ל: עוד שאלת, על היהודים שהולכים בשיירא בגמלים עם אורחת ישמעאלים במדבר הגדול והעורא. והכל יודעין, שמתאחר שאינם רוכבים על סוסים כי אם על הגמלים, שהן צריכין לחלל שבת בפרהסיא, לרכוב וללכת עם השיירא. כי מפני הסכנה, לא יוכלו ליעבד במדבר לבדם בשבת. ולכן נסתפקת, אם ראוי למחות בידם, שלא יא' בשיירא במדברות, למען לא יבא' לחלל את השבת, אע"פ שאין להם צמא שיחיו, כי אם בהליכה עם השיירות.

תשובה: דבר זה, מתורת הר"ף ז"ל והר"ם ז"ל לא למדנו, אלא מתורת הרב ר' זרחיה הלוי בעל המאור ז"ל למדנו. כי ההיא דגרסי' (נפ"ק דשבת יט), ת"ר, אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם השבת, הר"ף ז"ל פירשה, מפני עונג שבת. שהמפרש ציוס בספינה כל שלשה ימים, אין דעתו מיושבת עליו, וכדי שלא יטעור בשבת, אסרו עליו בפחות משלשה ימים קודם השבת. כמ"ש זה בהלכות בארובה. וכן פירשה הר"ם ז"ל (בפ"ל מה"ש). אבל הרב בעל המאור ז"ל, כתב טעם אחר צין צו, צין צמא שאמרו שם, אין צרין על עיירות של כותים, דכולהו מקום סכנה הוא, וכל שלשה ימים קודם לשבת, קמי שבתא מיקרי. ונראה כמתנה לדחות את השבת, מפני שאין לך דבר שעומד צפני פקוח נפש. והה"ד להפירש במדברות, וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל צו את השבת. ע"כ כתב הר"ז הלוי ז"ל בספר המאור.

ול"פ ז"ל כל שיוא' מן הישוב בשיירא למדברות, ציוס ראשון ויוס שני ויוס שלישי, מותר [או"ח ס' רמח ס"ד], לפי שאלו הג' ימים מן השבוע, מחיחסים לשבת שעבר, ונקראי' בתר שבתא. ואין לו להמנע מללכת מחמת השבת הבאה, שאז אם יהיה לו סכנה וינטרך לחלל מפני פקוח נפש, מותר הוא, ואין בכאן איסור.

התפלה בקול רם היינו משום יו"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אהה בחרותנו ואין אומרים ויכולו בתפלה ותקנו נמי לומר בכל שבתות שלא לחלק בין שבת לשבת. כ"כ גם הרא"ש (סימן טו) והמרדכי. ועיין בטור (או"ח סימן רסח) ושו"ע שם (סעיף ז).

אמנם צבדי ישע על המרדכי (ס"ק קיא) מציא בשם ס' חולעת יעקב שכתב דאין נראה, כי צו"ט שחל להיות בשבת א"א לאומרו, ומפני זה לא יטריחנו לאומרו כל השנה, וכותב טעם אחרת להסביר זאת ע"פ הסוד. עיי"ש.

וע"ע בספר אור זרוע בחלק השו"מ (סימן תשנב אות ט) שכותב להסביר את הדבר בדרך אחרת לגמרי, ומסמייע לכך מהירושלמי פ' אלו דברים, והוא דמתחילה היטה התקנה לקדש צביה"כ צע"ש כדי לקדש את השבת ולהעיד עליו בקידוש זה, ובמקום שאין יין תקנו שיאמר הש"ץ במקום זה ויכולו, אבל היכא דאיתא יין היה אומר קידוש על הכוס במקום ויכולו ואחר הקידוש ברכה אחת מעין שבע אבל ויכולו לא היה אומר ש"ץ בקול רם אלא בלחש בתפלה בלעד כמו כל יחיד שאומר בתפלה בלחש.

ובוסריף עוד וכותב, דשז נהגו לומר ויכולו בקול רם אע"פ דאיתא יין וקידוש על הכוס צביה"כ, וטעמא מפרש בשוחר טוב, משום דשלשה אשר כתיבי צפ' ויכולו ושלשה אשר כתיבי צפ' פרה אדומה, מלמד שכל האומר ג"פ ויכולו כפרה על כל על עונותיו וכאלו קיים כל התורה כולה, וכשם דפרה מכפרת כך השבת מכפרת.

עוד כותב ומדגיש, דמעיקרא לא תקון לומר ויכולו אלא היכא דליכא יין. מפני שקידוש היין שתקנו היינו לכבוד שבת ולקבלת שבת, והיכא דליכא יין דליכא קידוש תיקנו ויכולו לומר במקום הקידוש, אבל כדי להוציא אורחין לא נתקן כלל, אלא לקידוש היום, כמו קידוש דראש חדש כשהיו מקדשין את החדש במס' ספרים (פ"ט ה"ט) וכמו ז' ברכות דתמן וכלה שתקנו על הכוס כדאיתא בירושלמי דסוטה פ' כסם אע"ג דאיתא בזה לזורך אכילה כלל, כמו כן הכא קידוש על היין שצערצי שבתות יומים טובים שתקנו לא לזורך אכילה אלא לזורך היום. ע"כ. עיי"ש באורכי. ועיין בשו"מ צ"ח אליעזר (חלק י"ב סימן כד) בשולי המכתב, שהציא דבריו.

דף קו ע"ב

גמ'. הנוטף ידיו לא יקדש. עיין בשו"מ הרי"ד (סימן מב) באורכי. וע"ע שו"מ שואל ומשיב (מהדורא חמישה סימן יח) ושו"מ הר צבי (או"ח א סימן קנד) ושו"מ אגרות משה (חלק או"ח ב' סימן מב).

*

גמ'. שם. בשו"מ הרשב"א (חלק א סימן קפח) נשאל: הא לאמרין בפסחים נטל ידיו לא יקדש כלומר על היין אלא על הפת משום היסח הדעת או משום דנטל ידיו לפירות הוא, אם יתנה מהו, מי יומא דלא מהני משום דיש לו מים מרובים. ולא מהני תנאי אלא כבעין פקחא דערכות או לא.

והשיב: ההיא דמי שנטל ידיו אין אלו מפרשין אותה משום היסח הדעת. ואי משום היסח הדעת כבר ראתה בחצורי בתורת הבית שעדתי מסכמת שהתנאי מועיל בכל מקום ובלעד שישמור ידיו. ועוד למה לא יקדש יקדש ויחזור ויטול ידיו כמו שאנו עושין צילי פסחים אחר קריאת ההגדה. אבל אנו מפרשים לא יקדש הוא מפני שגראה כמזול בקדוש ונאש מלקדש. דאלו בדעתו לקדש על היין לא היה לו לא לטול ידיו. שהנטל שתי ידיו אפילו לפירות הלחין כגון יין אינו אלא מגסי הרוח. אבל לאחר שאמר דרב זימנין דחציבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא אין זה כמזול בקדוש. דלילמא היה לו לקדש על הפת לפי שהוא תאב לאכול יותר מלשמות. ולפיכך מקדש בין אריפתא בין אחמר. ועל כן נהגו הכל עכשיו לטול ידיהם קודם קדוש ואין אדם נמנע בכך אלא צערצי פסחים. ואומר אני שהטעם צערצי פסחים מפני שאי אפשר לו בפת דכוס ראשון אומר קדוש היום. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"מ הרשב"א (חלק ד סימן רעט) כתב השואל: הא דאמר רב ברוגא אמר רב נטל ידיו לקדש כו', דלא קי"ל כוותיהו. דהא דמי ליה רב יצחק בר מרמא. ובין נטל ידיו, ובין לא נטל, מקדש אחמר. וקידושא לא הוי הפסק והיסח. ומלשון הרב אלפסי ז"ל נראה, שהוא אינו סובר כן, אלא"כ נטל ידיו צריך שיקדש על הפת, וכן דעת הרמב"ם ז"ל.

וע"ז השיב: בזה רבו הסבירות, וחילוק [צ"ל: וחילוקין] הדעות, בפירוש דברי רב ברוגא, ומשובת הר' יצחק צ"ר שמואל. ומ"מ מה שטענת על הרב אלפסי ז"ל, שהוא סבור שאם נטל ידיו לא יקדש אחמר אלא אריפתא, איני יודע ההכרח בזה, מאין בדבריו. אלא שאין אני רואה בדבריו, אלא כלשון הגמ', ודבריו סובלין מן הפירושים, כמו שיסבול דברי הגמ'. ומ"מ צ"ח וצ"ח כך, אנשי גלילותינו נסמכים על דברי המפרשים, שפירשו דברי יצחק חלק לגמרי על דברי רב ברוגא. דהא דרב לאו צנטיה תליא מילתא אלא בחציבותא דשנטל ידיו ומקדש אריפתא, לאו משום דאסור לו לקדש על היין, אלא משום דהיה שעתה חציבא ליה ריפתא. וכן פ' ופסוק [צ"ל: ופסק] ר"י ן גיאת ז"ל, ואף הרי"ז ז"ל כן פסק. אלא שפי' דרב דאמר נטל ידיו לא יקדש, אזיל לטעמיה דאמר טעם אינו מקדש. ואף זה שנטל ידיו, וגלה בדעתו שחפץ באכילה, חלול בקידוש היום, וה"ל כאילו טעם ולא יקדש הוא. אבל אחרים מקדשין לו. ודחי רבי יצחק דכיון דאפשר לו לקדש אריפתא, אין זה זלוול בקידוש, ומקדש בין אריפתא בין אחמר. וכ"ש אף דקי"ל טעם, מקדש, לא חיישינן להא דרב בורגא כל עיקר. ואע"פ שיש לדקדק על פי קלת, מ"מ הרי הוא משה לדעת ר"י ן גיאת ז"ל בעיקרן של דברים. ועל פירוש זה נראה שנסמכו בארצות האלו, לטול הידים קודם הקידוש. ונכון הוא. ע"כ.

*

גמ'. שם. כתב בשו"מ רש"י (סימן רסח), וז"ל: מעשה שנטל החתן ידיו קודם קידוש, ולאחר קידוש היה ממתין מלצנע עד שיחזור ויטול את ידיו משום האי דפסחים, הנוטל

היום ועוד חזון למועד למחר וליומא אחריו אכל מאן דס"ל טעם מצדיל על כרחק ס"ל אינו מצדיל אלא במ"ש ולא כל היום ואם לא עכשיו אימתי ע"כ הקילו עליו דטעם מצדיל הכי הוה ס"ד קא משמע לן רבא תרי קולא בחדא דוכתא דטעם מצדיל וגם יש לו פנאי להצדיל כל השבת כלו והיינו חידושה.

ובחזור לדברי מעלתו אפי' יהיבנא ליה דבריו ויפרשם ויתקנם עכ"פ להמוס' והרא"ש אך להרי"ף ורמב"ם דפסקו דאינו מצדיל והולך אלא יום א' השייך לליל מש"ק ולא יותר א"כ ה"נ אין הצדלה דמי"ט ב' מועיל ל"ט א' ובש"ע א"ח ס' ר"ט מייתי ב' הדעות ואם יאמר נא כיון דלא אפשר שאני וכמ"ש הרא"ש ומייתי ליה מג"א ס' תקנ"ו סק"ב א"כ גם לרב אסי נאמר כך היכי דלא אפשר שאני אכל באמת מה לנו להמציא' חדשות ודברי הרי"ט נא סוכה מ"ז מוצאיים לפנינו דלמאי דקי"ל שמיני ספק ו' יחזיק יחזיקין ברובי לא מצריכין משום דמחזי כסתרי אהדידי אדחי לי' דרב אסי דהצדלה וקדוש סמרי אהדידי וכמ"ש ג"כ ג' צ"ח ביצה ד' ע"ב שם. ע"כ.

*

תוס' ד"ה הנוביל. עיין בשו"ת מהר"ם מרונגברג (חלק ד סימן קסט).

*

תוס' ד"ה זימנין. עיין בשו"ת ר' יוסף מסלונק (סימן ד) מ"ש בשוב קו' המוס'.

*

תוס' ד"ה מקדש. בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סימן י) נשאל, המקדש על הפת, וכבר יא' ידי חובת אמירת ויכלו בתפילה, וגם כל בני ביתו כבר יא' ידי חובתם, [הכוונה עפ"י המוס' לעיל בעמוד א' ד"ה וזכרהו, שכתבו בזה"ל: דויכולו לא מזינו על הכוס אלא בתפלה, כדאמר בשבת (ק"ט ע"ב), ולא נתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו, עכ"ל. ובשלמא אם בני ביתו לא יא' ידי חובתם עדיין, יוכל לומר ויכולו, דאיכא סבא דלא מייקרי הפסק באמירתו כדי להוציאם אכל כשגם הם כבר יא' ידי חובתם, אלא להפסיק בזה בין נטילה לברכת המוציא.

וע"ז השיב: פשוט הוא דמותר לאומרו, דנוסח ברכת הקידוש כך היא, אחר שכבר נהגו כמו שכתבו תוס'.

והראי' מרשב"ם [ד"ה דחציבא] כבר ראי' בעיניך, אך חשבת למשפט שהמוס' פליגי, ולא כן הוא, כי בזה לא פליגי, רק לפי מה דסבירא ליה להמוס' לחלק בין הפסק דבין נטילה להמוציא, ובין ברכה לאכילה, לא הוה מזי למימר דהוכחת הש"ס הוא מויכלו, דקדש אריפתא ואמר ויכלו, דזה אי אפשר, כיון דמנהג זה לומר ויכלו אכל קידוש לאפוקי בני ביתו ידי חובתם, זה לא הוזכר בש"ס בשום מקום, ואף יאמר סתם הוי מקדש אריפתא, ויהי' כוונתו על אמירת ויכלו, ותלי תניא דללא תניא, אלא על כרחק ראית הש"ס מעיקר הקידוש, ושפיר הקשו המוס', וגם רשב"ם מודה לזה שאין הראי' מויכלו, ואפשר שצמי רב עדיין לא נהגו כלל, על כן לא מייתי רק מעיקר הקידוש, אלא

ידיו לא יקדש, מי שנטל ידיו לחולין לא יקדש, משום דקידוש הוי הפסיקה וזריך לחזור ולנטול את ידיו, [וא"ר] דיו בנטילה ראשונה שקודם קידוש, ואינו הפסקה. ולא זו בלבד [אלא] אפי' נטל ידיו שחרית ומתנה עליהו כל היום כולו, והילכתא כרב באיסוריה, ואמר ליה רבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לנו מיא, משו ידיכו מנפרא ואחנו עליהו לכולי יומא. ע"כ.

*

גמ' זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וכו'. עיין בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן פד).

וע"ע שם (סימן קט) שנשאל מאנשי עדן: אמרו הקדוש בלייל שבת חיובו על הפת או על היין, מה מחייבת התורה בזה.

והשיב: אם היה היין ראוי לקדוש, הרי הוא קודם מן הפת, ולא יקדש על הפת שהיא של חמשת המינים בלבד. ואם אינה אכלנו לא יקדש על דבר אחר בשום פנים, לא על מאכל של קטנית ולא זולתה ולא על המים ולא על דבר אחר. אלא אם ירצה שיתמנכו הילדים ולא ישכחו תורת הקדוש בשבת וציוס טוב הרי יקרא הוא את הקדוש על היין שלהם או על מאכל דראה או מה שיהיה בלי הזכרת שם ומלכות כלל אלא יאמר אש' קדש' צמנו ורצה בנו וגו' ויתחם ברוך מקדש השבת, וכמוה ביום טוב. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן לב).

*

גמ' טעם מבריא. עיין בשו"ת ופסקי מהרי"ט החדשים (סימן ו).

*

גמ' ורב אסי אמר טעם אינו מבריא. בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רנ) רצה השואל לומר בטעם דלא מצדילין מי"ט לחצרו, דרב אסי (ביצה ד' ע"ב) לגרמי' עזיר, דאיהו ס"ל כאן טעם אינו מצדיל, וא"כ ע"כ להצדיל טרם יטעום, אכל און דקי"ל טעם מצדיל א"כ סמכי' אהצדלה דעביד מוצאי י"ט, וקאי גם אי"ט ראשון כמו במוציא שבת דמצדיל והולך עד יום ד' בשבת.

וע"ז כותב החת"ס: וא"ל להבינם דהא פשיט' לכ"ע שאסור לטעום לכתחלה עד שיצדיל ולא פליגי רב אסי ור"ה פע"פ, אלא אי עבר וטעם אי יצדיל או לא וע"כ לא פליגי אלא אי יצדיל בלייל אחר טעימתו אכל למחר יצדיל גם לרב אסי כמבואר ורב אסי ורב זירא מרא דשמעתתא דמצדיל מיומא טבא לחצרי' אינהו צעמם ס"ל דאי לא אצדיל במוציא שבת מצדיל והולך עד ד' בשבת כדאי' פע"פ ק"ו ע"א ע"כ אין מקום צמח להבין דבריו ובימי חורפי אמרתי המשך דברי רבא ק"ו ע"א הלכתא טעם מקדש וטעם מצדיל ואם לא הצדיל במ"ש מצדיל והולך כו' דמאי שייכות לשתי הלכות' אהדידי היינו משום דהוה סד"א דרב אסי דמחמיר טעם אינו מצדיל היינו משום דלטעמיה איל דס"ל מצדיל עד ד' בשבת א"כ נחמיר עליו טעם לא יצדיל

עוד תירך, דהך מ"ד דמפרש דזמוןין הי, בע"כ דס"ל דלא כדעת הנך מ"ד, וס"ל באמת החילוק כדעת חוס'.

דף קז ע"א

גמ'. ובת שוות. עיין דנאל (ו, יט).

*

גמ'. **אי הכי חמר מדינה הוא וכו'.** עיין לעיל (דף קו) מ"ש צענין הדלה על שאר משקין, והנני להוסיף עוד מ"ש הגאון ר' ישראל וועלן ז"ל צירחון תל תלפיות (א"ר תרע"ט סימן צד) ש"כ לדידים להחיר צענת הדחק להבדיל על חלב או קאווע וטיי, וצמח דבריו כותב שהעיד לפניו ת"ח זקן שזקינו שהי' חד מצי דינא רבתי דהגה"ק בעל ישמח משה נהג כן חמיד להבדיל על כוס חלב. עיי"ש.

ועיין שם עוד צירחון תמוז (סימן קב) שהרה"ג ר"י הג"ל חזר בו מדעתו על חלב, אמנם נשאר עומד על משמרתו בנוגע לקאווע וטיי. ועיין שם עוד (סימן קו).

*

גמ'. **בעא מיניה רב הונא מרב חסדא.** עיין בהג' הג"ח שמהפך הגירסא דר"ח צעא מר"ה, והיינו שהשאלה נשאלה מתלמיד לרב, ולא מרב לתלמיד, וכמו שהוכיחו בחוס' חולין (יג ע"ב) ד"ה צעא מיניה, דשמואל היה קטן מר"ה מדבעיא שמואל מיניה דר"ה.

אכן בספר הדורות (ח"א בהקדמתו שם אות ג) כתב דמצינו בכמה דוכתי שגדול היה שואל מקטן, וכן הרב לתלמיד, עיין מס' שבת (ק"ג ע"ב) צעי מיני רבי מר' ישמעאל צרי"א אף שהיה תלמידו של רבי.

וע"ע הוריות (י"א ע"ב) צעא מיניה רבי מר' חייא, וצבאר שבע שם מציא רביה מכאן שמצינו שרבי צעא מיני' דתלמיד, עיי"ש. כ"כ צילקוט המאירי כאן.

*

גמ'. **בבליא צעריה אמר מוסרין ומפייס.** עיין בספר אשל אברהם - ניימארק (עמוד רצג) שכותב: לכאורה מי שהיין מוסיק וגורם לו יסורין, אסור לו לקדש עליו כדאמר רבי מוסרין ומפייס, אך זה נסתר מהירושלמי שאמרו שם דר' יונה היה מקדש ושונה ד' כוסות והוא חזיק רישיה עד עזרתא, ולכן נ"ל שדוקא דבר המוסיק לכל אדם אינו ראוי לקידוש, אבל מה שגורם צער לאדם אחד, אין צוה פיסול, ואדרכה מגדיל זכר עושהו, כי לפוס צערא אגרא. ע"כ.

*

גמ'. **אדור ברבים.** עיין בשו"ת מהרי"ק (סימן נב).

*

גמ'. **רב אשכחיה ר"ה דקדיש אשיכרא אמר ליה שרי אבא וכו'.** הנה ציומא (פז ע"א) מייחי בגמ' עוצדא דרב דלזיל לגבי ההוא טבחא לפיוסי במעלי יומא דכפורי,

שרשצ"ס לא סבירא ל"י לחלק בין הפסק דנטילה לצרכה ובין צרכה לאכילה, ולמסקנא כתב מסבירא דנפשי' שאפילו ויכלו יאמר, דכיון שנהגו הוי הכל נוסח קידוש אחד ואין לשנות, וגם החוס' לא יחלקו על זה, לולי שסבירא להו אפילו בנוסח קידוש גופא אין להציא רא"י מהפסק בין צרכה לאכילה להפסק בין נטילה לצרכה, ואם כן למה שנוהגים כרשצ"ס לקדש אריפתא, הו אין ספק דאומרים ויכלו. ע"כ.

*

תוס' שם. בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב אה"ע חו"מ סימן רס) העיר אמ"ש חוס' כאן דצרכת המזון שיה לקידוש וכו', לרש"י צנויר (דף ד) מאי פריך ר"ש לטעמיה ס"ל כר"י לקמן (דף קז) מטעמא כ"ש, ע"ש, ותוס' שצעות (דף כג) כתבו ח"ש לא מושבע מהר סיני.

וכותב: ונ"ל ר"ש לטעמי' ס"ל כ"ש למכות מושבע מהר סיני הוי כמסקנא שם צנויר (דף ד), עיין חוס' פסחים ד' ק"ה ע"ב ורשצ"ס. ע"כ.

*

תוס' שם. מבואר בטור ושו"ע אור"ח (סימן תפז) שכשחל פסח בשבת אין אומרים צרכה מעין שבע, שנתקנה בשביל המאחרים צבכ"ג שלא יזיקום המזיקים. והאידנא אין צריך דליל שמורים הוא.

ועיין בספר נפנת פענח להגאון מראגאטשוב (פ"ט מהל' תפלה), שכתב עוד טעם, עפמ"ש צירושלמי (פ"ח דברכות), הוצא בחוס' כאן, מקום שאין יין ש"צ יורד לפני התיבה ואומר צרכה מעין שבע, וחוסת במקדש ישראל ויום השבת. עיי"ש. נמצא שנתקנה צרכה זו להוציא את הציבור י"ח קידוש, ומכיון שצילל פסח אפילו עני שציראל לא יפחתו לו מד' כוסות, וכולם יוצאים י"ח קידוש, לכן אין מקום לומר צרכה מעין ז'. עיי"ש. וכ"כ בהג' מראה כהן לקמן (ק"ז ע"ב).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת עין יצחק א אור"ח סימן יב אות י'.

*

תוס' ד"ה אישתא'י. עיין בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא אור"ח סימן ק"ז).

*

תוס' שם. בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קכט) נשאל לפימ"ש החוס' כאן דהא דאין הקצ"ה מציא תקלה, זה דוקא באיסור אכילה שמנד עמנן אסורים ולא במה שהאיסור משום הזמן, א"כ איך יפרנסו דברי המדרש רבה (פ' חיי) גבי בהמות של אהע"ה שינאו זמוןין, ופריך ולא הוו כחמורו של רפצ"י, דהם לא רזו לאכול, אע"ג דלא הוי איסור בגופו.

ותירין, ד"ל דאיסור גזל הוי נמי איסור בגופו, כיון שאין תלוי בזמן.

זכום של קידוש והבדלה וזכרת המזון, אם כשר הדבר לטעום מעט וליתן השאר לחינוך וכדו'. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין מועדים וזמנים (ח"ג סימן רמז).

*

גמ'. **שם.** עיין בריטצ"א (עירובין עט ע"ב) שכתב בשם התוס' דשתיית שנים מנטרפין למלא לוגמיו. וז"ע מתוס' יומא (פ' ע"א) ד"ה הכי, שלא כתבו הכי. ועיין בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן סט) דדעת השולח שמה"ט מוכרחין לומר שכוונת הריטצ"א אינו על תוס' שלפנינו.

והגאון ר' משה השיב לו: דר"מ הא בא שם ברוס' לומר דלשון אם טעם מלא לוגמיו הוא רק כמלא לוגמיו כמו ציוה"כ, דאיכא אז טעם דשתייה חשובה מכוס הוא כמלא לוגמיו דאיכא בזה יתוצי דעתא ושייך ע"ז חשיבות שם שתייה מהכוס, דאם מלא לוגמיו דוקא ליכא טעם אף אם היה הכוס גדול מאחר דהוא יותר מרביעית שהוא שיעור התורה במשקין לאיסורין ולשיעור כוס במקום שזריך וכ"ש ש"ס שיהיה כוס גדול מרביעית, אבל כמלא לוגמיו מכיון שהוא יתוצי דעתא בשתייה לאיש אחד נמשך כששתו סך זה מהכוס שתייה חשובה אף ששמו זה שנים ושלושה ויותר, וגם הא המקדשים לא התענו ולא שייך ענין יתוצי דעתא להם, והנאה בעלמא הא איכא גם בפחות מכמלא לוגמיו כדכתב עה"ש, אלא כוונת ר"מ כשצביל זה הוא שיעור חשוב בשתייה, וליכא סתירה על הריטצ"א בשם התוס' מתוס' דלפנינו. ע"כ.

והנה בגוף הדין אם מנטרפין שנים לשיעור מלא לוגמיו, עיין בשו"ע (סימן ק"צ סעיף ד') שדעת המחבר שאין שתיית שנים מנטרפת, והרמ"א כתב: ועיין לקמן סימן רע"א סעי' י"ד, דשם איתא וי"א דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו ילאו דשתיית כולם מנטרפות, ועיין משנה ברורה (ס"ק י"ח) שזהו כוונת הרמ"א.

ועיין בבאר היטב (סימן רע"א) דמ"ש המג"א הוא רק בדיעבד. ועיין בשו"ת אגרות משה (שם) מה שכתב על דבריו.

*

תוס' ד"ה אמימר. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קנד) וז"ל השאלה: בני אדם שמתענים ג' ימים לילה ויום רנזופים, ומתחילים במוצאי שבת, היאך יעשו בהבדלה על הכוס, הואיל ואין יכולין לשחות בליל מוצ"ש.

תשובה: יראה דיש דרכים בדבר בג' פנים, מ"מ חד מחוור טפי מאידך כמו שאפרש. בשילהי פ' בתרא דתענית כתב אשירי בשם ה"ג, היכא דאיקלע ט' באב במוצ"ש אי שרי להבדיל על הכוס מצדוד יום, כדקי"ל מתפלל אדם של מוצ"ש בשבת, ואומר הבדלה על הכוס. ומסיק שם בהגה"ה דלא שרי, משום דכיון דמבדיל קצב ט' באב עליוה דכרבי, דאמר אי בדילנא אסור ליה למיטתיה דאחייב ליה בעניוי כיון דשויה חול בהבדלה, הילכך לא מבדיל עד דנפיק חד בשבתא. ואע"ג דאמר מר מבדיל

ופגע ביה רב הונא, ואמר, חילי אבא למיקטל נפשא. וכ' בתוס' ישנים, תימא לרבי לפי' הערוך שפירש כי רב היה שמו אבא, ובני צבל קראוהו רב מפני כבודו, כמו ר' יהודה הנשיא שקראוהו רבי, ושמואל תצירו היה והיה קוראו אבא. אבל רב הונא דהכא שהיה תלמידו גמור היאך היה קוראו בשמו, והא אמרינן (סנהדרין ק) מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא את רבו בשמו. וי"ל דשמואל היה אבא דרך כבוד, כמו אבי אבי רבב ישראל. ע"כ.

ובבבז כן יש להעיר כאן, איך קרי רב הונא לרב "אבא", הא היה תלמיד גמור לרב. וז"ל כנ"ל.

וידוע מ"ש החיד"א בשם הגדולים (ערך אבא), שאיש אשר שמו אבא וכ"ע הכי קרו ליה, אסור לבנו לקרותו אבא. עיי"ש מ"ש מהתוס' ישנים הנ"ל. וכבר הארכנו בזה במקור"א.

ובעת מנאמי בשו"ת תורה לשמה (סימן רסד) שדן בדבר אחד ששם אמו "מול טוב" אם אפשר לזכרה בזכרת מזל טוב.

*

גמ'. **המקדש וטעם מלא לוגמיו וכו'.** עיין בשו"ת הרא"ש (כלל בה סימן א) וז"ל: ומה שכתבת בההיא דערבי פסחים המקדש וטעם מלא לוגמיו, ילא, ואם לאו, לא ילא. וראית לחלק בין קידוש להבדלה, לא ידעתי טעם לחלק, אלא כל דבר שזריך כוס, זריך טעימת מלא לוגמיו, או המזכר או אחר. דמאיזה טעם נחלק מקידוש לשאר דברים הטעונין כוס, הלא קידוש על היין אינו מן התורה. וכן מנינו [לקמן דף קח] בארבע כוסות השקה מהן לבני ולבני ביתו, ילא, אמר רב נחמן בר יצחק והוא דשתי רובא דכסא, אלמא בעינן שיסתה רובא דכסא, דהיינו מלא לוגמיו.

ואם תקשי לך אמאי אינו יוצא בזה שהן שותין, אפי' לא יסתה הוא רובא דכסא, דקי"ל המזכר זריך שיטעום הוא או אחרים. כדאמרינן בעירובין [דף מ], גבי קידוש ביום הכפורים, דהוה מקדשין ויהבינן לינוקא, אי לא דחיישין דילמא אחי למיסרך. ויש לומר, דשאני הכא, שהחניקות שותין בשביל חיובא של עזמן, שאף הם חייבין בארבע כוסות, הילכך אין שתייתן עולה להשלים שיעור אציהם. ולא דמי לשאר דברים הטעונין כוס, דכל השותה הוא שותה בשביל חובת הכוס שזכרו עליו. אי נמי, הא דבעינן שיסתה הוא רובא דכסא, משום דבעינן אחר לא ילא ידי חובת יין, אבל בשאר דברים הטעונין כוס, די בזה שכל השותים ישמו רוב הכוס, דהיינו מלא לוגמיו. ואין לומר א"כ אין ראייה מכאן דבעינן טעימת יין מלא לוגמיו, דהאי דקאמר והוא דשתי רובא דכסא, היינו משום שיאל ידי חובת יין; הא ליסתא. מדקאמר השקה מהם לבני ולבני ביתו, ילא, פי' ילא ידי חובת יין וידי ארבע כוסות, וקאמר עלה בכתא והוא דשתי רובא דכסא, ולא קאמר לנאת ידי יין והוא דשתי וכו', מכלל, דאף ידי ארבע כוסות לא ילא עד שיסתה הרוב של הכוס. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן א) בדיון מי שהרופאים פקדו עליו שלא לשחות יין כלל, האין ינהג

דאנו לא שמינו ולא חזינו למישתי. וכן כתב בהגה"ה לעיל לענין הדבילה בליל ט' באב, דהוי שפיר דמי לאבדוליה למיחב לניוקא למישתי, אי לא משום דאחי למסרך. וכן כתב אשירי פ' מי שמתו לענין און צמוצ"ש, דאי לאו דאסור הוא לענות אמן אפי' אחר ברכה היינו מצדילים לפניו כדי לענות אמן לנאח עמהן. ואע"ג דאיהו נמי לא חוי למישתי יין נפיק בטעימת חצירו, וה"ה צנ"ד דנפיק בדי אחריו. אמנם כמדומה לי שנהגו העם להבדיל צמוצ"א יום ג' סמוך לחשיכה ממנו, ושומין כוס הבדילה משמשיכה. וראיתי מאחד מהגדולים שהיה קורא חגור על זה, מטעם דעד רביעי ולא רביעי בכלל, וא"ל לנאח ולעיל כתבנו דלפי ה"ה ג' הי' [אפשר] לישב מנהג זה. ע"כ.

*

תוס' ד"ה אדור ברבים. עיין צו"מ תשצ"ך (חלק א סימן קנה).

*

תוס' ד"ה אם טעם. עיין צו"מ מנחת יצחק (חלק ה' סימן ד).

*

תוס' ד"ה פמוך למנחה. עיין צו"מ אמונת שמואל (סימן ב) נשאל מ"ט קורין לתפילת מנחה "מנחה", עיי"ש מ"ש השאל בזה.

והגאון המחבר השיב לו: מה שאנו קורין אותו "מנחה", אין אנו צריכין ליתן טעם כלל בזה, כי מצינו בכמה כתובי' ומקראות שקורין את תפילת מנחה בשעה שהקריבו תמיד של בין הערביים, ואותו תמיד הוא מנחה ומתנה לה' כמו אכפרה פניו במנחה בדילי ט' איח' ועוד אני מדבר ומתפלל וגו' נוגע עלי כעת מנחת ערב, ופי' שם רב סעדי' גאון ז"ל צעת שמקריבי מנחה ג"ל התמיד בשעה שמינית ביום החול ובערב פסח מקריבי בשביעית כו' עכ"ל והוא מתני' ר"פ תמיד נשחט ע"ש ובעזרא ט' כתיב ובמנחת ערב קמחי מתעניתי גו' וילפינן מיני' צמס' תענית דף י"ב ודף י' ובמגילה דף ל' שהיא מנחה שהוא לאחר חלות שאז הי' תפילת מנחה בתענית ע"ש ודוד אמר בתהילי' סי' קמ"א תכון תפילתי קטורת משאת כפי מנחת ערב וקאי אלתפילת מנחה דאיתא בשוחר טוב שם ולמה צמנח' אלא עכשיו כל היום טובה נפשי צעולם שלא ננטער ובמנחה מתה עלי ומעי מתחלפי' לכך נרץ אדם להתבודדות טעאמו בתפיל' המנחה דווקא לכך נאמר משאת כפי מנחת ערב וכו' ע"ש גם צ"ק דברכות אמרו אף אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה שנאמר ויהי צעלות המנחה גו' א"כ מצוה שמתמיד של בין ערבים נקרא בכתו' מנחה, שהוא מתנה ומנח' לה'.

א"ל שצריך לתת טעם למה צאמת קראו הכתוב לתמיד זה "מנחה", בזה אנו צריכי' לדברי השרשים אצל על קריאתו אין אנו צריכין לשום טעם מאחר שהכתוב קרא כן.

ואפשר לי לתת טעם בשלמא קרבן תמיד של שחרית הוא לכפר על עזירות דלילה ואבר' ופדרי' של ערבית על עזירות היום כמ"ש דק' ילין זה גו' אכן השמיט' והקרבן של בין

והולך כל היום כו' וטפי לא, הנ"מ היבא דהוי שרי ליה למיכל, אצל היבא דהוי אסור ליה למיכל חד בשבתא מצדיל לאורחא דתריין בשבתא ע"כ. מהני מילי דה"ג נראה ללדד הדרכים לשני הפנים. האחד צנ"ד יכול להבדיל מצדוד יום, והוא טעמא דכתב ה"ג בשעה צא לאסור לא שייך הכא. דליכא למימר כיון דמצדיל א"כ שוייה חול ואיתסר ליה למישתי, משום דכבר נכנסו לו ג' לילות וימים שקבל עליו לתענית. דשאני לגבי ט' צאז שהיום קבוע הוא להתענות מגזירת חכמים, וקי"ל צפ' מקום שנהגו [נד ע"א] דצין השמשות שלו אסור, לכך הואיל ומצדיל ושויה חול חל עליו ע"כ חוצה התענית. אצל צנ"ד דמנפשיה קבל עליו לא שייך למימר, דע"כ חל עליו. ואי משום חוצה הנדר הא קי"ל דצנדרים הולך אחר לשון צני אדם, וצנשון צני אדם לא לילה מיקרי ההבדלה וק"ל.

וע"ל דרך השני, היינו שיצדיל צקוף יום ג' בתחילת ליל ד', דשרי ליה למיכל ולמישתי. אע"ג דכתב א"ו הגדול דלמ"ד עד רביעי היינו עד ולא עד בכלל, וכן משמע מן הספר דמדמה לה להא דר' זירא לענין גטיין, דשדיין אצ"ג בשבוע לבחר שבתא, ודה"ו לקמיה שבתא, וכ"כ בצמ"ג ודלא כרמז"ס דכתב עד סוף רביעי. מ"מ נראה דצנ"ד שרי לאבדוליה אפילו ברביעי, כיון דלא הוי שרי למיכל קודם כההיא דה"ג, דכתבו לעיל דאליבא דמ"ד מצדיל והולך כל היום כולו ותו לא, אעפ"כ היבא דלא הוי ליה שרי למיכל ולמישתי מצדיל אפילו בשני, ה"ה להך מ"ד ברביעי. דאין נראה לחלק, דשאני למ"ד כל היום ותו לא מ"מ אי מצדיל בשני אינו מופלג כ"כ, שהרי איבא מ"ד דסבר עד רביעי. אצל ברביעי דמופלג טפי וליכא מ"ד דסבירא הכי, איכא למימר דלא מהני טעמא דלא הוי אפשר מקודם. דמה צכך אי איכא מר דסבר עד רביעי, מ"מ איבא לא סבר הכי, וסבר דמיום ראשון עבר זמן הבדלה, ואפ"ה שרי היבא דלא אפשר מקודם, וה"ה למ"ד עד רביעי דצרך זה.

ובראה להביא ראייה קצת דאין לחלק, מהא דאיתא בתוס' פ' ע"פ דפסקו הלכה כמ"ד עד רביעי, ואייתי ראייה ממאי דרגילין להבדיל בליל צ' בשחל ט' צאז צמוצ"ש. והשתא אי הוי סברא לומר היבא דלא אפשר עצדין כאידך מ"ד, א"כ לא הוי ראייה כלל, דקי"ל כמ"ד עד רביעי, ואין סברא שחלקו ה"ג ותוס' צאה אי סמכין אאידך מ"ד היבא דלא אפשר או לא. אע"כ ה"ג סבר דצין להך מ"ד צין לאידך, השיעור שנתנו חכמים לזמן הבדלה כל חד כדאית ליה, היינו דווקא כדאפשר לו מקודם. ואחא פליגי התוס' וסברי כיון דעבר זמנו צטיל מזותו, צין אפשר צין לא אפשר, ולכך מיייתי ראייה מט' צאז דהלכה כמ"ד עד רביעי. אמנם הואיל והוכחנו דהתוס' פליגי אסברת ה"ג, א"כ לא מחזור הדרך הזה כ"כ.

לכך נראה המחזור שכלל הדרכים, שאם יש אצלו מי שמצדיל צמוצ"ש יכוין לנאח עמו בצרכה ויענה אמן, ושבו יוצא שפיר אפילו שאינו טועם. ואע"ג דלא חוי למישתי. כדאיתא בזה"ל צגמ' פ' בכל מערבין [מ' ע"ב] לענין קדוש דיוה"כ, דאי לא הוי חיישינן צינוקא דילמא אחי למיסרך היינו מקדשין על הכוס ויהצין לניוקא למישתי, והוה נפקין י"ח קדוש, ואע"ג

שיגמור סעודתו בתוך זמן איסוריה, וכשמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסור עכ"ל. ומצינו למדין, כל כהאי גוונא שידוע מתחילה שאינו גומר אלא אחר הזמן, ה"ו אסור להתחיל בתוך הזמן, דלכתחילה לא סמיכין לומר כיון שהתחלה בהיתר לא חיישין לגמר הדבר, וא"כ ה"ה הכא כנ"ד כיון שידוע שלא יגמור התפלה אלא אחר הזמן, אסור לו להתחיל קודם. ע"כ.

ויע"ע דבבב"ר שם (חלק ג א"ח סימן ח) לענין השאלה בקידוש לבנה, שמדמן עניים רבים ולא נשאר זמן לזכר על הלצה אלא לילה אחת, וראה הענין עשוי פסקי פסקי סביבות הלצה, דודאי לא יוכל להשלים הדברות בין עני לעני, כי בחצי הדבריה יצא עני אחר ויכנסו, אם מצי לזכר ככה"ג לכתחילה.

והביא שם התשובה הנ"ל, וכתב דמהתם יש הוכחה גדולה דלא יצרך היכא דידע. מיהו אפשר לומר כיון דעברו כל הלילות צעננים ולא נשאר זמן אלא לילה אחת, ושמה תהיה ג"כ צעננים דלית להי פסקי, ע"כ אפשר דיצרך בפסקי, אע"פ שאינו מספיק להשלים הדברות דחשיב זה בדעבד, וסיים: ולענין מעשה עדיין צ"ע בזה]. וע"ע בתרומת הדשן (חלק א סימן ד).

ולענין גוף השאלה הגה לפי מ"ש בשו"ת מהר"ם שיק (א"ח סימן צא) ד"ה מיהו, שאף המתפללים מנחה לאחר זמנה, אין צוה חשש איסור דרכה לצטלה, דתפלה רחמי היא, ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו, עיי"ש, א"כ הכא נמי אין כאן איסור, ורשאי להתחיל בזמן תפלה, אע"פ שקיום התפלה הוא לאחר זמנה.

ועייין בשו"ת ארץ צבי (סימן קכא) ד"ה ואמנם, שהציא בשם היהודי הקדוש מפשיסחא ז"ל, שהמתחיל להתפלל בזמן תפלה, אע"פ שנמשכה תפלתו לאחר הזמן, חשוב כאילו התפלל כל תפלתו בזמן תפלה, וראיה לזה מהתוס' דרכות (ד ע"א) שאילו היה בלעם מתחיל לקלל באותו רגע של זמן, אפילו אם היה גומר קללתו אח"כ היה מויק, ואין ק"ל (תוספתא סוטה פ"ד ה"א) מדה טובה מרובה ממדת פורענות, א"כ גם המתחיל להתפלל בזמן תפלה וגמר אח"כ חשוב כאילו התפלל כל שמונה עשרה בזמן תפלה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יד אליהו (סימן יז אות ג) שכתב לדון במי שאכל, ושהה קרוב לד' מיל, ואין אפשרות לסיים בזה"מ קודם שיעברו ד' מיל, שהם שבעים ושתיים דקות, האם יתחיל בכל זאת לזכר בזה"מ. וכתב, דלכאורה אסור להתחיל בזה"מ, כיון שאינו יכול לגמור בתוך כדי ארבעה מיל. הגע עצמך. מי שלא התפלל מנחה עד סמוך לנאח"כ, ואין שהות להתחיל מנחה ולגמור קודם נאח"כ, רק כדי דרכה ראשונה ושניה, האם יוכל להתחיל ולהתפלל, אף שימושך הזמן בתוך נאח"כ, הלא אז תהיה תפלתו לצטלה, והא דואי שאם יכול להתפלל הבינו שמונת שבעה"ד גמור, יאמר תפלת הבינו וכו'. עיי"ש.

וע"ע מ"ש בפתח הדביר (סימן קי סק"א) וערוך השולחן (סימן קי סק"ה) ותורת חיים - סופר (סימן קי סק"א).

*

הערכים והתפיל' שנחנה בשביל הכל שלא לזרוך כי הוא באמצע היום ולכן אמרו שהוא באמת מנחה ומנחה והעיקר החוב הי' מהראוי להיתן קודם הערב ציוס כדי לכפר העונות דיוס ולא אחר תלות מיד. ועיין בתו' פ' ערבי פסחים ד"ה סמוך למנחה כו' ודבריהם קרובים לדברי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן כב) שכתב בתו"ד: עתה נפרש מנחה, והיא מלה נגזרת מדכתיב לרוח היום ומתרגמי' למנח יומא, וזה שהיום, והוא השמש המשער אצלנו מדת יום, נוטה באותה שעה ללכת למנוחתו להשתחוות לקונו במערב, וגופה של חמה שהיא קבועה בגלגל בהגיעה לנקודת המערב היא עומה קרוב מנחה לקונה, וממנה הדוגמא אלינו שנקריב עצמנו ונפשנו לשמים. ע"כ.

דף קז ע"ב

גמ'. אמר רבינא ת"ש אפי"ו אגריפס המלך וכו'. הר"ן ריש פרקין אסור לאכול בערב פסח ממנחה גדולה ומעלה, משום דהוה איבעיא דלא איפשטא, עיי"ש, ותמיהו דהא שפיר איפשטא, כדאיתא כאן.

ועייין בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן עו) שכתב די"ל דס"ל להר"ן לפמ"ש תוס' דד"ה ואחי לאמונעי מפסת, ואפילו אחר שיעשה הפסח אסור משום שלא ימחר לעשות הפסח כדי לאכול ויעשה פסח שלא כראוי עכ"ל, א"כ י"ל היינו משום שאסור לאכול עכ"פ ממנחה קטנה ואילך משום מנה לתיאבון, וממילא אין לו פנאי אלא מחמת עד מנחה קטנה שהוא זמן קצר ומשום כן ימחר לעשות הפסח שלא כראוי כדי שיצא לאכול קודם מנחה קטנה, וא"כ שפיר היינו רבותא דאגריפס, דסד"א ט' לאגריפס כשע"ש שעות לדין דמי ומותר לו לאכול צע"ט במנחה קטנה דלית ביה משום לתיאבון וממילא מותר נמי משום פסחא דאיהו לא ימחר כיון דיש לו שהות הרבה, קמ"ל אפ"ה לא יאכל ולעולם סמוך למנחה גדולה תנן. עיי"ש. וע"ע מ"ש שם באורך, בהאנו דבריו לעיל ריש פרקין.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן צח) ד"ה כזר מוצטא.

*

גמ'. סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס וכו'. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק א א"ח סימן ה) דבדר השאלה: ראובן נתעבד ולא התפלל מנחה עד שהגיע עת קרוב לסוף זמנה, ומשער בדעתו אם יתפלל מנחה יושלם זמנה באמצע העמידה, דמוכרת לגומרה אחר זמנה, אי שרי למעבד ככהאי גוונא.

ואחר אריכות דברים כותב: שוב האיר השי"ת את עיני, וראיתי בפסחים דף ק"ז ע"ב, דמקשי הגמרא סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס, הא מטא ליה זמן איסורא, ופירש רש"ם ז"ל וז"ל הא מטא ליה עידן איסוריה קודם שיגמור סעודתו, דאפילו רבי יוסי דפליג בהפסקת ערב פסח בריש פרקא, ואמר שלא להפסיק מאחר שהתחיל לאכול בהיתר, הכא מודה דאסור, דמעיקרא לדעת כן היה אוכל בתשע שעות,

וע"ע ביאור הלכה שם, ו"ל: בטור כתב דבין מעט צין הרבה מותר אלא שהצ"ה הקשה עליו מסוגיא דברכות ד' ל"ה ולהכי סתם שלא כדבריו אלא כדעת החסו' והמרדכי וכן דעת הרוקח ועיין צבית מאיר שכתב דמסקמיה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש משמע דס"ל כדעת הטור וכן מלאמי למהר"ם חלאווה שכתב ושתייה שרי ואפילו טובא נמי דכש"כ דגריר לליציה ואכלי מנה למיאבון עכ"ל וכן משמע מסתימת הרשב"ץ בספרו יצין שמועה ו"ל ושתייה היין מושכת אכילה וכדאמרין רבא הוי שתי חמרא דגריר לצא עכ"ל איצרא דצפירוש ר"ח בפסחים מוכח שדעתו לאסור כמעט שהרי כתב ו"ל רבא הוי שתי חמרא טובא וכו' עיי"ש ומוכח דכוון בזה לסוגיא דברכות הנ"ל וי"ע ובהלכות רי"ץ גיאות אחר שהביא הא דרב ששת שהתענה והיה לאכל ירקא והא דרבא דהוי שתי חמרא מסיים עלה הלכך לנקוט כל חד וחד כדעתיה צין בשתייה צין כדעתיה צין בשאר דברים עכ"ל וכן מסתברא שחליי הכל לפי טבע אוחו האדם לפי מה שהוא מרגיש בנפשו דבר שגורר לצו לחאות המאכל או להיפך. ע"כ.

*

גמ'. שם. האחרונים נסתפקו באכילת מנה בליל ראשון של פסח דשיעורא הוא בכזית, אי אוכל יותר מכשיעור אי גם התוספת על יותר מכזית נכנס בכלל מנות עשה דבערב תאכלו מנות.

ועיין בשו"ת אבני נזר (סימן תמח אות ז) שכתב להוכיח מהך דכאן דרבא הוי שתי חמרא כולא מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה לליציה דניכול מנה טפי לאורתא, - דגם ביתר משיעור כזית איכא מנחה, דלכאורה תמוה מה תועלת יואל מזה שיאכל טפי מכיון דשיעור אכילת מנה הוא בכזית ולמה יהדר לאכול מנה טפי, אלא משמע דכשאוכל טפי גם התוספות על השיעור נכנס בכלל מנות עשה דאכילת מנה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת הר נבי (אור"ח א סימן ב) שם ג"כ ראה זו, אולם שוב כותב דיש לפקפק בהוכחה זו, דהא ברש פריקין תנן ערב פסח סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, ופירש"י, כדי שיאכל מנה של מנחה למיאבון משום הידור מנחה. ומכיון דמנחות עשה דאכילה יש הידור לאכול למיאבון א"כ י"ל דלא נתכוין רבא לאכול הרבה אלא רצה לקיים מנות אכילת הכזית בהידור.

ומדדייק מאד לשון הגמרא, כי היכי דנגרריה לליציה דניכול מנה טפי, כלומר לא שיאכל טפי אלא דנגרריה לליציה טפי ויאכל הכזית בתיאבון.

אך צברכות (דף לה ע"ב) יש קצת שינוי לשון דפסחים הגירסא דניכול אפשר לפרש דרצה דנגרריה ליציה שיהיה לו תיאבון לאכול הרבה אבל לא שיאכל באמת הרבה רק שיהא חאב הרבה, אבל צברכות גרסינן: וניכול מנה טפי, משמע דרצה שיאכל טפי, ומזה יש משמעות דאכילת יותר מכשיעור נעשה חלק מגוף המנחה.

ישו"ב מביא מ"ש בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' י"ד סוף אות י') שם מהר"ל מפראג שפסחא גבורות

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאלות שמואל (סימן כא) שם שאל"פ שצבוגיא דכאן מוכח שאפי' אם ההתחלה בהיתר, כל שהוא באופן שהסיוס באיסור, חשוב כהתחיל באיסור, מ"מ לאו מילתא פסיקתא היא, ותלמי צאשלי רבדכי צבוגיא דצ"מ (ל ע"ב) גבי זקן ואינה לפי כבודו, דאיציעא לן, דרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר מהו, מי אמרינן השדה מעליא בעינן, וכיון שאין דרכו להחזיר בעיר פטור, או דילמא בשדה מיהא אחייב ליה, וכיון דאחייב בשדה אחייב נמי בעיר, תיקו. ולפי מה שפסק המחבר בשו"מ (סימן רסג) כשיטת הרמב"ם, מוכח שגם לקולא אמרינן שאף שידע להתחלה שיערך לענין דיעבד מקרי התחלה בהיתר, דהוי ספיקא. ובדברנן כל התחלה בהיתר אין לאסור עליו בשביל שידע שיומשך בזמן האיסור. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת חסד לאברהם - תלומים (אר"ח סימן ז) ושו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן סט).

*

גמ'. ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. עיין בית האו"ר להגרי"י ענגיל (מע' א כלל ה) שהאריך בלשון זה שמצינו כמה פעמים בש"ס, מדוע לא הו' ראיה רק זכר בעלמא, עיי"ש בארוך.

*

גמ'. רבא הוה שתי חמרא כו"י מע"י יומא דפיסחא וכו'. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן תעא סעיף א) אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מנה למיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם, (ואם הוא איסטניס שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור) (רבינו ירוחם). ויין מעט לא ישמה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשמות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל.

וכתב המג"א שם (סק"ד): ואע"ג דמותר לשמות צין הכוסות כמ"ש סי' תע"ג ס"ג היינו משום ששותה שני כוסות וכל מה ששותה מקרי טובא (מרדכי) אבל מה ששותה קודם לכן כיון דאיכא הפסק בנתיים לא מקרי טובא (ב"ח וע"ש), וז"ל דב' כוסות ששותין לפני הסעודה מקרי ג"כ טובא ולא מסעיד סעיד ולי נראה דמעיקרא לא קשה מידי דכיון שהוא סמוך לסעודה הכל הוא כאכילה אחת אבל כשמפסיק בנתיים נסתמא האינטומ' וכמ"ש סי' רצ"א בשם הרא"ש מיהו קשה מה מיימי ראה בגמרא מדשרי לשמות צין הכוסות וכו' דילמא שאני התם דהכל כאכילה אי וי"ל דעכ"פ כששותה הרבה הוי כמי שאכל הרבה שא"א לאכול יותר אלא ע"כ טובא מגרר גריר. ע"כ.

ועיין מ"ב, דמסתברא דפסחות מכוס או עכ"פ מרוב כוס לא סעיד ושרי.

ודא דטובא גורר, כתב המ"ב, דמ"מ לא ישמה כ"כ עד שיהא שבע כי ודאי יקלקל תאות המאכל וגם יוכל להשתחרר ויתבטל מנות הלילה.

ע"ב) חוטפין מנה צילי פסחים כדי שלא יישנו המינוקות. ואם כן יש לומר שצערב סוכות אפילו אם לא יהיה רעז קודם חלות הלילה, מכל מקום יאכל כזית פת בצוקה לאחר חלות הלילה, אבל כזית מנה צריך לאכול אותו בחלת הערב. עיי"ש.

וע"ע בספר ערך ש"י (סימן תרל"ט) שגראה שמסכים עם הלל"ח שמותר לאכול כזית הפת בצוקה בתבלין ומיני מתקה. עיי"ש.

ובספר מועדים ומננים (חלק א סימן פו) כתב ללדד אם יולאים ידי חוצה בצוקה כזית פת שיש צו תערוכת לפתן, כגון דגים וסאלאט וכדומה. עיי"ש.

*

גמ'. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הפיכה. עיין בר"ן ש"י, שאע"פ שכל מקום הלכה רווחת דספיקא דרבנן לקולא, כאן כיון שאין צוה טירחא יש לעשות היסבה בכולם לרווחא דמילתא. וכן כתב בחידושי מהר"ם חלאוה. וע"ע בפני יהושע ברכות (י"ב ע"א).

וע"ע בשו"ת זכר יהוסף (או"ח סוף סימן א) שהאריך צוה. וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קסא).

וע"ע בשו"ת צית הלוי (ח"ג סימן א אות ט) שהאריך בדברי הר"ן כאן, וצדין אם שבת ושבתה א' מהכנסות בלא היסבה אי צריך לחזור ולשמות בהסבה, עיי"ש.

*

גמ'. פרקין לא שמייה הסיבה. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן ה) ביאור חיצת "פרקין", וז"ל: ואגב ראייתו לעורר ולכתוב לו מה שהצטייח לחסד אחד צהאי סוגיא דפרקין [נדה] דף י"ג ע"ב, דפרש"י פרקין שוכב על גבו ופניו למעלה. והקשה מהא דאית' בטההדרין פ' נגמר הדין דף מ"ה ע"א אחד מן העדים דחפו על מתניו נהפך על לכו הפכו על מתניו ופרש"י הפכו על מתניו כשהוא מושכב פרקין הוא מגונה ציות' משמע דשוכב פרקין פ' מונח על פנים, ופ"י כפ"י הרמב"ם ושאר מפרשים דליכא למימ' שמהפכין כדי שיהא מגונה דהא כתוב ואהבת לרעך כמוך צדור לו מיתה יפה, עכ"ד השואל.

והשבתי לו באריכות כזמה דרכים כמו שרמזתי על זה בספרי חק יעקב ס' תע"ז ס"ק וא"ו, אך בשעת השריפה דפה שנת תמ"ט נשרף לי אותו תשובה עם שאר כתבי וספרי קודש ועמה אעתיק לך בקצרה מה שעלה בזכרוני דודאי דעת רש"י בכל מקו' דפרקין היינו שוכב על גבו וכן פרש"י בפסחים דף ק"ח ג' פרקין לא שמייה היסבה, וגם בטההדרין נוכל לפרש על דרך זה ותחלה אציע לשון הרמב"ם פ' ט"ו מהל' סנהדרין דין א', [ו"ל] ואחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו והו' נהפך ונופל על לכו לארץ עכ"ל וא"כ גם דעת רש"י כן הוא בדודאי הא דפרש"י שוכב פרקין הוא מגונה לאו אמי שמת כבר קאי דאדריבה כך דרכו של מת וכדאית' צ"ד ס"י שס"ז נותנין המת על גבו ופניו למעלה וכן גבי מתי מדבר כדאית' צ"ד דף ע"ד אלא בעודו חי הוא מגונה מאן דשכיב אפרקדן.

ד' (פרק מ"ח) כתב דהגם שמקיים המצוה דצערב תאכלו מצות כזית, מ"מ אם אוכל יותר מקיים ג"כ מצוה וכו'. ע"כ. וע"ע צוה צמועדים ומננים (ח"ג סימן רב).

*

תוס' ד"ה דילמא. עיין בשו"ת נושא האפוד (סימן יא אות ו) והג' ר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף ריג ע"א) ושו"ת קול מצטר (חלק א' סימן עח).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חזון נחום (סימן ז) שחידש לפימ"ש שר' המוס' כאן דבמצות עשה דשז ואל תעשה, לא היו רשע, עיין בהגהת הברוך טעם על הטו"א (ר"ה כ"ט) והפרי חדש (או"ח תרי"ב) ומנ"ח (מצוה ר' ושס"ד) ל"ה ג"כ מצוה הבאה בעבירה, דל"ש צוה וצוה רשעים תועבה. עיי"ש.

דף קח ע"א

גמ'. רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מועדי יומא דפסחא וכו'. עיין בלל"ח כאן שהקשה לפי המצואר כאן דמשו"ה אם צ"פ משום שאיטניס היה, ואם היה טועם ביום לא היה יכול לאכול צערב, אם כן למה לא התענה גם צערב חג הסוכות, שהרי גם צילי הראשון של חג הסוכות חוצה לאכול כזית פת בצוקה מדאורייתא, וכדלפינן בצוקה (כו ע"א).

ותירין. שהאיל ואמרו צמגלה (ז ע"ב) רווחא לבסומי שכיחא (ופירש רש"י, שריח מצוי בתוך המעים לדבר המתוק). הרי יכול היה רב ששת לאכול בצוקה כזית פת מתבבל בתבלין ובמיני מתקה, אבל כזית מנה שצריך לאוכלו כמות שהוא, שהרי אסור לבטל טעם המנה, לכך אם היה טועם ביום לא היה יכול לאכול המנה למיחצון צילי פסח. ע"כ.

וסיים שם, שלפי זה מה שרצה מהר"ל לאסור לאכול צערב חג הסוכות כמו צערב פסח, והציאו להלכה הרמ"א (סימן תרל"ט סעיף ג'), אין הגידון דומה לראיה. ע"כ.

וע"ע ביצועות יעקב (סימן חצ"א ס"ב) שדן גם כן בקושיא הנ"ל מדוע לא התענה רב ששת גם צערב סוכות, וכן הקשה מהירושלמי ריש פרק ערבי פסחים ג' ר"ז וכו'. והעלה שצאכילת כזית פת צילי חג הסוכות אין צורך כלל שיאכלנו בתבלין. ודחה דברי הרמ"א (סימן תרל"ט) בשם מהר"ל. עיי"ש.

והנה בעיקר חידושו של הלל"ח, שמותר לערב עם הפת לפתן וכיוצא, ואין צורך לאוכלו בפני עצמו, מלאחי ראייתו בשו"ת יד אליהו - ראגאלער (סימן כג) שחולק עליו, וכותב: נראה לי דין חדש שכזית הפת שחייבים לאכול צילי הראשון של סוכות, חייב לאוכלו בפני עצמו בלי שום תערובת של לפת, וכדין מנה שחייב לאכול אותה לבדה, כיון דלפינן ט"ו ט"ו מחג המצות (סוכה כ"ו ע"א). ואמנם הלל"ח (פסחים ק"ח ע"א) כתב שיוצאים כזית הפת בצוקה אפילו אם אוכל אותו עם שאר מאכלים, והציא ראייה ממה שלא התענה רב ששת גם צערב סוכות, אבל לדעתי אין זו ראייה כלל, שהרי אמרו בפסחים (ק"ט

אמרין דאז מלמדו תורה כדכתיב ולמדתם את בניכם שחיז הוא לכל אחד מישראל ללמד את בנו תורה אזל אציו שדיצרו חכמי בכל מקום מן הסתם אינו מלמדו דאמרין צפ"ג דמזיע' ד' ל"ג אצידתו ואצידת אציו כו' אצידת אציו ואציד' רבו של רבו קודמ' ואם אציו חכם אציד' אציו קודמ' ש"מ דסתם אצ אציו רבו וציותר תמי' לי שכתבו הפוסקי' אפילו האז הוא רבו מוצהק והרא"ש אציל לטעמי' דכתב דתלמיד לפני רבו אין צריך הסיבה אפילו אינו רבו מוצהק מדלא אשכחן פירוקא על הא דפריך עס הכל אדם מוסב אפילו תלמיד עס רבו דמשי בשולי' דנגרף ולא משני דמיירי ברבו שאינו מוצהק אלא ש"מ דאין חילוק וא"כ ע"כ הא דקתני בן אצל אציו צריך הסיבה מיירי בסתם אצ המלמדו תורה אף שאינו רבו מוצהק מ"מ אין חילוק בין רבו מוצהק או אינו מוצהק כי היכי דאין חילוק באין צריך הסיבה ה"נ היכא דצריך הסיבה אף ברבו מוצהק.

ואני אומר אי משום הא לא אירי' דילמא ברבו מוצהק חמיר טפי ואף שבקדושין מוכח דסתם אצ מלמדו תורה אינו מוכח שהוא רבו מוצהק דהא מסקינן כוזבין בן דן ולא כוזבין בן דן שלמדו מקרא משנה וגמרא אלא מקרא בלבד חייב אציו ללמוד עמו וצוה אינו רבו מוצהק.

ועוד דמעיקרא דדינא פירכי' דעיקר הוכח' הרא"ש הא דלא משני תלמודא דמיירי בתלמיד שאינו מוצהק דסתם תלמיד עס רבו דנקט הש"ס משמע רבו מוצהק.

ועכ"פ נראה ברור היכא דהאז הוא רבו מוצהק פשיטא שמור' אצ ומורא רבו איכא שאינו צריך הסיבה ואף שאחרוני' מציאי' עוד טעם שסתם אצ מוחל לגבי בנו מ"מ נראה דעכ"פ אינו חיוב על בנו שישב עמו וראי' לזה דאמר אצ"י בד הוינן בי מר זגין אצירי דהדדי כי אמינן לצי רב יוסף אמר לן לא צריכתו מורא רבן כמורא שמים ולמדו הפוסקי' מזה דאם נותן לו רשות מותר דאטו היכי הוי רבה מניח למעבד איסורא לתלמידי' אלא ע"כ שהי' מוחל להם ושחיתקו הוי כמחילה ולכאורה יש לדקדק על רב יוסף אטו רב יוסף לא הי' צו מדת ענוה חלילה אלא הורה לנו צוה שהתלמידי' חשבו שעושי' מצוה צוה והוא אומר להם אע"פ שהוא מוחל לכם אין אתם עושים מצוה צוה ואף שהרב מוחל לכם מ"מ אינו נחשב לכם למצוה ואם אין אתם אוכלי' בהסיבה נמי כדן אתם עושים דמורא רבן כמורא שמים. וכן מצאתי שכתב הגאון בעל ט"ז בא"ח דאין חיוב על הרב לחת לו רשות ואי הוכחתי דאין התלמיד עושה שום מצוה צוה א"כ אם האז רבו מוצהק א"כ אין על בנו שום מצוה כלל לאכול בהסיבה וכן נראה מפשטי' לשון הרי"ף והרמ"ם שלא כתבו דין זה משום שסתם שזה דבר פשוט שאין צריך הסיבה, כנלפע"ד. ע"כ.

*

גמ'. תלמוד אצ"ל רבו וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלח) ע"ד השאלה: בעל הצית הסועד צלילי פסחים אצל ת"ח מופלג בדורו, אי צעי הסיבה הואיל ולא למד כלום לפניו, או לאו.

וא"כ כך הפי' ברש"י דקשה לרש"י למה דחפו מתחלה על מתניו כדי שיפול על לבו ואח"כ צריך להפכו ה"ל לדחפו תחלה על לבו כדי שיפול על מתניו לכן פרש"י כי השוכח פרקדן בעודו חי מגונה ומשום ברור לו מיתה יפה לכן דחפו על מתניו ואח"כ כשכבר נפל לארך מהפכין אותו ממ"נ אם כבר מת ליכא גנאי חו ואם לא מת צריך להפכו כדי שיתן האצן על לבו שימות מהרה נמלא דדברי רש"י עולים בקנה אחד צלי פקפוק. ע"כ.

*

גמ'. הסיבת ימין לא שמוה הסיבה. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלו) איטר יד ימינו, מאיזה זד מוסב צלילי פסחים.

ובותב: יראה דמיסב בשמאל כל אדם, דאשירי כתב דיש חלוק לפי הפירושים, דלהך גאונים דמפרשי הטעם דהסבה צימין אינה הסבה, משום דצריך לאכול צימין, ולפ"ז איטר מוסב בשמאל ידיה דהיינו ימין דעלמא. אצל ר"י ט"ע ורשב"ם דמפרשין דהא דקאמר תלמודא שמה יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה, קאי נמי אהסבת ימין, ולפ"ז איטר אינו חלוק משאר בני אדם כל זה כתב אשירי ולא הכריע. ונראה דשצקינן טעמא דצריך לאכול צימין, מקמי טעמא דשמה יקדים, משום דאית ציה סכנה וחמירא סכנתא מאיסורא, כדאיתא פ"ק דחולין [דף י' ע"א]. ואע"ג דלאידך גאונים לימא הכא למיחש לסכנה, והאי טעמא דשמה יקדים לא קאי אהסבת ימין, מ"מ בפלוגתא דרבוותא אמרינן ספק נפשות להקל, כדאיתא בזה"ל באשירי פ' בתרא דיומא. ושוטנ' בשמי ידיו נראה דפשיטא הוא לכ"ע דמיסב בשמאל, דטעמא דשמה יקדים איתא, ואידך טעמא לימא. ע"כ.

*

גמ'. ואם אישה חשובה היא וכו'. הגאון ר' יוסף ענגיל פי' דהיינו שהיא חשובה לענין זה שאוכלת כל השנה בהסיבה, דהואיל ודרכה צכן הו"ל דרך חירות רק בהסיבה. **אמנם** בספר תניא רבתי (סימן מז) מציא בשם מורו, דהיינו אשה עשירה, שהכניסה לבעלה שמי שפחות כדי לשמשה.

וברוקח (סימן רפג) כותב: ואם אשה חשובה שאין הבעל מקפיד עליה צריכה הסיבה. ע"כ. משמע דזהו גדר התשיבות כל שאין הבעל מקפיד על הסיבתה.

*

גמ'. בן אצ"ל אביו וכו'. כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן צג), וז"ל: צדיני הסיבה, בן אצל אציו כתב הרא"ש דאין צריך הסיבה אפילו הוא רבו מוצהק, וכן פסק בש"ע, ואם אמנם שאין אני כדי לחלוק עליו מ"מ תמיה לי דבריו, דהתוספו' כתבו צפ"ע דף ק"ח ד"ה צפני רבו אין צריך הסיבה נראה דאציו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר מיהו סתם אצ מלמד לבנו חור' כדאמרין צפ"ק דקדושין שהזן ירא מצאיו יותר מאמו שנתלמדו תורה ואפ"ה קאמר צפני אציו צריך הסיבה עכ"ל והנה הרא"ש תפס סוף דברי התוספ' לעיקר ואינו צעניי נראה דאיכא לאדחוי דהאי דקדושין מיירי באצ שדיצרה צו התורה

וגם הכריזו בחצות ע"פ ז"ד, מי שעושה סעודת סיום מס' בע"פ לזכורות הוא שלא ע"פ הוראת חכמים. ע"כ. ואכן לא נהגין הכי.

*

תוס' ד"ה נימא. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קו) ושם (חלק ה סימן פא אות טז) ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ח סימן קצו).

דף קח ע"ב

גמ'. שתאן בבית אחת וכו'. עיין ירושלמי (לו ע"ב) וז"ל: מהו לשמותן מפוסקין, כלום אמרו שישמה לא שישמכר אם שמה הוא מפוסקין אינו משמכר. ע"כ. וכבר עמדו המפרשים ציבור דברי הירושלמי.

וי"ש לניין מ"ש השואל בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן כב) ה"ה מוהר"ר ליב בנו של הגאון בעמ"ח שער אפרים, ציבור הדבר, ומקודם מציא דברי ה"ב (סימן תעב) בשם הרוקח שמציא מ"ש בחוספתא "שתאן צפוסקין לא ילא", פי' ששמה בהפסק שעה בנתיים, ומהר"ל פי' שלא יפסק בדברים בטלים, וקשיא טובא, אם אימת כפי' הגאונים אלו מה יענו בלשון הירושלמי (פ"ח דשבת) וצ"ג דשקלים וצמילתן ר"פ ערבי פסחים, וז"ל: מהו לשמותן מפוסקין, כלום אמרו שישמה לא שישמכר אם שמה מפוסקין אינו משמכר, ולפירוש מה ענין שכרות לזה.

ל"ב כותב השואל שם, דנראה פירושו של "פוסקין" הוא כוס גדול, וכדאיחא צילקוט אסתר בפסוק והשמה כדת וגו', שהיה להם כוס גדול שנקרא "פיקסא", והוא מחזיק מ' שמיניות, ומי ששמה כולה מת או משתגע, עיי"ש, והרמב"ן בשם רבו סובר שצריך לשמות רובו של כוס אפילו מחזיק הרבה, והוא סברת י"א שם. ולפ"ו מוצן לשון הירושלמי מה לשמותן מפוסקין, פי' מכוסות גדולות, והשיב כלום אמרו שישמה ולא שישמכר אם שמה מפוסקין אינו משמכר, בחמ"י, כיון שמי ששמה כולו מת או משתגע עכ"פ בשמיית רוב משמכר ולא ילא, זה ג"כ כוונת החוספתא שמה צפוסקין. וכותב שם, שהגיע דבר זה לפני הרבנים והוטב צענייהם שהוא פירוש אמיתי, ומבקש מהגאון המחבר שיודיעו בזה דעתו הרמה.

וע"ז השיב המחבר בקולר לשון: ומ"ש מר צפי' שמה צפוסקין, בזה נ"ל שכיון אל האמת. אך ז"ע בגוף הירושלמי שאינו תחת ידי לע"ע. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן סח), ושו"ת מנחת יצחק (חלק ח' סימן מו).

*

גמ'. שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא וכו', שתאן בבית אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה בוסות לא יצא. ז"ל מהו הכוונה שלא ידי מירות

תשובה: יראה ללא צעי הסיבה, וכן מלאמי בפרשת קדר אלהי הרוחות הר' שמואל מפלי"ו. וכתב הטעם דהא דתלמיד פטור בהסיבה לפני רבו משום דמורא רבך כמורא שמים, כדאיחא פ' אע"פ [ז"ל: ערבי פסחים], ופרש"ש שם דילפינן לה מאת ה' אלהיך מירא לרבות ת"מ, א"כ כל ת"מ בכלל.

ובן מלאמי בחוס' פ' שור שנגח ד' וה' [צ"ק מא ע"ב תד"ה לרבות] דתלמיד חכם מופלג בכלל זה, אפילו לא למד כלום לפניו דהא מחוייב במורא דת"מ ה' אלהיך מירא, ואית לו תורת רבו לעניין דרש דהא קרא את ה' אלהיך מירא. וכ"ש אם הת"מ נחשב לגדול הדור, דחשיב לכל מיילי כרבו אפי' לא למד כלום מלפניו, והכי אמרינן פ' אין עומדין במס' ברכות [לא ע"צ] דהא קאמר עלי הכהן לשמואל הנביא אחת מורה הלכה בפני רבך, ומקשו שם החוס' והא לא למד כלום לפניו, ומתרגין דגדול הדור היה, וגם צא ללמוד לפניו. נראה דמרי שינוי נינהו דלא שייכי אהדדי לנרץ למד שינוי, הא קמן דחשיב כרבו מובהק מדקאמר דהיה חייב מימה על הוראתו בפניו. ע"כ.

וע"ע במועדים וזמנים (ח"ג סימן רמח) שהאריך דין זה.

*

גמ'. זגינן אבירבי דהדדי. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קלה) דכמו"כ הסיבה על כפף חזירו נקראת הסיבה.

*

תוס' ד"ה רב ששת. עיין צס' פאר יצחק תולדות הגה"ק רי"א מוידיתשוב (פ"כ אות ד) שכ' בזה"ל: בערב פסח לא התענה רבינו. וגם בנו הגה"ק ר' סנדר ליפא זצ"ל לא התענה, אע"פ שהיו צבורים. וגם רבו הגרז"ה היה צבור ולא הקפיד להתענות, מפני שאמר שצמם' סופרים שממנו נובע מנהג זה, נזקק טעות, וצמקוס הצבורות "מתענים", ז"ל "מתענים". ופ"א יצב צמקסה הרה"ק מוה"ר מנחם מענדיל ז"ל בן הגה"ק הרי"א ז"ל, ונסתבזה השיחה על הדבר הזה, ואמר בזה"ל: הן אמנם הדין מוצא בטוש"ע, אבל אין לנו לשכות מי ומה ה' רבנו מהרז"ה שאבי ז"ל החזיק אותו כאחד מן התנאים, ואבי זצ"ל בעצמו היו לו כל המדרגות של המגיד הקדוש ז"ל ממעורטש, ואסור להרהר אחריהם. ע"כ.

ועיין מ"ש הגה"ק ממונקאטש צס' ימוקי אורח חיים (סימן תע) בזה, והטית דברים קשים כנגד הספר הג"ל שם דברי צורות וכו'. ושם מהירושלמי מוכח בפירוש שצריך להתענות. וכן החוס' כאן ושאר ראשונים הביאו דברי המס' סופרים לענין תענית הצבורות. ולולם טעו בטעות גדול כזה. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב' סימן צג).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סימן רסא) שכ' שאין ראוי לדחות התענית בערב פסח לזכורים בשביל סיום מס', ודכירנא כד הינא טליא שאלתי את רבותי רבינו הגדול מהר"י לנדא (הנודע ביהודה) והגאון מהר"ם פישלס, אם אוכל לעשות סעודת סיום מס' בע"פ כי צבור אני, ומיחו צדי.

במסכת זו, וסדרה אחרת במסכת אחרת, שכן דרכם צמחה מקומות. וכן כתב החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן קא), שמתכרי המוספות רבים הם, ולכן אין להקשות ממוס' של מסכת זו לתוס' של מסכת אחרת. וכן כתב בשו"ת נפישת דבש (סימן כו) ובשו"ת בנין ציון החדשות (סימן קמב).

*

תוס' שם. הנה אי נשים חייבות במלות עשה דסיפור יציאת מצרים, עיין בשו"ת בית דוד (אר"ח סימן רנז) שמתבאר מה שכתב הרמ"א (סימן תעג סעיף ו) שיש לתרגם ההגדה בלשון שמצינים הנשים והקטנים, או שיפרש להם הענין, וכן עשה ר"י מלונדריש שפירגם כל ההגדה בלשון לעו כדי שיצינו הנשים והקטנים. וכונן על זה: ונראה שאין הטעם מפני שהנשים חייבות בהגדה, שהרי מלות עשה שהזמן גרמא היא, וכבר כתבו המוס' שבמלות דאורייתא אין לחייב הנשים מטעם שאף הן היו באותו הגם, וכמו שמלאנו במלות סוכה שאף על פי שהיו באותו הגם פטורות.

והרמב"ם (בפרק ד' מהלכות חמץ ומצה הלכה א) כתב, מלות עשה מן התורה לפרש נשים ונפלות שנעשו לבצותינו במצרים בליל ט"ו בניסן. שנאמר זכור את היום הזה וכו', ולא כתב בין אנשים בין נשים. ואילו לקמן (בפרק ד' הלכה ד') כתב: וכל אחד ואחד חייב לשמות בלילה הזה ארבעה כוסות יין, בין אנשים בין נשים. ומשמע שבמלות ההגדה אין הנשים חייבות. אלא משום שהחיו שלנו לפרש ביציאת מצרים לנו נריכים לומר לכן בלשון שיצינו. עיי"ש.

וע"ע במנחת חינוך (מצוה כא אות ו) שהקשה על מה שכתב החינוך שמלות סיפור יציאת מצרים נהגת בזכרים ובנקבות, שכיון שהיא מלות עשה שהזמן גרמא למה יהיו הנשים חייבות, ואין לומר שהטעם לפי שאף הן היו באותו הגם, כמו מקרא מגילה וארבעה כוסות, שכבר הוכיחו המוס' שטעם זה אינו אלא מדרבנן. עיי"ש.

אמנם החיד"א בצרכי יוסף (סימן תעג ס"ק טו) הביא דברי הבית דוד הג"ל וכו' להשיב על דבריו, והעלה לחייב הנשים בהגדה, והוסיף להביא בשו"ת דרכה בשם הגאון רבי מרדכי מודינא בכת"י, שכתב, שהטעם שלא נחייבו הנשים בסוכה אפילו מדרבנן, אף על פי שגם הן היו באותו הגם של עניי כבוד, משום שצריך עניי כבוד היו לנשים, והן היו טפלות בזה לנשים. עיי"ש. ומונה שגם במלות של תורה אם הנם נעשה גם לנשים, כגון הנם של יציאת מצרים, נשים חייבות, (כמו שנתחייבו מטעם זה בארבעה כוסות). וכן פסק החיד"א בספרו שמחת הרגל (דף כ ע"א). וע"ע בספרו מחזיק ברכה בקונטרס אחרון (סימן תעג).

וע"ע בשו"ע או"ח (סימן תעב סעיף יד) וז"ל: גם הנשים חייבות בארבעה כוסות וכל המלות הנהוגות באותו לילה. הרי מוכח שחייבות גם במלות סיפור יציאת מצרים בליל פסח.

ולא קיים מלות ד' כוסות. וביאר הגאון מצריסק (פ"ז מהל' חר"מ ה"ט) דהנה במלות ד' כוסות נכללו תרי ענינים, ראשית, כוס של ברכה, ואומרים עליהו קידוש, הגדה, ברכת המזון והלל, ועוד קיום מלות בגוף השתייה, שצריך להראות חירות, והיינו בשתיית הד' כוסות, וזה דאמרינן שחלן בכת אחת, ידי חירות יאל, ומלות ד' כוסות לא יאל, שיש מלות בגוף השתייה לשמות הלילה ד' כוסות, וזה יאל, אבל בגדר כוס של ברכה לא יאל בכת אחת.

וביין שאינו מוזג אמרינן דמלות ד' כוסות בגדר כוס של ברכה יאל, אבל המלות בגוף השתייה בגדר חירות לא יאל. עיי"ש. וע"ע בזה במועדים וחמנים (ח"ג סימן רנח).

*

גמ'. מיתבי ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית וכו'. עיין בשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק אר"ח סימן ט).

*

גמ'. צריך שיהא בו טעם ומראה יין. עיין בשו"ת תשנ"ן (חלק א סימן נז) ושם (סימן פה).

*

גמ'. הכ"ל חייבין בארבעה כוסות הללו וכו'. עיין בקשר עלי חיים עה"ת (ח"א פ' וארא) מ"ש לפרש בדברי הגמ'.

*

תוס' ד"ה שאף הן היו באותו הגם. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן ט-י) ושו"ת שנות יעקב (חלק א סימן יב) ושו"ת יהודה יעלה (חלק א יו"ד סימן רסו)

*

תוס' ד"ה היו באותו הגם. עיין בשו"ת חתם סופר (אר"ח סימן קפה), ובתו"ד כותב: וכן י"ל דעת רש"ס, שכתב שהן היו צעיקור הנם, והוקשה לו ממה דאיתא בירושלמי שהיו נספק להשמיד, י"ל בהיפוך, דש"ס דילן אילן למ"ד עניי כבוד ממש א"כ מדחייבניהו במלות ופטריניהו מסוכות ש"מ לחלק בין שהי' להן זכר צעיקור הנם או שלא הי' להם שום זכר צעיקור הנם רק שגם הם היו באותו הגם, אבל הירושלמי אחיא כאידך מ"ד דסוכות ממש היו ולדידי' ליכא לחלק. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת דבר שמואל (סימן יב) ובנין ציון החדשות (סימן מג).

*

תוס' שם. התוס' במגילה (ד ע"א) ד"ה שאף הן, לא ס"ל כמ"ש כאן, וכן משמע בדברי התשנ"ן (ח"א סימן ג) שכתב, דה"ט דנשים חייבות בפסח, משום שאף הן היו באותו הגם, אלא דה"ט אף במלות דאורייתא.

וכבר נודע מה שכתב המהרש"א לעיל (כו ע"א) ובגיטין (עד ע"א) שאין לתמוה על התוס' שכותבים סדרה אחת

שמה, לכן אינו יוצא ידי חובת שמחה אלא כשישמה יין גם כן, שעל ידי השמחה יבטח בה' שישוב לגאולנו וכו'. עיי"ש. וכיו"צ כתב הב"ח שם ליישב דעת הרמב"ם. וע"ע צערוך לנר סוכה (מב ע"ב).

אמנם התוס' במועד קטן (יד ע"ב) בד"ה עשה, כתבו, שמאות שמחת הרגל בזמן הזה אינה אלא מדרבנן, דקרא דכתיב ושמחת בחגך, היינו בשלמי שמחה, כדאיחא בחגיגה (דף ח). ע"כ. וכן כתב המג"א (סימן תרצו ס"ק טו), שאף על פי שזיוס טוב יש מנות שמחה, מכל מקום אין חיוב לאכול בשר אלא רק בזמן שצית המקדש קיים, כדאיחא בגמ' כאן.

ובאמת שהמג"א עצמו (סימן תקכט סק"ג) כתב שמנה לאכול בשר זיוס טוב, ונ"ע שקותר את עצמו. ותי' בסקר שבלי דוד (סימן תרצו סק"א), שאינה מנה חיוצית לאכול בשר, רק מנה לכחלה, עיי"ש.

ועיין בר"ן (ריש פרק ד' דסוכה) שכתב, שאף על פי שאם חל יום טוב בשבת אי אפשר לקיים מנות שמחה בשלמים, ששבת אי אפשר לשחוט, ולא מהני על ידי שחיטה בערב יום טוב, דאמרין לעיל (ע"ב) וחצת שלמים ושמחת, דבעינן זביחה בשעת שמחה, מכל מקום אפשר לקיים מנות שמחה בבשר חולין ובשאר מיני שמחות, שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר אלא למנה מן המוצר, אבל לא לעכב. עיי"ש.

ובן כתב השאגת אריה (סימן סה), שבשאר מיני שמחות יוצאים ידי חובת מנות שמחה מן המורה. וסיים השאגת אריה: ולכן אף על פי שבזמן הזה אין לנו שלמי שמחה, מנה זו נוהגת מן המורה בשאר מיני שמחות, מדע שהרי הגאונים והר"ף וסיעתם קבצו להו שאכלות יום ראשון מן המורה, ואף על פי כן אמרו במועד קטן (יד ע"ב), אבל אינו נוהג אכלותו ברגל דאחי עשה דושמחת דהו עשה דרבים דחי לעשה דאכלות דיחיד, ואם איחא שמחות שמחה היא רק בשלמים, אם כן איך יבא עשה של שאר שמחות דרבנן וידחה לעשה דאכלות של מורה בקום ועשה וכו'. אלא ודאי שמחות שמחה נוהגת מן המורה גם בזמן הזה בבשר חולין או בשאר מיני שמחות. עיי"ש. וע"ע צש"ת תורת רפאל (סימן צב) וספר המנות לרס"ג בהג' הגר"פ פערלא (ח"א דף רמט ע"ב).

וע"ע בדרכי תשובה (סימן פט ס"ק יט) שכתב, שאף שהשאגת אריה העלה שיוצאים ידי מנות שמחה זיוס טוב בכל שאר מיני שמחות, ואין צורך דוקא באכילת בשר, אף הגה"ק בעל דברי חיים, אמר, שאין דברי השאגת אריה מוכרחים, אלא צריך לאכול זיוס טוב בשר בהמה בדוקא, כדי לקיים מנות שמחת יום טוב. עיי"ש. וע"ע צש"ת בנין שלמה (הל' סוכה סימן מז) וספר נמוקי אורח חיים (סימן תקכט) וצש"ת מנחת צריך (סימן עז).

והנה לענין אי יוצאין ידי שמחה בבשר עוף, כבר פסק הרמב"ם (פ"ב מהל' חגיגה ה"י) שאין יוצאים ידי חובת שמחה בעופות ובמנחות שאין בשר המשמח. מכל מקום כבר כתבו האחרונים שמי שקשה עליו לאכול בשר בהמה הן מטעמי בריאות והן מטעמי כשרות, יש לו לקיים מנות שמחה בעוף, וכדמוכח בצ"ה (י ע"ב) זימנין דמשכחי עופות כחושים

ועיין צחי אדם (כלל קל סימן יב) שאף לפי מה שכתבו התוס' שבמנה מן המורה לא שייך הטעם שאף הן היו באותו הנס לחייב הנשים, מכל מקום בסיפור יציאת מנרים חייבות, כיון שנחייבו במנות ארבעה כוסות, נחייבו גם בהגדה והלל שעליהם נתקנו. וכמו שכתבו התוס' (סוכה לח ע"א). וע"ע צוה צש"ת פני יחזק (חלק ד סימן עא) וצש"ת כפי אהרן (חלק ב אר"ח סימן ח)

דף קט ע"א

גמ'. במה משמחם ביין וכו'. דעת הגר"י עגלי דשמחת יו"ט אינה בדבר פרטי כיון וכדומה, רק היא מנה כללית בנפש שמה שמחה, ורק כשיש לו יין ואינו שותהו, הואיל והיין מחזק ומגדיל רגש המשחה, הרי מראה צוה שאינו שמת, ולכן שתיית היין מנחה.

ובאמת זה חולק על מ"ש צש"ת הלכות קטנות (ח"ב סימן רמח) דמי שאין לו יין יש להחזיר יין ערלה או כלאי הכרם, אי אחי עשה דשמחת יו"ט ודחי ל"ת, עיי"ש, דהא לפי הנ"ל אם אין לו רק יין ערלה, הא הו"ל כאין לו יין, דהו קיום המנה בעצם השמחה, ואין היין מנה כלל כי היכא דינחא שידחה. עיין עוד מ"ש צוה בגליוני הש"ס כאן.

וע"ע במועדים וחמנים (ח"ד סימן קיא) צביאור מנות שמחה בזמן הזה באכילת בשר ושתיית יין.

*

גמ'. תניא ריב"ב אומר בזמן שביית המקדש קיים וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט הי"ז-י"ח) וז"ל: שבעת ימי הפסח ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספק ותענית. וחייב אדם להיות בזה שמח וטוב לב הוא ואשתו ובניו ובניו וכל הנלוים אליו, שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וכו'. ואף על פי שהשמחה האמורה כאן היא בקרבן שלמים, יש בכלל אותה שמחה לשמות הוא ובניו ובניו ביתו כל אחד כראוי לו. כיצד, הקטנים נותן להם קליית ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונן, והאנשים אוכלים בשר ושתיים יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. ע"כ.

והב"י (סימן תקכט) הקשה ע"ד הרמב"ם מגמ' כאן, דאמר ריב"ב בזמן שצית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר וחצת שלמים ואכלת שם ושמחת, עכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. ומשמע שבזמן הזה די ביין בלא בשר. עיי"ש.

ועיין להמהרש"ל בסקר יס של שלמה (פרק ב' דביצה סימן ה), שמי' שגם רבי יהודה בן בתירא כאן לא נמכוין למעט אכילת בשר משמחה, שהרי בדור ששיקר שמחת יום טוב בסעודה, ולא נקראת סעודה להיות בה שמח וטוב לב בלא אכילת בשר, אלא שבזמן שהיה בית המקדש קיים היו אוכלים בשר שלמים ושמחים גם בלא יין, אם לא לכוס של ברכה וכו'. אבל עכשיו שאין לנו שמחת שלמים, ובית המקדש חרב, וערבה כל

מקואות, והמקדש י"צ משכנות, נמנא הים אחד משמיים במקדש.

ורבינו חס זמר ואזיל לשוויי זה סימנה רביעית של תורה, וכן היה אומר, רביע הנמנא השלך חוזה, ומן הנומרים קח אחד מעשרים, ופעמיים יוסר חלק שנים עשר. פירוש, הנמנא הוא ארבעים סאה שזור מקוה, השלך מהן עשר סאין, וחלק העשרים מן הנומרים, שהן שלשים סאין, הוא סאה ומחנה דהיינו תשעה קצין שהם שלשים ושישה לוגין, ואחיה קח לך חלק שנים עשר מהם והוא שלשה לוגין שהם י"ח זינים, ואחד משנים עשר מהם דהיינו זינה ומחנה, היא רביעית של תורה. ע"כ פי' החידה לשיעור משקה, מכאן ואילן לשיעור הכלי, הנמנא הוא אמה על אמה ברום שלש אמות וגובה החלל הוא י"ח טפחים שהן ע"ב אצבעות בגודל, השלך מהן י"ח אצבעות, וחלק העשרים מן הנומרים שהם נ"ד אצבעות הוא אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע בגובה החלל שארכו אמה ורחבו אמה, וכשתחך אחד משנים עשר מן האורך וכן מן הרוחב שהוא אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע שלקחת מן הגובה, הוא החלל הכלי המחזיק רביעית.

אמנם ראינו אחד מחכמי הארפתים בחבורו משכיל על דבר זה ושם ומתפאר בנוסחה משושמת נודמנה לו צירושלמי, ו"ל: לוג של תורה אצבעיים על אצבעיים וכו', וזה החכם אמר שיש לו חברים מפרשים רביעית של תורה דגמרא דילן כמו רובע הקצ. ואלה דברים בטלים הם הכל הבליס הכל הכל, על כן עמדנו על מקום טעות שלא יכשל בו זולתם, והוא זה כי כשצאו לשער אמה על אמה ברום ג' שהן בית מ' סאה וכל סאה כ"ד לוג נמנא ארבעים סאה תחק"ס לוגין, הנה הם חשבו כהוגן רי"ו טפחים לאמה על אמה ברום אמה, אבל כשצאו לשער מהו טפח על טפח אמרו שהוא י"ו אצבעות ואין הדבר כן, אלא כשם שאתה מונה לאמה אחת ששה טפחים על ו' טפחים, פעמיים, בראשונה הם ל"ו טפחים ובשניה הם רי"ו, כך אמה נרץ למנות לטפח אחד ד' אצבעות על ד' אצבעות בגודל, פעמיים, בראשונה הן י"ו ובשניה הן ס"ד. הרי לך למ' סאה ד' רבוא ואלף תע"ב אצבעות, ומהם לכל כ' לוגין תחק"ס אצבעות, ומהן ללוג אחד מ"ג אצבעות וחומש אצבע, ומהן לרביעית הלוג חד סרי נבי חומשא לא פחות ולא יותר. וצירושלמי ה"ג רביעית לוג של תורה אצבעיים על אצבעיים וכו', ודי בזה עיין תשובת המורחני סימן צ"ו אעפ"י שנדפסה בשבוס וקל להצין. ע"כ.

*

גמ'. רביעית של תורה אצבעיים על אצבעיים וכו'. עיין בשו"ת תשצ"ן (חלק א סימן קלד) ושם (חלק א סימן קסה)

*

גמ'. שם. עיין בל"ח לקמן (קטז ע"ב) בענין מדידת השיעורים, כידוע דעתו להצילם נחקטנו, ושם נבאר הענין אי"ה.

*

ואחי לאמנועי משמחת יום טוב. וכן כתבו התוס' בצ"ה (דף ח) צ"ה ואין נרץ, שגם בצער עוף יש שמחת יום טוב.

אולם בספר מועדי ה' (דף קלב) כתב, שאין יוצאים ידי שמחת פורים בעופות משום שנאמר בו שמחה, ואין שמחה אלא בצער בהמה ולא בעופות ללא בני שמחה וינהו, כדילף בחגיגה (ח ע"ב). וכן פסק הרמב"ם. ומה שכתב בספרי דבי רב, לא שמייעא לי כלומר לא סבירא לי, וכל שכן שאינו יוצא בדגים. עיי"ש.

*

גמ'. קפתא דמוריפא דהוה בציפורי וכו'. כתב בשו"ת הרמ"ע מפלנו (סימן י), ו"ל: בפרק ערבי פסחים ק"ט ע"א גבי שערין דשערין לחלה ורביעית לד' כוסות, כתב הר"ן שטפח על טפח ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק לוג והוא רובע קצ, ושה' רבעים קמה שזור חלה יכלם כלי שארכו טפחיים ומחנה ברוחב טפחיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע עכ"ד, והיינו כלי שהוא טפח ומחנה ג' מרחקים, ואולם שכן בשבוס זה מה שלמדנו ממנו בפ' אלו עוברין כי אלו הם ה' רבעים מדבריים ואינם רק ל' זנים, והעשרון ראוי להיות ו' רבעים מדבריים שהם ו' ירושלמיים, וה' פריים הם ג"כ ד' רבעים לקצא מלוגנאה, ודברים פשוטים הם במשנה ריש מסכת עדיות ובהרבה מקומות.

הרי כאן ד' מדות, כל אחת מהן מ"ג זנים וחומש זינה, בגימטריא חל"ה. לא ולמד משבוס הכלי ששער הר"ן שאינו אלא רי"ו אצבעות, וכלי המחזיק עשרון של תורה יהיה טפחיים ומחנה על טפחיים ברום ג' אצבעות וקי"א חלקים מקצ"ה באצבע, יעלה שזור של כלי זה לשבוס של כלי כיוצא בו ששער הרמב"ם ז"ל בפ' המשנה פ"ב דחלה, היינו ש"א אצבעות ואחד מכ"ה באצבע דקדוק גמור, וגם בפ"ו בהלכות בכורים שיעור כלי דומה לזה בקירוב.

ובדרך קצרה, ידוע כי רביעית של תורה היא זינה ומחנה, ושעורה אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע, נמנא שזור של כלי מחזיק אותה הוא עשר אצבעות וארבעה חומשין, והעשרון הוא מ"ג זנים וחומש זינה שהן כ"ח רביעיות וד' חומשין של רביעית, וכשאתה מודד כלי אחר מחזיק כ"ח כלים וארבעה חומשי כלי של אותה מדה המחזקת רביעית, יעלה בשזור ש"א אצבעות ואחד מכ"ה באצבע לא פחות ולא יותר.

וכבר נשאלנו מדוע לא נקטין מדה זו שלש, מדתן כל המחזיק ארבעים סאה בלח מחזיק כוריים ציבש, וטעות הוא ציד השואל, שאין ההבדל בתוך דפנות הכלי אלא למעלה מהן, דאמר אביי האי גודשא תלתא הוי, וידוע שאין גודשין בלח. וההיא דאביי לא מחוקמא אלא בכלי שיהיה רחבו פי שנים צעמקו, כמו שהיה הים שעה שלמה לטבילות כהנים שאמת המים מעין עיטם נמשכת תחתיו ורגלי שנים עשר בקר היו פחוין כרמונים וכחצי במלכים אלפים בת יכל, שהיא איפת הלח, וצדרי הימים כחצי הים שלש אלפים, והיינו ציבש, אף אלו לפי דרכנו למדנו שהים היה מחזיק בלח ק"ג מקואות, והמשכן שעורו אלף

נמצא עשרה אצבעות לכל רביעית עשרה פעמים שלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים. לא וחשוב עשרה פעמים שלשת אלפים הרי שלשים אלף. עשרה פעמים שמונה מאות הם שמונה אלפים. עשרה פעמים ארבעים הם ארבע מאות. הרי שלשים ושמונה אלפים וארבע מאות לא וחשוב החומש אצבע לכל רביעית נמצא כל רביעי' בטעם שלו יש ד' חומשים חשוב ד' פעמים שלשת אלפים ותת"מ. ארבעה פעמים שלשת אלפים הם שנים עשר אלף. ארבעה פעמים שמונה מאות הם שלשה אלפים ק"ק. ד' פעמים ארבעים הם ק"ס. נמצא מנין החומשים ט"ו אלף וס"ס חומשים. לא וחשוב ט"ו אלף הם שלשת אלפים אצבעות וס"ס חומשים הם ע"צ אצבעות. כך האצבעות של מעלה שהם שלשים ושמונה וארבע מאות תן עליהם שלשת אלפים ע"צ נמצא כך הכל אחד וארבעים אלף ותע"צ אצבעות הרי בא המנין שזה למנין האצבעות שכתבנו לעיל שהם מ"א אלף ותע"צ שזה נשוא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מהר"ם דריסק (ח"ב סימן צו).

*

רש"י ד"ה קלירות. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן צו).

*

תוס' ד"ה רביעית. עיין בשו"ת הראב"ד (סימן סד).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן קעב) ומחמת האריכות לא העתקתי דבריו.

ובשו"ת תחם סופר (אר"ח סימן קנג) כתב: אשר הקשה לשאל בדברי תוס' פרק ערבי פסחים ק"ט ע"א ד"ה רביעית של תורה וכו', הטיב לראות וקושייתו עמומה מאוד, אלא להיות כי דיקש חשבונות רבות להביא ממרחק לחמו ע"כ אינני הקושי' כבאן ע"ד יותר מזכיר וקל להצין לכל מצין, והוא, כי להיות מדה הירושלמית שחזו יותר מהמדברית ומדה כפורת עוד שחזו יותר מהירושלמית, אם כן אצבעיים על אצבעיים במדה מדברית אם תחשוב כמה יעלו צירושלמית תאמר ככה, אצבעיים יש בהם י"צ שחזו אצבע וה"ל י"צ שחזו על י"צ שחזו אצבעי מדבריות שהם יו"ד על יו"ד שחזו ירושלמיות, ואם תעשה מהירושלמית ציפורית ע"כ תשבר השחזות לשחזותי שחזות ותאמר י' שחזות הם ס' שחזותי שחזות נמצא כי יו"ד על יו"ד שחזותי ה"ל הם ס' על ס' שחזותי שחזות ירושלמיות ונעשה מהם חמשים על חמשים שחזותי שחזותי ציפוריות, הרי מזכיר דאצבעיים על אצבעיים הם נ' על נ' שחזות שחזות ציפוריות, וא"כ קשה איך כתבו תוס' שזה הוא אצבעיים על אצבע וחזי הרי באצבעיים יש ע"צ שחזותי שחזותי ואצבע וחזי יש בו נ"ד שחזותי [נ"ל: שחזותי שחזותי] ונמצא אצבעיים על אצבע ומחלה עולה לע"צ על נ"ד שחזותי שחזותי והדבר מוכן כי ע"צ על נ"ד הוא הרבה יותר מחמשים על חמשים, זה הוא תוכן קושייתו אעפ"י שז"ר ציורים ותשובות אחרים והאריך ללא צורך במדידות

גמ'. בדתניא ורחין במים את כל בשרו של"א יהא דבר חוצין וכו'. עיין בשו"ת הריב"ש (סימן רצד) ושו"ת תשנ"ן (חלק א סימן יז) ושם (חלק ג סימן לג-לד-לה)

*

גמ'. מים שכל גופו עולה בהן וכו'. עיין בשו"ת דרכי נועם (חלק י"ד סימן כה) וז"ל השאלה: תשכון ארבעים סאה של מקוה שכתב הרב צית יוסף טור י"ד סימן ר"א שעולה לאחד וארבעים אלף ותע"צ אצבעו' איך עולה תשכון זה.

תשובה: צפ' ערבי פסחים דף ק"ט תניא ורחין בשרו במים מי מקוה את כל בשרו מים שכל גופו עולה בהם וכמה הם אמה על אמה ברום שלש אמות ושיעור חכמים שיעור מי מקוה ארבעים סאה עד כאן. ודע שאמה האמורה כאן היא צה ששה טפחים כדכתב הרב שם משם הראב"ד ז"ל וכל טפח יש בו ארבע אצבעות בגודל כדכתב הרי"ף ז"ל צפ' ערבי פסחים לא וחשוב לכל אמה ואמה מרובעת ששה טפחים תמצא בטפח האמה המרובעת שלשים ושש טפחים. ורום האמה ששה פעמים כך ששה פעמים ל"ו הם מאתים וששה עשר טפחים הרי מנין טפחים של אמה על אמה. וארבע אצבעות בגודל לשטח הטפח הם ששה עשר וזכרונם של טפח ד' פעמים ששה עשר הרי ששים וד' אצבעות לכל טפח. לא וחשוב ס"ד אצבעות למאתים וששה עשר טפחים. עולה מנין האצבעות לכל אמה שלשה עשר אלף ושמונה מאות ועשרים וארבעה. לא וחשוב לשלשה אמות שלשה פעמים מנין זה עולה מ"א אלף ותע"צ אצבעות. ומ"מ לא יספיק זה שאמרנו שם דבעינן אמה שחוקת. וכתב הראב"ד ז"ל ששחוקת יתירה על העצבה חזי אצבע לא וחשוב לכל אמה חזי אצבע נמצא ארבע חזאי אצבע בטעם הם שתי אצבעות ד' פעמים לעובי האמה שתי אצבעות נמצא שמונה אצבעות לאמה. ומנין האמות בתשבורת הם ק"ח שמונה פעמים ק"ח הם תתק"ד אצבעות. נמצא כללות תשכון האצבעות באמה שחוקת. הם שנים וארבעים אלף ושלש מאות ששה ושלשים וזהו שיעור המקוה.

ועתה אבאר לך גם כן תשכון הארבעים סאה למנין רביעיות וצ"ס כתב הרי"ף ז"ל צפ' ערבי פסחים גבי האי מימר' דרב חסדא שאמר שם רביעית של תורה אצבעי' על אצבעי' על רום אצבעי' וחזי אצבע וחומש אצבע. כתב שם רביעית של תורה צ"ה ומחלה. והלוג ארבע רביעיות שהם ששה צ"ס. הין י"צ לוג נמצא הין ע"צ צ"ס. הקד ד' לוגים. שהן י"ו רביעיות שהן כ"ד צ"ס. הסאה ששה קצין שהם כ"ד לוגין שהן י"ו רביעיות. שהם קמ"ד צ"ס. הרי הסאה י"ו רביעיות שהם קמ"ד צ"ס. לא וחשוב ארבעים פעמים י"ו רביעיות שהם קמ"ד צ"ס. נמצא כללות כל הרביעיות לארבעים סאה שלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים שהם צ"ס חמשת אלפים ושבע מאות וששים וזהו כללות הארבעים סאה של מקוה לתשכון הרביעיות ולתשכון הצ"ס. וכן גם כן עולה מנין האצבעות של רביעית אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחזי אצבע וחומש אצבע עולה מ"א אלף ותע"צ אצבעות. לא וחשוב ותמצאם כך. כיצד אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים הרי שמונה לכל רביעית וחזי אצבע לשטח אצבעיים על אצבעיים הרי שנים.

שעורה וצאה פורחא לא דק, בשגם שצלה"ה האי כללא דכל שיש ברחבו טפח יש בהקיפו שלשה אינו מדוקדק וכאשר ציאר עין בעין בתשור' חור' הנ"ל, זהו מה שג"ל צוה. ע"כ. וע"ע מ"ש בקובץ תשובות (סימן יז). וע"ע שו"ת חוט השני (סימן צד).

דף קט ע"ב

גמ'. שו"חן של' בוקדש של' פרכים הוה וכו'. עין בשו"ת הרי"ב"ש (סימן רצב).

*

גמ'. שם. בשו"ת נודע ציהודה (מהדורה תנינא או"ח סימן קכב) נשאל לר' יהודה דאמר אמת כלים בת חמשה, בטלה הוכחה זו, שהרי המקוה ודאי באמתא בת ששה היא.

וע"ז כותב הנו"כ: ודאי כן הדבר דהסוגיא אלינא דר"מ רהיטא דאמר כל האמות צינוניות. ע"כ.

והשווא' הוסק למדן צוה דברי הרמב"ם שפסק כר"מ הואיל ורב אשי בהוכחה הנ"ל אויל בשיעתיה דר"מ, ולא קאמר לר"מ היכי הוה מטביל לי' וקאמר סתם היכי הוה מטביל ש"מ דסבר דהלכה כר"מ.

וע"ז כותב הנו"כ: ואמנם הגר"ה לענ"ד למד פסק רבינו הגדול כר"מ הוא משום דכל סוגיא דמנחות דף ל"ח ע"ב דקאמר עשרה צעירים היכי הוה יתבי וכן מה דמקשה שולחן דמשה היכי הוה מנח לי' הכל לא שייך אי אמרינן אמות כלים בת חמשה וכן ולטעמין דקאמר התם יעוין שם. ואפילו אם נימא דקושיות הראשונות דמקשה למ"ד פפון ודרוס קאי להך שיטה דקאמר במסכת יומא דף נ"א ע"ב דר"מ גופא סבר פפון ודרוס הוו מנחי וכן ולטעמין דקאמר פירושו דלר"מ לא משכחת להו מקום לשולחנות כלל אפילו אם תימא דסבר מורה ומערב מכל מקום למסקנא דקאמר מי סברת שולחן דמשה צהדיהו וכו'. הנה זה ודאי הוא רק למ"ד מורה ומערב אבל למ"ד פפון ודרוס אי אפשר זה כלל כי אם כן היו עומדין א"כ שולחן של משה כולו בדרוס שהרי חמשה שולחנות של שלמה מחזיקים עשר אמות לא מיבעי' אם ר"מ סבר פפון ודרוס פשיטא שהחזיקו חמשה שולחנות ששים טפחים אלא אפילו אם נימא דמ"ד פפון ודרוס סובר כר"מ וא"כ ה' שולחנות לא החזיקו אלא חמשים טפחים מ"מ הרי אם שולחן של משה היה משוך מהם ללד דרוס והרי הכהנים היו צריכים לילן מלד זה ומלד זה בכל שבת לסלק הישנה ולסדר החדשה א"כ הי' צריך להרחיק השולחן הרב ללד דרוס אלא ודאי דלמ"ד פפון ודרוס שולחן של משה צינייהו ממש מכיון דין שורה לשורה הוה קאי וא"כ מי הכריחו לומר למ"ד מורה ומערב סבר כר"מ ונמאלו הנך ג' אמות למ"ד מורה ומערב דמדלי לי' וממלא פלוגתא חדשה שלא נזכר בשום מקום ועדיפא הוה לי' למימר דמ"ד מורה ומערב סבר כר"מ ונמאלו הנך ג' אמות דחשיב שם לרוחב ג' שולחנות המה רק חמשה עשר טפחים וממילא רווח לן הך חצי אמה שהקשה דאכיל שולחן בדרוס, ואפילו אם נימא דגם למ"ד פפון ודרוס ג"כ ניחא למימר דמדלי לי'.

הקומה שהוא קווינק ווארילי ולא הוצרך לזה כ"כ כמ"ש, והקושי' היא פליאה גדולה לדעמי ילאו חכמי לב ליישבה.

והגר"ה לי לפי חומר הקושיא כי כל זה נמשך לפי מ"ש מהרש"א והצין בכוונת המוס' לפי הגירסא שלפנינו שהכוס מחזיק בריבועו אלכזעיים על אלכזע ומחאה, ועל זה כתב מהרש"א שכוונתם עפ"י מ"ש חוס' פרק כ"ד מעבדין ג"ו ע"ב ד"ה כמה וכו', והנה דבריהם שם סתומים מני' וצי', דהרי כתבו דחוט הקובץ לעיגול צ' טפחים הוא ששה טפחים וחוט המוקף רביע [צ"ל: המקיף רבוע] של צ' על צ' יש צאחוט חוט ח' טפחים, נמלא שהמרוצע יותר על העיגול רביע, שוב כתבו שצנור הקרקע נמי מרובע יותר על העיגול רביע עפ"י ציור חתיכת החוטין, ועפ"י מ"ש וציאר מהרש"א פרק ערבי פסחים שיעלה מעיגול צ' טפחים רבוע של טפחים על טפח ומחאה, וא"כ צ"ע גדול הרי הקרקע העגולה הזאת בת צ' טפחים יהיה חוט המקיפה צן ו' טפחים ולכשתחמור העיגול ותעשה ממנו רבוע יעלה טפחים על טפח ומחאה ויהיה אז החוט המקיף אותו בת ו' טפחים, נמלאח אומר שרובע של טפחים על טפחים יהיה חוט המקיפו שמונה טפחים ועיגול של טפחים יהיה חוט הקובץ צן ששה טפחים ולכשתעשה ממנו מרובע יחזור החוט כצן ו' טפחים והוא דבר שהחוש מכחישו.

והנה בתוס' סוכה ח' ע"א [ד"ה כמה] כתבו, שאין ללמוד חוט המקיף מגוף הקרקע כי אין להם ענין זע"ז ע"ש, אבל אין אפשר להכחיש החוש. וראיתי בחוות יאיר סי' קע"ב דף קס"ד ע"א שהרבה להקשות על הך כללא של חוס' מ"ש מגוף הקרקע ע"י חתיכת החוטין, וכל דבריו שם נכונים לכאורה ע"ש הי"ט, ע"כ לא נ"ל להעמיד יסוד כלל על הך כללא דגוף הקרקע שכתבו חוס', ונ"ל שכל דבריהם שצפרק ערבי פסחים הוא על יסוד דחוט המקיף המרובע הוא יתר רביע על חוט המקיף העיגול.

ול"פ מ"ש בתוס' שלפנינו אלכזעיים על חצי אלכזע [צ"ל: אלכזע וחצי אלכזע] ציפויית הוא ט"ם ונ"ל אלכזע וחצי על אלכזע וחצי, דאלכזעיים על אלכזעיים הוא רביע יותר מאלכזע וחצי על אלכזע וחצי שזה חוט קובצו הוא שמונה וצוה הוא ששה דוק ותשכח, וצוה אפשר ליישב הכל צוה"י צהקדם דהכלל דמרובע יתר על העיגול רביע אינו מדוקדק כי הוא פחות מרביע וגם זה מצורר שם בחו"י, והנה הכוס צריך להחזיק חמשים שחתי שחתי על חמשים שחתי שחתי וכו' כשחמאלר אלכזע ומחאה על אלכזע ומחאה הרי הוא נ"ד על נ"ד שחתי שחתי והוא יותר מחמשים על חמשים ח"י"ו שחתי שחתי שם י"ב שחתי אלכזע בקירוב, ודע כי אין אלו שחתי ממש אשר ששה מהם הוא אלכזע שלם וי"ב הוא צ' אלכזעות אלא הם שחתיים שצורים של ההנדסה שלשלים וששה מהם הוא אלכזע שלם כי ששה פעם ששה עולה שלשים וששה נמלא י"ב שחתיים בקירוב היינו שלים אלכזע בקירוב, וזה השלים אלכזע אינו ברוחב וצאורך רק בכל התשבון אם תעשה ממנו רצועות קטנות למותחו על המרובע יעלה דבר מועט כי האלכזע הוא כרוחב ו' שערות והכא הוה רק שלים אלכזע בקירוב עולה רוחב צ' שערות וכשתחלקן על ד' זויות מגיע כרוחב חצי

*

גמ'. שם. עיין באור חדש שהביא בשם האור יקרות, דלהכי הטבילו אותו בפנים, משום דא"ל לטובלו כ"א בשבת בין הסילוק והסידור, וא"ל לטובל בחוץ משום דאין מטבילים כלים בשבת, רק בפנים טובלין דאין שבות במקדש. עיי"ש. והאור חדש השיג ע"י, דהא אפשר לטובל במוצאי שבת לרי"י.

ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק ב יו"ד סימן מט אות ג) שהביא דברי האור חדש, ותמה עליו, דהא מלואו ביום השבת וכשר כל היום דוקא, עיי"ש בדבריו.

ובעיקר קושייתו דהא אפשר לטובל בינתיים, אין זה פשוט דמותר לטובל בשבת אף במקדש, דלא כל השבותין שוין, עיין בהגהות מנפה איתן כאן.

וע"ע בפנים יפות (פ' תרומה) מ"ש בדברי האור יקרות, ובשו"ת בית יצחק (סימן פ אות ח).

*

גמ'. אמתא באמתא היכי מטביליה וכו'. עיין בשו"ת מעיל דקדק (סימן לט-מ-מא).

*

גמ'. היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה וכו'. בשו"ת חוות יאיר (סימן כה) נשאל מאי פריך הגמרא היכא מתקני וכו', אדרבה נאמר ונוכח מאחר דתיקנו רבנן ד' כוסות, א"כ אין זהם משום סכנה, כאשר מוכיח הגמרא לקמן שעשרה אין זהם משום זוגות, דלמר מר עשרה כוסות תיקנו חכמים צבית האכל ואס' ד' עשרה יש בהן משום זוגות היכא מתקני רבנן מילתא דאתי לידי סכנה. ע"כ קו' השואל. וזה קושיא עמומה, כאשר העיד הגאון המחבר שם.

וע"ז השיב המחבר שם (סימן כו), ח"ל: והנלע"ד הוא ע"פ שנוסף להפליא צמה דאחמר שם רבא אפקיניהו לרבנן ד' כוסות וכו' וכתב הרשב"ס א"ע דממה דשני רבא לעיל כוס של צרכה מנטרף לטובה וכו' ומשמע דס"ל דלולי התירוץ ההוא היה ראוי לחוש ל' כוסות י"ל דנהי משום זוגות ליכא משום כשפים איכא ואינטריך לשנויי שם דאל"ה היכא מתקני מידי דאית ציה סכנה כשפים וקשה למה אפקיניהו רבא לרבנן ד' כוסות ולא חש לכשפי' אלא ע"כ תאמר דדבר דאקראי לא חיישינן לכשפים. וא"כ י"ל דפשיטא להש"ס דלענין כשפי' אין חילוק בין רצ למעט וכן מוכח בכולה שיטה ולא עלה על דעת לומר על שום מספר זוגי דאין זה משום כשפי' רק דלא חיישינן לכשפים צבית האכל משום דהוי אקראי צעלמא ומלתא דלא שכיחא. משא"כ לחשש דשייכי במויקין יש לחוש עכ"פ.

והא דפריך על משנה ד' כוסות מהא דלא יאכל אדם תרי וכו' אע"ג דההוא בחשש מויקין איירי ובאקראי נמי מ"מ פריך על כלל סכנה הן מויקין הן כשפים הואיל דהוי מילתא דקצוע וכלל ישראל איכא למיחש לכשפים ג"כ ועכ"פ עיקר קושייתו מאותה צרייתא הוי מחשש מויקין רק דאיכא לדחויי דס"ל כמ"ד ד' כוסות אין זהם משום סכנה וזוגי רק דסמך על דכשפי' אין חילוק ועל זה מירצו האמוראי דאין חשש היזק כלל.

ומה שהקשימי ממקום הכהנים לא קשה מידי דלמ"ד לפון ודרוס א"כ הכהנים היו עומדים במזרחו ומערבו. ועוד דהני תרי דרי אולי היו מרוחקים זה מזה הרבה והיו הכהנים יכולים לצוא לשולחנו של משה צאמנע דמשמע צאמנע ממש. אלא ודאי משום שקטם משנה שם צריית. מ"מ אכתי מי הכריחו לומר דמדלי ל' שהוא נגד פשטא דצרייתא דק' ז"ח ע"כ דקאמר של משה צאמנע דמשמע צאמנע ממש אלא ודאי משום שקטם משנה שם דף ז"ו ע"א כל הכלים ארכין לאורכו של בית הוא כמ"ד מורה ומערב ולא ניחא ל' לאוקמי סתם משנה כמ"ד צת חמשה טפחים שהוא דלא כהלכתא. וזוהי מוכח דהלכה כר"מ דכל האמות צת ששה.

שוב מה שהקשה מעלתו שהרמב"ם פ"ג מהלכות בית הבחירה הלכה י"ב שאחז החזל בתרין ראשין שפקס שהשלחן ה' מונח ארכו לאורך הבית ופקס שגרות המנורה היו מונחים נגד רחבו של בית בין לפון לדרוס והם דברים נגדיים זה לזה. הנה בודאי זו קושיא חמורה מאד שהרי שם במנחות דף ז"ח ע"כ אמרו מ"ט דרבי גמר ממנורה וכו' וכיון דהרמב"ם סבר דהמנורה היתה מונחת בין לפון לדרוס וזהו טעמא דהראב"ד שם דסבר דשולחנות היו מונחים לפון ודרוס משום דסבר מנורה גופה לפון ודרוס היתה מונחת ואיך מוכח הרמב"ם שטרא ל' צי תרי. ובאמת תמה אני על כל נושאי כלי הרמב"ם שלא הרגישו בזה.¹⁵

ונראה לענ"ד בזה ע"פ מה שכתבו התוס' שם צד"ה תרי דרי בשם הירושלמי דמ"ד לפון ודרוס היו מונחים לא היו מסדרים אלא על של משה יעויין שם. ומעמה אני אומר מ"ש בגמרא שם דרבי יליף ממנורה היינו אפילו אם היה סובר רבי כר"י צ"י דף ז"ט ע"א דלא היו מסדרים אלא על של משה. אכל מאן דסבר על כולם היו מסדרים אין צריך שום טעם על מה שהיו מונחים בין מזרח למערב שהרי אי אפשר צענין אחר וא"כ אפילו אם המנורה היתה מונחת לפון ודרוס אכתי השולחנות ודאי שהיו מונחים מזרח ומערב שהרי לא סגי בלאו הכי.

ומעתה אני אומר דמוכח דסתם גמרא סובר דעל כולם היו מסדרים שהרי יש לדקדק שם דף ז"ט ע"א דאמר אלא למ"ד מזרח ומערב מכדי כמה שולחן משוך מן הכותל שחי אמות ומחצה וכו'. ולכאורה מה קושיא ודלמא מאן דסבר מזרח ומערב סובר דלא היו מסדרים רק על של משה ולא היה צריך בין שולחן לכותל הילוך כהנים ואפילו נימא כמ"ד ציומא דף נ"א ע"כ בין שלחן לכותל היה מהלך היה די בהפקס אמה אחת בין שלחן לכותל וא"כ שפיר היו כל שולחנות בצפון והי' אפילו עוד אמה אחת נשאר פנוי עד חצי ההיכל. אלא ודאי דכיון דסתם משנה היא דשולחנות מזרח ומערב היו מונחים לא רצה לאוקמי סתם משנה דלא כהלכתא וסובר סתם גמרא דהלכתא שעל כולם הי' מסדר וממילא לא סמרי פסקי הרמב"ם אהדדי. ע"כ. ועיין בנל"ח כאן, שזיין לדבריו בזה. וע"ע בשו"ת שצט הלוי (ח"א סימן קצה) שהאריך בדבריו.

¹⁵ הגדול ממינסק כותב: כבר קדמו הפר"ח באו"ח (סי' תרע"א).

שהזכרה בתלמוד (שבת כד ע"ב) ולא חילקו בין פסח לשאר יו"ט. ואותו חילוק שכ' הר"ן הוא מקביל. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** הנה המכילתא (פ' בא) חולקת ע"ו, דאיתא התם, ליל שמורים הוא לה' שמורים לכל בני ישראל, מגיד שכל ישראל צריכים להשתמר בו.

וב"ב בספר יפה לנב (ח"ב סימן תפז סק"ד) שמוכח מהמכילתא שצריכים שמירה בליל פסח שלא ילאו יחידים לחור.

והשבות יהודה כתב הטעם, לפי שבאותו לילה היתה שעת סכנה, ולכן צוה הקב"ה שלא ילאו איש מפסח ביתו עד בוקר, ולא יתן המשמית לבוא אל בתיהם לנגוף, לכן אף לדורות צריכים לשמירה זו, שעכ"פ שעת דין היא, עיי"ש.

*

גמ'. **ב"ב** חד וחד מוציא באפי נפשה. כתב הר"ף, ח"ל: ואמרי רבותא הואיל וכל אחד ואחד מזה פני עזמו הוא צריכין צפה"ג אכל כסא וכסא, ומציא ראי' לסבירא זו ממה שאמרו בגמ' חולין (פ"ד ע"א), דצרכת המזון חשיב הפסק, משום טעמא דלא אפשר למשמי וצרכי צהדי הדדי, וה"ג גם כאן, כיון דלא אפשר למיקרי ומשמי צהדי הדדי צריך לחזור ולצרך בחר דאמר הגדה ובחר דגמר הלילה בורא פרי הגפן, עיי"ש.

והר"ז משיג על הר"ף וסובר, דשאני צרהמ"ו שהוא סילוק אכילה ואמטו להכי מהני שפיר לאחשויי הפסקה, הא דלא אפשר למשמי וצרכי צהדי הדדי, משא"כ אמירת הגדה מנין לנו שהוא סילוק והרי שלחן ערוך בסעודתו לפניו ואין זה נראה סילוק. וגם ע"ז שכתב הר"ף, דלא אפשר ליה למיקרי ולמשמי צהדי הדדי, חולק הר"ז, וסובר, דאם רצה לשמות בחרו ההגדה הרשות בידו, כדמין בין הכוסות הללו אם רצה לשמות ישמה, ואין הפרש בין שותה לפני ההגדה לשותה בחרו ההגדה, ולכן כתב דאין לצרך צפה"ג אלא על כוס של קידוש וכוס של צרכת המזון בלבד. ועיין שם עוד להרמב"ן במלחמות ה'.

ובשו"ע אור"ח (סימן תעד) כתב: שותה כוס שני ואין מצרך עליו לא צרכה ראשונה ולא צרכה אחרונה שאין מצרכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של צרכת המזון ואין מצרכין על הגפן כי אם אחר כוס רביעי. וכתב ע"ז הרמ"א: והמנהג בין האשכנזים לצרך צרכה ראשונה על כל כוס וכוס אבל צרכה אחרונה אין מצרכין רק אחר האחרון לבד וכן דעת רוב הגאונים. וע"ע מה שהאר"י בזה בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ו אויערבאך (סימן יח).

*

תוס' ד"ה אמה על אמה. עיין בשו"ת מודע ציהודה (מהדורה תניא יר"ד סימן קלז).

*

תוס' ד"ה בים. עיין בשו"ת הר"ד (סימן טו) ושו"ת פנים מאירות (ח"ב סוף סימן קה) ושם (ח"ג סימן מא) ד"ה ולי

ואף כי תירוק זה בגויה על הקצרה. מ"מ צחרתי בזה יותר מבתיורוק אחר חדות שעלה על לבי כאשר הקצרה ישרה ואמיתית. ע"כ.

וע"ע בשו"ת צמי כהונה (ח"ב בבית אבות בחי' למס' פסחים) מ"ש על קוש"י זו.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת בית שערים (אור"ח סימן קצח) נשאל מאי פריך היכי מתקני רבנן מידי דאחי בזה לידי סכנה, הא שומר מזה לא ידע דבר רע, וליכא למיחש לסכנה, כמ"ש הנו"צ (אבה"ע סימן י).

והשיב: זו אין צריך לפניו דודאי דבר שתקנו חכמים באופן שאין בו סכנה יכול לקיים גם במקום סכנה, משום שומר מזה וכו', כמו צנידון הנו"צ מזה יבוס הוא מזה שלא במקום סכנה יכול לקיים גם בצטלית משום שומר מזה, אבל שיתקנו רבנן מזה שיש זה סכנה במקו"א, זה לא שמענו בשום מקום דשייך ביה שומר מזה, דלא ליתקנו ולא יהיה שומר מזה. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** עיין באור חדש כאן, ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן לה).

*

גמ'. **ל"ה המושומר ובא מן המזיקין.** עיין במאירי צ"ה בצמח מקומות, ח"ל: והוא שאמרו ליל שמורים הוא, לילה המשומר וזה מן המזיקים, וכבר נמנעו מטעם זה מלומר בזה צרכה מעין שבע אם חל בשבת, שהרי לא נתקנה אלא מפחד המתאחרים לבא כגון עם ששכחות. ע"כ.

ועיין בשו"ת הרד"ב (סימן טז) שכותב: כשחל פסח בשבת אין לומר צרכה מעין שבע כלל. ואפילו בזמן הש"ס לא היו אומרים אותה, דלא שכיח מזיקין, דלילה המשומר מן המזיקים הוא. וכן כתבו הפוסקים. וזה שרואה לאומרי דעת חלוני הוא, ואין ראוי לקרותו מחלוקת ולא לחוש לו. ע"כ.

וב"ב הטור (סימן תפז) ח"ל: כי בעל העיטור על שם רבינו נסים ז"ל, שכשחל פסח בשבת אין אומרים צרכה מעין שבע, שנתקנה בשביל המאחרים צהכ"ג שלא יזיקו המזיקים. והאידנא אין צריך דליל שמורים הוא. ע"כ. וכתב הצ"ח, שכ"כ הכל בו. וגם הרד"א כתב שיש א"י כן, אלא שכ' ומיהו נהגו לאומרו. אבל עכשיו פשוט המנהג שלא לאמרו. עכ"ל הצ"ח. וכן פסק בש"ע שאין אומרים צרכה מעין שבע. עיי"ש.

אמנם עיין בשו"ת לצ חיים (ח"ב סימן צה), שהביא ד' כמה פוסקים שכ' שאין לומר צרכה מעין ו' בפסח שחל בשבת. ושוב הביא דברי הרב הג' המקובל מהר"ש שרעבי ז"ל צק' נהר שלום (נ"ח ע"ב) שכתב ח"ל: פסח שחל בשבת צ"ל צרכה מעין שבע כשאר יו"ט שחל בשבת. אע"פ שגראה שאין לה מקום, מ"מ צריך לאומרה גם בליל פסח שחל בשבת, כיון

הצ"ח צדין ד' כוסות שצריך לכתחילה לשמות הכוס כולו, וצדיעצד סגי רובו, עיי"ש, ועכ"פ כיון דקיי"ל דשעת הדחק צדיעצד דמי, ובמקום שיש חשש סכנה הוי וודאי כצדיעצד, א"כ הו"ל לש"ס לשנוי ששיירו מכוס אחד ולא ישמו רק רובו, ועיי"ל לא יהיה זוגות, אלא וודאי דזה השויר לא מהני לענין זוגות.

ושב מנלד לומר, דאדרבה מזה ראייה גדולה לדעת הצ"ח שצריך באמת לשמות כולו מדינא, ע"כ לא תקינו רבנן לכתחלה דבר שהוא כנגד המנהג לשמות הכוס כולו צד' כוסות, ע"כ שפיר צריך הש"ס לתרוי שנוי אחרנא.

וסיים: אך י"ל דזהו רק כששומה רובו, כיון דקיי"ל בכל מקום רובו ככולו, אבל כששומה צימות החול מעט מן הכוס, ומשייר רובו, י"ל דזה לא נקרא שתיית הכוס לענין הזוגות ואינו מנטרף לרעה רק לטובה, וצכה"ג צוודאי לא קפדינן. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשל"ה (מס' פסחים תסח) צענין הזוגות, ח"ל: והואצתי, והאלתי, וגאלתי, ולקחתי. רבי לוי אמר נגד ארבע מלכיות. יש להקשות, למה תקנו רמז למספר הזה בכוסות, ולא במיני תבשילין ואחר עניינים. בשלמא לרבי יהושע בן לוי דאמר חסם, נגד ארבע כוסות של פירעה, 'וכוס פרעה ציד' וגו' (בראשית מ, יא), ולרבנן דאמרו נגד ארבע כוסות של פורענות, שהקדוש ברוך הוא עמיד להשקות את הרשעים, שנאמר כו', ייחא. אבל לרבי יוחנן ורבי לוי קשה.

ובענין שנאמר בגמרא על משנה זו, ראוי לנו לחקור, למה ועל מה חבי סכנה בשתיית זוגות. ועוד קושיא גדולה, שם נאמר בגמרא, מאן דקפיד קפדי צהדיה. מה איכפת להו לשדים בקפידתו.

רבותינו ז"ל אמרו במסכת סנהדרין (לח א), למה נצרא אדם הראשון יחידי, שלא יאמרו המינים שמי רשיות הם. ומדבר זה יתבאר, חטא עץ הדעת טוב ורע, וסימן הזוגות.

דע, כי הפילוסופים אמרו, כי הפועל הפשוט שהוא השם יתברך, לא יפעול שמי פעולות שאינן דומות זו לזו מכל וכל. כי אחרי שהוא פשוט אחד, לא יעשה כי אם פעולה אחת, ואותה פעולה תפעול אחרת, ואותה אחרת עוד אחרת, עד שתאמר, כי הפועל הפשוט שהוא הבורא יתברך, יפעול כמה פעולות שונות זו מזו צפועל אחד. והוא צהכרה שלא תדמה פעולות דומות זו לזו לחצרתה, אחרי שכל אחת נשפעת מחצרתה, עד כאן דברי הפילוסופים. ולכן הם סוברים, כי צהמאל שמי פעולות דומות זו לזו מכל וכל, יוודע כי יש להם שמי התחלות, דהיינו שמי פועלים חס וחלילה.

ובן זכר הרמז"ס ז"ל (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ג רד') צאמרו: דע כי הגלגל העליון וכל אשר בו, הוא איש אחד בעל אברים כראובן ושמעון ולא זולתם זה, רצה לומר, כמו שראובן איש אחד שלבו סיבת כל אבריו, ואין לו אבר שלא יהיה תחלת התחלתו הלב, או רחוק או קרוב, רצה לומר, אמצעים מרובים או מועטים, כן הגלגל היא סיבת התחלת אמצעים מועטים או מרובים. נמצא שהגלגל כולו וכל אשר בו, איש אחד

נראה, ושו"ת מהרש"ס (חלק ג סימן נט) ושם (סימן רמט) ונכפלה דבריו צטעות צספרו (חלק ז סימן רב) ושו"ת צית שערים (יו"ד סימן צצ-רצח) ושו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א' סימן קטז ענף ב) ושו"ת מנחת יצחק (חלק א' סימן קמה) ושם (חלק ה' סימן כג).

*

תוס' ד"ה ארבעה כוסות. עיין צשו"ת הרי"ף (סימן רצה) שהיין המצול מוצרכים עליו שהכל, ואינו ראוי לקידוש היום, מפני שאין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לינסך על גבי המוצא, ויין מצול אינו ראוי לינסך על גבי המוצא. ע"כ. וכן הוא צשו"ת הגאונים (שערי תשובה סימן ד). וכן דעת רש"י צספר הפרדס (דף יז ע"ב). וכן כתבו הרא"ש והנימוקי יוסף (בבא בתרא צז ע"א) צסם רב למה גאון.

ובן פסק הרמב"ם (בפרק בט מהלכות שבת הלכה יד) שאין מקדשים על יין מצול. וכזה הרב המגיד, שכן דעת כל הגאונים שאין לקדש על יין מצול. ואף על פי שלא נזכר בפירוש צצבא צתרא (צז ע"ב), לאו כי רוכלא ליחשוב וליוזל. ויש מהגאונים מי שכתב שאין מוצרכים עליו אלא שהכל, ואין כן דעת רבינו שלא הזכיר כן בהלכות ברכות. אבל האחרונים הסכימו שמקדשים על יין מצול, שהרי השביתו, ועלוי עליה. וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א. ע"כ. וע"ע צשו"ת הרי"ף (סימן י).

ועיין צ"י (סימן רב) ושם (סימן ערב) שהציא דעת הפוסקים צזה, וכזה שדברי הראשונים שסמכו על הירושלמי שמקדשים על יין מצול ומצרכים עליו צורה פרי הגפן, דברים של טעם הם, וכן הלכה. וכן פסק צשו"ע, וכזה הרמ"א שכן המנהג.

וע"ע צשו"ת התשצ"ן (חלק א' סימן פה) צזה, וצמו"ד כותב, שאפשר שאף הגאונים שאמרו שאין מקדשים על יין מצול, ואין מצרכים עליו צורה פרי הגפן, לא אמרו כן אלא על יין שנחצבל הרבה ונעשה כעין צבש ולא נשאר עליו שם יין, וצודאי צזה הדין עמהם, אבל יין שנחצבל מעט, ולא נשתנה צטעמו וריחו, שם יין עליו, ומקדשים עליו ומצרכים עליו צורה פרי הגפן. עיי"ש.

ובן כתב המאירי עבודה זרה (כט ע"ב), שלא אמרו שיין מצול אין בו משום ניסוך, אלא צבישלו כל כך עד שנשתנה טעמו וריחו מכמות שהיה, ומכיון צבטל חיטו אין חיבת ניסוך עליו. ע"כ.

דף קי ע"א

גמ'. שותה כפלים דמו בראשו וכו'. המקפידין על זוגות, יש נוהגין לשייר מן הכוס או מן הפרי מעט, כי אז לא נחשב לשלם, רק לאחד ומחאה, ואינו זוגות.

אמנם צשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן סו אות ב) כתב דיש סתירה לזה מדברי הש"ס לעיל (קט ע"ב) שהקשו צד' כוסות היכא מתקני רבנן מידי דאחי ציה לידי סכנה, ומשני וסקיל וטרי צגמ', והנה צט"ו או"ת (סימן תעב סק"ח) כתב צסם

בעל אברים. ואמר אחר כך, שזה ראה ברורה על אחדות השם יתברך.

ובזה מתוך הקושיא שהקשימי, איך תלוי ענין הזוגות במאן דקפיד. אלא הכוונה, מאן דקפיד, דהיינו שהוא נבון בחקירה זו, שמה חס ותליה שמי התחלות כו', ומאן דלא קפיד, היינו שהוא מיושב בדעתו, ומצין שאין זה קושיא, שהכל תלוי ברצון, ודוק.

וזהו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין לח א), שנברא אדם יחיד, שלא יאמרו המינים שמי ראשיות. כי אמרו שהם שמי התחלות חס ושלוש. והנה, דקדקו בדבריהם, 'כדי שלא יאמרו המינים'. כי לפי האמת אין בדבר זה ממש, כי מאחר שהשם יתברך פועל בצחירה ורצון, יכול לפעול אלף פעולות שאינן דומות זו לזו, כאשר האריכו צענין זה הרבה מחכמים צענין חקירות, איך בא מאחדות הפשוט ההרבה, ואיך בא מאין המוחלט הישות לדברים כאלו. ועל הכל הוא עולה מירון זה, מאחר שהוא ברצון ולא בחיוב, יכול להיות הכל, רק כדי שלא יטעו המינים הוא האמור.

ולמען זה שלא יטעו המינים, שמר הקדוש ברוך הוא את הסדר בעולמו, ולא תמא אדם דומה לחצירו מכל וכל. כי בשלשה דברים אדם משונה מחצירו: בקול, במראה, בדעת. ואין חמור דומה לחצירו מכל וכל, ולא שום צריה. אף על פי שיש באדם אברים כפולים: עינים, ידיים, רגלים, אינו דומה זה לזה, כי זהו ימין וזהו שמאל. ועם כל זה שאנו רואין שאין צריה דומה לחצרתה, אנו רואין הרבה צינים דומים זה לזה, כמו ציני עוף כו', והרבה פירות האילן דומים זה לזה, כי כל האגוזים דומין זה לזה, וכן כל התפוחים. וכן בפירות הארץ, כל החטים דומים זה לזה, ויכול להביא ענין זה את האדם להרהר חס ושלוש, שאין להם התחלה אחת, כי אף שהם בשפלה המציאות מן הבורא יתברך, מכל מקום ידוע שאין לך עשב מלמטה שאין לו כח מלמעלה, וזה שלמעלה עוד למעלה הימנו, עד שמגיע אליו יתברך, כי גבוה מעל גבוה. לכן צוונו השם יתברך הלכה למשה מסיני שלא לאכול ממין הזוגות, שלא יבוא לידי טעות זו.

וזהו שאמרו שם בפרק ערבי פסחים צענין מניעת אכילת זוגות: צינים, קישואים, אגוזים כו'. כי צינים כולל כל מיני צינים, וקישואים כולל כל פירות הארץ, ואגוזים כולל כל פירות האילן. וזהו סוד מניעת אכילת אדם הראשון מפרי עץ הדעת טוב ורע. אמר לו (בראשית ב, טו יז) 'מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת' כו', הזהיר אותו שלא לאכול, כי פרי טוב ורע, הם כל פירות שבעולם נקראים כן. כי אכילה היא טובה, כשלא יבא ממנה קלקול, רק לחזק הנפש, והיא רעה כאשר קלקול ממנה, כאשר בא לאדם הראשון, כאשר אבא. וקודם שחטא, היה הצווי לאדם שלא יאכל שום פירות בעולם (וכולם נקראים פירות טוב ורע), רק יאכל מפירות שגן. והטעם, כדי שלא יבא מכח אכילתם לידי טעות הנוכח. וזהו הרע הנמשך, וכמו שכחתי, שצריאית האדם כל התאנים דומין זו לזו, או כל התפוחים, חס ושלוש יבא לגרירות, לומר שהם התחלות. וטעות זה אינו רק כשיאכלם

ויראה שהם שוים בטעמם, כי בלא אכילה, יכול לטבור שמה הם משונים זה מזה בטעמם.

ואם תקשה, למה באמת נברא השם יתברך כך. התשובה, כי האלהים עשה, כדי לנרץ ולזכות הצדיות, כמו שברא החזיר ומנע אכילתו, וכיוצא באלה שהמציא השם יתברך את הרע, כדי להזהירו עליו, לבחון אותנו אם נשמור מצוותיו. וזהו סוד שהרשע לאכול מפרי הגן, כי הם לא היו דומין זה לזה, והרי עץ הטוב והרע הם כל פירות שלא מנע ממנו סמאל אכילתם, שלא יבא לידי טעות הנוכח. אשר לטעם זה בראו לאדם יחיד, שלא יטעה, כאשר אירע באמת, שבא סמאל ולבש עצמו בנחש, לפתות אותו להאמין בשניות ולא באחדות הקודם, כמו שאמר מן העץ אכל וברא עולמו כו' (סנהדרין לח א). וזהו שאירע לו שקצץ צנטיעות, והיה מין וכפר בעיקר, הכל נמשך מאכילת הפרי. ולאחר שנענש, אז ידע כי אשם, וקבל תשובה עליו. וזהו סוד הזוגות, והוא מנין השרים הנמשכים מסמאל שנתלבש מהנחש, וכמוכר שם בערבי פסחים, האי מאן דאכל זוגות מאי תקניה, לניקט זקפא דימינא בשמאליה, ויאמר, אמן ואמון הא תלת, ואי שמע מאן דאמר ואנא הוא ד', יאמר, ואנא הא חמש, ואי שמע כו' עד, הוה עובדא עד חד ומואה ופקע שידא. הרי, שהשר היה מונה תמיד הזוגות, שהשדים נשפעים מזד סמאל המורד בקונו, ופיתה את אדם הראשון להאמין בזוגות. והאדם שנתקבלה תשובתו, והודה לבסוף באחדות יתברך, והצין כי אף שיש קצת נבראים שהם בשיווי אחד, אין מזה קושי, מאחר שהוא פועל אמת את העולם ברצון, כמו שכחתי למעלה, ואין טעם ברצון, (עיין שם עוד באורך ענין זה), והרבה מאמרים השייכים לזה). וזהו שאמרו, שצענין כוסות לא היה חשש הזוגות. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** בענין רוח רעה ידוע מ"ש הרמב"ם (בפרק י"א מהל' ע"ז ה"א והט"ז) צענין השדים והרוחות וכשפים ולחשים שהכל שקר, וצדיאורי הגר"א יו"ד (ס"י קעט ס"ק יג). כתב ע"ז צוה"ל: וכבר הכו על דקדקו, שהרי מצינו כמה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים, כדליתא בשבת (פא:), ובחולין (קה:), ובסנהדרין (סח), וצירוש' (ס"פ ד' מיתות). וכו'. והפילוסופיא הטמו ברוב לקחה, לפרש הגמ' הכל בדרך הלצ'י, ולעקור אותן מפשטן. עי"ש.

ובספר קריה נאמנה (עמוד קס) הוצא מכתב הרה"ג ר' נצי הירש קנטעלבוין, אל המחבר, שנאמר בו צין השאר: ושמעתי מפי הגאון רבי מנשה מאליליא ז"ל, ש"ש צדיאורי הגר"א יו"ד (ס"י קעט ס"ק יג), על הרמב"ם, שהפילוסופיא הארורה הטמו ברוב לקחה, אכל כבר הכו על דקדקו וכו'. ע"ש. וכן מ"ש צדיאורי הגר"א יו"ד (ס"י רמו ס"ק יח) ע"ד הרמ"א בהגה, שלא ראה את הפרדס לא הוא ולא הרמב"ם וכו'. ע"ש. מעולם לא יבאו הדברים האלה מעטו ומפה קדשו של הגר"א, ואיש אחד הציג דברים אלו בתוך צדיאורי הגר"א בשעת ההדפסה, והוא היה מכיר את האיש ואת שיחו. ע"כ.

אולם צ"ע עליות אליהו (דף יג ע"א) הוצא מכתב ממנה"ש לזריא, (שהוציא לאור הדפוס ספרי הגר"א ובכל כתבי יד

גמ'. **האי מאן דפגע בדה בנשים כשפניות וכו'.** עיין בשו"ת הריב"ש (סימן צב), וז"ל: עוד שאלת, מה שאמרו רז"ל [חולין ו] למה נקראו שם כשפים, שמכשפים פמליא של מעלה, אם [הוא] לשון כחש וכז, או הוא לשון כחשה ותשות כח.

תשובה: ודאי לשון כחש הוא, לפי שמשינן על ידי כשפים טבע הדבר המסודר מן השמים, ולעשות מן המטה נחש, כמו שעשו חרטומי מזרים בלהטיהם, שהם מעשה כשפים, ואמרו רז"ל במדרש, שהם נעשים ע"י מלאכי חבלה, והמלה מגורת אש לוטה, להבה תלהט רשעים, והענין, כי הם נעשים ע"י מלאכי אש מלהטת בה. וכתב הרמב"ן ז"ל בפירוש החזקיה, שאולי יקראו כן המלאכים השוכנים באויר היסודות, שקורין אותם שדים, והם ממונים על האומות. כמ"ש בדניאל, שר פרס ושר יון, ואמרו ז"ל, אין אומה נופלת עד שנופל שר שלה תחלה, כענין שכתוב, יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ועל מלכי האדמה באדמה אח"כ. ואמרו במדרש שיר השירים, וגסו הלללים, אלו שרי אומות העולם והמלאכים שלהם, כי הם זל על האומות. אבל בלתייהם, אמרו שהם מעשה שדים, והמלה נגזרת מלשון, דברו אל דוד בלג, כי השדים באים בלג, כי הם בעלי גופות מאויר, שאינו נרגש.

ובעשים יש בחלמוד, שצמעשה הכשף משנין הדבר להפך ממה שהוא. כדאמרין בסנהדרין [ס"פ ארבע מיתות סו] ינאי איקלע לההוא אושפזיא, אמר להו, אשקין מיא, קריבו ליה שחיתא, חזייה לההיא אחתא דהות מרחשן שפוותה, שדא פורתא מיני' והו עקרב, אמר, אנא שחתי מקידכו, אחון נמי שחו מדיד, אשקיה, הואי חמרל, רכבה, סליק לשוקא וכו'. וכן שם, דרבי אליעזר אמר, שיש לו שלש מאות הלכות בנטיעת קשואים, ולא היה אדם ששאלו אלו ר"ש, שאמר לו פעם אחת, רבי למדני דבר בנטיעת קשואין, אמר דבר אחד ונתמלא כל השדה קשואין, אמר לו, רבי, למדתי נטיעתו, למדני עקירתו, אמר דבר אחד ונאספו כלם אל מקום אחד. והקשו שם, והיכי עבד הכי, והתנן, העושה מעשה, חייב, והיתה העושה, להחלמא עזר, כלומר, ללמד לר"ש, וכתב, לא תלמד לעשות, אבל אחת למד להבין ולהורות. ומעשה האוז וידעונו, מעשה כשפים הוא, כמו שאז"ל שם, אוז וידעונו בכלל מכשפים היו, ולמה ילאו, לומר לך, מה אוז וידעונו בקילה, אף מכשף בקילה.

ובפרק ערבי פסחים אומרים, שעושים הכשף בשערות ובכמים ועשבים ידועים. שאמרו שם, האי מאן דפגע בנשים מכשפניות, לימא להו הכי, חרי חמימי דיקולי צויא לפומימי נשי דחרישיא, קרם קרשיי, פרם פרחי, איכדור תזלוגי, פרחי' זיקא למוריק' חדתא דנקיטתו וכו'. פי', צואה חמה בשלים נקובי' יזדמנו לפיכך נשים כשפניות. יה"ר שימרטו אותן שערות שלכן שאתם מכשפות בהן. יצא הרוח וישא אותם פיורוי לחם שאתם מכשפות בו. יהיו מפוזרים תצלין שלכם, ישא הרוח אותו כרכוס חדש שאתם אוחותם לכסף בו. וכדומה לזה ביחזקאל, הוי למתפרו' כסות, וכל הפרשה. ואין ספק, שאין הסמים ההם פועלים הכשף בטבעם, אלא שעושין מהן הקטרה,

קדשו נאמן הוא, לפי עדות הרב המחבר הנ"ל, שדברי הגר"א בציאוריו ליו"ד (סי' קעט וסי' רמו) נמנאים בכתב יד קדשו, ולכן מ"ש רז"ה ק"צ בקריה נאמנה הנ"ל לדבר תועה על מסדרי הדברים הנ"ל, אינה קריאה נאמנה, ושקר ענה. ע"ש.

*

גמ'. **נפתח בא"ל ונפסיק בא"ל וכו'.** עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קצו) בתשובתו להגאון הישמת משה.

*

גמ'. **הווי עובדא עד מאה אחד ופקע שידא.** טעם הענין למה עד מאה אחד, אימתא בספרי המקובלים כי עד מאה יש להם שליטה ולא יותר. וע"כ אמרו בחגיגה (ט ע"א) אינו דומה מי ששונה פרוק מאה פעמים לשונה פרוק מאה פעמים ואחד, משום דלא אין השכחה - שמקורה בטומאה - שליטה עליו. וע"ע מגלה עמוקות (אופן קר).

ועיין גישמת משה (פ' עקב) עה"פ ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו', שפי' ע"פ מאמרם ז"ל (מנחות מ"ג ע"ב) חייב אדם לזכר בכל יום מאה ברכות, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, אל תיקרי מה אלא מאה. וז"ל: להבין זה נ"ל, כי ענין מאה ברכות כי בללם אלהים עשה את האדם (בראשית ט, ו), וראוי להיות יראתו על פניו ומצאנו אחזה אלקי. ולכאורה נקל מאד לצא ליראה השלימה על פי שכל, כמ"ש הרמב"ם בספר המדע פ"ב מהלכות יסודי תורה הלכה ב' ופ"ד הלכה י"ב, עיין שם. והנה לית אתר פנוי מניה, ועל פי מה שפירשתי הפסוק (תהלים לד, י) יראו את ד' קדושו, על פי דברי הצעל שם טו. ולפי זה יראו הוא לשון ראייה, ולשון יראה. ועל פי זה מצאנו (משלי ט, ו) בכל דרכיך דעהו, אך בודאי הקושיא הוא על ידי מסך המצדיל, והיינו הסוממיות והוהמא שנתמשך מכם נחש הקדמוני, וכמצאנו בשער הקדושה האין נתלשש הקדושה שבאדם בטומאה.

והנה ידוע דחוקק כחות הטומאה במאה, כמצאנו בפרק ערבי פסחים עד מאה אחד ופקע שידא, וזה הטעם הוא שאמרו רז"ל (חגיגה ט' ע"ב) אינו דומה מי ששונה פרוק מאה פעמים, לשונה פרוק מאה פעמים ואחד, כמצאנו בספרים דכל חוקק הטומאה הוא ס"מ כנ"ל, ואין אותיות הנשארים הוא הקדושה הממיה אותו. והנה בכל יום נעשה אדם כצריה חדשה, וכסם שהקדושה שבו מתחדשת כן ההיפך, על כן כנגדו מאה ברכות לזכר צאתם ובלג שלם לקרב בהן אל השי"ת, ובכל ברכה מסיר כח אחד מס"מ, וצוה שיכרך מאה ברכות יסתלק מעליו כוחת הטומאה ומסך המצדיל, אז קל מאד יראת ה'. והיינו אל תקרי מה אלא מאה, כי זה מורה שהוא דבר קל כקושיות הגמרא (ברכות דף ל"ג ע"ב) אטו יראה מילתא וזרתא הוא, אלא מאה, דהיינו שיכרך המאה ברכות בכונה הראויה בחוקק אהבה ויראה תפילת שמונה עשרה ושאר ברכות, אז קריין מה, כי בנקל לטעום יראה האמתית. ע"כ.

*

תשובה: יראה דאין איסור דדבר צמה שהם דרים בעניין זה, ולא מצעיר לדברי המוס' פ"צ דכחצות [דף כח ע"א ד"ה ואס] דסבירא להו דבאשת איש הקילו טפי מגרושה פנויה לצעלה כהן דאיסור לדור עמה באותה מצוה, ואין איסור באשת איש אלא באותה שבויה דהיינו ג' בחים, דהכא הבאים רחוקים זה מזה הרבה יותר, אלא אפי' לדברי אשירי דסבירא איפכא דבאשת איש החמירו טפי ושבויה גדולה ממנו, מ"מ אם יש ר"ה מפסיק בין הבאים שר, והכי כתב בהגה"ה באשירי שם. וא"ת הו"ל ואין צעיר הואת רק אילו השני יהודים א"כ תהא נידון ככפר קטן כדאמרין התם כפר קטן נידון כשבויה, ומפרשים המוס' התם הטעם משום דכפר קטן אין בני אדם מציין ורגיל הוא אצלה, ודווקא כפר קטן אצל ככפר צינוני לא עכ"ל המוס'. וא"כ ה"נ יומא אע"ג דהרבה נכרים מציין צעיר מ"נ לית ליה כוונת בהדיהו אלא צדדי ישראל חברים וגרע מכפר קטן, וי"ל דלא אמרינן הכי לדבריה מוכח בתלמוד בבבא דוכתי שמה יהא ישראל דדר או המתעסק עם הנכרי רגיל אצלו וילמוד ממעשיו, גבי עירוב וגבי ריבית וגבי למכור להם, וכ"ש האידנא דכל מחייבים מהן כהלוואה בריבית י"ל דככה"ג עדיף מכפר צינוני.

ובמה שרגיל ראובן ליכנס לצימו של שמעון בשביל עסקיו ושהיה שם צ' או ג' שעות, נראה דאין קפידא דלא אשכחן שאסרו חכמים אלא דצירה של קציעות או שהן מתעסקים ביחד האיש וגרושתו שדנין זה עם זה או באיזה עסק, אצל ככה"ג צ"ד לא. וראייה מהא דאמרין באגדות פ' ערבי פסחים, ההוא גברא דגירש לדביהו ואולא ואינסיבא לתנוי כל יומא הוה אזיל התם ושתי חמרא וכו' עד ואפקתיה צווגות ואיתוק. הא קמן דשרי לכוון צביתה ולשהות שם כהיא דשתי כמה כוסות לשם דמסתמא לאו צעבריינא עסיקין, דא"כ מאי מייתי תלמודא דאיתוק משום זוגות דילמא היא עבירה גרמה ליה כדקאמר תלמודא לעיל מיניה, דרבא לא חש למילתיה דאיתוק רב' בר ליואי צווגות אמר משום דלוחצה צפירקא הוה. ע"כ.

אמנם עיין בב"י אבה"ע (סימן קיט) שהביא דבריו, וכתב עליו: ואין דבריו נראים לי צוה ואף על פי שהביא ראיה לדבריו אינה מכרחת. ע"כ. וע"כ צ"ע דמ"א שם. וע"כ בשו"ת ר' יוסף מסלוצק (סימן נח).

*

גמ'. אמר רבינא משמיה דרבא זוגי לאחורא ואמרי ליה זוגי לקולא. לכאורה ז"ע, הרי חמירא סכנתא מאיסורא, וא"כ הו"ל ללכת לחומרא, כמו בספק איסור.

דף קיא ע"א

גמ'. הני בי תרי דמצעא להו אישה נדה אם תחלת נדתה וכו'. ידוע מ"ש הרמב"ן עה"ת (ויצא לא, לה) כי בימי הקדמונים היו הנדות מרוחקות מאל, כי ידעו בחכמתם שהכל הנדות מוזק, והמצט שלהן מוליד גנאי ועושה רועש רע, והיו יושבות דדד צאהל שלא יכנס צו אדם. וכמ"ש ברומינו

ואומר בהן השצעות ולתשים. כמו שפי' הרמב"ם ז"ל [פ' י" מהלכות ע"ז] במעשה האוב והדעוני, והנשאל בגולגולת. וכן במעשה דינאי, שכתבתי למעלה, שמוכר צו, חויה להאיא אחתא דהות מרחשן שפוותה. ומעשה שדים הוא, שעל ידי הקטורות או השצעות שושיין לשד, הוא מוזק למי שמשציעין אותו עליו, וכן מראה לאנשים הדבר בהפך מה שהוא, מצלי שישתנה הדבר בעצמותו. ע"כ. עיי"ש עוד. וע"כ בשו"ת חוות יאיר (סימן רלג).

דף קי ע"ב

גמ'. כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה. עיין בספר חסידים (סימן חנט), וז"ל: כל הניחושים הם כנגד המקפידים, וכדכתיב (יחזקאל ז, כה) קפדה צא ובקשו שלום ואין. מכאן דכל דקפיד קפדי צהדיה. ומתוך שאין אדם יכול להזהר בהקפדות נכשל. ע"כ.

והגה"ק מצוטטאטש ז"ל, בספרו מילי דחסידותא (עמ' סז, חנדרמ"ח) כותב: וסגנון חשש מנד איזה ספק או פחד או שלא יעשה התנגדות, או שלא יהיה עליו התנגדות או פתרון פה, אין כל זה מעין צחי מקפיד, ולא שייך צכ סגנון מאן דקפיד, ואדרבה ע"י שחושש ניצול מכל מיני קפידות נגדו.

ובי שהוא רק חושש לצד ואינו מרגיש על עצמו קפידות צכ, הדעת נוטה ומכרעת שהוא בכלל דלא קפיד לא קפדינן. ועכ"פ אין החשש גורם עליו שום צד ניגוד או הקפדה כל דהוא, והולך צחום ילך צטת, ושומר פתאים ה', וצחי' אלהים יבקש את הנרדף מסתמא שייך קן לגבי נרדף ע"י רוח רעה או רוח שטות ח"ו או על ידי שום שטות, וכמ"ש במקו"א צוה. ע"כ. וע"כ מ"ש צוה בספרו שם על כוונת ר"י החסיד (סימן ג, עמ' יב).

*

גמ'. שם. הגאון ממנוקאטש ז"ל בספרו דברי תורה (ח"א אות נב) מביא מ"ש בספר הקנה (דף כד ע"ב) וז"ל: הרויה להתחיל מסכת או לימוד אל יאמר אמתין עד הפסק או עד ר"ח כי כל הימים ועמים יפים לחורה ולהתחיל מנאות ולעסוק בצורה ומי שיקפיד לעולם יקפידו עמו, אף המקפידים השטן עומד על ימינם לשטנם ולהיזקם צטעותם. ע"כ. וע"ז כותב הגאון ממנוקאטש: יחרד כל רואה אותם, והגם שבעין זה נמצא בדחו"ל בפסחים (ק"י ע"ב) דקפיד קפדי צהדיה, אמנם לא צלשון נורא כזה כנ"ל צהקנה.

*

גמ'. כי הוא דההוא גברא דגרשה לדביתהו וכו'. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן רמג) וז"ל השאלה: ראובן שגירש את אשתו ונשאה שמעון צעיר אחת קטנה שאין יהודים אחרים דרים שם רק אילו שניהם וצמיהם רחוקים זה מזה, והרבה פעמים כשיש להם עסק ביחד נכנס ראובן לבית שמעון ושהה שם שעה אחת או שמים כפי רצונו שרי ליה למעבד הכי או לאו.

דוקא ברכת עומר ישראל בתפארה נקטה להוכיחו או לנחוק ממנו שא"י ברכה זו.

וראיתי בדברי תורה להגאון ממונקאטש (ח"ה אות לו) שכותב, ד"ל כי הנה ברכת עומר ישראל בתפארה קאי על תפילין של ראש לדעת הרא"ש כמבואר בשו"ע הל' תפילין (סימן כה ס"ג), ומפורש בש"ס מנחות בתפילין של ראש, שעליהם נאמר וראו כל עמי הארץ, היינו הקליפות, כי שם ה' נקרא עליך, ויראו ממך, ולא יוכלו להיחקק.

וז"ש לו השירה, שאם אין יכול לגרשן להקליפות ושדים ר"ל, זהו סימן שאינו יודע היטיב צטוב לצרך ברכת עומר ישראל בתפארה דקאי על תפילין של ראש, היינו שאינו מכין הראוי בזה תפילין של ראש, דאל"כ היה יכול לגרשן. עיי"ש.

*

גמ'. מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שביחי מכאן ואילך ספק שביחי ספק לא שביחי וכו'. בשו"ט מנחת אלעזר (ח"ג סימן סו אות א) נשאל אודות המדקדקים שלא לעשות נשואין בחודש תמוז, מהא דמבואר בשו"ע או"ח (סימן תקנא ס"ב) שנוהגין להסתיר שאין נושאין נשים מי"ז בתמוז ואילך עד אחר ת"ב, משמע דבחודש תמוז קודם י"ז בתמוז אפי' מנהגא ושום חומרא ליכא.

אמנם הגאון ממונקאטש הביא שם סמך להנהיגין שלא לעשות נשואין בכל חודש תמוז, מגמ' דילן, דלמרינן להדיא מהד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שביחי וכו', וכותב שם לתמוה על הא דמבואר בשו"ע שם ובמדרש איכה, דרך מי"ז בתמוז ועד ט"ז איכא חשש מקטב מרירי, והא כאן בגמ' מפורש דמר"ח תמוז ועד י"ז, ודאי שביחי וחמיר יותר, ומי"ז בתמוז ואילך רק ספק שביחי.

ולענין ע"ס הדבר הקיל שם לעשות נשואין בחודש תמוז, ומציא מעשה רב מהגה"ק בעל דברי חיים, שעשה כן הלכה למעשה, עיי"ש.

*

גמ'. אביי הוה שקיל ואזיל ואזיל רב פפא מימיניה וכו'. עיין בשו"ט ויקרא אברהם (חלק א"ע סימן ו).

*

גמ'. איכרא דעניותא נבל שמייה וכו'. עיין בשו"ט הריב"ש (סוף סימן קי) ושו"מ רדב"י (מכתב יד א"ח י"ד חלק ח סימן קכו).

*

עיין בשער ריה"ק למהרש"ו (ירושלים תרע"ב) שער ז' (י"ג ע"ב) שכתב: שאלתי למורי ז"ל על ענין השימוש בקבלה מעשית הנאסרת בכל ספרי המקובלים האחרונים, ואין ר' ישמעאל ור' עקיבא ע"ה צפיריקי היכלות היו משתמשים בשמות נוראים לענין זכירה ופתיחת הלב, והשיב לי כי בזמנם היה אפר פרה והיו נטהרים מכל הטומאות לגמרי, אבל אצלנו כולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה ליטהר מטומאת מת ומה חועלת

בצרייתא של מס' נדה, תלמיד אסור לשאול בשלושה של נדה, ר' נחמיה אומר אפי' הדבור שיוצא מפיה טמא הוא, א"ר יוחנן אסור לאדם להלך אחר הגדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת, ואסור ליהנות ממעשה ידיה. ע"כ. (כן העתיק בס' בית לחם יהודה יו"ד סי' קצה סק"ד בשם צדיק תמים).

וב"ב הרוקח (ס"ס שיח) וז"ל: המשמרת נידתה לא תבשל לבעלה ולא אופה ולא מרקדת, ולא תפרוס המטה, ולא תפנה מים מכלי אל כלי חרס, לפי שהגדה טמאה ומטמאה, והרוקח מטמא בנדה, ואסורה ליכנס לבהכ"נ עד שחטבול וכו'. עיי"ש. וע"ע בס' מנורת המאור (סימן קפ) שהביא הצרייתא הנזכר בדברי הרמב"ן, וכן בשו"ט חתם סופר (או"ח סוף סימן כג) מציא דברי הרמב"ן בזה.

אולם החת"ס בחי' לשבת (פב ע"ב) בד"ה והנה מתוך הסוגיא, כי ע"ד הרמב"ן, שכל זה הוא גומא מהסכנה של נדה שהוא ענין חרס, ולא מדינא כלל. עיי"ש.

וע"ע בשו"ט דברי מלכאל חלק ה' (סי' קג) שכותב בזה: ומה שנוהגים שם שהנשים צימי נידותן אין נוגעות באוכלין ומשקין, ואף הבתולות נוהגות כן צימי וסתא, וכשפוסקות מלראות רוחות צמים שאובין ואז מקילות וכו', הנה מנהג זה אין לו יסוד והוא מנהג בורות, ואף שצ"ע ברכי יוסף בשו"ט (ס"ס קצה) כי בשם מהר"י הלוי בן מייגאש שיש מקומות שנוהגות כן שלא לעשות זרכי הצית צימי נדמן, ואפשר שנהגו כן ע"פ מ"ש בפסחים (דף קיא) שרות רעה שורה על הגדה, אבל אנו אין לנו לחדש הלכה מה שלא נזכר בדברי חז"ל, ויש חשש מניית להאמין בדברים כאלה שלא נזכרו בד' רבותינו, לפיכך ראוי לטול מנהג גרוע זה. ע"כ.

*

גמ'. האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה וכו'. עיין בב"מ (פד ע"א) דברי יוחנן הוה יתיב בשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מזה לפגעו צי, כי היכי דלהוי להו צי שפירי כוות, גמירי אורייתא כוותי, והקשו התוס' שם, הא אחדת ליה רוח וזוניה כהך דהכא, ותירלו, דהכא מיירי שפוגע בזה, אבל ר"י היה שם בקצת ואין זו פגיעה. אי נמי הכא מיירי שפוגע בזה כשעולה בעודה ערומה מן הגהר, עיי"ש.

והבא תירלו התוס', עוד תירך, דר"י היה אומר שופך בזה על וגו'.

והריטב"א שם בב"מ דתירך, דהך דלמרו הכא מיירי באיניש דעלמא, אבל ר"י יצרו בידו ודמיין עליה כי קאפי חיורי. וע"ע בש"ך (סוף סימן קצח) ושו"ט שצט הלוי (ח"ג סימן קסט).

*

רשב"ם ד"ה חוץ. עיין בשו"ט מהרש"ס (חלק ג סימן שעה).

דף קיא ע"ב

גמ'. דלא ידע ברוך. עיין רש"י ורשב"ס שפי' שאינו יודע לצרך על הסודר ברוך עומר ישראל בתפארה, וז"ל למה

עוד שם (ס' תע"ג) אין לומר שהשם גורם שהקצ"ה יעשה חפצו כי הבורא ויוצר הכל לא יוכל להמשיך אותו או הזכרת השם להכריחו כו'.

ובשורת הרש"א (ח"א ס' ר"ב) כתב: שאלת מ"ש שם בן מ"צ אותיות היודעו אהוב למעלה ונחמד למטה, מה פירוש אם ר"ל הקריאה לבד כו', כך נראה בצירור שלא נאמרו הדברים אלא צמי שידע סודו ויודע לכוון אל הקדוש פנימה שהוא רומז אליו כי מי שאינו יודע אלא קריאתו לבד ואינו יודע אלא קיצון האותיות ונקודות ויעשה מעשה בזה ואפילו לא יעשה מעשה אלא שזכרנו בהקצ"ה שפתיים אינו אהוב ונחמד אלא ההיפוך ושומר נפשו ירחק מזה.

וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח ס' קצ"ז-קצ"ח) שכתב, שמות הקדוש הם פעולות אמתיות כמה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי [רבי נתן דלער] כהן גדול ז"ל וכו'.

וע"ע בשער רות"ק למהרש"ו (שער ד') שכ' פעם אחרת השיב מורי ז"ל לאיש הנזכר על שאלה המוכרת דע כי כל השמות והקמיעין הנמצאים עתה כתובים בספרים הם מוטעים ואפילו השמות והקמיעין שנכתבו והומחו ע"י מומחה יש בזה טעויות רבות, ולכן אסור להשתמש בזה.

ובש"ע האר"ז כתב, שאמר, כי יש צידו לתקן ספר רז"אל וס' ברית מנוחה אבל לא רצה לתקנם לבד ישתמשו בזה.

וע"ע צרכי יוסף (יר"ד ס' רמ"ו אות כ"ד) בשם שער הקדושה למהרש"ו (ח"ב שער ד') שהשתמש בשמות הקדוש אר"ל המשתמש בחגא חתן ונעקר מהעולם וישתמד הוא או צניו או ימות הוא או צניו או יעני הוא או צניו.

ועיין בש"ך יו"ד (ס' קצ"ט ס"ק י"ח) דשמות הקדוש נתן השי"ת בזה כח לפעול על ידיהם החסידים והנציצים, והפועל בזה מראה גדולתו וגבורתו של ה' ית"ש אך שיתעסקו בזה בקדושה ובטהרה ולגורן קדושת השם או לגורן מזה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעוה"ר ואפי' בזמניהם מצינו שנענש ישיעי הנציא על זה וכו"ש בזה"ו שאי אפשר לנהוג בקדושה ובטהרה כו' על כן המונע יצורק.

וע"ע בהגהות הגר"י יעב"ץ לעירובין (מ"ג ע"א) דקאזיל בקפליה, שכתב מזה נראה דאפילו הנציצים לא היו משתמשים בשם לילך בקפליה שהרי אליהו הנציא הלך נצרך במדבר ארבעים יום כו' ואפי' להציל עצמן ממיחה לא רצו לעשות ע"י שם שאל"כ לא יצטר מירמיהו עשורו כשהשליכוהו אל הבור, וכמה נציצים הומחו בלי שבקשו למלט נפשם ע"י שימוש בשם, וישע"י שעשה כן לא הועיל לו ונמסר ביד מבקשי נפשו כו'.

ובש"ו"ת יכין וצועז (ס' קל"ה) הביא, וכבר כתבו רבותי הארפתים ז"ל שמעשה היה בתלמידי ר' יהודה חסידא ז"ל שהיה להם לעבור במקום סכנה והוא הוהירם שלא יעברו שם ולא שמעו ממנו ויצאו עליהם לטעים ונצלו מהם בהזכרת השם, ואמר להם שאם לא יחזרו לאותו מקום הסכנה

כשנטהר משאר הטומאות ועדיין טומאת מת במקומה עומדת ולכן אין לנו רשות צומנים אלו להשתמש בשמות הקדושים, והשתמש בזה ענשו גדול.

והר' אליהו די וידאש הגיד לי כי גם הוא שאל למורי ז"ל שאלה המוכרת כי הרי מצינו ראינו הראשונים כולם היו משתמשים בשמות, והשיב לי כי כל אדם שיוכל לקיים בעצמו על כן עלמות אהבון ניתן לו רשות להשתמש בזה, והענין הוא כי אמרו חז"ל [ע' עבודה זרה ל"ה ב] אל תקרי עלמות אלא על מות שאפי' מלאך המות נעשה אוהבו של הנדיק, והנה מי שאין בו שום עון כדי שהמקטרג לא יוכל לקטרג עליו לפני הקצ"ה לומר לפניו הנה פנ"פ משתמש בשמותיך והנה ציוס פלוני עבר עבירה פלונית כי אז יענשוהו מן השמים אם ישתמש בשמותיו יתברך, אבל אם אין בו שום עון כלל ואין עליו שום קטרוג כו' הנה איש כזה יוכל להשתמש בשמותיו ית' ולא יענש, וכבר מצינו ראינו קרוב לזה בפירקי היכלות כי אין להשתמש בפרדס רק מי שלא עבר על שום ל"ת שבחורה, גם מצינו שם בהיות ר' נחמיה מתבודד ונזופה בפרדס וגם בו ר' עקיבא ור' ישמעאל בחלוק אחד של אשה ספיקת טומאה חיפק פטורוהו מלפני כסא הכבוד כו'.

ובש"ע ערוך להאר"ז ל"ה הובא שאלו תלמידיו את אדוניו מ"ו אם יש רשות להשתמש בשמות הקדושים לא לשום פעולה ח"ו כי אם להשיג חכמת תורתנו הקדושה, והשיב חס מלהזכיר הגם שאמנו באלרנו הקדושה ונהגים בפרישות עכ"ו אין לנו אפר פרה.

וב"ב"ש (או"ח ר"ס תקפ"ד) כתב נוהגים החזנים כשעומדים להתפלל לומר אלהה אני לכם פסקון אטמון סגרון [עיין לעיל מ"ד ע"ב] פסקון שלא יפסקו קולי, אטמון שלא יאטום גרוני, סגרון אל תסגור גרוני יה"ר מלפניך ה' או"א שתתן לי קול נעים כו'. וז"ל שלא לאמר כלל דמה שייך לומר השבעה בשעת התפלה וכי שייך להשביע השי"ת לקבל תפלתו כצרכו בע"כ חלילה כו', חוששני להם לחירוף וגידוף כאלו רוצים להכריח השי"ת שיקבל בעל כרחו ע"י השבעות כו' ותפלה שתקנו לנו חז"ל לא תקנום שיתקבלו ע"י השבעות ולחשים חלילה לנו מדיעות החינוניות הללו אם יתפלל בכוונה שלמה יזכה ותתקבל תפלתו, וכ"כ במנורת המאור (נר שני כלל ט פ"ב) ובעקרים (מאמר ב' פכ"ח).

ובגוף הדבר יש לציין עוד למ"ש בס' חסידים (ס' ר"ה) חז"ל: מי שעוסק בהשבעות של מלאכים או של שדים או בלחישת כשפים לא יהיה סופו טוב ויראה רעות בגופו או בצניו כל ימיו ולכן ירחק אדם מעשות כל אלה כו'.

וע"ע שם (ס"ס חס"ט) אין מוסיקים מתגרים אלא צמי שמתגרה בזה כגון שכתב הוא או אבותיו קמיעות או עסק בהשבעות או בכשפים או בשאלת חלום לכך לא יעסקו אדם בזה ולא יאמר אעשה בשביל פקוד נפש בהשבעות וקמיעות כי אין זה חכמה כי מקצר אדם חייו וחי' ורעו וכו'.

היכי משכחת לה דבשלמא לפי טעם רמב"ם שמה יפול לחוכו דבר ואינו רואהו משמע שאם התבטל מכותה ש"ד וא"כ כשיחמיר שלא יתנס תחת המטה אפילו במכוסים כדעת הבבלי יוצא בזה לד' הבבלי. אמנם היכי משכחת לה לחוש לד' רמב"ם הא כשאינו נותנו תחת המטה אפילו מכוסה אלא לה חששת הרמב"ם ומאי האי דקאמר יצא את כולם.

ו"ל דהשמיענו בזה דלטעם רמב"ם דחייש שמה יפול לחוכו דבר המזיק ואינו רואהו א"כ לאו דוקא תחת המטה אלא ה"ה לתת התבטל תחת השולחן אסור לפי טעם זה והוה החומרא דנפקא מינה לטעם הבבלי דלא חישינן להכי וכל זה רמז לנו הכ"מ בנזעים לשון ש' וירא שמים יצא את כולם. ואין לדחות דהאי דכ' מרן הכ"מ וירא שמים קאי אהשגה שנייה דהראב"ד גבי סכינא גו אחרוגא דא"כ למאי הוצרך להעתיק הכ"מ שמי ההשגות לא הי"ל להעתיק רק השגת פי' סכינא גו אחרוגא אלא ודאי דחיובתא דכ"מ ז"ל הוא על שמי ההשגות ועל מרוויחו קאמר וירא שמים יצא ידי כולם. ע"כ.

אולם בעיקר הקושיא כבר כתבו האחרונים שהרמב"ם לשיטתו דס"ל שאין רוח רעה מזויה צינינו, וכמ"ש הלחם משנה

(פ"ג מה' שביחית עשור ה"ב), דמללא הזכיר רצינו (בפ"ד מה' חפלה) גבי נט"י שחרית, לערות על הידים ג"פ, וכמ"ש בשבת (דף קט), ובטור או"ח (סימן ד), שלהעביר הרוח הרעה לרין נט"י ג"פ, אלמא דלא חייש לרוח רעה. עיי"ש. וה"ט דהרמב"ם שהשמיט לדיני רוח רעה הנזכרים בש"ס. וכמ"ש התב"ש (סימן ו סק"ד). וכן בארצות החיים (סימן ד, ארץ יהודה סק"ד). וכ"כ בשו"ת גליה מסכת (אה"צ סימן יא), דה"ט דהרמב"ם דס"ל שאף אותו רוח רעה שהזכירו באוכלין שהונחו תחת המטה, אינו מזויה צינינו. וכ"כ החיד"א בשו"ת צרכי צרכה (סימן קטז).

וע"ע בחכמת אדם צנינת אדם (כלל סח אות סג) שכ', שאפשר שהר"ף והרמב"ם והרא"ש והראב"ד ש' דין זה דתבטל שחת המטה בשם הירוש', לא גרסי כלל הך ברייתא דכאן, וכיון שכולם כתבו רק תבטל, וכדאי' בירושלמי, אין לנו אלא מה שחידשו, דדוקא תבטל ולא דברים חיון.

*

גמ'. **שם.** עיין בתורת חיים (ב"ב דף נח), בזה דאמרין התם, מטה של ת"מ כ"ד כל שאין תחתיה אלא סנדלים וכו'. מטה של ע"ה דומה לאור בלום. ופרש"ם, כל שאין תחתיה, דאמרין בפסחים אוכלין תחת המטה אפילו מחוץ בכלי צרל רוח רעה שורה עליהן. וכ' התורת חיים, שטעם הדבר נראה לפי שהשינה א' מס' במיתה (ברכות נו ע"ב), לפי שהשגמה יוצאת בשעת השינה, ולכן רוח מסאבא שריא עליה דאניש, וזה טעם נט"י שחרית, וכשהוא מאהיל בשעת שינה על האוכלין, הרי הן כאילו היו באהל המט, ושריא עליהו ההוא רוח מסאבא. ע"כ. וכ"כ עוד בשבועות (טו ע"ב) ד"ה ריב"ל.

וע"ע בשו"ת לב חיים (ח"א סימן סו), ש' ללמוד מדברי התורת חיים, שאם לא יסן על המטה שהיו אוכלין תחתיה, אין חשש בזה. עיי"ש.

*

ולא יזכירו את השם שאין להם חלק לעוה"ב, וחזרו שם ונהרגו ולא רצו להזכיר את השם כו'.

ועיין להרמ"ע מפאנו בכנפי יונה (ח"א אות ק"י) במי שחטא איה חטא ח"ו במחשבה או בדיבור או במעשה שנשחמש בשמות הקודש כי הוא עון פלילי כמו שמצינו לר' יהודה חסיד ז"ל ואיכא דאמרי רצינו יונה החסיד כי תלמידיו נשתמשו בשמות הקודש לנסותם והלכו לילה אחת למקום דובים ואריות וחיות רעות במדבר השתמשו בשמות ונללו ובצוקר כשידע הרב בדבר כדי שיכופר עליהם בעוה"ז ולא ליעיליו ברכוספא קמי קצ"ה גור עליהם שיחזרו שמה ולא ישתמשו כלל בשמות, וכן עשו, ובעוה"ר אכלו חיות הרעות כל גופם חוץ מהידיים והפנים, ושלה הרב בצוקר לראות מה נהיה מהם ומאז אותם והביאום לביהמ"ד ודרש עליהם מיתחת כפרתם, ונתן טעם כי מפני שהם השתמשו בשמות אכלו אותם, אכל הפנים והידיים שקראו בעיניהם השמות והידיים שלקחו הספר זכו להנצל כו', עיי"ש.

דף קיב ע"א

גמ'. **אובליין ומשקין תחת המטה אפילו מחוץ** בכ"י **ברזל וכו'.** עיין בשו"ע יו"ד (סימן קטז) שכ', ולא יתן תבטל ולא משקים תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם. ע"כ. והרמב"ם (פי"ב מה' רוצח) כ', ולא יתן התבטל תחת המטה אע"פ שהוא עוסק בסעודה שמה יפול צו דבר המזיק והוא אינו רואהו, ע"כ.

וצ"ע על הרמב"ם אמאי לא יהיב טעמא דאמרין הכא, משום רוח רעה.

ועיין בשו"ת פעולת נדיק (חלק ב סימן רמח) שמי' דל"ל שהרמב"ם העתיק זה מהירושלמי (פ"ח דתרומות) ושם לא יהיב בזה טעמא אלא קאמר התם א"ר אמי זריבין למיחש למה דברייתא שחשן אסיר למיתן פריטין גו פומא ותבטילא תומי ערסא וכו'. ומדקאמר למה דברייתא שחשן, משמע דטעמא הוי כפשוטו שמה יפול דבר המזיק והוא אינו רואהו דאי משום רוח רעה, הא סוד זה אינו מסור לברייתא, רק לחכמי ישראל אשר גלה סודו אליהם.

ועוד הכרח שכן הוא שהרי בירושלמי לא קאמר אלא תבטילא ואמאי לא קאמר בירושלמי אוכלין ומשקין כדקאמר בבבלי אלא ש"מ דמשקין נקט דוקא. וממה דלא הני אוכלין בהדיא מוכרח לומר דטעמא הוי שמה יפול דבר ואינו רואהו דטעם זה לא שייך רק גבי משקין משא"כ לטעם הבבלי דהוא משום רוח רעה בהכרח דגם אוכלין בכלל.

אמנם לפ"ז תקשי על המחבר בשו"ע אמאי נקט דוקא משקין כלשון הירושלמי ורמב"ם, וקאמר עלה טעם הבבלי, דלפי טעם הבבלי הו"ל למתני ג"כ אוכלין, וז"ע.

עוד כותב שם בפעולת נדיק: וראיתי להכ"מ שם שכ', וז"ל: אמר אברהם ג"ו בירושלמי ומפרשין מפני רוח רעה וכו' עכ"ל. ואין הכרח לפירוש זה יותר מזה וירא שמים יצא את כולם עכ"ל הכ"מ. וק"ל במה שסיים הכ"מ וירא שמים יצא את כולם

זמן ז'ל נרדם על השלחן, ונגע צידו את הכלים שבהם התפוחים וזיטריין, וזוה אדמו"ר לחמוך אותם דק דק ולהשליך צהכ"ס, כדי שלא ימנע אחר ויאלץ. ואפילו לנכרי לא הניח למכור כדי שלא יחזור ומכרו לישראל. ע"כ.

וב"ב בשו"ת בנין עולם (סימן לג אות טז), שכן בהנהגות רבינו הגדול הגר"א, שאסר דיעבד לוקר שהיה מונח בחיבה, שיש עליה אדם, וזוה להשליכו צהכ"ס. והגאון המחבר שם כ' שכן מוכח מל' הגמ' כאן, שר"ר שורה עליהם, שנראה שאסורים דיעבד ג"כ. ודומה למ"ש האוכל שום קלוק וצ"ל קלוק וכו', שעבר עליהם הלילה, דמו צראשו, שר"ר שורה עליהם. וכן העלה להחמיר.

וע"ע בשו"ת הד"ר (ח"ב סימן י) ושו"ת קרן לדוד (אר"ח סימן א) ושו"ת מרחשת (אר"ח סימן ב) שהעלו לאסור אף דיעבד.

אמנם עיין בפתחי תשובה (ס"ק ה) שכן שספר צינת אדם כתב בשם הגר"א וכו', והוא ז"ל כתב ע"ז להאידנא כיון דדשו זה רבים וכו'. עיי"ש. וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סימן א) ושו"ת פרי השדה (ח"א סימן קנט) ושו"ת לבושי מדרז' (תנינא יר"ד סימן יט אות ג) ושו"ת הר צבי (אר"ח א סימן ג).

ובן בשו"ת שם אריה (יר"ד סימן יח) העלה להקל דיעבד, היכא שהחשש הוא משום רו"ר, וכמ"ש בעל העיטור גבי קרומית של קנה. וכ"כ עוד שם (ס"ס כח). וכ"כ בשו"ת אפרקסמא דעניא (סימן קלג) ושו"ת פרי השדה (ח"א סימן ד) ושו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן רב). ושו"ת צית שלמה (יר"ד סימן קפט). וע"ע בשו"ת מילי דאבות (ח"ה סימן ח).

וע"ע בשו"ת לב ים (אר"ח סימן טו) שכן להעיר ע"ד השבוי"י, שכיון שהחצר רואה כעת שאין האוכלים מונחים תחת המטה, לא חיישין שמא היו כבר שם, דאמרינן כאן נמצא וכאן היה, וכמ"ש חזקה זו ב"ב. וכ' לתרץ, כי הנה מצוה צחולין (דף ט) דבספק סכנתא אולין לחומרא, אף היכא דאיכא חזקת הימיר, וכדמוכח לה התם מהא דתניא ראה ציפור מנקר בתאנה ועכבר באבטיח חוששין שמא במקום נקב של נחש נקב, דחמירא סכנתא מאיסורא, אלמא דלא אולין בתר חזקת הימיר במקום סכנה. ויותר על כן מצוה צח"י שם (דף י) ד"ה ואין, דגבי סכנה לא מהני גס רובא. ומהי יש לתמוה עמ"ש הפמ"ג או"ח (סי' קעג), דאי אמרינן דספק ספיקא הוי כרוב אולין לקולא גס בסכנה, ובאמת שמדברי רש"י חולין הנ"ל מצוה להדיא דלא אולין בתר רובא לענין סכנה. ונמצא צוה דברי השבוי"י, כיון דלא מהני חזקת הימיר גבי סכנה. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת כנף רננה (אר"ח סימן לג) שהביא דברי השבוי"י, וכתב: ורואה זו איני מכיר, דמשום טהרות אסור לאכול אפילו ראינו שהביא מן האורז, וכאן נמצא וכאן היה, שמעולם לא היה תחת המטה. ע"כ.

ובדברי השוא"ל בשבוי"י הנ"ל שהביא מדברי בעל העיטור, שהוצא צ"י (יר"ד סימן ו) שלפ"ד הירושלמי דהא דאין שוטטין בקרומית של קנה, משום רוח רעה, דיעבד

גמ'. שם. עיין בצ"ח א"ש חי (פ' פנחס אות יד), שיש מחלוקים בין מטה שישנים עליה או לא, ויש מפקפקים בזה, וראוי להזהר בכל גווניו. ע"כ.

אמנם עיין צנהר מנצרים (דף פ"א ע"ב), דדוקא צמטה שישנים עליה, והיו האוכלים והמשקים תחתיה צעת שינתו, שהר"ר שורה עליו והרוח סובבת אליהם, אבל אם הסירם קודם שינתו אין לחוש. ודלא כמי שהבין שהמטה גורמת, דלא היא רק השינה גורמת, וכן מתבאר מדברי הדרישה. וכן דעת הרב שלחן גבוה בהדיא. עיי"ש. וע"ע בשו"ת זכר יהוסף (סימן רט) ושו"ת פרי השדה (ח"א סימן ד) ושו"ת עין הדבולח (סימן יא).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שבות יעקב (חלק ב סימן קה) ח"ל השאלה: מי שנתן אוכלין ומשקים תחת המטה אם אסורין דיעבד וכן בכל הדברים הנזכרים צ"ד סימן קט"ו. ולכאורה יש להוכיח דמותר ממ"ש הבי"ד סי' ו' ח"ל כתב בעל העיטור דלפ"ז דיעבד נמי פסולה אבל בירושלמי אמרו שהטעם מפני שרוח רעה שורה עליו וכתב בעל העיטור דלפ"ז דיעבד שחיתתו כשרה וכו' הרי קמן דיעבד אין חשש רוח רעה וה"ה לאין הנזכרים שם אך באשר שהגמרא ופוסקים החמירו בסכנה זו והפליגו מאוד וחמירא סכנתא מאיסורא יש להסתפק.

ודשיב: דבדר אוכלין ומשקים שנותן תחת המטה אם אסורין דיעבד, נ"ל פשוט דאין כאן חשש איסור דיעבד רק דבכל אלו מצוה צח"ס ופוסקים דהוא רק אזהרה לכתחלה וכמשמעות בעל העיטור. אך כדי שלא להוציא חלק בלי ראייה כלל נ"ל להוכיח שכן הוא דהא מצינו בסוגיא דש"ס כמה פעמים שהזהירו לחצר שלא יאכל אלא עם הארץ מפני דברים שאינם מתוקנים וצפרק חזקת הבתים דף נ"ח ע"א מטה של ת"ח כיצד כל שאין תחתיה אלא סנדלין צימות התמה ומנעלי צימות הגשמים ושל עם הארץ דומה לאורז בלוס ופרש"י ח"ל מטעם עם הארץ כל דבר מניחן תחת מטתן אוכלים וכלים עכ"ל וא"כ אמאי לא חששו חכמים אף יאכל עמו הלא חמירא סכנתא מאיסורא אלא ודאי פשוט דכל הני הוא רק אזהרה לכתחלה אבל דיעבד אין קפידא כלל גם לא הוזכר בשום פוסק שום איסור דיעבד צענינים אלו. ע"כ. וע"ע בשו"ת עין יצחק (חלק א אר"ח סימן כד אות ט) שמביא עוד ראיות לדעת השבות יעקב דמותר דיעבד.

אמנם דעת הגר"א שאוכלים ומשקים שהניחם תחת המטה גם דיעבד אין לאוכלם, וע"ע צח"א צינת אדם (כלל סח אות סג) שכן שלפ"ד הר"ר והגמ' כאן, אין חילוק בין אוכלים חיים למבושלים, ושכן שמע שהגאון החסיד הגר"א מוולנא ז"ל, צוה צננון שהניחו תחת המטה, לחמכו לחתיכות קטנות ולורקס כדי שלא ימנעם אדם. ודבר זה מצינו בבני הכפרים שמינימים צינים ולפתן תחת המטה. ואפשר שכיון דדשי בזה רבים שומר פתאים ה'. וכמ"ש התוס' צימות (עו"ב) גבי שיבתא. עיי"ש.

וב"ב בתוספת מעשה רב (סימן כה), ח"ל: סיפר לי מהר"ר יעקב כהנא, בהיותו במסעה אצל הגאון ז"ל בפורים, הביאו להגאון משלוח מנות זיטריין ותפוחים טובים. והעדיק ר'

אתרוג דהי' תחת המטה או דהי' מראשותיו דאי נימא דנאסקר באכילה א"כ אין זה מקרי לכס וכיון דאין זו היתר אכילה יהי' מאיזה טעם שיהי' דהדין נותן דמיפסל ללאת זו חוצת אתרוג. ע"כ.

אך מסיק, ששם ראה דברי השבות יעקב (שהבאתי באות הקדום) שממיר דדיעבד, ולכן באוכלין חיינ' יש להוכיח דאין נאסרים, וע"כ יכולין ללאת זו חוצת אתרוג. עיי"ש.

ובדברי הגאון ר' יצחק אלחנן עיין בשם חמד (מע' ל כלל קמא) וילקוט הגרשוני או"ח (סימן תרמט סק"ט)

*

גמ'. **שם.** עיין בס' מומור לדוד (דף ק"א ע"ב), וז"ל: כי מרן ולא משקים תחת המטה, נ"ב, דבר ברור שאין בכלל זה מה שנהגים להניח תכשיל בין כר לכסת, כדי לשמור חומו וכדומה, דלא מקרי תחת המטה אלא בקרקע שתחתיה ממש. ע"כ.

וב' ציפה ללכ (ח"ג סימן קטז סק"ו), דהיינו בקרקע ממש, אבל אם הוא מרוקף באצנים, או בקורות ובעצים, אין לחוש, שאין רור"ר שורה אלא ע"ג קרקע ממש, שהוא אדמת עפר. וכמ"ש באו"ח (סי' קפא ע"ב). וכן כ' בשו"ת מילי דאבות (ח"ה יר"ד סימן ח).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שלמת חיים להגאון ר' יוסף חיים זאנענפעלד (ח"ב סימן ז), שנשאל דין הישן בצגדו והיה ציכוס אוכלים, אם יש להחמיר בזה אף דדיעבד לדי' הגר"א, וכן אם היה מאכל על המטה, או תחת הכר בין הכר לכסת מהו, והשיב, שמן הסביר נראה שאין קפידא בצי"ב, ואין הרור"ר שורה אלא דוקא תחת המטה, מפני שאין זה מקום להנייע. ע"כ. וע"ע שם בהג' המו"ל.

*

גמ'. **שם.** אי מותר להניח מאכל תחת השלחן, עיין בספר חיים לראש (דף מו) ובספרו קף החיים (סימן ל' סעיף כח), שכתב, לא יתן תכשיל תחת השלחן אפילו מכוסה, וגם לא יתן לחמים תחת השלחן. ובספרו רוח חיים (סימן תעא אות ב) כתב: איתא בפסחים דף קי"ב, וצירושלמי, וצטור ובש"ע יו"ד סי' תי"ו, שלא להניח תחת המטה, ואני כתבתי בס' חיים לראש דף מ"ו תחת השלחן, מפני ששמעתי מפי מוה"ר הרב הגדול בעל שרשי היס, דהיה מזהיר על זה, דהחילונים נכנסים תחת השלחן. ע"כ.

וע"ע בשו"ת רב פעלים (חלק ב יו"ד סימן יב) שנשאל על שהוא נוהר שלא להניח מאכלים תחת השלחן, ומביא מהנ"ל, וסיים: נמצא דבר זה יאז מפני אדם גדול הוא הרה"ג מהר"ר יצחק מאזי ז"ל בעל שרשי היס, וגבירא רבא אמר מילתא דמסתבר טעמיה, על כן ודאי צעי למיחש לה, לכן אני הצעיר נוהר בזה, אבל לאחרים אין למחות בידם, רק בניחותא ענה טבא אמרינן להו. מיהו נראה דאין להקפיד אלא על שלחן שאכלו עליו פת, אבל שלחן שאכלו עליו פירות וכיוצא, לית לן בזה. ע"כ.

שרי, אלמא דלא חיישינן דדיעבד לרוח רעה. ע"כ. כיוצא בזה כי החי אדם (כלל ב ס"ב), גבי הא דאמרינן יד לגיגית תקנץ, וז"ל: לפ"י היה משמע שאם נגע באוכלין אסורים, וכן הורה מורה אחד. אך נ"ל דמדלג אמר הש"ס יד לאוכלין תקנץ, משמע דדוקא בגיגית שבר, אבל שאר אוכלין עכ"פ דדיעבד אין לחוש. וכן מוכח בסוף יומא (עו ע"ב) גבי שמאי הזקן. ונכדי האברך מהר"ר אליהו הביא ראיה שכל דבר שאמרנו רוח רעה שורה עליו מותר דדיעבד, שצ"י (סימן ו) כי דהא דאין שומטין בקרומית של קנה, לפמ"ש צירוש" דה"ט משום רוח רעה, דדיעבד שרי. ע"כ.

ובן כתב בשו"ת בנין עולם (או"ח ס"ס לג) בהגה מנן המחבר, שראה באיזה חבור שלמד מדברי בעל העיטור הנ"ל שאם נגע באוכלים לפני נט"י שחרית, מותר דדיעבד, וא"כ ה"ה באוכלים ומשקים תחת המטה, שמבואר בגמרא שהטעם הוא משום שרור"ר שורה עליהם, דדיעבד מותר. אלא שיש לחלק בין הנושאים. ע"כ. וע"ע בשו"ת ערוגת הבושם (יר"ד סימן ו), שהביא ג"כ ראיה זו להחמיר דדיעבד אוכלים ומשקים שתחת המטה.

וע"ע בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"א סימן י) בדבר אוכלין שהכניסו לבית הכסא, והשיב דלכתחלה ודאי שיש לחוש שלא יכניס לבהכ"ס אוכלין אפי' מחושים, אבל דדיעבד כיון שמצאו להשצו"י (ח"ב סימן קה) ועוד אחרונים שפסקו להחמיר דדיעבד אוכלין שתחת המטה, וצירוף דעת הש"ס שאין הרור"ר דבהכ"ס שורה על אוכלין ומשקין, יש להקל עכ"פ לענין דיעבד. ומכ"ש אם היו מחושים ש"ל דדוקא ברור"ר שתחת המטה שורה גם במחושים. משא"כ בשאר רור"ר לא יזיק כשהוא מכוסה. ועכ"פ דדיעבד יש להחמיר. ע"כ.

ובן בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן קלג) נשאל ע"ד המנהג שנהגים להקפיד שלא לאכול אוכלים שהושהו בבית הכסא, והעלה שאע"פ שגדול כח מנהגן של ישראל, מ"מ נ"ל דהרור"ר דאיתני מההוא טינופא דבהכ"ס שורה על המאכל שלא נגע באצבעותיו. ואפשר דבעילה כל דהו דחינן להמנהג שלא להחמיר עכ"פ דדיעבד, ואפשר שטעם המנהג משום ציווי אוכלין. וכן מסתבר שלא להחמיר דדיעבד. ולכל היותר היכא דאפשר ידח המאכל ג"פ, וכמ"ש בארציה"ח ובית מאיר ציו"ב. אבל כשהמאכל נפסד עיי"ו. כגון לחם וכדומה, אין חשש בזה. והמחמיר יחמיר לעצמו. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת עין יצחק (חלק א או"ח סימן כד) ע"ד אתרוגים שהי' מונחים תחת המטה, ומבואר בגמ' כאן לאוכלין ומשקין תחת המטה רוח רעה שורה עליהן. א"כ האתרוג המונח תחת המטה כיון דאין ראוי לאכילה מחמת רוח רעה אינו יואל זו חוצת אתרוג, וכמבואר בסוכה (דף ל"ה) דאתרוג שאין זו היתר אכילה פסול ללאת זו וכן הוא באו"ח סי' תרמ"ט סעי' ה' דאתרוג שאסור באכילה פסול. א"כ ה"ה בזה דנאסר באכילה משום רוח רעה דמ"ש. עיין שם בארוך.

ולבסוף כותב: נחזור לענייני דכיון דמבואר צירושלמי סוכה דגם מה דנאסר מזד הארס המעורב דאין רק משום סכנתא דמקרי אינו מהמותר בפין ופסול למזבח, דה"ה גבי

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת רב פעלים (חלק ב יר"ד סימן יג) ע"ד השאלה: אם הניח מאכל או משקה תחת המטה לרור ותחום אם שורה רוח רעה עליו.

ובותב: הן אמת שבגמרא דפסחים דף קי"ב איתא, אפילו מחופין בכלי כרזל רוח רעה שורה עליהם, וכ"כ בב"י ס' קט"ו, מ"מ י"ל לרור ותחום שאני, ואין לחוש בכך, ויש ראייה לזה מדין המים של שכונת המה, שכתב הרב בית דוד ז"ל ביו"ד ס' קס"א דף ק"ב וז"ל, וכן נראה שאם יכסו ויתחמו הכלי של מים בחומת לרור, קודם שימות המה שבשכונה, אין חשש, דעל ידי החומת ממנע מלאך המות מלהדיח שם, כדאמרין [חולין ק"ה ע"ב] גבי שדים, מדי דלריך ותחום לית להו רשותא, ויליף לה ממ"ש הרב מג"א ז"ל בס' תני"ה ס' ק"ט, בשם דרכי משה שכתב בשם הגמ', שאם חותם כלי המים במפה לית לן בה ע"ש, וא"כ ה"ה צנידון השאלה י"ל דמהני החומת, כן נראה לכאורה.

מידו שוב ראיתי בס"ד, מ"ש בגמרא דנדה דף י"ז ע"א, גבי שום קלוף וכלל קלוף, אע"ג דמנחי בתוך הסל ומצייירי ותחמי רוע רעה שורה עליהם ע"ש, וד"ו אע"ג דלא הביאו הרמב"ם ולא הזכירו מרן בש"ע, הנה מציינו שהרב פר"ח הביא זה ביו"ד ס' קי"ו עם שאר דינים כיוצא בזה שהשמיטם הרמב"ם ומרן בש"ע, וכ"כ בלחם הפנים, נמצא אין החומת ורור מועיל לדחות רוח רעה, וצריך לומר צנידון הרב ב"ד שאני, דחששת מלאך המות יש לדמות לשליטת השדים, כי תרומיהו בכלל מויקין הם, אבל רוח רעה שאני, ושורה גם בצריר ותחום. ע"כ.

וע"ע בשו"ת פרי השדה (ח"ג סימן קנט), שנשאל ג"כ בזה, אם האוכלין ומשקין שחתם המטה צייירי ותחמי מהו, והעלה דהא דאמרין מדי דציר ותחום לית להו רשותא, היינו דוקא לגבי ממו אין רשות לשדים, אבל רוח טומאה יכולה לשרות עליהם. ואע"פ שיש להוכיח להיפך מדלא נקט בפסחים אפי' ציר ותחום מ"מ אין להקל מטעם זה לצד. וכ"כ בשו"ת מכתב לחזקתו (סימן ב). וע"ע בשו"ת הר צבי (יר"ד סימן רסא).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשורת שי (מהדורא תנינא סימן קטז) שנשאל אם יש לחוש לאסור מאכלים ומשקים שהיו תחת המטה של גוי, והביא מ"ש בע"ז (לב ע"ב) דמפקי אנא אנא לשוקי ולית דחייש, ולא חששו שמא הניחום תחת המטה, שהם ודאי אינם נוהרים בזה, ותמירא סבנתא. ולפ"ד החיד"א שאוסר אף בדעבד, ודאי דהו"ל לחוש. א"ו שאין לחוש בשל גוים. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת לצושי מרדכי (מהדורא תנינא יר"ד ס"ס יט) שיש להקל בעריסת חינוק, דבעינן שתהיה מטה שישנו עליה בנ"א גדולים.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קיא) שמונה והולך הדברים האסורים משום סכנה.

*

גמ'. לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות וכו'. עיין שו"ת מהר"ם אור זרוע (סימן קכג) וז"ל: שאל הרב ר' עובדיה. יין שיש בו תולעים דקיימא לן שמומים. אם הורק מכלי אל כלי אם יש לאוסרם. והשבתי לו מדאמר רב הונא ס"פ אלו טריפות לא ליטפי אינש שיכרא בצינתא באורתא. דילמא קא פריש ממנה לצינתא והדר קנפיל לנמא. והא עבר משום השרץ השורץ על הארץ. משמע דאי לא פריש לצינתא שרי. ועוד אמרינן התם מניין לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושוחה מהן ואינו נמנע. וע"כ אינו פירושו שמניח פיו לתוך צור שית ומערה ושוחה. דתניא פ"ק דע"ז לא ישתה אדם לא מן הנהרות ולא מן האגמים לא בפיו ולא בידו אחת ואם שתה דמו בראשו מפני סכנת עלוקה. אלא פירוש שוחה ושוחה מהם ששואב בידי מן הצור ושוחה ואפילו הכי שרי. ע"כ.

*

גמ'. פלניא בר פלניא וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב סימן מא) שמביא מכאן שהיו רגילין לכתוב שם אמו ב"ן פלונית" ושכן כתב במס' שבת (סו ע"ב) כל מנינא בשמא דאמא, ופי' רש"י פלוני בן פלונית. עיי"ש מ"ש לענין גט.

וע"ע בהגהותיו למס' שבת שם, בשם המהרש"ל, שכתב: נ"ב, דוקא נקט פלוני בן פלונית, שבני אדם מכירין האשה שהיא אם הולד יותר מאביו. כך שמעתי. ע"כ.

וע"ע בשו"ת תורה לשמה (סימן שצט) טעם למה שמוכרין אדם בצקשת רחמים ע"ש אמו ולא ע"ש אביו. וכתב:

איתא בגמרא דשבת דף ס"ו ע"ב אמר אביי אמרה לי אם כל מנייני בשמא דאימא, ופירש"י ז"ל כל לחישות פלוני בר פלונית ע"ש. ועפ"י כותבים בקמיעות שם האם ונראה דה"ה בצקשת רחמים צפה דמוכרין שם האם.

שוב כתב: ואשר שאלתם מה טעם יש בזה נראה דהיינו טעמא משום דעל הרוב ימצא על האם קטרוגים יותר מן האשה. הא' מפני שהאשה פטורה ממנוע עשה שהזמן גרמה, וגדולה מזו שהיא פטורה ממנוע ת"ת והאיש לא פלט מעון ציטול תורה וכמ"ש רז"ל פשפש ולא מצא יתלה בציטול תורה. ועוד כי האשה היא מוגלת מעון הקרי אשר הוא דבר המצוי בזכרים הרבה. ועל כן קטרוגים של האשה על הרוב הם מועטים משל האיש לכך יזכירו שם האם עדיף. גם עוד אין המקטרוגים מתקנאים בנקבות כמו בזכרים.

ושמעי אומרים טעם אחר מפני שהאם היא מצוררת יותר מן האב אבל חזקה האב היא מכה רוצח וכמ"ש בגמרא דחולין ודילמא לאו אבוא הוא אלא ש"מ דלולין בחר רוצח. ע"כ.

אמנם בספרו בן יהודה בצרכות (נה ע"ב) אמה דאמרין שם: האי דעייל למתא ודחיל מעינא ציטא, לנקוט זקפה דידא וכו', ולימא אי פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאמינא, דלא שלטא ציה עינא ציטא. ע"ש. מביא דברי האומרים שהטעם שא"ו שם אמו ולא שם אביו, כי אמו ודאית יותר מאביו. וכתב: ולא

גמ'. אם בקשת ליתחנך היתלה באילן גדול. עיין מגן אברהם (ס' קנו) וז"ל: אם שמע דין ונראה לו שהלכה כן, מותר לאומרו בשם אדם גדול, כי היכי דליקצלו מניה. עירובין נא, וע' פסחים קיב, אם רצית ליתחנך התלה באילן גדול. וז"ע דבסוף מס' כלה אמרי' האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק מ ישראל. וכ"ה צרכות (כו ע"ב). ע"כ.

ועיין בשו"י קרבן (פ"ד דניזיר ה"א) ד"ה איתומיה ואנא מלקייה, שהעיר ע"ד המג"א מהגמ' צרכות (מג ע"ב), וכ' דהרי"ק ל"ג הכי, וכמ"ש החפ"ז. ע"כ. גם היעב"ץ צ"ס מור וקציעה (ס' קנו) העיר ע"ד המג"א מהיהא דצרכות (מג ע"ב), וכ' דבלא"ה היהא דר"פ גופא הוא דבר תמוה חזר לכאורה, וכי גנאי הוא לת"מ להודות על האמת אם טעה, וצ"ד אמרינן אוקי אמורא ודרש דברים שאמרתי טעות הם ביד. ואולי יש לחלק דשאיני התם שכבר עשה הלכה למעשה דברין אהדס ברישא וכו'. והיהא דסוף כלה וצרכות (כו) לק"מ, דהתם מיירי שלא שמעה מרבותיו כלל, אלא מדעתה הוא אומר ותולה דברו עם היות הדבר בלתי ברור, ושמה תולה בו בזקי סריקי. עיי"ש.

וע"ע בתשובת הגאונים חמדה גנוזה (ס' קב) שכ', וז"ל: האומר דבר שלא שמע מפי רבו, אם אומרו על שמו, או לא. אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקצלים אותה ממנו, אומרה בשם רבו כדי שיקצלו ממנו. ואם אין ברור לו שהלכה היא אל תלה דברו. עכ"ל.

וע"ע בא"ר (ס' קנו) שכ' לתוך קו' המג"א, דדוקא מה שאומר מסדרתו לא יאמר בשם רבו, אבל מה ששמע מחכם אחר מותר וכו'. עיי"ש. והחיד"א במחזיק ברכה (שם סק"ד) ובבבא רחמים (סוף כלה) כ' ליישב, דבתלמיד גמור אסור, אבל כשהוא תלמיד חבר וכו"ש חבר והענין אמת והוא הגיע להוראה שפיר דמי. וע"ע בשו"ת לב חיים ח"א (ס"ה).

וע"ע בשו"ת מחנה חיים (ח"ב סימן סימן מט). [פסקא זו כתבתי בהגהות לעירובין (דף נא)].

*

גמ'. לא תבישל בקדירה שבישלה בה חבירך וכו'. בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן יט) נשאל אם יש לפקפק בלקיחת אלמנה לאשה, כי יש נוהרים בזה, וז"ע, כי הרי הכתוב לא אסר אלמנה אלא לכהן גדול אבל כהן הדיוט הגם דמוהר בגרושה, מ"מ שרי באלמנה וק"ו לישראל.

וע"ז השיב החיד"א: לא מחכמה שאלת על זה וישמעו אזניך מה שפיר מדבר ראה אתה אומר דיש נוהרים וגמר אומר שאינו אסור אלא לכ"ג ומה ענין זהירות לאיסור דמן הדין ודאי אלמנה מותרת אפי' לכהן הדיוט ומרבית העם נושאין אלמנה ואין מוחה ואין פולה פה ומפפף.

אמנם פ' ערבי פסחים אמרו דר"ע צוה לרשב"י אל תבשל בקדירה שבישל בה חבירך ואמר רב פפא בגרושה בחיי בעלה דיש שם ד' דעות ואי בעית אימא אפי' אלמנה לפי שאין כל האלזנות שוות. הרי דהגם דמותר צוה ר' עקיבא שלא לישא אלמנה והוא ענה טובה.

ינחא לי בזה, ואדברה יש בזה חילול כבוד שמואל בצדו שעושה בתורת ספק. אמנם נ"ל בצ"ד הטעם מפני שאין על האשה קטרוגים כ"כ כמו האיש שפטורה ממ"ע שהו"ג ומעון ציטול תורה וכו'. ע"כ.

ועיין בספר יפה ללז ח"ג (אור"ח סי' תר"ה, דקי"ז ע"ג) שכתב מה שנוהגים כשעושים כפרות בעוה"כ שמוכרים לאמו דוקא ולא לאביו, שאו' לשם פלוני בן פלונית, וכן כשעושים פדיון נפש לאיש או לאשה, וכן בשלומדים לרפואתו או להללחתו וכיו"צ, שאין מוכרים את אביו אלא את אמו, היינו משום דקי"ל הלכה כד' האומר אין חוששין לזרע האב, וכמ"ש הרמב"ן עה"ת בפסוק אותו ואת בנו. עכ"ד

וע' בשו"ת לבושי מרדכי תנינא (חיד"ד סי' קמט). ואפרקסתא דעניא (ס' כב).

וע"ע בשו"ת הרשב"א (ס' חגי) שכתב ע"ו, ומה תועלת יש בין שם האב לשם האב לפי העיון וכו'. ולא תאמר כי זה דברי אשה לדומנתו של אביי אמרתן, כי בודאי משאמנן אביי וקבעו אותן בגמ' האמינוה וסמכו עליה. עיי"ש.

*

גמ'. ואפילו מן התמחווי וכו'. פשיטא לא נצרכא וכו'. עיין מ"ש בזה הגרי"פ פערלא בזה' לספר המצות לרס"ג (ח"ג דף רו ע"א).

*

גמ'. וא"ל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים. עיין בשו"ת שנות יעקב (חלק א סימן עד) מ"ש לענין מסים, ובתו"ד כותב: ופוק חזי מה עמא דבר שצרכו קהלות קדושות נתפשטו תקנות כאלו בלי שום פקפוק ומנהג של ישראל תורה היא עץ חיים למחזיקים בה ות"מ מרבים שלום בעולם ונהנין מהם ענה ותושיה להמנהג הליצור בנחת. וכותב שם בסוגריים: וז"ע קלת בש"ס דפסחים דף קי"צ ע"א בזה לזוה ר' עקיבא לר"י שאל תדור בעיר שראשיה ת"ת. ע"כ.

*

גמ'. כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. עיין בדברי יואל עה"ת (פ' ויצא עמ' לח) טעם הדבר, כיון דכתיב וה' צידך את אחריית איוב, וא"כ היה שורה הברכה על כל אשר לו, וע"כ כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, מפני שהיה שורה הברכה על אותה הפרוטה, וממנו יחול הברכה עליו, עיי"ש שכי"כ שכי"כ היה אצל האבות.

*

גמ'. והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו. עיין בשו"ת שנות יעקב (חלק ג סימן קסד).

*

גמ'. חמישה דברים צוה ר"ע את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין וכו'. עיין בליקוטי מהר"ן (ח"ב סימן ס) שציאר דברי הגמ' באורך.

*

ימאן לקחתם. ומה גם דאי תמור' אוסרת לאלמנות יהיו איזה מהן יוצאות לתרבות רעה ולכן תמור'. אמנם מדברי הקצא קדישא ומאשר כתבנו מצואר דלא יכנס כסכה ויעשה צנפשו שקר ככל הדברים אשר ראו עיניך.

הראת לדעת דהנהר לישא אלמנה טעמו וימוקן עמו ולא סגי כשעברו י"ב חדש. ולא נאמרו כל השיעורים הללו אלא למצניעהו ולא לפרסמם והנה להם לישראל ושומר פתאים ה' ורבים שמו והאריכו ימים ושנים והן מפלאות תמים דעים. ויען ידעמין בשם כי ירא אלקים אתה וידוע ספר מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך בתווי דלצאי אוה למושב לו ללצי גליתי הרשום בכתב זאת לנועים חכמה. ע"כ.

*

גמ'. גרוש שנשא גרושה ארבע דעות במטה. עין בשו"ת חתם סופר (אה"ע א סימן קלג).

דף קיב ע"ב

גמ'. מצוה וגוף טהור וכו'. עין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע א' סימן א) דיש לפרש כוונת הגמרא בשני פירושים. (א) שיליד ממנה בנים ויקיים פו"ר ושבת, שמונה זו אחר שפסק להוליד יהיה גוף בטהרה. (ב) שאף שיש לו בנים מאשתו ראשונה נושא אשה וזה גופא היא מזה וגוף הוא בטהרה.

ובותב: והנה על פי' הא' יש לדקדק דאם הכוונה שיהיו לו בנים מנישואין אלו שנמנא שהמזוה שאמר הוא מה שיליד בנים ויקיים פו"ר ושבת, שמונה זו אחר שפסק להוליד אין לו שוב צהנישואין ונאמר רק שהוא גוף טהור בלא מזוה, ויהיה דלא דלעיל מזה שאמר מזוה וגוף גדול שצכל העת שהמעות ציד הלזה יש לו מזוה וסבר, ויותר משמע שהם צפירוש אחד שצכל הימים איכא תרווייהו. לכן אולי יותר נכון כפי' הב' שהמזוה היא מה שיש לו אשה כדאיפתא ציצמות דף ס"א שאסור לעמוד בלא אשה וזהו המזוה וגם הוא גוף טהור והוא תרווייהו על כל הימים שיש לו האשה כהא דלעיל מזה.

ואף שהמזוה היא בשציל הנלה מהרהורים וזה בעצמו הא הוא גוף טהור ויקשה לכאורה למה חשיב בתרתי, נריך לומר שזה עושה שהגוף טהור אף מטומאה הבאה מאונס לצד מה שמציל מהרהורים וטומאה דחטא שנריך זה ללמוד תמורה. וכדמוכרח לומר כן דהא זה שפליגי בקידושין דף כ"ט אס נושא אשה ואח"כ לומד תורה או לומד תורה ואח"כ נושא אשה הוא דוקא צאין יצאו מתגבר עליו שאין לחוש שיצא לדי הרורה דחטא כמפור' ברמב"ם פט"ו מאישות ה"א וא"כ איזה מעלה יש אף לבני א"י שישא אשה תחלה כדמסקינן שלא פליגי בזה כיון שאפשר לו להתפרנס. ונריך לומר שהוא מטעם שיש לחוש לשמא יצא לדי טומאה צאונם שאף שאינו חוטא בזה יש מעלה ללמוד תמורה שיהי' בטהרה, אך כיון שאינו חוטא חידש ר' יוחנן שבני צבל שלא אפשר להו להתפרנס ללמוד תורה תחלה.

במבוא שבנושא אשה ניול אף מטומאה צאונם שזה מעלה גדולה ללמוד תמורה אף שאינו חוטא וכדדרש ר' חנינא

ובעין דוגמא אמרו ציצמות דף מ"ה דהגם דרצ סבר גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר לא רנה לתת לו בתו משום וזירי' הגם דהתם איכא טעמא דמעלה עשו ציוחסין.

אמנם דע שעל פי הזהר הקדוש כמעט היא סכנה לישא אלמנה כמצואר פ' משפטים בקצא קדישא והי' טעמו כי יתן את רוחו ורוחא דשצק בה בעלה קמא מתגרין זה בזה וזמנין דננח קמא. ושמעתי ממקובלים דמוקף הסכנה הוא בתריסר ירחי קמאי שמת בעלה. ובעיני נראה כי יש לזהר שלא לישא אלמנה כלל. והגם דאמרו שדברי חלומות לא מעלין וכו' הרי כתב הרשב"ץ בפתחו דיש לחוש מיהא.

ואגיד לך מה שאירע בזה זה לי שנה והותר שהייתי אני הנעיר במדרש הרב החסיד המקובל המופלא מהר"ש שרעבי זלה"ה עם רב אחאי גאון הרב המופלא ח"ק במהרי"ט אלגאזי נר"ו וצא לפנינו רב אחד חסיד אשר נשא אשה זה שלש שנים והיא הייתה אלמנה מרב חסיד קדוש זלה"ק וצתחילה נשאת עם צמור אחד ושהה עמה קצת ומה במגפה ואח"כ נשאת לזקן אחד ומה ואחר כמה שנים נשאת לרב קדוש הנו', ואחריו נשאה הרב אשר בא לפנינו, ההוא אמר שחלם שצאו לו ג' בעלי אשתו, והזקן לא היה אומר כלום והרב הי' מוחל לו. אך הצמור התרים כנגדו ואמר שרונה לדון עמו צדידי שמים ונחפעל מאד מחלום זה ושאל שאל מהחסיד מהר"ש וממני שנחמיר להצמור הנו' שלא יחצענו לדין. וענינו לו כי מי הוא זה אשר יחמיר לשואל דין בשמים וכמעט לא ניתן לישאל ופייסנוהו להרב הנו' כי יראנו ליטפל בזה. ולא היו ימי' מועטים ונפטר הרב החסיד הנו' וחל"ש. ובו צפרק נטענו מאד על ענין זה. ואמרנו כמה גדולים דברי חכמים.

ואם נפשו לומר מאחר שנשואי אלמנה הוא סכנה אף תמורה התירה ולא אסרה אלא לכ"ג והלא דרכיה דרכי נועם. יש לומר דמימי עולם נושאין אלמנות וכך נהגו שנות דור ודור. ותמורה חידשה לאסור לכ"ג לצד. ועוד דכמה שנושאין אלמנה חיים וקיימים בזמנא צריא ורוחא קמא נדחה. ועוד דהגם שרוחא קמא חזק הוא ממנו אס יש זכות גדול אלים לאפקועי ההוא רוחא קמא ולא יאונה לצדיק כל און.

וביוצא בזה תריץ יחיד הרב פרי חדש י"ד סי' פ"ג ס"ק ד' לחקירת רופא להרב מעדני מלך כי יש דג שיש לו קשקשת והוא סם המות וע"פ כלל רז"ל כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר יצואו לאוכלו ויאלכו סם המות ואין תמורה מסרה סימן שימשך נזק ומיתה. ומסיק הרב פר"ם שהתור' התירתי לרוב התועלת הנמצא בו אחר הוצאת הארס ויש צממים ועשצים מינים ארסיים וכלן התירתי תורה ופושעים יבטלו צם וצדיקים ימלטו מהם כדכתיב לא יאונה לצדיק כל און עכ"ד.

ואפשר להוסיף קצת שבזמן שנמנה תמור' כבר הי' מפורסם לתכמי הטבע שהיו אז חכמים גדולים שהדג ההוא סם המות ויש תקון להוציא הארס ומש"ה תמור' התירתי כי מודעת זאת שהיו צדיקים צו' חכמות. אלא שאח"כ שכתו עיקרי החכמות או קצתם ותמור' ויסדוס צרב התקירה ושקידת העינין.

ובדודור לענינו שהאלמנות מימי עולם היו לאנשים וכמה חיים. וצדיקים או צדיקות ינצלו או לא ישאו אותה שלצם

בסמוך לו ממש קפדינן, ואע"ג דזמס' דרך ארץ רבה, פ' בתרא איתא העומד ערוס לאור הנר ולאור הלצנה דמו בראשו. ומשמע שכל שמשמשם לאורו אסור, מ"מ נקטינן כש"ס דידן. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מקור חיים (אר"ח סימן ה), שנשאל ג"כ על מה אנו סומכים ללכת בלילה למרחק. והא קי"ל העומד בפני הנר ערוס הוא נכפה. וכ' ג"כ ש"ל דדוקא גבי העומד ערוס סמוך לנר חששו חכמים. ולכן דיין העומד בפני הנר ערוס, דהיינו בפניו ממש. והמשמש מטמו לאור הנר, שאף לאורו אסור. ושם דחה תי' זה ממ"ש בזמס' ד"ל העומד לאור הנר ערוס.

ול"ב כ' לייצב באופן אחר דהנה כ' המג"א (סימן דמ ס"ק כב), בשם ס"ח ס' תקט, שחסידי א' היה משמש ערוס, משום דאמר' (כתובות מה) האומר אי אפשי אלא אני בצגדי והיא בצגדה יוציא ויתן כתובה. ולכן י"ל שכוונת הגמ' שאסרה לעמוד בפני הנר ערוס, היינו דוקא בעת שרואה לשמש, מדסמך הגמ' ענין זה לתשמיש המטה. ח"ש העומד בפני הנר ערוס הוא נכפה, אפי' כיבה הנר לפני התשמיש. והמשמש מטמו לאור הנר היינו שלא כיבהו. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שלמת חיים (יד"ד סימן לג), לענין מה שנהגים לעצול קודם אור היום ומוכרחים לעמוד ערומים בפני אור הנר. והשי' הגרי"ח זאנענפעלד ז"ל, שהרי פשוט שהנשים טובלות לאור הנר דוקא כדי שיעיינו, ולכן כל מה שצריך לטבילה אין קפידא. ע"כ.

וע"ע בזה בשו"ת זכר יהוסף (אר"ח סימן כח).

*

גמ'. שם. כתב הרמ"א באו"ח (ס"ס רעה), נהגו לבסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ציווי מזה. וכ"כ הרוקח. ע"כ.

ועיין באליה רבה (שם ס"ק יד) שהקשה בשם הפרישה, דהא בלא"ה אסור לעמוד בפני הנר ערוס מפני הסכנה דהוי נכפה. ומי' הא"ר יש לחלק דבש"ס משמע דאירי בגדול. והבא בקטן. ע"כ.

אול"ם בס' תוספת שבת שם (ס"ק טז) כתב, ואין זו קושיא, שכבר אמרו בז"ד דעכשיו נשתנו הסגולות והטבעים שהיו בזמן הש"ס. וגם הכל לפי טבע הארצות וכמ"ש המג"א (סי' קעג) לענין אכילת בשר אחר דגים. וקמ"ל הכא דמשום ציווי מזה אסור.

*

גמ'. והמשמש מטמו לאור הנר הוין לו בנים נכפין. עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קד) ח"ל השאלה: עיר שמנהגם לשמש לאור הנר בלילה הראשונה של החופה דוקא, אי אריך למעבד כן לשמש לאור הנר ואם נכון לזטל מנהג זה כי מה טעם יש בו להחמיר תשמיש לאור הנר בלילה הראשונה דוקא.

תשובה: טעם אסור תשמיש לאור הנר משמע בגמרא נדדה דף י"ז שהוא דומה לטעם אסור תשמיש לאור היום שהוא טעם פן יראה זה דבר מגונה ותחגגה עליו ואע"ג דלח"מ

ציומא דף ע"ז מקרא דיראת ה' טהרה זה הלומד תורה בטהרה נושא אשה ואח"כ לומר תורה. וזהו התרתי שחשיב שהיא מזה שמלאת מהרהורים דחטא שבשציל זה צווי לישא אשה אף שקיים פו"ר ואף באינו ראוי להוליד. ויש עוד מעלה שהוא גוף טהור אף מטומאה דאונס שהוא מעלה ללמוד התורה.

וז"ה לע"ד כוונת מהרש"א שהביא הא דיומא לפרש מה שהוא תרתי משום שמפרש כפי' ב' אף ראה גדולה ליכא שאפשר אף שמפרש כפי' א' מביא הא דיומא שקורא לזה טהרה מהקרא אבל יותר נראה שכוונתו כפי' ב' וגם הוא יותר נכון דלעיל. ע"כ.

*

גמ'. ואל' תבריח מן המבט וכו'. עיין בשו"ת דברי יואל (סימן צו אות יג).

*

גמ'. ריש תורה בדיקולא וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק ב סימן עג) ונדפס שנית ע"פ טעות שם (חלק ג סימן שנד).

*

גמ'. לא תהיו לך דינא בהדי תלתא וכו'. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל נח סימן ה), ח"ל השאלה: ראובן תבע מנה משמעון וכפרו שמעון, והביא ראובן עדים לדבריו, ואמר שמעון שהעדים פסולים, שהם הודו בפני עדים שיש להם חלק באותה מנה שתבע ראובן לעצמו.

תשובה: אם קודם שהעידו העדים אמרו כבר לפני עדים, שהמנה שתבע ראובן לשמעון הם שותפים בו, העדות שהעידו אחר כך אינו כלום, כיון שכבר אמרו תחלה שהיה לו להסתלק מאותה מנה, ורע עשו שהעידו. ודמית למה שאמרו חז"ל לא יהיה לך עסק עם ג' אנשים, שלא יהא אחד בעל דין ושני עדים. אבל אם כבר העידו, לאו כל כמיניהו לזטל העדות ולומר: לעצמנו העדנו, כי אנו שותפין, כיון שראובן מכחישם, ואומר שאין להם חלק באותו מנה. ע"כ. וע"ע בתרומת הדשן (חלק א סימן שד).

*

גמ'. אשתך תבליה אל' תזקק לה לילה הראשונה. עיין בשו"ת קנאת סופרים (סימן סד) שתמה השואל מגמ' כאן, ע"ד הנימוקי רי"ט שז' דהוי סכנה שתצטול אם בעלה אינו יכול לבוא עליה.

ותי' דדוקא בלילה א' אין סכנה, משא"כ אם מניח למשך כמה לילות איכא סכנתא. עיי"ש. ומ"ש בזה בשו"ת מהרש"ס (חלק ד סימן צה).

*

גמ'. ואל' תעמוד בפני הנר ערוס וכו'. עיין בשו"ת ראשי בשמים (אר"ח סימן ו) אף להתנהג במרחק בלילה לאור הנר, וכותב דנראה דשמחיק עצמו ממקום שהנר דולק אין חשש בדבר, וכ"כ לדייק כן מלשון "בפני הנר", דדוקא

ותירין ד"ל כמו שכתבו חס' ז"ק שם דעצירו ליכא משום
בכי טוב שמכיר הפחתים, והראה דשם באמת היה
ג"כ צער כמבואר בקרא במקום אשר עמד שם דהיינו בהליכת
המלאכים שהיה מצביר.

*

גמ'. הוזהרו בנחמני ובתורתו. בס' יוסטין (ערך אביי)
כותב: י"א שרבו קרא לו אצ"י שלא לזכרו בשם אצ"י. ויש
מפרשים להיפך כי שם העצם אצ"י, ורצה ממך שגדלו צביתו
ולמדו תורה קראו נחמני על שם אצ"י, שהיה לו כבן. וכן פרש"י
בגיטין (לד ע"ב). ע"כ. וע"ע בסדר הדורות (ערך אביי).

דף ק"ג ע"א

גמ'. וא"ל תדור בעיר דריש מתא אסיא. עיין שו"ת לין
אליעזר (חלק י"ח סימן פא) על אודות ת"ח אחד גדול
בחורה שמורתו אומנותו, והוגה זה יומם ולילה ומרצה גבולו
בחלמדיים, וכעת מטילים עליו ומצקשים ממנו להיות עוסק
מספר שנים בצרכי ציבור בממדים רחבים, בנימוק שיצא עי"כ
רצ תועלת לציבור נרחב, ובתוסכס בני תורה, אם מותר לו לקבל
עליו מינוי זה אשר כנפיו תציא אותו לביטול תורה "כללמוד
וללמד", או שאפילו מחויב בכך לטובת הכלל, או דילמא שאין לו
לקבל עליו מינוי כזה, ומה גם כאשר פחות או יותר ימצא אחרים
שאין תורתם אומנותם כל כך, אשר יאותו לקבל עליהם מינוי כזה,
ואשר הם מוכשרים לכך פחות או יותר. עיי"ש שהארץ בזה.

וברתו"ד כותב: יתר על כן מצינו שהלמוד חכם שמורתו
אומנתו שרואה לצוא לאחיה מקום שאין שם מי שיכול
להיות פרנס על הציבור ויודע שמשא העם תפול על שכמו, דאז
יש לו למנוע את עצמו מלצוא לגור בעיר כזאת, ודבר זה נלמד
מדברי התוס' בצ"ב ד' ק"י ע"א ד"ה ולא חימא, שכותבים בשם
ר"ת לבאר כוונת דברי רב לרצ אסי בפסחים ד' קי"ג ע"א
שהסיר אותו "ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא" דר"ל, שאתה
בעצמך ששמן רב אסי תהיה ראש, שלא תתבטל מחמת צרכי
ציבור ע"ש, והיינו כנ"ל שיש לת"ח להמנע מלצוא לגור בעיר
כזאת שהוא יטוּך להיות העוסק בצרכי ציבור כדי שלא יתבטל
עיי"כ מלימודו.

שוב כותב: וכל כך למה, מפני שהעסקנות בצרכי ציבור לא רק
שמבטל את האדם מד"ת, אלא גם זאת, שגורמת לו
שישכח את מה שכבר למד בגלל הסחת הדעת, כדאיחא בשמור"ר
(פרשה ו' באות ב') וז"ל: כי העושק יהולל חכם (קהלת ד')
המתעסק בצרכי ציבור משכח תלמודו, אריצ"ל ס' הלכות למדני
רבי יהודה בן פדייה בחרישת הקבר וכו'ן נשתכחו ממני בשביל
שהייתי עוסק בצרכי ציבור יע"ש, ואם בארזים נפלה שלהבת
בעסקם בצרכי ציבור לשכות עיי"כ מהאש דת למו, מה יעשו אוצרי
קיר, וד"ל. ע"כ.

וסיים שם: מכל האמור נלענ"ד להלכה כי ת"ח שמורתו
אומנתו ולומד ומלמד לאחרים ובחורמו יגיה יומם
וליילה אין לו צהלט להעמר לעתירה הצאה אליו לקבל עליו

שרי לשמש ביום ע"י שיאפיל בטליתו עכ"ז הפוסקים אוקרים
באור הנר גם באפלת טלית וכו' כל זה בהרמז"ס ה' אקורי
ציהא פכ"א ובש"ע אה"ע ק"י כ"ה וש"ע אור"ח ק"י ר"מ ע"ש,
ומ"מ בצעילה ראשונה של צחלה נראה דשרי צודאי משום הכרח
כדי שיראה דם צחוליה לגד עיניו ואם ישמש צמחשך יהיה לזו
נוקפו אולי היתה צעולה ועשתה איה עורמה להציא עדים
מלובלכים בדם עוף וכיוצא וקנחה בזה ותאמר אלו דם צחוליה
שלה ולכן כדי שלא יהיה לזו נוקפו בזה ובכיוצא בזה הותר לו
לשמש לאור הנר כדי שיהיה הכל גלוי לגד עיניו ויתברר אלו כי
צחולה היא וזה תהיה חציצה צעיניו ויכרות ברית אהבה עמה.

זהו הטעם למקומות הנוהגים בזה ולא כמו שחושבים העולם
שנהגו בזה מפני שפעם ראשונה עדיין לא עשה מעשה
יהיה צהול וחוששין פן לא ידע לכון מעשיו כראוי כי דבר זה
אפשר להיות אלז בחור ומה טעם נוהגין כן גם באלמן שנשא
צחולה שכבר הוא צקי ומכיר הדרך אשר ילך צו היטב אלא ודאי
הטעם הוא כמו שאמרנו והוא לטובת שניהם החתן והכלה.

איברא כי בגמרא דפסחים דף קי"ב וכן צוה"ק בהקדמת פ'
בראשית דף י"ד ע"ב מבואר הטעם אקור תשמיש
לאור הנר משום שלא יהיו צניו נכפין ע"ש וזה הטעם נקיט יתיה
רצינו האר"י ז"ל בשער טעמי המזות כ"י בסוף פ' בראשית
ע"ש ועכ"ז נראה דאין לחוש להיזק זה דכפיה בצעילה זו
הראשונה דצחולה יען כי צעילה זו הראשונה דצחולה היא רק
כדי לעשותה כלי ואינה בכלל צעילות דהורעה והמזיקין הנוכחים
בס' הוזהר הנו' שהם הרחוקין שדרכם להיזק בראותם תשמיש
לאור הנר אין להם שליטה ואין מזיקין בצעילה ראשונה זו שהיא
רק לעשותה כלי ואע"פ שכתב רצינו ז"ל שם דהיזק זה לא דוקא
ציווג שנוצר ממנו ולד אלא גם אם שמש צחוק ימי העיבור יזיק.
עכ"ז ציהא ראשונה זו שהיא רק לעשותה כלי נראה דאין מקום
עדיין לרחוקין מסאבין לשדות עליו על כן אין לפקפק במנהג זה
והנהג להם לישראל כי יש להם על מה שימכומו בזה. מיהו כל זה
צבועל צעילה ראשונה דצחולה אלז אלמנה וגרושה אפילו בצעילה
ראשונה צריך ליחר משום אור הנר. ע"כ.

*

גמ'. הושמשו במתו ע"ל משה שתינוק ישן ע"יה וכו'.
עיין צ"י אור"ח (סימן רמ) שמציא דברי הגמ', וכתב שם
בדק הבית, וז"ל: ובספר הוזהר פרשת ויקרא [יע ע"א] כתוב
נטורא דכולא מאן דיקרא לרביא לא תדווג לזר נש אלא בשעתא
דרביא ניים ולבתר לא תניק ליה עד שעתא חדא כחרי מילין או
חד מילא אי לא יכלא בגין קערא דרביא צוימנא דליהו צכי ובדא
לא מסתפי לעלמין.

*

גמ'. אל יצא יחידי בלידה. כתבו התוס' (חולין צא ע"א),
דברחוק מן העיר אפי' לכל אדם אקור לנאח, ועיין שו"ת
רבי עזריאל הילדסהיימר (חלק ב' אה"ע חו"מ ומילואים סימן כה)
דל"ע, א"כ מה מיימי הש"ס שם ראה מושכס אברהם צבוקר
(דהיינו קרא דסדום כמבואר בתוס' פסחים ד' ע"א ב"ק ס' ע"ב ויומא
כ"ח סוף ע"א), הא התם רחוק מן העיר ואפי' לכל אדם אקור.

גמ'. כל מילי זבין ותחרט בר מחמרא וכו'. עיין גמ' שבות יעקב (חלק ב סימן קעח) ומ"ש צוה גמ' שאל ומשיב (מהדרה א ח"א סימן ריג).

*

גמ'. כל אגב גביא בעי כל אשראי ספק אתי ספק לא אתי וכו'. עיין גמ' שבות יעקב (חלק א י"ד סימן כו אות ט) ושם (אה"ע סימן עד אות ח).

*

גמ'. בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה. עיין גמ' שבות יעקב (חלק א סוף סימן עד) וגליוני הש"ס להגר"י ענגיל כאן.

*

גמ'. והוי זהיר באשתך מוחתנה הראשון וכו'. עיין גמ' שבות רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן כה).

*

גמ'. רב ספרא רווק הדר בכרך הוה. עיין גמ' שבות נודע ייחודה (מהדרה תניא אה"ע סימן ו).

דף ק"ג ע"ב

גמ'. אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא וכו'. מצינו בכמה מקומות גירסאות דקרי לרב חנינא ורב אושעיא "חבריהון דרבנן", עיין ירושלמי ברכות (פ"א ה"א) ושבת (פ"א ה"א) ופסחים (פ"ד ה"א) ור"ה (פ"א ה"א) ותענית (פ"א ה"א) וע"ז (פ"ב ה"א).

ועיין גמ' שבות משיב דבר (חלק ב סימן ס) דהא דקרו לרב חנינא ורב אושעיא חבריהון דרבנן, נראה משום דהו רווקים כדאיתא בגמ' כאן, ומזלולי צוה, לכן משום חשיבותיהו קרי להו הכי. וע"ע שם (סימן ט).

*

גמ'. שם. עיין גמ' שבות תשצ"ך (חלק א סימן קמז) שמונה והולך כמה תנאים ואמוראים שעסקו במסחר, בשבת (לג ע"א) מצינו ששמאי דחפו להגר באמת הבנין, וי"מ כי שמאי היה צנאי, ולכן דחפו באמת הבנין שבידו. גם מצינו ששמעון הפקולי עושה כמר גפן שקרוי פקולא ולזה קראו פקולי. ור' יוחנן הסנדלר עושה סנדלים.

ובן מצינו גדולי התנאים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי כולם בעלי מלאכה. ר"מ צ"ק דעירובין (י"ג ע"א) כשצאמי אלל ר' ישמעאל אמר לי מה מלאכתך אמרתי לו לצלל אני. וכן במדרש קהלת, ר"מ הוה כחנן טז מוצר והוי לעי תלת סילעין ככל שבת והוה אכיל ושמאי צדא ומחכסי צדא ומפרנס אחרתא לרבנן. ר' יהודה, צפ' הנודר מן המבושל (מ"ט ע"ב) ר' יהודה אויל לצי מדרשא שקיל גולפא על כחפיה אמר גדולי מלאכה שמכבדת את בעליה. פי' הכל יושבי ע"ג קרקע והוא יושב על גבי חצית דרך כבוד שהי' מעביר ממקום למקום בשכר. ור' יוסי צפ' במה

להיות פרנס ופה לציבור, אפילו אם העותרים רצים המה ורמי מעלה, אלא עליו להמשיך במתכונתו לעבוד את ה' בחמורו וציראחו ולהרבות גבולו בתלמידים כיד ה' הטובה עליו, ואינה צדידהו ואין צדידו. ע"כ.

*

גמ'. פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא וכו'. עיין גמ' שבות תשצ"ך (חלק א סימן קמז) כי אחר שהאריך שם מגדולי התנאים והאמוראים שעסקו במלאכה, הוא כותב: והוי יודע שכל זה היו עושים מדרך חסידות לקיים מה שנאמר יגיע כפי כי תאכל, והי' אפשר לעסוק בחור' ולעשות מלאכה, אבל אין כל הדורו' שוין צוה וכבר אמרו צפ' כיצד מצרכין [ל"ה ע"ב] צא וראה מה בין דורו' הראשונים לדורו' האחרונים דורות הראשונים עשו תורתן קצב ומלאכתן עראי זה וזה נתקיים בידם והאחרונים עשו תורתן עראי ומלאכתן קצב לא נתקיים בידם לא זה ולא זה. ואמרו צפרק אין עומדין [ל"ב ע"ב] ת"ר חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת ושוהין שעה אחת אחר תפילתן. וכי מאחר שט' שעות לתפלה תורתן ומלאכתן היאך נעשית. מתוך שהיו חסידים תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת ולפי שדורות הראשונים היה לצם פתוח כפתחו של אולם כדאמרין צפ' כיצד מעבדין [נ"ג ע"א] ואם מתצטלים מתורמת צציל מלאכתם היו חוזרים אליה בקלות לפיכך היו עוסקים במלאכה עראי והיתה מתברכת וגם היו עוסקים במלאכה קלה כגון תפירה דלאא חנן צפרקא דחסידי [כ"ג ע"ב] וכיוצא בה כדי שלא יתצטלו מתורת' ללמוד אותה מלאכה.

אב"י האידנא דשכיח שר שכהה ואנו כמלא נקב מחט סדקית ואמר' בתמורה [י"ד ע"ב] משה' נכתבו הלכו' משום עת לעשות לה' ואם יעסק אדם במלאכה אינו רואה סימן ברכה במשנתו הלכך מצאו היתר חכמי הזמן להגוי' יומם ולילה בחור' ולספק מורי הורא' בישראל ולהיות נזונים מהצבור חו חסידו' גמורה לפי הדורו' אין נ"ל שיש איסור בדבר חלילה אפי' לדורו' הראשונים.

וב"ש צפ' ערבי פסחים פשוט נבילתא בשוקא וקבל אגרא ולא תימא כהנא רבא אגא, וכן אמרו צפ' יש נוחלין [ק"י ע"א] לעולם יעבוד אדם עבודה שהיא זרה לו ואל יטורח לצריו' כל זה מדרבי החסידות ולפי הדורו' אבל אם אתה רואה שהחכם יודלול צפני עם הארץ מפני מלאכתו כי יחשבו כמוהו כמוהם ולא יהיו דבריו נשמעים מדרבי החסידות הוא שיקצב כל עמים שאפשר לו לתורה ויתפרנס מהם דרך כבודו וכבוד תורה ואין צדבר משום חשש בעולם. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

גמ'. ולא תעקר כבא. כתב צלקט יוסף (חלק ב י"ד עמוד טו ענין ד) ח"ל: וחכמי שפ"א שאמר לגוי ליעול אחד משיניו מתוך פיו, ואמרתי לו ה' אמר' שאין לעשות רפואה לשיניים, והשיב לי שצלאה"כ היה נופל בתוך יום או ימים. ח"ל: ערבי פסחים, ולא תעקר כבא, ופרש"ס שן ומשום חולי ססופו להתרפאות. ע"כ.

*

הדין ואלו הדין לאמתו ויעוין במדרכי ובאגודה ר"פ שצעות העדות, והקצ"ה לזדו הוא יודע מחשבות האדם אם הנה לשמים, ולכן הוא שונאן. משא"כ צ"ק שגורם נזק לחזרו, ויעוין צפני יהושע שם צרש"י ד"ה אלא בחד. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חתם סופר (אה"ע ב סימן קעד) אי רשאי צ"ד להעלים עין שלא לחקור אחר עדים.

*

גמ'. והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי וכו'. עיין בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן קפ). וע"ע בשו"ת מלמד להועיל (חלק ג אה"ע וחו"מ סימן נה) וספר המלכות לרס"ג בהג' ר"פ פערלא (ח"א דף שלא ע"א) ושם (ח"ב דף קח ע"א). וע"ע גליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. שם. עיין בחפץ חיים (כלל ד' סעיף ה') שיכול אחד שידוע בחזרו דבר ערוה לומר לרבו שמאמין אותו כדי תרי, ומותר רבו לשנא אותו ולהתרחק מחברתו עד אשר יודע לו ששם מדרכו הרעה. עיי"ש.

ובשו"ת אגרות משה (חלק א"ח א' סימן נג) כתב, דנראה פשוט שהוא לא שמאמין לו כדי תרי משום שהוא שומר תורה ומדקדק צמנות ומתנהג בחסידות, דבשיל זה אף שהוא גדול מאד אין זה אלא מדיו חזקה שהוא כשר לעדות שמא חזקה זו יש לו נאמנות רק כדיו עד אחד ולא יותר ואסור להאמין לו מה שאומר על חזרו. אלא הוא איש שידוע בידיעה גמורה שניסה לו בנסיונות וכדומה שהיה עמו יחד כמה שנים וראה שאינו משקר בשום אופן את זה רשאי להאמין כדי תרי שהוא ידיעה ברורה לו שאינו משקר ועדיף זה מחזקה בעלמא. עיי"ש שהאריך בזה.

*

גמ'. אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב מותר לשנאתו וכו'. עיין בשו"ת רבי עזריאל (חלק ב א"ע ח"מ ומילואים סימן קעב) בדברי אבי המחבר, שהקשה לו הגאון רבי לייז איגר, דלפי סוגיא דהכא סבר רב דצרייתא שונא שאמרו שונא ישראל וכו' קאי אשונא לאורייתא, ובשעת (דף קכ"ח ע"ב) גבי בהמה שגפלה לאמת המים סבר רב כער בעלי חיים לאורייתא, א"כ לרב קושית הגמרא צ"מ (דף ל"ב ע"ב) במקומה עומדת מה לי שונא ישראל מה לי שונא נכרי.

ולפ"אורה אינו קושיא דתוס' כתבו התם צ"מ צד"ה מה לי שונא ישראל מה לי שונא נכרי, וז"ל: הוה מצי לשנויי ישראל בתוס' וכנרי בשכר עכ"ל, וא"כ רב באמת משני הכי אצל לפי סברת תורת חיים זה אינו, דכתב דנכרי לא שייך בשכר דבשלמא גבי ישראל צ"ד כופין אותו עד שיתן שכר אצל נכרי דלא ניית דינא א"כ לא יתן שכר, ואעפ"כ הוא צריך לפרוק משום כער צ"ח וא"כ הקושיא על רב צמ"ע עכ"ד הגאון הג"ל.

טומנין (מ"ט ע"ב) אמר ר' ישמעאל בר יוסי אצא שלחא הוה, פי' מתקן שלחין.

ובן נמי באמוראים היו בעלי מלאכה, הך דהכא רב הונא ורב אשעיא דאשכפי ניהו ואזלי לשוקא דבי זנות ומסיימי להו מסאני ולא סלקי עינייהו לאיסתכולי זהו (ובדמיון מילאן) [ומומתאיהו] הכי בחייהו דרבנן קדישי דארעא דישראל.

ובתלמוד ירושלמי (שביעית פ"ד ה"ג) ר' אצא בר חנינא הוה מחייט וכו'. וצ"ב המקבץ (ק"ט ע"א) ר' פפא הוה שתלא וכן רב ציבי בר אביי. וצ"ב הפועלים (צ"ג ע"ב ע"ש) ר' אחא סבולא הוה מעביר חיותא פי' שה"ר רועה בשכר. וירושלמי פ' הגזול ומאכיל, אצא הושעיא אש טרי' הוה קר, פי' כובס.

אבל מ"ש ז"ל צ"ב מי שחזו (ס"ז ע"ב) רב יוסף מעסק בריחייא ורב ששת מעסק בכשור' אמר גדולי מלאכי שמחממת את בעליה. לא מוכח מהתם דבעלי אותה מלאכה הוו אלא שכשהיו חולי' מאותו חולי' היו מתרפאין באותה מלאכה ע"י זיעה. וכן נר' מדברי רש"י ז"ל והיו משבחין מפני זה המלאכה וכן נמי צ"ק דקדושין (מ' ע"א) רב כהנא הוה מזבן דיקולי תבעתי' הדיא מטרונות' וגו' א"ל מי גרס לי לאו עניותא יהב לי שיפא דדינרי. עיי"ש. הנכתי דבריו בשבת (דף לג).

*

גמ'. המדבר אחד בפ"ה ואחד בל"ב. עיין בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן מג) בהג' על הרמב"ם, ועל מ"ש הרמב"ם בהל' דעות (פ"ב ה"ו) ולא יהיה אחד בפ"ה ואחד בל"ב, כותב: הכי אמרינן במציעא דף מ"ט ופ' ערבי פסחים דף קי"ג וציומא דף ע"ב כל ת"ח שאין תוכו כזרו וכו', וכבר כתבתי בזה בעניונו צ"ב הקטן דברי יוסף א"ח סימן קנ"ו, ושם דקדקתי על דברי הרב פר"ח בנימוקיו בזה ע"ש באורך. ויותר יש לדקדק על הרב פר"ח דסמוך לזה ממש עמ"ש בעלי העטם חייסם אינס חיים הורה גבר סוגית ע"פ דף קי"ג ואין לא זכר דשם בדרך עצמו אמרי' ג' הקצ"ה שונאן וא' מהם המדבר א' בפ"ה וא' בל"ב כמו שרמזתי לעיל. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צבי תפארת (סימן ג).

*

גמ'. והיוודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו. צ"ק (נו ע"א) איתא דהיוודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו חייב דיניי שמים, עיי"ש, ודקדק בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן עו) א"כ אמאי נקטו הכא היודע עדות וכו' הקצ"ה שונאן, שאינו משמע כ"כ שחייב דיניי שמים.

ובותב די"ל דכאן בפסחים קא מונה ג' דברים שהמה במחשבת האדם ולא נודעים ואינם גורמים נזק, המדבר אחד בפ"ה כו', והרואה דבר ערוה ומעיד בו יחידי מתנצל שכוונתו לפרסם הרשעים, והיוודע עדות בחזרו ואינו מעיד ואומר בלבו שאין צעדו תועלת אחרי שהוא קרוב וכו"ו, אשר עכ"ז ראוי להעיד אף כי אין מוילין ממון עפ"י קרובים ופסולים מ"מ ימנעו לפעמים בעלי הדינין והדיינין יחמיו את

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן סב) ובתו"ד כותב: ור"ל אמרו דמ"ש כי תראה חמור שנאך מיירי בראה שעבר עזירה דאז מותר לשנאותו אע"פ דאפשר שעשה תשובה, ומ"מ נ"ל שצ"ח אסור. ע"כ.

עוד כותב שם: ומוה דאז"ל דמ"ש כי תראה חמור שנאך מיירי בראה שמוחר לשנאותו, ז"ע הא"ך ידון במשפט שא' נדיק וא' רשע דמעשה בכל יום, וכמ"ש הרמב"ם פ"כ מהלכות קנה הדין והביאו הטור ח"מ סי' כ' דעלה נאמר לא מטה משפט אציון כדו"ל והרי הוא שנאו ולא חזי לי זכותי. בשלמא להקשות א"ך בכל דין נדון אוהב שנאמר ואהבת לרעך כי גם לחזירו אוהב נמצא שניהם שקולין מש"כ באחד רשע קשה. ואם לא נדיניהו אם הוא נמצא חוטא נשכר.

וי"ף דהיא נותנת דמדכתבה תורה לא מטה משפט אציון ש"מ דשרי לדונו וכדבעינן למימר.

ובעשה שה' שאחד ליה ממני וטען על מקצתן שפרע ונשבע לשקר ואחר שנה בא לפני דין ולא רציני לטפל דנינו לא משום דמותר לשנאותו דא"כ כל רשע ונדיק נמי וע"כ נאמר דהיינו דציוותה עלי' לא מטה משפט אציון דאע"פ שמוחר לשנאותו בעת המשפט יהיו שניהם לנעין המשפט ההוא שקולים וצ"ה"ג אחר שאין השנאה טבעית רק ע"פ דבר ה' אין לחוש דדעמי' יטעוהו ולא חזי לי זכות' כמו בשאר שוגא ודו"ק. מש"כ כשעשה לדין עצמו מעשה רשע או שום דבר שיש לו טיגא בלבו ודאי ירחיק מלדונו דג"כ יש לחוש דמפני כך לא חזי לי זכותי'.

וצ"ע אם הדיין הזה ראה ששה י"ג או נשבע לו לשקר אם יכול ליתן לו שבעה כי אם יתן לשכנגדו שיבער ויטול יתחיל זה לריב עמו כ"ש אם יש שני דיינים אצלו ויטערך להגיד להם.

גם ז"ע אם מחוייבים להאמין לו לשנות המשפט והנכון שימנע מן הדין.

עוד בא מעשה לפני שחבע א' שדכנות וזה כפר בו שלעולם לא דיבר עמו בזה וכאשר חזירו אמר שיביא רא' ועדים כעס זה ורץ אל המזוזה והניח ידו בכעסו ואמר הריני נשבע בשם של שדי שאם יבא לי שבעה אשבע כי ידעתי דעתך שסבור אתה שאתפטר עמך. וכן הוי שחזירו הראה כתבו וגם שאר ראיות והולך לתת לו שדכנות. ואחר זמן בא הנשבע לפני דין ונתחייב ע"פ הדין שבעה ונתחייבתי אם נקרא שבעה שעשה לפניו שבעות שוא כי י"ל שאני נשבע שיאלץ נצילות שנשבע בהחלט ועל דבר המצוי לו וצידו מש"כ זה אכתי לא בא לו השבעה וסבור היה שודאי יטריחו הדיינים לעשות פשר טרם יפסקו הדין ודברתי על לב הנשבע בפרך וצפה רך והכרחתי לפשר וצפירוש אמרתי לו שלא אתן לו שבעה בשום ענין פתיחו ונתפייס ונתפטר. ולולי זה פרשתי מלדונו כי זל"ע אם נקרא חשוד.

ובבב"א בכה"ג ז"ע ג"כ אם הדיין ואפס זולתו יודע שעד המעיד פסול היאך יעשה. ע"כ.

*

וע"ז כותב: וג"ל כפשוטו דמ"ע בחו"מ סימן רע"ב [סקי"ז] כתב בפירוש דמלשון הרא"ש ור' ירוחם משמע דאף ישראל אין כופין ליתן שכר היכי דחייב הוה משום זכר ד"ח, אלא מותר לקבל שכר, וזה נמי שייך גבי נכרי ושפיר מצי לשנויי הכא גבי ישראל בחנם ולנכרי בשכר, כדמשני לעיל צעלי עמו בחנם אין צעלי עמו בשכר, ומתוך קושיה הגאון הג"ל. ע"כ.

*

גמ'. **שם.** הקמ"ק מנה מנות עשה דואהבת לרעך כמון, וגם מנות ל"ח דלא תשגא אחיך בלצבן, והרגיש דלכא' קשה, הרי לאו דלא תשגא כבר הוה בכלל עשה דואהבת לרעך, ואין כאן מנה חדשה ואין למנותה צ"ע, אלא נכללת בכלל העשה שכר מנה. וע"ז כותב: ואינו בכלל ואהבת שמוחזר על אותו שמוחר לשנאותו, כגון אם עבר עזירה, אפ"ה אסור לשנאותו בלבו ולהראות לו פנים יפות, אלא יראה לו שנאותו. ע"כ.

ולכאורה דבריו תמוהין מגמ' מפורשת כאן, דמבואר בהדיא דכל שעבר עזירה כשם שאין מוזהרין עליו בעשה דואהבת לרעך, הכי נמי אינו בכלל לאו דלא תשגא את אחיך בלצבן.

ועיין להנכנסת הגדולה צ"י דינא דחיי על הקמ"ג (לארין ה) שתמה כן על הקמ"ק, וכותב שם: ולפי דברי קמ"ק דאפי' ישראל רשע אסור לשנאותו בלבו ולהראות לו פנים יפות אלא יראה לו שנאותו בגלוי, ז"ל כשחזירנו 'אלא לאו כה"ג שראה צו איהו דבר ערוה', פירושו הוא, דאע"פ שאינו ראשי לשנאותו בלבו, הכא מיירי שמראה לו שנאותו בגלוי, והעיקר חסר מן הספר. ע"כ. והביא מזה ראיה להקמ"ג דס"ל שם דאפי' בלבו שרי לשנאותו לאדם רשע. עיי"ש. וע"ע מ"ש בדבריו הגר"פ פערלאר בזה' לספר המנות לרס"ג (ח"א דף קלג ע"ב).

*

גמ'. **שם.** עיין בחינוך (מצוה רלה) דעוברי עזירה מזהו לשנאותו אחרי שזכית אותם על חטאתם כמה פעמים ולא רצו לחזור בזה, שנאמר הלא משנאך ה' אשגא. ועיין שם במנחת חינוך שתמה עליו, דשציק קרא דמשלי דמיימי הש"ס הכא, והביא מקרא דמהלים דמשנאך ה' אשגא, והאי קרא מיירי בזכופרים בעיקרי הדת.

*

גמ'. **שם.** עיין בפירוש המשניות להרמב"ם (פרק חלק, בעיקר ה"ג) דמי שעבר עזירה מחמת הגתברות התאוה מזהו לאהבו ולרחם עליו, רק בזכופר עיקר אחד מן העקרים עליו נאמר הלא משנאך ה' אשגא, עיי"ש.

ודבריו ז"ע דהוא נגד הש"ס דכאן, דמותר לשנא עובר עזירה. ועיין בזה' טל תורה שהעיר בזה, וכתב לחלק בין אם הוכיחו אותו ללא הוכיחו אותו. עוד כתב לחלק, דזכופרים המזהו לשנא אותם תכלית שנאה, אבל בראה צו דבר ערוה, אינו שנאה בתכלית דהרי צריך לרחמו עכ"פ לפרוק ולטעון עמו. עיי"ש.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת צית יצחק (אבהע"ז ח"א סימן יב אות ב) וזינן אריאל עה"ת (פ' ראה).

*

גמ'. וי"א אף המגרש את אשתו פעם ראשונה ושניה וכו'. כתב בשו"ת משפטים ישרים (ח"ב סימן סט) וז"ל: מי שמגרש את אשתו אינו חייב לפרוע כחובה קודם, כמ"ס במקום אחר באורך, ומנאמי ראה ממסכת פסחים דף קי"ג, ויש אומרים אף המגרש אשתו פעם ראשונה וכו' ומניין דכחובתה מרובה, עכ"ל, ר"ל שגרשה ולא היה לו זמן לפרוע והיא דוחקתו אחר הגירושין ורוצה להחזירה בשביל כחובה, ואם איתא שהרובה לגרש דלא יגרש עד שיפרע כחובתה מתחלה לא היתה מתגרשת עד שתקבל כחובתה ולא היה יכול לגרש, ואף שיש לדחות האמת יורה דרכו. ע"כ.

*

גמ'. ומי שאין לו תפילין בראשו. עיין בשו"ת מן השמים (סימן כד).

*

גמ'. ומי שאין לו וכו' וצריצית בבגדו. עיין בשו"ת מן השמים (סימן מא) וז"ל: ועוד שאלתי על מנחת צייתא אם יש ממש בדברי המקילין ואומרים שאם אין אדם לזבש כקות בת ד' כנפים אינו חייב בצייתא דחובת גברא הוא כשילבשם, ואם אינו לזבשן אין עליו חוב, או נאמר כל אדם חייב לקנות מלבוש בת ד' כנפים כדי שיתחייב בצייתא.

והשיבו: זו אינה צריכה לפנינו, שהרי כתיב [במדבר ט"ו מ] למען תזכרו. והנה להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. ע"כ.

וע"ע בשו"ע או"ח (סימן כד ס"א) ובמג"א שם בשם הזהר (חוקת קע"א) שהקורא ק"ש בלא צייתא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. וע"ע בס' יעיר און מהחיד"א (מערכת מ' אות נ"ה) ובמקור חסד לס' חסידים (סימן ל"ט אות ג), ושם (סימן רס"ה אות ה). וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן ד). וע"ע צפיקאף הבאה.

*

גמ'. שם. עיין במנחות (מ"א ע"א) שכשנמצא המלאך את רב קטינא שמחטטף בטלית הפטורה מצייתא, הוכיחו ואמר לו, מנחת צייתא מה תהא עליה, אמר לו רב קטינא, וכי אתם עונשים גם על ציטול מנחת עשה, שהיא בשב ואל תעשה. ענהו המלאך, כן, בשעת ריתחא ציוס פקודה אנו עונשים גם על ציטול מנחת עשה.

ועיין במדרכי שם (סימן תחקמ"א) שכ' בשם תוספות שאנן, שדוקא מי שיש לו טלית של ארבע כנפות, ומחזר אחר עלילות להיפטור מן המנחה, כגון שעושה את אחת מארבעת הכנפות עגולה, וכיוצא בזה, נענש על כך, וכמו שאמר המלאך לרב קטינא, שצעת חרון אף מענישים גם על ציטול מנחת עשה, וכל זה צימיהם שהיו רגילים להחטטף בטליתות שיש בהן ארבע

כנפות, אבל בזמן הזה שאין דרכינו בצגדים של ארבע כנפות, אין בזה עונש כלל אם אינו מקיים מנחת צייתא, ואפילו בשעת חרון אף אין מענישים על כך. ומכל מקום מנחת מן המוחזר היא לחזר אחת טלית של ארבע כנפות לקיים מנחת צייתא, וכמו שמצינו במשה שלא נחלואה להיכנס לארץ ישראל אלא כדי לקיים מנחת החליות בארץ. ע"כ. וע"ע בשו"ת גנת ורדים בקונטרס גן המלך (סימן עה) ובשו"ת רב פעלים (חלק א' יר"ד סימן ה) ובשו"ת שאלת יעקב (סימן טו) ובשו"ת אבן שמה (סימן א).

והרמב"ם (בפ"ג מהל' ציצית ה"א) כתב: אף על פי שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית של ארבע כנפות ולהחטטף בה כדי שיעשה בה צייתא, מכל מקום אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממנחה גדולה זו, אלא לעולם ישמח להיות עטוף בכסות המחוייבת בצייתא כדי לקיים המנחה, וצויתר צריך להזהר במנחת צייתא בשעת החפלה, וגנאי גדול הוא לתלמיד חכם שמתפלל ואינו מעטף בצייתא. ולעולם יהא אדם זהיר במנחת צייתא, שהרי הכתוב שקל אותה כנגד כל המנחות כולם, שנאמר וראיתם אותה וזכרתם את כל מנחת ה' ועשיתם אותם. ע"כ.

וב"ב בטור ושו"ע (סימן כד) שאף על פי שאין אדם חייב לקנות טלית של ארבע כנפות כדי שיתחייב במנחת צייתא, אלא דוקא אם רוצה ללבוש טלית בת ארבע כנפות חייב להטיל בה צייתא, מכל מקום טוב וכוון שכל אדם יהיה זהיר וזריז ללבוש טלית קטן במשך כל היום, כדי שיזכור המנחת בכל עת ובכל שעה.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת שמן רוקח (חלק ג אר"ח סימן כה) שישאל קדושים הם, ומנהגם לעשות לבניהם הקטנים בגד של ארבע כנפות עם צייתא לחנכם במנחת, ואין לשנות המנהג. ע"כ.

ועיין בספר אליה רבה שכתב בשם ספרי מוסר שנוהג להלביש טלית קטן לתינוק אחר גיל שלש שנים, ועל ידי כך יזכה לנשמה גבוהה, על שם הכתוב, כי האדם עץ השדה, וצניעות עץ נאמר, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים לה'. וכן כתב בספר שבט מוסר (פרק לא).

*

גמ'. וי"א אף מי שאין מסיב בחבורה ש"צ מצודה. כתב הרמ"א (סימן רסה ס"ב), כל מי שאינו אוכל בסעודת מילה היו כמנוחה לשמים. ודוקא כשנמצאו שם בני"א מהוגנים, אבל אם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים א"ל לאכול שם. ע"כ.

וע"ע מ"ש הגאון ר' גדוק הכהן מלוצלין בספר הזכרונות (עמוד כט), וז"ל: כל מי שאינו הולך לסעודת מילה כשמוציאים אותו היו כמנוחה לשמים. ומיהו אם נמצאו שם בני אדם שאינם מהוגנים ראוי להמנע מלילך לשם. וה"ה אם צעל הבית רע עין וכו'. ונראה שכל זה דוקא כשאנו עוסק במורה אז, אבל אם עוסק במורה, לא יהא אלא מנחה גדולה העוסק במורה

פטור מן המזוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים. וכן אם עוסק בעשיית איזה מזוה ראוי להמנע. ע"כ.

וע"ע נש"ת מקום שמואל (סימן פ) ד"ה הצט וראה, ש"כ בשם ס' שרצ"ט הובא, ח"ל: וראיתי רצוני גאוני עולם, שהיו מוחים בשמשים הקוצצים בתי בני ישראל ומומנים אותם לקעודת ברית מילה, [ומוהירים אותם] שלא להומנים, באמרם אולי מטעמים המתהוים לא ילכו לקעוד שמה ויהיו ח"ו בכלל נידוי. ע"כ.

ובארחות יושר (פ"ב) כתב: ראיתי רבים צוה"ו שמומנים אותם לקעודת ברית מילה ואינם הולכים אף ששם צנ"א מהוגנים. וה"ט דצוה"ו מוכרח הצעה"צ להזמין אנשים הרבה משום שורת דרך ארץ, ואינו מקפיד שיצואו, ולפעמים יח"ל שלא יצאו כולם שלא יזמנם אלא מפני הכבוד. ועי"ל דוקא כשאין שם מניין בלעדיו אם אינו הולך הו' כמנוה לשמים, אבל אם יש שם מניין אין להקפיד. וקצת ראה לזה, שמהר"ש מלוצלין היה סנדק צע"ש ולא רצה לילך לקעודה (סמוך למנחה בע"ש מפני כבוד השבח), מאחר שהיה שם מניין בלעדיו. ע"כ. [מה שהציא הארחות יושר ממנהר"ש מלוצלין, מקורו צל"ה (ח"ב דף ט"ו ע"ב), והציא ראה ממילה שחלה אחר ר"ת אז שאין לאכול בקעודה בשר אלא מניין ולא יותר. וכ"ע השל"ה, ואני אמרתי לו, מה זו ראה, התם איכא תקנה לקצוע קעודה על מאכלי חלב, וקצו הרבה כמה שירא, אבל צע"ש אין תקנה וכו'. ודחה דבריי מטעם שאין שמחה אלא בצער. ע"כ].

וע"ע ציפה לל"ב (ח"ג סימן רסה ס"ק כב) שהציא דבריו, וכחצ ע"ז, וכל זה דיני, ואין לנו לריכים למ"ש הצאה"ט שינוה לשמש שלא יקראוהו בחוץ הקרואים וכו'. ע"כ. וע"ע מ"ש שם (ח"ה סימן רסה ס"ק ט).

וע"ע נש"ת מהרש"ג (ח"ב סימן רכה), שנשאל אם כדאי ללכת בקעודת מזוה שמעמידים שם גרמופון (פאנגראף) להשמיע פסוקים ומומרים צניגה. והשיב, שאע"פ שמזוה רצה לילך לקעודת מזוה כגון חתונה או ברית מילה, לדעתו לא נאמר זה אלא במקום חשש שלא יהיה שם מניין בלעדיו, הלא"ה אין לך מזוה רצה מלישצ צימור ולעסוק בחורה ולידע הדינים וההלכות שזוה הקצ"ה בכל פרטיה. וכמבואר ביו"ד סי' רמו שמזוה שאפשר לקיים ע"י אחרים אין לצטל ת"ת עבודה. וכשלמדתי תורה אלל מו"ר הגאון הנדיק המהר"ם שיק, ולעת חתונתי הלכתי להפדר ממנו, ולקבל ברכתו, ואמר לו מר זקני שהיה מהצעה"צ התשובים שצער חוסט שיאמר לי שלא אלך לכל הסעודות והשמחות, ואז אמר לי מורי זצ"ל הנ"ל (בלשון אשכנז) **אם יושבים ולומדים, אף פעם לא מתחרטים**. ומאז הרבה פעמים נזכרתי בדבריו הקדושים וראיתי ע"פ הנסיון שהם דברים אמתיים ונכונים, שכמעט בכל השמחות והסעודות יש הוללות. ועכ"פ לת"ח שיכול לזכר הלכה פשוט כציעתא בכותחא שטוב לו לישצ צימור לזכר הלכה שזה גדול יותר מכל השמחות של זמן הזה, אלא אם כן במקום נחון מאד. עיי"ש.

*

גמ'. **ומנין שאין שוא"ל** בכ"ד"יי. עיין נש"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (סימן רפג) וצ"י יו"ד (סימן קעט) באור. וע"ע נש"ת זכרון יהודה לנן הרא"ש (סימן צא). וספר המצות לרס"ג בהג' הגר"פ פערלא (ח"ב דף כד ע"ב) באור.

וע"ע בתרומת הדשן (ח"ב סימן צו) אם מותר לחולה לשאול בכלדיים, וע"ע נש"ת הרדב"ן (ח"א סימן תפה) ושו"ת משכנות יעקב (יו"ד סימן מא) ושו"ת נחלת שבעה (ח"ב סימן עו).

*

גמ'. **ומנין היוודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד וכו'.** עיין נש"ת מהר"ם מינץ (שלשה ענפים ענף ראשון).

*

גמ'. **והיושבת על דם ביהור וכו'.** עיין נש"ת הרמ"א (סימן צד) ח"ל: ועל מה ששאל מעלתו אף במקום המיקל אם נריך לפרוש ליל פ"א או מ"א, הלא זה הדבר תלוי במחלוקת אמרם היושבת על דם טהור נריך לפרוש עונה. וכחצ שם הרא"ש פרק המפלת [גדה פ"ג סי' ה] דוקא על דם טהור, דחיישין משום דרגילה לשמש אע"פ שראתה תשמש ג"כ אח"כ, וכפי האשר"י פירש הסמ"ק (ז"ל: הסמ"ג] וסה"ג והראצ"ד, ודמי פירוש ה"ג משום דהו' כווסת. ואם כן בזמן הזה דאין צועלין על דם טהור ליכא למיחש. וכן לא שמעתי במדינות אלו שמקילים בטבילת יולדת שחוששין לזו. ולכן בכל זו נהרא ונהרא ופשטיה, וזה הנ"ל בשאלתו. ע"כ.

וע"ע צ"י (יו"ד סימן קצד) ד"ה ומ"ש וצריכה לפרוש, ח"ל: והם דברי הראצ"ד כספר צעלי הנפש ודחה דברי בה"ג שפי' שהטעם משום דקיון דנפקא מימי טהרה לימי טומאה ה"ל כשעת וסמה וכ"כ סמ"ג וסה"ג כדברי הרא"ש ממש, וסמ"ק סתם וכחצ שיש לפרוש ליל מ"א לזכר וליל פ"א לנקה ולחילק בין מקום שטהרים לישצ על דם טהור למקום שאין טהרים, ואפשר שסובר כפירוש בה"ג א"נ לא איירי אלא למקום שטהרים לישצ על דם טהור וכדברי הרא"ש וסמ"ג וספר התרומות, ולא חשש לפרש כן לפי שממך עמ"ש סמ"ג א"נ דמשום דצמקומו היו יושבים על דם טהור כתב הדין סתם ולא חשש לחלק בדבר.

*

גמ'. **תנא הוא יוסף איש הוצ"ל הוא יוסף הבבלי וכו'.** עיין בגדה (לו ע"ב) א"ל אלא איסי בן יהודה, דהוא איסי בן גור אריה, דהוא איסי בן גמליאל, דהוא איסי בן מהללאל. ובנש"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן שח) הציא דברי הגמרא דנדה הנ"ל, ושאל, מה ענין לכל אלו השמות.

והשיב: בפרק ערבי פסחים איכא תנא שהיו לו כל אלו השמות, מוסף עליהם יוסף איש הוצ"ל הוא יוסף הבבלי, ומה שמו איסי בן עקביא שמו, ואותו דפ"צ כותים היה אמורא תלמיד של רב כמו שמוכח שם, וקשה על דברי החוס' דכתב והכא לא מיייתי אלא שמות דאיסי דדמו לרב אסי, ע"כ. כי אפשר שזה האמורא לא נקרא אלא אלו.

*

בתפלה של ערצית וכו', ועיי"ש בחידושו הנפלא שמחדש עיי"ו
בנשים שאין דרכם להתפלל ערצית ומקדשות לעולם, עיי"ש.

*

גמ'. שם. כתב הרשב"ם, שאם אין לו יין או פת אינו מקדש
וכו'. אמנם בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן ק) מביא
בשם רבינו שמחה, שמי שאין לו יין ולא שכר אע"פ כן מצדיל
בלא כוס, שהרי אנשי כנה"ג תקנו הצדלה על הכוס, והיכא דאין
לו כוס מ"מ מצדיל בלא כוס, מדי דהוה אצרכת המזון שטעונה
כוס, ובמקום שאין לו כוס אפי"ה מצרך בהמ"ו בלא כוס. עיי"ש

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק א"ח ד' סימן מ אות כ"ה)
ח"ל: מי שאין לו יין ופת אם יכול לקדש על דבר מאכל
אחר, והמחשבה שראה כתר"ה בהגהות ריעב"ץ במס' פסחים דף
קיד"ד דאם אין לא יין ולא פת שמקדש על כל דבר שיאכל
בסעודתו משום שכל סעודה קרויה לחם, הנה ודאי הוא חדוש
גדול דאף שקצרתו נכונה לענין שכל מאכל נחשב סעודה שבת
לענין ליאסר לאכול בלא קידוש כדאיכא בדף ק"ה דאמר רב כשם
שהשבת קובעת למעשר כך שבת קובעת לקידוש, ופרש"י אלמא
משחסיכה היא חשיבא סעודת שבת מאליה וקאי זה על כל דבר
מאכל ושחסי, וכן הוא ברשב"ם, מ"מ לא מצינו לענין קידוש על
זה, וכמדומני שרק בהגהות ריעב"ץ נמצא זה ולא בשום ספר
מספרי רבותינו, וגם הריעב"ץ עצמו לא הזכיר זה למעשה
בסדורו בהלכות קידוש, ולכן אין לעשות זה למעשה כשאם ח"ו
אירע כזה בחולה שאסור לו לאכול פת והוא נמצא צדי"ח שאין
שם מי שיעשה קדוש על יין או פת ובאחד שהוא צדי"ח שאין
ח"ו ולא הניחו להציא לשם יין ופת, אלא יאכל בלא קידוש דלא
גזרו שיתענה בשבת כשליט לו על מה לקדש ויותר משמע שהוא
הוספה מאיזה תלמיד טועה כמו שחיצות וה"ה להצדלה הוא
טעות שהרי אפילו על פת אין מצדילין ומה שאחד כתב שר"ה
לומר בהצדלה ממואל שבת ליו"ט הרי לא ממורץ בזה דאם כבר
לקידוש פשיטא דכשר גם להצדלה דמשבת ליו"ט כמו צפת, וא"כ
הרי ודאי לא כתב זה הריעב"ץ כמו כן מסתבר שכולו לא כתב זה
ול"ע. ע"כ.

*

גמ'. תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. עיין בהגהות
לנצחיים (צא ע"א) שהארכתי בכלל דמדיר ושאינו מדיר
מדיר קודם.

*

גמ'. אין מושגיחין בבית קורא. בשו"ת תורה לשמה (סימן
חקיט) כותב: מצינו בדברי רז"ל בתלמוד דנקטי בלשונם
הטוב זה בנין אב ולא אמרו בנין אם וכן אמרו אבותיו דכולהו
דס ולפעמים נקטי אם ולא אז כי הם אמרו יש אם למקרא אם
למסורת הזכירו אם ולא אמרו אז למקרא אז למסורת והנה
בדאי יש כונה עמוקה לחז"ל בזה. על כן יורנו מה זה ועל מה
זה.

תשובה הנה ברור הוא שכל דברי חז"ל מיוסדים בחכמה
ובדעת ודבר שאתלחש כבר נשאל בו רבינו הגדול

התפלל שכבר הזכיר שבת שאז הקידוש הוא מדרבנן לצד כיון
דסוף סוף מנזח הקדוש והזכירה רמיה עליה. וכן מנאחי להרב
עטו"ק והפר"ח ה' חנוכה סי' תרע"ח גבי מ"ש מר"ן ואם יש
לו לשל שבת [ר"ל לנר של שבת] ואין לו לנר חנוכה וליין לקדוש
היום יקנה לנ"ח משום פרסומי ניסא. כתבו על זה משם הב"ח
ח"ל כתבו הר"ן והצ"ח דאע"ג דקדוש היום דאורייתא ונ"ח
דרבנן כיון דאפשר לקדש בפת אקדומי שמן לנ"ח עדיף ע"כ. וכי
הצ"ח על זה ולא נהירא דקדוש דאורייתא אינו אלא צפה בלא פת
ובלא יין כדאי' במרדכי פ' מי שמתו ובסמ"ג עשין פ"ט כ"ט
ע"ש. ולפ"ז אפי' אין לו לא יין ולא פת לקדש עליו נ"ח קודם
דכיון דשניהם מד"ס מותר להקדים נ"ח משום פרסומי ניסא
(עכ"ל. פ' דבריו דכיון דקדוש על היין או על הפת מד"ס נ"ח קודם
משום פרסומי ניסא) דאף דקדוש דאורייתא מ"מ היינו צפה. וא"כ
כיון דמני לקדושי צפה אין היין או הפת שמדברי סופרים דוחה
לנ"ח (דוק).

וב' הפר"ח ע"ז דאף שכן האמת דקידוש מהמורה הוא צפה
מ"מ אם אין לו פת ולא יין לא מצי לקדושי כדאמר' בר"פ
אלו דברים שמצריך על היין ואח"כ מצריך על היום שהיין גורם
לקדושה שמיאמר. וכי רש"י שאם אין יין אין מקדשין והמקדש
על הפת גם הוא במקום יין וצרכה הפת קודמת. ומיהו מסתברא
שאפי' אם אין לו יין ופת נ"ח קודם (כיון שיצא מקדוש מן התורה
בתפלה והשתא הו"ל קדוש על הפת או על היין מדרבנן נ"ח קודם)
משום פרסומי ניסא עכ"ל פר"ח. נמצינו למדים מזה לד' הפר"ח
דקידוש א"א לאמרו צפה כיון שאין יין או פת. וכן ביאר הפר"ח
ג"כ בליקוטי א"ח סי' רנ"ח דף ט"ל ריש ע"ג, ונ"ח קודם כיון
דנפק י"ח וזכירה מהתורה בתפלה. והב"ח סובר כן דנ"ח קודם
אלא דס"ל טעמא כיון דאפשר לקדש צפה.

ולע"נ ד' ראית הפר"ח מהגמ' חזקה. אלא דקשיא לי דפת לג'
סעודות הוא דאורייתא ולא סגי בלא פת כדאי' בש"ע
וב"י סי' רע"ד, וא"כ מטעמא אחרינא דחז"ל לנ"ח ופת קודם
כיון דהוי מדאורייתא לאכול כית פת ודחי לנ"ח דהוא מד"ס וזה
דלא כהצ"ח והפר"ח. ושוב זכיתי ומנאחי כן להט"ז סי' תרע"ח
דפת לסעודה שבת קודם לנ"ח יע"ש. והיינו טעמא דלא הזכיר
מר"ן רק בשו"ן שניהם מד"ס דהיינו יין לקדוש ושמן לנ"ח דנ"ח
קודם כיון דשניהם מד"ס. ולא חש להזכיר אם אין לו פת משום
דפשיטא דפת דאורייתא קודם לנ"ח דרבנן. וא"כ כיון שזוקק
לקנות פת יקדש ג"כ עליו ואם אין לו לא פת ולא יין לא יאמר
קדוש צפה וכד' הפר"ח. ויאכל בלא קדוש דמה יעשה. ע"כ.

והצ"ח צרכות (נא) כתב, ה' ודאי שקידוש היום הוא דבר
תורה אמנם מה שאין קידוש אלא על היין נסתפקו
התוס' בפסחים ד' ק"ו ע"א צד"ה וזכרה וכו' אם הוא דבר
תורה, ושיעור רוב הפוסקים שאינו דבר תורה, וא"כ מי שהוא
צמדבר ואין לו שום כוס ולא פת הא ודאי שעב"פ מוטל עליו
חובת הקידוש של תורה וממציא לקדש בלי כוס, וא"כ איך קאמרי
צ"ה שהיין גורם לקדושה שתאמר והרי אפילו אם ליכא יין גרידא
הקדושה שתאמר וכו' אמנם ידי חובת קידוש דאורייתא כבר יא

תוס' ד"ה מטבץ. עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן מז) וז"ל: במחלה אעתיק לך הכחוז אצלי בחי' לפ' ערבי פסחים הנכחדים משנים קדמוניות, ושם קיי"ד ע"א כתבתי, וז"ל: לשטת הר"ר יוסף ורש"י ור' שמעי' דמייתי תוס' לחייב טיבול ראשון בחרוסת נ"ל לפמ"ש תוס' לקמן בשמעתין [קט"ו ע"א ד"ה והדר] שטת הריט"ע [=הר"י יוסף טוב עלם] דס"ל דבפיה"א דשאר ירקות פטור את המרור, וקשה חרוסת מי פטור, בשלמא אי מצרך על המרור בפיה"א ה"ל מצרך על העיקר ופטור את החרוסת הטפל אבל אי מרור גופי' נפטר משאר ירקות אי לאו דהוה מטביל גם שאר הירקות בחרוסת לא הוה פטור את החרוסת שעם המרור, זה הנלע"ד בשטות הנ"ל, אך עמ"ש מג"א סימן קע"ד סוף סק"ט דמוכח מתוס' ברכות מ"ד ע"א ד"ה באוכלי וכו' דלית' להנ"ל אלא גם הטפל נפטר.

שבתי ורמי' דיש לספק בהא מלמא טובא דלמא ע"כ לא קאמרי תוס' ומג"א אלא בגויי דידהו דכל אוכל פירות גנוסר אוכל מליח לטפל ומליח אינו נאכל בלי לחם נמנא גם הלחם הוי טפל לגנוסר, וכן בנידון מג"א כל האוכל צריך לשמות והאוכל בלי שמה איכילתו דם [כשבת מ"א ע"א] ולשחי' צריך מימוק אנוסי ה"ל הכל טפל לפת, אבל נפל לי ספיקא ציין פטור כל מיני משקין שאין המשקין נזרעים ליין אלא שחשיבות קביעתו של יין פטור כל המשקין, וא"כ השוהת קאפע אח"כ וממתקו בצוקר שבציו אם הצוקר נפטר ע"י היין שאינו טפל להיין אלא להקאפע והיין והקאפע אינם זריכים זה לזה, ואפשר דגם ההיא דר"י ט"ע נמי הוה כי האי גווי שאין הירקות והמרור זריכים זה לזה עד שיפטור את החרוסת.

ונסתפקתי צוה כמה שנים עד שזכני ה' ולמדתי ברכות ובהגיוני אל תוס' הנ"ל מ"ד ע"א ועיינתי מנ"ל להתוס' סברא זו שהקשו כל כך בפשיטות, ואמרת שמוכח כן מברכות ל"ה ע"כ פריך ש"ס ה"ל פת עיקור ושמן טפל וכו', וקשה מאי פריך דלמא מיירי באופן שהפת גופי' נפטר שהי' טפול למילתא אחריתי ושזו הטפיל היין [ז"ל: השמן] להפת אע"כ מוכח כהתוס', וא"כ ממילא איפשטא גם ספיקא דילן דא"כ אכתי דילמא מיירי שקבע סעודתו על פת הפטור כל מיני מאכל ושזו אכל אוכלים אחרים עם שמן ואפשר פת אורז ודוחן עם שמן או מיני תרגימא הנפטרים ע"י קביעות הפת והשמן אינו נפטר אע"כ גם כבי האי גווי נפטר. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהרי"ץ (ח"א סימן ב).

*

תוס' ד"ה אע"פ. עיין בשו"ת מהרש"ס (חלק א סימן קסד) ושם (חלק ג סוף סימן רלד) [ונדפס שנית בטעות בחלק ז סימן קית] ושם (חלק ה סימן ו).

דף קיד ע"ב

גמ'. זאת אומרת מצות צריכות כוונה וכו'. עיין בספר ביאור מרדכי על המרדכי להגאון ר' מרדכי בנעט, שחמה, מאי קושיא, הא קיי"ל בש"ע אור"ח (סימן חגע) בטיבול

הרי"ף ז"ל והואיל והוא בתשובותיו שהם בכ"י לכן אעתיק לכם דבריו וז"ל. שאלה מפני מה אמרו חכמים יש אם למקרא יש אם למסורת ולא אמרו אב ואמרו ציין אב זה בנה אב ולא אמרו אם ואמרו בת קול ולא אמרו קול. תשובה לא שמענו בזה כלום אלא פעמים שאומרים לשון זכר ואומרים אב כגון ציין אב ושי כחוצים וכגון ציין אב וכחוצ אחד וכגון מ"ש אצוהו דכולהו דם אלא יש לומר שבמקום שעושה אותו דבר עיקר ללמד דבר אחר קורין אותו אב ויש שאמר יש אם למקרא הואיל ואין למדין ממנו לדברים אחרים אלא להודיע על מה סומכין על הקריאה או על המסורת שהקריאה אינה לשון זכר אלא לשון נקבה, עכ"ל. וכו'. עיי"ש.

ועיין בתוס' סנהדרין (דף יא) ד"ה בת קול, י"א שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים, אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר, כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק, ואותו הקול היו שומעים לכך נקרא בת קול. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת דברי יציב (חלק אור"ח סימן ב) שמציא מה ששמע מהגה"ק מנאסיד ז"ל, שהך דלולין כש"ס דילן נגד הוהר, הוא כענין אין משגיחין בבת קול, וזה כשמנגד להלכה, כמ"ש התוס' צ"מ (דף ג"ט ע"ב) ד"ה לא וכו', שבה לחלוק על ד"ת, עיי"ש, ובתוס' יבמות (דף י"ד ע"א) ד"ה ר"י, וזה שבש"ס תא שמע ובוהר תא חזי, אבל במחלוקת הפוסקים שגם בנגלה יש מקום להך דינא, שזו אינה בגדר תורה לא בשמים היא, שצבחה"ג הלכה בבת קול.

*

מתני'. הביאו לפנינו מצה. עיין במרדכי שמציא סדר של פסח, וכוונתו: וכן נהגו העולם לעשות סימנים לידע איזו היא ראשונה איזו שניה ואיזו שלישית, ולכך עושין כן כדי לעשות המצות שתקנו חכמים עליהם כסדר שנעשו על האחת ברכת המוציא ועל הב' על אכילת מצה ועל הג' כריכה. **אמנם** עיין בשו"ת הרמ"א (סימן קיט) שהאחרונים אסרו לכתוב על השלשה מצות אחריות אב"ג, לידע איזה היא ראשונה, משום דכשעושה הסדר ושוצרה מוחק הכתב צי"ט.

*

מתני'. ר"א בן צדוק אומר מצוה. עיין בפירוש המשניות להרמב"ם, שכח דלדעת ר"א בן צדוק חייבים לצרף עליה ברוך וכו' אב"ג על אכילת חרוסת. ואינה הלכה. עיי"ש. **אמנם** בספר היד (פ"ו מהל' מצה הי"א) כותב: החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לגיט שהיו עובדים בו במזריס, וכיכד עושים אותה לוקחים תמרים או גרוגרות או צימוקים וכו"ו, ודורסים אותם, ונותנים לתוכם חומץ, ומתבלים אותה בתבלין כמו טיט בתבן, ומציאים אותה על השלחן. ע"כ. וכתב הה"מ שם, שפקק כר"א בר צדוק שהחרוסת מצוה, עיי"ש, והלח"מ כתב, דנראה שחזר צו ממ"ש בפירוש המשנה. אמנם עיין במרכבת המשנה שר' דהרמב"ם לא חזר צו ממ"ש בפיה"מ, עיי"ש. וע"ע בפרי חדש (סימן חגע ס"ה).

*

(א) ושו"ת צית ילחק ("אר"ח סימן צא אות ה) ושם (י"ד ח"א סימן י אות ו) ושם (סימן טו אות ד) שו"ת לצי תפארת (סימן מה).

*

גמ'. אבל צהצאין יצא וכו'. עיין ברא"ש (סימן כה) דמרוור לא צעי כות רק משום הצרכה.

ובתרומות הדשן (חלק ב סימן רמה) כתב: גם אכילת מרור אם אדם יכול לנאת ידי חובתו צקלח אחד עם העלין שלם כמו שהוא, אע"פ שאין צו כוית מטעם דבריה חשיבא ולא צעין כוית, כההיא דירושלמי שהציא הרא"ש צפ' כיצד מצרכין אפי' לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או של רימון צריך לצרך אחריו. ולע"ד הרי דברים ק"ו דאפי' צרכה דכתיב ציה אכילה בהדיא צאורייתא, אפי' הכי חשצין ציה פחות מכוית, כ"ש מרור דלא כתוב ציה אכילה כלל דיאכלוהו אפסח קאי. וכ"כ הרא"ש צערי פסחים להדיא, טעמא דצעין כוית צמור משום דמצרכין על אכילת מרור ואין אכילה פחות מכוית, ולא יהא לשון צרכה כמאי דכתיב צאורייתא. ורצייתו לתלק צע"ד דלא מהני הכא טעמא דצריה, משום דאין כל הצריה ראוי למצוה, דהא אין יוצאין צשרשים לצברי ר"ת, אבל לגבי צרכה אחרונה אפי' אם אין אוכל כל הצריה, כגון שמשמר הגרעיני צריך לצרך אחריה משום דאכל כל מה שראוי לאכול, ואי צעי נמי אכיל כוליה, אבל הכא השרשים לא שייכי למצוה והרי הצריה חסירה צע"כ. ע"כ.

ועיין בשו"ת חתם סופר ("אר"ח סימן קמ) צתשו' להגאון מהר"ץ חיות, וז"ל: צמ"ש הרא"ש פרק ערבי פסחים דמרוור צעי כוית מדמצרכים על אכילת מרור, משמע דזולת זה לא צעין כוית, וקשה הלא סתם אכילה צכוית, ושוב כתב לעיין צס' שאגת אריה [ס"י ק"] צוה, עיינתי צו ותמהתי על זה הגאון צמ"כ לא ירד לעומק הענין, ואלו דברי אשר כתצתי צתשובה אחרת זה שנים צבות, ודברי ספר הג"ל לא רצייתו אז כי אין דרכי לחפש צספרים אם לא יעוררני אדם עליו.

הגה כה אמרתי, צפרשת צא [י"צ ח"] צפסח ראשון כתיב ואכלו את הצשר צלילה הוה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו, וצפרשת צהעלותך [ט' י"א] צפסח שני כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, וההפך קל להצין, צפסח ראשון איכא מצות עשה צאכילת פסח צפני עצמו וצאכילת מצוה צפני עצמו אך מרור אינו מצות עשה צפ"ע אלא טפל לפסח, ע"כ כתיב מצות עשה של אכילה על שניהם פסח ומצוה ואמר על מרורים יאכלו שני אלו, נמצא כתיב אכילה צפסח וצמנה ולא צמור, אמנם צפסח שני גם המצוה טפלה לפסח ומי שאינו אוכל פסח שני אינו אוכל מצוה, ע"כ כתוב על מצות ומרורים יאכלוהו לפסח ולא כתיב אכילה אלא אפסח ולא אמצוה ומרור. ומ"מ אע"ג דלא כתיב אכילה בהדיא צמרוור לא צראשון ולא צשני, מ"מ ודאי דצעי כוית דאיחקש למצוה ופסח, אלא שאין אנו יכולין להמציא זה מלצינו, לכן הוכיח הרא"ש מדאמרינן צפרק ערבי פסחים דמצרך על אכילת מרור שמע מינה פשיטא לצבן מהקישא הג"ל דשיעורו צכוית.

ובדברים הללו יחא מה שיש לצקדק צפרק ערבי פסחים [קט"ו ע"א] צהא דהלל היה כורך מייתי קרא

ראשון יקח מהכרפס פחות מכוית, א"כ לא ילא צוה י"ח מרור דנוסח צרכמו הוה "על אכילת מרור", ואכילה כוית צעין צמ"ש הרא"ש, וע"כ מוכח מצוה לכאורה כהרצ"ס ("פ"ח מהל' חר"מ ה"ב) דגם צטיבול ראשון צריך כוית.

ותירין, וז"ל: ואפשר כיון דאמר רחמנא "מצות ומרורים", שיאכל מצוה קודם מרור, ממילא אף חצי שיעור דמרוור גם כן אין לו לאכול קודם המצוה, כמו אילו היה איסור היה חצי שיעור בכלל האיסור, כן לענין שלא להקדים מצוה מרור למצוה מצוה אפילו ח"ש אין לו להקדים וכו'. ע"כ.

וע"ע צשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קמב) שהשאל שם כוון לקו' הגאון ר' מרדכי צנעט והגאון המצבר העיר לו שכבר הקשה כן מורו הגר"מ צנעט, ומציא חירושו הג"ל, וכותב עליו: וצאמתי יש לפסוק קצת דהא ר"ל לטעמי קאמר ח"ש צאיסורין מותר מה"ת צר"פ צתרא דיומא, ואף דמודה ר"ל דמדרבנן אסור ח"ש מיהת לא דמה"ת מצוה צריכות כוונה ואילו הרצ"ס צהדי' פי' צד"ה אע"ג שטיבל וכו', דמה"ת מצוה צריכות כוונה וכנ"ל. ע"כ.

[עוד כתב שם: וע"ד שנסתפקת מי שאין לו אלא כוית מרור מצומצם וגם אין לו שאר ירקות לטיבול ראשון מה יעשה. פשיטא מלתא כיון דצעין קרא דכתיב על הסדר על מצות ומרורים ואסור להקדים מרור למצוה מדאורי' וכמ"ש מורי הגאון הג"ל. אבל טיבול ראשון קודם הסעודה למיעבד היכרא למיטותקת לכ"ע רק דרבנן הוה ודאי נדמה מצוה דרבנן מקמי' מצוה דאורי' ואיסורא דאורייתא על מצוה ומרורים וכו' כנ"ל פשוט].

*

גמ'. **מצות אין צריכות כוונה**. צשו"ת צרכה אצרהם (סימן לה) לרבי אצרהם צן הרמב"ם נשאל למח נתיחדו שופר [רמב"ם ה' שופר פ"צ ה"ד] ומגילה [ה' מגילה פ"צ ה"ה] מצוה צכוונה, והלא אמרו מצוה אין צריכות כוונה.

וע"ז השיב: ואי קשיא לך מאי שנה שופר ומגילה משאר מצוה, זו ודאי קושיא עמוקה היא, והיא על הגמרא לא על אצא מארי זלה"ה וכמה זמן נתקשית לי קושיא זו אחר פטירת אצא מארי ז"ל עד שאשכחתי צה טעמא והוה שהמצוה שאמרו אין צריכות כוונה הן מצוה שקיומן צעשיית מעשה, שגוף אותה העשייה היא המצוה, כגון אכילה וציצילה וקריאה וכיוצא בהן, אבל שופר ומגילה הוואל וגוף המצוה שמיעת הקול צעלמא היא כי לא מכיון מאי קעבד מן המצוה. אבל טובל וכיוצא צו אם לא כיון לצו כצד קיים צשעת עשייה. וכן נמי שומע מגלה כשומע שופר ומדע שלא הוצרכו קורא למגלה לכון לצו לנאת אלא שומע צלצד אבל הקורא עצמו אין דינו צמור מקורא קרית שמע ואם כוון לצו לקרות אעפ"י שלא כוון לנאת יאל, ותפלה וקריית שמע הן דצור לפני מלך המלכים צה וצריכין כוונה אחת. ע"כ.

*

גמ'. **שם**. עיין צשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן נב) ושם (סימן קעג) ושו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן

דצהלותך ולא קרא דפרשת זא, והיינו משום דרבותא קמ"ל דאפילו ז' טפלים היינו מזה ומרור, אינם מצטלים כזית א' של פסח שהוא עיקר טפי דמ"מ מזה מיקרי ומזה אין מצטלים זא", אלו דברי שם. ע"כ. ועיין בשדי חמד (מע' חר"מ סימן טו אות ג) שהביא דברי החת"ס, וכותב שם שאם היה רואה דברי התרומה הדשן היה שמח לקראתם. וע"ע בשו"ת כתב סופר (אר"ח סימן פו) ושו"ת לחם שלמה (אר"ח סימן צג אות יד).

וע"ע בגלויי הש"ס שהביא מס' קרבן חגיגה (סימן כב) לדברי הרמב"ן עה"ת אין המרור טעון ברכת מזה כלל אפי' בזמן הבית ומכ"ש בזמן הזה, עיי"ש.

וע"ע בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אר"ח סימן קלז) צמי שאכל מרור וצריך עליו ולא יוכל לאכול שיעור כזית אם הוא ברכה לצטלה.

*

גמ'. שם. עיין בתרומת הדשן (חלק א סימן קלט) אי כזית של מזה ושל מרור, צריך לצולעו צבת אחת או לאו.

וכותב: יראה דמזה מן המוציא לצלוע כל הכזית כשהוא מרוסק צבת אחת. והכי מוכח ממדרכי פרק ע"פ, דכתב אהא דקאמר [לקמן קטו ע"א] כורכו צבת אחת ואוכלו, פ"י היה נוטל כזית מזה וכזית מרור וכזית חרוסת. וא"ת היאך מחזיק צית הבליעה כולי האי, דהא כזית היינו חצי צינה, וי"ל דהוא דווקא כשהמאכל שלם, אבל כשהוא מרוסק מחזיק טפי, וכשהוא מגיע לציט הבליעה מרוסק הוא, ולכן מחזיק כולי האי ע"כ. מכאן מוכח [ז"ל: מוכח] דאין לצולעו הזית של מזה מעט מעט, דאל"כ לא הוי קשה מיד, דשפיר יוכל להכניס כל ג' הזיתים לפיהו ולכוס אותו ביחד ולצולעו ביחד מעט מעט. אע"כ מזה לצולעו צבת אחת להלל. ה"ה לדידן זית אחד של מזה או של מרור. ואע"ג דרש"י שילהי פ' גיד הנשה [חולין קג ע"ב ד"ה חלקן] פ"י, דא"ל לצלוע זית כלו כאחת, החוס' סתרו אותו שם בזהבחות גמורות. ע"כ.

ועיין צמגן אברהם (סימן תעה סק"ד) שהביא דברי התרומת הדשן, וכתב שיש להוכיח שלכתחילה צריך לאכול הכזית צבת אחת, ממה שאמרו כאן, אכלן דמאי יא, אכלן בלא מתכוין יא, אכלן לחאין יא, ובלבד שלא ישהה צין אכילה לחצירתה יותר מכדי אכילת פרס. וכן פסק בשו"ע (שם ס"ו) ח"ל: אכל כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית יא, ובלבד שלא ישהה בצאילתו יותר מכדי אכילת פרס. משמע שדוקא צדיעבד יא, אבל לכתחילה צריך לאכול כל הכזית צבת אחת. אבל המהר"ל כתב שיכול לאכול הכזית מעט מעט, רק שלא ישהה בכדי אכילת פרס. ומשמע שאף לכתחילה רשאי לעשות כן. וגראה שבמרור אם קשה עליו לצלוע הכזית צבת אחת יכול לסמוך על מהר"ל. עכ"ד המג"א.

ובן תפסו האחרונים להחמיר לאכול הכזית מזה צבת אחת, עיין במשנה ברורה (סימן תעה סק"ט).

אמנם האליה רבה (שם סק"ב ובס"ק י"ב) כתב להקל בדברי המהר"ל. וע"ע בספר שבת פסח להגאון ר' ישמעאל

הכהן (דיני מצה אות ז) שהביא דברי המג"א וחולק עליו, והעלה להלכה שאף לכתחילה רשאים לעשות כדברי מהר"ל לאכול הכזית ולצלוע מעט מעט כדרך שצני אדם אוכלים חמיר, ושאינ לאנוס את עצמו להיות גרגרן צליל פסח, ולצלוע כל הכזית צבת אחת, אלא שצריך לדקדק שלא ישהה בכדי אכילת פרס. וכ' שכן דעת הב"י והרמ"א, שהשמיעו מה שפסק התרומת הדשן להחמיר צבת לאכול צבת אחת. ומ"ש הרמ"א (סימן תפ"ו), שיאכל האפיקומן ביחד ולא מעט מעט, הדבר פשוט שכונתו שלא יאכלנו בהפסק גדול בינתיים, אבל אין צורך לאכול צבת אחת, עיי"ש.

וע"ע צמגן האלף (סימן תעה) שכתב לדחות ראיות המגן אברהם צבת. וסיים, שמי שקשה עליו לאכול הכזית צבת אחת, יוכל לסמוך על דברי מהר"ל לאכול מעט מעט. וכ"כ בערוך השלחן (סימן תעה סק"ד) ובשו"ת מנחת ברוך (אמרי חיים, סימן עג).

וע"ע בחידושי החתם סופר לחולין (קג ע"ב) ושו"ת תורת חסד (אר"ח סימן מט אות י) ושו"ת מהרש"ס (ח"ה סימן מו).

*

גמ'. יותר מכדי אכילת פרס. צדיעור כדי אכילת פרס, נחלקו האחרונים, בשו"ת חתם סופר (חלק ו סימן טז) כתב שהוא תשע דקות. והגאון בעל ערוך לנר צ"ס ציכורי יעקב (סימן תרל"ט ס"ק י"ג) כתב שהוא כשמינית שעה, (שבע דקות וחצי). ובשו"ת נחמ צדק - ליוצאויטש (בשער המילואים סימן ט) כ' שיעורו כשע דקות. ובהערה שם כתב שהוא כשע דקות. ובשדי חמד (באסיפת דינים, אכילה, אות ג') כתב צ"ס דרכי הוראה, ששיעור כדי אכילת פרס כשמונה דקות. ובשו"ת תורת חסד (אר"ח סימן לב) כתב שאין השיעור שזה בכל המאכלים, וכל מין יש לו שיעור לעצמו. ובשו"ת מהר"א הלוי ח"א (סימן קמג) נראה שחולק על זה. ובשו"ת מלמד להועיל (אר"ח סימן קי"ג אות ה) כתב, שקיבל מרבו הגאון ר' יצחק דוב גאצ"ד וירצבורג שהוא כשמינית שעה, וטוב שהחלה ימתין ציוס הכפורים שמונה דקות. ובצק החיים (סימן ר"י סק"ח) כ' על פי נסיון שהוא כארבע דקות.

*

גמ'. מאי שני תבשיילין וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ל (סימן פח) ובתו"ד כותב: שיקח שני תבשילין דהיינו הורוע והצינה ויאכלם, ויזהר שלא יהיה שום אחד צלוי דהא אפילו צינה צלוייה אסור לאכול צאותה לילה, כדאיתא במדרש, ומנהג אשכנז שזולין הורוע והצינה, היינו לפי שאין אוכלין אותה ומשמרים אותה לליל שנייה, ומנהג זר הוא צעיני והוא נגד מנהג התלמוד, עיין בערבי פסחים, ולפי דעתי נחפשט המנהג לפי שסוברים שצריך דווקא זרוע חולתו מעבד, ומ"ה שומרים הורוע לליל שנייה ואינם אוכלין, ומ"ה צולין אותה כדי שלא יאכלוהו, וליחא, כדאיתא בע"פ דאפי' בצליקא וארזי נפקי צ' תבשילין, וראוי לחלק הב' תבשילין לכל המסובין. ע"כ.

*

שעושין התבטיל דזכר לפסח בשר ולא צמה שהוא עשה משום דבטילקא וארוחא שלא שייך לקרבן ליכא איסור להגביה וא"כ גם צביה לא שייך האיסור לאכול מזד חשש דהקדיש לחגיגה וא"כ למה שיש עוד טעם דאצלות וא"כ צדור שגם החי אדם סובר שצריך לאכול הצביה שאין דרכו של הח"א לפלוג על הגר"א. ואף שכתב רק ומותר לאכול הצביה בסעי' ו', הוא משום דאיירי שם בצלוייה ואוסר שם בצשר שכתב וצלה ציו"ט לאכול צלילה נקט צביה שמותר וכיון שמותר צריך לאוכלה. ואולי כיון שיש מקומות שנוהגין כאשכנז שאין אוכלין לכן כתב מותר מפני שאין זה חובה כ"כ. ומה שכתב בסעיף ט' שאין צוה שום מצוה הוא על מה שנהגו לאכול הרבה צינים צליל הסדר וזכר לחורבן כמו שמפרש הט"ז דצדרי הרמ"א דס' תע"ו, ע"ז כתב הח"א שאין צוה שום מצוה מטעם דכן סובר הגר"א שם שכתב ע"ז ולי נראה הטעם מפני שעושין אותו וזכר לחגיגה שלכאורה הא הוא רק על הצביה דשני התבטילין ומה שייך להרמ"א אצל כוונתו לחלוק על המנהג הזה דכא זה ממה שאוכלין הצביה דמהשני תבטילין שהיו סבורים שהוא מטעם האצלות דסובר הט"ז והח"א ולכן אכלו בשביל זה הרבה צינים וכמפורש זה דצ"מ אות י' שמוה נשתרצב המנהג לאכול צינים צליל פסח ולכן כתב ולי נראה שאין האכילה דהצביה בשביל טעם האצלות דלא מצינו זה בגמ' אלא דהוא בשביל שהוא זכר לחגיגה וא"כ אין מקום למה שנהגו לאכול צינים הרבה ואין צוה שום מצוה. וכן סובר הח"א אצל הצביה שמהשני תבטילין גם להח"א יש קצת מצוה לאוכלה. ועיי"ש בח"א סעי' ו' שכתב טעם אחר צמה שצחרו צביה דצלשון חרגום היא ציעא ורואה לומר דבעי רחמנא ופרקיין ולא כתב כלל טעם אצלות, משום דמשמע ליה שהגר"א חולק גם על עיקר הטעם דאצלות אף שכתב זה הצ"י בשם הכל צו. עכ"פ גם הח"א סובר שיש מצוה קצת להנהיגין לאוכלה ורק צביים אחרים ליכא שום מצוה אף במקום שנוהגין. ע"כ.

*

גמ'. היבא דאיכא שאר ירקות מברך אשאר ירקות וכו'. בשו"ת רדב"ז מכתב יד (חלק ח סימן נח) נשאל איך הוא נוהג לברך בצרכת מצוה ומרור בלמ"ד או ב"על".

והשיב: אני סומך על גרסת הספרים שלנו, דגרסינן בפרק ערבי פסחים, פשיטא היבא דאיכא שאר ירקי מברך ברישא צורא פרי האדמה ואכיל, ולמי מטי אחרות מברך על אכילת מרור ואכיל, אלא היבא דליכא שאר ירקי מאי מברך, אמר רב הונא מברך ברישא אמרור צורא פרי האדמה ואכיל, ולמי מטי אחרות מברך על אכילת מרור ואכיל, אמר ליה רב חסדא מברך ברישא אמרור צפ"ה ועל אכילת מרור ואכיל, ולבסוף אכיל צלא ברכה. ע"כ בגמרא. הרי לך בהדיא דצין לרב הונא וצין לרב חסדא בעל מברקיין, וכן כתבה הרי"פ והרמב"ם ז"ל [הלכ' חמץ ומצה פ"ח ה"י צ] והרא"ש והטור [או"ח סימן תע"ה] ורוב הפוסקים ז"ל אשר אנו רגילין לסמוך עליהם.

וא"ת: נהי דגרסינן הכי, מכל מקום צריך טעם, דכיון דהיא מצוה שאי אפשר להפטר ממנה על ידי אחרים הוה לן לצרכי בלמ"ד. ובעל מגיד משנה [שם] נתן טעם והעלה אותו

גמ'. אמר רב הונא סילקא וארוחא וכו' ש"מ דר"ה לית דחייש דהא דר"י בן גורי וכו'. עיין בדברינו לעיל (לה ע"א) בענין קטניות בפסח.

*

גמ'. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח וכו'. עיין שו"ת אגרות משה (חלק אר"ח א' סימן קנז) וז"ל: הנה צדור הצביה שהיא צאה בסדר ליל פסח בחשבון השני תבטילין מפורש בגמ' דף ק"ד שהצ' תבטילין הוא אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ואף שאמר זה רב יוסף שמצריך צ' מיני בשר דוקא מ"מ משמע שליכא מאן דפליג צוה ואף ר' הונא וחזקיה ורבינא שלא מנרכי שני מיני בשר הוא זכר לחגיגה דהא מר' הונא וחזקיה שלא מנרכי בשר כלל חזיין דאף שאחד מהן ודאי הוא לפסח ומ"מ הוא גם בתבטיל אחר לידהו א"כ אף לרבינא שמצריך גרמא שהוא בשר כפרש"י ורש"ם נמי הבטולא הוא כנגד החגיגה אף שאינו בשר, וגם הא לא שייך לאצלות. וכן מפורש בר"ן שם שכתב כולו אמוראי מודו דטעמא דצ' תבטילין משום הכי הוא.

ובזה שהצ"י בשם הכל צו כתב שהוא זכר לאצלות בית המקדש הוא רק טעם על מה שצחרו צביה ולא החמירו לעשות שני מיני בשר שהוא לזאת ידי כו"ע וגם מחמת שהרמב"ם בפ"ח מחו"מ ה"א פסק כר' יוסף ועיין בצ"ח שעמד צוה, ומירך הכל צו שהוא משום שאיכא עוד טעם משום אצלות אף שלא תקנו חכמים בשביל זה מ"מ הוא טעם להכריע להנהיג שמהיה צביה, אחד משני התבטילין, כי לא רצו להנהיג להוסיף בשביל זה על תקנת חכמים להצריך ג' תבטילין וזה צדור ולא כדמשמע מדצריך שפליגי בטעם תקנת תבטיל שני אם הוא בשביל זכר לחגיגה או בשביל אצלות דליכא צוה פלוגתא דלכו"ע טעם אצלות אינו טעם מדינא אלא מנהג בעלמא שלכן נהגו צביה.

והנה לענין אכילה הא צצ"מ וט"ז שם איחא שמנהג אשכנז היה שלא לאוכלם משום שנהגו לללותם ואין אוכלין כלי אפילו צינה צלוייה אצל מהרש"ל סובר שמדינא דגמ' צריך לאוכלם מכיון שהוא לזכר אכילת פסח וחגיגה והט"ז אף שהסכים למנהג אשכנז לענין הזרוע שהוא זכר לפסח שלא יאמרו שהקדיש לפסח שהוא כ"ש מהגבהה כשאוכל ואומר זכר לפסח שיש לחוש אף כשהוא מצושל, הסכים שהצביה נאכלת כיון שהוא גם סימן לאצלות וכונתו שלכן לא יאמרו שהקדיש לחגיגה כדחששו בזרוע, דאין לפרש שרק מצד זה יש לאכול דהא משום זכר לחגיגה היה לן להצריך לאכול אצל מפני שהיה קצת חשש אף צביה שאין שייך לקרבן כיון שהוצאה בשביל זכר לחגיגה אצל כיון שיש עוד טעם בשביל אצלות לא ניכר כ"כ שהוא לחגיגה ואין לחוש.

ועייין בהגר"א ס' תע"ו סק"ו שכתב שהאכילה שצריך משום שהוא זכר לחגיגה, דסובר דכיון דאינו ראוי לקרבן אין שייך החשש דיאמרו דהקדיש וגם הזרוע סובר שאם היה מצושל היו אוכלין מטעם שהוא זכר לפסח ויסבור דהא דאמר רבא דצשר אסור להגביה הוא ג"כ משום דנהגו צללי כפר"מ ודלא כט"ז שאף במצושל אסור להגביה. ויהיה ניחא דהא רבא היה מהדר אסילקא וארוחא ואמר רק שצשר אסור להגביה שהוא לאלו

פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות מצרך מעיקרא צטיבול ראשון אשאר ירקות צורה פרי האדמה דאסור ליהנות מן העה"ז בלא ברכה דכיון שיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שצריך צפה"א תחלה דהיינו ברכה הראויה להם ויפטור את המרור בצרכת צפה"א ואח"כ יצרך על החזרת על אכילת מרור, עכ"ל רש"ז"ס. וקא מוקמת למלתא דמאי דפליג רש"ז"ס ותו' הוא צטיבול אי' אי מקרי מחמת הסעודה וא"ל לצרך אחריו או לאו אכל כ"ע מודו צטיבול צ' מיקרי חוץ הסעודה וא"ל לדרך אחריו כיון שצא לגרור תאות המאכל ומ"ש הרש"ז"ס שכבר נפטר בצרכ' טיבול ראשון לרווחא צעלמא נקטיה ואה"נ דמשום טבילה מיפטר בצרכת הלחם וזה מדוקדק מלשונו שכתב ח"ל דכיון דיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שצריך כו' ויש לדקדק בצדדיו אומרו דהיינו ברכה הראויה להם כו' אלא דתא לאשמועינן דמאי דקאמר ונפטר בצרכה צטיבול ראשון לאו משום דס"ל דאינו נפטר בצרכת הלחם אלא דעדיפא מינא קאמר דכיון דצריך על טבול ראשון נפטר בצרכה הראויה לא כן אי' הוה מיפטר בצרכת הלחם דהוה מיפטר מטעם טפלה ולעולם היכא דתא למיגרר תאות המאכל כ"ע מודו ציה דפטור ולפ"ז צנ"ד אליבא דכ"ע פטור לצרך עכ"ל ולפי שלא דקדקת כראוי לך אציע לך השמועה להוציא הדין לאמתו. בפרק ע"פ תנן הביאו לפנינו מטבול בחזרת עד שמיגיע לפרפרת הפת ופרש"י אס' אין שם ירק אחר מטבול החזרת בחרוס' ואוכל עד שמיגיע לפרפרת הפת קודם שיגיע לאותה חזרת שהוא אוכל אחר המנה שהוא מצרך עליה עכ"ל רש"י מוכח מכאן שירקות שאדם אוכל אותן [בחזון] הסעודה הם טפלין לפת דהא קרי להו פרפרת הפת.

ג מדברי החוס' מוכח כן שכתבו ח"ל עד שמיגיע לפרפרת הפת פרפרת קרי למרור שאוכל את המנה ופרפרת כלומר ממשכת המאכל כמו פרפראות לחכמה שהירקו' ממשיכו' הלז למאכל כו' עכ"ל החוס' הרי משמע דירקות הנאכלין בחזון הסעודה אינם טעונים ברכה אפי' לפניהם שהם נפטרים בצרכת הפת.

אמנם נראה דרש"ז"ס חולק בזה וכתב שלטי הגבורים על ההלכות דף רע"ג ע"ב ח"ל מה שאינו מצרך צפה"א על החזרת צטיבול פי' רש"ז"ס לפי שנפטר בצרכת צפה"א שצריך צטיבול אי' ומ"ה אינו מצרך צורה נפשות רבות אחר טיבול אי' והר"י כתב משום דחשיב כדברים הבאים בחוץ הסעודה מחמת הסעודה והלכך שפיר מני מצרך צנ"ר בחר טבול אי' וכתב הטור דאפי' אין לו שאר ירקות דגם טיבולו הא' בחזרת אין לטבול בחרוסות כיון דאין טיבול אי' עיקר מנהו ולר"י מצרך אחר הטיבול צנ"ר ולרש"ז"ס אינו מצרך ולוה הסכים הרא"ס עכ"ל צעל שלטי הגבורים.

והטור ס' תע"ה כתב ח"ל שלא יצרך על המרור צפה"א ופרש"ז"ס לפי שנפטר בצרכת צפה"א שצריך על הירקות צטיבול אי' ולכן אומר שאין לצרך אחר טיבול צנ"ר ור"י אומר צריך לצרך אחריו צנ"ר ומה שא"ל לצרך על המרור צפה"א לפי דחשיב כדברים הבאים בחוץ הסעודה מחמת הסעודה וא"ל הרא"ש הסכים לדברי רש"ז"ס עכ"ל הטור.

צ"ע, וזה לשונו, והטעם לדבריו לפי מה שכתב פרק י"א מהלכות ברכות הוא, מפני שבצרכה זו מוציא עצמו ואחרים עמו השומעין שאין צריך לצרך וי"ע, ושם יתבאר דעמו בצרכה, אכל לפי דעת הרבה מן האחרונים הנוסח הוא לאכול מנה ולאכול מרור, וכן עיקר ע"כ.

ואני שמעתי ולא אצין טעם זה, דאדרבה לשון הרב ז"ל [הלכו ברכות פ"א ה"ד] מורה הפך זה, ח"ל, היה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא את אחרים מצרך לעשות, ולפיכך הוא מצרך לשמוע קול שופר ע"כ. הא קמן שצומן שהוא מוציא את עצמו ואת אחרים צריך לצרך בלמ"ד, ואין לחלק דשאני שופר דבעיקר המנה מוציא את אחרים, אכל במנה ומרור נהי דבצרכה מוציא את השומעים, מכל מקום בעיקר המנה אינו יכול להוציא את אחרים דהא צריך להם לאכול, דשופר נמי אין אחרים יוצאין אלא מפני שמיעתו ולא מפני תקיעתו של זה, ותו דאין טעם לחלק בין הצרכה לעשיית המנה, הילכך דברי מגיד משנה צריך לי עיון, או שמה טעות יש בספרים. ואם כן הדרא קושיין לדוכתא לפי הכלל אשר מקור לנו מהרב צפ' י"א, וכבר השיגו הראב"ד ז"ל [שם], ומה שכתב צעל מגדל עוז לא נתחזר אצלי, ע"כ יש לא ראיתי להעתיק הדברים, וכן קשה גם כן מצרכת הפסח והוצת, כי לפי הכלל של הרב ז"ל היה ראוי לצרך לאכול הפסח לאכול הוצת [עיין רמב"ם הלכ' חמץ ומנה פ"ח ה"ז].

אפיכך נראה לע"ד, כי הכלל אינו אלא במנות שאין בהן הנאה כלל, אכל במנות שהן משותפות מן הנאה ומנה, תקנו לצרך צעל, להודיע כאלו הוא עושה אותם לאחרים ולא לעצמו לפרסם דמנות לאו ליהנות ניתנו, והרי זה נכון וצדור, ומקרא מגילה וציעור חמץ דמצרכין צעל, כבר תירצו המפרשים ז"ל עיין בדבריהם.

נמצא לפי גרסת הספרים שלנו שמצרכין על אכילת מנה על אכילת מרור, אכל לפי הספרים דגרסי פשיטא היכא דאיכא שאר ירקי וכו' ולמי מטי אחרות מצרך לאכול מרור, היכא דליכא וכו' ולבסוף מצרך על אכילת מרור, וממנה למדו דהיכא דאיכא שאר ירקי דלא אכל מרור ברישא מצרך לאכול מרור [עיין ר"ן כאן], ולפי גירסא זו ודאי דהכי עדיף טפי, דליכא לתרוצי דכיון דהיכא דליכא שאר ירקי תקנו צעל אפילו היכא דאיכא שאר ירקא נמי תקנו צעל שלא לשנות בצרכה, דאם כן ינחא מרור ומנה, פסח וזבח מאי איכא למימר, אלא הניכון שהצרכה תלויה כפי הגרסאות, והגירסא הנכונה היא צעל ועליה אנו סומכין. ע"כ.

*

רשב"ם ד"ה מצוה להביא. עיין בשו"ת שערי נדק (א"ח סימן כד).

*

רשב"ם ד"ה פשיטא היכא דאיכא. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל א סימן לב) ח"ל: ראיתי מ"ש ע"ד רש"ז"ס דצפרק ערבי פסחים שלהי דף קי"ד שכתב ח"ל:

עצמה דנפטרת בצרכת הפת וכל דבר שיצא בעבודה יש לדקדק בו לפי ענין כונת הנחל ואין ליקח כללים שכתבנו מן הפוס' דחלנים וענבים הבאים בתוך הסעודה שטעונים צרכה לפניהם ולדון כן בכולהו סעודות דבעבודה של גבינה הם נפטרים בצרכת הפת והדבר ניתן לחכמים. ע"כ. וע"ע בשו"ת נדקה ומשפט (אר"ח סימן א).

דף קטו ע"א

גמ'. א"ל אמר ר"ח מעיקרא מברך עליה בורא פרי האדמה וכו'. עיין בשו"ע או"ח (סימן תעה ס"ב) שאם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור יצרך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ובטיבול השני יטבולו בחרוסת ויאלכלו בלא צרכה. ע"כ. והיינו דמנחת מרור מקיים בטיבול השני שהיא אחרי אכילת מנחה מדכתב יטבולו בחרוסת, וזהו כדברי רב חסדא כאן, ומ"מ להוציא עצמו מידי פלוגתא טוב לחזור אחר שאר ירקות, וכמ"ש המג"א שם (ס"ק ט').

והנה כפי המצואר בגמ' כאן, זה דוקא אם נאמר מנחות צריכות כוונה, וכמ"ש המחזיק"ק על המג"א שם, דלמ"ד א"צ כוונה, כתב בגמ' למה לך תרי טיבול, והא טביל ל' חדא זימנא, כלומר אפי' אם אינו מכוון למנחת מרור כיון דלא בעידן דמרור הוא דאכיל ל', מ"מ יאל ידי מרור אף בלא כוונה, ואף למאי דקאמר ממאי דלמא כי היכי דלהוי היכירא לחינוקות, הרי לפי"ז יאל ידי מרור בטיבול ראשון, וכמ"ש הרשב"ם.

ולפי"ז לכאורה קשה, הרי המחבר בשו"ע אח"ז (סעיף ד) כתב, אכל מנחה בלא כוונה יאל, הרי דפסק דמנחה א"צ כוונה, וא"כ ה"ד במרור, דהרי כל דין דמנחה נלמד ממרור דאיתא בצרייתא דאכלה בלא מתכוון יאל, והיינו דא"צ כוונה, עי' בב"י וב"ח ומג"א, ומכ"ש במרור בזמנא דל"ה רק מדרבנן, עי' בב"מ, וא"כ טוב היה ל"ל דיאל בטיבול ראשון אף שלא התכוון לשם מנחה, וקשה דברי המחבר אהדדי.

ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן לב) שהקשה כן, וכותב: ונתקשיתי בזה מאד, עד שמנאחתי בפמ"ג (א"א סק"ט) שכתב ויכוון שלא לנאת במרור זה עד אחר המנחה וכו' עיי"ש, והיינו שיהיה לו היפוך כוונה, דאף למ"ד א"צ כוונה לא יאל, אלא שעדיין לא נח דעמי, דא"כ האין הוכיח ר"ל ממתני' דלמא מיירי שהתכוון שלא לנאת, וראיתי שם בק"נ (בפסחים ק"ד על הרא"ש סי' כ"ה) דהעיר אמאי לא אוקמי מתני' במתכוון שלא לנאת, ומי דס"ל לר"ל לדחוק לאוקמי מתני' כה"ג עיי"ש, וא"כ מכ"ש דקשה על המחבר דסתם כן (בסעי' ב') ולא פירש דמיירי במתכוון כפי' שלא לנאת וע"ג.

ישו"ב ראיתי בש"ע הרב שם (סעי' כ"ב), שכתב וז"ל מי שאין לו שום ירקות לאכול בטיבול קודם אמירת הגדה וכו', יצרך עליהם על אכילת מרור כשמתבטלים בחומץ או במי מלח קודם אמירת הגדה, וא"צ לאכול מהם כוונה, ואח"כ אחר שאכל הכוונה של אכילת מנחה יטבול כוונה מרור בחרוסת וכו' עכ"ל, ולכאורה בזה מיושב ג"כ הסתירה דכיון שאוכל פחות מכדי אינו

הרי משמע דפלוגתייהו דרשב"ם ור"י הוא דר"י מיתשב ליה כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ולרשב"ם לא חשיב ליה הכי ולכן מנקה לפטרו בצרכת צפה"א דטבול א' וכפי זה סליק בידן דירקות שאדם אוכל בתוך הסעודה לר"י אינם טעונים צרכה ולרשב"ם טעונים צרכה לפניהם.

ויש לדקדק כיצד לא חשיב רשב"ם לחזרת כפרפרת לפטרו בצרכת הפת והרי אמרו בפ"ק דע"ז דף י"א בפסוק שמי גוים צטנך שלא פסקה מעל שלחנם לא חזרת ולא קישות ולא נזון כו' וחזרת מהפך המאכל כו' וא"כ כיון דחזרת מנחמי סעודה הוא כמו נזון ומהפך את המאכל יש לפטרו בצרכת הפת לכן נר' לומר דלכ"ע מיהא בשאר ימות השנה חזרת מופטרת בצרכת הפת ושאינא אכילה דליל פסח דלא אכל ליה לחזרת לנזון המאכל רק אוכל מעט לנזון מנחות וכו"כ התוס' דף קט"ו ד"ה והדר אכיל כו' לתוך דברי ה"ר יוסף טוב ע"ש שכתבו וז"ל ושמה אינו מחשיבו פרפרת כיון שאינו אוכל אלא כוונה עכ"ל וכפי זה נאמר דזו היא ג"כ דעתו של רשב"ם דבלי פסח הו"ל לפטרו בצרכת טיבול ראשון אכן בשאר סעודות שפיר מופטרת בצרכת הפת ואפי' תימא דלינו נפטרת בצרכת טיבול א' משום הפסק קריאת ההגדה מ"מ יש עוד לפטרו משום דהוקבע חובה בליל פסח דכתיב על מנחת ומרורים יאכלוהו וחובה הוא להביא מרור אחר מנחה א"כ הו"ל כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה בצרכת המנחה פוטרתה ודברים אלו הם דברי הרא"ש בפסקיו דף קל"ו ריש ע"ד וא"כ אע"ג דאכילת חזרת זו דאין אוכלין ממנה רק כוונה ומעיקר דינה דפרפרת אינה נפטרת מ"מ מטעם דהיא באה חובה בתוך הסעודה יש לדנוה כפרפרת ונפטרת בצרכת הפת.

במצוינו למדין דכל אפיא שוין צה דחזרת ושאר ירקות בסעודות דעלמא שפיר הוו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה לפטרו גם מצרכה ראשונה אליבא דכ"ע ואין צוה מחלוקת.

וב"ב הרשב"א בתשו' הביאה מרן סי' תע"ג שאין צרכת הלחם פוטרת את המרור אע"פ שקראוהו פרפרת הפת שאין הפת פותר את הפרפרת אלא הפרפרת שהיא טפלה לפת אבל האחרת שאינה באה מחמת הפת אין הפת פוטרתה ולאחר המזון מצרך צרכה שלאחריו ופותר אותו ואת הירק שאכל בטיבול ראשון עכ"ל הרשב"א ולכאורה נר' דהרשב"א פליג וסובר דחזרת וכיוצא בה לא מופטרת בצרכת הפת ולימא דהרשב"א לא קא מיירי אלא בחזרת זו שלא הביאה להיות טפלה לפת אלא הביאה לחובת מנחה וכשטע ה"ר יוסף טוב ע"ש שכתבנו לעיל ואוקמיה התוס' אמנם בשאר סעודות דעלמא שפיר יסבור הרשב"א וז"ל דחזרת ושאר ירקות הוי טפלה לפת ומפטרי בצרכת הפת ואין ראוי להרבות במחלוקת ללא צורך.

ובבר' כתבתי לך שלשים צמזמזות ודעת שאין לנו לעמוד על הדין אלא משרשו ואין לנו להאחז בענפים ושריגים ומכיון דאסיקנא דבעבודת גבינה הנך מילי דמיימו בתוך הסעודה הוו להמשיך תאות המאכל וזה דבר מוחש לא יכחישו אלא מי שאין לו חוש א"כ ראוי לתת לדברי' אלו דינה של גבינה

שזהמ"ק קיים ויהי זה כשיעור ג' צינים, ואין אדם צעולם שיחזיק בית בליעתו ג' צינים אפילו מרוסקים עיין מג"א סימן תע"ה סק"ד, אע"כ גדלות וקטנות כל הגדולים הן חיים הן נמחים הכל לפי הזמן והמקום וזה אנו משערים. ע"כ.

*

גמ'. שם. בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) כתב לישב קו' הגאון ר' יונתן אמוס קידושין (לח ע"א) דמיימי בשם הירושלמי אמאי לא אחי עשה דמנה ודחי לא תעשה דחדש, והקשה, הא שיעורים נשתכחו צימי אצלו של משה, ויעב"ץ החזירם, כדאיתא ציומא (פ' ע"א), א"כ באותה שעה לא ידעו השיעור וחששו שיאכלו צ' שיעורים ויעברו על לאו דחדש.

ותירין. דהא על כל פנים ידעו שלא יגיע שיעור אכילה ליותר משלש מה שמחזיק בית הבליעה מרוסק, שהרי המנה לאכול ולבלוע צבת אחת פסק מנה מרור, ואם כן אם יקחו משלשמן שזה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) כתב לישב קו' הגאון ר' יונתן אמוס קידושין (לח ע"א) דמיימי בשם הירושלמי אמאי לא אחי עשה דמנה ודחי לא תעשה דחדש, והקשה, הא שיעורים נשתכחו צימי אצלו של משה, ויעב"ץ החזירם, כדאיתא ציומא (פ' ע"א), א"כ באותה שעה לא ידעו השיעור וחששו שיאכלו צ' שיעורים ויעברו על לאו דחדש.

ותירין. דהא על כל פנים ידעו שלא יגיע שיעור אכילה ליותר משלש מה שמחזיק בית הבליעה מרוסק, שהרי המנה לאכול ולבלוע צבת אחת פסק מנה מרור, ואם כן אם יקחו משלשמן שזה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) כתב לישב קו' הגאון ר' יונתן אמוס קידושין (לח ע"א) דמיימי בשם הירושלמי אמאי לא אחי עשה דמנה ודחי לא תעשה דחדש, והקשה, הא שיעורים נשתכחו צימי אצלו של משה, ויעב"ץ החזירם, כדאיתא ציומא (פ' ע"א), א"כ באותה שעה לא ידעו השיעור וחששו שיאכלו צ' שיעורים ויעברו על לאו דחדש.

*

גמ'. שנאמר ע"פ מצות ומרורים יאכלוהו. ז"ע על שהביא הקרא דפ' בהעלותך ולא הקרא דפ' בא, ועיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמ) בשו"ת להגאון מהר"ץ חיות, מ"ש בזה, וז"ל: במ"ש הרא"ש פרק ערבי פסחים דמרור צבי חיות מדמזכרים על אכילת מרור, משמע דזולת זה לא צביין חיות, וקשה הלא סתם אכילה צביית, ושם כתב לעיין בס' שאגת אריה [סי' ק'] בזה, עיינתי בו ותמהתי על זה הגאון במ"כ לא ירד לעומק הענין, ואלו דברי אשר כתבתי בתשובה אחרת זה שנים רבות, ודברי ספר הג"ל לא ראיתי אז כי אין דרכי לחפש בספרים אם לא יעוררני אדם עליו.

הנה כה אמרתי, בפרשת בא [י"ז ח'] בפסח ראשון כחצי ואכלו את הבשר בלילה הזה כלי אש ומזות על מרורים יאכלוהו, ובפרשת בהעלותך [ט' י"א] בפסח שני כחצי על מזות ומרורים יאכלוהו, וההפך קל להציק, בפסח ראשון איכא מזות עשה באכילת פסח בפני עצמו ובאכילת מנה בפני עצמו אך מרור אינו מזות עשה בפ"ע אלא טפל לפסח, ע"כ כחצי מזות עשה של אכילה על שניהם פסח ומנה ואמר על מרורים יאכלו שני אלו, נמצא כחצי אכילה בפסח ובמנה ולא במרור, אמנם בפסח שני גם המנה טפלה לפסח ומי שאינו אוכל פסח שני אינו אוכל מנה, ע"כ כחצי על מזות ומרורים יאכלוהו לפסח ולא כחצי אכילה אלא אפסח ולא אמנה ומרור. ומ"מ אע"ג דלא כחצי אכילה בהדיא במרור לא בראשון ולא בשני, מ"מ ודאי דבעי חיות דאיתקש למנה ופסח, אלא שאין אנו יכולין להמציא זה מלבינו,

יוצא י"ח מרור, אצל לפי"ז קשה ג"כ, דא"כ האין הוכיח ר"ל מממנו דאין צריכות כוונה, דלמא מיירי דאכל בפעם הראשון פחות מכחית, וצ"ח (סי' תע"ג) הוכיח מזה, דבאמת צריכין בצרפס חיות, והוסיף עוד לומר בזה"ל, ואי איתא דבטיבול הראשון לא צבי חיות מאי איתקפתא דרוב חסדא, הא ודאי כיון דלא אכיל חיות מעיקרא לא מצי לצרך עלי' על אכילת מרור, וליכא למימר לאחר שמילא כרסו וכו' עכ"ל, וא"כ להש"ע הרב דאוכל פחות מכחית ל"ה צריך לצרך על אכילת מרור מקודם עד לאחר אכילת מנה שיאכל כשיעור ונע"ג. ע"כ.

*

גמ'. לא ניכרך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכר"ו וכו'. עיין בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן כז) שהעלה לאכול בליל ר"ה פרוסת המוציא עם התפוח והדבש ביחד, ופותר את התפוח בצרכת המוציא. עיי"ש.

אמנם בשו"ת יהודה יעלה (חלק ב' אה"ע חו"מ סימן רנו) כותב עליו: הנה אמתו נוהגים ככ"ע לאכול התפוח בפ"ע אחר צרכת ואכילת המוציא ולצרך עלי', וכן עמא דבר דלא כשבו"י הנ"ל, ויש לגמגם עלי' עוד, הא אחי תפוח מנהגא ומצטל הפת דאוריין, א"כ הפת דרובין, או אחי תפוח רשות ומצטל את הפת חובה, וכדאשכחן כה"ג בפסחים קי"ד קט"ו אחי מרור דרובין ומצטל מנה דאורייתא. עיין בשאגת ארי' בדין מרור בזה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן עד אות ח) דמשמע דרך מנה לא יאכל אצל י"ח מרור יא, וכ"כ הפרי מגדים (סימן תעה), וקשה דאם ידי מנה לא יאכל וצריך לחזור ולאכול אך יאכל ידי מרור, הרי אחי מנה דרשות ומצטל ליה למרור. עיי"ש מ"ש בזה.

*

גמ'. ואפילו ל"מ מצות אין מבטלות זו את זו וכו'. עיין בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן יח) ושו"ת חתם סופר (יו"ד סימן צו). וע"כ בשו"ת בית הלוי (סימן לד אות ח).

וע"ע מה שהאריך בסוגיא זו, בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סימן קכב) ושם (סימן קסג אות ב) ושו"ת ר' יוסף נחמיה קארנינטער (סימן קמט) ושו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן לב).

*

גמ'. אמרו עליו ע"פ הדין שהיה בורכן בבית אחת ואוכלין וכו'. מנא תמה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קכז) על שיטת הג"ח לקמן (קטז ע"ב) דבינה שזמנינו הוא זית האמיתי ונתקטנו השיעורים, דא"כ להלל שהיה כורך פסח מנה ומרור ואוכל כאחד, הא אין בית הבליעה צעולם מחזיק כשיעור ג' צינים זמנינו בשום אופן אפילו מרוסק, עיי"ש באורך.

וב"ב עוד בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) וז"ל: הנה להלל"מ יהי בית הבליעה שלנו מחזיק ג' צינים שלנו שהרי מ"ע בליל פסח לבלוע פסח מנה ומרור צבת אחת בזמן

כר"י ומהכא לא שמעינן [ובמק"א מבורר אצלי מאין להש"ס דיש חולקין על הלל ואסרי צרכיה ואכ"מ], וה"נ קים להו לחז"ל דאיכא תנא דס"ל דמו כל דמו, והיינו צרייחא דא. ע"כ.

*

גמ'. והדר אבי"ל מצה וחמא בהדי הדדי בלא ברכה זכר למקדש בה"ל. כתב בשו"ע (סימן תעה סעיף א), ונוטל מצה שלשית וצונע ממנה, וכורך עם המרור, וטובלם בחרוסת, ואומר, זכר למקדש ההלל וכו', ואוכלם יחד בהסידה. וצריאור הלכה שם, הקשה ע"ז, הלא אמירה זו היא הפסק בין הצרכה לצריכה, והמחבר צעזעמו כתב שאין להסידה בין הצרכות לצריכה, ודוחק לומר שגם אמירה זו היא מענין הסעודה, כאומר טול צורך שאינו נחשב הפסק. (כמבואר בברכות מ ע"א ובשלחן ערוך סימן קסו סעיף ו), ולא נמצא שום פוסק שכתב כלשון המחבר בזה, ואולי לא דוקא כתב המחבר שאומר זכר למקדש ואוכל, אלא צריך להתחיל לאכול תחילה ואחר כך יאמר נוסח זה. ולולא דמסתפינא הוא אמרינא דל"ל: וטובלם בחרוסת זכר למקדש ההלל, וכלשון הש"ס וכל הפוסקים, והאי ואומר הוא שיטפא דלישנא. עיי"ש. אמנם אנו נוהגין לאמרו שפיר קודם האכילה.

*

גמ'. ב"י שטייבולד במשקפה צריך נטיילת ידיה. עיין בשו"ע אור"ח (סימן קנח סעיף ג) דאם אוכל לחם פחות מכזית, יש מי שאומר שאין צריך נטילה. והעיד"א בצרכי יוסף (שם אות ד) כותב דנקטינן כדעת יש מי שאומר דפחות מכזית אין צריך נטילה. ושם (אות ז) העיר דחוינא להמחבר (סימן תעג) בטבול הכרפס שכ' דיטול על פחות מכזית. והשתא ממ"נ קשה, אם נאמר דהמחבר נקיט ככרפס יש מי שאומר צדין זה, א"כ כ"ש דלטבולו במשקה א"צ לטול, א"כ צדי' תע"ג הול"ל דיקח פחות מכזית וא"צ לטול, ואמאי פסק שם להפך. ואם נאמר דדעתו דאפילו על פחות מכזית צדי נטילה, אמאי מיייתי צדין זה סברת יש מי שאומר לחוד.

ועיין בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לח אות עו) שהביא דבריו הנ"ל, וכתב: ועתה ראיתי להרב מהר"י עיי"אש בס' מטה יהודה דצדין זה הסכים הלכה למעשה דעל פחות מכזית א"צ נטיל'. ובס' תע"ג כתב דדעת מרן שם דאם רוצה יכול ליקח כזית מכרפס אלא דאינו חיוז ליקח כזית ומש"ה כ' שם דיטול דאפשר שיאכל כזית כרפס דצרכונו תליא מילתא עש"ז. ועם האדון הקליטה דנראה פשוט דדעת מרן דלכתח"י לא יקח אלא פחות מכזית כרפס וכמ"ש צ"י משם מהר"ל לאפוקי נפשיה מפלוגתא אלא דאם אירע שאכל כזית לא יצרך וכמ"ש צ"י דנקיטין כהרש"א והן הן דבריו צ"ע שם דיקח פחות מכזית לכתחילה ולא כזית אלא דאם צדיעזב אכל לא יצרך. וזה פשוט דהגם שכ' צ"י דנקיטין כהרש"א שלא יצרך אחריו הרי צדי' תפ"ו כ' צדיה צ"י דראוי לכתחילה ליקח פחות מכזית לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכמ"ש מהר"ל וכ"כ בהגהת סמ"ק ר"ך. ומסתמא כן דעתו צ"ע. והדרא קושיא לדוכתא דמאחר דלכתחילה יקח פחות מכזית אמאי הצריך נטילה והוא הפך דעת יש מי שאומר שכ' צדין זה.

לבן הוכיח הרא"ש מדאמרינן בפרק ערבי פסחים דמזכר על אכילת מרור שמע מינה פשיטא לרבנן מהקישא הנ"ל דשיעורו כזית.

ובדברים הללו ניחא מה שיש לדקדק בפרק ערבי פסחים בזה דהלל היה כורך מיימי קרא דצהלותך ולא קרא דפרשת בל, והיינו משום דרבותא קמ"ל דאפילו צ' טפלים היינו מזה ומרור, אינם מצטלים כזית א' של פסח שהוא עיקר טפי דמ"מ מלות מיקרי ומלות אין מצטלים זא"ו, אלו דברי שם. ע"כ. וע"ע לעיל (קיד ע"א) שהבאתי דבריו שם בתוס' מראה מקומות.

ולעיל (צו ע"א) הבאתי מ"ש בספר אור פני יהושע להגאון מגאלאנטא (סימן ט) בשם הגאון"ק ר' שלום מצעל זי"ע שאמר לדקדק בן אמאי מיימי פסוק זה הנאמר בפסח שני, ולא מ"ש בפסח ראשון ומלות על מרורים יאכלוהו.

ואומר בנו מרן מהר"י ליישב, דהאי לקיים מה שנאמר על וכו', הוא לשון בקשה, והכוונה דיען שעתה אין לנו קרבן פסח בפועל, ועכ"פ הננו מחכים לישועת השי"ת כי קרובה לבוא ויבנה עוד מקדשו עד זמן פסח שני ונקריב הפסח שני, ולכן אנו אומרים לקיים מה שנאמר על מלות ומרורים יאכלוהו הפסוק שנאמר בפסח שני.

ובשאלת המרור הדברים הנ"ל לפני הגאון מוה"ר יוסף שאול נאטאנזאן זצ"ל אצד"ק לבוב, אמר לתמוה ע"ז דהרי ציבור אין עושין פסח שני. והשיב הגאון"ק מצעלזא, דמפורש בירושלמי בפרק מי שהיה (ה"א) דאיתא התם ניתן לישראל לבנות בית הבחירה, ר' יהודה אומר ציבור עושין פסח שני, עיי"ש, מזה משמע דכשיבנה ביהמ"ק בימים שבין פסח ראשון לפסח שני, אזי יציאו כל הציבור פסח שני, עכ"ד. וע"ע בשו"ת לחם שלמה (ח"א סימן צה).

*

גמ'. שם. עיין גליוני הש"ס כאן.

*

גמ'. השתא דלא איתמר הלכתא לא בה"ל ולא ברבנן וכו'. עיין בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן יא) ד"ה איצור צמה, ח"ל: עוד הביאו ראייה מהא דאיתא בחולין (פ"ה ב') ר"ח נפיל ליה יאניצא בצינתא, אחא לקמיה דרבי א"ל שקול עופא ושחוט על בוצינתא דמיא דמורה דמא ושציק ליה, ופרין היכי עצידי הכי והמינא השחוט וצריך לדם חייב לכסות כו', בשלמא מגוף הצרייחא אין להקשות, ליכסי טיפה א', דודאי י"ל דהאי תנא כחכמים ק"ל דם כולו צעין, ואדרבה בזה מבורר יותר הא דאיתא (בדף פח) רבנן סברי דמו כל דמו, וכבר נתקשו הראשונים מנ"ל להגמ' דאיכא מאן דס"ל הכי ופליגי על ר"י ע"ש בתוס', ולדברינו ניחא דפשיטא דאיכא תנא דס"ל הכי מהאי צרייחא, וכי"ז איתא בפסחים (דף קטו), והשתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן כו' והרי לרב אשי לא פליגי רבנן דהאי צרייחא על הלל, וס"ל ג"כ בצרכיה יא י"ת, אלא ז"ל כפירוש רש"ס ד"ה מתקיף לה כו' ומיהו חולקין עליו דבריו

וק"ק דכיון דהוא ז"ל טעמא טעים להזכירו כוית כי נטל עליו. אמאי כתב בטעמו של הרמב"ם דאין אכילה פחות מכזית דהוא דבר קשה דמי זה אמר אכילה בטבול א' עד שנאמר אין אכילה וכו' והול"ל דטעם הרמב"ם היינו משום דכיון דבש"ס מנרכו נט"י כמבואר בערבי פסחים דף קט"ו מינה דלריך כוית וכמ"ש הוא ז"ל.

ואחזה אנכי להרב עני אלמוגים נר"ו ש' דעת הרמב"ם ש' דיאלכל כוית כרפס היינו דעל פחות מכזית נסתפק אי בעי נטילה ולא ר"ה לומר דיטול מספק דאיכא צרכה לנטילה ולכן הריך כוית והנריך נטילה וצרכה לדעמו דמצרכין על טבולו במשקה והנריך לצאר ספקיו של הרמב"ם בפחות מכזית ע"ש. ועם האדון הסליחה דהוא מני למימר בפשיטות דהרמב"ם סובר דבפחות מכזית אין לריך נטילה ומדחזין בש"ס דטיבול ראשון בעי נטילה שמעינן דבעי כוית על דרך ש' הרשב"ץ. ואמאי עייל בפרק דחוקה לו, דמספקא ליה להרמב"ם ולגדד כמה גזדים דעל הרוב עין לו ראתה להרמב"ם דרוח ה' דיצר בו וכל המורה על הרוב דעמו הרחבה ערוכה לו בפשיטות ולא בדרך ספק. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל מח סימן ג) וט"ז (אר"ח סימן תמג ס"ק ו). וע"ע בשו"ת רד"ב מכתב יד (א"ח י"ד חלק ח סימן כז) באור. ובשו"ת דברי יואל (סימן יג אות ו).

*

תוס' ד"ה מתקיא. עיין בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניצער (סימן קנב אות ג).

*

תוס' ד"ה והדר. עיין בשו"ת גינת ורדים (חלק א"ח כלל א סימן ל-לא לב) באור.

*

תוס' ד"ה אלא אמר רב אשי. עיין בשו"ת מהרי"א (אר"ח סימן נג).

*

תוס' ד"ה כל שטיבול. עיין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן סח) ד"ה ועוד ראייתו, וע"ע בשו"ת רב פעלים (חלק א אר"ח סימן ח).

דף קמו ע"ב

גמ'. נטל ידיו בטיבול ראשון נטל ידיו בטיבול שני. כתב בשו"ת הרא"ש (כלל יד סימן ה) וז"ל: ואחר כך יקח המרור ויכרך על אכילת מרור, ויטבול בחרוסת ויאכל כוית מן המרור, ומה שאין מצרך צורא פרי האדמה, פרש"ם לפי שנפטר בצרכה שצרך על הירקות. והקשה עליו ר"י ז"ל, מהא דאמרינן הנוטל ידיו בטיבול ראשון, לריך שיטול ידיו בטיבול שני,

וי"ש מי שר"ה לומר דעת מרן להחמיר בטבולו במשקה טפי מפת והיינו כדעת המוס' בפסחים דף קט"ז [כ"ל: קט"ו] דטעם טבולו במשקה דלריך נט"י היינו משום טוומאה דלא יטמא משקין וכפ"ז אף פחות מכזית לריך נטילת ידים משא"כ פת דהוי משום קדושה פחות מכזית לא בעי נטילה והיא סברת יש מי שאומר דדין זה עכ"ד.

ואנא צריה קלה לא נחה דעמי הקצרה בזה דאינו סברא להחמיר בטבולו במשקה טפי מפת והרי על הפת מצרכין על נט"י כשנוטלין ויטבולו במשקה אין מצרכין על נט"י כשנוטלין. וגם לכאורה לא מנאמי סברא זו בראשונים להחמיר טפי בטבול במשקה יותר מפת. ותו דכ' דין זה סברת יש מי שאומר ומשמע דיש חולקין והו"ל להכריע דגם בפחות מכזית יטול דלא יהא טבולו במשקה חמור מפת. וגם לפי כלל הסמ"ע הנודע לא איפרק מחולא.

והיותר נכון ליטב דעת מרן הגם דיש גזדים בכל האמור אפשר לומר דכיון דבש"ס להזכירו נטילה בטבול ראשון הגם דעתה מחמת המחלקת שנחלקו הפוסקים אם יצרך צורא נפשות רבות התקינו שיאלכל פחות מכזית כמ"ש הגהת סמ"ק ומהרי"ל ונמשך אחריה' מרן לא ר"ה מרן לעקור הנטילה בטבול ראשון כיון דהוקבעה בכל ישראל. ולעולם דדעתו ז"ל כדעת יש מי שאומר דעל פחות מכזית לא בעי נטילה בין בפת בין בטבולו במשקה.

וראיתי נכ' עני אלמוגים שנדפס מחדש ובה לדינו מקרוב והוא לאחד מגדולי הדור הי"ו שבדין זה הביא ראייה מהטור ס' תע"ג דאף על פחות מכזית בעי נטילה ע"ש באור. ולי ההדיוט אין ראייה מהרא"ש והרשב"א והטור דהם סוברים דאין לריך כוית כרפס דהוי להכרח אף לכתחילה אי בעי אכיל כוית ואין מונע כלל ולהכי תקנו נט"י כאשר ירא' הרואה בתשובת הרשב"א ובדברי הרא"ש. גם אין ראייה מהמוס' כמ"ש הרב עני אלמוגים. ולכן נראה לדלי"ג א"ש נטילה על פחות מכזית וכמ"ש הרב מהרי" עייאש ודלא כמ"ש הרב עני אלמוגים.

וחזה הוית לה"מ פ"ח דחמץ עמ"ש הרמב"ם שם ואוכל כוית וכו' ש' וז"ל פ"י ואינו מצרך אחריו וכ"כ הרשב"א ושיעור כוית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית וראיתי מי ש' כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו התנוקות עכ"ל ומדקדוק דברי הה"מ וסידור לשונו משמע קצת דהרשב"א מנריך כוית לאחר שהזכיר הרשב"א כ' ושיעור כוית הוא כדעת רבינו. ואח"כ הביא הסברא אחרת בלשון יש מי שכתב אמנם מבואר בתשובת הרשב"א במיחוסות ס' ר"ב דאין לריך כוית ובצ"ר סגי שאינו אלא כדי שישאלו התנוקות ועיין שם בתשובות המיחוסות ס' ר"א ובח"א ס' ע"צ וס' רמ"א. והגהות מיימוניות תמהו על דברי הרמב"ם דמדי אכילה כתיב בטבול א' והסכימו דהוא ט"ס והרשב"ן ז"ל במאמר חמץ דף ל"ה ע"ב כ' וז"ל והרמב"ם כ' דלריך כוית דאין אכילה פחות מכזית והרשב"א כ' דכיון דמשום הכרח דתנוקות הוא פחות מכזית סגי. ואני אומר כיון דלריך נט"י דבעי כוית כדין אוכל פת דלריך נט"י דלא מסתבר דבפחות מכזית אף שמצרך המוציא לבעי נט"י עכ"ל.

משום דאסח דעמיה באגדתא והלילא. הכא נמי הוה יסח הדעת, ואין המרור נפטר בזכרת הירקות.

א"ל מה שאין מזכרין בורא פרי האדמה על המרור, היינו טעמא משום דכתיב על מזות ומרורים יאכלוהו, וחובה הוא להציא מרור אחר המנה, הילכך הוה ליה כדברים הבאים מוך הסעודה מחמת הסעודה, שאין טעוין ברכה לפנייהם ולא לאחרייהם.

תדע, דקרו ליה פרפרת פת, דקחמי במתניתין: עד שמגיע לפרפרת פת, ולפי זה נריך לברך בורא נפשות אחר הירקות.

ו"ל נראה לקיים דברי רש"ס, דנתי לאגדתא והלילא לא הוה יסח הדעת, לענין נטילה, היינו משום דלילמא אסח דעמיה ונגע במקום הטינוף, משום ידיים עסקניות הן. אבל לענין אכילה, כיון שצריך בורא פרי האדמה על הירקות והחזרת לפניו ודעתו לאכילה, לאו נמלך הוא, ואין כאן יסח הדעת ולא שינוי מקום, שיהא נריך לברך. שהרי חברים שעקרו רגליהם לילך לבית הכנסת, או לבית המדרש, אעפ"י ששנו והתפללו, אם הניחו שם מקצת חברים לא הוה יסח הדעת. כ"ש הכא, שיושב במקומו, אעפ"י שקורא אגדה לא הוה יסח הדעת, ואין נריך לברך בורא נפשות אחר הירקות. ע"כ.

*

גמ'. **שם**. עיין בשו"ת ושז הכהן (סימן ו) שכתב להעיר להפוסקים דגם לדברי תורה נריך נט", קשה א"כ אמאי נטל ידיו בציצית ראשון נריך לטול ידיו שנית משום דהגדתא והלילא הוה יסח הדעת, הא גם ל"ת נריך נט", וא"כ אמאי הוה יסח הדעת, ונריך לטול ידיו שנית.

ובתב, ד"ל דנט"י לאכילה חמיר משום דהוא משום סרך תרומה, ולכן אע"פ לדברי תורה נריך נט"י לא הוה שמירתו שמירה לענין אכילה ונריך נט"י שנית, עיי"ש.

*

גמ'. **בלע מצה יצא וכו'.** עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אורח ד' סימן מ אות כג) מ"ש בדבר זקן שאין לו שינים וקשה לו ללעוס, איך עושה בזמן המקדש באכילת קרבן פסח.

ו"ל: פשוט שיכול לחתוך בסכין דק דק שיעור כזית מוצר הפסח ויוצא, דאף אם נימא שלקחם אינשי אין זה אכילה בלא לעיסה אף בדברים דקים וכתושים וטחונים דאינו מרגיש בזה טעם לדידיה הוה זה אכילה מאחר דא"ל לא בלעיסה, אבל גם לקחם אינשי הא אמר רבא בפסחים דף קט"ו דבלע מנה יצא אלמא דחשיבא אכילה אף לקחם אינשי אף שאין בזה טעם לפ"מ שפרש"י, ואף שהם פרש"ס בלע מנה ולא לעסה יצא שהרי קיים בערב תאכלו מזות שהרי אכילה היא לו, משמע מלשון זה דאף שלא חשיבא אכילה בכה"ג לקחם אינשי מ"מ לאיש זה שאכלה בצליעה נחשבה אכילה לנריך לומר דהוא משום דאחשביה לחשיבות אכילה מאחר שכן רבה, שא"כ היה שייך לומר דלוקח שאינו יכול ללעוס והוא כסתם אינשי שאינו אוכל כשאין לו הנאה ובשביל זה אינו אוכל דבר שאינו יכול ללעוס אלא דברים שע"י

מים הם רכים שיש לו טעם מהם מחמת ששוחקם בלשונו אבל דברים שלא נחרכו ע"י מים ורק מנד שהם חמוצים דק דק יכול לבלוע אינו אוכלם, שא"כ לא שייך גביה אחשביה בזה שאוכל לבשר הפסח באופן זה בצליעה בלא טעם שהרי מנד חיוב האכילה אוכלם, מ"מ מסתבר דלוקחים נחשב אכילה גם בצליעת דברים יבשים מאחר דאינו יכול לאכול באופן אחר כיון שהצליעה דרך פיו הוא ג"כ ממעשה האכילה דאינשי הוה בהכרח הצליעה עממה מעשה אכילה לוקח ויצא בזה.

ו"ל מה שכתבתי להרש"ס שרק לו משום דאחשביה נחשבה צליעת מנה בלא לעיסה אכילה, נמצא דבסתם לו בע"כ אחד כזית מנה בחור גרונו במקום שאינו יכול לחזור לא יצא אף שבלעו, ולרש"י שלא הזכיר זה יצא וצ"ע לדמיה. ע"כ.

*

גמ'. **ברכן בסיב וב"עין וכו'.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן קל"ד) אי שמה ד' כוסות דרך שפופרת אם יוצא י"ח.

והביא שם מש"ס דקוטה (דף י"ח) לענין קוטה בעי רבא השקה בסיב מהו בשפופרת מהו דרך שמה בכך או אין דרך שמה בכך חיקון, וכתבו החוס' ליכא למפשט מהא דאמר רבא בפסחים כרכן בסיב אף ידי מנה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך דהתם מפסיק הסיב בין המנה ובין בית הצליעה אבל הכא בלא מפסיק קא מצעי ליה, עיי"ש, והנה התם איתא בעי אחריני דמתקן בשתי כוסות וכן אם נשתכחו ושאר חז"ין וכלהו הציאם הרמז"ס ז"ל בזה קוטה פ"ד הי"א ופסקיטון לקולא בדדיעבד כשר אבל האי צעיר דסיב ושפופרת לא הזכיר אותה הרמז"ס ז"ל וי"ל למה השמיטה.

והיה אפשר לומר כי אולי הרמז"ס מסתפק בדבר אם נדמי להך דכרכן בסיב דפסחים הנו' דפשיטה ליה לרבא בלא יצא משום דאין דרך אכילה בכך והכא נמי אין דרך שמה ובתור דצעיח הכא הדר פשטה התם בפסחים אור"ד דיש לחלק ביניהם וכמ"ש החוספות ולעולם בזה קמצי"א ליה ולכן הואיל והיה לו להרמז"ס ספק בזה השמיט דין זה אף נראה שזה קצת דומק.

וראיתי ציטטה כ"י להרב המאירי ז"ל שכתב נשפכו המים נריך לכתוב מגילה אחרת ומים אחרים נשפכו מקצתם ה"ז ספק ולפיכך אינו משקה לכתחילה את השאר ואם השקה כשר ולענין השקאה נריך שישקנה דרך שמה ר"ל בכות וכיוצא בו השקה בשפופרת או בסיב דקל שעשאו חלול הרי זה ספק אם דרך שמה בכך או לאו לפיכך אם השקה כשר עכ"ל ומאחר דמצינו להרב המאירי ז"ל שכתב לא מפשיטין פלוגתא וי"ל שגם הרמז"ס סבר כן בדדיעבד אם השקה כשר מיהו לכתחילה משמע בלא עבדין הכי משום דאין דרך שמה בכך ועל כן צנידון השאלה י"ל שלא יעשה כן לכתחילה ואם עשה ושתה בדבר זה יצא י"ח צדיעבד. ע"כ. וע"ע לעיל (קה ע"ב) בשם שו"ת מהרש"ם לענין אם יוצא ידי קידוש בשמיה דרך שפופרת. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג' סימן יח).

*

גמ'. **שם.** עיין במשנה למלך (פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ב) שנסתפק בדין כרכו בסיב לגבי איסורים, אי דומה למ"ש כאן ובלען בסיב ובלען אפילו ידי מזה נמי לא ילא, וימלא דה"ה לאיסורין שאם כרכו בסיב ואכלן שלא נגע האיסור בגרונו, לא עבר על מיתר דרמנא. עיי"ש. וכבר העלו האחרונים שאין איסור, וכ"כ המנחת חינוך בכמה מקומות. ועיין בשו"ת כתב סופר (א"ח סימן צד) שהאריך בזה, והעלה דכרכו בסיב איסור תורה ליכא, ואפשר דאיסורא מדרבנן איכא, עיי"ש. וע"ע בשו"ת עני הלבוש (א"ח סימן יט) ושו"ת זרע אמת (ח"ב ס"ס מח) ושו"ת אחרשור (חלק ג סימן לא) ושו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ק א"ח סימן לב).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן מט) שכ', שאם אכל פחות מכזית ונחזק המזון במעיו עד ששבע, קרוב לודאי שחייב בצמה"ו מה"ת, הואיל והתורה תלתא הדבר בשביעה. ואפ"ה ישראל קדושי' החמירו על עצמם משום חומר לא תשא ודקדקו לאכול כזית אע"פ שהיה קשה להם. עיי"ש.

והגאון המהר"ם שיק בספרו על תרי"ג מצות (מצוה תלא) הביא דברי החת"ס, וכתב להעיר, שלפ"ד החת"ס שנראה דס"ל דהאי ושבעת הוא פירוש של ואכלת, אם כרכו בסיב ואכל ושבע, אע"ג דלענין מזה קיי"ל דלא ילא, אפ"ה לענין צמה"ו בודאי חייב, משא"כ לנדרת המנ"ח שחולק על החת"ס הנ"ל אינו חייב בצמה"ו מה"ת כיון דהנחת גרונו נמי בעינן, דקרא כחייב ואכלת ושבעת. עיי"ש. וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סימן מח) מה שהאריך בדברי החת"ס.

וע"ע מ"ש היעב"ץ במור וקציעה (סימן קצו) שאפילו בלע הלחם כשהוא כרוך בסיב, ולא טעם כלום, חייב בצמה"ו מה"ת.

וע"ע בשו"ת חקרי לב (א"ח סימן צ) מ"ש בענין לחם הפנים, שאפי' בשיעור פול דבזיר מכזית, כיון שהיה בעת צרכה, חזר דין שיעור פול כזית כיון שיש בו כדי לסעוד הל"ב וכו'. והשיג עליו החיד"א בס' פתח עינים (יומא לט) דכי כתב רחמנא לשון אכילה אינו משתנה השיעור אפילו כשסועד בפחות מכזית, וכן לענין צמה"ו אף בשעת צרכה והללו נשבעין ונוטלין כזית בעינן. וכיוצא לענין איסורין בכל זמן בעינן כזית. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת תורה לשמה (סימן רצו) בדבר הנשבע לאכול עפר כך האם יכול להשיא את העפר בתוך צימוקים ואכל הצימוקים.

ובותב: אינו יוצא בזה י"ח שבעה דהא איתא בגמרא דפסחים דף קט"ו ע"ב גבי מזה ומרור בלע מזה לא ילא בלע מרור לא ילא כרכו בסיב ובלען אף ידי מזה לא ילא, וכתב הר"ן ז"ל טעמא משום דאין דרך אכילה בך משום דהסיב מפסיק בין המזה ובין בית הצליעה ע"ש ועל כן הכא כיון שמיני העפר בתוך הצמוקין דגוף הצמוקין מפסיקין נמצא העפר עצמו אינו אוכל אותו וכ"ש שגם גוף הצמוקין קא בלע להו. ע"כ.

*

תוס' ד"ה קפא. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן נח) ושו"ת שו"ת ונשיב (מהדורא תנינא ח"א סימן רסד).

*

תוס' ד"ה אסוחי בסוף. עיין בשו"ת אדמת קודש (ח"א חלק יו"ד סוף סימן י) שכותב אגב גררא ע"ד התוס' הכא, לנכאורה דבריהם תמוהי' בתירוץ, דהא אילו הש"ס הו"ו אמרי

גמ'. **שם.** עיין במשנה למלך (פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ב) שנסתפק בדין כרכו בסיב לגבי איסורים, אי דומה למ"ש כאן ובלען בסיב ובלען אפילו ידי מזה נמי לא ילא, וימלא דה"ה לאיסורין שאם כרכו בסיב ואכלן שלא נגע האיסור בגרונו, לא עבר על מיתר דרמנא. עיי"ש. וכבר העלו האחרונים שאין איסור, וכ"כ המנחת חינוך בכמה מקומות. ועיין בשו"ת כתב סופר (א"ח סימן צד) שהאריך בזה, והעלה דכרכו בסיב איסור תורה ליכא, ואפשר דאיסורא מדרבנן איכא, עיי"ש. וע"ע בשו"ת עני הלבוש (א"ח סימן יט) ושו"ת זרע אמת (ח"ב ס"ס מח) ושו"ת אחרשור (חלק ג סימן לא) ושו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ק א"ח סימן לב).

וע"ע בשו"ת מהרי"א הלוי (סימן נב). שהביא ספיקת המשנה למלך, והשיג עליו מדברי השו"ע (סימן תעה), שכ', דה"ט גבי מזה דלא ילא, משום שאין דרך אכילה בך. א"כ פשוט וברור דה"נ באיסורין כה"ג לא לקי, שכל האיסורים אינו לוקה עליהן אלא בדרך אכילתן. עיי"ש עוד. ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן י).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת חסד לאברהם (מהדו"ת סימן כה) שהוכיח מדברי הגמ' כאן דכרכו בסיב לא ילא, דאף במ"ע בעינן שיהיה בדרך אכילתן.

אמנם בשו"ת מחזה אברהם (א"ח סימן קכט) כ' לדחות, דשאני כרכו בסיב דגרע טפי משאל כד"א דנטלה דעתו אכל כל אדם.

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ע (א"ח סימן תעה ס"ג) בלע מזה לא בלע מרור לא ילא, דטעם מרור בעינן וליכא, בלע מזה ומרור כאחד, ידי מזה לא ילא, ידי מרור לא ילא. ואם כרכו בסיב ובלעו אפילו ידי מזה לא ילא לפי שאין דרך אכילה בך. ועיין בפרי חדש שם, שכתב, ומשמע ודאי שאם כרך המזה עם המרור אע"פ שאינו נוגע כלל בפי ילא ידי מזה. ולאו דוקא מרור אלא ה"ה אם כרכה בשאר מיני אוכלין בכל גוונא ילא י"ח מזה, וראיה מהתוספתא דצין גבי אוכל בשר נבלת עוף טהור, כרכה בחזרת ובלעה טמא, בסיב ובלעה טהור. וכ"פ הרמב"ם בפ"ג מאבזה"ט. וכ' הכ"מ דה"ט משום דכיון דחזרת מין מאכל היא מצ"מ אינו חוץ, משא"כ בסיב. וכ"כ הר"ש. ע"כ.

אמנם הלחם משנה (פ"ו מה' חמץ ומצה ה"ב) כ', דדוקא אם כרך המזה עם המרור לא ילא כיון שהיא מעין המצה מש"ה לא הו"ה הפסק. עיי"ש. וכ"כ מהר"י אישקאפה בראש יוסף (סימן תעה ס"ק יא) דאע"ג דהמרור הפסיק בין המזה לגרונו, אין בך כלום, כיון שמאכילת הלילה הוא דרך אכילה הוא בך. משא"כ בסיב שמפסיק בין המזה לגרונו.

וע"ע בספר שרשי הים (ח"א דף ק"ל ע"ב) שילא לדון בדבר חדש בדעת הרמב"ם, דהא בלע מזה ומרור ידי מזה לא ילא, היינו דוקא בלע מזה ומרור כאחד בלי כרכה, דליכא אלא מקנת חלינה, מש"ה אמרי' מצ"מ א"ת, אכל אם כרך מזה עם

מתני'. שם. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל בד סימן ב) וז"ל: ושאלת למה אין מצרכין על ספור ההגדה. הרבה דברים זוה הקב"ה לעשות זכר לניצחת מצרים ואין אנו מצרכין עליהן; כגון הפרשת צבורות וכל המועדים. שאין צריך להזכיר בהפרשת צבורות שאנו עושין אותו זכר לניצחת מצרים, אלא שזוה הקב"ה לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין ניצחת מצרים. ולא דוקא הגדה צפה, אלא אם ישאל מפרשין לו (וזהו ההגדה לצד שזוכרין יציאת מצרים). ע"כ.

וע"ע להגאון ר' ירוחם פישל פערלא בספר המצות לרס"ג (ח"א דף קפז ע"א) צענין מ"ע דסיפור יצי"מ, ואי דוקא כשיש מצה ומרור מונחים לפניו. וע"ע בשו"ת חסד לאברהם (מהדורת אור"ח סימן נד) שנקט דמי שאין לו מצה ומרור פטור ממצ"ע של סיפור יצי"מ. אמנם בפרי מגדים (מש"ז סוף סימן תפח) כתב בפשיטות שמצות עשה זו נוהג אפילו במי שאין לו מצה ומרור.

*

מתני'. שבבב' הדיילות אנו אובליין שאר ירקות הדיילות הזה מרור. פעם שאל הגאון ר' יאשע בער מצריסק את בנו הגאון ר' חיים בילדותו, בשעת היסבה של פסח, מה טעם אנו עושים בסדר ליל פסח זכר למה שמררו המצרים את חיי צבותינו באכילת מרור, וכן עושים זכר לטיט באכילת המרוסקת, ואילו זכר לרכוש גדול שהוציאו ישראל ממצרים אין אנו עושים.

ויען ר' חיים: הטיט והמרור לא פסקו עדיין מאתנו, ואילו הרכוש גדול לא נשמייר ממנו מאומה כי חלף הלך לו.

*

גמ'. מאי בגנות רב אמר מתחלה וכו' ושמואל אמר עבדים היינו. ז"צ לשמואל אמאי אינטינן מימרא אחרינא להתחיל בגנות ולסיים בשבח, הרי פרשת ארמי אוצד אבי גם כן מתחיל בגנות ומסיים בשבח.

ובשו"ת מלמד להועיל (חלק ג אה"ע וחו"מ סימן סה) כתב בזה, דהנה באמת קשה על הגמ', למה לא פירשה המשנה דחא קמי מתחיל בגנות ומסיים בשבח דהיינו ודורש מארמי אוצד אבי וכו', וכי תימא דהיה נראה לו דוחק לפרש מתניתין כן משום דלא מלות מתחיל בגנות ומסיים בשבח מיותרות מ"מ קשיא אמתניתין למה קמי ומתחיל בגנות ומסיים בשבח הרי פרשת ארמי אוצד אבי ג"כ מתחיל בגנות ומסיים בשבח.

וראיתי בכ"י מדרש הגדול (והוא לדעתי נעתק ממכילתא לדברים) וז"ל שם וענית ואמרת לפני ד' אלקיך ארמי אוצד אבי וגו' ר' שמעון בן יוחאי אומר שבוטל של אדם אומרו בקול נמוך גניו של אדם אומרו בקול גבוה (והובאה ברייתא זו בש"ס דסוטה דף ל"ב ע"ב) ופירשתי מאמר זה עפ"י מה דאיתא שם עוד באותו כ"י ואמרת לפני ד' אלקיך בערתי הקדש וגו' זו היא שהיה ר' שמעון בן יוחאי אומר שבוטל של אדם אומר בקול נמוך גניו של אדם אומר בקול גבוה ע"כ, ופשוט דרשכ"י רואה ליישב

טעמא דמאי דמתניך נטילה שניה הוי משום דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא משום שלא יטמא את המשקים. ממואל דבר היה נרא' למילף איפכא דלחולין בעי כונה מדמזכרי לנטול נטילה שניה, ומכלל דבריהם מוכח להיפך כאשר עיני המעיין תחזנה משרי' שאמרו דאילו היה הש"ס או' טעם זה ס"ד אמינא כיון שנטל יועיל אפי' לנהמא דחולין לא בעי כונה לכך כו'. ואדברנה כלפי לייא איפכא מסתברא כדבר האמור.

ובתובת: והנכון צעניי שכונת התוס' במירוס' באו' דס"ד כיון שנטל יועיל כו' פי' דס"ד ר"ל דהמתרן נקט הא' טעמא דאסוחי ולא נקט הא' טעמא דנטילה משום דס"ל להמתרן באמת ובתמים כמ"ד דחולין לא בעי כונה ולכן יועיל אפי' לנהמא לכך צריך להאי טעמא דאסוחי כו' משא"כ אילו היה או' אידך טעמא משום דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה הוה שמעיין מהך טעמא דהמתרן ס"ל כמ"ד דחולין בעי כונה ואיהו לא כן ס"ל. כלל העולה דמצינו "דס"ד" אינו ר"ל כדאמר' בעלמא ס"ד אמינא אלא פי' סלקא דעמיה פי' דהכי ס"ל כמש"ל.

בבב'ל של דברים מוכח מדברי התוס' דמי שנטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ולא אסח דעתיה כלל דמועיל נטילתו אף ללחם. והתימא על מרן שכתב בצ"י א"ח סי' קנ"ח ופסקו בשולחן הטהור וז"ל בצ"י משמע מדברי התוס' שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רואה לטבול לחם שאין אותה נטילה עולה לו וז"ע עכ"ל. וק"ל שאדברנה מדברי התוס' מוכח להיפך כמש"ל. ואחר החיפוש מנאחי להרב נחלת צבי שהוק' צעניי דברי מרן הללו והניח הדבר בתימא והדין עמו. וראיתי בתשו' להרב זמח דקד סי' פ"ה שנסאל ליישב דברי מרן הנו"ל והוא רואה ליישב דברי מרן במילי ע"ג מילי ואין דעתי נוחה ציישובו כאשר יראה המעיין שם בס' הקדש ובהיות שאין הפנאי מסכים לכתו' מה שיש לישא וליתן ציישובו לא אעלנו בספר וכעת דברי מרן זל"ע ושמואל מפני שראה מרן שאין הדין ברור יואל מדברי התו' לכן כתב בקיום דבריו וז"ע. ע"כ.

*

תוס' שם. עיין בשו"ת נחמד דקד (סימן פה).

דף קמז ע"א

מתני'. מה נשתנה הדיילות הזה מכל' הדיילות וכו'. ראייתי בשם ספר קרבן פסח, שכתב לרקדק מפני מה שואלים מה נשתנה בליל פסח, ואין שואלים מה נשתנה בליל חג הסוכות שעוזבים דירת קבע המלאה כל טוב, לדור בסוכה דירת עראי של נקרים וקרשים. וכוחו לתרץ, כי על חג הסוכות אין מה לשאול מה נשתנה, כי כבר מורגל עם ישראל צימי גלותו לנדד ממקום למקום, לעזוב את ביתו ורכושו מדירת קבע, וללכת במקלו ותרמילו במקום נדודים למצוא מקום מקלט, אבל לשבח על יד שולחן מלא ברכת ה' כמלך במסיבו, על זה לא הורגל עם ישראל עוד, ולכן הבין שואל מה נשתנה. עיי"ש.

*

גמ'. מותחילה עובדי עבודת ג'ו"ס היו אבותינו. ידוע כי הגאון ר' יצחק אלחנן מקאזונט, היה חביב ומקובל על הצריות, ואף המשכילים צדור ההוא כצדורו מאד, בכלל שחשבו אותו למתקדם, בגלל הכחא דהיתרא שצסקפרי, מספרים כי פעם פגע בו אחד מן המשכילים, ולתמהונו ראהו מגודל זקן עם פיאות, ושאלו, רבי, שחשבו מאד כי כצדור הוא בן הדור החדש, אכל עכשיו אני רואה שצדורו מתנהג כאחד היהודים מן הדור הישן נושא.

וע"ז השיב לו הגאון ר' יצחק אלחנן: אני באמת מן הדור החדש, כצדור ומצבירו אולי מן הדור הישן נושא, כמו שאנו רגילים לומר בהגדה של פסח, מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו.

*

מתני' ר"ג היה אומר כל שאלא אומר שלשה דברים אלו בפסח וכו'. ידוע דעת הג"ק ד"ש להחמיר בשיעורים כי הציצים נתקטנו במשך הדורות, ומקורו צל"ח כאן, ח"ל: והואיל ותציבא מזה בשעתה וצליה זו זריצין לאכול כזית מזה וכן מרור ולשתות מן ארבע כוסות רביעית של תורה, צריך אני לזכר שיעור הכזית ושיעור הרביעית מה שעולה לדעתי שנתצבר לי במופת שהוא שלא כדברי השו"ע, כי באמת מצוה צ"ע (סימן תפ"ו) ששיעור כזית הוא חצי ציה, ואמנם לפי שנתצבר לי ע"פ מדידה שהציצות המצויות עתה ציינו הנה הציצה שלימה שצומנינו הוא רק חצי ציה מציצים שבהם שיעורי התורה, והמופת הזה כי שיעור חלה הוא מ"ג ציצים וחומש, והתוס' יו"ט מדד שהוא "פינט", מדה ישנה שמצאתי כאן בצואי לפראג, ואני מדדתי ומצאתי שהוא פחות מפינט, ושז עשיתי כלי המחזיק שבע אגודלים פחות צ' תשיעיות באורך ורוחב ורום מרובע שהוא שיעור חלה המפורש צ"ע צ"ד (סימן שבוד), והוא על פי חשבון של שיעור מקוה והכלי זה מחזיק מעט יותר משני זיידלך שהוא שני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ציצים וחומש הוא הל"מ וכן שיעור מקוה הוא הל"מ, ועל כרחק שנשתנה צומנינו, או שהאגודלים נתגדלו, והנה גדולים יותר מהאגודלים שהיו צימי התנאים, או שהציצים נתקטנו והנה צומנינו קטנים ממה שהיו צימי התנאים.

וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו צימי חכמי ש"ס, וע"כ הציצים צומנינו נתמעטו, ולכן אני מזהיר שעל פינט קמח יקח החלה בלי צרכה כי לא באתי להקל על שיעורא של התוס' יו"ט, אלא צרכה לא יברכו עד שיהיה שני פינט קמח מחזיק מעט יותר, וכיון שנתצבר שהציצים שלנו נתקטנו על מחיתם, אם כן שיעור זית שהוא חצי ציה הוא כציצה שלנו וזכה אשער באכילת מזה ומרור בכל שיעורי התורה, ושיעור רביעית של תורה על פי מדה זו הוא יותר מרובע זיידל של הזיידל הישן שמצאתי פה ק"ק פראג, וצוידל יש ג' רביעית ומחצה מרביעית של תורה לערך, ופורתא לא דיינין לחומרא. ע"כ.

ובאבות כן דעת הגר"א במעשה רב (סימן קז) והתחם סופר במשורה (או"ח סימן קכז). וע"ע צליקוטי הערות שם

למה כתוב צ' צבורים ועניית ואמרת דהיינו שיאמר בקול גבוה וצ' ודוי מעשר כתיב ואמרת ולא כתיב ועניית וע"ז חריך ר"ש דצדור מעשר אומר שצחו שצבר הקדש ועשה מלות השם צריך לומר בקול נמוך דלריך להיות עניי ושפל אצל צ' צבורים דמספר גניי יספר בקול גבוה וכן פי' רש"י בסוטה שם.

שבעינין מהכא עכ"פ דארמי אובד אבי הוא ג"כ גנות ומעטה קשה לי למאי צריך לומר עוד עצדים היינו או שצבר הנהר וגו'. ועוד קשה למה לא פירש במתני' הני פסוקי דגנות ודשנה כמו דמני ארמי אובד אבי וגו' ואף דלפי המסקנא בסוטה ד' ל"ב גנותו דר"ש היינו נערו ופי' רש"י דהיינו צרת לבו וכו' מ"מ למד פתח בגנות היינו עצדים היינו ג"כ צ"ל דגנות היינו נער וא"כ למה לא אמר גנות היינו ארמי אובד אבי.

ובראה לתמן הכל כצ"ד דהנה מתני' דקדר של פסח נשנה בזמן שצית המקדש קיים כדתן הלילה הזה כולו עלי ובזמן הצית באמת היה די צ' ארמי אובד אבי כדי להתחיל בגנות ולסיים בשבת, אמנם עיקר השבח היה מספר בפסוק ויצאנו אל המקום הזה וכמו שפי' הספרי שזה בית המקדש, וזה עיקר השבח שהשי"ת משרה שכינתו בבתוכו צצית המקדש ומפני כך דייק במתני' מתחיל בגנות ומסיים בשבת דהיינו ודורש וכו' עד שיגמור כל הפרשה כולה פי' שצריך שיאמר גם הפסוק ויצאנו אל המקום הזה שבה עיקר השבח, ואף דגומר כל הפרשה כולה לאו דוקא דלאנו אומר קרא דועתה הנה הבאתי דשייך לצבורים, ונקיט לישנא דמתני' דצבורים פ"ג מ", מ"מ חני יגמור כל הפרשה כדי לרבות פסוק ויצאנו אל המקום הזה, וכל זה בזמן שצית המקדש קיים, אך לאחר החורבן צודאי לא אמרו ויצאנו אל המקום הזה, ואפשר דצצול אפילו בזמן הצית לא אמרו ויצאנו אל המקום הזה, ומעמה היה חסר עיקר השבח צ' ארמי אובד, ואף שמשתנה לא זזה ממקומה ונשנית כמו שנשנית בזמן הצית מ"מ היו צריכין לפרש דמתחיל בגנות ומסיים בשבת היינו שיאמרו פסוקים אחרים של גנות ושל שבת דצ' ארמי אובד יש כאן גנות אצל עיקר השבח נאצר צעוה"ר.

וע"ז כן אמר רב דאמרין הגנות מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ולעומת זה השבח דעכשיו קרבנו המקום לעבודתו, דאף שחרב ציה"מ מ"מ עיקר השבח שקרבנו המקום לעבודתו נשאר לנו. ושמואל אינו חולק על רב אלא שרואה להוסיף פסוק מן התורה אשר בו נאמר עיקר שחא דישיראל וע"כ אמר עצדים היינו וסיפא דמאמר ויצונו וגו' לטוב לנו כל הימים וגו' וזה הוא ג"כ שבת שנשאר לנו כל הימים אף בזמן שאין ציה"מ קיים.

והנה צירושלמי (דף ל"ז ע"ג) לא הביא אלא מימרא דרב ח"ל שם רב אמר מתחילה צריך להתחיל בעצרה הנהר ישבו אבותינו וגו' ואקח את אצביס וגו' ואפשר שבא"י לא אמרו אלא הגדה דרב ולא אמרו הוספה דשמואל, אלא בצבל הנהיגו לומר גם דשמואל וכן אנו נוהגין ומתחילין דשמואל מפני שהוא פסוק של תורה ואח"כ אמרין הגדה דרב שהוא פסוקי דיהושע. ע"כ.

*

ושיעורו חכמים לפי גודל האחרון הציוני כשגמר פריו לגמרי לפי אותו השיעור אם גדל עכ"פ עד כזיה כזר ראוי להקרא פרי, אעפ"י שסופו להתגדל יותר מ"מ כשיעור זיה כזר מיקרי פרי. ואין זה ענין לפלוגתא אחרון הבוסר שעמד בזה הרא"ס צביאורי סמ"ג ופ"י סס"י תרמ"ח, ויעיין בתשוב' חכם נצי ס' קס"ה שהרעיש העולם, ולפע"ד פשוט כי הבוסר הוא באיכות וזיה ככמות, והנה שיעור בוסר בעצם כפול הלצן אין הכוונה בגודל פול הלצן, אלא כפי שיעור גידול העצם הציונים [אם הם עדיין בשיעור כפול הלצן אזי איכותן עדיין איכות הבוסר, וממילא כל ענב שאיכותו וטעמו כאיכות הענבה הציונית] כשהיא כפול הלצן הרי היא בוסר, אבל לעולם עינינו רואות אשכולות יפות ומהודרים ומלאם בתוכם ענבים קטנים מאוד והמה מתוקים כדגש מבוסלים כל כרכם ואין אלו בוסר אעפ"י שלא הגיעו ולא יגיעו לעולם לפול הלצן כי איכותם הוא איכות ענבה שזשלה כל זרעה, וכן ימצא איכות הוא באתרוג וכל הפירות ואפילו יהיו גדולים הרבה יהיו בוסר ואפילו קטנים יהיו מבוסל כל זכרו, ואני נצוק מאוד ברוב או כל לימוני"ש שבמדינתנו אם אינם רק בוסר, ונפקא מיניה לענין שבת במג"א ס' ש"ך סק"ו ח'.

ואמנם אע"ג שהגיע האתרוג להאיכות שאינו בוסר, מ"מ עדיין אין שם פרי עליו [עד] שיהיה גדול בכמות כשיעור זית למר וזיה למר, והיינו לפי ערך אחרון שנגמר בתכלית גידולו, הציוני ראוי להקרא בשם פרי לכשיהיה כזיה, אבל פחות מזה אפילו אינו בוסר באיכות מ"מ אינו פרי בכמות ומיושב דברי סמ"ג לפע"ד.

וא"כ לעניינו ראוי לומר כי הכל לפי הזמן, אם נשתנו הצינים גם האתרוגים נשתנו, ולפי תכלית גמר גידולי האתרוגים שזומנינו ככה יהי' שליש או חצי גמרם שראוי להקרא פרי לענין הכמות כשיהיה כזיה שזומנינו, וכך יפה לנו שלא להציע את ישראל בחדשות שלא שערו אבותינו, ומלמי כבר אמורה החדש

אפור מן התורה בכ"ב מקוב. ע"כ. עיי"ש שהאריך בזה.

ומביק: מ"מ צהא סלקינן דנראה דהכל לפי הזמן, ואם הגאון ה"ל"ח אמר להחמיר, מ"מ להורות לאחרים לאסור להו ולצטל נמי ממנזות עשה של אחרון צמידי דלא ברירא לן לא נראה לי, דאם אין האיסור ברור כאחרות שהיא אסורה לא נאמרה [שבת קמ"ה ע"ב], והלל אמר הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם [פסחים ס"ו ע"א], ומכ"ש בשיעור אחרון דלא כתיב אלא פרי וכמו שכתבתי לעיל גם ה"ל"ח מודה לפע"ד. ע"כ. וע"ע שם בליקוטי הערות.

*

מתני'. שם. עיין במהרש"א שכתב בטעמו של ר"ג, דלכאורה בשלמא בפסח כתיב ואמרתם וגו', אבל במזה ומרור טעמא מהו, ועיין בתוס' שכתבו מטעם היקש, עיי"ש, והמהרש"א כתב, משום דבאכילת מנה כתיב, ו' ימים תאכל עליו מצות וגו' למען תזכור את יום תאכלת וגו', וכן מרור נכלל במה דכתיב וזכרת כי עבד היית וגו' ויפקד ד' וגו', וחכירה הוא צפה, עיי"ש. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן בא) מ"ש בזה.

*

באורך, ומ"ש החתם סופר (או"ח סימן צג) ושם (קובץ חשובות סימן יז) ובהערות שם.

אולם בשו"ת תשובה מאהבה (חלק ג דף ס"ח ע"ב) הביא את דברי רבו ה"ל"ח הנ"ל, וכותב: ולפענ"ד נראה שמו"ר הגאון חשב לפי אגודל שלו, והוא היה ארוך בדורו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ורוחב אגודלו היה כפול משל אדם ציוני, כנודע לכל מי שזכה להכירו, ולכן יא לא שיעור גדול כזה. וכדברים האלה אמרתי למו"ר הגאון צמ"ח חיותו ונענע לי בראשו ושחק. ע"כ.

וע"ע צביאורי הלכה (סימן רעא) ד"ה של, שהביא את דברי ה"ל"ח הנ"ל, שמדד שיעור קמה לחלה עפ"י חשבון האלצעות, וגם עפ"י חשבון הצינים, ומלא שעפ"י חשבון האלצעות הוי כפל מעפ"י חשבון הצינים, ועפ"י שפט שנתקטנו הצינים, והאלצעות לא נשתנו, וממילא כריך לרביעית כפל מצינה ומחלה עם הקליפות, והיינו ג' צינים.

והקשה ע"ז צביאורי הלכה קושיא חמורה, דבש"ס דיומא (דף פ), מוכח דשיעור מלא לוגמיו צב' צדדים באלם ציוני הוא יותר מרביעית, עיי"ש בתוס' ד"ה ה"ג, וכ"כ הר"ן וש"פ, ואי ס"ד ששיעור רביעית צומנו הוא כפלים, דהיינו שיעור ג' צינים שלנו, א"כ מלא לוגמיו באלם ציוני משני הצדדים הוא יותר מג' צינים, דהא הוכיח ה"ל"ח, דאף צומנו לא נתקטנו האלצעות, א"כ פשוט דכה"ג ביתר מאציריו, וזה כבר בחנתי ונסיתי בכמה אנשים ציונים המלא לוגמא שלהם משני הצדדים, ועלה לכל היותר רק עד שני צינים ציוניים בקליפותיהם, הרי דצינים שלנו לא נתקטנו כ"כ רק אחיה שיעור קטן לצד, או אפשר דלשיטת הר"ן דלא קים לן בשיעורו, אפשר דהוא יותר מרוב רביעית, והוא כשיעור זיה, וממילא משני הצדדים הוי כשיעור צ' צינים. ע"כ.

וע"ע בדברי החזון איש (או"ח בקי' השיעורים סימן לט) שדעמו כדעת ה"ל"ח, והאריך לדחות קושי' המ"צ על ה"ל"ח, וע"ע לגיסו הרה"ג ר"י קניבסקי בספר שיעורין דאורייתא שהאריך גם כן בזה.

וע"ע להגאון רבי אברהם חיים נאה בספר שיעורי תורה, ובספרו שעורי ציון.

וע"ע צמ"י אדם (בכל קבח סעיף טו) ותוספת חיים שם, וערוך השלחן (יו"ד סימן שכד סעיף ה-ו) ושם (סימן קסח סעיף יג) ושו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן סט) ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן ד).

וע"ע בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפא) שנשאל ע"ד אחרונים קטנים כשיעור זיה מלומממת שזומנינו, שפקפק השואל לפי"ד ה"ל"ח שהצינים נתקטנו, א"כ אחרונים הללו אין בהם כשיעור המפורש בש"ס וש"ע סס"י תרמ"ח.

וע"ז השיב: יש להשיב ולומר דאין שיעור אחרון דומה לשארי שיעורי תורה שמשנה רבינו ע"ה מסר לנו שיעור זיה שזומנו וגאמר אפילו אם יתקטנו הצינים צומנים האחרונים מ"מ השיעור לא ישתנה, משא"כ הכא באתרוג פרי כתיב בקרא וכל שלא נתגדל כ"כ שיהי' ראוי לקרות פרי לא יא ידי חוצתו,

(סימן חקפט) שאינם רשאות לנרץ על מ"ע שה"ג. והעלה שם שיטתו מפי האנשים ואלו ידי חובתן. עיי"ש. והאחרונים לא הסכימו בדבריו.

*

מתני'. ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים. ידוע מ"ש בהגש"פ הנדפסים דאם חל ליל פסח צמו"ש ז"ל מן הפסחים ומן הזבחים, ועיין להרצ ר"צ עפשטיין בעל תורה חמימה בספרו מקור צרף שהאריך בזה, וכ' דטעות נשתרצה מהמעתיק הראשון, כי היה כתוב "צמ"ש" מן הפסחים ומן הזבחים, והיינו כמ"ש אללנו בגליון המשניות, "צמשה שבגמרא" מן הפסחים ומן הזבחים, כלומר כך הגירסא צמשה הנדפס בגמ', וטעה המעתיק וחשב שזה ר"ת "צמוצא שבת", ופיענח הר"ת עד", וכך נשתרצה הטעות אשר יצבו עליו כמה גדולים ליישב, ואינו אלא טעות בעלמא. עיי"ש ואין הספר תח"י כעת.

*

גמ'. מצה צריך להגביה וכו'. עיין בשו"ת מהרי"ל (סימן נח) דמדאמר מנה צריך להגביה וכו', בשר א"ל להגביה וכו', משמע אצל רשות צידו להגביה, והא דדרבה אסור לו להגביה הוה ליה למימר, מפני שגראה כמקדש ונמצא כאוכל קדשים בחוץ. ואם נאמר שגבא לא חושש למראית העין אם הגביה אז יחא, או שגבא מדנקט ברישא דמילתא צריך נקט בסופא אין צריך.

וע"ז כותב: ההיא דבשר אין צריך להגביה, בסמ"ג גירסות ישנות והגאונים היו בשר אין צריך להגביה מ"ט שגראה, [וכן הוא גרסת ר"ח על גליון הגמרא, ועיין גרסת הרא"ש ורי"ף] ולא בגירסות רש"בם [ד"ה ה"ג בשר, וכן הוא ברש"י ובגמרא] דגרים ולא עוד [וכו'], דודאי לגירסא זו הוה אסורא, אצל לגירסת גאונים מסתמים דאין צריך מכה האי טעמא. וכמדומה דשינוי הגירסא תלוי בפיו, דהא דאסור לאדם שיאמר בשר זה לפסח לפי הגאונים דווקא בזמנא דחיי, [בהמה בחייה] ולרש"י והמס' אפילו לאחר שחיטה שלא יאמרו מחיים הקדישו לכך או עכשיו מקדיש. ע"כ.

*

גמ'. כומא פטור מליומר הגדה. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל ד סימן כא) ושו"ת דבר שמואל (סימן יב) וכסא דהרסנא (סימן עג).

*

גמ'. שם. בשו"ת שאילת יעקב (חלק ב סימן סז) נשאל אמ"ש בספרו שערי שמים (דף בד ע"ב), וז"ל: קומא אינו חייב בה אלא מדרבנן, ואעפ"כ יכול להוציא אחרים י"ח, עיין תוס' בפרק ד' דמגילה (יט). ע"כ. ושאל ע"ז שהוא נגד מסקנא דכאן דמסקינן דר"ש ור"י פליגא ארז אחא בר יעקב, וס"ל דזה כי כתב בעבור מנה ומרור הוא דלתיא, וכן סתמו כל הפוסקים ולא מצינא בשום פוסקים כ"א בדינו ירוחם, ש"י וז"ל: קומא פטור מליומר הגדה כמו שפטור מכל המצות ומ"מ חייב בכל מדרבנן, ולהוציא הרבים יכול להוציא למ"ד מנה בזמן הזה דרבנן דלתיא

מתני'. שם. ז"צ ההמשך של חייב אדם לראות וכו', לדברי ר"ג. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן נא) שכתב לפרש עפ"י ד"ה הל"ה, דשיעור הכתוב דואמרתם זבח פסח וגו' כך הוא, דכתיב מקודש, והי' כי תצאו אל הארץ וגו' ושמתם את העבודה, ומשמע לאפוקי קודם ציאתם לארץ, ועיין קידושין (ל"ז), וע"ז אמר, והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם, לכם דייקא, בהיותכם אתם עדיין במצרים, וע"ז הו' התשובה ואמרתם זבח פסח וגו' אשר פסח על בתי בני ישראל וגו', היינו בעבור היותנו ערומ וערי', שלא הי' בדינו זכויות, ונתן לנו דם פסח ודם מילה, וזכויות אלו המצות נגאלו, כלומר דלא הו' טעם המצוה, רק טעם ההלכה, בעבור עשייתנו המצוה. עיי"ש.

ובזה יש ספיר שייכות להצ' ענינים, דהרי לפי מה שהזכיר מקודם, דלררץ להזכיר צפה, ואמרתם זבח פסח וגו', הרי לפי הנ"ל, הדברים הנ"ל, שייכים בפסח מצרים דוקא, ומה להם שייכות לדורות, על כן מקיים ע"ז, חייב אדם לראות עצמו כאלו יצא ממצרים וכו', וממילא יש שייכות למצוה זו גם כהיום הזה. עיי"ש.

*

מתני'. שם. עיין צר"ן ש"י דלא יצא י"ח, לאו דוקא הוא, אלא שלא יצא י"ח כראוי.

וכיו"ב כי בתי הרש"ב צרכות (ה ע"ב) גבי הקורא ק"ש עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא. עיי"ש. וכ"כ הב"י או"ח (סימן רצא) דד"ה ושותה מלא לוגמיו.

*

מתני'. שם. לכאורה הקשו המפרשים, כיון שגמא רומא לגאולה ומרור רומא לשעבוד, היה להקדים מרור למנה, שהרי השיעבוד קדים לגאולה. עיין בל"ח כאן מ"ש בזה. וע"ע בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטער (סימן כד) בזה.

*

מתני'. שם. עיין על חיים עה"ת (ח"א פ' בא דף מו).

*

רשב"ם ד"ה פתח ואמר. מ"ש "לאחר שאילת הנץ" ז"ב, וכתב בספר צרכת אצרהם שיש כאן ט"ס, וז"ל: "לאשה", אלא שהמעתיק טעה שחיצת "לאשה" הוה ר"ת, וכ' פתורנו לאחר שאילת הנץ, ר"ת לאשה. וע"ע מ"ש בזה בספר שם אפרים (פ' ויחי).

ובספר דקדוקי סופרים כי שז"ל: אחר שאילת העבד.

דף קמז ע"ב

מתני'. וחותם בגאולה וכו'. עיין בשו"ת כפי אהרן (ח"ב סימן ח) שמפקפק אי הגשים יכולות לערוך את הקדר לעצמן, ושורש הספק משום צרכת אשר גאלנו שנתקנה על ההגדה, דהו"ל מ"ע שה"ג שהגשים פטורות ואיפסק בשו"ע

הנוגע לדעת רבינו ירוחם אע"פ דהרצ"י מחי לה אמוחא לאו כיפי תלי לה. וגמרא דהחוב ידועה אעפ"כ מצינו פוסקים שעמדו בשטח רבינו ירוחם ופסקו כר"י ולא אטריח עכשיו בזה, רבותא למחשב גברי. אבל ע"פ שורת הדין בכללי הש"ס. הדין נותן דהלכה כר"י נגד ר"מ (ולא נעלם מאחי על מה סמכו הדוחים דעת ר"י) וזו היתה דעת רבינו ירוחם בכוונת ה"ס דמתרצי לדר"י משום דס"ל הלכתא כוותי. וכן הבינו אחרים שאכמ"ל גם בספ"ע (סע"ה דצד"א פרי) נגעתי בך לחוש לדר"י דסומא פטור מכל המזות להחמיר עכ"פ, כך חזבנו וכן יפה לנו ודאי אכן מ"מ לא מהני לי פטורו מיד. דהא מ"מ ודאי חייב בכל מדרבנן מיהא. כמ"ש תו' אליבא דר"י וכן הסכמת כה"פ.

איברא בנ"ד דהגדה לדרבנן מיעטיה קרא בהדיא אפי' אליבא דרבנן דס"ל בעלמא סומא חייב בכה"מ ד"ת. הכא פטריה רחמנא מש"ה פסיקא לי דהכא ודאי שאני. וכן היא המדה בכל מקום גם בדברים של תור'. שהרי כאן ספק ספיקא, ספק אם הלכ' כר"י (דמידי ספקא לא נפקא כו') ואפילו את"ל דהלכה כרבנן דילמא בזה מודו דפטור כדאמרן לכן ודאי הדעת נוחתה לסמוך על זה בבאן עכ"פ ואין נאמר בפשיטות דלא קיי"ל כר"י דהא חזינן גמי דר"י גופיה מספקא לי' התם בהחובל ואמר מרש' הו"א מ"ד לי הלכה כר"י עבידנא י"ט כו'. ש"מ דמספקא לי' אע"ג דעבד עובדא בנפשי' הכא באגדתא וזהו ג"כ שקשה עלינו. ובאמת יש לתמוה על הרב"י. אדדחי לרבינו ירוחם מההיא דהחובל. ליקשי לי' טפי מהא דפסחים, דמיימי לה רבינו ירוחם ומפשט פשיטא לי' מהתם. והא איפכא איכא למשמע מהתם, דא"ה למאי אקטריך ילפותא דזה. וגם ר"י ור"ש עבדי עובדא דלא כוותי אפי' בזה. והו"ל להב"י לממחי לה בעוכלא מאותו מקום שבה.

אב"י באמת עפ"י יא' רבינו ירוחם זכאי דינו לגמרי. דא"א לחשוש שהביא רא' לחובתו ודקארי לה מאי קארי. אלא משום דבלא"ה ס"ל כר"י. כמו שהבין הוא ז"ל וגדולים זולתו. בדעת התו' ומשמ"ל. ואע"ג דבעלמא אחי רפיא. מיהא הכא כיון דמיהא ליה קרא למעוטיה מהגד' אליבא דראב"י. ודאי סמכין עלה למפטריה לגמרי. וזהו שאמ"ר שפטור מהגד' כמו מכה"מ. ותלי לה בדלא תניא. ר"ל הדיא דע"פ אלא משום דהדיא מקשיא דודאי וכדאי למסמך על ר"י וראב"י. כ"ש שדעתו בזה להחמיר. אע"ג דלא קיי"ל כראב"י במ"ש מנה בזה"י בזמן הזה דרבנן וגם בזה לא ברירא כ"ה. אע"ג דהניא כוותיה דרבא. הא הקשו עלה בתו'. דאחיא דלא כר"י דהלכ' כמותו נגד ר"ש גם במסקנא דסוגיא הג"ל לא מוכח מדי דאחיא למימר איברא עלה קסמכי ר"י ור"ש למעבד עובדא דלא כר"י. אע"ג דבעלמא הוה מספקא ליה. היינו משום דודאי הכא ס"ל כראב"י דמנה דרבנן (אלא דפליגי עליה בחדא וק"ל). ועפ"י נחזיר דעת רבינו ירוחם ז"ל שמשנתו קצ ונקי. והמשגיגים לא ירדו לסוף דעתו כלל. וקרינא עליה טובינא דחכימי. ואנא לא חכימאם סדרנא אנא אלפקטא נקטאי ריחא אחי לי ליר. מדבריו מזכר ג"כ מ"ש בראש מאמרי הנדרש בהלכתי דסומא בזה ודאי פטור מכל הני טעמי.

דרבנן ומוציא דרבנן כך פשוט בפ' ע"פ, וכבר השיגו בצ"י (סימן תפג), וז"ל: ויש לתמוה עליו דלא פטרו מכל המזות אלא ר' יהודה בפ' החובל ולית הלכתא כוותיה. עכ"ל. עיין בצפ"ח.

ותו' הקשה השואל, לדבריו דסומא אינו חייב בזה אלא מדרבנן ויכול להוציא אחרים י"ח, איך אחיא דרבנן ומפיק לדאורייתא, דהא אכן קיי"ל מנה בזמן הזה לדאורייתא כרבא סוף פריקין, וא"כ אף הגדה לדאורייתא, וכדמוכח מסוגיא הג"ל וכ"מ מדברי ר' ירוחם הג"ל. והא ודאי דהלכתא כרבא נגד רב אחא בר יעקב וכ"מ בכל הפוסקים וכ"מ גמי מדעבדין כרבנן וכהלל צענין הכריח' כי היכא דלא לימי מרור דרבנן ומבטל למנה לדאורייתא.

עוד הקשה, דמה שהביא ראיה מתוספת דמגילה דף י"ט לא מנא שום משמעות וראיה מזה שהתוספת כתבו שם לפי ה"א דסוגיא דפסחים דמשני מעיקרא דס"ל לר"י ור"ש דמנה בזמן הזה דרבנן, ומש"ה מפיק אחרים י"ח, וע"ז כתבו תוספת דאע"ג דלגבי ר"י ור"ש הו' תרי דרבנן ולעלמא הו' רק חד דרבנן אפי' מפיק אחרים י"ח דשאני גדול, אבל לדין דאית לן דמנה בזמן הזה לדאורייתא ודאי דאי נימא דסומא אינו חייב אלא מדרבנן לא מצי מפיק אחרים י"ח.

וע"ז השיב הגאון ר' יעקב עמדין: מעתה אבא לקושא רק מתחלה לריך אני להצעה קטנה עם שהיא ידועה לך ביותר. איך חזרו ספר עמודי שמים ושער השמים נעשה בחפזן ומיהירות אשר לא יסוער, לא יאומן כי יוספר למי שלא הי' אצלי בעת חזרו והדפסתו כאחת בלי שום סדר והעתק בתחלה. ולפי שהיתה המלככה רבה מאד בכל מיני דיני מנהגים והלכות וידיעות גלויות ונסתרות. דקדוקי תורה ומקרא ודקדוקי סופרים ומספרים. שכולם נקצו בזה על כל דף ממנו וקצר המנע. והוצרכתי למעט הכתב ולקצר הלשון מאד מעשהו בלעז שלא תכבד עלי ועל המעיין. ורדפתי האמנאם והכילות בלשון עד שלפעמים כללתי במאמר אחד קצר משלש או ארבע חידות, מה שלא היו מספיקין כל כך שורות. ואפשר יטורך באיזה מקומות דף שלם ויותר להיטיב הבאר של איזה מלות בלבד. וחזי מאי דקמן כי באמת קירתי ביותר. וסמכתי על המעמיק צענין שתספיק לו הערה קצרה ואיש תבונות ידלנה אף אם ודאי עמוק הוא קצת. אם יבקשנה כספק ימלאנה. ואומר בקצור האפשרי כפי מסת הפנאי.

בי לכאורה שפיר קאמרת קושא וגברא רבה רבן קמזינא ולא היית לריך להאריך בהבאת הגמרא דפסחים שבודאי לא היתה נעלמת ממני בעת כתיב זאת, מה גם עתה. הלא בחוס' דמגלה שסיימתי מקומן שם הוצאה. ואין יעלה עה"ד שאוכל להתעלם ממנה. אבל כוף אוזניך לשמוע שכל דברי אלה טובים ונכוחים וישרים למוציא דעת ומי לא ידע בכל אלה מ"ש ר"י ושהרב"י דחאו. גם לא יתכן לחשוך אותי שלא ידעתי מ"ש הפוסקים להלכ' דמנה בזמן הזה לדאורייתא בסמכס על דברי רבא נגד ראב"י. שבודאי לפוס ריהטא יש להם על מה לסמוך בכמה דוכתי כל זה ידוע לדרכי דבי רב ועם כל זה באמת אינו מוכח עדיין. ולא שום אחת מההנחות שצאו בדברך מוכרעת. כי אמנם

אמנם בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן טו) פשיטא ליה דבהגדה אפשר להוילא מתורת שומע כעונה. עיי"ש באור.

וע"ע מ"ש בזה החיד"א בספר כסא דוד (ק' גאולם עולם דף קי ע"ב).

וע"ע בשו"ת צשמים ראש (סימן קצג) ושם (סימן שמז) וכסא דהרנסא שם, ושו"ת עדות דיהוסף (סימן ט).

ולענין אי יוצאין סיפור יצי"מ ע"י הרהור, עיין בשו"ת האלף לך שלמה (השטות סימן ז) דאינו יוצא, וז"ל: הנה הראשונים הקשו דלמה אין מזכירין זכרה על סיפור יציאת מצרים ועיין בספר מעשה נסים להגאון מליסא מ"ש בזה ואני בחצורי מעשי ידי יוצר כחצוני בזה. אך ראיתי בפמ"ג שכתב כיון דהרהור כדבור דמי לכן אין מזכירין עליו כמו בק"ש וכו', ודבריו תמוהין בזה דודאי בסיפור יצי"מ לא מהני דהרהור דאינו דומה לשאר מצות התלוין בדבור דדוקא היכא דכתיב דיבור לזכר בזה אמרינן דהרהור כדבור דמי אצל יצי"מ כתיב והגדת לנכד הרי בעינן שמה' הגדה הראוי' לאחרים ובהרהור אינו נשמע לאחרים כלל ואינו יוצא דהרהור בזה ח"פ ונכון. ע"כ. וע"ע בשו"ת קרן לדוד (סימן פה).

*

גמ'. שם. הרא"ש בקידושין (דף לא) הביא דברי ר"ת דס"ל דנשים יכולות לזכר על מ"ע שהו"ג אע"פ שפטורות, וראיה ממ"ש כאן סומא פטור מלומר הגדה, ופריך וכו', מאן אמר אגדתא די רב ששת, רב ששת, די רב יוסף, רב יוסף, הרי מוכח מהכא מדלא פריך אלא ממה שמוציאים אחרים, אבל מה שזכרו הם עצמם לא קשיא ליה, אע"ג דאיכא זכרה אשר גאלנו. וכו' ע"ז הרא"ש, מיהו אין זו ראיה כל כך, דעדיפא מינה פריך. ועוד דבזכרה אשר גאלנו ליכא וזונו. ותימא הוא היאך תאמר וזונו במילתא דלא מחייבא וכו'. עיי"ש.

וע"ע במג"א (סוף סימן רצו) שבי' דאפשר שדעת הרמ"א דדוקא במצוה שיש בה עשייה רשאין לעשות ולזכר, אבל מצוה שאין בה אלא הזכרה כגון הבדלה אין רשאות. ואפשר דמה"ט לא נהגו לקדש הלבנה. ושם הקשה מדברי הרא"ש הני"ל, דמשמע דזכרה אשר גאלנו נמי שאין בה עשייה, אלא ההגדה, רשאות הנשים לומר כיון דליכא וזונו. עיי"ש. וע"ע בספר ישועות יעקב (סימן תכב סק"ו) מ"ש בדברי המג"א.

וע"ע בשו"ת כח סופר (סימן לד) שבי' לתמוה על המג"א, דמדמי זכרה הבדלה לזכרה אשר גאלנו, שבהדלה אין שום דבר אחר רק הזכרה מש"ה אין לזכר, אבל בר' אשר גאלנו שמזכרים אחר סיפור יצי"מ, אפשר לנשים ולסומא לזכר כיון שעושים מצוה קודם לכן, דמה לי מעשה מצוה או הגדה בפיו, ועקימת שפתיו לספר נסי ה' הוי מעשה המצוה. עיי"ש.

*

גמ'. קסברי רבנן מוצה בזמן הזה דרבנן וכו'. התוס' בראש השנה (דף לג ע"א) ד"ה הא, מציאים ראיה דסומא חייב במצוות דרבנן, מהא דמשני כאן, קסברי רבנן מצוה בזמן הזה דרבנן, שמע מינה דאינהו חייבים מדרבנן, עיי"ש. ודברי

אב"י לדידי טפי ס"ל מרבנן ירוחם ורבותא אנטריכי לאשמועינן דאפ"ה מוציא אחרים י"ח. והוא מרגינתא דלית לה טימי. ולא כרבנן ירוחם אמריה לשמעתינן בהא. אלא אחי' דמגלה קסמכי ודאי. בשני מקומות יצואר מה שאמרתי ברמז דק ע"י שזינתי חו' דמגלה. ואף אח"ל שדברי חו' אינן אמורים אלא לפום ההיא דסוגיא דפסחים. ולדידהו לא ס"ל אפ"ה שפיר קאמינא. ודוק מיניהו הכי. מדפשיטא להו לחי' אליבא דר"י דשאני סומא. משום שהי' חייב כזר (וזהו בפקח שנסחמא) וכן כחצוני עוד לחלק בין קטן לסומא (אפילו מעיקרו) משום שהוא גדול בן דעת. משו"ה איהו מפיק לזר חיצא. ואחי' תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן וכיון דלחית להכי. דוק מנה חו' חד דרגא דכי היכי דחזין דפשיטא לחי' דבסומא ודאי לא בעינן שוין במדרג'. ה"ה נימא אכן דלחי נמי חד דרבנן ומפיק לדאורייתא. דהיינו סומא באגדה. אע"ג דמפטר ד"ת. מיהא מדרבנן ודאי חייב בכל גווניא כדאמרן. וכיון שכן. שפיר מצי מפיק לזר חיצא דאורייתא. כיון דלא מסקינן ליה אלא חד דרגא. והשתא נמי א"ש דר"י ור"ש לא מפיקי נפשיהו בר מהילכתא. וסוגיא דעלמא דנקיטנן מנה דאורייתא. אע"ג דלעיל ניחא לי משכוני נפשי' אליבא דר"י. ולהראות פנים לכל זר. מ"מ מ"ש אני לפי שטתי הוא אמר בריר ושריר וקיס דוק ותשכח דברים מאירים כספירים. ולא תימא שנינוא דחיקא משנינא לך. ולא עוד אלא שכן נמלא בפירוש במדרכי בסומא דלחי' חד דרבנן ומפיק דאורייתא. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בחק יעקב (סימן תעג ס"ק לט) שבי', דהסומא שחייב בהגדה כשגיגה למנה זו ומרור זה, צריך לדלג חיצת "זו-זה", כדאמרין הכא בזנו זה, פרט לסומא, כי "זה" משמע שיכירהו במראית העין.

אמנם החיי אדם כתב דכיון שיכול להגביה, שפיר יכול לומר "זה".

אכן באמרי שמואל על המעשה רב (סימן קצא) כתב להעיר עליו, ממחני' דסנהדרין (ע"א ע"א) גבי בן סורר ומורה ומפשו בו ולא גדמין, בזנו זה ולא סומא, הרי דאף בתפיסה אם סומא הם לא שייך לשון "זה".

וע"ע בשו"ת בית שער (סימן רי) מ"ש בזה.

*

גמ'. והאמר מרימר וכו' מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף וכו'. מגמ' כאן משמע דיש במצוה סיפור יציאת מצרים משום שומע כעונה, אמנם בספר שבת פסק להגאון ר' ישמעאל הכהן (דיני מגיד, אות ב) מנאד לומר דלא יהא שומע כעונה בהגדה ליל פסח, משום שהחיוז הוא להגיד לאחרים כמ"ש והגדת לנכד.

ועיין בספר ישרי לב (או"ח אות ש שומע כעונה) שהביא בשם אביו הגאון בעל חקרי לב במערכי לב (דף קמו ע"ב) שהקשה ע"ז באמת מסוגיא דכאן. ועיין שם מש"כ ליישב דברי השבת פסח ולפרש את הגמרא בדרך אחרת.

*

גמ'. **שם.** עיין בתרומת הששן (חלק ב סימן קפח), ו"ל: ושם ידידיה אם כותבין אותו מיצה אחת או שמים, והבאת ראיה מטופס דהר"ך ו"ל שכתב פדה נור עמי נדב כה"ג מיצה אחת, לא דמי, דאותן שמות לא אשכחן דמחלקין להו בתרי שיטין כמו ידידיה, כדאיתא בפ' ע"פ אליבא דרב דנחלק לשנים ידיד חול יה קדש. ומסתמא ר"ל דומיא דהללויה דבתהלים דר' חייא, דהוה כתבין בתרי שיטין כדפירש רש"ם שם.

אמנם היה נראה דכיון דקאמר תלמודא ופליג ריב"ל דהללויה, ומנינו למימר דה"ה פליג ריב"ל אידדיה, וכדריב"ל קי"ל אפי' כנגד ר' יוחנן, כמו שהוכיח ר"ת מההיא דמגילה דכזה"נ וצבה"מ, ור"י הלכתא כוותיה כנגד רב ושמואל כדאיתא פ"ק די"ט, אך לגבי ר"ת לא ברירא כלל אי קי"ל כריב"ל. ומ"מ נוכל דהא דקאמר רב ידידיה נחלק לשנים ר"ל אם ירצה, אבל ה"ה אם יכתוב מיצה אחת שפיר. וראיה צבת היענה דקמי בתקון ס"ת ובס"ת עמדה דכותבין בחד שיטה, ואע"ג דבפ' א"ט [חולין סה] מסיק בזהדי דבתרי שיטין כתבין. אלא ע"כ ר"ל אם ירצה, ולכן נראה דכותבין ידידיה וכה"ג מיצה אחת בגט לא הפסיד. ע"כ. וע"ע בשו"ת תורת אמת (סימן כא) ושער המלך (פ"ד מהל' גירושין ה"יב).

*

גמ'. ודל"ל זה מי אמרו וכו'. עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן א).

*

גמ'. **שם.** בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן יא) נשאל אודות עיר אחד שנעשה להם נס שניצלו מנצחם אם מותרים הם לומר הלל ציוס ההוא שניצלו.

והביא שם בתו"ד מ"ש בגמ' כאן, הלל זה מי אמרו נביאים שציינים תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם ולכשנגאלים אומרים אותו על גאולתן. ולפ"ו היה נראה דשפיר נאה לתקן לומר הלל כשנעשה נס לקהל ישראל צעירים ונביאים הראשונים כן תקנו.

ובותב שם: אמנם לבי מהסס טובא שלא ראיתי להרי"ף והרמב"ם והרא"ש שכתבו זה שיש לומר הלל כשהצבור נושעים מנצחם ואם הדברים כפשטן ה' להם ללמדנו דין זה. ועלה על לבי לומר דאפשר דבדרי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דתקנת נביאים היתה כשנעשה הנס לכל ישראל דוקא. אבל עתה כי הן בעון עם ישראל מפוזר ומפורד ואיתרחיש ניסא לקהל ישראל אשר צעיר אחת צוה לא תקנו נביאים לומר הלל ומשו"ה השמיטוהו.

והבי דייקי דברי רש"י שפירש שם ו"ל ועל כל צרה שלא תבא עליהם לישראל מעליא הוא דנקט כלומר שאם חס ושלום תבא צרה עליהם ויושעו ממנה אומרים אותו על גאולתן כגון חנוכה עכ"ל. מוכח מדברי רש"י ו"ל דהתקנה לא היתה אלא על חשוד' כל ישראל מן צרתן ומש"ה כתב כגון חנוכה דאי סבר

התוס' ז"צ, דלילמא הכא לענין מנה והגדה נחתיב גם קומא מדרבנן מטעם שגם הם היו באותו הנס ואין ראיה לשאר המצוות.

ועיין בשו"ת הר נבי (או"ח ב סימן סו) שנשאל בהנ"ל, והאר"ן צוה, ותו"ד דהך טעמא שאף הם היו באותו הנס אין זה כלל מוחלט שמטעם זה יתחייב כל קוג שיש בו טעם זה, אלא דוקא היכא דעיקר המצוה בכללות נהחדשה בשביל הנס ושבו כשאלו באים לדון על איזה פרט ולחקור אם גם פרט זה נחתיב בתוך הכלל, אמרינן ויל בחר טעמא דמכיון דכל עיקר המצוה שורשה הוא משום הנס, ממילא ודאי פשוט דגם מעיקרא נכללו בתקנתן כל אלה שנשתתפו ליהנות מן הנס, הסבירא הוא דלא פלוג בתקנתן, דכשם שהם שוים בענין הנס ממילא דהם שוים בחיוב המצוה שנחתיבו בשביל הנס, משא"כ במצוה שעיקרה מן התורה, מה שחז"ל מוסיפים להמשיך את חיובה גם לזה"ו, שרש תקנה זו אינה בשביל הנס אלא דווקא היא מדה הנוגעת ברוב מצוות התורה שכל שנחתיבו בזמן הצית יש תקנת חז"ל לחייב מדבריהם גם אח"כ, וכענין שאמרו מהרה יצנה ציהמ"ק וכדי שלא תשכח מצוות התורה, ולכן במנה והגדה למ"ד דבזה"ו דרבנן, מעולם לא עמדו למנין לחייב במצוה זו משום הנס, אלא דחקו להמשיך את מצוות התורה שכבר נחתיבו זה ומהרה יצנה ציהמ"ק, ממילא דשבו אין צוה טענה לחייב קומא שאף הוא היה באותו הנס, דכאן לא היתה כלל תקנה מפני הנס, אלא דלמ"ד דקומא חייב, ע"כ דהטעם הוא משום דרצו לחייב את הסומא שיהא כשאר ישראל, א"כ שפיר מוכיחים התוס' דיש בקומא חיוב דרבנן, ואף אח"ל דהך סוגיא כר"מ, מ"מ מדר"מ נשמע לר"י, דקו"ח הוא, דאם לר"מ חששו במצוה חדא לחייבו שיהיה כשאר כל מכה"כ לר"י שלא יתראה כעכו"ם. עיי"ש.

*

גמ'. **שם.** בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לט) כתב לפרש דברי הגמ', דכיון שכל החיוב הוא דרבנן שפיר החמירו עליו חכמים, שאף קומא שאינו יכול להראות על המנה, מ"מ מחיוב הוא בסיפור יציאת מצרים. ולפי מסקנת הגמ', שלא דרשו גזירה שוה זה, קומא חייב בסיפור יציאת מצרים ולא תלויה כלל מצוות סיפור יציאת מצרים במצוות אכילת מנה, ואף שקומא פטור מכל המצוות וממילא פטור גם מאכילת מנה, מ"מ מדרבנן חייב בסיפור יציאת מצרים.

ובהגדות הגר"מ הארלווין רוצה לפרש, שגם למסקנא ז"ל דמנה צוה"ו דרבנן. ועיין בהגהות מנפח איתן.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק ט סימן קמ).

*

תוס' ד"ה ה"ג ונאמר לפניו. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן א).

דף ק"ז ע"א

גמ'. הלאויה ובסיה וידידיה וכו'. עיין בשו"ת משב"ץ (חלק א סימן קעז) ושו"ת אדמת קודש (ח"א חלק אה"ע סימן מב).

וְלִבֵּי הדברות ולכל האמירות נראה שלא יאמרו הלל אחר חפלת י"ח בדרך שחקנו צי"ט ור"ח דע"ג דכתבנו לעיל לדקדק לעשות כמעשה הראשונים. וזה נראה לדעתי הקצרה לנר"ך לומר שלא לאמרו במקום שאומרים ההלל צי"ט ור"ח כי נודע כי כל עניני התפלות צנוי ומיוסד על אדני רזי עולם כמו שנראה מספר הזהר הקדוש ומכתבי רבינו הארי" זצ"ל דהכל מתוקן ומסודר בכוונות עליונות. ורז"ל תקנו שיאמרו ההלל אחר חפלת י"ח לסוד נכמס. ואין הדיוטות אף ולא ידענו אי אמירת הלל זה מושך שי"ך במקום הזה.

וְבִזְזָה תצין מה שאמרו בצרכות סוף דף כ"ח אמר להם ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיועד לתקן צרכת המינים עמד שמואל הקטן ותקנה. ולכאורה יפלא על גדולי ישראל ר"ג וחכמים מה חכמה זו לתקן דברות שהם בלשון הקדש ומה קאמר רבן גמליאל כלום יש אדם וכו' והלא התנוקות שיועדים לשון הקדש יכולים נגדל לתקן אותה. אמנם להיות כל אות ואת מהצרכות סו"ד שחלו ביחוד וחיווג המדות לכן נר"ך חכם גדול ורוח הקדש שורה עליו לכיין הדברים לפי סודן לידע פגם המיני והמשכת האורות לדחות יניקת הסט"א וכיוצא בדברי' העומדים ברומם של עולם והיינו דקאמר ר"ג כלום יש אדם וכו'. באופן דלדעתי הקצרה אף אם יר"ו לומר הלל לא יאמרוהו אחר חפלת י"ח. ושבת אפי' את רבני ליוורנו ז"ל יע"א שכאשר אירע להם שנת תק"צ לתפ"ץ נרת הרעש ונילו. תקנו תענית ציום ההוא בכל שנה ובשבת קדש לומר הלל הגדול כ"ו כי לעולם חסדו במקום שחקנוהו רז"ל בזמירות נעשימה וניגון יפה. ולא תקנו לומר הלל וכן ראוי לעשות. ע"כ.

אֲוִלָּם עיין בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן קצא) דס"ל דגם ביחיד או עיר אחת אם הנס הוא ממיטה לחיים שי"ך הק"ו מעבדות לחירות אומרים שירה ממיטה לחיים לא כ"ש.

וְעִינֵי בשו"ת שאלת יעב"ן (חלק ב סימן לו) ושו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן מה) ושו"ת שבת ליון (סימן כב) באורך, ושו"ת בית שער (אור"ח סימן שנט). וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ר' סימן סז).

*

גמ'. כל תלמיד חכם היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוחפות מר תכוניה. שנאמר שפתותיו שושנים נופות מור עובר. ידוע הקושיא מנ"ל מהך קרא הדרש של "תכוניה", הא לא כתיבא בהאי קרא.

וְעִינֵי למהרש"ל בשבת (ל ע"ב) שכתב בזה: נ"ב, ומה שקשה מנ"ל תכוניה, אמינא דסמך אסיפא דקרא ידיו גלילי והב וגו', והמצין יבין. ע"כ. ודבריו סתומים ותחומים.

ובעת מלאכי להגאון ר' אהרן דוד רובינשטיין אצ"ד קאוואטשאהאז, בספר יד אהרן (סימן מו) שכתב ליישב דברי המהרש"ל, עפ"י מ"ש בסוף חגיגה (כו ע"א) אמר ר"ל אין אור של גיהנם שולטות בפושעי ישראל ק"ו ממוצח ההב מה מוצח ההב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו ק"ו פושע ישראל שמלאין מזות כרמון וכו', עיי"ש

רש"י דכל צבור שצב עיר כשנושעים מנרתן יאמרו הלל וזו היא תקנת הנביאים לא הול"ל כגון חנוכה דלמאי כתביה והלא הדברים פשוטים דאם ח"ו באה צרה ונושעים יאמרו הלל ומה חסר לנו להבין דקאמר כגון חנוכה ואמאי לא חש שגבין דוקא תשועת כל ישראל כגון חנוכה. והגם שיש לנדר איזה נד. נראה ברור דדעת רש"י דלא תקון אלא כגון חנוכה דהיה תשועת כל ישראל וזו דעת הר"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הביאזהו.

וּבְהִרְבֵּי אמנת לן דכמה נרות היו לשונאי ישראל עיר או מדינה ונעשה להם נס ויש שקבלו י"ט צו ציום ויש שעשו מגילה ולא שמענו שקבעו לומר הלל.

אמנם ראיתי להרב המאירי ז"ל בחיבורו כ"י סוף פסחים שכתבנו ז"ל כל יחיד שאירעתהו צרה רשאי לקבוע עצמו לומר הלל באותו יום אלא שאינו מצרך וכן הדין בכל צבור ק"ה יסוד נביאים על כל צרה כשנגאלים ממנה עכ"ל (כפי אשר כתבתי בדברונתי). הראת לדעת שדעת הרב ז"ל שהדברים כפשוטן דכל צבור בכל מקום על תשועתם יאמרו הלל. וגם יחיד סבר הרב ז"ל שאם נעשה לו נס ונילו רשאי לקבוע לומר הלל באותו יום. ונראה מדברי הרב שגם צבור לא יצרכו על קריאת ההלל שקורין בתשועת נפשו מיד שזאת דמוכה דהשוה צבור ליחיד ומדסת' ש"מ דאף לפי דעתו גם צבור לא יצרכו.

וּשְׂמִיעֵנוּ שהרב הכולל ח"ק כמהר"ר יוסף פייאמיטה ז"ל תיקן בקהל עדתו שיאמרו הלל כשנילו מנרתם. ונראה דסמך על פשטא דשמעתא דפסחים (כי הרב המאירי הוא בכ"י ולא נמצא שם). אמנם לדעתי הקצרה לא מוכח מהפוסקים ז"ל הכי ולא סברי כהרב המאירי ז"ל. והכי נקטינן רבני ישראל מדורות ראשונים ואחרונים שלא תקנו לקרות ההלל בתשועת ה'. שוב ראיתי בתוס' סוכה סוף דף מ"ד ובסמ"ג ה' חנוכה דמפורש דבדריהם שתקנת הנביאים הייתה בתשועת כל ישראל כגון ישראל על שפת היס וכשנילו מכל מלכי כנען.

אמנם עינין תחזינה מ"ש תוס' והסמ"ג במ"ש בתעניות דף כ"ח יחיד לא יתחיל דש כמה פירושם והאריך הרא"ש והאחרונים הלא בספרתם ואין המקום אחי לעמוד על דבריהם. ומשו"ה לא תקנו רבני הדורות שיאמרו הלל בתשועתם דאכי' כמה סברות כהיה דתענית והתקנה לא הייתה אלא כל ישראל. והרב מהר"י פייאמיטה סמך על מ"ד דכל זה הוא בצרכה ולכן חייק לומר הלל בלי צרכה. ובס' המרדכי הביא דברי רבינו משה מאור הגולה ז"ל שהיה צנער גדול צים מאר וכשנילו קיבל תענית בכל שנה ואח"כ ציום אחר שמחה וי"ט ותפלה ומשלוח מנות וכל זה לו חרעו עד סוף כל הדורות ע"ש באורך דף ס"ז שקך מלא בטטה וכו' ע"ש. ואפי' הדל בא לדי שטה זו וראיתי שהם דברי הרמב"ם ז"ל וכמ"ש בשם הגדולים ח"א ומדבריו של הרמב"ם הראת לדעת דלא חייק לומר הלל אפי' בלי צרכה וצדילוגו. וכבר מדברי הרמב"ם הללו אני ההדיות הכרעתי כסברת הרב מהר"ם אלשקר ז"ל ס' מ"ט דמי שקבל לעשות י"ט ציום הגלגלו מנרה קבלה היו וכו' והרב פרי"ח במנהגי איסור חלק עליו ע"ש ומעשה רב של הרמב"ם קרי בחיל כמהר"ם אלשקר ז"ל.

תוס' ד"ה ה"ג שעומדים בבית ה'. בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן קיא) שאל את רבו הגאון בעל נודע ביהודה צביאור דברי המדרש המוצא כאן בתוס' שישן קמ"ז מומרים בתהלים, הרי ק"ג הם. ועיי"ש מ"ש ליישב על נד הדוחק.

והשיב לו הנו"ב: הנה כבר הרגיש בזה המג"א בספרו זית רענן שם צילקוט תהלים, וכחצ הם היו להם סימנים אחרים, וא"כ שאלת ראשונים היא זו, ואעפ"כ אכתוב לו דעתי, וידוע כי הדבר מפורש בתוס' אמנם המפורשות סתומות מאד, וצריך פי' לפרושין. והנה בערבי פסחים קי"ז ע"א בתוס' בד"ה ה"ג שעומדין כו', ולפ"ז אנו צריכין לומר הללו' הללו את שם וגו' אינו תחלת המזמור דלא יתכן שיהיו המזמור שני פסוקים ועוד דאמר במדרש קמ"ז מומרים יש בספר תהלים כנגד שנות יעקב חלף הוא סופו של שיר המעלות כו', ואחי שפיר דקאמרין לקמן רב אחא ב"ר יעקב דמתחיל הלל הגדול מבי יעקב בחר לו כו' דהוי תחלת המזמור כו' עיי"ש, ודברי תוס' הללו שכתבו ועוד דאמרין במדרש קמ"ז מומרים כו' הם מחוסרי הצנה, דמה ראי' הוא זה לא צריכה.

והראה פירוש, דהנה לפי הוצעת תוס' דלא יתכן שיהיה מזמור של שני פסוקים א"כ קפטייל קי"ז שהוא הללו את ה' כל גוים שהוא רק שני פסוקים לפי הוצעת תוס' אינו מזמור בפ"ע ושייך להקפטייל הקדום וגם לפי דברי ר' אחא ב"ר יעקב התחלת הלל הגדול מבי יעקב עד על נהרות צבל הוא הכל קפטייל אחד וכיון שהפסוקים הקודמים שהם הללו' הללו את שם ה' הללו עבדי וגו' אינן תחלת המזמור אלא סופו של שיר המעלות א"כ נחסר ג"כ קפטייל אחד וגם אשרי האיש ולמה רגשו הם אחד נשארו קמ"ז עיין במהרש"א. ע"כ. ונדפסו הדברים בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה תנינא קונטרס אחרון סימן קיב). וע"ע בשו"ת אריה דבי עילאי (סוף חא"ח קר' אבני זכרון סימן יג).

*

תוס' שם. עיין בשו"ת תחם סופר (יר"ד סימן רס) דמ"ש תוס' שאל יתכן שיהיה המזמור ב' פסוקים, ר"ל מזמור בתהלים דוקא, אבל פרשה בעלמא אפילו תלי פסוק מזינו. עיי"ש.

דף ק"ז ע"ב

גמ'. וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום וכו'. ידוע שיטת המג"א והגדול מרצבה (סימן רעא) דיוצאין ידי קידוש מה"מ בתפילת שבת, והמנחת חינוך (מצוה לא) הרבה להפליא ע"י, וכחצ לתמוה מש"ס דכאן, דצריך להזכיר יצי"מ בקידוש היום, כחצ הכא למען תזכור וגו' וכתיב הכא זכור וגו', והא גז"ש מגופי תורה, וא"כ כיון דבנוסח התפילה של שבת אין מזכירין יצי"מ, ודאי אינו יוצא מה"מ כלל. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת דברי מלכאל (ח"א סימן טו) ד"ה ועפ"י, וכן בהג' מאפה איתן ברכות (נא ע"ב) הביא דברי הפני"י

במהרש"א דלהתוס' הק"ו הוא שלא היה העובי יותר מדינר והב אעפ"כ לא נשרף העץ שמתחיו שהובב הדק מגין עליו וכו', מזינו עכ"פ שהובב עומד בפני האש מלשרוף וכאן נאמר שמתחיו שושנים נטפת מר וגו', שישב בצימה לפני רבו, ולכן עיי"ז ידיו גלילי זהב, דהיינו שניול מכויה ושריפה שהובב מגין על זה, ממילא נשמע ההיפך אם אין שפתותיו נטפת מר אז אין לו זהב המגין וכו'. עיי"ש.

והירצא ששמעתי ע"ד המהרש"ל דבר נפלא בשם מרן הגה"ק מאטמאר זי"ע, ועוד חזון למועד.

*

גמ' כי הא דרבה מקמי דפתח ליה לרבנן אמר מילתא בדדיחותא וכו'. עיין פני יהושע בהקדמתו למס' תבואות, שם דא"ל לפרש הדברים כפשוטם, רק באחד משני פנים, או שאמר להם פלפול ופידודא שלא אליבא דהלכתא, או דברי אגדתא המושכין לבו של אדם. עיי"ש בארוך. וע"ע מ"ש הגאון ממונקאטש בדברי תורה (ח"ה אות טט) מ"ש כנ"ל מדנפשיה.

*

גמ' שם. שמעתי בשם הרה"ג ר' אברהם צנימין קלוגער ז"ל בן הגאון ר' שלמה קלוגער, שאמר לפרש מ"ש שמתחיו בצימח ושושים צבואם עושים בצימה רבון קונס, דהנה מזינו במקו"א בגמ' דאחד מהאמוראים אמר המילתא בדדיחותא דוקא לאחר הלימוד, ולא כדעת רבה שאמרו מקמי דפתח בשמעתתא. נמצא כי בה"מילתא בדדיחותא" ישנן דיעות אם לאמרו קודם הלימוד או לאחר הלימוד, אבל הא כולי עלמא מודי דבשעת הלימוד צריכין לישב בצימחא וללמוד מתוך מורא ופחד.

ו"ז ש. "שמחים בצימח", היינו בקיום השמעתתא, "שושים צבואם", מקמי דפתח בשמעתתא וכדעת רבה, אבל "עושים בצימה רבון קונס", בשעת הלימוד צריכין לישב בצימה ולעשות רבון קונו מתוך יראה ופחד. עכ"ד ודפתח.

*

גמ' משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו ע"י הים. עיין מהרש"א שעמד איך אמרו אז יברך את בית אהרן, וכן יאמרו נא בית אהרן, הא עדיין לא ניתנה הכהונה לאהרן.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק אור"ח ד' סימן מ אות יב) שרצה השואל ליישב, ע"פ הגמ' וצחים (דף קב) שאמר הקצ"ה למשה כשערב לילך לגאול את ישראל ממצרים הלל אהרן אחיך הלוי אני אמרתי שאתה כהן ועכשיו אתה לוי ואהרן יהיה כהן.

וע"ז השיב: דזה רק אליבא דרשב"י ולא אליבא דריב"ק ואף אליבא דרשב"י משמע שמה לא הודיע זה לישראל דהא עד העגל היו הבכורות כהנים וצוחים דף קי"ז מפורש עד שלא הוקם המשכן עבודה בצבורות משהוקם המשכן עבודה בכהנים ולכן אין לתקן זה אלא שלא אמרו בלשון זה אלא יברך את הכהנים וכן יאמרו נא הכהנים. ע"כ.

*

ממספר שם הוי"ה ב"ה, עולה בגימ' כ"ו, אצל אס יעקב קרוי ישראל, הם ה' אומיות, ובכללם היה עולה י"ד אומיות, ולא היה נשלם שם הוי"ה, כי אז הו' בין כולם כ"ו אומיות, וע"כ צריך לקרוא לאברהם אברהם, להשלים ממספר השם כ"ו צמיון. אמנם עכשיו שיעקב קרוי יעקב ולא ישראל, שפיר אנו קוראים לאברהם "אברהם".

וזה שממנו, "ואגדלה שמך" דייקא, שיהיה שמך אברהם ולא אברהם, ע"י זהו שאומרים "אלקי יעקב" דייקא ולא אלקי "ישראל". ודפח"ח.

*

גמ'. שם. עיין בכתובות (ק"ע"ב) כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה וכו', וכתב ההפלא"ה שם, שמנינו כעין זה אצל אברהם אבינו, שאמר לו הקדוש ברוך הוא לעלות לארץ ישראל, ואז, ואעשך לגוי גדול, ופירשו חז"ל זהו שאומרים אלהי אברהם, כי רק אחר עלייתו לארץ ישראל יחד השי"ת אלהותו עליו, שהדר בארץ ישראל כמי שיש לו אלוה וכו'. עיי"ש.

*

גמ'. יבוא יהו חותמין בבוץ וכו'. בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן רטו) נשאל אודות תפלת "אל מלך רחמים", אם יוכל לתקן שיוכלו צידד כל שמות הנפטרים ולהזכירם כא"א בשמו ושם אבותיו.

והביא שם מ"ש בשו"ת נטע שורק (אור"ח סימן ח) ראיה מהא דאמרין כאן, יכול יהי חותמין בכולן וכו', בך חותמין וכו', הרי דיש מעלה ימירה בזכרה פרטיית.

וע"ז כותב המהרש"ם לדחות, דאין רא' כלל מכאן, דשאני הכא שהזכיר בתחלה את כולם, ולצסוף שיהי הלשון והזכיר רק את אברהם, בזדאי איכא הוכחה שיש יתרון לזה, ודבר זה מנינו בש"ס קידושין (ל"ה ע"ב) ומנ"ל דליחנהו בהשחתה וכו' מדשני קרא וכו' דא"כ יכתוב פאת זקנסם דנקט פאת ראשכם, וכה"ג איתא בכתובות (ס"ה ע"א) מנין שאין פוסקין יין לאשה וכו' אין מדשני וכו', ובתורות (י' ע"ב) שא"ה דשני קרא דיצורו וע"ש ברש"י ועוד בכמ"ק ע"מנו מספר, ואפי' אי שני רק בסידורא ממאי דנקט מעיקרא אחיא לדרשה כדאיתא בפסחים (ע"ז ע"ב) דא"כ לכתוב הצטר תאכל, וגם בלשון בנ"א מנינו כה"ג במש"ו הריצ"ש (סו"ס רי"ג) לענין צאי כוחו, דכיון שהזכיר בשטר גם צ"כ ובתנאי השיור כתב רק לעצמו ולא נקט צאי כוחו כדמעיקרא ש"מ דלכ"ו לו ולא לצאי כוחו ע"ש. וא"כ בנ"ד בכה"ג שהזכיר מקודם שלשת האבות וסיים רק באברהם שפיר יש לו יתרון, משא"כ בתפלת אל מלך רחמים שמוכיר את כולן וכו' צאנו ושם אציו אין שום יתרון אם יאמר כל התפלה לא' צפ"ע או לכולן יחד.

ועוד שהרי מנינו ברש"י פ' דברים אשר נשבע ד' לאבותיהם לאברהם ליצחק וליעקב, וז"ל: למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו עכ"ל, וכ"ה בספרי שם וא"כ אם יאמר הש"ן שהזכרתו נשמת כל המתים ואח"כ יפרוט שמויתיהם, הרי מזה

ועוד אחרונים שבי"ח קידוש בתפלה, וכ' ע"ז שאינו נכון, מכה הגמ' כאן. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת ר' יוסף מסלובאן (סימן ז אות א) ושו"ת דברי יואל (סימן טו אות ג) ודברי יואל עה"ת (שמות כו).

והנה, באמת מבואר בדברי הרשב"ם כאן ד"ה צריך שזכיר, "בין כולם בין בתפילה של שבת", הרי דס"ל דגם בתפילה צריך להזכיר יי"מ.

אמנם ברש"ש כאן העיר על הרשב"ם, דהרי אינו כן בנוסח התפילה שלנו. עיי"ש.

ובהגהות מראה כהן כאן, כתב, שנוסחת רשב"ם היתה בנוסחת הכל בו (ס"ס לה), בנוסח התפילה דשבת, וזכר למעשה בראשית וליניחת מצרים. ע"כ. ובאמת שכ"כ במחזור ויטרי (עמוד פב סימן קג), שצ"ל בתפילה של שבת צערצית וזכר ליניחת מצרים. וכן הנוסחא בחרמות חיים (דף סב ע"א). וכ"כ הגאון הנ"ל צ"ב דהעמק שאלה פ' יתרו (סימן נד סוף אות א), שבאמת יש נוסחאות בתפילה של שבת וזכר למעשה בראשית וליניחת מצרים, וכ"ה בכל בו (סימן לה), ולו הנוסחא רמז רשב"ם ד"ה צריך, בין כולם בין בתפילה וכו'. עיי"ש. וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב במפתחות אור"ח סימן לג).

וע"ע בשו"ת שאל ומשיב (מהדורא תנינא ח"ד סימן ס) ושו"ת חיים שאל (ח"ב סימן מג אות י) ושו"ת בנין שלמה (סימן כא) ושו"ת שערי דעה (ח"ב סימן ב) והג' הגרי"פ פערלא על ספר המצוות לרס"ג (ח"א דף קפו ע"א). וע"ע בשו"ת שרגא בטוהרה (אור"ח סימן ה עמ' נו) ומ"ש בזה"ש שם (אות ג) ומרפא לנפש (ח"ג סימן ח אות ב).

ובעיקר קו' המניח הנ"ל, עיין בשו"ת חתן סופר (ס"ס לב) שכתב ליישב דברי המג"א, דהנה באמת הרמב"ם השמיט הך דינא דראב"ז דצריך להזכיר יי"מ בקד"ה, ומ"ש המניח דסמן הרמב"ם עמ"ש הזכרת יי"מ בנוסח הקידוש, אין זה מספיק, שהיה לו להזכיר צפירוש דין המבואר בגמ'. ולכן נראה דה"ט דמהבדילתא לעיל (דף קו) דמקשה אין לי אלא בלינה ביום מנין מ"ל את יום, מוכח דלא כראב"ז הנ"ל, דאי ס"ד דצריך להזכיר יי"מ מגו"ש דיום כמ"ש ראב"ז, א"כ מנ"ל לקדש ביום כלל, דהא כוונת הבדילתא מהבדילתא המורה לילה בלשון את יום ולא אמרה צפי לילה, ומזה משמע שגם ביום איכא זמן קידוש, כשעברה הלילה ולא קידש, וכל זה אם מלת יום מיותרת, אצל אי נימא כראב"ז דלצטרין לגו"ש ליניחת מצרים, א"כ מנ"ל להזכיר כלל קידוש היום, אלא ע"כ דהבדילתא לית לה הגו"ש דראב"ז, ולכן לא הביאו הרמב"ם, וא"ש דברי המג"א ושאר האחרונים.

*

גמ'. ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם וכו'. עיין בשו"ת יהודה יעלה (חלק א אור"ח סימן י) שמציא בשם המפרשים לפרש כוונתם בזה, דאיתא בספרים דשמות האבות "אברהם יצחק ויעקב" היא בכלל מספר י"ג אומיות, כמנין אח"ד, וכן שמות האמהות "שרה רבקה רחל Leah" הם בכלל מספר י"ג אומיות, כמנין אח"ד, עולים בכלל

יהי הוכחה שכ"א כדאי צ"ע. ע"כ. עיי"ש שמסיק שליכא חששא צוה.

*

מתני'. בין הבוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה וכו'. עיין צש"ת רש"י (סימן שד) שפעם אחת שכתב ולא אכל מנה אפיקומן לאחר סעודתו קודם ברכת המזון, ואחר כך הוזכר. ולא רצה לאכול הימנה, לפי שהיה צריך לצרף אחריה ברכת המזון ולשמות מכוס של ברכה. ואי אפשר לשמות בין כוס של ברכת המזון לכוס של הלל. דאמרינן הכא בין הבוסות הללו אם רצה לשמות ישמה, בין שלישי לרביעי לא ישמה. ולא רצה לצרף עליו ברכת המזון בלא יין, לפי שתיקנו חכמים כוס שלישי עליה ונראה שהיא צריכה כוס. ואפילו לאחר כוס רביעי של הלל לא רצה לאכול מנה ולצרף ברכת המזון. מפני שהם לא התקינו אלא ד' כוסות בלבד, אבל כוס חמישי לא התקינו. ומפני כן נמנע מלאכול מנה אחר ברכת המזון, והחזיק טעם בדבר זה שאין צריך לחזור ולאכול מנה, לפי שסתם רוב מנות שלנו כולן עשויות כתיקון חכמים ויש בהם שימור לשם מנה. ומנה שאכל בגמר סעודתו עולה לו לשם מנה של מנוה, הואיל ונעשית בה שימור לשם מנה. עיי"ש.

*

מתני'. שם. צש"ת בית שער (או"ח סימן צו) כתב לדש דאם כבר גמר סעודתו ועשה אח"כ ד' כוסות שלא על הסדר וכמ"ש התוס' לעיל (דף ק), אסור לשמות עוד כוס לאחר קידוש במקום סעודה, דהרי הוא יין שלאחר המזון ומשכר. עיי"ש עוד צוה.

*

גמ'. ש"מ בברכת המזון טעונה כוס וכו'. עיין צש"ת הרשב"א (חלק א סימן שמב).

*

גמ'. שם. עיין צש"ת אגרות משה (חלק אה"ע א' סימן צה) איך יש לנהוג בצרכת חתנים בליל הסדר של פסח.

*

רשב"ם ד"ה בין ג' ד'. עיין צש"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קכה) לענין כהן ששמה יין בתוך הסעודה אם נושא את כפיו. וכתב: אע"ג דאמרינן בפרק ערבי פסחים צרש"ס צ"ש ירושלמי, דיין שבתוך הסעודה אינו משכר, אין למדין ממנו לענין ברכת כהנים דאינו משכר, דקאמר התם היינו דאינו טורדו כ"כ שלא יוכל לומר את ההלל, אבל לא יצטרף שאין דעתו ללוה, ואעפ"כ לא חששו והרי הוא שותה ב' כוסות אליבא דיקנא כל אחד מרביעיית א"כ כשנאסר הרביעיית היינו משום שצ"ש מעט וטעמא דמילתא דהנכנס לעבוד לפני ה' צ"ע דעת כלולה לגמרי. ע"כ. וע"ע צאר היטיב (או"ח סימן קכח ס"ק סד).

*

תוס' ד"ה למועז. עיין צש"ת חתם סופר (או"ח סימן קפה). וע"ע צש"ת שער אפרים תסופו מ"ש צ"ש חתמו הגר"י אשכנזי.

*

תוס' ד"ה רביעי. עיין צש"ת תשובה מאהבה (ח"א סימן א אות מב).

דף ק"ה ע"א

גמ'. ורבי יוחנן אמר נשמת כל חי. עיין בספר אמרי דוד על או"ח (סימן נא) שהביא מה שכתב המגן אברהם שם שמוחר לענות אמן דברכות באמצע ברכת ברוך שאמר, מכיון שלא מוכרה בגמרא. וכתב, ולפי זה צ"ע אם מותר לענות אמן באמצע נשמת שהוזכר במשנה פסחים (ק"ד ע"ב) וכמו שפירש רבי יוחנן בגמרא שם.

ובותב שם: אלא שיש לומר עוד טעם להחיר לענות אמן באמצע ברוך שאמר ונשמת וישתבח. כיון שהם ברכות לפסוקי דזמרה שהם שבת להשי"ת, וגם אמן הוא שבת להשי"ת. ולא גרע אמן מכמה מזמורים שמוסיפים בשבת ויום טוב בפסוקי דזמרה, וכמו שכתב הרמ"א (סימן רפא). ומטעם זה נראה שיש לענות גם כן בפסוקי דזמרה נקדישך ונעריך, ולגמור אמן יהא שמייה רבה, ומודים דרצנן, אף על פי שאסור לגמור אמירתם באמצע ברכות קריאת שמע, כמו שכתבו האחרונים בסימן סו. וכן מוכח ממה שכתב התרומת הדשן (סימן ג), שאין ראיה לאסור לומר פסוק ראשון של קריאת שמע עם הצבור באמצע פסוקי דזמרה, ממה שכתבו הגאונים דאסור לאשתעויי בין ברוך שאמר לישתבח, כי מהלשון משמע דהיינו דוקא דברים בטלים אבל לא דבר שצדקושה וכו'. אלא שסיים התרומת הדשן שם, שיש סבירא למונע לקרות פסוק ראשון דקריאת שמע עם הצבור באמצע פסוקי דזמרה, משום שאין צריך לקרות פסוק ראשון כשאני יושב ובטל. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן סה סעיף ב'). אבל לא שייך זה לגבי עניינת אמן ונקדישך וגמר אמן יהא שמייה רבה ומודים דרצנן. ע"כ.

*

גמ'. ואומר הלל הגדול וכו'. עיין צש"ת הרשב"א (חלק א סימן תג) ח"ל: שאלת עוד הלל הגדול שחייבו לומר כשירדו גשמים קודם חלות אם הוא אותו הלל הגדול דאמר רב יהודה בפסחים, דהיינו מהודו לה' עד על נהרות צבל. שהרי שם בתענית לא פירשו אי זהו הלל הגדול.

תשובה: זהו ודאי אותו שאמרו שם. שאם לא כן היה להם לפרש כהן כמו שפרשו שם. אלא שאמרו שם וכתב הלל הגדול ופרשוהו שם הוא הוא ודאי. וכן כתב הראצ"ד ז"ל הלל הגדול הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו עד הסוף. וטעם הלל הגדול משום דכתיב ציה (תהלים קל"ו) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ע"כ.

*

מלאכת האדז, ושכר פעולה למי שאין לו מה יאכל, כמו שזכר במסכת מועד קטן (שם), שלא מנינו באיסורי חורה שיקילו חכמים כל כך, אלא ודאי מן התורה אין איסור מלאכה אלא בראשון ושני של פסח וראשון ושני משכבות, אבל ימים שצניתיים אינן אסורים אלא מדבריהם, והקילו בהם כאשר נראה להם.

ובן נראה מהירושלמי (פ"ב ה"ג מ"ק פא ע"ב) שאמרו שם, כי רבי אבהו בר ממל היה אומר, אילו היה מי שימנה עמי, התרמי מלאכה בחולו של מועד, כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושמיחין ויגיעין בתורה, ואלו אוכלין ושותין ופוחזים. ואעפ"י שבפרק שני ממועד קטן (יא ב) אמרו, דאכלות דרבנן, וחולו של מועד דאורייתא, לאו דאורייתא ממש קא אמר, אלא שיש בהן אסמכתא דאורייתא, מה שאין כן באכל שאין בו אסמכתא מדאורייתא אלא מדברי קבלה, שנאמר 'והפכתי חגים לאכל' (עמוס ח ב). וכן מה שאמרו בפרק אין דורשין (חגיגה יח א), אסיפה בחול המועד מי שריא, לאו למימרא דמדאורייתא אסירא, אלא לומר, כיון דמכל הני קראי דרשינן אסמכתא, לא מסתבר לאוקומי קרא דחג האסיף, בחולו של מועד. ואעפ"י שבראשון מע"ז (כא ב) נראה, שהכותיים החזיקו בו מפני שהיא אסמכתא פשוטה, ונדוקים מודים בה, אבל הדבר נראה ברור שאין איסור מלאכה בהם, אלא מדבריהם, וכן כתב בעל הלכות גדולות, וכן דעת רבינו תם (משמע בתוס' חגיגה יח. ד"ה חולו) ורבינו משה בן מימון (פ"ז מהלכות יו"ט) ורבותינו בעל המוספות ז"ל (חגיגה יח א). ולפי זה, לא אמרו במשנה זו אלא המצוה, שלפי שאין אסורין במלאכה כיום טוב עצמו, הוא מצוה אותם, והרי זה כמחלל את הקדשים, שהרי שם שמים זכר עליהם 'חג לי' (שמות יב יד), והמצוה אותם הוא גם כן בכלל 'כי דבר יי' צוה' (במדבר טו לא).

ורבינו שלמה ז"ל (ד"ה והמבזה) פירש, המצוה את המועדות, ועושה בהם מלאכה או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ושתייה. ונראה מפירושו בפרק מי שהפך (מ"ק יא ב ד"ה אלא אפילו) ובפרק אין דורשין (חגיגה יח. ד"ה הא הרי לא מסרן), שהוא סובר דמלאכת חולו של מועד אסורה מן התורה, וכן דעת רבינו משה בר נחמן ז"ל (מ"ק פסקי דיני מלאכת יו"ט וחס"מ). ע"כ. וע"ע צפתה עינים (סנהדרין קד) אם הוא דאורייתא או דרבנן.

*

גמ'. שם. עיין משנה ברורה (סימן תקל ס"ק א) שכתב, דמלאכות המותרות בחול"מ הם חמשה. דבר האבד אם לא יעשו עתה, וזכרי המועד (היינו לצורך אוכל נפש דמותר אפילו מעשה אומן כמ"ש ריש סימן תקל"ג אבל שאר צורכי מועד דוקא מעשה הדיוט כמ"ש בסימן תק"מ ותקמ"א), ובשביל פועל שאין לו מה יאכל, וזכרי רבים, ומעשה הדיוט אפילו ליחיד.

עוד כותב שם, דבעיקר איסור מלאכת חול"מ יש דיעות בין הראשונים יש סבורים שהוא מדברי סופרים מפני שמנינו בתורה שנקראו מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש לפיכך אסורים בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימות החול שאין

גמ'. קשים מוזנותיו של אדם כפלים כיוצא דה"ו ובמוזנותו כתיב בעצבונו. המלצ"ס (פ' אמור) כתב דחיצת "שבתון" יורה על כפל השיטה, כדמשמע הכא, ומכאן ז"ע על מ"ש הרד"ק מלכים ב' (יח, ד) ויקרא לו "נחושטין" חוס' הני' כדי להקטינו, כמו אישון, שבתון. וע"ע ברש"ש כאן, ובשו"ת דברי מלכאל (ח"ד סימן יד). ויש להאריך בפרט זה.

ונהירנא שראיתי להגאון ר' שלמה זלמן עהרנרייך ז"ל, דמהאי טעמא נקראים בני ישראל "ציון", כי "ציו" היינו ספינה, כמ"ש וי' אדיר לא יעצירנו, ואותיות "יו" באים להקטין את הסיבה, נמצא כי "ציון" היינו ספינה קטנה, ובעבור בני ישראל נמשלים לספינה קטנה היושבת במים אדירים, ועלול לטבוע, לכן נקראים בני ישראל "ציון".

*

גמ'. קשין מוזנותיו של אדם כקריעת ים סוף. עיין מהרש"א, והג' חכמת מנות. וע"ע בדברי יואל עה"ת (בשלה עמ' תור).

*

גמ'. כל המבזה את המועדות באילו עובד ע"ז. עיין מ"ש בספר כתנות אור (פ' בלק).

*

גמ'. שם. עיין מגן אבות להחשב"ץ על אבות (פרק ג משנה טו) וז"ל: בפרק אלו הן הלוקין ובפרק ערבי פסחים אמרו, אמר רב ששם משום רבי אלעזר בן עזריה, המחלל את המועדות כאילו עובד ע"ז, שנאמר 'אלהי מסכה לא תעשה לך' (שמות לד יז), וסמין ליה 'את חג המזות תשמור', כן כתב גירסא זו רבינו יונה (ד"ה המבזה), אבל אנו גורסין שם המצוה את המועדות. ולפי גירסתו כתב ז"ל כי כאן נאמר על חולו של מועד, ושם נאמר על יום טוב עצמו. והמחלל אותן, הוא העושה מלאכה בהם, ואעפ"י שאינו עובר בהן אלא בלאו שאין בו כרת, שקלו הכתוב לעובד ע"ז מאותה סמיכות, ולא נאמר על זה שאין לו חלק לעולם הבא. אבל כאן דבר על חולו של מועד, על כן לא נאמר בכהן המחלל את המועדות.

ונראה שאין מן התורה חילול בחולו של מועד, שלא נאסרה בהם מלאכה מן התורה. ואף על פי שבראשון ממגיגה (יח א) הביאו מקראות הרבה תנאים לאסור מלאכה בחולו של מועד, וכן בפרק אין דורשין (חגיגה יח א) אמרו, אסיפה בחולו של מועד מי שריא, בתמייה, נראה בודאי שאין המקראות אלא אסמכתא בעלמא, שהרי אמרו בפרק מי שהפך (מ"ק יג א), המכין מלאכתו במועד לא קנסו בנו אחריו, משום דלאו איסורא דאורייתא היא. ובגמרא פרק בתרא דמגילה (כב ב) השווהו לראש חדש לענין קריאת ארבעה, משום דאינו יום טוב. וראש חדש מותר הוא מן התורה בעשיית מלאכה, כמו שהוא מפורש בפרק במה מדליקין (שבת כד א), אלא שהוא מנהג לנשים, כמו שזכר בירושלמי (תענית פ"ה הל"ט ע"ד ג).

ועוד, שאם היו הימים ההם אסורים מן התורה, לא היו מקילים בהם חכמים, והתירו בהם כמה דברים כמו

דף קיח ע"ב

גמ'. אתן לך אחד ומחצה שבהן. ז"ע דהו"ל רבית.

*

גמ'. א"ל רבש"ע יש עבד שתובע את רבו א"ל נחל קישון יהא לי ערב. עיין מהרש"א דהגס שמועצין את הלוי מחלה בסתם ערב, מ"מ הכא כיון שאין עבד תובע את רבו נעשה הערב מסתם ערב קבלין. ע"כ. וע"ע זש"ת מהרש"ס (חלק ב סימן קנח) מ"ש בזה.

*

גמ'. שמוני בניך בחולדה זו וכו'. הרש"ס פי' מרוב חטאם בגלות, אלמס המהרש"א מ"אן צפי' זה, דהוי שפלות וגריעות לגבי ישראל דא"כ מהו הפי' אם הנשים שמחה, ע"כ פי' למעלותא דנשי' דמדמה לה לחולדה, ובהאי ליסנא אמרו בחולין (כ ע"ב) מאי חולדה כחולדה הדרה בעיקרי צמים שהיא מכוסה וכו', עיי"ש בדבריו.

וראיתי להגאון ממונקאטש דצברי תורה (ח"ד אות סד) שפירש דצרי הקדושים, דהיינו לשבת, כי הקצ"ה מושיבי עקרת הצית, היינו שמשפיע לבניו בגלות אלל צבתי' הסתר פנים, כי כן נגזר מאתו ית' וצפרט בגלות החל החשך והאורך הזה, עכ"ז עוד ידו נטויה' עלינו להחזיקנו ולהשפיע חסדו עלינו בסתר, והיינו כחולדה מיכסיא, בעיקרי צמים, שאין נראה התגלות כבוד מלכותו עלינו לעין כל, (וגם יתאחד עם פי' רשב"ם דבשביל עונותינו בגלות הוא זה, דאם נשוב בחשובה ויתכפר עונותינו, וכיון שעושים תשובה מיד נגאלים כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה, ולא יצטרך כביכול להשפיע בסתר ורק בגלוי יתגלה אלינו ב"ב), אלל חכמים הצירורים והגלות והשפעה בסתר כדי להחזיקנו שמוכה עוד לגאולה שלמה, שיהיה אם הנשים שמחה. ע"כ.

*

גמ'. דרש רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' וכו'. עיין צני יששכר (כסלו טבת מאמר ד' סימן קמ). וע"ע זש"ת דרך יצחק (שער תורת חיים דרוש ה).

*

גמ'. הללו את ה' כל גוים וכו' כל שכן אנו דגבר ע"צינו חסדו. עיין דברי יואל בשלח (עמ' ש) נשא (עמ' קפז).

*

גמ'. אמר לו הקב"ה קבל מזהם. עיין בית האור (מע' א כלל נו אות יד) שהקשה א"ל דק"ו לאורייתא וניתן לידרש, א"כ למה יורוך שיאמר לו הקב"ה לקבל מהם, הא כיון דיש כאן ק"ו א"כ מאליי יש לו לקבל. עיי"ש מ"ש בזה, וצדברי מהרש"א כאן.

*

גמ'. מי גרם להם לישראל שיתפזרו לבין אומות העולם קריבות שהיו חפצין בהן. יש להאריך בזה

בהן קדושה כלל. ומ"מ לא החמירו בו כיו"ט ממש והקילו בממשה דברים הנ"ל והרבה פוסקים סוברים דהוא מן התורה והא דהקילו בצמח דברים הנ"ל הוא ע"פ הרשות שניתן לחכמים מן התורה במלאכת חוה"מ לפי צורך הענין להחיר וכדדרשין לזה מקרא בחגיגה דף י"ח ע"ש וזהו שסיים הרמ"א לפי צורך הענין וכו'.

ומאוד יש לזהר שלא להקל יותר ממנה שהחירו חכמים דאחז"ל המבזה את המועדות (דהיינו שעושה בהן מלאכה כפירש"י) כאלו עובד עכו"ם.

גם חייב לכבד חוה"מ במאכל וצממשה וכסות נקיה שלא ינהג בהן מנהג חול. ומהרי"ל לזש הקט"א של שבת. ועיין לעיל סימן תכ"ט ס"ב וצמ"ב שם דמאות ושמחת בחגיג' וגומר קאי גם על חוה"מ ומבואר שם כ"ל משמחן.

ובתבו האחרונים דאף דמוכח צמינן קפ"ח ס"ז דאינו מחוייב לאכול פת דוקא בחוה"מ ורק דאסור להשתנות מ"מ לכחלה מלוא לקבוע סעודה על הפת אחת כלילה ואחת ביום דכיון דמלוא לכבדו באכילה ושחיה ועיקר אכילה הוא לחם. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין שו"ת צנין ליון (סימן קעא) שכתב לדחות דעת חסם אחד שרצה לומר, דגול עומד צפני פקוח נפש, דאמרינן צב"ק כל הגזול חצירו שיה פרטות כאלו נוטל את נפשו והוי כמו שפיכת דמים, דא"כ נאמר ג"כ דחלו מועדות עומד צפני פקוח נפש, שהרי אמרינן כאן כל המבזה את המועדות כאלו עובד ע"י, והרי ע"י עומד צפני פ"י.

ורס"ם שם: אכן על כיוצא בזה כבר אמר הרב ר' יונתן ז"ל "אם אמרתי אספריה כמו הגה דור צנין בגדתי", אם נפרש כל "כמו" שאמרו רז"ל דצרך היקש, כל הכועס כאלו עובד ע"י כל המספר לשה"ר כאלו כפר בעיקר וכדומה, ח"ו יהיו רוב ישראל עובדי עבודה זרה וכופרים, אלא ודאי כל כאלו שאמרו רז"ל אינו רק שבענין א' דומה לזה אלל לא שנאמר שהיקש הוא לדון שמה שנהג בזה נוהג בזה. עיי"ש. וע"ע צמינן שלאחריו (סימן קעב).

*

גמ'. כל המספר לשון הרע וכו'. עיין פתח עינים להחיד"א (מכות כג), זשם האר"י דמהספר לשון הרע מתגלגל בכלל, ולכן ראוי להשליכו לכלבים, עיי"ש.

*

גמ'. וכי מאחר דאיכא הל' הגדול וכו'. עיין שו"ת שאגת אריה (סימן סט). וע"ע זש"ת שבת הלוי (ח"ד סימן סב).

*

גמ'. אמר לו גבריאל אינן גבורתו של הקב"ה בכך וכו'. עיין להגאון ממונקאטש דצברי תורה (ח"ב אות קבא).

להתקרב ולהתאחד עמהם ע"כ עומדים עלינו לבלותנו אלא שהקצ"ה מזילנו מידם, וע"ז אנו אומרים זא ולמד מה בקש לזן הארמי וכו' שלא יבא מתחכם ויאמר להיפך אלא אם היינו מעורבים לגמרי עם הגוים לא היינו שואים להם ולא בקשו לבלותנו ע"ז אנו אומרים זא ולמד מלזן הארמי שהרי אנו היינו מקורבים עמו הרבה שהרי כולנו בניו, ובכ"ז בקש לעקור את הכל, משמעות הכל אינו מתפרש על יעקב לבדו דא"כ היה לנו לומר בקש להרוג את אבינו, אלא משמעות את הכל כל היהדות, וזה אנו למדים מדכתיב ארמי אבי צדוק וכו' אלא הכונה שלא רק באותה שעה שפגע וחסדו בגגה בקש להרוג אלא גם אחר שובח על צדקו ואין לו עליו מאומה מ"מ אילו היה צידו להרוג היה הורגו.

ובאבות מצואר הכי בלשון לזן שאמר ליעקב יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם וגו' ולכאורה אינו מובן לזן דבר בלשון רבים הלא עם יעקב לבדו דבר עד כה וכי אפשר שרצה להרוג גם צומיו וצניהם, אלא שבאן דבר עם ההולכים אחר יעקב היינו שנתגירו והלכו עם יעקב כמו שכתוב צין אחי וצין אחיך, ולכולם היה צרכו להרוג אע"ג שאין לו עליהם מאומה אבל בקש לעקור את היהדות, ואע"ג שלא התרחקו מעולם מלזן וורעו אלא מ"מ בקש לעקור את היהדות, וכ"ז היה בצדיל שהיו קרובים ומעורבים עם לזן ולא היו כגרים בעירם, ומה יש ללמוד דכל מה שהיינו מתקרבם עם העו"ג, יותר היו מרחקים אותם ומציקים לאבדנו ואחר כ"ז היה קשה עלינו להתרחק מהעו"ג משום שהוא נגד טבע בני אדם להתחבר עם רעים צין טובים צין רעים ואין אחרנו לבנינו להיות נפרדים איש מאת רעהו בכל הליכות עולם לנו. ע"כ. עיי"ש עוד שהארץ דבריה כבושין.

*

גמ'. הני צומין דף ודחברך ודחברותך וכו'. עיין בשו"ת מהרש"ם (חלק ג סימן קצא).

דף קיט ע"א

גמ'. זה המגלה דברים שביסיה עתיק יומין וכו'. עיין רמב"ן עה"ת (דברים כב, ו).

*

גמ'. זמרו צומי שנוצחין אותם ושמוח וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (א"ח סימן קצו) בשו"ת להישמח משה, ובתו"ד כותב: נ"ל דפמליא של מעלה היינו שרים העליונים אשר שמים משטרים בארץ לאמור לעשז גדל [כצ"ר ו' ו'], וכשכבר יא שפע מתחת ידם להריק לצינור ההוא ואדם צא להשביע כחות בתחתונים שבעולם העשייה לשנות משטרים אשר בארץ, הוא מכחיש פמליא שלהם והוא איכא קפידא, ועיין פרש"י ס"פ היה קורא [נ"ו רע"א] דפמליא של מעלה היינו אותם שרים ואסור להכחיש כחם, אך לשנות כח עליון גבוה מעל גבוה טרם בוא השפע, לאלו מנצח כח שלמעלה ע"י שמות הקודש ע"ז אחו"ל זמרו למלך שמתנחם אותו ושמוח. ע"כ. עיי"ש עוד.

*

הרבה מן המציאות שעברו על עם ישראל בזמן האחרון, כי מעת שניתן להם חירות וחופש להיות כאחד מגויי הארץ (גלייכבארעכטיגקייט) נחדרר עם ישראל, והושמדו מדינות וערי ישראל עד היסוד בה.

וע"ע מ"ש הנצי"צ בשו"ת משיב דבר (חלק א סימן מד) שהארץ שם הרבה דבריה מוסר, ובתו"ד האריך שרזון ה' שנהיה נפרדים מהאומה"ע, והיות דבר דכתיב ה' דבר ינחנו.

ופירש שם מ"ש בלעם "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", דהיינו בשעה שהוא "לבדד" ואינו מתערב עמהם, אז "ישכון" במנוחה, משא"כ "ובגוים", בשעה שהוא מתערב עם הגוים, אז "לא יתחשב" אינו נחשב לגוי צפ"ע.

וז"ש וישכון ישראל בטח דבר עין יעקב, פירוש, ד"עין יעקב" היינו משוקמו ושימח עיניו היה ש"ישכון ישראל בטח" עם אלה"ע, היינו שלא יתחרו עמהם, וגם להיות "דבר" היינו להפרד מאלה"ע בלי התערבות.

ובותב שם עוד: וכ"ז לא הועיל לנו להפרד מן העו"ג ע"ד דאיתא בטהורין (דף קד) איכה ישבה דבר אמר רבה אר"י אני אמרתי וישכון ישראל בטח דבר עכשיו איכה ישבה דבר, שאו"ה"ע מתרחקים ממנו, ובפסחים (דף קיח) איתא מ"ד צור עמים קרבות יתפזן מי גרם לישראל שיתפזרו כ"כ בעמים קרבות יתפזן, עבור מה שחפצים להתקרב עם העו"ג ביותר.

ובראש הזהיר הקצ"ה את א"ח כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ואין זה דבר נצוי לבד אלא צווי ואזהרה שיהי' קן ומשום זה כתיב ציעקב אבינו ויגר שם, ודרשו חז"ל מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם כמו שנאמר לגור בארץ באנו, ואין הפי' שלא ירד להשתקע כל ימי חייו אלא לגור איזה שנים עד כלות הרעב בארץ, דודאי אלא"כ שהרי יעקב כבר שמע מפי ה' כי לגוי גדול אשימך שם, וידע בזה כי הרבה שנים יהיו שמה וכי זה הוא דבר ה' לא"ח כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה אלא משמעות שלא ירד להשתקע היינו להיות כאורח הארץ כמו שיהי' לרצון לפרעה אשר הוקיר את יעקב וחרעו אבל יעקב אמר שאינו חפץ בזה אלא לגור בארץ באנו, להיות גרים בארץ לא לנו, והיינו משום דשמר דבר ה' לאברהם כי גר יהיה זרעך וגו', ודבר ה' יקום לעולם.

ע"כ כל מה שאנחנו משתדלים בגלות להשתוות ולהתאחד עמהם מה עושה הקצ"ה, מקב לב אוה"ע להרחיקם ולעשות אותם דבר, והיינו שאנו אומרים בהגדה אחר שאנו אומרים זה המקרא ויאמר לאברהם ידוע מדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לבלותנו אלא שכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו והקצ"ה מזילנו מידם, וא"ח לפרש והיא היינו הצטומה שהיה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול וגו' שהרי זה לא ה"י אלא במצרים וא"כ אין בזה שום רמז על כל דור אלא ה"פ, והיא, היינו דבר ה' כי גר יהיה זרעך היא שעמדה לאבותינו ולנו שכל דור ודור עומדים עלינו לבלותנו, והוא משום שאין רוצים להקים דבר ה' כי גר יהיה זרעך כדי להיות גוי מציין צפ"ע, ואנו משתדלים

דף קיט ע"ב

גמ'. עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרעו של יצחק וכו'. עיין במג"א (סימן תקצ"א סק"ז) שמאריך שם דאדום נקרא זרע יצחק, ושוב כתב דצירושלמי מיימי מדאמר הקב"ה ליצחק לזרעך אתן את הארצות האל ולעשו לא נתן, ודחה זה דהרי נתן לו באמת קיני וקניזי וקדמוני. עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קסה) כתב עליו: ותמיה צעני הרי ש"ס ערוך צפרק ערבי פסחים קי"ט ע"ב עתיד הקב"ה לעשות משחה ביום שיגמול חסד לזרעו של יצחק וידוע שאין עשו בכלל, וא"כ מוכח מלשון חז"ל דזרעו של יצחק הוא ישראל דוקא, וכן מלשון הקרא ביום הגמל את יצחק דקאי אהיום שיגמול חסד עם יצחק וע"כ אין לעשו זכות בזה שאינו נכלל במשמעות יצחק וזרעו. ואין לדחות דמקצת זרעו קאמר שיגמול חסד עם ישראל שזה מקצת זרעו ולעולם עשו נמי נקרא זרעו, א"כ בקיצור ה"ל לדחות ראיית הירושלמי לזרעך אתן למקצת זרעך, אע"כ אין זה במשמעות הלשון, ועי"ג לכאורה. וקצת יש לדחות דש"ס דפסחים קאי אלעמיד לצא ולא כבר נתקיים ואין שריד לבית עשו, עיין פ"ק דע"ז יו"ד ע"ג, משא"כ עכשיו בתפלתו יש לחוש שיהיה עשו בכלל.

וצ"ע בכל זה במ"ש הרמב"ם פ' דברים [ב, ד] בפסוק אחיכם בני עשו ע"ש שכתב, בני ישמעאל וקטורה אינם נקראים אחים משום דכתיב ביהח יקרא לך זרע משא"כ עשו, וז"ל דס"ל לרמב"ן כמ"ש מג"ש דנקרא עכ"פ זרע יצחק וה"ל כד אחיה מכה יצחק משא"כ בני ישמעאל וקטורה. ובתשוב' יעב"ץ ח"א סימן קמ"ד כתב, לזרעו מזכור קאי אצברהם שהזכיר בתחלה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו ועל זה אמר לזרעו של אברהם מזכור ואין עשו בכלל, ונכון הוא. אך מ"ש עוד דאין הפסד אם מתפללין גם על אומות העולם ביום הזה ומיימי ראייה מוגם את נח צאהבה זכרת להרבות זרעו ואין זרע אברהם בכלל זרע נח כמבואר בגדרים ל"א שם, כמה תשובות בדבר, חדא דזה איינו תפלה אלא שבת להקב"ה מה שיהיה, ועוד אז עדיין לא נולד אברהם והיה צח שם בנו של נח, ונקרא שפיר להרבות זרעו, ועוד שאני או"ה מחדש דכתיב ולאום מלאום יאמץ, ועוד א"כ יהיה גם עמלק בכלל זרע יצחק ואנחנו מזוים למחות שמו, ועוד לנע"ג הא עשו נסבי מצני שפיר החורי ומצנות שימעאל ואפילו ישראל הנושא גויה אין בנו מתיחס שוב אחר אברהם מכ"ש עשו, בשלמא קרא כי ביהח יקרא לך זרע ולא כל יצחק איגטרין למעוטי עשו גופא, וש"ס דגדרים נמי אי לאו קרא הוה אזלינן אחר לשון בני אדם שקורין להו בני עשו וזרע אברהם אבל לקושטא דמילתא לא ידענא אס הוא זרע יצחק כלל, ועיין בש"ס סנהדרין נ"ט ע"ב ומהרש"א שם ל"ע.

וייש לומר כיון דמרבין בתרומה מוזרע אין לה זרע פסול [בית דין ע' ע"א] א"כ נכלל בלשון זרע אפילו פסול ואעפ"י שנשא מצני שפיר החורי היה נקרא זרע פסול של יצחק ומ"מ זרעו הוא, משום הכי נחתו לפלפול הזה. ובזה ניחא מה

גמ'. וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן וכו'. עיין דברי יואל עה"ת (ויגש עמ' תכא).

*

גמ'. שלש מטמוניות הטמין יוסף וכו'. עיין פרדס יוסף (סוף פרשת ויחי) מ"ש לפרש בדרך מוסרי.

*

גמ'. זה ממונו של אדם שמעמידו ע"ז רגליו. עיין דברי יואל עה"ת (לך עמ' שטז).

*

גמ'. דיא"ש אדרי"ש כשד"ך מאד"ך סימן. ר"ת, דוד, יש, אחיו, שמואל, וכן אחיו, דוד יש, שמואל, וכן כולן שמואל דוד כולן, והתחילו לומר מאדך ולמטה. כ"כ בסמיני הש"ס.

*

גמ'. מקום שנהגו לכפול יכפול וכו'. כתב בשו"ת הריב"ש (סימן עד) ח"ל: עוד הוספת לשאול בכתב אחד, צעני כפילת הודו. לפי שה"ר שמואל שלום, נר"ו, השיב, שציון שחליו צמנהג, כמו שמתחיל במשנה, מקום שנהגו לכפול וכו', יש מקומות נוהגין לכפול ביום שאין בו לולב ואין מוחים בידם.

תשובה: מענין כפילת הודו, הר"ן ז"ל כתב, בפירוש משנת היכן היו מנענעין וכו', ח"ל: אין מנענעין בזהו לה' שבתחלה, אלא פעם אחת. אבל בזהו לה' שצוקין, שחולין אותו, ש"ז והצבור מנענעין בו על כל פעם ופעם, וכן באגף ה' הושיעה נא, וכן נהגו, עכ"ל. הנה, שבתה הנענוע בכפלה, ולא הכפלה צנענוע, וזה כמ"ש לך, והעיד שכן נהגו, ותא חזי מאן גברא מסייד עליה. וכן אמרו בצרייטא, רבי כופל בה דברים, ופירש"י, מאגא ולמטה. ור"א בן פרטא מוסיף בה דברים, מאי מוסיף, אמר אב"י, מוסיף לכפול מאדוך ולמטה, ופירש"י, מוסיף על כפילתו של רבי מאדוך ולמטה.

ובנהגה אשכנו לכפול גם ברוך הבא, ובס' אורח חיים שבת אותה המנהג, ונראה שהוא מפני זה דמדפרש"י ז"ל על מנהג ר', שהוא מאגא ולמטה, שהם פסוקים מעטים, נראה שגם ברוך הבא בכלל. ור"א בן פרטא גם הוא נוהג כן, דהא מוסיף הוא מאדוך ולמטה. אמנם, מנהגינו שלא לכפול רק אגף והודו, ואם לא היינו כופלין הודו, אמי דלא כרבי. דרבי ודאי היה כופל, דאי לאו, לא הוה מפרש רש"י ז"ל מאגא ולמטה, כיון שאין כופל רק אגף ואגף. וכן אמי דלא כרבי אלעזר בן פרטא, דמוסיף על כפלתו של רבי.

ואע"פ שהמשנה תלתה זה צמנהג, גם כן תלתה הצרכה לאחריו צמנהג, אמנם הכל נהגו לצרך וכן נהגו לכפול כר"א בן פרטא. וכיון שגם המקומות שאין כופלין הודו נהגו לכפול מאדוך ולמטה, כרבי אלעזר בן פרטא, וכן כופלין הודו ביום שיש בו לולב, הנה מה שאין כופלין אותו ביום שאין בו לולב, הוא מנהג משופש, ודלא כמאן. ומי שירצה להתעקש, כדי לקיים מנהג מקומו, יעשה מה שלבו חפץ. ע"כ.

דיסד הפייטן בשמירת יום א' דר"ה: לזדיה תעמוד ביום זכירה, ועוד: כן לאזאיה תפקוד לטוב, וקשה יהיה עשו בכלל, ולהג"ל י"ל דפסול איננו צדיה ולא לאזאיה. ע"כ.

*

גמ'. איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן וכו'. כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סוף סימן צד) וז"ל: ועל אשר נשא יעקב שתי אחיות דע שהתורה נכונה על שלושה עמודים האחד זמן והשני מקום והשלישי כלים. הזמן לא כל הימים אסורים במלאכה כשצטט וכו'. ולא אסורים בחמץ כפסח. ולא חייבין בסוכה ובלולב כחג. והמקום שלא בכל מקום חייבין במרומום ובמעשרות ואסורין בטבל כארץ ישראל ולא חייבין בקרבנות כצית הבחירה. והכלים לא בכל דבר יוצאין תמורת הלולב והאמרוג. ולא כל דבר מקריבין כבקר ואין תורים ובני יונה ולא ראוי להקריב ככהן. ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא. ע"כ.

וע"ע בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרצו) ציטור דבריו, וז"ל: שאלת ממני אודיעך כוונת הרשב"א בתשובה סימן ז"ד וז"ל ועל אשר נשא יעקב שתי אחיות וכו', ואיני יכול לפרש יותר ומשכיל על דבר ימצא. ע"כ. ואם כפי הגרסה מפשט לשונו לפי שבאחר זמן עדיין לא נתנה התורה דבר זה לא היה צריך להסמירו ומו' דעדיין הקושיא במקומה עומדת שהרי האבות קיימו כל המצות וכ"ש ערוה החמורה הילכך צריך אני לדעת כוונתו.

תשובה: הנה אחת אוחז בעורפי להוציא מה שאין לי חפץ (בו על פי ראש"פ) ועל אפי [זאת ואעפ"כ] כדי שלא להוציא חלק ארמון לך רמזיות עד שתבין דברי הרב והוא וז"ל סתם אוחז בסוף לשונו שאמר ולא ראוי להקריב ככהן. לא הכל ראויים לישא אחיות כיעקב לפי שזוהו חקוקה בבקא הכבוד כי טעם העריות כדי שלא ישתמש בערביטו של מלך ונחלת יעקב נחלה בלא מזרים ומשתמש בשתי אחיות לאה ורחל ואם ידעת למה זכתה לאה להקבר במערת המכפלה ורחל בפרשת דרכי' תבין סוד צ' אחיות ואחר כל זה הרמז ידעתי שתמצ' תשובתו של הרב וז"ל והוא וז"ל נתכוון להודיע לשואל סוד הענין אם הוא משכיל אבל לפי הפשט נ"ל שאינה שאלה כלל שהרי העכו"ם אין להם אחות כלל ואפילו שכתרו בעכו"ם וגייירו מותרות היו לו דקיי"ל דמן התורה מותר האדם לישא שתי אחיות גיורות אפי' שהן אחיות מן האם ורבנן גזרו שלא ישא שתי אחיות מן האם ואפי' אם תרצה לומר שהיה נזהר יעקב אפי' מן הדברים שעמידין הדורות האחרונים לגזור עליהם יודע היה יעקב שלא היו אחיות מן האם אלא מן האב וזה שאמרו נתנה תורה ונתחדשה הלכה שיהיה אחות למקבלי התורה אבל קודם לכן לא היה להם אחות ועדיין אין להם אחות לאותם שלא קבלו תורה ואפי' נתגייירו כדפרישתי.

והא דאמרין אמר יעקב אני לא אצרך שנשאתי שתי אחיות שעמידה תורה לאסור אותם מ"מ חסידות הוא להתרחק מהדבר הדומה לאסור מן התורה ולפיקך לא רצה לצרך.

וא"ת אמאי לא אקשינן איך נשא עמרם דודתו וי"ל דלא אקשינן הכי אלא משום דאמרין קיימו האבות את התורה כולה אבל בשאר בני אדם אמרינן נתנה תורה ונתחדשה הלכה. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת אגרות משה (חלק אה"ע ד' סימן ט אות א).

*

גמ'. שם. עיין בספר בן יהודע שמציא בשם האר"י וז"ל שכותב דווג הראשון של יעקב אבינו ע"ה כשצא על לאה היה צליל שבת, ועפ"י מצאנו דברי המדרש שאמרו דקודם שנכנס יאע"ה לחדר שלח לכן את המיטות לנשות הגרות, וקשה היה לו להדליק הנר ויראנה בחוש הריאות, ולמה סמך על סימנים, אך כיון דשבת היה והאבות שמרו שבת לכן לא הדליק הנר. עיי"ש.

*

גמ'. אומר לו לדוד טו"ל וברך אומר ליהן אני אברך. עיין ויאל משה (מאמר ב' סימן יז).

*

מותני'. אין מופטירין אחר הפסח אפיקומן. עיין הג' הגר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף ריו ע"א), ושו"ת שצט הלוי (ח"ט סימן קכא).

*

גמ'. לא מבעיא אחר מצה וכו'. עיין שו"ת בית שער (או"ח סימן רכו).

*

גמ'. הסופגנין והדובשנין וכו'. עיין בשו"ת דבר שמואל (סימן רלד).

*

תוס' ד"ה אומר. עיין בית האורז (מצ' הא' כלל קטז אות ט).

דף קב ע"א

גמ'. [באחרונה אין] בראשונה לא. עיין בשו"ת בנין שלמה (סימן כז).

*

גמ'. מר זוטרא מותני הכי וכו'. כתב בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן קה) וז"ל: ז"ע דהרי"ף פרק ערבי פסחים, גזי אין מפטירין אחר מנה אפיקומן פסק כלישנא קמא משום דהוי סתמא דתלמודא, ושצ"ק מר זוטרא דאיידי בסוף. ופ"ק דשבת (ט ע"ב) גזי לא ישב לפני הספר פסק כרז אחא בר יעקב, ושצ"ק לישנא קמא דהוא סתם גמרא, ואי משום דרז אחא בתראה, מר זוטרא הוה בתרא טפי, דהוה בזמן רב אשי (מנחות

ל"א), ורצ אחא ב"י לא איעקר מפירקיה דרצ הונא (יבמות ס"ד ע"ב). ע"כ.

*

גמ'. מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן וכו'.

עיין בשו"ת מעשה נסים (סימן ו).

וע"ע בשער המלך (פ"ו מהל' חו"מ ה"א) ושו"ת שאגת אריה (סימן ק) מנחת חינוך (מצוה ו) ושם (מצוה יז אות ב) וס' בני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד' טיול בפרדס דרוש ה'). והג' הגרי"פ פערלא על ספר המצות לנ"ס"ג (ח"א דף קפח ע"א) ושם (דף ריח ע"א) ושו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קכב).

*

גמ'. שם. בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן לח) נשאל אמ"ש ממכילתא (פ' בא) עלי אש ומצות, מגיד הכחוש שמצות הפסח מנה עלי ומרור וכו', כי הוא נגד הגמ' כאן, והרמב"ם (פ"ח מה' קרבן פסח) שאין מצוה ומרור מעבדים אם לא מצוה מצוה ומרור יוצאים ידי חובתן בפסח לבדו, אבל מרור בלא פסח אינו מצוה שנאמר על מצוה ומרורים יאכלוהו.

ובותב השאל: אולם צאמת המכילתא שלנו משושבת, וכן ז"ל: יכול כך אם אין להם פסח יוצאים במצוה ומרור (והיבט אין ט"ס הדא), ובסוף המאמר ז"ל: ת"ל יאכלוהו, וכן ה' הגירסא האמיתית לפני הרמב"ם בספר המצות (מ"ע נ"ו). ע"כ.

וע"ז השיב: לולא שמצאת הנוסחא ברמב"ם לא ה' נלפע"ד צורך להגיה המכילתא שהרי גם בפסחים (דף ק"ד) במקום שאמר רבא מרור בזה"ו דרבנן אמרינן בטמא ובדרך רחוקה ובערל דאינו אוכל בפסח אבל אוכל במצוה ומרור דהיינו שצריכים לאכול כמבואר שם והרי אין מרור בלא פסח, וע"כ ז"ל חדא מתרמי או דאף דמרור בזה"ו דרבנן כיון דליכא פסח מכ"מ בזמן המקדש שהיה חיוב על כל ישראל לאכול פסח מצוה ומרור מי שנאנס מלאכול פסח עכ"פ עליו מוטל החוב לאכול מצוה ומרור. או שנאמר דבאמת גם בערל וטמא ודרך רחוקה אכילת מרור אינה מדאורייתא ומה דנקט אבל אוכל במצוה ומרור אגב מצוה נקט מרור ומרור באמת לאו דוקא ואיך שנאמר אין קושיא ג"כ על המכילתא דנקטה מרור לחיוב באין להם פסח. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת מנחת שלמה (סימן צא אות יז) בענין אכילת מרור לחולה, וכותב: נלפע"ד דהא דר' יוחנן מחייב על הגת גרונו אין זה משום דמיד כשהחיד התחיל ליהנות כבר עבר על לאו אף אם חזר ופלטו, דא"כ כמו שאם הקיא וחזר ואכל עובר פעם שנית בלאו כך צריך לעבור בלאו על כל לעיסה ולעיסה וללקות שמים אם התרו בו אף אם לא הוציא באמצע, דרך לי אם הוציא וחזר והכניס או לא הוציא כלל באמצע ולועסו כל הזמן בפיו צין החניכיים, רק נראה דגם ר' יוחנן מנריך שחיגמר כל מה שהגרון יכול ליהנות עד שיגיע ממש אל בית הצליעה במקום דלא מני' לאהדורי, ורק אז שפיר חייב אף אם הקיא חייב ולא נכנס כלל לתוך מעיו, וכן מה שסובר ר' יוחנן שגם הנשאר צין החניכיים מטורף לבית, היינו נמי מפני שאכל

בדרך האוכלין, אלא שכך הוא הדרך שגם נשאר תמיד מעט צין החניכיים, ולכן אף גם זה שפיר מטורף, אבל אם הכניס אכסור לתוך פיו אל צין החניכיים וגם לעסו הרבה והיתה לו הגתה החיד, או הכניס משקין לתוך פיו וגרגרן בגרונו אם חזר ופלטן נראה דכיון דלא נגמרה כל הגתה גרונו שפיר פטור גם לר"י, כיון דאין לא קיי"ל כמאן דסובר צירושלמי תרומות פ"ח ה"א דלעוס הרי הוא כבלוע. וגם מבואר בדברינו בכתובות דף ל' ע"ב בתו"י דצליעה גרידא של זר לא נתחללה התרומה עד דאמי לבית הצליעה משום דה' טעמא דעדיין לא נגמרה כל הגתה צליעה לחודיה, ואי אמרינן דמיד כשנכנס צין החניכיים וגם לעס כבר עבר בלאו מה טעם אין התרומה מתחללת, כיון דהתו"י סובר דמתחלל גם באכילת זר, ודוחק לומר דקאי התם לר"ל ולא לר' יוחנן, ולכן אין שום ענה לומר לחולה שילעוס את המרור ויפלוט, משום דאף שגם באכילה של מצוה סגי בהגתה גרונו גרידא, היינו שיוצא אף אם הקיא, אבל לא שיוכל ללעוס או לגרגר היין ולפלוט. ע"כ.

*

גמ'. ההיא מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה וכו'. עיין בשו"ת בית שערס (או"ח סוף סימן קצח).

*

גמ'. ואידך בתיב בהאי וכתוב בהאי וצריכי. ה"ל"ח הקשה למה לא מסיים כן לעיל (כח ע"ב) בפלוגתא דר"ש ור"י, ומסיק לר"י כמיז בהאי וכתוב בהאי. עיי"ש. וע"ע מ"ש באור חדש ד"ה ואידך, ושו"ת כתב סופר (או"ח סימן צח). כ"כ בליקוט המאירי.

*

גמ'. מה שביעי רשות אף ששית ימים רשות. עיין בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן מז) שנשאל על דרש זה מה שביעי רשות אף ששה רשות, שהיא נגד הגמ' במנחות (דף ס"ו) דדרש מזה, מצוה שאי אהא יכול לאכלה שבעה מן החדש אהא יכול לאכלה ששה מן החדש.

וע"ז השיב: כבר העירו התוס' על סמירת הדרשות, וכתבו ושמה תרתי שמעת מיני' ע"ש.

ובשם הגאון ר' משה סופר ז"ל שמעתי דבר שכלי בזה אין תרתי שמעת מיני', דהתוס' ר"ה (דף י"ג) הביאו הירושלמי שהקשה למה עשה דמנה לא דחי ל"ת דחדש ותימן דעשה דלפני הדיבור לא דוחה ל"ת דלאחר הדיבור. והנה על מה דאמרינן ששה מן החדש דביום ראשון אי אפשר לאכול מצוה מן החדש ג"כ קשה בקושיא הירושלמי וז"ל כתיב. ואין התייחס אם ששת ימים תאכל מצוה הוא רשות אבל אם הוא מצוה א"כ הוא עשה דלאחר הדיבור שהרי כחוד צפרשת ראה וא"כ עשה דוחה ל"ת והרי יכול לאכול מצוה מן החדש כשאין לו מצוה אחרת גם ביום ראשון. אע"כ ז"ל דששת ימים רשות וא"כ במה דדרשינן ששה מן החדש נכלל ג"כ הדרשה דששת ימים רשות דאי מצוה לא שייך הדרשה דששה מן החדש דמשכחת שבעה מן החדש בשאין לו רק מצוה של חדש ביום ראשון ודפח"מ.

הראשון חוצה ומכאן ואילך רשות, לאו דוקא רשות לגמרי, אלא כעין מ"ש המוס' יומא (פז ע"ב), דין תפלת ערבית רשות, שזהו רק לגבי מנחה אחרת שהיא ערבית, אבל בחנוס אין לנטלה, שהרי יעקב אבינו חתן תפלת ערבית, ולא חתן לנטלה, ועוד, שכיון שכנגד הקטרת איברים ופדרים היא, אע"פ שאין הקטרתם מעכבת מכל מקום מנחה להקטירם, ולכן גם תפלת ערבית מנחה. ע"כ.

אמנם בארצות חיים הלכות סוכה (אות לו) כתב לתוך ששם רבינו שמואל שקלי, שבמנחה אין אכילתה בשאר ימי הפסח לשם מנחת מנחה, אלא לפי שאינו ראוי לאכול חמץ, משביע עצמו באכילת מנחה, ודומה למי שאוכל בשר בהמה טהורה, לפי שאינו ראוי לאכול בשר בהמה טמאה, שאינו מברך אשר קדשנו במצותיו וזונו לאכול בשר בהמה טהורה, אבל הישיבה בסוכה בודאי שאינה לנורך גופו אלא לקיום המנחה בלבד, לפיכך נריך לברך לישב בסוכה. ע"כ. ולפי"ז ליכא מנחה באכילת מנחה בשאר ימי הפסח, והרי הוא כמי שאוכל בשר מבהמה טהורה, ולא יותר. וכן מבואר במגן אברהם (סוף סימן תרל"ט) שם מהרי"ל.

וע"ע בספר מעשה רב (סימן קפא) שהגר"א היה מחזק מאד מנחת אכילת מנחה כל שבעת ימי הפסח, וכמו שכתוב שבעת ימים מנחת תאכלו, ומה שנקראת רשות, זהו רק לגבי אכילת מנחה בלילה הראשון שהיא חוצה, ומנחה לגבי חוצה קורא לה רשות, אבל מכל מקום היא מנחת עשה מן המורה. ע"כ. וכן כתב בספר הכתב והקבלה (דברים טז, ח) שם הגר"א.

וע"ע בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן יד אות י) שיש לנטל מנהג המזכרים על אכילת מנחה בשאר ימי הפסח, שיש בזה איסור ברכה לנטלה עיי"ש. וכן כתב בשו"ת זכר יהוסף (סימן קעח).

וע"ע בזה בשו"ת דברי מלכאל (חלק ה' סימן קד), שהנוהגים לברך על אכילת מנחה גם בשאר ימי הפסח, הרי הם נושאים שם שמע לנטלה, וכמ"ש בצרכות (לג ע"א) כל המזכר ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ואפי' לדברי הגר"א שיש מנחה באכילת מנחה כל שבעה, מכל מקום אינה מנחה גמורה לברך עליה. לפיכך נריך לנטל מנהגם. ע"כ.

וע"ע בשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן רט) ח"ל: ע"ד שאלתו היות שנהגו שם כמה אנשים על פי הנהגת א' המכונה בשם נדיק שיש שם אחיה זמן לברך כל ז' ימי פסח על אכילת מנחה, ורו"מ ערער ע"ז והביא מסמין מע"ה ס"ז וחק יעקב שם כלכו.

הגה באמת שגם במג"א סוף סימן תרל"ט הביא כן שם מהרי"ל ובתשו' ח"ס יו"ד סימן קצ"א באמצע התשובה הביא שם חזקוני דס"ל דכל ז' איכא מנחה אלא שאינו חוצה ומכל מקום כתב שאין לברך על אכילת מנחה. ובמעשה רב להגר"א ז"ל כתב גם כן שכל ז' איכא מנחה ולא חוצה וכו"ה באבן עזרא פ' בא וע' בד"ש עה"ת פ' ראה וכה ראיתי בשדי חמד מערי חו"מ סימן י"ד אות י' שהביא שם ס' יפה ללז שהמליץ בעד הנוהגים לברך כל ז' והוא דחה דבריו והביא שם

אכן אוסיף על דבריו דלכאורה אכתי לא מתורץ הקושיא רק לענין דעל ידי הדרשה דשעה מן החדש מוכח גם הדרשה דשעת ימים רשות אבל אכתי קשה איפכא דלמא אחי קרא רק להורות דשעה ימים רשו' ומנ"ל דרשה דו' ימים מן החדש. אמנם באמת גם זה א"ש דאי רק לדרשה זו למה אמר שעת ימים לכתוב רק יום ראשון מנחה תאכלו ונדרש ג"כ דרשה זו מה שעה רשות אף ראשון רשות אע"כ מדקפיד קרא לכתוב שעת ימים אחי להורות דשעה מן החדש וממילא מוכח ג"כ דשעה רשות. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטנער (סימן קלד אות טו), ושו"ת חצלת השרון (ח"א אר"ח סימן כז).

*

גמ'. שם. כתב בעל המאמר, ח"ל: ויש ששאלין באכילת מנחה מה טעם אין אנו מזכרין עליה כל שבעה כמו שמזכרין על הסוכה כל שבעה, דהא גמרינן מהדדי דלילה הראשון חוצה ושאר הימים רשות, בין במנחה בין בסוכה, כדאיכא בפרק הישן. ויש להשיב, לפי שאדם יכול בשאר הימים לעמוד בלא אכילת מנחה, והיה נוזן באורו ודוחן וכל מיני פירות, משא"כ בסוכה שאינו יכול לעמוד בלא שינה שלשה ימים והוא חייב לישן בסוכה ולטויל בה, והיינו דלמרינן בשבת (פרק ר"א דמילה) מנחה וכל מכשיריה דוחין את השבת דברי ר"א, מנ"ל לר"א הא, אי מסוכה מה לסוכה שכן נוהגת בלילות בנימים וכו', וטעם נכון הוא. ע"כ.

וע"ע בשו"ת בנין ליון החדשות (סימן מו) שנתקשה השואל על תירוצו הבעה"מ הנ"ל דלכך לא מזכרין על אכילת מנחה כל ז' ועל סוכה מזכרין, דאי אפשר ג' ימים בלא שינה משא"כ במנחה שיוכל לאכול פירות או מנחה עשירה, דא"כ מי שאין יכול לישן בסוכה לא יברך.

והשיב: אין זה קושיא דקביעת הברכה היא ע"פ עיקר המנחה ודאי כשנזהר הכתוב לישב בסוכה דהיינו לאכול ולישן נתנה המנחה למי שיכול לקיים אותה וא"כ כיון שלא יכול להיות ג' ימים בלא שינה ע"כ ה' כוונת הכתוב שיקיים מנחת סוכה כל ז'. משא"כ בפסח שאין הוכחה לזה כיון שיכול להיות כל ז' בלא מנחה וליחידים היוצאים מן הכלל לא נתקנו ברכות לפי עניינהם אלא ע"פ עיקר המנחה. ע"כ.

עוד כותב: אכן לולא דברי הבעה"מ ה' אפשר ג"כ לחלק עוד בזמנה הניווי לבד שלא לאכול חמץ וכמש"כ רש"י (בפ' ראה) ע"פ הספרי וא"כ כשאוכל מנחה בשאר ימי הפסח לא מקיים מנחה כלל אבל בסוכה המנחה אינה שלילת אלא חיוב לישב בסוכה דכל זמן שאוכל בסוכה מקיים המנחה ולכן אף דפטור מלאכול מכ"מ כיון שבשעה שאוכל מקיים המנחה לפיכך נריך לברך אבל במנחה בשעה שאוכל אינו מקיים מנחה דהניווי לא ה' רק בשלילות שלא לאכול חמץ. ע"כ.

וע"ע בשו"ת אבני נזר (אר"ח סימן שצז) שכתב דמשמע מסגנון קושיית בעל המאמר שיש מנחה באכילת מנחה כל שבעת ימי הפסח, דין האכילה בסוכה, ומה שאמרו שבלילה

שאסור לאכול בשמי חצורות, היינו בשני מקומות, כמבואר למעין, וגם בה"ג מביא דין המשנה (אלא שהוסיף שצריך לעשות היקף) ומשנה זו מיתוקמא בגמ' אליבא דר"י, שלר"ש אסור לאכול בשמי חצורות. הן אמנם שדברי הרמב"ם בלתי מוצנים, שכתב שם, ה"ג: מפי השמועה למדו שצריך ליתן לו חוזה, ואלו הופכין את פניהם אילך ואוכלין. הרי שמפרש לא כרש"י, שמתירין להפוך את פניהם אפי"י שנראין בשמי חצורות, מכיון שמוחר לאכול בשמי חצורות, עי"ש, והרמב"ם מפרש שמתירין להפוך את פניהם כדי שלא יראו מעורבין, ועי"ש בכ"מ, שהרמב"ם גרס הגירסא שמתק רש"י, אבל זה בלתי מוצן, שאם סובר הרמב"ם שאסור לאכול בשמי חצורות, א"כ אדרבא טוב יותר שיהיו מעורבין ויראו כחצורה אחת.

ולבאורה ה"א אפשר לומר שהרמב"ם מפרש דמתניתין מייירי בשני פסחים של שמי חצורות, דלא מחויבים הם להתחלק לשמי חצורות, אבל זה הוא נגד הגמ' שם, שהגמ' מוקי שם מתניתין אליבא דר"י, ואם נפרש כרמב"ם הרי יש לאוקמי מתניתין גם אליבא דר"ש, דבשני פסחים צוודאי מודה ר"ש שמתירין לאכול בשמי חצורות. וע"כ שהגמ' סברה דמייירי בפסח אחד ולהכי מוקי המשנה כר"י ולא כר"ש, וקשה לומר דהרמב"ם מפרש משנתו נגד הגמ'.

אמנם יש לפרש דברי הרמב"ם דלכך מחויבים להפוך את פניהם דחיישינן שמא יאכל אחד מחצורה זו גם מבשר של החצורה השני וזה אסור בכל אופן, דאף למ"ד דמותר לאכול בשמי חצורות, היינו שהם מתחלקים לשמי חצורות וכל אחת אוכלת במקומה, אבל אסור לאחד מבני חצורה זו לאכול גם אל החצורה השני, דשמי חצורות הם בשני מקומות ואסור להוציא בשר מחצורה, כמבואר בגמ' פ"ה, ע"ג. ועי' צירושלמי פ"ז דפסחים שמפורש כן בהדיא. אולם מהלכה א' בפ"ט מקר"פ, שכתב: כל האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחצורה אחת יואל, שרק לאדם אחד אסור לאכול בשמי חצורות, שהם בשני מקומות, אבל מותר להם להתחלק לשמי חצורות ולאכול כל אחת במקומה, כמו שפירש בכ"מ שם. ומה שכתב בה"ה: שאין הפסח נאכל בשמי חצורות, ע"כ מתפרש, כמו שכתב הכ"מ, דכיון שנחמדה להם ע"י המחילה חצורה חדשה הרי כאילו עקר כל אחד מחצורה הישנה לחצורה חדשה, עי"ש.

ומעתה יכולים גם לפרש דברי רש"י שכתב במשנה ק"ב, ע"א, דאם ישנו ועדיין לא אכלו כל פסחם לא יאכלו, דנראים כאוכלי פסחם בשמי חצורות, היינו דנראה שעקרו מחצורה אחת לחצורה אחרת, שע"י השינה נעשו חצורה חדשה וכל אחד מהם הרי כבר אכל בחצורה שקודם השינה ועכשיו שנעשו לחצורה חדשה הרי כל אחד אכל בשמי חצורות וזה אסור לדברי הכל, כנ"ל. אלא שעדיין צריכין לנו לבאר דברי הרמב"ם בה"ה, שכתב: שמי חצורות שנפרטה מחילה ציניהן, אינן אוכלין. וכן אם הייתה חצורה אחת ונעשית מחילה ציניהן, אינם אוכלים עד שמתחלק, שאין הפסח נאכל בשמי חצורות ואין נעקרים מחצורה לחצורה. ועי"ש בכ"מ, שפירש: דכיון דרז אשי מספק בהו, פסקו רבנו לחומרא. והדברים בלתי מוצנים, דלרז כהנא

כמה גדולים שהסכימו עמו. ואני מנאלי בתשו' הרי"ש ס' קנ"ט במפורש דאינו אלא רשות ולא מצוה כלל. נע"ע ברוקח ס' רז"א בשם ירושלמי דמצוה כל ז' לאכול מנה אצל מ"מ הדבר פשוט שאין לצרך על אכילת מנה].

ולבן אותו נדיק וחסידיו אין רוח חכמים נוחה מהם (כדאיתא כה"ג בשבת קכ"א ב') ויש לבטל המנהג. וחזן חשש ברכה לבטלה איכא הפסק בין ברכת המוציא לאכילה ואוכלים בלא ברכה. ע"כ.

וע"ע בשו"ת משיב דבר (חלק ב סימן עז) שכותב בזה: ע"ד אכילת מנה שמורה בשבועה ימי הפסח. אמר כי כן נמלא במעשה רב כי הגר"א ה"א אומר ומחבר אכילת מנה. ולא נבאר מאין למד רבינו הגר"א ז"ל. וה"א נראה מדאיתא בפסחים דף מ' דאמי' דמר ברי' דרבינא מנקטא לי' חטי' שמורה בחרצי. ואי משום לילי יו"ט לחוד למה לה ארצי אלא ה"א מהדר לאכול כל ימי הפסח איברא יש לדחות ולומר שא"א להוכיח מכאן אלא שאם רוצה לאכול לחם בשבועה ימי הפסח מצוה לאכול שמורה דוקא או חובה. וכבר הראיתי בזה בהע"ש ס' ע"ו אות ג' בק"ד מחלוקת הראשונים ז"ל דלא כהר"ן. אבל אין רא' דמצוה לאכול לחם מצוה אף שהוא לא שמענו לצרך בכל ימי הפסח. ומכ"מ מסופקני אם יש בזה משום ברכה לבטלה כמש"כ בשאילתא דפורים ס' ס"ז אות ג'. ובה יתיישב טעמא דרב סעדי' גאון לענין ברכה על טבילה בערב יוהכ"פ שהביא הרא"ש וטור אור"ח ס' תר"י. ע"כ.

וע"ע מ"ש בדברי בעל המאור הגרי"פ פערלא בפרק המצות לרס"ג (ח"א דף צא ע"ב) ובשו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן ט אות ו'). וע"ע בירחון כרם שלמה (ק'...), במכתב הגאון ממנוקאטש ז"ל, שהאריך בדברי בעל המאור, והכה על קידוש של אותו שגמגמים מלאכול מנה בשאר ימי הפסח משום חשש חמץ, וע"ע מ"ש בנימוקי אור"ח.

*

גמ'. ת"ף בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה. עיין בשו"ת עונג יו"ט (סימן מב).

*

רש"י ד"ה בולעם. בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן לח) כתב השואל ליישב גירסה הישנה ברש"י, דנראין כאוכלי פסחים בשמי "חצורות", ודלא כמ"ש במסורת הש"ס שז"ל: "מקומות", כפירוש הרשב"ם, ד"ל דרש"י הולך לשיטתו בפירוש החומש שמפרש כר"ש, וגם אונקלוס פירש כן, וזהו פשוטו של מקרא. ואולם עי' ברש"י לעיל (פ"ו ע"ב), ד"ה יכול.

וע"ז השיב: הנה סברה כח"ר דבישנים הם בשמי חצורות ולא בשמי מקומות, מתקבלת על הלז ולהכי פירש רש"י את המשנה דף ק"ב כר"ש. ואולם בישוב דברי הרמב"ם לא העלה ארוכה, דאם נאמר שגם הרמב"ם סובר כר"ש, שאין הפסח נאכל בשמי חצורות, ע"כ עליו לומר שקובר שמוחר לאכול בשמי מקומות, דהא בזה תליא, כמבואר בגמ' דף פ"ה, ע"א, - ודבר זה אינו, שהרי הרמב"ם בזה קרבן פסח פ"ט, ה"ה, מביא,

קופרים שמציא גירסא מכת"י שאינו גורס המלים וכשתי חצורות דמי. ע"כ.

*

רשב"ם ד"ה בתיב בהאי. עיין בהג' הגר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף ריט ע"א) מ"ש בזוונת הרשב"ם כאן.

*

תוס' ד"ה באחרונה. עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ד' סימן לב)

*

תוס' ד"ה מפטירין. עיין בשו"ת בית יצחק (אור"ח בקר' מנחת אהרן סימן ב אות ד) מ"ש צביאור דברי המוס', וע"ע שם (סימן פר אות ד) ושם (אבה"ע ח"א סימן קלב) דדברי נכד המחבר, ושו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן קמח אות ו), והג' הגר"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג (ח"א דף רטו ע"ב). וע"ע בשו"ת הר כצי (אור"ח ב סימן נה). וגליוני הש"ס כאן.

*

תוס' ד"ה כ"ב בן נכר. עיין מנחת חינוך (מצוה יז אות ב) שו"ת עין יצחק (חלק א יו"ד סימן כה אות ג) ושו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן כ) ושם (סימן קי) ושם (חלק ח סימן עא) ושו"ת מהר"ש ענגיל (ח"זא סימן ג).

*

תוס' ד"ה רב אחא. עיין בשו"ת בית הלוי (ח"א סימן כו אות ה) ושו"ת מהרש"ם (חלק ה סימן פא) ד"ה אולם הרי.

דף קב ע"ב

מותני'. הפסח אחר חצות משמא את הידים וכו'. עיין בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן א). וע"ע בשו"ת שאגת אריה (סימן ח), ושו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סימן נו אות ד) ושם (ח"ב סימן קיט אות ה). וע"ע במרפא לנפש (ח"ד סימן כז) באורן.

*

גמ'. נתנמנמו יאכלו וכו'. עיין בשו"ת יפה נוף (שונות סימן ב).

*

גמ'. מאן תנא אמר רב יוסף ר"א בן עזריה הוא וכו'. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א ח"ב סימן קמז) נשאל, הא אף כר"ע מני אחי, רק כיון דעב"פ מדרבנן אחר חלות אסור שוב פסול משום היסח הדעת, והיסח הדעת פסול עומאה הוא, כדאמרו לעיל (דף ל"ד), וגם כאן מכיון שנאסר לאכול שוב היסח דעתו ממנו ופסול עומאה איכא.

וע"ז השיב: הנה בהשקפה ראשונה אמרתי, כיון דצדיעבז אס אכלו אחר חלות כשר לאסור רק מדרבנן כמ"ש המוס' בפסחים שם דף קי"ט ד"ה אמר, א"כ ל"ש שוב היסח הדעת.

עשיית מחינה עושה לשתי חצורות ואסור למ"ד דאסור לאכול בשתי חצורות, והיינו ר"ש דסובר כן, אצל לר"י מותר, דלדדי' מותר לאכול בשתי חצורות, וסילוק מחינות עושה אותן לשני מקומות, כמו שפירש רש"י שם, ואסור לר"י דסובר כן, ואולם לר"ש דמותר לאכול בשני מקומות גם בסילוק מחינות מותר לאכול, וא"כ רב אשי דמסקפא ל"י אי עשיית מחינה עושה לשתי חצורות ואי סילוק מחינות עושה לשני מקומות, ע"כ דמסקפא ל"י אס יא אסור בעשיית מחינה גם לר"ש, וכן אס יא אסור בסילוק מחינות גם לר"י, אצל בעצם הדין דלר"י מותר בעשיית מחינה וכן דלר"ש מותר בסילוק מחינה אין שום ספק, וא"כ קשה למה פסק הרמב"ם דצין בעשיית מחינה וצין בסילוק מחינה אסור, דזה דלא כמאן.

וראיתי צל"ח שהעיר זוה וכתב לפרש דלרב אשי מספקא ל"י לחומרא, והיינו מה דפשיטא ל"י לרב כהנא דעשיית מחינה עושה לשתי חצורות ואסור רק לר"ש ולא לר"י, לרב אשי מספקא ל"י דדילמא עשיית מחינות עושה לשני מקומות ואסור גם לר"י, וכן מה דפשיטא לרב כהנא דסילוק מחינות עושה לשני מקומות ואסור רק לר"י ולא לר"ש, לרב אשי מספקא ל"י דדילמא גם סילוק מחינות עושה לשתי חצורות ואסור גם לר"ש, ולהכי פסק הרמב"ם להחמיר בשתייהם. ולענ"ד קשה לומר כן דרב אשי סובר דעשיית מחינה עושה לשני מקומות וכן סילוק מחינה עושה לשתי חצורות, נגד סברת רש"י, שהיא פשוטה וברורה מאד, דסילוק מחינה מכניס אויר חדש והוא כמקום אחר, וכן עשיית מחינה עושה כשתי חצורות ולא כשני מקומות, שהרי אינו רואה אויר שלא ראה עד עכשיו ואין כאן מקום חדש, ע"ש ברש"י.

והנה הצל"ח השיג על הכ"מ וכתב: הכ"מ שם בראש הפרק כתב לישב לשונו של הרמב"ם מה שכתב בהלכה ה' שאין הפסח נאכל בשתי חצורות ע"ש ולא נתן לב שגוף דינו של רבנו שאסור לאכול בנעשית מחינה ביניהם (קשה) דהא לר"י אין כאן שום ספק לאסור לפי פירוש רש"י. ואחר בקשת סליחה מרבינו הצל"ח נראה שהשיג עליו שלא כדיון. שהרי בפירוש כתב כהנא לפרש דברי הרמב"ם, וז"ל: ואני אומר שנוסחא דאין הפסח נאכל בשתי חצורות ל"ק מיד, דה"ק מאחר שהתחילו לאכול בחצורה אחת נתחדשה להם חצורה אחרת אס הי' אוכלים וגמלא כל יחיד מהם אכל בשתי חצורות וזה אסור לר"י ולא התיר אלא לאכול כל אחד בחצורה אחת לבדה. וממיהי שהגאון הצל"ח ז"ל לא נתן לב לעיין בדבריו אלה.

ומעתה צ"ל, שהרמב"ם מפרש דרב אשי מספקא ל"י מה דפשיטא לרב כהנא דנעשיתה מחינה ביניהם אסור רק לר"ש ומותר לר"י דמתיר לאכול בשתי חצורות, דלרב אשי אסור גם לר"י, ולא מטעם הצל"ח דמיחשיב כשני מקומות, אלא מטעם הכ"מ דכיון שנחשב לשתי חצורות א"כ כל אחד אכל בשתי חצורות וזה אסור גם לר"י, ובסילוק המחינה פשיטא דאסור, דהא הרמב"ם פסק כר"י דאסור בשני מקומות ואליבא דר"י אסור גם לרב כהנא. ואולי גרס הרמב"ם בגמ': ומידיע לך אידיע, עשיית מחינה מי הוי כז' מקומות. ומו לא, ועי' דקדוקי

ובזה מיושז היטב מה ששאלנו כבוד אבי מורי הרב הגאון מו"ה ארי' לייזש נ"י זה כמה שנים במכתב על דברת החוס' בחגיגה הנ"ל דהביו ראה מהא דשקלים פ"ו צטר שנמלא בעורה אצרים עולות וכו' והא הסיח דעמו והקשה הוא דבאמת אמרו שם דזה וזה תעובר לורתן ואמרו בירושלמי שם דמשום דהיסח הדעת פוסל לכך תעובר לורתן והיא תמיה גדולה על החוס' ולפמ"ש אחי שפיר דהירושלמי לשיטתיה דקציר' ליה דהיסח דעת פוסל מן החורה ולכן תעובר לורתן דהוא משום היסח הדעת אבל אם נימא דהיסח דעת אינו פוסל מן החורה רק מדרבנן אם כן שפיר יש מקום לחלק דבנאצד לא שייך היסח הדעת.

אחר שכתבתי כל זה הגיע לידי ספר שיח יחזק לחכם מהר"י הספרדי בחידושו על חגיגה וראיתי בדברי החוס' שם שהנליע שם בדבריו דברי הירושלמי ששקלים הנ"ל והאריך בדברי החוס' שם ובאמת לפמ"ש הק"ע שם אין מקום לכל דבריו ודברי החוס' מוקשים מהירושלמי אבל לפמ"ש הדבר נכון מ"ל.

ולפי זה נראה לי דבר חדש דאחרי שכבר גזרו בפיגול וותר טומאה משום עצלי כהונה וחשדי כהונה והיינו שיתעצלו צו חשדי כהונה ואם כן בזהאי גוונא לא שייך לומר דלא גזרו רבנן דהא ל"ש דהרי גזרו משום שלא יתעצלו ואם כן אפשר דיסיח דעמו ולפי זה ביוצא שנתחפקו צ"ס דף פ"ה אי גזרו כמו על פיגול אם כן הוא גם כן נפסל משום היסח הדעת.

ובזה הנה מקום אחי לישז דברי הרמב"ם פ"ח מאצות הטומאות ה"ה שכתב צטר קודש שיצא חוץ למחיצתו הרי הוא ספק אם מטמאת הידים או לא לפיכך אינו מטמא ספק טומאת ידים טהור כמו שיתבאר ואם צטר פסח שיצא חוץ לביטו הרי הוא טהור בני חצורה ורזין הן, ותמה המלמ"ל דלמה לי לטעם דבני חצורה ורזים הם חיפוק ליה דגם ביוצא טהור מספק ובתשובה כתבתי בזה דבר נפלא ואכ"מ, ולפמ"ש אחי שפיר דהי' מקום לפסול משום היסח הדעת ולזה קאמר דבני חצורה ורזין הם ואם כן לא שייך שיצא לכך לא מפסח ולכן גם בקדש שיצא כיון דכל הטעם דספק טומאה הוא משום דיוצא לא שייך אם כן שוב לא שייך היסח הדעת דל"ש הוא וכיון שכן שוב לא שייך היסח הדעת מיהו גם בפיגול וותר יש לומר דל"ש היסח הדעת דניח דנתעצלו והותרו אבל לא שייך שיתירו ולא גזרו צבו כפי חלוקו של החוס'.

ידיה אין שיהי' עכ"פ צטר זכינו לדין שמשום היסח הדעת לא שייך למפסל אף דנאסר לאלכל כל שלא הסיח דעמו צידים ומיושז קושיט מעלתו.

וע"ד הפלפול אמרתי לישז קושיט מעלתו דכיון דותר דרבנן הוא לר"ע ואם כן אף דנאסר לאכול אחר כך מכל מקום ל"ש היסח הדעת דהרי קי"ל דקטן אוכל נצלות אין צ"ד מצווין להפרישו ולשיטת הרשב"א בציפור דרבנן ספי צידים ואף לשיטת החולקים מכל מקום היכא דשייך חיוון מזה מודו ששרי כמ"ש החוס' בפסחים דף פ"ח בזהאי לענין קרבן פסח גבי שה לביט וכן כתב המ"א בסימן שמ"ג להלכה ולפי זה כיון דגם קטנים הם מן המניין של ק"פ כמה שכתב הרמב"ם פ"צ מק"פ הלכה צ' וג'

אך אף אם נימא דפסול גם דיעבד, ועיין שו"ת שאגת ארי' ס' ד' מ"מ נראה דכנה"ג לא שייך פסול היסח הדעת, דהרי החוס' בחגיגה דף כ"א כתבו דבאצד לא שייך היסח הדעת דדוקא אם ידע והסיח דעמו אבל כל שנאצד לא שייך היסח הדעת ע"ש שהוכיח כן משקלים פ"ו ועיין בל"ח ל"ד שכתב כן מכח המשנה דשקלים, ונעלם ממנו שהקושיא והחירון מצוהר כן בחוס' חגיגה הנ"ל, ולפ"ו גם כאן ניהו דנאסר אבל לא הסיח דעמו בזהאי רק שותר ועי"ו נאסר עליו לא גרע מנאצד דעיקר היסח הדעת היא כשעושה דבר שניכר שמסיח דעמו ממנו.

וראי' צרורה מהא דקאמר בפסחים דף פ"ה המוציא צטר פסח מתצורה לחצורה טהור ואסור וקאמר מאי לאו טהור ואסור דיוצא מתצורה לחצורה הרי בזהאי דאף שנאסר משום יוצא ופסולו מן החורה אפ"ה אינו טמא משום היסח הדעת וע"כ משום דלא הסיח דעמו צפירוש מזה ודו"ק כללפ"ד. ואף שכתבתי כן בהשקפה הראשונה ולא עיינתי בצפירים רשמתי לזכרון וצרות ד' אתן עיני ולבי ע"ז בל"ג.

ודנה כאשר חפשתי בצפירים מנאחי בירושלמי פ"ק דבפסחים הלכה ח' קרוב לסופו שאמר שם לא נפסלה בזהיסח הדעת לא כן ארי' יוחנן היסח הדעת דבר תורה ופירש הק"ע שם דהקושיא הוא דאמאי לא השרוק תרומה טהורה צשעה ששית עם הטמאה דהא נפסלה מן החורה כיון דנאסר מן החורה צשעה ששית א"כ נפסלה בזהיסח הדעת הרי בזהאי דלא כבדרת החוס' וסבדתינו דגם שם נאסר מחמת עצמו ואפ"ה נפסל משום היסח הדעת ולפ"ו ישאר הקושיא הנ"ל, והקושיא שהקשיתי מיוצא, וגם קשה מפיגול וותר שגזרו צבו טומאה משום עצלי כהונה או חשדי כהונה ות"ל דטמא משום דכיון דנאסר שוב הסיח דעמו ממנו.

ולבאורה ראייתי לומר דבר חדש דכיון דאמרו בוצחים דף מ"ג פיגול נותר וטמא משמשלה האור צזה צרובן פקע איסורן וכן קי"ל כמ"ש הרמב"ם פרק ח"י מפסחמ"ק הלכה כ"א ועמלמ"ל שם פ"ג מפסחמ"ק שהאריך הרבה בזה ולפ"ו שוב לא אסח דעמי מיניה דהא משכחת לה שיכשר ע"י העלאה ע"ג המוצח וצ"ע בזה.

אמנם צגוף דברי הירושלמי שלא יהי' מזה סתירה להחוס' יש לישז דע"כ לא כתבו החוס' לחלק דבנאצד לא שייך היסח הדעת רק אם נימא דהיסח הדעת אינו רק דרבנן וכדמשמע בתלמודא דידן בפסחים דף ל"ד דאינו רק מעלה בעלמא כמו לר"ל דאינו רק מעלה בעלמא דפסול הגוף אינו רק משום מעלה וכפירש"י וא"כ ה"ה פסול טומאה אינו רק דרבנן ועיין צמגיני שלמה שם ולפ"ו שפיר יש לחלק דבנאצד דל"ש שיאצד והוא לא הסיח דעת צידים לא גזרו צזה אבל לפמ"ש הירושלמי דר"י ס"ל היסח הדעת מן החורה ואם כן שוב אין מקום לחלק ובכל ענין שלא כיוון על ההקדש אף שנאצד גם כן פסול וא"כ לפי תלמודא דידן שפיר כתבו החוס' לחלק דבנאצד לא שייך פסול היסח הדעת ולהירושלמי אין מקום לחלק ובכל ענין פסול אף שנאצד.

חילוק בזמן חלות בהפרש של דקה מן הדקה, שאי אפשר לבשר ודם לכוון, אבל הקצ"ה יודע ומכוון הרגע לחלות אצל כל אחד ואחד שיהא מכוון בחצות ממנו.

וז"ש הקצ"ה, ועברתי בדרך מזרים, שעבר מצית לצית להכות בחצות בדיוק כל בית בזמנו, וזה רק הצורה ית"ש לבד יכול לכוון. ע"כ. ודפח"ח.

*

גמ'. ור"ע האי הוה מאי עביד ליה מיבעי ליה וכו'. עיין בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קנה). ושו"ת ר' יוסף נחמיה קארניטצער (סימן קמה אות ג).

*

גמ'. ור"א אמר לך כל היכא דכתב בקר בקר ראשון הוא. ידוע קו' העולם, איך אפשר לומר צקר ראשון, הלא אין שורפין קדשים ציו"ט, עיין צל"ח כאן בצורך.

ובשו"ת תשובה מהרש"ה (ח"א סימן קב) ראה השולח [ה"ה מח"ס אור חדש] לומר, דגם לראצ"ע לא נעשה נותר עד צפרא לענין כרת.

וע"ז השיב: זה תלוי בפלוגמא דחוקי' ור"י (ובחיים ג"ו ע"ב), והרמב"ם (פי"ח מהל' פסולי המוקדשין) פסק כר"י דתני' כוותי', וכ"כ התוס' י"ט ריש ברכות ד"ה א"כ כו', דתלוי בזמן איסור אכילתו מן החורה.

ובצ"א"ה נלע"ד דהקושי' לק"מ כאשר דברתי אליו, לפמ"ש התוס' י"ט (פסחים פ"י משנה ה') דצמארים לא נצטוו על שזיתת י"ט והי' יכולין לאפות אורך מחמתו של אחר יום היחיה, וז"ש הר"ן ולמחר הי' מותרין במלאכה ובחמץ, יעיי"ש, א"כ ממילא אודא לה הקושיא הנ"ל.

אמנם לתנא דברייתא דקאמר מועד לאתח כו' וזה איירי בפסח דורות, מוכרחים לומר דנ"מ כפי שטת הריצ"א המוצא בתוס' (חולין קמ"א ע"א) ד"ה ל"ז שעבר ושקלי', א"כ אפשר לומר ר"י סבר מירך רב אשי בשבת ופסח' דאין עשה דוחה ל"מ ועשה, א"כ גם לדידי' איכא נפקותא אם שרץ ציוס לענין מלקות, אבל לשטת חוקי' הנ"מ לענין מחשבה ולענין כרת דציוס מקרי אינתק לשרפה רק משום איסור י"ט הוא דרביע עלה, וזוהי מנאמתי בספר ז"ב, וסברא נכונה היא. (ושנים רבות אח"כ נדפס ס' צל"ח על פסח' וברכות למורי הגאון נ"ע והאריך לתרץ קושי' הנ"ל ולא הניח עוללות ובכלל דבריו דברי). ע"כ.

*

גמ'. מצה בזמן הזה אחר חצות וכו'. עיין מנחת חינוך (מצוה כא) ושו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן קכה אות ב), ושו"ת בית הלוי (ח"א סימן לד) בצורך.

וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ה' סימן קב) שהאריך בסוגיא זו דומן אכילת מלה.

*

גמ'. שם. בשו"ת בית יהודה - עייאש (חלק או"ח סימן נב) נשאל בערב פסח שחל להיות בשבת שישן צו איש אחד

ואם כן שוב לא שייך היסח הדעת דהא הקטן יוכל לאכלו אחר חלות ומותר לספותו צידים ולא היסח דעתו ודו"ק.

שוב הראוני בירושלמי בסוף פסחים שמפרש בחמת דטעם הפסול בפסח אחר חלות משום היסח הדעת ולפמ"ש למעלה אחי שפיר דהירושלמי לשיטתיה דהיסח הדעת הוא מן התורה ודו"ק.

אחר כמה שנים שכתבתי זאת מנאמתי ציומא דף למ"ד ע"ב דפריך הש"ס אי אסח אדעתיה בעי הואה שלישי ושביעי דא"ר דוסתאי בר' מתון בשם ר' יוחנן היסח הדעת כריך הואה שלישי ושביעי ופירש"י כשהסית דעתו משמירת גופו כריך הואה שלישי ושביעי שמה נכנס לאלה המת ולא שם אל לבו והנה אם נדמה היסח הדעת זה להיסח הדעת דש"ס פסחים הנ"ל אם כן היה משמע דהיסח הדעת הוא מן החורה מדלריך הואה שלישי ושביעי וגם קנת משמע דאף בלא הסית דעתו צידים גם כאן מקרי היסח הדעת ובאמת הרמב"ם לא הביא הדין האמור ציומא אבל אין ראה כי גם כל ענין היסח הדעת דפליגי בפסחים השמיט וכבר תמה המלמ"ל על דבר השמטה כמ"ש בשמו למעלה וע' תוס' שם דכתבו דבטומאת שרץ ונצילה דלא מנצרכין הואה שלישי ושביעי כריך לומר דלא אסח אדעתיה ובתוס' שם כתבו דדוקא בטומאת מת מועיל היסח הדעת לענין הואה ולא בטומא שרץ ולא הצינתי דברי החו"י דאכתי יקשה כל שטמא שרץ ע"כ הסית דעתו משמירתו יחוש שמה נכנס באלה המת ולא אדעתיה וז"ע בכל זה.

שוב וזכתי למאז שמוכר דרבינו הדין דש"ס יומא הנ"ל והוא בפ"ג מהלכ"ט הלכה ג' דאם לא שמר עצמו בטומאת המת ולא ידע בודאי שלא נטמא כריך הואה שלישי ושביעי ומבואר שם דאינו רק דרצון ומעלה עשו ומקורו בוצחים דף ז"ט ועכ"פ משמע משם דהיסח הדעת אינו רק דרצון וכמו שכתבתי למעלה דש"ס דילן סצירא ליה כן. ע"כ. עיי"ש עוד מ"ש בזה בצורך.

ובענין הנ"ל ראיתי טעם הגון בשם הגאון ר"ח מצריסק, על מנהג העולם שנוהגים להטמין האפיקומן, דהנה האפיקומן אנו אוכלים וזכר לפסח שנאכל על השוצע, והנה הדין בפסח שזריך שמירה, והיסח הדעת פסול טומאה הוא, ובפרה שזריך שמירה מבואר במשנה (פ"ו דפרה) שאם הפשיל לאחריו פסול שחסר שמירה, וא"כ ה"ה בצשר פסח שזריך שמירה יתירה שלא יטמאו אותו, ולכן הטמיןו בכשר עד שעת האכילה, ומזה נשאר מנהג ישראל עד היום להטמין האפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח תחת הכר או המפה, שזוהי אין חשש טומאה והיסח הדעת עד שעת האכילה.

*

גמ'. ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וכו'. הגאון ר' יהושע לייב דיסקין דקדק מהו הלשון "ועברתי", הלא הכה את כולם ברגע אחד בחצות. ופירש, דידוע כי רגע חלות משמנה צעולם בין מקום למקום, מאחר שהשמש מסתובבת, וברגע שהשמש באמצע הוא זמן חלות, ונמלא שזמן חלות משמנה ממקום למקום כפי סביב השמש, ובאמת שגם בין בית לבית יש

ובענין ד' דהוא מפני שאמרו בגמ' יצמות דף ע"ב ע"א אקרא דויהי בחצי הלילה וד' הכה כל צבור אשר אז הי' חפזון דמנרים באזומו וזמן הוא עם רצון, ובתחלת שו"ע אר"ח מצואר באחרונים שנתלקו צוה לענין הזמן של תיקון חזות, ונהוג למעשה כהסודרים שזריכים לחשוב מן השקיעה עד הנץ, ולכן גם חזות של מנה הוא לפי חשבון זה כי הא בזהא חליא, אך אעפ"כ ז"ע לענ"ד כיון דלילה האמור בתורה הוא ודאי רק עד עלות השחר ולא עד הנץ וא"כ מנלן לחדש שלענין חצי הלילה חושבין את הלילה עד זריחת השמש ולא עד עלות השחר אשר לדינא הרי הוא יום לכל דבר.

שוב נודע לי שגם באשל אברהם (מבוטשאטש) תנינא סי' תע"ז מסתפק דאולי יש לחשוב את זמן חזות לענין אכילת אפיקומן משקיעת החמה עד עלות השחר. ע"כ.

*

גמ'. שם. עיין באות הקדום, וראיתי בשם הגאון ר' חיים מצריסק ז"ל, שאם אחריו אללו ליל פסח בסעודה, וכבר הגיע חזות וזריכין לאכול האפיקומן, אז מנא ענה לאכול האפיקומן לפני חזות ולהמשיך ולאכול אחר"כ, והיינו שסמך לחזות לקח לאפיקומן בית מנה ואוכלו על תנאי, אם ההלכה שזמן אכילת מנה הוא עד חזות אוכל עכשיו הכוונת לאפיקומן, ואם הזמן הוא כל הלילה אינו אוכל עכשיו המנה לשם אפיקומן, וא"כ לאחר חזות יכול לאכול ממנו את סעודת החג, דיסוד האיסור לאכול אחרי אפיקומן הוא רק בזמן המנוה דאכילת אפיקומן, שאסור לאכול אחריו כדי להשאיר טעם מנה בפיו, אבל אחרי זמן המנוה אין איסור לאכול, ולפי"ז שרי הבא ממנו, שאם זמן אכילת מנה הוא עד חזות א"כ שפיר אכל האפיקומן בזמנו קודם חזות, ולאחר חזות דהוא כבר לא זמן האיסור יכול הוא לאכול את הסעודה, ואם הלכה שזמן מנוה מנה הוא כל הלילה, הלא התנה שלהאי נד אינו אוכלו לאפיקומן כלל, וא"כ ודאי שיכול להמשיך לאכול, נמצא עכ"פ שיכול לאכול אחרי חזות ממנו.

ובאמת מלאנו כן בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן שפא), עיי"ש, וע"ע מ"ש בזה במועדים וזמנים (ח"ו סימן קפח).

*

גמ'. שם. עיין מילתא בא (קבה) מה העדות, ר' אלעזר אומר מנין אתה אומר שאם היתה חצורה של חכמים כו' שזריכין לעסוק בהלכות פסח עד חזות לכך נאמר מה העדות. ע"כ.

ובתב במשך חכמה (בא יג, יד) לפרש, עפ"י מה ששינו (ראש השנה כה) ראוהו שלשה והן ב"ד יעמדו השנים ויושיבו מחציהם אלל היחד ויעידו בפניהם ויאמרו, הרי דאע"פ שהן ב"ד בכו"ז בתורת עדות ז"ל להגיד אעפ"י שהעדים הן בעצמן חכמים, ה"נ כתיב עדות וזריך ג"כ לעסוק בהלכות פסח אפילו חכמים ודו"ק.

ובותב עוד: ונראה פשוט דר' אלעזר קאי לטעמו דסבר בצרכות פ"ק (דף ט) דזמן פסח עד חזות לילה ולהכי

שינת נהרים וחלם חלום שהתענה עליו חצי היום, אם מותר לישב בתענית עד חצי הלילה כמ"ש הרמ"א בהג"ה (סימן רפ"ח), ואחר חצי הלילה יעשה הסדר. או יעשה קודם חזות מטעם הא דאיתא (סימן תצו) דיהא וזיר לאכול אפיקומן קודם חזות ולא יחוש להך דחיוז התענית עד חזות.

ודשיב: אותו תענית שהזכיר מור"ם ז"ל שמתענה מחצי יום עד חזות הלילה לא מוכר לא בתלמוד ולא בפוסקים המפורסמים ולא מנינו שיש תענית של חצי יום וכן לא מנינו תענית לילה וחומרא היא שנוכרה באחרונים, ואם כן לענין אכילת מנה לא מיעבי' לסדרת ראב"ע דאמ' דאכיל' פסח אינה (אלא) עד חזות ואמר בגמ' רבה אליציה אכל מנה בזמן הזה אחר חזות לראב"ע לא ינא דלדידיה ודאי דאמי חיוז מנה דאורייתא ודאי הך חומרא דיתענה עד חזות. אלא אפילו לרבי עקיבא דאמר זמן אכילת פסח כל הלילה וממילא דה"נ מנה וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל מ"מ מודה דמדברין אינו נאכל אלא עד חזות כדי להרחיק את האדם מן העצירה דין ק"ש וכמ"ש הרא"ש ז"ל וכיון דאיסור זה הוא מדברין ומוזכר הוא בדברי הפוסק' תידחה הך חומרא מפניו ובה"ג לא אמרינן דהעמידו דבריהם בשב ואל תעשה וזה נראה פשוט בס"ד. ע"כ.

*

גמ'. שם. ידוע שהחמ"ס לא הקפיד על אכילת אפיקומן לפני חזות, וכבר עמדו בזה הרבה, ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט' סימן בוח) מ"ש בזה.

וע"ע להגרש"ז אויערבאך בשו"ת מנחת שלמה (סימן צא אות טו) שכתב: ידוע שלענין אכילת מנה נפקק להלכה שזריכים לחשוב דשמא הלכה כר"א בן עזריה שמדאורייתא אין פסח ומנא נאכלין כי אם עד חזות משום טעמא דמכת בכורות ותפוזן דמנרים הי' באותו זמן, ולכאורה הי' נראה לפי"ז כיון דמיד כשעלה השחר הרי הוא מדאורייתא יום לכל דבר כגון קרבנות וסופר ומילה וכו', ממילא גם פשוט הוא שלילה הוא רק עד עלות השחר, ומה שיוצאין בקריאת שמע של ערבית גם לאחר שכבר עלה השחר הוא רק מפני שזמן ק"ש לא חלוי ביום וציליה רק בזמן שביצה וקיימה ולכן אמרינן דכיון דאיכא דגני בזהיא שעתא שפיר יוצאין אפילו לאחר שעלה השחר אכל לא מפני שעדיין לילה, וכיון שכן נראה דאף שזלשון בני אדם וכן גם בש"ס רואים בכמה מקומות שגם לאחר עלות השחר עדיין נקרא בשם לילה, וכמו כן חזות היום ושעה שש שזוכר בש"ס הוא גם כן מתחלת היריחה עד השקיעה ולא משעלה השחר.

בו"ב לענין דינא נראה ודאי שלילה האמור בתורה הוא רק עלות השחר, ולפי"ז נראה שלענין אכילת מנה יש לחשוב את הזמן של חזות הלילה מתחלת השקיעה עד עלות השחר, וגם נראה לכאורה דה"ה נמי לענין זמן אכילת קדשים דאע"ג שהוא רק מדברין אפי"ה גם בזה יש לחשוב את הזמן של חזות מן השקיעה עד עלות השחר, אולם למעשה ידוע שנהוג לחשוב מהשקיעה עד להנץ החמה, וכן ראיתי בלוח א"י של הגרי"מ טוקאייסקי ז"ל שכתב כן בפשיטות גמורה.

פטר, ונריך לנרך על הזבח, אע"פ שגמר אכילת הזבח, אלמא שצרכת המזות אפילו אחר מעשה יכול לנרך, ודלא כהרמב"ם וכו'. עיי"ש. וע"ע בהעמק שאלה פ' תלא (סימן קנד אות ב) שהאריך בדבריו.

וע"ע צל"ח כאן שהקשה כנ"ל, הא אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, והטעם כדי שיהיה טעם בשר הפסח נשאר בפיו, וא"כ אסור לאכול החגיגה אחר הפסח, ואין שייכות לצרכת הפסח שתפטר את החגיגה.

ותירין. דקושא זו אינה רק טעות בעלמא, דהא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, היינו אחר גמר אכילת כזית האחרון של פסח אסור לטעום אחריו כלום כדי שישאר טעם הפסח בפיו, אבל כשהתחיל לאכול הפסח, ועוד יש לפניו מן הפסח, יכול לאכול באמצע אכילת הפסח כל מה דבעי. עיי"ש. וכ"כ המהר"ם חלאווה לעיל (ק"ט ע"ב).

*

מתני' שם. עיין צל"ח כאן ש' בישוב דעת הרמב"ם, שפסק בנרך על הפסח לא פטר של זבח, דס"ל לרמב"ם דסוגיא דכאן אולא לרז דס"ל לעיל (ע"ב) וחזרת פסח לה' אלקיך לאן וצקר קאי אחגיגה, ויוצק מיהת שם פסח אחגיגה, משו"ה מנרפינן ליה סברא דזריקה ושפיכה. עיי"ש. וע"ע בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רמט).

*

מתני' שם. עיין בשו"ת ל"ך אליעזר (חלק י' סימן טז) מ"ש באריכות בסוגיא, ומ"ש שם הדרן על מסכתין.

*

גמ' בשתמציא לומר לדברי ר' ישמעאל וכו' עיין בשו"ת בית דוד בהקדמתו, מ"ש בזה. וע"ע בספר לבוש מרדכי זבחים (סימן ט).

וע"ע בשער המלך (פ"ג מה' ק"פ סוף ה"ט) מה שחמה מכאן על המהרש"א.

*

רש"י ד"ה בישום חשדי בהוגה. עיין בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן פח) שמציא שם העמק מחידושו בסוגיא דכהנים שפגלו, וז"ל: רש"י שינה טעמו, בגיטין (ב"ג ע"א) פירש"י שפגלו לאכול חוץ לזמנו, כפי' פגול בכ"מ, וזריש ב"ק (ה' ע"א) פירש"י ששחט חטאת לשם שלמים, ועיי' פ"י שם. ולכאורה במנחות (מ"ט ע"א) משמע כן, דהוה צעי להוכיח מזה דעקירה בטעות שמה עקירה, אלא התם בהס"ד דלא מיירי באומר מותר וא"כ שגגתו הוא שעקר הקרבן לגמרי מחטאת לשלמים, אבל למאי דמוקי אב"י באומר מותר בודאי ניחא טפי לפרש כסתם פגול דש"ס בחוץ לזמנו, וקשה אפירש"י. ומו בשלהי פסחים פירש"י שלמים לשם חטאת, וכן רשב"ם שם.

והנ"ל ע"ד בזה, דבאסיפת זקנים הקשה המאירי כהנים שפגלו עזבו בלאו דמחשז בקדשי' ואין לוקה ומשלם, ומי' ללאו שאין בו מעשה אין לוקין, וקשה, א"כ הי"ל לש"ס דצ"ק

אמר כאן עד חלות, ולפ"ז מוכחא דקצר דאף מזה ומרור אינם נאכלים רק עד חלות דאל"ה הו"מ לאחר דחייצין לקצר כל הלילה דיש כאן צעזור זה בשעה שמה ומרור מונחים לפניך, ומה ידע רבה דראצ"ע סבר דמנה צוה"ז אינו נאכל רק עד חלות כדי להדריה למילתא קמייחא הוא דלהדריה (עיין סוף ערבי פסחים דף קב) וליכא כאן צעזור זה ודו"ק.

ובזה מדויק לשון המסדר בהגדה, וכל המרצה לקצר ב"מ [פירוש אפילו יותר מן החיוץ] הר"ז משובח מעשה בר"א ור"י וכו', שר"א סובר דפסח נאכל עד חלות ור"י סובר כל הלילה שהיו מספרים [כולם] כל הלילה ב"מ הרי חזינא דכל המרצה לקצר ב"מ אף יותר מחיוצו הר"ז משובח ודו"ק. ע"כ.

*

גמ' שם. עיין בשער המלך (פ"ה מה' אישות הכ"ו) מ"ש מהר"ן כאן לענין אין סדר למשנה בתרי סדרי.

*

גמ' שם. עיין בית האו"ר (מע' הא' סוף כלל כ).

*

תוס' ד"ה אמר רבא. עיין בשו"ת שאגת אריה (סימן ד). ושו"ת צשמים ראש (סימן קכה) והג' כסא דהרסנא שם.

דף קבא ע"א

גמ' מוא דאמר בזית באיסורו. בשו"ת חתם סופר (אור"ח סימן מט) נשאל: אי שיעור אכילת קדשים בזית או סגי בכל שהוא.

והשיב: הנה כמדומה בלאו דקדשים פסולים פגול וותר וטמא לא קמבעיא ל' דשיעורא בזית כמבואר בדוכתי טובא, ברכות (מ"ט ע"ב) מה איסורו בזית [אף] חזרתו בזית, פסחים (פ"ה ע"א) ושלחי מן' שם, מאן דמתני כזית כאיסורו, ובסוגיא דזבחים (ל' ע"ב) כזית וכזית תנן, ושם (ע"ח ע"א) גבי הפגול והותר והטמא שכללן, וכן מוכח בפ' גיד הנשה [פ"ט ע"ב] לענין קדשים חל על ג"ה, וכל זה מבואר שאיסור אכילת קדשים פסולים הוא בשיעור כזית, וא"כ ממילא מוכח שגם מזות עשה של אכילת הכשרים הוא בזית כדמוכח מסוגי' דיקדש זבחים (צ"ז ע"ב) דאי סלקא דעתך דיונא במזות עשה דאכילה צ"ש א"כ לא אחי עשה ודחי לא תעשה בזית פסולים, ומ"ש אם פסולה תפסל הי"ל [צ"ל: ר"ל] ונריך לאוכלה בפחות פחות מכזית ומאי פריך הש"ס התם אע"כ אינו יונא י"ח בפחות מכזית והוא פשוט לפע"ד. ע"כ. עיי"ש עוד בארוך.

*

מתני' בירך ברכת הפסח פטר את של זבח וכו' כתב באור זרוע (ח"א סימן כה), והא דתנן סוף פסחים בירך על הפסח פטר את הזבח, והזבח הוא חגיגת ארבעה עשר, והיתה נאכלת בראשונה, שהפסח נאכל על השוצע, וא"כ היכי משכחת לה. ובע"כ דמיירי ששכח ואכל הזבח בלא ברכה, והביאו את הפסח וזריך עליו, וקמני פטר את הזבח, הא לאו הכי לא

הנה לצד זה הא עיקר יסוד שדרשין שמרין הקרא גם בשפיכת שיריים דכל הקרבנות לצד מחטאת שמפורש בזה דין שפיכת שיריים על היסוד נאמר בגמ' דף נ"א בעולה שדרשין מן יסוד למזבחה של עולה ופרש"י שיהא המזבח טעון בעולה ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שיריים אל היסוד. ודף פ"א שם א"ר יהודה שיריים נריסין אינטבא שהוא על גג של היסוד והוא דין על כל שיריים וא"כ הוא רק בשפיכה שהזריקה הוא על המתנות שצריכין להיות דוקא בקיר הזקוף ובחוד כדי שתהיה הזריקה לשתי הרוחות, וגם אף אם צוריקה כשהוא זורק על האינטבא יפלו על היסוד ונע"ג ולא מנאמי מי שעמד עליו בזה. ע"כ.

דף קבא ע"ב

גמ'. רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן וכו'. בשו"מ חמס סופר (יו"ד סימן רצד) כתב לדקדק על אריכות הלשון בנוסח הדברה "על פדיון הבן". גם נ"ע מ"ש "פשיטא על פדיון הבן וכו'", דכל הפשיטא הוא לא לזרז האזיעי, ולא מענינה כלל. ועוד, מאי קא מצעי' לי' פשיטא דמאן דעביד מצוה יש לו לבצר שהחיינו ולהוציא הכהן שאינו אלא הנחת עה"ז ולא צהיפוך.

ובתב לתר, בהקדם לפרש דעת השואל צריצ"ש (סימן קלא) [המובא לקמן בדברינו], שכ' כיון שפדיון ע"י שליח או צ"ד לית לן, א"כ מ"ט מצרכי צ"ע"ל ולא לפדות הבן, והריצ"ש שחק לי'. וכתב לפרש כוונתו כך, דהנה הרא"ש כתב צפ"ק דפסחים, וז"ל: ולהדליק נר חנוכה אעפ"י שאפשר לעשות ע"י שליח, אורחא דמילתא הוא שכל א' מדליק צביתו משום חציבו הנס, עכ"ל. וה"נ הוה ס"ל להשואל אע"ג דמותר לפדות ע"י שליח, מ"מ מציאת רחוק הוא, חדא, משום חצובי מצוה ג"כ, ועוד, דנ"ל דראוי לעשות זכר לצבורי מצרים דכתיב אני ולא השליח, ה"נ יש לפדות בעצמו טפי מבשאר מצוה שמצוה ג"כ יותר מבשלומו, ועוד הכי [הכא] עדיף טפי מנר חנוכה, דהתם עכ"פ משכחת לי' מי שאינו צביתו שע"כ עושה שליח המדליק עליו צביתו ואפ"ה כיון דלא שכיח שיעשה ע"י שליח מצרכים בנוסח הדברה השייכות למצוה שאינה נעשית על ידי שליח לפי שיטת הרא"ש א"כ מכ"ש פדיון הצבור לפי סברת השואל הנ"ל דמצוה טפי צו מבשלומו ובכל מקום שהאב ציוס שלשים אפילו מצוה הים יכול לפדות בעצמו אם יהי הכהן מצוי לו, א"כ מכ"ש דלא שכיח שיעשה שליח, ויפה שאל מ"ט לא נצרך כ"א בנוסח השייך למצוה הנעשית דוקא ע"י.

ועפ"ז מובאר דברי הגמ', בהקדם מ"ש הראשונים, הטעם דלא מצרכים שהחיינו על צדיקת חמץ, משום שכבר הוא התחלה י"ט של פסח, וטוב לבצר שהחיינו צביתו הי"ט שהוא מצוה של שמחה, ולא על צדיקת חמץ.

ודשנא י"ל כך, דהכי קאמר, הא פשיטא לן שנוסח ברכת פדיון מקובלת צדינו לבצר בנוסח "על" מפני שיכול לעשותה ע"י שליח, אע"פ דלא שכיח כלל שיעשה ע"י שליח, מ"מ מצרך בעל, ורובה להורות אף על גב שיכול לעשות ע"י שליח הוא

לשנוי משו"ה לא חשיב מפגל בדפולוגתא לא קמירי, דלמ"ד לאו שאין צו מעשה לוקין אינו לוקה ומשלם ומשו"ה ס"ל לרש"י דעכ"פ קשה ליתני מפגל חטאת לשם שלמים דבהא אינו לוקה דוקא במפגל ממש דלהא קאי קרא לא יחשב, וזה שיטת רמב"ן בס' המנוח כמבואר אצלנו במ"א.

והנה שלהי פסחים הי' קשה לרש"י, למה גזרו טומאה על הפגול משום חשדי כהונה הא צמוד צריכי' לשלם משום קנס א"כ תו לא נחשדו שיחשבו צמוד, ע"כ פירש"י התם מיירי שלמי' לשם חטאת וכיון שעכ"פ הקרבן כבר נהי שלא עלה לבעלים לשם חובה מ"מ הדורון הזה שלהם הוא ואינו נפסד לגמרי ופטור מלשלם, ועיי' במשנה למלך פ"ו מחובל ומזיק ואיכא חשדי כהונה ומשו"ה מטמא ידיה, ובצ"ק הוכיח לפרש חטאת לשם שלמים דפסול נמי הוא וחיוב לשלם לבעליו. והא דכ' רש"י צצ"ק דלא עלה לבעלים לשם חובה משמע דאינו פסול יפה, תי' פני יהושע ז"ל דאע"ג דפסול הוא הולך רש"י דלא עלה לבעלים לשם חובה דאי הוה עלה לשם חובה אע"ג דפסול פטורים מלשלם דרעהו ולא של הקדש אבל השתא דלא עלה לבעלי' לשם חובה צריך לשלם. ע"כ.

*

רש"י ד"ה שירי דם. עיין בשו"מ אגרות משה (חלק חו"מ א' סימן קח) ובתו"ד כתב בסוגריים: ופלא שרש"י סוף פסחים מפרש זריקה ושפיכה שמחולק פסח משאר קרבנות, הוא בשירי הדם שבפסח צריך בשפיכה בנחת דוקא כדי שיפלו על היסוד ושירי שאר קרבנות צוריקה מרחוק דלא איכפת ליה אם נופלים שיריים על היסוד או לא, ולבד שאינו כדפרש"י בשאר דוכתי כמו דף פ"ט שם, שהוא על עיקר המתן דמים שילפינן מודם וצחיך ישפך שהוא לעיכובא ולא על השיריים וכן פי' בצוחים דף ל"ו, וגם לא מצינו צפירוש שאיכא דין שיריים בפסח רק בתוס' וצחים דף נ"א משמע כן, אך אולי הוא בכלל מה שאיתא שם ריש דף ל"ו מנין לכל הדמים שטעונים מתן דמים ליסוד שפרש"י מנין שכל הדמים של כל הקרבנות שטעונים מתן דם ליסוד כשאיכא שיריים תלמוד לומר ודם וצחיך ישפך הוא נמי על פסח אף שרש"י הזכיר שם לאחר שזרק שתי מתנותיו נימא שהוא לאו דוקא.

ועייין ברמב"ם פ"ה ממעשה הקרבנות הי"ז שלא הזכיר צבור ומעשר ופסח שאיכא בהן דין שיריים אף שבכל הקרבנות הזכיר דין שירי הדם בה"ז שאירי בעולה ואשם ושלמים ובה"ז בחטאות הנאכלות ובה"ז בחטאות הנשרפות משמע דקוצר דאין צבור ומעשר ופסח דין שיריים וכן לא הזכיר צפ"א מק"פ הי"ד שנקט כל דין הקרבת הפסח גם דין שיריים. משמע דקוצר דליכא דין שיריים צבור ומעשר ופסח שטעונין רק מתנה אחת, עכ"פ אף אם נצבור שאיכא גם בהן דין שיריים הוא מקרא אחד ודם וצחיך ישפך שנאמר על כל הקרבנות ולא שייך שיהיה פסח חמור להקפיד בו יותר שהיו השירים על היסוד שצביל זה יהיה דין שיריים שלא דוקא בשפיכה ובקרבנות האחרים יוכלו צוריקה משום דלא איכפת בהו כ"כ אם לא יפלו על היסוד.

נאמר שאין כוונה על תנאי חזרה אלא שיחזור לו א"כ לא נתן לו כלום, אבל מ"מ נ"ל כיון דלא מצי עייל ונפיק אזוי אלא ברצון הכהן תלי' מילתא אלא שהאב מהדר אחר נדיב אולי ירחם ויחזור לו המתנה עכ"פ נתינה גמורה היא וצ"ל הכהן תלי' שפיר דמי, אך טוב להציג ולפרסם להם ולהודיעם הענין. ע"כ. וע"ע מ"ש בזה בשו"ת חתן סופר (סימן כה).

*

גמ'. **שם.** עיין בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן קנה) שללאת ידי כל ספק האפשרי, יש ג"כ על הרצ לפדות צבורו מכל כהנים שיוכל לנמול, דילמא מתרמי ליה כהן מיוחס ודאי, (דוגמא וזכר לדבר חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחיין). ע"כ.

עוד כותב: ומה"ט נמי בן הכהנה ולויה יש לפדותו עכשיו מספק, דמ"ש מכל ספקא דאורייתא. דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן ללאת ידי ספק בכל טעמי דליכא למעבד, (אבל בן הכהן ג"ל שאינו נפדה גם בזה"ז. שלא יבוא להקל בקדושתו ולהחזירו בגרושה ולטמא למת ודוק). ע"כ.

וי"ש לניין כי הגאון הערוגות הבושם פדה א"ע מכל כהן שמלא, כמ"ש היעבץ.

*

גמ'. **אשר קדשנו במצותיו וצונו ע"י פדיון הבן.** כתב בשו"ת הרי"ש (סימן קלא), וז"ל: עוד שאלת לתקן לך מטבע ברכה לזכור הפודה את עצמו, גם לאז הפודה את בנו הצבור. כי מלאכת להרמז"ז ז"ל (בהלכות מתנות כהונה פ"א), הפודה את בנו, מצרך על פדיון הבן, והפודה את עצמו, מצרך לפדות את הצבור. גם בפרושים מלאכת, בפודה את עצמו, לפדו' צבורי ישראל. ותמחה על הרמז"ז ז"ל, למה מצרך ב"על", כיון דמנאות פדיון הבן עקרה על האב רמיא, אלא דמדיוקא דתפדה תפדה ילפינן, פודה את עצמו, אבל ע"י שליח או ע"י ב"ד לית לן. ועוד, שלפי טעם הרמז"ז ז"ל בלמול את בנו, איפכא הו"ל לתקן, האב בלמד, כמו צברית מילה, והפודה עצמו בעל, שהוא כמו שליח. ועוד תמחה, למה תקנוה בעל פדיון הבן, ולא על פדיון הצבור, דהא נפיק מינה חורבא, דנראה דכל הצנים חייבין פדיון. ועוד שאלת, למה תקנו ברכה לכהן בפדיון, יותר מבשאר מתנות כהונה כשזוכה בן, עוד אמרת, שלפי דעתך יש שבזשים צנוסחא שמלאת בצרכת הכהן, כי שם אומר, אציו אומר, זה בני צבור, דנראה, דלא סגי, אלא"כ היה צבור לנחלה. ועוד שם, אמו אומרת, זה צבורי פרי צטני, ונתחייבנו לפדות, דנראה, שהיא מחוייב' לפדות, ואינו אמר. ובקשת לצרור לך הסלת, ולתקן לך ברכה זו.

תשובה: גרסינן בשיליה ערבי פסחים, רבי שמלאי איקלע לצי פדיון הבן, בעו מיניה, ודאי על פדיון הבן, אציו מצרך, שהחיינו וקיימנו, מאן מצרך, כהן מצרך, דקא מטי הגאה לדידי, או דילמא, אציו הבן מצרך, דקא עבד מנאה, לא הוה בידיה, אחא שאל צי מדרשא, אמרו ליה, אציו הבן מצרך שמים, והלכתא, אציו הבן מצרך שמים. מכאן למדו נסח הצרכה שהיא בעל. ונראה הטעם, לפי שאינה דומה לאותן המנאות שהם

עצמו עושה אותה, ועיין ר"ן רפ"ק דפסחי'. מיהו טעם הדבר מסופק בידינו, אי משום חצוצה מנאה שיש בה שמחה לבעלי וא"כ ממילא יצרך אציו הבן שהחיינו על המנאה ויפטור הכהן מלצרך על הנאת עה"ו, או נימא דלית בה שמחה, והא דמצרך צנוסחא "על", להורות שהקצ"ה הכה צבורי מצרים בעצמו ולעולם אין בה שמחה, וא"כ עדיף שיצרך הכהן שהחיינו שהוא שמח דמטי' הנאה לידי', והא עדיף טפי. עיי"ש ששוב מצא כזה בל"ח כאן. וע"ע מ"ש בזה שם (סימן רצו) ושם (סימן רצט).

וע"ע בשו"ת כתב סופר (אר"ח סימן כה) וחתן סופר (סימן כה) ושו"ת מתנה חיים (ח"א סימן עה) וספר נחלה לישאל (הלכה מב) מ"ש בסוגיון.

*

גמ'. **שם.** ידוע מ"ש בשו"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן קנה) בענין חזרת דמי הפדיון לבעלים, וז"ל: ראיתי להזכיר בענין מה שנהגים הרבה כהנים להחזיר הפדיון שנתנו הוא בעיני, וטוב וישר לנהוג כן תמיד, אע"פ שכתבו ז"ל שלא יהא הכהן רגיל בך הני מילי כהנים מיוחסים ידיהו. אבל ככהני חזקה בעלמא כי האידנא. אע"ג דלחומרא אולנין זהו לכל מילי ופרקינן צבורים על ידיהו, משום דלא אפשר באחרייני מיהא להקל לא, דהיינו להוציא ממון האב מספק, נראה שאין כהן יפה להפקיע ממון בחזקתן הגרוע'. וכמעט שאני אומר דמדינא צריכין להחזיר, ולפחות כל כהן יחוש לעצמו לפרוש מספק גזל שמא אינו כהן. (דל"ד לכתב לכהן שהוא חייב לו ה' סליע' וצמ"ש בס"ד בלחם שמים פ"ב דחלה) ידיע ומחל, וכן נמי במקדש אחותו אפי' למ"ד המעות מתנה, היינו דקאמר טעמא אדם יודע שאין קדושין תופסין זה וגמר ונתן לשם מתנה, משא"כ צו דאין סהדי דלא גמר בלבו אלא לשם חובה. אדרבה הוא מנפה ועומד שיחזירו לו הכהן צמת', ואצ"ל צמי שאינו רואה או שאינו יכול לעמוד בפניו שאינו ע"פ ההכרח ואינו עושה אלא מנד חיוב המוטל עליו). ומשום ה"ט נראה דשפיר אית למעבד עובדא האידנא לפדות בעל מנת להחזיר לכתחלה. ע"כ.

וע"ע להגאון בעל תפארת ישראל בספר חומר בקודש (פ"ד אות כו) שהקשה לפי"ד השאילת יעבץ דאין לנו כהני חזקה, א"כ איך מצרך האב צרכת פדיון הבן, הא יש חשש צרכה לצטלה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת בית היוצר (סימן נט) דלכן תקנו שאציו הבן מצרך, לפי שהוא מצרך להקצ"ה שזו עלינו מנאות פדיון צבורים, וממילא ל"ה צרכה לצטלה.

ובדברי השאילת יעבץ הנ"ל, עיין בשו"ת חתן סופר (י"ד סימן רצא) שגשאל אודות מה שרגילים לחזור אחר כהנים המחזירים דמי הפדיון כלו או מקצתו. והאריך שם בצירור ההלכתא. וקיים: ולפי"ו צומנינו שרגילים להדר אחר כהנים עשירים שרגילים להחזיר כלו או מקצתו, אבל אינו צרור שיחזור בכל פעם והכל לפי הענין והזמן אי נימא אומדן דעתא שנתן זה וקיבל זה עמ"ל, א"כ כמה פעמים לא י"ח שאינו מקיים תנאו ואינו מחזיר לו ולפעמי' עושה ממנו דורן לאשה או לילד וכדומה שאינו יוצא ידי חזרה אם לא שהאב חוזר ומוחל תנאו ואם

באשכנז ותרפת שצריך הכהן צרכה זו, שלא מנינו שמצרכים שום צרכה שלא הוצרכה במשנה או בתוספתא או בגמרא, כי אחרי חזור רב אשי ורבינא לא נחמדה שום צרכה. ועוד, למה יצרך הכהן ואינו עושה שום מוה, אלא מקבל מתנות כהונה, ותחלת הצרכה קשיא לי, אשר קדש עובר במעי אמו, אי קדושת הצבור קאמר, בפטר רחם תלה רחמנא, עכ"ל. ע"כ. וע"ע בטור שו"ע יו"ד (סימן שה), והצ"י שם לציין לדברי הרי"ש. עיי"ש. וכבר האריכו האחרונים הרבה בדברי הרי"ש, וע"ע בפסקא הקודם מ"ש בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רצד). וע"ע שם (סימן רצו).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ע יו"ד (סימן שה סעיף ח) שאם הצבור פודה עצמו ממצק אקצ"ו "לפדות הצבור", ואח"כ מצרך שהחיינו. והרמ"א כתב, ויש אומרים שאף הפודה עצמו ממצק על פדיון הצבור. ע"כ.

וע"ע ציס של שלמה (פ"ק דקידושין סימן נג) וז"ל: פעם אחת בא מעשה לידי באחד שפדה את עצמו, ואיתי לו לצרך אקצ"ו על פדיון הצבור ושהחיינו. ע"כ. וע"ע בשו"ת מהר"י מצרונא (סימן קבא) ושו"ת צית דוד (יו"ד סימן קנב).

[ועיין] בשו"ת זכור לאברהם (יו"ד סימן יז) שהפודה את צו הצבור ע"י שליח, יצרך השליח אקצ"ו על פדיון הצבור, כדין צבור הפודה את עצמו, שאינו אומר על פדיון הצב, אלא על פדיון הצבור. עיי"ש.

*

גמ'. רבי שמעון איקלע לפדיון הבן בעו מיניה פשיטא ע"פ פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו ע"פ פדיון הבן אבי הבן מברך, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, כהן מברך או אבי הבן מברך וכו'. דקדקו המפרשים, למה נעווררה שאלה זו דוקא ציאת ר' שמלאי לפדה"כ, הכי ליכא למיבצי מי מצרך שהחיינו בלא ציאת ר' שמלאי להפדיון הבן.

וב"ב ציבוק הקושא, ונקדים מ"ש בשמנה לתמו דלדדי הספק אי אבי הבן מצרך שהחיינו או הכהן, נמשך אחר פלוגתא דרבותא אי כהנים של"ד או שלד"ר (נדרים לה ע"ב, ועוד), דאיתא בשו"ת הרי"ש (סימן קלא) דא"ל כהנים משלחן גבוה קא זכי, אין קצרא שיחייבו הכהנים לצרך על כ"ד מתנות כהונה, ולכן א"ל כהנים שלד"ר, א"כ משלחן גבוה קא זכו במתנת כהונה, (כדאיתא נמי בנחלת בנימין מצוה ע"ג), והלכך אין לכהן לצרך, וא"כ ע"כ דאבי הבן מצרך שהחיינו ולא הכהן, משום דה' סלעים שנטל הכהן הוא מכ"ד מתנות כהונה, אבל א"ל כהנים של"ד, וא"כ מתנות כהונה לאו משלחן גבוה קא זכו, שוב שפיר יש להו לצרך על מתנות כהונה, והלכך י"ל דכהן מצרך שהחיינו גבי פדיון הבן, עכ"ל. והנה יש לפשוט הך איבעיא אי כהנים של"ד או שלד"ר, מהא דא"ל צירושלמי שקלים (פ"ה ה"א) דאין מושחין כהנים מלכים, דדרשין סמוכין, (דברים יז, כ) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא וצניו צקרב ישראל, מה כתיב בתורה לא יהיה לכהנים הלויים, עיי"ש, ואיתא הטעם דאין מושחין כהנים מלכים,

בלמ"ד, כגון ציית ותפלין וסוכה, לפי שזו נעשית בקיוע הכהן, שמקבל הפדיון, ולפי זה, אף פודה עצמו מצרך בעל. וכן היא בעל, אף בפודה עצמו, כס' המזות מקוצ"י, וכן בספר יו"ד (בס" ש"ה). אלא שבפודה עצמו אומר, על פדיון הצבור, שאין לומר הצב, שאינו פודה צו.

ולדעת הר"ם ז"ל בנסח הצרכה, שבאצ הפודה, אומר בעל, ובפודה עצמו, אומר בלמ"ד, אפשר לתת טעם, לפי שבאצ, אפשר להעשות מזה וז על יד הצב כשיגדל, וכשיגדל, אז אי אפשר לעשותה אלא על ידי עצמו. וגם, שאם היה לו לפדות עצמו וצו, קיי"ל [קדושין כט], דהוא קודם לצבו, דאלמא, עקר המזוה בעצמו, אלא שבקטנותו אי אפשר. ומה שלא תקנו בפודה צו לצרך, על פדיון הצבור, זהו להפריש צין פודה צו לפודה עצמו, ואין צוה שום חורבא, דיל קרי צי רב הוא. וגם הצרכה שמצרך הכהן, אחר שקבל החמשת סלעים, הוא זה, בתחלה מצרך על היין, בורא פרי הגפן, ועל ההדס, בורא עץ בשמים. בא"י אמ"ה, אשר קדש עובר במעי אמו, ולא רבועים יוס חלק אצרי לרמ"ח אצרים, וגם צו נשמה, כדכתיב (בראש"י ב), ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה. עור ובשר הלזישו, ובעצמות וגידים סככו, [כדכתיב (איוב י') עור ובשר תלבישו ובעצמות וגידים סתוככו]. וזהו לו מאלל ומשמה, דבש וחלב, להטעג צו. וימין לו שני מלאכי השרת לשומרו במעי אמו, כדכתיב (שם), חיים ומסד עשית עמדי, ופקודתך שמרה רוחי. אצו אומר, זה צני צבורי, ואמו אומרת, זה צני צבורי, שצו פתח הקצ"ה דלמי צטני. ה' סלעים נחייצו לתת לכהן צפדינו, כדכתיב, ופדויו מן חדש תפדה בערך חמשת שקלים בשקל הקדש, עשרים גרה השקל. וכתיב, אף פדה תפדה את צבור האדם. כשם שזכה פלוגי צבור זה לפדיון, כך יזכה האל לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ברוך אתה ה', מקדש צבורי ישראל לפדיון.

וי"ש נוסחאות מן הגאונים הראשונים, שכתוב בהן, אצו אומר, זה צני צבורי וראשית אוני, ראוי לנטול פי שנים, שכן כתוב בתורת משה, לתת לו פי שנים וגו'. וכתב הרמב"ן ז"ל (בהלכות בכורות), דלא דיקא הדין נוסחא, דכיון דאיתא צבור לכהן ואינו צבור לנחלה, לאו שפיר דמי למימר, אצו אומר, זה צני צבורי וראשית אוני, ואפי' הו צבור לנחלה, משום דמשמע, דקדושת פדיון נמי בזה תליא, הילכך לא לימא איניש הכי. ור"ח ז"ל כתב צפירוש התורה שלו, אצו אומר, זה צני צבורי, ואני מוזהר לפדותו, שנאמר, וכל צבור אדם צניך תפדה, עכ"ל. ומה שאמר, חמש סלעים נחייצו, בלשון רבים, עולה על החמש סלעים, או על פודים דעלמא.

ואשר שאלת, למה תקנו צרכה לכהן צפדיון, יותר מבשאר מתנות כהונה כשזכה בהן, י"ל, דבשאר מתנות כהונה אינו עושה הכהן כלום, רק שזוכה במתנות משלחן גבוה, אבל צפדיון, אע"פ שאין עושה מזה, כמו שגראה מההיא דרבי שמלאי, מ"מ זכה צבן, ונתנו לאצ צפדינו. וגם, שבצרכה זו צרכת השבת, שרומזת לציאת מזרים, ולמכת בכורות של מזרים, והאלל צבורי ישראל. ויש נוסחאות שזכיר כן בצרכה צפירוש. אמנם, בספר יו"ד כתוב, וז"ל, וכתב דאזני אצו הרא"ש ז"ל, ולא נהגו

אכל כיון דהאמת דתלמוד גדול ממעשה לכן לא נכנס, עיי"ש. אמנם כ"ז ידק רק א"א כדעת ר' שמלאי דרנה ליכנס משום מעשה גדול מתלמוד, דאז י"ל כיון דלא נכנס מזה יש ראייה דתלמוד גדול, אכל א"א כאידך טעמים שרנה ליכנס (משום שלא יחרב ביהמ"ק, וכדומה), שז ליכא ראי' ממה דלא נכנס דתלמוד גדול ממעשה.

ובענין א"ש מאמר הגמרא כמין חומר, דבעיא זו אי כהן מצרך שהחיינו או אפי' הבן צעו מנייה דר' שמלאי דוקא, דבלא"ה היו קצירא לכו לפשיטות דאפי' הבן מצרך, משום דס"ל כהנים שלד"ר, וא"כ ליכ"ל דהכהן מצרך, משום דא"כ משלחן גבוה קא זכי, ואין קצירא שיצרך הכהן כמ"ש הרי"ש. ואי תקשה הא חזוין מהך דאין מושחין כהנים מלכים דכהנים של"ד ולא שלד"ר, י"ל דהס לא קצירא לכו צהך כהירושלמי דאין מושחין כהנים מלכים, משום דאעיקרא היו חולקין, דס"ל דלא דרשינן סמוכין, ולעולם אמרינן מושחין כהנים מלכים, מהאי טעמא גופא דכהנים שלד"ר וכנ"ל.

אמנם לדעת ר' שמלאי קמה וגם ניצנה ספיקתם, דלשטתיה במקור"א נתעורר אלסם האיבעיא גבי פדיון הבן אי כהן מצרך שהחיינו או אפי' הבן, דהא איהו ס"ל דהטעם שרנה משה ליכנס לא"י הוא משום דרנה לקיים מצוות התלויות בארץ, א"כ הרי מוכח ממה שלא נכנס דאמרינן דתלמוד גדול ממעשה וכמ"ש הלקט יוסף, אמנם לכאורה מנ"ל ר' שמלאי הא, דלמא ל"א כהן טעמא, דאמרינן מעשה גדול מתלמוד, וי"ל דהוכיח ממה דעולה עדיפי משלמים, דמשם מוכח דתלמוד גדול ממעשה, אמנם הא לכאורה זה דוקא אי עולה בא לכפרה, דאז י"ל דמזה מוכח דתלמוד גדול ממעשה, דא"א דעולה דורון בעלמא שז ליכא ראייה דתלמוד גדול ממעשה וכנ"ל, וא"כ מנא ידע דעולה בא לכפרה, וי"ל דס"ל דדרשינן סמוכין, וא"כ כיון דסמיך פרשת העולה לבגדי כהונה ידעינן דעולה בא לכפרה כמו בגד"כ וכנ"ל, וספיר י"ל דתלמוד גדול ממעשה, וא"כ כיון דאתא דדרשינן סמוכין שז י"ל כהך דירושלמי דאין מושחין כהנים מלכים, והטעם משום דכהנים שלד"ר נינהו וכנ"ל, וא"כ שז גס הכהן יכול לבצר, דהא לאו משלחן גבוה קא זכי, וספיר צעו ליה לר' שמלאי דוקא, דרק לשטימיה נולדה להס הספק אי גס הכהן יכול לבצר, וא"ש בס"ד.

*

עוד נ"ל בישוב הדקדוק הנ"ל אמאי צעו לכו דוקא מר' שמלאי, דהנה לעיל הבאנו מהשמנה לחמו שז' דא"א כהנים שלד"ר אין קצירא שהכהן יצרך צרכת שהחיינו, דהא משלחן גבוה קא זכי, אכל א"א כהנים שלד"ר ולא משלחן גבוה קא זכי, ספיר יש לכו לבצר, עיי"ש. והנה המפר' הביאו ראי' דאמרינן כהנים שלד"ר מהא דאמרינן בסנהדרין (דף צ"ב) דאין נותנין תרומה לכהן ע"ה, וילפינן ל"י מהא דכתיב (במדבר יח, כח) ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, מה אהרן חזר אף בניו חזרים, עיי"ש. וידוע הכלל דשלוש של אדם כמותו, ולכן צריכין הכהנים להיות חזירים משום שהם שלד"ר. אמנם כ"ז רק א"א דאין נותנים תרומה לכהן ע"ה, אכל א"א דאף לכהן ע"ה

משום דכהנים המה שלד"ר, ומלך הוא שלד"ר, כדכתיב (תהלים כב, כט) כי לה' המלוכה, וכן כתיב (מ"א כט) וישב על כסא ה', א"כ כיון דהמלוכה הוא צמעה יותר גדולה מן הכהונה, שכהן שלד"ר ומלך הוא שלד"ר, לכן אין מן הראוי שיהיה מלך וכהן. הרי מוכח מהך דאין מושחין כהנים מלכים, דכהנים שלחא דידן נינהו, וזה הטעם שמיטע רחמנא דאין מושחין כהנים מלכים. אמנם כ"ז ניחא רק אי דרשינן סמוכין, דאז יש לדרוש דאין מושחין כהנים מלכים, משא"כ אי לא דרשינן סמוכין שז י"ל דמושחין כהנים מלכים, וליכא ראי' דכהנים שלד"ר, וי"ל לעולם דשלד"ר נינהו, ואדרבא מטעם זה מותר לכהן להיות מלך, לפי ששניהם המה שזים צמעה - שלד"ר.

ודנה ידוע המחלוקה אי תלמוד גדול ממעשה, או מעשה גדול מתלמוד (קידושין מ' ע"ב, ב"ק י' ע"א), וכחצ צפתח האוהל (ערך מעשה ודיבור) דיש להביא ראייה דתלמוד עדיף ממעשה, מהך דעולה עדיפי משלמים, מה תלמוד אין צו מעשה, אף עולה אינו מכפר על מעשה אלא על מחשבה, עיי"ש. והנה איתא ברבינו צחי' (פ' צו) דקרבן עולה הוא קרבן הנכבד שכל הקרבנות כולם, כי הכתוב מוכיח עליו שאמר (ויקרא ו, ב) זאת תורת העולה "היא העולה", הרי כבר נאמר זאת תורת העולה, ול"ל עוד הפעם "היא העולה" אלא להראות שקרבן עולה מעולה שצקרבנות.

וכתב צכתות יוסף (פ' צו) דדברי הפתח האוהל שז' להביא ראייה דתלמוד גדול ממעשה, מהקרבן עולה דעדיף משלמים ידק רק א"א דעולה באה לכפרה, אכל א"א דקרבן עולה לאו לכפרה באה רק לדורון בעלמא, כדאי' בוצחים (ה' ע"א), שז י"ל דאינה עדיפי משאר קרבנות, וכמוכן, שזז לא באה לכפר על המחשבה, ואינה צבוג שאר הקרבנות כלל. וכחצ שס, דזה תלוי אי דרשינן סמוכין או לא, דאיתא בכלי יקר (פ' צו) דלכאורה למה קאמר רחמנא הספוק ולבש כהן מדו צד צפרשת עולה, הו"ל ליכחצ צפ' תורה, כי שס מקומו המדבר צתיקון הצגדים, ומתוך להורות שהעולה מכפרת על המחשבה, כמו צגדים הללו שצמכפרינן על המחשבה, דצגד"כ מכפרינן על המחשבה, לכן סמוכין המה זה לזה. הרי דעולה באה לכפרה רק אי דרשינן סמוכין, דאז יתח' לדרוש סמיכות העולה לצגדים, אכל אי לא דרשינן סמוכין שז י"ל דעולה אינה באה לכפרה רק לדורון בעלמא, ושז ליכא ראי' דעולה עדיפי משלמים, וי"ל לעולם דמעשה גדול מתלמוד, וכמוכן.

ודנה יש להביא ראייה דתלמוד גדול ממעשה, ממה דאיתא בש"ס סוטה (יג ע"א) דרש ר' שמלאי מפני מה נאחזה משה ליכנס לא"י וכי לאכלו מפר"י היה צריך וכו', אלא כך אמר משה הרבה מצוות התלויות בארץ וכו', עיי"ש. הרי דעת ר' שמלאי דמשה ציקש ליכנס לארץ משום דרנה לקיים מצוות התלויות בארץ, וכחצו המפרשים דס"ל למשה דמעשה גדול מתלמוד, דא"א דתלמוד גדול ממעשה, למה התאווה ליכנס משום מעשה המצוות, הרי משה למד ולימד את ישראל. וכ"כ צלקט יוסף (ערך משה אות יג) דמזה דלא נכנס משה לארץ חזוין דתלמוד גדול ממעשה, דהרי עיקר כוונתו ליכנס משום דמעשה גדול מתלמוד,

התלוי בשנים כגון זה שהאז פודה והכהן מקבל פדיונו אין מצרך אלא האחד. והרי זה כגון קונה כלים חדשים שלוקח מצרך ולא המוכר ואפילו בזיוגא דרמיה על אפיה דמטיא הנאה לידה דמוכר. ע"כ. וע"ע העמק שאלה (סוף פ' ברכה) מ"ש בזה.

וע"ע בשו"ת הר צבי (או"ח א סימן קיז) שנשאל, כיצד מוציא אחד למצורו, דאם יצרך הכהן הא צריך לצרך עובר לעשייתו וגם שהחיינו, א"כ כיצד יצרך שמה יחזור ולא יתן לו.

וע"ז השיב: לכאורה זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והראש"ד (הלכות אישות פ"ג הכ"ג), שכתב שם הרמב"ם: כל המקדש אשה צין ע"י עצמו צין ע"י שליח צריך לצרך קודם הקדושין או הוא או שלוחו כדרך שמצרכים על כל המצוות, ואח"כ מקדש, ואם קידש ולא צירך לא יצרך אחר הקדושין שזו ברכה לצטלה מה שנעשה כבר נעשה. וע"ז כתב הראש"ד: אין לנו נוהגין כן אלא מקדש ואח"כ מצרך, והטעם שזה תלוי בדעת אחרים שאם ממאן האשה ולא תצרה הרי הברכה לצטלה. וזה הטעם לצרכת האז שמצרך להכניסו בצריתו של אצרהס אצינו.

ואולם נראה שצ"ד אם נאמר שהכהן מצרך, הוא יצרך אחרי שבא הכסף לידו, וכדי שיהיה עובר לעשייתו, יכוין שלא לזכות עד אחרי הברכה, וא"כ ספיר הוא הברכה עובר לעשייתו, גם לגבי אצי הצן, אפילו שאצי הצן מכיון שהמנוה כבר נעשית. אבל באמת מכיון שהכהן אינו רוצה לזכות עד אחרי הברכה, ממילא הוא עובר לעשייתו. ע"כ. וע"ע להנצי"ב במרומי השדה כאן, ושו"ת קרן לוד (סימן נז).

*

גמ'. שם. עיין בשו"ת חוות יאיר (סימן רלז).

*

גמ'. דקא עביד מצודה. בשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן שכא) נשאל: ראובן צבור יעקב, ולא פדלו אציו, והגדיל, ועדיין יעקב קיים. ובא עכשיו ראובן לפדות את עצמו, ולא הניחו אציו, ואמר, שהוא יפדנו, שזו מנוה האז על הצן. והצן טוען, שכיון שגדל, פקע זכות האז מיניה, ועליו לפדות את עצמו. ודעת השואל ששניהם יפדו, זה יתן חמש סלעים, וזה חמש סלעים. ואחר כך, יחזיר להם הכהן חמש סלעים. אבל לא יצרך מן הספק.

והשיב: נראה לי הדברים פשוטין, שלא פקע זכות האז לעולם, ואם בא לפדות פודה, ואם הגדיל הצן. שמונת הצן על האז, ומשכא הצן לכלל שלשים יום, חל חיוב פדיונו על האז. אלא שאם לא רצה האז לפדות, ויש לו נכסים לצן, או שמת האז, הצן חייב לפדות את עצמו. והגע עמך, אימת פקע זכות האז, ואימת פקע שעבוד הפדיון מנכסיו, וכל על הצן. וכי נתנה המורה זמן לחיובו של אצ. ותדע לך, שאפילו הגדיל, ואפילו יש לו נכסים, שעבוד מנכסיו האז לא פקע, שהרי שנינו, מי שלא צברה אשתו, וילדה שני זכרים. מת האז, והבנים קיימין, רבי מאיר אומר, אם נתנו עד שלא חלקו, אם כן נתנו, ואם לאו, פטורין. רבי יהודה אומר, נחמיצו הנכסים. ופירשו בגמ', דאי איכא נכסים טובא לכ"ע, אפילו חלקו, חייצין, דאשתעבדו להו נכסי

נותנין תרומה, שוב י"ל דכהנים שלי"ד נינהו, ולכן א"ש שיהיו מצריים משום שהם שלוחים דישאל. והנה בש"ס (סנהדרין שם) ילפינן מהך קרא לתחיה"מ מה"מ, דאמרינן וכי אהרן לעולם קיים, אלא ע"כ דקאי על העמיד כשיקום לתחי' עם מתי בני ישראל, וכך דיומא (ה' ע"ב). וא"כ אי אמרינן דהך קרא אחי להורות תחיה"מ, שוב ליכא למימר מה אהרן חזר אף צינו מצריים, דהא אינטרין ל' לאידך דרשא, משא"כ אילו ידעינן כבר תחיה"מ מקרא אחרת, שוב י"ל דאחי הקרא להורות דהכהנים צריכין להיות מצריים, ושזב י"ל דכהנים שלי"ד.

והנה מצינו דרשא אחרת לתחיה"מ מקרא (בראשית ב, ז) דויצ"ר ה' אלהים את האדם, דכתיב בשתי יודין, לרמוז על שתי יצירות, חדי יצירה לעו"ז וחד יצירה לתחיה"מ, כמבואר ברש"י שם, וא"כ כיון דידעינן כבר תחיה"מ מהך קרא שוב נשאר קרא דונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן, להורות מה אהרן חזר, אף צינו מצריים. אמנם באמת יש דרש אחר על "ויצ"ר" כמבואר בגמ' ובמדרשים (עיין ברכות סא ע"א, ועירובין יח ע"א), דמזה נלמד דדו פרופין נצראו, וא"כ א"א דו פרופין נצראו שוב אינו מיותר הקרא לתחיה"מ, ובע"כ י"ל דידעינן תחיה"מ מונתתם את תרומת ה' וגו', ושזב י"ל דנותנים תרומה לכהן ע"ה, וכהנים שלי"ד.

והנה אימת צ"ר (ח, יג) א"ר שמלאי מצינו שהקצ"ה מקשט כלות, מנין שנאמר וצן ה' אלהים את ה'ללע, שכן צכרכי הים קורין לקלעיאת צנייתא, וכתב ציפ"ת (שם) דס"ל לר' שמלאי כמ"ד דו פרופין נצראו, וא"כ קשה מאי וצן, וצ"ל דקאי על צנייתא, משא"כ אי אמרינן דנצראת מן ה'ללע אינטרין ספיר למיכתב וצן שעשאה צנינו, עיי"ש. ולפי"ז א"ש, דצ"ל הייתי אומר דאצי הצן מצרך דכהן א"א לצרך דכהנים שלי"ד, כהא דחזינן דאין נותנים תרומה לכהן ע"ה, ואי דאינטרין להך קרא לתחיה"מ, זה אינו, דכבר ידעינן תחיה"מ מ"ויצ"ר", וליכ"ל דאחו להורות דו פרופין דס"ל שנצראת מן ה'ללע, אבל לר' שמלאי דאיהו צע"כ ס"ל דו פרופין נצראו כמ"ש ציפ"ת, א"כ צע"כ ד"ויצ"ר" קאי על דו פרופין, ושזב לא ידעינן מכאן לתחיה"מ וצ"ל דלמדין תחיה"מ מאידך קרא, דונתתם את תרומת ה' וגו', ושזב י"ל דלעולם דנותנים תרומה לכהן ע"ה, ושפיר י"ל דכהנים שלי"ד, א"כ נולד הספק אי הכהן מצרך או האז, דהא לר' שמלאי לשיטתיה גם הכהן יכול לצרך, וא"ש. (גלי הים בכת").

*

גמ'. אבי הבן מברך ברוך שהחיינו וכו'. עיין בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שלח) וז"ל: שאלת הא דאסיקנא בפדיון הצן דאצי הצן מצרך שמים. אמאי לא מצרך נמי כהן שהחיינו, יצרך אצי הצן דקא עביד מנוה. ויצרך נמי כהן דמטי הנאה לידה.

תשובה: מסתברא דכהן לא מצרך משום דהרי זה כשאר מתנות כהונה דאף על גב דמטי צהו הנאה לכהן לא מצרך שהחיינו. ומאן דבעי לה משום דאיכא ברכת שהחיינו צהאי מנוה מספקא לנא מאן מיניהו מצרך. ועוד נראה דבעינן אחד

דאב, אלמא, אע"ג דהגדיל, ואית להו נכסי טובא, לא פקע שעבוד האב. דאלו פקע וחיל אבן, כל חד וחד לידחייה.

ובירידהו, אם רצה הבן לפדות את עצמו, בין יש נכסים לבד, בין שאין לו, פדיו. מדרבנן, תפדה. וכל הקודם בפדיונו, זכה, ומברך על פדיונו, שהמנוה מוטלת על שניהם. ומיהו, מסכת' שהאב קודם, שמלות הבן על האב. ואם לא רצה האב לפדות אחר שהגדיל הבן, ויש לו נכסים, אין כופין את האב אלא הבן.

ודוקא בזמן שאנו יכולין לכופ הבן, כגון שהוכר שהוא צבור, ויש לו נכסים. הא אין לו, או שלא הוכר, כגון זו שילדה שני זכרים, ואין אנו יכולין לכופ את הבן, כופין את האב, שכבר נשתעבדו נכסיו, שהמנוה [שהמנוה] מוטלת עליו, וזו היא שנינו, הוא לפדות, הוא קודם את בנו. רבי יהודה אומר, בנו קודמו, שמלותיו על אביו, ומלות בנו עליו. ואוקימנא בגמרא פלוגמיהו, דלא יכאח חמש משועבדות. כלומר, ששעבד הזקן. ובין שהזקן חי עכשיו, ובין שהוא מת, שכבר נשתעבדו נכסיו, כיון שמת לאחר שלשים, דרבי סבר, מלו' הכחוצה בצורה, ככתובה בשטר דמאי, ודידיה איל טריף משעבדו. ובהני חמש בני חורין, פריך ליה לבריה. דאף על גב דמלוה רמיא עליה, כל היכא דמלות בנו מוטלת עליו, ומלותו מוטלת על אביו, הרי הוא כאלו אותן חמש בני חורין שיש לו, אין שלו. שהרי הוא משועבד למלות בנו, ונותן לו. ולפיכך, חוזר הכהן בפדיונו אלל משועבדין של אב. וכן בני שבכר, וילדה שני זכרים, וחלקו. אף על פי שיש להם נכסים הרבה, יתר על הפדיון, כיון שלא הוכר הבכור, ואין הכהן יכול לחזור עליו, הרי זה חוזר על נכסי האב, שנשתעבדו לו. אבל בכור שהוכר, ויש לו, ולא רצה האב לפדותו, הוא חייב לפדות את עצמו, וכופין אותו, ולא את האב. שדבר זה למנוה נאמר, ולא לעכוב. וכן נראה לו, ממה שאמרנו בירושלמי, בפ"ק דקדושין, גבי מלות הבן על האב. דגרסינן התם, מה למנוה, או לעכוב, כלומר, מה שאמרנו, שמלות אלו לאב על הבן, למנוה בלבד ולא לעכוב, או אפי' לעכוב. נשמעינה מן הדא, בר גרדא אחא לגביה, דאמר ליה פייס לאבא דיסקנן. אחא אמר ליה, ולא שמע ליה הדא אמרה למנוה אין חימר לעכוב הוה ליה מכופניה ע"כ. ונראה, שעל כל מלות הבן על האב השנויות שם, למולו, לפדותו, להשיאו אשה, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, ולהשיטו בנהר, אמרו כן. ולא על להשיאו אשה ולהשיטו בנהר בלבד. שאם כן, היה להם לפרש, ולהשיאו אשה, למנוה, או לעכוב. ע"כ.

גם בספר החינוך (מצוה שצב) כתב, עבר האב ולא רצה לפדות מנוה על הבן לפדות עצמו משיגדיל. וסיים בסוף המנוה: ולפי הדומה שהאב חייב לעולם לפדות את בנו, ואפילו אחר שהגדיל הבן המנוה מוטלת על האב, שנאמר וכל צבור אדם צנין תפדה.

ובכתב המנחת חינוך, ואם לא פדאו האב בין צמוד בין בשוגג או באונס חייב הצבור לפדות עצמו כשיגדיל, שהמנוה היא הן על האב הן על עצמו, ואם לא פדאו האב עד שהגדיל, מכל מקום לא פקע חיוב המנוה מעל האב, ועדיין האב מחוייב במנוה זו, אלא שהמנוה מוטלת גם על הבן הצבור, וכמ"ש הרב

המחבר, ונראה לסבירא זו שיש על האב מנוה יותר ממה שעליו עצמו, ואסור לבן לחטוף המנוה, כי האב הוא העיקר בחיוב מנוה זו. ושור"ר כן בתשובת הרשב"א ח"ב (סי' שכא) וכו'. ע"כ.

אמנם לא כן דעת הריב"ש בתשובה (סימן קלא) [הבאתי דבריו לעיל באורן], שכתב, שעל פי הרמב"ם נוסח הצרכה באב הפודה את בנו "על פדיון הבן", ובפודה את עצמו "לכל" כלמ"ד "לפדות את הבכור", ואפשר דה"ט לפי שבאב אפשר להעשות המנוה ע"י הבן כשיגדיל, וכשיגדיל אי אפשר לעשות המנוה אלא ע"י עצמו, וגם אם היה לו לפדות את עצמו ואת בנו, קי"ל בקדושין (בט ע"א) שהוא קודם לבנו, אלמא דעיקר המנוה בעצמו, אלא שבקטנותו אי אפשר. ע"כ.

ויעיין בספר תורה תמימה פרשת קרח (יח, טו אות ג) שכותב: יש לחקור אם לא פדה האב את בנו הצבור עד שהגדיל, אם עדיין רוצה החיוב עליו לפדותו, או מכיון שהבן גדל נפטר האב מחיובו, ולא מנאלי חקירת דבר זה בפוסקים. ויש להביא ראיה נאמנה לזה מהא דאיתא (בקדושין בט ע"א), ת"ר הוא לפדות ובנו לפדות ר' יהודה אומר בנו קודם, שזה מלותו על אביו, וזה מלותו בנו עליו, הרי שגם בגדול מנוה על אביו. ע"כ. ולא ראה מחלוקת הפוסקים הני"ל.

וי"ש לציין עוד בזה מ"ש בשו"ת יהודה יעלה (יד"ד סוף סימן רסו) שהמנוה של פדיון הבן מוטלת על האב, עד שיגדיל הבן, ואפי' אם עבר האב ולא פדאו, מ"מ אסור לו לבן לגרום ביטול מלות עשה מאביו, על ידי שיפדה את עצמו בהגיעו לעונת הפעוטות שמקנה מקח וממכר ממכר, מפני שבכל יום ויום יש לומר שעדיין אביו יקיים המנוה ויפדנו טרם שיגדיל, ואין הכי נמי שאם מת האב, חייב לפדות את עצמו משיגיע לעונת הפעוטות. ע"כ.

ובגוף הדבר עיין בדברי חמודות (פ"ח דבכורות אות יז) שאם אין לו אב כל אותן שנים שבזמן קטנותו עד שיגדיל, הוי כמו בתוך שלשים יום, שאם פדאו אביו אינו פדוי, מכח גזרת הכתוב, כמ"ש החוס' (ב"ק יא ע"ב ובכורות מט ע"א), וה"ל כל עוד שהוא קטן אינו צר חיובא ואם פדה את עצמו אינו פדוי עד שיגדיל. עי"ש.

וע"ע להש"ך (סימן שה ס"ק יא) שכתב ע"ד הדברי חמודות שאין דבריו מוכרחים, אמנם בשו"ת שם אריה (יד"ד סימן לו) הכריע כמ"ש הדברי חמודות, כיון דקטן לאו צר מלות הוא ואינו צר פדיון כלל, ודמי לפדיון מוך שלשים וכו'. עי"ש. ויש להאריך בזה ואכ"מ.

פסיום המסכתא והתחלת מס' שקלים

פסיום המסכתא אציג פה מ"ש הגאון ממנוקאטש ז"ל בדברי תורה (ח"ב אות קיב), וז"ל: הנה לכאורה ז"ע, מה זה מספקא ליה לר' שמלאי כ"כ, אם בשביל דקמטי הנאה לדי כהן שמקבל חמשה סלעים, ובעבור זה יצרך שהשינו, כמו היכא דשמע א' שנפלה לו ירושה שמצרך שהשינו דכפסקין בגמ' ושור"ע, הא לפי"ז ביותר הו"ל להכהן לצרך שהשינו כשמקבל

ערבות, או לתומכי אורייתא ונותני נדקה, עיי"ו כל ישראל חברים ונעשים כולם כאיש אחד, כי ע"י שתומך ציד חצירו הוא עושה המצות, ונמצא יש לו חלק בו כמו ששכר וזבולין, ועיי"ו נחשב לו כאילו הוא קיים ג"כ מצות חצירו שעושה, ונמצא עיי"ו יוכל להשלים נפשו ברמ"ח עשין כולן.

ע"ב שפיר ר' שמלאי לשיטתו בזה, דבע"כ ס"ל דהתרי"ג מצות ובפרט הרמ"ח עשין לא יתקיימו אצל אחד לבדו, וזולת בסיוע חצירו, וכמו כן בפדיון הבן שא"ל לקיימו בלתי נתינתו לכהן מיד, לכן הוא להכהן חלק בהמצוה כנ"ל, ושפיר איבעיא ליה לר' שמלאי.

ועפ"י אחי שפיר הסמיכות מס' פסחים לשקלים, שמס' שקלים מתחילת "באחד באדר משמיעין על השקלים", היינו מחזית השקל שנותן בזה כ"א ואחד באדר לפני ר"ח ניסן, ומזה מביאין קרבנות יציור תמידין כסדרן, והלא בעד מחזית השקל שלו לא יכול עוד לקנות הקרבנות, אלא בצירוף המחזית השקלים שנותנים כל ישראל בצירופן יחד, נחשב לכל אחד ואחד הקרבת הקרבנות יציור משלו.

וגם כבר כתבו בספרים הקדושים, כי ענין מצות מחזית השקל להורות כי האדם כל אחד בפני עצמו כשהוא לבדו הוא רק מחזית דבר, ורק כשמנטרף עם חצירו יהיה שקל שלם משני החצאים, וככה ינטרפו כלל ישראל יחדיו לתורת ה' ועשיית מצותיו. ע"כ זהו דבוק ונעוץ התחלת שקלים לסיום וסוף פסחים בדברי ר' שמלאי וכוונתו בצירוף מעשי הכהן לעשיית המצוה שנעשית בע"כ ע"י שניהם וא"א זה בלא זה.

הרבה תרומות ומעשרות ששין לפעמים הרבה יותר מחמשה סלעים, ולא שמענו ולא מצינו שיתחפפו חכמים או יפסוק שיכרך כהן ע"י שהחיינו, ואם בתרומות ומעשרות לא יכרך למה דוקא בפדיון הבן. אלא וודאי פשיטא דאצי הבן דהוא מצוה חשובה אצלו דלאו בכל יומא מיתרחיש, וגם לא בכל אינש בכל ימי חייו, הוא יכרך שפיר שהחיינו, ולמה לא הוא צדיה דר' שמלאי עד דשאל צי מדרשא על ככה.

וי"ש לומר ולחלק בזה בין תרומות ומעשרות לפדיון הבן, דהתם רק הנאה גרידתא הוא לכהן, ואין להכהן חלק בהמצוה הפרשת תרומות ומעשרות, דהא אין צריך להכהן להיות שם בשעת הפרשתן, והבעה"כ מורס גם מבלעדי הכהן, ואז כבר הוכשר לגמרי ואלא מידי טבל, ע"כ המצוה הוא רק על הבעה"כ, אבל מצות פדיון הבן אס אין כהן לפניו לתת לו החמשה סלעים לא יכול לקיים המצוה גם לדעת הפסוקים דמהני בזה שליחות עכ"פ מוכרח ליתן השליח לכהן, ובע"כ רק אז נתקיים המצוה, וא"כ הוא, יש לו חלק ומשתתף ומסייע בעשיית המצוה של פדיון הבן, שא"ל לעשותה מבלעדו, וגם מטי הנאה לידו, ע"כ בצירוף שמים אלו שיש לו חלק בהמצוה, וגם הנאה, שפיר היה קס"ד לר' שמלאי שהכהן יכרך שהחיינו.

ור' שמלאי אזיל בזה לשיטתו, דהנה במכות (כג ע"ב) דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה, שס"ה לאוין כמנין ימות החמה, ורמ"ח עשה כנגד איבריו של אדם, והנה כבר עמדו המפרשים וכלל הספרים ע"ז, איך יוכל האדם להשלים נפשו ברמ"ח עשין, הא יש בזה הרבה והרבה שא"ל לאדם לקיימן, כגון מצות כהנים למי שאינו כהן, או חליה ויבוס וכיוצא, וא"א לאדם אחד לקיימן כולם כמשמעו, וכבר חיראו, דזהו מטעם

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

קונטרס

גנזי נסתרות

על מסכת פסחים

התוכן

- הנאון בעל מחצית השקל זצ"ל
פ'פול בענין הבערה לחלק יצאת א
- הג"ר יצחק קערפעל ז"ל דומ"ץ בק' פאקש
בענין אין ביעור חמץ אלא שריפה ג
- הג"ר שמואל ווייסבערג ז"ל
פ'פול בדין ב' יראה דחמץ ה
- תלמיד הנאון ר' מרדכי בנעט זצ"ל
בסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים י
- הנאון ר' שלמה קוועטש זצ"ל, אב"ד לייפניק וניקלסבורג
בסוגיא דכיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט יב
- הנה"צ ר' שלמה איגר זצ"ל הי"ד האדמו"ר מלובלין
הערה בפסחים סח ע"ב, ועוד יג
- הג"ר אלי' מנחם גאימין אב"ד העדיעם זצ"ל
הערה בפסחים עח ע"ב יד
- הנאון מוה"ר ארי' ליבוש הורוויץ זצ"ל אבד"ק סטאניסלאב בעל הרי בשמים
דרוש להנחת אבן הפינה לבנין בית המדרש (פסחים פ"ז ע"א) טו
- הג"ר חיים יצחק קארב ז"ל
ביאור בדברי הרמב"ם בדין בע"ח אינן נדחין יט
- הג"ר יודא גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר
תשובה בענין הבדלה על כוס בהמ"ז של סעודה ג', ובדין מצוות חבילות חבילות כא
- הנאון מראנאטשאב זצ"ל
בדין כשרות יין צימוקים שנשרו במים כג

פסחים ה ע"ב

הגאון בעל מחצית השקל זצ"ל

הג"ר שמואל קעלין זצ"ל הי' בנו של הג"ר נתן נטע הלוי ז"ל. גאון עצום ומפלפל נפלא והרביץ תורה לתלמידים הרבה. שימש כאב"ד בבאסקאוויץ. נפטר כ"ח אדר תקס"ז. ספרו "מחצית השקל" על המגן אברהם הוא מספרי היסוד בהלכה. חידו"ת אלו נעתק מכת"י א' מתלמידיו.

פלאוץ בענין הבערה לחלק יצאת

ובקציר דהוה ס"ד דחרישה וקצירה שוין לשאר מלאכות וע"כ ליכא למימר דס"ד דאינו חייב אלא אם עשה כולם ולא על א' מהן, א"כ תיקשי קושי הרא"ם ממקושש שנסקל על מלאכה א', אע"כ דעל א' חייב אלא דהוי ס"ד דאפי' עשה כולם מ"מ אינו חייב אלא א'.

ובזה א"ש פירש"י דמס' יבמות, דהתם במס' שבת דתחלת דברי ר' נתן קודם שהביא דרשא דבחריש ובקציר אמר יכול אם עשאן כולם בהעלם א' אינו חייב אלא א', לא הוי מצי למימר יכול אינו חייב אלא עשה כולם כו' כיון דלפי אותו ה"א חרישה וקצירה שוה לשאר מלאכות א"כ ע"כ גם על מלאכה א' חייב וראיה ממקושש שנסקל כנ"ל, ולכן אמר דהוי ס"ד דאפי' עשה כולם ג"כ אינו חייב אלא א' ולא טעות אחר אבל ביבמות דלא הביא שם רק סוף ברייתא הנ"ל הבערה ר' נתן אומר לחלק יצא כו' והוא לאחר שכבר חידש ר' נתן דרשה דבחריש ובקציר ידיענין דעכ"פ על חרישה וקצירה חייב לבד כנ"ל א"כ אין רא' ממקושש דתולש הוי, שפיר מפרש רש"י דהוי ס"ד דאינו חייב אלא א"כ עשה כולם. (וכולם לאו דוקא אלא לשון ברייתא דשבת נקט, אלא ר"ל ל"ד חוץ מחרישה וקצירה) וק"ל.

ומה שפרש"י כאן דהוי ס"ד דאפי' עשה ד' וה' אינו חייב אלא א' משמע דזה הוי ידיענין דאם עשה א' חייב, י"ל דהכא אליב"י דר"ע קיימינן ולדידי' א"א לפרש בענין אחר, דרש"י פ' במס' שבת על מה דאמר ועדיין אני אומר על חרישה וקצירה חייב שתיים כו' אע"ג דקיי"ל דבר שהי' בכלל כו' על הכלל כלו יצא, וכתב לחד פירושא דבחריש ובקציר הוי ב' כתובים והקשה לנפשי' א"כ איך אמר ת"ל לא תבערו כו'

בפסחים דף ה' ע"ב: וש"מ הבערה לחלק יצאה. וכ' רש"י וז"ל שלא תאמר העושה ד' או ה' מלאכות אינו חייב אלא א' עכ"ל. והקשה הרא"ם פ' ויקהל דדברי רש"י סותרים למ"ש רש"י במס' יבמות (דף ו' ע"ב) דסלקא דעתא אינו חייב על מלאכה א' או שתיים אא"כ עשה כל ה"ט מלאכות. והקשה עוד דלשון הברייתא במס' שבת דף ע' משמע כפי' רש"י דהכא דתניא התם ר' נתן אומר כו' אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה מסיני יכול אם עשאן כולם בהעלם א' אינו חייב אלא אחת ת"ל בחריש ובקציר תשבות, ועדיין אני אומר על חרישה וקצירה חייב שתיים ועל כולם אינו חייב אלא אחת ת"ל לא תבערו כו' עכ"ל הברייתא. הרי דהתחיל יכול עשאן כולם בהעלם א' אינו חייב אלא א' ולא אמר יכול אינו חייב אלא אם עשה כולם משמע דזה נדע מסברא שאם עשה א' חייב אלא דס"ד דאפי' עשה כולם מ"מ אינו חייב אלא א' והיינו כפירש"י דהכא (וע"ש בתוס' בגרסת המכילתא) עכת"ד.

ולענ"ד י"ל, וניישב תחלה פרש"י ביבמות שאינו סותר לדברי הש"ס דמס' שבת הנ"ל. דעוד הקשה הרא"ם על פרש"י דיבמות דאיך ס"ד דעל מלאכה א' לא יתחייב, מקושש יוכיח שנסקל על מלאכה א'. ולענ"ד י"ל דהא על חרישה וקצירה בלי קרא דלא תבערו ידיענין דחייב שתיים וה"ה אם עשה א' מהן חייב א' בשוגג חטאת ובמזיד סקילה, דהא כתיב בחריש ובקציר תשבות, וא"כ י"ל, ר' נתן ס"ל כדתני במתניתא לקמן דף צ' ע"ב תולש הוי המקושש והיינו תולדה דקצירה, ולכן נסקל אבל שאר המלאכות עדיין לא ידענו ושפיר י"ל דאינו חייב על א' מהן כ"א בעשה כל ה"ד מלאכות, וזה ניחא בתר ידיענין מדרשה דבחריש ובקציר אבל מקמי ידיענין מבחריש

לדבר אחר לא לענין שבת מלומר דבא להקל אפי' יהי' אז לענין שבת, א"כ אי נאמר דוקא על חרישה וקצירה כו' אבל בשאר מלאכות אכתי לא ידענין חילוק מלאכות א"כ טפי עדיף דאתי לענין שביעית מלומר דאתי לענין שבת ולחייב על החרישה וקצירה שתים דבאמת זהו קולא דהא אי אמרת בחריש ובקציר קאי לתו' שביעית, חרישה וקצירה שוין לשאר מלאכות וא"כ על מלאכה א' חייב (דלמה) [דמנא] לן דבעינן שיעשה כולם, וי"ל מקושש יוכיח שעשה מלאכה א' ונסקל אלא וודאי דגם על מלאכה א' חייב אלא די"ל אתי אפילו [עשה] כולם אעפ"כ אינו חייב אלא א' אבל אי מוקמינן בחריש ובקציר שאם עשה שניהם בהעלם א' חייב שתים, א"כ יש מקום לומר על שאר ל"ד מלאכות אינו חייב אעפ"כ עשה כולם ואין ראי' ממקושש, דתולש הוי, א"כ ע"י שאנו אומרים שבא לחילוק מלאכות חרישה וקצירה אבל לא בשאר מלאכות יצא קולא די"ל דעל מלאכה א' אינו חייב כלל.

משא"כ אי מוקמי לתוס' שביעית, וחרישה וקצירה שוה לשאר מלאכות א"כ מוכח ממקושש דעכ"פ על מלאכה א' חייב הרי דע"י דמוקמינן בחריש ובקציר לתו' שביעית יצא חומרא גדולה דעכ"פ על כל מלאכה מל"ט מלאכות חייב, א"כ טפי עדיף לומר דקאי לתוס' שביעית ואע"ג דלענין חרישה וקצירה גופייהו הוי חומרא אי מוקמי לענין שבת ויהי' על חרישה וקצירה חייב ב' מ"מ זה החומרא אי מוקמי לתוס' שביעית דבכ"א מן המלאכות חוץ מן החרישה וקצירה חייב הוי חומרא יותר גדולה דמחמיר בכל ל"ד מלאכות מלומר דקאי לענין חילוק מלאכות גבי חרישה וקצירה לבד אין זו חומרא כ"כ דהא אינו מחמיר כ"א בשתים דהיינו חרישה וקצירה.

וא"כ הלשון שאומר ועדיין אני אומר על חרישה כו' לא אזיל לר"ע דלר"ע אי לא ילפינן מתני' חילוק מלאכות לכל המלאכות עדיף טפי לאוקמי בשביעית לענין תו' שביעית מלאוקמי לענין שבת ולענין חילוק מלאכות בחרישה וקצירה כנ"ל, וא"כ א"א לומר ועדיין אני אומר על החרישה כו' דאזיל לר"ע דאי לא ילפינן חילוק מלאכות לכל ל"ט מלאכות לא מוקמינן לה לחילוק מלאכות דשתים דחרישה וקצירה גרידה. אבל לר"י אפשר אתי שפיר מה שאמר ועדיין אני אומר על החרישה כו' דלר"י י"ל דלא אזיל כלל במה שיש לפרש המקרא לחומרא או לקולא, רק צריך

אדרבא כל שכן דהוי שלשה כתובים, ות' דבחריש ובקציר אתי לדרשא אחרינא אי כר' עקיבא דדרש לה בעלמא לענין תוספת שביעית אי כר' ישמעאל לענין שבת מה חריש רשות כו'. והתוס' דחו פ' זה דא"כ היכי בעי למילף מינ' מעיקרא הא לא אתי להכי עכ"ל התוס'.

ולישב דברי רש"י יש לומר לענ"ד עפ"י מה שכתבו התוס' במועד קטן דף ג' ע"ב במאי פליגי ר' עקיבא ור' ישמעאל, דסברת ר"ע דמשמעות הכתוב שבא להחמיר, א"כ ניחא ל' טפי לאוקמי לתוספת שביעית להחמיר מלאוקמי לענין שבת והכתוב בא להקל בקציר מצוה, ולר"י עדיפא ליה לאוקמי לענין שבת דאיירי ביה קרא אע"ג דהוי להקל מלאוקמי לענין תוס' שביעית דלא איירי ב' קרא עכ"ד. וא"כ אם אפשר לאוקמי לענין שבת ולהחמיר ודאי ניחא טפי לכ"ע וא"כ דוקא למסקנא דידענין חילוק מלאכות מלא תבערו וא"א לאוקמי בחריש ובקציר כ"א לא' מהני תרי דרשות דר"ע ור"י דהיינו תוס' שביעית או קצירה דמצוה, שפיר פליגי ר"ע ור"י הי דרשא עדיפא אבל לס"ד דר' נתן דבעי למילף חילוק מלאכות מבחריש ובקציר וודאי לכ"ע עדיפא לאוקמי לחילוק מלאכות מלאוקמי אחד מדרשות דר"ע ור"י דלכל א' מהני דרשות איכא ריעותא, תוס' שביעית קרא לא מיירי בשביעית, וקציר דמצוה המשמעות דלשון הכתוב משמע להחמיר. משא"כ אי מוקמי לחילוק מלאכות דאיכא תרתי לטיבותא דקאי לענין שבת דאיירי ביה קרא ובא להחמיר.

ולפ"ז א"ש דברי ר' נתן ת"ל בחריש וכו' ומוקמי להו לחילוק מלאכות ולא לתו' שביעית או קציר מצוה, ועדיין אני אומר כו' משום דא"כ הוי ב' כתובים ת"ל לא תבערו וידענין חילוק מלאכות מלא תבערו וע"כ מוקמינן לדרשא אחרינא או כר"ע או כר"י לכל חד כדאית ליה ולאוקמי גם בחריש ובקציר ג"כ לענין חילוק מלאכות ויהיו ג' כתובים זה וודאי לא מסתבר דכן סוברים הש"ס בכ"מ דכל היכא [דמצין] למידרש שלא יהיה ב' או ג' כתובים עדיף טפי ונתיישב קושיית תוס' וק"ל.

ואעפ"כ מה שאמר ועדיין אני אומר על חרישה כו' מזה נראה דר' נתן כר"י ס"ל ולא כר"ע דהא לר"ע חזינן דניחא ל' טפי לאוקמי קרא להחמיר ואפי' קאי

ולפ"ז א"ש מ"ש רש"י פה בפסחים לפרש אליבא דר"ע דאיצטריך לא תבערו דלא תימא אם עשה ד' או ה' אינו חייב אלא א', אבל להא לא אצטריך דאם עשה מלאכה א' מהא דזה כבר ידעינן ממקושו, דליכא למימר שאני מקושו דתולש הוי מה בכך מה לי תולש מה לי מלאכה אחרת דהא לר"ע מסתבר יותר לאוקמי בחריש ובקציר ולתו' שביעית מלומר דקאי על שבת ולומר דעל חרישה וקצירה חייב ב' כנ"ל ודו"ק.

להיות דקאי לענין שבת ושוב אין מדקדקים אי הוא לחומרא או לקולא ושקולים הם, א"כ אתי שפיר מ"ש ועדיין על החרישה כו' דאפשר לומר דלא קאי לענין חילוק מלאכות רק לענין חרישה וקצירה גרידא לחייב עליהם שתיים, ואע"ג דהוא קולא דלפ"ז י"ל דעל שאר מלאכות אינו חייב כלל אם עשה א' ואין ראי' השתא ממקושו כנ"ל, מ"מ לא חיישינן לזה דלא חייש כלל לזה דהפסוק יתפרש לחומרא רק דקאי לענין שבת בין יתפרש לחומרא או לקולא דא ודא א' היא.

פסחים ה ע"ב

הג"ר יצחק קערפעל ז"ל דומ"ץ בק' פאקש

הג"ר יצחק קערפעל ז"ל - היה בנו של ר' יו"ט ליפמאן קערפעל מעסערדאהעל, וחתן ר' משה דוב שלעזינגער מפאקש. כיהן כדיון בק"ק פאקש. נפטר ביום כ"ד כסלו ת"ש. חיבר כמה ספרים ונדפס ממנו ספר נפש יצחק עה"ת.

חידוש בענין אין ביעור חמץ אלא שריפה

בביצה כ"ז רש"י ד"ה חלה שנטמאת אינה ראוי לכהן היום ובהסקה או לתתה לכלבו אסור דאין מבערין קדשים ביו"ט, נראה מדברי רש"י דלולא איסור ביעור קדשים ביו"ט הי' מותר לתת החלה או תרומה טמאה לכלב. והתו' ד"ה ועל הקשו על רש"י וכתבו דלכן אין נותנה לכלבו משום דמצותה בשריפה וא"כ גם בחול אסור לתת קדשים שנטמאו לכלב, ושוב הקשו בתוס' דהאיך מדמה תרומה לקדשים למימר שאין שורפין קדשים ביו"ט אימא שאני שריפת קדשים דלית בהו צורך הדיוט כלל לכך אין שורפין אבל תרומה דצורך הדיוט להסיק תחת תבשילו אימא שריפתו ביו"ט דהא איכא צורך יו"ט. ודקדק במהר"ם שי"ף דלמה הקשו התוס' קו' זו אחר שהקדימו לחלוק על רש"י שאסור נתינה לכלב, הלא קו' זו בלא"ה ג"כ קשה, למה יהא אסור לשרוף תרומה טמאה הלא יכול ליהנות ביו"ט. [כך העתקתי מקונטרס אמו"ר נ"י בתוספת ביאור משל].

ונראה ליישב ונקדים גמ' פסחים דף ה' אמר רבא ש"מ מר"ע תלת וש"מ אין ביעור חמץ אלא שריפה. והאחרונים תמהו (עיי' צל"ח) מהיכי מוכח דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה, דלמא ס"ל נמי השבתו בכל דבר, ותשביתו שאמרה תורה כל

בע"ה אור לעש"ק למען תחי' תרנ"ד פאקש
יע"א

שוכ"ט וכוח"ט לאהובי אחי נ"י

הנני שולח לך מעל"ד את אשר העתקתי מח"ת אדמו"ר הג' דפ"ק נ"י. הוכרחתי להמתין עד היום כי אתמול פתאום נפטר הרב של השטאטסקווא מהור"ר אלכסנדר אדלער ז"ל, ולא הייתי יודע אם לא אהי' מוכרח להספידו, וגם אדמו"ר לא ידע מה לעשות אם לחשות או לדבר להספידו אבל היום באו הרב מבאיי שהוא פארטשריטטס געמיינדע גם הרב מרעשדוואר והרב מבענהארט כולם מפארט שריטטס קהלות לכך לא הספידו אדמו"ר. הרב מרעשדוואר הלך ללוי' אין פאללים ארנאט מיט קארלט מעיל אונד אין דריבער טהאן ממש כמלבושי הגלחים והגם שלא הניחו אותו להספיד השטאטסקווא במלבוש זה, מ"מ דיבר בלשון אונגאריש. גם בנו ר' אלי' נ"י הספידו וע"כ לא הייתי בדעת צלולה עד עתה, בוודאי לא הי' רצון הנפטר כנ"ל, ה' יזכנו לבשר רק טוב.

בשבוע הבעל"ט אראה אי"ה ב"נ לסדר לך גם דברי האגדה הצריכין לך.

והנני אחיך ד"ש, יצחק קערפעל

ולפי זה נראה לי מסביר לומר דשייך האי טעמא כיון דהעיקר לצורך גבוה זה דווקא אם אפשר לו ליהנות רק לעשות מלאכה זו לצורך גבוה כמו שכתבו התוס' בשבת דתרומה טמאה א"א לו ליהנות ממנו רק אם שורפו לעשות מצותו ובענין אחר א"א לו ליהנות והעיקר לצורך גבוה, אבל אם אפשר לו לעשות הצורך גבוה בלי מלאכה כלל והוא אזיל ושורף חמץ שכל השריפה הוא רק לצורכו דאל"ה רק לצורך גבוה יכול נמי לבערו בדברים אחרים ולא צריך שריפה דווקא. ולפי"ז מיושב שפיר ק' הצ"ח, דע"כ מוכח מר"ע דסבר אין ביעור חמץ אלא שריפה, דאי סבר השבתתו בכ"ד, א"כ לא אסור לשרוף כיון שיכול ליהנות ממנו, ולא צריך לומר דבטל צורך הדיוט אצל צורך גבוה, כיון שיכול לבער חמץ בדברים אחרים ג"כ, א"כ אדרבה מוכח אם שורף חמץ בוודאי העיקר צורך הדיוט, כיון שלעשות צורך גבוה לא צריך לשורף חמץ דוקא.

ומעתה מיושב נמי ק' מהר"ם שי"ף, דהתוס' תירצו על קושיתם, משום דעיקר מצותו בשריפה וע"כ בטל צורך הדיוט לצורך גבוה, וזה דוקא לאחר שמסיק התוס' דאי אפשר להשליך תרומה ולבער בדבר אחר רק בשריפה, אבל קודם זה אי אמרינן כרש"י דיכול ג"כ להשליך לכלבים לא הי' שייך תי' תוס' כנ"ל כיון דיש הוכחה שעושה לצורך עצמו במה ששורף דווקא, אין לומר דבטל צורך הדיוט אצל צורך גבוה, ומשו"ה הקדימו דא"א רק בשריפה כדי שיהא תירוצם עולה יפה.

השבתות במשמע, מ"מ כיון דגם שריפה בכלל ש"מ דתשבתו מעיו"ט, דביו"ט א"א להבעיר. וקושיתי בנוי' על דברי מגיני שלמה שיצא לישב ק' תוס' על רש"י דביטול בלב מתשבתו נפקא נדף ד' ע"ב ד"ה מדאורייתא והק' הר"י דפי' תשבתו הבערה ולא ביטול דתני' בשמעתין רע"א וכו', ותי' במג"ש דרש"י ס"ל דהכל בכלל הן הבערה הן ביטול בלב. וע"כ סובב הולך הק' כיון דהכל בכלל וכן ס"ל לר"ע, א"כ לא מוכח דהבערה דווקא].

ונלענ"ד ליישב דהנה תוס' (שם ד"ה ואומר) הקשו למה לא יוכל להשבית חמץ ביו"ט דהא הבערה לצורך היא דיכול ליהנות באפרן, וכתב תוס' בתי' שני כיון דעיקר שריפת חמץ חשוב צורך גבוה ולא להנאתו רק דממילא נצמח לו ג"כ הנאה אסור כמו נדרים ונדבות שאינו יכול ליהנות מתחלת הבערתו. ועייין במג"א בה' יו"ט (סי' תקכ"ז ס"ק ג') דמקשה על סברת התוס' מגמ' ביצה דעצים שנשרו מותר ליהנות כיון דמיקלי קלי איסורא אבל קודם בעוד שהעצים בעין אסור ליהנות, ולמה יכול להבעיר העצים כיון שלא יכול ליהנות רק אחר העברתו, ועייין בדגול מרבבה שם שכתב ליישב דתרווייהו יש בנדרים ונדבות, כפי' מה שכ' התוס' בביצה ובפסחים דהוי העיקר משום צורך גבוה אלא שלא די לתוס' בטעם זה וכתבו נמי משום דלא יכול ליהנות מתחלת הבערתו. אבל בעצים שנשרו כיון דהעיקר לצורכו אף שאינו יכול ליהנות רק אחר הבערתו מ"מ מותר יע"ש.

הג"ר שמואל ווייסבערג ז"ל

ת"ח באיסטריק, ממשותתפי אספת חכמים (בירברייער) בתרע"א-ד'. באותו זמן הי' אביו ר' שלמה אב"ד פרובישטש שברוסיא. מקור: מאורי גאליציא (ח"ב עמ' 899), תחת השם "ויסברג, ר' שמואל"

פלאפול בדין בל יראה דחמין

בעשה דתשביתו איכא העשה אף בח"ש. וממילא שוב ליכא למימר שהנ"מ בפלוגתייהו לענין העשה. ולכן הקשו שפיר למאי נ"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה.

והנה אם נאמר כן נרויח מה שהקשה הפמ"ג בפ"כ להנ"ל (?) באות ח' דאמאי מהני ביטול הגרוע שכתב הר"ן הטעם שכיון שחמץ אינו ברשותו בלא"ה ולכן הגלוי דעת סגי. הא ח"ש מותר בהנאה מה"ת והוה מה"ת ממון גמור דיכול להנות ממנו בפחות פחות מכשיעור. אבל אם נאמר דהעשה דתשביתו ישנו אף בח"ש נחא זה, דהנה הר"ן ז"ל כתב בחדושי לפסחים שאף לר"ש סבור שמשש עד הלילה ליכא לאו באכילה מ"מ אסור בהנאה מה"ת משש עד הלילה, דכיון דאיכא עשה דתשביתו ומתשביתו משמע שישביתנו ולא יהנה ממנו, ואם נהנה עובר באיסור עשה מה"ת, ועל סמך סברא זו פסק הרי"ף ז"ל למימרא דר"ג דהמקדש משש עד הלילה אינה מקודשת אף דהרי"ף ז"ל סובר כר"ש דלפני זמנו בלא כלום. עיין ג"כ פמ"ג פ"כ הנ"ל אות ז' עיי"ש היטיב.

ולפי כל זה שפיר מהני ביטול הגרוע דח"ש באמת אסור בהנאה מה"ת דכיון דהעשה דתשביתו הוא אפילו בח"ש ותשביתו משמע שישביתנו ולא יהנה ממנו, ומש"ה לא מצי להנות ממנו אף בפחות פחות מכזית ומה"ת.

איברא מדברי כל הפוסקים נראה בעליל שאין חיוב עשה בפחות מכשיעור וביותר מזה מבואר לעין כל מדברי המג"א סימן תמ"ד ס"ק י"ד שאף לאחר שש שאין יכול לבטל מ"מ בפחות מכזית אינו חוזר בבא בדרך בע"פ כדי לבערו. הרי להדיא שאין חיובא דעשה בפחות מכשיעור. דאם איכא חיובא דעשה א"כ אמאי לא יחזור אף בפחות מכזית ביוצא לצורך עצמו. והרי הוא כמבואר שאין העשה בח"ש וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דמאי הקשו הפוסקים למאי

ב"ה אור ליום ה' י"ג שבט התרס"ט אוסטריך, גאליציע

שלמא רבא ייתא ויבא לכבוד האי גברא יקירא החכם הסופר המופלא שבערכין כו' וכו' כש"ת מו"ה שמואל שוועמיר נ"י ויזרח כשמש בצהרים

הנני להעתיק לו עוד ד"א מח"ת, ואבקשיהו עוד הפעם שכאשר יודפס ספרו וועד חכמים ישלחו אלי ע"י האדרעסא שלי. ובאין ספק אצלי כי כרומ"ע קיבל מאתי כל המכתבים ששלחתי לו, הגם כי בקשתיו להודעני מזה וכרמו"ע לא הודעני מזה.

הנה הפוסקים כולם כאחד נתלבטו מאוד בקושיא זו שהקשו דמאי נפקא מינה בהא דפליגי ב"ש וב"ה בריש ביצה לענין שיעורא דחמץ בפסח שב"ש סוברים ששאור בכזית וחמץ שיעור בככותבת, וב"ה סוברים שאף חמץ שיעורו בכזית. והקשו למאן דסובר דב"ה הוה לאו הניתק לעשה ואין בו מלקות, א"כ למאי נפקא מינה פליגי, הא ח"ש קי"ל שאסור מה"ת, ומלקות אין בו אף בכשיעור, עיין בפנ"י שם בביצה ובשו"ת נו"ב ... סי' צ"ב, ובפמ"ג בפ"כ להלכות פסח אות ח', וקשיא לי מאי זה קושיא הא יש לומר דנפקא מינה בפלוגתייהו לענין חיובא דעשה דתשביתו, דנהי דלענין הלאו ליכא נ"מ, מ"מ לענין העשה שפיר איכא נ"מ בפלוגתייהו אם בכזית חמץ ישנו להעשה דתשביתו או לא.

ותחלה עלה בלבי לומר שבאמת העשה איכא אף בח"ש. דבשלמא עשה התלוי באכילה כגון אכילת מצה וכדומה שפיר יש לומר דלא מקיים להעשה בפחות מכשיעור. אבל בעשה דתשביתו מי כתיב אכילה שהיא משמע דוקא בכזית, ובאמת איכא להעשה אף בח"ש. ועיין בפמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה שכתב שם שלשטת הרמב"ם דזבחת הוה עשה, הוא אף בח"ש עיי"ש. א"כ יש לומר כ"כ כאן

חמץ שיעור בככותבת. ועל כרחין לומר דבאמת לענין העשה גם ב"ש מודים ששיעור דחמץ בכזית וע"כ לא פליגי ב"ש וב"ה בשיעור דחמץ רק לענין הלאו לא לענין העשה. ומש"ה לא כתבה רחמנא רק שאור ששיעור בכזית והוא כאלו כתוב בפירוש שלענין העשה השיעור בכזית בין חמץ בין שאור. ואף שיעקר דב"ז ידיעין שבחמץ איכא העשה דתשבתו לא ידיעין רק מגז"ש שאור שאור מהלאו, א"כ נימא ג"כ כשם שבהלאו שיעורא דחמץ הוא בככותבת כמו כן לענין העשה, זה לא קשיא דהא בגז"ש קיי"ל דון מנה ואוקי באתרא א"כ אף שלענין עיקר הדבר שחמץ ישנו בכלל העשה, הוא מגז"ש מהלאו, דהתם שיעורו בככותבת, מ"מ אמרינן אוקי באתרא ומדלא כתבה התורה בהעשה רק שאור ש"מ שבהעשה ליכא שיעורא אחר רק כמו שאור כן חמץ. והדברים ק"ו ומה באכילה דכתיבא לתרווייהו שאור וחמץ, רק מדהתחילה התורה בשאור וסיים בחמץ ידעין מזה שחד שיעורא לתרווייהו ואף ב"ש מודה בזה וכמבואר בגמ' ביצה הנ"ל, מכ"ש הא דלא כתיב בהעשה כלל חמץ רק שאור לבד ודאי שאין חילוק כלל בשיעור בין שאור ובין חמץ לענין העשה.

ועדי בשחק כי אחרי ימים רבים ראיתי בספר שעה"מ בהלכות חו"מ מביא דב"ז שלענין [העשה] מודים ב"ש שאף חמץ בכזית משם הצ"ח לפסחים שכתב ג"כ כן ונהנתי מאוד מזה. ומעתה שפיר הקשו כל הפוסקים דמאי נפקא מינה בפלוגתא דב"ש וב"ה שלר"י דס"ל שחצי שיעור אסור מה"ת וליכא מלקות בב"י א"כ מאי נ"מ איכא בפלוגתייהו, ולענין איסור עשה הא גם ב"ש מודים שהעשה איכא אף בכזית ואף בחמץ וכנ"ל וא"כ למאי נ"מ פליגי ב"ש וב"ה בשיעור דחמץ בכמה.

איברא עדיין יש לפלפל בדברינו אלה שלכאורה אינו בריחוק מקום לדחות את דברינו אלה. דהנה זה נודע מה שכתב הרמב"ם ז"ל בריש הלכות תמורה שהכלל דלאו הניתק לעשה שאין לוקין עליו, אם הלאו כולל יותר מהעשה לא שייך זה הכלל. ושפיר לוקין עליו ייע"ש. ולפי"ז לכאורה יש מקום לומר שלא דוקא איכא שהלאו כולל יותר מהעשה אלא עיקר הכונה שהעשה והלאו יהיו שוין שבכל מקום שיהי, יהי נוהגין תרווייהו. אבל כל שבמקום אחד איכא חד מנייהו והשני אינו נוהג שם שוב אין שייך הכלל האמור בלאו הניתק לעשה, ושפיר יש בו

נ"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה הא שפיר יש לומר דנ"מ בפלוגתייהו לענין העשה. וביותר לפמ"ש המג"א הנ"ל שאינו חוזר בפחות מכזית אף לאחר שש א"כ יש לומר דנפקא מינה גדולה בפלוגתא דב"ש וב"ה דכשם שלב"ה אחר שש אינו חוזר רק בכזית לא בפחות מכזית, כ"כ לב"ש אינו חוזר רק בככותבת ולא בפחות מככותבת ואף בכזית חמץ אינו חוזר כיון שהוא פחות מככותבת ואפילו לאחר שש כמו לב"ה בפחות מכזית.

והנה לכאורה עלה בלבי ליישב זה, דהנה לכאורה קשה לב"ש דס"ל דחמץ ושאור תרי שיעורא לתרווייהו ולא ילפי ביעור מאכילה, א"כ מנין להם כלל דאיכא עשה דתשבתו בחמץ הא העשה לא כתיבא רק שאור לבד ומנין לענין חמץ בשלומא לב"ה דילפי בעור מאכילה לענין הלאו ולענין השיעור כ"כ ילפי חמץ משאור לענין העשה אבל לב"ש שפיר קשה כנ"ל דמנין להם כלל דאיכא עשה שתבתו בחמץ.

וליישב זה יש לומר עם מ"ש הנו"ב מה"ק סימן כ' שמוכרח לומר דכמו דאמרינן בגמרא פסחים ה' ע"ב ששאור שאור שהלאו ניתן לגז"ש, נאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, ונאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך דדרשינן שאור שאור לגז"ש, וכן מוכרח לומר שהשאור שבעשה ג"כ ניתן לגז"ש עם השאור הנאמר בלאו. דאל"כ האיך אנו מתירין להשהות בביתו חמץ ש"א שלא קיבל עליו אחריות, הא בהעשה לא כתיב לך, אלא מוכרח שהעשה נלמוד בגז"ש מהלאו. וכן כתב בשאגת ארי' סימן ע"ח הובא ג"כ במקור חיים סימן תל"א.

ולפי"ז שפיר נוכל ליישב קושיא הנ"ל דשפיר מודים ב"ש שהעשה איכא אף בחמץ דילפינן גז"ש דשאור שאור מהלאו, כשם שבהלאו אף חמץ בכלל כ"כ בהעשה אף חמץ בכלל, שאף בחמץ נוהג העשה דתשבתו.

ולפי"ז ממילא שנוכל ליישב ג"כ הקושיא הנ"ל שהקשינו הא יש נפ"מ בין ב"ש וב"ה בשיעור דחמץ לענין העשה. אבל כפי הנ"ל א"ש דאף דילפינן גז"ש מלאו דאף בחמץ ישנו עשה דתשבתו, מ"מ לא כתיב בהעשה רק שאור ששיעורו בכזית ולמה לא כתבה התורה גם לחמץ, שהרי לב"ש אין שיעור שוה, זה שיעורו בכזית וזה שיעורו בככותבת, ולמה לא כתבה בפירוש בהעשה גם לחמץ שנדע שלענין העשה ג"כ

איכא בחמץ בכזית והלאו אינו רק בככותבת. ולכן מכל הלין גמרת בדרעתי שדוקא היכא שהלאו כולל יותר כתב הרמב"ם דל"ש להנ"ל משא"כ היכא שהעשה כולל יותר.

אמנם כן הזדמן לידי תוספתא דפסחים עם ביאור רחב נקרא בשם תוספתא בכורים וראיתי שם שכתב שלפי שיטת הפנ"י שלענין העשה אין מועיל ביטול ולענין הלאו מהני ביטול, יתורץ הקושיא שהקשו במאי פליגי ב"ש ובי"ה. ולשיטת הפנ"י יש ליישב זאת שפליגי לענין השיעור של העשה שאיכא נפקא מינה לענין השיעור אם יהיו מועיל ביטול. והוא כקושטניו בראש דבריני שאיכא נ"מ לענין העשה. אמנם מה שהרחיק נדוד כל כך שלשיטת הפנ"י יהי מתורץ הקושיא ויהיו נ"מ לענין העשה, הא איכא לאשכוחי נ"מ אף בלתי שיטת הפנ"י לענין החזרה בלאחר שש, וכנזכר מעלה בבואנה ולא עוד שקשה לדידיו שהפנ"י בעצמו בריש ביצה הקשה זה למאי נ"מ פליגי ולא הרגיש בזה שלשיטתו יהי נ"מ לענין העשה ולענין הביטול. ועוד כתב בשם בפשיטות שלשיטת הפנ"י הנ"ל באמת לא הוה ב"י ניתק לעשה כיון דאיכא מקום שהלאו נוהג והעשה אינו נוהג בשם, היינו בביטול שאף שביטול, העשה נוהג והלאו אין נוהג בביטול. הרי שתפס בפשיטות שכל שהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך לאו הניתק לעשה, והוא היפך דבריני הנאמרים מעלה.

אמנם כן לאמת נראה כי הצדק כדבריני שדוקא היכא שהלאו כולל יותר מהעשה ל"ש בזה לאו הנ"ל. משא"כ אם העשה כולל יותר מהלאו. ויש הוכחת לזה. והוא מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מלוה הי"ד כתב שם המלוה את חבירו ועבר המלוה ונכנס לביתו של הלוה למשכנו עובר בלאו. ומ"מ אין לוקה על הלאו הזה משום שהוא לאו הניתק לעשה דהשב תשיב לו את העבוט. והשתא אם נאמר כסברת הבעל תוספתא ביכורים הנ"ל שבמקום שהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך לאו הנ"ל קשה, הא בכאן העשה דהשב תשיב לו כולל יותר מהלאו דאף במקום שלא לקח המשכון בזרוע ולא נכנס כלל לבית הלוה למשכנו, וכגון שהלוה נתן לו המשכון מדעתו, שנמצא שלא עבר כלל על הלאו דלא תבא כו', מ"מ חייב להחזיר לו משכון כבוא השמש, ועיין במסכת מכות דף ט"ז ע"א בתוס' שם ד"ה והא איכא העבט תעביטנו, ובמהר"ם מלובלין שם, ולכאורה מוכח

מלקות. ואם נאמר כן לכאורה יש לסתור דבריני אלה הנ"ל שאמרנו שלענין העשה מודים ב"ש ששיעורא דחמץ בכזית, והשתא לפי זה הדרך יקשה עדיין מאי הקשו הפוסקים למאי נ"מ פליגי, הא לב"ש בהכרח שב"י יש בו מלקות שא"א לומר לדידהו שב"י הוה להל' ואין לוקין עליו. שהרי לדידהו העשה נכלל יותר מהלאו שהרי חמץ לענין הלאו שיעורו בככותבת ולענין העשה שיעורו בכזית. נמצא דהוה העשה כולל יותר וממילא שא"א לומר דהוה ב"י ניתק לעשה. ושפיר יש בו מלקות. ומעתה הלא יכולין שפיר לומר דפליגי לענין מלקות בחמץ כיון דלב"ש לוקין בבוריר (?) על ב"י בחמץ. והדק"ל דמאי נתלבטו הפוסקים בקושיא זו במאי פליגי ב"ש ובי"ה.

אמנם כן אם נחליט זה במוסכם שהיכא שהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך הכלל לאו הניתק לעשה, יקשה לנו טובא לפי"ז:

א' יקשה לנו לפי"ז שיטת הסוברים שמשש עד הלילה ליכא הלאו דב"י רק מתחלת הלילה וכאשר הסכים לזה המג"א ריש סימן תנ"ג. אף לשיטה זו הוה ב"י ניתק לעשה. הא העשה כולל יותר מהלאו דהעשה נוגע אף ב"ד והלאו אינו מתחיל רק מט"ו. והן אמת שדוחק הזה הוה אפשר ... שנתרץ שהכלל להנ"ל שאמרנו שכל שהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך זה הכלל אינו נסתר מזה שאמרנו. שהכלל אינו רק בהזמן שהם שניהם נוהגין העשה והלאו. ובאותו ענין איכא מקום שהעשה נוהג והלאו אינו נוהג אז שפיר נאמר כיון דהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך הכלל דלהנ"ל [דלאו הניתק לעשה]. אבל בזה דהעשה נוהג ב"ד והלאו אינו נוהג לא הוה העשה כולל יותר מהלאו דמ"מ בזה הזמן שאתה רוצה לפטרו ממלקות שמחויב הלאו שנוהג אז באמת אז אין העשה כולל יותר מהלאו. והן שניהן שוין. והוא סברא נכונה.

ב' אמנם יקשה לן לפי סברא הנ"ל דאם העשה כולל יותר לא שייך זה להנ"ל. לפי שטית הפנ"י שלענין העשה אין מועיל ביטול וצריך דוקא שריפה וביטול לא מועיל רק לענין הלאו, נמצא דשפיר הוה העשה כולל יותר מהלאו שבחמץ שביטולו הלאו ליכא והעשה איכא אף בזה.

ג' ועוד הקושיא שהקשינו שהקשו הפוסקים למאי נ"מ פליגי ב"ש ובי"ה בשיעורא דחמץ הא לפמ"ש יש חיוב מלקות בהכרח בחמץ כיון שהעשה

משם שאין זה סברא כלל וכלל שכל שהעשה כולל יותר מהלאו שלא יהי' שייך הדין דלהנ"ל.

וכן בערב ליכא הדין דלא תבא, אפילו בנכנס לביתו ליקח המשכון, וכמו שמתבאר ברמב"ם שם. והנראה שהמע"ש דהשב תשיב לו שייך אף בערב. ועכ"ז נחשב הלאו דלא תבא אל ביתו ללאו הניתק לעשה. ואף שהעשה כולל יותר מהלאו וכן מהסברא נראה כן שאם הלאו כולל יותר מהעשה אין כח בהעשה הקל לנתק הלאו החמור כמו תמורה שהעשה אין נוהג בצבור ושותפין. נמצא דהלאו חמור מהעשה מש"ה אין העשה הקל מנתק ללאו החמור, אבל בהיפך שהעשה כולל יותר מהלאו שנמצא שהלאו קל מהעשה ובוזה אדרבא שפיר מנתק העשה החמור ללאו הקל. ומעתה אם נילך בדרך הזה. הוה מ"ש מה שהקשו המפורשים במאי נ"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה. ואף שנתבאר שלענין העשה מודים ב"ש ששיעור חמץ הוא ג"כ בכזית. עכ"ז מצי סברי שאין כאן מלקות ושבב"י יהי' לאו הניתק לעשה אף שהעשה כולל יותר.

אמנם כן האיר ה' את עיני ומצאתי בירושלמי פסחים בפרק תמיד נשחט הלכה ד' דמיבעיא שם אליבא דב"ש דסוברים ששיעור חמץ בככותבת, ומפרש שם בירושלמי דפלוגתייהו דוקא לענין בעור ולא לאכילה דלענין אכילה מודים ב"ש ששיעור חמץ בכזית וכגמ' דילן ביצה דף ז' הנ"ל. ומיבעי' שם בירושלמי לענין שחיטת הפסח על חמץ אחר מי את מהלך אחר ביעורו או אחר אכילתו היינו אם שיעור בככותבת כמו לביעור או שיעור בכזית כמו לאכילה. והשתא אם נאמר כדברינו הנ"ל שלענין העשה מודים ב"ש ששיעור חמץ בכזית מאי קמיבעי' לי' להירושלמי בעי' זו. הא לכאורה הדבר פשוט מאוד כיון שהוא מחויב מה"ת לבער את הכזית חמץ שיש לו בביתו מחמת חיוב העשה דביום הראשון תשבתו, פשיטא דקאי על זה החמץ בלא תשחט על חמץ דם זבחי. לא מיבעי' לאותן שיטת הפוסקים הסוברים שמשם עד הלילה ליכא רק עשה דתשבתו לבד, הרי שאף שאין עוברין זה הזמן כלל על הלאו דלא יראה, מ"מ איכא הלאו דלא תשחט, כי כן פשיטא שאם כדברינו זית חמץ ישנו בכלל העשה, שקאי עליו בלא תשחט, דהרי מה נשתנה זה משאור ככותבת שג"כ אין בו רק עשה ועכ"ז קאי עליו בלא תשחט. אלא אפי' לשיטות הסוברים שמשם עד הלילה ישנו ג"כ

ללאו דב"י עכ"ז לכאורה שפשוט הדבר שאם נאמר שכזית חמץ יש עליו חיובא דביעור מחמת העשה כי אז קאי עליו בלאו דלא תשחט על חמץ דם זבחי. וא"כ מאי קמיבעי' לי' לירושלמי כלל בעי' זו [אם] בכזית חמץ חייב משום לא תשחט. אלא ודאי בהכרח לומר שאף בעשה פליגי ב"ש וב"ה בשיעור דחמץ וב"ש סוברים שרק בככותבת איכא העשה דתשבתו. ומעתה קמו דברינו המוצבים בראש דברינו שנוכל ליישב קושית המפרשים במאי פליגי ב"ש וב"ה. שהנ"מ הוא לענין חיובא דהעשה ולענין חזרה לאחר שש, שלב"ש אינו חוזר בפחות מכותבת אף שישנו כזית ולב"ה חוזר בכזית כמו שכ' למעלה. והן עתה נודע לנו עוד כי יש לומר נ"מ בפלוגתייהו לענין שחיטת הפסח על חמץ שלב"ש שיעורו ככותבת ולב"ה בכזית. אמנם הלא בעי' זו לא נפשטה בירושלמי הנ"ל וי"ל דגם ב"ש מודים ששיעור בכזית.

הן אמת כי לפי הגירסא שלפנינו בירושלמי הנ"ל ר' אבוה בשם ר' יוחנן בין בביעור בין לאכילה בכזית, ור' זריקן אומר שבאכילה בכזית ולביעור בככותבת, כפי גירסא זו לא נפלאות הוא לומר שבהא פליגי ר"א בשם ר"י ור"ז, דר"י מפרש פלוגתייהו שדוקא לענין הלאו פליגי וזה פירוש בין לביעור בין לאכילה היינו שבין לענין אכילה ובין לענין הביעור שיהא מחויב לבערו מהעולם, ובאמת העשה דתשבתו מודים ב"ש ששיעורו בכזית, ונשאר פלוגתתן לענין הלאו גרידא. אבל הוא מחויב לבערו מהעשה. ור"ז מפרש פלוגתייהו אף לביעור ולדידו סוברים ב"ש שאף העשה אין נוהג בפחות מכותבת ואין הוא חייב לבערו מהעולם בין מצד העשה ובין מצד הלאו, והאבעי' בירושלמי לענין שחיטה יהיו דוקא לר"ז ולא לר"י. וכפי"ז חוזר וניער קושית המפרשים כפי שסובר ר"י שבעשה מודים ב"ש לב"ה למאי נ"מ בפלוגתייהו. לר"י גופא שהוא סובר ח"ש אסור מה"ת ובלהנ"ל סובר שאין בו מלקות.

אמנם הק"ע שם הגיה בספרים בדברי ר"י לביעור בככותבת ולאכילה בכזית, ובפני משה שם אף שלא הגיה גירסת הספרים מ"מ לא פירש כפרושינו ייעי"ש, [ומעתה הרי דברינו המה טירת הכסף שבאמת ניישב קושית המפורשים זה הוא [הנ"מ] בפלוגתייהו לענין העשה וככל מה שאמרנו למעלה שהרי מהירושלמי הנ"ל מוכח להדיא שאף לענין העשה פליגי ב"ש וב"ה ודלא כאשר רציחני אני [שם]

דלא כמ"ש הצ"ח המובא בשעה"מ הנזכר מעלה בדברינו.

והנה אחר זמן רב אינה ה' לידי ספר טו"ט מהדורא תליתאה להגאון מהרש"ק ז"ל וראיתי שם בסימן רב"מ נשאל שם בדברים הצריכים שריפה אם צריכין דוקא שיעור כזית או אף בח"ש כיון דהוא עשה אשר איננה תלוי באכילה, ועיי"ש שבתחלה עולה על דעתו ז"ל שאין ספק בדבר שבאיסור עשה כזה אין חולק בין כשיעור ובין פחות מכשיעור. וכתב שם שפלוגתא דב"ש וב"ה הוא רק לענין הלאו לא בעשה דהעשה ישנו אף בפחות מכזית. ודייק לזה מדאמרינן בגמ' שם דמקיש שאור דראי' לשאור דאכילה. הרי דנקט רק שאור דראי' דהיינו לאו דב"י אבל לא עשה דתשביתו וכתב עוד שהרמב"ם שמצריך בנותר כזית הוא רק לענין אכילה. אבל לענין שריפה אף בח"ש צריך שריפה בעשה.

וכתב עוד שמרמב"ם בפ"מ מהלכות ק"פ ה"ה שכתב בשוחט הפסח על חמץ צריך בהחמץ כזית לא בפחות מכזית. וכפי שכתב שהעשה דתשביתו הוא אף בפחות מכזית א"כ למה הצריך הרמב"ם כזית. ובסוף דבריו כתב שיש לומר לשיטת הסוברים שמשש עד הלילה איכא לאו דב"י, יש לומר דבאמת העשה איכא אף בח"ש ועכ"ז בשוחט על החמץ צריך דוקא כזית כדי שהאי חמץ שעובר עליו בלאו. וכתב שיש לומר שזה הוא הנ"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה שלב"ש בשטוחט הפסח על החמץ צריך שיהא ככותבת. ולב"ה סגי בכזית.

ומכל הכתוב למעלה עד כאן יתבאר להמעייין שהירושלמי הנ"ל שהבאתי למעלה היה בהעלם עין מהגאון מהרש"ק ז"ל. דהנה מ"ש שזה הוא נ"מ בין ב"ש וב"ה הרי לעינינו שהירושלמי מיבעי' לי' בדבר הזה דאפשר שלענין שחיטת הפסח גם ב"ש מודים שסגי בכזית. וגם מירושלמי זו מוכח בהדיא שליכא למימר שהעשה דתשביתו ישנו בפחות מכזית. דהרי חזינן שגם לב"ש מיבעי' רק אם לאחר אכילתו אזלינן והיא עובר בשחיטת הפסח בכזית אבל בפחות מכזית פשיטא לי' לירושלמי שאינו עובר. ונהי שנאמר דהירושלמי סובר שמשש עד הלילה עובר בלאו דב"י אבל עכ"ז האיבעי' הוא רק בכזית אבל לא בפחות מכזית דבפחות מכזית פשיטא שאינו עובר עליו בלא תשחט. וממ"נ אם נאמר שלא דוקא חמץ כזה שעובר

עליו בלאו וכמו שמוכרח לומר לזה הצד שסובר הירושלמי אחר אכילתו אתה מהלך, שלזה הצד בהכרח לומר שלא בעינן חמץ שעובר עליו בלאו, כפי"ז ממילא שנוכל לומר שעובר גם בפחות מכזית ג"כ. אלא ודאי שבפחות מכזית פשיטא שאינו עובר בלא תשחט משום שאין בו אף איסור עשה. ורק בכזית מיבעי' לי' לירושלמי משום שעובר עליו באכילה. גם הלא הוכחנו מדברי המג"א בסי' תמ"ד הנ"ל שליכא למימר שהעשה איכא אף בפחות מכזית מדאינו חוזר בפחות מכזית אף לאחר שש. ואף בהולך שלא לדבר מצוה ייע"ש הרי בהכרח גמור ליתני לעשה בח"ש. ולכן נראה לענ"ד בהכרח שבעינן דוקא כזית לענין העשה ג"כ וכן בנותר ליתא לעשה רק בכזית. כן מירושלמי הנ"ל לכאורה נסתר ג"כ מה שאמרנו בעשה מודים ב"ש שסגי בכזית וכלל הכתוב למעלה. מעתה היה זה מן היושב קושית המפרשים שזה הוא נ"מ בפלוגתא דב"ש וב"ה לענין העשה. ולענין החזרה לאחר שש.

ועכ"פ הרווחנו מדברי הגאון ז"ל שאין סובר כסברת הבעל תוספת ביכורים שהיכא שהעשה כולל יותר מהלאו לא שייך בו לאו הניתק לעשה. שהרי הוא סובר שם שאף בנותר לשיעור שריפה הוא אף בח"ש. והלאו הוא רק בכזית. והרי נותר נחשב ללאו הניתק לעשה. ולשיטתי' הלא העשה הוא כולל יותר מהלאו ואינו נחשב ללהנ"ל. אלא ודאי שליתא למ"ש התוב"כ הנ"ל וכאשר דחיתי דבריו למעלה.

ואסיים את דברי בשים שלום מאה"ש, ובצאתי מאת כתר"ה אברכיהו מקירות לבי בלונ"ח והנני מבקשו שיודעינו ע"י קארטיל אם ידפיס את כל מכתבי, כי אפשר שלא יסכים כתר"ה להדפיסם מפני שהם אריכות הדברים אמנם המה דברים יקרים. ויש לי עוד ענינים אחדים. אכן כעת לא אשלח יותר לכתר"ה רק אם יהי' לי ידיעה מאת כתר"ה שמוכן לקבל עוד ולהדפיסם כי אז אשלח עוד קונטרסים לכתר"ה. והנני מבקש מאת כתר"ה שכאשר יצא הספר מבית הדפוס לשלחו אלי על האדרעסא הרשומה מטה. ואנכי אשלם לכתר"ה כפי המחיר אשר ישית עליו כתר"ה. והנני מברכו בכ"ט ככל אות נפשו לטובה ונכפש הכותב

ידידו, שמואל ווייסבערג, בן א"א הרב ר' שלמה דוד שליט"א

פסחים יד ע"א

תלמיד הגאון ר' מרדכי בנעט זצ"ל

מתוך פנקס חידושי תורה על הש"ס, נכתב ע"י חכם וצורב מתקיפי קמאי, מתלמידי הגאון מופת הדור רבי מרדכי בנעט זצוקלה"ה, אב"ד ור"מ ניקלסבורג והמדינה, הכת"י נכתב כפי הנראה בין השנים תק"נ-תק"צ לערך. הפנקס היה תח"י הגאון הגדול רבי דוד צבי פעטעני זצ"ל ה"ד, ראש ישיבת יסודי התורה בפרעשבורג, מח"ס מהרש"א הארוך על הש"ס. שם המחבר לא יכולתי לברר לע"ע, אבל את רבו הגאון ר' מרדכי בנעט מזכיר בברכת החיים. ואת הגאון המפורסם רבי בנימין זאב כ"ץ ראפפורט זצ"ל אב"ד פאפא, מח"ס עדות לישראל עמ"ס מכות, מכנה בלשון "דודי". חלק מחידושי תורתו נדפסו בסוף ספר מהרש"א הארוך עמ"ס מכות, ובסוף ספר מהרש"א הארוך עמ"ס חולין חלק ג'.

בסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים

דבירושלמי איתא שם דבר קפרא אומר דאה"ט דהתם היינו דאו', ולד הטומאה היינו דרבנן, עיי"ש, וא"כ יש לומר דר"א ס"ל כר"י דולד הטומאה דמתני' דהכא היינו דאו' דומיא דאה"ט ושפיר משכחת עדות דר"ח גם לר"א.

וראיתי בספר פאר הלכה דמקשה לפי מה דאיתא בסוכה דף ל"ה דאתרוג של אשירה פסול כיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעורא, ועיי"ש בתוס' ד"ה לפי וכו', דרוצים ללמוד דאתרוג של ערלה ג"כ פסול מה"ט, וקשה לפי"ז איך שייך הוספת טומאה על טומאתו הא כיון דנטמא בולד הטומאה ולשריפה עומד נימא נמי כתותי מיכתת שיעורא ושוב לא יכול לקבולי טומאה מאה"ט, ותירץ דע"כ מוכח מקרא דגבי טומאה אע"ג דלשריפה קאי מ"מ לא אמרינן מיכתת שיעורא דכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ומוכח ממילא אע"ג דגבי איסור אמרינן הכי מ"מ גבי טומאה גזירת הכתוב היא דלא אמרינן הכי, עכ"ל.

ולפימ"ש מהרש"א לקמן בכוונת רש"י ז"ל בד"ה למדנו וכו', דאפי' לר"י דלא דריש יטמא יטמא ושני אין עושה שלישי בחולין, מ"מ כיון דסתם הכתוב ולא מפורש דאצטרך למכתבי' משום חולין הנ"ל, כאילו מפורש ב"י תרומה, ולאו אצטריכא לי' רק משום שלישי וכו', א"כ בלא קרא דוהבשר וכו' מוכח מקרא דמכל האוכל אשר יאכל וכו', דגזירת

במתני', ר' חנינא סגן הכהנים אומר וכו', עיין בפני יהושע דהוכיח דמתני' מיירי בק"ק, ואתיא כר"ע דאמר מקום טומאתו שם שריפתו, עיי"ש. והצל"ח הקשה דלפי דברי הפ"י אמאי פריך הגמ' לקמן דף כ' על עדות דמחט דווקא במאי אתכשר הבשר וכו', בלא"ה הו"ל ליפרוק על מתני' כיון דמתני' ג"כ מיירי בק"ק וכו', עיי"ש שהאריך.

ואפשר לומר, דמשום הא לאו קושיא כ"כ דעיין בתוס' ב"ק דף כ"ב בד"ה והתניא הכלב וכו', דפעמים שהיה יכול להקשות מן המשנה ונטר עד דמייתי ברייתא ופריך אתרווייהו, עיי"ש. אבל אי קשיא הא קשיא לי לפימ"ש רש"י לקמן דלהכי נקיט פרה של זבחי שלמים לפי שהעור והבשר לבעלים וכו', ומשמע מדברי רש"י דבק"ק לא שייך לאוקמי שהעבירם בנהר וכו', וא"כ לפי דברי הפ"י דעדות דר"ח מיירי בק"ק אכתי קשה במאי אתכשר הבשר.

ויש ליישב כוונת רש"י היא דלהכי נקיט שמואל פרה של שלמים כיון דבשלמים שכיחי טפי שהעבירם בנהר כדי ליפות הבשר וכו', ולעולם היכי דהבשר של כהנים ג"כ אפשר דאתרמי שהעבירם בנהר כדי שתהא נוח להפשיט אלא שמואל מלתא פסיקתא נקיט.

ומה שכתב הפ"י דכר"א בלא"ה לא מצי אתיא מתני' דלדידי' נטמא באה"ט שורפין בחוץ ונטמא בזה"ט שורפין בפנים, עיי"ש. לא זכיתי להבין,

לא ס"ל כר"ש ובגמ' מוכח שם דאם אמרינן דר"י כר"ש ס"ל ממילא מוכח דר' יוסי ס"ל נמי כל העומד לשרוף כשרוף דמי, עיי"ש היטב.

ולפי"ז יש לומר דרש"י ז"ל ס"ל כדברי הגאון הנ"ל דבחמץ בפסח נמי אמרינן כיון דבשבע עומד לשריפה מדאו' כשרוף דמי, ולהכי אינו יכול רש"י לפרש הא דהוכיח הגמ' דר' יוחנן ס"ל דמדבריהם דר"מ היינו מדברי ר"ח ס"ה, מדקאמר אבל בשבע ד"ה שורפין, דאי מדברי ר' יהושע יליף ר' מאיר, א"כ לר' יוסי דאמר אינה מן המדה אפי' בז' נימא דחולק עליו, זה אינו, דיש לומר דר' יוחנן ס"ל כרבא במנחות שם, דר' יוסי ס"ל כר"ש דכל העומד שרוף כשרוף דמי, וא"כ ממילא מוכח דבשבע ר"י מודה דשורפין דלר' יוסי לשיטתו' בשבע דתרומת חמץ עומד לשרוף מדאורייתא כשרוף דמי, ובלא"ה לא הוי הוספת טומאה כלל לשרוף עם הטמאה, ודווקא בשש דלאו עומד לשרוף מדאו' כלל שפיר שייך פלוגתא דר"מ ור"י כיון דבששה שעות רק מדרבנן עומד לשרוף ולא אמרינן כתותי מיכתת שיעורא, ונהי דלפי המסקנא במנחות שם דמסיק דאינו מוכח דר"י ס"ל כר"ש א"כ י"ל דר' יוסי ס"ל אפי' בשבע הוי הוספת טומאה לשרוף טהורה עם הטמאה, מ"מ קשה לי לרש"י ז"ל מנ"ל לגמ' להוכיח בפשיטות דר' יוחנן ס"ל מדבריהם דר"מ היינו מר"ח ס"ה דלאמר ר' יוחנן ס"ל כרבא דהוכיח דר"י ס"ל כר"ש וא"כ בלא"ה מוכח לר' יוסי לשיטתיה דמודה בשבע דשורפין, ולהכי הכריח רש"י ז"ל דהוכחת הגמ' היא דאם ר' יוחנן ס"ל מדבריהם דר"מ היינו מדברי ר' יהושע, אפי' בד' וה' נמי שורפין וכו'.

אבל תוס' ס"ל דאפי' אי אמרינן כרבא דר' יוסי ס"ל כר"ש מ"מ בחמץ בפסח דאינו עומד לשרוף לעולם לא אמרינן כשרוף דמי, כסברת הצ"ח עיי"ש ולכן שפיר מפרשו תוס' בפשיטות דמוכח מדקאמר ר' יוחנן בשבע ד"ה שורפין דס"ל מדבריהם דר"מ היינו מר"ח ס"ה, וכו'.

והשתא מתורץ קו' הצ"ח על רש"י, דהא דרש"י מפרש במתני' דאפי' בשבע דאסורה מדאו' שייך נמי פלוגתא דר"מ ור"י כדמשמע מדבריו היינו לפי המסקנא במנחות דאינו מוכח דר' יוסי ס"ל כר"ש כלל, ולעולם דבשבע ג"כ הוי הוספת טומאה לשרוף עם הטמאה, ושפיר יש לומר דרש"י ז"ל במתני' קאי למאן דמוקי מדבריהם דר"מ מדברי ר' יהושע, דרש"י

הכתוב היא בטומאה לא אמרינן מיכתת שיעורא, דניהו דהכלי בלא"ה שפיר מטמא האוכלין והמשקין דבכלי בוודאי לא שייך כתותי מיכתת שיעורא, מ"מ כיון דמוכח מקרא דשלישי פוסל בתרומה ממילא מוכח דאוכל טמא מטמא המשקין, ולא אמרינן מיכתת שיעורא, וגם לפימ"ש רש"י לקמן מדאצטריך טמא הוא מכלל דאוכל מטמא משקין וכו', ג"כ ממילא מוכח דגזירת הכתוב היא בטומאה לא אמרינן מיכתת שיעור'.

ולפי מה שהקדמנו ניחא ליישב מה שהקשה צ"ח סתירה ברש"י ד"ה מדבריהם למדנו וכו', דמשמע מדכתב הואיל ואסורה מדאו' לא חיישינן לשמירתה וכו', דגם ב"ז פליגי ר"מ ור"י ואפי' ב"ז דתרומת חמץ אסורה מדאו' אפ"ה פליגי ר"י דאין שורפין עם הטמאה, וקשה הא לשיטת רש"י לקמן דמפרש הא דהוכיח גמ' לקמן דר' יוחנן ס"ל דמדבריהם היינו מדברי רחסג"ה, דאי מדברי ר"א ור"י מאי איריא דנקיט מחלוקת בשש אפי' בד' וה' נמי וכו', ומוכח מדבריו דבהיפך לא יכול להוכיח מר' יוחנן מדקאמר בשבע ד"ה שורפין, דאפי' אי מדברי ר' יהושע קאמר ג"כ ר' יוסי מודה בשבע וסותר רש"י דברי עצמו, עכ"ל. ונראה דהנה בלא"ה צריך להבין במאי קמפלגי רש"י ותוס' בפירוש הגמ' לקמן ולמה באמת מיאן רש"י כפירוש התוס' דאי ר' יוחנן ס"ל מדברי ר"י קאמר מנלן דבשבע שורפין לר' יוסי כיון דסבירא ליה דהתם שאני דאיכא הפסד חולין וכו'.

ונ"ל דבזה תליא, דהצ"ח בפרק תמיד נשחט הביא בשם גאון אחד דבחמץ בפסח לפי מה דפסקינן דאין ביעור חמץ אלא שריפה נמי אמרינן כיון דעומד לשריפה כתותי מיכתת שיעורא ואינו יכול לקבל טומאה, אבל הצ"ח השיג עליו דשאני חמץ בפסח, ניהו דבפסח גופא עומד לשריפה מ"מ לדידן דפסקינן כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה מדאורייתא רק מדרבנן קנסא קא קניס, כמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ הלכה ד' עיי"ש, והלכך לא שייך מיכתת שיעורא דדווקא בדבר דעומד לשריפה לעולם אמרינן כשרוף דמי לאפוקי חמץ בפסח ניהו דהשתא עומד לשריפה מ"מ כיון דאינו עומד לשריפה לעולם דלאחר הפסח מותר בהנאה מן התורה לא אמרינן כשרוף דמי, עכ"ל. ובמנחות דף ק"ב ע"ב איתא שם דרבא אמר ר' יוסי כר"ש ס"ל דכל העומד לזרוק כזרוק דמי, ובמסקנא מסיק הגמ' דר"י

כלל, דרש"י ז"ל ס"ל כדברי הגאון הנ"ל דגם בחמץ בפסח ניהו דלאחר הפסח מותר בהנאה מ"מ כיון דמשעת שהתחיל שעה שביעית חייב לשרוף מדאורייתא שפיר אמרינן דמיכתת שיעורא וכשרוף דמי, אבל במתני' קאי רש"י לפי המסקנא שם די"ל דר' יוסי לא ס"ל כר"ש כלל.

ז"ל ג"כ מודה דאי אמרינן ר"י מר"י יליף, ור' יוסי ס"ל דהתם שאני דאיכא הפסד חולין, א"כ אפי' בדר' אוסר ר' יוסי לשרוף טהורה עם הטמאה רק דמ"מ לא יכול להוכיח מכח זה דר' יוחנן ס"ל מדבריהם דר"מ מר"ח ס"ה די"ל דלמא ס"ל כרבא שם במנחות, ובלא"ה שפיר קאמר ר' יוחנן דלר' יוסף לטעמיה מוכח דמודה בשבע דשורפין דלא הוי הוספת טומאה

פסחים מז ע"א

הגאון ר' שלמה קוועטש זצ"ל, אב"ד לייפניק וניקלסבורג

הגאון ר' שלמה קוועטש זצ"ל, מתלמידיו המובהקים של הגאון מופת הדור רבי מרדכי בנעט זצוקללה"ה, גאון עצום וחריף נפלא, חיבר ספר שו"ת חכמת שלמה אשר נדפס יחד עם שו"ת רבו רבי מרדכי בנעט, וכונסו יחד בשם ספר הר המור. רבי שלמה היה בשחר ימיו רבה של קהילת לייפניק, ואח"כ נקרא לשבת על כסא רבו בניקלסבורג. חידושים הללו לקוחים מתוך פנקס כת"י המונח תח"י, המכיל חידושים על מס' פסחים ודינים על חג הפסח, טרם נדפסו.

פתילה שכבו, משא"כ לגמ' דילן דקעבר מדאורייתא משום הואיל, ע"כ דר"י חולק ול"ל הואיל.

ודע דיש לקיים הגירסא הישינה דפריך ר' יהושע לר' אליעזר לא נמצאת עובר בבל יראה, והוא דהא רב קאמר [פסחים ו' ע"ב] הבודק צריך שיבטל, וכ' הר"ן דמדאורייתא מהני ביטול או בדיקה, וביטול מהני מתורת הפקר, והב"י בסי' תל"ד כ' דביטול והפקר הוא מתורת נדר, ואי אמרינן הואיל ואי בעי מתשיל, א"כ הרי עובר בבל יראה, והאיך קאמרה התורה תשביתו. ומו"ז מתרץ בשלמא קודם יו"ט שבא האיסור אח"כ כיון שהפקירו מותר לעבור, ולא אמרי' הואיל, משא"כ ביו"ט שכבר עבר, אע"ג דמקיים בהך הפקר השבתה, מ"מ הך ... עדיף טפי.

והא דמקשה הירושלמי אח"כ ויפקירנה, הא ביו"ט שכבר מצוה על בל יראה אמרי' הואיל. נראה דבזה הוה תרי הואיל, ותרי הואיל לא אמרי'.

ובזה מתורץ שי' הגאון שהובא בכלבו דבחמץ ידוע לא מהני ביטול, וקשה מהך ד"וכי משכחת לה לבטליה". נראה דוודאי ... מתשביתו לא מוכח רק מחמץ שאינו ידוע, אבל לא מחמץ ידוע, אבל מטעם הפקר מהני אפי' בחמץ ידוע, אכן הא לדין אמרי'

בע"ה פסחים דמ"ו ע"א מתני' כיצד מפרישין וכו'.

מתני' כיצד מפרישין כו', ומדקאמר ר"י לא זהו חמץ כו' משמע לכאורה דלא קעבר כלל בבל יראה כו', ובירושלמי קאמר, דקאמר ר"א לר"י ולא נמצאת עובר בבל יראה, וקאמר מוטב לעבור בשב ואל תעשה ממה שיעבור בקום ועשה.

ומהנראה דהתוס' [ד"ה לא תקרא] הקשו מכל מקום יהיה מותר לשרוף החלה מטעם מתוך, ותי' הר"י דהך שריפה אסור מדרבנן אטו לצורך מצוה בלחוד. ובאמת טעמא דר"א דאוסר הוא מטעם הואיל, ולקמן כ' התוס' לר"א דאמרי' הואיל בדרבנן, אבל מדאורייתא לא אמרי' הואיל, וא"כ הכא הך הואיל ואי בעי מתשיל עלה הוה מדרבנן, וזה אמרו בירושלמי ולא הוה כשורף קדשים ביו"ט, דבאמת מדאורייתא שרי', וא"כ בוודאי אי היה עובר מדאורייתא אפי' ר"י מודה דטפי עדיף לשרוף דאינו אסור רק מדרבנן, ממה שיעבור בבל יראה דאורייתא, אבל השתא דאין זה חמץ שעובר עליו מדאורייתא, רק מדרבנן, טפי עדיף לעשות בשב ואל תעשה משיעבור עליו בקום ועשה, וכ"ז להירושלמי דמוכח בביצה [פ"א ה"א] וערובין, דל"ל הואיל בהך שירי

ומר"א לא מוכח דסבר הואיל, ושפיר לבטלה לכו משכחת.

אלא דאכתי קשה הא רב סובר גבי ביצה שנולדה בשבת דאסורה ביו"ט, וע"כ אין צורכי שבת נעשים ביו"ט, ועירובי תבשילין מהני משום הואיל, וא"כ מוכח בלא"ה דלא מהני ביטול לחמץ ידוע. וצריך לומר דאיכא חילוקא בין ביצה לדבר שישנו בעולם, וכמ"ש בריש ביצה.

ומעתה ניחא שי' הרמב"ם שכ' המג"א בסי' תקכ"ז דסובר כשי' התוס' בריש ביצה, ומנ"ל זה, והשתא ניחא, דהרמב"ם מחלק בין חמץ ידוע לאינו ידוע, וקשה מ"כ משכחת לה לבטלה, אלא ע"כ דכתיבנא וכשי' התוס' הנ"ל, וא"ש.

ודע, מש"ל לחלק בין קודם פסח, הוא, דהא התוס' כתבו כיון שנתחמץ שום אדם לא יפדנו, א"כ אמאי אמרי' הואיל ואי בעי מתשיל עלה, הא אסור בהנאה. וצריך לומר דהא אי מתשיל עלה אחר הפסח שרי' בהנאה מן התורה, וא"כ הרי איגלאי מילתא למפרע שהוה חמץ שלו דהא חכם עוקר הנדר למפרע, אבל פדיה לא הוה אלא בשעת מעשה, מכיון שנתחמץ לא יפדנו, אבל לר"י דחמץ אחר הפסח אסור מן התורה, בוודאי לא מתשיל עלי', וא"כ לרב דסובר חמץ אחר הפסח אסור בהנאה מדאורייתא, לא שייך מתשיל, ושפיר קשה וכי משכחת לה לבטלה.

הואיל ואי בעי מתשל עלה, והירושלמי הקשה יפקירנה ויקדשנה, ומתרץ אין אדם מפקיר דבר שאינו שלו, וקשה דהא אמרי' בכתובות דנ"ח דנהי דאין אדם מקדיש שדה לכשימכר, מ"מ יוכל להקדיש דבר שברשותו לכשיבוא לרשותו, וה"נ הא יוכל השתא להפקיר אם מתשל עלה, דלא שייך תי' הירושלמי אין אדם מקדיש, דבאמת לא יהיה הקדש לכשיתשל עלה, וצריך לומר דהירושלמי סובר בטעמא דר"א משום טובת הנאה ממון, ... דהוה ממון אינו יכול להפקיר, דכי היכא דלא הוה ממון להקנותו אע"ג דבעלמא טובת הנאה ממון, וכמ"ש הש"ך בח"מ סי' שנ"ח, ה"ה אינו יכול להפקיר, וכמ"ש הרשב"א בשבועות פ"ד בסוגיא דהרשאה עי"ש.

אלא דבלא"ה כיון דחמץ אינו ברשותו של אדם, א"כ לכשתבוא לרשותו אינו יכול להפקיר עכשיו לכשיתשל, דהא לאח"ז איסור כשיתחמץ לא מהני ביטול, וא"כ בוודאי להמסקנא דבתר זמן איסורו לא מהני ביטול שפיר אמרי' בטעמא דר"א משום הואיל, וא"כ לא מהני הפקר, דהא אמרי' הואיל דקיי"ל כר"א, ואי דיפקירנה לר"א והואיל לא שייך אע"ג דהוה חמץ ידוע משום דהוה תרי הואיל, ז"א דהא לא מהני הפקר, משום דאח"כ לא יהיה ברשותו וא"ש, משא"כ לס"ד דהוה מהני הפקר אפי' לאח"ז איסורו, תקשה לר"א יפקירנה, וע"כ בטעמא דר"א משום דטובת הנאה, וא"כ ר"י בוודאי לא סבר הואיל,

פסחים סח ע"ב

הגה"צ ר' שלמה איגר זצ"ל הי"ד האדמו"ר מלובלין

הגה"צ ר' שלמה איגר זצ"ל הי"ד האדמו"ר מלובלין - נולד בשנת תרל"א לאביו הגה"צ אברהם איגר זצ"ל בנו של הה"ק ר' ליבלי איגר זצ"ל. היה גאון צדיק ועניו, חסידא קדישא. גביר לאחיו. רבים נהרו אליו להתבשם מתורתו וצדקתו. בתרע"ח אדמו"ר מלובלין ומשנת תרצ"ה כיהן כראש ישיבת חכמי לובלין. נספה בשואה ה' תמוז ת"ש.

הערה בפסחים סח ע"ב, ועוד

תקוה טובה להש"י אשר תקופה החדשה באה אלינו צרורה בכנפי' רב טוב לבית ישראל. עתה באתי על ד"ת, באתי בשלשה ענינים, תורה הוא וללמוד אני צריך.

ב"ה אור ה' בראשית תרצ"ו.

כבוד רב האי גאון שר התורה שליט"א. [הוא הגאון מראגאטשאו זצ"ל]

בענין לכם בעצרת

(א) בפסחים ס"ח הכל מודים בעצרת וכו', יום שניתנה בו תורה. ובתוס' ר"ה ט' ע"ב ד"ה כאילו התענה וכו', ובהכי נחא הא דלא קאמר התם דהכל מודים בערבי יוה"כ וכו', עיי"ש. לפי דברי תוס' אלו, הכל מודים היינו לא ר"א לבד, רק כ"ע מודים בלית מאן דפליג. א"כ גם בעצרת לאו כ"ע מודים, דהא ר"י דסובר בשבעה בו, וודאי פליג דלא בעינן לכס, דהא לא הוי עצרת יום שניתנה בו תורה.

בענין דרך גדילתו

(ב) בסוכה מ"ה ע"ב כל המצות כולן וכו' דרך גדילתו. וברש"י שם, כגון קרשי המשכן וכו' לולב והדס וערבה. - ונפלא מדוע לא חשב גם אתרוג. - אם הרשות נתונה, אולי ה' מקום לומר דרש"י ס"ל באמת דבאתרוג בין כך ובין כך הוי דרך גדילתו, כי באמת האתרוג בתחילתו גדל השושנתא למעלה, ואח"כ כשמתגדל ונעשה כבד ונהפך הוא, השושנתא למטה, ואדרבה רוב ימי גדילתו השושנתא למעלה, לזה בין כך וכו' דרך גדילתו מקרי. ויעיין מגן אברהם סי'

תרנ"א בשם מהרי"ץ גיא. וביותר יפלא דברי הטור תרנ"א, ויטול האגודה בידו הימנית ויהי' ראשיהם למעלה ועיקרם למטה, והאתרוג בידו השמאלית, מדוע לא כלל גם האתרוג, והכי הל"ל ויטול האגודה וכו' והאתרוג בידו השמאלית ויהי' ראשיהם למעלה וכו'. ובדברי הטור בלתי אפשרי לדחוק אף כנ"ל, אחרי שמפורש שם אח"כ לענין הברכה שיהפוך האתרוג.

בענין עובר לעשייתו

(ג) בנדרים י' ע"א. ולימרו קרבן לד', דלמא אמר לד' קרבן וכו' וקא מפיק ש"ש לבטלה. בפשטות נראה שמא ימות, א"כ איך תקנו ברכה עובר לעשייתו. ואף אם יהי' הפירוש שמא ימלך, ג"כ בלתי מובן. אך אולי אפשר הי' לחלק בין הנושאים, שאני הקדש דאית בי' הפסד ממון וכדומה.

מחכה אני לתשובת כ"ת הדר"ג שליט"א.

אשאר בזה ידידו בלתי מכירו אוהבו אהבה רבה.

שלמה איגר

פסחים עה ע"ב

הג"ר אלי' מנחם גאייטין אב"ד העדיעס זצ"ל

הג"ר אלי' מנחם גויטין אב"ד העדיעס ז"ל נולד בשנת בתקצ"ז לאביו הג"ר צבי הירש ז"ל מח"ס ידי משה, שהי' בנו של הגאון ר' ברוך בענדיט ז"ל בעל "כסף נבחר" ז"ל. בשנת תר"ט כאשר הי' רק בן כ"ב שנה נתקבל למלאות מקום אבותיו בהעדיעס. הי' גאון גדול וגם מלומד בנימוסין. נפטר בכ"ד אלול תרס"ב. תשובותיו וחילופי מכתביו נדפסו בס' "הכסף נבחר ובני דורו".

צריך להם מאוד מאוד לעיין בתוכם ג"כ אודות השאל' אשר אינה הש"י לידי בשבוע זו, וענין השוחט שיצא טריפה מתח"ן, וגם וודאי אל ימנע מלשלוח לי ספר צרור החיים על הרמב"ם אשר אמר מכבר לשלחו אלי. ותו חדשים אין רק להודיע לאדוני נ"י מה שבוודאי הי' לי להודיעו מכבר אם לא שנמנעתי מחבולות העסקים אשר אפפוני שהתו מו"ה משה אהרן נ"י הוא בפרהסיא בשלו' אתי וגם הי' אצל הדרוש בש"ש העבר כי גם למדתי הסוגיא אשר הוא חפץ בה והו' טומאה דחוי' בציבור.

בע"ה ד' ז"ך תשרי תרכ"ז לפ"ק העדיעס יע"א

השוכן שמים, יתן השלום והחיים, יברכו בכפליים, לכבוד אהובי ידי נפשי הרב הגאון המופלא החריף ובקי בחדרי תורה החרוץ ושנון, זית רענן, בעל פיפיות, עמוד הברזל פ"ה כר"מ מו"ה משה פריינד נ"י ויזרח עד יציין ציון על המצח.

מרום הטרדות לא אוכל לבא בקצרה. והנני מבקש מכהדר"ג שימחול לינ"פ לשלוח לו ספר תש' בית אפרים חיו"ד, וגם אם לו תש' הריב"ש או ... הרא"ש, או תשוב' מהורי"ק ימחול לשלחם לי כי אני

הרמב"ם לשטתי' לא הי' צריך לכתוב זה י"ד (?) עיי' פ"ד מבית המקדש סוף דין י"ד היתה כל המשמרה ט"מ מחזיקין על משמרה אחרת ובסוף דין טו ביאר הטעם יעיי' מרכבת המשנה חלק ג' פרק זה דין ל"ד, וא"כ ממילא נדע שיש רק הדם בטהרה, אבל בש"ס אם אחד אבל לא נזכר שמחזירו גם על משרה אחרת לכן הוצרך הש"ס כאן בפסחים דף ע"ח ע"ב להשמיע לו זה שפירוש יזרוק הדם בטהרה.

והכרחתי לסיים מחמת קיצור הפנאי ונא יכתבהו הש"י ויחתמהו לאלתר לחיים טובים ארוכים ומותקים כאות נפשו הטהור' ונפש עבדו המוכן לשרתו תמיד באהבה רבה ודו"ש כל הימים הוא

הק' אל"י מנחם גאיטיין בלאאמורה"ג
מוהר"צ זצ"ללה"ה

ואגב ארא' לכר"מ מה שנתקשתי בגמ' פסחים ע"ח ע"ב שחטו בטהר' ואח"כ נטמאו הבעלי' יזרוק הדם בטהר' וכו' הב"ע בציבור דאפי' בטומ' נמי עבדי. ואמאי יזרוק הדם בטהר' דיין דטומ' דחוי' בצבור, וע"ז הי' אפשר לומר דצריכין להדר אטהר' אף אי דחוי' [הג"ה: (לא בכת"י כותב המכתב אלא נתוסף כנראה אח"כ) היינו היכא דלא עבדינן כלום בטומאה דהא הבשר אינו נאכל בטומאה אבל לקמן דף ע"ט ע"א דעבדינן קצת דברים בטומאה, נעשה הכול בטומאה משום דאין ב"ד חלוק. ע"כ].

אבל הי' קשה למה אמרין ע"ט ע"א שם ת"ר הרי שהי' ישראל טמאין וכו' יעשו בטומא' שאין ב"ד חלוק, אמאי לא מהדרינן אטהר' הא כל מה דמצי לעביד בטהרה יעבד. והרמב"ם פ"ז ה"י מק"פ באמת לא כ' יזרוק הדם בטהר' ואמאי לא כ' כגמר'. [הג"ה:

פסחים פז ע"א

הגאון מוה"ר ארי' ליבוש הורוויץ זצ"ל אבד"ק סטאניסלאב בעל הרי בשמים

הג"ר ארי' ליבוש הלוי הורוויץ זצ"ל נולד בשנת תר"ז לאביו הג"ר יצחק הלוי הורוויץ אבד"ק זוראוונא וסטאניסלאב. כיהן ברבנות בק"ק זלאזיץ, ואח"כ בק"ק סטריא, וסוף ימין מילא מקום אביו כאבד"ק סטאניסלאב. נדפס ממנו שו"ת הרי בשמים חמשה חלקים. נפטר כ"א לחודש סיון שנת תרס"ט לפ"ק.

דרוש להנחת אבן הפינה לבנין בית המדרש

ב"ה.

לבאר דברי חכמים וחידותם, נקדים מאמר רו"ל (פסחים פ"ז. ב"ב ח.). אני חומה, זו כנסת ישראל, ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. עוד אמרו רו"ל (שבת ל"ב.), תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר בעון שני דברים עמי הארצות מתים, על שקורין לארון הקודש ארנא, ועל שקורין לבית הכנסת בית עם.

בביאור כל זה, נבאר מקודם דברי רו"ל במגילה י"ג: אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף גו', אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתידי המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן

דרוש שאמרתי בשעת הנחת אבן פינה לבנין ביהמ"ד של הרה"ג ר' צבי וויסהוויז נ"י פה"ק סטניסלאב ביום ד' בתשעה לחודש אדר שני תרס"ה לפ"ק.

אמרו רו"ל במדרש רבה פ' דברים, ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב, זש"ה ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך. ועוד איתא במדרש (הובא בספר כתב סופר עה"ת) ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דיבר לכם, היכן דיבר, והי' זרעך כעפר הארץ. והוא תמוה.

ויזרה הלאה כל קנאה ותאוה וכבוד, עי"ז יבאו לידי אהבה ושלום וקירוב הלבבות, וישרה הקב"ה שכינתו עליהם, כדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כי מקום המקודש הזה הוא מרכז האתחדות עם ישראל, ועל כן דרשו רז"ל שבת כ"ב, מחוץ לפרוכת אשר על העדות, עדות הוא לישראל שהשכינה שורה בתוכם.

וז"ש אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון גו', הקב"ה אין צריך להעצים החשובים, והכסף והזהב אשר העלה עדי עדיים להמשכן, תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, ועל כן מצינו שאמרו רז"ל על וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו אותה ויבך אותם משה, מה ברכה ברכם, יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ר"ל שימלאו חובתם להגיע אל תכלית הנדרש שרומז עליו בנין המשכן, וזהו אות לישראל כי חביבים הם בעיני הקב"ה יותר ממלאכי מרום, שהרי לא השרה שכינתו למעלה אף שביניהם יש שלום תמיד כדכתיב (איוב כ"ה) עושה שלום במרומיו, ובכ"ז הוריד שכינתו למטה.

וזה שאמר המדרש הנ"ל שכל מה שברא הקב"ה למעלה ברא למטה כו', ועוד זאת שחביבין של מטה משל מעלה, שהרי הניח של מעלה וירד בשל מטה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ואין הקב"ה חפץ בהכסף והזהב עדי המשכן, דכתיב לי הכסף ולי הזהב נאום ה'. והנה תכלית האהבה והאחדות אינו רק שיהי' שלום ביניהם באין מריבה וקטטה, והאחדות הגמורה הוא שיהי' משפט השיווי לכל ישראל, כקטן כגדול כעשיר כדל יהי' מדה אחת לכולם ולא ישתרר אחד על חברו יען כלל האומה הישראלית הוא קומה שלמה כגוף אחד, וכמו גוף האדם שמורכב מאברים ועורקים שונים חשובים ופחותים, כמו הראש והלב מקום משכן החכמה, והידיים והרגלים שהם לתשמיש פחות, [כן הוא בעם ישראל, אשר כל איש אשר בשם יהודי יכונה, צריך להתאחד עם זולתו כאיש אחד, ואז בטוחים המה כי אין כל אומה ולשון יכולים לעמוד כנגדם].

ועל ענין זה רומז מאמר רז"ל (ברכות ו'), וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך, אלו תפילין שבראש, שלכאורה למה יפחדו האומות מפני תפילין של ראש דוקא ולא מפני תפילין של יד. ולהאמור יובן, דהנה תפילין של יד הם בית אחד, והד' פרשיות כתובות בקלף אחד, וזה רומז רק על אחדות

באחד באדר משמיעין על השקלין. להבין מה התייחסות יש להשקלים שנתנו ישראל למשכן עם שקלי המן, נראה עפ"י גמ' (שבת ל.) כשבנה שלמה את ביהמ"ק ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה שערים וארבעה רגנות ולא נענה, פתח ואמר שאו שערים ראשים והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, והטו בתרי' למיבלעי', אמרו מי הוא זה מלך הכבוד, אמר להו ה' עוזו וגבור, חזר ואמר שאו שערים ראשיכם ושאר פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ד' צבאות הוא מלך הכבוד סלה, ולא נענה, כיון שאמר ה' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך, מיד נענה. והוא פלא מהו דביקות השערים זה בזה, ושרהטו בתרי' למיבלעי', הכי רוח חיים נפח בהם, והלא לא עבד קב"ה ניסא שידוד טבע למגנא וללא כל תועלת.

והדברים מובנים עפ"י דברי מד"ר פרשת תרומה, ר' ברכי' פתח לך ה' הגדולה והגבורה כו', את מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלה ברא למטה, למעלה זבול וערפל למטה זבול וערפל כו', ולא עוד אלא שחביבין של מטה משל מעלה, וירד בשל מטה שנא' ועשו לי מקדש מקדש ושכנתי בתוכם, ואומר לי הכסף ולי הזהב נאום ה'. המדרש הזה אומר דרשני, בלתי מובן תכלית הכוונה ואין הדברים מקושרים ומסודרים.

ונראה על פי מה שפירשו הראשונים ז"ל הפסוק (שה"ש ד') אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו וזה מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, (פירש"י אלו ישראל יראים ושלמים להקב"ה), והוא דכל תכלית בנין המשכן הלא איננו מדור להש"י, כדכתיב, הן שמים ושמים המשים לא יכלכלוהו אף כי הבית הזה, וכתיב, איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי, אפס מפני שחפץ הש"י להשרות שכינתו בישראל, ואין השראת השכינה במקום שיש חילוק ופירוד לבבות, רק במקום שיש אהבה ואחדות, וכמאמר הזה"ק אחד לא שריא אלא באחד, לכך צוה הש"י על המשכן למען יתאספו שמה כל ישראל שלש פעמים בשנה להקריב קרבנות לה', ויען שכל מריבה ופירוד לבבות יסתעף לסיבת גאווה וגודל לבב או קנאה ושנאה, ושמה בבית ה' מקום הקרבנות, הלא כתיב זבחי אלקים רוח נשברה, או אז יכנע לבב האדם,

כגדולים, וע"כ צותה תורה העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל.

והנה בספר עקידת יצחק במגלת אסתר, כתב על הקרא ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, שהמלשינות של המן היתה, שיוכלו להתקומם על היהודים להומם ולאבדם משום שאין אחדות ביניהם, שיש בהם פירוד הלבבות וחילוקי דיעות, ולעומת זה אמרה אסתר כנוס את כל היהודים, ר"ל להראות לעיני המלך והשרים שלומם וכינוסם, שמקושרים זה לזה בחבל האחדות הגמורה. ועפי"ז מובן מאמר ר"ל הנ"ל, שהי' גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל בעלילה זאת, שאי-אחדות שורר ביניהם, לכך הקדים שקליהן לשקליו, למען יקונן ביניהם השלום והאחדות הגמורה, שעל זה רומז מצות מחצית השקל כנ"ל.

והנה אמרו רז"ל, ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, שבזמן שביהמ"ק הי' קיים היתה עבודה בקרבנות, עכשיו שחרב בעונינו, יש לנו בבהכנ"ס ובהמ"ד עבודה שבלב זו תפלה, ונשלמה פרים שפתינו, ואמרו רז"ל תפלות כנגד תמידין תקנום, ובהכנ"ס ובהמ"ד יש להם ג"כ תכלית זה של הביהמ"ק, שהיא נקודה מרכזית שמתאספים שמה בני ישראל פעמים בכל יום לשפוך שיחם לפני ה', והכנעתם לפני הבורא יתברך, כמו שאמרו רז"ל המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, ר"ל לחשוב גדלות הבורא ושפלות עצמו, ועי"ז פורקים מעליהם עול חשבונות הרבים של הבלי העוה"ז, ובאים לידי אחדות גמורה, ועי"ז הי' עמהם, שהוא השראת השכינה שלא יוכלו האומות לנגוע בהם לרעה.

וכן פירש הפרשת דרכים ז"ל דברי המדרש בקהלת, על הקרא עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אלי' מלך גדול וסבב אותה, עיר קטנה זו בהכנ"ס, ואנשים בה מעט אלו הצבור, ובא אלי' מלך גדול זה הקב"ה, שר"ל דהשראת השכינה בישראל ע"י בהכנ"ס הוא, ששם ממעטים עצמם, ע"פ דרשת רז"ל על כי אתם המעט מכל העמים, אתם ממעטים את עצמכם, עי"ז באים למדת האחדות הגמורה, השתוות הגדולים והקטנים יחד, שזו היא עוזון ותוקפן של ישראל, שעל כן הוא נקרא בית הכנסת, מקום כינוס והתאחדות הלבבות, וזהו דרשת רז"ל על מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, אלו בתי כנסיות ובתי

השלום בלי מחלוקת, אבל תפילין של ראש, שאף שהד' פרשיות כתובים כל א' בקלף מיוחד ובבית בפני עצמו וחלוקים זה מזה, בכל זה הם למטה פתוחים, ושער אחד ופתח אחד לכולם, וזה רומז על השיווי לכל הכתות והמפלגות, באין הבדל ביניהם, ובזה יפה כחם ונצחיותם של ישראל, וז"ש וראו כל עמי הארץ וגו', אלו תפילין שבראש. ורעיון זה הי' מושרש בלב דוד המלך ע"ה, וזה הי' סמל שלו, שאמרו עליו במגילה (י"א). שכשם שבקטנותו הקטין את עצמו, כן במלכותו הקטין את עצמו.

וז"ש רז"ל בירושלמי פרק קמא דב"מ, על הקרא (ד"ה א' כ"ב) שאמר דהע"ה, והנה בעניי הכינותי לבית ה' זה ככרים מאה אלף וכסף אלף אלפים ככרים, ופריך הרי אין לך עשירות גדול מזו, ומאי האי דאמר בעניי הכינותי כו', ר' אבין אמר מהו בעניי, שאין עשירות לפני מי שאמר והי' העולם, ור"ל שהלך ברעיון הזה שתכלית בנין המקדש הוא שיהי' הכל שוין, עשיר ומלך, כרש והלך, ולכך אמר בעניי, ר"ל שאין לו חשיבות כלל מה שהוא מלך ועשיר, ומצינו זה שבמקדש הי' כל אפין שוין, שאמרו רז"ל סוף זבחים נאמר בעולת בהמה לריח ניחוח ונאמר בעולת העוף לריח ניחוח, ללמדך שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו.

ומעתה יובן הגמ' שבת הנ"ל, שכשכנה שלמה את ביהמ"ק, עלה בדעתו, שתכלית בנין המקדש שהוא על האחדות, הרצון שיהי' שלום בין הכתות והמפלגות, אבל לא שיהיו כל אפין שוין, ויהי' הבדל בין הגדולים להקטנים, וז"ש שדבקו שערים זה בזה, ר"ל שלא תהי' מריבה בין הכתות, שיש לכל אחד שער בפני עצמו, ולא נענה, כיון שאם יהי' כן, לא תוכל האומה החלושה הזאת המכונה שה, להתקיים בין ע' זאבים, ולהכי קאמר שכשאמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם גו', רהטו בתרי' לבלע'י, ר"ל שנרמז לו שבאופן זה יהיו ישראל נרדפים מן האומות לבלעם חיים, וכיון שאמר, הי' אלקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד אביו, ר"ל שזה הי' כל ישעו ואדיר כל חפצו שלא יהי' הבדל ופדות בין מלך להדיוט בין גדול לקטן, מיד נענה.

ונראה שזהו הי' ענין מצות השקלים, שישאל נצטוו שיתנו כל אחד מחצית השקל, לרמז שכל אדם מישראל בלעדי החברה כולה, הוא רק מחצה, ורומז על האחדות הגמורה שיהי' הכל שוים, קטנים

אותם, ויאמר לו כה יהי זרעך, ואמרו רז"ל במדרש אין הבטה אלא מלמעלה למטה, מלמד שהגביהו הקב"ה למעלה מחלל הרקיע ואחוי ל"י לשוקקי שמיא, שלכאורה אין מוכן למה הוצרך הש"י להגביה את אברהם למעלה מחלל הרקיע לצורך דבר זה, הלא גם בהיותו עומד למטה הי' רואה שאין מספר לכוכבים. ויובן עפ"י מה שאמרו רז"ל ביומא כ"ב, כתיב והי' מספר בני ישראל, וכתיב אשר לא ימד ולא יספר, כאן בעושי רצונו של מקום כאן באין עושי רצונו של מקום, ועמדו המפורשים איך יתכן זה שכשישראל חוטאים הם מעטים ויש להם מספר, וכמעט רגע ששבים אל ה' יתרבו עד לאין מספר.

ונראה עפ"י דברי רז"ל בסנהדרין ל"ט, א"ל כופר לרבן גמליאל כתיב מונה מספר לכוכבים, מאי רבותי, אנא נמי מצינא למינני כוכבי אייתי, חבושי שדינהו בארביאל וקא מהדר להו, אמר ל"י מניהו, א"ל אוקמינהו, א"ל רקיע נמי הכי הדרא, ר"ל אף שהכוכבים ברקיע יש להם מספר, אבל לפי שהולכים וסובבים וחוזרים חלילה ברקיע בתנועה תמידית, אין איש יוכל לספור אותם בשעת תנועתם וסבוב המרכזי, וזהו נמי הכונה בדבריהם ז"ל הנ"ל שבזמן שישאל עושי רצונו של מקום שהולכים ממדינה אין איש יוכל לספור אותם, ר"ל להגביל מדרגת שלמותם, אחרי שמרגע לרגע הולכים למדרגה יותר גדולה. אבל באין עושי רצונו של מקום, לא אמר כשעוברים רצונו של מקום, אלא שאין עושי רצונו של מקום, ר"ל שאינם הולכים למעלה רק עומדים, אז יכולים להגביל למדרגת שלמותם דוגמת הכוכבים, שאם לא הדרי וסובבים ברקיע יכולים למנותם, ורק כשהמהמה מהלכים וחוזרים ברקיע אי אפשר למנותם, כמאמר ר"ג הנ"ל.

וזהו שהוצרך הש"י להגביה לאברהם למעלה מחלל הרקיע, למען הראות לעיניו איך הכוכבים מהלכים וחוזרים ברקיע, שע"ז אין להם מספר, כה יהי זרעו צדיקים ושיהיו הולכים ממדרגה למדרגה, ולא יוכל אדם לתת גדר וגבול לשלמותם כנ"ל. והנה כשהאנשים הם גדולי המעלה דמיון הכוכבים שהם גופם מאירים, והן הם מאירים פני תבל בחכמתם מלמדים את העם דעת ותבונה, ממנהג הטבע [שמתעורר בקרבם] רוח גאות, כדמצינו לרז"ל בסוטה (ה' ע"א) שהתירו לת"ח מעט גאווה, שמיני שבשמינית, ודבר זה גורם לידי מחלוקת, ומתרחקים

מדרשות, ר"ל שמתאחדים שמה הדיוטים שנקראים יעקב, עם הגדולים בני עלי, שנקראו ישראל, יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו, וזהו שאמר ר' ישמעאל בן אלעזר הנ"ל שעמי הארץ מתים מפני שקורים לביהכנ"ס "בית עם", שמורידים עדי הכבוד מעל הבית המקודש הזה, כי בזה שקורין אותו בית עם, מביעים בזה שאין זה כי אם בית פתוח להמון עם להתוועד, ובאמת הוא מקום מקודש שבו ירוכסו לבבות ישראל בלולאות האהבה והאחדות, שע"ז נעשים ראויים להשראת השכינה כנ"ל.

וזהו שמצינו בנזיר כ"ג, דרש רבא ואיתימא ר' יצחק מאי דכתיב לתאוה יבקש נפרד ובכל תושי' יתגלע, לתאוה יבקש נפרד, זה לוט, ובכל תושי' יתגלע, שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ופרש"י שם, בשתי תורות, בבתי כנסיות בתורה שבכתב, דכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', ובתורה שבע"פ, בבתי מדרשות ששונים בהן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם. ונראה שעל כן קורא לביהכנ"ס וביהמ"ד תורה שבכתב ובע"פ, אחרי שתכלית ביהכנ"ס וביהמ"ד הוא להביא שלום ואחדות לישראל, וזה הי' יסוד התורה, שבמעמד הנבחר במתן תורה"ק כתיב, ויחן שם ישראל כנגד ההר, ודרשו רז"ל ללמד שהיו כולם כאיש אחד בלב אחד, והוא שבזה בטוחים ישראל בנצחיות לאומיותם ודתם.

והנה אמרו רז"ל ביומא ט: אם חומה היא נבנה עלי' טירת כסף ואם דלת הוא נצור עלי' לוח ארז, אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כלכם בימי עזרא, ר"ל שהי' ביניהם אחדות המגינה עליכם כחומר נגד האומות, ע"ז נמשלו ככסף שאין רקב שולט בו, כן הם לא תשלוט בהם יד אויביהם לרעה, עכשיו שעליתם כדלתות, פרש"י שער שיש לו שתי דלתות, ור"ל שיש ביניהם שנאת חנם, נמשלתם כארז שרקב שולט בו, כן הם נרדפים על צואריהם מאויביהם. כאומרם ז"ל אני חומה, זו כנסת ישראל ר"ל שיהי' להם לישראל להגן בעדם מכל רע כחומה, ושדי כמגדלות, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות פ' כי ראו חובתם המוטלת עליהם כהוראת בתי כנסיות ובתי מדרשות להתאחד זה עם זה ולא תופר ברית השלום ביניהם.

והנה כתיב בפ' לך, ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור

עמים רבים כהמות ימים יהמיון, שלא יוכלו לנצח אותם, ויהי' ישראל עם-עולם.

וזה שאמרו רז"ל במגילה, כי נפול תפול לפניו, אמרו לו אומה זו משולה לכוכבים ולעפר, ר"ל שאף שנמשלו לכוכבים יש אחדות ביניהם אחרי שנמשלו ג"כ לעפר, וזהו שהוכיח משרע"ה את ישראל, והנכם היום כוכבי השמים, שאמת שגדולים במעלה אתם, אבל עי"ז מריבה בינותם, וז"ש להם, לא אוכל לבדי שאת אתכם, שהיו טרחנים וסרבנים, ועל זה אמר המדרש, זש"ה ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך, שהתקנה לזה היא, שבבואם לשפוך שיח בביהכנ"ס יבואו לידי אהבה ואחדות, וז"ש ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם, ואמר המדרש, היכן דבר, והי' זרעך כעפר הארץ, שיהי' השלום ואחדות שורר ביניהם, ויהי' זה ע"י ביהכנ"ס וביהמ"ד כנ"ל, והבן.

זה מזה כהכוכבים שאין אחד עולה בתחומו של חבירו, כדמצינו בתנאים הקדושים שנחלקו שמאי והלל וכדומה, אמנם לעומת זה ברכם הקב"ה בעפר, דכתיב והי' זרעך כעפר הארץ, שכמו שרגבי עפר יחדיו ידוקבו והי' לאחדים, כן יהי' לבסוף שלום ואחדות ביניהם.

ולכן ארז"ל (קידושין ל:): על כן יאמר בספר מלחמות ה', שת"ח לוחמים זה עם זה בהלכה, ואת והב בסופה, לבסוף נעשה אהבה ושלום ביניהם, שע"ז רומז ג"כ ברכת ה' לאברהם בהעקידה והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים, ובכ"ז לא יהי' מחלוקת ומריבה ביניהם להפריד בין הדבקים, וכשיהי' אחדות ביניהם, לא יוכלו אויביהם לעשות עמהם רע, וז"ש וכחול אשר על שפת הים, שכמו שהקב"ה ישום חול גבול לים ואומר לים עד פה תבא, שלא ישטוף העולם, כן לא יוכלו האומות שנמשלו למים רבים ולגלי הים, כדכתיב [ישעי' י"ז] הוי המון

פסחים צח ע"א

מכתב מהג"ר חיים יצחק קארב ז"ל

הגאון ר' חיים יצחק קארב ז"ל נולד בשנת תרל"ב. רב גאון מפורסם. בתרס"ב מו"צ בפאנווועז. בתרס"ח בפלונגיאן. בתרע"ד בזאגער. בתרפ"ב בארה"ב. עלה לירושלים. נפטר ג' סיון תשי"ז. מחבר: נתיבות חיים.

ביאור בדברי הרמב"ם בדין בע"ח אינן נדחין

כת"ר ומאוד מאוד יהיו דבריו נשמעים שם כדברי האב אל בניו.

והנה כעת נעשית העיר ריבינשיק פנויה - כי רבה נלקח בסקידל - וע"כ אדמה שטוב מאוד היה לוא עשה ידידי את הטוב והציע לפני העדה הנ"ל שיבחרו אותי לרב בעירם כי זולת מה שכל אנשי עדת ריבינשיק מעריצים את כת"ר וע"כ יקבלו את הצעתו זולת זה יודע כת"ר היטב אל מי לפנות שם ומי המה נכבדי העדה בשם. ודברי הצעת כת"ר ימלא גם הגאון מפה - יותר טוב היה לוא נוכל לפעול שעדת ריבינשיק יחקרו מעצמם אודותי אצל הגאון מפה - וגם אקוה שהגאון ר' מאיר שמחה מדווינסק יעזורני בהשתדלות זאת. והנה בקשתי שטוחה לפני כת"ר שיעצני איך אשתדל אודות העיר הנ"ל כי אף

פאנווועז כ"ו אלול תרס"א

כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם וכו' כש"ת הר"ר דוב ראפפארט נ"י

אחדשה"ט. לא ידעתי בשנה העברה כאשר כת"ר היה בפה כי כעת יביא המקרה ענין מה שביכולת כת"ר לפעול הרבה לטובת לוא ידעתי זאת השתדלתי אז לתוודע עם ידידי ולמצא חן בעיניו ויען שלא עשיתי כן ע"כ אבקש את כת"ר שיסמוך נא על עדותו של הגאון מפה ואל יחשוך נא את טובתו ממני בהיות באמת לא-ל ידו כי אדע אנוכי היטב את גודל האהבה הנשרש עמוק בליבות כל אנשי ריבינשיק אל

פסחים צ"ח גם הובא דבריו בתוספות זכאים י"ב) ולפי זה כמו שאין הבעלים יכולין ליקח בהמה אחרת להקריבה בעד הדמים הדחויין מכל שכן שאינן יכולין להקריב את הבהמה מחמת קדושת דמים שעליה שדחויין ועל דמים שייך שפיר דיחוי כיון שאינן בעלי חיים.

ולפי הנחה זו מיושב שפיר דברי הרמב"ם בפ"י מהלכות שגגות הלכה י"ג שכתב בזה"ל עשיר שהפריש קאן למוכרה וליקח בדמיה כשבה או שעירה והעני יביא קאן זו אע"פ שהיא קדושת דמים שהיא נדחת, ולמה לא נדחת, מפני שהדיחוי מעיקרו אינו דחוי עכ"ל. ועל זה תמזהו בתרתי, חדא מה שכתב אע"פ שהיא קדושת דמים שהיא נדחת משמע דבקדושת דמים שייך יותר דחוי והרי אדרבא בכמה מקומות בגמרא קאמר שמע מינה יש דיחוי בדמים משמע דבקדושת דמים אינו ברור כל כך דיש בהן דיחוי (בפס"ו ממעשי הקרבנות הביא הכסף משנה קושיא זו בשם המאירי והניח בקושיא) ועוד הקשה הלח"מ מה שמסיק הרמב"ם דדיחוי מעיקרו אינו דיחוי תיפוק ליה אף אם נראה ונדחה אינו דיחוי בבע"ח שאיירי כאן.

אבל לפי הנחתי הנ"ל מדויק זה היטב דכוונת הרמב"ם כן הוא דאע"פ שהיא קדושת דמים שאין בזה היתרון של בעלי חיים אינן נדחין דקדושת דמים נדחת אף בבע"ח וא"כ הדין נותן שידחה קאן זו אף שהמה בע"ח ע"כ מסיק הטעם דדיחוי מעיקרו אינו דחוי דזה אינו דחוי אף באינו בע"ח. וכן בפ"ד מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כ"ד כתב הרמב"ם בזה"ל הפריש אשמו והיה בשעת הפרשה יפה סלע ובשעת כפרה יפה שתיים כשר שהדיחוי מעיקרו אינו דיחוי כו' היה בשעת הפרשה יפה שתיים כו' חזר ונעשה יפה שתיים יחזור לכשרותו שאין בע"ח נדחין. וע"ז תמה הלח"מ מדוע צריך בהרישא להטעם דדיחוי מעיקרו כיון שלבסוף מסיק דאף נראה ונדחה אינו דחוי בבע"ח ולפי הנ"ל ניחא דבהרישא שבשעת הפרשה היה שוה סלע כיון שאשם בעינן שיהיה יפה שתיים א"כ אינו חל מתחילה קדושתו להקריבה רק למכור ולהשלים עוד סלע (יעיין בכריתות כ"ו כ"ז) וכיון שאין קדושתו קדושת הגוף א"כ הדין נותן שידחה, ע"כ הוצרך להטעם דדיחוי מעיקרו אינו דחוי בשום דבר אבל בהסיפא דבשעת הפרשה היה יפה שתיים א"כ חל מתחילה קדושת הגוף ובוזה מסיק

שאינן לי שום תשוקה אל הרבנות דריבנישיק כי כפי שמדומה לי היא מצער בכל זאת ההכרח לא יגונה וכעת מוכרח אנוכי להשתדל אודות איזה רבנות יען שכבר מרגיש אנוכי מחסור. ואסיר תודה אהיה לכת"ר אם ימלא את משאלתי.

ובזה מברכו בכתובה וחתומה טובה ומאושרת

ממני אוהבו

חיים יצחק קארב

כדי למלאות את הגליון אציע לפני כת"ר קצת מאחד מחידושי:

הנה רבו הסתירות בדברי הרמב"ם בדין אין בעלי חיים נדחין וזה לשון הלח"מ משנה בפ"ג מהלכות שגגות הלכה ח' דיש לתמוה טובא על דברי רבינו חדא דכאן משמע דאע"פ שנראה ואח"כ נדחה ואח"כ נראה אינו דחוי בבעלי חיים ובסוף פ"י מהלכות אלו כתב גבי עשיר שהפריש קאן למוכרה וליקח בדמיה כשבה או שעירה ולמה לא נדחת מפני שדיחוי מעיקרו אינו דחוי, משמע שאם נראה ונדחה הוא דחוי בבע"ח היפך ממ"ש כאן. גם בפ"ג ופ"ד מהלכות פסולי המוקדשין כתב שני הטעמים וכן בפס"ו מהלכות מעשה"ק ה"א, תו קשיא מריש מי שהי' טמא כו' (כל דברי הלח"ש הנ"ל באריכות).

וליישב כל אלו הסתירות בדברי הרמב"ם וביחוד החידה סתומה שבדבריו בפס"ו ממעשי הקרבנות נ"ל שדעת הרמב"ם הוא דהא דקי"ל דאין בעלי חיים נדחין היינו דווקא אם הקדיש את גוף הבעל חי להקריבו על המזבח אז יש בזה היתרון שבע"ח אינו נדחה אבל אם הקדיש את הבע"ח רק קדושת דמים כיון שגוף הבע"ח אינו קדוש רק דמיו והדמים אינן בעלי חיים ומה לי דמי בעלי חיים מדמי חפץ אחר וע"כ אין שייך בקדושת דמים לאמר בעלי חיים אינן נדחין.

ועוד יתירה שהרמב"ם בפירוש המשנה (פסחים צ"ח ויעיין היטב בהתוספות יום טוב פסחים פ"ט מ"ז ד"ה יפלו דמיו) מפרש דהא דאמרינן יש דיחוי בדמים היינו שהדמים עצמן נדחין דאף לאחר שימכור את הדבר הנדחה אין הבעלים יכולין ליקח בהדמים בהמה אחרת ולהקריבה רק שהדמים יפלו לחיבת המזבח ואינם עוד של הבעלים (וכן מפורש בהר"ח

דאמר שם דבשום אופן אינו יכול להקריב עוד את הבהמה א"כ מוכיח הגמרא דסובר דגם גוף הבע"ח נדחה דאל"כ יקדישנה אח"כ קדושת הגוף ויקריבנה.

ובזה מיושב היטב דברי הרמב"ם בפט"ו ממעשי הקרבנות הלכה ד' (יעיי"ש) דלהכי הוצרך שם להטעם דדיחוי מעיקרו אינו דיחוי דאם היה דיחוי א"כ איננה עוד של הבעלים כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה הנ"ל. וא"כ אינן יכולין עוד להקדישה ע"כ מסיק דאינן דיחוי מעיקרו דיחוי אף שהיה רק קדושת דמים ואין בזה היתרון של בע"ח ואם הדין היה דבע"ח נדחין א"כ לא היה מועיל עוד מה מה שהקדישה אח"כ קדושת הגוף וע"כ מסיק דבע"ח אינן נדחין וא"כ הגוף אינו נדחה עוד ע"כ יכולין הבעלים להקדישה עוד קדושת הגוף ולהקריבה. ובהנחה הנ"ל ישבתי כל דברי הר"מ הסותרים בענין זה ועוד הרבה קושיות חמורות.

שפיר דאין בע"ח נדחין (גם ישבתי היטב באריכות בהנחה זו דברי הרמב"ם בפ"ג מפסוהמ"ק דבעת שהמזבח פגום אינו חל הקדושה בשלימות).

והנה לכאורה יש סתירה מפורשת על דברי הנחתי הנ"ל מהא דאמר (קדושין, כריתות, פסחים) שמע מינה תלת שמע מינה בע"ח נדחין ושמע מינה יש דיחוי בדמים כו' וכיון שהנחתי דבקדושת דמים אין היתרון של בע"ח א"כ היכי מוכיח מזה שבע"ח נדחין הרי כיון שהיא קדושת דמים אין כאן בעלי חיים. אבל גם סתירה זו אפשר ליישב באופן נכון וכאן אקצר, דהנה אף דלפי ההנחה הנ"ל דקדושת דמים יש דיחוי היינו דווקא דקדושת הדמים שעל הבהמה נדחה ושוב אינו יכול להקריב את הבהמה מחמת קדושת דמים זו אבל גוף הבהמה אינו נדחה בשום אופן ולפיכך היה הדין נותן דלאחר שיקדיש את הבהמה אח"כ קדושת הגוף יכול להקריבה וכיון

פסחים קב ע"ב

הג"ר יודא גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר

הג"ר יודא גרינוואלד זצ"ל אב"ד סאטמאר - היה חתנו של הג"ר יוזפא סופר ז"ל בנו של החת"ם סופר זצ"ל. ה' רב גאון וצדיק ומרביץ תורה לאלפים. כיהן כרב בכמה קהילות ומשנת תרס"ב כאב"ד סאטמאר. נפטר ב"ט אדר תר"פ. חיבר ספרים: זכרון יהודה, שבט מיהודה, עוללות יהודה.

תשובה בענין הבדלה ע"כ כוס בהמ"ז של סעודה ג', ובדין מצוות חבילות חבילות

שאין עושין מצות חבילות חבילות, והביא הא דשיירי כנה"ג, דביש הפסק בינתיים אין בו משום חבילות חבילות, והכא הא מפסיקים בינתיים בתפלת ערבית. [והביא כן מס' ארעא דרבנן באורך, וכבר הובא דין זה דשיירי כה"ג במג"א סי' רע"א סקכ"ה בקיצור וע"ש בלבושי שרד]. ואני העני קיימתי כן מסברא דנפשאי.

ומע"כ נ"י כתב שבזה ניחא ג"כ מש"כ בסי' שצ"ד (סעי' ב') בהג"ה דפת של עירוב יש לבצוע עליו בשחרית, וכ' הטו"ז הטעם הואיל ואיתעבדי בה מצוה חדא לתעבדי בה מצוה אחרת [ויוצא כן לד"מ מגמ' שבת קי"ז רב אמי ורב אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא שרו עליוהי אמרו הואיל ואיתעבדי ב' כו']. וק' למע' הא הוי כעושה מצות ח"ח, אע"כ

בעזה"י נגהי ליום ו' תרס"ט לפ"ק

שלו' וכט"ס לכבוד ידינ"פ אהו' התלמיד החשוב והחביב ה"ה הרב חזקוני ובקי יראת ה' אוצרו כקש"ת מו"ה אלמר לאנדא נ"י [הוא הגאון אב"ד עדעלין]

מעש"י הגיעוני, ואשרי לו שזוכה לישב באהלה של תורה בבית מר חמיו הה"צ [רבי ישעי' מקרעסמיר] שליט"א, כה יעזרהו הית"ב תמיד כ"ח לאויוש"ט בכי"א.

וע"ד אשר תמה על מנהג העולם שמשירים כוס של בהמ"ז בסעודה ג' לאבדלתא ואין חוששין למה

מג"א רצ"ט ס"ק ג' דמי שאינו נזהר בכל השנה לברך על כוס כו' גם עתה אסור לשתות ממנו וכיון שהוא לילה.

והנה ה' נלענ"ד שיש לומר דמה דאין עושין מצו' ח"ח, [ולשי' הרמב"ם בהל' שבת פכ"ט שאין עושי' ב' מצו' על כוס א'] יש לומר בו עוד טעם חוץ מטעם דרש"י ורשב"ם הנ"ל הו"א דע"י שרוצה לקיים בכוס זה ב' מצו' יוכל לגרע מחלק מצוה א', כגון שלא ישתה בו כשיעור וכדו', בשביל שירצה לקיים עוד מצוה שנית בכוס זה, והא תינח כששותין גם עתה מכוס זה בקיום מצוה ראשונה אבל הנ"ל שאין שותין מכוס של בהמ"ז בסעודה ג', לא שייך חשש זה ולא יגרע חלק המצוה הראשונה בשום אופן בזה אין חשש שאין עושין ב' מצות על כוס א', ומכ"ש שיש גם הפסק רב בינתיים.

ואפשר דהיינו טעמי' דמג"א סי' רע"א הנ"ל שלא העתיק דין דשכ"ג לענין בהמ"ז וקידוש, משום הא דרמב"ם ז"ל ש' שאין עושין ב' מצות על כוס א', ובנדון דידן אפשר גם הוא מודה דמותר. ומכ"ש שיש לומר דשתיק ל' המג"א מדין דבהמ"ז וקידוש דווקא, אבל לענין בהמ"ז והבדלה באין שותין מכוס של בהמ"ז דבזה לא מייירי בשכ"ג יש לומר דמודה גם המג"א דשרי, כנלענ"ד.

[ומש"כ מע"כ להקשות על ס' ארעא דרבנן כו', נלענ"ד דשפיר הק' הס' ארעא דרבנן על שכ"ג דעכ"פ הבאת הכוסות בב"א הוי כעושין ח"ח, ורק תירוצו שם בא"ד עולה יפה משום דעכ"פ גופים מחולקים שאני וק"ל, ויעיי' פרה פ"ג מ"ז רח"א שנאמ' והוציא אותה לבדה, אבל במק"א שרי כזה].

ואגב אעורר דקו' תוס' בסוטה משתי עולות דרשאי להביא בב"א כו', תמוה לי דהתם ע"כ יש להביא משום דאח"כ יביאו עוד קרבנות ואינו נראה משום ח"ח רק ניכר כדי למהר העבודה, משא"כ בב' סוטות וכדו'.

יאמין מע"כ כי טרידנא טובא, ורק לקחתי מעט פנאי לצאת י"ח הבריות, ומכ"ש יקרא דמע"כ חביבא עלי טובא.

והנני בזה א"נ הדש"ת באהבה, הק' יודא גר"וו

כשיירי כה"ג הנ"ל דשאני הם משום דהוי הפסק בינתיים [ולקמן נדבר בזה בסד"ש]. אמנם מע"כ שדי ב' נרגא מתו' ערבי פסחים ק"ב ע"ב סוף ד"ה שאין אומרים כו' שכתבו וברכת אירוסין ונשואין נהגו לומר על ב' כוסות וטעמא דרגילי' זה בל"ז כו', ועוד נהגו לקרות כתובה בינתיים והוי הפסק ולכך צריך ב' כוסות. הנה מבואר דהפסק לא מהני.

לענ"ד פשוט דהפסק ההוא לא הוי הפסק ממש דהא מ"מ בזימנא חדא עושים הברכת אירוסין ונישואין, רק יען שרוצים לעשות היכר דברכת אירוסין וברכת נישואין לא נתקנו תכופות ואדרבה היו רגילי' זה בלא זה, ע"כ עושים הפסק זה בקריאת הכתובה לעשות בזה היכר הנ"ל. אבל הפסק כזה לא מיחשב כהיסח הדעת וכהפסק ממש כההיא דפת של עירוב וככוס של בהמ"ז והבדלה דמפסיק בינתיים בתפלת ערבית. עמג"א סי' רצ"א סק"ו בשם מהרי"ל ז"ל דבנשואי' במקומן לא הוי הפסק, ושפיר נוהגי' להבדיל על הכוס של בהמ"ז. אמנם הפמ"ג בסי' רע"א (א"א סקכ"ה) העיר דהמג"א העתיק דברי שכ"ג רק לענין קידוש והבדלה על כוס א' ולא הביא הדין של שכ"ג לענין כוס של בהמ"ז ג"כ, משמע מזה דלא שמיע ל' כלומר לא ס"ל.

ואני העני לולא דמסתפינא אומר לקיים דברי שכ"ג ורק להוסיף בו קצת. ומקודם נאמר דגם לפי שכ"ג הנ"ל לכאור' אין מקום למנהג הנ"ל, דעד כאן לא אמר השכ"ג אלא דווקא ביין אחד וב' כוסות וכמבואר שם בשכ"ג ובמחהש"ק סי' רע"א הנ"ל [וגם על היין מוסיף ע"כ כדי לתקן פגמו כמבואר בסי' הנ"ל] אבל כוס א' ממש כמנהג הנ"ל שמניחי' הכוס של בהמ"ז לגמרי על הבדלה, בזה גם בשכ"ג אינו מתיר, הגם דזיל בתר טעמא דטעם דאין עושים [מצוות] חבילות חבילות הוי רק משום דמחזי עליו כמשוי' כמו שפי' רשב"ם ז"ל והא תינח בפעם א' אבל אם יש הפסק לא שייך כזה מ"מ כיון דלא מצינו שמתיר כן בהדיא בשכ"ג והפמ"ג הנ"ל לא ס"ל גם הא דשכ"ג בברהמ"ז וקידוש, למה לן להכניס א"ע לספקות. אבל כ"ז דווקא אם ה' שותה מכוס של בהמ"ז ומ"מ ה' מניח חלק ממנו להבדלה, בזה ה' שייך לדון ב' אם שייך בו חשש של אין עושין מצות ח"ח, אבל הכא השתא אותם שנוהגי' כנ"ל הם אין שותין מכוס של בהמ"ז בסעודה ג' והיינו מטעם שכ'

הגאון מראנאטשאב זצ"ל

גאון הגאונים רבי יוסף ראזין ז"ל (המכונה גם ר' יושע דאנענבערג) נולד בשנת תרי"ח. כנראה משמותיו ותואריו הי' מוצאו מראגאטשאב שם החל להתפרסם בתור עלוי נפלא הבקי בכל חדרי תורה ובבלי וירושלמי שגורים על פיו כאחד התנאים ובהתמדתו המופלאה אשר לא פסק פומי' מגירסא. לאחר מכן התגורר כנראה בדאנאנבערג ואח"כ שימש כרב בעיר דווינסק. תורתו נתפרסם בספריו "צפנת פענח"

בדין כשרות יין צימוקים שנשרו במים לקידוש

סמנים ע"ש בתוס' בזה דזה המציאות כן אבל אח"כ פסול.

יום ד' ג' מח"ש תרפ"ט דווינסק

וה"נ גבי צימוקין דשורין אותם והם עצמם מתמלאים ושוב אח"כ צריך ליקח הצמוקים בעצמן ולסוחטן ואז כל היוצא מהם יש עליו גדר יין עצמו [נ"ב: עי' רש"י פסחים דף ל"ג ע"ב ומנחות דף נ"ד מ"ש בזה ולא דמו דשם החלב נשאר בפ"ע] וי"ל דכשר גם לנסכים וכ"ש לקידוש ורק אם לא נצמקו באור רק בחמה. ואף דגבי זתים גם אם נכבשו ע"י מים פסולין ע' מנחות דף פ"ה ע"ב ודף פ"ג, זיתים שאני. עכ"פ כך ביין דמה שנבלע בהצימוקים ממש חל עליו שם יין ממש אז אף אם נשאר מהמים שלא נבלעו אף דאז פסול לנסכים אבל לקידוש מצטרף ואז הוה הרבה יין ודי בזה.

קבלתי מכתבו והנה יראה ברי"ף פרק ערבי פסחים גבי צימוקים ומהר"ל שם, והנה כך לגבי נסכים לשיטת רש"י מנחות דף פ"ו ע"ב מבואר דאם הענבים נצמקו ע"י אור הם פסולים לנסכים היוצא מהם בלא מים ואם ע"י חמה מותר ואף דבהך דזבחים דף ס"ב וסוכה דף מ"ח קאי שם איין אם נתבשל וכן מים או אם נתיישן יעיון תוס' ב"ב דף י"ח וצ"ז ע"ב ועיקר הגדר משום דמבואר בבכורות דף י"ז ע"א גבי נסכים שלא נשתנו והנה מבואר במנחות דף כ"ח דע"י חמה הדר לברייתו וע"י אור לא הדר לברייתו. וכן הוה דין גבי פרה כמבואר בתוספ' הובא ברמב"ם פ"ט מה' פרה הי"ג ע"ש ומאד יש להאריך בזה ואכמ"ל.

והסוכר עצמו יש להאריך בזה הרבה גבי מלח דלגבי הכשר הוה כמי פירות אף אם נימח כמ"ש הרמב"ם אך מ"מ לגבי מקוה מעלה כמ"ד במקוואות דהוה תולדות מן המים זבחים דף כ"ב ע"ש בזה [?] ואכמ"ל לכן יראה קה"פ לסחוט בטוב את הצימוקים הנשרים ויצטרף עם המים אשר לא נבלעו ואח"כ לסנן וכשר לחה"פ בלא חשש אי"ה.

בגדר התוס' מכות י"ל נ"מ בב"ד או אדם אחר וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהל' סנהדרין פ"ד ה"ח ע"ש בזה דב"ד רק דאח"ז מ"ד מול שאר אדם ורבנן אף בשאר דברים ... בלשון הרמב"ם ז"ל.

ואקצר יוסף ראזין רב דפה

מה שלום הרב מציעווא נ"י

והנה באמת כך דהא דמזוג פסול לנסכים כמבואר בספרי ועיין ב"ב דף צ"ז ע"ב זה רק אם היין נמזג דאז נשתנה אבל אם הענבים בעצמם נתמלאו מים ואח"כ סחטן ויצא מהם היין עם המים נהפכו גם הם ליין ולא נקרא נשתנה ואז גם לנסכים המים שבלע הענבים הוה כמו יין. ועי' מ"ש התוס' חולין דף כ"ו ע"א גבי תמיד דגם המרק נעשו יין אך בנסכים פסול דצריך יין מן ענבים ומאוד הארכתי בזה בחיבריי ח"ג וח"ב גבי נזיר במזוג אם לוקה על הצירוף ג"כ או צריך שיעור יין רביעית או כזית ובתוספ' מכות פ"ג ואכ"מ וכן חזינן גבי פרה אדומה באפרה דקודם שנעשה אפר מערבין עמה הרבה מים עצים ואיזוב וכמבואר בפרה פ"ד ובתוספ' שם ובספרי פ' חקת והכול נקרא אפר פרה אבל לאחר שנעשה אפר פסול וכן מבואר במנחות דף צ"ב ע"ב גבי דם חלזון דמערב

לעילוי נשמת ולזכרון נצח

זו"ר של אבי מורי ז"ל

מרת רחל בת ר' יצחק הכהן ע"ה הי"ד

ובנם: ישראל מנחם ע"ה הי"ד

ובנותיהם: נייטשא, ורייזל ע"ה הי"ד

נרצחו ע"י הרשעים הארורים ימ"ש ביחד עם רבבות מישראל

ביום ערב שבועות תש"ד לפ"ק

אבינו מלכנו נקום נקמת דם עבדיך השפוך

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

ולזכר נשמת

גיסי היקר והחשוב, יחיד מומחה בחכמת הדקדוק,

בעמח"ס ספר כללי טעמי המקרא ושאר ספרים

ה"ה הרה"ח

מוה"ר יהודה ארי' ב"ר ברוך ע"ה

גוטמאן

נפטר ז"ך לחודש כסליו תשס"ז לפ"ק, ומנו"כ בשיכון סקווירא

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

ש"ב הגה"צ

רבי נפתלי בהגה"צ רבי בנימין זאב ז"ל
לאנדוי

דומ"ץ חוסט

שנלב"ע יב אלול תשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ולע"נ זוגתו

הרבנית הצדקנית נייטשא ע"ה

בת דודי הגה"צ רבי יעקב זצוק"ל הי"ד

דומ"ץ חוסט

נלב"ע ט' כסלו תשע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון עולם

לעילוי נשמת מרביצי תורה ומוסר משרידי דור הישן

מורי ורבי

הגה"צ רבי ישראל ארי' ב"ר אברהם זצ"ל

ספינער

ר"מ ישיבת בית שמואל

נלב"ע כ"ז אייר תשע"ד

מורי ורבי

הגה"צ רבי מרדכי צבי ב"ר יונה זצ"ל

סאסנע

ר"מ ישיבת בית שמואל

מייסד ומנהל ועד להרמת קרן התורה

נלב"ע כ"ב מנחם אב תשע"ד

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לזכרון בהיכל ה'

לע"נ ידיד נפשי איש האשכולות הגה"צ המפואר

מוה"ר **משה דייטש** זצ"ל

אב"ד קטמון

בן הגה"צ ר' **יהושע** זצ"ל

אשר נתן לי תשובת זקני - ששלח לזקינו דומ"ץ מאקאווא

בתשואות חן, טוב עין הוא יבורך

נלב"ע ביום הפורים י"ד אדר ב' תשנ"ז

לזכר נשמת

הרה"ג מרביץ תורה לעדרים ומוציא יקר מזולל

מוה"ר **אברהם חיים** בן מוה"ר **זאב גנצבי** ז"ל

נלב"ע ג' תמוז תשנ"ג לפ"ק

ואשתו החשובה שושלת היוחסין מרת **ראכל** ע"ה

בת הרה"צ מוה"ר **נפתלי חיים האלברשטאם** זצ"ל מגארליץ

נפטרה בש"ט ג' מרחשון תשס"ט

לזכר נשמת

ש"ב הרה"ח עסק בצרכי ציבור באמונה ירא ושלם כש"ת

מוה"ר **אברהם הכהן פריעדמאן** ז"ל

בן דודי הרה"גה"צ המפורסם

מוהר"ר **יעקב הכהן פריעדמאן** זצ"ל, דומ"ץ דק"ק חוסט

נלב"ע שביעי של פסח תשנ"ד

לזכר נשמת

הב' המופלג בתורה, וביראת ה' טהורה, סבל יסורים נוראים וקיבלם באהבה

הב' **שלמה אליעזר** ז"ל

בן מחו"ש"ב הרב **יעקב הכהן פריעדמאן** שליט"א

ה' נקרא ע"ש זקינו הרה"גה"צ מוה"ר **שלמה אליעזר הלוי וועזעל** זצ"ל אב"ד טערניווא

עלתה נשמתו השמים לדאבון לב משפחתו ומכיריו כ' מרחשון תשע"א לפ"ק

ומי שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון בהיכל ה'

לעילוי נשמת

האברך היקר המופלג בתוי"ש

מוה"ר **מרדכי** ב"ר אברהם **גרבר** ז"ל

מיקירי תושבי אלעד ממקורבי רבינו בעל שבט הלוי זי"ע

שנקטף בדמי ימיו ונסתלק נשמתו בעידן אשכבתיה דרבינו

בתוך רבבות אלפי האבלים שהלכו אחר מיטתו,

במוצאי יו"ט ראשון של פסח

ונצרך נשמתו בצרור החיים עם נשמת

מרן בעל שבט הלוי זצ"ל

וב"ה תלמידי מרן בעל שבט הלוי זי"ע כבר התנדבו ספר תורה

לעילוי נשמתו לבית החסידים באלעד בהנהלת הג"ר זושא הורויץ

שליט"א, ובוודאי היה זה גם לנייחא לנשמת רבינו הגה"ק זי"ע

תנצב"ה

לעילוי נשמת

החתן המופלג בתוי"ש

הב' **יצחק** ב"ר משה שליט"א **סאמעט** ז"ל

מבחירי ישיבת תולדות אהרן בירושלים ת"ו

שנקטף בדמי ימיו ונסתלק נשמתו בעידן אשכבתיה דרבינו

בתוך רבבות אלפי האבלים שהלכו אחר מיטתו,

במוצאי יו"ט ראשון של פסח

ונצרך נשמתו בצרור החיים עם נשמת

מרן בעל שבט הלוי זצ"ל

וב"ה תלמידי מרן בעל שבט הלוי זי"ע כבר התנדבו ספר תורה

לעילוי נשמתו לביהמ"ד תולדות אהרן, ובוודאי היה זה גם לנייחא

לנשמת רבינו הגה"ק זי"ע

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

לע"נ הרבני החסיד המופלג שלשלת היוחסין

מוה"ר **מרדכי ז"ל פעלבערמאן** בן הגה"צ מוה"ר **אהרן זצ"ל** הי"ד
אבד"ק געוויץ בעמח"ס שארית אהרן - נפטר בש"ט ביום אחרון של פסח תשס"ב
וזוגתו האשה החשובה והצנועה

מרת **חי' גאלדא ע"ה** בת מוה"ר **שמחה שלמה ז"ל** הי"ד
נפטרה בש"ט ביום ח' ניסן תשנ"ג

לע"נ האי חסיד והאי עניו, רחים ומוקיר רבנו, הנהיג את ביתו בדרכי התורה והיראה והחסידות
במסירת נפש, וכה לראות בני שלשים ובני רבעים עוסקים בתורה ובמצוות

מוה"ר **דוד מאיר** בן מוה"ר **אברהם יוסף סקלארש ז"ל**
נפטר ביום י"ג ניסן תשמ"ז לפ"ק

וזוגתו האשה החשובה הצוה"ח

מרת **חיה טובא ע"ה** בת מוה"ר **אלעזר ז"ל**
נפטרה ביום ב' דר"ח חשון תש"ע לפ"ק

ולע"נ האי גברא רבא ויקירא, האי חסיד והאי עניו עובד ה' בתמימות ובאמונה פשוטה,
קיבל כל אדם בסבר פנים יפות, שייף עייל ושייף נפיק, מסר נפשו בעד גידול צאצאיו,
זכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ביראה לשם ולתהלה

מוה"ר **יחיאל מיכל** בן הגאון ר' **ישראל סג"ל ענגלמאן ז"ל**
נפטר ביום כ' מרחשון תש"ס לפ"ק

לע"נ האשה הצדקנית מרת **חנה ע"ה** בת מוה"ר **מרדכי ז"ל סופר**
נפטרה ביום הושענא רבא תשס"ט לפ"ק

לע"נ הרה"ח שייף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבנותא לנפשיה
מוה"ר **יצחק יהודה** בן מוה"ר **חיים יוסף ווייס זצ"ל**
נפטר ד' מנחם אב תשע"א לפ"ק

לע"נ הרבני החסיד ירא ושלם כש"ת

מוה"ר **יוסף בן מוה"ר שמואל שמעלקא ז"ל קליין**
נפטר ב' דשבועות תשס"ג לפ"ק

ולע"נ הרבני החסיד ירא ושלם כש"ת

מוה"ר **מרדכי** בן מוה"ר **אברהם ז"ל ברייער**
נפטר י"ט תמוז תשל"ח לפ"ק

ולע"נ האשה החשובה והצנועה

מרת **פראדל מלכה** בת מוה"ר **יוסף ע"ה**
נפטרה כ' ניסן תשע"ג לפ"ק

לעילוי נשמת הרה"ח ירא ושלם כש"ת

מוה"ר **צבי** בן מוה"ר **אהרן שפויץ ז"ל**
נלב"ע י"ז אלול תשס"ד לפ"ק

לע"נ האי גברא יקירא הולך תמים ופועל צדק הרבני התורני הנעלה
כש"ת מוה"ר **יעקב הכהן שטראססער ז"ל** בן הגאון מוה"ר **יונתן זצ"ל**
נלב"ע כ"ב אייר תשנ"ט לפ"ק

ולע"נ הרבני החסיד הנעלה

מוה"ר **שלמה יהודה** ב"ר יוסף **אלעזר הכהן קריגער ע"ה**
נלב"ע כ' תמוז תשמ"ז לפ"ק

וזוגתו האשה החשובה מרת **לאה** ב"ר **שמואל מיכאל ע"ה**
נלב"ע ו' שבט תשע"א

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון בהיכל ה'

הרבני הנגיד שקדן נפלא בתוה"ק, ירא וחרד לדבר ה', כש"ת
מוה"ר **מרדכי בן מוה"ר אליעזר שלמה בענעדיקט** ז"ל
נלב"ע כ"ה תמוז תשל"ט
והוגתו אשת חיל עטרת בעלה הצדקנית מרת **שינדל** בת הגה"צ מוה"ר **יוסף** ע"ה
נלב"ע ו' ניסן תשס"ט
הרה"ג מוה"ר **צבי מאיר בן מוה"ר אלעזר יונה גינזבערג** זצ"ל
ראב"ד אגודת הרבנים, נלב"ע י"ב שבט תשע"ו
ולע"נ הרבנית הצדקנית מרת **פריידא** בת הגה"צ מוה"ר **חיים שלמה** ע"ה
נלב"ע כ"א אב תשס"ב

•
לזכר נשמת הרבני הנגיד עוסק בצרכי ציבור באמונה, ירא אלקים, כש"ת
מוה"ר **מנחם מענדל בן מוה"ר מרדכי ביקסענשפאננער** ז"ל
נלב"ע י' אייר תשמ"א לפ"ק
והוגתו אשת חיל עטרת בעלה מרת **חנה רייצא** בת מו"ה **יששכר דוב הלוי** ע"ה
נלב"ע י"ב תמוז תשנ"ז
הרה"ח מתמיד בתוה"ק ודבוק לרבו הק' מסאטמאר זי"ע, כש"ת
מוה"ר **חיים יצחק בן מו"ה יוסף לאנער** ז"ל
נפטר בש"ט י"ד סיון תשס"ו

•
הרבני הנגיד שוקד בתורה רודצו"ח בסבר פנים יפות שמו מפארים, כש"ת
מוה"ר **משה חיים בן מוה"ר יצחק גראס** ז"ל
נלב"ע כ"ח תשרי תשנ"ד
והוג' האשה החשובה טובת לב מרת **גאלדא** בת מוה"ר **שרגא פיבל** ע"ה
נלב"ע ז' ניסן תשס"ב

•
לזכר נשמת הרבני החסיד, ירא ושלם, כש"ת
מו"ה **יצחק אהרן בן מו"ה יואל זוסמאן שפיצער** ע"ה
נלב"ע כ"ו אדר תשס"ז

•
לזכר נשמת הרבני הנגיד הנכבד
כש"ת מוה"ר **פריץ בן מו"ה שמואל נטע** ז"ל
מטאראנטא יע"א – יליד סאטמאר יע"א, נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ז לפ"ק
והוגתו האשה החשובה מרת **יענטא** בת מוה"ר **אשר** ע"ה
נלב"ע י"א ניסן תשס"ד לפ"ק
ולע"נ הרה"ח עסק בצרכי ציבור באמונה
כש"ת מוה"ר **משה שמואל בן מוה"ר יהודה פישער** ז"ל
נפטר בש"ט שושן פורים תשס"ה

•
מחותני היקר והאהוב צדיק במעשיו ותמים בדרכיו, איש האשכולות, איש חי ורב פעלים עושה
ומעשה, הציל נפשות רבות בשנות הזעם במס"נ, ערך תפלותיו בהתלהבות בהשתפכות הנפש,
והנעים זמירות בתפלה בגשתו לפני התיבה, ה"ה

מוה"ר **משה יהושע שו"ב ז"ל צאננער**
בן הרה"צ מוה"ר **דוד אלימלך** זצ"ל, אדמו"ר מקראקא
נפטר בשם טוב ובשיבה טובה ביום ז' כסלו תשס"ד לפ"ק
והוגתו האשה החשובה הצוה"ח
מרת **שרה** ע"ה בת הרה"צ מוה"ר **אברהם דוב** זצ"ל הי"ד
נפטרה בש"ט ביום י"ב טבת תשס"ב לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ ידידים משתתפי השיעור שנפטרו במשך השנים לב"ע

מוה"ר אפרים פישל ב"ר מאיר יצחק פערנבאך ע"ה
נלב"ע י"ז אדר תשע"א

•

מוה"ר אשר אנשיל ב"ר יהודה קליין ע"ה
נלב"ע כ"ב שבט תשס"ט

•

מוה"ר זאב ב"ר יהודה אלמאר ע"ה
נלב"ע כ"ה תשרי שנת תשס"ז

•

מוה"ר זושא ב"ר חיים מאיר גרינוואלד ע"ה
נלב"ע תשס"ח

•

מוה"ר חיים ב"ר יחיאל הכהן פוקס ע"ה
נלב"ע י"ט מנ"א תשס"ב

•

מוה"ר יו"ט ליפמאן ב"ר שלמה פארקאש ע"ה
נלב"ע שנת תשע"ב

•

מוה"ר יחזקאל שרגא ב"ר אברהם מאיר
רעווים ע"ה
נלב"ע כ"ד כסלו תשע"ב

•

מוה"ר יעקב ב"ר אלעזר דוד לעוו ע"ה

•

מוה"ר יצחק דוב ב"ר ניסן אליעזר
ראטענשטיין ע"ה
נלב"ע י"ט חשון תשע"א

•

איש תם וישר, ובכל בוקר הלך לקנות מזונות
למשתתפי השיעור

מוה"ר יצחק זאב ב"ר משה דוד ע"ה פאגעל
נלב"ע ר"ח אדר תשס"א

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו
זכרם לא ימוש ממשפחתם וידידם
תנצב"ה

מוה"ר ישראל שלמה ב"ר חיים אליעזר
ראזענצווייג ע"ה
נלב"ע א' סיון תשס"ב

•

מוה"ר מנחם מענדל ב"ר חיים זושא כהנא ע"ה
נלב"ע ד' חשון תשס"א

•

מוה"ר מנחם מענדל ב"ר ישראל דוד גאטליב ע"ה
נלב"ע י"ד תמוז שנת תשנ"ח

•

מוה"ר מרדכי יוסף ב"ר שלמה הכהן קנאפף ע"ה
י' אייר תשס"ט

•

מוה"ר משה שמואל ב"ר אהרן מרדכי ליבערמאן ע"ה
ג' סיון תשס"ז

•

מוה"ר נתן צבי ב"ר דוד גרינבערג ע"ה
כ"א סיון תשע"ב

•

מוה"ר שלמה מאנים ב"ר אברהם פינקוס ע"ה
ט"ז טבת תשס"ח

•

מוה"ר יוסף ב"ר ישראל דוד גאטליב ע"ה
נלב"ע י"ז אדר ב' שנת תשע"ד

•

מוה"ר שמואל אליעזר ב"ר אשר זעליג
קרייזמאן ע"ה
נלב"ע כ"א תמוז תשע"ה

•

מוה"ר בנציון ב"ר אלעזר זאב קליין ע"ה
נלב"ע ו' מנחם אב תשע"ה

•

מוה"ר רפאל נח יוסף ב"ר דוד דאניאל ע"ה
נלב"ע כ"ה כסלו תשע"ז

לזכרון בהיכל ה'

לע"נ הקדוש

מוה"ר **ישעיהו עקיבא קלמן ב"ר ראובן קרישבסקי** זצ"ל ה"יד

שנהרג בדרך לסדר לימוד התורה בירושלים עיה"ק
על ידי רוצח ישמעאלי.

לע"נ מוה"ר **אפרים מנחם ב"ר דוד מאיר סקלארז** ז"ל

ולע"נ העסקן המופלג ידידי החביב

מוה"ר **יצחק יהושע ב"ר אברהם משה הולנדר** ז"ל

ולע"נ מעלת כבוד הרב החסיד המופלא ומופלג עובד השי"ת
בשמחה ומאור פנים לכל אחד, חונן דל ואביון בגופו וממונו נודע
לשו"ת

מוה"ר **מתתיהו דוב ב"ר ישעיה יהושע פאליק הכהן**
טייכמאן זללה"ה

נלב"ע בש"ט ביום י"ד תמוז תשע"ה

ולע"נ ידידי הרה"ח הנגיד עושה צדקה וחסד ומקים עולה של
תורה

מוה"ר **יצחק ב"ר צבי ראזנבערג** ז"ל

ראה"ק דקהל יט"ל דסאטמאר

נלב"ע באסון נורא ביום ט' אייר תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

נשמת מרנא ורבנא מנורה הטהורה מדברנא דאומתא הגאון האמיתי
צדיק יסוד עולם פוסק הדור והדרו

מרן רבי **שמואל הלוי וואזנער** זצוקללה"ה

גאב"ד זכרון מאיר וראש ישיבת חכמי לובלין

נשבה ארון הקודש ליל שימורים תשע"ה

זכיתי להסתופף בצלו עשרות בשנים וליהנות ממנו עצה ותושיה, ולדלות
מבאר מים חיים, וזכיתי לארחו בביתי כמ"פ והאציל מהודו ומאור הבהיר
הוי מי יתן תמורתו

זכותו הגדול יעמוד לנו ולכל ישראל, ישר יליץ בעדנו עדי נזכה לקיום היעוד
ומלאה הארץ דעה את ה' כמים אל ים מכסים בב"א

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

נשמת הגאון הקדוש

מרן רבי **יוחנן סופר** זצלה"ה

בן הגה"צ רבי משה סופר זצ"ל הי"ד

אדמו"ר מערלוי

הרביץ תורה ויראה מתוך אהבת נפש לכל תלמיד יותר משבעים שנה
וזכיתי לארח אותו בביתי, ולהנות מאור תורתו זי"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכרון בהיכל ה'

הרבני החסיד כש"ת

מוה"ר יצחק ב"ר ישראל דוד

בערגער ז"ל

גלב"ע כ"ג אייר תשנ"א

וזו' מרת **טויבא** בת מוה"ר **יוסף אברהם** ע"ה

גלב"ע כ"א אדר תשס"ד

תנצב"ה

הוריו של מחותני החביב

הרה"ח מוה"ר **אשר זעליג בערגער** שליט"א

לע"נ הרה"ח החו"ב בח"ת שייף עייל ושייף נפיק,

גרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשי'

מוה"ר הרה"ח **נחום אליהו**

ב"ר **יונתן בנימין אברהם** זצ"ל

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

ידידי איש רך הלבב ויר"ש סבל יסורים שנים רבות וקבלם באהבה

מוה"ר **נחום מאיר** ב"ר **בן ציון הכהן קאהן** ע"ה

גלב"ע כ"ז אייר תשע"ה

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

לע"נ מורי ורבי

הגה"צ מוה"ר **מרדכי ב"ר שלמה**

פרידלענדער זצ"ל

רב קהל שומרי החומות ברמת שלמה ירושלים עיה"ק

ומו"ץ מטעם העדה החרדית

נלב"ע ח' טבת תשע"ז

יחיד מומחה בהלכות סת"ם, והרבה עשה ופעל לעזור לנצרכים,
זכרו לא ימוש מתלמידיו ומכיריו

תנצב"ה

לע"נ ידידי איש תם וישר ורך הלבב

מוה"ר **יעקב שמואל ב"ר אורי ז"ל** פרענקל

נלב"ע ו' אדר תשע"ז

לע"נ מו"ה **חיים דוד נייווירט** ע"ה

נלב"ע כ"ד טבת תשע"ו

לע"נ האשה הצדקנית סבלה יסורים נוראים כ"ב שנה

וקיבלם באהבה הצוה"ח

מרת **חיה עטא רייזא ב"ר משה נחום** ע"ה

אשת יבלח"ט ש"ב הצדיק רבי יהודה יוסף גרינפעלד שליט"א

נלב"ע י"ט שבט תשע"ז

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

לע"נ ידידי היקר הגאון הגדול המפורסם

רבי **שמואל יעקב** ב"ר **ישכר דב בורנשטיין** זצ"ל

ראש ישיבת קרית מלך בבני ברק

ובעל מחבר ספרי זאת ליעקב

גלב"ע ל"ג בעומר תשע"ז

הרביץ תורה כל ימיו לאלפי תלמידים הגונים, והנני מכיר לו
טובה על החיזוק והעידוד שנתן לי בשנת תשל"ז כשביקר בביתי
והראיתי לו מה שכתבתי ח"ת בבחרותי, ותמיד אמר לי שכדאי
להדפיסם. זכרו לא ימיש ממכיריו. ותנצב"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יחקק בספר

את נשמת האברך החשוב מאוד נעלה, משים לילות כימים להגות בתורתינו
הקדושה, תורת חסד על לשונו, עושה צדקה וחסד

מוה"ר **דוד צבי מאיער** ז"ל

בן להבחל"ח הרה"ג ר' **ארי' יהודה** שליט"א

נשמתו עלתה למרום בדמי ימיו לדאבון לב משפחתו יודעיו ומכיריו

ביום כ"ה ניסן, תשע"ז לפ"ק

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

הגאון האדיר כל רז לא אניס ל'י בנגלה ובנסתר

כבוד קדושת שמו תפארתו

רבי **אפרים פישל ב"ר שלמה הערשקאוויטש** זצלה"ה

אבד"ק האליין ודומ"ץ דק"ק קלויזנבורג

נלב"ע ב' סיון תשע"ז

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

נשמת הגאון הקדוש

רבי **שלמה בן רבי מרדכי גאלדמאן** זצוק"ל

אדמו"ר מזוויהל

יוניון סיטי ניו דזשערסי

חתנו הגדול של בעל שפע חיים זי"ע

שזכיתי לקירבה יתירא אצלו, והיה גאון בתורה ובמידות,
וראיתי אצלו זהירות יתירה הפלא ופלא בדיני ממונות.

חבל על דאבדין תנצב"ה

נלבע יום עש"ק מטות מסעי כ"ז תמוז תשע"ז

תנצב"ה

לזכרון בהיכל ה'

הבחור היקר שמעון הלל
בן מוה"ר חיים יצחק אייזיק
בלומינפעלד

נלב"ע בגיל שש עשרה
ערב שבת נחמו דהאי שתא
י"ב מנחם אב תשע"ז

תנצב"ה

לזכות רפואה שלימה

יחזקאל שרגא בן בילא
יודל בן שרה רבקה
אברהם דוד בן שרה בלומא
משה בן רייזל
משה צבי בן פיגא רבקה
אלכסנדר זושא בן עליזא
מרים ליבא בת דבורה